EXPEDITA DECALOGI EXPLICATIO

DECEM DIGESTA LIBRIS,

In qua omnes ferè conſcientiæ caſus ad decem Præcepta pertinentes mira breuitate, claritate, &, quantum licet, benignitate declarantur.

AVTHORE

P. THOMA TAMBVRINO

SICVLO CALTANISETTENSI

SOCIETATIS IESV.

In celebri Vniuerſitate nobilis Ciuitatis Meſſanæ Theologiæ olim primario Profeſſore, & in Collegio Meſſanenſi eiuſdem Societatis Studiorum Præfecto.

In Theologorum, Iuriſconſultorum, Confeſſariorum, ipſorumque Pænitentium gratiam.

In hac nouiſſima editione aucta, & ab omni errorum genere diligentiſſimè expurgata.



MEDIOLANI, M.DC.LXI.

Ex Officina Io. Petri Cardi, & Ioſephi Marelli.

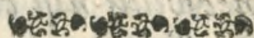




ILLVST.MO ET REVEREN.MO D.D.

ATTILIO PETRÆSANCTÆ VIGLEVANENSIS ECCLESIÆ EPISCOPO,

COMITI, ET ABBATI, &c.





Vm alienæ fœlicitati (Illustriss. Præsul) hisce potissimum temporibus eò impudens Aristarchorum, Momorumque inuidentium rabies deuenerit; vt alienas locubrationes Theonino dente lacerare, sibique totam, quam cæteri diuturnis laboribus, gloriam compararunt, vendicare contendant; hoc ego sane long, lateque lynceis oculis animaduertens diuinum hoc de Praeceptis Decalogi opus sapientissimi Patris Tamburini in amplissimo Societatis Iesu Cœlo clarissimi; quod recens iterum e meis typis in lucem prodit lucemmet ipsam aucturum n n sine summa omnium doctissimorum virorum laude; quippequod tàm necessariũ,

* *tamque*

tamque Christianæ Reipublicæ salubre, inuictissimo tutelaris tui numinis præsidio firmissimæq; tuæ Sanctæ Petræ Ara dicatum emittere summopere placuit, tibi inquam, qui non solum tuos maiores imitaris, sed longe eos praecellens ad tātum sacræ Tiaræ fastigium perueneris; cum prius Cistertiensium patrum Abbas tui Ordinis honoribus omnibus fueris insignitus, quique veluti in speculo tot tuorum maiorum, qui omni tum militiæ, tum religionis laude floruerunt, varijsque muneribus, ac legationibus ad Principes perfuncti tanto applausu; vt vberrimam scribendi materiam suppeditarent, splendorem omnem includis; quem ob ingenij tui altitudinem, & amat, & admiratur orbis vniuersus; quem absolutissimum Præsulum exemplar, magnorumque animorum te expreßam prædicant effigiem. In hac enim tam Sancta Petra collocatum donum maledicentium fulmina non ferient; nec vllus nisi culturus accedet; nec immeritò quidem cum affulgeat in nobilissimi tui stemmatis Ianua Angelicus panis, qui omnes ad sui venerationem, admirationemque, piè, castè, sanctèque trahet. Excubat vigilantissimus Iouis Ales, volucrum omnium princeps immortali corona redimitus, qui fulminibus detrahentium zoilorum viscera, edacesque eorum linguas transfiget. Nec tam inscius sum ego; quin in basi tuæ sanctissimæ Petræ bene hoc inniti opusculum intelligam. Recens adhuc est memoria eorum, quæ Abbas tot Patrum Cistertiensium, de quibus sic benemeritus in Ambrosiano Cœnobio, gesisti; vt absentem te omnes exoptent, præsentem verò te Orbis delitium, sapientum prototypum, virtutumque omnium cultorem dimittere vmquam noblent.

lent.

lent. In te igitur, qui tanta pietate, charitate, Iustitia, ac prudentia Vigleuanensem, Ecclesiam moderaris; vt omniũ Antistitum splendor iure ac merito dicaris, tutissimum contra quoscumque Theones reperiet Asylum. Sed de te satius omninò mihi est reticere, quam parum dicere, tuæq; nobilitatis fulgorem tenebris effundere; qui breuioribus hisce paginis tuas, tuorumque maiorum laudes amplecti non audeam, qui inuictissima animi fortitudine ab eo vsq; tempore vna cum Ambrosio sanctissimo Præsule contra barbaros Arij sectatores acerrime pugnarunt, tibique, ac posteris omnibus nobilissimæ tuæ gentis eternam reliquere immortalitatem, totumque in æuum conscribenda tam gloriosa facinora dedere. Hæ verò alienæ sunt laudes, quæ te magis admirabilem, quam plenè laudandum faciunt. Excipe igitur quo soles humanitatis, ac beneuolentiæ signo hoc opusculum, tibi omni ex parte, vt sinceri cordis pignus debitum, meæque, quam profiteor, seruitutis exile tributũ. Quodsi hæc æqui, bonique feceris hoc tuis sane meritis, (quæ maxima sunt) mihi summo beneficio reponendum censebo. Interim te Diuinum numen in hoc, quo in præsens frueris fastigio, altioris (quod tibi ominor) incremento, diutissimè ad totius Vigleuanensis Ecclesiæ fælicitatem sospitem seruet. Vale.

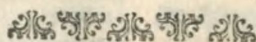
Tuæ Dominationi Illustriss. ac Reuerendiss.

Addictissimus seruus
Ioseph Marellus.



DE PRÆCEPTIS DECALOGI

LIBRI DECEM.



INTENTIO ET DIVISIO OPERIS.



Ceanum palmo concludere nitor, dum casus ferè omnes ad Decalogum spectantes breuibus opusculis explicare contendo. Vires assumit timor. Vnde enim in tanta nobilium scriptorum de eodem argento obuia multitudine ac frequentia noui aliquid ad lectorum animos alliciendos, mihi expiscari concedetur? Nitar tamen & certè si assequar, lucro apponam; sin minus, excusabit me obedientia R. P. N. Vincentij Caraffæ totius nostræ Societatis moderatoris, qui opusculum primum meum de expedita confessione euoluere non dedignatus, adeo sibi placuisse mihi indignissimo significauit, vt etiam me ad summam casuum vniuersalem eodem modo, ac stylo conscribendam, adhortaretur, hoc est (vt sunt Superiorum nutus excipiendi) pro suo in me imperio, præciperet; id quod *quam sit operosum atque prolixum* (cum S. Augustinus a merito liquor) *& quam multis indigeat voluminibus, quis ignorat, qui hoc, vel mediocriter, cogitat?* Proinde (cum eodem b concludo) *ita, si potuero, stylo moderabor meo, vt huic operi nec*

a S. Aug lib. 17. de Ciuit. c. 1.
b Ibidem.

ea quæ superſint, dicam, nec ea, quæ ſatis ſint, prætermittam.

Decem ergo libris decem Decalogi Præceptis complector. In primo quaſi Iſagogen inſtituo pro conſequentibus libris, ſiquidem de quibuſdam ago, quæ ſcitu generatim, atq; vniuersè præneceſſaria, antequam ad ſequentes tractationes ſpeciatim deſcendatur: hæc ſunt de peccatis, de voluntario, de conſcientia. In cæteris vero diſſeram de Præceptis ipſius Decalogi, ita ſcilicet, vt ſinguli libri ſingula præcepta contineant, præter librum decimum, qui duo, hoc eſt nonum, & decimum Præceptum complectitur: vbi multa tanquam in proprio loco de internis actibus deſiderij ſimul colligam, quæ Confeſſarijs, immo & pœnitentibus fructum parient, ſi Deo placet, non contemnendum. *Erudi me Diuina Sapientia, & doce me: abs te enim ſapere, deſipere eſt.*

a S. Aug. in medit. c. 5.



PRIMA PARS
LIBER PRIMVS.

Isagoge seu de cognitu præneceſſarijs, ante Decalogi tractationem.

CAPVT PRIMVM.
De Peccatis.

§. I.
Diuiſio Peccatorum.

a *S. Aug. li. 22. cōtra Fauſtum, cap. 27.*


Eccatum, *a* quod eſt dictum, factum, concupitum contra legem æternã; atq; adeo contra rectam rationem, aliud eſt Mortale, aliud eſt Veniale; differunt autem hæc in eo, quod veniale leuiter aduerſatur legi æternæ, Mortale grauiter: vnde fit, vt illud mereatur æternam pænam, hoc eſt, pœnas Inferni, hoc verò pænam temporalem.

2 Eiuſmodi autem peccata poſſunt patrari, vel per commiſſionem, vt furando, blaſphemando, &c., vel per omiſſionem, vt non reſtituendo, non adiuuando extremè indigenti, non audiendo ſacrum, &c.

b *Sanchez li. 1. in dec. c.1 num 3 Meroll. t. 1. d. 1 c. 4. aliique paſſim.*

3 Rurſus aliud eſt Mortale, *b* vel Veniale ex ſe, ſeu ex genere ſuo, aliud eſt Mortale, vel Veniale per accidens. Ex genero ſuo Mortale, vel Veniale eſt, quod ex obiecto, ſeu conſiderata materia, circa quam verſatur, graue, vel leue quid eſt, v.g. graue eſt homicidium, adulterium &c. Leue eſt verbum otioſum, mendacium officioſum, impatientia laborum &c. Mortale per accidens eſt, quando ex aliquo accidente veniale tranſit in mortale, vt ſi verbum otioſum v.g. fit occaſio, ſeu periculum proximum alicuius peccati mortalis. Veniale per accidens eſt, quando mortale ex aliquo accidenti tranſit in veniale, vt ſi homicidium fiat ex imperfecta deliberatione. Vnde habes, non ſtatim te poſſe pronuntiare, actum eſſe culpam mortalem, vel venialem, niſi perpendas, an, quo d ex ſe eſt tale, per accidens tale nequaquam ſit; id quod enucleatius explicandum breuiter ſuſcipio.



§. II.
De Mortali, & Veniali ex genere ſuo.

c *Sanc. l. c. num. 4 ex Azo. 1 li. 4 c 9. q 8. aliiq.*

1 Regula paſſim obuia ad hæc diſcernenda eſt eiuſmodi. *c* Illud ex genere ſuo eſt mortale, quod caritatem Dei, vel proximi, vel ſui ipſius grauiter lædit: ſecus erit veniale ex genere ſuo. Nec diſſimilis eſt ea, quam aliqui afferunt. Illud eſt mortale quod continet grauem deformitatem contra rectam rationem, illud veniale, quod leuem. Veræ, ſed inſufficientes regulæ: nam hoc ipſum inquiro, ecquod nam eſt illud, quod caritatem grauiter lædit, vel quod grauem continet deformitatem?

2 Quoniam verò difficulter poteſt id per vniuerſalem regulam definiri, multa ſigna ad hoc facientia proponere meritò ſolent Authores. Erit ergo actio ex ſe grauiter caritatem lædens, ac propterea culpa mortalis: primo ſi in ſacris litteris Deus eiuſmodi actioni comminetur excluſionem à regno cœlorum, vt ad Galatas 5. Fornicatio (in-

quit Apostolus) Immunditia, Contentiones. Æmulationes, Iræ, dissensiones, Sectæ, Inuidiæ, Homicidia, Ebrietates, Commessationes, & his similia, qui talia agunt, regnum Dei non assequentur.

Secundo, si Ecclesia declarauit esse peccatum mortale.

Tertiò, si viri docti communiter, considerata natura actus mali, iudicent, esse mortale, nec sit ratio in contrarium.

Quartò, si sint peccata contra graues virtutes Theologicas, v.g. Religionem, Iustitiam &c.

Quintò, si sint contra præcepta decalogi.

Sextò, si sint contra Ecclesiæ præcepta; ad quod caput reuocantur omnia, quæ præcepto humano sub mortali præcipiuntur; quando autem sic præcipiantur, *a* alibi diximus.

a *In opusc. de expedit. sacrif. Missæ lib. 3. c. 1. §. 2.*

3 Erit vero actio ex se leuiter lædens, quando, cum mala sit, sub istis prædictis signis saltem principaliter non compræhenditur. Atq; hic vides, cur non rarò aliqui Doctores dicant, actionem quampiam esse mortalem, negent mordicùs alij. Ratio enim est, quia, cum omnes conueniant in illa vniuersali: peccatum mortale esse, quod grauiter lædit caritatem, vel quod difforme est rectæ rationi; non tamen, (vt sunt hominum diuersa ingenia) conuenire omnes possunt, An hoc, de quo controuertitur, grauiter lædat, An huic peculiari actioni gehenna à scriptura comminetur, An ab Ecclesia sic decernatur, An lædantur graues virtutes, An adsit excusatio, per quam mortale transeat in veniale &c. Et doctus quidem, atque discretus melius resoluet, quàm indoctus, & imprudens: ille enim cordatè scripturam intelligit, ac doctores, rationesque expendit: hic ab obuia quapiam authoritate, vel simulata ratione ductus, imprudenter pronuntiat. Verum ne inter hos posteriores connumereris, facient (Deo aspirante) ea, quæ in his opusculis differemus.

§. III.
De Veniali per accidens.

1 Mortale transire in Veniale potest per accidens tribus fere ex capitibus. Primo ex paruitate materiæ. Secundo ex imperfectione actus. Tertio ex aliqua caussa excussante. Iam de singulis.

De Veniali ex paruitate Materiæ.

2 Qua ratione quod est ex genere suo mortale, abeat aliquando, ex paruitate materiæ in veniale, non obuium est cuique discernere: nam propterea sit huiusmodi regula. *b*

b *Lege Sãc. li. 1. in dec. c. 4 num 1. Suar de leg. li. 2 c 28. n. 23. Bonac. d 2. de pec. q. 3 p. 3. nu. 11 Castrop. to 1 tr. 2 d. 2. p. 7. nu 1. Merolla to 1 d. 2 ca 4. d. 7. n. 110.*

3 Quoties ratio malitiæ grauis, seu offensio grauis contra caritatem Dei, vel proximi, (quod alij, & rectè quidem dicunt, contra rectam rationem) inuenitur in materia parua æquè, ac in magna, toties perstat mortalis culpa in esse mortalis, etiam in materia quantumuis parua; secus transibit in venialem. Ratio est manifesta: quia malitia peccati mortalis consistit in graui offensione; si ergo hæc inuenitur in aliqua materia, etiam leui, semper erit mortalis; si non inuenitur, non est, vnde sit pronuntianda mortalis.

4 Sed quando id erit, vel illud? non potest id melius explicari, quàm per aliqua discurrendo, in quibus quacumque posita vel leui materia, grauis formaliter offensio reperitur.

5 Dico igitur, eam reperiri primò in actionibus, quæ immediatè, & directè contra Deum versantur, vt in odio Dei, contemptu eiusdem, Blasphemia, infidelitate, in peccatis contra spem Theologicam &c.

Quare quodcumque modicum odium, contemptus. &c. erit culpa mortalis. Ratio est, quia in his (vt ex maiestate Dei patet) etiam in quacumq; paruitate, grauis apparet, contra rectam rationem deformitas.

6 Dixi (immediatè & directè) nam contemptus indirectus, vt v.g. contemptus in rebus Deo sacris, videtur posse

habere paritatem; sicuti perpendit [illegible] in contemptu, ipso quia in [illegible] generaliter (enim) ut non alibi explicamus. b vel immo; qui [illegible] diceret [illegible], qui homines [illegible] Christi [illegible] fuisse [illegible] &c. hæc enim [illegible] ad Deum pertinentia, quamvis [illegible] modica, non videntur gravem deformitatem continere, cum eadem Dei reverentiam gratiam nequaquam violent.

7 Secundo reperitur gravis semper offensio in perjurio d assertorio. Semper enim apparet grave, inducere Deum testem mendacij, quamvis levissimi: et enim se tribuatur posse mendacium approbare. Non autem reperitur semper in juramento promissorio, vel in voto; quando enim fuerit tibi in [illegible] illa observandi, deinde non observas; tunc enim non observare erit veniale, si res promissa sit levis, ut suo loco e ex probabilissima sententia disputabitur.

8 Tertiò reperitur eadem semper gravis offensio in magia f & superstitione, quæ est ex pacto expresso cum Dæmone, quia semper valde grave est pacisci cum hoste Dei & hominibus infestissimo. Vide tamen [illegible], quæ dicam [illegible] lib. 2. cap. 1. §. 1. de superstitione [illegible].

9 Quartò reperitur item in Simonia g ex [illegible], per quam datur pretium temporale pro spirituali. Semper enim gravis est irreverentia quantumcunque levi licitam temporali pretio spiritualia [illegible] æqualem, ipso facto emptionis, præsertim, quæ gravis irreverentia non apparet, si [illegible] semper, in Simonia [illegible] ecclesiastico prohibitur, ubi res empta est temporalis, seu de temporali participat: [illegible] gravis est officium v. g. [illegible], [illegible] &c.

10 Quintò reperitur in re venerea h [illegible], quia omnis delectatio libidinosa (etiamsi consentiente assentire est [illegible] ob generationem, quæ est graviter prohibita in solutis) quantumcunque modica ab illa prohibita [illegible] deformitatem gravem semper continet. Dixi (libidinosa) et [illegible]; nam [illegible] [illegible] quod omnis severa videmus. Concedimus etiam oscula, amplexus, aspectus, &c. non libidinosa, sed ex [illegible], curiositate, vel simili causa factos non pertingere ad gravem deformitatem, quia non sunt in re venerea, cum non habeant ex se ordinem ad dictam [illegible] prohibitionem; id quod de libidinosis dicere nequaquam possemus. Lege Castropalaum. i

11 Sextò reperitur [illegible] in irreverentia Sacramentorum, in fractione sigilli, in [illegible] naturali præcedente ad Eucharistiam suscipiendam: in his enim casibus integra malitia eadem, propter Sacramenti dignitatem semper [illegible].

12 Septimò, reperitur [illegible] in [illegible] [illegible]: cum enim mors se [illegible] temporalem [illegible] in homine maximum, graviter semper [illegible] caritatem lædit.

Hæc satis sit compendiosè collegisse, in quibus paritas materiæ non datur; [illegible], [illegible], formaliter, in ratione offensæ paritas: licet enim materia sit ex se materialiter modica, gravis tamen est (ut vidimus) contra rectam rationem offensio.

Quotiens autem in alijs materijs paritas [illegible] [illegible] paritatis [illegible] [illegible], [illegible] hic illa emergit difficultas, quo [illegible] modo, & unde ea sit desumenda, & significanda: quod jam subdo.

Unde desumenda sit materia paritas.

13 Profectò ex triplici capite desumi posset: Primò, ex re ipsa in se absolutè spectata: Secundo, ex comparatione ad eum, quod præcipitur: Tertiò, ex relatione ad finem, propter quem [illegible] præcipitur. Labor v. g. [illegible] festivo per [illegible] horam tantum, potest primo considerari, an ex se absolutè

spectatus sit modicũ quid, an magnum. Secundò, an sit tale comparatum cum labore totius diei vigintiquatuor horarũ. Tertiò, an sit tale, vt relatus ad finem vacandi Deo, multum scilicet: at parum labor dictæ vnius horæ noceat cultui Dei, qui est finis intentus in præcepto de non laborando in die festiuo.

14 Dico quamuis primum, & secundum caput, immo & aliæ circumstantiæ forsan concurrentes, attendendæ omnino sint, tamen ex tertio tota hæc coniectura principaliter desumi debet. Itaq; illa erit parua materia quæ supposita grauitate finis, parum conducet ad dictum finem intentum à legislatore: illa magna, quæ multum. Quia ergo labor vnius horæ parum nocet fini vacandi Deo in die festiuo, erit venialis; labor vero decem v.g. horarum, quia multum nocet, erit mortalis. Vnde, vt id cognoscatur, opus valde est iudicio viri prudentis spectantis omnes circumstantias & expendentis primum, & secundum caput ex prædictis; sed semper in ordine ad tertium; an scilicet res, de qua agitur, grauiter, vel leuiter ad finem intentum conducat, an eidem obsit: Habe exempla: Aliqui concesserunt laborem non excedentem duas horas in die festiuo esse venialem, aliqui laborem vnius horæ dumtaxat. Vnde hæc iudicandi diuersitas? quia nimirum vtrique prudenter iudicare se crediderunt, tamdiu prædictis expensis, eo tempore laborare, parum finem præceptum impedire.

15 Præterea, quia furari obolum paruum diuiti respectiue nocet, at furari eumdem pauperi multum: ideò illud veniale, hoc mortale erit; Et quia, attenta circumstantia paupertatis alicuius, vnius v.g. aurei ministerio se sustentantis, eum iactura multum hunc nocere necesse est, ideò eum aureo furari mortale erit. Similiter, quia aliqui contendunt, quattuor obolorum furtum paruum nocere diuiti, aliqui multum, etiam eumdem diuitem, quemadmodum quando Iuliis pauci quibus alere per vnam diem, quemdam minorem graue; ideò hi eisdem eumdem furtum mortale, illi veniale pronun-

ciant. Sicut etiam, quia furari centum Iulios surripiendo vnum à singulis, multum nocet si non singulis, certè tamen communitati spoliatæ; ideò [a] mortale erit.

16 Pari modo, si obligatio aliquis eleemosynam mille aureorum, reddere tenetur quinquaginta aureos, peccat & mortaliter, quia licet quinquaginta respectu summæ mille aurei magna materia, attento fine intenti sublevationis pauperum, vel exercitationis pietatis, in materia notabili est. [b]

17 Item si vacuis, vel iterato audire Missam ob cultum Dei, quam quid est, illam non audire cum grauiter contradicit ad illum finem, vel non Missæ [c] eam secus non audire Missam die festiuo, mortale non esset. At si idem temporibus ob obseruationem quamdam formam gubernationis, (vt fieri solet à scholaribus in quibusdam Academiis), non videtur ad grauem vnam, vel alteram Missam omittere, quia vel finis mortalis admodum grauis, cum sit finis singularis gubernationis, vel certè omissio vnius Missæ eiusmodi finis non admodum nocet. [d]

18 Ad hæc, multiloquium, ingressus in alienam cellam, & similia de se leuia, quia notabiliter possent conducere in aliqua Religione ad solidam obseruantiam, eorum ratione finis grauia, & sic poterunt [e] illa superiores sub mortali præcipere.

19 Dico (præterea) non certissime huiusmodi hanc licentiam superioribus concedo. Cum enim subditi grauiter, vel faciendo non conducit finem mortalem esse nominatum, & perfectiones inde appareant, facile, & quidem probabiliter (si sine magno consilio sub mortali aliqua leuia præcipiantur) peccabunt, superiorum ignorantia ad innocentiam (& vtinam non imprudenter) quibus ad solidam quamquam finem obtinendum cum præcepisse.

20 Illud non inutiliter addo. Si quando expressè tamen certum peccati mortale non declaretur, necdum aliquis tandem capite colligatur, præsumendum esse præceptum graue, nisi quam fieri

de-

de re leui. Exemplum. In quibusdam monasterijs aduertebatur, panem, vinumque, & similia notabiliter deficere, [illegible] quod subditi illa per minutas largitiones externis donarent; statuerunt ergo sub mortali reseruatum Praelatis, ne quis quidpiam panis, vel vini sine expressa facultate externis largiretur. Dubitatum fuit, An si Petrus subditus etiam paruam panis, vini quantitatem separatim, aut iterum daret, quantum aduertit, aliis (sed non cum illis conueniret) pari modo donare, vnde notabilis quantitas dissiparetur, An, inquam, mortaliter peccaret.

Respondi, dissentium fuisse, ne quis quidpiam etiam leue elargiretur, considerandum fuisse defectum materiae [illegible], & num. 24. mox afferendum: nunc verò, quandoquidem [illegible] fuit absolutum, Ne quis quidpiam daret, nec expressè locutus esset sub mortali interdictum, puto, statutum loqui de notabili quantitate respectiuè singulorum, de materia nimirum culpae mortalis committenda, & consequenter Petrum grauiter non peccasse. Sed redeo ad exempla.

21 Iniungeret si mortali coronam Beatissimae Virginis ex suis decennarijs constantem, duo decennaria comparatione dictae coronae, cum sit tertia pars, videtur non modica materia; at quia ad finem intentum, idest ad cultum Virginis modicè nocet, si tamen quinque decennaria recitentur, venialiter erit, duo tantum omittere. Idem videtur in omittenda tertiam partem cuiuslibet horae canonicae ex minoribus, nempè Tertiae, Sextae, Nonae, &c. nisi fortè benigniorem intentionem, quàm infra afferemus, cum de horis canonicis agendum erit, amplecti velis.

22 Si esset prohibitio sub mortali, ne frumentum, merces, vel pecunia ob bonum publicum extraheretur à Regno, materia parit grauis ad mortale mensuranda erit à fine intento per legem, id est à dicto bono publico. Quare quantitas Sanchez a censuit esse metiendam ex ipsa quantitate exportata [illegible] cui spectata inest, etiam si parum Reipublicae noceat: tamen probabilius est b cum Castropalao c esse ex dicto nocumento mensurandam, quod, si graue infertur, spectatis omnibus circumstantijs, exigitur autem necessitate [illegible] &c. mortaliter peccabitur; secus venialiter.

23 Quando quis parum cibi multoties in die iciunij assumit, si non perueniat ad grauiter nocendum fini intento per praeceptum ieiunij abstinendi refectione, venialiter peccabit; si perueniat, mortaliter. Quoniam ergo, si semel, aut bis vnum vel alterum panem, v.g. eodem die comedas, non te reficis nisi ad modum leuiter, ideò venialiter est, illa sine similia; sed si saepiùs eodem die compleret, ac si ita multiplicatas, vt notabiliter reficiant, peccabit mortaliter. Aliqui docent extra diem iciunij (extra vnicam comestionem, & extra vespertinam refectionem) vnam modicam cibi comedere, esse paruitatem materiae, atque adeo sic comedentem peccare solum venialiter; Turrianus d extendit ad duas vnciam. Vnde hoc praesumo non nisi quis ex dictis illi vnam vnciam. Temerarium, etiam duas, paruitatis praedictae receptione, vt sibi habitum diuersis iudicijs, probabiliter putare.

24 Hic denique aduerte, Quando dubitatur, an res praecepta grauiter conducat ad finem, vel an grauis sit salutis, posse[illegible] probabiliter posse, & ita debere ita esse, si confundit Praesumptionem consilio; & à superiore prudentem confirmatur. Ratio est, quia in crepitantes contingentibus praesumptionem est pro superiore prudente; prudentia enim non solent praeceptum graue imponere, nisi ad finem grauem, atque ad praeceptionem grauiter conducentem. Quod si clarè de impotentia constet, vel etiam, omnibus perpensis, dubitet, vel ex aliquo capite praeceptum praeceptum, eiusque paruam ad eorum dumtaxat fieri, leue quid est reputandum, quia tunc paruitas subditi à lege liberatur ea, quae dispensatione infra e [illegible] latius.

a Sanchez [illegible]
b Castropalao [illegible]
c [illegible]
d Turrianus [illegible] 1790 [illegible] disp. 149.
e Infra [illegible]

23 Semel Episcopus prohibuit sub poena excommunicationis, ne mulieres aliquid exciperent ex floribus domestici Horruli, sic vigente haeci praefecta, ad communem recreationem conseruandam. Interrogatus ego, an id sub mortali obligaret, Respondi, nequaquam; quia manifestè constabat finem esse admodum leuem: imò, et etiam Vicario persuasi illarum, cum admonui, ne mulieres huius generis ulli poenam grauem imponeret, sciret poenis sic custodiri praecepta solere, quam custodiri poena excommunicationis, quae seuerissima est, tam vulgarem habere, omnino esse reprehensibile.

De Veniali ex imperfectione actus.

24 Duplici modo transit mortale in veniale ex imperfectione actus: a Primò ex defectu deliberationis: id est, quando non plenè, ac perfectè intellectus aduertit ad obiecti malitiam, nec de ea expendendo singula, deliberat; ita saepè occurrit in semidormiente, in semiebrio, in distracto ad alias cogitationes. Secundò, ex defectu pleni consensus: quando scilicet voluntas obiectum malum non amplectitur toto, et ut ita dicam, actu, sed subreptione quadam, vnde, & imperfectè, ita fere accidit in motibus quibusdam subitaneis.

25 Ad quorum intelligentiam, nota, in voluntate triplicem reperiri b posse motum in rem, seu obiectum aliquod. Alius est primo primus, qui ita celer est, rationemque hominis praeuenit, vt illum cohibere sub ea idem potestate non sit. Alius est secundo primus, qui impediri quidem potest, sed sub quadam tamen, sed non plena libertate, id quod accidit propter hominis ad singula discernenda tarditatem: quando raro, licet aduertat rem esse malam, imperfectè tamen, & velut in confuso aduertit: vnde, & imperfectio, & non plenè consensu ad illam mouetur. Alius denique motus est deliberatus, & perfectus; quando animum est planè liber, cum sit ex ratione singula expen-

dente, & ex voluntate, expedito consensu, se inclinante.

Primus motus ex his, etiam quando obiectum est materialiter malum, nullum est peccatum; Secundus est veniale: Tertius mortale: quae est communis doctrina, quicquid Iur. Sanctes, c quam rectè Castropalaus d impugnat in contrarium mouet. Tam verò difficultas in eo sita est: qua ratione dignoscendum sit, adesse, vel defuisse plenam deliberationem, plenumque consensum? Dicunt sequentes coniecturae; e nam aliquando certam fidem habere, nisi Deus, qui animam nostram solus introspicit, homo non potest.

26 Prima est desumenda ex defectu actus, quia non attigisti superatum; tunc enim, si dubites, an acquisieris plenam libertatem, seu vsum rationis, praesumere potes non acquisiuisse. Idem, si dubites, an perfectè à somno fueris excitatus, vel ebrietatem deposueris, vel distractionem mentis alias tuis cogitationibus excussisti; quia haec, cum perfecta sunt, libertatem impediunt, et postea imperfectè excitant, illam diminuunt. f

Secunda coniectura est, Si animum habeas liberam, & saepè experitus nunquam consentiendi mortali, e praesumere enim potes peccato non plenè consensisse, quod aliquid vsu malus, et habeatur, si deinde plenè aduertas, facile & sine difficultate cognoscatur. g

Tertia est, Si facilè peccatum excipiens, illudque à te tui eximpendo, pro viribus repulit; praesumere potes, saltem non plenè consensisse, siquidem non ita facilè affectus mutatur. h Hinc, quando motus prauus tempore tentatione imputabili surgit, & paulò post, vel aduertis, curas expellere, est signum nullius, aut certè imperfecti duntaxat consensus praestiti.

Quarta coniectura sumitur ex communiter contingentibus, quae est efficacissima. i Vnde, si quis timorata sit conscientiae, peccatumque mortale abhorreat, praesumendum est non plenè consensisse, cum de consensu dubitet; si et pariter moribus fuerit timorata

a [illegible] 3. [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Idem [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

l [illegible]

peccatū velut aquam bibat, cum [illegible] [illegible] potest vere [illegible]. a

29 Qualibet ex his connectitur regulariter efficit opinionem probabilem, qua tales esse possimus, non adfuisse libertatem saltem perfectam, vnde nec peccatum mortale.

[illegible marginal note a]

Peccatum in genere.

30 Quæres, si quis solum aduertat, in obiecto malitiam in genere. Verbi gratia mendacium cum iuramento, vel verbum otiosum esse mala, sed præscindat, an mala sint grauia, an leuia, potest [illegible] habere pro coniectura, quod amplectendo tale obiectum committit solum peccatum leue? Respondeo in [illegible] posse, quando enim hi sunt in confinio [illegible] rationis, sæpe accidit, vt cognoscant inconsiderate esse malum, sed nondum pertingant ad cognoscendam qualitatem malitiæ, an grauis sit, an leuis, & tunc certum mihi videtur in mortale [illegible] [illegible], quia malitiam mortalem minimè cognoscunt. Vide numerum 33.

[illegible marginal note b]

31 At verò, si de iis, qui perfectum vsum rationis habent, sit locutio, non est vniuersalis coniectura [illegible] propterea Doctores c communiter docent, tunc grauitatem, vel leuitatem peccati desumi debere ex ipso obiecto, seu materia peccati; & sic illud mendacium cum iuramento [illegible] nu. 30. esse mortale; verbum verò otiosum esse veniale, etiā si operans solū aduertat malitiam præcisam à graui & leui. Cuius doctrinæ ratio esse potest, quia, vt habet Layman * in tanta indeterminatione [illegible] casus præsumendum est, hominem, licet non actualiter, attamen virtualiter, apprehendere obiectum, vt peccaminosum sub ea grauitate, vel leuitate, in qua re ipsa est, vel saltem præsumendum est, non timere [illegible] qualitatem aliam [illegible], licet distinctè non [illegible] cognoscere valeant.

[illegible marginal note c]

32 Ego, quo ad praxim, probabile [illegible] [illegible] cultis, & doctioribus agamus, acquiescendum esse allatæ doctrinæ, atque adeò [illegible] peccati faciendam esse ab ipsa qualitate obiecti, seu materiæ; at [illegible], v. g. rusticis, mulierculis, & similibus [illegible], præsumendum esse non peccare nisi venialiter.

Ratio est, quia præsumere possumus illos doctiores aliquo saltem modo (vt diximus ex Laymann) qualitatem malitiæ cognoscere. At hi rudiores, nec apti sunt ad illam virtualem apprehensionem habendam, nec sciunt, nec regulariter aduertunt ad obligationem examinandi, virtualiter quod agunt, mortale sit an veniale: cum igitur solum se illis offerat malitia quædam indeterminata, illam tantummodo contrahent, quæ cum sit communis, & præscindens à mortali, & veniali, imperfecta est, atque adeò ad culpā leuem reducenda. d Idem posse euenire doctioribus [illegible] [illegible], quia sapiens non semper sapit, vt [illegible] Plinio, præsertim in subitaneis [illegible] casibus, in quibus & ipsi non solent ad prædictam obligationem aduertere.

[illegible marginal note d]

33 Confirmo ex doc. Sanch. e *Quæ [illegible] (inquit) puerum falsò iurantem, non discernentem, an sit iurare sit malum graue, vel leue, venialiter delinquere ex imperfecta cognitione asserūt, quia non sunt potentes discernere grauitatem malitiæ & quamuis plures apud Thom. f Sanchez dicant peccare mortaliter eum, qui cognoscens aliquid mali agere, non curat discernere, an veniale sit an mortale: ex eo enim se periculo peccandi mortaliter [illegible] tradit, quod verissimum arbitror: non tamen à nobis tradita aduersantur, cum pueri, cum iurant & si cognoscant se malum committere, non tamen saltem [illegible], quod obligantur se examinare, quamuis sic [illegible], nec ob id se tradere periculo committendi mortale cognoscunt. [illegible] [illegible] [illegible].* Hæc hic Sanchez; Sed [illegible]: At grandiores, rudiores, immò interdum etiam doctiores, non aduertunt ad dictam obligationem; ergo non peccabunt mortaliter. De hac re dixi etiam [illegible]. g 2. Meth. confessionis.*

[illegible marginal notes e, f]

[illegible marginal note g]

34 Si quis [illegible] generaliter: Volo offendere Deum: non est tamen, quod peccet mortaliter: quia tunc, non adest solum malitia præcisa, de qua [illegible]

hacte-

[illegible] determinata, & [illegible] Deum, sed quod sapit Dei contemptum: cum enim admissum [illegible] defendit, volens contra ipsum Deum immediate operari velle, quod est graue.

De veniali ex aliqua causa excusante.

31 Hæc solet esse vel ignorantia, vel in aliquibus casibus necessitas. Quoad primum. Si quis ex ignorantia inculpabili putet aliquid esse veniale, quod alias est mortale, venialiter tantum peccabit. Ratio est quia, vt infra videbimus, peccatum debet esse liberum & voluntarium procedens ex cognitione singulorum: cum ergo hic supponatur cognosci solum, & quidem citra culpam, [illegible] leue erit peccatum.

Idem erit si ignorantia sit culpabilis tantum venialiter, quia tunc, cum non adsit nisi culpa ignorantiæ, quam supponimus esse venialem, non nisi venialiter efficiet actionem. Quæ tamen sint eiusmodi ignorantiæ, habebis [illegible] Deo placente infra. r

32 Quo ad secundum, aduertendum est, [illegible] præcepto graui, ne quis cooperetur cum peccato alterius; qui enim cum alio concurrit ad actionem malam, peccati illius particeps [illegible]. V. g. si quis mulierem excitat ad fornicandum cum alio, quamuis ipse non fornicetur, particeps est peccati illorum. [illegible] aliquando [illegible] vt quis cooperetur ad [illegible] actionem materialiter malam, & tamen non peccet, quia [illegible] & non potest aliud agere [illegible] actione cooperetur. [illegible] Necessitas igitur excusat in aliquibus [illegible] à peccato, quæ tamen debet esse proportionata actioni, cui quis cooperatur; hoc est, vt si grauis [illegible] excuset à peccato coope-

rationis cum actione grauiter mala requiratur grauior, quæ à peccato cooperationis cum actione grauiter mala materialiter, [illegible] debet excusare à cooperatione cum actione, cui contingit homicidium, [illegible] vel cum actione, cui proximè contingit idem homicidium, [illegible] &c. Hinc ergo fit, vt si [illegible] deficiat necessitas à tali debita proportione, leuiter tantum peccetur, de qua tamen tota re commodius dicetur infra, & interim legi potest Metella & Castropalaus. s

§. IV.

De mortali per accidens.

1 Veniale numquam per accidens potest [illegible] mortale seu fieri mortale, Ratione finis, [illegible] erroneæ, scandali, [illegible] in aliquibus casibus. [illegible] de singulis breuiter.

Mortale ratione finis.

2 Duplici id modo euenit. Primo f si veniale committatur propter finem mortalem, vt si quis mentiatur, vt adulteret: ratio est, quia actio specificatur à fine, ergo à fine grauiter malo mala grauiter fiet. Qua ratione [illegible] confessario debet, [illegible] declarauimus. g

3 Secundo, Veniale transit in Mortale, si in veniali vltimum finem quis constituat. h Ratio est, quia, in hoc [illegible] interuenit [illegible] explicitè, quando [illegible] amamus [illegible] res, quàm Deus vltimus noster finis; vel implicitè, quando quis [illegible] paratus est præcepta obligantia ad mortale transgredi, [illegible] veniale, non potest non adesse grauis [illegible] atque adeò culpa grauis, iuxta illud Sancti Anselmi: i Nullum [illegible]

dum

r [illegible]
s [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i [illegible]

dum placet. Sub intellige, dum placet, vt suis vtimur.

Mortale ratione contemptus.

5 Si quis sibi ex malitia siue ex praua consuetudine, siue ex alia similis causa violat praeceptum, non dicitur contemnere: at dicetur, si contemptus est causa alicuius peccati, ideo scilicet violet quis praeceptum, quia contemnit. Quoniam autem contemnere quis potest vel praeceptum, seu, quod nunc in idem recidit, rem praeceptam, vel ipsum praecipientem, seu legislatorem, ideo ab vtroque differendum.

6 Quo ad prius, quando praeceptum est diuinum, si quis violet praeceptum leue, verbi gratia mentiatur, quia contemnit praecipientem, siue formaliter, vt praecipiens est, & superior, siue materialiter, vt talis est in se esse, semper peccat mortaliter, a quia id semper est quid graue contra obedientiam, vel reuerentiam debitam Deo, qui est praecipiens in dictis praeceptis, quae propterea vocantur diuina.

a Vid. Less. Suar. apud Mauri ... ... n. 136.

Quando autem praeceptum est humanum, si violet praeceptum etiam leue, eo quod contemnitur praecipiens formaliter, id est, quatenus superior est, atque adeo spernitur ipsa potestas, ac si nullius esset momenti, b peccatum mortale committitur: at verò si praeceptum leue violetur eo, quod contemnitur praecipiens materialiter, id est quatenus talis homo est, quia verbi gratia est imprudens, vel indiscretus, peccatum mortale non committitur, c idque erit, si quis nolit alicui obedire, non quidem, quia is superior est, sed ne hominem hunc re leue solatio afficiat. Ratio horum est, quia in primo casu iniuria fit Deo, à quo est omnis legitima potestas; in aliis duobus contemnitur solum ipse homo, & quidem in re leui.

b Idem.

c Idem.

7 Quo ad ipsum, id est quo ad contemptum rei praeceptae, si praeceptum rei leuis est humanum, & illud quis violet, quia spernit ipsum praeceptum cum relatione ad praecipientem formaliter, id est spernit, quia ille, vt superiori, non vult se subiicere, mortaliter peccabit; quia tunc contemnit, vt modò dictum est, vergit contra ipsum praecipientem vt sic. Si quis verò illud leue violet, quia spernit leue illum rem leuem, siue ipsum leue praeceptum d sine relatione ad praecipientem vt sic, vel cum relatione sola ad praecipientem, vt talis homo est, peccabit solum venialiter, quia tunc contemptus cadit in rem verè leuem, vnde non nisi leuiter culpabilis erit.

d Idem.

8 Quod si praeceptum rei leuis sit diuinum, illudque quis violet, quia spernit ipsum rem leuem, seu leue praeceptum cum relatione ad praecipientem vt sic, nolens se illi subiicere, tunc erit clarè mortale; tunc enim adest iniuria contra Deum; si verò quis illud leue violet non cum tali relatione, sed solùm (mentitur verbi gratia) contemnens ipsum mendacium, distinguunt Doctores. e Si enim contemnit quasi putans, illud praeceptum de non mentiendo esse inutile, & vanum, peccat mortaliter, & in hoc fere omnes conueniunt; quia id continet tacitam blasphemiam contra Deum, qualem etiam committeret, si quis consilia Christi Domini eadem ratione, ac si essent vana, contemneret. At si putetur quidem vtile praeceptum, sed paruipenditur; quia est res leuis, & non obligans ad mortale, docet Sanchez f adhuc esse mortale; quia (inquit) est magna inordinatio, praeceptum Dei ita contemnere. Verum Sanchez nimis rigorosè loquitur, cum enim illa inordinatio non sit magna, sed leuis, vt leue est obiectum, Temperat ergo Lessius g dicens, forte non esse mortale. Ego sequor libera Layman. h qui absolute, & sine distinctione docet contemptum rei praeceptae leuis, quia non redundat saltem grauiter contra legislatoris authoritatem, esse venialem. Ratio autem esse potest, quia in hoc casu non paruipenditur, nisi res leuis, & consequenter offenditur, nisi multum remotè, contra Deum. Ratè siqui contemnunt auct eg aliq ...

e Idem.

f Sanch. in dec. lib. 1. c. 4. n. 11 ...

g Less. lib. ... c. 4 ... dub. ... penul.

h Layman. l. ... tract. ... par. ... c. ... n. ...

sed falsum, quia est leve quid, satellitem Regis resistentem graviter Regem offendo? nequaquam: pari igitur modo proportionaliter in casu nostro. Et ulterior ratio est, quia, quando ego contemno rem levem, quia levis est, resolutus mea culpa in hunc modum; Contemno rem levem, quia levis est, nam si esset gravis, atque adeò gravis iniuria Dei, non contemnerem.

9 Ex dictis facilè colligere potes, peccantem ex contemptu duo peccata committere, utrumque explicitè confessario aperiendum: quia scilicet primo praeceptum in tali materia violat, & quia secundo, vel agit contra obedientiam [illegible], vel contra Religionem, Deum praecipientem contemnendo, &c.

Mortale ratione periculi.

10 Veniale, imò & qualibet actio indifferens transit a in mortale si nulla [illegible] adesse proximum periculum committendi mortale: Verbi gratia si quis verbum obscoenum dicit foeminae, ex quo ipse expertus est saepè alias in mortale peccatum esse lapsum, mortaliter peccabit. Ratio est, quia mortale velle censetur, qui tam proximum peccandi periculum sponte subit, iuxta illud: *Qui amat periculum, peribit in illo*. Hinc fit, ut peccantem debere Confessario aperire speciem peccati, cuius periculo se exposuit; illud enim censetur commisisse: quandoquidem eodem praecepto, quo vitare tenemur peccatum, tenemur & illius periculum proximum vitare. Quando ab hac culpa excusemur, urgente aliqua necessitate, & de praxi absolvendi in proximo periculo peccandi constitutos diximus b alibi.

a Diana [illegible]

b De [illegible] confess. [illegible]

11 Sed hic exsurgit [illegible] quaestio. An qui vult committere omnia venialia, quae sibi offeruntur committenda peccet mortaliter ratione periculi committendi mortale. Peccare mortaliter docet Sanchez, c quia peccata venialia sunt dispositiones ad mortale.

c Sanc. [illegible]

12 Si vera esset haec opinio, ut plurimis Fidelibus, qui verbis & factis [illegible], sic vivere convenient, non peccare mortaliter, caventque non admodum, laborant de venialibus. Benignior igitur est, immò & probabilior sententia Castropalai, d & Salas, e negantium. Ratio praecipua sit, quia falsum est, venialia esse dispositiones proximas ad mortale, atque adeò proximè periculosas, ubi sint remotè. Videmus enim plures, qui de venialibus non multum curant, vel ad ipsum nomen mortalis horrent, & re ipsa diu à mortalibus abstinent. Ulterior autem ratio esse potest, quia cum multa [illegible] a terminis levis offensa Dei, [illegible] hominem Christianum [illegible] ac [illegible] valdè urget. At tamen [illegible] ad [illegible]: ex quo cum [illegible] affectu, nullo modo iudicandum est eum, qui priorem affectum habet, habere posteriorem. Excipe tamen aliquam occasionem sub in genere [illegible], sive aliorum [illegible], quando ex aliquo capite in illa levi actione [illegible] apparet proximum labendi periculum, sed id non est ex vi peccati venialis, sed ex circumstantiis actionis. Certè consuetudo iurandi verum sine necessitate, non videtur Thomae Sanchez occasio proxima f iurandi falsum, quia qui curam habet iurandi verum, non ex hoc inducitur ad iurandum falsum, immò potius abducitur. Simili modo ergo venialibus in casu de quo agimus &c.

d Castrop. [illegible]

e Salas [illegible]

f Sanc. [illegible]

13 Secundò quaeritur. An qui concupiscit feminam, cuius statum ignorat, aut feminam in communi, peccet peccato stupri, adulterii vel sacrilegii, ex eo quod exposuit se periculo sic peccandi. Affirmat Sanchez, atque g adeo tenent id in confessione explicare. Ratio est, (inquit) quia quantum est ex parte sui desiderii fertur in feminam cuiuscumque status sit, vel certè se exponit periculo peccandi cum illa, cuiuscumque sit conditionibus affectae; ceterum tamen saepe sic concupiscentem, ait, quod eam mulierem cuiusque

g Sanc. [illegible]

parte

periculum non adueniat. Hanc excusationem [illegible] doctrinam [illegible]. Ratio [illegible] est, quia vel [illegible] mortale [illegible] periculi, vel [illegible]. [illegible] semper, [illegible] gratia [illegible], vel Dei [illegible], quod est peccatum [illegible]. Quod enim ad constitutionem [illegible] ratione [illegible] necessitatem ferè semper, vel [illegible] quenter [illegible], vt alibi docimus. [illegible] ratione [illegible], quia cum [illegible] ignorare [illegible], vel [illegible] non peccat. Adde, [illegible] erit illa culpa? Primo, [illegible] erit, an Adulterij, an potius sacrilegij? Secundo: [illegible]? Tertio, [illegible]? Primum esse non potest, [illegible]. Secundum est difficile [illegible], quia [illegible] non est, quod [illegible]. Tertium denique videtur potius [illegible], quam [illegible].

14 Puto igitur esse peccatum simplicis fornicationis, [illegible], quia, [illegible] non habeat circumstantiam [illegible] per quam [illegible] Fornicatio simplex, vt sic, [illegible] & nihil [illegible] esse.

15 [illegible], in confessione [illegible] esse, [illegible], vel [illegible] non [illegible], vt alibi docuimus, [illegible] peccatum [illegible] in Confessione [illegible]. Si enim [illegible], vel [illegible] in [illegible]

[illegible] matrimonio [illegible] esse.

16 Dices: [illegible] fornicatio. Respondeo [illegible] consentiat [illegible], vt [illegible], & sic [illegible] vel [illegible] illa [illegible] vel tamen [illegible], vt [illegible] An [illegible] contracta ad [illegible] coniugij, vel voti, [illegible].

Mortale ratione conscientiæ erroneæ, Scandali, & vnionis plurium venialium [illegible].

17 Si, quod est tamen veniale, putet quis per conscientiam erroneam esse mortale, mortale erit. Item si quis [illegible] v. g. [illegible], est [illegible] mortale ratione scandali: sed de [illegible].

18 Denique, si quis multa venialia [illegible] ad [illegible], grauiter peccat, vt [illegible] & [illegible], ea, quæ per occasionem [illegible].

CAPVT SECVNDVM.

De Voluntario.

§. I.

Quid sit Voluntarium.

VOluntarium [illegible] (quod [illegible] Voluntarium [illegible]) est, quod procedit à principio intrinseco [illegible]. Cognitionem [illegible] per quam [illegible]

parti-

potentiis sensitiuis conuenientiam, vel disconuenientiam aliquarum rerum, v.g. cibi, vel fatigationis, eamque spontaneè prosequuntur, siue fugiunt.

2 Liberum autem, seu actio libera, (quæ passim strictè, & magis propriè voluntaria, & distinctè à spontanea, communiter solum creaturæ rationali competit, & quæ necessaria ad peccatum) est, quæ procedit quidem à proximo principio cognoscente singula, sed ita, vt sit a in potestate agentis illam actionem facere, vel non v.g. Homo [illegible] per voluntatem amat bonum delectabile, (quod per operationem intellectus, seu rationis, vt talia cognoscit) ita amat, vt possit non amare, & possit non amare. Si amat igitur, vel si non amat, voluntariè ea velle, vel nolle dicendus erit. Hinc vides, voluntarium latè sumptum esse magis latè patens, quàm liberum: omne enim liberum est voluntarium, non verò contra [illegible] Authores hæc sæpè confundunt.

a Lib. 4. c. 3. q. 4. & passim.

3 Aduerte ipsam actionem, v.g. prosecutionem boni delectabilis, cibi dici voluntarium, ipsum verò bonum delectabile, v.g. cibum, dici volitum, seu obiectum volitum, & consequenter differre voluntarium à volito; licet & hæc nonnulli confundant authores.

4 Rursus aduerte, potentiam illam, à qua immediatè procedit talis prosecutio, esse, & appellari in homine voluntatem, quæ etiam vocatur appetitus rationalis, quia regi solet à ratione: In brutis verò inuenitur appetitus, qui appellatur sensitiuus, quia regitur à potentia sensitiua. Quoniam verò homo aliquando operatur ex ratione, aliquando verò, more brutorum, ex appetitu sensitiuo, ideò illi non solum competit liberè operari, sed etiam operari spontaneè, vt faciunt bruta, & consequenter non tantùm [illegible] peccato.

5 Verum, quæ regula [illegible] discernendi? [illegible] si actio ab homine fiat cum aduertentia rationis, quod tunc est, quando ratio considerat bonum & malum, honestum, & inhonestum, [illegible] talis actio voluntaria libera: & consequenter actio virtutis, vel vitij, vocaturque propriè actio humana, quatenus scilicet est ab homine, vt homo est. Si autem non fiat cum aduertentia rationis, sed subito quodam motu, absque eo quod ratio consideraret honestum, vel inhonestum, actio illa non erit voluntaria libera, nec actus virtutis, & vitij, nec digna præmio, vel pœna, vocabiturque quidem actio hominis, non verò actio humana, [illegible] esse motum primò primum, de quibus supra, §. 3. n. 27.

§. II.

Quotuplex sit Voluntarium.

1 Duplex est. Aliud directè, seu in se, aliud indirectè, & in alio, seu in causa. Directè in se voluntarium est v.g. vinum, cum illud, volens, bibis: at verò indirectè & in causa tantùm est pollutionem, vel homicidium, dum volens, quod vinum ipse ad ebrietatem bibens, pollutionem in ebrietate pateris, vel homicidium in eadem patrabis, [illegible] &c.) nisi tunc praecognoscas effectum ex illa causa à te [illegible] v.g. homicidium ab ebrietate, non diceris, ne indirectè quidem, illum effectum tibi voluntarium, sed dicetur esse merè per accidens: & consequenter non imputabitur tibi ad peccatum: [illegible], quia antè non poteras [illegible] ex appetitu [illegible], illa voluntaria non est.

2 Illud aduerte, ad hoc vt tibi aliquid sit indirectè voluntarium, necesse esse, vt eligas talem actionem, vel omissionem, quæ tibi sit directè voluntaria, quæ actio, vel omissio sit, vel causa physica illius indirectè voluntarij, vel causa moralis. b

Exemplum causæ physicæ habes in ebrietate, quæ tibi est directè voluntaria, & est causa physica illius homicidij. Exemplum causæ moralis, quæ [illegible] debet obligationem ad aliquid faciendum, habes in [illegible], v.g. [illegible] directè [illegible]

b [illegible]

[illegible] tempore tempestatis, ex quo futurus, atque adeò ex ea [illegible] tamen gubernandi, indirectè, & moraliter ignarus naufragium, non directè & physicè sequitur à tempestate: quod quidem naufragium merito imputatur ipsi gubernatori, qui poterat, & debebat navi opitulari; non autem imputari posset nihilominus, qui tali [illegible] [illegible] posuissem, sed quia erat cum meo gravi periculo, neque tam obligabar, ut in tractatu de praecepto caritatis suppono: Confirmatur, quia secus Deus vellet nos peccatum, quandoquidem posset impedire, & non impedit, voluntaria illi essent peccata nostra: sed certè non sunt illi voluntaria, quia nulla lege tenetur impedire.

3 Inquires: in hoc voluntario indirecto v. g. in homicidio commisso in ebrietate, quandonam peccatur, quando vinum largiter bibitur, an quando homini vulnus letale infligitur ab ebrio? Respondeo peccari, quando vinum usque ad ebrietatem bibitur; nam propterea in hoc casu homicidium dicitur esse peccatum in causa. Immò idem dicendum est aliquando etiam in voluntario directo; quando enim venenum v. g. inimico propinas, directè ut illum occidas, peccatum non committis, quando is post aliquot dies moritur, in quibus fortasse te poenituit propinati veneni, dumque [illegible] tibi [illegible] es, sed quando venenum propinasti. In utroque autem casu, an mors dicenda sit effectus peccati cum Laymano, [a] an peccatum denominatur, cum Castropalao [b] quaestio est nobis inutilis. Videte tamen quae alibi explicaturus, [c] quatenus pertinet ad modum, quo sit in confessione declaratura.

4 Est & aliud divisio voluntarii, nempe in expressum, quando scilicet explicitè aliquid volumus; & in tacitum, seu interpretativum; seu [illegible] fictum, quando scilicet aliquid volumus implicitè. Verum id & alia quaedam similia [illegible] vide apud Laymanum. [d]

[illegible]

§. III.

De Violento, Coacto, Necessario.

1 Violentum propriè (nam aliquando haec nomina confunduntur) est, quod fit à principio extrinseco contra propriam inclinationem eius, in quo fit, & convenit tam rebus inanimatis cognitione carentibus, quàm animatis cognitione vigentibus. Coactum addit ad violentum, cognitionem; nam lapis v. g. sursum projectus violentari dicitur, non cogi, animal verò, aut homo si in aliquo ligetur loco, dicitur cogi. Necessarium, est illud, quod est determinatum ad unum; quod convenit non violentis, ut coactis. Contingit etiam sponte quando ad illud habetur animi propensio, nam sic amor Dei in anima beata dicitur necessarius, ut item actus primò primi in voluntate; quamvis enim in his sponte, seu secundum propriam inclinationem animae, & voluntas agant, tamen quia determinantur ad unum, necessariò, & non liberè operantur. Hinc nota voluntarium libertatem non solum tolli per coactionem, quando scilicet cogitur quis ad aliquid praestandum contra propriam inclinationem, sed etiam quando non cogitur, sed necessitatur, seu determinatur ad unum, quamvis cum magna sua inclinatione, ut accidit in dicto amore, & dictis actibus primò primis.

2 Sit ergo regula, omnes illa affectiones passiones, quae in nobis sanctificationem alias inclinationes, sunt tamen contra deliberatam voluntatem, non sunt nobis voluntariae & liberae, sed in illis violentiam, & coactionem patimur, quare non peccamus. Ratio regulae eluet ex dictis, quia quamvis sint secundum inclinationem aliarum potentiarum, tamen sunt contra inclinationem voluntatis deliberatae. Hujus generis sunt praedicti motus [illegible] Hujus sunt praedicti actus primò primi in voluntate: Hujus item sunt motus in appetitu sensitivo, [illegible] in membris corporis, quando voluntas [illegible] repugnat.

3 Sed ecce [illegible] difficultas, [illegible] vt [illegible] actus, [illegible] in nobis [illegible], atque [illegible], & non [illegible], [illegible] est, vt voluntas [illegible], negatiue scilicet se habendo, [illegible] [illegible] Virgini, [illegible] ad Idola, ita vt [illegible] incensum ipsi Idolo, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; vt [illegible] est, vt per actum positi-[illegible].

4 Respondeo, [illegible] sententia est [illegible] esse, negatiue se habe-re, quia [illegible] non [illegible] illis motibus consentit.

5 Non desunt tamen plerique, qui docent, [illegible] consensum, [illegible] obligationem [illegible] negatiue [illegible] se liberat: quia [illegible] aliud obligatur, [illegible] illos motus; [illegible] satis non [illegible]. Verum de hoc [illegible] [illegible], infra c. 6 Deo placente probatiuros.

§. IV.

Ira & concupiscentia quomodo se habeant circa Voluntarium.

1 Huiusmodi [illegible] passiones (sub quibus [illegible] Amor, Desiderium, Spes, Gaudium, Odium, Desperatio) non tollunt [illegible] Voluntarium [illegible] hominem [illegible] [illegible] peccarent, [illegible] ad [illegible] ab his passionibus [illegible]. [illegible] est, [illegible] [illegible] passionibus [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] libertas.

2 At [illegible] [illegible] intellectum, vt non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voluntatem [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible].

3 Ex his [illegible], vt [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible], [illegible] ligata, [illegible] [illegible] blanditiis, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] libertas in illis [illegible] non [illegible].

4 Dixi (regulariter) [illegible] aliquando hae passiones [illegible] vehementes, vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quia [illegible] passiones [illegible] [illegible], à peccato [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], hi enim facile [illegible] [illegible], [illegible] tamen [illegible] [illegible] [illegible].

§. V.

Metus qua ratione se habet circa Voluntarium.

1 Ea, quae fiunt ex metu, [illegible] [illegible] (quando [illegible] [illegible], quae ex [illegible]) [illegible] [illegible] secundum quid, absolutè tamen sunt voluntaria, & [illegible] habent voluntarij liberi [illegible], [illegible] ad peccandum vel ad [illegible]. [illegible], quia [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] (quo [illegible] hic & [illegible] [illegible]) [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

2 Quod [illegible] [illegible] metu, [illegible] [illegible], [illegible] est [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] §. praecedenti n. 4.

Me-

Metus, [illegible] gestis [illegible] constitutis [illegible] v. g. [illegible] metu [illegible] vel mortis [illegible] quia [illegible] voluntariis [illegible] voluntaria non esse.

Qui metus sit iustus cadens in constantem virum.

2 Duplex est Metus. Gravis alter, quem etiam iustum, probabilem, cadentem in constantem virum appellamus. Alter levis, qui vocatur etiam [illegible] improbabilis non cadens in constantem virum.

3 [illegible] Metus prioris generis, qui à gravi malo [illegible] Metus [illegible] vel [illegible] Metus amittendi virginitatem, vel patiendi [illegible] vel [illegible] bona temporalia, vel notabilem [illegible] & similia. [illegible] gravem, [illegible] in aliquo capite [illegible] esse, & [illegible].

4 H[illegible] [illegible] vel [illegible] & à [illegible] At [illegible] licet [illegible] tamen [illegible] Sacramenti [illegible] malum

est non [illegible]. Vide, quae dicam, § 7. de [illegible].

5 Dixi (vide [illegible]) [illegible] non solum [illegible] verum etiam [illegible] personae, à qua [illegible] & [illegible] metus [illegible]. Si enim puer v. g. vel [illegible] hominis [illegible] in constantem virum: ad [illegible] enim metum oportet, [illegible] conditionis, ut [illegible] Vel certè, si aliàs [illegible] circumstantiis, ut hic, & nunc non possit. Ut si ego v. g. essem [illegible] & puer malo gladio [illegible] mihi minaretur.

6 Etiam [illegible] & [illegible] esse ad inducendum metum [illegible] si [illegible] (quae [illegible]) [illegible] verè.

7 [illegible] vel [illegible] metus [illegible] vir, [illegible] facilius timere [illegible] prudentiae [illegible].

8 Metus [illegible] mihi videtur [illegible] quando est [illegible] vel [illegible] & [illegible] posse, & debeat.

9 [illegible] hic est [illegible] constantem [illegible] à [illegible].

10 Denique, nota duo, Primò, [illegible]

[illegible]

tum non solum cadere in constantem virum, quando praedicta mala imminent in persona propria, sed etiam, quando a in filijs, uxore, parentibus, consanguineis, amicissimis, in his scilicet omnibus, quorum bona, vel mala ad personam propriam pertinere iudicantur; Secundo, metum praedictum aliquando iustè alicui incuti posse, ut si mortem minetur Iudex Reo convicto: iniustè aliquando, ut si mortem latro comminetur innocenti viatori; Diversos effectus hi duo metus pariant, ut ex dicendis patebit.

a Idem ib. num. 11.

Quid operetur metus gravis iniustè incussus in contractibus.

11 Quaestio celebris est, an contractus ex metu cadente in constantem virum celebrati sint validi? posse enim à iudice propter bonum publicum ut invalidos declarari, omnes fatentur, b Iuris autem per maximè id noscere: nam ex testamento v.g. in fraudem meam me metu per minas iniustas, ego haeres ero, si illud sit validum; etsi post sententiam contra me summam, amissurus sim haereditatem: ergo non est validum, ne ante sententiam quidem, haeres ero. Eodem modo, si per similem metum mihi aliquid elargiaris, solvas, vendas, ego sum illius Dominus, si hi contractus sint validi, secus apud te Dominium de iure remanebit.

b Ibid. [illegible]

12 Adverte tamen, nos hic de metu gravi iniustè incusso ad extorquendum ipsum contractum loqui, secus omnes c fatentur contractum esse validum. Si quis v.g. ob timorem mortis ab inimicis suis inferendae, cogeretur sua praedia mihi vendere, ut expensas à patria discederet, mortemque vitaret, valida erit venditio, quia timor ab inimico illatus cum non fuerit directus ad extorquendam venditionem, venditionem inficere non potest, idem esse in d matrimonio, idem in votis rectè docet Thomas Sanchez, e aliique. At si quis v.g. ... iniustè occidere minetur, nisi illi tua praedia vendas, tunc etiam verò quaestio est, an si vendas, validè vendas.

c Sanc. lib. 4. de matr. [illegible]

d Sanc. lib. 4. de matr. d. 12.

e Idem lib. 4. de [illegible]

13 Tum verò idem Sanchez f plurimique docent contractus celebratos hoc metu iniustè incusso ad eos extorquendos iure naturae esse validos & consequenter per illos transferri dominium, posse tamen à Iudice nullos, irritosque declarari, celebrantis intelligi cum vero consensu, licet involuntario; si enim verus consensus remaneat, tunc sine dubitatione contractus invalidus est, ex defectu consensus, qui est de contractus essentia. Excipit tamen idem Sanchez Matrimonium, decimae promissionem, vel dationem, professionem, vel traditionem bonorum Ecclesiae, & denique eam Doctorum haereticorum extortam per dictum metum, sunt propter declarationem factam ab Ecclesia, nulla prorsus sint, & irrita. Ratio praecipua praedictae validitatis est, quia non obstante iniuria allata per metum, tam adest voluntas dandi, & accepti, promissi, vendendi &c. verè enim dedimus, accepimus, promissimus, vendimus &c. adest item voluntarium consensus, quia metus ut supra g vidimus, voluntarium absolutè non tollit. Adest ergo totum illud, quod essentialiter requiritur ad rationem talis contractus. Adde Baptismum receptum ex iusto metu validum esse, ut et caetera Sacramenta, excepto matrimonio: cur igitur non sic contractus?

f Sanch. de matr. lib. 4. d. [illegible]

g Supra num. [illegible]

14 Verum Molina h aliique docent esse iure naturae invalidos, hoc est nullam ex ipsis oriri obligationem, & consequenter per illos non transferri dominium. Cum his ego sentio, & ratio mea est, quia in iure naturae impossibile est, ut ex iniustitia oriatur iustitia, seu ius; sicut in physicis ex vitio prodire non potest actus virtutis, & in metaphysicis ex differentia Entis oriri non potest subsistentia: sed si ex contractu metu illo iniusto oriretur obligatio iustitiae, iam ex iniustitia oriretur iustitia, ergo &c. Minor probatur, nam obligatio iustitiae oriretur ex contractu per iniustam rationem; hinc est ex contractu in-

h Molina [illegible]

valido.

iusto, atque adeò ex iniustitia. Quia etiam ergo eiusmodi contractus obligationem non parit, contractus essentialiter non erit, qui definitur, *vltro citroque obligatio*.

15 Confirmatur. Nam qui per metum iniustum extorquet contractum, & ex eo aliquid habet, tenetur illud statim restituere, vt concedunt a ipsi aduersarij; ergo signum est contractum esse nullum. Sciam expectari posset, donec Iudex irritaret: scio respondentem quemdam, b sed non satisfacit, id quod tamen sibi persequi nobis otium non est.

16 Ex dictis soluitur Ratio aduersariorum allata num. 13, nego enim adesse sufficientem consensum, vt in casu nostro requiritur: quamuis enim adsit consensus voluntarius sufficiens ad meritum, vel peccatum, quod solum ratione primo dominatur, tamen, quia ex eiusmodi consensu voluntario, sed per iniuriam extorto, non oritur obligatio iustitiae, quae est de essentia eius consensus, qui est contractus, ideò sufficiens in casu nostro non est. Id quod soluit illud de Baptismo, & Sacramentis, ad quae (praeter matrimonium) satis est consensus, voluntarius, & liber; non verò requiritur consensus, qui sit contractus. Quòd si ex Baptismo, vel alio Sacramento oritur obligatio ad seruanda praecepta Ecclesiae &c. non est haec obligatio iustitiae orta ex contractu, de quo loquimur, sed alterius virtutis, vt Religionis &c.

17 At in promptu sunt multa iura c statuentia contractus aliquos ex metu esse infirmandos; ergo supponunt esse ex se validos. Adde esse non nulla item iura, quae dicunt, vel insinuant, esse validos.

18 Respondeo esse etiam iura, quae dicunt hos contractus esse irritos vnde nasci contrarietatem; illa enim iura, quae nobis videntur contraria, solum dicunt eos esse declarandos d nullos, sicut re ipsa sunt: id quod iura faciunt ad positiuè reuocandos contractus iniustos, & nocituros. Et certè sequenter id necesse est, propter illos, qui contrariam sententiam sequuntur, quae certè probabilis est.

19 Addo, quod addidimus, dico, vel ea iura loqui de metu leui, qui vt dixi §. 6. diximus, contractum sequentem irritat in foro externo; vel loqui de validitate e quoad forum externum, tunc enim antequam contractum nullum irritum declarari, credatur validus esse qua supponunt, quia ad bonum regimen (ne turbentur inter se sine authoritate Iudicis contrahentes) permittitur.

20 Sed quid respondebimus ad paritatem de dolo, quae ab aduersarijs magni fieri videtur? Communis est f opinio, inualidos esse contractus, qui celebrantur ex dolo dante causam ipsi contractui, ex dolo, inquam, versante circa substantiam rei; at ex dolo versante circa accidentia validos esse; v.g. mihi vendis vinum, fingendo esse generosum, venditio inualida est; mihi vendis equum mollitiem amorem pro iuuene, valida est in se natura; & per aliquos etiam in expositione venditoris, licet possit per Iudicem irritari pro arbitrio illius, qui fuit deceptus, dummodo contractus non sit ex natura sua indissolubilis, vt est matrimonium. Hac positione sic arguunt: Contractus per dolum extortus circa accidentia est iniustus, & tamen est validus, licet irritandus; ergo eamdem rationem erit contractus per metum extortus.

21 Respondeo, & primò quidem, Quòd si negent hoc antecedens, scilicet contractum hunc esse validum, vt certè plures g negant: sed expeditius secundò. Distinguo idem antecedens, est iniustus quoad substantiam nego; quoad accidentia concedo; atque adeò est validus, qua parte est iustus, idest quoad substantiam concedo: qua parte est iniustus, idest, quoad accidentia, neque ex hac enim parte, cum adsit interna obligatio iustitiae stante non potest; nam propterea compensari omninò debet. Atque hinc confirmatur nostra doctrina, cum enim in contractu metu illato inte-

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g [illegible]

niasit in vna substantia, vt nemo negat, atque adeo ita illae [illegible] sit iusta; non potest ab illo ex vllo capite, nisi per [illegible] metus. Atque ita in hoc casu multo validius certam substantiam, cum aduersarij ducant [illegible] à contractu doloso circa sola accidentia [illegible] sicut praesumptum durat in contractu doloso circa substantiam, quo posito [illegible] nullo modo sufficienter, atque, cum contractibus dolosis circa substantiam, pertinet, nullus omnino sit.

Metus grauis in Matrimonio.

22 Ex his sequitur primò, Matrimonium ex dicto metu contractum esse ipso iure nullum; quia illud, etiam vt Sacramentum, fundatur in contractu valido. Adde inualidum fuisse ab Ecclesia, a sicut aliàs inualidum fuit matrimonium Clandestinum à Tridentino. b

a [illegible] qui duxit in matrimonium [illegible] b [illegible] quest. 2 [illegible] de Sponsal. [illegible]

Metus idem in alijs Actibus.

23 Sequitur secundò, vt promittimus, in aliquibus contractibus, et similibus, sint iure naturae nulli, esse [illegible] naturam [illegible] Si [illegible] sint grauis; et debeant [illegible] obligationem iustitiae, ex ipso sunt nulli; quia metus est in causa, vt non oriatur (quo modo [illegible]) dicta obligatio. Huiusmodi sunt promissio sponsalium, ipsa sponsalia, promissio, vel [illegible] Datio, Venditio, Emptio, & [illegible] omnis Traditio, vel promissio aliàs obligatoria. Si vero [illegible] sint grauis, vt ad eorum validitatem satis sit esse voluntarios, ac liberos, nec debere dictam iustitiae parere obligationem; tunc (quantum ex hoc capite metus) facti validi, licet possint à Iudice rescindi, & volendum ex alio capite inualiditatem fortè contraherent.

24 Certè Sacramentum validè confertur, si suscipiatur ex metu, vt modo num. 12. diximus: & absolutio v.g. ab excommunicatione, vel [illegible] ex simili metu collata, (cum voluntarie absoluendi sit,) validè item esse illam, tamen quia fundata est ab Ecclesia c nullam ex metu conferri lege [illegible] [illegible] d [illegible] ipsis [illegible] qui [illegible] [illegible] e [illegible] [illegible] Metus [illegible] [illegible] effectus [illegible] [illegible] ex aliquo alio capite [illegible].

c [illegible] d [illegible] de Castro [illegible] e De Lugo [illegible]

§ VI.

Quid operetur Metus leuis iniuste incussus.

Contractus ex Metu leui initi.

1 Metum illum, qui respectu viri prudentis est leuis, [illegible] virum Mollem [illegible] & est grauis, [illegible] in praecedentibus disputatum est, loquimur modò solùm de metu [illegible] hoc est de metu illo, qui [illegible] iniuste [illegible] etiam respectu illius, cui incutitur, vt insufficiens sit ad ipsum grauiter commouendum. Et quaerimus An si quis ex hoc leui metu quasi ex determinatione, [illegible] negotio consentire potest, contrahens contractum quemquam cum alio (praeter matrimonium, de quo infra separatim) validè ineat?

2 Communiter, [illegible] contractus, siue onerosos, siue lucratiuos, esse validos. Ratio aliorum est, f quia si contractus sunt validi [illegible] ex metu graui, ergo multo magis ex leui. Sed non, quae [illegible] antecedens, praecedenti non admittimus, [illegible] inter [illegible] quarto [illegible].

f De Lugo [illegible] num. 111.

3 Praeterea quoniam in contractibus [illegible] rescindi debet à Iudice, vt supra [illegible]; quaeritur de hoc, an etiam initus ex metu leui fundi-

dus=

dicā rescindatur: & facilis, communisque est responsio negatiuè; nec enim datur actio laeso, his omnibus satisfactum est.

6 Superest ergo controuersia, quid in foro conscientiae? Restitui docent nonnulli, a atque adeò eum, qui recepit aliquid ex huiusmodi contractu, teneri ante iudicis sententiam restituere: quia etiam qui leuem metum incutit, iniuriam facit. Alij b hæc duo negant, dicunt enim nec in foro conscientiæ rescindi posse, nec recipientem esse sub obligatione restituendi. Cum his posterioribus ego sentio & [illegible] & dixi [illegible] num. 2. &c, quia metus leuis est in potestate patientis metum, hoc est, facilè illum homo repellere valet, illiq; non acquiescere, ideo leuis est, & appellatur leuis; quare, qui non repellit, præsumitur etiam in conscientiæ foro, liberè velle contrahere, nec ipsi factam esse iniuriam ab alio; libenti enim, & [illegible] tibi corona contrahere mihi videris, si tam leue impedimentum, tam leuiter obiectum (vt supponimus, nam leuis esse metus, non grauis) à te non tollis, cum facilè posses, illud repellere.

Hanc sententiam c Castropalaus, & de d Lugo referunt ex Pontio; verū [illegible] quidem (quod mirum est) [illegible]. Certè, ex ipso Castropalao e aliisque contractus initi ex metu graui iniustè incusso sunt validi, quia per metum talem, nullo sic, vt nos etiam inq; §. sequenti dicemus, contrahenti iniuria: at in casu nostro nulla interuenit considerabilis iniuria, ergo &c. Idem Castropalaus f docet contractum initum per importunas preces, (quæ metum leuem iuxta Thomam g Sanchez constituunt) validum esse, quia illas facilè tum potuit quis repellere ergo.

Obijcit de Lugo h contractum initum per dolum leuem esse saltem ex parte rescindendum pro portione scilicet, qua dolus ille leuis dat causam contractui, & saltem, pro rata aliqua, restitui debent ea, quæ ex illo dolo leui comparentur: nam pari modo, quo ex contractu leui aliquis mouetur, imputatur saltem ex parte dolo contrahenti, quatenus cum alijs concurrit in causalitate ad actionem. Licèt igitur metus leuis leuiter concurrat, leuiterque commoueat hominem ad contrahendum, causandus saltem ex parte, [illegible] contractus, & consequenter incutiens metum illum leuem, saltem ex parte facit iniuriam, adeoque saltem pro rata iniuriæ, ad restitutionem tenebitur.

7 Respondeo. Quidquid sit de doctrina Antecedentis, certè pro casu nostro adest manifesta disparitas. Qui enim dolum patitur, eum patitur, quamuis leuiter, nec habet in se potentiam tollendi illum, quamuis leuem dolum, & ideò non voluntariè, etiam quà ad illam partem sequitur, nullo modo præsumi potest. At metum leuem patiens, videt eum esse metum leuem, & facilè illum posse à se totaliter reijcere, & tamen non reijcit; quare tanquā concedendum est secundum de Lugo, metum leuem ex ipsa natura in conclusum, nec vt [illegible], nec vt partiale. Ratio est iam dicta, quia, cum facilè possit leuem metum à se depellere, si non tollit, nec depellit, sed non consentire præsumitur ex vi metus, sed ex sua libertate. Atque ex hoc, patet ad illud de consilio leui. Consilium enim, quamuis leue, partialiter influit, vnde non est mirum, quòd illud dantes teneatur ad restitutionem, saltem iuxtà Consilij mensuram: at metus [illegible] [illegible], vt dictum est.

8 Ex opinione aliorum num. 4. relata inferunt, eum, qui consensit ex importunis solis precibus, vel ex paruo metu reuerentiali, sique [illegible] al quantum metum afferre leuè [illegible] ipsa i inferunt, inquam, eum teneri illi re- contractum ita, a leuem eum, qui ex huiusmodi contractu aliquid accepit, teneri restituere: Vnde mulier, vel filius, vel subditus, qui à tali metu [illegible], vel dictis precibus ductus, Marito, Patri, Superiori subscribat, etiam cum debitis solemnitatibus, saltem legata,

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i [illegible]

seu aliud quidpiam promittat, vel haere- ditatem renunciet, &c., non constabit ex hac opinione, praedictos contractus [illegible], immò si quid ex vi horum fuerit solutum, poterit [illegible] compensare, quando aliam non habet viam recuperandi suum, & is, qui aliquid accepit ex ipsis contractibus, tenetur ante omnem sententiam in conscientia restituere. a Ratio est quia in hac sententia contractus ex metu levi initus rescinditur, & obligationis in foro conscientiae [illegible] est.

a Castrop. [illegible]

9 At verò ex doctrina à nobis allata eandem tamen quam asserit contrariam: hoc est censendi contractibus [illegible] esse, & illum, [illegible], [illegible] [illegible] solvere, nec ob ipsidem, si quid solverit, posse [illegible] clandestinam compensationem, & qui aliquid ex horum contractuum vi accepit, non tenetur restituere. Ratio est, quia per [illegible], non est invalidus, atque adeò est obligatorius ex natura contractus.

Haec sententia probabilior mihi est, ut videtur; contraria, saltem propter [illegible] auctorum [illegible], probabilis est, illamque utrique illorum numero praecedenti dictae sequi verò potest. Vide Tancredi b contra Pontium pro ea argumentum.

b Tanc. [illegible]

10 Qui auctores c rectè advertunt non omnia, quae fiunt subditi ob reverentiam Superiorum, esse in conscientia modo dicto num. 4. rescindenda; multa enim agunt v. g. filii, ut parentibus gratificentur, quae licet aliter non facerent, liberè tamen animo faciunt. Solùm ergo ea etiam in ipsorum sententia rescindenda sunt [illegible], quae subditus fuit quasi coactus, & voluntariè omnino repugnante, sed prae timore & reverentia contradicere non audentibus.

c [illegible]

Matrimonium ex metu levi iniusto.

11 Matrimonium contractum ex metu gravi iniustè ad illud extorquendum incusso invalidum est, ut supra dictum; at contractum ex metu levi etiam invalidum? Quamvis enim modo num. 4. statuerimus, contractus contractum ex metu levi iniustè celebratum, validum esse, tamen de matrimonio posset apparere difficultas, quia cum sit indissolubile, ac perpetuam [illegible] debet esse omninò, & perfectè liberum; atque adeò, dicet aliquis, ne levi quidem metu extortum.

12 Dico, esse probabile d matrimonium metu levi iniustè ad hoc incusso celebratum, validum esse in foro conscientiae, idque potissimum propter dictam rationem perfecti consensus ad matrimonium requisiti; at multo esse e probabilius, validum omninò simul esse, non sine metu, tam publico. Ratio potissima est, quia cum metus levis sit in potestate matrimonium contrahentis, & facilè illum, [illegible] posse, si non depellit, liberè & perfectè sine ulla coactione contrahit, & cum perfectissima libertate consentit, ut ex [illegible] à num. 4. patet, ex quo ratio praecedentis sententiae solui utcumque potest.

d [illegible]

e [illegible]

Alii actus ex metu levi iniusto.

13 Non vitiari hos actus colligitur ex dictis, siquidem absolutè voluntarii, nec externam patiuntur ex levi metu, qui facilè repelli potest, ergo non est caput, unde [illegible].

§. VII.

Quid operetur metus gravis, vel levis iustè incussus.

Contractus ex metu levi, vel gravi iusto.

1 SI quando quis, v. g. Petrus aliquem alicui tollere, vel non tollere, [illegible] ab ipsius Petri libertate dependet, non [illegible] ut quod [illegible]; at per metum [illegible] contractus [illegible] valet: [illegible] f enim sine consensu, [illegible] v. g. Petrus alicui comminatur: Nisi contrahas cum mea filia matrimonium, [illegible]

f Castrop. [illegible]

centum aureos, vel iustum à te repetam, quem mihi promiseras. Certè matrimonium ex hac comminatione contractum validum erit. Ratio est, quia tunc non comminatur metum mali, sed pœnæ, sed spe pœnitentiæ, vel mercedis [illegible] adimendi, sed boni expectatione angetur, vt supra dixi, voluntarium, non mixtum.

2 Dico verò igitur metum, siuè grauem, siuè leuem, si sit iustè incussus ad extorquendum consensum ad hoc dico, istum non irritare, sed esse a contractum in vtroque iure naturæ, & Ecclesiastico validum. Ratio est, quia radix, vndè nullus sit, vel rescindi possit contractus, est iniuria, quæ fiat contrahenti; at nulla iniuria fit ei, qui sibi causa est metus eius, &c. quod etiam tibi sumitur imago, si dicam, Nisi mihi hos vendas, accusabo te iustè de homicidio à te patrato, & iustam pœnam à te infero, quia [illegible] hoc remedio maiorem pœnam [illegible] tibi debitam posse non [illegible].

[illegible: a Castrop. ... num. 8 ...]

Matrimonium ex metu quocumque iustè incusso.

3 Quid de Matrimonio? Idem esse dicendum ex probabiliore b sententia, siuè metus à lege, siuè ab alio, quocumque proueniat. Ratio est, quia etiam in matrimonij contractu tota ratio illius irritationis est iniuria, quæ fiat in illo contrahendo; at in casu nostro non fit iniuria, vt patet ex ratiocinio præcedente [illegible].

[illegible: b ... Bonacina ... Lege de ...]

Dices: at matrimonium debet esse perfectè liberum; quæ libertas certè læditur per metum etiam iustè incussum ad extorquendum matrimonium. Respondeo, non lædi meritò, sed matrimonium quidem debet esse perfectè liberum libertate non læsa iniustè, non verò libertate quomodocumque perfecta: sic à Castropalao respondetur [illegible], quia alicui videri [illegible] rationi non planè satisfieri, addo [illegible] c affirmantium eiusmodi; matrimonium nullum esse, cum [illegible] improbabilem [illegible] opinionem.

[illegible: c ...]

4 Bonacina, aliique nonnulli d distinguunt id in hunc modum, Rursum metum grauis iustè aliquando incutitur ad alium finem, aliquando ad extorquendum matrimonium. V. g. habet Caius ius accusandi Titium ob iniuriam sibi illatam per furtum mille aureorum; potest tunc Caius metum accusationis incutere Titio ad extorquendos mille aureos, dicens Redde mihi aureos, secus te accusabo; at non potest licitè dictæ accusationis metum incutere ad extorquendum matrimonium sic dicens, Duc meam filiam, secus te accusabo. Ratio est, inquiunt, quia hic metus iniustè incutitur ad hunc finem matrimonij, cum ipsius libertati repugnet; at verò ad finem extorquendi aureos iustè incutitur, quia ad eos recuperandos [illegible] Caius modo licito accusaturus. Pari modo, si Iudex minetur carcerem Petro Stupratori Virginis, nisi illam ducat, vel dotet; tunc licitè (aiunt,) & iustè Iudex carcerationis metum incutit ad extorquendum matrimonium, quia stuprator tenetur secundum leges illud celebrare.

[illegible: d Bonacina ...]

5 Sed nos putamus in vtroque casu, e & exemplo esse validum. Ratio est, quia in vtroque deest iniustitia, & iniuria; in Iudice iam [illegible], in alio probatur; quia tunc Caius non [illegible] gerit, [illegible] & [illegible] accusationem, quia Titium [illegible] nullo modo cogit, sed solum sub conditione proponit ipsi Titio, vt, si velit [illegible] accusationem, [illegible] liberè [illegible], & [illegible] Caius potest, filiam liberè ducat. Non tamen [illegible] propter communem Doctorum auctoritatem, eorundem non contemnendam rationem, posse Bonacinæ opinionem probabilem reputari. Vide Tamburinum f contra Ponium.

[illegible: e Castrop. ... f ...]

Alij actus ex metu iustè incusso.

6 Alij quicumque actus ex metu iustè quomodocumque incusso validi sunt; &

enim validi sunt contractus, & matrimonia, multo magis etenim actus, qui pauciores, minoresque conditiones requirunt, & ex alia parte satis sunt voluntarij, vt suo loco supra, latiusque conclusimus.

§. VIII.

Quid operetur metus siue grauis, siue leuis in votis etiam solemnibus, qualis est professio in Religione.

1 INstituo peculiarem de hac re breuem quaestionem, quia satis peculiaribus scatet difficultatibus.

Quod aliquid Deo vouet motus timore periculi prouenientis ex caussa non libera, ex periculo V.G. quod infertur ex tempestate, ex morbo &c. dicitur vouere ob metum incussum ab intrinseco, qui mouetur timore periculi, quod infertur à caussa libera, V.G. à Latrone à Iudice &c. dicitur vouere ob metum incussum ab extrinseco.

2 Item si metus leuis, vel grauis siue iustus, siue iniustus, siue ab intrinseco, siue ab extrinseco, non incussus sit ad finem extorquendi votum; certum *a* est nihil officere validitati voti: votum ergo erit, & obligabit. Ratio est, quia tunc à nemine impellitur vouens, sed sponte sua illud eligit, tanquam remedium imminentis mali. Huc reducitur quum 10 aliquis votum, tanquam conditio oblata ad eiusdem euitationem, de quare videatur Sanchez *b* ibidem.

3 At verò metus grauis iniustè ad extorquendum votum ab aliquo incussus, illud siue simplex, siue solemne professionis inualidum reddit, saltem ex iure positiuo, & per aliquos, etiam ex iure naturae. *c* [illegible] relaxatione [illegible]. Ratio est quia ex vna parte votum debet esse promissionem Deo deliberatam, voluntatem esse certam, & ex alia parte iniustum esse votum sic emissum, declaratum est ab Ecclesia. *d*

4 Hinc nonnulli deducunt aliqui *e*, suscipientem Ordinem Sacrum metu viri constantis, non teneri Voto Castitatis ordini annexo, atque ita posse sine *f* villa dispensatione ad nuptias transire. Si velit in Ordine Sacro vivi permanere [illegible] tamen, si cessante metu, vel sponte in ordine vixerit, quod nunquam resilire quia vitas ille est [illegible] ratificatio: ratificari etiam posse votum [illegible] solemne, vt item *g* [illegible] [illegible] etiam post multos annos, & [illegible] idem Sanchez. Sed quo ad professionem [illegible], quae infra dicemus capite 3. §. 7. Vide professos Religiosa varia, §.

5 Quod si metus grauis iniustè incussus sit ad extorquendum votum siue simplex, siue solemne, v. g. si quis [illegible] cogat ad emittendum votum aliquod, liquet [illegible] felicem [illegible] (quod [illegible] potest) plurimum probabilis *h* est sententia, illud votum reddi, quia [illegible] posse quia [illegible] illud [illegible] comminari in ordine ad [illegible], vel quod simile [illegible] in iustitia illud [illegible] in ordine ad votum [illegible], quod [illegible] petit liberatem, [illegible] probabiliter [illegible] numero 4. [illegible] tamen probabilius *i* est, illud votum esse validum, & obligare sic vouentem. Ratio est [illegible], quia [illegible] iniuria, immò cum beneficio proponitur sub conditione: non sub conditione votum, vt scilicet vouens, si [illegible], ius [illegible] caussam delicti, [illegible].

6 Denique à metu leui extrinseco, siue quis vouens [illegible] votum inualidum [illegible], neque [illegible], nec votum simplex, nec solemne professionis, vel Ordinis *l* Sacri [illegible] esse validum, docent multi probabiliter: quia [illegible] voto [illegible] perfectum, & [illegible] probabilius *m* [illegible] invalidum [illegible] votum esse [illegible], cum [illegible] Ratio est, quia [illegible] metus, qui facile repelli potest, [illegible]

fessio

a Supra §. [illegible] factum est, ut supra a vidimus in simili.

Quid operetur metus in Iuramento. Remissivè.

An si promissioni factae per metum addatur iuramentum, promissio reddatur valida, obligetque? dicendum erit. Vide Sanchez [illegible] de iuramento libro [illegible] c. [illegible] num. praesertim [illegible] & 12. disputationis.

§. IX.

Quid operetur metus in Transgressione praeceptorum.

1 Certum est, Metum gravem etiam mortis, vel [illegible] [illegible], non excusare a peccato eum, qui ex illo transgreditur praeceptum naturale in ijs actionibus, quae sunt intrinsecè malae, quaeque nulla ratione honestari queunt; qualia sunt Mendacium, Idolatria, Odium Dei, Pollutio voluntaria, Accessus ad non suam, Occisio directa innocentis, &c. Ratio est, quia ex una parte, si actio intrinsecè mala est, malitia nulla ratione ab ea [illegible] potest; & ex alia nequit dici excusatio ab involuntario; metus enim voluntarium absolutè, ut supra dictum est, non tollit. [illegible]

b Castrop. [illegible]

c Laym. [illegible]

2 Dixi (occisio directa innocentis) nam [illegible] ut accidit in eo, qui [illegible] persequentes, [illegible] innocentem & in bello, qui, dum [illegible] hostem [illegible] explodit bombardam, [illegible] & in eo, qui [illegible] & similibus, ex metu mortis potest [illegible] & per accidens [illegible] innocentem.

3 Dixi etiam (quae nulla ratione honestari queunt.) [illegible] enim sunt actiones, quae extra necessitatem prohibitae sunt, illa tamen a [illegible] honestari [illegible] necessitate [illegible] rapere, [illegible] ne furtum quidem est, quia tunc omnia sunt communia. Ita etiam, esse mortale cooperari cum alio ad fornicationem, ad homicidium, ad usuras extorquendas, & tamen ex metu gravis mali si famulus [illegible] dominum ad [illegible] Christianus [illegible] Turcarum Christianos persequentium, si Dominus [illegible] excusabitur, [illegible] explicando; quia illa cooperatio a necessitate cohonestatur.

4 Certum est secundò, eundem metum excusare à peccato transgressionem praecepti divini positivi, [illegible] humani, [illegible] voluntatem [illegible]. d Ratio est, quia [illegible] à gravi necessitate, nec Deus [illegible] illud praeceptum datum [illegible] voluntatem [illegible], velle, ut cum tanta difficultate servetur. Exempla sunt, Integritas confessionis, ipsa confessio praemittenda ante Communionem, Vota Deo facta, Vacatio à servilibus [illegible] & similia, [illegible] obligata cum tanto [illegible] scandalum [illegible] Religionis; [illegible] esse.

d Sanch. [illegible]

5 Dixi (ob voluntatem [illegible]) nam si [illegible] praecepta [illegible] Ecclesiae, [illegible] transgrediuntur, [illegible] Ecclesiae, [illegible] Christi positiva praecepta pertinentia ad administrationem Sacramentorum, [illegible] Confessionis, Consecratio in utraque specie, Conficere Sacramentorum [illegible] debitam materiam, & formam, & [illegible]

e Idem.

pa[illegible]

præstat enim hæc iniusta servari, quàm homines damnum quodlibet pati.

6 Nota hîc obiter, non peccare eum, qui contrahit matrimonium adductus ad contrahendum ex metu gravi; quia sic contrahens verè non contrahit matrimonium, vel quia non ponit materiam, vel formam indebitam, in qua indebita positione consistit fictio Sacramenti; cum enim non possit contrahere validum, idest validam traditionem, validamque acceptationem, in quibus materia, & forma Sacramenti matrimonij consistit; (nemo enim invalidè, ut supra dictum est, matrimonium contrahens, validè nec potest, nec validè debetur: unde potest) nihil Sacramenti ponit, quod in irritum abeat; Debere autem hanc significationem vel, ne mentiatur, certum est.

7 Difficultas tamen ergo superest de præceptis positivis humanis. Dico, omnes ferè Theologos conformiter, metum gravis mali inducit [illegible] magnam difficultatem excusare à quocumque humano præcepto sive Ecclesiastico, sive Civili, etiamsi supponantur obligare aliàs ad mortale. Ratio est; quia legislator non obligat [illegible] sic valeret cum tanto dispendio; multa tamen [illegible] apud Valentiam. & Sic præceptum ieiunij, audiendi Missæ Festivæ, solvendi Decimarum, & sic præceptum de non Communicando cum excommunicato, & similia non obligant gravi urgente necessitate. Supponitur autem semper, debere abesse scandalum, & contemptum: nec enim præceptum lege positiva esse aliunde iure naturali, vel divino imperatum, vel contra eiusmodi ius tendere.

8 Ex dictis sic patet, habentem Votum Castitatis, quod est impedimentum matrimonij, posse ex timore mortis, vel gravis mali, quantum est ex hoc capite, contrahere matrimonium; quia tum votum obliget ad modum legis, non obligat cum tanto metu. Sed hoc non erit verum matrimonium, validè non potest reddi, non petere debitum; quia metus extrinsecus ad extorquendum matrimonium occurrit, ut in d. Super his dictum est; tantum ex ipsa reddit matrimonium. Quid si causa et irritum esset? Respondeo: peccabit violando votum; Verùm, si votum erat simplex, validè contrahet, quando solum posset reddere, non verò petere debitum, ut sæpe dictum, & docet Sanchez. e

9 Ex secundo, timore eodem [illegible] pariter matrimonium contrahentem, cum quacumque alia impedimento impediente, vel etiam dirimente indicato ab Ecclesia, (intellige, ne mentiatur in acceptatione &c. & tamen præcedente [illegible] vel debere.) Ratio est, quia Ecclesia non se obligat ad non contrahendum cum tanto detrimento. Sed tunc, quando quidem propter metum, vel propter impedimentum dirimens nullum sit matrimonium, nec debitum petere potest, nec reddere. Insuper, si impedimentum erat dirimens, non potest validè contrahi sine debita dispensatione, ut ex tractatu de matrimonio constat.

§. X.
De Involuntario ex Ignorantia, & Inadvertentia.

1 IGnorantia (idem dicendum de inadvertentia, & quidem qui non advertit, aliquid ignorans est) alia est iuris, alia facti. Rursus alia Invincibilis, seu Inculpabilis: alia Vincibilis, seu Culpabilis. Et culpabilis quidem alia est crassa, alia affectata, alia supina. Et tandem alia culpabilis mortaliter, alia leviter. Quarum exactam explicationem habes in d. libro secundo. g

2 Certum autem est primò Ignorantiam graviter culpabilem esse earum, quas lex obligat [illegible] esse sciendas, ut sunt Mysteria fidei, sive rerum, quæ ad proprium statum, & officium graviter pertinent, ut sunt præcepta à te sub gravi obligatione servanda, et sic esse peccatum mortale. Omnes enim obligantur scire ea, quæ graviter pertinent ad illorum statum, ut scilicet periculum

subeat

sciebat, circa sibi pertinentia, graviter erravit.

3 Certum est secundò, Ignorantiam à numerum culpæ gravitatem. Nam si ea sit omninò inculpabilis, à culpa omnino liberat, et in consequentiam sequentibus etiam. Si sequatur quæcunque culpabilis, quia semper animus voluntarium, minuit & pro tanta culpam. [illegible]

4 Certum est tertiò, Ignorantiam invincibilem sufficere, sive facti tollere in foro conscientiæ omnem culpam à transgressione præceptorum: vero Crassam, sive Affectatam, Supinam non tollere culpam, sed si sit in re gravi, afferre mortale peccatum. Ratio horum est, quia in Invincibili nullum voluntarium, adeò, vidè nullum peccatum. In Crassa, Supina, Affectata, est Voluntarium indirectum contra Præceptum, quia præceptum, quod cum tanta ignorantia sciri negligitur, ergò non intenditur servari.

5 Certum est, quartò, negligentiam levem diminuere culpam usque ad veniale. Ratio est, quia negligentia solum levis contra obligationem sciendi præceptum non potest nisi parere levem culpam.

6 Afferamus clarioris gratia exemplum in Antonio, Caio, Titio, qui cum ignorarent hodie esse diem ieiunij, carnes ad mensam adhibuerunt. Contigit enim, ut Antonius nullo peccato peccaret, Caius peccaret mortaliter: Titius solum venialiter. Nam Antonius inculpabiliter nesciuit esse diem ieiunij: ergo inculpabiliter carnes comedit: Dices ut debuit inquirere, videre. Respondeo, cum ipsi in mentem quidem venerit hanc debitam inquirendi, nulla ratione imputabitur ei ad culpam, non quæsiuisse; quod si id in mentem accesserit, nec tamen inquisiuit, certè ignorantia esset hæc culpabilis, de qua mox: ergo non inculpabilis, de qua nunc proposuimus exemplum.

7 Caius ex negligentia vel Crassa, vel Affectata, vel Supina, vel mortaliter gravi, siuè de industria, ut non obligaretur abstinere à carnibus, siuè ex sua nimia negligentia non cognoscere, siuè ex ignorantia plenissima, cum facile potuisset cognoscere, idque advertisset, non curauit, carnesque comedit. Hic ex culpa gravi nesciuit esse diem ieiunij: ergo cum culpa gravi carnibus se refecit. Sciò non nullos excusare à mortali transgressione præcepti, non quidem inculpabiliter, sed positiua ex ignorantia culpabiliter gravi, quæ tamen non contingit ad crassam. Verum id per [illegible] infrà libro secundo tractatum [illegible].

[illegible]

8 Titius incidit quidem in dubium an hodie dies esset ieiunij, veniebatque explorare à suis vicinis, cum potuisset facilè à Parocho, vel Viro doctio, sed negligentia quadam tantùm levi [illegible] non quæsiuit; unde factum est, ut carnes comederit. Hic culpabiliter ex levi negligentia nesciuit prohibitionem, ergo culpabiliter cum levi peccato carnes manducauit.

At non possum discernere, gravis ne fuerit Titij hæc negligentia, an levis? Respondeo, tunc visi esse debere regulæ allatæ in Superioribus cap. [illegible] proportionaliter hic applicandæ.

Diximus iam satis de ignorantia quo ad culpam, dicamus nunc ad ulteriorem doctrinam, de ignorantia quoad incurrendum pœnam culpæ à positiua lege impositam.

De ignorantia pœnæ impositæ à lege positiua.

9 Duobus modis tibi contingere hæc ignorantia potest.

Primò, si nec legem, seu prohibitionem scias, nec consequenter pœnam impositam transgressioni eiusmodi legem, & sic illam transgredieris. Ut, si ignores, prohibitum esse sub lata excommunicatione percussionem Clerici, & hunc percutias. Hic enim peccatum si nescieris dictam prohibitionem, [illegible] fugit, hunc, quem percutis, esse Clericum: illam ignorantiam iuris, hanc facti ignorantiam appellamus.

10 Secundò, si legem quidem competentem habens, sed non pœnam legi appositam, & sic legem transgrediaris. Ut si scias

& scias Clerici percussionem esse ab Ecclesia prohibitam, sed tamen nescias esse prohibitam sub poena excommunicationis, & illum percutias.

a Navarr. [illegible]

11 Sententiam, id est nec legem, nec poenam sciens, semper a excusaberis ab incurrenda poena: Quare si percutias Clericum ignorans hanc percussionem esse ab Ecclesia vetitam, in poenam excommunicationis non incurris. Ratio est, quia sic non delinquis voluntariè contra Ecclesiae prohibitionem, cum illam ignores, poena autem non debetur, nisi propter delictum voluntarium. Idem est, si ignores percussum esse Clericum, tunc enim ex errore invincibili nescis prohibitionem cadere in hanc percussionem.

b Suarez, [illegible]

12 Si legem scias, sed non poenam, adhuc probabile b est, à te non incurri poenam, sive haec sit Excommunicatio, Suspensio, Interdictum, quibus adiecto Irregularitatem quae est ex delicto, quia haec, cum Censuris convenit, sive sit alia quaecumque extraordinaria poena. Ratio, quo ad censuras, est, quia ad has incurrendas requiritur contumacia, quae in ignorante certè non est. Ratio, quo ad alias poenas extraordinarias, id est, quo ad poenas, quae illico dependent à voluntate Legislatoris, qui voluit eam determinatam poenam imponere; Ratio est, inquam, quia ad has incurrendas requiritur, delinquentem consensisse saltem tacitè in poenam, quam subire debeat, et absolutè iniustum enim esset obligare quempiam ad subeundam poenam, cui nullo modo se subiecit, subiicere autem non se potuit, qui eam ignoravit, esto sciverit culpam, unde sit culpae [illegible].

14 Vel cur dictum est (extraordinaria?) Ut innuerem, eum, qui scienter ignorat poenam saltem annexam peccato mortali, adhuc tamen illam incurrere, damnationis [illegible] mortale esse [illegible], quia in hanc [illegible] poenam, [illegible] in omnes alias, quae sunt ex natura sua connexae transgressionibus legum, tacitè, & interpretativè consentit is, qui delinquit: eo enim ipso, quod scit, malum esse eas leges transgredi, seu poenam illi necessario ex natura sua esse connexam; tunc enim malum, seu culpam mortali subit poenam; naturali lumine cognitum est; si autem [illegible], haec est quae culpam se [illegible] ad liberum Domini, [illegible]. Nam propterea illam, velut naturalem, appellamus Ordinariam, hanc ex Legislatoris voluntate pendentem vocamus Extraordinariam, & hanc dicimus non incurri, nisi expressè sciatur, cum implicitè non includatur in culpa.

14 Pares ad excusandum modo dictum delinquentem à poena, quaelibet ignorantia sequitur, & sufficiens est?

Respondeo, Quando poena imponitur iis, vel similibus verbis: *Qui scienter, qui temerè, qui ausus fuerit, qui praesumpserit, qui consulto ac scienter hoc fecerit, poenam incurrat*, communis c est sententia, satis superq; esse ad excusandum ab incurrenda poena non solum ignorantiam Invincibilem, sed etiam Crassam, Supinam, vel Affectatam, nisi sit adeo temeraria, ut scientiae moraliter aequiparetur. Ratio est, quia, quando sub illis qualificatis verbis poena imponitur, lex non videtur solum requirere ad incurrendam poenam ipsam meram transgressionem, sed etiam contumaciam quandam, & contemptum, quae certè non adsunt in ignorante etiam crassè, & affectatè, nisi affectatio nimia sit, ut dictum est.

c Suar. [illegible]

15 At quando poena non sub illis formalis qualificatis imponitur, sed absolutè in lege, vel similem modum. *Qui hoc fecerit, hanc poenam v.g. excommunicationem incurrat*; quid dicendum?

Dico primò, Ignorantiam Crassam, vel Supinam, vel Affectatam non d excusare tunc ab incursione poenae praedictae expressam, [illegible]. Ratio est, quia si ignorans, voluerit cum dolo operari, tunc eorum dolus nemini suffragari debet, nam est, cur à poena incurrenda sit liberandus: siquidem dum sic dolosè, & culpabiliter contra legem se gessit, interpretativè in poenam delicti [illegible] est dicendus.

d Navarr. [illegible]

16 Dico

18 Dices [illegible] ignorantiam invincibilem [illegible] excusare. Ratio est, quia hic [illegible] dicta num. 12.

19 Dico [illegible] ignorantiam [illegible] culpabilem, quam non [illegible] [illegible] pœnis legis positivæ. Ratio est, quia [illegible] Azorium, [illegible] legibus positivis [illegible] ignorantia, [illegible] culpabilis, [illegible] culpabili [illegible] et [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] & cum [illegible] doctrina conservat.

20 [illegible] [illegible] Extraordinariæ? [illegible] communiter intelligitur [illegible] delicti, [illegible] delicti gravitatem, [illegible] [illegible] voluntate Legislatoris [illegible] [illegible] pœnam imponere. Ex [illegible] [illegible] [illegible] pœnam, [illegible] [illegible] pro adulterio. [illegible] [illegible] voluntate Legislatoris.

21 [illegible] [illegible] ignorans [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ignorantia pœnæ [illegible] positivis. Cum enim positiva præcepta [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Adde magnum scrupulum [illegible]

delibus [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] pœna sit [illegible] delicti. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pœnam [illegible] [illegible] ab aliquo [illegible], [illegible] [illegible] dicta, [illegible].

Ex dictis colliguntur nonnulla ad praxim.

22 Ex his collige primò Navarrum, & Sa[illegible], [illegible] [illegible] pœnam, [illegible] [illegible] non posse eam à Reo exigere, quia verè illam non debet. [illegible] [illegible] illum ad pœnam arbitrariam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

23 Collige secundò Castropalaum, & Mirolla [illegible] Excommunicationem, Suspensionem, Interdictum, Irregularitatem, [illegible] pœna delicti, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ignorantia [illegible] culpabili, [illegible] num. 13. & 17. [illegible] Ignorantiam Crassam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] num. 14.

24 Collige tertiò Idem [illegible] esse pœnam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pœnam [illegible] ignorantia sit Crassa. Ratio est, [illegible] Sacris Canonibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

tia scienter operantem modo dicto n. 24.

23 Colligit Quartò Duardus a, ignorantem, inuincibiliter esse impositam Excommunicationem in Bulla Cœnæ, licet sciat esse impositam in Sacris Canonibus, excusari ab incurrenda Excommunicatione imposita à Bulla Cœnæ, non verò ab imposita à Sacris Canonibus: vnde, si hæc non sit reseruata Pontifici, poterit ab Ordinario Confessore absolui, v. g. rapiens bona naufragantium excommunicatur excommunicatione reseruata in Bulla Cœnæ, & item quarè, sed excommunicatione non reseruata b; si hanc sciat, & non illam, hanc solam incurret, quæ cum non sit reseruata, poterit ab Ordinario Confessore absolui.

24 Verùm hæc Duardi illatio nullo modo placet, quia hæ non sunt duæ excommunicationes, sed vna c, & eadem, quæ fulminatur priùs in Canone, & deinde reseruatur in Bulla Cœnæ, cum ergo reseruatio sit restrictio iurisdictionis in Confessario, iurisdictio autem tota dependeat à voluntate Superioris, non est necesse, vt delinquens, eam restrictionem sciat; satis est, si eandem sibi compertam habeat Confessarius.

25 Colligit Quintò Sanchez d, & Merolla e, si quis voueat v. g. non fornicari sub pœna profitendi in Religione; si memor voti, sed immemor pœnæ, fornicetur, non obligari ad dictam pœnam, quia votum obligat ad modum legis; lex autem non obligat ad pœnam contrahendam, quando ea pœna ignoratur; seu, quod idem hic est, quando non aduertitur. Addunt ipsi, cohærenter ad suam sententiam dictam num. 18. secùs esse dicendum, quando pœna esset promissa, non effet conditionata; at in nostra sententia, hæc additio non est necessaria, vt ex dictis num. 19. manifestè colligitur.

Alias similes illationes affert Merolla f, quas tamen, & similes poterit ex se quispiam ex generalissimis allatis, facilè negotio cognoscere.

Quid operetur Error, vel ignorantia in Iuramento, vel in Votis vide proposita suis locis infra, cum de Iuramento, & de Voto.

a Duardus ad Bullam Cœnæ in proœm. q. 5. num. 2.

b C. excommunicamus de raptoribus.

c Merolla disp. 4. c. 12.

d Sanch. lib. 4. in Dec. c. 21. n. 19.

e Merolla t. 1. d. 4. c. 4. dub. 16.

f Ibid. in fine

CAPVT TERTIVM.

De Conscientia.

§. I.

Quid, & quotuplex sit Conscientia.

1 NOmine conscientiæ intelligimus dictamen, seu iudicium rationis, quo iudicamus aliquid esse hic, & nunc licitum, vel illicitum, seu, quod idem est, aliquid esse sine culpa agendum, vel non agendum. Quapropter, quamuis iudicet quis in vniuersum, die festo v. g. non esse laborandum, si tamen iudicet die hoc festiuo, ad quem eidem licere laborare posse (hæc enim duo iudicia stare simul valent, cum sibi non adhæreant) poterit sine peccato laborare, quia, licet tunc agat aduersus priùs iudicium, non tamen agit contra posterius, in quo propriè consistit ratio conscientiæ, quæ est regula proxima, tanquam suas actiones homo dirigere, quamque excipere omninò tenetur.

Primi iudicium aliqui vocant speculatiuum, sed etiam conscientiam speculatiuam, posterius practicam. Sed non immoror in vocibus ipsis, ut liberè nomen imponitur.

2 Conscientia g autem alia est vera, & certa: alia erronea, seu errans; alia opinatiua, seu probabilis: alia dubia, alia scrupulosa. Si enim iudicium nostrum circa aliquid, agibile sit conforme ipsi rei, idest, re vera ita se habeat, vt iudicamus, dicitur Conscientia vera, quæ, si procedat ex aliqua ratione certa saltem moraliter, dicitur conscientia vera, & certa.

3 Si verò dictum iudicium non sit conforme rei, sed tamen appareat nobis verum, & contrarium vt dictum sit illa rationis, quæ decepti censeamus, vera illa esse, dicitur conscientia erronea

g Sanch. lib. 1. in Dec. c. 9. dub. 4. n. ... & alii. ... in Decal. ...

ret, si quis motus à sententia Ecclesiæ deficit, eam sibi persuaderet, eatenus in illa esse veritatem.

2 Quòd si dictum iudicium procedat ab aliqua ratione, non quidem certa, sed probabili, id est, ex qua intellectus inclinatur ad assentiendum, rem ita esse, sed cum formidine, quod pars opposita vera sit: appellatur conscientia opinatiua, seu probabilis.

3 Si autem intellectus sic omninò anceps, nullamque rationem saltem probabilem habeat, per quam inclinet ad aliquam partem, dicitur conscientia dubia, seu vacillans, & est dubium, quod aliqui interius appellant dubium negatiuum, quia negatiuè se habet in illa incertitudine intellectus, nec scilicet assentiendo, nec dissentiendo: sicuti, etiamsi habeamus rationes saltem probabiles ad iudicandum, utrum mare grauius partis esse, vel [illegible] de illis dubitamus. Quòd si aliqua ratio appareat, sed non adeo efficax, ut intellectum mouere possit ad aliquem probabilem assensum: dicitur aliquem conscientia dubia, & rectè absolutè in specie appellatur, quia tunc, cum non pertingitur ad probabilitatem, adhuc intellectus negatiuè se habet ad assensum, vel dissensum: sed se habet ita esse, à longè suspicatur. Sic esset, si unus ex his non multum probabiliter sibi affirmaret, hunc peccatum à me [illegible] esse Pauli, & alter [illegible] similis fidei negaret.

Quando autem sunt æqualiter probabiles rationes pro utraque parte opposita, licèt aliqui iudicium ex illis ortum vocent impropriè dubium positiuum, at verè iudicium probabile utrumque est, de quo re infra *a*.

a Infra §. [illegible]

6 Si denique, dum ex idoneis rationibus certò, vel probabiliter iudicamus, aliquid esse licitum, vel illicitum: nihilominus sine rationabili fundamento occurrit aliqua hæsitatio in contrarium, [illegible] & erit Conscientia scrupulosa, quæ sic describitur. Apprehensio ex leuibus rationibus orta iudicium certum, vel probabile nequaquam excludens.

Iam de singulis breuiter agimus, excepta prima, quæ est Conscientia certa, & vera, siquidem si secundum illam iure operemur, rectè nos operari, non est ambigendum.

§. II.

De Conscientia erronea, vbi de perplexitate.

1 QVi agit contra Conscientiam, quæ sibi persuadet aliquid esse peccatum, licèt id peccatum nequaquam sit, peccat & ex conscientia erronea, siue mortaliter, siue venialiter, iuxta quod iudicat. Ratio est, quia operatur contra proximam regulam humanarum actionum, ut modo diximus *c*. Confirmatur, quia si conscientia tibi proponit hoc esse malum contra legem, & tu illud eligis, consequenter illud amare, quia [illegible] legem: ergo consequenter peccare.

b [illegible] c Sup. §. I. [illegible]

2 Quoniam autem conscientia erronea duplex est. Inuincibilis seu inculpabilis, alia vincibilis, seu culpabilis, potest quis v. g. putare, hoc die Dominico, non oportere Missam audire, vel ex ignorantia inculpabili, vel ex ignorantia culpabili, iuxta superius *d* dicta; ideo sic erit distinguendum. Si est inuincibilis, obligamur iuxta illam non agere, ut tamen prudentia dictum est, donec assulgeat aliqua lux, qua moneamur ad illam conscientiam erroneam deponendam, de qua deponenda mox à nobis *e*. Si verò est vincibilis, nisi eam vincamus, peccamus, siue sequendo, siue non sequendo eiusmodi conscientiam.

d Supra c. 2. §. 4.

3 Exemplo id clarius reddo. Sit, qui inuincibiliter sine ulla sua culpa iudicet se posse, debereque mentiri, ad tuendam proximi vitam. Hic sanè periclitante vita proximi, tenetur ex dictis mentiendo primùm mentiri: secus enim operaretur ex conscientia erronea contra proximi caritatem: contra caritatem, dum, & quidem peccatum ex erronea conscientia similis suam speciem, ut item suam grauitatem, leuitatemque à virtute, contra quam agere putaretur. At verò si id vincibiliter, id est cum culpa sua sibi persuadeat,

[illegible] V. G. [illegible] Confessario [illegible], hinc peccaturum, tam mentiendo, tam non mentiendo. Peccabit non mentiendo, quia [illegible] Charitatem, quam certò credens, se obligari ad [illegible] illam [illegible]. Peccabit etiam mentiendo, quia [illegible] debet illum [illegible] interrogantis Confessarium. Sic peccat directè contra [illegible], hic indirectè contra [illegible]; ad quam [illegible] directè pertinet non mentiri; ita indirectè contra [illegible] impedimenta, quae ad mentiendum habentur, quamquam amoveri possent, qualis tamen est ignorantia culpabilis; nam perplexitas culpabilis est, quia illam potest quis vincere & sic culpa non vitatur.

4 Dices. At Theologi dicunt non dari in moralibus perplexitatem, hoc est, casum dari talem, in quo quis [illegible] peccet operando, & peccet non operando: sic enim necessitas peccandi [illegible], alterum ex duobus contradictoriis eligere: cum igitur in casu nostro hic peccet mentiendo, & peccet non mentiendo, inde [illegible] perplexitatem patitur.

Respondeo: Theologi negant, aliquem posse esse perplexum sine sua culpa [illegible]: at in casu a nostro adest culpa, quam [illegible] ille, & posse tollere ignorantiam, non necessario peccabit, sed ex sua prava voluntate malentis ab ignorantia recedere.

5 Quid, si aliter [illegible] doctum, [illegible] possim? [illegible] quod, si [illegible], illud mentiri esse peccatum, atque [illegible], [illegible] sine culpa peccatum non esse? Respondeo [illegible] ignorantiam [illegible] atque ideo peccatum excusabitur. Ratio est, quia ignorantia [illegible] b hic, & [illegible] ignorantiam [illegible] inculpabili. In perplexitate [illegible], cum enim [illegible], illud esse peccatum, nec volens dubius de [illegible] veritate; tum [illegible] per [illegible] à quibus [illegible] peccare ac ab [illegible], [illegible] supra [illegible].

6 Denique, quid si quis [illegible] publicam ignorantiam [illegible] alterutram partem [illegible] esse peccatum? [illegible] quia (à Missam die festo audiat, & se [illegible]) se [illegible] peccare contra [illegible] putat enim se peccare, si non audiat, contra obedientiam Ecclesiae, audientem Missae praecipientis. Idem esset [illegible] ad peccatum die festo, [illegible] Sacro, quia non obedit Ecclesiae, & similiter, [illegible], quia contra eiusdem Ecclesiae praeceptum, [illegible] communicatione [illegible]. Simile quid evenire posset [illegible] & [illegible] & similibus. In [illegible] perplexitas, ita ut peccet [illegible] alterutram partem?

7 Respondeo, non intercedere hic veram perplexitatem, nec [illegible] peccatum committi, [illegible] alteram [illegible] sine culpa [illegible] ad peccandum [illegible], peccatum, [illegible] necessitatem [illegible] compelleretur: cum tamen ad peccandum requiratur libertas, qua [illegible] arbitrio se possit peccare, & possit non peccare.

8 At [illegible], se peccare. Respondeo, nihil [illegible] peccatum non [illegible] intellectus, sed ad actum liberae voluntatis, [illegible] voluntas [illegible] possit non posse, [illegible] [illegible]. Alia hic [illegible] pertinentia lege apud Castropalaum. d

a Castrop. [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d Castrop. [illegible]

De deponente Conscientia erronea.

9 Non peccaret qui ex Conscientia erronea, [illegible] relinqueret, sed à se illam [illegible]. Docent ergo Caietanus a, posse huiusmodi erroneam removeri [illegible] vlla praevia [illegible], sed solum per exclusionem Iudicij erronei, ita ut v. g. qui putando, [illegible] festiuum, iudicet non esse, & sic [illegible]. Vasquez b verò docet debere idoneam rationem, quae vincat illum errorem; non quamcumque, sed efficacem illam, per quam constiterit esse error. Putauit quis v. g. aliquem diem festum esse diem festiuum ex dicto unius testis fide digni, non poterit deponere hunc errorem, nisi vel per plures testes eadem fide dignos, vel per testem digniorem certior fiat de contrario. [illegible].

10 Alii etiam probabiliter contra Caietanum, esse necesse, ut error deponatur ex ratione aliqua saltem probabili. Ratio est [illegible] probabilitatem [illegible] [illegible]. Adde, si nulla [illegible] ratio [illegible] [illegible] [illegible] à voluntate [illegible] [illegible], quia [illegible] [illegible] aliquam tamen veritatis [illegible] probabili.

11 Limitare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Vera doctrina, sed [illegible] [illegible] probabilis [illegible] contra eum [illegible] [illegible] [illegible], ergo [illegible] non posse [illegible] deponi, nisi probabili [illegible].

12 Admonendo contra Vasquez. Ad

a Caietan. [illegible]

b Vasquez [illegible]

c [illegible]

depellendum errorem; de quo loquimur, satis esse rationem probabilem; nec necessarium esse sine probabili [illegible] efficaciorem. Haec [illegible] ex eo principio, quod [illegible] repetitur, [illegible] [illegible] ad prudenter operandum [illegible] qualibet ratione practicè probabili [illegible] [illegible] fide [illegible] diem festum, alter vero eadem dignus fide negat, tunc in tanta aequalitate [illegible], et contradicit Vasquez, fides [illegible] [illegible] Card. [illegible] probabiliter alterutri, et [illegible] quidem, hoc posterior [illegible] posse [illegible] probabilius.

13 Peccatum ex Conscientia erronea, an sit eiusdem speciei, & eodem modo contra eandem virtutem ac [illegible] [illegible], docetur alibi e [illegible] peccatum committens, quando quis agit contra conscientiam [illegible], illam [illegible] esse peccatum in genere, diximus ibid. f

Denique, qua ratione Confessarius se gerere debeat cum poenitente laborante conscientia erronea, diximus item alibi. g

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

§. III.

De Conscientia opinante, seu de opinione probabili.

Quid sit, & quotuplex.

1 **O**Pinio probabilis est h Assensus Intellectus de aliqua re, qui innititur rationi, vel authoritati alicuius momenti, ita ut pro parte opposita nihil appareat convincens, quamvis assensus ille eiusdem partis oppositae formido.

2 Quando eiusmodi assensus innititur ratione, dicitur probabilitas intrinseca, extrinseca, quando authoritate. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] appellatur probabilitas [illegible] quam Io. de Lugo i vocat probabilitatem: proximam quando [illegible], sed

h [illegible]

i Io. de Lugo [illegible]

in vniuersum, quam idem de Lugo appellat probabilitatem internam, vocatur probabilitas speculatiua. An autem aliquid speculatiuè tantum possit esse probabile, non vero practicè, lege apud P. Bardi. a

a P. Francisc. Bardi de consc. disp. [illegible]

2 Iam verò, qui aliquid operatur motus ex opinione probabili, benè operatur, & sine peccato; quia in humanis, vt cum prudentia, quæ est certa regula humanarum actionum, operetur, nonnisi probabilitas necessario requiritur. Id quod ita à Doctoribus b comprobatum, vt nostra discussione non indigeat, etiam opinione probabiliore c relicta etiam omissa d tutiore, etiam communi, e etiam in articulo mortis f quia dum probabilitate siuè intrinseca, siuè extrinseca quantumuis tenui g, modo à probabilitatis finibus non exeatur h, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus. Neque obstat, quod in Dubijs tutior sit pars eligenda; nam (præterquam quod alia,) nos hic sumus in probabilibus, non in dubijs.

b Vasquez [illegible]

Authoritas Vnius.

4 Vt autem facilius in negotio dignoscas, quantum sit eiusmodi prædictam practica probabilitas. Dubitabis primò, An authoritas vnius Doctoris sufficiat ad probabilem practicè, & proximè opinionem constituendam; ita scilicet, vt tutò, & sine peccato ex vi ipsius in actionem prorumpamus.

5 Respondeo. Vnius solum puto sufficere vnum, tametsi contra sentientes Doctores i is doceat, quando idē est doctus, rem ex professo tractat, firmamque rationem pro se habet, nec apparet contra ipsum aliquid conuincens. Ratio est, quia ex tali authore sic roborato nascitur merito prudens iudicium. Quod si eiusmodi Doctor ratione alicuius momenti non fulcratur, idque ita doctus animaduertat, non valet illius sententiam regulariter excipere, nec illam alijs amplectendam proponere, cum tamen possit indoctus. Ratio est, quia sibi non potest nunc tanquā indicium prudens; indoctus potest; vel certè illam sequi eidem indocto, qui sine culpa ei doctori fidem habet, culpæ non dabitur.

i [illegible]

6 Dico; (regulariter) nam potest contingere, vt ille sit adeò doctus, vt tibi liceat prudenter iudicare, rationem illius firmam esse, sed nondum à te penetratam, vel notam, & item indoctus, ipsum, rationem in contrarium tibi probatissimam facilè posse diluere, in hoc enim casu; eius opinionem vt ponè extrinsecè probabilem, si amplectaris, prudenter geres.

Probabilitas probabilis.

7 Dubitabis secundò, vt valeat quis sectari opinionem probabilem, an debeat ipsi constare euidenter, talem opinionem esse probabilem; an sufficiat, illi constare probabiliter.

8 Distinguit Merolla l asserens, si opposita est euidenter probabilis, debere constare pariter euidenter, alteram esse probabilem. Si opposita solum probabiliter est probabilis, satis esse, alteram esse probabiliter probabilem. Sed absolutè puto m satis esse in omnibus casibus constare probabiliter, opinionem esse probabilem: cum enim in his sistatur certa moraliter illa veritas ne in lucem fere nullam diriguntur. Ego hic operans prudenter operor, quia, dum probabiliter pars hæc esse probatur, satis prudenter illud iudicium in praxi sequor. Nec enim, quod opposita sit euidenter probabilis, dicit opinionem meam à sua probabilitate: Non sic, si contraria esset euidenter certa, tunc enim (cum vna sit veritas) mea esset falsa, nec consequenter probabilis.

l Merolla [illegible]

m [illegible]

Æqualitas probabilitatis. Vbi, quod operetur possessio in probabilibus.

9 Dubitabis Tertiò, an probabiles rationes pro vna parte, & æquales rationes

tiones probabiles pro alia faciant, vt vtraque pars sit reputanda probabilis? Vt id intelligatur, praemitto, eiusmodi rationes posse esse vel circa ius, vel circa factum. Circa ius est, quando rationes ducuntur à lege, & Doctorum interpretationibus, eorumque interpretibus. Circa factum est, quando ducuntur ex ipsa positione facti, seu coniecturalibus factum testificantibus. Exemplo res fiet manifestior. Sunt probabiles rationes, quae probant rem ab aliquo inuentam, v.g. Crumenam argento plenam, factis diligentiis, nec vllo comparente, posse quemlibet sibi illam applicare; sunt etiam aequales rationes probantes, debere pauperibus distribui. Hae rationes sunt circa ius, quia ponderant id, quod de iure competit, & ex vi legis siue naturalis, siue positiuae. At si quinque teste dicant testificentes, Crumenam esse Pauli, alij verò quatuor similibus asserant, esse Petri, aequalesque coniecturas pro se Petrus afferat, afferatque Paulus, hae rationes erunt circa factum, quia probant id, quod in facto est.

10 Conueniunt ergo Doctores a rationes alicuius momenti aequales circa ius parere opinionem practicam probabilem pro sua parte, ratio est iam dicta, quia qualibet pro parte sua inclinare intellectum ad formandum prudens iudicium.

a [illegible]

At verò similes rationes aequales circa factum, asserunt non pauci b, parere non posse opinionem probabilem, sed dubium. Ratio est (sunt verba Ioannis ... i) quia dubium solum circa factum versatur, & tunc dicimus propriè aliquem dubitare, quando certò non scit, an aliquid factum sit, vel non, vel an ita factum sit, vel minus. Haec ille; sed falsum est, primò dubium solum circa factum versari; Nam etiam, an solidè ius aliquod interpretemur, meritò dubitamus; quando scilicet interpretatio non est eius generis, vt efficax aliquo tandem sit modo ad prudenter assentiendum; secundò falsum item est, propriè dubitare esse, quando certò quis non scit: nam etiam quando quis probabiliter opinatur, certò non scit: opinatur enim solum probabiliter. Quid igitur sit propriè dubitare (infra c, dum fusiùs agemus), est enim, quando quis ita anceps est, & incertus, vt nec ad assensum inclinetur, nec ad dissensum, modo ibidem explicato.

b [illegible]

c [illegible]

11 Sed iam Respondeo ad dubitationem propositam. Rationes aequales probabiles non solum si sint iuris, verùm etiam si sint facti, semper (Nisi quid aliunde obstet) pariunt opinionem practicè, seu proximè probabilem. Ratio est, quia rationes probantes aliquid, siue probabiliter probent ius, siue factum, non relinquunt intellectum ancipitem & incertum, sique negatiuè habentem, sed aequè ipsum inclinant ad prudenter assentiendum ex vi ipsarum, requisita esse non absolutè, sed, vt dico, ex vi ipsarum; quare, donec ab alia euidenti ratione in vnam solam partem impellatur intellectus, prudenter in vtramque partem poterit, & consequenter, alterutram eligendo, prudenter operari. Atque haec ratio allatam doctrinam probat, etiam si altera pars sit probabilior; modo maior probabilitas alterius dictae partis non sit tanta, vt deijciat à probabilitate illam oppositam; quia tunc, expulsa iam probabilitate, non est mirum, si inclinari ad assentiendum illi oppositae nequeat prudens intellectus.

12 Dixi autem (Nisi quid aliunde obstet) vt simul notarem hanc limitationem, seu exceptionem semper prae oculis habendam esse, cum quum decernatur, num aliquid sit solum tenuiter probabile, à quo non possumus licitè duci ad actiones perspicuas: an etiam proximè, seu practicè, à quo possumus. Nam, si adsit aliqua lex, vel constitutio disponens de contrario vel factum, vel circumstantia vrgens aliquam vnam partem plus exigens [illegible] valere. Exemplo res explicabitur. Si Paulus illam [illegible] crumenam, tam [illegible] dictam pacificè possideret, non posset quis eam ab ipso tollere, & dare Petro,

tia, inæqualitas [illegible] vallatur [illegible] [illegible] illa lex [illegible] quia in *paritate* [illegible] *possidentis*, & [illegible] æquali probabilitate facti [illegible] habere [illegible] possessionem [illegible] probabilis [illegible] possidenti [illegible]. Vt autem [illegible] afferemus alia exempla, quæ illam [illegible] explicent, quæ confirment.

12 Verum, inquies, ne videri ad hanc doctrinam de meliore possidentis conditione [illegible]. Rogas, an hæc possidentis melior conditio versetur [illegible] ex parte facti, [illegible] ex parte iuris. Respondeo, [illegible] ex parte facti adversum esse. h Nam [illegible], de quo sunt probabiles facti [illegible] pro [illegible], [illegible] ex illis [illegible] habeat [illegible] rem v. g. possideat, [illegible] quispiam, [illegible] ad [illegible] possidente [illegible], [illegible] est, quia illa lex [illegible] esse [illegible] possidentis, [illegible]. i *Quod si* [illegible] *possessor* [illegible] locum habet [illegible] ex parte facti.

13 Verum, Quando rem, de qua [illegible] æqualiter, [illegible] probabiliter [illegible] possidet. An [illegible] possidens [illegible] tamen [illegible] quod [illegible] non [illegible] a [illegible] parte, [illegible] possidet [illegible] vel [illegible] quia [illegible] probabilem, [illegible] probabilitatem [illegible] non [illegible] esse [illegible] probabiliter, [illegible] possidenti. Vtrique [illegible]

[illegible] est, quia etiam [illegible] *in paritate* [illegible] *possidentis* [illegible] probabiliter [illegible] permanere, & alterum [illegible] cumum.

15 Non ignoro, aliquos f Doctores [illegible] possidentis [illegible] probabiles rationes habentem [illegible] possidente [illegible] non [illegible] ad [illegible] confirmationem, [illegible] dictum, [illegible] & [illegible] scandalum, & [illegible] ingerat; [illegible] propter authoritatem Doctorum [illegible], hanc sententiam [illegible] est [illegible], [illegible] ad aliquos casus improbabilis.

Et certè, quamvis [illegible] de Legib. g non audeat universaliter hanc sententiam approbare, tamen in particularibus quibusdam casibus, quos Doctores afferunt, ([illegible]) [illegible] approbat, quia ([illegible]) [illegible] in particularibus casibus. Doctores id propter aliquod caput [illegible], [illegible] videntur [illegible] aliquod generale, [illegible] in [illegible] casibus idem concedere particularia.

Sed redeamus ad exempla [illegible] [illegible] probabilitatem.

Exempla quando alterutram partem excipere practicè non possumus, licet vtraque sit probabilis.

16 Fœmina habens [illegible] probabilitatem mortis sui viri, non valet [illegible] alteri nubere, quia dum Matrimonium cum hoc [illegible] in possessione, [illegible] possessionem [illegible], [illegible].

17 [illegible] rationes probabiles, me- [illegible]

por-

Marginal notes (left): [illegible]; h [illegible]; i [illegible]; l [illegible]. (right): f [illegible]; g [illegible] de Legib. [illegible]; l In [illegible].

probabiliter, iam fecisse, propter diversitatem [illegible], quamuis a pede mandatarie eodem tempore nouiter superuenientis ad diem [illegible], contrahentem Venetiis: tamen non potest a idem facere post [illegible] adueniente Dominica, quia tunc possidet [illegible]; [illegible] contrahere veicii non liceret posse tamen etiam adueniente Dominica idem facere, docent probabiliter aliqui, vt dicam infra §. 5. [illegible].

18 Quando testamentum est minus solemne, hoc est celebratum sine requisitis à iure, cum sit controuersia, vtrum habeat effectum in foro conscientiae, [illegible] ab intestato, an haeres institutus in isto testamento minus solemni, & pro vtraque sit probabilis opinio, si tamen alter eorum ex his acceptauerit bona, & inueniatur in legitima possessione, nullatenus abiisse, melior que est habebit in foro conscientiae, etiam non a potenti à possessione deturbari.

Pari modo quando Haeres institutus in minus solemni testamento [illegible] bona, dubitatque probabiliter de Testatoris animo, & an fuerit [illegible], potest [illegible] Testatoris tempore, quia in dubio melior est conditio possidentis. Ita ex Sanctio de Paz & Sanchez. Addo, quia nemo, nisi certo constet, praesumendus est fraudem fecisse: vide aliqua huc pertinentia cap. 3. §. 5. 8. Testamenti.

19 Asserentibus quibusdam (v. g. [illegible], vel [illegible] [illegible] aliquem esse dispensatum ad [illegible] contrahendum; quamuis [illegible] negantibus, non posset illam [illegible], quia possidet impedimentum.

Simile quid eueniret etiam praetendendo à possessione impedimenti, si [illegible] asserentes, sibi fuisse à Papa dispensatum ad contrahendum, contendunt aequalis fidei asserunt, [illegible] dispensatum fuisse, illi enim duo, [illegible] absolute faciunt probabilitatem, tamen in hac circumstantia non contrahunt, non facerent; sed eorum [illegible] probabilitatem ex duobus testibus [illegible] possessionem, ac deiiciunt.

Contrà, in sententia probabili, quod adsit impedimentum [illegible], v. g. si sit probabile, [illegible] etiam si sit certe probabile, [illegible], quod [illegible] trahere. f quia satis est sequi opinionem, quamuis tantum probabilem in rebus moralibus, vbi nihil aliud obstat, vt in hoc casu, vbi nec obstat possessio impedimenti, de hac enim dubitatur, nec ab aliquo obscuratur alterutra probabilitas, vt supponimus.

20 Obstat item possessio probabilitati contractus: g sicut enim illicitè & iniquè venderes aurum probabile pro certo, quia minus valet aurum probabiliter tale, quàm aurum certo tale, pari modo iniustitia fieret ementi à te pretium, si ipse numeraret tibi certum pretium, tu vero dares probabile, quod ex probabili solum iure posset à te vendi: certo enim pretio non satisfit per probabile ius. Hoc reducitur pactum implicitè cum aliquo iniuria, vt mox dicemus de Iudice, & Medico §. 4. num. 1. & 17.

21 Obstat praeterea Votum, vel iuramentum, vel contractus, vel vanitas aliena ex sententia probabiliori sequi. Idemque esset si iuramento, vel vera promissione sequi opinionem probabilem, quia superior voluntas iuramentum, & promissum minus debes, non vero aliam, quamuis aliàs probabilissimam.

22 Obstat etiam aliquando necessitas proximi: vt accidit in opinione, quae concedit posse conferri baptismum in aqua rosacea; Tunc etiam potest esse necessitas proximi, quae occurreret, si is esset in fine vitae, & alia aquam adesset, vt ea teneretis omittere opinionem negantem (quamuis haec sit dubia sit multo probabilior) & sub conditione illum cum aqua rosacea baptizare.

23 Obstat denique non raro confessio Sacramentalis, debes enim absoluere poenitentem iuxta ipsius probabilem, non vero tuam, quamuis probabiliorem opinionem, vt mox aliquoties dicimus §. sequenti numero v. g. in secundo

secundo

Marginal notes (left): a Ita P. [illegible] apud Palaum de [illegible] Dom. [illegible] b Ita apud [illegible] Bonacina [illegible] lib. 1. [illegible] c Ita Sanch. in [illegible] d Sanc. [illegible] e In 1. de [illegible]

Marginal notes (right): f Card. [illegible] de matr. g Caram. in [illegible] Theolog. [illegible]

secundò dicam. Si et ergo, aliquid probabile esse censetur, seu speculativè posse, quod tamen practicè, & proximè improbabile ob saepe occurrentem aliquam circumstantiam contingit, ut in praecedentibus exemplis hactenus animadvertimus: superest nunc afferre exempla de eadem aequali probabilitate, quando alterutram partem excipere practicè possimus.

Exempla de Aequali probabilitate circa ius, quando alterutram partem sequi practicè valemus.

24 Ex doctrina allata numero undecimo, quod rationes aequaliter circa ius probantes faciant aequalem probabilitatem, resolvitur,

25 Primò. An minus testis omni exceptione maior constituat semiplenam probationem in criminibus, unde sine aliis adminiculis possit Reus ad torturam adstringi.

Secundò. An in caussa capitali possit Iudex Reum interrogare, illum ex praecepto obligando ad respondendam veritatem in delicto [illegible]?

Tertiò. An Iudex, vel eius Minister possit [illegible] delinquentem in aliena territorio [illegible]?

Quartò. An possessor bonae fidei teneatur restituere fructus industriales bonis fidei [illegible]?

Quintò. An Filij Reorum Maiestatis humanae, vel [illegible] comminationem [illegible] poenis in iure [illegible] contra Haereticorum filios.

Sextò. An filij capitali reputentur legitimi?

Septimò. An ius patronatus possit praescriptione acquiri?

Octavò. An pater sit adstrictus filium Naturalem dotare?

Nonò. An pueri tempore valeat restamentum cum minori Testium numero?

Decimò. An collatio Beneficij facta Infami, vel Irregulari sit ipso iure nulla?

Undecimò. An Blasphemo immunitas Ecclesiae faveat?

Duodecimò. An committenti delictum in Ecclesia faveat Ecclesia pro aliis delictis extra Ecclesiam patratis?

Decimo tertiò. An exeunti ab Ecclesia, committendi criminis caussa, faveat Ecclesia?

Decimo quartò. An occidenti Clericum faveat Ecclesia?

Decimo quintò. An delinquenti, qui è manibus [illegible] eripitur, & ad Ecclesiam confugit, faveat Ecclesia?

Decimo sextò. An Episcopus possit dispensare in impedimento [illegible], quando illud est occultum, & ad Papam non potest propter paupertatem, vel aliam caussam recurri, & in separatione matrimonij magnum scandalum oritur.

Decimo septimò. An ab aliquo infamatus (si qui infamavit vel non vult, vel non potest restituere famam infamati in ipsa fama) possit compensationem sibi facere accipiendo pecuniam ipsi infamanti, quam infamatus apud se habet, quia est probabile infamiam compensari debere pecunia, quando aliis modis non reparatur.

Decimo octavò. An quando duo se mutuò aequaliter infamarunt, possint invicem compensare, ita ut neuter teneatur restituere, quamvis alter restituere non velit; quia probabile est, esse licitam compensationem famae unius cum fama alterius, licet non desit sententia etiam improbabile?

Decimo nonò. An is, cui ex testamento minus solemni legatum debetur, possit legatum detinere, vel de manu haeredis tollere, vel simili sibi compensare, cum sit aequaliter probabile, deberi in foro conscientiae eiusmodi legata; licet non deberi, sit etiam probabile?

Rursus. An Haeres ab intestato licitè uti possit simili occulta compensatione contra eum, cui bona defuncti possidet ex simili testamento minus solemni?

Vigesimò. An is, qui [illegible] contraxit, possit ea dissolvere, si casus [illegible]

[illegible]

eandem probabilem opinionem se sufficiens ad eadem dissoluenda. Et An sufficiat authoritas viri docti asserentis, confessionem esse sufficientem ad dissoluendum, quamuis tunc agatur de spolianda sponsa sententiae.

24 In his, inquam, & similibus ideò probabiliter resoluunt Io. Sanctes a & de Lugo b posse quamlibet sequi affirmatiuam, & posse item negatiuam, quia adest probabilis opinio apud Doctores pro utraque, vnde & prudentes ex alterutra ex illis, quilibet operari, vt maluerit, potest.

Dixi (resoluit Io. Sanctes & de Lugo) nam ego video in aliquibus ex his exemplis, obstare possessionem, vt in 15. obstare videtur possessio heredis, & possessio habentis bona defuncti, & in 22. possessio sponsalium in sponsa; item & 23 primo & secundo alijsque nonnullis possessio libertatis.

Exempla de Aequali probabilitate circa factum, quando alterutra pars excipi potest practicè.

25 Ex doctrina asserente, aequales rationes circa factum parere aequalem probabilitatem proximam: ita vt quod malueritis, excipere possitis, & nihil obstet, resoluitur primo, An qui habet probabiles rationes, se commisisse mortale, habeat autem aequales de non commisisse, obligetur a illud confiteri.

Secundò. An qui, cum certo sciat se commisisse mortale habet rationes probabiles se illud confessum esse, habeat autem item probabiles non fuisse confessum: An teneatur d illud clauibus subijcere.

Tertiò. Si sit probabilis opinio inter Medicos, An semen corruptum sit, negantibus alijs, alijs aeque affirmantibus; An possit e sumi medicamentum ad expellendum.

Quartò. Si adsint quattuor testes fide digni asserentes, coniuges esse consanguineos v.g. in quarto gradu, sed totidem alij non dissimiles quattuor, qui negant. An post contractum matrimonium possit f coniux reddere debitum sequendo negantes, an possit non reddere sequendo affirmantes.

Quintò. Quid in eodem casu ante contractum Matrimonium. An scilicet possint g contrahere?

Sextò. Si probabile tibi sit, aliquid vouisse, vel promisisse, probabile item contrarium. An possis h non seruare votum, vel promissionem.

Septimò. Si sint quattuor fide digni asserentes, crumenam plenam argento inuentam esse Patri, alijs similibus quattuor asserentibus, esse Pauli. An, cui malueris, tradere illam possim, cum iam neuter nunc eam possideat.

Octauò. In ieiunio naturali quo ad Eucharistiam suscipiendam, si habeas rationes probabiles quod sumeris media nocte, & probabiles quod non sumeris, propter diuersitatem, v.g. diuersorum Horologiorum, de quibus non constat esse certò falsa, & comedas, An possis i die crastino communicare?

26 In his, inquam, & similibus, resoluitur: posse nos complecti partem, quamcumque Doctores tenent, posse & contrarium, quam tenent alij. Ratio communis etiam in aequalibus facti probationibus residet, nempe quod in singulis partibus sua proxima, practicaque probabilitas.

29 Video nonnullos m contra sentire circa aliqua exempla ex his, propterea quod in ijs melior conditio possidentis in alterutra ex partibus: Verum satis est nobis probabilem doctrinam annuisse, cum nobis non sit necesse omnia sic persequi. Non tamen granate debeo aliquid adhuc superaddere, quae ad maiorem praesentium declarationem hic solent latè à Doctoribus agitari.

§. IV.

De probabilitate, quam exigere quidam particulares debeant. De Iudice.

1 DIco primo si sint rationes æqualiter probabiles circa factum inter litigantes, Iudex non potest sequi quam maluerit opinionem, sed a tenetur rem modo mox explicando dividere. Ratio est quia unica super dicta hic aliqui obstat, ne probabilem quamlibet opinionem Iudex sequatur: est autem, quia munus Iudicis postulat aliud, immo ratio ipsa dictat, vt ex officio, vel ex pacto tacitè inito cum Republica, Iudices inquirant diligenter quantum possunt veritatem, & iudicent secundum allegata, & probata, merita caussæ ponderando; adiudicent ergo rem melius probanti, vel si maior ratio non adsit pro alterutro, dividant vtrique.

a Lib. 1. ... [illegible] ... n. 26.

2 Quid si res sit individua? Aliqua ratione res componatur inter partes, dando vni rem, alteri æstimationem suæ partis, & nisi litigantes quiescant, cum non sit maior ratio, cur vni res adiudicetur, alteri pretium, forte b poterit lis, quo ad hoc, dirimi.

b Marcilla ... [illegible]

3 Ex hac conclusione vides primo, cur privatus possit authoritate propria dare cuimetum illam modo dictam c Petro, vel Paulo, vt libuerit, idem autem non posse Iudicem ex officio, qui tenetur omnino eam dividere. Ratio enim est, quia Iudex debet attenta rectitudine merita caussæ ex pacto inito cum Republica, non privatus, quia similis pacto liber existit, vtatur iure suo, sequendo opinionem, quam malit, probabilem; & sic illa circumstantia muneris Iudicis facit pro ipso proximè improbabilem illam opinionem, quæ proximè probabilis est pro privato.

c supra §. ... [illegible]

4 Vides secundo, cur aliqui (& quidem merito) limitant hanc conclusionem, vt Iudex in aliquibus civilibus caussis puta Dotis, Matrimonij, libertatis, pupilli, peregrini, viduæ, locorum pijorum, operibus caussæ privilegiatæ, non possit rem dividere, sed obligetur ad ferendam sententiam pro his privilegiatis; Ratio enim est, quia lex, quam servare tenentur Iudices, decernit, vt his in pari casu faveatur: id quod, & est omnino, vide fusius apud Doctores. d

5 Dico Secundo, si rationes circa factum, inter easdem caussas concurrentes, probabiliter pro vno probent, quàm pro altero, tenetur e Iudex probabiliter probanti semper suam sententiam adiudicare. Ratio ducitur ex eodem principio, quia Iudex ex legibus & pacto inito cum bono publico ferre sententiam debet pro melius probante caussam suam. Atque, nisi maioritas probabilitatis sit adeo exigua, vt (quasi modica) pro nihilo reputanda sit, tunc enim recurrendum erit ad præcedentem conclusionem iam primo dictam.

d Lege ... [illegible]

6 Maior autem probabilitas attendatur diligenter à Iudice, sive ex parte facti, sive etiam ex parte iuris perpensa, prudentis arbitrio est ponderanda, & quidem non raro tanta potest esse maior probabilitas, vt etiam si alter, cui tamen probabilitas favet, possideat, debeat per Iudicem à possessione depelli: id enim Iudici incumbit ex officio, vt dictum est.

7 Dico Tertio. Si rationes circa ius probent æqualiter pro vtrisque partibus civilibus, nec impediunt rationes circa factum, vt impediunt, si de facto alter possideat &c. Iudex non potest, vt ego certum puto, cum cui maluerit, adiudicare, sed modo paulo ante dicto debet rem dividere. Ratio efficax mihi videtur esse, quia non video, cur hic non militet eadem ratio dicta à Iudicis munere modo inculcata. Quæso, Lector, rem mature perpende, nam summam paritatem ac dicam identitatem invenies. Dixi (vt ego certum puto) nam propter extrinsecam bonorum Doctorum f authoritatem asserentium in hoc casu posse Iudicem pro suo arbitrio, si maluerit, sententiam pronunciare pro eo, id, vt probabile, si velis, amplectere.

f ... [illegible]

8 Dico Quarto. Multo magis res à Iudice dividenda, modo dicto g est in

g Marcilla ... [illegible]

Casu

ciuilibus, si sint rationes tam circa ius, quam circa factum æqualiter probantes, sed enim multo fortius probat dictum Iudicis casum ita vt aliqui, qui nobis adhuc sunt in præcedente conclusione, vltro hanc posteriorem amplectuntur.

9 Dico Quinto, Si rationes circa ius probent magis pro vno, quam pro altero in litigantibus ciuilibus, non potest Iudex nec deserere etiam pro rata probabilitatis, nec tribuere quod maluerit; sed ferre sententiam debet pro a habente maiorem probabilitatem in Iure: semper excipe, nisi maioritas esset exigua; nam tunc iuxta regulam communem parum pro nihilo reputandum erit, & iudicandum, ac si essent rationes æquales modo iam iam dicto. Ratio autem nostri dicti est, ipsum munus Iudicis toties repertum, quod hic ebrogetur de iure, iuxta quod Respublica vult Iudices dirigi, per maiorem militat. Scio Doctores b non infimæ notæ contrarium asserere; putant enim in hoc casu posse Iudicem, cui voluerit, rem adiudicare; quia semper probabiliter, atq; adeo prudenter adiudicabit. Sed perfecta non probabiliter prudenter, propter notam sibi superadditam rationem muneris Iudicis: nolo tamen à probabilitate saltem extrinseca tantorum sententiam Doctorum excludere.

Non nemo c admittit hanc doctrinam in hoc quinto nostro dicto allatam, illamq; prætensiter probat; sed eandem d non admittit doctrinam à nobis modo numero octauo in quarto dicto traditam: Verum nec ipse rem ut disparitatem afferre, nec solida afferri posse mihi videtur.

10 Additum est autem, semper in prædictis (ciuiliter) nam in criminalibus probabilitas pro e Iudicem debere sententiam proferre in fauorem Rei iuxta rationes probabiles: siue hæ rationes sint circa factum sint, siue circa ius, ita enim facere debere tam meo probabiles, immo & probabiliores, quæ essent contra eundem Reum. Ratio est, quia pro communi solum superadditur illa noua ratio, iuxta dispositio legum f per quas

præscriptum, vt in dubio ita puniatur non sint clara, faueatur Reo, atque sint rationes probabiles pro Reo, rationes contra ipsum manifestæ non sint, fauendum est Reo. Reo, inquam, qui propriè sic dicitur in criminalibus, non in ciuilibus, si qui vsurpent propriè hoc iure communes.

11 Non nego, probabile esse, Iudicem non teneri ad se ita gerendum licet possit; id enim non g aspicabiles Doctores afferunt, iuxta quam opinionem non nulla solutiones ex exemplis §. præcedente traditis.

12 Quando quidem de iudice sermo est: Quæro, vbi sunt à Republica constituti plures Iudices pro causarum definitione, possit ne licitè vnus se conformare sententiæ alterius? Respondeo. Absolutè non posse, h quia ideo Respublica plures exposuit, vt plurium sufficiat, atque adeo cum maiori claritate res decernatur, atque ad id se Iudices recipiendo officium cum collegis, saltem tacitè obligarunt.

13 Illud lubens puto, posse vnum deponere suam opinionem probabilem, & sequi opinionem alterius, quem doctum, modestum, integrum, & fortasse se meliorem cum fundamento credit: id enim non esse remittere alteri, nec relinquere cognitionem meritorum causæ; sed est ipsum moueri ad decidendum ex principio extrinseco probabili, nempe ex authoritate sui Collegæ viri docti, ac iusti. Ne igitur timidam errorem numero præcedente dictum contra pactum initum cum Republica, consideret Iudex causam; quod si nihil clarum occurrat contra opinionem alterius Collegæ, tunc etiam verò poterit, modo dicto, cum se probabili sententiæ remittere.

De Aduocato.

14 Ipotest i sequi probabilem opinionem in aduocando, etiam probabiliore relicta, dummodo de maiore probabilitate contrarij suum clientem admoneat. Ratio est, quia ex vna parte ædic-

a Bonacina, Tamburinus, Diana, Sanch. Regiß, ... (margin note, largely illegible)

b P. Thom. Sanchez, Salas, Vasquez, ... apud Bardi l. c.

c P. Bardi l. c. n. 14.

d P. Bardi l. c. n. 11.

e Moya ... l. c.

f ... (margin note, largely illegible)

g Salas ... de Dom. apud Moralium l. c.

h leg. ... (margin note, largely illegible)

i Lessius ... Vasquez ... (margin note, largely illegible)

Advocatus prudenter agit sententiam probabilem defendendo, & ea alia tali-ter lex id prohibet. Neque obstat tacitum pactum cum cliente, vt illum in periculum probabile mittere dicatur, deijciat, iam enim hoc malo euenit-tur, dum ei maiorem sibi satis probabi-liter explicatum. Nec etiam obstat illud, *In dubiis Rex, & possessori est fauendum*, & illud tam fixit etiam *in pari casu possessore*, non obstat, inquam, nam hoc suf-ficit ad Iudicem sine appellationem, quod tibi ad sententiam vindicandam dirigantur, non vero ad Aduocatum, cui tacere suo clienti omni meliori modo, quo sine iniurijs potest, semper conueniunt leges, si quidem is nulli iniuriam facit partem tuendo probabilem defendendo, tum enim denique Iudex pro habente melius ius sententiam proferet. Nec denique obstant superius contingentis iniuriam inferendae; nam ad id dat Aduocato su-fficientem causam illa sua probabili-tas, & pro illa quamuis modica, quam habet, vt causa bene ex vtraque parte actam sufficienter discussa, post, vt non ra-ro accidit, sententia proferatur.

fit illud retinere, id quod, quia est pro-babilior; licet enim sit probabile de-be a pauperibus distribuere, illud, non vero hoc consilium dare tenetur a pau[illegible] probabilem, quod consilium dare su-scepit; Vide ibi D. a Confessarius, qui semper putans se bene suisse obli-gando poenitentis ad restitutionem, quia id semper est tutius, reprehendit, Sa[illegible] fid, quid est tutius, si consilium valuissent, tum consilium non exper-taffent, sed ex se restituissent. Verum tamen siue alterutrio hoc clienti sub-eque est, qui non vult, nec teneatur resti-tuere, nisi consilio debeat.

16 Dum idem Doctor siue publicè, siue priuatè docet, peccat mortaliter, si falsam in re graui doctrinam praesertim in moralibus docet, quia se grauiter Auditores decipit, viamque pandit er-roribus, atque peccatis. Docere tamen potest probabiles opiniones, etiam prae-termissis probabilioribus, modo non prudenter aliquod scandalum timeri-tur, quia scitum se prudenter gerit, si eandem probabilem ... Auditoribus ostendit.

De Doctore.

15 Is, à quo petitur consilium, potest a illud dare iuxta probabilem opinio-nem, relicta propria, imo & probabiliore, quia semper Consilium ... prudens. Non propter eam ... à Sanchez ... cui gratia non est tes-... posse quaerere aliquem, qui benignius, sed tamen proba-biliter, loquatur.

Duas tamen adhibeo limitationes. Primò quod si quis interroget quam ... probabiliorem. Secundò ... qui petit consilium in casibus ad ... semper ... sequi sine peccato valeat. ... petit, quid faciet de ... post di-ligentiam comparerent, petit, an sibi pos-

De Medico.

17 A Medico in medendo semper excipienda probabilior e est opinio, nec sine peccato f certa relictam ... probabile medicamentum ap-plicabit omissa certe, vel probabiliore. Ratio est, quia ad sequendum ... cum ... Me-dicus enim, & ... quando quidem ... te, eamq; Medicus suscepit (quamuis sine pretio) consentaneum, ... modo medicamenta praescribi. Non propterea non est g Medicis ... ut experientiam ... desperatis ... quia non ... certè ... experimentis ... in ... modo,

a Vasq. ... b Vid. ... Sanch. ...

e ... f ... g ...

18 In casu autem, quo duo sese offerrent medicamenta cum æquali penitus probabilitate profutura, nec posset haberi certum, vel magis probabile, conceditur Medico libera electio; quia tunc prudenter se gerit, omniq; meliori modo, quo tunc potest, ægroto se medetur.

19 Denique, quando est æquale dubium, nec sciri potest, an medicamentum profuturum sit, an nocivum, & aliud certum, vel probabile medicamentum non adest, Valentia a concedit adhiberi posse, b Castropalaus negat, nisi in casu, quo (ut etiam notat c Sanchez) aliqua tandem spes lucet proficiendi. Ratio Castropalai est, quia tunc Medicus, quantum est ex sese necessitate se exponit periculo infirmi mortem accelerandi, quod nunquam licet. Ratio Valentiæ est, quia periculum eiusmodi dubiæ accelerationis salutis, superque compensatur ab illa spe, licet dubia sanitatis. Tunc enim (addit hic Valentia) habet locum, quod ex Galeno fertur: timuisse audacter. Utraque sententia est probabilis; & ex affirmativa sequitur debere Medicum adhibere; quia, quando quidem potest, debet omni meliori via decumbenti consulere.

a Valent. [illegible] b Castrop. [illegible] c Sanchez [illegible]

De Ministro Sacramentorum.

20 In conficiendis Sacramentis d potest eorum Minister sequi opinionem probabilem, etiam probabiliore relicta, non tamen observatis, & consentiendo Ecclesiæ, vel exercitata possibili cum susceptione Sacramentorum. Explico, qui v. g. conferret Baptismum per illa verba: *ego te baptizo in nomine Genitoris, Geniti, & procedentis ab utroque:* cui his probabile est confici Sacramentum; vel qui similiter conficeret in aqua [illegible] vel consecraret in pane facto ex frumento silvestri, ut dicit, quia est probabilis sententia in primis [illegible] aquam [illegible] naturali, & frumentum illud non differre a vero tritico, quibus, inquam, est probabile confici Sacramentum, non peccaret ex hoc capite sic conficiendo; quia qui iuxta probabilem opinionem operantur, peccatum non committunt contra Deum, nec consequenter iniuriam faciunt Sacramento. At quia adest Ecclesiæ praxis [illegible], ut Baptismus conferatur sub hac certa forma, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti*, & in aqua naturali, atque Eucharistia in vero, indubitatoque tritico conficiatur, graviter peccaret contra legem; qui secus extra necessitatem faceret: peccaret etiam contra iustitiam ille Baptizans ex eo capite, quia (sive sit Parochus, qui tenetur ex iustitia stipendij, sive sit alius) tacite videtur contrahere cum suscipientibus, vel cum Ecclesia, ut in re tam gravi salutis spiritualis, quia [illegible] ministrandi acceptat, omni meliori modo, quo tunc potest, suscipienti faveat, iuxta dicta de Medico corporali, quæ hic applicanda proportionaliter sunt. Adhibere autem [illegible] semper Confessarius pœnitentem [illegible] potest, quia, sic confici Sacramentum [illegible] non est solum probabile, sed post Concilium Tridentinum e est saltem moraliter certum.

d [illegible] e [illegible]

21 Quando autem adest probabilis opinio de iurisdictione, vel approbatione, vel simili dependente ab Ecclesia, f potest quilibet iuxta eam probabilem sententiam operari, in ministrandis Sacramentis. Adest v.g. probabilis opinio, te qui es Sacerdos, posse propter quamdam Episcopi licentiam absolvere a peccatis, a censuris, ab irregularitate, vel posse assistere matrimonio &c. potes absolvere, & assistere sine necessitate admonendi pœnitentem de opinione contraria, quamvis probabiliore. Ratio est, quia in his casibus certum fit Sacramentum ex eo, quia, quamvis est probabilis opinio de similibus dependentibus ab Ecclesiæ potestate, [illegible] conferendi ratio, & de probabilitate [illegible] bilitate supplet, seu confert iurisdictionem certam, ut sunt apud Dicast. g

f [illegible] g [illegible]

22 Denique Confessarius, dum [illegible] sui de peccatis pœnitentis, potest sequi opi-

opinionem probabilem, neglecta etiam probabiliore, et item potest, immo tenendum, sicuti alibi docuimus, a debet secundum opinionem probabilem poenitentis sequente. Ratio est iam dicta, quia sic coram Deo prudenter agitur. Nec convenit dare sibi illam poenitentiis; siquidem certissimum est, nullum peccatum committi ab eo, qui secundum opinionem practicè probabilem operatur; vel efficaciter ei absolutionem suscipiendam absolutionem ei iudicio poenitentis, si opinionem suam, quae probabilis sit, velit excipere, & retinere.

27 Hinc, quando est probabile, peccatum aliquod non esse reservatum, licet sit probabile, & multo magis, si sit saltem dubium, reservatum esse, potest à Confessario non habente facultatem, & validè ab illo absolvere, quia ex probabili opinione operabitur; quae ex communi iam Doctorum sententia dat iurisdictionem.

28 Immo vero, obligari a Confessarium in hoc casu ad absolvendum; quippe dum non absolvere, esset condemnare. Adde, contrarium esse, et, si potest sine suo incommodo (ut certè hic potest) non dimittere inabsolutum poenitentem, gratiosè ex mortali peccato liberatum.

De Rege quo ad bellum gerendum.

29 Rex, seu Respublica ad gerendum bellum, vel habet probabilitatem fundatam in iure, vel in facto. In iure est, quando adest opinio Doctorum, Regnum in aliquo certo casu posse ab alijs occupari, hoc v. g. Regem alicuius Regni esse spurium, certè si adesset opinio Doctorum probabilis eiusmodi Regem licitè posse à suo Regno repelli, esset haec probabilitas fundata in iure. Probabilitas fundata in facto est, quando duo, pluresve scilicet, vel uterque contendunt probare, Regnum ad se pertinere.

30 Dico, in probabilitate orta ex iure quemlibet Regem licitè bellum gerere contra alium posse. d Ratio est, quia, ut est toties dictum, potest quis sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore. Quod si alter possideat, ut est in casu proposito numero praecedenti e. Respondeo tunc ex mea sententia posse, quia, ut supra dixi, f & tunc tutum de opinione operatur, possessionem suam possidere, ut sic dimittenda ab omnibus obtinenda. At tunc recurri valeat ad Iudices, tanquam num. 33.

31 Dixi (ex mea sententia) nam ex benignum (authoritate opinione posse video, qui, nihil obstante praedictorum Regis possessione, putant in dicto casu ab alio Rege bello impeti Regem possidentem posse.

32 Quid, si sit opinio practicè probabilis fundata probabilitate in iure, quod dictus Rex possit regnum ab alio possessum occupare? Respondeo tunc tutè, etiam in mea sententia posse nec minus, quia iam supponitur opinionem esse practicè probabilem. At ego admitto, hinc nunquam dari opinionem practicè probabilem ex principijs intrinsecis (nam est ex authoritate extrinseca num. 31. dicto) posse Regnum ab alio Rege possessum occupari, si eiusmodi Rex cum probabilitate iuris sit in eius pacifica possessione, quia nemo, ut toties diximus, per bonum animum privatum (qualis profecto est Rex, vel Respublica quaecunque respectu alterius, qui sit sui absolute possessor) nemo, inquam, spoliari potest à sua possessione, nisi certo moraliter constet, possidentem iniquè possidere.

33 In probabilitate ex probationibus facti negant absolutè plerique posse tunc Regem bellum gerere, sed debere recurri ad Iudices modo iam tradito à Castropalao. g

Sed hic est distinguendum. Potest primo Regnum, de quo disceptatur, esse in possessione unius ex Regibus; & tunc ob probabilitatem ortam ex facti probationem non potest à contra pacificè agitari bellum ab alio Rege etiam probabiliores habente rationes facti; quia obstat lex canonica planè repu-

[illegible] Regem [illegible] Regis, & in casu, [illegible] ad Iudices [illegible] Calixtus [illegible] si placet, [illegible] possessio [illegible].

34 [illegible] secundo [illegible] Regnum [illegible] Regis esse [illegible] possessionem, & tunc etiam [illegible] Regibus poterit [illegible] probabili [illegible] bellum gerere, ut Regnum occupet. Ratio est, quia [illegible] Regni [illegible], dum [illegible] non est [illegible] ex Regibus, ipsum Regnum liberum [illegible] praevalet enim Regni libertas, si non [illegible]. Quare tunc Regnum, [illegible] gubernet, velle alterum [illegible] gubernandum [illegible], vel certe [illegible] ad Iudices, eo modo, quo [illegible] Castropalaus [illegible] afferre.

35 Postremo si certus [illegible] Regnum ab alio Rege possessum esse iniuste, illum admoneat, ut Regnum [illegible] Domino [illegible], bellum gerere contra ipsum poterit. Quia talis enim Rex, qui occupat Regnum, non [illegible] veritatem, adhuc [illegible] suam [illegible] quam [illegible] licet illi, qui de iure certus est.

De Militibus.

36 Milites denique, sive subditi, sive non subditi alicuius Regis, sive [illegible] ad bellum [illegible] conducuntur, dum illis [illegible] de [illegible] belli, possunt [illegible]. Ratio est, quia [illegible] in re, quae [illegible] bona [illegible] non [illegible] esse malam. Id [illegible] habere [illegible] bello [illegible] principe Christiano; [illegible] ab [illegible] [illegible] praesumenda est.

Collatio Beneficij in mense reservata.

37 Beneficium [illegible] mensis Papae reservati [illegible] quam [illegible] Horologium [illegible] dat [illegible] sed [illegible] mensi [illegible] post [illegible] Beneficiati. Quaeritur, An possit providere de hoc Beneficio Episcopus, qui vult se conformare cum secundo Horologio, atque adeo iudicare, Beneficium vacasse in suo mense. An possit Pontifex Summus, qui se conformare vult cum primo?

38 Dico, posse quemlibet providere, & [illegible] praevalebit, qui prius contulerit. Ratio est [illegible] ex dictis; quia [illegible] Horologium quodlibet non [illegible] [illegible], facit opinionem probabilem, possibile erit [illegible] pro utroque, idest Episcopo, & Pontifice: Praevalebit autem, qui prius contulerit, quia [illegible] Regula, quod [illegible] est conditio possidentis, [illegible]. [illegible] D. [illegible] plures [illegible] Beneficium, [illegible] qui est prior tempore [illegible] iure, dicatur [illegible] Maiis. Vide [illegible] V. Beneficium;

39 Dices; Provisus ab Ordinario, ut excludat provisum a Pontifice, debet evidenter probare suam [illegible], & quod Beneficium [illegible] Collatoris; Respondeo, id [illegible] esse, quando Papa prius tempore providit, & quando agitur de Beneficio, de quo dubitatur, [illegible]; [illegible] de [illegible] mensis, & [illegible] probabilis pro Episcopo [illegible], quia certum est Episcopum posse [illegible] providere, & [illegible] non est evidenter certa, imo est probabile, talem [illegible], praevalebit possessio [illegible] Episcopalis: Quare [illegible] debebit [illegible] Adversarium probare, [illegible] possessionem, quam [illegible] habere provisum ab Episcopo

§. V.

An liceat modo unam, modo alteram probabilem sententiam in eadem materia sequi.

PRobabile est v. g. hoc vectigal iniustè esse impositum; probabile item, esse impositum iustè: possumne ego hodie, quia sum exactor regius vectigalium, exigere eiusmodi vectigal, sequendo opinionem asserentem, illud iustè esse impositum, atque adeo licere mihi sine iniustitia illud exigere, & cras, immò etiam hodie, quia sum mercator, illud occultè defraudare, sequendo opinionem asserentem, illud à iustitia deficere?

2 Probabile rursus est ablationem famæ pecunia compensari, probabile non compensari: possumne ego hodie infamatus velle ab infamante compensationem in pecunia, & cras, immò hodie ego ipse alium infamans nolle famam proximi à me ablatam compensare pecunia?

3 Probabile item, Reo licere æquivocare in iudicio causa semiplenè; probabile, non licere: possumne ego hodie Reus æquivocare, cras verò creatus Iudex cogere Reum, ut non æquivocet? Hæc & innumerabilia eiusdem generis hic in controversiam vocantur.

4 Pater Franciscus Bardi in utraque Theologia vir nostræ Societatis eruditissimus, cuius familiaritatem ab hinc annos triginta, & amplius cum in collegio Romano causa Theologico operam navaremus, contraxi, & deinceps similium studiorum communicatione, fovimus utrique, & auximus. Pater, a inquam, Bardi de hac opinione latè disputat, & pro negativa sententia affert Cardinalem de Lugo, Pasqualigum, & Franciscum de Lugo.

a Bardi de conscientia disp. 4. cap. 14

5 Verùm, quidquid sit de authoribus, venio ad quæstionem. Affirmo, posse b licitè fieri eiusmodi variationem, prout libet, tum in casibus relatis memoratis primò, secundò, tertiò, tum in similibus, modò unam, vel alteram sententiam pro libitu habeat, quam unam probabilem. Ratio efficax huius assertionis est, quia in nostra libertate est sequi quamcumque opinionem practicè probabilem; siquidem eam sequendo semper prudenter humano more, ut supra sæpe dictum est, operabimur.

b Vide Lugo de Sacr. d. 16. sec. 2. & seqq.

6 At ex hac sententia sequuntur sequentia incommoda.

Primò c, si hodie sit ieiunij dies, cras verò sit dies Dominica, & audita hora mediæ noctis comedat quis carnes, ut post in tempore pertinente ad diem Dominicam sequentem, ex ei probabilitatem, quam facit prædictum horologium; certè peccatum non committet, quia sequitur opinionem probabilem, quam facit prædictum horologium, quamvis non clarè, constet esse falsam. Hic idem audiat post quadrantem, aliud simile horologium dans signum eiusdem mediæ noctis, posset se huic conformare, sequendo opinionem probabilem, quam facit hoc secundum horologium, ac dicere, comestionem prædictam pertinuisse ad diem præcedentem, seq. pro die Dominico esse penitus ieiunum, ac proinde posse suscipere Sacram Eucharistiam.

c Probabiliter. [illegible]

7 Secundò d si quis, audito primo horologio dante signum mediæ noctis, Sacrum faciat, (Suppono hunc gaudere privilegio celebrandi statim à media nocte.) & illo absoluto audiat aliud horologium signans eamdem noctem mediam, posset prætendere iuxtà hoc horologium, non celebrasse hoc die, sed præcedenti, atque adeò iterum celebrare.

d Probabiliter. [illegible]

8 Tertiò. In quadragesima e posset quis audito primo horologio post mediam noctem prandere pro die sequenti, sequens opinionem illam, quod anticipatio comestionis non sit peccatum mortale.

e [illegible]

Posteà verò audito secundo horologio, posset se huic conformem reddere, & ex tunc computare diem sequentem ieiunii, ut posset deinde plenè comedere, putans quod in hoc die computato iuxtà secundum hoc horologium nihil comederit.

9 Quar-

9 Quartò. Sacerdos, qui a tandem [a Idem ib.] tentationi Vesperas hodiernas prælibet partem abesse, ut deinde signari meditationis ab hoc horologio, possit se conformare alteri horologio, à quo prædicitur, tardius esse signandum eiusmodi signum, & sic tentationem tantisper differre; Ac deinde dato signo meridiei ab isto, posset sibi persuadere se esse liberum à recitatione, quia iuxtà hoc postremum horologium, quod tunc vult sequi, iam dies præcedens præteriit, cui onus Vesperarum erat additum.

10 Quintò. debet b quis hodie [b Idem ib. n. 18] ex iustitia numerum aureum alicui, quandiu est currens dies, ita ut, si ante diem transactum, non debeat duplum soluere sequenti die. Hoc posito: imminente termino mediæ noctis cœpit creditor aureum, obuiare debitor posset, quia vellet expectare aliud secundum horologium tardius sonaturum: at postea dato iterum à primo horologio celeriore, posse debitor dicere, sequor hoc primum horologium, atque adeò contendo transactum esse præcedentem diem, & sic me aureum numerare nō debere.

11 Sextò, ex c contractu cum Petro debes auferre equum tuum ab ipso [c Idem ib. n. 18] intra hunc annum: sed ex alio contractu si abstuleris transacto anno, debes illi dare centum aureos. Hoc posito: vltima die anni post mediam noctem iuxtà primum horologium aufers equū à Petro: debes ergo centum, quandoquidem abstulisti equum incepto iam secundo anno: Sonat deinde secundum horologium aliquanto tardius, sed postquam equus fuit à te ablatus, posses dicere: Amice nihil debeo, quia sequens opinionem probabilem huius secundi horologij non abstuli equum in sequenti, sed in præcedenti anno, in quo ego, non peccatum ex vi prioris contractus, poenam tamen soluendi centum non incurri, cum pœna solum adsit in secundo contractu.

12 Septimò. Si quis d subiacet [d Idem ib. n. 21] voto hodie ieiunandi, amplecti posset opinionem probabilem, quæ affirmat licere votum propria authoritate commutare in æquale, commutet ergo sibi dictum ieiunium in certam eleemosynam, & sic impunè frangat ieiunium. Posset deinde amplecti aliam opinionem probabilem affirmantem, non licere votum propria authoritate commutare in opus æquale, posset, inquam, non elargiri eleemosynam: & quia ieiunium iam transiuit factum irreparabilem, liber etiam esset à ieiunio.

13 Octauò. Sit ieiunandum e in [e De Legi. bus p.] vigilia cuiusdam Sancti, sit autem probabile hodie esse vigiliam, sit item probabile esse cras, posset quis dicere: hodie nolo ieiunare, quia ieiunabo cras, quando est probabile esse diem ieiunandi: & ex hac probabilitate liceret ei hodie comedere. Cras deinde posset dicere: Hodie nolo ieiunare, quia est probabile heri fuisse ieiunandi diem, quare posset hodie plenè comedere, & sic vigiliæ ieiunium effugere.

14 Nonò. Sacerdos, meridie f iam [f De Legi. bus n. 33.] imminente, die festo, dicat, Sequor sententiam docentem posse celebrari sacrum paullo post meridiem, & sic à Sacro tantisper sine peccato supersedeat; Posset mox, post meridiem, variare opinionem ac dicere: sequor contrariam sententiam asserentem, illicitum esse celebrare Sacrum à meridie, atque ita, eo die festo posset Missam non celebrare, nec, vt supponimus, audire, quia alia Missa non adest.

15 Sit g probabilis opinio, Testamentum factum sine requisitis à iure [g Legi. Ibi. n. 4. c. d. 14] esse seruandum in foro conscientiæ, tum quia ad hæreditatem, tum quo ad legata; & est probabilis etiam opinio, seruandum in eodem foro non esse. Iam sit petrus Hæres ex dicto testamento, posset, sequens opinionem docentem, illud testamentum esse validum, retinere hæreditatem, sed insuper, sequens opinionem aliam asserentem, illud non esse validum, posset negare legata legatarijs & sibi eadem retinere, quod videtur absurdum.

16 Vt hæc incommoda ab vniuersali doctrina numero octauo data vitentur, afferant varias distinctiones, limitationesq;

[illegible] praelatiori Doctores, ita ut operosum valde sit, vel mediocriter docto Confessario dignoscere in particularibus casibus, quando ea mulier [illegible] versalis doctrinae, quando vero limitationem [illegible]. Aliisque [illegible] cationibus, possumus, duarum Regularum hanc, facilem reddere, atque expeditam [illegible].

17 Praemitto, opinionem aliquam practicè probabilem esse, duplici modo posse, alteram independenter, alteram dependenter proximè à nostra voluntate. Quod v. g. hoc vectigal sit probabiliter iustum, vel probabiliter iniustum, vel [illegible] probabile fieri posse, vel [illegible] illud [illegible], vel exigi, non dependet à nostra voluntate, sed ex natura, & circumstantiis tributorum propriis. At quod [illegible] v.g. illud tempus inter pulsum primi, & secundi horologii pulsum pertinuit ad diem sequentem, vel praecedentem, à mea voluntate dependet proximè, & immediatè, nam propter incertitudinem horologiorum, probabilitatem, possum non incipere, & [illegible] recipere illud tempus pro die altero, ut mihi libuerit. Dico (immediatè, & proximè) nam si ego exercitium v.g. ubi [illegible] [illegible], ubi [illegible] non adest, [illegible] me probabilitas liberum à [illegible], [illegible] dependet [illegible], sed non proximè [illegible] [illegible] probabilitas, [illegible] [illegible] à [illegible] exemplo, [illegible] [illegible] libere [illegible].

18 His positis, facilis expedita, & [illegible] sit prima Regula. Nunquam non posse opinionem probabilem semel electam relinquere, & aliam, quae minus probabilis est, in eadem occasione amplecti, quando probabilitas [illegible] immediatè, & proximè dependet. Ratio [illegible] est, quia sic in eadem occasione possemus dare, & tollere probabilitatem, quod esset simul affirmare, & negare, quod nihil [illegible].

Hinc in casibus Vectigalis, Firmae, & [illegible] in Iudicio, possum tamen [illegible] 1. licebit (nisi obstet secundae Regulae, quae [illegible] quo allato [illegible], non obstat, ut [illegible] [illegible], [illegible]) [illegible] in eadem occasione, & materia variare opinionem, quia probabilitas in his [illegible] non dependet immediatè à nostra voluntate, sed à natura Vectigalium, Firmae [illegible]. Contrà, in [illegible] horologiorum posito [illegible] ad 14. & in illo [illegible] mutatione posita [illegible], quia probabilitas immediatè à nostra electione dependet, non [illegible] licebit.

19 Secunda Regula. Quando probabilitas à nobis immediatè non pendet, in eo tantummodo casu non [illegible] in eadem occasione [illegible], quae propter aliquam circumstantiam [illegible] [illegible] hic, & [illegible] alteram practicè improbabilem, [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] debet, aliquid esse speculativè probabile, quod in particulari hic, & nunc, [illegible] practicè improbabile, propter aliquam [illegible] inconveniens [illegible] est, improbabile. Probabile est v.g. valde [illegible] [illegible] [illegible] Sacramenti [illegible] [illegible], [illegible] aliquem [illegible] [illegible], [illegible] probabile esse. [illegible]. Hic [illegible] [illegible], 1, exempla haec secundae Regulae probabiliter [illegible], & [illegible]. Probabile est, Votum v.g. non [illegible] posse commutari [illegible] propria [illegible], probabile [illegible] [illegible] non posse [illegible] [illegible], & [illegible] voti, [illegible] libertate.

20 Dico, in hoc casu, [illegible] aliquibus [illegible] opinionem [illegible], posse [illegible] à me [illegible], [illegible] non [illegible] in eadem occasione [illegible], quia [illegible] [illegible] hic, & nunc improbabilem

lem hanc negotiationi circumstantiam gratuitam est, obligatio certa, quam ego habeo soluendi, vel ipsum verum, vel id, in quod opinione sic commutatum, esset obligatio eluderetur, si fieri illa variatio opinionum in eadem occasione posset. Pari modo, si ego certum tibi certò debeo, non possum per mutationem opinionum quarumcumque aliàs probabilium, ea tibi denegare, quia hæc particularis circumstantia certi debiti id omninò, modo dicto, prohibet.

22 Ex his habes, quia prima regula officit scilicet primis incommodis relatis à num. 8., & secunda officit relato, & nouo num. 11. & 14. allatis, ideò negamus in omnibus his casibus, & similibus casibus excipi sine peccato posse in eadem occasione mutationem opinionum. At verò quia in casibus relatis num. 1. 2. & 3., ut ibi referuntur, atque in similibus, neutra ex his regulis obstat; ideò tunc, etiam in eadem occasione, mutationem licitam esse eiusmodi mutationem concedimus.

23 Denique in casu relato num. 15. de Testamento minus solemni, dico ibi obstare secundam Regulam; non posse quod acceptas tanquam validum illud testamentum, obligaris acceptare omnia, quæ in eo continentur; ergo posita tua acceptatione, ponitur obligatio; ne aliam opinionem amplecti valeas. Antecedens manifestè probatur, quia illud testamentum sic habet, quæ ad omnes suas partes per modum vnius & indissolubiliter ratione vnius eiusdem voluntatis Testatoris cadentis super Hæreditatem, & ei hæreditati annexa legata. Vel ergo mutata sententia rejiciatur totum Testamentum, vel si à te in foro interno receptum, recipi totum necesse est; sicuti eadem vna voluntas Testatoris à te recipiretur, & nōn per partes, quod nil absurdius.

Vnde habes, legata prædicta legatarijs tenentis à te deberi, siquidem neque ea tibi potes retinere, nec Hæredi ab intestato dare, nam Testamentum à te acceptatum, (quod (vt probauimus) minimè ad omnes suas partes acceptari à te de-

bet) legatarijs esse danda disponit.

24 Scio, Thomam Sanchez [a] sic docere. *Nota quod Hæres in minus solemni testamento non possit retinere hæreditatem & valdè solutè legata quasi viri, & mixtim quoad retinendam Hæreditatem, & vnam alia quoad retinenda legata. Ratio est quia sententia quæ dicit non deberi ea legata, non ea applicat sibi, sed hæredi ab intestato. Item, quia vbi semel valuit ipsi illo testamento tanquam valido, tenetur omnia eius legata implere, saltem vel dando legatarijs, vel hæredi ab intestato.* Scio, inquam, hæc, & in certa quidem non dissentio, sed non approbo hoc postremum. *Vel dando Hæredi ab intestato*; nec enim id non approbare posse, facit ratio modò dicta, (quam si Sanchez aduertisset, ita ipsum scribam dixit. *Vbi semel vsi valuit illo Testamento, tenetur omnia eius legata implere* nec huius dicti rationem attulit) quam inquiram, si attendisset, aduertisset, ea legata non posse dari Hæredi ab intestato, & colligitur ex ipsa doctrina Sanchez; nam si ex ipsa viam illo testamento tenetur implere omnia legata, quo modo poterit ea negare legatarijs, & dare Hæredi, si sane si hoc posset, commutaretur, non teneretur ea legata implere.

[a] *Sanc. in cons. l. 1. c. 1. d. 24. n. 13.*

§. VI.
De Conscientia Dubia.

1 Regulæ, quæ dicta sunt, §. 2, num. 1. 2., quod sit conscientia dubia, nosse, ne scilicet ea, quæ hic dicemus, cum conscientia probabili, quæ hactenus explicata est, confundantur.

Peccet ne operans ex conscientia dubia.

2 [b] Peccare secundùm qualitatem peccati, de quo dubitat, si possit de rei veritate docere, & non curet, certum est apud omnes: quia, qui dubitat, an hoc in his circumstantijs sit peccatum nec ne, & operatur, dubium non deponendo, videtur parum curare, an id, quod agit, peccatum sit, nec ne; ergo

[b] *V. Aug. l. 4. de Bapt. c. 24. Sanc. in sum. l. 1. c. 10. n. 2.*

aliqui eam actionem indiscriminatim, siue licitum, siue vetitam, ergo, quatenus est ex se, iam infectum malitia.

3 Dixi (in his circumstantijs) vt notatem nihileibi a ... debeant aliquod speculatiuum, seu in genere, si non adsit hic, & nunc practicè, & proximè ad actionem. Patet v. g. dubitare, An laborare die festo sit licitum; atque dubium est in genere, & speculatiuum; ... dubitabilis, sed rectè ex ... hodie tibi propter paupertatem, licere laborem, quod est iudicium practicum, per quod rectè deponitur dubium illud in genere, quod tibi satis explicatũ est.

Vt deponas eiusmodi dubium in genere, debere tibi aliquod affulgere, per quod tibi liceat illud deponere, vt in casu dicto est paupertas, ... teneare deponere, supra in simili dictum est §. 2. num. 9.

Sed quid faciet, qui diligentiam apponere non valet ad deponendum dubium, vel ea posita, nihil inuenit, quo dubium tollat? Respondeo tunc illud, quod est tutius, ē ... eligendum; pro hoc enim casu maximè est illa regula: *In dubijs tutior pars est eligenda.*

4 Sed quid, si quod tutius est, discernere nequeas, & ex alia parte vrgeat opus faciendum? Dubitas, v. g. an in hoc die festiuo, propter paupertatem, laborare tibi sit concessum, nec habes, qui te de veritate doceat, dum tu ... tim sine ... ; similiter, si adsint duo praecepta, v. g. audiendi Missam, & assistendi grauiter aegrotanti, dubitas autem, quodnam sit vrgentius praeceptum, caresque magistro, qui docere te possit, quid tibi faciendum?

Respondeo. Facias quod tibi magis expediens in Domino, omnibus consideratis, videtur, quod si adhuc anceps fueris, fac illud, quod tibi placuerit; cum enim non sit maior ratio de vno quam de altero, quodcumque elegeris, rectum coram Deo erit. Quid si adhuc per ignorantiam putes, quodlibet, quod eligas, esse peccatum? Respondeo; Nullum tunc commitri peccatum, dixi supra §. 2. num. 7. & 8. hoc in quaestione: ...

... ex mox dicendis multis habebis, per quae, quod magis in similibus dubijs eligere tibi liceat, expedite cognosces.

Explicatur illa Regula: *In dubijs melior est conditio possidentis.*

In materia iustitiae.

5 Communis est doctrina ... dubium, Verum res sit sua, an aliena, si facta morali diligentia, dubium eius ... nequeat, rem stare pro possidente bona fide, illamque alienare posse, consumere &c. iuxta regulam ab omnibus receptam: *In dubijs melior est conditio possidentis.* Ratio praecipua sit, quia possidens habet duos titulos, verum dubium, eundemque valde ... id est suspicionem, an rei proprietas ad se pertineat, & in hoc concurrit cum alio non possidente: vt supponimus: alterum verum, & sine controuersia, id est certitudinem, qua possidet, quo titulo ... alter caret, ergo ipse possidens semper praeualebit. Vide quae in hanc rem dicenda sunt infra ... v. Restitutio, & v. Furtum, & v. Damnum.

6 Si fortè rem ... sic possessam alicui vendas, Primò moneri de dubio emptorem debes e licet enim vendas rem tuam secundum praesentem iudicium, subest tamen periculum, ne certò ... Domino, ... tat. Secundò debes vendere minoris, quia vendis rem cum eo timore, ne appareat Dominus eamque sibi vendicet. Si tamen moraliter ... Dominum non comparituram, ab vtroque onere liberaberis, quia ea certitudine morali posita, nihil damni cedit emptori.

7 Quod in dubio sit melior conditio possidentis, verum est, etiamsi magis *f* propendeas ad opinandum, seu (vt rectè aliqui loquuntur) ad suspicandum, rem ad alterum non possidentem pertinere, modò haec propensio (quia scilicet sit ex leui ratione) intra limites dubij. Ratio est, quia certa possessio praeponderat rationi cuique, quae sit intra terminos dubij. Quod

Quod si tamen transeat ad probabilitatem possessionis danda res est, à Iudice enim autem authoritate propria posset alium possidentem spoliare; quia ad dictum spolium à potiore inrestandum contra possidentem, requiritur certitudo moralis, vt ex dictis de opinione probabili constat.

8 Illa tamen æquivocatio est hic fugienda. Si enim v. g. certus fuerit debere centum patrio, dubitas autem, An illa ei solueris; quamuis tu dicta centum possideas, non a propterea extimeris alijs solvendis; Ratio est, quia nunc certam tum possessionem potiorem prævalet possessio Actionis debiti, quam Patrius habet contra te: certum enim est, quod debeas; dubium, quod solueris; ergo debitum, seu actio debiti contra te prævalet.

a Bonacina ... quod ... 18.

9 Id quod in materia Iustitiæ verum est b etiamsi non solum debitor, sed etiam creditor dubitet, num debito sit satisfactum (quidquid c alij sentiant) stat semper certo creditor debiti: Layman d (certè non improbabiliter) putat, tunc satisfieri, si soluatur pars iusta quantitatem, & proportionem dubij, quia æquitas non patitur, vt debitor exponatur periculo soluendi bis. Probabiliter quidem, sed adhuc contra Laymanum dici posset, nec æquitatem pati, vt creditor certus exponatur periculo, ne sibi totum sed solum pars soluatur. De hac re iterum vide infra numero 5. v. Restitutio, vbi multa huc pertinentia congeremus.

b Mendo ... c Tamb. ... d Layman ...

In alijs materijs à Iustitia.

10 Quamuis aliqui negauerint, e tam hodie probabilissimum fit etiam in alijs materijs v. g. Religionis, Obedientiæ, Temperantiæ &c. meliorem esse conditionem possidentis. Est certum v. g. Sacerdos quod constringatur præcepto siuè Obedientiæ, siuè Religionis de recitandis horis, dubitat autem, an recitauerit, dico, quia certa est obligatio, dubia recitatio, meliorem fore conditionem præcepti, quod velut habet possessionem obligandi Sacerdotem: atque adeò Sacerdotem obligari ad recitandum. Ratio est eadem, quæ dicta est numero 5. hic proportionaliter applicanda.

e Bohri ... de Iustit. ...

11 Illud igitur solùm, & quidem difficile hic explicandum est, ex quibus coniecturis, siue qua ratione mihi constare poterit, ex qua parte sit possessio. Quidquid autem alij f asserant, qui quidem regulam generalem dare, quam velint, non possunt: dico, debere in varijs materijs varie tandem rem definiri, nam propterea, quia interdum in pluribus materijs Doctores discrepant, ex qua parte se teneat possessio; ideò discrepante maneant resolutiones; & in exemplis tamen pro materia Iustitiæ, tum pro alijs materijs, quæ subdam, apparebit.

f Bonacina ... de Iustit. ...

§. VII.

Percurruntur ea, in quorum dubio prævalet possessio.

Operosum id sanè est, & prolixum (quippe per omnes scibiles materias est percurrendum) vt integrum merito volumen exposcat. Satagam tamen per Alphabeti ordinem, quo facilitati legentium consulam, ea quæ solent passim occurrere ad compendium meum more, conferre, Prosper aspiret Deus. Neque me mihi contrarium esse suspicetur is, qui fortè animaduertat, me interdum aliquam sententiam approbare, quam aliàs non sum amplexus: id enim tunc solùm facio, quando vtraque sententia probabilis à me iudicatur, quod non est mihi aduersari, sed docere potiùs, sententias illas posse ad libitum tuo excipi.

A

Abbatiæ. Vide v. casus & censuræ reseruatæ, & verbo Irregularitas.

Absolutio specialis; Irregularitas ab Irregularitate Vide ibidem. & v. Confessio.

Absolutio ab hæresi dubia. V. v. Hæresi. Ab hæresi dubie extrinsec. Vide infra lib. 3. c. 13. 9. num. 4.

Actor. Vide v. Litiscontestatio.

1 *Advocatus*. An is possit patrocinari, in caussa dubia, concedunt aliqui, alij negant, alij deniq; distinguunt inter caussam ciuilem, & criminalem, ego breuiter sic statuo. Si Aduocatus prudenter tenere licitè non possit: tamen, posse tamen saltem semiplenè pro suo cliente probari, & vniuersim, si aduertit, causam dubiam esse; & controuersam, potest eiusmodi caussis patrocinari, quia a huius generis caussa in Republica vtiliter agitantur, & posita ex probabili spe, non imprudenter Aduocatus se gerit. Vide §. praecedentem num. 16. vbi, necessarium esse clientem, diximus; nam id multò magis hic esse faciendum, aduerto. At si nihil speret, non poterit initio; Solùm poterit inceptam caussam, in vno dumtaxat casu, *Animadverte*, quando nimirum sit periculum, ne Actor, qui est eius cliens, poena talionis puniatur: rationabile enim videtur, vt non reijciatur ab Aduocato cliens, si defendi in hoc euentu potest.

a Apud Laymann. li. 3 tr. 1 c. 5. §. 3. n. 17.

2 Si Actor (velle aduocatum) accusare vult, vel iam accusauit, tametsi nullum ius videatur habere, posse illi aduocatum patrocinari sensit Caramuel b criminibus quantum per leges licet; quia non apparet (inquit) quare prudens aduocatus debeat deserere accusatorem temerarium, & cur non possit illi fauere, quantum licet per leges, in tali tamen casu Actor ad expensas damnandus. Hactenus ille.

b Caram. lib. 3. Theolog. num. 1430.

Verùm haec sententia mihi probari non potest, quia, si Aduocatus videt actoris temeritatem, qua ratione cum illa cooperari siue incipiendo, siue prosequendo licitè, & sine obligatione restitutionis potest?

3 *Aetas seu Anni*. Si dubites An expleueris annos viginti & vnum, non teneris ad ieiunia Ecclesiastica, quia libertas, qua per totum tempus antecedens certò gaudebas, non potest tolli à praecepto dubio, de quo scilicet nondum constat, quod obligare inceperit.

Contrà si dubites, an expleueris annos requisitos ad ordines, vel beneficia, vel matrimonium, non potes licitè ad ea c admitti, quia certa obligatio aetatis requisitae non potest vinci à dubio, quia laborat possessione aetatis.

c In Summ. d. 43 Neq. ipse admittitur. & ibi Th. Sanc. lib. 7. de matr. d. 102. n. 4.

4 Pari modò discurrendum in dubio de annis sexaginta requisitis pro exemptione ieiunij, praeualet enim obligatio, si sis dubius, an ad illos perueneris. Quod si ad beneficium, ordinesue admissus fuisti, & post eorum possessionem incepisti dubitare de annis, sanè tunc praeualebit possessio beneficij, ordinisue.

5 Si quis certus est de voto, dubitet autem, an emiserit ante annos, quibus possunt vota irritari à Patre, poteritne irritationem obtinere? Haec difficultas supponit, Patrem posse vota filij irritare, etiam post multos annos, sed certè personalia emissa ante 14. annum, at realia etiam emissa ante 25. de qua re infra suo loco. Nunc autem Respondeo ad difficultatem, satis probabiliter d posse. Ratio vero esse debet, quia prior est minor aetas, deinde maior; ergo, donec constet, te esse maiorem, potes te gerere, vt minorem; atq; adeo irritationem eiusmodi legitimè impetrare.

d In Summ. Diana p. 4. tr. ... apud Caram. in Theol. mor. num. 83. ... de ... quam sequitur, & ... tr. 7. ... n. ...

6 Illud in vniuersum tene: quando dubium est, An pueri rationis vsum habeant, praesumendum e esse, habere, si septennium compleuerint; Secus, antea; quia praesumptio est desumenda ex communiter contingentibus; communiter autem contingit, vt post septennium assequantur rationis vsum, non verò antea. Imò (addit huic doctrinae Caramuel f) hic non videtur dubium, sed probabilitas, vbicumq; non probetur contrarium; nam haec consequentia: *Ferè omnes septennes vsum habent rationis, ergo etiam Petrus*, videtur probabilis, & debere rationibus fortibus elidi: quare si nulla ratio contrà eam militet, videtur moraliter certa.

e Diana p. 4. tr. 3. r. 51.

f Caramuel. Axio. 1360.

7 Quod si certus sis, te vouisse, at dubitas, an voueris ante septennium, quando non eras certus, vsum perfectum rationis habuisse, obligaris ad votum ex Sanch. g quia constat de promissione, dubitatur de recusatione. Verùm puto cum Castropalao h esse probabile, te non

g Sanc. lib. 4. in Decal. c. ... n. ...

h Castrop. ... 1. p. 12 ...

non obligari; quia tunc non constat de promissione, siquidem, dum dubitatur, an adfuerit perfecta deliberatio, dubitatur de conditione essentiali promissionis; atque adeò de promissione. Quid si certus es, te vovisse, dum usum rationis haberes, quamvis sis incertus, num expleveris septennium? obligaberis ad votum, ad voti enim validitatem sufficit usus rationis.

8 Item non obligaberis, si certus sis, te vovisse ante septennium, in quo rationis non utebaris, sed dubitas an postea votum illud ratum habueris. Ratio est prædicta, quia possidet tua libertas certa contra ratificationem dubiam.

9 Quid in contractibus? Respondeo a Ante contractum initum, si dubites, An minor habeat annos sufficientes, iudicandum est non habere, quia possidet minor ætas: at post contractum bona fide factum standum pro contractu, quia semper præsumendum pro valore actus, ut infra dicetur b.

10 *Agere*. In dubio, An quis egerit nomine proprio, an alieno, præsumitur egisse nomine proprio, quod prius est alieno: sunt tamen aliquæ exceptiones, quas lege apud Riccium c.

11 *Alere filium dubium*. Si dubitetur de filiatione, vir sit Pater filius necne, quis debet illum alere? Respondeo plures d communiter aiunt, dividendos esse sumptus, & quidem à dubitante pro contribuendum. Quod si alter dedignatur, alterum obligari contendunt ad sumptus integros, ne scilicet proli deficiant alimenta. Ratio potest esse, quia necessitas prolis alendæ certa est, dubium verò quisnam debeat; dividuntur igitur sumptus pro rata dubii: Verum e probabile est in rigore iustitiæ neutrum debere alere eiusmodi dubium filium, quia uterque est in possessione antiquæ suæ libertatis, nec obligatur se eo loco debitorem prolis, nisi in debitorem esse constet. Proli, inquies, quam non alent, vide omninò apud de Lugo [illegible]. Quid si sit probabile (ut suppositum) unum ex duobus esse verum Patrem?

Respondeo, nec obligari puto, quia in hoc casu, esset etiam probabile contrarium, id est, ipsum non esse verum Patrem; poterit ergo huic posteriori probabilitati se ille conformari.

B.

1 *Baptismus*. Quoties prudenter dubitatur, quocumque tandem dubio sive iuris, sive facti, an quis sit rite baptizatus, iterum sub conditione f baptizetur. licet enim in aliquibus casibus præsumptio sit pro Baptismo, ut communiter evenit in infantibus apud Christianos (nam apud Infideles, est præsumptio in contrarium) tamen intra eam necessitas debet, & urgente caritate, evincere omnes præsumptiones. Dixi (prudenter dubitatur) nam dubitatio debet esse rationabilis, secus, quia nemo scit metaphysicè certitudinem sui Baptismi, cum semper possit dubitare, An Minister habuerit intentionem Baptizandi, An protulerit verba formæ, & similia, semper liceret esse iterum Baptizandi. Nam propterea infantes g expositi in Terris Christianorum (si inveniantur sic aperte, vel aliquod testimonium eorum Baptismi) non sunt Baptizandi: sunt autem, si non inveniuntur; quia rationum sit ponderandum, & necessè, hic prudenter dubitatur. Parique modò Infantes h Christiani, quos Infideles rapiunt, si non sint signa manifestè certa ante Baptizatos, Baptizandi sub conditione erunt, &c.

2 Si quando nascantur duo gemelli ita monstruosè iuncti, ut dubitetur utrum unus sit homo an duo, erit expectandum, ut ipsa ætate res melius dignoscatur, si mors brevi futura non timeatur; nam si timetur, Baptizentur absolutè tanquam duo, ex sensibus certis signis indicantibus esse duos, quale esset unum vigilare altero dormiente. Secus unum, qui apparet principaliter absolutè, sub conditione alter Baptizandus i est.

3 Quoniam verò Infantes Gentilium antequam rationis usum, & mortis periculo non urgente, Baptizare non licet, (licet g de

f Cast. [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

c [illegible] Riccium [illegible]

d [illegible] apud de Lugo [illegible]

e De Lugo [illegible]

b Infra n. [illegible]

a [illegible]

conventio vera sit facta ex parentibus, quaeri potest, quid, si dubitetur de usu rationis, & petat Baptismum, deposcat initio utroque parente? Aliqui negant, a quia possidet rationis carentia, atque adeò haec certò in possessione perseverat. Aliqui b concedunt, quia debet praevalere bonum pueri, & fauor fidei. Aliqui c distinguunt; ante dependenter, non licere, quia possidet praesumptio carentiae rationis: postea, licere; quia possidet praesumptio usus rationis.

[illegible]

3 In hoc certam praxim secundam sententiam, quia bonum pueri tam ingens debet propter obligationem caritatis, quascunque inferiores praesumptiones vincere.

4 Sed, quid si parentes consentiant, ille autem puer, de quo dubitatur, an potiatur rationis usu, resistat? Respondeo, urgente mortis periculo baptizetur sub conditione ob pueri bonum: eo non urgente, d differatur, donec perfectum usum rationis nanciscatur; causa dilationis ratio est, quia puero reluctante periculum timetur invaliditatis Sacramenti, & apostasiae in ipso puero, quod periculum in mortem praecedente, quia puer conversionem [illegible] probabiliter, non tam graviter timebatur. Cum ergo nullum incommodum ex mora consequatur, ut supponimus, prudenter baptismus differatur.

[illegible]

1 *Bellum*. An militi dubitanti de iustitia belli militare ei eo liceat? Tres sunt sententiae. Prima e concedit. Secunda f negat. Tertia g distinguit, eam concedit militi subdito, negat non subdito. Certè non passim occurrere à eiusmodi dubium in bello Fidelium contra Fideles, quia bella indicuntur à Senatoribus, & à Principe, qui etiam regulariter supponuntur prudentes, sed certè non imprudenter nec [illegible] potentia probabiliter iniusta (& ne peccent, debebant) propter auctoritatem saltem extrinsecam suam conscientiam deponere.

[illegible]

Verùm admisso dubio. Dico tamen esse pro possessore aeternum dubium. Cum igitur Princeps fuerit in possessione principali, & subditus in possessione obediendi, potest subditus obedire militando. Idem quod in non Vasallo sed conducto, quia quod bellum iudicetur iustum conducto potest. Est enim & hic in possessione validi libere serviendi in Militia.

2 Nec obstat argumentum de Lugo h, quod docet, nemini licere exponere se periculo iniustè alium occidendi, quod est intrinsecè malum, nisi sit ex legitima auctoritate, vel, nisi sit in propriam defensionem, quando iam militare ab occidente circumstantia, quae illud intrinsecè malum reddebat: non obstat inquam, nam cum miles obedit, vel servit principi, tam probabiliter iudicat, se ex legitima auctoritate pugnare, & occidere, atque adeò tam probabiliter iudicat, non adesse circumstantiam reddentem occisionem intrinsecè malam.

[illegible]

3 Iam si miles militando in bello dubio inquo, cum potuisset deponere conscientiam, tamen non deposuit, unde ex conscientia erronea mortaliter peccavit, bona hostium diripiendo, obligabitur ad restitutionem, si peracto bello compererit iniustum fuisse? Respondeo, non obligandum ex iniusta receptione. Ratio est, quia ad obligationem restitutionis postulandam i non sufficit actionem fuisse iniustam ex conscientia erronea, seu ut loquimur, fuisse iniustam formaliter inquam; sed etiam requiritur, ut actio verè & materialiter sit iniusta: cum ergo actio eiusmodi militis verè & materialiter iniusta non sit, quia ipse, ut modo diximus, potest militare in bello dubio, sequitur, non esse illi obligationem restitutionis imponendam. Si forte adhuc extant apud ipsum bona direpta, vel id, in quo factus sit ditior, restituere haec tenebitur, sed tamen ex acceptatione iniusta [illegible]

[illegible]

4 *Beneficium*. Si certò scio, me possidere Beneficium, sed ambiguo Saecularene sit, an Regulare [illegible] Curatum, an simplex, meritò [illegible] possum esse saeculare, & simplex; Ratio est quia in dubijs [illegible] possunt pro eo, quod primum est, quod [illegible] est [illegible] possessionem contra possessionem [illegible]

dini

esse Regulare, & Curatum cum suis qualitatibus, quæ adhærerent beneficijs, quæ tamen nunc sæcularia, & simplicia existunt sunt, posteriora esse præsumuntur.

3 Quod si certus sim, me similem ætatemque habere Altaris, vel Ecclesiæ, sed meis sumptibus expensis, [illegible], an Cappellania hæc sit, an Beneficium, nequeo item, *a* possumne mihi conferre esse Capellanum, quia id minus meam libertatem aggravat.

4 Huc reducitur incertitudinem eam, quæ datur in collatione Beneficij. Certus sum, mihi legitimè à Summo Pontifice fuisse collatum Beneficium, & nunc per illum tempus, idem Beneficium alteri legitimè collatum fuisse ab Ordinario; utrumque enim in suo [illegible] habere similem Pontifex, & Ordinarius dictum Beneficium conferre, & quidem in eodem prorsus die, (cum [illegible], utrum prius alteri ex nobis sine dubio fuerit) quid faciam *b* dubius, cuius sim, an Beneficium meum sit, an alterius, nec possum renunciare ad possessionem, quæ sine dubio datur possideri & mitter enim ex nobis adhuc in possessionem missus est. Respondeo in hoc casu certum partem, ut præsumendum *c* est illi dandum, quia ob dignitatem Pontificis prælatio à Summo Pontifice est per ista præsumenda. *d*

5 Compensatione, Probabile item est, licitè posse Beneficiarium se delectare de redditibus Beneficij, destinatis ad alios usus redditum suis patrimonij, vel aliunde acquisitis, & consequenter posse se aliis creditoribus patrimonij, animo repetendi, seu compensandi cum redditibus beneficij. Contigit ergo, ut quidam familiaris meus defecerit, an hunc animum compensandi habuerit, possumne adhuc compensare? Respondeo, posse, non solum *e* si debitor, verum etiam si sit certus, hoc animo caruisse, immo, etiamsi positivè eiusmodi animum compensandi repulisset. Ratio est, quia ille animus, seu propositum, (etiam novum sit verum) non adimit à Beneficiario potestatem exequendi oppositum, ad quod ius ex se habet: lege supra de Lege, in margine laudatum.

6 Dicemus infra *f* Beneficiarium tenere beneficium possidentem non obligari ex probabili sententia ad Horas Canonicas persolvendas. Quid ergo erit, si quando, omnibus expensis, non liquet, utrum beneficium sit tenue, necne?

Respondeo, puto probabile *g* obligari, & item probabile non obligari: & quare alterutram ex his sententijs, quam sibi libet, amplecti licet. Ratio obligationis duci potest ex eo, quia hic possidet certitudo Beneficij, quod obtinuit, atque adeò recitandi obligatio, quæ non potest eximi ab incertitudine tenuitatis. Ratio de obligatione solutionis ex eo, quia sua certa libertas, quæ præcedit tenue beneficium ante acceptationem, soluta est ab obligatione, ergo non potest ligari à superveniente incerta obligatione, quali incertè in hoc tenui beneficio incertè sufficienti ad prædictam obligationem ponendam.

7 Bona Derelicta, ea bona, quæ Dominus non curat recuperare, derelicta dicuntur, & quilibet ea potest sibi applicare, nam Bullæ Cœnæ excommunicatio solum est *i* contra accipientes bona naufragantium, quæ Dominus prudenter velle recuperare. Quid ergo erit, si consultis expensis, dimissis qualitate, seu pretio rei, distantia Domini, difficultate recuperandi, &c. non possit colligi, an Dominus recuperare velit, atque adeò, an verè sint derelicta? Respondeo, esse iudicanda *l* Domini, atque adeò non derelicta. Ratio est, quia præsumitur, ea bona esse Domini, & deinde esse derelicta, ergo in dubio prævalet possessio, quæ est prior, tempore esse Domini.

C

Castitatis Votum. Vide votum num. præcedenti 7. & à num. 11.

Casus & censura reservata. Certum est, me commisisse peccatum, sed dubium sive sint, sive sublicet, an id sit reservatum, censendum est casus re-

seruatus? v.g. certò scio, me perpetrasse venialem pollutionem? pueri, ant puellæ, sed posuimus dubium esse, An aborsus sit à lege reseruatus, quod est dubium iuris. Vel ponamus, me deliberate, an deliberate venialem desiderim. Vel, an ista quantitas sufficiens ad mortem inferendam. Vel, an furtum fuerit animaferendam, Vel, an furtum fuerit animatum, quæ sunt dubia facti; estne ciusmodi propterea casus reseruatus? Idem quæritur de censuris, quando, dubium est, an sint reseruatæ.

Respondeo. Non a esse reseruatos casus, si, quæ diximus esse dubia, essent probabilia, quia ad carentiam reseruationis. Ratio est, quia reseruatio est odiosa, & restringenda: cum ergo possideat carentia reseruationis, (prius enim est, casum non esse reseruatum, & postea, esse,) non potest moueri à superueniente dubia reseruatione.

2 Hinc primo, casus in Bullæ Cœnæ dubios, non esse etiam intra Italiam nunc; post secundam *Clementis Octaui* Decretum, reseruatos, quia saltem ratione multis hinc inde discussis, probabile est, Clementem moderatum esse prius decretum, quod casus Bullæ Cœnæ dubios reseruabat.

3 Si tamen certò constaret, Pontificem voluisse aliquem casum, vel de iure, vel de facto dubium reseruare, ita certò esset reseruatus, nec mirum; quia tunc certò constat de reseruatione. Hoc posito b Pontifex voluit, vt peccatum, de quo dubitetur, lethale sit, an mediocrem, mediocris reputaretur, & consequenter esset Pontifici perinde, ac grauis, reseruata: Sed id, vt dixi iam certo propter eam Pontificis voluntatem constat; nos verò loquimur, quando res dubia est.

4 Iam verò, si certus sim hunc casum esse reseruatum, sed ego Confessarius ambigam, an mea potestas ad illud se extendat, poteróne illud absoluere? Respondeo, perdiligenter esse distinguendum. c Si enim dubites, an spiraverit tua potestas, quam certò scis te antea habuisse, potes illud absoluere. At verò, si dubites, an tibi concessa fuerit eiusmodi potestas, quia v.g. prælati verba concessionis subobscura fuerunt, non potes. Ratio est, quia ibi possidet potestas, quæ à superueniente dubio non est infringenda: hic possidet carentia potestatis, quæ ab insurgente dubio de concessione tolli non potest.

1 *Censura*. Si dubites sisne per dubiū Iuris, siue facti, an lata sit contra te vel hoc incurrū excommunicatio, suspensio, Irregularitas, vno verbo, Censura (præter Irregularitatem ex homicidio voluntario, de qua suo loco, verbo Irregularitas) vel quælibet alia pœna, si facta debita diligentia, non potes veritatem assequi, non obligaris d te gerere, vt censura, vel alia pœna innodatum: quia possidet tua libertas, & incursus est dubius. Vide, quæ dicam v. leges, & præcepta.

2 Hinc in dubio, e An censura sit lata, vel ferenda, ferenda præsumatur: In dubio, an verba contineant censuram, nullam contineant: In dubio, an quis Clericum percusserit, vel an percusserit publicè; non est vitandus: In dubio, an Superior sit legitimus, præsertim f si non sit in possessione superioritatis, censuram legitimè non fulminabit, vnde ea à prætenso subdito non incurretur. In dubio, an impleta fuerit conditio, sub qua forte censura sit lata, iudicanda esse impleta g Ratio horum est, quia libertas, quæ in sua residet possessione, quanto magis valet legum coactione, potest. Adde, odia esse restringenda, fauores ampliandos, verba legis duplicem sensum ferentia benigniori sensui h addicenda.

3 Si, dum rationabiliter dubitas, negligis veritatem inquirere, peccas, & vt censura affectum, te gerere debes; i quia tunc malæ fidei possessori assimilaris.

In dubio, an fueris absolutus ab excommunicatione, suspensione, Interdicto, &c. Debes k te vt non absolutum gerere, quia certa est censura, incerta absolutio.

4 Si certum sit, latam esse à Iudice contra te excommunicationem, seu

cen-

censuram quamlibet, sed facta diligentia dubitat, an fuerit iusta, vel an ex causa sufficienti, vel an solum voce tenus, vel an seruato modo requisito ad validitatem, vel, an præcesserit ante eiusmodi sententiam Appellatio, vnde & nulliter sit lata, vel denique. An à Superiore, qui, quatenus excitat in possessione Superioritatis, dubitetur esse legitimus ac, multo probabiliter censeri, debere se existimari vt censura detentum, quia in his omnibus præualet ipsa excommunicatio, quam certo fulminatam esse constat, dubia autem sunt capita nullitatis. Ego verò, licèt fatear, in foro externo ita, in hoc esse iudicandum à Iudice, propter iuris & sententiæ præsumptionem talium censurarum; cuius contrarium probare pertinebit ad Reum, & donec non probat, sententiæ est subijciendus: tamen, si in foro Conscientiæ, verè is Reus, facta diligentia, dubitet in prædictis, verè dubitat, an eiusmodi censura existat, ergo, cum certus sit de possessione suæ libertatis, non potest à dubio censuræ vinculo colligari.

Vide, quæ dicam Verbo Subditus, & Verbo Leges.

1 *Clericus*. Quidam à Iudice Sæculari captus fuit, nunc verò dubitatur, an is Clericus sit: quis iam decernet, Ecclesiasticus ne Iudex, an sæcularis? & donec res decernatur, debetne sæcularis Iudex illū Ecclesiastico tradere?

Respondeo. Si id consideres præscindendo à Sacris Canonibus, Sæcularis decernit, nec delinquentem Ecclesiastico tradet. ipse enim sæcularis est in possessione, & sicut, si superueniat dubium, an hoc prædium v. g. quod Laicus possidet, sit Ecclesiæ, necne, non statim est tradendum Ecclesiæ, sed ab ipsomet laico diligentiæ de veritate indagenda præstandæ sunt, & interim eo dicto laicus non est spoliandus, ita in casu nostro. Sed Sacri Canones ex optima congruentia, et personæ Sacræ plus fauentes, quam eius bonis mereri statuerunt in hoc dubio de clericatu Iudicem Ecclesiasticum iudicare debere, & interim delinquentem ad Ecclesiasticum Iudicem debere remitti. Cætera similia, cum pertineant ad forum externum, hic exponere supersedeo; videri apud Doctores d facile poterunt.

Clerici percussio. Vide percussio Clerici.

1 *Compensatio*. Debere mihi Caius centum, titulo venditionis, & priuilegiato, & ipse ei alia centum nullius priuilegij; Cum ea exigere non possem, clam mihi compensaui centum. Sed, quia sum debitus, quem non intenderim compensare, quid credam? Respondeo: credo e falsæ compensationem creditum non priuilegiatum. Ratio est, quia actio compensationis sit à creditore independenter à debitore; ac quilibet, atque adeò hic creditor præsumitur in suis actionibus velle sibi fauere, quanto magis potest. Sicut enim debitor soluens debitum præsumitur velle soluere, quod magis grauat, quia id est sibi fauorabilius: ita creditor sibi compensans, præsumitur compensare, quod ipsi magis fauet.

1 *Confessio Sacramentalis*. Quæ de peccatis dubijs pertinent ad Sacramentum pœnitentiæ, alibi a nobis f dispersa sunt satis: quæ verò de casibus reseruatis. Vide verbo casus, & censuræ reseruatæ.

1 *Confirmatio priuilegij*. Solet Pontifex g priuilegia confirmare sub forma communi: solet sub forma speciali, quæ appellatur ex certa scientia; Hæc autem præcipuè consistit in confirmationis tenore, vel per ipsas has voces, *ex certa scientia*, vel per æquipollentes, quales sunt *de plenitudine potestatis*, *non obstante lege contraria*, & item Tenor præcedentis priuilegij ad Verbum in confirmatione insertus: Ni sic expressum sit, erit forma communis. Confirmatio ex certa scientia habet (inter cætera) vim, & efficaciam renouandi seu iterum concedendi priuilegium, etiamsi id fuerit vsu, vel alia via reuocatum, quam vim non habet forma communis; ideoque multum præstat ea forma specialis.

2. Dubitatur ergo hic etiam solet; Quid praesumendum, quando verba, quibus confirmatur aliquod privilegium, non sunt clara, sed ambigua, an contineant dictam formam [illegible] necne?

Dico 2. debere praesumi esse in forma [illegible]. Ratio est clara, quia certum est (supponimus) privilegium [illegible], vel aliud [illegible] dependitum; at dubitatur, an adsit confirmatio ex certa scientia illud [illegible], ergo praevalet [illegible].

1 Confirmatio seu Chrisma. Ambigis, an sis confirmatus, sive dubio [illegible] facti. Respondeo [illegible] sub conditione te confirmandum. Non enim dubium [illegible] hic, quam in Baptismo; [illegible] Baptismus sit magis quam confirmatio necessarius; [illegible] res sit dubia, sufficientem habes causam suscipiendi [illegible] Sacramentum. Haec est [illegible] Theologos [illegible]. An balsamus debeat adhibendus in Chrismate confirmationis; si non fuit adhibitus, vel si dubitetur, an commissus fuerit, iterum [illegible] sub conditione [illegible] confirmationis propter [illegible] dictam. Secus autem posse iterari sine conditione, sed temerario; per [illegible] periculo, ne [illegible] idem Sacramentum, quod [illegible] Deo vere collatum fuerit.

1 Correctio fraterna. Si dubitas, peccasse tuum fratrem, atque adeo dubitas, an a te debeat ille corrigi, corrigere non teneris; quia in dubio innocens praesumitur [illegible]; Immo, etiamsi (addit hoc Caramuel) probabiles rationes, [illegible] graves, non tamen convincentes habeas, nec teneris; quia sic te exponeres periculo dandi medicinam sano. Haec ille; melius diceret, quia etiamsi solum est probabilitas peccati, peccatum non est certum; at nemo ex certa lege est praesumendus malus, nisi saltem moraliter constet de eius malitia; ergo &c.

Consuetudo. Vides leges.

Contractus. [illegible] celebro contractus, quibus mea bona [illegible] hypotheco, seu subjicio; si bona mea utrique non sufficiunt, quis praevalebit, si [illegible] creditum sit [illegible] privilegiatum, nec [illegible] bonorum [illegible] possessionem acceperit? Respondeo, Antonius de S. Maria docet praevalituram quam contractum, qui invenitur esse scriptus priori loco in Notarii protocollo, contra regulam iuris: *prior in tempore potior in iure*. Sed quibus modum plane falsum est; quid enim, si huiusmodi protocolli non habeatur copia? Respondet Navarrus [illegible] praevalituram personam [illegible]. Sed nec id solvit plene quaestionem; quid enim, si personae sint aequales, [illegible] doctrina Navarri [illegible], [illegible] vel manifesta alia ratione, seu manifesto privilegio, a quo [illegible] alteri tradenda. Respondeo igitur in hoc casu in quo nulla affulget [illegible], dividenda esse bona utrique creditori, quia utrique ius aequale, hoc est, ius dubium habet. Vide quae dicam infra v. Restitutio.

Contractus Mutui. V. Anti.

Creditor, vide Verbo, Solutio debiti n. 5. & Verbo, Restitutio.

D

1 *Damnum secutum.* Si certus sis, te aliquam actionem exhibuisse, unde damnum secutum sit proximo, sed dubitas, num id fuerit ex culpa Theologica levi, an ex gravi, te non obligari ad restitutionem damni illati, dicam mox V. [illegible]. At si certus sis, te actionem malam per culpam gravem egisse, sed ambigis, an illa actio habuerit influxum in damnum proximi [illegible]. Anni v.g. pendes, utrum per tuum consilium, vel associationem moraliter pariter concurreris ad furtum, vel homicidium [illegible] damnum secutum?

2 Respondeo. l Nonnulli docent, te nequaquam obligari, quia certa est tua libertas, incertum, an fueris causa damni.

damni. Alij asserunt ad te obligari, quia certa est actio tua, seu delictum, ergo positivè certum est, te cooperatum esse ad illud, quod ad delictum consequi solet, nempe ad damnum. Utramque probabile, & ad hanc sententiam [illegible] *Lacroix*, quae dicitur V. Suffragium. Illud primum nihilominus videtur probabilius, quia nemo est obligandus ad aliquod, nisi constet, ab ipso id certò deberi. Solum excipitur Homicidium dolosum, quia ad poenam Irregularitatis, de qua mox V. Irregularitas. Sed enim verò pro praxi notandum est, te in dictis exemplis de consilio, & associatione, ex natura ipsa talium actionum obligari regulariter ad resarciendum damnum. Nam eo ipso, quod consuleris, vel associaveris, debes esse moraliter certus, te commisisse: atque id fortasse est, quod modò asserebat posterior sententia. Ratio est, quia communiter, qui consulunt, vel associant, sine dubio sunt delicti cooperatores.

3 Non sufficit tamen, si adessent rationes efficaces, quae verò probarent, te nihil admisisse, vel rem ponerent in vero dubio, ut si consiliarius tuus dicerent, quando Homicida tam erat inimicus capitalis occisi, omnia [illegible] ad homicidium, & similia, non sufficerent [illegible], nam te fore probabiliter excusandum, quia es in vero dubio, an verè intervenerit cooperatio tua.

4 Sed adverte, excusationem hanc faciliorem fore in consilio, quam in associatione: quia associatio semper per se animum addit associato; nisi forte socius sit puer, senex, infirmus, meticulosus &c. Dicunt delinquentis, qui affirmet, se nihil fuisse à sua actione motum, nisi sit fide dignus, vel, nisi alia adsint adminicula, certitudinem excusationis non afferre, ut monent [illegible] b Sanchez.

De damno secuto ex mora debitoris. Vide. Debitum, mora.

1 Dubium mora, Debet Caius ex contractu centum Titio, qui Caius praefixo termino ea non reddit, unde Titio damnum secutum est, oportuit enim, te proinde vestes pretiosas ad candela acci-pere cum interesse decem v.g. aureorum. Quoniam autem est probabile [illegible] Titium [illegible] damnum [illegible] fuerit à Caio (idem [illegible] cessante) ad illud damnum [illegible] non obligari, quia si admonitus fuisset, vel solvisset fortasse, vel aliqua tandem ratione ille consumpsisset, quemadmodum; haec probabilis est, [illegible] mihi certa sententia, quaeritur, si Caius dubitet, an quando solvisset admonitus verè solvisset illa centum, necne, & consequenter dubitat, an secuturum esset damnum secutum ipsi Titio; quid tenendum; obligabitur te ad dicta decem restituenda? Respondeo, non obligari. Ratio est desumenda ex praedictis; sicut enim non debeo positivè [illegible] factum de peccato, sic [illegible], non debeo praesumere me non teneri [illegible]. Adde me esse in possessione, [illegible] ergò praevalere debet dubium de iniquitate. Lege de Lugo loco citato, ex cujus doctrina idem confirmabis.

2 Sed quid, si certus sim, me (quia paupertatis meae [illegible]) non fuisse potentem solvendum? Respondeo, te in hoc casu ex alio capite non obligari, nempe qui ex mora Theologicè inculpabili, idest, ex mora admissa sine peccato mortali, qualis est haec propter paupertatem, probabile est non teneri quempiam ad restitutionem damni emergentis, vel lucri cessantis.

1 Decimae. Si certus sis, te privilegio gaudere Decimas non solvendi, [illegible] dubites, an privilegium eximat à Decimis [illegible] temporis, quo privilegium concessum fuit, an etiam ea, quae postea acquisivisti, quid judicandum? Respondeo, si [illegible] privilegium solum praejudicet ipsi Pontifici, qui privilegium concessit, cui dumtaxat solvi deberent decimae, nisi privilegium tibi concessisset, extenditur ad postea acquirenda, quia tunc est amplè privilegium interpretandum, ut mox dicam V. privilegium. At si praejudicat tertio, v.g. Episcopo, Parocho &c. quibus dictae decimae debebantur, non extenditur

tenditur

venditur, quia tunc, ex his quæ dicenda, strictè est interpretandum. Nota tamen, extare privilegium aliquibus à Summo Pontifice a concessum, ut illud extenditur ad prædia acquirenda, etiamsi sit cum tertij præiudicio. Verùm id ex Summi Pontificis indulgentia speciali est, qui circa decimas, utpote bona Ecclesiastica, ius plenum solus habet; nos autem loquimur abstrahendo à speciali privilegio.

a [illegible]

2 Si exemptus sis tu, exemi à Decimis solvendis, ambigis verò, an privilegium loquatur de prædijs proprijs, an etiam de conductis, idem cum eadem distinctione propter paritatem rationis videtur esse sentiendum.

3 Denunciatio. Adest lex, vel edictum de aliquo delicto denunciando, dubius autem sum primò, An Petrus v. g. illud commiserit: Secundo certò scio, illud commisisse, sed dubius sum, an postea sit emendatus, obligorne illum denunciare? nam, si est emendatus, & crimen est occultum, denunciatque, si quod fuit, reparatum est, nec aliud inquam non obligat ex vi talis legem, cum doceat alius citans. b Castropalaus, idq; sit satis probabile, disputatione non indiget.

b Castrop. [illegible]

Respondeo, ex principijs dictis te non obligari in priori casu, quia possidet bona fama personæ denunciandæ, & denuncians præsumitur c delictum, nisi de eo constet. In posteriore casu primâ facie videris obligari, quia possidet delictum certò commissum, quod à dubia emendatione non extinguitur; verùm distinctione modò insinuata opus est: Si enim agitur de crimine, cuius infamia præcesserit, ingeritq; alicuius damnum, obligaberis, ita bono proximi requirente: at si peccatum sit occultum, & sub nullius damni timore, non videris obligandus, quia peccato existente occulto, possidet bona fama denunciandi, quare videtur hæc præsumenda. Quandonam sit peccatum occultum, & quando præsumatur quis emendatus vide apud d Castropalaum.

c L. Merito ff. de Probat.

d Castrop. [illegible]

4 Facientem ad quæstionem hanc de dubio id, quod his verbis docet idem Castropalaus. e *Quando Prælati, seu Inquisitores mandant denunciationem sibi fieri de [illegible] & aliquo delicto, absque eo quod [illegible] hoc intelligi debet de delictis, quæ sibi certè constant in [illegible] [illegible] [illegible] & dubium est, an [illegible] [illegible] [illegible] absque dubio consulere Confessarium, vel virum doctum, neque hanc communicationem intendunt Inquisitores prohibere, ut adverterunt Sanctius f cum Azorio, & Salas.* Hæc Castropalaus.

e [illegible]

f [illegible]

5 *Depositum, & Commodatum:* etc. probabilius mihi est sententia, neminem g obligari in foro conscientiæ ad restituendam iacturam depositi, sive ex illius sive ex contractu sine sua culpa [illegible] Theologica, idest sine peccato mortali. Quare, si depositum, vel commodatum alicuius, quod apud te habes, periisse tua negligentia mortali, ad illud restituendum non teneris. Pari modo, si sine gravi negligentia Medici, vel Advocati pereat ægrotus, vel cliens causa cadat; Si sine gravi culpa Viatoris [illegible] quæ [illegible] equi locati, si sine gravi sua negligentia, dum agitur ad [illegible] commodatum incendio, fortè sequatur incendium ædium proximi, & [illegible] ad nullam restitutionem in foro conscientiæ teneris. Illud tamen perdiligenter hic notandum est, culpam illam, quæ in una occasione, seu contractu, seu officio levis est, & venialis, posse esse gravem in alijs, v. g. illa, quæ levis culpa fortè iudicatur in officio Advocati, ubi agitur de bonis externis, non iudicabitur levis, sed oppidò gravis in officio Medici, ubi agitur de vita. In illa, quæ exigua est in conservando deposito, quod est solum in utilitatem deponentis, non verò depositarij, erit notabilis in Commodato, quod est in utilitatem solius commodatarij, non verò commodantis, quæ omnia latè, & optimè explicat Card. h de Lugo.

g De Lugo [illegible]

h De de Lugo [illegible]

6 His positis, Certus sum, me habuisse depositum, commodatum, locatum rei alterius, & eam hanc periisse apud

apud me. Certus sum præterea, me habere officium Medici, Advocati, Fabri, &c. & item agrorum è vera sub mea cura migrasse, caussam amissam esse, ædificium corruisse. Certus insuper sum, me ad meos cibos coquendos ignem accendisse, & item ab eo igne segetem fuisse combustam; sed dubius sum, an in his omnibus graviter peccaverim, ad quid teneor?

[illegible] Respondeo ad *a* nihil. Ratio est, quia tunc in prædictis omnibus deberes obligari ad restitutionem, quando assisset tua culpa respectivè gravis, ut dictum est; at in dubio nemo præsumendus est graviter peccasse, quia delictum nunquam præsumitur, ergo præsumitur libertas tuæ innocentiæ. Si sis certus te graviter peccasse, sed incertus, an per tuam actionem peccaminosam influxum habueris ad prædicta damna, dixi modo, V. Dominium secundum.

1 *Detractio*. Placuit semper mihi rerum & quæstionum exacta distinctio. Audi amice lector, detrahit quis graviter de proximo, dubitans an eiusdem fama sit iam prolapsa, hoc est, an eius delictum sit iam publicum, peccatne detractor cum onere restitutionis famæ? Rursus quis, qui audit detractorem, sed illum non excitat, nec illi cooperatur, licèt non obligetur ad restitutionem, peccat nihilominus si potest detractori sine magno incommodo obsistere, & non obsistit, iuxta ea, quæ in tractatione de Detractione egimus, *b* peccatne hic, qui audit, si pari modo dubitet, an fama eius, de quo sermo habetur, sit prolapsa, & in universum, si dubitet, an detractor ex aliquo tandem capite possit licitè detrahere?

[illegible] 2 Respondeo, hæc duo esse præsertim distinguenda. In priori enim casu peccatur *c* cum onere restitutionis, in posteriori nequaquam *d*. Ratio est, quia in dubio, fama bona stat pro proximo; possidet enim quilibet suam famam, donec illam amisisse certò & publicè constet, ergo non potest ea lædi propter probabilem dubium, sine propter publicitatem dubiam. At in casu posteriori, fama bona stat pro ipso Detractore; cum enim nemo sit iudicandus malus, nisi eius malitia clarè cognoscatur, ego debeo censendo detractorem non iudicare malum, seu malè agere, sed debeo iudicare, eum posse peccatum illud proximi patefacere: ipse ergo videret, an famam proximi lædat, ut certè in dubio lædit, ego lædere ipsum detractorem non debeo, certò autem læderem, si in dubio illi obsisterem; illum enim corriperem de actione detrahendi potius innoxia, quam peccaminosam esse, mihi nondum constat.

1 *Dispensatio*. Pro sequenti potissimum pro ma difficultate præmittendum est, dispensandi potestatem esse eam authoritatem, seu iurisdictionem, quæ residet in dispensante. Dispensatio autem est ipse actus iurisdictionis, quo aliquid dispensatur. Conveniunt ergo ferè recentiores, potestatem dispensandi esse per se favorabilem, adeòque amplè interpretandam, ipsam verò dispensationem esse per se odiosam legibus, adeòque, ut potè quæ a iure excedit, esse restringendam. Dixi per se, nam limitationes, quæ hic adduci possunt, & prolixæ sunt, & nostræ brevitati adversantur, nec nobis nunc necessariæ.

2 Iam, si certus sis te potestatem habere dispensandi, dubius autem, an ad aliquem casum eiusmodi potestas extendatur, præsumendum per se est pro *e* extensione. Contrà, si dubites, an ipsa dispensatio, quæ tibi concessa sit, ad aliquid se extendat, an ne, nequaquam *f* se extendere censeo. Ratio est, quia ibi amplior, hic strictior interpretatio est eligenda. Hinc, si Pontifex dispenset alicui Votum Castitatis, dubiumque emergat, an Pontifex dispensaverit totaliter, an solum ad effectum contrahendi matrimonium, iudicandum erit solum ad effectum matrimonij, quia dispensatio strictè est interpretanda. Sed properemus ad alias difficultates de eadem materia dispensationis. [illegible]

3 Si dubites, an indigeas aliqua dispensatione in Bigamia ad Sacerdotium assumendum, ob impedimentum dimissi-

si ad

ti ad contrahendum matrimonium cum aliqua, & in simili casu potest a tibi persuaderi, ea non indigere, & consequenter posse te Sacerdotium, & matrimonium inire, quia possidet tua libertas, dum incertum dubia est indigentia dispensationis, seu dubium est impedimentum.

a Merolla [illegible]

4 Verum notat ex Sanchez b Merolla, Nam licet non raro indigentia dispensationis, seu impedimentum, primo aspectu, dubia appareant, nihilominus propter praesumptionem ductam ex communiter accidentibus, re ipsa, non sunt dubia, sed certa, quare tunc indigentia, seu impedimentum, non vero libertas possidebit; Dubitas ex. v. g. an contraxeris sponsalia cum ea, quam ducere intendis, (quod est necessarium ad contrahendum affinitatem dirimentem matrimonium) cum tamen illam cognoveris valde proxime ad dictum vas (nota illud valde) tunc enim vero ex communiter contingentibus, certo praesumitur fuisse intra, atque adeo certo adesse indigentiam dispensationis, seu impedimentum dirimens.

b Merolla [illegible] n. 135.

5 Si vero certus es, te indigere dispensatione, sed dubitas an illam obtinueris, praevalet indigentia certa contra dubiam dispensationem. At, si es certus de indigentia, seu impedimento, & item certus, quod obtinueris dispensationem, sed ambigis, an dispensatio sit valida, quia dubitas, num causa in petitione dispensationis tacita, vel falso expressa, sit finalis, hoc est, ut sine illa nihil fuisset concessa, vel quia dubitas, an superior, qui est in certa possessione superioritatis in aliquem, sit superior legitimus, necne, valida ne erit judicanda dispensatio? Respondeo: aliqui c asserunt, invalidam esse censendam, atque adeo in exemplis modo allatis non posse licite ad Sacerdotium ascendere, vel matrimonium contrahere; quia conditio de Impedimento et dispensatione eiusdem probatis est incerta. Aliqui d existimant esse praesumendam validam; quia semper in re dubia est judicandum in favorem actus, ut scilicet actus potius valeat, quam pereat, & consequenter non esse incerta dispensatio, sed certo valida; valida, inquam, praesumptione Juris. Adde, dum ille Superior possidet jurisdictionem, non esse ab ea expellendum ex superveniente dubio, quod illegitime non esse legitimus. Utraque opinio saltem propter authoritatem extrinsecam probabilis est.

c Malderus [illegible]

d Castropal. [illegible]

6 Quid, si Superior certus sit de causa dispensandi, at incertus, an illa sit sufficiens, poteritne dispensare? Quid secundo, si sit incertus, an aliqua causa adsit? Respondeo, in priore casu posse dispensare, in posteriore licite non posse. f Ratio prioris est, quia nimis onerosum esset, si Superior sufficientiam expendere tam rigide deberet; Ratio posterioris est, quia potestas dispensandi, ut alibi diximus, causam necessariam expostulat; si ergo dubitatur, an illa adsit, dubitabitur, an adsit ipsa potestas dispensandi, at nemo ex potestate dubia potest dispensandi ad certo dispensandum. Dixi (licite) causa enim in omnibus superioribus requiritur ad licite dispensandum; sed ad dispensandum valide non in omnibus, ut infra g [illegible] dispensabimus.

f [illegible]

g [illegible]

7 Sed, quid fiet, si processu temporis deprehenditur Superior non fuisse legitimus, quia scilicet, nec habebat verum titulum, nec titulum coloratum cum errore populi, nec saltem communem opinionem populi errorem? Respondeo, si habebat aliquem ex his, tunc legitima fuit dispensatio, sic Ecclesia supplente, sin vero nullum habuisse deprehenditur h corruat dispensatio necesse est, & iterandum, si ea uti velis, a legitimo Superiore postulanda. Ratio est clara, quia illa prior nulla omnino fuit.

h [illegible]

8 Quod si processu temporis appareat, causam fuisse insufficientem, vel potestatem delegati non se potuisse extendere ad hanc dispensationem expediendam vel materiam, v. g. votum fuisse reservatum, subsistet i dispensatio a Delegato facta, quia ex Ecclesiae benignitate iudicatur Pontifex, ut singulis

i [illegible]

omnia

emisisset scanente, dare in his possibilem amplam dispensationem bona fide, dispensat autem bona fide, si dispensat iuxta doctrinam datam num. 1. & num. 2.

9 Verum, si detegatur, fuisse falsam expositionem, vel veram fuisse tacitam in causa finali, vel causam finalem, qua motus est Superior ad dispensandum, nullo modo adfuisse, corruet dispensatio, & iterum erit petenda, quia tunc patefit, non adfuisse in Superiore voluntatem dispensandi, atque adeò apparet, ipsum dispensationem non dedisse. Ita docet Sanchez a. Sed, quaeso te, cur hic ex benignitate Ecclesiae non iudicetur Superior voluisse dare pari modo dispensationem ei, qui bona fide sic petiit, sicut dictum est numero praecedenti? Lector me doctior id expendat. Dixi (bona fide) nam si mala fide petiit, id patrari non posse, cum dolus nemini patrocinari debeat, certum est.

a Ibidem.

1 Dominio. Si dubium sit, an ego librum v. g. tibi donauerim, non potes illum à meis manibus auferre: quia primò fuit, illum esse certò meum, & deinde dubitatur, an sit tuus, ergo possessio stat pro me.

2 Si autem certum sit, te mihi quidpiam donasse, sed dubium insurgit, an per donationem gratuitam dederis, an per remunerationem, praesumitur b fuisse per remunerationem, quia nemo praesumitur res suas velle prodigere: nisi fortè, qui accepit, sit pauper, tunc enim rectè praesumitur c res non magni valoris in eleemosynam gratis data. Similiter, si quis dederit alimenta alicui, dubitetur que, an ea praestiterit animo donandi, an animo repetendi, iudicandum animo repetendi, excipe diligenter, nisi donator fuerit Pater, Mater, Frater, vel quomodocumque ita amicus: nam tunc praesumitur ex consanguinitate, coniunctione, pietate fuisse animo donandi. Nonnulla hac sufficientia vide v. [illegible] num. 9.

b Less. l. 2. c. [illegible] dub. [illegible]

c [illegible]

3 Propter eamdem rationem, si ego tibi centum mutuum, & tu reddas mihi post annum similia centum, atque insuper decem, dubiumque sit, an haec decem dederis ex libera donatione, an ratione mutui, iudicandum est te dedisse ratione mutui, quia scilicet nemo, ut dictum est, nisi constet res suas dare praesumendus est: quare obligaris illa decem restituere, ut pote accepta per usuram sine iusto titulo.

4 Quid, si certum sit, non fuisse ex libera donatione, sed dubitetur, an ratione mutui, an verò ratione interesse damni emergentis, vel lucri cessantis? Respondeo, si es bona fide in possessione illorum, ne angaris; praeualet enim possessio contra omnes rationes non conuincentes; at si mutuatarius nondum illa decem soluit, & nunc ambigatur, an adsit eiusmodi iustus titulus damni, vel lucri; puto tibi abstinendum ab acceptione illorum decem: Ratio est, quia certum est Mutuatarium illa non debere, incertum, an tibi debeantur, praeualet ergo ius mutuatarij.

5 Pari modo, si famulus seruitia, ad quae non obligabatur, Domino exhibuit, ipso sciente Domino, dubitetur que nunc eius causam, an gratis id fecerit Famulus, an spe mercedis, censendum erit d spe mercedis, quia nemo, ut dixi, suas operas perdere, seu prodigere praesumendus est. Dixi (Domino sciente) nam si Dominus videat, sed non taceat, aliqui docent e, resolutionem praedictam non procedere, quia potest meritò tunc Dominus putare, gratis sibi seruitia fieri: At Vasquez f docet, sufficere, si videat: quia Dominus videtur consentire in mercedem dandam ad seruitium compensandum, dum non prohibet sibi seruitium exhiberi, & dum ex alia parte scire debet, neminem solere seruire alteri gratis. Si in his casibus certò famulus voluit seruire gratis, non potest mutare deinde voluntatem, & velle mercedem, quia iam gratis dedit ea seruitia: at si certò voluit seruire propter mercedem, potest illam petere, & accipere, si Dominus vidit seruitia: nam, si non vidit, cum possit seruitia, sibi illud seruitium exhiberi à famulo, famulus non videtur subesse in contra Dominum: Tamen adhuc g probabile

d Less. l. 2. de Iust. c. [illegible]

e Bonac. de [illegible]

f Vasq. [illegible]

g de Castro [illegible]

bile est, deberi famulo mercedem: quia iam Domino vtile fuit illud seruitium, (de hoc enim agimus) & illud ab alio gratis non habuisset, vt supponimus, ergo non est deneganda merces famulo. Solùm igitur tunc deneganda erit, quando Dominus ab alio gratis illud seruitium habuisset, vt alias à me *a* dictum est fuse.

a In opusc. de iustit. & iure. [illegible]

Dubij Interpretatio. Vide Iudicium temerarium.

E

1 *Eleemosyna.* Si dubius sis, an eleemosynam sub voto promiseris, ad illam non teneris; quia possessio est pro te: at si certò promisisti, dubitas autem, an erogaueris, erogare debes, quia præualet promissio. Verum tamen posse colligi ex iis *b* à dicendis *b*, non esse improbabile, deberi solùm pro rata dubij, meliùs pertinaciter decernunt. Aliqua huc pertinentia vide *c*, verum à vo.7.

b [illegible]

c [illegible]

2 Illud pro certo tradit Sanchez *c*, si in dubio, an verum eleemosynæ erogatio, illam pauperi [illegible] erogas, non erogaueris, si [illegible] te obligatum non fuisse, non posse te à manibus pauperis illam amplius auferre; quia tunc legitima possessio est pro paupere, legitima, inquam, quia est etiam probabilis opinio, ex tali voto te fuisse obligatum; quare pauper sequens hanc probabilem opinionem legitimè possidet, à quo deiectus non potest. Sicuti (inquit Sanchez) si quis vendidisset Petro v.g. pecuniam eidem, contractum cum illo iniquum fuisse vsurarium, de quo sunt opiniones, at non restituisset, si sciuisset, se iuxtà opinionem aliam probabilem posse retinere, neque pecuniam datam auferre Petro, quippe is legitimè possidet, dum innititur suæ probabili opinioni, ità in casu nostro &c.

1 *Epicheia.* Prænotandum est primò, epicheiam, quam & emendationem legis, & interpretationem latè dictam secundum æquum, & bonum appellamus, *d* est benigna interpretatio, quia casum aliquem particularem, ob aliquam circumstantiam, seu necessitatem hic, & nunc occurrentem, in lege vniuersaliter lata non esse comprehensum, iudicamus. lex ergo, quæ vniuersalis esse supponitur, etiam hunc casum per se includit, at propter circumstantiã occurrentem prudenter iudicamus legem illum casum noluisse, vel non potuisse includere: nam si eiusmodi casum legislator per aliqua verba excepisset, is non diceretur exceptus ex vi epicheiæ, sed ex vi legis ipsius. Seu ex vi interpretationis propriè dictæ vt bonum legis. V.g. si lex huiusmodi, *Sub pœna carceris nemo de nocte exeat ab vrbe.* Si occurrat, adesse necessitatem [illegible] v.g. nam patri grauiter extra vrbem ægrotanti, ex vi epicheiæ dicerem posse exire. At si ea lex in hunc alium modum fuisset lata; *Nemo ex vrbe exeat, excepto Medico, aliisque ad salutem extra vrbem assistentibus necessariis*, ex vi propriæ illa [illegible] verborum legis exire poterit.

d Layman [illegible]

Ponimus autem exemplum in legibus humanis, nam in legibus naturalibus, vel diuinis aliqui negant *e* dari posse epicheiam, quod disputare non instituimus est.

e Lege Bon. [illegible]

2 Prænotandum secundò, quando prædicta necessitas est moraliter certa; certum esse, vti nos posse epicheia, quia prudenter iudicamus illum casum in ea necessitate vrgente à lege non includi, & consequenter possessionem esse pro libertate. Idem dico (quidquid alij *f* sentiunt) si probabiliter sit *g* veram adesse necessitatem: quia pari modo tunc prudenter iudicamus, &c. At, si dubiũ sit, an vera sit necessitas, quid faciendum? Dico esse ad Superiorem recurrendum, vt explicet mentem suam, si ad illum recurrendi locus detur: nam quoties dubium ad legem obseruandam exoritur, obligamur veritatem inquirere, si possumus, vt ex superadictis patet: si, quid si vrget tempus executionis, adest necessitas, & ad Superiorem non est, nisi difficilis recursus *h* Et vero hic constitit huius cardo difficultatis.

f [illegible]

g [illegible]

h Castrop. [illegible]

3 Dico, ex vi possessionis debere *i* legem

i D. Thom. [illegible]

legem seruari. In ea v. g. lege absoluta de non egrediendo ab vrbe, si dubites, an pater infirmus extra vrbem degens indigeat tuo auxilio, non potes ab vrbe exire. Ratio est, quia lex est in possessione, certa enim est lex, quare non potest negligi propter dubiam excusationem.

[illegible margin note] 4 Dixi (ex vi possessionis) nam ex alio capite poterit aliquando praeualere dubia illa necessitas, atque adeò in dubio locum esse epicheiae: sic enim est distinguendum. Vel adimpletio legis est molesta & incommoda, vel non ita: si prius, in praedicto dubio potest lex non obseruari; quia praesumendum ex benignitate legislatoris est, vt nolit eis cum incommodis, & molestia, subditos obligare, quando particularis casus propter aliquam perplexam circumstantiam à lege vniuersali exemi iudicatur: vt scilicet subditi non angustientur à legibus, nisi fere omninò, & vtcumque certi. Si posterius, lex seruari debet: quia tunc ex vna parte militat possessio legis, & ex alia non adest excusatio, quae ducatur ex praesumpta benignitate legislatoris. Quinam autem pondere debeat esse ea incommoditas, non nisi à viro prudenti decerni potest, spectata necessitate actionis, grauitate legis, & similibus.

5 Quaeres primò, An quando possum transgredi legem ex vi epicheiae, seu ex praedicta legislatoris benignitate, debeam sub obligatione transgredi, si transgressio contra aliquod aliud praeceptum sit. V. g. in exemplo supra allato, possumne licitè me conformem reddere legi prohibenti exitum ab vrbe, non exeundo ad auxiliandum patri, quamuis id praecepto charitatis adstringar.

[illegible margin note] Respondeo vniuersaliter nequaquam posse, quia regula generalis est, in concursu duorum praeceptorum, debere seruari id, quod vrgentius est. Quando ergo in casu proposito magis vrget praeceptum charitatis erga patrem, quam ea lex, illud erit, non autem haec obseruanda. Quaedam alia de concursu praeceptorum vide infra V. leges interdum. Quod si necessitas nullum praeceptum respiceret, V. g. si exitus mihi ab vrbe per epicheiam concederetur, vt mille aureos v. g. lucrarer, certè tunc licet non obligarer, possem tamen laudabiliter legem obseruare, & sic ab vrbe non egredi, quia nullum in me vrget praeceptum de lucro illo acquirendo, vt suppono.

6 Pari modo potest contingere, tam laudabile esse, legi me conformem reddere, vt etiam concurrente alio praecepto, possim hoc negligere, & illam obseruare, atque adeò possim licitè seruare legem, & epicheiae renunciare. Sic solent Doctores e Chartusianorum [illegible margin note] celebre abstinentiam à carnibus in vltima vitae necessitate propter laudabile exemplum suum institutum obseruandi, licet in ea necessitate, vel per epicheiam, vel per prudentem sui voti, seu praecepti interpretationem, carnibus vesci licitè posse.

1 *Eucharistiae susceptio*. Diximus [illegible margin note] alibi, d sui in certus de commessione, & dubius, an comestio fuerit ante, vel post mediam noctem, sub dubius, an illa fuerit vera comestio, quamuis certus, eam fuisse post noctem mediam, diximus, inquam, probabile esse, tibi licere mane sacra Eucharistia refici, nam propterea iterum haec in praesentia non sunt repetenda.

2 Illud, quod ibi exciderat, hic addo, Sit Petrus, qui experrectus à somno de nocte bibat, nesciens, nec omnibus pensatis scire potens, qua hora biberit, poteritne manè licitè ad communionem accedere? posse videtur colligi ex dictis numero praecedente, in hoc enim casu dubitatur, An potus fuerit ante, vel post mediam noctem. Dico tamen non posse.

3 Ratio est, quia in numero praecedente loquimur de eo, qui comedit existens, & persistens in vigilia, hic autem casus est de dormiente, qui experrectus bibit, quae duo sunt longè diuersa, ille enim persistens in vigilia, potest suas diligentias ponere ad inquirendum,

nam ante, nam post mediam noctem comederit, & re ipsa, ne temere se gerat, omnia expendat, quibus expensis, nihil certum contra se inueniens, iudicat, & quasi sententiam fert pro libertate sua: at ille expergefactus omnia expendere non potest, diligentias debitas exhibendo, cum do horis transactis in somno, dijudicare nequeat; remanet igitur sine factis diligentijs, ergo remanet impotens ad iudicandum pro sua libertate; quod si sententiam proferret, temere proferret. Prudenti autem iudicio nequaquam possit ad licitam cōmunionem percipiendam accedere sine culpa non poterit, quia est certus se comedisse, comestionemque esse impedimentum communionis, at iudicare non potest, an sua libertas praeualeat. Video hanc rationem alicui non omnino forte satisfacere, verum in re morali satis superque sit.

Excommunicatio. Vide V. censura. V. leges. V. percussio Clerici.

1 *Executio Sententiae*. Si Principis Minister incertus sit, an sententia sit iniqua, potest illam, a immo debet regulariter exequi. Ratio est, quia semper praesumendum (nisi luce meridiana clarior sit iniquitas, quae in Principe Christiano vix unquam praesumenda) principem moueri grauibus rationibus ad sententiam proferendam. Adde, Ministri esse obedire, non verò disputare. Tunc ergo solum Ministri ab exequendo abstineant, quando manifestè, & sine dubio constat iniquitas.

a Caram. in 1 Theol. mor. num. 1981.

Extrema Vnctio. Vide Verb. Oleum sanctum.

F

Famulus. Vide seruus.

1 *Festum*. Si dubites, an hic sit dies festiuus, operibus seruilibus vacare potes b quia praeualet laborandi libertas. Contrà, si hodie sit certò dies festus, dubiteturque autem, an propter aliquam necessitatem laborare tibi concedatur, abstinendum tibi à seruilibus est, quia possidet obligatio, quae certa est contra excusationem incertam; in hoc autem casu posse à Superiore dispensari, suo dicetur loco. c

b Caram. in Theol. fund. n. ... [illegible]

c Infra

1 *Filij obligatio erga parentes*. Si certo scis, meum v. g. patrem esse in extrema, vel etiam in graui necessitate, non potes d Religionem ingredi, quia certa est obligatio Patrem adiuuandi. At, si dubia sit dicta Patris necessitate, timeas, nec, factis diligentijs, veritatem comperire possis, praeualet tua libertas quae certa est, cum incerta interim sit obligatio. Dixi dubiè, nam si probabiliter opineris, tuo auxilio Patrem non indigere, sequi opinionem probabilem potes, illam si velis, deserendo. Quod si Religionem voueas, debes e in praedicto dubio Religionem ingredi, quia voti obligatio certa est, excusatio dubia.

d Caram. n. 1. Theol. mor. num. 1272.

e Caram. ... [illegible]

Filius legitimus. Vide legitimus.

1 *Filius*. f Nata sum à Matre quae statim, mortuo marito Petro, nupsit Caio, ego autem natus sum nono mense à secundis nuptijs, cuius sum censendus filius & haeres? Respondeo, Caij, quia in dubio maior est praesumptio pro possidente matrimonium, nunc autem possidet Caius.

f Vide adulter.

2 Quid si sim similis valde ipsi defuncto: Secundò, si sim eidem similis in moribus; Tertiò, quid si certum sit, posteriorem virum vxorem alioqui castam non cognouisse, nisi post aliquot menses à nuptijs? Respondeo in hoc tertio casu clara est praesumptio, te esse filium defuncti. In secundo, si maxima sit morum similitudo, esset magna item praesumptio pro paternitate defuncti; sed raro contingit tanta, vt tollat omnino dubium. In primo res manet item dubia; quia similitudo potuit oriri ex recenti memoria defuncti, quare in vtroque casu regulariter eris Caij filius reputandus.

Filij Gemelli. Vide Gemelli.

Filiorum peculium. Vide Peculium filiorum.

1 *Furtum*. Princeps quidam, cum aduertisset, clam sibi pretiosum argenti vas fuisse surreptum, constaretque manifestè, crimen non ab alijs, quam à fa-

familia,

nullis opes ad triginta domi debat, commissiones fuisse, qui tamen ad egregii custodiam non tenebantur, iuxtà consuetum alicubi morem, vbi vni eorum hec cura demandari solet. Principes, inquam, quoniam, quis esset determinatus fur, deprehendere non poterat, intendebat à singulis famulis partem pro rata sibi esse soluendam; ni facerent, eam partem sibi de constituto eisdem salario se subducturum minabatur, sciscitatus est nihilominus à me, an id iuste exequi valeret. Respondi afferendo verba Ioannis de Lugo. *a* *Si quis (inquit) inuenitur occisus, & dubitatur, an occisus sit à Petro, vel à Paulo, nec possit dubium illud superari; iniquum erit vtrumque punire, cum certum sit, alterum ex illis esse innocentem; atque adeo si vterque puniatur, certum erit, innocentem puniri: vnde barbarum omnino & crudele fuit, quod primo quidam fuisse narratur, qui cum nesciret, quis ex militibus famulo ceteros suos fructus pretiosissimos comedisset, iussit singulos secari, vt appareret; in cuius stomacho reperirentur, quamuis secundo apparuerunt, primi tamen innocens sectus est. Non enim sunt puniendi innocentes, vt in eo delinquens puniatur, sed potius dimittendus est delinquens, ne innocentes puniantur*; Hæc ille, & nil diuersum ego in casu Principi illico, &c.

a *De Lugo de iust. & i. disp. ... sect. ... n. ...*

G

1 Gabellæ. Subditus, qui emptiones expectans dubitat, an Gabella sit iuste imposita, teneturne illam soluere? Teneri docent *b* alij, quia, possessio iustitiæ præsumenda est pro Principe. Non teneri, alij putant, *c* quia possessio stat pro libertate subditorum, qui non sunt obligandi soluere, nisi certi sint de iustitia. *d* Caramuel afferit tributa sub nouis, sine prius non puniliter, sed maiori consideratione, exhibenda necessaria erit Tribuni iustitia, sed vel certa, vel probabilis. Si certa, omnino debebitur. Si probabilis non debebitur, quia probabilis ... nimis modonatarum cogere, nisi in ea Republica esset lex recepta, vt subditi teneantur ad obediendum, etiam in materia probabili. Omnes has tres sententiæ sunt probabiles, quia bonis fundamentis innituntur.

b *Lessius, ... Molina ... apud ... non attendam.*
c *Villal. ... Castro ... Molina ... apud ...*
d *Caram. ... Theol. ... num. 1168.*

1 Geminî. Nascuntur simul duo filij, ex quibus, quisnam sit censendus primogenitus, dignosci nequit, cuinam prædium, seu maioratus in tanto dubio attribuendus?

Respondeò. Si alteri data sit forte possessio, is manet eam donec alter probet se natum fuisse prius, quia possessio præualet contra omnes rationes non conuincentes. At si neuter possideat, *e* Tiraquellus duodecim sententias hac de quæstione recenset.

e *... Tiraquell. de primogen. ...*

Verum vt sic indicato, si prædium diuidi potest, vtrique diuidatur, si non posse, quale est Regnum, ... Maioratus &c. detur alteri medium æstimationis pretij, alteri Maioratus, vel aucta Maioratum, cui æstimationem dari oporteat, ex pari fratrum concordia, vel si differunt, sorte demum decernatur. Ratio horum est alibi facta, & infra V. Nomen dubium, num. 1. & V. Restitutio, num. 1. & 8. & sæpe est repetenda, quia nimirum nemo est puniendus iure, quod habet, cum ergo hi fratres simul sumpti ius certum habeant ad Regnum, sed separatim sumpti, sub dubio, ne alterutri iniuria fiat, diuisione inf... eos vti debere, ipsa ratio dictat.

2 Scio, Menochium *f* ex eodem Tiraquello videri velle, admittendum quidem esse vtrumque fratrem, sed iure compotendo, quando est indiuisibilis, v.g. quando est Regnum, vt vel ambo in solidum regnent, vel vno anno regnet vnus, alter altero. Verum id non arridet, debet enim compositio fieri meliori modo, quo Reipublicæ minus noceatur, et graue periculum maiorum incommoditatum Regnum subiret ex duobus simul regnantibus, vel ex annua regnantium mutatione: satius ergo erit id facere, quod nos innuimus, & innuit ipsemet Tiraquellus, dum concedit, posse hos fratres non

f *Menoch. ... ...*

 forti

ſarti committere, ſed non inuitos, *niſi fieri rei aliter transigi non poſſit, & imminerei aliquod periculum*, &c. alle.

H

Hæreſis. Dubius ſum, an in hæreſim conſenſerim; poſſumne abſolui per Ordinarium, ſimplicemque Confeſſarium? Reſpondeo poſſum, vt patet ex iis, quæ dixi V. Caſus, & Cenſuræ reſeruatæ.

De *Hæreſi*, dubio externo vide infra ſuo loco. *a*

[illegible] *Hæreticus*. Si Iuuiſti hæretico, illum domi recipiens, ſed dubium eſt, verum receperis vt amicum, ſeu conſanguineum, an vt hæreticum, cenſendus es recepiſſe *b* vt amicum. Ratio eſt duplex, tum quia ex communiter contingentibus præſumitur pro affectione, vel inclinatione naturali, tum quia quilibet præſumitur bonus, ſeu quanto minus poteſt, malus.

[illegible]

1 *Horæ Canonicæ*. Si Sacerdos, qui iam certo tenetur ad horas, dubius ſit, an eas recitauerit, adhuc recitare tenetur: quia poſſidet obligatio recitandi. At ſi dubitet an teneatur ad illas, vt accidit in habente beneficium tenue, de quo dubitatur, an ad illas teneatur, dixi ſupra V. Beneficiarius, num. 2.

De eo, qui recitauit Officium, ſed dubitat, an omiſerit aliquem Pſalmum, vide infra libro 2. c. ... §. [illegible]

2 Quid, ſi dubii non recitandi emergant ex dubia infirmitate Sacerdotis?

[illegible] Reſpondeo, *c* Suarez ait, tunc Sacerdotem obligari ad recitandum, quia obligatio recitandi eſt certa, dubia autem eſt excuſatio; dubitatur enim, an ea recitatio damnum ſaluti graue ſit allatura, ſolum igitur tunc erit cauſſa diſpenſationis, non verò abſoluta excuſatio. At *d* Caſtropalaus, & nonnulli aſſerunt, non obligari. Ratio eſt, quia, licet ſit dubium, an nociuura ſit illa recitatio; tamen periculum, an ſit nociuura, certum eſt, in quo certo periculo ſtantes, Eccleſiam nos non obligare; immo nec poſſe, quia non poteſt præcipere contra præceptum Decalogi quantum, de non exponendo ſe periculo occiſionis: Quoniam ergo poſſeſſio, quam habet homo non ſe exponendi periculo graui, eſt prior (eſt enim de iure naturæ) quàm præceptum recitandi officium, illa præualet, niſi hoc, vtraque ſententia ſua eſt probabilitate donanda.

I

1 *Ieiunium*. Si dubites, an ſit media nox, *e* potes comedere carnes nocte ſequenti ad diem Iouis, quia poſſidet libertas diei Iouis, dubium autem eſt an præceptum diei Veneris inceperit. Contrà, non potes nocte ſequenti ad diem Sabbati, quia, contrà, poſſidet præceptum pro Sabbato. Idem, quo ad alia ieiunia Eccleſiaſtica, ſemper enim eſt videndum, ex qua parte ſe tenet poſſeſſio. [illegible]

2 In ieiunio autem naturali pro recipienda ſacra Euchariſtia. Vide Verbo Euchariſtia Suſceptio.

Si dubites, an ieiunium vel abſtinentia carnis tuæ ſaluti nociturum ſit, te poſſe immo debere comedere, docet *f* Caramuel, aliique & ratio eſt modò dicta Verbo Horæ Canonicæ. [illegible]

Illicitum votum. V. Votum.

Iuramentum. V. Votum.

Immunitas Eccleſiarum. Gregorius XIV. per Bullam communem (vt ego *g* certum habeo) iam orbi, aliquot caſus excipit, pro quibus Eccleſiæ refugium non patet. Accidit autem ſæpiſſimè, vt Iudices ſæculares, & Eccleſiaſtici contendant, num Reus in Eccleſiam receptus immunitate gaudeat nec ne? Iudex ergo Eccleſiaſticus, ad quem id decernere pertinet, cum clarè inquirere is careat, anceps omnino eſt, etiamſi per ſententiam ſtare oporteat; cui igitur fauebit? Reſpondeo fauere Reo *h* hoc eſt immunitati Eccleſiæ. Ratio eſt, quia prius fuit, Eccleſiam fuiſſe refugium Delinquentium, & poſtea exceptio à Gregorio facta poſſidet ergo ius refugii pro Reo, quod ſuperari non debet à ſuperueniente incertitudine exceptionis, immo

[illegible], ut solent Ecclesiastici ex [illegible] Reum saeculari potestati tradit, requiri a parte probationem concludentem, [illegible] ex una parte Reus possidet jus [illegible] [illegible] vel [illegible] est, & ex alia adest lex, semper fauendum esse Reo; quae [illegible] non possunt elidi, nisi per vehementem probationem.

1 *[illegible]*. Vide V. Matrimonium & V. Dispensatio.

1 *Irregularitas*. In casu Homicidij [illegible], quando scilicet [illegible]; an de facto illud injustè commiserit, debet se gerere in utroque foro pro Irregulari; quia ob reuerentiam [illegible], decreuit Pontifex, & in dubio facti (non iuris) de homicidio, debere eligi tutiorem partem; at nomine homicidij, non intelligitur occisio iusta; Unde nec occiso dubia in bello iusto, vel in [illegible] [illegible] iusta, nec dubia [illegible] [illegible] (quia [illegible] homicidium non est) irregularitatem pariunt, nam enim valet regula illa in Verbo Censura, poenas non incurri, nisi ex delicto certo.

2 Quoniam autem homicidium debet esse certò scitum, ut irregularitas incurratur, puto, dubitantem, an foetus fuit animatus, in cuius abortum ipse quis consilio, vel opera cooperatus fuit, non debere [illegible] se censere Irregularem, etiam cum non constet de corpore delicti, hoc est de foetu animato occiso, homicidium, de quo loquuntur Canones non perpetratum esse. Contra verò, si constet foetum animatum fuisse, ut si masculinus post quadraginta dies, foeminius post sexaginta, vel octoginta fuisset oppressus, (& in dubio quidem, [illegible] [illegible] [illegible], ut minima aggrauatur delinquenti) si constet, inquam, fuisse animatum sed dubitetur, An ex tuo consilio, vel opera [illegible] [illegible] fuerit, Irregularis eris: Idemque erit, si certò scires, homicidium à Petro [illegible] fuisse commissum, sed dubitetur ex tua cooperatione, seu consilio. Ratio est mihi manifesta, quia hi casus [illegible] comprehenduntur in [illegible] [illegible] [illegible].

3 [illegible] operae pretium erit hic adnotandum, [illegible]

dere. Cum Episcopus possit ex Concilio Tridentino absoluere ab irregularitate incursa propter homicidium [illegible] casuale, non autem propter voluntarium, si [illegible] [illegible], non appareat, an illud homicidium fuerit voluntarium, an casuale, poteritne tunc ille dispensare? Respondeo posse; quia, [illegible] [illegible], semper praesumi debet id, quod minus peccatum est, [illegible] in casu dicto praesumatur homicidium casuale.

1 Haec de irregularitate ex homicidio [illegible]; nam in alijs quibuscumque irregularitatibus in dubio, non est censendum incurrisse, ut [illegible] Verbo Censura, [illegible] censuris, probabiliter dixi.

1 *Index*. Si omnibus [illegible] [illegible] [illegible] in dubio (verum ex [illegible] possidente, tam [illegible] possidente, [illegible] [illegible] dubio, sed probabili [illegible] possessor, ut supra vidimus, [illegible] locum [illegible] [illegible]) illo, in quo [illegible] [illegible] sit dubium, Index non potest, nisi rem dividere: [illegible] propter officium Iudicis, ut ibidem [illegible] dictum est. In [illegible], [illegible] causis criminalibus Reus erit liberandus, ut ex ibidem [illegible], [illegible] [illegible] patet.

1 *Iudicium temerarium*. Id tunc est, quando sine sufficienti fundamento aliquid prauum de proximo iudicatur; Iudicatur autem, vel per suspicionem, vel per opinionem, vel per assensum firmum, vel denique per suspensionem de his, quae propriè dicimus Dubium; quando scilicet, vel dubitat quis negatiuè de bonitate proximi suspendendo iudicium, nihil in utramque partem iudicando, vel quando dubitat positiuè, id est quasi per restrictionem; sic dicit [illegible] [illegible] *dubitare de bonitate [illegible]*. Suspicio, & Dubium ex leuibus coniecturis oriri solent: Opinio ex probabilibus rationibus, quae non excludunt formidinem, sed suspicionem sub explicitam apposuit: Assensus firmus ex rationibus [illegible] [illegible] certis. Quoniam ergo [illegible] [illegible] Doctores, [illegible] assensum firmum, & deliberatum de malo

 pec-

proximi graui, esse mortale, si eliciatur sine sufficienti fundamento, quia sic grauiter læditur proximi fama. Suspicionem autem, Opinionem, & Dubium negatiuum modo explicato saltem est probabile a esse venialia, etiamsi fiat sine sufficienti fundamento de peccato grauissimo, & contra grauissimam personam, cuius rei rationem mox consequenter proferemus. Ideò remanet hic punctus in hac quæstio de dubio positiuo. An scilicet peccet mortaliter, qui positiuè eligit dubitare de bonitate actionis proximi sine fundamento sufficienti; nam si fit ex indicijs sufficientibus, temerarius non esset, sed prudens assensus.

a Faber, Layman.

2 Dico, non esse nisi veniale, neq; ex hoc capite, illud dictum b *Dubia sunt in meliorem partem interpretanda*, sub alia culpa per se obligare, quam sub veniali. c Ratio est vniuersalis pro omnibus iudicijs prædictis, quæ concipiuntur sine temeritate. Nam Suspicio, Opinio, Dubitatio, etiam positiua, sunt in genere iudicij actus imperfecti, atque adeò non sunt plenè temerarij, neque necessariò coniuncti cum contemptu saltem graui proximi, vt rectè habet d S. Thomas; Et ratio vlterior est, quia, vbi non est perfecta certitudo, non est perfecta temeritas, & qui actualiter, vel virtualiter habet formidinem oppositi, paratus est animum illum contra proximum facilè deponere, proximum grauiter non lædit, ergo sicut cætera peccata contra iustitiam non sunt, nisi venialia ex paruitate materiæ, ita & hæc. Non nego, esse interdum mortalia, si ex odio mortali vellet quis ita dubitare, suspicari, opinari, vel si quis graue quid ad extra operaretur contra proximum motus ex illis iudicijs, sed hoc non est, nisi aliunde, & per accidens.

c Faber, Layman.

d S. Thom.

3 Aliqui, peccati mortaliter putant reum e qui deliberatè suspicatur, vel dubitat positiuè, vel opinatur de persona honesta & proba, aliquid enorme sine proportionato fundamento, vt si quis de graui Prælato hæresim, vel incestum cum matre suspicetur, &c; quia tamen personam (aiunt) sit hoc modo grauis iniuria. Sed non approbo. f cum enim hi actus sint etiam hic in genere suo leues, leuis erit & culpa.

e De Lugo

4 Dices, potius eligeret quis amittere decem aureos, v. g. quam suam bonam famam etiam per leuissimam suspicionem, vel dubitationem apud vnum; ergo, si amittere decem aureos est graue, erit & id, de quo loquimur. Confirmatur primò, quia verè est maioris boni altiorisque ordinis fama, quàm pecunia: ergo etiam leuissima eius iactura est grauior, quam iactura pecuniæ. Confirmatur secundò, quia si amicus nosceret meam suspicionem contra ipsum, interimeret à mea amicitia; signum ergo est, à suspicione grauiter amicum lædi.

5 Respondeo. Quandoquidem suspicio, & qualiscunque dubitatio est ex se leue malum, nullumque effectum grauiter malum post se trahit, vt supponimus, nec ex odio procedit, nemo prudenter eligeret amittere potius decem aureos, quàm illam pati: quia, cum procedit ex humana fragilitate, qua carere non valemus, iuxta illud S. Augustini: *Suspiciones vitare non possumus*, non debet iudicari prudenter afferre læsionem notabilem. Ad confirmationem primam Respondeo, famam esse altioris ordinis, sed in suo ordine posse interdum esse leuem, atq; adeò eius ablationem esse venialem: non enim valet illatio, saltem semper, ab vno ordine ad alium; secus lædere creditum in honore per leuem iniuriam esset mortale, quia ex se honor est nobilioris ordinis quam sint bona temporalia: ita etiam leuissimè Deum offendere, esset mortale, quia ex se eius modi offensa ordinis est altioris. Ad confirmationem secundam dico, irrationabiliter illum amicum fore aduersandum ab amicitia, cum omnes patiamur in hac valle miseriæ fragilitatis debeamus ad huius generis suspiciones tolerandas, quæ non consurgunt ex malo odio, nec graue externum damnum inferunt, quæque frequenter ex amore nascuntur, cum de maximè amicis

cis

ei in mala subinde suspecerimus, quia mala in illis esse tollenda.

4 Ex his obiter vides, quàm raro iudicia, quæ vulgo temeraria appellantur, sint peccata grauia; sunt enim fere leuia, vel sæpissimè indicia procedentes ex proportionatis indicijs elicita; nec procedunt, vt dictum est, ex odio, nec damnum existimationis pariunt.

1 *Iurisdictio*. Si sis in possessione iurisdictionis alicuius, & superueniat dubium an illa sit legitima, potes pariter in ea exercenda, quia possessio tibi fauet, donec per diligentias (quas facere omninò debes, si dubium oriatur ex graui fundamento, iuxta dicenda in simili infra Verbo Restitutio) detegas, inquam, clara sit ratio contraria. At si nondum es in possessione, eam exercere non vales, quia tunc per dubiam potestatem certos actus iurisdictionis facere tentares, quod non licet.

2 Si tibi lex, vel Princeps concedit iurisdictionem, nec ex verbis, vel subiecta materia possis cognoscere, dene ordinariam, an extraordinariam, seu delegatam, dene priuatiuè, an cumulatiuè, & alia eiusmodi quamplura, quæ pertineant fere ad forum externum, lege apud Doctores a passim, apud b quos etiam habebis, tum Iudex habens iurisdictionem ordinariam & item delegatam, iudicetur agere ex hac, an ex illa.

1 *Iurisdictionis exemptio*. Si oriatur dubium, An Summi Pontificis priuilegia eximant in aliquo casu Religiosum à Iurisdictione Episcopi, ad quem pertinet dubium soluere? Respondeo, certè non ad Episcopum, c tum quia ita explicuerunt Summi Pontifices, tum quia congruum sibi non constituere Episcopum in causa propria Iudicem. Pertinet igitur ad ipsum Summum Pontificem, & cui ipse delegauerit, vt aliquibus Religiosorum Generalibus delegasse compendit Lezana, d num, etiam exercat, ignoro.

a Menoch. de Præsumpt. [illegible]

c [illegible] Lezana [illegible]

L.

1 *Legatum*. Testator hic Panormi legauit Titio pauperi mensuram frumenti; quoniam verò in hac Ciuitate vsui est mensura magna, & parua, dubitatur, sitne quæ sit Titio frumentum consignandum.

Hæc difficultas petit altiorem illam quæstionem: An legata strictè sint interpretanda, vt scilicet quanto minus fieri potest, seruata proprietate verborum, noceant hæredi: an verò largè, vt quanto fieri possit, foueant legatario. Si primum, parua erit Titio mensura danda; si posterior, magna. Tres sunt sententiæ, omnes, fateor, probabiles; Prima docet e omnia legata strictam habere interpretationem, quia sunt odiosa, cum in damnum hæredis cedant. Secunda, f omnia habere largam; quia sunt fauorabilia, cum in fauorem legatarij cedant. Tertia g legata pia largè, non pia strictè esse interpretanda; quia pia sunt in fauorem animæ Testatoris, cui voluisse succurrere, quanto magis potest, præsumitur fidelis Testator; id quod non adest in legatis non pijs.

2 Mihi videtur probabilior prima sententia, iuxta quam aliquid aliàs h [illegible] per aliam occasionem. Ratio est, quia in dubio melior est conditio eius, qui prior est in aliquo iure, & velut in illud ius possidet: cum igitur certus sit hæres de iure, quod ipse habet ad hæreditatem, quod est prius, quàm sit ius legatarij, (quia ius legati supponit constitutionem hæredis, non contra) sit autem incertus de iure, quod habet legatarius contra hæreditatem, præsumitur ius certum hæredis, vt quantum potest de possessione non detrahere. Nec in legatis pijs agnosco differentiam, cum certum omnino sit Testatorem hæredi, & non legatario quantumuis pio, maximè gratificari voluisse, semper hæredi tenendum contra dubium legatarium præualebit.

Illud hic permaximè est aduertendum, Hæredem non posse, quod minus est, legatario tribuere, si ex vsu loquendi, vel ex coniecturis (de quibus plura habes apud Mantic. i & Menoch.) colligatur Testatorem velle, quod maius est, relinquere; v. g. si in tua Ciuitate

e Menoch. [illegible]

h [illegible] de [illegible]

i Mantica de coniect. [illegible] Menoch. de præsumpt.

aliàs communis mensura tritici est magna, quis dubitet, hanc magnam legatario deberi? si Calicem Testator Ecclesiæ relinquat, quia intelligit, non deberi stanneum, (licet verò nec aureum) deberi autem argenteum, saltem quo ad cuppam, suo subiit aptum? Hinc ipsum erit repetendum infra V. Votum num. 17. & 18.

3 His positis, Respondeo ad difficultatem propositam num. 1. Hæredem debere Titio mensuram frumenti paruam, ex duplici capite. Primò, quia hic Patronum vbi facta est dispositio, parua mensura in vsu communi est, cum agitur de mensurando frumento, non verò maior. Secundò, quia in mea sententia de legato stricta est facienda interpretatio.

4 Si Hæres certus sit, adesse legatum pro Titio v. g. in Testamento, in quo ipse hæres est constitutus, incertus, an illud solutum Titio fuerit, debet soluere, quia possidet certitudo legati: Contrà, si est incertus, an legatum adsit, quamuis sit certus non soluisse, nihil debet, quia possidet libertas hæredis; neque enim soluere certum quis obligatur, propter obligationem incertam.

5 Incidit hic alia difficultas. Testator legat Titio centum, ad effectum aliquem determinatum, v. g. ad domum pauperum construendam, vel ad Missas celebrandas. Hæres ergo soluit prædicta centum Titio, sed nunc dubitat, ânimo certo sit, domum non fuisse constructam, nec Missas fuisse celebratas, obligabiturne Hæres iterum soluere? Respondeo; Vt propositum casum, non obligabitur, quia Hæres voluntatem Testatoris iam est executus dando centum Titio, ceterum, si Titius iniquè se gessit, ipsius culpa est, non hæredis.

6 Dixi (vt propositum casum) nam, si executionem ædificij, vel alterius operis hæredi Testator imposuisset, alia esset ratio, vt ex se patet; nec tamen condemnarem Hæredem non Sacerdotem, si pecuniam soluisset Sacerdoti non manifestè malo ad celebrandas Missas, si compertum deinde, illum Sacerdotem Missas non celebrasse, non condemnarem, inquam, ad iterum soluendum, quia quoad Missas non potuit hæredem non Sacerdotem Testator obligare ad aliud, nisi ad dandam fideliter pecuniam, quod iam hæres fecit. Si quid simile euenitur, idem decernito. Quo ad ædificium, vel simile, quandoquidem executionem hæredi testator commisit, ipse hæres exequi debet, sicuti est obligandus, vel non obligandus circa grauem, vel leuem culpam, qua aliqs illud commisit, quæ est doctrina communis in similibus commissionibus suscepta.

7 Denique Doctores a passim mihi quærunt de legatis. Primò. An legatum sub dispositione hîc, vel illis verbis explicata sit censenda conditionalis, an modalis. Secundò, An legatum relictum viro in dignitate constituto censendum sit in dubio relictum illis, vt talis est, an vt tali dignitate præditus est? Tertiò, An si Testator relinquat Ioanni pauperi legatum, si is, nempe Ioannes, obierit, legatum debeatur; an potius cedat hæredi? & iustius, posito quod debeatur, an erogandum sit alteri pauperi, an potius hæredibus Ioannis? Quartò. An si Testator relinquat pecuniam pro Missis, & nil addat præter eas sint ea celebrandæ pro anima defuncti, an verò pro cultu Dei absolutè. Quintò, An legatum factum Ecclesiæ talis nominis, si inueniantur duæ Ecclesiæ eiusdem nominis, debeatur vni, an alteri. Hæc, inquam, & innumerabilia eiusdem generis, dum quærunt Doctores, inuestigare diligenter coniecturas, & præsumptiones, quibus, quod in his dubijs statuendum sit, cognoscatur. Verum, licet id prudenter fiat, b imò semper ex necessitate sit faciendum, vt mens Testatoris, quantum fieri potest, innotescat, (vt & nos de legatis Missarum alibi c fecimus) tamen id, hîc, quærendi locus non est, cum solum hîc quæramus, quid faciendum, quando omnibus prius coniecturis, ac præsumptionibus expensis, adhuc anceps remanet intellectus.

8 Non igitur leuiter rem ex dictis decernamus, Videndum est, pro qua

parte

a *Card. de Luca de Legat. discur. [illegible]*

b *Leg. Maximum vitium [illegible] Missarum [illegible]*

c *In opusc. de [illegible] Missis [illegible] 15.*

parte illet possessio, & pro illa decidendum: quod si pro neutra, dividendum erit, seu transigendum inter partes, quia (ut dicemus infra) quando est aequale dubium, non alio modo, nisi per divisionem utrique parti dimissi; quod si divisionem, sub transactionem locus non est, pertinebit ad Principem, an legatis [illegible], an ad Episcopum, non decernere. Hinc in primo ex dictis quaestionibus dispositis considerandum est, ex nostra sententia sufficienter legata esse stricte interpretanda, [illegible], quia [illegible] Haereditatis sua possessor. In secunda decernat Princeps, sed Episcopus. In tertia dividatur legatum inter illos, super quos cadit dubitatio, & quidem pro aequalitate dubij. In quarta decernat Episcopus, nisi valeat ad decernendum conjecturam [illegible] alibi allatam. In quinta dividatur, & de hac quidem quinta quaestione. Vide infra V. Nomen debitum num. 3.

Si dubium sit, an ut legatum fieret, intercesserit fraus; Vide V. Testamentũ.

1 *Leges & praecepta*. Si adhibita diligentia dubites, An sit aliqua lex excommunicationem v. g. vel praeceptum imponens; Vel, An dicta lex ad aliquem casum se extendat; Vel, an sit vim accepta, vel, an fuerit promulgata; vel, An aliqua lex sit consuetudine introducta, vel, An sit introducta ex obligatione, an potius ex devotione; non teneris ad illam. Ratio est, quia tunc possidet libertas, quae cum sit certa, non potest ligari lege incerta, qualis est quaelibet ex praedictis, si attente consideretur.

2 Contra, si constat de lege [illegible] imposita, dubitas autem an sit abrogata, vel, an ratione alicuius necessitatis, vel circumstantiae sit ad illam obligatio, teneris illi parere. Ratio est, quia tunc lex possidet. Hic tamen nota, quae dicta sunt de Epichia supra V. Epichia. Hinc, si dubites, num lata sit, vel promulgata lex, quod hodie sit dies festus, vel quod sit dies jejunij, non teneri Missam audire, vel jejunare; at, si dubites, an lex certo lata, vel promulgata de hodierno festo, vel jejunio, ablata fuerit, vel abrogata, teneris; quia hic possidet lex, ibi libertas.

3 Resolve, si dubites, num lex mortaliter obliget, vel etiam sub peccato, an sub consilio lex [illegible] feratur, Potes judicare ferri sub consilio, vel sub veniali [illegible]; quia libertas [illegible], quae [illegible] possit, est gravanda, nisi constet de contrario.

4 Similiter in concursu duorum praeceptorum, quorum alterum est dubium, alterum certum, certum est [illegible] adhaerendum, quia certum possidet [illegible] meliore conditione. Sic servati, si facta diligentia, si dubites an hodie dies festus celebretur, laborare pro Domino debebis; quia obligatio laborandi est certa, obligatio feriandi dubia. Quod si sit concursus duorum praeceptorum, [illegible] decernere, vel ab alio decere possis, quod magis urget, servato illud, quod tibi pro debito videbitur; [illegible] est major ratio de uno, quam de altero.

5 Praeterea, quando lex habet duos sensus dubios, considerandus quidem est, qui legem [illegible], at si eum considerare non possis, judicandum semper erit pro libertate, [illegible] semper habeat favores esse ampliandos, odia restringenda, & eo sensu [illegible] possidentes favendo: his enim servatis, probabiliter potes legem interpretari, & sic interpretationem legum, ut ex Vasquez [illegible] habetur; Hinc, si dubites, num verba praecepti sint a Superiore, ut est Pater per potestatem dominativam, An ut est Praelatus per potestatem jurisdictionis, An potius ut est Superior, cui praestitum sit votum, vel juramentum obediendi, dic, esse, ut a Patre, quia id est favorabilius, & consequenter, qui inobediens erit, peccabit quidem mortaliter, sed non sacrilege. Hinc si dubites, num praeceptum sit mere poenale, [illegible], dic esse poenale. Hinc, si dubites, num teneris obedire statim, an post aliquod tempus, dic, teneri post aliquod tempus, & similia; quia libertas, quanto minus potest, est gravanda.

6 Sed quid, si certus es legem esse

Supe-

Superiorem aliquid præcipere, & certus item, eum velle præcipere sub mortali, sed dubitas, an materia legis, seu præcepti sit grauis, an potius leuis: estne iudicandum præceptum obligare sub culpa graui, an sub leui?

a Sanc. in Decal. l. 1. c. 4. n. 46. b Merolla to. 1. disp. 4. cap. dub. 12 n. 174.

7 Respondeo, Sanct a, & Merolla b dicunt esse iudicandum sub graui, quia tunc possessio est pro Superioris legitima potestate, & pro præcepto, seu lege, quæ certo adest. Addit Merolla exemplum: Sicut enim (ait) dubitans, an hoc sit mortale, vel veniale, si illud facit, mortaliter peccat, quia se exponit periculo peccandi mortaliter, si fortè contingat illud esse mortale, ita hic se exponeret periculo mortaliter peccandi, si fortè contingat, materiam esse grauem.

8 Sed certè mihi videtur probabile esse, tunc iudicandum fore sub leui. Ratio est quia, donec constat materiam esse capacem obligationis grauis, non constat de constitutione præcepti grauis, ergo præualet libertas, quæ non potest ligari à præcepto, nisi eius pensum debet. Falsum igitur est, nos in casu, de quo loquimur, esse certos de præcepto mortaliter obligante, quod hic est considerandum; solùm enim sumus certi de præcepto abstrahente ab obligatione mortali, & veniali: Vide, quæ in simili c alibi diximus de peccato pari modo abstrahente à mortali, & veniali.

c Par. 1. § 5. n. 3.

9 Confirmatur. Si adest certum præceptum, & dubitatur, an sit sub mortali, vel veniali, possumus credere esse sub veniali, vt modò ex eodem Sanchez diximus num. 7. vbi cum certi simus de præcepto, malitia mortalis non præualet, ergo pari modo, licèt in casu nostro certi simus de præcepto, poterit mortalis malitia non præualere, existente nimirum dubia capacitate materiæ.

10 Ad exemplum Merollæ facilis est disparitas: nam ibi, ideò peccatur mortaliter, quia cum possis indagare veritatem, id negligis, vnde indiscriminatim videris amplecti illam materiam, siuè bona sit, siuè mala, vt nos supra § 6. num. 2. explicauimus. At in casu nostro supponimus, non posse subditum certum reddi de grauitate, vel leuitate materiæ. Verùm, faciat, quod suum est, vt ibidem numero sequenti diximus. Respondeo, Tunc ideò, quod suum est, facere obligatur, quia ex nullo capite dubium conuincere potest, at in nostro hic illud conuincimus ex eo capite, quod certa est possessio libertatis, & grauitas præcepti dubia; vnde etiam sequitur, te non exponi periculo peccandi grauiter, in ea enim tuæ libertatis possessione nullum est periculum grauiter errandi, si eam libertatem tibi pro tuo iure custodias.

Quando dubitatur, An quis sit legitimus Superior, vide V. Subditus, & ibidem vide, quando dubitatur, an sit præcepta sit licita, necnè.

Quando incertus ambigis, an res leuis præcepta conducat grauiter ad finem grauem, vel, an sit grauis sit, vide supra lib. 1. c. 1. § 2. num. 14.

Quando dubium est, an præcepti positiui obseruatio sit sanitati nociua, quid faciendum, lege Verbo Horæ Canonicæ, num. 2.

1 Legitimus. Quando incerti es, vtrum sis legitimus, an Naturalis, cum certus sis te esse filium v. g. Bertæ, qualis esses reputandus? Dico esse reputandum d legitimum, quia culpa parentis est dubia, pœna illegitimitatis in spurio dubie filio, esse certa; Ergo, si esses reputandus illegitimus, pro culpa incerta parentis, daretur pœna certa tibi filio. Addo, quemlibet esse damnandum, quatenus e potest esse propter eamdem rationem, si dubitetur, an aliquis sit spurius, id est, ex coitu damnato, an Naturalis, naturalis est reputandus.

d De Lugo de iust. & i. d. 1. ... Merolla ... Franc. ... de Lege ...

Hinc expositi in Hospitali possunt sine f dispensatione ordinari, Beneficia accipere, ad prælaturas ascendere &c. quia cum nesciatur, an sint illegitimi, legitimi reputantur.

e Merolla ... f ... Bordi.

Illud adverto, Quia ad effectum acquirendi hæreditatem ab alio possessam, non posse g hunc dubiè illegitimum recurrere ad prædictam doctrinam; Ratio est, quia ille alius est certus possessor, at dubius de facto, procedere

g Ceballos ...

certæ possessioni non debet.

a Caramuel [illegible] 2 *Litem movendo*. *In dubio* (ait a Caramuel) *licet litem instituere contra eum, qui etiam dubitat, & tamen non vult concordiam admittere. Et quidem*[illegible] *dubitant, quando neuter possidet, nam contra possidentem debent esse rationes moraliter convincentes*. Hæc ille. Sed profecto, si res hoc modo se haberet, quis unquam posset litem movere? possunt autem plerumque, à probabilibus rationibus moveri homines ad litigandum, non semper à convincentibus; fortasse quia pro causa litis quilibet sperat suam rationem fore cognoscendam, ut convincentem; Aliud igitur est, rem sibi addicere à possidente, aliud litem movere ad adiudicandum; ad illud prius requiritur ratio convincens, ad hoc posterius sufficiat ratio probabilis: Vide Verb. Adversarius.

b Layman [illegible] Benignius item loquitur Layman. b sic enim habet. *Quotiescumque causa dubia seu controversa est, permittitur permi litem cum adversario contestari, atque prosequi [illegible] ac rationibus suis Iudicis discernendo sententiam postulare*.

1 *Ludus*. Lusisti cum Titio, quem facta fraude vicisti, lucratusque ab eo decem; obligaris sine quæstione hæc decem restituere; at quia si usus fraude non fuisses, erat spes pro Titio, ut ipse te vinceret, haberetque âte similia decem, quæritur, an propter illam dubiam Titij spem, non solùm reddere debeas ea decem fraudulenter acquisita, sed etiam aliquid aliud, quanti scilicet spes hæc, considerata peritia ludentis, cæterisque circumstantijs, valebat.

c Less [illegible] Respondeo, non te obligari, nisi ad illa decem. Ratio est, quia in hoc casu spes vincendi in Titio est dubia, poterat enim & tu vincere etiam sine fraude: at nemo est cogendus solvere aliquid certum pro debito dubio. Dico (potius) tum, si certò perdidisses, te obligari, tum ad decem acquisita, tum ad alia decem, manifestum est.

d Less [illegible] 2. Dices si impedis Petrum v. g. vi, vel fraude à consequutione beneficij, debes ei id restituere, quanti valet spes beneficium consequendi, ergo pari modo in ludo. Respondeo in casu ludi prædicto spes Titij est dubia, nam, in ipso licet sit spes vincendi decem; est etiam in eodem, ut supponitur, æqualis timor perdendi alia decem; compensantur ergo inter se spes, & timor, & remanet in re libera, & certa possessione pecuniæ. At in casu beneficij non est in Petro timor perdendi aliud simile beneficium: Petrus enim habet spem obtinendi beneficium, sine timore, quod si non obtineat illud, debeat aliud simile pendere: quare remanet, ipsum habere spem acquirendi sine timore perdendi alterum tantum de suo, cum ergo ea spes sit iudicio prudentis pretio æstimabilis, restituenda erit eius æstimatio ab eo, qui per fraudem contra illam egit.

3 Sequitur alia difficultas: ludis cum eodem Titio, ac vincis facta fraude eius rationis, ut non possis esse certus, an ex ea fraude viceris, an ex arte, vel fortuna, ad quid obligaberis? Respondeo: e te obligo ad indagandam veritatem, quæ si sciri non possit, te obligo ad restitutionem, quia, perseverante dubio, melior est conditio alterius possidentis suam pecuniam iam, cum tu inceperis acquisita per hunc ludum possidere cum dubio, æquiparatus mala fide possidenti. e Filliuc. [illegible]

M

1 *Maleficium*. In dubio, an Magus Maleficium maleficio dissolvendum insciatur, quid nos licitè possimus, dicam suo infra suo loco. f In dubio, an Maleficæ transferantur re ipsa ad locum Sabbati, præsumendum esse transferri, affirmat Castropalaus, quem, si est otium, lege. g f [illegible]

g Castrop. [illegible] 2 *Mutuum*. Do tibi mutuo centum nummos cum obligatione reddendi mihi lucrum, v. g. decem post annum; & Dubium fit, an non transacto hoc sub uno anno, possimne ea decem accipere? Respondeo. Non parere, quia possessio stat pro mutuatario, qui est verus Dominus suæ pecuniæ, cum interius ea nummos da-

bium similem habeat ad retinendi, si bona fide acceperit, an possit retinere. Vide V. Bellinarie.

1 *Matrimonium.* a Si, facta diligentia, dubites de impedimento dirimenti ad ducendam aliquam, potes & illam sine dispensatione ducere, quia possidet tua libertas, dum incertum dubium est impedimentum: Quod si processu temporis impedimentum dignoscatur, necessarium tunc fore Pontificis Summi dispensationem, certum est; quia tunc cessat praesumptio pro libertate, sub qua contraxisti: Impedimentum aliquando apparere dubium, & esse vere esse certum, notat supra V. Dispensatio num. 4.

2 Quando impedimentum oritur ex delicto [illegible], vide V. Matrimonij. Quando oritur ex [illegible] impotentia, de qua dubites si [illegible] matrimonium, an superveniens, & alia similia raro contingentia, vide apud Doctores citatos.

3 Si post contractum bona fide matrimonium superveniat dubium, etiam in utroque coniuge de eius invaliditate, nec post diligentiam, veritas haberi potest, c potest utrque coniux reddere & petere debitum, quia possidet matrimonium, quod non est propter dubium superveniens à sua possessione spoliandum. Adde semper praesumi debere in favorem validitatis contractus. At si nondum inceperint adhibere diligentiam & utrique coniuges rationabiliter dubitent, non possunt vel d matrimonium [illegible] diligentiam moralem ad dubium dilucidandum apponere; & donec apparuerit, reputantur malae fidei possessores. At si alter dubitet, potest ille, e qui dubitat, ante dictam diligentiam reddere (non vero petere) debitum non dubitanti; Ratio est, quia contrahens, qui bona fide contraxit, possidet coniugem tanquam suum, ergo non est illo spoliandus, siquidem ipsi fieret iniuria, si debitum negaretur: Intellige, post primum bimestre matrimonij: In primo enim bimestri, cum [illegible] debitum negare, nec alter ius perfecti habent, & qui post [illegible] non reddere. f Quidam putant, etiam intra bimestre non [illegible] dicta ex [illegible] Quod vero hoc reddere debitum non necessario fieri debeat in [illegible] habitum cum affectu maritali, sed solum, ne à coniuge vexetur sua possessio; Vide apud Sanchez. g

4 Caramuel h concedit, dum adhibetur diligentia, posse praedictum dubitantem coniugem petere, & reddere; quia enim inceperunt (quod prudenter [illegible]) à sua possessione matrimonij bona fide concepti non sunt deijciendi. Sicut si Paulus bona fide praedium possidet, [illegible] quod praedium pertineat ad Petrum, debet illum possessione privari, [illegible] colligere possit, donec dubium elucidetur, quia contra possessorem debent rationes esse convincentes, nec sufficiunt probabiles, [illegible]. Hic ille contra Hurtadum [illegible] eodem citatum.

5 Haec post contractum bona fide matrimonium. At si mala fide utrique contraxit, nihil illis suffragabitur possessio, quia mala fides nullum ius tribuit; tunc ergo possidet certum Decalogi praeceptum, quod est certum; matrimonium vero, quod est veluti dispensatio sexti praecepti, est dubium; atque adeo nec coniuges nec reddere, nec petere, donec impetrent dispensationem, potuerunt.

Medicamentum dubium. Vide supra cap. 3. [illegible] num. [illegible] De Medico.

1 *Mense, qua vacat Beneficium.* Ultimo die Mensis Episcopalis vacat Beneficium per mortem v.g. Beneficiarij, nec sciri potest, an is mortuus fuerit ante mediam noctem, an postea, quando incipit i Mensis pontificij; Quid [illegible] Provisio Beneficij in hoc dubio, pertinere ad Ordinarium, an ad Pontificem? k

2 Respondent plures l magnae literaturae Doctores, si nemo est in possessione beneficij, nec ulla extat provisio à Pontifice, vel ab Ordinario [illegible]

nata,

a Vide V. Dispensatio V. [illegible] [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e Idem.
f [illegible]
g [illegible]
h Caram. [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
l [illegible]

nata, præsumendum pro Ordinario. Ratio est, [illegible], quia ius commune fauet Episcopo, per quod ipsi dicitur competere omnia Beneficia suæ Diœcesis: cum ergo hæc facultas sit à Summo Pontifice restricta contra ius commune, per ipsa facultate contra Episcopo, quæ [illegible], est in dubio [illegible].

3 Adumbro [illegible] hanc doctrinam ex alio principio, quia [illegible] in hoc casu possidet [illegible] Episcopalis, certum enim est, Episcopi diem esse incertam, an [illegible] sequens, qui addicitur Papæ, ergo præualet ius Episcopi in suo die [illegible].

4 Sed quid si formetur casus in contrarium, cuius meminit Pater Bardi loco citato, meminit tamen [a] Mendo (neque enim [illegible] possunt singuli Authores complecti) sic enim, beneficium vacare vltimo die Mensis Pontificij, nesciri potest, num ante, num post medium noctem vacauerit; pro quo præsumendum? Certè Dicebant modo laudati adhuc asserentes præsumendum pro Episcopo; quia ratio ab ijs [illegible] allata hic etiam viget. At ex illis alij nostri, & communi principio [illegible], præsumendum pro Pontifice: quia certa est eius possessio [illegible] die, [illegible] incertum, an dies sequens, qui pertinet ad Episcopum, inceperit [illegible].

5 Dicendum autem est mihi, secundo (si nemo esset in possessione, nec alia possessio &c.) si enim alter possideret Beneficium, propter præsumptionem possessionis, is, qui possidet, præferretur [b]. Contrahens (quando vterque possideret, & Pontifex prouisionem pro vno fecisset, Episcopus pro altero ex his, nec vterque ex ijs possessionem præcedisset) præualet à Papa propter dignitatem potioris esse præferendum [c], licet vterque [illegible] [d] Garcia, & Castropalao. [e]

Missa. Vide v. Legatum num. 7. in [illegible].

[illegible] *Mors* [illegible]. Anceps est vitæ [illegible] omnibus expressis diligentijs, an homo [illegible] à viuis desierit, nec potest contingere ad lapsum temporis, cum sciat ad præsumptionem mortis hominis requiri lapsum centum annorum: poteritne hac vxor licitè ad secundas nuptias conuolare? Respondeo, non posse: quia licet ipsa possideat libertatem suam, sed priori obligatio matrimonij, quæ non potest deijci, nisi certa sit mulier dissoluta per mortem alterius ex coniugibus, licet non probabilitatem sufficiente, vt [illegible] potest ex supradictis, possessio enim [illegible] non potest vinci nisi à rationibus clarè contrarium conuincentibus.

N

1 *Nobilitas.* In dubio quilibet præsumitur plebeius. Ratio generalis est, quia magis communiter contingit esse ignobilem, quam nobilem: ergo hoc præsumi in dubio debet. [illegible] Riccium [f] in praxi [illegible] ex Baldo aliisque.

2 *Nomen dubium.* [g] Testator instituit in suo filij tutorem Titium: inueniuntur autem duo eiusdem nominis, quis in tutorem erit instituendus, si non sint coniecturæ pro altero determinanto, qualis esset, alterum esse amicum Testatoris, propinquum, in negotijs eius dem versatum &c. Respondeo [h] tunc tutorem iudex Princeps declaret, quem ipse ex officio eligat: Ratio est clara decisio Textus, [i] suffragantque communia, quia, quicunque eligatur semper dubitabitur, an is eius sit Testator considerit. Nec possumus hic recurrere ad partis [illegible] modo dicendo infra V. [illegible], quia pupillus, qui est hac in re pars, non est aptus ad eligendum tutorem. Nec item possumus recurrere ad præsumptam voluntatem Testatoris, quia supponimus, non habere coniecturam aptam ad eam præsumendam.

3 *Quid de legato?* legat quis domum Titio [illegible], duo autem sunt Titij, nec apparent signa pro alterutro, qualia essent alterum maiori [illegible], esse propinquum, esse familiarem &c. Testatoris, idem euenire potest in legatis pijs, vt si legetur centum Ecclesiæ Sancti Bernardi, & duæ eiusmodi Ecclesiæ

sint

[a] Mendo [illegible]

[b] [illegible]

[c] [illegible]

[d] [illegible]

[e] [illegible]

[f] [illegible]

[g] Vide V. Testamentum [illegible]

[h] [illegible]

[i] L. Duo [illegible]

fit inter illam, fine vlla figuris distinctio-nis, quæ persuadeant pro alterutra: hoc autem essent, alteram esse Parochiam Testatoris, vel sitam esse in eius Parochia, vel esse eius habitationis proximam, vel fuisse eius peculiaris deuotionis, vel esse eius sepulturæ locum, vel similia.

3 Respondeo. Multi sentiunt propter similitudinem cum præcedenti casu de tutela, fore ut neutri dandum legatum, sed in legatis non piis cedere hæredi, in piis eligi debere ab Episcopo ex prædictis Ecclesijs, quam maluerit. Verum a vera mihi sententia est, legatum eiusmodi siue pium, siue non pium, esse diuidendum vtrique pro rata dubij. Ratio est, quia certò constat, legatum hoc non pertinere ad hæredem, exiuit enim illud Testator ab hæreditate: cum ergo dubium sit participent, ab illis duabus ratio postulat, vt pro rata dubij neuter defraudetur sua legati parte. Vide V. Restitutio, num. 1. & 2. Alia huc pertinentia lege apud de Lugo citatum.

Atque ex hac sua doctrina multa similia colligi possunt. Si promittas, v. g. præmium primò ascendenti Murum hostium, primo peruenienti ad metam cursus, primo nuncio de accepta victoria &c. duo que sint, qui sine vlla prælatione hæc exhibeant, cuinam præmium erit elargiendum? sanè diuidendum, quia æquale ius habent &c. quod si præmium sit indiuisibile, tunc sortitione res agatur, vt in simili dictum b est supra.

3 Nouitius. Post debitas indagationes decernere non valeo, an Nouitius sit aptus ad professionem emittendam, possumne illi suffragium dare ad professionem?

Respondeo. Cum certum sit insufficientius multis, atque adeò indignus professione, nisi probetur, hic multis & indiciis indicari non potest: cum ergo ex alia parte is habeat ius c ne à religione dimittatur, præsertim ad Nouitiatum fuerit admissus, prætulero hoc ius, quod esse ius statuis, mihi placet sententia de Lugo. d Quare secundum illud potes, immo debes pro ipso; secus illis iniuriam esses, suffragari. Contrà verò, si in sæcularis esset, deque eo agere-tur, an ad Nouitiatum esset admittendus, suffragari non potes: quia licet non debeat iudicari indignus, nisi probetur, tamen prætulero ius Religionis, quæ non debet admittere nisi probatè dignos; & ex alia parte, is nullum ius habet ad eiusmodi receptionem. Illud aduerte, ad indagandum sufficientiam Nouitij aptitudinem, posse eidem differi tempus professionis: nam quando Tridentinum e iubet Nouitium, finito anno, si idoneus fuerit, debere ad professionem admitti, nequaquam interdicit dilationem, quæ fit ob rationabilem causam, id enim de iure naturæ est, & sacra Congregatio f sæpe declarauit.

O

Obedientiæ votum. Vide verbo Sublime.

Officium Diuinum. Vide Horæ Canonicæ.

1 Oleum Sanctum. Parochus dubitat Primò. An ægrotum efflauerit animam, necne, vtrùm sacro Oleo illum inungere? Secundò, cum hoc Sacramentum non sit danandum nisi morti proximis, dubitat idem, An ægrotus morbo laboret periculoso, necne, vel ex Medicis, vel expectando per aliquod tempus, id valet, saltem probabiliter, dignoscere; quid agere? sicuro posset has diligentias præstare, sine controuersia ad illas tenetur.

Respondeo ad primum. Conferat g Sacramentum sub conditione saltem mente concepta, etiamsi ægrotus alia Sacramenta susceperit: quia ex vna parte non est priuandus tanto auxilio ægrotus, si fortè sit viuus, & conditio tollit periculum frustrandi Sacramentum, & ex alia parte possidet vita ægroti, etiamsi fuit prior, quam superueniat dubium mortis. Ad secundum; h confert item sub conditione, si capax est, nam licet in hoc secundo casu possideat morbus non periculosus, qui prior est, quam periculosus, tamen magnum bonum

ægroti

a Vide de Lugo de Iust. tom. 1. disp. 24. sect. 2. n. 212.

b Supra verbi Gemelli.

c Sup. Suar. tom. 4. de rel. tract. 7. c. 6. n. 14. & alijs. Suar. ib. Castrop. tom. 3. tr. 16. disp. 4. p. 10. § 4. n. d. De de Lugo de Iust. d. 4. s. 1. n. 1. n. apud

e Trid. sess. 25. c. 16. de Regularib.

f apud Barbos. in c. q. reg. 19. & 20.

g Suar. 3. p. tom. 4. disp. 41. sect. 2. n. 1. Castr. tom. tract. n. 16. disp. 1. q. 4. n. 1. d. 7.

h Coninck. de Sacr. disp. 19. n. 9. 14.

ægroti prævalere debet, quia priori, quando nullum incommodum sequitur, si non datur; nullum autem posita dicta conditione sequi, certum est. Si coram Deo eiusmodi ægrotus non est morti proximus, an adhuc validè, nec solum licitè Sacramentum conferatur, Scholastici Theologi est quærere.

1 *Dubi*. Qui dubitat de ætate requisita ad Ordines, an initiari possit. V. Verb. Ætas.

Qui verò rationabiliter dubitat, an ritè quo ad substantialia sit ordinatus, quid aget? Dubitat v. g. nec dubium potest vincere, an vera forma, vel materia adhibita sit, An illam ipse ordinatus non tetigerit, An Episcopus (quia v. g. erat Hæreticus) intentionem habuit initiandi &c. quid inquam, aget? Dico *e*, hunc velle se gerere debere, ac si non esset ordinatus, (quare puto non obligandum ad horas Canonicas si dubium sit de ordinibus sacris, cum possideat hominis libertas, quæ non est opprimenda ab obligatione dubia superveniente) vel esse iterum initiandum sub conditione, eo modo, eoque tempore, quo tradit idem Sanchez, *h* Ratio est, tum quia pejus est hominem carere ordine, quàm eo gaudere, ergo periculum carentiæ, tum quia sic ipsius Sacrificij, & sic fidelium ad accipienda certa, & non dubia Sacramenta; requirit hominem certò, & non dubiè ordinatum. Solùm invenio, *i* ordinatum Ordinibus Sacerdotio inferioribus constare dubio, quod ordinatus moraliter, non verò physicè materiam tetigerit, liberari posse à reiteratione talium ordinum, quia, modò postea receperit certò Ordinem Sacerdotij, nullum damnum sibi aut notabile oritur ex illa dubia inferiorum Ordinum susceptione.

e Sanch. ... l. ... & ... apud Diana p. ... q. 47. & 48.

h Sanch. ib.

i apud Dian. ib.

P

Paupertatis Votum. Vide V. Religiosorum vota.

1 *Peculium Filiorum*. Præmittenda hic sunt duo. Primò eiusmodi peculium quadruplex esse, Castrense, Quasi Castrense, Adventitium, Profectitium: quæ his ferè verbis Azor. *d* explicat ex Iure communi, nam iura propria quisque consulat.

2 Castrense *e* est, quod à Parentibus, vel quibuscumque alijs Filio familias in Militia agenti donatum est; vel, quod ipse Filius in Militia acquisivit, quodque, nisi Miles esset, acquisiturus non erat. Milites autem etiam hic dicuntur Nautæ, Remigesque, in classibus ad pugnam navibus navigantes, & quicumque Castris, arcibus, oppidis, alijsque locis præsunt, vel defendunt, vel Custodiunt. Præterea Castrense putatur, quod filius acquirit in Famulatu Regis, quandiu sedendo, vel negotiando ex peculio Castrensi forte lucratur.

3 Quasi Castrense *f* est quod acquirit Filius ex artium liberalium professione, vel ex publico munere, puta Advocati, Medici, Iudicis, Prætoris &c. vel ex Sacerdotij seu Clericatus proventibus. Eiusmodi etiam est, quod Filius, vel ex propria parsimonia, vel ex Regis liberalitate consequitur. Immo Clerico omnia bona, quæ alias Laico essent Adventitia, ipsi sunt quasi Castrensia. Talia ergo putantur, quæ ex Officio suo, vel ex sui Beneficij reditibus, vel aliundè, quàm ex bonis Ecclesiæ habet: bona enim, quæ ex Ecclesiæ rebus acquirit, sua non facit, sed sunt ipsius Ecclesiæ.

4 Adventitium est *g*, quod Filius aliundè, quàm ex re Patris, vel propter Patrem consequitur: Quare, quod Filius à Matre, vel ab Avis maternis, vel ab alijs extraneis accepit, adventitium est.

5 Profectitium est, quod ex bonis Patris, seu eius causa, seu proximè propter ipsum, ad Filium proficiscitur, modò Castrense non sit, vel quasi Castrense.

6 De acquisitis à Filio suo labore, vel industria distinguendum est. *h* Si enim is cum suis Parentibus habitet, eorumque bonis substentetur, vel lucretur, ex re Patris, v. g. colendo Patris agrum domino, & periculo eiusdem Patris, totum lucrum erit Profectitium. Quod si Filius vivat suis sumptibus, vel

d ... Azor ... l. ... c. ...

e L. Castrense ff. de Castr. pecul. ...

f L. fin. C. de advocatis divers. iud. ...

g L. cum oportet de bonis quæ lib. ...

h ... Azor ... c. 4.

suo periculo rem, seu peculium Patris negotietur, lucrum reputabitur Adventitium.

a Bon. [illegible] 7 Praemittendum e Sacerdote, in Peculio Castrensi, vel quasi, Patrem nihil iuris habere, sed proprietatem, & usumfructum eius esse penes Filium: ita ut ipse Filius censeatur Pater Familias, & de illo possit disponere sine Patris consensu, & quando est Pubes, vel non.

8 In Adventitio tum proprietatem habet Filius, at usumfructum pertinet ad Patrem. Quod si Filius a Patre superstite moriatur, tunc peculium Adventitium ad Patrem pertinebit, nisi Filius filios relinquat, nam tunc hi loco sui Patris succedunt. At si Pater ante filium obeat, bona Adventitia filio cedunt universaliter, nec enim inter Fratres dividenda. Quod si Pater Filium emancipaverit, dimidia pars usus fructus ad Filium pertinebit, dimidia remanebit in Patre.

In profectitio autem tum proprietatis, tum usumfructus omnino ius habet Pater, nihilominus eius spectat ad Filium; Quare Patre mortuo, dividendum erit inter Fratres perinde ac reliqua Patris bona.

Iam vero his praemissis, difficultas est huiusmodi. Quando Filius aliquid acquirit, & dubitatur, an ex re, vel gratia Patris illud habeat, an potius ex gratia sui ipsius, praesumendumne erit bonum Adventitium an profectitium? expedit enim id scire, ut videamus, an filius eius rei proprietatem habeat, an Pater. Respondeo, b si filius sit industrius, Paterque pauper, & indigens, iudicabitur Adventitium, utpote cum quae ex merito vel industria sola filii acquisitum, sicut propter contrariam rationem, reputabitur Profectitium. Quod si omnibus expensis adhuc res dubia manet, tunc locum habebit factum possessionis, hoc est, ut si quidem Pater rem illam possideret, reputabitur profectitium, si Filius, Adventitium.

b Bartolus in Tract. de [illegible]

Propter eandem rationem si, omnibus expensis, dubitetur, an bonum, quod acquisivit Filius, sit Castrense, an Adventitium, erit Castrense reputandum si possideat filius, adventitium, si Pater.

Sed quid, si neuter eorum possideat? De hoc certe casu nec Bartolus, nec Azor meminerunt. Equidem iudicarem, ponatur dubium tale, vel tale esse reputandum; atque adeo partem eius rei pertinere ad Patrem, partem ad filium. Ratio est, quia, ut supra c diximus, Regula est generalis, rem esse tradendam iuxta id, quod quisque participat: Cum ergo tunc Pater, & Filius sub dubio sint participes, ratio dictat, ut pro qualitate dubii participent de re.

c [illegible]

Percussio Clerici. Vide Verbo censura num. 2.

1 *Privilegium.* Praeadverte sequentia: Privilegium d personale est, quod alicui conceditur ratione ipsius personae, moriturque cum ipsa. Reale est, quod alicui conceditur ratione rei distinctae a persona, puta ratione dignitatis, officii, loci, &c. & perseverat toto tempore, quo durat res, cui adnectitur, unde est, quod ad haeredes transire solet.

d [illegible]

2 Rursus, privilegium Conventionale est, quod ex conventione, & pacto conceditur, quare appellatur onerosum. Gratiosum est illud, quod nullo onere gravatum conceditur: nam propterea appellari solet gratiosum, vel remuneratorium. Denique aliud privilegium derogat iuri communi, vel alicui tertio, aliud nulli derogat, sed solum favet ipsi concedenti, qui tale privilegium libere concessit.

3 His positis: si certum sit, te privilegium obtinuisse, dubites vero, an concessum ratione personae sit, an ratione rei, iudicandumne est esse Reale, an Personale? Respondeo esse distinguendum e. Si non derogat iuri communi, nec praeiudicat alicui tertio, sed soli ipsi concedenti, est iudicandum reale: si derogat, vel praeiudicat, est personale iudicandum. Ratio est, quia ex communi doctrina privilegium non derogans, nec praeiudicans est amplè interpretandum, Derogans vero restringendum: amplius autem est Reale, utpote ad haeredes transiens, quam personale.

e [illegible]

4 Rursus, si privilegium sit conventionale, in dubio, an concessum fuerit perso-

personæ, aut rei, respondendum est fuisse *a* concessum rei. Ratio est, quia concessio tale cum sit onerosum, & ex pacto, ampliari in fauorem recipientis merito debet: Quod si priuilegium sit purum, & pari modo dubitetur, rei ne, an personæ concedatur, erit distinguendum modo dicto, nimirum, præcedente, idque propter eandem illudem dictam rationem.

5 Præterea, si concessum tibi sit priuilegium, seu officium aliquod *Ad instar*, hoc est in hunc ferè modum: *concedo tibi hoc Officium, sicut illud habuit Prædecessor*, Dico, si Prædecessor prædictum officium, habuit etiam aliqua alia priuilegia personalia, participabis etiam & hæc, quia debes ad instar eius prædecessoris priuilegia acquirere. Respondeo, esse distinguendum. Si enim id euenit per liberam successionem (potest enim occurrere v.g., vt tu hæres succedas Testatori habenti aliquod officium,) sanè tunc non participabis nisi officium reale, non verò priuilegia personalia, quæ fortè ille habebat: Ratio est, quia, vt modò dixi, in solis Realibus datur successio, non autem in personalibus, & consequenter illud *Ad instar*, cadit solùm super officium personale.

At si id euenit per concessionem Principis, quia scilicet Princeps sic dicat: *Confero tibi Officium, seu Beneficium ad instar, sicut habuit tuus prædecessor*, est iterum distinguendum. Si concessio facta à Principe sub forma ordinaria, quæ solet fieri in prouisione eius officij, non extenderetur ad personalia: si verò fiat sub forma extraordinaria, quæ semper vitiosa fuerit, cum adiectione scilicet aliorum priuilegiorum personalium, extenderetur ad personalia. Ratio est, quia eiusmodi extraordinaria forma, cum sit maior Principis gratia, id extensiuè etiam videtur aliene, quod sic videtur sic forma ordinaria.

6 Denique, si dubitetur an priuilegium sit ... illo vti negari, quia casterà priuilegia certa est, concessio autem dubia. Contrà, si certus sis de priuilegio, at dubites, an illud fuerit reuocatum, personæ, reuocatum non esse, quia nunc possidet certitudo priuilegij, quæ non valet deijci ab incertitudine reuocationis. Sic alibi asserimus, Mendicantes *d* posse Benedicere paramenta Missæ etiam nunc, & infra docebimus *e* Episcopum posse absoluere ab accidentia Cœnæ Domini. Sic infra *f* etiam dicemus, eundem Episcopum posse suis subditis concedere licentiam legendi libros vetitos præter libros hæreticorum hæresim continentes, vel de religione tractantes, quia de his priuilegiis, seu potestate certò constat, incerta autem existente eorundem reuocatione.

Nonnulla huc pertinentia, Vide V. Confirmatio Priuilegij, & V. Iurisdictio.

1 *Professio Religiosa*. Si ambigit Religiosus, an sua professio sit valida, communiter Doctores *g* docent, præsumendum esse validam, quia constat de professione, sed dubitatur de eius valore. Adde semper iudicandum esse, vt sæpe diximus, in fauorem valoris actus, multo magis in fauorem Religionis, à qua iam contra subditum acquisitum est. Verum, quæso te, cur hîc non dicemus valere regulam illam generalem dictam infra V. votum, quando non constat de voto, eiusque essentia, prævalere libertatem? *h* cum enim in dubio, an sit valida professio, dubitetur de essentia ipsius, seu de constitutione ipsius, præualebit libertas, & inualida erit professio. Id alij docent, quam responsionem contra tot Authores semper vidi. Certè Caramuel *i* hanc sententiam sic fauet: *Ad proinde quod (inquit) consulitur de professione in dubio sententia dubia, rescidat libertatem fuisse professionem priorem, adeoque pro Religioso libertate standum. Erat tamen illa ... potius timida consultatio ... illum liberum declarandi ... Religiosorum ... Monasterij ... stabilitatem.*

2 Sed quid de Nouitio? Si enim dubitetur, an v.g. habeat annos sexdecim necessarios ad professionem, profitentur licitène, & validè profitetur? Respondeo,

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

i Caramuel ... Fund. ... 1472.

dem, certum est hanc, nisi à bona fide excusetur, peccato mortaliter, quia certum possideat ætas insufficiens, quæ est prius sufficienti, vt dixi V. Ætas; deberet Nouitius se inquirere ad professionem indicare? An vero sit valida professio certe dubio, iam vniuersaliter valida tenetur dubio, iam vniuersaliter valida tenetur præcedenti. Quod si, facta diligentia comprehenditur, ætatem dicti Nouitij insufficientem fuisse, tunc sine controversia ex Tridentino a repetitur in
a *Conc. Tr. sess. 25. c. 15. de regular.*
professio sexdecim, inualida erit: At si inueniatur postea habuisse ætatem sufficientem, dico, validam fuisse professionem. De hac vltima resolutione Caramuel b dubitat, aliisque decernendam relinquit. *Quia verisimile Nouitius* (ait)
b *Caram. [illegible]*
si profitendi [illegible], Prælatus, sive Religio non [illegible] consensisse ad [illegible] professionem (etiam quæ ad substantiam professionis [illegible]) iam [illegible] [illegible] professio esse inualida ex defectu consensus [illegible] excipientium. Hæc ex illo: Sed profecto, hic dicta præsumptio non adest, adest enim in Religione vniuersalis quidam voluntas admittendi omnes, qui legitimè se ipsos profitentur: at hic se legitimè [illegible] iam ætatem legitimam habet, vera iam ætatem legitimam habet, quare legitimè profitetur, ergo &c. quod enim ab ipso ex sufficientia non cognoscatur, nocere non potest prædicto vniuersali consensui excipientium. Vide quæ in simili alibi à nobis dicta c sunt.
c *[illegible]*

3 Si dubitetur, An metus fuerit incussus ad professionem emittendam, præsumendum est, non esse à incussum; quia possessio stat pro libertate, & regulariter metus, cum quilibet præsumendus sit fuisse bonus, & metum non incussisse.
d *[illegible]*

4 Rursus, si certum sit, fuisse metum, sed ambiguum, an grauis, an magnus, sed leuis, censetur hic fuisse e paruus, quia præsumitur, res fuisse in paruo, quia prætaliter possessio [illegible] metum in sua bonitate, atque adeo præsumendus est incussisse paruum, donec, magnum fuisse, demonstretur.
e *[illegible]*

5 Si denique Religiosus, siue propter metum, siue propter aliud inualida certò liberat professione: sed dubitet, vtrum ante vel post quinquennium illam ratificauerit, distinguendum f [illegible] num stabiliatur, an ratificauerit ante quinquennium, nò erit censendus ratificasse, [illegible] est, quia ante quinquennium ratificasse non præsumit Ecclesia; [illegible], ergo Nouitius remanet in possessione suæ libertatis. At verò si dubitat, an confirmauerit post quinquennium, iudicandum est confirmasse, nam elapso quinquennio, si Religiosus non reclamet, iam tollit omne dubium, quia enim non reclamare est etiam habere professionem priorem, & Ecclesia ratio habetur in hanc acceptat, solum exigit quæ reddat. Intellige, nisi adhuc duret aliquod impedimentum essentiale, puta, nisi ipse positiuè velit non profiteri, vel nisi aliqua solemnitas essentialiter necessaria facta non esset &c. tunc enim nulla emuscetur in foro conscientiæ professionis confirmatio, nam certe professionis confirmatio, nam certum certum est reclamare in foro exteriori, Religioso non permitti, quinquennio elapso, nisi prius probet habuisse causas non reclamandi.
f *[illegible]*

Promissio. V. Votum.

Q

R

Religiosum Primi. Vide v. Votum. professionem, 7 & 16.

1 *Religiosorum [illegible]* quo ad [illegible]. Vide verbo [illegible], & V. Votum. Quo ad Castitatem. Vide V. Votum. Quo ad Paupertatem hic [illegible] locus est dicendi. Præmittendum est, indubitatum esse g sententiam, posse Religiosum et sacerdotes, [illegible], Superioris, quam Ratihabitationem appellamus, aliquid expendere, [illegible], accipere &c. Hoc [illegible] quoties [illegible], [illegible] prudenter credunt Superiorem licentiam concessurum, si petatur; & ratio est, quia non sit contra paupertatem, quando dependenter à Superiore hac ratione subditus operatur,
g *[illegible]*

dependenter autem operantur fiets, dum rationem indicat habere licentiam. Et quamuis non a pauci ad licitam tacitam subintelligentem constituendam, requirere videantur, vt Superior credatur non solum licentiam concessurum, quo ad substantiam, sed etiam quo ad modum, scilicet, quod ille modus, quo hic, & nunc subditus expendit pecuniam cum praesumpta licentia, placeat Superiori, vel saltem, (Vt habet Sanctus b) non grauiter eidem displiceat. Nihilominus multi c probabiliter docent, hoc nunquam requiri (semper intelligo, quando displicentia Superioris non est adeo notabilis, vt trahat seu inferat negationem licentiae quo ad substantiam) non requiri, inquam, nisi ad vitandum veniale contra obedientiam, & ratio est, quia ex vna parte ea non est sub obedientia mortali d praeceptos prohibita, vt supponimus: & ex alia non est contra votum Paupertatis, quia iam adest licentia tacita, posito, quod non adsit displicentia Superioris quo ad substantiam expensionis, nec tanta displicentia modi, vt redundet in substantiam.

2. Petes primò: qua ratione prudenter iudicabit subditus, tacitam adesse praedictam veniam quo ad substantiam? Respondeo. Aduertat naturam negotij, & benignitatem Superioris, merita, & dignitatem ipsius subditi, familiaritatemque cum eodem Superiore, item quae res petitur, an magna est expendenda, etiam finis, & omnes circumstantiae operationis; licentia enim v. g. ad manufacturam etiam deuotionis elargiendam foeminae facilius dabitur Seruis, quam vxori, & facilius pro maxima beneficentia, quam pro leui quapiam puella, & facilius dabitur licentia expendendi ad emenda necessaria, vt ea superflua &c.

3. Petes secundò, ad maiorem huius Doctrinae declarationem: si Superior se declaret, nolle has praesumptas licentias, sed velle, vt subditus nunc solam praedictam licentiam posse licitè, quando prudenter iudicat, Superiorem fore contentum, [illegible] vt expendat, siue licentia: Vel si in aliquo peculiari casu declaret Superior. *Nemo expendat [illegible] quid ad [illegible] [illegible] [illegible] nisi expressam obtineat a me licentiam?* poteritne adhuc licitè vti ea tacita licentia [illegible] ille [illegible], si inficientur Superiori esse solum inuitus, quo ad modum? Respondeo, posse in vtroque casu, donec id sibi vitare obedientiae [illegible] Superior habeat. Ratio est, quia adhuc potest esse casus, in quo, etiam illis declarationibus extantibus, iudicetur Superior hic, & nunc non fore quo ad substantiam inuitus. Caueat interim subditus [illegible] coniecturas adesse, vt Superior possit [illegible] declarationibus quamuis non consentire, etiam quo ad substantiam: id enim illae declarationes tam rigidae significare videntur. His declaratis.

4. Dico ideo. Primò, non solum si sit essentiam certo moraliter constet, adesse eiusmodi licentiam tacitam, sed etiam, si e probabiliter, quidquid dicant ij, qui semper certam moraliter expostulant. Ratio est, quia, vt saepe dictum, probabilitas semper sufficit ad prudenter operandum. Secundò, me putare post Lessium non obligari Religiosum ad notificandum Superiori id, quod ex praesumpta licentia fecit, nisi in eo casu, quo constituat esse aliqua actio contra paupertatem, ad quam requireretur noua licentia, & ex alia parte deessent coniecturae, quibus dicta noua licentia praesumatur, lege f Doctores in margine laudatos. His declaratis.

5. Difficultas propria huius loci est, Quando eiusmodi tacita licentia est dubia, hoc est, Dubitas, An Superior licentiam concessurus sit, an licitè possit actiones possis contra paupertatis votum efficere? Respondeo negatiuè. Ratio est, quia in hoc casu certum est paupertatis Votum, seu certa, & firma est obligatio: at dubia exemptio dicta à tacita licentia; ergo votum, eiusque obligatio praeualere, necesse est.

6. Rursus, [illegible] vt cum Summus Pontifex causam quandam Vita-

rijs Generali commisisset, inueniremus in eo Episcopatu duo Vicarij Generales, nec appareret vtrum alteri praeincipalior, nec alteri capiti esse constigeretur, vtri potius, quam alteri rescriptum esse praesentandum, quis in tanta incertitudine praeferendus?

Respondeo, Vel rescriptum est concernens ad iustum contentionem, & tunc neuter a ex Vicarijs eligi in iudicem potest, partibus non consentientibus, sed recurrendum iterum ad Pontificem. Ratio est, quia, cum partes hic non conuenire supponantur, possidet ergo libertas vtriusque ad eum dubium iudicem [illegible] appellandum, & ex alia parte, cum neuter ex ijsdem [illegible] à Pontifice determinate designatur, neutri iurisdictio delegatur. At si partes consentiant in alterutrum, is eligi utique potest, quia tunc voluntas Pontificis, quae [illegible] partibus prouidere, pro ratione ab vtraque parte electo iurisdictionem communicare. Facit huc quod dixi V. Nouem d. [illegible] 1. de tenore. Vel rescriptum est gratiosum, quale est in Dispensationibus matrimonij, bigamiae, legitimitatis &c. tunc puto posse eligi b quemlibet ex duobus, quem volueris, in cuius fauorem emanauit rescriptum, seu dispensatio. Ratio est, quia praesumitur Pontifex designare eum, quem dispensandus voluerit, & ex parte in eius fauorem [illegible] Pontifex restringitur. Si simile quid eueniret in delegatis à Principe Saeculari, eadem resolutio erit eidem proportionaliter applicanda.

1 Resistunt. c Debes certo contium, dubias an sciueris debitor soluere [illegible] d [illegible]. Debes sub debito [illegible] que causas ex [illegible] ab [illegible] liberari. Ratio est, quia [illegible] possidet creditor [illegible] debiti, hic qui libertas. In probo casu, praesertim si cum [illegible] debitor, sed etiam Creditor dubitet de solutione, Laymann e docet probabile etiam esse, non esse dimidium, sed solum partem, pro rata dubij, [illegible]. Ratio, & quia [illegible] [illegible] probabilis est, quia, cum is non habeat, nisi dubium [illegible], non est aequum vt ex [illegible] [illegible], quamuis [illegible] habere [illegible] certum: solutum ergo, pro rata dubij [illegible] [illegible] supra §. 6. num. 3. Dico autem (in materia iustitiae) nam in alijs materijs multa aliunde sequerentur, vt explicui de Legib. f contra Laymann qui vero [illegible] idem esse probabile in materia [illegible], [illegible] [illegible] pro alijs materijs [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] satis pro modo authoritas Laymanni, & Dianae, qui non de alijs materijs, sed solum de materia iustitiae loquuntur.

2 Veniunt ad alia quae hic dicenda se offerunt ut delinaui.

Possessorem quemdam vel certo [illegible], sed ambiguum ex rem mea sit? ad restitutionemne tenetur?

Respondeo, vel incepisti obtinere bona fide, vel mala, vel dubia; de omnibus separatim.

Si primum, & deinde eu [illegible] incepit confurgere contra te dubium, [illegible] Inceptum eiusmodi dubium ex leuibus, vel probabilibus rationibus, aut ex meraliter conuincentibus, hoc est ex rationibus eius generis, quae omnem probabilitatem contrariam depellunt? Si ex leuibus, vel probabilibus, non teneris ad restitutionem, possides enim tuto diffringant contra omnes certiores non conuincentes; teneris tamen veritatem inquirere modo moraliter [illegible]. Si ex conuincentibus, tunc restitutionem [illegible] [illegible], mala fide, certa veritate [illegible] possessionem incipit non [illegible] [illegible], sed etiam expugnare.

3 Si vero incepisti mala fide possidere, locum quaestionem non datur, omnino enim restituere teneris, cum possessor mala fidei semper [illegible] [illegible], cui autem [illegible] & [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ex rem. 1. fine.

4 Denique, si dubia fide possidere incepisti, & ad indagandam veritatem [illegible] [illegible], nec est locus quaestioni, [illegible] [illegible] mala fide possidentibus

a Fam. lib. 3 de matrim. [illegible] Card. [illegible] de [illegible]

b Sanc. ib.

c Vide [illegible] [illegible] [illegible] d [illegible] de Legib. [illegible] e Laymann. [illegible]

f de Legib. [illegible] de Iust. [illegible]

id, vt omnes docemus; *a* quare obligaris, ad aquam diligentiam, qua verus Dominus possit inueniri, faciendam: Quod si hic inueniri non possit, cui res sit restituenda, mox dicemus num. 9.

5 Nunc doctrinae ratio monet, vt de hac diligentia sileamus. Primum omnium, cum diligentiam adhibendam esse dico, intelligo eam hic, tam in similibus, moralem & ordinariam; ad extraordinariam enim nemo, ex vi legis ordinariae tenetur. Deinde, si bonae fidei possessor incipiat dubitare, an res sit sua, videndum, an semper teneatur examinare, & inquirere veritatem? Item, an semper possessor dubiae fidei ad idem obligetur? Respondeo, Si ille incipiat dubitare, & hic fuerit, vel sit, dubius propter leues rationes, non tenetur: si propter graues, id est probabiles, tenetur. *b*

Ratio prioris dicti est, quia nemo tenetur inquisitionem contra se instituere ex leuibus rationibus; sicut exempli, Superior non tenetur, & forte non potest ex leuibus coniecturis moueri ad inquirendum contra reos, & multo magis nec ita aduersus se ipsum. Ratio posterioris est, quia tunc prudenter timere debes, ne tua possessio vacillet a contradictione contrarij, quae probabiliter sit apparentia, quando rem apud te retinere non poteris.

6 Item, si adhibita morali diligentia verum Dominum inuenimus, ei res restituenda; At si non inueniatur, poterit (tamen nonnulli *c* satis probabiliter) possessor sibi rem retinere, quia cum illa rationes, propter quas dubitat, supponantur solum esse ad summum probabiles, semper praeualebit possessio, quam quis habet, etc., cum possessio solum rei, et melior dicatur, pariter bonae [illegible]. Alij, *d* quos sequimur, [illegible] docent rem esse diuidendam pro rata dubij inter ipsum possessorem & alios, si qui sint; quia haec possessio nunquam dubie bona, ergo non potest [illegible] possidere. Quod si ij [illegible] inueniri possint, tunc rem [illegible] possessor retinebit; quia nunc nullus potest contra ipsum etiam sub dubio aliquid petere, ergo illa possessio, quamuis dubie bona, illi soli fauebit, illi, inquam, qui ab initio possessor bonae fidei fuit, de quo loquimur.

7 Inquires primo: & quis censendus sit verus Dominus? Respondeo, ille qui per probabilem aliquam rationem arguitur, non potest, si enim probabiliter arguitur possidere, non esse certo Dominum verum, & consequenter contra possessorem non praeualebit.

8 Inquires secundo, quid, si inueniantur duo, qui veri Domini appareant, nec possit digno[sci], quisnam ex his verus Dominus sit? Respondeo, esse rem diuidendam *e* pro rata dubij est enim regula generalis, rationi consonam esse membrorum impar hoc, quod quisque possideat, vt modo in similibus, & Verbo, ponens dubium num. 3. & aliis [illegible] saepe dictum est.

9 Sed quid, si omisit quis praedictam inquirendi diligentiam, & interim superuenit circumstantia, per quam Dominus verus non posse amplius inueniri, vt si mortui fuerint ij, qui ipsi testes esse poterant, valebitne ille rem illam retinere? Respondeo, eum mortaliter peccasse, sed rem retinere sibi licite *f* posse, quia posita mortali illa omissione, nemo nunc (quidquid sit antea) habet meliorem conditionem, quam ipse, qui bonae fidei possessor ab initio fuit, qui etiam rem possidet. Si vero ab initio malae fidei possessor, vel huic similis fuit, de quibus dixi num. 3. & 4. retinere non potest, sed pauperibus erogare tenetur (vt fuse explicat de Lugo *g*) vel per Bullae compositionem sibi consulere iuxta ea, quae docemus in expositione Bullae Cruciatae.

10 Denique, si adhibita diligentia, & Domino non apparente is, qui est bonae fidei possessor, rem consumpsit, vel vendidit, si post eam consumptionem appareat verus Dominus, ad quid huiusmodi possessor tenebitur? Respondeo, teneri solum ad restituendum Domino id, in quo factus est ditior, quia si post exhibitam diligentiam, fuit etiam possessor bonae fidei: at possessor bonae fidei.

a Lugo de [illegible] ... [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d De Lugo [illegible]
e Molina [illegible] Lugo [illegible] Bonac. de [illegible]
f Bonac. de [illegible]
g De Lugo [illegible]

fidei, ut est communis doctrina, non obligatur in similibus casibus, nisi ad restituendum id, in quo locupletior factus est. Quid si id dubitet, an in aliquo factus sit ditior? Respondeo, Tunc sibi persuadere licitè valet, se non esse factum a ditiorem, & sic potest nihil restituere, quia ex communiter contingentibus praesumitur lucrum vitiasse.

a *Dian. de Bonae. ap. ad Lugo de resp. 2. d. 8. s. 1. 8. §. 4.*

11 Petes, dum diligentiae exhibentur ad inveniendum Dominum, licetné eiusmodi possessori rem retinere, vel alienare? Respondeo posse retinere, sed cum intentione rem servandi tamquam in deposito, si enim hactenus non dat, poterit fortius durare eas (siquidem), si superveniente tamen daretur, postea quam difficulter posset postea recuperare? Si res sit fructifera, an possit colligere fructus, iterum supra V. matrimonium num. 4. Alienare autem non potest, nisi eum dubiis conditionibus, quas in simili dixi supra, & m., a quem locum remitto.

1 *Reus, & Testis*. Dubitant hi, an legitime interrogentur à Iudice, obligentur tamen ad eius mentem respondere, legitime? Supponimus hic obligari hos legitimo Iudici parere: nam caeterum infra à de reta hac re benignius disputabitur.

b *Insula. 2. n. 4. Reg. de Denyson a. Iust. n. Thom. 8. de Lugo de iu. Arist. n. 20 disp. 8. n. 1. Amico. de Don. Tom. 6. n. 14. de iur. disp. 13. n. 14. Dub. 11. Pasqual. decis. 118.*

Respondeo non b obligari, etiamsi Iudex praecipiat sub poena excommunicationis. Ratio est, quia Reus, & Testis sunt in possessione suae libertatis valendi aequivocare ex causa, ergo ab hac non possunt deturbari propter dubiam legitimam interrogationis; Causa autem hic semper intervenit, quia semper ij possunt velle custodire suam his, quo possunt non aperire veritatem ei, cui ex certa, & manifesta obligatione non debent.

2 Scito, quaestionem restitutae responsionem, si timeant à Reo, vel Teste magnum malum, non verò etiam, si illis certo modicum periculum aut similiter &c. Sed hi tenentur possim, ratio praedicta possessio libertatis in Reo & Teste atque peraeque, sive gratis, sive leve damnum timeatur.

c *Dian. p. 3. t. 1. r. 181.*

3 Lege c Dianam qui hanc doctrinam examinans, oppositam sententiam amplectitur. Unde colligit, quando superior inquirit generaliter de personis tamen delicti, cuius Author nescitur, posse se vocatum ad notificandum aequivocare, si dubitet, num infamis, vel indicia sint contra delinquentem, licet nunc delinquentem sciat. Nec contrarium docent, Sanchez, & de Lugo, in quibus iam potant. Audi de Lugo l. c. num. 4. Regulam hanc (inquit) non procedere admonet Sanchez num. 3. & 4. in rebus levioribus, ubi leve sequitur periculum, & in quibus, si certo constet, Iudicem esse verum probum, & petitam tunc Reus, quam Testis debent in dubio respondere, & manifestare veritatem. Hactenus de Lugo ex Sanchez. Vides? tunc solum constringunt hi Doctores Reum, & Testem, cum Iudex probus est, & peritus; tunc quia propter has circumstantias praesumendus est Iudex, certò legitimè interrogare; ergo iam non ferunt in casu dubio. Quare si verè perpenderat omnibus perfectis eiusmodi dubium, nunquam hi Doctores videntur nostram Responsionem in levi damno limitasse, solum aliquando ex peritia & probitate Iudicis, legitimam verò esse interrogationem collegerunt.

4 Illud nihilominus advertendum est, quando periclitatur bonum commune, vel Innocentis grave damnum, te interrogatum à Iudice debere ad eius interrogationem in similibus dubiis respondere, si salvam tibi fidei leue perseruas, tua quippe cedere hic tua libertas, & bonum commune, vel tua libertas, & bonum commune grave innocentis, at bonum commune semper tuum bonum peculiare est postponendum? & bonum grave innocentis tuo levi damno; nisi velis praeteres caritatis leges, debent anteponi.

5

1 *Scandalum*. Dubitat quis, an sua actio sit futura causa peccati in proximo, licitené illam exercebit? suppono autem, ipsum non intendere peccatum alterius; si enim intendet, erit causam alterius, & sine dubio peccantur

examinassem, et suo loco a dictum est.

Respondeo recolendo primò, quod diximus à ex Sanchez notavi, plures excusari à prædicto peccato scandali, quod ibidem indirectum vocavimus, quia vel ipsi tam probi sunt, ut eorum malum exemplum parum noceat, vel qui videntur, tam faciles sunt, proclivesque ad peccandum, ut qui suo exemplo occasionem illis obtulit, non censeatur eos moraliter inducere.

Hoc posito, affirmo licitè prædictam actionem exerceri posse. Ratio est, quia tunc pecco peccato scandali, quando actio mea moraliter censetur inducere proximum ad peccatum, ut iam dictum est. Sed quando dubito, an mea actio futura sit causa peccati in proximo, non censeor ipsum inducere ad peccatum; ergo &c. Minor probatur ex Doctrina toties allata, neminem in dubio censendum commisisse c delictum, & amorem, nisi contrarium constet, debere reputari bonum; nam inde fit, ut quoties dubitem, an proximus sit actione futurus peccaturus, debeam deponere, immò repellere hoc dubium, & censere illum non peccaturum, atque adeò putare meam actionem nequaquam inducere proximum ad peccatum.

1 *Sepeliri in loco Sacro*. Potest, cùm dubitatur, an sit Baptizatus, in loco Sacro sepeliendus reputandum esse; quia certè possidet in puero Paganismus, qui fuit ante Baptismum dubium; at spectata Ecclesiæ benignitate, sepeliatur, d usurpando ceremonias Sacras sub tacita conditione, si est Baptizatus: Ratio est, quia ipsa non præsumitur repellere ab Ecclesiastica sepultura, nisi certò non Baptizatos.

2 Qui se ipsum voluntariè e interfecit, non est Ecclesiastica sepultura donandus, nisi signa contritionis suorò dederit f antequam spiraret. Si quis igitur inveniatur domi laqueo suspensus, gladio confossus, in puteum projectus &c. nec adsint conjecturæ utrum ex se, an ab alio, vel casu occisus fuerit, an danda sit ei sacra sepultura? Respondeo g dandam, quia in dubio nemo præsumitur delictum commisisse: Contraria autem patrocinare, ut Judex posset hunc neque sine humationem facere, ut haberentur esse debeant. hoc est minimè non universalem præsumptionem, qua nemo est existimandus admisisse delictum. Si certum sit, aliquem sibi mortem conscivisse, dubitetur verò, an ex amentia, vel furore indeliberatè, an verò voluntariè sana mente id fecerit, h Layman docet, non esse sepeliendum in loco sacro, quia possidet certò delictum, & quia praxis Ecclesiæ eiusmodi occisorem arcere solet à sacra sepultura, nisi ex signis conjiciat, ex aliqua prævia causa in furorem abiisse, sed tu expende illud Canonis citati (voluntariè) & vide, an huic favere possit.

1 *Servus*. Certum est, te meo patri famulatum exhibuisse, seu ipsi operam tuam locasse; Incertum, an mercedem habueris, teneor absolutè loquendo ego hæres, ad exhibendam tibi congruam mercedem, quia debitum est certum, solutio incerta; gratuitè ergo debitum. Dixi (absolutè) nam si obstet legitima præscriptio, i vel quid simile, non versaremur in dubio, sed certa lex esset observanda.

De famulis exhibitis ultro à servis, vide V. Dacatio, num. 3.

Simonia. Contra Simoniacos, sive Communes, sive Confidentiales sunt multæ pœnæ præsertim excommunicatio, & obligatio dimittendi Beneficium Simoniacè obtentum. Et quidem, si simonia fuerit certò, & indubitanter commissa, te pœnis incurrisse non est, quod ambigamus. Si fuerit probabiliter non commissa, eas non incurristi, quia secutus fuisti, vel saltem sequi potes opinionem probabilem. At quid in dubio? Scis v. g. certò, te cuidam aliquod dedisse, sed dubitas, an dederis in pretium rei spiritualis, seu rei annexæ spirituali, an potius ob aliquod temporale, seu ob aliquod, quod solùm secundum habueris ad rem illam obtinendam.

Respondeo, te non incurrisse pœnas, quare posse te reputare liberum ab

a In nostra quæst. [illegible]
c l. Merito ff. de Eunt. [illegible]
d Bonacina apud Dian. [illegible]
e C. placuit [illegible]
h Laym. [illegible]
i Lege Mi... de usu. 45. [illegible]

obligatione dimittendi Beneficium, & ab excommunicatione. Ratio est, tum quia in a utroque foro non est imponenda, ut iubetur poena certa pro delicto incerto: tum quia possessio tuæ innocentiæ prævalet, donec certum delictum probetur. Quod si mala fide te in possessionem Beneficij immisisti, quia scilicet dubitabas de simonia patrata, peccasti quidem ex conscientia erronea, qua putabas habere malam fidem, & de hoc peccato debes in Confessione absolui: sed re vera ob rationes dictas nequaquam poenas incurristi; quæ solummodo contra non dubiam simoniam. Quare tunc depone illam erroneam conscientiam, & Beneficium retine.

a Lugo Fagnan. conf. ... lib. 1. b C. grauis 11 quod. ... c. Sabran. ... Malinguij ... d ... Conf. de mod. ... Bonacina ... Coronae.

2 *Sigillum Confessionis*. Cadere in sigillum Confessionis peccatum dubie ex confessione notum, dixi suo c loco; nec me obstat certissima sententia nonnulli aliqua in contrarium allata nouissime à Petro Bardi. d

c In opuscul. suo lib. 3. quæst. de confessione ... d Vide Petr. Bardi de conf. dub. ...

3 *Solutio debiti*. Debeo tibi centum ex uno, & alia centum ex alio titulo, si tibi solum centum duntaxat, pro quo debito satisfacio, si nihil exprimam?

Respondeo. Hic locum non habet quæstio de conscientia dubia: constat e enim id debitum extingui, etiam in foro externo, quod magis graue debitori, & Ratio est, quia quilibet censetur operari, quod sibi vtilius est.

e De Lugo aliquos ... de iustitia d. 38. sect. 6. n. 128.

Hinc debitum soluens, censetur id debito velle soluere potius pro debito iurato, quam pro non iurando; pro debito nomine proprio contracto, quam libero ex fideiussione; pro liquido, quam non liquido; pro anteriore, quam posteriore; pro debito, de quo maius interesse, quam pro minore interesse. Patent hæc doctrina ea, quæ dixi V. Donationum, 4.

5 Si tamen debes Decursa, & Capitale, & aliquam partem modo dicto soluis, pro decursis satisfacies, non pro Capitali, quia ad indemnitatem creditoris id merito decernit lex. f Quod si debita sint paris oneris, tunc iudicaberis soluisse omnibus pro rata, quia non est maior ratio de vno, quam de altero.

f L. prima de solut. & L. ... ff. de solut.

4 Dixi tamen, (si nihil exprimam) nam si debitor verbo dicam, vel mente voluit pro vno potius, quam pro alio satisfacere, eo dicto, vel intentioni standum erit, etiam in foro conscientiæ, quia obligatio tollitur dependenter à voluntate solutionis, quare cum per illam intentionem non ablata sit, non poterit illa obligatio per quamuis retractationem reuiuiscere.

5 Sed quid, si tibi debeo centum ex quocumque titulo iustitiæ, siue ex contractu, siue ex re accepta, siue ex iniusta acceptatione, & interim do tibi gratis centum, siue per remunerationem non debitam ex iustitia, siue per gratiosam donationem, nihil exprimendo, immo nihil cogitando de debito illo iustitiæ, intelligitur extinctum illud iustitiæ debitum, quod tibi mutuum siue dabo gratis? Respondeo, licet non extingui sit probabile, g quia debitum non extinguitur, nisi per solutionem; hæc autem donatio est: tamen etiam est h probabile, extingui, quia adest voluntas semper in homine implicita, & generalis satisfaciendi, prout paret, per ... adhuc suis obligationibus, quas ipse habet, tum in materijs alijs, tum in materia iustitiæ, ex qua sententia sequitur, si quis ex deuotione inferret Ecclesiam, recitaret coronam, diceret eleemosynam, Missæ interesset &c.; & deinde recordaretur se illa teneri, vel à Confessario tali sibi iniunxisse, vel adesse præceptum ex i faciendi, sequitur inquam, non teneri iterum id ea, quia fiat per illam generalem voluntatem illi satisfecit: nam propterea is, l qui nihil cogitans, decimas v.g. centum aureorum per totum annum spatium pauperibus dedit, si deinde aduertat, se centum debuisse reddere pauperibus ob aliquam obligationem, ad iterum illos dandum non tenebitur; & item Beneficiarius, qui centum Ecclesiæ suæ deberet ex omissione Officij diuini, eiusdem m Ecclesiæ, nihil de hac obligatione cogitans, centum v.g. vellem eiusdem pauperibus donasset, ad nihil, propter eandem rationem, amplius

g Bonac. disp. ... apud Dian. ... h ... i Vide Dian. p. ... resol. 17. & 37. l Diana in Dec. p. ... 13. n. 12. m Lug. d. ... Diana p. ...

sata

satis probabiliter tenemetur.

1 Dictum est de debitore, quando est se solum debitum: quid de creditore, quando sibi compensat de bonis, quæ potest etiam habere sui debitoris, pariter modo censebitur sibi compensare illud creditum, quod sibi utilius est? Respondeo ita, quod quia longe est à nostro instituto, vide, si lubet, apud de b Lugo. Dixi nihilominus de hoc breuiter supra Verbo *Compensatio*.

1 *Sponsalia*. Si dubium sit, post habita sponsalia, num aliquis defectus notabilis superuenerit, vel cognitum dubium fuerit, quæstio solet fieri, an possit Sponsus à contrahendo matrimonio resilire; Et regula quidem uniuersalis hæc dari à c Molina conuenit, quando sponsus, quamuis ignorasse defectum illum, ita erat affectus, ut, si illum agnouisset, adhuc contraxisset, non posse resilire, quia implicite habet uniuersalem absolutam voluntatem contrahendi, etiam sub eo defectu; posse, si in eo affectu non fuisset, quia prædictam voluntatem non habuit Autho. Sed nostra quæstio est, quid, si de eo animo dubitet sponsus? (nam si probabiliter iudicet, non habuisse, certè resilire, formando sibi opinionem practicè probabilem, posset). Respondeo, tunc expendendum d esse, an id, quod superuenit, vel de nouo cognoscitur, afferat sponso damnum notabile, necne: si afferat notabile, pro libertate sponsi decernito; secus, si solum afferat damnum leue. Ratio est, quia ex communiter contingentibus, in priore casu præsumitur sponsus non habuisse illam voluntatem; nemo enim vult promittere matrimonium cum tanto suo damno; at propter contrariam rationem præsumitur cum leui. Neque dicas: tunc in graui, quam in leui deberi vincere certa libertas sponsi, atque adeo posse semper resilire: ne id dicas, inquam, quia in damno graui cum præsumatur non adfuisse voluntas contrahendi, libertas sponsi possidet; at in damno leui, cum contra præsumatur adfuisse dicta contrahendi voluntas, non libertas sponsi, sed contractus sponsalitius, atque certa obligatio possidet.

1 *Subditus*. Si ambigas primò, utrum res tibi à Superiore præcepta, licita sit, an illicita; Secundò, an legitimus sit Superior; Tertiò, etiam sit certus Superior, an nunc excedat in præcipiendo limites suæ iurisdictionis, necne, te non obligari obedire, docent aliqui e, quia nemo est in potestate præcipiendi ea, de quibus dubitatur, an sint honesta, vel an sint extra suam iurisdictionem; prævalet ergo tunc subditi libertas. Aliqui docent f te obligari in hoc tertio (etsi non obligeris in duobus prioribus casibus), quia eo ipso, quod ille Superior est, & tu subditus, teneris ei obedire; cum enim certa potestas nunc possit, vincit à dubia exceptione exemptionis. Utraque sententia videtur probabilis.

1 *Suffragium*. Decretum fuit suffragiis secretis, Gabellam v.g. nullam populo esse imponendam, Beneficium, Cathedram, Officium, esse huic tribuendum concedendum, & similia, ad quæ decernenda licet sufficerent suffragia v.g. undecim ex viginti Senatoribus, seu Electoribus; tamen adfuere quindecim, quia dicendum tum omnes hi dubitant, an suffragium suum fuerit ex g primis undecim, adeoque an ipsi illam iniustitiam ipsi consumauerint, unde ad restitutionem teneantur; esto percusserint, quia concurrerunt decreto iniusto, ut notat Lessius loco citato.

1 Respondeo, tres esse sententias. Prima absolutè h affirmat, omnes ad restitutionem in solidum teneri, supra omnes contra viam causam aliquam; sicuti enim, si centum traherent nauim, licet nonaginta sufficerent, omnes tamen trahunt; ita in nostro casu. Secunda absolutè i negat, quia singuli sunt in possessione certa sui pretii, quam non tenentur alteri tradere, nisi obligatio sit luce meridiana clarior. Tertia denique k obligat quidem omnes, at non ad totum in solidum, sed solum ad partem pro rata dubii. Ratio est, quia solum ad partem clara valetur obliga-

obliga-

obligatio, si quidem omnes inceperunt dare suffragium cum dubio, an ipsi essent, qui inuste damnum decernerent, & datis suffragijs, tenebuntur idem dubium : ut supra diximus *a* incipientem possidere cum dubia fide, eademque dubia fide perseverantem, restituere debere. Cum ergo ex alia parte omnes sic dubitent, omnes participare debebunt de obligatione restitutionis. Alias rationes vide apud Molinam, & de Lugo loco citato : nam propterea hæc tertia sententia est recipienda; tum primam, & secundam, tum propter bonas rationes, quibus innititur, tum propter authoritatem hor Doctorum; imo audeam vocare improbabiles : & secundæ quidem etiam favent Doctores citati, & Doctrina allata supra v. restitutio num. 1. littera E.

a Vide v. Restitutio num.

3 Dixi numero primo (suffragijs secretis) nam quando suffragia sunt aperta, non adest simile dubium; quare peccabis & quidem mortaliter, si suffragaris rei iniustæ iam ab alijs conclusæ, quia consentis, ut dictum est, iniusto decreto : sed te non obligari ad restitutionem, quando tuo suffragio impedire sententiam nequis, docent probabiliter nonnulli *c*. Quod si res iniusta concludenda a posterioribus suffragantibus sufficienter erit sine tuo suffragio, tu tamen suffragijs iniquis iungeris, & peccabis, & restituere obligaberis, quia sic certam causam tunc iniusti damni das, ut docent communiter Doctores *d*.

b Layman [illegible] apud [illegible] *c Idem apud eund.*

1 *Testamentum*. Accepi fama, an Testamento (idem proportionaliter de legato) afferit fraus, possimne licitè ex vi huius Testamenti hæreditatem consequi ? Respondeo, si esset ea in possessione, vel in ea sit, non è levas; quia in dubio melior est semper possidentis conditio. At si hæreditatem nondum adivisti, maior est difficultas; assero nihilominus, te posse adire, quia fraus & dolus, ut post dictum, non sunt præsumenda, nisi certò constent.

d Tannerus [illegible]

Immo etiam si eadem ausis scires non quidem certo, sed probabiliter, ideoque post habitam bona fide possessionem non teneris dimittere hæreditatem ante iudicis sententiam, quia inter priorem, ut ex dictis constat, contra possessorem legitimum sola certitudo non verò probabilitas prævalet. Atqui hic est casus allatus supra n. 1. & 3.

3 Sed quid, si probabiliter adsit fraus, & nemo est in possessione hæreditatis? Respondeo tunc dividendam esse hæreditatem inter probabiliter prætendentes iuxta ratam probabilitatis. Immo idem dicendum est ex nostris principijs, etiamsi dubium sit de fraude, quando nemo possidet.

Vide V. Nomen dubium nu. 3. & V. Restitutio nu. 7. & 8.

Testis. Vide V. Reus & Testis.

Tutor. Vide V. Nomen dubium.

V

1 *Venatio*. Dubito, an fera laqueo tuo iniecta possit effugere, necne, & illam ego rapio. An primò tibi debeam feram? An secundò tibi saltem debeam, quanti spes illa valet, quod fortè tua fuisset. An tertiò omnem saltem solvere valorem laboris tui, quo laqueum tetendisti?

2 Respondeo. Non debeo. Primò *f* feram, quia in dubio, an fera amiserit libertatem, ut fera quidem præsumitur eam amisisse : si igitur ipsa adhuc libera censetur, ego utor iure meo illam capiendi.

f [illegible]

3 Non debeo. Secundò valorem spei ex de Lugo loco citato esse Lessius *g* Molina *h* & Layman *i* dicant, pro rata dubij esse feram dividendam. Ratio autem nostræ Responsionis est, quia licet mihi vel iure meo, esto per accidens sequatur frustratio tuæ spei in alio; ut patet, si ego utor iure meo initiandi ad habendum Beneficium, vel Cathedram, esto alter spe sua frustretur, &c.

g [illegible] *h [illegible]* *i Layman [illegible]*

4 Debeo *l* tamen Tertiò valorem laboris : quia huius certus est Dominus ille, qui laqueum paravit, & idem labor mihi viam stravit ad capiendam feram.

l [illegible]

1 *Venditio*. Committo tibi vestem, quam pro me vendas decem aureis, tu alteri

alteri vendidisti vestem, dubitasque, an postea in ipso emero pro decem. Et deinde alteri nomine tuo vendideris pro undecim: an verò tibi manserint, sed absolutè nomine Domini vendideris; Quid iudicandum? an priore enim casu non erit undecimus ille aureus, sed pretium tuum rei; in posteriore erit Domini; cuius fuit rei pretium. Respondeo, cum Lugo, a aliisque [illegible] in [illegible] constitutis, an hoc venditio nomine alieno fuerit, an proprio; & rectè. Verùm, si in hoc statu maneas, quae iuxtam non dirimas; nostra enim quaestio est, an adhuc remanente dubio post expensas coniecturas, standum sit pro Domino, an pro venditore. Dico igitur standum pro Domino vestis. Ratio est, iuxta dicta, quia prius fuit, vestem fuisse Domini, & hoc certum est; at postea dubitatur, an sors eius ab hoc venditore, praevalet ergo Dominus.

1 *Virgo*. Defloravit quis Virginem multa promittens, inter quae, [illegible] ambigit, an intercesserit promissio illam ducendi, vel dotandi, ad quid obligatur? Respondeo ad nihil, quia libertas ipsius est certa, promissio incerta. Vide V. Vota.

Idem b dicendum cum dubites, an Virginem per fraudem, vim, metum seduxerit, [illegible] casibus leges defloratorem urgent ad ducendum, vel ad damnum aliâ via resarciendum. Ratio est, tum quia possidet certa defloratoris libertas, tum quia nemo praesumitur c delictum fraudis commisisse.

At certo quis promisit dictam virginem ducere, vel dotare; sed dubitat, an ab ipso fuerit virgo inventa? Respondeo, iudicandam d esse, fuisse inventam virginem, atque adeo ducendam, vel dotandam à defloratore. Ratio est, quia prior est virginitas, quae est qualitas naturalis, quàm non virginitas; ergo possidet haec virgo [illegible] possessio potest, nisi ex aliis praesumptionibus [illegible] colligatur praesumptio contra illam, qualis esset eam habitasse in prostibulo, habitu meretricio incessisse, & similes à Menochio allatae loco cit.

Voti [illegible]. Vide V. Aetas.

Voti dispensatio. Vide Verbo Dispensatio.

1 *Votum*. Si dubites, an voveris, vel iuraveris, non e obligaris ad votum, etiamsi magis propenderes, f quod voveris, vel iuraveris; modo haec propensio lineam dubij non transiliat; Ratio est, quia semper possidet libertas. Et [illegible] esse pro debito incerto, certam solutionem exponere.

2 Idem dic, si dubites, an votum, seu promissio se extendat ad illam, vel illam materiam; v.g. an voveris in triduo te abstinere à lacticinijs &c. tum enim non debitas de tali rei promissione; At verò si certò promiseris, seu voveris, sed anceps es, an solveris, solvere g teneris, quia tunc possidet promissio, seu votum.

3 Si dubites, An res sint ita notabiliter mutata, ut excuseris à promissione, sine excusari h non poteris; v.g. iurasti seu vovisti ingressum in Religionem, à quo excusaris ob gravem habitualem morbum, deinde incipis bene habere, sed cum dubio, an restitutus fueris, teneris ingredi, quia obligatio est certa, excusatio dubia: Sed certè licet doctrina haec vera esset propter rationem dictam: circa quam tamen lege, quae supra diximus Verbo sponsalia; & expende affectum vouentis: an aliquid peculiare hic haberi possit, per quod excusaretur quis ab ingressu, si enim ingrediendo subiret etiam sub solo dubio, grave periculum reincidendi in morbum, excusaretur, eo modo, quo i supra diximus excusari quempiam à praeceptis in simili dubio periculi.

4 Si certus sis, te vovisse ieiunium v.g. Sabbati, sed dubitas, an dictum diem signaveris hac lunic, ob devotionem tuam particularem, an verò tanquam terminum, ut scilicet differretur ieiunium ultra illum diem, tunc, transacto sine ieiunio Sabbato, debes adhuc k ieiunare, quia possidet votum; certus enim es de illo, incertus de termino.

5 Si dubites, an tua verba contineant

uerim promisisse, tenearis potius, tenim promisisti, quam ... teneri, quia dubitares de ipsa substantia promissionis, certus de tua libertate.

6 Sed quid, si certò vouisti, vel iurasti, sed ambigis, An animum te obligandi habueris per illa verba, seu per illud iuramentum; & quid, si dubites, an tua verba inuocationem Dei, quae est de essentia iuramenti, libere tamen conscientia? Respondeo. Aliqui censent a in ... teneri obligari, quia possides promissionem; quod verò voluntatem attinet, ... est, & consequenter, tum nemo sit praesumendus velle peccare, aliud profitendo verbis, aliud habendo in animo, praesumendum est, te ... animum te obligandi. Puto tamen non esse improbabile, te nequaquam obligari, quia possides libertatem. Et dum solum voce tenus est promissio, verè dubitatur de substantia ipsius; dum dubitatur, an animum se obligandi, vel Deum inuocandi asserens, ergo dubium non potest praeualere contra certam libertatem. Nec obstat allata praesumptio, iuxta quam fateor, Iudicem iudicare debere contra promittentem: at in conscientia, si verè dubitemus, praeualebit, vt dictum est, libertas.

7 Si, cum certò promiseris, vel ... dubitas, num promiseris ingredi Religionem aliquam indeterminatè, an determinatè hanc. Vel num promiseris castitatem perpetuam, an temporalem. Vel, num Religionem hanc strictam, an illam laxiorem. Vel, num vouens dare centum, an ducentum; num maiores ... An minores; ... totumne Rosarium recitare, an tertiam eius partem, & similia, potes e eligere id, quod minus est; quia in his omnibus possides libertatem, quae non est à superueniente dubio comprimenda. Idem esse in legatis, V. Legatum, vbi notaui, & mox n. 13, aduerte necessariam cautionem.

8 Propterea rectè docet Sanch. d si vouisti orationem, vel eleemosynam, satis esse recitare vnum Aue, vel vnam largiri obolum; si vouisti dare plures res, satis esse dare duos, quod sufficienter ... est, ... V. eleemosyna.

9 Propterea item si vouisti sub conditionibus aliquibus; & dubitas, an scilicet ijs copulatiuè, an disiunctiuè, potes e putare, quod copulatiuè; quia id in ... te ... v.g. promisisti ieiunium, si tuus pater absens conualesceret, domumque rediret, nec potes dignoscere, an vtramque conditionem simul intenderis, an tantum vnam, v.g. sanitatem, potes putare, vtramque intendisse &c.

10 Propterea etiam si dubites in voto ieiunandi in ... vigiliam Natalis Domini, potes ... f ... quia potes eligere quod minus te grauat. Addo, te ... esse de ... incertis de obligatione, ergo praeualet in conscientia.

11 Pari modo, si certus es, te vouisse non ... vel certus es te vouisse ieiunare in vigilia v.g. Beati Aloysij: at incertus, num solum pro prima vice, quo Indis, vel pro prima vigilia anni, non obligaberis, g nisi pro prima vice, vel pro primo anno. Ratio est iam dicta, quia potes eligere, quod minus est.

12 Ex eodem principio resolue id, quod h alij ex alijs principijs rectè ... virum scilicet, qui ... non habentem copulam cum foemina, & sine dubio ... sit, an intellexerit etiam de copula licita, ... possit licitè vxorem ducere, illamque cognoscere? Dico enim, posse, quia potest eligere, quod minus est. Et certè votum est strictum, neque adeò ... siquidem est lex quam sibi imponit contra suam libertatem vouens, ergo constringendum est ad interpretationem strictam, ... extendenda ad latam; includendo in casu dicto etiam copulam licitam.

13 Adhaec, si certò scias te vouisse, v.g. Castitatem, dubites autem in saeculo, an potius in Religione solemniter ... non i ... ingredi Religionem,

[illegible marginal notes a–i]

[illegible] , cùm poteris eligere, quod malueris, cùm in hoc casu pari modo possideat libertas manendi in sæculo, servatâ in sæculo castitatem.

14 Eodem modo, si ambigis, an voveris castitatem absolutè, an conditionatam, si Religionem v. g. [illegible], potes [illegible] iudicare te conditionatam vovisse, quia id [illegible] est: At autem debeas ponere [illegible] conditionem, si à te dependeat, [illegible] à [illegible]. Quod si certò scias vovisse ponere aliquam conditionem, teneris illam ponere: at si dubitas, non teneris propter regulam generalem toties repetitam, quia præsidet [illegible] libertas.

a [illegible]

b [illegible]

15 Insuper, si dubites votum vovisse absolutè castitatem, v. g. ad honorem Dei, an sub aliqua conditione, vel pœna, si sanitatem receperis, vel si [illegible], potes tibi persuadere sub conditione, vel sub pœna vovisse, atque adeò ex sententia probabili infra dicenda, votum [illegible] esse reservatum, id enim [illegible] est. Si dubites, an conditio, sub qua vovisti, fuerit impleta, [illegible] [illegible] non esse impletam, quia tunc dubitatio est de ipsa existentia obligationis.

c Idem [illegible]

16 Denique, si dubites votum vovisse [illegible], vel [illegible], an [illegible] ingressum, teneris ad solum ad ingressum, quia hic minus certum est. Caramuel hic non improbabiliter [illegible] ad ingressum quidem teneri. Ratio est, inquit, quia malum est ingredi [illegible] egrediendi: nec [illegible] ullus prudens ad [illegible] [illegible]. Adde [illegible] illum [illegible] Religionem [illegible] [illegible] illi nullam [illegible] [illegible] illum esse [illegible]. Verum id [illegible]. Tribus enim modis contingere eiusmodi casus potest. Primò; si semel voveris per modum unius ingressum simul, & egressum paulò post faciendum. & hoc pacto, certum est, votum esse invalidum, quia totum complexum est malum, dum continet unam partem malam, videlicet egressum, qui saltem ex suppositione ingressus, & nulla rationabili causa interveniente, malum est, & tentationem sapit. Secundò, si ingressum solum voveas, de egressu vel nihil decernens, vel solùm de illo timens: sed tamen ingredi, saltem ad probationem, & hoc modo validum est votum, quia totum, quod vovetur, bonum in se est, & semper cum laude potest. Tertiò si voveas ingressum, & semul proponas, sed non voveas, egredi. Dico, hunc esse casum Caramuelis, & satis probabile votum hoc validum nequaquam esse. Dices enim, f aliquibus; At totum, quod vovetur, semper cum laude potest; ingressus enim in Religionem, qui solus vovetur, bonum quid est. Respondeò. Nego Antecedens; nam ingressus, potest referri ad egressum, quamvis sola voluntate propositum, & non promissum, malum quid est, quippe iam esse iur ad egressum, qui post ingressum bonum esse non potest, cum pari modo sit contra constantiam, & contra Religionis voluntatem, accepturæ eum, qui hoc animo laboret.

d [illegible]

f [illegible]

17 Redeo ad libertatem, quia potes id, quod minus est, in dubio eligere. Notare enim oportet id, quod [illegible], etiam notavi: non tantò id, quod minus est, [illegible], sed ex communiter contingentibus, ex vi loquendi, vel ex aliquibus adiunctis colligatur, te vere promisisse, quod minus est: nam tunc, ut ex se constat, non essentia in casu dubij, v. g. si in tua regione mensura vitalis sit magna, parua verò esset extraordinaria, magnam debes, si mensuram vovisti.

18 Rursus si vovisti Calicem, & dubitas, an aureum, argenteum, an stanneum, argenteum, saltem quò ad cupparam, debes, quia nomine Calicis intelligitur is, qui sit aptus ad usum sacrificij. Simili modo, si vovisti [illegible] permanere in sæculo, debes Religionem ingredi: quia illud (non permanere in sæculo) hoc sonat, id est Religioni se tradere, non autem eremitam v. g. [illegible] assumere, vel quid simile.

19 Si dubites, [illegible], promiseris debebis, [illegible], quia dubitatum [illegible]

an promissio fuerit facta tempore [illegible], vel phrenesis, obligaris ne tamen? a quia constat de promissione, ambigitur de excusatione. At Castropalaus b merito probabile etiam esse ait, te non obligari; non enim est certum votum, nunc constare de promissione, siquidem, dum dubitatur, an affuerit plena deliberatio, dubitatur de eo, quod necessario requiritur ad promissionem, atque adeo dubitatur de ipsa promissione.

a Sanc. l. 4. in Decal. c. 10. n. 14. & 23.
b Castrop. [illegible] p. 21. n. 4. & 5.

10 Si certus de promissione, vel voto, anceps sis, an promiseris tempore [illegible], idem c propter eamdem rationem dicendum est: solum [illegible] generaliter est advertendum difficulter contingere posse eiusmodi dubium: Primò, quia, ex communiter contingentibus, is, qui certus est de suo voto, certus esse debet de suo usu rationis, nunquam enim [illegible] vovere solet: ergo si vovet, sanus est; si vovit, sanus fuit. Secundò, quia qualitas, quae naturaliter inest, semper adesse supponitur, nisi clarè constet de opposito: at usus rationis naturaliter homini inest, ergo &c. Sed tamen omnibus his perpensis, adhuc res est dubia, [illegible] dictum est num. 29. probabiliter ex Sanchez obligari, & probabiliter ex Castropalao, non obligari.

c Castrop. [illegible]

11 Quod si dubites, an promissio facta fuerit sine deliberatione eo, quod [illegible] tempore irae, vel subitae passionis, eodem quo dictum est modo, non obligaris d quia dubitatur de eo, quod necessariò requiritur ad constitutionem liberae, atque obligatoriae promissionis. Marco tamen hic iterum, [illegible] non adesse e eiusmodi dubium, quia subita ira, vel passio non solet sufficientem usum rationis tollere; sicut occidentem aliquem solemus excusari à peccato, quem tamen regulariter non excusamus.

d Sanc. l. 4. in Dec. c. 10. n. 20.
e Fr. Sanc. [illegible]

12 Si voveris, vel iuraveris aliquid, quod nunc dubitas, an sit licitum, nec potest fieri certus de qualitate rei promissae, ad nihil obligaris, quia certa est tua libertas, & dubia obligatio, cum rem non esse illicitam, de [illegible] sit obligationis voti. Quid, si dubitetur, an [illegible] sit de meliori bono, sub [illegible] f explicanda? Respondeo, [illegible] obligari g ad exequendum illud bonum, quia eiusmodi votum honestum est, nec habet, unde [illegible], & [illegible] cum [illegible] possit. At quid dicendum, si certum sit, votum, vel iuramentum esse de re indifferenti, dubium verò, an sit de re bona? Respondeo, eiusmodi votum, vel iuramentum sub Deo [illegible] non est validum, quia [illegible] est certa: vota enim, & iuramenta soli Deo exhibita necessariò debent esse de bono, ut infra* dicetur. At iuramentum homini praestitum, validum erit, quia iuramenta, ut [illegible] h homini praestita valida sunt de re indifferenti.

f Infra l. 3. de voto n. 5.
g Sanc. [illegible]
* Infra l. 3. [illegible] de iuramento [illegible]
h Infra [illegible]

13 Si certus sis, te vovisse visitationem, v. g. Virginis Lauretanae, sed verò dubitas, an in eo voto incluseris laborem peregrinationis ad illam, satisfacere[s] hoc votum, si recreationis causa, vel negotij [illegible] Laureti, & ibi Sanctissimam Virginem visites? Respondeo satisfieri, non solum, si illuc [illegible] animo & visitandi, & negociandi, [illegible] est, sed etiam, si tale illud incertum [illegible], & non animo visitandi, illuc accesseris. Ratio est toties repetita, [illegible] libertate, incertum an incluseris dictum laborem peregrinationis, atque adeo, [illegible] de labore, cuius [illegible] libertas. Supersedeo à [illegible] similibus, nam ex allatis facilè [illegible] dilabuntur.

i Castrop. [illegible]

Usura. Vide Verbo Mutuum.

Atque haec de conscientia dubia, nimis fortasse contra nostrum institutum prolixa, sed profectò nequaquam inutilia, sufficiant.

§.VIII.

De conscientia Scrupulosa. Unde oriatur, & quomodo cognoscatur scrupulus.

1 Ex dictis supra §. 1. num. 6. cognosci, scrupulum esse leve fundamentum

momentum sui argumentum, quo quis mouetur ad credendum aliquid crimen esse, quod re vera non est: Scrupulosum autem esse illum, qui mouetur ex his leuibus fundamentis tantumque caret errore, vel dictitat, aliquid esse peccatum, quod non est. Oriri eiusmodi scrupulos ex varijs a causis; scilicet ex Dæmone suggerente, ex conuersatione cum hominibus scrupulosis, ex Ignorantia, addita aliquando ingenij perspicacia, qua quis cognoscit obiectiones contra suam actionem, sed nescit eas soluere; ex capitis imbecillitate, seu læsione imaginationis, ex mala corporis constitutione, præsertim malencolia, ex animi infirmitate, præsertim pusillanimitate, ex nimio amore sui ipsius, ex lectione librorum casuum conscientiæ in [illegible], ex Deo sic disponente siue ob pœnam alicuius peccati, præsertim superbiæ, vel ob pœnam multorum peccatorum, quæ quis commisit in adolescentia; siue ob maius hominis bonum, eiusque exercitium, & purgationem.

a Castrop. [illegible]

2 Sed difficultas hic intro versatur, qua ratione quis deprehendat, sua argumenta scrupulos esse, seque esse scrupulosum? ipse enim semper putat illud, quo hic, & nunc mouetur ad credendum, hoc esse peccatum, cum non sit, non esse leue argumentum, sed graue, & solidum; Si enim esse leue aduerteret, iam non sineret ab illo moueri, atque adeo scrupulosus nequaquam esset.

3 Dico (hic & nunc) nunquam ferè contingere, vt quis siue ex dicto Confessarij, siue ex experientia, quod hæc argumenta, quæ alias sibi solida videbantur, inuenerit leuissima, se cognoscat esse etiam habitualiter scrupulosum; verum deinde, in singularibus actionibus, leuia illa fundamenta ipsi offerantur vt grauia, vt scrupulum illa cognatur (?), & consequenter errare.

Confessarius certe, siue alius, vel mediocriter doctus facilius scrupulos alicuius, quam ipse deprehendet; quia in re aliena facilius adhibentur momenta, quam illa sunt, cognoscuntur. Quamuis igitur scrupuloso ex se sua actualia damni cognoscere difficile est, verum sequentibus remedijs iuuamen (?) afferendis.

Et quidem, qui scrupulis angitur, capit aliquando in vna materia, aliquando in omni: Alij scrupulis opprimuntur in peccatis præteritis præparatim (vt ipsi putant) sine dolore confessis, Alij in actionibus præsentibus exhibendis; Alij in cogitationibus, quibus se semper consensum præbuisse formidant: Alij in alijs, ideo remedia sequentia partim vniuersalia sunt, partim in vno, aliove genere, vt nimirum ijs vti quisque possit, quibus indiget.

Instructio Scrupulosi pro se ipso.

4 Primum, & pœne dixerim, vnicum remedium est pro omni classe scrupulosorum, vt eiusmodi morbo laborans eligat b pro Confessario, vel animæ directore virum doctum, & pium, cuius consilio paratus sit omninò acquiescere. Nisi sic animo sit paratus, & in operando deinde vere Confessario obediat, vel certe conetur, pro incurabili illum habe. Accessit ad me olim femina nobilis innumeris agitata scrupulis, totaque vehementer talis cogitata, spopondi me illam, pro virili parte, adiuturum, modò mihi promitteret se paratam esse obsequi meis consilijs, nec ad Confessionem iterum peccata deferre, quando ego non deferenda iudicarem, ad Sacram Communionem accedere, quando præciperem, & alia eiusmodi. Noluit bona mulier hæc mihi promittere, quare illam vt immedicabilem dimisi, velut i dimissam, deinde cognoui à pluribus prudentissimis Patribus fuisse.

b [illegible] Addere hic [illegible] remedium [illegible] medio D. [illegible] Nauarrus [illegible] ad [illegible]

Eiusmodi generis homines pro cerebro læsis habe, non pro scrupulosis.

5 Primum igitur vt dixi, remedium est, vt scrupulosus animo suo Directori se subdat omnino, illique credat, atque ea faciat, quæ is imponit, & quamuis ipse apprehendat grauissima argumenta peccandi, deponat libere conscientiam suam ex sola auctoritate Confessarij se docen-

decernit. Nec est necesse a, ut habeant suum iudicium, seu habere rationes intrinsecas, quibus mouetur suum illa argumenta, sed satis est, ut putent, se, etiam stante suo illo iudicio, non peccare: & certè de facto coram Deo non peccant; quia sequuntur sui Directoris dictamen, id, quod probabile est, sequuntur, atque adeò practicè prudenter operantur.

8 Secundò: quæ dicimus Scrupulosum, [illegible] pulosum, non solum ex consilio, ut [illegible] Directoris consilio, sed etiam habitualiter, Directionis, hoc est, ipsemet ut se operetur habitualiter, iuxta doctrinam Directoris, vel iuxta regulas sequentes; absque necessitate eas regulas semper apud Directorem deferendi, imò nec deferat: b & data nostra faciat contra suos scrupulos; prudentes enim [illegible] iuxta operando; quod si fortè inueniat, aliquando se venialiter egisse, in illa quidem materialiter se egisse, non verò formaliter, atque adeò non peccasse, pro certo, & tranquillo habeat.

9 Tertiò. Nihil putet esse mortale, nisi quod manifestè, & absque formidine mortale videatur. V. G. non putet se consensisse turpi cogitationi, infidelitati, blasphemiæ &c. nisi certò, & perfectè dicerent, evidenter videat consensisse; consensisse autem difficillimum fore; nè est in tentationi horum constitutis, qui potius mori eligerent, quàm mortaliter peccare. Expedit etiam similes cogitationes c spernere, nec eas ut peccata aperire Confessario; peccata enim verè non sunt. Tamen aliquando patet quis adeò esse scrupulosus, ut nisi iurare possit illud esse mortale, credere d non debeat esse mortale; Addit Io. Sanchez, e & merito, aliquos ita scrupulosos esse, [illegible] offendi, ut quod primo in mentem venit, statim admisisse putent, (contra quos quosdam huius ingenij) ij qui igitur, etiamsi putent se posse iurare in cogitationibus eiusmodi mentem [illegible] phantasiæ fuisse, sibi persuadeant nullum esse, & tunc solum credant peccasse, quando in actum exteriorem prorumperent.

8 Quartò. Qui confessus est dili- genter, ut sibi tunc videbatur, non turbetur bona fide, & deinde incipit dubitare, an sit confessus aliquod peccatum, vel circumstantiam, vel numerum, an cum debito dolore &c. etiamsi credat ritè se gessisse, f [illegible] nec indigeat nova confessione, licet aliqua peccata relinquenda sint peccata eadem, non confessa: & quidem Si g fecit. Scrupulosus non tenetur [illegible] nisi quæ possit iurare, & fuisse peccata mortalia, & nunquam fuisse confessam. Immo ex modo dicto habet, nec cum iuramento aliquibus esse fidem habendam, unde absolutè ij, qui scrupulosi sunt, non tenentur fateri peccata, quæ alias confessi, sed non confessionem bona fide factam confessi, tum quia ipsos ea confessos esse, præsumendum est, tum quia ne ipsorum scrupuli foueantur, à tali confessione sunt excusandi. Certè scrupulosi censenda aliquando sæpe confessionem non integram materialiter, ut h loco diximus.

9 Quintò: Scrupulosis sufficit mediocrem diligentiam apponere ad examinandam conscientiam pro confessione. Immo in generali, & frequentes. Immo in generalibus, & frequentius confiteri solum modicissima sufficit: ij enim si peccarent mortaliter, ubi confessi certè peccarent semper i habe[illegible] Hoc est [illegible], quod narrat de Lopez [illegible] *l quidam tamen nobilis, & qui ad [illegible] quæ prudentia, sed nimis scrupulosus cum confessionem generalem totius vitæ facere vellet, per quindecim dies se ad illam præparavit, & [illegible] folia de suis peccatis [illegible], quibus legendis multi dies non sufficerent. Sed neque his [illegible] [illegible], quæ fallit, [illegible] consilium capescere [illegible] Vallisoleti, ubi ipse cum regia curia [illegible], in eas tandem angustias [illegible] est, ut [illegible] [illegible] Dei tamen [illegible] providentia, ut ante mortem posset iterum confiteri.* Hæc de Lopez. Hic [illegible] à sua exacta examine [illegible] Confessione erat excusandus l

10 Sextò. nullam confidat in gratia Dei, [illegible], se aliquem nihilominus [illegible]. Deum, Sanctosque assiduè deprecetur. Petrus Cardinalis

a Vasquez, [illegible] [illegible] Tan. Lopez, [illegible] [illegible] disp. [illegible] n. 3. & 4.

b Vasquez, [illegible] [illegible] Nauarr. [illegible] 1. d. 3. c. 8. d. 5. n. 112.

c Granad. [illegible] d. 3. n. 3.

d Vasquez, [illegible] d. 3. n. 2.

e Sanchez Lemme [illegible]

f [illegible] qui [illegible] mortal. [illegible] Castro [illegible] & [illegible]

h [illegible]

i [illegible] d. 4. n. 3.

l De Lugo de poen. d. 16. sect. [illegible] n. 392.

dinalis Bellarmini probitate, & Sapientia non esse clariss. affirmasse, tum demum à suis scrupulis recessisse, cum aliquid lumen, quo cognosceret, se non suis meritis, ac diligentia, sed Dei miseratione, & Christi meritis fore salvandum.

11 Septimò, si est melancholicæ complexionis, abstineatque humores, sumat pharmacum, vtatur, à honestis recreationibus cum bonis amicis, sed non familiariter agat cum scrupulosis, ne magis inficiatur, abstineatque ab immoderatis vigilijs, & ieiunijs.

12 Octauò, sciat se aliquibus regulis generalibus, & quidem benignioribus vti posse v. g. licitum esse sequi quamcumque opinionem probabilem, etiam minùs tutam; Probabile esse id, quod aliqui Sapientes docent. Non obligari se abstinere ab ijs, quæ dicti, & rimorari faciunt, vel etiam, quæ sine sapientiam reprehensione alij vsurpant. Vota dubia, ac sine mulsa, & præcepta, nisi sint imposita, non obligare. Confessiones absque dolore sufficienti non ex industria factas, vel dimidiatas, non esse repetendas posse quempiam vti epicheia in legibus positiuis: hoc est, non peccare eum, qui violat legem secundum mentem legislatoris, licet offendat verba legis: nec peccare eum, qui eam absoluit iuxta communem sensum bonorum, licet in sensu strictior videatur. leges ciuiles de facto, vel saltem, & vel certè non frequenter obligare sub mortali: Ecclesiasticas item nec multas frequenter, vt latè dicitur & alibi. In audiendo Missam de præcepto vel recitandis horis ex obligatione satis esse attentionem externam, & se posse in quamlibet voluntariè distrahi: peccata dubia pro scrupulosis non esse sub obligatione in Confessione aperienda, multò minus numerum dubium, vel dubias circumstantias, immo omnia peccata dubia pro ijs censenda esse peccata.

Instructio Confessarij pro scrupuloso.

13 In seruanda omninò curet ea, quæ modo pro remedijs scrupulosorum dicta sunt, sed insuper ex prædictis sunt, & ipse regulas sequentes colligat.

Primò, non permittat scrupulosum suos scrupulos tanquam peccata confiteri: audiat nunquam confessiones generales, nisi certissimè constet de necessitate, illique persuadeat, vt à peccatorum præteritorum memoria penitùs ac à Dæmonum suggestionibus abhorreat, cogitationes turpes, infidelitatis, blasphemiæ, si semel aut iterum audire velit à scrupuloso Confessarius iudicans id ad curationem, & consolationem pœnitentis conferre id suspicatur, verum persuadeat pœnitenti, se sinon ad confessionem, sed ad consilium audire, si non sint certò peccata.

14 Secundò, dubitationes, & hæsitationes scrupulosi in mitiorem partem semper interpretetur, memor prædictæ Doctrinæ, quod dubia, quæ sunt ab alijs confitenda, non sint à scrupuloso, & dubia, quæ pro alijs fortasse peccata censentur, non præsumentur pro scrupuloso. Interrogationes minutiores, & fortasse necessarias pro alijs, ad cognoscendas species peccatorum, non inculcet. Scitè de Lugo *Repulsione prudentia Confessarij, ne nimium pœnitentem torqueat alij. Et alijs interrogationibus minutissimis, siquis quod nunquam ita exactè illum examinabit, vt ad alia dubitare non posset vlterius interrogari; sustinendum ex parte pœnitentis prudentia requiritur, ne se in examine conscientiæ nimium vexet, sed humano examine contentus sit.* Hæc ille: Si ergo id dictum est de cæteris, quid dicere de scrupuloso debemus?

15 Tertiò, cum sæpe Deo commendet, erigat animos; interdum item interdum asperè eum reprehendere, ac dimittere, si quando acquiescere iudicio directoris abnuat.

16 Quartò, efficiat scrupulosum, vt suo Directori pareat obedientia cæ-

eas ne Directori sui consilij rationes, & doctrinis scrupulosis regulariter afferat. experientia enim comperi, maiores scrupulos ab illa eam deducere, & sic magis offusceri.

17 Quintò, Docet non immeritò a Vasquez, difficile remedium posse adhiberi ijs, qui laxa conscientia cum faciles sint ad multa peccata committenda, scrupulosi in ipsis sunt actionibus, vel in confitendo: pro his ergo aliud remedium non suppetit, nisi quod à Confessario ad Dei timorem, & ad frequentes Confessiones, & Communiones adducantur. Interim tamen, si verè sint scrupulosi, non est cum illis tam severè, ut cum alijs agendum, sed regulæ prædictæ cum ijsdem benevolè, & prudenter sunt observandæ: secus facile propter molestiam, quam sentiunt, & propter laxam conscientiam, qua laborant, omnes Confessarij curationem defugient, peribuntque.

a Vasquez, [illegible] num. 8.

Finis Libri Primi.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.



LIBER



LIBER SECVNDVS

DE PRIMO DECALOGI

PRÆCEPTO.

Vnum Cole Deum.



NISI in Deum per fidem credas, ipsum colere nequaquam potes, cultum autem eiusmodi educat spes firmatque Caritas; nam propterea, vt ordine procedamus, casus circa Fidem, Spem, Caritatem, antequam ad præceptum Religionis de cultu Dei, quod primum est in Decalogo, veniamus, sunt breuiter præmittendi.

CAPVT PRIMVM.

De Fide.



a In EPH. l. 1. c. 4. art. 1. [illegible] FIDES, quæ est a Virtus Theologica, à Deo infusa, per quam firmiter propter ipsius Dei authoritatem assentimur iis, quæ à Deo reuelata sunt, & ab Ecclesia proposita, quinque præcepta continet, tria priora affirmatiua, atque adeo non obligantia ad semper, sed in quibusdam tantum, duo posteriora negatiua, ac propterea obligantia semper, & ad semper. Iam de singulis.

§. I.

De primo, & secundo præcepto, idest credendi, & sciendi certos articulos Fidei.

HAc de re egi dilucidè per occasionem inspiciens opusculo de expedienda Confessione lib. 3. cap. 3. §. 1. Id quod, ne lectorem meum ad illum locum exquirendum, cum molestia dimittam, hic repetere, aliqua tamen addendo, non otiosum iudico.

2 Aliud est quærere, quidnam credendum sit de necessitate salutis, seu medij, sine quo scilicet adultus iustificationem, atque adeò salutem consequi non potest, aliud, quid de necessitate præcepti tantum. De credendis ex necessitate medij sic habet perspicuè b Sanct. *In vigore non tantum Confessionis pœnitentem instituere prætendendo*, ... b Sanc. lib. [illegible] c. 8 n. 15.

G 2 addi-

addiscat, quæ credenda sunt, sed satisfaciet proponendo illi & explicando duo Mysteria, Trinitatis, & Incarnationis, *ut ea explicitè credat, & inducendo ad negligentiæ dolorem, & emendæ propositum (si quæ in hoc fuit.)* Hæc ille.

3 Tria hic tamen adverto. Primò infirmum morientem vel confiteri volentem supponi posse semel hæc mysteria credidisse, semel impletum, nam ea necessitate medij semel a sufficit. Benignius loquitur Castropalao, b dum de mysterijs asserit ad necessitatem medij ait sufficere ea implicitè credere, credendo scilicet Deum potentem remittere peccata, & gratiam, gloriamque dare, atque ideò raros, vel nullos, ex ignorantia.

a Vide sup. [illegible] b Castrop. [illegible] c [illegible] Vasquez [illegible]

Secundò. Rectè paulo ante dictum esse (si quæ negligentia fuit) nam communiter puto vix, præsertim mortaliter peccatum affuisse. Vel enim sunt pœnitentes ex urbanis, & cultis, & supponuntur scire, vel ex rudibus, seu rusticis, & supponuntur inculpabiliter c non advertisse ad tale onus.

4 Tertiò. Ab aliquibus d hanc necessitatem salutis multo benignius explicari. Instar omnium sit Emmanuel e Sà, qui sic habet: *Necesse explicitè credere Fidei Mysteria, quæ publicè in Ecclesia celebrantur, sentiunt multi cum D. Thoma; alij excusant multos ignorantia, præsertim rudes, cum dicunt, sufficere quod in illis, cùm Baptismo crediderint, quod credit Ecclesia. Quam opinionem nisi [illegible] Quid enim? Dicemusne potius infinitam Christianorum, aliorum bonorum multitudinem, qui de Mysterio etiam Trinitatis, & Incarnationis, nec quidquam verbi norunt, damnationis [illegible], si interroges? Tutius credideris condemnari illorum pastores ob negligentiam docendi hæc rudes.* Hæc Sà.

d Turrianus de fide disp. 17. dub. [illegible] e Sà. v. Fides [illegible]

5 *Quod ad alterum caput,* communior f sententia est, quemlibet Christianorum teneri scire, & credere saltem modo ad substantiam omnes Articulos Symboli Apostolici (excipe Communionem Sanctorum, cujus intellectus difficilis est etiam pro doctis.) Additur etiam modò Sacramentum Baptismi, Pœnitentiæ, Eucharistiæ, itemque Decalogum. Ratio est, quia quilibet tenetur ea scire, quæ pertinent ad suum statum, & officium.

f Bonac. [illegible]

6 *Dixi primò,* (quoad substantiam) ut significarem, necessarium non esse g memoriter ea callere (uti ferme fieri solet à tenera pueritia) si quidem satis est ea, quo ad res ipsas scire, præsertim rusticis & rudibus, qui fere dicuntur propter ineptitudinem excusandi sunt, h immo etiam hi fides facilè præstita possunt i scire, quantum sufficit, Baptismum, Pœnitentiam, Eucharistiam, Decalogum, adde & præcepta Ecclesiæ eo ipso, quod se esse Christianos baptizatos sciunt, & quod ad Confessionem accedunt, sacram Eucharistiam adeunt, atque inter Christianos versantur cum aliquo timore peccandi. Ratio est, quia hæc sunt signa, quod illa, quoad substantiam ab ipsis sciantur.

g Bonac. ibidem. h Lugo [illegible] i Sanchez [illegible] ll Lugo [illegible]

7 *Dixi secundò,* (quemlibet Christianorum) nam Pastores, Confessarij, Curati, & similes tenentur scire hæc cum aliqua maiori explicatione, nam quilibet ex præcepto tenetur scire ea, quæ sui muneris sunt, Prædicatorem autem munus cum sit alios docere, explicatius illa scire oportebit. Sicut etiam, qui alia Sacramenta præter prædicta suscepturi sunt, eadem, propter parem rationem, scire tenentur.

Excusantur tamen communiter multi ex inadvertentia, vel ignorantia; quis enim rusticum non excuset matrimonium ineuntem, vel parentem Confirmationem suscipientem, quando ad talia Sacramenta quamvis sine notitia ipsorum, bona tamen fide accedant? Qui eorum curam gerunt, minus excusabiles sunt, si non doceant.

Quando, & quales obligantur fideles elicere actum fidei.

8 *Vel primò* sermo est de actu fidei necessario necessitate salutis, & hunc quidem semel in vita elicere satis esse,

modò

[illegible] videretur tom. 2. Eliciendus autem est, ut primum propositi sufficienter fuerint articuli fidei. Id quod pro a infidele adulto, vel etiam baptizato, b sed [illegible] inter Catholicos, erit, quando per annuntiationem Euangelij instructus incipit tam prudenter cognoscere, mysteria audita esse credenda, & contraria ijs esse falsa. Pro fideli c autem, qui nutritur inter fideles, tempus hoc erit, cum primum rationis usum assequitur, quia tunc etiam ad alia praecepta incipit obligari. Cum igitur actus fidei ex necessitate salutis eliciendus, sit etiam, ut notatur, Theologis de necessitate praecepti, quia omnes obligamur facere, quae necessario ad nostram salutem requiruntur; consequenter ad talem actum, quam primum scilicet possumus (id enim videtur sequi ex tanta necessitas) eliciendum obligabimur.

Recte tamen pro praxi advertit Sanchez, d non esse cum pueris scrupulose agendum; hi enim quamvis statim ac pertingunt ad usum rationis, obligentur elicere talem fidei actum, tamen quia ipsi nunquam advertunt ad talem obligationem, vix possunt tunc, ut peccent non eliciendo. Adulti etiam inter fideles nutriti nec sunt pressius urgendi, ad eundem actum secundum tunc, quando didicerunt mysteria fidei, sint itaque Christi Domini [illegible], conciones, aliaque similia audiverunt, nisi pueritia ante [illegible] usum rationis, ijs mysteriis [illegible] semel assensum, atque [illegible] satisfecisse huic praecepto, iudicandi sunt.

9. Est secundo est sermo de actu fidei ex [illegible] praecepti, quo scilicet obligamur credere ea, quae diximus num. 4. Sane tandem nullum habui Doctorem, qui id explicando mihi satisfecerit. Unde omnibus perpensis dicendum tamen ut hoc, ita & alia similia [illegible] S. R. E. iudicio, primo per se & directe nunquam obligari Fideles ad credenda praedicta mysteria nec [illegible], [illegible] necessitatis praecepti fidei [illegible] semel & praecepti tamen

modo dictum est, quae ratione semel, & ad quae mysteria credenda sit obligatus; saepissime vero obligari per accidens [illegible] ut aliorum praeceptorum. Ratio prioris dicti est, quia, ut e obligatio [illegible], nunquam praeceptum aliquod obligat, nisi sit determinatum, cum enim [illegible] posse, ut indeterminatum, cum in [illegible] ctionem, non [illegible] praedicta [illegible] completam. talesque fuisse praeceptum confessionis, et item communionis extra mortis articulum, antequam Ecclesia determinasset tempus Paschale, docent [illegible] ex de Lugo. f At nunquam invenimus determinatum esse tempus, quo obligemur ad praedictum actum fidei eliciendum, ut ex num. sequenti patebit, ergo &c. Ratio posterioris dicti est, quia multoties occurrit, debere nos ad servanda aliqua praecepta elicere quosdam actus, qui necessario supponunt praedictum actum fidei, ergo tunc per accidens, ratione scilicet actus adimplendi, obligabitur fidelis ad eliciendum praedictum fidei actum, sine quo actus per se praeceptus constare nequit, ut ex num. dicendis a num. 12. clarius intelligetur. Hinc videt prudenter Christum Dominum praeceptum per se de praedicto actu fidei non imposuisse, quia satis superque esse iudicavit actum fidei ex necessitate salutis, & insuper alio necessario praerequisitos in servandis, ut dictum est, alijs praeceptis.

10. Confirmatur primo nostra sententia, ex Azor, g qui docet charitatis praeceptum tunc solum obligare, quando tenemur iustificari, & non habemus aliam viam, qua iustificari possumus, quia hoc praeceptum non videtur obligare, nisi ut medium iustificationis, vel ut dispositio ad illam. haec ex illo. Ex quibus colligo, similiter dici posse de fidei actu, & consequenter de actu spei (utrumque de h spe, & cum de charitate agam), haec me i reputans [illegible] (non teneri scilicet nos ad actum fidei, & spei, nisi quando tenemur iustificari per contritionem, & ego addo, vel per attritionem cum sacramento [illegible]), atque adeo ratione alterius actus supra

a Azor. l. 1. [illegible]
b [illegible]
c Ibid. n. 2. [illegible]
d Sanc. [illegible]
e De quo [illegible]
f De Lugo de Euchar. [illegible]
g Azor. [illegible]
h [illegible]
i [illegible]

ceptis, non autem per se.

11 Confirmatur secundò, discurrendo per aliqua tempora, quæ Doctores nobis contrarij assignare solent huius obligationis.

Primum tempus, quo Fideles per hos Doctores obligantur ad eliciendum actum fidei assignatur ab Azor; a quando obligatur quis gratiam per peccatum amissam recuperare, tunc enim non poterit actum v. g. contritionis, vel attritionis cum perceptione Sacramenti elicere, nisi credat ea, sine quibus constare hi actus nequeunt: nisi enim credat in Deum [illegible] ab ipso sperandam, [illegible] pœnas inferni, contritionem v. g. attereris, nisi credat Sacramentum Confessionis, cuius perceptione liberari à peccatis intendit, contritionem, attritionemve dictam exercere non poterit.

a Azor. p. 1. l. 8. c. 6. quæst. 2.

Verum quis non videt, vt ipsemet Azor vidit, & dixit, fidei actum tunc non præcipi nisi ratione contritionis, vel attritionis, non verò per se, nam propterea bene infert Sanc. b omittentem se tunc convertere, non peccare contra præceptum fidei, sed solum contra præceptum recuperandæ gratiæ: id quod verum est etiam in alijs casibus, quoties scilicet tale præceptum fidei, ratione alterius actus, hoc est, per accidens, obligare mox docebimus.

b Sanc. li. 2. in Dec. c. 1. n. 8.

12 Secundum tempus assignatur ex Valentia, c quando tenetur quis aliquid exterius facere, quod nequit commodè præstare sine interno actu fidei, vt si teneatur ipsam fidem exterius cōfiteri.

c Val. 2. 2. disp. 1. q. 2. p. 1.

At ibidem Valentia non fatetur, tunc non obligare præceptum fidei per se, sed ratione præcepti adiuncti, nempe confessionis exterioris: Immo addo, si quis verè exterius tunc fidem confiteretur, præscindendo ab omni actu fidei interno, non satisfacturum præcepto, id quod fortasse aliquibus Sanctis Martyribus accidit, quando toto animo intenti ad exteriorem confessionem, & ad tormenta patienda, minus ad actum internum fidei eliciendum, & cum exteriora confessione coniungendum attendebant.

13 Tertium tempus simile huic assignatur, quandoquis ex fidei hac obligatur, tam scilicet capax rationis, scire præcipua fidei mysteria, non enim commodè scire ea poterit, nisi illis assentiatur, sed iam vides id etiam esse per accidens ratione præcepti sciendi.

14 Quartum tempus ex Ledesma d assignatur semel singulis annis, quando tempus præcepti confessionis, & communionis instat. sed iam nunc non erit nisi ratione præcepti adiuncti. Quod si aliud præceptum tunc agnoscat Ledesma, gratis agnoscit.

d Ledesma 2. p. summæ q. 1. a. 8. concl. 4.

15 Quintum assignatur à Valentia e articulus mortis, quia tunc se debet Fidelis fidei actibus contra Dæmonem in ea necessitate munire. Sed rectè Sanchez f id tempus reprobat, cum nulla ratione, vel textu comprobetur.

e Val. 2. 2. disp. 1. q. 2. p. 3. concl. 2.

f Sanc. lib. 2. in Dec. c. 1. n. 2.

16 Sextum assignatur ab eodem Sanchez g quando quis gravem aliquam contra fidem tentationem patitur, tunc enim tempus est resistendi contrarijs fidei actibus. Sed certè hoc etiam gratis dicitur. Primò quia potest is alio, v. g. mentem divertendo, tentationi non succumbere, ergo non habet necesse per contrarium fidei actum ei tentationi obsistere. Secundò, quia nimis durum putarem tentationem fidei ad illam oppugnandam sub mortali obligare ad contrarium actum: certè tentatum ad odio habendum Deum, non obligas ad actum contrarium amoris eliciendum, satis enim erit non consentire tentationi, cur igitur obligabis in tentatione de fide?

g Sanchez ibi.

Dices posse aliquem non posse vincere tentationem contra fidem, nisi eliciendo actum contrarium, tunc is tamen obligabitur ad actum fidei. Respondeo tunc etiam esse per accidens ratione scilicet huc affecti, vel certè ratione præcepti negatiui, de fide non abneganda; nō verò ratione præcepti positiui de fide credendi, de quo hic sermo est cum contrarijs Doctoribus agimus. Adde Primò, hunc casum fore tam rarum, vt vix possit in moralem considerationem cadere. Adde Secundò, quo modo sciet tentatus, talem tentationem contra fidem

dem

dem non posse alio remedio, atque virtutum actibus vinci, sed solum actu contrario fidei? quis et id affirmabit? ergo licet apparet per tuam doctrinam scrupulos impertiendibus, & nil praeterea. Meam vero in simili approbat Castropalaus a qui loquens de necessitate Orationis sic habet. *Neque ob hac necessitate in supradictis casibus contingere censeri, quia obligationis invincibiliter ablinsierit: cum nec significat gravitatem tentationis, nec periculum, nec orationis necessitatem. Sic Valentia, Lessius, Suarez. Hac Castropalaus.*

17 *Septimum* tempus assignatur à Barnes, b quando adest gravis tentatio etiam in aliis materiis, tunc enim recurrendum est ad Deum, quod non potest fieri sine actu fidei circa ipsum Deum, ad quem confugi non potest, nisi illi credatur. Sed iam vidi, vt in superioribus dictum est, id esse ratione actus, [illegible].

18 *Octauum* denique tempus assignatur ab eodem c Sancez, cum primum fides alicui sufficienter proponitur, quia cum actus fidei sit de necessitate medij, non est ratio, cur quam primum non amplectatur. Sed hoc certe non negatur, vt numero 8. vidimus cum id sit ex necessitate medij; At vero hic loquimur de necessitate praecepti dumtaxat.

19 Ex his duo illa numero 9. dicta facile colligis, & saepissime per accidens urgere praeceptum de actu fidei & rationabiliter proinde praeceptum per se & directe exigens illum actum, impositum non fuisse.

§ II.

De Tertio Praecepto fidei, illam exterius confitendi.

1. Regula prima. Tunc d fidem exterius confiteri sub praecepto debes, quando exterior eius confessio necessaria est, vel ad Dei maiorem honorem, vel ad animae proximi salutem, vel tuam. Ratio regulae est, quia etiam & aliarum virtutum actus tenentur in praecepto, quando sunt necessarij ad finem charitatis erga Deum, erga proximum, erga se ipsum. Et cum Valentia e illud (inquiunt) quod fecit, semper tenentur, cum deberet aliquis honor simpliciter à Deo subtrahi, nisi te non confitente.

2 Regula secunda. Quando non est necessaria, vel non vtilis, quin potius tua exterior fidei professio perturbationem gigneret, peccabis f eam exhibendo venialiter, vel mortaliter iuxta perturbationis mensuram. Ratio est, quia nisi forte (vel certe saepissime accidit) à bona fide, & inaduertentia excitandae perturbationis excusareris, temere agere, & imprudenter.

Ex his duabus regulis fere omnes fere particulares casus decidendi, quorum aliquot producam hic in gratiam lectoris, & soluam.

Primus Casus.

De Interrogato de sua Fide.

5 Quidam, imaginario gladio, mulieris in eum extendentibus minatus est, vt diceret, quisnam ex ipsis Catholicus esset, nam eos occidere omnino se velle asserebat. Nemo ex Catholicis suam fidem fassus est, & recte ab ipsis factum esse Theologi g pronunciarunt, quia nullus inde honor Christi Domini periclitabatur, & contra illo, cum publicam authoritatem nõ gereret, potius suis illudendus, quam audiendus. E contra, Iudice seu publica potestate interrogante Christianum de sua fide, tenetur h interim, cum mortis periculo, fidem fateri, secus magnus Deo, & Christo Domino honor subtraheretur. At vnde tantus subtraheretur honor? Respondeo, id supponere Doctores, & colligunt ex sensu Ecclesiae primitiuae, quae se in eiusmodi casu obligatam esse fidem fateri semper existimauit, & merito, quia vere magnus est Dei honor, quod Christianus coram Principibus huius saeculi contra obstrepentibus, fidem suam fateatur. Praeterea, dum mortis, & periculis [illegible] nisi in publico iudicio fidem negat, quam

ce sit, nimirum in medium eius veritas confirmatur, atque in Regnis [illegible] [illegible], quare, si quando cancellor eius confessio viget, tunc certè vigere, nullum est rationabile.

Atque hinc restè colligit S. Thomas, si vir admodum gravis interrogetur etiam à privatis, v. g. ab hæreticis, ipse autem si taceat, vel respondere [illegible], magnum aliquod populo scandalum merito rationabiliter timeat, tacere non posse, quia in illis circumstantiis magnum Dei honor externam fidei confessionem exigit, ut supponi.

Secundus Casus.

De interrogato. An sit Sacerdos, vel quid simile.

4 Si quis interrogetur ab hæretico, v. g. Primò, esse Sacerdos, vel Monachus? Secundò, Audiuistine Missam? Tertiò, Abstinesne à carnibus die Veneris? Quartò, esse Papista? [illegible] quæ interrogatur has interrogationes quasi interrogantem æquivalere huic: esse Catholicus? obligaturne fateri se esse talem? Respondeo, a si interrogans est privata persona, non obligari, sicut patet ex dictis. At, si sit persona publica, dico, adhuc non obligari, sed silere, vel responsum eludere posse in prioribus tribus interrogationibus, obligari tamen fateri se esse talem in quarta. Ratio est, quia in quarta illud (esse Papista?) æquivalet illi (esse Catholicus?) in tribus prioribus non item, multi enim sunt Catholici, qui nec sunt Sacerdotes, nec abstinent à carnibus feria sexta, nec Missam audiunt, &c. An possis potestatè respondere, te non audivisse Missam, non esse Sacerdotem &c. dicam mox §. 3. num. 3. [illegible]

a Dast[illegible]

Tertius Casus.

De non obediente persecutoribus Fidei.

5 Ejicit Tyrannus Christianos à suis Regnis, vel quasdam pœnas pecuniarias contra illos statuit, vel præcipit, ut certas vestes ferant in signum suæ Religionis, teneturne quis abire in exilium, vel pœnam solvere, vel illud signum ferre? Sic enim obediendo teneretur profiteri se, atque adeò fateri se esse Christianum. Respondeo non teneri. Ratio est, quia ex una parte Tyrannus non viribus agit, & nec alia ad sese propalandum, nullo interrogante, nemo à tenetur. Excipe b nisi fortè magnus Dei honor, vel spiritualis proximorum salus aliud requireret, id quod colligi ex dictis potest. Propter eandem rationem teneretis c [illegible] contra te decisionem, si sic crederes, te in[illegible] tempora [illegible] posse alterius fidem [illegible], ut restè monet Castropalaus. d

6 Quid autem? potest ne Christianus fugere à Regno, in quod immensam supereminentia persecutio contra fidem? Respondeo cum eadem exceptione, si periculosus sit constitutionis, vere fugiendo, periclitante Dei honore, vel salute animarum, utique muneris observatione, fugere non potes; secus potes, ut modò dictum est. Quando solum esses utilis, non tamen necessarium, potes remanere, sed non obligaris. Quando denique remanendo turbares potius, quam rem Christianam promoveres, peccares non fugiendo, propter malum, quod infers, nisi ex bona fide, & ignorantia esses, ut supra dixi, inter [illegible] excusandus.

Quartus Casus.

De vidente sacra contemni.

7 Si aspicias Turcam, vel Infidelem quempiam, v. g. sacras Imagines conculcare, Virgines sacras, & templa profanare f teneris, si potes, illos cohibere, etiamsi cum vitæ periculo, et Christianitati[illegible] manifestare oporteat. Ratio est, quia ita exposcit Dei honor, & veræ fidei [illegible], si potes, loquuta, nam si tua prohibitio, seu conatus non dicentis profutura, non est caput, unde obligeris.

b Reverdi. [illegible]
c Castro. [illegible]
e Castrop. [illegible]
e Ale Rod[illegible]
Castrop. [illegible]
f Azor [illegible]

§. III.

De quarto Præcepto Fidei illam exterius non negandi.

1 COnnexum est hoc cum præcedente præcepto: si enim exterius fides est confitenda, certè à fortiori nunquam exterius neganda; illud addit, quod, cùm sit præceptum negatiuum, efficit, vt nunquam liceat exterius absolutè negare, etiam si interius mente fidem quis teneat; præceptum enim fidem exterius non negandi est distinctum à præcepto nunquam negandi interius, de quo in §. sequenti.

2 Regula vniuersalis est hæc. Omnia illa verba, vel actiones vitare ex hoc præcepto debemus, quæ sunt ex se, & spectatis circumstantijs significatiua internæ denegationis fidei, vt esset v. g. dicere, non sum Catholicus. Quæ verò non sunt absolutè significatiua internæ denegationis fidei, non tenemur vitare, vt v. g. dicere non sum Italus. Quæ denique sunt significatiua internæ denegationis, vel ex instituto particulari aliquo, vel per accidens, licet absolutè teneamur vitare, ne demus ansam credendi alijs, nos fidem negare, ex causa tamen licebit non vitare, quia tunc necessitas causæ excusabit. Vt v. g. vti communibus vestibus Infidelium. Ratio regulæ, quæ ex casibus particularibus mostrat clarior, est, quia præceptum de quo loquimur, prohibet, ne exterius negemus fidem, ac satis id seruatur per dictam regulam.

Primus Casus.

De negante se esse Catholicum, vel quid simile.

3 Certum est, id licere nunquam, etiam si quis sciat, hoc esse vnicum remedium vitam seruandi, neque; siquidem id esset absolutè exterius negare. Quoniam verò aliquando contingere posset, vt nomen hoc (Christianus v. g.) apud aliquas gentes non sit significatiuum Religionis, sed Nationis, vt in India Occidentali contigisse, tradit est Bonet; a vbi nomine Christianum, intelligebant Hispanum; ideò tunc posset quis sine mortali negare se esse Christianum, quia non negaret nisi se esse Hispanum; quod esset leue mendacium, &c. si docerentur leges iustæ ac proinde, hoc mendacium quidem esset.

Idem dic de negare se esse Sacerdotem, Clericum, Monachum, se audiuisse Missam, se abstinere à carnibus die Veneris, & his similia; hoc enim esset negare statum, vel consuetudinem, actionesque suas, non verò fidem.

Secundus Casus.

De vtente vestibus, seu signis infidelium.

4 Vt separemus certa ab incertis; certum est primò b si vestis, vel signum sint dicta etiam solius Nationis v. g. Iudæi, vel Mauri, posse quemlibet ijs vti, vt esset vestis Turcarum oblonga, & galerum fasciæ albæ turbantum. Ratio est, quia id non est negare fidem, sed ad summum profiteri se esse talis Nationis.

5 Certum secundò, si sint distinctiua quidem Religionis, sed solum ad finem politicum dignoscendi, qui sunt talis Religionis, non verò vt signum institutum ad confitendam illam falsam Religionem, certum, inquam, est, posse c quemlibet ijs vti, vt esset v. g. pileus flaui coloris, quo Romæ vtuntur Hebræi. Ratio est, quia omnibus circumstantijs attentis, illarum vestium vsus non est signum falsæ Religionis, sed politicæ illius distinctionis duntaxat: id quod, quamuis sit quædam simulatio, potest ex graui causa excusari à culpa; immo, si quis non intendat se fingere Iudæum v. g. vel Turcam, sed solum dissimulare se Christianum esse in eo loco ac tempore, quo fidem suam non tenetur propalare, videtur excusandus d etiam sine magna causa, vtitur enim iure suo, illas vestes ut se indifferenter induendo.

6 Cer-

6 Certum est Tertiò, in Comedijs ad repraesentandum, in vexillis ad decipiendos hostes, in speculatoribus ad explorandos Turcarum apparatus, & militares [illegible], licere a uti communibus vestibus, & signis ipsorum, quia id non est profiteri illorum sectam, sed solum mores, & politica symbola exhibere. Nam pari ratione Sacerdos, Clericus, Monachus, ut incolumis evadat iter agens per loca Infidelium, potest sua deponere, & Infidelium vestes induere, ut à Fortiori ex dictis num. 3. patet. Haec sunt certa.

7 Illud commune incertum: An liceat uti veste instituta ad profitendam aliquam sectam. V. g. veste Sacerdotali Turcarum, vel vexillo, ubi sit depictus Mahometus, vel falsum idolum. Negat Azor b & Sanchez c etiam grandissima existente caussa, quia in his apparet sectae falsae professio, cum talia signa sint destinata ad exhibendum cultum, vel [illegible] quendam illius sectae. Sed alij [illegible] ad mortem vitandam, & ad victoriam de Infidelibus reportandam &c. [illegible] quamvis (Hanc professionem fit d Laymann) falsi cultus generatim significandi non [illegible] significare, tum etiam apud Christianos [illegible] signa, puta Mercurij, Veneris &c. [illegible] fabulis, [illegible] adhibeantur. [illegible] in bello [illegible]. Haec Laymann.

Tertius Casus.

De comedente carnes die vetito, ne deprehendatur Catholicus.

8 Catholici, ne ut tales cognoscantur, in hospitijs haereticorum, non e possunt comedere carnes die v. g. Veneris, nec Sacerdotes possunt negligere recitationem officij, si talem [illegible] quandam [illegible] haereticorum, quia hic, cum [illegible] potest contra Ecclesiae praeceptum; sed possunt, f si rationabiliter aliquod talem proportionatum ex gravioribus timeat. Ratio huius est, quia ex una parte illa non sunt per se signa falsae sectae, cum ex varijs caussis, & Christiani soleant comedere carnes, & Sacerdotes officium negligere, & ex alia, illud praeceptum Ecclesiae, ut caetera positiva praecepta, non obligat, gravi imminente periculo.

9 Hinc colligo aliquos nostros Missionarios inter Turcas ob magnum periculum, quod sperabatur, ne deprehenderentur, licitè potuisse (addiscere linguam & debuisse) Missam non celebrare, nec audire [illegible], quamvis occultè [illegible]; id enim periculum, quod regulariter, dum agitur inter hostes, imminet, exposcebat, [illegible]; nam propter Missam, & alia [illegible] Sacerdotum [illegible], [illegible] Missionis fructu privatissent.

10 Illud notat cum communi Laymann, g fas non esse Catholicis, qui occultè vivunt inter haereticos, ob [illegible] quantumcumque periculum caenam Haereticorum sumere, quia ex circumstantijs personarum, loci, temporis, adjunctarum [illegible] &c. determinatur ad profitendum cultum haereticae Religionis. [illegible] quidem [illegible], vel [illegible] ceremonijs [illegible], & nihil referendo ad falsum cultum, h eas carnes materialiter comedere [illegible] indifferens, nec [illegible] de Idolothytis, hoc est de carnibus sacrificatis Idolo.

Quartus casus.

De ingrediente templum falsae sectae, thus offerente, & similibus.

11 Thus adolere, adorare, genuflectere Idolo, [illegible] mortis licere, certum est. i Quid enim est profiteri externum cultum Idolorum, si hoc non est? Difficultas ergo solum superest de ingrediente Templum, seu Moschaea falsae Religionis, deque conciones

aliter sibi videtur: posset enim id fieri absque indifferentem, v.g. curiositatis, vel observandi, quid ibi fiat, vel audiendi, vel caussa associandi Dominum suum, vel aliquid simile. Primo dixi esse peccatum. Si nullum sit tamen periculum deserendi fidem, nec scandalum aliorum, qui fortè suo exemplo ad cultum Idoli profitendum commoverentur, utrique non *a* esset saltem culpa mortalis, illuc accedere, & cum caussa proportionata, ne venialis quidem. Ratio est, quia his conditionibus positis, nihil apparet, unde graviter delinqui possit. Et hoc fortasse concessit *b* Eliseus Naamanno, ut scilicet ad famulandum domino suo, ingrederetur in templum Idoli, immo & genuflecteret, dummodo genuflecteret, non quidem in gratiam Idoli, sed in commodum domini se innitentis super eum. At verò, si ex circumstantiis appareat, illum templi ingressum esse ad profitendam falsam sectam, nunquam licebit, *c* quia (quidquid videatur in contrarium notare Azor) sic esset intrinsecè malum. Idque videtur declarasse Paulus V. *d* nam cum in dubium verteretur: An in Anglia liceret Catholicis ingredi hæreticorum templa, sic iubente Rege hæretico, liceret, inquam, cum protestantur, quòd id facerent solùm ad obediendum civili Principi in re indifferenti, qualis est materialis ingressus templi, Paulus V., doctissimique insuper viri consiterunt, nequaquam licere. Ratio potissima fuit, quia in iis circumstantiis non poterat præsumi haberi materialem prædictum ingressum, sed ingressum, vel signum profitendum hæreticorum sectam, quam Rex ab omnibus externè contendebat, & per illum ingressum tanquam per implicitum signum extorquebat.

12 Ex dictis solvitur ille casus, an Rex animo Catholicus, possit prædictam, similesque actiones exercere, ut simulatione, vel non irritet infideles subditos, expectetque aptius tempus ad eorum conversionem, vel facilius in cognitionem hæreticorum deveniat, quo deinde illos puniat, & de Regno eijciat posset &c. solutio est negativa, nam ut ex dictis constat, possit eas exercere, quæ non sunt professiones falsæ sectæ, nec in aliorum scandalum sint, ut comedere carnes diebus vetitis, induere vestes infidelium, ingredi materialiter templa &c. at non poterit adhærere cum Idolo, illi genuflectere, adorare, & similia quæ sic, & circumstantiis, significativa falsi cultus; non enim sunt facienda mala, ut eveniant bona.

13 Solvitur secundò illud: An liceat matrimonium contrahere coram Parocho Hæreticorum. Non enim licet, *e* quia esset testificatio, seu approbatio hæreticæ sectæ, liceret tamen coram Magistratu civili, modo antea Catholicè sit matrimonium fuerit contractum, vel postea contraheretur. Ratio utriusque dicti est, quia ibi habetur implicitè approbatio sectæ Ministri hæretici, hic sola recognitio politici percepti, per quam civiliter constet, innam à Catholico fuisse matrimonium.

[Margin notes, left column (partly legible): *a* ... *b* 4. Reg. 5. ... *c* ... *d* ... *e* Castrop. de fid. ...]

§. IV.

De quinto præcepto non negandi interius fidem.

Duplici modo contra id præceptum delinqui potest: primò negando, vel dubitando per deliberatam voluntatem de articulis fidei. Secundò amplectendo aliam sectam, paganismum v.g. vel iudaismum; qui enim sic amplectitur, veram fidem iam negat, & communi vocabulo Infidelis vocatur, nam ille prior dicitur hæreticus, vel apostata à fide, vel schismaticus; De singulis ea, quæ sunt necessaria, breviter delibabimus.

De Hæretico seu Hæresi.

Quid sit hæresis.

2 Est error *f* hominis Baptizati in intellectu voluntarius contra aliquem fidei articulum cum pertinacia, nam si contra omnes, erit Apostata, de quo paulo post.

[Margin note, right: *f* ...]

Non

Non ergo Cathecumenus erit proprie hereticus, saltem ad hoc, ut incurrat poenas ab Ecclesia statutas, quia nondum suscepit Baptismum, per quem, tanquam per ianuam ingrediuntur quis in Ecclesiam, eiusque fit subditus; praeterea [illegible] hoc erit hereticus, saltem: vel dictum [illegible] externum contra fidem, si non sit cum errore intellectus, nec si eiusmodi error sit sine pertinacia, quia nequaquam [illegible] [illegible], ut ait S. Augustinus, *a errare quidem potero, sed hereticus non ero*.

Dubius item a in fide, hoc est, qui [illegible] fidei dubitat esse, et etiam qui opinative solum asserit, [illegible] alicui rebus fidei, [illegible] articulum aliquem fidei esse solum probabilem, hereticus [illegible], si quidem ad fidem requiritur [illegible], ut certo articuli crederet ex Dei revelatione. Dico (solum) nam ex vi alicuius rationis affirmare, probabilem esse aliquem articulum, non est haereticum, modo teneat, eum [illegible] [illegible] ex vi revelationis esse certum.

Sed in quo consistit dicta pertinacia? Dico non consistere in aliqua temporis mora, ut innuere videtur Silvester, d sed in electione deliberata voluntatis cum certa cognitione, quod illud sit contra id quod sentit Ecclesia. pertinax igitur erit, si doctrinam Ecclesiae [illegible] sciens, propriam opinionem illi contrariam adhaeret. Ex quo vides, in momento temporis haeresim absque [illegible] posse [illegible]. Et [illegible] ex [illegible] posse coniicere. Fidelem, [illegible] [illegible], non [illegible] cogitationi de haeresi admittenda, quod solum fortasse docere voluit Silvester.

4 Qui vero errat contra fidem ex ignorantia crassa, vel affectata ignorantia doctrinae culpabili, per quam nescit, illud in quo errat, esse contra fidem, esse [illegible] [illegible] hereticum e esse affirmat Sotus aliquis, quia peccatum ex ignorantia culpabili, & ex certa scientia sunt eiusdem speciei, v.g. idem specie peccatum committit, qui ex ignorantia culpabili, quod hodie sit dies festus, non audit Sacrum, ac, qui sciens esse diem festum, non tamen audit. Sed nostra tam com-

muniore sententia negat Suarez, f aliqui (sicut in foro externo reputetur, ut hereticus) quia ad haeresim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], in quibus procedit [illegible] Soti, sed requiritur praeterea pertinacia, quae certe non est in ignorantia, de qua loquimur.

Haeresis alia interior, exterior alia.

5 Haeresis autem alia est mere interna, quae [illegible] [illegible] in ipso intellectu, nullo signo externo dato. Alia externa, quae exterius prodit per aliquam vocem, vel nutum, etiam si nullus [illegible] [illegible], qui illum audiat, vel illum videat; & si quidem prodeat coram multis, dicitur haeresis publica; si vero [illegible] [illegible], vel paucis [illegible], vel tribus, dicitur externa occulta.

Quod si quis solum exterius affirmet haeresim, sed non habeat in mente errorem, vere non dicitur hereticus g. externe, tamen fidei hereticus [illegible], quia ipse non credit, & exterius, quia ipse non habere errorem, [illegible], [illegible] regulariter in foro contra fidem [illegible] externo reputatur, & punitur ut verus hereticus.

6 Illud hic nota, ad haeresim externam constituendam requiri duas conditiones h. Prima, ut signum, seu vox externa procedat ex affectu heretico. Secunda, ut signum illud [illegible] [illegible] vel ex aliis circumstantiis haeresim determinate exprimat; Huiusmodi sunt ipsa verba haeresim absolute, & non sub dubio significantia; eiusmodi, ipsa facta propria hereticorum, ut contra [illegible] [illegible] ceremoniae eiusmodi, [illegible] opera [illegible] [illegible] v.g. [illegible] [illegible], [illegible] re Ecclesiam &c. si ex circumstantiis colligatur fieri ab aliquo, ut se [illegible] [illegible] [illegible] illa [illegible].

7 Quare qui, dum [illegible] [illegible] peccatum, dicit se non credidisse, vel loquens cum amico dicit, se fuisse hereticum, nunc vero non esse, vel [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] haeresim illam, quam etiam, ipse habet

a S. Aug. epist. 162. & Canon. [illegible]

c [illegible] [illegible]

d Silvester v. Haeresis 1 quaest. 2.

e Sotus [illegible] [illegible] [illegible]

f Suar. [illegible]

g [illegible]

h Suar. [illegible]

i [illegible]

interius, sed hystrice pronunciat solum vt hæresim alicuius, nihil ad se referendo, non enim hæretici exteriores, ex defectu minimum primæ conditionis.

8 Simili modo, si quis, dum mente non credit, inclinat caput ex tali hæretici affectu, vel dicat falsum, *non est*, vel etiam disputet, ita tamen, vt non appareat ex tali disputatione, ipsum confirmare velle hæresim, sed solum disputandi causa illam hæresim proferre, imo si quis [illegible] aperiat caput v. g. Eucharistiæ in ijs circumstantijs, in quibus apprehenditur potius, id fieri se irreverentiæ signum, quam incredulitatis, & si quis comedat carnes die vetito, v.g. vel dicat duas voces, vel rebaptizetur &c. in similibus circumstantijs, in quibus eiusmodi actiones apprehenduntur fieri ob aliud, quam ob errorem contra fidē, non erunt a hæretici exteriores ex defectu posterioris conditionis, quia nimirum hæc signa hæresim determinatē non exprimunt. Nam sicuti, quicumque alius conceptus interior hominis per signum indeterminatum foris prodiens non dicitur saltem perfectè manifestatus, sed adhuc remanere in terminis conceptus interioris, ita in conceptu hæresis. Non nego, eiusmodi signum imperfectum esse peccatum hæresis, & aperiendum expressè in confessione, sed dico non esse hæresim absolutè & perfectē externam, atque adeo per hanc non incurri censuras, pœnas, & reseruationem impositā contra hæresim externam, quæ pœnæ, cum sint odiosæ, & restringendæ, requirunt non actum quemcumque externum, sed externum determinatē, & perfectē.

a [illegible]

Ad secundam prædictam conditionem respondeo si quis mente hæresi interna aliquid agat quod sit veniale peccatum: v.g. comedat parum carnis die vetito, vtique sequendi hæreticorum sectam, aliter in hæc non b sive per illum externis conuersionem hæreticam absolutè externam: quia non complerè exprimit per eam leuem actionem errorem internum [illegible], nam si quis illam in quacumque circumstantia videret eam leuem actionem exhibere, non statim rationabiliter iudicare posset, illum errare in fide.

b [illegible]

§. V.

De Hæreticorum pœnis.

1 Præmittendum est, omnes pœnas contra hæreticos ab Ecclesia constitutas intelligi esse contra hæreticos externos, siue occultos, siue publicos, modo in sequentibus explicando, nullam vero contra internos, *id semel* dixisse sufficiat, sed notetur diligenter. Ratio est supra tacta, quia Ecclesia visibilis non iudicat de internis, sed de externis, qualis certè est hæresis foras prodiens, quamuis nullo præsente.

Prima pœna.

Excommunicatio.

2 Prima igitur pœna contra hæreticum externum est excommunicatio c latæ sententiæ Summo Pontifici reseruata.

3 Hic nota primo. Hæreticum, donec sit nominatim d declaratus excommunicatus, non esse ex vi excommunicationis vitandum post Concilium Constantiense. e Nec ergo sufficit, esse declaratum, illum hæresim externam commisisse, sed insuper requiritur alia declaratio, ipsum in excommunicationem incidisse.

c [illegible] d [illegible] e [illegible]

4 Nota secundo, ex eo quod hæreticus est excommunicatus, consequenter eum incurrere in cætera quæ excommunicationem comitantur.

5 Hinc etiam fit priuatus omnibus effectis, quibus priuat excommunicatio, non possit recipere Sacramenta, nec ea se ministrare, non possit exercere actum ordinis, priuetur communibus suffragijs Ecclesiæ, & similibus, quæ docentur in Tractatu de excommunicatione. Verum quia nos hic agimus de pœnis proprijs hæreticorum, addere necesse est alias, quæ, licet non sint communes cæteris excommunicationibus, conciliantur ta-

tamen

tamen excommunicationem contrahi- tam propter hæresim, quales sunt Irregularitas, Infamia, priuatio Beneficiorum, aliæque, quas iam subdimus.

Secunda pœna.

Irregularitas.

a C. [illegible] ... [illegible]

6 Nota, Hæreticum publicum, *a* seu notorium per omnia incurrere Irregularitatem, at occultum *b* esse probabile, non incurrere. Ratio est, quia iura, quæ hanc pœnam imponunt, loquuntur de delicto notorio, & ex alia parte Irregularitas nulla contrahitur, nisi in casibus iure expressis. Quid sit publicum, quid occultum, hac in re [illegible] supra 3. 4. num. 5.

b C. [illegible] ... [illegible]

Tertia pœna. *c*

Infamia.

c C. [illegible] ... [illegible]

d [illegible] ... [illegible]

7 Nota, ad hanc perfectè contrahendam, debere hæresim esse notoriam, *d* vel notorietate facti, vel iuris, hoc est, vel esse, vel ex sententia Iudicis. Ratio est, quia Infamia est praua opinio de [illegible] circa plures: donec igitur ad plures [illegible] delicti peruenerit, perfecta [illegible] non erit per commissum crimen, erit [illegible] velut inchoata, & animi debita.

Quarta pœna. *e*

Priuatio Beneficiorum, & Officiorum possessorum; & inhabilitas ad futura.

e C. ad [illegible] ... [illegible]

8 Certum est, dicente *f* hæresi hæreticum non posse admitti ad beneficia, [illegible] publica, cum sit excommunicatus, & [illegible] irregularis, unde si [illegible] admittatur [illegible] nulla, cum [illegible] restituendi fructus ante omnem sententiam, quia nullo titulo possidet, [illegible]

f [illegible] ... [illegible]

9 At difficultas est primò, an [illegible] hæresim reliquit, Ecclesiæque fuerit reconciliatus, possit ad illa admitti sine noua dispensatione? Secundò, an [illegible] [illegible] quis in hæresim labitur, priuetur ipso iure possessis Beneficijs, [illegible] hæretica [illegible] ea sit relinquere beneficium, [illegible] retinere, an possit [illegible] possidere, donec à Iudice per sententiam compellitur? Tertiò, An, si reconciliatus [illegible] possit ea [illegible] ob [illegible] beneficijs priuari, ob peccatum hæresis ante reconciliationem commissum?

10 Recurrit nostro more Respondendum [illegible] de his [illegible] sententiam [illegible] affirmatiuam esse, quam negatiuam, tam affirmatiuam esse [illegible] si rectè explicentur, saltem & probabiles. Quare [illegible] [illegible] eligere [illegible] posse. Quo ad primam, reconciliatum posse [illegible] admitti, si hæresis occulta fuit; si autem publica, tum contraxit irregularitatem, per quam non potest ad beneficia sine dispensatione, admitti. Quo ad secundam, hæreticum non obligari se spoliandum, [illegible] Beneficio, nec eius fructibus ante [illegible] [illegible] [illegible] sententiam, [illegible] à Iudice faciendam, sed per executionem [illegible] non posse [illegible] dam. Quo ad tertiam, non posse ad [illegible] saltem eum, qui sponte ad [illegible] spoliari possessis. Ratio [illegible] [illegible] [illegible] textus [illegible] est, quia [illegible] [illegible] decidentes, ut non [illegible] [illegible] hæ opiniones in sua probabilitate.

g [illegible] ... [illegible]

11 Nota secundò, filios hæreticorum (qui sunt hi [illegible] qui hæretici fuerunt (qui [illegible] [illegible]) ad nullum [illegible] [illegible] beneficium Ecclesiasticum, vel officium publicum admitti posse, & [illegible] [illegible] [illegible] beneficia, vel officia [illegible] [illegible] [illegible] de filijs [illegible] Secundò [illegible] intelligi de filijs [illegible] tum legitimis, tum non legitimis, de quibus [illegible] [illegible] post hæresim à patre commissam [illegible] de filijs solum [illegible] usque ad secundum gradum per lineam [illegible] per maternam verò usque ad primum [illegible].

h C. [illegible] ... [illegible]

i [illegible] ... [illegible]

12 Nota Tertiò, hæc [illegible] aliam [illegible] [illegible] de quibus sic habet Textus [illegible] [illegible] Ecclesiasticus. Ad hæc [illegible] possessionem [illegible] [illegible] [illegible] Hæreticorum, vel [illegible]

fium, perpetuorum, dispensatorum (saltem in eorum) dignitates, personatus, & quaecumque alia Ecclesiastica beneficia, sint a depositis, tamen prioribus similiter acquisitis, valeant quod tales & habiles nec non perpetuo, & si receperint illa secularia, ad alia, vel similia nequaquam in posterum admittantur.

Ubi adverte quinque. Primò, non includi nisi viros Ecclesiasticos, non ergo Saeculares. Secundò, non includi ea, quae non sunt dignitates, vel personatus, vel Beneficia. Tertiò, poenam debere esse efficacem, hoc est ita, ut ne ullatenus obtentum dicitur beneficium. Quartò duas hic esse poenas, alteram privationem acquisitorum, alteram inhabilitatem ad futura: ad priorem incurrendam non requiritur, te scivisse haereticorum intercessionem, ad posteriorem requiritur, ut clare patet ex textu; quae duo nescio, cur non distinxerit Castropalaus a. Quintò cum textus non dicat, hunc fore inhabilem, sed non esse admittendum ad futura beneficia, colligit rectè idem Doctor, inde collationem? admissionem non fore invalidam, sed solum illicitè factam.

a Castrop. [illegible]

Quinta poena. b

b Sanch. [illegible]

Non posse esse patrinum in Baptismo Catholici.

13 Iusta poena: nam cum Patrini officium sit rudimentis verae fidei filium imbuere, non potest id ei competere, qui ex illis errat. Intelligo autem, dum est haereticus, nam, si sit perfectè reconciliatus, non video rationem, unde illum excludere oporteat.

Posse Catholicum esse patrinum filij haeretici, si Baptismus eius Catholico ministretur, neque scandalum adsit, concedunt c viri, quia nullo iure id interdictum invenitur.

c [illegible]

Sexta poena. d

d [illegible]

Non posse Haereticum contrahere matrimonium cum Catholico.

14 Licet matrimonium fidelis cum haeretico sit validum e (quidquid aliqui, f adversentur) quia nullibi in iure irritum statuitur, est tamen illicitum, & quidem cum mortali culpa contractum. Ratio est, quia est ab Ecclesia meritò prohibitum propter perversionis periculum, quod Catholico coniugi imminet, id quod verum est, etiam g si sit spes certa conversionis coniugis haeretici, quia adhuc praeceptum est in suo robore, solumque id esset in causa, unde Pontifex Summus moveri facilè posset ad dispensandum. Si rite contracto matrimonio contingat, alterum ex coniugibus haereticum fieri, qua ratione se Fidelis gerere debeat; quidque iuris sit divertendi, agitur in tractatu de matrimonio. Interim vide Sanchez h. praeterea contra eos, qui scienter cum haeretico contrahunt, imposita est poena amissionis dotis, expectata tamen sententia Iudicis, ut notant iidem Sanchez i, & Castropalaus l.

Excipit Sanchez m loca, in quibus Haeretici nondum denuntiati cum Catholicis permisti vivunt, ut in Gallia, Germania, Polonia, quia ibi eiusmodi matrimonia ex recepta consuetudine ob bonum pacis Reipublicae adde, & propter difficultatem inveniendi pares coniuges, tolerantur.

15 Quoniam vero Ius n Ecclesiasticum praecipit sobolem debere sequi conditionem parentis fidelis, id quod fundatur in iure divino, per quod incumbit parentibus cura educandi liberos in vera fide, ideo iure prohibitum ut aliqui filij etiam iam apud fidelem parentem, abeant apud Haereticum, illicitum est, immo & impium o.

Quare filius etiam triennio minor, qui aliàs apud matrem esset educandus, apud Patrem Fidelem nutriri p debet, & maior apud Matrem Fidelem, quia

matri,

e [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
l Castrop. [illegible]
m [illegible]
n [illegible]
o [illegible]
p [illegible]

senis, pariaque potestatis ratio cedit favori fidei.

Septima pœna.

Confiscatio bonorum.

16 Inquantum hæc pœna habet difficultates, quas [illegible] regulis pro nostra praxi sufficientibus hominer concludam: Doctrinas enim, limitationesque varias, præsertim ad forum externum facientes, apud Doctores citandos vide suis tractatus.

a Castrop. [illegible] 17 Regula a prima. Omnia bona, quæ sunt Hæretici, quando is in hæresi [illegible] (utrique externam) labitur, sunt confiscationi obnoxia. Nota singula.

Dicitur Primò (omnia bona) ergo tum mobilia, tum immobilia bona, tum iura.

18 Dicitur Secundò: (quæ sunt Hæretici) Non ergo confiscantur quæ convicti (sed non in fraudem Fisci) nec [illegible] patronatus, nec (quo ad proprietatem) bona subiecta Maioratui, vel fideicommissa, nec emphyteusis, nec bona quæcumque, si is, qui crimen hæresis committit, vel non est Dominus prædictorum vel ipso deficiente, sunt transitura ad alios; confiscantur vero, quo ad usumfructum, b Ratio est, quia tunc proprietas non est delinquentis; est vero ususfructus præterea Doctores c docent, item, illa, ea quæ deberentur hæretico, si deberentur ex testamento, qualis est hæreditas, fidei commissum, legatum, non confiscari, quia ea solum transire possunt ad Fiscum; quæ ad hæredes extraneos transmitti possunt. [illegible] enim [illegible] hæredis extranei [illegible] dis; si vero deberentur ex contractu, puta venditione, stipulatione, &c. confiscantur, quia hæc transmittuntur ad hæredes extraneos. Hæc autem ideo Doctores docent, quia natum, quæ deberentur hæretico ex ultima Testamentis voluntate, ipse Testator est verus Dominator, & dispensator, non vero ipse hæreticus, unde transmitti ad Fiscum contra Testatoris dispensatis voluntatem, tantionabiliter non debent. at contra, quæ ex contractu ipsi hæretico deberentur, ipse est absolutus Dominus, & disponi, atque adeo perinde, ac alia bona, sunt confiscationi subiecta. Insuper bona, [illegible] per delinquente per Hæresim Patre, Confiscatur legitima, quæ eo mortuo debebatur filio, quia cum Pater vivit, illa legitima bonum Patris delinquentis, d est, non filij: & eodem modo delinquente e per hæresim filio, vivente Patre, non confiscatur prædicta legitima contra Patrem innocentem, nec adimitur nec bona filij profectitia, nec adventitia, quo ad usumfructum, quia similiter contra hæc bona Patris sunt, non filij delinquentis. Bona vero Castrensia, vel quasi & bona adventitia, quo ad proprietatem, confiscantur delinquente filio, quia hæc ipsius sunt. Denique (ut alia taceam) dos, bona paraphernalia, arrha, & quæcumque sunt uxoris, non publicantur f viro facto hæretico, quia hæc sunt bona uxoris innocentis, non viri delinquentis. Ex his cætera similia non difficulter intelliges.

19 Dicitur Tertiò, (Quando is peccatum hæresis committit) ut notetur omnia bona delinquentis à puncto commissæ hæresis externæ esse subiecta g Fisco, ita ut, etiamsi ea Hæreticus vendat, v.g. vendidit, vel tradat sit, vel certè [illegible] & quamvis talis delicti notitia ad Iudices tarde perveniat, sententiaque contra hæreticum post multos annos feratur, tamen hæc sententia retrotrahitur, ac si pronunciata esset eo puncto, quo delictum ante dictos annos commissum fuit.

20 Secunda Regula. i Sed dicamus talem hæreticum amittere dominium suorum bonorum à puncto commissi Criminis, sive non [illegible] [illegible] tum sit, non obligari in conscientia ante sententiam se spoliare suis bonis, seu ea fisco tradere. Ratio huius regulæ est, quia extra potestatem legislatoris humani est posse per legem obligare hominem ad exequendam contra se [illegible] [illegible] ipsum pœnam gravem, & nec hominem contra naturam [illegible] talis obligatio [illegible]

a Castrop. [illegible]

b Idem [illegible]

c Sanch. Castrop. [illegible]

d Idem, de [illegible]

e Castrop. [illegible]

f Farin. [illegible]

g Idem [illegible] p. 13. n. 4.

h Idem p. 18. n. 4.

i ex Doctoribus [illegible]

fici, est enim homini hæretico in similibus contrahendis, ut in quibus transgressionibus [illegible] obnoxia. At gravissima pœna est hæc substantiam omittendæ, quemquam exteriorem consumere. Ex hac regula vides, quantum intersit delinquentes, non solum in hæresi, sed etiam in aliis criminibus, quibus ipso facto annexa est pœna confiscationis; possunt enim sine scrupulo retinere, & frui suis bonis, donec veniat sententia declaratoria saltem criminis. Possunt item ante eam occultare sua eadem bona, & fisco non tradere, nec fiscus ante dictam sententiam potest sibi ea accipere, quia delinquentes adhuc sunt possidentes. Solum posset Fiscus ea sequestrare, & alicui custodienda tradere, ne distrahantur. Possunt *a* denique eadem alienare dando, vel vendendo, modò ea recipienti damnum emergere non possit, quia, licèt ea alienatio annullanda veniat, tamen donec annulletur, valida est; si igitur ex futura annullatione damnum præcauendum non sit recipienti, non est, unde illicita censeri possit.

a Bann. [illegible] Farin. de hæresi [illegible] [illegible] Castrop. [illegible]

21 Tertia *b* Regula, post sententiam, licèt possit delinquens ea bona retinere parans tradere, si exigatur, nec obligetur ea offerre, seu manifestare Fisco, tamen non potest positivè resistere eius executioni. Ratio posterioris partis regulæ est, quia post sententiam Fiscus acquisivit perfectè dominium illorum bonorum. Ratio prioris est, quia nimis durum esset obligare delinquentem ad exequendam tantam pœnam contra se ipsum; quare præsumitur *c* tunc lex concedere ea bona fruenda delinquenti, donec Fiscus exigat. Scio Castropalaum *d* contrarium velle esse in hac priore parte regulæ; quia, si delinquens (ait) amisit omnino dominium, & possessionem per sententiam, non potest illica conscientia ea retinere. Scio, inquam, hoc, sed et insufficienter respondere, ita quidem futurum fore, nisi lex, ut dictum est, concederet; concedit autem [illegible], & extra humanas vires præcipere [illegible].

b [illegible] Castrop. [illegible]

c [illegible]

22 Atque ex hac regula sit Primò, *e* posse delinquentem ita sis bonis frui, non exigente fisco, ut postea fisco exigente non obligetur ad refarciendum consumpta, quia, ut dictum est, donec is non exigit, concedimus delinquenti fructum bonorum liberum. Sit *f* Secundò, non posse eumdem delinquentem, immo & eius hæredem, vel quemcumque possessorem eorum bonorum, ex proposito tunc, scilicet post sententiam, occultare, ne fiscus ea occupet, nec iidem possunt negare se ea habere, si à fisco interrogentur, nec tradere alteri clam conservanda, quia sic positivè resisterent, ne fiscus iam exigens consequeretur, ea bona, quæ per sententiam sua iam omnino sunt.

d Castrop. [illegible]

e Ibidem.

f Ibidem.

Octava pœna.

Incapacitas Testandi, succedendi, &c.

23 Hæreticus est incapax *g* Testandi, quia cum eius omnia bona sint addicta fisco, intestabilis redditur. Insuper durante hæresi ex multorum sententia *h* incapax est hæreditatis, successionis, legati, donationis: unde eam repudiare debet, si repudiat, succedant ii, qui succedere deberent ab intestato. Est tamen etiam *i* probabile, esse quidem capacem, atque adeo non obligari ad ea repudianda, sed posse expectare sententiam Iudicis. Ratio est, quia Canones pro utraque explicari probabiliter possunt.

g C. [illegible] de Hæreticis.

h Castrop. [illegible]

i [illegible]

Dixi (durante hæresi) nam, illa per veram pœnitentiam abiecta, tam in foro interno, quam externo, non erit incapax, *l* quia hæc incapacitas non sequitur ad excommunicationem, sed sequitur præcisè ad hæresim, hac ergo cessante, cessat & illa.

l Ibidem [illegible]

Nona pœna.

Exemptio Filiorum a iisque servorum & iuriam, cæteraque pœnæ corporales.

24 Filius eximitur à patria potesta-

Tambur. in Decal.

te, &

re, & seruat à seruitute Domini, Patris, vel Domino [illegible] hæretico : & [illegible] hæreticus amittit quælibet iura, & obligationem sibi alias debitam, etiam ex vi [illegible] : cum hoc discrimine, quod filius ad [illegible] illarum à parentis hæretici [illegible] & tamen [illegible] non [illegible]. Hæc patet ex testimonio 24 Doctorum [illegible] citatis, apud quos etiam inuenies alias corporales pœnas, nempe [illegible] [illegible], exilij, carceris, mortis, [illegible] [illegible]. Et debent hæretici [illegible], [illegible], & similia cum [illegible] [illegible] : non sunt hic à nobis necessario prolixius expendenda.

25 Illud nota, Relapsum hæreticum, qui punitur pœna mortis, non esse eum, à qui in foro pœnitentiæ [illegible] in hæresim labitur, sed qui, cum fuerit publicè conuictus, & emendatus, iterum labitur, vel in eandem hæresim, quam abiurauit, ut aliqui [illegible], vel, ut alij putant [illegible] etiam in aliam [illegible]. Id [illegible] notasse, [illegible] [illegible] excludit Pontifex, [illegible] concedit [illegible] quibusdam priuilegia circa absolutionem hæreticis, non vero hæretici relapsi. Nota vero [illegible], priorem opinionem in praxi nullum habere locum ; quia, qui est publicè conuictus, semper ex praxi tribunalium facit abiurationem generalem omnium errorum, quare si relabitur in quamcumque hæresim, [illegible] relabitur, atque adeo relapsus sine dubio erit.

§. VI.

De Cooperantibus cum Hæreticis.

Credens, Receptor, Defensor, Fautor Hæreticorum.

Credens [illegible] est ille, qui assentitur erroribus hæretici, vel si [illegible] [illegible] [illegible] particularem, [illegible] [illegible], quod hæreticus credit. Hic [illegible], quamuis [illegible] hæreticum, [illegible] assentiens implicitè [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], & [illegible] eadem [illegible] pœnas, tamen hic ad [illegible] expressionem ponitur sub nomine credentis.

2 Receptor est is, qui Hæreticum causa hæresis fugientem, quamcumque in loco, vel modo recipiat, seu abscondat, [illegible] illum ob hæresim fugere.

3 Defensor est, qui vel hæretici [illegible] [illegible] & errorem, vel hæreticam personam ob causam hæresis defendit, [illegible] rationes afferat in fauorem erroris, vel [illegible] hæreticorum [illegible], seu etiam [illegible] hæreticum [illegible], vel si [illegible] [illegible], [illegible] impediat, ne hæreticus capiatur, vel curet ut capatur fugiat.

4 Fautor est, qui similiter in causa hæresis hæretico fauet, vel commissione, vel omissione. Primo modo fauet, si illum domi [illegible] abscondat, auxilium præbeat, ut fugiat, processum [illegible] [illegible] [illegible], & similes, quamuis receptores, vel defensores [illegible] [illegible] explicationis gratia [illegible] nomine Fautoris designantur.

Secundo modo fauet, si cum teneatur quis ex officio illum capere, iudicare, punire, non capit, non iudicat, non punit.

5 Dixi (ex officio) nam licet alij [illegible] non iudicantes, & non capientes, cum possint, saltem quando [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illis [illegible], [illegible] nomine Fautorum comprehenduntur, probabile tamen est in conscientia non esse [illegible] generis [illegible], qui ex [illegible] [illegible] ad illos [illegible] [illegible] delinquat, [illegible] [illegible] [illegible] hæreticum, non est tamen Fautor ex [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], familiaris, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] Fautor, quia ex officio & iustitia ipsi incumbit [illegible] hæreticos corrigi, [illegible] [illegible]. Hos omnes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Fautorum [illegible] hæreticorum.

6 Nota autem tria. Primo si [illegible] modo

modi affiliata, cedunt quidem in fauorem hæresis, sed non hîc fiunt ob fauorem hæresim, sed vt amico, vel consanguineo faueat; non est censendus fautor Hæreticus, ita Sanchez aa contra Castropalaum; bb Ratio est, quia verè hîc non fauet heretico, vt heretico, sed vt sibi, cum alterum obligationis honore, & per accidens est, quod redundet in fauorem hæresis. Si res sit dubia, an fauerit vt amico, an non, vt hæretico vide supra lib. 2. cap. 3. §. 7. V. fortissimus.

2 Secundo si fauor non habuit effectum; V. g. occultasti hæreticum in causa hæresis, ne caperetur, sed tamen captus est, eris censendus fautor, ita Castropalaus a contra Bonacinam; b & Sanchez, c Ratio est, quia ex parte tua posuisti actum protectionis, ergo absolutè fautor fuisti. Fateor, & hanc opinionem Sanchez, & modernorum, præcedentem opinionem Castropalai saltem propter eorum authoritatem esse probabilem.

3 Tertio, Fauor debet esse de vera d hæresi, non verò de hæresi quomodocunque præsumpta. V. g. si fauet quis excommunicato ob causam fidei non curanti per annum ab illa absolui, qui verè præsumitur in foro externo hæreticus, fauet, tamen, quia huic excommunicatus non erat in conscientia fautor hæretici, quia verè is excommunicatus non est hæreticus. Idem dic e de fautoribus Maleficis, Veneficis, & similibus, qui hæretici non sunt.

Pœna fautorum hæreticis.

4 Præcipua pœna fautorum hæreticorum (itaque etiam non denunciatis f) est excommunicatio lata Pontifici reseruata. Quod si sic excommunicati denunciantur ab Ecclesia manifestim, ipsi verò per annum litem insordescant, nisi absolutionem non curantes, tunc incurrent alias pœnas in iure latas, g nempe infamiæ, inhabilitatis ad officia, &c. quas vide ipsi decisiones. Videntium aliqua hic facienda supra nu. 15. & 16.

§. VII.

De Libris Hæreticorum, & per occasionem de aliis Libris prohibitis.

Extant quatuor prohibitiones circa lectionem librorum.

Prima est h in Bulla Cœnæ de libris Hæreticorum hæresim continentibus, vel de Religione tractantibus.

2 Secunda est Sixti V. i qui sub excommunicatione latæ sententiæ, Summo Pontifici reseruata, prohibet libros Astrologiæ Iudiciariæ, seu diuinationis de futuris contingentibus liberis, additque in hunc modum. *Mandamus vt contra facientes legentes, aut retinentes libros, & scripta huiusmodi Inquisitores procedant.*

3 Tertia Clementis l VIII. qui sub eadem excommunicatione lata, sed non reseruata prohibet libros Hæresiarcharum, etiam si non tractent de Religione, nec hæresim contineant, donec expurgentur: His adde libros eorum, qui sunt de Hæresi suspecti, item Catholicorum, in quibus sint aliquæ hæreses siue errores, donec expurgentur: item Talmud, & alios libros Hebræorum, in quibus sit aliquid contra fidem, denique Alcoranum Basileæ impressum.

4 Quarta Pauli m V., & Vrbani n VIII. qui pro Regnis Hispaniæ prohibet omnes libros damnatos, vel reprobatos ab ipso Summo Pontifice, vel Generali Inquisitione Hispanica, idque sub censura Pontifici, vel dicto Inquisitori reseruata, licet Merolla, o Azor, p Bonacina, q & Sanchez r dicant hanc excommunicationem non esse reseruatam, quia scripserunt ante datas dictas Constitutiones. Quinam sint hi libri damnati, cum sint prope innumerabiles, cognosci poterunt ex ipso expurgatorio Hispanico nouiter edito.

5 Notat ex his etiam Bonacina, f distingui debere tres classes librorum. Primò libros hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractan-

ter, de quibus mox fusè. Secundò libros, vel scripta ob hæresim, vel falsi dogmatis suspicionem, qui prohibentur sub excommunicatione dicta numero 3. & pro Regnis Hispaniæ numero 4. Tertiò libros alios præter dictos, inter quos numerentur libri ex professo tractantes de rebus obscœnis, quorum lectio non prohibetur sub censura, e sed solum sub mortali, & quod Episcopi severè puniant.

Iam verò quamvis nostrum hîc sit primam ex Bulla Cœnæ prohibitionem explicare, tamen per occasionem non negligemus & alias.

Clausula Bullæ Cœnæ.

De Libris Hæreticorum.

6 Excommunicamus Hæreticorum libros hæresim continentes, vel de Religione tractantes sine authoritate nostra, & Sedis Apostolicæ scienter legentes, aut retinentes, imprimentes, seu quomodolibet defendentes ex quavis causa publicè, vel occultè quovis ingenio, vel colore.

Libros Hæreticorum Hæresim continentes, vel de Religione tract.

7 Alterutrum ex his sufficit a ad totius libri prohibitionem, sive scilicet sit liber Hæretici Hæresim etiam unã, tamen [illegible] b ex professo continens, sive sit liber Hæretici de Religione ex professo tractans, etiamsi non appareat ibi Hæresis; id enim clarè notat illud (vel) semper tamen debet esse liber authoris Hæretici (si licet nondum damnatus c fuerit) adque certò, nam in dubio, quisque præsumitur bonus, & Catholicus. Tractabit autem de Religione, si libri argumentum erit Scripturæ Sacræ declaratio, vel Theologica sive scholastica, sive moralis quæstio, & para de mysterio fidei, Dei, Sanctorumque cultu, de rectâ morum institutione. Quid si primus liber agat de Deo ut obiecto Metaphysicæ, quo pacto etiam Philosophi sui etiam de Deo agunt? Quid secundò, si agat de politica institutione moralis [illegible] ab [illegible] morum? Puto in primo casu librum hic prohiberi, quia certè est de Religione, in posteriore propter communem rationem, non prohiberi.

8 Liber ergo non Baptizati, quamvis Catechumeni, d vel Pagani, vel Hebræi etiam hæresim continens, vel de Religione tractans, sub hac prohibitione non continetur.

Contrà verò e liber Græcorum, vel Armenorum, qui sunt schismatici, atque adeo etiam [illegible] Hæretici, de fidei rebus tractans. Ratio est, quia ille non est liber Hæretici: sic est & licet non contineat Hæresim, de rebus tamen ad Religionem spectantibus tractat.

9 Pari modo libri Necromantiæ, Astrologiæ Iudiciariæ, &c. hic non prohibentur, quia libri e Hæreticorum non sunt: si quidem Magi, & similes, ut sic, non sunt Hæretici, nisi tales reputentur in foro f externo. liber item Catholici, qui vel propter Authoris ignorantiam, vel propter malitiam aliquam, qui errorem ibi inseruit, vel quomodocumque hæresim, sive unam, sive g multas, sive hæreticorum Scholia, sive adnotationes copiosissimas h habeat, non est hic prohibitus, & possent ex hac capite legi, etiam ipsi errores copiosi. Ratio est, quia adhuc absolutè liber Catholici est, sicut Summa S. Thomæ, est eius liber, licèt copiosas annotationes inseruerit Caietanus. Liber denique i à Catholico, & ab Hæretico simul compositus, & tamen Hæretici l non continens Hæresim, nec de Religione tractans per se omnino distinctas ab alia parte, de his tractante, hic non prohibetur, quia ille liber non est absolutè liber Hæretici, hic tamen, qui diversis libris constat, Hæresim non continet. Dictum est autem semper (sub hic prohibitione, vel hic) nam cæterum non sic prædictis, cum in meo discendi resolvendum est, adesse alias prohibitiones, quas modò insinuavi numero 2. & declarabimus amplius infrà à num. 47.

10 Tres

10 Tres supersunt difficultates. Primum est, an breuis scriptura, oratio, carmen, disputatio, epistola typis impressa hæretici de Religione tractans, vel hæresim continens sub hac prohibitione concludantur? Respondeo, licet probabilius sit cum Suario a concludi, probabile tamen etiam est cum Sanctes, b ipsas non concludi. Ratio potissima Suarij est, quia hæc librorum prohibitio, cum sit in fauore fidei, fauorabilis dicenda est, non odiosa: ergo non debet limitari ad propriè dictum librum, multo magis, quia eadem ratio militat in his opusculis, ac in propriè dictis libris. Ratio potissima Sanctes est, quia in communi modo loquendi hæc libri propriè non dicuntur. Confirmat hanc Sanctes sententiam Castropalaus c ex eo quia pariter prædictæ scripturæ, si sub nomine libri comprehenderentur, non liceret eas prohibere, seu imponi sine nomine authoris, quando sunt de rebus Sacris, etiam à Catholico Catholicè scriptæ, siquidem id prohibetur in Tridentino de libris, cum igitur viri doctissimi d et hæc sine nomine authoris prodeant, signum est non venire sub nomine libri.

Ad rationem Suarij respondet idem Sanctes, & Castropalaus negando hanc non esse legem odiosam, licet enim fauorem fidei respiciat, tamen immediatè grauamen continet, dum priuat Fideles libertate, qua aliàs fruuntur, legendi: secus omnis lex pœnalis, v.g. lex quæ homicidam morte punit, esset fauorabilis; quia est in fauorem Reipublicæ. Imò, etiamsi hæc, de qua nos agimus, esset fauorabilis, tamen non esset extendenda vltra proprietatem verborum, tum prædicta, vt diximus, propriè libri nequaquam sint.

11 Nota, scripturam, autem adeò continentem, epistolas &c. decem folia, librum reputari à Castropalao, e ... vnius folij (adde etiam, vel alterius folij) non reputari librum à Sanctes f in fine, & quidem meritò, quidquid dicat in contrarium Bordo... g

i Tambur. in Decal.

12 Secunda difficultas est. An si quis habens eiusmodi librum hæretici, in quo legatur vna, vel altera hæresis, illam deleat, debeat denuntiari librum vt prohibitum asseruare? Debere, ait Sanctes, h & Castropalaus, i ipsa quippe ... expunctio non tollit communem libri prohibitionem, sed vide infra numero 46.

13 Tertia difficultas est, an sub nomine libri hic intelligatur manuscriptum? intelligi est communis sententia tenentium Suarez l & Sanctes. m Ratio potissima est, tum quia secus facile eluderetur præceptum de libris hæreticorum impediendis, si quidem tam legerentur impunè manuscripta, tum quia manuscripta adhuc sub nomine libri censenda sint.

14 Verum pace tantorum virorum puto hic non intelligi. Ratio potissima est, quia verè manuscriptum, etiam transcriptum à libro, non est propriè secundum vsum communem loquendi, liber. Nec est verum, sic eludi hoc præceptum, nam satis contra manuscripta positum est per aliam prohibitionem allatam num. 5. Adde libros typis excusos meritò per hanc Bullæ Cœnæ legem, quæ est certè magis ardua, quàm alia, prohiberi, quia typis excusi libri amplius promulgantur, diutius durant, & facilius leguntur, quàm manuscripta; quam rationem modo num. 7. approbant idem Sanctes, & Castropalaus de breuibus opusculis, & similibus, non propterea debuissent & hic approbare, lege dictum num. 9. hoc etiam persuadet, quæ ibi diximus, facitque maximè illud, quod hæc est lex odiosa, atque adeo restringenda.

15 Confirmo primò: quia, quando Pontifex scripturas vult sub prohibitione librorum includere, facit specialem, nominando scripturas: ergo dum hic solum libros nominat, illas non includit. Antecedens patet ex Leone X. qui in Concilio Lateranensi sic: *Nullus (ait) librum aliquem, seu aliquam quamcumque scripturam imprimere præsumat, nisi prius per Vicarium &c. Approbatur.* &

ex Tridentino. a Nulli liceat (inquit) imprimere quoslibet libros de rebus Sacris &c. Qui autem scripto eos communicant, nisi approbati fuerint, eisdem poenis subiaceant.

a Concil. Trid. sess. 4. ...

16 Confirmo Secundò ex Bonacina, b & Azor, c qui quaerunt, an manuscripta evulgari possint sine timore excommunicationis latae à Tridentino in dicto loco, Qui autem scripto eos libros &c. respondentque cum distinctione, negando posse ea scripta, quae sint opera completa, & perfecta, quae typis mandari solent; concedendo vero posse ea, quae solent fieri ad privatam vitam, & commodum: quis est enim qui suas conciones, suas disputationes Theologicas etiam dispositas in magna volumina in Scholis, & extra illas discipulis, aliisque, nulla praemissa approbatione sine scrupulo non communicat? & ea ratio data responsionis est, inquit Bonacina, d quia cum Tridentinum loquatur de libris, qui sunt manuscripti in dictis verbis, Qui autem scripto eos libros communicant, &c. nomen libri strictè accipiendum est, non largè; cum versemur in materia poenali, & odiosa, in qua stricta verborum interpretatio facienda est cap. poenae, de poenitentia distinctione prima. Haec ille; Si igitur in ea lege Concilij Tridentini, ubi fit mentio libri, & scripturae, nomine libri, seu scripturae non intelligitur minutum, & qualecumque manuscriptum, multo magis in casu nostro, ubi nulla mentio scripturae, sed solum.

b Bonacina ... c Azor. ... d Bon. loc.

Sine Auctoritate nostra, & Sedis Apostolicae.

17 Occasione huius clausulae possumus. Primò quaerere: quisnam habeat potestatem concedendi licentiam libros vetitos legendi? Secundò; quisnam actu habeat eosdem libros legendi licentiam? Quo ad primum. Dico primò, nullum posse concedere licentiam libros Haereticorum haeresim continentes, vel de Religione tractantes nisi Summum Pontificem, vel cui ipse potestatem concesserit. Hinc fit ut nec Episcopi, nec Inquisitores, e nec Cardinales f possint, immo nec ijdem Cardinales etiam Sede vacante, nisi in casu summae necessitatis, (quam contingere raro posse video) observata tamen forma praescripta in Clementina, Ne Romani, De electi.

18 Verum Pontifex alicuine hanc potestatem concessit? Nemini docet Castropalaus, g ne ipsis quidem Episcopis, vel Inquisitoribus, immo Inquisitores licet habeant potestatem concedendi licentiam legendi alios libros vetitos, non tamen legendi libros Haereticorum haeresim continentes, vel de Religione tractantes. Extant tamen quaedam privilegia concessa Religiosis, de quibus suas quisque consulat.

19 Peres. Episcopi possintne concedere licentiam legendi libros vetitos (praeter Haereticos) saltem, ijsdem exceptis, posse, modo [illegible] Inquisitores?

Tacet, seu fugit id decernere Castropalaus. h Sanctè, aliique communiter solum loquuntur de libris haereticis, ad quos legendos non posse eos dare licentiam docent; Puto tamen in Regnis, ubi viget Hispanica Inquisitio nô posse, posse, ubi illa non adest. Ratio prioris dicti est ducenda ex privilegio concesso Inquisitori Hispaniae privatiuè i quoad alios quoscumque. Ratio posterioris est, quia Episcopus est primus Inquisitor in sua Dioecesi, ergo, dum non constat & ipsis hanc potestatem fuisse ademptam, non sunt de sua potestate deijciendi.

Favet Regula secunda expurgatorij: Haereticorum libri, inquit, qui de Religione ex professo tractant, omnino damnantur. Qui vero de Religione non tractant, à Theologis Catholicis iussu Episcoporum & Inquisitorum examinati, & approbati permittuntur. Si enim Episcopis datur ius examinandi & approbandi, non videtur ijsdem denegandum ius concedendi licentiam legendi. Immo, cum haec Regula sit in expurgatorio Hispanico, videtur etiam favere Episcopis, etiam pro Regnis Hispaniae.

e ... f ... g Castrop. ... h Castrop. ibid. i Apud ...

30 Quoad secundum: Dico Secundò, omnimodè habere licentiam legendi libros Haereticorum haeresim continentes, vel de Religione tractantes, Solum reperitur eiusmodi licentia concessa Inquisitoribus, eiusq; commissarijs a à Paulo V. & Pio IV. & in Regnis Hispaniae solum Inquisitoribus, non verò eorum commissarijs b ex Paulo V.

Quid habeant Religiosi, id ex suis priuilegijs quisque cognoscat. Si vero sit sermo de alijs libris vetitis, generaliter eam habent Inquisitores; & ij, qui ex modo dictis, possunt dictam licentiam alijs concedere: si enim alijs concedere possunt, certè poterunt & sibi. Denique ij omnes, qui post Constitutionem Vrbani c VIII. amiserunt omnes praecedentes licentias legendi libros prohibitos, nouam legitimè licentiam obtinere.

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

Scienter.

31 Excusabit ergo ignorantia: Sed ecce nodus; quaenam ne, an aliqua solum ignorantia excusabit?

Praemittendum est Primò, aliam d esse ignorantiam iuris, aliam facti. Facti est, vt si quis in casu nostro sciret quidem librum Haeretici esse iure prohibitum, sed nesciret librum hunc esse Haeretici. Iuris est, vt si quis, esto sciat hunc librum esse Haereticum, nescit à iure eius lectionem prohiberi.

d [illegible]

32 Praemittendum Secundò, Ignorantiam aliam e esse Inuincibilem, aliam Vincibilem. Inuincibilis, quae etiam appellatur inculpabilis, iusta, probabilis, antecedens, est quoties cogitatio nulla, nec scrupulus de aliqua obligatione menti hominis occurrit, qua cogitatione possit homo excitari ad inquirendam obligationis notitiam: vel si menti occurrit, fecit, iuxta qualitatem rei, moralem diligentiam ad habendam notitiam & non habuit, vt si quis in casu nostro caeteroquin idiota, ne dubitauit quidem, hunc esse librum Haeretici, vel si dubitauit, interrogauit Parochum, responsumque accepit, non esse: Sanè hic idiota dicetur laborare ignorantia inuincibili, quia illam vincere non potuit.

e Idem.

Vincibilis, quae etiam dicitur culpabilis, improbabilis, iniusta, consequens, est quoties eiusmodi moralis diligentia non est facta ab eo, cui iam occurrit dubitatio de obligatione. Est autem quadruplex. Affectata, Crassa, Notabilis, Leuis, nam Supinam aliqui ad Crassam, aliqui ad Affectatam reducunt.

Affectata est, cum quis data opera ignorare vult, & affectat; nam propterea haec ignorantia dicitur directè voluntaria, vt si quis consultò non vult scire, an hic sit liber Haereticus, quò liberius illum legat.

Crassa est, quando quis propter magnam negligentiam, piger est in ea ignorantia depellenda, sic dicta, quia crassi homines, & pingues desides esse multum solent: Huc ego reduco ignorantiam Supinam, quia, more hominis supini in lecto iacentis, non curat surgere ad illam depellendam.

Notabilis, seu notabiliter culpabilis est, quando quis adhibet quidem aliquam diligentiam, sed non tantam, quanta moraliter sufficit, vt si quis inquirat, an hic liber sit haereticus, sed non à sufficienti perito.

Leuis est, quando quis adhibet mediocrem, & quidem sufficientem diligentiam ad habendam obligationis notitiam; sed non tantam, quantam in summo rigore potuisset. Vt si quis petat, an liber sit haereticus à mediocriter docto, potuisset autem à doctiore, vel ab Inquisitore &c. Hic solum supponitur leuis culpa, in praedictis tribus culpa lata vel grauis.

33 Quanta autem, seu qui gradus diligentiae adhibendus sit in eiusmodi moralis obligationibus indagandis, non potest certa regula definiri, illa enim sufficienda est, quae, more humano, iuxta qualitatem negotiorum, prudenti iudicio fieri solet: nam certè maior requiritur in ijs, quae sunt iuris naturalis, quàm quae sunt iuris positiui f Maior, vbi agitur de damno tertij, quàm, vbi hoc non adest; maior, quando agitur de Vita,

f Leg. [illegible]

H 4 quam

quam quando de Bened. &c.

24 Denique si quis legem sive vincibiliter, sive invincibiliter ignoraret, eo esset animo, ut etiam si sciret, legem non servaret, diceretur habere ignorantiam concomitantem; id quod semel innuisse sit satis. His positis, & nomine relictis ijs, quae supra lib. 1. c. 2. § 10. diximus de Voluntario ex ignorantia.

25 Dico primò, Ignorantia invincibilis, sive iuris, sive facti non solum antecedens, sed etiam concomitans excusat a legentem libros haereticorum tum à peccato, tum ab excommunicatione. Ratio est, quia universaliter, quando talis in alia lege actio aliqua est prohibita, nisi ab illa, quae poenam imponit, ignorans invincibiliter legem illam si eam transgrediatur, nec peccat, nec poenam contrahit. Non peccat, quia involuntariè agit, cum legem invincibiliter non agnoscat: Non contrahit poenam, quia, qui non peccat, non est à lege puniendus ex reg. 23. de reg. iuris in 6.

a [illegible]

26 Dices, quando ignorantia est concomitans, transgressor habet illum malum animum, seu affectum legendi, etiamsi sciret prohibitionem; ergo peccat. Respondeo, Si ille malus animus est solum in habitu, non est peccatum, nec exit in actum, ut ex se constat, quod si sit in actu, erit quidem peccatum, at actus ipse externus legendi cum nullo modo procedat ab b scientia, à tali affectu, ut supponimus, sed ab ignorantia, à tali peccaminoso affectu infici nequaquam potest.

b [illegible]

27 Dico secundò, qui legit praedictos libros ex vincibili ignorantia sive iuris, sive facti, ex ignorantia, inquam, sive notabili sive crassa, seu supina, sive etiam affectata, quamvis peccet, non incurrit poenam excommunicationis. Ratio est, quia est probabilis c opinio, quando lex imponit poenam excommunicationis, suspensionis & interdicti, & irregularitatis poenalis ijs, qui scienter aliquid committunt, (ut est in casu nostro) & est etiam, quando lex fertur contra audentes, praesumentes, contemnentes violantes &c. quae verba, cum requirant contemptum, aequivalent verbo, Scienter. De quibus lib. 1. c. 12. § 10. à num. 9. ipsis diximus.) Probabilis est (inquam) ex ibidem dictis opinio, quae excusat transgressores ab incursu poenae, & ex quacunque ignorantia legem non servantes, quia adhuc contumaces non sunt, cum verè non scienter legant. Excipio quando ignorantia affectata esset contumacia cum ingenti temeritate, ut ibidem dixi num. 14.

c [illegible]

An sit peccatum diversae speciei legere hos libros ex ignorantia graviter culpabili, & legere scienter, & quomodo ad Confessori aperiendum, tum colligi potest ex dictis in nostro opusculo de expedienda confessione. d

d In opusc. de expedi. confess. [illegible]

28 Dico tertiò, idem dicendum esse de legentibus alios libros, si veniunt sub illa clausula (praesumant, vel scienter.) Ratio est eadem iam dicta.

29 Illud pro eo, quod facit ad peccatum, nota hic, & in praecedente conclusione, Ignorantiam, quae est solum notabiliter culpabilis, quando agitur de diligentia facienda sciendi praecepta naturalia, non esse e notabiliter culpabilem, si agatur de diligentia facienda sciendi praecepta positiva. Ratio est, quia magis nos obligamur ad exhibendam diligentiam circa iura naturalia, quam circa positiva, ut modo notavi num. 23. Nam hinc colligitur in positivis praeceptis, atque adeo in hoc de libris vetitis, solam ignorantiam Crassam, Supinam & Affectatam peccatum mortale afferre, non verò solam etiam notabilem, quia in his positivis legibus ea, quae non est crassa, vel ad crassam proxime non accedit, verè non censetur esse f notabilis, sed levis, cum in his sufficiat aliquam diligentiam, licet non exactissimam adhibuisse, ad mortale peccatum evitandum, & in hoc sensu, seu per hanc explicationem potest admitti eorum doctrina, qui docent in praeceptis positivis ignorantiam notabilem non efficere mortalem, quam rem decenter satis remisimus supra lib. primo cap. 2. § 10. num. 7.

e [illegible]

f [illegible]

30 Dico Quartò, legentes praedictos

eum

cum ignorantia legis, excusatur à peccato graui, & à pœna excommunicationis, patet; quia negligentia leuis non potest parere peccatum graue; & peccatum non graue non potest inducere pœnam grauem, qualis est excommunicatio.

Legentes.

31 Non legit, nisi contra hanc prohibitionem non facit a, qui sensum libri non percipit; vt esset, qui in aliena lingua, quam ignoraret, librum compositum materialiter legeret: legit verò, qui sibi, & mente librum percurrit b; non enim necesse est ad propriè dictam lectionem, vt ipsa verba proferantur.

32 Quòd si alium audiat legentem c, Respondeo, nec facies contra prohibitionem legendi ex probabilissima sententia d; quia, quamuis subeat idem periculum, tamen verè non legit, quod solum hic cauetur.

33 Obijcis. Dominus iubeat famulum idiotam, vt legat librum v. g. haereticum prohibitum, ipso Domino dicto audiente. In hoc casu famulus non incurret censuram, & consequenter nec peccatum, quia sensum non percipit ex dictis num. 31. (Idem esset si excusaretur ex graui damni periculo non in contemptum legis incusso, tametsi perciperet sensum) Rursus nec incurret Dominus, quia ipsi non prohibetur audire, ex dictis num. praecedente, & inducendo famulum ad legendum cum solum inducat ad materialem lectionem, quae non est prohibita ex dicto num. 31. non cooperabitur ad peccatum illius; quare Dominus sic audiens, praescindendo à retentione libri, non peccaret, & consequenter frustraretur sua intentione lex de prohibitione Librorum. Respondeo ita colligere Doctrina, quae est Sapientissimorum Doctorum, nec esse eradicandum inconueniens, si in aliquo raro casu istam non consequatur intentionem lex; habebit communiter in aliis de quibus loquitur.

34 Excusari autem legentem eum à mortali, seu ab excommunicatione ex paruitate materiae, vt regulariter solet esse in caeteris praeceptis, docent e alij, (quidquid aliqui negent f.)

Quòd si quis intendens multum legere, & postea parum de facto legeret, peccaret quidem mortaliter in ea lectione ex prauo animo vlterius procedendi, at non incurreret g in censuram, quia haec non punit intentionem, sed executionem. Materiae paruitatem alij qui determinant esse, legere h vnum, aut alterum versiculum, seu paucula verba. Alij i legere non multas lineas. Alij paucas k lineas, Alij decem l lineas. Alij vnam m paginam. Alij vnam paginam n libri in folio impressi. Omnes probabiliter, quidquid contra duas vltimas sententias nimis asperè immeritò obstrepat Merolla o. Ratio autem probabilitatis est, quia in tam breui lectione non apparet regulariter graue periculum.

35 Nota denique, Siue locum, vbi nullus est error, legat, seu Epistolam Dedicatoriam, vel Proœmium, vel Indicem p, contra prohibitionem facit, quia ob vnum errorem, qui in illis reperitur, totus liber, atque adeo omnes eius partes sunt prohibitae.

Quod si illae paucae lineae continerent eam doctrinam, propter quam liber ille fuit proscriptus, certè non possem liberare à peccato eum, qui scienter, seu consultò eas, quamuis paucas, legeret. Cum enim illae sint tota caussa prohibitionis, inobedientia grauis erit, non leuis. Dixi (consultò) nam si casu, & non ex intentione, tunc propter paruitatem materiae, poterit excusari.

36 Superest decernere, An qui legit (idem si retinet) eiusmodi libros sine vllo periculo subuersionis, scandali, aliorumque malorum, qui legit v. g. ad confutandos errores, an incurrat in peccatum, & consequenter in censuram?

Grauis est difficultas, & pendet ab ea celebri quaestione, An cessante fine adaequato legis positiuae in aliquo particulari casu, cesset pro eo casu & lex. Exemplum est. Si praecipiatur, ne quis noctu arma gerat ob periculum rixa-

di, si quis senex. Verbi gratia certus mo-raliter se non habere huiusmodi pericu-lum, ea posset, licitè ea portabit sibi. Advertite autem nos loqui in legibus positivis, nam in naturalibus, quia sem-per sunt ob honestatem intrinsecam, quæ est in actu bono, vel in carentia actus mali, numquam adæquatus finis legis cessare potest. Si præcipia-tur v.g. Ieiunium, licet cesset finis mor-tificationis carnis in satis aliàs mortifi-catis, non tamen cessat honestas ipsa, temperantia inhibita in virtute absti-nentiæ, propter quam regulariter ie-iunium præcipitur. Dico (regulariter) nam si præciperetur ieiunium ob finem ad impetrandam v.g. sanitatem Regis, cessante Regis infirmitate, cessa-ret etiam dicendum & lex ieiunij, quia licet ieiunium habeat ex se honestatem temperantiæ, tamen in hoc casu non præcipitur propter respectum ad Tem-perantiam, sed adæquatè propter Regis sanitatem, qua habita, cessat pro omni-bus tota lex præcepti finis.

17 Porrò communis opinio a do-cet cessante fine adæquato in uno parti-culari non cessare pro eo legem, nec consequenter obligationem. Ratio est, quia, cum lex numquam feratur ob fi-nem particularem, sed generalem, nisi cesset ferè in omnibus, ubi cesset in ali-quo, semper dicitur finis generalis dura-bit, atque adeo perseverabit, & lex. Delatio v.g. armorum non prohibetur ob peculiare periculum tuæ vitæ, sed ob periculum quod esse potest in Repu-blica: etiamsi ergo eiusmodi pericu-lum cesset in te, cum non cesset quoad alios, id quod respexit Legislator, nec lex cessabit, ergo & te obligabit.

18 Alia minus communis b opinio asserit cessare. Ratio est, quia sicuti cessante adæquato fine in universum ex communi sententia cessat lex in omni-bus, ita cessante adæquato fine in uno, cessare debebit lex in illo. Et huius ulterior ratio esse debet, quia ideo ces-sante fine in universum, cessat lex in omnibus, quia tunc lex redditur ex com-muni sententia inutilis, siquidem lex, cum semper feratur ob bonū publicum, non solùm non debet esse damnosa, sed nec inutilis reipublicæ, hoc est nullam uti-litatem afferens; at cessante fine in uno, iam redditur inutilis in hoc, ergo &c.

Quod enim sit utilis alijs, non facit ad utilitatem huius, nisi multum remo-tè, tamquam hominis particularis, ad quod remotum, ex hac sententia non respexit lex. Certè nihil mihi non satisfaciunt pro defensione legis Ressuar, quamuis alijs sa-tis laborantibus se profiteatur. Adde & argumentum ductum à paritate præcep-ti de correctione fraterna: Hæc enim lex non obligat particularem, quando cessat in eo particulari finis legis, nempe spes emendationis, ergo idem erit in casu nostro. Ad hanc paritatem Re-spondet Covarruvias c legem corre-ctionis datam esse propter particulare bonum singulorum, ideo non esse mi-rum, quod, hoc cessante, cesset & lex. Sed Suarez d ait se non intelligere hanc responsionem, quia omnis lex (ait, & meritò) habet hoc, quod sit data com-munitati propter bonum singulorum. & sic etiam lex correctionis data est toti communitati propter bonum eiusdem, seu singulorum.

19 Respondet ergo ipse Suarez, præ-ceptum correctionis esse affirmativum, quod non obligat ad semper: Quando ergo non est spes emendæ, non cessat obligatio correctionis, sed suspenditur, quia non est tempus utile: sicut præcep-tum dandi eleemosynam indigenti non cessaret, sed suspenderetur, si adverte-retur pauper ea eleemosyna fore abusurus. Eodem igitur modo (ait Suarez) non cessabit in casu nostro obligatio legis. Sed, pace tanti viri, hæc responsio non satisfacit, & contra ipsum facit. Sicut enim lex correctionis, & eleemosynæ, (quia correctio, & eleemosyna in præ-dictis casibus fora inutiles), suspendi-tur, ita in alijs legibus, quia cessare, in casibus in uno particulari, redditur per casum in uno particulari, & eo inutilis lex, suspenderetur pro illo, & consequenter non obligabit. Quod ad intentum huius secundæ opinionis satis superque est.

Atque

a Suarez, Vasquez, ... 22.

b Henriq. ...

c Covarru. ...

d Suar. ...

Atque ex hoc soluitur etiam ratio primae sententiae.

Concedimus enim legem, stante periculo in aliis, cum sit pro illis vtilis, non cessare, siue absolutè, siue pro illis, sed asserimus, satis esse, si suspendatur, atque adeo non obliget illum particularem, pro quo Lex inutilis euasit.

40 His positis ad id, à quo recesseram, reuertor. Cum haec secunda opinio propter Authores, rationesque, quibus nititur, non possit non esse probabilis, probabile a etiam videbitur aliquid in foro Conscientiae non incurri in peccatum, nec in censuram à legentibus, vel retinentibus eiusmodi Libros, si cesset causa prohibitionis, hoc est si verè nullum legenti periculum esse appareat, quod periculum esse finem huius prohibitionis, fatentur Sanchez b, & eiusmodi Castropalao c.

41 Verum, quia re vera numquam deest adaequatus finis, difficile enim videtur, deesse periculum inter tam liberi-[illegible]; nec appareat, periculum solum esse totum prohibitionis finem, est enim etiam haereticorum contemptus ex contraria exterminatione librorum [illegible] est extremum, quantum fieri potest, communicatio cum ipsis etiam in eorum scriptis: est, vt ipsi, cum videant suas lucubrationes de rebus Sacris à fidelibus non esse legendas, à scriptione desistant: est, vt debita Sacrorum Inquisitorum, Conciliorum, Pontificum tam seueris decretis reuerentia, & obedientia inter fideles [illegible] momenti seruetur; quia, inquam, adaequatus finis numquam deest, nullo modo aperienda est ianua, qua eiusmodi libros euoluere impunè possis, tametsi putes, te à periculo errandi tam pro-[illegible]. Potes, inquam: Sed quandonam, vel quis firmum se tam adeò constantem, fortemque putare poterit, vt in occasionem labendi vltro se coniicere audeat? Equidem, dum haec scribo, quadraginta quatuor annos ago à Sancta hac mea Societatis Iesu Religione suscepta, nihilominus in rebus sanctis, vt satis tamdiu versatus [illegible] me [illegible] portare in dies experior: sed

si venenum portas, periculis te ingeris, vt liber.

Retinentes.

42 Siue in tua, siue in aliena domo, siue tuo nomine, siue alieno seruentur dictos libros, seu eorum partem notabilem retineas, facis d contra prohibitionem: ita vt etiam aromatarios, & librarios Sanchez e non excuset, quia licet illi ad inuoluenda aromata, hi ad eosdem ligandos, & non ex intentione legendi retineant, adhuc legem violant. Eosdem si retineas in aliena lingua scriptos, etiam si à te intelligi non possint, condemnaris à Sanchez f, quia adhuc retines librum vetitum.

43 Excusat autem paruitas materiae, vt si retineres vnum, duo, vel tria folia, quia, licet plusquam vnam paginam legere excedat paruitatem, vt diximus numero 34, non tamen excedet in retinendo; cum minor g culpa sit retinere, quàm legere. Excusat item paruitas temporis quo retines.

44 Imò si tempus etiam notabile requiratur, vt commodè Inquisitori tradatur liber, nemini scrupulis agitandus, potes h enim etiam diu expectare, modo sine fraude, & fallacia id facias. Data autem commoditate per vnum, vel alterum diem differre, non erit culpa solum grauis, quia retentio leuis est.

45 Si quando ex legitima facultate librum vetitum retineas, aduerte, ne tua occasione serpat ad alios facultate carentes libri venenum. Equidem, cum essem Romae, incidi in quemdam librum prohibitum, quem palam quidam amicus apud se in aperto pluteo retinebat, cuius multa folia (vt eram nimium cupidus euoluendi quoscumque libros, quos antea non vidissem) cum se[illegible] perlegerim, aduerti in fine libri sic adnotatum ex scripto fuisse. *Hic liber est prohibitus, sed ego ex legitima licentia apud me retineo.*

a [illegible]
b Sanch. [illegible]
c Castrop. [illegible]
d [illegible]
e Ibid.
f Ibid.
g [illegible]
h [illegible]

Imprimentes.

a Concil. ... [illegible]

46 Hoc est componentes a literas, præparantes papyrum, & atramentum, & cæteros a coperculas prementes, & cæteros operantes: item Officinæ Impressoriæ Dominos, ipsosque librorum Authores, qui eos imprimendos tradunt: hi enim omnes imprimere librum dicuntur. Imò, qui corrigit folia impressa, vt emendatiora exprimantur, hic comprehenditur, nam præter quam quod iam legit librum hæreticum, etiam censetur imprimere, dum ad imprimendum corrigit.

Qui verò solum expensas dat ad imprimendum, & qui exemplar rescribit, vt imprimatur, quique amicos characteres, vel atramentum, vel similia Impressoribus dictis vendit, licèt fautores sint Hæreticorum, & in pœnas fautoriæ incurrant, non sunt impressores, cum remotè satis ad Impressionem concurrant.

47 Hæc quo ad libros Hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes, de quibus nulla Constit. loquitur. Quid de alijs?

b [illegible]

c Cōc. Lat. [illegible]

Tres hac de re constitutiones sunt. b Prima est Concilij Lateranensis, c vbi Imprimentes, vel imprimi facientes libros, vel quamcunque scripturam in Vrbe sine Vicarij, & Magistri Sacri Palatij, in alijs Ciuitatibus sine Episcopi approbatione, excommunicantur ipso facto, & pœna pecuniaria, ac suspensione ab exercitio imprimendi per annum afficiuntur, librique comburuntur.

d Ind. libr. prohib. reg. [illegible]

48 Secunda est in Indice d librorū prohibitorum, vbi innouatur dicta Conc. Lateranensis constitutio.

49 Tertia est in Concilio Tridentino, quod solum loquitur de Libris Sacris (ij autem sunt ijdem, quos diximus [illegible].7.) vbi eadem constitutio confirmatur, additurque: libri Sacri cum nomine Authoris imprimantur, & si sint libri Regularium, vt præter Episcopi, vel Magistri Sacri Palatij Approbationem, approbentur à suis Superioribus, secus nec vendi, nec retineri queant, sub pœnis eiusdem Constitutionis: ipsa verò approbatio detur in scriptis, & appareat in fronte libri. Ex quo vides, non esse aliundè sint prohibiti, posse legi, & apud se tamen retineantur, quia Conc. prohibet vendi, vel retineri, nihil de lectione.

50 Porro aliquæ hic insurgunt difficultates. Prima, an, vbi receptum non est, vt solum Domini temporales examinent librum imprimendum, delinquat contra dictas Constitutiones, qui sine Episcoporum approbatione imprimit? Respondeo non delinquere, ratio est, quia iam suppono, Constitutiones has non esse legitimè receptas, ergo contra ipsas non peccabitur.

e Bonac. [illegible]

Adde cum Bonacina e in hoc casu Ecclesiam, vtcunque approbante, solere [illegible] Dominos temporales in approbatione librorum. Similis quid dicam cap. quinto §. secundo numero quinto.

51 Secunda; in libris Sacris, in quibus iuxta Tridentinum apparere debet Approbatio in fronte libri, si aliter constat adesse, non tamen sit in libro apposita, an peccetur? Respondeo, Credo non peccari saltem grauiter; quia iam seruatur tota substantia præcepti: multo magis si præponatur f illud (cum superiorum licentia) quod vbique non rarò comprobari video.

f Bon. [illegible]

52 Tertia. An qui habuit prædictam licentiam, sed deinde dum imprimit addit, vel demit aliqua sine noua licentia, peccet in legem istam?

g Bon. [illegible]

Respondeo g negatiuè, nisi tale, & tantum addat, demattue, vt nouus moraliter liber censeatur. Ratio est, quia, per pauca adiecta, non censetur quis, librum sine licentia imprimere, per multa, sine censetur.

Id explicatius declaramus. Si, quod addis, quamuis non multas continens lineas, tu cognoscas esse prohibitum, [illegible] cum mala fide agis, condemnaberis: id quod ego modo insinuaui per illud (tale); si verò certò cognoscas, prohibitum non esse, procedit doctrina allata ex Bonacina. Si denique dubitas sufficientèr præualet lex, atque addere non licenter potes.

53 Quar-

53 Quarta. An qui in libris Sacris, de quibus solis loquitur Tridentinum, non apponit nomen veri Authoris, sed alterius, peccet? Quid si nomen sit fictum, & inventitium? Quid, si adhibeatur nomen Collegij, vel Academiae, tacito nomine determinatae personae? Respondeo. Non possum excusare a mortali[a] qui fictum nomen proponit, qui vero nomen alterius sufficientis, vel Collegij, mitius excusari debet. Ratio est, quia in hoc posteriori casu adest, qui de libro rationem reddere potest, qui finis fuit in ea lege Tridentini. In priori autem non adest: nam propterea idem dicendum puto, si apponatur nomen Authoris, sed anagrammatice inversum; quia sic perinde est, ac si nullius, qui possit librum defendere, nomen inscriberetur.

[a] [illegible]

Defendentes occultè, vel publicè qualibet causa, vel colore.

54 Sive scripto[b] defendas, ut si libros in Coena Domini prohibitos occultè, vel impressos, recommendemus, vel asserantur, siue verbis, ut si eos ut tales laudes, vel persuadeas, ac commendemus; siue scriptis, ut si pro ijs rationes etiam in tuo cubiculo occultè scribas, peccas contra legem. Patet haec ex textu Bullae.

[b] [illegible]

55 Dixi (ut tales) nam si dicas librum esse optimum, quò ad caetera, laudesque stylum, ingenium &c., nec existimo verba facere ad libri confessionem, non eum defendere; quia sic satisfaciens haeresi. Quid si dicas, te velle librum defendere, nec tamen defendas?[c] Aliqui[c] putant id non esse contra Bullam, quae defendentes, non vero volentes defendere damnat. Aliqui asserunt hos quidem esse defendere, adesse animum aliquem, qui illius defensionem velit suscipere. Puto eos se [illegible] esse defensionem: sed si sit in circumstantijs, in quibus [illegible] defendere Libri, unde [illegible] possint, qui librum examinare debent, erit verè defensio, & consequenter viola-

[c] [illegible]

bitur lex. Sicuti esset defensio arcis, te paratum esse ad pugnandum pro ipsa.

Aliqua notanda de libris vetitis.

56 Denique nota Primò, eos, qui sunt sub Hispanica Inquisitione, teneri illos tantum libros pro vetitis habere, quos ipsa vetat, etiamsi Romae, vel alibi non sint, vel sint vetiti, constat id ex privilegijs datis Hispanicae Inquisitioni usu ipso comprobatis.

57 Secundò. Quando per edicta praecipitur, ut quisque ostendat suos libros, seu eorum Cathalogum ad Inquisitores, solum obligatis ad deferendum eos, quos alias non ostendisti: semel enim ostendisse sufficit. Insuper, si certus sis, librum non esse ex vetitis, probabiliter non obligaris ostendere in foro conscientiae. Ratio est, quia videtur asserere leuis negligentia libri delationem, si certus sis, nullum in librum errorem irrepsisse.

Quid, si, ut videre solet, aliquem librum, quem tu Inquisitoribus protulisti, prohiberi postea contingat? Respondeo, urgere tunc obligationem praeferendi. Quare, nisi certò scias, librum, quem ostendisti, nec fuisse prohibitum, nec periculum ullum adesse, quod postea vetitum fuerit, semper (praesertim ab indoctioribus, qui eiusmodi periculum discernere non valent) ille erit ostendendus.

58 Tertiò. Cum per edicta praescribatur terminus intra octo dies ostendendi eiusmodi libros, incaditur in excommunicationem, qui vel post terminum, vel etiam nunquam ostendit? Respondeo salvo meliori iudicio, nequaquam, quo ad librorum numero praecedente dictos. Ratio est, quia in edicto, ut hic in Sicilia publicatur, dicitur (v. g. si comanda idest praecipimus ostendere libros, &c.) & paulo post (procederemo ad altre pene, hoc est alias poenas infligemus) unde nulla apparet lata excommunicatio. Dices in fine edicti fulminatur excommunicatio. Respondeo, si attentè edicti tenorem legas, videbis

hæc excommunicatio, cum sit tam ingeniosa, cadere solum in hæresim externam, quæ gravia delicta superiùs allata, non verò interna, qui dominatur à tali liberatus... ostensione se liberaturum, si libri, vel etiam aliás asserti fuerint, vel certè nihil erroris continerent.

a Castrop. ... de legibus ...

59. Quid de peccato mortali? Respondeo. Quia illud (præcipimus) est nota in legibus a peccati mortalis, quando materia est gravis, peccati levis, quando materia est levis: in nostra autem materia, quandò libri nihil erroris continent, videtur res esse levis, ut non. 57. dictum est, quando vero continent hæresim, res est certè gravis, ideo hic esse mortale, ibi non esse, dicendum erit.

b Layman ...

60. Quod denique, rectè notat ex Becano Layman b ubi recepta non est Bulla Cœnæ, vel index librorum prohibitorum, ut alicubi in Germania, non esse... Catholicos legentes &c.

§. VIII.

De Absolutione ab Hæresi.

Casus Facilioris Absolutionis.

1. Statim atque tibi offertur absolvendus aliquis ab hæresim, perpendendum est, an possis vel ab Hæresi absolvere, vel ne esse in reservata illum invenias, vel ne esse in illis circumstantiis, in quibus ab illa absolvere, licet privilegiatus nequaquam sis, valide possis.

c Azor. ...

2. Primò igitur, si hæresis fuit merè interna, non est c reservata, quia Ecclesia non judicat de interiore; est autem talis in iis casibus, quos supra §. 2. nu. 5. diximus.

d Fag. ...

3. Secundò, si item fuit solum externa, & non interna, puta si metu vel fabula &c. aliquid factum, vel dictum sit contra fidem, sed mente intellectu sine voluntate erroris contra ipsam, licet fuerit gravissima culpa coram externo Confessionis: tamen non fit vera hæresis, non judicio satis probabiliter excommunicationem d Bullæ, quare nisi in aliquo Episcopatu sit specialiter reservata, poterit non solum ex vi Bullæ e Cruciatæ, vel privilegiorum f mendicantium, sed etiam à quocumque Ordinario Confessario absolvi. Ratio est, quia, quamvis foro externo hic præsumatur hæreticus, ideo & denunciandus, & puniendus, tamen coram Deo, cum talis non sit, non incurrit coram eodem excommunicationem, reservatam in foro interno, circa quod est fortuna poenitentia. Hinc, qui propositionem hæreticam enunciat, qui conversionem hæreticam... qui Idolo cereum tempore prohibetur, qui hæreticalem... exhibet, qui hæreticalem blasphemiam ex ira profert, & cetera... similia, si interim corde nullo errori... contra fidem consensum præbet, absolvi, ut dictum est, poterit.

e Bulla ...

f Portel. ...

4. Si quis confiteatur, se lingua hæresim pronunciasse, sed dubitet an etiam consenserit, esse reputandum commisisse hæresim externam, atque adeo absolvi non posse ab ordinario Confessario, certeris que poenis subesse, docet Sanchez g. Ratio est, inquit, quia cum verba sint naturaliter signa intentionis, & nullus præsumatur mentiri, quod in corde non habet, præsumptum est, & possessio in hoc dubio, quod hæresis illa processerit ex vero consensu interiori in illum.

g Sanch. ...

Sed quamvis non negem, saltem externam esse hanc posse præsumere, puto, posse h à Confessario non privilegiato absolvi in conscientia, nec subiacere in conscientia dictis poenis. Ratio est, quia, cum odiosa sint restringenda, certius... & poenæ debent restringi ad certam Hæresim externam. At hæc est omnibus pensatis dubia, ergo &c. Nam esset autem hæresis dubia, si sic ex aliis circumstantiis (ut si ex ingenio ... ut si ... similes verba hæreses proferat, solum...) colligeretur adesse consensum, tunc enim non esset dubium, ut ... sed moraliter certum, atque adeo item certum in Hæresim reservatam incidisse.

h Layman ...

i Mendo ...

5. Tertiò, si fuit externa, simul & interna, vide, an poenitens sciant vel dubi-

cto falsis narratis excommunicatio-nem; si enim reseruat, cum non adimit-tit excommunicationem [illegible] non incurrit. Quare cum Haeresis, communiter casus Pontificij ideo sint reseruati, quia annexam habent excommunicatio-nem; tunc ea haeresis reseruata non erit, atque adeo a quocumque poterit approba-to absolui [illegible] poterit.

6 Quarto, si poenitens iam vero lapsus in excommunicationem ob haeresim internam, exterminatque est in articulo mortis, poterit etiam absolui a quocumque Sacerdote simplici, etiamsi haeresis fuerit externa, imo & publica, quia id concedit Tridentinum, & in [illegible] probabili [illegible] etiam praesente proprio Parocho. Tunc autem debet [illegible], & iuramentum de standis mandatis Ecclesiae, & onus, etsi conualuerit, se Superiori praesentet, iuxta a nobis dicta in Methodo expeditae Confessionis. Quibus adde duo. Primo ab impuberibus hoc iuramentum non esse exposcendum f, quia non praesumuntur pollere eo rationis vsu, vt [illegible] pro dignitate praestent: & quia ex probabili sententia g non sint subiecti poenis Ecclesiasticis, atque adeo excommunicationi. Secundo quando iudicatur, praestandi iuramenta, vel onera impleri non posse, vt cum v. g. Poenitens statim est certo moriturus, vel impedimentum sit perpetuum h; illa non esse imponenda, quia frustra imponerentur.

7 Nota autem, articulum mortis, & graue periculum ex probabilissima sententia i pro eodem hic accipi, estque tunc quoties iudicio boni viri morale periculum, seu, vt alij loquuntur, probabile periculum, mortis imminet. Quare, praeter febres graues, similesque morbos, qui reperiuntur in probabili periculo naufragij propter exortam tempestatem, qui in bello est constitutus, [illegible] primo est pugnatura, imo quae est parturitura, quia partus semper pericula subitanea; dicuntur esse in articulo mortis, atque adeo, modo dicto, possunt absolui. Qui longam nauigationem, vel qui iter v. g. inter Infideles est aggressurus, huc reducitur, si non speretur copia Confessarij potentis absoluere, etsi non adsit de facto mortis discrimen.

8 Quinto, si poenitens habet perpetuum impedimentum v. g. aegritudinem perpetuam, senilitatem, statum carceris, vel Triremium, quia sic impeditus est moraliter certus, se non posse ante mortem habere copiam potentis absoluere, dicitur esse l in articulo mortis, poteritque pari modo absolui ab haeresi, etiam publica in foro interno. Quamuis enim Sanchez m & aliique id concedant de alijs criminibus, non vero de haeresi propter eius grauitatem; tamen Castropalaus n satis probabiliter, etiam de hac mente concedit; est enim par ratio de caeteris, ac de haeresi.

9 Quod si impedimentum sit longum, non vero perpetuum? Puto o esse [illegible] distinguendum; si enim putatur fore admodum longum, v. g. per quinque vel decem annos, esse iudicandum perpetuum; cum in illo valde longo impedimento morale subsit periculum mortis, in quo supponimus, non adfuturum Confessarium, qui potens sit absoluere: si vero putatur non ita longum, non esse perpetuum iudicandum, quia dictum morale periculum non praesumitur affuturum. Breuiter, etiam perpendenda futura pericula, facultas poenitentis, & similia, vt, si iudicetur morale periculum subesse, cum praedicto iuramento, & onere absoluatur; secus nequaquam.

10 Duo denique aduerte: Primo, si dubites, an possis viuere, donec habeas copiam potentis absoluere, adhuc iudicandum esse in articulo; quia haec concessio, cum sit contenta in corpore iuris & in fauorem animarum, late interpretanda est. Aduerte Secundo, si constitutus in dicto articulo possit vocare ad te Superiorem, vel mediante confessario, vel missis literis, posse expostulare ab illo propriam absolutionem, vel facultatem, vt absoluatur ab excommunicatione: et non obligari hoc facere, sed posse a quocumque modo praedicto absolui. Ratio est, quia non obligatio est adeundi

Supe-

Superiorem, vt libenter eam hanc obligationem inducentes, non verò faciendi alias diligentias; quare si adire eum poteri, excusaris; ex hac doctrina potui consilium dare Sacerdoti Confessario, vt Monialem, quæ in hæresim externam inciderat, absolueret tanquam constitutam in articulo mortis. Ratio fuit, quia hæc habebat perpetuum impedimentum eundi ad potentem absoluere, nec obligabatur, vel Episcopum vocare, vel per literas seu internuntium absolutionem petere, vt rectè pluribus expendit Castropalaus a adducens Sanct, & Henriquez.

a Castrop. t. 1. d. 3. p.

Sextò, si quod remedium ex dictis non suppetit, vide, an hæresis externa fuerit publica, an occulta; nam facilius inuenies, qui occultam, quam, qui publicam absoluere possit, de qua tetam dicto à num. 11.

Denique hic recole, quid faciendum sit ei, qui incidit in hæresim, nec habet, qui eum possit absoluere, vt non eum infirmum, vel quid si vide, nisi eo communicat, posse nominare, vel cum commissione communicare, vel dissimulare confessionem, vt latè alibi retinendum b dixi.

b In nostra opusc. de ... mone ... n. 20.

Inquisitorum, & Episcoporum potestas circa absolutionem Hæresis.

11 Dico Primò, licet hæreticum externum publicum, seu deductum ad forum externum reseruatum Summo Pontifice de iure absoluatur; tamen ex eiusdem Pontificis concessione in Hispania, c hoc est, vbi residet Hispaniæ Inquisitionis Tribunal, ab Inquisitoribus simul cum proprio hominis absoluendi Episcopo saltem requisito; Extra Hispaniam verò, ab Episcopo d absolui potest, & reconciliari Ecclesiæ. Patent hæc ex sacris textibus, & ex priuilegijs concessis Inquisitoribus Hispaniæ.

Occultum hæreticum Inquisitores etiam separatim vnus ab alio (ex eo quia iudicem specialius committere in hoc supponitur) absoluere possunt, sed non nisi e per depositionem, quam ipse absoluendus faciat, sui delicti coram testibus, vel saltem coram Notario. An verò possint sine hac solemnitate, seu nomine secreto, & in foro conscientiæ, concedunt nonnulli. f nonnulli negant, g addentes praxim ipsorum Inquisitorum esse pro negatiua. Vtrumque probabile. Trullench hic habet Eaque h) consultissimus Hispaniæ passum, vel ex Samos didici, ab hæresi absoluere non solum in foro externo, sed etiam in interno, sic vt quilibet Inquisitor eandem tribuere Confessario possit facultatem impertiri.

12 Dico Secundò, licet probabile sit, Episcopos non posse i post publicationem Bullæ Cœnæ absoluere ab vlla hæresi, quia Bulla reuocat omnem potestatem absoluendi ab hæresi, etiam occulta, quam Episcopi habebant ex Conc. Trid. sess. 24. c. 6. de Reform. tamen etiam probabile, & tutum est posse l in foro conscientiæ suos subditos absoluere ab externa occulta, siue per se, siue per alium, cui ob eam rem casu committat suas vices Episcopus, non verò per Vicarium, seu aliud ad hanc absolutionem indifferenter deputatum. Ratio est, quia hac potestate Episcopi potiuntur ex dicto Tridentino; probabilissimeque est, eam non reuocari à Bulla Cœnæ; Dominum enim Patribus Concilij visum fuit, vt pro occulto delicto extra Diœcesim esset remedium concedendum. A Bulla autem Cœnæ solum reuocatur facultas absoluendi per vim priuilegij, vt ex verbis Bullæ patet: at Episcopi, cum absoluunt, non possunt ob priuilegia à Summo Pontifice concessa, certè absoluunt ex iure ordinario à Christo Domino concessa (posito quod sint Episcopi) neque à Pontifice impedita. Nomine illud (prætextu) dicit colorem quæritum, a non verum, sed dicit speciem veri, non veritatem. At Episcopi absoluunt non colore quæsito, vel sub aliquo velamine, sed sine authoritate iure diuino à Christo concessa, siue etiam à veris priuilegijs concessis à Pontifice, & præsertim à Tridentino. Denique potestas Episcopi est certa, reuocatio dubia; præualet ergo potestas.

Quod

Quod possit Episcopus, possit & Capitulum Sede Vacante, idest, quamdiu [illegible], potest Capitulum [illegible] Sacerdoti committere absolutionem ab hæresi occulta; Verùm desiderandum est, hæresis Capitulo sine expressione personæ absoluendæ, ne fieret hæresis etiam tum de Capitulo expressa, [illegible], & absoluti deinceps [illegible] ipso pacto [illegible] possibili sunt [illegible], quam à dicta publicatione [illegible] [illegible] à [illegible], qui [illegible] contrahunt.

Quid conferant privilegia Bullæ Cruciatæ, vel Iubilæi, vel Regularium circa absolutionem ab hæresi in propriis Tractatibus agitari solet.

§ IX.

De Apostasia, & Schismate.

1 PUra Apostasia, quæ, vt supra dicitur, est totalis negatio fidei, differt ab hæresi, quæ negat aliquos articulos duntaxat, [illegible] secundùm magis, & minus. Quare ijsdem pœnis, si sit externa, subijcitur, quibus subijcitur hæresis, nam propterea contra hoc peccatum, ex supradictis de hæresi, patendabunt. Dixi (pura) nam si vltra fidei negationem, amplectatur quis aliam sectam v. g. Paganismum, Iudaismum &c. , externam est, tunc superaddit & nouam speciem.

2 [illegible] est [illegible]. An purus Apostata, cum sine dubio grauius delinquat, quam hæreticus, ratione eius grauitatis debeat explicare Confessori suam Apostasiam, & dicere eam hæresim, [illegible]. [illegible] esse, [illegible] omnes articulos negasse, cum negare omnes, vel omnes negasse, cum [illegible] [illegible] [illegible] quia [illegible] circumstantiæ [illegible] peccatum, quod [illegible], et alibi [illegible] [illegible] à nobis est. Posse autem [illegible] [illegible] se negasse fidem, seu articulos [illegible] probabile est, quia, vt alibi [illegible] circumstantias [illegible] aggrauantes, & speciem non mutant, non sunt necessariò Confessori aperiendæ. Aliquæ alia ad confessionem Apostatæ pertinentia vide ibidem.

3 Purus Schismaticus is est, qui, cum credat omnes articulos Fidei, [illegible] se ab obedientia Summi Pontificis, vt est Christi Vicarius, seu, ita se gerit, ac si ipsi subiectus non esset: committitur enim schisma ipso opere externo, licet nullus error adsit in intellectu; Si verò Schismaticus vltra diuisionem à capite, scilicet à Summo Pontifice, addit aliquam hæresim, qualis est, si [illegible] à Pontifice desciscit, quia asserit, eundem Pontificem caput Ecclesiæ non esse, tunc non est purus Schismaticus, nam etiam est hæreticus, pœnasque hæreticis omnes incurrere. Sed, si sit purus Schismaticus, censetur grauissimum peccatum, quod committit, est etiam ex vi Bullæ Cœnæ ipso facto excommunicatus, & item inhabilis ad beneficia Ecclesiastica obtinenda, & omnem [illegible] per iurisdictionem, si quam habebat, amittit. Ex vi tamen puri Schismatis, nec contrahitur [illegible] irregularitas, nec priuatio beneficiorum iam obtentorum, quia id in iure nusquam habetur, nisi forte dicas Schismaticum notorium esse irregularitate generali infamiæ, quæ oritur ex quouis crimine notorio, quod dignum est pœna depositionis, quale est sine dubio schisma, quæ tamen irregularitas cessat, ablata infamia per contrariam pœnitentiam.

4 Pro [illegible] aduerto, eos, qui à [illegible] [illegible] scienter, & sponte ordines, vel beneficia suscipiunt, esse ipso iure suspensos ab vsu, & beneficijs vel dignis, & à beneficijs [illegible], de quo vide legem citatam.

§ X.

De Infidelibus.

1 INfidelem hic intelligimus, vel Paganum, vel Hebræum, vel Saracenum, hi enim omnes de Christo fidem [illegible] non habent. Et Paganus quidem, seu Gentilis est, qui [illegible] colit, dictus propterea item Idololatra.

Saracenus est, qui Mahumethi [illegible], eius sectam colit, idcirco que appellatur etiam Mahumethanus, quales sunt Turcæ, Mauri, Arabes, &c.

Hebræus, seu Iudæus est, qui credit veteri Testamento, negat verò & consequenter Christi Testamentum nouum promulgatum reprobat. Addo Atheum qui nullam Religionem, & ne Deum quidem ipsum esse cognoscit. sed id est solius particularis hominis, & non nationis, aut populi: cum nulla, quantumuis fera aut [illegible], vel populus compertus sit, qui numen aliquod non coleret, & ex alia parte nihil de Atheo hic afferre speciatim occurrit.

Iam de singulis aliqua dicemus, dummodo aduertas, multa ex dicendis esse omnibus communia, quamuis propter occurrentem docendi opportunitatem de aliquo in particulari declarentur.

Pagani.

1 Certum est Paganos, siue Christiano Principi illis esse, siue non subiectos, non posse cogi a ad Fidem, posse tamen inuitari & allici. Ratio est, quia Christi Fides voluntariè suscipienda est, itcum magnum periculum esset fictionis, & sacrilegij in suscipientem illam coactè, cui tamen libertati manentiam propositio non nocet.

a S. Tho. [illegible]

Hinc non potest bellum suscipi contra infideles, eo solum titulo, quod fidem respuant; nec id posset ipse Summus Pontifex demandare. Contrà verò, Mulier Christiana potest contrahere cum Pagano conditione, vt ante celebratas nuptias, fiat Christianus, potest Rex liberare populum à tributo, si in Fidem accipiat, potest Iudex capite plectendum liberare à morte, si in vitale Baptismi lauacrum incipiat &c. hæc enim non cogunt, sed alliciunt.

b Azor. [illegible] Bulla Greg. XIII. [illegible]

3 Certum est secundò, vel saltem probabile, b eosdem subiectos Principi Christiano posse cogi, tum ad audiendum Euangelium, vt de more coguntur Hebræi Romæ, tum ad abstinendum à peccatis contra Deum & Christum, & contra ius naturæ, nisi [illegible] verò non subiectos. Ratio est, quia in sibi subiectos habet Princeps Christianus iurisdictionem, vnde potest illos cogere tum ad illam actionem, quæ non est compellere ad Fidem, sed solum eam audire, tum ad abstinendum ab ijs delictis, quæ communitatis bono, & tranquillitati nocent. At verò, cum in minimè subiectis iurisdictione careat, ad prædicta illos vrgere non potest. Quod si ij etiam non subiecti præcludant Prædicatoribus aditum prædicandi, si maledicta, & probra in Christum iaciant, si persequantur eos, qui Euangelium amplectuntur, si minis, & fraudibus Christianos ad infidelitatem pertrahunt, si Dijs suis homines immolent, vel eosdem comedant, si hæc inquam, vniuersi ferè consensu faciant, possent etiam bello impeti, nisi à scelere desisterent; tunc enim non esset ius dicere in non subiectos, sed defendere innocentes, & punire eos, qui iniuriam Christo, eiusque Religioni inferunt. Dixi (vniuersali ferè consensu) nam ad bellum inferendum, cum id sit magnum, & publicum malum, non satis est quodcunque delictum hominis particularis, sed requiritur culpa grauis, & vniuersalis.

4 Certum est Tertiò Principes Christianos tolerare d posse in Paganis sibi subiectis ipsorum ritus, dummodo non sint contra ius naturale, nec sit periculum subuersionis aliorum, imò potius tolerare debere, e quoties vel dissidia, rixæque orirentur, vel ad fidem conuerterentur difficilius, si ea permissio illis non concederetur. Ratio est, quia ita bonum publicum tunc exposcit &c.

d S. Tho. [illegible]

e Idem ibid.

5 Certum est Quartò, Paganos expelli f posse ex regione, vbi pacificè subiecti Christiano Principi viuebant, absque vllo nouo scelere commisso, solùm, quia Infideles sunt, modo detur ipsis electio, vt maneant, si velint ad Christum conuerti, si verò nolint, vendant omnia bona, & liberè alio secedant. Ratio est, quia quamuis possent tolerari, vt modò diximus, tamen propter mala, quæ solent ex commercio cum Infidelibus oriri, possunt etiam expelli,

f Azor. [illegible]

& qui-

& quidem ratio dicto; quo non sit illa ratio communis, quæ non compensetur; [illegible] publico bono, quod ex [illegible] Christianis accedit.

An infideles infidelium possint parentibus invitis Baptismo abluì, infra [illegible] supra. *a*

Iudæi, seu Hebræi.

a Iure Ecclesiastico *b* interdicitur communicatio Christianorum cum Iudæis, & specialiter quidem prohibentur sequentes Actiones, nimirum cum Iudæis habitare, eorum azimis vesci, Iudæos Medicos vocare, ab eisdem medicamenta accipere, ipsis simul se in Balneo lavare, eos invitare, vel ad eorum convivia accedere, esse obstetrices, ut nutrices ipsorum in eorundem domibus, iisdem famulari, iisdem legata in testamentis relinquere, eorundem esse mancipium, ipsis publica officia committere.

b Hæ autem speciales prohibitiones sunt *c* tam de Iudæis, non verò generaliter de omnibus infidelibus, quia tantum de Iudæis dumtaxat loquitur. Duo nihilominus addimus ad alios extenduntur. Prima est *d* familiari Iudæis, etiam additur, & Saracenis; Secunda *e* est, proponere Iudæum publica officia, non additur vel Paganum, quibus adde illa generaliter prohibita, putare *f* nimirum ligaminas vel vincula, vel arma &c. ad Christiani [illegible] mancipium, matrimonia cum infidelibus inire, &c.

a Sed, contra dictas prohibitiones [illegible], est ne mortale? Dico contra has duas posteriores esse mortale, quia de [illegible] excommunicatio lata [illegible] Pontifici reservata *g* [illegible] & matrimonium contrahere cum infideli, non est solum illicitum, sed invalidum *h* ex disparitate cultus, quod est impedimentum dirimens: At [illegible] non sit vel mortalis [illegible] communicatio, & aliquibus [illegible] non solum possimus, ut albi dixi [illegible], *i* ex ipsa pœna gravitatem culpæ colligere. Castropalaus *l* docet idem esse mortale, delinquere in sex posterioribus casibus additis [illegible], quia in illis, [illegible] ex parte sua, [illegible] ex parte materiæ, actiones prohiberi sunt graves. Sà, *m* & Aragonius *n* putant, nunquam esse mortale, nisi quando familiaritas, ut [illegible] periculum subversionis; adde, vel nisi communicatio per illas actiones exhibita fiat ad fovendum falsos ritibus. Ratio autem esse potest, quia, præciso hoc periculo, vel est res non magni momenti, qualis censetur civilis communicatio in humanis etiam cum excommunicato vitando, vel certè, cessante eo periculo, cum cesset finis saltem præcipuus prohibitionis, videtur cessare & prohibitio, iuxtà supra dicta §. 7. num. 58. Utraque sententia sua probabilitate non caret.

Saraceni, seu Mahumethani.

9 Præter familiaritatem, officiorum publicorum, & delationem armorum, quæ modo [illegible], [illegible] & alia, quæ universè in superioribus de Paganis dicta sunt, [illegible], de quo olim interrogatus sum, hîc explicandum occurrit.

10 Erat Turca Mahumetanus ita suæ superstitionis non bibendi vinum tenax, ut illud, proponente Domino, quinimo respuerit, tolerans vitam debere esse adversus suam legem, atque adeò grave peccatum contra Deum. Quæsivit Dominus, an vinum ipse nihilominus propinare licitè posset, & ad illud [illegible] bibendum invitare? Respondi ex obiecto certè peccatum non esse, vinum bibere; at nunc esse peccatum ex conscientia erronea illius mancipij: Nam sicuti, si Christianus putaret esse mortale vinum contra conscientiam bibere in die ieiunij, si biberet, peccaret ex conscientia erronea, quia conscientia est proxima regula operationis in membro, ita in Turca &c. Peteret igitur Dominus eo tempore mancipium de [illegible], quo à Turca

[illegible] margin notes: *a* [illegible] *b* [illegible] *c* Castrop. [illegible] *d* C. Iudæi [illegible] *e* C. [illegible] *f* In Bulla Cœnæ Domini. *g* In d. Bulla Cœnæ. *h* [illegible] *i* In [illegible] *l* Castrop. [illegible] *m* Sà [illegible] *n* Aragon. [illegible]

depositum, iam scribit ei verum perspicia-
re. At difficultas erat, quod Tertia do-
centi Domino nulla ratione acquiesce-
bat, & interim vini suavitate pellectus,
bibere cum praedicta conscientia erro-
nea subinde non renuebat. Hoc igitur
est quod quaeritur, an scilicet potuerit
tunc Dominus ad bibendum excitare?
Dixi non potuisse; quia vere cooperaretur
cum alterius peccato, perinde, si illi
Christiano, ex errore non deposito,
potum vini daret [illegible] persua-
sisset. Scio quosdam putasse hanc do-
ctrinam nimis scrupulosam, sed vere
immerito non apparet, unde Dominus
id sine ulla causa praebens possit a pec-
cato cooperationis excusari.

§. XI.

De Praecepto Ecclesiastico non dispu-tandi de Rebus Fidei.

QUamuis naturale praeceptum sit, ut indocti de fidei dogmatibus non disputent, esset enim periculum se fallendi, decipiendique simplices, si forte arguerent, unde & peccatum mortale ex genere suo committeret, cum in rem gravem se imprudenter ingereret; tamen adest etiam praeceptum Ecclesiasticum hisverbis latum. *a Inhibemus quoque, ne cuiquam Laicae personae liceat publice, vel privatim de fide Catholica disputare; qui vero contrafecerit excommunicationis laqueo innodetur.*

a [illegible] Papa, in [illegible]

2 Circa praeceptum naturale nota, ad illud teneri sive Clericum, sive Laicum, sive indoctum sit, sive doctus. insuper tunc fieri contra illud praeceptum, quando adest dictum periculum, & iuxta gravitatem periculi, erit & culpa.

3 Circa praeceptum Ecclesiasticum, Nota primo illud (Laicae personae) Non ergo Clericus, etiam prima tonsura tantum, tenetur hoc praecepto, qui, si indoctus fuerit, solum tenebitur praecepto naturali, scio Glossam b sic habere: *Supplendum est de Laico vel indocto [illegible], qui illitteratus Laicus putatur, & [illegible] Clericus [illegible].* Quid enim est dicere, quid vel [illegible] Clericus disputando de fide non [illegible] in hanc poenam, & Doctor [illegible] Laicus [illegible]; sed non acquiesco, quia verba sunt explicanda iuxta communem sensum, non vero Provinciae particularis, legesque feruntur de iis, quae communiter accidunt; accidit autem communiter, quod Clerici sint docti, Laici indocti. Ego tamen ex ipso capite excuso a Laicum doctum disputantem, ei eo nimirum, quod probabilis est illa sententia, quae dicit cessante fine legis in uno particulari, cessare & legis praeceptum, at disputante docto, cessat periculum errandi. Immo quando Haereticus sollicitat Catholicum, teneri deberet Laicum illum confutare disputando, immo ipsum ab Ecclesia repellere; sentit cum Aragonio idem Sayrus. d

b Gloss. in add. n.

c [illegible]

d [illegible]

4 Nota secundo illud (disputare) Na quia disputare significat illam altercationem, quae proponendo, & solvendo argumenta, ad aliquid persuadendum, suscipitur, quaeque vocatur disputatio formalis, Idcirco vetatur ea disputatio de rebus fidei, quae solum fit exercendi ingenii causa, vocaturque disputatio materialis, et passim fit in Scholis.

5 Nota Tertio illud (innodetur) Iuxta, quia est futuri temporis, significat excommunicationem ferendam, non latam. Haec communiter. Ceterum.

6 Dico Primo, hunc canonem vix esse in usu in locis, ubi haeretici grassantur; hanc enim prohibitionem esse ibi consuetudine abrogatam, inquit Valentia e ubi vero haeretici non adsunt, cum raro occurrat casus persuadendi argumentis fidem, raro contra illam posse peccari.

e Valentia [illegible]

7 Dico Secundo, etiamsi canon hic ubique vigeret, probabile esse non obligare sub mortali. Ratio est, quia alibi f probabile diximus ex Castropalao, g & Valentia h poenam excommunicationis ferendae, (ut haec est) impositam in legem non esse signum obligationis sub mortali.

f [illegible] g [illegible] h [illegible]

§. XII.

§. XII.

De Præcepto Ecclesiastico emittendi professionem Fidei.

Quo ad Beneficiatos.

TRia circa hoc, quo ad Beneficiatos, decreta inueniuntur. primum est Tridentinum *a* Vt prouisi de Beneficijs curatis emittant fidei professionem in manibus Episcopi, vel eo impedito (probabiliter dicunt, & si adhuc non impeditus, alij vices suas demandet) in manibus Vicarij, idque intra bimestrium post possessionem Beneficij: Volique prouisi de Canonicatibus, & Dignitatibus, in Cathedrali idem faciant, non solum coram Episcopo, sed etiam in Capitulo: secus non faciant fructus suos, nec illis possessio suffragetur.

Huc reducitur & aliud decretum eiusdem Concilij, *b* vt promouendi ad Patriarchas, Archiepiscopos, vel Episcopos idem faciant in prima Synodo Prouinciali, cui interfuerint: Hoc etiam facit decretum Greg. XIV. *c* per quod absolutè obligantur omnes Episcopi hanc professionem facere.

2 Vbi nota Primò, non comprehendi *d* in hoc decreto Parochos non beneficiatos, nec Canonicos in Collegiatis; Quia decretum ait: *Prouisi Ecclesijs, & prouisi de Canonicatibus in Cathedralibus*. De eo, [illegible] qui per aliam occasionem fidei professionem emisit, vide mox num. 6.

3 Nota Secundò, licet aliqui *e* doceant, eum, qui intra bimestre modo dicto fidem non professus, perdere in conscientia fructus beneficij, nulla expectata sententia Iudicis, est tamen probabile *f* posse expectare sententiam; quia non esse obligationem ante illam reddere fructus. Ratio est, quia in pœnis est benignior interpretatio facienda. Ideo, cum lex dicit, fructus ne faciat suos, intelligenda est, ne faciat post sententiam. Adde, cum lex vult statim a [illegible] culpa, fructus esse restituendos, solere explicare, ut facit Conc. Tridentinum, *g* quando obligauit non Residentes, & Pius V. *h* quando obligauit non recitantes officium ad dictos fructus Beneficij restituendos.

4 Nota Tertiò. Cum hoc Decretũ contineat pœnam restituendi fructus, atque adeò sit lex pœnalis; non est improbabile obligare solum ad illã, & non (vt putat Sanchez) *i* ad peccatum mortale. Ratio est, quia alibi diximus *l* legem pœnalem ad nil amplius, nisi ad pœnam obstringere transgressorem. An satisfiat possit per procuratorem, vide Castropalaum. *m*

Quo ad Prælatos Regulares.

5 Secundum Decretum est Pij V. *n* qui prædictam Concilij Constitutionẽ extendit ad omnes Prælatos Regulares, etiam Militares: vt nimirum intra bimestre à possessione suæ Prælaturæ fidei professionem emittant.

6 Vbi nota Primò in multis locis, hoc esse receptum non esse, atque ibi non obligare rectè monet Sanchez. *o* Suarez *p* ait nullibi esse receptum. Addo pro locis, ubi fortasse seruatur, satis esse si semel per aliam occasionem emiserit quis dictam professionem, quia sic menti legislatoris factum est satis, propter eamdem rationem probabile est, *q* si facta professione, Canonicus ad aliam Ecclesiam transferatur, non teneri ex necessitate iterum profiteri; Quod si addat *r* declaratio Cardinalium in contrarium, de ea non constat authenticè. Idem puta *s* de Magistro artis liberalis, de quo mox dicimus, deque ijs, qui primo Beneficium curatum admittunt, si per aliam occasionem professi sunt: Iam enim, quo ad substantiam præcepto satisfecerunt.

7 Nota Secundò hoc Decretum probabiliter non obligare sub mortali. Ratio est, quia à Pio V. extenditur ad Regulares illud idem Decretum, quod Tridentinum dederat de Beneficiatis Curatis, ergo si illud probabiliter non obligat ad mortale, vt num. 4. vidimus, dicendum esset, dicere, hoc obligare.

a Trid. sess. 24. c. 12. de reform.
b Trid. sess. 24. c. 1. de reform.
c Greg. XIV. [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
l [illegible]
m Castropalaus [illegible]
n Pius V. [illegible]
o Sanch. [illegible]
p Suarez [illegible]
q [illegible]
r [illegible]
s [illegible]

Quo ad Professores artium liberalium.

8 Tertium Decretum est *a* Pij V. qui eamdem fidei professionem decreuit teneri omnes Doctores, Magistros, Regentes, & alios professores artium *b* vtriusque liberalium, atque adeò Grammaticæ, Rhetoricæ, Musicæ, Arithmeticæ, &c. siue ij Magistri Laici sint, siue Clerici, & siue publicè siue priuatim doceant. Additque excommunicationem latam, priuationemque Beneficiorum, et Dignitatum, & inhabilitatis ad illa obtinenda, contra quoscumque promouentes eos, qui fidei eiusmodi professionem non emiserint.

9 Vbi nota Primò, alicubi hoc Decretum in vsu non esse, ac proptereà non obligare, & in locis, vbi viget, satis esse semel alias professum esse, vt modo monuimus.

10 Nota Secundò, excommunicationem latæ sententiæ, aliasque pœnas, atque adeò peccatum mortale, quod ex dicto Pij V. Decreto colligitur, fulminari solum in promouentes, non in promotos, vt patet ex ipso tenore Decreti. Promoti ergo tantum obligabuntur ex vi præcepti insinuati per illud (teneantur) quod certè verbum in materia graui obligare sub mortali, cum communi sententia diximus *c* alibi. At ex alio capite promotos excusarem à mortali, quia nimirum, quod vir Catholicus suscipiat munus sine tali externa professione, mihi non apparet res grauis; dum enim ipse nullum periculum habet recedendi à fide, non videtur grauis, tali carere illam externam actionem. Non sic putandum de promouentibus, qui cum sint Ministri publici, debent attendere ad executionem Decreti tam vtilis ad fidei puritatem conseruandam.

CAPVT SECVNDVM.

De Spe.

§. I.

Quid sit Spes, & de peccatis contra ipsam.

SPes, virtus Theologica, est *d* expectatio certa beatitudinis ex Dei gratia, & nostris meritis ipsa gratia comparandis. Duo *e* sunt peccata committibilia contra ipsam, Alterum per excessum, vocaturque Præsumptio; alterum per defectum, appellaturque Desperatio: vtrumque est ex peccatis contra Spiritum Sanctum.

2 Dixi (committibilia) nam adest etiam contra ipsam peccatum Omissionis, estque Omissio sperandi dictam beatitudinem eo tempore, quo vrget necessitas illam sperandi. Id quod eundo se, colligi potest ex dictis *f* de necessitate actus fidei, cum similis sit eadem casibus, in quibus vrget actus credendi, vrgere *g* regulariter & sperandi, nimirum per accidens, & indirectè, numquam vero directè & per se.

3 Præsumptio igitur committitur, *h* cum quis confidit ex se ipso, vel ex naturæ viribus consecuturum, siue Gratiam, siue Virtutes supernaturales, siue Gloriam: vel confidit quidem consecuturum ex Dei auxilio, sed sine sua cooperatione.

4 Desperatio est, cum quis desperans se gratiam, vel gloriam consecuturum, suam cooperationem adhibere non curat. Nota, si rustici respondeant rustico confiteri solum se in desperationem incidisse, et non intelligant de peccato Spei Theologicæ contrario, sed de quadam ira, seu impatientia simpliciter cum blasphemia, aut sermo aliquo, vel quid simile, quod ipsi pro suo sermone, Desperationem appellant.

5 Duo nota, Primò, In prædictis peccatis contra spem esse mani-

stur permittentem, vt ex supradictis a constat. Secundò, si saltem praesumas, vel desperes, peccas contra spem: at si addas errorem in intellectu, asserendo v.g. te adeptum posse sine tali merito gloriam, peccas insuper peccato contra fidem, specialiter, vt ex se patet, considerandum.

§. II.

De Tentatione Dei.

Est tentatio Dei quaedam praesumptio: Qui enim Deum temerè tentat, ille non sperat, sicut oportet. Consistit enim maximè, quae posset vocari voluntas de experientia Dei, in b indebita, & temeraria inuestigatione diuini beneplaciti, vel diuinorum attributorum per media incongrua, & aliena ab eius prouidentia. Si eiusmodi inuestigatio fiat ex dubia fide, quam quis habet diuinarum perfectionum, addetur species peccati haeresis, si ex mera curiositate, vel temeritate, erit simplex Dei tentatio: quae duplex est Explicita, & Implicita, seu Interpretatiua. c

c Explicitè Deum quis tentat, quando vel à Deo petit miracula, seu extraordinariú quemlibet prouidentiae modum, vel exponit se graui periculo, v.g. mortis, vt exploret potentiam, vel amorem, vel similem attributum Dei, qui ipsum per miraculum liberet. Implicitè, seu Interpretatiuè tentat, quando haec, vel similia expectat sine actuali animo explorandi, re ipsa tamen petit, vel facit aliquid, quod ex se miraculum poscit. Vtrumque est peccatum, d siue contra Religionem, siue contra spem, nisi absit indeliberatio, vel nisi peculiaris Spiritus Sancti instinctus vrgeat, ad quem cognoscendum magna debet intercedere eiusdem Spiritus directio, ne Angelus Satanae transfiguret se in Angelum lucis.

e Expressa Dei tentatio faciliùs, quàm implicita est mortalis, quia in ipsa semper adest temeritas; quae petitur experientia de Deo: si tamen fiat ex curiositate, argumentum leuitatis potest esse veniale. Contrà, Interpretatiua potest facilius esse venialis ex paruitate materiae, vt accideret in homine docto, si velit praedicare sine praeuia meditatione, vel in homine pio, si infirmus nollet vti medicinis, sperando tamen salutem à Deo, sed non petito miraculo. At se offerre temerè martyrio, vel per longum tempus se ab omni cibo abstinere sub praedicta spe, graue quid est mea sententia.

f Sperare in Deo principaliter, & minus principaliter in sua, vel creaturarum opera, non est praesumptio, f nec Dei tentatio, cum ipsemet Deus eam operam in nobis velit, & iubeat.

CAPVT TERTIVM.

De Charitate, erga Deum.

§. I.

Quid sit Charitas, & quae sint peccata contra ipsam.

Charitas Dei (nam de charitate erga proximum, suo loco) est virtus supernaturalis, qua Deum super omnia appretiatiuè diligimus. Dico appretiatiuè) quod aliàs dici potest, toto corde, & tota anima, hoc est, ita vt Deum vero animo magis aestimemus, quam res omnes caeteras, caeteris aliquando intensius, seu tenerius diligamus. Sic homo intensius non nunquam amat pecuniam quam filium, at certè nequaquam magis appretiatiuè, cùm in concursu iacturae filij, vel pecuniae, pecunia negligatur, non filius. Debemus igitur Deo amorem appretiatiuum, quia omnis recta ratio dictat, vt summum bonum, à quo omnia bona nobis fluunt, summo, ac perfectissimo amore, tanquam vltimum nostrum finem amemus, perfectio-

rem autem esse amorem appretiativum, quem quemcumque, aliam, per se notum est.

2 Contra charitatem Dei dupliciter peccatur; Primò per omissionem contra praeceptum affirmatiuum de amando Deum, vel si ipsum non ames eo tempore, & eo modo appretiatiuo, quo amandus est. Secundò, per Commissionem contra praeceptum negatiuum de non odio habendo Deum, ut si quis apprehendendo Deum ut sibi infestum, displiceat Deus, seu odio abominationis ab ipso auertat, illique optet simplici affectu (nam non potest efficaci, hoc est, ita ut effectum habeat ex puta voluntas) aliquod malum, quod est scelus omnium gravissimum, Daemonibus, damnatisque familiare.

3 Peres, peccetne contra Dei charitatem, qui [illegible] sicut in hac vita continuat, volendo hic perpetuo manere?

Hanc petitionem sic respondit Castropalaus, a Sanchez, b cum Ponsinus, c aliisque, affirmant peccare mortaliter, quia praeferre bona, vitam, opibus & fruitione delitiae huius saeculi; at desiderare longam vitam asserunt naturale culpae. Sed hoc dictum non uniuersaliter approbo, si enim ideo, quod velis in hac vita perpetuo durare, inferunt, te delicias humanas diuinae fruitioni praeferre, etiam cum longam vitam desideras, praefers pro illo tempore delectationes humanas diuinae fruitioni. Ergo hoc etiam fugiens, vt peccas; quia sublimiora peruersitas est per non, & minimo instanti diuinam fruitionem humanae voluptati postponere. Quapropter cum vitam sine termino desideras, solum videris desiderare hac vita non priuari; Hoc autem per se malum non est, sed potius bonum, ergo &c. Addo te possibile, an post hanc vitam saluandus sis, an condemnandus, ergo cum desideras in hac vita perpetuo manere, potes illud desiderare, ut periculum condemnationis fugias; sed hoc periculum fugere non est malum, ergo non est peccatum mortale tale desiderium absolutum, ergo solum esse potest, cum de facto praeponis omnem vitam huius saeculi bonis, quae tibi Deus in aeternum praeparauit, quando ca-

a Castrop. to. 1. tr. 6. d. 1. de chari. tate p. 4. n. 6.
b Sanc. lib. 1 in Decal. c. 33. nu. 14. fin.
c Pon. vir. eo primum Dei prae. d. 3. q. 4. p. 8 fin.

re, vel minoremque sit scelerastissimus credibile: Hac tenus Castropalaus.

§. II.

Quandonam obliget praeceptum affirmatiuum Charitatis Dei.

1 LAborant Doctores in assignandis temporibus, quo debet Fidelis ex obligatione actum positiuum amoris elicere circa Deum; variaque tempora, ut varia sunt ingenia hominum, assignant. Primum, tempus, quod aliqui assignant, est initium vsus rationis. Secundum, finis vitae. Tertium, tota vita indeterminatè sumpta, vt saltem semel in ea ametur Deus. Quartum, omnes dies festiui, in quibus diligentia Dei specialiter vocare. Quintum, tempus, quo adultus suscipit Baptismum. Sextum, tempus, quo quis suscipit Eucharistiam. Septimum, quando fortè subiret Martyrium. Octauum, quando magnum à Deo accepit beneficium. Nonum, quando audit aliquem contra Deum blasphemantem. Decimum, quando graui vrgetur tentatione, praesertim odij Dei cum periculo consentiendi, nisi ad Deum per amorem se conuertat.

2 Mihi placet doctrina Azor, d qui docet hoc praeceptum Charitatis impositum fuisse ob iustificationem impij: solum igitur tunc obligare, quando impius, quia Sacramentum Poenitentiae non est in promptu, non habet aliam viam, qua se iustificet, nisi eliciat actum contritionis, qua semper aliquo tandem modo actum amoris Dei super omnia directè involuit: Consequenter igitur, & indirectè ratione sui iustificationis ad actum charitatis Fideles obligantur. Vide e supra, vbi eodem loquendi modus mihi placuit de praecepto actus fidei, & spei: nam per ibidem dicta, & confirmabitur haec Azorij doctrina, & impugnari poterunt tempora modo assignata numero praecedente.

3 Confirmatur, quia, licet communis sententia doceat, dari praeceptum

d Azor. to. 1. lib. 9. c. 4. q. 1. vers. fin.
e Supra § 1. n. 1 [illegible]

speciale de amando Deo in illis verbis, *Diliges Dominum Deum tuum*, & aliis; ita multi ex graviores Doctores docent, hoc præceptum non esse speciale, & speciali tempore implendum, sed generale inclusum in omnibus præceptis, sicut secundum præceptum de dilectione proximi non est speciale, sed in Decalogi præceptis continetur; nam propterea dicitur Matth. 22. *In his duobus præceptis*, id est dilectione Dei, & proximi, *universa lex pendet, & prophetæ*. & *Qui habet præcepta mea, & servat ea, ille est qui diligit me*, & *Plenitudo legis est dilectio*. Si enim qui servat præcepta diligit, qui ea non servat, (sed virtus ex his contineatur in aliis) & consequenter præceptum charitatis indirecte solum, & ratione aliorum obligabit.

4 Probabilis ergo, & tutissima sententia est illorum, qui negant, fideles toto vitæ tempore, & fine vitæ obligari ad se convertendos ad Deum, illum amando; ponere enim eiusmodi obligationem, quæ certo fundamento solido non nititur, nihil aliud est nisi scrupulos ingerere, non quidem indoctis, quia hi eandem obligationem minime credunt, sed doctioribus, &c. lege Castropalaum, Azor, Sanchez modo in margine citatos.

a Castrop. [illegible] ad idem [illegible]

CAPUT QUARTUM.

De Cultu Dei, hoc est de primo Decalogi Præcepto.

Unum cole Deum.

Prætermissis iis, quæ fuerant præmittenda tam tandem ad primi Præcepti explicationem, Deo favente, venimus.

Primo virtus Religionis, qua Deo debitum cultum exhibemus, sive secundo eius excellentiam, ministrumque, subiectionem, aliosque actus habere exteriores, interiores alios: per hos solo mentis, per illos etiam externa locutione, vel operatione Deum veneramur. Versatur autem specialiter per Orationem, Adorationem, Votum, Iuramentum, sed quia de voto, & iuramento aptior videtur locus in secundo præcepto, hic solum breviter primo agemus de Adoratione, & Oratione virtutis Religionis actibus, deinde de peccatis eidem Religioni contrariis.

§. I.

De Adoratione.

Quid sit, & quotuplex adoratio, & in quos cadat.

1 Adoratio late sumpta est actus creaturæ rationalis, quo signum fit submissionis, & recognitionis alicuius excellentiam iuxta illud, Gen. 19. ubi Loth dicitur adorasse Angelos; & 3. Reg. 1. ubi refertur Bethsabee adorasse Salomonem. Stricte sumpta est actus, quo quis profitetur cognoscere, seu colere excellentiam Dei. Sic Deuter. 6. dicitur, *Dominum Deum tuum adorabis*. Et Matth. 2. *Magi procidentes adoraverunt puerum*; & Io. 9. *Caecus illuminatus procidens adoravit Christum*.

2 Triplex autem a Theologis solet adoratio distingui, Latria, Hyperdulia, Dulia; Prima ea est, quæ fertur in Deum increatum: Secunda in Beatam Virginem, quæ habet peculiarem Sanctitatis excellentiam supra cæteros Sanctos: Tertia in Sanctos, & Angelos, qui sunt Beatissima Virgine inferiores. Stricte enim sumpta adoratione Sanctos adoramus, quatenus eorum sanctitatem licet creatam, in qua tamen resplendet, modo quodam peculiari, & supernaturali, Dei excellentia, veneramur.

3 Rursus deprecitur a posse quid adorari latria, primo per se, & ratione sui, & sic ipse solus Deus est per latriam adorandus. Secundo ratione ipsius Dei, & per connexionem ad ipsum, cum

a D. Tho. [illegible] q. 84 & Summ. [illegible]

b [illegible]

qua facit vnum, & hoc modo adoratur per latriam Humanitas Christi, quæ est personaliter vnita cum Deo. Vnde videtur, Christum Dominum adorandum esse latria per se, & ratione sui, quia Christus absolutè est, & diuina persona diuina; at ipsa Humanitas Christi est adoranda per latriam ratione coniunctionis cum personalitate diuina. Eucharistia item per latriam ratione sui est adoranda, adoratur enim ibi præsentialiter idem Christus Dominus.

4 Reliquiæ eiusdem Christi Domini, vt Spinæ, Sudarium, Crux, seu eius fragmentum, in quibus idem passus est, & mortuus; adorantur etiam latria per coniunctionem, sicut ipsa Humanitas, quia adorantur, vt quid vnum cum Christo, nam ex se nullam habent excellentiam veram, & strictè adorabilem dignam. Reliquiæ Beatissimæ Virginis, & Sanctorum eodem proportionali modo, adorantur per Hiperduliam, vel Duliam ratione coniunctionis cum Virgine, vel Sanctis.

5 Sed quid de Imaginibus dicendum? Respondeo has adorari eodem modo, quo a adoramus prototypa, seu exemplaria, idest, quo adoramus ipsas res, quæ per imaginem repræsentantur, sed propter significationem; repræsentant enim, seu significant prototypa. Hinc imagines Dei, Christi, Eucharistiæ, adorandæ veniunt per latriam; Imagines Beatæ Virginis per Hiperduliam, Sanctorum per Duliam. Omnes, non quidem per se, sed per relationem ad ea, quæ repræsentantur, per se enim spectatæ, & velut materialiter, & sine ordine ad res repræsentatas, licèt mereantur quamdam venerationem, quia sunt res materiales spectantes ad pietatem, & Religionem, vt sunt materialia ligna v. g. & lapides templorum, non tamen merentur propriam adorationem, b de qua nos agimus.

6 Imagines Crucis, Spinarum, Sudarii, & similium instrumentorum, si essormentur ad repræsentandam Christi passionem, seu Christum passum, adorabuntur adoratione latriæ per significationem, quia tunc sunt Imagines Christi pro nobis passi: at si formentur præcisè, vt significent illa instrumenta passionis inanimata, tali adoratione non sunt digna. Notat tamen S. c Thomas differentiam inter Crucem & cætera dicta instrumenta, quod Crux semper æstimatur non solum ad repræsentandam Crucem, in qua pependit Christus, sed etiam ad repræsentandum ipsum pendentem Christum; alia autem instrumenta non æstimantur ad repræsentandum Christum passum, quare cuicumque Cruci adhibetur latria per significationem, non verò cæteris instrumentis.

7 Petes, Beatissima Virgo, quandoquidem est coniuncta cum Christo Domino per relationem Maternitatis, poteritne adorari per latriam ratione coniunctionis? Respondeo posse, sed non solere, nec fidelibus, id suadendum, propter periculum ipsam propter se ipsam adorandi, quod non habetur in cæteris vilioribus rebus, licet Christo coniunctis, vt aiunt Theologi. d

Aliàs præceptum de adorando dicam §. 3. num. 3.

Qui sint ij Sancti, quos adorare per Duliam liceat.

8 Recole Primò, cultum, seu adorationem aliam esse publicam, quæ scilicet ab Ecclesia instituta est, & eiusdem nomine fit: aliam priuatam, quæ fit nomine, & deuotione priuatorum fidelium. Recole Secundò, Sanctos alios esse canonizatione, beatificatione, vel generali approbatione Ecclesiæ tales, alios esse tales ob certitudinem, quam tu de illorum sanctitate priuatim habes; ob certitudinem, inquam, moralem, sine qua certitudine semper esset temerarium adorare.

9 His in memoriam reductis. Dico Primò, e Ad adorandum, seu colendum priuato cultu aliquem, sufficit si prudenter nobis persuademus illum esse Sanctum, seu Dei amicum in gloria Regni cæli, quia sic non erit morale periculum errandi, secus autem erit.

a S. Thom. p. 3. q. 25. art. 3. & Com. &c.

b S. Th. ... in Sent. de Vener. Reliquiarum.

c S. Tho. 3. p. q. 25. art. 4.

d S. Tho. ... in Sent. ... Conc. ... [illegible]

e [illegible]

10 Dico

10 Dico Secundò: Ad a colendum cultu publico debet sanctitas eius, qui colitur, esse ab Ecclesia publicè proposita. Ratio est, tum textus in c. 1. de Reliquijs, & venerat. Sanctorum, ubi [illegible] Pontificem prohibitiones, tum quia cultus iste exigit, ut publicè is solum qui publicè propositus est, colatur.

a Ibid.

11 Ex eis inferes desuncti viri, quem Sanctum putas, licere tibi (praeciso scandalo) vestes & reliquias osculari, easdem cum devotione servare, ei orationem fundere, eiusdem imaginem depingere, & domi habere, diem mortis eius privatim, ut festivum colere, in eiusdem vigilia ieiunare, in privatis colloquijs, aut precibus Sanctum, & Beatum nominare, & invocare, Pater & Ave in illius honorem privatim recitare, votum privatim ei nuncupare, quia haec omnia publicum cultum nequaquam sapiunt. Contrà non licet b eius nomen in Litanijs, etiam privatim [illegible] apponere, eius imaginem in Altari etiam privato, vel in Ecclesia collocare (nisi [illegible] collocari [illegible]) in orationibus, seu publicis Missae, vel Officij recitare, vota publica (ut solent Civitates facere in publicis necessitatibus) ei promittere, diem festivum publicè in eius honorem, etiam approbante Episcopo, indicere, & similia, quia haec, vel publicum cultum important, vel sunt reservata solum ad Sanctos publicè propositos, venerandos.

b Lege [illegible]

12 Dixi autem (defuncti viri) nam adorare virum, quem sanctum reputas, dum vivit, non licet, nisi ex peculiari Spiritus Sancti instinctu, iuxta illud, *Neminem in via salutaveritis*: eius orationes [illegible], vel per litteras implorare, seu petere, quod liceat, non est dubium, quia haec non est adoratio, sed commendatio, sicut quivis posset, ut liceat me commendare homini, quem reputo Sanctum, dum vivit, & absens est. Sicut legimus aliquos etiam multum distantes se S. [illegible] orationibus se commendasse, id quod [illegible] est.

§. II.

Quid, & quotuplex sit Oratio, deque eius praecepto.

1 ORatio propriè est petitio, quae ad Deum, vel ad alium per ipsum dirigitur, qua petimus res, seu bona nobis decentia. Dixi (propriè) quia largè significat quamcumque elevationem mentis ad Deum per laudem, invocationem, confessionem peccatorum, gratiarum actionem &c.

c [illegible]

2 Ex parte eius qui orat, alia oratio est publica, alia privata. Ex parte ipsius actus orationis alia est vocalis, alia mentalis.

3 Duplex est praeceptum de orando, idemque est de Adorando Deum. Alterum naturale, quia praeciso quocumque Ecclesiae praecepto, tenemur bona, quae nobis sunt convenientia, procurare, & mala removere: removere autem tentationes, multaque alia mala, & procurare bona maximè supernaturalia, & praesertim perseverantiam in bono, non possumus, nisi ea expectando, & impetrando à Deo. Hoc naturale praeceptum confirmatum fuit à praecepto Dei positivo ibi Deuter. 6. *Dominum Deum tuum adorabis* & ibi, *Oportet semper orare* &c. & alibi. Alterum praeceptum est Ecclesiasticum, quo obligamur assistere Sacro diebus festivis, tunc enim omnes circumstantes una cum Sacerdote offerunt Deo sacrificium, illudque adorant, & orant per orationes, adorationesque ab eodem Sacerdote exhibitas.

4 Atque ideo obligat praedictum naturale praeceptum orandi, vel adorandi: Doctores modo citati varia tempora assignare conantur. Ego hic sentio quod supra d dixi de praeceptis Fidei, Spei, & Charitatis; non dari scilicet certum tempus, & determinatum, in quo directè obliget, sed esse aliud, quo obliget indirectè, quando scilicet urget necessitas alicuius boni acquirendi, vel mali, seu tentationis vincendae, quae acquiri, vel vinci nequit sine Dei auxilio,

d [illegible]

non

nibi non posse, tunc animadvertimus. Vide ibidem dicta, quæ huc maximè faciunt. vnde sequitur, omittentem eo tempore orare (v.g. tempore tentationis gratia contra castitatem) non peccare a nisi contra castitatem, quia inlum ex periculo violandi castitatem culpabilis est talis orationis omissio. Verum, tametsi sentiremus, directè hoc præceptum obligare, non est nobis in eo explicando diu immorandum, cum illud facile ab omnibus impleatur, quis enim tam perditus est, vt aliquando Pater & Ave non recitet, vel alio modo auxilium à Deo non imploret?

5 Dixi paulo ante (præceptum naturale) nam ab Ecclesia pro omnibus Fidelibus esse determinatum tempus orandi medio Sacerdote in Missa audienda die festiuo diximus num. 5. & pro ministris in recitatione diuini Officij dicemus §. sequenti.

6 Quæ à Deo petere in Oratione debemus, explicantur, & diuinè comprehenduntur in oratione Dominicali, *Pater noster &c.* Verum autem; Primò, nostra Oratio, sit Meritoria, Satisfactoria, & impetratoria. Secundò vtrum solum Sancti, & Angeli nunc pro nobis orent in Cœlo, an etiam possit in rigore dici Christus Dominus, vt homo est, pro nobis orare. Tertiò, an etiam animæ Purgatorij? quia non sunt quæstiones morales, lege Doctores citatos & breuiter dic, ad Primam & Secundam affirmatiuè. Ad Tertiam, negatiuè quidem cum Sancto Thoma b & c alijs, quia illæ animæ non sunt in eo statu vt possint cognoscere preces, d & desideria nostra, cum nondum videant Deum in quo tanquam in speculo ea, quæ longè distant, cognoscuntur à Beatis: Affirmatiuè autem dic cum Bellarmino e Suario f alijsque, quia possunt in genere orare pro ijs, qui vel sibi beneficiunt, vel ipsorum Orationes implorant. Immo Angelos Custodes ipsorum particulares Orationes deferre, vel alio modo eas Deum illis ostendere, non improbabile est?

a S. Aloys. [illegible]

b D.T. 2. 2. q. 83. ar. 11. c Cathar. [illegible] d D.T. 2. 2. q. 83. ar. 11 ad 3. alijs ibid. e Bellarm. l. 2. de purgat. c. 15. f Suarez [illegible] q. 21. n. 16.

De Intentione, & Attentione in orando.

7 Nisi intendas orare, licet orationem ore fundas, vel mente concipias, orationem Deo non porrigis. Satis tamen est voluntas implicita, seu virtualis: Quare si Breuiarium legas, v.g. vt studeas, non oras: at si Breuiarium legas cum intentione orandi, etiam si ab illa intentione actuali cesses, adhuc oras: quia remanet voluntas orandi similiter rogatiua, in ipso affectu, quo Breuiarium legis.

8 Requiritur item Attentio siue interna, siue externa, quæ triplex est ex S. Thoma g ad verba, ad sensum verborum, ad Deum.

9 Cum nulla Attentione voluntariè orare, an sit mortale, dixi satis alibi, h & infra num. i reperiam, Saltem autem esse veniale, omnes supponimus; quia oporteret illi tandem aliquid efficacem Deo loqui, alio intentem voluntariè auertendo.

g D.T. 2. 2. q. 83. art. 13.

h [illegible]

CAPVT QVINTVM.

De peculiari cultu, qui Deo per horas Canonicas exhibetur.

HOræ Canonicæ, seu Officium diuinum sic definitur à Bellarmino: a *Est certa oratio, publicè laudandi Deum, & ei ad impetrandi beneficia semel & iterum, auctoritate vel speciali præfixionem Ecclesiæ instituta*: De hac ergo potest Primo quæri, quinam ad ipsam teneantur. Secundò, quid est illud, quod est recitandum. Tertiò, quo modo. Quartò, quo tempore. Quintò, quo loco, & sine. Sextò qualis sit conscientiæ obligatione. Septimò, sub quibus externis pœnis. Octauo, quæ causæ excusent. Septimò si Deo placent, de singulis.

a Bellarm. [illegible]

§. I.

§. I.

Qui teneantur ad Horas Canonicas.

1 Tres hi sunt. Clerici constituti in sacris, Regulares deputati ad Chorum. Beneficiarij, non Clerici constituti [illegible], si non habeant benefi[illegible], certa est & communis doctrina.

Constituti in Sacris.

2 Sacerdotes obligari ad has recitandas, docet c. Presbyter de celebr. Missar. Diaconos docet cap. [illegible] d. 12. De Subdiacono nullibi est statutum, vt habet Nauarrus, a sed est consuetudo quæ habetur legis vt docent communiter Doctores.

a Nauarr. [illegible]

4 Ordinati in sacris, qui ex concessione Pontificis post suos ordines vxorem ducerent, Regulares Latini, qui dicta quinque ætate susceperit (certè cum peccato) eosdem Sacros Ordines, & postea cogantur, vt cogi debent, ad statum redire, Tertiò, qui sunt damnati ad Triremes, Quartò, qui ab infidelibus capti, illis capitis inseruiunt: Hi [illegible] [illegible] probabiliter, b obligantur ad Horas recitandas, si [illegible] [illegible] (de qua in [illegible]) [illegible] [illegible], tamen satis item probabile c [illegible] obligatione, Ratio est, quia sunt in statu ab hac obligatione alieno: nec [illegible] [illegible] in ipsis se [illegible] [illegible]. Et quo ad damnatos, & captiuos [illegible] esse ab Ecclesia [illegible], & [illegible], si [illegible] [illegible] [illegible] possunt, & inter illum [illegible] [illegible] ad Officij onus adstringeret. Sacerdotem [illegible] ex dispensatione Summi Pontificis Sanchez d meritò liberat ab Officio, non quidem à die dispensationis concessæ, sed à die vsus concessæ dispensationis. Excommunicatum, suspensum, interdictum esse obligatum [illegible] e per omnes, quia nec debet commodum reportare ex suo delicto, nec est in statu alieno à recitatione.

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

De inclusis in carcere distinguere oportet. Priuatos enim carceres non [illegible] à [illegible] Horis [illegible] [illegible] quia ibi [illegible] militat [illegible] [illegible]: Publicos, [illegible] [illegible] vt [illegible], propter illum [illegible] [illegible] valdè similem Triremibus. Verùm [illegible] [illegible] [illegible] propter [illegible] [illegible] quæ ibi abundant [illegible], & [illegible] facile recolligere ad orandum Deum, possent.

5 Degradatum propter eamdem rationem cum Excommunicato, videtur f obligandum; sed certè est probabilis non obligari, quia ab Ecclesia spoliatus est omni priuilegio Clericali, atque adeo in statum sæcularem eiectus, de quo sic g Sà: *Degradatum quidam excusant, alij obligant Suar. Nauarrus, & id verum.* Hæc Sà Genuinus. Emendatus verò sic habet: *Degradatum quidam excusant, alij communiter obligant, meritò; Tolet. Tacet est verum; [illegible] tamen [illegible] & Doctorum [illegible].* Hæc expurgatus.

f [illegible]

g Sà verb. [illegible]

Tamen h Pelnd. liberat Sacerdotem damnatum ad mortem ab Officio, pro tribus diebus, dum est in sacello mortem expectans. Secundò captum ob aliquod enorme crimen, v. g. Rebellionem. Tertiò, [illegible] aliquam [illegible], [illegible] maximè [illegible], vt morte filij, iactura magni Patrimonij, & similis: Liberat, inquam, propter animum valdè perturbatum, quo ij laborant. Equidem primo ex ijs dictis assentior, quia illa mortis propinquitas parit magnam debilitatem infirmitatemque qua omnes fatentur, excusari ab his obligatos. Secundum [illegible] de [illegible] tunc [illegible], quando tanta esset etiam perturbatio, vt magnam afferret difficultatem recitandi: quam certè in omnibus non semper agnosco, cum eosdem, in ijsdem perturbationibus, negotia magni momenti expedire [illegible] videamus.

h [illegible]

Regulares professi deputati ad Chorum.

6 [illegible] (professi deputati ad Chorum) vt excluderem Nouitios, Nouitiasque qui in odiosis habentur vt sæculares, vtque excluderem Religiosos non

depu-

deputatos ad chorum, quales sunt v. g. Religiosi Societatis Iesu; qui obstringuntur solum ex obligatione communi, si sint in sacris constituti: Huius etiam generis sunt Religiosi Militares, v. g. Equites Melitenses, qui, nisi gaudeant Beneficio, vel aliunde obligentur, nec tenentur ex obligatione mortali ad recitandum Officium Beatissimae Virginis, nec ad alias Orationes illius loco, vt docet Castropalaus, a alijque; quia hi addicti sunt Militiae, non choro. Idem [illegible] de Laicis, seu Commissis conuersis Religiosorum, quia hi sunt addicti ad seruitia temporalia, nisi ex peculiari praecepto ad illas teneantur.

a Castrop. tract. 6. [illegible]

Duplex autem in eiusmodi professis obligatio consideranda est; altera, quo ad recitationem publicam in choro; altera, quo ad priuatam, si forte à choro absint.

7 Quo ad priorem certum est Primò, curam prouidendi, vt in Choro diuina recitentur, esse apud Praelatum; ei [illegible] peccare ex genere suo mortaliter, [illegible] obligationem [illegible], Superiore enim deficiente; obligatio officiorum Communitatis recidit in particulares.

Duo monet Suarez, b Primò quando Superior non imponit graue praeceptum, (quod imponere legitimè in hoc potest) sub sua non tenentur singuli ire ad Chorum ex obligatione saltem mortali. Immo pono c etiam si frequentissimè quis à Choro abesset, mortaliter non peccaturum, quia seclusis scandalo, contemptu, cura prouidendi, & eiusmodi praecepto forte à Superioribus lato, non esset nisi Regulam frangere. Et cap. vltimum dist. 92. praecipitur esse damnandum Clericum Choro non assidentem, loquitur de Clerico Beneficiato, non de Religioso. Secundò monet, si adsint, qui voluntariè cum decoro satisfaciunt Choro, non debere Superiorem facilè imponere praeceptum speciale singulis, quia tum communi obligationi per illos voluntarios satisfit sufficienter; adhortari tamen, immo & compellere in illa Religione Poenitentijs vrgere, omnino decet.

b Suar. to. 4. de relig. li. 4. de ora. c. 24. n. 10.

c Vid. [illegible] apud Dianam p. 3. tr. 2. ref. 28.

8 Certum est Secundò, non licere alicui sine mortali emittere professionem solemnem in Religione deputata ad Chorum, nisi sit (saltem quamprimum) fore, vt sciat legere Horas, quia defraudaret Religionem in re graui, ad quod neque Praelatus potest dispensare, cum sit dispensatio [illegible], & Religioni contraria. Vnde (quamprimum) dixit quidam, esse duos, vel tres dies; sed de hoc dicam mox num. 14.

9 Certum est practicè semper mihi visum est, per solos Nouitios posse Chorum satisfieri. Ratio est, quia in futura habitu ij reputantur vt professi: quare sicuti ipsis datur participatio priuilegiorum Religionis, ita est rationabile, vt possint eiusdem onera professis annexa sublevare. Item, si Religiosi alicuius Conventus Missas per se, & non per saeculares celebrandas pro aliquo ex legato debeant, quis vnquam illas castigandum [illegible], si suis Nouitijs celebrandas commiserint? & tamen onus illud Communitati communiter [illegible] esse supponimus.

d Pellizz. [illegible]

10 Haec sunt certa: illud de numero est controuersum: & est duplex difficultas; Prima, quot numero Religiosi sufficiant ad satisfaciendum in Choro? Secunda, quae paucitas Religiosorum sufficiat ad excusandum Monasterium à Chori obligatione. Haec posterior difficultas pertinet ad vltimum caput de causis excusantibus ab Officio, sed hic propter connexionem cum Priore resoluenda est commodius.

11 Dico igitur Primò, e quatuor, vel quinque, multo magis plures satis esse; vnum non esse satis. Ratio est, quia illi faciunt rectè Chorum; vnus nequaquam; si quidem essentia Chori consistit in alternatione cantantium. Quare si Praelatus Monasterij permittat in Choro Officium recitari ab vno solo, suae obligationi non satisfecit. Quid si à duobus, vel tribus tantum? Respondeo licet non negem, fore scandalum aliquod, si id in Monasterio frequenti permittat Praelatus, tamen ex [illegible]

e Diana p. [illegible] 13 [illegible]

videri

[illegible] posse [illegible] probabile [illegible]; quia in [illegible] Chorum, scilicet [illegible] alterutri.

11 [illegible] Communitas Religiosorum à Choro, si [illegible] ex quatuor, vel quinq; Ratio est quia, [illegible], vel quinque; [illegible], & duo sufficiant ad [illegible] [illegible], tamen, tam est probabilis opinio [illegible] requiri ad [illegible] Chorum ex obligatione, ut scilicet cum aliqui [illegible] alternatim canatur, & ne tamen onus quotidianum tam paucis ex obligatione imponatur, potest Communitas Religiosorum hanc opinionem sequendo, à dicto onere se tunc liberare; Dixi (Religiosorum) non strictius est [illegible] Beneficiarij, & Collegiati, quos certè obligatorium si [illegible] duo dumtaxat (non autem obligo, si sit [illegible] unus). Ratio est, quia pactum inter Fundatores & Beneficiatos [illegible] implicitè tamen requirit ex Institutione [illegible] Chorus, quoties [illegible] [illegible] aliqua tandem ratione possit. Sicut Carolum à Marsupium [illegible], Canonicos non teneri ad residentiam [illegible], si non sint [illegible], sed et propter dictam à nobis rationem non assentior.

12 Iam vero quo ad posteriorem obligationem [illegible] calebris est hodie quaestio, An professi non Sacerdotes in Religione addicta ad Chorum, ut [illegible] Moniales teneantur recitare privatim Officium, quando à Choro absunt. Communis opinio [illegible]; Ratio non est, quia obligantur ex vi professionis, vel ex vi Conventionis cum fundatoribus Monasteriorum, vel ex iure communi seu particulari, haec enim rectè considerati [illegible], sed quia obligantur ex vi [illegible] ab omnibus receptam in re gravi, & à Praelatis ipsis [illegible] legitimè confirmata.

Aliqui pauci negant, quam opinionem negativam licet Reginaldus [illegible] vocet, Sanchez non probabilem, Diana [illegible] improbabilem, [illegible] tamen & Caramuel [illegible] aliis [illegible] probabilem iudicant. Mihi vero illos sequi placet magis; & doctos, & plures, & antiquiores, quam hos paucos & recentiores. Multo magis in nostra Dioecesi, ubi extat Declaratio edita ab Illustriss. Dom. Martino de Leon [illegible] nunc Archiepiscopo Panormitano; qua declarat, [illegible] legitimam consuetudinem obligantem Moniales ad eiusmodi privatam officij recitationem, quam Declarationem ad verbum affert P. Bardi in Selectis lib. 8. q. 1. §. 2.

13 Ex his responde dubitationi propositae nu. 8., ad quantum scilicet extendatur illud (quam primum) in nesciente legere, & volente profiteri Religionem deputatam ad Chorum. Dico enim, si improbabilis est haec secunda opinio, nimium concessisse aliquos extendendo illud (quam primum) ad duos, vel tres dies; quia is deberet per illos dies non recitare Officium, quod in professione Deo promittere non licet, dum [illegible] certum impedimentum, sicut non licet [illegible] promittere Principi, se [illegible] ad bellum, si [illegible] tunc ire non posse; esset enim illum decipere. At verò, si esset probabilis, parum illos [illegible], cum potuissent concedere etiam duos vel tres menses, quia ex una parte dilatio duorum vel trium mensium non est iudicanda contra Religionem gravis, ut alibi [illegible] in simili diximus, & ex alia non peccaret non recitando Officium privatum, quia sic supponimus ex hac secunda opinione, nec peccaret non frequentando Chorum, ab alijs, ut supponimus, deceret frequentandum, quia sic docuimus supra num. 7.

14 Insurgit hic dubitatio. An professus ad Chorum, qui non sit in sacris, possit transire ad statum Laici, & consequenter ex dictis num. 6. non obligari ad Officium?

Respondeo. Negat Navarrus [illegible] & Portella [illegible]; Concedit Sanchez, [illegible] cum quo sentio. Ratio est, quia professum esse Choro addictum, non est substantialiter annexum professioni, sed

nititur

natur ex eo, quod Religiosus ex sua voluntate, consentiente Praelato, deponeretur ad Chorum. Cum igitur tota substantia professionis adsit in statu laicali, substantia Religionis; si Religiosus & Superiorem Religionis [illegible] sine consensu, non est [illegible], cum ea [illegible] fieri nequeat; [illegible] mutatione status, non est mirum, quod consequatur exemptio ab officio: sicut tollente per sententiam Episcopo beneficium à Clerico, non est mirum, quod consequatur, Clericum ad Officium non obligari. Huiusmodi autem Superior debet esse, vel Generalis, vel iuxta consuetudinem Religionis [illegible] dines, saltem Provincialis, quia res est multum extraordinaria.

16 Sed quae causa requiritur? Aliquantulum gravis, qualis esset ex Suarez [illegible] summa consulatur Religioni in eo statu [illegible] servire volentis, vel ineptitudo ad sufficientes literas addiscendas. [illegible] Non est etiam causa delictum Religiosi non [illegible] quod possit, sed per legitimam sententiam, tollere Praelatus [illegible] periet ab eo etiam invito statum illum [illegible] nobiliorem; sicut modo potest Episcopus tollere Beneficium.

Dixi (superior) tum enim haec si poena gravis, non videtur commissa Praelato inferiori, sed Generali, vel saltem Provinciali secundum consuetudinem Religiosorum [illegible].

Dixi item (absque [illegible]) nam propter hanc causam delicti, non potest Religiosus sine suo consensu depelli ad laicalem statum. [illegible] enim quod ad Clericatum est admissus, fieret illi gravis iniuria [illegible] repugnante [illegible].

17 Qui nesciens legere suscipit sacros Ordines b (vel etiam haec occasione dicam) aut Beneficium, graviter peccavit, & Beneficium dimittere obligatur: sed postea si sic iam constitutus in facto, nullo Beneficio gaudeat, non peccabit Officium non recitando, quia ad impossibile nemo tenetur. Quod si bona fide Ordinibus initiatus fuit [illegible] quopiam legere sciens, sperans auxilium à Socio, vel sperans breui à Magistro doceri, non peccauit, propter bonam fidem, bonamque spem; at tenetur recitare eo modo, quo potest: quia melius est sic recitare, quam non recitare: [illegible] magis esset difficultas in recipiendo, quia magna difficultas est impossibilitas Moralis; [illegible] tamen hanc Ordinatis vt nunquam peccarent vitare, quia examen de doctrina ordinandi [illegible] in officio [illegible].

18 Quendam, qui tantum fere diem insumebat in recitatione Officij, illud [illegible], multa propter [illegible] & incapacitatem [illegible], liberauit ab Officio recitando Pater Tamredi c & [illegible] qua impotentia morali laborabat [illegible] nec praescripsit alias preces loco Officij, quia nullum [illegible], in eo casu compensationem cum aliis precibus esse faciendam: ad dimittendum tamen beneficium, si quod haberet, [illegible] condemnauit: quod est semper faciendum, nisi forte in casu, quo concurrendum [illegible] sunt haec tria. Primò, quod ipse [illegible] in culpa in sua ordinatione. Secundò, quod non habeat, unde viuat. Tertiò, quod [illegible] non [illegible] ipsissimum beneficij. Addo quatenus [illegible] modò vel per se, vel per alium [illegible] Ordinationem, et in Ecclesia [illegible] satisficiat in restitutione fructuum beneficij.

Excludo etiam satis d probabiliter (licet non excludi sit e probabilius) ab obligatione recitandi Officium esse Religiosos Professos, qui [illegible] longum tempus [illegible] saeculo, si non sint in Sacris. Quare excludo [illegible] incorrigibilitatem (addit [illegible] f etiam [illegible], sed non approbat [illegible]) vt etiam ex Concessione publica vel Tritentiae [illegible] gia eum, [illegible] dispensationem. Ratio huius [illegible] quia quamuis hi non [illegible] (ex quo decitur [illegible] alienandi [illegible]) tamen [illegible] circa [illegible] Officij Religionis [illegible] constitutis in Sacris, solum est [illegible] consuetudine [illegible] modo videmus. At non potest ostendi, esse [illegible]

cclae-

a Rodr. [illegible] q. 41.

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

[illegible] pro prædictis, quando [illegible] Religionem [illegible] qui [illegible], & ex alia parte ex [illegible] in Religionibus, probabile est, non obligare eam Religionem.

Beneficiarij.

19 Omnes, qui beneficio gaudent, Episcopi, Abbates, Canonici, Beneficiarij simplices ad recitandum Officium Diuinum obligantur, idq; ex Iure Canonico, habito respectu ad fructus, iuxta illud a *Beneficium datur propter Officium*. Hinc, qui habet Capellaniam non Sacram, hoc est, quæ est sine authoritate Episcopi & à Laicis solet conferri, non tenetur; quia licet, ea fructus afferat, non tamen verè est beneficium. Beneficium enim est illud, quod confertur à Prælato personæ Ecclesiasticæ ad Officium Ecclesiasticum exercendum. Qui est Vicarius Beneficij à [illegible] Ecclesiæ, quamuis habeat [illegible] [illegible], & quamuis sit perpetuus, non obligatur; quia non est Beneficiarius, sed Beneficiarij substitutus; Pij [illegible] Coadiutorem cum futura successione hoc indico, nec enim Coadiutor beneficij, etiam si gaudeat, per [illegible], aliqua beneficij parte, Beneficiarius est, sed erit.

20 Contrà, qui habent c Capellaniam Sacram, quam vocant Collatiuam, quia à [illegible] conferetur, tenentur ad Officium. Hæc enim verè est beneficium [illegible] afferens. Item qui habent d beneficia manualia, scilicet ad nutum Superioris amouibilia, & qui habent e [illegible], scilicet beneficia quædam simplicia, quæ non [illegible] aliorum beneficiorum [illegible], nec requirunt f residentiam, [illegible] habent [illegible] commendam, [illegible] administrationem siue temporalem, siue perpetuam beneficij, fructusq; percipiunt, licet [illegible] non habeant, tenentur ad Officium pro eo tempore, quo hæc possident, [illegible] beneficiarium.

21 [illegible] ab obligatione

recitandi [illegible], idest recipientem beneficium [illegible], vel nulliter, vt si per violentiam, vel per simoniam, vel existens excommunicatus, seu irregularis quis beneficium reciperet. Ratio est, quia hic nec habet titulum beneficij, nec fructus facit suos, sed obligatur illud relinquere & fructus reddere. Addit rectè Sanctes, hinc, si petat à [illegible] [illegible] reualidationem Beneficij, teneri exprimere, beneficium non recitasse, vt [illegible] fructuum perceptorum Compositionem, quæ est quid diuersum à reualidatione Beneficij, obtineat. Immò, etiam si recitasset, debet hanc fructuum compensationem petere, quia adhuc ea illegitimè, [illegible] [illegible] recitatione posset, nulliter recepit fructus.

22 Verùm, quid de habentibus pensionem? Respondeo, qui possident pensionem laicam, idest, quæ confertur alicui, in quo non requiritur [illegible] Clericalis, qualis solet dari, ob [illegible], [illegible], [illegible] Ecclesiæ exhibita, vel quid simile, ad nihil tenetur; nisi forte ex gratitudine congruum sit orare pro Fundatore beneficij, vnde [illegible] [illegible] pensio, qui verò clericalem [illegible], hoc est illam, quæ Clerico, vt sic, confertur, tenentur per Statum V. h ferre habitum Clericalem, ac tonsuram, & tenentur ex Iure nouo Pij V. i recitare Officium Beatissimæ Virginis. Post [illegible] autem hanc obligationem satisfacere per recitationem Officij Diuini, cum [illegible] abundantiùs, etiam [illegible] Diui (vt sic) quia pensio Laicalis potest etiam dari Religioso, sed non quæ Clericis; & de hoc casu est intelligendus Nauarrus m, quando docet, Religiosum pensionarium non teneri recitare Officium Beatissimæ Virginis. Si enim detur hæc pensio ob [illegible], [illegible] merita &c. Cum videantur illi dari, non vt Clerico, non datur sub dicta obligatione. Pensionarius, [illegible] pensionibus [illegible], si ex alijs obligationibus recitant Officium Diuinum, non obligari n ad Officium Virginis, & hoc etiam forte voluit insinuare Idem Nauarrus, quia [illegible] Pij V. fuit, vt Clerici pensionarij

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

h [illegible] Pius V. [illegible]

i [illegible]

m Nauar. [illegible]

n [illegible]

non esset à terminis Innatum à recitando, si ergo [illegible] recitatur Officio [illegible], sive ex professione Religiosa, sive ex alio Beneficio, sive ex Ordinibus Sacris, sive etiam si quis Perfonatus sit Religiosus laicus; unde ex peculiari præcepto obligentur ad quasdam alias Orationes, non obligabuntur ad dictam Parvum Officium, quia non praesumitur Pontifex alio supererogatorio onere eos gravare voluisse. Ad rem liberè pro hoc Laico, modo prædictæ Orationes non sint multo minores, quam sit Officium Beatissimæ Virginis.

27 His explicatis solet dubitari. Primò de eo, qui habet solum titulum, & possessionem beneficij, sed fructus omnes alteri reservantur.

Respondeo, hunc non teneri ad recitandum ex probabilissima sententia; Ratio est, quia licet Beneficium habeat, tamen non habet vt utilium ad fructus, vnde cum de Altari non viuat, non est æquum, tunc Onere pergrauari. Idem dicendum de eo, qui etiam est spoliatus beneficio per eum est totum.

Dixi (fructus omnes) nam si accipit distributiones in Choro sufficientes, iam habet fructus, & tenebitur, etiamsi habet seruitium assiduum in Choro absentiâ committat, & aliasque distributiones concedat, tunc enim, vigore proprietatis distributionum, tenebitur ad Officium. Nam propterea merito Azor sequitur non liberari ab Officio Canonicum absentem, etiam cum licentia Episcopi, & causa iusta, & etiamsi subscribat alium: quia ipse semper retinet beneficij proprietatem.

28 Dubitabis Secundò de obtinente beneficium tenue.

Respondeo, Esse communiorem sententiam, hunc teneri ad Officium; probabile tamen est, & etiam, & tutum, non teneri. Ratio est, quia beneficium tenue reputatur pro nullo; parum enim pro nihilo reputatur in iure; & non est credibile, benignam Ecclesiam tantum Onus apponere voluisse tam paruo stipendio; Unde, si is de Altari sufficienter non viuit, Altari non seruiet, cito ex prudentiæ communis, ipsius Oratio pro beneficiatus.

29 Sed quodnam est beneficium tenue? Respondeo. Alij dicunt esse illud, ex quo nihil, aut minimum à beneficio percipitur. Alij, ex quo annui sex ducati. Alij, ex quo viginti. Alij melius, ex quo minor tertia parte mediocris substentationis Clerici percipitur, habita prudentis arbitrio, ratione personæ ipsius Beneficiarij, & victus honesti, quo vtuntur communiter alij Clerici similis conditionis in tali loco. Qui ergo tertiam partem, vel maiorem tertia ipse substentationis habet, non dicetur habere beneficium tenue. Si de tenuitate beneficij dubitatur, vide supra lib. 1. c. 1. § 7. V. Beneficiarium num. 1.

30 Quod si beneficium sit pingue, sed processu temporis sine culpa Beneficiarij, vt ex bello, peste, sterilitate, fructus exigui proueniunt, vel per vim, fraudemue impediatur is à dictorum, & fructuum perceptione, dico tunc compensandam esse vnam mutam scilicet cum alio, & obligandum Beneficiarium ad recitationem [illegible] dicimus, quo ad totum Missarum: licet Castropalao in hoc casu etiam eo obliget, quia, inquit, fructus percepti, vel percipiendi correspondent suo tempori, & pro Officio suo tempore persoluendo dantur, non pro alio. At si in alium tenue sit factum beneficium, sine spe iterum [illegible], ita vt iudicio prudentis ad congruam dictam compensationem peruenire vix possit, vel certè non nisi post longum tempus sit peruenturus, obligat non audeo, maxime si fructus non exigit pro tempore, quo fructus non exigit ascendentes ad tertiam partem substentationis, quia tunc vero, nec fructus, nec vtile ad illos ipsi remanent. Nam propterea idipsum docetur à non improbabiles Doctores, si in totum sine ipsius culpa Beneficium pereat, quia non est iustum, vt quis Officio suo stipendio alienis in exemplum [illegible]. Dixi (sine culpa) nam, si ex sua negligentia, vel delicto hoc damnum, vel excidium contigerit, tunc calamitas ab obligatione: nam cum

æquum

[illegible] est in Ecclesia ex sua Malitia [illegible] [illegible]. Dixi autem (scire spe) [illegible] firma, si enim dat tibi [illegible] percipiendi pro suo competente tempore fructus totius anni, sic obligationem [illegible] tunc [illegible].

47 Denique, si plura quis curata beneficia obtinet per [illegible] ad [illegible] sine [illegible] partem, obligatur [illegible] ad horas, quas iam [illegible] subleuationem ab Ecclesia recipit. Quinimo (vt ob hac occasione dicam) si plura etiam pinguia beneficia habeat, non obligabitur nisi ad vnum Officium; & non, vt aliqui afferunt, ad diuersa [illegible] Officia, quot sunt generis beneficia possidet. Ratio nostra est, quia hac videtur benigna Ecclesiae intentio, [illegible] multiplicentur tituli, ob quos debeat recitare, sicuti ordinatus tenetur [illegible] Sacris Ordinibus vnum debet recitare Officium [illegible] Festiuo, [illegible] pluribus Festis, vni Missae debent Fideles assistere.

48 Dubitabis tertio de habente Beneficium in Ecclesia, in qua se [illegible], vel [illegible] [illegible] Beneficiatus [illegible] habeat [illegible] beneficij, [illegible], sed vt [illegible] antiquas Beneficiatos, vel [illegible]. Respondeo, licet hac [illegible] per Canones [illegible], vt saltem medium partem habeant [illegible], tamen, si aliqui [illegible] & legitime vigeat, est probabile [illegible] Beneficiatum ad recitationem Officij. Ratio est, quia ea [illegible] est irrationabilis, [illegible] Beneficiarius, [illegible] Beneficio [illegible]. Cum ergo fructibus, & distributionibus sint [illegible], [illegible] per Officium [illegible] tempore correspondere [illegible]. Beneficiatos [illegible] à recitatione [illegible], quia [illegible] consuetudo, licet irrationabilis, [illegible] legitime [illegible] introducta, vt [illegible].

49 Sed quid, si [illegible] Beneficij [illegible] tamen eius possessionem [illegible] pacificam?

Respondeo [illegible], Dico primò, si [illegible]; quia possessionem habes, fructus [illegible], te obligari; quia [illegible] debet [illegible] [illegible].

50 Dico Secundò, si possessionem habeas, licet litigiosam, sed tamen fructus percipis, vel [illegible] habes percipiendi, te [illegible] obligari, quia tunc commodum [illegible] per [illegible] spem, [illegible], & [illegible] subesse, aequum est. Quod si [illegible] spem [illegible], quia commodo [illegible] & onere.

51 Dico Tertiò, si, licet titulum habeas, à possessione tamen sine tua culpa [illegible], siue ob aliam causam, excluderis, te non obligari. Ratio est, quia, dum non possides, non diceris habere propriè beneficium, cui annexa est obligatio recitandi: quae, cum sit onus [illegible] non est extendenda, sed [illegible] ad habentem propriè, & perfectè beneficium. Quare, si possessionem [illegible], eras [illegible] obligatus, non [illegible]. Quid si duo litigarent de Beneficio, & neuter esset in possessione? [illegible] obligari [illegible] debet, quia neuter in rigore beneficium habet.

52 Petes Primò; An, qui omittit Officium vno, vel altero die in anno mortaliter delinquat?

Angelus [illegible] refert, nec reprobat sententiam Riccardi dicentis, omittere Officium non esse mortale, quando, vel ex fastidio Diuini cultus, vel ex [illegible], vel ex consuetudine omittere [illegible] secundum [illegible] bonam actionem inducere consuetudinem. Sed haec sententia caret probabilitate; sic enim ex mera negligentia semel, aut [illegible] non ieiunare in Quadragesima, vel non interesse Sacro aliquo die festiuo intra annum, pari modo, non esset mortale, quia non esset ex consuetudine: sed [illegible] graue quid esse vno die Horas non persoluere, vt enim semel in Quadragesima non ieiunare, vel Sacro non adesse die praecepto, vt certum, & exploratum omnes supponimus.

13 Petes Secundò, Beneficiarius, qui sit Sacerdos, vel Religiosus deputatus ad Chorum, si Officium omittat, duplicitne, an vnico peccato peccat? Respondeo *a* licet probabile sit peccare dupliciter, contra iustitiam, & contra Religionem, tamen est etiam probabile, *b* vnicè delinquere, scilicet contra Religionem: Beneficiarij enim, & cuiusque deputati ad Officium obligatio tandem ad Religionem, seu ad colendum Deum resoluitur.

a [illegible] *b* [illegible] Marcil. [illegible]

§. II.

Quod est illud Officium, ad quod recitandum teneantur prædicti.

1 VNo verbo, Officium ex Breuiario Romano. Excipiuntur nihilominus qui alio Breuiario vtuntur ex consuetudine ante ducentos annos, quales sunt v.g. Monachi Sancti Benedicti, Dominicani, Ecclesia Mediolanensis, Sanctiacobensis, [illegible], & si quæ aliæ sunt huiusmodi: quibus tamen conceditur posse, si velint, consentiente Capitulo vniuerso, hoc est, saltem maiore eius parte, *c* & suo Episcopo (in Monasterijs exemptis consentiente suo Prælato) concedunt, [illegible] amplecti prædictum Breuiarium Romanum: quod si fiat, non licere deinde ijsdem ad antiquum Breuiarium regredi, [illegible] Lectas. *d*

c [illegible] de Breu. [illegible]

d [illegible] 74.

2 Eum qui, iterum ac dictum est recitat, obligationi nequaquam satisfacere. Impressores verò, ac Bibliopolæ sub pœna excommunicationis latæ prohibentur imprimere, vel vendere Breuiaria Romana, nisi præcesserit licentia Inquisitoris *e* (vel, vbi is non fuerit) Ordinarij in principio, vel fine Breuiarij apponenda. Adiecit, eiusmodi Romanum Breuiarium fuisse primum à Pio *f* V. editum, deinde à Clemente *g* VIII. recognitum, & denique cum hymnis nouis ab Vrbano *h* VIII. recusum, iniunctumque omnibus, vt ita nouo hoc vterentur, vt qui haberent illud Pij, vel Clementis, eo possent vti illudque venderent, et in posterum imprimerentur semper noua cum prædicta Inquisitoris, vel Ordinarij facultate.

e Clement VIII. cum [illegible] *f* Pius V. [illegible] *g* Clemens VIII. cum [illegible] *h* Vrbanus VIII. [illegible]

Prima difficultas.

De non recitante ex nouo Breuiario.

3 Hic plurimæ occurrunt difficultates à nobis breuiter enodandæ. Prima: an qui possint exercere nouum, teneantur? Non teneri certum sit: quin etiam, si nouum non habeat, posse ex [illegible] Officij ex illo Pij V. vel Clementis VIII. Quia, dum hæc extant, permittuntur; [illegible], nec scrupulum [illegible] cuidam, qui Matutinum cum Breuiario Pij, vel Clementis, Horas cum Breuiario Vrbani, vel e contra recitabat. Multo minus ei, qui [illegible] de recitando aliquo tituli Officio [illegible] à Concilio, semel ex vno, semel ex alio persoluebat, iam enim semper legitimis Breuiarijs vtebatur.

Secunda Difficultas.

De licentia imprimendi noua Breuiaria.

4 An possit vnicuique Breuiarijs impressis, v. g. Parisijs, cum sola approbatione supremi Consilij Regij, non verò Inquisitoris, vel Ordinarij? Immo posse, quia iam vsu receptum *i* est aliunde, facultatem imprimendi haberi à dicto Supremo Consilio, quod idoneum solet virum deputare ad libros approbandos. Quare nisi, vel non fuere recepta leges, quibus iubetur, esse libros approbandos à persona Ecclesiastica, vel non dicti à eiusmodi approbatio, quia ex ipsa immemoriali consuetudine censetur Ordinarius deputare eos ipsos, quos Regium Consilium deputat, quam praxim Roma ipsa comprobat, cum passim eiusmodi libri Romæ palam vendantur: Vide quæ dixi c. 1. §. 7. num. 5 [illegible].

i [illegible]

Tertia difficultas.

An Religiosus obligetur recitare Officium Diœcesanorum.

1 Si quando in Diœcesi fiat celebritas festi proprii v.g. Patronorum, vel similium, Reusne erit Religiosus [illegible], si Officia eiusmodi festorum non recitet, recitet verò intra suum [illegible] v.g. de feria? Respondeo esse Reum, si festa Patronorum, aliaque in Diœcesi Universalia non persolvat; non verò, si cetera particularia negligat, quæ tamen si velit, recitare licitè poterit, atque Officii satisfaciet. Ratio est, quia ita colligitur ex quadam Bulla Pii V. quæ licet ad Ecclesias Hispaniarum directa fuerit, tamen propter paritatem rationis, & convenientiam, quam continet, si ab omnibus observetur, laudabile est.

a [illegible]

Hic obiter adverte, non posse Episcopum statuere, ut Clerici suæ Diœcesis recitent officium alicuius Sancti Confessoris perpetuò observandum, quia id illis legitimè prohiberetur b. Excipe, nisi sit inscribenda ex vi Rubricarum, v.g. pro Patrono, pro insigni Reliquia, &c. quia tunc iam adest licentia data per leges Rubricarum. Una vel altera vice propter aliquam occasionem causam, posse patet c; quia id, cum raro contingat, non mutat Breviarii Ordinem [illegible], Episcopi potestatem, [illegible] in casibus contingentibus providere, [illegible]. Eiusmodi Episcopi potestas [illegible] in Decreto d de hac re. ibi, *Non posse [illegible] Ordinariis [illegible]*, Et ibi, *Non mutare [illegible]*, Et ibi, *[illegible] propria authoritate constituere.* Hæc autem verba, [illegible] mutare, cum quidem [illegible] temporaliter, [illegible] sed perpetuas. Hanc potestatem pro una, vel altera vice extendit Pellizarius e ad Prælatos regulares etiam pro suis subditis; festivitates autem festa Sanctorum [illegible] posse Episcopum, [illegible] & consequenter ad Officium talis Sancti obligare, dicetur infra lib. 4. c. 1. §. 1.

b Gregor. XIII. [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Pelliz. [illegible]

2 Immò probabile iudico f. Episcopum, vel Ordinarium, etiam Capitulum Sede Vacante, Regulares [illegible] Prælatos posse sine recursu [illegible] ad Pontificem, vel Sacram Congregationem in sua Diœcesi statuere, ut Missa & Officium celebrentur suo die de iis Sanctis, in quorum Canonizationis Bulla extant hæc verba, *& singulis annis die sui, eius Officium ad præscriptum Breviarii Romani celebrari posse* (extant autem in Bulla Canonizationis Sancti Ignatii, Xaverii, Philippi Nerei, aliorum quorundam) Ratio est, quia per hæc verba accedit Authoritas Pontificia, (sub nomine enim Officii intelligitur etiam & Missa) quam authoritatem requirunt Decreta de hac re hactenus edita. Hoc ipsum possunt g. Episcopi in quibusvis Ecclesia Hispaniæ pro Sanctis naturalibus suarum Diœcesium, siquidem id illis indultum per peculiarem Bullam Gregorius XIII. atque adeo Episcopi, dum eiusmodi festa statuunt, nihil statuunt sine Pontificia authoritate.

f Quintanaduenas [illegible]

g Idem [illegible]

Hoc Privilegio concesso Hispaniæ posse uti etiam omnes Insulas, & [illegible] Regi Hispaniæ subiecta, quibus communicari solet Bulla Cruciata (qualem [illegible] esse Siciliam) videtur indicare à Quintanadueñas propter expressionem, quam Gregorius XIII. fecit in Bulla superius laudata die 30. Decembris an. 1573. quæ præfigitur Officiis Sanctorum Hispaniæ propriis.

h Quintanaduenas [illegible]

Profectò, quia sententia in materia favorabili, ac omnino innocente, & ad Cultum Sanctorum spectante; atque præter dictum Auctorem id probabile propter alias rationes iudicant aliquot viri docti ex nostra Societate à me consulti; ideò non possum ego hanc sententiam [illegible] derogari, & non putare probabilem, de quo argumento doctam disputationem typis edidit amicissimus P. Franciscus Barcia.

Quarta difficultas.

De Additione, & Diminutione Officij.

7 Qui notabiliter de Divino Officio diminuit, graviter peccare; quia non satisfacit suæ obligationi, certum est. Qui addit aliquid Divino Officio, nisi animo mutandi ritum addat, satisfacit; quia additio sine eiusmodi animo non mutat substantiam Officij, quod iam totum recitari supponitur.

8 Quamuis autem aliquid sit addere, interdum culpa non sit; hoc enim pacto addimus ad solemnitatem Mortes, & Cantus inter unum & alterum Psalmum, & in privato Officio semel antiterum id recitare sine animo ritum mutandi, non sit item gravis istius culpa, tamen si, ut in perpetuum duret additio, id faciat, mortalis culpæ reum se constituit Castropalaus a, quia id mitigationem eius sapit, sed et liberat Bonacina b, quia in privato Officio non facile à bono viro novi ritus susceptio eligi præsumitur. In Missa autem etiam privatè dicta (quia ex se publicum est Sacrificium) nequaquam licere aliquid addi suo loco c disputavimus.

a Castrop. [illegible]

b Bonac. [illegible]

c In nost. [illegible]

9 Sed difficultas hic in eo non vulgaris versatur, Quotuplex sit Officij pars notabilis, quam diminuere, seu omittere peccatum mortale sit?

Præmitto duas esse sententias. Alteram Communiorem d dicentem, totum unius diei Officium præcipi unico individuo præcepto, unamque esse peccatum totum illud omittere, licet gravius quam si omitteretur una hora solum, v.g. Matutinum. Alteram asserentem e tot esse præcepta, quot horæ, nempe septem; totidemque esse peccata ea omittere. Prior putat præceptum horarum unius diei esse unum, sicuti est unum præceptum ieiunandi uno die: posterior putat esse plura, sicuti sunt plura præcepta ieiunandi diversis diebus.

d [illegible] apud [illegible]

e [illegible]

Unde ex priore sequitur, omittentem omnes horas unius diei satis esse, si in confessione sic se accuset, *Omisi Officium semel*, quod non sequitur ex posteriore, ut suo f loco à nobis explicatum est. Ratio autem prioris sententiæ ducitur ex eo principio, quia una Hora unius diei ordinatur ad aliam eiusdem diei, ita ut omnes Horæ unum integrum, individuumque Officium constituant. Quoniam vero posterior sententia id negat, putatque unam Horam eiusdem diei independenter ab alia præcipi, ideo docet quamlibet Horam per se suam obligationem ab alia independentem parere. Utraque sententia est probabilis, sed quia prior animo nostro magis g arridet, eandem & nunc amplectimur.

f In [illegible]

g In [illegible]

10 Venio nunc ad propositam difficultatem. Nonnulli h docent decimam partem alicuius Horæ parvæ v.g. Completorij esse notabilem partem; alij tertiam i, alij medietatem eiusdem parvæ Horæ. Ego itaque Lessium m & Bonacinam n sequentes integram horam parvam esse notabilem partem Officij.

h [illegible]

i [illegible]

m [illegible]

n [illegible]

Qui igitur tantum negligit Officij, quantum notabiliter non æquat integram parvam horam, non omittit partem notabilem, atque adeo non peccabit mortaliter. Hoc dictum probant illa duo principia, quod omnium præceptum officij unius diei sit unicum, ut modo explicavimus, & quod notabilitas seu gravitas materiæ in præcepto principaliter desumitur ex fine præcepti spectata tamen etiam quantitate rei in se, & in ordine ad totum quod præcipitur, ut in o superioribus declaravimus.

o [illegible]

11 Sic autem formari ratio potest. Omissio enim, quantum sit una parva hora, non videtur nocere notabiliter fini intento à Legislatore per præceptum de recitando Officio, qui est cultus Dei. Rursus talis omissio, nec ex se, & absolutè, nec ut relata ad totum Officium unius diei, videtur magna: ergo non est notabilis. Confirmatur quia verosimile non est, piam Matrem Ecclesiam velle æternis ignibus addicere eum, qui leviorem partem Officij ea, quam diximus, omittit.

Secun-

Si modicam tantum partem recites vnius partis horæ censebis solam negligere atque adeò mortaliter peccabit quia ea pars quæ recitata est, cum sit quid parum, pro nihilo reputatur.

Scio aliquem docere, omittentem integram Tertiam, vel Sextam, vel Nonam non peccare mortaliter, quasi sit illa breuis hora, parua materia in Comparatione totius Officij Diuini. Sed profectò, id, cum sit contra innumeros Doctores, approbare animus refugit. Et videtur ratio fugæ est, quia quamuis aliquid appareat, esse materialiter quid modicum, Tertia v. g. respectu totius Officij diei, sicut libet per duas horas respectu viginti quatuor horarum totius diei festi: tamen re vera non ita est formaliter; consideratis omnibus circumstantijs, & fine Ecclesiæ, quæ voluit, vt singulis horis aliquid Deo à Sacerdotibus impenderetur, à quo notabiliter deficit qui totam integram horam, quamuis ea se paruam, omittit. Certè Sacerdos non recitans in Missa, *Gloria*, vel *Credo*, quid modicum negligit; at si omittat in Canone tot versus, quot, sumuntur in *Credo*, graue quid omittet, vt omnes docent; tempe ob circumstantiam illam, quod sint verba potissimæ partis Sacrificij. Rursus oculus, vel manus, vel pes, paruæ partes singulæ sunt, respectu totius Corporis, tamen, qui vnum ex illis amputat, Irregularis fit per omnes Doctores. Non ergo inspicienda sola est ipsa paruitas materialis, sed cætera omnia, vt prudenter diiudices, vtrum graue sit, vel leue, quod omittitur.

Si omittat quis Vesperas Sabbati Sancti, ex peculiari ratione non audeo affirmare, eum peccare mortaliter, quamuis integram horam omittat. Nam eæ *Vesperæ*, & extraordinariam habent paruitatem, & ex alio capite pro illo die tantæ lætitiæ atque Indulgentiæ, & in quo processiones in Ecclesia sunt prolixæ orationes, non est paruitas notabiliter facta breuis, & præceptum Orandi.

12 Quid *dicendum* est de Officio priuato, die (vt sit obiter hic notem) de Officio in Choro a (quemadmodum a [illegible] nobis Statutum loco citato [illegible]). Ratio est, quia non est diuersum præceptum quoad substantiam illud, quo tenemur recitare in Choro, ab eo, quo tenemur priuatim; ergo nec est diuersa grauitas, vel leuitas, quo ad eius materiam.

a [illegible]

Quinta difficultas.

De Officio Defunctorum, & de Litanijs.

13 Non obligari Sacerdotes iuxta Breuiario Romano hæc priuatim (imò nec in Choro) recitare; obligari autem alio Breuiario vtentes, dicendum promulgauit Pius S. V. At subdubitamus, an saltem in die Commemorationis Defunctorum, & quoad Litanias in Rogationibus, festoque S. Marci vigeat obligatio?

b Pius V. [illegible]

14 Probabilius est c obligationem vigere, quia nunc illa sunt pars Officij eius diei. Non vigere tamen, plerique d affirmant negantes illa ad Officij illius diei partem pertinere, confirmantque quia Pius V. absolutè liberat Sacerdotes à priuata recitatione Officij Defunctorum: Quare si Rubricæ illorum dierum nihilominus illud Officium, & Litanias imponunt, quis vetat asserere eam esse mere directiuam, non vero Præceptiuam? Non possum à probabilitatis metu hanc sententiam excludere, Superstitiosè tamen à longiore dispensatione, siquidem illam apud citatos fuit legere.

c [illegible]

Sexta difficultas.

De Officio aliena lingua recitato.

15 Quæsiuit olim à Me P. Octauius Todeschi nostræ Societatis Vir eruditus, & doctus, an sibi liceret Psalmos Officij Idiomate Græco recitare, vt sic Græcas literas, quas optimè profitebatur, familiariores sibi ex eius vsurpatione conciliaret? Negatiuè respondendum

dum videbitur non paucis. Castropalaus a enim, licèt id semel, aut iterum facere, non esse graue delictum affirmet, tamen graue esse ex Bellar., Suar., Sà, Bonacina, si aliquoties fieret, concludit; Primò, quia sic videretur quis Ecclesiæ Latinæ generalem ritum paruipendere; Secundò, quia, si publicè id fieret, præberetur occasio scandali, & erroris.

16 Profectò, si publicè id fiat in Choro, probabis in Castropalai sententiam eo; Quale enim scandalum excitaretur in Templo Latino, si Græci, vel Hebræi Psalmi decantarentur, deprehenderetur: Idem dico, si priuatim fiat, sententiam mortalis sine suo; id enim, & per se graue est, & grauiter prohibetur à Pio V. Idem denique de Vulgari lingua etiam priuatim, quia ab hac semper abstinendum docet Romana Ecclesia; de qua loquitur Bellar. & Sanchès citati à Castropalao à me diligenter visi. At verò ad aliquem finem bonum, priuatim, & sine periculo errandi, Græco, vel Hebræo idiomate Psalmos, etiam multoties, immo semper in Officio recitare, cum Bonacina b, & Sà, quos pro se immeritò affert Castropal. loc. cit. peccatum non esse, & satisfieri præcepto, ad quod ex quacumque titulo obligatis. Ratio est, quia etiam sic retinetur formula Romani precandi quo ad substantiam c, hæc enim non tam ex idiomate Latino, vel Græco, quam ex sensu verborum, & illius dispositione constat.

17 Dixi (ad aliquem bonum finem) nam, hoc non interueniente, meritò docet Bonac. d non vitari veniale, quia, vt semper, fit contra consuetudinem Ecclesiæ Latinæ: quamuis, quia est in re accidentaria, & de qua non valdè laborare Ecclesia credatur (quando priuatum fit) leuiter solum erratur.

18 Idem Bonacina e approbat obligatum ex voto, vel pœnitentia ob bonum finem, maximè v. g. deuotionis, (quam fortè quis sentiat in Græca, Hebræa, immo vulgari lingua) recitare sic priuatim posse Psalmos, aut alias preces. Admitto hanc doctrinam de Psalmis Græcis, & Hebraicis; sed de vulgari distinguendum omninò est. Si enim votum, vel pœnitentia sit de recitandis Pater, & Aue, v. g. tunc in Vulgari lingua orando peccaretur, non in deprehendo, immo laude, quia Pater, & Aue vulgari sermone translata passim in compendijs Doctrinæ Christianæ ab Ecclesia proponuntur. At quia Ecclesia sicut Hebræos, & Græcos Psalmos admittat (vndè propterea vel ijs possumus) numquam tamen admittit, immo damnat, & prohibet, Vulgares, ideò rectè ijs vulgaribus vtentem, meritò reprehendo, cum Orationibus ab Ecclesia nullo modo permissis votum, & pœnitentiam satisfieri posse, nullus putare rationabiliter poterit.

19 Verò, qui Rubricas etiam morè directiuas in Missa semper negligeret, censetur f illas contemnere, vndè & grauiter peccare, vt alibi à nobis etiam dictum g est, ergo idem de eo dicendum, qui Psalmos latinos semper negligeret. Respondeo. Missa est de publico opere, non ita recitatio, de qua disputamus; Præterea Psalmorum Græcorum recitatio, si nulla negligentiæ culpa est, sed consilio motus illo sine bono formulam, seu modum loquendi, qui in Oratione non est de substantia, omittit, Psalmosque Græcos ab Ecclesia non reiectos suscipit; at Rubricarum illarum ordinarius defector, negligentiæ culpam committit, itaque, vt ita dicam, Contemnentiæ, vbi contingit, in quo bonus adesse finis non potest.

Septima difficultas.

De mutatione Officij vnius, in Officium alterius diei.

De Mutatione, fienda semper in eodem ritu.

20 Licetne alicui sine peccato recitare Officium pro Officio? Varia Doctorum placita tribus dictis restringo.

Dico primò; si id rarò sine causa de solùm commoditatem v. g. fiat, etiam

[illegible] : si vero fiat ex aliqua causa, [illegible] studij, itineris, infirmitatis [illegible], vel etiam ratione non vilis [illegible] (idem & ex somnolentia [illegible]) ac venialiter quidem peccari (extra contemptum, vel intentionem [illegible] etiam animo, vt semper supponimus); etiamsi Officium, quod [illegible], sit breuius, longius, quod [illegible]. Ratio est, quia praeceptum de [illegible] Horas iam seruatur quo ad substantiam: & ex alio capite, etiamsi modus, hoc est recitatio secundum formam praescriptam pro hoc die, negligatur: vnde & peccetur, si fiat sine causa; tamen cum tam raro fit, non videtur offensio grauis, & ex causa videtur nulla. Hinc deduco inaduertentiam: [illegible], qui inaduertenter Officium pro Officio recitauit, obligo ad recitandum proprium illius diei, quatenus commodè possit, quia illa inculpabilis inaduertentia vna est ex praedictis causis, cum non praesumatur Ecclesia velle ad duo Officia obstringere eum, qui sine culpa est.

[illegible] 12 Dico Secundò, non propterea licere & [illegible], aut contra, omisso proprio, recitare Officium aliud Breuiarij [illegible]: Ratio est, quia hoc adeo [illegible] est, vt omissio proprij Officij [illegible] [illegible] [illegible], quae ex aliquibus ex dictis causis [illegible].

[illegible] 13 Dico Tertiò, si id persaepe fiat, peccari [illegible]. Saepe autem hoc [illegible] dicimus, quando fine delectu, & consuetudine (vt [illegible], morali modo [illegible] solet) Sacerdos [illegible] mutationes vtitur. Ratio dicti est, quia Pius V. non solum principaliter praecipit, esse persoluendum Officium [illegible] in genere, sed etiam [illegible] illud, quod tali die [illegible], vt [illegible] Bullam [illegible]: *Quicumque [illegible] solemus [illegible] Breuiario praescriptam.* & [illegible]: Cum ergo, qui persaepe mutat Officium [illegible] praeter Bullae praescriptum, [illegible] peccabit.

14 Dices, ex [illegible] Bullae verba [illegible] peccari mortaliter, etiamsi vno die fieret mutatio, sicut, si vno die omitteretur omnino Officium, quia tamen non [illegible] Pij V. praescriptum [illegible] dictum est solum peccari venialiter, si sine causa, id vno, vel altero fiat die.

Respondeo, ex his verbis Bullae solum [illegible], peccari & fieri contra praeceptum Pij, quod sanè concedimus etiam pro vno, vel altero die. At verum mortaliter, an venialiter, dependet à grauitate, vel leuitate materiae, quoniam [illegible] relinquere proprium diei, & aliud Officium eiusdem Breuiarij rarò assumere, leue quid est, ideo peccatur solum venialiter; at, quia tam saepe mutare Officium pro Officio, tum relinquere omnino Officium, nullum aliud simile ex eodem Breuiario supponendo, graue est, ideo mortaliter hic peccabitur.

15 Sed [illegible] supersunt aliquae [illegible], ac practicae quaestiones. Prima sic proponitur: Sacerdos Panormitanus hodie sub Vesperas Panormi existens, vbi dies [illegible] est [illegible] Montem Regalem, vbi celebrabitur [illegible] S. Castri Patroni: poteritne hic Sacerdos hoc festo Panormi recitare Matutinum S. Castri, imo & primas Vesperas? Respondeo posse, sed non obligari. Ratio est quia cum cras se futurum [illegible] in ea Ciuitate, poterit, sed non sub obligatione, se ibi reddere illi Ecclesiae conformem, & cras Officio S. Castri operam dare: cum ergo Officium hoc vespertinum sit pars Officij Castrini, non est improbabile, posse illud anticipata tanquam pertinens ad diem crastinum [illegible] ab huiusmodi Sacerdote persolui.

Quid, si in Panormi peruenerit Matutinum [illegible]? Quando adueniet cras Montem Regalem, [illegible] horas [illegible], an assumet illas S. Castri? Respondeo [illegible]. Nam si [illegible] conformabit cum Officio à se legitimè incepto Si de Sancto, se conformem reddet loci. Verum ex his [illegible] Officio [illegible], [illegible] quid [illegible], [illegible]

nam Missam, & Horas in Choro, quia sunt publica, de Sancto sunt celebranda.

56 Secunda quæstio. Sacerdos Panormi v. g. non recitauit Officium de Sancto Ignatio, quia dies eiusdem fuit impedita à Patrono Ciuitatis Panormi, iam is discedit Panormo, & venit in Montem Regalem v. g. vbi iam S. Ignatij Officium persolutum est, ad quid obligabitur Sacerdos hunc Panormitanum? Respondeo, illum non obligari ad recitandum Officium S. Ignatij, licet etiam prudes, quia potest sequi ritum suæ Ecclesiæ, donec alterius Ecclesiæ domicilium fixum non acquisiit; at minimè obstringitur illud S. Ignatij Officium recitare, cum sibi concessa sit facultas assumendi mores loci, vbi eo die adest, eiusdémque diei Officia persoluendi, cum igitur eo loco nihil de S. Ignatio recitetur, nec ipse ex obligatione recitabit.

57 Tertia quæstio est. An liceat cuilibet [illegible] socij, cum quo Officium recitat, rationem sequi, v. g. Regularis recitat hodie de suo Patrono Officium dispensatè ex priuilegio de Conceptione Virginis: mihi, qui deberem de feria, liceatne recitare de illo Patrono, si ego Socius ab eo Religioso, etiam nulla accedente causa, ad recitandum adhibear?

Respondeo licere *a*, nisi sit aliundè vetitum, idemque esse, si ille habet facultatem anticipandi horam, licebit enim, & mihi propter dictam Societatem anticipatè recitare. Ratio vtriusque est, quia id videtur consequi ex natura societatis, in qua contractu pares sunt socij in lucro. Rursus, quod lex, seu priuilegium disponit in vno ex correlatiuis, censeri solet ad aliud, cum eocorrelatiuorum eadem sit ratio. *b*

58 Dices, et hoc sequi, mihi Romano licere, si adhibeor ad recitandas horas ab Ambrosiano Sacerdote, Ambrosiano Officio obligationem meam satisfacere, quod durum videtur. Respondeo, hoc non sequi, id enim est peculiariter prohibitum, et ex modo dicendi exceptio [illegible], quod ego [illegible]

a [illegible] quod [illegible] 8. [illegible]

b [illegible]

[illegible] dum dixi (nisi aliundè sit vetitum).

59 Quarta quæstio. Ille, qui ex errore de festo simplici, vel semiduplici die proprio non recitauit, poteritne recitare de eo, prima die non impedita Officio [illegible] Lectionum: An potius debebit omittere eo Anno eiusmodi Festum duplex, vel semiduplex? Respondeo. Probabilius *d* est, debere omittere: probabile tamen est, & eiusmodi posse dicto die non impedito recitare. Ratio prioris est, quia omne Officium est alligatum illi diei; euoluto ergo die, euolit & ipsum.

Mihi vrget, quia sic, perturbaretur nimis sæpe ordo Breuiarij. Ratio posterioris est, quia Sancti, & Recitantes habent ius, vt recitetur eiusmodi Officium in eo anno: ergo non sunt eo priuandi sine vlla sua culpa. Adde esse quidem omne additum [illegible], sed non ita, vt non possit transferri, quando dies est impedita, vt præscribitur in Rubricis. Cum ergo ex obliuio impedimentum fuerit, non videtur turbari Ordo Breuiarij, sed eius Rubricæ potius obseruari, si omissa recitentur.

60 Quarta Quæstio. Quid fiet, si [illegible] hodie recitauit de festo, quod debebat aliquo ex diebus sequentibus recitare? Respondeo, vel die illo sequenti [illegible] recitet de festo: quod pene probabiliter: *f* vel dicto die sequenti recitet (sed primitùm) illud Officium, quod deberet recitari, si festum non esset, quod certè non est improbabile. *g* Ratio prioris est, quia festum possidet proprium Officium eo die, ergo non debet omitti propter errorem ante factum de præcedenti. Adde, absonum esse, dum omnes eo tempore recitant de Sancto, ne de feria, vel simplici recitare. Ratio posterioris est, quia [illegible] est, bis de eodem Sancto idem Officium recitari, multo magis, quia iam Sancto [illegible] est semper illam velara antiquiparam [illegible] tionem; Vnde licet Sanctus possideat contra alios, non tamen contra recitantem; & licet sit [illegible] hoc fiat in Choro, vel Missa, vbi fit Sera [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

[illegible] recitandum est, non est absurdum, si [illegible].

31 Sexta Quæstio. Hodie per oblivionem Sacerdos recitauit Vesperas, vel Matutinum cum Laudibus diversum aliquo, quod legitimè erat recitandum; vt v.g. erat recitandum de duplici, recitauit de feria, vel de alio duplici; quid tunc facere, prosequitur ne Officium inceptum per errorem, an recitabit reliquum Officij diei sequentis, omisso Matutino, quod legitimè recitare debuerat? Respondeo. Licet spectabile sit, vt repetat, quod erravit, tamen non obligatur, vt ex dictis supra constare potest, sicut autem erit, si solum recitet reliquum de Officio proprio, quod currit. Ratio est, quia, vbi comprehenditur error, ibi emendandus est, non obligatur autem repetere illud Matutinum, quod erat recitandum; quia bona fides eum excusat: eo, vel maximè, quod per æquiualentiam pensum iam soluit. Aliquis a forsan iudicabit, Sacerdotem hunc posse prosequi, quod reliquum est Officij, recitando horas correspondentes Matutino, & Laudibus, quatenus per errorem recitatis; quia maior pars debet trahere ad se minorem: sed non assentior; quia id esset velle errorem approbare. Adde, semper intuendam debere esse conditionem [illegible]: at nunc possidet ius Officij huius diei, non alterius à se per errorem recitati.

32 Septima Quæstio. Dixi b alibi competere Capellano Monialium esse, si Missam in Ecclesia Monasterij celebret de Sancto, quem Moniales fortè propter suum ritum proprium celebrant (sed ex Missali proprio, quo ipse legitimè vtitur) quia se conformem reddere debet cum solemnitate earum, quibus inseruit. Item quid de Officio? c poterit ne & ipse Officium priuatim de eiusmodi Sancto recitare?

Respondeo. Iudico satis probabile d posse cum suo Breuiario proprio; ratio est, quia correlatiuorum, seu correlatiuorum, idem est iudicium, si ergo potest Missam, poterit & Officium, & hoc quidem; quia hic æquiparatur Beneficiario, qui potest ex sententia d aliquorum, imò ex aliorum sententia, e obligatur recitare Officium Ecclesiæ, in qua habet beneficium, in quocumque ipse tandem loco resideat; cum ergo Capellanus Monialium sit addictus seruitio Ecclesiæ illarum, congruum est, vt tanta illis non in ijs, in quibus expressè non prohibentur, vbicumque ipse resideat; Cum igitur non prohibeatur, quo ad conformitatem Officij, prohibeatur verò à Pio V. in Bulla initio Missalis posita ista, quo ad varietatem Breuiarij, illud poterit, non autem hoc.

a Idem ib. [illegible]

b In qua[illegible] [illegible] [illegible]

c Romanus [illegible] [illegible]

d Idem ib. Sag. [illegible]

e [illegible] Reginaldus quod [illegible]

De Mutatione Officij proprij ritus in alienum.

33 Bonum mihi est, in genitem culpam cum probabi. f qui obstrictus recitare more Romano, recitet etiam pro vno tantum die, more peculiaris Ecclesiæ v. g. Mediolanensis. Ratio est. Quia Pius g V. expressè edicit, eum, qui hanc Ecclesiæ orandi formam non custodit, præcepto non satisfacturum: at præceptum non sibi facere, vel per vnam diem, materia grauis est. Contra verò obstrictum orare more suæ peculiaris Ecclesiæ non putò peccaturum h, si nulla præmissa licentia, vno vel altero die, Romanorum ritu priuatim oret, quia tunc conformem se reddit Romanæ Ecclesiarum omnium Matri, id quod placere Pontifici merito præsumimus; consensum autem Episcopi atque Capituli sed eiusmodi mutationem solum pro Choro à Pio Quinto i requiri, vel saltem pro vniformitate perpetua, non improbabiliter asserimus. Excipe, nisi forte obstet præceptum Superioris. Certè sic obstabat Mediolanensibus Clericis Sancti Caroli lex, qui præceptum suis imposuit, ne alio, quàm Ambrosiano Officio vterentur; potuit enim Sanctissimus Vir id præcipere, quia sic obtemum est voluntati Pij Quinti relinquentis mores Ecclesiarũ Aliis docentis antiquitates.

34 Dictum est autem (vno, vel altero die) vt tutissimam opinionem proponerem, nam contrarium adhuc benigniùs

f Castro [illegible] [illegible]

g Pius V. Bulla à [illegible]

h [illegible] [illegible] [illegible] apud [illegible] Castr. p. 1.

i Pius V. [illegible]

gnita loquitur. a Sed in vtraque editione tam prima, quam expurgata, absolute scilicet concedens extra Chorum posse quempiam dicere Officium Romanum. Probabiliter quidem: nam Pius Quintus dum dicit: *Quibus iteratum illud ius psallendi suum Officium non adimimus*, videtur concedere privilegium; privilegia autem, vt notat, gaudeo Voluntas, merito autem dicendo idem Pius Quintus habet pro Choro adhibendam esse praedictam licentiam, quia ad publicam imitationem publicum accedere convenit, & omnino decet.

a Ibi n. [illegible]

35 Quaeres, Liceatne Episcopo suis Subditis, vel Praelato suis Religiosis concedere licentiam recitandi privatim Officium in alio ex praedictis ritibus? Respondet Tancreda, b probabile esse, licere, ita tamen, vt quando sit dispensatio, per quam commutetur Officium proprij eius Religionis, vel Dioecesis in Romanum, minor caussa exigatur, quia tunc fit conformatio, vt dictum est, cum sine commutatione id quod etiam sine licentia posse privatim fieri, modo non probabiliter [illegible]: ad hoc autem, vt Romanum Breviarium commutetur in alienum, maior caussa requiritur; alias esset nulla. Sic Tancreda ex mente, vt ait Suarij. Ego idem approbo illius prius dictum; hoc porro secundum in eo supponit, posse Praelatum Papa inferiorem licentiam concedere recitandi Breviarium Romanum in alienum, mihi difficile redditur, quia Pius Quintus prohibet eiusmodi ritus alienos à Breviario Romano, solum concessis iis, qui ante ducentos annos eos ritus vsurpaverint: At Praelatus inferior non c potest ire contra Leges pontificias, praesertim in re extraordinaria, qualis haec sine dubio est.

b Tancr. de Relig. to. 1. l. 4. c. 11. n. 7.

c Castropalaus [illegible]

Octava difficultas.

De Officio assumendo ab advena.

36 Cui ex beneficio preces Romanas recitandi iam vsus esset, si forte is domicilium transferat, v. g. Mediolanum, sitque Ambrosianus: Ambrosianum d ei Officium indicendum, qui iam illius Ecclesiae Clericus effectus est: Non tamen puto improbabile, posse Romanas Preces retinere, quia ratione Beneficij, quod ab eodem retinetur, supponitur Romanus Clericus esse non desinit. Quod si Mediolani per partem maiorem anni, non posse Ambrosianorum more psallere, docet Castropalaus, quia licet Peregrino, vt alias diximus, liceat, si velit, leges sequi loci, fallit e id tamen, quando aliquid obstat, vt quando privilegium quodpiam restringitur pro ijs solummodo, qui permanenter alicubi habitant: tale autem esse hoc privilegium de recitatione de Officio peculiari, dicit saepe à Romano, habetur in relata Pij f Quinti Constitutione. Nihilominus puto posse, quia non invenio eiusmodi restrictionem. Ecce Pij Quinti Verba hoc privilegium Indulgentis: *Illis tamen exceptis, quae ab ipsa prima Institutione à Sede Apostolica approbata, vel Consuetudine, quae vel ipsa institutio ducentos annos antecedat, aliis certis Breviarijs vsa fuisse constiterit, quibus vt iteratum illud ius dicendi, & psallendi suum Officium non adimimus.* Adverti sane ellam quidem adesse vocem, quod eam indicet restrictionem: concedit enim illis, sed non addit: *qui permanenter habitant*, vel quid simile.

d Idem ibi [illegible]

e Ibid.

f Vide [illegible]

37 Praeterea si Mediolanensis ex Beneficio obligatus more Ambrosiano precari, mutans domicilium, Romanus fiat, Romano Officio vtatur g necessario, quia iam est Clericus Romanus, licet probabile etiam sit, si retineat beneficium, posse suum Ambrosij ritum retinere, quia ratione beneficij, vt modo dictum est, non desinit esse etiam Mediolanensis, vnde & posset ab Episcopo Mediolanensi ordinibus initiari. Confirmo, quia Officium consequitur ad Ordinem. Sicut ergo huic conceditur ordinari ab Episcopo Mediolanensi, videtur concedi & accessorium, quod est, more Mediolanensi orare posse.

g Ibid.

38 Quod si is Beneficiarius Mediolanensis

[illegible] sessum Romæ assistit? respondetur, posse eum Romanum ritum profiteri, sed non adstringi. Ratio est, quia vt ritum assumeret, Adaptu parere, licet non teneatur loci leges admittere. Dices: at obstat Statutum Sancti Caroli [illegible] sine allatum. Obstat secundò [illegible] Dominicanum [illegible] sine permanenter, sive per transitum alicubi [illegible], semper Dominicanum ritum custodit ex necessitate; ergo pariter [illegible] custodiat Ambrosianum. Respondeo ad primum. Statuta Diœcesana, quale sunt illud Sancti Caroli, extra Territorium nihil obtinent virium. Ad Secundum negatur esse paritatem. Nam Dominicani, similesque Religiosi, ex vi voti, & professionis sunt obligantur ad proprium ritum, quæ obligatio vbique eos comitatur, cum Religiosi Diœcesim fixam non habeant; At Mediolanensis Clericus solum obligatur ex vi Statuti Diœcesani, quod, vt dictum est, extra Territorium vim non habet.

[illegible] Denique, quando Sacerdos Beneficiatus non est, & ibi domicilium transferat, eius Ecclesiæ Officium assumere debet. Si autem in loco obiter sit, potest, sed non debet; quia peregrinus potest, sed non obligatur, conformare se legibus loci.

[illegible] quidam recentior, hunc Sacerdotem obligari, atque adeo, si Sacerdos alteratus à Romano, Verbi Gratia Mediolanensis, [illegible] per papam [illegible] Romæ Verbi gratia sit, debere Romanum [illegible] sequi, Quia, inquit, privilegium proprij ritus hic in re est affectum loco, & Territorio Mediolanensi, non extra illud. Hæc Ille. Sed certè, [illegible] dicam esse privilegium Ecclesiæ [illegible], atque adeò non loco, tum multo magis Clericis Mediolanensibus Ecclesiam illam constituentibus.

[illegible] Pij V. Bullam, illud privilegium [illegible], sive permittentis [illegible] (alias [illegible] assumendi Bullæ [illegible] nequaquam valeat.

§. III.

De modo recitandi Officium.

1 VT Officium fructuosè, & devotè recitetur iuxtà Capit. Dolentes de Celebratione Missarum, sex conditiones sunt obseruandæ, et nimirum recitetur cum attentione debita, cum debita intentione, sine omissione verborum, sine eorundem mutilatione, sine interruptione, sine Ordinis inuersione.

De Attentione, & Intentione debita Remissiuè.

2 De his egi per aliam occasionem in Opusculo a de Sacrificio Missæ; illuc, ne eadem cogar repetere, Lectorem remitto. De attentione, quæritur, qui semidormiens recitat; dicam [illegible].

3 Illud hic de intentione est addendum, te satisfacere b præcepto, si Horas recites animo non satisfaciendi. Ratio est, quia probabilissimum iudicatur, satis obseruari præceptum, etiam sine eo animo, dummodo res præcepta exhibeatur; siquidem tunc ponitur totum, quod præcipitur: præcipitur enim Ieiunium, Verbi Gratia, in Quadragesima; non verò animus satisfaciendi. Teneris tamen tempore præcepti ab hoc animo cessare & velle te obedire præcepto, secus enim præceptum ipsius voluntate violares, vnde & peccares. Infertur nihilominus allata doctrina ad non repetendum opus, cum solum necesse sit, vt adsit intentio, si quis adhuc est in tentatione satisfaciendi, vt diceretur c [illegible] de Missa.

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

Siue Omissione Verborum, & Mutilatione Syllabarum.

4 Omnia Officij Verba debere pronunciari, atque esse mortale ex corpore [illegible] extra Chorum, siue intra, nisi excuset materiæ paruitas, [illegible] docemus, atque [illegible] pro-

ob paruitatem materiæ, intra Chorum, ac extra: quia eadem est ratio vtrobique. Scandalum autem intra Chorum, si relinquantur solum aliqua verba, vix adesse videtur: videlicet enim ad hæc, & similia minutiora non attenditur.

Qui vocem potius pronuntiando [illegible] a. dixi. In Choro autem, [illegible] [illegible].

a [illegible] [illegible] § 2.

3 Hic ergo [illegible] in proprio loco [illegible] [illegible] difficultatem: Sacerdos quidam ita Psalmum percurrebat, vt proferret [illegible] verbum, & [illegible] principii quædam casu verba [illegible] media vix, seu ne vix quidem proferret, [illegible], exigeretur ut perfectius [illegible] erat?

4 Dico hinc, si in Versibus notabili quantitate voluntariè præterierit, deliquisse mortaliter, quia notabilem Officii partem omisit: si in integrè ea propter materiæ leuitatem, venialiter. Dico (voluntariè) itaque propter inaduertentiam, vel linguam [illegible], & non [illegible] etiam propter [illegible] [illegible], quam non valeat quis sine [illegible], magna difficultate nunc corrigere, excusari aliquem posse, docet Lessius b.

b Less. [illegible] [illegible].

7 Syllabas verborum abscindere, malum quidem est: Sed quandoquidem verbum, licet diminutè, tamen profertur, regulariter non esse mortale, notat Bonacina c.

c Bon. [illegible] de [illegible] Can. [illegible] [illegible].

8 Hic fuit error eorum, qui, quando cum Socio alternatim Psalmos percurrunt, ita festinato præoccupant, vt nondum absoluto Socii Versiculo, ipsi suum aggrediantur.

Grauiter d hi peccant, si in notabili quantitate id præstent, quia [illegible] ex praxi Ecclesiæ censetur quis recitare totum Officium, licet cum percitante [illegible] Socio, quando, illa partem [illegible], eamdem teneat Socius non recitantem [illegible] audiat. Sic enim fit ipse [illegible] [illegible], vtrique communicatio [illegible] [illegible], id in casu dicto non obseruatur, ipsorum [illegible] totum Officium pereuntem. Nisi si dicere enim [illegible], aliam dimidiam partem Officii carere, aliam

d [illegible] [illegible] Bon. [illegible] [illegible].

mediam eodem tempore extra [illegible], quod esse præceptum Ecclesiæ [illegible] [illegible].

Illud autem, in bene [illegible] Sacerdotibus difficultatem hanc præoccupationem esse [illegible], quia semper [illegible] est, & [illegible] in aliquibus huius Versiculorum fieri contingit.

De dubitante, an omiserit aliquem Psalmum.

9 In Superioribus, libro primo cap. 3. § 7. Verbo Horæ Canonicæ [illegible], ad quid obligaretur ille, qui dubitat, an Officium persoluerit. In præsentia est alia, & quidem consequens difficultas, An, qui recitans [illegible] [illegible], seu incipit dubitare, num partem eamque notabilem omiserit, obligetur ad eam eadem die supplendam, seu repetendam.

Respondeo, Si non recordaris, sed dubites negatiuè, hoc est nullas rationes probabiles habeas, vel certe satis probabiles, quæ consensum tibi sufficiant à [illegible], prudenter existimare, vt cum recitaueris, certe, dico, te non teneri repetere, seu supplere. Ratio est, quia possessio videtur esse pro te, constat enim te ex Officio recitasse, [illegible] [illegible] partem omisisse. Neque dicas, de hac parte non adesse certitudinem, suisse persolutam, ne id dicas (inquam) nam ea communiter contingentibus [illegible] debemus, recitantem Officium, totum certò recitasse, nec partem omisisse, nisi contrarium euidenter constet.

Si verò positiuè propter aliquas rationes solum probabiles tibi id persuaderes, [illegible] te [illegible] non [illegible]; quia prædicta ratio dicta ea communiter contingentibus, quod tamen recitantibus, præsumi [illegible] [illegible], non sit probabilis dubitatio. Solum igitur [illegible], quando clarè mortaliter tibi aliquid omisisse constiterit.

De non Recitante, sed solum Audiente Lectiones.

10 Quando recitas cum Socio, obligaris

[illegible] pronunciat alternatim versus Psal- [illegible] Responsoria, Antipho- nas, Capitula, Orationes, aut Lectio- nes [illegible] & proferat saltem, in verâ [illegible] (qua attentione dicam infra [illegible]) Ratio datur ex parte re- citationis in Choro; cui similis est reci- tatio [illegible] facta sit.

Sine Interruptione.

11 Quamuis interruptio sine ex- tra Chorum, siue (praescindendo à scan- dalo) in Choro a, dummodo con- tinuetur intra eandem diem, pecca- tum tamen nequaquam attingit. Ita- que, qui unum Nocturnum, vel etiam unum duntaxat Psalmum hoc mane recitat, vel qui Matutini partem, etiam unum Psalmum eiusdem, recitauit pri- die à Vesperis, si postea, antequam spi- ret tempus praescriptum recitandi, nem- pe media nocte sequentis, recitet, quod re- citandum superest, tunc non erit culpae mortalis reus. Ratio est, quia cum intra [illegible] temporis, quo viget prae- ceptum, tamen Officium persoluitur: & ex alia parte non apparet in interruptione grauis [illegible] Orationi [illegible], quae tamen grauis esset in celebratione Missae, quia haec non est sola Oratio, sed Sacrificium, cui plura debent [illegible].

Dixi (tamen) non, si id fieret sine caussa, peccatum Veniale non effugere- tur, quia non custoditur [illegible] [illegible]: si [illegible] caussa, [illegible] [illegible] superueniente, Chari- tatis, [illegible], hoc est infalli- bilis, etiam leuis culpa facile excalu- tur [illegible] Ecclesia [illegible], per [illegible] benignitatem, sic indulgentiae, quod [illegible] indulgeret superior quilibet humanus Princeps.

Separata Matutinum à Laudibus di- uisum (id quod licitum est, nedum li- [illegible] Pellizario 4) apud non esse [illegible] dividere cum Oratione, [illegible] Domini, docet [illegible] Laudes incipere [illegible], [illegible] Gauan- tus: quia de [illegible] appareat, nec obligationem [illegible] Rubrica.

Sine ordinis Inuersione.

12 Quod diximus est de interruptio- ne, dicimus de Inuersione; nam si esset sine (abstrahendo à Rubricarum con- temptu, vel à scandalo) grauis culpa adimpleretur eum, qui Vesperas, v. g. prius recitaret, quam Matutinum: Primam, quam Laudes; Unum Psalmum, quam alium, &c. Sine caussa autem esse solum Venialis, cum caussa, ne Venialis qui- dem. Ratio est, quia ordo non est de essentia Officij. Hinc, si enim mane non habeat prae manibus nisi Diurnum, po- terit sine scrupulo, etiam Venialis cul- pae, recitare horas, donec recitaturus Ma- tutinum eiusdem diei, quia illa Breuia- rij carentia videtur caussa sufficiens. Hic pertinet illa difficultas: An tacitu- tina, nondum recitato Missam celebrare sit culpa, de qua tamen g alibi diximus.

§. IV.

Quaedam de recitatione Officij in Choro, vel cum Socio.

1 Non pauca hactenus exposita su- nt cum affirmauimus satis dicendis, atque hinc [illegible]. Quare ad complementum tractationis, nihil est [illegible] negligendum.

De non assistente Choro, nec distribu- tionem recipiente.

Quinam obligentur recitare Officium in Choro, quales sunt Canonici, & simi- les Praebendati, & quales item sunt Re- ligiosi ad Chorum deputati, supponimus hic, non inquirimus, quilibet sui mu- neris obligationem, siue procurandi, ut chorus non desit, siue canendi, siue so- lum assistendi, ante oculos habeat.

2 Solum, quo ad hoc, illud est pro conscientia serio asserendum, an Prædi- cti Præbendati, hoc est ij, qui redditus, seu distributiones habent ad canendum in Choro, peccent mortaliter, quando

sine

sine causa excusante (de qua causa infra infra) abfuit à Choro vltra tempus ipsis à iure concessum: tale namque est, tres menses in anno, siue continui, siue interpolati, in quibus abesse sine scrupulo possunt.

a [illegible]

3 Et quidem si recipiant distributiones, certum est, peccare, quia contra iustitiam recipiunt, cum hæ assistentibus solum concedantur, iisdemque accrescant distributiones absentium.

4 Difficultas ergo est, si distributiones non recipiant, sed aliis de more assistentibus eis diuidendas sponte relinquant. Canonicus v. g. datur, qui, vltra illos tres menses, residet quidem in loco suæ Ecclesiæ, recitatque priuatim Officium, sed per desidiam, & quia distributionibus non indiget, Choro, qui cæterum per alios satis decenter frequentatur, non assistit per notabiles dies, puta viginti, triginta, plures, immo per totum annum, accrescunt interim sociis collegis distributiones vltro relictis.

5 Dua, vt solet, sunt Doctorum diuisæ sententiæ. nonnulli c affirmant, esse culpam ex se grauem non assistere à Choro, grauitatem excedere materiæ, puta si duobus, vel tribus continuis diebus absentia perseueret. Immo præcipitur [illegible] à tribus, vel quatuor textibus d, qui videntur grauiter obstringere Præbendatum ad talem assistentiam, additis excommunicationis ferendæ, & depositionis pœnis.

c [illegible] d [illegible]

Præterea præbendati obligantur grauiter ad residentiam præter illos tres vacationis menses; ergo grauiter ad assistendum Choro: vt quid enim residentia est necessaria, nisi ad Chorum frequentandum? Denique pro hac sententia quinque declarationes Sacræ Congregationis affert Garsia e.

e apud Garsi. de ben. [illegible]

6 Nonnulli f tamen negant. Ratio præcipua est, quia duæ obligationes sunt in Præbendato, seu Canonico distinguendæ: altera recitandi Officium, altera recitandi illud in Choro, propter primam obligationem recipit Canonicatus fructus Beneficij, propter posteriorem recipit distributiones: si igitur, quando à Choro abest, aliis has relinquit, non est, vnde contra iustitiam [illegible] culpam.

f [illegible]

Assentio enim, quod ex vi beneficij, seu ex vi consecutionis fructus beneficij nascatur obligatio non solum ad priuatum Officium, verum etiam ad publicum in Choro, est graue diuinare; Quamobrem, si in hac saltem apparuit dubia obligatio, nihil vrgebit, tam [illegible] sine imponenda opera certa securitate & indubitato fundamento, vt alibi explicatum est.

7 Vtraque ex his sententiis probabilis est, posteriorem tamen benigniorem (præciso semper scandalo, vel aliquo explicito pacto in contrarium) libentius admitto; ad rationes prioris sententiæ Respondeo, ex illis Textibus nihil contra posteriorem concludi, posita probabili opinione, (de qua alibi dictum g est satis) quod ex pœna non sequitur necessaria signa mortalis culpæ. Præterea dico, aliud esse residere in sua Ecclesia, aliud choro assistere; adeoque ergo, adesse Canonico præceptum residendi, vt munia sua promptius, & facilius Chori necessitatibus ab ipso, si quæ sint, consulatur: at ex hoc non sequitur, esse etiam præceptum [illegible] distributiones, & choro per alios collegas decenter persoluto, vt per se chorum frequentet. Sane Episcopus obnoxius est præcepto residendi in sua Diœcesi, vt munium illam facilius regat, [illegible]; non tamen propterea per se, quando per Vicarium ecclesiam regit, [illegible] sub culpa (vt omnes fatentur) obstringitur. Denique ad declarationes Cardinalium, præter cætera, dico, de iis authentice non constare. Illud certum mihi est, hunc Præbendatum posse, immo & debere cogi à Superiore, vel ad dimittendum Canonicatum, si ad dimittendum causas sufficientes habet, vel ad assistendum, talem non assistentem; sed antequam, donec cogatur, non peccare, vt dictum est. Ecclesia tamen habet ius volendi suum munerum cantandum in choro, quod ius possunt; [illegible]

g [illegible]

Ctum

ctum est, debent Superiores omnino cavere, ne omnino istiusmodi culpabiliter.

De recitatione & prolatione eius, qui in Choro, vel cum Socio Officium persolvit.

9 Proponimus aliquot quaestionibus breviter id explicaturi.

Mente distractus in Choro.

Primo itaque quaeritur, an qui, vel cum Socio partem suam legitime pronunciat, ad partem autem, quam alter chorus, vel Socius recitat, mente distractus non attendit, an satisfaciat, & suae obligationi faciat satis?

10 Dico ex probabili sententia non satisfacere a, etiamsi pars illa [illegible] alias obnoxia b, quam dicit teneri [illegible] attendere, dum Officium persolvit. Ratio est, quia in ea sententia, Idem, [illegible] quia non attendit, satisfacere, quia non attendendo [illegible] aliquid, [illegible] externam attentionem, [illegible] Officij; at in casu nostro, de quo loquimur, ex vera parte non attendit ad verba alterius Chori, seu Socij, [illegible] & ea aliunde nec exterius pronunciat, ergo nullo modo illam Chori partem persolvit, ergo solum suam partem, atque adeo [illegible] Officij recitat.

11 Dices, [illegible] facit illi [illegible] Chori, vel Socij partem per assistentiam, quam [illegible], vel cum socio recitat; ergo satis illam persolvere censendus est. Respondeo, si probabile esset, per solam assistentiam [illegible] fieri [illegible] Orationem Chori, vel Socij, probabile esset, quod [illegible]. Sicut enim [illegible] assistendo Sacro, [illegible] non attendens, [illegible] illud [illegible] probabili sententia [illegible] Missa satisfacit: Ita [illegible] in casu nostro. At [illegible] quidem [illegible]. Officium enim [illegible] Tantum in [illegible]

cum cum socio, & in Choro alternatim recitari conceditur, quatenus unam partem, te recitante, ad aliam, quam tu recitare debebas, aliquo modo actiue concurras, cum igitur [illegible], dictam partem recitando, saltem debes, attendendo. Atque ex his vides, facilius esse recitare sine socio, quam cum illo, quia cum hoc attendere ad eius partem debes [illegible], ad quod, sine illo, in ea probabili sententia, non obligaris.

11 Non inficior tamen, aliquos e absolute concedere, ut probabile, homines non voluntarie distractos satis soluere pensum Officij in Choro, (atque adeo cum Socio) unde non videri eos necessario requirere dictam internam attentionem ad partem, quam Socius recitat: id quod certe (ne peioris conditionis sit, qui solus recitat, quam, qui cum alijs, & quia non clare constat necessitas illa modo dicta actiue concurrendi ad partem Socij) non est improbabile. Et Caramuel f quidem etiam Fillucium docet, recitantem cum Socio non teneri partem illius audire, sed tantum expectare eius finem. Id quod & mox [illegible] placuit etiam Tamburini g [illegible], aliique alij.

12 Illud sine hesitatione pronuncio, te satisfacere h tua obligationi, si attendas, quantum moraliter vales, licet propter [illegible] Chori [illegible] nihil ex ipsa percipias. Ratio est, quia hoc modo [illegible], quod potes; nec [illegible], quam audias, quare per recitationem tuae partis additam assistentiam ad socium, addita [illegible] hac attentione per [illegible] satis tibi [illegible] in re morali, facis eam [illegible] Orationem, sicut Castropalaum i hanc concedere quidem distributionem [illegible] in Choro debitam, sed eundem obligare (ut satisfaciat Praecepto) ad privatim recitandam eam partem, quam non percepit. Sed cum ratio [illegible] & distributionem concedit, & [illegible] ab huiusmodi privata recitatione.

13 Idem propter eandem rationem dico de surdastro, & de caeco, qui possunt illam partem recitare, dum eam

a [illegible]
b [illegible]
e [illegible]
f Caram. in Theol. Reg. [illegible] n. 1113.
g Tamburin. [illegible]
h [illegible]
i Castrop. [illegible]

fuam

fuerit partem (dicunt), ad aliam vero ne-
cessarium, & quatenus possunt (nec etiam
obligantur, propter exactiorem inquisitio-
nem, Chorum vel Sacristam alia voce per-
sonare) satis sibi suaeq; intentioni confor-
mare [illegible]. Non sic de [illegible]
[illegible] fando, qui nullo modo [illegible] partem [illegible]
dire possunt, vel de [illegible] qui [illegible]
lam partem recitet: hi enim non satis-
faciunt per [illegible] [illegible],
[illegible] (nisi humano lo-
quendi [illegible]) non censetur recitare illud, nec
[illegible] non censetur recitare illud, nec
ad illud [illegible] quod audire
[illegible] potest: & ille [illegible] non di-
[illegible] dum nec [illegible]
[illegible] recitare Officium, dum nec [illegible]
partem recitat, nec [illegible] partem audit.

14 Obiter [illegible], si quando loco
antiphonae, vel similis pulsatur Orga-
num vel Instrumentum musicum, adhuc te-
neri [illegible] obligari ad illam antiphonam submissa
voce recitare, quia Organi sola pulsatio
non est oratio, nisi fortè illam aliquis
alta voce (ut certe fieri solet in bene
moderatis Ecclesiis) vel [illegible] can-
tent cum Organo, tunc enim eam au-
diendo [illegible] in Choro. Quod
si totam horam Canonicam [illegible] Musici
cantent, ut fieri in solemnioribus festis
[illegible], [illegible] probabile est sa-
tisfieri à Praebendatis, vel Religiosis suae
obligationi, si solum extrema devotione
[illegible] assistant non notabiliter confabulan-
do, vel legendo &c. [illegible]
attendant. Ratio [illegible], quia in iis
circumstantiis nihil aliud requirit ab iis
Ecclesia, nisi modestè assistere: sicut
[illegible] Praebendatus,
[illegible] Religiosus vel debere eam domi re-
[illegible], vel debere, tam longum tempus,
[illegible] per voces musicas ea hora Canonica
[illegible] cantatur, omnium attentionem
adhibere.

Submissè cantant.

15 Quaeritur Secundò. An si quis par-
tem [illegible] submissa voce, ita ut audiri à
Choro non possit, psallat, ad partem
autem alteram Chori [illegible] attendat, sa-
tisfaciat. [illegible] partem suam
[illegible] partem alterius Chori, ut etiam

[illegible] Antiphonas &c. quae ab aliis
cantari solent, melius esse eam recitare
[illegible] submissa voce, sed ad illam devo-
[illegible] attendere, [illegible] aliis
[illegible] causa [illegible] [illegible]
tant Doctores. d

Dico, hunc [illegible] satisfacere [illegible]
[illegible], Ideo non obligari ad [illegible]
[illegible], sed non posse distri-
butiones accipere. e Praeceptò ad im-
plet, quia [illegible], quod debet, [illegible]
praeceptum [illegible]. Secundo [illegible]
facit, quia [illegible] ad Chorum [illegible]
[illegible] non est [illegible]
[illegible] Officium, sed [illegible]
[illegible] clara voce. Sanctus, Graffius
[illegible] videntur f contrarium sequi, sed
[illegible] g [illegible] loquuntur de Cano-
[illegible], [illegible] obligatis [illegible]
[illegible] B. Aug.
[illegible] hic [illegible] Beneficiatum solet [illegible]
[illegible] beneficio, [illegible]
[illegible] ob assistentiam Cho-
[illegible] distributionem
[illegible] de quo loquimur distributiones
[illegible] [illegible] fructus: nam [illegible]
[illegible] propter Officium [illegible]
[illegible] propter Chori assistentiam.
Quod si quis non habeat alios fructus
[illegible] distributiones, certè eas amittet,
quia non potest id propter quod [illegible]
[illegible]. Amit-
[illegible], [illegible], quia
[illegible] non [illegible] Chorum non [illegible]
[illegible] à [illegible] i
[illegible].

18 Petes, huic liceat saltem [illegible]
dicentem [illegible] tempore, [illegible]
[illegible] partem, quam Chorus canit, [illegible]
ad quam ipse tam [illegible] attendit? k Re-
spondeo, licere, putare secundum [illegible]
quia [illegible] partem [illegible] [illegible]
[illegible] alii l [illegible], quia Pius V. prohi-
bet [illegible] distributiones [illegible]. &
[illegible] recitatum Officium, & hic ita [illegible]
[illegible], licet ad aliam partem [illegible]
[illegible] recitare in
Choro.

Nihil dicens in Choro.

19 Quaeritur Tertiò. An qui nihil
in Cho-

in Choro dicit, attendat verò ad omnia, [illegible]?

a Castr. 18. [illegible] à satisfa- cere, qui in nullo modo divina recitare in Choro, vel mente vocaliter; quare etiam si [illegible] non recitarent, satisfacerent quidem Ecclesiae praecepto, sed non Ecclesiae servitio, unde fructus beneficij suos facerent, non verò distributiones.

18 Excipe, quod, quando diximus num. 13. [illegible] non est Canonicis [illegible] beneficiatis, quibus vel ex [illegible] vel ex privilegio conceditur solum [illegible] Choro, alijs Clericis Choro omnes partes persolventibus, [illegible] attendentibus, neque [illegible] Pium V. [illegible] vel privilegium admisisse. An verò ex dictis num. 10. & 11. obligatur hic solus ad solam attentionem externam, tu perpende.

b [illegible]

Dormitans in Choro.

19 Hunc [illegible]. Beneficiatus [illegible] Choro est assistere, maximè à somno [illegible], ipse tamen ei, quantum potest, [illegible], psallere non valet, [illegible], nec ad verba, nec ad officij ministerium attendat; ad quid obligabitur?

20 Pro Primo [illegible] obligari ad privatam [illegible] recitationem; Ratio est, quia [illegible] officium per assistentiam [illegible], & liberam non persolvit.

21 Pro Secundo, hunc lucrari distributiones illius officij sic imperfectè recitati. Ratio est, quia ad illas acquirendas sufficit assistentia, quamvis sine culpa [illegible]. Certè omnes docemus, distributiones acquiri ab legitimè impedito, v.g. ab infirmo, qui Choro non assistit; et quod magis legitimum impedimentum, quam somnus [illegible], [illegible] moraliter non potest [illegible] infirmitati comparari [illegible]? Recitare autem [illegible] ad finem acquirendi distributiones; siquidem frustra obligarentur,

siquidem hae per horas in Choro recitatas acquiruntur, non per recitatas extra Chorum.

Confabulans in Choro.

22 Quaeritur quartò, An Canonicus amittat distributiones quotidianas, si non attendat ad ea, quae recitantur in Choro, sed cum alijs confabuletur, si tamen [illegible] quae sunt ibi recitanda? Respondeo non est improbabile, non amittere; quia verò hic [illegible] non deficit assistendi in Choro, [illegible] peccet contra Religionem, obligatur quod omisit, recitare privatim.

Recitantes tertiam.

23 Sacerdotes tres ut [illegible] officij [illegible], singuli Versiculum ex Psalmis recitabant; ita scilicet, ut non alternatim, sed tertiatim psallendo majore facilitate persolverent; legitimène id [illegible]?

Respondeo nequaquam, quia obligantur Sacerdotes recitare Officium more Ecclesiastico, idest, vel totum à singulis, vel ex Choro alternatim, nunquam verò quoad Psalmos tertiatim. Et certè si id liceret, liceret etiam quaternatim, quinque, plures Sacerdotes [illegible] singulos [illegible] recitare, & sic praecepto satisfacere, quod [illegible] dicit. Hoc facit, quod afferam infra e ex Castrop. qui negat votum recitandi Rosarium, posse impleri recitando alternatim, cum licet [illegible], ubi mos est recitandi sic Rosaria, id tamen probat hanc doctrinam de non recitando officio tertiatim, quia id in Ecclesia receptum nunc non est.

e [illegible]

§. V.

De tempore recitandi Officij.

1 Sub ab Ecclesia statutis horis recitandas esse preces Canonicas clarum est, quam [illegible] oportet: hic

 est,

est, iam nunc ex immediata consideratione tantummodo sine culpa etiam venialis, Matutinum, & Laudes ab inclinato praecedenti die vsque ad vnam circiter horam post ortum Solis diei sequentis; Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, ab aurora vsque ad meridiem; Vesperas, & Completorium à meridie vsque ad semihoram circiter post Solis Occasum. Nihilominus si intra eumdem diem recitentur, licet non in sua hora, non peccari censent nisi venialiter, & aliqua excusatione cessante (certè non necessitate vrgente) ne venialiter quidem imputata recitatione; nam tantum Psalmi sub mortali tenentur distinguere, vt regulariter suis horis canentur Officium publicè in Cathedralibus, collegiatis, ac Regularibus Ecclesijs; percipiunt enim id sub indignatione Dei, & Sedis Apostolicae.

z Clem. 1. de celebr. Miss. 4 Alij autem inferiores, ad quos non pertinet Chori cura, solum obligantur, quando esset graue scandalum, vel graue detrimentum diuini cultus, cui ipsi succurrere possint. vide quae dixi 6.1. num. 7.

2 Soluta ergo hac quaestione Primò; Cum Matutinum, & Laudes possint anticipatè, hoc est sub Vesperas antecedentis diei iam ex immediata consuetudine persolui, quanam hora praecisè liceat sine mortali?

Non nulli b suo tempore, siue aestate praesertim tribus horis ante occasum solis, non nulli c tempore 21. hora italica, non nulli c tribus horis post meridiem, vt hodie in die 24. Iulij, quo haec scribo, quia tamen die 24. Iulij Parisijs ad latitudinem graduum 48. est hora 16. minut. 53. poterit iuxta eorum sententiam recitari matutinum hora 19. min. 53. Non d nulli circa tertiam, & quartam horam à meridie, hoc est tribus circiter horis cum dimidia post meridiem: quae esset in dicto die 24. Iulij, hora 20. min. 23. non nulli diem siue longum aestatis, siue hyemis breuem partiuntur in duodecim aequales partes, quas horas Planetarias appellant, & vnam ex his elapsis, hoc est tribus ex his ante occasum, docent recitari posse sine scrupulo Matutinum. Non nulli e denique dicunt, duabus horis post meridiem v.g. in dicto die 24. Iulij licere recitationem Matutini hora Italica 18. min. 53.

3 Dico, has omnes sententias esse probabiles; sequere, quae tibi magis arriserit; & ratio est, quia ex tempore consuetudine licet recitare Matutinum, & Laudes, quando dies inclinat ad vesperam; et quilibet ex dictis authoribus probabiliter putat, eo tempore ab ipsis assignato diem ad finem vergere, ergo meritò tunc licere illius praecepti solutionem anticipare.

Immo Sanctus f affert quemdam, qui (f Sanct.) assequitur Italia à nonnullis, praesertim in Quadragesima, quando Vesperae ante prandium cantantur, posse recitari Matutinum, & Laudes diei sequentis, credo, quia sic putant tunc iam incipere diei declinationem: sed nimis est latè dictum.

4 Illud licet benignum excipi etiam potest pro Italis Horologijs rotalibus. Hae enim per pulsum campanae dant signum communiter media hora, post signum quam dat per styli vmbram horologium solare g; In eo puncto v.g. quo Sol solare horizontem subit Hemisphaerium sibi abscondit, Horologium rotale dat signum horarum vigesimam tertiam cum dimidia, cum solare ostendat horam vigesimam quartam. Cuius differentiae causa est, quia Horologium Rotale indicat horas ciuiles, ciues autem vsque ad medium horam apparentis noctis negotia sua propter Solis crepuscula in horis sine tenebris agunt, atque adeo intra diem semihoram illam computant. At Horologium solare cum ad occasum solis cardinem notet, rectè notat vigesimam quartam horam in ipso puncto occasus, quando verè corpus ipsum solare sese abscondit, noctemque parere incipit. Iam vero, quia matutinum recitari potest inclinante Sole ad occasum, poterit recitari iuxta notationem Horologij Solaris talem inclinationem ostendentis. cum ergo solare praecedat communiter media hora ante notationem Horologij Rotalis Italici, poterit Matu-

tinum

Matutinum recitari secunda hora ante post [illegible] Horologij. In Æquino[illegible] quando meridies est hora decima octaua, poterit persolui Matutinum sequentis diei duabus horis post dictum meridiem ex opinione Sanchez num. 5. allata; poterit ergo vigesima hora Horologij [illegible]; sed Vigesima hora sola[illegible] est decima nona cum dimidia in Horologio Italico; ergo poterit hora decima nona cum dimidia Horologij Italici recitari Matutinum. Id quod certè quantum commodi afferat iis ex [illegible] [illegible] expedire volentibus, luce clarius vides.

4 Diximus de peccato mortali: quid de veniali? Sanchez a ait, ne veniale quidem esse, Matutinum, Laudesq; sequentis diei persoluere vna horâ ante occasum solis diei praecedentis: quia moraliter censetur recitari Matutinum de nocte, quae tota nox (non autem ipsa sola nox intempesta, seu media, vt aliqui [illegible]) deputatur ad Matutini recitationem. Addit tamen, esse veniale, illud recitare sine causa duabus, vel tribus, vel alijs horis praedictis ante occasum, quia, inquit, sine causa tunc, tempore indebito, recitaretur.

5 Porro tamen vide in hunc modum ratiocinari, persoluere matutinas preces ante occasum praecedentis diei, est consuetudine introductum, vt ipse et Sanchez [illegible] [illegible]; sed ex eadem Sanctorum consuetudine iam introductum, vt duabus, vel [illegible] illis horis, vergente iam [illegible] ad finem die, persoluatur; ergo [illegible] legitimam consuetudinem [illegible] [illegible], [illegible]; at consuetudo legitima adimit non minus veniale, quam mortale, ergo &c. Confirmo Primò, quam possim videre, etiam timoratae conscientiae Sacerdotes hic in [illegible] de hora [illegible] ad Occasum esse solicitos, [illegible] [illegible] [illegible] requirunt, nec considerant: [illegible] [illegible] horas admodum [illegible] [illegible] ex ipsa praxi sine [illegible] sine [illegible]. Confirmo Secundò, quia idem Sanchez b asserit, se non reijcere quorundam [illegible]

a Sanc. in [illegible] lib. 2. [illegible] 13. num. 8.

b Sanc. [illegible]

ctorum Magistrum dicentem, quamlibet caussam sufficere, & non necessitatem solam, sed etiam commoditatem: Iam ergo nunquam erit peccatum veniale, quia quando alia caussa deest, nunquam deest commoditas, semper enim homo in similibus, nisi amens sit, si alia vehementiore caussa non vrgetur, saltem propria mouetur commoditate.

7 Petes: liceat Matutinum Defunctorum diei eiusdem Commemorationis primae Nouembris eodem modo pridie, vel nò recitare post Vesperas Sanctorum? Respondeo licere, contendentes autem quandam declarationem Sacrae Congregationis Rituum in contrarium, c in qua solum excipiuntur Episcopi in Cathedralibus, sed quia in ea declaratione dicitur (prohibuit pridie cantari) clara sit coniectura, prohiberi publicam recitationem in Ecclesijs, non verò priuatam, de qua loquimur. Adde primò, de hac prohibitione non constare authenticè. Adde secundò, Rubricam diei Commemorationis Defunctorum in Breuiario Romano praescribere, vt dicto, Benedicamus Domino, post Laudes Sanctorum, incipiat absolute Officium Defunctorum: (nota obiter illud sic omitti post Laudes Antiphonam Salue Regina) etiam ergo eo die recitanda per Rubricam sunt haec Officia; ergo, si [illegible] hic [illegible] relinquitur potestas recitandi priuatim die antecedenti Matutinum cum Laudibus diei [illegible] Octauam Sanctorum, id quod nullius [illegible] negauit, consequitur, relinqui facultatem recitandi eodem tempore Matutinum Defunctorum vnitum cū praedicto Sanctorum.

Atq; hinc certè colligo, Litanias die S. Marci, & Rogationum recitari consuetas, seposita tamen obligatione, de qua tamen dixi cap. 1. §. 4. num. 14. non posse pridie Vesperi recitari: tum quia Litaniae illae sunt loco assistentiae Processionis, quae certe pridie non celebratur; tum quia Rubrica d de ijs persoluendis non sinit vtcumque Laudum cum ipsa Litanijs: nam enim dicit post [illegible] Litaniae, dicto Benedicamus

c [illegible] Congregatione Rit. [illegible] [illegible] [illegible]

d Rubri. in Breuia. Roman. in [illegible] S. Marci [illegible] Rogat.

Dominus, sed, Hodie post Matutinum, seu post Laudes; pura sua debita tempore: non denuopue quia post Litanias addit illud Hodie, quod non est pro Matutino Defunctorum.

8 Quaeritur Secundo, An, qui profitetur Religionem [illegible] ad Chorum, vel sacrum [illegible], vel accipit possessionem, vel [illegible] Beneficium [illegible] v. g. [illegible] obligetur recitare Horas respondentes tempori ante meridiano; hoc est Matutinum, Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam? Dico, neque obligari; obstringitur enim in quoquam obligari, [illegible] quae correspondent tempori pomeridiano. Ratio est, quia vis Professionis, Ordinis, Beneficij ad [illegible] Officij obligat, non vero retrotrahit obligationem ad antecedentia.

9 Difficilius est determinare, An si praedictus recitaret [illegible] Horas correspondentes tempori ipsi pomeridiano v. g. Vesperas, obligetur post Professionem, Vesperas, [illegible] in meridie susceptas, [illegible] easdem recitare? Obligari docet Bonacina, quem sequitur Castropalaus, a quia [illegible] praecepta eo tempore, quo nullum praeceptum viget, sicuti non satisfit praecepto de audienda Sacro die Dominico, per Missam auditam die Sabbati: siquidem die Sabbati nullum viget praeceptum, non obligari repetere, supponit et certum de Lege, b multa enim adsunt praecepta (ait) quae satis observantur, si paulo antequam vigeat praeceptum, adimpleantur. Sic, si [illegible] Sacrum [illegible], vel eidem [illegible] [illegible] in loco, ubi non est festivus dies, [illegible] ad [illegible] eodem die [illegible] [illegible], ubi celebratur festum de praecepto, obligabitur [illegible] assistere Missae. Hinc ego [illegible] c alibi [illegible]; Hanc iterum amplector, cuius rationem ibi, si [illegible], relege.

Quantum de tempore Officij agitur, Quaeritur quia: An Officium ex obligatione, recitare liceat tempore Missae, quae auditur ex praecepto? & an consurgat [illegible] [illegible] Respondebimus [illegible], d quia [illegible] est Attentio ad divina, contra alteram impediens.

§. VI.

De loco, & situ recitandi Officium.

1 Pro publica recitatione locus est Chorus, & tota Ecclesia, vel [illegible] Cappellae; immo alicubi, ex introducta consuetudine, Sacristia, quae patet ad Ecclesiam, privatim vero nullus est assignatus locus; solum advertit Castropalaus e ex Bonacina, f in locis [illegible], vel distractioni expositis recitare sine necessitate, quia non est attente, venialiter, inquit, peccaretur, sibi propter inconvenientiam, his propter periculum distractionis.

2 Ego hic de locis distractionibus expositis libens amplector; illud de locis [illegible], praecise [illegible] (qui sane gravissimum esset [illegible]) vix possum admittere, nam pari modo si quis [illegible] orationem vocalem Deo, vel Sacrum [illegible] in loco effunderet, immo si orationem mentalem [illegible], [illegible] [illegible] habere ad Dominum Deum, venialiter peccaret; & sane nimis durum videtur velle fidelem obligare ad abstinendum ab Oratione eo tempore, quo humanis necessitatibus [illegible]. At in conceptu hominum Oratio eiusmodi [illegible] [illegible] [illegible] fieri. Respondetur ita reputari a vulgo, non a sapientibus, qui [illegible] [illegible]. Deus [illegible] operis mundi [illegible], [illegible] mundi Creator est, & [illegible] a nullis [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], & recte asserit Pater Tancredi. g S. Anselmum h [illegible] illis verbis [illegible] [illegible] est, & S. Chrisostomum i sic [illegible] Templum es, ne locum quaeras, [illegible] [illegible] k & item illud [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Distinguendum igitur est, si locus eiusmodi sordidus sine defectu allquatur ad Horas recitandas, [illegible] [illegible] [illegible]-

a Castropalaus [illegible] disp. 2. [illegible] b. [illegible] Bonacina.

b de Lege [illegible] disp. 13. [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Castrop. [illegible]

f Bonac. [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

k [illegible]

præbendatus, cum possit [illegible] eligi, aliquam venialem [illegible] committit, probabile est, at si vel casu, vel ex aliqua occasione in loco immundo reperiatur, certò liberet, quia etiam in loco sordido melius est orare, [illegible] otiosum esse. Molphesius [a] narrat quemdam, qui in locis immundis recitabat Officium, in iisdem, post mortem, [illegible] pœnas: Merito, si causa non ex amore non cessandi à Dei Laudibus in quocumque loco, sed fortasse temerè & [illegible], cum alibi facilè potuisset, in locis sordidis suum pensum persolvebat.

[a] [illegible]

3 Quod asseruimus de loco, dictum esto de situ corporis, si enim sine necessitate in lecto decumbens, vel [illegible] corporis positione sine [illegible] recitares, cum id sit aliqua desidiæ [illegible], irreverentiam, puto, venialem committeres, præscindendo semper à contemptu, ut dictum est.

4 Stare cum standum, genuflectere, cum est ex præcepto Rubricæ genuflectendum, non tenetur, citra tamen contemptum, sub peccati venialis; [illegible] venialis quidem culpæ terminum attingere putat Castropalaus, [b] quia ex Rubrica solum videntur consilium dare, non præcipere, cum videantur ad Chorum ordinatæ.

[b] [illegible]

§ VII.

De obligatione, & pœnis non recitantium Officium.

SAtis ex dictis liquet præceptum Horas Canonicas recitandi esse sub mortali, [illegible] ut alibi [c] dictum est, satis probabilius [illegible], præter quam insuper omnia præbendatos, seu beneficiatos esse Restitutionem, contra [illegible], præter mortalem culpam, nullum [illegible] pœnam in iure statutam. De [illegible] ergo restitutione, si plura [illegible] cognoscere cupias, adi Castropalaum, aliosque ibidem citatos.

[c] [illegible]

§. VIII.

De causis excusantibus ab Officij recitatione.

1 POtest esse sermo vel de recitatione absolutè, vel de recitatione in Choro pro præbendatis. Quo ad posteriorem sunt illæ tres, quarum meminit Bonifacius VIII. Infirmitas, corporalis necessitas, utilitas Ecclesiæ: de quibus [illegible] Doctores. Quo ad priorem, de qua [illegible] magis nobis necessaria aliquid distinctius hic opera pretium est afferre, sunt item tres Impotentia, Gravis occupatio, dispensatio.

Impotentia.

2 Impotens eris ad recitandum, ac proinde sine ulla culpa Officium omittes: Primò, si inculpatè obliviscaris; Secundò, si ignores, te obligari, vel si legere nescias, quia utraque ignorantia post[illegible] in Beneficium assumptos Liberare, [illegible] contingit, non tamen in casu, ut supra §.1, num. [illegible] dixi, nescientem legere, si in Beneficium, vel Ordinem suscipiat, quia in ipsa susceptione peccat, [illegible] graviter indispositus Officij recitandi onus advertenter acceptat. Recole locum citatum. Tertiò, si sine culpa Breviario careas. Quartò, si gravi corporis malo; v.g. infirmitate, cæcitate &c. premaris, vel, ne illo recitato iam tristes, puta febri, dolore vehementi &c. Quintò denique, si inde [illegible] timeas [illegible], vitæ, honoris, quod, licèt rarò inter Catholicos evenire soleat, solet in locis Hæreticorum vel infidelium, etiam præscindendo à contemptu Religionis &c. Huc reducitur, si graves rixas & dissensiones timeantur in domo, si Officium recites, id quod certè rarissimè evenire video.

Pusillanimitas [d] non excusat eum, qui ex prava habitu magnam habet difficultatem Officium recitandi, quia illum habitum à se tollere obligatur. Merito: sed limita, nisi tanta sit difficultas, ut impos-

[d] [illegible]

possibilitas moralis reperietur, qualis esset, si imminentis futura febris, vel grauiter dolor capitis, iisque continuatis &c. Sicuti enim sua culpa incidens in impotentiam legitimam, ea contracta ad recitationem non tenetur, ita in casu nostro.

Verùm circa eandem infirmitatis quaestionem mihi sunt obortae non vulgares difficultates.

Prima Difficultas.

Qui non potest totum recitare, an teneatur ad partem.

3 Vix mirum, varijs confusisque dicendi modis, hanc radico omnium expeditissimam, & fere totam regulam a: Qui non potest maiorem diurni Officij partem recitare, potest autem minorem, ad neutram obligatur. Contra: Qui non potest minorem, potest autem maiorem, ad maiorem (omissa licitè minorem) planè tenebitur. Ratio regulae est, tum quia sic communiter recepta est à prudentibus, tum quia maior pars trahit ad se minorem non verò contrà: tum denique quia sic suauius redditur onus Officij, & scrupulis minus obnoxium.

a [illegible]

4 Qui potest aequalem, hoc est dimidium Officij dicere, obligatur ad illam, omissa dimidia parte, quam non potest. Ratio est, quia tunc non possumus recurrere ad regulam, per quam maior pars trahit ad se minorem: cum ergo pars dimidia sit planè pars notabilis, ab illa excusari aliquis non poterit.

Secunda difficultas.

Quaenam sit maior, quae minor pars?

5 Sed ex his ecce secunda difficultas in praxi emergens, quaenam certas Officij pars sit maior, quae minor Officij pars? Ex quorum dictis, quae apud non ignobiles Doctores inuenio, id facilè euentasse ad lucem euocabimus.

b [illegible]

6 Primum dictum Nauarri b & aliorum. Qui potest recitare Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas & Completorium, licet non possit Matutinum, Completorium illas recitare, omisso Matutino, quod supponimus non posse. Ratio est, quia est licet sint maior Officij pars. Atque ex hoc dicto sequitur, quod si, contrà, potest quis solum Matutinum recitare, non autem illas horas, ad nihil obligabitur, ex dictis num. 3. quia matutinum solum Matutinum est minor Officij pars.

7 Secundum dictum Rodriquez c & aliorum. Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium, ad nihil tenetur. Ratio est, quia Matutinum & Laudes sunt maior & certè pars Officij pars. Atque ex hoc dicto sequitur, quod ex aduerso, qui potest recitare Matutinum cum Laudibus, non potest autem illas caeteras horas, tenetur his non obstantibus ad illud, quia illae caeterae horae sunt minor pars Officij Diuini.

c [illegible]

8 Tertium dictum Cabospalsi. d Qui potest recitare caeteras omnes horas praeter Vesperas, ad illas caeteras solummodo obligatur. Ratio est eadem: quoniam, ut ex se patet, maior. Ex quo contrà sequitur, valentem solas Vesperas, addè & Completorium, non autem caeteras alias recitare, ad nihil teneri, quia Vesperae, & Completorium, cum sint pars minor, trahuntur ab excusatione aliarum, quae sunt maior.

d [illegible]

9 Excipe tamen hic, & in similibus, nisi fortè superueniat praeceptum. Exemplo 6. Sit, qui statim à meridie Sacro Ordine initiatur: hic, licet non obligetur recitare maiorem partem Officij illius diei nempe Matutinum Laudes, caeterasque horas, ut supra § 1. num. 8. vidimus obligatur tamen Vesperas, & Completorium. Ratio est, quia tunc superuenit praeceptum eadem in Vesperis & Completorium, materiam sanè capacem gratis obligationis, nullo respectu habito ad horas antecedentes. At in casu dicto num. 8. praecedente, cum praeceptum de recitando Officio Canonico sit vnum pro omnibus diurnis horis,

vt h. f.

[illegible], habetur respectus ad [illegible].

10 Quaeres [illegible] Suarez. a Non [illegible] recitare illam horam, [illegible] notabilem partem necesse habet omittere. Vide, si sit caecus, qui memoria teneat Psalmos Matutini, non autem Lectiones, [illegible] teneatur Matutinum recitare, quia Psalmi sine Lectionibus non [illegible] Matutinum Ecclesiasticum, atque adeo Lectiones sunt notabiles Matutini partes. Quid si sciat Psalmos horarum, nesciatque Capitula & Orationes? Certè similiter non videtur b ad horas recitandas obligandus, quia partes illi Psalmi non sunt [illegible] Horae Canonicae iuxta formam à Pio V. praescriptam. Si caecus nesciat, vel si non habeat hodierni Officij maiorem partem, sciat verò ille, vel habeat in maiorem partem Officij alterius diei, non obligatur ad recitandum horas alterius diei Officium, immo neque ad alias preces. Ratio est, quia non tenemur ex illo praecepto aliud supponere loco Officij diurni.

11 Occasione huius [illegible] dicti à caeco, Petes: Si possit huiusmodi caecus, vel quicumque alius assistere socium, cum quo valeat Officium commodè recitare, obligabitur ne? Respondeo, obligari ad assistendum socium, docent non nulli: sed certè probabile etiam est [illegible], vel Religiosum non obligari, quia facultas admittendi socium etiam [illegible] sese [illegible] est privilegium: Privilegijs autem vtimur, quando volumus. Mitius facit idem [illegible], qui quamuis, vt supra d dixi, sit obligatus recitare Officium, tamen, si eius conditionis esset, vt non posset illud sine socio, cum socio posset, non tamen obligaretur ad illum [illegible], atque adeo posset [illegible] negligere. Ratio est, tum quia, vt dictum est, recitatio [illegible] socio est privilegium, tum quia valde onerosum esset [illegible], cum obligari ad [illegible], quod certè deberet praestare, vt [illegible] posset.

12 Dices (inquis [illegible], vel Reli-

giosum) nam Suarez e aliique permittunt [illegible] Beneficiatum; Hi enim, cum ex iustitia debent recitare Officium, obligantur [illegible] quàm alij. Vnde, si facile, & [illegible] [illegible] incommodo [illegible] habere potest, [illegible] tenetur, [illegible], quia se obligauit ad Officium acceptando Beneficium, [illegible] videtur obligasse ad media, [illegible] non [illegible] difficilia apponenda.

Ex his difficultatem secundam modò propositam satis concepisse [illegible] vides.

Tertia Difficultas.

Quaenam infirmitas excusat ab Officio?

13 Dico, non leuem, nec certè necessario grauissimam; quia leuis non affert notabile impedimentum: & Pia Mater Ecclesia nequaquam cum tanta seueritate nobiscum agit. Statuatur ergo haec Regula: si alius Medicus, vel vir expertus, qui possit de notabilitate infirmitatis diiudicare, nec adsit Superior, qui certè in dubio valet dispensare, tunc decerno infirmitatem esse notabilem ad effectum negligendi Officium, cum à recitatione timetur aliquod non parum considerationis malum. Video adhuc regulam non esse expeditam: verum [illegible] consilium.

Hinc enim ex Suarez f timor, quod sit occasione recitationis [illegible] stomachi contrarius, vel capitis grauedo, vel vitium [illegible], vel tandem febris remissio, excusabit hominem ab Officio.

Hinc, ex eodem, g imbecillitas etiam, quam febris delevit, eumdem per aliquot dies excusabit, quia illa imbecillitas infirmitas est. & Mater Ecclesia convalescenti per aliquod tempus vacationem ab Officio concedere putanda est. Quid si Missam hic celebrare velit? celebret, inquit Suarez, h esto vacet per [illegible] dies ab Officio; hoc enim summum Ecclesiae tribuere [illegible] debemus. Hi autem dies [illegible] debent iudicio

pruden-

periculosis proportione habita ad gravitatem praeteritae infirmitatis, & praesentis debilitatis.

a Pellizz. [illegible] Hinc ex Pellizario a quartana laborans, quando expectat vespertinam febris accessionem, quamvis, si mane bene se habeat, debeat horas Matutino tempori respondentes persolvere, nec obligetur tamen, ex probabili sententia, Vesperas & Completorium recitare, si praeveniendo tempus, nihilominus, si mane imbecillis existat, timeatque sibi recitationem nocituram, a toto Officio absolute, ut ex dictis patet, excusabitur.

Hinc lassus, & quicumque ex oculis laborantissimos, videndi vim ex legendo paulatim deperdere, Horas Canonicas ne legat.

14 Quid si hic laicus, vel ille valetudinarius legat voluntarie fabulas, vel historias, omittit autem Officium, peccabit ne? Respondeo non b peccaturum contra obligationem recitandi Officium, quia ab illo iam excusatur, sicut non peccat contra praeceptum ieiunii, qui ex infirmitate comedit carnes, sed qui ex gulae concupiscentia comedit pisces. Verum, quemadmodum hic peccat contra charitatem in se ipsum, si multum ei nocere pisces, ita peccaturum non ambigo illum, qui fabulas cum sanitatis detrimento legeret: quod tamen detrimentum saltem notabile raro, meretur, quia hisce Lectionibus, quarum est ex hoc capite, recreatur animus non multum opprimitur.

b Vasq. [illegible] apud Fagund. [illegible] 176.

Quarta Difficultas.

De nocumento Studio, Remissive.

15 Quid faciendum, quando omnibus peritissimis, vel etiam Medicus asseribus periculum, [illegible] notabile nocumentum horarum persolutio? Respondeo, de hac re dictum esse in superioribus a satis.

a Dian. [illegible]

Gravis Occupatio.

16 Ut occupatio superveniens ab recitando excuset, gravem esse, ac necessariam debere, gravia d [illegible], sive in re pertinente ad animae salutem, sive etiam ad honorem, vitam, fortunas. d Vasq. [illegible]

Ex hoc ergo capite excusantur communiter recitantes publicam Lectionem in concursu ad Cathedram, vel ad Doctoris lauream acquirendam. Item concionatores, atque Confessarii, quando nec concionem, nec confessiones sine nota, vel scandalo queunt omittere, nec simul cum illis Officium persolvere. Sed quid erit in magna frequentia confessionem expetentium? Rarissime hanc solam excusationem admitto, quia ex una parte facile possit differri in alium diem aliquorum confessio (cum forte non posset in magno Iubilaeo, vel pauci essent Confessarii) & ex alia parte congruum tempus, vel alterius Horae vacatio a confessionibus, ut quod Orationem debetur, persolvatur.

17 Illud admitto libens, si quis bona fide Officium remisisset ad finem diei ad unam, vel alteram scilicet horam ante mediam noctem, & ad confessionem, vel communionem, vel etiam extremam Unctionem moribundo conferendam, advocaretur, admitto, inquam, si ad utrumque, id est ad Officium, & talia Sacramenta ministranda tempus non suppetat, posse Officium negligere, & ad moribundum evolare, etiamsi non sit Parochus; tunc enim elucet clara necessitas, quae certe non est in vulgaribus Confessionibus, vel Communionibus.

18 Sacerdoti pauperi tum demum hanc excusationem indulgerem, quando hanc extrema, vel etiam gravis necessitas victum quaerendi, ita illum opprimeret, ut necessaria vitae necessaria [illegible], & Officium persolvere. Sed quando Sacerdotibus patrimonio communiter [illegible] fruentibus [illegible]

19 Audi hic, amice Lector, sincerum casum, non tamen facilis solutionis.

Remisit

[illegible] bona fide quidam Parochus [illegible] per diem negotijs, [illegible] paratus simul cum Vesperis & Completorio in ultimam horam [illegible] (Erat autem tunc dies Iouis,) quando [illegible] voluit hac [illegible] cibo se reficere, ut absoluta per medium horam cœna, Officium recitaret alia media hora, quæ ante initium diei sequentis tum superfutura erat. Vix sedit ad mensam, cum vocatur ad audiendam confessionem [illegible] de nocte in [illegible] [illegible], Advolat, audit ritè confessionem, domumq; redit sub eam temporis angustiam, ut semihorula, quæ superat ante noctem mediam, [illegible] ad utrumque, quod ipsi erat prælibandum, nempe ad cœnandum, & certè cum cumulis (impendente enim die Veneris expirabat dies Iouis) & ad Officium persoluendum. Quid ergo faciet Parochus, præsertim volens die sequenti Sacrificium ritè ieiunus celebrare?

Si de Consilio hic ageretur, facile illi hoc consilium darem, ut ieiunus, & [illegible] horas illas [illegible] Deo gratiam persolueret: sed de obligatione agimus, non de consilio. Obligaretur [illegible] ieiunare nolentem? [illegible], quia homo fame, & negotijs oppressus [illegible], [illegible] necessitatem leuem, an potius grauem? Deinde, Quid [illegible], recitatio hæc Officij, an Sacrificium diei sequentis, quod omittere absque [illegible] deberet Parochus, si propter [illegible] comederet ante mediam noctem non posset; facile enim comederet, & [illegible], [illegible] post mediam noctem ac proptereà indispositus [illegible] ad Sacrificium peragendum. Hic [illegible] & prudens [illegible]; ego [illegible] ad [illegible] prodire.

20 [illegible] occupationem (idem [illegible] alio impedimento) [illegible] [illegible], obligaberis ne Officium [illegible], & cum mane recitaret [illegible] [illegible]; quia præceptum de Officio persoluendo non urget singulis suis correspondentibus horis, sed toto die, est enim vigens præceptum totius diei. Quamdiu ergo [illegible], atque adeo in quolibet eius parte urget præceptum; obligaberis mane, si [illegible] non poteris vel serò, si non poteris mane: [illegible], qui prævidet die sesto, se non posse adesse Sacro circa meridiem, posse autem mane; [illegible] mane adesse obligabitur, & è contra ut alibi [illegible] bis dictum est.

Scio Primò, [illegible] [illegible] impositione (nam in expurgata expositione est sic habitum): *Nec tenetur ad Horas quas reparare negligit ob impedimentum, [illegible] recitare horas tempore non impedito.*

Scio item Secundò, non [illegible] distinctione, ac velle, te obligari quidem ad præueniendum, si impedimentum est à te voluntariè apponendum, non verò si tibi sit inuoluntarium: unde laboraturus à meridie febri quartana, non obligaris, (inquiunt) mane, etiam si benè valeas recitare Vesperas, & Completorium, quia hoc impedimentum inuoluntarium est: at iter acturus obligatur, quia iter est impedimentum voluntarium: Scio, inquam, hæc, sed certè hoc posterius dictum, eiusque distinctionem video esse probabilem, id quod ego supra admisi num. 13. ex Pellizzario: At illud prius propter rationem modo à nobis allatam admittere non possum.

21 Nec obstat Officium esse distinctum per diuersas horas, id enim factum est propter significationem, non verò propter obligationem, quâ partis Officij recitatio sit addicta uni horæ. Si enim ita esset, transacta illa hora non obligaremur quia partem Officij illi horæ respondentem recitare, sicuti transacta die Dominica, non obligamur amplius Missæ interesse, quam nullam audiuit. Quâ ratione non possit quis incidere voluntarium impedimentum, quo prævidet se impediendum à totali recitatione Officij, & habes apud [illegible] loc. cit. & non [illegible] de hoc egimus in opusculo [illegible] 3. de Sacrificio Missæ; & [illegible]

Margin notes:

[illegible]

b. In tract. de [illegible], [illegible]

c. [illegible]

d. [illegible]

e. In tract. de Sacrificio Missæ [illegible]

[illegible] infra [illegible], cũ de Auditione Sacri.

[illegible] 12 Petes, quando grauis occupatio impedit solam Officij partem, qua ratione obligabimur ad aliam partem recitandam? Respondeo ex ratione, qua [illegible] paulo ante à num. 13. de [illegible] mo. licet enim Suarez & [illegible] Doctrinam [illegible] tradat ad [illegible] tamen Castropalao [illegible] tendit ad quamlibet aliam occupationem, & merito, par enim videtur ratio, ut ex iisdem dictis constat, dummodo [illegible], quæ ibi dicta sunt,

Dispensatio.

13 Dispensatio de Horis Canonicis non persoluendis potest considerari vel ut concedenda à Summo Pontifice, vel ab Episcopo vel à Prælatis Regularibus, de singulis separatim.

Dispensatio à Summo Pontifice.

Dispensatio etiam sine causa à Summo Pontifice concessa valida esse [illegible] ficienter excusat [illegible] hominem ab horarum solutione. Ratio est, quia validè Pontifex dispensare potest in iis, quæ sunt de iure positiuo Ecclesiastico, quale est hoc, de quo agimus, ut [illegible] nes. [illegible] dispensare, quando [illegible] dat beneficium [illegible], vel [illegible] ignorantia, id quod intellige pro tempore impedimenti.

Dispensatio ab Episcopo.

14 Dispensare [illegible] validè poterit Episcopus quo ad culpam (poterit etiam Vicarius Generalis eiusdem Episcopi [illegible]; etiam Capitulū Sede vacante, sed non nisi ex speciali mandato Episcopi vel Capituli respectiuè, ut habet [illegible] f). Dispensare, inquam, validè [illegible], sed cum rationabili causa [illegible] occurrentibus, non vero in perpetuum g. Ratio est, quia ex una parte, (ut est communior h sententia) Episcopus non potest dispensare in lege superioris, nisi quando Superior eidem posse positiuè concessit, & ex alia parte valet idem dispensare in eadem lege superioris, quando necessitas adest, [illegible] [illegible] potest Pontifex [illegible] to magis in casibus, qui frequenter occurrere solent; i In iis enim [illegible] superior [illegible] Episcopis [illegible] esse, ne [illegible] frequentes occurrentias ad Pontificē recurrere [illegible] dales. sed ita est in casu nostro [illegible].

15 Dixi (quo ad culpam) quia, [illegible] ad [illegible], nec potest Episcopus dispensare. Ratio est, quia [illegible] ad [illegible] ex [illegible] negligentia Officium debent, non apparet, posse adesse rationabilem causam dispensandi, & [illegible] alimonia aliorum.

Dispensatio à Prælatis Regularibus.

16 Denique de dispensatione pro Religiosis exemptis est [illegible], [illegible] non loqui vel de [illegible] aliquo [illegible], vel de [illegible] Beneficium possidentibus, vel de [illegible] [illegible] obligantur ad Officium ex [illegible] professionis ad Choram.

Si de [illegible] loquimur, poterit Prælatus in [illegible] eodem modo, quo potest in [illegible] Episcopus, nisi à Superiore fuerit [illegible], quia Prælatis [illegible] Com[illegible] [illegible] à Superiore [illegible]) [illegible] habent in [illegible] frequentibus, sicut Episcopus.

17 Si de [illegible], [illegible] poterit [illegible] idem dispensare: dispensatur enim [illegible] in lege Religionis, circa quod magis quam in [illegible] communis Prælati Religionis authoritatis habere; [illegible] [illegible] possunt in aliis [illegible] Religionis (nisi prohibeantur) sic poterunt in hoc. Hinc colligit Benacina [illegible] Prælatum posse dispensare [illegible] ab Officio ratione [illegible] studiorum, vel negotiorum.

18 Sequitur, [illegible] Prælati Regulares possint in prædictis dispensare? Respondet Benacina, Supremum [illegible] Generalem. At ego [illegible] casibus [illegible] posse Commissarium, non

[illegible]

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e Manilla [illegible]
f Manilla [illegible]
g [illegible]
h Castrop. [illegible]
i [illegible]
l [illegible]
m [illegible]
n [illegible]

[illegible], quando à Superiore non limitatur; quia si potest, vt modo dixi, cum necessaria, multo magis cum cogerit. Ex his longe imprudentia, seu semper non potest regula certa constitui; considerat quisque Superioris sui Commentarijs [illegible], præsertim verò præsim sua Religiosis, & multo magis priuilegia. Qua ratione Episcopus, vel dicti Prelati dispensare sine causa, non illicitè solum, verum etiam inualidè dispensare, [illegible] alibi à nobis, Deo aspirante, tractabitur.

Ex isto denique dubio, an excusaris à recitatione, non indigeas dispensatione, nec à superiore obligeris, ex supra dictis à colligi potest.

CAPVT SEXTVM.

De peccatis Religioni oppositis.

Hæc sunt Periurium, Simonia, Adiuratio, Superstitio, (quo nomine multa includimus, vt mox patebit) Sacrilegium, Blasphemia.

De tribus prioribus alibi commodius; hic de tribus posterioribus breuiter dicturi sumus. Adest & Tentatio Dei; verum hanc ad vitia Specialiter nos [illegible] supra. d

§. I.

De Superstitione.

1 Duplex ea est; a Altera, qua cultus Deo debitus tribuitur Creaturæ; Altera, qua eidem Deo tribuitur cultus indebitus. Quo ad priorem, quatenus tenetur Creaturæ superstitionis illam vt Deum venerandi, mortale est; subdiuiditur in quinque Species; Idololatriam, Magiam, Diuinationem, Vanam obseruantiam, & Maleficium; de quibus mox [illegible].

2 Quo ad posteriorem (quæ nomine generis vocatur absolutè Superstitio) à tribuas Deo indebitum cultum; hoc est falsum, peccas mortaliter, vt si cum mortalis per cæremonias Iudaicas, vel Mahumethanas, profitereris enim sic, veras esse Sectas illas falsas; At, si tribuas indebitum cultum, hoc est, verum quidem, sed superfluum, communiter est veniale, vt si in Missa etiam vel alterius orationem, seu versum adderes, quæ non addit Ecclesia. Dixi (communiter) nam ad mortale posset ascendere, si intermisceretur aliquid Dæmonis pactum; vel aliqua grauis irreuerentia, vel aliquis sit expressus, siue tacitus contemptus Rubricarum (vt f alibi diximus) vel similia.

3 Ex hinc colligit Sanchez, g turpem sermonem, vel turpia cantica, prolataque admiscere inter diuina Officia ad turpem finem esse mortale, quia videtur coli Deus per cultum falsum, qui scilicet Deo displicet: quod intellige præter peccatum contra castitatem ob finem inhonestum, adesse peccatum superstitionis propter irreuerentiam, qua tunc modo dicto tunc afficitur Deus. Quid si non fiat ad colendum Deum, sed solum ad solum finem turpem? Erit etiam superstitio mortalis, quia, præter scandalum, adest Dei iniuria, dum in Officio diuino, vbi colitur Deus, intermiscentur materialiter id, per quod offenditur. Quid, si non sint turpia, sed solum vana? puto tunc esse veniale, & vniuersim hanc regulam tenes, esse mortale, quando ex circumstantijs adueniat esse grauis Officij irreuerentia, secus esse veniale.

4 Colligitur secundò h falsas Sanctorum reliquias incluso e adorandas, vel insignum falsi miraculi, vel Beneficij accepti, tabellas in templo, vel figuras exponere, falsa item miracula prædicare, vel typis imprimere, esse mortale. Merito; quia grauis erat Religioni sit iniuria: nec excusatio dicta potest à bona intentione propagandæ deuotionis, cum potius hæc contra diminuatur, dum aperitur via ad vera neganda; præterquam, quod Deus veras honorari mendacijs valdè refugit.

a Suar. [illegible]

5 Colligitur a denique, ieiunare die Dominica, nisi id fiat ad confirmandam Manichæorum hæresim cõtra Christi Domini Resurrectionem, ne veniale quidem esse, quia ablato illo contemptu [illegible] (quod ex se esset [illegible]) veniale, quamquam magis apparet, si [illegible] alijs diebus, die Dominica [illegible] non apparet, [illegible] vel ex se esse colligamus vel leui culpa.

De Idolatria.

6 Hæc est illa actio, qua diuinum cultum tribuimus creaturæ, illam vt Deum honorando. Grauissima culpa; & in [illegible] creatura illa Deum esse, [illegible] subiecta [illegible] Bullæ Cœnæ: nam si sit solum exterior, licet mortale sit, & [illegible] peccatum, [illegible] in prædicta Bulla Cœnæ [illegible] sed hæc de idolatria sufficiant: nam cætera [illegible] alibi [illegible] meminisse.

b Suar. [illegible]

De Magia.

7 Magia Dæmoniaca est, qua à Dæmone mirabilia quæ exposcit, vel [illegible] Dixi (Dæmoniaca) nam Magia [illegible] est scientia, quæ per [illegible] naturalia, [illegible] vel similium rerum naturales [illegible] virtute aliquid mirum agitur, [illegible] reprehendenda non est, hic negotium [illegible]. Ad hanc Magiam [illegible] Alchimiam, naturalem [illegible] per quam vilia metalla in aurum conuertuntur, quamuis non nulli [illegible] naturalem [illegible] modi virtutem naturalem adesse posse [illegible] efficiantur.

c Lege [illegible]

8 Solet autem [illegible] plurimum inter Magum, & Dæmonem intercedere pactum: Magus enim abnegat Sacramenta, & Fidem, [illegible] Dæmoni obedientiam; hic repromittit se facturum quod Magus ille voluerit. Hoc autem pactum est expressum, si expressa conuentio celebretur, inter Magum & Dæmonem: [illegible] tacitum, si Magus [illegible] assertoribus & medijs Magicis, non ab ipso, sed ab alijs conuentis cum Dæmone; tunc enim [illegible] voluntati [illegible] ipsi Dæmonem inuocare. [illegible] peccatum mortale grauissimum, licet hoc minus graue, & magis excusabile [illegible], et ex dicendis constabit, vide etiam num. 25. & 26. [illegible] ad pactum tacitum cognoscendum [illegible]. Cætera, quæ de Magia [illegible] debent, ex dicendis fiet palam.

De Diuinatione.

9 Est d inordinata [illegible] rerum [illegible] quæ naturaliter sciri nequeunt prædictio per media à Diuina prouidentia non constituta. Hæc [illegible] potest esse varia: Astrologi enim motibus Stellarum [illegible] Aruspices autem volatibus [illegible] Sortilegi [illegible] sortium [illegible] &c. [illegible] futura [illegible] aliquando [illegible] Necromantia, [illegible] in aqua, appellaturque Hidromantia, [illegible] in terra, [illegible] Geomantia, Aeromantia, Pyromantia; Hæc etiam [illegible] varia &c. Cum ergo tam varia sint [illegible] species [illegible]. Nobis [illegible] describi Diuinationes. [illegible] Astrologia, [illegible] separatim dissereamus.

d Lege [illegible]

10 Nota porro [illegible] quando [illegible] expressa Dæmonis inuocatio [illegible] specie peccatum [illegible] Confessori aperiendum [illegible] quando [illegible] tantummodo tacitam), quia explicationem [illegible] addit [illegible] cum Dæmone, & [illegible]

[illegible] actualiter eidem [illegible], quod non intendit [illegible], vt [illegible] dictum est.

11 Secundò: si diuinatio (idem dic de vanis superstitionum speciebus) fuit [illegible] aliud genus peccati, [illegible] peccato vtrumq; Confessori aperiendo; peccabitur. v.g. si augurium [illegible] sortes &c. adhibuerit ad [illegible], patet [illegible] & peccatum [illegible]. Ratio est ex se manifesta.

12 Tertiò [illegible], quando [illegible] sit mortalis diuinatio, hanc regulam habe: Siue per expressam Daemonis inuocationem [illegible] quaeratur occulta, siue per tacitam, semper esse mortalem; posse tamen per tacitam, non [illegible] excusari; [illegible] excusatio tandem erit [illegible]. In tribus casibus. Primò, accedente ignorantia excusabili; secundò, si non fiat [illegible] animo inuocandi, vt tacitè quidem Daemonem, sed inuocandi: si modo tamen nullo modo expectetur occultorum cognitio tanquam vera. Sic solent excusari, qui sortes mittunt ad cognoscendum, quis sit felicior, qui infelicior, [illegible] enim gratia id fit, non [illegible]; Tertiò, [illegible] excusatur, si [illegible] cognitio quaeritur non à Daemone, sed à naturalibus mediis, & quidem qualis per illa naturaliter haberi possit, praescindendo tamen ab aliis [illegible] non est malum [illegible] operare scientiam per media [illegible] scientiae proportionata; sic apud Diuum Thomam [illegible] vel [illegible] aliquâ [illegible], tempestas, serenitas; [illegible] aliquis; & quae pertinent ad hominem, probabiliter [illegible] causis, [illegible]; v.g. ad [illegible], & [illegible] potest homines ad [illegible] & bella. Hinc [illegible] Astrologos [illegible] Theologus, [illegible] Sanctus, [illegible] impressiones [illegible], aut aliarum [illegible]

i [illegible]

k [illegible]

l D. Th. 2. 2. q. 95. a. 5.

m [illegible]

n [illegible]

ex Coeli dispositione mutatur, se [illegible] vitiis; aut [illegible] subiiceret.

De Astrologia.

13 Si ex Astrologia quaeratur, quid pertinet ad sanitatem, vel ad [illegible], vel ad [illegible]; vel ad naturales hominum inclinationes; vel ad [illegible] in communi, quid nato sub tali constellatione [illegible], non tamen ad [illegible] in particulari de hac, vel illa actione pendente à libero arbitrio, non erit, vt [illegible] S. Thomas p culpa; quia naturaliter haec ab aliis cognosci aliquo tandem modo possunt.

14 Immo ex Toleto, q Valentia & aliis; r si quis per Astrologiam vellet cognoscere aliquid contingens liberum, indicando tamen, illam cognitionem esse incertam, & solum coniecturalem, non est mortale, nisi in casu, quo quis in suis actionibus [illegible] momenti; vti vellet hic Astrorum regula ad aliquid faciendum, vel [illegible], modo [illegible] declarando [illegible]. Idem propter eandem rationem dic de Physiognomia, Chiromantia & similibus; illud tamen, quod hic [illegible], aduerte.

Si quis cooperaretur in hac materia [illegible] peccato alterius mortali, & ipsum [illegible] peccaturum; Tunc autem cooperaretur, quando, licet ipse [illegible] incertam illam cognitionem [illegible], Astrologus tamen, à quo ipse petit, [illegible], profiteretur esse certam & infallibilem; non facile tamen ad [illegible] ab Astrologo Catholico, & aliàs probo.

15 Dices primò. Saltem fore contra motum proprium Sixti s V. [illegible] Astrologum id contingens liberum, etiam per dictam [illegible] coniecturam, [illegible], vt videtur docere Sanchez, [illegible] adeo esse semper mortale.

16 Respondeo negando, [illegible] contra praedictam [illegible] saltem in foro interno. Quo ad Sanchez, [illegible]

p [illegible]

q [illegible]

r [illegible]

s [illegible]

t [illegible]

[illegible]

ne in eùo afferat sibi nec consentia-
quodq; num. 16 negat, affirmet num. 3 1.
sic enim habet num. 16. *Quamuis autem*
Bulla in predicto capitulo (inter quæ
prædictam Sixti Quinti motum contra
Astrologos prælaterat) *Fideles abstinere ab*
Astrologiæ iudiciorum & similium numerum
affirmantem ab periculum in vsum illicitum
declinandi; at ea vere nullum præceptum
continet iudicij naturalis, sed solum se-
cundum Inquisitionem damnat, quæ iure
naturæ iniqua erat. Quod constat ex eo,
quod in ijs locis dicatur earum rerum ob-
seruationem pertinere ad Paganorum ritus,
& Demonum societatem: quod de sola obser-
uatione iure naturæ incredibile verum est;
sed certatur ad similem Sanct. Hæc Sances.
Ex hoc loco sic ratiocinor. In motu
hoc proprio Sixti Quinti ex Sancei di-
ctis num. 16. nomen præceptum prohi-
bens, nisi de eo, quod iniquum est iure
natura; At non est iure natura iniqua
ea cognitio coniecturalis. Ergo hanc per
ipsum Sances non prohibetur; non igi-
tur videtur sibi constare (pace tamen viri)
dum contrarium docuit dicto num. 34.

17 Quod autem cognitio illa coniec-
turalis ab astris deducta non sit iure na-
turæ iniqua; (præter quam quod inde
certum est, quia si ea naturaliter haberi
potest, vt haberi posse fatemur pulsum,
a non apparet cur ea se iniqua conclu-
dat fit) etiam operatur Sances dicto num.
34. imò fatetur, nullo iure antiquo esse
damnatam; atque apponens quo ad hoc
doctrinam Sancti Thomæ dicentis, con-
iecturalem cognitionem rerum pen-
dentium ab arbitrio, posse haberi ab
Astris.

18 Dices secundò, saltem futurum
mortale, si hæc vt probabilia nec solum
vt coniecturalia prædicentur.

Respondeo, ita docet Sances b, quia
sic transcenditur vis astrorum; quæ for-
tem coniecturales pariunt, non pro-
babilitatem: At sic tamen id ita esse,
quando vt probabilia ex meris astris
prænuntiantur; si enim cum astris conside-
rentur temperamentum personæ, qua-
litates, circumstantiæ &c. tunc non est
saltem mortale aliquid libentius con-

tingens probabiliter afferre, quia hac con-
est (inquit) *diuinatio, sed prudentia.*
Hæc ex Sances, cui etiam consentit Casti-
lum c.

Facile ergo poterit à peccato excusa-
re Astrologum, cumque considerat & dum
hæc vt probabilia enunciat, non ex astris
solum consideret, sed prædictas circum-
stantias, cognitis enim v. g. personæ no-
bilitate, ingenio, bonis moribus, bona
gratiaque indole, & similibus, simul ac
videt portendi per astra, hunc fore v. g.
prælatum, poterit vt probabile prænun-
tiare, si Clericatum assumat, Ro-
mamque in Curiâ versetur, intelligens, ac
bonis artibus operam nauet, fore, vt in
Prælatum eligatur.

19 Confirmantur, quæ dicta sunt,
quia video, viros pietate, & doctrinâ
non mediocres ab Astrologis suæ natalis
figuram, suosq; particulares futuros
euentus non cum scrupulo expostulare;
dum nec ipsi nec Astrologi prædictam
cognitionem modo dicto transiliant.

20 Quid sit, cui talia prædicantur,
regi in in suis actionibus velit secun-
dum illa?

Respondeo: si eam infallibili credu-
litate id faciat, peccabit mortaliter, vt
patet ex dictis. Idem censetur, si velit
d quis in suis actionibus semper, vel
frequenter à prædictione cognitionis [illegible]
gi, quia est signum certæ credulitatis
adhibitæ, vel periculum in illam inci-
dendi, commercijque cum Dæmone. At
semel, vel iterum, & quidem sub incon-
stitudine eueniat, non transcendit cul-
pam venialem e, quia non videtur
magna deordinatio aliquid aliquando
operari ob spem, vel timorem quem
leuem alicuius rei.

Ceterum, cui prædicitur, modo dic-
to, Prælatura, non condemnatur fal-
sò, si adhuc Romam veniat
non de mortali, si adhuc Romam veniat,
ad illum sub aliqua spe, non vero certi-
tudine expectandam; nec hominem, cui
prædictum ex astris fuit, ipsum hoc an-
no periclitaturum in aqua, si eo tempo-
re à nauigando abstineat; nec eum, qui
mortem anno v. g. vigesimo primo sua
ætatis, ratione superante, continua-

tur

a Castro [illegible] Tho. [illegible] an. 13 [illegible] lib. 3 [illegible] ad 3

b Sances [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

per [illegible]; si eas nunc [illegible] celebrare, nec illa [illegible] eisdem nunc permittitur [illegible] tractus, & nunc illud apprehenditur; Hæc enim non ut certa, sed solum ut coniecturali modo explicata [illegible] atque expectare, non videtur [illegible] prohibitum; id quod cõfirmabitur in sectio de insomniis, de quibus iam habemus.

De insomniis, ubi obiter.

De Thesauris in somno ostensis.

11 De insomniis satis sit id asserere, quod lego apud Sanchez a. [illegible] *[illegible] insomnijs à grauiori mortali [illegible] quando [illegible] non omnino credit, cum in somno ostenditur [illegible] futurum, & aliquid apparuit [illegible] somno, quod [illegible] malum non est, nec contra præcepta Dei, vel Ecclesiæ (& alia non posset [illegible] postea [illegible]) ut [illegible] aliquid [illegible] quod [illegible] vel quod [illegible] sit aliqua [illegible] [illegible], aut [illegible] non [illegible] quia ille non tam [illegible] illud esse à Deo, vel esse verum, quam [illegible]. At vero, si quis [illegible] observante [illegible], ut ordinarie per [illegible], vel [illegible] in [illegible] non posset excusari à graui culpa & superstitione [illegible] observantia [illegible] &c.* Hæc ille. [illegible] illud (& similia) [illegible] ad [illegible], [illegible] ad [illegible] acquirendum.

12 [illegible] mihi quidam amicus, [illegible] se olim fuisse in [illegible] incognitis, et ad certum [illegible], atque aliquantulum terram [illegible]; [illegible] in [illegible]. [illegible] à [illegible] ad [illegible] & [illegible]; sed nigris carbonibus [illegible], [illegible] hic [illegible], propter [illegible] modo allatam.

Quid, si sibi in persuasisset, postquam illam non fuisse quidem à Deo, vel à dæmone immissam? Neque peccasset mortaliter, quia ipse cognitionem illam esse à Dæmone non inquisiuit, sed solum scientia iam habita vsus est, quod non esse peccatum, paulo b post, per occasionem dicam.

De vana observantia.

13 De hac specie prius breviter aliqua in unum redigam, quæ apud Authores inuenio, mox addam, si Deo placuerit, non pauca, quibus totius Quæstionis cognitio explicatior habeatur.

Est vana c observantia ea superstitio, qua medijs inutilibus, & à Diuina Prouidentia nequaquam sufficientis procurantur commoditates, sanitates, beneuolentia, diuitiæ, & similia. Vnde diuinatio ad aliquid cognoscendum, vana observantia ad aliquid obtinendum.

14 Hæc igitur, ut patet ex superdictis, erit tunc expressa Dæmonis inuocatione, atque adeo mortalis culpa, si ille expressè inuocetur; erit tunc tacita, atque adeo ex se etiam culpa mortalis, si de facto vsurpentur media illa inutilia, ut aliquid obtineatur. Sed quoniam aliquando non clarè apparet, an in hac materia eiusmodi inuocatio tacita intercedat, & consequenter, An semper mortaliter peccetur, idcirco ad hæc dignoscendum hæ duæ Regulæ afferantur.

15 Prima Regula. Dæmonis tacita inuocatio esse præsumitur. Primò; quando adsunt verba non significatiua. Secundò; figuræ inutiles. Tertiò; falsitas, ut quod Christus Dominus habuerit febrim. Quartò; ceremoniæ vanæ. Quintò promissio effectus infallibilis supra vires medij illius; Quæ omnia in simili supra sunt explicata.

16 Secunda Regula. Cum vana observantia idea sic dicatur, Quia semper aliqua [illegible] inutilia, & vana commiscentur, vnde tacita præsumitur Dæmonis inuocatio; [illegible], ut [illegible]

b Infra §. 1. de [illegible] [illegible] 15.

c [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Cast n. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

a [illegible]

quæ sit mortalis, nisi excuset. Primò, Ignorantia. Secundò, Iocus, modò ti-men dictum, cum de Dilationibus nu. 12. egimus. Tertiò, animus ea innocentia credendi. Quartò, Cautela, qua volun-tatio illarum, ad vitam iis vanis obser-vantijs diligendam, nec semper, nec fre-quenter adhibeantur, ut supra notavimus, n. 0. diximus, denique paruitas materiæ, de qua vide infra num. 4.

27 Ex his Regulis colligere possu-mus cum Sanctes a, superstitiosum esse observare dies, quasi quidam sint fausti, quidam infausti; ut nullo opus incipere die Martis, nullo die Veneris ungues præscindere, puellam nullo die Sabbati nere, maiorem vim tribuere Aquæ be-nedictæ una die, quam alio, certis die-bus scopis tangere olera, ne à vermibus lædantur, servare ova exclusa die Pa-rasceves, ad extinguendum incendium, mulierculas nocte Sancti Ioannis [illegible] [illegible] aliquid pomi, audireque appli-care, quæ nomen hominis alicuius au-diant, quem futurum fore maritum putent. Orationes Sacras recitare, vel scriptas gestare, quibus à morte violenta, vel ab alijs malis liberari, bonaque fortu-natos fore se credant, infortunia locum, seu infortunas cartas vertere, vel tantisper surgere ad malum ludi fortunam auer-tendam, gallinam gallorum more cane-re, omen, vel infortunij portentum oc-cidere, & alia similia quorum mere vana, & inanilia; eadamq; grauiorem superstitionem continentia; etiam si certò credantur, vel si semper adhibeantur ad vitam diligendam, cum periculum sub-sit, ne Dæmon se illis certo intermisceat, erunt à mortalia; At si semel, aut ite-rum non ita: ut supra dictum est num. 20. Nam quamuis Doctores c [illegible] solum esse Veniale, in dicto iure casu-sitent de aliquibus, v.g. de nolendo incipere opus die Martis, & de recitan-tibus Orationes errore carentes, atque [illegible] in [illegible], & Castro-palaos d et Sanchez à nobis supra num. 21, aliam, de sperare [illegible], vel [illegible] infaustam [illegible], tamen, quando par est ratio in alijs, eadem erit applicanda doctrina.

a Sanct. loc. c. 18. & a. dub. prin.

b Sanct. in princ. n. 19.

c Sanc. loc. c. 30. n. 21.

d Castrop. t. 1. q. 1. n. 7.

28 Præterea est superstitiosum ob-servare quædam tempora, vel festa San-ctorum ad aliquid obtinendum, idque medijs varijs & inutilibus, ut inuenta die Sancti Antonij [illegible] per [illegible] plura circumdare, vanum [illegible] die Sabbati, herbas colligere die Sancti Ioannis, & similia fere innumerabilia, quæ tamen non erunt mortalia, quando [illegible] credantur esse [illegible] infallibiles, & efficaces ad effectum; secus, e si à Sancto, in cuius honorem illa fiunt, auxilium speretur, & inculpa-bilitas.

29 Sola protestatio, qua quis nullum effectum expectare à Dæmone, non est satis ad excusandum à mortali, si quidem per illam solum, pactum cum Dæmone, verbis renunciatur, quod appellatur fictio. Esse autem satis paruitatem materiæ manifestum [illegible].

30 Denique colligit idem Sanctes, f non esse superstitiosos eos, quos Hi-spani vocant Ensalmistas, qui [illegible] ensalmando, hoc est, per quasdam Scri-pturas siue alijs Orationibus confectas curant infirmos; nec item eos, quos vocant Saludadores, qui suo tactu, vel Orationibus, etiam incurabiles morbos [illegible] sanant.

31 Addo nec eos, quos Siculi voca-mus Ciraulos, qui, quia nati sunt in die Conversionis Divi Pauli, [illegible] tactu venenata, felici successu, [illegible], ut aiunt, medentur; Ratio, quia hi non sunt superstitiosi, damnandi aliquid, quod superstitionem sapiat, nunquam [illegible] dicta non admisceant, est, quia [illegible] hæc sunt gratia gratis data, [illegible] de fere eundem Sanctes, g Castropa-laum, h Valle i de Moura.

32 Videbimur fortassis nimij [illegible] esse satis hic [illegible] explicata: [illegible] molestior est, quam prima [illegible] adhuc apparuit: nam propterea aliquid [illegible] Clericis afferre [illegible] grandior [illegible] & vi expeditionis, atque [illegible] prius aliquas præci[illegible] ces superstitiones, quas in nostris [illegible] [illegible] explicatum est.

e Sanct. [illegible]

f Sanct. [illegible]

g Sanct. [illegible]

h Castrop. [illegible]

i [illegible]

dabile

[illegible] quid de illo [illegible] sit, de-[illegible].

[illegible] aliquot superstitiones nostra ætate usurpari solita.

33 [illegible], quam Siculi castaram vocant, aliqui [illegible] quodam filo [illegible] [illegible] [illegible], quem [illegible] Siculi [illegible] appellant, quo quidem filo [illegible], eiusdemque [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] filum [illegible], [illegible] [illegible] super caput, humerum, pectus infirmi compli-[illegible] idem filum secant, addentes [illegible] [illegible] quædam verba deprecatoria, tam [illegible] sit, & profligare morbum [illegible] [illegible]: [illegible], [illegible], si id semel, bis, tertio, [illegible] dolus, faciant, [illegible] putant nonnulli [illegible] [illegible] [illegible] omittunt, cætera, quæ dicta sunt, expedientes. [illegible] [illegible] solum supra caput, non vero supra humeros, pectusque filum secant. Sunt & alij, qui eandem curant [illegible], vel [illegible] partem mittunt in herbam Marrubium, quæ in ipso fundo vasis [illegible], in quo [illegible], sit imposita.

34 Morbo caduco quidam [illegible] in via publica [illegible] [illegible] [illegible] cum [illegible], accessit quidam ex plebe, [illegible], qui [illegible] [illegible] imagini [illegible]; quo [illegible] [illegible] [illegible] post [illegible] [illegible] [illegible]: Cum [illegible] ego à se [illegible] familiari [illegible] interrogaui, [illegible] [illegible] quidnam ille in [illegible] [illegible] [illegible]. Respondit, se [illegible], [illegible] hæc sola verba; *O creatura Dei, [illegible] Creatorem tuum*. Pratenses [illegible], contra mali Caduci [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible], [illegible] ad [illegible] [illegible] in [illegible].

35 [illegible] die festo Sancti Stephani [illegible] pane & aqua [illegible], & [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

36 Si forte ad Conuiuiu [illegible] sint tredecim, pro infelici omine habetur, nam [illegible] in Cœna vltima Christi Domini ex tredecim [illegible] Christus [illegible] [illegible] esse, ita [illegible] ex discumbentibus [illegible] [illegible] [illegible] sine. [illegible] [illegible] duo, sicut duo, id est Christus Dominus & Iudas ex illa vltima Cœna [illegible]?

37 Non nemo gladium, quo, quis ab inimico vulnus accepit, quibusdam medicamentis fouet; & interim sanitatem recipit ille, qui vulnere affectus [illegible] [illegible] distans iacet.

38 Filum Cannabis quidam [illegible], quod puella virgo neuerat; [illegible] [illegible] quibusdam precibus vtebatur ad [illegible] infirmos.

39 Filum cuiuscumque materiæ, à quo pendeat aliquid [illegible], siue lapillus, siue annulus, siue aliud [illegible] pollicem & indicem apprehendunt nonnulli, suspenduntque in medio interiori cuiuscumque vasis, cyathi, amphoræ, etiam [illegible] (sane admiratus [illegible], cum essem iunior, nihil superstitionis inesse suspicans,) cum sic suspensus à filo, pendens lapillus, ex [illegible] [illegible] quidam [illegible]) qui est in [illegible] digitorum pollicis, & indicis, sensim se incipit mouere in vtrumque latus, motum augendo, donec alterum ex lateribus vasis tangat, totque ibus in illud impingit, quot horæ Italicæ sunt eo tempore quo id molitis; Quæsiui postea sæpius, An apud Hispanos, v.g. qui vtuntur horologio Astronomico de meridie ad medium noctem, horæ Astronomicæ, An Italicæ notentur à prædicto filo; sed quæstioni nemo mihi vnquam experitus potuit respondere.

Verum post hæc scripta, dum has meas lucubrationes P. Philippus [illegible], Vir omnibus virtutibus, omnique Philosophicæ, ac Theologicæ literatura excultissimus, iussu M. R. P. Generalis, antequam in publicam lucem daretur, diligenter relegeret, vbi in hæc, quæ scripseram de filo hoc, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], se, cum Romæ degeret, [illegible] ab Eminentissimo

Io: de Lugo tunc ipsius P. Philippo in Theologicis præceptore, plane illud, quod ego diurnis exquisiueram. Dum enim publicam lectionem Auditoribus excipiendam dictaret idem de Lugo, enarrauit, se in Hispania sæpissime hoc artificio [illegible] Filii artificio in vasculum impendentis, ad horas dignoscendas, vitra scilicet essicatum, vera esse, quæ ab ipsa pueritia didicerat; modo scilicet pulsus, & Cicelis alicuius confessionis occulta vi, eos horarios ictus in lateribus vasis edi.

Porro cum iam ætate ac sapientia maior Romam ad docendam ibi Theologiam accitus ad primos fines Italiæ peruenisset, vbi Horologium Italicum vsui communiter inolere esse, probè sciebat, cum voluisset cognoscere, quota tunc hora esset, illum de more vasculo [illegible] sepe vidisse. Verum, ecce tibi, edi ictus non ad exemplum Horologij Astronomici sui Hispanici, sed Italici, (ita vt dederit v. g. in die Æquinoctij, ipso initio occasus Solis, ictus duodecim, cum deberet, per Horologium Hispanicum, dare [illegible]) admiratum se id esse [illegible], atque confessum, illud artificium superstitiosum esse: In tanta enim vicinitate locorum, quæ inter fines Italiæ, & vltra montes intercedit, neque pulsus arteriæ digitorum, nec stella vlla certam Physicam rationem parere rationabiliter potest.

Si enim ictus ad placitum hominum pro horis signandis instituti tam exactè, pro diuersitate placitorum, ab illo filo penduli, non naturæ opus, quod semper est idem, sed alterius virtutis esse manifestè conuincitur, quam nonnisi ex Dæmonis pacto prouenire comprobatur ex dictis paullo superius. Hæc ille. Quæ huius eximij enarratio Decisionem meam, quam infra [illegible], putans nempe hoc artificium redolere superstitionem, ita confirmat, vt iam, ne dubites legas, Amice Lector, filum adhibere ad horas dignoscendas superstitiosum mihi videtur: sed hoc modo: Filum adhibere ad horas dignoscendas superstitiosum est. Sed ad catera pergamus.

40 Canes latrantes nonnulli compescunt, ac pacis murus reddunt, si [illegible], illud Psalmi proferentes: In [illegible] *[illegible]*

41 Sanguinem à naribus vel [illegible] copia profluentem cohibent aliqui, simili versu ex Psalmis, *Libera me de sanguinibus &c.*

42 Denique, vt alia taceam, quidam quædam precibus & Psalmis, additis Verbenæ, aliarumque herbarum suffumigijs, morbos quosdam propellere profitentur. Adhibent nonnulli, præter herbas, aliaque, Aquam benedictam, vel Incensum, vel Sal benedictum, & similia.

Vt hæc mihi explicata, & cætera similia non cognita comprehendant, & explicent; Tres modos, quibus ex [illegible] di superstitiones crispari possunt, distinguo: Primus modus apponit sola Sacra: Secundus sola non Sacra; Tertius vtraque. Iam de singulis distinctè disseramus: Solum pro cognitione dilucidè [illegible] terminorum aduerte, quando res sacræ apponuntur per modum orationis impetratoriæ, ac velut ex opere operantis appellari à nonnullis [a] Benedictiones, seu Cæremonias Innocentias; quando verò apponuntur instar operis operati, quasi ex vi & institutione sua opera sint effectus sperati operari, dici ab ijsdem Combinatrices.

[a] [illegible]

Sola Sacra.

43 Verba ex Psalmis deuotè profers, vel [illegible] dic Sancti Stephani, preces, si non ab Ecclesia approbatas, certè piè compositas primitus Deo, vel Sancto fundis, vel in papyro piè scriptas tecum gestas, vno verbo, religiosè quid agis, vel recitas ad honorem, vel gratiæ quid tibi [illegible] effectus visus (nimirum ad [illegible]) signa certa obseruanda, superstitionem committis?

45 Dico, si hæc (præscindendo ab aliis inconuenientijs, quæ in similibus [illegible] contingere solent, vt ex [illegible] conflabit, nam propterea vocabulis [illegible]) si hæc, inquam,

[illegible] ut sic aliquid obtinendi [illegible], [illegible] non liberis, nec [illegible], & non credulitate infallibili [illegible], superstitiosus est, & deinque [illegible] superstitionis materiae excu-[illegible] (ut [illegible]) vel speciem [illegible]: Ratio [illegible] difficili, quia in [illegible] verbis [illegible] superas. [illegible] Deo [illegible] cum fiducia, [illegible] Ratio [illegible] est, quia, cum praeter Sacra-menta & Sacramentalia nihil sit ex la-[illegible], ex [illegible] quod infallibilem [illegible] effectum, sive illum ab alijs sive per [illegible], sive per [illegible] expectes, non nisi à Di-[illegible] per [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] expectare non potes. Adverto tamen, facilè hic superstitionem evitari posse, [illegible] [illegible] [illegible] illis verbis [illegible] [illegible] credulitatem corrigat, solumque à Deo [illegible], non autem cum in-fallibilitate [illegible] praesumat.

44 [illegible] die [illegible] Sancti [illegible] cum Communione [illegible], [illegible] [illegible] hic Panormi, [illegible] apud [illegible] [illegible], [illegible] à me [illegible] [illegible], an superstitionem [illegible]: Re-spondi [illegible], si infallibilitatem [illegible]. Addidi, id esse [illegible] [illegible], [illegible] ea credulitate [illegible], [illegible] pec-[illegible] [illegible]. Profectò aliquos [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] religiosè custo-[illegible], [illegible], satis con-[illegible] est. [illegible] vae illis, qui ea [illegible] [illegible] [illegible] habent nihil [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] spei à Pa-[illegible] [illegible] [illegible] corrupti-[illegible]; Si vero errorem corrigere [illegible] [illegible] [illegible], quod Deo placuerit, sine impri-[illegible], culpaque care-[illegible], [illegible] nihil tali [illegible], Communio, sed [illegible] [illegible].

45 Eadem Doctrina utimur, si [illegible] [illegible],

quamvis de sacris precibus vel recitatione Psalmi sint, tamen [illegible], sive [illegible] [illegible] quacunque, [illegible]; hinc Castaldus [illegible] [illegible], [illegible] varijs modis efficacem [illegible] recitationem [illegible] *Domine [illegible] vincula mea, & tibi sa-crificabo hostiam laudis*; quod, rectè in-telligunt Sancti, non esse id superstitio-sum, quando nequaquam ab ipsa [illegible] repetitione, sed à devotione ter repe-tentis in honorem Sanctissimae Trinita-tis effectum (& quidem non infallibili-ter) [illegible] impetrari.

46 Quando ergo hisce sacris aliquid [illegible] [illegible] contingeret, re-[illegible] [illegible]: *Te [illegible] [illegible]* à superstitione [illegible], [illegible] corri-gis [illegible] infallibilitatis credulita-tem, sic corrigas [illegible] illas circum-stantias vanas, & inutiles, & consequen-ter periculosè superstitiosas [illegible] ad Sanitatem, vel gratiam impetran-dam requirit quis, ut Missa dicatur [illegible] vestibus [illegible] coloris, vel ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad Sacram [illegible] [illegible] [illegible] infirmo aequale, vel candela cera longitudinis eidem infirmo aequalis, &c. Si Missam celebres, si [illegible] [illegible], &c. sine illo colore [illegible], & sine illo signato numero [illegible], ac sine illo [illegible], immo cum maiore [illegible] &c. [illegible] [illegible] circumstantias nul-lis; si verò idem [illegible] Orationem ef-fundas, [illegible] Angelorum Choris [illegible] [illegible], ideo [illegible], quia Sanctissimae Trinitatis fidem [illegible] [illegible], [illegible] & utroque modo actionem illam à superstitionibus liberas, [illegible] [illegible] (sed semper sine infallibilitatis spe) [illegible] poteris.

[illegible] modo, si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad aurem illam quod [illegible], vel [illegible] ea verba dicantur, [illegible] [illegible] est [illegible]: [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] audire possit. Denique sic commendare, ablata [illegible] credulitate, [illegible] [illegible] Superstitio. Quo pacto non [illegible] [illegible]

b Castald. [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

[illegible] stillatio, modo enim eodem dicta, in ature Equi, quae collum hac omnia [illegible], & sic emendabitur; & emendabitur eiusmodi superstitio.

49 Dictum autem est num. 41. (nisi paruitas materiae excuset) nam licet paruitas materiae excuset) nam licet Valentia a concedat, Sanchez b negat, in superstitione posse suscipi paruitatem materiae; tamen vtrique conueniunt, quando maxime sunt eiusmodi [illegible], quando [illegible] eiusmodi vanae obseruationes, semper esse veniale peccatum: Valentia, ex ipsa natura paruitatis, quam hic inueniri posse docet, cum ex eo solo pacto cum Daemone tacito, non [illegible] notabile cum Daemone, non [illegible] notabile salutis diuinum sic operanti: Sanchez vero ex eo, quod posita paruitate materia, cum actus non fit serio, sed fiat ioco & curiositate, vel ad experiendum, vel denique ex animi quadam leuitate, erit imperfectus, atque adeo non erit, nec vocabitur superstitio, sed animi leuitas & consequenter solum culpa venialis. Ponit vterque exemplum Gentilium c de solente mouere annulum dicentis quibusdam Psalmi verbis, id enim semel facere, modo explicato [illegible] a. [illegible] veniale esse, ambo consentiunt. Multo ergo magis excusantur a peccato, qui (vt hic hac occasione etiam dicam) naturalia sola, seu sola non Sacra cum eiusmodi vanitate, seu animi leuitate semel, vel iterum sine spe infallibilitatis ad effectum quempiam etiam leuem, & vanum consequendum vsurpant, Ratio est eadem, quia exiguum periculum deceptionis adest. Vide tamen quamdam cautelam mox apponendam num. 51.

50 Dices hoc ipsum, quod Verba Sacra, preces &c. afferantur ad varios, inutilesque effectus obtinendos (v. g. ad motum annuli) grauis est superstitio, quia Deus non se intermiscet his rebus vanis; vnde cognoscitur, eum expectari effectum a Daemone; Respondeo ita esse. Ideo enim notanter diximus num. 44. (ad similitudinem, vel grauiter quid sibi velle obtinendum) quando ergo Sacra adhibentur ad effectum leuem, & inutilem, etiam sine infallibilitate, erit ex se, & genere suo mortale, quia est irreuerentia

rerum sacrarum, non tamen propterea non est excipienda paruitas materiae modo dicta numero precedente.

Sola non Sacra.

51 Quando ad aliquem effectum consequendum, nil nisi quid profanum, seu non Sacrum adhibetur, quod vires non habet ad illum efficiendum, superstitione vanum, quia tacito modo supradicto, a Daemone illum expectat.

52 Certum autem hac in re est, vel his temere ex pacto explicito, vel tacito cum Daemone, esse per se mortale. Ratio patet ex dictis.

53 Certum Secundo est, ijsdem vti cum discretione & prudentia, ad habendos effectus vere naturales, ad quos producendos etiam a se adhibitum vires habet, licet occultas, esse licitum, quia id nullum peccatum super superstitionem.

54 Certum denique Tertio, est hic adesse multo magis paruitatem materiae, vt per occasionem modo dixi num. 49 fine.

55 Illud hic, vbi Sacra non apponuntur, sed naturalia, aduerte, necessarium non esse eam cautelam, qua effectus non sit infallibiliter expectandus: etiam enim a causa naturali, quae necessario agit, illum expectes, tanta certitudine expectare licebit, quantam afferet vis ipsa causae naturalis. Contra, necessarium etiam hic erit, vt tollantur, vel corrigantur verba, vel circumstantiae vanae additae (& quae forte inspiciuntur) modo supradicto a num. 45.

56 Nota insuper, hoc reduci posse, quando aliqua fiunt, vel fieri omittuntur spe boni, vel timore mali euentus: siquidem communiter haec Sacra non sunt. vt nolle iter incipere die Martis, nolle tredecim inuitatos simul discumbere &c. de quibus tamen nihil superest dicendum praeter ea, quae num. 27. & 47. dicta sunt & dicam a num. 73.

Sacra simul, & non Sacra.

57 Non est nobis hic sermo, quando

quam

[illegible] [illegible] profanis Sacra [illegible] tur, vt si Oleum Benedictum, Sacra Eucharistia, & similia adiungerentur: id enim Sacrilegium esse, per se constat; Si tamen igitur solum adhibentur, quando, praeter alia, [illegible] aliquis res sacras cum [illegible] adiungit; v. g. [illegible] Sacram; vel Aquam benedictam; Salis benedicti [illegible] circulo, ad [illegible] illum; vel morbum curandum, vel [illegible] Herbis, & Medicamentis naturalibus ad sanandum infirmum &c.

58 Dico primo: Si res naturales adhibeantur, ad obtinendum effectum ab illis solis effectum expectando, Sacra autem illa solum applicentur ad precandum Deum, cum debita reuerentia, & Scholis, idem dicendum erit, quod diximus [illegible] 51. quando adhibentur solae res naturales. Ratio est; quia tunc à re solum naturali effectum naturalem expectas: rei Sacrae, & sine culpa, modo dicto, afferuntur, vt supponimus.

59 Dico Secundo: Si Sacra adhibeantur, vt ab illis solis effectus speretur, res autem naturalis adiungatur, vt aliquid supra easdem res naturales vires ea conferat ad effectum, idem dicendum est, quod diximus num. 54. quando adhibentur solae res Sacrae; Ratio est, quia cum à sola re Sacra effectum praestolemur, illa autem naturalis sine peccato adiungatur, sola res Sacra est considerranda, quam sola [illegible] consideramus.

60 Dico Tertio: hae Sacra ita misceantur cum rebus naturaliter operantibus, vt ea credamus his indigere, seu ab his habere vim efficacem, esse [illegible] superstitiosa; [illegible] [illegible]; sic etiam spiritualia, & Sacra aequiparare naturalibus, [illegible] illis postponerentur.

Quando Sacra adhiberentur cum non Sacris ad habendum effectum inutilem, & vanum, idem est dicendum, quod num. [illegible] diximus.

Quid agendum, Quando haec in re adest dubitatio.

61 Difficultatis huius cardo in eo versatur, vtrum, quando quis re quapiam naturali sola vtitur ad aliquem effectum, quem infallibiliter expectat, nec videt, an eiusmodi res tantam vim habeat; sed nec videt, facta diligentia quacumque, An non habeat, vtrum, inquam, sit iudicandus superstitionem committere? Videt v. g. quis, annulum per lentem à sola dare figuram horarum, gladium medicatum afferre sanitati eo aegro distanti &c. si nec constet haec naturaliter operari; sed nec constet contrarium, erunt ne superstitiosa iudicanda, & ab illis abstinendum?

62 Tradunt nonnulli regulam vniuersalem. Quotiescumque effectus quilibet exercitus ab aliqua caussa, quae non cognoscitur habere vires ad illum, toties est mera superstitio illum à tali caussa expectare; Ratio regulae est, [illegible], quia tunc expectaretur solum à Daemone.

Sed certè Doctoribus haec regula nequaquam placet; Plurima enim sunt in rebus naturalibus, quarum vis proxima nos latet; nescimus virtutem Magnetis, Succini, Mercurij, seu Argenti viui, circa ferrum, paleam, particulas metallicas & [illegible] similia? Non igitur valet. Ego non cognosco, vnde sit hic effectus, ergo est à Deo, vel à Daemone; potest enim procedere ex caussa illa naturali, cuius vis mihi incognita est & occulta. Lege Sanctum Augustinum a, qui mirabilia à quibusdam hominibus facta esse recenset, quae certè ignarus virtutis naturalium caussarum facile Daemoni tribueret. a S. Aug. lib. 21. de Ciuit. c. 4.

Inter hos hominem nomine Restitutum refert, qui ita ad libitum alienabatur à sensibus, vt etiam ignem admotum non sentiret, & alium, qui sudare [illegible] erat, quoties volebat, & [illegible], qui flere. Equidem ego hominem ex nostra societate cognosco perfamiliarem meum, qui quoties ei libet, compositis

ad mæstitiam oculis, lacrymas emittit.

57 Poterimus ergo probabilem hanc regulam, quam ponit Sanchez. a

a Sanc. [illegible]

In his rebus naturalibus, quoties non apparet intentio aliqua superstitiosa, et sunt verba incognita, determinatus numerus [illegible], vel quid simile, præsumendum esse per virtutes naturæ atque adeo non esse culpam (præscindendo ab alio inconvenienti) ea tenere. Ratio regulæ est, quia nisi res est dubia, à Dæmone, an à vi occulta naturali sequatur effectus; at in dubijs, melior est conditio possidentis [illegible] melior [illegible] nos [illegible] naturæ, quæ ex [illegible] præsumenda est potens, & mirabilis in suis operationibus. Quamvis enim [illegible] à Doctissimis non videatur in se, poterit cognosci in suo effectu, & hanc [illegible] à [illegible] Sicut, quia video à Magnete, & [illegible] ferrum, & [illegible], cognosco [illegible] esse virtutem trahendi; [illegible], quia video sanitatem fieri à gladio [illegible], solis naturalibus medicamentis [illegible], colligo virtutem [illegible] occultam in [illegible], vide [illegible] quo ad hoc exemplum quæ dicam mox num. 77. [illegible] Caramuel b. [illegible] quid naturæ, (inquit) vides, gratiæ [illegible] naturæ condidere, potentissimæ [illegible] suo [illegible]; hæc suppone; [illegible] quod [illegible] Dæmonis [illegible], quod [illegible] credam.

b Caram. [illegible] 1584.

58 Evidentius autem constare, effectum non esse à virtute naturæ, quadrupliciter [illegible] posset. Primo, si effectus adeo esset supernaturalis, ut à nulla naturali vi esse posset; qualis esset [illegible] resuscitatio [illegible] mortui resuscitatio &c. [illegible] inter hos Sanchez statim [illegible] convalescere. Sed [illegible] id in [illegible] infirmitatibus [illegible] regularius sit, potest tamen in aliquibus præsertim [illegible] morbis contingere, ut remedium naturale illos statim expellat, prout scilicet [illegible] sanguinis, vel extinguendo, vel temperando. Nam Calcam [illegible] in Patria [illegible] hominem [illegible] langore affectum, atque ita [illegible], ut [illegible] exterioris [illegible] quando, [illegible] consolendi [illegible], [illegible], supervenientibus [illegible] (ipse [illegible]) [illegible] sensim, [illegible] ut [illegible] viderentur.

59 Constaret Secundo, si Docti viri, & prudentes firmiter, censerent illam impotentem esse ad talem effectum producendum, [illegible] in Philosophia [illegible], ut Valentia [illegible] Castropalaum. Placet c & docet apud Castropalaum. Placet hoc dictum: sed ut temperandum ex doctrina modo [illegible] dictum est, [illegible] aliquando etiam Doctissimos [illegible] esse naturæ potentiam.

c Valent. apud Castr. [illegible]

Colligere herbas tali die ad aliquem effectum, fateor, persæpe esse superstitiosum: v. g. nocte Sancti Ioannis, die Sabbati Sancti, &c. suspicio est in talibus [illegible] [illegible] aliquando esse quid naturale, ut potentior sit virtus herbæ collectæ in Æquinoctio, quam in Solstitio, Verno, quam Hyemali, &c. quando scilicet herba est in incremento, [illegible] in decremento virtutis, vel quid simile, negari non potest.

60 Constaret Tertio, si adhiberentur quædam, quæ [illegible] circumstantijs appositis, [illegible] [illegible] [illegible] posse, v. g. experiri [illegible] lapidem vulgarem [illegible] ferrum [illegible]. [illegible], [illegible], non esse id à virtute lapidis.

61 Constaret Quinto, si vana, & [illegible] superstitiosa [illegible] naturalibus [illegible] miscerentur, prohibui [illegible] cuidam honestæ matronæ, ne [illegible] filio illo à Virgine [illegible], de quo dixi num. 38. quia mihi [illegible] medica [illegible] [illegible] filium, [illegible] [illegible] post [illegible], [illegible] ex hoc, [illegible] circumstantijs [illegible] considerans feci de [illegible] [illegible] ceterum [illegible] [illegible] uti voluisse, non [illegible] [illegible] prohibuissem: Reperitur d [illegible]

d [illegible]

[illegible] Gen. 1. Possum [illegible] [illegible] *Si modo,* [illegible] *præmemini* [illegible] [illegible] Si vero puella, non tamen vir sit extra-[illegible] possit Virgo innocens, [illegible] corrupta alicuius esse [illegible] particeps esse, vt [illegible] etiam suo spatio, quo [illegible] solent [illegible] emerge-re, occultam virtutem ad aliquem mor-bum propellendum communicare? At quia, vt dictum est, Aiunt hoc medicamen-ti certam mihi suspicionem ingessit va-næ & superstitiosæ [illegible], vel similis, summoperè repellendum.

68 Superest alia non minor difficul-tas. Quando constat, effectum quem-piam admirandum non posse esse à cau-sa naturali v.g. facultatem mouendi à lingua [illegible] aut statim iudicandum erit à Dæmone esse, non autem à Deo; tunc enim, quia dubium [illegible], siue à Deo per gratiam gratis datam, siue à Dæmone tacitè inuocato, quid præsumendum?

Certissima est Doctrina, præsumen-dum adesse pactum tacitum cum Dæ-mone. Ratio est, quia cum res illa, quæ adhibetur, non sit causa naturalis effectus, erit regulariter solum signum, ad cuius positionem, vel Deus, vel Dæ-mon, effectum ponit: cum autem non sit Deus, quia de Sacramentis solum, vel Sacramentalibus tale quid per reuela-tionem habetur, non verò de alijs, re-linquitur sane esse dubium, sed moraliter certum, illum effectum fieri à Dæmone.

Multo magis, quando adhibentur si-gna vana ad effectum obtinendum: ijs enim Dæmon se immiscet, immiscet enim se [illegible] Dæmon. Vide Valle de Moura a, qui statuit aliquas ratio-nes in contrarium.

a Valle de Moura de [illegible]

69 Dices (singulariter) non mihi non semper placet illa Sanitas à [illegible] argumenta-tio; Hæc ceremonia vana [illegible] erat vt vi naturali [illegible], neque ex vi Diui-na; ergo ex pacto cum Dæmone; Non, inquam, placet: quia potuit habere effe-ctum casu & fortuitò. Confirmo & ex-plico. Experientia compertum est, [illegible] proprio Marte compararunt eas vanas Cæremonias; Quod si quan-do habeant talis effectus, ij [illegible] esse exhibitam [illegible]. Febrim quartanam v.g. quidam [illegible] propo-sita ad manducandum papyro quibus-dam circulis scripta; non debes argu-mentari: Sanitas hæc non fuit à Deo per miraculum, nec à causa naturali, ergo à Dæmone; potuit enim esse, vt [illegible] ex defectu humoris peccantis, qui tunc defecit, quando [illegible] il-lud [illegible] manducatum est. Expendendæ igitur sunt omnes circum-stantiæ perdiligenter. Et quidem in his similibus examinandis, Theologorum, Doctorumque peritiam esse non op-portunam solo, sed etiam omnino necessariam, certum est.

70 Adhuc duo notare libet. Pri-mum, si [illegible] sincero animo, excludens tamen expectet effectum, iam liberatur à su-perstitione mortali, si semel, aut iterum eam operetur.

Ratio est, quia, si id cum prædictis circumstantijs absoluè diximus supra num. 45. fieri, multo magis in prædictis dubijs; & merito, quia tunc vel est actus imperfectus, vel non est graue pericu-lum commercij cum Dæmone, seu alte-rius notabilis inconuenientiæ, vt ex ibi-dem & num. 46. dictis colligi potest.

71 At vero, si tu semel, aut iterum dictas superstitiones [illegible] [illegible], quid te [illegible] accedit, [illegible] inquam propter eam ne-cessitatem excusatis à mortali coopera-

tio-

rationis cum ipsa, est quaestio similis illi quaestioni, qua quaerimus, an possit peti resolutionem maleficij ab eo, qui eam peccato soluturus est, de quo num. 62.

72 Secundum. An vis dictorum superstitionum possit aliquando ratificari ex eo capite, quod propter summas necessitates illis vitare dicere; si certum est, esse superstitionem, numquam licere. Ratio est clara, quia superstitio est intrinsecè mala, involvit enim contemptum Dei [illegible] Daemonisque tenet conatum: si autem dubium est, an sit superstitio, seu quia positum est, an sit superstitio, seu quia non est effectus attribui causae naturali, sive quia, cum non possit naturae attribui, dubium omnibus pensatis est, an à Deo per gratiam gratis datam, an à Daemone per pactum; dico probabile esse (nisi aliud aliunde obstet) posse te cum probabilitate [illegible] in hac [illegible] dicendo, ex tua notabili necessitate, sine peccato ea uti. Ratio mihi non est intrinseca, quia etiam hic militat argumentum factum num. 68. ubi vidimus [illegible] caeremoniam, de qua dubitatur, esse à Daemone, vel Deo, satis esse certum [illegible] moraliter, à Daemone procedere, atque adeo esse intrinsecè malum: sed est extrinseca bonorum Doctorum; sic enim colligit à Salas, licet contrarium Valle de Moura a Salas b putat [illegible] *[illegible] quod in dubijs [illegible] pars de [illegible] sit eligenda, quam aliàs tenet [illegible] [illegible] quando ex [illegible] notabile [illegible] magnum [illegible] probabilius quae [illegible] [illegible] in ea casu non [illegible] sufficienter [illegible] mitigata [illegible] pro se [illegible] & aliis [illegible] salutem ad medendum [illegible] [illegible] similibus malis [illegible] [illegible] in dubio illa [illegible] [illegible] de qua Salas, iudicat [illegible] probabi-* [illegible] probabiliorem. Haec Valle de Moura, quae tamen num. 68. refellit. Verum Lessius d sic docet apertius.

Non est sinendum vel removendum, de quo dubium est, an contineat tacitam Daemonis invocationem, hoc enim esset se exponere manifesto periculo superstitionis, nisi fortè id fiat cum expressa [illegible] contraria [illegible]. Haec Lessius. Vides Les-

a Valle de [illegible] b Salas [illegible] 134.

c Bonac. [illegible] d Less. [illegible]

sum sentire, te vallensem hac cautela; qua facile [illegible] posse video remedium, ob necessitatem scilicet recuperandae sanitatis.

Determinatur quid sentiendum de superstitionibus allatis à n. 33.

73 De ictericia sananda ex filo explicata num. 33. sic pronuntio. In ea secunda omnia apparent vana, quae per se ab illa erit abstinendum; verum autem ex dictis num. 42. & 72. colligatur, posse semel, aut iterum, videtur [illegible].

Eandem ictericiam, mingendo in herbam, expellere, de quo te monui eodem num. 33. sanè superstitiosum non est, si nihil aliud addatur; posset enim esse vis naturalis herbae Mirabilis ictericiae contraria; quae herba per [illegible] dem [illegible], qui propter [illegible] transitu ex halationes suas ab calida urina excitatas in interiores partes corporis, malam ictericiae tabem expellentes. Confirmatur, nam aliqui hoc in morbo [illegible] eandem herbam ponunt intra calceos, alij sub nuda planta pedum, alij [illegible] alligant ad nudam [illegible], reficiuntque hoc remedio [illegible]. Fortè quia [illegible] herba occulta [illegible] ictericiam bilem [illegible], dissipat, vel [illegible]. Nam non [illegible] ab [illegible] ejusmodi mictu, vel alligatione se fuisse valetudini redditum, quidam adolescens mihi narravit, sed solum aliqua ratione refectum: qui tamen addidit, tandem omnino se sanitati restitutum intra paucos dies à praedicta illi sectione fuisse.

74 De verbis insufflatis in aurem patientis malum caducum, vel equi aegrotantis, quorum mentio est num. 34. quid sentiendum diximus satis num. 48. fine.

75 Ieiunium S. Stephani de quo num. 35. qua ratione probandum sit, num. 46. explicuimus.

76 De decima tertia colente ad convivium sedere, de qua diximus num. 36. assero, si id quis faciat, non certa credu-

litate

[illegible], sed quadam [illegible] dictas, [illegible] esse damnandam. Vide [illegible] 17. & 40. [illegible], [illegible], & [illegible] collocantur. Cum agerem Montis Regalis [illegible] ex Carmelitis [illegible] [illegible], [illegible] superstitionem [illegible].

[illegible] quidam ex Collegio Carmelitarum, qui [illegible] ad Comitium [illegible], [illegible] casu procederet [illegible] fuere, [illegible] ipsi [illegible], cui [illegible] respondit, potius fore ut [illegible] vitam deliberet, quam [illegible]; adeo vanam [illegible] se existimare. Hanc [illegible] mihi idem, qui [illegible], & ego, [illegible], cum [illegible] illam excepi; sed [illegible], non post multos dies [illegible] illum, [illegible] non [illegible]; [illegible] febre, [illegible].

77 [illegible] dictas [illegible] 37. videntur manifesta superstitio, [illegible] nihil [illegible] effectu [illegible]. Apud Vochmam de Secretis [illegible] hic [illegible] [illegible], [illegible] eiusdem libri [illegible], [illegible] propter [illegible] credidi. An [illegible], [illegible] propter necessitatem [illegible], quae dubia sit superstitio propter dicta numero 72. vel quasi se [illegible] propter [illegible] part. 40. [illegible] dicti, & [illegible].

78 De [illegible] à Virgine [illegible], de quo diximus numero 38. [illegible], satis [illegible] numero 67.

79 Filum adhibere ad horas distinguendas, eo modo, quo vidimus nu. 39. superstitiosum mihi videtur & vanum, [illegible] verum [illegible], semel [illegible] ex [illegible], vel curiositate id experiri velle, [illegible] mortem, [illegible] curiositate velle cognoscere, collige ex dictis nu. eodem 47. Certè velle experiri tantum ex [illegible], quid accidat, si filum cum annulo adhibeatur ad horas signandas, esse veniale, docet P. Vincentius a Tancredi in prima tom. de Religione, quem propediem editurum speramus, [illegible] familiariter [illegible].

Verum de hoc filo [illegible], [illegible] Baldelli b sic loquitur. Ad hanc Hydromantiam reducitur ex Del Rio lib. 4. cap. 2. quaest. 2. sect. 5. Si quis per annulum de filo suspensum, & intra aquam [illegible] intendat cognoscere, quota sit hora, ipso annulo certis ictibus ex se pulsante latera vasis. Hucusque Baldelli. Audiamus autem Del Rium, is certè loco citato haec habet verba. Vna species Hydromantiae fiebat per annulum de filo suspensum in aqua, & vasculi latera constitutis ictibus pulsantem. Haec Del Rius, aduerte igitur, aliud esse hoc, quod de horis per filum cognoscendis hic explicavimus, & aliud, quod Del Rius posuit, quae duo simul confudisse videtur Baldelli. Probatur: Primò, ex verbis vtriusque inter se collatis. Secundò, quia ea superstitio fili ab vtriusque authoribus vocatur, & est Hydromantia idest Diuinatio per aquam, & fit in vase, in quo sit aqua: at in casu nostro nulla adest, nec adesse debet aqua, vt ego meis oculis pluries aspexi. Tertio, nec in casu eodem [illegible] debet necessario esse annulus suspensus ex filo, cum satis sit quodlibet graue filo [illegible], vel simili proportionatum: nec annulus debet in aquam [illegible], quae videntur requiri a Del Rio. Quartò, quia noster casus solum est ad dignoscendas horas diei, vel noctis: cum superstitio à Del Rio descripta videatur esse absoluta, atque adeo ad alios item fines.

Rursus idem Baldelli c paulo post sic habet. Si quis annulum filo appensum digitis teneat intra aliquod vas, & pronunciet certum aliquem versiculum Psalmi, ad hoc vt annulus ex se moueatur ad latera vasis, & certo illorum numero det horam diei, ideo est superstitio, quia verba sacra adhibentur ad effe-

ctum

a P. Vinc. Tancredi de Relig. [illegible] [illegible] [illegible].

b Baldelli [illegible] [illegible].

c Baldelli [illegible] [illegible].

ſtum verum, qualis eſt motus ancillæ, & horæ pulſus. Hactenus ille. Qui adhuc inſtrumentum vel non tangit, vel ſcitu plenam animam non habet, vt ſ[illegible] gratè tangeret. Nam in [illegible] nullos Pſalmi verſiculos vſurpauit. Vt ego ſtatui dixi, ſupra vidi. Verum hæc pro Carthuſia innuiſſe ſit ſatis.

8 Verba ſacra pro ſanatione catarri, quorum nempe effluerat ſanguine, quorum mentio facta eſt num. 40. & num. 41. & pro [illegible] expreſſione, de quibus num. 42. [illegible] expreſſione, & [illegible] 44. [illegible] eſſe licita, ſi fortè adſint, [illegible], colligi poteſt ex num. 45. & 48.

§. 11.

De Maleficio, eiuſque diſſolutione.

1 MAleficium ſiue amatorium, quo Malefici vtuntur ad flectendos animos ad amorem, ſiue Veneficium, quo ipſum vtuntur ad occidendum, vel inferendum morbum, ad bona [illegible] eſt vis, ac [illegible] ſtus nocendi aliis ex pacto expreſſo, vel tacito cum Dæmone. Hic enumerantur peccata Lamiarum, ſeu Strigum, quæ Latinè Sagæ nuncupantur, quæq; diu poſſibilium quarum; deleſtationes aliis [illegible] ex commixtione cum Dæmonibus, & damna in aliis &c. Quæ ad hæc potiùs vide Auctores in margine citatos, a nihil enim ſatisfactum, vel [illegible] hic admonuiſſe.

2 Primò quandò occurrit defenſio pœnitentis peccatum Maleficij, duo examinare Confeſſarius debet: Alterum, an præter maleficium, exercitum fuerit actuale commercium per expreſſum pactum cum Dæmone; eſſet enim tunc duplex peccatum, vt num. 10. notaui. Pari modo multiplex eſſet, ac ſpecificè conſiderandum, ſi additæ fuiſſent aliæ peccatorum ſpecies; hæreſis v. g. vel Idololatriæ externæ, vel ſacrilegium, vel ſuperſtitio &c. Alterum eſt, vtrum intulerit damnum ſuo veneficio Maleficium; eſſent enim iuxta regulas communes omnia damna reſarcienda, vt ex ſe conſtat.

3 Secundò: Celebris eſt quæſtio, an ſit peccatum vti opera Malefici ad maleficia diſſoluenda. Et quidem dixiſſe petere à Maleficio etiam parato, vt maleficium Maleficio diſſoluat, certum eſt eſſe peccatum, cum ſit cooperari ad id, quod eſt intrinsecè malum; idem ad maleficium exercendum, & quamuis petitum fiat, vt ſanetur teſtimonium Maleficio affectus, adhuc tamen peccatum eſt, quia non ſunt facienda mala, vt eueniant bona.

4 Dico (opera Malefici) nam, ſi aliquem [illegible] ſciam, illum eſſe Maleficum, ſeu Magum, non debere illum vt Magum reputare, ſed ſolum obligat ad inquirendum, vtrum quæ adhibet, an ſint ſuperſtitioſa; Quod quæ adhibet ea ſuperſtitioſa, eſt ab illis abſtinendum, tanquam ſuſpectis de ſuperſtitione; multo magis, ſi non ſit vir doctus, & pius, qui poſſit [illegible] remedijs licitis vti.

5 Difficultas ergo eſt, ſi petam, vt maleficium diſſoluat, non petendo, vt id faciat per aliud maleficium, an licitè petam? Reſpondeo: Certè, ſi petam, vt diſſoluat, ſolum tollendo ſignum maleficij, vel illud deſtruendo, ſciamq; illum ſic facturum, nec alio maleficio vſurum, eſſe licitum, omnes fatentur; quia tunc res licita petitur, quam quilibet poſſit facere ſine culpa, idque non ſit compellere Dæmonem, ſed potiùs eius ſigna, eiuſque pacta deſtruere.

6 Si tamen petam abſolutè, vt diſſoluat, ſciam autem, ipſum non poſſe diſſoluere, niſi aliud maleficium ſubſtituere, quia alium modum non habet, vel do, quia alium modum non habet, certum eſt; quia moraliter petere, certum eſt: quia tunc directè maleficium, quod eſt intrinſecè malum, expoſtulo. At ſi petam abſolutè, vt diſſoluat, ſciens nam poſſe diſſoluere ſine maleficio, & poſſe etiam maleficio, at ſciam ipſum ſine maleficio diſſoluturum, ſiue propter rationem modo dictam, vt licitè petam.

7 Quòd ſi dubitem, vt diſſoluat, ſciens ipſum poſſe diſſoluere cum maleficio, & poſſe ſine maleficio, puto tamen, in dubio cum maleficio, ipſum tale maleficio diſſoluturum, magis eſt, & maleficium

[illegible] celebris Controversia, tum [illegible] [illegible] quaestio. Dico tamen, esse [illegible] probabile, & tutum, licitè [illegible]. Ratio est, quia tunc ego peto, [illegible] licitè facere potest: ipsi ergo [illegible], si eligat, quod illicitum est; [illegible] licita petitio est occasio, ut [illegible], illi imputatur: tum etiam [illegible] necessitas [illegible] à me, vel à [illegible] maleficium excusat à cooperatio-[illegible], quae forsitan ibi esse videtur. Solet [illegible] [illegible] de Vitiano, & Infideli; [illegible] enim petitur ab hoc praeter [illegible] [illegible] & [illegible], licèt sciam, eos [illegible] accipiendo [illegible], & [illegible] per falsos Deos, quia ego vera [illegible], vel indifferentem peto; non [illegible], vt iuret, v. g. Gentilis per falsos Deos; hoc enim planè esset peccatum; quia directè peterem iuramentum per se malum, sed peto solum, vt iuret; id quod ipse potest benè praestare iurando per verum Deum: si praestet, ipsi imputetur; me enim à cooperatione peccati, quae videtur hic adesse, excusat necessitas [illegible] contractus ineundi cum Infideli, sine in casu nostro, necessitas quam patior, patiendo.

8 [illegible] Primò, quando ego ex-[illegible], vt maleficium quo dissoluat ac [illegible] vindicatur, eum posse sine nouo maleficio faciliùs, et ipse velit exercere in mea persona, vel in meo equo, v. g. praestare mihi aliquam superstitionem, possimne permittere? Respondeo, non [illegible] posse, quia tunc positiuè cooperarer ad superstitionem illam, quae licet sit [illegible], tunc tamen est, cum maleficus sine ea superstitionem adhibet, cum possit non adhibere.

9 [illegible] Secundò: cum debemus (vt licita sit nostra petitio) cognoscere, [illegible] Maleficus posse sine nouo maleficio [illegible] depellere, quaenam esse [illegible] cognitio? Respondeo, moralis, vel certè probabilis; si [illegible] probabile est, ipsum habere [illegible] maleficium dissoluendi sine [illegible], satis est, vt ego petendo non [illegible] probabiliter mala opera [illegible] operari cum prudentia, vt in [illegible]

petionibus nimis saepe docemur.

10 At [illegible] dubitare: debitu[illegible], [illegible] maleficum medium licitum habeat dissoluendi maleficium, possimne licitè ab eo dissolutionem petere?

Respondeo: Credo, saltem aliquando posse, quia non tam praesumere mihi integrum est, ex communiter contingentibus, à malefico modum licitum non ignorari; Communis enim modus est [illegible] Daemonis dissoluere, in quo dissoluendo, non est necesse, vt interueniat nouum maleficium. Neq; contrarii sunt Doctores [a] dum in hac re communi calculo sentiunt, in dubio praesumendum esse maleficium per nouum maleficium maleficium dissoluere, tum semel malus semper praesumitur malus, ex regula iuris [illegible]. Non sunt, inquam, contrarii, tum statim addunt, nisi dubium vincatur: Cum ergo vinci aliquando possit, vt dictum est, Doctores aduersus nostram resolutionem nequaquam sunt; Fateor tamen multa prudentia, in tanto dubio, parisq; cautela opus esse. De hac re satis benignè loquitur Lessius [b] illis verbis allatis §. 1. num. 72. ex quibus praesentem doctrinam confirmari posse planè videbitur: Non est (inquit) licitum vti remedio superstitioso: [illegible], de quo dubium est, an continens tacitam Daemonis inuocationem, hoc dico est. Si expresse manifesto peteretur superstitionem, nisi fortè id fiat cum expressa voluntatis contrariae protestatione;

11 Dices, cum petit à malefico dissolutionem, modo quantumuis licito, consulit maleficum: At consulere maleficum est per se malum & in sacris literis prohibitum: ergo saltem ex hoc capite graue peccatum. Ita P. Antonius [c] Marselius Vir doctus Soc. Iesu Lector Casuum conscientiae in Rom. Collegio.

Respondeo, consulere maleficos, vt tales, certè est prohibitum: at non vt tales, sed vt scientes bonis artibus maleficium tollere, prohibitum non est; sicut nec possum legitimam medicinam, & bonas scientias addiscere ab eo, qui licet à Daemone habet, quamuis etiam ipse, quando habuit, peccauit [illegible]

[a] [illegible] Lessius apud [illegible] [illegible] [illegible] 16. [illegible] [illegible]

[b] Lessius l. 2. [illegible]

[c] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

primo commotio, cum commoti habe- rent peccatum, eius tamen recipis, dum ijs naturalibus medicinis, scien- tiaque bona, ad bonum finem vtantur, vt Theologi probabilius a docent; non enim tunc consulerent maleficos, vt ta- lis beneficij dictum est, sed vt viros doctos & expertos; nec nisi rem ex se bonam iam assequuntur. Ex eadem ratione possunt vti [illegible] per artem Magicam; & sibi sanitate per eandem acquisita, [illegible] & pecuniam eandem [illegible] à Dæmone forte habita (modo [illegible] constet [illegible] ab aliquo [illegible] ablatam, tunc enim esset Domino resti- tuenda) & [illegible] peccauerint in illis à Dæmone ob- tinendis, non tamen possunt illis rebus [illegible] in bonis vtendo, peccatum committe- re [illegible] dum re- [illegible] illicitè ex [illegible] processo comparatis.

a Sanc. Dub. [illegible]

12 Mihi porro narrauit quidam (fa- bellane ad [illegible] an vera fuerit, ignoro) [illegible] thesaurum Theologum Magicis artibus [illegible] cum Dæ- mone conuentione, vt hominem nemini thesaurum parere posset, nisi ei, qui in ipso thesauri loco [illegible] benignè potius se [illegible] beret liberaliter [illegible] rusticum non longè ab illo loco [illegible] thesau- [illegible] absque vllo [illegible] acquisiisse. Quo dolore [illegible] qui non multo post ad locum [illegible] se contulit, [illegible] repperit, [illegible] ex- plicet, qui quærit: Iam [illegible] an sine peccato possit rusticus hanc figuram ap- ponere? Respondeo potuisse, quia id non [illegible] nisi contrarium figuram appo- nere, quo posito Dæmon promisit non amplius thesaurum custodire; quando enim talis figuram apponendam homini est ex se, vel indifferens, apponi licitè potest b cum apponatur medium ad dissoluendam confœderationem Dæmo- nis, qui finis bonus est: Idem ergo & multo magis dicendum erit ad sequa

b [illegible]

sanitatis consequendam. An is rusticus potuerit sibi thesaurum retinere, depen- det ex ea quæstione: vtrum thesaurus, cuius Dominus [illegible] in eo quod [illegible] terræ sit infossus ad nullum certe [illegible] esse sub alicuius Domi- nio, sed esse primi occupantis. De quo in suo loco alibi.

13 Quare quando Iudices pilos ra- dunt, vel sanare maleficos [illegible], ne ij insensibiles sint ad tormenta, non solum id licitè faciunt, vt tollant figuram Dæmonis [illegible] sub pilis vel in [illegible] corporis [illegible] (quæ est commu- nis Doctorum explicatio) sed etiam, quia potest contingere, pactum cum Dæ- mone fuisse, vt ad tonsionem pilorum, vel [illegible] corporis [illegible] conuentio.

De pœnis contra prædictos, & eorumdem absolutione.

14 Contra Diuinatores, sortilegos, &c. si hæresim externam non commit- tant, nullæ sunt pœnæ in iure latæ, nisi forte [illegible] nam si superaddatur hæ- resis, est excommunicatio lata in bulla Cœnæ, de qua suo loco dicturi sumus; pœ- næ autem à Iudicibus infligendæ ad no- stram [illegible] minus pertinent, de quibus nihilominus lege Farinacium c aliosque ab ipso citatos.

c Farin. de [illegible]

15 Quo ad absolutionem: si cum hæresi formali, & externa adiuncta sit culpa prædicta, ille solus potest absol- uere, qui potest hæresim, de qua loqui- mur [illegible] d Si hæresis interna [illegible] non fuerit, [illegible] Dæmonis pactum, conuentione, superstitione, & quodcunque aliud, quod hæresim formalem externam non contineat, poterit absol- ui e à quolibet Ordinario Confessore, nisi tamen aliqua ex his in Diœcesi sint ab Episcopo reseruata. Ratio est, quia cum hæc omnia, licet grauissima scelera, non indicant excommunicationem latæ sententiæ, non sunt Summo Pontifici re- seruata: hæc enim nullum crimen regu- lariter reseruatur, nisi ratione excom- municationis, vt alibi diximus. f Nec sunt tamen reseruata Episcopis, quia, vt ibidem

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

iisdem diebus, nulli talis vel excommunicationis sunt Sedis Episcopi in parte reseruatæ. De Abortu est quædam particularis dispositio, de qua dicam l. 2. c. 1. §. 2. num. 8. Rursum igitur, vt nisi in aliquo loco peculiari reseruatione afficiatur, liberè possit ab Ordinarijs Confessariis remitti: multo magis a [illegible] Bullæ Cruciatæ. Nec obstat reseruatio DD. Inquisitorum, nam hanc illi habent pro externo foro, habet apud Dianam, aliosq; apud ipsum.

a [illegible]

§. III.

De Sacrilegio.

1 SAcrilegium propriè est Sacræ rei læsa seu violatio. Dico propriè; nam impropriè quælibet irreligiositas, hoc est irreuerentia contra Deum, quæ est grauis ad omnem cultum Religionis generice sumpta opposita, dicitur Sacrilegium sic Idololatria, Pactum cum Dæmone, Superstitio, & alia similia peccata Sacrilegia latè nominantur. Propriè igitur Sacrilegium solum respicit rerum sacrarum violationem. Quæ res sacræ, hoc est ea omnia, quæ lege diuina, vel Ecclesiastica ad cultum Dei sunt destinata; quia ad tria commodè reducuntur, nempe ad personas sacras, ad loca sacra, ad res sacras, ideo triplex Sacrilegij genus constituitur, quod [illegible] species continens, etiam specialiter in confessione aperiendas, vt tenentur, vt alibi diximus, c cum ex Tridentino [illegible] & singula numero peccata.

[illegible]

c [illegible]

Sacrilegium circa personas sacras, religiosas.

2 Personas sacras, hoc est, vel voto Deo per votum, vel sacro Ordine. Dico specialiter dedicatas, quatuor modis, qui totidem species sacrilegij, [illegible] Primò per violationem [illegible] de qua agitur [illegible] Si quis suadente. Secundò, per vsurpationem iurisdictionem, personas Ecclesiasticas ad forum sæculare trahendo, vel ijsdem vectigalia imponendo, de quo in Bulla Cœnæ [illegible] in Tractatu de immunitate personarum Ecclesiasticarum. Tertiò, per rapinam & furtum, de quibus in Tractatu de Restitutione, & nos quæ sufficiunt in Methodo Confessionis explicuimus. d Quartò, per actiones venereas, de quibus in sexto Præcepto dicemus, quas nos breuiter ibidem e attigimus, [illegible] tum scilicet necessarium per Confessarios indicatarum; quibus tamen adde sequentem resolutionem.

d [illegible]

e [illegible]

3 Nuper consuluit Græcus Sacerdos vxoratus, nunquid a me. An ipse si aliam a sua coniuge cognosceret, præter adulterium, contraheret peccatum sacrilegij, eo quod sacro Ordine initiatus contra castitatem peccaret. Respondi, si Sacerdos Græcus in ipsa ordinatione votum hoc nullo pacto emittit, nequaquam contrahere. Ratio fuit, quia ideo Sacerdos sacrilegium, simpliciter vacando, contrahit, quia siue explicitè, siue implicitè in receptione sacri Ordinis emittit votum Castitatis, seque hoc pacto sacrum reddit, id quod non est, si voti obligationem secludamus: f sed Sacerdos Græcus nullum eiusmodi votum, vt supponimus, emittit; ergo &c. Dicere enim, eum [illegible] non tangendi alias præter vxorem, esse grauis loqui, & ego ab aliquibus huiusmodi Græcis id sciscitatus, nihil certi habere potui; [illegible] Sacerdoti Græco idem debitum sit, an à se ad votum emissum fuerit, [illegible] non obligat, et vniuersim de voti diuisione supra g notauimus.

f [illegible]

g [illegible]

Nec obstat Primò, hoc apud Græcos æstimari posse sacrilegium. Nec obstat Secundò eiusmodi Sacerdotem, vxore extincta, aliam ducere nullatenus posse. Nam ad primum respondeo, æstimari [illegible] sacrilegium propter grauem circumstantiam, non propter speciei diuersitatem. Ad secundum, non posse aliam ducere ex vi præcepti prohibentis in Sacerdote Bigamiam, non ex vi voti &c.

4 Hanc

4 Hanc resolutionem quidam Doctor mihi apprehendit; afferebat enim, Sacerdotem Græcum statu Sacerdotali addictum multo magis suum statum per fornicationem, etiam abstrahendo à voto continentiæ, quàm per pollutionem sanguinis pollutam Ecclesiam benedictam, quamuis non consecratam: ergo saltem ex hoc capite sacrilegè peccat. Confirmabat Primò, quia per Aragonium a & Enriquez b Religiosus fornicans non solum debet confiteri fornicationem & votum absolutè, sed etiam votum solemnis professionis, quia à Religioso non læditur votum tantummodò, verum etiam status Religiosorum: ergo cum à Sacerdote Græco lædatur status Sacerdotalis, idem erit dicendum.

a Arag. 2. 2. q. 88. [illegible] b Henriq. lib. 3. c. 3. [illegible]

5 Sed respondi, verum esse, ab Episcopo Græco communicari sacrum Sacerdotis statum, ac ipsum sacerdotium eamdem, qua Christianos lædit fornicatio; deest hominis statum hominis baptizati, participantis Sacramenta à Christo Domino instituta; sed quia non adest votum, non est læsio aduersus aliam peculiarem, sed solum læsionem virtutem Religionis, sed solum est notabiliter grauior. Cum ergo circumstantiæ etiam notabiliter aggrauantes non constituant diuersam speciem (vnde non sunt specialiter ex probabili sententia confitendæ) ideo nec in casu nostro noua sacrilegij species enascitur. In violatione Ecclesiæ non est mirum inueniri sacrilegium, quia specialis & expressa prohibitio facta in honorem loci sacri transfert illam turpem actionem ad nouam speciem: quam prohibitionem specialem in Græco Sacerdote non inuenimus. Ad Confirmationem Respondeo, Aragonium & Henriquez ideo putasse, Confessori aperiendum (in casu de quo loquimur) statum Religiosum, quia putauerunt circumstantias notabiliter aggrauantes esse explicandas [illegible], quam nos sententiam non sequimur.

Sacrilegium circa loca sacra commissum.

6 De hoc item ea, quæ ad [illegible] cognationem pertinent, alibi uberius disputantur. Tripliciter enim circa loca sacra sacrilegij [illegible] patrabit. Primò, si cum quis aliquem [illegible] in loco sacro, violauerit, vel per [illegible] extrahat alienas loco. Secundò, si in ipsis sacris locis turpem [illegible] fecerit, vel [illegible] adhibeat. Tertiò, si quis [illegible] de priuilegijs eiusdem locis exemerit, de priuilegijs agitur in tractatu de Immunitate: [illegible] sed quia [illegible] Methodo [illegible] multa differuntur.

c In Hebr. [illegible]

Sacrilegium circa res sacras.

7 Cum variæ sint res sacræ, variæ & erunt huius sacrilegij species. Quinque enumerat S. Thomas. d Primò Sacramenta. Secundò, vasa sacra, sindones [illegible]. Tertiò, Imagines, Reliquiasque Sanctorum. Quartò, ornamenta Ecclesiæ & ministrorum. Quintò, bona temporalia Ecclesiæ, [illegible] in sustentationem Ecclesiæ ministrorum deputata. Scriptura sacra, [illegible] sacris ceremoniis ad [illegible] commodè possint. Qui igitur male, & irreuerenter erga hæc se gerit, sacrilegè peccat, quia irreuerentia illa [illegible] in Deum, qui [illegible] redundat.

d 2. 2. q. 99. [illegible]

8 Duo hic sunt notatu digna. Primò: An qui conculcat Sanctissimam Eucharistiam, sit propriè sacrilegus? Ratio dubitandi est, quia sacrilegium est rei sacræ, hoc est rei Domino deputatæ violatio: at Eucharistia non est res Domino deputata, sed ipsemet Dominus: ergo eiusmodi conculcatio erit quidem irreligiositas, non vero propriè sacrilegium. Respondeo, Communis sententia e [illegible], esse propriè sacrilegium, quia Eucharistia, licèt Deum Dominum contineat, est tamen signum [illegible] sanctificantis, est enim Sacramentum: quare prædicta iniuria [illegible] re-

e [illegible]

[illegible] immediatè circa ipsum Dominum (cum ipse sit in Eucharistia) vel integrum ipsi signum visibili Divini Sacramenti continentia.

9 Secundò: An quælibet bona Ecclesiastica tali constituant sacrilegium? Respondeo [illegible]; sed tantum ea, quæ aliquo modo sacra sunt, atque in Dei cultum ordinantur: Hæc solent esse bona, quæ destinata sunt ad Ecclesiæ structuram, & ad eius ministerium, ut tales [illegible]. Quare alia bona [illegible], vel quæcunque alia Ecclesiastica possessa ab Ecclesiastico, cum non sint verè sacra, locum hic non sortiuntur.

10 Quid si quis sibi retineat legata, vel [illegible] Ecclesiæ pro [illegible], contrahitne præter malitiam iniustitiæ malitiam sacrilegii, dum non soluit? Respondeo a, talem iniustum; quia donec Ecclesia ea possideat, non sunt sacra: tunc enim solùm videntur tantùm destinata ad Ecclesiæ [illegible], quæ remota destinatio non videtur esse satis ad rem sacram propriè constituendam.

11 Quid si quis Decimas non soluat? Respondeo b nec hunc facere propriè sacrilegium, sed tamen peccat iniustitiæ [illegible] & [illegible] peius crimen, nempe irreligiositatem, seu irreverentiam immediatè contra Deum; Ratio est, quia solutio Decimarum est [illegible] in recognitionem supremi dominij Dei, ergo eas negans, omnino Deum [illegible], quod est nolle exhibere cultum Deo debitum; sicuti, si quis [illegible] aliqua [illegible] Deum [illegible], illum [illegible].

An Temporis violatio constituat aliquando Sacrilegium propriè dictum.

12 Videtur [illegible]. Tempus esse [illegible] Sacrilegij? V. G. qui die festivo, vel tempore quadragesimæ &c. peccat, [illegible] speciem Sacrilegij? Respondeo, de hac re me alibi dixisse, [illegible] tamen [illegible], addidi

Tamdem, in Decal,

tamen, contrahi non rarò posse culpam irreligiositatis contra reverentiam Deo debitam, ut si comœdias vel ludicra spectacula die Veneris Sancti celebrari, quis vellet. In hoc enim facto non solum esset scandalum populi, sed etiam irreverentia erga Christi Domini Passionem.

An Voti violatio sit Sacrilegium.

13 Vovet quis ieiunium v.g. & id non exhibeat, estne Sacrilegus? Respondeo, ita videri plerisque e. Ratio est, quia eo ipso, quod res voto dicta Deo est, Deo est destinata, ergo sacra, ergo si violetur, sacrilegè violatur. Sed certè probabilius f est, non ita esse; tunc enim peccatur quidem contra fidelitatem Deo debitam ex promissione, sed non propriè cum sacrilegio, quia nihil sacrum violatur, sed immediatè Deo negatur, quod promissum fuit. Neque obstat, per votum Deo rem destinari non obstat, inquam, quia non destinatur, nisi in ordine ad ipsius voti executionem, solum scilicet, ut res promissa executioni mandetur, non verò ipsa (donec [illegible] Deo detur) sit sacra. Si quando ergo hæc infidelitas sacrilegium, seu irreligiositas sacrilega nominatur, latè, ut in simili supra dictum est, sacrilegij nomen usurpatur.

§. IV.

De Blasphemia.

Quid, & quotuplex sit.

1 Blasphemia est g convitium, seu verbum contumeliosum contra Deum, est igitur peccatum contra reverentiam Deo debitam, quod, [illegible], [illegible] suo loco h dicimus.

2 Alia i est hæreticalis, ut Deus iniustus; Id quod, si etiam sic mente affirmetur, non hæreticalis solùm erit, sed etiam hæretica, unde Inquisitori defertenda. Alia est simplex & quidem quadruplex: Irreverentia, ut ad [illegible]

N riam

[illegible] Dei [illegible] efficere; Derelictiua, [illegible] Deus; maledictus sit Deus, [illegible] filius eius. [illegible] temp[l]um [illegible] Christi [illegible] Domini [illegible]. Imprecatoria, quando [illegible] cum Blasphemia [illegible] [illegible] Deus [illegible].

5 [illegible] Blasphemia committitur, vel aliquid [illegible] à Deo, Sanctis, vel aliquid ipsis addendo. Deum, si vel aliquid ipsis addendo. Deum, si [illegible], Deum non esse Omnipotentem, non Misericordem, non prouidentem, Sanctos non esse in gloria &c. Addit, si dicas Deum esse Crudelem, Sanctos esse impotentes &c. Sint autem addas, vel demas ex intentione inhonorandi Deum, siue sine tali expressa intentione, quia tamen sic addendo, vel demendo [illegible] illis verbis Deum, Blasphemus eris; & quidem peccas a cum [illegible] specie malitia Blasphemiæ, cum [illegible] modus sit eadem, & [illegible] contra Dei reuerentiam.

a [illegible] Dei [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

4 Denique, alia est in Deum, alia in Sanctos, alia in cæteras creaturas, siue rationales, siue irrationales: [illegible] [illegible] Blasphemia illa, quæ fit in [illegible] Sanctos, vel cæteras Creaturas, debere semper redundare in Deum: si quis enim vel dicat, vel imprecetur malum [illegible] Tempestati seu Ventis, certè, si [illegible] [illegible], quod hæc referuntur ad Deum tanquam ad Creatorem ipsorum, [illegible] non Deo, sed ipsis Creaturis [illegible], vt mox clarius explicabitur.

6 Atque [illegible] vides, [illegible] [illegible] in Sanctos semper sit Blasphemia; non autem semper sit [illegible] [illegible]: quia [illegible] Sancti semper [illegible] [illegible] referri ad Deum, siue, vt ipsos glorificantem, siue vt ipsorum amicum; non semper [illegible]. Nam propterea qui [illegible] patri v.g. impius quidem erit contra [illegible] debitam patri ex [illegible] præcepto, & aliquando contra Charitatem eiusdem, si ex [illegible] [illegible] [illegible] desideraret, vt mox explicamus [illegible] Deum contra præceptum hoc, de quo agimus.

Denique, Blasphemia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] indiminuta [illegible] Deum [illegible]. Dei [illegible] [illegible] talis esset [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] [illegible] (quod raro esse posse mihi videtur) certè mortalis Blasphemia non esset, quia Blasphemia verè non esset, quippe cui deesset Blasphemiæ essentia: & de hoc satissime [illegible] debet. Valentia c [illegible] docet Blasphemiam [illegible] loco prolatam non esse Blasphemiam.

b [illegible]

c [illegible]

Blasphemia denuncianda.

6 Quarto hic nota. Primò, Blasphemias hæreticales d esse Inquisitoribus, [illegible] ab [illegible] denuntiandas iuxta regulas [illegible] de quibus alibi. [illegible] Iudici Ecclesiastico, vel Sæculari, [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], quæ tamen decreta [illegible] [illegible] Blasphemias, propter [illegible] e obligare [illegible] videntur.

d [illegible]

e [illegible]

Correctio Blasphemi.

7 Secundò nota [illegible] Blasphemum non teneri f [illegible] nisi periclitetur honor Dei, qui [illegible] [illegible] [illegible] Deum [illegible] [illegible] expedit [illegible], quia [illegible] [illegible] Correctio fraterna [illegible] loco, & tempore [illegible].

f [illegible]

Modus confitendi Blasphemias.

8 Tertiò pro praxi Confessariorum ad Blasphemias, [illegible] g à nobis dicta recolantur, [illegible] Blasphemias esse eiusdem rationis, siue in Deum, siue in Beatam Virginem, siue in Sanctos &c. Ad [illegible] [illegible] Blasphemias in Deum, [illegible] in Sanctos [illegible] differre specie; [illegible] in confessione dicere, [illegible] Blasphemauit. [illegible], quia omnes specificantur à Contumelia, quæ Deo infertur. Excipe[illegible]

g [illegible]

per blasphemiam hæreticalem, in illa [illegible], vt [illegible], peccatum infidelitatis si adsit prius [illegible] vel præceptum contra præceptum [illegible] confessionis fidei, [illegible] [illegible].

Discrimen inter blasphemiam, & maledictionem.

9 Quartò, quia (vt dixi) indignatio blasphemiæ est solùm contra Deum, [illegible] regula Layman, [illegible] est conclusio: *Si quis non [illegible] affectum indignationis suæ erga Deum dirigit [illegible], sed solum aduersus homines [illegible] [illegible] quibus [illegible] sunt; si enim [illegible] [illegible] nullam [illegible], non censenda est blasphemia, neque mortale peccatum: sunt enim verba [illegible], [illegible] [illegible] Dei aut Sacramentorum significent, [illegible] per [illegible] Sacramentum, per [illegible] Sacramenta, [illegible] Dei [illegible] debent blasphemia, dummodo homo [illegible] ad [illegible] fiat, aut [illegible], quæ [illegible] verbis exprimitur, [illegible] [illegible] blasphemiam proferunt [illegible], [illegible] [illegible], non attendentes quid significent: [illegible] à grauitate peccati propter imperfectionem cognitionis et voluntatis [illegible] [illegible] consuetudinem [illegible].* Hæc Layman.

10 Vbi verò blasphemia sit sine relatione ad Deum, & solum contra Creaturas rationales vel irrationales contemptus, propriè vocari maledictionem, & vt dictum est, communiter esse culpam venialem, quia tamen potest [illegible] esse mortalis, idque contra charitatem, [illegible] hoc tribus dictis explico.

11 Dico ergo Primò, quando maledicitur Diabolo, [illegible] esse peccatum mortale, [illegible] maledici, vt [illegible] malitiam, & vt Dei inimicum, [illegible], abstrahendo ab irreuerentia [illegible], nec veniale quidem est.

12 Dico Secundò, quando maledicitur hominibus, & optatur eis malum, vt, *Diabolus te auferat*, &c. [illegible] esse veniale; quia nec maledicitur aliquid Dei, neque desideratur [illegible], vt illi eueniat illud malum; si tamen deliberatè desideraretur esset peccatum odij contra charitatem proximi graue vel leue iuxta grauitatem vel leuitatem mali. Audi quid Escobar b in hunc sensum afferat: *Assolet interdum [illegible] indignari, vt filius, famulus, [illegible] [illegible]. Cum ex [illegible] affectu maledicta proferunt, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sed solum ex [illegible] [illegible] &c. [illegible] [illegible] maledicti [illegible] [illegible], aut [illegible] à Diabolo arripi: [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] filios, vt [illegible] [illegible] vel filius [illegible] [illegible]: id quod prudentia Confessarij et diligenti examine [illegible].*

13 Dico Tertiò, Si maledicere animalia, arbores &c. si hæ res sint proximi, & ex odio ipsius hoc dicatur, sic cum animo, vt verè pereant illæ res, est formaliter peccatum odij contra proximum: id quod tamen raro solet communiter contingere, & solum in casu, quo, vt offendas Dominum, eius rebus malum deprecaris. Quod si res illæ nullius sint, tametsi ex animo desideraretur vt eueniat eis malum, solum erit veniale, quia odium est circa res nullius dominij.

14 Dico Quartò: Quando maledicitur dies, hora, locus, ventus, ignis, pluuia, esset mortale si malediceretur quatenus illa Dei, vt [illegible] ad nos prouenit, vel periculo sit ne indignatio sit contra Deum, at quando [illegible] ex his adest, non est mortale, quia indignatio non est contra Deum. Quod si redundet in parentes, vt quando dicitur maledicta hora, qua mei parentes me [illegible], esset contra pietatem seu obseruantiam, grauiter si desideraretur

illi malum, vel mutabiliter putat [illegible] ; [illegible].

Cum vero quaedam aliqua verba sint certo Blasphema, alia certo non sint, alia denique sint dubia, de singulis classibus aliquot exempla, ad claritatem, more nostro, [illegible], subjiciamus.

Verba certo Blasphema. a

21 *Abnego Deum, vel Crucem, vel Sacramentum, vel Christum, quod [illegible] in Deum. Mal grado [illegible]. Maledetto, id est malum Deo contingat. [illegible] Deum [illegible] vel displiceat. [illegible] Deum vel Sanctum Petrum, pereat Deus. [illegible] Sancti [illegible].*

Maledicta omnia in Deum vel Sanctos, itemque & in creaturas quascumque, si ad Deum referantur modo dicto n. 4.

Vituperia in Deum, Sanctos, [illegible], huc saltem reducuntur illa, *Abnego Sanctum Petrum, Sanctum Paulum, Apostolos, & similia.*

Laudare Deum obscaenis verbis, quia id spernere potius est in actu exercito, & irridere, quam laudare.

Iurare per pudenda Christi, dicere meretricem Virginem, vel ad injuriam Virginis; intelliguntur enim ex communi loquendi usu de Sanctissima Deipara.

Iurare serio per falsos Deos vere, vel falsos, vel iurare per creaturam sistendo in ea tanquam in infallibili veritate, quod pessimo usu inter Fideles usu venire solet.

Denique dicere b Daemonem Sanctum, vel omnipotentem, vel [illegible] proprie tribuere nomina Deitatis. Aperte enim hae sunt blasphemiae, quia sic committere creaturae, quod proprium est Dei. Dixi loquendo de [illegible] (proprie) non si non ex sermone significandi, quod verba sonant, sed per hyperbolem sic quis loquatur, properam quidem loquatur, verum ex probabili d tandem sententia, non peccabit ea hoc blasphemiae capite, mortaliter.

Verba certo vel satis probabiliter non Blasphema.

22 Qui dicit *Volo hoc facere quamvis grave peccatum, vel Deus offensus sit,* licet graviter peccet, non blasphemat, e quia non in Dei contumeliam expresse id faciat, nihil addit, vel tribuit Deo.

Maledicere vero, tempestati, plantis, bestiis &c. non est blasphemia modo explicato num. 13. maledicens homini, sed si animo malum illi exoptet, peccet contra charitatem, ut ibidem n. 14. vidimus, non tamen blasphemat, quia communiter ea maledictio ad Deum non refertur.

Hoc verum est sicut Evangelium, vel sicut Deus verus est, non f est blasphemia, quia communiter non aequiparatur veritas creata cum increata, sed solam intendunt similitudinem quandam ad conformitatem cum objecto.

Iuramentum per integritatem Virginum non est g blasphemia, quia nec est execratorium, nec significatur perdenda Virginis, sed solum adducitur in Testem Virginitas Deiparae, seu Deipara ut Virgo.

Iuramentum falsum non h ex ipso quod est falsum, seu periurium, est blasphemia. Quamvis enim pejerans falso adducat Deum ut Testem, unde & peccet, non tamen blasphemus est, quia nihil demit, addit ve Deo in eius contumeliam. Nec sic Iuramentum petit (sicut putavit Caietanus i) ut Deus firmet falsitatem, sed solum cum temeritate [illegible], illud falsum à Deo confirmari, non tamen optatur.

Dicere in contumeliam: *Sic tandem fiet futurum* [illegible], non est blasphemare, k quia per haec verba non affirmatur, sed [illegible] Gentilium [illegible]; sic enim intenderetur affirmari, seu haeretica esset blasphemia; sed significatur necessitas consequentiae [illegible] a Deo [illegible]. Dicere *O fides Dei, o Sanctus Deus, o Virgo Sanctissima* [illegible], non est blasphemia, quia indignatio [illegible] inter contra hominem, & contra Deum nihil.

23 Ver-

19 Verba [illegible] Deum in [illegible], [illegible] vel ex inadvertentia orta ex [illegible] blasphemandi, [illegible] [illegible] sum. Malitia [illegible] blasphemia, scire & peni[illegible] atque [illegible] procedere a ab hominibus, qui ista [illegible] neque [illegible] rationabiliter [illegible] dicitur à Pythiano, [illegible] in opusc. b de Confessione.

Adscire verba aliqua Scripturæ sacræ ad confirmandum sententiam, si non ex [illegible], ut non saepe fit, ut [illegible], vel non est blasphemia, [illegible] quandam irreverentia, vel, si [illegible] materiæ in blasphemia, [illegible] levis.

Verba dubiè blasphema.

20 Multa esse blasphemias solum ex [illegible] dictum est, [illegible] vocari [illegible] [illegible] eadem [illegible]. Sed [illegible] illud quæritur, An scilicet aliqua externa verba, quæ non clarè, sed dubiè ex [illegible] continere Dei contumeliam, [illegible] contingere.

21 Placet autem mihi regula. c Quoties aliqua verba [illegible] blasphemia, & pro non blasphemia, debent pro [illegible] blasphemia accipi. Ratio est, quia verba in dubio, [illegible] [illegible] debent [illegible] [illegible] Hoc igitur posito,

22 Dubitatur, primò de illis verbis, *Reniego* [illegible], [illegible] *Reniego di [illegible]*, vel [illegible] *de [illegible]*.

Respondeo, d per illud ([illegible]) [illegible] Deum, [illegible] esse [illegible] blasphemiam f [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] blasphemiam. Ratio est, quia [illegible] [illegible] *Reniego* idem [illegible] *Reniego* Deum, [illegible] in contumeliam Dei [illegible]. Sunt enim [illegible] [illegible] in Sicilia, [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] Damnorum [illegible] [illegible] [illegible], quam esse [illegible] blasphemiam [illegible] [illegible]. Sunt autem [illegible] [illegible] consuetudinis [illegible] [illegible] *Dio*, seu *Santo* [illegible], [illegible] ideo sic dicere, quod [illegible] Diabolum [illegible] vocent, hos [illegible] non peccare peccato blasphemiæ [illegible] à Conscientia [illegible] [illegible]) ego & aliquot [illegible] à me consilium indicavimus. Pari modo, qui in Italia dicit, *al dispetto di Dio*, vel *niego Dio* non blasphemat, quando ex eo modo proferendi videtur se velle [illegible] à nominando Deo, quem [illegible], vel despicere nollet; adde regulam dictam num. 20. Si tamen [illegible] intelligunt Deum, tunc non est dubium, blasphemiam committere: atque de hoc solum casu loquitur [illegible] g dum ait *al dispetto di Dio* esse [illegible] blasphemiam, quia [illegible] in eo loco [illegible] per proprium idioma verba [illegible] diminutiva proferuntur, & [illegible] per illud *Di*, vere intelligitur *Dio*, id est Deus.

23 Dubitatur secundò de his, *Al dispetto di quel bene, che mi [illegible] al mondo*, *[illegible] di Dio*, *per [illegible] Dio*, *al [illegible] de Dio*. Respondeo [illegible] [illegible] [illegible] proferentis [illegible], hæc non esse blasphemiæ, [illegible] h potest [illegible] in homines cadere, [illegible] in Deum, cum enim homines hominem [illegible] [illegible]. Secunda non i negat Dei potestatem, nec illam [illegible], vel [illegible], [illegible] [illegible]. Tertia l [illegible] homines esse coram Deo, quod verum est, quam proferat contumeliam. Ecce [illegible] [illegible] [illegible]. Quod si quis ideo hoc [illegible] proferat, ut ostendat se veritatem dicere ad eum modum, quo veritas dici coram Deo debet, [illegible] non blasphemia.

24 Dubitatum tertio de verbis blasphemiæ sub conditione, in [illegible] [illegible], dicens, *Non credo Deum, sive alongo Deum, si [illegible] non est*, *Deus [illegible]*, *si [illegible] non [illegible]*. Respondeo [illegible] Salazano m [illegible] hæc non esse blasphemiæ

m Salaz. [illegible]

a Th. 2.2. q. 89. art. 6. Caietan. ibi. Castrop. 1. disp. 1. n. 3. sphemias, licet videatur Thomae a Caietanus, & Castropalaus.

Ratio nostra est, quia non est semper, ut Thomas putat, quasi fides mea, vel Iustitia Dei dicatur dependere à veritate rei creatae, vel à futuro euentu, quo pacto certè esset Blasphemia: Sed similis comparatio est in hunc modum, Sicut est mihi certum (ex Dei gratia) me non recessurum à fide, ita certum est, quod assero; & sicuti certum est, Deum non esse iniustum, ita certum habeo, à me te fore percutiendum, ita, inquam, per similitudinem modo num. 26. dictam, non per aequiparantiam. Nequé per huiusmodi verba me assero, ut, si res ita non sit, Deum renegem, ut putat Castropalaus, absit: nam ex dictis, sic colligo sensum horum verborum. Abnego fidem, si res ita non est, sed est impossibile (ut ego iudico) cum gratia Dei, quod fidem abnegem, ergo impossibile est, quod res ita non sit. Non igitur certitudinem huic rei dare, sed per similitudinem promitto, quam certitudinem profiteor habere constantiae in mea fide.

23 Dubitatur quarto, de Iuramento per Dei, vel Sanctorum vitam. Respondeo, mihi videri cum Deciano b contra eundem Sanchez c aliosque, non importare Blasphemiam. Ratio est, quia non est, saltem certò, sensus, quod amittat Deus, vel Sancti vitam, si ita non est. Quo pacto esset sine dubio Blasphemia: si quidem exoptaretur Deus, vel Sancti quasi subiecti amissioni vitae. Sed sensus est similis illi legitimo iuramento, Viuit Deus, idest sicut Deus vitam habet, sic (per similitudinem, quam toties diximus) verum est, quod dico. Confirmo primò: nam qui iurat per vitam patris se aliquid facturum, hunc sensum facit, sicut meus Pater viuit, illumque viuere firmiter volo, ita firmiter hoc, quod promitto, facere intendo.

b Dec. ubi supra. c Sanc. l. 2. c. 32. n. 4. quem sequitur Castr. dicens esse probabile. d Sanc. n. 23. ubi alios adducit.

24 Confirmo secundò. Qui per Vitam Dei, vel sui Patris iurat, si interrogetur, an iniuriam illis facere velit, pernegabit, quia tota sua intentio est ostendere firmitatem sui dicti, vel promissionis, & nil praeterea. Confirmo tertiò, Ille qui sic dicit: Per capo di mio padre, non quid Iudicabit, Ille ... iam Pater meus filio explicabit. Patrem iurasse illorum per Caput, seu per Vitam Filij, ostendens amorem suum: Porro filium persequebatur; illum enim, per quem iuramus, amamus, & veneramur, in tali igitur, modo iuramento implicitè quidem contumelia includitur. quia igitur modo in iuramento per Dei, vel Sanctorum vitam.

Quartò, certum est, illud iuramentum, quo iurauit Deus Gen. 22. Per me metipsum iuraui esse venerandum, nec solum licitum, ergo etiam potuisset Deus, iurare per vitam suam, cum aequivaleat illi: cur ergo homo non possit iurare per semetipsum, & per vitam suam, & consequenter per vitam sui patris? & praeterea cur illud iuramentum, quo nihilominus Deus non possit cum reuerentia iurari creatura, dicens per vitam Dei? Dic, amice Lector, nonne idem est per Deum iurare, quod est per aeternam Scilicet Deum iurare, quod est per vitam Dei: nil enim aliud est Vita Dei, nisi Deus ipse, si ergo licitum est iuramentum, Blasphemia nequaquam erit.

25 Dubitatur Quintò, An nominare, seu iurare per membra, humana Christi Domini, vel Sanctorum, ut per Capillos, per Caput, per Oculos Sanctorum, vel Dei, idest Christi, sit Blasphemia? Respondeo e non esse, quia ea membra nominando nihil additur Deo, vel Sanctis; & nihil tollitur, nec ea nominantur in ullam vergit Dei contumeliam, si tamen irrisoriè, vel contumeliosè nominentur, Blasphemabit, ut est pater. & meritò id solum reprehendunt Sacri Canones f

e Sanc. l. 2. c. 32. n. 22.

Hinc g non est Blasphemia dicere ex indignatione contra hominem, vel iumentum: Corpo di Dio, con voi, Al sangue di Dio, Sacramento Dio, o vedere gue di Dio. Sacramento Dei, o videre Dei, quia tota indignatio est contra eas creaturas, ut iuramentum, & ex alia parte, nomine Dei, Christum, qui Corpus habet, & Sanguinem intelligere, semper Christiani, nil expresse Deum con-

f Ca. 2. de male dic. g Azor. l. 1. c. 14. q. 7. ...

[illegible] velint, [illegible]. Quamvis enim prædicta verba in ira indignatione [illegible] sit peccatum [illegible]. Non usurpabis nomen Dei frustra, unde tollit [illegible] loquentibus [illegible]. Tamen, [illegible], docet interim Layman a, [illegible] contra creaturas. Si autem [illegible] Deum tali verbo [illegible], esse Blasphemiam, quia in [illegible] significatur, Deum in- [illegible] & verè formata esse Blasphemia b, admittit Deum [illegible].

a Layman [illegible]

b [illegible]

De pœnis Blasphemorum, deque eorundem Absolutione.

11 Nulla pœna [illegible] in jure contra [illegible] Blasphemos [illegible]; Ferenda autem arbitrio, quantum sint, pertinet ad forum [illegible] examinare, id quod [illegible] eruditè facit Castropalaus c.

12 Absolutio Blasphemiæ hæreticalis cum errore intellectus petenda est ab eo, qui hæresim absolvere potest, de qua re nos supra [illegible] disputavimus d. At Blasphemiæ cuiuscunque quantumvis atrocissimæ, sed non continentis hæresim formaliter, hoc est, quamvis contineant verba hæreticalia, quæ tamen cum errore mentis interno assentiente, possunt absolvi in foro conscientiæ à quocunque Confessario Ordinario, nisi [illegible] reservata. Ratio hujus Doctrinæ est ea, quam diximus cum de Maleficij absolutione e tractavimus, nam proptereà hic repetenda nequaquam est, [illegible] item Dianam f [illegible] citatum. Ego enim quiescere tantisper appeto.

c Castrop. [illegible]

d Supra [illegible]

e Supra [illegible]

f Diana [illegible]

Finis Libri Secundi.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.

LIBER TERTIVS
DE SECVNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

Non assumes Nomen Dei tui in vanum.



PEculiaris, & germana tractatio secundi præcepti est ea, quæ actus bonos, vel prauos circa honorem Deo debitum suscipit explicandos; ideo enim iubetur, Dei nomen non esse in vanum assumendum, ne is congrua reuerentia defraudetur. Quoniam vero propter connexionem materiam pleraque de eadem in primo iam disputata, superest hic solum de Iuramento, Adiuratione que Iuramento affini, ac de Voto disserere; iis enim, si rite ea nuncupentur, obseruenturque, honore Deus afficitur; secus, contra.

CAPVT PRIMVM.
De Iuramento in communi.

§. I.

Quid sit Iuramentum.

[illegible] 

EST inuocatio [illegible] testimonij ad faciendam fidem; Aliquando autem explicitè afferens Dei in[illegible] cedem, vt quando iuratur per ipsum Deum; aliquando verò solum tacitè, vt quando iuratur per creaturas, in ordine ad Deum, modo vtro[illegible] explicando [illegible], & vtroque modo [illegible] Diuinum est Iuramentum, quia in vtroque Diuinum Testimonium inuocatur. [illegible]

2 Potest item [illegible] Dei inuocatio [illegible] Verbo, Nutu, Facto. [illegible] Verbo, vt [illegible] Deum [illegible] Nutu, vt si [illegible] Deum, [illegible] oculis, vel [illegible]. Facto, vt si [illegible] Libro Euangeliorum [illegible] ipse vero [illegible] tangit, [illegible] etiam si nihil proferat, iurare [illegible] idem euenit, si se [illegible]

[illegible] seruare [illegible] promissi [illegible] est [illegible] Iuramentum.

[illegible], ut si quis iuret [illegible]. Quare, si quis se ali[illegible] obligat, [illegible] ex virtute [illegible] quia non inuocat Deum in [illegible] confirmationem; [illegible] (neque item [illegible] acceptatio, unde incend[illegible] ex vi iustitiae promissio fiat) [illegible], [illegible] in rebus dictis [illegible].

2 [illegible] alicuius verum Deum in[illegible] à Gentilibus fallis; [illegible] potentem verum iuramentum [illegible], quia [illegible] non inuocatur. Vnde sequitur, [illegible] quid sub Iuramento Dei [illegible], [illegible] tamen ex conscientia erro[illegible], quia putat verè iurasse; at si er[illegible] Deum verum [illegible] non [illegible] ex vi iuramenti, sed solum ex [illegible] fidelitatis humanae.

Quod per [illegible] iuramentum per illum Deum, [illegible] 8. [illegible] lib. [illegible].

3 Quid si quis iuraret per haec Euan[illegible] illum non [illegible] Euangeliorum, sed pro[illegible] [illegible]? Respondeo [illegible] verum [illegible] Iuramentum, [illegible] fuit [illegible], dum intendit [illegible] iuraret per vera Euange[illegible] in [illegible] ita iurasse per [illegible], et per ve[illegible] Deum [illegible] cognoscit, [illegible] intendit; si enim [illegible], ut sub [illegible] verum [illegible] imprudentes [illegible] vo[illegible] [illegible] iurassent [illegible] errore de[illegible].

4 [illegible] quaestio frequentis[illegible] [illegible], [illegible] per fidem [illegible] [illegible] palam; [illegible] verè iurare, [illegible] obligantur ad [illegible] tali Iura[illegible] promissum, si doctior [illegible] sciat illud, quia Deum non inuocauit, verum [illegible] fuisse iuramentum?

Respondeo hoc [illegible] nil [illegible] mò a, si is sciat in illis verbis non inuocari Deum, sed solam propriam fi[illegible] dem, vel veritatem humanam, [illegible] hanc [illegible] solam sufficere ad legitimum Iuramentum, obligatio[illegible] [illegible] requisita est, [illegible] verò non iurasse, unde [illegible] [illegible] ad nihil [illegible] vi iuramen[illegible]. Ratio est, quia [illegible] fuit Dei inuocatio. [a]

5 Certum est secundò b, si non ad[illegible] fuit talis error, quo putaret propriam fidem sufficere ad iuramentum, protulit tamen ea verba, non existimans per illa proferri verum Iuramentum, sed [illegible] [illegible] verum proferri, [illegible] quamuis [illegible] Iuramentum, [illegible] ideo ad nihil ex vi ipsius obligari. Ratio est, quia ad verum Iuramentum necessaria est [illegible] verba [illegible], sed oportet positiuè velle iurare, hoc est Deum inuocare, id quod in hac casu supponitur non adesse. [b]

6 Superest [illegible] propositum dubium, si per illa verba [illegible] existima[illegible] [illegible] verum [illegible], an verum efficiat, [illegible], quae[illegible] [illegible] cogitantes, an ad [illegible] coerceantur. Do[illegible] docet absolutè Sanctes, in hoc casu fieri verum Iuramentum, quia [illegible] in[illegible] [illegible] verum Iuramentum [illegible] relatio ad Deum; velle enim efficere verum Iuramentum nihil aliud est, nisi Deum velle inuocare. Si ergo non [illegible] positiuè talem rela[illegible] [illegible] ad Deum, [illegible] ad Deum [illegible], quia verum voluit concipere iuramentum.

7 Sed [illegible] huic doctrinae, nisi [illegible] distinctio, [illegible] non videtur. Si enim [illegible], [illegible] iurare, procedit haec doctrina, quia tunc habet [illegible] Sanctes. At si [illegible] [illegible] credo, [illegible] [illegible], [illegible] per ea verba non effici verum

[a] [illegible]

[b] [illegible]

verum iuramentum, atque adeo, (etiam ex conscientia errante) illud nullam obligationem inducere.

Ratio est, quia, cum hic ex vna parte nesciat, quid sit iurare, nesciet etiam in vero iuramento inuocari Deum; & ex alia parte, per sua verba illum non inuocari; ergo, quamuis ipse velit iurare, non iurabit: quia enim hæc voluntas non dirigitur à præcognitione, qua sciatur, quid sit iurare, verè & efficaciter iuratoria esse non potest. Erit igitur saltem voluntas iurandi, & iurando, homo enim non; verè enim iurare quis libere non potest, nisi ex positiua præcognitione saltem confusa sciat, in vero iuramento inuocari Deum cum de voto c. 12. §. 1. num. 4.

Quid, si quis iuret quidem inuocans, seu putans inuocare Deum; sed nesciat, iuramentum afferre obligationem implendi, obligabiturne illud implere? Respondeo, de hac re me aliquid in cum a Iesu sui de Voto 4. §. 4.

§. II.

Iuramentorum Diuisio.

1 PRima Diuisio. Aliud est assertorium, aliud est promissorium. Assertorium est, in quo iuratur, aliquid ita esse, vel non esse. Promissorium est, in quo iuratur, aliquid esse futurum, vel non futurum.

2 Secunda Diuisio, Contestatiuum, cum quis simpliciter inuocat Dei Testimonium. Vt: *per Deum ita res se habet.* Comminatorium, cum quis alicui poenam inuocat. Vt: *per Deum te puniam.* Execratorium, cum nos ipsos, vel rem nobis caram Diuinæ vltioni subijcimus, si verum non sit, quod asserimus. Vt: *Deus me destruat vel filius meus moriatur, si hoc verum est.*

3 Tertia. Iudiciale, & extraiudiciale. Illud certa quadam forma, & ipso coram Iudice, vel Notario exhibetur. Hoc, sine certa forma inter priuatos. Rursus: simplex & solemne. Hoc constat certa forma, accompagnaturque a publica potestate; illud non item.

4 Quarta. Absolutum seu purum; conditionatum, & pœnale v. g. *Iuro, me hos fallere. Iuro, me hos falleram si hoc verum. Iuro, me hos falleram sub pœna soluendi centum, vel &c.* Primum ex his est iuramentum absolutum, Secundum conditionale, Tertium pœnale.

5 Quinta. Aliud est iuramentum in quo explicitè inuocatur Deus, vel Diuina: Vt, *per Deum, per Christum, per Crucem, per Sanctos.* Aliud in quo implicitè, seu tacitè, vt cum iuratur per creaturas, in quibus elucet Deus vt mox §. sequenti declarabitur.

6 Tacitè item inuocatur Deus, quando quis rogatus aliud tamen v. g. Gracum, vel Latinum, vel Iuro, ipse illa tamen, item si interrogatus, vt iurare velit, ipse vel respondeat: volo, vel quid simile. Rursus si se subscribat scriptura in ea dicta supra §. 1. num. 3. prætereà, si dicat *Iuro,* vel simile verbum in eo loco, & circumstantijs, vbi intelligatur, per illud verbum inuocari Deum, sese concipi iuramentum.

Dico (in eo loco &c.) quia ex se verbum, *Iuro,* cum abstrahat ab inuocatione Dei, & Creaturæ, & à Iuramento vero ac ficto, Iuramentum ex se non continet. His, inquam, modis tacitè inuocatur Deus, secus iuramenta non essent.

7 Sexta. Ratione adiunctæ blasphemiæ; id quod quatuor contingere potest modis. Primò, si iuretur per creaturam, tamquam habentem diuinitatem, Vt: *Iuro per Iunam, &c.* Hæc adiectum, si per creaturam, ac si esset Sanctus, iuretur, Vt: *per Lutherum, Mahometum,* Damnatum; honorantem enim, dum inuocatur, à vt testes veritatis. Secundò si abnegatio fiat, Vt: *Abnego Deum, vel Baptismum, vel Sanctos, si ita non est.* Tertiò, si Deus vel Sancti pœnæ subijciantur, Vt: *puniat Deus, vel Sanctus Petrus, si ita non est.* Quartò, si iuretur per membra obscœna Dei, vel Sanctorum &c.

b Azor. l. 1. c. 31.

An Iuramenta praedicta sint eiusdem speciei.

Remissivè.

8 Praeter Iuramentum blasphemum, de quo clarè apparet, esse adiunctam aliam speciem, caetera sunt eiusdem speciei, nisi omnia periura ex defectu veritatis, abstrahendo ab alio scelere, quod adiungi posset, eiusdem sunt rationis, nec necessariò in confessione distinguenda, ut alibi a dictum est satis.

a [illegible]

§. III.

Norma cognoscendi, quodnam sit verum Iuramentum.

1 Operaepretium est nostrâ interesse cognoscere, verumne fuerit Iuramentum, quod quis fecit: Quare haec regula dari solet. Si Deus vel Divina invocentur in testes, etiam sine consuetis taliter iurandi verbis, [illegible]. Si verò invocentur creaturae nominatae, tunc demum erit Iuramentum, quando illae ad Deum referuntur.

b [illegible]

Hanc posteriorem partem regulae sic exigit explicandam Sanchez b: Quando iuratur per creaturas, quasi creaturae sint futurae testes infallibiles veritatis, est clarè blasphemia; si quidem nullus praeter Deum infallibilitatem testimonij participat. Quando verò per easdem iuratur, sistendo in ipsis, adhibendo tanquam fallibiles testes, Iuramentum non est, quia tum Deus non invocatur. Quando denique in ipsis non sistitur, sed in testes adhibentur, ut aliquid, in quo Deus in Iis relucet, tunc verè erit verum iuramentum.

2 Sed maior iterum difficultas, ex qua ratione in ipsis non sistitur [illegible] haec regula. Quoties iuratur per creaturam, quae aliquam insignem habet dignitatem à Deo, & in qua [illegible] peculiari quadam ratione relucet [illegible] Dei vel [illegible], tunc sit iurandum ad Deum, [illegible] verum iuramentum, secus non ita. Quo-

Blasphemiam, si iures per barbam, per capillos, per [illegible], per aerem, per ignem, per vitam tuam, militiam nominando, per fidem tuam nobilitatis, vel boni viri &c. iuras per res, in quibus peculiari modo non relucet Deus, ideo iuramenta vera non emittis; contrà, si iures per Evangelium, per Baptismum, per Sacramenta, per Sanctissimam Virginem, per Crucem Sanctam, &c. iuras per res, in quibus Deus eiusque Sanctitas relucet, ideo vera committis iuramenta. Huc reducitur, si creaturis addas in obliquo Deum, ut per regnum Dei, per hanc Dei crucem &c. illa enim explicita Dei nomenclatura, ipsum invocari probat.

3 Advertere tamen ex alio capite accidere posse, ut non sit iuramentum, etiamsi Deum, vel Divina proferas, nimirum, quia illa non invocando, sed enuntiando, vel alia simili ratione à iuramento aliena compellas v.g. si sic dicas: *O Corpus Dei, ô Fidelis Dei cum tali homine; Hoc quod dico est Evangelium; tam verum Deus ita est; Deum scio; Deus videt ita esse: Maledictus sit [illegible] quod habeo: Tot Angeli me associant, quot [illegible] habeo: Sum Christianus; sum Sacerdos; sum Religiosus &c.* si inquam sic [illegible] illas, quia solam enuntias, te esse contra illum iratum, tuum dictum esse verum instar (non quidem aequè) Evangelij, te esse coram Deo, [illegible] esse maledictum, Angelos te esse associandos, te esse Christianum, &c.

4 Verùm enimverò alia subemergit [illegible] difficultas; nam plura esse iurantur iuramenta, quae, an referantur ad Deum, valdè dubitatur. Ut; *si iuras per Animam meam, per Conscientiam, per Fidem, per Caelum, per Vitam meam, vel mei Patris; [illegible], ut ita res sit,* dubitandum est, an haec ad Deum referantur, quare investigandum erit, an praedicta vera sint Iuramenta. Rursus, quia incertum non raro est, an etiam illa verba, quae Deum, vel Divina manifestè continent, invocent Deum, an solùm eo modo, quo dixi num. 3. enuntient, idcirco dubia etiam erunt iuramenta v.g. si dicas *non credo in Deum, si ita non est,* non constat.

ffat, an solum contestatione, an etiam invocatiuè appellare Deum, vt Testis. Simile est, etiam illud [illegible] Dio [illegible] [illegible].

5 Hinc ergo statuitur [illegible] Doctores a in permultis iuramentorum formulis, quae videntur, quae verè iuramenta, quae verè non [illegible] iudicanda. Cum autem ex formulis pendeat [illegible] iuxta varias regionum [illegible] consuetudines, [illegible] eorum catalogum exhibere, cum [illegible] translationem [illegible] dilucidam in tanta varietate formularum exhibere nequaquam possent. Nos igitur hanc regulam efformemus.

[illegible] a Pe- [illegible]

6 Per quaecunque verba etiam perspicuè Deum continentia, multo magis dubiè, emittatur iuramentum, est omnino & semper in foro conscientiae ad intentionem iurantis attendendum, si velimus deprehendere, an verè iuratum sit. Vel enim (quaecunque tandem verba proferantur) intendit quis per ea verba [illegible] invocare Deum, vel secundo positiuè non invocare. Vel tertiò, (sive quia non adverterit, sive quia nesciit) praescindit ab eiusmodi invocatione, hoc est, nec intendit, nec non intendit invocare. Partitio videtur adaequata, continet enim contradictoria, & praecisionem ab ipsis. Tum si primum, certo erit iuramentum, vt ex se patet: si secundum, certò iuramentum non erit, vt fatentur communiter Doctores b; licèt enim ego dicam Iuro per Deum, si nolim per haec verba Deum vt testem [illegible] implorare, [illegible] non implorabo, nisi verbo materialiter. Etenim si Psittacus à Magistro edoctus eadem verba proferret; Certè in Sicilia ignobiles Viri non [illegible] verbo (per Dio) iurant, quia tamen dicat, eos ignobiles verè iurare, [illegible] quid significet illud (per Dio) videntur autem ex sua notione significare, per Deum. Denique si tertium, certè non iuramentum non erit, quia non invocat Deum. Cum enim hic abstrahat ab invocatione, clarè apparet, invocationem non exhibere.

[illegible] b [illegible]

7 Dices, at tacitè invocat, si verba iuramenti materialiter [illegible] protulerit. Respondeo, id omnino negari. aliud enim est tacitè invocare Deum, aliud materialiter solùm [illegible] proferre verba iuramenti. In primo modo est explicita invocatio, quia licet non expressè, ipse tamen Deus imploratur, de quo est dictum est n. 2. num. 7. at in posteriori, ne tacita quidem invocatio intervenit, quia nullo modo imploratur Deus.

8 Dices secundo, At sic decipitur [illegible], qui à te iuramentum exposcit, si, dum verba iuramenti [illegible] intelligendo, is petit, tu, aliud mente intelligendo, verè non iures. Respondeo, verè hunc in foro conscientiae non iurare, quia non invocatur Deus, constat esse; caeterum, an liceat propter [illegible] decipere, quem tunc decipis, sic aequivocare, alia quaestio est, de qua suo loco [illegible] c [illegible]

9 Dixi autem (in foro conscientiae) nam in foro externo, si verba continentia citra iuramentum protulisti, teneris [illegible] iuramenti praestandi, [illegible] ab omni obligatione, si tua verba illud certò non [illegible]: Quod si dubium sit, [illegible] d [illegible]

10 Imò verò, per Confessarium in foro interno hoc debet esse praxis, [illegible] quis, [illegible] mendacio [illegible], per animam, per conscientiam, per [illegible], &c. ne condemnet illum Confessarius de periurio sine alio examine, sed iuxta doctrinam datam interroget poenitentem, An ipse per ea verba intenderit iurare, vel invocare Deum, vel se iuxta consuetudinem graviter obligare (id enim esset implicitè verum [illegible] iuramentum) vel quid simile, si habeat, vel dicat, se ab his praescindisse, non erit Po[illegible] [illegible]; Visum tamen [illegible], quando [illegible] consuetudinis se iurasse per Deum, per Sanctissimam Virginem, per [illegible] similia clare ad Deum relata, vel si sint viri culti, dicant se mendaces cum iuramento fuisse, [illegible] exigendum non amplius esse an intenderint Deum invocare, sufficiens sit plane [illegible], scilicet saltem in confuso, [illegible]

[illegible] Testimonium; [illegible] hanc verè [illegible] esse, [illegible] 1. [illegible]

§. IV.

De conditionibus Iuramenti.

1 TRes conditiones habere oportet Iuramentum, quas Hieremias [illegible] appellant Doctores, Veritatem, Iustitiam, Iudicium.

Veritas.

Veritas in eo consistit, vt iurans [illegible], quantum humanè fieri potest, verum esse, quod iuramento affirmat, siue rem praesentem affirmet, siue praeteritam, siue futuram, v. g. si iuret, Petrum heri [illegible] dedisse, nunc velle dare, cras daturum; debet scire moraliter sic rem ita esse & fore. Veritas [illegible] in ipsa obiecto, [illegible] materialiter, [illegible] formaliter ex ipso animo iurantis; contingit enim saepe, [illegible] ea esse, [illegible] & facta sufficienti diligentia [illegible] veritatem, deliberatè iurat, [illegible] quia [illegible] Veritas. [illegible] (deliberatè) [illegible] à mortali, & perfecta deliberatione [illegible] est venialis, [illegible] actibus humanis.

2 [illegible] non solum iuramentum [illegible] esse de re futura, sed [illegible] esse de eadem re [illegible] a. Id quod [illegible] quis nihil [illegible] esse [illegible] facere solitus [illegible] assereret, non promitteret. Pari modo [illegible] largitionem, sine promissione, sed sub simplici proposito, [illegible] nunc certum [illegible] mea [illegible] voluntate [illegible] largiendi, quo pacto est merum [illegible] assertorium, [illegible] largiendi, tunc

[illegible] esset promissorium.

3 Petes, qui sic per iuramentum assertorium [illegible] eandem [illegible], siue si iurasset per promissorium? Respondeo, [illegible] obligari, siue res sub rigorosa obligatione iurata sit, siue solum sub simplici proposito. Et huius rei ratio est, quia iuramentum in ratione iuramenti etiam praescindendo à promissione semper [illegible] per [illegible] cadit, quare si Dei [illegible] ad illius rei executionem (cum [illegible] Deus in testem sit adductus) iurantem astringit.

4 Petes denique, An defectus Veritatis sit specie moralis diuersus in iuramento assertorio ab eo, qui est in promissorio? Respondeo videri diuersum; ibi enim inuocatur Deus vt testis veritatis, hic vt fideiussor promissionis. Debet ergo debet poenitens explicare in Confessione, an peccatum fuerit iuramento assertorio, an promissorio; ad quam tamen illud [illegible] non astringimur. Respondeo, nec [illegible] abstrahendo [illegible] vel alio peccato, quod [illegible] possit [illegible] probabili, quia [illegible] iuramentum qua tale est, resoluatur tandem in inuocationem diuini testimonij, quod [illegible]. Dico (ex sententia probabili) [illegible] Castropalaum [illegible] citato contrà sentire, quem, si placet, lege.

b [illegible]

c [illegible]

Iustitia.

5 Iustitia d in eo consistit, vt id, quod iuratur, honestè, & sine peccato, iuretur; hic enim Iustitia non sumitur [illegible] pro virtute reddendi vnicuique suum, sed [illegible] illud, [illegible] iustitiam. Qui [illegible] v. g. [illegible] iuramento, dicens, [illegible] per Deum, [illegible] esse [illegible], iuramentum [illegible] Confessori specialiter (praeter [illegible] aperiendam) [illegible] & [illegible] specialis culpae est, quia [illegible] Dei testimonium [illegible] ad [illegible] agendum, praesumptio est. Et

d [illegible]

iurantis

irreuerentia contra Deum.

Quare etiamsi ille aduliter esset [illegible] ... vnde iuramento non deficeret veritas, atque adeo illud propriè periurium non esset, quia [illegible] veritate à Doctoribus illud ... deficit Veritatis tamen esset [illegible], quod ab ipsdem appellatur [illegible], quia in illo [illegible] adducitur Deus ad iniquam actionem [illegible], nempe in casu dictum confirmandam ... Quid [illegible], ad proximum [illegible]. Quod si iniqua actio sit solum venialis v.g. [illegible] per Deum, hoc mendacio officioso [illegible] hoc enim [illegible] venialis est.

a Castrop. ... Respondeo, fore [illegible] iuramentum veniale [illegible]. Ratio est, quia [illegible] gratia est [illegible] Deum adducere [illegible] medium ad iniquè mortaliter agendum: ita leuiter ad leuiter.

6 Atque ex hoc tamen [illegible] [illegible] v.g. vel velle [illegible] inimicum occidere &c. deinde hoc cum iuramento [illegible], [illegible] credatur, [illegible] quidem [illegible] gloriationem, [illegible] non à temeritate [illegible], sed non à [illegible] ex defectu iustitiæ. Ratio est, quia in hoc casu [illegible] non assumitur, vt medium ad peccandum, [illegible] ad [illegible] peccandum, [illegible] vocatur Deus vt testis se peccati, sed [illegible] vocatur vt testis Veritatis, ad [illegible] credulitatem in [illegible] [illegible], quæ credulitas [illegible] sit [illegible] peccatum, iuramentum non assumitur vt medium ad peccandum.

b [illegible] ...

Iudicium.

7 Iudicium consistit in eo, vt [illegible] causa sit necessaria, siue vtilis, quod [illegible] ad [illegible] irreuerenter erit Deum [illegible], si nulla causa rationabilis [illegible] ad [illegible] testimonium interponendum accederet. Hoc autem conditionis defectum est ex se venialis, [illegible] posita Veritate, & Iustitia non [illegible] grauis Deo irreuerentia per solum [illegible] defectum ex se, [illegible] grauis negligentia, vnde non [illegible] legitime ne-

c Dell. [illegible]

cessaria ad [illegible], et [illegible] mortale ob periculum grauis [illegible], vel iniquè iurandi.

§ V.

De consuetudine iurandi.

1 TRiplex potest esse [illegible] consuetudo, Prima iurandi [illegible]. Secunda male, vel falso iurandi [illegible]. Tertia iurandi male, vel falso [illegible].

Quo ad primum, certum est, consuetudinem non, [illegible] iuramento [illegible] ad [illegible] mortalem, quia consuetudo ad aliquem actum non potest, illi [illegible] actus grauitatem, vel leuitatem [illegible]. De Secundo, & Tertio satis [illegible] alibi [illegible] hic [illegible] [illegible] clarius. An qui [illegible] consuetudine male iurandi laborat, peccet mortaliter, quoties illius [illegible] [illegible] [illegible], illamque [illegible] [illegible] peccet, [illegible] peccato numero [illegible] falso peteret. Affirmatiuam [illegible] docet Castropalaus his verbis. [illegible] [illegible] ... [illegible] ... Petrus de Ledesma, Sanchez, [illegible] [illegible] ... [illegible] ... Hæc ille.

d [illegible]

e [illegible]

2 Sed videntur huic doctrinæ [illegible] [illegible] illi, qui [illegible] docent, [illegible] peccatis [illegible] non esse necessario specialiter confitendam [illegible] ipsa peccata, [illegible] [illegible] Vasquez [illegible] habet. [illegible] ...

f [illegible]

[illegible] *confessione nisi quando* [illegible] *peccandi* [illegible] *semper* [illegible] *peccandi* [illegible] *fuisse* [illegible] *habe* [illegible] *nisi de confessione* [illegible] *correptione*. Vides [illegible] [illegible] esse [illegible] [illegible] semper esset occasio [illegible] peccatum committendi semper esset. Audi [illegible] [illegible] *aliud esse habere* [illegible] *consuetudinem peccandi, aliud occasionem*, [illegible] *Suarez*, *Suarez*, *&* [illegible] *Doctores*.

[illegible] Sanctes, non ergo constat Castropalai argumentatio: est consuetudo peccandi, ergo est peccandi occasio, [illegible] hæc duo, scilicet consuetudo, & occasio quid diversum. Idem [illegible] Sanctes & firmam opinionem concedentem absolutionem assueto peccare, [illegible] [illegible] ad solutionem argumenti Castropalai (*quæ* [illegible]) [illegible] *& proponat* [illegible] *absolutionem* [illegible] *peccati* [illegible] Sanctes.

[illegible] respondeo directè ad rationem Castropalai, & aliorum, qui sententiam eius [illegible] distinguendo [illegible] *peccandi* [illegible] peccandi extrinseca, qualis est [illegible] consuetudinem, [illegible] peccatis, & [illegible] est voluntariè assumpta & retenta, ergo est [illegible] vel verè non voluntariè assumpta, & [illegible] [illegible] clarius explicabitur, concedo. Quoniam autem [illegible] [illegible] modo tenetur [illegible] [illegible] peccatur, [illegible] Hinc [illegible] à [illegible] tollenda [illegible] quam quis vitare [illegible] v.g. fratrem [illegible] [illegible] in eadem [illegible] [illegible] habi[illegible] [illegible] causa peccandi, quia [illegible] occasio (quamvis [illegible])

non est voluntariè assumpta: At in casu nostro, præterquamquod [illegible] in ipsa [illegible], est etiam non voluntariè assumpta, ergo &c. Minor probatur, quia, qui [illegible] in culpas, non advertit, unde nec deliberatè vult habitum ex illa consuetudine peccandi contingentem, ergo non [illegible] [illegible], nec directè, nec indirectè talem habitum recipit, retinetque; ad [illegible] enim voluntarium advertentia requiritur, ut supra diximus. Quod si [illegible] habitum v.g. peccandi [illegible] & expressè [illegible] quis vellet, ut maiorem facilitatem haberet in peccando, (quod certè rarum esse [illegible]) modo, certè [illegible], peccato peccaret, non [illegible] etiam si [illegible] non peccaret, at nos de tanto crimine hic non disputamus, sed de eo solum, quem [illegible] non curat, sed negativè se habet, ac [illegible] Præterea, esto adsit [illegible] obligatio extirpandi dictum habitum, (qui certè non est ex se peccatum, sed effectus peccati præteriti) ex eo quia est causa facilitandi peccata sequentia, tamen [illegible] obligatio est [illegible] in ipsa obligatione [illegible] non peccandi, & cum illa moraliter confunditur, [illegible] [illegible] in moralibus est [illegible] [illegible] agendum, ut [illegible] una ex his obligationibus, indicetur ab alia, [illegible] è contra indicatur illa extensa & voluntariè assumpta de consulibus.

[illegible] Confirmatur; quia fragilitas, [illegible] [illegible] in peccando sunt occasiones, & causæ, propter quas homo peccat, sed, quia [illegible], nec voluntariè per actum positivum [illegible] non [illegible] novum peccatum in eo, qui remedia se corroborandi, ac fragilitatem, [illegible] tollendi, Ieiunia v.g. Orationes, Sacramenta, [illegible] frequentando, non assumit; & tamen sic argumentari quasi per eadem verba Castropalai, quis posset. Fragilitas est causa sæpe peccandi, fornicandi &c. ergo, qui illam non procurat expellere, censetur velle peccatum, fornicationem, &c. quo certè argumentandi modo nullus adhuc usus est.

8 Stat igitur, primam negligentiam non extirpandi dictam consuetudinem non esse iuramentorum peccatum, nisi quando expresso actu haberi seu tacite (quod rarissimum est, vt dixi) ea intenditur: licet ad illam pœnitens per loquibus excellendam pertinentes, exhortari atque vrgere, ne dicam cogere, Confessarius omnino debeat.

§. VI.

Iuramentum exigere à periuraturo, vel iuraturo per falsos Deos.

1 CVm iusta, & proportionata causa non sit aliud peccatum, sicuti à non parato id exigere; est peccatum, sive à non parato id exigere, sive à parato sine causa, ab vtroque si sine causa exigitur, & quidem ex genere suo mortale; idemque propter paritatem rationis est in iuramento promissorio: & si illud ab eo petas, qui credatur promissa non observaturus. Ratio posterioris dicti est, quia sic inducitur proximus ad peccatum. Ratio prioris est, quia iusta causa excusat à culpa, quando ab alio exposcimus opus ex se indifferens, licet sciamus cum peccato illud opus esse faciendum: nam propterea non debes poscere, vt Infidelis iuret per Deos falsos, vel vt Fidelis iuret falsò seu temerè, sed absolutè vt iuret. Nonnulli c indicant esse tantum peccatum veniale exigere sine causa iuramentum ab Infideli parato, quia probabile est ex multis, non esse nisi veniale petere ab viurario mutuum sine causa, sed certè probabilius d est, quod diximus, licet & hoc sit etiam probabile.

2 Hinc Iudex ratione Officij, hinc priuatus ratione sui iuris tuendi, vel exposcendi, hinc Imperator ratione fœderis firmandi possunt ab ijs petere iuramentum, qui perpetrant iuraturi per ipsorum malitiam e probabiliter credentur. Dico, probabiliter, si enim solum sub dubio, etiam sine causa petere ex omnium sententia possunt, siquidem in dubio, alterum velle peierare, non est præsumendum.

3 Sed, quid, si quis inducat ad iurandum falsum, quod ipse putat verum, ipse vero inducens sciat esse falsum? Respondeo hunc mortaliter peccare, vt Deo revera iniuria fiat, quatenus iurans propter bonam fidem excusatur.

4 In quibusdam Ciuitatibus sunt quidam Clerici, qui Ciuibus non verè ascripti, quanquam diu ibidem pro commodum domicilij ministerium suum commorati, dici solebant. Tunc ergo, qui à tenera vel etiam in quaestionem ex his Ciuitatibus electus, credebatur à pluribus naturalis Ciuis, à pluribus autem incola, exigebat, eos, qui verum sciebant, negligere, qui autem sibi fauere possent, in testimonium de eorum scientia adducere. verum, an id fieri à se posset, quantum ad iuramentum pertinebat, à me peramicè sciscitatus est, nam quantum ad cætera, quæ constare non posse contra iustitiam (vel aliud certè contra iustitiam, si quidem intendebatur præsentiam, si quidem contra naturalibus) sibi aliunde persuadebat quamdam compensationem asserebat: cumque ego negatiuè respondissem, ac mod. aliam doctrinam attendissem, noluit acquiescere, asserens in hoc casu non peccare, se, asserens in hoc casu non peccatum amicos, qui verum se iurare putabant, non ipsum, quia nihil ipse iurabat. vnde ergo peccati ratio, deduci posset? Dico ergo esse inductionem ad aliud iuramentum, licet saltem materialiter falsum.

5 Illustrant id exemplis, illud à de Lugo: f Fac enim fratrem eiusdem esse, quem tu inducas ad commouendas graues contra commentum partes ex compromisso, certè non peccabit, etiam, et in peccatum eum incides, qui inducens fratre tuum eum esse non veraciter peti, fac te commouere infantem ad blasphemandum Deum, vel conculcandam sacram Imaginem. Infans, propter infirmam mentem, non delinquit; quis autem te excusaret culpabiliter, dum adoretur, verba illa, & facta esse blasphema, ea in re & animam infantis malum? Sic etiam sensum petere, hac non esse dicta falsum, si causa sine

[illegible] ad laborandum compellis, [illegible] [illegible] de præcepti [illegible] Hæc & simi- lia, quæ [illegible] à Doctoribus [illegible] quæstione, An sint [illegible] à lege, [illegible] à lege non [illegible] liceat [illegible] præcepta legem, [illegible] ami- [illegible] appareat; [illegible] [illegible] dedit.

2 Nec mihi [illegible], Petrum Hurtadum, [illegible] Dianæ, & Tamburini [illegible] esse probabile, non esse cul- [illegible] inducere [illegible] ad iurandum [illegible] [illegible] sed [illegible], Ioan- nem de Lugo [illegible] eiusmodi, Hurtadi sententiam apparenter solum [illegible].

3 Verùm, [illegible] post ali- quod [illegible] [illegible] eandem [illegible] & exempla [illegible] [illegible] mei. Ille enim [illegible] ad [illegible] Pauli, [illegible] ad blasphe- mandum, [illegible] ad laborandum [illegible] [illegible] actiones esse ma- terialiter [illegible] [illegible] illam [illegible], [illegible], nec velle [illegible] considere potest. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] Religionis, [illegible], quod sine [illegible] esse [illegible], [illegible] est Re- ligionis. [illegible] [illegible], qui ad illud iuramentum [illegible] indu- [illegible], quod [illegible] formale, [illegible], non [illegible], si ad illas [illegible] [illegible] peccatum potest. [illegible], sed [illegible] [illegible] in [illegible] probabilia [illegible] hoc modo explicata sen- tentia.

✠

[illegible] in Iurad.

CAPVT SECVNDVM.

De Iuramento Asser- torio.

EX omnibus supradictis distin- ctionibus Iuramenti, Assertorium, Promissorium, Iudiciale pro- pria (ut excipiar in sequenti- bus) indigent tractatione: ceteris [illegible] à [illegible] dictis, & dicendis opportunis, [illegible] est, explicationem [illegible].

§. I.

De Veritate Requisita in Iuramento Assertorio.

1 NE sit periurium, certum te mora- liter esse oportet de Veritate, [illegible]. Quare, si de illa dubitans, vel non facta sufficienti ad veritatem in- dagandam, diligentia tamen eam ut certam iuras, moraliter peccas; quia [illegible] iurare falsum, ut ex [illegible] constat. Illud contingere potest, [illegible] in quidem adhibueris in inquirendo [illegible], sed [illegible] defeceris: [illegible] ad [illegible] negligentia, levis erit & culpa.

Sed in quo consistit ea certitudo [illegible] Dico, cum ea possit considerari vel ex parte Iurantis, vel ex parte rei iuratæ, facilius explicari, si de his separa- tim breviter disputemus.

Certitudo ex parte rei iuratæ.

2 Id sufficienter habetur, si res, de qua præstatur Iuramentum, secundum modum, & [illegible] hominum [illegible], sic se habeat, ut profertur v. g. si [illegible] iuret, se [illegible] hoc mane comedisse, se vidisse [illegible] lacteum, se scire Petrum esse iracundum, &c. non est necesse, ut [illegible] fuerit [illegible], [illegible] lacteam: Pe-

[illegible] momento [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ad [illegible] candelam accedere, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : id enim est moraliter iurare, [illegible] [illegible] &c.

Hinc non est condemnandus Parochus, si [illegible] suam Clericum [illegible], [illegible] Ecclesiam, [illegible] men per maiorem [illegible] anni partem Diuini Officij [illegible] : id enim est moraliter toto anno frequentasse, [illegible] de Scholasticis, si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] suas scholas simili modo frequentasse, [illegible], nisi forte [illegible] [illegible], vel Ecclesiae constitutionem [illegible] [illegible] [illegible]; tunc enim non [illegible] de re morali, sed de re, prout [illegible] [illegible], iurandum est.

3 [illegible] [illegible] Sacerdotem iurare [illegible], [illegible] Parochia, per [illegible] [illegible] Confessionibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Episcopi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] id [illegible] ([illegible] [illegible] [illegible]) [illegible] iuxta Concilium Tridentinum [illegible] [illegible] hanc [illegible] non [illegible] facile fulminandam [illegible] [illegible]) [illegible] autem ex praedicta [illegible] [illegible], quod licet per aliquam [illegible] [illegible], moraliter tamen semper [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. An [illegible] permittit ab [illegible] [illegible]. [illegible], [illegible], quia [illegible] [illegible] Sacerdos [illegible] non habere, sicut a in simili [illegible] [illegible] fuisset a processionibus, vel ex eo quod [illegible] illa ([illegible] [illegible]) ex modo [illegible], [illegible] [illegible] acceptatione [illegible] Episcoporum, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] esse iudicatum. Quod si in alia, & non in Ecclesia Parochiali, Confessiones audisset, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per aequivalens, [illegible] : multo [illegible] [illegible] si id fecisset in sua Ecclesia, cui [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] est Episcopus praeiudicare voluisse.

a [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 13 [illegible] [illegible]

4 Ad moralem [illegible] certitudinem ex parte rei [illegible] pertinet [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], a [illegible] infinito amore se diligi, [illegible] esse [illegible] [illegible] &c. [illegible] [illegible] veritate sua carere. [illegible] [illegible], [illegible] est, [illegible], [illegible] [illegible], aliquo tandem modo excedere : id [illegible] est, praedicta esse talia humano more & moraliter.

5 Atque hinc, ut semel dicam, [illegible] etiam habent in iuramento [illegible] [illegible], ut si ulli promittam [illegible] [illegible] [illegible], si [illegible] [illegible] filium [illegible], [illegible] [illegible], vel caput [illegible], si [illegible] [illegible], ut [illegible] aliam [illegible] [illegible] si [illegible] non [illegible] ex [illegible] &c. Ad [illegible] enim [illegible] [illegible] [illegible] est extraordinaria quaedam [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] haec [illegible] per [illegible] verba intelligantur.

Certitudo moralis ex parte iurantis.

6 Haec [illegible] adest ex [illegible] b [illegible] iurans, [illegible] [illegible], rem se habere, [illegible] prudenter [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sive certa, verisimili, aut probabili.

b [illegible]

Profecto illud (verisimili, aut probabili) explicatione indiget, licet enim ad prudenter & sine peccato [illegible] [illegible] sit probabilitas [illegible] [illegible] : [illegible] ad iurandum non quaelibet probabilitas, sed ea, quae ad certitudinem moralem [illegible] [illegible], necessaria est. Explico, Probabile est v. g. Sacerdotem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] celebrare, hoc mane celebrasse : possem ergo sine culpa mendacij & prudenter affirmare, eum hoc Sacrificium hoc mane obtulisse ; at non possum id ipsum iurare, quia licet probabile sit, non est tamen certum ; quod si accedat [illegible] [illegible] viri fide digni, qui mihi [illegible] fit, vidisse illum Sacerdotem hoc mane celebrantem, possem iurare, quia [illegible] testimonium facit rem moralem, & [illegible]

[illegible]

[illegible] certam. Rem autem huius [illegible] [illegible], quia ad prudenter operandum [illegible] est certitudo, quam [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] certitudine, quae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dei [illegible]; id quod [illegible] [illegible] quamlibet probabi[illegible] debere [illegible].

9 Illud adverte in iudiciis, & in con[illegible] non satis a esse certitudinem [illegible] ex auditu [illegible] [illegible] fide dignissimi, quia [illegible] non [illegible] (& qui[illegible] legitima potestate, cui ex vi [illegible] legalis, saltem posito quod testi[illegible] respondere cum veritate debet) [illegible], certitudo ex audi[illegible] [illegible] probabi[illegible], sed ex certa scientia, quae facit [illegible] (communiter) [illegible] pecu[illegible] [illegible] v. g. vel vitae & [illegible] vel similium, [illegible] non intenditur a Iudice certitudo de [illegible], satis est b certitudo moralis ex auditu, si eiusdem [illegible], & [illegible] [illegible].

a [illegible]

b [illegible]

10 Atque ex his vide [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Haec ille. Quae sola [illegible] d & nil amplius, si [illegible].

c [illegible]

d De Lugo [illegible]

8 Quidam multa fide dignos testi[illegible] [illegible] pro credito nullo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] credi[illegible] apud Iudicem [illegible], & sine [illegible] ad [illegible] legitime [illegible] [illegible] [illegible] possent fidem [illegible] [illegible] illi credituro, & testi[illegible] deponere de certa [illegible].

10 Respondeo [illegible], tametsi [illegible] integram [illegible] propter [illegible] debitum, [illegible] contra debitam [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] certum de scientia [illegible] [illegible]; Iudice enim, ut [illegible], non [illegible], an quid quis [illegible] [illegible] certitudine morali, sed [illegible] scientiae, quam tamen non [illegible] dicit testes, habet vero ipse [illegible]. Quare nisi ad Iudicis [illegible] [illegible], omnia humana iudicia [illegible]. Hanc autem [illegible] legitime habet Iudex ad bonum publicum, cui ex iustitia legali cedere debet quaecumque peculiaris utilitas. Unde, in hoc casu, ubi legitime iam procedit Iudex [illegible] legitime procederet, [illegible] posse [illegible] aequivocare, dicetur infra [illegible] c. 4. § 3.

11 Iam vero alia non multo post [illegible] [illegible] difficultas. Boni illi viri, [illegible] [illegible] causae, testimonium [illegible] [illegible] fecerunt, quo facto, creditor [illegible] suam facile obtinuit, ad quid ergo [illegible]?

12 Respondeo, si bona fide fecerunt, [illegible], quia sic non peccassent Theo[illegible], atque adeo ex probabili sententia ad nullam [illegible] (cum haec [illegible] culpam sequi debeat) essent condem[illegible]. At vero cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], res difficultate non caret. [illegible] [illegible] ad restitutionem non teneri e & ratio [illegible] [illegible] contra fidelitatem Iudici [illegible], bonoque publico debitam, non tamen peccaverunt contra iustitiam commutativam, quia vere pecunia debebatur, idque ipsi [illegible], [illegible] [illegible]. Cum ergo ad pruden[illegible] operandum, vel non operandum [illegible] [illegible] probabilitas, [illegible] [illegible] [illegible] moralis, pro [illegible] non [illegible] compellendi.

13 Petes, an eadem certitudo moralis requiratur in iuramento [illegible]. Respondeo eadem, [illegible] f [illegible] tale iuramentum sit verum, [illegible] scilicet Dei, veritatem [illegible], ac [illegible]

e De Lugo [illegible]

f [illegible]

[illegible]

[illegible] fictum continere, propter aequalem rationem, debet.

CAPVT TERTIVM.

De Iuramento promissorio.

§. I.

De veritate Requisita in Iuramento promissorio.

IVramentum promissorium cum veritatem de praesenti habere debeat, consequenterque in hoc cum assertorio requiris, vt is, qui illud affert, animum habeat adimplendi, quod promittit; sicuti peccare vero periurio, omnis clarum ex dictis est. Vnde controuersia apud Doctores non est, an rem etiam leuissimam cum animo non implendi per iuramentum promittere, peccatum sit mortale, est enim certe peccatum mortale, vt supra vidimus: Controuersia quidem est, an sub mortali illam rem leuem adimplere is, qui iurauit, obligetur, sed de hoc mox §. 3. num. 4.

Quid si quis promittat, se commissurum peccatum mortale? quid si veniale? quid si rem contra Christi consilia? de his agam mox §. 4.

§. II.

De Iuramento promissorio doloso.

ILlicitum an sit hoc iuramentum, est primo quaerendum, mox, an ex illo aliqua nascatur obligatio. Et quidem tribus modis potest in illo dolus intercedere. Primò, si iuretur sine animo implendi. Secundò, si sine animo iurandi. Tertiò, si sine animo se obligandi seu (quod in idem videtur recidere) sine animo promittendi.

De illicito vsu Iuramenti dolosi promissorij.

1 CErtum est Primò, iurare a sine animo implendi esse mortale, patet ex dictis. Certum est Secundò, iurare sine animo iurandi, sine re [illegible] [illegible], vel iurare verbis [illegible] [illegible] esse illicitum sine causa, licitum esse cum causa, iuxta ea, quae diximus c. 1. §. 1. & 3 quae sunt [illegible], quia quantum ad hoc eadem est ratio Assertorij, & Promissorij. Illud est aduertendum facilius ex hoc capite in promissorio mortaliter peccari posse, quam in assertorio: quia in promissorio aliquid semper promittitur, vnde facilius potest proximi damnum intercedere, quo notabili accedente, mortalem peccabitur.

2 Verum ergo superest, an sit licitum iurare sine animo promittendi, vel sine animo se obligandi, semper autem praescindendo à damno proximi, propter hoc enim peccari contra iustitiam, omnis saepe dictum est.

3 Praemitto, tripliciter, quantum spectat ad nos, posse quempiam iurare sine animo promittendi, seu sine se obligandi. Primò, sine animo promittendi sub obligatione promissionis ex vi fidelitatis debitae ei homini, cui sit promissio. Secundò, sine animo promittendi sub obligatione iuramenti ex vi Religionis, licet cum animo dictae humanae promissionis. Tertiò, sine animo promittendi absolutè, hoc est, quia quis nullo modo vult promittere, nec scilicet coram Deo, nec, vt ita dicam, coram homine, & ideo, nec cum obligatione promissionis, nec cum obligatione veritatis assertionis saltem. a

4 Dico Primò, si quis iuret cum expresso hoc tertio animo, nullo modo promittendi, vel se obligandi, tunc esse mortale; Ratio est, quia sic iurare est non iurare: & non enim potest esse, vel intelligi iuramentum, nisi vt praedictum obligationis; si ergo haec obligationum [illegible] [illegible], nec sit, vt [illegible] [illegible]

[illegible] illum [illegible], conuiuenteris nullo animo. Dixi (cum expresso animo [illegible] ad [illegible] non [illegible] expresso animo promittere [illegible] sufficere [illegible], la- [illegible] est, si animum iurandi habeat; [illegible] quis iurat [illegible] velle [illegible] iuramentum [illegible] expressé [illegible]. [illegible] (Ric- [illegible] promitte ea, quae di- [illegible] V. Ermano.

3 Dico Secundò, si quis iuret [illegible] promissionis humanae, [illegible] cum sub authoritate testimonij diuini [illegible], quod idem est, sine [illegible] animo se obligandi ex virtute Religionis, [illegible] dici debet, quam modo [illegible] quia [illegible] sub [illegible] nullo modo est iuramentum [illegible] ergo solum promissio humana, de qua alibi disputatur.

4 Dico Tertiò, iurare sine animo promittendi ex vi humanae fidelitatis, [illegible] animo obligandi se ex vi Religionis, esse solum mortale [illegible] animo implendi: Ratio est; quia [illegible] Deus [illegible] veritatem, & voluntatem [illegible] implendi ex vi testimonij diuini. Quod si non adsit [illegible] animus, erit [illegible] per [illegible], quia inuocatur Deus [illegible]. Quando autem [illegible] animus implendi ex vi solius fidelitatis humanae, erit quidem peccatum, sed veniale, quia [illegible] ex hoc capite, nisi damnum graue inferatur, vel quid simile, solum [illegible] humanae.

Quando obligatio nascatur ex iuramento doloso promissorio, & quando.

7 Dico Primò, Ex [illegible] iurato [illegible], quia in [illegible] non fuit [illegible] promissoria, non [illegible] obligatio ex vi Religionis, [illegible], quia obligatio [illegible], & Similiter, in Deum, [illegible] ex dictis patet, nisi ex vero iuramento, in quo inuocatur Deus. Hinc vides, non requiri dispensationem ad hoc iuramentum [illegible], cum, [illegible] est [illegible], solutio esse non possit.

Contrà, 4 quando fuit fictus [illegible] animus non implendi (iurat quis v.g. se eleemosynam daturum cum animo [illegible] dandi) nascitur obligatio ex vi Religionis, [illegible] quod idem est ex vi iuramenti. Ratio in hoc [illegible] est, quia hic iurans vero iuramento iurat, (licet sine animo implendi, atque adeo illicité) ergo contrahit obligationem implendi [illegible] vero iuramento, illa enim [illegible] executionis non tollit, quia ponitur substantia iuramenti, & consequenter eius obligationem; pari modo quando adest intentio se obligandi ex vi Religionis, sed [illegible] promissio ex vi fidelitatis humanae. (Iurat quis v. g. eleemosynam se daturum cum intentione, quod non se velit obligare ex vi humanae promissionis, sed solum ex vi testimonij diuini) nascitur obligatio ex vi Religionis. Ratio est eadem, quia ponitur substantia iuramenti.

8 Dico Secundò, 6 Quando ex [illegible] quo modo vel actibus, vel [illegible] iuramentis, quae vera iuramenta non sunt, aliquod damnum promissario obuenit, obligabitur se iurans, non quidem ex vi iuramenti, sed ob dolum praestitum ad omne damnum, ac si promissio vero iurasset, Ratio est, quia non [illegible] obligatio: Hinc fit, ut promissio [illegible] iuramento, quo non impleta [illegible] damnum sit promissario, quia fuit [illegible] liberalis, non pariat obligationem [illegible], quia ex nullo ex his duobus capitibus, de quibus [illegible] oriri potest; non ex capite Religionis, quia verè iuratum non est, nec ex capite [illegible] Dei [illegible] nullum est illatum, vt supponimus.

9 Dices: At hoc ipsum, quod [illegible] dem, quod [illegible], damnum est. Respondeo, hoc non esse damnum, sed esse lucrum cessans, ad quod [illegible], posito, quod verum iuramentum emissum fuerit, non se obligare. Dices

[illegible] ; at aliquando [illegible] scandalum, a si iuramentum [illegible] obiiciatur, [illegible] eandem [illegible] promittere. Respondeo, [illegible] scandalum adesse, hic aliquando posse. Aliquando decerta Charitatem, [illegible] vero decerta [illegible] peccandi. Aliquando contra Religionem, [illegible] Deum per [illegible] [illegible] [illegible] certis [illegible], iuxta dicta de scandalo.

10 Dico Tertio: Iudex debet condemnare iurantem [illegible], non solum ad contra praedicta [illegible], sed etiam ad alia [illegible], quamuis promissio [illegible] liberalis fuerit. Ratio est, quia Iudex debet secundum [illegible] iudicare ; at, qui [illegible] praesumitur vero [illegible] iurare.

11 Quid si constet [illegible] & iurasse [illegible] iurasse, potestne Iudex eum condemnare? posse & debere docet Sanchez & Castropalaus, [illegible] Castella [illegible] in poenam delicti [illegible].

At quid si talis [illegible] iudicis sententia? Respondeo, [illegible] grauitatem culpae sic iurantis [illegible] condemnandus. In quacumque autem condemnaliter, [illegible] obligabitur, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] obligabitur condemnationi [illegible] ratione scandali [illegible], ad nihil obligabitur [illegible] ad [illegible] modo dicto [illegible]. At [illegible] legibus vel arbitrio Iudicis, [illegible] condemnationis in poenam delicti, obligabitur, etiam in conscientia, quia [illegible] contra se [illegible].

Quando autem [illegible] hoc est [illegible] obligare, dictum cum de voto, [illegible] dicam est [illegible].

§. III.

De Materia Requisita in Iuramento Promissorio.

1 Vel iuramentum sit ipsi soli Deo, vel in [illegible] alicui homini. [illegible] [illegible] promissio homini facta, sed sub Dei [illegible]. [illegible] [illegible] ex his obligationibus, separatim de iis erit disputandum.

Omnino [illegible] ad praxim non [illegible] obligatio maior, [illegible] videtur; quia [illegible].

De Materia Iuramenti promissorij in Communi.

2 Primo, in iuramento promissorio materia promissa possibilis esse, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] iurare, quod [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible], quod matrimonium [illegible] [illegible] in se est, [illegible] diligentiam adhibere, [illegible] & certè id [illegible] contrahat &c. [illegible] iurat.

3 Secundò licita [illegible] & honesta. [illegible] iuramentum de re peccaminosa [illegible], vel venialiter, vel de re [illegible] [illegible] ad peccatum, nec obligat, [illegible] non obligat ad relaxationem, quia enim relaxabitur, si nulla adest obligatio? Ratio est, quia iuramentum non est vinculum iniquitatis: quod [illegible] peccatum [illegible] nu. 9. & 10.

Hoc [illegible] v. g. si [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] hoc [illegible] [illegible]. Ratio est, quia est de peccato mortali: est enim [illegible] velle his [illegible] amicitiam inter [illegible].

6 Tertiò, debet esse res grauis, [illegible] obligatione sub [illegible] sub [illegible] Hoc [illegible] Aliquam [illegible] quod [illegible] sub poena [illegible] Dei [illegible] Aliu [illegible] esse faciendum [illegible]

[illegible] probabile [illegible] iuramento [illegible] sub mortali [illegible] sub veniali [illegible] probabilius. Ratio potissima est [illegible] natura iuramenti promissorij [illegible] Deus [illegible] testis [illegible] Deus, et [illegible] auctoritate [illegible] quando [illegible] promisit [illegible] non [illegible] Quare [illegible] in casu [illegible] leui [illegible] poenam [illegible]:

[illegible] culpa com[illegible] qui [illegible] iuramentum [illegible] Respondeo [illegible] Sacrilegium esse, [illegible] Dei inuocationi [illegible] promissi, [illegible] hoc errore, veniale [illegible] à la materia leuis [illegible] grauis). Ratio est, [illegible] valuntate [illegible] iuramentum [illegible]

[illegible] iuramenta [illegible] Dominorum, qui [illegible] filios [illegible] iuramenta [illegible] quibus [illegible] iuramenta quibus [illegible] se [illegible]

gressu, vel egressu domus, et similia [illegible] vel [illegible] (præter illud, quod non [illegible]) Primò quia [illegible] vel [illegible] vindictæ, et [illegible] de re saltem [illegible] mala. Secundò, quia [illegible] materia est leuis. Tertiò [illegible] ab [illegible] Talia solet esse [illegible] Domini [illegible] Quartò [illegible] in cuius gratiam fit [illegible] iuramentum, et accidit [illegible] qui facilè [illegible] in sui honorem factum, [illegible] iuramento confirmata vergit in [illegible] adeoque in Dei obsequium, [illegible] tamen [illegible] excusatio, si [illegible] non similia iuramenta [illegible] tacitam conditionem, nisi rerum [illegible] quod est commune in omnibus iuramentis promissorijs, vt infra dicetur.

De Materia requisita in Iuramento Promissorio soli Deo facto.

7 Habeatur hæc regula. Quia iuramentum non solum esse debet de materia licita, et honesta, sed etiam non debet esse de re indifferenti, nec de impeditiua maioris boni, ideo iuramentum soli Deo factum cum æquiualeat voto, eamdem debet habere conditiones, [illegible] Ratio huius regulæ [illegible] Hinc, si iurasti Deum [illegible] hoc autem maius bonum v.g. [illegible] impediat, [illegible] non dare eleemosynam, non colloqui cum proximo [illegible] quia hæc sunt contra Dei consilia, [illegible] impedientia, et sic de similibus. Quo modo autem intelligatur, rem esse impeditiuam maioris boni, habes in [illegible] cum de voto cap. 11. §. 1. versu Verum hæc doctrina.

8 Hinc infero, si iurasti in honorem

Dei, aut transitum, v.g. per [illegible] quia ad saeculi [illegible], Deus [illegible], atque non [illegible] in [illegible]. Inquis tamen, & in his similibus, [illegible] qui indifferenter fieri propter aliquod [illegible], [illegible] fore licitum atque obligatorium, vt, si quis iuret non transiturum per aliquam viam, quia in illa habiteat proxima causa peccati. Quod si nunc [illegible] indifferentem, [illegible] bona, iuramentum non obligabit, [illegible] quia non firmatur [illegible], quod de iure ab initio non [illegible], vt vniuersaliter dicam [illegible] [illegible] declarabimus [illegible], quando huius permittere est malus, licet res promissa sit bona, iuramentum non obligabit.

9 Petes [illegible] peccatum est permittere cum iuramento rem non licitam? Respondeo mortale sacrilegium [illegible] si res est illicita mortaliter, quia [illegible] diuino testimonio ad rem [illegible] faciendam, quia est [illegible] Dei irreuerentia, de qua diximus supra [illegible], vnde vides [illegible] esse explicandum, an iuraueris peccatum mortale, v.g. homicidium cum intentione illud exequendi, an cum intentione illud non exequendi, nam prius habet duas species malitiae, nempe homicidij & [illegible]: posterius, solum periurij.

10 Quod si res sit illicita venialiter, vel sit contra consilia: vt si quis venialiter iurat se dicturum mendacium officiosum, vel non dicturum [illegible], non ingressurum Religionem, non acceptaturum Officium Praetoris &c. puto esse veniale [illegible], quia non videtur grauis Dei iniuria vel Diuino testimonio [illegible] illicitum, vt ibidem [illegible] vel ad [illegible] faciendum id, ad quod [illegible]. Quod si deinde [illegible] Religionem, vel Praetor, non peccat, quia iuramentum, quod [illegible] castitati non obligant. [illegible] Officium v.g. Praetoris [illegible] mortaliter peccandi: [illegible], quia tunc iuramentum [illegible] bona,

Quia, si res sit impossibilis physice, vel moraliter, & vt sit sibi cognita, [illegible] sit, quia moraliter non [illegible] sit veniale esse, [illegible] & [illegible], quia [illegible] impleri [illegible] premissum, [illegible] esse, si [illegible] non [illegible], an res sit possibilis, [illegible], quia virtualiter [illegible]. Recte [illegible] Suarez [illegible], [illegible] in his casibus [illegible] dispensationem. Non est tamen improbabile [illegible], quia [illegible] non [illegible] implendi [illegible], esse [illegible] veniale, [illegible], dicunt [illegible] iuramenti, [illegible] defectus non [illegible] est mortale, [illegible] videtur.

De Materia requisita in Iuramento promissorio in vtilitatem hominis emisso.

11 Sit haec regula [illegible]. Materia requisita in hoc iuramento ad [illegible] obligationem implendi, [illegible] est, si [illegible] possit sine culpa mortali, vel veniali [illegible]; vnde, [illegible] res indifferens sit, quando hoc sub iuramento promittitur, est omnino executioni mandanda, grauis sub graui, leuis sub leui, [illegible] dicta. Ratio regulae, & [illegible] sit, iuramento [illegible] quod Deo sit, est, quia in promissione semper habetur ratio, vt sit grata illi, cui res promittitur: Deo autem non potest esse gratum, quod est impedimentum [illegible] boni, seu quod [illegible] est, [illegible] obsequium [illegible]: at homini [illegible] gratum est, quod est [illegible], quodque minus [illegible] est; & ex alia parte in hoc iuramento Deus non est acceptator, sed solum testis.

12 Hinc si iures soli Deo feminam [illegible] ducere, & non in gratiam alicuius [illegible] in [illegible] venire, quia tunc matrimonium esset impedimentum [illegible] boni, qualis est [illegible] vita caelebs [illegible] Deo [illegible] ad [illegible] impudicitiam, [illegible] iuramentum, quia tunc matrimonium, esset tibi maius bonum. At si

Ideo

[illegible] seminæ acceptatam in [illegible] gratiam, [illegible] ad obtinendam [illegible] factum, vel aliud [illegible] quod [illegible] sine ulla [illegible] valet.

11 Quid si [illegible] acceptatum nec [illegible] Respondeo, esse distinguendum. Si enim per modum [illegible] Deo promisisti aliquid in [illegible] in hunc fere modum. Promitto Deo, seu quod in idem recidit, [illegible] Deo, me daturum Petro Pauperi, vel Petro Pauperi centum [illegible] Promitto Deo, [illegible] a ad vitandos [illegible] tunc temporis licet enim [illegible] vel puella nondum acceptaverit, [illegible] tamen debeo ex iustitia, & possit [illegible] ex causa à Superiore, vel ab habente potestatem. Deo tamen [illegible] acceptet, [illegible] tamen [illegible] factum; quam, nisi adsit relaxatio, debebis [illegible] dare. Et puellam [illegible] ex vi [illegible]. An hæc relaxatio [illegible] acceptationem, colligere ex dicendis c. 7. § 2. num. 5. & c. 27. de Voto § 2. At, si iuramentum [illegible] homini [illegible] promissione ad Deum [illegible] quidem, quæ [illegible] esse solet, [illegible] ad Dei honorem [illegible]) [illegible] v.g. [illegible] per se, neque per alium acceptavit, [illegible] obligatus [illegible]. Ratio est quia promissio homini facta nondum [illegible] completa. Et propterea non obligat [illegible] ergo iuramentum [illegible] promissionem, cui [illegible], ut mox dicemus, si hæc [illegible] non illud obligabit, sed [illegible].

14 Regula alia, quod iuramentum [illegible] factum [illegible], [illegible] quod passa sine peccato [illegible] religionem, quando promissio [illegible] liberalis [illegible] Religiosi [illegible] liberalitate, [illegible] gratiam, vel famulatum alicui toto vitæ tempore, vel quid aliud simile, etiam hoc acceptatum [illegible], potes ingredi Religionem & non obligat iuramentum [illegible]. Ratio, quoad promissionem matrimonii est, quia in [illegible] f concedimus, [illegible] etiam de [illegible] ante consummationem posse intra duos menses Religionem ingredi. Si ergo ipsum matrimonium [illegible] non obstat [illegible] ingredi in Religionem, multo magis non obstabit iuramentum de matrimonio ineundo, quod est minus. Semper enim propter perfectionem status religiosi (ut [illegible] ex iure Canonico) sive in matrimonio intra illud bimestre, sive in promissione etiam iurata matrimonii, intelligitur illa g conditio; nisi Religionem [illegible] magis placeat. Ratio autem quoad promissionem [illegible] est, quia si talis conditio [illegible] in ipso matrimonio ineundo, vel per illud bimestre etiam [illegible] ante consummationem, multo magis [illegible] in ceteris promissionibus, quæ [illegible] minus [illegible], quam matrimonium.

15 Contrario [illegible] est ([illegible]) [illegible], si accedat alia obligatio iustitiæ v.g. [illegible] diversa est ratio, nec potest Religionem ingredi, qui ratione [illegible]. Item v.g. quia matrimonium [illegible], quam [illegible] pecuniam accepi &c. Sic [illegible] Religionem ingredi non possunt [illegible] tunc promissio [illegible] non est liberalis, sed onerosa, [illegible] ex iustitia debetur.

16 Quid, si quis alicui cum iuramento promisit, vel matrimonium, vel [illegible] perpetuum famulatum, vel vitam in sæculo cælibem, vel quid simile [illegible], possit Ordines Sacros suscipere? Respondet Sanchez, promittentem cum iuramento matrimonium non posse, promittentem vero famulatum, vitam cælibem, vel aliud quid, posse. Ratio est [illegible] quia alia promissiones non [illegible], ut ordinibus suscipiendis obstare debeant: at promissio matrimonii potens est, & fortis, [illegible]

g Idem

ad à Religionis vero & proprio ingressu vinci debere, non vero ab Ordine Sacro, qui licèt affinis illam Religiosis sacro propter votum Castitatis solemne, Religiosis tamen status propriè non est. Qui ergo iurat aliquid modo dicto impedientem Ordinis Sacri [illegible] matrimonium, manebit conditionem [illegible] ipsum Ordinem Sacrum [illegible] Religionis similem, eligere [illegible] aliquid impedimentum vitae Caelibis, vel [illegible] &c. [illegible] continentiam, [illegible] vel [illegible] eligere, [illegible] similis Religioni, [illegible] Religiosi, [illegible] statum, quae Religioni [illegible] Dicta est [illegible] concessio.

§ IV.

Qua ratione interpretandum iuramentum in ordine ad inducendam obligationem.

Tribus regulis id perspicuè declaro, quae etiam sua proportione sunt applicanda ad votorum obligationem, de quo infra.

Prima Regula.

1 Si de intentione Iurantis constet, non est opus interpretatione, secus, interpretari debere [illegible] secundum proprietatem verborum, quanto minime potest, obligatio inducatur, quia semper praesumitur iurans [illegible] voluisse suae libertati laedere.

a [illegible]

2 Hinc iurans Religionem ingredi, quamlibet etiam minus strictam ingredi potest. [illegible] alteri servire, potest per paucos dies. Promittens [illegible] potest eligere quamcumque. Promittens servare statuta v.g. collegij, potest non observare, quae postea [illegible]. Quod si ex circumstantijs, vel [illegible] certum fit iurantem se promisisse Religionem observantem, servitium longo tempore, [illegible] observantiam [illegible] (ut assolet esse in statutis, quae de novo iuxta propriam institutionem fiunt in Religionibus) [illegible] debere observari, ex se patet.

Secunda Regula.

3 Iuramentum restringendum est [illegible] iuxta naturam actus, super quem cadit, quia *accessorium sequitur naturam principalis*, nec [illegible] aliter [illegible] obligare voluisse. Quare [illegible] restrictiones, vel conditiones, quas de iure, vel consuetudine habet promissio, [illegible] habet iuramentum illi adiunctum. Habet autem communiter quatuor generales conditiones promissio [illegible] appellantur. Prima. Si potero (ad impossibile enim nemo tenetur) vel si licitè potero. Secunda, si superior legitimè non contradicat. Tertia, si res non fuerit notabiliter mutata. Quarta, si promissio fuerit acceptata, vel si non fuerit remissa à parte.

b [illegible]

4 Hinc, si iuravi tibi aliquid, et tu [illegible] mihi [illegible] fidem frangere, ad nihil ego obligor. Si iuravi tibi quidpiam donare, te ingrato existente, ad nihil item teneor. Si iuravi [illegible] debitum [illegible] principalis, si [illegible]. Si Clericus [illegible] residentiam, potest non [illegible] concessis. Si quis iuravit statuta Collegij, Civitatis, Universitatis, potest non servare ea, quae legitima consuetudine sunt abrogata, si [illegible] & similium est, quia d promissiones [illegible] has easdem conditiones, & [illegible] fit [illegible] vel legitima consuetudine aliter non fuerit dispositum. [illegible] & [illegible] iuramentum.

d [illegible]

5 Ex [illegible] tertia conditione (si res non [illegible] notabiliter mutatur) multa specialiter inferuntur. Hinc enim, qui iuravit [illegible] sponsam, [illegible] si illa fuerit [illegible] si [illegible] si in paupertatem notabilem [illegible]

dat.

[illegible] habere do- [illegible]. Si quis [illegible] iurauit [illegible], si ei datum [illegible] iuramento de- [illegible]. Iurauit quis [illegible] eandem mille, & qui sic [illegible]. Si quis iurauit, se non [illegible] contractum [illegible] vel notabiliter [illegible] videat difficilem. Si quis [illegible] iurauit, se non [illegible], & in hac [illegible], potest [illegible] scribere. Haec [illegible] & similia idem sic se habent, quia [illegible] obligat [illegible], ita nec iuramentum.

[illegible] soluere [illegible], si [illegible] difficultates in [illegible] obligetur ad soluen- [illegible] iuramenti [illegible]. Et quando est [illegible] ad in- [illegible], vel sua bona vendendo, non te- [illegible] soluere, nec relaxatione indiget, [illegible] notabilis &c. [illegible] v. g. fornicandi, [illegible], quia [illegible] notabilis facta est. [illegible] peccati, [illegible] iuramenti non tenetur [illegible] iuramenti [illegible] peccato v. g. [illegible] occasio- [illegible] tenetur, quan- [illegible] iuramenti [illegible].

9 In [illegible] ut iuramentum non obliget [illegible], quia possidet [illegible] relaxatio [illegible] relaxatio- [illegible].

Tertia Regula.

7 Iuramentum nunquam [illegible] factum in praeiudicium tertij [illegible], quia [illegible] esset illicitum.

8 Hinc qui iurauit secretum seruare alicui, si ex secreto penderet alicuius [illegible], poterit illud [illegible], qui prodesse, non obesse potest. Qui iurauit se de tali loco non discessurum, si a superiore suo iubeatur discedere, potest immo debet obedire, secus inferret eidem superiori praeiudicium. Qui iurauit soluere centum Petro possessori, potest, debetque solutionem dare [illegible], si alia centum non suppetant. Qui iurauit longam [illegible] peregrinationem, potest, ac debet ab ea desistere, si Domini, in cuius seruitio positus est, [illegible]. Atque haec & similia, ideo sic se habent, quia illicitum est nocere proximo, vel alicui praeiudicium ferre.

§. V.

Expenduntur aliqua Iuramenta promissoria.

1 Ex doctrina hactenus in superioribus [illegible] allata solui possent plures non contemnendae difficultates circa aliqua iuramenta particularia, quae ad maiorem claritatem sunt hic sigillatim proponenda.

Iuramentum sine consensu.

Quando tu confessarius ex quacunque causa non probabili, (sed [illegible], Iohan v. g. [illegible] promisisti, vel iurasti [illegible] peccatum tibi non fuerit, seruare iuramentum, tamen non teneris e seruare ex vi [illegible], nec obligaris petere relaxationem, sed potes [illegible] perinde ac nihil iurasses nec promisisses. Ratio est, quia tunc, cum non assumit [illegible] consensu, ne [illegible], nulla obligatio [illegible] potest.

[illegible]

Hinc vides discrimen, cur consensus [illegible] iuratum obligat saltem ad [illegible] solutionem, ut [illegible] dictum, hic vero consensus [illegible] ad nullam [illegible] autem est, quia hic nullus adest consensus, cum tamen illic [illegible]. Si quando tamen per [illegible] [illegible] ad [illegible] decepisti, [illegible] ad illum [illegible], [illegible] saepe diximus.

Iuramentum de actu irritato per legem.

2 Quando [illegible] [illegible] [illegible] contractum, [illegible], sed etiam iuramentum, seu irritando ipsum actum, sive prohibendo, ne ei contractui iuramentum apponatur, non obligat *a* iuramentum. Ratio est, quia tunc Ecclesia velut antecedenter propter bonum commune [illegible] irritavit, seu relaxavit illud iuramentum. Sic Tridentinum *b* irritavit renuntiationem etiam iuratam Novitii, nisi certis conditionibus adhibitis. Sic etiam Matrimonium [illegible], [illegible] metu [illegible], etiam accedente iuramento, invalidum est ex capite [illegible], de eo, [illegible] [illegible] in professione solemni, & in quibuscumque votis ex metu, modo [illegible] explicato.

a De Lugo [illegible]

3 Solum posset esse controversia, an [illegible] certum est, id posse facere Ecclesiam, cuius est potestas iuramenta relaxandi, etiam antecedenter, quam [illegible]: ita posse Principes alio modo, sive [illegible] obligationem, sive reddendo materiam ineptam iuramento, sive constituendo iurantem incapacem &c. Et quidem posse, docent nobiles Doctores *c*, id quod nobis satis sit innuisse.

c [illegible]

Iuramentum ex parte actus illicitum.

4 Si actus ipse iurandi sit illicitus ratione alicuius circumstantiae, ut si v.g. iuramentum de donando aliquid amico, [illegible] cum magna ira, cum blasphemia, contra praeceptum Superioris, [illegible] [illegible], quod [illegible] formaliter [illegible] de [illegible] iurando &c. obligabitne ad [illegible] [illegible]?

Respondeo obligare *e*, quia [illegible] iuramentum contrarium habeat aliquid ex illis capitibus de praedictis, tamen ipsa materia, circa quam versatur iuramentum, neque ipsa donatio [illegible] est illicita, ut supponimus, & illae [illegible] iuramenti [illegible], [illegible] ad substantiam non [illegible].

e [illegible]

5 Quod si praeceptum v.g. Superioris non solum fuerit de non iurando, sed etiam de non donando absolute, vel de non donando ex vi iuramenti, & supponamus, tale praeceptum validum esse, & legitimum, certe tunc ipsa materia iuramenti erit illicita, quia contra prohibitionem, atque adeo non admittet obligationem illam exequendi. Idem dico, si tali [illegible] promittatur [illegible] in vindictam alicuius, v.g. [illegible] à patre, [illegible] &c. tunc enim, cum illa [illegible] quae est materia iuramenti, sit mala, sive mortaliter, sive venialiter, observanda, ut dictum [illegible] non est.

Iuramentum illicitum ex parte eius, qui illud per metum gravem, vel vim vel iniuriam extorquet.

6 Extorquet à te latro iuramentum, ut promittas ei dare pecuniam, idem facit per iniuriam [illegible], et promittas ei solvere [illegible] ex [illegible] obligationes fuit promissa? Respondeo, te obligari *f*. Ratio est, quia, licet illi peccent accipiendo, & ad restituendum accepta teneantur, tu tamen potes sine peccato dare. Adverte tamen id à te, [illegible] momentanea [illegible] posse, ad [illegible] Deo, & iuramento [illegible], sed [illegible] peccatis etiam (si [illegible]) Officio Iudicis [illegible] repetere, [illegible] ratio [illegible] [illegible] n. [illegible] Poteris enim, si [illegible], à Superiore petere [illegible] iuramenti & [illegible] dare, [illegible] enim [illegible] sufficientem

f [illegible]

[illegible] asserit [illegible] causam dispen-[illegible]. [illegible] disparitatis [illegible] facientes [illegible] infra [illegible] 21. [illegible]

Iuramentum contra aliud iuramentum, vel votum.

9 Si Iuramentum sit de re, [illegible] opposita rei per aliud iuramentum, vel votum promissa, obligabitne? V.g. iurasti, vel vovisti castitatem, deinde promittis [illegible] cum iuramento, [illegible] hanc puellam, obligarisne illam ducere?

Respondeo, [illegible] obligari. Ratio est, quia hic non solum adest peccatum in ipso actu iurandi, sed etiam adest materia [illegible] mala [illegible] antecedentis iuramenti, vel voti. Similiter [illegible], si promisisti sponsalia [illegible] iuramento hanc [illegible], non valet *b* iuramentum de ducenda alia, quia, [illegible] priora sponsalia, [illegible] sunt mala haec posteriora, atque adeo non [illegible] ad [illegible] obligationem [illegible] iuramenti.

a [illegible]

b [illegible]

[illegible] Casum. [illegible] Petrus se ducturum Bertam, deinde iuravit se ducturum Catharinam. Post haec Berta [illegible] sponsionem sibi factam à Petro, [illegible] Petrus ducere Catharinam? Atque adeo posset quaeri, [illegible] alio capite prius iuramentum [illegible] non [illegible].

Respondeo [illegible] obligari. Ratio [illegible] quod [illegible], [illegible] *d*. Cum ergo [illegible] iuramentum [illegible] Catharinam [illegible], [illegible], invalidum [illegible], quia fuit de materia mala, [illegible] propter prius iuramentum, [illegible] non [illegible], [illegible] obligatur. Si tamen post priora sponsalia [illegible], [illegible] posteriora, [illegible] obligabitur, quia [illegible] sponsalium malitia [illegible] est.

d [illegible]

9 [illegible]. [illegible] facta contra [illegible] iuramentum [illegible] valida? [illegible] v.g. [illegible] vendere [illegible] equum, deinde de facto vendit, aliceique tradit, valet ne traditio? [illegible] quis [illegible] testamentum non commutaturum, deinde mutat, valetne mutatio? [illegible] qui sponsalia puellae, deinde aliam ducit, valet ne matrimonium, & similia? Quid, si dicta venditio, mutatio, matrimonium &c. fiant contra [illegible] iuramentum? Respondeo, non esse dubium, has posteriores dispositiones, & iuramenta continere peccatum, quia sunt contra priores graves & non dispensatas, seu remissas, ut suppono, promissiones: & sic sunt de re illicita, ut [illegible] diximus. Superest ergo videre, an nihilominus tales actus contra prius iuramentum validi sint, licet illiciti facti. Et quidem validos esse, defendit communis *e* & vera sententia. Ratio est, quia per iuramentum non tollitur potestas à iurante, ut possit facere actum, quem aliàs validè facere poterat, qui[que] à mera facultate agentis pendet. Sicut enim à iurante [illegible] servaturum, non tollitur potestas physica comedendi, sed solum illi per iuramentum fit comestio illicita, sic [illegible] tollitur potestas, de qua loquimur in casu nostro &c.

e [illegible]

10 Dixi (quem aliàs validè facere poterat) si enim aliunde actus erat invalidus, non est mirum, quod etiam invalidè fiat post prius iuramentum. Vendidisti v.g. cum iuramento equum, & de facto tradidisti emptori; deinde eundem cum iuramento vendis alteri: haec posterior venditio nulla est, quia per traditionem factam priori emptori, equus non est amplius in tuo dominio, quem validè vendere possis. Pari modo [illegible] cum iuramento fundum dotalem, sed sine requisitis, [illegible] post iuramentum [illegible] de eo fundo non alienando; invalidè alienasti, quia alienatio cuiusmodi fundi sine debitis requisitis aliunde fuit invalida, hoc est ex legibus disponentibus, non posse sine debitis requisitis fundum dotalem alienari: nam per iuramentum [illegible] alienationi appositum, non esse [illegible] legalis [illegible], nec validam factam [illegible] alienationem, docebimus infra.

11 Quòd sit in fauorem tertij aliquid iuratũ, nec iuramento statũ: sed per [illegible] iuramentum alicui rem super [illegible] donasti, vel quid simile fecisti, vnde [illegible] illi tertio, in omnia ex supra dictis esse quæ reficienda, [illegible] misisse oportet.

Iuramentum in Matrimonio & in sponsalibus contractis ex metu ad illa extorquenda iniustè incusso.

12 Antonius dicto metu, & quidem graui coactus duxit, vel promisit ducere Bertam, addito iuramento. Quæritur Primò; an, sicut matrimonium fuisset irritum, si iuramento caruisset, sic sit etiam & illo addito? Secundò: An saltem illo iuramento Antonius teneatur ratificare, vel de nouo emittere? Tertiò: An indigeat relaxatione, vt ea possit non obseruare?

a [illegible] Respondeo ad primum, esse a irritum tale matrimonium, cum iuramento, [illegible] vtrumq; validum. Ratio est, quia matrimonio huic deest perfectus consensus, absque [illegible] iure Ecclesiastico irritum, vt alibi b diximus. Cum ergo iuramentum superueniens non tollat perfectum consensum, matrimonium semper remanebit irritum [illegible].

b [illegible]

13 Ad Secundum. Siue iuramentum fuerit de præsenti, vt [illegible] me ducere Bertam, siue de futuro, vt [illegible], me [illegible] hoc matrimonio (ex metu contracto) non contraherem, non teneri Antonium illud ratificare, vel iterare. Ratio est, [illegible] vtrumque in extorsum per iniuriam, [illegible] est, vnde ex obligatio [illegible] posse, adde, [illegible] forte [illegible] contrahere dicto matrimonio, esse [illegible] sponsalia cum [illegible] tamen, depulso metu, velit [illegible] Antonius [illegible] contrahere: id quod posset quidem facere, sed vt dictum est, non [illegible].

c [illegible] 14 Ad Tertium, non esse opus c relaxatione, quia, vbi nullum est vinculum, nulla est necessaria relaxatio.

Quæ dicta sunt de matrimonio, dic de sponsalibus, quæ perfectè voluntaria etiam esse debent.

Illud nota, si vel matrimonium, vel sponsalia sint contracta ex simili metu, sed leui, cum in nostra sententia d sint valida, iuramentum illis additum validum erit. Porro tamen probabile esse, [illegible] iuramentum in sponsalibus contractis ex metu leui posse ab Episcopo in foro interno relaxari (nam in externo non conceditur, vt [illegible]) ipse enim metus, licet leuis, sufficientem causam dat relaxationi. At iuramentum [illegible] de præsenti contractis ex simili metu leui non [illegible], quia matrimonium est contractus natura sua insolubilis: quare posito, quod in nostra sententia ipsum sit validum, erit etiam validum iuramentum, neque [illegible] matrimonium dissolui, nec iuramentum illi adhærens relaxari poterit. d [illegible]

Iuramentum de non accusando, vel de accusando.

15 Iuramentum de non accusando in vniuersum irritum e est, quia est de re mala, cum aliquando expediat bono communi accusare. Dices: aliquando non expedit, ergo pro hac parte, quando non expedit, validum erit. Respondeo, nego consequentiam: cum enim hoc iuramentum fiat per modum vnius [illegible], vt [illegible] honestum est, quia vitium ex [illegible] quocumque defectu, [illegible] etiam quæ ad illam partem sit honestam. Quòd si loquamur de iuramento, quod sit de non accusando aliquo determinato, vel de non accusando in tali materia &c. valebit, vel non valebit, perinde ac poterit, vel non poterit seruari sine peccato, modo tamen sæpè dicto. e [illegible]

16 Pari ratione Iuramentum de accusando in vniuersum irritum f est, quia est contra charitatem, & sæpe contra prudentiam est. Quod si iuramentum sit de accusando aliquo particulari, est distinguendum; Si enim sit iure commu- f [illegible]

[illegible] delictum, promittere est vali-
dum, quando [illegible] bonum esse, [illegible] [illegible], vel [illegible] non [illegible] [illegible] denunciationem, sed [illegible] esse [illegible], ob bonum [illegible], vel bonum tertij. Si verò iuramentum de [illegible] fit post commissum delictum, aliquando [illegible] [illegible] validum aliquando nequaquam. Erit validum, quando accusatio affert bonum communitati, vel tertio, vel [illegible]. Non erit validum, quando [illegible] est, propter aliquam [illegible] mala, vel ex odio, seu vindicta, quia tunc materia est incapax obligationis iuramenti, ut ipsa docuerunt.

[illegible], iuramentum de accusando [illegible] obligare, nam si fiat ad vindictam non obligat, immo peccatur [illegible], nisi vindicta sit [illegible], et [illegible] in partis [illegible] [illegible], vel [illegible], si fiat ob bonum, certè vel non [illegible] esse [illegible], cum sit [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible], quia [illegible] est [illegible] [illegible] &c.

Iuramentum Malum ex fine malo, vel de Iuramento nimis prodigo.

17 Paterfamilias iurauit, se daturum [illegible] [illegible], obligabitur illud ei iuramento dare?

Duo hic [illegible]: Primò, an obliget hoc iuramentum, quod certè [illegible] est ratione mali finis, ob quem [illegible]. Secundò, an obliget [illegible], quod hec promissio sit nimis prodiga, [illegible], ut supponitur, saltem venialiter [illegible], [illegible], certum esse, hanc promissionem [illegible] [illegible] esse sub mortali [illegible], [illegible] obligare, quia [illegible] promissionem [illegible] [illegible], [illegible] quanto iuramento vellet, vel in [illegible] à [illegible] [illegible]. Ad paratio sunt [illegible].

18 Respondeo ad primum, valere iuramentum atque obligare, [illegible], licèt [illegible] iuramento [illegible] [illegible] materia ipsa, id est donatio, ex nullo capite illicita supponitur. Non sic, si quis iurauerit dare aliquid Simoniacè; non obligat enim illud dare, quia omnis donatio Simoniaca prohibita est in iure Canonico, ut explicatur in Tractatu de Simonia dicetur.

19 Respondeo ad secundum, probabile esse, [illegible] valere [illegible], & obligare iuramentum prædictum, quo ad partem, quæ promissio prodiga non est; [illegible] valere quo ad excessum. Ratio est, quia, quo ad excessum aliqua est culpa, nempe, ut supponitur, saltem venialis: quoad aliquam partem, nulla: Iuramentum autem alteri factum seruari debere, quando, & quantum potest sine vllo peccato, satis dictum in superioribus est.

20 Dixi (esse probabile) nam etiam iudicio, probabile [illegible] esse, [illegible] [illegible], seu iuramentum quoad omnes partes esse nulla. Ratio est, quia promissio videtur facta (nisi aliud expressè intentum fuerit, ut si iurans habuisset animum donandi ea, quæ sine prodigalitate posuisset) videtur, [illegible], promissio per modum unius, & indiuisibiliter facta de toto [illegible] [illegible]: cum ergo tota materia sit inhonesta, quia tota inficitur à quacumque parte, totum iuramentum quoad omnes partes [illegible], necesse est. Sanctes [illegible] docet, esse etiam probabile, valere quoad integram promissionem, quia [illegible], [illegible] venialiter peccauerit prodigè promittens: at in executione non apparet culpa, immo [illegible], nempe solutio debiti iam contracti. Sed non acquiesco, quia posita prodigalitate materiæ, numquam [illegible] debitum fuit à iuramento, quod non est vinculum iniquitatis, confirmatum.

Si verò tunc post promissionem cul-

pabilem

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] esset prodiga, [illegible] obligatiu ad [illegible]: quia [illegible] conditionatū solum potest [illegible] de Lugo a, [illegible] videtur. At re [illegible] in casibus, de quibus loquimur, Donatio, quae exhibetur ex vi promissionis prodigae, prodiga est [illegible] (ubi [illegible] promissio [illegible]) quia refertur ad materiam [illegible] prodigam, [illegible] promissione [illegible] & quia donans [illegible] id quod prodigum est, [illegible] veniale [illegible] malum. [illegible] adeo [illegible] promisisse [illegible] mille annos, [illegible] promisso, [illegible] promissionis executio est prodiga? Ita sanè: nec enim [illegible] delitas promissioni [illegible] prodigalitatis, ergo fidelitas haec honesta non est, [illegible]: ita in casu nostro [illegible] idem enim est [illegible] tempus illos, ac prodigè [illegible] prodigum esse supponitur.

Exceptio, quod ex Caietano approbat Sanchez b, quod scilicet solutio promissionis pretij facta Meretrici [illegible] nulla culpa, licet fuerit culpa [illegible] missio, non est contra nos, quia solutio [illegible] pretij est debita ex iustitia, post [illegible] illam, [illegible] modo [illegible] peccaminosa, [illegible] Donatio, de qua [illegible] loquimur, est [illegible] prodiga, & saltem peccatum veniale.

Iuramentum errore, vel dolo extortum.

21 Quando per errorem, vel dolum in substantia dantem causam contractui aliquid cum iuramento promissum, ad nihil obligatio. Ratio est, quia tunc [illegible]. Si quis enim [illegible] [illegible], quod [illegible] gemma, [illegible] non consentit in [illegible] hanc, quia [illegible]. Notat. In metu adest consensus licèt meticulosus, hic non adest: non est [illegible] nullum, si ibi obligat [illegible] ad [illegible] illam [illegible] hic ad nullum.

22 Dixi autem (per dolum in substantia) nam, si dolus, vel error [illegible] circa accidentia, licet deceptus semper habeat ius ad sui damni, si quod patitur, compensationem; tamen non [illegible] iuramenti obligatio, sed relaxatione opus est, [illegible] adest [illegible] consensus [illegible] substantialem.

23 Adverto, non solum [illegible] dolus [illegible] error est in accidentibus [illegible], ut [illegible] nullus est contractus, sed etiam, quando similis error, vel dolus [illegible] dentibus [illegible] causam contractui, qualitas scilicet [illegible] ideo contrahit, quia illam qualitatem [illegible]. Ratio est, [illegible] qualitas illa est tota ratio consensus; ergo, si illa [illegible] adest, nec consensus adest, [illegible] nec contractus, nec obligatio. Vt [illegible] [illegible], nulla [illegible] emendum [illegible] hoc modo vole, (non [illegible]) contrahimus, [illegible] [illegible] habet, [illegible] In quo [illegible], habent [illegible] errore seu dolo [illegible], id est, [illegible] sed etiam [illegible] dolo [illegible] est contractus [illegible] adest [illegible].

24 Hinc infert [illegible], si [illegible] pactis [illegible] nuptias, [illegible] vel [illegible] locare domum, [illegible] Diem [illegible], vel [illegible] vendere [illegible] pretio, quo [illegible] deinde [illegible], vel [illegible] haereditati [illegible] dare, quam deinde [illegible] haereditas, [illegible] dem ex Lessio f, ut ad [illegible] contractui, [illegible] iuramento non obligari, [illegible] scilicet [illegible], vel ratione [illegible] vel ratione [illegible], ex modo, quo [illegible] communiter fieri [illegible]

a De Lugo [illegible] de [illegible] d. 20 [illegible] [illegible] sect. [illegible] nu. 870.

b Sanc. [illegible] lib. 1. in Decal. [illegible] 47.

c Lessi. [illegible]

e Sanc. [illegible]

f Less. [illegible]

[illegible], seu contractum, tu verè non con[illegible].

25 Dices ergo in matrimonio, si quis accipit in coniugem, quam credit nobilem, divitem, virginem, & talem deinde non invenit, nulliter contraxit, quod est contra omnes Doctores a, [illegible] errorem in personam [illegible] matrimonium, non vero in sola qualitate. Respondeo, si expressè cum [illegible] conditione qui contrahit, [illegible] nulliter contrahit, absente conditione, etiam quo ad qualitatem, [illegible] facit non valere matrimonium: ut si sic dicat: Ego consentio in [illegible], si est virgo, & tamen ipsa esse virgo non invenitur. Ratio est, quia [illegible] verè deest consensus, qui est de [illegible] matrimonij. Idemque est in votis, & iuramentis propter eandem rationem.

26 Dixi (expressè) nam [illegible] in quocunque [illegible] voto, iuramento, [illegible] matrimonio propter eius [illegible]abilitatem [illegible], & in professione Religiosa, quæ [illegible] propter perpetuitatem [illegible] ratione ad conditionem circa qualitatem contrahitur, semper valide contrahitur; quia ex modo [illegible] dari solet, & ex communi [illegible] contingentium [illegible], quod, [illegible] conditionem de qualitatibus accidentalibus expressè [illegible], absolutè [illegible], atque adeo valide. Simile quod evenire solet in Episcopo ordinante, qui [illegible] v. g. [illegible], [illegible] absolutè, unde & validè ordinat; similiter [illegible] in casu [illegible]. Nam, licet fortasse, si scires illam qualitatem, non contraheres, nihilominus, quia absolute contrahis, habet is contractus in substantia omnia requisita ad validitatem, ac propterea non [illegible] esse ob ignorantiam qualitatis. Hoc [illegible] fortasse [illegible], cum apud [illegible] dixit, [illegible], & Professionem in [illegible] quoad qualitatem non [illegible]est, quia, qui statum aliquem perpetuum assumit, censetur velle illum assumere, etiam si [illegible] aliter, quoad accidentalia, si [illegible], modò constet, quæ ad substantialia.

27 Hinc vides discrimen. Error in persona, vel in personam redundans, est etiam error in Religione, vel in Religionis substantialia redundans semper irritat contractum, seu votum, quia tunc deest consensus in substantialia: quare si contrahas cum Berta, quam deinde inveniris [illegible] nuncupatam, [illegible] nullum est matrimonium, si ingrediaris Religionem hanc, putans S. Francisci, sed inveniat deinde esse S. Dominici, ea ipsa nulliter profiteris & [illegible] error in qualitate (nisi in casu expositionis modo dicto) non irritat, quia tunc adest consensus in ipsum obiectum, & in omnia substantialia; semper tamen, ut modo dictum est, remanet ius in decepto ad compensationem, si ea possit dari. Vide de his, quæ infra dicam, cum de voto ex errore, & dolo.

Iuramenta aliqua de rebus indifferentibus.

28 Iuramentum Deo factum non scribendi, non [illegible], non [illegible], non laborandi aliquo die, non exercendi mercaturam, vel talem artem, non comedendi hoc, vel illa, donec maritus v. g. domum veniat, & similia, si emittuntur ob fines temporales, ob malum eventum habitum talis negotij, ob mærorem de marito absente, ob vindictam, ob maritum &c. non obligabunt e; quia hæc, ut supra vidimus, sunt vota, quæ etiam iurata de rebus indifferentibus Deus non acceptat f. At si ex circumstantijs colligantur facta [illegible] propter bonum finem v. g. ut melius Deo vacetur, ut ab ea exercitatione non impellatur quis ad peccatum, ut ex abstinentia reddatur magis imperium à Deo, obligabunt sane, quia sunt de re bona. Moneo item, semper esse abstinenda, quando emittuntur in commodum, seu utilitatem alterum, quia tunc

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Suar. [illegible]

f [illegible]

est iuramentum factum homini, quod, ut supra diximus a, obligat, modo res promissa peccatum non sit, supra modo ibidem explicato acceptum.

a Supra n. [illegible]

Iuramentum de redeundo in Carcerem.

29 Iurat quis, se rediturum in carcerem, iuramento tenetur redire: Communis, & a vera Doctorum consensio, est obligari etiam cum vitae, vel gravissimo periculo, si rediturus ex aliquo capite [illegible] beat [illegible], ut si carcer sit iniustus, & [illegible] nullo interveniendo, si ea non iustus, & [illegible] si rediturus iniuste vexandus sit custos, si redire fieret ad bonum publicum, vel ad [illegible] scandalum contra Religionem Christianam. Ratio est, quia tunc iuramentum est de re vitiosa, atque adeo invalidum. Immo ipsam Doctores dubitant, an hoc iuramentum possit ab Episcopo relaxari, quos si est [illegible], vide.

b Vasquez [illegible]

30 Sed, quid si carcer sit iniustus? negat obligari Vasquez c aliquis, quia opus est temerarium se sine necessitate morti offerre: ergo & iuramentum de morti offerre temerarium erit, & non obligatorium; nam propterea aliqui id addunt, peccare, si redeat.

31 Affirmat Suarez d obligari, quia, licet se offerre morti sine caussa sit temerarium, at se offerre morti post iuramentum, est cum maxima caussa, atque adeo non temerarium; nempe, ut fidelitas, & veracitas iuramenti servetur, ergo &c. Confirmat id ex eo Layman, f quia licet Princeps petere promittendo tamen iuramento sine urgentissima caussa Hebraeis libertatem [illegible], tenetur tamen supposito, quod iuravit, obligari iuramentum servare, ne tamen [illegible] humani fides [illegible]. Sententia [illegible] est probabilior, [illegible] haec posterior sit saltem propter authoritatem extrinsecam probabilis.

c Vasquez [illegible] d Suarez [illegible] f Layman [illegible]

32 Notat autem Suarez, in sua sententia, hoc posterius iuramentum, quando scilicet carcer est iniustus (nisi aliud bonum publicum expostulet) posse ab Episcopo relaxari; ipsum enim ius [illegible] caussis relaxandi.

De illo priori, quando scilicet est de re vitiosa, dubitant Doctores [illegible], quos, si [illegible], vide.

33 Illud denique liberandum, si post reditum mutatae sint circumstantiae, ut quia non praevidit quis mortem, vel alia gravia pericula, quando iuravit, quae praevidet in reditu, non teneri g iuramento. Ratio est superius dicta, quia mutatae tunc essent circumstantiae. [illegible] aliqui concedunt, etiamsi [illegible] dixisset mortem, cum iuravit, posse non redire ex eo capite, quia via patet [illegible] dere, ut, qui iurat redire, concipiat [illegible] [illegible] tacitis [illegible], quo [illegible] quando redit, quare cum [illegible] ipsum iuramentum notabiliter circumstantiae.

g Vide [illegible]

Iuramentum violatur compensatione uti.

34 Quidam persimilis [illegible] (videtur hic ficto nomine Ioannes) [illegible] equum vendidit credita pecunia centum aureorum Cornelio [illegible] exegit sola [illegible] nunquam [illegible] atque [illegible] cogere per Iudicem nunquam valuit. Quid tandem remedij? Sat, [illegible], [illegible] [illegible] Consiliarium, [illegible] aureos centum [illegible] esse creditorum. [illegible] iuramenti [illegible] obligatione [illegible], nulla [illegible] facta debiti ex equi venditione [illegible]. Elapso mense, [illegible] quot exegit, nulla apparent [illegible] Ioannem Cornelium interpellat, [illegible] compensationem [illegible] debitor. [illegible] cum [illegible] centum, quos [illegible] ex equo debebat, [illegible] exposuit. Clamare creditor, iuramentum [illegible] obligationem [illegible] fidem [illegible] deplorare. Contra, Ioannes nihil se debere.

[illegible], Iuramentum [illegible] compensationis [illegible] efficere, de oblata [illegible] [illegible] Deo se gratias agere [illegible] [illegible], respondebat. Inquit duas alteri compensationem, alter iuramentum [illegible], ad quae delata eis est, quid [illegible] [illegible], quid restituenti [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Credat locum esse compensationi, [illegible] iuramenti [illegible] obstare. Addit autem, ut [illegible] [illegible] affectus et transberi [illegible]. Equidem una Veritatis [illegible] [illegible] ac Theologorum à [illegible] comprobata ad sic decidendum [illegible] [illegible] movit [illegible] compulit. Ratio potissima suam [illegible], et etiam aliquantum obiectionum [illegible], atque apud Doctores in margine laudatos,) illa fuit, quam adduxit [illegible], quia non est contra [illegible] periurium, cum iuste impeditur à promisso implendo, ut probatur à iure [illegible] superioribus: at iuste impeditur solutione eorum mihi, à quo centum mihi debentur. Quoniam per [illegible], aequaliter [illegible], ut re [illegible] debitum mihi, ergo [illegible] [illegible] [illegible] impeditur?

30 Et quamvis aliqui à id, quod [illegible] [illegible], quando debitum [illegible] post iuramenti obligationem, ut à Confessorio praedicto [illegible] [illegible] emptione [illegible] debere [illegible] post [illegible] [illegible] [illegible], tamen [illegible] [illegible] utrobique semper [illegible] [illegible] quando Ioannes iuravit, se [illegible] Confessario, [illegible] habuit [illegible] ius compensationis, quo [illegible], ut perperam [illegible]) sed potius indicandum est, [illegible] iurasse Ioannem, quod [illegible] esset, nempe se [illegible] per legitimam [illegible] solutionem, qualis certè est compensatio.

37 Hanc praelata sententia ad me [illegible], [illegible] [illegible] conscientiae, [illegible] Ioannem clanculum

[illegible], asserens se, quando [illegible] à [illegible], iuramentum [illegible], [illegible] ergo [illegible], compensationis [illegible], [illegible], atque hac [illegible] [illegible] offendi ostenderet, animum habuisse omnino solvendi. A me ergo exquirebat, an ille peregrè [illegible] [illegible] ad mutuam solutionem [illegible] [illegible]; nam caeterum solas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gaudere facere profitebatur.

Dixi, non *e* obstringi, nihil enim [illegible] per illam intentionem [illegible]. Sanè, si hanc voluntatem [illegible] Ioannes aperuisset, ipse acceptasset, quia tunc [illegible] iuramentum compensationis ius renuntiasset, à [illegible] resilire non posset, & sic [illegible] [illegible]. Nunc verò, quia [illegible] apertum [illegible], [illegible] indemnitati nihil nocuit: deficiente enim acceptatione iuramentum in [illegible] [illegible] [illegible], nihil obligat, ut nos supra diximus *f*. Et meritò docet Sanchez *g* ex eo potissimum capite, quia iuramentum sortitur naturam [illegible] [illegible], & conditionem actus, [illegible] [illegible] interponitur: sed promissio [illegible] facta habet ex sui natura tacitam conditionem, si acceptetur. Ergo & iuramentum promissioni additum.

38 Si haec ita se habent, quid dicendum de sequenti casu; Petrus vel usurario ex mutuo, vel latroni ex metu promisit cum iuramento dare centum, possetne Petrus compensare, [illegible] [illegible] centum, quae reddere debebit usurarius, vel latro, cui quae Petrus obtinuit iuramentum [illegible] solutione; atque adeo posset ea nunc non solvere? Respondeo non posse; ratio est clara; quia compensationis natura requirit ut fiat compensatio, cum illa re, quae mihi à debitore debetur, at nequiam obstante iuramentum, [illegible], Usurarius, vel latro nihil sibi debet, ergo &c.

Iuramentum factum contra leges.

39 Quatenus iuramentum de re contra leges civiles aliquando obligat,

e [illegible]

f Supra [illegible]

g Sanc. de [illegible]

aliquando non item; docent Doctores, inquirimus modum id dignoscendi. Dico (contra leges ciuiles) nam contra leges Ecclesiasticas certum est non obligare: vt si quis iuraret, se matrimonium initurum sine caerimonijs (quamuis accidentarijs) Ecclesiae. Ratio est, quia leges Ecclesiasticae vel sub veniali saltem constringunt, vel certè ita pertinent ad bonum commune, bonumque animae, quales etiam esse solent nonnullae Constitutiones Religiosorum ad nullam culpam obligantes, vt contra illas iuramentum non valeat, a loquendo igitur de legibus ciuilibus.

a Sanch. [illegible] b Sanch. [illegible]

40 Respondet Sanc. b Asserendo hanc regulam: Quando lex principaliter est lata circa bonum publicum, quod cognoscitur ex eo signo, quod verba legis diriguntur ad omnes vniuersaliter: tunc contra ipsam non obligare iuramentum, cum tunc sit saltem veniale contra illam venire. Quando vero lex, seu verba legis diriguntur ad personas particulares, obligare; quia tunc praesumitur lex lata principaliter propter bonum priuatorum, atque adeo non cum tanto rigore peccati. Hinc, si quis Minor iuret cum aliquo contractum; si quis iuret non petere successionem, si quis alienat fundum dotalem, atque hoc cum iuramento, non peccat, quia leges hae prohibentes sunt directae principaliter ad bonum priuatorum, atque adeo iuramenta dicta obligant. Contra, si quis inter se asportaturum iura alimentorum, &c. contra sententiam contra legem id fortè prohibentem, peccat iuxta eum, quod facit commentariis; quia eiusmodi lex respicit principaliter bonum publicum, cum sit directa ad omnes vniuersaliter, atque adeo iuramentum contra eiusmodi legem obligationem inducere non potest. Hactenus ex Sancez.

a Castropal. [illegible]

41 Huic doctrinae non acquiescit Castropalaus a, potissimum ex eo, quia Reipublicae maximè interest, vt illae leges directae ad bonum priuatum seruentur, quare omnes ea videntur verè, siue directè, siue indirectè ad bonum publicum pertinere: perinde enim bona publica in veritate iacturam, si minores eius bonis non apparentur, atque si non iuramentis puellae indotatae, Minores non dispergerentur, alij haereditate non carerent. Regulam ergo sequentem, quam sibi Castropalaus ponit, sic breuiter hic proponimus, & quia expedita ad praxim est, amplectamur.

42 Vel leges sunt prohibentes, iubentesue aliquid, vel sunt solum permittentes; si iuretur contra priores, non valet id, nec est obligatorium iuramentum, quia sic, etiam si aliàs nec iuramentum quidem peccaretur, fieret contra bonum publicum, dum [illegible] contra leges superiorum; vnde oriri non potest obligatio vlla, nec ratione promissionis, nec ratione petitionis, nec alio modo; quia ex ipso, quod iuramentum est de re contra leges prohibitas, est de re sibi mala, quae à Deo non acceptatur ob bonum publicum & animarum. At si iuret contra permittentem, valet iuramentum, quia non est contra illud sed malum, non quidem ex se, vt supponimus, non ex lege, quia tum ipsa solum est permissiua ergo, &c. Exemplo res sit dilucida, prohibet lex, ne fundus dotalis à muliere alienetur: si quis igitur iuret, se sine debita solemnitate alienaturum, contra legem Prohibentem iurat de se contra bonum publicum, & consequenter iuramentum est inutile, & non obligatorium. Verum, quia eadem lex permittit, vt, si quis fundum dotalem de facto alienauit, non obligetur illud repetere, alienationemque rescindere, & quia nullibi inuenitur lex eiusmodi repetitionem praecipiens, ideo si quis iuret se non repetiturum, validum erit iuramentum, atque obligabitur non repetere, quia non repetendo contra nullam legem operatur.

d Castropal. [illegible]

43 Ex hac regula fit, vt, si minor iuret sine authoritate curatoris contractum aliquem, si laedatur, se daturum id quod amisit pecunia credita, vbi lex est, ne sic laedatur; si quis iuret, se conditurum testamentum sine solemnitate [illegible] tamen leges hac disponant non sub aliqua

qua

[illegible] solo politica gubernatio- [illegible] publicum) [illegible] ad [illegible] . Sed si [illegible] sine iudice instituit, si [illegible] ille [illegible] & [illegible] obligabuntur [illegible] Ratio utrinque est iam dicta, [illegible] est [illegible] idem enim ius, quod [illegible] Multo magis Christus [illegible] iuramento [illegible] Haereticum Sacro Tribunali, [illegible] contra leges [illegible] publico.

[illegible] publicum.) [illegible]

[illegible]

est & [illegible] v. g. alienare [illegible] bona [illegible] alienationem [illegible] iuramento [illegible] Non ita, si iuret se non repetere [illegible] quod [illegible] valet enim hoc iuramentum, [illegible] regula iam data, quod [illegible] à iure non [illegible] permittatur.

46 Dices: aliqui saltem ex his contractibus contra legem factis, [illegible] obligationis [illegible] iuramentum [illegible] data doctrina. [illegible] explicationem nostrae sententiae.

47 Duo hic [illegible] . Primò; quia [illegible] sunt opiniones, an dicta iuramenta contra leges, [illegible] obligationem [illegible] semper esse [illegible] obligatoria, & tamen ita [illegible] vel ob [illegible] leges [illegible].

48 Secundo, non [illegible] leges aliquid prohibere, [illegible] praesumptam, [illegible] opinione.

[illegible] iuramentum contra has leges in foro conscientiae valere. [illegible] iuramentum non est verè contra leges,

Habe exemplum. Nepotes v.g. pactum ineunt inter se cum iuramento, vt nunquam Aui diuidant hoc, vel illo modo hæreditatem. Hoc pactum, etiam iuratum, nullum a est ex legibus, ne scilicet detur ansa expectandi mortis Aui; Si tamen nullus illis, aut à longe quidem, occidendi timor, siue propter vindictam, siue propter [illegible] pietatem, vel quia [illegible] viuunt [illegible], assero, hoc pactum in conscientia valere, [illegible] iuramentum, [illegible] obligatorium esse; quia nihil contra legis [illegible] prohibitionem [illegible], Certè adolescentes [illegible] non potest esse sidem contra [illegible] Patrem; Idem non potest [illegible] alienare, de quibus [illegible] non [illegible] intestatum tenetur soluere legata, & ex aliorum viribus hæreditatis excederent, & tamen hæc solum sunt [illegible] fraudes; at ijs cessantibus hæ leges nihil vrgere in conscientia, non ignobiles b Doctores affirmant.

a Leg. [illegible] — b [illegible]

Iuramenta non reuelandi minoris, & non concedi pluris.

49 Hæc certè non obligant; quia neque cedunt in honorem Dei; nec in proximi vtilitatem; Quandò [illegible] [illegible] tamen [illegible] alteri [illegible] valere, tum ipse potest sibi [illegible] [illegible] c Adhuc (regulariter) [illegible] in aliquo occultè inducens ad [illegible] [illegible] propter bonum tertij, ne v.g. [illegible] pro [illegible] [illegible], vel quid simile, certè, si [illegible] acceptatio, & [illegible], obligaberis.

c [illegible]

Iuramenta Medicorum, Rectorum Ciuitatum, Alumnorum Collegij.

50 Quoniam Regulis fuit [illegible] Iuramentum de seruanda aliqua lege, vel statuto etiam [illegible] &c. [illegible] d fuisse emissum sub ea conditione, quam [illegible] iuramento, liber sit [illegible] ex se, siue ex consuetudine, idem idem dicendum est de iuramentis præstitis in [illegible].

d [illegible]

51 Hinc satis est e vt Medicus [illegible] per se, siue per alium [illegible] [illegible], moneat infirmum de [illegible] confessione, [illegible] [illegible] Confessionis [illegible], vt possit ad [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] iuramenti [illegible] ex præscripto Pij f V. Ratio est iam dicta, quia [illegible] modi Pij lex non videtur [illegible], [illegible] [illegible] vim suam [illegible] esse.

52 Hinc Rectores Ciuitatum, Iudices, similesque Officiales [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] iuramenti [illegible] [illegible] quæ sunt in vsu, [illegible].

53 Hinc Scribæ, Procuratores, [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quam legitima [illegible] [illegible] certè consuetudinem [illegible] g [illegible] introductam [illegible], [illegible] plus [illegible], & Principes, [illegible] id sciunt, patet.

54 Hinc Alumni [illegible] Collegij [illegible] h [illegible] iuramenti [illegible], quæ aliis firmari, & [illegible]. Et eadem [illegible] [illegible], vel [illegible] (siue ex se [illegible] obligatione, si ex se sunt grauia, vel [illegible] grauia, [illegible] aliquid addere, sed solum magis firmare obligationem, quæ aliàs aderat.

55 Alumni autem [illegible] [illegible] ad patriam post absoluta studia se redituros, vel Clericatum professuros, poterunt i; non obstante iuramento, Religionem ingredi, quia hic [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] post absoluta studia ab [illegible] Alumnis Collegij Anglicani hanc [illegible] [illegible] Religionem ingrediendi [illegible] [illegible] in Anglia [illegible] [illegible] refert Pellizarius l. [illegible]

e [illegible] — f [illegible] — g [illegible] — h [illegible] — i [illegible]

[illegible]

[illegible] posse dictos [illegible] Religionem ingredi, si ingre- [illegible] Religionem, [illegible] [illegible] quia illud [illegible] [illegible], [illegible] factum fuit in vtili- [illegible] [illegible] [illegible]. Sed certè, [illegible] Religionis [illegible], probabili- [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] *k*, quia [illegible] (quod [illegible] [illegible]) ideo [illegible] [illegible] est probabilior, [illegible] [illegible] quæ dixi supra *e*.

56 Dubitabis. Quòd si quis iuret [illegible], quod [illegible] propter aliquam [illegible] [illegible] obligat; obligabit postea, [illegible] [illegible] seruare? Respon- [illegible], [illegible] esse. Si [illegible], [illegible] non est [illegible] [illegible], vel [illegible] legitimè abrogatum, & [illegible] [illegible]: Ratio est, quia iuramentum fundatum, quod [illegible], quando [illegible]. Si ergo [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. At si [illegible] [illegible] [illegible] propter [illegible], & deinde cessante [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] iuramentum fuit validum [illegible] [illegible] lex valida est. [illegible] per accidens eo tempore, quo [illegible], [illegible]; ergo &c.

[illegible] id [illegible] [illegible] & pretijs [illegible] [illegible] v. g. non vendere [illegible], [illegible] à Republica [illegible] [illegible] maxima [illegible] per [illegible], quando [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tamen [illegible] [illegible], [illegible] non obli- [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible].

Iuramentum non lædendi.

57 Quandoque iuramentum non lædendi [illegible] [illegible] Republicæ [illegible] [illegible] potest.

Prima Regula. Si [illegible] non lædere, nil cogitando, an de ludo immoderato, & periculoso [illegible], an etiam de moderato [illegible], [illegible] [illegible] à moderato. Ratio est, quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] potest, obligatio induratur.

58 Secunda Regula. Si iurasti [illegible] non lusurum, iterum comprehendendo [illegible] immoderatum, tum moderatum ludum, neutro ludo tibi licet ludere. Ratio est, quia, quamuis ludus modera- [illegible] pertineat ad virtutem Eutrapeliæ *f*, vnde ipsius abstinentia videtur non esse bona, & honesta, ideoque non esse iuramenti materia, tamen, quia perfe- ctius est [illegible] [illegible]; materia est iuramenti, id patet in [illegible] honestis recreationibus assumptis ex cibo, ex potu, ex [illegible], quorum abstinentia apta est materia voti, atque adeo iuramenti.

59 Sed quo modo dignoscendi, [illegible] [illegible]; ludus, tam solum immode- ratum comprehendatur iuramento? Di- co, cognosci *g* ad ex fine, à quo mouetur quis iurans. Si enim solum [illegible] vitare [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] non [illegible], solum immoderatum ludum excludit, si vero voluit se à dele- ctatione ludendi, & iactura temporis &c. cohibere, etiam moderatum com- prehendit.

60 Atque ex eodem fine praxim [illegible] materiæ in ludente contra iuramentum expendenda item est. Si enim iurauit quis abstinentiam à ludo, ne prodigè rem familiarem contereret, à modico, vel notabili damno, quod ex ludo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est. Si verò, ne tempus contereret, vel ne delectatione ludi [illegible], [illegible], à ludo [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] per duas ho- ras *h*, [illegible] peccatum mortale est: Quare in hac casu, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tempore [illegible] exponeres, non peccares mortaliter, [illegible]

P 2

k [illegible]
e [illegible]
i [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]

quantum est ex vi iuramenti, & vlla [illegible] interius notabiliter non lederentur.

61 Regula Tertia. Si iuramentum fuit sub aliqua limitatione, v. g. non ludendi cum hac persona, in hoc loco, ludendi [illegible] genere ludi &c. distinguendum est, si enim id ipsi [illegible] sit [illegible], sed fuit ad [illegible] [illegible] colludentem, fuit, quia in eo loco male [illegible] se fuit, quia credit &c. non obligat iuramentum quia cessat &c. [illegible] a quia est de re mala, vel certè fuit iuramentum Deo soli factum de re [illegible] ferendi. Si verò id factum fuerit, quia cum hac persona, vel in eo loco adest occasio peccandi, quæ non adest alibi, iuramentum sane constabit, quia de re fuit vtili, & honesta.

a Navarr. c. 12. nu. 18. [illegible] p. [illegible]

62 Denique hic duo aduerte. Primò, iuramentum tam de non ludendo, non includere, de non ludendo per interpositam personam, nisi id expressè quoque conceperis, quia cum in non ludis, sed alias, etiamsi tu præsens esses, pro te ludit.

b Castrop. [illegible]

63 Secundò, Iuramentum de non ludendo, an includat promissionem de non ludendo contra alium, ex sorte, qui te impulit ad iurandum, debere a colligi. Si enim rationem habuisti iactu[illegible] ex temporis, vel discordiarum, dum [illegible] &c. includeret: Si vero iacturam rei familiaris [illegible], non item. Ratio est, quia illa obstant, hæc [illegible]. Quod autem fuit iuramenti non absolute; Quod [illegible] fuit, ne in blasphemias erumperes, ne vana vel falsa iuramenta effunderes, ne cum collusore rixas ageres, & [illegible] familia, perpendendum est, an quando [illegible] alieno ludis, tuamque pecuniam non perdis, hæc solum in communi [illegible], si solitus, includit, secus prohibitio est non includit.

c Castrop. [illegible]

Si iurasti alicui v. g. filijs, non ludere in ipsorum commodum, teneris ex iuramento, si fuerit ab ipsis id acceptatum; sed si non fuerit acceptatum, [illegible] non obseruari eo modo, quo parit promissio soli homini facta nondum acceptata, de qua dictum est cap. 5. §. 3. num. 12.

d Sanch. [illegible] Dec. [illegible] [illegible]

64 De iuramento non ludendi [illegible] tum, donec [illegible] aliquam conditionem, [illegible] legere sequentem resolutionem.

Tertium [illegible] Romam [illegible] iuramentum à filio, ipsum abeunte [illegible] [illegible] donec pater rediret. Verum ab [illegible] oppressus Romæ, [illegible] redire potuit: quare [illegible] filius, an [illegible] ipsi contrahi licitè possit? Non [illegible] posse, Respondet Bonacina [illegible] quia nunquam ponitur illa conditio reditus.

e Bonac. [illegible]

Sed profectò ita se res haberet, si verba ad litteram seruanda forent, sed quia ut dictum est §. 2. est iuramentum, & merito interpretandum, mihi videtur, eiusdem aliquando, nisi se à ludo continere per aliquod tempus, & quidem [illegible], quia [illegible] pecuniæ est Patris absentis, & non in perpetuum; si enim illum quando [illegible] interrogasset, ita respondisset; ex [illegible] rationabili igitur interpretatione dari iuramenti, licitè, quantum est ex hoc iuramento, ludere posse puto. Etc., filium [illegible], se non [illegible] venire, vel [illegible], se non [illegible] [illegible], donec Pater [illegible] rediisset, vel se non [illegible] ad villam rediisset, vel se non [illegible] domo, nisi Pater rediisset à foro, v. g. & mortuo [illegible] contigerat, nunquam rediret: num [illegible] ad illa obseruanda in perpetuum obligaretur? Minimè!

De Absolutione iuramenti non ludendi, quis eam concedere, & qua ratione concedenda, lege apud Sanch. f

f Sanch. [illegible] Dec. [illegible] [illegible]

Iuramentum de non propalanda arte.

65 Medicus quidam empyricus secreti cuiusdam medicamenti contra febres malignas conficiendi, cum iuramento promisit suo Magistro illud secretum nulli communicare, nisi vni ex familia [illegible] eiusdem sui Magistri. Quæritur [illegible] empyricus, an possit nihilominus alijs communicare?

Dixi, esse legendum Fernandez g & Sanchez h qui explicant S. Thomam asserentem, absolutè posse, quia ea promissio, quamuis iurata, est contra charitatem.

g Fernand. [illegible] h Sanch. [illegible]

[illegible]. Certè id ita est communiter, [illegible] vel addendum, [illegible] pure. Nam si bono [illegible] [illegible] ex febri [illegible] satis consulitur per alia [illegible], vel per illum [illegible], qui [illegible] medicamentum satis [illegible] in [illegible] [illegible], (vt [illegible] hic Pontenti in [illegible], vbi [illegible] per [illegible] Ciuitatem [illegible] Regnum [illegible] illud iuramentum, quia [illegible] non est contra charitatem, & [illegible] esse contra [illegible], id est [illegible], [illegible] reportat ex [illegible] [illegible]; & debet solo [illegible] iuramentum [illegible] [illegible], nam si bono publico, vel [illegible], tunc [illegible], non [illegible] iuramentum, [illegible] & contra charitatem [illegible].

Iuramentum non dandi, vel non dandi mutuum, vel non subueniendo.

[illegible] Hæc [illegible], quia [illegible] [illegible] charitati; [illegible] est [illegible], [illegible] causa esse, [illegible], sed obligatoria; & [illegible] in gratiam [illegible] [illegible] [illegible] blasphe[illegible] eleemosynas non [illegible], [illegible] quia [illegible] [illegible] Deo [illegible], vel aliqui (si [illegible]) [illegible].

[illegible] Contrà, iuramentum de mutuando [illegible], omnibus [illegible] [illegible], non obli[illegible] per aliquam circum[illegible] [illegible], vel imprudentia.

[illegible] Quod si id iuramentum fiat in [illegible] Dei, [illegible] obliget; quia fieri [illegible] omnia sua bona [illegible] propter Deum, si non habet [illegible], vel aliena [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible], si huiusmodi iura-mentum fiat absolutè. Intellige fine no-tabili saltem periculo soluendi de pro-prio, vt scilicet iuramentum interpre-tari, [illegible] iuramenti possit. Vt ergo intelligatur cum dicto periculo, debet exprimi [illegible]. Iuramentum [illegible] [illegible] vel [illegible] pro aliqua determinata persona, omnibus [illegible] [illegible], vel [illegible], [illegible] alia ratione honestum, validum, vt ex dictis constat.

[illegible] Hac [illegible] difficultas. Si [illegible] quis [illegible] mutuum dare [illegible] charitatem proximo, vel etiam da-re eleemosynam, an liceat illi [illegible] [illegible] petat eleemosynam, & [illegible] [illegible] expectat?

Respondeo [illegible] posse expectari [illegible]. Ratio est, quia obligatio ad [illegible] [illegible] expressè [illegible], intelligenda sunt iuxta naturam [illegible] [illegible] [illegible], vt [illegible], [illegible] petitur. Quod eleemosy-nam distinguendum est. Si enim [illegible] [illegible] pauperi, vel Religioso men-dicanti [illegible], intelligitur cum petet; hæc enim est natura [illegible] eleemo-synæ promissæ, [illegible] intendatur. Verum, si [illegible] dare eleemosynam pau-peri absolutè, debet [illegible], si sine notabili incommodo potest, etiam non petenti pauperi; absoluta enim eleemosynæ promissio (nisi tamen tem-pus, vel aliam circumstantiam in iura-mento expresserit) ita requirit.

§. VI.

De Iuramento confirmante contractus.

1 Iuramentum promissorium aliquando, vt ex dictis constat, validum est, [illegible] ratione iuramenti, hoc est, [illegible] solum intra limites Religionis, ne scilicet Deus falsò in testimonium ad-ducatur, & tunc iuramentum vocatur per se [illegible]. Aliquando vero præter hoc dicitur confirmare contractus, hoc est,

factis, vt contractum, cui adijcitur, qui aliàs erat inualidus, vel qui non inducebat obligationem iustitiæ, sed solùm v.g. Religionis, fiat validus, & obliget ex ratione iustitiæ, dans ius iustitiæ ei, in cuius fauorem iuratur, & tunc iuramentum vocatur confirmatiuum, seu validificans contractum.

2 Quando ergo iuramentum est per se stans, idem quando ubi … vt solum iuramentum & non vestiatur contractum, quando ipse contractus remanet, qualis erat in sua natura, siue validus, siue non, & nihil accipit à tali iuramento, vnde relaxatio à Iudice Ecclesiastico … iuramento, si contractus ex se erat inualidus, potest in … contractum, quia ex illo nullum ius confertur tertio; Secundò potest relaxari à Prælato, quia iuramentum, vt solum iuramentum, Deum dumtaxat respicit, cuius nomine illud relaxare Prælatus potest. Tertiò potest in casu contractus inualidi ipsi iuramento satisfieri … est pecunia dare v.g. … illi, qui … per inualidum contractum … vt sic … plere in reuerentiam Dei per iuramentum inuocati, quod promisit; sed potest … eadem repetere, quia … parte … non … & ex alia … remanendi …, solum … ex Religione … dabatur, … per illam dationem ….

3 At verò, si quando iuramentum confirmat contractum, dicitur iuramentum … & confirmans contractum, si fortè erat ex se inualidus, fieret validus, nec posset ei satisfieri sola …, nec ab Episcopo posset absolutè & in … relaxari, quia esset contra ius … , nisi fortè à Summo Pontifice ex aliqua … causa boni communis; & tunc fortè ex parte, et non … quando à Prælato tale iuramentum relaxatur ad effectum agendi, semper … intelligitur remanere … ius iustitiæ acquisitum tertio, & solum esse relaxatum id, quod est ex parte Religionis.

4 His positis celeberrima est & multum … tradita hæc difficultas, An iuramentum confirmet contractum. Sed, Deo fauente, clara, & breuis à nobis … via.

Potest aliquis contractus vel primò esse in se validus, sed tamen posse rescindibilis, vel secundò, esse absolutè eodem iure positiuo inualidus: & de vtroque quærimus, an, si illi adiungatur iuramentum, confirmetur, hoc est, … obliget ex vi iustitiæ. Dico, … positiuo: … contractus est inualidus … constat apud omnes, non confirmari posse iuramento, … rei rationem ….

5 Duæ sunt sententiæ, quæ … referantur.

Prima vniuersaliter à doctis … contractum confirmari iuramento, & iuramentum à iuramento solo haberi, … iustitiæ, habere enim solum à iuramento id firmitatis, quod ex se iuramentum habet, hoc est ius Religionis. Alienat v.g. Vxor fundum … lem; hic contractus ex iure positiuo inualidus est; quod si addatur iuramentum, adhuc remanet in suo statu inualiditatis, nec ei accrescit vllus valor ex iustitia; solum, si nihil obligat, … obligatio Religionis, quam afferet … iuramentum, vnde, … relaxato, ad nihil … tenetur.

Secunda sententia vniuersaliter … contractum habere aliquam, quorum Catalogum vide apud Oliuerium … confirmari iuramento, atque adeo in his consurgere ex iuramento duplicem obligationem, alteram propriam Religionis, alteram Iustitiæ; eiusmodi … esse docent dictum alienationem fundi dotalis, quia … alienatio … cum iuramento, … iuramentum fuerit relaxatum. Vnde ex … sententia tenebitur ex iustitia … alienationi factæ. Alienare … tum potest dictum Catalogum … quorundam iuramentum confirmet contractum, quorundam non.

In ea

[illegible] (inquiunt) juramentum non [illegible] contractum quando illud servatum, vel [illegible] peccat, vel peccat [illegible] in aeternum; in caeteris [illegible]. [illegible], vel per [illegible], dubitare [illegible] [illegible] promissionem, [illegible] confirmabile juramento, quia qui [illegible] peccat [illegible] [illegible] exigentem, at in exemplo dicto [illegible] confirmatur juramento dicta alienatio, quia nec ipsa alienatio, nec [illegible], sed alienationem acceptans peccat.

6 Postrema, ut hinc incipiam, quamvis haec secunda sententia sit communior, unde valde difficile est, quis non possit mihi persuadere, jura voluisse semper tales contractus cum tanto dispendio [illegible] [illegible], qui [illegible] facile [illegible], et facile [illegible] [illegible], et sic voluisse negare illis [illegible] rescissoria, quod illis competeret, nisi jurassent, semper, etiam juramento relaxato à Praelato, remanente obligatione [illegible], ut modo diximus; quod [illegible] licet concedant aliqui adversarij, ego tamen tam [illegible] [illegible] legislatoribus hanc notam inurere non audeo.

7 [illegible] probabiliorem esse, & [illegible] [illegible] expeditiorem [illegible]. Ratio potissima est, quia, quod juramentum addit [illegible], non habetur ex ipso juramento, [illegible] [illegible], quia juramentum est accessorium contractus, [illegible] illum (quatenus est [illegible] juramenti,) ut est in se. Non [illegible] quia nulla [illegible], juramentum [illegible] contractum; [illegible] etiam [illegible], debere servari [illegible] [illegible] expressè addere, in [illegible] juramenti, vel quid simile [illegible] [illegible], si juramentum [illegible] ex vi Religionis, unde non habemus [illegible] [illegible], ea jura [illegible], ut addatur [illegible]. [illegible] [illegible], non [illegible], sine [illegible] [illegible] quod est in Republica, ut contractus, qui [illegible] propter bonum publicum, sive primarium, sive secundarium [illegible] [illegible], quique aliquando à juribus cum tanta consideratione invalidi sunt constituti, [illegible] [illegible] negotio, adhibito [illegible] juramento, validi evadant. Et sic res [illegible], quae sunt [illegible], [illegible] ex justitia fiunt alterius. Non facilè id admitto, nisi expressè, & meridiana luce clarius id [illegible] [illegible]: quam claritatem nec ego video, nec adversarij possunt ostendere.

8 Urgebit contra nos rationem secundae sententiae, quae inter potissimas est hujusmodi.

Contractus in se validi, sed jure humano rescindibiles, ideò rescindi possunt, quia lex dat actionem contrahenti ad illius rescissionem petendam; sed quando adest juramentum, lex non dat talem actionem, sed vult servari juramentum; ergo rescindi non possunt, atque per juramentum validantur, seu confirmantur. Simili modo, quando contractus sunt eodem jure positivo irriti (quales sunt alienatio fundi dotalis, Renunciatio futurae successionis, contractus Minoris absque authoritate Curatoris et decreto Judicis circa immobilia &c.) si illis addatur juramentum, lex vult, ut tales contractus sint perpetuo firmi, nec ulla actio competat contra ipsos; ergo per juramentum facti sunt validi, seu confirmati. Confirmatur, quia in contractibus [illegible] [illegible] promissione v. g. [illegible], leges dicunt, juramenta debere servari, saltem [illegible] illa [illegible]; at in alijs spontaneè factis, in alienatione v. g. fundi dotalis eaedem leges absolutè dicunt, debere similia juramenta omnino servari, ergo signum est, leges voluisse per haec juramenta sponte facta dare contractibus validitatem, atque adeo jus [illegible].

9 Respondeo negando ultimam consequentiam, id est, eos contractus (sive rescindibiles, sive ipso jure irritos), fuisse per juramentum factos validos; solum enim jura inculcant jus juramenti ex vi Religionis, & nihil aliud, ut accuratè [illegible] consideranti patebit. Ad confirmationem

[illegible] Respondeo esse clarum dis- [illegible] iure dicatur, contractum [illegible] esse servandum [illegible] [illegible] solutione, contractum verò [illegible] iuratum esse servandum [illegible], & semper [illegible], per nostram sententiam, ex solo vinculo Religionis. Nam, quando idem contractus, habetur in ipso [illegible] causa, cur facienda sit [illegible], sed momentanea solutio, & causa, [illegible] à Superiore possit [illegible], quae causa est ipse [illegible], quae per metum sit iuranti: at quando iuramentum est [illegible] adie- ctum contractui, vel rescindibili, vel [illegible] contractu, non habetur in ipso contractu [illegible], non habetur in ipso contractu causa momentaneae solutionis vel rela- xationis, quia in ipso [illegible] iniuriam metus, vel doli [illegible] quare si relaxandum sit, ex causa perma- nente [illegible], & sic, si [illegible] servari sine peccato possit, omnino ser- uandum est, donec iuramentum dicta causa relaxetur: quamuis fatear facile [illegible] posse, ut supra [illegible] cum Castropalao.

a *Lay. l. 3. c. 7.*

10 Hic denique notandum censeo, [illegible] etiam [illegible] sententia, si iuramentum confirmare non possit contractum [illegible] nullum, qualis est contractus [illegible] & [illegible], vel contractus simulati, id est sine vlla voluntate vel contractus de re alie- na &c. Ratio enim est, quia iura positiua si possint facere, quod iuramentum con- firmet contractum, ideò possent, quia darent assistentiam vi iustitiae ei, in fa- uorem cuius contractus iuramento vál- latur: at iura positiua non possunt da- re assistentiam ex vi iustitiae contractui, qui nullus est ex iure naturae, nisi tol- lendo bona vni, & alteri applicando, quod non posse fieri, nisi in quibusdam casibus pertinentibus ad bonum com- mune, manifestum est. Dicere autem, id fecisse [illegible], [illegible] tit- [illegible] bonum com- mune, est [illegible] gratis [illegible]. Placet mihi haec ratio, quia doctrina à me as- [illegible] egregiè facit.

b *[illegible]*

§. VII.

Iuramentum an pariat obligationem in altero à iurante, atque adeò in successore, vel haerede.

1 Vel das iuramentum, id est, alicui aliquid cum iuramento promittis, vel accipis, id est, tibi quispiam promittit aliquid cum iuramento: illud [illegible] ex parte iurantis: hoc ex parte eius, cui iuratur.

Quoad prius, Iuramentum parit obligationem in solo iurante, non verò in eius haerede, vel successore. Hinc, si quid iurasti haeredi (nam de vero, [illegible] iuramento Deo praestito [illegible] & multa addemus [illegible] [illegible] c. 12. §. 4.) non haeres tuus obligatur, [illegible] ex vi Religionis [illegible] iuramenti [illegible] successoribus. Ratio est, quia non potest quis contrahere obligationem ex vi iuramenti, nisi habeat intentionem iurandi, at successor nunquam habuit intentionem iurandi, [illegible] obligationem iuramenti appellant personalem.

2 Dixi (ex vi Religionis) nam ex alio vinculo poterunt contrahere obligationem haeredes, hoc autem solet esse vel ratione contractus, vel ratio [illegible] exemplum est: Si enim cum iuramento vendidi Petro [illegible], & [illegible] conseruare, [illegible] [illegible] Petro de- [illegible] ex vi iuramenti, [illegible] haeres [illegible], sed ex vi contractus [illegible] & venditionis obligatione, seu [illegible], cum sit fundatum in [illegible] à parte, seque obligatus iustitiae, ad successores necessario trans- mittitur. Idem dicendum in omnibus iuramentis [illegible] ab alio, ex quibus alteri [illegible] acquiritur. Exemplum [illegible] est, & si in Ciuitate [illegible] gabellae, [illegible] pro [illegible] cum iuramento [illegible] fundo [illegible] Religionis, sed ex vi legis, & statuti [illegible] habere [illegible]-

[illegible], [illegible] Pater [illegible] iuraverit, ut [illegible].

3 Atque hinc fit, ut si in aliquo casu [illegible] iuramento nihil debeat [illegible] v. g. cum [illegible] per [illegible] pecuniam [illegible], [illegible] obligatur haeres tunc [illegible], cum [illegible] obligatus ex vi iuramenti, ut dictum est, [illegible] ex vi [illegible], quia nullam [illegible] per quod obligaretur [illegible] pecuniam erogare; [illegible] denique ex vi contractus, quia [illegible] in [illegible] alienam.

4 Dices, si quis Deo iuraret, se velle [illegible] v. g. [illegible] haeres, [illegible] defuncto, dictum [illegible]; & tamen [illegible] vinculo Religionis tenebatur.

Respondet Suarez [illegible] id [illegible] esse, quia Deus illud [illegible], vel iuramentum [illegible] ad [illegible] promissis acceptabilis, [illegible] contractus, [illegible] adeo [illegible].

5 Non placet haec responsio Castropalai, quia non apparet [illegible], [illegible] contractum, seu Deum [illegible] habere ut contrahentem & [illegible], idem, docet id esse, quia [illegible], haereditatem [illegible] non [illegible] nisi sub conditione [illegible]; & iuramentis [illegible], quae non [illegible] per [illegible]. Quod autem [illegible] producit ex aliquibus [illegible] ex parte de [illegible], ubi id [illegible]; & clarè in lege [illegible]: *Qui [illegible] haeredem [illegible] haereditatem [illegible]* [illegible]. Aliqua [illegible] pertinentia addendi [illegible] de voto [illegible].

6 Quia ad [illegible] esse [illegible], obligationem, [illegible] iurandi sibi [illegible] ([illegible] expressam [illegible] in iuramento) contrahere etiam & [illegible] haeredi, seu successori; [illegible] haec [illegible] etiam [illegible] in iuramento [illegible] praeter [illegible] est, [illegible] successor [illegible] in omnia [illegible] praecessit, seu etiam, cuius est haeres.

CAPUT QUARTUM.

De Iuramento Iudiciali.

1 TRia hic discutienda proponam, (caetera enim huc spectantia vel ipsissima in toto tractatu satis habentur, vel propria sunt fori externi, quae videri possunt apud [illegible] hic, [illegible] ab ipso citatos.) Primò, An in contractibus aequivocare homini liceat, huc enim id reduco, cum contractus & publici sint fori, & initium iudicij. Secundò, an liceat aequivocare alijs à Reo, v. g. Testi. Tertiò, an ipsi Reo.

§. I.

An in contractibus cum Iuramento aequivocare, vel fictè iurare liceat.

1 CErtum est, nemini licere, (f) [illegible] quae [illegible], si inde [illegible] damnum alteri [illegible]; certumque est, ut saepius supra per occasionem dixi, iurantem debere omnia damna ob causam sui iuramenti dolosi alteri obvenientia, resarcire. Ratio est manifesta, quia tunc contra iustitiam agitur, dum socius deluditur.

2 Dixi Primò (notabile) si enim [illegible] [illegible], [illegible] & culpa, (g) [illegible] qui dolosè in contractu iurant, semper in Iudicio habebuntur, ac si verè iurassent, quia [illegible] solum considerat ipsa externa iuramenti verba, [illegible] hoc capite difficulter non [illegible] damnum alteri fiet, unde graviter peccatur.

(f) [illegible]

(g) [illegible]

Propter

Propter eamdem rationem (vt adhuc occasione iuramenti, quod mox disputabo dashiectus) idem erit contra Superiorem, quidquid contra sentiat Castropalaus, a nec enim praeter Superioris potestas extenditur, modò falsum non iuretur, & modò vt verum in foro externo iuramentum habeatur.

a Castrop. t. 1. tr. 14. disp. vnic. p. 8. n. 8. & seq.

3 Dixi Secundò (cautè) si enim iustè, ad vsuram v. g. compensationem sic iurares, mortaliter non delinqueres, imo nec venialiter, si causa aequiuocandi adesset, vt ex superioribus patet. Ratio est, quia tunc nec contra Religionem peccas, nec contra iustitiam: siquidem, dum aequiuocatione Deum verè dicentem, falsitati non inuocas, &, nullo supposito damno, nullam proximo iniuriam infers.

4 Hinc in contractu promissionis siue liberalis, siue onerosae, in contractu mutui, sponsalium, venditionis, emptionis &c. Si quis contraheret cum iuramento aequiuoco, vel ficto, iustam habens causam se suis rebus, siue alterius ab iniusto damno, consulendi immunis esset à culpa, cum nil committeret contra Religionem, vel iustitiam, immo nec contra fidelitatem, iusta existente causa simulationis.

§. II.

An in iudicijs aequiuocare cum iuramento alijs à Reo liceat.

1 Communiter Doctores non licere, si Iudex legitimè interroget. Ratio communis, & vera est, quia ob bonum publicum testes tenentur parere suo Superiori, qualis est legitimus Iudex. Quando autem testis legitimè interrogari dicendus sit, non est huius loci, colligetur tamen ex mox dicendis; & fusè Sanchez b in consilijs, alijque c Si vero non legitimè procedat, vel quod in idem recidit, Iudex legitimus non est, licere testi d vti aequiuocatione, communiter itidem omnes, quia tunc Superior non est, adeoque non necessario illi parendum.

b Sanch. in consil. l. 6. c. 1. d. 36. & d. 4. d. 8.
c De Lugo t. 1. de iust. disp. 40. sect. 1. n. 7.
d Lugo de iust. [illegible] & passim.

2 Hinc testis interrogatus à Iudice de occulto crimine alterius, vel de crimine, de quo non tenetur testificari, vt quia v.g. [illegible] sub secreto [illegible], potest iurare, se non scire, intelligendo, ita vt teneatur illi iudicio subdere, vel quid simile.

3 Hinc, si quis licitè aliqua bona abscondit v.g. à fisco, eo quod illis indigeat ad vitam sustentandam, non solum ipse, sed etiam alij, qui id sciunt, interrogati, siue ex se (si tamen indigentia ita exigeret) possunt aequiuocando testificari, illum nihil abscondisse. Iudex enim tunc [illegible] legitimè procedit, si velit Fisco applicare bona externa alteri necessaria, quod si haec excludit, vt excludere certè praesumendus est, tunc testes ad mentem ipsius cum veritate respondent.

Hinc, non solum ipse Reus, si v.g. sit Clericus, sed etiam alij possunt iurare cum aequiuocatione coram Saeculari Iudice, Clericum non deliquisse, intelligendo ita, vt obligentur id coram Saeculari deponere, quia hic illegitimus est, tum ad Ecclesiasticos.

4 Immo obligabitur testis aliquando sic aequiuocare. Solet afferri exemplum e de eo, qui Iudici peccatum omnino occultum Rei manifestauit: is enim tenetur testificari coram eodem, Reum non commisisse tale delictum, intelligendo, ita vt [illegible] iudicio, quia si speret se posse suam reparare, sic male potuit damnum iniustè illatum.

e Dian. [illegible]

§. III.

An idem liceat Reo.

1 Si non legitimè interrogetur, posse Reum cum aequiuocatione negare crimen à se commissum, certum apud omnes f est, suffragatur enim eadem ratio, quam modo diximus §. praecedenti num. 1.

2 Hinc excusant communiter Doctores g Reum negantem cum aequiuocatione crimen, si Iudex procedit contra leges, & semiplena contra ipsum

Reum

f Dian. [illegible]
g [illegible]

[illegible] Reum [illegible] non est, si suspensa sit [illegible], sive per appellationem, [illegible] excommunicatum, [illegible], vel notorium [illegible]. Hinc excusatur [illegible] quod [illegible], quod sine culpa [illegible], at si [illegible], putans [illegible], homicidium [illegible]. Hinc excu[illegible] negantem se vendidisse [illegible], [illegible], cum vendiderit [illegible]. Hinc excusatur [illegible] circumstantiam [illegible], quod crimen ipse non [illegible] per illum [illegible] per illam [illegible], ubi est [illegible] ipse traxerit: vel [illegible] ingressus fuerit, sed tamen [illegible]. Hinc excusatur negan[illegible] se debere [illegible] alteri, si verè [illegible] debeat, [illegible] apparent instru[illegible], vel scriptura, [illegible] debeat. Hinc excusatur negantem, se promisisse [illegible], quod verè cum juramento pro[illegible], etiamsi sint [illegible], si ex aliquo [illegible] promissio, [illegible] non [illegible]. Hinc excusatur negantem se [illegible] commisisse, cum occultè [illegible]. Hoc de similia cum aequi[illegible] jurando negare idem cuilibet [illegible], qui vel [illegible], contra leges pro[illegible] superior non est, vel, [illegible] leges, [illegible] veritatem, [illegible] ipse non [illegible]. Reus enim jus habet respon[illegible] veritatem, atque [illegible] boni, & justi Iudicis [illegible].

3 [illegible], legiti[illegible] per semiplenam probationem [illegible], [illegible] Reus ex [illegible] excusari videatur à fatenda verita[illegible], [illegible] quaestione [illegible] in ob[illegible] vitae, quòd sincerè respon[illegible], [illegible] capitali, [illegible] veritatem [illegible] aequivoca[illegible].

[illegible], docet Sanctes, [illegible] alij[illegible] partium [illegible], [illegible] probabilius est, quia inter partem

justitiae potissima est obedientia, quia tenemur quibus obedire Superioribus [illegible] & legitimè praecipientibus, [illegible] supponimus, legitimè praecipientibus [illegible] Reum [illegible] poterit à parendo. Adde, [illegible] Reipublicae detrimentum fore, si talis obligatio fatendi [illegible]; passim enim fiat impunitatis spe grassarentur maleficia.

4 Duo tamen hi Doctores [illegible] est: ad hoc, [illegible] Reus teneatur sine aequivocatione respondere (de Reo loquimur non de teste [illegible], qua alia est ratio videnda, si placet apud [illegible] k) requiri [illegible], vel indicia con- tra ipsum esse legitimè probata in processu, saltem per semiplenam probationem, quam sine dubio facit unus testis idoneus [illegible] & item requiri, [illegible] ipsi Reo sic notificatum. Ratio est, inquit Sanctes, quia [illegible] Reum, [illegible] crimen esse occul[illegible], & sic excusari à fatenda veritate; & quia (inquit Sanctes [illegible]) [illegible] leges [illegible] obedire, ita nec tenetur Iudici, [illegible], se sanctè [illegible].

Alterum est, si fortè quis veritatè Iudici [illegible] obligari [illegible] ad se [illegible] fuerit absolvendus, sive fuerit damnatus, sive [illegible] perdendus sit, [illegible] probabilius est, quia [illegible], respondeo [illegible] crimen [illegible] obedientiam, tamen huic crimini [illegible], si de illo ritè doleat, &c.

5 Sed tam alij recentiores l post [illegible] disceptationem, advertentes, [illegible] esse supra naturae vires difficile, Reum obligari ad inferendum testimonium capitale contra se ipsum, docent, probabilissimum esse, & tutum, Reum minimè obligari ad fatendum crimen suum, [illegible] malum sibi parari videat: potissima Ratio ista mihi videtur: quia nemo obligatus est concurrere ad se ipsum accusandum, cum sit de jure naturae, non solùm vitam sibi [illegible], sed etiam ad mortem suam, quantum [illegible] non concurrere. Adde, esse [illegible] communem, quam mul-

tum

k De Lugo [illegible]
[illegible] Bonac. [illegible]

l De Lugo [illegible]

[illegible]

tum difficilem reperiri [illegible] im-
possibilem, vel quam praecipientem nul-
la possibus humana custodiri possit; at
praeceptum de dicenda hac veritate,
quam nunc tradit Reo Iudex, bien [illegible]
est, & possibilem ergo [illegible] se extendit ad
rem tam difficilem, qualis est ea confes-
sio, quae Reo mortem parat.

6 Hinc [illegible] causa a [illegible]
[illegible], [illegible] enim tam [illegible] Iudex
[illegible] non est, quam in [illegible] exigere.
a [illegible] Sup[illegible] non est, [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] est [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
Doctorum probabilis est.

Ad id, quod additur, negandum est,
periclitari bonum reipublicae, alia enim
via, nempe inquirendo testes, & inve-
niendo maiorem torturae Reo, ut fateatur,
potest se tueri Respublica, sine necessi-
tate obligandi Reum sub mortali: &
b De [illegible] verè patet ab experientia, nihil adhuc
[illegible] periisse timorem peccati per tot an-
[illegible] nos, in quibus opinio nostra passim eas-
[illegible] gelitur; Quoniam quisque enim furtasse,
qui abstinebit metu peccati timorem [illegible]
crimen aperiit? Adde, non esse [illegible]
quod ego per [illegible] commenti, ad quod
non teneor ex dispensatione, seu ex iustitia,
obliget mortem subire, de qua [illegible],
[illegible] lege Io: Sanctes c.

c [illegible] 7 Doctrinam hactenus à nobis alla-
tam limitant citati Doctores asserendo,
posse à Reo negari sub aequivocatione
[illegible], modo aliqua tandem [illegible]
crimen, modo [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] effugiendi mortem, secus enim [illegible]
[illegible] (aiunt) esset [illegible], si ipse nihi-
[illegible] commissum esset, & [illegible] [illegible]
[illegible]. Reo vero confitens etiam [illegible]
[illegible] tali spe, saltem ab mortali esse
[illegible] [illegible] Reum [illegible] [illegible]
[illegible] ei [illegible] haeresis, confitentes enim
[illegible] [illegible], fateri debent, ne [illegible] haere-
d [illegible] ticum cum scandalo [illegible] subeat.) Ra-
[illegible] tio, quae [illegible] est, quia ex una parte
de iure [illegible] non possit
[illegible] ad mortem
[illegible], & ex alia parte in hoc casu, ad
[illegible] (si tamen [illegible])
[illegible]. Si enim
potestas superioris in re levi. Si enim
Reus iam [illegible] est, [illegible] [illegible]
[illegible], nihil addet Confessio Rei, qui

[illegible] [illegible], de qua sen-
[illegible], cum Iudex sit ad damnandum
[illegible] instructus. In quo ipsum [illegible]
[illegible] potestas ipsius?

8 Sed etiam [illegible] Sanctes [illegible] Iudex e [illegible]
Reum interrogantes [illegible] solere
[illegible] causae, probationesque illi [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible], quod
id ad legitime interrogandum non re-
quiritur: cum igitur Reus [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], semper praesumere [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible], si ipse tamen
[illegible], & sic semper [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible]
veritatem occultare.

9 Denique, quod dictum est de peri-
culo vitae, extenditur communiter ad
f [illegible] [illegible] [illegible] f [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible], [illegible],
[illegible] [illegible] &c., ad haec enim
tam gravia mala per se [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible].

10 Quid de malo levi v.g. [illegible]
[illegible], ut fateri; an [illegible]
[illegible], an [illegible]
[illegible], an Clericum in Religione [illegible]
[illegible], ex qua confessione [illegible]
[illegible] leve accidere possit: vel [illegible]
[illegible], ut fateri [illegible], [illegible]
[illegible] &c. ex cuius confessione certis
[illegible] (ita suppono) saltem malum [illegible]
[illegible], si neget [illegible] aequivo-
catione, quod nam peccatum commit-
tat?

Respondeo. A mortali [illegible] [illegible] g [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
Lugo 8. [illegible] esse [illegible], vel quia de
[illegible] videtur [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], vel quia
[illegible], videtur
si agitur de poena levi [illegible], videtur
& levis & non [illegible] [illegible]
praeceptum, vel quia ex negatione talis
[illegible], non [illegible] grave malum Rei-
publicae, si solum levis poena sit impo-
nenda. Hic tamen excipio, nisi aliud
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] malum [illegible]
[illegible] tertio; tunc enim [illegible]
[illegible] levi malo, bonum grave Rei-
publicae, vel proximi [illegible].

CAPUT

CAPVT QVINTVM.

Quis possit iurare, atque ad iuramentum admitti.

1 Praeter Deum, qui [illegible] [illegible]

[illegible]

CAPVT SEXTVM.

De pœnis periurij.

1 In iure Ciuili [illegible]

[illegible]

CAPVT SEPTIMVM.

De deobligatione à Iuramento.

Deobligatio à iuramento [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible]

§. I.

De Irritatione.

1 QVando [illegible], qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dicetur tamen irritatione [illegible]. [illegible] ergo [illegible] [illegible] irritare [illegible], qui alij legitimè [illegible], possunt [illegible], quales sunt Pater, Prælatus Regularis, Dominus, Vir, respectu Filij, Subditi, Servi, Vxoris, de quibus [illegible], cum de Voto [illegible].

2 Id tamen est intelligendum [illegible] [illegible], [illegible] iuramenta soli Deo [illegible] [illegible] irritare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] possint ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (de qua ex [illegible] [illegible]) & [illegible] iuramenta in alio [illegible] [illegible] [illegible] salem, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] V. G. [illegible] [illegible], filius, [illegible], &c. [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] simile, quod [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] Patris, Viri, &c. [illegible] hæc iuramenta à Patre, vel Viro &c. etiam nulla existente causa [illegible], [illegible] est, [illegible] [illegible], quæ est materia [illegible] [illegible] Patris, vel Viri potestate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sic etiam Pontifex, vel Episcopus potest irritare iuramenta [illegible] [illegible] de rebus pertinentibus ad sua beneficia, ad suas leges, ad sua statuta &c. Propter eandem [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab [illegible] [illegible], [illegible] non poterunt Pater & Dominus [illegible], [illegible] [illegible] potestas non est [illegible] Patris, Domini [illegible], [illegible], & illud iuramentum non est [illegible] [illegible] Deo [illegible], sed homini.

§. II.

De Relaxatione.

1 QVando [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible], dicetur [illegible] iuramentum.

[illegible] [illegible] non posse fieri, [illegible] [illegible] est soli Deo præstitum [illegible] [illegible], posse autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] causa. Ratio est, quia promissio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] velit [illegible].

2 Sed quid, si iuramentum sit præstitum [illegible] [illegible] hominis, sed principaliter Dei [illegible] [illegible], v. g. si quis iuret se daturum [illegible] pauperi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deum: se [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] Virginis [illegible], potest [illegible] [illegible], vel [illegible] etiam sine causa remittere?

Respondeo distinguendum esse. Vel in promissione [illegible] est pauper [illegible], v. g. Petrus. Vel non ita, sed pauper indeterminatè. Si [illegible] [illegible] [illegible] probabile est posse, si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non posse. Ratio [illegible] [illegible] dictum est, quia [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] habere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ratio [illegible] est, quia tunc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sed Deus, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], de quo [illegible] [illegible].

3 [illegible]: Si quando ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] V. g. si [illegible] [illegible]

gliem

alteri, intra mensem aliquid restituendi; & quando ... convenit tibi alium ... obligationem ... [illegible] ... promissum facere ... iuramentum? Respondeo ita ... quia promissio ... obligationem ... ut dilatio fiat ... sæpe ... in compromissis ... Doctorum ... nisi ... compromissum ... posse prorogari, ad secundum v. g. ... esse improbabile ... sublata prima mensis ... compromissi ... [illegible] ... iuramenti obligationem, nisi de ... [illegible].

3 ... An si quis aliquid ... principaliter ... v. g. ... iuravit ... beneficium ... tunc ... [illegible] ... acceptandum ... [illegible] ... non recipere ... [illegible].

Respondeo ... Abbas ... [illegible]

impetratur in commodum sui non liberalis valoris, commodum illud remittere: Pro ipsius propter utilitatem rationis, licere; neque id est authoritatem in facto proprio, sed sua sponte suam utilitatem negligere. Confirmatur quia supra docuimus f ex Castropalao g & Ioanne Sancto h, iuramentum de non vendendo ... posse remitti ab ipso iurante, quando in utilitatem propriam est emissum, ergo & ... in casu nostro &c.

Post hæc scripta, cum Pater Vincentius Tancreda amicissimus meus, suum utilissimum opus in Suarem de Religione ... ostendisset, ... ipsum hanc sententiam meam contra Suarem hic complecti. Proinde (ingenue loquar) amicorum ingenia, alterum nesciente de altero, in eandem sententiam conspirasse ... sum.

§. III.

De Relaxatione.

1 QVando, qui potestatem habet, à iuramento obligatum absoluit, dicimus dispensare, seu magis proprie illud relaxare: nam id, quod in materia voti appellatur Dispensatio, hic propria voce vocatur Relaxatio. Porro tria sunt hic exponenda. Primò, quænam iuramenta. Secundò, à quonam Superiore. Tertiò, ob quas causas relaxari queant. Moneo tamen, legenda etiam esse, quæ de dispensatione Voti infra dicemus.

Quæ Iuramenta.

2 Vno verbo, relaxari queunt i iuramenta omnia soli Deo præstita, quæ diximus cap. 3. §. 7. n. 7. Iuramenta vero in utilitatem alicuius hominis præstita, si sunt acceptata, à nemine, ne à Summo quidem Pontifice (nisi forte dispensationem bonum commune exposcit) dispensantur, imo nec dispensari posse, docet post Castropalaum, l & paulo ante docuit Abbas; quia nullus potest suo iure privari. acceptatio autem facit

vt ex iustitia illi debeatur, quod [illegible] est. Dixi (in vtilitatem [illegible] hominis) nam si [illegible] vide ante §. 1. [illegible] de Voto [illegible].

3 Si [illegible] non sit acceptata, [illegible] publicum, & [illegible] Superior [illegible] dispensari, vel commutari, [illegible] Religionis, [illegible] Item [illegible] quamuis sit acceptata, tamen [illegible] Deo principaliter, homini autem [illegible] principaliter [illegible] de Voto dicam [illegible] & similibus, [illegible] solum Religionis [illegible] An [illegible] vide tamen [illegible] apud [illegible].

4 Sunt praeterea aliqua iuramenta, [illegible] quae relaxanda, [illegible] dispensandi possunt [illegible] iuramentum [illegible] Religiosam. [illegible] Sacerdotii [illegible] iuramenta [illegible] vide Pellizarium d.

A quo.

1 Certum est, [illegible] Summo Pontifice [illegible] potestatem [illegible] Ecclesiae [illegible]

2 Dubitatur, Primo. An [illegible] Praelatus Ecclesiae [illegible] iurisdictionem habentes (qui sint hi, vide [illegible]) ex [illegible]

[illegible] gaudere hac potestate respectu [illegible] Summo [illegible] Respondeo esse probabilius [illegible] hanc [illegible] iuramenta [illegible] Pontifici Maximo [illegible] Summus Pontifex [illegible] Quamuis [illegible] vota Papae reseruata [illegible] Castitatis perpetuae, [illegible] Religionis, Triplexque Peregrinationis, Hierosolymitanae, Romanae ad limina Apostolorum, Compostellanae, & [illegible] [illegible] iuramenta [illegible] Pontifici [illegible]

3 Sed certe aliqui [illegible] dicunt [illegible] probabilius [illegible] vota [illegible] esse [illegible] id est quae [illegible] V [illegible] quale est hoc, v. g. [illegible] Religionem [illegible] est, quia [illegible] Voti est [illegible] Quia [illegible] iuramenta ad [illegible] Superioris, [illegible] possunt dispensare Episcopi, [illegible] Vi[illegible] [illegible] ex speciali mandato, [illegible] Episcopus [illegible] Lege [illegible] & de Castropalao [illegible] apud [illegible] pertinere ad Episcopum [illegible] iuramentum [illegible] iuramenta humani [illegible] Religiosam [illegible] debeat [illegible] dispensatio [illegible] non esse [illegible] Dispensationem [illegible] ad Episcopum, [illegible] dispensationem [illegible].

Praeterea [illegible] iuramenta esse reseruata, [illegible] aliqui [illegible] qua

[illegible] , hic tamen [illegible] ab [illegible].

9 Dubitari [illegible] : At qui habent potestatem dispensandi, vel etiam [illegible] in Votis, an ipsi intelligantur habere potestatem dispensandi in iuramentis soli Deo praestitis, siue [illegible] siue Voti accessoria, vt Votum [illegible] , siue [illegible], quale est [illegible] & siue Votum, [illegible] ad Templum ; ad [illegible].

Respondeo, probabile esse, ita intelligi [illegible] ordinaria *a*, non [illegible] *b*, qualem habent non dicam [illegible] Mendicantes, [illegible] , quia quamuis in rigore aliud sit [illegible] Voti , aliud iuramenti ; quare potestas soluendi vnum non est potestas soluendi aliud, tamen, quia iuramenta haec posita soli Deo praestita, de quibus procedit haec doctrina, Voti [illegible] , [illegible] in communi modo [illegible] ac propterea dato privilegium [illegible] soluendi vota, dare [illegible] & aliud eodem modo posse dispensari iuramenta, quae principaliter sunt facta in obsequium Dei, [illegible] principaliter [illegible] (siue in [illegible], siue [illegible] vota c. [illegible] de Voto &c.

[illegible] Quilibet habet [illegible] Religiosis hanc dispensandi, vel etiam commutandi [illegible] ? Respondeo privilegium dispensandi in Votis etiam Episcopis reseruatis (atque adeo in iuramentis soli Deo praestitis ex probabili [illegible] n. 7. dicta) Martinus V. concessit [illegible] Confessoribus [illegible] participationem eorum privilegiorum, sed [illegible] ut [illegible] restringit [illegible] P. N. Generalis, [illegible] iisdem [illegible] Superioribus & [illegible] Confessariis quibus ipsi [illegible].

11 Privilegium vero commutandi [illegible] , et ita hoc occasione [illegible] participantes [illegible] privilegia [illegible] ,

Benignius in alio, quam de praedictis privilegium dispensandi , [illegible] posse [illegible] commutare omnia vota, exceptis illis quinque, [illegible] sed ex Gregorio XIII. extenditur ad Vota iurata, dummodo commutatio non fiat in praeiudicium tertij. & hoc est benignius. Nec Patri Generali Societatis hoc priuilegium commutandi restringit, sic enim habet *d*. Commutationem hanc facultas [illegible] Confessarijs approbatis [illegible] &c.

12 Quid de iuramento homini praestito, in ijs casibus, in quibus posse diximus num. 7. & 8. Episcopos , commutatione, [illegible] posse ab ijs, qui habent priuilegium circa vota iurata , hoc est à Religiosis participantibus priuilegia Soc.

Respondeo. Negat Sanchez *e*, quia iuramenta haec sola, quae homini praestantur, nec sunt vota, nec voti rationem induunt. Sed certè probabilius [illegible] *f* est, commutari à praedictis posse. Ratio est, quia dans priuilegium commutandi vota iurata, concedit, commutari posse duo vincula Voti & Iuramenti ; ergo non est, cur negemus, concessum esse, posse illos commutare, quando adest vnum dumtaxat vinculum, id est iuramentum. Quid enim tollit, vel addit illa coniunctio cum Voto, si atque sit sine tertij praeiudicio ? Atque hinc fit, vt in casibus, in quibus tertius, propter turpitudinem iniuriae, metus, doli &c. & in casibus, in quibus tertius nondum acceptauit, (vel in quibus iustitia nondum acquisiuit) possit hoc priuilegium eiusmodi iuramenta commutare, quia tunc commutatio nullo modo est in praeiudicium tertij, quod verè tertius habeat, ad quam commutationem priuilegium extendit. (vt modo diximus) Gregorius XIII.

13 Verum poteritne haec etiam dispensari? Respondeo cum ex facultate dispensandi solùm detur potestas circa vota, et modo potestas commutandi circa Vota iurata, difficilius est resoluere; [illegible] propterea aliqui *g* probabiliter negant. Dicitur tamen probabile *h* esse,

a [illegible] *b* [illegible] *c* [illegible]

d In compend. Privil. verbo [illegible]

e Sanch. l. 4. de matr. disp. 44. n. 17.

f Diana [illegible] Lezana [illegible] [illegible]

g Sanch. lib. 4. de matr. disp. [illegible] *h* [illegible]

a In compend. [illegible]

posse) & quidem, vt semper loquimur, in foro interno. Ratio est supra tacta, quia, cum hæc iuramenta, quamuis homini præstita, [illegible] vt supponimus, non transeunt, habent solum vinculum, vt Religionis, quod æquiualet [illegible] Voti, immo; quod in rigore [illegible] est, quam Voti vinculum, atque adeo, qui hoc Voti vinculum dispensare [illegible] potest, non est negandum, posse [illegible] potest [illegible] & illud. Nec obstat, quod, si ita esset, [illegible] Gregorium XIII. [illegible] Vota extendisse ad Vota [illegible] [illegible], non obstat, inquam, quia id fecisse [illegible] est ad maiorem conscientiæ securitatem, [illegible] & pro [illegible] [illegible], qui [illegible] [illegible] sequuntur, vt alibi infra docemus.

13 An etiam potestas aliqua tandem modo possit relaxare iuramenta, vide apud Laymanum a, aliosque ab ipso laudatos. Illud solummodo, si quando [illegible] aliquid in præiudicium Superiorum, etiam secularium, posse hunc Superiorem remittere [illegible] [illegible] [illegible] illud non acceptare, [illegible] si v. g. se non acceptaturum Officium [illegible] Capitanei, potest Superior illum cogere, & post coactionem, poterit in [illegible] iuramento, acceptare, quia [illegible] illud non potuit præiudicare potestati Superiorum. Dico tamen, non posse [illegible] illud Officium acceptare [illegible] [illegible] iuramenti relaxare, quia illa non fuit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sed [illegible], pro illa vice, [illegible] potestatem [illegible] nihilominus acceptare [illegible] culpa solum levis, dixi supra b cum [illegible].

a Layman. [illegible]

b Supra [illegible]

Ob quas causas?

14 Certum est adesse debere causam [illegible] dispensationis [illegible], & relaxationis, etiam à Summo Pontifice [illegible] (excipe [illegible] [illegible], vt diximus §. 1. [illegible].) Ratio est, quia Summus Pontifex [illegible] in legibus ab ipso latis validè [illegible] sine causa [illegible] dispensat (quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab ipso libere dependent: [illegible] Votum [illegible], & iuramenti ab ipso non dependent, [illegible] de iure naturali, Vota, & iuramenta [illegible] esse reddenda, ergo [illegible] [illegible] validè sine causa dispensare; si [illegible] ipse, dum dispensat, [illegible] ex parte Dei, Deus autem relaxationem [illegible] [illegible] habere non [illegible] potest.

c [illegible]

15 Difficultas igitur sola superest in explicandis his causis, quæ [illegible] [illegible] ad hoc, vt Superior [illegible] [illegible] [illegible] præstita in ipsi [illegible], quæ [illegible] [illegible] pro iuramentis soli Deo [illegible], [illegible] solum [illegible] vinculum [illegible] [illegible] infra §. 4. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

16 Ad [illegible] [illegible] solum d primo, quando adest [illegible] ex parte [illegible] [illegible] iuramentum, vt accidit quando iuramentum [illegible], vi, dolo [illegible] fuit, ipsa enim iniuria [illegible] causam præbet relaxandi. Et quidem si [illegible] fit gravis, poterit ab Episcopo etiam in foro externo relaxari; si levis, solum in foro conscientiæ e. Secundò, quando adest dubium, an iuramentum valeat. Tertiò, quando adest dubium, an cedat in iniuriam [illegible]. Quartò, quando est dubium an ex [illegible] iuramenti [illegible] occasio [illegible] periculum peccandi. Quintò, quando iuramentum est contra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] perfectionem [illegible]; & in his quidem solutis ad effectum agendi à Superiore vinculum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] apud [illegible], an [illegible] [illegible] [illegible] alicui [illegible] [illegible], Rectè autem id potest à [illegible], quia pertinet ad [illegible] Superiorem [illegible] [illegible] [illegible] f [illegible].

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

Dixi [illegible] autem est (quando [illegible] [illegible]) quia [illegible] in prædictis, [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] est, [illegible] [illegible] relaxatione iuramentorum, quale est, si [illegible] in ea parte [illegible] [illegible], [illegible] iuramentum [illegible] in iniuriam [illegible] [illegible], vt ex supra dictis [illegible].

17 Sed

11 Sed quid [illegible] quando [illegible] Respondeo [illegible] non esse absolutè [illegible] juramento promisisse aliquid [illegible] V. G. si est [illegible] [illegible] Virginem, vel [illegible] [illegible] proportionem [illegible] [illegible]

§. IV.

De Commutatione.

1 Quando [illegible] juramento promisso [illegible] aliud [illegible] commutatio [illegible] [illegible] vel æquale, vel minus, & circa hoc [illegible] quis commutare possit, Quæ juramenta, & ob quas caussas.

Quis.

2 Non solum Pontifex, & Episcopus [illegible] [illegible] Episcopalis [illegible] Confessarij, [illegible] [illegible] Pontifex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Pontifex & Episcopus, quia [illegible]

[illegible] Denique [illegible] Confessarij [illegible] Bullam [illegible] Pontifex [illegible] & Episcopus, etiam [illegible]

3 Omnes autem qui possunt dispensare, possunt & commutare [illegible] quia dispensare est majus [illegible] [illegible] non [illegible]

4 Dubitatur hic primò. An Confessarij [illegible] per Bullam Cruciatæ possint juramenta commutare? [illegible] quia Bulla [illegible] commutationem [illegible] de juramento [illegible] Respondeo [illegible] juramenta soli Deo [illegible] [illegible] Religiosis. Ratio est, quia [illegible] [illegible] dixi [illegible]

5 Dubitatur secundò. An ipse [illegible] possit sibi etiam sine causa commutare dictum juramentum soli Deo præstitum. Respondeo, posse [illegible] in opus melius. Ratio est, quia non [illegible] [illegible] qui in melius illud commutat, [illegible] probabile [illegible] etiam est, in opus æquale, quia [illegible] Deo, quod æquè illi [illegible] [illegible] æquale, vel [illegible] [illegible] commutatio. In minus nullo modo potest, quia ad [illegible] potestas jurisdictionis, ut [illegible] & infra [illegible] de commutatione [illegible]

Dixi (juramentum soli Deo præstitum) non [illegible] in juramentis [illegible] [illegible] quia [illegible] æquale, vel melius [illegible] in eadem specie [illegible] res promittitur [illegible] Sed de hac re [illegible] dicetur [illegible] c. 16. §. 5. [illegible] & c. 17. [illegible] [illegible] sive [illegible] sive non acceptatum.

[illegible marginal notes]

Quæ Iuramenta.

6 Omnia ea, quæ possunt à Superiore habente potestatem relaxari, multo magis possunt ab eodem commutari. Vide quæ dixi § præcedenti à num. 4. solum igitur hic examinandum esset, an iuramenta popularia & confessionalia possint commutari ab Episcopo, vel pœnitentiario, etiamsi sint de materia Summo Pontifici reseruata, sed quia tam iuramenta popularia [illegible] a num. 5. [illegible] per se stantia non esse quæ iuramenta [illegible] ideo multo magis reseruata [illegible] non erunt, quando sint confessionalia, vel [illegible], quare poterunt à prædictis commutari.

a Sup. § 1. num. 2.

Ob quas caussas.

7 Vt superior possit iuramenta hominis præstita commutare, sufficiunt easdem caussas, quæ sufficiunt ad dispensandum caussas, § præcedente & illæ, illisque sub iisdem conditionibus requiruntur hic, quæ ibi. Vt autem commutentur hæc iuramenta soli Deo facta, quæ vota, vt supra dictum est, æquiualent, cuius prudentia caussæ requiruntur, hic super est breuiter explicandum.

8 Præmitto autem primò, licitè posse ab habente potestatem commutari iuramentum; non solum in bonum inæqualiter, sed etiam (licèt exiius, vel æquale, sed etiam (licèt exitum) fieri caussa vt mox num. 11. dicam) in minus, & atque hoc regulariter esse licitum, quoties habet quis potestatem commutandi vota, vel iuramenta. Ratio est, quia aliequin illa potestas frustratoria esset, nam, vt commutetur votum, vel iuramentum in bonum maius sufficit cuiuis, vt commutetur vero in æquale, suffici probabiliter propria authoritas, vt modo dicitur num. 11. quare, si facultas commutandi aliquid tribuit, tribuit in minus. Vide aliqua c Ista, Vide & ipsum per istam.

b Azor. p. 1. lib. 11. c. 18. ... [illegible]

c apud ... [illegible]

9 Scio Suarez d & alios contrarium velle, vt commutatio etiam ab habente potestatem semper debeat expediri, vel inæquale, vel in quasi, æquale; quia commutatio ex D. Thoma e est velut contractus inter commutantem nomine Dei, & votantem: at in contractibus permutationis debet æqualitatem haberi, [illegible] Sed forsasse Suar. intelligit, non posse fieri in minus, vt [illegible] dispensationi: non enim esset licita commutatio, si [illegible] v. g. commutaretur in votum Aue: [illegible] debere adesse aliquam proportionem inter iuramenti & materiam suppositam, vt scilicet commutatio in dispensationem non maiorem requirat potestatem: [illegible] id quod videtur Suarez voluisse per illud (quasi) & rationem ex Diuo Thoma patet responsio; quia in commutatione permutationis [illegible] potestas iurisdictionis, vt [illegible] casu nostro, non propterea aliquid plus est casu nostro concedendum.

e D. Th. ... [illegible]

10 Præmitto Secundò: vt sit licitè & validè commutatio in minus, nullam requiri caussam, & in æquale satis levem & parui caussam, & in æquale satis leuem, quia bonitas operis est caussa sufficiens; at, vt fiat in minus, requiri caussam, ita, vt nec licitè, nec validè, si sine caussa expediatur. Ratio est, quia tunc admiscetur aliqua dispensatio, quæ semper requirit caussam, supra diximus.

f ... [illegible]

g ... [illegible]

11 Dictum est num. 8. (ab habente potestatem) quia nullius potestatis iuramentum commutare sibi ipsi virtute Dei præstitum. Ratio est euidens ex dictis, quia tunc intermiscetur aliqua dispensatio, quæ non potest fieri, nisi ab habente iurisdictionem: at nemo ex se ipso habet in se iurisdictionem, quia requirit superioritatem in alium &c.

12 His positis, caussæ ad commutandum ad tres reducuntur. Primò, si res promissa sit reddita illicita, vel inutilis. Secundò, si ex parte vouentis, sit iuramentis reddita sit difficilis, seu incommodis, vt si superueniat infirmitas, vel imbecillitas &c. Tertiò, si magis bonum communi expediat, vt non impleatur iuramentum, seu iuramentum. Alia hoc pertinentia dicemus, cum de commutatione voti, eadem enim est ratio, & hanc

in iuramento tacito, vt nimis sæpe dictum est.

§. V.

De materia subrogata Iuramento.

Quæri [illegible], in quod fuum [illegible] contrarietatem legitimam [illegible], est ne pertinax? Respondeo [illegible] a pertinitam, quia [illegible] nec, vt [illegible] iuramento [illegible].

[illegible] ex posito, quæ ad [illegible] materia iurata [illegible]. Vnde, si [illegible] propter eam puellam [illegible] quod [illegible] licet [illegible] probabilis [illegible] peccatum. Id quod [illegible] Sacramentum, [illegible] probabili opinione, [illegible] [illegible].

2 Illud aduerte, [illegible] contra votum [illegible] accepit [illegible] in Voti commutationem [illegible] Deo [illegible] vinculum religionis [illegible] in [illegible] id quod in [illegible] non [illegible] quia [illegible]; ac [illegible] aliquid [illegible] id [illegible] d.

Alia spectantia ad materiam subrogatam videntur infra c. 1[illegible]. §. 4. num. 35. & 37.

§. VI.

Solutio aliquorum Casuum huc pertinentium.

Ex dictis superius erit sequentium solutionem practicam dedisse; Petrus vouit, & iurauit propter eam puellam, [illegible] determinatè, se ducturum, Franciscus vouit idem, sed sine iuramento. Antonius cum vouit idem dumtaxat, sed sine voto, & nulla est hic acceptatio ab aliqua tertia persona facta est. Quis potest hæc dispensare vel commutare? Dico, tam Episcopum in vtroque foro, tum in foro interno [illegible] Confessarium delegatum posse, sine causa, vt semper supponimus, dispensare, vel etiam commutare iuxta priuilegium, quo gaudet. Ratio est eruenda ex probabiliori dictis §. 3. num. 4, quia hæc sunt Vota, siue Iuramenta solum continent vinculum Religionis.

2 Rursus Petrus iurauit Bertæ puellæ matrimonium, quæ eandem acceptauit. Franciscus idem iurauit eidem, quæ idem acceptauit. Antonius vouit & iurauit idem eidem acceptanti. Martinus vouit & iurauit idem eidem non acceptanti, virum dispensabit vel commutabit? Dico Episcopum, & per priuilegium dispensare, vel iuxta sua priuilegia commutare posse primo & quarto, id est Petro & Martino, quia illa non sunt iuramenta vel vota acceptata, solum continent vinculum Religionis, ad quod Episcopalem, & priuilegiatorum potestas extenditur.

Alijs verò duobus secundo, & tertio, id est Francisco & Antonio dico neminem posse. Ratio est, quia hæc sunt vota, vel iuramenta emissa principaliter, vt supponimus, in commodum tertij acceptantis, ad quæ nec Episcopi, nec Delegati potestas, quæ est ad ea, quæ in solum Dei obsequium præstantur, extenditur: eo ipso enim, quo sunt acceptata, nec promittens inuita ex parte recipientis, inducunt vinculum iustitiæ, quod soluere nulla authoritas valet, nisi ob bonum publicum &c.

3 Denique Petrus propter amorem Dei vouit, iurauitque, pauperi nuptam indeterminatè ducturum, (supponamus, hoc votum esse validum, de quo tamen dicam infra cap. 15. §. 1. num. 2) mox determinate Bertæ id manifestauit, quæ acceptauit promissionem. Antonius pari modo vouit, iurauitque, eleemosynam alicui pauperi, seu Ecclesiæ,

ali-

nullam speciale, sed generatim, non de-
terminatam pauperem; sed Ecclesiam [illegible] eligit; quaeritur, an Petrus acceptatione [illegible] & possit aliam puellam [illegible] Amentiam alteri pauperi [illegible] eligere; Rursus quis dispensare in his, vel commutare valeat?

a [illegible] Dico posse a Petro [illegible] est [illegible] vel non aliam [illegible] & Amentiam [illegible], quia cum hae promissiones [illegible] est, quia cum [illegible] Deo directae sint, [illegible] Ecclesia [illegible] legitime acceptata, [illegible] legitime aliquis acceptare; acceptat enim legitime [illegible] quod illi promittitur [illegible] ipsi promissum fuit, ergo, si accepta [illegible], illegitime, & nullius acceptatione, Hic ergo casus est longe diversus ab eo, quem posuimus modo §. 3. num. 2. in quo votum, vel iuramentum [illegible] supponitur factum in [illegible] commodum, atque hinc legitime acceptatio [illegible], atque hinc [illegible] propter eandem rationem, in votum [illegible] dicta iuramenta ab Episcopo [illegible], vel in foro conscientiae a privilegiato, vel in foro [illegible] [illegible] dispensari seu commutari, per indulgentias [illegible] ac caeteri [illegible], de quibus dictum est supra, Religionis, de quibus dictum est supra, [illegible] vel votum sit principaliter in obsequium Dei, sed minus principaliter in commodum hominis etiam [illegible], ut [illegible] dicam [illegible] cap. 7. de Voto §. 2.

2 Dixi (quamvis est ex Votum [illegible]; si Petrus specialiter, vel voti) tamen; si Petrus specialiter [illegible] dicta Berta [illegible] a Dispensatione & commutatione ea [illegible] dissolvenda; aliamque [illegible]. [illegible] si Amentiam, quando eligere [illegible], vel Ecclesiam, tum illam pauperem, vel Ecclesiam, [illegible] in commodum ipsorum [illegible] promissione illis [illegible] [illegible] in alio casu, [illegible] legitime iam acceptatam, vel [illegible], ut saepe diximus, nullus dispensare. Nam, si principaliter fuisset in gratiam Dei, & minus principaliter [illegible] tum [illegible], ut [illegible] de Voto cap. 17. §. 2.

b [illegible] 1. [illegible]

CAPUT OCTAVUM.

De Adiuratione Iuramento affini.

§. 1.

De Adiuratione in Universum.

SI quis ita obtestetur, *Abi praesto per amorem quem Deo, Sanctis [illegible] Per vitam tuam, per vitam Patris [illegible] hoc age*, [illegible] eligit aliquid imperandi, [illegible] *In nomine Dei, vel Sanctorum, in [illegible]*, dicetur adiurationem [illegible]. Adiuratio igitur non est iuramentum, nec deprecatio, sed imperatio [illegible] seu iussio per aliquam rem divinam [illegible] talis, hoc est, in conceptu honesti, ipsius imprecationi, seu iussioni vim. Respondet si per Deum, vel per ea, quae ad Deum pertinent, [illegible], erit actus Religionis latriae; si per Virginem, Hyperduliae; si per Sanctos, Duliae; si per humanum [illegible], erit actus [illegible], honorisque imprecationis.

2 Hinc vides Primo, [illegible] creaturas adiurari posse; omnes, [illegible] [illegible], imprecationemque per [illegible] [illegible], quales sunt Rationales [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] Dei [illegible] physice praestant, [illegible]; Ut si Moysi diceret a Sancta [illegible]: *In nomine Christi hinc transfer te* [illegible] [illegible], quia [illegible] Deum [illegible], ut ipse etiam illa [illegible].

3 Vides Secundo, adiurationem [illegible] [illegible] adiurationis [illegible] obligari [illegible] quia adiuratio est [illegible] ad inducendum [illegible] [illegible], vel [illegible] quandam reverentiam, non vero ad [illegible] personae adiuratae, non vero ad inducendam obligationem, qualem inducit [illegible] commutatio iuramenti facti, [illegible] obedientiae votum, praeceptumque. Neque [illegible] adiuratio, requirit [illegible] proportionalem conditionis [illegible] Iura-

Iura-

[illegible] Veritatem, Iusti- tiam, Iudicium.

Veritas.

3 Hæc [illegible], quod non fiat ad[illegible] per [illegible], v. g. per Sa- [illegible] Aç. vel per [illegible], [illegible] v. g. per [illegible], per Dæmonem &c. [illegible] peccatum esse mortale, non [illegible].

[illegible], quod [illegible] aliquod in [illegible] [illegible] ve pareat, propter [illegible] Dei. At [illegible] contra [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] etiam [illegible], [illegible] non est [illegible] Dei [illegible] [illegible] ad [illegible] ve [illegible] [illegible] ab [illegible] ex parte [illegible] [illegible]. Licet, quia ex parte [illegible], aliqua [illegible] veniale [illegible] [illegible] ad fidem [illegible], [illegible].

Iustitia.

5 Hæc [illegible], vt non [illegible], [illegible]. Quare [illegible] per Deum, vel [illegible], etiam [illegible] [illegible] ad [illegible] peccatum mortale, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] veniale [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] mortale, [illegible] veniale [illegible] [illegible] peccatum, quod petit, quia ex hac adiuratione non transfer- [illegible] culpa [illegible] petitionis in aliam speciem.

Iudicium.

6 Hæc [illegible], [illegible] adhiben- [illegible] & prudens, quæ non [illegible], & sine occasione per Dei & Sanctorum nomen aliquem ad- iurare esset [illegible] culpa, [illegible] ve- nialis, [illegible] iuramentum [illegible], [illegible] in [illegible]. [illegible] adiurare Deum & Sancti imperatiuè, nec Dæmonem depre- catiuè, [illegible], esset [illegible] peccata [illegible] impe- ratiuè, quod esset mortale, si [illegible], quæ ipsi [illegible] esset [illegible] veniale, si [illegible]. [illegible] siue imperatiuè, siue deprecatiuè [illegible], [illegible] & consequenter veniale posset [illegible] mortale, & [illegible] esse, si [illegible], vel [illegible] Dæmone [illegible] (nisi excuset ignorantia) quan- do [illegible] v. g. [illegible] [illegible], ventis, grandini, vel [illegible] aliqui [illegible], [illegible], [illegible] &c. quia [illegible] non videtur [illegible] fallem [illegible] Dæmone.

7 Denique Deus adiurari potest per [illegible] Danielis 3. Ne auferas [illegible] Abraham, [illegible] [illegible] per [illegible], quæ [illegible] non potest [illegible]. [illegible] [illegible] Abraham, Isaac, [illegible] Dæmon [illegible] per Deum, [illegible] ad Deum [illegible] potest. [illegible] vel [illegible], vel [illegible]. [illegible] per Deum, per [illegible] Virginem, [illegible] adiuratur, vt [illegible].

§.II.

§. II.

De Adiuratione Dæmonum.

1 Potissima difficultas in hac argumenti versatur circa adiurationem Dæmonum Corpus hominis obsidentium, cum præcipue de illa hic [illegible] disputare [illegible] fuerit. [illegible] Exorcismum (sic Græci vocant adiurationem, [illegible] dicimus adiurare) [illegible] debere, hominem [illegible] esse à Dæmone obsessum. Signa certa sunt a, si aliquis loquatur diuersis, ignotisque idiomatibus, si canat, scribat, aliaque faciat, quæ [illegible] nulla ratione callebat, si [illegible] occulta [illegible], si distantia, & [illegible] occulta patefaciat, & similia. Alia signa, ut [illegible] voces, [illegible] corporis [illegible], & similia [illegible].

De fine adiurationis, deque Imperio Adiurantis in Dæmonem.

2 Dæmonis adiuratio [illegible] [illegible], [illegible] ab homine, [illegible] expellatur. Ratio est, [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] à Dæmone [illegible], & [illegible] Spiritus [illegible] [illegible] Dæmonis [illegible].

3 [illegible] adiuratio fieri debet imperatiuè [illegible] [illegible] Dæmonem [illegible] [illegible] imperium, quod [illegible] [illegible] cessit, [illegible] Christus Dominus [illegible] Dæmones à [illegible] [illegible] [illegible].

Quæ locutio usurpanda cum Dæmone.

4 Si Exorcista nomen Dæmonis [illegible], si [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] veritatem, [illegible] [illegible] ad Dei gloriam [illegible] ab ipso [illegible], & similia cum [illegible] quæ ad Dæmonem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] peccabit, quia [illegible] [illegible] familiaritatem habere velle, [illegible] [illegible].

5 [illegible] (loquitur) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] veniale [illegible] [illegible].

[illegible] Castropalaus [illegible] [illegible] mortale. [illegible] Dæmonibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mortale, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habere velle cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habere cum illo amicitiam, [illegible] [illegible] [illegible] gratiam [illegible].

6 Dari

[illegible] ... Respondeo ... [illegible]

[illegible] ... Ergo cum [illegible] ... [illegible]

An liceat expellere à Dæmone, vt aliquid faciat.

8 [illegible] ... Primò ... [illegible] ... Secundò ... [illegible] ... Tertiò ... [illegible]

9 [illegible]

[illegible] ... non ad Dæmonem ... [illegible] ... Ecclesia ad eos attendere.

10 De Tertio ergo [illegible] ... dubitatio. Et quidem [illegible] ... à Christo ... [illegible] ... veniale, [illegible] ... mortale.

An Exorcistæ liceat præcipere quòd Dæmoni superiori, vt Dæmones inferiores pellat à corpore, vel vt manifestet maleficium.

11 Accidit non rarò in obsessis adesse superiorem Dæmonem, & simul inferiores [illegible] ... Dæmone, quod non licet. Sed certè [illegible] ... præcipere posse à [illegible] tamen

[illegible] . Ratio est, quia [illegible] est, [illegible] vel [illegible] quod [illegible] petio, vel [illegible] vel pure amicabile [illegible] est, [illegible] Exorcista [illegible] quidem [illegible] quod est, [illegible] quod ex [illegible] [illegible] amore [illegible] [illegible] Daemone, et [illegible] [illegible] [illegible] Christus [illegible] Daemones, [illegible]

12 Dices Primò : At [illegible] Exorcista, [illegible] Daemonem, in corpore [illegible] [illegible] Respondeo [illegible] [illegible] Daemon, [illegible] [illegible] Videat [illegible] [illegible] Daemon, [illegible] [illegible] Daemo- [illegible]

13 Dices Secundò, [illegible] [illegible] Daemone [illegible] Respondeo [illegible] quod docet [illegible] [illegible] tamen [illegible] [illegible] in [illegible] Exorcista, [illegible] ex Daemo- [illegible] extra corpus [illegible] in corpore, [illegible] aliquem [illegible] extra corpus [illegible] est ipse [illegible] in corpore magis [illegible] quia ex vi Ecclesiae [illegible]

An contra, facere aliquid vel concedere possit Exorcista ad petitionem Daemonis.

14 Certum est, non posse [illegible] illicita, vel [illegible] quamvis alias [illegible] antiqui Daemoni [illegible] Solum [illegible] possit, [illegible] petitionem [illegible] vel permittit, [illegible] ad [illegible] [illegible] fugam : Sed tamen [illegible]

15 Prima. An si Daemon petat, [illegible] in Infernum amandet; [illegible] amandare [illegible] licitè possit Exorcista; quia ei loco à Deo Daemon [illegible] est) [illegible] in locum [illegible] Respondeo ab Exorcista id concedi. Respondeo, licitè posse [illegible] Deus Daemonem [illegible] in inferno [illegible] [illegible] Iudicium [illegible] locum [illegible] Deus [illegible] ab Exorcista [illegible] Deo [illegible] [illegible] [illegible]

16 Secunda. An si Daemon petat [illegible] in [illegible] à Christo D. [illegible] Christus [illegible] Daemo- [illegible] Exorcista [illegible] Respondeo [illegible] vel in [illegible] [illegible]

[illegible] Tom. [illegible]

[illegible] in Dæmoniaco [illegible] Sed quid, si id [illegible] Neq;quaquam [illegible] quia [illegible] saluti [illegible].

17 Verum [illegible] Ratio est, quia hunc Dæmoniacum tam [illegible] quam [illegible] Audi Castropalaum [illegible] Exorcista [illegible] probabili [illegible] perpetuò [illegible] perpetuam [illegible] Hæc ille: si enim [illegible] à Dæmone [illegible] esse [illegible] in [illegible] perpetuo: id quod, & Sailha vult apud Castropalaum [illegible].

18 Tertiò. An si Dæmon petat, vt [illegible] in alium hominem [illegible] hominem [illegible] possit id concedi [illegible]?

Non posse [illegible], communis, & vera [illegible] est Doctrina [illegible] Primò [illegible] Exorcista [illegible] Dæmonem, [illegible] expellere [illegible] Dæmon [illegible].

19 [illegible] exceptionem faciunt ex [illegible] & Castropalaus [illegible] concedi [illegible] Dæmonis in aliam [illegible] Primò, si [illegible] & circa [illegible] habeat [illegible] dominium. Tertiò, si Exorcista [illegible] habet, Dæmonem à [illegible] quando [illegible] expellendi. Quartò, si [illegible] liberatione, & [illegible] Quintò, si [illegible] ex voluntate [illegible] Dæmoni.

20 Sed [illegible] huic exceptioni [illegible] non est [illegible]. Primò, quia [illegible] conditiones, vt [illegible] possint. Secundò, quia nullus [illegible] hominem [illegible] permit, vt [illegible] per Dæmonem possit. Quòd si Princeps [illegible] propter Reipublicæ [illegible] permissio [illegible] Quare [illegible] Paulus Satanæ tradidit [illegible] vt spiritus saluus [illegible] Dei [illegible] Spiritus Sancti [illegible]. Tertiò [illegible] repellere à [illegible] Sede Dæmonem? Id [illegible] concedendum esset, & per aliud [illegible] reuelandum, id [illegible] & similia [illegible] nullus [illegible] video.

21 Aliam exceptionem, seu declarationem legi apud aliquem f, posse scilicet adiurationem concedere, vt ex[illegible] Dæmon, si concessio non fiat in hunc hominem determinatè, sed in aliquem indeterminatè, vt si Dæmon diceret, Si hinc abeo, alium hominem arripiam, posset respondere Exorcista, Vade & alium aggredere. Ratio est, inquit, quia tunc Dæmon non potest deinde in aliquem determinatè ingredi sine Dei voluntate.

Verùm omnino nequaquam sedet hæc exceptio, perinde ac non sedet eius ratio. Si quidem ne sine Dei quidem voluntate in hominem determinatum ingredi eidem conceditur, & tamen id ab Exorcista permitti nequit, quare cum contra vtramque permissionem, tum de deter-

minata

[illegible] scilicet, [illegible] de in[illegible] personis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vt [illegible] [illegible] consilio, [illegible], [illegible] [illegible] poterit.

[illegible] [illegible] [illegible] pro Admirationibus.

22 Primò, [illegible] Exorcista, [illegible] [illegible] se obligari ad [illegible] Dæmo-[illegible] & prudenter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] quinon est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], Augustinus de Dei [illegible].) [illegible] ex charitate, quando [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] generales [illegible] de Præcepto Charitatis.

[illegible] [illegible] prudenter posse Exorcistam [illegible] [illegible] [illegible] posse, nisi [illegible] [illegible] Dæmo-[illegible] [illegible] [illegible].

23 Secundò, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Clericus sit, vel saltem [illegible] Clericus [illegible] Religiosus Dei [illegible] [illegible] ([illegible] quidem [illegible]) [illegible] quod à Dæmone [illegible] [illegible] publicam [illegible] [illegible] à Christo Domino [illegible] [illegible].

24 Quid [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dæmonem [illegible] & publicè [illegible] Respondeo, peccatum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] publicè [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] peccatum mortale [illegible] [illegible], quia [illegible] [illegible] publicè [illegible] Missæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Baptista. Secundò, [illegible] [illegible] Christi [illegible] [illegible] Dæmon [illegible] [illegible] [illegible] dictum est. [illegible] Dæmonia [illegible]. Tertiò, [illegible] [illegible] [illegible] Exorcis-[illegible] Ecclesiæ [illegible] [illegible] publicè [illegible] Propter scandalum [illegible] et [illegible] scandalum [illegible] [illegible]. [illegible] si quando [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] contingere, quod si [illegible] [illegible], facile posse [illegible] ab [illegible] de [illegible] veritate. [illegible] quia non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hac [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quintò, quia, quod [illegible] [illegible] officio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ex officio [illegible] [illegible] Baptistæ [illegible] ex officio [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] in necessitate. [illegible] [illegible] [illegible].

Hæc igitur sententia probabilis est, si [illegible] Dæmones [illegible] [illegible] [illegible] publicè [illegible], [illegible] [illegible], cum admiratione [illegible] [illegible] [illegible] scandali, vel [illegible] [illegible] [illegible] esse [illegible] culpa.

25 Tertiò, [illegible] [illegible] [illegible] Diaboli, [illegible] [illegible] [illegible] obsessum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in Dæmone [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nullam habere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Capillis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dæmones, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in capillis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de maleficio.

26 Quartò Medicamenta, vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dæmoniacos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illa. [illegible] [illegible]

[illegible] contra Iudicem extorquentes [illegible] personam, & similes [illegible] in alijs. Secundò, [illegible] & parum Charitatis [illegible], cum sint causa, vt [illegible] quibus [illegible]. Tertiò contra Rel [illegible], sint causa, vt [illegible] superstitiones, quia ipsi frequentissimè adhibent, [illegible], ac [illegible] adhibentur, [illegible].

a Deliberatio [illegible] 11 Quintò, non licet a acriter flagellare, vel [illegible] percutere Dæmoniacum; quia & esset contra charitatem proximi, & nihil vtile fieret ad expellendum [illegible], qui corporales percussiones non sentiunt.

Quid si Dæmoniacus esset Clericus? Si Exorcista [illegible], & cum ipso, Dæmonem in obsesso grauiter percuteret, incideret ne in excommunicationem *si quis suadente?* Respondeo. Nisi ignorantia excusationi esset, sed incideret, quia tum Clericus percutitur.

Dices, non percutitur Clericus, sed Dæmon in Clerico. Respondeo, at percutitur etiam Clericus, atque ideo Clericus in Dæmone, idem [illegible] suadente Diabolo; posito quod ignorantia non excusaret, & aduertit, [illegible] facit Ecclesiasticæ personæ. Idemque votum habet, si Dæmoniacus [illegible] v. g. [illegible], illum in [illegible] grauiter cæderet, [illegible] ad Dæmonem [illegible], sed Clerico realem [illegible] inferens [illegible], sed [illegible] etiam, [illegible] Diabolo [illegible]. Si tamen v. g. [illegible] gladio [illegible], & [illegible] Domini Clerici [illegible], simul cum Dæmonio [illegible] in excommunicationem [illegible] Infame, [illegible] Clericum [illegible], & tamen [illegible], & ex prima intentione [illegible] Clericū percutere, [illegible], [illegible] &c.

Tambur. in Decal.

CAPVT NONVM.

De Voto.

Votum quid sit, & quotuplex.

VOtum quod est promissio facta Deo de re ipsi grata, idest ad eiusdem Dei cultū, vt constituatur, quinque requirit. Primò, Deliberationem: Votum enim debet esse voluntarium liberum. Secundò, Propositum. Tertiò, Promissionem sub obligatione. Quartò, esse Deo factum. Quintò, esse de re ipsi grata. Hæc igitur suo ordine declaremus quibus si quid addiderimus de Voti cessatione, satis erit de hac materia completa tractatio.

2 Diuiditur autem Votum, Primò, in Absolutum, Purè conditionatum, Pænale.

Secundò, in solemne, idest, quod acceptatur ab Ecclesia, & simplex, quod priuatim emittitur.

Tertiò, in necessarium, hoc est quod ex præcepto debitū; & in Liberum, siue vt alij loquuntur, in commune, & singulare.

Quartò, in Reale, in quo promittitur res externa, in Personale, in quo promittitur actio personæ, & in Mixtum, in quo vtraque.

Quintò, in Affirmatiuum, quo scilicet promittimus aliquid positiuum, v. g. eleemosynam; & in Negatiuum, quo aliquid negatiuum, v. g. Abstinentia à carnibus.

3 Adde denique quasdam alias diuisiones accidentales, v. g. in Perpetuum, & Temporale: In Reseruatum, & non Reseruatum. In Publicum, & Occultum &c. quarum, & similium explicationem, vbi opus erit, in deinceps afferendis non negligemus.

CAPVT DECIMVM,

De Libertate requisita in Voto.

§. I.

Qualis deliberatio requiratur.

a Bon. [illegible] apud Lay. [illegible]

EA requiritur & sufficit, quæ ad peccatum mortale a. Quod ea requiratur, Ratio est, quia Votū est lex, quā sibi voluntas imponit, [illegible] imponere sibi, ut etiam alteri, obligationē, ea se graue quid est, nec est [illegible] cum posse sine maturo iudicio, plenoque imperio libertatis imponi. Nam propterea semiplena libertas, quæ est in semidormiente, & semiebrio, vel in primis quibusdam motibus, sufficit ad culpam venialem, non tamen ad Votum, quia hoc modo graue quid [illegible] sine matura discussione imponere [illegible] volentis. Quod ea sufficiat, ratio est, quia illa deliberatio, quæ in peccando sufficit ad demeritum, sufficit ad Voti meritum; & rectè Glossa b: *Qua (ait) per eandem deliberationem, qua se obligaret Diabolo* nempe per peccatum, *possit etiam obligare Deo*, nempe per Votum. Non ergo requiritur omnis commoditas, & [illegible] exacta discussio circa Votum emittendum, secus certè satis pauci essent, qui vera Vota conciperent, cum communiter in calore timoris, vel [illegible] non rarò, in feruore [illegible] Vota emitti soleant. Nec statim pœnitere Voti facti, vel quod sine calore illo Votum non fuisset emissum, [illegible] non adfuisse liberā deliberationem; [illegible] enim multa deliberatè, si aliqua circumstantia foret, [illegible] statim pœnitet, & in alia circumstantia [illegible] reijceremur.

b Gloss. in c. Mulier. 32 q. 2.

2 Dices, vouere sine exacta discussione perfecta, ut v.g. in calore [illegible] aliquando peccatum veniale. [illegible] asserit mox dicendus vouere cum illa deliberatione semiplena, quia in utroque casu deest prudentia in vouendo, ergo non validum est Votum, cum Deo gratum esse non possit quod sit cum peccato. Respondeo, negari debere consequentiam. Ratio est, quia cum in [illegible] casu sit plena libertas necessaria, ut supponimus, ponitur tamen completè votum in substantia, & solum defectus est in circumstantia [illegible] id est votum contingit cum defectu exactioris discussionis; quare Deus acceptabit substantiam, [illegible] sicuti acceperat [illegible] quandoque opus in substantia bonum, [illegible] culpam venialem, [illegible] per aliquam leuem negligentiam, vel vanam gloriam, illa operatur.

3 Vouere autem cum sola semiplena deliberatione, quæ cum ad Voti substantiam non sufficiat, Votum verum non constituit, semper est veniale; quia tunc siue in Voto de re grauissima [illegible] semper adest defectus prudentiæ, [illegible] non videtur posse ascendere ad [illegible] rationem mortalem.

Excipit Primò Castropalaus d [illegible] ab vouendum cum imperfecta deliberatione exponeret se quis periculo [illegible] aliquid grauiter illicitum; Excipit Secundò [illegible] cum Suario e [illegible] quando se quis exponeret periculo [illegible] Votum graue. Sed certè [illegible] Dictum [illegible] secundū quod sentio, Vel [illegible] Metaphysicū, vel [illegible] Si enim ille de quo loquimur, [illegible] plenam habet deliberationem circa [illegible] semiplenam [illegible] deliberationem habebit circa periculum, cui se exponit; ergo [illegible] periculum mortaliter [illegible] ad mortale [illegible] plenam debere adesse [illegible]. Quod si dicas, [illegible] deliberatè vouere, [illegible] periculum [illegible] dicas [illegible] quod valde Metaphysicum. Præterea [illegible] ipsum [illegible] Authorem f, [illegible] docemus, Votum ea semiplena [illegible]

rationem

[illegible] esse verum Votum, atque [illegible] obligationem. Vt [illegible], quorum pro- [illegible] quod [illegible] caret [illegible] se [illegible] periculo se exponere? Denique [illegible] est, se exponere periculo [illegible]; Patet quia [illegible] scilicet [illegible] deliberationem, quae [illegible] Voti [illegible], vt dictum est, [illegible] qui autem non verè vo- [illegible] ad [illegible].

Quaeri [illegible], an Votum [illegible] deliberatione facit con- [illegible], quod [illegible], [illegible] [illegible].

§. II.

An ad Votum sufficiat deliberatio virtualis.

1 QVidam [illegible] Professionis anno [illegible] Ordinem [illegible] Vo- ta [illegible] ex [illegible] illa tamen ex [illegible] quidem, sed proxim [illegible] deliberatione, animo [illegible], atque ad [illegible], [illegible] ipsa [illegible], [illegible] voluntatis [illegible] Dubitatur, an sine ne- cessitate eadem ratificandi, valida fue- rint illa Vota. Dico, valida è fuisse. Ratio est, quia [illegible] deliberatio, sed [illegible] virtualis, quae sufficit ad va- liditatem Voti. Sicut enim virtualis intentio sufficit ad [illegible] Sacra- menta, [illegible] & ad [illegible] humanos [illegible], [illegible]. Cum [illegible] sola [illegible] Habitualis, vel Indirecta [illegible], vel [illegible] Vo- ta [illegible], [illegible] fuissent valida; Votum, [illegible] Actualis, Virtualis, Habitualis, Indirecta; [illegible] [illegible] dicta [illegible] à [illegible] [illegible].

[illegible] quae [illegible] obliga- tionem Voti [illegible] supra [illegible] cap. 1. §. 4. [illegible]; De [illegible] vero, vel [illegible] [illegible] infra [illegible] cap. 15.

CAPVT VNDECIMVM

De proposito requisito ad Votum.

PRopositum est voluntas delibe- rata aliquid faciendi, quae qui- dem semper praerequiritur in Voto. Propositum enim con- tinet solam voluntatem faciendi opus: Promissio huic voluntati, seu intentioni addit aliam voluntatem, se nimirum al- teri, & in casu Voti, se Deo obligandi.

2 Hinc fit, [illegible] propositum non esse Votum. An vero (vt [illegible] hic decernam) nolle facere illud bonum, quod firmiter quis proposuerat, sit ve- niale, (nam certum est, non esse morta- le, nisi aliàs sit sub mortali praeceptum) apud Doctores controvertitur. Ca- stropalaus d affirmat: Quia, inquit, sit contra virtutem constantiae, quae non solum inclinat [illegible] bo- na [illegible], sed etiam, nisi legitima [illegible] causa, in voluntate firmiter persistere. Sicut levitas est contra; & [illegible] otiosus sine causa mutare.

Negat Sanchez e, quia, si nulla lex nec divina, nec humana [illegible] ad illud obligat, vndenam oritur peccatum? Dices, ipse proponens sibi illam legem impo- nit. Respondeo, at ipse nullam obliga- tionem sibi assumere per merum propo- situm profitetur; ergo nullam sibi im- ponit. Probabilior est haec posterior sententia, quod enim ad perseuerandum inclinet constantia; Fateor, at nulla sub culpa, sed tali solo consilio, eo modo, quo virtutes aliquae inclinant etiam ad actus supererogationis, scimus omnes; ob [illegible] igitur, resilire à bono proposi- to sit aliqua levitas, hoc est defectus maioris boni, non erit levitas peccami- nosa. Quod si sit aliquando actus otio- sus, quia fiat sine causa, non erit venia- le ex vi mutationis propositi contra constantiam, sed ex generali capite, quo in aliquorum sententia, omnes actus humani in individuo requirunt finem

d Castropal. [illegible] de [illegible] p. [illegible] n. [illegible] [illegible]

e Sanchez [illegible] lib. [illegible] c. [illegible] [illegible] Tol. Valent.

aliquem honestum, quæ est longè alia consideratio, de qua alibi.

CAPUT DUODECIMUM

De promissione requisita in Voto, deque obligatione inde proveniente.

§. I.

De promissione vera, & ficta.

VEré promittis, quando intendis quid facere sub obligatione alteri exhibita. Et quidem per externam locutionem respectu hominis, qui secus eam acceptare non posset: per internam solam voluntatem respectu Dei, qui externis verbis non indiget, ut acceptet.

2. Fictè promittis Primò, quando solis verbis, non autem animo. Secundò, quando animo quidem promittendi, non tamen promissum exequendi, sed potius expresso animo te non obligandi. Tertiò, animo quidem quomodocumque [illegible], sed abstrahendo à voluntate te obligandi. Quartò, denique, animo quidem te obligandi, sed cum voluntate rem promissam nullatenus exequendi.

3. Certum autem est primò, in Primo a & Secundo casu, [illegible] non oriri in te obligationem rem promissam exequendi. Ratio est, quia cum expressè à te excludatur obligatio, illam non contrahis; siquidem Votum est lex privata, quam sibi quilibet in Dei obsequium imponit, lex autem non obligat ultra intentionem imponentis. Atque hinc [illegible] probabilitate firmari, [illegible] licere quidpiam grave, V. g. [illegible] vovere sub sola obligatione veniali, quia tota obligatio ab ipso vovente dependet. Illud nota, [illegible] in re gravi verbo tenus vovere, non [illegible] peccatum veniale, quia solum est mendacium, nec redundans in gravem Dei irreverentiam. Excipe in Voto Castitatis annexo Ordini Sacro, & in Voto professionis religiosæ: hic enim posito quod externè [illegible] intentionem Ecclesiæ, & Religionis [illegible] ex iustitia debes: quia fictio gravis nocumenti causam dat [illegible], ut [illegible] à diximus in Summa.

a Less. [illegible] Val. [illegible] apud Castro [illegible] 13. [illegible]

4. Certum est secundò, in quarto casu [illegible] verum esse votum, & inde validum [illegible] oriri obligationem. Sed in Valentia [illegible] rem, nec nullam [illegible] obligationem, quia, si nullam habes voluntatem rei faciendæ, quam supra diximus prærequiri ad Voti essentiam, nullum [illegible] Votum. Sed [illegible] nostri [illegible] est altera à posteriori, à priori altera. A posteriori: quia si [illegible] Sacerdos [illegible] non emitteret validè Votum Castitatis si (ut contingere facile potest) animo illam [illegible] Sacrum Ordinem susciperet. Pari modo Eques Melitensis, v. g. si professionem emittat eodem [illegible] castitatem non voveret validè. Itemque temporalia bona sub suo dominio servare statuens, non voveret validè paupertatem. Et denique, qui [illegible], ut commendas [illegible], [illegible] quam profitentur Religionem [illegible] non observandi, quæ [illegible] illicitè [illegible] Commenda[illegible] [illegible]; hi enim [illegible] illicitè mortaliter, propter [illegible] dispensationem vota [illegible] non exequendi, nihilominus, valida ea esse vota, nullus negat. A priori: quia [illegible] obligatio ad aliquid exequendum, & ipsa rei executio, sunt [illegible] diversa, ut patet in contractibus [illegible] & conditionis, [illegible] est obligatio ad tradendum, [illegible] tempore [illegible]. Quando igitur [illegible] requiris propositum, & [illegible] exequendi in promissione, [illegible] pecca-

b [illegible]

[illegible], [illegible], ut suo tempore [illegible] [illegible], pro promis- [illegible] [illegible] satis est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] se obligandi [illegible] [illegible].

2 [illegible] igitur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] se liberè [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sua promissio, [illegible] [illegible] non habet [illegible] [illegible] se obligandi [illegible] [illegible] [illegible]. Secundo quando habet [illegible] implicitè [illegible], si qua [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] si [illegible] [illegible] obligationem [illegible], non [illegible] [illegible] ad obligationem, vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habere intentionem se obli- [illegible].

2 Dico igitur primò, in posteriore hoc modo esse [illegible] verum [illegible], [illegible] [illegible] ex eo nasci obligationem [illegible] [illegible]. Ratio est, quia cum voluntari [illegible] [illegible] est obligatio, [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] obli- [illegible], [illegible] obligationem [illegible] modo [illegible]; [illegible] [illegible], si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in hac [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] se obligandi.

3 Dico Secundò, in à priore modo [illegible] esse verum [illegible], [illegible] ex eo [illegible] obligationem. Ratio est, quia [illegible] [illegible] ex animo [illegible] [illegible] promittentis: [illegible], [illegible] [illegible] ex [illegible] [illegible] obligationem, [illegible] [illegible] obligatio esse non potest, [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Hæc duo dicta [illegible] vera sunt [illegible] voto, vel simplici promissione [illegible] [illegible] [illegible]. Quare, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible], obligabit se [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad obli- [illegible], [illegible] [illegible] non [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] non obli- [illegible] [illegible] [illegible]. Atque ho- [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], cui adjici-

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

tur; [illegible] igitur in priore ex his dici [illegible] [illegible] promissio obligans: in posteriori non item (sive implicitè quidem, ut [illegible] [illegible], [illegible] enim esse casum [illegible] [illegible] valebit in priore [illegible], [illegible] [illegible], non autem in posteriore.

§. II.

De obligatione gravi, vel levi, quæ nascitur ex promissione sive absoluta, sive conditionata.

1 Votum absolutum est, quod obligationem parit ex nulla conditione pendentem v. g. *Voveo* [illegible]. Purum conditionatum est, quod [illegible] obligationem suscipit cum [illegible] conditio; v. g. *Voveo* [illegible] *si* [illegible] [illegible]. Quod item promissum [illegible] [illegible], quasi in partem defecit, vocabitur votum Conditionatum [illegible] v. g. *Voveo* [illegible], *si* [illegible]: & nunc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] potius [illegible] dis, quam [illegible] [illegible], nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] dum, tanquam finem [illegible] [illegible] [illegible]. Animadvertendum tamen per- [illegible] est illud (si) non esse semper signum voti conditionati; hæc enim particula non rarò æquivalet particulæ (quando) & sic absolutum erit omnino votum. V. g. *Voveo eleemosynam, si* [illegible] *redierit meus Pater*, duplicem habet sensum. Primus sensus est, *Promitto eleemosynam, quando redierit meus Pater, quando* [illegible] [illegible] *carebo*; & hoc modo votum est absolutum, & nunc obligationem inducit, licet eius executio usq; ad Patris reditum suspendatur. Secundus sensus est, *promitto eleemosynam, sub ea conditione, quod à Deo* [illegible] [illegible] *Patris* [illegible], & hoc modo votum erit conditionatum, nec obligationem nunc inducit, sed tunc, quando Pater redierit.

2 Interdum autem negotij difficile est eiusmodi discrimen agnoscere; sed illud [illegible], tum ex ipso modo, seu verbis promissionis, tum ex affectu

rei quæ promittitur, tum ex impossibilitate eandem rei promisse, quæ voluntatem potuit allicere; Conditionalia autem vota emitti solere ex affectu habendi, vel non habendi conditionem; Absoluta ex affectu rei, quæ promittitur v.g. *Voveo* [illegible] *si convaluero*: ideo Conditionatum regulariter esse, quia huiusmodi votum solet emitti ex affectu conditionis habendæ, ipsius sanitatis; Dico (regulariter) nam si infirmus ex amore [illegible] propter Deum vovere, se [illegible] etiam quando convaluerit, votum sic explicaverit, *Voveo* [illegible] *pro te* [illegible], *qui convaluero*: & hoc pacto esset Votum Absolutum, quia affectus vovendi [illegible] in ipsum [illegible].

3 His positis Votum, quodcumque de re gravi sit absolutum, sive purum conditionale, sive penale, graviter obligare, nimis est manifestum, idque, vt probabilior sententia fert, ex sola Virtute Fidelitatis Deo debitæ, cui res promittitur. An, vero votum de gravi re leviter obligare possit ex mera intentione voventis licet nonnulli a refragentur, tamen probabilissimum est posse, b; quia ad promissionem obligantem requiritur, vt quis voluntarie sibi imponat obligationem: poterit igitur, vt libet, imponere limitatam, leviter autem votum obligare, si levis sit res promissa, sicut accidit in præceptis de rebus levibus, iam communis est c, & certa sententia.

a *Sot* [illegible] *apud Castr.* [illegible]
b *Sanc.* [illegible] *apud Castr.* [illegible]
c *Sot. Nau.* [illegible] *apud* [illegible] *Castr.* [illegible]

4 Difficultas superest in decidendo molestissima. Videlicet levitas, vel gravitas materiæ in Votis, Iuramentis, vt & in aliis præceptis mensuranda sit. Sed ego hæc de re copiosius superius in superioribus lib. 1. c. 1. §. 3. à num. 4.

Pœnitere Voti facti.

5 Inquires, peccatne contra obligationem voti, quem voti facti pœnitet, v.g. qui tristatur se emisisse votum Castitatis, Obedientiæ, Religionis &c.

Respondeo, non esse saltem mortale, modo ex hac pœnitentia nihil intermittat de Voto. Ratio est, quia eiusmodi dolor inobservantiæ voti non est, sicuti non est inobservantia, sive inobedientia præcepti, si feratur, doleatque de præcepto Superioris gravari.

6 At estne veniale? Respondeo, Non esse, iuxta Suarez d quia ex obiecto suo dolor nullam continet malitiam; licet enim potuisset non vovere, sic potest nolle vovisse. Esse, docet probabilius e Castropalaus quia eiusmodi dolor saltem infirmat ex se propositum, & executionem voti. Esto igitur, potuerit sine culpa non vovere: at ex suppositione, quod voverit, obligatus non potest velle, quod aliquantum retardare potest, quominus re ipsa non retardet, executionem, quod promisit.

d *Suar.* [illegible]
e *Castrop.* [illegible]

§. III.

Quando non Votum obliget.

1 CErtum est primo, si voveas aliquid faciendum tempore determinato v.g. anno sequenti, te antea non obligari, etiamsi intenderis, non tamen promiseris, antea facere. Ratio est, quia tantum pro anno sequenti viget obligatio. Quando dubium sit, intenderisne solum, an etiam promiseris, standum pro libertate, & iudicandum, te nequaquam promisisse.

2 Solum inquiri posset. An, si prævideas fore anno sequenti impedimentum, quo non possis votum adimplere, tenearis præuenire? Dico non g teneri; quia obligatio non potest maior esse, quam tu tibi imposuisti; imposuisti autem pro solo sequenti tempore, vt supponimus. At potesne præuenire? Respondeo, si annus sequens sit designatus, ne vltra differretur voti executio, licebit tum laude præuenire, quia in hoc casu obliget votum, etiam hoc anno, licet cum libertate, vt possit ad consequentem annum, sed non vltra, transferri. At si consequens annus destinatus sit ad suspendendam obligationem vsque ad illum, velut si annum illum elegisses in honorem talis anni v.g. Anni Sancti, vel ex alia quapiam ratione-

[illegible]uenientè, præsertim nequaquam licere. [illegible] Ratio est, quia votum non de [illegible] suo, sed signatè de se[illegible]. Simile quid contingit in voto [illegible], quod res obligat, nec con[illegible] impleri possit ante præstitam [illegible]. Recipe, nisi [illegible] in æquale, vel [illegible] dicenda suo loco; nullus enim est hodie hoc opus bonum [illegible] operari.

3 Si quis autem vouit elargiri eleemosynam v.g. vel ieiunium in hoc mense, obligabitur a præcipue, si præuidet in hoc mense impedimentum, quia in [illegible] mensis; licet enim libertate singulorum dierum, cadit obligatio; sicuti enim, si præuideas, te die Dominico [illegible] ab auditione Sacri, non teneris audire die Sabbati, et si ipso die Dominico præuides impedimentum hora v.g. decima usque [illegible] hora v.g. decima quarta audire, quando nullum obstat impedimentum, ut [illegible].

a Dian. [illegible]

4 Si vouerit quis ad Sacerdotium promoueri anno 25. [illegible] docet Sanchez [illegible] obligari promittere suscipientem [illegible] potest [illegible] anno 21. ab Episcopo [illegible] dispensare [illegible]; quòd si Episcopus [illegible]. Sed promissio tamen vim hac [illegible] non adhæreo. Qui enim vouit [illegible] & media [illegible] ordinaria, quare, si hic sibi persuadeat forte, vt Episcopus probabiliter dispenset, probanda est sententia Sanchez; secus [illegible] ad vouentem media necessaria [illegible] ad [illegible] pro suo tempore, quod in casu nostro contingit [illegible] alijs ordinibus suo tempore [illegible].

b [illegible]

5 [illegible] est Secundò, si nullum determinauit in voto tempus [illegible] quam primum sine notabili incommodo potest. Ratio est, quia, si sine determinatione temporis [illegible] sine dilatione [illegible] notabili, [illegible] & humano [illegible]. Dixi (sine notabili incommodo) non enim præsumitur quis tam rigorose se velle obligare, vt cum magna incommoditate ad executionem astringatur.

c Idem

6 Anceps si fueris, an tempus in tuo Voto determinaueris, [illegible], vel [illegible] statuisse, ambigas, breuene fuerit, an longum, iudicandus d es penitus ac nullum tempus determinasse, vel statuisse longum, quia in dubio standum est pro libertate. Intellige nisi substantia voti ex se posceret tale tempus. Vouisti v.g. peste infectis seruire, anceps autem sis de tempore: certè tunc, quando grassatur pestis, seruire debes, quia in tuo voto hoc tempus implicitè includitur.

d Dian. [illegible]

7 Ex illa particula (sine notabili incommoditate) excusant Doctores e differentem Religionis ingressum debitum ex voto, quia expectat tempus aptum, quo suus pater consentiat, quo vires aptas acquirat ad Religiosos labores sufferendos, cum nunc idoneus non sit, quo studia, sine fraude volendi differre, absoluat, quibus nec abilitas melius Religioni deseruiat. &c.

e Idem [illegible]

Illud adverto, eiusmodi dilationem facilius excusari posse in Votis, in quibus etiam post longam expectationem, possum eandem rem præstare, quam in ijs, quæ per temporis lapsum diminutionem patiuntur. V.g. si promissum ieiunium differas, idem postea exhiberi potest: at si differas ingressum Religionis, non idem postea præstabitur, cum diminuatur tempus, quo victurus in Religione sis. Pari modo, si vouisti eleemosynam anno sterili pro sublevandis pauperibus, non æquè subleuabuntur anno fœcundiori consequenti.

8 Difficultas tum in praxi illa superest, in qua tandem ratione agnoscemus, tantam esse dilationem, vt inducatur in mortale, quando tempus à vouente determinatum non fuit? Aliqui sic distinguunt. In voto Religionis, similique pro tota vita, in quo adest prædicta seruitij diminutio, moram trium annorum non videri afferre dilationem mortalem, nisi aliunde adsit periculum impe-

dimenti, vel vlterioris dilationis, vel transgressionis; in votis verò non particularibus eiusmodi determinationem temporis [illegible] dilationem esse mortalem, nisi in eo casu, quo ex dilatione [illegible] periculum voto non posse satisfaciendi.

9 Non placet hæc doctrina Castropalai a; nam perpetuò in poenitentia casu concedit mortem dilationem, vel mihi dumtaxat mensium, in priori aliquanto amplius, tempus sex mensium, quia, inquit, pro longiore dilatione, Deum, qui est Creditor, videtur æstimare: sicuti interest Creditoris, grave esset homini, si tamdiu solutionem expectare à creditore cogeretur.

10 Ego sic statuo Primò, in votis, in quibus dilatio [illegible] ingressum in Religionem, in Xenodochio &c., [illegible] esse tempus, seu ætatem [illegible], nam, si vouens agat v.g. decimum, nam quintum annum, tuam, immo etiam quartum annum dilationem non [illegible] notabile! Suscipere enim vitam religiosam solent adolescentes circa decimum quintum & vigesimum annum, quando scilicet status vitæ communis assumi: quare dum aliquis decimum quintum annum agens perpetuam Religionem vouet, nec tempus determinat ad ingressum, non videtur renuntiasse ad ingressum, non videtur [illegible] modo, & tempore [illegible] illius vitæ. Certè Lessius b docet, [illegible] annorum [illegible] facere votum Religionis, si intra [illegible] illud expleat, at sine [illegible] differendo [illegible], vel [illegible] annis. Verum, si vouens [illegible] v. g. [illegible] annis [illegible], dilationem annis [illegible] esse notabilem, [illegible] talis enim ætas longiorem [illegible] permittit. Adde, nec [illegible] videri [illegible] à [illegible] vitæ [illegible] ad [illegible], si similes annis [illegible] ab anno [illegible], ad [illegible].

11 Statuo Secundò, in aliis votis, [illegible] nihil mali [illegible] temporis [illegible], licèt probabilius [illegible] Castropalao, [illegible]

[illegible] impossibile, [illegible] modò non sit probabile periculum omittendi omnino votum, non esse [illegible] veniale (immo ne veniale quidem, rationabili causa intercedente) Ratio esse potest. Primò, quia nemo, dum dat votum, quod promisit, & nullum damnum ex mora creditori facit, condemnandus videtur de [illegible] errore: sed solùm de levi negligentia: at nullum damnum ex prædicta dilatione Deo cedit, ergo &c. Non est igitur differenda paritas à creditore humano; hic enim semper aliquid [illegible] ex dilatione. Secundò, omnia sunt Deo præsentia; quare ex suppositione quod vouens potest, etiam post multos annos id, quod vouit, præsens est Deo scienti, non futurum: id quod certè non est in homine creditore. Tertiò, votum est lex, quam privatam sibi quisque indicit, ac ex ipso, quoniam tempus in suo voto non determinat, videtur ad nullum terminum se astringere voluisse, sed solùm ad rem quocumque eodem tempore exhibendam, ergo &c. Quod si obijcis illud Deut. c. 23. *cum votum voueris Domino, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus, & si moratus fueris, reputabitur tibi* (intellige sine rationabili causa) *in peccatum*. Facilis est responsio, nempe in peccatum, accommodata proportione, mortale, si addatur sive tempus, vel enim periculum sit, [illegible] veniale, si tempus determinatum non sit, & simile periculum prudenter non timeatur.

12 Illud tamen certum est pœnitentiæ, quandoquidem nihil periculum subest [illegible], posse etiam sine veniali [illegible] sine temporis determinatione differri vsque ad tempus, quo [illegible] illud cum maiori [illegible], quia hæc [illegible] honorem Dei [illegible], ad quem [illegible] ordinantur, quare illa maior [illegible] dilationis.

§. IV.

§. IV.

An Votum obliget alios à vouente.

1 Vota esse personalia [illegible] V [illegible] ita de [illegible] a, [illegible] [illegible] ipsum [illegible] iis obligari, [illegible] doctrina. Si pater v. g. [illegible] filium religiosè emancipare, [illegible] filium [illegible] filio, filius ergo [illegible] (nam [illegible] [illegible] eiusmodi [illegible] ad [illegible] eiusmodi voti [illegible].

2 Hinc sequitur, Nec à [illegible], [illegible] ex vi Religionis ad [illegible] Testamenti [illegible]. Dico ex vi Religionis, nam ex vi contractus [illegible] obligari, rectè docet [illegible] Dec. 2. 23 [illegible].

3 Tria [illegible] hic addenda. Primum, Vota realia, [illegible] ex ea parte, qua [illegible], & separabilis à parte, [illegible] ex vi [illegible] [illegible] sed certè non nisi iuxta [illegible] & quidem in [illegible] & consequenter [illegible]. Ratio est, quia [illegible] hæreditatem [illegible], illam [illegible] hæreditati [illegible] si vota realia, & [illegible] defuncti esse [illegible] ex legibus canonicis, & [illegible] c. 3. §. 7. [illegible]

4 [illegible]. Consequenter [illegible] vota [illegible] Dico 4. [illegible] legitima, [illegible] deinde vota, [illegible] quia [illegible] obligatio [illegible] quæ [illegible].

[illegible] & legitima [illegible] hæreditas [illegible] cuncta [illegible] vota, non est [illegible] & alia omittenda, sed singula [illegible] [illegible] ex vi [illegible] beantur, nec est, cur [illegible] ponatur.

5 Tertium. Hæredem non debere vota realia persoluere, si fortè [illegible] hæreditatem Defuncti [illegible] commutationem vel irritationem [illegible], quia non obligatur Hæres ad vota extincta, sicut non obligatus fuisset ipse vouens, cuius tunc Hæres [illegible] gerit. Nam propterea rectè Bonacina *f* infert, Monasterium succedens in bonis professi non obligari ad solutionem votorum, quæ fortè is emisit ante professionem, si quidem probabile est, omnia etiam realia vota extingui per professionem.

§. V.

An Votum obliget eos, qui sunt sub alterius potestate.

1 OMnes ratione vtentes, nisi specialiter ab habente potestatem inhabiles reddantur, & nisi sint sub alterius dominio, voto obligari possunt *g*. Ratio est, quia omnes hi possunt aliquid Deo gratum promittere, quod, si Deus id acceptat, (vt certè, quia ipsi gratum est, acceptare supponimus) enascetur obligatio.

2 Dixi Primò (*vtentes ratione*) vt excluderentur amentes, puerique nondum septennes, nisi euidenter constet perfectio vsu rationis pollere; nam in dubio, nequaquam pollere præsumuntur ante septennium, vt alibi dictum *h*.

3 Dixi Secundò (nisi [illegible] inhabiles reddantur) nam sic Ecclesia inhabiles *i* [illegible] reddidit ad Votum professionis Religiosæ [illegible], & non [illegible] annum [illegible] acceptandi loco Dei, *k* professionis vota.

4 Dixi Tertiò (nisi sint sub alterius dominio) nam dubitatur, an impuberes, Religiosi, serui, vxor, filij, validè vouerent, obligationemque voti contraherent *l*

Quæ

Quare de his disputandum erit in consequentibus, & primo quidem de duobus prioribus, quorum voluntas secundum omnes suas actiones subdita est alteri: eorum de ceteris, qui solum ratione materiae alteri subiectae, sub aliorum sunt potestate, colligetur ex dicendis, illam esse dependentiam à Superiore, quoad voluntatem, quae esset, hanc, quo ad rem [illegible] asserendam, rectè monet Valentia a.

a Val. [illegible]

Religiosorum & impuberum Vota.

5 Dico Primò, esse probabile horum Vota b de materia honesta, quae non sit praeiudicialis superiori, vel patri, valere, pareréque obligationem, nec esse necessarium consensum positivum dicti patris, vel Praelati, sed sufficere consensum veluti negativum, hoc est, quod hi non contradicant. Si enim, sive ante votum factum, sive postea, illud positivè irritent, non valere votum, omnes fatentur. Ratio praedictae probabilitatis est, quia cum pueri & Religiosi dicantur esse sub dominio Praelati vel patris, quoad voluntatem, non est sensus, quod nihil possint velle, vel nolle, sed quod eiusmodi velle, vel nolle possit ab illis [illegible] relinqui, vel irritum reddi, prout ij voluerint. Illud, quo ad Religiosos, obiter hic adverto, non posse à c suo Praelato irritari Vota eorum, de transeundo ad arctiorem Religionem, idemque esse de quibusdam Votis ante eius professionem, quia tum ad haec Religiosus non est subditus suo Superiori, sed Pontifici.

b Lay. [illegible]

c [illegible]

6 Si Religiosus voverit aliquid, quod non licet in ea Religione facere sine licentia; cum supponamus in hac sententia, [illegible], an obligetur [illegible] illud faciendi postulare? v. g. si in Religione quispiam non potest sine licentia ieiunare, & ipse ieiunare Deo promisit, teneturne licentiam ieiunandi petere?

Respondeo, teneri d, qui enim se obligat ad finem, se obligat & ad media saltem ordinaria, quae sunt necessaria ad finem, talia autem media est licentia Praelati, excipe, nisi expressè, vel tacitè secus intellexisset.

d [illegible]

7 Illud certè dubium est, An teneatur Religiosus declarare superiori suum votum, facilius enim fortasse Superior licentiam concedet? Respondeo, licet tutius sit suum votum explicare, tamen non obligari, probabile e esse censeo, nisi tamen aliud expressè, vel tacitè vovens intenderit. Ratio est, quia cum voti obligatio stricta sit [illegible], non est censendum, voventem se obligasse, nisi ad media ordinaria, non verò ad extraordinaria; & ad praestanda eiusmodi opera, sufficit Religioso, si suum desiderium superiori ostendat. Sic, Religiosum promisisse dare quid alicui, quod sine licentia dare non licet, nonne satis ei erit petere licentiam donandi, sine necessitate explicandi, se promisisse? ita profectò: ita igitur in casu nostro.

e [illegible]

8 Dico secundo, aliquem docere omnia, etiam de actibus externis circa Religiosorum, atque impuberum, etiam Patri, vel Praelato non praeiudicantia, esse invalida, nec obligationem ullam inducere, nisi postquam ipsi consenserint, seu approbent. Itaque haec sententia requirit ad voti valorem scientiam, & consensum superioris positivum, illa superior allata num. 5, solum requirit, Superiorem non contradicere, etiamsi ignoret. Ratio huius sententiae duci potest. Primò ab auctoritate, cum eam videatur docere S. Thomas, quem sequitur Valentia. f Haec sunt Sancti Doctoris verba: *Nullum votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Praelati.* Idem habetur c. Monachus 20. q. 4. ubi ex Sancto Basilio refertur non licere vovere Monacho sine consensu Abbatis; si autem voverit, frangendum esse votum.

f Val. [illegible] S. Th. [illegible]

Ratio secunda potissima esse potest, quia, ex quo Deus acceptavit [illegible] professionis [illegible], & impuberes potestati Patris propter eorum fragilitatem subiecit, satis probabiliter dici potest ipsum Deum non acceptare obligationes illorum, nisi ij, quos superiores & veluti directores eis praescripsit, posi-

[illegible] conferunt. Hæc opinio non [illegible] neque enim [illegible] [illegible] vt libertatem [illegible] illa tollit, ergo nec [illegible] est tollere libertatem volendi [illegible] nihil præiudicantibus [illegible]. Lege eundem Valentiã ibi- [illegible] tactum est.

§. VI.

Qua ratione obliget votum conditionale.

Si votum fiat sub conditione præteri- ta, vel præsenti quacunque: vel [illegible] conditione [illegible], V. g. voueo [illegible], si Pater meus mortuus est, [illegible] si mea [illegible] sit, non sus- penditur [illegible] obligatio [illegible] verita- [illegible], quia conditio habetur pro adimpleta, aliusque habetur, ac si [illegible] sine conditio- ne emissum fuisset.

2 [illegible] sub conditione im- possibili, vt [illegible] si [illegible], [illegible] obliget, quia tanquam ea cõ- [illegible]. [illegible] differt à [illegible], & absolutis [illegible], hæc enim V [illegible], condi- tione impossibili [illegible], [illegible] [illegible] illa sit, [illegible] ita [illegible].

3 Hic ergo [illegible] de voto sub conditione futura contingente, v.g. [illegible], si meus pater [illegible]. An, vt [illegible] con- ditionem, obligationem [illegible] [illegible], ea posita statim obligatio- [illegible]. Ratio [illegible] in- [illegible] vouentis, [illegible] vo- luit [illegible]. Quod si sub du- plici conditione vouit, vt [illegible], si pater [illegible], & ego [illegible]. Vtraque enim expectanda [illegible] vtraque [illegible]: vel [illegible] principaliter intern- [illegible] principaliter, alteram acces- [illegible] fuit, vt in simili [illegible]. His tanquam iactis fun- damentis, duplex est enodanda diffi- cultas.

Conditio qua ratione implenda.

4 Primò, An sufficiat conditionem impleri æquivalenter, an sit necesse, vt impleatur sub propria forma? Voueat quis v.g. eleemosynam, si ex negotiatio- ne frumentaria, lucrum reportet: An si lucrum obtineat ex alio negotio, v.g. ex collectione fructuum sui prædij, ad illam eleemosynam obligetur? Idem in casu, quo frater voueat, se ingressurum Religionem, si soror nupserit, vel alius, si pater diuitias obtinuerit, quia hi prop- ter eorum paupertatem sunt ipsis im- pedimentum: quæritur enim, an si so- ror & pater aliquem statum assumant, vt impedimento amplius non sint, ad Religionem ingrediendam obligetur? Respondeo, quando votum emit- titur sub conditione illa determinata, si ex ea præcisa negotiatione lucrum ac- quirat, si pater ditescat, si soror nubat, non obligari, quia non ponitur conditio, quam præcisè intendebat vouens, vt pa- tet ex dictis: At difficultas est, quando sub illa conditione vouit, non ob affectum habendi lucrum, vel diuitias patris, vel sororis nuptias, sed quia indicat his po- sitis se habiturum, vnde pauperibus sub- ueniat, & habiturum faciliorem aditum ad Religionis ingressum. Obligari do- cent aliqui d, quia intentio vouentis [illegible] fuit, ne impediretur à paupertate: at tam per illam æquivalentiam verè non impeditur, ergo &c. Sed probabile e [illegible] etiam est, non obligari, quia votum nun- [illegible] cupans non se obligauit in euentum, quo [illegible] cessaret quomodocunque impedimen- tum, (nisi id expresserit,) sed quo cef- saret illo modo, quo ipse expressè pro- nuntiauit, v.g. ex determinata illa ne- gotiatione frumentaria, non ex fructi- bus in agro collectis.

5 Secunda. An possit licitè impedi- ri euentus conditio à vouente? Voueo v.g. religionem vel primò, si ego, vel secundò, si meus pater Panormum acce- dimus, quare possumne, vel ego non ac- cedere, vel patrem, ne accedat, im- pedire.

Respon-

Respondeo. Primò, quando à te conditio dependet, potes, † nam pro- pterea integrum tibi est Panormum non adire, & sic obligationem subterfugere. Ratio est, quia, si quid vouisti sub conditione liberè à te pendente, signum est, te intendisse, cum tua libertate illam esse pensandam. Quædam nobilis Matrona vouit Primò, quoties domo egrederetur, daturam eleemosynam; vouit Secundò, quoties in nostrum templum ingrederetur, ieiunaturam in honorem Sancti Xauerij. Illa ergo nec domo egrediebatur, ne stipem elargiretur; nec templum adibat, ne ad ieiunium obligaretur. Dixi primò, licere ei domo non egredi, quia ab ipsa dependet hæc conditio, & consequenter posse eleemosynam non distribuere. Dixi secundò idem, quantum est ex hoc capite, licere illi non ingressus in templum, sed addidi hoc votum imprudenter fuisse emissum, & quia retrahit à meliori bono frequentandi Ecclesias, esse irritum, & nullum, ac propterea liberè illa mulier in templum ingrediatur sine necessitate ieiunandi.

a Respondeo Secundò. Quando conditio ab alio dependet, eam impedire vi, vel fraude non potes a. quia, dum conditionem ponendam in alterius voluntatem remisisti, signum fuit, te voluisse, velle dependere ab aliena, non à tua voluntate: ut à tua omnino dependeret, si posses modo dicto impedire. Dixi (vi, vel fraude) in quo omnes conueniunt: nam, utrum liceat bonis artibus, nempe petendo, rogando, persuadendo, controuersia est, ut si in dicto exemplo rogem matrem patrem, ne Panormum accedat, ut sic ad votum non tenearis. Idem esset, si quis v.g. voueret Religionem, si Petrus posteà approbet, si Confessarius consilium det, &c. liceblitne vouenti Petrum, vel Confessarium rogare, ne approbet, ne det consilium, &c.

Dico, quamuis aliqui b negent, esse tamen probabile licere c, quia sic petendo, verè & absolutè non ponitur impedimentum voto, cum semper liber maneat pater ad accedendum &c. Petrus ad approbandum, Confessarius ad dandum consilium &c.

7 Sed, esto quis tum graui culpa vi impedierit conditionem ab alio pendentem v.g. fraude, vel vi impediuerit Confessarium, ne approbaret, ne consilium daret &c. teneturne ad votum simul sublatum, tametsi id præstiterit ad finem non seruandi votum, an solum tenebatur impediendo, sed nunc ad votum non obligetur? Respondeo, si adhuc res est integra, cessare debebis ab impediendo; id quod nemini dubium est, & ex postliminio, si ponatur conditio, tunc est approbatio, ut votum seruet; at, si consilium amplius poni non potest, ut si Confessarius, & Petrus mortui sint, quid dicendum? Layman d probabile putat, non teneri amplius. Sed teneri, putat Bonacina e. Ratio huius est, quia ex eo, quod vouisti sub conditione dependente ab alio, tacitè te obligasti velle ingredi v.g. Religionem, si per Patrem non stet apponere conditionem, at iam in casu nostro non per Patrem, sed per te impedientem stetit ergo &c. Affert exemplum. Si promiseris dare decem Petro, si eum domum ingrediatur, tu verò illi fores claudas, ut ipse ingredi nequeat, teneris promissis, quia per te non per Petrum stat, quo minus ea ingrediatur. Ratio Layman est, quia conditio, quam omnino & expressè respicit intentio vouentis, cum adesse non potest: at Votum non obligat ultra expressam intentionem vouentis, quare intentio (ait) recurrimus ad tacitam, quandoquidem hic adest expressè contraria. Ad exemplum respondet, id verum esse, quia in promissionibus humanis sic leges, consuetudo seu tacita obligatione statuerunt, quod non est in promissionibus Deo factis, in quibus tota obligatio pendet ab ipsa expressa intentione quantùm. Vtraque opinio est probabilis.

Si votum fuit non sub conditione sed positiuo consensu, sed solum de urgente consensu dictum nos q. 8. n. 1 &c.

8 Qui de industria malè se in Religione

† Pas. dis. 4. de Vot. q. 1. p. 2. n. 2.

a Idem ib.

b Sa. qua ad pœnit. n. [illegible]

c Dian. & [illegible]

d Laym. [illegible]

e Bon. [illegible]

[illegible] poena, ut sic dimittatur, etiam [illegible] non est tamen [illegible], sed post dimissionem, [illegible] debet [illegible] peregrinationem, ut [illegible] Ratio nostra (quae etiam [illegible]) a Castropalao non satisfa-[illegible]; quia res semper est integra, [illegible] qui se [illegible] gessit, potest se emendare; unde & debet juxta modo dicta impedimentum per fraudem appositum tollere, & per ingressum bonis [illegible] a dolo desistere.

Quod si fraude, [illegible] ad [illegible] defecta, [illegible] ad quem pertinet dimittere simul [illegible], & excipere, [illegible] repelleres, liber [illegible], quia [illegible] parte, quod in te fuit. [illegible] (ad quem pertinet dimittere simul, & excipere) vide apud Castropalaum ibidem.

§. VII.

Quo modo obliget Votum poenale.

QUid sit Votum poenale, & quid in eo principaliter intendatur, dixi supra c. Aliud autem est simplex, aliud duplex. [illegible] simplex est: [illegible] Ac [illegible] simplex est, [illegible] sub conditione [illegible]. Utrumque tamen [illegible] votum, quia ad [illegible].

1 [illegible] poena [illegible] determinatione [illegible] poena sit [illegible] v.g. [illegible] non [illegible] semper [illegible] poenam, quoties votum violatur, sed hanc [illegible] regulam d. Quando poena est [illegible], quaeque iterari solet, intelligitur toties quoties, quare [illegible] in quo [illegible] de [illegible] ad [illegible]. Quando autem est ex gravissimis, quaeque iterari non consueverat, qualis est dicta peregrinatio, in prima solum transgressione regulariter poena, non in consequentibus. Ita [illegible], quia non est verisimile, [illegible] (quem ex communi hominum more [illegible] esse [illegible] pusillum dicentur) fuisse, tibi imponere toties quoties poenas illas [illegible] verisimile est, voluisse [illegible] solita; semper intellige, nisi [illegible] contrarium expresseris.

3 Si recorderis, sciasque te votum emisisse, at nescias, an sub poena aliqua emiseris, ad nullam poenam te obligas, quando, quamvis cum gravi culpa, contra votum agis; quia nemo sibi debet poenam indicere, si certa non est.

4 Si recorderis voti, non autem poenae, votumque transgrediaris, te ad poenam nequaquam obstringi, diximus supra e probabiliter.

Praeterea, quando ob quamcumque rationem a voti transgressione excusaris, te poena [illegible] f [illegible] v.g. te [illegible] in Sacro [illegible], sive die festivo, sive etiam die [illegible], impeditum autem ex [illegible] infirmi, vel ex invincibili oblivione Missam non audis, ac [illegible]. Ratio est, quia [illegible] parum [illegible] velle: at ubi culpa est, nulla debetur poena; & secundum hanc regulam te votum emisisse, praesumendum est. Idem dic, si in transgressione adsit sola venialis culpa, quia gravis poena levi culpae nequaquam imponitur.

5 Denique in voto poenali duplici, cum poena sit accessoria voto, sequitur, quod si absolveris a voto, censeris g absolutus a poena. Immo non est improbabile h, si petas dispensationem dicti duplicis voti, satis esse explicare superiori ipsum votum principale v.g. votum de non ludendo, sine necessitate explicandi poenam, sub qua dictum votum confirmasti.

Ratio est, quia tota ratio dispensandi residet in ipso principali.

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

Quid operetur Error vel ignorantia in Voto.

ERror, siue ignorantia potest esse vel circa voti substantiam, vel circa qualitatem, vel circa finem. De singulis breuiter. Et quamuis nonnulli distinguant, quando adest ignorantia positiua, & quando negatiua; ego tamen non distinguendum censeo: quia, quo ad hæc, quæ in hoc Capite tractamus, necessaria non est.

Error in substantia voti.

a [illegible]

2 Dico Primò, si error sit circa voti substantiam, vel ea ignoretur, votum a nullum est, quia deficiente substantia, deficiunt, quæ ab ea consequuntur, desinunt. Hinc, si quis non cognosceret, votum inducere obligationem exequendi, illud emitteret, emitteret nulliter; Obligatio enim est de essentia voti. Si quis erraret in obiecto, seu materia: quam vouet, idem esset; materia enim est de voti substantia: Vt si quis voueret ire Hierosolymam putans, sine nauigatione id fieri posse; idemque esset, si ignorato, professionem Religionis esse perpetuam, illam quis voueat: perpetuitas enim in Religione pertinet ad essentiam.

3 Illa in prædictis & dicendis notanda est exceptio: nam si, quod de substantia est, ignoret, voluntas tamen, prout in se est, & prout alij vouent (id quod ex animo ipso colligendum erit) quod [illegible] consensum in substantiam voti.

Error in qualitate Voti.

b [illegible]

4 Dico secundò, si ignorantia sit circa voti circumstantias, vel qualitates, distinguendum esse b: nam si tanti sint ponderis, vt in ipsum voti obiectum redundent [illegible], tum quo ad substantiam, tum quo ad illas circumstantias: At si circumstantiæ sint parui ponderis, validum erit votum. Ratio est, quia ignoratis circumstantijs Magni ponderis, ignorari censetur ipsa voti substantia: at ignorantia circumstantiarum modicæ ponderationis, non censetur ignorari substantia voti, [illegible] Explicatur exemplis.

5 Si voueas Religionem Carthusianorum, vel Minimorum, [illegible] vel Religionem Capucinorum, ignorans [illegible] nullo modo [illegible] ingredi obligaris; quia ex vna parte in illam Religionem vouisti, [illegible] & ex alia parte ex qualitate [illegible], vt possis [illegible] cognitis, [illegible] promisisti, Religio incognita censeatur, & non promissa.

6 Contrà verò, si voueas dare eleemosynam huic pauperi [illegible] esse verè Sacerdotem, & inuenias Sacris non esse Ordinibus insignitum, adhuc teneris voto: eiusmodi enim error in illa circumstantia non videtur esse tanti, vt totam voti [illegible]; licèt enim non vouisses, si illum Sacerdotem non putasses, vouisti tamen consentiendo substantiæ eleemosynæ ex vi pietatis propositum, quæ te principaliter mouebat.

7 Petes si sola circumstantia parui momenti sit ignorata, vnde validè fit votum, quo ad substantiam, [illegible] obligatio [illegible] si ea sit inseparabilis pars materiæ voti [illegible].

Respondeo [illegible] quia cum parum pro nihilo reputetur, censebitur votum esse etiam de illa parua circumstantia necessariò ambiens in principali. Quod si fortè esset separabilis, possetque integrè substantia voti pars sine illa circumstantia, tunc ea circumstantia posset omitti, quia [illegible] ignorata, illa voti obli-

gatio-

[illegible] generali.

8 Video, [illegible] esse aliquando dignitatem, [illegible] vel [illegible] [illegible] illam [illegible] Doctorem [illegible] boni [illegible] [illegible] habuisset, si [illegible] diligentia [illegible].

Error, in seruitii. Vbi etiam agitur, Quando deficit Voti finis.

9 [illegible] hic pertinet [illegible] & [illegible] vel est Principalis [illegible].

[illegible] causam finalem voti, [illegible] & [illegible] Virginem Lauretanam [illegible], [illegible] visitatio Lauretana est causa finalis, [illegible] est [illegible].

10 Dixi [illegible] si error sit in causa finali [illegible] votum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] votum [illegible] causa finalis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voti [illegible] validum [illegible].

11 Quod si [illegible] Domus Lauretana [illegible] vel corpus [illegible] [illegible] [illegible] de Lauretana, [illegible] votum, [illegible] [illegible] obligabit, vt ex

modo dictis à nu. 4. colligitur.

12 Hæc doctrina probat, non solum, si dicta causa finalis non adsit, seu [illegible] tempore voti, votum non obligare, sed etiam, si illa cesset post factum votum, etiamsi illam [illegible], Ac [illegible] votum. Quare, si [illegible] fuit [illegible] peregrinatio Lauretanam [illegible], vt Virginem salutaret, si casa Laureti deficeret Sancta Virginis Domus deficeret & Votum.

13 Quod si [illegible] duo fines principales v. g. visitatio Virginis, & confessio facienda cum docto Confessario Laureti commorante, deficiat tamen alteruter ex his, vel [illegible], non valebit votum & per modum [illegible] quia [illegible] [illegible], sed separatim valebit; quia [illegible] constat alter ex finibus, qui, cum sit principalis, [illegible] voto satis [illegible]. Quod si alter finis dependenter ab altero fuisset intentus, cessante eo, à quo est dependentia, cessaret & votum. Exemplum est in promissione, quam cum [illegible] Episcopus [illegible] de Hierosolymitana peregrinatione, [illegible] obtinendi libertatem, [illegible] Ecclesiæ à Comite Campaniæ ibidem commorante; vt enim [illegible] esse [illegible] & [illegible] indicata promissio. Dices, et Pontifex illud votum commutauit, ergo indicauerat fuit validum. Respondeo commutasse Pontificem ob dubium quod peregrinatio promissa fuerit independenter ab [illegible] Comitis, vel ad maiorem conscientiæ securitatem. — In Magnal. de voto. — [illegible] Decretal. [illegible]

14 Qua ratione autem dignoscendum, causa finalis sit, an motiuum, aliam regulam non habeo, nisi [illegible], [illegible] ex circumstantijs, & [illegible] ex animo vouentis, à [illegible] esse [illegible] [illegible] votum ita affectus ad votum [illegible], qui videtur minus principalis, vt ipsi fit maxime principalis.

Quo modo error irritet, vel non irritet votum solemnis professionis, itemque Matrimonium, vide in Superioribus [illegible] — [illegible]

CAPVT

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

De eo, cui sit Votum.

a [illegible] I S certè est Deus, quem a per votum recognoscimus, & ab omnium auctore impetrare bona nitimur [illegible]. Quod si quampiam [illegible] quis opus bonum Sanctis promittat, duplici b se modo fieri potest. Primò, ut ipsi sint testes voti, vel mediatores, seu intercessores apud Deum, & tunc, quia principaliter Deus est, cui fit promissio, votum in omni proprietate nominabitur. Secundò, ut ipsi immediatè colantur spectata eorum excellentia, & spectatis beneficij, per ipsos alicui concessis, & tunc, quia promissio ipsis Sanctis principaliter praestatur, propriè votum non est, sed latè & proportionaliter, non tamen illicitum erit sic vovere, si enim ipsi possunt coli, immo adorari propter propriam dignitatem per cultum Duliae, ita & propter eamdem possunt ipsis promissiones honestorum operum fieri, quae omnino servandae sunt, nam secus committeretur peccatum speciali confitendum contra fidelitatem Sanctis debitam. Certè, si enim licet nobis c per promissionem humanam, & polyticam aliquod bonum opus homini spondere, ut praemium [illegible], cur non ita licebit & Sanctis?

b [illegible] de [illegible]

c [illegible]

2 Dixi (indolet esse Deus) ut innuerem, Deum esse ordinarium [illegible] principalem d votantium, quare cum in professione Religiosorum dicitur votum fieri Deo, Sanctis, & Praelato, Deus est, cui propriè fit votum. Sancti sunt intercessores, vel mediatores, vel testes. Praelatus est vel [illegible], vel ut Minister acceptans loco Dei.

d [illegible] apud [illegible]

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

De Materia Voti.

M Ateria Voti possibilis esse, honesta, nec indifferens, nec impediens majus bonum, quae in sequentibus breviter, [illegible].

§. I.

Materiam Voti possibilem esse oportere.

1 I N potestate Voventis id, quod quis vovet, esse debet: e quia impossibilium nulla est obligatio. Si quis tamen videns rei impossibilitatem, [illegible] vovent, non puto f peccaturum mortaliter. Deest enim materia saltem gravis, haec non videtur esse. Hinc votum de facto alieno, de non moriendo, de non peccando neque mortaliter neq. venialiter, & similia perinde se habent, ac si non fuissent emissa. Solum in primo diligentia adhibenda tibi erit, ut alius faciat rem à te promissam, in eum bonum sensum est illum voti. Simile quid in Secundo, si intenderis non dare causam morti. In Tertio, an saltem obligatio ad partem, nempe ad non peccandum mortaliter, quod insitum est accedere & alia, quae ad hoc votum de non peccando pertinet, quia tale votum [illegible] ti solet, vide apud Dicastillum g.

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

2 Quid de vovente duo, quae separatim possibilia sunt, unitim impossibilia. V.g. Si quis pro die hoc Dominico vovet se inserviturum Hospitali, & promittat se [illegible] Confessiones eodem [illegible] Respondeo, si simul per modum unius vovit, quasi utrumq. omnino voluerit [illegible], certè impossibilia vovit, atque [illegible]. At si [illegible] [illegible] [illegible] vovit: dico debere votum esse separabiliter, dico debere [illegible] [illegible] eandem distinctione, nam si [illegible] [illegible] est de meliori bono, quam [illegible]

parte

[illegible]

[illegible] bona excludat, v. g. excludat statum Religionis strictioris, validum est, quia materia illa promissa, v. g. perseuerantia in dicta laxiore Religione, est sufficiens voti materia respectu status imperfectioris, quem tunc vovens habebat, qui est esse in seculo, [illegible]. Illud igitur impedimentum maioris boni, quod invalidat votum, non est esse impedimentum boni maioris cuiuscumque; sic enim nulla ferè vota valerent, cum semper sit invenire maius aliud bonum, quàm sit votum factum: Sed est esse impedimentum maioris boni, quod vovens habeat tunc, cum vovet, vt, si quis, cum est Religiosus in Religione [illegible], vellet vovere aliam [illegible]. Hæc doctrina [illegible] Suarez [illegible]: sed servire Hospitali non est impedimentum maioris boni, quod habeat vovens tunc, cum vovet; melius enim est seruire, quàm otiosum esse, ergo validum erit votum, licèt sit impedimentum audiendi Confessiones, sicuti erat Religionis laxioris impedimentum strictioris. Si ergo est validum, quo modo à superveniente promissione invalidari poterit? Non nego itaque, cessare votum, si superveniat vrgens necessitas siue corporalis, siue spiritualis, vt infra dicetur; & item non nego, [illegible] vouerent, [illegible] prius votum [illegible], commutare in [illegible] confessionem, vt pote in melius bonum, secundum communem doctrinam asserentem, licere cui libet sua vota commutare in melius. [illegible]; solum assero, valere illud prius votum.

Ad secundam rationem neganda est Minor Argumenti. Falsum enim est, [illegible] duo vota; prius enim solum est verum votum, quod obligationem sine impedimento in votante [illegible]; posterius vero, cum sit [illegible] priori, obligare non potest, [illegible] praeceptum [illegible]. [illegible] hæc posterior promissio [illegible] esse impedimentum maioris boni, impediret enim executionem [illegible] prius, ad quod [illegible] ex priori praecepto obligatur: [illegible]

ſet promitteret Religionem ingredi, [illegible] contra præceptum charitatis ſubueniendi ſuo patri extremè indigenti, non va[illegible] [illegible] promiſſio, quia hæc eſſet contra [illegible] præceptum obligans; ita in caſu [illegible] quia promiſſio [illegible] contra [illegible] præceptum eſt, ſcilicet contra [illegible] [illegible], vt [illegible] eſt, obligans, nunquam valebit.

§. II.

Materiam Voti oportet honeſtam eſſe, non indifferentem.

1 BOnum, honeſtumque debere eſſe [illegible] materiam, inde conſtat, quia debet eſſe de re Deo grata; [illegible] enim Deus acceptare non poteſt: [illegible] promiſſio poteſt eſſe etiam de re [illegible] [illegible] a. quid de re indifferenti, quæ eſt illa, cuius executio non magis eſt vtilis ad vitam æternam, quam eius priuatio? Reſpondeo, neque illam Deus acceptabit, neque vt ſit incapa[illegible] [illegible] cultus & obſequij, quamuis [illegible] indifferentem, vt item venialiter malam vouere, non poteſt niſi veniale; ſiquidem gratia eſſe Deo [illegible] non [illegible] [illegible] enim rem grauiter malam vouendo [illegible], certum eſt, eſſe duplex peccatum [illegible] mortale: alterum contra [illegible] [illegible], alterum contra Religionem, [illegible] ſit peculiaris Dei iniuria velle voto firmare peccatum.

a. § [illegible] [illegible]

2 Ex his aduertis differentiam [illegible] menti promiſſorij, quod homini fit, & voti, ſeu iuramenti, quod fit Deo. Illud enim poteſt eſſe de re indifferenti, quia homo, [illegible] ſæpe placet, quod non eſt malum, rem indifferentem acceptat; hoc verò non ita, quia Deus non acceptat, niſi illud, quod ſibi gratum eſt, [illegible] [illegible] cultus capax. Neque obſtat, in [illegible] [illegible] illo promiſſorio homini, [illegible] [illegible] Deum; inuocatur enim ſolum, vt teſtis, non vt acceptator.

3 Duo hic explicationem poſtulant. Primò: Annalis ſit aduentitia [illegible] [illegible] materiæ bonæ, illam vitiet, [illegible] [illegible] votum. Secundò: An è contra bonitas ſola materiam indifferentem [illegible] [illegible] illam voti capacem reddat.

Quo ad Primum. Sint hæ duæ regulæ b. Quoties finis, ſiue mortaliter, ſiue etiam venialiter malus, ita adiungatur à vouente materiæ promiſſæ, vt verè fit ſimul ipſius promiſſæ materia, (id quod fit, quando vouens intendit, per illam rem, quam promittit, obtinere aliquod malum) nullum eſt promiſſum in illa materia, votumque eſt irritum. Ratio eſt, quia tunc res redditur mala [illegible] ex illo prauo fine, atque adeo Deo non acceptabilis. Sic eſſet, ſi quis voueret eleemoſynam dare pauperi, vt pollicem [illegible] [illegible] [illegible], vel vt ſtringa pauper [illegible] ad occidendum inimicum, & ſimilia.

b Sanch. [illegible] [illegible]

4 Regula ſecunda c. Quoties finis [illegible] malus additur ipſi voto, tenuiter tamen [illegible] promiſſa in ſua bonitate, toties [illegible] eſt validum: quia tunc materia ipſa bona eſt, manet, & à Deo acceptatur. Id autem tunc accidit, cum vouens non intendit via ipſa re promiſſa, ſed ſolum [illegible] ipſo vouendi actu ad obtinendum finem malum, v.g. ſi quis voueat eleemoſynam pauperi coram multis, vt [illegible], ad aeſtimationem [illegible] [illegible] [illegible], vanam æſtimationem conciperent [illegible], valet votum, quia res [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] promiſſa nulla inficitur [illegible] cula, & ſolum ipſe vouendi actus ad [illegible] [illegible] illum malum dirigitur.

c [illegible]

5 Vna eſt huc exceptio, hoc declaratio. Non ſi ipſum votum conſtitutio [illegible] [illegible] ideo ipſe actus vouendi ordinatur, vt obtineret à Deo malum [illegible], vt [illegible], quia hoc Deo [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] eſt, vt [illegible] eſſe non poteſt, [illegible] [illegible] [illegible] dicimus, quare ſi voueret quis dare eleemoſynam, vt obtineret à Deo [illegible] [illegible], vel inimicum occidere &c. [illegible] [illegible] voueret. Idemque eſſet, ſi voueret eleemoſynam, vt obtineret à Deo [illegible] humanam exiſtimationem: [illegible] [illegible] [illegible] differentiam: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fuit validum votum [illegible] [illegible] [illegible] gloriam, quia votum [illegible] [illegible] cauſam ad illam à Deo obtinendam, ſed ſolum conſtituet [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ipsius [illegible] conditione ad [illegible] Dei [illegible] il- [illegible] Deo est; & [illegible] Dei [illegible] ingrati [illegible] Votum [illegible], peccabi- [illegible] ingrata, ve- [illegible] qualis enim est finis, tale red- [illegible].

[illegible] Ex dictis [illegible] si quis voveat [illegible] bo- [illegible] ut ex besso [illegible] ex [illegible] bona [illegible] [illegible] illicite, sed non [illegible], [illegible] fidelis, [illegible] ex nulla lege [illegible] [illegible], valide vouet; quia esse [illegible] [illegible] habere [illegible], licitum illud re- [illegible], mala neque [illegible] sunt, nam ideo [illegible] gratias Deo agere. Contra vero, si quis voueat, vt [illegible] [illegible], vel [illegible] reper- [illegible], vt obtineat à Deo vires ad inimi- [illegible], [illegible] sanita- [illegible] ad adulterandum, inualide vouet, quia habere [illegible], pollere [illegible] ad [illegible], habere sanita- [illegible] ad adulterandum, mala sunt Deoq; ingrata.

[illegible] Votum denique adhaeret [illegible] ma- [illegible], quod apparet in [illegible] voti; [illegible] non esse [illegible], sed conditio- [illegible]; [illegible] valet votum, v. g. si quis voueat Religionem, si [illegible] [illegible] vincat, [illegible] in- [illegible], [illegible] [illegible], quia vo- [illegible] mala est, sed [illegible] [illegible] est; [illegible], quod illud malum mihi [illegible] Deo Religionem [illegible]. Si- [illegible] aliquando in voto [illegible] si quis ita voueat: [illegible] ingredi Religionem, si adulterium [illegible], quod [illegible] [illegible] vouet; quia [illegible] non est, quod [illegible] adulterium [illegible] [illegible], sed quod in [illegible] sui sceleris, Religionem [illegible].

[illegible] Quaerit [illegible]: Quid dicen- [illegible], si [illegible] sint [illegible] materiae [illegible] voto aptam red- [illegible] de [illegible] votorum [illegible] Re- [illegible], [illegible] aptam in eo casu, quo aliqua circumstantia facit, vt res indif- ferens, grata Deo euadat, pertineatque ad eius obsequium. Ingredi v. g. vel non ingredi domum hanc, equitare, vel non equitare, [illegible], vel non [illegible] est indifferens; at si tibi ingressus, equitatio, [illegible] sit occasio peccandi, dum [illegible] talis occasio, honestum est, gratumque Deo erit honum [illegible]. Quare, si eiusmodi votum ad bonum hoc ordinetur, valebit votum; nam si hoc non ordinetur, remanerent in sua in- differentia respectiua voti res illae, nec voti capaces erunt. Pari modo votum ad obtinenda bona temporalia, quia finis est indifferens, non valet; at votum ad haec obtinenda, vt illis [illegible] Deo gratiae reddantur, validum est, quia [illegible] honestissimus est: & certe cum Fideles vota propter temporalia [illegible], hoc posteriori, vel simili modo [illegible] [illegible], non priori. c Sanct. c. 7. n. 16.

[illegible] Illud notandum, vt res indifferentes, modo dicto, ex bono fine bona fiat, de- bere esse aptam ad talem bonitatem, vt ita dicam, recipiendam. Ponit exem- plum Sanct. d In [illegible] non per- fundere vngues, vel comere [illegible] [illegible] in [illegible] Sanctis- simae Virginis, haec enim vota irrita ex se sunt, nec relaxatione indigent, quia vngues non praescindere, & [illegible] agi- tare cum in Dei vel Sanctorum obse- quium non cedat, materia est incapax bonitatis. d Sanct. l. 4. c. 1. & [illegible]

9 Si quis voueret capita animalium non comedere in honorem Sancti [illegible], vel [illegible] quibusdam ve- [illegible], vel [illegible] die Sabbati in hono- rem Virginis, & [illegible], inualide vouer- ret: quia haec sunt vana, & inutilia ad fines praedictos. At si propter aliquam circumstantiam haec pertinerent ad ali- quam virtutem, validè valerent vota de iisdem. Si quis enim [illegible] abstinere à cibo capitum animalis, si quis ve- stibus illis se per [illegible] conuenien- ter [illegible], si [illegible] ab affectu [illegible] retardaretur, vel ab oratione, vel ab exercitijs spiritualibus, valide ea vota conciperet; quia sic pertinerent ad vir-

[illegible] abstinentiæ, humilitatis, religionis [illegible]. Ipsum velut alba enim vestem [illegible] Virginis, ut etiam [illegible] colore nullius alicuius [illegible], neque in obsequium Sancti [illegible] communiter homines prudentes [illegible] [illegible] propter [illegible] [illegible] [illegible] valere, censeo.

§. III.

Materia voti immediatius materiæ [illegible] esse non debet.

3 Hunc generalis [illegible] esse [illegible] [illegible] Voti [illegible] [illegible] bonum, quod [illegible] habet [illegible] per [illegible] supra §. [illegible] [illegible] est Religiosis [illegible] regulæ [illegible] Regulam [illegible] nullius [illegible] quia Deo id, quod [illegible] [illegible] bonitatem [illegible] esse non [illegible] [illegible] id quod [illegible] [illegible] [illegible].

§. IV.

Expenduntur quædam particularia Vota.

Porro quia non tam [illegible] facessit dijudicare, an [illegible] bonum per [illegible] Votum impediatur, vel alia quædam peculiaria, ideo nonnulla vota quædam peculiaria, [illegible] notari solent, hic [illegible] subjiciam, & manifestè decernam.

Votum non [illegible].

1 Votum non [illegible] [illegible] [illegible] est, quia oppositum votum [illegible] boni, quod Deo gratum est. At votum non [illegible] indiscretè, [illegible], sine consilio Confessarii, validum est, quia [illegible] cum tali cautela bonitatem & virtutem prudentiæ [illegible].

Non ludendi, & similium.

1 Votum non ludendi [illegible] per [illegible] [illegible] [illegible] valere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illa, quæ [illegible] honesta [illegible].

Deo (quemadmodum) [illegible] [illegible] [illegible] ludos, choreas, & specialiter [illegible] [illegible] Vota de abstinendo [illegible] [illegible] valere, quia tunc [illegible] [illegible] Deo gratum [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voti, ut se [illegible] illa abstinentia vel [illegible] [illegible], nec Deo grata.

Contrahendi Matrimonium.

2 Votum absolutum contrahendi Matrimonium non valet f, quia impedit cælibatum bonum [illegible] melius. Votum contrahendi cum hac puella pauperi, cum hac meretrice &c. [illegible] [illegible] valet g, quia puellam, esse pauperem non [illegible] [illegible] bonum cælibatus. Excipe, nisi forte matrimonium esset tibi necessarium ad [illegible] [illegible], vel esset necessarium ad prolem [illegible], vel [illegible] pro bono publico suscipiendam, vel ad [illegible] puellam, quam data fide [illegible]: [illegible] enim casibus viget præceptum, quod observare melius est, quam [illegible] cælibatum, quod est de consilio.

Non acceptandi prælaturas vel Sacerdotium.

3 Votum non acceptandi Prælaturas, sæculares dignitates, validum & [illegible] est, si recta sit intentione, licet enim [illegible] aspectu videatur impedire maius bonum, [illegible] Episcopatum v. g. qui est status perfectior eo, quem habet [illegible], tamen propter humilitatem, & pericula debitæ [illegible] & [illegible], melior est [illegible] non [illegible]. Hinc [illegible] Sancti [illegible] Votum [illegible] non acceptandi [illegible] [illegible] esse, [illegible]

quia

[illegible] audiam [illegible] afferi illud [illegible] suscipiendi beneficium, ait quodcumque regimen [illegible] parum esse, quia in hoc voto dictum [illegible]. Sed certè [illegible] votum non suscipiendi [illegible] validum sine, si sit humilitas & [illegible], qualem [illegible] S. [illegible] ad Sacerdotii gradum [illegible]. Qua ratione Superior possit [illegible] praecipere praedicta [illegible] vide supra a.

a Supra [illegible]

Inserviendi in perpetuum.

6 Votum inserviendi hospitali in perpetuum, quamvis te impediat ab ingressu in Religionem, quod est melius bonum, validum est, quia supra b vidimus non debere consolatam in hac materia qualitatem maioris boni, sed illud, quod votum habet esse, dum vovet [illegible] melius est inservire hospitali, quàm non inservire, seu domi sue cum libertate [illegible] permanere.

b Supra [illegible]

Praestandi hoc, & non aliud.

7 Votum praestandi hoc determinatè, quamvis [illegible] aliud, validum est. Si quis v.g. Deo promittat, hanc & non aliam Religionem ingressurum, hunc [illegible] dignum eleemosynam distributurum, & non alium. Contrarium Virginis [illegible] gradum recitaturum, validum promittit? Sanchez c alienum validè promittere: quia licet haec vota sint conditionalia, excludantque alia bona, quia tamen indirectè excludunt, sunt tamen directè de bono [illegible]. Adde, melius esse haec bona ex obligatione facere, quàm liberum esse in aliis, quae forte non fient. Castropalao d affirmat invalidè promittere [illegible] in hoc, & non aliam [illegible] bonum, itemque nec aliud [illegible] promittatur, (vult enim hic [illegible] nisi [illegible] eleemosynam [illegible] dare) [illegible] cum inepta,

c Sanch. [illegible]

d Castrop. [illegible]

inepta enim materia est privatio faciendi bonum opus, v.g. privatio facultatis dicendi [illegible] illud, vel desiderando; si forte non possit dicta persolvere, privatio volendi dare eleemosynam quinque aureorum, si non possit decem, vel si velit viginti &c. & [illegible] vovebitur.

Certè utraque sententia est probabilis, [illegible] in hac posteriore, ne error [illegible] nobis videri, esse invalidum materiam ineptam, cum non sit. Nam si quis voveat v.g. ingredi hanc Religionem & non aliam, quia [illegible] pro sua dispositione, hanc omnium aptissimam esse ad famulandum Deo, non [illegible] dicere illum noluisse vovere, quia licet hoc votum [illegible] cum privatione [illegible] caeterarumque Religionum, tamen cum respectu talis personae [illegible] non sit quid [illegible] coram Deo, ex voti materia [illegible] cum materia inepta, quare valebit Votum. Eodem ergo modo in similibus philosophandum perdiligenter erit.

Non petendi dispensationem.

8 Votum non petendi sine causa dispensationem voti facti, vel faciendi, validum puto, quia ad prudentiam pertinet nolle sine causa à voti obligatione eximi. At votum non petendi dispensationem absolutè, nequaquam valere e puto: quia impedit maius bonum, nempe libertatem petendi dispensationem, quae aliquando necessaria, vel saltem valde utilis erit voventi.

e Sanch. [illegible]

9 Votum denique non petendi dispensationem non includere votum non petendi irritationem, vel commutationem, & contra probabilius negari potest, quia hi sunt satis diversi [illegible], quorum unum qui vult vovere, non statim alterum vovisse praesumendum est.

Tamb., in Decal.

§. V.

De materia partim Voto apta, partim non item.

a Sanc. li. 4. in Dec. c. [illegible] Castr. [illegible] §. 1. & n. 20.

1 Quaestio a est, quando votum latum est de materia partim apta, partim inepta. V.g. partim impossibili, mala, indifferente, [illegible] partim possibili, sine malo infecta &c. partim possibili, honesta, bona, sine bono infecta &c. ita, ut indivisibiliter per modum unius, [illegible] sic te intendente promiseris, dubium est votum. Si divisibiliter, & vere divisa materia possit, votum est validum, & obligat, quo ad partem aptam dumtaxat. Vovet, v.g. quis construere Ecclesiam: si non potest totam, non tenetur ad partem aedificandam, quia indivisibiliter, & per modum unius tota Ecclesia promissa esse videtur. At, si intendens divisibiliter, si nequeat totam [illegible] partem voluerit, ad hanc tenebitur. Ratio huius doctrinae est, quia vovens, dum indivisibiliter quid vovet, unum non promittit sine alio: promittit, dum divisibiliter.

Tota difficultas est, qua ratione id, quando clara non apparet vouentis intentio, dignosci possit. Tres afferuntur communiter coniecturae.

2 Prima. Quando res ex natura sua est inepta dividi, per modum unius censetur promissa; quando est apta dividi, censetur promissa divisibiliter. Hinc, quia [illegible] est huius potestatis generis, qui promittit decem, nec potest nisi quinque, ad haec obligatur: at, qui ieiunium unius diei [illegible] qui non potest usque ad meridiem a cibo abstinere, liber a Voto est.

3 Secunda coniectura desumitur ex usu loquendi, & communi aestimatione. Quare, qui promisit, numquam peccare, quia ex usu loquendi intelligi debet, indivisibiliter, id est nullo tempore velle peccare, cum id non possit, siquidem ab omni etiam veniali peccato nemo potest se semper liberare, ideo, quamvis possit aliquo tempore non peccare, nullum votum censetur.

4 Tertia coniectura ducitur ex illo principio, *Accessorium sequitur principale, non contra.* Quare, si pars principalis voti sit apta materia, licet pars accessoria sit inepta, obligabitur vovens ad partem principalem, quia pars principalis, utpote magis intenta, censetur absolute promissa sine dependentia ab accessoria. V.g. si quis voveat se peregrinaturum Romam sacco indutum, sacco deficiente tenebitur peregrinationi, quia [illegible] accessorium est: Excipe, nisi accessorium sit tanti ponderis, ut merito appareat, rem non esse absolute, sed cum illo accessorio inseparabiliter promissam. Ut, si quis promisisset dictam peregrinationem [illegible] deficiente [illegible], non teneretur ad [illegible]. Si vero pars principalis est inepta voto, licet accessoria sit apta, ad nihil vovens obligatur, quia [illegible] principali, non censetur accessorium [illegible], cum per se accessorium non fuisse promissum, nisi [illegible] contrarium expresse [illegible] in voto. Quare in allato voto, si quis peregrinari non posset, non propterea obligaretur saccum induere, vel expensas itineris facere, quia haec sunt accessoria Peregrinationis.

5 Quid primo, si materia initio sit inepta, postea apta? Quid secundo, si contra? Votum [illegible] respondetur [illegible]. An materia sit Voto apta, [illegible] non est diiudicandum ex tempore, quo votum emittitur, sed ex tempore, pro quo emittitur: certum est enim, si hic [illegible] vovens audire Missam, [illegible] esse, [illegible] pro tempore [illegible], quando est aptum tempus [illegible], non vero pro [illegible].

6 Hoc [illegible], fit haec regula a [illegible] casu, quo initio materia fuit inepta, postea apta, nec clara est intentio vouentis, Votum non valere, nisi quando ineptitudo fuerit ex aliqua circumstantia accidentali, & Voto extrinseca. Exemplum clarius regulam explicabit. Si voveas non ingredi domum quam-

a [illegible]

[illegible], nullo lapso [illegible], etiamsi [illegible] Summo [illegible], [illegible] ubi [illegible] obligat votum, etiã illud [illegible] fuit invalidum ob [illegible] quod [illegible] sit [illegible], nullo temporis [illegible].

Votum, si voveas, dum es in [illegible], vel dum es excommunicatus, audire v. g. Missam per annum, obligat ad Missam [illegible] excommunicationis, vel [illegible] impedimento, quia hoc votum valet [illegible] habilis illa enim circumstantia [illegible] & excommunicationis [illegible] valididerit votum [illegible], [illegible] tempore, quo est [illegible], tamen [illegible] & accidentaliter [illegible] apta, [illegible]. Cum igitur [illegible] voti [illegible] habeat, [illegible] illis [illegible], [illegible] debet.

7 Iam vero [illegible] mate- [illegible] sit apta [illegible] impeditum [illegible]. Quando sit impe- [illegible] & in perpetuum, [illegible] votum: quando autem sit impeta ad tempus, suspendi votum pro eo tempore, [illegible] redire [illegible] votum. Ratio [illegible] est, quia pari [illegible] procedit obligatio voti, cum aptitudine materiæ. Quare, si vovisti non [illegible] domum ob periculum [illegible] excommunicationem, si ea vitam absolute, [illegible] & tenes votum; si [illegible] eadem [illegible] ab ea domo per [illegible], & deinde redeat, votum tamen suspenditur, nec obligat per illum annum [illegible].

8 Quod si votum [illegible] determinata puella, v. g. Berta, [illegible] in [illegible] alia, v. g. Lucretia, licet [illegible] idem, vel etiam [illegible] per huiusmodi ad illam [illegible] non [illegible] votum, quia [illegible] non fuit [illegible] ad [illegible] periculum, ut supponimus, sed [illegible] ex hac [illegible] dicta [illegible].

9 Quod si votum sit disiunctivum, [illegible] una pars cadit in materiam aptam, altera in ineptam: ut si quis ita voveat: *Ego promitto [illegible] vel me [illegible], vel me Religionem ingressurum. Ego promitto Religionem ingredi, vel ut [illegible] ut Deo serviam. [illegible] vel [illegible], vel me per aliquot dies [illegible]*, & similia; respondeo, dandam esse non [illegible] regulam; videndum enim est, an disiunctio cadat in [illegible] illam materiam, vel [illegible], nec ne. Si cadit in utramque, irritum est votum, quia existente una parte mala, utraque pars mala erit, cum malum ex quocumque defectu, quare voti materia esse non potest. Quando disiunctio non cadit in utramque partem, sed determinate intendatur una pars, altera vero solum sit apposita ut conditio, valebit votum quo ad illam partem determinatam, si alioquin apta voto est: exemplo clarior evadet doctrina. Sit, qui sic voveat: *Promitto aliquid furari, quo fiam dives, vel si furari non possum, promitto me in Religionem ingressurum*. Vides, hic adesse velut duo vota. Alterum promitto *furari*: & hoc invalidum est. Alterum *promitto me Religionem ingressurum, si furari non fuero*, & hoc validum est; quia de se est bona, & omissio furti, est solum conditio.

10 Quid denique si votum idem disiunctivè emittatur, quia vovens nescit, quænam materia apta sit voto? Ut, si quis voveret, se vel daturum eleemosynam anno sequenti, vel ieiunaturum, quia nescit, an anno sequenti habeat pecuniam, quam pauperibus elargiatur? Respondeo, ad alteram partem possibilem obligari, reperiri debere se, quia tunc adest virtualis voluntas se obligandi ad partem, quam possibilem invenerit: sic etiam, si mulier ita voveret [illegible], ut obtineret à Deo vel [illegible], vel maritum, certe invalide voveret ex modo dicta num. 9. at si ipsa ex ignorantia sic voveret, ut secundum Confessarii sui instructionem eligeret id, quod bonum fuerit, virtualiter determinatum illam partem pertinentem ad meritum voveret, quare & valide.

§. VI.

Quomodo votum sit interpretandum.

1 BReuis est Regula, sumenda petenda ex [illegible] de Iuramento; a Cum Votum b obliget solum secundum intentionem vouentis, benignè, & non strictè erit interpretandum, vt quam minimum posse, grauet vouentem. Quod si de eius intentione non constet, præsumendum est, votum fuisse emissum ad id, quod requirit natura rei promissæ; de qua re, si item non constet, præsumendum erit iuxta id, quod significant verba, quibus facta est promissio, & quidem secundum communem vsum loquendi, cum semper præsumatur quis sua verba menti velle conformare, eademq; iuxta morem patrium proferre.

Afferuntur interpretatio aliquorum Votorum.

Votum virginitatis.

2 Votum puellæ de virginitate perpetua, immo de virginitate, nisi expressè aliqua limitatio addatur, non solum eam obliget ad seruandum primum actum purpem, sed c omnes deinceps; quia ex vsu loquendi illud (votum virginitatis) significat perpetuam Castitatem, quare amissa per primum actum virginitate, adhuc obligatur ad reliquos non omnes actus tam externos, verum etiam internos contra d virtutem continentiæ.

Votum Peregrinationis.

3 Votum Peregrinationis e potest impleri per peregrinationem quæsitam, hæc enim in omni rigore peregrinatio est, & sic minus grauamini vouenti; vt item propter non absolutam tamen, potest impleri per peregrinationem factam propter alia negotia, dum [illegible] intentio volendi voto satisfacere.

Audiendi Missam.

4 Votum de audienda Missa impletur f mutè, ac implerentur, si esset de præcepto Ecclesiæ, hoc enim modo promittitur promitti. Si vouisti audire Missam quotidie; certio, nisi vi [illegible] vouisti illi die festiuo satis esse vnam audire, quamuis hæc sit de præcepto, [illegible] intentio sua videtur solum fuisse nullum transigere diem sine Missa.

Recitandi Rosarium.

5 Votum de recitando Rosario, absolutè intelligitur g de tertia parte, quia hæc communiter Rosarium appellatur. Rosario poterit recitari cum socio alternatim, quia hic iam est vsus apud nos communis, qui apud Hispanos, quia forsan non aderat, ideo Castropalaus h eiusmodi alternationem in eo voto adimplendo negauit. At solum mente recitari non poterit, quia oratio vocalis est in eo voto promissa.

Ingrediendi Religionem absolutè.

6 Votum ingrediendi Religionem vel suscipiendi Ordines sacros, non i obligat ad castitatem, donec status illi assumantur, secus plus autem grauitetur vouentis, nec enim illis deinde assumptis est emissum castitatis votum. An item votum ingrediendi Religionem obliget filium in necessitate parentum, fratrum, sororum &c. vide apud Castropalaum. l

Ingrediendi Religionem, si Pater consenserit.

7 Hoc votum non obligat, quando Pater id à filio sincerè propositum sciens, non contradicit, m non enim opus esse censeo, vt pater assensum positiuum præbeat; quia ex communi modo loquendi hic sensus eius verbi est: Ingrediar, si pater ægrè ferat, & contradicat.

8 Quòd si pater contradicat, [illegible]

deinde

[illegible] valuerit consentire [illegible] tunc impletum esse conditionem, [illegible] obligare, [illegible] curvenerit, [illegible]

10 Quid si [illegible] hoc est, si consentire [illegible] in dubio [illegible] impossibile illi ita [illegible] conditione. [illegible] votum [illegible], quamquid alij dicant a [illegible] non est impleta conditio iuxta [illegible] a [illegible], qui voluit [illegible] [illegible].

11 Quid denique, si, vel antequam [illegible] veniret tempus [illegible] non obligat, quia [illegible], nisi aliud [illegible] expressum, requirebatur, [illegible] quae [illegible] adest.

Ieiunandi.

12 Votum ieiunandi intelligitur de [illegible] Ecclesiastico, [illegible] pro [illegible] die [illegible], licet ibi [illegible] ex Sanctis; [illegible] Carnis [illegible], si votum fuit pro Quadragesima, vel aliis temporibus, in quibus ex [illegible] ab his abstinere, [illegible] probabilius: Si vovit quis [illegible] in vigilia alicuius Sancti, quae [illegible] in Dominica, potest, [illegible] iciunare die Sabbati, quia hoc [illegible] de more Ecclesiae est. Non [illegible] eandem rationem, [illegible] ieiunare vovit, non obligat in Dominicis, nisi expresse [illegible] obligaverit.

12 Si ieiunium promissum violasti [illegible], vel [illegible] potes deinceps [illegible] quia [illegible] impossibile [illegible] est? An [illegible] comedas, [illegible] est. Negat [illegible] abstinentia à carnibus [illegible] voti ieiunij: & [illegible] per se, [illegible] praeceptum [illegible] in [illegible] Ecclesiae: [illegible] impossibili per [illegible] comestionem carnium [illegible], abstinentia [illegible] amplius exigibile [illegible]. Affirmat [illegible] a, quia votum ieiunij intelligitur more Ecclesiae, hoc autem ita praecipit ieiunium, ut [illegible] praeceptum prohibeat carnes [illegible] per quamuis horam. Hae & alij [illegible] probabiliter asserunt, contrariam esse absurdissimam & contra mores, [illegible] Sanctos [illegible] rum [illegible], ut etiam fuit Paulo Laymanni f sententiam [illegible] improbabilem reputanti.

Votum ieiunandi in perpetuum [illegible] [illegible] vide [illegible] 5. num. 9.

13 Si vovit quis omnibus [illegible] feriis, vel S. [illegible] ieiunare, [illegible] est g si tunc inciderit Natalis Domini, posse [illegible] se continere: quia ita est mos Ecclesiae, nisi tamen expresse contrarium intenderit, vel ex professione Religiosa (haec enim expressioni aequivalet) id voverit. Propter eandem rationem, qui vovit in Vigilia eiusdem Natalis Domini ieiunare, potest h Vesperi refectiunculam [illegible] maiorem sumere, nisi expresse, vel modo dicto aequivalenter rigorosum [illegible] promiserit.

Abstinendi à vino.

14 Votum abstinendi à vino, etiam ad [illegible] ebrietatem non prohibet [illegible], [illegible], quia haec [illegible] diversa, & [illegible] voti obligationem non cadit. Alia de hoc voto [illegible] num. 15. & 17.

Ieiunandi in pane & aqua. Vbi An pastilli esculenti, vulgo macherones, hoc ieiunium violent?

15 Votum ieiunandi in pane & aqua [illegible] sub mortali, ne aliud comedas, vel bibas, excipe parvitatem materiae, [illegible] mihi videtur Castropalaus i difficultatem [illegible], votum abstinendi à vino obligare sub graui culpa.

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f Layman lib. 4. tr. 4. [illegible]

g [illegible]

h Tamb. [illegible] Thom. [illegible]

i Castrop. [illegible]

tri culpa, ne biberis, in ea quantitate, quæ vino temperatè vtentibus sufficeret pro vna comestione; quasi ad mensuram non obligentur grauiter: aliquis, inquam, laxe. Si quis enim quater bibat vinum aqua de more mixtum in prandio, temperatè bibet, ergo sequitur, quod is, cui non liceret vinum propter votum bibere, possit sine graui culpa bibere bis, vel ter. Id non credo. Semel igitur modo dicto bibere, non putarem graue, pluries, putarem: Nec id tamen videtur, nam idem Castropalaus a, nescio, an sibi repugnans, non multo ante dixit, seu supposuit, semel bibendo vinum frangi ieiunium promissum in pane & aqua.

a Castrop. d. n. 12.

16 Qui in pane & aqua ieiunare vouit, si non potest sic ieiunare, obligabitur ieiunare cum piscibus, si nec cum his, vel similibus potest, obligabitur cum lacticiniis ieiunium seruare. Ratio est, quia accessorium sequitur principale: non contra: cum igitur ex mente communiter voventium (nisi aliud expressè intendatur) in prædictis [illegible], principaliter [illegible] illud, quod ieiunare potest, debet. Contra vero si ieiunare non possis, non propterea à prædictis, & etiam à carnibus à te contineri iubeo, quia abstinentia ab his accessoriè ad ieiunium fuit promissa. Propter eandem rationem, si voto ieiunandi in pane & aqua, hora comestionis alios cibos quadragesimales adhibueris, violando grauiter votum, adhuc teneris ad ieiunium, quia tum remanet principale, scilicet ieiunium, quod seruari potest. Dixi (nisi aliud expressè intendatur) nam, si intendas ieiunare purè sub hac forma sine vino, sine piscibus &c. & non sub alia: illa forma semel, quamuis cum peccato violata, ad aliam ex vi voti non obligaberis, quia illam vouisti, non aliam.

b Layman lib. 4. tr. 4. [illegible]

17 Sed quid, si vinum biberis, atque adeo, quo ad hanc circumstantiam, votum violaueris, licebitne tibi sine nouo peccato, vinum iterum, iterumque potare, posito quod aliud in contrarium expressè non intenderis? Affirmat Sanchez c, quia per abstinentiam vini semel violatam redditur pro illo die impossibilis dicta abstinentia. Negat Castropalaus d quia intentio voventis videtur [illegible] ieiunio abstinentiam vini pro singulis horis totius diei: Ego assentior Sanchez, si sermo sit de voto ieiunandi in pane & aqua: Castropalao autem, si de voto abstinendi ea die à vino, nam licet his duobus votis licet videatur materia eadem, quia tamen in altero est negatio bibendi vinum, quæ est malignantis naturæ, in altero est affirmatio bibendi aquam, videtur adesse non spernenda diuersitas, quam pro doctioribus innuisse sit satis.

c Sanc. lib. 4. in dec. c. 11 n. 41.
d Castr. [illegible]

18 Hac facit sequens casus. Voueram ego per omnes sextas ferias solum panem comedere, & item voueram in vigilia B. Aloysij panem non comedere, sed herbas alias, olera, fabas, lentes, legumina & pisces, &c. Incidit autem hoc anno Vigilia Beati in feriam sextam, quid agam? siue enim solum panem, siue sola alia esculenta comedam, contra alterum ex votis faciam. Respondeo, hic in re non parùm attendendum esse ad prioritatem temporis emissi voti, quia tempore in Voto Deo facto videtur [illegible] neque ad [illegible], supposita intentione voventis, hanc concurrentiam [illegible] non [illegible]. Puto ergo, hanc obligari ad posterius, quod Deo gratius existimabitur. Sicut enim si tibi duo promissa essent, gemmam v.g. pretiosam, & mediocrem picturam, quæ ab amico expostularis, si deinde ab eodem non possim obtinere vtramque, sed alterutram, quam maluero: certè gemmam eligere debeo, quæ sit in re maior, quam possum, satisfaciam: ita videtur in casu nostro.

19 Verum quid Deo erit gratius in re, de qua agimus, vbi vtrumque ieiunium ab eadem virtute abstinentiæ procedit, nec ad excellentiorem actum procedere possumus. Respondeo, Certè sit quidam, ieiunium sine pane esse gratius Deo, quia in genere abstinentiæ rigidius est, quam ieiunium cum solo pane. Non assentior, puto enim esse rigidius

[illegible] in solo pane, [illegible]. Nam ego posita [illegible] palatum, [illegible] comedere posses, [illegible] [illegible] liber- [illegible] pro vno tan- [illegible] [illegible] [illegible] esse [illegible]. [illegible] ergo [illegible] in solo pane, [illegible] [illegible].

[illegible] si [illegible] adiunxisset, cum [illegible], ad quod [illegible]?

Respondent aliqui a, ad [illegible] promisisse, quia [illegible]. Alij respondent b ad [illegible] comedere, quod [illegible] vouisse, quia [illegible] pane, & [illegible] certo, quæ [illegible] permisit.

a [illegible]
b [illegible]

Dum [illegible] loqui Princeps, [illegible] dum vo- [illegible] non comedere, & alia [illegible] non comedere, nihil comedere promisisse. Id ergo [illegible] potest, nam [illegible] facile Superior dispensabit, [illegible].

10 Qui vouit [illegible] in pane, & aqua, [illegible] comedere pastillos [illegible], quos Itali Macherones, vel Vermicellos appellant: nam, si in illis, dum coquuntur, parum olei, & [illegible] [illegible]; [illegible] ex alia parte [illegible] esse veniale, propter paruitatem materiæ [illegible], videbitur ali- [illegible]. Quid si [illegible], sed [illegible] Vermicelli & similia aqua cocta [illegible]?

Respondeo [illegible] hos posse [illegible], tamen vt semper [illegible]. Ratio [illegible] qui [illegible] vouent in pane, & aqua, solo pane se [illegible] contentos promittere, nisi expressè aliud intendant: ac illa quamuis ex simili farina, quia panis, compositio multo longè aliud sunt in [illegible], quam panis. Illud facile indulgeo, vt panem posse [illegible] aqua coquere [illegible] ab [illegible] posset [illegible] ad panis [illegible], quod nemo negat, sic posset aqua elixare, [illegible] comedere.

Abstinendi à carnibus.

11 Qui vouit abstinere à carnibus, potest comedere lacticinia, quia hæc non veniunt in communi loquendi [illegible] carnium. Propter eandem rationem, qui vouit abstinere à lacticinijs, videtur posse carnibus vesci, & ita [illegible] c. Sed non [illegible], quia ex communi hominum æstimatione, qui à se [illegible] lacticinia prohibet & carnes, [illegible], & certè mirum esset, hominem tunc non posse comedere oua, posse Gallinam: tacitè igitur (nisi expressè contrarium intendatur) in voto abstinentiæ à lacticinijs [illegible] promissa abstinentia à carnibus, non verò è contra. De abstinentia [illegible] ad [illegible], vide num. 12.

c [illegible]

§. VII.

De Voto rei indeterminatæ.

1 VOtum de materia indeterminata, siue Primò quo ad quantitatem, vt [illegible] non designando quantam; siue Secundò, quo ad qualitatem, vt [illegible], non determinando eius bonitatem; siue Tertiò quo ad [illegible], vt [illegible], vel illum [illegible]. Votum, inquam, de re indeterminata validum est & licitum, quia indeterminatio non tollit bonitatem materiæ, sed solum obligat vouentem, vt illam determinet. Sed ecce difficultas, quâ ratione ea determinari in ipsa executione debeat?

2 Dico

2. Dico primò, quoad priora duo, ita determinari debere, ut secundum regulam 3. praecedente datam, quanto minus potest, votum gravetur ex vi tamen loquendi, & vouentis intentionem semper prae oculis habendo. Potest igitur minimum, infimumque prout maluerit, eligere: Dixi (Vi tamen loquendi, & intentionem prae oculis habendo) perdiligenter enim advertere quod & Doctores b advertunt & nos c alibi monuimus in legatis, tacitè in ipso voto interdum determinationem includi, v.g. si calicem voueris, certè argenteum, non vero vilioris materiae debet, quia ex usu loquendi, dum voues Calicem pro Missa celebranda voues, qualis est ad minimum argenteum, quo ad cuppam. Pari modo, si voueris pallium, aut ... &c. non pateas quaecunque vilissima; sed quae velit communi solent circumferre.

3. Votum pro celebranda Missa vouit quidam dandum singulis diebus Patribus Capucinis, atque hoc Votum in haeredes transmisit: qui (ut assolet) sui genitoris pietatem obliti, vinum dabant infimae qualitatis: interrogatus ego de haeredum obligatione, eosdem monui, votum Patris non seruari, nisi honestum Vinum, ac Sacrificio dignum ministraretur, hoc enim tacitè promisit, ex communi more, Pater.

4. Dico secundò, quoad Tertiam indeterminationem individuationis, posse vouentem, quod libuerit, eligere. Quia, dum quis ita promisit, tacitè voluit non unam partem determinatè promittere, sed liberè offerre, quam voluerit. Si quando alterutrum ex his ante electionem pereat, an quod superest, integrè debeatur, variant Doctores. Dividendum putant Sanchez d, & Molina e; integrè dandum docet Bonacina f & Castropalaus g. illi, quia res promissa non erat tota Voto addicta, sed solum velut pars; isti, quia sensus promissionis videtur hic: Dabo equum v.g. quem habebo ex his duobus. Vtrumque probabile.

CAPUT DECIMUM-SEXTUM.

De obligatione Voti.

Non obligat Votum Primò, si cesset ex natura rei. Secundò, si ex lapsu temporis. Tertiò irritatione. Quartò dispensatione. Quintò commutatione, de quibus ea, quae magis sunt necessaria, in sequentibus explicabuntur.

§. I.

De cessatione voti ex natura rei.

1 Cessat vel sui ex natura sua Votum, Primò, quando materia promissa sit in se, sive secundum prudentem hominum aestimationem diversa notabiliter b fit. Ratio est, quia illam promisisti vouens, non verò diversam.

Diversa autem fit, quando notabiles difficultates superveniunt, vel de novo quid simile cognoscitur, ex parte ipsius materiae promissae, qualis est periculum vitae, i honoris, gravis alicuius damni, tunc enim res videtur transire in alium statum moraliter diversum, quem vovens nequaquam promisit.

Dixi (de novo cognoscatur) nam si, non obstante illo periculo cognito, adhuc vouisti, obligaris promisso, quia res per te non est mutata: solum enim perpendendum, an honestum sit votum pro vita. V.g. periculo vovere, atque adeo, an votum valeat; sunt interdum valere, quando votum constitutum est tali periculo se exponere, certum est, ut accidit fortè Charitatis ... nunquam, nam infirmitate quidem carnes comedere.

2. Cessat Secundò, l cessante causa finali, non verò impulsiva: sine enim non subsisterent, nec subsistit promissio. Quod si causa principalis sit duplex; videndum est, utrum disiunctiue an ... subsistat utraque fuerit intenta, & inde

[illegible] vel [illegible], vt supra [illegible].

[illegible] Hinc [illegible] ; Si [illegible] ad finem [illegible] [illegible], & hoc [illegible] ; Si ad [illegible] votum [illegible] à [illegible], [illegible] fuisse [illegible] ; [illegible] ad libertatem [illegible] ; & ad finem [illegible], [illegible] hac propter [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible], siquidem [illegible] [illegible] vel [illegible].

[illegible] vero [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] ad tempus [illegible]. [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] transacto tempore, [illegible] non obligat; quod [illegible] per [illegible] sequentis casus intelligitur.

§. II.

Quandonam voti obligatio cesset elapso tempore.

1 T[illegible] [illegible], ieiunium, [illegible], pro certo designato tempore, quaeritur an [illegible] [illegible], obligetur alio die, an potius [illegible] [illegible] à voto.

Respondeo hoc pendere ex intentione voventis. Si enim [illegible] illo signato [illegible], [illegible] die, [illegible] [illegible] ; si vero [illegible] praefixit potius pro termino, [illegible] quem non [illegible] obligari, quam [illegible] illo signato die [illegible], [illegible] [illegible], vt [illegible] obligationi, [illegible] elapso tempore, [illegible], cum primum poterit. Ratio est, quia sic se voventis voluntas [illegible] [illegible].

2 Sed [illegible], si incertum sit, vtro ex his [illegible] [illegible] Respondeo, [illegible] ex [illegible] intentione [illegible]. [illegible] tempus praefixum continet [illegible], nec contra.

etiam [illegible] [illegible], [illegible] diem illum signatum fuisse in honorem talis diei, & consequenter [illegible] [illegible] tempore fuisse promissa. V.g. [illegible] [illegible] die Sabbati, [illegible], quia [illegible] est peculiari modo honorandâ Virginis [illegible], [illegible] [illegible] die ipsa [illegible] contingit, [illegible], si non potes, vel si cum peccato non [illegible] Sabbato [illegible], ad id nihil postea teneris. [illegible] si [illegible] recitare Coronam [illegible] [illegible] Imagine Sanctissimae Virginis propter eius [illegible] peculiarem devotionem, si coram illa non potes, alio in loco Coronam recitare non teneris. Et ratio est, quia [illegible] tali die, seu pro tali loco, [illegible], & non aliter obligasti. Fatere tamen [illegible] casu, quo promisisti, V. g. ieiunare per [illegible] annum integrum, [illegible] menses priores non ieiunasti, teneri te ad ieiunia [illegible] posteriorum, quia pro [illegible] implenda [illegible], quae in hoc casu, [illegible] parte, [illegible] est, & impleri potest.

3 Si vero tempus praefixum non [illegible] specialem devotionem, vel [illegible], [illegible] principaliter ex illa ad votum [illegible] non [illegible], [illegible] separabiliter à tempore res fuisse promissa [illegible], & tempus praefinitum esse [illegible], [illegible] obligationem, quae [illegible] promissio, etiam post [illegible] terminum. V. g. [illegible] [illegible] die Sancti Ioannis [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] solet, vel quia [illegible] eo tempore [illegible] habes [illegible], vel quid simile; transacto S. Ioannis die, nec impleto voto, postea adimplendum erit, quia in hoc [illegible] [illegible] dies, non in eius honorem [illegible] principaliter, [illegible] in [illegible] principaliter [illegible] intenditur ipsa [illegible] [illegible]. Sicuti si Coronam illam modo dictam vovisses ex amore ipsius Virginis, locum autem Imaginis, [illegible] [illegible] ad illam recitandam elegisses, si ibi non posses, alibi recitare teneris.

4 Hinc votum ieiunandi diebus [illegible]

ris feriis huius anni, (si non potes, vel etiam cum peccato non vis hoc anno ieiunare) existimo te votum non a alio anno, quia inseparabiliter cum hoc anno, in honorem Dominicae Passionis, ieiunia fuere promissa; vovisti enim his feriis ieiunare, non vero alicuius anni ieiunare, atque adeo signatis his, aliis exclusis.

a [illegible]

Hinc votum peregrinandi Romam hoc Anno Sancto, illo transacto cessat, quia inseparabiliter contracta est tua promissio cum eiusmodi anno.

5 Hinc, si ieiunare quis voveat semel singulis hebdomadis, per totam suam vitam, si in aliqua hebdomada non ieiunavit, sive quia nequit, sive quia cum peccato non vult, non tenetur supplere alia hebdomada, bis, v. g. ieiunando, quia ex ipsa mente voventis addicitur ieiunium illis singulis septimanis, cum finis principalis sit, vel se in singulis semel mortificare, vel in singulis Dominicam passionem semel recolere &c. Idem posset esse in eleemosyna, ut si quando quis voveret singulis diebus illam elargiri, vel in honorem Sancti illius diei, vel ut nulla dies praeteriret, sine pauperum sublevatione, vel quid simile. Quia tamen communiter solet eleemosyna promitti ob ipsam inopum misericordiam, recte monet Sanchez b, communiter obligari eum qui sic vovit, ad supplendum, si forte aliquo die omisit.

b [illegible] n. 27.

6 Hinc contra, promittens ingressum Religionis die, v. g. S. Francisci, nec id eo termino adimplens, obligatur c postea ingredi, quia, licet in diem contigerat peculiarem devotionem, ex mente tamen voventis clarè apparet, devotionem illam non fuisse voti finem, nisi minus principalem, & separabilem.

c [illegible]

7 Pari modo, si vovisti ieiunare tot diebus, quot sunt anni Sabbata, & hoc anno non ieiunasti, teneris ad supplendum anno sequenti, quia iam apparet, votum non fuisse propter devotionem huius anni, vel huic anno addictum. Immo si expresse vovisti te, certo anno, omnibus Sabbatis v. g. ieiunaturum, [illegible], non designato propter devotionem peculiarem illius, sed propter commoditatem, vel quid simile, alio anno continuato illo erit ieiunandum, ut ex iam dictis patet.

8 Quid, si dubium sit, an vovens decreverit tempus in honorem illius, perdere? Respondeo, tunc censendum esse d ac si non decreverit in honorem. Ratio est, quia de voto iam certi sumus, dubitamus de tempore, ergo praevalet possessio voti, quare transacto tempore, adhuc obligabat.

d [illegible]

9 Sed quid, si voverit quis se ieiunaturum, v. g. die Sabbati, & certum quidem sit non Sabbatum quodcumque elegisse, sed determinatum, sit tamen dubium, quodnam signatè fuerit? Respondeo, tunc ieiunandum illa erit proximo Sabbato e; quare, si votum sine termino temporis, eo transacto non obligabitur amplius. Ratio est, quia ea videtur esse intentio voventis [illegible] exemplo à simili promissione humana, quae obligat f proximo quoque tempore. Denique, quando dicimus extingui obligationem, vel te non obligari amplius ad votum, intelligimus non te obligari ad rem promissam, nec ad g aliud opus eius loco, quia votum illam tantum promisit, non aliam in eius compensationem, ut supponimus, atque hanc, de qua loquimur, non est commutatio, sed obligationis cessatio.

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

Ex his resolves sequens dubium: Antonia vidua vovit se dimissuram pauperibus totum suum Dotarium, quod mox sperabat recuperaturam ab heredibus sui viri defuncti: Recuperavit non multo post dimidium eius partem, [illegible] haec dubia dimidia bona fide nil cogitans de voto: Et pone etiam fuisse mala fide, adeoque cum peccato, ex eo quod [illegible] despexerit de te [illegible]. Quaeritur nunc, an habeat obligationem restituendi pauperibus aliam partem [illegible], quod remisit.

Respondeo non obligari. Solum si mala fide remisit, cum potuisset non remittere, peccavit contra votum peccato delendo per poenitentiam. Ratio est eruenda ex dictis: Scio similiter asseri

Suarez

[illegible] Suarez a. *Si quis*, inquit, *filius* [illegible] *suum Parentem*, & [illegible] *aliquam* [illegible] *aliquam* [illegible] *vel alterius* [illegible] *vinculum* [illegible] *obligare ad* [illegible] *aliquam Deo serviendum*. Et [illegible] probat, illum cuiusmodi, quan[illegible], non esse contra [illegible], [illegible] fidelitatem, seu Religionem, [illegible] esse [illegible], si obligatio[illegible] nequaquam patiat.

§ III.

De Irritatione Votorum.

1 Ille dicitur votum irritare, qui tol[illegible] *irritatione* [illegible] obligationem voti [illegible] factum, quae praecessit, [illegible] sola men[illegible], [illegible] tollere [illegible] solum potestatis, a quo votum dependet. Quoniam ergo dependentia vel est quae [illegible], ut est filius, vel Religiosus, qui dependent a volun[illegible] patris, & Superioris: vel quae ad [illegible], ut est [illegible], qui quo ad [illegible] temporalia, quando non habet, [illegible] est peculium proprium, dependet a Domino, ideo duplex est irritatio: alia scilicet directa, quae est [illegible] a Superiore vel Patre tollente vota dependentis a sua voluntate; alia indirecta, quando tollentur vota de re[illegible] [illegible]. Et re[illegible] quidem Suarius a [illegible], non esse [illegible]. [illegible] quaecumque respe[illegible] ad vota, quae irritare potest, ea [illegible]: sic enim potest [illegible] [illegible] in dispensatione, vel [illegible], debet enim Dispensator, vel Commutator [illegible] vota cogno[illegible] [illegible] dispensandi, vel aequa[illegible] commutandi perpendat; quae [illegible], ut diximus, in irritatione non [illegible].

2 Directa irritatio semper est actus [illegible] potestatis: indirecta po[illegible]test esse etiam actus iurisdictionis; [illegible] ita quidem esset, si Pontifex prohiberet [illegible] aliquo praecepto, prohiberet v. g. [illegible] in die Dominica, quod quis vovisset &c.

Porro [illegible] de Votorum irri[illegible]tatione breviter, sed spero, complete hic dabo [illegible] sequentem [illegible].

Proponitur Casus.

3 Antonius tredecim annos natus duo emisit Vota; alterum ingrediendi, perseverandique in Religione: alterum dandi notabilem quandam eleemosy[illegible]nam. Verum eo egressus a pubertate, post annum scilicet decimum quartum completum, Pater cum voluntatem filij conscius factus esset, eadem irritavit; sed Antonius cum dubitaverit, an id licuerit patri, putavitque se rectum esse nihilominus votorum, eadem [illegible] ratificavit: nec multo post, mortuo Genitore, ingressus est Societatem Iesu; at[illegible]que anno decimo octavo suae aetatis vota biennij de more nuncupavit. Tandem post annis, nulla more facta re[illegible]nuntiatione bonorum, a Societate, ipso petente, dimissus est, regressusque in saeculum matrem viventem invenit, [illegible] paternam [illegible] suarum fra[illegible]trum, [illegible] & [illegible] [illegible] Curatorem: Pater enim ex testamen[illegible]to constituit dictam Patrimonii admini[illegible]strationem. Curatoremque [illegible] bo[illegible]norum totalem, donec filij, inter quos numeravit etiam Antonium, annum vigesimum quintum complerent. Antonius ergo multas difficultates, nec [illegible] proposuit de praedictis votis, quas iam singillatim [illegible] & diluo.

Difficultas prima.

An Antonio per emissionem Votorum Biennij Societatis Iesu extincta fuerint vota praecedentia.

4 Concedimus utique, utrumque vota

tum

[illegible] non recepenta tamen à [illegible] ista, non perseuerans in Saeculo, vel in Nouitiatu facta extingui per professionem solemnem, siue iure Diuino, siue Ecclesiastico a; atque adeo, etiamsi commutandi facultatem non habeat professus, non obligari amplius illis votis. Ratio, cur tanta praerogatiua professio gaudeat, est, quia in illa continentur eminenter quaecumque alia opera particularia fortè promissa, quatenus se totum Deo in perpetuum dedit, [illegible] quaecumque ab ipso promissa illi fuerint.

a D. Tho. 2.2. q. 189 ar. 3. ad 3. [illegible]

Quoniam vero vota biennij Societatis Iesu non afferunt professionem solemnem, sed sunt simplicia, licet ex iure [illegible] Pontificio nouo vere constituant Religiosum, [illegible] inducant, ideo amplius quaerendum est, quid iuris in casu nostro, quo Antonius non solemnem professionem, sed praedicta vota biennij emiserit pro quo.

5 Praemitto primo, siue ab ipso vouente, siue à suo Superiore posse commutari praedicta in saeculo, vel Nouitiatu facta vota commutari b in dicta vota biennij. Ratio est, quia commutare est omnibus, vel [illegible] dicetur, quemlibet posse votum suum in melius commutare; at assumptio Religionis facta per dicta biennij vota, cum aequivaleat ex parte vouentis professioni solemni, melior est, quam sint quaecumque alia vota saeculi.

b Lopez [illegible]

Hac autem commutatione facta, iam non amplius vota praecedentia obligabunt, quia vota semel irritata, dispensata, commutata, quando obseruantur conditiones, sub quibus expedita fortè fuit dispensatio, vel commutatio, non amplius obligant, sed solum obligat materia subrogata. Vnde si sine culpa quis ita commutatus à Societate dimittatur, non amplius vota saeculi, ipsum urgerent. Dixi (sine culpa) nam si cum culpa, tunc tenetur, c vel iterum ingredi, vel prioribus votis satisfacere. Sicut enim professio Religiosa, & vota biennij includunt conditionem perseuerandi, quantum est ex se, in Religione; Si ergo quis ex culpa sua non perseuerat, non obseruat conditionem à se dependentem circa ipsam materiam subrogatam; ergo obligatur tenetur ad priora vota, vel rursus ingredi Religionem, [illegible] etiam subrogatam materiam apparet.

c [illegible]

6 Praemitto Secundo, ex vi dictorum votorum biennij sine dicta commutatione non extingui, d sed solum suspendi vota praecedentia. Ratio est, quia haec praerogatiua conceditur professioni solemni Religiosae, ut vota [illegible] per vota professio solemnis [illegible] in Can. [illegible] Congregationis [illegible] ad [illegible] explicatum est, dum ibidem dicitur, renouentur in saeculum [illegible] vota, illumque iterum obligare.

7 Nota autem, ad commutationem explicatam num. 5. requiri ipsius vouentis, vel Superioris dimissionem; non enim commutatur voluntate eius, qui commutat: At ad suspensionem explicatam num. 6. nullam non requiri, cum ex suspensio sequatur [illegible] ex natura sua ad eiusmodi status assumptionem.

8 Ex dictis collige resolutionem propositae difficultatis: Nam, quia [illegible] Antonium [illegible] votorum commutationem nec intendisse, nec à Superioribus habuisse, ideo eius vota in saeculo emissa, siquidem fuerint à Patre legitime irritata, suspensa solum fuerunt per vota biennij, quae per expulsionem ad saeculum [illegible] & illum [illegible] faciant, necesse est.

Difficultas secunda.

An Pater potuerit Vota Antonij irritare.

9 Dico Patrem potuisse e licitè, & validè, dummodo Antonius egressus à pubertate vota legitimè non ratificauerit. Ratio est, quia propter dominatiuam potestatem, quam habet in filium legitimum, natum & illegitimum f (quando tamen pro hac [illegible]) de qua tamen re vide inf. l. 5. [illegible]

§ 2. num. 12. vota omnia filiorum impuberum (idest in foeminis vsque ad duodecimum annum, in masculis vsque ad decimum quartum completum) vota, inquam, impuberum habent inhibitam hanc conditionem, si Pater consentiat, vel non contradicat. Id quod recte, quasi ex iure naturae, siue ex iure Ecclesiastico dispositum est, [illegible] imbecillitati eius aetatis consulatur. Si ergo Pater libere hanc conditionem non ponet, [illegible] votum corruet; Nec solum potest Pater haec vota irrita reddere, dum adhuc filius impubertatem tenet, sed etiam quocumque tempore post adeptam a pubertatem, quia semper eadem ratio, quod ea vota fuerint concepta tempore aetatis imperfectae.

a [illegible]

10 Extenditur haec patris potestas ad praedicta omnia vota b in impubertate emissa, licet implenda tempore pubertatis, seu implenda, quando filius fuerit sui iuris, v. g. ad vota, quae nunc post vndecimum annum agens emittit de eleemosynis dandis, de ieiunando, de peregrinando etiam quando ipse erit grandior, quando sua bona possederit &c. Ratio est, quia irritatiua haec potestas fundatur in imperfectione, quae patet votum emittentis et haec vouendi imperfectio tunc adfuit tempore, quo ea vota fuerunt emissa.

b [illegible]

11 Extenditur c item ad aliqua vota facta a filio post pubertatem, si tamen adhuc sit sub potestate Patris: haec autem sunt omnia & sola vota, quae praeiudicant dictae patriae d potestati. Ratio est, quia circa haec ipse non habet disponendi, esse de aliis, in quibus est sui iuris disponere, atque adeo votum sine dependentia possit.

c [illegible]

d [illegible]

12 Hinc non solum eleemosynam dicto tempore promissam ex bonis ad patrem spectantibus, sed longas etiam peregrinationes, diuturnam a domo absentiam, ieiunia immoderata, & longas abstinentias, quibus domus perturbatur, vel quibus filius infirmus redditur, potest irritare pater dicto filio puberi. Contra, vota Religionis, & Castitatis dandae eleemosynae ex suo peculio irritare non potest e. Idem est in voto de frequentandis Sacramentis, de ieiunijs, orationibusque moderatis, deque similibus eodem dicto tempore promissis, quae cum nihil praeiudicent patriae potestati, irritare non valet pater, quia in his sui iuris est puber.

e [illegible]

13 Nota, posse a patre fieri irritationem, etiam contradicente filio, quia patria potestas non dependet in sui vsu a filij voluntate. Nec obstat, commutationem voti non posse attentari inuito vouente; non obstat, inquam, quia in commutatione votum acceptare debet materiam subrogandam, ad quod requiritur consensus vouentis: quod non est in irritatione, cum propterea probabile f etiam reputatur, ex grauissima causa posse dispensationem voti tradi inuito; quia liberam habet Praelatus potestatem dispensandi, nec a subdito dependentem, licet necessario, non nisi ex rationabili causa exercendam.

f [illegible]

14 Quaeres. Requiritur ne causa, vt praedicta vota irritet Pater? Respondeo, quamuis aliqui g causam requirant, asserantque sine illa tam irritantem patrem, quam filium irritationem petentem, peccare venialiter, aliqui h vero id negent: video tamen vtrosque Doctores quo ad praxim esse concordes: fatentur enim & illi causam ad excusandum a quacumque culpa eam vnam sufficientem esse, quia scilicet grauamen se filius voto sentiat; cum igitur tam modica causa sit satis, moraliter loquendo, i culpa semper vitabitur.

g [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

15 Quid si pater concessit licentiam vouendi, vel votum filij confirmauit, licetne valebit deinceps irritare?

Negatiuam sententiam sectantur Lessius l & Suarez m: sed probabiliorem esse affirmatiuam puto cum Sanchez n & Layman o, quia per licentiam concessam non se pater priuat, nec se priuare potest potestate, quam a natura, vel a iure habet irritandi. Vnum tamen, nam si votum sit reale, paterque per licentiam concessam filio aliud remittendi, tacite vel expresse rem promissam

l [illegible]

m [illegible]

n [illegible]

o [illegible]

filio donauit, vt per totum de ea dispo- neret, non posset reuocare, quia eam à se dominio iam abdicauit. Si Pater suo dominio iam abdicauit. Si Pater potuisset non irritare, an adhuc possit, dicam mox num. 35.

16 Ex dictis collige, Patrem non potuisse Antonio irritare prædicta vota, quia nulla sua licentia fuerant emissa, quia nulla sua licentia fuerant emissa; & ergo eorum legitima ratificatio sub- secuta non est, (de qua tamen infra) li- berà vota eius filius.

Difficultas Tertia.

An Tutor vel Curator &c.

17 Tutor, dum Tutoris officio fun- gitur, potest a omnia pupilli vota fa- cta in impubertate irritare, quæ potest pater, eius enim loco succedit. Idem lius b est in Curatore, quo ad vota facta contemnentia ad bonum temporale, vel præiudicantia gubernationi domus; in hoc enim Patris, & Tutoris vicem subit Curator, dum Curatoris munus obit. Tutor autem datur pupillo vsque ad 14. annum completum: Curator datur mi- nori, idest à dicto anno 14. vsque ad 25. item completum. Quædam difficultas de Tutore, vel Curatore spectantes, videantur infra num. 42.

a Castrop. d. d. 1. p. 7. [illegible] b Azor. [illegible]

18 Quid si sint plures Tutores, vel Curatores? Respondeo, quemlibet ex his posse c; quia hæc potestas iis com- petit ratione officij, nec videtur concei- sa dependenter à socio.

c Azor. [illegible]

19 Sed insurgit difficultas, An Cu- rator irritare valeat Minoris vota etiam personalia tempore impubertatis emis- sa? Negandum enim inde videtur fuit Suarez d, quia Curator non succedit loco patris in totum perinde succedit Tutor, sed solum in administratione bo- norum. Dico tamen cum Sanchez e, probabile esse, posse, quando est in eo maxime: quia, vbi dixeris, & principa- liter Curatore in prædictum finem, datur tamen etiam secundario in filij personam.

d Suar. [illegible] e Sanc. [illegible]

20 Ex his vides, primum Tutorem, seu Curatorem valuisse Antonij vota irrita pronunciare, nisi tamen votum Re- ligionis confirmasset post pubertatem, de qua ratificatione mox. Dico (præ- ter votum Religionis) nam alterum de ingres- su Religionis, etiamsi Antonius ratifi- casset annos 25. cum fuerit emis- sum cum licentia patris, vt supponi- mus, potuisset à Curatore irritari, vsque ad 25. annos, vt modo diximus, ir- ritare.

Difficultas Quarta.

An Mater, &c. Vbi an Socer &c.

21 Certum est f viuente patre, vel hoc mortuo, seu longissimè absente, si existant tamen Auus, Tutor, vel Curator filij, nihil Matrem posse circa irritatio- nem votorum eiusdem sui filij, quia Ma- ter nullam tunc in filium potestatem ha- bet. Si verò omnibus illis sit filius de- stitutus, certè succedit Mater, & hac deficiente, Auia, potestque vota filij in impubertate facta irritare, dum filius est impubes. Ratio non est, quia Mater tunc sit Tutrix, supponimus enim, illam non esse Tutricem, licet tutelam filij posset petere à Iudice, sed est, quia de iure naturæ est, vt tunc Mater, vel Auia impuberem filium, loco Patris guber- net, seu Tutoris loco.

f [illegible]

22 Duæ hic sunt controuersiæ. Pri- mò, An Mater, quæ nec Tutrix, nec Cu- ratrix sit, possit, Patre, Auoque demortuis, vota filij emissa ex impubere iam irritare, non solum, quando filius impubes est, vt modo dixi, sed etiam, post quam filius adeptus est pubertatem vsque ad annum 25. dum scilicet est Minor, & nondum eman- cipatus g. Negat Sanchez h, quia Matri, inquit, non concedendum est, nisi quod conceditur Tutori, At Tutor cir- ca vota pupilli facta in impubertate ni- hil potest, vbi pupillus ab eadem exemptus est. Addit Castropalaus i idemque Sanchez huius rei rationem esse, quia iu- re Mater nullam habet potestatem neque in personam, neque in bona filij im- puberis.

g [illegible] h [illegible] i [illegible]

23 Sed

13 Sed certè probabile etiam iudico [illegible] posse & ex proinde ratione, quia [illegible] [illegible] 17. Curatorem, [illegible] manifestum, quia eadem ratione conforam est, ut [illegible] Mater, illis deficientibus, [illegible] Tutoris locum, ita etiam [illegible] Curatoris: ergo eadem efficia Curatoris non sunt deneganda. Ad ea, quae contra afferuntur, ergo Matri non esse concedendum, quod conceditur Curatori: Nego, inquam, quia eius loco [illegible], unde quamuis Tutor [illegible] potestate in pupillum, quando [illegible] [illegible], non tamen [illegible] Mater; quia Tutor [illegible] [illegible], non ex ipsa subintrat in officium Curatoris, subintrat modo dicto Mater. Ad iura in contrarium dic ea loqui de Matre, ut Mater est, non verò, quatenus iure naturali in ea materia subintrat; vel loqui de rebus pertinentibus ad statum politicum, non verò spectantibus ad conscientiam.

14 Velim item, aduertas discrimen inter [illegible], quod notat [illegible]. Nam Pater potest irritare impuberis vota (intellige ex supradictis à num. 9. non confirmata post pubertatem) semper, etiam post longissimos filij annos, etiam post emancipationem; at Mater solum usque ad 25. annum filij non emancipati, [illegible], quia vota impuberis propter eius [illegible] [illegible] censentur facta sub conditione, si Pater non contradicat, [illegible], [illegible] ergo Pater semper talis remanet etiam post emancipationem, semper potest irritare. At verò cum Mater, ut & Tutor, & Curator, [illegible] loco Patris, tandiu [illegible] irritare, quamdiu [illegible] loco [illegible], [illegible] est Tutor usque ad annum 14. filij, Curator usque ad 25. [illegible] non emancipati.

15 Secundò. An Mater filio minori [illegible] possit irritare vota realia de bonis temporalibus, vel vota praeiudicantia gubernationi [illegible] emissa tempore [illegible]? Censeo à plerique, [illegible] realia, [illegible] quaecumque alia [illegible] ex dictis [illegible] tempore [illegible], quia filius [illegible] nullo modo, est sub Matris potestate, nec quoad se, nec quoad bona sua. Sed certè *c* probabile est, posse realia, vel praeiudicantia, quia ex modo dicto Mater in hoc casu succedit loco Curatoris, ergo non est illi denegandum, quod ex [illegible] Curatori conceditur.

16 Ex his collige, potuisse [illegible] eam, si non adfuisset Curator, & [illegible] non ratificasset, eidem filio [illegible]; sed, quia Curator adfuit, nihil Mater potuit pro filio.

17 Inquires obiter. Socer possitne vota irritare Generi [illegible] Patre, Matre, Tutore, Curatore, &c. Respondeo, Socerum nunc subintrare loco Patris, atque adeo posse, docet ex Neoterici Pater Tancredi; *e* sed id mihi difficile est; ipse autem promittit, se hoc probaturum, cum de Voto aget Tomo secundo de Religione; quem [illegible]: expectemus ergo, donec videamus probationem eius.

Velim etiam, expectes solutionem illius difficultatis, An Auus, viuente Patre, votum impuberis Nepotis irritare possit, de qua re dicam, Deo fauente, lib. 5. infra c. 2. §. 6. num. 14.

Difficultas Quinta.

An Superior Religionis &c.

Quoad Vota emissa in Religione.

18 Superiores possunt suis Religiosis omnia vota [illegible] in Religione, etiam non impedientia ipsorum gubernationem *f* irritare, praeter vota [illegible] statum Regularem, [illegible], & praeter votum assumendi strictiorem Religionem. Ratio dicti est, quia assumpto eo modo viuendi, & obediendi in Religione, consensisse [illegible], ut subditorum voluntas [illegible] à Superiore regeretur. Ratio exceptionis primae est, quia, quae statum Religiosum constituunt, sunt fundamentum talis potestatis in Praelato, ergo, si haec irritari possent, ipsum fundamentum potestatis se ipsum [illegible], quod est impossibile: enim Su-

perior potestatem non habeat suam potestatem, & ea quæ potestati adhærent, deficiendi. Ratio denique secundæ exceptionis est, quia in hoc subditi exiacunt Canonibus [illegible] subiecti sunt, nec à Superioribus impediri valent. Porro vota facta tempore, quo quis est Religiosus, irritandaque, quando non erit amplius subiectus, ut, quando erit creatus Episcopus, possuntne Superiores irritare? Respondeo de hoc dicetur infra, cum de irritatione [illegible] vocis.

49 Nomine autem Superioris hic in- telligatur Primò Summus Pontifex b, quilibet enim Religiosus per votum obedientiæ ipsi tanquam capiti omnium Religiosorum subijcitur. Vnde vides, Pontificem posse quidem dispensare Fidelium non Religiosorum vota, non verò directè irritare, quia potestas irritandi ortum habet ab obedientiæ voto, quod non omnes Fideles emittunt: at facultas dispensandi consequitur ad potestatem iurisdictionis Pontificis, cui omnes ijdem Fideles subijciuntur. Dixi (directè) propter illud quod dicam §.J. num. 2.

50 Secundò Generalis, Prouincialis, Prior, seu Rector, hoc est, Superior localis, & quicunque habet absolutum regimen Conuentus, hi enim iurisdictionem habent sufficientem in subditos.

51 Tertiò Abbatissæ in valde probabili opinione c; subditæ enim emittunt votum obedientiæ Abbatissæ, suntque subditæ Prælatis, quidquid alij sentiant, d qui solum Abbatissis concedunt posse irritare vota pertinentia ad gubernationem domus.

52 Nomine autem subditorum veniunt, Primò, dicti professi solemniter. Secundò, ij, qui vota biennij emiserunt e in Societate Iesu, quia hi sunt verè Religiosi, atque ex parte sua omnino Superioribus subiecti. Id autem intelligendum de Votis factis in Societate, nam de factis in sæculo non ita, vt num. [illegible] dictum.

53 Non verò veniunt Primò Nouitij, f quia nondum votum obedientiæ Religioni emiserunt, quamuis particularia quæcunque vota emiserint. Neque enim Nouitios in fauorabilibus reputari Religiosos, vt alibi diximus g [illegible] tales reputantur ob priuilegia; at potestas irritandi, de qua loquimur, fundatur in potestate dominatiua, quæ Superioribus competit ratione voti obedientiæ Religiosæ à subditis emissi.

54 Secundò, nec Religiosi creati Episcopi h. Tertiò, nec dimissi perfectè in sæculum, quia sic Prælatis Regularium iam amplius non esse subditi supponuntur. Vnde vota facta à Religioso tempore, quo Religiosus est, non possunt irritari tempore, quo exemptus fuit à talis Superioris subiectione, si enim non remanet Superior respectu illius. Non sic in Patre respectu filij, quia is remanet semper Pater, vt supra vidimus.

55 Vna superest difficultas. Quid enim dicendum, si de licentia, vel tacita, vel expressa Superioris factum sit votum? Respondeo nihil dicto, quæ proportionaliter sunt communia Patri respectu filij, & omnibus, qui irritare vota aliquorum possunt. Dico Primò, Si Generalis dederit alicui vouendi licentiam, non potest i deinde illud votum irritare Prouincialis, & Superior localis; Si dederit Prouincialis, vel dictus Generalis, nec item potest localis Superior. Ratio est manifesta, quia Superiore maiore consentiente, non valet minor Superior validè contradicere. Quod si licentiam concesserit Superior æqualis etiam cum promissione non irritandi, potest æqualis successor, v.g. dedit licentiam Prouincialis, potest Successor Prouincialis; dedit Rector, potest Rector, qui succedit. Ratio est, quia successor tanquam æqualis non [illegible].

56 Dico Secundò, idem Superior [illegible] qui dedit vouendi licentiam, vel promisit se non reuocaturum, irritare quidem validè adhuc potest, sed nisi causa essent, peccabit eo pacto, quo num. [illegible] & 58. dicemus. Ratio est, quia per illam licentiam, vel promissionem non se abdicauit, imo nec abdicare se potuit sua potestate: & ex alia parte, cum id [illegible]

eadem

[illegible] contra Subditum, aliqua erit culpa, quae tamen non potest rationabiliter [illegible] excusare.

37 Dico Tertio. Irritare, vel [illegible] promissionem [illegible] de non [illegible] [illegible] (alia communiter à [illegible] docent esse mortale). Ratio est, quia tum materia huius culpae [illegible] in subditionem, & quidam [illegible] circa [illegible] substantia, quia [illegible] [illegible] sunt [illegible]; & [illegible] & [illegible], cum aliud [illegible] ad [illegible] [illegible], vel Religionem [illegible] ad mortale [illegible] &c. [illegible] genere suo mortale, si id [illegible] promisisset; [illegible] non esse [illegible], quia [illegible] [illegible] contra Religionem.

38 Dico [illegible] promissionem [illegible] à Superiore [illegible] licentiam [illegible] nullam [illegible] promissionem, peccatum [illegible] committeret r illam [illegible]; [illegible] irritando: [illegible] licentia [illegible] [illegible] semper [illegible] sine [illegible] [illegible] [illegible] potest [illegible] [illegible] potestatem.

39 Ex dictis habes, [illegible] hic non habere locum, quia Vota Antonij, de quibus est [illegible], non [illegible] [illegible] tempore Religionis, sed in saeculo.

Quo ad Vota emissa ante subiectionem.

40 *Dico Primo.* Vota facta in Saeculo, vel in Nouitiatu, [illegible], ante [illegible] Religionis, [illegible] adeo ante subiectionem (sed non aetate Pupillari, [illegible]) [illegible] à [illegible] à Superiore. Ratio est, quia non fuerunt facta sub conditione beneplaciti Superioris. [illegible] vota [illegible] [illegible] professionem ei, & [illegible] per vota [illegible] Societatis [illegible], non verò à Superiore [illegible], illud adde, quod [illegible] vota [illegible] [illegible], [illegible] modo dicto, adsunt

possent, e suspendi à Superiore ea, quae e [illegible] ipsius gubernationi nocerent, quia per potestatem, quam acquirit vi voti obedientiae, potest omnia praeiudicantia bono regimini propellere.

41 Dico Secundo. Vota facta ante Religionem à pupillo ita potest Superior irritare, sicut potuisset Pater, vel Tutor, vel Curator. Ratio est quam breuiter innuit Lessius his verbis: f Si vota facta in Saeculo, vel in Nouitiatu emissa [illegible] in ea aetate, in qua Parens, Tutor, vel Curator potuisset ea irritare, eadem poterunt etiam à Praelato Religionis irritari, cum in illorum potestatem succedat, vt Sanchez lib. 4. de matr. d. 41. n. 4. notat.

42 Petes. Si pupillus careat Patre, Tutore, Curatore, Matre, &c. [illegible], & deinde detur ei à Iudice Tutor, vel Curator, possuntne hi vi authoritatis sibi permissae irritare antecedentia pupilli vota ante subiectionem facta? Non si possunt, confirmatur nostra doctrina, quod possint etiam Superiores. Respondeo, Non posse, docet Castropalaus, quia tale votum non fuit emissum tempore subiectionis. Sed profectò mihi hoc difficile videtur, censeo enim posse g; quia ea vota semper supponuntur facta cum minori discretione, atque adeo esse irritabilia: vnde ex [illegible] interpretatione censentur fuisse emissa sub conditione beneplaciti Patris, vel eius locum tenentis, si quando existeret: bene igitur ex hoc confirmatur nostra doctrina, cum Superior loco illorum succedat. An idem sit in seruis & vxore, dicam num. 52.

43 Ex dictis habes, Superiorem Societatis Antonij, promissione potuisse, eius voti facta, dum in saeculo impubes versaretur, irritando, sed quia non irritauit, alia via quaerenda est.

De seruorum, & Coniugatorum Votis.

44 Vt hac occasione tota materia de irritatione Votorum expletur; digrediamur tantisper ab Antonio, & seruorum, coniugatorumque vota consideremus.

Vota

Vota servorum.

45 Nomine servi non intelliguntur ij, qui mercede conducti serviunt, sed qui verè sub Dominio alicuius sunt.

Ea autem a solo homine vota irritandi ius habent Domini, quæ ipsorum [illegible] [illegible]. Ratio est, quia in eo re [illegible] tantummodo potestate dominativa [illegible] servis. Hinc votum Castitatis [illegible], Sacramentorum moderatæ Orationis, dandæ eleemosynæ de frequentationis, [illegible] proprio peculio irritari non possunt, quia in his est sui iuris servus, nec cum quis in his [illegible] observanda, Domini [illegible] quid nocet. Contrà, Votum Religionis, longæ peregrinationis, eleemosynæ de pecunia, quæ sub servi absoluto Domino non est, potest propter contrarium rationem Dominus irritare; quod dicendum, si hæc vota emittantur cum licentia Domini, [illegible] dicemus num. 51. cum exceptione afferenda num. 55.

46 Vota item homini emissa tempore, quo sunt servi, sed implenda tempore, quo soluti erunt à servitute, non posse, quo soluti erunt, à Domini irritare, quia vota [illegible] tempore Domino præiudicant: non enim præiudicant tempore, quo emittuntur, cum tunc executioni nihil mandatur, neque tempore, quo implebuntur, quia tunc extra Dominicam iurisdictionem sunt servi, ergo &c.

47 Pari modo vota ante servitutem emissa non possunt à Domino per potestatem supervenientem irritari, quia hæc vota, utpote quæ omnem [illegible] perfectè, & sine conditione ante [illegible] habuerint, non censentur facta ad beneplacitum futuri Domini, & [illegible] ideo non subiacent supervenienti potestati, nisi in quantum eorum executio Domini obsequio fortè præiudicet, quæ est solum tunc suspendi possunt, non abolori, & nisi in eo casu, quem ponam num. 52.

Quando servus est uxoris, non vero Mariti, an subdantur quoad prædicta vota ipsi Uxori, cum sit eadem causa, vide apud [illegible] [illegible].

Vota uxoris.

48 Vota præiudicantia Marito, quæ Uxor, dum est in matrimonio emisit, posse ab ipso irritari docentur [illegible] [illegible], id respondent ipsi quatenus contracta, at non præiudicantia, ut [illegible] moderatæ Orationis, observantia Præceptorum, frequentationis Sacramentorum &c. eodem tempore facta, non posse, docent nonnulli [illegible] [illegible] probabilissimum [illegible] posse.

Ratio est [illegible] [illegible] propter bonum regimen domus, et [illegible] propter pacem, concordiamque habere debet Uxor erga Virum, qui caput est mulieris, [illegible] semper [illegible] vota emittit sub conditione, si Vir [illegible] contradixerit. Secus est tempore Voti Religionis, quando id impleri potest [illegible] vacare, consensu mariti, ut viro [illegible] tentur, &c. Merito quidem, [illegible] [illegible] Uxor non subditur Viro.

49 Si Uxor, dum viro coniuncta est, aliquid votum implendum post matrimonium dissolutum, vel implendum sub conditione, quæ post matrimonium dissolutum ponenda expectetur, possit etiam à marito irritari patet. Ratio est, quia ipse potest [illegible] [illegible], quod incipit mulier, dum subdita [illegible] potestate, tale autem est, ut [illegible] [illegible], hoc votum.

50 Vota ab uxore emissa ante matrimonium, sed implenda, dum matrimonium viget, [illegible] vota emissa ante subiectionem [illegible] tempore subiectionis suspendi à Marito, quando ipsi sunt præiudicantia, non irritari possunt. Ratio est eadem, quam dixi [illegible] modo, cum de servis num. 47. [illegible] emissa ante matrimonium [illegible] [illegible] legitima [illegible] [illegible] in his [illegible] [illegible] [illegible] libera est uxor, & non subiecta [illegible] [illegible] suspendi poterunt, si marito [illegible] [illegible] præiudicent, non irritari.

51 Vota ab eadem emissa ante matrimonium, sed implenda post matrimonium dissolutum, [illegible] non posse à [illegible]

[illegible]; quia hæc nullo modo [illegible] ad [illegible] pertinent, cum [illegible], & sine [illegible] post [illegible] possessionem, ut quid simile dixi[illegible] de Religiosis à num. [illegible].

[illegible] illis exceptio pro votis [illegible], [illegible] & [illegible], est notatu digna: [illegible] enim est a voto [illegible] [illegible], vel [illegible] facta in impubertate, [illegible] vel [illegible] facta, dum [illegible] [illegible], posse irritari à superveniente marito, vel Domino. Ratio est, quia Maritum, [illegible] succedere uxori & de ser[illegible] [illegible], vel Tutoris, Curato[illegible] [illegible] [illegible] non ad[illegible], non est impedibile.

[illegible] Si votum [illegible] emissum fuerit [illegible] licentia viri, poterit similiter à viro irritari? Idem quæri potest de servis. Respondeo, si [illegible] licentia: pote[illegible] [illegible], quia [illegible] data ad [illegible] [illegible], [illegible], quanto [illegible] [illegible] potest, sibi præjudicaret: [illegible] est promissio non revocandi, [illegible] [illegible] poterit irritare in nostra sen[illegible] [illegible] (vide de Domino respectu [illegible] num. 51.) qui semper [illegible] caput [illegible], nec [illegible] hunc [illegible], quod habet, potest. Dico, [illegible], [illegible] peccatum, [illegible] [illegible] venialis, [illegible] [illegible] [illegible], quæ supra diximus de Religiosis num. [illegible].

Vota Mariti.

54 Votum posse [illegible] irritare vota Mariti matrimonij tempore [illegible] [illegible], ut longe peregrinationis [illegible] Doctores d) [illegible] [illegible] [illegible] substantiam, vel con[illegible] [illegible], & [illegible]) castitatis, [illegible] [illegible] in domum [illegible], [illegible] e & vera [illegible], [illegible] [illegible] quia [illegible] [illegible], quæ ad [illegible] [illegible], sed [illegible] [illegible] ad [illegible] promissum, [illegible] [illegible] præjudicant. Inter hæc præjudicantia vota mariti [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] habitationem, [illegible] [illegible] debiti obli[illegible] gationem impedientia; [illegible] [illegible] addunt, posse etiam [illegible] votum de [illegible] habitus Eremitæ, [illegible] Ordinis S. Francisci, quia ob [illegible] vestis (aiunt) retrahetur uxor à debiti petitione. Vota mariti emissa ante matrimonium, posse item ab Uxore [illegible] suspendi, si sint præjudicantia, colligi potest ex dictis.

55 Sed quid? Votum mariti factum cum licentia uxoris, poterit g [illegible] eadem irritari? Respondeo si dedit uxor [illegible] licentiam, posse, quia [illegible] [illegible] præjudicentur, [illegible] dedisse [illegible]. At, si promisit non revocare, irritare nec licitè, nec validè h potest. Ratio est, quia ideò uxor potest vota quædam mariti irritare, quia sibi sint præjudicantia: at per promissionem non revocandi à marito acceptatam ejusmodi præjudicio uxor cessit, ergo &c. Confirmatur, quia idem docent Doctores i de Domino respectu votorum servi, si quando Dominus concessit ei licentiam vovendi cum promissione illam non revocandi: & meritò. Sicut enim potest Dominus integram libertatem servo concedere, quam concessam, & acceptatam revocare non potest, ita poterit concedere libertatem circa partialem materiam, quam servus vovit, quam sibi concessam, [illegible] acceptavit, revocare [illegible] non poterit. Ita ergo in casu nostro &c.

56 Si ex mutuo pacto [illegible] conjugati, sibiq; mutuam promittant non revocare votum v.g. Castitatis, vel Religionis, an adhuc possint, pacto ex utroque consensu rescisso, sibi votum mutuum irritare, vide apud Sanch. l, & Castropalaum m: nos enim ad Annotationem nostram de suis Votis resolutionem nimis diu expectantem, regredi tempus monet.

Difficultas sexta.

An Repetitio Votorum facta ab Antonio obstet, ne ea irritari valeant.

57 Dicitur, Antonium ideo saepè ratificasse sua vota, quia existimabat postulationem à suo Patre exhibitam, [illegible] illa obligari: id verò expendamus.

Dico primò. Ex eo quòd vovens votum, vel incipiat exequi votum in impubertate, vel aliàs factum, non censetur illud ratumhabere, seu confirmare. Ratio est, quia sola voluntas exequendi, immò executio ipsa non potest praecedenti voto obligationem novam inducere. Unde, si quis vovit aliquid tradere, vel habens [illegible], ut [illegible] eleemosynam distribuere, singulis Sabbatis ieiunare &c. & observasset haec vota aliquamdiu, si deinde votum suisse nullum, vel irritabile comperiret, non propterea immunis esset ex illa observantia votum, nec certè confirmaretur, vel irritabile redderetur.

58 Dico secundò. Quamvis votum saepissimè quis renovaverit, seu repetierit, non ideò illud ratificavit. Ratio est, quia id nil aliud fuit, nisi prius votum approbare, non verò de novo suscipere: quare, si illud infirmum ab initio erat, infirmum remanebit.

59 Dico Tertiò, tria requiruntur ex parte voventis ad veram voti obligationem ratificationem. Primò, ut vovens sit conscius debilitatis prioris voti. Secundò, ut velit de novo se obligare [illegible], perinde ac si nunquam obligatus fuisset. Tertiò, ut ita dispositus, vovere, vel saltem mente vota praeterita repetat, seu certè approbet. Ratio, cum haec requirantur, est: quia [illegible] remanerent praeterita vota eo prorsus modo, quo antea erant: at his positis novam obligationem sine dubitatione contrahere, necesse est.

60 Si immemor quis voto emanantes emissorum, decrevit, & non ex vi prioris obligationis votum emisit, [illegible] voto; tunc enim votum per eam [illegible] novam obligationem, independentem ab antiquis, parit.

Dixi n. 59. (ex parte voventis) nam in nonnullis votis, ut in solemni professione, & etiam accidit in contractu matrimonii, ad haec tria sufficiunt non accedente ex parte Religionis, vel alterius contrahentis acceptatione, & [illegible] accedere possit, vel accessisse [illegible], vide de professione apud Castropalaum, de matrimonio apud Sanc. [illegible]

61 Colligitur manifestè ex his, Antonium per repetitionem [illegible] votorum, de quibus est sermo, vel per assumptionem [illegible] Religionis, vota priora in impubertate emissa, nequaquam ratificasse: quia eo tempore, immò & executio, in errore validitatis fundatum votorum, [illegible] satis fundamento, nitebatur, ut ex propositione casus in principio, n. 3. clarè constat, quare nunquam legitimè, seu validè ratificavit.

Conclusio.

62 Concludamus ergo breviter, Antonium regressum ad saeculum liberum esse, tum à voto Religionis, tum à voto distribuendae eleemosynae emissis tempore impubertatis. Ratio praecipua est, quia haec vota penitus legitimè irritavit, nec ipse aliàs postea ratificavit. Adde, etiamsi Pater non irritavisset, posse nunc à Patrino [illegible] utrumque votum irritum reddi, [illegible] ea vota [illegible] emissa tempore impubertatis, quae [illegible], [illegible] vitae, vel validè probabiliter [illegible] Tutor, seu Curator, & denique aliqui [illegible] Mater, quae omnia ex dictis patent.

§. IV.

De dispensatione Voti.

Quid sit, & qualis esse debeat dispensatio.

1 Tunc dispensatur in Votum, cum is, qui potestatem habet, illud Dei nomine absolutè relaxat, seu remittit, [illegible] si aliquid votum saltem [illegible] commutare, vel ex toto, si, quod [illegible] est, quare [illegible] dispensatio [illegible] dicitur dispensatio [illegible] commutationem.

2 Hinc eadem Definitionem, quia sit à superiore [illegible], quia quis suo [illegible] ponitur, validam esse, etiamsi sit sine causa: at dispensationem sine causa [illegible] illicitam, et invalidam esse, sed [illegible] quia sit à potestate iurisdictionis, quam habet Superior nomine Dei; Deus autem non approbat solationem [illegible] Ita tamen factam.

3 Quid, si bona fide data est dispensatio, & deinde inveniatur illa sine sufficienti causa, valida erit? Affirmant Lessius i & Sanchez k, si enim valida [illegible] fuit etiam consulta debita, licet sic explicata, sed deinde insufficiens causa fuisse. Ratio est, quia [illegible] acceptam [illegible]. Neque Castropalaus [illegible] Votum obligans, ubi [illegible] quia [illegible] Superior [illegible] probabilis [illegible] quia [illegible] Ecclesia [illegible]. Quod hic dixi de dispensatione, dicendum proportionaliter de commutatione est.

Bene ita habes, ut in materia præsenti sciendum, sint hic examinanda: A quo, ob quas causas, & quæ Vota dispensari possint.

A Quo.

4 Pontificem Summum in omnibus votis dispensandi potestatem habere, nimis certum est. At Archiepiscopus confirmatus, licèt needum consecratus & needum accepto pallio, Episcopus item solum confirmatus, sed vero, post acceptam possessionem ex c. transmissam de elect. inter extrav. com. Abb. [illegible] 3. q. 4. Capitulum Sede vacante, Abbates, qui iurisdictione Episcopali gaudent, Legatus Pontificis in sua provincia, Prælati ordinum exemptorum, Pœnitentiarius Summi Pontificis in votis non reservatis, (quæ hæc sint dicam mox num.) respectu suorum subditorum habere f potestatem ordinariam ad dispensandum. Delegatam vero habent, Primo Vicarij Episcopi, vel Capituli Sede vacante: quod advertas g, debere delegationem esse specialem, cum non sufficiat ipsi Vicariatus Commissio. Secundo ij, quibus prædicti Pontifex Episcopus &c. committunt. Parochum ex se h non puto habere ullam potestatem in dispensandis votis, & in iuramentis: licèt etiam si possit aliquid in dispensatione ieiunij, vel operis servilis die festivo, ut suo loco dicemus: non tamen in prædictis, quæ præ ieiunio, & operibus introducta sunt consuetudine, ut Parochi possint, non verò pro votis, & iuramentis.

5 Archiepiscopus quoad Episcopos sibi suffraganeos habet potestatem ordinariam dispensandi in votis, nullam vero quoad ipsorum suffraganeorum subditos, nec, dum eorum visitat, nec dum visitat i, illud Archiepiscopo non denegatur, scilicet posse dispensare prædictos suffraganeorum subditos in congressu, quo aliquis Episcopus, causa subsistente, denegaret iniustè votorum dispensationem. Bonum tamen vide apud Laymam l & alios passim.

6 Sed quis dispensabit Episcopum in suis votis? Respondeo, vel Archiepiscopus, cuius est suffraganeus, ut modo dixi, vel poterit ipse secum dispensare.

Quæ,

sare, vel denique committere suo Confessario, vt etiam extra Confessionem dispenset. Pari modo Prælatum inferiorem regularem dispensabit Superior, v. g. Prouincialis Rectorem: vel ipse Rector sibi, vel denique committat suo Confessario, vt id, etiam extra Confessionem, faciat. Ratio horum omnium est, quia cum non repugnet, hanc iurisdictionem dispensandi exerceri siue per se, siue mediatè, siue immediatè, tum quia hæc sit voluntaria, & non contentiosa, nec ex se sit Sacramentalis, quæ requirit distinctionem personarum; & ex alia parte dicti Prælati habeant plenam dispensandi in votis iurisdictionem, nec, quo ad hoc, restrictam, vt supponimus, non est à nobis restringenda a.

a [illegible]

7 Quid de ijsdem Prælatis exemptorum quo ad suos Nouitios? Respondeo, hos posse suorum Nouitiorum vota dispensare, vel commutare, probabilius est, quia in eos habent omnem potestatem iurisdictionis, dum ipsi sunt subditi; esto non habeant potestatem dominatiuam, vnde eorum vota irritare non valeant. Nec tamen ijsdem Nouitijs negarem posse ab Episcopo (certè eo c, in cuius Diœcesi domicilium habent) dispensari, quia ante professionem, non desinunt esse Episcopis subiecti.

b [illegible]

c [illegible]

8 De Prælatis & Confessarijs cæteris Regularibus, quia ad Sæculares, cum Religiosi nullam habeant iurisdictionem ordinariam in eorum vota, an aliquam habeant delegatam ex priuilegijs, mox ex dicendis à num. 46. colligetur.

9 Superest innuere aliquid de Abbatissis. Assero Abbatissas non posse d dispensare nec commutare suarum Monialium vota, licèt eadem, (quod est plus) possint irritare. Ratio est, quia irritatio prouenit à potestate dominatiua, qua ipsæ gaudent in subditas (non verò in Nouitias, vt supra e diximus) at dispensatio, & commutatio oriuntur à potestate iurisdictionis, qua de facto carent Abbatissæ.

d [illegible]

e Sup. c. 14. [illegible]

Ob quas Causas.

10 Regula Generalis hæc breuis est; Illa causa sufficiat, quæ obducit executionem voti. Sed ecce nodus, quænam sint eiusmodi? Non valet id [illegible] disponi, quàm prudentis arbitrio, quod certè lucem concipiet ex exemplis aliquammultis, ex quibus cæteræ poterunt non difficulter expendi, quas iam subijcio.

11 Præmitto tamen, Primò, quando causa considerata grauitate voti etiam ipsa grauis est, vel plures leues simul [illegible] concurrent, absolutè concedi posse dispensationem; at quando adest quidem causa, sed expensis circumstantijs non ideo sufficiens, tunc adhibendam aliquam esse commutationem, hoc est subrogandum aliquid operis boni, quod dispensantis iudicio voti grauitatem compensare prudenter possit.

12 Præmitto Secundò, sine causa adigitur f Prælatus ad concedendam dispensationem, quia [illegible] dispensandi ipsa data est in [illegible] rarum; et contrà dispensare in voto graui sine causa g esse mortale, quia iste [illegible] 2. vsurpare authoritatem sibi non concessam. Porro causæ ad dispensandum sunt sequentes.

f [illegible]

g [illegible]

Imperfecta Deliberatio.

13 Hæc sufficientem dat causam, etiam h sola: quidquid aliqui Doctores dicant, qui ad sufficientem petunt, vt præter imperfectam deliberationem adsit alia causa, qualis esset v. g. periculum violandi votum, magna eius difficultas &c. Ratio, quòd sola sufficiat, est, quia hoc ipsum periculum violandi, magnaque difficultas, quæ ab ijs Doctoribus requiruntur, regulariter inueniuntur, vel timentur in eo, qui [illegible] deliberatè, per imperfectam nempe deliberationem vouit.

h [illegible]

14 Potest autem eiusmodi imperfecta deliberatio tribus modis euenire i Primò: ratione ætatis, vt cum quis in

i [illegible]

pupilla-

[illegible] appellati, vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] potest [illegible] votum [illegible] commutationis [illegible] [illegible]. Ratio est, quia [illegible] [illegible] [illegible] votum [illegible] [illegible] conceptum, vt [illegible] [illegible]. Quia autem [illegible] [illegible] est [illegible], [illegible] [illegible] causa, [illegible] [illegible] tibi [illegible].

19 Secundò [illegible], ratione turbatæ [illegible], [illegible] [illegible], tristitia, metu [illegible] irregulariter vouet. Huc [illegible] [illegible] facilitas, seu leuitas vouendi, vt [illegible] esse in [illegible], aliisq; [illegible]. Ratio est, quia in [illegible] [illegible] voluntarij [illegible], non est [illegible] ad rem promissam, quam [illegible] periculum illa violandi.

20 Item, si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible], dispensationem impetrare [illegible] [illegible], nam tametsi hic timor [illegible] ad commutandum votum, præstat [illegible] tamen regulariter sufficientem causam dispensationi: quia [illegible] deliberatione sic voueri [illegible]. Dico (regulariter) si enim [illegible] deliberatio, tunc non erit ex hoc capite causa sufficiens. Si verò [illegible] causa ad [illegible] [illegible], [illegible] sint [illegible] dubio [illegible] [illegible] etiam si timor [illegible] [illegible], probabile esse, votum tunc [illegible] obligare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

21 Tertiò, ratione erroris, vel doli [illegible] causa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in causa [illegible] [illegible] supra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel in [illegible] voti [illegible]. Ratio est, quia [illegible], vel [illegible] [illegible] dubio [illegible] [illegible], licet [illegible] [illegible] [illegible] aliquem [illegible], quia [illegible] [illegible] principaliter esse voluntarium.

Difficultas notabilis exequendi Votum.

18 Si [illegible] [illegible] [illegible], quamuis [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] obligationem voti, tamen ad [illegible] [illegible] Dei spectat, vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] h. Si verò [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] esse [illegible] sufficientem (puto tamen, regulariter sufficientem esse; quia semper multo difficilior apprehenditur res, quando [illegible] [illegible], quàm quando remotè præuidetur facienda. O quoties [illegible] [illegible], & cogitatione soli [illegible], in quæ [illegible] obuia pericula [illegible] ad quorum tamen primum [illegible] [illegible] expallescimus, & terga etiam [illegible] [illegible].

Damnum Temporale, vbi quid de Eleemosyna.

19 Si voti executio tibi causa est i damni vel [illegible], vel publici, vel tuæ familiæ &c. sufficienti causa [illegible], dispensationem voti petis. Hinc longæ peregrinationes, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], vel [illegible] notabiliter lædant, dant sufficientem causam, quia tibi [illegible], vel familiæ, ad [illegible] pertinet, [illegible]. Huc [illegible] causa dispensandi in [illegible] voto, ne quis casu [illegible] morbo [illegible] forte [illegible], ne familia illustris pereat, ne [illegible] [illegible] inter Ciues, quando dispensato voto [illegible] [illegible] matrimonio occurri sperant. Si causa est merè temporalis, vt accidit in dicto morbo, vel illustris familiæ conseruatione &c. utpote non omninò sufficiens, semper erit aliqua l commutatio adhibenda, sic enim in praxi seruat sacra pœnitentiaria.

20 Quid de larga eleemosyna, Dat ne causam dispensandi vota? Si enim voueas, vt tibi dispenseruz in voto, v. g. ieiunij eleemosynam offerat ad opera pia, potest ex sola hac causa à [illegible] dispensari. Respondeo negatiuè m, quamuis enim ea sufficiat ad commutationem, quia eleemosyna connumeratur certè inter opera bona, in quæ potest bonum opus voti commutari, non tamen sufficit ad dispensationem, quia dispensatio requirit aliquid [illegible] [illegible]

caufam

i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

k [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

l [illegible] [illegible]

m [illegible] [illegible] [illegible]

executioni voti, quod non afficit quæcumque oblata eleemosyna.

ad hanc requiritur caussa aliqua commutati voti, qualis certè[illegible] ditas non est.

Damnum Spirituale.

21 Si tibi facta est materia voti inutilis, vel mala, vel impedimentum maioris boni, vt si Votum sit tibi caussa ruinæ spiritualis, sufficientem habes caussam pro Dispensatione. Tale esset Votum Castitatis in Coniugato, difficultas [illegible] Castitatis in Coniugio [illegible] cohibere in tanta Coniugij occasione [illegible] quia à culpa se [illegible]. Tale item esset idem votum, quando vel ex fragilitate, vel etiam ex malitia [illegible] à te sæpe illud
a [illegible] esse violatum, notabiliter timetur, quia posito, quod ex quacumque caussa tibi votum inutile, vel perniciosum sit, congruum est, vt pia Ecclesia tanto malo subueniat per dispensationem.

22 Huc reductio, si speretur aliqua maior vtilitas b spiritualis [illegible] per concessam dispensationem, nam id
b [illegible] est caussam sufficientem, quia per votum, principaliter bonum spirituale vouentis intenditur.

23 Huc item pertinet, quando vouentem [illegible] scrupula c in voto exequendo diuexarint: id enim damnum
c [illegible] spirituale est, cui plura est succurrere.

Dubium.

24 Si sis dubius d, an intentio-
d [illegible] nem habueris vouendi, an votum impediat maius bonum, an ex executione diu [illegible], an voti [illegible] impleueris &c. satis superque dispositus es ad dispensationem, quia benignitas Dei petit, vt in obligatione incerta facilitas sit eam remittendi. Immo in aliquo dubio ex his votum non obligare, dictum est suo loco e.
e [illegible]

Commoditas Vouentis.

25 Illud non admitto, solam commoditatem esse caussam sufficientem; licet enim hæc sufficiat ad commutationem, vt [illegible] Deo seruiatur: at [illegible] requiritur est ad dispensationem, quia

Quæ Vota.

26 Omnia vota, quæ non sunt in præiudicium tertij, possunt dispensari ab Episcopis, Episcoporumq. iurisdictionem participantibus, præter f quinque [illegible] Castitatis perpetuæ, Religionis [illegible] peregrinationem, nempe Hierosolymitanæ, Compostellanæ, Romanæ [illegible] [illegible] caussa. Quoniam verò reseruatio odiosa est, vtpote ordinariam potestatem restringens, est strictè interpretanda, ita vt ea quinque vota bene reseruata intelligantur, cum sunt strictè talia g. [illegible]

27 Vnde vota dicta peregrinationum non deuotionis caussa, [illegible] non sunt h, nec votum Religionis non approbatæ, nec Castitatis non perpetuæ, nec votum non contrahendi matrimonium, non fornicandi [illegible] pollicendi, non ingrediendi [illegible] mulierem, non petendi debitum in Coniugatum, non petendi dispensationem de Voto castitatis perpetuæ, & similium i; quia non sunt absolutè & strictè vota reseruata.

28 Idem dic k de quibusdam circumstantijs voti reseruato à se [illegible], v. g. de voto [illegible] peregrinationem [illegible] vel de voto Religionis [illegible], vel de voto Religionis strictæ [illegible] non enim sunt reseruata illa [illegible] nec [illegible], [illegible], quare poterunt dispensari ab Episcopis, [illegible] tamen [illegible] [illegible] [illegible] quæ certè reseruata est.

29 Dixi autem (quæ non sunt in præiudicium Tertij) nam, quæ sunt in huius præiudicium, an possint dispensari, diximus [illegible] supra. & [illegible]

30 Quid de Voto disiunctiuo? Si quis v. g. vouit vel Castitatem, vel [illegible] Dicit, non esse reseruatum, m quia libertas, quam is habet eligendi [illegible] non reseruatum, facit, vt votum [illegible] non reseruatum [illegible] sit liberum. Quid, si pars non reseruata redditur illi impo-

f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
m [illegible]

[illegible], et si dictus eventus in gra- [illegible] incidat, unde ieiuna- [illegible] possit. Addo dico, partem alte- [illegible] a remanere reservata, quia [illegible] est, alteram eligi non posse.

[illegible] Quid denique si elegerit partem [illegible]? hac post electionem, erit reservata? Dico, si elegisti per no- [illegible], reservata utique erit, et ex [illegible] sine nono [illegible] esse reservatam, quia sic [illegible] sua primaeva natura.

An vota conditionata sint reservata; [illegible] materia subrogata pro voto reservato sit reser- vata.

12 Occurrunt hic tres difficultates: Prima de votis vere conditionalibus, & [illegible] in materia reservata. Si quis [illegible] v. g. ita dicat, *Promitto Deo castitatem [illegible] vel ad annum [illegible]*, est votum absolutum & certo reser- vatum; at si voveat in hunc modum; *Si à Deo impetravero sanitatem, ut Reli- gionem [illegible]* votum conditio- natum? Si vero in hanc aliam modum [illegible], *in poenam voveo castitatem*, [illegible]. Quaeritur ergo, an [illegible] vota, conditionalia & poenalia sint reservata? Addit autem illud (ve- rò) [illegible] supra & [illegible] loco, & hic [illegible] Castropalaum.

Respondeo, probabile quidem [illegible] esse, haec vota saltem [illegible] condi- tione [illegible] reservationi, quia tunc [illegible] in absoluta, sed esse etiam [illegible] probabile, [illegible] tam ante quam post [illegible] reservationi ne- [illegible] subiaci. Ratio potissima mihi [illegible] esse, quia [illegible] vota, cum [illegible] de futuro, [illegible] [illegible] tempore depen- dentem à futuro eventu, adventus au- tem conditionis [illegible] conseq- [illegible] imperfectam, nec [illegible] [illegible], v. g. [illegible] ea vocatam [illegible] ad aliam effectum, in absolutum, ac semper primaevam imperfectionem [illegible], [illegible] non subiacebunt re- servationi, quae tum [illegible] casus [illegible] in vota perfectè [illegible]. Adde dictam à [illegible] *f* [illegible] Di- ctionibus, votum, de quo est dubium, an reservatum sit, reservatum non esse, quia reservatio est odiosa, unde & stricte in- terpretanda: at nemo negat, saltem du- bium esse, an haec vota sub conditione, vel sub poena afficiat reservatio, ergo ab illa [illegible].

An materia subrogata pro Voto re- servato sit reservata.

13 Secunda difficultas: An quando Pontifex commutat votum reservatum in alias pias actiones, v. g. votum Casti- tatis in ieiunia; an [illegible] ipsum opus subrogatum, puta ieiunium, sit reserva- tum, an potius ab Episcopo, similemque iurisdictionem participantibus dispen- sari queat, vel commutari?

14 Dico, non *g* esse reservatum, dis- pensarique vel commutari posse. Ratio praecipua est, quia eiusmodi opus sub- missum, nec ex [illegible] est reservatum, nec ex Pontificis [illegible] reservatione.

15 Dices. At per regulam Iuris *h* *Subrogatum sapit naturam eius, cuius loco subrogatur*, sed facilis est Responsio, id verum esse in Favorabilibus non in Odiosis. Alias responsiones vide apud Sancez *i* & Castropalaum *l*.

An Ieiunium subrogatum voto Ca- stitatis perpetuae cesset, perveniente [illegible] sexagesimo aetatis & similia. Vide infra lib. 4. c. 5. de Ieiunio [illegible].

Vide etiam De Lugo lib. 4. Resp. mor. d. [illegible] recte monet petentem Com- mutationem vel Dispensationem ma- teriae subrogatae cuilibet voto, multo magis reservato, debere explicare i- psum votum, ut scilicet Dispensans, vel Commutans gravitatem vinculi co- gnoscat, nec plus aequo de promissione temerè remittat.

Vota reseruata an aliquando ab inferioribus Papa dispensentur.

36 Tertia difficultas. An adsit aliqua exceptio, ita vt Episcopus aliique similis iurisdictionis valeant in aliquo euentu dispensare, vel saltem commutare vota reseruata? Affirmo, adesse quatuor. Prima habetur à Necessitate, Secunda ab Imperfectione voluntarij, Tertia à Consuetudine, Quarta à Priuilegio, habe de singulis.

Necessitas.

37 Petrus voto Castitatis adstrictus Bertam virginem violauit, cuius honor, nisi Petrus eam ducat, nequit reparari, si tamen expectanda sit Summi Pontificis dispensatio, timetur interim, ne à cognatis abrutis res impediatur. Idem erit, si Petrus morti proximus, nisi Bertam duceret, relinqueret filios illegitimos, vel oriretur graues discordiæ inter cognatos, vel familias. Poteritne tunc inferior Papa v. g. Episcopus dispensare? Respondeo, posse a ex præsumpta Pontificis voluntate, sic enim bonum Ecclesiæ regimen postulat, vt in extraordinarijs huiusmodi, vrgentibus casibus non desit remedium. Hanc potestatem non concedi priuilegiatis, mox dicam num. 49.

38 Nota duo. Alterum. Si posset esse recursus ad aliquem, cui specialis facultas à Papa dispensandi in reseruatis commissa fuisset, non posse tunc Episcopum, docet sententia communior b, quia tunc non esset vrgens necessitas, iam enim in promptu esset, qui adiri posset: at probabile c puto, etiam tunc Episcopum posse, quia per accidens est, quod eiusmodi potens delegatus præsto sit, nec inde tollitur ab Episcopo potestas, qua valdè ampla gaudet in casibus hisce necessarijs.

39 Alterum. Potest tunc Episcopus id duntaxat, quod necessitas postulat, & non amplius: quare in re data hac voce v. g. non licebit Petro aliam ducere, aut si idem fornicetur, si se polluat, si adulteretur, addet huiusmodi peccatis peccatum contra Religionem, idest contra proprium votum, quia hoc non fuit dispensatum, nisi ad effectum illius peculiaris matrimonij.

40 Quod si periculum, quod imminet, esset spirituale v. g. vehementis timor sæpe violandi votum, dum expectatur Papæ rescriptum? Respondeo, multo magis iudicandum, propter eundem posse d Episcopum: sed puto, hunc casum præsertim in nostris Regionibus non valde Roma distantibus vrgentem fore, quia non longa est mora, qua se continere debeat.

Imperfectio voluntarij.

41 Si votum reseruatum v. g. Castitatis emittatur ex metu, etiam leui, licitatis causa ad exequendum votum, quamuis ex sententia aliquorum sit validum (nam in probabiliori, non esse validum, supra nos docuimus) non est tamen e reseruatum ipsum saltem, quia votum per internum errorem non præsumitur ita à Pontifice apprehensum, vt reseruatum velit; ne scilicet in improbum cadere videatur.

Gutierez f, aliique apud ipsum, omnia vota reseruata emissa ab ijs, qui sub dominatiua potestate viuunt, posse putant ab Episcopo dispensari, quia si irritari possunt ab ijs, quibus subduntur, non est credibile, Pontificem ea sibi reseruare voluisse. Sed, quia potestas irritandi est satis diuersa à potestate dispensandi, vnde non valet illatio vestra, ab alia, nec Sanchez, nec Suarez, nec Castropalaus g eam sententiam admittunt: nec igitur ego.

Consuetudo.

42 In iure ciuili, ne Legatis quidem à latere h, concessa est facultas dispensandi in prædictis quinque reseruatis. At concessam est alicui ex legitima consuetudine? Imo, Episcopum, similis iurisdictione fungentem posse ex consuetu-

[illegible] ab [illegible] periculum [illegible] ad petendum debitum: et qui castitatis votum [illegible], fisi coniugatus; [illegible] ad [illegible] indiget explicatio-ne, [illegible] dictis iam [illegible],

43 Dico Primò, ei, qui votum sit [illegible] [illegible] votum, nullas [illegible] [illegible] Pontifex dispensare votum po-[illegible], [illegible], nec ad effectum con-[illegible] matrimonium. At, si idem [illegible] dispensatione [illegible] contrahat matri-monium (quod [illegible] est validum, quia [illegible]; hoc esse votum castitatis [illegible]) [illegible] si [illegible] [illegible] Episcopus dispensare ad petendum debitum, [illegible] voto fir-[illegible], [illegible] v.g. ad non for-[illegible], vel non se polluendam; ad castitatem [illegible] tantum contigit [illegible]. Atq; hoc est [illegible], qui ex [illegible] [illegible] concessa est praedictis Papa infe-rioribus ex [illegible] sententia.

44 Dico Secundò, ei, qui post con-tractum matrimonium votum castitatis [illegible] sine licentia coniugis, qui reddere [illegible], posse Episcopus dispen-sare, sed tunc [illegible] pro-[illegible]; cum hoc non [illegible] castitatis [illegible], sed [illegible], [illegible] non pe-tendi debitum; absolutam enim castita-tem [illegible] coniugatus, cum [illegible] [illegible] per debitum ex obligatione [illegible].

45 Dico Tertiò, ei, qui castitatem [illegible] cum licentia [illegible] [illegible], vel, quod idem est, [illegible] [illegible], qui [illegible] [illegible] castitatem [illegible], [illegible] [illegible] posse Episcopum dispensare, quia [illegible], [illegible] non habent periculum in-[illegible], quod est [illegible] [illegible]; [illegible] probabile [illegible] [illegible], quia [illegible], quam-[illegible], [illegible] incon-[illegible] periculum. Multo magis, quia, [illegible] hoc periculum [illegible], tamen [illegible] illius [illegible] est [illegible] [illegible], quia in [illegible] possit [illegible] praedictis ab Episcopo dispensari;

[illegible], quia si esset ob solum, [illegible] [illegible] periculum, non esset [illegible] hanc potestas consuetudine inducta, ob ea, quam vigente necessitate spirituali ha-bent Episcopi, de qua diximus nu. 40.

Privilegium.

46 Ex privilegio, posse Mendican-tes, qui eorum facultatum sunt partici-pes, vota omnia saecularium ad se ac-cedentium, praeter illa quinque reserva-ta, dispensare, vel commutare, notum est omnibus. Tria autem eiusmodi pri-uilegia reperio.

Primum est Pauli III. *a* concedentis Confessarijs Societatis Iesu posse com-mutare omnia vota, exceptis praedictis quinque. Et easdem Noster P. Gene-ralis hanc facultatem omnibus Confes-sarijs iuxta Tridentinum approbatis communicat. *a In compi priu. [illegible] [illegible]*

47 Secundum est Innocentij VIII. *b* qui concessit Mendicantibus posse di-spensare in votis, in quibus possent Epi-scopi, dempto voto peregrinationis vltra duas dietas. Verum aliud Marti-ni V. est sine restrictione, concedens *c* ord. Benedictino, posse dispensare in votis etiam Episcopo reservatis: Idem concessit per Bullam Eugenius IV. *d* & eandem idem Pater Noster Generalis hanc potestatem communicat omnibus superioribus, & quibus ipsi commiserint. *b apud [illegible]* *c In compe-[illegible] dispensare* *d apud [illegible]*

48 Tertium est Pij V. *e* conceden-tis viuae vocis oraculo Provincialibus Mendicantium, vt possint concedere suis Confessarijs approbatis iuxta Tridenti-num facultatem dispensandi ad peten-dum debitum cum ijs, qui ante matri-monium vouerant castitatem. Et Pa-ter idem Noster Generalis hoc priuile-gium communicat Provincialibus, & alijs Confessarijs, quibus ij per se, vel per alios id commiserint. *e In compi priu. [illegible] [illegible]*

49 Horum priuilegiorum amplio-rem declarationem vide apud Sanchez *f*. Castropal. *g*. Pellizarium *h*. No-tanda tamen hic tria praenotanda, Primò, discrimen inter potestatem Epi-scoporum & Religiosorum, Religioso-rum *f [illegible]* *g Castr. [illegible]* *h [illegible]*

enim nunquam possint propter vrgentem necessitatem dispensare in aliquo ex quibusque votis reseruatis. At Episcopi possunt in omnibus quoque, si quando vrgeat necessitas, adiri ut Pontifex non possit. Ratio differentiae est, quia potestas dispensandi ex vi vrgentis necessitatis fundatur in iurisdictione ordinaria, quam habent Episcopi, at quo ad facultates, hac non fruuntur Religiosi.

50 Rursus Mendicantes possunt exercere sua dicta priuilegia circa omnes Fideles ad se accedentes, agunt enim Summi Pontificis nomine: Episcopi, quia per suam iurisdictionem agunt, extra suas dioecesanos se extendere nequeunt.

51 Praeterea Episcopi possunt suam potestatem dispensandi, & commutandi alijs delegare, quia in ipsis haec potestas est ordinaria: at Mendicantes non item, quia delegatus non potest subdelegare, nisi eius sit industria electa. Aduerto tamen posse a Religiosum hac vti forma cum suo poenitente, committo tibi hoc votum dispensandum in opera, quae vir ille doctus tibi suggesserit, cuius sententiae volo te stare; posse, inquam, quia id non est delegare, sed prudentia alterius vti ad statuendam materiam subrogandam.

a Pellic. [illegible] c. a sect. [illegible] Layman li. 4. tr. 4. c. 5. n. 27.

52 Conueniunt tamen primò, quòd vtrique possint b vota commutare, vel dispensare extra Sacramentum Confessionis, intra & absentibus c, quia nec pro Episcopis à iure ullo, nec pro Religiosis à clausula ulla exercitium eiusmodi potestatis ad forum Sacramentale restringitur.

b Commu[illegible]
c Pell. l. c. n. 17[illegible]

53 Secundò, quia diximus supra num. 32. Vota conditionalia, & poenalia non censeri reseruata, ideo hic consequenter aduertimus, illa omnia tum ab Episcopis suo iure, tum à Religiosis per priuilegia posse dispensari, vel commutari: Id quod etiam amplissimam potestatem continet, vt consideranti patebit.

54 Tertiò, quia item diximus num. 41. ex consuetudine posse Episcopum dispensare votum castitatis coniugati ad petendum debitum, cum Regulares habeant, vt modò diximus num. 47. priuilegium dispensandi ea, quae possunt Episcopi, consequenter ijdem Regulares poterunt id cum coniugatis, quod possunt Episcopi; idque non solum ex vi priuilegij viuae vocis oraculo, de quo dictum est num. 48. sed etiam ex vi priuilegij Bullati dicti num. 47. Sic id [illegible] gant ab aliquibus, quia (inquiunt) Episcopus non dispensat in hoc ex iure ordinario, sed ex consuetudine [illegible], id, sed immerito negatur. Priuilegium enim Mendicantium dicit, posse eos dispensare in votis, in quibus potest Episcopus, & quidem rectè, omnia [illegible] declarationis, in quibus potest ex vi iurisdictionis, nec solum ex vi necessitatis vrgentis, quando non ex vi iurisdictionis ordinariae, sed ex praesumpta voluntate Summi Pontificis dispensat. At Episcopus praedicta consuetudine, cum ex vi ordinariae iurisdictionis acquisita per consuetudinem dispensat, ergo poterunt Regulares. Confirmo enim hac ratione Regulares Confessarij habent iurisdictionem ordinariam, vt probat Suarez d ex c. cum contingat de foro competenti.

Ita [illegible]
d [illegible]

Quid possit fieri circa aliqua vota reseruata per Bullam Cruciatae, vel per Iubilaeum infra habetur num. 5. num. 1.

Facta dispensatione, an quis possit redire ad prius votum, dicetur mox §. 7.

§. V.

De Commutatione Voti.

Quisnam commutandi Voti potestatem habeat.

1 HAbent sine dubio commutandi vota potestatem. Primò, omnes Superiores iurisdictionem Episcopalem habentes. Secundò omnes Regulares, vt diximus à num. 47. Tertiò, omnes Confessarij per Bullam Cruciatae, vel per Iubilaeum electi modo tamen, ut mox dicendo.

2 At enim vero: eo ipso, quòd quis possit

[illegible] habet dispensandi, consequenter habet potestatem commutandi; [illegible] quia, quibus concedi [illegible] dispensationem intelligitur & [illegible] in melius [illegible] potest [illegible], iuxtà illud, cui licet quod est maius, licet quod est minus.

Quod si verò quis quæratur, quid quis commutare possit, possit ne dispensare? Respondeo ita *b*, quia maior potestas [illegible] continetur in minori.

De Commutatione in maius.

Quis.

3 Non solum potest Superiores, & Delegatus, sed quilibet *c* potest suum [illegible] votum, [illegible] in melius commutare. Ratio est, quia melius bonum Deus acceptat [illegible], et [illegible] sibi gratius. Certè id non accedit in hominibus, quibus [illegible], quod aliquid melius est; [illegible] magis. Regulæ autem ad discernendum, quandonam sit opus melius, videantur infra c. 17. §. 3. numero postremo 11.

Quæ.

4 Omnia vota, præter verè reservata, & præter ea, quæ in vtilitatem tertij emissa sunt, & ab eo acceptata, potest quis [illegible] melius commutare *d*. Dixi primo (præter reservata) non enim quia v. g. peregrinationem Romanam [illegible] in quodcumque aliud commutare, nec in aliud quidem reservatum v. g. in castitatem potest. Ratio est, quia eo ipso, quod votum est reservatum, subditur Superioris arbitrio, & non vouentis dispositioni relinquitur. Excipe, nisi commutatio fiat in ingressum Religionis, quia propter [illegible] perfectionem status Religiosi, potest quodlibet votum in illum [illegible] quam executionem [illegible]. Pontifex [illegible] *e* Ratio [illegible] *habentur, quod [illegible] in perpetuum [illegible] Religionis [illegible] commutare.*

Tandem, in fine,

5 Dixi secundò, (præter ea, quæ in vtilitatem Tertij &c.) non enim *f* quia, si fortè voueris dare v. g. pauperi huic decem aureos [illegible] acceptauerit, potest in aliquorum sententia in aliud melius opus v. g. in Missas [illegible], quia [illegible] acquisitum est ius Tertio, cui non competit, vt modo dixi, quod melius est, placet. Dico (in aliquorum sententia) nam contrarium vide, quæ docui c. 7. §. 6. num. 3. & mox infra docebo c. 17. §. 2.

6 Quid, si votum eiusmodi acceptatum non fuerit? Aio posse *g* commutari, vt ex dictis supra *h* manifestum est. Nam propterea, si Calicem huic Ecclesiæ pauperi vouisti, nec ipsa, vel etiam Rector eiusdem legitimè acceptauit, potes *i* pauperibus dare.

g Dist. h Supra [illegible]

Ob quas caussas.

7 Nulla *l* caussa ad explicatam commutationem in melius desideratur, siquidem opus ipsum Deo gratius esse, satis caussam præbet.

De Commutatione in minus.

Quis, Quæ, vota, Ob quas caussas.

8 Nullus, nisi, qui potest dispensare, potest Vota siue reseruata, siue non reseruata in notabiliter minus commutare. (Si enim sit in paulo minus, cum parum pro nihilo reputetur, non minus, sed æquale moraliter, reputabitur) Ratio dicti est clara, quia tunc adesset remissio partis voti, atque adeo dispensatio. Vnde etiam fit, vt Caussæ eiusmodi commutationis in minus eædem debeant esse, quæ sunt in dispensatione, nempe obstantes executioni voti, vt suo loco suprà diximus. Quod si quis Superior, vel Delegatus ab ipso sine caussa votum graue in notabiliter minus commutaret, v. g. ieiunium in quinque Pater & Aue, peccaret mortaliter, quia vsurparet authoritatem sibi non concessam, hoc est, potestatem dispensandi sine

caussa,

causa, quod esse mortale supra a diximus.

9 Quid de validitate? Respondeo. Quando Commutatio fit in minus [illegible] authoritate Praelati, vel Delegati per Bullam, Iubilaeum, Privilegia, etiam nulla subsistente causa, valet ea commutatio, cum ipsa tamen [illegible] graviter obligatur tamen supplendi id, quod deest ad aequalitatem materiae subrogatae cum aequali [illegible]. Ratio est, quia contractus permutationis, sicut & venditionis, non annullatur ex inaequalitate pretij, vel rei cum re, sed solum est onus supplendi id, quod ad aequalitatem deest: ita pro[illegible] in casu permutationis voti. Eadem ratio idem persuadet, si commutatio in minus fiat propria authoritate; tunc enim erit implere, seu habere animum supplendi, quod deest: vel certè redeat tenetur ad prius votum. Haec ex Sanchez, cui non in omnibus consentit Castropalaus e.

De Commutatione in aequale.

Quis.

10 Constat ex dictis, Episcopos, Episcoporumq; iurisdictionem potientes, ac Religiosos ex privilegio posse, etiam extra confessionem, commutare vota non reservata in aequale, vel ex modo dictis [illegible] aequale.

11 Eadem, etiam extra Confessionem, facultate, pollent Confessarij electi virtute Bullae Cruciatae, vel Iubilaei: Verba Bullae haec sunt, *Possint eligere Confessarium, &c. & alia vota* [illegible] *castitatis & Religionis* [illegible] *in aliquod subsidium* [illegible] *per eumdem Confessarium commutari possunt.* Verba Iubilaei: *Possint* [illegible] *Presbyterum eligere, qui* [illegible] *vota quaecunq; ab eis emissa, castitatis & Religionis, dumtaxat exceptis, in alia pietatis opera commutare.* Ex quibus verbis vides, ad standum licentiam petendi debitum ei, qui eam castitatis voto matrimonium contraxit, non se extendere nec Cruciatam, nec Iubilaeum, quia ea licentia esset particularis dispensatio voti castitatis, quod hic excipitur.

An [illegible] data ob Bullam Cruciatae, & in privilegium ipsum Iubilaei sufficiunt; ut commutatio votorum [illegible] vel validè fiat [illegible] pertinet ad testificationem de Bulla & de Iubilaeo.

12 Iam verò, an quilibet propria authoritate possit votum, [illegible] in aequale sibi commutare, celebris est quaestio: Negat Suarez f, & communior sententia, quia, quamvis [illegible] sit aequale [illegible] quod Deo sit promissum, melius est, quam non promissum, ergo, licet quis [illegible] commutare [illegible] quod non posse, nisi [illegible].

13 Affirmat Henriquez, g quia [illegible] materia est evidenter aequalis, neque [illegible] Deo non esse aequaliter gratum [illegible] ipsi laudabiliter, & aequaliter [illegible] fiet.

14 Vtraque sententia est probabilis; mihi autem probabilior apparet [illegible]: nam etiam homini per aequale satis fit debito, si ipse invitus non est; at, contrarium non esse Deum in opere aequaliter bono, sed ob suam benignitatem praesumere debemus, & ad [illegible] in commutatione [illegible] melius esse, quia ad [illegible] opus promissum, esse, quam [illegible] promissum sit malum, sed, quia ob benignitatem Dei iam satisfactum per opus, quod substituam aequale, [illegible] ratio promissionis remittitur; [illegible] habenda amplius ratio [illegible] debeo decem aureos ex promissione, vel contractu, dein autem totidem in [illegible] facere [illegible]. Adde, remanere [illegible] promissionem, quando fit Commutatio, ut mox dicam § sequenti num. 2. & [illegible] transferri in rem subrogatam [illegible] ex hoc capite dicta res subrogata [illegible] non erit.

15 Vtrum

17 [illegible] tamen per diligenter ad- [illegible], non verò [illegible] æqualem ma- [illegible] quod non est, [illegible] non expendit, [illegible] Ecclesiæ, fi- [illegible] Religiosi, Calicem Altari [illegible] æquale, fidei suo sensu pre- [illegible] valde excellens, si offerat [illegible] Altare, si [illegible] Calicem ma- [illegible] fuerit, possibiliter, [illegible] ille sensus, Aliud [illegible] vel [illegible] habere, per quod hic & nunc sit exigi- [illegible] quodcumque aliud.

18 [illegible] Doctores, ne [illegible] in subrogando materiam [illegible] semper considerandam [illegible] plus subrogetur [illegible] quando propria authoritate cõ- [illegible] etiam, quando [illegible] ex [illegible] Superioris nullam [illegible] dispositionem exhi- [illegible] pro Superioribus, & Privilegiatis adest aliqua maior be- nignitas, quam mea leges [illegible].

Quæ vota.

19 Non [illegible] vota non reseruata: verùm etiam reseruata, sed deficientia [illegible] conditionalia, poenalia, & [illegible] supra [illegible] dicta. Item omnia vo- [illegible] [illegible], sed [illegible] acce- [illegible] in æquale à prælibata Episcopis, Religiosis, electis ex Bulla, vel Iubilæo Confessarijs possunt [illegible].

De commutatione [illegible] dixi, [illegible] commutationem [illegible] lege enim Ludovicum à [illegible] in explica- [illegible] bullæ [illegible].

[illegible]

Ob quas caussas.

[illegible] In nostra sententia (quidquid sit [illegible]) in qua potest quis propria au- thoritate [illegible] commutare [illegible] æquale, caussam [illegible] Ratio est, quia [illegible] esse [illegible] valde [illegible] caussa est. Adde [illegible] [illegible] votum, licet translatum in se subrogata. Quare solum [illegible] aliqua caussa [illegible], ut [illegible] [illegible] sufficere [illegible] caussa, quòd [illegible] per mate- riam à se subrogatam [illegible] certum est, propter [illegible] offerendam.

19 Dices, ergo [illegible] modo, quando votum, sive per Episcopum, sive per Bullam &c. commutatur in æquale, se- [illegible] sufficiet caussa. Respondeo ita pro- fectò, nam propterea sufficientem esse caussam putant Doctores si [illegible] commu- tationem quis petat [illegible] alterius rem subrogatam [illegible], id enim benignitatem Dei commendat, alliciens fideles ad promptius [illegible]. [illegible]

20 Dictum est (in [illegible] æquale) nam [illegible] est discrimen inter potestatem, quam habet hac in re Su- perior, sive Ordinarius, sive Delegatus, ab ea, quã diximus ipsummet [illegible] vel posse; Superior enim, vel electus per privilegium potest commutare in aliquantum minus; at verò ipse [illegible] [illegible] evidenter æquale, sed certè mo- raliter, hoc est prudenti iudicio æquale, quis enim in his actionibus posset, quæ- nam sint æqualia, vel inæqualia, meta- physicè deliberare? Ratio discriminis est, quia, si [illegible] posset (ut certè ex nostra sententia potest) commutare vo- tum in æquale, & Superior, vel per Bul- lam electus non posset in aliquanto mi- nus, ad nihil inserviret Superioris iuris- dictio; posset enim superior solum id, quod ex se iam habet ipse [illegible] vo- vens: Ut sit igitur perfecta iurisdictio, & ut [illegible] nihil à Su- periore, & à privilegijs dictis, [illegible] [illegible] in aliquanto minus eorum vota commutari. Vide, quæ dixi cap. 7. §. 2. à num. 8.

§. VI.

Praxis amplitatis servanda in commutatione votorum.

1 Ollectum est suo momento ex- pendere æqualitatem, vel quã [illegible]

æqualitatem, quæ inter materiam voto promissam, & subrogandam [illegible] dere in commutatione debet: nam propterea, ut supra a [illegible], consilium præbent Doctores, ut ad securitatem conscientiæ semper ea fiat in aliquanto [illegible] melius. Regula autem huius rei [illegible] dari nequit, quia prudens arbitrium Confessarij, qui [illegible] [illegible] expensis, æquitatem, vel [illegible], in Domino constituat. Hic [illegible], in Domino constituet. [illegible] ut expendas, hæc, quæ fusè habentur apud Doctores, breviter sic habe.

a *supr. [illegible] n. 14.*

2 Primò, materiæ voti gravitas est ex se, præscindendo à vinculo voti, consideranda b. Ratio est, quia in commutatione vinculum voti remanet, & solum transfertur in opus subrogatum, non quia ex eo nondum illud relaxandum, non est opus hic illud in lancem adducere. Non sic in dispensatione, in qua vinculum voti omninò tollitur.

b *[illegible] 34.*

3 Secundò, non est spectanda sola excellentia virtutis, quam habet materia subroganda, ita ut melior sit commutatio, quæ fiat in excellentiorem virtutem, quam [illegible], sed, quod est [illegible] [illegible] voventi hic & nunc, seu pro tempore, loco, dispositione ipsius.

Si flagellationem v.g. ad domandam [illegible] [illegible], melius erit si illud commutes in ieiunia, quam in Orationem, quia ieiunium magis, quam oratio, [illegible] [illegible] hoc sic excellentior actus, ad carnis mortificationem conducit. Ideò in frequentiam Sacramentorum omnia vota commutari, regulariter consilium esto, quia Sacramenta ad [illegible] [illegible] [illegible], quam opera cætera, sunt utilia.

4 Tertiò, expende item difficultatem implendi rem promissam, & rem subrogandam, & in Peregrinatione, periculi, laborem, expensasque proprias per eundo, & redeundo faciendas, quæ quidem expensæ ex probabiliore sententia cadunt intra votum peregrinandi, nisi expressè excluseris, vel nisi mendicando ire promiseris.

Quartò, commutatio, licèt convenientissimum sit, non tamen est necesse, ut fiat in festum eius Sancti, vel Ecclesiæ, cui factum est votum, quia [illegible] [illegible], promissionem ab eo [illegible] [illegible] dam acceptatam legitimè [illegible].

5 Quintò non est opus, ut votum personale commutetur in actionem personalem, vel reale in reale, neque ut æquè, subrogandum sit æquale in duratione, vel numero, vel ut certo die fiat; possunt enim hæc aliunde compensari.

6 Sextò, quandò dilatio nihil minuit de voto, nec multum interest implere votum die destinata, modica commutatione suppleri c potest. Certè [illegible] [illegible], commutari ieiunium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], præscindendo ab aliqua peculiari circumstantia, facilè concederem sine alio supplemento, quia tunc [illegible] [illegible], aut nihil demit de obsequio Dei. [illegible]

7 Sed occurrit difficultas circa votum conditionale pœnale. Diximus in commutatione votorum expendendam esse gravitatem materiæ voti, ut [illegible] per commutationem subrogetur opus æquale, cum ergo in voto conditionali pœnali adsit duplex materia, utraque est expendenda? Petrus v.g. vovit non ludere, quod si ludet, vovet dare quandam eleemosynam. adest hîc prima materia voti ipsa eleemosyna, adest ipsa negatio ludi, quæ per votum illud intenditur: in commutatione ergo bonitas non ludendi sola, an etiam bonitas eleemosynæ expendenda est?

8 Assero d si commutatio petatur, & facienda sit post impletam conditionem, hoc est post lusum, utriusque bonitatem bonitatis non ludendi, & bonitatis eleemosynæ rationem habendam esse. Ratio est, quia ex una parte, non ludere fuit res per votum directè promissa, ex alia vero parte, ipsa eleemosyna, purificata conditione, hoc est post lusum, iam transijt in rem absolutè promissam.

d *[illegible]*

9 Si vero petatur ante completam conditionem, variant Doctores. [illegible] [illegible] [illegible], esse etiam expendendam [illegible] [illegible] in casu dicto eleemosynam, quia illa nondum est promissa, [illegible] [illegible] purificata conditione [illegible]

[illegible], eſſe expendendam non [illegible], ſed [illegible] [illegible] ex [illegible] & probo. Votum [illegible] ſi referatur ad [illegible] eleemoſynam, [illegible] ſi ad [illegible] non referatur [illegible] [illegible] ſit promittere. *Votum non [illegible] quod ſi [illegible] eleemoſynam;* [illegible] *Votum non [illegible]*, ergò [illegible] eſſe expendendam illam [illegible] ut [illegible] gratias [illegible], [illegible] ſcilicet [illegible] eleemoſynam non eſſe [illegible] [illegible] ſecundùm [illegible] [illegible], [illegible] eſt, [illegible] ſit [illegible], ſed à vo[illegible] ad [illegible] [illegible], [illegible] ſine dubio [illegible] defecit.

10 Denique ſubijciam hic aliquas commutationes approbatas à D. [illegible] [illegible], et [illegible] facilius, ad harum exempla, [illegible] commutationum de[illegible] valeat qui legit.

Aliquæ peculiares Commutationes.

11 Votum [illegible] [illegible] commutatur à Pontifice [illegible], & [illegible] [illegible] tempore Votum [illegible].

12 Votum ſimile [illegible] Epiſcopi commutatur *b*, ut expenſis [illegible], [illegible] commutandi integrè in ſubſidium terræ Sanctæ mittat, [illegible] compenſet ſollicitius [illegible] Vigilijs, Orationibus, Ieiunijs.

13 Peregrinationem [illegible] Vici [illegible] commutant in æqualem laborem, [illegible], præter expenſas piè diſtribuendas, labor [illegible] tolerandus [illegible] compenſetur [illegible] ieiunio [illegible] [illegible], [illegible] poſſibilem commutationem, ut [illegible], vel etiam [illegible] compenſetur cum ieiu[illegible] dies. Ludouicus à Cruce ſic *c* [illegible] eiuſdem peregrinationis [illegible]. Si [illegible] quis peregrinaturus [illegible] faciendo [illegible] [illegible], & in Monaſterio pauperi, vel [illegible], vel alteri pio operi detur. Pro labore autem itine[illegible], toto tempore, quo duratura erat peregrinatio, ſingulis menſibus confiteatur, & communicet, ſingulis [illegible] temporis hebdomadis ſemel [illegible], [illegible] in hebdomada Roſarium recitet: & ad maiorem ſecuritatem ſex ſacrificia celebrari curet. Si poſſeſſor erat peregrinaturus, ultra expenſas modo dictas erogandas, pro labore ſtatuat communicetque decimo quinto quoque die toto tempore, quo duratura fuiſſet conſtituta peregrinatio, ſemel in hebdomada eiuſdem durationi temporis ieiunet: [illegible] vel alterum Roſarium recitet, eleemoſynam quampiam iuxta ſui ſtatus poſſibilitatem erroget, ac ſex ſacrificia celebrari curet.

14 Si quis poteſtatem habet commutandi votum Religionis Dominicanæ in qua quotidie recitatur Officium [illegible] [illegible] menſibus [illegible], abſtinetque ſemper à carnibus, commutare hæc poſſet ex Sanco *f* [illegible] ferè [illegible] pro tota vita, [illegible] eleemoſynam ſuis facultatibus congruentem, qui petit commutationem, [illegible] quotidie ſeptem Pſalmos recitet, & decimo quoque quinto die peccata fateatur. Addit Medina, *g* ut etiam dicto decimo quinto quoque die communicet.

Non placet *h* Ludouico à Cruce hæc commutatio, videtur enim eſſe in minus, cum onera Religionis ſint longè maiora: quare [illegible] concludit, ut [illegible] Diſpenſatio.

15 Votum abſolutum non Caſtitatis, non Religionis nunquam poſſe propriè commutari, quia omne opus eſt minus, quàm Caſtitas, & Religio, [illegible] aliqui *i* (quod tamen mihi difficile dictum videtur) unde ſemper [illegible] dam eſſe diſpenſationem. Abſolutum dixi, nam conditionata, vel pœnalia, cum à veris abſolutis aliquantum deficiant, unde minorem exigant compenſationem, commutari in æquale, vel quaſi æquale *l* ſine dubio poſſunt: eſt ſemper Lud. à Cruce *m*.

16 Votum aſſumendi Religionem certam [illegible] commutatum [illegible]

a [illegible] 18. [illegible]

b [illegible]

c Ludou. à Cruce, [illegible]

e [illegible] ...

f [illegible]

g Med. [illegible]

h Ludou. à Cruce [illegible]

i [illegible]

l [illegible]

m Ludou. à [illegible]

laxiorem a, vel in aliam magis inob- seruantem: vnde vel misceatur Dispensatio, vel alia opera addantur. Ratio est manifesta, quia laxior est minus bonum, minusque Deo grata, quam strictior.

17 Votum non ineundi matrimonij commutari aliqui b [illegible] in Confessionem mensibus singulis [illegible], aut [illegible] faciendam, & [illegible] triennio faciendum. Sed Ludouicus à Cruce c cum [illegible] hæc minora videntur, addit, [illegible] esse aliquod [illegible] opus in perpetuum, sicuti perpetuum est votum: quod tamen necessarium non esse, vos [illegible] supra num. 1.

18 Votum Sacerdotij Votum commutat aliqui d in recitationem quotidianam septem Psalmorum Pœnitentialium cum Litanijs, vel in quotidianam recitationem Officij Beatissimæ Virginis, vel Calculorum Virginorum, & in Confessionem, & Communionem decimaquinta quaque die, & vt caret [illegible] [illegible] singulis mensibus, [illegible] [illegible] vouerat castitatem (Quod [illegible] [illegible] vouere [illegible] loco ieiunium [illegible] sextis ferijs.

19 Sed certe hæc commutatio valde minor videtur, quare vel aliud addatur, vel intermisceatur Dispensatio.

20 Votum semper singulis, v.g. Sabbatis ieiunandi potest commutari e in Confessionem, & Communionem decimo quinto quoque die per annum integrum, & intra [illegible] celebrandam, vel in recitationem Calculorum Virginorum, & in eleemosynam modicam Sabbatis perpetuo faciendam. Alijs f id [illegible] videtur, nam [illegible] commutant, vt vouens perpetuo Rosarium Beatæ Virginis [illegible] recitet in hebdomada, vel eleemosynam aliquam distribuat semel item in hebdomada, addita Corona Christi Domini [illegible] [illegible] recitanda.

21 Votum recitandi singulis ferijs sextis perpetuò septem Psalmos, legi [illegible] commutabitur g in modo dicta, vel, vt in eadem feria sexta seu alio die semel in hebdomada ieiunetur.

[illegible] ieiunium h in pane, & aqua [illegible] commutabitur in recitationem [illegible] integri Rosarij genibus flexis, addita verberatione corporis; vel in eleemosynas competentes facultatibus vouentis, vel melius in Confessionem, & Communionem.

23 Eleemosyna i, commutetur in [illegible] ieiunium & Hospitalium [illegible], quæ indicantur sufficientes ad compensandam quantitatem eleemosynæ promissæ.

24 Confessio, & Communio k [illegible] [illegible] commutetur, vel amore Dei & [illegible] ieiunium, addita recitatione Rosarij, vel Coronæ Virginis.

25 Celebratio Missæ in m Communionem, & in recitationem Officij vel Coronæ Virginis, vel in eleemosynam, vel in ieiunium. Hæc sufficiant.

§. VII.

An facta commutatione, vel etiam dispensatione, liceat redire ad prius votum.

1 Facta per legitimam iurisdictionem commutatione extinguitur [illegible] prius votum, quia commutatio est translatio in nouam materiam, [illegible] prioris extinctio. Hinc, si [illegible] materia fiat [illegible], vel impossibilis, etiam culpa ipsius vouentis, (qui [illegible] [illegible] eandem materiam n [illegible] cum peccato) non obligatur p votum [illegible] ad redeundum ad prius votum. Commutatur v.g. votum S. Ignatio promissum in [illegible] eius vigiliæ, si in vigilia [illegible] propter infirmitatem ieiunare [illegible] datur, vel cum peccato non ieiunabit, [illegible] [illegible] non tenetur, quia votum [illegible] [illegible] iam extinctum per commutationem fuit. [illegible] locum etiam [illegible] in commutatione votorum q [illegible] quæ fit vi professionis religiosæ, (quod quid aliqui r negent) quare, si [illegible] [illegible] sine culpa, ex dispensatione [illegible] [illegible] soleas, ad vota [illegible] [illegible] [illegible] si culpa, vide supra cap. [illegible] num. 5.

a Bon. [illegible] de Rel. [illegible]

b Sanc. [illegible]

c Ludou. à Cruce de [illegible] [illegible]

d Aliqui apud Sanc. [illegible]

e Nonnulli apud Sanc. [illegible]

f Ludou. à Cruc. [illegible] Sanc. [illegible]

g Ludou. à Cruc. [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

k [illegible]

m [illegible]

n [illegible]

q [illegible]

r [illegible]

3 Si dispensetur, vel commutetur [illegible] votum per subrogationem alterius [illegible], tenetur (finito tempore [illegible]) iterum redire ad illud [illegible]. V. g. dispensat Pontifex votum Castitatis ad effectum [illegible], subrogato ieiunio singulis hebdomadis; si moriatur vxor, teneris ad votum castitatis redire, obligatio [illegible] ieiunia; posito quod in [illegible] commutatione Pontifex neq. dixit, neq. requirit, ieiunia debere esse perpetua.

[illegible]

4 Raymundus, Suarez a, quamuis in commutatione [illegible] votorum [illegible] obliget ad dictam perpetuitatem, [illegible] tamen obliget in commutatione prædicti voti castitatis; quia mens [illegible] Pontificis videtur eam requirere: sed [illegible] probabile est b, et non obligari, quia cum cesset [illegible] voti obligatio, [illegible] est à benignitate Ecclesiæ, vt remaneant opera subrogata, [illegible] cum duplici [illegible] votum, [illegible] voti, alterius operis subrogati. Facta commutatione à Pontifice v. g. [illegible], ad effectum matrimonij ineundi, an obligatio [illegible] [illegible], vide apud Sanc. lib. 4. in Dec. c. 51. n. 1.

[illegible]

Vt autem, cum Pontifex pro semper tibi dispensat in voto v. g. Castitatis, dum [illegible] aliam [illegible] clausulam apponeret, [illegible] (pro hac vice) & sic intelligatur, [illegible] votum, atque adeò absolutè; [illegible] vna vxore possis aliam ducere, vide apud eundem Sanchez c. Basilium Pontium d. Summam Dianæ e. Id tamen [illegible] probabile [illegible].

[illegible]

5 Hic progrediendum ad difficultatem [illegible] perplexam; An scilicet impetrata Dispensatione, vel Commutatione voti à Superiore liceat [illegible] materiam subrogatam, [illegible] prioris voti? Dico licere, siue res subrogata sit minor, siue maior, siue æqualis ([illegible] si sit maior, [illegible] Suarez g, [illegible] quoties [illegible] valet. Ratio est, quia [illegible] Votum [illegible], fuerit [illegible] tinctum, tamen ex benigna, & interpretatiua voluntate benignissimi Dei, qui est creditor Voti, & vt Fideles ad vouendum alliciantur, præsumimus, hanc libertatem nobis Deum concessisse. *Si res enim sequitur* (inquit h Lessius) *si semper facta sit commutatio, posse semper quid vis illorum, in quæ facta fuit, v. g. votum peregrinationis [illegible] commutatum est in menstruam confessionem, menstrua confessio in ieiunium hebdomadarium, ieiunium hebdomadarium in certas preces quotidianas; [illegible] satisfacere [illegible], vel precibus vel ieiunio, vel confessione, vel peregrinatione*, Hæc ex Lessio.

[illegible]

5 Hucusque dictum est de commutatione impetrata à legitima iurisdictione; nunc de eadem dicamus, quando fuit facta propria authoritate vouentis.

Si commutasti votum tuum in maius, vel æquale, & hoc impleuisti, non teneris amplius redire ad prius votum; quia iam satisfactum est Deo, i vt ex se patet. Si commutasti in minus, & hoc item impleuisti, teneris supplere, quod deficit, vel, si id nolis, poteris reassumere prius votum. Quod si rem propria authoritate subrogatam, v. g. ieiunium subrogatum Rosario non impleuisti, distinguendum erit. Si enim res subrogata fuit, vel maior, vel æqualis, potes, quod tibi libuerit, exhibere; v. g. in dicto exemplo, potes, vel Rosarium recitare, vel ieiunare: At si res subrogata minor fuit, tunc vel addendum aliquid, quo pertingatur ad æquale, seu maius, vel prius votum erit assumendum: patent hæc ex dictis.

[illegible]

6 Denique si materiam subrogatam, v. g. ieiunium exhibere non potes, potes autem prius votum v. g. in dicto casu Rosarium, teneris obligatus redire ad Rosarium, hoc est, ad prius votum, siue ad maius, siue ad minus, siue ad æquale fuerit facta à te commutatio l. Ratio est, quia per commutationem propria authoritate exhibitam non transfertur vinculum ad rem subrogatam, sed solum per æquipollens satisfit benignissimo Domino. Cum igitur ipsi satisfieri per materiam subrogatam, quæ tibi impos-

[illegible]

[illegible]bilis, vel inutilis est reddita, item non posse supponi; consequenter sequitur, vigere vinculum voti, quod à suo robore per talem commutationem minimè cecidit, quod tamen cecidisset, si per legitimam iurisdictionem concessa fuisset commutatio etiam difficilis.

An peccet contra Votum, qui neglecto Voto commutato, negligit & materiam subrogatam dixi supra, cap. 7. §. 5. nu. 1.

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

Consilium de quadam Voti Commutatione.

I[illegible], dum hæc scriberem de eiusdem Voti, ac Iuramenti Commutatione, aliqua dedi, quæ non parum erunt accommoda, ut magis, magisque confirmentur, [illegible] quæ maiorem notitiam hucusque allata [illegible] concipiant: nam propterea habeo eadem exscribendi, in Lectorum meorum gratiam, hic non parcam.

§. I.

Proponitur status Quæstionis.

1 P. Bernardinus à S. Stephano, antequam statum apud Minores de obseruantia professionem emitteret, legauit vncias centum monetæ Siculæ, idest, scuta ducenta supra quinquaginta annuatim soluenda quibusdam puellis Monialium statum suscepturis. His verbis.

Item voluit dictus donator P. Bernardinus, quod, quo ad partitum vnciarum centum rendalium de summa dictarum [illegible] liberorum, ut supra, [illegible] Hospitali magno huius Ciuitatis Panormi, quolibet anno detur, & donetur pro monacatu vnius personæ eligendæ per prædictum Patrem Bernardinum, quæ debeat se monacare & professionem facere in aliquo Monasterio; & mortuo dicto Patre Bernardino, vel etiam eo viuente, dicta electio fieri debeat ab illa persona declaranda, & nominanda per ipsum Patrem Bernardinum per acta publici Notarij; & hanc eam personam eligenda pro dicto Monacatu sit virgo nobilis ætatis annorum sexdecim completorum, pauper, & orphana, pericolosa &c.

2 Post aliquot menses idem P. Bernardinus, mutata eadem sua professione [illegible], declarauit prædictam [illegible] expediendam esse per P. electionem [illegible] Prouincialem Prouinciæ Siculæ pro tempore existentem: & insuper voluit, vt idem P. Prouincialis prædictam dispositionem de puellis monacandis posset in aliud opus pium, quod ipsi sibi libuerit, commutare. Hæc sunt verba dispositionis.

P. Bernardinus à S. Stephano præsens coram nobis &c. omnem potestatem sibi reseruatam valendi eligere, ac nominare &c. dedit, & dat Reuerendo P. Prouinciali Ordinis Minorum de Obseruantia huius Prouinciæ, præsenti, vel qui pro tempore erit in posterum, qui ea omnia præstare possit, quæ posset ipse P. Bernardinus, addita amplissima potestate, quod P. Prouincialis dictus possit eandem potestatem eligendi, & nominandi, alteri personæ tradere. Quod si eidem P. Prouinciali præsenti, vel pro tempore existenti videatur, obsequium fore Dei commutare dictum legatum in aliud pium opus, in eo casu dictus P. Bernardinus dat omnem illi auctoritatem, ac potestatem, quam ipse P. Bernardinus habet, valendi commutare dictum legatum in prædicta donatione, irreuocabili factum &c.

3 His duabus dispositionibus ita se habentibus, intendens in præsentia P. Bernardinus ad maius, præstantiusque Dei obsequium, instat apud P. Prouincialem, vt is commutet legatum pro puellis monachandis in aliud opus pium, nempe in augmentum [illegible] Infideles, & Turcas, in quibus [illegible]-

[illegible] Christianorum [illegible] pro Religione [illegible] Latini, & Græ[illegible] [illegible] ac debilitate, si [illegible] [illegible] fundatio eorumdē [illegible] confirmanti,

4 Vt ordine procedamus tria in hoc [illegible] disputanda. Primo, an [illegible] P. Bernardinus per posteriorem [illegible] dispositionem illatam num. 2, transferre [illegible] Prouincialem potestatem commu[illegible] [illegible], quod iuramento confir[illegible] in priore dispositione allata num. [illegible]. Quod est idem, ac quærere, An P. [illegible] constante priore dispositio[illegible] [illegible] potestatem illud legatum [illegible]? Si enim ipse ea potesta[illegible] [illegible], cum quilibet rei suæ, sine [illegible] Dominus, & dispen[illegible] [illegible] consequitur, [illegible] illam P. Prouinciali commu[illegible].

Secundo, An [illegible] iam concessa hac [illegible], & legatum in [illegible] opus licitè possit P. Prouin[illegible] commutare?

Tertio, & An [illegible].

Addam quantum ad vlteriorem doctri[illegible], quod non potest P. Prouincia[illegible], possit & P. Bernardinus.

§. II.

An P. Bernardinus potuerit legatū à se factum in aliud opus pium commutare, vnde & eandem potestatem P. Prouinciali delegare.

1 Præmittendum est, priorem dispo[illegible] [illegible], tam fuerit directa ad [illegible] pauperes [illegible], Deoque [illegible], nihil aliud in ipsa fuisse, [illegible]: & quia [illegible], appellari pos[illegible] à Doctoribus [illegible], ita, [illegible] solum hic appareat iuramentum [illegible]; sed

per se stans, vocari [illegible] [illegible] pium. Quamuis enim [illegible] directa ad ipsas puellas (dotare, & [illegible] pro [illegible] [illegible] &c.) tamen clarè apparet ex [illegible] dispositionis, totum id fuisse dispositum in honorem Dei; cum nemo [illegible] [illegible] quis velle inopes alere, & pro [illegible] dotare, nisi [illegible] Misericordiæ, Charitatis in proximum, & Religionis in Deum. Et quidem [illegible] docent Caiet. a & Suarez b [illegible] [illegible] soli Deo fieri, an etiam ho[illegible], pendere ex voluntate [illegible]: At P. Bernardini intentionem fuisse so[illegible] Deo se gratum per eam dispositio[illegible] exhibere, & nimis clarum est, [illegible] cætera sua bona in [illegible] opera pia, vt Deo se expeditius in Religione conse[illegible], [illegible]: & [illegible] [illegible] idipsum asseruit, licet fa[illegible] [illegible] principaliter aliquē respectum ad dictas puellas, præsertim suæ familiæ, quæ erant aliis præferendæ: id quod [illegible] nihil obstare paulo post videbimus.

6 Quod autem huiusmodi [illegible] dispositio, seu [illegible] pium sit cen[illegible] votum, seu voti [illegible] [illegible] particeps, docet his verbis Suarez c. *Dicendum est, eos omnes, qui potestatem habent irritandi vota subditorum, posse iu[illegible] de ijsdem rebus Deo promissa irri[illegible] eodem prorsus modo, & in ijsdem ca[illegible] in quibus possunt & vota.* Datur quod [illegible] iuramenta. Indicata voti Ra[illegible] [illegible], *& late c. 30. Nam æquè [illegible] [illegible] Petri. & [illegible] vota & iuramenta. Atque idem docent S. Thom.[illegible] D. Antoninus, Siluester, Armilla, Tabiena, Summa Aragoniana, Alexandr. Azor. Toletus, Sà, Lodesma,* Hæc Suarez, apud quem horum Doctorum loca videre poteris.

7 Atque his velim addas Ludouici à Chate d, qui loquens de iuramento pio, quale est illud, de quo agimus, sic habet: *Nec intendo solum, potestatem [illegible] circa vota extendi ad iuramenta pia, sed etiam [illegible] etiam de potestate [illegible] [illegible] duplici ratione. Primo, quia cum iuramentum [illegible] ad Deum [illegible],*

periculo

a Caiet. [illegible] [illegible]

c Suar. [illegible] [illegible]

d Ludou. [illegible]

[illegible] reputatur ut Votum, vnde sub nomine Voti solet iuramentum comprehendi, & è conuerso, præsertim iuxta communem loquendi modum. Aliquando Canonistæ interdum afferunt huiusmodi iuramentum esse Quoddam Votum, ita a Abbas, & D. Antoninus b loquens iuramentum promissorium de re, quæ pertinet ad Dei honorem, includere Votum. Hinc autem in communi æstimatione tale iuramentum, quamquam [illegible] fiat, pro Voto reputatur, & sub nomine comprehenditur, ita vt votum si generaliter sumptum significet debitum voluntariè contractum ex Religione ad Deum. Hæc Ludouicus.

a Abbas [illegible] de iureiurando.
b D. Anton. [illegible] c. [illegible] §. [illegible]

8 Prænotandum est Secundò, Dispositionem prædictum P. Bernardini et [illegible], quia minus principaliter respicere illas puellas fuisse [illegible] non [illegible] nequaquam fuisse ab ipsis acceptatam, nec ab alio pro ipsis. Patet id Primò, quia nec in dispositione [illegible] primo, & secundo, id apparet, nec inuenitur alibi. Secundò, quia cum hæc dispositio non fuerit directa ad personam certam, & indiuiduam, sed ad puellas illas incertas, non potuit ab aliqua ex ipsis acceptari &c.

9 His tamquam firmis iactis fundamentis. Dico Primò, P. Bernardinum semper potuisse prædictum votum, seu iuramentum pium de dotandis ad monacatum puellis commutare in aliud pium opus melioris, immo æqualis bonitatis &c.

Quod potuerit in melius probatur, quia Vota quæcumque iurata, & iuramenta pia, etiam per se iterata, Deo principaliter præstita, possunt ab ipso vouente, seu iurante propria authoritate in opus melioris bonitatis commutari. sed dispositio de qua loquimur Votum est, seu plane iuramentum, ergo &c.

Maior [illegible] argumenti constat ex [illegible]. Maior verò est certa, eamque sequuntur innumeri Doctores Nauarrus, Couarr. Sayro, Azor, Valentia, Sà, Suarez, Sances apud Castropalaum c. Et Sances d quidem postquam firmauit hanc opinionem, quam communissimam appellat, affert pro illa triginta quatuor magni nominis Doctores.

c Castrop. [illegible] d. 2. de [illegible] p. 13. [illegible]
d Sanc. [illegible] in Decal. [illegible]

10 Verum, ne solam authoritatem negare videar, in medium affero vnam vel alteram rationem non grauidam. Nam, si opus, quod subrogatur vel per Votum, vel per iuramentum promissum, est melius & Deo gratius, illud si Vouens reddet, reddet id, quod gratius Deo est. ergo abundantius satisfaciet, ergo satis, superque suam obligationem adimplebit.

Adde primò, in omni nostra promissione facta Deo videri inclusam esse conditionem illam (*nisi perfectiorem materiam eligere*) cum enim id rectæ rationi, & Dei beneplacito magis conueniat, magis promissioni satisfactum [illegible] censebitur. Adde secundò, adesse Sacros Canones, hanc sententiam approbantes [illegible] ille textus e. *Non [illegible] (ait Pontifex) non infringit, qui [illegible] in melius commutat*; Cæteros textus f leges apud Sances & Castropalaum citatos. Adde tertiò, ex hac g etiam ciuili de contractu conditionis posse vnum pro alio rectè solui: At certò scimus Deum consentire, vt quisque opus præstantius pro sibi grato [illegible] ergo.

e [illegible]
f [illegible]
g [illegible]

11 Hæc quoad commutationem in melius. Quo ad commutationem in æquale, licèt sit multorum sententia, non posse ab ipso vouente commutari votum in opus æqualis bonitatis, est tamen probabile & tutum, posse: Ratio est, quia si materia subrogata voto, vel iuramento pio est euidenter æqualis, non potest Deo non esse æqualiter grata, & consequenter erit obligationem per votum contractam æqualiter satisfaciens. Vnde vides hæc securè [illegible] fundamenta, quæ modo probarunt commutationem in melius. Hanc sententiam amplectitur Henriquez h, Mauuel i aliique apud Sances l. Et probabilem vocant Aragonius, Suarez, Alvarez, Lessius ab eodem Sanchez [illegible] citati. Sed, quoniam commutatio, de qua nos agimus, est in [illegible] euidenter melius, ideo dicimus hic [illegible] [illegible] censeo.

h [illegible]
i [illegible]
l [illegible]

12 Illud moneo cum Castrop. m ad com-

vel commutata tamen praestandam in opus [illegible] pendétibus, nullam causam requiri specialem, quia ipsamet susceptio praestantioris operis, utpote Deo Gratioris [illegible] gratius, sufficit pro causa: ut tenent communiter Doctores Caietanus, [illegible], Sà, Lessius, Suarez, Sances, Layman ab eodem Castropalao citati. Pro commutatione autem in materiam aequalem, licet necessaria sit aliqua causa, leuem tamen sufficere, immo cum qualibet causa, quia, cum haec non sit absoluta veri obligationis remissio, sed illius obligationis in aliam materiam translatio, leuis causa satis, superque est. Sic Caietanus, Val. Suar. Sances, Layman, Lessius apud eundem Castropalaum.

13 Obiicies. Dictae commutationi obstat ius tertij, nempe ius pauperum [illegible], ad quas habitum respectum [illegible] principaliter fuisse modo num. 5. [illegible]. Respondeo. Quoniam haec obiectio praecipuum locum habet in hac quaestione, ut ei solidius magis [illegible] satis, afferam verba Castropalai, qui diserte sic respondet a.

a Castrop. [illegible] n. 3.

Neque obstat quia vota sua facta in fauorem tertij, nisi specialiter ipsi promissio facta sit, & ab eo acceptata: quia si talis [illegible] promissione, & acceptatione ius tertio acquisitum non est: ac proinde solum spectat ad Deum, pro cuius [illegible] gratia sit. & ita tradunt Suarez b, Lessius c, Sanchez d, Layman e. Item si promiserat aliquem [illegible] Ecclesiae [illegible] pauperibus [illegible], nisi fuerit promissum non solum Deo, sed etiam ipsi Ecclesiae [illegible] & ab ea fuerit acceptata. [illegible] requiritur, ut bene notant Lessius supra, & [illegible] f Regiensis. Haec Castropalaus. Ex quibus [illegible]. Si vero [illegible] aliquid [illegible] Ecclesiae, quando [illegible] in [illegible] commutari, quanto magis [illegible], quale est illud [illegible] est acceptatio.

b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]

14 Sed operae pretium erit, si idem confirmemus ex Sances g. *Ex promissione (inquit) aut donatione facta causae piae nullum ius acquiritur ante acceptationem; ac proinde vota illa manent sicut facta soli Deo, dum ea Praepositus illius Ecclesiae, aut pauper ille non acceptauit. Nec [illegible] acceptans, nisi [illegible] in suum fauorem redundans, quae acceptatione [illegible] [illegible]. Atque ut ius irreuocabile acquiratur causae piae, est opus acceptatione more humano. Et sic [illegible] sententia sunt clare Tabiena, Armilla, Ludouicus Lopez: [illegible] enim, iure acquiri ius Ecclesiae per promissionem, quando ipse sibimet acceptat, & non ante, quamuis Instrumenta Publica, & coram Testibus fiat; Et Angelus, Siluester, & Graffiis aiunt per id votum non acquiri ius, quia non fit [illegible] acceptantibus, aut aliis pro eis. Et Sayrus, Vgolinus, & Suarez, putant acceptationem Rectoris Ecclesiae, ut ius irreuocabile acquiratur, & in principio [illegible] Leonardus &c.* Hactenus Sances, cui addatur Fagundez, qui h [illegible] pro hac sententia citat, & refert, id quod tamen facit [illegible] inutile.

g Sanc. li. 4. in Dec. c. 52. n. 11.

h Fagund. lib. 2. in 2. Dec. praec. [illegible] & 12.

15 Denique non praetermittam aliud magis amplum hic adhibere. Non est ignobilium Doctorum est etiam opinio posse commutari Votum, vel Iuramentum pium in honorem Dei emissum, etiam si Ecclesia, vel pauper, in quorum utilitatem cedit, acceptauerit. Audi ex Fagundez i [illegible], id tanquam probabile excipiemus. Tertia opinio (inquit) docet, Iuramentum pium, etiam post acceptationem Rectoris Ecclesiae, cui facta est promissio, & Votum, etiam post acceptationem pauperis, cui propter Deum voto, aut Iuramento promissa res fuit, posse non solum auctoritate Superioris, & Episcopi, sed etiam auctoritate propria voventis, ac promittentis, in melius commutari, dando scilicet rem promissam alteri Ecclesiae pauperiori, aut pauperi egentiori. Primo, quia haec Vota, & Iuramenta principaliter, & ultimatè in Deum diriguntur, tanquam finem cui, & solum pauper est finis cui, atque adeo

i Fagund. [illegible]

acce-

accessorius, & minus principali: cum ergo accessorium sequatur principale, si potest votum propter respectum ad principale commutari in melius propria authoritate, nihil obstabit acceptatio eius, qui sunt finis accessorius. Secundò, quia, etiamsi dirigas intentionem ad hanc peculiarem pauperem, id fit propter Deum, & sic tota ratio promissionis est Deus, & per accidens est, quod pauper acceptauerit, vnde & quòd ius aliquod acquisierit; acquisiuit enim dependenter à Beneplacito Dei, cui non potest non esse gratum, quod melius est. Vnde facta commutatione, non poterunt illi, ad quos vtilitas Voti, & Iuramenti spectabat, Officium Iudicis implorare, quia vouentes, & iurantes obligationi suæ iam satisfecerunt. Tertiò, quia in omni voto includitur illa conditio. *Voueo hoc, nisi in melius voluero hoc votum commutare*, quam conditionem alteruter, etiam principalis acceptatio tollere nullo modo valet. Quartò, quia is qui in aliqua religione profitetur, iam Religio acceptat; & tamen potest ad meliorem transire, petita, & non obtenta venia à suo Prælato, atque adeò inuita Religione iuxta Sacros a Canones, cuius rei rationem reddens Caietanus, b dicit, in eo capite nihil noui sancitum, sed declarari naturam ipsius voti, nempe posse quempiam Votum suum, etiam Acceptatum, in melius sua propria Authoritate commutare, & ratio, cur possit in tali casu præiudicari Prælato, & Religioni priori, est (inquit Caietanus) quia non propter, illos, sed propter Deum Prælatis, & Religioni data est Religiosi persona, & propter hoc solius Dei ratio habetur in huiusmodi commutatione.

a c. Licet de regul.

b Cai. apud Fag. l. c.

Quintò, quia cessante fine præcipuo, & vltimo Voti, & Iuramenti cessat etiam obligatio; ergo, cum facta commutatione in meliorem Dei cultum, cesset finis Voti præcipuus, cessabit & obligatio. Hanc sententiam videtur apertè sequi Caietanus c, & Nauarr. d. Hæc ex Fagundez.

c Caiet. 2.2. q. 88. ar. 12 vers. ad tertium Sum. [illegible]

d [illegible]

16 Dico Secundò, P. Bernardinum semper etiam habuisse ius petendi à legitimo Superiore Remissionem, vel dispensationem, vel commutationem præ dictæ dispositionis. Probatur id manifestè: nam quicumque subditus Religiosus, immò quicumque absolutè habet ius petendi relaxationem sui voti, vel iuramenti sui, de quo ne nullus dubitat, ergo & P. Bernardinus, quam distinctè, quia nunc visum nobis ita mane erit, latius fit immisse dumtaxat?

17 Dico Tertiò, ex dictis consequenter fieri, vt totam potestatem, quam P. Bernardinus habebat ad commutandum suum hoc votum, seu iuramentum in melius, vel in æquale, & ita, non poterebatur ad petendam illius relaxationem, legitimè transferri in P. Prouincialem. Patet id ex illis verbis allatis num. 1. Dat autem illi authoritatem ac potestatem, quam ipse P. Bernardinus habet, valendi commutare dictum legatum. Cum ergo ipse P. Prouincialis possit in præsentia, quidquid potest P. Bernardinus, consequens est, vt P. Prouincialis possit mutare illud Votum, seu Iuramentum in opus præstantius, vel in opus æquale transferre, sicut etiam potuisse P. Bernardinum, sufficienter probatum est.

18 Dices in priore dispositione allata num. 1. non inueniri, P. Bernardinum potiri hac potestate commutandi, ergo illa nequaquam gaudebat, ergo eam Patri Prouinciali communicare non potuit. Respondeo negando omninò antecedens. Cum enim certum sit, votum seu iuramentum prius subiacere ex natura sua commutationi, eo ipso, quòd in priore illa dispositione adsit votum, seu iuramentum, adest, seu imbibitur in eadem, quidquid est de natura Voti, & Iuramenti, & consequenter facultas prædicta commutandi, &c. Immò, etiamsi quis aliquando vouisset, vel iurasset, se de petenti suo aliquo voto non petiturum dispensationem, sed illud non commutaturum, adhuc posse, existente causa sufficienti, de hoc posteriore voto dispensationem obtinere, & deinde procedere ad dispensationem prioris, sicuti passim

Iacob-

[illegible] Doctores, Legantur Sanchez & Silvius, & [illegible] [illegible]. Quare si in prædicta [illegible] ([illegible] inrevocabi- lis [illegible]) adsit iuramentum de [illegible] permanendo in [illegible], & [illegible] [illegible], Quod cum sit ac- [illegible] ad iuramentum [illegible] de [illegible], [illegible] ipsam [illegible], atque adeo [illegible] authoritate in melius transferri [illegible]. Transferri autem in melius [illegible], atque commutari in [illegible] iuramentum de non revocando [illegible] illud [illegible], quod [illegible] [illegible] [illegible] bonum esse, [illegible] [illegible]; & consequenter iuramen- tum [illegible].

§. III.

An liceat expedire commutationem prædicti iuramenti in subsi- dium missionum inter Infideles.

17 Affirmo, licere. Ratio potissima [illegible], [illegible] supra vidimus, licet, [illegible] [illegible] authoritate, iuramentum [illegible] [illegible] acceptatum, & in sententia [illegible] etiam acceptatum, in opus [illegible] [illegible] commutare. Sed sub- [illegible] [illegible] est longè & evidenter [illegible], [illegible] [illegible] illorum sub- [illegible] [illegible]. [illegible], [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] argumen- tis [illegible]. Probatur etiam ad [illegible] [illegible] [illegible]. Pri- mò, [illegible] ad plures se extendens semper est excellentius. Bonum se exten- [illegible] ad [illegible], [illegible] [illegible] est, [illegible] [illegible] ille est bonum aliqua- rum [illegible] particulare; subsidium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] con- [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]; ut per se etiam constat, [illegible].

18 Probatur secundò, [illegible] illæ Vir- [illegible] [illegible] [illegible], sed illas ani- [illegible] subsidiis deprimit remedijs, & [illegible] [illegible] spirituali salute, maiori [illegible] destitutas esse, [illegible] ne- mo. Quis [illegible] ipse cogitat, quod bonum ex [illegible] præstantius est, proximum nec in temporalibus, nec in spiritualibus [illegible] [illegible], an vero in spiri- [illegible] graviter [illegible] esse subsidio?

19 Probatur tertiò, subsidium, de quo agimus, [illegible] pertinet ad [illegible] fidei, ut [illegible] scilicet, [illegible] Fides apud Infideles & Schismaticos, ergo sine controversia excedit eum bo- [illegible] quæ residere posset in illis puel- lis adiuvandis, quibus non deerunt alien- de, apud Christianos [illegible] consangui- neos, congrua alimenta; quæque [illegible] [illegible] sufficienti, [illegible] in paterna domo cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Confirmatur primò, quia [illegible] semper [illegible] est cura propa- gandi fidem, ut statim atque per fidei prædicationem fuerit quis à Barbaris in- terfectus, numeretur inter martyres Christi sine controversia, quod non ita esse docet S. Thomas propter alias cau- sas, tametsi ad cæteras virtutes perti- nentes, nisi ad [illegible] aliquo modo ad fi- dem; Ergo [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] fidem, eamdemque [illegible] [illegible] inter Infideles, ut merito sit præferen- da illi actus virtutis, qui Virgines præ- dictæ subleuare possent. Doctrinam D. Thomæ his verbis affert Laymann *de* *Causis Martyrij. Debet esse pœna, quæ per fi-* *dem supernaturalem innotuit, non Mar-* *tyr dicitur, qui testimonium voluntaria sua* *morte præbet veritati fidei Christianæ se-* *cundum verba Christi: Omnis, qui me con-* *fitebitur, &c. Neque autem S. Th. quando* *aliquis patitur pro operatione cum ordi-* *ne ad doctrinam Christi, idest, dum ipse bo-* *num deserere noluisset, quia confirmatum* *est Fidei christianæ; vera martyrii esse &c.* Confirmatur secundò quia Summi Pon- tifices, si quando velint in aliqua con- cessione [illegible] non [illegible], [illegible] [illegible]; sed [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] pertinent ad [illegible] Fidei & Christianæ Religionis conservationem: ergo eam maximam [illegible], & præstan- tem esse [illegible]. Lege [illegible] Pauli V. [illegible]

a Laymann [illegible] [illegible] c. [illegible]

[illegible]

V. de Societatis nostræ confirmatione, qui dum omnium supremam causam nostro instituto vellet asserere, ad cultû fidei illud pertinere diserta verba expo[illegible]: id quod si eo tempore Societatis nostræ docetur, multo magis de nostris [illegible] immediate versantibus in partibus Orientalibus Infidelium, & Turcarum [illegible] ibi [illegible] tenendum.

22 Probatur quartò, non sit in cultura fidei, certè huiusmodi subsidium dandum Missionibus est ad finem cooperandum saluti animarum: ut omnes Sancti cum Sancto Dionysio clarissimi Doctores, [illegible] divinissimum esse cooperari cum Deo in animarum salute; [illegible] quantum maior cooperatio cum salute animarum [illegible] esse [illegible], vel decem animarum [illegible], an tot [illegible] Sacerdotibus, operariis laborantibus in vinea Domini, non tam inter Fideles, sed inter Turcas, ubi maior urget necessitas animarum, & ubi vel nullus vel satis exiguus est numerus operariorum Christi &c.

23 Probatur Quintò. Nec desunt præstantissimi Doctores, ex quorum doctrina possumus colligere id, quod in præsentia disputamus. Suarez a in commutandis votis (ait) spectanda spiritualis animarum utilitas, & finis [illegible]. Hæc ille. Cum ergo certum sit P. Bernardinum intendisse [illegible] Dei gloriam, & hactenus probatum sit, subsidium Missionum vergere ad maiorem Gloriam Dei, quis est, unde de nostra assertione dubitemus. Soto b affirmat commutationem in melius factam non exigi causam expeditiori voti obstantem, sed satis esse, materiam subrogatam magis ad finem conducere: [illegible] Sed tam magis ad finem [illegible] Dei conducit opus adiuvandi Missiones, ergo.

a Suar. t. de Relig. tr. de voto li. 2 c. 18. n. 6.

b Sot. [illegible]

Gabriel c docet, malle bonum esse attendendum, sive rationes personæ Voventis, sive Reipublicæ, id est, utrum id, quod exigit caritas maioris boni Voventis, aut publici, ex quo sic liberaliter agit, aut [illegible] sed subsidium illud Missionum magis favorabile bono publico, [illegible] expedit. Verum quid plura? Lectorem meum in re tam aperta [illegible].

c Gabriel in Supplem. [illegible] ad [illegible]

§. IV.

An congruat prædicta commutatio &c.

24 Assero, non licere modò, id quod hactenus probatum est, sed etiam congruere. Hæc conclusio iam est his brevibus confirmanda, quia [illegible] præcedentibus rationibus convicta, posse eam commutationem expediri, & [illegible] licere [illegible] tebitur, [illegible] contingentium querimoniarum [illegible] P. Provincialem, [illegible] genere.

25 Sed contra hanc est Primò, quia illæ Virgines [illegible] in illud legatum, ergo [illegible] queri possunt, nec propter [illegible] bile [illegible] negligi id debet, quod ad Gloriam Dei magis [illegible] conducit. [illegible] contra Religiosos [illegible] non querimoniæ, sed [illegible] iustæ causæ timendæ sunt. & rectè S. Chrysostomus d [illegible] nihil [illegible] pueri. [illegible] dies, [illegible] in [illegible] intendimus, [illegible] stabit.

d S. Chrys. [illegible]

26 Secundò, quia facilè [illegible] P. Provinciale eiusmodi [illegible] illæ, quæcunque sit, [illegible] hanc commutationem ab ipso [illegible] P. Bernardino expeti, qui [illegible] ipse, liberè gratificari, [illegible] liberè esse aliis.

27 Tertiò, quia audio, [illegible] paratas esse eiusmodi puellas de [illegible] dem

[illegible] P. Bernardini [illegible], quae magis [illegible] tempus, & praecipitata fore [illegible] de [illegible] dispositione visitat [illegible] tempora [illegible] [illegible] imperata sunt, [illegible] [illegible] [illegible] est, [illegible] [illegible] de [illegible], vel [illegible] [illegible] tam grande [illegible] per commutationem in- [illegible] [illegible] prudentia [illegible].

48 Quarto, semel accidit, vt (quia [illegible] [illegible] ipsi [illegible]) sine villo defectu quae- [illegible] fuerit: vnde eam [illegible] [illegible] [illegible]. Ne quid ergo simile futuro tempore eueniat, [illegible] [illegible] P. Bernardino, ac [illegible] illa conditione per- [illegible], ne [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible], vel in aliquid simile [illegible], quod [illegible] [illegible] non facile possit, [illegible] [illegible] [illegible].

49 Denique video, [illegible] [illegible] [illegible] debe- re [illegible], quia [illegible] [illegible] [illegible] est, non quia, et [illegible] est, [illegible] per com- [illegible], & pro libera P. Bernardini voluntate [illegible], tum quia ad [illegible] [illegible] [illegible] per- [illegible]. Vt quod [illegible] per multos [illegible] [illegible].

§. V.

An quod potest vnus P. Provincia- lis, possit & P. Bernardinus &c.

50 F[illegible] [illegible] [illegible] esse huic [illegible], [illegible] non [illegible]. Affero tamen, [illegible] probabile fore P. Bernardinum com- [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] P. Pro- [illegible], [illegible] a se non abdicasse, quod [illegible], atque asserere, non [illegible], sed [illegible] P. Provincialis eam concessisse, ex quo [illegible] P. Ber- nardinum ex se posse eam commutatio- nem facere, atque, si ipse praeuenit Pa- trem Provincialem [illegible] commutationem, [illegible] [illegible] eadem potestate [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] &c.

51 Ducor ad id affirmandum, quia verba [illegible] haec sunt, *Dat & [illegible] omnem potestatem & [illegible] [illegible] commutare &c.* ac haec verba signi- ficare quidem, eam potestatem [illegible] fuisse P. Provinciali, sed non ablatam ab ipso P. Bernardino, id quod significatum fuisset, si [illegible], haec, vel similia verba [illegible], *se priuando facultate,* [illegible] &c. quorum verborum, vel similium, [illegible] quidem apparet P. Bernardini dispositione.

52 Secundo, [illegible] [illegible] Episco- pus, v. g. vel Delegatus à Principe ad [illegible] causarum, qui illam a subdelegare potest, vel Praelatus qui- cumque regularis, communicant quidem subditis suam aliquam authoritatem Vicario, Subdelegato, Confessario Mo- nasterij, vel Conuentus, & non raro ad- dunt, se concedere eandem suam autho- ritatem ad agendum, ad dispensandum, ad absoluendum; at non propterea suam potestatem [illegible] se [illegible], vel [illegible]. Ita ergo videtur in casu nostro.

53 Tertio, quia iuramentum, cum [illegible] [illegible], quam sibi indicit iurans, est interpretandum ita, vt minus, quàm [illegible], praeiudicet iuranti, nisi contrarià expressè de eiusdem iurantis intentione constet. Cum ergo expressè non con- stet de intentione P. Bernardini, quia voluerit facultatem commutandi suum iuramentum [illegible] omninò à se re- mouere, [illegible] est [illegible] [illegible], sed eam sibi [illegible]. Quod autem iuramentum, [illegible] pro- prietate verborum sit ita interpretandum, [illegible] [illegible] potest, [illegible] indi- catur, quia semper [illegible] iurans minime voluisse suae libertati laedere [illegible]

[illegible] *a-b- [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible]*

doctrina

doctrina minis vulgaris, & potest videri apud a Abbatem, Siluestrum, Suarium, aliosque.

34 Neque te scrupulus [illegible], quasi nō potuerit P. Bernardinus eam facultatem nominandi, eligendi, & commutandi sibi post professionem retinere: potuisse enim, [illegible] dictis per similem occasionem à Castropalao b & de Lugo c, quos si est otium lege, nam nobis id supra [illegible] opus non est.

a [illegible] apud [illegible] b Castr. [illegible] c [illegible] de Lugo [illegible]

Conclusio.

35 Summa igitur huius Consilij [illegible] P. Prouincialem posse [illegible] [illegible] legatum de [illegible] pecuniis in subsidium M[illegible] te : ac probabile esse, Item posse [illegible] ab ipso P. Bernardino, nisi is [illegible] statem à se abdicare expressè intenderit, quando eam cum iuramento P. Prouinciali communicauit.

Finis Libri Tertij.

LAVS DEO,
BEATISSIMÆ VIRGINI, AC
B. ALOYSIO.



LIBER QVARTVS.

DE TERTIO DECALOGI PRÆCEPTO.

Sabbata Sanctifices.



Er Sanctificationem, seu obseruationem Sabbati præcipitur obseruatio Festorum, quæ nunc propria sunt populi Christiani. Eiusmodi autem obseruatio consistit ex Caietano *a* in tribus, In Missæ auditione: In abstinentia ab operibus seruilibus: In abstinentia quorumdam operum forensium. Addo & quartum in obseruatione Ieiuniorum, quæ instituta sunt certis diebus in honorem Christi, & Sanctorum.

Primum ex his est præceptum positiuum, Secundum, & Tertium negatiuum; Quartum, alij positiuum *b*, alij probabilius *c* negatiuum esse contendunt. Præmittam aliquid de festo in vniuersum: tum de his quatuor corrispondentia capita digeram fauente Deo.

[illegible]

CAPVT PRIMVM.

De Festo in genere.

§. I.

Quis instituere dies festos possit.

Dies Festos instituere pro vniuersa Ecclesia in honorem Domini, & Sanctorum (vtique Canonizatorum *e*, vel certè etiam Beatificatorum *f*) pertinet ad Pontificem Summum: Pro Diœcesi, vel oppido ad Episcopum modo mox explicando. Eamdem vim habet legitima consuetudo, siue vniuersalis pro tota Ecclesia, siue peculiaris pro Diœcesi, vel oppido. Legitima, inquam, quia ex se consuetudo sola, quæ [illegible] ex populi obseruatione, [illegible] vim non habet, nisi quando saltem tacitè Prælati consensum includeret. Ratio est, quia id pertinet ad iurisdictionem spiritualem, quam nullam habet popu-

Tambur. in Decal.

[illegible]

lis, sed solum Prælati quibus eam Christus Dominus communicavit. Quod [illegible] se habet in iurisdictione temporali, hanc enim primarium in populo, ab ipso tamen Principibus secularibus ad [illegible] gubernationem communicatam esse, docent communiter Authores &c.

2 Si [illegible] autem Princeps mandet observari aliquid festi, verbi gratia, [illegible] ob coronationem Regis; sed etiam ob reportatam aliquam [illegible] de Rep. benemeriti (quæ, non accedente Prælati iussione, festa secularia, non vero sacra appellari possunt) [illegible] de obligando in conscientia ea [illegible] Religionis audiendi Missam, vel [illegible] à [illegible]) [illegible] [illegible] festivitas, & abstinentia à negotiis prohibetur. Interim tamen non nego, contra legem peccari posse, & contra Principis obedientiam, sed hoc ad mortale vix, aut ne vix quidem de facto pertingere, alibi à nobis est disputatum.

3 Episcopus vero, Episcopalemque iurisdictionem habens indicere potest dies festos, quos voluerit a ab omnibus etiam Regularibus observandos, sed accedente consensu Cleri, hoc est r maioris partis capituli, & consensu Populi.

Monet tamen Vilalob. VIII. s (sed non [illegible], nec [illegible]) [illegible] ne fideles [illegible] hanc potestatem Episcopi exerceant. [illegible] [illegible] Episcopum sine positivo consensu populi, quem satis est non contradicere; id etiam licitè (cum consensu tamen dicti Cleri) posse, consuetudine [illegible] sic legitimè introducta.

§. II.

Qui sint dies festi, & à qua hora incipiant, finiantur.

1 Præter omnes dies Dominicos festique [illegible] quosdam Sanctissimæ Deiparæ, ac Sanctis dedicatos, [illegible] satis cognitos, alii ex [illegible] [illegible] a [illegible] dies festivos [illegible] [illegible], quos [illegible] [illegible] præcepti, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eadem [illegible] [illegible] [illegible], pro quibus [illegible] festa [illegible] [illegible] Regula [illegible] [illegible] observandos [illegible]; quos magna pars populi observat. [illegible] [illegible] festum [illegible], vel [illegible] [illegible] Prælati [illegible], [illegible] [illegible] festum esse ex libera populi pietate, atque adeo non obligare.

2 Quo ad inceptionis horam, [illegible] [illegible] est [illegible] à Vesperis ad [illegible] [illegible]; tam [illegible] (nisi [illegible] legitima [illegible] [illegible] consuetudo) à [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] diei festi incipit, & [illegible] s.

CAPVT SECVNDVM.

§. I.

De obligatione Sacrum audiendi.

1 Tenentur omnes baptizatos [illegible] [illegible] ad Missam (& quidem [illegible] etiam in Natali Domini) [illegible] festis [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] mortali (quia res est gravis, etiam semel omittere à [illegible] [illegible] omnium Fidelium [illegible] [illegible]; [illegible] autem tenentur non [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]; nec [illegible] rationis [illegible] haberent, qualis sunt [illegible] & [illegible] [illegible], quia nondum [illegible] Ecclesiæ legibus, [illegible] quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non possunt. Quæ [illegible] [illegible] obligationem [illegible], [illegible] ab Authoribus scripta in summam [illegible] redigo.

Quæ Missa?

2 Primò, quam Missam audire tenemur? Respondeo Catholico ritu [illegible] [illegible], quacunque lingua t, de [illegible] [illegible] Sancto, [illegible] [illegible] etiam si sub mala fide, [illegible] [illegible] Missa pro alio Sacerdos [illegible] [illegible] [illegible] est, qua [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hæc, vel illa.

Quamu

Quanta Missa.

1 Secundò, quantam Missam? Respondeo [illegible]. [illegible] tamen à [illegible] leuem partem; leuis autem [illegible] indicatur omissio ab initio vsque ad Euangelium exclusiuè: 2 grauis (si audiatur ab eodem, siue ab alio celebrante, plurium Euangelium S. Ioannis) etiam inclusiuè *b*: leuis item censetur, si audias ab initio vsque ad Communionem inclusiuè, omissis ceteris vsque ad finem. Quia non est partem [illegible], sed [illegible] [illegible] consecratio, quia dignior est, [illegible] valeat, tamen præcepto satisfacit *c*, quia potest [illegible] opinionem [illegible], Sacrificij essentiam in Communione consistere, atque adeo non est [illegible] omisisse sacrificium; Quod si enim Consecrationem, non Communionem [illegible] non est, nullo modo satisfacere, quia nulli [illegible] sacrificio.

3 Esse [illegible] Sacerdos, qui, dum [illegible] in [illegible] faceret, [illegible], vel Communione orabat [illegible] [illegible] author essem [illegible] [illegible], [illegible] ante, vel post Missam: singularitas semper est odiosa, nec Deo, vel [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]; [illegible] Rubricis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] Missa, quæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] celebrandi Missam [illegible] de [illegible], vt tunc [illegible] [illegible] ad [illegible]. [illegible] ergo ab [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] sacrificio vsque ad finem [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] præcepto satis [illegible] [illegible], [illegible], Missa sine integra [illegible].

4 [illegible] Missæ [illegible] propter legitimum impedimentum [illegible], [illegible], dum Sacerdos celebrans [illegible] peruenit ad consecrationem, debet, quod *d* superest, audire, quia tunc pars principalis, & quæ posterior [illegible] [illegible], audiri potest. Nec est audiendus Io. Sances, *e* qui docet, accedentem ad audiendum sacrum, tempore [illegible], nihilominus teneri interesse, quamuis hanc rei rationem [illegible], [illegible] esse vsum Fidelium, etiam [illegible], de quo tamen ejus authoritas solum apud ipsum est.

6 Quod si post consecrationem accedat, non obligatur ad assistendum parti, quæ recitanda superest, quia tunc deficit pars principalis & substantialis, exemplumque proferre possumus in feria sexta Hebdomadæ Sanctæ, quando, licèt in Missa adsit Communio, & quædam alia, quia non adest consecratio, non tenemur audire, si tunc incideret dies festus: ita ergo in casu nostro.

Vbi.

7 Tertiò, quo loco Missa est audienda? Respondeo in quacunque Ecclesia, etiam extra Parochiam, imò nunc non possunt subditos cogere Episcopi ad audiendam in Parochia ex declaratione *f* Congregationis Cardinalium. An & in quibus Oratorijs priuatis *g* alibi diximus.

Quo situ.

8 Quartò; vt audiatur Sacrum, genibus v. g. flexis, vel stando, vel alio modo, non est de necessitate præcepti: caueatur tamen irreuerentia, vel scandalum.

A quo.

9 Quintò; à quocunque Sacerdote Catholico celebratam Missam audire potes, modo is non sit nominatim excommunicatus, vt publicus Clerici percussor, quare, si nullus præsto est Sacerdos die festo, qui rem sacram facere vellet, nisi is excommunicatus, omittendum tibi potius erit sacrificium illo die, quàm cum illo, Sacrum audiendo,

 com-

communicare. Ratio est, quia fortius indicatur in Ecclesia praeceptum vitandi cuiusuis excommunicatum non toleratum, quàm audiendi Missam. Ab excommunicato autem tolerato potest, quia tametsi antea id non liceret, tamen Concilium Constantiense ad sedandas conscientias, sustulit prohibitionem, ut scilicet solum obligentur non communicare sive in humanis, sive in diuinis cum non toleratis. Ab haeretico tamen etiam nominatim denunciato, cum donec accedat denunciatio sit toleratus, posset ex hoc capite audiri Sacrum: sed obstat in haereticis cognito scandalum, ne scilicet videatur, ipsi vel fauere, vel ipsius haeresis participem esse.

Duae mediae Missae.

10 Sexto: qui medium Missam v. g. post consecrationem usque ad finem audit ab uno Sacerdote, audiendo postea eodem die ab alio aliam mediam, hoc est ab initio usque ad consecrationem, praeceptum satisfacere saltem propter authoritatem extrinsecam auctorum a id asserentium, probabile est: sed in rigore verum attamen contrariam sententiam, quia ex illis duabus partibus nequaquam constatur unum sacrificium, quod integrum iubet Ecclesia. Adde & absurditatem, quod ex priore opinione consequitur: nam sic posset quis simul ab uno Sacerdote dimidiam Missam audire, & ab alio celebrante, eadem hora, in vicino altari, aliam dimidiam, & hoc pacto satisfacere: Cum ad utrumque Sacerdotem praesentia moralis habeatur, sit, quod certè (quidquid sentiant aliqui) Suarez b meritò reputat absurdum, quia sic posset à tribus, vel à quatuor Sacerdotibus simul in vicinis altaribus Missas celebrantibus varias partes Missae audire, & satisfacere; & in Officio diuino à sex recitantibus sex diuersas horas simul audire, & satisfacere, cum praesentia moralis ad omnes iam habeatur.

a Ed. Rom. Coron. Nauarr. apud Diana p. 2. tr. 3. Miscell. resol. 18. [illegible] Medina apud [illegible] 11. Bonac. [illegible] de Sacr. Missae [illegible]

b Suar. de Euch. d. 88. sec. 2.

Praesentia.

11 Septimò, requiritur ad audiendam Missam praesentia moralis, & humana; unde non satis est, si quis [illegible] interesse, & deinde [illegible] ; neque si [illegible] ; cum tunc praesentia moralis [illegible], vel [illegible]. Non tamen est necesse audire, vel aspicere [illegible], & sic satisfacit praeceptum adimplere.

[illegible]

12 Hinc infertur primo, satis esse, cuiuscumque assistentiam exhiberi humano modo a, vel audiendo, vel videndo celebrantem, vel saltem ita includendo alios videntes, aut audientes, (quamvis sit quis extra Ecclesiam, quoniam praesentes non capiuntur) ut ex signis & actibus Missae aliqua colligere possit, & ut ad [illegible] assistentium [illegible] moraliter pertineat. Id, quod certè semper contingit in sacello paruo, etiam post columnam audiens [illegible] sacelli; etiam in Choro post Altare pro Religiosis, vel Clericis ibi commorantibus. At in templo magno, v. g. S. Petri Romae, non satisfaceret, si esset in una Capella, & in altera Sacrum fieret; sive etiam, si post columnam ab Altari distantem, vel post parietem Capellam diuidentem, quia tunc tanta distantia, vel diuisio inter te, & celebrantem cum aliis intermediis tollit praesentiam moralem: nam propter continuationem tamen, satisfaceret, si adesset magna [illegible] hominum multitudo, ut [illegible] in eadem magna Ecclesia, quia scilicet tunc moraliter [illegible] cum ea multitudine [illegible].

a [illegible]

13 Ex hac doctrina aliqui resolvunt [illegible] à loco post Altare, quam in suis claustris habent, qui [illegible] ad Ecclesiam, [illegible] ad commoditatem ipsarum ut [illegible] Officium [illegible] Altari; & indulgentiam illud visitantibus concessam lucrari: [illegible] obligentur illud visitare in Choro, qui est in ipsa Ecclesia ad Altare [illegible] illius

... directè finem ... Dei, cum inde ... Communis satisfaciat, indeque Missas earum audire soleant, vt ipsa Missa ... facta sint, & quidem ... praecedente ... dictum, ... posse esse dubitationem ... ; videtur enim ... praesentia moralis in Ecclesia requiritur, & sufficit.

14 Infero secundò, à fortiori non deesse ..., si se parum distantia ad Altare ... posse te satisfacere praecepto a ... etiamsi ... publica, quin sit verè praesens ... moraliter Sacro: secus erit in ..., ubi in praesentia, distantia, ... oppositam ... .

a [illegible]

15 Infero tertiò, ... esse ... praesentem eum, qui Sacramentaliter confitetur, dum Missa celebratur, quia ... satis est ... actionis, ... excludit moralem ... attentionem, distrahit autem in casu ..., quia actio externa Confessionis impedit ... externam cultum attendendi ad Missam.

b [illegible]

16 Infero quartò, satisfacere praecepto de audientia Missae eum, qui dum eam audit, recitat Psalmos, vel alias Orationes, etiam illas, quae ex obligatione ... c; quia talis attentio ... sufficit.

c [illegible]

... Sacerdotem ... Orationem aliquam à fidelibus recitari, ... consilium est, ... ; vide ... d.

d [illegible]

Intentio.

17 ... Quare non satis est esse ... ad ... v. g. ... Missae ... ad videndum ..., vel ad ... peccet, ... e ..., & interim

e [illegible]

Tamen, in Dei

Sacrificio vacet, modò haec non impediant, et certè ex se sola non impediunt, praesentiam humanam ad Missam.

18 Si quis Missae assistat ... habens non satisfaciendi praecepto, adhuc f satisfacit ... peccet ... affectu, si die Festivo non habeat ... praeceptum ... ; praeceptum enim ... ut audiatur Sacrum, non verò, ut cum illa, vel illa intentione audiatur. A peccato autem ... debitum tempus, v. g. ... Missam ... satisfacere. Hinc ... , hodie esse diem festum, & audiat Missam ... aliam audire post ... festi; iam enim praecepto satisfecit.

f [illegible]

Attentio.

19 Nono desideratur Attentio, estque communiter ... cum attentione ad Divinum Officium. Necessariam esse attentionem internam, hoc est, internam applicationem mentis ad Missam, vel Officium, sive ad verba, sive ad verborum sensum, sive ad Deum, docent communiter Vasquez, Sanchez, Suarez, ... aliique alij g. Oppositum, idest, solam externam satis esse ad ... mortale, docuerunt Antiquiores multi, Silvester, Durandus, Medina, S. Antoninus, aliique quos refert Diana; ex recentioribus, Coninch, Gaspar Hurtadus, Diana, & probabile vocant, Lessius, Henriquez, Villalobos, Laymann; novissimè denique Ioannes de Lugo h, ... citans optimis rationibus id confirmat: unde & ego, ... i ... hic, idem probabile iudico.

g [illegible]

h De Lugo, de Euchar. ...

i In ... de ... Missa ...

20 Haec autem externa attentio consistit in negatione distractionis externae, idest in negatione ... negotij, vel occupationis externae, quae ex se distractiva sit mentis ab auditione Missae, qualis esset v. g. velle historiam legere, confabulari, ... depingere, scribere & similia.

21 Ratio potissima huius probabilis

sententia est, quia fictam assertionem adjunctamq; dum commendat, [illegible] internam attentionem esse de substantia Orationis, unde cum Ecclesia praecipiat Orationem, necesse esse praecipere etiam dictam attentionem: falsum, inquam, id est, quia universaliter, quamvis absque ea posse consistere Orationem.

Patet id in horis canonicis Vocalibus, quae est substantialiter Oratio, & tamen, si Sacerdos sine voluntaria, sive involuntaria distractione, adhuc conficit Sacramentum; signum est igitur, substantiam orationis non dependere in suo esse ab actuali attentione. Patet iterum, quia orare est loqui cum Deo: at certè ego tecum loqui possum, licet non attendam, ut esse si ex tempore, vel verbis memoriae mandatis, tecum loquor, simul & cum Rege, vel Principe, interim aliquid aliud cogitando. Patet denique in eo, qui ex tempore, vel sine interna mentis attentione loqueretur cum excommunicato vitando, vel professionem in Religione emitteret: nam & ille in excommunicationem incideret, & hic verum emitteret professionem, si intendisset ille loqui, & hic emittere: aliud enim est intentio interna, quae omnino est necessaria, de qua locuti sumus capite praecedenti, & sufficere virtualem, ut ibi a diximus, aliud attentio interna, quam non esse sub mortali (ideo sub veniali b) necessariam, hic asserimus. Cum enim ex dictis attentio [illegible] interna [illegible] dictis [illegible], unde certè habes Ecclesiam, quotiescumque orationem praecipit, praecipere & attentionem? Nisi certò habes, non debes onus tam grave legis certò fidelibus imponere. Alia multa [illegible] in hanc rem, praesertim verò oppositorum solutionem vide apud citatos.

§. II.

De Causis excusantibus ab assistentia Sacri.

Excommunicatio.

Ubi de obligatione tollendi impedimenta.

1 Excusatur primò, ab audiendo Sacro excommunicatus, vel à [illegible], sive publicè, sive privatim, quia sacrum prohibetur [illegible] Ecclesia: idque procedit, etiamsi culpabiliter negligat sibi procurare absolutionem (peccet tamen, ut negligens [illegible] audiendi Sacrum) [illegible] infirmus, & captivus, si de sua sanitate vel liberatione [illegible], non audiendo Sacrum, quia non tenentur [illegible] impedimenta tollere: ita esse in casu nostro dicendum [illegible] impedimenta [illegible] iisdem.

Interdictum.

2 Qui, sive personaliter, sive localiter est interdictus, eadem ratione & propter eandem rationem, quam numero praecedenti diximus, excusatur à Missa. Solum dubitatur, An, qui habet Bullam Cruciatae concedentem privilegium, ut possit Sacro assistere tempore interdicti localis, teneatur illi tempore die festivo? Respondeo. Non obligari tenent plures e, quia nemo cogitur uti suo privilegio. Obligari, tenent multo plures f, quia praeceptum hoc obligat, quoties non habes legitimum impedimentum, sed quoties potes: [illegible] nunc potes per privilegium, [illegible] certè si carcere detentus [illegible] gium, seu licentia à Judice, [illegible] ad aliquam Ecclesiam [illegible] Sacro, [illegible] obligaretur vi hujus privilegii, [illegible] Sacrum? cur igitur non in casu nostro? Haec sententia est [illegible]

[illegible] solum attingit fines probabilitatis [illegible] Doctorum ex[illegible].

Impotentia.

3 Secundò excusat impotentia corporalis. [illegible] carcere detenti, aegroti, & regulariter omnes ij, qui [illegible] propter debilitatem, vel aliud [illegible] à sestis, vel tectio ad similia negotia [illegible]. Incolentes loca valdè à [illegible] excusantur [illegible] dies, aliqui [illegible] esse [illegible]. Sed [illegible] [illegible], tempestatis, & [illegible] perpendi, tali [illegible] difficile, [illegible], & [illegible] vestitu carere, vel [illegible] esse difficultas [illegible] ad Missam. [illegible] domi [illegible], imo & ij, [illegible] vis. v. g. nobili data, à [illegible].

4 [illegible] domi sua in Oratorio [illegible] Sacerdos alius [illegible] posset, [illegible] domi [illegible] ad Missam audiendam? [illegible] Sanctes [illegible], [illegible] Affirmative [illegible], [illegible] quia [illegible] quod [illegible] Missam habere, quamuis [illegible], tamen [illegible] Dial (aliàs stipendiato) non tenetur [illegible] ad acquirendum [illegible] stipendio; quia [illegible] solum sed audiendam Missam, non verò ad illam [illegible] stipendio procurandam.

[illegible] Pater, vel [illegible], vel [illegible] ob [illegible], [illegible] cubiculo, [illegible] adesse [illegible] ad [illegible], [illegible] excusantur [illegible] vel [illegible], vel Do[illegible]

[illegible]? Ita etiam Superior Religiosus, vel Princeps in ordine ad suos, &c.

Respondeo: Huic scrupulo, quo ad filium, his verbis obuiam it Fagundez, *d* Aliquando possunt Patres, si non certo tempore, saltem [illegible], & [illegible] filijs alimenta circa victum & vestitum ad tempus in poenam criminis, & vt in posterum resipiscant, [illegible] potius domo, aut valetudine. Quod intelligendum est, etiamsi filij ob vestitus negationem sacrum non audiant diebus festis: quia parentes solum intendunt filiorum emendationem, non omissionem Missae: Per accidens enim est, quod illam omittant. Emendatio enim à parentibus intenta satis rationabiliter causa est ad vtrosq; tam filios, quam parentes excusandos. Haec meritò Fagundez, quae sunt etiam propter paritatem rationis applicanda ad seruos, subditos, vassallos.

Solum de subdito Religioso aduerte, duplicem posse esse inclusionem: alteram in Monasterio, alteram strictiorem in Carcere, seu Cella, vtramq; rationabilem, vt suppono. In posteriore excusabitur quidem ipse subditus, quia non potest, nec ipse superior, quia rationabiliter inclusit. In priore, cum possit Religiosus audire sacrum in Ecclesia Monasterij (& eodem modo esset, si illum pendictas posset audire in Oratorio priuato [illegible] &c.) non excusabitur. Fateor tamen, grauiorem caussam requiri, vt prohibeatur Religiosus, ne è Cella ad Oratorium pro Missa, etiam associatus, si opus fuerit, accedat, quam, vt prohibeatur secularis, ne ad Ecclesiam extra domum adeat, id quod Superior prudenti examine ponderabit.

Periculum mali, Vbi quid de Amissione lucri.

5 Tertiò: [illegible] instans, ac probabile periculum [illegible] mali, vel amissionis boni, siue timeatur damnum in vita, siue in honore, siue in bonis *e*. Hinc excusantur aegroti conualescentes, praegnantes, peste infectum, vel bello

d Fag. [illegible]

e [illegible]

veratam Ciuitatem incolentes, quando sine notabili incommodo, iudicio prudentis, domo exire nequeunt: Item mulieres nobiles, quando decenti vestitu suo statui accommodato carentes, extra domum eas esse, non datur, nec occulte eis exire posse conceditur. Praeterea [illegible] quae nec relinquere possunt infantes, nec propter magnos vagitus possunt eosdem ad Ecclesiam adducere. Similiter, qui domo [illegible] do, cum grauida sit, periculum [illegible] lapsum. Item itinerantes, [illegible] ex quorum capite, ne amittant socios, vel viarum ductores, vel quando viget periculum latronum, vel quid simile notabile incommodum: Mulieres [illegible] [illegible] mariti [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] viri [illegible] [illegible] [illegible] rixas, perturbationes, notabile malum. Item famuli, qui nisi Dominis pareant, aliquod sibi damnum timent: sed certè de alio Domino se non facili [illegible] [illegible] [illegible], quando ex consuetudine non ab auditione sacri Domini [illegible]. Denique Custodes Gabellarum Ciuitatis, exercitum vinearum [illegible], vel domus, quando propter Missam dubitare de furto &c.

6 Quod mihi contigit cum Collegij Maioris Regalensis Praefectus generis, vt [illegible] [illegible] lectione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Emerat Collegij [illegible], vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] paleas [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible], dum putatur [illegible] ad eas [illegible] [illegible], [illegible] die festo: quare à me [illegible] exquisiuit, an [illegible] [illegible] [illegible] ad paleas custodiendas [illegible] [illegible] ad Missam [illegible] [illegible]. Ego [illegible] Religiosus [illegible] [illegible], [illegible] damno [illegible] [illegible], custodi [illegible] [illegible], vt [illegible] [illegible] esset. Addidi, tamen [illegible] mihi videri non esse [illegible] [illegible] [illegible] propter eas paleas, [illegible] [illegible] non exigui pretij, quae difficulter, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] tam modicum tempus [illegible], vel [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] consuetudo erat. Ita igitur factum est: Verum, quid deinde [illegible] [illegible] [illegible] temporis momento, quo [illegible] abfuit custos, ignis repente [illegible] [illegible], [illegible] vicino [illegible] casu [illegible] in [illegible] paleas incidens totas [illegible], ita vt cineres per [illegible] [illegible], [illegible] paleas, [illegible] ne [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] post Missam [illegible], [illegible] [illegible] me [illegible], de [illegible] [illegible], [illegible] ipsa me [illegible], ne [illegible] [illegible] difficiles, sed [illegible] prudentes [illegible] [illegible] [illegible] Confessarij.

7 Sed redeo ad [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible]. An Missa [illegible] possit sine culpa die festo, [illegible] vel [illegible], quod mihi [illegible]. [illegible] Missa [illegible] [illegible] haec mihi videtur quaestio [illegible], an [illegible] [illegible] [illegible] propter [illegible] [illegible] possit quis [illegible] [illegible] vitare, & vt [illegible] [illegible] de ea respondebimus [illegible] [illegible] [illegible], sic & [illegible] propter eandem rationem [illegible] [illegible] [illegible], rationem vtrasque doctrinae [illegible] [illegible].

Charitas.

8 Quartò, Excusat virtus charitatis; vt quando non potest quis Missae [illegible], & infirmo assistere, qui vel periculum [illegible], vel medicamentis [illegible] [illegible] tempore, vel [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. Ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], qui positus est in Ecclesia [illegible], à Missa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] propter charitatem, ne [illegible] [illegible] [illegible] (licet ab [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] propter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] opera praecepta) [illegible] [illegible] ad [illegible] Missae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] certè probabilem est [illegible] [illegible] alia parte haec non est [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Missae.

Consuetudo.

9 Quinto; Consuetudo introducta [illegible] [illegible] esset: Exemplum [illegible] [illegible], quae mulieres post partum, habi-[illegible] [illegible] ex partu [illegible], aliquot dies se [illegible] [illegible] & quae filiae, vel vxores, [illegible] [illegible] domo non egre-[illegible], in qua certè consuetudo pa-[illegible] potestatem in eiusmodi diebus [illegible] [illegible] est attendenda. Pari [illegible] modò excusantur a in Regno [illegible], praesertim in Apuliae virgi-nes [illegible], quae nunquam exeunt è do-[illegible], quae quidem consuetudines essent [illegible] corripiendae, sed donec ab Epi-[illegible] tolerantur, non videntur esse damnandae.

Peregrini.

10 Sextò; Excusantur iter agen-tes, & Peregrini, qui transeunt per lo-[illegible], vel in locum se conferunt, in quo [illegible] festum de praecepto, sine loco [illegible] habitationis [illegible] [illegible] non [illegible]. Respondeo ij, qui sunt in [illegible] [illegible], v. g. vel [illegible] [illegible], etiam [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible], non obligantur b au-[illegible] Missam. Contrà si [illegible] [illegible] [illegible] per maiorem anni partem, obli-[illegible] c. Ratio vtriusque est, quia [illegible] [illegible] legibus eius Communi-tatis, cuius sunt partes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], qui [illegible] modico tempore in ea Communitate perma-[illegible], [illegible], quod dictum [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] propter paritatem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] tamen [illegible] [illegible] [illegible] contingere posse.

11 Quid, si [illegible] [illegible] [illegible] parte, [illegible] vel [illegible] [illegible], [illegible] per [illegible], [illegible] [illegible] dies [illegible] peregrinus [illegible] [illegible] sit. Respondeo. Mihi [illegible] [illegible] [illegible] illos dum [illegible]-[illegible], [illegible] [illegible] [illegible], vel non ve-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] casu [illegible] [illegible] [illegible] d docet; non te-neri, dummodo si non maneat, saltem habeat animum ibi manendi per maio-rem partem anni. Ratio est saepè dicta, quia peregrini non tenentur legibus lo-ci, per quem transeunt, vel in quo per modum hospitij reperiuntur. [illegible] e docet, tamen, quòd festum [illegible] [illegible] peregrino, nam etiam per [illegible], vel [illegible] menses non [illegible]-[illegible], eo [illegible], quod ibi non [illegible] [illegible], [illegible] nullus pro maiore parte anni.

12 Afferunt aliud oppositum. Si [illegible] [illegible] in loco suae habitationis [illegible] de praecepto, non sit autem in loco, quo per transitum accessit, celebre [illegible] ante discessum audire te-netur? Respondeo. Si [illegible] [illegible] [illegible] loco, non obligari f. Ratio est, quia exeundo ex loco, vbi [illegible] praeceptum, illud [illegible] g [illegible] (saltem cum leges particulares obligent extra Territorium) [illegible] de industria, vt non audiat sacrum, vt ne [illegible], vt [illegible] [illegible] opera exerceat, [illegible] loco dis-[illegible] [illegible] enim sic legitimè legis [illegible] [illegible] ipsam dispensationem petunt; non [illegible]. At difficilius est, si eodem [illegible], velit quis exire è loco, vbi prae-ceptum viget audiendi sacrum, & in locum, vbi non viget, peruenire. Non-nulli h docent, obligari Missam audire, quia ante profectionem tunc erat prae-cepto [illegible], ergo si [illegible] obli-[illegible] non satisfacit, perueniendo ad locum, vbi non est festum, peccabit, cum suam obligationem non adim-pleat. Nonnulli i respondent, non obli-gari, [illegible] de industria [illegible] id faciat, dummodo ad locum, vbi non est festum, perueniat ante vltimam sacrum [illegible] [illegible] tempore ante meridiem. Ratio [illegible] est, quia in proprio loco poterat differre auditionem Missae vsque ad meridiem, [illegible] est; cum igitur discesserit, inque illum locum perueno-rit intra illud tempus, in quo [illegible] obligatio, potest se illius loci [illegible] conformare, & [illegible] etiam à lege [illegible] ab [illegible] [illegible] [illegible] liberare. Vtramque sententiam vt pro-babilem

habilem amplectimur.

13 Si in tuo territorio seruatur festum peculiare v. g. S. Rocchi, & in alieno Territorio seruetur aliud festum peculiare v. g. S. [illegible], si te in alienum hoc territorium [illegible] ante meridiem transferas, non obligaris a probabiliter audire Sacrum, quia non es [illegible] legis tui territorij, si quidem iam exiisti ab illo, & leges peculiares extrà non obligant: nec ex vi legis alieni territorij, quia ibi tu es peregrinus ergo &c.

a [illegible]

14 Vagos, hoc est, qui nullam certam habent habitationem, donec vagi sunt, non teneri [illegible] b audire Missam in festis particularibus Ciuitatum, quia iam non sunt ibi commorantes per maiorem anni partem iuxta dictum n. [illegible], vt supponimus. In festis particularibus, dixi: nam, in vniuersalibus Ecclesiæ eos teneri, nulla est dubitandi ratio.

b [illegible]

§. III.

Quædam ad hoc præceptum pertinentia, vbi

De obligatione non ponendi impedimenta ad Sacrum audiendum.

1 ADuerte denique breuiter quinque. Primò, eum qui rationabiliter excusatur ab assistentia Missæ, non teneri [illegible] occasionem aliquam loco illius.

2 Secundò, omittentem cum culpa Missam die festo peccare mortale, nullam [illegible] partium.

3 Tertiò, præter Missam in die festo, non adesse obligationem audiendi concionem, vel alterius boni operis faciendi. Ratio horum omnium c est, quia de his nullum [illegible] præceptum.

c [illegible]

4 Quartò, alibi docuimus, d eum, qui manè dilectio [illegible] audire sacrum, prævideque, non posse sub meridiem, obligari audire diluculo, quia præcepti obligatio tunc iam adest, vigetque toto tempore matutino, id quod nunc [illegible] colitisse sit satis.

d [illegible]

5 Quintò, quid dicendum est de ponente impedimentum [illegible] [illegible] se in carcerem v. g. [illegible] implicatum, vel in aliquem locum [illegible] ab Ecclesia distantem, in quo [illegible] non posse die festo Missam audire.

6 Dico primò, posse a [illegible] die festo committi, etiam malitiâ [illegible], seu ne teneatur audire Sacrum. Ratio est quia tunc præceptum nondum obligat, nec est impeditiuum [illegible]. Ergo ponendo etiam [illegible] impedimentum, non iam [illegible] ponere impedimentum executioni præcepti, quam se [illegible] à præcepto, seu effugere, ne obligetur ad præceptum quod, [illegible] vniuersale in [illegible] præceptis, & in [illegible] impedimentis videtur iuxta [illegible] [illegible] §. [illegible] admittitur in his præceptis humanis, quæ non cum tanto rigore obligant, [illegible] præceptum de Missa, de Ieiunio, & similibus, & in his impedimentis [illegible]. Non absimili modo, qui exit à loco, vbi est aliqua lex v. g. [illegible], & se etiam cum intentione non [illegible] confert ad locum, vbi ea lex non adest, non legem transgreditur, sed legem ipsam à se [illegible] excutere sine peccato [illegible]. Idem euenit in eo, qui dispensationem à lege legitimè petit, [illegible] enim à lege petit, non verò [illegible] tum. Idem ergo in casu nostro.

7 Dico Secundò, non posse quempiam impedimentum ponere [illegible] die festo, vel [illegible], quo [illegible] non valeat interesse Sacro. Ratio est, quia eodem die, vel tempore [illegible] quod moraliter, & humano modo ad eumdem diem pertinere videtur, [illegible] præceptum, & consequenter [illegible] [illegible] tollere impedimenta [illegible] præcepta per se obstantia, [illegible] obligatur ad finem, obligatur f [illegible] [illegible] per se, & proximè necessaria ad illum consequendum, ergo multò magis obligabitur ad illa impedimenta de [illegible] non ponenda, quis enim non [illegible] se nolle audire Sacrum, & non [illegible]

f [illegible]

[illegible], si eadem die à [illegible] Missa [illegible], atque ad aliam, vbi nulla [illegible] ad Missa, sine necessitate se conferat?

[illegible] Adhuc tamen vellet me quidam [illegible], & quantum [illegible] [illegible], vt [illegible], impedimentum esse [illegible] [illegible] [illegible] huic præcepto: atque adeo, vt sic [illegible] [illegible] [illegible] in eo die, [illegible] viget præceptum, de quo loquimur in hoc [illegible]; [illegible] verò [illegible] esse [illegible], de quo [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] Missæ an obstet [illegible] ire cupienti.

[illegible] Id [illegible] explicabitur, si proponam casum, de quo [illegible] fuerunt [illegible] duo quidam ex nostris Patribus [illegible] eadem, qui illi [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] mare [illegible] [illegible] ad [illegible] tempus, etiam [illegible] [illegible]. Quidam ex [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] vt sic ex [illegible] decreuerunt, quæ in [illegible] [illegible] audiendi tamen die sesto [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] illius [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] à Patre [illegible] Præfecto, an illi id liceret, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vt die Dominico [illegible] [illegible] ab Ecclesia [illegible] Missæ [illegible] [illegible]. [illegible] Pater sine culpa liceret, [illegible] (aiebat) hoc est die Sabbati [illegible] est [illegible] [illegible] Missæ, [illegible] Dominicam propter [illegible] ab Vrbe [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] hoc die [illegible] non [illegible], nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] posse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vt Dominis nulla necessitate oppressis ad [illegible] [illegible] diebus [illegible] [illegible] præcedentibus se conferre: quæ tamen [illegible] [illegible] Fidelibus [illegible] [illegible] esse & rigorosum nimis. Hæc ille. Verum adolescens quidam ex illis [illegible] [illegible] [illegible] huius Patris [illegible] [illegible], Patrem Rectorem [illegible] collegij quid de hoc ipse sentiret, interrogauit: qui [illegible] licere respondit. Addidit que rationem, [illegible] die Sabbati (dicebat) quando pararis profectionem, [illegible] præceptum, [illegible] [illegible] in proximo [illegible], & consequenter adest præceptum moraliter: nam fac, velle quempiam [illegible] ab Vrbe [illegible] hora ante mediam noctem, quæ diem Dominicum præcedit; [illegible] non illum [illegible] [illegible] præcepti, quia ita est in proximo [illegible] præceptum, vt moraliter adesse censeatur, sed etiam moraliter adesse censetur die præcedenti, idest, toto Sabbato; ergo [illegible] [illegible] consensus, si tunc exeas. Illi autem [illegible] [illegible], mercatores, similes, [illegible] nec excusari debent, communiter tamen excusantur, quia ad obligationem non attendunt, bona que fide procedunt. De hac responsione Rectoris [illegible] Patre congregationis versa res est in disputationem, altero negante, concedente altero, qui fatebatur quidem, moraliter censeri adesse præceptum [illegible] hora vna, vel altera ante mediam noctem [illegible] die Sabbati; [illegible] propter sufficientem distantiam à die Dominico, præsertim in hoc præcepto, quod non [illegible] tam rigorosè accipiendum, vt ex praxi propter tot capita fidelium ab eo excusare [illegible], perspicuum est. Et hæc quidem illi Patres. Sed enim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] & vtrum que Patrem probabiliter esse loquutum, & pugnam [illegible] in re [illegible], vel distantia [illegible], & rigore præcepti, ex praxi [illegible] [illegible] [illegible] necessitate, vtilitate & honestate, & cæteris similibus, iudicio prudentum, vt [illegible] alibi [illegible] [illegible] fecimus, esse [illegible]. Quod quidem [illegible] [illegible] [illegible] ex [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

casu

cionis esse solent, vt fit in propositio-ne, tamen non est, si frequenter idem casus diuersimodè à diuersis probabili-ter resoluatur.

CAPVT TERTIVM.

De abstinentia ab operibus seruilibus die Festo.

§. I.

Quænam sint hæc seruilia.

1 OPera propriè seruilia, quæ sub mortali in diebus fe-stiuis vetantur a, ea sunt, ad quæ deputantur serui, atque exercent à liberis [illegible] [illegible], & immediatè in corporis vtilita-tem fiunt, vt plurimum consequuntur; Huius generis sine dubio censentur ara-re, fodere, serere, ligna, lapides [illegible] cæde-re, fabricare, & vniuersaliter opera ar-te, [illegible] mechanicarum exhibere, libera-lia sunt ea, quæ ad artes liberales perti-nent, atque à liberis exercentur, & im-mediatè referri vt plurimum solent ad instruendam mentem, seu ingenium, qualia sunt dare consilium, concionari, ludere, docere, discere, cantare, organa musica pulsare, choreas [illegible], digladia-ri, vulgo (schermire) Bellum [illegible] gerere &c. Inueniuntur & alia tertij generis, quæ scilicet tam seruis & liberis com-munia, vt iter facere, venari, piscari, Vi-de tamen, quæ dicam à num. 8.

a [illegible] de Relig. [illegible] *de* [illegible] *festo.* [illegible]

b [illegible] [illegible] de [illegible].

2 Iam verò certum est primò, seruilia esse prohibita, liberalia, & communia non item. Patet ex illo Leuitici 23. omne opus seruile non facietis in eo, quod ab Ecclesia receptum iam est c. li-cet de ferijs.

3 Certum est secundò, seruilia, tam-etsi non fiunt propter lucrum, esse pro-hibita, quia adhuc sunt seruilia, prohi-bitio autem non est nisi de ipsis operi-bus, quæ [illegible] facit, an ob lucrum exercentur, an verò gratis, contrà, nam liberalia, non communia, si [illegible] [illegible] [illegible] quæ, non propterea prohibentur [illegible] [illegible], (idem si [illegible] ex [illegible] [illegible] spes lucri, vel ex [illegible] ex [illegible] [illegible] transferunt opus ex se liberale in [illegible]-le. Studere v. g. siue ob lucrum siue [illegible] gratis, suam speciem liberalis naturæ semper retinet.

4 Certum est tertiò, si quid [illegible] [illegible] finem [illegible] [illegible] v. g. [illegible] [illegible] [illegible] pauperes, ad [illegible] [illegible] Ec-clesiam &c. se non [illegible] opus ser-uile à [illegible], & in liberale [illegible]-mittere. Quamuis enim [illegible] ope-ra seruilia ob talem finem liceant diebus festis, id non est, quia [illegible] rationem operis liberalis, sed [illegible] rationes [illegible] sunt expendendæ.

5 Certum est quartò, in hac re maxi-mam [illegible] esse rationem [illegible], & consuetudinis; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pro seruilibus habetur, & [illegible] quæ [illegible] esse diebus festis, & contrà. Seruitus enim, & [illegible] [illegible] operis permanentè ex [illegible] ho-minum compendetur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in illis operibus, quibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] consuetudi-ne exorta est, [illegible].

Transcribere.

6 Licet c die festo transcribere. Siue enim gratis, siue ex mercede, siue ex of-ficio, siue alio modo fiat, semper est opus liberale: quia non differt ab ipsa [illegible]-re scribendi, & Romæ passim [illegible] die festo sine scrupulo fieri hoc munus [illegible] publicè.

7 Hinc licet libros, & [illegible] transcribere. Item libros corrigere, [illegible] id fit delendo lineas, siue superponen-do [illegible], id enim quamuis [illegible] [illegible] seruile, est tamen accessorium, quan-do per accidens fit ab ipso corrigente; [illegible] enim Typographis d licere [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Torcular exprimere, quod vtile seruile est. Licet denique computare mercedem, & illam soluere operarijs, rationes dati & accepti facere, & [illegible] [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

culent.

[illegible], non enim sunt servilia. Ex his [illegible].

Quid de [illegible], vel exscribendis [illegible]? Respondeo. Id pertinere ad [illegible] liberalem [illegible], atque adeo non esse [illegible] festis prohibitum, neque [illegible]. At lineas ipsas [illegible] scribere & per se ducere non [illegible]; id enim mechanicum quid est, & [illegible] ad scribendum, non [illegible] scribere, nisi forte per accidens [illegible] terminum designare [illegible] valeant ad praesentes [illegible].

Pingere, Venari, Piscari, Sculpere.

9 Concedunt non [illegible] pauci die festo [illegible] exemplaria, item depingere [illegible] exemplaria [illegible] discipulis Pictoris aliquid [illegible], haec enim (aiunt & quidem recte) ad ingenium exercendum magis spectat [illegible] quid liberale, quam ad operationem [illegible], sed de ipsa [illegible] pictura [illegible] docere praedicti Doctores [illegible]. Breviter [illegible] Laymann [illegible], qui [illegible] Doctores commendat, suam [illegible] liberalibus, concludit esse probabile, pingere sine magno [illegible] licere diebus festis [illegible] enim [illegible] liberalis est ipsa [illegible] similitudinem [illegible] in pictura, [illegible], ex usu in tellis, [illegible] depingitur, [illegible] quam [illegible] talis [illegible] respicitur, [illegible] facit quod pictura [illegible] rerum imagines exprimere, [illegible] conceptus.

[illegible] scrupulus? [illegible] est [illegible] apparatus? Puto esse [illegible], [illegible] putatur [illegible] periculo [illegible] enim [illegible] & certe [illegible], vel piscatione, [illegible] licere, [illegible] aliquo intermissivo [illegible] imagine, non tamen [illegible]-

bantur licite. Huius generis esse censere ex proposito retia, componere serramenta, [illegible], principaliter compingere, [illegible] & eadem magna retia, quae [illegible] vocamus, magna [illegible], & piscatorum labore longo tempore [illegible], & similia. Vide [illegible] §.1. num. 13.

10 Quid de arte sculptoria? Respondeo, certe hanc esse servilem pure, sive [illegible] sculpas, [illegible] formes [illegible] tione, sive ex [illegible], cera, creta, metallo, vel simili; pertinent enim haec ad veras artes mechanicas, [illegible] sic [illegible] vi hominum [illegible] dicta supra n. 5.

Iter facere.

11 Sive id pedibus fiat, sive equo, sive lectica ab hominibus equisque portata, semper licet [c], quando etiam omnia itineri necessaria deferri possunt, quia [illegible] itineri necessaria. Quid de bestiis, ac curribus onustis? Respondeo. Sententia Suarij [f] est, absolute non licere, quia onera [illegible], & imponendo quid servile, & [illegible] est, [illegible] loquamur de [illegible], atque Agricolis exceptio, sive de quibuscunque aliis. Dixi (absolute) nam propter necessitatem [illegible] itineris, vel propter publicam utilitatem, vel [illegible] ex officio coguntur vacare omnibus festis cum [illegible] nocumento, [illegible] licere, quando bona fide eiusmodi iter incipiunt.

12 Sed bene advertit Diana [g], quia regulariter eiusmodi labor solet esse modicus (eo quando enim in duas horas, quae est, ut diximus, parvitas temporis in hoc re, perdurabit?) non esse eos sine [illegible] sine incipiunt, de mortali culpa damnandos, audita semper Missa, si aliunde non sint excusati.

Molere, Ubi de cooperatione cum operibus servilibus Infidelium, vel animalium.

13 Licere in diebus festis vi molendinis [illegible] aquatilibus, sed etiam

etiam ijs, quæ animalia solent obseruare? Respondeo, ex necessitate, vel consuetudine, quæ facile adesse in hoc opere poterit, non est dubium, licere. Sed his præcisis, puto distinguendum. Nam, si cooperari cum his animalis experimur nullam, vel modicam habere applicationem, licere puto, si notabilem, nequaquam. Ratio est, quia ea applicatio, seu labor seruile opus manifestè continet.

a Sanc. l. 7. cons. c. 1. d. 12.
b Sanc. ubi sup. n. 11. ... §. 28.

14 Id, ni fallor docet Sanctes a [illegible] cum enim quærat, an sit licitum in festis molere, afferatque Abulensem b omnino ad condemnantem tamquam illicitum, sic distinguendo resoluit: licitum quidem esse in festis molere mola trusatili, idest mola, quæ circumagitur aqua, vel vento, non autem pistrino, hoc est mola, quæ ab animalibus circumfertur. Ratio est, inquit, quia in pistrino habetur magnus labor, & occupatio; in Trusatili minimè. Ex qua doctrina duo colligo. Primò, si in molendinis minutioribus, quas Siculi centimolas appellamus, mola fuerit talis, quod animal tam bene instructum, vt sine notabili hominis ministerio, suum munus obiret, non fore prohibitum sic molere die festo: siquidem nec animanti id culpæ vertitur, quod est rationis expers, & legibus minimè subditum; neque homini, qui supponitur non notabiliter operari, sicuti non notabiliter idem homo operatur in mola Trusatili, ex Sanctes, quando aqua cursum dumtaxat in molam deriuat, vel quid simile modicum laborat. Item Fillucium c, qui excusat opus distillandi aliquid simplex, vel mixtum, in quo exigua corporis fatigatio impenditur. Quare voce, sibilo, strepitu animal excitare, vel etiam baculo identidem stimulare, videtur modicus labor, vt non semel admonuerim, secundum rationem dicerentur Coronam Virginis his centimolis facillimè persoluere potuisse. At si sæpius esset alligandum, vel sub eodem cogitur, & cum eodem male instructo sæpè incedendum esset, si mola c[illegible] non raro foret, & similia, notabilis tunc labor interuenire, & prohibetur.

c Fill. tract. 27. c. 4. q. 10. n. 188.

15 Sed hic exurgit non modica difficultas. Si animatu opus seruile [illegible] die festo ex dictis possum [illegible] & infidelibus seruis, Mauris, [illegible] Ethnicis, qui Ecclesiæ legibus non [illegible] dantur. Sanctes d proculdubio, secundum legem in tertio præcepto constitutam, quod deinde morte puniebatur in [illegible] collidit. Ego autem volui hanc quæstionem conferre cum quodam ex nostris doctis & diligenti Theologo, qui censuit id mihi licere, nam cum ille infidelis seruus labori incumberet, vt subsistentiam nostram, quæ ne non communicaremus in nostris festis laboraret, adeoque nobis imputaretur seruilis ille labor. [illegible] At cur eidem infideli e possumus sine peccato subministrare ciues, ob ipsos vtpote legi Ecclesiasticæ non subditos comedendas die v. g. Veneris? (respondit) quia Infidelis comedit [illegible] commodum suum, & non vt nostrum [illegible] [illegible]; Infidelis [illegible] ergo saltem possum Infideli concedere, vt laboraret die festo pro se, & pro commodo suo, concessit ultro Theologus id posse.

d Sanct. ...
e Sanct. ...

15 Verum tametsi ipse Infidelis nec se sine infamia, sine in alienum commodum sine peccato diebus festis valeat laborare, quia non est subditus legibus Ecclesiasticis, Fidelis tamen nequaquam eidem poterit, sine culpa id munus laborem iniungere. Ratio est, quia prohibitio operum seruilium fundatur in illo Decalogi præcepto Sabbata sanctifices, vt non tantum quis diem festum vacet humano, & [illegible] sancti operis sequentius ipse quiescat, aliis tamen, vt laborent præcipiat. Cum, si vnde iis Tamen nim præcipientem opus seruile, sed insuper, quatenus in præceptis [illegible] quiescat, diem festum sibi [illegible] colit, & sanctificat nequaquam reputabitur. Igitur est, non solum seruis [illegible], sed mediante etiam quocumque alio homine (non quidem animali irrationalis experte, quod magis iam [illegible] festi sanctificationem [illegible]) laborem seruilem diebus festis [illegible] prohibitum.

[illegible] lenem [illegible] ne- [illegible] approbatam apud Dianam ab Antonio Fernandez [illegible] (inquit,) [illegible] mancipium Maurum laborare [illegible], cum heres & mancipium [illegible] per se, vel ea in laborem [illegible] [illegible] ad me laborare, me [illegible] debet. Hæc ille. Quo- [illegible] Paulum à Laymann dicunt [illegible] esse opera [illegible] diebus festivis imponere; qua- [illegible] esse propter pa- [illegible] infidelibus, [illegible] Diana [illegible] impossibilis est ea [illegible] praxis, quia [illegible] (inquit) non sunt [illegible].

Emundare Triticum admolendum.

[illegible] in [illegible] ad [illegible] propter [illegible] diligenter [illegible]. Quæ [illegible] hæc [illegible], quæ [illegible] in his [illegible] affirmare. Respondi, [illegible] non esse [illegible] (ubi forte [illegible] materiæ, quæ [illegible] est, cum [illegible] non [illegible] quantum, [illegible] possit). Ratio [illegible]; quia id est propter [illegible], & [illegible] ad [illegible] festo [illegible] est. At [illegible] non licere [illegible], quia [illegible] licere, quia [illegible] ab hone- [illegible] Certè & [illegible] opus [illegible] aliquod [illegible], vel [illegible]; in quo exi-

gua corporis languidi impenditur, at exigua etiam impenditur in [illegible] per otium [illegible]. [illegible] excusantur à mortali [illegible] bene instructa [illegible] hæc medica [illegible] applicatio [illegible]. Sed hæc [illegible] causa sunt [illegible] dicta.

§. II.

De Causis excusantibus ab operando in diebus festis.

Brevitas temporis.

1 Per duas horas vacare servilibus non esse mortale, est sententia [illegible] recepta e Sanchez, quia modicum tempus judicatur duarum horarum [illegible] comparatione [illegible] horarum. Apud Mercorum f aliquis dat etiam horas quatuor: ipse requirit tres ad mortale. Sed hic, saltem ob communem sententiam [illegible] in contrarium, assentiri non debeo.

2 Nota hic Sanct[illegible], non esse mortale, singulis festis per duas operari horas, quamvis animo [illegible] ad notabile efficere velle, & de facto efficias. Ratio est, quia unus dies festus non admiscetur cum alio ad huius materiæ gravitatem efformandam. Non absimili modo advertit g Bonacina, [illegible] laborem duarum horarum, vigesies v.g. [illegible] non peccaturum mortaliter, quia unius [illegible] nunquam unitur cum opere alterius; idemque erit & si singuli successivè per modicam horam in eodem die laborent, etiamsi unus post alterum laborantes totum diem occupent, quia pari modo [illegible] opus cum alio non [illegible]. Contrà, peccabitur mortaliter i si idem in eodem festo diversis vicibus interpolatis, modicè quidem laboret [illegible], ut [illegible] ad tempus notabile, quia tunc [illegible] parva [illegible] in eodem die [illegible] notabilem violationem: sicuti si quis eodem die [illegible] per diversa intervalla

singula

singulis vicibus modicè excederet, leuitatem violaret, quando illa modica iuncta notabilem facerent commissionem.

Diuinus cultus.

3 Opera seruilia immediatè, vel propinquè diuino cultui seruientia, vt crucem deferre, organa, campanasque pulsare &c. exercere in festo possunt a, quia ex tanta propinquitate cum diuino cultu sufficientem concipiunt liberalitatem: & sanè praeceptum hoc, quod diuinus cultus attendit, non debuit ea, quae proximè ad ipsum cultum faciunt, prohibere. Altaria ornamentis vestire, templum verrere, parietes Ecclesiae sertis adornare, conficere Hostias &c. etiam quando potuissent die non festiuo, probabile est culpam non esse b mortalem, si die festo fiant; idque propter aliquam cum rebus Sacris propinquitatem. At arare, ligna caedere, lapides ferre, etiam c ad Ecclesiam aedificandam &c. nequaquam licet, praetextu quod haec fiant pro Ecclesia; remotè d enim cultum diuinum respiciunt, & consequenter non indicantur sanctimoniam, liberalitatemque sufficientem participare; alias licerent omnes Rustici, omnesque famuli seruientes Ecclesiis non tenerentur seruare festa, quod est inauditum.

Quid hoc in re fieri ob paupertatem Ecclesiae liceret, mox dicam à num. 14.

Fagundez e docet praeparare vias ad processionem licere sine mortali, sed esse tantum veniale, si pridie parari possint; at tabulata ad eandem processionem v.g. videndam, licet, si pridie constitui propter obliuionem, vel propter alia legitima impedimenta non potuerint, licitè die festo construantur, quia ita concedit hic & nunc cultum diuinum: tamen ex se peccatum mortale esse scienter differre in diem festum, quia de se talis actio seruilis omninò est, & multum à re Sacra distans & remota, non sic viam parare, id enim est magis connexum cum diuino cultu, quàm dicta Tabulata compingere.

5 Ex qua doctrina infero, Sepulcra Christi Domini pro sabbatho Sancto, & praesepia eiusdem pro festo Natalis, & tales artificiales ad exponendum in eis Diuinum [illegible], & scenam ad repraesentationem [illegible] Sacram licitè collocari in Ecclesiis [illegible] tem sine mortali, posse die festo, [illegible] cum veniali, si potuissent antea; [illegible] posse eadem fabricari, vel arcus triumphales erigi, vel Pyras ignitas, & similia construi; Ratio est, quia illa [illegible] cantur praeparationi [illegible], cum habeant aliquam propinquitatem ad res Sacras; haec similia sine tabulatis, quae satis remotè ad res Sacras referuntur: semper intelligo, praecisa necessitate, quae facillimè tum in tabulatis, [illegible] inuenitur [illegible]; quando [illegible], vt modo dixi, non potuerunt [illegible] illa fieri, vel etiam bona fide [illegible] ad [illegible], vel tandem [illegible] dispensatio, de qua mox suo loco.

Necessitas Corporalis.

6 Quia praeceptum, quo de agimus, non est interpretandum [illegible] rigidè & moraliter, vt ex ipso [illegible] colligimus, ideo quaelibet [illegible] dicta, sed nec requiritur maxima necessitas, excusabit à culpa eum, qui die festo opera seruilia peregerit.

7 Excusat ergo necessitas corporalis propria, vel proximi, vel Reipublicae. Hinc pauperi ad se [illegible] concedimus (audita Missa, & [illegible] quod in sequentibus etiam semper intelligimus) [illegible] tanta possit vrgere necessitas [illegible] vt possit etiam Missam relinquere. Hinc licet cibos sibi coquere, panemque [illegible] conficere, [illegible] ad [illegible] diuersis [illegible] colligere. Dico [illegible] cessariam, quotidianam [illegible] praescindendo ab his, quae [illegible]. Hinc [illegible] vindemiam facere, [illegible] possunt colligere, quando est probabile periculum pluuiae, vel alterius impedimenti, omninò licet. Hinc Sartoribus [illegible] cuique sunt vestes suae, quando [illegible]

a [illegible] apud [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Fagund. [illegible]

[illegible] diebus Festis non possint, & [illegible] ad usum expediunt, quo [illegible]. Hinc Chirurgus, vel Pharmacopola, vel quilibet potest medicamenta componere, vel aliud facere, si [illegible] indigeat, nec commode [illegible] iudicio, compositio, vel [illegible] potest. Sic etiam ex Suarez *a* hoc [illegible] benignius, si agatur de salute [illegible], quam si damni; quia in tua est [illegible] amoris proprij, in aliena salute a charitate dirigeris. Hinc in [illegible] etiam secularibus licet [illegible] parare. Et locos pro spectaculis videndis construere publicis cum festis, & publicae laetitiae reducuntur ad utilitatem Reipublicae, id quod est aliquando [illegible] diebus [illegible]. Hinc Ferrarij ferreas laminas equorum pedibus imponentes excusantur ob necessitatem [illegible]. Sine necessitate igitur hi [illegible], nisi excuset [illegible] ad eos opus est [illegible] manifesta fraude. Hinc excusantur [illegible], calcem, vitrum [illegible] vel cum detrimento [illegible], vel detrimentum [illegible], si expectari dies non festi ad [illegible] deberent. Hinc, ne aliquod damnum notabile quis patiatur, potest laborare, [illegible] laborare ob timorem, ne a Domino [illegible], & ita [illegible] paupertatem [illegible]; quamvis ipsi Domini laborem imperantes a culpa [illegible] fiunt. Addendi denique sunt [illegible] *b* si [illegible] opera [illegible] pridie fieri potuerant, & sine culpa, sine [illegible] culpa tunc [illegible] fieri posse, si sint necessaria, in die festo [illegible] casus necessitatis [illegible] excusant. Sed [illegible] sequentes difficultates.

[Margin notes: *a* [illegible]; *b* [illegible]]

Spes lucri.

[illegible] An liceat [illegible] nobis [illegible] opera [illegible], & concedat spes lucri notabilis? An scilicet, simul, ne amittam vindemiam, possim die festo eam facere, sic etiam possim [illegible] [illegible], quo notabile mihi lucrum acquiram. De extraordinario lucro sermonem facimus, nam secus cuilibet artifici pro mercede diurna interpretari esset laborare, quod ex hoc praecepto capite negatum concessit, certum est. Respondeo, quamvis Suarez *c* & Castropalaus *d* inclinent in sententiam negativam, tamen affirmativam sententiam esse probabilem; Ratio est, quia ut notat recte, Diana *e* & Sanchez *f*; notabile lucrum amittere damnum grave est; Adde, non esse existimandum piam Matrem Ecclesiam velle obligare Fideles ad rem oppido difficillimam, qualis est ob abstinentiam servilium amittere centum, ducentum, mille, plures aureos, quod certè consequenter dicendum esset, si semel probabilitatem nostrae sententiae denegaveris: favet denique Pontifex, qui *g* concessit Malacensi piscationem die festo (excipe festa solemnia, sed non sub mortali, ut monet Sanchez) *h* quae certo anni tempore nostra maria exeuntur; Item que Doctores *i*, qui ex paritate cum dictis Malacis, piscatorem Tymnorum eodem festo, ne magnum lucrum omittatur, concedunt; Scio hanc concessionem ab aliquibus trahi ad necessitatem, seu utilitatem publicam, ne victui communi hoc deficiat, & ab alijs ad Dispensationem, nam propterea ibidem Pontifex imponit piscatoribus, ut dent aliquam eleemosynam pauperibus, vel Ecclesiae viciniori; verum ad praedicti lucri necessitatem ab alijs probabiliter illam reduci, nec illam ex praecepto, sed solum ex consilio dandam esse eleemosynam, existimo.

[Margin notes: *c* Suar. [illegible]; *d* [illegible]; *e* Diana [illegible]; *f* Sanc. in [illegible]; *g* [illegible]; *h* [illegible]; *i* [illegible]]

Panis, Cibi, Fructus &c.

9 Hinc legitima excusatio Panes conficiendi, Cibos delicatos parandi, Fructus colligendi, Animalia ad victum occidendi, domum verrendi: Respondeo, certum esse, has esse actiones servi-

ulles, quare, si nullam necessitatem im- ponere, non est, vide eas per se licere permittere: solum considerata excuse- tur, quae facile possunt introduci in rebus quotidie necessariis, quamque ubi est, in- venit. Ea enim Panem conficiendi, Animalia occidendi, Fructus colligendi [illegible], & [illegible] cum [illegible], an adsit absoluta [illegible], non audent affirmare, cum Doctores a possunt ad aliquam ex in- praedictis [illegible]: Sotum Castropalaum b sic habet: *Pa- nem album & panem, [illegible] superfluum, & ad distributionem, [illegible] dine, [illegible] hoc tamen est introductione, [illegible] [illegible] est ad colligendos fructus [illegible] [illegible], ut sanitati & integritati sint, & ad occidenda & [illegible] animalia, praeci- pue si sit ratio aliqua, qualis est, [illegible] non esse [illegible], si alia die [illegible].* Haec ille, ubi vides ab ipso adhi- beri has assertiones [illegible] non esse ex consuetudine, nam illud (praecipue) non restringit, sed addit maximam rationem. Non sit loquitur de conficiendo pa- nem, eos enim solum excusat, si panis [illegible] non sit sufficiens, si concurrant multae festivitates, si denique [illegible] non [illegible] sit. Atque aliquibus in his [illegible] requirunt etiam in confi- ciendo pane, Fagundez, c Bonacina, d Sanchez e, alii; et intelligunt, [illegible] [illegible], an adsit [illegible] absoluta de pane conficiendo.

10 Illud nota, panem [illegible], [illegible] superfluum pro [illegible] non im- probabiliter doceri à Fagundez f non solum per consuetudinem, sed per ip- sam legem concedi, quia nunquam fuit intentio Ecclesiae hic tam ordinarias actiones in praecepto de abstinentia à servilibus comprehendere.

11 Ex his colligo, [illegible] pastillos [illegible], quos Itali Maccheroni ap- pellamus, ut & caeteros ex farina confe- ctos cibos, quos Siculi Cuscusu, Gnoc- chi, Vermicellos vocamus, & fre- quentissimo usui habemus, [illegible] esse opus servile, & consequenter in die fe- sto prohibitum; verum cum totalis ex-

[illegible], si quando opus esset ad [illegible] [illegible], vel si [illegible] à [illegible], [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] praeparationem; & denique [illegible] à [illegible] [illegible] bona [illegible] [illegible] [illegible], quae est [illegible] à [illegible] [illegible].

12 Denique, ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] necessaria [illegible] quam vel praevidere non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] opus est [illegible] la est h.

Barbitonsoris, Sartoris [illegible] Officium.

13 [illegible], [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] ex necessitate i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Doctores, aliqui tamen [illegible] esse [illegible] Quando ex [illegible] [illegible] Parochianis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] etiam pro [illegible] [illegible] Parochianis [illegible] nant, [illegible] ipsis [illegible] [illegible] quaeatur.

Pauperum subleuatio.

14 [illegible] quis à praecepto si [illegible] die festo [illegible] ad pau- peres sublevandos? Respondeo [illegible] cessitas pauperis, vel Ecclesiae [illegible] particularis ita [illegible] esset, [illegible] possit ipse laborare, posset & [illegible] ber tertius, [illegible] enim hic [illegible] [illegible] ipsius [illegible] Ecclesiae.

15 Verum [illegible] difficultas, [illegible] ad prae-

a [illegible]
b Castrop. [illegible]
c Fagund. [illegible]
d Bonac. [illegible]
e Sanch. [illegible]
f Fagund. [illegible]
h [illegible]

[illegible] est, [illegible] necef- [illegible]. Necessitas [illegible] [illegible] [illegible] alia ad [illegible] [illegible], & [illegible] certo [illegible] [illegible] versatur. Alia grauis, [illegible] [illegible] proximus in periculo [illegible] certo [illegible] grauis damni, [illegible], siue in honore, siue in [illegible]; [illegible] autem pertinet, quando [illegible] pauper, ita vt non [illegible] habeat necessaria ad cultum diuinum, vel ad [illegible] [illegible] [illegible]. Alia denique communis, qua [illegible] pauperes communiter laborant, [illegible] [illegible] potest ipse pauper sine [illegible], licet cum difficul- tate [illegible].

17 Dico [illegible] pro [illegible] non [illegible], pro [illegible], & graui aliquius [illegible] pauperis vel Ecclesiæ licere tibi [illegible] [illegible] operam dare, [illegible] diem [illegible] præcep- tum [illegible], dico [illegible] posse licitè [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible]. Ratio est, quia [illegible], vt & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod non est probabile, vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ne- cessitate [illegible] [illegible] die festi, & [illegible] [illegible], cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], laborare [illegible] [illegible] [illegible]. Certe ex [illegible] [illegible] [illegible] ad necessitatem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] probabili, etiam ad [illegible], ita vt [illegible] [illegible] [illegible] præceptum de festo [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] præceptum Ecclesiæ de [illegible] [illegible] [illegible].

18 Ex his [illegible] [illegible] consilij quod [illegible] Nobilissimæ [illegible] puellæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], atque confes- [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

19 Dixi, [illegible] esse Doctorum, *f* non [illegible] licere ad [illegible] [illegible] aliquid laborare die festo: sed id negari [illegible] ab alijs *g* [illegible] alijs [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] pro- uideri potest, nec tamen præceptum pro causa tam leui, negligendum est. Excipitur [illegible] ab [illegible] Docto- ribus, si quando in aliqua Dominica [illegible] [illegible] vrgeret, et [illegible] [illegible] [illegible] pos- se tanto malo [illegible], quia certè in eo casu [illegible] vrgeret boni spiritualis nota- bilis, grauisque necessitas. Puellæ [illegible] responsio neutiquam placuit, tum quia religiosissimæ erat conscientiæ, tum quia non quidem tentationes illas graues in [illegible] [illegible] experiebatur, sed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Dixi ergo iterum, ipsam, [illegible] & ancillas suas quæcumque laborem, auditâ Missa, posse incipere, quo ali- quid laborarent, quod pauperi alicui Ecclesiæ necessarijs ornamentis ad cul- tum diuinum pertinentibus carenti con- secrarent, vel quo pauperi alicui perso- næ [illegible], grauemque necessita- tem patienti auxilium præstarent, sine enim, & ipsa ab [illegible] [illegible] se, suasque ancillas subduceret, & Deo ob doctri- nam [illegible] [illegible] eiusmodi [illegible] labor non displiceret: Nam Lessius, me dixisse (alicui peculiari) nam in genere pro Ecclesia, vel paupere laborare, cum in tali [illegible] non appareat vrgens, grauisque, ad certa necessitas, non posse die festo laborari rectè adnotat Figue- doa *h*. Porro acquieuit huic consilio Nobilis puella, & non paucis egrotis in summa necessitate constitutis suo fe- stiuo labore per maximam pietatem deinceps alimenta feliciter suppeditauit.

Necessitas Spiritualis.

19 De hac per occasionem satis su- pra, modo dixisse tit. 12.

Absentia vbi celebratur Festum.

20 Si quis *i* siue casu, siue etiam cum intentione, vt laboret, exit à loco, vbi

f [illegible] Dominica 15. [illegible] [illegible]

h Fagûdez [illegible] [illegible] 14. [illegible]

i [illegible] [illegible] [illegible]

ubi agitur dies festus, accedens ad locum, ubi festum non est, ibidem posse eum servilia operari, nec per illam intentionem peccare, & alia similia; satis colliguntur ex supradictis a, quia minime is non transgreditur praeceptum, sed veluti iure suo, illius obligationem à se excutiendo, illum locum petat, & satis erit.

a Sup. c. 2. n. 10.

Consuetudo.

21 Haec est excusatio communis in omnibus praeceptis & legibus humanis. Non propterea inferam hic aliquas consuetudines solidas circa nostram materiam ab Authoribus approbatas, ceteras quisque exploret in Patria sua, servansque custodiat.

22 Caietanus b, & Suares c cum docuissent, actiones coquendi cibos, aliasque, quae ad praeparationem cibi [illegible] pertinent, esse de se serviles, addunt, consuetudinem tamen eas fecisse iam licitas; Notat insuper nonnemo d, fuisse hanc consuetudinem extensam ad parationem ciborum artificialem, atque ad actiones colligendi fructus, occidendi, excoriandique animalia, quando haec fieri antecedenti die non potuerunt.

23 Toletus e, Cuenensis f, Sotus g, atque Venationes, Aucupationes, Piscationes esse quidem prohibitas die festo, sed iam excusari consuetudine, quae videtur praevaluisse, scientibus, & patientibus Praelatis. Intelligo autem, si haec fiant sine magno apparatu, ut §. 11. num. 5. explicui. Et quamvis Suar. h restringat consuetudinem de piscatione ad eam, quae fit in flumine, tamen praedicti Doctores i loquuntur universim. Et certè, quando fit sine magno apparatu (ut etiam piscari arundine) quamvis sub licentia, eadem videtur esse ratio, sive in flumine exerceatur, sive in mari.

24 [illegible] l cum docuisset, actionem delineandi imaginem, & lineas ducendi ad illam postea pingendam, esse (in sua sententia, nam in nostra iam diximus supra) opus servile, addit tamen excusari posse, vel ex parvitate [illegible] temporis, vel ex consuetudine, vel ex eo quod illud non sit [illegible], sed momentaneum [illegible].

25 Idem m, cum statuisset, artem digladiandi esse opus mechanicum, subdit: *Consuetudo [illegible] Praelatis.*

26 Rodriquez n, & Vasquez o excusant venditiones Calceorum ob consuetudinem etiam, & tolerantiam Praelatis.

27 Castropalaus p docet [illegible] exercitationes Militares licere die festivo, tum ratione consuetudinis, tum moralis necessitatis, quia non possunt commodè alijs diebus fieri.

28 Suares q sic habet: *Etiam [illegible] si desit Iuventus.*

29 Sanc. r sic docet, licet [illegible] etiam commitantibus multis omissis supellectili licere, concedente id consuetudine. Molendina item, & navalium excusat consuetudo.

30 Addam denique, & ego iuxta consuetudinem illam, quia omnibus ferè diebus festis à principio [illegible] in Sicilia [illegible] à Dominis mitti, ut [illegible] fascem, cum [illegible] colligeret [illegible] ad communes usus [illegible]. Observavi id cum [illegible], (noli enim me [illegible] & illo [illegible] numquam [illegible] ocio) observavi, inquam, & [illegible] à Dominis, quo iure id die festo praeciperent; [illegible] laesis [illegible], ut, qui [illegible] die festo Domini [illegible] ipsi & Domino, ne tota [illegible] aliquid [illegible] [illegible]

[illegible] vel eiusmodi [illegible] esse, non videtur condemnandum, [illegible].

Dispensatio.

31 Si adsit [illegible] causa moraliter certa excusans ab observatione festi, per se scilicet solemnitate festi, necessitate aperta, caeterisque circumstantijs, superioris dispensatione opus non est: [illegible] & laborandum, et [illegible] petatur Dispensatio, quae [illegible] ex Concilio Tridentino (ut [illegible] omnes dispensationes) dari debet. Si vero nulla adsit causa, nec est petenda, nec concedenda dispensatio; quod si concedatur, [illegible], invalide [illegible] [illegible], ut n. 37. [illegible], [illegible] [illegible] prudentis iudicio (nam certior regula ad sufficientem causam hac in re [illegible] non habetur) dubium est, an causa sit sufficienter excusans, tunc [illegible] dispensatio [illegible], quae [illegible] operi [illegible] die festi [illegible].

32 Sed quis [illegible] Superior eam legitime tribuit? [illegible] Pontificem in festis quibuscumque posse valide, etiam sine causa, licet sine eadem illicite, dispensare [illegible], Illicite [illegible] mortaliter, an venialiter; Vide apud [illegible] [illegible] [illegible], similiter modo Ordinarius in festis iure Dioecesano, vel propria [illegible]. Hi [illegible] in particularibus casibus, quo ad festa introducta iure communi, et hoc non [illegible], non solum [illegible], verum [illegible] dispensationem, si [illegible], [illegible] concedant, [illegible] tradunt [illegible] c. 5. §. [illegible]. [illegible]

33 Nomine Ordinarij in hac materia [illegible] Primo Episcopi, omnesque iurisdictionem Episcopalem [illegible], [illegible] Generales in Spiritualibus, non tam ex generali Vicariatus commissione, sed ex speciali mandato; Siquidem in Mandato generali non committuntur ea, quae [illegible] [illegible] Tamburin [illegible] validitatem, & gratiam, qualis certe est quaecumque dispensatio. Quod si in generali Vicariatus creatione committi intelligitur dispensatio in denunciationibus Matrimonij, id propter peculiarem concessionem Tridentini esse, [illegible] hic Doctores [illegible]. Nam [illegible] [illegible] gratia, mandatum speciale requireret & ipsa.

34 Secundo veniunt Praelati Regulares, quales sunt Generales, Provinciales, Superioresque locales totius Monasterij regimen habentes, sed semper, quo ad suos duntaxat subditos.

35 Quid, quo ad famulos saeculares? De iure nihil circa hos Praelati Regulares hac in re possunt, quia Saeculares de Religiosorum iurisdictione spirituali non sunt, ex vi privilegiorum [illegible] quid illis concedi [illegible], quod sic tradit Portella [illegible]. *[illegible] concessit quod Saeculares absque peccato possint laborare in nostris Conventibus in die S. Crucis Septembris, in die S. Michaelis, [illegible], S. [illegible], quando non inciderit in Dominicam, [illegible] Praelati se peccare mortaliter & facere peccare mortaliter alios, si contra praedictam explicationem [illegible], [illegible], quod in suis Conventibus Saeculares laborent [illegible] gratis;* Haec ille.

Ubi nota, Primo, hoc esse vivae vocis oraculum; Secundo, propter paritatem cum praedicto festo Sanctae Crucis, mihi dubium esse de quonam festo S. Michaelis sit locutio; de eo qui celebratur mense Septembris, an qui mense Maij: Tertio nobis ex Societate [illegible] hoc tantum privilegium nondum a N. P. Generali communicatum esse.

34 Tertio, nomine Ordinarij hic praeterea venit Capitulum [illegible] Sede vacante, quia hoc succedit in omnem [illegible] iurisdictionem Episcopi [illegible] praeterquam exceptis casibus in iure expressis, non autem in iure inveniuntur expressum, non posse has dispensationes expedire; Idem potest [illegible] Vicarius Generalis eiusdem Capituli, sed ex speciali mandato [illegible] dicta num. 33. de Vicario Episcopi.

Portell. in dub. reg. V. laborare.

Suar. [illegible]

Prae-

Prædictos Episcopos, Prælatos Regulares, Vicariosque posse suas vices dispensandi alijs committere, dicendo, si aliter tertius approbauerit caussam, is dispenset, etiam certum videtur, quia cum sint ordinarij, vel certè delegati ad vniuersitatem huius caussæ; possunt *a* subdelegare.

a Sanc. l. 5. mor. c. 4. n. 11.

37 Quid si denique veniat etiam & Parochi *b*, absente Ordinario (pariter [illegible] ipso præsente, propter ea quæ dicam infra sub titulo c. [illegible] de ieiunio) pro casibus occurrentibus; id quod salutem consuetudine introductum est; ne scilicet desit Parochianis, ad quem in quotidianis dubijs recurrant: Quoniam autem hæc commissio videtur concessa Parochis ad vniuersalitatem huius caussæ, quamuis aliquatenus limitata, idest in occurrentibus casibus, ideo & poterit eam, modo num. 36. præcedenti dicto, alteri subdelegare, vt ex eodem *d* Sanchez colligi potest.

b [illegible] apud [illegible] 13.
c Dec. c. 3. §. 6. n. 36.
d Sanch. [illegible] & 21.

Nonnulla de hac dispensatione dicentur infrà, cum de dispensatione ieiunij, nam, quæ ibi, quæque hic dicuntur, mutuam sibi lucem pariunt.

38 Superest docere, An Episcopus possit, quando hac lege dispensat, imponere Fideli, vt aliquam elargiatur eleemosynam pauperi, vel Ecclesiæ.

Respondeo. Si caussa dispensationis à festi obseruantia excusans est certa, non videtur posse, quia tunc nihil concedit Episcopus, ex se enim Fidelis valet laborare. Si est dubia, satis probabile est *e* eum posse aliquid moderatum imponere: id enim nil aliud est, nisi cultum Deo per obseruationem festi tribuendum, in aliud bonum opus commutare. Nec rationes in contrarium, quas ex Sanchez *f* adducit Bonacina *g* in contrarium, tanti sunt momenti, vt non possint facile solui, quantum sufficit contra præsentem hanc doctrinam, vt si est etiam, apud ipsos lege.

e Sanch. l. 5. de Rel. [illegible] 18. n. 4. [illegible] n. 15. [illegible]
f Sanc. [illegible]
g Bonac. [illegible]

39 Quid, si nulla existente caussa excusante Superior dispenset ad laborandum die festo suscipiendos, solum vt fiat aliquod aliud opus bonû à laborante, v.g. vt ab eo eodem applicetur eleemosyna alicui operi pio, legitimane erit dispensatio? Respondeo affirmatiuè, si eleemosyna elargienda sit certo pauperi, vel [illegible] extremè vel grauiter indigentibus, quibus nõ patet alia via, vt succurratur. Nam enim ipsum auxilium talis pauperibus attribuendum caussam sufficientem quamuis offert, vt ex supradictis colligi potest. Verùm, si alia via succurrendi suppeteret, vnde nec extrema, nec grauis necessitas existimatur, non *h* videtur, nisi Episcopus in festis iure Superiori indixerit. Ratio est, quia Prælati minores nihil possunt in legibus Superioris, nisi quantum Superior expressè, vel tacitè concedit; vt est communis & probabilior *i* opinio: at nullibi apparet, id esse eiusmodi concessionem, vt scilicet nulla existente causa sufficienter excusante, dubia ne prudens, & solum ad communem eleemosynam distribuendam, vel ad quodcunque aliud opus bonum faciendum, inferior Pontifice dispenset in legibus iuris communis, qualis est obseruatio festorum, vel ieiunij; tunc id enim non esset dispensare ex caussa, sed commutare obligationem, atque adeo transcendere limites dictæ concessionis. Dixi autem (in festis iure Superiori indictis) nam de Summo Pontifice in his, vel de Episcopis in festis suæ Diœcesis impositis alia est ratio, de quo alibi.

h [illegible]
i [illegible]

40 Illud approbo, quia in aliquibus Diœcesibus imposita est eius lege [illegible] pecuniaria laborantibus in die festo, hanc posse *l*, probato delicto, & sine fraude, exigi, & posse, immo debere, vt muneri de eiusmodi similibus poenis Tridentinum *m*, locis pijs applicari.

l [illegible]
m Trid. [illegible]

41 Cur signatè dictum est (sine fraude) Quia alicubi (solent referre [illegible]) ab Episcopis constituti sunt aliqui Officiales, quibus festorum cura, & [illegible] nomen Festarij [illegible] est [illegible] laborantes die festo deprehendere, [illegible] sunt, ac mulctas pecuniarias [illegible] re. Ex his ergo Festarij nonnulli [illegible] mbare, religione nulla interdum [illegible] ita inter eos artifices, [illegible] que extimandos, vt reddant quotidie pecuniæ certam quotam, [illegible]

[illegible] ab ipsis Falsarijs clandestinam petiss[illegible] [illegible] ad frangendam legē, [illegible] Illud proclamo, & id [illegible] concedi vel permitti, & ab ipsis Officialibus id praestari, sed graue, scandalosum, perniciosum esse.

non quasi in publico id fiat, sed semiclausis officinarum ianuis sicut [illegible] ergo loci consuetudo.

3 Alicubi venduntur per Vrbem publicè Cupedia, & res esculentae ad populum, & maximè pomorum [illegible]menta, atque vt id impunè faciant, impetrant vendentes licentiam à Ministris Ecclesiasticis data eleemosyna. De hac ergo re illud tene, quod paulo superius cap. 3. §. 2. num. 41. cum de Falsarijs ageremus, habuisti.

CAPVT QVARTVM.

De Actionibus quibusdam non seruilibus die Festo prohibitis.

§. I.

Ha sunt Mercatus, Placitum, seu Iudicium forense, Venatio.

Mercatus.

Triplicem sonitur Mercatus. Primò enim significat vniuersales Nundinas (Italicè *Fiere*) quae semel, vel bis in anno ad publicum commercium celebrantur. Secundò, Nundinas de quibusdam rebus esculentis, (Italicè *Mercato*) quae semel in hebdomada ad oppidi commoditatem fieri solent. Tertiò, ipsum actum mercandi, id est emptionem, venditionemque rerum a.

2 Primum b iam est in vsu etiam in Festis. Secundum video alicubi in die Festo non permitti, licet iam ex consuetudine permitti, dicat Castrop. c Sed mutuo ergo consuetudo patitur. Tertium magna ex parte consuetudine videtur iam permissum; videmus enim (hic Romae [illegible]) quotidie, sine vllo scrupulo die festo [illegible], bona defunctorum publicè [illegible] vendi, necessaria [illegible] & panem [illegible] vendi, calceosque, aliisque res [illegible], ac denique publicas [illegible] priuata venditiones, vel locationes [illegible] propter commoditatem festi

Placitum.

4 Placiti nomine comprehenditur d omnis strepitus iudicialis, id est citatio partis, formatio processus, seu cognitio causae & sententiae, sententiaeque executio in causis omnibus ciuilibus, & criminalibus à quocunque fiant iudice, siue Ecclesiastico siue saeculari: quae omnes actiones non solum sunt, nisi adsit legitima excusatio, illicitae, sed insuper inualidae.

5 Potest tamen licitè praesentationes facere, institutiones, collationes, prouisiones & caetera Beneficiorum, quia haec non afferunt strepitum iudicialem; nam propterea ne putes, vetitum esse diebus festis excommunicationem ferre in aliquem, nec multo magis ab illa absoluere, & ea facere, quae sunt voluntariae iurisdictionis, vt est v. g. expedire dispensationes; quia haec non requirunt iudicialem causae cognitionem. Pari modo, si Aduocatus Iudicem informet, si arbitrator, non vt Iudex, amicabilem compositionem statuit, si Iudex primo [illegible] sententiam postea proferendam scribat &c. contra obseruantiam festi, propter eamdem rationem non agere.

6 Nec tamen hic desunt causae excusantes, nempe necessitas, & pietas. Festis ergo diebus possunt e expediri licitè causae alimentorum Carceratorum, Pupillorum, Viduarum, & miserabilium personarum: Item causae, quae celeritatem requirunt, quia alioquin res peritura sit. Et Suarez f quidem notat [illegible] de lege [illegible] posse die festo capi,

a L. R. [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d Layman [illegible]

e Layman [illegible]

f Suarez [illegible] de Relig. [illegible] de [illegible] festo [illegible]

ſto capi, & in carcerem trudi, item in pagis cauſſas ciuiles agitari, ſi aliis poſſeſſis diebus ruſtici nec adeſſe, nec vocari commodè valent.

7 Qua ratione hic etiam habent locum paruitas materiæ, vide apud Fagundez a, & Suarium. b

a Fag. li. 1. [illegible] b Suar. li. [illegible] c. 32.

Iuramentum.

8 De hoc ſatis ſit adnotare, quæ compendiosè affert Laymani c: *Probabile eſt, inquit, quod Caietanus docet, Iuramentum in die feſto prohibitum non eſſe, præter Iudiciale; Alia vero negotia, quæ diebus feſtis exercentur, vt Inauguratio Principum, Contractus aliqui ciuiles etiam iuramento, ſi opus ſit, confirmari poterunt; acceſſorium enim ſequitur ſuum principale. Quod ſi in c. 1. de feriis maior prohibitio Iuramenti facta fuit, ſimul Textus ſignificare videtur non eſſe id vſu receptum; vel poſtea abrogatum.*

c Laym. li. [illegible]

CAPVT QVINTVM.

De Ieiunio.

NOn hic agemus de ieiunio naturali præmittendo ad Euchariſtiæ receptionem, quod abſtinentiam à cibo, & potu requirit omnimodam, nec de morali, quo iuxta rectæ rationis regulas abſtinemus prudenter à cibis, ſed de Eccleſiaſtico, quod Fidelibus præcipitur ſtatis diebus, poteſt, deſcribi eſſe d: Abſtinentia à certo genere ciborum ſub vnica refectione, cum conceſſione comeſtionis ſub meridiem ſuſcipienda. Abſtinentia à carnibus tantum, cum facultate pluries in die alios cibos comedendi, quæ ab Eccleſia ſeruatur feria ſexta, & Sabbato, vocari quidem ſolet Ieiunium, ſed largè.

d [illegible]

§. I.

De qualitate ciborum ieiunij.

Abſtinentia à carnibus.

1 HAnc eſſe de Ieiunij eſſentia, patet ex vniuerſali totius Eccleſiæ conſuetudine, ſicut communiter Doctores a, ex quo plura ſequuntur conſequentia.

2 Primò, Diſpenſatum ad carnes edendas, liberum eſſe à ieiunio. Ratio eſt, quia ad abſtinentiam [illegible] qui [illegible] non poteſt, ſi id, quod eſt de eius eſſentia non obligatur: Hinc illi, cui conceduntur ob Diſpenſationem carnes, licet g [illegible] plures in die ſe reficere, quia ab obligatione ieiunij iam eſt ſolutus; Non placet [illegible] qui ſentiunt, Diſpenſatum à carnibus ob debilitatem virium poſſe non obſeruare ieiunium, diſpenſatum vero ob determinatam, quod alij cibi valetudini ipſi inferant, obligari ad ieiunium [illegible] e placere, inquam, nam atque ieiunij eſſentiam ponere [illegible] poſſunt. Nihil placet, diſpenſatum ad comedendas ſemel dumtaxat carnes, licet poſſit pluries comedere cibos alios quadrageſimales, non f tamen pluries eaſdem carnes, quia præceptum abſtinendi à carnibus toto perdurat die. Verum cum diſpenſat quis aliquem ad carnes (niſi aliqua circumſtantia contrarium ſuadeat) intelligitur abſolutè, & pro toto die, quare regulariter poterit multoties eas manducare.

3 Secundò, Diſpenſatus ad carnes eſt g liber ab abſtinentia à lacticinijs. Ratio eſt, quia diſpenſatus ad maius cenſetur etiam ad minus in eodem genere.

4 Eodem modo diſpenſatus ad carnes, eo die, quo ex ſolita carnes non manducat, non obligatur ieiunio, ſed licitè poteſt h ſæpius comedere: ſiue diſpenſatio fuerit circa præceptum, ſiue circa Votum ieiunandi. Ratio eſt, quia ob hoc tamen ex diſpenſatione [illegible] ieiunium quo ad eſſentiam, [illegible]

[illegible]

[illegible] abstinentiae. Aliqui existimant [illegible] praedicta, si dispensatio fuerit quoad carnes propter vitandam debilitatem; At si fuerit dispensatus ob eo, quia cibi quadragesimales sunt illi nociui, eo die, quo carnes non comedit, non potest ieiunium frangere, & pluries comedere; quia hic in tantum potest, in quantum comedit carnes, quae sunt destructiuae ieiunij, at cum carnes non comedit, ergo non habet rationem, vnde ad ieiunium non teneatur.

Ego vt [illegible] acquiescerem huic distinctioni; verum ex alio capite sit mihi probabile, in vtroque casu eiusmodi dispensatum posse pluries comedere [illegible] cum is sit dispensatus ad carnes propter eam rationem, quod cibi quadragesimales sint ipsi notabiliter nociui; ergo die illo, quo non carnes, sed alios illos comedit, iam habet in [illegible] causam [illegible] infirmitatis, nempe dictos nociuos cibos; ergo est liber a ieiunio, vt pote infirmus. Quare, licet nonnumquam comedendo quadragesimalia, peccet contra suam [illegible] dicemus, non tamen peccabit contra praeceptum ieiunij.

Quod si quis dispensetur ex mera liberalitate Pontificis, absque [illegible], posse [illegible] comedere quaslibet, si intra pisces comedit. Ratio est, quia, si potest semel propter dispensationem, in illa die [illegible], vt etiam ipsi [illegible] fateantur, potest & pisces, cur etiam concedatur malum, cum in eodem genere [illegible]. Quam rationem licet [illegible] tamen nequaquam soluit.

5 Tertio. Qui inaduertenter in die ieiunij non comedendarum carnium [illegible] comedit, si [illegible] non obligabitur [illegible] seruare; quia modo [illegible] sufficientem in forma [illegible] eadem die [illegible] Ecclesiastica [illegible] essentialiter [illegible].

6 Quarto. Dispensatus ad carnes potest simul comedere pisces: quia nulla lex adest, quae haec simul comedere prohibeat: Quod si illi noceat, peccat quidem contra Temperantiam, non vero contra legem Ecclesiasticam ieiunij.

7 At, si potes (ait Nauarrus) vesci piscibus, iniusta fuit tibi concessio carnium. Respondeo: nulla consequentia; fortasse enim pisces simul cum carnibus, vel saltem modica piscium portio non nocent. Deinde [illegible] non posse comedere sine detrimento pisces, & propterea recte illi dispensatum fuisse; at ex gula [illegible] vult pisces etiam addere; peccabit ergo communiter contra Temperantiam, quod tamen solet communiter esse veniale, non vero contra legem ieiunij, quod esset mortale.

8 Quinto. Dispensatus ad vnum genus carnium, v. g. ad Gallinas, potest quaslibet carnes comedere, [illegible], porcinam, &c. Ratio est, quia vna est, & indiuisibilis omnium carnium prohibitio: quare licet illa nocumentum valetudini pariant, vnde ea comedens peccet contra Temperantiam, non tamen peccat contra legem ieiunij.

9 Praedicta intelligenda sunt non solum pro legitime dispensatis a ieiunio, verum etiam pro non obligatis, vel quomodocumque excusatis, quales sunt Infideles, Infantes vsque ad septennium, amentes, infirmi, qui omnes cum non teneantur abstinere ab esu carnium, non tenentur ad legem ieiunij. Obiter tamen teneo, pueros a termino, in quo ratione polleant, seu ab aetate septennij vsque ad annum vigesimum primum, & senes sexagenarios teneri ad abstinentiam a carnibus, nisi aliunde excusarentur, quamuis non teneantur ad ieiunandum, vt ex vniuersali consuetudine patet. Quare aduertis, haec esse duo praecepta distincta, alterum de non comedendis carnibus, alterum de vnica comestione: nam propterea non valens propter debilitatem vnica comestione contentus esse, poterit quidem saepe comedere in die cibos quadragesimales, at non poterit vesci carnibus, nisi debilitas hoc etiam petat.

Sed

Sed quid dicendum de illis, qui prædictis non obligatis carnes ministrant? Respondeo [illegible], vt etiam pueris ante septennium completum vsu & pollendi vsum rationis nondum acquisiuerint, possunt a ministrari carnes, quia, cum hi non teneantur Ecclesiæ legibus, cooperatio non est ad actionem contra legem, sicuti enim ipsi licitè illas comedunt, ita & licitè eisdem eæ porriguntur. Idem dic quo ad perpetuò & omnino amentes, atque propter duas rationes: Primò, quia, probabile est, hoc amentes nullis humanis legibus obstringi, siquidem lex humana nunquam intenditur dari nisi humano & rationabili modo viuentibus. Secundò, quia ij sunt verè infirmi, cum cibi quadragesimales, vtpote prauos humores fouentes, regulariter noceant amentibus. Quo ad amentes in aliqua materia, vel aliquo interualli luce gaudentes, idem dicendum puto, si non propter primam, certè propter secundam rationem: Ebrijs verò nullo pacto b est concedendum, posse à te die ieiunij ministrari carnes. Ratio est, quia hi sunt per se comprehensi à legibus, nec ab infirmitate aliqua, vt supponimus, excusantur. Et, quamuis, si ipsi comederent, non peccarent, quia tunc propter ebrietatem, quam à vino patiuntur, non aduertunt, peccarent tamen ministrantes, dum cooperantur ad comestionem illam materialiter malam.

a [illegible]

b [illegible]

10 Illud superest. Quorumnam animalium carnes hic prohibeantur? Respondeo, non nisi eorum, quæ communis hominum existimatio, c & consuetudo iam decreuit, habeo semper præ oculis finem Ecclesiæ, quæ propterea prohibet in ieiunijs carnes, vt alimenta quædam nutrientia, hominumq; vires admodum reficientia à Fidelibus excludat. Certè melior regula dari huc de re non potest: Illa enim, quæ assignat pro prohibitis ea animalia, quæ viuunt extra aquam & terrestria vocantur, pro concessis quæ intra aquam degunt, & Aquatilia nominantur, fallax regula est; nam Testudines terræ, & Limaces extra aquam viuunt, & tamen prohibitæ [illegible] nequaquam sunt.

c [illegible]

11 Si foret apparens, nondum nobis cognitum animal, vt in orbe nouo occurrere facile potest, [illegible] dubitaretur, an sit eius prohibitus esus, attendatur tamen ad finem prohibitionis, & ad similitudinem cum alijs prohibitis: si enim valdè nutriat, assimileturq; animantibus nostratibus prohibitis, erit & illud censendum prohibitum, secus non item.

Noui ego hominem, nobilem genere, pietate ac litteris nobiliorem, qui nescio qua elephantiasi lepra diu vexatus post multas peritorum consultationes à non illiterato medico hoc remedium nactus est [illegible], vt ab alijs [illegible], vt per annum integrum nullis alijs vesceretur dapibus nisi [illegible] capite & cauda viperis. Horror fuit id initio attentare, varijsque atque exquisitis modis carnes illas condiendas, vt imaginationem suam, nauseamque falleret, [illegible] sanitatem per omnia appetenti ægrotanti. Verum non multo post tempore non horrorem modo deposuit, sed Vipereas ferculis ita adamauit, vt postquam in pristinam, imo maiorem valetudinem, præter multorum expectationem, fuit restitutus, præ delitijs haberet esui Viperas. Incidit interim in tempus quadragesimale, nec à viperis vtendum intermittendis, atque comedendis bona fide bonus vir destitit, donec ab amico semel, qui attonitus eas carnes diebus vetitis comederet, interpellatus in scrupulum incidit, ab illo eo tempore comedendis (vt erat religiosissimæ conscientiæ) statim abstinuit, quæstionemq; An eæ carnes prohibitæ censendæ essent, nobis Theologis disputandam reliquit.

12 Quid ergo, quæris te, de hac quæstione sentis docte Lector? ego ex modo dictis numero præcedente, nisi me mea fallit ratiocinatio, colligerem carnes hasce prohibitas nequaquam esse, quia Vipera similior est Anguillis, quæ prohibitæ non sunt, quàm cæteris animalibus prohibitis: exiguam item nutritionem Viperam esse cum sit multum

terrea,

[illegible], atque admodum medicinalis, non improbabiliter conjicio? quare nisi [illegible] aliunde ostendat, eas esse valde nutritionis; sicuti sunt cæteræ carnes, carnes prohibitas Viperas non esse puto.

13 Sed quid de partibus dictorum prohibitorum animalium? omnesne sint prohibitæ? Respondeo, omnes, eas nimirum, quæ sunt partes [illegible] quæ constituerunt animalis, Cartilagines, [illegible], Sanguinem, &c. quia, dum animal prohibetur, non possunt non prohiberi omnes ea partes, quæ ipsum constituunt. His addantur ex carnibus [illegible] etiam continet partes subtiliores substantiæ carnis per elixationem [illegible].

14 Quæcumque item medulla, [illegible] Axungia, & quæcumque pinguedo [illegible] ex igne liquefacta, inter carnes sunt omnino censenda, quia verè sunt partes eiusque animalis in communi hominum conceptu, & nutrimenta, & propter excrementa. Idem [illegible] dicendum esset de ipsam liquefacta, quo pacto aliquod [illegible] vocatur à nostris Saginam, de qua [illegible] liquefactio mutare naturam substantiæ carnis non potest.

15 Dices, ut pinguedo, & Lardum [illegible] liquefacta continent quasdam vesiculas membranósque verè carneos, quos non continet Sagimen, eum eiusmodi partes carneæ [illegible] ignis, vel exprimuntur, vel resideant, vel [illegible] posset dici, pinguedinem esse carnem, non vero Saginam. Resp. si propter eiusmodi solas vesiculas, membranósque lardum, & prædictæ pinguedinum essent interdictæ semper excusaretur à mortali qui ea comederet; quia semper esset parvitas materiæ? in Magno enim laridi frustro, [illegible] panca medica [illegible] vesicula reperiuntur? Si igitur sub mortali sunt vetita certè non propter aliud, nisi quia ipsa verè sunt ex se carnes.

16 Dixi autem Saginam (in rigore) [illegible] quia [illegible] rat. 9. dictum est, hæc in [illegible] hominum esse maximè [illegible]; probabile autem, est Saginam existimari [illegible] carnes, ut [illegible] non existimari, sed esse enumerandum inter lacticinia; ideo probabilis etiam erit utraque sententia; atque adeo posse b recipi in ieiunio, & posse ab eodem reijci c.

17 Superest & aliud: An pluries peccet, qui pluries die ieiunij carnibus vescitur.

Duplicem quæstiunculam hæc una quæstio complectitur. Alteram, An, qui per sufficientem distantiam plures carnium manducationes v.g. mane, meridie, seu sero, plura numero distincta peccata committat? Et certum d est, plura committere, quia hoc præceptum est negatiuum, quod obligat semper, & ad semper. Non ita res se habet in præcepto de unica comestione [illegible] servanda eodem ieiunij die; quando enim plenè bis comedisti, vel semel carnes manducasti, atque adeo ieiunium cum culpa fregisti, si tertio, vel quarto, vel deinceps eodem die quadragesimali comedas, non iterum peccas, quia fracto iam per secundam comestionem, vel per carnium manducationem ieiunio, ipsum adimplere non amplius potes, ac propterea contra nullum præceptum, quod à te observari possit, operatis.

18 Altera quæstiuncula est, Quantum sit censenda [illegible] comedendi carnes, ut sic censeatur una comestio, adeoque unicum numero peccatum? Si quis enim initio mensæ comedat ferculum [illegible] ex carnibus, mox pergat ad tria, quatuórve fercula ex piscibus, deinde redeat ad aliud ferculum carneũ, duone numero peccata committit Confessori ut dari aperienda, an unicum damnarat?

Respondeo, in hoc exemplo unicum numero peccatum commissũ censeri, quia per continuatam comestionem una est refectio, unique moraliter transgressio: At, si interrumpatur per alia negotia, iudicio prudentis viri indicandum erit, an, si redeas sic ad iterum comedendum, censeatur unica moraliter comedendi, seu se reficiendi actio: Certè non potest [illegible] hanc [illegible] quis ad carnes, si se recesserit animo continendi

b [illegible] d [illegible] [illegible] e [illegible] f [illegible]

y [illegible]

posses

post comestionem, sive non continuandi, pro multiplicati peccata, quia tam dilatio tempus hac in re videtur sufficiens ad moralem multiplicationẽ; si verò redeat post quadrantem cum dimidio, non ita, propter contrariam rationem. Sic persuadet potitas dicta ab eo, qui die ieiunij surgit à mensa, & deinde post horam, vel semihoram redit: post horam enim puto, quantum est ex hoc capite de continuatione, fractum ieiunium; post quadrantem, eiusdemq; medium non item; de quâ re non satis leo.

Abstinentia à Lacticinijs.

19 Lacticiniorum nomine veniunt Lac, Caseus, Butirum, similiaq; ex lacte confecta, atque ova; & hæc etiam illa, quæ vocant non nata, nec solum ea quæ vitello albumine sunt circumuoluta, sed etiam, quæ solum continent Vitellum, omnia enim sunt ipsa substantia ovorum, licèt magis, minusuè completa, excludimus tamen nervorum illum racemum, vnde hæc ova pendent, is enim totus est carneus; An Saginem sit inter lacticinia connumerandum, vidimus modo num. 6.

Dispensatum autem ad vnum ex his, dispensari etiam ad omnia, certum esto a, quia sunt in eodem genere, & proximè, eodemq; sumuntur, vt in simili diximus de diuersitate carnium modo n. 7.

20 Porro controuersia est, an eiusmodi lacticinia sint in ieiunijs prohibita? Si loquamur de ieiunijs infra annũ, Vigiliarum nimirum, vel quatuor temporum, probabile est, non esse iure interdicta, quia vt rectè adnotat Vasq. b id præceptum nullibi apparet.

21 Quid de Consuetudine in Hispanijs, & consequenter, vbi eadem viget Bullæ Cruciatæ Consuetudinem abstinendi à lacticinijs in prædictis ieiunijs non adesse, meritò docet idem Vasq; quia cum ibi maior Fidelium pars abhinc quadraginta annis sumat Bullam, consequenter lacticinia allegari non potest consuetudo contra lacticinia.

a Fagund. [illegible] in dec. [illegible] d. [illegible] Lessius in summa V. ieiunio n. 12. [illegible]

b [illegible]

Dicens si non laudatur ab [illegible], abstinerent à lacticinijs, [illegible] consuetudo non ex [illegible], [illegible] consurgere legitimè c debet.

22 In quibusdam locis [illegible] nullam legẽ, nec esse eiusmodi [illegible] ticinia consuetudinem, addunt tamen non ignobiles Doctores d, etiam si adesset non obligare Fideles saltem [ad] mortale, quia non constat, esse receptam scienter, & animo se mortaliter obligandi, sed potius ex ignorantia, qua crediderunt simpliciter se esse [illegible] obligatos e; si incerta ergo est, & incerta obligatio, prævalet contra illam Fidelium libertas, quæ est certa, nec [illegible] iure, vt vidimus, ligata, cum in dubio lex non sit censenda obligare ex Suarez f, Castropalao g, Merolla h, & alijs.

23 Si verò loquamur de ieiunijs Quadragesimæ, quæ sunt solemniora, & strictiora, maior est, & controuersior, difficultas; Nihilominus, quod atque pro quadragesima adsit in iure, satis rigorosa prohibitio, inde nonnulli probant i; quia in iure, vbi est de quadragesima lectio, saltem sic habemus k, par est, vt ab ijs, quæ seminium in terra sunt originem trahunt (sic vocantur in iure lacticinia) abstineatur. Vbi Glossa par, idest æquum, & iustum. Respondeo tamen illud (par est) quasi [illegible], debere esse præceptum de carnibus, & de lacticinijs, est nimis negligere vocis latinæ significationem: par enim est, significat æquum est, conveniens est, non verò par præceptum est, Dixi (saltem) quia aliud textum de prohibitione lacticiniorum non inuenio in iure: quidam enim alios, qui afferunt ex Canone 56. Trullano sextæ Sinodi m nullius est authoritatis, cum illos Canones ediderint peculiares quidam Episcopi, non omnino Catholici, & vt constat ex eo, quod asserunt, Ecclesiam Constantinopolitanam esse supra Romanam.

24 Sed quid de consuetudine obligante? Respondeo, eam nequaquam adesse, videtur probare modo dicta num. 21. de consuetudine extra quadragesimam, atque enim vtramque persuadent.

Quid

Quod ego [illegible] [illegible], [illegible] à me [illegible] Amico [illegible], donec clarior declaratio Summi Pontificis accedat, vel sententia [illegible] Fidelium alterutram [illegible] amplectatur.

15 Tamen, quod tamen [illegible], dictum est, [illegible] [illegible] [illegible] admittere in tali [illegible] lacticinia, [illegible], [illegible] ad lacticinia [illegible] ad [illegible]: quia cum [illegible] [illegible] [illegible] cum lacticinijs, [illegible], [illegible] debebit [illegible] [illegible], ad [illegible] [illegible] dispensatio. Inde [illegible] [illegible], per [illegible] cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] satisfacere Voto, & paenitentiae Sacramentali; nisi ex circumstantijs contrarium conijciatur: Ratio [illegible], quia [illegible] cum lacticinijs [illegible] [illegible] Ecclesiasticum est.

16 Inquires: Dominicae [illegible] Quadragesimam occurrentes admittuntne [illegible] lacticiniorum, [illegible] Vigiliarum [illegible], an verò [illegible] ad modum [illegible] ipsius quadragesimae? Respondeo ex communiore sententia [illegible] [illegible].

17 At per Bullam Cruciatae, Sacerdotes, & Religiosos [illegible] posse [illegible] in dictis Dominicis lacticinia comedere [illegible]: Ratio est, quia in Bulla [illegible], [illegible] est locutio de Sacerdotibus, & Religiosis, [illegible] dicitur, eos non posse licitè comedere lacticinia in diebus ieiunij. At dies Dominici dies ieiunij [illegible] sunt.

18 Dices in bulla vulgari, quae solet publicari à Commissario Cruciatae, non dici: *in diebus ieiunij*, sed *in diebus quadragesimae*, & dies Dominici, de quibus [illegible] dies sunt quadragesimae; Respondeo, cum Commissarius [illegible] [illegible] facultatem [illegible] [illegible] Bulla, [illegible] est, eum nomine [illegible] quadragesimae, quod ponit in Bulla vulgari, intelligere dies ieiuniorum quadragesimae: & quidem meritò, nam dies Dominici sunt ultra dies quadragesimae, qui dies propriè sunt Quadragesimae. [illegible] [illegible] Pontificis, qui [illegible] [illegible] à [illegible] & [illegible], eodem [illegible] modo, quo [illegible] procedenti diximus in [illegible] [illegible], & ex responsione [illegible] [illegible] [illegible].

§. II.

De unica Comestione in diebus ieiunij

1 Comestionem unicam esse [illegible] [illegible] ieiunij, [illegible] [illegible] [illegible], 17, [illegible], [illegible], [illegible], vel aliam comestionem non frangi ieiunium, quia [illegible] [illegible] [illegible] per secundam. Contra [illegible] est frangi *e*, si pluries eodem die cibos in parvitate materiae ultra unicam [illegible] [illegible], quia ex pluribus parvis fit una notabilis comestio.

Lac, [illegible], Vinum, Mustum, Cerevisia, Aqua condita.

2 Unicam comestionem diximus, non unicam potationem; hanc enim pluries in ieiunio adhibere, nullo *f* iure prohibetur, cum in die ieiunij prohibeatur solum nutritio, & delectatio gulae, ut procedentes ex cibo, non verò ut ex potu procedentes.

3 Verum [illegible] potest in eo [illegible], quòd adhibeatur ad vehiculum cibi, [illegible] alimenti, & verè talis sit: non enim sufficit, quod [illegible] ad calefaciendum [illegible] [illegible] etiam per [illegible] [illegible], ut per se, & natura sua adiuvet ad alterandum, vehendumque alimentum, non verò sit alimentum; secus Gallina distillata potum esset, quia liquida, quia sedat fortasse sitim, quia ad [illegible] vehendi per venas [illegible] alimenta à se posset assumi.

4 Hinc non licet intra diem ieiunij [illegible] lac; vel [illegible]; sed licet bibere vinum, mustum, cerevisiam, aquas ex herbis, vel eodem vino distillatas, *g* etiam [illegible], etiam ob solum delectationem, etiam multoties in die, etiam in [illegible] ieiunij; quia illa in esse [illegible] cibi sunt, haec autem ad [illegible] [illegible] circumstantijs & verè sunt potus.

5 Idem puto de aquis Sacharo, Citro, Gelsminis, Anisij, Aromatibus condita,

[illegible] commodo, quo nostra ætate [illegible] [illegible] tum quæ medica [illegible] [illegible] Saccari, vel [illegible] rerum, [illegible] in ea aqua [illegible]; tum quia illa apponeretur per modum medicinæ, ne sola aqua [illegible] quia ex [illegible] in [illegible], & in verum alimentum [illegible], & verè tales sunt, [illegible] in comestionem, vel per se in [illegible].

8 Contrarium videtur Sanctus [illegible] sed forsasse loquitur in casu, quo ita [illegible] magna quantitas substantialis cibi, ut extraheretur à natura potionis.

Sapa, Acetum, Oleum, & similia Condimenta.

Præscindendo à gravitate materiæ, quæ semper in his [illegible] solet, hæc ex se ieiunium [illegible]. Et quod certum omnino sit; quia non ad potum, sed ad cibum pertinent. Vnde fit, ut si [illegible] Vespertinæ illa adhibeat in die [illegible], non quidem extra [illegible] Vnciis, quibus [illegible] illud posse dicentur inferius, sed intra illas computari debeant: cibi enim sunt, quo ad substantiam: & ad modum item cibi [illegible].

Vvæ, Mala, Massilica, Medica, Aurea, Punica & similia.

9 Ne idem de Vua sentias, quod de Vino, hæc enim frangit omnino ieiunium, cum non sit potus, sed cibus. Dices. At Vua [illegible] ad [illegible] sitim, perinde ac potus. Rursus in illa nihil aliud continetur, quod [illegible] ipse liquor [illegible] in cortice, qui non est nisi Vinum, vel Mustum, à quo ieiunium non violatur. Respondeo, [illegible] [illegible] ad sitim extinguendam, esto nil aliud in illa contineatur, nisi ipse liquor, quod nostrum non est disputare, [illegible] [illegible] fugas, cætera ab ore proijcias, satis illa à nobis excluditur ex eo, quod, ut sic, assumatur per veram comestionem, & non in alimenti vehiculum, tum Vinum, vel Mustum [illegible] expressum per [illegible], [illegible] dicitur.

Quod dixi de Vua, [illegible] his dictum volo, v. g. de Malis [illegible], Medicis, Aureis, Punicis [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] est, ac de Vua [illegible].

Cochelata.

Cochelata Indis, Hispanisque [illegible], Italis vero [illegible] valde [illegible] sit vera potio, ac propterea in [illegible] extra refectionem admitti possit, [illegible] [illegible] ætate, ac [illegible] quæstio.

Puto, non [illegible] esse veram potionem, sed cibum, atque adeo frangere ieiunium. Ratio, ut mihi videtur, efficax, [illegible] [illegible], in decennio, quibusnam [illegible] [illegible] in ieiunijs liceat, & [illegible] quarum vera sit potio, quæ [illegible] in Superioribus, [illegible] esse [illegible], [illegible] [illegible] nem, non quidem [illegible], sed [illegible] tam, ut non declinet à fine, [illegible] Ecclesia ieiunium [illegible]: At [illegible] [illegible] sui Ecclesiæ [illegible] [illegible] omnino [illegible], ergo [illegible]. Minor probatur, quia [illegible] Ecclesia [illegible] prohibere, extra unicam refectionem, cibos ex se nutrientes, [illegible] [illegible] veram potionem [illegible] [illegible] [illegible]: Cochelata [illegible] [illegible] ex cibis multum substantialibus, & nutrientibus, non per se ordinatis ad vehendum, [illegible] per [illegible] alimentum, sum [illegible] [illegible] ieiunia [illegible] continuit, ergo &c.

10 Semel ego Vinum [illegible] familiaritate [illegible] [illegible] ne [illegible], cum ex negotia [illegible] [illegible]. Cum primo [illegible] [illegible] eius [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], ut [illegible] valetudine. [illegible] satis [illegible] [illegible] voce respondit, [illegible] [illegible] rogarem, ut post [illegible] [illegible]. Parum, [illegible]

[illegible] ejus [illegible] [illegible] vali[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in vitam [illegible] [illegible]. Quam [illegible] [illegible] [illegible] exclamarent, [illegible] gratias. Bene, [illegible] [illegible] Dominationem [illegible]. Videamus [illegible], ac tan[illegible] [illegible] respon[illegible]. [illegible], Pater amantis[illegible] [illegible] Cocholatæ potionem [illegible], quæ [illegible], [illegible] [illegible] mihi parere [illegible]; Deus Immortalis! Hanc [illegible] potionem, non verò validam [illegible] [illegible] [illegible] diametro [illegible] appellarent?

[illegible] Secundo [illegible] ex quantitate mate[illegible] [illegible] à [illegible] adhibentem me[illegible] [illegible] potionis Cocholatæ, & aliis à [illegible] [illegible] [illegible] aquæ; [illegible] [illegible] [illegible] nequaquam [illegible], [illegible] generalem quæ[illegible] [illegible] in modica [illegible] [illegible] hoc modo [illegible] [illegible] [illegible]. Secundò, quia ad [illegible], [illegible] [illegible] in aliqua materia (semper est recur[illegible] ad [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] media vacia Cocholatæ valde [illegible] [illegible] ab Ecclesia [illegible] [illegible] media ejus[illegible] potionis vacia [illegible], ac validè [illegible]; & ut audio, [illegible] [illegible] [illegible], ergo mi[illegible] [illegible] [illegible] in re [illegible] [illegible]. Posses ad eundem modum [illegible], vel alteram [illegible] ex [illegible] [illegible] [illegible] modicissima saccari [illegible] aquæ [illegible] immiscere, (nam sic palatum [illegible] palato [illegible]) illam[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], cum [illegible], quia Bulla Cruciatæ gaudes; [illegible] ad qualitatem [illegible]: & [illegible] ad quantitatem, nil, nisi modi[illegible] [illegible]: cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ac Cocholata, vide[illegible] [illegible] esse parum materiæ una vel [illegible] [illegible]: sic item posses [illegible] [illegible] [illegible] potionem [illegible], & similia. Ag[illegible]

hæc [illegible], [illegible] ad [illegible] [illegible], [illegible] illa nequaquam [illegible], [illegible] [illegible].

12 Pro Cocholata, [illegible] [illegible] non frangere, affirmativè [illegible] [illegible] Turrianus, *d* Lezana, *e* Diana *f*; sed Turrianus loquitur de pura Cocho[illegible]lata, cum [illegible] [illegible] cum aliis [illegible] ad non [illegible] [illegible], *g* [illegible] [illegible] materiæ videtur se referre. Lezana clarè [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], sed non reperitur [illegible]; Diana [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] parte: [illegible] [illegible] Turrianum pro Cocholata, [illegible] [illegible] ex [illegible] [illegible] & in quinta parte, [illegible] [illegible] fortasse perpensa, sine mani[illegible]festè pro nostra sententia. Tandem in[illegible] Escobar *h*; qui etiam ad [illegible]tatem [illegible] [illegible], sic enim ha[illegible]bet. *Aliquando dixi pro potu haberi Co[illegible]cholatam: at magis [illegible] [illegible], quam [illegible]. Potum esse assero, sed [illegible], [illegible] [illegible], sed quemadmodum potio ab Indis in Hispaniam pervenit: [illegible] Cocholate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sed [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] potio [illegible] [illegible] in [illegible] quantitate [illegible] [illegible]. Verum Co[illegible]cholatæ [illegible] [illegible], ut [illegible] potius [illegible] [illegible] adhibeatur saccari necessarii, [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].* Hæc ille; ubi nota primo illud (ut ab Indis in Hispaniam pervenit) unde ig[illegible]tur [illegible] [illegible] Cocholatæ [illegible], [illegible] [illegible]? Secundò, nec [illegible] [illegible] Cocholatæ esse admittendam [illegible] [illegible] numero præcedenti dictum est.

13 Quæ hactenus de Cocholata di[illegible]sputavi, vera mihi videntur propter ra[illegible]tiones intrinsecas: Cæterum, quia vi[illegible]deo viros pios, religiosos, ac doctos po[illegible]tare, cum, pro ut in Hispania, & Romæ est tamen in usu, esse [illegible] [illegible], nec violare jejunium, nolo (sine propter authoritatem extrinsecam) hanc sen[illegible]tentiam à probabilitate, [illegible] [illegible] [illegible] repellere. [illegible] mihi [illegible] [illegible] Societatis omni fide digno, Emi[illegible]nentissimum [illegible] de Lugo, [illegible] [illegible] ad [illegible] purpuram esse [illegible]

d Tom. in summa [illegible] [illegible]

e Lezana [illegible]

f Diana [illegible] [illegible] [illegible]

h Escob. in summa. [illegible] 11. n. 1.

[illegible]

rem; dum scilicet Theologiam in Romano Collegio profiteretur, ita factum respondisse eidem Sacerdoti ab eo sollicitanti, an Cocholata ieiunium frangeret: Qui cum visurpare nequaquam frangere asseruit, frangere contenderet, qui ab ea se contineret: ego verò cum inter vlitipatores sim, nec vnquam ieiunium violare [illegible]; Hac ille. Si ergo vir adeo doctus, ac pius, tantaque authoritate praeditus sic disertis verbis edisseruit, quis ratione eum non probabiliter loqui, & agere, valeat quispiam suspicari?

Posthęc scripta legi Tractatum Thomae a Hurtadi de potione Cocholatae acriter defendentis, & quidem eruditè, eam ieiunium nequaquam frangere. Si vis etiam, illum lege.

a Th. Hurt. [illegible]

Arundines Mellitæ.

14 In pluribus nostræ Siciliæ campis Mellitæ arundines educantur, ex quibus magno artificio, nec minori lucro extrahi, coagulatique Saccarum solet. Solent & incolæ eas interdiu per fistulas cultro incisas, recreationis gratia, quasi cupedias fugere, seu, vt vetus loquar, dentibus mandere, & atterere, earumque succum palato gratissimum, expulsis interim ab ore purgamentis, deglutiendo traijcere. Nil vulgarius apud Siculos, medios, infimos, atque saepe in disputationem ducta est quaestio, an ieiunium illæ dissoluant: Et dissoluere quidem, si in magna quantitate fugantur, communiter nostrates Theologi; est enim ille succus maximè nutritiuus, aliquae non modicè, cum sit ipsius saccari mera substantia: sed illud quidni, P. Bernardinum Piccinum Soc. Nostræ, quem Natura, & Sancti Spiritus peculiaris gratia magnū hominem fecit, & sapientem, cum casus ad conscientiam pertinentes hic explicaret Panormi, docuisse, duarum ex his arundinibus infectum succum non esse contra ieiunium, nisi materiæ paruitatē. Assentior libens: ac Ratio esse posset, quia humor sine ex paruis, siue ex magnis duabus hisce cannis in stomacum deglutitus via ad duas vncias pertingit;

hunc autem [illegible] esse in communi [illegible] [illegible] parui [illegible] [illegible], & non [illegible]

Protractio Refectionis.

15 Si quis in vnica sua comestione, quacunque ex causa, aut [illegible] alteram horam, nū frangit ieiunium; quia continuat eamdem refectionem, quæ moraliter vnica tandem est. At si in aliquo solemni conuiuio eam quis protraheret in tempus valdè notabile, v.g. à meridie ad Vesperam vsque, vt audio protrahi aliquando, etiam vsque ad noctem, ieiunium frangitur?

Respondeo. Dixit quidam, si id apud nos fiat, ieiunium nequaquam seruari, seruari autem, si fiat in [illegible], vbi id fieri consuetum, quia ab Ecclesia (aiebat) præcipitur vnica comestio secundum consuetudinem regionum; ibi tam prolixa comestio vnica est secundum morem patriæ, non verò apud nos. Hæc distinctio non placet; vtrobique enim ieiunium Ecclesiasticum non seruatur; siquidem Ecclesia vnicam in die comestionem præcepit: illa autem longa refectio, [illegible] triplex est, & multiplici comestioni verè æquiualet, vnde nullo modo est apta ad præceptum Ecclesiæ [illegible]dum. Tu ne ieiunium diei celebrasse eum dices, qui diem totum, vel eius maiorem partem in conuiuio & compotatione protraxit? Tu quidem id dices, non ego.

Interruptio.

16 Me ad finiendum refero. Quæris post tempore, plicuna, v. g. [illegible] possim sine violatione ieiunij aliquid addere meæ refectioni? vel quanto tempore inter, mandatis v. g. eisdem [illegible], possim aliquid prægustare? Respondeo: quantum iudicio morali licet est, ne interrumpatur vnitas refectionis, hoc est, ne distrahatur vnica comestio ad constituendam secundam a. Quadrantem vnum cum dimidio [illegible]

a [illegible]

[illegible]

[illegible] inter[illegible]ptionem, [illegible] destinauerit nil amplius [illegible], quia, dum adhuc remanet [illegible] consuetionis, illam [illegible] culpa non est: Ratio, [illegible] admittendum non sit, [illegible] moralem, com[illegible] hominum existimationem [illegible] vbi nulla necessitas excusat, [illegible] refectionem non erit vnica comestio, sed plures.

[illegible] Sed quid si propter aliquam causam, v. g. propter negotium aliquod interrumpat quis comestionem, quando modica plura habita est refectio? Respondeo: Hinc propter dictam necessitatem aliquid longioris temporis indulgetur, nempe horam [illegible] maiorem [illegible] interruptio facta [illegible]: Hinc infert Thomas Sanchez & Lessius ad medium [illegible] ante [illegible] aliquid comedere posse, vt itê [illegible], quando Domino comedenti [illegible]; propter necessitatem enim [illegible] tunc [illegible] refectionem, quam post [illegible] perfecturi sunt. Similiter quid [illegible], qui dum ad [illegible] sedent, vocantur ad merces vendendas, hos enim [illegible] necessitas [illegible], vt [illegible] refectionem per [illegible] plus, minus, interruptæ, animo prosequendi, [illegible] constituere. Dixit hactenus [illegible] Sanchez, sed nemo id esse, [illegible] Bonacina.

[illegible] An [illegible], posse refectionem propter aliquod negotium interrumpi [illegible] vsque ad Vesperas, [illegible] suntque) [illegible] per interuentum [illegible] ad [illegible] refectionem indicet: sed [illegible] amplius [illegible]. Cum enim iam [illegible] digesta sint [illegible] mendiem [illegible] refectionem vesper[illegible] cum meridiana, [illegible] & similibus [illegible] est; at [illegible] magna [illegible], [illegible], & iterum, ac notabili refectionis parte [illegible]. Si enim magna causa fuit, cur notabilem cœnæ partem in Vesperas reiceceris, Pia Mater Ecclesia non attendit, et sine sufficienti refectione diem transigere; Quod si modicam cœnæ reliquisti, cum partem pro nihilo reputetur, non habes [illegible] reficiendi: iam enim [illegible] sufficienter, quoad substantiam, refectus es: si verò necessitas interruptionis notabilis non est, tibi imputabitur, non enim debueras sine vrgente necessitate refectionem dissecare; Fateor tamen posse euenire, vt peccaueris mane, dum sine necessitate refectionem interrupisti cum animo comedendi sub noctem, non verò iam peccas comedendo, quia nimirum potes ita viribus destitui, vt refectione prorsus indigeas.

Hæc autem omnia iudicio prudentis viri [illegible] grauitatem negotij, temporis diuturnitatem, personæ vires, & similia perpendentis, potius quam certa regula definiri valent.

§. III.

De Ientaculo, quod in Ieiunijs indulgetur.

1 QVæ possunt de Vespertina refectiuncula quæri, ad tria reducuntur; ad eius quantitatem; ad qualitatem; ad tempus sumendi.

Quantitas.

Iam apud Recentiores opinio [illegible] recepta nunc est, ad octo circiter vncias pertingere eam posse, non quidem ex lege scripta, sed ex consuetudine legitimè introducta.

Posse te quartam partem solitæ cœnæ pro Ientaculo comedere, vt si viginti vncias assumere in cœna soles, posse assumere quinque: si quinquaginta, decê, probabilis est opinio [illegible] sed quia communiter vir ad triginta duas vncias hominem cœna solet ascendere, ideo [illegible] concedunt vncias octo absumi posse, quæ sunt quarta pars de triginta duabus,

 non

non longè ab hac opinione videntur recedere, recedant tamen: quia huic [illegible] concedunt omnibus sive simpla, sive modica [illegible], sive robustis, sive valetudinarijs, sive [illegible] [illegible] [illegible], sive nequaquam: id quod prudenter [illegible] [illegible] est; ne [illegible] [illegible] pateret passim Religiosorum via.

Dixi autem (isto citatus [illegible]) nam parum excedere, addendo unam vel alteram unciam supra prædictas octo, esse ex [illegible] [illegible] a parvitate materiæ, nec peccatum mortale constituere.

a Fill. Lo- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

2 Petes. Possitne licitè quis panem in quantitate debita, vel circiter, [illegible] similemque materiam coquere in aqua vel alio liquore, illamque totam pro ientaculo sumere? Respondeo: Non posse, docet Filliucius b; quia sic liquor ille non retinet amplius rationem potus, sed propter coctionem ex illo & materia solida fit unum [illegible], & quidem excedens concessam ientaculi quantitatem. Posse probabiliter censet Bossius c; quia in substantia ille liquor semper remanet liquor, & vehiculum alimenti, nihilque addit ad substantiam esitionis, illaque coctio solum reddit cibum magis stomacho convenientem, & nil præterea. Quare, sicut panis in vinum [illegible] [illegible] quidem, sed non fit maior in substantia, unde nec Fideles timent concessam quantitatem panis sic pro ientaculo absumere, ita in casu nostro &c.

b Fill. [illegible] [illegible] [illegible] 13.

c Bossius [illegible] [illegible] [illegible] 118.

Qualitas.

d Castro- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

3 Hinc certant Theologorum sententia; breviter Dico Primò: de cibis communibus quadragesimalibus, herbis nimirum, sive crudis, sive elixatis; piscibus sive parvis, sive magnis sale conditis; fructibus sive recentibus sive siccis, [illegible]; [illegible], quia [illegible] [illegible], ex amygdalinum [illegible], ex leguminibus ex similibus: ex accipi possunt pro ientaculo, quæcumque a [illegible], modò constituant ex parte, ut sit, de prædictis, quod [illegible] [illegible] excedat [illegible]. Ratio [illegible] est, quia [illegible] [illegible] [illegible] dine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in prædictis, quibus fere [illegible], [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ientaculo sub hac [illegible] conditione, ut non possint, [illegible] tales, vel tales [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] est, ientaculo posse [illegible] [illegible] [illegible], an tales [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ergo [illegible] libertas [illegible] illas [illegible].

Dico Secundò: In cibis solidis, ut quibus supra diximus posse ex [illegible] [illegible], vel ex aliquo capite [illegible] [illegible], probabile est e posse ex [illegible] [illegible] pro ientaculo, (exceptis [illegible] de quibus postea) in modica prædicta quantitate [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible] portiuncula [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non transiliatur. Ratio est, quia ex una parte, per Bullam, vel aliud caput [illegible] tunc [illegible] [illegible] lacticinijs, Caseo, [illegible], butyro, [illegible] & ex alia, non apparet, unde ex contra prohibeantur pro [illegible] [illegible] vespertina, ut [illegible] [illegible] [illegible] cibis dictum est, ergo &c.

e [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Adde, alij, qui [illegible] de [illegible] loquentur, concedunt, posse [illegible] assumi ea, quæ apponi pro [illegible] [illegible] solent, fructus, [illegible] [illegible], [illegible] non poterit colere, qui communiter in secundis mensis adhibentur [illegible] [illegible] est magnæ [illegible]. Respondeo, nonita, ut [illegible], cum de cætu, de quibus [illegible] [illegible].

Dico Tertiò, pro ientaculo [illegible] [illegible] non licet f: Ratio est, quia sunt maxima [illegible], & [illegible] [illegible] ex diametro [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], quæ [illegible] [illegible] vespere una [illegible], [illegible] [illegible] ieiunio.

f [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Non sic [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], quæ certè, ut [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible];

[illegible], nam propterea viribus ob debe[illegible] [illegible] Vocellos propinant [illegible], quæ verò alterius generis [illegible] [illegible].

[illegible]. licèt non sint valdè [illegible], [illegible] in [illegible] pro aliquibus [illegible], [illegible], vt supra vidimus, ergo verè habetur quod pro eorundem [illegible] ientacula prohibeantur? Respondeo. habetur ex hac ipsa [illegible] ni [illegible]; si enim ea concedantur in refectione meridiana, & iterum in [illegible] vespertina, iam sufficientem, vel quasi sufficientem habebis [illegible] [illegible] nutritionem; ergo [illegible] Ecclesiasticum ieiunium, quare [illegible], an [illegible] non in [illegible], sed [illegible]; siquidem propter tantam [illegible], quam habent cum [illegible] per [illegible], censetur [illegible], ea esse ab Ecclesia pro ientaculo potius interdicta.

[illegible] dubitationes [illegible]. Prima: An in [illegible] etiam in ijs, in quibus [illegible], non possit commodè sufficienter [illegible] propter Materiæ [illegible] assumere [illegible], seu placentulas ex [illegible] confectas? Respondeo licere, si [illegible] quantitas [illegible], imo & [illegible] sit parua, quia parum [illegible] reputatur: & [illegible] tam modica quantitas absumitur. Eiusmodi sunt, quos Biscotellos vernacula lingua [illegible], [illegible] passim [illegible] sunt pro ientaculis; Quid si magna [illegible] [illegible] substantia, [illegible], quem Hispanicum vocamus, [illegible] tantum in [illegible] modico [illegible] [illegible], nequaquam licere [illegible].

2 Secunda: An in Vigilia Natalis Domini maioris refectiunculæ vitis [illegible] [illegible] liceat? Respondeo, licere [illegible] maiori, licentia [illegible] [illegible] ientaculum, & quidem [illegible] [illegible] [illegible] ea [illegible] [illegible] ieiunijs liceat [illegible] [illegible] ea [illegible] [illegible], in Vigilia Paschatis, & [illegible], vbi [illegible] sit [illegible] [illegible], quæ in Sicilia [illegible] est, [illegible] benignitatem habet.

[illegible] est vigilia lætitiæ. [illegible] habes, quod in vigilijs lætitiæ maior sit refectio corporalis assumenda: cum lætitiam Sacram [illegible], [illegible] corporales delitias, sed ad spirituales animam adijciant iuxta illud S. Pauli: *Itaque epulemur non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.*

8 Quod dictum est de Vigilia Natalis Domini, intelligo & etiamsi ea incidat in diem Sabbati, in quo celebretur Ieiunium quatuor Temporum, quia magis dignum trahit ad se minus dignum; quare etiamsi festum Natalis se celebrandum post pridie nempe die Lunæ (quia dies Sabbati iam est Vigilia Natalis) hæc prærogatiua benignioris refectiunculæ illi concedimus. a [illegible]

9 Qui vouit in hac Vigilia ieiunare, an possit duplo ientaculo frui, supra docuimus suo loco b. b [illegible]

Tempus sumendi Ientaculum, seu Cavalam.

10 Sub Vesperas ientaculum sumi consuetum, cum sit introductum ad somnum nocte conciliandum, quia tamen posita iam ob hanc caussam consuetudine, absolutè illud licitum est, ideo licitè illud meridie assumere etiam sine necessitate poteris c, relicta in Vesperas integra refectione. Quod idem probabiliter facere poteris d in Vigilia Natalis Domini, quamuis pinguior, modo supra dicto, sit assumenda refectio.

11 Quid si manè diluculo sumas refectiunculam, sero deinde completè comedas? Respondeo propter tantam temporis anticipationem caussam in hoc aliquam requiro e, secus nonnulla erit culpa, non tamen mortalis, quia in substantia nihil vltra debitum sumis.

12 Quid si eadem diluculo refectiunculam sumes (sed postea hora meridiana plenè comedas, sero autem omnino incœnatus cubitum discedas? Respondeo, Non audeo sine notabili caussa,

c [illegible] d [illegible] e [illegible]

vel dispensatione id approbare, esset enim aliam [illegible] formam inducere. Sed neque adeo a id sine causa facientem excusemus de culpa mortali: nam ea sola servatur substantia ieiunij, quae consistit in unica tantum ciborum comestione, & unica refectiuncula, ut ijdem b docent, tum quia quod mane desijt de [illegible], suppletur satis, [illegible] vespere, dum tunc [illegible] communis comeditur.

13 Quid denique si mane, vel meridie tu levi refectiuncula, quanta Vespere fieri solet, recrees, & deinde duabus [illegible] horis a meridie integram [illegible] exhibeas? Respondeo. Neque [illegible] id approbare sine gravi causa, vel dispensatione possem; videtur enim etiam haec diversa forma ieiunandi: sed nec tamen hanc sub mortali c audeo, propter rationem num. praecedenti dictam.

14 Illud fateor posse contingere, ut qui summo mane [illegible] refectiunculam, vel non adverteret, esse diem ieiunij, [illegible] [illegible]; tunc profecto licite etiam sine causa posset, sive meridie, sive paucis interiectis a meridie horis, sive Vespere perfecte comedere.

Nam propter illam bonam fidem iam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pro vespertina refectiuncula, cum bona fides [illegible] [illegible] [illegible] a nostra forma ieiunandi, & non sic cogendus [illegible] plenam sibi debitam refectiunculam in Vesperas sine sua culpa protrahere.

Quidam dicerent d hoc casu licere [illegible], hora consueta prandere, & deinde [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] bona fide [illegible]. Verum e id approbandum, nec in bona, nec in mala fide censeo; quia bona, vel mala fides [illegible], [illegible] [illegible] per illud [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Id ergo [illegible] [illegible] [illegible] approbarē. [illegible], quando [illegible] quod v. g. [illegible] altera cibi [illegible] mane fuisset [illegible] [illegible], nunc enim tam modica alimento [illegible] [illegible] [illegible], unde non est homo de sua refectiuncula defraudandus. Et quidem Tu- [illegible] f [illegible] [illegible] mala fide [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illum cibum [illegible] [illegible] posse vespere consumere [illegible] cula sua: multo ergo magis bona fide [illegible]. Secundo, cum [illegible] [illegible] propter [illegible] incommodum [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] commodum. Nec defuit g item, qui diceret, non, [illegible] [illegible] esse [illegible] [illegible], sed [illegible], [illegible] adeo cum animo peccandi [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], non teneri amplius ad ieiunii, quia iam est (inquit) [illegible] [illegible]. Sed [illegible] id dictum esse [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] posse [illegible] [illegible] ieiunij, nisi [illegible] [illegible], vel [illegible] videt.

§. IV.

De hora comedendi in ieiunio.

1 Comestionem temporis in nostra [illegible] plenae [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] vocamus, est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Meridiet [illegible], [illegible] [illegible] solaris, quod [illegible] horologia [illegible] [illegible] per se [illegible] praevidere [illegible] [illegible]. Si quae enim lex vespertae de [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] abrogata, Contraria [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad vesperam [illegible] [illegible] licere liceat, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

2 [illegible] inter Theologos [illegible] [illegible] in anticipatione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] esse de essentia ieiunij Ecclesiastici, nec de praecepto hora [illegible] [illegible] [illegible]: Non de essentia, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] essentia est [illegible] [illegible] [illegible] cum abstinentia a certo genere ciborum. Nam propterea eum, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] obligati, cum l substantia ieiunij [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Non de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

quam

[illegible] Ast insuper, [illegible] mortale [illegible] [illegible] anticipare, [illegible] nullam [illegible] & [illegible] quæ, ne [illegible] Ab denique [illegible] dispensatione, vel aliqua causa, [illegible] quidem esse, [illegible] culpam [illegible] & venialem [illegible] est [illegible] ad [illegible] quando [illegible] à qua [illegible] dispensatio vel [illegible]

2 [illegible] quæri, [illegible] horam reficiendi [illegible] [illegible] ante meridiem [illegible] & duabus in æstate. Ratio [illegible] vel post [illegible] meridiei hyemalis, & [illegible] quando longior est [illegible] meridies [illegible] Hinc [illegible] Medicam [illegible] privilegia participare, [illegible] privilegium anticipandi refectionem [illegible] per horam [illegible] possunt [illegible] duabus horis hyeme, [illegible] æstate ante meridiem [illegible] [illegible] vel alteram [illegible] [illegible] meridiei, [illegible] Pontificia concessio; [illegible] quia multi f probabiliter [illegible] [illegible] sine causa [illegible] mortalem culpam, quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] meridiem [illegible] [illegible] Anglis [illegible] ieiunantibus [illegible] [illegible] illa [illegible]

3 [illegible] denique [illegible] [illegible] An in Quadragesima [illegible] Vesperas [illegible] [illegible] Vesperas eo tempore esse recitandas [illegible] Respondeo [illegible] [illegible] Vesperas [illegible] solitas, sicut ij, qui extra Chorum; Ratio est, quia Horæ Canonicæ non habent hanc connexionem necessariam cum ieiunio, solum ita congruenter statuti disponitur (non tam iubetur) per Rubricas, ut Vespertinum Officium diu differatur, si decantandum sit post cœnam ieiunij, quæ valde serò fieri solita supponitur in Quadragesima; Interdum, quia apud nos iam invaluit usus comedendi circa Meridiem, opportunius esse post Meridiem, atque adeo post comestionem, sua scilicet congruenti hora, Vesperas recitare. Cum Romæ Sacerdotes ego [illegible] recentes fuissem, operamque Rubricis edicendis de more daremus, narrabat quidam ex meis sodalibus, Robertum Bellarminum Sapientissimum æquè ac Sanctissimum Cardinalem solitum dicere, congruentius esse nostra hac tempestate Vesperas Quadragesimales recitare post prandium, quam antea. Nam apud maiores nostros, (dicebat prudentissimus vir) ideo Vesperæ recitabantur ante refectionem, quia refectio protrahebatur ad horas Vespertinas. At in Quadragesima quidem [illegible] [illegible] Nonam [illegible] [illegible] sic ab [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] ad Meridiem, ne, quæso, per nouam [illegible] deijciatur hora recitationis Officij Vespertini, & contra dubitum [illegible] ad tempus antemeridianum transferatur. Hæc [illegible] Bellarminus.

§. V.

Quædam de obligatione Ieiunij, ubi,

De media nocte, qua ratione hic intelligenda.

1 Frangere ieiunium etiam [illegible] tamen diei semper consideratam esse mortale peccatum, communis l docet Theologorum sententia; [illegible] tamen esse culpam duplicem. [illegible] contra Temperantiam, [illegible] per præceptum Ecclesiæ ieiunium constituatur in materia Temperantiæ, docent [illegible]

Nisi forte ex intentione habens mali, vel ex contemptu Superioris non observaret: hanc enim non est mirum, si superaddatur alia species peccati, ut ex se patet.

2 Porro circa obligationem ieiunandi notanda sunt sequentia. Primò: si pluries comedas Quadragesima vel in die ieiunij, [illegible] a plena refectione peccas; at si [illegible], toties quoties, ut supra dictum est [illegible].

3 Secundò: Qui toto Quadragesima [illegible] numquam in [illegible] ieiunare [illegible] numero, vel [illegible] multiplici omissioni [illegible] committit. At [illegible] toties peccat, quoties diem ieiunij frangit; vel quoties carne vescitur: quae cur ita sint, & qua ratione in Confessione aperienda, ex aliis b à nobis dictis, facilè colligitur.

4 Tertiò. Ieiunandum esse ex praecepto Ecclesiae in Quadragesima, in Vigiliis, in Quatuor Temporibus, & in [illegible] forte in Dioecesi ab Episcopo decretis.

5 Quartò: Qui ieiunium [illegible] obligatus ex duplici Ecclesiae praecepto, v.g. Vigiliae & Quatuor Temporum, vel Vigiliae & Quadragesimae, &c. c unum numero peccatum committit, quia utrumque obligat ex eadem Temperantiae virtute. At, qui solum ieiunium Vigiliae [illegible] forte voverat, vel illud ex professione suae Religionis impositum erat, duplici specie peccati peccat, quia contra Temperantiam, atque adversus Religionem agit.

6 Quintò, Ieiunium Ecclesiasticum incipit d à media nocte in [illegible] diem subsequentem; Quoniam vero [illegible] Meridiem in hac ieiunij materia moraliter esse sumendam, atque adeo comprehendere mediam circiter horam ante ipsum punctum meridiei Mathematicum, & mediam postea, quaerimus, an idem dicendum sit de media nocte.

7 Certè in ieiunio naturali requisito ad sumendam Eucharistiam, Mathematicè sumendam pro comperto habeo, [illegible] ut ex aliis dictis colligi potest. At in Ecclesiastico [illegible] in Argumentum, [illegible] incidit in [illegible] obligationem [illegible] ieiunandum, [illegible] Nam [illegible] media hora post [illegible] Mathematicè media [illegible] ieiunij [illegible] Vt [illegible] patet [illegible] media hora post [illegible] ad medium noctem [illegible] ad diem praecedentem [illegible] Ecclesia hoc praeceptum [illegible] tempora.

8 Dicendum tamen [illegible] tum [illegible] modo [illegible] circa [illegible] Mathematicam [illegible] tempus, non peccat, [illegible] Ratio est [illegible] praecepta haec non tam rigorosè [illegible] modo sunt intelligenda, [illegible] procedendi modo [illegible].

9 Dico Secundò: Si quis sciens, vel facile ex horologio, [illegible] potest [illegible] medium noctis Mathematicè [illegible] illud [illegible] post illud, [illegible] casu proposito potest carnes comedere. Ratio est, quia [illegible] scientia [illegible] moraliter [illegible], non possunt [illegible] & [illegible] illud tempus [illegible] pertinere [illegible] Si ergo praeceptum [illegible] ieiunij.

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]

[illegible], cum verò tota libertas [illegible] [illegible] à ieiunando sim [illegible] hæc est [illegible], sicut in [illegible] in Cõfessione, [illegible] peccatum [illegible], id est dicere certum peccasse, [illegible], nec obligor nisi moralem diligentiam adhibere ad [illegible] (scien-dum) an si sciam, vel facile recordari possim me [illegible] e.g. peccasse, & non am-plius: debeo enim [illegible] Mathematicè me peccasse &c. Ita igitur in casu nostro.

Hinc in [illegible] nocte Bacchanalium [illegible] feria quarta Cinerum, si [illegible], vel facile scire possem [illegible] [illegible], à carnibus abstinere om-nino debeo, quia falsum est, quod [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] libertas, [illegible] enim clarè [illegible] obligatio, [illegible] de nocte [illegible] feria [illegible] ad carnes [illegible] [illegible]: Quod si [illegible] mo-mentum nesciam, nec per moralem di-ligentiam scire possim, [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] dili-gentiæ, [illegible] de [illegible] no-ctis, [illegible], [illegible] lib. [illegible] [illegible].

§. VI.

De obligatione non cooperandi cum aliis in fractione Ieiunij.

1 CUm [illegible], [illegible] in-[illegible] ministrare alicui fideli [illegible] ille [illegible], [illegible] non directè intendere [illegible] malum, quando tamen, [illegible] [illegible] ministrare [illegible]. Id ergo [illegible] [illegible] de Patre, vel Domino, [illegible] de [illegible] ci-[illegible] [illegible] de familia-[illegible]. Dixi (alicui Fideli) [illegible], quæ dixi [illegible] & in universum [illegible] [illegible] alium peccato [illegible] lib. [illegible].

Pater, & Dominus.

2 Patrem & Dominum ad compel-lendos filios, vel famulos, ut ij ieiunent, non *a* obligari; ad monendum, [illegible] [illegible], modestèque [illegible], obli-gari tamen puto *b*. Ratio est, quia filij ac servi iuxta illud *c*, Si quis suo-rum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior, ad Patrum, Dominorumque curam per-tinent. Et quia ij non sunt [illegible] Præ-lati, nec spiritualem in hos iurisdictio-nem exercent, monere possunt, atque adeo debent, non verò compellere.

3 Quare poterunt, immo & debe-bunt illis cibos, quamuis sciant eos non ieiunaturos, ministrare; quia ex una parte hæc subministratio opus est ex se indifferens; & ex alia Patrem, Domi-numque [illegible] propriam officium ali-menta suis cum debita liberalitate præ-bendi, modò secundum authoritatem, quam in illos possunt, moneant, & incre-pent, [illegible] dictum est.

4 [illegible] item famuli, filij, similesque sub-diti *d*, poterunt Dominis Patribusque [illegible] ieiunium scientes cibos parare, ac ministrare, quia hæc [illegible] ope-ra ex se indifferentia, & ex alia parte famulatus, ac [illegible] ipsos satis excusat.

Sed quid? Possuntne licitè Domini laboriosas actiones servis, filijsque, [illegible] & operarijs imperare, quibus con-sequenter [illegible] à ieiunij lege liberen-tur? Respondeo: Si bona fide Domini procedant, imperando labores, qui com-muniter imperari solent, etiamsi difficil. valeant, non peccabunt *e*, quia iure suo præcipiendo, quæ possunt, [illegible]: qui servi nec etiam peccabunt, quia ex officio laborum, [illegible] lege [illegible] à ieiunio, ut [illegible] in propriis [illegible] dicemus, excusantur, immò propter eamdem rationem poterit *f* quis ope-rarios conducere [illegible], ut non ie-iunent, [illegible] minus laborent.

a [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

Caupones, & ij, qui cibos vendunt.

Quando probabiliter putantur, accedentes ad hos non violaturi ieiunium, posse Caupones, & Vendentes cibos ijs ministrare, vendere, atque inuitare, patet ex se. Sed, quid, si sit dubium? [illegible] quia, nisi certò constet contrarium, nemo est praesumendus malus, atque ideo nemo est praesumendus ieiunium violaturus.

7 At quando probabiliter, vel certò sciunt violaturos: concessio est difficilior. Concessimus tamen satis a probabiliter. Ratio concessionis est, quia ministratio illa, immo & inuitatio [illegible] eis non fit à Caupone, vel Venditore directè alliciendo ad non ieiunandum, atque adeo ad peccandum, sed ad lucrum captandum, idque scitur [illegible], & ex alia parte illa [illegible] ministrandi, atque inuitandi actio [illegible] esse ex se indifferentem, cum possint illi cibi etiam ad licitum vsum; & quamuis per eam [illegible] accedentium [illegible] transgressionis [illegible] praecepti. Vendentes tamen [illegible] propter officium, quod ipsi sine fraude exercent: eosdem Caupones posse [illegible] recipere eos, qui comesturi non sunt, modo ex circumstantijs illud nolle non aequiualeat coactioni, probabilis est sententia. Tunc enim non compellunt ad [illegible], sed vtuntur iure suo, quo hospites alliciunt. [illegible] quia ij possent, si vellent, saltem [illegible] carnes, non praemittendo prandium; & sic non violare ieiunium. [illegible] Cauponum est [illegible]: *Si me velle [illegible] cibo [illegible] apud me [illegible]; sicut de alio [illegible] consule*: An Caupones possint ministrare carnes, [illegible] num. 14.

a [illegible] num. 14.

Amici.

8 Quidam die Quadragesimali nobilium perfamiliaris, hospitio sub Vesperas receptus, significauit carnium ex permissis cibis, atque lacticinijs, vt erat diues, & liberalitatis amans; cum peruenisset, cognouit, nobilem illum [illegible] cum tota comitiua [illegible] apud alium hospitem [illegible]: incidit ergo in scrupulum, an posset suam caenam expectans hospitibus proferre, offerre, ministrare; immo & eosdem inuitare ad sese reficiendum, [illegible] sine vlla necessitate [illegible] legem violaturos, ac sine Bulla lacticinijs se refecturos.

9 Dicimus Primò (nam nostros consilij gratia consulit) posse [illegible] proferre, ministrare [illegible] licitè posse; quia ex vna parte [illegible] hospitij [illegible], & ex alia [illegible] opera indifferentia, nec ex se mala; poterunt enim hospites [illegible] si vellent, [illegible] ad Vesperas [illegible] plus assumunt sibi [illegible] debeant, hoc fieri solere ad [illegible] liberalitatis conciliationemque [illegible] non verò ad eos [illegible] cibos [illegible] tri inficiendos.

10 Dicimus Secundò: hoc exhibere ex directa intentione, vt hospites [illegible] licitè non posse, quia id esset velle eos [illegible] peccare, vt modo [illegible] dictum est.

11 Dicimus Tertiò: posse licitè [illegible] paratis fortè [illegible] carnes, tum etiam non paratis [illegible] offerre carnes [illegible] inuitare, non quidem [illegible] vt hospites oblata acciperent, atque complerent [illegible], sed [illegible] hospitis liberalitas appareat, amicitiaque signa videantur amici. [illegible] cogantur, vt comedant. Ratio [illegible] dicti est, quia ea oblatio & inuitatio eodem modo nunc se habet, ac modo dicta subministratio, & prolatio ciborum; apparet enim clarè, esse [illegible] liberalitatis signum: & ex alia parte est ex se opus indifferens, cum [illegible] ad comestionem, [illegible] ad omnia [illegible]. Ratio posterioris dicti est, quia [illegible] absolutè (nam vrgere expressè ad [illegible]) esset ex alio capite cal-

pa)

pti) vrgeret ad afferendum hic & nunc [illegible] peccaminosam.

12 Dicimus [illegible] quintò, [illegible] etiam posse [illegible] ministrare, eamq; afferre hic, vbi viget [illegible] Bulla Cruciatæ. Ratio est; quia [illegible] esse [illegible] semper intelligitur [illegible], vt scilicet ea quis comedat, si benè potest. Quid si verò [illegible] tur [illegible] carere Bulla, & tamen [illegible] ea manducaturus? Sanè. b [illegible] non posse, quando est dubium, an [illegible] habeat Bullam: vnde [illegible] posse, quando est certum. Sed profectò si sit dubium, potest, quia in dubio nemo est [illegible] [illegible] esse [illegible]: at, si [illegible], non potest [illegible], ac [illegible] [illegible] causa; quia tunc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipsi [illegible] ad illud peccatum quod facilè [illegible] vellet: facilè enim posset, si [illegible] ea [illegible] cognitum.

13 Dicimus [illegible], si [illegible] commodè posset, vt [illegible] sibi [illegible], nec [illegible] malum timeret, multo magis si [illegible] sua [illegible] ad illa peccaminosa [illegible], obligari ex Charitate [illegible], [illegible] pro sua [illegible] [illegible]. Quinimo, obediisse, ad [illegible], [illegible] etiam velle, vt [illegible] sua [illegible] [illegible]. Ratio est, quia tunc Charitas [illegible], vt, quia facilè potest, peccato proximi occurrere.

14 Dicimus denique [illegible] ad vltimum [illegible], Patrem hunc familias [illegible] carnes parare, ministrare, vel ad [illegible] accumbentes posse; quia tunc (vt supponimus) peccatum [illegible] [illegible], quare sine [illegible] causa (neque enim [illegible] hospitij [illegible] die, vt [illegible] ieiunij carnes [illegible]) [illegible] Paterfamilias [illegible] peccatum [illegible] accidat [illegible] [illegible] & Catholicam [illegible]; [illegible] [illegible] in quibus [illegible] [illegible] [illegible] carnes & [illegible] quadragesimales [illegible], de qua re vide Laym. [illegible] Azor. [illegible] Bonac. c Castrop. [illegible] & nos infra lib. 5. c. 1. §. 3.

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]

§. VII.

De excusationibus à Ieiunio.

Causæ excusantes à Ieiunio multiplicantur, quæ omnium, & singularum [illegible] operæ pretium erit distinctè percurrere.

Ætas.

1 Qui viginti & vnum annum non g complevit, & qui sexagesimum annum attigit, quamvis [illegible] illum & complevit, excusantur à ieiunio, ille propter adolescentiæ necessitatem; hic propter vires (licet [illegible] aliàs appareant) iam senio deficientes. Qui autem est de [illegible], quid sit [illegible], aliàs diximus h.

2 Porrò quo ad hoc Dubitabis primò, si quis in prima hora mediæ noctis hoc die, qua ieiunandum est, compleat annum vigesimum primum, obligatus fuerit ad ieiunandum hoc eodem die?

Respondeo, si compleat eo, quod ipse natus sit in ipsa media nocte, ita vt prima hora iam dicta fuerit terminus [illegible] sui natalis obligabitur, quia tunc totus dies, [illegible] [illegible] hac prima hora, pertinet ad annum vigesimum secundum suæ ætatis, in quo viget ieiunandi præceptum. At, si compleat eo, quod natus sit in ipsa prima hora mediæ noctis, ita vt dicta prima hora sit terminus intrinsecus eius [illegible], non i obligabitur, quia tunc illa prima hora pertinet ad complementum [illegible] anni vigesimi primi, in quo [illegible], atq; adeo etiam in hoc complemento habet adolescens ille ius comedendi; Cum igitur possit hac hora comedere, & deinde non sit fraudandus communi refectione, quæ conceditur in ieiunio, bis legitimè comedet pridiè, adeoq; vt ex dictis liquet, [illegible] in [illegible] [illegible]; Atq; hæc excusatio multo clarior, si annum vigesimum primum compleat hora secunda post mediam noctem, tertia, quarta, cæteris,

g [illegible]
h [illegible] DD.
i [illegible]

3 Simi-

3 Simile quid praeterea inuenies in sene; non enim obligabitur ieiunare eo sero, in cuius primis horis ... attingit annos sexaginta, vt ex dictis itera patet.

4 Quod si quis compleat annum vigesimum primum post aliquot dies quadragesimae, tenebitur ad consequentia ieiunia a obligabitur: ac contra, si quis attingat annum sexagesimum post eiusdem aliquot dies, ad ieiunia consequentia non obstringetur. Ratio est, quia praeceptum ieiuniorum in diebus quadragesimae diuiduum est, quare potest vrgere vno die, & non alio.

5 Dubitabis secundo, an sit probabile, foeminam non obligari ad ieiunium, si perueniat ad annum aetatis quinquagesimum? Respondeo mihi b non videri probabile, quia non inuenio illud, nec consuetudinem, nec rationes hanc sententiam solide confirmantes.

Quod enim dicunt, foeminas facilius senescere, non conuincit: quia ex alia senectute, vt ... compertum ... non perinde ac homines, hoc est non multum maceratur. Non inficior interim, si quae debilior notabiliter sit, posse excusari: verum non erit tunc ex aetate, sed ex mala valetudine dicta excusatio.

6 Dubitabis tertio: Religiosus, qui nondum expleuit annum vigesimum primum, teneatur ne ad ieiunia per suam regulam moraliter indicta? Respondeo, probabile c est obligari: quia aliud est vinculum Religionis, quo tenentur dicti Religiosi ex vi regulae, aliud Temperantiae, quo ex vi praecepti Ecclesiastici; Non igitur, si vno non obstringatur, ab altero liberabitur, cum non valeat illatio, quae fit a diuersis. Sed probabile est, d contrarium, non obligari, quia Praelatus ... regulam velle sub maiori ... ad ieiunandum, quam Ecclesia obligare non solet. Vtraque sententia ... est & ... si fine ratione ... limitata, nisi regula expresse, vel tacite (quod ex verbis ipsius colligetur) includat etiam hos minores adolescentes; tunc enim ad ieiunium hi ex vi voti a se emissi obligabuntur.

Quid si regula praecipiat, vt a suis Religiosis seruentur ieiunia Ecclesiae, tenebuntur ne Minores anno vigesimo primo ex vi Regulae eadem Ecclesiastica ieiunia custodire?

Respondeo e, si id praecipiat regula solum, vt indicans, demonstransque, & tanquam id, quod de iure iam est, velut in memoriam reuocet Ecclesiastica praecepta, nequaquam teneantur; quia hoc modo non additur noua religionis obligatio, sed pristina tantum recolitur, pro iis, qui aliis per annum obligantur, at si id regula nouo mandet praecepto, obligat ex se patet, tenebuntur.

8 Ex dictis colligo, an obligentur sexagenarii ad ieiunia praedicta ex sola regula obligantia? dico enim, probabile eosdem esse f obligari: at esse etiam probabile g, nequaquam obligari, quia, vt dictum est, nisi contrarium expresse constet, lex Religionis proportionari praesumitur cum lege Ecclesiae.

9 Simile quid in quibusdam, qui vouit de ieiunando. Si enim quis vouit se vigilis Sabbatis v.g. ieiunare toto suae vitae tempore, addita etiam clausula, in perpetuum, probabile h est, excusari post annum sexagesimum. Vota enim ieiunandi non praesumuntur (nisi contrarium expresse quis intendat) obligare, nisi ad modum legis Ecclesiasticae; & ratio vberior est, quia post annum dictum praesumitur intellectum incipere ieiunii propter Votum tantum cadentis, atque adeo ieiuniis non obligatum.

Ieiunium Voto Castitatis a Pontifice subrogatum an obliget sexagenarios.

10 Facit ad hoc argumentum Lectori non ingrata quaestiuncula: Illustris quaedam Virgo euicerat a Summo Pontifice Voti Castitatis dispensationem ad Matrimonium cum pari adolescente contrahendum, impositumque fuit in voti commutationem ieiunium in qualibet sexta feria, conclataque Matri-

[illegible] sexagenario [illegible]; Antequam produ- [illegible] Mulier [illegible] ad sexagesimum, & am- plius [illegible], utrumque tam va- [illegible] adolescentia [illegible] aperte vi- deretur [illegible] fuit: An obligan- da Mulier esset ad prosequenda ieiunia à Pontifice iniuncta?

11 Fuerunt Theologorum, quibus [illegible] communicatum, di- [illegible] sententia: Negabant nonnulli Pri- mò, quia velut matrimonium contra- [illegible] iuxta Pontificis præ- [illegible] debebat ieiunare; Secundò, quia sexagenaria esset, cum sufficeret [illegible] Dispensatione, castitatem [illegible], & negligere opus loco Castitatis impositum; Tertiò, quia sub- rogatum sapit naturam rei, cui sub- rogatur; si ergò perpetuum erat Vo- tum, perpetuum esse debet & ieiunium Voto subrogatum: Quartò quia [illegible] ieiunij [illegible] videtur reduci ad hanc conditionatam concessionem; [illegible] Matrimonio sunt, tam diu [illegible] ieiunent; non ergo tempore li- [illegible], si adhuc solent dictæ Ma- trimonio sunt.

12 Contrahebant [illegible] Primò, propter illud [illegible], quod modò adduxi- mus, quia scilicet [illegible] ieiunij non obligat, nisi iuxta terminum præcepti Ecclesiæ, idemque propter [illegible] ratio- [illegible] à Con- fessore impositum, cum igitur ieiunium tali mulieri impositum, vel [illegible] voto, vel pœnitentia, [illegible], [illegible] habetur in annis sexagesi- mis; Secundò, non est præsumendum, [illegible] Pontificem [illegible] hunc [illegible], [illegible] Pontifex [illegible] ad ieiunandum, sed ipse tunc [illegible] Fideles post annum sexa- gesimum, ergo &c. Tertiò, quia ratio fundamentalis, cur sexagenarius etiam [illegible] ad ieiunia non obli- [illegible] ætas ad debilitatem [illegible] hæc mulier, quando [illegible] à tali ieiunio? [illegible], [illegible] fuerunt, ergo & nunc [illegible] post sexagesimum annum, etiam si [illegible] esse [illegible]- nis; Probatur hæc consequentia, quia sexagenaria verè & intrinsecè [illegible] est, [illegible] ætas provecta [illegible] [illegible] æquipollent. Quartò, [illegible], nisi de obligatione constet, ut [illegible] est, an hæc obligatio vigeat [illegible] dictam Mulierem? ergo illam non obli- gat: Neque dicas, prævalere præcep- tum, quod possidet: dico enim ego, præ- valere libertatem, & exemptionem se- nectutis, quæ est certa, dubitari autem de præcepto an scilicet hoc dictam æta- tem comprehendat.

13 Ad rationes negantium respon- dere possum. Ad primam, præceptum Pontificis esse regulandum iuxta mo- rem ipsiusmet Pontificis in legibus de ieiunio ferendis, non ergo pro tempore tam provectæ ætatis. Ad secundam, nego Mulierem negligere opus imposi- tum: impositum enim ieiunium fuit il- lam pro tempore antecedente annum sexagesimum, [illegible] iuxta morem Ec- clesiæ: Ad tertiam (ut [illegible] alias explicationes taceam) dico opus subro- gatum debere sapere naturam rei, cui subrogatur in favorabilibus a, non vero odiosis; & ex alia parte communis est b Doctrina, posse vota perpetua in actiones temporales à Confessario, ne- dum à Pontifice commutari. Ad quar- tam negandum est, conditionatam illam esse perpetuam; dico enim, esse regu- landam iuxta morem Ecclesiæ pro tem- pore scilicet ab ipsa consueto; usque ad annum sexagesimum: Ex his igitur vi- detur hanc sententiam esse intra probabi- litatis terminos admittendam.

Infirmitas.

14 Excusari a à ieiuniis notabiliter infirmos, ac valetudinarios, res est certa [illegible], etiamsi ij in infirmitatem incide- rint propria culpa. Idem dic de iis b, qui [illegible] infirmitatem parit no- tabilem.

tabilem, vt capitis vertiginem, stomachi dolorem &c. Idem de illo a a, qui ita stomacho debili friget, vt nullam plenam refectionem, quanta ad plenam nutritionem est necessaria, sumere non possit: is enim cogetur sumere dupli-cem, atque adeo legitimè ieiunium viola-bit. Idem de eo infirmo, cui fortè conualescenti ad sanitatem [illegible] b, quia verè est infirmus, & de-[illegible], quia verè est infirmus, esse per ac-cidens praecepto ieiunandi, esse per ac-[illegible] praeceptum aliunde illi sit [illegible] [illegible]. Vnde, si non ieiunet, peccet, [illegible] cabit enim contra Temperantiam, vel contra propriam Charitatem, non vero contra praeceptum Ecclesiasticum de ieiunando. Idem de eo c, qui noctu dormire per notabile tempus non po-test, nisi coenet, nimis enim esset [illegible]. Neque d hora obli-[illegible] sic ieiunare, [illegible] plenè refice-re: quo pacto iam ieiunium [illegible] stum, vt ex supradictis patet, [illegible]. Non obligo, inquam, licet id conti-geret: [illegible] modo facere queat; quia nemo in ieiu-nando est obligandus ad extraordinaria remedia, & ad relinquendum [illegible] comedendi circa meridiem. Idemque denique de eo e, qui [illegible] perfecta [illegible] [illegible] quia [illegible] detrimentum iudicatur.

15 Addidi in praedictis casibus illud [grauiter, vel notabile] quia [illegible] valet, non quodlibet leue [illegible] detrimentum, quale est [illegible] v. g. dolor capitis g habere [illegible], vel ex temporaneus, & breuis remissionis [illegible] sui capitis, vel quid simile; sed verò grauiter (licet fatear propter Ecclesiae le-gem [illegible] necessario [illegible]) debere esse illud, quod à praecepto ieiu-nandi liberum hominem reddat, [illegible] perior est expectandum ipsum [illegible] detrimentum, [illegible] timor de damno per ieiunium inferen-do, timor, inquam, non leuis, sed [illegible] notabili notabilis timor.

16 Verum enimuero ecce nodum non facilè Scrupulosis [illegible] dissoluen-dum; cuiusnam tamen huiusmodi grauitas est mensuranda? De grauitate timoris satis dixi, [illegible] debere esse dixi, & [illegible] conscientia ipsius Ieiunantis [illegible], qua bona fide, siue ex experientia pro-pria h, siue ex probabili ratione, putat, sibi grauiter nociturum ieiunium; idem nunc [illegible] rectè dicam de ipso damno credendum; cum est ipsi ie-iunanti, qui bona fide sibi persuadet, ie-iunium sine graui damno tolerare non posse. Adhuc tamen non desinunt scru-pulosi satis, qui licet sciuerint id iudicium prudentis esse diiudicandum, facilius enim vel ieiunium [illegible] [illegible] tamen, qua ratione id iudicium [illegible] cum facilitate possit, à nobis discere ex-petunt. Habeat ergo regulam illam, quam, vt expeditissimam Doctores l communiter hic assignant.

17 Ista huiusmodi seu illud damnum satis notabile est, quod operationes ordinarias cuiuslibet personae impedit, ita vt, qui consueto suo operandi modo [illegible] exercere commodè cum ieiunio ne-[illegible] grauiter ab illo [illegible] [illegible] [illegible]. Hinc, si scholasticus ex ieiunio [illegible] capite doleat, vel [illegible] [illegible] difficultate studeat. Si mulier ex debilitate ieiunij [illegible] [illegible] commodè [illegible]. Si ex quolibet [illegible] officium [illegible] ieiunando difficulter exerceat, & similes, ex hoc capite dum-[illegible] à ieiunando legitimè excusabuntur, [illegible]. Nonnulli, praeguantesque hoc iudi-cium m; propter sanitatem enim [illegible] infirmis, siue [illegible] à ieiunio [illegible] [illegible] excusantur; carnem autem non in-[illegible] consuetam commedere [illegible] conceditur, quando sic complexio, & necessitas exigit, vel infantium [illegible], idque etiam [illegible] [illegible] foemina conceptura, si à mulieribus [illegible] iniuria matris [illegible] [illegible], quia multum [illegible] [illegible] formatam [illegible] prolem [illegible] [illegible] in [illegible] conceptionem [illegible] [illegible]; [illegible] enim aliaremedia, si [illegible] alimenta [illegible], immo & [illegible], ne forsan fortè [illegible] [illegible].

Ars laboriosa.

18 Officium, seu ars, quam quis exercet, si sit ex se laboriosa, hominem per se a liberat à ieiunio: & ita quidem, ut, etiamsi in illo exercitio quis humanitùs possit tolerare ieiunium, adhuc ad b illud non astringatur, quia semper aspicitur à lege id, quod est communiter, & per se. Quare posito, quòd lex quaslibet [illegible] artem laboriosam exercentem excludit, non sunt hic includendi. Adde rationem, quia laboriosis artibus vacantes frequenti indigent refectione, ne in debilitatem, quando [illegible], incidant. Hanc Auctor etiam [illegible] c, [illegible] [illegible], immo etiam dicitur d. non obligari ad ieiunium, quia per se omnes aratores excusantur, & ex alia parte Ecclesia non intendit privare Fideles suo officio, modoque vivendi. Praeterea, quamvis exercitia ex se non laboriosa obligationi ieiunandi [illegible], tamen si quis ita sit debilis, ut etiam afficiatur aliis leve, ipsi sit laboriosum, à ieiunio per accidens, hoc est, ratione suae complexionis e, excusabitur: quia pia Mater Ecclesia cum tanto dispendio obligare Fideles non intendit. Hinc Scriptores [illegible] obligantur ad ieiunandum, quia scribendi officium [illegible] est [illegible], & forte modicè ieiunium [illegible] [illegible]; tamen si sit Notarius ita laboriosus [illegible], ut sine duplici refectione [illegible] [illegible], excusabitur, tamen per accidens, ratione suae complexionis.

19 Hanc Doctrinae ante oculos in tota hac materia [illegible] habenda [illegible] [illegible], etiam aliquo Doctores [illegible] excusari [illegible] à ieiunio [illegible] per accidens, tu vero credas [illegible] per se, regulatem, ad omnes [illegible] [illegible] defuncas. Nullus [illegible] fuit, qui [illegible], quendam Theologum [illegible] vulgaris literaturae [illegible] à ieiunio hominem [illegible] [illegible] Theologus sit idem [illegible]) rationem, quia [illegible] equum [illegible] homine [illegible] per integros dies, ut sane laboriosum illi fuisset illud iter equestre; attamen verba clare excusatio per accidens fuit, non per se; ille tamen, qui solutionem [illegible], acriter commovebat Theologum in ea [illegible], ut iter equo aperte excusandi sint à ieiunio. Cumque ego [illegible], [illegible] excusationem nequaquam universalem, sed tali particulari [illegible] [illegible] fuisse, [illegible] constans vir veritati [illegible]. Deus Immortalis quantum refert, non apices rerum aspicere, sed interiora earum viscera penetrare!

20 Si quaeris, quaenam sint officia ex se laboriosa? Dico, ea esse, quae exercentur cum magna agitatione membrorum corporis, tunc enim [illegible] spiritus consumuntur, unde & ciborum auxilio opus est, & inedia, quae magis corpus excolat, non est addenda.

Porro plura sunt exercitia clarè laboriosa, plura manifeste non laboriosa, plura denique, de quibus, qualia sint, dubitatur, suo igitur ordine hominum singula delibabimus.

Exercitia per se laboriosa.

21 Fabri Ferrarij, Lignarij, Murarij, Fossores, Agricolae, seu Aratores, Lapicidae, Bajuli, [illegible] per diem [illegible] portantes, Pistores, seu panem conficientes, Textores, [illegible], Fullones, hoc est qui tota die pannis, telis, vestibus lavandis vacant, Coriarij (Lanarij), hoc est, qui lanas lavando, tergendo, discutiendo curant; Argentarij, vel Aurifices, hoc est qui [illegible] Malleo, Lima, similique instrumento laborioso, argentum, aurum, [illegible] & quodlibet metallicum versant; Item agentes [illegible]. Cursores, (Italicè, [illegible] le poste) Remiganes, [illegible] tota die [illegible], vel alia navis exercitia praestantes. Typographi, [illegible], qui [illegible] [illegible]. (hoc enim id opus est) sed qui Torculari operam navant; [illegible], hoc est, qui, [illegible]

dam,

date, iis qui per Urbem toto fere die circumeunt, Osiarios templa, quando scilicet scalas transferentes, perq. eas salientes cum magno labore huc inde agitantur. Hi, inquam, omnes, similesque, quia laboriosas ex se artes exercent à ieiunijs merito liberantur *a*.

a [illegible]

22 Nota autem duo, vel tria: Primò, hoc sermonem nostrum esse de his artibus absolutè acceptis, secus si diminutè sumantur; si enim quis Verbi gratia, in die ieiunij duo, vel tria industria horti; portet labore sementarum, bestiarum vel aquarum vi, molat, lentiscula vi [illegible] aquarum vi, molat; lentiscula vero tecum, quod cum modico se labore Mercator, quod cum modico se labore Merces vendat, longas vias nequaquam faciens vendat, longas vias nequaquam teres vendat, non vocabitur absolute Faber, Molitor, Textor, Mercenarius, licet integrū diem in his consumat, nec consequenter à ieiunio per se immunis erit, quia eiusmodi exercitia sic diminutè accepta non sunt per se laboriosa.

23 Praeterea eiusmodi opera iam certo laboriosa totum diem, vel saltem eius partem, vel certè in valdè laboriosis artibus bonam diei partem occupare debere, vt per se valeat excusatio; si enim vel laboriosissimus Faber tio, si enim vel laboriosissimus Faber unam, vel alteram horam ligna, vel lapides cædat, non propterea eo die absolutè, quatenus est ex hoc vno labore, à ieiunio liberabitur.

24 Denique Artifices, vel similes ex officio laborantes, si forte à suis laboriosis exercitationibus aliquo die vacent, in dicto die vacationis ieiunare tenentur? Aio, probabile esse *b*, si vacent vno vel altero, non obligari regulariter ad ieiunia: quia, ne deficiant illis vires, legitimè possunt vel eas seruare ad sequentia opera, vel easdem reficere pro operibus antecedentibus. At, si multis vacent diebus, obligantur ieiunio, quia excusatio neque à praecedenti, neque à praesenti, neque à consequenti labore peti tunc potest.

b [illegible]

Exercitio per se non laboriosa.

25 Scribentes, Notarij, Pictores, Statuas fingentes, sed sine magno mallei strepitu conterentes (secus ad lapicidinas modo dictas reducerentur) Filum ex Lana, vel Lino nentes, Famuli comitantes Dominum per Vrbem mederatè, etiam cum rheda, obambulantem, Vel lectica, nam equo peragentes, Cantores, Sartores, qui vestes consuunt; Ancillæ sua servitia domus exhibentes; Medici, Chirurgi, Confessarij, Lectores cuiuslibet Scientiæ, etiam qui plures Lectiones more ordinario legunt, & interdum si, qui ea officia exercent, quæ ingenij vi perficiuntur; vt Aduocati, Procuratores Scholastici, & similes, omnes, inquam, hi mihi videntur artes minimè *c* per se laboriosas exercere, adeoque à ieiunio per se nequaquam excusari, quidquid aliqui de aliquibus ex his asserunt per se, inquam, nam sola sociali ratione alicuius grauis circumstantiæ per accidens excusari posse, Vt si etiam, peditem famulum Domino per Ciuitatem totam diem equitanti Famulatum praestare debere; Fac. Cantorem ex insolia à voce confueta deficere; Fac, Aduocatum, Lectorem, Confessarium, nisi alimento se reficeret, suis clientibus, auditoribus, poenitentibus, facere satis non posse; Fac, nam iter agentes, sine grauem pati nauseam, sine cibo sufficiente deficere &c. nonne, sed verè per accidens, eis ieiunij immunitatem concedes?

c [illegible]

Exercitia dubiè laboriosa.

26 Dubium fit Primò. An concionatores maxime saltem pro laboriosis habere debeant? Respondeo mihi ita distinguendum videtur; si per totam Quadragesimam quotidie, vel etiam ter, quaterue in hebdomada se confuetam longitudinem, plus, minus, concionem habeant ad populum: Affirmatiuè *d* est respondendum, etiam si valetudine, & propter laborem, (est enim opus per se plurimum laboriosum) concionetur, ac propterea à ieiunio tunc erunt excusandi. Si semel, vel bis in hebdomada *e*, negatiuè. Ratio est, quia frequens illa dicendi exercitatio iuncta cum necessario mentis labore,

d [illegible] *e* [illegible]

labor videatur non comprehenditur, qualis verè in ratis concionibus non apparet; si tamen, vel alicui concio in diem ieiunij fortè incidens, ius ad soluendum ieiunium repugnaret dubitasse per accidens. Si quando scilicet debilitas, vel [illegible] id nihil indulgendum pertinaciter, si quod certendo [illegible] etiam ad diem praecedentem concioni, si debilitati [illegible] periculum, idem sequitur videntur.

27 Dubium est Secundo de Coquis. De quibus sic sentio. Si sint coqui Magistrum cibi cum ministris solum assistentes, vel sint Coqui communes pauca fercula parantes, non excusantur à ieiunio: at si sint Coqui toto fere die per se exercitia multum exercentes, sive sint versus magnatis, sive communis familiae, tunc excusari probabile est, etiam per se à ministratione ieiunij, quia tunc est ars verè ex se laboriosa, cum in praecedenti casu non sit.

28 Dubium est Tertiò: De Sutoribus hoc est de ijs, qui calceos consuunt, quos quidem, quamuis ego censeam non excusari: horum enim artem, quae sedendo exercetur, non apprehendo, esse valdè laboriosam: tamen, quia inuenio multos, hosque magni nominis à Doctores illis admodum fauere, eosdemque liberationem per se concedere, idem hanc esse opinionem probabilem, ac tutam, negare non possum. Suffragatur & ratio: quia haec ars non solum manibus, & brachijs, sed etiam etiam & pedibus, adeoque notabili totius corporis [illegible]. Excipe, tali Sutori solum cedat communi leui labore illud debile à [illegible] [illegible], vel tam molle sit [illegible], vt non calcei, sed panni vel [illegible] consui videatur, tunc enim hic Sutoris assimilabitur sarti Sartoris, [illegible] à ieiunio per se puto ante non liberatum. Dum denique propter [illegible] Doctorum esse probabile [illegible] arbitror, neque à ieiunio Sutores [illegible], quia Eugenius vel [illegible] (etiam si [illegible]) [illegible] vel declarauit eos non comprehendi à ieiunio.

29 Dubium est Quartò: De Barbitonsoribus. Et quidem hos per se non excusari, cum quia ipsa conditio talis artis non multo apparet paulo ante Sartoria: tum quia regulariter sicut successiuè & interpolatim non autem continuo per integrum diem hanc solent exercere. Fateor tamen, facillimè in tali statione accidentariam, contingere posse, cum pluribus statim, non verò solum tres laborare cogantur. Dices. Eugenius IV, supra allatus declarauit, omnes artifices exemptos à praecepto ieiunij. Respondeo, negando id esse, quia Pontifex tantum loquitur de artificibus exercentibus artes laboriosas: quare semper remanet dubia facienda de artis labore discussio, nisi fortè authoritatem Doctorum iam praecedente dictam velis amplecti.

30 Inquires: Si quis artem, seu viuendi modum laboriosum non est ex sua conditione sortitus, potestne ex sua voluntate laboriosum opus aliquo die assumere, & consequenter eo die abstinentiae legem licitè non custodire.

Respondeo: Si id fiat aliqua notabili ex caussa, posse. Vt si quis caretis v. g. Ornatore Templi, ipse cum diuturno labore, ne festum relinquatur, exornet: idè enim si peccatis gratia iter pedestre ad sacram imaginem accipiat, si se flagellis eò que ad sanguinem notabiliter caedat, si ad seruiendum infirmis totum diem, etiam cum propria lucro laborando consumat: ipsa enim pietas id satis rationabilem dat caussam. Item iudicio [illegible], si quando aliquod graue commodum, laborando acquiram, vel incommodum à me graue abdicarem: tantae enim grauitati indulgere censetur Ecclesia. At si sine caussa, vt si quis pedester ad venandum solum ob voluptatem se conferat, vel pila ludat, vel hastiludio vacet, multo magis, si etiam peccato, vt si ad adulterandum, vel ad furandum, [illegible] probabile iter accipiat, distinguendum est: nam, si haec fiant eodem die, quo viget ieiunij praeceptum, cum id se ponere directum impedimentum executioni praecepti, dum praeceptum viget, illicitè contra praeceptum

tum ac maltando fient: si verò fiant tempore ieiunij, nec maltum proximo ipsi diei, quo ieiunium viget, non illicitè fient, supra per a [illegible] diximus, quem locum vt excitas, attento velim.

a disp. 8. [illegible]

32 Olim me excusari à ieiunij lege adolescentem militem, qui magna animi propensione per integras quadraginta dies, etiamsi cum ieiunio diebus, conscriberetur per festivam voluptatem, [illegible] scientiæ operam navabat, & [illegible] familiaque bellicæ artis exquisitis instrumentis, artificis iussu per [illegible] faciebat. Feceram ex officio, dixi, in eodem hoc opere laboris excusso, [illegible] vero excusare nequaquam debere, quia illi [illegible] diaria sua propria, quæ [illegible] iussit Ecclesia, excusationem [illegible]; ac verò non efficium [illegible], non ars propria, non labor ex aliquem, non [illegible] rationabili causa suscipitur, non aliud caput à ieiunandi lege possit eximere.

b Fernand. [illegible] Molina. & [illegible]

Scio quosdam b excusare eum, qui semel, aut iterum assumit pilæ ludum v.g. vel Venationem, licet prævideat, se sic non posse eodem die ieiunare: quia præceptum (inquiunt) ieiunij non obligat ad abstinendum ab ijs honestis actionibus. Scio, inquam, sed ipsi assentiri nequeo, siquidem, dum viget præceptum, vel est in proximo, obligat non apponere impedimenta ad illius executionem, vt loco c supra dictum est satis.

c disp. [illegible]

32 Illud tamen certum libens admitto, si etiam cum peccato te ita defatigasti, vt non possis ieiunium pati: peccasti quidem, dum impedimentum ieiunio exhibendo apposuisti: at poteris deinde sine novo peccato comedere, quia nunc verè incapax es macerationis Ieiunij.

Paupertas.

33 Duplici via paupertas ieiunium tollit. Primò, si pauper, quia indiget, laborat die ieiunij, vnde propter defatigationem se cibis reficere opus habeat. Secundò, si careat cibis, quibus integram, eamdemque sufficientem refectionem assumat, nam tunc, quia [illegible] paucis identidem per diem comedendo, ieiunium dissolvit. Vtrumque casum d vt ex se patet, legitima est.

d disp. [illegible]

34 Sed adhuc dubitabis Primò, de eo, cui solum suppetit Panis & Aqua, an is obligandus sit ad ieiunium? Quid si panem parum, suppeteret & vinum, vel potius vinum similis? Quid denique si præter Panem & Vinum non desit aliquod vnum obsonium modici sapori, vt v.g. pisciculi, vel olera, vel nuces, vel cæpe, vel [illegible]?

Respondeo: Non obligarem habentem solum panem, nec habentem insuper & vinum, quia nimis esset incommodum, & laboriosum eiusmodi ieiunium. At habentem aliquod vnum ex dictis obsonijs obligarem, si rarò, v.g. semel, aut iterum id contingat, non autem si sæpe. Ratio est, quia si sæpe maceraretur nimis, atque etiam tandem [illegible]: quæ certè nimia maceratio non habet locum, si id rarò contingat, præsertim in homine rustico, firmæ valetudinis, & his vilioribus obsonijs assueto. Quòd si ei in promptu essent non pauca ex dictis obsonijs, nam vtique scilicet, nunc nuces, nunc pisciculi, & similia, non audeo facultatem eidem non ieiunandi concedere, (quidquid nonnemo in contrarium sentiat;) quia sufficiens haberi alimentum è multis cibis vilioribus potest, quod ab vno, vel altero pretiosiore potuisset.

35 Dubitabis Secundò. Qui habet vnde vivat, non verò, vnde sustentet, vel alat familiam, possitne Primò laborare, & consequenter ieiunium negligere, vt pretio laboris, quod debet, exsolvat, familiamque sustentet? Possitne Secundò de victu sibi detrahere, & consequenter propter parcitatem victus non ieiunare, vt sic pretium cumulans, dictis suis debitoribus, familiæque satisfaciat? Respondeo, Posse vtrumque facere, quia restitutio, quæ est debita ex iustitia, & sustentatio familiæ, quæ est ex charitate, prævalere debito ieiunij, quod

non

non est inductum ab Ecclesia a cum tamen [illegible] certè propter opera [illegible] posse [illegible], modo tamen, [illegible] Anficari potest, ita etiam debeat: Colligere ex [illegible] diversis non loquitur.

16 Vrges, sequentur ex his, Primò, [illegible], quando aliunde non habet, posse laborare die festiuo, [illegible], & committere furtum solum, vt reddere debitum, vel familiam alere valeat, par enim videtur ratio de hoc & de ieiunio. Sequeretur Secundò, ad id etiam obligari, potentem adhibere media apta ad soluenda debita à iustitia obstringi, vt ea adhibeat?

Respondeo ad Primum, Concedendum esse sequelam; solum aduerto, Sacrum non esse tam facilè omittendum, quia preceptum audiendi Sacrum die festo [illegible] habet, quæ non videtur regulariter vinci à modico illo lucro, quod à labore tam modici temporis, quo Missa durat, acquiri ordinariè potest. Respondeo ad secundum cum distinctione: nego enim ad id obligari, vt [illegible] poterit enim debitor sibi persuadere, creditorem nolle esse tam [illegible], vt obstringat ipsum ad comparandam pecuniam medio tam extraordinario, quale est laborare die festiuo, in quo omnibus conceditur quies ad vacandum Deo. At verò concedo, teneri ad laborandum, quando tanta necessitas [illegible], vt sine illo [illegible] [illegible] [illegible] familia [illegible], tunc enim viget, vt bene [illegible], ratio Charitatis.

Coniugium.

[illegible]

18 Coniux non solùm excusatione [illegible] ex ipsâ conditione coniugij liberatur à ieiunio.

Liberatur autem Primò in eo casu, [illegible] alteri reddere debitum, [illegible] Ratio est, quia [illegible] [illegible] præceptum Ecclesiæ [illegible] [illegible] [illegible]. Immo tunc [illegible] peccaret contra [illegible], quia faceret contra [illegible], dum ad reddendum illi debitum [illegible] [illegible] [illegible]. Tunc autem hic casus locum habet, quando coniux notabilem debilitatem contraheret ex eo, quod cum ieiunio debitum redderet: Debitum, inquam, moderatè ab altero petitum: quæ moderatio attendenda est spectata qualitate coniugum, [illegible] enim [illegible] sæpius, [illegible], [illegible] ratione matrimonio vti [illegible]. Cum ergo quis non teneatur reddere, nisi iuxta qualitatem suæ complexionis, ad quod solum, & non ad amplius, virtualiter consensit coniux, cum matrimonium contraxit, ideo solum tunc debitum coniugale coniugem à ieiunio [illegible] reddit. Quod si precibus, aliove modo posset coniux remouere alterum à petendo debitum, adhuc tamen non [illegible] tenetur vti hoc remedio, atque adeo posset non ieiunare, & sic reddere. Ratio est, quia personalis obligatio reddendi est ex iustitia, quæ non obligat, nisi ad reddendum personaliter debitum, non verò ad conquirenda, vel ponenda remedia, ne alter petat. a [illegible]

38 Neglegi item ieiunij præceptum non potest, vt petentis a, [illegible] vt possit quis se ad petendum debitum à coniuge, quia solum obligatio iustitiæ reddendi debitum excusat à ieiunio tanquam non habet obligationem iustitiæ petendi, sed solum reddendi debitum. a [illegible]

39 Scio, quendam concedere solutionem ieiunij ei coniugi, qui nisi comedat, est ineptus ad petendum debitum moderatè, quia sicut Faber dixes (inquit) ne suum officium, ad quod ius habet, deserat, potest laborare, & consequenter non ieiunare, sic coniugatus, ne suum officium vitæ matrimonij, ad quod ius habet, non amittat, poterit non ieiunare; non quidem vt sit valentior, & potentior ad extraordinarias copulas, sed vt sit potens ad petendas copulas moderatas, ad quas ius habet.

40 Verùm nulla ratione placere hæc concessio: non solum; quia omnes ferè coniugati sic, liberarentur à ieiunio, siquidem pro omnibus est illud Sine Ce-

pere, & Ratio [illegible], liberum possent coniuges [illegible], quia ad [illegible] sufficientem [illegible], quod certè esse inauditum; verum etiam, quia cum [illegible] matrimonio, quia ad petitionem [illegible] liber in [illegible], [illegible] lex ieiunij quæ est obligans. Secundò, quia Fideles omnes tenentur [illegible] sacro diebus Dominicis, non potest quis excusari ab illo, quia velit uti sua libertate, quâ se [illegible] ijsdem Dominicis diebus ad [illegible]; & tertiò, quia Sacerdotes omnes tenentur recitare Horas Canonicas, non potest quis aliquem Sacerdotem excusare ab ijs recitandis, quia [illegible] vti sua libertate, qua Breuiarium [illegible] in Mare proijciat: & Ratio horum omnium est, quia idem præceptum, quod obligat ad finem, obligat etiam ad media proxima, & necessaria ad illum, & eo tempore, quo præceptum viget, [illegible] impedimenta voluntaria ad eius executionem, vt alibi à nobis dictum est.

41 Neque obstat paritas ducta ab Artifice diuite: quia lex ieiunij absolutè non obligat Opifices laborantes, vnde non est mirum, quod eosdem non obliget si diuites sint, per accidens enim est, eos esse locupletes, at lex ieiunij obligat per se etiam coniuges, vnde ij ob solam rationem coniugij, nisi alia addatur [illegible], dictam legem à se non possunt excutere.

Illud appendo, si aduerterit coniux periculum incontinentiæ in alio, posse petere, etiamsi, vt petat, opus sit ieiunium frangere; quia tunc illud periculum in altero [illegible] petitioni, & petitio huius [illegible], ad quam viget iustitiæ ratio. Idem puto (non enim absimilis est ratio) si, nisi petas, ingeras malam suspicionem in altero, quod adulterauerit, vel aliam [illegible].

42 Liberatur Secundò Vxor, si ex ieiunio redderetur *a* ita extraordinariè pallida, macieque confecta, vt timor rationabilis sit, ne à Viro minus notabiliter amaretur: præceptum enim ieiunij [illegible] matrimonij statui, quem certè sine debito amore periclitari necesse est, obstare non debet.

43 Liberatur Tertiò, si eadem vxor [illegible] prohiberetur à *b* viro [illegible], [illegible], [illegible] & [illegible] discordiæ: quamuis enim peccet vir, si [illegible] sufficienti causa faciat, vxor tamen, si obediat, non delinquet, propter rationem [illegible], paulò antè dictam.

44 Liberatur Quartò, Vxor Catholica, *c* si prohibeatur à viro hæretico ieiunare, atque non in contemptum Ecclesiæ, vel præcepti ieiunandi, sed ob alias causas, puta, ob incommodum parandi cibos Quadragesimales, ob dispendium eosdem emendi, vel quid simile. Ratio est eadem, vel ferè eadem, ac modo dicta.

45 Liberatur Quintò, vt id hac occasione [illegible] *d* [illegible] volens, si ex continuato ieiunio Quadragesimæ [illegible] (quod [illegible] infra annum, vt vir [illegible] habere potest) [illegible] notabiliter [illegible]: Ratio est, quia [illegible] Matrimonium [illegible] notabile damnum infert speciei deperditio. Sed quod [illegible] tamen iactum Respondeo, quando ita coloris dependeret, macieique contraheret, vt, [illegible], [illegible] de dicta macie extra formam [illegible].

Opera Pietatis: [illegible].

Difficultas ieiunandi.

46 Licere ob [illegible] opera ieiunium de præcepto negligere, [illegible] per occasionem [illegible] c. 5. § [illegible].

47 Quo ad difficultatem. Certum est, molestiam aliquam in ieiunio [illegible] [illegible], [illegible] cognita præcipi [illegible] fidelibus ab Ecclesia; quare non est cur ob quamlibet difficultatem [illegible] impedientem [illegible]. Agimus igitur his de magna, ac valdè extraordinaria difficultate: de qua sic [illegible], si difficultas [illegible] ex [illegible] habitu tuo, [illegible], *e* [illegible] sit magna, [illegible] ieiunare, omnes enim tenentur malos

a Sanchez [illegible] n. 7. [illegible] de matr. [illegible] n. 12. [illegible] 24.

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

malo ex habitu; quoniam infirmitatis recipiunt. At si difficultas oritur ex prava corporis dispositione, quia v. g. stomachi notabilem, atque extraordinariam debilitatem sentias, insolitam lassitudinem, & similia, excusaberis a ieiunio, etiamsi eiusmodi debilitas provenerit ex malo habitu nimis comedendi. Ratio est, quia hæc eiusmodi incommoda reducuntur ad corporis infirmitatem, de qua supra satis, superque disputatum est.

Transitus per Terras Hæreticorum.

Status Catholici apud Infideles.

48 Quando nullum adest timendum incommodum, & quando si ieiunetur, appareat Religionis contemptus, ieiunium esse observandum, etiam inter Infideles nulla est dubitatio. At, si grave periculum, vel alterius mali gravis, sine dicto contemptu, patitur *b*; vel peregrinans, vel serviens inter Hæreticos, seu Infideles, & ieiunium frangere, & carnes comedere die Fidelibus vetito, quia præcepta Ecclesiæ positiva non obligant, ut nimis sæpe diximus, cum tanto dispendio. Hinc, si Remiges Christiani in triremibus Infidelium, vel servi in eorundem domibus, aliam cibum præter carnes non haberent; vel si ieiunando in odium notabile Domini Infidelis incidecent, à ieiunij præcepto propter dictam rationem eximerentur.

Bona fides. Ratio hospitij.

49 De bona Fide sic habet [illegible] *c*; *Qui se putat iustam causam habere non ieiunandi, quo pacto non ieiunans: sic ille. Imo nec peccare venialiter, si nulla prorsus fraude ita putat, ut non dixi. Nam si negligentia in adhibenda in requirenda causæ sufficientia, levis aliqua adesset fraus, iuxta eius gravitatem, si adsit, vel levitatem, peccanda est culpa, ut alibi sæpius explicuimus *d*.

50 Atque ex hac fide bona excusari fas esse aliquos Sanctos viros potuisse, [illegible] suos monitus pauperi Charitate ingente, ut hospites ex itinere, ut plurimum pedestri defatigatos ad cibum afficerent, ieiunium etiam obligatorium posse frangere existimabant: nisi eosdem excusari potius velis, quod non iam ieiunium de præcepto Ecclesiæ, sed de regula ad mortale non obligante violaverint. Nam cæterum mihi non *e* probatur, solam hospitij rationem posse causam fractionis esse ieiunij sive ex præcepto, sive ex voto, sive ex pœnitentia debiti: Ratio præcipua est, quia in hac politissima ætate nostra tam culta facile hospes, nisi sit inhumanus, & barbarus poterit persuaderi, ieiunium hic, nunc ex aliquo capite Hispiti esse sibi, sed solum ex obligatione sibi iniuncta, servari: raroque ad modum, ne dicam nunquam, timeri aliquod damnum videtur posse ex tua sola abstinentia, si humaniter cætera hospitij iura custodias.

Ratio loci. Excusatio dubia remissive.

51 De excusatione ratione loci satis per occasionem dictum est in superioribus *f*, cum de excusatione ab assistentia Missæ tractaremus. De excusatione dubia, vide nonnulla inter num. *e*. sine, & ea, quæ supra diximus lib. I. c. 3. §. 7. V. Iciunium.

Dispensatio.

52 Dispensationem de non ieiunando concedi à Summo Pontifice posse, ex iusta causa, licitè, & validè, sine causa autem saltem validè, ex supra dictis *g* satis constat.

53 Et quidem causa iusta duplex est. Altera ex parte Summi Pontificis, altera ex parte eius, qui dispensationem postulat. Ex parte huius causa debet esse excusans, seu aliqua tantummodo impeditiva, de qua mox num. *e*. Ex parte Pontificis non est improbabile, satis esse quamcumque, etiamsi non sit impeditiva

tina (ieiunij): quare sufficit, si Pontifex moueatur ab aliqua sibi bene esse existimata ita vt solùm, quia vult se benignum alicui beneuolentiam ostendere, sufficit a aliquando ad dispensandum, [illegible]. Ratio est, quia similes dispensationes concessæ pro persona particulari, non lædunt bonum commune, nec sunt in aliquorum [illegible], nec bonum ordinem Reipublicæ [illegible]: conuenit enim ipsi Reipublicæ bono, Principem aliquando se benignum exhibere erga, cum hæ dispensationes sint circa leges humanas ab ipso Pontifice dependentes, non [illegible] [illegible] quidem culpa. Proportione [illegible] modo esse dispensandum de Dispensationibus [illegible] per Episcopum à ieiunijs suo iure Diœcesanis, (non autem vniuersalibus, de his enim [illegible] num. 11.) intellectus, pariter [illegible] extendit.

54 Atque ex his sequitur posse à dispensationem ex nulla causa à Summo Pontifice, & ab Episcopis in suo proprio iure sine vlla culpa (non quia transgressori nihil est proponere desiderium malum, tamen ad Superiorem pertinet inquirere causæ sufficientiam: sed quia supponere possum semper adesse dictam causam benignitatis ex parte Prælati in proprio iure. Et insuper posse c quempiam vti prædicta dispensatione, nam quia supponit, semper adesse dictam causam ex parte Pontificis, vel Episcopi: tum quia dispensatio hæc causa [illegible] à legitimo Superiore, [illegible] sit in proprio iure Prælati, sine est valida, vt supra vidimus, non igitur peccabit, qui dispensatione [illegible] valida vtitur, cum per dispensationem validam validè à lege exemptus sit, esto Superior peccauerit.

Dixi (notanter) non, si falsum exponatur, vel verum tacetur, longè alia est ratio, [illegible] alibi.

55 Loquimur item de Episcopis, Prælatis Regularium, Episcopalem iurisdictionem gaudentibus, (qui sint hi, vide d supra in fine) an dispensare possint [illegible] vniuersalia [illegible] Ecclesiæ.

Primò. Dicti Prælati Papa inferiores non solùm possunt dispensare in ieiunijs propriis (non vt modo diximus) sed etiam possunt e cum suis subditis aliquando dispensare in ieiunijs legis vniuersalis Ecclesiæ. Ratio est, quia potest Prælatus inferior dispensare in lege superioris, quando non est recursus ad Superiorem, causaque dispensandi est frequens, qualis certè est hic de ieiunio, intellige semper, dummodo in huiusmodi vniuersalibus legibus causa concessio [illegible], quia dispensare in lege superiore hic solùm concessa est, vt [illegible] necessitatibus subueniatur.

56 Inter hos potentes dispensare dicto modo in ieiunijs vniuersalibus commemorant f Paulichaum, etiam Prælatos Episcopos. Et ratio vtrumque principium [illegible] est, quia [illegible] frequentius Fideles, immo & Episcopi, si [illegible] pro [illegible] [illegible] dispensationibus semper adeundi.

57 Secundò, quilibet ex dictis, immo & ex delegatis ab ipsis eo modo, quo cum subditis suis dispensare potest, potest etiam secum ipse immediatè, vel mediatè, committendo scilicet suo Confessario, vt dispenset id quod satis fit hic omisso g.

58 Tertiò, quamuis Episcopi non possint abrogare ieiunia vniuersalis Ecclesiæ, quia nihil potest, absolutè loquendo, inferior in lege Superioris; tamen concurrente graui causa, valet pro tota sua Diœcesi aliquando dispensare. Sic pluries ab hinc annis dispensatum fuisse ad comedendas carnes tempore Quadragesimæ, grassante Peste, Panormi [illegible], Messanæ, [illegible] omnes.

Multo magis poterunt ex causa h transferre. Vnde rectè factum est Panormi, vt in die Natalis Sanctæ Christinæ Ciuitatis Patronæ, quæ incidit in Vigiliam Sancti Nicolai non ieiunetur, sed ob celebritatem festi transferatur ieiunium in diem præcedentem.

59 At possitne Episcopus commu-

tare,

rare, hoc est, sine ulla causa concedere unicuique, vel toti Diœcesi, ut loco ieiunij aliquod opus spirituale, siue æquale ieiunio, siue maius exhibeant? Respondeo, non posse inferiorem Iudicem lege communi, vel iure Provinciali positis ieiunijs à se, vel Prædecessoribus, vel Concilio Diœcesano indictis. Ratio prioris dicti est, quia Episcopus solum ex causa excusante subditos dispensare in legibus Superioris valeat (vide, quæ dixi, cùm de dispensatione ad laborandum die festo) si ergo nullam supponis caussam ex parte subditi, nullam supponis authoritatem. Ratio dicti posterioris est, quia leges à se dependentes abrogare potest ex quacumque caussa, quamuis subditos non excusante, vt modo num. [illegible] dictum est; opus autem bonum, in quod commutari ieiunium supponitur, iam aliqua caussa est.

60 Quintò, quænam debet esse caussa excusans, sequè ex parte subditi tenens in hac materia? Respondeo, satis erit, vnu ex illis caussis excusantibus à ieiunio hucusque explicatis, licèt non totaliter, sed aliquo tandem modo insufficienter excusans. Item satis erit, si dubium sit, an dicta caussa sufficiat ad excusandum absolutè subditum à ieiunio; vel, an sufficiat Superiori ad expediendam dispensationem. Ratio secundi est, quia, si caussa est magna & grauis, non indigemus dispensatione: si nulla, non potest ea licitè dari; ergo, vt aliquid operari possit potestas dispensandi satis erit, si caussa non sit adeo grauis; vel si caussa sit dubia. Quando superiores adiungunt, caussam minorem sufficientem ad absolutam dispensationem, iniungunt aliquam commutationem, puta Orationem, eleemosynam &c.

61 Maiorem caussam requiri in dispensatione ad carnes, quam ad simplex ieiunium, admonitione non indiget. Quid de lacticinijs comparatione facta ad ieiunium? Aio, maiorem requiri caussam ad dispensandum ieiunium, quam ad edenda lacticinia, quia cum lacticinijs stare ieiunium potest, atque adeo minus dispensatur in ijs solum edendis, quam in violando ieiunio.

62 Quarto denique Confessarius, Medicus, vel quilibet vir prudens, vt etiam Abbatissa, dispensare in ieiunijs non valent; solum possunt, quatenus sunt periti, declarare, caussam adesse sufficientem ad non ieiunandum. Ratio est manifesta, quia ad dispensandum requiritur iurisdictio spiritualis, qua hi carent, at ad declarandum sufficit peritia.

63 Verùm quid fiet in casibus, in quibus nec adest Superior, qui dispenset, nec vir peritus, cui declaret? Respondeo, sufficit ipse subditus bona fide putans, sufficientem sibi adesse caussam, vt colligitur ex Sà [illegible] num. [illegible] Sed iam, librum hunc quartum feliciter, si Deo placet, cum gratiarum actione concludamus.

Finis Libri Quarti, ac totius Operis primæ Partis.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.

PARS II.

LIBER QVINTVS.

IN DECALOGVM.

Honora Patrem tuum, & Matrem tuam.

CAPVT PRIMVM.

Præmittuntur quædam de Charitate Proximo debita.



AD Præceptum hoc quartum, imo & ad cætera, quæ in secunda Tabula Decalogi continentur expeditius explicanda, necessaria est saltem compendiaria de dilectione proximi tractatio, ad in hoc capite agere, quasi in frontispicio consequentium Librorum, Deo duce, & auspice, non detrectabo.

2 Sicuti autem certum est, nos obligari ad proximum diligendum actu illud a *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*; ita mihi certum videtur, non b adesse obligationem eum diligendi per aliquem actum internum expressè tendentem in ipsum proximum (satis enim, superque est, si ames Deum, ejusque voluntatem velis exequi; ut sic enim jam involuitur amor proximi, qui est de Dei voluntate. Quare si te abstineas ab eliciendo actum odij contra ipsum proximum & si erga eundem exequaris opera externa benevolentiæ (de quibus mox) facto ipso, & sæpe etiam internè (cum hæc opera fieri subinde nequeant sine aliquo tandem interno benevolentiæ actu) proximum sufficienter amabis.

a Matth. 22. b D. Tho. 2.2. q. 25. art. 1. in corp. Suar. de Charit. d. 1. sect. 4. n. 4. Castrop. de Charitate d. 1. punct. 4.

3 Duo ergo hic explicaturum postulant: Primò, qua ratione abstinendum sit ab actu Odij, & de hoc agam §. 5. cum de Charitate erga inimicos erit Sermo: Secundò, quanam ratione opera in bonum proximi sint exhibenda. Quoniam verò duo sunt bona proximi, Temporalia, & Spiritualia, de iisdem erit sigillatim hic disputandum; an scilicet, & quomodo bonis Temporalibus, & Spiritualibus propriis, in utroque concursu, sint aliena præferenda.

§. I.

Quando occurrunt bona Temporalia Proximi, & nostra.

1 SI æqualiter ego, & aliter privatus (nam de Rep. mox) re aliqua indigeamus, mihi possidere de ea possum, neglecto proximo; Ratio est, quia ordo Charitatis prior est, cæteris paribus, ad se, quam ad alium; Hinc meã, & proximi vita extremè periclitante, si utrique nequeo, mihi sine ulla culpa consulere, absque dubio, possum.

In concursu vitæ privatorum.

2 Difficultas est jam in Prima, Quando inæquales sunt necessitates, agiturque de utriusque vita, ut si proximus periturus sit in extrema necessitate, tu in gravi; vel ille in gravi, tu in communi; vel ille in gravi v. g. periculo mortis certo, tu in probabili; quisnam erit tunc præferendus.

[illegible] Respondeo, te tunc non quidem teneri proximum praeferre, sed posse tibi. Ratio est, quia Ius, quod habes ad tuam vitam, est tantum, ut quoties probabile est illam offendi, tueri contra quemcumque eandem possis. Certè nimis arduū, & fragilitati hominum impar onus exigeretur, si exigeretur aliud. Dico (posse) nam An tunc liceat, te relicto, consulere proximo, eandem infra lib. 5. c. 1. §. 1. n. 6.

3 Illud est certum, in bonis, quae non teneris ex obligatione conservare, posse te proximo potius consulere, quàm tibi, id enim munus est Charitatis: quare potes, pro bono proximi, tuas divitias profundere, si eas pro alimentis, seu legitima filiorum, vel pro reddendo aere alieno, vel simili conservare non tenearis. Si ita inaequales sint necessitates, ut ad vitam proximi tuendam non quidem tua vita, sed fortunae bona tibi sint amittenda, an amittere tenearis, dicam n. 8.

In concursu vitae Privati, & boni Reipublicae.

4 Difficultas est Secunda: An extremè periclitante bono communi, seu Rep. seu Principe, necessariò ad commune bonum ego tenear hoc malum, etiam mea morte, avertere, si possim. Pro hac difficultate aliquot doctorum recentiorum eleganissimas sententias doctissimas hic exscribere.

[illegible] Ioannes enim Sanches e sic habet. Immo nec ob conservandum bonum commune astringi quenquam propriam exponere vitam credo; est namque ius proprium tuendi vitam adeo strictum, quod à nullo iure conservandi alienas vinci possit. Miles verò murum occupare cum periculo vitae tenebitur ratione pacti, & pecuniae acceptae, ut diximus disp. 10. n. 9. explicantes D. Thomam, quem usque modo credo non fuisse à Doctoribus perceptum. Ex quo sequitur, non teneri, aliquē tamen Regem defendere cum dispendio propriae vitae, nisi ad id pactione se obligavisset. Haec Io: Sanc.

[illegible] 5 Castropalaus b autem cum communi sic contrà docet. Certum est, te debere in aequalibus, & Reip. necessitate non solum bona fortunae, sed etiam vitam expendere pro Reip. conservatione. Sic D. c Thom. docens in his receptis. Quia bonum commune praeferendum est speciali, & pars exponenda est ob conservationem totius. Et paullo post. Quod dictum est de Rep. dicendum est de Principe, seu alia persona Reip. necessaria, si verè necessaria est, quia id ipsum est Reip. providere. Sic Suarez, Valentia &c. Haec Castrop. [illegible]

In concursu honoris, & fortunarum Privati, & boni Reipublicae.

6 Difficultas est tertia. Cum certum sit, si concurrant bonum notabile Reip., & bonum non notabile meum, illud debere praeponi, non verò meum, quia hic maximè valet illud, *Totum est praeferendum parti*. Difficultas, inquam est, si ob bonum aliquod notabile Reip. sit necessarium, non quidem vitam (de hoc enim dictum est numero praecedenti) debere amittere, sed omnes meas fortunas, vel omnem meum honorem, An obliger hoc amittere, ut illi bono notabili occurram? Bonum notabile, dico, nam quid ob conservationem absolutam totius Civitatis, seu Reip., dicam num. sequenti. Respondeo. Puto me non obligari d; Ius enim conservandi propriam vitam, & ea, quae vitae sunt maximè necessaria, est adeo naturale, ut me excuset à procurando eiusmodi bono, quamvis notabili Reip. [illegible]

7 Sed quid pro bono absoluto, seu conservatione totius Reip.? Respondeo. Vel possumus loqui, quando cum amissione mei honoris illam conservaturus sim: Vel quando cum amissione meārum omnium fortunarum.

Quo ad honorem, distinguendum censeo. Si enim mediocris defectus, nec nimium excedens sublimandus mihi sit, teneor illud pro publici boni conservatione, tolerare; nam id ad unum probat ratio ducta ex bono communi:

At, si agatur de magna honoris iactura apud ingenuum, cum pluris ea timeatur, quam mors, videtur tunc habere locum doctrina Ioannis Sanchez modo allata, licèt enim per ipsum non obligetur aliquis, ut nec honorem vitæ apud [illegible] prodigere, sed contendit contra Castropalaus cum communi, saltem doctrinam locum habere, ut modo eam [illegible] vidimus.

8 Non dissimili distinctione utitur in Casu, quo ista fortunæ essent necessaria ad vitam, seu conservationem Reip. Si enim ita depauperandus esses, ut vitæ necessaria tibi essent defutura, Dicit hoc Sanchez, te non obligari: quia sic [illegible], & [illegible] vitam profunderes. Sed obligari affirmabit cum communi sententia Castropalaus numero eodem 5. allatus. Quodsi non esses hoc modo depauperandus, obligaberis ob dictam conservationem Reip., ut omnes fatentur, quia tunc id poscit bonum commune.

In Concursu propriarum fortunarum cum vita priuati.

9 Verùm ob conservationem Vitæ alicuius priuati, quoad expendenda bona temporalia, quid dicendum? Respondeo, esse non absimili distinctione utendum a. In extrema Vitæ priuati necessitate obligaris aliqua saltem superflua, immo, & aliqua commoditatis tuo statui expendere, si sic occurrere possis. Ubi enim Charitas Vitæ proximi viget, si hoc, ubi agitur de bonis tibi non admodum necessarijs, non viget?

a Lessius [illegible] 384.

10 At ea expendere, quæ sunt tuo statui ita necessaria, ut ijs amissis ab eo notabiliter cadere debeas, ut, si ex nobili Artificem, ex Artifice mendicum te fieri oporteat, non obligaris; Ratio est, quia non teneris [illegible] vitam tuam conservare, quam proximi; sed tuam non obligaris sic conservare, non enim teneris v.g. ad sanitatem recuperandam, omnes tuas fortunas expendere, ita ut [illegible] reddaris, quia id moraliter extremæ æquiparantur: Ergo nec alienam. Addit Castropalaus b melius Reip. esse, nobilem retinere suum statum, quam priuatum pauperem [illegible] perire.

b Castrop. [illegible]

11 Dixi autem, 9. (aliqua saltem superflua) nam nec obligare possum divitem magnam summam expendere e.g. [illegible] ob vitam priuati conservandam, etiamsi ijs expensis à suo statu casurus non esset; nec c priuatum infirmo extraordinaria medicamenta, Medicosque magnis sumptibus adhibere; solùm enim ordinarijs medijs, non verò extraordinarijs succurrere proximo charitas iubet, esto etiam id, ut quid perfectius, consulat.

c Castrop. [illegible]

Dum ergo Syracusis, Urbe toto Orbe clara, humanioribus literis iuvenes olim imbuerem, incidit in manus famosi cuiusdam Grassatoris filius hominis prædivitis, quem impius latro se omnino velle interficere per occultos Nuncios Patri minatus est, nisi tot aureorum millibus condicto die missis filij mortem redimeret, & ille quidem Paterno adhuc amore redemit, sed in Conscientia ad quid obligatus fuisset eiusmodi Pater, qui ex [illegible] eiusdem latronis commissis sceleribus, certò moraliter sciebat, eum minus fore facti [illegible]? Si de alio, quàm de patre ageremus, ad nihil d obligarem, quia ex dictis, neminem [illegible] ut quis sumptibus vitam proximi custodire: nunc verò, cum sermo sit de Patre (& quid, si ipse Pater infantili vitæ discrimine versaretur, premiumque à diuite filio expeteretur?) difficilior est resolutio; Equidem hac utetur distinctione. Si ex summa domi pecunia superfluit, vel saltem statui convenientibus, obligarem Patrem, aliamque; Si debeat domi ex necessarijs, ita ut vel omnino depauperandi, vel admodum notabiliter à suo Statu dimouendi essent, nequaquam obligarem.

d Castrop. [illegible]

Ratio prioris dicti est, quia aliquid plus [illegible] filio debent pater, & filius, quàm alij. Quæ licèt alios non obligaremus n. 12, tamen hos tam con-

iunctos,

iacentibus ubi agitur de superfluis, obligatio valde est consentaneum: Ratio posterioris dicti est illa, quam hoc nu. 17. dixi; ea enim, ut consideranti patebit, etiam hunc casum probat. Et nihilominus priorem dicti partem non tanquam omnino certam assumo, sed considerandam, cui nemo sit cogendus multam pecuniam expendere etiam de superfluis pro vita proximi (ut modo dixi, & similiter asserunt Castropalaus a. & Conink b.) absque eo tam probare de vita patris, vel filij, immo etiam de propria.

a Castrop. d. 3. p. 7. 8.
b Conink d. [illegible]

12. Ex parte dicta una mihi difficultas oritur est a contrario [illegible]. Diximus, non obligari quempiam magnam pecuniae summam expendere pro vita proximi, idque propter duas rationes nu. 10. allatas, unde, per oppositam consequentiam infert Castropalaus c in extrema necessitate non posse hominem, pro sua vita conservanda, rem valde pretiosam alienam surripere, quia scilicet non tenetur tunc dives, ut dictum est, magnam summam dare. Diximus item ex communi omnium consensu, in extrema necessitate omnia esse communia. Ex his ecce dubitatio; Si omnia tunc sunt communia, ergo & res pretiosae, ergo & lib. & cet. & quatuor millia aureorum; ergo eodem non coniiciatur dives in aequalem necessitatem, vel in valde gravem, quia haec aequivalet extremae, ut quod num. 15. advertimus, poterit extreme indigens ea ab ipso sumere tanquam communia. Vide ipsum §.4. num. 10. Ubi asseruit idem Castropalaus, qui concedit ex Molina, Christianum, ob metum mortis posse inclusis Turcarum diripere bona Christianorum omnia, cur [illegible] hic negat? Neque obstant duae illae rationes num. 10. allatae, quarum prima est; quod, sicuti non obligaris suam vitam tot sumptibus, tot medicamentis extraordinarijs tueri, sic [illegible] non servare alienam. Secunda est, quia utilius est Reip. Nobiles conservare suum statum, quam plurimum vitam salvare. Non obstant, inquam, nam ad primam responderi potest modo mox dicendo num. 15. aliquem

c Castrop. [illegible]

hominem in hoc posse cedere iuri suo, non autem iuri alterius. Ad secundam negando, propter eam parvam utilitatem Reip., amitti las vitae suae a privato, & sane hic aptari potest dictum illud Ioannis Sanchez l. 2. num. 8. asserendam, hos Doctores, quod ipsi non asserere, alij nimia rigide [illegible] mihi probabile faciunt, posse extreme indigentem surripere modo dicto praedicta pretiosa, & consequenter, ex huius opinionis vi, debere ea divitem elargiri. Sed quia contraria opinio, ut videmus probabilis est, ideo potest dives eam sequi, & illa non tradere. Nec datur bellum iustum ex utraque parte absolute, sed ex vi duarum opinionum probabilium, quod non esse inconveniens, omnes docemus.

In contrarijs propriarum fortunarum cum necessitate temporali Proximi, Ubi

De Eleemosyna.

13 Denique difficultas est quarta: An extra necessitatem quorundam sua bona pro proximis effundere aliquando, seu dare in eleemosynam teneamur, nam pro publica dixi num. 5. f

Adverte Primo necessitatem in Temporalibus aliam esse extremam, aliam gravem, aliam communem. Extrema necessitas est ea, qua proximus meo auxilio indiget, ne brevi moriatur, vel malum morti simile incurrat, nec alius adsit, qui adiuvare possit, vel velit. Cum dicitur (ne brevi moriatur) intelligitur, iuxta Lessium d, ita ut in una hyeme, vel in uno vere moriturus sit: Verum Sotus e ait, licet longe quis sit a morte, si sit certo moriturus, si succurratur, illum esse in extrema necessitate. Dictum autem est (Morti simile) quia non solum, qui moriturus sit, sed etiam qui certo incursurus sit morbum incurabilem, vel amissionem alicuius membri principalis, vel sensus corporis, esse in extrema necessitate, docent merito nonnulli f.

d Less. [illegible]
e Sotus l. 4. de iust. q. [illegible]
f Navarr. & Aragon apud Less. [illegible]

Gravis est, quae hominem constituit

grau

mortis in certo, sed in graui periculo mortis incurabilis, vel morbi grauis, vel [illegible] vitæ, vel capitis [illegible], vel cadendi notabiliter à suo statu, denique vel cuiuscumque mali grauis; Periculum non lucrandi magnam famam, vel magnam vim pecuniæ, vel non acquirendi nobiliorem vitæ statum, non est gravis necessitas, quia hæc non est [illegible], sed acquisitio maioris boni. Nota autem, hanc grauem necessitatem habere plures gradus, velut maiora, vel minora [illegible], intra latitudinem grauitatis, prædicta mala.

Commune est, quod homines communiter, non decedendo notabiliter à suo [illegible], aliqua morali [illegible] laborant, & cui cum aliqua morali sollicitudine succurri ab eodem patiente potest; Vnde vides Pauperem, qui mendicare solet, non esse, nisi in communi necessitate, nam mendicando, non decidit à suo statu, immo in illo persistit. Non ita dici potest de eo, qui alias est honestæ conditionis; huic enim periculum incidendi in mendicitatem, graue [illegible] malum est.

14 Aduerto Secundo, bona temporalia, alia esse tibi necessaria ad vitam propriam, tuorumque sustentationem; Alia ad statum tuum decenter conseruandum: Alia, quæ nec vitæ, nec statui sunt necessaria, quæ superflua vocantur. Quoniam verò aliqui [illegible] contendunt Probabiliter ea, quæ sunt necessaria ad [illegible] meliorem statum, non esse superflua (quamuis aliqui [b] id negent) ideo tandem [illegible], in hac sententia, dicentur habere bona superflua. His positis.

15 Respondeo ad quintam hanc difficultatem propositam; Aliquam [c] dicere præter extremam, de qua in præcedentibus difficultatibus est disputatum, [illegible] nec ad grauem, nec ad communem necessitatem proximi [illegible] dam, obligari Fidelem suam [illegible] adhibere. Consilium ad esse [illegible] præceptum, quia sicut ipsemet Fidelis posset ob Dei amorem grauem necessitatem pati, sic potest alius idem permittere. Sed probabilius assero Primo, obligari [d] exemplum ex [illegible] [illegible] proximi [illegible] grauiter [illegible] graui necessitati proximi succurrere; id enim [illegible] [illegible]. [e] *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo Charitas Dei manet in illo?* [illegible] est, ipsa Virtus Charitatis [illegible] proximo succurrere, sine graui [illegible] [illegible], at [illegible] ex [illegible] [illegible] incommodum graue non affert, ergo &c. Nec mirum [illegible] quamlibet eam necessitatem pro Christo pati, posset enim, si vellet, quia in rebus suis potestatem habet cedere: at non potest idem velle in aliis. [illegible] quia [illegible], quod à virtute Charitatis habent de expectando aliorum auxilio, cedere non possunt.

16 Assero Secundo, ex [illegible] necessitatis [illegible] [illegible] in dicta [illegible] Fidelem [f] obligari. Ratio est, quia ordo Charitatis nequaquam [illegible] [illegible], &, dum graui proximi necessitati [illegible], in grauem ego, vel grauissimam [illegible] incurram, Nam propter eandem rationem, si etiam extrema necessitate vitæ laborans, non potes [illegible] ab alio æquè illa indigente, quia tunc ipse non tenetur dare, immo propter [illegible] est melioris conditionis.

17 Assero Tertio. In communi necessitate satis esse [f], si aliquando à necessitate [illegible] [illegible], dando ex aliquanta [illegible] ex bonis suis eleemosynam (crederem satis, si ex centum aureis [illegible] [illegible], ex ducentis quatuor &c.) sed non in eadem proportione, si multum [illegible] excedant diuitiæ. Vide [illegible] [illegible] infra g tum de Vsuris [illegible] Ratio est, quia ex vna potest [illegible] [illegible] pro necessitate [illegible] [illegible], & ex alia, si semper obligaretur, facilè in grauem ipse incideret; tùm quod, vt dictum est, te Charitas non obligat, sed solum allicit [illegible]: Ex his [illegible] necessariò [illegible] [illegible] [illegible]. [h]

18 Ad Complementum [illegible] rationis de eleemosyna operæ [illegible] [illegible] audire sententiam [illegible]: An

Obli-

"Obligatio, inquit, dandi eleemosynam communibus Pauperibus sit sub culpa mortali, an veniali? Respondeo: Cum Pauperum communis [illegible] contra legem, [illegible] esset [illegible]; auxilium aliquod denegare, si commodè afferri possit, & nulla [illegible] rationabilis, videtur esse culpa solùm venialis. Porrò hæc ipsa [illegible] Pauperibus eleemosyna [illegible] negandi causa esse solet, si [illegible] propositum habeat illis dandi, [illegible] commodiore, vel [illegible] indigentibus, vel [illegible], [illegible] ad alium quàm viam conferre velit, vt Medina notauit qu. 3. de Eleemosyna, §. videtur Secundo. At verò, si [illegible] ratio- nabili excusatione motus omnes à se Mendicos, & Pauperes inhumanè repellant, ut nimis [illegible] diuitiarum amore affectus, & Dei ac proximi charitate expers, ideoq; in malo statu versari videtur, iuxta verbum Christi Matth. 6. *Non potestis Deo seruire, & Mammonæ*, quamuis Confessarius absolutionem à peccatis diuiti non facilè negare debeat, quod communes Pauperum miserias per eleemosynam sublevare omiserit" [illegible]. Tum quia de obligatione hac, an, & qualis sit, Doctores non conueniunt: tum quia semper diues aliquam causam in specie prætexere, [illegible] sit. Hæc ille. Item Castropalaum a, qui notat eum: Primò, non esse obligatum expectare [illegible], vt illi subueniat, sufficit si sit paratus illi subuenire, cum eius necessitatem certò moraliter sciet. Secundò, hanc certitudinem necessitatis alterius non posse constare, nisi spectatis omnibus prudentis arbitrio. Illud tamen esse, vt ex Bonacina, testimonium patientis indigentiam non esse sufficiens, quia facilè in Causa propria prælatum [illegible] simulatio.

a Palaus. t.1. tr. 6. de Charit. d. 6. p. 8. §. 4.

11 Quid amplius debeant Pastores, & Beneficiarij, vide infra, & cum de [illegible].

[illegible]

§. II.

Quando concurrunt Bona Spiritualia Proximi cum nostris Temporalibus, vel Spiritualibus.

1 Potest Proximus triplicitèr indigere tuo auxilio in Spiritualibus. Primò extremè, quod est [illegible], quando illo destitutus, te non auxiliante: Vt si Infans certò moriturus esset sine Baptismo, quem tu solus conferre posses. Nam, si alius sit, qui succurrere possit, & velit, vel si adhuc te succurrente, non es certus moraliter, proximum esse saluandum, non est is certò dicendus extremè tuo auxilio indigere.

Secundò grauiter: Quod est quando aliquod malum in Spiritualibus graue proximus incurreret, à quo posset casse, sed cum magno conatu effugere.

Tertiò leuiter, Quod est quando cum paruo labore se à dicto malo posset quis liberare.

Necessitas salutis Proximi non extrema.

2 His declaratis, Certum mihi, vel saltem satis probabile est, extra necessitatem proximi extremam (nam, si hæc existat, mox disputabimus) neminem, b qui non sit Pastor, cum periculo proprio Vitæ, vel graui iactura honoris, vel fortunarum, vel rerum spiritualium teneri graui, multo minus leui necessitati proximi priuati succurrere in spiritualibus. Ratio est, quia nimis asperum, & contra Domini nostri suauitatem esset, urgere fideles ad amittendam vitam, vel cætera notabilia prædicta bona, ob necessitatem, à qua se ipse proximus, licèt cum magno conatu, liberare possit. Nam propterea ad Hæreticum, vel Peccatorem conuertendum non teneris, quia ipsi per se conuerti cum illo conatu possunt, addita Dei gratia, quæ parata est semper. Adde, te non esse certum de eorum conuersione. Adde,

b D. Th. [illegible] [illegible] Castrop. [illegible] de charit. p. 8. n. 2.

regula-

regulariter esse alios, qui eas commendationes promerant; Nam propterea duo posthema extitere, & præsertim incentida hoc eventum, ut a Iure à professione ad Iudos, vel Infideles convertendos.

3 Dixi autem Primò (qui non sit Pastor) Qui enim ex officio tenetur, is profectò non solum extremæ, sed etiam gravi necessitati subditorum occurrere, etiam cum suo vitæ periculo, debet, si moraliter speret necessitati occurrendum, nec alius sit, qui Pastoris subeat vices sufficienter; Id enim, officium, & stipendium, pactumque implicitè saltem cum subditis initum, ex sua natura requirit. Hinc tempore pestis Parochus non potest suos deserere, nec officio spiritis salutis renunciare, nisi adsit aliquis idoneus, qui succedere velit; eundem tamen iure posse peccati abstineo, sed propter necessitatem vitæ, morti se exponat, si eius vita tota Respublica indigeat, nam, si tunc se morti exponeret, faceret contra ordinem Charitatis, quæ vitam, vel alterum toti communitati debere postponi meritò dicitur.

4 Dixi Secundò (necessitati proximi privati) nam in publicis necessitatibus gravibus Reip. quemlibet teneri cum vitæ periculo eidem Reip. succurrere, docet Suarez *a*, idque ex ea ratione, quia probabile est in Reip. gravitate laborante, adesse non paucos extremè, quoad salutem Animæ periclitantes; Sed quia tota ratio obligationis esset ducta ex obligatione, quam quis habet cum propriæ vitæ iactura sublevare proximum extremè in Spiritualibus indigentem, de qua re mox etiam sequenti dicam, Ideo item hic decerno, quod mox decrevimus.

a Disp. 9. de Charit. sect. 4. n. 6.

Necessitas salutis Proximi extrema.

5 Difficultas ergo iam est non exigua: An, existente extrema proximi necessitate, si tenearis certò proximum damnatum iri, nisi tu succurras, tenearis cum tuo temporalis vitæ discrimine subvenire? (Temporalis, inquam, nam si rudamnateris, nec debere, nec posse, nimis est manifestum, lege nihilominus Ioannem Sanchez *b*) Respondeo ex communiore doctrina, te teneri, Iuxta tamen, et secundum §. præcedentem num. 2. & 3. In simili, sententiam eorundem duorum Doctorum placuit hic ad Verbum exscribere.

b Disp. 11. num. 4.

6 Castropalaus *c* sic habet. In extrema proximi necessitate debes non solum bona temporalia, sed etiam vitam expendere, si tibi spes est, sum profuturum. Sic etiam D. Thomas *d* tradunt omnes eius Expositores, Caietanus, Bannes, Arag., Alu., Val., Tornei, Lorca, Azor, Tolet., Coninck., Suar., Bonac. Ratio est, quia præceptum expendendi vitam propriam pro salute proximi in aliquo casu obligat, alias superuacaneum esset; ergo ad minus obligare debet in Casu extremæ necessitatis. Hæc ille.

c Tract. 6. disp. 1.

d 2. 2. q. 26. art. 5.

Quod autem in aliquo Casu obliget, probaverat num. 2. tribus rationibus, Primò ex illo *e*, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. At Christus dilexit nos expendendo Vitam pro salute nostra, ergo &c. Secundò ex illo alio loco *f*. *In hoc cognovimus Charitatem Dei, quia ille animam suam pro nobis posuit & nos debemus pro fratribus animas ponere*. Quod expendens S. Augustinus *g* dicit. Temporalem vitam suam pro æterna proximi non dubitabit Christianus amittere. Tertiò, quia bona Spiritualia, & maximè æterna excellentiora, & Deo gratiora sunt qualibet temporali bono etiam proprio, ergo ex caritate hæc bonis illa præferri debent.

e Ioan. 15.

f 1. Ioan. 3.

g l. de mendacio c.

7 Ex dictis infert Primò Castropal. si scias Petrum v. g. dormientem esse in mortali, & esse nunc occidendum, vale, & damnandum, si potes eum defendere, omnino te debere; etiam cum tuæ vitæ periculo; debes tamen moraliter esse certum, posse esse à peccato liberandum, secus non esset extrema necessitas, ut etiam nos diximus num. 3. Infert Secundò, te obligari, etiam sub vitæ peri-

culo ad baptizandum Infantem filium Patris Christiani, [illegible] tenetur, non [illegible] alius, qui posset illum baptizare. Dixi (filium Christiani) nam si esset filius Patris infidelis, qui [illegible] [illegible] (sic) [illegible] [illegible], quod probabilius est [illegible], quam [illegible] possibiliter non [illegible] repugnanti[illegible]. Lucet Tertiò, si ex Confessionum [illegible] peccatum mortis [illegible], te [illegible] cum vita discrimine illum audire, & absoluere, quando est [illegible], ipsum non esse elicitiuum actus Contritionis, quod [illegible] in [illegible]: [illegible] bene [illegible] [illegible] praecedere, conijcere necessitatem [illegible], quare, si non eliciam, non esse in extrema necessitate. Sicut potes occidere Aggressorem, & nolle [illegible] tibi in gratiam [illegible] mortem [illegible] excipere, etiam si Aggressor esset moriturus in mortali, quia tunc posset ipse te non aggredi, & praeuenire [illegible], in [illegible] necessitate, [illegible] modo, [illegible]. Haec, & similia ex Castrop.

8 Iam vero Io. Sanchez a contra „ sic habet. Visum est [illegible] &
„ [illegible] conferendam, [illegible] cum peri-
„ culo vitae teneri Infantem baptizare,
„ Quod docet quoque Armilla dicens,
„ [illegible] b communiter sic [illegible],
„ [illegible] quando constructa esset
„ [illegible] pati, vt illos baptizaret
„ [illegible]. Et hanc esse probabiliorem do-
„ cet Lopez. Et ad [illegible] non
„ teneri docet Sh. Zambeccarus, Antonius
„ Raguchas (licet id debeat fieri post
„ illius mortem) D. Thomas, Suarez,
„ Paludanus, Sotus, Armilla, D. Anto-
„ ninus, Angelus, Gabriel, Moralez
„ Hispalensis, nec tenetur [illegible]
„ pati, etiam si damnanda esset ad mor-
„ tem, vt notantur Gabriel, Armilla,
„ Sotus.

„ Nec aduersatur D. Th. c dicens,
„ obstrictos esse nos plus proximi ani-
„ mam amare proximi, quam pro-
„ prium corpus, idest vitam. Nam in-
„ telligi debet, quod quis amore suae
„ conseruandae vitae, proximo non praestet consilium patrandi scelus, siue
„ quod positiuè ad necem spiritualem
„ ipsius non concurrat; quia tunc [illegible]
„ vitam corporalem, aeternum perditum,
„ peccatis deprauari consilio [illegible]
„ dente; at quod non teneatur proxi-
„ [illegible] proximi ob [illegible] [illegible]
„ dam propriam vitam, non affirmat
„ D. Thomas; nisi forsè in casu, quo
„ positum inconcessisset de non omit-
„ tenda cura animae proximi, etiam
„ cum periculo propriae vitae; sicut de-
„ [illegible] esset ratione personae [illegible]
„ re prospicere vitae corporali [illegible]
„ [illegible], etiam cum periculo amittendi
„ propriam, qua ratione Parochus ob-
„ noxius redditur Sacramenta ministrare
„ suis ouibus cum periculo vitae, prae-
„ cipuè poenitentiae, cum ob id deci-
„ mas, & caetera percipiant [illegible]-
„ menta, censent Doctores; vnde tene-
„ tur ob propriam vitam conseruan-
„ dam dimittere spirituale proximo
„ non inferre, non autem illud impe-
„ dire, nisi intercedat consensio. Vnde
„ Doctores [illegible] loquentes de
„ obligatione diligendi vitam spiri-
„ tualem proximi, post habita propria
„ corporali, aberrare [illegible]. Et quod ipsi
„ nequaquam exceperentur, caeteros
„ excipi esse [illegible].

Haec Ioannes Sanchez. Ex quibus illationes modo num. 7. à Castropalao allatae, pia ratione [illegible], [illegible].

9 Sed quomodo Io. Sanchez respondere posset tribus illis argumentis, quatenus contra se militant, quibus vsus est Castropalaus supra num. 6. [illegible] Patarem posse in hunc modum: Ad primum illud, *sicut diligo vos*, non indicare omnimodam similitudinem, sed aliquam, iuxta illud Sacrae Scripturae, *Estote perfecti, sicut Pater vester perfectus est &c.* Praeterea Christus Dominus expendit vitam, quamuis illa nostrae saluti non fuisset extremè necessaria: poterat enim alijs vijs homines redimere. Cum ergo nos nemo obliget in extrema necessitate, clarè patet, illud (sicut) non esse intelligendum secundum om-

nem æquiparantiam.

10 Illud, *Sic debemus animas pro fratribus ponere*, notat convenientiam, & consilium, non vero præceptum, ut expendentes verba [illegible] ex contextu sacræ Scripturæ alibi probavimus *a*. Quod si contendas notari præceptum, dic, illud esse dumtaxat, ne proximum à peccatorum [illegible], non autem, ut à peccato abdicatur, quæ est explicatio doctrinæ S. Thomæ modo à Io. Sanchez allata.

a To. [illegible] de Comm. 1. §. 4. num. 52.

11 Ad Tertium neganda est Consequentia absolutè, & quamvis facit contra prædictam doctrinam Patris, quia argumentum nihil probat: posset enim quis sic arguere. Bona spiritualia & maximè æterna sunt Deo gratiora, quàm quodlibet temporale, sed unus actus virtutis, sed secundus, & alij consequentes gradus Gratiæ sanctificantis, sed ipsa patriæ, etiam quando peccator illum acquirere ex se, vel [illegible] consilio facili negocio (adiuvante semper Deo) posset, est gratior Deo &c. ergo ex Charitate etiam in quocumque casu vitam postponere, ergo pro bono quolibet spirituali proximi, deberem, quod tamen nemo dixit. Concedenda solum igitur est Castropalao Consequentia in Casu [illegible] ad peccatum, de quo iam constat, adesse præceptum, non verò abductionis ab ipso, de quo non constat, [illegible] Matrem obligare ad patiendam prædictam [illegible], constat non adesse. Hæc in Gratiam huius posterioris sententiæ sint dicta satis, quam benigniorem, & hominum fragilitati magis accommodam esse, inficiabitur nemo.

12 Ex opinione Castropalai sequitur, te omnes fortunas debere perdere ob extremam spiritualem necessitatem proximi, quia, si per ipsam debes vitam, multò magis fortunas, sed quid in sententia Io. Sanc.? Nam; sicut per ipsum ob Ius naturale vitam conservandi non obliger ad salutem spiritualem proximi, ita nec obligor ob Ius naturale conservandi eas saltem fortunas, quæ ad vitam sunt necessariæ? Id diligenter expende.

§. III.

De Charitate inimicis debita.

1 OMnes scimus, esse à nobis inimicos diligendos, sed in quo ea dilectio, quæ sub mortali præcipitur, consistat, non scimus omnes. Consistit porro in tribus *b*. Primò, ne inimico, vel etiam peccatori malum velimus, ut malum ipsi, seu inimicum odium, seu molestum est, id enim est merum odium, & ex genere suo mortale, atque à fidelium animis omninò repellendum. Ex eo autem (ut Io. Sanch. *c* advertit) quod experiaris, te trepidare coram eo, qui te offendit, irasci & expallescere, & cuperes eum non videre, vel ut longè discedat, non statim putes, te peccare, si id male illi desiderandum non procedat: illi enim sunt motus naturales necessario sequentes ex præsentia à hoste apprehensi, et sibi molesti, non verò actus voluntarij de malevolentia.

b [illegible] de Charit. [illegible] c [illegible] Sanch. [illegible]

Secundò, ut ex corde offensam nobis ab inimico illatam remittamus. Sed quid est illud remittere? Aio esse id ipsum, quod modo dixi, idest non debere nos moveri ab offensa per inimicum accepta ad volendum ipsi malum, quatenus malum ipsi est.

Tertiò, ut hanc remissionem non in corde solum, & animo contineamus occultè, sed ut proximus, & ipsi præsertim inimico palam faciamus, externe enim Charitatis obligante nulla esse scandalum, seu non esse occasionem proximo, qua ipse peccet, at si inimico hanc remissionem exteriorem non ostendamus, perdurabit ipse in inimicitia, cuius nos possumus causa non esse.

2 Ut autem hæc, & alia dicenda clarius intelligamus, quatuor sunt cum Lessio *d* distinguenda circa malum, quod inimico, velle ex quinque motiuis possumus.

d Less. l. 2. c. 47. dub. 4. n. 24.

Primus est, quem modo dixi, quia malum eo fine, eaque intentione inimico velimus, ut ipsi malum absolutè sit, est odium absolutè.

3 Secundus, ex intentione ut inimi-

em [illegible], [illegible]. Patet illo [illegible] vindictæ [illegible] compleatur.

4 Tertius, ex intentione, vt Malefactor, quicquid [illegible] læsit, à malefacto [illegible] nihil, de [illegible] avertatur. Videtur Hic [illegible] alienum, de præsenti [illegible] in Malefactoris intenditur.

5 Quartus; quia bonum, & secundum Iustitiam est; et quæ malè agit tantundem habeat pœnæ, quantum meretur eius culpa, idem actus, quo malum inimico desideratur, potest, hoc quarto modo, fieri ex intentione, vt Malefactor [illegible], [illegible] habeat, vt [illegible] æqualitas custodiatur. Hæc intentione [illegible] [illegible], seu [illegible] vindictam [illegible] de [illegible], malum [illegible] infligat.

6 Quintus, verius aliqua (sunt verba „ Lessij l. c.) reparatio iniuriæ, & la- „ tisfactio: [illegible] enim ille patitur „ propter iniuriam illatam, censetur „ ea parte honori parti læsæ, eique ali- „ qua satisfactio exhiberi, qui enim „ lædit, plus iusto suo affectui indul- „ gens [illegible], & alteri detrahit: illi „ autem patitur, illud [illegible] quodammo- „ do adimitur, cum contra voluntatem „ patiatur, & quia id agitur in gratiam „ læsi, censetur ei dari: Et sic fit nō- „ nulla Compensatio, vt experientia „ probat, tunc enim animus læsi ac- „ quiescit, & sibi satisfactum putat; „ Est igitur in vindicatione naturalis „ quædam [illegible] honoris, & iniuriæ „ reparatio, [illegible] iniuriæ coniunctus „ est [illegible] præcedente; & ex ea necessaria, resultat.

7 His distinctis: Assero, Primum actum, nisi [illegible] materiæ leuitas, esse mortalem, & vt dixi, à Charitate omnino interdictum; Secundum, Tertium, Quartum, Quintum, non esse peccata, immo esse actus Virtutum, eo modo, quo ibidem sua Lessius explicat. Fateor tamen in Quinto inesse magnum periculum, ne eadem illum excedas, [illegible] ad primum.

8 Dices, In hoc quinto non solum apparet distinctum periculum, sed is præterea videtur esse ipsissimus primus actus; In vtroque enim desideratur alteri malum, vt illi sit malum, [illegible] incommodum, [illegible] hoc incommodum, quod alter patitur, [illegible] ponitur sibi, reparatio [illegible] [illegible], & [illegible] satisfactio, quod [illegible] videtur esse [illegible].

Respondet [illegible] Lessius a, esse [illegible] [illegible] differentiam inter primum, & quintum [illegible]: In odio enim, atque [illegible] primis actus, desideratur alteri malum, solum vt ei sit male, [illegible] absque modo, vel mensura; In vindicta verò, [illegible] [illegible] actus quintus, immò & cæteri præter primum) solum secundum mensuram delicti; In odio sistitur in malo proximi, in vindicta sistitur in recto ordine iustitiæ; In odio non sit reparatio iniuriæ eo modo, quo debet fieri, in vindicta verò fit debito modo, nempe mediante Iudice, non autem immediatè per ipsum læsum, læsus enim licitè potest à Iudice, immò & à Deo b petere prædictam vindictam iustam, quatenus scilicet meretur culpa lædentis; non potest tamen ex se ipso infligere, iuxta illud c Mihi vindictam & ego retribuam; Cum ergo in primo actu læsus ex se desideret malum, vt malum alteri, in Quinto autem non ex se, sed à Iudice, atque cum moderatione iuxta quantitatem delicti, clarè apparet esse hos actus valdè diuersos.

Verum nondum animus quiescit, nisi ad peculiares nonnullos casus de eodem hoc argumento explicandos descendamus.

Accusare inimicū, non remittere iuriam Θc,

9 Licet nē apud Iudices inimicum accusare, accusationem prosequi, nec ab illa velle desistere, nec velle remissionem per publicum instrumentum, seu Notarij scripturam exhibere.

Respondeo: Si hæc fiant intentione dicta in primo actu, certum est, esse mortalia; si alijs modis non esse d, etiamsi quamcunque illam satisfactionē lædens offerat; Ratio est, quia læsus in his, quod iustum est, expetit; Ab [illegible]

a Less. l. 2. [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d Less. [illegible]

tamen

tamen scandalum, quod aberit, si tuam intentionem palam facias.

Videbitur alicui esse aliquis scrupulus, si hæc fiant ex intentione quam dixi, non explicata. Verum fateor, esse consulendum, ut iuxta Christi Domini consilium, huic tuæ satisfactioni propter eandem amicitiam renuncies: tamen in rigore peccatum non est, quia cum satisfactionem à Reo, postquam Reus [illegible], & læsi satisfactio exhibeatur, [illegible] & [illegible] Iustitiæ, ut modo vidimus, & [illegible] Iudicium pro satisfactione efficaciorem poneretur, consequenter dicendum, si læsi hanc ipsam petunt, [illegible] ex Iustitia debitam petere, quo sibi ipsi Reo ad se provocationem odij, scandalum erit passivum: læsus enim, dum rem iustam petit, & dum à publico Iudice eam petit, nihil mali, & nihil speciem mali habens committit, adeoque in scandalo peccaminoso non incurrit.

10 Si tua satisfactio, exemplum patientiæ Dei impetret, & si similes homini sint adeo leves, & cum ea facilitate animi negligi possint, ut longè firmiter à damno, quod inde v.g. familia Rei patiendi passura esset, [illegible] videbitur obligare Charitas ad publicè remittendum: nam ex probabiliore sententia dicta §. 1. num. 18. Charitas obligat proximi malo gravi succurrere, si id parvo proprio incommodo possimus. Nihilominus dixi (aliquis videbitur) nam hic adest culpa, quæ semper meretur debitam pœnam, & hanc ut ipsi à Iudice, [illegible] impetrata remittere [illegible], [illegible] nullo respectu habito ad damna familiæ Rei, quod non est in Casibus, de quibus sermo fuit in dicto num. 8. Cur ergo non licebit ad dictam pœnam concurrere ei, qui ex bonis similiter prædictis accusat? nam fortasse propterea absolutè Lessius paulo ante nu. 7. dixit, licere, nec hanc, vel similem exceptionem adhibuit. Id tamen expende, Lector, accuratius.

Salutatio Inimici.

11 Propter Confessariorum, & Parochorum scrupulos, Aio, te non esse exemptum ab obligatione salutandi inimicum: Ratio est, quia cum inimicus neque salutare quodque nobis [illegible] salutationis omissio non est per se signum odij, nec ex se excitare inimicum ad odio habendum non salutantem.

12 Dixi (regulariter) nam, si antea illum salutare consuleras, & nunc à salutatione abstineas, vel, si ex circumstantijs colligitur, te nunc salutationem omittere ex odio propter iniuriam acceptam, vel si inimicus sit tuus superior, vel si occurrentibus pluribus, inter quos est inimicus, cæteros salutes, excepto inimico, vel si vitra omissionem salutationis, [illegible] propter solitum vertis salutem aspicis, insolitoue [illegible] caput comperimus, peccabis fané, quia signum odij fiet absque [illegible], [illegible] afferre Henrici & Mendoza [illegible] b. Ab obligatione salutandi (inquit) solum Primos Parentes, Parochum, Iudicem, quando ex circumstantijs colligitur in pœnam [illegible], non salutare inimicos. Secundò eos, qui gravi [illegible] modo [illegible] non possunt salutare inimicum: hoc tamen est [illegible]. Tertiò eum, qui infamem acceperit iniuriam, cuius æstimatio petit maiorem [illegible], vel si vocatus fuisset [illegible], [illegible] Soldatica, tunc enim peccare censetur, omissionem salutationis non esse ex odio, sed ex iusto dolore, & ingenti acerbitate, quæ videtur æquè [illegible] esset militia [illegible], quam parui æstimasse tam acerbam iniuriam.

13 Duo Religiosi [illegible] causa se intra septa domestica non salutantes, peccantne mortaliter, si non resalutent? Respondeo, ita profectò, quia par est scandalum aliis Religiosis ipsosque inimicos, quos [illegible] habeant. Excusantur à mortali tunc posse c, quando comperta esset horum probata virtus, & [illegible], eorumque causas quam aliis sciant, si ex [illegible], [illegible] non ex odio, sed ex [illegible] quadam passione, vel in significationem acceptæ gravis iniuriæ, & iniuriæ [illegible]

ad eac-

a Azor. l. 3. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 18. [illegible] 42.

b Henr. [illegible] Mend. [illegible] [illegible] 16. [illegible]

c [illegible]

ad communicandum salutationem; Idem [illegible] posse videri in [illegible] seculis [illegible], [illegible] ex libertate & pro- [illegible] aliis cognita, ut [illegible] inter mo- [illegible], inter quos difficulter [illegible] ex hoc [illegible] [illegible] grave, a [illegible] pauens, & [illegible] [illegible] &c.

a [illegible]

Resalutatio eiusdem.

14 Si inimicum modo dicto graviter [illegible] te salutantem non resalutes, peccas à mortaliter. Ratio est, quia [illegible], omissio resalutationis [illegible] solum imputatur [illegible], sed maximè odio. Excipe, nisi adeo inferior esset salutans, vel ex adessent circumstantiae, ut eiusmodi odij indicium non fieret; Idem, puto, esset si ita animo distractum te simulet, ut verè appareat, ad salutationem non advertisse.

b [illegible]

15 Quaesitum super quidam à me, An sic certò moraliter praesumam mihi salutanti inimicum, ipsum cum debita resalutatione non responsurum, an, inquam, obliger salutare, quamvis mihi nunc incumbat priorem esse in salutando? Certè non [illegible] obligare, quia sic subiret periculum graviter irascendi contra non resalutantem, fieretque peiora prioribus. & quia tunc sibi imputare deberet inimicus, qui ita se gerit, ut certitudinem moralem de omissione suae resalutationis [illegible]. Vide, quae mox num. 23. dicam de nolente accipere sibi oblatam satisfactionem.

16 Quaesiuit rursus nobilis Matrona, cui [illegible] nobilitatis vir consanguineum occiderat; an obligaretur illum resalutare more patrio, quo Matronae viros nobiles salutantes resalutant inclinato corpore, vel saltem capite: Ego nihil [illegible] obligare; quia salutationem tunc [illegible], est ostendere odium; [illegible] quidem [illegible] à me consilium [illegible] [illegible] obligatam: in Muliere enim Matrona, cuius non est vindictam sumere de iniuria, illa denegatio salutationis non est odij signum, sed [illegible] [illegible], vel [illegible] factum, vel quid simile.

Exclusio à communibus beneficijs.

17 Diximus c, fore peccati mortalis Rectori Sacerdotem, si à participatione sui Sacrificij inimicum velit excludere; Idem in praesentia [illegible] [illegible], si enim pro omnibus incolis huius Urbis [illegible], omnibus [illegible] eleemosynam impartiaris, omnibus huius familiae legata, quamvis voluntariè distribuas &c. non potes d inimicum, qui fortè inter hos reperitur, excludere; Ratio est, quia licèt orare, [illegible] eleemosynas, legata distribuere non tenearis, tamen, posito quod ea exhibeas, perspicuum esset indicium odij, si nolles aliquem ex illis admittere. Quod si Beneficium pro omnibus non sufficit, tunc profectò amicos praeferes sine culpa e; id enim non est signum clarae inimicitiae, sed ad summum non amicitiae, at signa positiva amicitiae ostendere ex consilio quidem, non verò ex obligatione, tenemur. Vide etiam hic, ut positivè orare ex praecepto pro inimicis non obligeris: hoc enim solum est de consilio, tum ad vitandum mortale satis f sic in communi oratione illum non excludere, nam sic virtualiter iam includitur.

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

Veniae petitio.

18 Veniam petenti nolle g dare, nimis aperta odij demonstratio esset, ita, si veniam per se, vel per alium petenti negares signa aliqua, quibus te inimicitiam deposuisse significes; solùm Superior officialis poterit [illegible], ut is emendetur, vel [illegible] puniatur, reconciliationem in hoc casu differre, quia id non odij signum, sed potius est amoris, utpote ad emendationem conducens, Verùm multa prudentia opus est, ne plus aequo [illegible] [illegible].

g [illegible]

19 Difficultas est; Quando laedens veniam quidem petit, at debitam satisfactionem vel dare non vult, vel certè non potest: laesus, inquam, huic etiam soli competit veniam postulare, non laeso, cum huic satis sit, si se promptum

præferat ad decentem reconciliationem, atque si à signo odij, vt distinctius [illegible] se [illegible] continear. Pro hac difficultate.

20 Dico Primò. Si non potest, vel damnum factum fuit irreparabile, quale fuisset homicidium, vel etiam non debet, vt si læsus expostulat ab offendente tantam satisfactionem, vt prudentum arbitrio excedit offendentis culpam: arbitrio [illegible]. Si, inquam, non potest, vel non debet, obligatur offensus cum signis depositionis inimicitiæ respondere, & verè enim [illegible] indicaretur in odio [illegible] persistere, dum delicto suo [illegible] non decit.

21 Illud tamen nota, quoties ille satisfactione ab hoc petente veniam exhibita, adhuc læsum [illegible] postulare [illegible] satisfactionem [illegible] delicti à [illegible] dece [illegible], quia, vt supra diximus, ad hanc ius Iustitiæ habet, licet interim [illegible], tum esse periculo peccandi expositum.

22 Illud insuper nota, non esse [illegible] conciliandum offensum, vt statim ac iniuria illata est, veniam dare teneatur, cùm tunc satis se negatiuè se habere. Sufficiens ergo tempus prudentis arbitrio sit elapsum. Est enim supra humanam fragilitatem recenti vulnere, nec dum sedata animi perturbatione offensum cogere ad petitionem reconciliationem [illegible] concedendam; quare tunc dilatio non erit signum odij, sed potius indicium infirmitatis [illegible].

23 Dico Secundò. Si lædens nolit satisfactionem debitam afferre, & tamē veniam sibi dari postulat, obligatio quidem ostendere te odium in animo nō [illegible] caeterum potes [illegible] quaquam [illegible] satisfactionem exigere, atque illam ante reconciliationem expectare, veniam enim tibi debitam expectas, & illi [illegible], sed satisfactionem, quam potest dare, [illegible] negat.

24 [illegible] inimicus, qui læsit, obligatur [illegible] semper à læso veniam [illegible] petere? Respondeo, [illegible] hanc obligationem non [illegible] tamen, aut [illegible]. Nam

Primò, eiusmodi obligatio non adest, quoties aliam æquivalentem satisfactionem læsus exhibet, v.g. per pœnitentiam, per [illegible] in honore, per [illegible] signa, vel officia, per amicorum intercessionem &c. Secundò, quoties læsus [illegible] [illegible] tacitè [illegible] compensat. Tertiò, quoties læsus eam veniæ petitionem, vel non curat, vel ad incendium magis ex inclinatione [illegible], vel quando apud aliquos v.g. nobilium [illegible] non est. Quartò, quoties is, qui offendit multò superior est, vt non conueniat à subdito veniam petere, nisi fortè tanta fuerit iniuria [illegible], vt ad eiusmodi petitionem [illegible] pondere iudicio vrgeat. Quintò, quoties (inquit hic Castropal. [illegible]) præsentia petitio [illegible], & satisfactione pro sua parte ex [illegible] non correspondeat, [illegible] quasi in depositum satisfactionem potest, quamdiu videat alium paratum debitam exhibere. Sextò, quoties offensus est absens, [illegible] facilè per alium committi potest. Septimò, quoties non est elapsum competens tempus, vt in simili dixi num. 22. Solent igitur tunc esse necessaria, quando grauissimè læsus, & aliud remedium ad reconciliationem adhiberi vel non potest, vel omnibus à viro prudente [illegible] [illegible], non debet. Sic filius respectu patris, subditus respectu religiosi Prælati, vxor respectu viri, seruus respectu domini in grauibus iniurijs sæpè veniam petere debebunt, à quo alij facilius ex prædictis, vel similibus Capitibus excusabuntur.

Alloqui Inimicum.

25 Inimicum tū alloqui signum per se odij non est, cùm non sit omni proximo debita colloquendi familiaritas tamen, si iam concepta inimicitia cum eo sermones misceas, obligaris ad colloquendo te non substrahere, cū [illegible] [illegible] limitationibus, quas dixi de salutatione num. 12.

26 Quando allocutio debita censeatur,

a S. Thom. Card. Ara- [illegible] quas Ragi- [illegible] n. [illegible] Dicast. 2. [illegible] b Alex. Fal [illegible] apud Fradil. num. 32.

c Castro [illegible] d [illegible]

e Less. & Bonac.

[illegible] ex [illegible] fore, vt [illegible] obligaris al-loqui, si [illegible] multa animi difficultate [illegible]: nam si notabilem difficultatem [illegible], ne [illegible] rogo. Ratio est, quia [illegible] speciale [illegible], quale [illegible] est [illegible] odij, [illegible] ex Charitate tenentur cum aliquo incom-modo, non autem cum [illegible].

17 Quando autem collocutio debita est, Dubitatur, [illegible] eam inci-pere debeat? [illegible] dicitur [illegible] [illegible]. [illegible] qui prior inimicitias [illegible], [illegible] qui notabiliter offendit, etiamsi fuerit in offendendo posterior. Sed quid, si [illegible] aequales moraliter fuerint iniuria, vel [illegible] prudenter considerantur, [illegible] [illegible], [illegible] potius incipiat [illegible], quam alter? Resp. Tunc vtrique incum-bit, capta occasione locutionem aggre-di. Quod si accidat occasio, in qua [illegible] [illegible], quam alteri secundum mores [illegible], [illegible] propter aliquam circum-stantiam, [illegible] loqui, non alte-ri, [illegible] incipere debet, non [illegible], quia tunc ita recta ratio dictat. [illegible] [illegible] inter aequales [illegible] [illegible] silentium, qui coram altero [illegible], quae de nouo accidit, non [illegible] illi, qui [illegible] simile igitur quid [illegible] [illegible] in colloquendo. [illegible], si ego indigeam [illegible] auxilio in re [illegible], mihi incumbit loqui prius au-xilium postulando, quam tibi, & sic in similibus.

18 In Monasterio quodam Monia-lium, duae ex illis, post rixam nescio quam, prohibebantur, omnibus aduer-tentibus, per multos annos [illegible] [illegible] colloqui; Dubitatum fuerat Con-fessarius, an eae in peccato mortali ver-sarentur, & [illegible] sic [illegible] [illegible], an esset absolutio, & sacra Com-munio [illegible] impertienda?

[illegible] si per aliquam hebdomadam [illegible] a colloquendo abstinuissent, [illegible] condemnarem de mortali, quia [illegible] tunc potuissent (expectari [illegible] [illegible], vt [illegible], vtque capta-retur loquendi prudenter occasio, vel quid simile, vnde non statim cessatio locutionis iudicari potuisset odij signum. Eodem recidisset, si per aliquod non valde longum tempus casu [illegible] [illegible] sermocinandi occasiones: nunc vero, cum haec non supponas, puto esse distinguendum. Et si quidem causa ri-xae fuit de re leui, ipsaque rixa fuit leuis, enim quamuis est ex hoc capite odij vel scandali, haec omissio loquendi [illegible] li excusanda, vt [illegible] venialis, & [illegible] capite v. [illegible] ex graui contemptu, vel si-mili possit esse peccatum graue). Ra-tio est, quia tunc, maxime in [illegible], vt in simili dixi num. 15, non praesumi-tur id oriri ex odio graui. At, si causa rixae fuit grauis, vel grauis rixa, certe cessatio loquendi de mortali erit con-demnanda, quia in his casibus cessatio loquendi per tot annos merito praesumi-tur ab odio non leui procedere. Porro Confessarij [illegible] adhortentur om-nes [illegible] eos, qui [illegible] [illegible], vt in amicitiae signis exhibendis prodigi sint, vt ita dicam, nec solum liberales: [illegible] non reddit amabiles hominibus, Angelis, Deo. Odi ego [illegible] eos, qui semper amaro sunt vultu, & [illegible], nec subditos, [illegible] solum, sed [illegible] magis superiores, [illegible] de S. Ro-mualdo prudentissimo aeque, ac sanctis-simo Abbate, cuius hodie, cum haec scri-bo, memoriam colimus, sic lego a. Vultu adeo laeto semper erat, vt intuen-tes exhilararet: Nec immerito [illegible] addimus, magno apud Principes, & Re-ges in honore fuit.

a In [illegible] S. Romualdi [illegible] 7. Febr. [illegible] 5. [illegible] Rom.

Desiderare malum alteri, Vbi De Inuidia.

19 Inquirit Pilsud, An liceat Ini-mico licet velle malum [illegible] [illegible] [illegible], ita vt [illegible] possit [illegible] [illegible] malum ex aliquo motiuo de-siderare?

Respondeo, Certe non statim ac si-bi licet, sequitur & hoc licere tum inimico [illegible] illa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Iam merenti pœnam malum desiderare, iniquum per se est. Id ergo diligentius discutere hac occasione, vt gratiam, & solere quidem afferri exempla: An possit filius mortem patris optare, vel de illa gaudere, non vt malum patris; hoc enim esset absque excusatione: sed vt ipse filius paternam hæreditatem obtineat. An mater possit desiderare mortē filiæ, nē illam alere, vel dotare cogatur. An possit subditus mortem cupere sui Prælati, vt Prælaturæ ipse succedat, vel vt ab eo Prælato sibi infenso liberetur, & similia. Si solum desideres, vel cum gaudio excipias huiusmodi effectus hæreditatem, molestiæ cessationem, Prælaturam &c. facilis est responsio; licitè enim hæc optas, vel amplecteris; quia non gaudes de alterius malo, sed de proprio bono. Certè non potest a quis licitè gaudere de fornicatione, de coinquinatione carnis, vt facta sic [illegible] &c., nec illa desiderare, vt tunc fiant, quia gauderet de peccato, illaque desideraret; tamen posito, quod hæc cum peccato quis commisit, potest de habita prole sibi complacere, deque [illegible], quia non de peccato gaudet, sed de effectu secuto, qui bonus est; ita in casu nostro.

a L. Castropal. [illegible] §. [illegible]

30 Rursus. Si desideres sub conditione, facilis item est responsio, licitè posse. Si quis enim hanc affirmationem; *Si meus Pater moreretur, ego hæreditatem haberem. Si filiam non alerem, ego molestia liberarer*; & gauderet tunc ille non de patris, vel filiæ morte, sed de hæreditate, deque cessantia molestiæ, [illegible] committens, vtpote qui, simili modo, de bono suo gauderet, non autem de alieno malo.

31 Denique, si absolutè desideres in hunc modum: *Cupio mortem patris, non vt malum patris est, sed vt bonum meum*, [illegible], nimirum; quia ex illius morte ego eius hæreditatem adibo, vel sic: *Volo mortem meæ filiæ, non* [illegible] &c. Si, inquam, sic desideres, maior est resoluendi difficultas, quia tunc eligis velle malum illis, quamuis vt causam tui commodi, quod non videtur culpâ vacare.

Et ita quidem putat Bonacina b his verbis: Secundo sequitur, illum grauiter peccare, qui graue aliquod malum corporis parentibus exoptat. Exempli gratia, exoptando illis mortem, vt quamprimum in hæreditatem succedat; ita Sil. Nauar. Armilla, Reginal. Tolet. Clarus Regia, Molesius. Hæc Bonacina.

b Bonac. [illegible]

32 Nihilominus Castropal. c postquam firmauit, posse malum proximo desiderari propter bonum habitum, vel bonum publicum, vel ipsius proximi, vnde licere ex zelo Iustitiæ desiderare punitionem & condignam mortem Malefactoris; gaudere de morte peccatoris scandalosi, qui non amplius erit causa ruinæ plurimorum; cupere afflicto filio mortem, cū longiore vita grauiora peccata committeret, grauiaque conciliaret; optare patri suo, [illegible] vel filiæ inopi mortem, nē in tormentis viuat. & similia; quia hæc desideria sunt simpliciter de bono proximi, non de malo; postquam, inquam, hæc firmauit, sic addit. Credo, si cum debita moderatione facias, te posse absque peccato mortali de vita alicuius tristari, & de illius morte naturali gaudere, illamque inefficaci affectu petere, & desiderare: non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum inde secuturum; sic docere videtur Emmanuel Sà, vbi absolutè dicit, te posse proximo optare malum corporale ad salutem animæ, & mortem ob Reip. bonum, & honestum. & hosti tibi alioqui valde nociuo mortem, non odio, sed ad vitandum damnum suum: item de morte eius gaudere ob bonum inde secutum. Aunt., & Bonacina d affirmat licere matri mortem filiarum optare, eo quod ob deformitatem, vel inopiam non possit eas iuxta suum desiderium nuptui tradere. & idem esse dicunt, si ob illarum causam male tractaretur à marito, posset enim illarum mortem optare, vt ab illo damno liberaretur, consentit ipse Lo-

c Castropal. [illegible]

d Bonac. [illegible]

[illegible], miseriæ, inopiæ, Licitum est optare sibi, vel proximo mortem ob vitandam molestiam infirmitatum, mendicitatem, vitam perpetuam à marito inflictam, & alia huius generis, & quandoque desiderare, vt à Deo infligenda, non ab homine [illegible], vel à Dæmone. Ratio est, quia huiusmodi desiderium, & gaudium de malo proximi, non tam est desiderium, & gaudium de malo illius, quam de bono inde secuturo, ergo non habet malitiam, quia illam habere non potest, nisi finis illius malus sit, cum tota species actus inefficacis ex fine desumatur. Hæc Castropalaus, qui etiam respondit ad quasdam rationes in contrarium. Rectè autem dictum est (morte naturali) nam si occisionem violentam desideraret, sine dubio peccaret, vt paulo ante vidimus.

33 Video autem, nè Bonacina eodem à nobis num. 32. fine allatus sibi adversetur. In alio enim loco contrarium docet, vt merito eum possit Castropalaus citare potuerit. Ecce Bonacinæ a verba relata in tomo eodem dicto num. 31 [illegible]; Ex dictis sequitur eum grauiter peccare contra Charitatem, qui alicui malum exoptat in displicentia personæ, & non ob bonum ipsius, vel alterius. Et paulo post: Securus non est de malo, vel tristitia de bono ex bono motiuo; actus enim inefficax specificatur à motiuo, ab eoque bonitatem, & malitiam sortit. Ob id à mortali excusatur, qui de [illegible] alicuius tristatur, quia ex [illegible] occasionem sumit peccandi, & post pauca. Idem dicendum videtur de Matre, quæ mortem filiabus exoptat, quia occasione ipsarum male secum agitur à marito, aut iniurijs afficitur, non enim propter defectum filias ex displicentia ipsarum, sed ex detestatione proprij mali. Hæc Bonacina. Ex quibus vides, opinionem Castropalai esse [illegible] probabilem.

34 Inquires Secundò: An licet alicui sibi ipsi optare eo modo dicto ma-

a Bonacin. [illegible] circa præcept. Decalogi [illegible] Charitatis [illegible] & Castrop.

lum optare, v. g. mortem ad [illegible] vitæ huius [illegible]?

Respondeo ita b, propter easdem rationes, quia non bonum sibi optat, non malum. Neque sequitur ad easdem [illegible] declinandas posse aliquem necem sibi, vel alijs inferre velle, vel in ipsis inferre, non sequitur, sequitur, nam hic actus desiderij est inefficax, hoc est, sistit solum in ipso desiderio, qui actus inefficax sumit suam bonitatem, vel malitiam à motiuo, seu fine. At hic est efficax, hoc est tendit ad ipsum externum effectum, qui actus efficax speciem sumit suam, non à motiuo solum, seu fine, verum etiam ab ipso opere externo, quod patrare quis intendit. Cum ergo in hoc casu ipsum opus externum sit nex propria, quæ semper est illicita, illicita etiam erit & illius volitio.

Sunt apud nos non pauci iudex, qui tanquam de mortali se accusant, sibi mortem optasse, quò incommoda vitæ huius effugiant. Eiusmodi Pœnitentes, eorumque Confessarij sunt admonendi, illi, vt conscientia erronea liberentur; hi, vt sollicitiores sint in docendis Pœnitentibus. Nam profectò admirari sæpius adverti, aliquos solitus frequentius confiteri, hac errones conscientia liberasse. Deus immortalis! [illegible] quamuè Confessarius sibi scrupulo vertit, se teneri ex Charitate, & ex Officio, Doctoris munus ergo Pœnitentes exercere? Medicus est Confessarius, Iudex, & Magister.

b Pasq. Sal. [illegible] [illegible] [illegible] d. [illegible] [illegible]

Inuidia.

35 Inquires Tertiò: An licet potest quis modo superius explicato gaudere de malo alterius, quia sibi bonum sit; ac è contra, licitè quæat tristari de alterius bono, vt sibi malum est? Respondeo: Hic videtur esse actus inuidiæ, quam sic communiter describunt Doctores c. Est inordinata tristitia, qua quis dolet de bono alterius, non quatenus est illius bonum, sed quatenus videtur diminuere proprium excellentiam, seu proprium bonum. Quare, quando

c [illegible] [illegible] [illegible] Val. [illegible] [illegible] [illegible] apud Castrop. [illegible]

quis tristaretur de bono alterius, quia vult, vt illi malum sit, est actus odij; quando tristatur de eodem alterius bono, quatenus hoc bonum verè est malum eiusdem, vel est malum suum, vel est malum Reip., pertinet ad Charitatem: At quando tristatur de bono alterius, vt diminutiuum, seu vt apprehenditur diminuere propriam excellentiam, honoremque proprium, est (inquiunt) actus inuidiæ.

36 Hæc communiter. Quæ tamen mihi difficilia semper visa sunt. Cum enim ad eundem habitum a pertineat amare rem, & odio habere eius contrarium, per eandem enim virtutem, amo v.g. bonum mei Patris, & odio habeo malum mei Patri aduersarium; sanè ad eundem habitum quo, naturaliter saltem, se quis amat, pertinebit gaudere de malo alterius, vt est bonum suum, modo supra concesso, & pertinebit tristari de bono eiusdem, vt est suum malũ.

a Lugo de Fi. l. 1. p. qu. 23. ar. 6. ad 6.

37 Præterea ex communi b Doctrina, non peccat is, qui videns v. g. diuitias in proximo, tristatur, eas se non habere, & si non tristetur eas à proximo possideri, quia sic non dolet de bono alterius, sed de propria carentia, quæ sibi mala est. Tum sic arguo. Quando doleo de bono alterius, vt est diminutiuum meæ excellentiæ, non doleo de bono alterius absolutè, sed formaliter de malo meo, seu de diminutione meæ excellentiæ, quæ mihi mala est: Ergo (nisi aliud addatur, quod mox nos addemus) actum peccaminosum non elicio. Et ratio fundamentalis est, quia omnes modo docuimus, actum moralitatem sumere speciem suam à fine, vel motiuo. Quoniam ergo in casu nostro finis tristitiæ est diminutio mei boni, de qua tristari licitè possum, actus eiusmodi, ex hoc capite, peccatum non erit.

b Lugo Resp. mor. l. 2. d. 3. q. 4. p. 10. §. 2. n. 5. de possim.

Fatetur c Castropalaus e imminutionem propriæ excellentiæ malum esse, & dignum, vt de illa quis tristetur, sed quia inuidus non solum de illo malo, sed etiam de bono proximi per se, & non per accidens tristatur, quia bonum proximi per se, & immediatè hanc imminutionem causat, ea de causa, inquit, hæc tristitia mala est.

c Castrop. sup. n. 2.

Sed id non satisfacit, nam falsum est, inuidum in hoc actu tristari de bono alterius per se, & non per accidens: tristatur enim de eo bono, vt causat diminutionem excellentiæ propriæ, atque adeo tristatur alterius, & consequenter per accidens. Quod autem immediatè causet diminutionem dictam, etiã obest, sed fauet nostræ doctrinæ: nam tanto magis erit odio dignum. Sicut enim, si quis lætetur de malo alterius, v. g. de morte patris, vt causante immediatè bonum suum, puta hæreditatis successionem, mortale peccatum, supra censere vidimus, sic contra, si doleam de bono alterius, vt causante immediatè malum meum, culpa non erit.

38 Vrges. At sic tolleretur de medio peccatum Inuidiæ vnum ex septem Capitalibus. Respondeo, nequaquam tolli: Est autem notandum, non inde illa septem Capitalia appellari, quia semper sint mortalia, neque enim semper Superbia, Gula, Ira &c. mortalem culpam attingunt, sed quia sunt velut Capita, & radices, vnde frequenter mortalium numerus exoritur: & certè ex tristitia boni alterius, quatenus apprehenditur diminuere propriam excellentiam, sæpissimè progignuntur insidiæ contra proximum, odia, detractiones, infamiæ &c. propter quæ rectè dixit S. Paulus *Inuidia mali in* [illegible]. Secus simile quid dicimus de Superbia, Iracundia, Veneri deditis &c.

39 Ipsum itaque peccatum inuidiæ in se, & vt differt ab alijs (quod rectè Doctores dicunt omni ab animo pellendum) consistere puto in ea voluntate, qua admittitur illa apprehensio, per quam quis credit, bonum alterius, vt bonum alterius est, esse causam proprij mali: v. g. quod honor sodalis mei sit dedecus meum. Dico (falsò) nam si verè ita esset, inuidiæ culpa non esset. Hoc si Antonium grauissimum dedisse matrimonio sororem Petri nobilissimi, cum id bonum Antonij rectè sit dede-

cus

[illegible] Petri, quia eiusdem Petrum [illegible] dia [illegible], si tristetur de matrimonio, [illegible] de hoc bono Antonij, non vt est [illegible] Antonij bonum, sed vt est caussa ignominiae in ipsum Petri? At si sibi simile [illegible] apprehendam, vt si [illegible], di[illegible] tristitiam mei proximi, ergo [illegible] fundamenta videre in [illegible] apprehendam, [illegible] proximi bonis tristor, meritò invidiae reus [illegible]. Non autem di[illegible] peccatum consistere in apprehensione, quae est actus intellectus, sed [illegible] consistere in ea volitione, qua admitto, [illegible] repello, nec [illegible] pusillas apprehensiones, ex quibus [illegible] ad pusillam tristitiam; Atque [illegible] remotis, ad essentialem rationem invidiae inueniendam, [illegible] omnes enim [illegible] modi, quibus invidiae descriptio [illegible] sufficientes esse videntur.

a Bell. [illegible] 40 Et Sanctus quidem Thomas, caeterique Doctores *a*, quando tanquam certum supponunt, inuidiam esse tristitiam, qua quis dolet de bono alterius, vt est diminutiuum propriae excellentiae, [illegible] intelligendi [illegible] inuidiam [illegible], ea voluntaria enim [illegible] illius pusillae apprehensionis, in qua vera inuidiae culpa consistit, [illegible] tanquam effectus tristitia ista, peccaminosa quidem si sit alicuius mali caussa, vt esse solet saepe, non tamen peccaminosa, si in ea damnanda [illegible].

41 Quod si constanter velit quis contendere, inuidiam consistere in praedicta [illegible] tristitia, [illegible] admittam, vt culpabilis inuidia non sit [illegible] dicta [illegible] excessum, [illegible] plena, vna verba, [illegible] [illegible] iram, vel gelam, [illegible] & [illegible] culpabilem esse, [illegible]. Verum [illegible] non [illegible] in ipsa [illegible] ad dictas [illegible] deordinationes.

b Bona. [illegible] 42 Ex his colliges, [illegible] sententiam Bonae *b*, qui peccatum inuidiae censet ex genere suo non esse mortale, sed veniale, docet (fateor tamen ad insidias graues, & damna contra proximum eligenda facile transire posse). Ratio nulla est, quia [illegible] malitia, vel consistit in eo, quod quis apprehensiones illas pusillanimes admittit, vel in deordinatione modo dicta: at, siue ea admissio, siue haec deordinatio, dummodo sit modo supra explicato inefficax, nec transeat ad grauia [illegible], non videtur esse notabiliter contra bonum proximi, vel sui ipsius, ergo non videtur mortalis.

§. IV.

De dilectione Proximi, quo ad non concurrendum cum eius spirituali ruina.

c De [illegible] [illegible] lib. [illegible] §. 13. 1 De scandalo *c* alibe egimus [illegible], nunc de eodem [illegible] peccatum; Disserendum enim est de obligatione, quam quisque ex virtute Charitatis habet, ne sit proximo caussa peccati, & consequenter damnationis aeternae. Obligatio autem haec triplex est. Prima, ne peccatum proximi quis permittat, si impedire possit. Secunda, ne ad illud inducat, consiliumue det. Tertia, ne cum ipso peccante cooperetur.

Permissio peccati.

2 Si permittis in alio peccatum committi, vt ipse peccet, tu peccatum quis indigit? Sed difficultas est, an aliquo bono siue illud permittere tibi liceat, tibi, inquam, potenti id peccatum impedire? Distinctione [illegible] *d*. d Sanch. de matr. [illegible] Nam, si permittas cum [illegible] certa, vel [illegible] de prohibili, vt proximus in peccato deprehensus resipiscat, v. g. vt filium deprehensum à patre in furto, [illegible] [illegible], vel, vt quis se indemnem [illegible], v. g. vt maritus vxorem in adulterio, [illegible] comprehendat, quibus deinde [illegible] diuortium [illegible] possit; sine peccato permittis, quamuis impedire posses, semper tamen supponendo, aliud medium non adesse,

quo illi boni finis haberi queant. Ratio doctrinæ clara est, quia illa spes certa, & hæc necessitas se indemnem servandi, sunt sufficientem causam ad eam permissionem.

3 At si permittas, vt saltem à peccante pœnam sumas, v.g. si Custos Gabellæ, vel hortis te abscondas, quo merces asportantes, vel autor Ciuitatem, vel hominum ingrediatur, & sic pœnam solvant, peccas; quia pœna illa, quæ nondum sit contracta, non potest à te intendi, nisi intendatur & peccatum, ad quod illa consequitur; & pœna alio modo à te haberi non potest, nisi habeatur peccatum. Te tamen tunc ad restitutionem obligare a non audeo, quia esto, peccaueris contra Charitatem, contra Iustitiam non peccasti, siquidem tuum officium non est consulere bonis delinquentium, eosque à pœnis præcauere.

a Bonac. & S. Fagund. in [illegible]

Dixi autem, te peccare, si permittas, vt solum à peccante pœnam sumas; nam si tu Custos non intendas peccatum, nec damnum, nec pœnam proximi, sed te abscondas, vt melius res tuæ curæ consignatæ custodiantur, ratiusque delinquentes peccent, dum timent, ne forte à latitantibus deprehendantur, te reum peccati non b facio, quia tunc ad servandum non nisi paruo incommodo, mali, vt maius, vel etiam frequentius committi.

b Idem ibi. [illegible] Navarr. & [illegible]

4 Inquires, Quando ob bonum finem permittere liceat peccatum modo dicto num. 2. licitemne etiam possis occasionem offerre ad illud? licet v.g. Patri relinquere clauem in arca, vbi sunt pecuniæ, quò filium furantem deprehendat ad correctionem? Secundò licetne marito dicere vxori, quod per æquivocationem conveniat cum Amasio, vt si veniat tali hora (tunc posse licitè dicere, vt veniat ad peccandum, quia sic clara esset acceptatio peccati, permissio) quò sic deprehendi posse, & emendari? Tertiò, liceatne Domino convenire cum servo, vt afferat res ipsius Domini ad eum furem, qui ipsum servum ad furandum incitat, quò sic comprehendatur ante re furtiua, & sic non amplius eundem servum ad furtum sollicitet, qui est casus, quem videtur permittere. L. si quis servum. C. de furtis?

5 Respondeo. Negant hæc, & similia licita esse Sanch. e, & Bon. d, quia oblatio illa est tacita quædam expressa peccati volitio, seu acceptatio. Nec in tertio casu fauet lex; quia illa licitum, propter aliquam præsumptionem, solum habet in foro externo; Concedit, licet tacitè (hoc est, etiam interpretatiuè, quasi non lædi existimet) Petrus Navarra e, inclinatque non parum f Castropalaus docens valere leges prouidentes etiam in foro interno. Ratio communissima pœnitima esse debet, quia quæsita illa non lenis excusat à complice cum alterius peccato ex animi, quo illa excusatione dicebatur ne vel- [illegible] & ex altera parte illa clavis oblatio, dictum illud peruentum, illa abscondito est, non sunt actiones ex se peccaminose, sed indifferentes, nec vlla modo expressè, vel tacite peccati acceptationem, vt rem accuratè considerandi patebit. Prior sententia est absolutè probabilis, posterior aliquo modo probabilis videtur (ait Castrop.), sed eam Doctorum iudicio submitto. Submitto igitur & ego.

c Sanch. [illegible] d Bonac. [illegible] e Navarr. [illegible] f Castrop. [illegible]

Inuitatio ad peccatum.

6 Inuitare ad peccatum consilium vel dare, culpam esse, nullus dubitat; sed quæstio grauis est, an interdum possit licitè quis inuitare ad peccatum minus, v.g. ad furtum, vel fornicationem eum, qui omnino decreuit maius committere, v.g. homicidium, vel adulterium, quando alia via non apparet, qua omnino à peccato is auerti possit, quod in hac tractatione semper est supponendum.

7 Aliqui g negant, quia illud minus, peccatum est. Comparatiuum enim supponit positiuum, ergo esset inuitatio ad peccatum, quod nunquam licet; Præterea eligere minus peccatum, permittendo malo, culpa est, quando vis minor, ergo & illud consulere, seu ad illud inuitare.

g [illegible]

9 Aliqui contendunt a, quia illud [illegible] peccatum, quamuis in se sit, & [illegible], tamen relatiue [illegible] quia illud est [illegible] ad [illegible] ne maius committatur, & [illegible] [illegible] bonitatem, quæ est [illegible] maioris mali. Ad hanc [illegible] [illegible], si [illegible] in [illegible] [illegible], ad bonum [illegible]. Quam [illegible] ratione [illegible] malum [illegible] illud sit, quia per ipsum [illegible], ut malum illud etiam minus [illegible]: [illegible] tamen ratione [illegible], siue [illegible], quia [illegible] agit, [illegible] [illegible] ab illo maiori malo, [illegible] [illegible] à malo bona est.

10 Alii distinguunt b. Si [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] illo peccato, v. g. [illegible] [illegible] facere, & [illegible] [illegible]; [illegible] ad minus v. g. ad furtum [illegible], quamuis [illegible] ad hoc [illegible]; [illegible] enim ipse etiam hoc minus facere [illegible], sed [illegible] à maiore. At, si solum erat determinatus maius peccatum committere, non potest ad minus allicere, quia alliceret ad culpam, quam ipse admittere non intendebat; quod propter rationes primæ sententiæ non licet.

[illegible]

11 Hæ tres sententiæ sunt satis probabiles ob rationes probabiles, & doctos Authores, quibus [illegible]: in eo autem conuenimus omnes, licitè posse afferri rationes de minori malo. Explico furari quis vult; adulterare quis appetit, occidere inimicum tentat. Possumus rationes, ac motiua offerre, quæ probent usuram, fornicationem, verberationem esse minora mala, quàm prædicta: nam, sic nos allicimus proximum ad malum, nec ad minus quidem, sed solum dicimus illa minora mala esse, quod verum est: cæterum ipse deinde eliget minus malum, non verò nos ad electionem incitamus.

12 Dices: Ex secunda sententia sequeretur, posse te licitè persuadere, volenti furari à paupere, vt furetur à diuite, volenti furari à Petro centum, vt furetur à Paulo quinquaginta, volenti furari absolutè, vt potius furetur à diuite, quàm paupere & similia, quæ sunt [illegible], & contra iustitiam: Siquidem [illegible] [illegible] damnum certo in illum [illegible]. Confirmatur, quia etiam [illegible], posse te licitè persuadere volenti furari ab vno, vt furetur ab alio, quantum æquali; quod etiam contra iustitiam est.

Respondeo, esse contra iustitiam [illegible] [illegible] a, [illegible] [illegible] [illegible] ad restitutionem. Sed ego sequor [illegible] Vasq. d, qui has sequelas concedit, quam liberat sic consulentem à peccato, & à restitutione. Ratio est (inquit Vasquez) quia hoc genus consilij [illegible] [illegible], ne committatur maius peccatum. Ex quo [illegible], à quo [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] non sit rationabiliter [illegible] de eo, qui consilium præbuit siquidem in causa fuit, ne maius peccatum committeretur. Non est igitur ratio ea, quam putat, & soluit Sanchez, quia dicamus, certo non inferri damnum à consulente, concedimus enim, sed dicimus, ipsum certum non debere esse [illegible] contra bonæ consulentem, [illegible] suo consilio peccatum minus [illegible], etsi, si minus [illegible] contra [illegible], [illegible] malitia [illegible] est.

[illegible]

13 Ad Confirmationem negandæ [illegible] est sequela, quia in malo æquali non apparet illa bonitas deuiationis à maiori malo, vnde nec in materia iustitiæ, nec in alia consuli illud vllo modo potest. Quando quis decreuit patrare malum aliquod æquale, sic vult occidere Petrum, vel Franciscum, violare Amorinam, vel Catherinam, An possis consulere vnum potius, quam aliud, dicam [illegible] 64.

14 Vrges. At ex eadem sententia secunda sequeretur, posse te licitè volenti occidere patrem, persuadere, vt occidat non patrem, sed v. g. seruum; volenti occidere Sacerdotem, vt occidat non Sacerdotem; volenti occidere Petrum, vt amputet brachium Paulo: multo magis volenti occidere quempiam, vt eundem tantum vulneret, & similia. Respondeo, illas sequelas esse absurdas

doceo

a [illegible] docet Sanch. a Aliique, propter eandem rationem modo insinuatam, quia inferretur directè malum tertio innoxio, etiam supponendo, aliam non assuisse viam, qua possit peccator ille averti à decreto malo. At Vasquez b expressè concedit, licitè posse illud de dissuasione minoris, quæ est circa eandem personam, quæ intendebatur occidi. Verùm de alia persona, & de prædictam occasione servi, vel non Sacerdotis, & similibus non nocumento, loco aliorum, qui offendi intendebantur, non loquitur, sed cum etiam idem videtur probare; semper enim is, dum tendit fortiter ad minuendam Dei offensam, licitè agit sine ulla obligatione restitutionis, & sine pœna irregularitatis ex delicto, vel excommunicationis, si forte percussus sit Clericus; qui enim culpam non committit, pœna dignus nulla est. Verùm, quemadmodum Vasquez solum respectu eiusdem personæ id resolvit, ita restringere, & ego volo; respectu enim diversarum, nimis durum est idem [illegible] approbatione velle concedere.

b Vasq. [illegible] n. 13.

14 Atque hæc de mero consilio, invitatione, persuasione; At si latro ita dicat: *Nisi me adiuves ad furandum minus à Petro, ego furabor maius ab eodem Petro*, potesne illum adiuvare, si alia via non est ipsum avertendi à maiore furto? c Respondeo posse, quia Dominus in re sua, & de qua potest disponere, censetur id velle, tum ut in hac [illegible] pro illo geras. Quod si latro pari modo petat auxilium ad furandum minus ab hoc, seu dicat se furaturum ab alio tertio maius, vel petat auxilium ad vulnerandum Petrum, secus occidet Paulum; esto possis modo supra dicto id consulere, non tamen d potes adiuvare. Ratio est, quia consilium per se tendit ad evitandam maiorem culpam; at auxilium, seu cooperatio per se tendit ad ipsum peccatum, quod licèt minus, peccatum tamen est, quodque sicut committere tibi non conceditur soli, ita neque cum socio.

c Vasq. [illegible]

d Vasq. [illegible] n. 14.

Cooperatio cum Peccante.

15 Non est quæstione dignum, An possis cooperari in actione ipsa peccaminosa proximi, v. g. in accipiendo aliena invito Domino, in occidendo, in percutiendo innocentem; manifestè enim tunc, ut etiam præcedenti dictum est, complex esses peccati; sed quæstio, & quidem varia, ac frequentissima praxis est, An liceat cooperari cum actione proximi ex se indifferente; ex qua ipse sumit occasionem peccandi: An v. g. liceat scalas [illegible] admovere, quæ actio est ex se non mala, si scias, aliquem velle illa commoditate uti ad furandum, licèt furtum tu nequaquam intendas.

16 Sit regula universalis. Ex causa rationabili, nullà minimum, & proportionata, non committit peccatum, nec consequenter onus restitutionis contrahit e, qui scienter participat, seu scienter cooperatur cum aliquo in actione, quæ non est intrinsecè mala, sed in se considerata indifferens etsi ipse illam actionem ordinet ad suum lucrum, idest vel ad suam necessitatem avertendam, vel ad suam utilitatem consequendam, quamvis alius abutatur ad peccandum.

Hanc regulam quamvis plures impugnent, sequuntur tamen doctissimi plures e; cuius ea ratio brevis est, quia quando te urget causa rationabilis, ut facias illud opus, moraliter censeris non posse aliud facere; illa enim urgens necessitas aufert à te potentiam moralem; ergo tunc non teneris ab eo opere te cohibere. Probatur Consequentia, quia abstinere ab eo opere, quod ex se malum non est, ideo deberes, ut impedires, seu, ut non permitteres peccatum proximi; at impedire non debes, ergo &c. Probo hanc minorem; tunc non potes, [illegible] dictum est, potentia morali urgente illa causa; ergo non debes; siquidem ad impossibile nemo tenetur; quare tunc non iudicaberis velle peccatum proximi, sed propter necessitatem tuam

e [illegible]

solam

[illegible] negatiuè permittere, vbi [illegible] dicitur [illegible]; Primò in materia, quæ ex se sit non mala; Secundò in causa rationabili excusante, quæ sit iusta, & proportionata cum opere faciendo: hoc est, quæ eius sit rationis, vt respectu operis, quo malè vtitur criminosus, censeatur proportionaliter vrgens, & necessaria. Si aliquod ex his absit, cooperantem peccare, non est dubium. Solum dubitari potest, quo peccati genere? & respondet Sanchez a eo genere peccati, quod committit ex actione alterius. Quod si dicas, esse solum contra Charitatem cum Delugo b, & 3 sequuntur, quæ dicitur c de scandalo, inde mox, an [illegible] possit dici, colliget studiosus Lector.

a [illegible]

b De Lugo [illegible]

c [illegible]

17. Verumtamen vnde exploratum habeam, causam esse sufficienter excusantem? Arbitrio prudentis potius, quàm certa regula id definiri potest. Non enim semper eadem causa excusabit, sed maximè perpendi debet: Primò, remotumne, an proximè opus indifferens sit coniunctum cum peccato alterius, nam, si remotè, minor causa te excusat, si proximè, maior, & vrgentior causa opus erit ad excusandum; Secundò, an sit in materia iustitiæ, vbi interueniat damnum tertij, maiorque vrgeat obligatio, ne cum eius damnificatione cooperetur, an in aliis materiis, in quibus minor solet vrgere obligatio: maior enim in materia iustitiæ causa excusationis esse debet, minor in aliis. Tertiò, conducet item aduertere, An, si tu eam cooperationem peccanti neges, cessaturus is sit à peccato; si enim cessaturus esset, maior causa requiritur, quàm si nequaquam. Vides, quàm implexè, quàm confusè sit allata regula? Illi ergo acquiescere non possumus, nisi ad casus particulares, peculiaris gratia, descendamus, nam sic aliquando clarior euadet regula, & nonnihil accuratius [illegible] subsequabitur.

Cooperatio famuli cum Domino, & similium.

18. Ipsa communis famulatus, & [illegible] sequitur ratio est d proportionata causa, cur excusetur famulus, filius, vxor, verbo, subditus, cooperans opera ex se indifferentia faciens. Primò, si iussu heri vsurarij pecuniam numeret, deferat, recipiat, referat merè in libris sed de his fusè mox à num. 41. Secundò, si eiusdem iussu, quem scit ire ad adulterandum, sternat equum, ipsum merè comitetur, morèque expectet ante fores (merè, inquam, hoc est, non vt custodiat, animosioremque ad peccandum reddat) sternat lectum, cibos condiat, ministretque concubinæ, eandemque merè adducat, ducendo ad locum, vbi Dominus peccaturus est, ianuamque aperiat eidem ingressuræ. Tertiò, si [illegible] literam intercursam, si deferat scripta & intermissa solius vrbanitatis plena, si deferat munuscula, & [illegible], præstetque alia officia, quæ alias famulus æquè præstaret.

d [illegible]

Dixi (solius vrbanitatis) nam, si contineant turpia, & amatoria, vel directè ad peccatum prouocantia, vt item si contineant claram prouocationem ad duellum, nulla erit excusatio, nam hæc sunt intrinsecè mala ex Sanchez e, quem sequitur Castropalaus f, hæc licere ex aliqua vrgentissima causa dubitatiuè docens. Quod si famulus ignoret, quid in conscripto lateat, siquidem est certus de turpitudine amoris Domini, vel personæ, inter quas intercurrunt illa scripta, sunt valdè suspectæ, nunquam licere deferre, sentit idem Sanchez, quia debet semper ex communiter contingentibus præsumere, ea esse amatoria, & mala: Benignius tamen etiam in hoc loquitur Castropalaus g cum Rebellio, id enim delationem ex aliqua vrgentissima causa, puta mortis, vel similis grauis mali auertendi, vtrumque concedit.

e Sanc. [illegible]

f Castrop. [illegible]

g Castrop. [illegible] Rebell.

19. Præterea subditus non ex sola famulatus ratione, sed metu notabilis detrimenti (quale esset, si quis timeret, ne Do-

Dominum hunc deserens, cogitur aliã cum sua molestia, & damno quærere; vel à Domino male tractetur, vel torvis oculis aspiciatur, vel à domo cum suo detrimento expellatur) tribuendum, inquam, excusabitur, si referat adulteræ, vel [illegible] co) vt talis hora ad Dominum veniat, vel ad condictum locum accedat, (sed non dicat, vt accedat ad peccandum, vel ad pugnandum in duello hæc enim sunt intrinsecè mala) si iussu heri insequatur puellam vt sciat, vel inquirat, vbi ea habitet, & nihil aliud; si iussu eiusdem non aperiat [illegible], sed [illegible] vbi heius sit, si Dominum adiuuet ad ascendendum per fenestram, quà ingrediatur in locum, vbi peccaturus sit. Hæc enim, & similia cum sint aliquanto propinquiora peccato alterius, indigent causa aliquanto grauiore, quàm sit ratio famulatus; & ea, quæ dicta est, sufficiens satis superque censetur. Si famulus ad duellum associet Dominum vel eundem in fornicationem custodiat ante fores, vt in vtroque peccato animosior se gerat, peccabit a, vt mihi videtur; quia sicut est peccatum, ita materialiter efficacem custodiam, idest, vt Dominum [illegible] custodiat, licet videat, eum [illegible] derelinquat, [illegible] associatione, vt animosior sit ad peccandum, excusari quidem potest: sed non sufficit ratio sola famulatus, nec notabile illud nocumentum, quod diximus initio huius numeri, sed maximum debet esse, quia custodia illa immediatè [illegible] Dominum reddens, valdè propinqua est peccato, multò magis id dicas de associatione eadem materiali ad duellum, deque omni cooperatione, qua quis iuuat ad occidendum, cum existimet [illegible], [illegible], quando culpa [illegible] certa [illegible].

20 Quæsitum semel fuit, An, si amicus meus velit, vt ego seruam [illegible], & similia, [illegible] scilicet amoris [illegible], quæ ipse mittit ad suam commentam, [illegible] possim sine peccato deferre? Responsio fuit absolutè negatiua; quia ex vna parte hæc actio, licèt aliàs indifferens, est coniuncta cum peccato amici, eiusque concubinæ; & ex alia parte non adest causa excusans dicta ex [illegible], vel ex alio detrimento [illegible], nec enim si adest quidam [illegible] dictus [illegible], videtur esse regulariter [illegible], vt satis excuset. Fateor tamen, si tibi magni sit eius amicitia, ac verè timeres eam amittere, excusari te posse, quia tunc notabilis nocumenti iustus metus accedit. Simile quid erit, si à te amicus petat, vt cubiculum ei accommodes, in quo scis eum fornicaturum; nisi enim notabilis necessitas te excuset, peccabis b. si illi [illegible] [illegible] quidem [illegible], sit tamen cubiculo securus, & confidentius sit peccaturus, ob rationem modo dictam in associatione; atque eodem modo philosophare in ceteris similibus, vbi tanto famulatus, & obsequii non [illegible].

21 Occasione famuli illud de Domino adiecto, nam, si Dominus non eiiciat seruum habentem extra domum Domini concubinam, sed [illegible] seruum [illegible], vel si non [illegible] aliquid ex necessarijs, quando probabiliter credit seruum ex tali eiectione, vel subtractione ad suam meretricem rediturum, peccatum [illegible] mortaliter: Quod si verisimile esse; domo expulsum detrimentum [illegible] (vt certè facile [illegible] posset) licere domi retinere, dummodo non sit famulis perniciosus c. Ratio est, quia in priore casu videtur peccato serui fauere, non item in posteriore. Addit Trullench d citans Azorium e aliam [illegible], si [illegible] expulsione notabile detrimentum Domino sequatur, eo quod [illegible] debito, & necessario [illegible], vel [illegible] serui, vel ipsum [illegible].

22 Quod dictum est de Domino, intelligo, multò magis dicta esse de Patre respectu filij. Quare sicut aliqui [illegible] parentes, fratres, maiores, [illegible] filios, fratres, non expellunt; quia detinentur extra domum [illegible] eodem, & quia deberent esse [illegible] extra maiorem causam in aliena domibus illos agere: ita eodem grauiter occasione debeo, si commissa remedia

a Salas [illegible] 42.

b [illegible] 32.

c [illegible]

media

[illegible] quæ [illegible] possunt, ad curandos eos, qui sub ipsarum cura sunt, nequaquam adhibere.

Sequitur etiam peccatum Dominus (multo magis pater respectu filij) si servum, vel [illegible] Amasiam domi retinere, [illegible] Dominus [illegible] peccantes. Inquires. Poterint hic herus excusari saltem ex eo capite, quia alium servum, vel [illegible] invenire facile non potest, qui, perinde ac illi [illegible] [illegible]? Respondeo: non possum excusare. Nam in hoc casu non solum est servus malus, vt [illegible], sed est [illegible] peccare, & [illegible]. Idem dic quoad filium volentem domi parentum retinere Amasiam. Quid de scandalo? Quid de periculo contagij totius familiæ? Apage à te eiusmodi lues.

Cooperatio cum Amasia, vbi plura de puella honesta.

a [illegible] 23 Licet a cuilibet Iudicis concubinæ munera tradere, atque ab eadem petere, vt intercedat pro ipso apud Iudicem, quando eius intercessione sperat, vt iustam sententiam de re aliculus momenti Iudex pro ipso ferat, nec alia via [illegible], qua possit eiusmodi sententiam obtinere. Ratio est, quia id potest puella obtinere sine [illegible], vel incitamento turpis amoris, quare actio est ex se indifferens, & ex alia parte expectatio sententiæ dat sufficientem causam.

24 Quid de puella adeunte Iudicem pro sua causa, vel de eadem vocante Medicum pro sua curatione, vel de homine indigente assistentia fœminæ pro sua infirmitate, peccabuntne hi hæc facientes, quando sine gravi incommodo ea omittere non possunt, & nihilominus sciunt, Iudicem, Medicum, fœminam his occasionibus turpiter [illegible]? Respondeo: Præscindendo ab alio inconvenienti posse b, necessitate nimirum gravi, & propterea tunc excusante, id quod patet ex dictis.

b [illegible] 25 Si puella (vt id semel hæc occasione dicam) advertat, se ab aliquo libidinosè tangi, quando [illegible] sunt impudica, seu libidinosè (qui sunt [illegible] dicuntur [illegible] c) non potest licitè permittere se tangi: nam concurreret ad actum intrinsecè, & moraliter malum. Si verò sint pudici ex se, & honesti, [illegible] esse solet [illegible] ex more patriæ, vel tactus in [illegible] &c. distinguendum est. Si enim fiant in publico, licitè eos permittet puella, quia in re per se non mala, adest excusatio sufficiens, ne scilicet in suspicionem malitiæ, apud spectantes veniat [illegible] bonæ alias famæ. At si hæc suspicio vitari possit, vel illi tactus, quantum ex se pudici, fierent secretò, debet puella omnino repellere, si certò moraliter [illegible], [illegible] maximum adesse; nam tenetur ad non concurrendum cum alieno peccato, vbi non adest excusatio permittendi. Certò, inquam, advertit: nam, si solum sub dubio, ex alio capite non d obligatur repellere, quia nimirum nemo præsumendus est malus. Sed certè ex ipso, quod secretò hi tactus fiant, suspecti sunt, & repellendi. Licitè (et id etiam obiter tangam) potest puella repelli Medicum, & sic negligere curationem sui morbi, ne tangatur in partibus honestis, concedunt Doctores, e quia nemo tenetur admittere curationem, à qua non minus abhorret, quàm ab ipso morbo.

26 Illam etiam causam sufficientem existimo, vt sine peccato possit puella habere f amatorem, & sinere se ab illo videri, idemque parentes, posse concedere, quando id fiat ad finem nubendi. Caueat tamen id fiat, ne in se permittat delectationes carnales de præsenti, quod facillimum, & frequentissimum solere esse, prudenter notabat Pater Nicolaus Baldelli meus in Theologicis amantissimus Præceptor.

Munera Amasij an acceptare liceat puellæ, dicam infra g, et etiam an [illegible] h.

27 Quid si puella, præscindendo à prædicto fine nubendi sciat, sibi in peccatum adolescentem, quando eam conspicit, potestne Primò permittere se ab illo videri? Secundò, se illi conspiciendam

[Marginal notes:]
c [illegible]
d [illegible] 187.
e [illegible]
f Vide [illegible]
g [illegible]
h [illegible]

dum videtur? Vtrique petitioni sic respondet Sanc. a Ad Primum communiter Doctores docere, eum peccare mortaliter, quando nulla necessitate ducitur, sed vt suæ libidini satisfaciat, huc atque illuc discurrendo: secus, vt inquit, vicinam, vel [illegible] videretur; vel vt ad Ecclesiam &c. Alij tamen docent, non peccare mortaliter. Primò, quia ea occasio potius est ex propria adamantis malitia, quàm à muliere data, quæ libertate sua iure vtitur. Secundò, ne mille scrupulis subiaceat, dum vult expendere, quando est necessitas domo exeundi &c. Tertiò, quia ex hac causa mulieres se superfluè ornantes semper peccarent, quia sciunt se à pluribus turpiter fore amandas. Hæc igitur sententia b verior est. Ad secundum sic habet. Si data opera (id est, magis vt se amatam offerat conspiciendam) absque alla necessitate se eius conspectui offerret, sed quadam vanitate ducta, nec turpis amoris alicuius ignara, & si illum non intenderet, [illegible] à culpa mortali liberare, quia id ad est, sua se quacumque eundi libertate priuare, quod commodè & absque anxietate, atque absque aditu ad scrupulos, præstare nequit: Aliud autem data opera se eius aspectui offerre: quod facillimè negotio vitare potest; nec in vitatione illa aliquid vtilitatis est. Hæc Sanchez. Quam distinctionem, quia c aliquis recentior noluit admittere, nimis scrupulosè de priore casu locutus est; si enim tenetur d cum eodem Recentiore concedere, ex nulla causa puellam excusari in dicto priore casu, ob necessitatem aliquam, vel vtilitatem; quæ maior vtilitas, vel necessitas huic rei proportionata desideranda sit, quàm ea, quæ datur ex scrupulis, ex libertate &c.

Pictor, Histrio, Vector eiusdem Amasiæ.

28 Non licet regulariter Pictori pingere Amasiæ imaginem pro eo, quem Pictor cernit, si eam turpiter esse affectum, quia non apparet causa sufficiens: ipsa sola amissio lucri, quod ex ea picturâ consequendum sit. Nam idem puto sentiendum de pingentibus valde turpia, immo de Histrionibus easdem repræsentantibus, ex quibus moraliter sciunt, multos peccaturos. Dixi (regulariter) si enim tanta esset Pictoris, e vel Histrionis f necessitas, vt extremo indigerent ad victum, vel quid simile, non damnarem semel, aut iterum licere (sed sine periculo morali sui in [illegible] delectationis, quod cauere maximè debet Histrio turpium, pro quam difficile est) donec alia viuendi ratio diligenter conquisita non aperitur.

29 Licet tamen famulo, sed nonnisi ad iusto timore notabilis damni explicati num. 19. emere pro Domino depictam sibi Imaginem concubinæ, sicut etiam modis dictis ibidem, & num. 18. ornare eandem meretricem, comitari &c. quæ tamen simplici amico non concedimus, vt colligitur ex num. 20. Ratio, quòd famulus emere dictam imaginem facilius possit, quàm Pictor pingere, est, quia minor cooperatio est in sola emptione, ipse enim Dominus facilè emere per se posset, at non potest per se pingere.

30 Qui ex officio lecticam hominis portant, vel rhedam agunt, possuntne licitè [illegible] puellam scienter ad lasciuum adolescentem adducere? Aio, non posse, quia idoneæ excusationis ratio [illegible], hi enim famuli, seu subditi [illegible], nec amissio lucri, quia hoc est satis exiguum iuxta modo dicta de pingentibus Amasiam. Habeo tamen vnum apud Nauarrum g, ex quo aliquid benignius colligi probabiliter potest. Ex illo (inquit) videtur colligi etiam decere [illegible] famulos à peccato [illegible] mortifero, modò, vt in casu proposito, non placeat eis peccatum, & faciunt obsequia prædicta ob aliquem bonum finem, puta eo, quod exhibeant illa, officij sui causa, vel ob iustam mercedem; licèt enim hæc officia, & obsequia sint valdè contra-

Sta

[illegible] peccato, non tamen sine [illegible] [illegible], & [illegible] peccati, & [illegible] possunt à peccato per [illegible] & [illegible]. Hæc [illegible] (officij), vel ob [illegible] [illegible]) Hanc sententiam sequitur etiam Monilla a & Diana b [illegible] [illegible], qui ex officio [illegible] in [illegible] ad Amasium ducunt.

31 Disparitas autem erit inter hos, & inter pingentes turpia; nam si ij venderes, [illegible] adeo sint religiosi, vt nolint [illegible] operas locare in eiusmodi [illegible], facile in suo [illegible] [illegible], quod non est [illegible] in illis turpibus depingendis.

32 Et hic item nota discrimen inter has artes; qui enim pingunt [illegible] v. g. [illegible] turpia repræsentantem semper est damnandus, c nisi forte [illegible] excipias; quia proximè eiusmodi [illegible] ad turpia. At non ita sculptura, pictura [illegible], vel similes artes. Hæ enim per se non sunt occasio peccatorum in proximo, sed merè per accidens, itaut peccata facilè, & vt plurimum vitari possint.

Cooperatio Vendentium.

33 Causa iusta, & proportionata censetur, vt quis sua vendat, [illegible], quam [illegible], quia [illegible] habet, nequaquam venderet; [illegible] venditio non sit contra iustitiam. Itaque potest quis vendere agnum infideli, quem scit vsurum ad Sacrificium Idoli, [illegible], quos [illegible], vt ad [illegible] [illegible] illicitè; aleas & taxillos eis, qui in ludo illicito sunt illis abusuri. Cauponis item possunt ministrare cibos in die ieiunij, tam quando dubitatur, an ad [illegible] à ieiunio excusentur, tum [illegible] eos non excusari.

34 Potest etiam quis vendere, vel etiam locare domum suam Meretrici, vel Vsurario publico: immo id posset [illegible] ex Sanc. d etiam nulla existente causa, quia locat est valde remotè [illegible] [illegible] peccato [illegible]; [illegible] posset etiam [illegible], [illegible] [illegible]; nisi tamen locatio esset [illegible] apta ad allicien[dos] homines, vel [illegible] Meretricis [illegible] nocet et [illegible] in vicinia commorantibus; nam tunc requireretur causa, quæ certè sufficiens esset, non possit alijs [illegible] [illegible]; & nisi esset lex, ne id fieret, certè excommunicatur e in Sacro Tempore ipsi domum locat Vsurario alienigenæ.

35 Qui vendunt [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]; præcipuè cum [illegible] [illegible] ij [illegible] sint [illegible]. [illegible] [illegible], quod in [illegible], aliq [illegible].

Vinum, vel [illegible] [illegible] pretij [illegible] [illegible], causa sufficiens [illegible] [illegible], vt de pictura Amasiorum [illegible]. At [illegible] [illegible] potest [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] posset excrescere, satis sufficiens causa existimanda est.

36 Qui vendit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aliquam, [illegible] ipsum [illegible] pretium, expostulat Castrop. f nempe vel timorem ne nolens vendere iniuria afficiatur à volente emere, vel timorem, ne [illegible] [illegible] emptores. [illegible], inquam, quia [illegible] videtur [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ieiunij (& ideo maiorem causam [illegible], [illegible] requirat ieiunij [illegible]. Simile quid hac occasione [illegible] [illegible] gladium [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] ex iustitia gladium [illegible] reddere [illegible] Domino [illegible], tamen in hac circumstantia [illegible], nisi à [illegible] [illegible] cogatur; [illegible], idque sub [illegible] etiam g [illegible], si [illegible] [illegible].

37 Peccant cum omni [illegible] ij qui tradunt [illegible] [illegible] [illegible], vt hi [illegible] iniustitia ex vendunt, quia in [illegible] [illegible] illorum.

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d Ex Sa. L. [illegible]
e [illegible]
f Castr. [illegible]
g [illegible]

At si eadem vendat alijs, quos scit per fraudem, miscendo v.g. aquam vino, vel demendo de mensura &c. alijs esse vendituros, tunc licitè poterit a, quando tu, nisi ipsi venderes, difficulter, vel etiam non damno alijs vendere cogeris, nam si alijs sine tuo damno vendi posset, tunc ex Charitate non deberet.

a [illegible] Mendoza [illegible]

Cooperatio cum Idololatria.

38 Idoli, eiusque templi fabricatio, et item Idoli iam facti venditio cum sine ordinatur ad Idololatriam non possunt ea sic licitè praestari in gratiam eius, qui ad hunc finem scitur ea velle, quia sunt illae, & valde immediatae occasiones Idololatriae, qualis certè non est agni sacrificandi venditio, cum apud multos alijs etiam non peccaminosis vsus sint.

Vrgentissima tamen existente causa (vt esset semel, aut iterum intra dicta [illegible] & magna paupertas artificis) peccatum vitaretur b, quia (quidquid aliqui dicant) non sunt actiones intrinsecè malae, sed ex se indifferentes, cum Idolum possit apperi ad honestos fines, nempe, ad ornandam domum, vel ad memoriam Antiquitatis conseruandi, templum verò ad vsus humanos licitos &c.

b Castr. [illegible] Fernand. [illegible]

De ingressu in templum Idoli, deque genuflexione ad illud dixi per occasionem lib. 2. c. 1 & 3. [illegible]

Cooperatio cum ministrante indignè Sacramenta &c.

39 Si Sacerdos sit in mortali, idque tu certò cognoscas (nam si dubij certitudo moralis, semper erit bonus praesumendus) non peccas c petendo, vt is conficiat Sacramentum v.g. vt te absoluat, quando alius liberè praesto non est, quia tunc necessitas, seu spiritualis vtilitas te excusat à peccato, quod Sacerdos ille posset, saltem contritionem [illegible] vitare. Sacerdos, inquam, sine Parochus sit, [illegible] nequaquam; eadem enim mihi videtur vtriusque ratio. An liceat ab eiusmodi Sacerdote Sacramenta petere, quando sunt alij [illegible] à quibus peteres [illegible], [illegible] licet solum ex eo capite, [illegible] dictum [illegible] 41.

c Castr. [illegible]

40 Si Sacerdos [illegible] excommunicatus, distinguendum [illegible] enim est vitandus, hoc est publicus percussor Clerici, vel nominatim denuntiatus, illicitè d ab eo expetes, vt is Sacramenta conficiat, quia tunc communicares in diuinis cum excommunicato vitando, imò, quoad confessionem, inualidè eam ab illo susciperes, à quidem ab vitando Ecclesia, vel tollit, vel suspendit omnem iurisdictionem. At verò, si est non vitandus, hoc est, si habet quamcumque excommunicationem, modò non sit vel publicus percussor, vel nominatim denuntiatus, potest à te & licitè, & validè rogari, vt conficiat, quia Concilium Constantiense id, in gratiam Fidelium, concessit. Verè tunc eiusmodi excommunicatus, modò [illegible] ipse ingerat, sed ad Fidelium petitionem, Sacramenta ministret, & licitè e, quantum est ex capite excommunicationis, & validè operatur.

d [illegible]

Dixi (quantum est ex capite excommunicationis) nam si per ipsum sit, quod non absoluatur, esset in peccato mortali, & tunc etiam Doctrina tamen praecedenti, iam non tunc peteres Sacramenta ab eo [illegible] immortali.

e [illegible]

Cooperatio cum iniquè pugnantibus, vel alienam bona diripientibus.

41 Vrgentiorem causam ad cooperationem requirit, quando opus est magis vicinum peccato alterius, & quando est contra iustitiam, damnosa tertio. Cum autem vrgentem hanc causam esse metum mortis, vel similis valdè grauis detrimenti, pateat ex dictis, consequenter [illegible], vt excuset f Christianos remiges in triremibus Turcarum contra similes Christianos pugnantium, & pariter ij, qui inuiti [illegible] à Turcis pellit ad eosdem Christianos [illegible], asportantes [illegible]

f [illegible]

[illegible] ad Bellum [illegible] necessarias, [illegible] &c. quia tunc Christiani [illegible] hac [illegible] pe[illegible] [illegible]. At non excusatur etiam [illegible], si Christianos occidant, si [illegible] immediatè [illegible] quae combu[illegible], & Christiani in ea existen[illegible], si eandem [illegible] applicent Bom[illegible] Christiani non [illegible] (nam pro hac sine dubio [illegible]) [illegible], quia hac [illegible] intrinsecè mala; Excusantur [illegible], si [illegible] damnum Christianis in rebus externis, eas rapiendo, vel de[illegible], quia tunc sunt in extrema ne[illegible] bonorum ad vitam [illegible]; [illegible] propterea eodem mo[illegible] excusantur [illegible] a, qui advenae [illegible], vel [illegible] latronum, qui vult furari, immo, & qui eundem [illegible] ad furandum: quilibet enim ad hoc ius habet in extrema ne[illegible]. Et [illegible] loquendo [illegible] extremam necessitatem illa causa [illegible] ad actiones indifferentes, [illegible] ad furandum. Vel [illegible] in bonis infe[illegible], quae iudicio prudentis [illegible] quantitatem furti, vel damni, ut ex dictis colligi potest.

a Cap. [illegible]

De comparatione cum Patratore, non [illegible], Maleficio Male[illegible]. Remissivè.

52 De Primo ex his egi li. 1. c. 1. §. 6. de Secundo praeter [illegible] dicta, & [illegible] dicendo, habuisti multa li. 4. c. [illegible] de Tertio dictum est supra li. 2. [illegible] de Maleficio.

Comparatio cum Usurario.

Tres classes personarum hic se offe[illegible]. Ipse Mutuatarius, idest ille, qui [illegible] ab Usurario pecuniam mutuam sub [illegible] solvendi usuras. Famuli tum Mutuatarii, tum Usurarii. Caeteri aliqui non famuli, [illegible], Testes, [illegible].

[illegible] in Decal.

Mutuatarius.

43 Quo ad Mutuatarium tria quaeri possunt. Primò. An ipsi liceat solvere Usuras ob mutuum [illegible] acceptum? Respondeo licere b, quia haec non est occasio peccandi, quae datur Usurario, cum ipse facilè posset illas non recipe[illegible] sibi ergo imputet, si recipiat: nam Mutuatarius [illegible] solvere, quod promisit, ne habeatur infidelis, & ne claudat sibi ostium ab habendum [illegible] mutuum.

b [illegible]

44 Secundò, An absolutè petere liceat ab Usurario pecuniam mutuam? Respondeo licere c, si ea mutuò quis indigeat; tunc enim, qui sic petit, nec consulit, nec intendit eam Usurarii [illegible], quod certè esset iniquum, sed intendit utilitatem propriam, supposita malitia Usurarii, quam solam permittit, non vult. At si mutuo non indigeat, sed eam pecuniam procuret, ut [illegible] expendat, etiam licere, probabile esse di[illegible] paulo post d ex eo capite, quod petat ab usurario parato.

c Idem [illegible]

d [illegible]

45 Tertiò. An petere liceat mutuum ab Usurario sic addendo. Da mihi mutuò; nam [illegible] solvam [illegible]. Respondeo adhuc licere e; quia talo [illegible] Usurarius non mutuaturus sine usuris. Ratio est, quia id non est inducere ad usuras, atque adeo ad peccandum, sed sensus est conditionatus in hunc modum. Da mutuum, nam, quia non vis mutuare gratis, solvam tibi [illegible].

e [illegible]

Famuli.

46 Quo ad famulos Mutuatarii dico, certum esse illos, immo & [illegible] alios eius ministros, a [illegible] posse licitè efficere, quod potest ipse Mutuatarius, quia [illegible] personam Domini. [illegible] ergo [illegible], quod dictum est [illegible]. Quo ad famulos verò Usurarii, multa [illegible] dicta n. [illegible]. [illegible] & plura cum [illegible], quae sunt communia cum non famulis.

Non famuli.

47 Quo ad omnes ergo alios placet mihi hanc formare regulam, &c. Si qui se teneant ex parte Vsurarij, & cum eo cooperantur ad committendam vsuram, peccant, & obligantur ad restitutionem [illegible] faciendo [illegible] post Vsurarium; [illegible] tamen exemplis [illegible], in quibus Mutuatario ingrata non est cooperatio, quia tunc neque peccant contra Mutuatarium, nec à restitutionis obligatione liberantur. Regula, & eius casus clarior [illegible] sunt [illegible].

48 Ratio cur ij peccent, & obligentur ad restituendas Vsuras, est, quia [illegible] Mutuatario, qui [illegible] [illegible] vsuras soluit: quare, quando [illegible] ad eos, qui cooperantur cum Vsurario, Mutuatarius, vel vere, & ex animo non est inuitus, vel certe ijs facile illam cooperationis culpam (si qua est) facile remittit, tunc ijsdem cooperatores (quamuis est, ex hoc capite inuitetur) nec peccabunt, nec onus contrahent restituendi: sed ecce difficultas, ex quando enim [illegible] non esse Mutuatarium censendum erit? Dico, id sciri posse Regulæ sequentis b auxilio.

49 Quoties cooperatur quis cum Vsurario in re, quæ grata est Mutuatario, inuitus hic non erit: Si quidem tunc cooperator ille nullam iniuriam irrogat, quod si quam forte irroget, facile ea condonari à Mutuatario præsumitur, quia in gratiam ipsius Mutuatarij totum denique negotium est [illegible], vnde consequenter fit, vt ille Cooperator non peccet contra Mutuatarium, nec Restitutioni sit obnoxius. Quoties vero Cooperator in re ingrata cooperabitur, inuitus erit Mutuatarius, quia tunc adest illius iniuria, nec eius [illegible] remissa [illegible] [illegible], & sic adesse peccatum, & restitutionis obligatio. Exempla rei sint clariora. Numerans pecuniam [illegible] dandam ad vsuram, excusatur à peccato, & à restitutione, quia id gratum est mutuatario, cum sine numeratione [illegible] non haberet mutuum, quod ipse cupit. Contrà: consulens Vsurario, vt non det Mutuum, nisi sub vsuris, peccat, & ad restitutionem obligatur, quia id ingratum est mutuatario.

50 Hinc sine famulus, siue quicumque, si ob finem bonum, ac Mutuatario vtilem, consulat Vsurario, vt det mutuum cum vsuris, nempe vt is, qui solet mutuare cum vsuris, eas non deneget huic petenti. Si quis deponat, seu donet pecuniam vsurario, non vt vsuras exigat, sed ob aliam honestum finem, siue ob amicitiam, siue ad custodiam: Si quis adiuuet vsurarium in numerando, vel deferenda pecunia, vel in scribendis, seu notandis nominibus, & debitorum nominibus per modum scripturam, quæ non faciat fidem ad cogendum Mutuatarium; siquis in exigendis vsuris sine vlla coactione a [illegible] debitorem de [illegible] debito, [illegible] & [illegible], vt solutio [illegible] [illegible]. Si quis deferat pignora pro securitate vsuræ; Si quis, a [illegible] [illegible], permittat, propter b [illegible] forte publicam, vsuras (tamen [illegible] lex de ea non permittenda, quæ tunc [illegible] e [illegible], & [illegible]) siquis mediator est, tradendo quærentis vsurarium [illegible] aliis, qui alicui velit mutuare, immo quærit Mutuatarius qui forte velint ab illo Vsurario paratus recipere mutuum, Si quis, cum sit Dominus, locet suas domos, vel officinas Vsurario, præcidendo à lege, quæ tunc [illegible] [illegible], vt vsurarius aliquantum [illegible] [illegible], vt supra num. 34.) Si quis, [illegible] aliquid ex prædictis faciat, nec peccat d contra Mutuatarium, nec onus incurrit restitutionis, quia Mutuatario ad hæc vel non est inuitus, vel facile remittit. Et sicut ipse cooperatur [illegible] ad prædicta sine ipsius iniuria facerent, ita & quicumque alij; æquè enim contra ipsi non iniuriam exequitur.

51 Contrà: E Trout, Curator, [illegible] Pecuniarum, depositarium [illegible] dedit mutuum sub vsura, vt tales [illegible], quouis nomine alioquin, si famulus, vel quicumque, cogit Mutuatarium ad soluendas vsuras, si quis scribat libros Vsurarij, qui fidem faciant ad cogendum Mutua-

Mutuatarium, vt vsuras soluat, vt item si subscribat Apodixas simili modo fidem facientes ad cogendum: si quis deponat pecuniam apud Vsurarium, vt is vsuras exerceat; & simul ipse deponens earum particeps sit: Si quis Mediator volentem dare gratis mutuum, excitet ad dandum cum vsuris, vel si cogat Mutuatarium ad vsuras soluendas, vel falsis mediis alliciat, quo ipse Mediator plus accipiat pro suo labore; Si quis, inquam, aliqua ponit ex his a, peccat cum restitutionis onere, quia ipse nihil remittit Mutuatario, cum tamen dictae actiones sint ipsi iniuriosae perinde, ac si essent ab ipso vsurario.

a Idem ibidem.

52 Dixi (absolutam Procuratore) vt „ notarem illud, quod merito docet „ b Lessius his verbis, Si ipse contraxisti Vsurarius per famulum (puta, vt per procuratorem) sic contrahere, non excusant famulus, quia tamen videtur causa esse eius damni. Si tamen non erat in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eo quod Dominus esset praesens, non videtur famulus teneri ad restitutionem, quia mutuatarius non censet sibi iniuriam fieri a famulo, qui aliter pecuniam numerare non potest, sed a Domino. Haec Lessius.

b Lessius lib. 2. c. 20. dub. 21. num. 152.

53 Dixi (si subscribat Apodixas) nam, si solum scribat illas, quae non faciunt fidem (ubi deinde cum Iniustitia subscripturus sit Vsurarius) c tunc videtur non iniquitatem, seu certe grauiter ingratum facere Mutuatario.

c Bonac. de Spons. d. 3. q. 4. p. 6. n. 6.

54 Dixi (& simul ipse deponens particeps sit) si enim solum deponat quis pecuniam, vt ijs vsura exerceatur, peccabit quidem ex malo affectu, at non obligabitur (quamuis obligari putet d Salas) ad restitutionem, quia haec non est iniuria contra mutuatarium, huic enim certe gratum est, adesse pecuniam apud Vsurarium, quam ipse recipere facile possit.

d Bonac. ibid. n. 10. p. 8.

55 Supersunt duae difficultates; Altera sic clare proponitur. Antonius vsurarius debet Petro ex iusto titulo scutata centum. Titius autem debet eidem vsurario alios centum propter mutuas vsuras. Si Antonius, vt Petro satisfaciat, dicat eidem. Recipe illos centum, quos mihi debet Titius. Nunquid potest Petrus hos a Titio sibi exigere? Respondet Delugo e cum duabus simul conditionibus posse, seu nequaquam. Prima conditio est, vt solum exigat mentionem de debito, non cogendo. Secunda, vt pecuniam illam non accipiat nomine proprio, quasi ius habens ipsi datum ab Vsurario, ius enim nullum is habet, quare nec alteri dare potest, sed accipiat nomine vsurarij, cui applicetur, nam deinde ipse Petrus ex eiusdem vsurarij tacita commissione sibi applicare poterit. Quibus conditionibus positis, constat, inquit, responsio data, nam sic nec fiet res ingrata mutuatario, & Petrus ad satisfaciendum sibi non vtetur illo iniusto iure vsurarij, quo vti esset intrinsece iniquum. Quare si una hac industria (concludit Delugo) explicetur ipsi mutuatario, & ipse consentiat, non obligarem Petrum ad peccatum, nec ad restitutionem.

e Delugo d. 25. sect. 6. n. 63. ad ... Lugd. ...

Notarius.

56 Altera difficultas est de Notario celebrante actum, seu contractum vsurarium. Adde, & de testibus ad eum contractum adhibitis, nam de mero scriba, seu copista, qui nullo modo fidem facit, patet ex dictis. Adde denique de Principe supremi permittente Vsuras in suis ditionibus. Quo ad Notarium ergo duo sunt certa, vnum sub controuersia.

57 Certum est Primo, si notarius celebret contractum expresse vsura, vnde ex vi illius (quia versatur apud iusta tribunalia) non possit cogi mutuatarius ad soluendam vsuram, peccare quidem Notarium, quia, quantum est ex se, concurrit cum iniusto vsurario, & facit contra iuramentum a se initio officij emissum de non faciendis contractibus iniustis actibus; at non obligatur ad restitutionem, quia ex ipso nihil infert damni illatum mutuatario, vt supponitur. Quid

si in aliquo loco, siue per Iniustitiam Iudicis, siue per Ignorantiam, siue propter aliud caput Mutuatarius vsuras soluat? Respondeo, tunc obligabitur a Notarium ad restitutionem illarum tertio loco, in defectum scilicet Vsurarij primo obligati, & Iudicis iniusti, qui obligatur secundo loco. Ratio est, quia, quod vsura soluatur immediatè ex Iniustitia Iudicis, vel ex Ignorantia, non tollit, quin Notarius antecedenter iniustam caussam huic coactioni dederit,

a *Dian. p. 1. Vsur. 3. Less. de Iust. & Iur. c. 21. num. 120. Mald. de vsur. c. 5 et. 8. dub. 14. contra. Iacob. c. de Vsuris § 4. §. de cooperatione.*

58 Certum est secundo. Si Notarius celebret contractum Vsurarium, sed palliatum, fingendo aliam finalem, peccare, & obligari ad restitutionem, quia & cooperatur contra Iuramentum, & concurrit ad Iniustitiam.

59 Controuersum ergo remanet, An vel palliatum hunc, vel clarè vsurarium illum contractum Notarius si celebret petente, & volente Mutuatario, peccet, & ad restitutionem solutarum vsurarum teneatur? Respondeo, ex dictis eum peccare quidem, quia facit contra Iuramentum, sed non obligari ad restitutionem. Ratio est, quia, vt modo prosecuti sumus, volenti & scienti non fit iniuria. Quod si in hoc casu aliqua fiat, facile remittitur à Mutuatario, cui res grata facta est.

60 Sed, cur Vsurarius obligatur ad restitutionem, quamuis volenti & scienti Mutuatario rem gratam fecerit, mutuando cum vsuris, non autem hic Notarius? Respondeo, quia notarius hic, & illi omnes, quos supra enarraui, nihil recipiunt ex vsura, totum enim hoc lucrum vsurae accipit vsurarius. Hinc fit, vt Mutuatarius respectu vsurarij non sit volens, eoque adeo sit inuitus simpliciter, & absolutè; Sed sit solum volens, ex suppositione voluntatis vsurarij aliter mutuare nolentis. at respectu cooperatorum praedictorum est simpliciter, & absolutè volens, cum ab ipsis recipiat beneficium, nec in ipsis adsit iniquitas actionis recipiendi iniustas vsuras.

Testes.

61 Quo ad testes aio, ea, quae hactenus dicta sunt de Notario dicenda esse de testibus; hi enim vnum faciunt cum Notario, tum ad contrahendum, tum ad scripturae publicae, tum ad alia praedicta.

Princeps Remissus.

Quo ad Principem permittentem vsuras, Aio, posse id fuse videri apud Dianam 1 par. 4. tract. 8. res. 14.

Cooperatio cum transgressore praecepti.

62 Caius decreuit ieiunium violare, inimicum occidere, rem alienam surripere, etiamsi ego illi cibos, gladium, scalas non subministrem, ab aliis certò prouidebit ab alijs, quare merito hic dicetur praecepti transgressurus. Titius verò ita est dispositus, vt vbique inueniat cibos, eos, etiam die vetito, comedat, sed nunc de illis actu comedendis nequaquam cogitat, vel quia est gulosus vitium, & ita dispositus, vt, vbi in rem alienam inciderit, eam surripiet, vel, quia est Vsurarius, vbicumque inuenerit modum iniustum lucrandi, lucrum extorquebit, quare merito dicetur paratus ad peccandum. Notat discrimen? Caius iam actu interno peccauit hoc singulari peccato contra praeceptum lesum, per determinatam illam voluntatem offendi proximo comedere. At Titius nondum actu hoc singulari peccato interno deliquit, sed propter illam prauam dispositionem habitualem, statim, oblata occasione peccabit. Qui facilè peccaturus est, non eo ipso dicitur vel transgressurus, vel paratus; sic enim his plenus, heu nimis, esset mundus. sed requiritur, vt quis velit in actu actuali, siue actuali, siue habituali, vt explicatum est. Iam de vtroque sigillatim.

63 Quo ad transgressurum, negat Castrop. b, me licitè posse cooperari alicui, praestando actionem ex se indifferentem

b *Castrop. t. 1. d. 6. p. 4. n. 11*

[illegible], quia ipse ab [illegible]; negat, inquam, me posse [illegible] propter hoc capur, quia tum aliquem peccare [illegible]; Contra hic Lessio, distinguit S [illegible].

Primum sic habet. a Non sufficienter excusari ex eo solum, quod proximus aliis actionibus visurus esset, si hae non adessent, quia haec conditionalis non tollit, quo minus tu caussa sis illius peccati, quia si proximus v. g. alibi non esset sollicitatus [illegible], & tu nulla caussa intercedente [illegible] peccares, quia aliquo modo concurreres peccato alterius: At, quod alibi proximus [illegible] sit [illegible], non [illegible] tuam concursum, qui in [illegible] tione tua consistit; ergo similiter peccabis.

Lessius b sic. Non potest (intellige sine caussa &c.) apponi [illegible] latori Iesuitam, quando alibi eum habere non possent; si enim aliò iret, & ibi [illegible] esset, non esset necesse recusare, quia peccatum non potest impediri [illegible], quae scribit Navarr. & Caiet.

Sanchez c distinguit in hunc modum. Si res indifferens sic proximè ad peccatum ordinata, suppositam illam non excusari à mortali, ut nemo excusatur admovens scalam, vel humeris sustentans, quando quis vult furari, aut hominem interficere, aut fornicari, quamvis non desit, qui haec suppeditet; quia tales actiones ita proximae peccato, malae meritò dici queunt, nisi caussa aliqua urgenti excusentur; Si verò res indifferens remotè se habeat ad peccatum, ut vendere agnum infideli, quem scio velle ad immolandum idolis, fucos mulieri, quam scio velle ad alliciendum [illegible], tunc probabile censeo, vendentem excusari à culpa saltem mortali, si certò sciat, ipso non vendente, alterum venditurum, quamvis nulla alia caussa excusans concurrat; Quia in tantum esset peccatum, in quantum suppositum non esset peccatum ab [illegible] illis actionibus: at non suppeditando, [illegible] peccatum non [illegible] ergo &c. Haec Sanchez [illegible] haec posterior ratio, non posteriorem solum partem probat, sed universim, ut [illegible] contra Lessium. Sed profectò omnes tres sententiae sunt probabiles. Tertiam scilicet Doctorum sententias bonis rationibus [illegible] improbabilitatis censura notare nullus audebit.

64 Petes. Possitne quis licitè imitare ad transgrediendum praecepta [illegible], cui, modo dicto, iam transgressurus est, dicendo v. g. apud me convenit Petrum pecuniam, Titulum occide, &c. Respondeo, certum esse, sic absolutè non ita posse; quia tunc [illegible] ad peccandum externum, seu ad exequendam malam voluntatem, quam mente transgressurus conceperat; quod semper est illicitum, quia actus externus est peccati internam complementum; & de hoc loquuntur Doctores d cum eam [illegible] fieri posse negant. At sub hypothesi sic, Primò: Si omnino velis cenare, cena apud me. Secundò: Si decreveris occidere Petrum vel Ioannem, occide Petrum. Tertiò: Si videre vis Bertam, vel Catharinam, potius vide Bertam, &c. posse Hurtado e ex caussa rationabili posse; Idem sic, si Quartò sic consulas: Si vis furari à Petro pecuniam, fureris potius frumentum vel pecuniae [illegible]; quia [illegible] est consilium nocivum sic [illegible], videtur honestari posse à caussa proportionata, qualis esset in Primò, ne [illegible] quis [illegible]; in Secundò, ne occidatur Ioannes meus consanguineus; in Tertiò, ne videatur Catharina mea consobrina; in Quartò, ut ego f habeam [illegible] pecuniam, quam à Petro expecto. Si tamen inchoatum non [illegible] videre, occidere &c. alterum ex duobus, sed tantum unum, indeterminatè de altero, non posse me illum, de quo non cogitat, offerre, vel consulere, [illegible] ibid. [illegible], & [illegible] 12. & 13. aliquid de hac re [illegible].

a Cast. l. [illegible]

b Less. l. 4. [illegible]

c Sanch. l. [illegible]

d Vasq. [illegible] de scandalo n. [illegible] Castr. l. [illegible]

e P. Hurtad. [illegible] Dianam [illegible]

f P. de Lugo [illegible]

Cooperatio cum parato ad peccandum.

65 Certum sit, paratum ad peccandum non posse absolutè incitari ad actum in se peccaminosum, quamuis ex hypothesi possit, eo scilicet modo, & propter eandem rationem, quam ex Hurtado diximus, praecedente. At nunc difficultas est, an quis sine vlla necessitate licitè possit parato peccare absolutè offerre peccati occasionem, quae ex se sit res indifferens, v.g. an parato comedere carnes die ieiunij, liceat suppeditare cibos; An à parato vsurario liceat mutuum petere, An à parato ministrare Sacramenta in mortali, liceat illa exposcere, idque praescindendo ab alia caussa, sed ex eo solum, quod illi iam parati sint ea peccata committere; Nam, si parati non sint, alias caussas requiri, modo paullo ante explicato, iam patet ex dictis.

66 Vt in superiore difficultate, ita, & hic triplex est sententia. Lessius *a*, & Maiol. *b* (quibus adde de Lugo *c* loquentem de petente sine necessitate vsuras ab vsurario parato) censent, posse. Sanchez *d* & Castrop. *e* negant. Hurtadus *f*, & Diana *g* distinguunt. Ratio Primae sententiae est, quia, dum tu facis, quod tibi vtile est, & non est malum, estque tale, quo alius rectè vti potest, si non vtatur, sibi imputet.

67 Ratio Secunda est, quia ex vna parte tu es caussa, vt hic, & nunc hoc singulare peccatum committatur; & ex alia charitas dictat, vt quoties commodè potes, non cooperetis cum ruina spirituali proximi? At iam commodè potes, quia supponimus, in te nullam adesse caussam, ergo &c. Vides discrimen à transgressuro, de quo à num. 61. non potest à te impediri peccatum, quia iam certè peccauit internè, licèt nondum externè; At paratus, de quo hic loquimur, nondum peccauit actu, ne internè quidem, sed est solum habitu dispositus ad peccandum: propterea ergo haec secunda sententia docet, adesse obligationem non ponendi eas actiones, nè scilicet concurratur ad hoc peculiare peccatum.

68 Ratio, & simul explicatio Tertiae sententiae est, quia non obligamur continere nos ab actionibus ex se non malis, nec speciem mali habentibus, quando proximus ex pura malitia ijs abutitur ad peccandum: est enim tunc scandalum passiuum, quod vocant Pharisaicum. At, quando proximus peccat ex passione vehementi, idest, ex fragilitate, seu infirmitate, ad quam reducitur etiam ignorantia culpabilis non affectata, tenemur sub poena peccati scandali (quod vocant scandalum passiuum pusillorum) nos continere à praedictis actionibus saltem, quando nulla caussa adest, cur eas faciamus, vt fusè in tractatu de scandalo. Quare, quando proximus (ait haec tertia sententia) est paratus peccare ex malitia, possumus, vt dictum est, cum eo cooperari, quia esset scandalum Pharisaicum, quod non tenemur vitare: At verò, quando est paratus peccare ex passione, non possumus; quia est scandalum pusillorum, quod tenemur vitare, & solum caussa proportionata non excusare.

69 Atque hinc Hurtadus *h* colligit, posse semper ab vsurarijs sine vlla caussa peti mutuum, etiam signatè *i* ad vsuras; Et ex Azorio *l* colligit Diana, à parato ministrare Sacramenta in mortali, v.g. à Sacerdote prauo, qui in templo confessiones excipit, posse peti, vt ea tibi ministret, quamuis commodè eadem ab alio habere valeas, quia tam Vsurarij, & eiusmodi Sacerdos sint parati, non ex passione, sed ex malitia peccare.

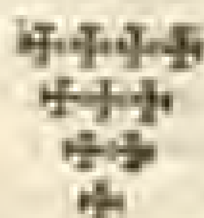
70 Et sub praedicta distinctione colligit Vasquez *m* mulierem ornatam iuxta consuetudinem Patriae posse domo exire caussa audiendi Missam, vel se recreandi, etiam si sciat, aliquem, vel aliquos ex malitia peccaturos, Atsi sciret, aliquos ex infirmitate lapsuros, debere se aliquoties abstinere, non autem semper, quia pro semper, adest caussa excusans, nempe notabile mulieris incommodum. Idem tamen aduertit, nunquam iudicandum esse peccatum ex infirmi-

a Lessius de Iustitia l. 2. [illegible]
b Maiol. [illegible]
c De Lugo [illegible]
d Sanchez [illegible]
e Castrop. [illegible]
f Per Hurtad. [illegible]
g Dia. p. 4. [illegible]
h Hurtad. [illegible]
i [illegible]
l [illegible]
m Vasquez [illegible]

simulare, vel ignorantia, nisi cognoscatur qualitas, & conditio personæ, de qua timetur. Hæc ex illo, quid enim nos de prædicta muliere sentiamus, diximus cum Sanc. supra num. 27.

71 Sed adversus hanc Tertiam sententiam duo meis Lectoribus propono. Primò, si nos hic sermonem de parato ad peccandum facimus, semper locutio esset de peccante ex malitia: siquidem etiam peccans ex passione, vel ignorantia culpabili, si est paratus, ac dispositus ad peccandum, convincitur ex malitia velle peccare: id enim ostendere videmur illud, esse paratum, neque enim, qui ex fragilitate peccat, dicetur esse paratus ad peccandum: quare distinctio huius tertiæ sententiæ locum hic non habebit. Secundò, illa distinctio scandali Pharisaici & pusillorum, saltem quantum facit ad nos, non videtur sibi constare; cum enim etiam ille, qui peccat mortaliter ex fragilitate, ita supponitur peccare, ut sufficienti patiatur deliberatione, & ita culpa in peccatum malitiæ, à quo absolutè posset ex se cum divina gratia (quæ semper præsto est) liberare, secus enim mortaliter non peccaret, ideo omne mortale peccatum (dicet aliquis) est ex sufficienti malitia consistente scandalum, quod vocat Pharisaicum, & consequenter sine obligatione illud vitandi, etiam in hac tertia sententia.

Probabiliorem ergo puto secundam, primam tamen non improbabilem, tertiam denique propter authoritatem docentium, ne à probabilitatis finibus excludatur.



CAPVT SECVNDVM.

Policrates, seu Filiorum Instructor. Dialogus plura complectens de Charitate debita Parentibus, & Filijs.

IAm propediem, his propositis de Charitate in vniversum ad Charitatem debitam Parentibus accedamus; & quidem ad meum Lectorem à labore inter legendum suscepto sublevandum, multa ex his, quæ huic titulo præfixi, Dialogorum more, ac poetica disputare sale, animus est. Sic nimirum fiet, ut vtile miscendo dulcibus, aliisq; & iucundius, in animos multiplicis huius quæstionis veritas instilletur.

§. I.

Introductio Dialogi.

1 PAnormi in Vrbe felicissima, plurimus vbi honestarum numerus incolit familiarum, degebat vir omni virtute præditus, vxori pari honestate, modestia, prudentia supra mulieres claræ à iuventute coniunctus, Philogonus nomine, commodum divitijs affluens, domoque ampla, ac villa non procul ab Vrbe sita, omnibus plena amœnitatibus, instructus. Is duobus gaudebat filijs, totidem filiabus, sed qui moribus cuiusq; suis inter se mirum in modum differrent. Primogenitus Thermagoras Patri obediens, domestici census amans, literis vacans, genitori per omnia similem se præferebat. Minimus autem Policrates inobediens parentibus, in eosdem iniuriosus, moribus perditus, [illegible] apprime deditus, ricas vndique iactabat, prodigusque effusione domesticum exhauriebat Patrimoniique

[illegible], Nec dissimiles fratribus [illegible] duæ [illegible] sorores. Natu enim [illegible] grandior [illegible], Aloysia, [illegible] quidem non [illegible], sed [illegible] speciem [illegible]. Venerem vel [illegible] pulchritudinem antecellere posse, [illegible] putabat. Ad Muliercularum pompas [illegible] propensa [illegible], videreturque [illegible]; Et nihil [illegible] magis, quam [illegible] fæminarum [illegible], quæ celeberrimum [illegible] [illegible]. Contrà, Metildæ germanæ [illegible], pulchra facie, pulchrior [illegible] [illegible], & cordi habebat adolescentes fugere, domi se continere, familiæ [illegible]; Parentibus in omnibus præsto esse, [illegible] [illegible] templa, [illegible], [illegible] vulgari vestitu, [illegible], [illegible] modestia comitari.

2 Et iam [illegible] Patrem [illegible] [illegible] admonebat, vt de illis collocandis cogitaret: Sed ecce difficultatem [illegible]. Filia [illegible] in Virginum Monasterium sese abdere [illegible] rebus vacaturam [illegible] [illegible] dicebat, poterat. Id, quod [illegible] iam [illegible] ad senectutem vergentes, [illegible] quam [illegible] potest, ægrè, molestèque ferebant. Aloysia anno vigesimo quinto maior, adolescenti cuidam [illegible] satis conditionis ex vicinia se nubere velle claris verbis, ac perfricta fronte dicebat, eique fauebat [illegible] Amita, quæ neptem Aloysiam sibi moribus non absimilem singulari affectione complectebatur. Nec minor sollicitudo pro fratribus. Nam Primogenitus Theanagoras apud paternam domum commorari quidem non detrectabat, verùm, contra Patris voluntatem, ab [illegible] docentia, vt sese literis totum, ac præsertim [illegible] [illegible] dederet, abstinere velle palam profitebatur. Denique Policrates ætatis annorum viginti professionem Hyspanicam [illegible]. Ad paternè [illegible] Regi illi propositum, atque ab eodem stipendium in exercitu demerepræ recepturus. Nam [illegible] à patre arma, & reliqua ad militiam necessaria, [illegible] tempe Castrensi incredibili patris contentione, ac replicatis preci-bus expostulabat. Deus immortalis, quantum homo differt ab homine, quantum est inter vtrumq; cogitationum, morumque discrimen!

3 Pater ergo, vt erat Vir prudens, ac Summi Iudicis memor, quid sibi facto opus esset, quidquam [illegible] sine animæ periculo, posset [illegible], [illegible] [illegible] volebat. Aderat per ea tempora Parentibus vir omni scientia [illegible], ac præsertim casuum conscientiæ, hoc est Theologiæ moralis peritia insignis Hieronymus, eidem Philogeni perfamiliaris, [illegible] familiæ, supra [illegible] [illegible], [illegible], quo tam sæpe colloqui, [illegible] sæpe domi, ac [illegible] apud se habere Philogenes consueuerat. Qui è [illegible] semel [illegible] [illegible], vt Policratem [illegible] Hispanicam professionem [illegible], præ [illegible] in adolescentem [illegible] [illegible] compellerat, eaque occasione [illegible] priores mores, [illegible] [illegible] parentes, vsque ad infantiam, [illegible] [illegible] ratione [illegible]. In mandatum [illegible], Policratem in secreto [illegible] [illegible] omnino sic [illegible] aggreditur.

§. II.

A filio quid Parentibus debeatur.

1 Fili (nam te filium, quem in Domino ab infantia [illegible], non grauate compellabo) vt quid tanta contra [illegible] amantissimos parentes pertinacia? Decerno te [illegible], quid filius debeat Parentibus [illegible]. Amorem, Reuerentiam, & obedientiam, vt, quid denique à te nunc velim exposcere, manifestè concludam. Hæc Policrates [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] gerebat. Sed, quis erat curiosus, acerrimi ingenij, sic respondit, Audiuit mihi ista Theologiæ Moralis [illegible] Pater? Verum [illegible], si per te mihi licebit, quæ contra meam Hispanicam professionem disputabis? Sed expugnabo fortassis! [illegible] enim [illegible] oratio tendit, vt video. At, quod proposuisti, aggrediar, ego [illegible] [illegible], vt ea reuerenti officio tibi debeo, quæcumque [illegible]

ria, excipiam: Tum Hierotheus.

Amor.

2 Amet filius parentes. Primò, Dilectione interna, itaut, eos nunquam odio habeat, neque illis malum aliquid notabile animæ, vel corpori inferendum cupiat. Si secus in te non modica faxit, peccabit mortaliter, tenebiturq; *a* hanc circumstantiam, vtpote constituentem peculiarem impietatis speciem in Confessione, vt rectè monent Doctores, patefacere.

3 Præterea amet, & amore externo. Hoc est, Obligantur filij signa beneuolentia externa parentibus ostendere.

4 Quapropter qui duos, vel alterutrum ipsorum notabiliter agrotantem spernit, vel ad non vulgarem tristitiam compellit, lethaliter peccaret ex Silvestro *b*, & Nauarro *c*.

5 Tertiò, In spirituali necessitate illis opitulentur. Si filius ergo negligat, vt in articulo mortis Pater, Matérve Extremitùs Sacramentum suscipiant; si prohibeat, nè ij necessarium condant testamentum; si eos abducat nequid ratione conscientiæ praeperàm, vel operibus pijs pro salute animæ relinquant, in mortale crimen ex sententia eiusdem Nauarri *d* prolaberetur. Si enim plerisque ex his saluti proximorum debemus, quid non debemus Patri?

6 Pari modo hùc reduco obligationem filiorum in adimplendis quamplurimum, quæ sunt in Testamentis à parentibus disposita circa æs alienum, vel legata: immo hæc, absque causa, notabili temporis intervallo differre, periculum esse mortale, meritò docet idem Nauarrus *e*.

7 In eo est difficultas, An, si Pater nulla bona relinquat filio, teneatur filius ex suis proprijs bonis soluere debita, nummum v. g. pecuniam acceptam à Patre, & nam quidem possessionum, quæ expensa sunt pro alimentis eiusdem filij. In hac versatur inter suis spectitod & tamen nequaquam obligari, quia manus repetendi obligatio est personalis, constanter affirmo *f*. Cum enim filius nomine suo pecuniam illam nequaquam susceperit, nihil omnino debebit. Ratio vlterior, quo ad pecuniam acceptam pro filij alimentis, in quo maior versatur difficultas, est, quia Pater tenetur alere filios, atq; huius habere aduersus Patrem expostendi alimenta: tum propterea mutuum illud à genitore acceptum semper cadet contra genitorem; aduersus filios nunquam.

Quemadmodum enim deficientibus Viri bonis, vxor, regulariter non tenetur *g* ex suis dotalibus debita viri soluere; debita, inquam, etiam ad ipsius met vxoris, & ad familiam alendam contracta; quia vxorem alere marito incumbit, non vxori; ita profectò in casu proposito, si patri nihil bonorum paternorum non superfuit.

8 Neque opponas cum nonnullis legem, in qua sancitur, Si quis rem alienam acceperit, & res illa in vtilitatem alterius fuerit conuersa, teneri hunc tertium ad solutionem, si is, qui accepit, soluendo non fuerit. Ne opponas, inquam; id enim effectum vim habere, si quando hic tertius accepit ex causa lucratiua: non verò, si onerosa: At filius alimenta ex causa onerosa consequitur, quia ipsi omnino à Patre debebantur.

9 Sed quid, si Pater alia bona reliquit filio vincolata (v. g. maioratum) quæ iam apud filium extant, soluetne filius ex his, vel horum fructibus aliena Patris debita? Respondeo, si debita sint contracta ab eo, qui instituit vinculum, & quidem antequam vinculum instituerit, certum est filium debere; non autem, si post vinculum iam factum interuenerint; nec item, si debita sint contracta ab vltimo eius possessore, qui institutor non fuit. Huiusmodi vtitur lege apud Sanc. *h* ac iuris consultos alij eodem citatos, etiam Bon. *i* asserentem Acutiss. & Filliucium in aliquo ex dictis diuturnè patres, nequaquam sequor.

10 Quartò denique subueniant in necessitate corporali, quantum vires sufficiant, Patri filij. Quare, si Pater infirmus est, si in Carcere detrusus, si aurum

fmente capitis, si extrema, vel gravi necessitate pressas, debet filius, quæ opus erunt, porrigere, curare, ut liberetur, eidemque etiam ex proprio *a* peculio providere.

11 Illud fatetur ex Navarro *b*, non obligari filium alijs carentem bonis, artem suo statui indecentem exercere, quò patrem alat, quia eiusmodi incommodum meritò filium excusabit, ut item assero *c* teneri filium Parentis necessitati subvenire, tametsi Parens esse sibi subsidia posset exercitatione alicuius artis minus suo statui condecentis; id enim esset nimis durum obligare Patrem, dum pergrauato grauder, qui alia via sublevare cadentem possit.

a Azor. in summ. [illegible] *b* Nau. [illegible] *c* [illegible]

Reuerentia.

12 Verùm revertamur ad id, quod secundo loco proposuimus, à filio deberi parentibus, nempe Reverentiam. Primò enim, si filius parentem percutiat, etiamsi percussio sit levis *d*, immo, secundum aliquos *e*, etiamsi solum attollatur manus ad verberandum, peccatum mortale committit.

d Navarr. in summ. [illegible] *e* [illegible]

13 Secundò, si deliberatè maledicat parentibus, sive superstitibus, sive iam fato functis, vel eos contumelijs afficiat.

14 Tertiò, si nollet parentes alicuius criminis, quamuis crimen verum sit, accusare non debuit, mortaliter inè delinquit, qua ratione tamen in hoc postremo capite excipiantur casus læsæ Maiestatis diuinæ per Hæresim, vel humanæ per conspirationem adversus Principem, cum sint delicta minus frequentia, superfedeamus nunc dicere, & scribentibus *f* de hoc Argumento libenter relinquamus.

f Azor. [illegible]

15 Quid si Princeps det liberam facultatem occidendi proscriptos à patria; licitumnè filius patrem occidere poterit?

Respondeo, nonnulli Iurisconsulti *g* posse contendunt, tum quia filius debet alimenta negare Patri proscripto, eumque Regem occidere, tum quia aliàs aliàs leges, ut qui proscriptos occiderit, certam mercedem consequatur; à cuius consecutione non excluduntur filij.

g Bartol. [illegible]

16 Sed profectò pro hac sententia nec ego, nec Covarruvias *h* aliquique subscriptum dabimus, quia id grauiter, atque adeo mortaliter, repugnat cum charitate, & pietate, qua filius debet patrem amplecti; leges vero illæ, quæ filium non excipiebant, meritò iam desierunt, quia impiæ sunt, & impium esset denegare alimenta patri proscripto. lege Laymann, *i* qui hanc nostram sententiam extendit etiam ad parentes respectu filij, & ad uxorem respectu mariti &c. Quodsi pater sumeret arma contra Patriam, vel Principem, vel sit, ut loquuntur, capitaneus viatorum, quem alicubi numerari audio inter rebelles primi capitis, ut pote admodum Reip. ac Principi nocentem, prohibebo quidem filio, ne patri alimenta ministret id enim quid negatiuum est: At positiuè interficere, præcipere non audeo; quæratur alia via, qua illud Commune[?] publicum malum auerti possit. Quidsi pater nulla via possit abarmis contra patriam auerti? occidatur, inquit, Dicastillus *l* propter bonum vniuersale Reipub.

h Covar. [illegible] *i* Layman. [illegible] *l* Dicastil. [illegible]

17 Quarto denique contra reverentiam filialem peccaret filius, si recognoscere, ut notat Azor *m*, ex contemptu nollet patrem ob eius paupertatem. At si non ex contemptu, sed ad vitandum aliquod incommodum, aut erubescentiam, certè, quia non esset iniuria directa in patrem, à mortali culpa, (sic puto) esset excusandus.

m Azor. [illegible]

Obedientia.

18 Superest obedientia, quæ parentibus debetur. Primò in ijs, quæ spectant ad bonos mores. Quare præcipienti patri, ne filius scortetur, ne ludis prohibitis vacet, ne noxias familiaritates foveat, si is minimè obediat, mortale peccatum committit ex Sancto Thoma *n* speciem in confessione declarandam. Præcipienti, inquam, nam, si solùm interposita fuerit, quamuis replicata admonitio

n [illegible]

monitio, ipsa inobedientia mortalis non erit. Secundò, in ijs patrie parentibus obstringitur filius, quæ ad domus gubernationem pertinent; sub culpa graui in rebus grauibus, præsertim si accedit contemptus, vel pertinax obstinatio; sub veniali in leuibus.

19 Ex qua complexionem contra te sic instituam, Policrates. Si in ijs, quæ ad familiæ gubernationem grauiter pertinent, obligatur filius parentibus morem gerere; qua fronte tu patrem, ac genitricem iam senio collabentes deserere, atque in exteras nationes, contra eorumdem replicata imperia, te conferre, ignauus audebis?

20 Ad hæc Policrates, qui erat, vt modò innui ingenio, ac varietate loquendi promptus, præmissa non vulgari officiosorum verborum insinuatione, sic interrogat. Inquio, Pater sapientissimè, An peccet filius ætate iam grandior causâ industrias vehementibus, præsertim ad solidam animæ suæ salutem pertinentibus, parentibus verò, ac familiæ nullum inferens detrimentum, si à domestica consuetudine, postulata, vt fas est, à patre venia, quamuis minus impetrata, an, inquam, peccet, si domo discedat? Non peccaturum, respondit Hierotheus, nunc à nobis (cum tā multa adducta coniecturas, quæ certa supponas), suum manus bonum (multoque magis, si de æterno agatur salute) exiguo patris sensui præponere legitimè valet. Teneo igitur te (subiunxit adolescens) neque posterumò meis consilijs assentiaris. Tu non ignoras, ego inuitus (altum hic suspirium traxit Policrates) experior mores peruicaces meos: non certè erga alios, in quorum gratiam liberalem me, atque vrbanum ingenium habere animaduerto, sed, nescio, qua sanguinis dissensione infœlici, aduersus parentem meum Plerogenem. Sæpissime enim, data, vel leuissima occasione in illum vehementer indignor, immo per meam grauissimā lenitas (erubesco, sed ingenuè fateor) in iurgia illum aggredi, atque obstinatè lacessere non dubito; Qua habitatione familiæ, etiam inter ociosum, etiam inter domesticos consanguineorum, familiarumque contuitus, quanto malo exemplo, tu, Pater, intueri vitanda ex vitiis nocent. Remedium tantis vitiis malis cum nuciter exquirerem, non cum ipso in eadem domo versemur, inuenire datum non est. Oppugnamus namque semel, vel bis, te cum vehementia oppugnans, sæpe, vel semper, si hi mutilatis, occumbes. Quid ergo? Heu sique non iam crudeles, sed naturales curas, sique saltus animum, an mihi etiam liceat amittam? Domo igitur iamq; vnanimitatem, quam patriè dabo, sic melius puærmè feram nihil commictando absistas, quàm coram semper in contumelias incidendo. Denide, familiam nostram (quod Deo optimo acceptum referre grati debemus) ita pater, mater, germanusq; frater solertissimo ornata condiunt, vt nihil prorsus detrimenti ex mea absentia passura sit: Quamobrem ergo me crimen condemnas? præsertim cum ex hac profectione, quamquam plura sperem ex orare à Rege ad splendorem familiæ nostræ, ad amplificandas fortunas, ad iterum meorum nobilium matrimonia conquirenda? Hæc & alia similia, ita diserte, & cordatè congessit adolescens, vt Hierotheus, non modò illum ab omni prorsus peccato vindicauerit, sed se futurum intercessorem apud Plerogenem, pro eiusmodi discessu, receperit. Tum confecta verborum vrbanitate vitro, citroque habita, è cubiculo discessit ad patrem; qui exorātus tandem per Hierotheum, sub eamdem fere sententiam, & quidem optimo euentu, vt deinde resciuimus, Policratem libera, volensque dimisit.

§. III.

An inuitis parentibus Matrimonium inire filijs liceat.

1 ET iam instabant Paschales feriæ, atq; ad aperienda peccata, sacrumq; Sinaxim suscipiendam celebrabunt in templa frequentes de more fideles.

stdes, cum Phrugenes Hierotheam conuenit, precatusque, ut sacris illorum diequum tempore Aloysiam filiam à proposito nuptiarum illarum deterreret. Spopondit is operam suam, nec multo post Puella amita, & consueta pedissequa associata, animae liber depositura, ad Hierotheum suum, simulque à confessionibus, accessit; qua illam praeueniens: Tecum, inquit, antè libentius agam, quam peccata patefacere aggrediaris, quod scilicet in assumendo statu tibi liceat, vel congruat expositurum. Vix his auditis, praesensit Aloysia, quo tenderent eiusmodi verba, Et, ô Pater, respondit, quàm probè intelligo [illegible] desiderium meum, quo iam idem à te sciscitari non multo antea proposueram: Neque enim apud parentes meos ex sermonibus [illegible], quae de illo tum etiam ad meas aures fortè peruenit, sed potius, ut eos efficiam ad me dignos, ac iustum matrimonio collocandam excitarent: me, inquam, annum iam vigesimum sextum agentem, nec à Deo impulsam (sic ipsi placet) ad caelibem vitam conseruandá. Ceterum in posterum, si ipsi mihi consulant, consilio et amita mea, nec ego amare dissentiam, modò mortalis peccati rea, à quo, tanquam à facie colubri, semper exhorrui, ego, & illa ob hanc causam nequaquam simus. Alites admouit, respondit Hierotheus, ut sapientiam dogmata excipias, filia, excipiat, quandoquidem hic adest, & amita.

2 Certum, exploratumque est, si filij inuitis patribus ineant matrimonium cum digno, & alioqui nullum sequatur incommodum, non peccare lethaliter, immo ne venialiter quidem, si prius modestè à parentibus facultatem petierint, tametsi nequaquam obtinuerint. Ratio potissima est, quia in electione status, & ex consequenti matrimonij, filij nemini subduntur, ita S. Thomas a, ita Sanchez b, & caeteri.

a S. Th. in 4. d. 29. q. [illegible] b Sanc. l. 4. mat. d. 22. n. 4.

3 Hinc regulariter non tenetur filius implere sponsalia, quae absque eius consensu pater promisit, sic enim teneretur ad matrimonium. Agit de hac re diligenter Sanc. c

c Sanc. ib. d. 23. n. 1.

4 Hinc etiam meritò Tridentinum d ipso facto excommunicat impedientes matrimonia, quae excommunicatio, licèt solum sit contra eos, qui, cum habeant iurisdictionem fori externi subditos, eos à matrimonijs liberè impediunt, ut clarè colligitur ex contextu Tridentini, quales sunt Episcopus, & Princeps secularis (incipere Rex, & Imperator, quia hos oporteret exprimi, excipitur & Parochus, quia fori externi Iurisdictionem is non habet in suos) tamen tam rigida prohibitio ostendit sensum Ecclesiae nolentis, ut Matrimonia impediantur. Et meritò, nam independenter à lege positiua, ex se culpa mortalis est impedire in re graui ius alterius: At verò, ut diximus, in status electione quilibet sui iuris est, atque adeo nec illius, nec ab alijs, si peccatum mortale ij vitare velint, impediendum.

d Trid. sess. 24. c. 9. de reform. matrim.

Dixi (iniustè) nam, quando adest iusta causa, ut quia Matrimonium est indignum, vel quid simile, non potest Princeps, vel amicus medijs suauibus absque vi, vel metu, impedire, ut est communis Doctorum e sententia, ipso lumine rationis comprobata.

e Ap. Sanc. ibid. d. 22. n. 7.

5 Difficultas igitur sola superest. An cum indignis possint filij licitè contrahere, patre, vel genitrice dissentientibus? Et quidem, licèt aliquibus f videatur, non posse, idque sub mortali, quod certè valdè probabile est: tamen probabile etiam esse, ac tutum, quod possint. Ratio praecipua est modò dicta: filium scilicet omnino liberum esse, nec alteri subijci hac in re. Addit S. Thomas g in ijs, quae ad proprij corporis sustentationem, prolisque generationem attinent, omnes homines esse pares, atque adeo ne filios quidem in his duobus subiacere paternis. Et rectè docet Sanchez, adeo filium liberum esse, ut, etiam ante vigesimum quintum annum, nubere valeat, etiam indigno, & sine patris consensu, ne aliàs matrimonij libertas impediatur, detur; poenitus animi occultè deliberandi.

f Emm. Corduba, Nauar. [illegible] Sanc. l. 4. de mat. d. 23. n. [illegible]
g S. Th. 2. 2. q. 104. a. 5.

6 Illud aduerto esse consuetum, ut filium à Patre consilium petatur; siquidem

dum in re tanti momenti consulit Patris consilium explorare, licèt sine obligatione sequendi; Et quamuis Sanc. a arbitretur peccare mortaliter filium, si in matrimonijs capessendis à Parentibus eiusmodi consilium non exposcat, ego tamen, pace tanti viri, hanc sententiam non affirmo. Vt quid enim tantum peccati mortalis onus, si eis eandem consilium Patris respuere concedamus? Adde Primò, si nimis causa consilij Patrem docere de meo matrimonio debeo, posse fortasse me à prudentiore viro illud petere, & sic non indigere paterno. Adde Secundò, cum nos, & ipsemet Sanc. agamus in præsentia de filijs volentibus contrahere cum indignis, si sub mortali obligaremus filios ad Patris consilium exposcendum, illos regulariter coniiceremus in pericula peccatorum; Certum enim erit, Patrem contradicturum, cum agatur de suæ familiæ decore: multo magis, si constanter supponatur filius in accepto proposito contra Patris apertum consilium: quam constantiam licitè sustinere posse, meritò fatetur idem Sanc.

a Sanch. l. 4.

Satius ergo fore videtur, curare, vt ignoret Pater, quàm vesciat, & coram eius auctoritas despiciatur. Quare, si statuit Euaristus b Papa, vt pro nupta nequaquam habeatur puella, quam parens ipse non desponsat, Si Leo Pontifex c, & Sanctus Ambrosius d aiunt, non esse virginalis pudoris maritum eligere, sed iudicium parentum esse expectandum; si in Sacris literis parentibus tribuit hoc munus Sap. 7. De filiam tuam viro prudenti; si S. Paulus 1. Cor. 7. expresse docet, à Parentibus tradendas esse filias nuptijs, Si multa Sacrarum literarum exempla, quæ affert Bellarminus e, id manifestè demonstrant, Respondeo cum eodem Sanc. in simili, hæc & similia probare quidem, esse valdè honestum eiusmodi consilium à Patre conquærere, dicam peccati mortalis necessitatem non probare.

b Euarist. [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Bellarm. [illegible]

Hæc dicta sunt, quando ex eiusmodi matrimonio non timetur fore, vt sequantur grauia mala, siue scandala, siue alia incommoda: tunc enim, vt monet Sanc. Lessius, 11., contra charitatem ex illa pietate, quam ex filio Parentibus [illegible] peccaret liberè nollens eligere.

7 Filij ergo, siue hi excedant, siue non attingant vigesimum quintum ætatis annum, nuptias inirent, insciis genitore, ab hæreditate expellere non potest pater, ipsemque debet (ex Sanchez citato, alijsque passim) genitor dotem competentem, vel saltem alimenta iuxta sui status conditionem constituere, si bona, vnde viuant, hi filij non habent: At, si habent, licèt probabile sit, nullam adhuc dotem ijs debere patrem conferre, si dignè contraxerunt; quia nihil peccarunt in libero matrimonio deligendo: tamen certum est, & legibus hoc statutum, nec dotem, nec alimenta ijsdem debere, si contraxerunt indignè. Quarum ratio breuis ea est, quia, si dignè sese gesserunt, non sunt fraudandi sua dote: si verò indignè, sed nihilominus sunt pauperes, æquitati, ac paternæ pietati consonum est, vt pater alimenta saltem necessaria, ne fame pereant, filijs indigentibus, nec contra ius patrium peccantibus, præbeat. At, si qui indignas contraxerunt nuptias, diuites sint, cum negari non possit indigna ea electione familiæ decus ab ipsis fuisse commaculatum, quando quidem victui necessario non carent, meritò à parentibus sunt deserendi.

8 Ex quo postremo dicto clarè consequitur, tibi, Aloysi, si forte huius adolescentis indignas nuptias appetas, posse Philogenem negare dotem, & negabit quidem, vt millies palam professus est; si quidem habeas, vnde viuas ex hæreditate, quam nuper amita tibi irreuocabili donatione concessit. Vnde perpende, filia, an velis quinquaginta aureorum millia contemptui habere: ad hanc enim summam pertingere dotem paternam tuam, & amplius multo, si forte Matilde, quod constanter molitur, in Monialium claustra sese recipiet, probè nosti.

9 Quod verò si Adolescens, quo de fama percrebuit, indignas tuis nuptijs

conca-

conficitur, hoc clarius est meridiana, si ea, quæ absunt. Decebens ad hanc indignitatem [illegible], breviter cognoscas. Is Conditur (ait Tiraq. a) dicitur indignus, cui alius matrimonio copulari, absque dedecore, iuxta Civitatis morem, nequit. Is dicitur indignus (ait Baldus b) qui malis moribus imbutus sit. Indicitur indignus (ait Menochius c) qui altero coniuge multo est pauperior: Quod dictum recte intelligemus, nisi [illegible], nobilitate v. g. literis, [illegible], vel simili non vulgari prærogativa, [illegible] compensetur. Is in summa dicitur indignus (ait [illegible] d) [illegible] qui impar est conditione cum altero coniuge; [illegible] certè est ille (inquiunt) qui ignobilibus ortus parentibus, nec aliis ornamentis vitæ insignitus nobilissimam puellam, eamq; ditissimam sibi coniugio sociari contendit. At enim vero, tametsi filiam cum magna ex parte esse eiusmodi [illegible] affectam, non ego solum, non sola vicinia, sed universa Civitas [illegible] & [illegible] tua familiæ dedecore, nimis passim obloquuntur.

a Tiraq. de nobil. [illegible]

b Baldus [illegible]

c Menoch. de præsumpt. [illegible]

d [illegible]

10 Erubescit hic, [illegible] cum audiisset illud (tamen nomen) virginali pudore Aloysia, & [illegible] appareret [illegible] perinde ac si in [illegible] purpura fuerit [illegible], nec tamen sibi defuit, eandem [illegible], nempe se [illegible] animo [illegible] numquam dimisisse, [illegible] Hierotheo, & [illegible]. Hæc cum [illegible] confessa [illegible] parentibus, [illegible] & in [illegible] est: nec multo post ab Hierotheo, aliisque [illegible] patri filiam viro nobili, ac, sæpius quam credibile est, pauperi nuptui dedit, [illegible] familia.

§. IV.

Pater non potest filiam compellere, nec ad Matrimonium, nec ad Religionem.

1 Absolutis ergo Aloysiæ, [illegible] per totum æstatem intra Civitatis mœnia se continent Philogami familiis [illegible] non semel cum universa familia. Appetente tamen Autumno, ipse cum filiis, coniuge, ac Genero, invitato præterea Hierotheo, ab urbanis domo [illegible]: in [illegible] amœnissimis hortis, ubi fontium scaturigines, arborumque opacarum condensa nemora, fructuum copia, atque in primis commodissima domus aderat, vindemiarum tempore commorabamur. Et ibi quidem, semel; dum à meridie omnes fere è familia ad amni fluenti captandas, æstumque illius diei temperandum, in [illegible] considerent: Edissere, amabo te (Hierotheo dixit Philogamus) an ego Thermagoram filium hunc meum à proposito [illegible] sicut [illegible] ad matrimonium contrahendum compellere. Tum Hierotheus conversus ad Adolescentem: Thermagora (inquit) qui tam diligenter, me præceptore, literis non minus [illegible], quam sacris hactenus vacasti, & toto animo vacas, id à te prius audiat Pater meus, si quid mihi deferendum, addendum, vel demendum erit, ego subiiciam.

2 Ad hoc Thermagoras: Patebo libens, sive, ut tibi morem geram, sive, et à me invidiam [illegible] avertam, sive, ut observantiam, quam parenti huic amantissimo meis debeo, in hoc meo proposito, numquam obscurasse, ipsi in primis persuadeam. Nec aliud præter ipsa Thomæ Sanchez e Theologiæ moralis fulgentissimi luminis verba, quæ consulto [illegible] in hanc [illegible] hic in medium [illegible] ipsis
,, parentibus afferam. Non possunt
,, (inquit) parentes cogere filios ad
,, matrimonium, vel ad tales [illegible],
,, sed liberè contrahere filii debent, vel
,, alteram [illegible] eligere; [illegible]

e Sanch. de matr. [illegible]

[illegible]

communis cum D. Thoma a, qui rationem hanc insuper reddit, quia in matrimonio est seruitus quædam perpetua; & ideo, cum homo liberæ conditionis sit, nequit à patre ad seruitutem hanc compelli. Quod si arguas posse b, filium à patre in necessitate constituto vendi, & sua libertate priuari, dic, disparem esse rationem, quia hæc seruitus non exigit mutuum consensum, nec est perpetua; potest enim redimi; quæ secus se habent in matrimonio. Hæc Sanchez.

3 Quæ ex confirmari possunt argumento: Non est contra rationem, exploratamque sententiam, [illegible] idem esse patri licere filium cogere ad Religionem capessendam, [illegible] induendā, vt si pater valde [illegible] in victu, vestitu, verbis, hortatione, vt tali affectu ad Religionem confugiat, quā grauis, & cum studeat eam [illegible] genere, iniuria est, neque eum ad id cogere; ad quod non tenetur, quodque Deus liberum vnicuique esse voluit. Immo tanta [illegible], qui [illegible] ad Religionem cogant (etiam metu reuerentiali ex mea sententia, quidquid dicat Portella c, quia neque per metum illum [illegible] cogitur filius) grauissima prohibitione lata est d à Tridentino excommunicatio, vt nemo in Religionis ingressu [illegible], & voluntarius. Quanto ergo magis liberum voluisse matrimonium, quod periculosiorem vitæ statum esse, quam Religio, cui Tridentini prudentissimi Patres credendum est e. Sane ad vitam Religiosam, quæ valde [illegible] aliquem [illegible] posse, cogere tamen non potest; cur igitur ad statum cogere matrimonij aliquem liceat, [illegible] est seruitus [illegible] periculis [illegible]?

4 Nolo tamen ita rigidus audiri, vt aliquid parentibus nō indulgeam; Cum Gonzaldo enim, Soto, & Bellarmino e fateor, licitè posse patrem, non quidem adigere absolutè, sed parentē filium ad nuptias inuitare. Illa siquidem caussa familiam propagandi, nepotes progignendi, perpetuitatem acceptæ dignitatis seruandi, vel quid simile parentem excusare à peccato, neque est improbabile. Sed inde pro meo instituto sic breuiter concludo. Tres amantissimo genitori, longa progenie Genero, filiisque sperato, gaudebit. Idemque ex Policrate fratre meo, eandem spero; familiam verò nostram, etiam diuitijs affluentem, (Dijs immortales sint gratiæ) [illegible] non indigere, notum autem, ego [illegible] sine propria vxoris, progenie [illegible], & [illegible] perpetua, [illegible] per Præfecturas ob diligentiam [illegible] opinam, quam [illegible] facillime exigerem, diues aspirare [illegible]. Vt quid ergo me ad matrimonium, vel compellere potes, vel velis allicere? Verum hæc pro mea defensione hactenus sufficiant; [illegible] enim meam libertati [illegible], quam [illegible] plura [illegible], quasi [illegible] verbis S. Ioannis Chrysostomi f [illegible] Flauiani Episcopi lepidissimi Oratoris [illegible]. Cap[illegible] tuum, Hierotheæ [illegible], [illegible] partes [illegible] pastoralis [illegible] calamo [illegible] [illegible] quadam, ac [illegible] ad [illegible] concinentes: tu verò, optimi [illegible], atque artificiosi Musici, alterum citharam modulans, dulcissimi soni [illegible], [illegible] excitas cum admiratione Theatrum: hæc Chrysostomus; hæc ego. His peroratum [illegible] modestia, rubore suffusus est Hierotheus, at subinde pleraque in rem ex Sanctis Patribus admirabili eloquentia pondere cum addidisset, [illegible] ea consilia Pater, [illegible], non potuit; vnde factum est, vt in posterum molestum filio [illegible] Remque feliciter successit Deus Optimus; nam aliquibus post annis, Sacerdotio initiatum Theruagium, promouente apud Hispaniæ Regem fratre Policrate, Archiepiscopus Panormitanus incredibili pariter [illegible] vitam

f D. Chrys. hom. 1. de poenit.

tiam vsque ad lacrimas, lætitias, totiúsque Ciuitatis gratulatione, comitata est.

§. V.

An Pater possit retrahere filium à Religione.

1 REdeo, vnde discesseram. Aderat huic disputationi Metilda cum reliquis, vt dictum est, de familia. Et, ô dilectissime Pater, subiunxit, Quandoquidem mei germani fratris hactenus confirmasti partes, quæso te, vt partes etiam meas hic suscipias; Atque exponas, an me à Religione (quam tam feruidè appeto) licitè retrahere possit Pater.

Hæc disputatio (respondit Hieronimus) vniuersaliore methodo digerenda est; Velenim sermo instituitur de impediente ingressum in Religionem, vel de consulente egressum ab illa. Rursus, vel de impediente, & consulente vi, fraude, iniuria, vel sine his, puta, precibus dumtaxat, vel mero consilio. Denique potest esse locutio, vel de peccato, vel de obligatione restitutionis.

Impediens vi, fraude, iniuria &c.

Porro *a* certum sit, impedientem ingressum, vel consulentem egressum Religiosi, immo & nouitij *b*, vi, fraude, iniuria, peccare mortaliter, & ad restitutionem teneri, si quod homini, vel Religioni damnum emergat. Ratio est manifesta, quia contra vim, & fraudem iniustum est, ergo in eo genere, quale est hoc, sine dubio parit obligationem restitutionis illam inferenti. Certè tam homo, tam Religio habent ius, ne alij per vim & fraudem, impediant emolumenta, quæ ipsis ex tali habitus assumptione, vel confirmatione obuenire possunt; ergo, qui contra hoc ius operatur, contra iustitiam agit.

3 Dixi (si damnum emergat) nam euenire potest, vt ille homo infructuosus fuerit, vel futurus esset Religioni, vel alius loco illius fuerit admissus, vel, vt compensetur emolumentis, quæ is per se afferebat, vel alleuetur etiam cum expensis sui victus, & vestitus; tunc enim, cum nullum damnum factum fuerit, nullum est restituendi rationi onus. Notanter dictum est (per se) nam quædam per accidens forte occurrunt, vt hic consideranda sint, sicut habes apud Doctores *c*. Pari modo, si impediendo in Religionem nihil amplius homo ibi habuisset, quàm si remansisset in seculo, nihil ei restituendum est, cum nihil ex illa vi, doloque deperdiderit. Immo, quando siue Religioni, siue homini damnum est restituendum, semper aliquid iudicio prudentis viri diminuendum est ex illo capite, quod non omnino certum est damnum à vim inferente illatum. Cum potuerit esse aliqua causa, cur homo ille, vel non ingrederetur in religionem, vel egrederetur ab illa.

4 Damnum autem hoc, vel est spirituale, qualis est ipse non ingressus, & egressus, vel temporale. De hoc posteriore loquuti sumus; nam cum prius sit malum irreparabile, ratione illius, tu, qui vim, dolumue intulisti, vel prauum consilium dedisti, solum obligaberis ad vim, dolumque auferendum, consilium (que malum) retractandum: (si hæc adhuc persistant.) Nam cæterum, si postea homo ille perseuerauerit in abijcienda Religione, ipsi siquidem voluntati imputabitur, non tibi, qui vim, deceptionemque iam, prouidè, remouisti.

Scio aliquos *d* te pro damno temporali Religioni illato obligare, vt vel alium ad Religionem adducas, vel te illi mancipes; sed certè non asserui *e* quia nemo obligatur libertatem dare, quæ est ordinis superioris, pro damno temporali, quod est ordinis inferioris.

Impediens sine vi, fraude, iniuria.

5 Iam vero difficultas maior est de impediente, vel consulente, sed sine iniuria, an peccet, restitutionique sit obnoxius,

a Bonac. [illegible] Lessius [illegible] Azor. [illegible]

b [illegible] Rebell. [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

Quo ad peccatum.

Quo ad peccatum, sic habet Molina a. Qui absque rationabili, vel iusta causa dissuadet alicui Religionis ingressum, aut ei suadet egressum, grauiter peccat; quoniam retrahere à tanto bono graue est; tenebiturque, qui ita retraxit, charitatis lege suadere contrarium, si spes sit ei restitutionem, quod ita impediuit. Vnde grauiter peccant parentes, qui solo carnali affectu permoti, absque rationabili causa, nullum non mouent lapidem, vt filios, à Religione, quam ingressi sunt, extrahant, lacrimis, & alijs viis, conando à tam sancto proposito illos auertere; soletque Deus illos, ac filios ita extractos grauiter, etiam in hac vita, punire. Videant etiam Senatores Regij, se grauiter peccare, concedendo mandata, vt absque rationabili causa prius sufficienter cognita, & examinata, extrahant, & collocent in domo aliqua, vbi actum eorum constantia peteret. Hæc Molina, qui videtur supponere, hanc causam examinari à Senatoribus Regijs posse, in quo tamen Doctori nulla ratione consentiunt prudentes cum [illegible], hæc causa sit spiritualis, ad Ecclesiasticum iudicem pertinet, non ad secularem.

4 Dixit autem merito (sine rationabili causa) hac enim existente, cum prudenter agunt, illi, qui hac mouti ingressum dissuadet, non est tenenda culpa. Rationabiles causas ponit ibidem Molina: Primò, si ingressus est futurus nocumentum [illegible]. Secundò, si in ea Religione, difficultè viuatur. Tertiò, si candidati complexio, sit [illegible] Religionis ineptas. Quartò, si eiusdem mores sint adeo peruersi, vt maiora mala Religioni, vel etiam ipsi [illegible]. Quintò, si absque impedimento, quod Religiosam professionem impediat, v.g. aut alieno matrimonij promissione, infirmitate corporis, vel simili labore. Sextò, si parentes, in summa grauiter [illegible] liis indigeant. Hæc ex illo. Quibus addere debent [illegible] & qua ratione necessitas extrema parentum impediat ingressum, [illegible] exteroquentes [illegible] & [illegible] alios professos à Religione, non verò necessitas grauis, quasi [illegible], per aliquam, impedit quidem ingressum filij, & aliquando fratris, sororis periclitantis, non verò in illiciat egressum, quia obligatio tunc non est tanta, vt vincere possit professionem, quam habet Religio in personam Religiosi iam professi: hæc, inquam, sunt docent Sanchez b, Suarez c, Castrop. d, Valentia e, Bonacina f, Azor g, Trullench h, & omnium horum primus S. Thomas i.

5 Quo ad peccatum, de quo agimus, video Suarium k aliquid benignius indulgere parentibus, impedientibus alijs filios aliosq. à Religionis ingressu, modò, vt temperatè retrahentibus: sic enim habet. Si quis absque iniuria violentiæ, aut deceptionis alium auertat ab ingressu religionis precibus, vel promissionibus, illud non esse ex genere suo peccatum mortale, quia ibi non interuenit iniuria, neque inductio ad malum; neque auersio, sed abstractio à bono ad salutem non necessario. Cur ergo dicetur grauis malitia? Nam, licet alter graue detrimentum patiatur, verè tamen inuoluntarium, immò per verò aut deceptionem nihil, qua liberè consensit: ergo inde non redundat in aliam malitia saltem grauis. Sed, licèt verum sit tamen non esse tam graue peccatum, est tamen sine dubio peccatum [illegible] repugnans ordini charitatis, & respectu Dei, à cuius maiori obsequio homo separatur.

Et paulo post. Si quis simulat, vt solum ingressum, differant, minor erit culpa, & talis posset esse causa, vt esset nulla; sic enim excusari possunt parentes, qui aliquantulum filios detinent, vt eorum Constantiam experiantur, valeantque vocationem magis examinent. Hæc Suarez. In cuius loci, margine breuiter, & perspicuè

a Molina [illegible]

b Sanch. [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible]

sic eius tota doctrina in compendium redigitur. Qui autem aliam à Religionis ingressu solum precibus, ac promissionibus, non peccat grauiter, nisi preces sint importunæ, & sine ulla causa, contra certam Spiritus Sancti vocationem. Hæc ibi.

8 Facit insuper ad hoc argumentum prohibitio Tridentini a, quod ubi excommunicationem contraxit aduersus eos (qui per vim fœminas cogunt (non loquitur de Maribus) ad ingressum Religionis, tandem extendit ad eos, qui illas impediunt. his verbis. Simili quoque anathemati subijcit eos, qui Sanctam Virginis, vel aliarum mulierum voluntatem velum accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo, sine iusta caussa, impediunt. Hæc Concilium. Impediunt vero Primò (et ibidem habet Suarez num. 13.) omnes illi, qui per vim directè, vel indirectè illarum fœminarum directè impediunt, vel voluntatem, idest, per graues minas, vel similia &c. Secundò, qui per similem vim Monasterio illarum, impediunt, ne ibi mulier admittatur. Tertiò valde probabiliter, etiam ij, qui decipiunt falsis rationibus fœminam, ut mutet voluntatem ingrediendi in Monasterium, vel in eo perseuerandi, at eum, qui precibus, & promissionibus obtinet à fœmina, nè continentiam profiteatur, quamuis sic impediat, nè velum accipiat, aut votum emittat, non comprehendi ab hoc Concilij decreto, docet ibidem Suarez, quia sic non propriè impedit voluntatem, sed prouocat, ut voluntas mutetur, seu non habeatur; multo magis, quia modus hic per preces dissuadendi, nullam continet iniustitiam, sicuti continet vis, fraus, & praedicta deceptio. Atque ex his animaduertitis, siue parentes, qui filium siue alios, qui quamlibet puellam retrahunt precibus, & lacrimis à Religione, immunes esse ab excommunicatione lata per hoc Concilij decretum, sed solum facere contra charitatem numero præcedente declaratam.

Quo ad restitutionis obligationem.

9 Veniamus iam ad aliud caput de restitutione. Assero precibus, similibusque blandimentis, sine vi, vel fraude dissuaderem alicui ingressum, vel suadere egressum, ad nullam restitutionem b obligari. Non ipsi egresso, vel non ingresso, quia contra eum, cum ipse voluntariè assentiatur, nulla iniustitia committitur, quare nulla restitutionis obligatio exsurgit; quæ ad solam iniustitiam consequitur. Non ipsi Religioni (quidquid e alij in contrarium sentiant) quia neque contra ipsam hoc modo iniustitia fit; cum enim peccatum huius emolumentis, seu allicientis non sit aliud, nisi cooperari ad egressum Religiosi, vel ad non ingressum, cum egrediendi egressus, vel non ingressus non sint peccata contra Iustitiam, sed ad summum contra Diuinam Inspirationem, vel contra Votum, nec erit contra Iustitiam, peccatum ad illas actiones persuadentis. Plurimi hæc prosequuntur Doctores laudati: mihi autem hactenus dispensasse sufficiat, quod, amantissima filia, neccas vim nullam aduersus piam propositum tuum à quopiam afferri licitè posse.

10 Hæc aliam familia Hierothei, Qua ita promouerunt Patrem Pluuigena, ut is Monialis Sacrum velum susciperet, ut is veniam se concessurum ostendi bonam veniam se concessurum spoponderit. Et certè, statim ac in urbem ab agro post mensem regressus est, continuò ei pingui dote, promissis secundum [illegible], diuina sit. Tu vero hic inspice, Lector, diuina consilia. Tantum virum produxit Plurimorum [illegible] tegerunt leuex, ut hanc Sanctissimam Puellam iam grandiore ætate professam, tam monasterij, quod sub nomine clarum, & titulo Sancti Saluatoris nostra [illegible] Panormitano Collegio non multis passibus distans, celeber est Panormi, videre sit professuram opere, hoc est, vulgari vocabulo, Abbatissam, eo prorsus tempore, quo eiusdem filius Thermagenes Antistes, ut modo memini, admirabili prudentia, ac singulari morum probitate

a Vide Conc. Trid. Sess. 25. c. 18. de Regular. & mon. Suar. Sum. l. 4.

b [illegible]

Panormitanam Ecclesiam gubernabat.

21 Illud animaduersione dignum porro est, Vidisti enim, amice Lector, consilio, opera, authoritate doctissimi Theologi moralis, quo hæc piennissima familia pro expiatione peccatorum vehebatur, quàm multa fortunatum contra ultra omnem expectationem sortita sit. Tantum ergo præstat sapientibus viris, ac pijs animas fidelium instruendas, regendasque committere. Nam propterea Theologos morales, qui huic operi insudant, atque in edocendis, instituendisque confessarijs permaximè laborant, magni faciant (aliàs verbo [illegible]dia) velim omnes. Tu, qui mea hæc legis, si adolescentes, ac Tyrocinium tantæ scientiæ ponere iam decreuisti, eorum limina tere, eos sæpe interroga, illorum lectionibus assidue, ac frequenter assiste, quò aptior ad tantum munus animas regendi, quo nullum est excellentius, efformeris.

22 Iam vero, dum auidis auditorum auribus, quæ recitauimus, aliaque plura propinaret Hieronymus, excrescere, magis, quàm ex Platone, [illegible] Aulciso, ob in[illegible] à natura legitimum, [illegible] oratio, vergebat ad occasum Sol, atque à vicinis montibus, arboribusque longiores se demittebant umbræ. Quare Theologo discessi quies, familiæque pro suo citius [illegible] confectæ ambulationes per amœna Viridarij spatia concessæ sunt. Quorum exemplo & mihi à benigno Lectore rem plaenimmo in scribendo desiderem, [illegible], oro, quiesco, absoluto iam Dialogo permittatur.

CAPVT TERTIVM.

Quid Parentes filijs, Quid coniuges coniugibus inuicè debeant &c.

Vt valde obuia & omnibus pæne cognita prætermittam, ea duntaxat compendiose disseram de Patre, et Matre, nec aliquid [illegible] [illegible] de Marito, & Vxore, quæ uberiorem explicationem saltem pro Tyronibus indigere videbantur.

§. I.

Pater quo ad alimenta filij, eiusdemque exhæredationem, & vota.

Pater filio legitimo.

1 QVo ad Patrem. Quæret quis Primò. An Pater teneatur alimenta præstare filio legitimo. Respondeo teneri a, etiamsi filius authoritate Principis fuerit proscriptus, etiamsi fuerit excommunicatus, etiam si dissipauerit ea, quæ Pater forte eidem assignauerat pro alimentis, etiamsi filius possint sibi suo labore, vel aliunde prouidere, re ipsa tamen non prouidit. Ratio horum, & similium est, quia adhuc filius est, & pars patris, de hæc natura patri commendatur, excipe, quæ dicam num. 8. Quodsi Pater bonis careat, polleat vero mater, hæc succedit in hac obligatione, & vtroque deficiente Aui, vel alij progenitores paterni, & his quoque deficientibus, Aui, progenitoresue materni; Addit Azor b, & tandem consanguinei propinquiores [illegible], quod, nisi fallor intelligit fratres, sorores, ac patruos c, durum mihi videtur, si filius habeat vnde viuat, liberalibus pater, mater, aliique ab alimentis porrigendis, quia cessat tota causa, nempe filij necessitas.

a [illegible] p. 1. [illegible] 8. 7.

b Idem [illegible] 1. 5. q. 8.

c [illegible] alimentis [illegible] 1. q. 18.

2 Nomine autem alimentorum hic d veniunt victus, vestitus, domus, lectus, medicinæ, impensæ funeris, immo & vacuis, [illegible]: atque hæc omnia iuxta cuiuscumque conditionem ita vt filio nobili debeantur, & famuli, & Pedagogus, & libri, & impensæ necessariæ ad studendum, & [illegible] patriæ etiam equus. Hæc enim & similia, cum his indigeat filius, alimentorum nomine hic comprehenduntur. Vno verbo debentur alimenta secundum statum, non vero solum secundum naturam.

d [illegible] [illegible] & [illegible] & [illegible].

3 De excommunicato addit Azor a limitationem, ut ei à parentibus denegentur alimenta, sed solum victus, ne fame pereat, quando sponte sua sit diu in excommunicatione persistit; id mihi difficile videtur. Illo enim poena et haec [illegible] obdurationem [illegible] Ecclesiae contemnat [illegible], ut velit [illegible] parentes ad deserendum filium. Nec [illegible] Glossa, & Abbas b addidit pro ea limitatione, [illegible] non loquuntur de parentibus, quibus peculiaris cura filiorum iniuncta est à natura, sed de alijs extraneis.

a Azor [illegible] q. 8.

b apud [illegible]

4 Aliud [illegible] est hoc casu filium [illegible], ut [illegible] c naturaliter parentes [illegible] infantes in hospitali [illegible] exponunt. Quando timor infamiae v. g. mortis, vel similis necessitas ad talem expositionem [illegible] patrem compellat (quo casu certè non peccabunt) debebunt ea [illegible] habita [illegible] Hospitalis impensas faciendas in [illegible] exposito. Hospitali [illegible] non placet [illegible] restituere alijs pauperibus, si enim extat Dominus, seu legitimus administrator earum impensarum, nempe Hospitale; qua ratione ad alios pauperes revertere non potest? Vide quae dixi lib. 2. [illegible] c. 1. §. 3. num. 15.

c [illegible]

e [illegible]

5 Dixi (ex probabili sententia) iam mihi non est improbabilis cum limitatione [illegible] Navarrus f docentis, in eo timore, seu necessitate, non solum non peccare parentes etiam divites exponendo filium in Hospitali, sed nec ad restitutionem teneri. Ratio est praesumpta voluntas Fundatorum, qui videntur [illegible] Hospitalium erectione, cuicumque [illegible] generis necessitatibus voluisse consulere, & certè mihi placet distinctio Lessii g, si Hospitale sit dives, posse absque dubio praestari; quod non ita facile potest, si dives non sit. Hospitale magnum [illegible] (ut audio) ita hos [illegible] expositos alit, ut si in [illegible] [illegible] sui collegium redeunt, repetitis expensis hactenus exhibitis. Certè sic praesumitur non tantum alere velle, qui [illegible] ex parte destituti; Quare [illegible] observandum, declarans hanc esse voluntatem Fundatorum, atque adeo observandam.

f [illegible]

g Lessius [illegible]

Pater filio spurio, vel naturali.

6 Quaeres Secundò, an eiusmodi alimenta debeat Pater etiam filijs spurijs, quales sunt ex damnato coitu geniti, puta incestu, adulterio, sacrilegio, quibus Pater prohibetur aliquid causa mortis donare, vel relinquere? Quod certè praeter caetera, factum est, ne legitimis haeredibus decresceret haereditas; Respondeo debere h: quamvis licet leges civiles etiam alimenta videantur prohibere, tamen quoad hoc iure correcta sunt Canonico, cum sit de iure naturae, ut pater alat filium, quacumque tandem ratione ab ipso sit genitus. Hinc sequitur i patrem posse, immo & debere relinquere filio spurio alimenta proportionata suo statui; & filiae spuriae [illegible] dotem (haec enim succedit loco alimentorum) constituere, non solum ex bonis patrimonialibus, sed etiam ex fructibus reddituum Ecclesiae l à patre perceptis, dummodo [illegible] alimentis [illegible]; si enim excedit, non [illegible], nam propterea eiusmodi excessum [illegible] filia spuria, nam eiusdem [illegible] restituere, etiam ante Iudicis sententiam, legitimis haeredibus (ei si forte ipsi liberè remittant) obligabitur. Vide hac diligenter disputata apud Molinam m, Sanchez n, Azor o, Fagundez p, [illegible]. Hanc doctrinam [illegible] esse contra Constitutionem Pij V. qui videtur spurijs prohibere etiam alimenta, idem intelligit, quando aliunde ali possint.

h Molina [illegible]

i [illegible]

l [illegible]

m [illegible]

7 De filijs naturalibus, qui illi sunt, qui generantur ex copula, nec [illegible] iure civili, hic non [illegible], est enim certum est non posse patrem alimenta denegare, immo posse, deficientibus filijs legitimis, omnia bona sua donare, vel relinquere, ut dicunt Doctores q.

q [illegible]

[illegible]

Causa negandi alimenta, & exhæredandi &c.

8 Quæres Tertiò: Possit ne licitè aliquando Parens alimenta negare filio? Respondeo, posse a, quando scilicet adest aliqua ex causis, ex quibus iure pater filium exhæredare valet, etiam legitimam eidem negando; nam ex iisdem causis valebit alimenta negare, filiumque ... non constituere. Quæ eædem causæ sufficiunt, ut filius patri alimenta negare licitè possit. Ratio huius [illegible] patet inox [illegible] sequenti. Hæ autem causæ quatuordecim fere numeratæ in legibus b, hoc est. Si filius (intelligo etiam, & filiam, nepotem & neptem respectu auorum) manus grauiter in patrem iniiciat. Si contumeliam grauem afficiat. Si accuset, extra casum proditionis Patriæ, vel Principis. Si cum maleficis se intermisceat. Si insidietur vitæ patris. Si patris vxorem, hoc est nouercam violet. Si in iudicium deferat patrem cum eiusdem graui detrimento. Si requisitus à patre incluso fideiussor (non autem filia) illum non adiuuet. Si prohibeat patrem testari. Si Histrionicam, vel gladiatoriam exerceat, quando pater non est eiusdem artis. Si patre offerente dotem, & nuptias, filia minor viginti quinque annis luxuriosè viuat. Si parentis forte furiosi curam filius negligat. Si eundem captiuum non redimat, cum possit. Si fiat hæreticus, patre existente Catholico c.

9 Sed insurgunt duæ difficultates. Prima: An quando Parentes exhæredare possunt filium, vnde & licitè negare alimenta, id intelligatur de omnibus, hoc est, etiam de necessarijs ad vitam sustentandam? Respondeo ita intelligi, docet Molina d, quia nunc filius ob suam ingratitudinem non habetur amplius pro filio; solum igitur, posito quod careat proximi extrema necessitate, erit alendus.

Non ita intelligi, sed patrem teneri hæc necessaria alimenta præstare, docet

Comitolus e, quia esse Præceptum illud affirmatiuum tradicitur, atque adeo semper in patre aliqua manet obligatio, nisi ... quàm in alijs. Vtraque sententia est probabilis, Hanc ut probabiliorem, & certè magis piam, libentius amplector.

10 Secunda difficultas: An possit exhæredari filius, atque à dictis alimentis expelli, si committat contra patrem aliquod peccatum simile, vel maius ijs, quæ dicta sunt? Respondeo, Negant f plerique, nam in Authentica dicitur, vt præter causas numeratas, nulli liceat ex alia lege alias ingratitudinis causas opponere. Concedunt nonnulli g, si enim pater exhæredationem filio potest infersare propter minora commissa peccata, poterit propter æqualia, & multo magis propter maiora. lege enim ad similia trahi posse, præsertim cum similis causa, aut grauior existit, fatentur Auct.

6. Vtraque sententia in conscientia probabilis mihi, etsi apud Iudices prior habeatur probabilior.

Habens patrem & filium à quo alendus?

11 Quæres Quartò: Quid sentiendum de patre, quem Patratum appellant Latini, à quonam erit alendus? Pater Patratus est ille, qui filio gaudet, nec caret patre. Hic igitur, si fortè egeat, vtrùm alendus à suo Patre, an à suo filio? Respondeo, à Patre (vt aiunt aliqui) quia qui filium genuit, eundem educare, & alimenta iure naturæ debet. A filio (alij contendunt i) quia plus debet filius patri, à quo factus est, hoc est, quàm pater filio. Vtrumque probabile m.

Dices, si verò ex his sequi vellit opinionem probabilem filii Patratum, remanebit pater patratus sine alimentis? Respondeo, si vterque persistat in sua opinione sequenda, erit dividendum onus in vtroque. Posset id æquitati postulare videatur, esto sic speculatiuè probabile, id nunquam exigi à rigore Iustitiæ. Vide lib. 1. c. 3. §. 4. n. Alere filium debent.

Margin notes: a Bonacin. ... b Authent. ... c Bonac. l. c. ... d [illegible] ... e Comitol. ... f Molin. ... g [illegible] ... h [illegible] ... i Franciscus [illegible] ... m [illegible]

Pater quo ad irritationem votorum filij impuberis spurij.

11. Quæres Quintò. Quid de Votis Filij spurij, vt etiam naturalis non legitimi: potestnè pater irritare vota in ea causa potestatis paternæ, in quibus posset legitimi alicui & filiorum, in quibus posset legitimo ascribi [illegible]. Ratio dubitandi est, quia radix, ex qua in patre procedit facultas irritandi vota, est Patris potestas in filium; At ex Iure non habet pater potestatem patriam in spurium, nec in naturalem, ergo &c. Respondeo tamen posse & spurij, ac legitimi. Ratio est, quia dependere debemus maiorem potestatem rationis dubitandi, ex Iure non habet pater eam summam potestatem, quam ipsa iura tribuunt, concedo. Non habet eam potestatem procedentem ex ipsa generatione, quæ patri competit ex ipso iure naturæ, quæque sufficit ad curam regendi filium impuberem, atque adeo ad irritandum eius vota, nego consequentiam. Confirmatur, quia interdum, vt ibidem dicimus, matri competit hæc potestas irritandi, & tamen certum est matri non esse concessam ex legibus in filios patriam potestatem.

Castrop. d & Sanchez e docent, hanc potestatem competere patri in filium legitimum absolutè; at in filium illegitimum, tunc solum, quando is tutorem non habet; quando enim eum habet, gubernatio custodiendi filij ad ipsum tutorem spectat, vt post. ex f legislatoribus eius potestate consideratur. Idem ego docui superius, cum de Votis irritatione. Verùm tamen, re attentius considerata, difficilis mihi doctrina videtur. Si enim in patre residet potestas naturalis, qua filij imbecillitati pater consulat, quæ constituitur Tutorem, vt omnes fatentur, & per adiunctum Tutoris hæc naturalis potestas non tollitur, nec diminuitur, nec impeditur, solum enim Tutoris conceditur gubernatio quo ad cætera ciuilia, non verò quo ad ea, quæ pertinent immediatè ad res spirituales animæ, quarum dispositio ad ius ciuile nulla ratione spectat, cur tolli debeat potestas irritandi vota? Ad summum posset irritare Tutor ex consequenti, quia nimirum ex potestate gubernandi, quam illi concedunt iura, consequitur facultas irritandi; & posset etiam pater principaliter, quia per iura non tollitur, quam habet ex generatione, in quo firmiter radicatur irritandi facultas. Nec nouum, apud plures posse eodem tempore residere irritandi potestatem, cum sciamus irritari idem Religiosi votum posse à Superiore locali, & à Prouinciali. Consideret hæc sapiens Lector, nam mihi, & singularis decernere, vbi sint mihi valdè manifesta, singularis nolo.

Pater, quoad vota filij, vincatur Auo.

13 Quæres sextò: De Auo, viuente Patre, quoad eamdem irritationem votorum; Id, quod et commodius intelligeretur, si quæstio redacatur in memoriam illius Iuris dispositio, *Qui ex me, & vxore mea nascuntur, in potestate mea sunt. Item, Qui ex filio meo, & vxore eius* (idest nepos meus, & neptis mea) *æquè sunt in mea potestate; & pronepos & pronepotis, & deinceps cæteri.* Habemus Textum, ex filio, neque idest descendentes per sexum virilem, siue ipsi mares sint, siue fœminæ. Nam descendentes ex filia nepta, sunt in potestate patris eorum. Et quidem hic potestatem habet Auus, non solum ex legibus positiuis, sed etiam ex vi naturæ, cum ad priorem generatorem pertineant cæteri descendentes, tamquam ad principium primum, sine quo non essent posteri.

14 Ex his ergo oritur difficultas, Cùm tota potestas irritandi vota sit innixa in potestate patria, hanc autem habeat Auus, consequenter poterit, etiam viuente patre, nepotis impuberis vota irritare. & Ratio non poterit pater irritare suo filio impuberi eadem vota irritare, quia tunc pater non est in potestate Aui, quia tunc pater non est in iure, nec consequenter videtur habere filium in sua potestate. Augetur difficultas, quia Doctores h passim docent, filios, remanere pluribus obedire, nempe

pe patri

pe patri, & domino; eodemque modo, si efficiatur seruus ipse pater, ne scilicet simili ratione filius teneatur obedire duobus, nempe patri, & domino, in cuius dominio, seu potestate est pater, & consequenter omnia patris. Ergo pariter in casu nostro, si nepos est in potestate Aui, non erit in potestate patris, ne obedire duobus obligetur; & consequenter ita, viuente Auo, filij vota irritare non poterit. Ex alia parte, cum in patre semper resideat potestas aliqua naturalis in filium, ratione generationis immediatè eiusdem; neque sit inconueniens, potestatem irritandi vota esse in duobus, sicuti respectu Religiosi est in Rectore Communitatis, & in Prouinciali, videbitur alicui, etiam patri, etiam Auo conuenire eiusmodi facultatem. Nihilominus video Sanchez *a*, Suarium, *b* Castropalaum *c*, diserte docentes, Aui nihil posse in vota nepotis, nisi mortuo patre; quare priuatiuè soli patri voluisse eam facultatem concedere manifestè videntur. Et Ratio esse potest, quia facultas irritandi non est fundata solùm in qualicumque patris potestate absolutè sumpta, sed maximè in ea potestate, quam quis habet in gubernatione domus familiæ & præsertim filiorum, quos genuit; hanc autem habet immediatè pater, eoque deficiente, Tutor, vel *d* Curator: hisque deficientibus Auus ex parte patris; & deinum etiam Auus deficiente, mater; quando hæc etiam deficiat, tum sub nullius potestate erit filius. Atque ex hac ratione respondere facile poterit ad difficultates allatas numero præcedente.

a Sanc. in dec. l. 4. c. 39. n. 3. [illegible]
c Castrop. t. 3. tr. 5. d. 2. p. 5. n. 3.
d [illegible]

§. II.

Quæ debeat mater filio, quo ad eum lactandum, & alendum.

1 Quæres Primò: An mater filium proprium debeat lactandum? Respondeo. Id certè nemini sine causa liberis indulgo, sed adhuc sine ulla, non nisi de veniali condemno; liberè autem ab omni culpa, rationabili existente causa. Ratio est, quia dummodo infans commodè nutriatur, non videtur tam grauis defectus, ut, præscindendo ab alio inconuenienti, excusari nequeat ob aliquam competentem causam, qualis esset imbecillitas matris, mos Patriæ, vel quid simile. Inconueniens autem graue, ac propterea mortale foret, si periculum appareret à nutrice, infantem graui morbo, vel grandiusculum effectum malis moribus, præsertim hæresi, fore inficiendum.

e [illegible]

2 Quæres Secundò: Mater quatenus alimenta filio debet? Respondeo, eam usque ad triennium exactum debere filio, eo tempore alere, lac præbendo. Cæterum reliquæ impensæ sunt à patre faciendæ.

Si lacte mater careat, vel lactare filium nequeat, quia commodè (ut loquitur Dicastillus *f*) lactare non potest, tunc patris etiam onus est, lactis impensas soluere. Quodsi pater soluendo non sit, qua ratione in onere alendi plenè filium succedit mater diues, dictum est §. præcedente num. 1.

f Dicastil. lib. 2. de iust. tract. 2. disp. 18. num. 74.

Apud patremne, an apud matrem proles educanda sit, altero ex his Infideli, seu hæretico existente, ut item diuortij tempore, cum casus non sint frequentes, legantur Doctores *g*. Propter eamdem rationem, ut apud *h* Iuristas, sic omittitur Theologi *i*, qua ratione mater si transeat ad secundas nuptias, amittat curam, seu educationem filij eiusque tutelam, & similia. Ego enim de his aliquid innuam lib. 7. cap. 1. §. 2. num. 1.

g [illegible]

3 Quæres Tertiò: Circa expensas à matre pro filiorum alimentis factas, in hunc modum, Antonia genitrix aluit filium usque ad decimum annum, viuente patre, siue præsente, siue peregre agente; eo, mortuo eodem, filium aluit usque ad decimum octauum, quando scilicet Antonia filij bona administrabat; Expostulat nunc à filio utrasque impensas ab ipsa factas, immo etiam administrationem sui laboris, [illegible]

Respondeo, tres his difficultates uno [illegible], mihi necessarium dicta distingui, [illegible]

i [illegible]

4 Dico Primò: Si vivente patre aliàs divite, vel existente inope, mater filium alit, & protestata est, se alere animo repetendi, repetere a quidem potest. Si nihil est protestata, praesumitur, si non contemplatione patris, certè amore filij, liberaliter id fecisse. Simile quid esse in marito, quando uxorem alit, cùm fuit ea à socero dote, docet Sanchez b. Praeterea tamen sufficiens ratio c repetendi mihi videtur (etiamsi mater non sit protestata) si concurrant haec duo. Primò, ut positivo animo repetendi alat; Secundò, ut omissio protestationis non fuerit caussa damni in patre, vel tutore; quando enim pater, vel tutor, si scivissent, matrem eiusmodi animo repetendi alere, ipsi aluissent potius, vel parcioribus sumptibus; tunc profectò mater in conscientia non posset expensas repetere, quia ipsa fuisset in culpa, quòd tot expensae fuissent factae; solùm igitur illas parciores, quae factae verè fuissent, tunc iustè repetere.

a L. Si vero [illegible] de negot. gest. [illegible]

b Sanch. l. 4. de matr. d. [illegible]

c L. si quis à liberis, § mater, ff. de liberis agnoscendis, [illegible]

5 Dico Secundò. Si mortuo patre, nulloque tutore existente, animo positivo se compensandi mater bona filij administrans filium alat, d potest alimenta repetere; secus reputatur amore filij id fecisse; idque maximè, si bona matris, & filij non erant divisa. Quòd si bona divisa erant, & cuique sui rationum libri respondebant, praesumitur, si mater eiusmodi filij bona administrans affuisse animum repetendi, id enim ostendit illa rationum, & librorum distincta divisio.

d Ibid.

6 Dico Tertio; Aestimationem sui laboris nequit mater exposcere, quia mater pro filio laborem suum gratis impendere iure praesumitur immo fortasse iure cogitur.

§. III.

Viri quid Uxori debeat, quo ad alimenta.

1 NOn est nostrum omnia, quae sibi invicem debent coniuges hic colligere, cum id fusè Doctores e prosequantur. Illud enim tantummodo ex occasione, quod de alimentis filiorum egimus, disputamus: An coniuges sibi mutuò alimenta praebere teneantur. Et obligari f quidem virum uxori, hoc clarum est; quia id naturaque arcta coniugalis coniunctio, aliaque [illegible] dos ab uxore. Immo, si vir uxorem inopem sine dote duxisset, illam adhuc alere tenebitur; quia sibi vir imputare tunc debet, si indotatam duxit. Inopem, inquam, si enim divitem, tacitè tum ab uxore dos promissa censetur; siquidem vovit per Matrimonium se, & interpretativè sua bona, saltem quo ad competentem dotem, marito tradit.

e Doctores apud [illegible]

f Sanch. de matr. l. 9. d. [illegible]

2 Eadem obligatione tenetur vir, si dos casu, & sine culpa uxoris pereat, etiamsi uxor propter suam culpam non tendentem tamen directè ad separationem ab ipso viro, sit perpetuo carceri mancipata; etiamsi propter suam culpam in morbum contagiosum, v. g. lepram inciderit, unde separatim à viro habitare cogatur: multò magis, si sine culpa sua, vel, si haec separatio necessaria fuerit propter viri contagium. Ratio horum est, quia id requirit reciprocus coniugum amor. Et sicut uxor ab inope maritum eundem vel in Triremibus propter sua delicta detentum alere tenetur, ita innocens maritus uxorem. Quòd si dos pereat, quia propter uxoris haeresim, aliave delicta, fuerit publicata, seu Fisco addicta, Quaestio est, An vir, an potius pater uxoris ipsam teneatur alere; & distinguendum est g. Si enim parentes uxoris divites sint, ipsi tenebuntur; si inopes, tunc succedat ex obligatione maritus. Quod idem videtur dicendum, si uxor dotem suam validè, sive invalidè distraxit, vel consumpsit, marito non consentiente, quod est dotem perire culpa uxoris. Ratio utriusque dicti est, quia quando dos culpa uxoris perit, perinde est, ac si soluta dos ab ipsa non fuisset, in quo eventu non obligari virum uxorem alimentis prosequi, mox dicemus. Id, quod certè dici non potest, si sine culpa, vel casu pereat. In duobus ergo donatio-

g Sanch. [illegible] d. [illegible]

casa

tiuat casibus ab hac obligatione certò liberatur vir. Primò, Si vxor *a* recedat à mariti cohabitatione sine culpa viri, sed ex propria leuitate: si enim ob viri seuitiam non leuem, (leuem enim vxor ferre patienter debet, neque potest propter leuem culpam separationem, quæ est res grauis, intentare) vxor discedat, non liberabitur vir ab ea alenda; quia tunc culpa mariti est, non vxoris. Immo, si temere vxor recessit, sed deinde pœnitentia ducta redire velit, tenetur eam alere vir, quamuis adhuc extra domum degat: Ratio est, quia pœnitentia, & emendatio culpam, atque adeo causam, vnde alimenta negare vir poterat, plane tollit. Hic tam loquimur, quando absque legitimo diuortio, de quo plurib. Sanc. lib. 10. Matr. per totum.

a Sanch. ... n. 10.

3 Secundò: Excusabitur *b* vir ab alenda vxore, si dos promissa non afferatur; quia dos datur ad sustinenda onera familiæ alenda: ea igitur deficiente, deficit & onus. Quod si partem dotis accepisti, pro rata vxorem ale: cum valeat argumentum, si integra dote fruereris, integrè aleres: ergo si parte, partialiter.

b Bonacin. disp. 1. par. ... num.

4 Quid si ij, qui dotem promiserunt, verè soluendo non sint? Respondeo, si dotem promisit ipsa vxor, vel eius pater, tenetur *c* adhuc illam alere vir, nisi dolosè ij promiserint scientes, se soluere non posse. At si promisit extraneus (quo nomine hic venit quicumque is, fuerit, sub cuius potestate non erat vxor) non tenebitur vir. Horum rationem lege apud Sanchez citatum, apud quem etiã inuenies, non posse à viro expelli ab habitatione, vel à debito coniugali vxorẽ propter dotem non solutam, cum hæc sint longè diuersa, non alere, & non cohabitare, nec sex plane posse patienter inueniri. Sed prodit quanti ponderis est habere in eodem tecto & lecto vxorem, illamque non alere? Moraliter, & in praxi hæc admodum sunt difficilia: nam perpendant cogitent sapientes, quid hæc in re consultendum tandem sit, & legant Authores allatos à Sperelli *d*, qui contra Sanchez tenent, ob dotem nullatenus parte solutam posse à cohabitatione vxorem expelli.

c Ibid. n. 12.

d Sperell. ... dec. 128 p. ...

§. IV.

Vxor quid viro debeat, quo ad alimenta.

1 QVo ad vxorem quæri potest: An hæc aliquando maritum alere debeat? Respondeo debere *e* quando scilicet præsto ex propria vitio, qui suppetit, vnde marito sic nutrire queat, siue ex bonis dotalibus, siue ex paraphernalibus, siue aliunde conquisitis: hoc enim exposcit mutuus coniugum nexus, etiamsi marito culpa sua sit carceri astrictus, sit Turcarum mancipium, sit infirmus. non autem, si culpa sua ab vxore recedat, nisi fortè redire velit, vt ex proximè dictis colligi manifestè potest. Quid, si maritus an alienum contraxit, vt vxorem aleret, cogetúrne illud soluere vxor ex propriis bonis marito defuncto? Hac de re dixi breuiter c. 2. §. 2. num. 1.

e Sanch. ... n. ...

De communionibus inter virum, & vxorem multa Iurisperiti: tibi sufficiat legere Molinam *f*, Diacastillum, Castropalaum.

f Molin. ... apud Diacastillum ... de ... p. 15. per totum.

§. VI.

In necessitate extrema quis magis adiuuandus Pater, an filius, an vxor.

1 SI quis Patrem suum, filiumque suum, atque vxorem, simul cernat in extrema, vel grauí necessitate *g* constitutos diminueretur, & vni duntaxat ex his auxiliari posset, quinam, ordinem auxilio esse ipsi præponendi? Dum v. g. mediocri panes ipsi suppetunt, in extrema fame, vnum sibi, vt certè potest, reseruat ad indiuiduam propriam conseruationem, alterum cuinam conferendum proriget, Patrine, Fratrine, an Vxori an Filio?

g Less. apud Castr. ... de char. p. 8. ...

a Pro-

2 Præfectio ex communi calculo apud Lessium loco cit. alijsq; Patri porrigendam: plura enim debet filius Patri, quàm Pater filio, vel quàm frater fratri, coniugi coniux: siquidem filius à Patre, tanquam riuus à fonte bonis vitæ particeps. Habet item educationem, conseruationemq; Quid de laboribus pro Filio à Patre exantlatis? Quid de non interpolata, ac nunquam remissa sollicitudine? Quid de expensis? Sane Aristoteles a. Et hic, filius, inquit, honestum subuenit parentibus, quàm sibi ipsi. Vides, quanti facienda sit patris cura? Non quod ea obligatione se ipse quis postponere obligetur; nam Charitatis ordo tanquam in primum terminum, in vitam propriam collimat, sed quod possit cum laude, si velit.

3 Dictum sigauté est (in extrema, vel graui necessitate) iuxta extra illam teneri a hominem potius filio succurrere, quàm genitori: hoc ipsa praxi docet, illi rationi innixa, quia Filius sibi cura Parentis est: non autem Parens, sibi cura Filij. Genitoribus item plus debent etiam in communi necessitate, quàm fratribus, ratio naturalis dictat: De insigni amico vel benefactore vide Castropalaum b. Vxor verò potius, quàm parens, vel Filius est in communibus necessitatibus alenda, ac subleuanda, vt pote in commune coniugi collata, tanquam inseparabili socio. Merito datum enim illud Gen. 2. Propter hoc relinquet homo Patrem, & Matrem, & adhærebit Vxori suæ (vtique in communibus necessitatibus) id quod ita est intelligendum, ne hoc dictum sit contra ius naturæ modò allatum, quo prohibemus, in extremis positis esse subueniendum Parentibus, & Filijs, quàm coniugi.

4 Quare his ita explicatis, cum apud aliquos c legis absoluté potius subueniendam esse vxori quàm Filijs (id quod certè sua probabilitate non caret) sic admitte in nostra sententia, quam probabiliorem putamus, vt sic potius subueniendum Vxori in communibus necessitatibus, non verò in extremis.

a [illegible]

b Castr. [illegible]

c [illegible]

5 Sed, amabo te Lector, cui potius opitulaeris, si Pater & Mater perinde indigerent, ea verò non vtrique, sed alteri tantum opem ferre demum possis? Patri d potius, respondes, quàm Matri succurrendum: sicut enim ordine Charitatis tenemur magis amare Patrem, sic & subuenire. Tua digna pietate responsio: nec deest responsioni ratio. Parenti enim necessitati subueniendum, tanquam principio nostræ originis est: A nobiliorem, aliisque principij rationem habet Pater, quàm Genitrix.

6 Illud hic denique noto, inter has Coniunctiones, adeo strictè coniunctos non esse (mortale dictum prælationem non obseruare: quia inter eiusmodi obligationes tantum discrimen non sit interceditur, vt sub pœna mortali altera alteram antecellat.

d [illegible]

e [illegible]

CAPVT QVARTVM.

Miscellanea quædam de Filijs, Parentibus, Propinquis.

NOnnulla, quæ aperto locum in superioribus sunt secuta nō sunt, hic ad quatuor capita reducimus. Ad peculium filiorum: Ad dispositiones inter Parentem, & filium: Ad legitimam filij debitam: Ad cæterorum propinquorum mutuas obligationes. Quæ omnia, vt etiam superius dicta de Parentibus, atque coniugibus, fusè (sed fateor subinde confusè) à Theologis, ac Iuris consultis disputata reperies; nos pro nostro instituto ea hic compendiosè seligimus, atque ea perspecuè proponimus (& tamen quia passim aliena ordinem excesseramus) quæ ad pleniorem quandam cognitionem pro regendis conscientijs necessaria omnino sunt visa, adiectis in margine authoribusque adiri facile à studiosis poterit.

§. I.

De Peculio filiorum &c.

1 IN memoriam omnino redeat, quid sit peculium filiorum Castrense, vel quasi Castrense, Adventitium, Profectitium, quodque Ius in illis Pater habeat, de quibus alibi a diximus; iam secus nihil eorum, quae hic subiicienda sunt, intelligentur.

Recolatur secundò, Filium egredi à patria potestate, seu (quod idem est) filium emancipari. Primò, per mortem naturalem Patris, & Auorum. Secundò, per mortem eiusdem Patris ciuilem. Tertiò, per Haeresim. Quartò per Nuptias factas à Patre sine dispensatione cum Affini, vel consanguinea contractas. Quintò, per Cardinalatum, vel Episcopatum Filij (non vero per Presbyteratum). Sextò, per professionem Religiosam Filij, vel Patris. Septimò per dignitatem Patritiam, qua scilicet filius fit Regis consiliarius &c. Octauò, per legitimam emancipationem, qua scilicet consentientibus Patre, & Filio coram Iudice Filius à Patre liberetur ab ipsius Patris potestate. Nonò in aliquibus Regnis, vt in Lusitania, & Castella per legitimum matrimonium etiam inuito Patre contractum. Decimò, per captiuitatem Patris apud hostes suspenditur patria potestas, quamdiu captiuitas durat. Haec pluribus citati Doctores, quae ad nostram institutionem satis fuit breuiter collegisse.

Testamentum, & Alienatio Peculij Filiorum.

2 Quaeritur primo, Filiusfamilias, qui ille est, qui nondum emancipatus, sub Patria est potestate, possitne de suis bonis validè testari?

Respondeo, c impubes non posse, quia illi testari prohibetur à Iure, etiamsi sit doli capax. Pubes verò solum potest testari de bonis Castrensibus, vel quasi, etiam sine Patris consensu, sicut & in vita, & in morte eadem donare. At de aliis, ne ad pias quidem causas, ex communiore sententia, testari pubes potest. Regulariter autem pubertatem in masculis haberi anno decimoquarto, in foeminis anno duodecimo completis (dicitur vltimum hic haberi pro completo, etiamsi sit inceptus tantum Auor. d) post autem praedictos dicantur minores, vsque ad annum vigesimumquintum; Postea filij familias, donec emancipentur.

Adde hic tria. Primò an pubes possit de bonis adventitijs (quorum ipse proprietatem habet, licèt non vsumfructum) liberè disponere, seu alienare, seu donare causa mortis, vel etiam inter viuos. Respondeo e posse, etiamsi sit pubes minor vigintiquinque annis, cum Patris tamen consensu (quamuis ipse filius dominus sit) & cum Iudicis decreto, si de re immobili agatur.

Ratio est, quia non semper valet: Non potest testari, ergo non potest donare, seu disponere, etiam causa mortis. Leges enim Testamentum filiofamilias prohibent propter bonas rationes, non verò quamcumque dispositionem.

Quod si filius liberam eorum bonorum administrationem de consensu Patris habeat, vt quia v. g. longe à Patre degit, vel quia plenum vsumfructum, & proprietatem ei pater dedit &c. iudicatur habere consensum Patris, atque adeo potest de illis liberè disponere.

3 Secundò: An idem pubes, quando non habet descendentes, testans de bonis castrensibus, vel quasi, possit praeterire patrem, nec ei debitam legitimam relinquere?

Respondeo non posse f, sed si praeterit in totum, esse Testamentum nullum, si in partem aliquam legitimae, esse testamentum validum quidem, sed inofficiosum, hoc est, potest pater agere querela inofficiosi testamenti, petendo incrementum vsque ad debitam partem. Ratio est, quia superstiti patri, & matri, & his mortuis, superstiti Auo, & Auiae semper ex bonis filij debetur legitima, quando filius moritur sine descendentibus. Haec autem legitima ex Iure communi nunc est tertia pars bonorum de-

functi filij, diuidenda per capita; seu quod idem est, per viriles partes, idest inter patrem, & matrem &c.

4 Tertiò, An impubes de suis bonis castrensibus, vel quasi, quibus forte gaudet, vel quibuscumque alijs à patre ipsi forte liberè donatis, possit disponere, ea donare, siue in vita, siue in morte, sicut certum sit (vt modo diximus) non posse nisi de castrensibus solum? Respondeo, Præmittendum a esse, filium impuberem (qui pupillus dicitur, quando ei deest pater) in triplici statu considerari a iure. Primò, quando est infans, idest minor septem annis. Secundò, quando est infantiæ proximus, hoc est, quando, si sit masculus, peruenit ad decimum annum cum dimidio, si fœmina, ad nonum cum dimidio. Tertiò, quando est pubertati proximus, hoc est, si masculus, excedit decimum annum cum dimidio, fœmina verò nonum cum dimidio. Dico ergo, si filius, vel pupillus sit minor septem annis, cum rationis vsu careat, & in legibus æquiparetur mente capto, nec dare, nec alienare, siue in vita, siue in morte potest: tunc ergo bona filij legitimè administrare debebit, siue pater, siue tutor.

a Molina [illegible]

5 Si sit infantiæ, vel pubertati proximus, qua ratione in foro externo se obligare, atque adeo donare, vel alienare possit, vel non posse, vide apud Molinam b, & nouissimè apud Castropa. c: nobis enim solum sufficit scire, quid sit in conscientia sentiendum. Pro quo, quicumque impubes, si doli capax non sit, hoc est, si perfectum vsum rationis careat, inualidè donat, siue in vita, siue in morte, quia ad validam donationem requiritur consensus Domini ratione vtentis: nam si fecerit, ebrius, vel amens, non suam alienare valide posset. Si verò sit doli capax, licèt concedamus, non posse validè donare, hoc est, etiamsi impuberem non posse transferre dominium, etiam de suis bonis castrensibus, et donationem, quia si sit pubertati proximum, quæ est communis opinio videnda latius apud Doctores d, tamen si sit, ut dico, doli capax, & aliquid alicui donet

b Mol. [illegible] c Castrop. [illegible] d [illegible]

ex suis bonis castrensibus, vel de quibus liberè disponere potest, siue alio, donatarium, poterit à se retinere, donec repetatur, etiamsi donatum fuerit sine consensu patris, vel tutoris. Ratio est, quia tunc filius disponit de re sua, & probabiliter e à legibus illa dispositio non irritatur, sed solum datur actio ad repetendum. Nec mirum, si in conscientia repetere licitè valeat, nam id in simili, cum agitur de contractibus onerosis factis à minore, docet Molina, f & nos tangemus mox num. 11. Non autem licere huic repetere, si iurauit se non repetiturum, colligitur ex dictis de iuramento.

e [illegible] f Mol. [illegible]

6 Denique, si sit dubium, an perfecto vsu rationis polleat, tunc (vt alibi g diximus) si supra septennium sit, præsumitur perfecto vsu potiri, atque adeo res ab ipso accepta retineri in conscientia poterit, donec repetatur: secus si infra, nam retineri tunc licitè non poterit, quia contra integro vsu rationis gaudere non præsumitur.

g [illegible]

Ludus filij familias viuente patre.

7 Quæres Secundò: Quæ potest ludo exponere licitè filius, familias, sine obligatione restitutionis faciendæ, siue ab ipso filio, siue à collusore? Respondeo, sola castrensia, vel quasi: cætera autem, siue sint profectitia, siue aduentitia, cum solum vsumfructum patrem habeat, non potest, nisi indirectè remittere patri, vt certè iudicatur inuitum dica summa, quia sic est parum domini patris, & indecens esset filij partem illud restitui.

Filius in ludo illicito non est subditus patri, atque adeo lucrum ex illo habitum absque consensu sibi acquirere, notat Rebellus h, vnde infertur, posse retinere à filiofamilias ea, quæ hic ipse in illicito ludo vicit, ex ludo licito propter aliud caput potest, communiter loquendo, sibi filius retinere, nam tamquam solere (vt Rebellus admittit i) ei licere à filijs exigere patrem, etiam scienter promisisse ex ludo. Vnde sequitur

h Rebell. [illegible] i Rebel. [illegible]

quirit hæc ludo acquisita esse filij, non tenetur ea adducere in divisione hæreditatis cum fratribus, posse eadem iustè acquiri à collusore in sequentibus ludis, &c.

8 Sed quid, quando filius de bonis adventitijs habet etiam vsumfructum; id, quod non raro euenit, vt v. g. quando ipsi filio à matre vel ab alio ex lege aliquid donetur, vt nullum vsumfructum habeat pater; vel quando idem pater ipsum vsumfructum concedit filio; vel, quando aliquid filio donatur contradicente patre; vel quando ipse vsusfructus alicuius rei filio relictus est? Respondeo, filium posse eiusmodi bona, præscindendo ab aliis inconuenientiis, ludo exponere, & consequenter non debere restitui, si lucrentur à Collusore. Ratio est, quia illorum plenam habet administrationem. Sicut ergo hæc alienare & donare modo suprà dicto potest, sic ludo exponere.

9 Hinc filius siue domi, siue peregrè agens, ex pecunia, quam Pater ei dat ad alimenta, vel ad liberè expendendum, potest aliquid *a* ludo exponere, vt etiam in eleemosynis, donationibus, ac honestis recreationibus. Posse autem quotannis quinque, vel quinque aureos ex centum annuis, quos habet pro suis alimentis, docet apud Molinam *b* Sotus. Tunc enim censetur Pater dare liberam illius pecuniæ administrationem, nec esse Patrem inuitum in concedendo licito ludo iuxta qualitatem sui status &c.

a [illegible]

b [illegible]

10 Inquires, si filius negotietur in bonis paternis, id, quod sua industria acquirit, valeat liberè ludo exponere? Respondeo negatiuè, quia hoc lucrum est bonum profectitium pertinens non quoad vsum, sed quoad dominium ad Patrem. Instas, at industria est filij. Respondeo, hanc industriam gratis censetur exhibere in Parentis commodum filius: Nam si filius negotiatio, & industria rationabiliter existimatur gratis exhibita (vt in casu nostro, filius enim ... quam Patri debet indicatur ipsi Patri) nemo potest pro illa percipere exigere, vt tradit Lugo 3 ... de ... filio ... Matre, disputatione: Nisi forte positiue ei gratis noluisset, vel saltem expresse contra voluntatem Patris desisset ... ri; hoc enim & præscindendo à peculiari siue alicuius provinciæ ... defectis expensis, quas Pater facit ... ipso alendo, tamen eidem exigere per suam extraordinariam laborem & industriam (tamen ordinarius debetur à filio Patri) quantum daretur extraneo, & tunc illud erit bonum filij adventitium, de quo iam diximus n. 7. Aduerte debere moraliter constare, Patrem non facturum per se illa negotia, nec inuenturum alium, qui gratis, vel minori pretio faceret; secus retinentur dicta ... quæ de ... tradidimus in simili lib. 3. tr. 3. c. 3. §. 9.

[illegible]

Ludus filijfamilias habentis tutorem Patre demortuo.

11 Hæc quo ad filios viuente Patre. Quid de pupillis, & Minore viginti quinque annis habentibus tutorem, vel curatorem? Respondeo, hanc quæstio pendet ex illa, an dictus pupillus, & minor obligetur in conscientia ad standum contractibus à se initis sine authoritate tutoris vel curatoris, quæ vocatur obligatio naturalis, nam ... obligari, hoc est per leges irritam ... naturalem eiusmodi obligationem.

12 Dico autem Primò, Tutò esse probabile, puberes, vt etiam impuberes ac pupillos pubertati proximos, immo vt colligitur ex Molina *e*, pubertati non proximos, dummodo sint perfectè vsu rationis præditi, siue vtrumque, doli capaces in contractibus *f* onerosis initis (et) quibuscunque (præterquam ... ... quibusdam casibus ... Sanc *g* ...) probabile esse ... naturalem obligationem contrahere, quamuis non adhibeant authoritatem tutoris, vel curatoris, & dummodo contractus non fuerint circa res immobiles, & quæ seruando seruari possint. Ratio est, quia ad naturalem obligationem circa res suas alias non requiritur subiendum,

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

eandem, fatis eſt liber conſenſus vtentis ratione: qui certè eſſe in dictis ſupponitur.

Dico Secundò, cum ludus (vt etiam emptio, venditio, & locatio &c.) ſit contractus onerosus, pupillum, & [illegible] minorem ex ſententia probabili obligari naturaliter ad ſtandum ludis legibus ipſius ludi, patet ex dictis.

Nota ergo Primò, ſi pupillus, & minor credenti, vel collusori aliquid ſoluerit, poſſe hos illud, donec per Iudicem [illegible] repetatur, retinere, atque habitum ab [illegible] probabiliter obligari, qui in conſcientia probabiliter obligati erant. Nota Secundò, eoſdem pupillum, & minorem poſſe non ſoluere, quod promiſerunt, dummodo non [illegible] tenent: Cum enim exceptione legis valeant ſe defendere, poſſunt non ſoluere, & [illegible] vitando circuitum, quod ſoluant, & deinde repetant. Nota Tertiò, cum ipſi [illegible] quia propter illos contractus [illegible] valeant per Iudicem, vt dictum eſt, repetere, poſſe eoſdem ſibi per legem [illegible] compenſatione reſumere, quam [illegible] Iudex contra ipſos negligenter [illegible] [illegible]: quæ omnia ex his, & alibi dictis conſtant, oſtenduntque minorem, atque pupillum ſi nolit ſoluere, poſſe non ſoluere, & creditorem ſi nolit reſtituere, quod illi ſolutum eſt, poſſe non reſtituere, donec per Iudicem cogatur.

Filij Profeſſio Religioſa nil nocet Iuri Paterno.

12 Quæres Tertiò; an per profeſſionem Religioſam amittatur à Patre vſusfructus, qui ipſi competebat ex filij bonis aduentitijs? Reſpondeo ſiue Pater profiteatur, ſiue filius, nunquam Patrem a [illegible] vſumfructum amittere, quia profeſſio nullum Patris ius præiudicare debet. Solum eſt aduertendum, ſi Pater fuit profeſſus, vſumfructum prædictum competere Religioni, ſi hæc eſt ſuccedendi capax, donec Pater viuit in Religione, nam eo mortuo cedit ei, qui de iure Patris hæres erit: quod ſi Religio ſit incapax, (qualis ſunt & ſolum

tum Minores de obſeruantia, Capucini, Societas Ieſu,) vſus fructus dictus competet ipſi filio in ſæculo remanenti, qui tum erat bonorum aduentitiorum proprietarius.

De furto filiorum.

13 Agetur de hoc infra libro octauo tract. 2. cap. 5.

§. II.

De donationibus inter Patrem, & Filium.

1 PAtrem filio filiumfamilias nihil donare poſſe, certum eſt in iure a. 2 Quodſi rem donatam Pater filio tradiderit, adhuc ius eſt Patri eam ſibi reuocare. Si tamen non reuocat, confirmatur Patris morte donatio, ita vt filio res tradita abſolutè cedat. In aliquibus tamen caſibus poteſt Pater valide donare: hoc eſt ob dotem, ob aliud donare: hoc eſt ob dotem, ob alimenta, ob nuptias, ob militiam, & ob [illegible], hoc eſt, vt filius ad militiam quidem, hoc eſt, vt filius ad militiam commodè inſtructus eat, poteſt donare res mobiles (non verò immobiles) & ſtatim; donata ſunt bona Caſtrenſia; quæ omnia ex ſuperius dictis liquent.

2 Huc reducuntur d ſi quæ expendat Pater, vt à ſeruitute filium, filiamue redimat, vt à carcere, vel ſimili pœna eundem liberet, vt munus publicum, vel dignitatem idem filius conſequatur, vel Doctoratus &c. Præpoſituram, Doctoratum &c. Pariter, ſi Patrimonium eidem aſſignet ad ordines Sacros ſuſcipiendos: Si pecuniam det, vt piam, vel neceſſariam peregrinationem ſuſcipiat, ſi expenſas neceſſarias (non verò voluntarias, & ad ipſa facienda) ad ingreſſum in Religionem faciat. Hæc enim omnia vel ad alimenta, vel ad Caſtrenſia reducuntur. Præterea docent paſſim Doctores e, Patrem poſſe patrem remittere vſumfructum, quem habet ipſe pater in bonis aduentitijs filij, id enim non eſt donare de ſuo, ſed nolle acquirere pro ſe, nemi-

nem etiam

tit etiam diminutam sui exigendi fructus, quo gaudebat in filij bonis. Secundò, donationes Matris & Auiæ, vel Aui Materni [illegible] nullo iure infirmari, quia nulla sunt iura in contrarium. Tertiò, donationes factas filio illegitimo validas esse. Ratio est, quia iure solum infirmantur donationes factæ filijs, qui legitimè sunt sub potestate Patris constituti: at nothi, & illegitimi physicè sunt sub patris *a* potestate, non moraliter, seu secundum leges &c.

a Canon. [illegible]

3 Quoniam autem, quo ad forum conscientiæ, data à patre filio retineri sine peccato possunt, donec repetantur à donante modo, quo supradictum est de donatione impuberis? Difficultas ista hic sese offert, An mortuo patre filius, qui inueniatur habuisse aliquid ab ipso, teneatur illud in conscientia conferre cum caeteris fratribus, hoc est, de legitima, vel hæreditate paterna tanto minus accipere, quantum inuenitur accepisse ex donatione paterna?

4 Sunt hæ duæ bonæ, sed pro nostro Instituto sufficientes Regulæ [illegible] prolixa, & tradita apud iurisperitos. Prima Regula *b*. Quæ Pater in causa necessaria dedit filio (præter alimenta) filius in conscientia conferre tenetur, nisi tamen pater expressè voluerit, ne filius conferret, & illa pater potuerit filio donare sine diminutione legitimæ aliorum filiorum.

b [illegible]

Regula Secunda *c*. Quæ gratis, eidem, & liberaliter pater donat, non tenetur filius conferre, nisi pariter expressisset pater, vt filius conferret, & nisi alter filius teneatur conferre ea, quæ ipsi donata, quamuis ex causa, à patre fuere, quod vltimum vide apud Molinam l.c. [illegible]. Ratio vtriusque regulæ est, quia quando pater dat ex causa, cum id, quod filio debet, videtur dare coactus, atque adeo nisi contrarium exprimat, videtur dare de portione, quæ filio [illegible] [illegible] vel pars hæreditatis, vel legitimæ: vnde à patre, vel legitima erit deducenda. Quando autem dat liberaliter, cum sponte det, videtur dare de suo (cum suo enim quilibet quemlibet gratificari potest) vnde deducenda non erit.

c [illegible]

5 Dotis (præter alimenta) hæc enim, quamuis necessario debeantur, [illegible], expensa ob bonum ipsius patris, cui incumbit suum filium alere, vt ipse partem suæ substantiæ. hæc autem alimenta [illegible] potest [illegible] alteri donare pater (sed sine fraude, quia pater velit alios filios depauperare) quia, etiam in ratione alimentorum illius, non est tam rigorosè agendum cum patrefamiliae [illegible].

6 Ex his rectè deducunt *d* Doctores, quæ dat pater filio ob dotem, ob ingressum in Religionem, ob nuptias, ob patrimonium ad ordines suscipiendos, esse, mortuo patre, conferenda cum fratribus. Contrà impensas pro [illegible] conuiuio in nuptijs, vel prima Missa, vel primo ingressu in Religionem non esse conferendas, quia illæ exhibentur ex causa necessaria, sed voluntariè & gratis. Adde, hæc ad honorem ipsius patris spectare, & omnibus fratribus esse communia. Scio *e* aliquos dicere ob patrimonium ad ordines comparatum inter alimenta, quare non esse conferenda: quæ certè opinio probabilissima est.

d [illegible]

e [illegible]

7 Quæ pater insumit *f*, dum filium alia bona non habentem alit in studio litterarum, imma & in cuiuscunque artis mechanicæ professione; item emit pro eodem libros, eique iam Doctori, vel proximè ad exercendas scientias apto eosdem libros tradidit; dum eum misit ad militiam, armauit, & pecunia instruxit, quæ bona castrensia supra sunt appellata; dum expensas fecit, vt filius officium publicum, dignitatemque non vendibilem, nec ad hæredem transferibilem consequeretur, aut, vt promoueretur ad Magisterij, Doctoratusue gradum, conferre, defuncto patre, conferenda; quia hæc omnia ad alimenta filiorum vel reducuntur, vel per communem [illegible]; Nam certum quisque suis municipalia iura, si diuersa habeat, legitimè custodiat.

f [illegible]

8 Præterea, quæ filius à patre occultè accipit, idemque in Meretricibus,

illici-

illicito [illegible], vel similiter turpi modo, nisi pater eis condonauerit, cum virtu, vel nisi alteram tantum alij fratres simili ratione consumpserint, tenetur adducere in collationem cum fratribus: quia hæc nec ad alimenta, nec ad rationabilem liberalitatem patris spectant. Addit re-
a Mol. d. 143. ctè Molina a regulariter posse præsumi, patrem condonasse, quando consumptio est per interualla, nec multum, spectata eius liberalitate, exorbitans, quia, quando non sunt insolita, nec simul, possunt reduci ad alimenta ampliora tacitè filio concessa.

9 Denique, quæ pater dat filio pro obsequijs, stipendio, in paternis bonis conferendis, industria non ordinaria (ordinaria enim debentur patri à quocunque filio) sed extraordinarijs, filius ad ea refe-
b [illegible] Mol. d. 144. rendum b obligatur, quia illa tanquam pretium sui industrij laboris filio debentur. Nam propterea, si defuncto patre, nondum filio hæc soluta sunt, debent ei solui, ex toto acerbo hæreditatis, tanquam si esset æs alienum. Vide Molinam citatum.

§ III.

De legitima filijs debita.

1 Diximus in superioribus, filium carentem descendentibus de-
c L. [illegible] [illegible] be[illegible] legitimam c ascendentibus, si fuerit superstites sint. Iam nunc differendum, quando descendentibus fruitur. Si [illegible] his, vel hæreditas tota patris debetur diuidenda per capita ex æquo inter filios, filiasque, hisque defunctis, diuidenda inter nepotes, & alios; sed per stirpes, vel saltem integra legitima nullo aggrauata onere, eamdemque eodem modo ex bonis relictis à patre, vel matre. Deductis tamen æs alieno, & impensis pro funere, etsi si quis ex fi-
d L. [illegible] lijs propter aliquam causam ex iusta aliqua ab hæreditate expressè depulsus fuerit, legitima autem hodie ex lege d Cæsarea (nam sola diuersis Regnis alia fuit nota, hæc autem semunda) est tertia pars bonorum distribuenda æquali-

ter inter filios, filiasque, si ijsque quatuor, vel pauciores [illegible] si sint quinque, vel plures, est pars dimidia [illegible] vulgo [illegible].

Quatuor aut infra dant natis iura trientem; e. e [illegible]

Semissem f vero dant natis quinque, vel vltra. f [illegible]

2 Quoniam verò filio non competit legitima, nisi post parentis obitum; ex enim inter viuos agente, filius quo ad legitimam [illegible] habet ad rem, non in re; hinc duplex oritur difficultas. Prima, An, quando Pater, dum viueret, sua bona dissipauit, seu prodigas largitiones alijs distribuit cum præiudicio legitimæ filiorum, possit nihilominus filius integram petere, quantum fuisset consecutus, si dissipatio nequaquam præcessisset.

Respondeo: Si mala fide pater, pura, vt filio legitima decresceret, sua bona diminuit, posse g: non verò si bona g [illegible]
fide. Ratio est, quia mala ex illa re ex fide pater peccauit contra ius debitum filijs, ergo [illegible] propellere semper poterit filius: At non peccauit, si bona fide; vnde ius filius non habebit contra bona sine [illegible] alimenta patris.

3 Difficultas secunda: Si pater viuens aperiret filio, filiæue suam legitimam integram tradidit [illegible] facultates, quibus tunc fruebantur, possitne deinde filius, vel filia extincto patre petere aliquid amplius si forte amplificatum postea fuerit patrimonium patris?

Respondeo, Non posse, docent h h [illegible]
aliqui, quia satis est, non absque legitimam, & [illegible] ratione eius temporis, quo illam recepit. Posse tamen, docent, i i [illegible]
communior sententia i, quia legitima debetur omnino ex bonis, quæ mortis tempore parentes relinquerent.

4 Sed, quid si filia renunciauerit, futuræ Patris successioni? Certè id in filiabus sæpe fieri solet, quæ cum nuptias, aut alias, pactum ineunt cum Paren-

tibus;

[illegible], ut contenta sit sua dote, & se renuntiare [illegible] iuri, quod alias habere, vel habere potestas in paternis bonis.

Respondeo: Si vi, metu, dolo inducta, etiam cum iuramento renunciauerit eiusmodi filia, an possit adhuc praemissa, vel non praemissa dispensatione regressum habere ad bona paterna, quando aduertit, se fuisse notabiliter deceptam, constat ex alibi dictis *a*. At si voluntarie sine ulla deceptione renunciauerit, sed aliquo iuramento, [illegible] renunciationem esse [illegible] *b*. Si vero praedictae voluntariae renunciationi iuramentum sit adiunctum, ut nunc communiter adiungi solet, valet renunciatio, seu à iuramento tenetur debet, quia, ut [illegible] dictum *c* est, iuramentum homini praestitum semper obseruari debet, quoties sine peccato obseruari potest, et certè potest in casu nostro, neque enim filia peccat, si sua dote contenta velit reliqua parentibus cedere.

Patonihilominus Primò: filiam posse à superiore petere relaxationem ab hoc iuramento etiam voluntariè facto *d*, ut supra dictum à nobis est. Secundo, ex alibi *e* dictis, Parentem posse remittere hoc iuramentum filiae, quia factum fuit in commodum ipsius Patris, atque tunc filia iuramenti dispositione consequi ex aequo poterit haereditatem cum fratribus. Imminò si Pater in suo testamento ad aliquam haereditatis partem filiam eandem vocauerit *f*, debebit omnino à fratribus admitti, non obstante eiusdem filiae renunciatione. Ratio est, quia illa vocatio est tacita remissio iuramenti filiae. Aduerte, quod dictum est de filiabus, intelligendum *g* esse etiam de filijs, si forte hi, modo dicto, cum iuramento, renunciauerint; par enim est ratio de utrisque: quilibet enim aliqui contra [illegible] fuit.

3 Dictum etiam est [illegible] 4. (Pactum [illegible] cum Parentibus) nam quando pactum hoc initum est inter fratres, gratia ipsorum, non vero Patris, etiamsi fuerit cum iuramento, iustum omnino est, ipsis nuptiis factum, [illegible] Patris [illegible] consensu, tractatum. Quod si in Patris consensum pacto tamen [illegible] fuerit, valebit pactum, obligationemque [illegible] regrediendi ad bona Patris inducet, [illegible] enim non amplius dictum nuptiale [illegible] continet. Solum aduertendum, idem pactum iuratum, etiam cum consensu Patris, gratia fratrum initum, euanescere, si moriantur fratres, superstite Patre, quia tunc cessante fine principali iuramenti, cessaret eius obligatio.

4 An Monasterium [illegible] obligetur [illegible] pacto. An idem pactum pro [illegible] habeatur transeunte Patre ad secundas nuptias. An eadem renunciatio de bonis Paternis extendatur ad haereditatem Auunculi, & similia, vide sine apud Doctores *h*.

§. IV.

De fratrum, sororumque mutua obligatione quo ad alimenta.

1 QVid si filio prodigo effuso, haereditate demortui Patris, [illegible], & [illegible] primaeui fratris ad [illegible], atque deliciis, posceret alimenta ab eodem suo fratre, qui [illegible] à suo germano patrimonium [illegible] bonis per extraordinarios labores acquisiuit. [illegible] compensauerat, obligarentur frater ea fratri [illegible] *i* in casu, ut vita [illegible] est, & patet, à Theologis nullus id [illegible]; certus alioqui, nil perdet, ea [illegible] fratri omnino velle denegare.

2 Dicimus, fratrem, etiam ex una parte fratrem, siue ex Matre tantum, quo pacto vocantur Vterini, siue ex Patre tantum, obligari fratribus [illegible] solum extremè, vel grauiter indigentibus succurrere, idemque, ut supra Capite primo diximus, commune est omnibus proximis, sed etiam alimenta pro [illegible] tate [illegible], atque [illegible] fratres fratribus debere *i* [illegible], [illegible]

cuiuscumque fratris, alimenta præstare, quando aliunde ea frater habere nõ potest. Quod etiam in simili necessitate extenditur ad filios ex fratre, vt latius c. 3. §. 1. num. 7.

Ratio est, quia plus viget pietas in altera propinquitate, quàm in gradu remotiore, cū igitur maior pietas vigeat pro fratribus ac dictis nepotibus, etiam si male dissipauerint facultates suas, aderit obligatio, vt in simili de Patre, & filio, num. antè dictum est.

3 Quod affirmamus de fratre, affirmamus de sorore, quo ad dandū illi alimenta (alimenta, inquam, nam de dote [illegible] lege Molinam a) vt autem resipiscat talis frater, vel soror à malo, atque assuescat labori, & industriæ, posse ad tempus alimenta (dummodo fame non pereant) ab illis subtrahere, nō dubium sit.

[illegible]

4 Obijcies: Ergo sorori, quæ v.g. in Postribulo familiam infami nota, sine fratris culpa, deturpauit, si ea postea indigeat, fratrem coges ad suppeditanda alimenta? à recta hominum existimatione id absonum omninò videtur. Idem dici potest de fratre, qui per graue aliquod familiæ dedecus se depauperauerit. Respondeo in hoc, vel simili, casu sororem aliunde [illegible] probabiliter [illegible] ad tempus non cogo; [illegible] etiam est reuocandum, Patrem filio denegare posse alimenta, si filius committat aliquod scelus ex illis, quæ supra à declarauimus. In casu igitur sororis huius eodem modo, quo ibi, philosophare, summeq; Dei legem non esse nisi [illegible] rationi consonam intelliges, & denique sic distingue. Si frater [illegible] illa in patrando scelere perstitit, defecatur, vt hæc medicina in [illegible] reddat: si satis sit emendata, tunc videtur à fratre sit deferenda, saltem quo ad vitæ necessaria, præsertim, si sine graui detrimento id possit frater. Idem proportionaliter dic de cæteris propinquis &c.

[illegible]

[illegible]

Quo ad Correctionem.

4 Quandoquidem de obligationibus inter coniunctos locuti sumus, illud denique hic obiter meminisse nō erit inutile. Assero enim, siue ob c correctionem, idest, ne rursus delictum committatur, siue ob iustam vindictam; idest, vt soluatur debita pœna à committente delictum, posse moderatè (non licere enim immoderatè, certum est) verberari, multoq; magis verbis (sed non, quæ grauiter infament) increpari à Patre, Viro, fratre, Magistro, Domino, sediore, filium, vxorem, sororem; seu fratrem minorem, discipulos, seruos, [illegible] et id clericos. Ratio est, quia superiores omnes possunt vti medijs moderatis ad subditorum bonum. Filium Sacerdotē ob caussam verè rationabilem, vt semper in prædictis supponimus, posse licitè, & sine timore excommunicationis à Patre moderatè verberari, docent d aliqui, negant e alij: verumq; probabile, quia vtrique sua non deest cognita facilis ratio.

[illegible]

Finis Libri Quinti.

LAVS DEO, BEATISS. VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

LIBER SEXTVS IN DECALOGVM.

Non Occides.

HOC ordine de Homicidio sermonem instituemus. De Homicidio iusto. De iniusto sui ipsius. De iniusto proximi. De obligatione restitutionis ex illo.

CAPVT PRIMVM.

De Homicidio iusto.

1 IVstum, & sine peccato est Homicidium si (etiam authoritate propria) fiat ob defensionẽ vitæ, bonorum, honoris deinde, si fiat ad malefactores puniendos, denique si fiat in Bello iusto.

§. I.

De Homicidio ob defensionem vitæ.

2 VT vitam meam defendam (non verò vt vindictam sumam) cõmunis est a doctrina, posse à me occidi eum, qui me iniustè aggreditur etiam intendendo eius mortem, vt medium necessarium vitæ (licèt is sit meus Pater b, Filius, Frater Dominus, Coniux, Sacerdos, Religiosus &c. sine periculo excõmunicationis, vel irregularitatis) cum moderatione inculpatæ tutelæ, hoc est, quando alia via, tutari meam vitam, vel mutilationẽ non possum. Ratio est, quia naturæ instinctum habemus, velle vitam, & membra, quantum possumus, custodire, iuxta c illud toties decantatum, *Vim vi repellere licet*.

3 Obstas primò. At fortasse ille est amens, vel ebrius, & sic non peccat me inuadendo. Respondeo: at certè iniustè materialiter mecum agit. Adde, à nulla recta ratione posse innocentem constringi, vt se permittat occidi à quolibet, quacumque bona fide, procedente d.

4 Obstas Secundò, at fortasse inuadens est in mortali: Respondeo, at fortasse ergo inuasus non sum in gratia: Cur ergo tenear vitam amittere & damnari? non enim teneor æternam salutẽ meam alterius saluti postponere. Adde, tunc ad summum e me debere vitam meam temporalem vitæ æternæ proximi postponere, quando proximus ita est in extrema necessitate, vt non sit alia via pro ipsius salute, nisi meæ vitæ amissio; sed in casu nostro iam habet proximus aliam viam, nempe desistere ab inuadendo. Ergo &c.

5 Iam verò, si possim, obligórne sub mortali cum morte temporali alterius me defendere? Respondeo, me non obligari, communior f est sententia, quia eam laudé ex virtute charitatis

a Per Mo... [illegible]

b [illegible]

c L. vt vim, ff. de iust. & iure [illegible]

d [illegible] Lessius apud Dianam [illegible]

e Diana (ad summum) [illegible]

f Less. [illegible]

præferre possim, proximi vitam vitæ meæ. Confirmatur: quia etiam tenetur homo illo [illegible] [illegible] alterius, vitam suam defendere, [illegible] tenetur, difficilis sibi brachij abscissione eandem vitam conseruare. Verùm, licet hanc [illegible] in [illegible] probabilissimam, quia [illegible] non est velle mortem [illegible], sed [illegible] honestam charitatis, quæ [illegible] melior est, [illegible]. Tamen [illegible] esse diligendum. [illegible] proximum, Patrem, filium, Principem meum &c. possum præferre, ob pietatis officium. Et sic concedunt communiter a Doctores, me ad saluandum Patrem à naufragio posse permittere, vt ipse accipiat tabulam, etiam à me [illegible], immo illam ipsi tradere, mea vita neglecta ad [illegible] virtutem ob pietatis. At, si absolutè de communi proximo agamus, puto probabilius esse, non posse. Ratio est, quia ego non sum dominus vitæ meæ, quam mihi velut vsque ad vltimum [illegible] conseruandam commendauit Deus: ergo, nisi aliud maior virtutis [illegible] permittat, (vt dixi in prædictis Patre, filio &c. & vt [illegible] in Sanctis Martyribus, qui noluerunt se defendere propter fidem) obligor omnia media, saltem non nimium mihi difficilia, ponere ad illam custodiendam: quale profectò esse suppono, me defendere, quando a [illegible] morte, quæ, experientia teste, mihi horribilis [illegible], si mihi [illegible] vitam [illegible]. Ad rationem in contrarium modo dictam, dico, illud [illegible] indigere probatione, [illegible] ab honestate charitatis [illegible] oriatur obligatio, quia [illegible] ad custodiendam vitam meam cum tamen [illegible] probet illud [illegible] admissi [illegible] [illegible], *Primo dicendum [illegible]*, Dixi (absolutè) nam [illegible], ob aliquem [illegible] virtutis actu possum permittere me occidi: sic [illegible], si mea mors damnum nullum inferat Reipub. inferat mors alterius, [illegible] me occidi cum [illegible] ex motiuo charitatis Patriæ, sic etiam, qui ad mortem [illegible] est iniustè damnatus est, potest [illegible] sibi forte oblatam

a *Tom. Sa. [illegible]*

[illegible] & mori, quia [illegible] virtutis obedientiæ. Præterea si [illegible] [illegible] patrem, me esse in gratia, [illegible] verò in mortali, puto profectò non teneor (esto possim, sicut [illegible] n. 5.) vt me defendam, illum occidere, quia [illegible] [illegible] [illegible]. Et sic [illegible], absolutè, non verò absolutè (vt contendit Bonacina b) intelligitur, illud [illegible]. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.

6 Adhuc dico. Alterum id fundamentum [illegible] tamen sequitur, vt nonplus agat, quàm opus sit ad defensionem. Porro, si [illegible] defendere vitam potest, [illegible], ne verberet: si verberibus, ne [illegible] si mutilatione, ne occidat. Item, si alia via, v.g. fugiendo se tueri possit, fugere tenetur, si id sine [illegible] fuga non [illegible], vel certè non vereretur, si esset Religiosus. Non ita, si vir sit nobilis, quamuis sit Clericus c, cui dedecori esset, si in pedes daret. Pari modo fugere obligaris d à Patre, filio, marito, fratre, & communis quidem sententia, siue maritus, siue [illegible], si non ab ebrio quoque tum non dedecus, sed, vel pietas, vel prudentia eiusmodi fuga censetur ab omnibus. Quid si, cum sine dedecore possit fugere, non fugiat, sed occidat inuasorem iniustum, teneturne ad restitutionem ex homicidio? Responsio de hoc dicam inferius c. 4. §. 3. num. 15.

b *Bonacina [illegible]*

c *[illegible]*

d *[illegible]*

Adulter, & Proscriptus an se defendere queant?

7 Sed aliud inquires, Primò an Adulter in adulterio deprehensus, & an proscriptus à Principe, idest, qui ex sententia potest à quolibet occidi, possint se defendere occidendo eos, qui ipsos occidere aggrediuntur.

8 Respondeo, Adulterum posse, quia in foro conscientiæ non iustè occiditur à marito, vt mox §. 4. num. 3. dicetur. De proscripto, seu bannito, maior est difficultas. Nullus e probabilius negat:

e *[illegible]*

git: quia, si iniuste nollet ab altero potest, iniuste contra illum pugnabitur, secus esset bellum iustum ex vtraque parte. Concedit Castrensis *a*, & Decius *b*, quia ius tamen illud non potest praeiudicare iuri, quod quilibet habet ad suam vitam defendendam.

9 Hinc, ex *c* Soto, qui scit bellum, in quo militat, esse iniustum, licitè potest etiam in ipsa pugna cum quadam cautione iam iam offendenda, militem alterius iusti exercitus occidere, ne ipse ab hoc occidatur. Ratio est, quia iniustitia belligerandi ex parte principis, non tollit ius defendendi propriam vitam. Cautio autem est, vt dictus miles iniustus cesset ab occidendo, & admoneat militem iustum desistere hac cessatione: nam statim tunc non erit amplius miles iniusti belli, & sic poterit se defendere, & ille alter iam non poterit amplius hunc iustè interficere. Hic tamen iniustus miles iustè punietur *d* à suo Rege, vt legitimo Iudice, de delicto patrato, quo militauit iniustè.

[illegible]

An, vt defendas vnum ex proximis, possis alium occidere.

10 Inquires Secundò: An liceat aggressorem proximi occidere, vt defendas ipsius proximi innocentis vitam, nam, vt defendas bona eiusdem temporalia, mox §. 2. nu. 8. dicam. Respondeo, sicuti ad meam, sic ad innocentis vitam defendendam, cum dicto moderamine positam, quia, si licitè occido inuadentem iniustè mea bona, vt mox dicetur, multo magis iniustè inuadentem vitam mei proximi, quam, vt bonum meum, reputare debeo.

11 An teneor, distinguendum est; nam, si inuasus est Pater, Mater, Filius, Vxor, Princeps, Subditus, imo solum Vassallus, vel simili modo mihi coniunctus, nec mihi ex defensione imminet graue periculum, obligaris *e* communiter inuasi aggressi lis defendere; idenim poscit charitas sibi debita, & aliquando iustitia, sicut eam proximi gerere, &c.

e [illegible]

Si verò est vnus ex communi populo, non obligaris *f*, quia tunc ego ab aequaliter, & non tam magno tec illa vrgere me charitas potest pro vita in alterius, quamuis inuasi, atque prae vita tua innocentis; Vnde, aliter si faceres non est materia deordinatio. Quod si inuasor inuasus est tuus Pater, Filius, vel similis, non te obligat ad eos occidendos, vt defendas inuasum, etiam illa innocentem, quia te excusat, in eo prohibet tanta coniunctio. Sicuti nec obligaris *g* morte inuasoris, eum defendere, qui licitè v.g. ob martyrium, vel aliam causam honestam, suam mortem promittit: eadem enim causa honesta te à morte inuasoris potest cohibere.

f [illegible]

g [illegible]

An te non aggredientem aliquando occidere possis.

12 Inquires Tertiò: An liceat aliquando ob tuam defensionem interficere innocentem te non aggredientem. Solet afferri exemplum duplex. Primum: Si quis v.g. te aggrediatur, obijcitque, quasi pro scuto, hominem innocentem, possis occidere hunc innocentem, vt ab aggressore te defendas? Secundum: Si tu v.g. equo insidens fugias inimicum te occidere volentem, possis conculcare puerum, vel claudum in via forte iacentem, si aliter vitae tuae saluti non vales? Respondeo, vtrumque posse, non intendendo mortem pueri, nec impetendo innocentem, sed aggressorem, quamuis inde intermedia persona innocens vulneretur, & cadat. Ratio est, quia id non est directè occidere, sed tuam seruare vitam, quamuis inde per accidens, & indirectè alterius mors consequatur: Quemadmodum omnes concedunt, posse in bello iusto contra Ciuitatem rebellem bombardas explodi, quamuis ab his morientur plures pueri penitus innocentes, si aliter victoria contra Ciuitatem haberi non possit.

13 Quid, si ille puer in via iacens non sit baptizatus? Respondeo, Lessius *h* putat non licere tunc illum modo dicto conculcare. At, an licere colligatur ex supra *i* dictis in sententia Sanchez,

h Lessius [illegible]

i [illegible]

eri perpende. non enim, in casibus tam rarò accidentibus, eis immorari non debebas.

Hinc obiter advertas, velim, cur Resp. Tyranno volēti totam communitatem destruere, possit a tradere innocentem, quem ipse occidet, conventione facta, non possit vero eadem ipsa Resp. eumdem innocentem occidere, quamvis sic servanda sit civitas? Ratio enim est, quia hoc esset directè innocentem necare, illud indirectè, & ratio etiam necare, illud indirectè. & ratio alterius est, quia actio tradendi illum innocentem Tyranno non est ex se intrinsecè mala, potest enim esse ad aliam finem; esto Tyrannus absolutus ea sit ad nem; ... Tyrannus illum ... occidendum, quare illum poterit exhibere Resp. propter suam necessitatem, ut etiam potest exponere periculo vitæ suos ad defendendam Civitatem, impetuendos, ut manere in statione, ut ... & bestes aggrediantur & similia. At actio innocentem occidendi cum sit per se intrinsecè mala, nullam excusationem admittere potest.

14 Quod si innocens veniat in gulore casu tradi in manus Tyranni, tunc Resp. posset illum condemnare, ex Valentia b, in pœnam inobedientiæ & ingratitudinis; occideret enim tum nocentem. Sed in sententia Io: Sanchez supra lib. 5. cap. 1. §. 1. num. 4. id an procedat, ibidem vide. Quod si (dato in sententia Valentiæ) timeret, quia vellet potius à sua Republica morte benigna interfici, quam à Tyranno morte fortasse crudeli; posset licitè occidi à Rep. c Id tu cogita; est enim casus, si non metaphysicus, certè rarissimus.

An per præventionem occidere possit inimicum.

15 Inquires Quartò, An possim licitè præventione occidendo eum, qui me parat occidere? Respondeo: Duo hic sunt distinguenda. Alterum videtur certum, incertum, & periculosum alterum. Certum videtur c posse à me cum moderamine toties dicto interfici eum, qui postquam, & in proximo paraty me invasit aggredi. Ratio est, quia illa proximitas periculi est moralitervera illius aggressio. Dari solent exempla, Si Maritus evaginet gladium, simul certum ... absconditum pugionem, & sicarium domum adducit ad uxorem noctu occidendam, potest tunc simul aliter certò id præsentiat, Uxor, præveniens occidendo illum, vel sicarium, si alia via non apparet liberatio. Secundò, si quis est ad solutum canem, vel leonem, ut me fugere non valentem dilaceret, possum eum ante necare, quam bestias solvat. Tertiò, si famulus me occidere tentet, præcipiens, atque imperante Domino, possum ipsum Dominum præveniendo è medio tollere, si aliter mortem vitare nequeam. Quartò, si venenum mihi paratur, nec ego possum illud vitare, nisi aliquo artificio illud tibi propinem, præpositum tibi usque possim. Hæc, & similia; ideo licitè sunt (sed non ex affectu vindictæ, ut, verius liberetur) quia adest iam præsens, & moraliter actualis aggressio &c.

Et fortasse, quando Molina d videtur concedere in propriam, vel alterum defensionem, latronem, qui vias publicas tenet, posse à quoquam interfici, tunc (puto) concedit, quando proximè ir mortem paratur. & docent Victoribus, Rossum, quando Lessius e docet maleficum, qui magicis artibus assiduè nocet per Dæmonem, posse cogi verberibus ad desistendum, quando non adest alia via eum compescendi. immo quando Bonac. f addit posse occidi; tunc est, quando actu vitæ alicuius insidiatur per Dæmones quasi per famulos &c.

16 Alterum incertum. An liceat interficere eum, qui velut remotè paratur de medio tollere? Variis afferuntur exempla. Inimicus meus quærit opportunitatem me occidendi, an, antequam illam inveniat, possim ego illum interficere? Idem præcipue suis famulis, ut si me circumveniant, occidantque an possim famulos, vel Dominum, præveniendo, occidere? Meus adversarius adit Iudicem, nec deficit vel, testatque falsis testibus mihi deliciam imponere

a Petrus Navarr. l. 3. c. 3. num. 110. Lessius l. 2. c. 9. dub. 13.

b Valen. to. 3. disp. 5. q. 8. Sanch. l. de cass. qu. 6. cons. 5.

c Navarr. in summ. c. 15. n. 3. Silvester ... Homicidii ... Bonac. l. 2. q. 4. ... Less. l. 2. c. 9. dub. 8.

d Mol. de iust. t. 4. tr. 3. disp. 7. n. 6.

e Less. lib. 2. c. 9. n. 41.

f Bonac. t. 2. de iust. ... dub. ...

nere, vel omnino occultam propalare, ut sic ego iniustâ morte puniar; possumne, vel testes, vel adversarium occidere, vel etiam ipsum Iudicem, quando aliam evadendi viam non habeo, & mihi clarè constat, ipsum iniustam scienter sententiam in me esse prolaturum? Idem quaeritur, si ob hos testes falsos deberem amittere honorem, vel ampla bona temporalia, idemque si falsis, seu iniustis detractionibus meam famam graviter obscurare quis tentaret. Idem, si quis iniquè impediret creditorem meum, ne mihi in re notabili satisfaciat: nam ad honorem, bonaque mea tuenda possum, ut mox dicetur, iniustum actualem invasorem, cum moderamine praedicto, interficere.

16 Dico. Quamvis aliqui id concedant a, ego cum alijs b sic pronuntio, licèt speculativè hoc fieri posse, probabile appareat, tamen in praxi nullo modo sunt excipienda.

Ratio est, tum quia, quando aggressio est modo explicato remota, nunquam moraliter deest alius modus defensionis; tum quia facilè sic permutabitur, Resp. dum aperiuntur ostium ad plura homicidia occultè committenda. Scio has, similesque nostras rationes non placere Dicastillo c apud Dianam, sed immeritò.

An ad recuperandum honorem liceat occidere? Remissive.

17 Inquires Quintò, An finita aggressione liceat iniustum aggressorem persequi ad meum honorem reficiendum? Respondeo, id pertinere ad ea, quae mox §. 3. numer. 1. sunt explicanda.

§. II.

De Homicidio ob defensionem bonorum.

1 Licere occidere volentem mea bona alicuius momenti iniustè occupare, si aliter ea defendere nequeam, commune d est, tum iure naturae, tum civili, quia secus e improbis daretur occasio bonos, & innocentes spoliandi. Quo iure fruuntur etiam Clerici, Religiosique, sine periculo irregularitatis, cum nulla ratio, nec ullum ius eos contineat, dixi (iniustè) nam extremè indigens v. g. cum habeat ius ad bona, quae sibi opus sunt ad vitam, occidi, si ea occupet, non potest f.

2 Verum tres apparent modi, qui sint explandi. Primus accedit momenti haec bona esse oportet? Respondeo: Certum est pro re minima occidi furem non licere: non enim Christianae Charitatis est, pro uno, vel altero aureo vitam proximi posthaberi. Docent ergo Sanch. g, aliique, debere esse bona magni momenti? Bonacina h, magni valoris; Molina i non satis esse valorem unum, quatuor, vel quinque ducatorum: Dicastillus l, longè maiorem bonorum quantitatem requiri, quàm ea, quae in furto est sufficiens ad mortale. Annotatione ad Azorium m de maleficijs monente, non debere esse minoris valoris, quàm ducatum aureorum. Sed profectò certè eo, debere ex circumstantijs id expendi, unus enim, vel alter aureus erit magni momenti pro eo mercatore, cuius integrum patrimonium in illis aureis residet. Contrà, decem, vel viginti erunt exigui ponderis, pro Rege, vel valdè divite. In summa, res, propter cuius defensionem est quis interficiendus, debet esse magni momenti, vel ex se, vel in sui aestimatione, vel ex aliquo damno consequente &c.

Illud Molinae n contra Baldum, aliosque non reprobo, licet res est per se exigui momenti, vel minoris valoris, si illam quis resistente Domino, vel custode, vellet auferre, seu eius possessionem occupare, posse interfici, si aliter repelli nequeat, quia non iniustus solum, verum etiam contumeliosus aggressor est (ut supponi omnino debet) contra quem tenere Dominum licitè sic sentiat aliquam arripere, Addo Lessius o, etiam si deinde recuperare per iudicem possit. Item decem [illegible] in [illegible]

a Bonac. [illegible] apud Dianam [illegible] Dicastil. [illegible]
b [illegible]
c Dicastil. [illegible] apud Dianam [illegible]
d Lessius [illegible] Castro Palao [illegible] Dicastillo [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g Sanch. [illegible]
h Bon. [illegible]
i Mol. [illegible]
l Dicastill. [illegible]
m Azor. [illegible]
n Molina [illegible]
o Lessius [illegible]

[illegible] auditu certius, qui accedentem de die homunculum ex plebe ad vitis tuas messes, vt sit, suffurandas, clamoribus primo, mox explosis in vacuum sclopo excepturum, denique molestum, desistere [illegible] eiusdem sclopi vi emissis plumbis interfecit. Et ratio, quod peccauerit est, quia res surripienda erat modica, et communes, quae sic Custodi inseruebant, fere nulla.

3 Secundo notas. Si re iam ablata fur fugiat, liceatne illum persequi et occidere, nisi rem dimittat? Respondeo, esse distinguendum. Id enim, vel fit in continenti, hoc est, in ipso actu, vel fure fugiente, quando nondum moraliter desinit rem esse ablatam, sed rem auferri; et tunc si rem non dimittere tibi conceditur [a] multo magis, si illum clamando admonuisti, vt rem dimitteret, sclopum v. g. in ipsum explodens. Vel id fit ex interuallo, postquam scilicet fur rem ablatam pacifice domi suae habet. Et tunc non potes furem occidere, quia esset mera vindicta.

4 Fateor tamen, esse probabile cum Vasquez [b], aliisque, si non esset spes aliter recuperandi, vel esset timor recuperandi cum magna difficultate, posse te occidere rem tuam sine inuadentem, siue mobilis (si extat [c] in Indiarum) celerime, quod si fur contra resistatur, indebitamque suam possessionem custodire contendat, posse occidi, quia tunc iniuste te fur impedit, et moraliter, seu aequiualenter te aggreditur, et consequenter infert vim, quam vi repellere fas erit tibi.

5 Tertius notas. Nolente, seu repugnante inuaso, possimne licite cum rem defendere morte inuadentis? Respondeo, si de vita defendenda agatur, possum, quia nemo est Dominus vitae suae, quare inuasus non potest cedere iuri vitam suam defendendi. At debeo continere?

Respondeo. Cum repugnantia haec inuasi sit, ac si nulla esset, ideo idem hic dicendum, quod diximus § primo num. 10., vbi nulla merito est repugnantia. Hoc tamen, si inuasus iusta de causa suae vitae iuri cederet, vt ob virtutis actum, [illegible] dicto §. 1. num. 5. tunc quamuis licite possem ipsum inuasum defendere, tamen non tenerer, quia licet et mihi ex eodem virtutis actu defensionem derelinquere.

6 Verum, cum nunc agitur de defendendis bonis externis, honore, fama, etc. Dico, non posse, quia inuadens nullum vim tunc infert inuaso, qui iam vtilitati cedit iuri suo, et consequenter cessat ratio, cur ego occidere possim illum, qui eum aggreditur. Excipe [d], nisi res inuasi ad me pertineant, vt si bona ablata essent mihi debita; tunc enim mihi iniuria vis inferretur. Sic etiam Maritus potest occidere inuasorem vim inferentem vxori quomodocumque consentienti, quando illam aliter asseruare non potest, nam pudicitia vxoris pertinet ad honorem Mariti.

§. III.

De Homicidio ob defensionem honoris, et pudicitiae, vbi de duello.

1 QVod modo statuimus de defensione bonorum temporalium, extendi ad defensionem honoris [e], et pudicitiae, palam est; si quidem haec aestimabiliora, quam illa sunt bona.

Homicida ergo vir, ne alapa v. g. percutiatur, honestaque mulier [f], ne impudicitiam maculam patiatur, occidere etiam sine crimine [g] irregularitatis inuasorem possunt, quando aliter consistere sibi nequeunt. Addit Bonacina [h], posse insuper condonare vitam inuasori patiendo violationem sui, quando non est periculum consensus: nam teste S. Lucia, non coinquinatur corpus nisi de consensu mentis. Haec ille. Sed quia difficile est, non adesse in tanta occasione periculum consensus, nemini ego eiusmodi condonationem indulgerem. Vide infra num. 7.

2 Sed quid, si feceris iam alapa v. g. percussus, potesne ad sarciendam contumeliam

[a] Dian. p. [illegible]
[b] Vasq. [illegible]
[c] [illegible]
[d] Less. [illegible]

[illegible] repercutere, quamuis satis esset pro tuo honore? Respondeo, statim, & incontinenti, etiamsi qui percussit, aufugiat, & tu illum insequaris ad repercutiendum, non vt vindictam sumas, sed vt recuperes honorem, quem velut secum ablatum fert aufugiens, speculatiuè probabile *a* est, posse; ex interuallo, nullo modo *b*. Ratio est quia hic esset vindictam sumere, ibi aggressionem moraliter adhuc existentē vi repellere.

3 Dixi (speculatiuè) nam propter alias [illegible] rationes dictas §. 1. num. 14. in praxi id recipiendum non iudico, quamuis statim ab Hurtado *c* cum alijs id, etiam in praxi, & sine limitatione doceri, & Diana *d* [illegible] idem pios, & doctissimos viros docuisse.

4 Objicies possum ea § 1. num. 6. cum Valentiam meam relictam à domo fatis, si ipse reuiteare, etiam post dies corpo & honorem. Respondeo, nego consequentiam. Nam ibi moraliter dictum est (si res tua extet in individuo) ac tuus honor in casu, de quo disputamus, cum ablatus iam fuerit, & velut deperierit, contingeret, alium æquiualentem velle acquirere, media contumelia, vel percussione, quod non esset vim vi repellere. Non ita, quando fit statim, tunc enim quamuis statim ab alapa v. g. tibi inflicta, honor tuus deperierit physicè, non tamen moraliter *e*, & in hominum existimatione, nam propterea id speculatiuè concessimus.

5 Objicies rursus, si quamuis speculatiuè liceret statim repercutere aggressorem, teneretur hic aggressor pati talem repercussionem, immo etiam mortem: nam cum iuste repercuteretur, illam pati obligabitur, alioquin esset bellum iustum ex vtraque parte. sed quis dicat percussorem obligari ad patiendam repercussionem, vel mortem? ergo nec licebit repercutere. Respondeo, percussorem non teneri pati eiusmodi repercussionem, nam potest *f* veniam petere, & dare percusso congruam satisfactionem; Quod si faciat, tunc iniustè repercutitur, & poterit se defendere. At, si nolit id facere, tunc aninit [illegible] defendendi, sicut ille non tenetur permittere se occidi, vel percuti, tenetur tamen reddere Domino rem sublatam; qua reddita, si Dominus velit [illegible] illum percutere, poterit [illegible] defensio vti.

6 Denique habe duo. Primò, si verbo contra te iniustè contumeliam inuectam repellas dicendo (mentiris) te non peccare probabilius, etiam publicè patrum Soto *g*; quia tunc vindictam non sumis, sed, cum non possis alio modo, iniuriam iniustè allatam auertis. At verò assequentem te quibuscumque atrocibus contumelijs occidere non potes *h*; quia aliter honorem tuum defendere potes, quando solum agitur de contumelijs.

7 Secundò: Puella, vel [illegible], quando sollicitatur, tangitur, vel osculum iam accepit per vim ab aliquo *i*, posset licitè, immo cum laude, non solum verbis asperioribus, verum etiam pugnis, alapis, immo, & fuste illam statim non grauiter repercutere; id enim non esset vindictam sumere, sed puritatem animi, & constantem dissensum ostendere; & quamuis eiusmodi repercussio sit post susceptum v. g. osculum, tamen est etiam defensio pudicitiæ, nisi enim sic acriter hominem illum repellat, facile redibit, nec facilè discedet, nec facilè quis credet, te consensum non præbuisse.

De Duello.

8 Restat illa difficultas: Si occidere aliquem possum ad meum honorem defendendum, possumne propter eundem honorem duellum acceptare? Antequam id determinem, nonnulla sunt de duello præmittenda.

Duellum *l* est *singulare, & quidem pugna, atque ex primaria causa certamen inter duos, vel plures, ex condicto, designato tempore & loco*. In qua descriptione illud (&) copulatiuè se se habere mihi videtur ita; vt si conditum locum denotaret, vel denotaret tempus, non sit duellum, pro vt sumitur in prohibitione

Pon-

a [illegible] in summa [illegible] Victoria de iure belli [illegible] Bonacina [illegible]
b Idem.
c [illegible] Hurtado apud Dianam [illegible]
d Diana [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g Soto l. [illegible]
h [illegible] Lessius apud Dianam [illegible]
i [illegible] de Iust. [illegible]
l [illegible] Diana [illegible]

[illegible] in voce asserenda, quae utendo [illegible], similis est a interpretanda pro [illegible] duello.

9 Dixi Primò (graue) pugna enim, quae fit sine armis aptis ad interficiendum, vel vulnerandum v. g. virga, leui baculo, pugnis, auulsione capillorum &c, non est duellum.

10 Dixi Secundò (ex priuata causa) in bello enim iusto, contra communes hostes, eum eisdem suscipere, & condicere duellum ad reddendum milites animosiores, vel ad hostes terrendos, vel asserendo propter bonum publicum bella, ex Principis authoritate, sine dubio licet b.

11 Dixi Tertiò (ex condicto) Quare, si, dum duo rixantur, alter dicat, Exeamus gladium, si, dum sunt in Ecclesia, Nun, Aula Principis, domi: alter ob reuerentiam, vel periculum loci, dicat Exeamus, eundem ipsi impetu exeunt, & pugnam in loco aliquo tacitum incipiunt, & eodem tempore, atque calore in ipsa [illegible] pere monet ad aliam locum [illegible] pugnantes gladijs pugnam prosequuntur: si duobus contendentibus [illegible], vel verbis, alter, vel uterque domum petat, arma que capiens [illegible] & pugnent, certum mihi videtur c non haec duella, de quibus loquimur, quia in his non adest conditio determinati loci, immo nec temporis. Idem puto contra Bonacinum Mouentem d. Si quis dicat, Tecum pugnabo prima vice qua per vobem obuius tibi fuero. Quia hoc verbis non est locus determinatus: & prima vice non est tempus certum.

12 At, si dum sunt in Ecclesia, domi, aula, &c, non ob reuerentiam vel periculum, sed ut possint liberius pugnae vacare, exeant, vel alter dicat ob eundem finem, Exeamus; Si duobus contendentibus [illegible] conuenientes locum dicat, Hic expecto, donec vadam; sumensque domi arma redeo, vel [illegible], hic expecto donec cum armis in hoc redeas? Si quis dicat inimico in incerti domum Ex, hic in via expecto. Si mitis absolutè dicat, Exeatis ad pugnam [illegible] mihi occurreris, duellum videtur, ubi sit prouocationem ad duellum, de quo agimus. Esse videtur necessaria e, quia licet sub aliqua indeterminatione, condicitur tamen locus & tempus. Verùm, cum ex dictis prohibitio haec sit odiosa, potuisse f censere, non esse. Tempus in aliquibus ex his non indicitur tempus, vel locus determinatus. Tum quia videtur ex circumstantijs esse solum in his inuitatio ad pugnandum, & valde per accidens ad pugnandum in tali, vel tali loco, seu tempore. Tum praecipuè g quia, quando conuentio, & pugna fiunt in illo calore, non sunt duo, sed vna moraliter actio, quae conuentio tunc non est dicenda Duellum, sed pugna orta ex rixa, cum huiusmodi actionibus, potius intenditur, quam finis.

13 Hoc igitur Duellum, etiam priuatum, est prohibitum h sub poena excommunicationis latae Pontifici Summo reseruatae. (Per Bullam Cruciatae potest semel in vita, & semel in morte absolui; et item quando delictum est occultum, semper per Episcopum: quod per Priuilegia Mendicantium i; alias vt inferius [illegible] videmus) & sub alijs poenis, praesertim sub poena priuationis Ecclesiasticae sepulturae.

Si moriatur in ipso actuali conflictu, & (ut ego interpretor) sine sacramentali Confessione: nam cum intercedat tempus à vulnere ad Confessionem, non dicetur iam mori in ipso conflictu. Nec obstat Rituale Pauli V. dum sic habet in Rubrica praefixa ordinariorum. De exequijs: Morientibus in duello denegandae est sepultura Ecclesiastica, etiamsi signa poenitentiae dederint. Non obstat, inquam, quia mirum est dare poenitentiae signa, quod sacramentaliter confiteri, & cum in articulo mortis quilibet sacerdos habeat potestatem absoluendi à qualibet excommunicatione modo aliam explicato, praedictus si sic absolutus non decedet cum excommunicatione &c. Ij nihilominus, qui in dicto conflictu sine his signis morientem sepeliunt, grauiter quidem peccant, sed non incidunt in excommunicationem ullam.

Nec solum committentes Duellum

incidant

incidant in excommunicationem, verùm etiam instigantes, consilium, arma, fauoremq; dantes, Patrini, Domini loci, & similes clarè positi in citatis constitutionibus. Quandam exceptionem, quo ad dantes arma Amico tantùm volenti Duellum committere, vide apud Hurtadum *a*.

14 Vt contra, quia solum tamen habentes [sic] ipsum Duellum, siue prouocationem ad illud, nomine satisfacta, non sunt in dicta Constitutione, ideo non incurrunt *b* in excommunicationem. Dubium tamen est de duobus: Primò, An spectatores? Respondeo, in Bulla Gregorij nominantur *Spectatores ac complices*. In Bulla Clementis: *Huiusmodi sceleris consciis spectatores*. Ex quibus verbis exemptio non à incurrere eos, qui casu, & per transitum solum, vt videant: Immo nec, qui curiosè ad videndum consedere in pugna, & nihil omnino præsentia mouere Duellantes: multo minus, qui illuc se conferunt ob finem aduocandi Confessarium, vel Medicum &c. sed solum ij incurrunt, qui adsunt, animum, vel auxilium dantes Duellantibus vel tanquam testes, vel iudices, seu Arbitri, &c. id enim videntur significare illa verba *ac complices*, & *scelerum spectatores*.

15 Secundò: Dubium est de ipsis principalibus, si enim prouocent, vel acceptent, sed deinde propter aliquam rationem, altero v. g. non comparente, pugna non committatur, dubitatur, an dictam excommunicationem incurrant? Affirmat Fillucius *d*, Negat Mendoza *e*. Fillucio fauet stylus curiæ, quæ eos pro excommunicatis habet. Mendozæ fauent verba Gregorij, qui cum excommunicat principales addit *si pugnam commiserint*. Sed Fillucij sententia tenenda est: non quidem propter stylum Curiæ, qui plerumq; est pro foro externo, sed quia esto per Gregorium ita res se habeat, tamen Clemens §. 7. excommunicare videtur merè prouocantes: dicitur enim §. 6. fine de instigantibus, *etiamsi pugna aliqua non secuta fuerit*; quæ clausula videtur etiam intelligenda, seu supplenda in §. 7. de prouocantibus. Certè prohibitio tam sparsa Clementis, & postremis illis verbis eiusdem dicti §. 6. (& his similia) manifestè ostendunt, solum prouocationem, etiam non secuta pugna, immo etiam non secuta acceptatione, sub excommunicatione reseruata prohiberi. Hæc verba (& similia) non cadunt solum in instigantes ad Duellum, vt aliquis putat, sed in principales etiam, id enim videtur ostendere modus loquendi vniuersalis Clementis. Et sanè mirum mihi esset, hominem merè instigantem ad Duellum, vel prouocationem scribentem incurrere in excommunicationem reseruatam, non secuta pugna, vt patet ex ipsa Bulla Clementis; ipsum verò principalem prouocantem non incurrere.

16 His iam præstitutis, ad difficultatem propositam reuertamur. An viro nobili Duellum acceptare liceat, ne vilis habeatur: & consequenter, ne honorem suum amittere cogatur?

Respondeo *f* nequaquam licere, nisi in casibus inferius ponendis à num. 17. Ratio est, quia ex vna parte fieret contra grauissimas Constitutiones Pontificum, immo & contra ius naturale, per quod omnis pugna priuata præsertim exposita periculo cædis proximi est illicita, nisi ipsum ius naturale permittat, in casibus, vt dico, ponendis inferius. Et in alia parte non desunt alia remedia conseruandi honorem in similibus prouocationibus: Vt si vir honestæ existimationis hoc, vel simili modo respondeat prouocanti: *Equidem ego istiusmodi conditionis non indigeo ad me magnopere conseruandum, Quocumque in loco, vel tempore paratus sum hoc gladio illa defendere*.

17 Non tamen desunt casus in quibus licitè acceptabis Duellum *g*. Quidam inimicum inermem aggressus est, gladioq; stricto, sic est comminatus: *Vt mecum pugnare volo in eo condicto loco, nisi acceptes, hic te confodiam*. Sane is licitè sine periculo excommunicationis Duellum acceptauit. Alter [sic] non dissimili modo dominum de nocte cuiusdam diuitis ingressus,

a Hurtad. quod sup. ... [illegible]

b Fillucius de Duello ... [illegible]

c ... [illegible]

d Fillucius ... [illegible]

e Mendoza ... [illegible]

f Zambran. ... Molina ... Lessius ... Layman ... [illegible]

g ... Mendoza ... [illegible]

gr. Illos sic locutus est: Auferam a te hac praesafe hora, nisi Duellum acceptes. Pari modo licite hic Duello consentis, si alia via tunc res servare non valeas. Ratio utriusque est, quia ex una parte humana iura non vetere in tanto periculo; & ex alia haec est ipsissima defensio vitae, & bonorum contra iniustum aggressorem. Immo aliqui a verius idem extendunt ad provocationem. Si quis enim alia caret via, qua suam vitam servet, nisi provocet ad Duellum (quem tamen capiam fore esse tutissimum) licite provocabit, quia in hac suppositione, haec non est provocatio, sed iusta defensio.

Qua ratione excusari possint acceptantes Duellum, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non secuturam, vide apud b Dianam. Multo magis, si ex compacto, cum certa occulta promissione, quod impediendi omnino sint ab omni damno. (semper tamen praeciso scandalo, legisque contemptu) etiam si descenderint c ad locum pugnae, gladios strinxerint, itaque sine periculo, istas aliquot concedunt.

§. IV.

De Homicidio ad Malefactores puniendos.

Malefactores vel sunt in sua libertate, nondum a potestate publica comprehensi, vel sunt iam manibus iustitiae, v. g. in carcere.

Malefactores nondum comprehensi.

1 Quo ad priores habe quattuor. Primo, a nullo privato hi possunt occidi, nisi forte in casibus, quos tetigi superius §. 1. num. 15. fine. quia ad privatos non pertinet aliena peccata punire, potissimum tanto mortis supplicio.

2 Secundo. Potest d publica potestas concedi privatis facultatem eos occidendi, ut solet fieri contra Banditos, seu Proscriptos, etiam proposito praemio; etiam in ipsos innocentes, ideoque proditorie, occidendo; etiamsi, propter f violationem tamen occidentis, Sacramentali Confessione careat occisus, tunc enim ipsi Proscripto imputatur Confessionis carentia, & quia sciens nullam Banditum posse (cum semper fere ipso conflictu desit) interfici. Sed in his omnibus privati quicumque ut Ministri publici occidunt. Excipe Parentes, Filios, Coniuges &c. de quibus dictum est superius lib. 5. c. 2. §. 2. num. 16. Illud adverte cum huius facultatis exercitium pertineat ad Iurisdictionem contentiosam, posse quidem a te occidi Proscriptum in proprio Principis Proscribentis Territorio, non vero in alieno, nisi ex tacito, vel rationabiliter praesumpto legitimi Principis consensu. Quod si in alieno occidas, non facies solum iniuriam Principi alieno, verum etiam iniuste occides, utpote qui occidas sine legitima facultate. Aliqui apud Dianam g Bannitum ubicumque occidi posse docent. Ratio potest esse, quia, salis regulariter, adest praedictus tacitus consensus.

Si non sint legitime Proscripti, sed solum Rei, Grassatoresque, regulariter non possunt occidi, (nec a satellitibus quidem eos capere volentibus) solum ex eo quod ipsis resistant; nec possunt tamen Iudices satellitibus facultatem concedere, ut occidant. Ratio est, quia nondum sunt convicti de crimine capitali. Dixi (regulariter) quia positis suis circumstantiis posse docet h Fagundez, quem, si libet, adi.

3 Tertio: Quando leges i permittunt Marito deprehendenti Uxorem in adulterio (idem Patri respectu filiae) illam occidere posse, si constaret, tunc dari Marito, vel Patri auctoritatem publicam, non peccaret Maritus, vel Pater eos occidens, quia procederet ut Ministri publici. At quia ex communi Theologorum calculo id ita non est, sed leges solum propter illum vehementem dolorem, animique perturbationem non damnant in foro externo eas occisiones, non vero eos creant Ministros suos: ideo semper mortaliter l peccabunt, quamvis illas deprehendant in flagranti crimine. Nisi tamen dictus Maritus, vel Pater occidant per

primos

primos motus, qui in tanta passione probabiliter per sententiam [illegible] possint. Si post sententiam latam à Iudice adultera vxor traderetur occidenda ab ipso marito: tunc sane vt minister Iustitiæ posset illam in sine peccato interficere: Verum id non est consulendum: cum proclive sit, vt vir potius in vindictam occidat, & in odium, quàm in zelum Iustitiæ: & vt vxor odio detestetur tantam mariti, quàm ius permissum, crudelitatem.

4 Quartò. Clericis in maioribus ordinibus constitutis sub mortali non licet occidere eiusmodi proscriptos. Immo ijdem sine Pontificis facultate neminem tanquam Iudices condemnare possunt, vel tanquam Ministri Iustitiæ, quia illis grauiter a hoc prohibitum est, & quidem sub irregularitatis pœna. Clericis in minoribus solum sub veniali hæc non licere, docet Toletus b ex Soto.

Malefactores iam comprehensi.

5 Iam verò, quoad posteriores. Certum est auctoritate publica posse, & debere Malefactores interfici, seruato tamen iuris ordine: nimirum quod ij citentur, audiantur, et factum probetur &c. Debere, inquam, sed non debito, quia aliquando possit Princeps etiam condemnare malefactori sine per sententiam damnato: Equidem rarò id efficere, bono publico [illegible]. Quando nocet, manifestum est, non posse.

6 Affui ego semel in loco, vbi quatuor, vel quinque de trabe suspendendi erant, tota quamuis latissima platea plena spectatoribus. Porro vnus ex his et Blasphemus homine, nostrum Christiano indignus prorumpere cœpit sub ipsa scala. Et quamuis confestim ore cogeretur ad silentium, et tamen [illegible] corripuit [illegible] ad [illegible] patibuli ascendere [illegible] cancellario [illegible]. Ita factum est, vt Ministri post multas horas, non benignè, sed [illegible] Sacerdotibus assistentibus, qui hominem ad pœnitentiam commouerent, loqueretur ad ipsas etiam scalas conuersus [illegible] animi prostratum [illegible], tam oculis, naso, animo, & labijs [illegible] verbis blasphematem. Fateor ad me & serenissimos cæteros cum summo horrore spectasse. Requiro iam, an potuerit Princeps (quem fuisse de toto euentu intra illas horas admonitum [illegible]) hunc ad mortem compellere? Rursus, an potuerit saltem per aliquot dies vitam illi prorogare? Id cum accidit, [illegible] Caltanisettæ in [illegible] & viri [illegible] grauiores (nunc certè memini) asserebant [illegible] Principi illam mortem vrgeri, [illegible] parcere, vel supplicium differre, non licuisse. Rationem adiiciebant, quia in tanta spectantium frequentia, [illegible] publicum expectabat, et [illegible] hæc non damnis procurandæ conuersationis tam scelesti atque blasphematoris, quam facile alij [illegible] velle [illegible] hoc vnico exemplo potuissent.

Iuris ordo in condemnandis malefactoribus.

7 Supersunt tres graues quæstiones. Prima. Certum est, Iudicem ordinarium debere iuris Ordinem seruare, vt infra a suo dicetur loco: Quid de Principe seu Iudice supremo? Respondeo. Hic, quia potest dispensare legibus iuris ordinem præcipientibus, poterit b in aliquibus casibus sic illos, inde non audiens (vrgente causa, et seuerè egit) condemnare. Solent tres casus afferri.

Primò, quando delictum est vel notorium, vel tunc [illegible].

Secundò, quando graue imminet periculum Reip. si statim non fiat punitio, vt si adsit timor Rebellionis, vel grauis tumultus in Ciuitate, [illegible] tunc illas omittere.

Tertiò. Quando apparet periculum fugæ alius, qui [illegible] est &c. Sed in his casibus debet semper Princeps

cepa esse certus, crimen probari posse: primùs debet summariam formare processum, aptumq; defensorem constituere Reo, etiamsi absentisset: & tunc posset condemnare, Latroni, & occultè laqueo vel veneno interficere post recepta Sacramenta præsertim Confessionis.

Ista verò adhuc in Principe nullum agnoscente Superiorem legitima potestas aliquem occidendi, vel sententiam de alterius morte ferendi more belli (vt dicitur) sine vllo prorsus vel summario quidem processu, sed statim & in continenti? Negat de Lugo a. Concedit esse probabile in aliquo valde vrgenti casu Lessius b; dat enim, posse Regem sine iudiciali strepitu occidere occultè adulterum, qui vxorem Regiam inficeret, solusq; Rex id sciret; quia sic Regi expedit ad Regiam infamiam euitandam.

a [illegible]

b [illegible]

Innocens probatus nocens an possit condemnari.

8 Secunda quæstio. An possit vnquam innocens morte damnari?

Respondeo. In tribus id casibus quæri solet. Et quidem duo parum habent difficultatis; multùm habet tertius.

9 Nam Primò. Qui actu est innocens, sed prudenter timetur, si superuiuat, nociuus Reip. esse futurus, nulla c ratione potest occidi. Nullo enim pro peccato futuro puniendus; cum præsertim possit occurri damno, quod forte timetur, trudendo illum in carcerem, eijciendo in exilium &c.

c [illegible]

10 Secundò. Filius innocens nunquam d occidi potest pro peccato Patris, multo minus quilibet alius pro alieno peccato, lege S.Tho.

d [illegible]

Hæc plana sunt. Molesta autem est tertia difficultas. An scilicet Iudex, vel Princeps licitè possit sententiam mortis in eum ferre, quem certo scit esse innocentem, qui tamen, secundum allegata & probata, mortis Reus apparet. Ipse Iudex v.g. vel Princeps occultè Petrum interfecit, sed Paulus propter aliqua indicia vehementia infamatus, conuictus tandem secundum legitimas probationes, de ea occisione fuit: potestne licitè ipse Iudex, vel Princeps Petrum capite damnare?

Respondeo. Certum e mihi est, Principem non posse, sed teneri eum liberare. Ratio est, quia Princeps potest sibi dispensare in ea lege, qua iubetur debere procedi in Iudicijs secundum allegata, & probata. Quod si subesset periculum scandali, quod Reus non puniatur, tunc Princeps palam, etiam cum iuramento (si hoc necessarium iudicabitur ad faciendam fidem) debebit protestari, sibi notum esse illius hominis innocentiam. Sed quandonam tantum scandalum contra summum supremi Principis imperium?

e [illegible]

12 Punctus ergo difficultatis de inferiore Iudice est, qui hoc dispensandi sibi potestate non gaudet. Nonnulli f censent, eum pari modo non posse; quia innocentem certò cognitum directè occidere intrinsecè malum est. Nonnulli g docent posse; quia Iura præcipiunt, vt Iudex puniat eum, qui secundum allegata, & probata mortis esse Reus inuenitur, obligabitur igitur hic omnem mouere lapidem, quo impediat huius innocentis interfectionem, protrahendo, ne Testes contra illum deponant, vel diligentius eos examinando, aperiendo clam, si potest, ipsi carcerem, vt fugiat, monendo Principem de illius innocentia, immo & deponendo Iudicis officium, si ex depositione graue damnum non accipiat, &c. Verum, si hæc non proficiant, instetque Princeps, vt condemnet, poterit (hi dicunt) condemnare.

f [illegible]

g [illegible]

13 Ex his sententijs prior menti meæ adeo certa se offert, vt hæc posterior non sit mihi intrinsecè probabilis, quia tamen eam doctissimi & præsertim S.Thomas amplectuntur, probabilis saltem propter auctoritatem extrinsecam censeatur. Ratio nostra est, quia sacratissima iura cum præcipiunt, vt Iudex puniat secundum allegata, & probata, semper intelligunt de Iudice regulariter, idest, de Iudice, cui regulariter constet

constet

constare non solet de delicto Rei, nisi per allatas probationes, de Iudice autem innocentiam Rei certò cognoscente, qui casus rarissimus est, & pene dixerim metaphysicus, nunquam agunt. Sanè etiam leges vniuersaliter damnant eum, qui alienum rapuit, sed non propterea eum damnant, qui per iustam compensationem alienum accepit; licet .n. hoc non explicent, semper tamen ex iure natura esse id exceptum intelligitur. & sexcenta quidem similia in iure reperies.

14 Dices. At ita publicum bonum expostulat, ne scilicet Iuris ordo perturbetur; neue Iudicibus detur occasio, vt etiam nocentes liberent, praetextu, quod eos innocentes esse cognoscant.

Facilis responsio. Iuris ordinem non perturbat, qui contra iura non agit: at iam vidisti, nullum ius esse contra certò cognitum innocentem. Praeterea maius malum est semel innocentem interfici, quàm aliquoties nocentem liberari, illud enim malum irreparabile est, hoc à Principe, & à Rep. facilè reparari valet, ne malum serpat, nimirum vigilando, ne Iudices, nisi vero iustitiae zelo praediti, eligantur. Denique magis foret publico bono populos scire, leges nemini vnquam aliquem offendendi causam esse, sed innocentem vndecumque repertum semper incolumem seruare, quàm scire, eas concedere, immo praecipere vt, vel semel, occidatur directè homo ab eo, qui eum innocentem ac sanctum nouit. Directè, inquam, nam non video, quo modo aliqui contendant, id non esse occidere directè, sed indirectè, quia nimirum (aiunt) Iudicis intentio est seruare iuris ordinem, non hominem occidere, sicuti potest per accidens occidi innocens ad victoriam consequendam, vel ad se saluandum, eo modo, quo superius a etiam nos docuimus: sed, inquam, non video, cum enim nullum ius, nec iuris ordo assit contra clarè cognitum innocentem, (vt modò dixi, id non potest intendi; quod enim non est, intendi non potest, quare clarè committitur, tunc directè ac vera hominem occidi. Quod secus est in victoria &c. a vt ex ibidem dictis patet.

a Sup. c. 1. § 1. n. 21.

15 Cum agitur de rebus ciuilibus, vel de poena modici ponderis, acquiesco, posse, & à debere Iudicem iuxta notitiam scientia publica damnare, quem scit scientia priuata innocentem, quando illum vrget ius, nec (adhibitis remediis, num. 12. dictis) via assulget non condemnandi, quia casus ciuiles, vtpote frequentiores, turbarent facilius Tribunalia. Adde, priuatos videri in his cedere suo iuri propter dictum maius Reip. bonum, quae certè cessio, cum agitur de vita, vel mutilatione, nunquam praesumitur. Quando ergo c. Pastoralis, De officio Iudicis Delegati praecipiat personam publicam non vtenti vi scientia priuata, de his ciuilibus, & leuibus agit, vt patet ex casu Textus, non de vita.

[illegible]

16 Quid de Ministris? Satelles v.g. poteritne licitè exequi sententiam contra Petrum, si certò sciat, eum esse nullius culpae Reum? nam si dubitat, debere sibi Superioris sententiam exequi, alibi a diximus.

Respondeo, in nostra sententia non posse in grauibus, posse in minoribus poenis propter easdem rationes iam iam dictas. Alij distinguunt (& quidem probabiliter probabilitate extrinseca, cui conformari se sine peccato posset Minister) si innocentia sit soli satelliti nota, potest illam satelles exequi, quia tunc supponitur sententia valida, & iustè, bonaque fide à Iudice prolata, cui obedire potest Minister subditus. At si notorium sit, sententiam esse iniustam, vel intolerabilem errorem continere, vel, vt alij addunt, ex iniquitate Iudicis clarè prodiisse, non potest, quia tunc esset contra bonum publicum, & contra iustitiam, siquidem sententia illa, siue in leuibus, siue in grauibus, non esset solum iniusta, sed inualida.

[illegible]

17 Petes curiosus: Si Iudex Ecclesiasticus ex Confessione Sacramentali sciret v.g. Petri innocentiam, probationes autem legitimae essent contra ipsum, poteritne, & tenebitur illum condemnare?

Respon-

Respondeo, posse & debere (supponimus autem potestatem in eo Iudice &c.) sive agatur de homicidiis, sive de privatis aliis delictis, vel causis. Ratio est, quia Consistorium in Conscientiam tenetur credere poenitenti; [illegible] possit, & debet fidem adhibere [illegible] Testibus, & probationibus, quibus [illegible].

Malefactor omnino occultus an possit condemnari?

13 Tertia denique quaestio est. An [illegible] si Princeps [illegible] publica [illegible] publi[illegible] probatur sufficienter [illegible], iniquum, posse eum Princeps morte damnare? Principi, iniquum; nam Iudicem inferiorem nullo modo posse, certum ex dictis est.

Respondeo, regulariter non posse; [illegible] praeceptum [illegible] de [illegible] [illegible] non potest eundem occidere. Et ratio [illegible] est, quia Princeps iurisdictionem habet solum [illegible] ad quod non pertinent ea occulta, quae probatione externa carent. Adde [illegible] esse de [illegible] in sui defensionem: id quod non [illegible] fieri, nisi per probationes externas, quas ipse vel trad[illegible].

Dixi (regulariter) ut significarem, posse, quando inde magnum aliquod Reip. vel alterius damnum, sed tunc [illegible] ad defensionem cum moderamine inculpatae tutelae. Relege [illegible] dictum, 7.

Dices, potest Princeps [illegible] Iudex cogere debitorem ad solvendum creditori, si certo constet de debito, [illegible] posse in iudicio probari: ergo & poterit eum certum Malefactorem occidere.

Respondeo negando consequentiam. Disparitas enim est manifesta; quidem [illegible] solvendum debitori [illegible] habet [illegible] compensandum, non ad puniendum. Ad compensationem autem [illegible] sicut occulte potest Amicus adiuvare Creditorem, ita poterit & Iudex iubere ut Amicus [illegible] ad [illegible] [illegible] quae non habeat in occultis, ut dictum est.

§. V.

De Homicidio ex Bello iusto. Remissive.

De hoc ut [illegible] delicato [illegible] secundum [illegible] sufficienter, quae [illegible] lib. [illegible] in Decal. [illegible] num. 15. & num. 32. & rursus §. 5. V. Bellum.

CAPVT SECVNDVM.

De Homicidio sui ipsius.

§. I.

Occisio sui directa.

1 Nemini *a* unquam licere (nisi ex clarissimo Dei instinctu, [illegible]) se ipsum directe occidere, [illegible] est manifesta omnibus. Qui tamen se occidit, [illegible] ab Ecclesia [illegible] sepultura [illegible] [illegible]. [illegible] tamen [illegible] [illegible] quaedam ad praxim [illegible] explicabuntur.

2 Primum argumentum. Possum ut [illegible] num. 35. dictum est [illegible] mihi desiderare mortem ob bonum [illegible] [illegible] [illegible]: Cur ergo non possum eandem mihi ob finem bonum inferre? Respondeo: Quia, si mors desideretur, ut debito modo [illegible], nihil mali continet: At illa quae sibi infertur, cum debitum modum excedat, [illegible] [illegible] [illegible] in vitam, quam nullus habet, praeter Deum. Quare sicut possum tempus;

possunt propter bonum Reip. Malefactores morte plectere, sed non possum ego authoritate publica carens eam illis conferre; ita in casu nostro. Sic etiam potest licitè a Medico dari potio, vt infirmus v.g. moriatur ob bonum sanitatis suorum; sed procurari licitè nunquam potest.

3 Argumentum secundum. Licet ieiunijs, & carnis afflictationibus me macerare, etiamsi inde vita citius sit mihi finienda: sed id est directè mortem mihi non solum velle, verùm etiam inferre: ergo saltem aliquando licet directè se ipsum interficere. Respondeo, Nego licere se sic macerare ex intentione citius moriendi, quia id ex communissima sententia esset directè se ipsum occidere. At se ijs afflictationibus moderatè afficere, ex intentione placendi Deo, licebit profectò, quamuis deinde per accidens sequatur inde velocior mors; id enim non est nisi indirectè mortis sibi caussam esse, quod in multis casibus licere, mox ostendam. Hinc ex communi suffragio non tenetur quis vti nisi ordinarijs per se ordinatis ad vitam conseruandam, non verò extraordinarijs, & delicatis: Vt etiam nec obligatur sumere extraordinaria & magnis impensis comparata medicamenta etiam si sit moriturus vt communiter. Immo colligo ex Doctoribus mox citandis, nec eos obligari ipsos eosdem ordinarios cibos assumere, si quando valdè laborent in ijs assumendis, quia cum tanto labore nunquam propter charitatem obstringit. Ita etiam, tametsi possit quis ad vitam seruandam vesci carnibus [illegible] occisi (quidquid aliqui censeant), quia non apparet vnde in tanta necessitate id sit prohibitum, & re ipsa illis ad multa medicamenta vtuntur Medici, tamen non obligentur, quia non tenentur tam extraordinario cibo & tam repugnanti sibi naturae vitam prolongare.

4 Dixi autem (moderatè) si quis enim contra regulas prudentiae indiscretè iuxta suas vires se maceraret, vnde notabiliter sibi vitam breuiorem redderet, peccati Homicidij Reus esset: quia sicuti alium v.g. infantem non potest occidere ob bonum finem scilicet eum mittendi ad gloriam, sic nec seipsum.

Neque opponas Carthusianos vel in ipso periculo mortis laudabiliter, siue ex voto, siue ex pia consuetudine à carnibus abstinentes: nec hos, inquam, opponas. Nam pari modo existimo eos debere in periculo mortis carnem comedere, si alius aptus cibus deest; vt si essent in deserto, vbi non nisi carnes haberi ex venatione possit. Verum quia regulariter alij sunt cibi, vel ex ouis ouorum recentium, vel ex delicatis piscibus, vel ex similibus confecti, qui carnibus aequiualeant, idem regulariter eam tenent, quae in vita, etiam in mortis articulo carnes ab eis abstinentiam à medicis requiri. Imo quod satis probabiliter f Medici [illegible] sint sibi atque adeo in necessitate extrema possit, itemo, & teneri sumere. Verum (si tamen Verum g est, nam si sit mera regula, vt alij h affirmant, certum esset non teneri) à carnibus abstinendo custodire: quia saepe licitum est ob talem caussam (vt esset hic ob conseruandam religiosam disciplinam, publicumque bonum, ac feruorem suae Religionis) non conseruare vitam, quod non est occidere se (aliud) directè, sed indirectè; verùm prior sententia mihi magis sedet.

5 Argumentum tertium. Iustè damnatus ad mortem, potest in se exequi sententiam, potest v.g. sumere venenum, se vulnerare, sibi venam aperire, inijcere se in ignem, &c. Ergo licet aliquando se directè interficere.

Respondeo distinguendo Antecedens. Damnatus potest de se ea ipsa legitimè praecipiatur, concedo antecedens, nam sic constituitur i Minister publicus, [illegible] recitat ad quid quamuis (Iudex non possit Reum cogere (cùm enim crudele est hominem sui ipsius esse carnificem) tamen accedente consensu ipsius damnati, non est, vnde non possit, quidquid aliqui k dicant): nego enim vt se damnatus punit se ipsum tamquam Iudex, quod certè non potest, quia peccatum sic

effici Iustitiæ vindicatiuæ, debet esse ad alterum, sed potest se vt constitutum Ministrum Iudicis punientis, quod est longè diuersum, quodque fieri licitè potest, & solet: vt cum ad præceptum Iudicis, vel Confessarij si quis apostim denuò se verberat, se in carcerem confert, quod propriè est castigari [illegible] non verò propriè punire. At, si ex solum præcipiatur, nego antecedens: non enim tunc licet damnato exequi per se ipsum suæ sententiam mortis, faciendo, quæ directè mortem afferunt, quia cum non sit institutus minister publicus, se occidendi potestatem non habet.

Hinc licitè ad locum mortis se confert, scalasque patibuli ascendit; quia ad hæc præcipitur saltem implicitè à Ministris: at illicitè à scalis se deijcit, quia ad hoc non præcipitur, cum regulariter à Carnifice deijci soleat.

Pari modo licitè venenum propinante Ministro aperto ore sumit, deglutitque, cibos non assumit, quando est damnatus, vt fame pereat; collum ad ictum securis extendit, quia ad hæc facienda saltem implicitè, vt dictum est, regulariter præcipitur. Contrà venenum ex se, vel ante tempus, quo propinatur, assumere, sese propria manu exhaurire, venam sibi aperire regulariter nequit; quia regulariter hæc non præcipiuntur: & ex alia parte sunt actiones per se mortem afferentes. Laqueum collo sibi circumligare ideo permitto; quia est actio satis remota ad mortem: idemque decerno de similibus.

§. III.

Indirecta sui occisio.

1 TVnc se quis indirectè dicitur occidere, cum aliquid ponit, vel omittit, quo posito, vel omisso, mors aliunde consequitur. V. g. Tabulam in naufragio tradis amico, vel occupandam relinquis, quo fit, vt ab vndis ipse absorbearis, & pereas. Certum autem est aliquando licere hanc indirectam mortem sibi causare. Sed difficile est decernere, quandonam id liceat, eiusque rationem afferre.

2 Sit ergo hæc Regula. Quoties adest causa iusta, eaque grauis, aliquid agendi, vel omittendi, quamuis ex illo per accidens sequatur mors, si tamen ipsam eam mortem non intendam, sed intendam dumtaxat finem honestum, toties licitè me gero, esto mors mihi, item & alteri consequatur. Quoties verò eiusmodi iusta causa non adest, vel mors per se sequitur, toties me gero illicitè. Ratio Regulæ, atque ideo dictum est; quia non semper obligamur ad cauenda ea, quæ per accidens eueniunt, & ex alia parte causa iusta nos vrgere potest ad aliquid faciendum, vel omittendum, quamuis ad illud, per accidens, malum aliquod consequatur.

3 Video Regulam, sed quæ mihi non omnino satisfaciat: adhuc enim inquiro, quandonam ita esse, vel non esse dijudicetur. Cum autem id non possit alio modo decerni, nisi per prudentem viri, omnibus circumspectis, ponderata grauitate causæ, & coniunctione vicina vel remota actionis, vel omissionis cum morte, ideo alia maior explicatio addi non potest, nisi aliquorum casuum peculiaris mentio, in quibus Doctores a hanc indirectam cooperationem ad propriam mortem agnoscunt, & tamen eam concedunt: nam ex illis difficile negotium non erit similia decernere.

a [illegible]
b [illegible]

4 Primo, b igitur potest quis ad oppidum malè custoditum iniicere ignem in pulverem tormentarium; potest stationem non deserere; potest scalas ad mœnia oppidi admotas primus ascendere, & quamuis prouideat, se sic esse interemendum, quo pacto Eleazarus sub Elephanto oppressus fuit cum laude; & Sampson sub tecto Filistæorum. Ratio est, quia iusta causa boni publici, idest, Victoriæ, has actiones ex se non malas meritò concedit.

5 Secundò, quando quis à Tyranno iniustè morti damnatur, potest, & quidem probabiliter per aliquos (nam in nostra sententia leguntur cap. 1. §. 1. n. 5.) se aliàs offerre interficiendum, vt vitam domestico ami-

in amico seruet, Dicunt (iniustè) tum si iustè damnetur, non poterit, quia sic Iudicem volentem munus iustè Reum occidere, induceres ad te occidendum iniustè.

6 Tertiò. Iustè capite plectendus, carcerique inclusus potest ob honestatē Iustitiæ, vel obedientiæ confugere, quāuis ei via pateat ad fugiendum. Et iustè damnatus, vt fame pereat, potest oblatum cibum reijcere. Immo malefactoribus licet se Iudici offerre interficiendos. Quod si prædicti iniustè fuerint damnati, nisi aliud motiuum adsit (vt adfuit in Sanctis Martyribus motiuum fidei, & Religionis) tenentur fugere, & comedere, &c. quia tunc nulla causa nō adest vitam prodigendi. An siue iustè, siue iniustè carceri mancipatus obligetur seruare iuramētum de redeundo in carcerem, diximus lib. 3. cap. 5. §. 4. num. 15.

7 Quartò, pro bono communi potest quis exponere propriam vitam. An verò, etiam aliquando teneatur, dixi superius lib. 1. cap. 1. §. 1.

8 Quintò, potest *a* quis inseruire, & seruire peste infectis, vel simili morbo laborantibus, quamuis timeat suam infectionem, adeoque & mortem. Siue enim eorum vitam temporalem intendat (quod non esse improbabile diximus cap. 1. §. 1. num. 5.) siue eorum vitā spiritualem, semper ex honestate charitatis operaberis. An tenearis, ibidem diximus. Multo magis vxor cum suo probabili vitæ periculo assistit cum laude *b* marito peste infecto: Immo satis probabiliter excusatur *c* vxor, & amicus, qui assistunt suis infectis ex peste, solum ad amorem demonstrandum, quāuis eorum opera non sit ægris illis profutura, quia adhuc id honestum, & pium est.

9 Sextò: Quando quis non potest vitare mortem acerbiorem, nisi se in aliud periculum alterius mortis minus acerbæ immittat, poterit *d* in hoc sese immittere. V.g. ad vitandum, vel ferocem Leonem, vel inuadentem inimicū, potest se quis proijcere e fenestra, quāuis moriturus: tunc enim malum ap-prehensum vt minus, potest tamen anteponi, atque adeo eligi. Hinc *e* dicunt *e* tenet, milites nauales licitè ignem inijcere in galeam suam, se conijciendo in mare, ne manus in hostium manus integra deueniat, quando id faciunt, nè acerbiorem mortem apud eosdem hostes patiantur. Addit, posse etiam id fieri ob finem boni publici, ne scilicet potentiores fiant iniusti hostes ex tam pingui præda. Addo & ego, ne fiant animosiores ex parta victoria.

10 Septimò: Licet corpus macerare ob mortificationem, vt modò diximus §. 1. nu. 3.

11 Octauò: Non obligatur *f* quis mutare locum habitationis ad salutem recuperandam, nec vti extraordinarijs cibis, vel medicinis, ibidem diximus, nec ducere vxorem propter eandem salutem, nec patiens magnam sitim tenetur quis potu abstinere, licèt aliquod damnum suæ saluti inferri prauideat. Ratio horum est; quia non tenemur, vt ibidem vidimus, cum tanto rigore salutem conseruare. Ioge Fagundez *g*, qui te non obligat ad vtendum vino, vel carnibus, etiamsi Medicus dicat, te victurum cum illis amplius decem annis, quàm si vtaris aqua, & piscibus. De puella repellente Medicum, ne contrectetur in partibus honestis, dixi superius lib. 1. c. 1. §. num. 15.

12 Nonò: Ad vitanda grauia tormenta potest quis confiteri verum crimen, immo cum æquiuocatione falsum sibi imponere, saltem, si in damnum aliorum id non redundet eo modo, quo pluribus dicemus inferius *h*.

13 Denique exercere artem Foraminbuli, vel venenum sumere, vel vulnerari sesinere, vt ostendat efficaciam sui remedij, quod statim quis adhibeat, erit licita *i* hæc, quia periculum vitæ excusatur per sufficiens remedium moraliter certum.

a Ad V. Hemin. Dian. [illegible]

b [illegible]

c Idem ib.

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

g Fag. [illegible]

h [illegible]

i Diana [illegible]

§. III.

De mutilatione sui, Vbi de Eunucho.

1 Sicut occidere, sic mutilare se non licet, patet, quia periculum vitae, sic & membrorum corporis non domini, sed vsuarij. Vnde inferunt rectè Doctores a, neque ex fine, vt à peccato fugias, posse in membris te ipsum abscindere, v. g. oculos eruere, vt foeminas tibi [illegible] non aspicias, quia non corporis membrum, sed animi malitia causa peccati est.

2 Dixi tamen esse causa, I posse, quia si quis mutilet, extractio maioris mali, siue hoc ab extrinseco impendeat, siue ab intrinseco. Qua ratione, si Tyrannus tibi praecipiat, vt manum abscindas, secus te interficiet, potes tibi manum secare. Ita, propter eandem rationem, alligatus potest manum, vel pedem abscindere, si secus non possit grauiter malum à se prohibere; & si rationabiliter timeat quis mori, nisi mutiletur, v. g. brachium venenatum, vel tabe infectum detruncet, potest sine culpa illud abscindere, vel petere ab alijs ex ipsius consensu.

3 Quod si inquiras, An in his, & similibus casibus tenearis? Respondeo, si sit magnus futurus dolor in abscissione, non teneri, quia cum tanto incommodo non vrget charitas internam conseruare vitam; Nam propter eandem rationem modo diximus, non obligari nos medicamentis magno pretio comparatis, & extraordinarijs vitam, vsque protrahere. Quod aliqui addunt, teneri te, quamuis magnos dolores pati, si tua vita sit admodum Reip. necessaria, saltem practicè non vrget, quia regulariter potes prudenter, c existimare, tibi nonnullum alium non minus aptum successurum.

a DD. mox cit. & communiter.

b Malderus & Molina apud Dianam p. 3. [illegible]

c [illegible]

Eunuchus.

4 Illud item est huius loci, An propter magnam bonã amputare aliquod ex membris liceat? Soletque esse quaestio de ijs pueris, qui, vt formosam vocem retineant, solertis Medici manu, absque mortali periculo castrantur. Eunuchi fiunt; eo enim periculo existente, nequaquam licere, patet ex dictis. Vt etiam certum est, non licere Patri id in filio sine ipsius pleno consensu, attentare, quia Pater non est dominus membrorum filij.

De illis igitur aio, esse probabile, quod d liceat, esse probabile etiam sit, quod e non liceat. Ratio nostra (nam contrariorum colligetur ex mox dicendis) est, quia nulla videtur esse causa, cur desint in Rep., immo in Ecclesiis honestiores Cantatores ad diuinas laudes modulandas. Adde, cum abscissionem non ita notabiliter noceat ipsi individuo, vt existimo, sed compensari non posse cum emolumento tanto, & cum lucro, quod speratur ex illa.

Finge, enim adesse affectatam vtilitatem, immo solum splendorem Reip., quae iis carere non possit, nisi ab eo, qui careat vno dente vel summitate minimi digiti, condemnares de peccato eum, qui sine morali periculo maioris mali, damnum adeo modicum sibi inferret, vt illi arti vacaret? Ego certè non condemnarem, sicut nec condemnat [illegible] f. Neque obstat hominem non esse dominum suorum membrorum, non obstat, inquam, causis enim iustis rationalibus posse quemlibet aliquid membrum amputare etiam omnes nem. concedimus; & meritò, quia dedit Deus homini absolutam administrationem suae vitae in his iustis causis; tunc solum in malis ab extrinseco protegendis, [illegible], eam libertatem non denegare. Neque item obstat periculum, quod in his Eunuchis timetur, incontinentiae, non obstat, inquam, quia sic condemnares etiam Castitatem perpetuam voventes.

5 Quaeres Curiosus: An hic penitentem, testiculos sibi abscindi, sit irregularis? Respondeo, esse, vt docent multi g, sed non esse, est etiam cum Castropalao h probabile. Rationem idem assignat, quia, inquit, hic non fecit ex indigna-

d Salmant. [illegible]

e Fagund. [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

h Castropalao [illegible]

dispensatione, aut iusto, vel iniusto timore perdendæ castitatis, prout requiritur ad irregularitatem hanc à sacris Canonibus. Praeterea nullus textus hanc pœnam indicens, loquitur de eo, qui sibi testiculos abscindit, sed de eo, qui sibi virilia abscindi fecerit, quod diversum est.

§. IV.

De Abortu.

1 ABortus pertinet ad damnū propriæ personæ, nam propterea de eo hic breuiter agemus. Duplici autem procurari modo ille a potest. Primò indirectè, vt si prægnans sumat pharmacum tendens directè ad sanitatē, licet per accidens inferat mortem fœtui, siue animato, siue inanimato; & hunc abortum indirectum procurare, ex proportionata caussa, licitè potest tum ipsa prægnans, tum alij. Nam propterea sic fœmina ægrotans potest sanguinē emittere, debita media vti, potiones medicatas ad prauos humores expellendos ordinatas sumere, &c. Ratio est, quia sic, propter illam necessitatem, Abortus censetur solum permissus, non vero intentus, cum Mater suo iure vtatur sanitatem conquirendi. Quando medicamenta æquè tendunt in salutem Matris, & in mortem fœtus, posse ea applicari infirmæ prægnanti, si salus infirmæ est desperata, docet probabiliter Sanch. b, etiamsi dubium sit, an vitam matri allatura sint. Ratio est, quia secus periret certò Mater, & consequenter fœtus: At per illa medicamenta fortè vterq; liberabitur à morte.

a Sanch. de matr. [illegible]

b Sanch. [illegible]

2 Secundò directè; vt si Medicus præciperet, ebibendam potionem directè habentem, pro sua vi, fœtum interimere, vel conceptionem impedire. Et quia certum c est, tunc esse mortale illam absolutè sumere, vel propinare, quia sic, vel occiditur per se innocens, si fœtus est animatus, vel, si nondum est informatus anima, contra finem naturæ impeditur generatio, tamen adhuc dubitatur, an aliquando liceat, quando nimirum, ni ita fiat, periculum vitæ subit Mater.

c [illegible]

Fœtus Animatus.

3 Dico Primò; Si constet, fœtum esse animatum, vel dubitetur, an animatus sit, nunquam id licet. Ratio est, d quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona, malum autem intrinsecè est occidere innocentem. Fœtum masculinum animari post quadraginta dies, fœmininum post octoginta, & in dubio censeri, quo ad delictum cædis, fœmininum, vt quo minus possit, aggrauare delinquentem, & diximus lib. 1. c. 5. §. 5. v. Irregularitas rea 2.

d Diu. [illegible]

Fœtus Inanimatus.

4 Dico Secundò: Si fœtus est sine anima, aliqui e affirmant, in tanta Matris necessitate licere. Aliqui f negant. Vtrumq; probabile. Ratio posterioris potissima ducitur ab inconuenienti: nam, si id liceret, licitum etiam esset, propter sanitatem, directè procurare pollutionem, quod nemo dicit. Ratio prioris est, quia tunc fœtus est aggressor contra Matris vitam; & sicuti praui humores possunt depelli, quia inuadunt vitam, ita & ille fœtus, qui nunc instar humoris praui est. Ad illud de pollutione esse potest disparitas, propter periculum apertissimum incontinentiæ, si eiusmodi licentia indulgeatur; & quia, si ea pollutio permitteretur, impediretur vsus coniugalis, contentis tam hominibus illa voluptate pollutionis licitè percepta; quæ inconuenientia non inueniuntur in casu nostro.

e [illegible]

f [illegible]

An licitus sit abortus, ne Adultera occidatur.

5 Ex dictis consurgit grauis difficultas: An, quemadmodum ad seruandam Matris infirmæ vitam probabiliter licere diximus dirigere medicamenta directè ad fœtum inanimatum propellendum

Tambur. in Decal.

dum tendentia, ita idem liceat Primò, ad servandam famam, seu honorem, & consequenter vitam puellae; vel Moralis praegnantis ex adulterio vel sacrilegio? Secundò, ad vitandum periculum illius mortis, quod aliàs experta puella est in pariendo? Intelligitur tamen ad animatum nunquam licere, tamen, ut iam diximus.

6 Dico tamen Tertiò, licet nonnulli a concedant, vt probabile: Communis tamen à sententia negat in vtroque casu negat; immo audio (ait Diana e) affirmatiuam sententiam fuisse damnatam in Congregatione S. Officij. Ratio est, quia periculum est datum aliquo modo vitari potest, & foetus non est aggressor. Adde periculum euidentissimum aperiendi viam ad multa incommoda, cum graui Reip. pernicie, si haec licentia concedatur.

a Tamb. Bardanus, Lessius, Trullench. apud Dianam [illegible] e Dian. [illegible]

Poena, & absolutio abortus.

7 Quando foetus est animatus, praeter alias poenas temporales incurrunt irregularitatem, & excommunicationem latae sententiae à procurantibus Abortum, hoc est à tradentibus, vel consulentibus, vel cooperantibus, vel iuuantibus ad abortum. Ab ipsis accipientibus potionem, vt abortiant, negat Naldus d cui assentitur Bordonus e, & Ioannes f De Lugo valdè propendet incurri excommunicationem, quia de illis in Textu nõ est, quo ad excommunicationem, expressa mentio: tamen incurri contendit Dicastillus g, cum Bonacina h, vtrumque probabile.

Quando autem foetus non est animatus, nulla irregularitas, nullaque excommunicatio incurritur i. Quando autem ipsa foetus, foetic, necne animatus, quamuis peccatum sit eius abortum procurare, vt notat eruditè Sanchez l, tamen non incurri irregularitatem, nec excommunicationem, alibi dixi m.

d Naldus apud Bordonum [illegible] e Bordonus [illegible] f De Lugo in Resp. [illegible] g Dicastill. [illegible] h Bonac. de [illegible] i [illegible] l Sanc. de matrim. [illegible] m [illegible] Gregor. XIV. [illegible]

8 An autem excommunicatio haec sit reseruata dubitat non nemo. Sed certè per Sixtum V. erat reseruata, nunc per " Gregor. XIV. sic enim dicitur super est " temperatum. A peccato, inquit n, " & ab excommunicatione quilibet " Presbyter tam saecularis, quàm cuiusuis Ordinis Regularis ad Fidelium " Confessiones audiendas, & ad hos " casus specialiter per loci Ordinarium " deputatus, plenam, & liberam, in foro " conscientiae tantum absoluendi habeat facultatem. Haec Pontifex. Vbi nota, quamuis hodie non sit haec excommunicatio Summo Pontifici reseruata, tamen neminem posse ab illa absoluere, nisi o specialiter ab Episcopo deputetur. Episcopo, inquam; nam proptereà non est admittenda sententia asserens, posse Confessarium Regularem deputatum à suo Prouinciali ad illam absoluendam, non est, inquam, admittenda; siquidem Pontifex non solum disponit, hunc Confessarium deputandum esse ab Ordinario, sed ab Ordinario loci, qualis certè nunquam est Prouincialis.

n Gregor. [illegible] o [illegible]

9 Censet p tamen à Regularibus Mendicantibus, ceterisque Priuilegiorum participantibus ex duplici alio capite posse illam absolui. Primò, si ij habeant priuilegium vniuersale absoluendi ab omni casibus Episcopo reseruata. Secundò, si habeant simile priuilegium absoluendi ab omnibus casibus Pontificijs, quamuis solum extra Bullam Coenae. Ratio est, quia in vtroque casu tam essent sufficienter deputati.

An autem haec duo priuilegia Religiosi habeant, li. 3. opusc. Methodi Confes. c. 7. §. 4. discussimus.

p [illegible]



CAPVT

CAPVT TERTIVM.

De Homicidio iniusto proximi.

§. I.

De Homicidio voluntario, & praesertim de Casuali.

1 HOmicidiũ aliud esse Voluntarium, hoc est volitum, seu intentum siue in se, siue in caussa, aliud esse Casuale, praeter intentionẽ agentis, notum est omnibus. Homicidium autẽ voluntarium innocentis esse mortale, ac inducere Irregularitatem ex delicto, nimis item est omnibus explicatum. De casuali ergo solum hic remanent aliqua notatu digna. Pro quo.

2 Aduerto. Secundo, effectum ex caussa dupliciter sequi posse. Primò semper, aut plerumque, vt mors ex veneni potu, vel graui vulnere in capite, vel simili membro periculoso. Secundo rarò, & in paucis, vt ex ictu bombardae, constructio ipsius, & circumstantiarum incuria. Item, quoties effectus est praeter intentionem, siue sit primo modo, siue secundo, dicitur à Doctissimo a Castropalao, ita tamen, vt si rarò, dicatur casualis simpliciter; si plerumque, vel semper, dicatur [illegible] & minus propriè casualis, sed tamen absolutè casualis, modo sit praeter intentionem. Nam propterea S. Thomas b mortem pueri ex eo, quod mater praegnans percussa fuerit sine intentione occidendi, casualem appellat; cum tamen, vt idem ibidem affirmat, vt plurimum ex percussione praegnantis sequatur infantis interitus. Ad discernendum ergo, quando Homicidium directum de quo hic loquimur (nam de indirecto infra §.3.) sit voluntarium, & quando casuale, considerandus est agentis intentio, vt, quando effectus est intentus, vel praeuisus in sua caussa, licèt raro sequi soleat, dicatur voluntarium, vt, si quis pulsum campanae intendat, vel praeuideat ex nullus [illegible] occidat hominem, quamuis id rarissimum sit. Contrà verò, si quis aliquem percutiat graui vulnere sine intentione, et mors sequitur, & nesciens, ex ea percussione mortem secuturam, si ea sequatur, erit homicidium casuale, & quidem vtrobique mortale, sed grauius, quando ex tali percussione frequenter sequitur mors, minus graue, quando rarò.

a Palao, p. [illegible] n. [illegible] [illegible]

b [illegible] q. 64. ar. 8. ad 2.

Dantur autem ad id melius dignoscendum quatuor c Regulae Prima pro actione licita, Secunda, pro illicita, Tertia, & Quarta pro omissione; quae sunt etiam vniuersales Regulae pro quocumque alio damno dato, ad effectum obligandi, vel non obligandi damnificantem ad restitutionem damni illati; quod hic noto, ne cum de radice restitutionis ex damnificatione disputabo, eadem repetere cogar. Sed iam singulas breuiter explicemus.

c Pal. [illegible]

Prima Regula,

Dans operam rei licitae.

4 Dans te operam rei licitae si mors alterius sequatur ex illa actione licita, praeter intentionem tamen tuam, quando nulla adfuit culpabilis negligentia in euitanda alterius morte, nullum est peccatum. Quando autem adfuit negligentia leuis est, peccatum veniale; quando grauis, est mortale. Ex sufficienti ergo diligentia, vel non sufficienti dependet peccatum Homicidij, dum actioni licitae vacas. Exemplum esse solet de Fabro, qui lapides iacit de alto, vel de eo, qui sagittam emittit volens occidere feram; si enim sequatur mors hominis adhibita sufficienti diligentia, clamando v.g. circumspiciendo &c. vel inculpabiliter non aduertendo, nullum est peccatum; si verò aliqua leuis negligentia interuenerit, erit veniale; si negligentia grauis, erit mortale. Similiter quid debes asserere de accedente ignem prope segetes &c. Tolet. d affert exemplum Matris dormientis cum paruulo infante,

d [illegible]

unde infans opprimatur. Verùm, cum hæc actio propter frequens periculum suffocationis sit illicita, potius ad sequentem secundam Regulam pertinet, quàm ad præsentem.

Secunda Regula.

Dans operam rei illicitæ.

Dante te operam rei illicitæ, ex qua præter intentionem sequitur homicidium, aut damnum, non solum expendenda est negligentia, vel diligentia in cavenda morte, seu damno: verum etiam, an actio ipsa per se sit periculosa; Nam si actio ex se periculosa est, etiamsi adhibeas diligentiam, ne mors, vel damnum sequatur, peccatum Homicidij, vel incendij non effugies, si de periculo saltem subdubites: tunc enim ex illa actione periculosa censeris consentire ad damnum. Ut si v.g. pugnes cum altero, non quidem animo occidendi, sed tamen occidas. Adhibeas etiam diligentiam, ut non occidas, adhuc peccas mortaliter peccato Homicidij casualis, si pugna sit ex se gravis, & periculosa, venialiter autem, si pugna sit levis. Contrà, si quis se inebriat, quamvis illicite agat contra Temperantiam, & quamvis si sciverit se in ebrietate furere & sufficienter sibi non providerit, sit homicidij, vel damni Reus, si aliquem occidat, vel segetem comburat, tamen, si nesciebat, se in furorem abripi, vel, si sciebat, adhibuit diligentiam, ne moraliter damnum posset contingere, ut si domi clave inclusus mansisset, Reus non erit damni: quia ebrietas ex se periculosa non est ad causandum homicidium, vel damnum combustionis segetis, sicuti est actio pugnandi, vel ignem temerè accendendi. Simili modo adulter, qui diligentiam congruam adhibet, ne ab adultera occidatur, providendo, ut occultetur delictum &c. non committit peccatum homicidij, si sequatur mors adulteræ, quia adulterij actio est illicita quidem contra temperantiam, non verò ex se causativa periculosa in genere homicidij, &c. ut supponimus, sufficiens diligentia adhibita fuit, ad illud evitandum.

6 Ex homicidio autem casuali nunquam incurritur irregularitas, nisi, vel quando adest negligentia in cavenda morte, & ea negligentia gravis est, & mortale peccatum, vel quando, quamvis adsit diligentia sufficiens, actio tamen est ex se periculosa, ex qua sequatur mors. Lege Laymann a qui etiam docet esse probabile, ut nemo se in conscientiæ foro censeat irregularem ex delicto, nisi delictum sit mortale.

7 Hæc irregularitas ex casuali homicidio contracta, cum non sit perfectè voluntaria, hoc est, non sit ex intentione occidendi, seu, ut loquitur Tridentinum b, ex proposito, potest, si occulta sit, absolvi, seu tolli ab Episcopo: dispensationem enim irregularitatis ex homicidio voluntario, quamvis hoc occultum fuerit, idem Tridentinum negat Episcopis.

a [illegible]

b [illegible]

Tertia Regula.

Omittens, seu non prohibens, quod quis debet ex Iustitia.

8 Omittens aliquid, ad quod tenebatur quis ex Iustitia, si ex ea omissione sequatur mors, vel damnum alterius, tantum peccat, quanta est omissionis malitia. Quare, si Princeps, qui ex officio tenetur latrones coercere, id negligit, unde viatores occiduntur, vel spoliantur; Si Iustitiæ Ministri non custodiunt Civitatem, unde de nocte furta, & homicidia patrantur; Si dux exercitus, cum possit, Milites non coercet, unde iniustè aliqui occiduntur, imputabitur c illis ad mortale contra Iustitiam, vel veniale iuxta gravitatem, levitatemque omissionis, seu negligentiæ. Ad quam gravitatem, vel levitatem cognoscendam, tria à prudenti viro sunt expendenda, Officium, quo quis fungitur: Pericula maiora, vel minora, quæ moraliter vigent, vel non vigent: Potentia, quam quis habet, ut impediat homicidia, vel possibilia damna,

c [illegible]

Superiori a item per aliam occasionem adhibitionis, negligentiam eiusdem gradus, quae in rebus non magni momenti est peccatum leue, esse culpam mortalem in rebus maioris ponderis.

9 Huc pertinet, si quis occidatur ex notabili culpa Domini continentis animalia periculosa, & ea non custodientis, de qua re pluribus non multo à post. Huc, si quis innocens condemnetur ad mortem ex graui incuria Aduocati. Huc, si quis infirmus moriatur ex notabili negligentia Medici. Huc ij omnes, in quibus adest obligatio ex Iustitia, vel quasi Iustitia. Nam propterea Laymann c idem putat esse sentiendum de liberis in compensatione parentum, & contra: cum inter illos non solum intercedat vinculum charitatis, sed quasi iustitiae obligatio naturalis. Quare, si mulier manifestet fornicario Patri propositum procurandi abortum, prolis iam animatae, & pater non impediat, si possit, irregularitatem fieri ex Laymanni sententia, quia obligatus impedire ex quasi iustitia; licet neget Lessius d, quod vtrumque esse probabile, docet Dicastillus e.

Quarta Regula.

Omittens, seu non prohibens, quod quis debet ex charitate.

15 Omittens aliquid agere, ad quod ex Charitate quis tenebatur, si ex hac omissione sequatur, seu sequi mors, vel damnum probabiliter poterat, peccat iuxta grauitatem omissionis, modo dicto num. 8. Talis esset is, qui cum posset, non distraheret extrema necessitate laborantem; vnde, si mors sequatur, esset homicida. Talis item, si quis non reuelet, cum possit, insidias alteri paratas, vnde sequatur eius occisio. Talis (ex Laymann f, licet refragetur Suarez g) qui hominem occisionem impedire volentem, aliqua dissuasione, ab hoc opere Charitatis auertit.

16 Discrimen autem, quod intercedit inter omittentem actionem debitam ex Iustitia, de qua in Regula praecedenti, & omittentem actionem debitam solum ex Charitate, de qua hic agimus, est valde notabile. Licet enim ex vtraque omissione, si sequatur occisio, homicidium tibi imputetur, tamen quando teneris non omittere ex sola Charitate, non h obligaris ad restitutionem damnorum, quae ex illo homicidio, seu actione tua mortaliter peccaminosa, sunt prouenientia, nec incurris vllam irregularitatem, si homicidium non i intendisti, cum verisimile Reus, si per peccatum mortale omittas, quando teneris ex iustitia. Ratio datae doctrinae est, quia homicidium proprie peccatum est oppositum Iustitiae, quare, quando non est contra Iustitiam, non potest secum ducere poenam, quae debetur ex Iustitia, qualis est poena restitutionis, nec irregularitatem, quae cum sit odiosa, solum intelligitur imposita propter dicto [illegible] homicidio.

Quando autem hoc homicidium dicendum sit ex proposito, quando casuale, vt videtur, an Episcopus possit eius irregularitatem dispensare, si sit occultum, potest colligi ex dictis num. 2. sed distinctius, vide apud Castropalaum. l

§. II.

Praxis, qua explicari homicidium iniustum oporteat in Confessione.

1 Praesidebat Illustriss. D. D. Tornisiella Archiepiscopus [illegible] regalis examini eorum, qui Sacris initiari postulabant, aderantque de more Examinatores, inter quos ego minimus assidebam. Semel cum caeteris sese examini obtulit Diaconus quidam non multae aetatis, vtpote paucis ante diebus aptos ad Sacerdotium annos assecutus, cum, vt à me interrogatus fuit, Ecquinam intellectui operam nauasset, respondit: Sacrae Theologiae, ac praesertim Casibus conscientiae. Hac ad illum expressim nominatimque Casuum mentionem: atque vt quamnam in ipsa Absolutione [illegible] discipli-

plici profectio explorarem, dixi: Quia ergo ex ratione te generis, si nil te urget Confessarius tam descriptam Pœnitens acciderit, qui hominem se occidisse fatetur? Respondeo. Certe laudare non Confessarium non possum, qui veritati dumtaxat huius præstantis criminis delationem in sacro Tribunali sufficere, minime prudenter putare. Quinque enim interrogationes sunt faciendæ, nisi si quando ex circumstantijs, qualitate personæ, temporis, loci, vel similium aliqua ex illis, quia res sit explorata Confessario, prætermittenda videatur.

2 Prima est, de circumstantia personæ pœnitentis, [illegible], an sit Clericus, an Sacerdos, vt diximus, qua ratione in irregularitatem inciderit, & an in irregularitate Sacrificium celebrauerit, quod fuisset nouum peccatum, innotescat.

3 Secunda, de circumstantia personæ, quæ interempta est. In qua sunt distinguenda quinque genera personarum, quæ specialiter sunt Sacerdoti aperienda. Primum est ratione Consanguinitatis, vt si Pater, Mater, Vxor, Filius, vel alij notabiliter coniuncti, occisi fuerint: Tunc enim homicidium non solum peccatum esset contra Iustitiam, sed etiam a aduersus pietatem Parentibus debitam. Secundum, ratione status, vt si sit Clericus vel Monachus, est enim eiusmodi homicidium in specie sacrilegij contra Religionem, & incurritur excommunicatio Pontifici Summo reseruata in c. Si quis suadente. Tertium, ratione dignitatis, vt si sit Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, Cardinalis, Legatus Sedis Apostolicæ, vel Nuncius; est enim aliqua excommunicatio reseruata in Bulla Cœnæ. Quartum, ratione peculiaris qualitatis quarundam personarum, quales sunt illæ, quæ addictione vel studijs ad vrbi Romanæ Curiæ, quæ ad eandem Curiam accedunt, vel recedunt ab illa, vel in illa morantur; quæque ad eandem recurrunt ob lites, & negotia, est enim similis excommunicatio reseruata in Bulla Cœnæ contra omnes interficientes, mutilantes, percutientes, &c. eiusmodi personas.

a Layman apud Mascar. lib. 1. [illegible] & 8. & in [illegible] dic. Pœnit. [illegible]

Quintum, ratione dominij ex occisione [illegible] qui pro modo occidenti [illegible] alterius vel aperte nominatim debet, quia [illegible] peccatum illatum damni [illegible] restitutionis per [illegible] explicabimus. Sic etiam occidens Patremfamilias tenetur satisfacere pro damno secuto familiæ ex morte Patris, & similia.

4 Tertia interrogatio est de loco. De quo in Ecclesia [illegible] committi sacrilegium, & præterea pollui Ecclesiam, si in illa cum eius iniuria aliquis occidatur, vel in notabili quantitate, voluntarie sanguis effundatur. Non [illegible] tamen Ecclesiam pollui, nec consequenter sacrilegium committi. Primo, si a parte non habente vsum rationis, vel ab amente aliquis occidatur. Secundo, si solum vulneretur, sanguis autem non effluat in aliqua quantitate, quando vulneratus est in Ecclesia, nec postea ex vulnere [illegible], quando exiuit ab Ecclesia. Tertio, si quis alterum occidit in Ecclesia ad sui defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ. Verum hæc, & similia breuiter, & dilucide Eminentissimus, magnæ in sapientia, atque purpura b Ioannes a De Lugo colligit disp. 10. de Eucharistia.

b In Lugo de Euchar. [illegible] n. 14

5 Quarta interrogatio est de auxilijs ad occisionem assumptis, sunt enim explicandi socij, cum quibus forte aliquem quis occidit, vel percussit: si enim alios conuocauit, tot peccata commisit, quot inuitauit personas, quibus caussa fuit, & scandalum, vt & ipsi ad homicidium concurrerent, modo & numero, qui explicari solet in tractatu de scandalo.

6 Quinto denique interrogandum est de duratione temporis: hoc enim explicari omnino oportet, vt significetur numerus peccatorum, atque actuum multiplicatorum ex mala illa voluntate habituali occidendi. Si quis enim ex improuiso hominem deliberate necauit, vnum numero peccatum commisit; at, si meditatus & per multum tempus intendens occidere tentauit, multiplicabitur numerus peccatorum. De qua multiplicatione, cuius explicatio perdifficilis non mihi solum, sed Doctoribus semper

per

a In meth. [illegible] per visa fuit, agitur in opusculo a Methodi Confessionis, & ibi quidem perspicuè & expeditè, vt ad perfectam nihil sup. Atq; hac proposita disputatione, pro mea tenuitate, hactenus satis.

7 Sic dum disputaret Adolescens, mira voluptate aures adstantes [illegible] omnes; præter scientiam enim venerandi Theologi, non Tyronis, erat habitu corporis vetustissimo modestissimoq; & gratia non vulgarem in loquendo præferebat. Quare se cohibere non potuit aliquis [illegible], & [illegible] Archiepiscopus [illegible] exclamaret. Mi [illegible] & virtute, [illegible] satis laudare [illegible]. Vtinam Diœcesis nostra tui non dissimiles [illegible] plurimos possideret! Equidem [illegible] ex animo spondeo, si quod pingue beneficium, vel etiam quaelibet ex primarijs Dignitatibus, quarum nominatio, vel Collatio ad me pertinet, [illegible] [illegible] tibi esse præferendam. Erubuit ingenuo pudore candidus adolescens, gratias apposite egit, à nobis confessus cum plausu recessit, ac Sacerdotio [illegible] primum (sic iubente Archiepiscopo) [illegible] est postero die. Verum (vt [illegible] est hominum conditio) nequaquam parem [illegible] postea [illegible] est [illegible] Sacerdos; [illegible] paucis [illegible] mensibus (heu) Archiepiscopum [illegible], [illegible] omnibus, sublatus est, [illegible], præsertim tam [illegible] [illegible], vt [illegible] memoria [illegible] & velo nunc orationem [illegible]: [illegible] propterea [illegible], Lector, sileamus.

§. III.

Qua pœnitentia imponenda [illegible] homicida in Sacramento Confessionis.

b Comment. [illegible] 8 DE hac Paulus Comitolus b in hanc sententiam scribit: Homicidij pœnitentia salutaris esset, veniam petere ab occisi propinquis, ijsdem omnia damna resarcire, pro anima occisi per annum tria præstare: singulis hebdomadis vnam Missam [illegible] celebrandam, Aliquam eleemosynam iuxta homicidæ facultates pauperibus erogare: Litaniam, vel Rosarium Virginis [illegible]. Præterea persuadeo [illegible] semel in hebdomada confiteri, semel in mense communicare, & semper tota vita quotidie vnum Pater, & Ave, genibus flexis pro eadem anima occisi recitare. Hæc Comitolus, quæ satis sit Confessoribus proposuisse, vt ex his in casibus particularibus [illegible] augeantur opera [illegible] conditiones personæ pœnitentis, aliarumq; circumstantiarum, cum ea prudentia, quam breuiter in mea Methodo c Confessionis expendo.

c In meth. [illegible] Cas. [illegible]

CAPVT QVARTVM.

De obligatione Restitutionis ex Homicidio.

§. I.

De obligatione Restitutionis ex Homicidio indirecto.

1 DAmnum alteri ex quacumq; [illegible], atq; adeo ex occisione [illegible] vel directè [illegible], vel indirectè seu per accidens. Ne longum faciam, intellige id exemplo: Ioannes [illegible] Petri per culpam mortalem combussit. Sanè is damnum Petro directè fecit, atq; eum ad Restitutionem Petro teneri de toto damno, nullus ignorat. At si fortè Francisco innocenti imponatur earum [illegible] combustio, vt Franciscus [illegible] in carcerem, [illegible] [illegible] ad Tribunal [illegible] hoc damnum dicitur indirectum, & per accidens respectu Ioannis. Idem etiam in occisione. Si enim Ioannes iniustè occidat Petrum, damnum Petro directè facit. & ad restituenda omnia damna Petro obuenientia obligabitur, de qua obligatione agemus § 4. At si Ioannes, vt dictum est, occidat Petrum, sed

deinde

deinde Franciscum de eiusmodi occisione infamaverit, & solvat poenam; haec solutio poenae est indirecta respectu Ioannis, & in §. praesenti quaerimus, an Ioannes obligetur hoc indirectum damnum resarcire?

a De Lugo. 1. de iust. d. 8. [illegible] Rebellus p. 1. lib. 2. q. 13. num. 11. [illegible]

2 Et quidem certum a mihi est, Ioannem debere compensare Francisco, vel eius haeredibus ea, quae ipse Franciscus coactus forte fuit à Iudice tradere Petro directè damnificato, ea, inquam, quae recompensabant damnum directum ipsi Petro illatum. Ratio est manifesta, quia Ioannes damnificans tenetur facere aequalitatem cum ipso Petro, cui directè damnum intulit. Ergo, cum Petrus à Francisco habuerit iam, & Ioannes, ut certum est, per hoc non absolvatur ab obligatione resarciendi damnum, quod fecit, consequens est, ut Francisco vices Petri tunc subeunti reddat. Nisi fortè Petrus restituat Francisco id, quod coactus à Iudice Franciscus ipsi Petro tradidit; nam tunc Ioannem Petro debere reddere, nimis est clarum.

3 Redeo ad quaestionem propositam. Tripliciter modo se habere potest Ioannes indirectè damnificans, seu occidens alium. Primò, ut non praevideat, illud delictum esse alteri, v.g. Francisco imputandum. Secundò, ut praevideat, sed non intendat. Tertiò, ut praevideat, & intendat.

Assero, probabile, & verum esse, regulariter loquendo, non teneri quempiam ad restituendum damnum eiusmodi secutum indirectè quocumque ex his tribus modis res contingat; atque adeo dictum Ioannem ad nihil obligari. Ratio huius nostrae sententiae, quam impugnat de Lugo b, sed sequitur c Lessius, est, quia damnificatio tunc solum est radix obligationis restituendi, quando est caussa externa physica, vel moralis damni consecuti, ut patet in aliis obligationibus. Sed in casibus dictis damnificatio, seu occisio non est caussa physica, ut certum est, quia nullum concursum, seu influxum physicum exercet occisio Petri, quam commisit Ioannes, in imputatione Francisci: Nec moralis, quia enim dicet, quod ideo imputetur damnificatio ipsi Francisco, quia illam fecit Ioannes? Ergo &c. Iudex igitur falsum capit occasionem imputandi occisionem Francisco ex occisione facta à Ioanne, non autem Ioannes dat caussam. Quare, etiamsi Ioannes damnum Francisci praevideat, vel etiam intendat, unde & peccet contra charitatem, tamen, quia haec praevisio, & intentio non facit ipsam actionem externam iniustam, nisi alias ex natura sua sit caussa saltem moralis iniusti damni, non potest inde colligi onus restituendi, quod solum sequitur ad iniustam caussam externam damni.

b De Lugo [illegible] Molina [illegible] Rebellus [illegible] c Lessius l. 2. c. 9. d. 14. n. 112.

4 Dixi autem (regulariter loquendo) quia interdum ex circumstantiis damnificatio est talis, ut influat moraliter ad imputationem, & tunc sanè erit obligatio restitutionis. Ut, si comburens v.g. segetes Petri, vel Petrum occidens utatur facibus, vel gladio alterius tertii v.g. Francisci, ipsi Francisco inimico, ex quo desumatur indicium, quod Franciscus damnum, vel mortem intulerit. Tunc enim ea damnificatio est caussa physica damni Petri, sed moralis damni Francisci.

Ad dignoscendum autem, an adsit eiusmodi moralis influxus, illa est Regula, ut videatur: An ex tali damnificatione iuncta cum suis circumstantiis sequatur ut plurimum imputatio, vel damnum tertii; si enim, ut plurimum, signum erit moralis influxus. Lege Lessium citatum.

5 Ex dictis sequitur, eum, qui furatur Thesaurum Avaro, unde Avarus maerore confectus moriatur; eum, qui occultè aliquem occidit, unde talis occisio alteri v. g. inimico occisi imputetur; eum, qui alapam alteri impingit, unde ob dedecoris apprehensionem moriatur; Eum, qui vendit Militi arma, unde is homicidia multa committat; Eum, qui solo suo exemplo extraneis est offendiculum ad male agendum, & similes, non obligari ad restitutionem ex homicidio, etiamsi intenderent id à dictis fieri; quia tunc, licèt peccetur contra Charitatem, non tamen peccatur contra

iustitiam per actionem externam, quæ sit vera caussa physica, vel moralis homicidij.

Qui alium occidit, & collocat cadauer ante ianuam alterius, vnde is aliter à Iudice condemnetur, non indiget a esse caussam moralem eiusmodi condemnationis: multo minus, qui, inuenit cadauer occisi ab alio ante suam ianuam, & illud collocat ante ianuam alterius; Leges De Lugo b, (qui etiam obiter id habet, à Restitutione excusat eum qui infamem ante suam ianuam inuentum collocat, vt maneat ab alijs, ante ianuam alterius) verùm, qui alium occidit in domo, vel agro alterius, vnde pariter is alius condemnetur, iudicio esse moralem caussam. Ratio vtriusque dicti est, quia ex prioribus actionibus non sequitur vt plurimum imputatio homicidij, siquidem casu ibi mori potuit alibi vulneratus: sequitur ex posteriore: nam præsumitur Domino domus, vel agri consentiente, homicidium fuisse commissum. In vtroque adesse caussam moralem, probabiliter supponit Sanchez c; sed propter rationem dictam nostra opinio videtur probabilior.

2 Quando ex actione positiua tua (nam quando ex omissione, dictum est paulo ante c.3.§.1.num.10.& 12.) imputatur homicidium alteri, vel aliud contingit, vnde mors tertio sequatur, non incurris d irregularitatem, si solum peccasti contra Charitatem, nec eam mortem intendisti, licèt præuideris: Quia tunc tu non es vllo modo caussa homicidij, vt dictum est: At, si peccasti grauiter, vt semper hic supponendum est, per actionem positiuam, licèt solum contra Charitatem, præuidisti tamen mortem, aliamque intendisti, irregularis e eris. Ratio mihi videtur esse, quia caussa irregularitatis ex sacris Canonibus est homicidium voluntarium, seu volitum. At homicidium, quod intenditur, siue solum tunc peccetur contra Charitatem, siue etiam contra Iustitiam, siue ponatur eius caussa actio periculosa, siue parum, directe, do aliquo, quamuis leuis caussa, vel etiam leuis occasio scienter ponatur, atque homicidium, vt dictum est, intenditur, voluntarium est, seu volitum: ergo per illud irregularitas incurretur. Non sic quo ad obligationem restitutionis: Ad hanc enim inducendam non satis est quodcumque voluntarium, nec quæcumque præuisio, vel intentio, sed necesse est, vt ponatur caussa externa physicè, vel moraliter influens absolutè, & ex se sufficienter ad damnum inuoluntarium iam explicata. Et huius rei ratio vlterior est, quia cum de obligatione restitutionis nulla specialis legis dispositio positiua adsit (vt adest certè de irregularitate) recurrendum pro illa est ad id, quod de iure est naturali: nimirum ad sufficientiam influxus dati damni. Vide, quæ dicam inferius lib.8.Tr.3.c.2 num.9.& 10. vbi hæc eadem doctrina magis clarescet, & confirmabitur magis.

a De Lug. [illegible]

c Sanch. [illegible]

d [illegible]

§. II.

De damno dato. Digressio.

1 MOui superius, me hoc aliqua consulto addere de indirecta damnificatione, etiam in temporalibus bonis, ne iterum, cum de Restitutione agam, eadem repetere debeam.

Damnum indirectum à te illatum.

Ex dictis ergo resolutur sequens casus. Antonius facem manu præferens ingressus est domum Petri furaturus eius vestes. Accidit autem, vt omnino casu & præter intentionem facula incenderet ornatus, seu aulæa domus vicinæ Titij, quæ nullo modo furari Antonius intendebat; deinde exiens idem Antonius è domo eiusdem Petri reliquit ianuam apertam, vnde factum est, vt eadem nocte accedentes alij fures, per domum apertam ingressi furati sint duos equos eiusdem Petri. Quæritur iam, An Antonius obligetur ad restitutionem non solum vestium, quas est furatus, de quibus non est dubium, sed etiam aulæorum vicinæ domus, & equorum,

2 Ro-

a De Lugo t. 1. de iust. d. 18. sect. 4. n. 87. [illegible]

2 Respondeo: Non a obligari ad restitutionem auleorum, obligari tamen ad equorum restitutionem. Ratio est ducenda ex dictis. Nam destructio auleorum Petri, multo magis auleorum Titij fuit omnino per accidens, & indirecta ipsi Antonio; & ex alia parte actio praeferendi faculam, cum non sit ex se periculosa, & causans incendium, non potest dici fuisse causa per se destructionis, est enim omnino casuale, vt ex facula quam quis fert, oriatur incendium. At, quia commune est, & ex se periculosum, vt ex aperta domo denocte ingrediantur fures, ideo Antonius, qui ianuam apertam reliquit, fuit causa iniusta damni illati in furto equorum: ac propterea ad illius damni restitutionem erit obligandus.

b Idem de Lug. ibidem. 85.

3 Dices, quid, si fur casu incendisset eas vestes, quas fur surripere intendebat? Respondeo sub distinctione. b Si enim eas vestes surripuisset, & apud se incensae fuerint, obligabitur ad illarum valorem restituendum, quia furto [illegible] eas apud se retinuit, contraxit obligationem restituendi ex iniusta acceptione, quomodocumq; apud se easdem perire contingat. At si antequam ipse eas surripuisset, incensae casu, & praeter intentionem fuissent, non contraheret obligationem restituendi, quia tunc per accidens latroni fuisset incendium, licet per se futura fuisset acceptio, si incensae vestes non fuissent.

Damnum illatum à bruto.

c De [illegible] d Lessius [illegible]

4 Huic item spectat quodlibet damnum, atq; adeo homicidium à tuo Animali, Mancipio, Filio illatum. De quo dico Primò, si graui culpa, idest mortali laesisti, vel intulisti damnum, occasionem praebendo, vel negligens grauiter fuisti in illis custodiendis, te mortaliter peccasse, Reumq; esse integrae restitutionis, hocce clarius est, quia tu iniusta causa damni es. Verum, si damnum ab ijsdem irrogatum fuerit, te nesciente, vel te nulla graui culpa negligente, ad nihil d antecedenter in conscientia teneris, Ratio est, quia nec teneris ex re accepta; res enim supponitur periisse; Nec ex iniusta acceptione, quia in nullam grauem culpam, vt supponimus, commisisti. Post sententiam, est distinguendum. Nam aliud de animali, & mancipio, aliud de filio est sentiendum. De quibus.

5 Dico Secundò: Si animal tuum, vel tuus seruus damnum verè quamuis sine tua culpa irrogauit, debes post sententiam, vel damnum reficere, vel, si mauis, animal, vel seruum qui nocum fecit, dare ei, qui passus est damnum. Ratio est, quia ita iure pro foro externo iussi fuerunt; leges enim possunt ob publicum bonum decernere, vt aliquid, etiamsi tua culpa non praecesserit, tu solueris post sententiam, ad quod tunc illam etiam in conscientia teneberis. Seruus tamen, etiam post dictam sententiam, posset, vt non se daret damnificato, alio fugere, & ad fugam ab amicis adiuuari; siquidem nimis esset durum, hominem obligare ad se pro poena dandum. Quod si is habeat peculium independens à Domino, debebit ipse, si velit fugere, restituere, quando in damno faciendo, mortaliter, modo iam iam dicto deliquit. Immo puto, obligari ipsum ad restitutionem de suo dicto peculio, si mortaliter peccauit, contraxit enim ipse obligationem restitutionis de iure naturae (& quidem ante Dominum, & ante omnem sententiam in conscientia,) ex iniusta damnificatione.

Dixi (verè, quamuis sine tua culpa irrogauit) nam, si verum non fuit damnum à tuo animali, vel seruo illatum, tu non obligaris in conscientia ad standum tali sententiae, & posses occultè tibi compensare, si soluisses; & qui accepit, si ipsi id certò constaret, non posset iuste retinere. Ratio est, quia sententia semper supponit damnum factum à tuo animali vel seruo: hoc igitur non posito, te sententia, in conscientia, non afficit; cum tunc eiusmodi sententia contineat intolerabilem errorem, atque adeo sit ipsa iniusta. Quod si res sit dubia, debes

stare

stare sententiæ, quia possessio stat ex parte Iudicis, donec appareat manifestè iniustitia.

9 Dico Tertiò: Si filius absque culpa parentis alium occidat, vel damno afficiat, ad a nihil in conscientiæ foro tenetur Pater, quia, vbi culpa non est, nec adest pœna. Immo nec in foro externo leges præcipiunt, vt filius vnquam dedatur à Patre pro noxa; quia id inhumanum semper duxerunt. Quando ergo damnum à filio infertur, sanctæ leges disponunt, vt ipse filius, qui liber est, non verò Parens, conueniatur.

§. I.

De obligatione restitutionis ex iniusto homicidio directo, &c.

1 Ex homicidio directo, & propter paritatem rationis ex vulneratione, mutilatione &c. non solum debetur b in conscientia Restitutio, cum adsit culpa grauis Theologica, hoc est, peccatum mortale: si enim nulla, vel etiam, in sententia multorum, venialis interuenerit, eadem communiter non debetur, sicut etiam excusatur c homicida si culpa solum venialis non habeat, vel, si ex subitione inducatur in grauem necessitatem qua sunt alibi uniuersaliter dicta.

2 Iam verò in re nostra. Certum sit Primo, eum, qui occidit scientem, volentemque peccare quidem, sed ad nullam restitutionem obligari ex vi occisionis. Ratio est, siue quia is non peccat contra Iustitiam, siue, quia ille, dum sponte occidi vult, remittere videtur; Quam remissionem de suo damno temporalibus facere, dum viuus fuit, potuit. Quidquid repugnent deinde hæredes. Dixi (ex occisione) nam aliunde, vt si quis occideret seruum, quamuis volentem occidi, sed inuito Domino, debebit sine dubio pretium serui restituere. Hinc sponte consentientes in Duellum, nisi occisus fuerit deceptus in aliquo, vel ad duellum coactus d, non obligantur ad vllam restitutionem; quia iniuriam sibi remittere præsumuntur.

3 Certum sit Secundo, Homicidam, seu eius hæredes e, & sufficit hæreditas, teneri restituere omnes expensas legitimas (non autem superfluas) ex prudentia factas in curatione occisi, si non statim mortuus est, extractis ea pecunia, quam aliàs eodem tempore ad sui sustentationem expendisset: tum omne damnum reale, siue in honore, siue in fama, siue in pecunia per se sequutum ex iniusta occisione seu mutilatione. Ratio est, quia horum damnorum iniusta causa fuit Homicida. Dico autem (per se) nam de damno per accidens, seu indirecto paulo ante dictum est. Dico rursus (sequutum) nam, si nullum [illegible] consequutum fuerit damnum, vt accidit, si occisus rei familiaris destructor erat, vel homo inhabilis, qui lucro per artem, vel negotiationem, non vacabat &c. non est, vnde restitutio debeatur.

4 Verùm, Qua ratione dignoscere huius posterioris damni, seu lucri cessantis, vel damni emergentis mensuram cum æquitate non possimus, quamdiu victurus fuisset is, nisi fuisset occisus, quantum lucraturus fuisset pro familia, quantum fuisset periculum forte partum amittendi, quæ spes lucrandi &c. f Respondeo quidquid aliqui f metiantur, id tandem morali, prudentique Iudicio esse expendendum; attenta sanitate, ætate, modo viuendi, ac negotiandi, quo vtebatur, vel vti probabiliter poterat occisus: dempto semper aliquo pro periculis, & incertitudine, & minus pro vtilitate hæreditatis, quam citius alioquin sunt hæredes. Pro labore quo Artifex v. g. occisus, vel mutilatus impendisset, nihil puto g deducendum in fauorem Homicidæ, quia inutiliter ipse Homicida à laborando artificem impediuit. Rursus puto, Homicidam non debere expensas funeris occisi, quia hæ semper fieri debebant, quarum etiam causa is nequaquam censetur.

Denique, quia hæc Iudicia difficulter haberi exactè possunt, optimum expeditumque consilium est, vt totum id compositione, & transactione inter eos, ad quod nos partes perurgeamus.

5 Cer-

5 Certum sit tertiò, Homicidam non obligari ad restitutionem eorum, quæ ipse occisus acquisiturus esset, si occisus non fuisset, quando nulli sunt legitimi hæredes. Ratio est, quia tamquam quis teneatur ad damnum resarciendum, nisi id proximo secutum fuerit? At damnum, de quo loquimur, non secutum est contra ipsum occisum, quia hic iam est extra vitam, atque adeo damnum temporale contra ipsum sequi non potest, neque secutum est contra Hæredes, quia hos non esse, pari modo supponimus. Quando autem sunt Hæredes, ita debet, in quibus hæredem læsit; de qua re iam subdo.

Quibus debeatur restitutio pro Homicidio.

His enim tamquam certis, vel saltem probabilibus præmissis, dubitatur primò, quibusnam Homicida restitutionem debeat?

6 Respondeo esse rationes distinguendum. Nam, vel de eo est loquutio, quod occisor debet occiso, antequam hic vitam finiat, quales sunt expensæ in eo curando, si statim mortuus non est, aliaque similia damna ante eius mortem forte ipsi secuta, quæ breviter enumerat, expenditque Bessius a; Vel de eo, quod idem occisor debet pro damnis factis, postquam occisus vitam abijt, qualia sunt alimenta, quæ is damnum fuisset parentibus, vel alijs, si non fuisset occisus. Si loquamur de priore, debentur hæredi, quicumque ille sit, siue necessarius, siue extraneus. Ratio est, quia Hæres succedit in omnia iura defuncti. Si de posteriore, non debentur nisi parentibus, filijs, vxori Defuncti, in quos eiusdamnum factum est. Ratio est (inquit recte Lessius b.) non quia hæres succedit in iura defuncti, nam defunctus numquam habuit ius ad restitutionem horum damnorum, ipsorum enim obligatio post mortem eius orta sit; Adde, & quia defunctus nullum damnum temporale sentit, dum defunctus est, quod scimus velit. Sed ratio est, quia parenti, & filiis, marito, & vxori censentur vna persona, atque adeo, qui vnum ex his occidit, alterum lædit. Si ergo læsus est, debet ad æqualitatem per restitutionem reduci.

Hinc fit, vt si quis ex ipsis læsis nequaquam fuerit, non sit aliquid ab occidente ex hoc capite ipsis restituendum, quia in eo casu in nulla re ipsa damnum passus est; ergo in nullo reficiendus. Existimaverim, nos aliquando non esse læsos, quando scilicet ipsi aliunde alantur, & propter aliquam caussam ijdem nequaquam futuri fuissent hæredes occisi.

8 Ex distinctione allata num. 6. vides, fratribus, vel sororibus, etiamsi hæredes sint occisi, & quibuscumque hæredibus extraneis eiusdem, nihil esse à restitutionem ex posterioribus dictis damnis; quia hi non censentur vna persona cum occiso, esse restituendum tamen ex prioribus; quia sunt legitimi hæredes succedentes in omnia iura Defuncti.

9 Quid si nulli sint hæredes? Debebitne occisor restituere priora damna pauperibus? Posteriora enim non debere, iam patet ex dictis; quia nullis hæredibus existentibus, nulli facta est, læsio. Respondeo, ita profectò, quia in similibus debita ex delicto censetur defunctus velle, in piis pons ad animæ suæ favorem non suum distribui: sed melius fortasse ratio est, quia sic videtur definitum esse ab Alexandro Pontifice c. cum tamen de Vsuris, vt iterum infrà dicemus d.

10 Quid si occisus, dum esset in vita, remisit omne debitum Homicidæ? Remitte, inquam, nam recte aliqui e advertunt, quandamodum possimus occisori eam ignoscere, seu remissionem exhiberi (quodammodo occisor poterit, obligatur) intelliri de iniuria, non de damnis temporalibus; nam hæc, nisi expressè remittantur, semper debebuntur. Respondeo occisum posse remittere omnia, dum erat inter viuos, atque adeò si plenè remittat, nihil nec Patri, nec Vxori, nec alijs quibuscumque hæredibus esse occisore restituendum. Ratio est, quia non fit his iniuria, nec, & contra occisi voluntate,

& ergo

a Bess. l. [illegible] p. 81. n. 8.

b Less. l. 2. c. [illegible] n. 11.

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

& ergo hic condonat, nihil contrarium volūtatem [illegible] occisor, quod resistere [illegible]. Solum ergo potuisset peccare pater remittendo, si aliquo raro casu, quo absente filij alimenta non haberent &c.

11 Verùm contra hanc doctrinam, quam est Lessij *a*, & Thomæ à Sanchez, insurgit de Lugo *b* asserens, verum esse in præcedentibus damnis, quæ modo distinximus, *a*, de quibus poterat occisus disponere, dum viuebat: At non esse verum in posterioribus, quia hæc damna insequuntur Patrem, filium, uxor, non in alio, idest non in persona occisi. Ergo is remittere non potest. Non displicet distinctio, sed tamen Lessij, & Sanchez opinio probabilis item est, quia ij patiuntur quidem mala in sua persona, sed totam habere debentur dependenter à Patris volūtate.

12 Deniq; hic quæri solet, an homicida aliquid debeat; Primò Creditoribus occisi; Secundò, Pauperibus; Tertiò Amicis, quibus occisus ex liberalitate, vel gratitudine multa donabat. Respondeo nulli [illegible] ex his homicidam aliquid debere, quidquid nonnulli contradicant. Ratio est, quia hi non sunt ita coniuncti moraliter cum occiso, vt damnum, quod huic infertur, iudicetur, & [illegible].

13 Illud certum puto, quod insinuat Lessius ibidem *e*, homicidam debere restitutionem prædictis, quando in illos occidisset eo animo, vt ipsis in ipsi bonis noceret; siquidem tunc propter illam intentionem peccabit occisor contra iustitiam.

Hæc doctrina, quam Lessius, vt dixi, [illegible] non videtur cohærere cum illa, quam ibi *f* afferit, & nos superius amplexi sumus, nimirum occidentem non obligari ad restitutionem damni indirecti, etiamsi illud intenderit v. g. te non obligari ad damna secuta ex morte [illegible], qui mortuus est propter dolorem cōceptum ex Thesauro [illegible]. Cohæret tamen, nam ibi fur, siue intendat, siue non intendat mortem, non est causa eius, nec physica, nec moralis

Tendat in Deus,

mortis Amici: at hic homicida est vera mortis causa, vnde illi damnum provenit, & ex alio capite, illud damnum intenditur ab homicida; ergo [illegible] peccat contra iustitiam, & restitutionem debet. vide, quæ dicam lib. [illegible].

Hæres occisoris quid debeat.

14 Dubitatur Secundò: An heredes homicidæ obligentur resarcire damna occisi mortui, quando ipse homicida fuit a Iudice pœna præsertim capitali condemnatus? Respondeo, obligari *g*. Illius enim pœnæ [illegible], siue ex officio processerit Iudex, siue ad læsæ partis instantiam, est ex iustitia vindicatiua, & in bonum Reip. [illegible] non apparet, vnde per illa ad equalitatem reducta sit inequalitas rerum temporalium [illegible] parti læsæ. Nam parimodo fur si capite plectatur, non propterea illi cessat obligatio restituendi, quæ rapuit. Illud concedo, quando heredes occisi sint diuites, vel nobiles, qui eiusmodi damna temporalia penè non considerant, facilè posse iudicari, esse illis solo supplicio factum satis. At, si pars læsa sit ex vulgo, & præsertim, quando damnū est graue, non video, nisi expressè remittat, qua ratione remisisse præsumenda sit.

Excedens modum suæ defensionis, vel inuadens, vel prouocans, an obligetur ad restitutionem ex homicidio &c.

15 Dubitatur Tertiò: De excedente modum iustæ defensionis; Petrus v. g. aggreditur Paulum; is, cum se posset defendere, solum vulnerando Petrum, tamen gladio transfodit, & interemit; obligabiturne ad restitutionem?

Respondeo, hunc incurrere irregularitatem, certum est; quod quo ad restitutionem, de qua est sermo, Lessius [illegible] docet *i*. Primo, si Petrus Paulum ad pugnam prouocauit, Paulum ad nihil

 teneri

[illegible], quia prouocans videtur omnia damna remittere prouocato, dum facit ei necessitatem, vt contra se agat, quod potest. Quam doctrinam non non multos sine num. 2. admisissent. Secundo, si Petrus aggreditur Paulũ sine prouocatione, teneri Paulum, si excedit in se defendendo, ad integram restitutionẽ, quia peccat tunc Paulus contra iustitiã, excedendo modum. Tertiò, esse tamen probabile, teneri solum ad partem arbitrio prudentis dimetiendam, quia multo minus peccat, qui sic inuasus occidit, quàm qui sponte, & excitus à nemine. ergo votum addo, Lector sapientior iudicet. Si verum est primum dictum Lessij, sequitur, Paulum inuasum, qui extra modum occidit Petrum, ad nihil teneri. Ratio enim, cur prouocatus ad nihil tenetur, est, quia prouocans iudicatur remittere: sed inuadens iudicatur pari modo remittere: ergo &c. Minor probatur, quia ipse iam scit, inuasum omnia mala contra ipsum intentaturum, & tamen adhuc inuadit: ergo praesumitur illis malis, seu damnis assentiri. Cum ergo scienti, & volenti non fiat iniuria, in ipsum quo ad bona temporalia non peccabitur contra iustitiam, atq; adeo nullum restitutionis onus contrahetur. vide n. 2. citatum.

a Laym. li. 3. tr. 3. p. 1. c. 6. n. 5. Fauet huic doctrinae Layman a dicens, posse Iudicem in tali casu condonare restitutionem in poenam iniuriae aggressoris, vel iniustae actionis: affertque Molinam dicentem, eum, qui ob acceptam iniuriam iusto dolore, aut ira affectus vulnerauit vel occidit, v.g. Maritus occidit vxorem deprehensam in adulterio, in conscientiae foro posse denegare restitutionem damnorum, donec ad Iudicem caussa delata cognoscatur, verum in poenam delicti, atque iniuriae compensationem, restitutio ipsi remittenda sit, necne.

Dices: hostes prouocantes, siue solum aggredientes, non posse remittere damnum factum alteri: idest suis haeredibus, ergo non possumus recurrere ad hanc remissionem. Respondeo, de hoc iam dictum est satis à num. 10.

16 Huc pertinent tres aliae dubitationes. Prima, an qui potest fugere, sine infamia, nec tamen fugit, sed occidit inuadentem, ad restitutionem obligetur? Respondeo, qui censent b solum esse delinquere contra Charitatem, vtpote quia sine magno incommodo per fugam poterat aliud homicidium vitare, consequenter putant, nullũ vrgere onus restitutionis. Qui verò c censent, eum peccare contra iustitiam, vtpote quia vtcunque haberet ius, nõ occidendi authoritate priuata, restitutionis onere occisorem meritò subiiciunt. Nos respondendum iterum dicimus, quod nu. 15. proposuimus, nempe inuasorem posse praesumi damna remittere &c.

b Less. li. 2. [illegible] c [illegible]

17 Secunda, Quid iuris in restitutione, quando, qui litis initium dedit, occidit, vel occiditur? Respondeo, si Petrus prior det caussam solum verbis Paulo, & Paulus occidat Petrum, sanè Paulus reus d erit restitutionis, quia ob solam verborum contumeliam, iniustè Petrum occidit: Si contrà, in eundem Petrũ solis verbis lacessẽtẽ insurgit gladio Paulus, Petrus autem, nẽ occidatur, ipsum Paulum transuerberet, ad nihil tenetur Petrus, quia etiamsi praedictae verbalis litis cum peccato author fuerit, tamen, postquam gladio contra ipsum Paulus insurgit, potest se defendere, & cum moderamine occidere iniustè insurgentem, sic ergo de similibus philosophator.

d Mol. [illegible] Less. [illegible] ait.

18 Tertia: Si pugnantibus Petro cũ Paulo, socij alterutrius occidant aliquẽ, obligabuntne Petrus, & Paulus ad restitutionem occisi? Respondeo, si excitarunt socios, obligari non est dubium; quia tum sunt concausae homicidij: At si sponte hi socij se immiscuerunt, ipsismet imputetur; neque enim sola mea pugna caussa est (nisi multum per accidens) vt alij accurrant, pugnent, occidantq; Vide tamen, quae dicam infra §. 5. num. 6.

19 Illa quidem difficultas est non vulgaris. Si ego socios excitaui ad pugnam, & deinde remanet aliquis occisus ex ipsis meis socijs, an ego huic occiso

resti-

restitutionem debeam?

Respondeo, Duplex de more est sententia; Altera docet, te debere a restitutionem integram, & contrahere irregularitatem, quia per consilium, & factionem causa fuisti mortis. Altera negat, te b restitutionem debere, neque irregularitatem contrahere, quia suadens, licet peccet contra Charitatem, cum tamen nec fraude, nec dolo suadet, non peccat contra Iustitiam, scienti enim & volenti non fit iniuria, ergo damna ex occisione orta non tribuuntur illi, ut Authori iniusto. Quare, si tu contra Iustitiam non peccas, nec debes esse obnoxius restitutioni, nec irregularitati; quod si socios, propter aggressionem tuã iniustam contra suos inimicos, in necessitatem coniecisti pugnandi, quia primitus adversarios, ut te offenderent, contra tuos socios instruxerunt, atque aliquem ex his occiderunt, sanè tunc obligaberis ad restitutionem, & fies irregularis, quia tunc iniusta causa fuisti mortis tui socij, ut ex se constat.

Pro bonis spiritualibus occisi an aliquid debeatur?

20 Dubitatur quartò. An pro bonis spiritualibus, quæ fecisset occisus, si vixisset, debeat aliquid iniustus homicida.

b Less. lib. 2. c. 9. d. 15. Respondet Lessius b, nihil debere? Bona enim illa vel considerantur, quo ad meritum, vel quo ad satisfactionem. Prius est inseparabile; quia meritum unius non potest alteri dari, atque adeo meritum homicidæ non potest reparare meritum occisi; quo ad satisfactionem autem, quamvis hæc possit alteri dari, tamen non constat in casu nostro, an occisus aliqua satisfactione sit privatus, neque verum ea, quam homicida pro eo exhibebit, illi profutura sit. Adde, non posse certam mensuram constitui, quam sit obligatus Homicida exhibere; Quid ergo dabit? certè in tanta indeterminatione nullam, hæc ex Lessio.

21 Verùm, habe sequentem casum. Consideraverat Petrus testamentum, in quo disponebat, ut ex redditu, quem exacturus erat, ex sua persona vel fructu, centum Missæ pro se celebrarentur. Interim occisus est à Paulo, videtur defecta causa, qui ipsas mortem passum, Missæ non sunt celebratæ, ad quid obligatur Paulus?

Respondet, Salonius d, & quidem meritò, ad eas Missas resarciendas obligari Paulum, si enim opifici à te restituendum est, quod per operas materiales tua causa minus lucratur, non video cur à te non sit restituendum pro damno spirituali, quod quis tua causa incurrit incurrit. Nec obstat, quodmodo diximus ex Lessio, nescire utrum satisfactio hæc occiso profutura sit, quia nec scitur contrarium, ergo res manet dubia negativè; in hoc autem dubio melior esse debet conditio disponentis. Quod si verè constet, occisum decessisse in mortali (sed quando de Christiano tanta certitudo?) tunc non urgeret prædicta obligatio, siquidem inutiliter pro illa anima eæ Missæ celebrarentur.

Pro damno personali an aliquid debeatur.

22 Dubitatur quintò. An pro ipsa vita, mutilatione, percussione, vel cicatrice relicta, præscindendo à damnis alijs, de quibus iam hactenus dictum est, aliquid restituendum sit? Respondeo, nihil e nec spirituale, nec temporale esse ex obligatione restituendum. Ratio potissima est, quia probabilis est sententia docens, non esse obligationem restituendi bona superioris ordinis, in bonis inferioris ordinis, quando in eodem ordine restitui nequeunt; Et huius ratio est, quia virtus Iustitiæ commutativæ, quæ est illa, quæ restitutionem præcipit, respicit æqualitatem: ergo, ubi æqualitas inter duo bona esse non potest, illuc non se extendit Iustitia. Cum ergo nulla hominis vita, nec pars, ut ita loquar, vitæ, ulla pecunia, seu ullo bono inferiori æquari possit, sequitur, Iustitiam non se extendere ad præcipiendum dari pecuniam, seu aliud bonum inferius pro vita, &c. Ordo autem bonorum est huiusmodi. Primum lo-

cem obtinet bonum salutis æternæ, & quirat bonum vitæ, & membrorum, honorem, & famæ, denique facultates temporales. Prolixas rationes, obiectiones, atque solutiones de hac re lege, si libet, apud citatos, & vide, quæ dicam infra, cum de restitutione famæ agam.

Alio pro alio occidens.

23 Dubitatur Sexto. Quid iuris contra eum, qui volens occidere unum, alium interficit?

Respondeo. Vt id planius reddatur, & multa per hanc occasionem explicentur, mea certa breviter sequentia hic inserui quatuor.

24 Certum sit mihi Primo (quidquid alij sentiant a) eum, qui facta diligentia putat, hunc esse feram, occiditque, sed deinde advertit esse Petrum v.g. suum inimicum, quem etiam occidisset, si cognovisset, (quæ vocatur ignorantia comitans) peccare quidem ex interno affectu, sed non esse verum homicidam, nec contrahere pœnas, adeoque non esse irregularem, non obligari ad restitutionem ex homicidio, &, si occisus fuerit fortè Clericus, non incurrere excommunicationem b. Ratio est, quia illæ pœnæ oriuntur solum ex ipsa actione externa inordinata, quæ hic non adest: solum enim pravus ille affectus est interior, nec ex illo processum est ad occisionem.

25 Quod si quis hoc se animo gerit, vt velit occidere hunc, quem videt, vel dubitat, vel etiam suspicatur, an sit homo, an fera; an sit Clericus, an sit Laicus: certè homicida erit c, si ille homo fuerit, & erit excommunicatus, si ille fuerit Clericus, quia tunc non affectu modò, verùm etiam opus externum iniustum est, et etiam est opus externum voluntarium: quoties debita diligentia non est adhibita quæ ad id requiritur.

26 Certum est mihi Secundò. Si in... dens v.g. occidere Petrum Laicum, casu & accidens per accidens, ac præter intentionem occidis Paulum, qui forte opera v.g. illac transibat, non solùm [illegible] non esse Homicidam, nec obligari ad restitutionem, nec esse irregularem, nec esse excommunicatum, si fortè Paulus fuerit Clericus d. Ratio est, quia in nullum delictum commisisti contra Paulum. Supponimus enim, te inculpabiliter gessisse, & omnino involuntariam tibi fuisse interfectionem Pauli; Ergo nulla pœna digna es ex hoc Pauli occisione, adeo tibi involuntaria.

27 Certum est Tertiò. Si occidas seu percutias Laicum, putans, te occidere seu percutere Clericum, te non incurrere in Excommunicationem e. Ratio est, quia Excommunicatio est imposita non contra volentem, sed contra exequentem percussionem Clerici.

Restabunt iam quatuor incerta. Primò An si occidere volens Clericum Petrum, occidas per errorem inculpatum Paulum etiam Clericum, incidas in excommunicationem. Secundò, An si occidere volens Petrum, vel quemlibet alium, per similem errorem occidas Paulum, debeas restitutionem ex Pauli occiso. Tertiò. Quid de Irregularitate? illamne in utroque casu contrahas? Quartò. Quid de violatione Ecclesiæ?

28 Quo ad Primum Comitolus f opinio docet, te incidere in excommunicationem. Ratio est, tum quia & re ipsa & animo Clericum tunc quis occidit; tum quia Ecclesia per se primariò censuram intendit prohibere, ne homo vel Clericus quicumque ille sit, occidatur, sive sit hic, sive sit ille.

29 Verùm probabile etiam credimus non incurrere. Ratio est, quia actio illa exterior, ad quam solum sequitur censura, non est à te voluntariè admissa, quia non est voluntas, ubi non præcedit cognitio: porrò hic non fuit Paulus interius affectus, nisi solum materialiter: ergo non est capax, unde procedere debeat pœna excommunicationis, quæ non est apposita, et dictum est, nisi actioni externæ formaliter inhærenti. Confirmatur, quia propter eamdem rationem simile quid dictum est modo nu. 26. ex Sanc. Idque quamvis idem Sanc. ibi admittat; non autem in hoc præsenti casu,

contra-

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]

contendatq; disparitatem afferre, tamen eam non videtur afferre sufficientem.

30 Quoad secundum de Restitutione, est item duplex sententia. Priorem sequuntur ij, qui modo num. 28. priorem ibi positam secuti sunt, par enim videtur ratio, & quidem Bonacina *a* sic hanc opinionem firmat. Ratio est, inquit, quia Primò, ita habetur *l. cum qui nocentem, §. si iniuria, ff. de iniurijs.* Tum quia Secundò, hæc actio est iniusta contra Paulum, seu contra hunc hominem, licèt falso putetur Petrus. Tum quia Tertiò, qui comburit domum Caij, quam putabat esse Titij, tenetur ad restitutionem, ergo idem dicendum est in proposito casu. Tum quia Quartò, qui percutit Caium Clericum, quem putabat esse Titium Clericum, committit sacrilegium, peccat contra iustitiam, & subiacet excommunicationi, Covarr. Suarez, Sanchez, Iulius Clarus, alijq; apud Rebellum; quamuis ipse putet homicidam in hoc casu non teneri ad commodam restitutionem. Hæc Bonacina.

a Bon. d. 8. de rest. in genere q. ... p. 1. ...

31 Non obligari tamen ad restitutionem, probabile mihi apparet, quia ita sequitur ex ratione iam iam num. 29. dicta à sentientibus non incurri excommunicationem; Et De Lugo *b* quidem sic habet in hac re. Dices: si volendo occidere Petrum inimicum, per errorem occidis Paulum amicum, quem videras à longè non agnoscibilis, & putasti esse Petrum, quem eo loco, paulo antè reliqueras, non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium, quia illud homicidium procedit ex ignorantia, quæ causat involuntarium: ergo similiter, si putas te furari rem Petri, & accipis rem Pauli, non committis furtum. Respondere ad hoc potest; quidquid sit de antecedente, negando consequentiā, est enim differentia; nam in primo casu error est circa substantiam actionis, non enim vis occidere illum hominem, quem occidis, sed alium: quare illa actio videri potest involuntaria. At in secundo casu error *c* non versatur circa substantiam actionis, vis enim accipere & furari, (sic etiam damnificare) rem istam, circa quam non erras, sed circa dominum illius, quod non pertinet ad substantiam usurpationis huius rei: quare illa actio secundum se tota est voluntaria. Hæc De Lugo. Notasti illud? (non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium) id quod ipse non reijcit, videtur admittere. Si ergo non committis homicidium, non teneris ad restitutionem ex homicidio.

b De Lugo d. 1. de iust. d. 17. ... n. 3. ... d. 7. ... n. ...

c [illegible] ...

32 Confirmatur ex Fagundez *d* qui quærens, An homicidium prædicto modo ex errore commissum legis puniant pœna ordinaria mortis, an pœna arbitraria à Iudice imponenda, putat probabilius pœnâ arbitrariâ. Et ratio est, inquit, quia huiusmodi homicidium respectu illius, quem quis occidit, fuit mere casuale, & per accidens contigit; quare, licèt fuerit culposum, quatenus absolutè voluerit occidere, non tamen respectu occisi fuit voluntarium. Hæc ille. Si ergo non fuit verè coram Deo voluntarium respectu occisi, cur sic erratis restitutionem illi debebis in conscientia?

d Fagund. ... d. ...

33 Confirmatur secundò ex Molina, *e* qui distinguit tria in casu huius erratæ interfectionis: Primò delictum coram Deo, & hoc certum est, esse mortale, ac si non fuisset sine errore &c. Secundò, in ordine ad Remp.; & hoc modo acceptum puniri ab eadem Rep. æquè, ac si fuisset sine errore (sic ipse putat, est probabilius modo contrarium iudicauerit Fagundez) & ratio est, inquit, quia æqualis læsio facta est Reip., cum tam vtilis homo ab ipsa ablatus inuitè fuerit. Tertiò, in ordine ad ipsum Paulum per errorem occisum, & quo ad hoc, sic loquitur. Tertium verò est iniuria Pauli interfecti, quæ in suos propinquos, & hæredes suo modo redundat, & quæ prosequi ad ipsos, etiam suo, ac defuncti nomine spectat. Et quo ad hoc, negandum non est, iniuriam esse secundum, culpamq; ac delictum leuius

e Mol. ... d. 3. ...

„ esse, eo quod totum interfectoris delictum quodam modo sit divisum in iniuriam, ac delictum adversus Petrum, quem interficere intendit, & iniuriam ac delictum in Paulum, quem contra intentionem interfecit. Quia ergo id delictum & quoad Paulum & quoad ipsius haeredes est leuius, tantumque indirectum, & ex accidenti, facilius obtinebitur gratia &c. Haec Molina. Vbi videt primò fundamentum cur Rebellus, modo n. 30. fiat ad partem restitutionis obligationem sic intendentem, forsasse falsum esse dictum à Molina tamquam dissidentem. Videtur tandem sic non posse committere, ut partem quidem deberi, leuius tamen esse delictum, quia censet diuisam esse iniuriam partim contra Petrum, partim contra Paulum: sed num. 30. & num. 31. probatum esse videtur, nullam esse voluntariam iniuriam contra Paulum, ergo nulla ei debebitur restitutio.

54 Ex dictis Respondetur ad rationes Dominicae allatas n. 50. nam ad Primam lex illa nil aliud decernit, nisi agi actionem iniuriarum: certè in foro externo, siue propter praesumptionem mali doli, siue ne detur ansa excusandi malefacta, siue ut puniatur ille malus animus occidendi iam factus externus per executionem homicidij. Probatur Textu. „ Si iniuria, inquit, mihi fiat ab eo, cui „ sim ignotus, aut si quis putet me Titium esse, cum sim Seius, praeualet „ quod principale est, iniuriam eum „ mihi facere velle, nam certus sum „ ego, licet ille putet me alium esse, „ qui non sum, & ideo iniuriarum habeo „ actionem. Haec Textus, & nil praeterea.

Ad secundum iam dictum est, negari ab hac secunda sententia, illam actionem esse voluntariè iniuriosam Paulo. Ad tertiam iam respondi modo n. 51. de Lupo. Ad quartam iam, quod in ea assumitur, negatum est à probabili sententia, quam diximus num. 29.

55 Quoad Tertium, idest, quoad irregularitatem duplex est item sententia. Quarum prima dicentium, illud homicidium parere excommunicationem; & item & parere irregularitatem ex delicto: quia etiam voluit tunc homo occidere hominem. At, qui negant parere excommunicationem, negant & parere irregularitatem, quia licet à probabile est contrarium, ex homicidio, quod contingit casu, & inuoluntariè, ac praeter intentionem, etiam ex opere illicito, consequenter incurri irregularitatem, quando nulla diligentia adhibita, vel dubium inculpatè praecessit, ita in casu praesenti, in quo omnino inuoluntaria est, quo ad substantiam eiusmodi occisio, ut iam diximus. Sanè Farinacius refert Declarationem Congregationis Cardinalium super Concilium Tridentinum, quod mandans occidere Petrum, si Mandatarius occidat hominem, non incurrit Mandans in irregularitatem; At certè par videtur ratio in casu nostro. Vtraque ergo sententia probabilitatis fines videtur attingere.

56 Quoad Quartum, idest, Ecclesiae violationem nota dico, Dico Primò, si casu, si quis alium in Ecclesia occidat ob sui defensionem cum moderamine inculpatae tutelae, vel occidat omnino casu, & praeter intentionem sine vlla mortali culpa, non polluit Ecclesiam, quia illi sic non sufficiat; ita, si dum vult se defendere, loco eius, alium omnino inculpatè & inuoluntariè occidat, non Ecclesiam violabit, quia id, pari modo, & sine peccato mortali occidentis, vide & sine Ecclesiae voluntaria iniuria contingit.

57 Dico Secundò: Si culpa, vnde processit occasio, sit aliunde, & non in genere iniuriae vitae, & effusionis sanguinis: ut si reprehendendo turpia, ibi mors alicuius omnino praeter intentionem sequatur, Ecclesia non violatur, idem multo magis, si idem errore contingat, nec violabitur Ecclesia, quia pariter non supponitur ea iniuria, cum est Ecclesiam polluere.

58 Dico Tertiò: Si quis cum Ecclesiae violentia occidere volens unum occidit, & praeter intentionem alium inuoluntariè occidat, vel (quod tandem

peccati)

accidit,) volens occidere Titium, occidat per errorem Caium, communis opinio relata num. 14. docet, pollui Ecclesiam, quia iam adest peccatum mortale in hoc genere irreuerentiæ, & iniuriæ occisionis in Ecclesia: An verò ex secunda opinione allata num. 15. colligi possit, Ecclesiam non violari, quia tunc nulla est voluntaria iniuria, sed solum materialiter, tu sapienter expendas, decernasq; &c.

§. IV.

Quatuor Casus ex sparsim dictis decidantur.

1 PRimus Casus. Occidisti Petrum, non quidem animo, vt Paulo homicidium imputaretur, sed tamen quia præuidisti, fore illi imputandum, animosius occidisti ipse imputationis, immo idcirco occidisti (qui casus est fortior) quia eam imputationem præuidisti, secus nullo modo occisurus, nunc quæritur, quod peccatum contra Paulum commiseris? Respondeo in vtroque Casu peccasti in Paulum contra Charitatem, non a tamen contra Iustitiam, quia hic nulla ratione fuisti externa caussa imputationis, vnde à restitutione immunis es, vnde & ab irregularitate.

a Mol. t. 4. [illegible]

2 Secundus Casus. Veneno infectum vinum bibendum à meo inimico, casu aduenit amicus, & bibens, me vidente, & me (ne meum crimen proderem) tacente, statim bibens amicus occiditur, & ideo Irregularis? Respondeo, nequaquam b, quia huius mors præter meam intentionem euenit. Et ex alia parte, ego non fui iniusta caussa mortis, quia cum tanto periculo meo non tenebar illum monere de veneno.

b De Lug. [illegible]

3 Tertius Casus. A sicariis fuit Petrus metu mortis coactus ostendere Pauli domum, vnde factum est, vt Paulus occisus fuerit, domusq; incensa, ad quid obligabitur Petrus? Respondeo Comitolus c damnat hunc homicidij, & restitutionis (vnde & irregularitatis) quia peccauit contra Charitatem, Iustitiamque. Neque enim metus mortis debebat illum excusare à tam graui iniuria, cui ipse indicando domum cooperatus est. Rodriquez d & Diana propendent ad eum liberandum à restitutione, quia (aiunt) ipse non fuit caussa moralis eiusmodi damni, sed tota caussa fuerunt latrones, ex quo & ex principiis paulo superius allatis, sequitur, nec esse irregularem.

c Comitol. apud Dian. [illegible]

d Rod. [illegible]

4 Ad idem videtur propendere De Lugo e. Si scias, inquit, Petrum quærere inimicum, ad occidendum eum, & aperias illi vbi sit, testificaris planè verum, scito tamen, Petrum illa notitia abusurum ad homicidium ex sua malitia, non eris verè liber à peccato iniustitiæ, sed particeps homicidij, saltem si nulla cogente necessitate cooperatus es. Notat illud (nulla cogente necessitate) ergo ea cogente, vt nunc est in casu proposito, liber ab homicidio esse videris.

e De Lugo [illegible]

5 Quintus Casus. Petrus detexit quemdam grassatorem latere in quodam antro, & Paulus videns latronem, clamauit, hic est latro; atque vt grassator, & latro comprehenderentur: suntne irregulares ex eius morte? Respondeo Bon. f, Auila g, aliique docent esse, Turrianus h, & Diana i negant, nisi quando hi manifestatores essent accusatores, vel testes necessarij ad cognitionem caussæ, vel hoc facerent vt ministri Iustitiæ. Illos adi, hæc enim pertinent ad tractationem de Censuris, nec omittimus Layman l hæc & similia breuiter complectens.

f Bon. [illegible]

g Auila [illegible]

h Turrian. [illegible]

i Dian. [illegible]

l Laym. [illegible]

§. V.

Ex iisdem sparsim dictis colligitur, quid sentiendum sit de cooperantibus cum Homicida.

1 HI sunt Consulentes, Auxiliantes, Mandantes, Ratum habentes, Non prohibentes Homicidium. De quibus m hîc breuiter, aliquantulo ex-

m [illegible]

fusius dicemus, cum agemus de restitutione lib. 8. tr. 4. cap. 2. per totum.

Consulens, & Auxilians.

1 Qui maligno consilio, vel auxilio, permouit hominem ad necem sibi, vel alteri inferendam, verè, ac propriè Homicida est, si effectus sequatur. Quod si ille aliquod, sed non determinatum propositum ante conceperat, quod maligno consilio, vel auxilio tuo magis confirmasti, criminis quidem particeps eris, sed irregularitatem non effugies. Si sit dubium, an permoueris, supra *b* dictum; si ille omnino determinatus erat occidere, vt mox num. 5. & omnino infra lib. 8. tr. 4. cap. 2. §. 2. num. 6.

a [illegible] b [illegible]

Mandans, seu quod idem est iubens.

3 Qui homicidium fieri mandauit, sequuto effectu, propriè homicida est ordinarijs pœnis, censurisq; subiectus. Sunt autem duo discrimina inter consulentem & mandantem.

4 Alterum. Qui mandatum occidendi ante eius executionem expressè, vel tacitè reuocauit ab irregularitate ex Aula *c* liberatus est, dummodo reuocatio ad notitiam mandatarij peruenerit. At verò, qui consilio prauo dato, quod v. g. turpe sit vindictam non sumere, aliquem ad inferendam necem permouit, licèt postea reuocarit, tamen irregularitatem ex eodem Aula incurrit *d*, si persuasus conceptum semel propositum nihilominus, executus fuit. Ratio vtriusque est, quia, si tu ei Petrum persuasisti, seu illi consilium dedisti, vt occideret, & deinde illum dissuadere conatus, non tamen ille dissuaderetur, sed occidat, in vim occidenti consilij, quod firmiter animo insedit, ergo Homicida eris & irregularis. At si solum mandasti: cum tota ratio mandati consistat in authoritate mandantis, mandato reuocato, nihil tui remanet in Mandatario; quare si adhuc occidat, ex se occidet, non ex tua authoritate, & consequenter tu nec Homicida eris, nec Irregularis. Nam propterea, si forte consilium prædictum non fuisset in alia ratione fundatum, nisi in authoritate consulentis, æquipararetur mandato, & eo reuocato, si adhuc fieret occisio, tunc, qui sic monuit ad necem, sed reuocauit, non esset homicida, nec irregularis. Quid, si quis errauit in exequendo mandato? De hoc vide supra §. 3. num. 31.

c [illegible] d Idem ib.

5 Hisce tamen ex Aula, contrarium Propositus *e* prædictum discrimen non agnoscit, docetque tam mandantem, tam consulentem v. g. abortum animati, vel mortem inimici, non esse reos homicidij, nec irregularitatis, si ij reuocauerint mandatum, & consilium, quia pari modo reuocato consilio, ac reuocato mandato, si sequatur homicidium, non imputabitur consulenti. Neutram ex his sententijs audeo appellare improbabilem.

e Propos. [illegible]

5 Alterum. Si tu alicui mandas, vt in hominem occidat, & ille mandatum excipiat, tuoque nomine exequatur, irregularis eris, licèt mandatarius iam ante concepto occidendi proposito, quamuis tu non mandasses, nihilominus hominem occidisset. Si autem alicui suasisti homicidium, sed consilium tuum nihil ad effectum contulit, quia per se ipsum ad occidendum planè determinatus, nihil omnino in proposito suo per te confirmatus fuerat, homicidium non commisisti, & sic ab irregularitate immunis eris; Ratio vtriusque est, quia mandatum fit in gratiam mandantis, consilium autem datur in gratiam recipientis; ex quo sequitur, vt, si suadeas Petro, vt occisionem faciat, qui Petrum tale propositum firmiter conceperat, sequitur, inquam, vt tu nihil efficias, efficit enim ille ex suo firmo proposito; At verò si eidem mandes, ilque mandatum exequitur, sequitur, vt iam tuo nomine Homicidium fiat, ubique vt causa adscribatur.

6 Denique nota, si affirmares, tibi gratum fore hominem necatum, credas, id ab ipsis futurum esse, neque contradicas, & impedies, cum possis, censeri, te tacitè consentire, & mandare.

Eidem

Eademque ratio est, si te sciente v. g. cum Ioanne, amici tui fortè superueniant, & à te non prohibiti, nec repulsi (adeo cum posses) Ioannem in tuam gratiam occiderent; Quare in vtroque casu Irregularis fies, excolo, quæ dixi supra §.3.num.18.

Ratum habens.

7 Qui suo nomine necem patratam, postea ratam habet, ad damnorum restitutionem minimè tenebitur, nec irregularis fiet. Ratio est, quia irregularitas incurritur ab eo, qui aliquo tandem modo est caussa homicidij: & rursus obligatio restitutionis consequitur, tanquam effectus ad factum homicidium, seu ad damnum illatum: Sed, quia per ratificationem homicidij, vel damni antè à tertio commissi nemo efficitur vllo modo caussa, cum ad præteritum non sit potentia, ergo &c. Neque dicas, ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari ex Regulis Iuris in 6. & de facto excommunicationem contrahi dicere, qui percussionem Clerici nomine suo factam ratificat, ergo etiam in casu nostro, Ne id dicas, inquam, nego enim consequentiam, & Ratio negationis est, quia ratihabitionem retrotrahi hic est per fictionem Iuris, & eius dispositionem, vt de facto Ius disposuit in dicta percussione Clerici, quæ certè dispositio non est in irregularitate, nec in obligatione restitutionis.

8 Porro, si quis Homicidium, vel damnum non suo nomine patratum, postea approbet, non censetur ratificare, atque adeo nec censuram aliquam contrahere, multo minus restitutionem; quia nemo ratificare potest, quod suo nomine gestum non est.

Non prohibens.

9 De hoc dictum est satis paulo ante c.3. §. 1. à num.10. & multa dicentur lib.8.tractatu 4.c.2.§.6.

Finis Libri Sexti.

LAVS DEO, BEATISS. VIRGINI, AC B. ALOYSIO.



LIBER SEPTIMVS IN DECALOGVM.

Non Adulterabis.



LVxuria, quam hic prohiberi, vt certum supponimus, est vitium oppositum Castitati, per excessum, & versatur circa delectabilia tactus in rebus Venereis, idest in rebus ad generationem seruientibus. Eius species numerari solent, Fornicatio, Sacrilegium, Adulterium, Incestus, Stuprum, Raptus, Peccatum contra naturam, quibus claritatis gratia, adde Impudicitiam, quæ consistit in tactibus, aspectibusq; impudicis.

De his ego plura docui in Methodo expeditæ Confessionis lib.2.cap.7.per totum, quæ certè hic repetenda non essent. Verum, ne manca sit præsens tractatio, & ne ad alios libros, in re tam frequenti, & quotidiana, lector ablegetur, hunc ordinem seruabo, vt in quolibet capite rescribam primo, quæ in Methodo citata docui, deinde cætera addam, quæ absolutam reddant tractationem.

CAPVT PRIMVM.

§. I.
De Fornicatione.

a In Methodo expe. Conf. lib.2. cap.7.§.4.

1 IN Methodo sic a habes. Initiũ facimus à simplici fornicatione, quæ est prima luxuriæ species. Hac tamen multa aggerimus, quia hic frequentiora; nam cæterum non modò in alijs luxuriæ speciebus, quas mox subijciemus, eadem conueniunt.

2 Qui commisit, per illicitam copulam, fornicationem: non satis explicat dicendo, se peccasse contra Castitatem, sed addere oportet, se copulam habuisse b; quia sic non explicatur malitia propria copulæ fornicariæ, quæ est diuersa à malitia quacumque contra Castitatem.

b [illegible]

3 Qui

3 Qui committit tria v.g. peccata cum tribus foeminis eiusdem rationis, non tenetur declarare fuisse tres foeminas, cum satis sit dicere, Ter fornicatus sum. Ratio est, quia eadem est malitia sive cum tribus, sive cum eadem, nisi fortè aliquando id interroget Confessarius, ut occasio proxima tollatur, quae ex illa frequentia cum eadem timeri potest: de qua dixi in Methodo c.2. §.2. n.5. & 6.

4 Peccatum cum filia Confessarii, ex se non est Sacrilegium, nec incestus, sed simplex fornicatio b. Quare qui id commisit, tenetur fateri, se fornicatum esse. Praescindimus autem à sollicitatione Confessarii: Nam sollicitatio eiusmodi est specialiter confitenda, cum sit contra reverentiam Sacramento debitam. Praescindimus item, quando esse Confessarium, assumeretur ut medium ad peccandum, vel quid simile: tunc enim adesset nova malitia, vel contra reverentiam Sacramenti, vel contra similem virtutem.

5 Virgo, sive Vir c, sive Puella d, qui prima vice, voluntariè frangit Virginitatem, non peccat peccato distincto à simplici fornicatione, secundum opinionem aliquorum, quare sufficiet fateri fornicationem, nec obligatur virginitatem manifestare. Item dic, si se polluat, si meretrix delectetur, si vir desideret virginem sine voluntate eam [illegible]; in his enim non additur ex qualitate à dicta virginitatis, nova species malitiae.

6 Fidelis peccans cum infideli, quantum est ex hoc capite, non peccat, nisi simplici fornicatione ex opinione probabili e: licèt etiam esse contra Religionem, idest, contra reverentiam Sacramenti Baptismi, non negem esse probabile f.

7 Confirmo priorem probabilitatem: quia principalis ratio, cur dicendum foret, hoc esse peccatum speciale, est, quia Ecclesia, dum prohibet coniugium Fidelis cum Infideli, prohibet etiam [illegible] coniunctionem, cum sit idem [illegible], idest, ut pro reverentia nostrae Religionis, vitetur illa coniunctio, quae est damnosa ipsi Fideli, non prolis educatio. Quae est ratio Sanchez g allata, & approbata à De Lugo h. Sed haec ratio non multum urgere videtur: ergo &c. Minor probatur, nam Primò: ubi enim prohibetur, non intelligitur & aliud, quantumvis simile, ut est notum in iure; Multo plus, quia, Secundò, intervenit non parva disparitas, nam in Matrimonio est longè maior coniunctio, quam in copula furtiva. Tertiò, quia etiam sic intelligeretur specialiter prohibitum civile commercium, Collocutio, familiaritas, [illegible] & similia Infidelium, ex quibus omnibus maius periculum fieri potest. Fateor, esse peccatum, quando quis cum infidelibus (existente eiusmodi periculo, vel in iudicio) familiaritatem degit; sed hoc non est illud, de quo agimus, sed quid commune ad omnes actiones periculo peccandi expositas. Quartò, cum totam hanc malitiam specialem docent Authores [illegible] prohibitione Ecclesiae prohibentis Matrimonium Fidelis cum Infideli; Sequitur, saltem regulariter, non esse necessum formaliter peccatum: quia communiter talis prohibitio inculpabiliter nescitur, immo probabiliter, ut patet ex dictis, iudicatur non adesse. Denique poenae gravissimae, scilicet, contra hoc peccatum constitutae, ostendunt quidem gravitatem, sed non diversitatem specificam: sicut poenae constitutae in homicidium qualificatum, v.g. proditorium non ostendunt differre specie à non qualificato. Sed haec satis contra nostram securitatis sententiam dicendum.

8 Quid de sodomia cum infideli? Respondeo, idem valere dicendum ac [illegible] esse, si fateatur quis, commisisse se ipsum sodomiam [illegible], ut ex dictis constat, non apparet, unde necessario debeat specificum manifestare.

9 Quando quis, cum sit [illegible], vel Eunuchus, cum aliqua peccavit, debet fateri se esse talem i. Ratio est, quia ibi non solum adest malitia fornicationis, sed etiam malitia contra castitatem: tum

alias

a frustratio finis naturalis, idest finis generationis atque instillimet tum saltem, tum foeminam semen à tali frigido producetur.

10 Quando positivè invitat alium, sollicitatque v. g. puellam, cum qua deinde peccat; aliqui a censent, non debere se esse sollicitum explicare, se fuisse primum ad alliciendum: eadem enim malitia, licèt non tam gravis est, quando non invitans cum illa peccat; adhuc enim particeps est eius peccati. Idem diximus in Methodo cap. 2. §. 1. num. 5. de Confabulantibus in Missa. Idemque dic de turpi collocutione, & similibus; neque enim, propter eamdem rationem, se obligari, id explicandum, an primus fuerit. Quod si quis sollicitavit, sed deinde non processum est ad opus, vel certè multo post; debebit sanè Sacerdoti id subijcere, utpotè peccatum sollicitationis distinctum ab ipso opere pravo.

a Fr. Ram... lib. 4. ... de Luga ... (marginal note partly illegible)

11 Quando quis in copula non servat debitum modum, sed vel à latere, vel sedendo, vel praepostere, vel viro succumbente; modo servetur vas naturale, nec sit periculum effundendi semen extra vas (id quod tamen raro esse solet, quia matrix saltem partem maiorem seminis attrahit) non est b circumstantia necessariò confitenda: quia id accidentale est copulae, & in Coniugatis, vel est veniale, si ob voluptatem, vel peccatum nullum, si in necessitate.

b ... de ... (marginal note partly illegible)

12 Qui incipit, nec absolvit copulam, debet explicare; quia licèt, tunc sit fornicatio ex affectu, non tamen est re ipsa fornicatio, sed tactus impudicus c. Qui item eamdem copulam incipit, & deinde retrahit, semenque dispergit, debet id explicare; quia adest tunc duplex malitia, idest fornicationis ex affectu, & mollitiei, quia re ipsa, semen dispergitur, ut ex se constat.

c ... (marginal note illegible)

13 Quando quis carnaliter, vel alia quocumque peccato peccat; non est necesse d explicare, se exposuisse periculo peccandi, ingrediendo Domum v. g. puellae, & deinde peccasse; quando n. haec duo, idest se exponere periculo peccandi, & peccare simul concurrunt, nec inter ipsa tanta mora, vel contraria e intentio intercedit, quanta necessaria est ad distinguendum numero peccatum ab alio; tunc peccatum moraliter sunt. Nec potest obijci, esse quidem unum numero, sed includere duas species malitiae; nec, inquam, hoc potest obijci, quia se exponere tali periculo peccandi, & eodem peccato peccare, eiusdem sunt speciei. Quando intercedit praedicta mora, non est mirum, debere explicari, quia tunc sunt duo numero distincta peccata. Qui media ex se licita, vel ex se illicita adhibet, ut fornicetur, qua ratione fateri debeat, diximus in Methodo lib. 2. cap. 1. §. 10.

d De Lugo disp. 16. ... (marginal note partly illegible)

e ... (marginal note illegible)

14 De eo, qui ex consuetudine intenta fornicatur, diximus in Methodo lib. 2. c. 1. §. 5. De recidivo diximus ibidem lib. 2. c. 3. §. 4. Eum, qui cum magna consensione peccat, cum magna voluptate, cum tanta continua duratione, quia solum addit circumstantiam aggravantem, explicare eas circumstantiam non necessariò debere, diximus ibidem cap. 1. §. 18. De Circumstantijs aggravantibus.

§. II.

Additio.

1 Fornicationem esse peccatum mortale, & contrarium asserere esse Haereticum decretum est in Clem. Ad nostram. De Haereticis; sed, an sit solum prohibita iure positivo, an etiam iure naturali, atque ideo ex se sit intrinsecè mala, quaeritur à Doctoribus. Et Durandus f quidem, aliique pauci putant, esse solum ex iure positivo, verum communis g, & omnium ferè Doctorum sententia docet, esse ex lege naturali.

Mihi duo sunt certa: Primò hanc communem esse veram sententiam: Secundò, data hac veritate, dicendum à nobis esse, dari rationem naturalem id certò probantem, sed ingenuè fateri nos debere, eam à nobis nondum clarè esse compertam. Ita solemus respondere,

f Durandus in 4. d. ... (marginal note partly illegible)

g ... (marginal note illegible)

dere, cum de Coeli [illegible] occul[illegible] tis, cum de Quadratura circuli, aliisque similibus, etiam in Philosophia disputatur, ex terminis certa esse, certisque rationibus posse probari; verum tamen nondum alicui fuisse manifeste ab ullo propositas. Dixi (a priori) nam a posteriori, [illegible] satis manifeste probatur, praesertim ex eo, quod [illegible] si non esset iure naturali prohibita, in aliquo tandem [illegible] casu posset in ea dispensari, quod nullo modo dici potest. Sed haec Scholasticis enucleanda relinquamus. Nos quod praxim.

Concubinatus.

1 Dubitamus Primo: De Concubinatu, qui, quamvis possit esse inter Coniugatos, sacris Ordinibus initiatos, Religiosos &c. & sic pertinere ad alias species, tamen, quia frequentius est inter Solutos, huc mento illum reducimus.

Respondeo. Concubinatus non solum [illegible] quando quis Concubinam Domi [illegible] sed etiam quando sunt extra Domum; modo ad illam per modum habitus, ut libet, accedat. Utrumque periculosum peccatum propter continuationem peccandi, duasque poenas habet; Una est in foro interno, [illegible] posse Concubinarium absolvi, nisi e Domo eiiciat Concubinam, vel si ea habetur extra Domum, esse [illegible] proponat ad illam non accedere, addita experientia aliquius temporis iuxta prudentiam Confessarii.

3 Quid, si eiici non posse? De hoc alibi [illegible] non pauca dicta a nobis sunt, sicut etiam alibi [illegible] de modo, quo eiusmodi habitualia peccata sint apud Sacerdotem deponenda.

Altera poena est in foro externo. Tridentinum [illegible] decrevit, ut Concubinarii ter ab Episcopo admoneantur, qui si non resipiscant, excommunicentur, quandiu per annum in excommunicatione perseveraverint, cassigentur. Concubinae etiam ter admoneantur, quae si non resipiscant, eiiciantur a Civitate, vel etiam ex Dioecesi. De poenis Concubinarii

lege Alter. [illegible] Concubinatus, si sit Clericus, Suspensioni [illegible] subiaces, sed post sententiam, [illegible]

Copula cum Vidua.

4 Dubitamus Secundo: An copula cum Vidua sit simplex fornicatio? Respondeo: Ita; quia Vidua soluta est. Et licet Navarrus [illegible] putet hanc, si fornicetur (seu ut loquuntur iura, ni honeste vivat), amittere tutelam filiorum ante sententiam Iudicis, probabilius tamen est non amittere, nisi post sententiam.

Instas pro Navarro, Vidua amittit tutelam per secundas nuptias, etiam ante sententiam; ergo & per vitam fornicariam. Respondeo negando consequentiam, nam illud prius expresse sic decretum est in iure, hoc posterius nequaquam.

5 Rursus: Eadem Vidua, si fornicetur intra annum luctus, etiam per unicum actum, amittit omnia bona, vel legata sibi ex liberalitate a Marito relicta, sed post sententiam [illegible] quia haec est poena. At si post annum luctus fornicetur, nihil amittit [illegible] Ratio est, quia fortasse [illegible] [illegible] de uno luctu, cur ergo ad alios extendamus? Annum luctus iura civilia tunc faciunt, ac retinentur, et, si intra illum transeat Vidua ad secundas nuptias, velut [illegible] amittere legata sibi a Viro relicta, sed per hoc haec lex a legibus [illegible] Canonicis est abrogata, quia cuilibet solum matrimonium inire liberum est.

6 Denique, si Maritus usumfructum vel legatum relinquat uxori, si caste vixerit, tunc certe, si caste non vivat, ante sententiam legatum amittit, etiam in conscientia; quia in eo casu illa non est poena, sed conditio a Marito requisita. Illud certo, hoc casu vivere [illegible] excludere omnem illicitam copulam (non [illegible] ergo secundas nuptias) etiam unam vel [illegible] alteram (sic mihi videtur, licet [illegible], aliter aliquibus videatur) imo etiam occultam. Ratio est, quia omnis v.g. maritus [illegible] [illegible] [illegible] dacem: At in materia Castitatis, praesertim respectu foeminae, [illegible]

[illegible]

&c. eft, non castè vixisse; Conijce ergo, quod si sciretur, vsque ad mortem, vt inhonesta, reputaretur. Conijce rursus, quia, si forte conciperet, iam per nouem menses, dum habet in vtero; inhonesta merito haberetur; immo, & semper deinceps, filio illegitimo existente teste turpitudinis Matris. Cum ergo vtrae casus etiam occultas ex se ferat conceptione, etiam occultas ex se ferat conceptionem, & sociam vitae dedecus, casus sibi in casu nostro exclusioné à legato debito castè viuenti. Dixi (in casu nostro) nam, quando illud, *castè viuere*, expostitur, non vt conditio, sed in poenam delicti, id quod ex verbis testatoris colligi debet, probabile a est, expostí, crimen esse allegandum, quia debet probari in foro externo, & requirit sententiam Iudicis.

a [illegible]

Est nihilominus probabilis contraria sententia b, idest legatum relictum Vxori, si castè vixerit, intelligendum esse non de turpitudine occulta, sed de ea, quae alijs sit cognita; ita vt foemina existimata tanquam honestè, & castè viuens, posse sibi in conscientia lucrari legatum. Ratio est; quia valde praesumi potest, Virum respexisse ad honorem apud homines, non verò ad ipsam naturam turpitudinis. Idem propter eandem rationem esse in ea, quae communiter reputatur virgo, si virgini relinquatur legatum, vel haereditas, probabiliter c docent non pauci, Multo magis, si non recipiendo legatum deberet propria turpitudo palam fieri.

b [illegible]

c [illegible]

7 Porro nō puto illud (*si castè viuat*) excludere omne peccatum contra Castitatem. Vnde si polluatur, se impudicè tangat &c. dummodo non sit copula, poterit d legatum consequi, quia in locutione hominum communi illud, *castè viuere* excludit illicitam copulam, non verò eiusmodi casus occultos turpitudinis actus. Atque id in conscientia, nam in foro externo, si forte ad illum deducantur eiusmodi impudici tactus, cum sint vehementes Coniecturae de copula, facilè foeminam à legato e repellent.

d [illegible]

e [illegible]

Copulam non perficiens. Remissiuè.

8 Dubitamus Tertiò, An foeminam incepta copula possit, & obligetur illam inceptam non perficere, quando adsit periculum effusionis seminis extra vas? Sed de hac re dicam inferius f.

f [illegible]

Copula cum Sponsa alterius.

9 Dubitamus Quartò, An Copula cum Sponsa alterius de futuro, sit Fornicatio, An Adulterium? Respondeo esse Fornicationem g, quia per Sponsalia nondum Sponsus ius in Sponsae corpus consecutus est. Quin contra, quia ius hoc consequitur ad matrimonium, siue consummatum, siue etiam tantummodo Ratum, ideo tunc Adulterium erit.

g [illegible]

Ignorantia in Fornicatione.

10 Dari posse ignorantiam inuincibilem circa praeceptum non fornicandi, saltem apud Barbaros, & Infideles, probabile h est, quia non adeò clarè manifestè illud deducitur ex principijs luminis naturalis, lege scripta.

h [illegible]

CAPVT SECVNDVM.

§. I.

De Sacrilegio.

1 IN Methodo sic i habes. Pergimus ad Sacrilegium, quod duplex in hac materia est. Alterum, quod contrahitur ex persona Sacra: Alterum ex loco Sacro.

i [illegible]

Sacrilegium ex persona Sacra.

2 Quoad primum, quod est, quando aliquis, qui Deo per votum Castitatis se consecrauit, admittit turpia quaecumque, v.g. mollitiem, fornicationem &c. non veretur admittere, certum est, vt ex Methodo cap. 1. §. 1. praesertim nu.

ga. constat, non oportere explicare, an semel, an pluries Castitatem voverit, quia id non addit differentiam specialē.

3 Quæstio igitur superest, An, qui violat votum solemne Castitatis, id explicare teneatur, an sic satis, sic fateri: Violavi Votum Castitatis, quod est quærere, an Votum simplex, & solemne, (quod quidem solemne habent tum professi, tum Sacerdotes) differant specie.

4 Dico, esse probabilissimum a, utrumque in peccato, non differre specie, atque adeo Solemnitatem illam Voti non esse necessario declarandam. Ratio est, quia utrumque votum eamdem Religionis virtutem æquè respicit.

Hinc Sacerdos non obligatur in peccato contra Castitatem explicare Sacerdotium, sed satis ei est, si dicat, se votum Castitatis violasse.

Hinc Episcopus, & Generalis ordinis Religiosi, ex hoc capite (nam si adesset aliquod scandalum, necessariò ratione scandali, aperiendum esset) in fornicationem non obligatur manifestare, se esse Episcopum, se esse Generalem &c. satis erit, si votum tantummodo manifestet. Hinc Religiosus non est obligatus explicare, se vel Religiosum esse, vel Sacerdotem; sed satis est, si explicet Votum. Hinc Fœmina soluta v.g. peccans cum Sacerdote, Diacono, Subdiacono, vel professo, vel habente vota biennij Societatis Iesu &c. sufficit, si dicat, se cum eo, qui Voto obnoxius erat, peccasse. Ratio horum est eadem, quæ præcedenti numero dicta est.

5 Sed iam exoritur alia difficultas. An, qui habens Votum Castitatis, est causa inducens alios, ad turpiter peccandum, debeat suum tale Votum explicare? v.g. Petrus Sacerdos, vel Religiosus consilium dat, vel inducit Paulū, & Antonium nullo voto obstrictos ad illicitum congressum; debetne Sacerdos ille, cum eam inductionem fatetur, explicare, se esse Sacerdotem?

Respondeo, non debere d. Ratio est, quia Votum non videtur se extendere, nisi ad obligandum voventem, ne ipse in sua persona delectationem Venereus admittat, non verò, ne alios ad eamdem inducat; propterea enim, quisque Castitatem promisit, non alienam.

6 Hic denique nota, Novitium, qui nondum ulla vota emisit, non obligari profiteri, se esse Novitium, si fortè peccet contra Castitatem, quia donec voveat, novam speciem peccati non committit.

De peccato cum filia Confessoris, an sit in Sacrilegium explicandum Confessario; Dixi superius §. 1. nu. 4.

Sacrilegium ex loco Sacro.

7 Iam verò, quoad alterum genus in hac materia, quod est quando in loco sacro eiusmodi copula perpetratur, sciendum est, per voluntariam pollutionem, seu seminis effusionem, quando notoria est, pollui Ecclesiam, & reconciliatione indigere. Certum autem est, copulam illicitam, & quamcumque illicitam seminis effusionem in loco sacro habitam, si se notoriè superaddere peccato rationem sacrilegij in Confessione patefaciendam.

8 Sed quid Primò: quando copula est occulta? Respondeo, licet e communior, & probabilior sententia sit, etiam tunc esse sacrilegium; tamen probabile etiam est f, non esse, atque adeo in Confessione minimè explicandum. Ratio est, quia intantum est sacrilegium, inquantum polluitur Ecclesia: at non polluitur per occultam copulam: ergo &c. Quando autem fuit occulta copula, sed deinde post aliquot dies, v.g. facta est notoria, polluitur quidem Ecclesia in foro externo, indigetque reconciliatione: At copula præcedens non fuit in foro interno sacrilega, nec ab illa, quia occulta, fuit Ecclesia violata.

9 Quid Secundò: Si copula sit licita, idest Coniugalis? Respondeo, si adsit necessitas, non esse sacrilegium: de qua vide Sanchez g. & nos dicemus paulo infra c. 3. § 5. n. 17.

10 Quid Tertiò: De osculis, tacti- bus,

a Sanch. l. 9. de matr. disp. 15. n. 3. ...

b Sanch. ... disp. 15. ...

c Sanch. l. 7. de matr. disp. 37. ...

d Sanch. l. 9. de matr. disp. ... n. 28.

e Sanch. l. 9. de matr. disp. 15. n. 7. ...

g Sanch. l. 9. de matr. disp. 15. n. 22.

lum, & sacrosanctis temporibus (sicut stu- fornicationis in Ecclesia publicè factus)? Respondeo, non esse ex hoc capite sacrilega, unde nec specialiter debet in Confessione fieri huius expressio. Ratio est, quia hoc sacrilegium ex committitur ex eo, quod violatur Ecclesia (non quidem violata per sacros Canones indicta fuit) at per istius tactus quomodocumque impudicos, quamuis cum pollutionis periculo (modo pollutio non sequatur) non violatur Ecclesia; ergo &c.

11 Notandum tamen (ex hoc capite) non quidem est negligendum b, si qui furtum, vel similia exercent in loco sacro, cum magna Ecclesiae irreverentia, ut si Ma- [illegible] publicè ante Altare impudicè quis tangeret, & in sacro templo lascivas Comoedias repraesentet &c. non est, inquam, negandum, ab hoc sacrilegij scelus in sua propria specie committi, etiam seclusa omni humana prohibitione. Ratio est, quia esset gravis irreverentia contra Cultum, atque adeo contra Summi Dei notabilis iniuria.

Petes, quid intelligitur, ad hunc effectum, nomine loci sacri? Respondeo, quamuis ad effectum confugij, sub loci sacri nomine intelligantur, includantur d non solum Ecclesiam ipsam, Capellas quasdam, sed etiam Hospitalia, Monasteria &c. At ad effectum committendi sacrilegium, tum in homicidio, tum in furto, tum hic, intelligitur sola Ecclesia, & solum Coemeterium, hoc est Ecclesia cum suis Capellis consecrata, aut saltem ab Episcopo benedicta, sacris Officijs, aut sepulturae fidelium deputata. e

13 Denique aduerte hic, Primo non aduertere possum, e sacrilegij specie circumstantiam temporis sacri. Siue igitur die festiuo, siue die Veneris Sancti commissum fuerit peccatum, non est necesse eiusmodi temporis in Confessione meminisse; Nisi forte ex alio capite Dei, eiusque cultui irreverentia aliqua notabilis irrogaretur f, ut si quis v.g. ludos publicos, vel Comedias & similia spectacula exhibere in die Vene- ris Sancti, v.g. [illegible] Dei [illegible] debet.

14 Secundò [illegible] sacrilegij [illegible] potest [illegible] Ratio est, [illegible]

15 Quid, [illegible] Sacram Eucharistiam, vel [illegible] habens, [illegible] peccatum putaret? Respondeo, [illegible] contra Religionem [illegible] Sacrosanctum [illegible] cum [illegible] qui valde [illegible] tam turpis [illegible].

§. II.

Adiciis.

1 Vltima hic addendum [illegible] Contra eos, qui [illegible], vel sollicitant, vel [illegible] Moniales, quod sit committere sacrilegium ex parte [illegible] Canonico [illegible] Capite, & [illegible] legibus Monasterio [illegible]. Non illud, vel [illegible] sacrilegium, [illegible] nec sollicitatio, & [illegible] &c.

Duas esse [illegible] in Sacerdote [illegible] specialiter [illegible] in Confessione [illegible].

De Sacerdote [illegible] sacrilegium [illegible] superioribus l.

b De Lugo disp. 4. sect. 10. n. 67.
c [illegible] Dei [illegible]
d [illegible] disp. [illegible]
e [illegible]
f [illegible] De Lugo disp. [illegible]

CAPUT TERTIUM.

§. I.

De Adulterio.

1 IN Methodo n. [illegible] Communis est, Coniugatum tenetur peccatum etiam solum, vel [illegible], debere, se esse Coniugatum: quia [illegible] nova species, nempe Adulterium, ut certum est. An quando Coniugatus cum Coniugata (& idem quando professus, seu Sacerdos cum professa) peccat, explicandus [illegible] utriusque. An satis sit dicere: commisi adulterium, sacrilegium &c.

2 Dico non esse satis, sed adulterium, vel sacrilegium ex parte utriusque perpetratum, esse necessario explicandum. Ratio est, quia ibi sunt duo commissa peccata, alterum, quo quis peccavit sua persona, alterum, quo cooperatur cum alia, ut illa in propria persona peccet.

3 Sodomia cum Coniuge etiam sua est adulterium: & denique bestialitas, sodomia, & similia delicta vocantur, etiam cum [illegible], sunt adulteria, ut item mollities, atque adeo explicanda. Idem dic de osculo, & tactibus impudicis &c. Ratio est, quia in illa semper iniuria fit Coniugi.

De Delectatione morosa Coniugati vide infra [illegible] cap. 1.

4 Superest hic, tamquam in suo loco, [illegible]. An, qui sponsam habet de futuro, id explicare debeat, si contra Castitatem peccet? Respondeo. De hac re dixi parte superius c. 1. §. 2. nu. 5.

§. II.

Addita.

Sodomia Coniugali.

1 DIxi §. praecedenti num. 3. sodomiam cum propria Coniuge, Sodomiam esse.

esse item Adulterium, unde sequitur [illegible] circum. esse in confessione [illegible]. Sed ex hoc emergit difficultas. An satis sit, cum modi [illegible] sit paenitenti, sed Peccavi contra iustitiam cum Coniugata? Respondeo, non esse satis, sed addendum, necessarium est, eum coniugem fuisse propriam. Ratio est, quia secus explicaretur peccatum, quod non commisit: per illa enim verba, Peccavi contra iustitiam cum Coniugata, significatur, quod alter Vir iniuriam passus per ipsum. Dices, Addat paenitens, se cum Coniugata peccasse Viro consentiente. Respondeo, ut sic significabitur iniuriam factam esse contra propriam paenitentis uxorem, quia vere paenitens [illegible] fuerit uxoris alterius, non vero uxore sua. Replicas. Addat, se cum Coniugata peccasse propria ipsius paenitentis Viro consentiente. Respondeo. Adhuc imputaretur propriae Vxoris peccatum, quod non commisit; nempe eam cooperatricem peccato Vxoris alterius Viri, quae Vxor alterius, per haec verba, significantur iniuriam esse passa. f

2 Obiicis. Dicendo, Peccavi contra iustitiam cum mea Coniuge, necesse est fateri apud Confessarium contra eiusdem Coniugi. Respondeo de hac tota re alibi dictum est universim.

f In Medic. Conf. [illegible] §. 24.

§. III.

Adulterii Poena.

1 NVlla poena spiritualis, qualis est excommunicatio, irregularitas &c. ex Adulterio, saltem ipso facto, incurritur. Temporales autem sunt quinque. Prima, ut dos, & donata propter nuptias amittantur. Secunda, ut amittatur ius petendi debitum coniugale. Tertia, ut incurratur aliquando obligatio restitutionis. Quarta, ut a Iudice adiudicetur Adultera, non autem Adultero. Quinta, ut propter ipsum adulterium possit fieri Divortium. De hac quinta, in tractatu de Matrimonio; Quarta pertinet ad Iudices externos; De tertia, & secunda hic nonnulla

nulla debiliter. Denique Prima, quatenus pertineat; item ad eosdem Iudices; quæ tamen de illa nobis videbantur necessaria, non prætermittentur.

a Primo ergo, licet Adultera Viro amittat dotem a, (non verò lucrum conuentum b paraphernalia) [illegible] Vir lucretur post sententiam (nam ante sententiam id non potest nisi remittere, si fortè ante habet possessionem, tunc verò ad [illegible] possidere tempore [illegible] tentiam) tamen si Vir adulteratur Vxore, & ipse adulterauit, non amittit dotem Vxor, quia, vt habet textus, *Paria delicta mutua compensatione dissoluuntur.*

5 Hinc fit, vt vir mariti Adulter non possit in Conscientia [illegible] adulteram accusare ciuiliter, & dotem acquirere, quam si acquirat, tenetur in Conscientia restituere. Ratio est, quam tangit Syluester d, quia leges disponunt applicare dotem Viro, non quidem adultero sed innocenti.

4 Quid, si post dotem ipsi applicatam adulter, vir adulteretur? Respondent [illegible] eam Vxori restitutere, [illegible] ante sententiam Iudicis, quia ex vna parte eam iam fecerat suam, & ex alia hæc est poena &c.

Dixi (accusare ciuiliter) nam criminaliter, hoc est ad damnandam adulteram, etiam morte, potest e: quia, quando criminaliter [illegible], & vir in hoc delictum: [illegible] non autem Viro adulterium prohibetur. De poenis Adulterij, præter citatos, vide Azor f.

5 Secundò, Adulter amittit Petitionem g [illegible] debitum Coniugale ab Vxore, vnde sequi videtur, peccare Adulteram, si sine Coniugi coniungatur, quia sine lure coniungitur. Dico tamen id non h [illegible], quia hæc est poena, ad quam incurrendam requiritur [illegible] & sententia Iudicis, addo Coniugem innocentem, quando scit [illegible] Adulterium sui Coniugis, posse remittere iniuriam sibi factam, & sic [illegible] ostendi, vt la volunt, & consequenter nulla [illegible] i qui optimè declarat, quando

[illegible] Adulterium, quid [illegible], vt videntur [illegible] Adulterio.

4 Tertiò. [illegible] debitum [illegible] debet [illegible] per [illegible] adulterio; [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible].

Dixi (Coniux innocens) nam, si & ipse adulter sit, negare debitum [illegible] nequit, quia [illegible] adulterij [illegible] [illegible].

5 [illegible] Conjugi Adultero, [illegible]. Primò, [illegible]. Secundò, [illegible] Adulterij [illegible], tunc tamen posset [illegible] [illegible]?

Respondeo ad [illegible] m, quia [illegible] Coniuge [illegible] Adulterium [illegible] Adulterij [illegible].

Respondeo ad secundum, [illegible] adulterium. [illegible] & [illegible].

8 Foro hic [illegible]

a Couarr. in 4. Decret. 2. p. c. 7. §. 1. num. 8. Menoch. lib. 2. de præsumpt. [illegible]
b Syluest. v. Adulterium q. 8. l. [illegible] lib. 4. & de [illegible]
c l. viri §. [illegible] Sylu. v. [illegible] de [illegible]
e Sanch. lib. [illegible] adulter. [illegible] disp. [illegible] 11. [illegible]
f Azor p. 3. l. [illegible] c. 8.
g Nau. in summ. c. 16. n. 18.
h Sanch. [illegible] disp. [illegible]
i Sanch. lib. 9. de matrim. [illegible] n. 12.

hoc potest modis. Primò verbis. Secundò factis, quod secundum fit, quando sponte, & nulla necessitate cogente, innocens sciens adulterium alterius, copulam reddit, vel petit, vel illi oscula, & signa amoris inde exhibet cum adultero. Secundò, inquam, si enim ei, vel sint etiam metu a hac remissione est sequuta, innocens privari suo acquisito iure, & sibi praeiudicare: cum nemo sit necessarijs patitur a liberalis.

9 Ex hoc autem alia enascitur controversia. Si enim Innocens de signa illa amoris, vel copulam reddat, petat, & utrum intelligetur verè remittere, atque adeo non posse amplius in conscientia negare debitum, vel accusare? Dico (in conscientia) licet enim in foro externo [illegible], ea signa haberi pro manifesta remissione, & consequenter, illis exhibitis repelli à Iudicibus accusatorem.

10 Respondeo, tripliciter modo se gerere potest Innocens, dum ea signa sponte exhibet, & sciens. Primò, animo vero remittendi. Secundò, animo nullo modo remittendi. Tertiò, abstrahendi ab utroque, hoc est, exhibet quidem illa, sed nec habendo animum expressum remittendi, nec animum non remittendi: Si primo modo, tunc verè remittit, & inde fit, ut non possit amplius in conscientia negare debitum, vel accusare, quia tunc remissio manifestè fatis, superque facta est, quae, ut modo diximus, irrevocabilis est.

11 Si secundò modo. Cum tunc verè Innocens non remittat, remanebit à iustitia tunc, atque adeo negandi debitum, & accusandi. Dices, si, qui fictè promittit, obligatur ad damna secuta ex fictione, ergo & qui fictè remittit. Respondeo ex hac fictae remissione nullum damnum Adulter patitur, solum enim reddere copulam debebit, & pars illa amoris signa, quae in hoc casu exstimatione, damna non fuit.

12 Si denique tertiò modo, se gerat Innocens, putat Sanchez, eum non posse negare debitum, vel accusare; quia ea signa amoris tam voluntatè susceptae sunt vera remissio. Nec est eadem ratio (inquit) de promissione Religiosa, quae requirit ipsum positivum profitendi; quare, si sint ambo sine negativo, seu permissivo, non est valida, non est, inquit, eadem Ratio. Primò, quia ad professionem requiritur expressa quaedam voluntas profitendi, eum & suscipere novi status. Secundò, quia illa amoris signa maiorem habent connexionem cum remissione, quam ipsum exercitium actuum professionis habent cum ipsa vera professione. Haec Sanchez, quae tu, Sapiens Lector, expende; ego enim expeditam disputationem nondum intuspicio.

§. IV.

De restitutione damnorum ex Adulterio.

1 CAesar locuples amentis suscepit filium ex Maria Uxore Pompei pauperis fortunis, ornati, quem Caius Pompeius, suum esse Primogenitum, aluit per multos annos, & tandem contulit eidem Maioratum post habito vero primogenito, quem non multis post annis cum eadem Maria legitimè genuit. Ad quid ergo obligabimus Caesarem, & Mariam Adulteros tanti damni caussas? Si enim nullum damnum reale subsecutum fuisset ex Adulterio, ad nullam penitus restitutionem eos esse obligatos, sciunt omnes. Primò de Adultero, tunc de Adultera secundum. Nec deerit, interim resolutio de filio ipso iam praedicti casu, si forte sciat, se esse ex Adulterio.

Adulteri obligatio.

2 Hoc in re certum sit. Primò, si Maritus fortè Adulterium sciens, exigat satisfactionem pecuniae pro ipso Adulterio, Adulterum posse retinere, quia id prohibitum est. *l. transigere ff. de transactionibus*. Quod si occultè Adulter velit satisfacere in pecunia, potest Maritus in conscientia illam retinere, quia haec

est compensatio sine Lenocinio, ut suppono, leges autem solum in foro externo satisfactionem illam vetant, ne detur ansa Lenocinijs.

3 Certum sit secundò, Adulterum, nisi certus moraliter sit, illum esse suam prolem, ad nihil obligari. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis. Illud autem hac in re certum moraliter censeri a debet, quod ita prudenter creditur, ut oppositum nullo modo videatur probabile.

4 Certum sit tertiò, si Adulter aliquo modo fuisse, ut Adultera prolem susceptam supponeret Marito pro sua, teneri in solidum; & ex aequo cum ipsa Adultera, tum de Alimentis, tum de Haereditate. Ratio est manifesta, quia tunc Adulter est per se primò causa damni consecuti: quando enim Consilium est in Consulentis, & consultoris commodum, uterque tenetur b utrumque primò pro rata, & in defectu alterius, singuli in solidum, seu ad totum.

5 Certum sit quartò, si Adulter sit certus de sua prole, licet non fuerit suppositionem, teneri per se ad alimenta (quae sua sint, supposita c dicta) Ratio est, quia ipse est tunc verus Pater, & ille tenetur alere filium. Dico, per se, nam adesse sunt quandam excusationes, ex mox dicendis à numero 6. colligenti. Superest igitur decernere de Materiali, vel filio commisso, vel etiam de parte Haereditatis, quam fortè aliquis filius speraret; at si legitimus esset filius, [illegible].

6 Dico, esse probabile, Adulterum certò noscentem suam prolem, at non procurantem, ut ea supponatur pro legitima, non teneri ad restitutionem illius Haereditatis &c. probabile etiam esse, teneri. Ratio posterioris dicti est, quia probabiliter censetur non parùm d hunc Adulterum esse causam directam, proximamque illius damni filiorum.

Ratio prioris est, quia contrarium sustinent alij e, contendentes hanc esse causam per accidens, indirectam, & remotam. [illegible] esse [illegible] Adulter non [illegible]. Huius Exemplum, si [illegible] tur à [illegible] ad eam compensandam, [illegible] quidem à [illegible] ad restitutionem [illegible] Adulter est [illegible] filio [illegible] Adultera, nec [illegible] videtur. [illegible] probabilis f est.

Obligatio Adulterae.

7 Dico g, eam per se esse obligatam ad restitutionem [illegible] per se filijs legitimis [illegible]. Ratio est, quia ipsa [illegible] mediata [illegible] legitimi [illegible], illorum esse [illegible].

Tenetur ergo [illegible] falsa, velut [illegible] vel filium [illegible] indicendo, vel finalis quantum modò procurare, ut, quantum potest, damnum caveatur, vel resarciatur.

8 Dixi autem (per se [illegible]) nam debet restituere [illegible] lijs ea omnia, quae ipsis [illegible] lijs deberentur, tale est [illegible] Maiorum, Haereditas [illegible] Avunculi, Consanguineorum [illegible] legitimè [illegible] fuerint filio [illegible] non [illegible] [illegible] quae [illegible] veris non debentur. [illegible] [illegible] quod forte [illegible] [illegible] filijs, non obligatur [illegible] quia id non est [illegible] per [illegible] per [illegible] [illegible] sua [illegible].

9 Dixi itaque (per se) esse obliga-

tum) non excusari possit, ex sex capitibus, quorum secundum solum excusat à manifestatione sui adulterij, non verò à restitutione bonorum; si alia excusatio non superaddatur.

Primò igitur excusatur, si non sit certa de prole adulterina, ut modò diximus de Adultero. licèt enim rarò id Mater ignoret: potest tamen contingere ut propter vicinitatem copulæ Adulteri, & Mariti, prolem ignoret, vel ambigat saltem.

10 Secundò: Si non sit moraliter certa; se posse filium persuadere illegitimitatem, cui certè non tenetur communiter fidem habere contra se filius, cùm possit suspicari Matrem alijs filijs velle favere. Quando ergo filius non tenetur credere, & ex alia parte prævidet Mater nihil se profecturam, frustra esset illa manifestatio.

Signantè dixi (communiter non tenetur) nam, si filius convinci possit, vel quia est multa fide Mater digna, vel testibus, aliove modo malum Mater probet, toto tempore partus seorsim abfuisse Maritum, tunc sanè & tenetur filius credere, hæreditatemque respuere, & Mater tenetur, nisi aliunde adsit excusatio, veritatem patefacere: quia ipsa tenetur ponere omnia media apta ad resarcienda, & non committenda damna filiorum.

11 Tertiò: Si filij, vel Maritus remittant obligationem. Et sanè, nisi aliquod malum grave obstet, facilè potest præsumere ejusmodi remissionem Mater, & sic nihil manifestare. Nam Maritus potius censetur velle nescire adulterium Uxoris, ne subeat tantum dedecus, periculumque invadendi Adulterum, Adulteramque, quàm amittere aliquid ex bonis suis. Et filij præsertim ingenui, præsumuntur potius nolle, suam Matrem à tanta obligatione urgeri, quàm aliquid fortunarum amittere.

12 Quædam sic se liberavit. Habebat ex filios tres, quorum unus erat ex adulterio; & quia ab illis nihil sibi timebat, sic eisdem est allocuta: *Unus vestrum non est legitimè conceptus, si non nominatim compellaverit; ab hæreditate* necessariò depellatur. Illi tandem singuli quique filij, ne singuli declararentur, quare omnes excusarunt à Matre silentium, quamvis quicunque is esset, sibi invicem jura cederent, in partem hæreditatis admiserunt. Huic remedio obstat verum, ait Covarruvias, a nam filij legitimi metu coacti, adeoque non sponte consensere. Approbo dictum. Verum, si omnes verè id, & ex animo, non autem ex metu fecissent, idque explicitè declarassent, se scilicet jura cedere propter amorem Matris, vel ob reciprocam benevolentiam inter se simul eadem in Domo educatos, tunc admitteretur remedium; quia sic ex utraque parte est voluntaria remissio. a Covar. in Reg. peccat. p. 2. §. 4.

13 Quartò: Si Mater filijs bonis, vel alio modo posset, velletque compensare sufficienter pro omnibus damnis inde provenientibus; quia hoc modo, jam habent filij æquivalenter, id quod accepit spurius.

14 Quintò: Si sit periculum vitæ, vel similis mali: hoc enim existente, nemo obligabit Adulteram, ut se prodat, quia vita nullo pretio est æstimabilis, & quia in extrema necessitate omnia sunt communia.

15 Sextò: Denique si sit periculum infamiæ, quia fama est superioris ordinis, & maximè rebus temporalibus præferenda. Sanè hæc excusatio frequentissima est: deficit interdum nihilominus; quando scilicet Mater est prostitutæ famæ; vel etiam, quando se deberet solum prodere apud prudentem filium, vel apud paucos; Et ex alia parte damnum esset tam grave aliorum filiorum, vel Reipublicæ, ut illa parva infamia ex manifestatione proveniens, superaretur notabiliter à tanto damno.

16 Ex his vides, rarò in praxi occurrere casum, in quo adultera suum scelus prodere cogatur. Fateturque Pontifex, dum universaliter dicit b adulteram esse ad pœnitentiam admittendam, licèt nolit suum crimen Marito revelare. b Innoc. III. c. officij de pœn. & rem.

Tambur. in Decal.

§ V.

De Coniugatorum peccatis in materia luxuriæ.

1 Occasione Adulterij visum fuit aliqui [illegible] in [illegible] hic [illegible] solent [illegible] coniugatos, in quibus [illegible] Coniuges in [illegible] Matrimonij. Quæ ut [illegible] tractatione [illegible] Capitum [illegible], Ad [illegible], Ad Copulam, Ad [illegible] tactus, [illegible] similia.

Pollutio Coniugis.

2 Coniux [illegible] tactibus se polluens, vel [illegible] tactibus intendens [illegible] pollutionem, aut cum probabili periculo illam habendi [illegible] [illegible], peccat [illegible] [illegible]. Ratio, est quia Matrimonium [illegible] Coniugibus facultatem [illegible] ad eam seminis effusionem, quæ generationi inseruit, hæc autem maximè illi aduersatur.

3 Propter eandem rationem eodem modo [illegible] peccant, [illegible] pollutionem [illegible]. Immo [illegible] culpa, & [illegible] speciem [illegible] & Adulterij [illegible]. Ratio est, quia per hanc [illegible] [illegible] [illegible], contra [illegible] in Matrimonio [illegible]. An ipsis [illegible] se [illegible] ad copulam, & an [illegible] licentia [illegible] tactus [illegible] periculo, dicemus num. [illegible]. & deinceps.

4 Vxor tamen licitè petet [illegible] & reddet debitum Marito, qui solet sine ipsius consensu in fine copulæ extra vas [illegible], semen effundere, quia ipsa [illegible] petit, reddit que id facit, quod ex se bene fieri potest, & propter malitiam Viri, non debet suo iure mulier spoliari. Sed quid faciet in hoc casu Vxor, si ipsa [illegible] seminauit, paulo post dicemus, 17. & 18. [illegible]

[illegible] Coniuges, [illegible] voluntariè [illegible] [illegible] [illegible]

Copula.

6 [illegible] peccatum [illegible] in Matrimonio [illegible] ex his quatuor [illegible] f. [illegible] Dei [illegible] [illegible], Sanitas [illegible], [illegible] satisfaciendo, quæ [illegible] [illegible] Coniux [illegible], [illegible] ob [illegible] ratione Pollutionis, quæ propter [illegible] [illegible].

[illegible]

7 [illegible] copulæ [illegible] [illegible]

a [illegible] 64. & 65. [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

f [illegible]

dum esset. Qui non reddit debitum veniale in multiplicem, an peccet? Vide [illegible] num. 27.

8 Dices, Thomas Sanchez *a* nunc solum putat, tam esse venialem culpam usum Matrimonij ob illorum sedandæ concupiscentiæ, vel fortitudinis tentationis, quando non habet Coniux alia media, quibus eam sedet, vel tentationem superet. Respondeo, At Eminentia vel [illegible] cum aliis Patribus absoluti, hunc usum semper liberare Coniuges ab omni culpa. Confirmo, quia nulla obligatio Fideles, qui humano modo solum spectant, & non metaphysicam, ad spectandum, quodcumque medium superius ad tentationes superandas; satis habeant, si eligant illud, quod est aptum. Adde, Coniugi vero aliud, quamvis Divini Verbi (quare per seipsum vincere non possit; quod omnium optimum remedium est in hac materia) immo & id si sæpe prætermittatur incommodum e difficilia esse alia media ad sedandam concupiscentiam. Simile casu de tentatione, cum enim omnem habeat hoc remedium, nulli eum obligant ad alia [illegible].

9 Denique eum, qui ex sola delectatione petit, vel reddit debitum, peccare solum putat veniale. Quare, cum apud aliquem *a* legis (Non peccat Coniux, qui alteri ob delectationem petenti reddit debitum) hoc interpretare; Non peccat, qui alteri ob delectationem petenti, ipse reddit, vt sua obligationi satisfaciat.

10 Dices, Cur non sentimus Io. Sanch. *f*, qui tamen dicit, actum solum delectationis in Coniugatis, vt peccatum saltem esse veniale. Scio non esse, [illegible] Coniugum, [illegible] [illegible] voluptatem [illegible]. [illegible] liberas [illegible]. Respondeo, Idem illum in hoc non [illegible], quia saltem communi, [illegible] Doctrina, in re tam lubrica, qualis est luxuria, [illegible] solam delectationem, periculum labendi in [illegible], in qua voluptatis [illegible] contra; qui excessit ab hoc quoniam concupiscentia excessit, semper culpa venialis est, veluti *g* excessus cibi, potus &c.

11 Atque hic obiter noto, propter eamdem rationem dictum num. 9. ibi (vt suæ obligationi satisfaciat) fieri, vt quamlibet pariter is, qui petit ob [illegible] [illegible], vel qui quamlibet habens forte Votum Castitatis, vel qui petit cum affinitate post matrimonium contracta ex incestu, altero Coniuge non consentiente, tamen non propterea peccet is alter Coniux, qui legitime reddit; potest siquidem, licet non teneatur *h*; præmia enim ille fieri, & vinculum illius affinitatis se tenet solum ex parte petentis, & non cooperetur actus, neque communicaltere ipsum actum reddentis debitum ex obligatione Iustitiæ; Non nulli hic addunt, debere Coniugem non reddere, quando id non est illi incommodum; id, quod dicunt, ne cooperetur Coniux sine ulla causa cum peccato alterius quod facile posset vitare. Sed certè in praxi vix inuenies non adesse eiusmodi incommodum, semper enim adest timor, ne alter, qui sine copulam appetit (licet propterea petit) aegre ferat, se repelli, & ne [illegible] diceret.

12 Dixi (legitime reddit) si enim post initum Matrimonium appareret aliquod impedimentum dirimens, per quod ij Coniuges legitimi non sint, reddere certè non posset, quia tunc esset fornicatio, non vero Copula maritalis, & mala esse se teneret ex parte actus, nec solum ex parte petentis. Rursus, si, qui Votum Castitatis, non habet, petat debitum ab eo, qui tale votum habet; vel ab eo qui contraxit post matrimonium prædictam affinitatem, ex incestu (quæ, tunc, solum contrahitur ex copula cum consanguineis in primo, vel secundo gradu sui Coniugis) potest quidem, vt dixi num. 11, petere, quia non petunt sibi ius, & ille à quo petit, potest & tenetur reddere, ne ipsum dictis sese priuet; at tam potest reddere si [illegible] Matrimonij,

non existente altero Coniuge Adultero. Ratio est, quia tunc alter non obligatur reddere ex obligatione Iustitiæ, vnde non habet, caput, quo excusetur à cooperando cum peccato petentis.

15 Intentio. Coniuges habentes ex intentione copulam *a*, et haberent, etiamsi Coniugati non essent, vel tantum cogitando deliberatè de alia, vel fornicando ... alium, vel suam esse aliam sibi non coniugatam, peccant mortaliter, quia, sic, per delectationem morosam tenderent in eam, quæ re ipsa non est sua: quam doctrinam sic limitat Sanchez *b*. Si delectatio hæc Coniugis in nulla re turpi esset, sed in sola pulchritudine Viri, aut Fœminæ alienæ, perinde ac posset in cogitationem subierit pulchræ delectari, et, vel sic, ad actum Coniugalem excitetur, nullam video lethalem culpam, cum delectatio in tali ... vbicunque feratur, & ad honestum finem dirigatur. Non tamen est hoc alicui permittendum, sed valde dissuadendum, ratione periculi; Hactenus Sanchez. Qua ratione delectari quis possit de copula præterita, futura, vel conditionata, dicam suo loco lib. 10. cap. 4. & 5.

a S. Th. in 4. d. ... ad 1. apud Sanch. de matr. lib. 9. d. 17. n. 8. Nau. c. 16. n. 7. ...
b Sanch. lib. 9. d. 17. n. 4.

14 Effusio extra vas. Peccat mortaliter *c* Mulier, quæ suscepto semine se erigit, vel mingit, & sic velit conceptionem impedire.

c Sanch. lib. 9. disp. 21. n. 8.

Velit dixi, nam quia matrix *d* semper retinet multum seminis propter vim retentiuam, qua pollet, re ipsa non impedit, licet intentione peccat: peccat nihilominus ex illo prauo animo, quare, si hic desit, atque ob alios bonos fines erigat, vel mingat, culpa labem grauem vacabit. Hoc facit quidem casus, quem afferam non multo post *e*. Fagúndez *f* ait, non peccare fœminam se mouentem post copulam, vt semen foras eijciat, ne concipiat, quando aliqua causa rationabilis excusat v. g. periculum mortis in partu, aut labor magnus, & magnum detrimentum in domesticis. Sed certè nulla ratione est audiendus, quia impedire generationem est ex se intrinsecè malum.

d Bonac. de ... p. 3. q. 4. n. 143.
e Inf. n. 5. ...
f Fag. in ...

Dicit Sanchez *g* docet, Sponsam per vim oppressam à sponso ante benedictione, posse semen incontinenti statim expellere; & idem diceret de qua cumque fæmina vi oppressa, quia (inquit) tunc repetatur mulier se defendere: nec enim suam sanè defendere reputatur Dominus, quando statim rem à fure surreptam sibi restituit: Sic, si fœmina statim semen furtiuum eijciat, adeoque generationem impediat: Ergo impedire generationem non est intrinsecè malum, quia, si huius generis esset, Sanchez non potuisset dicere in prædicto casu licere.

g Sanch. ... n. 13.

Respondeo. Hanc Doctrinam Doctissimi Sanchez meritò non admittimus; tum à posteriori, quia sequeretur hoc ipsum nempe licere generationem aliquando impedire: tum à priori, quia fœmina potest quidem se defendere omnibus alijs vijs, non verò, quando adest damnum tertij innocentis: vt in casu nostro adest damnum prolis. Sicuti nec Dominus posset sibi rem suam statim à fure repetere cum directo damno innocentis alicuius tertij. Cætera vide apud Tecedam *h*.

h Toleta in ...

15 Peccat item Maritus, qui, copula incepta, desistit à seminando, quando vxor iam seminauit. At, si hæc non seminauit, poterit ille eam affectatè extrahere, modo non sit periculum pollutionis extra vas, id tamen magna indiget cautela, quia irritata iam vtriusque natura, facilis est alterutrius seminatio extra copulam, quod benè probat Leander de Sacram. t. 2. tr. 9. disp. 21. q. 13.

16 Illud concedit Præpositus *i*. Si vir ob morbum, aliamuè causam copulam interrumpit, si deinde sequatur pollutio extra vas ab ipso tamquam intenta, nec adsit periculum consentiendi, non esse saltem mortale, quia pure ea sequitur contra voluntatem ex opere licito. Nam propter eamdem rationem iudicant meritò nonnulli *m* fornicantem posse, atque adeo debere extrahere

here se à copula incoepta etiam post semen à consortemente emissum, nam recedendo ab illa recedit à peccato, quod semper est licitum, immo debitum. quare, si sequatur pollutio, sequetur ex opere licito, & praeter intentionem, censenda etque.

Quod dixi, concedi à Prapositio, est omnino distinguendum, Vel enim Primò, Vir consulto commiscetur cum Vxore, volens propter modum non seminare, praeuidens tamen futuram pollutionem extra vas: Et id nullo modo est approbandum, quod tamen videtur approbari à Diana a. Ratio mihi manifesta est, quia nunquam licet procurare pollutionem, seu dispersionem seminis. Sed quid est magis id procurare, quàm commiscere cum muliere, animo se retrahendi quando natura est irritata satis ad seminandum? Sane commistio haec magis est prouocatiua seminis, quàm sit quaelibet contrectatio genitalium manibus, vel quolibet instrumento facta. Id ni dixeris Coniugem dare operam rei licitae? Verendum tamen aliquis sane probabiliter licitè Coniugatis extra periculum pollutionis, non verò tactus valde impudici, vt est contrectatio & motus eorumdem, quia tunc id non est solum tangere, sed ipsismet procurare pollutionem, vt dicemus mox num. 15. & 16. Multo ergo minus licebit haec commistio, seu copula inchoata.

Vel secundò, Vir commiscetur cum Vxore animo legitimè seminandi intra vas, sed interim incidit repentinus aliquis inexpectati morbi accessio, subitus terrae motus, subita ira &c. & tunc se retrahat (& id approbare solum potuit Prapositus) quamuis praeuideatur futura seminis dispersio, sed non intendatur; tunc enim verè per accidens & extra intentionem sequitur pollutio.

12 Duo supersunt hic explicanda. Primum sic propono: Vxor quaedam satis frigida, minimèque venerea aliò cogitationem auertebat, dum Vir cum ea congrediebatur, vnde fiebat, vt ipsa non seminante, seminaret duntaxat Maritus, quae illam peccato damnabit? Respondeo nullo, condemnat Praepositus b, quia semen Mulieris valde probabiliter nec est, nec necessario ad generationem concurrit. Praeterea, si illam condemnares, etiam eos efficeres venales, similesque congredientes cum Viris validis, & feracibus. Propter eamdem rationem nonnulli c docent, mulierem non obligari expectare Viri seminationem, & item, vbi Vir seminauit, posse ipsam suam seminationem negligere. Committere denique animum ad alia, ne natura excitetur, sicut potest Vxor d; sua enim obligationi sufficienter satisfacit, si Viro vsum sui corporis ipsa praestet.

13 Secundò, quia contra, potestne licitè Vxor, postquam seminauit Vir, membrumque retraxit (nam illum obligare non possum e, ad expectandum, vt post seminationem suam semenet Mulier, licèt expectare possit, si velit) proximè, inquam, se ad seminandum tactibus adiutare? Respondeo, licèt aliqui negent, f tamen cum Sanchez g probabiliter puto, licere modo fit continuo, & immediatè. Ratio est, tum quia est probabilis etiam illa sententia, quod semen Mulieris multum conferat ad generationem, tum quia nimis durum esset irritatam naturam velle compescere, idque non rarò, quia Mulieres sunt viris frigidiores, tum denique, quia illa Mulieris seminatio, in eo casu complementum est praecedentis actus maritalis. Quibus rationibus conatur respondere Texeda h, sed illae responsiones, vel mediocri Theologo quàm quantum fingent!

Nec multum fingit ratio Castropalai i, quam contra sententiam Sanchez affert. "Coniugibus (ait) ea copula licita est, per quam efficiuntur vna Caro: at mulier per illam affectionem non videtur fieri vna Caro cum Viro, verùm ab ea separato, ergo &c. Haec ille. Sed nemo (sapientissimè vir) dixit (non videtur) tam Maritus, & Vxor non sunt vna Caro

pu-

a Diana p. ... [illegible]

b Prap. ... [illegible]

c Th. Sanc. ... [illegible]

d Martini ... [illegible]

e Sanch. ... [illegible]

f ... [illegible]

g Sanch. ... [illegible]

h Texeda ... [illegible]

i Castrop. ... [illegible]

per externum illum tactum corporum, qui videtur; sed per commixtionem seminum utriusque, quae non videtur. Unde colliges, principium Castropalai loquentis in Sanchez valde sincerum, &c. Ea copula (dicit meritò Castrop.) licita est Coniugibus, per quam efficiuntur una Caro: talis autem potest Sanchez; sed fiunt una Caro per commixtionem seminum; ergo &c.

a [illegible]

Non tamen a benignius aliquid dicitur à nobis hactenus tradita concedit. Docet enim, etiam ipsam Uxorem licitè posse tunc suo tactu se polluendo voluntatem consummare, ut ipsa seminet, quia id (inquit) non est, nisi licitam copulam perficere: quod tamen, an sit probabile, expendant alij.

19 Illud difficile erit Uxori. Diximus num. 4. eam posse reddere, & petere debitum à Viro, qui in fine copulae solet membrum extrahere, & extra vas seminare. Item, si ipsa Uxor in eo casu nondum seminavit, utriusque culpa est, poteritne se polluere ad seminandum? Respondeo: Nunquam id concedo; solum, si sequatur suo naturali fluxu sine conatu seminatio, ipsa non erit in culpa. At, si se pollueret, qua ratione à culpa liberabitur? Semine enim Viri in utero non existente, suum semen, non emittit ad generationem adiuvandam, sed ad libidinem explendam. Huic ergo Mulieri Author sum, ut nec petat, nec reddat, si id incontinentiam imminentem praevideat; potest enim non reddere, hoc periculo imminente; ipsa enim ad hanc redditionem ex circumstantia infectam nunquam se obligavit.

b [illegible]
c [illegible]

20 Debitum copulae, Coniugi non adultero, quamvis excommunicato è serio petenti, etiam semel negare c, vel differre coniugale debitum per se mortale est, ex triplici capite, idque etiam docet d [illegible]. Quia contra iustitiam, quod iniquum est. Quia ex negatione oriuntur discordiae. Quia ferè semper adest periculum incontinentiae in coniuge petente. Sunt tamen huius regulae aliquot exceptiones decem.

21 Prima, Quando precibus, & blanditijs Vir petit e, vel ita remissè petit, ut facilè desistat; tunc enim non videtur graviter offendi ex negatione; tunc etiam, quando solis precibus petit, creditur debitum petere, tum posse serio, indicatur non ferre graviter dilationem interpellantis; semper intellige, si absit periculum incontinentiae, & talis verecundia quis non audeat aliter exigere.

e [illegible]

22 Secunda, quando eodem semine periculo, tardè Uxor f denegat. Quare si quinquies soleat Vir petere in mense, potest Uxor semel non correspondere, ut etiam potest matutinae petitioni, sed ad vesperas debitum reddere. Ratio utriusque dicti est, quia non existente incontinentiae periculo in petente, levis utraque dicta negatio iudicanda est. Quid, si nimis crebro vir petat? Respondeo: sine negare licitè potest, si absit incontinentiae periculum, quia Mulier ad ordinarium, communemque modum se obligavit, non ad superfluum; quale tamen sit illud superfluum, difficile est determinare, nec aliter modo, nisi iudicio prudentis, spectatis aetate, Viribus, Sanitate coniugum, erit expendendum.

f [illegible]

23 Tertia, quando certam negat ob multitudinem g prolis, quam sustentare nequit: Si enim in alijs debitis magna incommoditas excusat solutionem, ita hîc. Semper tamen, ut omnia tempe dictum est, seclusi periculo incontinentiae. Quare item secluso, posse Coniuges convenire, ut non exerceant copulam, ne augeantur filij, mihi dubium non est.

g [illegible]

24 Quarta, Quando negat h propter rationabile periculum suae salutis, ut si ipsa sit febri oppressa, vel coniux alter sit morbo contagioso affectus, vel pocillum, vel balneum assumpserit &c. An vero tunc, quamvis non obligetur, possit nihilominus licitè reddere? Distinguendum est: Si sit periculum vitae, non potest, quia nemo est Dominus suae vitae. Si est solum periculum longi morbi, ut Gallici, leprae &c. licèt non obligetur, tamen potest quis in his morbis, quamvis diuturnis, sed non ad mortem tendentibus propenderat Matrimonij amor,

h [illegible]

atque

atque evitatio periculi incontinentiæ in utroque coniuge.

Sed, quid, si sit periculum incontinentiæ, obligaturne cum suo sanitatis periculo coniugi copulam tunc concedere? Respondeo, non obligari a: quia aliunde sibi consulere potest Coniux.

25 Quinta. Ex prima benedictione, post initum Matrimonium verbis de præsenti, non obligantur Coniuges reddere debitum, seu consummare Matrimonium. quia per Sacros Canones b in illis duobus mensibus, dum est Matrimonium solum ratum, & non consummatum, possunt deliberare de Religione assumenda. Quod si certi sint, se nolle esse Religiosos c, adhuc non obligantur reddere, quia ille terminus concessus est, quod habere in toto eo bimestri, quod omnino eis datum fuit absolutè, licet propter illum extrinsecum finem deliberandi. Post consummationem Matrimonij quocumque tempore factam, semper debitum reddere oportebit, quia non est amplius Religioni locus.

26 Sexta. Posse licitè Coniugem negare debitum petenti ante benedictiones Ecclesiæ, docent probabiliter aliqui. Ratio est, quia probabilis censetur opinio docens, copulam coniugalem ante dictas benedictiones peccatum esse veniale: hoc ergo velle evitare, non se copulando, licebit coniugi.

Petenti verò ante denuntiationes (si quandò matrimonium ante illas contractum de præsenti sine fuit) multo certius est, posse debitum denegari, quia consummare matrimonium ratum, non præmissis denuntiationibus, esse mortale, ex Tridentino colligit d probabiliter Sanc. Velle autem mortale peccatum evitare, non licet solum, sed debet. Non inficior tamen alios putare e non esse mortale, quando certi sunt coniuges, nullum inter se adesse dirimens impedimentum, nam propterea qui sequentur hanc opinionem possent sine peccato copulari.

27 Septima. Ei, qui emisit Votum Castitatis, & ei, qui contraxit Affinitatem cum suo Coniuge ex incestu, posse alterum Coniugem negare debitum, innui supra num. 22. Sed advertere, si ex consensu illi Voto, vel incestui, non tantum teneri reddere debitum, sed nec posse petere, quia per consensum datum ad votum aut incestum f, iuri petendi, & per consensum ad incestum renuntiasti g etiam tu, & proinde non potes petere debitum, ut diximus ibidem.

28 Octava. Non peccare Vxorem nolentem reddere debitum, dum ipsa est in suis menstruis, probabiliter docent cum alijs Bonacina h: quia tunc esset peccatum veniale copula, ob difficultatem retentionis seminis &c.

29 Nona. An Amenti debeat sanus coniux debitum reddere? De tota hac re i habes nonnulla hæc tria.

Primò, si uterque amentia sit continua amens, vel non habent lucida rationis intervalla, sunt separandi, propter damnum prolis fortè futuræ sine patientis educatione. Quod si sint lucidis illis dilucidi (casus) non sunt separandi, quia utcumque habebitur educatio.

Secundò, si solus vir est amens, potest uxor sine culpa cum eo copulari, quia non erit damnum prolis, cum hæc habitura sit matrem sui curantem. Sed per se non obligatur reddere debitum, quia petitio amentis non est actus humanus, cui uxor debeat respondere. Per se, inquam, nam si adsit periculum incontinentiæ coniugis amentis obligabitur (ait Sanchez) occurrere huic periculo debitum reddendo. Sed adverte, amice Lector, ut expendas, hoc periculum non fore nisi materiale, nam incontinentia amentis non est culpa. Facilius ergo dic, obligari tunc uxorem, propter periculum dispersionis seminis illi viri cum frustratione generationis, cui ipsa uxor potest consulere, recipiendo in se maritale semen.

Tertiò, si sola uxor est amens, vir potest cum ea coire, quando amentia non est furiosa, unde non sit periculum abortus, quia proles tum habebit Patrem educantem. Quando verò adest eiusmodi periculum, non potest, quia cooperaretur ad faciendum abortum.

30 De-

30 Decima, Dubitet de suo matrimonio, vel de impedimentis, an possit petere, vel an debeat reddere, dixi satis, superque in superioribus *a*.

31 Sed redeamus ad caetera, quae pertinent ad debitum copulae. Debitum, vt melius dicam, indebitum petere, vel reddere intra vas praeposterum esse peccatum contra naturam, superius docuimus. Quid copulam incipere in praepostero, sed animo consummandi in naturali, & ex ipsa ibi consummando?

Respondeo, adhuc esse mortale; Ita Sanchez *b*, & Bonacina *c* contra Navarrum *d*. Ratio mox dicetur numero sequenti.

32 Quid perfricare genitalia in superficie vasis praeposteri? Respondeo, adhuc esse mortale, Ita Pontius *e*, & Caramuelus *f* contra Sanchez *g*, quae sententia Sanchez in aliquibus Codicibus Lugduni anno 1621. impressis est deleta, illam tamen asserit Tamburini *h* contra Tresedam. Ratio huius, & praecedentis resolutionis est; quia, in praecedenti casu, est certo inchoatio peccati contra naturam; in hoc, quia tactus tam vicinus vasi praepostero prohibito, videtur coniugibus etiam ipse prohibitus; & certè quoad pericum cum semper ille tactus fiat ex affectu ad locum praeposterum, semper erit, saltem ex affectu, mortalis. Idem puto in casu, de quo nuper interrogatus fui, hoc est de quodam viro, qui voluptatis gratia digitum intromittebat in vas vxoris praeposterum. Est enim affectus ad praeposteram libidinem.

33 Quid denique, si genitalia intromittantur in os foeminae cum pari animo seminandi in vase naturali? Respondeo, adhuc esse mortale. Ita Fagundez *i* contra Sanchez *l*, cuius locus Sanchez etiam in dictis Codicibus deletus est: Sed pari modo asseritur ab eodem Tamburini ibidem. Ratio posset esse, quia id videtur adeo esse contra rectam rationem excedens alias delectationes in materia luxuriae, vt constituat nouam luxuriae speciem innominatam, seu eius inchoationem: sed certè aliqui apud Dianam l. cit. citato Ferrmaniem appellant. Vide tamen, quae dicam inferius c. 7. §. 1. num. 5., vbi ex Filliucio videtur sequi opinio sententia Sanchez.

Copulae modus.

34 Situm variare in copula, siue scilicet à latere, siue à tergo, siue alio modo, dummodo Coniuges vtantur in vase naturali, est solum veniale, quia non est nisi parua deordinatio; quando autem adest causa, vt si Vir, v. g. propter pinguedinem non possit congredi, nisi tergo accedat, vel quia vxor est grauida &c. ne veniale quidem est; quia matrix sufficientem seminis partem natura sua attrahit ad se, atque adeo non impeditur generatio: esto certius sequatur si alio modo. Coniuges enim ad certam generationem quandam tenentur *m*, non ad certissimam.

Copulae tempus.

35 Accedere ad Coniugem, dum est grauida, vel dum est in menstruis *n*, non est saltem mortale, & probabiliter nec veniale, quia copulari cum grauida non est periculum abortus, & menstruum non apparet, vnde adsit prohibitio, cum etiam tunc adsit saltem minus principalis finis, qui est concupiscentiam sedare.

36 Nec in Aduentu, nec in Quadragesima, nec diebus festis &c. adest prohibitio congressus coniugalis. Aliud enim est nuptias celebrare, id est benedictiones *o* nuptiales in Ecclesia & solemniter inducere traductionem sponsae in domum sponsi, quae dum sunt vetita in Aduentu, & Quadragesima &c. Aliud copulam exercere post legitimum consensum de praesenti, quod esse prohibitum, nullibi legitur.

Quo ratione tempore Eucharistiae sumendae sit conueniens à copula abstinere, dictum est à nobis alibi pluribus *p*.

37 Restat aliquid dicere de tempore senectutis coniugum. Ij neque quamuis credant, non amplius filios generatu-

a Cit. 1. in alio c. 1. & 7 ... de matr. ... dub.
b Sanch. ... de matr. disp. 17 ...
c Bonac. de matr. ...
d Nauar. ...
e Pont. ... de matr. ...
f Caram. ...
g Sanc. ... de matr. d. 17 ...
h Tamburi. de matr. ...
i Fag. in ...
l Sanc. lo...
m Pon. ...
n Fag. ...
o Conc. ...
p ...

[illegible], copula vi quærit. Quod si ita sint steriles, vt semen non emittant, adhuc ad copulam conari possunt, & tactus alios contingunt, de quibus mox exercere. Ratio est, quia eo ipso, quod sunt coniuges, ad hæc omnia ius habent saltem propter alios itidem principales fines, concupiscentiam sedandi, amorem mutuum fouendi &c. Differunt igitur permaxime hæ duæ quæstiones. An senes coniuges omnino exhausti conari possint ad inutilem copulam, & An senes omnino exhausti [illegible] nulla arte [illegible] possint ad copulam [illegible]. Mariti [illegible] illud [illegible], ut [illegible] & [illegible], hæc posterior [illegible] Sanchez, *b* [illegible].

38 Quod si eunuchi [illegible] coniugium possint alio modo [illegible], nisi semen effundendo extra vas, bene [illegible] Castropalao *c*. Si dubium est [illegible] semper ita se [illegible] posse [illegible] *d* [illegible], quia [illegible] de [illegible] [illegible] momento, quo [illegible] semen [illegible], quia [illegible] per se esset illa effusio extra vas, atque adeo peccatum contra naturam.

Copula locus extrinsecus.

39 Publicè coniuges copulari, etiam se impudicè tangere, est peccatum mortale, quia id, ex se, aliis [illegible], & ipsa est occasio proxima peccati, non certum [illegible], aliquem ex aspicientibus, saltem in turpem delectationem [illegible].

40 Idem, si in loco sacro, etiam privatim, est peccatum (quinam sint loca sacra [illegible], vide [illegible] apud Doctores *f*. & nos [illegible] c. 2. §. 7. [illegible]) Ratio est, quia ex se ipsa est irreverentia in loco Deo dedicato, hæc turpia, [illegible] perpetrari. Non sufficit tamen, [illegible] causa posse peccatum excusari. Sola autem hæc est periculum incontinentiæ, quo forte laborent Coniuges, si in loco Sacro sint conclusi per longum tempus, puta vnum mensem ex Sanchez *g*, quindecim dies ex Lessio, *h*, decem dies ex Bonacina *i*, quatuor vel quinque dies ex Sairo, quem citant [illegible] ibidem, & Diana *l*.

Tactus & his affinia inter Coniuges.

41 Tactus partim honestiores, vel [illegible], aspectus [illegible] [illegible] Coniuges possunt. Aliter sine pollutionis periculo, de quo [illegible], aliter cum eiusdem periculo, de quo posterius.

Tactus &c. Cum pollutionis periculo.

42 Omnia autem [illegible] inter Coniuges licita sunt *m*, si fiant vel ad se præparandos ad copulam, vel ad vitandam incontinentiam, vel ad ostendendum amoris legitimi signa: At sunt venialia, si [illegible] ob voluptatem, sine, quæ nascitur ex ipsis sine copula, ad quam hæc tendunt, quamque imaginari Coniux absens [illegible] [illegible] dictis [illegible] copula. Ratio prioris dicti est, quia, sicut Matrimonium licitum reddit copulam, ita ea omnia, quæ natura sua fine implicitè, siue explicitè ordinantur ad illam, ita ut Coniuges si [illegible] pollutionis, licet [illegible], non tamen [illegible] de mortali [illegible] *n*, si [illegible] vel si pudendis tangat [illegible] præposteris, vel [illegible] [illegible] [illegible].

43 Duo sunt hic difficultates. Prima An [illegible], quando Coniuges sunt [illegible], aut copulam exercere possunt. Respondeo, esse bene distinguendum. Si enim [illegible] est [illegible] [illegible] vel

aliter,

a [illegible]

b Sanch. lib. [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Th. Sanc. lib. 9. d. 15. n. 7.

f Th. Sanc. [illegible] n. 15. [illegible]

g Th. Sanch. [illegible] d. 16. n. 12.

h Lessius [illegible]

i Bonac. [illegible]

l Diana [illegible]

m Th. Sanc. l. 9. [illegible] 12. [illegible]

n [illegible]

abstrusam, non dant illis Matrimonio uti, vel si alter, aut etiam uterque contrita assentiantur, continuerint ex incestu post Matrimonium initum; quando Conjugi incestuoso interdicitur sola petitio copulae, vel si sunt in loco publico, ubi solum illicita sunt copula, & tactus, modo superius dicto. Si, inquam, extrinsecum est impedimentum, possunt ea omnia, ut modo diximus exercere; si absit pollutionis periculum. Ratio est, quia per illud impedimentum extrinsecum non tollitur Ius Matrimonij, quod dat licentiam ijs omnibus actibus. At si impedimentum est, ut ita dicam, intrinsecum, hoc est tollens Ius ad maritales actus, ut si superveniat scientia de invaliditate Matrimonij, vel Conjuges voverint integram Castitatem (nam si solum partem, ut v.g. unus eorum non petere debitum, caetera non essent Voto subiecta, quae exercere licitè possent) tunc illa omnia essent prohibita. Ratio est, quia ideo concedebantur, quia ordinem implicitum, vel explicitum habebant ad copulam maritalem, sed cum illa vel non habente eiusmodi ordinem, vel per Votum promisisti non habere; ergo &c.

44 Sanchez a hic docet, dubium de Matrimonij valore non posse exercere praedictos actus, quia tunc nec potest actum Conjugalem. Sed quia Nos supra b diximus, dubium de validitate Matrimonij non semper cadere de sua possessione, idem hic consequenter dicimus, tunc non esse illicitos eos actus, de quibus loquimur, esse tamen illicitos, quando cadit; quem locum recole. Quod si aliquando in dicto Matrimonio dubio propter Ius utrique possit Conjux reddere, cum non possit petere, non potest tamen licitè eos actus, morosasque cogitationes admittere, quae non consequuntur, nec ordinantur ad debiti redditionem, quia illa non sunt necessaria ad reddendum Ius alterius.

a Th. Sanch. [illegible]

b [illegible] de dubio [illegible]

45 Secunda Difficultas, An Conjugum liceat possit se ipsum tangere, seu libidinosè tangere, vel aspicere, merè propter voluptatem, sed sine periculo pollutionis? Respondeo, non pauci c docent, id solum esse veniale. Idem est eiusdem morosa delectatio de copula cum Conjuge absente. Ratio est, inquiunt, quia nisi aliud malum sibi expressè intendatur, quicumque tactus voluptuosus Conjugum ex se referetur ad copulam, quae ipsis jam licita est; ex nullo enim capite probatur, quod ij actus debeant esse cum Conjuge. Iste est, ad vitandum mortale, si sint actus Conjugis, idest, actualiter conjugati. Alij d nihilominus putant esse mortale, quia intrinsecè malum est uti proprio corpore ad explendum secum libidinem. Utrumque probabile.

c [illegible]

d [illegible]

Tactus &c. cum pollutionis periculo.

46 Praemittendum est Primò. Pollutionem voluntariam ex se semper esse e prohibitam, idque Iure naturali. Cuius veritatis ea ratio potissima solet afferri, quia si esset licita, impedimentum esset Conjugij non necessarium ex Mundo; quandoquidem homines ea sola voluptate essent contenti, nec Conjugia vocarent. Additur: Si fornicatio est contra naturae vitia, multo magis pollutio, qua prodiguntur semina, impediturque generatio. Vide quae dixi cap. 3. §. 2. num. 3.

e [illegible]

47 Hinc directè velle, vel procurare pollutionem extra Matrimonij usum, esse mortale, certum est, & exploratum, de qua infra suo loco c. 7.

At indirectè, idest velle causam, ex qua praevidetur secutura pollutio, sed non intendatur, (si enim illam intenderes, iam directè velles, & certò peccares mortaliter) hoc maxime est in quaestione, An & quomodo peccaminosum sit?

De causis Pollutionis.

48 Praemittendum ergo est Secundò, causam f pollutionis duplicis generis esse posse. Primò notabiliter, & per se influentem in ipsam. Talis est v.g. vehemens cogitatio, & diuturna

f [illegible]

de for-

desistit, & concubitu voluntariè à calido tanquam abstinens. Secundò per accidens, & leuiter influentem, ex qua similiter causa, nec semper, nec frequenter sequitur pollutio, talis est cibus, & potus etiam superfluus. Cibus enim influit quidem per se in nutrimentum, at semper per accidens, & infrequenter pollutionis est causa.

49 Ex his communis iam videtur Doctorum resolutio valde facilis, a & haec est prima Solutio. Quoties das operam alicui causae, per se notabiliter influenti ad pollutionem; siue in vigilia, siue in somno contingentem; toties peccas mortaliter, si illam praeuidisti, licet expressè non intenderis.

Excipe, nisi necessitas te cogat illam actionem exercere, ut v. g. medicus partibus verendis. Quoties verò sine necessitate, vel rationabili utilitate das operam causae leuiter, & per accidens influenti in pollutionem, etiamsi illam praeuideris, toties solum peccas venialiter. Ratio secunda est, quia si causam leuiter influentem ponis, cum per accidens sequatur pollutio, illam tibi imputari ad mortale, aequum non est.

Praeterea cum valde tenuis sit obligatio vitandi pollutionem in causa, quae per se, & proximè non ordinatur ad illam, ut fusè Sanchez, ita venit adesse obligatio sub veniali, si intercedat necessitas, quia ei, qui suo iure utitur, non imputatur ad peccatum id, quod per accidens sequitur, cum illud per se patiatur, quam agat. Si verò ponas causam notabiliter influentem, & per se in pollutionem, (nisi necessitas propter dictam rationem excuset) illa tibi meritò imputatur ad culpam mortalem, cum is, qui deliberatè vult causam, velle etiam effectum necessarium, vel quasi necessarium ab illa prouenientem. Dico, cum bona fide; si enim bona fide nullo modo praeuidisti pollutionem, excusaberis ob inaduertentiam, & indeliberationem, ut ex se patet.

Postea satis habes, ubi non difficulter casus resolues valeant. Explanare scilicet sint causae influentes notabiliter, quaenam leuiter: Rursus, quaenam sint illae necessitates excusantes.

50 Cum Sanchez b, Lessio c, aliisque censeo, solum illam esse causam notabiliter influentem, quae est actio peccaminosa mortaliter in genere luxuriae contra sextum praeceptum, (quidquid Leo quaedam dicat d Tho. Sanchez) ceteras verò esse leuiter influentes.

Hinc cogitationes, desideria, turpiloquia, aspectus, tactus, oscula, mortalia in genere luxuriae, si ex illis praeuideatur pollutio, quamuis non intendatur, sunt peccata mortalia, non solum in se, sed ut causae pollutionis: ita ut si aliquis adolescens concupiscit, v. g. deliberatè, continuoque affectu feminam aliquam, ex qua concupiscentia praeuidisti, te casurum in pollutionem, duplicem peccasti, peccato scilicet desiderij fornicationis, & peccato contra sextum, cui causam dedisti. Ipse Sanchez loco citato id approbat, omnia praedicta esse causas per se notabiliter influentes in pollutionem, sed nos sequimur Thomam Sanchez, aliosque, &c.

51 Contra, Cogitationes, desideria, turpiloquia, lectio vana, seu curiosa impudica, commendatio, repraesentatio, tactus & similia, quae venialia, siue ex indeliberatione, siue aliunde, ut est v. g. tactus leuis manus ex vanitate, & ioco, siue etiam ex paruitate materiae in genere luxuriae, si ea datur, quam tamen parum non dari, dicemus infrà, si ex illis praeuideatur pollutio, dummodo non intendatur, sunt peccata solum venialia, cessante semper periculo consensus: Hoc enim si existat, & praeuideatur, seu per negligentiam grauem praeuideri negligatur, peccatum esse mortale pollutionis in causa non est dubium; quia, qui deliberatè amat periculum, peribit in illo. Praeterea sequuntur verba amatoria (ait Diana e citans Thomam Sanchez Salas, aliosque) v. g. cor meum, bonum meum, anima mea ob solam vanitatem, & ad conciliandum amorem (sed non libidinosum) iuuenem, quia non excedit culpam venialem, (intellige secluso periculo pro-

a [illegible]

b [illegible] c [illegible] d [illegible]

e Diana [illegible]

pro-

prio, vel alterum videlicet illum, ad quā [illegible] verba distinctioni) idest, etiam praevideatur, sed extra periculum consensus non intendatur pollutio, mortale non fiet. Ratio [illegible], Bonus videt, & similia, etiamsi excedant usque ad culpam mortalem, sed non in genere luxuriae, quia ex aliquo, quae non sunt ex se peccata, ut tempore mensibus & potu, equitatio, somnus, sedendi, vel cubandi, & similia. Si ex illis praevideatur secutura pollutio, nec intendatur, nec sit consensus periculum, non erunt, nisi ad summum venialia. Ratio huius est, quia tum illae actiones veniales in genere luxuriae; tum illae mortales in alio genere, tum maxime hae per se licitae solum influunt in pollutionem. Addit Sanchez a limitationem doctrinae datae num. 10. scilicet dum esse, mortale peccatum futurum propter eius horum durationem, vel quid simile non est causa notabiliter influens in pollutionem, neque enim [illegible], v.g. cogitatio deliberata de habenda puella, vel tactus ex se, levis manus cum eadem deliberatione, & consequenter mortalis, potest dici esse causa notabiliter influens in pollutionem, quamvis in vigilia occasionē multo minus in pollutionem contingentem noctu in somnis, quae tam longe distat à praedicta cogitatione, vel tactu habito die in vigilia; Rarissime enim ex illo tam brevi puncto affectu, vel tactu sequitur, vel nocturna, vel diurna pollutio. Qui ergo ex iis praevideret pollutionem, sed non intenderet, non daret causam pollutioni, & consequenter non peccaret peccato contra naturam in causa.

12 Quoad causas excusantes ex illae sunt, quae bona fide apparent necessariae, utiles b, convenientes, iustae & commodae animae, vel corpori. Quod satis firmiter meum continendum ad etiam etiam venialem culpam tollendam, invenies [illegible] apud Io. Sanch. c. & apud Dianam d. ibi; Et hoc etiam verum est, si nimirum necessitas vel causa [illegible]. Fallitur Sanchez. Haec Diana.

Hinc potest, ubicumque, etiam ad praecavendos [illegible] e, studere, audire Confessiones, feminas tangere, vel etiam [illegible], sine poena intermittere, aliquam culturae [illegible] in lectis ob [illegible] equitare ad negotia, vel ad recreationem [illegible], & similia [illegible], medeni verenda aliena; & similia habentur causae satis excusantes. Addit insuper Sanchez f, verendorum pruritum, vel ex morbo, v.g. scabie, vel ex pulicibus, vel similibus ortum, manibus sine intentione impurae libidinis sane consurgentis, sedare. Sed hoc dictum, [illegible] apud Tom. Sanchez in editione Lugdunensi anni 1621. quamvis non desit in aliis editionibus. Et Io. Sanchez loco citato num. 38. testatur, fuisse à tota Universitate Complutensi Decretum, ut haec doctrina Th. Sanchez inducta [illegible]. Denique excusat etiam Bonacina g, pollutionem sui pudenda lavantem, ad purgandum fetorem. Quando ergo in aliqua actione ex dictis praevidetur pollutio, si adsit aliqua causa [illegible] ex sua commoditate proveniens, ac pollutio non intendatur, nec se periculum consensus, vel nulla erit culpa, ipsis actionibus vacare, vel in aliquibus, solum ad summum venialis, ut dictum est supra.

13 Illud denique hic praemonere, ea, quae hactenus de causis, [illegible] excusabiliter [illegible] intelligi etiam de causis, quae distillationem vel [illegible] notabilis spiritus vitalium [illegible] contingit; hae enim peraeque ac pollutio sunt contra Castitatem propter magnam similitudinem, ac propinquitatem cum eadem pollutione. Pollutio enim (ut [illegible]) est effusio seminis apti per se ad generationem, magnamque delectationem excitare solet. Distillatio autem est effusio cuiusdam humoris, qui minus mundus est, & aquosior, quam semen, parciorque quantitate, item non tam [illegible], minorisque voluptatis, & aliquando nullius. Commotio spirituum est praeparatio ad utramque ex dictis,

Ad-

Addendum tamen nonnihil est de distillatione, ut etiam de illa constet vera doctrina. Distillatio, ut intendebam, duplici contingere modo potest. Primò, cum voluptate. Secundò, sine illa, ut experientia illorum constat, qui in distillationem solent incidere. De utroque modo sic habet Gerson *a*. Intermiscet se talis humor medius (sic vocat humorem fluentem ex distillatione, quia est medius inter verum semen, seu sperma, & inter urinam, itaque hunc medium humorem ineptum esse ad generationem, & vocari posse salivalem, seu spitalem, & habere diversum ortum, ac meatum ab eo, quem habet semen). Hic, inquam, medius humor se intermiscet aliquando cum urinatione, aliquando per se defluit sine cogitatione, & sensu, quandoque verò fit cum delectatione & pruritu; & paulo post. Humor iste medius ex levioribus causis, ac maiori facilitate movetur ad exitum, quàm seminalis, præsertim in Mulieribus: adeo, quod ex levissimo motu corporis, absque aliqua cogitatione, & absque sensu, proveniat. Ex effectu autem percipitur per sordiditatem quamdam viscosam in carne sua, vel in pannis. Hæc Gerson. De hac igitur distillatione, ut omnia quæ ad ipsam pertinent, distinctè colligam, habe pro solidis tres sequentes Conclusiones, tum pro Coniugatis addetur etiam quid eam. &c.

a Gerson p. 2. [illegible]

Conclusio Prima *b*: Sicuti deliberatè procurare pollutionem, deque ea complacere mortale est, ita procurare distillationem, quæ fit cum voluptate. Ratio est manifesta, quia tunc procuratur, seu complacetur de voluptate libidinosa, quæ est distillationi coniuncta.

b Sanch. [illegible] 13.

Conclusio Secunda *c*: Sicuti obligamur removere causas per se influentes ad pollutionem, causas, inquam, in genere levitatis, non verò per accidens, modo iam explicato: ita obligamur easdem removere per se influentes, non verò per accidens ad distillationem. Ratio est eadem, quia semper obligamur removere causas influentes per se ad voluptatem illicitam, non verò causas per accidens, modo item explicato. Ista autem causas easdem esse quo ad pollutionem, & quo ad distillationem, easdemque excusationes esse pro utraque, patere satis potest ex dictis.

c Idem ibid.

Conclusio Tertia *d*: Quando distillatio contingit sine ulla prorsus delectatione libidinosa, seu sensuali, quamvis adsit erectio levis genitalium, ea non est peccatum, unde nulla adest obligatio tollendi eius causas. Ratio est, quia vel est peccatum, quia dispergitur ille humor. Vel quia est delectatio venerea, vel quia est proximum periculum ad veneream delectationem. Non primum; quia, ut vidimus, ille humor non est semen, nec eius effusio generationi nocet. Non secundum, quia nos loquimur de eo distillationis modo, in quo nulla adsit delectatio sensualis. Non tertium; quia si illius humoris effusio nullam affert delectationem, non est ratio, cur ipsa sola spectata afferat periculum proximum ad illicitam voluptatem intelligendam.

d [illegible]

Confirmatur Primò, quia nihil potest esse peccatum in hoc genere, nisi sit contra Castitatem, hæc enim virtus est, quæ moderatur delectationes venereas: in casu autem nostro, nullus est venereus sensus.

Confirmatur Secundò, ex S. Thoma *e*, qui loquens de distillatione sic habet. Sciendum est, quod istius humoris effusio non est pollutio, quia ut dicunt Medici, sine libidinosa delectatione, & carnis motione nullus potest pollui vigilando. Hæc Sanctus Doctor. Si igitur ea nec est pollutio, nec delectationem afferens, unde eam peccati reatu onerare? Profectò non immeritò pronuntiare nonnulli *f* de distillatione nihil esse, perinde ac de sputo, vel sudore, laborandum, nisi ipsam carnis rebellio comitaretur. At cum nos loquamur de ea distillatione, quæ nullam delectationem, atque adeo, quæ nullam carnis affert rebellionem, ergo &c.

e S. Thom. [illegible]

f [illegible]

Iam verò hæc, quamuis propriè pertineant ad solutos, sunt tamen fundamenta vniuersalia, & perdiligenter in hoc argumento notanda. Nec ad rem nostram propriè accedimus [illegible] sumetur hinc argumentum pro Coniugum [illegible] num. 51. Pro solutis autem sufficit, quod hactenus dictum est à num. 48.

De tactibus &c. inter Coniuges cum pollutionis periculo.

54 Eos actus impudicos, nempe cogitationes, desideria, aspectus, etiam partium minus honestarum, turpiloquia, & similia in ordine tamen ad licitam Coniugum exercere possunt inter se Coniuges, etiam cum pollutionis periculo præuiso, sed non intento, & sine periculo consensus in delectationem pollutionis probabiliter sequendæ, [illegible] actus exercere possunt, qui exhibentur propter aliquam causam ex dictis excusantem: secus erit peccatum mortale, si actus sit mortalis in genere luxuriæ, veniale, si venialis. Ratio deducitur ex dictis.

55 Hinc, quia tactus impudici partium verendarum ex se sunt peccata mortalia in genere luxuriæ, ideo Coniux, qui eos petit ab altero regulariter in peccatum incidit mortale, si præuideat in se, vel in altero pollutionem, quamuis non intendat. Excipe, nisi sit in loco, v.g. in lecto, vbi adueniente periculo proximo effusionis, possit copula sequi: tunc enim illi actus impudici essent præparatio ad legitimam copulam, quam præparationem non esse ex se peccaminosam, diximus supra. Dixi autem (regulariter in peccatum mortale incidit) quia regulariter pro his tactibus impudicis, extra prædictum locum ordinatum ad copulam, non apparet adesse causam excusantem; si tamen ea interueniret, vt si Maritus esset Medicus, medendi gratia Vxorem in verendis posset [illegible] cum periculo consensus, attamen pollutionis præuisæ, [illegible] vt antea [illegible] est.

56 At verò Coniux, qui [illegible] dit, quamuis pollutionem in se præuideat, si non est periculum in consensum, per illam [illegible], licitè potest [illegible] ex Sanchez a, [illegible] ex Castropalao b. Ratio Sanchez est, quia tunc Coniux excusatur, [illegible] dat operam rei licitæ, & debitæ ex Iustitia. Ratio Castropalai est, quia Iustitiæ esse petat [illegible] Coniugem reddere ex Iustitia [illegible] tactus tales: cum interueniente pollutionis periculo Coniuges non [illegible] petentis. Vtraque sententia est probabilis. Aduerte tamen, vos tactus, quos concedit Sanchez, non debere esse adeo impudicos, vt sint initium, & inchoatio proxima pollutionis extra vas. Tales essent, si Vir peteret ab Vxore vt ipsa contrectaret [illegible] verenda ipsius Viri, vel idem Vir vellet immittere digitos in vas naturale Mulieris, ibique persistere quasi copulam digitis exercendo: hi enim non solum sunt actus impudici, sed ipsamet inchoatio pollutionis, quæ [illegible] licet, & solum in Coniugatis non esset mortalis, [illegible] vt dictum est, vbi per legitimam copulam pollutionem [illegible].

57 Hinc Secundo: Oscula, amplexus, aliique tactus manuum, brachii, pectoris &c., vt etiam faciem aspicere, confabulari, & similia amoris signa, si fiunt inter Coniuges, quando non est [illegible] accedit ad pollutionem, non sunt damnanda a de mortali, immo nec de veniali ex parte, vel Coniugis [illegible] quamuis præuideatur pollutio, sed non intendatur, [illegible] consensus in illam. Ratio est, quia causa [illegible] sufficienter excusat Coniugatos. Certè [illegible] etiam sunt, frequenterque [illegible] amplexantur, & in aliquibus [illegible] etiam [illegible] dum post absentiam redeunt in Patriam, [illegible] videntur, multo ergo magis excusabunt Coniugatos.

58 Verum delectationes morosæ, aspectus partium inhonestarum, turpiloquia

scopula, & similia, quae supra diximus esse mortalia, si fiant à Coniugatis cum periculo pollutionis, erunt mortalia pro iisdem Coniugatis, si in illis praevideatur pollutio, licèt non intendatur. Ratio est, quia, in his iis materia praeiacet dictis, nulla suppetit causa excusans; neque enim haec sunt signa liciti amoris, perinde ac sunt ea, quae numero praecedente diximus. Quod si causa excusans adesset, dic, non esse culpam, sicuti de tactibus partium inhonestarum dictum est modo num. 51. fine de Marito, Medico &c.

59 Hinc tertiò, licèt, si impudicè se ipsum Coniux tangat, aspiciatque modo dicto num. 49. non sit ex probabili opinione reus peccati mortalis, quando non adest periculum pollutionis, tamen quando illud praevidet, reus erit, quia nulla causa eum in eiusmodi proprio tactu vel aspectu excusat.

60 Illud hic denique nota cum San- [illegible]
ch. ... Licèt paulò ante num. 53. diximus, & hic etiam dictum fuerit, solutos peccare mortaliter, si per tactus, aspectus, turpiloquia, morosasque cogitationes de copula, dent causam distillationis, & commotionis spirituum generationis, quorum naturam numero ... explicavimus, tamen Coniugati excusantur à mortali, quia eiusmodi distillatio & commotio, non affert grave damnum generationi in Coniugatis, & ex alio capite. Delectatio ex illis insurgens illicita, non est in iisdem mortalis; Est idem dicendum turpes delectationes, ... efficientem seminis extra vas, ... Coniugibus cum tamen ... prohibitae, ne tantis ... se ... mortalis, & in tanta occasione ... Veneris, & ... suscipiendae ... illa se abstinere sub mortali obligarentur. Ad Coniugatis licitè delectationes ex cogitationibus ... Cap. 10. ... .

[illegible]

Tactus, & his similia inter Sponsos.

61 Sponsis de futuro valdè probabiliter, & sine peccato licent quaedam amoris signa, qualia sunt oscula, tactus, aspectusque pudici, ac locutiones amatoriae, etiam propter delectationem in illis residentem, sed sine periculo pollutionis, vel consensus in illam, vel in copulam: At nullo modo impudici. Ratio est, quia sponsi videntur ad illa pudica ius concessum esse ex Sponsalibus, quo carent ad impudica, quia haec ordinarium proximè ad copulam, quae non est licita, nisi Sponsis de praesenti, hoc est copulatis Matrimonio saltem rato. Vnam excusationem invenio in Sponsis eas actiones pudicas exercentibus cum pollutionis periculo praeviso, sed non intento, & sine periculo consensus in illam; Nimirum in occasione esset, vt inhumani haberentur, si ab illis abstinerent, posset eas vsurpare, quia iam adest rationabilis excusatio.

62 Inter eos, qui sibi vel sponsalia promiserunt, vel invalidè ea celebrarunt, vel sub conditione, si exorata v. g. fuerit à Pontifice dispensatio impedimenti dirimentis, vel quid simile, nec praedicta quidem pudica amoris signa sunt licita. Ratio est manifesta, quia haec conceduntur Sponsis, sed hi antequam impleatur conditio, non sunt Sponsi, sed erunt ergo &c. [illegible]

An Sponsis liceat delectatio in cogitationibus morosis, decernendum sponsorum lib. 10. c. 4. Vbi etiam, an Viduis &c.

Tactus & his similia inter solutos. Remissivè.

63 De iis inferius agetur commodius separatim c. 8. §. 2.

CAPVT QVARTVM.

§. I.

De Incestu.

1 IN Methodo à sic habet: Non est debitum Incestum esse speciem luxuriae explicandam in Confessione: [illegible]

qui cum consanguineis, vel Affinibus, contra Castitatem, sive per copulam, sive etiam per oscula, tactusque impudicos &c. peccatur: nam purgatrica ita communiter definitur, *Est peccatum luxuriæ, quod committitur cum persona coniuncta*.

Sed quæritur, an Incestus cum Consanguineis differat ab incestu cum Affinibus? & rursus, An incestus cum alterutris ex prædictis in uno gradu usque ad quartum (nam in aliis à quarto est simplex fornicatio) differat specie ab incestu in alio, v. g. peccata cum Matre, cum Filia, cum Sorore, cum Nepte, cum Consobrina, sive Consanguineis, sive Affinibus, differunt inter se specie, adeo ut in Confessione talis gradus sit ex necessitate declarandus? An vero, si quis cum aliqua ex dictis peccavit, etiamsi fuisset Mater, satis se explicet, dicendo, incestum commisi? Quid de peccante cum coniunctis Spiritualiter, idest ex Baptismo, vel Confirmatione, & de coniunctis legaliter, idest ex Adoptione?

Tribus dictis hæc, quæ satis confusa propter opinionum varietatem, apud Authores sunt, breviter, distincteque ex meo iudicio, expediuntur.

1 Dico, probabile esse, nec Consanguinitatem a ab Affinitate, nec unum gradum b ex his differre specie ab aliis: Unde, licet sine dubio gravius sit contra unum gradum delinquere v. g. contra primum cum Matre, quam contra alium v. g. cum Consobrina; tamen quia non mutatur species, puto, non esse ea specialiter ex necessitate pandenda. Ratio est, quia in omnibus his una specie deformitas est (licet modo leviter, modo gravior) nimirum contra reverentiam debitam coniunctis. Quod autem id oriatur interdum ex ipsa natura, ut in primo consanguinitatis gradu, & per alios etiam secundo, interdum vero ex præcepto Ecclesiæ, ut in cæteris, & itidem in gradibus Affinitatis nihil specie diversum ex hoc necessario infertur; nam præceptum superioris, cum aliquid præcipit positive, talem præceptum in

a S. Tho. 2.2. q. 154. art. 9. & Caiet. ibi.
b Fillius. tr. 30. c. 3. n. 87. dicens esse communem. S. Th. Caiet. Bon. de Sot. Vasq. Azor. Gregor. Sa. Tr. de Confess. c. 8. n. 1. Meyer. de iu. q. 5. q. 1. 2. n. 8. apud Diana p. 5. tr. 7. res. 14.

ex specie virtutis, ratione cuius illud præcipit; cum autem Ecclesia abstinere ab illis congressibus præcipit, propter eandem reverentiam coniunctis debitam. Quod deinde gradus ipsi non mutent speciem, inde probatur, quia hi nihil aliud inferunt, nisi maiorem, vel minorem coniunctionem: magis autem, & minus non variant speciem, etiam in hac re nostra morali, nisi aliunde probetur esse contra particularem virtutem, vel particulariter contra diversum rectæ rationis dictamen. Id quod hic quamvis multi probabiliter invenire satagant, nihilominus alii, probabiliter tamen, non inveniri posse contendunt.

Dices. Asserimus hîc nu. 2. ex probabilissima plurium sententia, turpem coniunctionem cum consanguineis non afferre diversitatem specificam necessario in Confessione explicandam, ut diversam ab alia coniunctione simplicis consanguinea; quia, licet gravius sit contra unum gradum, v. g. contra primum cum Matre, quam contra alium v. g. cum Consobrina delinquere, tamen magis, & minus speciem incestus diversam non constituit. Ergo idem asserere debuimus in Methodo Confess. lib. 2. cap. 5. §. 2 in iniuriis illatis contra Consanguineos, vel Affines: atque adeo dicendum fuit, iniuriam illatam Patri, vel Fratri non esse diversæ speciei ab iniuriis contrariis contra cæteros minus propinquos, quia pariter magis, & minus in debito, quod Consanguinei contrahunt, non se consolidandi, non afferunt diversitatem specificam.

Respondeo, certè utique non improbabiliter paritas. Unde probabiliter consequitur, tam in hac materia de incestu, quam in illa materia de iniuria contra consanguineos, vel affines inflicta, non esse necessario explicandam eiusmodi diversitatem, sed sufficere, si dicatur. Ego mihi Coniunctus contumeliam inflixi.

2 Dico Secundò, incestum cum coniunctis coniunctione legali, idest coniunctione orta ex Adoptione alicuius in

filium

filium, (quæ est inter Adoptantem, & Adoptatum eiusque descendentes, saltem usque ad quartam paternitate, quando adoptatus filii sunt Adoptantis, & filios legitimos Adoptantis, qui in eius sunt potestate, inter Vxorem adoptantis, & ipsum Adoptatum; & utrumque inter Vxorem Adoptati, & Adoptantem.) Dico, inquam, hunc incestum non esse explicandum, ut distinctum ab aliis incestibus dictis in num. præcedenti, & nec necessario explicandas distinctiones illas dictas in proxima parenthesi. Ratio prioris partis huius dicti est ea, quam etiam præcedenti diximus, quia nimirum Ecclesia propter a eandem rationem reverentiæ connexioni debitæ, prohibet eiusmodi congressus. Ratio posterioris est similiter eadem, quam ibidem diximus; quia diversitas graduum solum indicat magis, & minus in eadem specie.

a De Lugo disp. 16. de pœn. Sec. 6. n. 318.

4 Dico Tertio, incestum ratione cognationis contractæ spiritualis, idest ortæ ex Baptismo, & Confirmatione, (quæ est inter Baptizantem, & Baptizatum, inter Patrinum, vel Matrinam cum ipso Baptizato, inter Parentes Baptizati, cum Baptizante, & denique inter eosdem Parentes Baptizati, & Patrinum, vel Matrinam; quod idem est respective in Confirmatione.) Dico, inquam, incestum hunc esse explicandum ut distinctum b ab utroque incestu carnali, & legali prædicto in numeris 2. & 3. Sed non esse necessarium explicare, an ex Baptismo, an ex Confirmatione fuerit orta cognatio: Item nec esse necesse explicare, an v. g. Baptizans, vel Confirmans peccaverit cum Baptizata, an cum Matrina eiusdem Baptizatæ, an cum Matre eiusdem, &c. Ratio primæ partis huius dicti est, quia incestus Spiritualis addit circumstantiam Sacramenti, ratione cuius reducitur ad genus quoddam Sacrilegii. Ratio secundæ, & tertiæ partis est, quia semper in prædictis committitur peccatum eiusdem speciei deformitatis (ubi gravioris, vel levioris) quia semper est contra eandem reverentiam debitam personis, [illegible] Sacramenti, connexis.

b Marc. [illegible] de matr. [illegible]

5 Hic commode reducenda [illegible] duo, quæ superius, explicanda. Primum; circa impedimentum publicæ honestatis. Secundum, circa incestum sodomiticum. Quoad primum, sciendum est, impedimentum publicæ honestatis esse illud, quod oritur ex sponsalibus de futuro, validis tamen [illegible], [illegible] his ita statis, oritur c impedimentum dirimens Matrimonium inter Sponsum, & Consanguineam Sponsæ in primo gradu & contra: idest, non potest validè contrahi matrimonium à Sponso vel Sponsa cum dictis Consanguineis. Idem etiam impedimentum oritur ex Matrimonio rato, non consummato: cum hoc addito, ut sufficienter d etiam usque ad quartum gradum; & etiamsi Matrimonium fuerit invalidum, ex quocumque capite, præterquam, ex defectu consensus.

c [illegible] de matr. [illegible]

d Ibid.

6 Iam ille qui cognosceret sororem, v. g. vel matrem, aliamve suæ Sponsæ de futuro, vel si cognosceret sororem, aliamve consanguineam suæ Coniugis per verba de præsenti, sed nondum consummato matrimonio, deberetne in Confessione explicare non solum ipsum peccatum, sed etiam eius qualitatem, nempe fuisse incestum cum Matre, cum Sorore, cum Consanguinea Sponsæ &c. Respondeo certum e esse tale peccatum habere malitiam incestus carnalis, quia est prohibita talis copula per Ecclesiam ponentem in ea impedimentum dirimens, propter reverentiam Coniunctis debitam: quare erit, ut talis, explicandus. Quoniam verò superius diximus, non esse probabili opinione in cæteris incestis necessario explicandos gradus; ita hic, ubi incestus oritur ex inchoato matrimonio, consequenter propter eandem ibi allatam rationem, dicendum erit.

e De Lugo disp. 16. de pœn. Sec. 6. n. 322.

7 Quoad secundum, idest quoad sodomiam; quæritur, an si quis sodomitice cognosceret Consanguineam, vel Consanguineum, vel Affinem, vel

a Tambur. in Decal.

Coniunctione legali, vel Spirituali, debeat explicare Coniunctionem, ita vt non satis sit dicere, se sodomiam commisisse, sed necessario addendum, se sodomiticum incestum commisisse?

Respondeo necessario sic addendum a. Ratio est, quia ob reuerentiam naturalem propinquis debitam eiusmodi peccatum, vltra malitiam sodomiae, habet & malitiam incestus. Quamuis enim per hunc incestum sodomiticum non impediatur Matrimonium, quia vt impediat, debet esse seminatio in vase naturali, neque per eumdem incurrantur poenae contra incestum latae, quia poenae fulminantur contra incestum proprie dictum, idest innatum ex copula naturali; tamen, quia fit contra praedictam reuerentiam, non potest peccatum incestus malitiam non participare.

3 Maior Difficultas est, vtrum explicandi gradus v.g. sic: Commisi incestum sodomiticum cum Fratre, cum Patre, cum Consobrino. An satis sit dicere: Commisi incestum sodomiticum? Respondeo, in nostra sententia probabili non esse necessario explicandos. Ratio est, quia omnes sunt eiusdem speciei, & solum secundum magis, & minus in eadem specie differunt, id quod, vt diximus tom. 2. potest quidem maiorem, minoremve grauitatem sed nequaquam specie distinctum peccatum.

§ II.

Additio.

1 DVo tantummodo hic animaduertenda mihi relicta videntur. Alterum est, qui Coniux rem habet cum consanguinea b suae vxoris viuentis (non vero c Affini) in primo, & secundo gradu, & quae Coniux habet rem cum consanguineo mariti viuentis (nec vero Affini) in eodem primo, vel secundo gradu, peccat sine dubio peccato incestus, sed insuper propter hunc peculiarem incestum commissum, vt dico, cum Consanguineis sui Coniugis (non autem si commissum d fuerit cum Consanguineis suis) dictus Coniux, vel dicta Coniux incurrit in duas poenas semper intelligendo e, quando semen incidit intra vas, nam sic fiunt vna caro, qua ratione oritur affinitas.

Prima poena est, vt, etiam ante sententiam f secundum, sub mortali non possit amplius petere debitum a Coniuge, quia contraxit cum illo affinitatem ex copula fornicaria, quae sicut est ante Matrimonium initum, dirimit ex Tridentino g incidendo in dictis gradibus: At cum in casu nostro Matrimonium iam sit initum, (& satis h est si fuerit ratum, quamuis non consummatum) solum priuatur Coniux iure petendi. Potest i tamen reddere in gratiam alterius Coniugis innocentis, immo & videtur teneri: facere exspectet suam petitionem, non tamen potest prouocare, vt petat, Innocentis, inquam, nam si alter consensit ad eum incestum, vel vterque similem incestum commisit, vterque l amisit ius: quare neuter potest petere, vel reddere. An possit etiam petere, quando videt sibi imminere periculum incontinentiae, concedit Quintanaduenas m, saltem quando commode dispensationem petere nequit, & periculum est in mora. Sed puto, non esse concedendum n, quia sunt alia remedia vincendi tentationem.

3 Dispensat autem huic poenae Episcopus o, Commissarius p Cruciatae, Priuilegiati q Regulares, de quibus in tractatu de Matrimonio. Illud cum Castropalao r doceo, satis esse probabile, & tamen, non incurri hanc poenam ab eo Coniuge, qui nesciuit eiusmodi accessum ad consanguineam sui Coniugis esse specialiter ab Ecclesia prohibitum, vel quamuis id sciuit, ignorabat esse huic incestui annexam prohibitionem petendi debitum. Ratio breuis est, quia haec est poena ex Delicto, quam incurri ab eo, qui inculpabiliter eam ignorat, aequum non est.

4 Alterum. Huic Coniugi incestuoso non licebat per Canones, mortuo altero Coniuge, cum vlla alia, seu vllo alio amplius matrimonium contrahere

sine dispensatione, idque in persona sua [illegible]. Sed certum non est in a viu, quin sine scrupulo possit nunc ad secundas nuptias sine dispensatione transire.

CAPUT QUINTUM.

§. I.

De Stupro.

IN Methodo à sic habes. Stuprum est Concubitus Viri cum virgine foemina, eadem repugnante: Quare ea consentiente ex probabilissima sententia, est simplex fornicatio. Unde sequitur, statum virginitatis non esse necesse in Confessione explicare, virgine consentiente, quem, illa repugnante, explicare oporteret.

2 Pari ratione sodomitica copula cum eadem consentiente est mera sodomia: Unde nec ibi statum virginitatis est declarandus.

3 Cum ir virgo polluit, vel delectatur &c. non facit nisi peccatum mollitiei, de quo dixi c. 1. §. 1. num. 1. nam propterea suam virginitatem explicare non obligabitur.

4 Ad expediendam Confessionem facit, scire obligationem, quam contrahit stuprator. Dico ergo. Cum virgo defloratur ipsa consentiente, nihil nec ei, nec parentibus debet deflorator c. At, si vi, vel fraude, vel promissione virginem quis defloraverit, sane tenetur d, vel ducere, vel dotem, aut solvere, quod promisit.

§. II.

Additio.

De Virgine occulte violata.

1 AMittitur, sive à Mare, sive à foemina inseparabiliter virginitas per voluntariam seminis effusionem, seu decisionem, etiam sine e exteriore prostratione; sed id est coram Deo, non secundum statum. & quoad existimationem humanam in Muliere amittitur virginitas per corruptionem, seu fractionem claustri virginalis. De utraq; amissione aliquid est hic asserendum.

2 Quoad Primam: Monialis, quæ ante professionem, vel consecrationem, se voluntarie polluit, quamvis amittat, ut dictum est, virginitatem secundum virtutem, tamen cum non amittat secundum statum, quia integro virginali Claustro gaudet, nulla indiget dispensatione ad profitendum, & ad velum suscipiendum solum virginibus concessum. Et propter eamdem rationem eadem potest sine scrupulo accipere legatum solis virginibus relictum, seq; ut rubat, virginem pronunciare &c.

3 Quoad Secundum: virginem occulte in Claustro violatam, se non posse ingerere ad petendum consecrationis velum, etiam si ex hoc infamiam sit consecutura, docet f Azor: at posse Officia propria Virginis exercere, itamque se offerre ad illa, ne infametur; quia (inquit Azor ibidem) instituta Ecclesiastica non obligant cum tanto rigore. Verum, pace Azorij doctissimi Viri, hæc ratio probat etiam posse g in simili periculo infamiæ, non solum in prædicta Officia se ingerere, sed etiam petere consecrationis velum, quia pariter, id ex instituto est Ecclesiastico.

4 A legatis tamen relictis solis virginibus excluditur h à Sanchez in conscientia hæc in Claustro violata, secus enim non sequeretur Testatoris voluntas, nisi forte, si illud acciperet, infamiæ gravis periculum subeat; sed, tunc debet secreto reddere ei, cui illud competit, vel eius Distributoribus &c. Quodsi in aliquo casu, ad acquirendum aliquid, requiratur, ut Virgo sit, sed ut ea excludatur, necessaria sit sententia Judicis, tunc poterit occulte violata illud ante sententiam acquirere; quia sententia pronunciat Virginem esse

publicè, vel certè non occultè violatam; Dico (exclusiùs à Sanchez) tam esse etiam probabilem reputatam communiter virginem, licèt occultè violatam, posse exigere tale legatum, ut paulò superius dictum est.

5 Quid de Matrimonio? Puella significatio virginitatis occultè læsa, peccatne si medicamentis, aliisque remedijs naturæ statum, quæ defectum illum celet, atque, ut virgo, Matrimonio collocetur? Respondeo si probabiliter iudicet fore, ut futurus Maritus nunquam hoc vitium cognoscat, nec ipsam, nec Parentes ad occultationem cooperantes peccaturos a. Ratio est, quia, tunc nullum infertur viro damnum, nec puella propriè dicitur decipere maritum; dum enim illis remedijs utitur, non id agit, animo alterum decipiendi, sed animo suum vitium, quod manifestare non obligatur, occultandi. Verum, si iudicet fore, ut delictum veniat in notitiam, qui illud ægerrimè ferat, peccabit graviter contra Charitatem, hoc enim modo præbet occasionem innumeris malis, & præsertim surgent discordiæ toto ferè vitæ tempore inter ipsam, maritumque. Nota illud (ægerrimè ferat) Hoc addo, si quis sciens se morbo Gallico laborare, quo sit periculum inficiendi sociam uxorem &c.

a Bonac. [illegible] Dian. [illegible]

6 Non tamen puto, violatam illam peccaturam contra Iustitiam, quia non solent Coniuges vitia, quæ habent, manifestare; & sicuti Maritus sua occulta non manifestat, ita nec sua propalare tenebitur Uxor. Adde, esse nimis intolerabile obligare puellam ad se infamandam, vel ad abstinendum à nuptijs, vel ad nubendum homini infimæ sortis. Nec est par ratio de contractu venditionis, in quo vitia occulta rei vendendæ manifestare modo iuxta dicenda necessarium est; non, inquam, est par ratio, quia in contractu Matrimonij consuetudo fert, ut sicuti Vir, sine iniustitia sua vitia occulta (excepto ab illis, quæ Uxorem inficiunt) non propalat, ita non manifestet sua, quantum est ex vi Iustitiæ, Mulier; quæ consuetudo nulla est in venditionibus.

§. III.

De obligatione Stupratoris.

1 Stylum nunc admovemus ad explicandam obligationem antiquiorem à stupro derivatam. De qua satis strictim dictum modo est §.1. num. 4. Pro ea ergo, ut ordinatim procedamus, meminisse oportet, Stupratorem posse Primò virginem volentem, & consentientem deflorare; Secundò vi, metu, similique fraude; Tertiò cum promissione Matrimonij. De singulis seorsim.

2 Pro certo autem suppono, Primò, si nullum damnum deflorata virgo passa est, ad nihil teneri defloratorem. Cum enim huius tota obligatio, de qua nunc agimus, oriatur ex damno facto, hoc non existente, cessabit obligatio b. Hinc, si deflorata etiam per vim, benè deinde, & iuxta suum statum nupsit, ad nihil obligatur Deflorator; Nam nec pro apertione claustri aliquid debet, quia hoc malum est irreparabile, & alterius ordinis; nec ob dotem datam à Parentibus, hæc enim semper danda erat &c. si tamen propter periculum non bene nubendi aliquid virgini dedit deflorator, quamvis illa deinde optimè nupserit, potest in conscientia virgo illud retinere, quia periculum non nubendi pretio fuit æstimabile.

b [illegible]

3 Secundò, Si virgo liberè consenserat, liber erit deflorator; Neque enim requiritur consensus Patris, vel alterius, quia sui corporis, quoad hoc domina est quæcunque Mulier.

4 Tertiò, In foro externo, etiamsi nullum damnum virgo passa sit, si tamen vi oppressa fuerit, Raptoris pœnas incurret Stuprator, de quibus vide Lessium c, & Azor d, & nos aliquid tangemus c.6.§.2.num.9.

c Lessius [illegible] d [illegible]

Defle-

Defloratur Virginis.

Eadem consentiente, quid debeat?

5 Iam vero his positis, notandum [illegible] est communiter sententia, deflorantem puellam ex eiusdem puellæ consensu, nihil in conscientia debere, nec puellæ, nec puellæ parentibus propter rationem num. 3. dictam. Ipsam verò puellam peccare contra charitatem in Parentes, & in suam aliquam honestam familiam, & publicè peccet, ac Patris contumeliosè [illegible] prouidentur, communiter Doctores docent.

6 Illa explicatione indiget dicta recentiorum sententia. Nam, si puella occultè consensit, Tu verò crimen propalasti, ad restitutionem damni teneris, quia illius causa puellæ infamationis, vnde aliquod damnum puellæ euenisse supponimus. Idem propter similem rationem puto, si iis modis sollicitares amicitiam, quibus facilè per vulgum traderetur ea illicitam perstitisse: vt, si de nocte per fenestras aditum intendens per manum eam traheres: At verò apud eandem puellæ domum de nocte cantare, eandem ad Templum euntem sectari, à longe comitare, aspicere, salutare &c. non sine ex se ex iis modis, qui infamationem causent: quidem hæc displicere honestæ puellæ facilè quilibet existimare valet; nisi forte ita sæpe, & in his circumstantiis hæc fiant, vt meritò concipiatur suspicio inter Puellam & [illegible] possit.

7 Dixi autem, num. 5. (nihil debere in conscientia) nam in foro externo, qui deflorauit virginem, etiam volentem, cogitur à Iudice eam dotare, lege sic statuente, vt docuit Lessius [illegible], propter bonum commune.

Quæstio incidens. An virgo pro primo vsu sui corporis possit aliquid amplius pretij petere.

Vbi

An accepta ob turpem caussam sint restituenda?

8 Illud hic per occasionem sollicitabitur aliquis. An virgo licitè possit pro vsu primo sui corporis mercedem accipere? Rursus, an plus, quam accipere solet aliàs prostituta? Tertiò, quæ mensura eiusmodi pretium, vt sit iustum, eadem expostere non valeat? Vt hæ quæstiones lucem habeant, altius res est repetenda, & examinandum, An pro qualibet turpi sorte accipi pretium licitè possit: tum deinde ad has difficultates de virgine commodius descendemus.

9 Et quidem regulam vniuersalem sic statuo [illegible]. Quoties pretij traditio ex parte dantis, vel receptio ex parte recipientis, vel vtraque ex parte vtriusque, est ratione sui turpis, & illicita contra Iustitiam; toties vbi peccatum, est obligatio restituendi. Quoties verò ipsa receptio est illicita, & peccaminosa contra alias virtutes, qui malitiam peccatum antea fuerit contra easdem virtutes, imò & antea peccatum fuerit contra Iustitiam, tamen si ipsa receptio non est contra eandem Iustitiæ virtutem, tunc licitè post impletam conditionem potest recipi pretium, & retineri sine obligatione restituendi. Ratio fundamentalis regulæ est, quia obligatio restituendi non oritur, nisi ex peccato contra Iustitiam, vt certum est apud Doctores, & dicemus suo loco, cum ergo in prima parte regulæ contra hanc fiat, non in secunda, ibi erit obligatio, hic non item. Sed explicemus verba regulæ breuiter expendamus.

10 Dixi Primò: In priore parte regulæ (traditio ex parte dantis) Pulit est,

est, si rem tibi det ille, qui eius non est dominus; qualis esse in rebus non suis solet seruus, filius familias, latro &c.

11 Dixi Secundò (ex parte recipientis) Talis est, si Vsurarius lucrum, vel latro pecuniam à te extorqueat; licèt enim tu sine peccato des, illi tamen iniustè recipiunt.

12 Dixi Tertiò (ex parte vtriusque) Talis est, si Simoniacè Episcopus, v.g. pecuniam ab ordinando recipiat; nec enim tam Episcopus, dum recipit quàm Ordinandus, dum dat, illicitè non solum contra Religionem, sed etiam contra Iustitiam, agunt, vt dixi in tractatu de Simonia.

13 Dixi Quartò (ratione sui) Si enim aliunde actio contra Iustitiam, at ipsa receptio ratione ipsius receptionis iniusta non sit, non erit obligatio restituendi, v.g. si Custos nemoris, vel gabellæ accipiat pretium, vt sinat arbores scindi, vel gabellam defraudari, licèt peccet contra Iustitiam, vnde obligatur Domino nemoris, & gabellæ damnum restituere, tamen, quia receptio pretij, quod habet à scissoribus, vel defraudatoribus, non est ratione sui, iniusta, sed iusta, cum exhibeatur ob commoditatem ipsis à Custode, quamuis iniustè datam, non obligabitur ad restitutionem dicti pretij. Simili modo pretium, quod Grassator accipit à Petro, v.g. pro homicidio in gratiam eiusdem Petri commisso, non obligabitur restituere; nam quamuis Grassator contra Iustitiam peccauerit homicidium patrando, tamen posita iam occisione, remanet quidem ipse obligatus ad compensanda damna hæredibus occisi inde secuta, at iustè nunc a petit, & accipit mercedem sui laboris, periculi &c. quia nunc nec datio, nec receptio pretij est ratione sui illicita, imò labori condigna. Talis est etiam receptio pecuniæ, quam habet Iudex propter sententiam iniustè prolatam. Quamuis enim deliquerit contra Iustitiam lædendo partem, cui debebit omne damnum resarcire; tamen, ob eamdem rationem, non peccat contra Iustitiam, recipiendo pretium pro opere, quamuis iniusto à se in clientis gratiam facto. Propter sententiam iniustè prolatam, dico; nam propter iustam nihil accipere à Cliente, vel retinere Iudex vel eius familia potest, sed propter nimiam doctrinam, quam exploratur; quia tunc ipsa receptio est iniusta ratione sui: Si enim sententia est iusta, debetur ex Clienti; si debetur, ergo ei vendi per pretium à Iudice iustè nequit. Pari denique modo nequit Vxor accipere iustè à Marito pretium, ne adulteret; quia ad non adulterandum tenetur Vxor ex iustitia ipsi Marito, ergo venderet Marito id, quod Mariti est.

a Diana

14 Nonnulli b putant, tam dictos Iudicem, Vxoremque, tam similes, licèt non possint iustè accipere pro sententia iusta, & pro omissione adulterij quidpiam à Cliente, & Marito, posse tamen ab alio pretium extraneo, accepto in gratiam, seu nomine Clientis, vel Mariti; Fauetque huic sententiæ ea, quæ diximus num. 11. Ratio est, aiunt, eadem, quam inculcauimus, quia nunc talis receptio potest esse iusta, ratione sui. Nam Iudex, & Vxor nihil debent ex Iustitia extraneo, ergo possunt iustè suam operam vendere, quia venditione posita subibunt nouam obligationem ex Iustitia; antiquam enim habebant, vt Iudex, & vt Vxor, respectu Clientis, & Mariti, at nunc nouam subeunt, vt habentes pretium ab extraneo in gratiam ipsius extranei. Hanc sententiam cum dicta limitatione approbat De Lugo l.c. sed deinde illi c eam absolutè reprobat: Nihilominus sic limitata non videtur improbabilis, saltem in gratiam semper extranei, ne in gratiam Clientis, & Vxoris detur pecunia. Neque dicas, hinc sequi, simili modo iusto pretio posse vendi à Iudice, & Vxore hanc nouam obligationem ipsis Clienti, & Marito, ne id dicas, inquam, quia hæc noua obligatio nihil addit emolumenti ipsi Clienti, & Marito, cum ipsis satis, superque sufficiat ad suum sui consequendum antiqua obligatio; ergo nihil ipsis venderetur, ergo iniustè reciperent pretium &c. At extraneo aliquid venditum,

c De Lugo

dictur, semper obligatio ratione ipsius, quæ tamen non adest &c.

15 Rursus in secunda parte regulæ: Dixi Primò: (quoties receptio est illicita contra alias Virtutes) Talis est, si quis aliquid recipiat, v. g. contra Temperantiam, vt si recipiat præmium à te, vt se inebriet; Talis, si pecunia, quam iustè recipis à tuo Confessario, velis tu vti ad Ieiunium, fornicandum &c. non enim obligaberis ad restitutionem acceptæ pecuniæ, licèt enim peccet contra alias Virtutes, non tamen contra Iustitiam. Idem quoque in Histrionibus, & Parasitis, qui licèt actu peccent contra Castitatem, turpia, v. g. proferentes, non propterea iniustè recipiunt [illegible] suæ, quamuis peccaminosè famulentur.

16 Dixi Secundo: (quamuis peccatum ipsum fuerit contra alias Virtutes) Talis est receptio pretii, quod habet Faber ob idolum v. g. idololatræ fabricatum: ipso enim peccauerit contra Religionem, vel Fidem, nihilominus tamen potest pretium laboris accipere, & petere, quia hæc receptio non est in se contra Iustitiam. Talis item est, quando Meretrix accipit pretium pro vsu sui corporis homini concesso; peccauit enim contra Castitatem, sed tamen pretium iustè recipit, percipitque sine peccato, Vendidit enim non quidem peccatum, quod, cum sit nihil, vendibile non est, sed commoditatem, sed vsum sui corporis, sed honorem suum, sed periculum aliquando suæ vitæ, quæ sanè pretio sunt æstimabilia. Illud in hoc exemplo nota, quòd licèt Meretricem posse, etiam in foro externo, petere pretium sui corporis, quod prohibetur fœminis honestis; hæ enim, licèt in conscientia possint petere, & retinere pretium pro actu turpi, tamen à foro externo pelluntur, & in pœnam delicti, priuantur pretio, post sententiam.

17 Dixi Tertiò: (quamuis peccatum fuerit contra Iustitiam &c.) Talis est, quando Iudex pro sententia iniusta, Talis quando Grassator pro homicidio, Talis quando Vxor pro adulterio iam facto &c. vt ex dictis liquet.

18 Dixi denique Quartò: (post impletam conditionem) nam ante semper adest saltem consequenter obligatio restituendi. Dat v. g. Petrus centum aureos Grassatori, vt aliquem occidat, Dico, Grassatorem antequam impleat conditionem, idest, antequam hominem occidat, teneri a ad restitutionem illorum centum. Ratio est, quia tenetur ex Iustitia rescindere hunc contractum, & non stare promissis; posita autem rescissione, iam non habet titulum ea centum retinendi & consequenter habet obligationem restituendi. Idem dic, si pretium acceperit sibi à Muliere ob futuram fornicationem, & à quocumque ob futurum quodlibet peccatum, nam semper adest obligatio non peccandi, atque adeo rescindendi promissionem, & consequenter restituendi. Id quod non ita esse, si iam peccatum factum fuit, ex se patet: nam illud non fuisse, non est amplius in mea potestate; Cum ergo ex alia parte in eo peccato iam patrato interuenerit meus labor, vel quid simile dignum mercede, illa non iam modo dicto defendenda.

19 Iam verò, si res turpis exhibita sit, pretium autem nondum sit traditum, sæpius dixi, peti illud sine iniustitia posse: At tamen negari possit, nondum dixi. Id ergo explicemus properemus, & illustremus. Promisisti Grassatori, Meretrici, honestæ puellæ, Histrioni, Iudici iniusto &c. centum aureos ob turpes actiones ab his respectiuè gerendas, quas planè exhibuerunt, poterisne tu iis petentibus ea centum negare, & in conscientia non soluere? Respondeo, ex nostra, communique b sententia non posse. Si enim promisisti, & illi ex sua parte rem vendibilem præstiterunt, non est [illegible] ab obligatione restituendi liber euades. Excipe semper, nisi leges irritauerint pactum, seu promissionem, vt certè faciunt in promissionibus [illegible]. Addit De Lugo, c si negari licitè posset pretium pro re turpi, negari etiam tale posse Adolescenti Matrimonium puellæ, quæ

a De Lugo to. 1. de Iust. d. 18. sec. 1. n. 1. & 4.

b Rebell. Less. Tann. Mald. [illegible]

c De Lugo [illegible] d. 18. sec. [illegible] n. 18.

vt eam defloraret, illud verè promisit: licet enim promisit pro re turpi, & tamen at nos sicut Doctores clamant, negare non posse.

20. Dixi (ex nostra sententia) nam non pauci Doctores docent, neminem teneri ad soluendum alteri, quod pro re turpi illi promissum est, licet iuramento, quantumuis promissarius conditionem plenè posuerit, idque in omnibus casibus, non scilicet in iis, qui per leges puniuntur, qualis est fornicatio Mulieris honestæ, homicidium, adulterium &c. non in quibuscumque aliis. Ratio est (aiunt) quia promissio illa de re turpi patranda fuit nulla, nec vllo modo obligans, ex parte peccaminosa: quare nec erit ex obligatione seruanda. Addit Nauarrus a dationem, & acceptationem pro re turpi commissa, esse nouum peccatum, quia est approbatio peccati commissi. Sed certè hoc dictum Nauarri à veritate procul est, vt ex dictis colligi potest.

a Nauarr. in Man. c. 17. n. [illegible]

Hæc sententia, quæ probabilis censetur à non paucis b. mihi, & communiter recentioribus non placet, ob rationem dictam [illegible] quia tamen tot viri docti eam [illegible] receperunt, [illegible] sed aliis [illegible] expendendam relinquo.

b [illegible]

21. Dictum est de acceptatione pretii pro opere turpi, quid pro omissione operis turpis, atque adeo pro opere bono? Sit v.g. Petrus sit deditus ludo, scortis, blasphemiis, & ego illi, ne hæc committat, do illi pecuniam, licitène ille accipere, & retinere potest, pecuniam quod ea non committit? Respondeo, licitè c. posse quia quamuis ille abstinere a peccatis ex aliis virtutibus non committere, non tamen ex iustitia saltem mihi debita, quare si omittat in gratiam, & sub meis hac obligatione, iustè pretium recipit. Si ea peccata non committere, deberet mihi ex Iustitia, nihil hinc posset accipere propter hactenus dicta. A me, inquam, nam num posset ab altero, colligitur ex dictis d. 24. Nec in casu nostro a [illegible] sententia d, quia hæc, quæ donantur ad auertendos homines à malo, vel ad alliciendos ad bonum, gratis donantur, vel sub conditione, non verò in pretium, quo etiam posse excusantur à Simonia Fideles, quando munusculis alliciunt Infideles ad Fidem, vel pueros ad Religionis ingressum.

c [illegible]

d [illegible]

22. Porro ex dictis iam facilè respondebis primæ quæstioni num. 8. propositæ: An ex pacto eam constupratam, debet virgo rescindere promissionem, & reddere pretium iuxta dicta num. 18. At eo pacto, potest licitè & tutò illud in conscientia petere, ac retinere, vt ex dictis præsertim num. 19. patet.

Nonnulli e (et id hac occasione dicam) iniiciunt scrupulum coniugatæ, quæ accepit pecuniam pro adulterio, teneri enim, eam pecuniam debere, ab ipsa (occultè, vt ponitur) reddi Marito, quia Maritus est Dominus corporis Vxoris. Sed hos, licet doctissimos, non audio, vt nec audiunt alii non improbabiles Doctores f. Ratio mihi videtur esse, quia Vir non est ita Dominus corporis Vxoris, vt in illud perfectissimum habeat dominium, sed solum ita, vt illo vti queat in debito Coniugii omnibus aliis exclusis, quod certè non tollit veram facultatem acquirendi, licet cum peccato, ex turpi sui corporis concessione. Vxor enim non est sicut mancipium, cuius, quia mancipium est dominus, quidquid acquirit, domino acquirit &c.

e [illegible]

f [illegible]

Quantum pro vsu corporis iustè exiget Mulier?

23. Ad postremam autem quæstionem, quæ hoc loco pretium tantum inquirebant, communis responsio est spectandas circumstantias, idest personæ nobilitatem, pulchritudinem, ætatem, honestatem &c. esse id decentius, plus enim meretur honesta, & nemini peruia, quam omnibus obuia &c. Verùm ad hanc responsionem antiqua, quæ aliquid [illegible] & magis determinatum desiderat, non omnino acquiesco.

24. Distinguunt nonnulli, vel [illegible]

sermo

firma est de Meretrice, vt de fœmina honesta. Meretrix (ait de Lugo a) non potest iure petere, vel accipere, nisi tantum plus, quam [illegible] ipsa ea- dem [illegible] consequitur: Hæc enim [illegible], & venditio [illegible], & Amasium [illegible] pretium, illa vsum corporis [illegible] contractus emptio- nis & venditionis [illegible] requiritur, vt pre- tium [illegible] quo conueniunt res ven- dita, [illegible] & [illegible]. Quare, si Meretrix dolo fingeret, se esse [illegible], cum ta- men talis in communi æstimatione non sit, vel [illegible] ab alijs [illegible] accipere plus notabiliter accepit, obligabitur excessum restituere: nisi fortè ex cir- cumstantijs colligat, esse liberalem do- nationem Amasij, quam ipse tunc voluisse [illegible], quando ei sponte & non exactus à Meretrice tantum, vel tantum pretium porrigeret. De promissio- ne [illegible], vide quæ dixi, cum de Iuramento.

At verò Fœmina honesta potest pete- re, & sumere, quantum ei placet; Ra- tio est, quia in his, & similibus rebus, quæ pretio statuto, vel vulgari carent, tanti res potest vendi, quanti eam æsti- mat, qui vendit. At puella honesta plu- rimi potest suam honestatem æstimare; Vnde etiam meretricem, de qua nume- ro præcedente fuit sermo, potuisse initio suæ prostitutionis plus accipere. At vbi semel, vel tanto pretio honesta- tem suam æstimauit, huic æstimationi debet stare, sicut venditor supra rei æstimationem.

Hæc est de Lugo. Fateor hanc distin- ctionem esse probabilem, sed, quoniam non improbabilis est sententia suo loco b [illegible] asserenda, dicentium, in rebus, quæ [illegible] Victui, ac Vestitui, & his similibus necessaria; quemlibet posse rem suam vendere, quanti sine fraude potest, sic enim concedimus Falconem, Canem Venaticum, Gemmam tanti vendere, quanti quis potest, quia hæc sunt ad delitias, non ad necessitatem, [illegible] etiam id non sic sentiendum de me- retrice, quæ vsum actualem sui corpo- ris vendit, hunc vsum, hunc [illegible], vt illa li-

bet, sine dolo vendere? Addidi (sine dolo) nam si interuenit etiam fallacia; non illa solum meretrix, verum etiam quæcumque alias honesta fœmi- [illegible] erit [illegible].

Defloratur virginis, vi, metu, &c.

26 Si Virgo vi, fraude, metu in- iusto, aut reuerentiali (ad quam non nulli preces importunas, quas tamen ego non c addo, preces enim, vt & blanditiæ augent voluntatem, non mi- nuunt; nisi sint à Superiore, cui reue- rentia debeatur, nam tunc res transit in metum reuerentialem) à Virgo, in- quam, vt &c. florem sui corporis de- perdidit, obligatur d stuprator sub di- stinctione, vel eam ducere, vel dam- num reficere dote, seu pecunia; vel cu- rando, vt æquè bene nubat, ac si fuisset intacta. Ratio est, quia sic satis com- pensatur iniuria. Simile quid debet, si solum quis osculatus est vi puellam cum eius infamia, &c. debet enim resarcire quantitatem damni. Quare si sufficien- ter reficit, vel reficere dote [illegible] pe- cunia, super addendo v. g. non nihil doti, quam illa virgo aliunde possidet, non tenetur in conscientia nec ducere, nec integrè dotare: Cum enim radix huius obligationis sit sola iniuria, (nam si adsit fides promissa, alia est ratio, de qua mox) profectò iniuria compensata, nihil superest obligationis. Nisi prop- terea; si deflorator illam vi defloratam ducere velit, illaque tunc ad matrimo- nium consentiat, satis etiam iniuriam reficiet, nec erit pecunia vlla super- addenda.

27 Quod si stuprator pecunia, vel alia via careat, qua damnum reficiat, obligabiturne saltem illam ducere? Respondeo esse distinguendum f. Si enim non est magnus excessus inter ip- sam, & ipsum, obligabitur, quia Iustitia vrget omnibus competentibus vijs re- sarcire damnum: At, si est magnus ex- cessus, vel aliquid graue adsit ex illis, quæ solent sponsalia iurata dissoluere, non obligabitur deflorator, solum tenebitur

alia

alias vias compensandi quaerere, si ab spes illas inveniendi. Ratio est; quia nec etiam alia debita necessaria sunt restituenda, quando longè plus expendere opus est, quàm sit valor ipsius debiti, vt inferius dicemus a suo loco.

28 Cum duo virginum violenti stupratores, sed sine promissione Matrimonij accessissent ad me, quorum alter deperibat defloratam ducere, at illa penitus recusabat. Contrà, alter (vt sunt hominum propensiones, affectusque diversi) nolebat defloratam ducere, at illa eum ducere cupiebat: interrogabant ergo, quid in conscientia faciendum?

29 Pro responsione non potui ad defloratae ac defloratoris dispensationem recurrere, neque enim erant nobiles, divitesque, quare absolutè decernenda controversia fuit. Dixi in vtroque casu pecuniis, seu dotis augmento esse damnum compensandum. Non enim virgo, in priore b casu, debet sine debita satisfactione remanere: & ex alia parte, eadem non potest cogi ad Matrimonium, quod omnes Sacri Canones clamant, oportere esse omnino liberum; adde, iniquum esse eam puellam, quae passa est iniuriam stupri, obligari ad patiendam aliam maiorem molestiam matrimonij. Pari modo, in posteriore c casu, deflorator non potest cogi ad contrahendum Matrimonium cum puella, quam ipse rapuit, modo pecunia, vel alia via illi ob damnum virginitatis laesae provideat; sibi enim cavet. Virgo imputare debet, si eam compensationem nolit admittere. Ratio est, quia Matrimonium etiam ex parte Sponsi liberum esse debet, & superius, vt modo dixi, non habet obligationem absolutam ducendi, sed solum sub disiunctione, scilicet, vel ducendi, vel dotandi; idque non ad electionem liberam Virginis, sed ad illum, modo damnum integrè resarciat. Scio aliquem d in hoc secundo casu obligare stupratorem ad ducendum, sed illum propter dictam rationem imitari non debeo.

30 Aliam item diremi litem. Asserebat adolescens quidam, puellam à se vi cognitam non fuisse virginem; ipsa contra virginitatem suam constanter proclamabat: Addebat ille, non fuisse, at cepit ab omnibus semper virginem & fuisse putatam.

31 Respondi indubiè, puellam praesumi virginem; quare, nisi certò scias defloratam, illam non esse talem, virgini fidem habendam; & consequenter restituendam, vide, quae libro primo e in hanc rem notavi; vbi etiam dixi, dubio existente, an metus, seu dolus, minae, & an promissio intercesserit in stupro, quid decernendum?

32 Ad id, quod addebatur, respondi, si copula occulta fuit f, liber à restitutione adolescens est, quia ex vera parte claustrum virginitatis non ipse, sed alius abrupit, & ex illo damnum illud, quod hic pertinet, non potuit evenire foeminae ex copula illa occulta. At, si per adolescentem culpam est patefacta violatio, vnde difficultas maior orta sit ad nuptias, restitutionem debere citra suspicionem, meritò docet Vasquez g cum aliis.

Deflorator virginis cum promissione Matrimonij.

33 Vel vera fuit, & ex animo promissio, vel solum fictis verbis falsa: vtraque suis scatet non vulgaribus difficultatibus.

Promissio vera.

34 Si fuit vera promissio, multò magis, si iurata, deflorator est obligatus ad nuptias celebrandas, atque ad Matrimonium consummandum, nisi legitima accedat excusatio, certum h est: Etiamsi Votum Castitatis (vt item Religionis) post promissionem matrimonium emiserit i, tanto etiamsi ante.

Ratio est, quia tu sub contractum contraxisti in hunc modum. Promitto Coniugium, si des vsum corporis; Si virgo illa vsum concessit, Coniugium ei certò omnino debes, nec potes l (quamvis voveris) deliberare de Religione, ne

iura

ipsa sponsione prodesse, non debet, vt dictum est, committere, quia regulariter promissio de ducenda vxore, hoc importat de matrimonio, consensum de praesenti adhibere. At vbi promittit: quid enim vult esse coniugi eiusmodi confessio, si deinde relinquendus esset? Item (regulariter) si autem in aliquo sanctissime esset per solum Matrimonium carnem & non consummatum statum diuinitatis capitale vel aeternum, posset, ex De. a Lugo, Sanchez habere sententiam illam, qui a dicunt sufficere hunc matrimonium contrahere & tunc obligabitur ... consummare, sed ad Religionem ... quam vouit.

35 Neque obstat nostrae sententiae Votum, siue subsequens, siue etiam praecedens dictam promissionem; nam dicta promissio ex iustitia seruari debet virgini (immo etiam Viduae bonae famae) sub promissione similis matrimonij violata, quod debitum oritur ex delicto defloratoris. At vota illa sunt ex mera promissione. Et certe communis est opinio, debitum ex delicto praecesse soluendo, quam debitum ex promissione gratuita. Sicut igitur, si eleemosynam centum aureorum promittas Ecclesiae, & deinde furtum, vel antea furtum fueris similis centum a Petro, prius deberes reddere alienum ipsi Petro, quam soluere votum Ecclesiae; ita in casu nostro &c. Si votum erat tantum foeminae, non propterea vir excusari a matrimonio potest, quia potuit tunc foemina putare de illo voto (vt solet) fore, vt peteretur dispensatio. Sicut a Diana b putari probabile, hanc tenentem, siue promissionem matrimonij factam defloratae, debere votum seruare, quia viget prior promissio facta Deo. Verum an id sit probabile, penes eius auctoritatem sit.

36 De hoc autem Castitatis Voto omnino peti debet dicta dispensatio, non tantum c quia sit necessaria dispensatio ad contrahendum, sed ad reddendum debitum, iam enim diximus, non esse obligationem seruandi haec vota ex communi dictae promissioni, ideoque in frustrum violatur, sed, vt vir possit petere debitum, & post mortem vxoris aliam ducere.

37 Dictum est num. 34. (nisi legitima accedat excusatio) nam, etiamsi fuerit iurata e promissio, excusabitur Primo deflorator ad non ducendam defloratam, si superuenerit aliquod impedimentum dirimens, de quo obtineri dispensatio non possit; nam ad impossibile nemo tenetur. Si tamen potest; certe impetrare omnino debet, quia debitor semper obligatur ponere media saltem ordinaria ad soluendum creditori. Quis enim non obligabit Artificem ad laborandum secundum suum statum, vt furta ablata restituat? Quid si impedimentum hoc dirimens praecessit promissionem? Respondeo eodem f modo; Si enim impedimentum est dispensabile, debet a stupratore cum dispensatio obtineri; ad hoc enim se obligauit promittens matrimonium, vel certe, si fidem promisit, resarcire damnum, dando dotem competentem; ad id enim saltem obligat deceptio. Solum non obligabitur, quando foemina seipsam decepit; sciebat enim v. g. impedimentum, & prudenter aduertere poterat doctum animum stupratoris, qui non intendebat dispensationem petere, quam tamen fuit deceptionem raro esse in Mulierculis, notabo mox num. 46. in simili. Non obligabitur etiam, quando ipse stuprator inculpabiliter ad eam necessitatem petendi dispensationem non aduertit; vel impedimentum ei incognitum erat, & ex alia parte eius verba non significabant promissionem de dispensatione petenda. Tunc enim (vt etiam in praecedente Casu) sibi imputet, vel suae stupratoris. At, si significabant, licet ipse non aduerteret; tamen, cum reipsa dederit causam deceptioni, obligabitur saltem damna Puellae resarcire, si non matrimonio, quod non promisisset, si aduertisset, certe subsidio dotis, quo resarciatur deceptio.

38 Excusabitur g Secundo Deflorator, si Mulier fornicetur postea cum

alio,

a de Lugo ... de matrimonio ... Sanchez ...

b Diana p. ... 18.

c Bass. ... n. 14.

e Diana ...

f De Lugo ...

g Diana ...

ctio, vel simile quid dignum diuortio committat: si enim hæc, matrimonio iam contracto, separationem concedunt, multo magis concedent non contrahere.

39 Excusabitur Tertiò: Si ex tali matrimonio, probabiliter timeatur oriturum magnum scandalum, vel fore malum eius exitum per rixas, discordias &c. Sicuti enim hæc dissoluunt sponsalia, ita & promissionem, de qua loquimur. Quare lege Sanchez, qui docet, quantum hæc scandalum, & similia esse debeant, vt dissoluantur sponsalia, nam illa etiam hic vsui erunt.

40 Excusabitur Quartò: Si se virginem finxit Mulier, tunc enim fiet compensatio, vt, sicuti Mulier virum decepit fingendo se esse intactam, sic vir non obseruando promissionem matrimonij. Quod si vir ex se credidit illam virginem, & ideo verè promisit, certè non erit obligatus ducere, quia ipse virginem volebat, & sub hac conditione promisit: At, obligatur ne compensare damnum Mulieri ex ipsa copula illatum? Respondeo, hoc (saltem occulta existente copula) vix vllum solet esse, solum igitur remaneret obligatio restituendi pretium pro ipsa copula, ad quam in gratiam viri consensit mulier: sed fortasse communiter huiusmodi semihonestæ mulieres suum corpus solum concedentes ob promissionem matrimonij, nil expressè petunt, quod tamen est, remittere valorem copulæ pretium.

41 Excusabitur Quintò; Si vir puellam tetigit duntaxat, quamuis tactibus impudicis: cum enim ipsi promiserit, vt supponimus, Coniugium, propter copulam, non debebit ea sola tactibus. Quod si tactus cognitus ab alijs fuerit (cùm esset osculum publicum) & inde infamia nata sit contra virginem, erit distinguendum. Vel enim promisisti matrimonium tactui, & copulæ, copulam autem non obtinuisti siue tua, siue virginis, siue vtriusque causa; & tunc, non a obligaris ad nuptias, quia non est posita principalis conditio, obligaris tamen ad damnum, quod fortè ex tactibus ortum est, vt ex se patet. Vel promisisti matrimonium soli tactui, v.g. osculo: & tunc puto te obligari ad eam ducendam, propter pactum sic initum. Sicut enim, si vir superioris dignitatis promisit virgini, vt illam deflorateret, matrimonium, cum debet b ducere, non obstante illo excessu, quia tunc ratione promissionis debitus est totus ille excessus: ita in casu nostro &c.

42 Ex alio capite puto etiam esse probabile, virum hunc solum cingentem puellam, & Matrimonium promittentem; vt item virum illum excedentem dignitate, non obligari regulariter ad eam ducendam, sed solum ad damnum compensandum. Quando enim (ait c Lessius) aliquid prodigè promittitur excedens valde valorem rei, quæ petitur, non censetur velle se, aliquis obligare, nisi, quantum operis valor exigit, quare, cum in casibus nostris Matrimonium valeat plus, quam tactus ille, vel quàm illa virginis infame copula, non censebantur illi viri, se ad illud obligasse. Notanter, dixi, regulariter, nam, si vere promiserunt animo se obligandi, non video, vnde possint hi à tali danda promissione resilire, præsertim quia honesta Mulier possit suum corpus iustè vendere, quantum ipsi placet, vt superius §.5. num. 25. diximus satis.

Quando deflorator vult promissionem seruare, & virginem ducere, illa verò, vel Parentes recusant, an obligetur alia via damnum resarcire, dicam mox num. 48.

Promissio à stupratori facta.

43 Quamuis [illegible] & sine animo se obligandi [illegible] vi [illegible] tamen [illegible] d ad [illegible] eorum damnum, qua [illegible] per illam [illegible] ipse [illegible] causa est. Nec obstabit [illegible] e, siue subsequenti, siue præcedenti, [illegible] num. 15. colligi potest. [illegible] cum [illegible] & [illegible] in [illegible]

[illegible] per promissionem [illegible] [illegible] [illegible] sem-per [illegible] damnum illarum resarciri, [illegible] dictam rationem debet, etiamsi ea virgo non fuerit, sed Mulier a [illegible] [illegible].

44 Difficultas [illegible] est, An sa-tis sit, [illegible] tunc resarcire aliqua via [illegible], non autem Matrimonio, quod ficte promissum est. Et communi-ter sententia [illegible] est, non esse satis, sed Matrimonium contrahere omnino de-bere. Ratio est, quia personalis fuit, licet ficta promissio, de sua scilicet dan-da persona; ergo in hac personali obli-gatione fuit [illegible] decepta, ergo, cum hæc possit servari, [illegible] Mulie-ri fieret, si poneretur in æquivalenti: facere, [illegible] in hanc numero æquum, [illegible] justa satisfactio in pecu-nia, vel in æquivalenti.

45 Non desunt tamen hic suæ excep-tiones. Primò, quando supervenerit impedimentum irreparabile: Secundò, quando Mulier fornicatur cum alio: Tertiò, quando timetur scandalum, & malus matrimonij exitus: Quartò, quando Mulier se virginem finxit: Quintò, quando habentur soli [illegible], de quibus vide dicta num. 41. & 42. hic proportionaliter applicanda: Sextò, excusant communiter Doctores, [illegible] quando tantus foret [illegible] excessus inter promissorum, ut facile possent [illegible] [illegible] v. g. cognoscere fictionem Viri admodum digni. Hæc etiam procedunt, quando Vir in verbis ambiguis usus est in promittendo, ut facile appareat, ab ipso velle fœminam decipi.

46 Quoniam vero [illegible] Doctores [illegible], fœminam facile decipi, non culpa sua, sed fragilitate sexus, ac judi-cio minus perspicacis, Unde tunc non posse ficte promissionem restringi ad hanc exceptionem, idem puto vix in praxi sectari ex hoc capite [illegible]: Si tamen, in tali casu, decepto-ria [illegible] est mulier, sibi impu-tet, nec violator ad Matrimonium obli-gabitur.

47 Quid si mulier non cognoscebat [illegible]Virum aliquo excellere, obligabi-turne Vir ille ficte Matrimonium pro-mittens ad illam ducendam? Respon-deo si ficte promiserit (nam si verè, dixi supra num. 41 [illegible]) non videtur [illegible] [illegible], nisi ad resarciendum damnum per æquivalens. Ratio est, quia ex sua parte non obligatur ipse ex vi promis-sionis, ficta enim illa fuit, & ex alia, Mulier excessum dignitatis non cognos-cit, non consensit Viro sub ratione tan-tæ dignitatis, ergo non potest Matrimo-nium tam dignum exigere, secus enim haberet plus, quam ei deberetur. Suffi-ciet ergo, si ei alio modo recompensen-tur.

48 Petes hic denique, An teneatur deflorator resarcire damnum aliqua via, si is velit defloratam ducere, sed ipsa abnuat, vel ea volente, abnuant effica-citer eius parentes.

Respondeo si nolit ipsa, ad nihil de-floratorem [illegible] obligo, sive ex animo, sive ficta tergiversatione spoponderit, quia Vir Coniugium promissum [illegible], & [illegible] obligationi [illegible] dam-na, quando Vir fuerit in melioris [illegible] scilicet conditionis, quam fuerit Mulier: tunc enim hæc decepta fuit, & [illegible] tanquam indignum eum reputat: ergo illi Stuprator debebit damnum, ratione deceptionis exortum, resarcire. Quod si nolint parentes, tunc aliqui f non improbabiliter obligant ad resar-cienda damna alia via, quia non æquum est Virginem sine sua culpa impuratam remanere. Sed certè probabile g etiam est, nec tunc obligari ad aliquid [illegible], quia ipse solum obligatur [illegible], quod fictè, vel verè promisit, so-lum autem Coniugium promisit. Illud ex superdictis num. 45. nota, si facile Vir parentes inducere posset, obligari ipsum ad illorum assensum obtinendum, quia qui aliquid promittit, promittit etiam implicitè ordinaria media ponere, quæ faciunt ad adimplendam promissio-nem.

Dubium incidens

De Muliere ficte copulam promittente.

49 Ex ejusmodi promissione nullam obligationem induci, ex se patet, tum quia promissio vera non est, tum quia etiamsi esset, deberet, ut superius a dictum est, rescindi, utpote de peccato committendo. Illud ergo hic explicandum est, An si Mulier accepit munera ab Amasio, obligetur restituere. Et restituere quidem obligabitur, si accepit ex pacto futurae copulae, pacto, inquam, sive explicito, sive, ut saepe in hac materia evenit, implicito, quia tunc pari modo obligatur rescindere pactum. Verum si sine pacto, sed ex liberalitate Amasij accepit, qui eam ijs muneribus allicere tentabit, spe concepta de copula, duae sunt difficultates. Altera, an Mulier ea sine peccato accipiat. Secunda, an accepta restituere teneatur.

a Sup. c. 5. § 1. n. 12.

50 Ad priorem. Puto in praxi, & communiter non solum Mulierem indecorè ea recipere, sed etiam moraliter illicitè. Ratio est, quia, etiamsi Mulier verbis dicat se recipere, sed nolle consentire, tamen res ipsa fovet amorem alterius, qui semper in praxi perstabit, ob missa à puella munera, similiter eam expugnari posse. Quod si in rarissimo casu id non esset, & donatio Amasij ex parte sua iam completa sit, ut si Amasius eam rem dederit, seu consignaverit Mediatori inter ipsum & puellam, mera acceptatio Mulieris non esset ex hoc capite peccaminosa, non enim esset causa illicitae donationis, quia haec iam supponitur completa, & ex alia parte iam supponitur, nullam esse cooperationem cum alterius peccato.

51 Verum nota, certam moraliter tibi debere esse puram mittentis munera voluntatem: secus licitè recipere, quia nemo praesumendus est, nisi constet, delictum velle committere.

52 De Lugo b excusat etiam aliquando à peccato Mulierem, quae scit animum depravatum mittentis munera, sed munera ipsa id ex circumstantijs non significant: possent enim (inquit) ex titulo Affinitatis, vel honestae Amicitiae mitti. Adde, & titulo futuri Matrimonij: qua ratione concedit, in Aula Regia Puellas nobiles c posse obsequia, & munera nobilium Iuvenum acceptare; solum enim sic significatur feminam illis nobilibus, foemina debita, vel desiderium nuptiarum, non verò turpe commercium. Illa igitur puella non censetur afferentis inhonestae intentionis interesse, sed indifferenti illius obsequio dare. Hactenus ex illo. Verum tu non sequi ipsum, quando de depravata inhonestate mittentis puellae certa est. Fatetur enim, posse illi munera mitti ex alio honesti tituli, sed idem de facto cognoscentem mitti ex inhonestis. Et ex intentione mala, quae censetur ex accipiendo, mulieri nullo pacto licet. Praeterea illa Aulica solum in culpa incerta, & dubia admittatur, excludatur in peccato certo. Posset enim puella non rejicere publicè illa munera, quando sit puella malam tamen intentionem mittentis, cum ejusdem iuvenis infamia propalet. Sed quia praedictis nobilibus, qui solent de suis amoribus gloriari, ea mala intentio infamiae non vertitur, ideo regulariter eam munera poterunt, & debebunt in praedicto casu non admitti.

b De Lugo d. 18. de Iust. sec. 3. n. 30.

c De Lugo [illegible]

53 Ad posteriorem. Puto, Mulierem sic accipientem non obligari ad restitutionem; Ratio est, quia recipiendo, non peccavit contra Iustitiam, iam enim liberaliter dedit Amicus, sciens, et supponimus, Mulierem neque explicitè, neque implicitè ea acceptare cum pacto copulae. Liberalitati autem non ex Iustitia, sed ex gratitudine, sine obligatione restitutionis, datur retributio. Quare si sua spe frustratus Amasius, sibi, suaeque credulitati imputet: Sicuti, quando quis blanditijs, vel munera gratis dat Principi, vel Episcopo, intentione consequendi dignitatem, vel beneficium, quod deinde non confertur, Principem nullo modo ad restitutionem urget, sed suam tantum spem meritò deplorat.

CAPUT

CAPVT SEXTVM.

§. I.

De Raptu.

1 IN Matheùcci sic habes *a*. In quibus differt Raptus à Stupro. Primo, quia Stuprum semper est cũ virgine, at Raptus de quacunque Muliere, immo etiam Puero, qui sane Raptus est conjunctum turpissimum.

a [illegible]

2 Secundò Stuprum solùm dicit violentiam, vel ad summum fraudem; at Raptus præter violentiam addit abductionem *b*: estque Raptus peccatum luxuriæ, quo persona aliqua abducitur, cum violentia ad turpem actum cum ea exercendum. Addit igitur malitiam contra Iustitiam, atque adeo specialiter confitendum.

b [illegible]

3 Abductio Sponsæ de futuro, vt item Sponsæ de præsenti, idest, Coniugis per duos menses ante consummationem Matrimonij, ad quod consummandū prædictum tēpus conceditur, *c* Abductio, inquam, eiusmodi Sponsarum, si est ad finem ritè complendi Matrimonium, non est raptus; quia, etiam repugnantibus Parentibus, non est abductio ad id, quod est prohibitum: sed, si est ad illicitum finem, ex.pleni scilicet libidinis, erit Raptus specialiter in Confessione manifestandus.

c [illegible]

§. II.

Additio.

1 AD Raptum tria *d* ex dictis requiruntur. Primò, vis illata 2. Secundò finis inhonestæ libidinis in qua includitur finis Matrimonij contrahendi, nam eo modo, idest, violenter Matrimonium velle, inhonesta libido est. Tertiò, Abductio. Nonnulla addamus de singulis.

d [illegible]

2 Vis illata. Quare si vis inferatur volenti mulieri cuicunque, etiam virgini, quamuis Parentibus volentibus, vel tam Muliere, tam Parentibus inuitis, vel solis inuitis Parentibus, ipsa Muliere consentiente, semper erit raptus explicandus in Confessione, quia semper in prædictis modis præter malitiam luxuriæ adest malitia violentiæ quæ est contra Iustitiam. Nomine Parentum hic veniunt quicunque sub sua potestate Mulierem fortè habent Pater, Tutor, Curator, Maritus, Sponsus, Amici, Consanguinei et &c.

3 Peres hac occasione. Qua ratione se geret Mulier, ne peccet, quando vis illi infertur. Respondeo, ex Sā *e*. Quæ ab aliquo opprimitur (inquit) non tenetur ad sui defensionem cum sui læsione. An verò teneatur clamare, & resistere, quantum possit sine periculo vitæ, & famæ, non conuenit inter Doctores. Ego ijs accedo, qui resistendum putant. Hactenus Sā. Ego vero non solum ijsdem accedo, verùm etiam puto, tenam nullo modo esse non accedere. Ratio est, quia tunc Mulier cooperaretur cum alieno peccato, esset certissimè se propriè delectationi non consentiret.

e [illegible]

4 Sed quid, si resistere nequeat? Respondeo, ex *f* Toleto: Si fœmina (inquit) cogeretur ad turpem actum, dormiendo illa interius non consentiret actui, quamuis pateretur ab altero, & sentiret etiam delectationē, sed sine consensu in ipsam, non peccaret. nam agens absque consensu, non agit, cum consensus autem est mortale.

f Tol. lib. 5. c. 13. [illegible]

5 Quid denique? Facilene credam fœminæ, se vi oppressam non consensisse? Respondeo, ex *g* De Lugo. In praxi (inquit) difficile credendum est violentam oppressionem, & absque culpa ex parte fœminæ. Rarissimum enim est, quod, si velit, non possit aliquo modo resistere, & violationem impedire: sed ob metum, ob animi imbecillitatem, & aliquando etiam ob latentem lasciuiæ affectum, quem manifestare omnino erubescunt, consentiunt fœminæ, saltem

g De Lugo [illegible]

itaitas, qui tamen consensus, licet ex parte inuoluntarius sit, sufficit ad peccatum graue, quem consensum, sicut & congressum ipsum debuisset virili fortitudine impedire; & consensu contingit, vitam delectationem tempore absoluta omnium, & delectatione capere velle. Hæc De Lugo. Cum autem audis, mulierem impedire potuisse, atque adeo debuisse, intellige, illam debuisse apponere non solum negatiuam resistentiam, sed verò positiuam, idest motum, & agitationem corporis quantum potest. Si enim quieta ipsa remaneat iam cooperatur peccato alterius, nihil enim ille alter à fœmina quærit, nisi quietam compressui se præbere. Quodsi propter istum motum, semen viri extra vas emittatur, imputabitur, non ipsi hæc resistenti, & notat ibidem De Lugo, ipsam non posse seminare, quamuis vir seminaret: ipsa ad id tactum sui habet, quare, quantum potest, ei seminationi resistendum esse.

6 Turis inhonesta libidinis. Si ergo est ad illum finem, vt si raperetur puella, vt fieret sterilis, Plagium esse, & vocaretur, quod est species furti, non raptus.

7 Abductio. Hinc, si per vim sine abductione de loco ad locum fœminæ quis copuletur, peccabit quidem peccato contra Iustitiam specialiter confitendo, sed propriè Raptum a non committet. Idem dic, si per fraudem Non dolus, & fraus violentiæ æquipollent b, cum perinde sit iniuria contra Iustitiam. Pari modo, si eamdem cognoscat per vim discendo de vna cubiculo ad aliud, vel de loco ad locum non valde distantem in eadem domo, sita prædio, non dicetur propriè rapere, licet violentiam specialiter confiteri debeat, quia non est vera abductio illa, quæ Mulierem in diuersum moraliter locum non transfert.

8 Si Mulier rapiatur, abducaturque vi, etiam ad finem libidinis, non esse propriè raptum, docent mariti compræci c apud Sanchez citatum; sed id intelligendum quod pœnis non dicendum est quæ solum fulminantur in viros rapientes fœminas, non contra, nam cæterum si verè adsit violentia, adsit & malitia contra Iustitiam; quare cum adsit etiam vera abductio, vt supponimus, non est, vnde negandum sit, illam esse, quoad culpam, raptum.

9 Hæc, quoad culpam. Quoad pœnas, siue quæ sunt in corpore Iuris Canonici d, siue in Tridentino e hæc statuuntur, (pœna enim raptus, aliæque, quæ infliguntur per Ius Ciuile, & quidem semper post sententiam, ad non hoc pertinent, videatur Lessius f & Azor g) Prima est, vt raptor alienæ Sponsæ publica pœnitentiæ puniatur. Secunda, vt idem non possit amplius cum nulla alia matrimonium contrahere. Putatur autem à Doctoribus, hoc esse impedimentum impediens non dirimens, immo hodie iam esse vsu abrogatum. Tertia, vt tam raptor, tum etiam adiutores sint ipso facto excommunicati. Quarta, vt, donec rapta est in potestate raptoris, inualidum sit Matrimonium, vt etiam (ex Molina h, & alijs) Sponsalia, si fiant, etiam consentiente rapta, Matrimonium, vel Sponsalia celebrentur.

10 Iuuat autem hic afferre Verba Tridentini i. Decernit Sancta Synodus, inter Raptorem, & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere Matrimonium. Quodsi rapta à raptore separata, & in loco tuto, & libero constituta, illum in Virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat, & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, & fauorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces; Et, si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, siue eam in vxorem duxerit, siue non duxerit, decenter arbitrio Iudicis dotare.

11 Hactenus Concilium. Vbi nota Primò, hoc Decretum non habere lo-

a Sup. §. 1. [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e Trid. [illegible]
f Less. [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i Trid. Sess. 24. c. 6. [illegible]

[illegible] in [illegible] raptus, sed in aliquo [illegible]. Quando ipse raptus [illegible] causis liberatur, & non sit contra[illegible] habendum cum illa matrimonium, non [illegible] in prædictas Concilij pœnas, [illegible] est, quia Concilium hic nil [illegible] [illegible] pœnarum, nisi libertati matrimonij [illegible]. Scandalum autem [illegible] habere locum [illegible] ad eundem finem libidinis, quod casus non est impossibile.

Rursus non habet locum in eo raptu, cui mulier consentit, licet [illegible] parentibus. Ratio est eadem, quia scilicet matrimonij libertas, quam Concilium [illegible] in hoc decreto, non dependet à Parentibus, sed solum à Muliere.

12 Noto Secundò, ad pœnas incurrendas non esse necesse, ut sequatur copula cum rapta, malitia enim raptus [illegible] pro pœnis, satis completur per abductionem cum prædicto fine.

13 Noto Tertiò, Præter excommunicationem latæ sententiæ, quæ non est [illegible] d, & præter impedimentum dirimens matrimonium, infamia & [illegible] e, quod non est pœna, sed dispositio legis, cæteras pœnas huius decreti non incurri, nisi post sententiam Iudicis, ut ex alibi dictis constat.

14 Noto Quartò, licèt abductio Sponsæ [illegible], sit, quoad culpam, raptus, quia etiam Sponsa debet liberè matrimonio de præsenti consentire, tamen quoad pœnas probabile f esse, eiusmodi raptum non includi in hoc decreto, quia non est abductio strictè iniusta, cum sibi [illegible], quæ sibi legitimè promissa est.

15 Ex his planè fiunt hi duo Casus. Ignorantibus Parentibus quædam mulier consentiens abducta est. Rursus ignorante Caio adolescente abducta est ab eius amico quædam inuita puella, ut eidem Caio illa puella in matrimonium traderetur; commissumne est in utroque hoc casu peccatum raptus prædicto Concilij pœnis obnoxium?

Respondeo ad primum esse commissum raptum quoad culpam, ut dictum est num. 1. Quoad pœnas Concilij, non tamen [illegible] esse g, utpote consentiente ipsa, [illegible] libertas matrimonij.

16 Ad secundum, si neque per se, neque per alium Caius puellam rapuit, ipse raptor h non est, atque adeo pœnas non incurrit. Amicus etiam, non incurrit, quia non est raptor pro suo matrimonio, de quo loquitur Tridentini Decretum, quod cum sit odiosum, non est extendendum ultra verba. Vnde videtur, in hoc casu tam amicum hunc, tum adolescentem illum, pro quo rapta est mulier, validè posse matrimonium inire cum eadem muliere, etiam non separata. Quando verò per alium quis scienter rapit, verus raptor est, incurritque omnes Decreti pœnas: ille tamen, qui ex [illegible] iussa exequitur [illegible] rapiendi, tanquam famulus, incurrit Excommunicationem, & cæteras pœnas, tamen interim validè posset iste matrimonium cum eadem muliere, quia inualiditas matrimonij solum infertur contra rapientem pro se, non contra rapientem pro alio, ut dictum est.

Copula cum dormiente an sit raptus.

17 Denique decernenda ea est quæstio. An copula cum fœmina dormiente vel sensibus destituta sit propriè raptus? Respondeo. Si enim fœmina [illegible] ante somnum consensit, non esse i raptum certum est, quia non est cum iniuria, nec cum violentia contra Parentes. At, si cum fœmina, quæ non consensit, aio Primò, præter fornicationem, vel aliam speciei malitiam adesse peccatum contra Iustitiam. Aio Secundò, non esse l propriè Raptum, & consequenter nec raptus pœnis subiectum. Ratio prioris dicti est, quia tamesti ea copula non fit cum vi, certè est cum fraude, atque adeo cum malitia contra Iustitiam, ut §. 1. num. 2. [illegible], vnde specialiter in confessione aperienda, ut num. 7. dictum est. Ratio posterioris dicti est, quia, ut alia taceam, ad Raptum propriè dictum, requiritur abductio de loco ad locum, ut ibidem notauimus.

Tambur. in Decal. kk 3 CAPVT

CAPUT SEPTIMUM.

De Peccato contra naturam.

a In Meth. Conf. lib. 2. c. 1. §. 10. [illegible] p. 2. n. 142.

1 IN Methodo sic habes a. Quinque sunt species, & qualiter debeat aperiendæ b, quia habent turpitudinem, si non physicè diversam, quia omnes prodigunt semen sine spe generationis, certè ex recta hominum æstimatione, diversam moraliter, Mollities, Sodomia perfecta, Sodomia imperfecta, Bestialitas, ad quam reducitur, Congressus cum Dæmone. De singulis aliquid breviter dicendum est.

§. I.

Mollities.

c 2. 2. q. 154. a. 11. [illegible]

1 EST pollutio voluntaria sine conjunctione corporum, seu, ut definit S. Thomas c, est peccatum contra naturam, per quod voluntaria pollutio procuratur extra concubitum, causâ explendæ delectationis venereæ.

Si quis tamen, dum se polluit, consentit, vel cogitet motum in aliquam aliam speciem v. g. in Adulterium, Incestum, &c. contrahit eandem d malitiam, quam cogitat, adeoque confitendâ,

d Villal. [illegible] 396.

2 Inanimatum instrumentum, quo quis se polluit, non facit mutationem speciei, ut in Methodo lib. 2. c. 1. §. 10. de medijs, quæ assumuntur ad peccandum universaliter diximus. Dixi (inanimatum) nam si animato, ut si manibus alterius &c. fiat, iam nunc subdo.

3 Si quis se polluerit inter brachia, commdiceriros, &c. fœminæ, vel viri, cum id regulariter procedat ex affectu personæ, seu concubitus cum illa, est sine dubio specialiter explicandum; quia non est mera pollutio, sed copula inchoata. Non tamen credo, necessario esse explicandas peculiares partes corporis (nisi sit affectus aliquis particularis v. g. ad partes præposteras ob sodomiam, valde & explicandum) materialiter enim se habent e. & illa eadem delectatio, quæ in una ex partibus quæritur, non transcendit speciem malitiæ, quæ est in alia.

e [illegible] [illegible] [illegible]

4 Peres. Quando quis habet inchoatam prædictam copulam, necessarie habet exprimere in Confessione, si seminasse extra, vel intra vas? Respondeo ita; quia extra dispergitur semen; At intra vas naturale fœminæ, non item. Quid in masculis, dicam inferius §. 3. n. 3. & ibidem §. 4. n. 4. vel si sit cum puasim gen huc ie.

5 Si quis se polluat manibus alterius viri, vel fœminæ, vel suis alium quis polluit, debet id explicare propter cooperationem cum alterius peccato.

Imo, si tu tuis manibus polluas uxoratum, vel Sacerdotem, &c. debes id explicare; quia cooperaris ad Adulterium, vel Sacrilegium, iuxta ea, quæ dixi in Methodo lib. 2. c. 1. §. 17. dicendo num. 100.

f In sua Pollutio.

Quod si te suis manibus alius polluat, parum refert f pro tuo peccato contra Castitatem, quod ille fuerit Vir, vel Fœmina, vel Sacerdos: tunc enim (si aliud non addatur) se habent illæ manus, ut merum Instrumentum. & solum adest cooperatio cum alterius te polluentis peccato, ut dictum est lib. 2. Meth. Conf. c. 1. §. 10. n. 29.

g [illegible] [illegible] 41.

h [illegible] [illegible] [illegible] 179.

Nota illud (Quod sive &c.) Nam in Editionibus præcedentibus erat (Aiò), quæ fuit fortasse occasio cur Diana g putaverit, me hic sequi sententiam Llamas sentientis non opus esse explicare in Confessione, an manus te pollúentis sint Sacerdotis, vel Laici, quam hoc defendit h Caramuel; cum tamen re vera non sequar, ut patebit mutiter considerandi loca, ad quæ me refero in hoc numer. 5. & latius ego ostendi in disputatione de hoc re, quam Romani misi, ut eam Amici eidem Patri Dianæ de Theologia Morali profecto benemerentissimo præmissâ communicarent. Dixi (ad quæ me refero in hoc numero 5.) Nam, inter

Dia-

Postilla Thomæ Sanchez, quam tradidi in Methodo lib. 2. cap. 7. §. 5. num. 33. quamquam, tamen exscripsi cap. [illegible] §. 1. num. 5. conformis posita sententia [illegible], atque in Methodo certifici, neque hic eandem disputationem.

De mollitie sacrilega dixi cap. 2. §. 1. num. 5.

De mollitie virginis dixi cap. 5. §. 2. num. 5.

De mollitie vxorati dixi c. 3. §. 1. n. 2.

De commouente calida, vt polluatur in somno dixi in Methodo Confessionis lib. 2. [illegible] num. 7.

De incipiente copulam Retrahente, semenque dispergente dixi cap. 1. §. 2. num. 52.

Reddetur tibi manifestum, me nequaquam sententiam Llamas docuisse, si disputationem illam hic legeris. Ecce illam.

Vindicatio Authoris.

[illegible] 6 R. P. Diana & ab illo nouissime Illust. Caramuel, à nuam me in doctrina, quam tradidi lib. 2. Meth. Conf. cap. 7 § 10. num. 66. quam modo exscripsi num. 5. secuti sententiam Hieronymi Llamas e iussu Sanctæ Inquisitionis Hispanicæ expunctam, qua docebat, eum, qui pollutus fuit alterius tactu, solum teneri explicare qualitatem suæ personæ, si ignoraretur à Confessario, [illegible] si habet votum simplex, vel solenne virginitatis, vel castitatis, non tamen teneri explicare complicis, qui illam tetigit, qualitatem, nisi ipse etiam castitatem fuit, vt alter etiam pollueretur.

Sed certè huic sententiæ nequaquam adhæreo, imma quidem contrariam semper professus sum, vt mea verba accuratè considerauti pallum fiet. Ingenuè tamen fateor, me alias solitum pro verbis claritatem breuitati consuluisse, nunc demum adderem in illud locum [illegible] *esse habere, adsistur fe.*

7 Porrò id, quod ego doceo, patet primo ea verba dicti num. 66. hic num. 5. quibus meam sententiam explico. *At si ex (alio) sua manibus alius polluat, paruum referre pro suo peccato contra Castitatem, quod ille vir fuerit, vel fœmina, vel Sacerdos, tunc enim (si aliud non additur) se habens ille manus, ut merum instrumentum, & solum adesse cooperatio cum alterius se polluentis peccato, &c.* Nota illud (*si aliud non additur*) clarè enim sic significo, me solum hic considerare peccatum polluti secundum rationem solitis pollutionis, seu sistendo intra pollutionis limites, quæ consistit in sola seminatione extra concubitum, ideò enim dico, *Parum refert pro suo peccato contra castitatem*, intellige, directè (Quid sit illud, directè, explicabitur mox in resp. Patet id tertio) & non dico *pro suo peccato*, absolutè. Quare sic pollutus vir, vel fœmina contrauit, quia nihil aliud nouæ speciei additur, vt hic supponimus, quo de tu (vide mox num. 19.) non asserimus, te commitrere quidē nouam speciei peccatum, sed intra eamdem speciē duplex erit numero malitia, altera erit in tua pollutione, altera erit in tua cooperatione cum alterius peccato in eadem specie, contra Castitatem, sed in Confessione, vtraque explicanda, vt docui initio eiusdem n. 66. ibi *Si qui se polluant manibus alterius viri fœminæ, &c. debent id explicare, propter cooperationem cum alterius peccato.* At si te polluat Sacerdos v. g. quia tunc additur persona sacra, atque adeò additur cooperatio tua cum ipsius Sacrilegio, noua species (& non solum noua numero, malitia) additur: extra limites Castitatis, sed intra limites Religionis, certè explicanda in Confessione: quod expressè dico in fine eiusdem num. 66. dum in editione Panormitana remitto Lectorem ad superius dicta cap. 1. §. 10. huius libri secundi. Et in Editione Romana ad superius item dicta de scandalo cap. 1. §. 17. vt mox clarius patebit, nam ea loca hic transcribam. Quæso te, Lector, qui doceret furtum (si nihil aliud additur) satis benè explicari, si rem alienam se contrectasse quis ipsam fateatur, erraret ne in docendo? Non vtique, nam si addas, rem ablatam

eam fuisse sacram, explicandam quidem id erit; at, non ob rationem ipsius finis contra virtutem additur intra limites meos, sed quia additur irreverentia rebus sacris contra virtutem Religionis. Non absimile quid est, si rem rectè perpendas, in casu nostro. Illa igitur particula (At si) posita in hoc nu. 66. quae fecit causam huius totius aequivocationis, non est adversativa, sed ponitur loco (quod si) Non esse autem semper adversativam particulam (sed) quae eadem est atque (At) notat Barbosa in Variis, dict. 360. num. 3. ex Dec. cons. 386. num. 7. qui cum dixisset (sed) esse adversativam, limitat, quando esset diversa ratio, quia tunc (inquit) non repetit qualitates praecedentes, nec adversatur, retentis eisdem terminis, ut etiam notat Alex. Cons. &c. Haec Barbosa. Atqui in casu nostro est diversa ratio, ut ego nactus necessario illis verbi (nisi aliud addatur) & illis (pro uno peccato contra castitatem) ergo, &c.

8 Patet id secundo ex ipsis verbis, quibus in fine huius numeri 66. hic num. 5. in editione Panormitana remitto Lectorem ad superiora, sic, *Si solum adest copulatio cum aliquibus te polluentis peccatum, ut dictum est c. 1. §. 10. num. 4.* quod debuit dicere num. 60. Et hunc Typographi errorem ego noto in Correctione Errorum posita in dicta editione Panormitana huius Opusculi. Adeamus igitur locum illum, & videamus, quid ibi docuerim. *Hoc vidato, si forte quis medium adhibeas, aliquem inducendo, ut ab ipso admoveat ad peccandum, v.g. ad occidendum* (poteras tu intelligere ad fornicandum, ad polluendum, &c.) *certè tunc id esse explicandum tanquam indirectam inductionem proximè ad peccatum, non est dubium iuxta ea, quae infra dicentur §. 17. de scandalo.* Haec ibi. Quomodo ergo mihi lector, si ego ibi dicto §. 10. capitis 1. doceo, esse explicandam mediationem qua admovetur ad peccandum, & hic num. 66. cap. 7. volo, dictionem huius numeri n. 66 intelligi debere iuxta doctrinam dicti §. 10. quomodo asserere potes, me docere esse [illegible]tia, quod non sit explicandum medium, quo quis utitur, ad suam pollutionem?

9 Confirmo, quia eodem illo §. 10. nu. 70. & 71. clarè sic pronuncio. *Quid si mediorum opera usus est? debesne explicare horum numerum, vel conditionem? Respondeo satis esse, si dicatur in confuso, usus sum opera mediorum v.g. ad occidendum meum inimicum, sine necessitate enumerandi personas, vel explicandi personarum conditiones. Excipe tamen casum in conditione, & alterum in numero. In conditione, quando ratione alicuius solius personae inductae peccatum, ad quod inducis, differret specie, v.g. usus es opera filii ad occidendum Patrem tuum inimicum, duo specie peccata commisisti, utraque confitenda, alterum est homicidium, alterum est parricidium, ad quod directè induxisti filium. In numero, &c.* Certè quemadmodum hic ego exemplum adhibui de Homicidio, & Parricidio, poteras & tu, lector, applicare pollutioni simplici, & sacrilegio, sic. Usus es opera Sacerdotis ad tuam pollutionem, duo specie peccata commisisti, utraque confitenda, alterum est ipsa pollutio, alterum est sacrilegium, seu (si castigatius loqui volumus) unum peccatum cum duplici specie malitiae, ad quod directè usus es opera Sacerdotis &c. Llamas docet, non teneri quempiam explicare complicis, qui illum tetigit, qualitatem: ego doceo, debere explicari conditionem personae; non est ergo asserendum, me sentire cum Llamas.

10 Patet id tertio ex eo loco, quem dicto §. 10. num. 69. cito, (& citatur iam in editione Romana dicto cap. 7. nu. 66. hic num. 5.) dum sic loquor. *Id esse explicandum tanquam directam inductionem proximam ad peccatum, non est dubium, iuxta ea, quae infra dicentur §. 7. de scandalo.* oportebat autem dicere §. 17. de scandalo: quem etiam Typographi lapsum signavi notatum in erratorum correctione huic opusculo Panormi edito praefixa. Iam lege, quod de Scandalo illo scripsi n. 100. *Quando quis directè intendit peccatum proximi, dicitur scandalum directum, & sive dabitur per omnem li-*

[illegible]

[illegible] id peccatum est specie diversum ab aliis, & ideo specialiter in confessione patefieri debere, species peccati, ad quod inducitur proximum, explicari. Si quis ergo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad adulterium, [illegible] est, quia [illegible] contra [illegible] proximi [illegible] contra charitatem debitam proximo [illegible] Eadem enim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] dici. Si igitur [illegible], [illegible] Religiosis, quae obligat Sacerdotem, ut a pollutione abstineat, ne procuret pollutionem in alio, & insuper sentio, debere speciem peccati, ad quod inducitur proximum, explicari, atque ad hanc doctrinam (ne dicat me illius fuisse oblitum) pertinet etiam, quomodo etiam habent complices, ut docere, explicandam etiam speciem aliam speciem peccati, ad quam inducit pollutus Sacerdotem, dum vocat ad pollutionem eius sacrilegis manibus, est per sacrilegium contra castitatem, sive per aliud vitium specie differens, ut contendit D. Diego, si illam in aliena persona procuret?

11 Patet id quarto, quia ego in margine d. num. [illegible], de qua est controversia, cito Fillius., qui citat Caiet. Et certe Dianam viros doctissimos doctrina expressa a Sac. Hispaniae Inquisitoribus commendasset, a Fillius. & Caietano potius abstinuit. Fortasse, quia vidit, magnam horum auctoritatem contra difficulter posse, si contra ipsum stetisset: sed magis puto, quia recte advertit, hos cum ceteris Doctoribus opinionem Llamas non approbare, communis prope illa esse, parum [illegible] non multum cogitanti videbitur. Cum igitur ego Filliucij doctrinam [illegible] in eo tom. profitear, eamque [illegible] & vere nihil diversum [illegible] quod ipse, & Caiet. docet, [illegible] tertiam Llamas adhaerere, [illegible] Audi Fillius. h *Duo peccata [illegible] esse [illegible] specie-*

ei & [illegible] sive alienis [illegible] demonstraret, nulla est specifica diversitas; omnia enim haec materialiter se habent, & per accidens, & semper est una ratio solum voluntariae seminationis procuratae absque concubitu. Caiet. 2.2. q. 154. art. 12. *ad secundum.* Haec Fillius. Caietanus vero eadem fere habet verba, nam propterea non sunt hic repetenda. Solum nota illud, *omnes mollities esse eiusdem speciei*, & illud, *& semper est una ratio, &c.* Ex quibus apparet, solum esse locutos de ipsissimo peccato mollitiei formaliter. Id quod magis explicavit Caietanus ibidem, dum immediate addit: *Et hoc intelligendum de tali specie peccati secundum se*, quod etiam si cooperationem cum alieno peccato, si quando intercedat, mollities eadem gravitate culpam. *Gravior tamen* (inquit) *peccatum cum altero hoc admiscendo sit, ratione Societatis alterius.* Quare, si hoc praeter ipsam mollitiem aliquid aliud addamus, alia est quaestio, quam hic clare Fillius. explicare intendit, & Caietanus solum intimavit, quia cum Theologis loquebantur, quibus satis [illegible] disputationem esse de mollitie, sub formalitate mollitiei, non vero sub aliis formalitatibus, quas participare ab ea accidit. At ego magis id explicare volui, dum, ne erroris doctrina [illegible], adverti, haec dici, *Si est aliud addatur*; quasi dicerem, si aliud addamus, ut, si consideretur alia formalitas cooperationis, mirum non esse, quod superveniat nova peccati species, utique in Confessione explicanda, nam propterea statim addo: *Et solum adest cooperatio cum alieno in pollutionem peccato*, ut dictum est cap. 1. §. 10. ubi, ut iam vidimus, expresse doceo, eius explicationem in Confessione esse omnino faciendam.

12 Patet id quinto, quia ego in hoc num. 26. qui nostrae est cardo quaestionis, non remitto Lectorem ad §. 1. huius capit. 7. lib. 2 Method. Confess. ex cuius doctrina colligi posset sententia Llamas, sed ad §. 10. & §. 17. cap. 1. eiusdem libri secundi, in quibus, ut iam vidimus, sta-

sententia Llamas admittitur. Explicuimus. In dicto §. 5. num. 32. in editione Romana num. 33. & ... invenies. *Sed hinc oritur alia difficultas. An qui habens votum castitatis ... [illegible] induceret alios ad complices peccandum, debeat saltem tale votum explicare? v.g. Petrus Sacerdos confessarius [illegible] Danielem & Antonium nolle vere adstrictos ad illicitum congressum, debetne Sacerdos ille, cum eam conditionem fatetur, explicare se esse Sacerdotem? Respondeo, non debere. Ratio est, quia votum non videtur se extendere, nisi ad obligandum [illegible] ne ipse de sua persona [illegible] Venereas admittat, non vero, ne alios ad easdem inducat, propriam enim solummodo castitatem promisit, non alienam.*

Haec ibi. Porro, ex hac ratione, quam legimus apud Sanchez a colligere quis poterat (ut recte expendit Delugo b contra ipsum Sanchez, quasi sibi aliud c alibi docenti contrarius fuerit) Sacerdotem pollutum, seu suis manibus adiuvantem ad pollutionem aliam, non peccare contra suum votum, unde nec pollutum cooperantem ipsi, cooperari ad peccatum contra votum, atque adeo non obligari ad id explicandum. At ego, ne quis putaret, me hanc consequentiam amplecti, nolui lectorem ad hunc numerum 32. §. 5. remittere, sed remisi ad dictum §. 10. num. 69. & §. 17. num. 100. ubi expresse approbo illud principium. *Eandem virtutem (quae in casu nostro est virtus Religionis) obligare Fideles, nec in se admittere, nec in alio procurare actus ipsi contrarios, &c.* ex quo explicandam esse in confessione conditionem personae, ut iam vidimus, colligitur.

a Sanch. l. [illegible] in Decal. c. [illegible]
b De Lugo de poen. d. 16. sect. 4. num. 152.
c Sanc. in Dec. lib. [illegible]

13 Dices; at ex doctrina illa, quae ex Sanchez affertur dicto §. 5. num. 32. fieret probabilis sententia Llamas, ut videtur docuisse Caramuel in Theologia Regulari num. 589. & iterum in Theologia fundamentali, fund. 50. §. 7. num. MLXV. Respondeo, hanc esse quaestionem, de qua [illegible], nec tunc censui, neque in praesentia puto disputandam; modo scio, me docuisse, et docere, in praxi cooperationem illam, ut etiam saepe dictum est, specialiter esse confitendam; illud tamen, ne quis alteram doctrinam Sanchez, ad sententiam Llamas tuendam, sine nova consideratione adduceret, admoneo; non facere atque in Doctoribus principium aliquod universale legimus, unde aliqua consequentia deduci possit, licere nobis illam ad praxim referre; si enim illam non retulerunt Doctores, aliquid fortasse latens inspexerunt in casu particulari, unde referenda saltem practice non esset. Ita ergo in casu nostro. Id in simili, quando in pluribus casibus particularibus aliquid admittunt Doctores, non statim esse pro praxi formandam doctrinam universalem pro aliis casibus, quos ipsi non docuerunt, quia aliquid fortasse illis occurrebat in contrarium, prudenter monet Sapientissimus Delugo. d

d [illegible]

14 Ex his vides Primo, illud [illegible] principia. Ad eandem virtutem pertinet non inducere alium ad actus contrarios; & Vovens castitatem solum illam voluit in se, non in alio, esse quidem [illegible] in se cohaerentia [illegible] quia utraque probabilia videri possunt, [illegible] utraque excipi. At ex consequentiis, quae ab illis colliguntur, & pertinere ad praesentem casum, alteram, scilicet quae deducitur ex priore principio, recepimus, ut in praxi admittendam; de altera, quae ex posteriore deduci posset, nec disputare, nec de eadem aliquid, sine magna consideratione & Doctorum auctoritate, decernere voluimus; lege [illegible] num. 21. [illegible]

15 Vides Secundo, non esse duas propositiones, ut aliquis putavit, alteram affirmativam, alteram negativam ex adverso positas, [illegible] Quod dicam: Dico quia pollutus Sacerdotem, debet explicare votum polluti: At, Dico qui a Sacerdos pollutus [illegible] explicare non debet votum pollutionis; non id ego doceo, sed illas duas propositiones, ut diversas, se [illegible] & quae ad explicandum in confessione [illegible] votis, utraque affirmativa. Et

[illegible]

in [illegible] quidem dico explicari debere [illegible], [illegible] votum, quia pollutio, ad quam ille, quicunque sit, cooperatur, est sacrilega quasi intrinsecè, quia est [illegible] hominis facti. At in secunda, [illegible] dico, laicum propter suam pollutionem [illegible] explicare, & illam solam fateatur [illegible] ei [illegible] intrinsecè pollutionem, quæ sacrilega non est; sed non propterea tollitur, quod debeat fateri [illegible] cooperationem cum pollutione sacrilega. Differunt autem magnaliter hæc duo peccata, Aliquis polluit Sacerdotem, Aliquis Sacerdos polluit laicum. In priori est pollutio sacrilega, ut dictum est, & [illegible] intrinsecè [illegible] polluentis, [illegible] extrinsecè ex cooperatione cum extrinseco polluente. tamen etiam hæc posterior pollutio aperienda est in confessione, certè sola, si [illegible] in ipsa, quoad ea, quæ intrinsecè [illegible], quia tunc aliud [illegible] extrinsecum, id est cooperatio cum alieno sacrilegio, ideò & hoc etiam aperiendum. Hoc discrimen formale inter hæc duo peccata ego sapientibus ostendere volui in [illegible] hic num. 5. & nil præterea, quod prius ostenderat [illegible] & Cajet.

16 Videamus itaque discrimen inter tres sententias, Llamas, Caramuelis, Tamburini (sic loquamur in tertia persona, claritatis, ac distinctionis ergo) dum ij omnes expendunt, An laicus pollutus à Sacerdotis manibus debeat fateri votum castitatis Sacerdotis polluentis. Primus absolutè negat, Secundus distinguit, Tertius affirmat absolutè.

Opinio Llamas.

17 Nam Llamas absolutè docet, eum, qui pollutus fuit alterius tactu, solùm teneri explicare qualitatem suæ personæ, non verò qualitatem, nempè votum complicis, qui illum tangit.

Opinio Caramuel.

18 Caramuel diligenter ait, Sacerdotem pollucentem dupliciter modo habere se posse. Primò, ut dum alium tangit, admittat (ut communiter solet contingere) in se delectationem veneream, vel certè sit in periculo illam admittendi. Secundò, ut in se non admittat eiusmodi delectationem, nec tali subsit periculo (id quod sanè rarissimum est, & fortè metaphysicum, posset tamen [illegible] in formina [illegible] etiam sine illo periculo, propter experientiam, quam fortè habet suæ stupiditatis. Hac distinctione posita, docet, in priore casu pollutum laicum debere fateri votum Sacerdotis polluentis, quia pollutus, dum se illi tangendum tradit, vel permittit, cooperatur cum ipso Sacerdote, ad admittendam illam sensualem delectationem, quod est cooperari cum frangente votum castitatis. Et quia Llamas, absolutè negans, videtur hunc casum comprehendere, ideo eius doctrina deleta meritò fuit. In posteriore autem casu pollutus ille laicus (inquit) non obligatur Sacerdotis votum explicare, quia tunc pollutus non cooperatur cum frangente castitatis votum: si enim, in hoc rarissimo casu, Sacerdos nullam in se admittit delectationem, nec admittendi periculo se exponit, non peccat contra castitatem, quam vovit: ergo nec pollutus cooperatur cum peccante contra votum castitatis. Ad quid igitur illius votum patefacere debeat?

Opinio Tamburini.

19 Tamburinus absolutè affirmat; semper scilicet votum esse aperiendum. In priore quidem casu ob rationem ab ipso Caramuele iam allatam. Imò videntur Doctores, [illegible] eadem ratione sit, ut sæpissimè, ne dicam, communiter, debere explicari, quis, cum se v.g. adolescentulum polluit, femina [illegible] vir cum hoc tactu facilè ij concipiunt affectum ad illum concubitum, vel certè subeunt periculo concipiendi, & sic adsunt duæ malitiæ. Alter enim est affectus, & consequenter tactus sodomiticus ex intentione illius concubitus, Alter

erit ipsa cooperatio ad etiam pollutionem, & hæc etiam à Tamburino inuenitur in illo num. 66, hic num. 5. dum dixit, *nisi aliud addatur*.

In posteriore item ex eo capite, erit votum explicandum, quia Sacerdos, in illo etiam castissimo cultu suæ stupiditatis, peccat contra castitatem: non enim ipse absolutè castitatem vouerit, & castitatis virtutem non solum præcipiat, vt in sua persona quis non admittat sensuales motus, sed etiam, ne ex industria illas polluat & suo eodem corpore promoueat in alio; si Sacerdos votum frangit, & consequenter pollutam facit, non quidem intrinsecè propter suam pollutionem, sed extrinsecè propter sacrilegium pollutionis, ad quod pollutam cooperatur, dando suum corpus, sacrilegus erit, & vt talem se in confessione manifestare debet. Addit tamen Tamburinus, hanc doctrinam colligi ex illo priore principio dicto num. 4. An vero doctrina Caramuelis possit deduci ex posteriore principio ibidem posito, se nolle sine accurata consideratione decernere.

20 Dicit Caramuel, Qui vouit audire Missam, in cuius præcipitur die dominico eidem interesse, qui ex præcepto recitare tenetur horas, &c. si audita Missa, recitato Officio, alium deciperet ab audiendo Sacro, vel Officio recitando, peccaret quidem, sed non contra votum, vel præceptum; quia ipse iam seruauit proprie: pro alio autem, nec vouit, nec præceptum habuit: ergo pari modo in nostro Sacerdote.

21 Respondeo, Me certè hæc decernere nolle, iam sæpius dixi: tamen, vt lectoris curiositati indulgeam, aio, adesse disparitatem. Nam qui vouit Missam audire, solum audire vouit, non facere audire, nec non impedire alium volentem audire. Pari modo præceptum se habet; vota enim hæc, & eiusmodi præcepta sunt de multo illo actu proprio, non verò de re ad alium pertinente. Non ita in vouente castam virtutem castitatis in tota sua latitudine, quale est votum, quod fieri solet in hac materia, ex communi vouentium more, qui certè, dum vouent castitatem, illam vouent saltem sine dubio, vt suo corpore non admittant, nec eodem suo corpore pollutam admittere aliam ad illicita, interrogaque Religiosos omnes, id sic esse confitebuntur. Cum ergo ex alia parte ad eandem virtutem, adæquatè sumptam pertineat, aliqui ab illa pollutione non differente, præsertim suo positiuo, & immediato auxilio, ideò non obscura apparet disparitas inter nostrum casum, & instantiam Caramuelis.

22 Dixi autem (*in castitatis voto, saltem, &c.*) vt abstraherem, An eodem modo se habeat votum absolutè paupertatem, obedientiam, similesque virtutes. Neque enim, dicet aliquis, pecco contra votum paupertatis, si, dum ego nihil proprium obtineo, sum causa, vt tu, contra tuum votum proprium vsurpes; sicut, peccem contra castitatem inducendo te ad peccatum, & sic de similibus. Ego enim (vt ab his abstraherem) in castitatis voto inuenio, saltem pro modo, hoc præcipuum, vt cum vouentes, omnia ad castitatem, siue directè siue indirectè pertinentia, saltem suo corpore non admittendo, se vouere implicitè & fortasse, sicut Angelicam, idest omnimodam castitatem vouere, etiam explicitè, profiteantur. Disparitatem hanc exaltat, cæterum adhuc reperiri me velle sine accuratione maturius perstare.

23 Hæc ad defensionem meam sint dispensata satis: quæ Eiusd. tempore Reuerendus Magister Sacri Palatij, dum Romæ Opusculum illud hoc meum perdiligenter bis, in duplici Editione ibidem data, legit, examinauit, approbauit (non approbaturus (puto)) si sententiam Llamas ab Hispanica Inquisitione deletam à me doceri notasset.

§ II.

Additio.

1 TRiplex solet distingui pollutio: Prima, quæ voluntariè fit, homine consentiente, quæque propriè vo-

catur

[illegible] Molliciem, Secundo, Nocturnas, quæ [illegible], Tertio, Diurna, quæ [illegible] involuntariæ [illegible] possunt, De singulis aliqua separatim.

Pollutio vigilantis voluntaria.

4 De pollutione vigilantis voluntaria [illegible] diximus supra [illegible] & aliquid [illegible] tangimus. Nota Primo: Conjectura [illegible] [illegible] impotentium virilem in puella (vel [illegible] in puellis) qui non possunt per [illegible], esse peccatum mortale [illegible] affectus ad pollutionem. Non dubito autem, hanc à diversæ specie à vera pollutione, per quam seminatur; Hæc enim tandem reducitur ad tollendum impedimentum, illa est dispendio seminis contra generationem. Hinc ergo fit, ut in Confessione debeat speciem explicari, nisi obstet regula universalis mox afferenda §. 4. n. 4.

5 Nota Secundo; An Confessarius debeat negare absolutionem [illegible] semper pollutis? Respondeo esse distinguendum; si enim ex occasione, v. g. aspectus, vel collocutionis feminæ cuiusmodi frequentia accidat, debet prius Confessarius præcipere, ut Adolescens tollat occasionem modo alibi latiùs à nobis dicto, At si frequentia accidat ex nulla extrinseca ejusmodi occasione, tunc poterit [illegible] facilitate absolvere, vel differre absolutionem, iuxta consueta remedia contra recidivos, ut [illegible] à nobis dictum est.

6 Nota Tertio. Quid dicendum, quando semen est corruptum, ita ut venenosas affectiones pariat in patiente, liceatne pollutio? hoc est, liceatne illud semen expellere per medicamenta [illegible] ad illud expellendum, vel etiam in mulieribus per confricationem partium verendarum, & per immissionem digitorum ejusdem vasis, illud provocare?

Respondeo. Si semen peccet in quantitate, [illegible] certum est: quia tunc [illegible] nullo modo potest [illegible], per pater [illegible] medicamenta, quæ nullum aliud effectum habeant, nisi semen expellere, cuius effusio procuratur. At si peccet in qualitate, certò ex Medicorum relatione, vel saltem probabiliter (nam sequi quisque potest id, quod probabile est) licere docet Sanchez [e]. Quæ doctrina adeo visa est aliquibus improbabilis, ut fuerit deleta in Editione Lugdunensi anni [illegible], illam tamen excusavit, & expendit nuperrimè Tancredi [f] contra Tendlum.

7 Et quidem multi multa congesserunt, Verùm, si Sanchez doctrina fuisset ad eum sensum intellecta; tot rixæ, & quæstiones de eius veritate non fuissent habitæ. Si enim eum intelligas, quasi dicat licere Mulieri, vel Viro, semen provocare posse, ne hodie, cras, perendie patiatur illas venenosas affectiones ex seminis retentione provenientes, male illi intelligis, quia id nunquam, sed, semper eius oppositum docuit, cum enim tunc illud semen corruptum non supponatur, non est, unde possit expelli, vel unde possit dici de eo sentiente Sanchez, qui solum loquitur de corrupto. Si verò eum intelligas, quasi dicat, dum iam semen illud est corruptum, & dum iam generat symptomata horrida, ita ut ea patiens sit velut extra sensum, tunc licitè posse provocari medicamentis, & confricationibus ab experto Medico exhibitis, ut venenosum illud corruptum semen expellatur, rectè eum intelligis, nam hunc solum casum concedit Sanchez non alium. Audi eius verba, „ Cur ergo non licebit illam pravam „ qualitatem, in qua semen transit, „ expellere, licèt per accidens sequatur pollutio, cum maximè, quod „ in hoc casu procul absit quodvis „ consensus periculum, ac delectationis, quandoquidem femina [illegible] „ illud patiens est tunc temporis sensibus, ac mentis inops. Hæc dixit „ Sanchez.

8 Nota semper supponi debere, ut concessio sit licita, patientem sensibus carere? Nota illud? (pravam qualitatem, in quam semen transit.) Nota illud? (tunc temporis.) Adeo [illegible]

[e] Sanc. lib. 9. de matr. d. 17. n. 16. [illegible] Edition. [illegible]

[f] Tancredi [illegible] de matr. d. [illegible]

[g] Sanc. loc.

[illegible] ut Mich. [illegible]

[illegible] Pet-

[illegible] [illegible]

rur, distinctione omnino opus esse. Nã aliud est, si loquamur de medicamentis, aliud, si de tactibus, & confricationibus. Quamuis enim in patiente habitualiter eiusmodi morbum licitè possit (vt concedit ibidem Tancredi) adhiberi medicamenta directè potius tamen ad prædictum semen, etiam ante illa actualia symptomata, quia medicamenta remotè semen prouocant, & sine tanto periculo eligendi eiusmodi delectationes: tamen confricationibus, & tactibus partium verendarum nunquam potest. Ratio discriminis, mox tamen. 8. assignetur: posse autem confricationibus in vno tantum casu, docet Sanchez, quando nimirum iam dicta symptomata insurgunt, vt ea patiens sine sensu sit, quod certè rarissimum erit, & cuius ratio eodem num. 8. clarius apparebit.

7 Vrges. Sæpe illud semen corruptum non fuisse expulsum, & symptomata illa per aliquod tempus (vt accidere solet) cessare, vel illud tamen non efficere tantam turbationem in patiente, vt sensus, & mens abripiatur: id quod etiam sæpe ylu venire solet: iam tamen adest illud semen corruptum, atq; adeo illa lues in corpore: ergo poterit prouocari etiam non posita alienatione mentis.

8 Respondeo: Id quod ego hactenus dixi, est Sanchez de solo illo casu, præsente alienatione [illegible], loquutum esse; cæterum in hoc casu, quem nunc vrges, sic distinctè respondeo, puto, posse licitè expellere medicamentis, non verò confricationibus, & tactibus verendorum. Ratio est, quia medicamenta, quæ per totum corpus permeant per se expellere intendunt semen corruptum, (si tamen semen sic appellandum, & non potius lues, & venenum) esto per accidens prouocet & verum: at tactus verendorum, nempe Instrumentorum, quæ ad semen prouocandum à natura sunt instituta, per se tendunt ad verum semen expellendum, (quod expellere extra matrimonium nunquam licet) esto per accidens ad corruptum.

Solùm autem quandò actu sunt illa symptomata potest per confricationem expelli, siquidem certò supponitur, semen illud non esse verum semen, sed tamen corruptum, illud proprietate actu causasse illa symptomata, & supponatur esse in motu, atque adeo descendisse in partes verendas, & sic non prouocari à tactibus verum semen, sed expelli prauã humorem. (Notas, quam conditionem requiramus?) Ratio est, quia tunc eo modo, quo expelli potest qualitas grauem periculum in sententia eiusdem Sanchez, & ea ratione, qua emundari possent sordes, quæ fortè sint [illegible] in iisdem partibus: esto per accidens occasiati effusio veri seminis, sed sine consensus periculo, vt semper supponimus: sic posset intelligi, de quo loquimur, quia semen corruptum, vt sæpe diximus, non est amplius semen, sed humor potius putrigine, & peior sordibus verenda inficientibus.

9 Sed hæc satis, nam vltimam sententiam Lector Sapientior probabit, non occasione seminis corrupti quemdam casum de semine infecto proponemus.

Mulier copulam habens cum marito morbo gallico laborante præterea seminis eadem morbida qualitate affecti, ejiciebat illud immediatè post copulam: quærebatque deinde, an sine culpa id efficere potuerit.

Respondi, non potuisse a. Licèt enim matrix ex naturali sympathia semen ad se attrahat, mulierque non parum generationi tamen noceat, (vt experientia testatur) ejecta illa seminis intromissi, quamuis partialis effusio, Adde, sic procurari possibile impedimentum conceptionis incaptæ, quod nunquam licet. Hæc ergo mulier denegat debitum marito, si denegare velit, quod in eo casu possit, quamuis non obligari, diximus in superioribus b. Verum, postea quod residat, quo fine illud, quod verum est semen, & prolificum, prodigere potest?

10 Denique ad pollutionem voluntariam, de qua agimus, pertinet [illegible]

a [illegible]

b [illegible]

casibus, qui nuper mihi propositi sunt. Se quidam polluebat cogitatione fixa in pulchram statuam marmoream affabrè sculptam in communi platea existentem, ac tactu, quam Nympham [illegible]. An satis sit hunc in Confessione dicere, me tactu pollui cogitando de fœmina? Sufficere aliquot ex nostris Theologis putabant, quia, si aliud non adderet, tunc denique affectum est ad personam mulieris [illegible].

Quid? Quid nam de nocte amplexando (proh hominum infelicem conditionem!) atque illicitam cum illa Statua copulam tentando, se polluebat? quæsitum ergo iterum fuit. At satis sit homo in Confessione dicere, me pollui amplexando mulierem extra vas naturale, & cum affectu ad illam?

Respondi non suffecisse satis, quia Pœnitens mendacium protulisset, & quidem, ut patet, in re graviter pertinente ad Confessionem. Si enim illud declaratum tacuisset, non explicasset peccatum, quod commisit, dicendo enim se polluisse cum muliere ex affectu ad illam, significasset se polluisse cum vera fœmina, quod certò non fuit. Dicat igitur, se id fecisse cum statua, vel in Lectum cogita, an sufficiat magis in communi se, cum Instrumento inanimato me pollui, addendo semper se cogitasse, seu intendisse in fœminam.

Dices, Copula cum fœmina mortua, vel [illegible] Statua est intra mollities, ergo non est cur debeat addi cogitatio de fœmina. Respondeo, antecedens esse verum. Non enim ea copula est fornicatio, ut putare aliquis posset, quia fornicatio est cum fœmina: at, quæ mortua est, fœmina non est. Nec est Bestialitas, ut [illegible] Pellizzarius a, quia hæc [illegible] modo est cum Bruto, quod si mortuum est, non est Brutum: Est ergo pollutio mollitiei conjunctæ, exhibita cum inanimato Instrumento, ut [illegible] me citato Solenissimus Diana b. Concedo igitur Antecedens: sed negatur probatum est consequentia: si quidem supra §. 1. num. 1. dictum est,

eum, qui se polluit cum affectu, seu cogitatione ad objectum aliquod, illud explicare debere.

Pollutio Nocturna.

11 Dum hic vel noca, vel alibi infirmitate recole.

Primò. Dupliciter hæc nocturna pollutio esse potest voluntaria in vigilia, atque adeò peccatum, antecedenter, & consequenter. Non causatum, ut est in somno, peccaminosa non est, sed actio, seu passio naturalis. Antecedenter est peccaminosa in tribus casibus. Primò, quando quis eam deliberatè desiderat ob delectationem carnalem. Si enim desideraretur ob bonum aliquem finem, ut ad sedandas tentationes carnis, vel ad levandam naturam, non esset a peccatum: nisi quando tale desiderium esset causatum, ut notabiliter influeret in pollutionem, quod certè, ut plurimum non solet contingere.

12 Secundò. Quando quis illam procurat, ut comedendo res calidas in eum finem, vel calefaciendo se nimio in lecto, ut inde sequatur pollutio. Nam, licèt possit pollutio desiderari ob bonum finem, non tamen potest procurari. Sicut etiam potest desiderari hominis improbi mors ob bonum finem, non tamen procurari. Unde etiam colligitur, cur non liceat desiderare etiam ob bonum finem pollutionem, quando tale desiderium esset causa influens notabiliter in illam, ut modò dictum est, quia tunc non simpliciter desideraretur, sed etiam procuraretur. Dixi (in eum finem &c.) nam si comedit quis res calidas, vel accubet calidè modo ob aliquam aliam commoditatem, quamvis sciat se consequuturam inde pollutionem, dummodo eam directè non intendat, nec sit periculum consensus, non peccat c saltem mortaliter, quia, ut loquitur d. [illegible] dinas, hæ non sunt causæ notabiliter influentes in pollutionem.

13 Tertiò, si quis pari modo, cum debeat, non removeat causam futuræ pollutionis, peccat mortaliter, si ea

causa

caussa est notabiliter influens in illam in genere luxuriæ; venialiter, si notabiliter non influit, quando in vtroque casu ea prouidetur, licet non intenditur: a prauidetur, inquam, probabiliter, nec solum in a dubio, siquidem non tenetur adeo esse sollicitus, vt etiam dubium non amoueat à caussis inuoluntariæ pollutionis.

a [illegible]

14 Dixi (cum debeat) quis, si non tenetur huiusmodi caussam remouere, vel quia caussa est bona, vt studium frequens, seu cognitio rerum turpium ad docendum, Confessionis auditio, locutio honesta cum muliere &c., vel quia talis caussa non est mala, & aliequin eius omissio non est commoda, vt v. g. omittere tales cibos, talem accubitum in lecto &c. tunc neque etiam peccatur b non auferendo huiusmodi caussas. Cum enim caussa sit bona, vel non mala, non tenetur ad illam auferendam propter hos effectus, qui naturaliter sequuntur, vt supra diximus c, quæ sufficiunt hic claritatis gratia breuiter repetenda.

b [illegible]
c [illegible]

15 Atque hæc antecedenter; Consequenter autem peccaret, quis mortaliter, si post somnum, sub quo secuta est pollutio, deliberatè sibi in ea complaceret ob delectationem sensualem; nam, si gauderet ob sedatam tentationem, vel ob naturam deoneratam, non esse peccatum, colligitur ex modo dictis.

16 Quando autem motus carnis, seu spirituum inseruientium generationi, & ipsa decisio seminis, accidit in somno, sed emissio in vigilia, non est peccatum saltem mortale: tum quia non adest plenum voluntarium requisitum ad mortale, accidit enim emissio in illo confinio somni & vigiliæ, quando imperfecta est deliberatio: tum quia difficile est cohibere, ne decisum iam semen ex lumbis non emittatur foras: tum denique quia pollutio magis secundum principium, quàm secundum finem iudicanda est; principium autem fuit satis inuoluntarium, cum fuerit in somno.

17 Quod si partim emissio seminis sit in somno, partim in vigilia, multo minus habebit rationem peccati, posita voluntate in illam non consentiente, vt semper supponimus.

Ex dictis colligit Sanchez d n. 54. in eo, qui à somno excitatur, non esse obligationem reprimendi emissionem seminis eius pollutionis, quæ in somno cæpit, & idem propter paritatem rationis diceretur de emissione seminis consummatæ pollutionis, quæ inuoluntariè in vigilia accidit. Placet doctrina, ne scrupulis omnia pateant.

d [illegible]

* 18 Sed enim à me super interrogauit quidam probatæ conscientiæ Sacerdos, cui quæsitis vtrimque respondi, mihi ipsi tamen (fateor) non satisfeci. Experiebatur is leuissimi somni vestigia sentire, concepta pollutione, euigilare perfectissimè, atque effusionis continuationem clarè percipere, quamuis autem illi delectationi nullo modo ipse consensum praeberet, sciretque se non obligari ad reprimendum, ac posse fluxum naturæ permittere; tamen aliud illi contingebat, quod scrupuli caussa erat molestissimi; Experiebatur enim à motu quodam quasi interiore ipsorum genitalium sub finem pollutionis expelli à se aliud non modicam seminis quantitatem; Perinde (aiebat) ac euenit ei, qui vrinam emittit, solet enim is in fine mingendi motu expulsiuo aliquas vrinæ guttas, quæ remanent, expellere. Addebat, se voluisse cum alio Sacerdote id conferre, qui dixisset, sibi idem non raro euenisse; sed se à peccato excusasse, quia semivigilans illum expulsiuum motum exhibebat. Interrogabat ergo à me, an ipse, qui perfectè vigilantem se dignoscebat, posset motu prædicto efficaciter concurrere ad abstergendum, vt ipse loquebatur, seu deponendas vrinas, tum fluxum ne decisum semen ibidem fortè remanens sibi sanitati noceret; & denique, quia valdè sibi difficile animaduertebat, illum motum non vsurpare.

19 Equidem prius volui non paucos Authores consulere, quàm responderem; cum autem nihil significatè ad rem inuenissem: dico, me videre quidem quanta difficultas sit in pollutione perfectè vigi-

lanti

iami pollutionem, vel distillationemque iam incaeptam non prosequi. Verum cum in Doctoribus solum species licentiam non reprimendi, non coercendi, non prohibendi, licentiam vero actiuè adiuuandi, seu cooperandi discerni verbis eosdem negare, vt perspicuè facit Sanchez, me tamen illi non posse. Sententia benignior, quam hac in re tum docet Sanchez a, tum alij amplectuntur, sic à Marchino b refertur. Dum sentitur, ait, humor seminalis effluere in membris genitalibus non tenetur coercere, vel magna cum violentia prohibere, ne fluat sic plurimi Doctores. Ratio est, quia, vel ille conatus, quem multis conatibus, nihil operatur; vel retento contra imperium naturae semine superadmodum grauatur corpus, & multis subijcitur infirmitatibus. Ex alia parte illa seminatio est actus exterior, & effectus naturalis omnis absque mera voluntate: At actus exterior sine interiore, nunquam est peccatum. Haec ille. Notas illa verba (non teneris coercere, prohibere &c.) nunquam lego (potes adiuuare, expellere &c.) Te tamen, adiuisi, bene memoratè Sacerdos, oro, vt animaduertas. At saltem te excusare posse ex eo capite, quia nostri communiter Doctores delectationem peccati hominis mentem hominis multis modis obscurare; & illam in eo momento effusionis seminis, quasi bestijs similem reddere. Si ergo Tu, partim ex somni reliquijs, partim ex delectatione, quam senties, non perfectè compos sui es, peccati saltem mortiferi reus non eris. Verum ille adhuc resistebat, se perfectissimè vigilasse, se non esse scrupulosum, se non esse adeo indoctum, vt vigiliam perfectam à semisopitis non discerneret; & ideò non ex alijs adiunctis, sed ex ipso obiecto, & praedicta mininimam expulsione, tales decerni modeste postulare. Haec cum illo Sacerdote habui. Caeterum rem expende, ingeniose Lector, & decerne.

a Sanch. de matr. lib. 9. disp. 17. n. 6. b Marchin. de sacram. ord. lib. 2. n. 4. [illegible]

Pollutio vigilantis inuoluntaria.

10 Haec, vt etiam distillatio, & commotio spirituum generationi inseruientium, quo ad solutos (nam quoad Coniugatos dicemus c alibi) per se solum sunt ipse mortales, quando adest deliberata complacentia in illis, ob corpoream voluptatem, non verò ob aliquam honestam finem, vt in simili dictum est sup. 15. In causa verò, vt quandonam sint mortales, cognoscas, breuiter expono, quae superius d satis fusè sunt explicata.

c Supra § 1. n. 4. d Sup. n. 14.

11 Pollutio, distillatio, commotio potest Primò in vigilante oriri ex causa non peccaminosa: quando scilicet oriuntur ex complexione particulari, vel quando ex infirmitate, vt in ijs, qui patiuntur fluxum seminis, & qui facillimè seu quacunque occasione distillationem, seu carnis commotionem sentiunt; Vel, quando ex causa extrinsecis bonis, vel saltem non malis, vt lectione, vel auditione turpium ad scientiam comparandam, equitatu, contactu, & caeteris huiusmodi, quando haec sunt necessaria, vel vtilia, vel commoda. In his omnibus si voluntas deliberatè non consentiat, non est culpa, quia hi sunt actus naturales, immo, si quis patienter hos ferat, materiam e habet magni meriti propter humilitatem.

e Tabiena

12 Potest Secundo eadem pollutio, distillatio, commotio in vigilante oriri ex causa mortali in genere luxuriae, & tunc eam causam ponere affert nouum peccatum mortale pollutionis, distillationis &c.

13 Potest Tertiò ex causa veniali, & tunc affert nouum veniale, &c. quae satis abundè dicta superius f sunt.

f Sup. n. 1. & 4. n. 48.

§. III.

Sodomia perfecta.

1 IN Methodo sic g habes. Sodomia, & quidem perfecta, est Concubitus à ad sexum non debitum, vt vir cum viro, foemina cum foemina, nam

g in Metho. Confession. 7. [illegible] § 12. [illegible]

concubitus viri cum fœmina in vase præpostero, est sodomia imperfecta, de qua mox. Concubitus autem est copula carnalis consummata : naturalis, si fit in vase debito : innaturalis, si fit in loco, seu vase non debito.

2 Sed hic est quæstio, quandonam mutua procuratio pollutionis inter Mares, vel inter Fœminas debeat dici mollities, quando Sodomia.

a Castr. — Respondeo, quando a ex affectu ad personam, idest Concubitus, si fit inter indebitum sexum, hoc est inter virum, & virum, fœminam, & fœminam : tunc est Sodomia. Quando vero est mutua pollutio, absque concubitu, sed solum ad explendam libidinem est Mollities.

3 Hinc, si duo Mares commisceant corpora, & moveantur ad procurandam pollutionem, vel quomodocumque se tangant impudicè ex affectu indebiti sexus, cum effusione seminis, vel sit intra vas præposterum, vel etiam extra, puto b esse sodomiam. Si sic intra vas, est certum : si verò sit extra, probatur, quia quamvis tunc non sit copula, tamen per illum concubitum est affectus venereus ad indebitum sexum, qui propriè constituit Sodomiam : nam cæterum siue semen effundatur intra, siue extra, semper semen in loco non suo dispergitur : intra enim præposterum videtur materialiter se habere in sodomia, sed formaliter enim essentia sumitur ex termino, scilicet ex concubitu cum affectu ad indebitum sexum. Confirmo quia fœmina cum fœmina non alio modo committunt, nisi per prædictum concubitum cum effusione seminis, & non intra vas præposterum.

b Ita P. Azor. Alaer. [illegible] in Collig. [illegible] cas. 2. 1. §. 8.

Inter illas enim non potest esse copula propriè, sed si ipsæ fœminæ commisceant corpora ex affectu solum se polluendi, idest explendæ libidinis, est mollities : si ex affectu ad indebitum sexum, est sodomia.

c Graph. 4. [illegible] 12. [illegible] 14. 349. — 4 Sic Graphæus c sentire, ad completam sodomiam requiri effusionem seminis intra vas innaturale. Sed mihi hæc sententia non placet. Primo quia, ut dicebam, sic inter fœminam & fœminam non esset sodomia. Secundo, quia talis concubitus ex affectu indebiti sexus cum effusione seminis extra vas, non est Mollities : quia hæc est pollutio ex affectu explendæ libidinis, ut supra diximus : ergo est sodomia.

5 Solum igitur sententia Graphæi est vera, quoad partem, & reservationem, si quando sodomia est peccatum reservatum : Tunc enim & reservatio tanquam odiosa : restringuntur ad sodomiam principalem, & maximè notam, & vindequaque certam.

6 Ex his ergo collige, cum qui cum viro, vel fœmina cum fœmina peccant per dictum concubitum, satis esse in Confessione dicere se exercuisse sodomiam sine necessitate dicendi, an semen intra, an extra vas emiserint. Quid dicendum, quando vir præposterè fœminam cognoscit, & semen extra vas effundit, dicam mox cum de sodomia imperfecta.

7 Venit denique hic advertendum in sodomia non satis esse dicere, sodomiam commisi, sed explicandum d insuper, an quis fuerit agens, an patiens. Ratio est, quia agens committit pollutionem, quam patiens non, ut ipse, quod patiens est, committit. — d de Conf. [illegible] §. [illegible]

De Sodomia cum Affine, vide cap. 4. §. 1. num. 7.

De Sodomia Voorati, vide cap. 3. §. 1. num. 1. & §. 2. num. 2.

De Sodomia cum Infideli, vide cap. 2. §. 1. num. 8.

De Sodomia cum Virgine, vide cap. 6. §. 1. num. 2.

§. IV.

Sodomia imperfecta.

1 IN Methodo sic habes e. Sodomia imperfecta, quam alij vocant innaturalem concumbendi modum, est peccatum contra naturam, per quod vir cum fœmina concumbit extra vas naturale. Et species distincta à sodomia perfecta, adeoque specialiter in Confessione exprimenda : perfecta enim concu- — e in Meth. [illegible]

cubitum ex affectu ad indebitum sexum; hoc vero procedit, non ex affectu ad indebitum sexum, sed licet ad debitum, tamen ad partem innaturalem.

2 Sed quid dicendum, si quis se polluat inter ceteras partes feminae, coxendices, brachia &c.? Responsum de hac re dictum est superius § 1. num. 3.

Illud hic sine tecum, subtiliter: Si primò sit concubitus ex affectu ad personam ipsam, seu ad eius sexum femineum, est copula fornicaria, sive adulteria, sive incestuosa, iuxta conditionem personae, atque adeo ad speciem. Si secundò sit concubitus ex affectu ad praeposteras partes, est sodomia imperfecta, de qua agimus, ac similiter specificanda. Si tertiò denique sit sine concubitu, sed mere ad explendam libidinem, est mollities ex se explicanda.

3 Si quis tamen fateatur absolutè, concubuisse se cum femina, regulariter intelligitur fuisse ex affectu ad personam primo modo, non vero secundo, vel tertio, nisi aliud expressè fateatur. Ratio est, quia intelligitur, illum concubitum l. fuisse esse iuxta ordinarium; ordinarium autem est, ut vir cum femina commisceatur ex affectu ad sexum femineum. Unde vides, quantum differt hunc concubitum viri cum femina ab eo concubitu viri cum viro, vel feminae cum femina; ille enim est sodomiticum, quia non potest esse ex affectu ad copulam naturalem; hic vero est sodomiticum, quia quando vir cum femina miscetur, semper regulariter est ad copulam naturalem.

4 Hic notabiliter pro omnibus peccatis luxuriae velim, diligenter perpendere. Haec à nobis dicta esse, ad [illegible] dam verum horum rerum [illegible]: Certum enim in praxi Confessarium expedire [illegible] nimis [illegible] inquirere;

„ Audi Pellizzarium ac Prudens, in- „ quit [illegible] Confessarius [illegible] exqui- „ rendis carnis circumstantiis [illegible] „ propter [illegible] ad [illegible] confes- „ [illegible], modo [illegible] „ [illegible] aliquam tentationem. Audi Con- „ [illegible] b: Pluribus aliquando Sacer- „ dotem minus perfectè peccata in [illegible] „ [illegible] intelligere, quàm vel illi, „ vel sibi aliquod scandalum afferre, & „ esse remitti. Audi Angelum c: „ Confessor, inquit, Medicus, qui sibi „ cognitionem [illegible] debitam: non [illegible] „ [illegible] Confessionem, in qua [illegible] „ vel quomodo, & [illegible] „ [illegible] quidam, qui [illegible] „ [illegible] quàm Confessores. Vide Alios d.

a Pellizz. [illegible]

b [illegible]

c Angelus [illegible]

d [illegible]

§. V.

Bestialitas.

1 IN Manduale sic habes e. Bestialitas est Concubitus cum f re animata, non eiusdem speciei cum homine. Hoc [illegible] concubitus cum Daemone, quia [illegible] est eiusdem cum homine speciei, etiamsi assumat figuram hominis. In hoc crimine non est necessarie explicandum genus animalis, sive sit equus, sive sit equa, sive canis, sive gallina: semper est enim eadem in specie moralis deformitas. At, si sit concubitus cum Daemone, debet id g explicari, quia superadditur peccatum contra Religionem, idest commercium cum Deo, [illegible].

2 Non tamen exprimi in Confessione oportere h, an Daemon fuerit sub forma feminae, vel viri, vel sub forma talis Coniugati, vel talis Monialis Professae &c. Ratio est, quia tunc, praeter bestialitatem addit affectum ad talem.

e [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

§. VI.

Additio.

1 POenae Sodomitarum legi possunt apud D. Oviet i, quae omnes [illegible] sententiam [illegible] Sodomitam [illegible] possit de Excommunicatione [illegible] latam sententiam, & [illegible] non est lata [illegible] c. Clerici de excess. Praelat. Quod [illegible]

i [illegible]

Sodomitarum, lege Menochium *a*.

2 Ex copula nefanda non oriri Affinitatem *b*, sufficere tamen ad divortium, iam satis communis est doctrina apud Doctores fusius legenda.

3 Quoniam, vt modo notaui, reseruatio cum sit odiosa, restringi debet in casu nostro ad sodomiam vtcumque certam. Qualis celebris est. An reseruata in aliqua Diœcesi sodomia absolutè intelligatur de Agente solum, & quidem, vt modo dictum est §. 3. n. 3. cum seminatione intra vas præposterum, hæc enim est vtrimque certa sodomia; An etiam de Patiente, quæ certè sodomia etiam solet appellari? De vtroque intelligi propter rationem dictam probabilius est: sed intelligi solum (nisi aliud in Reseruatione addatur) de Agente, non possum nō putare probabile *d*. Ratio est, non multo ante dicta, quia certa, & propria sodomia, ad quam solam debet se extendere reseruatio, quæ est omnium consensu est odiosa. Et re-cte intelligi solum est illa, per quam seminatur in vase præpostero masculi, id quod certè non fit à patiente. Addo magis puniri agentem, quàm patientem. Et merito; quia grauius esse peccat quàm hic ex Dīuo Augustino *e*, ego non est indignum, sicut concludimus, cum rationem eadem in illud peccatū, quod est grauius.

4 Diana *f* qui in vno loco tenet, esse probabile sodomiam agentis, & patientis esse eiusdem speciei; vnde non esse specialiter in Confessione explicandam debere affirmare; tam esse pari modo reseruatam, & tamen in alio *g* loco propendet, non esse. At vero ego, qui cum De Lugo censentes docui paulo ante §. 3. num. 7. esse diuersas, (Agens enim per se prodigit semen, quod non prodigit patiens) multo consequentius probabile iudico, reseruationem sodomiæ absolutè positam solum esse de vera sodomia certam, & principalem, qualis sola est sodomia agentis.

5 Sodomiam imperfectam non intelligi reseruatam, vbi sodomia absolutè reseruata est, iam dixi §. 3. num. quarto, cum Graphio, & nunc confirmo cum Bonacina *h*.

6 Reseruata Sodomia intelligi reseruatam Bestialitatem aliqui affirmant; Sed verius negat idem Bonac., quem, si est otium, lege.

a Menoc. de Arbitr. [illegible]
b Sanch. [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f Diana [illegible]
g Diana [illegible]

h Bonacina [illegible]

CAPVT OCTAVVM.

§. I.

De Impudicitia, hoc est de Tactibus, Aspectibus, similibusque actibus impudicis inter Solutos.

Vbi obiter de paruitate materiæ in re venerea.

1 De his pauca dixi in Methodo *i*, & potius vt aperirem, qua ratione sit in Confessione desetenda, quàm vt eorum naturam explicarem; Quare in præsentia id quod erit agendum, loquimur autem de actionibus venereis inter solutos, & sine periculo pollutionis; nam inter Coniuges, vel Sponsos, vel quando adest periculum pollutionis, supra *l* dictum est satis; de internis verò delectationibus, & cogitationibus morosis, dicam infra.

2 Tamquam fundamentum pernecessarium eorum, quæ hic proferenda sunt, præmitto: in prædictis v. g. in tactu manus Mulieris tria genera delectationum inueniri. Primam naturalem. Secundam libidinosam, quam veneream appellamus. Tertiam non libidinosam.

3 Naturalem delectationem voco eam, quæ oritur ex naturalium qualitatum proportione. Sic delectatur manus tangere mollia, refugit aspera,

i in Meth. Conf. [illegible]
l [illegible]

eademq; manus quando excedit in calore, delectatur tangere manum frigidam, & è contra. Si quis ergo tangit manum mulieris, & sine alia ulteriore intentione delectetur de sola mollitie, de solo calore, de solo frigore &c. ex se nullius erit peccati: quia licet enim difficile sit, & periculosum sistere in hoc termino, tamen aliquando certè sistitur, vt quando manibus calidis suæ filiæ Pater senex proprias calefacit, vel quando pueri ab omni impuritate alieni se inuicem iocando contrectant, vellicantque &c.

Hic reduco moralem (sic iuuat appellare) delectationem, quæ interdum ex his capitur, quæque potius voluptas mentis est, & gaudium, quàm affectio appetitus sensitiui. Talis est casta delectatio, quam quis sentit ex osculo morte Patriæ, vel honesto tactu manus, quando exhibetur caussa castæ amicitiæ, tunc enim amicus, seu amici pars superior sibi complacet de morali, honestoque amicitia, nihil de sensitiua delectatione.

4 Libidinosa, vel venerea est, quæ oritur ex copula, pollutione, distillatione, vel ex cogitatione ipsarum, vt item, quæ oritur ex commotione partium corporis, seu spirituum inseruientium generationi, quam appetitus sensitiuus maximè percipit. Venerea autem appellatur, quia est ordinata ad generationem, cui Venerem prisca iniquitas præficiebat.

Si quis ergo in his extra Matrimoniū delectatur, peccare mortaliter, est omnibus manifestum, nec enim in his dari paruitatem, dicetur mox num. 8.

5 Non libidinosa est illa delectatio, quæ sentitur ab aliquibus actionibus, quæ, licèt ordinatæ sint aliquando ad generationem, aliquando tamen non sunt; & tamen, vt non ordinatæ sunt pariunt propriam delectationem, quia ratione possent dici remotè, non verò proximè ad generationem ordinari. V.g. tactum fœminæ manus, certum est, posse referri ad se præparandum ad copulam; at potest non referri, & nihilominus tunc ille tactus pariet ex se in tangente suam delectationem, non quidem solum illam naturalem ex proportione qualitatum de qua nu. 3, sed aliam propriam indiuidualem talis tactus vt relati ad mulierem, sine vlla proxima intentione libidinis. Sicut enim differt indiuidualiter licita delectatio, quam à visione, & odore purpureæ Rosæ sentis, ab ea, quam sentis ab albo lilio, sic differt delectatio pudica, quam capis à natura proportionata pulchritudine vultus mulieris, ab ea, quam castè, item sentis à quacumque alia pulchritudine v.g. floridi Campi, exquisitæ Architecturæ, frondentis arboris, & cuiuscumque alterius qualitatis naturaliter tibi, tuique oculis proportionatæ. Quare hæc non libidinosa delectatio, licèt inter naturales computari possit, tamen claritatis gratia est omnino distinguenda: nam de hac maximè quæritur: An, & quod peccatum sit, eam voluntariè suscipere? Pro qua,

6 Statuimus hanc vniuersalem regulam tres habentem partes. Omnes actus, v.g. aspectus, tactus, allocutio mulieris, si solam delectationem naturalem afferant, & ex alia parte ob illam solam assumantur, ex nullo peccato assumuntur, immo interdum ex merito, quia illa delectatio ordinatur esse ad bonum finem, nec in se inhonesta est. Rursus iidem actus si pariant delectationem veneream, vel assumantur propter illam, cum peccato mortali extra matrimonium assumuntur, quia extra illud prohibiti sunt. Denique iidem si pariant illam delectationem non libidinosam, eaque delectatio assumatur quidem, sed non ad vllam libidinem veneream, solum cum peccato veniali assumetur. Cuius vltimæ partis ratio (nam aliæ probatione non indigent) est, quia ex vna parte non habemus, vnde, vt sic, sub mortali prohibita sit. si enim esset prohibita, inde esset, quia ad generationem, quæ sit illicita, refertur; at probatum est ex se non referri, ergo &c. & ex alia parte inordinatio nonnulla est, atque adeo venialis, sit vt actibus ad meram delectationem;

ctionem, licet leuem, vnde vides, cur tactus v. g. honestæ partis ex se non sit mortalis, sit vero tactus partis inhonestæ inter solutos. Ratio enim est, quia honestæ partis tactus delectationem ex se parit vel naturalem, vel non libidinosam declaratas in prima, & tertia parte regulæ: at tactus inhonestus non solum parere potest delectationem naturalem & non libidinosam, sed quando assumitur solùm ob ipsas has duas delectationes, (nam si assumatur ob necessitatem illas partes, v. g. medendi, non fomitur, in casu) parit etiam inseparabiliter libidinosam, & Ratio huius maxime notanda est: quia impossibile est, vt delectatio quæcunque licèt naturalis, vel non libidinosa eius partis, quæ tam proximè inseruit generationi, assumatur ob delectationem non libidinosam, quin concomitanter non contingat ipsa delectatio libidinosa: quandam aliquis tam proximam, & inseparabilem ex se causam ponit libidinosæ delectationis, illam sequuturam concomitenter, atque adeo iuxta dicta nu. 4. peccare mortaliter.

7 Sanchez a concedit delectationem naturalem, & non libidinosam, sed deinde in dicenda doctrina re ipsa videtur distinguere: dum enim leuem manus formitur tactum dicit esse venialem, propter paruitatem delectationis, significat ideo esse venialem, quia non est ex se delectatio libidinosa, quod dictum melius sic explicare, vt voluptatem non libidinosam, vocauerit voluptatem immodicam, seu paruam, quæ certe admodum exigua est præ illa, quæ est libidinosa. Et quamuis idem Sanchez b in summa se retractauerit de prædicta paruitate concessa in citato loco de Matrimonio, vnde videatur fateri, se intellexisse de libidinosa, tamen pro maiore claritate hæc sententia non admittentis paruitatem in re venerea id fecisse suspicor: nam cæterum mea interpretatio, nempe constantiam Authoris defendit, ipsi etiam Authori (credo) si viueret, non displiceret. Non c enim suspicamur, cum retractatio-

a Sanch. lib. 9. mat. d. 46 n. præser. 5 & n. 8. & in summa lib. 5 c. 4 [illegible]

b Sanchez in sum. lib. [illegible] 22.

c Reperio [illegible]

nem non esse Authoris, sed suppositiam vel certè illi attributam. Ego hanc suspicionem, si vera est, addo, satius fuisse Authoris mentem declarare, vt ego conatus sum, quàm illam prouincare sua dicta retractatione.

Paruitas materiæ non datur in re venerea.

8 Hanc regulam sic à nobis distinctam, quam nisi calleas, semper in hac materia errabis, confirmare mavult doctrina, & authoritate Castropalai, qui loquens de Decreto R. P. Claudij Aquauiuæ, quo prohibetur nostris, ne doceant dari in re venerea paruitatem, hæc habet formalia verba d: Sed non d Castrop. t. 2. tr. [illegible] p. [illegible]
„ leuem pluribus Doctoribus difficultatem insulit dictum præceptum tot
„ patris affectum, ne verbis exaggeratum, præcipuè cum videatur oppositum
„ communissimæ Doctorum sententiæ
„ admittenti in materia luxuriæ leue
„ peccatum ex paruitate materiæ. Neque enim credendum est, voluisse
„ Claudium virum aliqui doctissimu,
„ & prudentissimum, Societatisq; Præsimus condemnare tanquam doctrinam omnino exterminandam, quæ
„ affirmaret delectationem sumptam
„ ex visione mulieris pulchræ, ex illius
„ manu contactu, ex illius collocutione absque vllo desiderio, vel periculo vlterioris lapsus, esse peccatum veniale. Verumsi verbi præcepti attentè expendantur, facilè supradicta difficultas dissoluitur. Neq; enim Claudius negauit, aut negare potuit, probabile esse supradictas delectationes leues esse solum, sed negauit in re venerea dari exiguam delectationem ex leuitate materiæ. Et quidem meritò.
„ Nam res venerea propriè est commotio, vel pollutio, vel ad summum, quæ ad
„ hoc proximè disponunt, vt est commotio spirituum generationi inseruientium, sicuti tradit Galen. lib. 14.
„ de vsu part. c. 9. & 10. Delectatio igitur, quæ ex imaginatione vel ex contactu, sanctorum ex coitu, palliatione,

„ commotionem spiritui subseruien-
„ tiam generationi, nequaquam ex leui-
„ tate materiæ à mortali excusari po-
„ test: quia est delectatio inter venerea.
„ At delectatio, quæ sentitur ex visione
„ Mulieris pulcræ, & ex illam mature
„ tractandi ob solam illam delectationem
„ absque illo alio periculo, vel desiderio
„ non est delectatio inter venerea; ac
„ proinde nec peccatum mortale. Sic ita
„ fideliter Filliucius, to. 2. tr. 3. par. Deca-
„ logi c. 9 per totum præcipuè n. 2 8. & 1 92.

y Hæc Castro palam. In quibus velim aduertas illa (communissima sententia admittentium in materia luxuriæ leue peccatum, Et non dari inter venerea &c. vides? Communissimam opinionem vocat dari paruitatem in materia luxuriæ, negat tamen dari inter venerea, videtur enim, nisi fallor, significare hæc duo, (in materia luxuriæ, & inter venerea) differre pertinaciter. Nam luxuria latè patet ad omnem culpam pertinentem maximè ad sensum tactus, Res vero venerea, quam propriè nominamus libidinosam, restringitur ad culpam pertinentem ad generationem: ibi paruitas a dest, quia tactus leuis ex ioco, seu ex delectatione non libidinosa, parua culpa est, licet posset esse grauis, si assumitur ob finem libidinosum. At hic, nimirum inter venerea, nulla paruitas datur a, semper enim eo ipso, quod venereum est, inchoatio copulæ, seu pollutionis est, atque adeo ipsius prouocatio, quæ inter solutos mortale peccatum semper attingit. Scio eam Sanchez b, atque alios Authores confundere, inter alias, & rem venereum: Sed nos recentiores clarius, & doctrinæ gratia modo dicto distinguimus. His tactis fundamentis per eiusmodi actus singillatim, facilitatis ergo, discurramus.

a 1. de hoc q. dis. 1. 59. p. 4. de Sanch. 1. 10m. 19. Cast. 1. 1. d. 1. p. 1. n. 8. a. Bas. Salv. Rosl. Fag. ... per ... opinionum. ... in ... Rom. ... eiusdem ... latam de ... summa n. 3. ... 15. 1 D. ... Lib. ... n. 7. ... 1 ... n. ...

§. II.

Tactus, oscula, amplexus inter solutos.

1 TAngere c manum, faciem, brachia, pedes, & ex Nauarro etiam mamillas, Mulieris solutæ inter solutos (de quibus hic, & in sequentibus agimus) ex ioco, curiositate, leuitate nihil habet mali, præter ipsum iocum &c. nam ex se, non aliam, nisi naturalem, pariunt delectationem. Quod si fiat ob solam delectationem non libidinosam, erit, ut dictum est, etiam peccatum veniale: At si fiant animo libidinoso peccatum mortale erit, ut patet ex dictis.

2 Hinc etiam sunt legendi, qui dicunt d, leuiter tangere manum Mulieris, digitum intorquere, pedem pede premere, esse veniale, tantùm, inquam, quia semper, etiam in his, & prædictis delectatio procacitas habenda. Quis enim negat, premere vel leuiter Mulieris pedem, si fit ex libidinosa affecta deliberato ad Copulam, ad pollutionem, ad commotionem studiosam spirituum, peccare mortaliter? Deliberatè, inquam, si enim consurgat delectatio libidinosa, tu verò non consentias, seu reprimas, iam non remanebit contra talibus operantem, nisi illa delectatio esse non libidinosa, quam voluntariè admittis, & consequenter venialis, ut dictum est. Idque id vniuersale esse indictis, & dicendis, supra notaui.

d S. sola q. ... 7. l. 4. d. ... in summa ... c. ... ...

3 Iam verò oscula, & amplexus, & faciei seria, & affectiua mulcentia, vel grandiusculi pueri contrectatio, eiusdem conditionis essent cum tactibus prædictis leuibus, nisi necessariò indigeremus distinctione. Nam, si fiant more Patriæ, vel à Parentibus, vel à superioribus, vel familiaris ad amicitiæ causa signum, nulla quidem ex se laborant culpa: At si fiant ob meram delectationem, quæ persistit in ipso osculo oris, & in ipso amplexu, atque affectata contrectatione, est magnum periculum, ne inseparabiliter nascatur etiam libidinosa, & consequenter, ne sint mortalia. Quoniam ergo, quando fiunt ob expressam delectationem ipsam non libidinosam, possunt iam inter duos diuersi sexus, naturaliter consequatur e ipsa venia, delectatio libidinosa, mortalia erunt; quia verè periculi causa proxima veræ libidi-

e 1. Castro ... ... g. 5.

nisi quis forte ex infantilis aliquid amplius permittat, ut permittit Sanch. a.

a Sanch. l. 9 mor. d. 46 n. 11.

4 Tangere partes inhonestas aliorum, sive ob delectationem sive ob aliud semper est mortale propter iam iam dicta. Dixi primò (ob delectationem) semper enim excipimus necessitatem medendi &c. ut supra b. excipit etiam Sanchez c levitatem, & iocum, quod putamus admitti posse (ait d Silvius) leviter, & quasi per transennam hoc fieret, non autem, si omnino deliberatè, quia deliberatum, est nimis turpe & periculosum.

b Sup. c. 3 §. 5 n. 42. c Sanc. l. 9 mor. d. 46 n. 12. d Silvius 2. 2. q. 154 ar. 4 [illegible]

Dixi secundò (aliorum) nam si quis suas sine libidine ad calefaciendas v. g. manus tangeret, mediocriter ob necessitates occurrentes, non peccaret, quia tactus suarum partium non est tam excitativus ad libidinem, quam tactus aliorum e.

e Sanc. l. 9 n. 14. Less. l. 4 c. 3 d. [illegible]

5 Denique tangere catulos, feles, immo pueros, puellasque ob benevolentiam &c. non est ex se nisi malus addatur finis, peccatum. Erat quidem certe multis moribus alioquin non imbutus, qui super modum delectabatur canes, & similes bestias manibus contrectare (quod quidem serio fieri ab amantibus, & profitentibus castitatem semper mihi displicuit.) Infantes etiam eidem pudenda tangebat, sibi complacens, ut aiebat, sine hanc delectationem [illegible]cando; immo & saepe ita eadem perfricabat, ut semen bestia emitteret. Hic ergo petit aliquis, an sine peccato id efficere possit? Profecto ab hac impura tractatione hominem abstinendum ob periculum, ne in se delectatio, & commotio libidinosa consurgeret; Dixi praeterea, prodigere semen animalis non esse peccatum, sicut enim domini ipsorum sumus, dum vivunt, ita impedire, ne ipsum nascantur, possumus. Sed addidi, si id faciat ob meram curiositatem, seu amentiamque, experiaturque se nullam commotionem carnis sua voluntate, non posse de mortali damnari; Sed certè de veniali. Non, quod nullo crimine damnamus castigantes animalia, id illos procreandos, id est, quia tunc satis rationabilis causa adest animalia propagandi. At, si quis ob voluptatem etiam illam solum, quae ibi percipitur, faciat, me vereri, ne incidat in mortale, quia tanta commotio in pudendorum, quamvis animalis, tam serio facta ob sensibilem delectationem, principium ex se est ingerere libidinis. Neque mihi contrarij f sunt, qui docent, non esse mortale bestiarum genitalia confricare: non sunt, inquam, contrarij, quia ipsi solum sibi loquuntur, quando id fit ex curiositate, non libi. & alio loco idem Sanchez g. loquuntur, quando fit ad capiendam illi voluptatem.

f Dian. p. [illegible] Sanc. l. 9 mor. d. [illegible] n. 15.

An foeminae liceat permittere se tangi, diximus, cum de cooperatione agebamus nonnulla supra h recensuimus.

g Sanch. [illegible] n. 16. h Sup. c. 1 §. 4 n. 42.

§. III.

Aspectus.

1 INter tactum, & aspectum, sine dubio non vulgare discrimen intercedit; Tangere enim propius ordinatum ad libidinem, magis venerem idest spasmum generationi [illegible] commovet, magisque periculum ingerit foedae libidinis consentiendi, quam solum aspicere; Quare non immerito minus peccato obnoxij sunt aspectus, quam tactus.

2 Hinc Primò, aspicere mulieris faciem, manus, crura, brachia, pectora, in summa, partes eius honestas, non est ex se peccatum, quod si fiat ob delectationem in ipsa pulchritudine residentem, quam non libidinosam appellamus, non erit i saltem mortale; at mortale erit, si ob libidinosam. Recte observatio dicta. Aspicere autem partes inhonestas eiusdem, vel eandem nudam (idem dic si mulier aspiciat easdem partes viri, vel nudum eundem) serio, & sine necessitate (quae tamen necessitas solet esse in medico, & similibus, &c.) multo magis, si ob voluptatem ibi percipiendam, propter commotionem certam cum delectatione libidinosa; ut item propter periculum consentiendi, esse mortale.

i [illegible]

3 Dixi

3 Dixi (serio) quia breui tempore, & obiter (idem puto ex loco remoto, vel interposita opaca veste, sed non tenui velo) curiositatis gratia prædicta aspicere, non est nisi veniale, quia vt sic, non adest prouocatio ad vlteriorem libidinem. Aspicere autem eum, vel eam, quæ sit eiusdem sexus cum aspiciente, vt etiam diuersi sexus, si sit valde puer, puto item veniale, quia ex se non multum excitat ad venerem. Illud ergo in his, & similibus pro oculis habe. An scilicet affectus sit ad libidinem, & an aspectus rei, vel actio sit eiusmodi, vt in turpitudinem libidinem, vt plurimum inducat, si enim sic est, prouocatio erit mortalis libidinosa, secus non item.

4 Hinc Sayrus docet, serio aspicere duos turpiter se commiscentes à peccato mortali non liberò; multo magis, si se propter delectationem quamuis ibidem persistendam. At in eadem commixtione iumentorum bestias, vel in eam genitalia conspicere, præsertim obiter, & sine affectu ad libidinem, non puto esse mortale. Ratio est eadem cum dicta.

5 Qui respiciendo Mulieres, in eis turpiter delectatur, sine desiderio copulæ, an obligetur in Confessione conditionem Mulieris explicare, dixi in Methodo Confessionis a, & infra repetam lib. 10. cap. 3. num. 5.

a in Meth. Conf. [illegible]

§. IV.

Turpiloquium.

1 TVrpia loqui, & turpia cantare, participant tres illas species delectationum, naturalem, non libidinosam, libidinosam. Si ergo hæc facias ad bonum finem, causa v.g. studij &c. nihil peccas; si, causa delectationis non libidinosæ, vt accidit, quando hæc fiunt per iocum, vel per curiositatem narrationis, vel suauitatem poesis, animo fallendi temporis, relevandique se à laboribus (semper seclusa periculo veræ libidinis) non est tamen mortale. At, si cum delectatione ad obiecta ipsa, hoc est ad res ipsas narratas grauiter peccaminosas, vel cum periculo consensus in illam, erit apertè mortale, quia tunc libidinosa est apertè voluptas. Aduertit autem meritò Salas b, committi plurimas consentire in delectationem rerum, seu obiectorum turpium, sub prætextu artificiosi carminis, vel Musicæ, quando carmina eleganterque arte parte [illegible] ministrentes ad turpia; indicium Grétzers leue prauæ affectionis: committi item, laxentur delectatione carnis fieri eum, qui frequentius & libentius loquitur de occultis partium corporis, vestibus, ornamentis ad eas partes pertinentibus, quàm de rebus alijs. Denique similis peccati reus, qui metaphoris rerum turpium gaudet, & qui facile multa detorquet ad turpem sensum: quamuis enim hæc sæpe excusentur ab inaduertentia, vel quia obiectum, de quo agitur, non est adeo obscœnum, sæpe tamen, quia deliberatè procedunt ex affectu ad res, seu ad obiecta turpia, à mortali non liberantur.

b Salas apud Castr. [illegible]

Si alijs loquentibus, tibi illud turpiloquium, vel impura cantilena displiceat, seu non placeat, nec tamen à loco discedas, nec eosdem reprehendas ob ruborem, timorem &c. (seclusa scandalo, & animo te de illo peccato delectandi) rideas, vel quid simile facias, te non accuso peccati mortalis, quia ipsa erubescentia, non contemnenda ratio pro tua excusatione est.

§. V.

Turpia legere, scribere, repræsentare &c.

1 QVi libros legunt de rebus turpibus ex professo agentibus (præscindendo, an hi libri sint prohibiti, de qua re suo loco dicetur a) pari modo non peccant, si ob bonum finem: peccant venialiter, si ob curiositatem: mortaliter, si ob delectationem libidinosam. Eminentio de spectantibus turpes a Comœdias

a [illegible]

dias (abstrahendo à cooperatione, qua spectantes reddunt a animosiores ipsos histriones pecunia, verbis, magno plausu &c. ad eiusmodi turpia repraesentanda) idem de sensu aspicientibus tabulas rebus turpibus depictas, semper intellige, quando abest periculum consentiendi; sed hoc haec à iure [illegible] quem frequenter adest.) At, qui eosdem libros valde turpes componunt, idem dicendum esset, quatenus est ex capitibus dictis, quia scilicet haec possent scribi sine voluptate venerea, sed solum ob delectationem provenientem ex curiositate, vel sanitate; tamen ex alio capite excusationem minus merentur, nimirum ex scandalo; sciunt enim hi, debentque scire, aliquos legentes tam turpes libros in veram libidinem fore lapsuros, & ex alia parte nulla rationabilis causa eos excusat. Quae .n. necessitas, quae utilitas eiusmodi scriptores cogit ad ea turpia describenda? Cogit utilitas publica Medicum, Anatomistam, verenda describere, eademque cogit Theologum morales actiones foedas utcumque explicare: At te Poetam, vel profanum Scriptorem, quae causa, quae vis compellit? Respondebis: necessitas sic pecuniam conquirendi. Sed quatenus haec excusatio se extendat, alibi c diximus. Idem dic de repraesentantibus res valde impuras, idem de easdem pingentibus. Dixi (valde turpes, valde impuras &c.) tum [illegible] quia levis esset, & remota provocatio ad libidinem; atq; adeo non incompatibiliter cum illa, leviter peccaretur.

2 Obligationem Gubernatorum ad repellendos turpia repraesentantes maximam esse, intelligitur ex dictis; cum enim ipsi facile tot lapsus cavere possint, ex Charitate, immo ex officio debent: Audi Bossium d. Si negligentius
„ Principes, inquit, providere, ne impura repraesententur, itidem se graviter à Deo puniendos, ut pote qui permiserint, & authoritate sua consenserint, infamem & publicum omnium scelerum scholam haberi. Et paulo post: Remedium unicum est, ut
„ Principes Histriones non recipiant; sed ex Regnis expellant.

a Bossius [illegible]

b [illegible]

c supr. [illegible]

d Bossius [illegible]

§. VI.

Munera acceptare, & se iactare de re turpi Remissivè.

1 De priore ex his per occasionem dixi superius, num. de Stupro, hoc tit. c. [illegible] §. [illegible] num. 4[illegible]. De posteriore egi in Methodo Confessionis l. [illegible] c. [illegible] §. [illegible]

§. VII.

Chorea.

1 Chorearum e tres facio Classes: Prima est absolutè pudica, seu pura, Secunda impura per accidens, Tertia per se impura.

Pura, (ut sic saltem aliquando aliquantulum vivar) sunt Choreae, quae inter eiusdem sexus personas, sine ullo turpitudinis gestu, vel ulteriori pravo fine tantum fiunt. Eiusmodi sunt, quas Itali [illegible] diversis, quam Choreis, sunt tamen Choreae, quasque vocamus Moriscas, Antechtas, Luminarias saltationes; in quibus ad numerum musicum cantatum, saltatur, luminaria in manibus accensa artificiosè circumferuntur. Eiusmodi sunt Choreae, quas Puellae inter se, nullis accitis hominibus, interdum, dum [illegible] recreationem; tempusque fallendum exercere. Eiusmodi sunt eae, quas rustici in suis mapalibus, vespere post laborem ad levandum animum, sine ullo prorsus turpi fine, vel impudico signo exhibent, saltante filiola.

Has igitur, & similes Choreas puras appello, nec ut peccaminosas reprobato. Has David f ante Arcam in Dei cultum assumpsit; Has Maria g Aaronis soror, agens Deo gratias ob submersum Pharaonem, cum ceteris Mulieribus (non autem nullis maribus) gaudens exhibuit. Has in Coelo ducent etiam corporaliter, ut putat Rhoa h,

e [illegible]

f 2. Reg. [illegible]

g Exod. 15.

h [illegible]

Sanctos

Sanctorum Chori. Has, (nec alias, vt perperam citat Bossius *a*.) permittit Ricticis Cacerius *b*. Has denique permittunt Superiores in Tragœdijs, & similibus repræsentationibus, ad iuuenes exercendos, eorumque animos sublevandos. Huc item reduci possunt eæ, quæ in diebus bacchanalium ad recreationem, vel vanitatem, larvati soli Viri ad artificiosam pedum, corporisque dexteritatem ostendendam, exhibent populo.

2 Impuræ *c* per se sunt, quæ nudis manibus, pectoribusque, immunerum separatim, suscipiuntur, obscœnis gesticulationibus, tactibus pectorum pudicis, Amasiorum, Amicorumque incitamentis & similibus: Has enimuerò in vltimas terras esse ablegandas, nemo est, qui negat, eorumque professores versari in statu peccati mortalis, & denique per Principes Christianos esse ab Vrbibus, nec solum à Dominibus expellendos.

3 Impuræ per accidens sunt Choreæ, quæ per lasciuias suprarum, virosque in conuiuijs, in nuptijs, in diebus lætitiæ debitis fieri consueuerunt. Hæ profectò per se impuræ, & peccaminosæ non sunt *d*, exerceri enim sine mortali peccato per se possunt; Ideoque est à personam honestas sub larvis vtriusq; sexus, in Bacchanalibus, Choreas agere, Homines, inquam, prudentes: nam si sine mundi fœminæ, valde verendum, ne sub illo habitu omnino nec non degeneret in Choreas ex se impuras, de quibus numero præcedenti. Per se igitur, vt dico, hæ peccaminosæ non sunt: solent tamen sæpissimè per accidens: ratione scilicet periculi, vt in tanto lætitiæ calore, in tanta adolescentularum, iuuenumque specie, ornatu, concinnis artificiosis illis corporis gratis oculis agitationibus, in contactu manuum, quæ sæpe adhibentur, non ij solum, qui Choreas agunt, verum etiam spectatores facilè in impudicitiam labantur. De his igitur idem pronuntio, quod de Comœdijs paulo ante dictum est, has nimirum valdè periculosas; multo magis, si frequenter & ex consuetudine fiant. Nihilominus addo, si ex experientia cognoscitur, tibi eiusmodi periculum non subesse, te hoc modo Choreizantem, vel Choreizantes aspicientem nequaquam esse mortalis peccati reum. Patresfamilias potius moneo, ne eas permittant, quando prouident, facile aliquos ex hac occasione in peccata lapsuros.

4 Quoad locum, personas, tempus, ne fiant primò in Ecclesia, vel prope ipsam. Secundò, ne ab Ecclesiasticis, multo minus à Religiosis, Monialibusque. Tertiò, ne tempore pœnitentiæ, v.g. Quadragesimæ, nec festis diebus.

5 Per has tres prohibitiones, quas legimus in sacris Textibus *e*, non prohibentur *f* choreæ absolutè, sed immodestæ, impudicæque, id loco innuitur, ostendit ille Canon *g* his verbis, *Non permittat in ipsa Ecclesia, carminaque Conuiuijs Choreas fieri prohibeat*. Illud (absolutam) prohibitionem censi permaximè leuis. Quæ vt ista vulgaris, minorumque praesentium, lasciuiam, à prudenti secundum omnes circumstantias expendendam, quæ inferunt statum personarum, sacris loci, sacrique temporis: addo, & considerato scandalo, quod fortè datur, grauitatem, leuitatemque culpæ dimetire. Qua in re stricte loquitur Bossius *h*, dum absolutè dicit, Choreas agere in Ecclesia esse peccatum mortale: sicut nimis laxè loquuntur aliqui *i*, dum aiunt absolutè, non esse mortale: nam secundum mensuram, & inuerecundiam, & qualitatem Chorearum, definienda erit, & culpa.

6 In Clementina *de statu Monachorum cap. 1.* dum dicitur de Monialibus, *Non Choreas, nec festa secularium prosequantur*, non videtur imponi præceptum, sed ex monitum intra sana consilia, neque enim Moniales inter se fortè ex aliqua occasione inter Choreas aptè ter, etiam ob recreationem peractam, vnquam de peccato mortali condemnare; quamuis profectò digna sit culpa, quæ seuerè à Superioribus castigetur.

§. VIII.

§. VIII.

Ornatus.

1 HVc Ornatum mulieris reduci curiosus Lector vult, huc ergo reducendus.

Nomine ornatus intelligitur *a* omnis cultus muliebris per pigmenta, & comam appositiciam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta auri & gemmarum, per nouas vestium formas præsertim si quæ ij vtantur supra statum, vel præter receptam consuetudinem.

a Less. li. 4. c. 4. dub. 14. & c. 1.

2 In hoc ergo certum est Primò, sine peccato *b* posse quæri ornatum corporis ob bonum finem, non solum scilicet ob necessitatem corporis tegumentum, sed etiam ad sui status decorum, similiterque pro conditione sui status, honorificè quis prodeat in forum; id enim est laudabile, & rectæ rationi conforme. Contrà certum item est, cum euidenti peccato mortali eundem Ornatum quæri, si ob finem grauiter malum, quicumque is sit, conquiratur: v. g. vt quis adulteret, vt turpiter concupiscatur, &c. id quod probatione non indiget.

b ... n. 108

3 Certum est Secundò, si se ornet Mulier Matrimonio iuncta, vel ad id aspirans, vt Viro placeat, vel, vt Virum nanciscatur, nihil peccare *c*: Ratio est quia hic finis cum honestus sit, satis honestum illi ornamento caussam præbet.

c ... n. 108.

4 Certum sit Tertiò, Mulierem etiam illam, quæ nec nupta est, nec nuptias intendit, immo, & adolescentes, & viros, si se ornent, non vt ab alijs turpiter concupiscantur, sed, vt censeantur inter pulchros, & laudentur, vt pulchri, non peccare mortaliter *d*, ratio est quia id non continet grauem deordinationem, sed ad summum vanam quamdam gloriam coram hominibus.

d Idem ... cum S. Thom. Caiet. Nau.

5 Remanent ergo duæ difficultates. Prior, An excessus in huiusmodi ornatu sit ex se mortalis? Posterior, an saltem sit mortalis ob scandalum, quia nimirum Mulieris sic ornatæ caussa est, vel occasio ruinæ spiritualis masculorum.

6 Quoad priùs, assero cum D. Thoma *e*, & Caietano non esse nisi venialem excessum. Ratio est, quia excessus in appetitu, & vsu rei per se non malæ, non est nisi veniale, vt patet in excessu cibi, potus, diuitiarum, &c. qui non est ex se mortalis, nisi ratione grauis nocumenti, quod aliquando inferret. Sed in casu nostro non est nisi excessus in conquirendo nitore, pulchritudine, cultuque corporis, quæ non sunt ex se mala, sed indifferentia, ergo &c. Adde, Peccatum vt sit mortale, debet esse grauiter contra caritatem Dei, vel Proximi, vel sui ipsius: id quod non est inuenire in casu nostro.

e S. Th. ... & Caiet. ... Nau. ...

7 Quoad posteriùs, assero, de eo tam bene creclarè, ac sapienter scripsisse numquam satis laudatum Lessium *f*, vt iudicem hic sufficere, si illius doctrinam ad verbum exscribam: Scio Albertum Alberti, fusè de ornatu Mulieris aliquanto scrupulosius disputare, sed me iuuat Lessium sequi benigniorem. "Potest, ait Lessius, in excessu istius ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius peculiaris tis commixtæ.

f Less. vbi su. ...

Primò, ratione mali finis, vt si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, ratione præcepti positiui, vt si talis excessus esset vetitus aliqua lege, sub pœna Excommunicationis, eaque ferendæ.

Quod si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non grauem, non erit plusquam Veniale: immo credibile est, plerasque Leges Ciuiles de huiusmodi, quæ passim varijs locis habentur, esse solum pœnales, & obligare tantum ad mulctam.

Tertiò, ratione scandali, vt si quis videretur velle adeo ornari, vel ita conformata, vt per eam pudenda non satis regerentur: id enim, indicio morali, non tam esset pulchritudinem ostentare, quàm homines directè ad libidinem allicere.

Secus est, in nudando pectore, vt Caietanus, Ponnius, & Nauarrus notant; præsertim, vbi est ea Consuetudo; nam

do: nam pars illa honesta censetur, nec natura, aut pudor humanus postulat illam absolutè tegi: sicutque tamen peccatum esse huiusmodi morem introducere, vbi id non est consuetum: insolita enim magis mouent, & res ipsa merito ob periculum, etiam vbi est recepta, tanquam illicitum libidinis esse abroganda, vt Doctores monent.

Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quod multi occasione illius prouentur ad praua desideria prouocandi; vt rectè praedicti Doctores tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset; nam multo magis prouocat, quàm artificiosa; cum natura longè superet artem. Itaque, etiamsi foemina putet, aliquos peccaturos, non tamen id circo sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere; sicutis, qui à multis odio habetur, non tenetur à publico abstinere, vt inimicis non detur occasio odij. Ratio est, quia ornatus iste solum remotè ad malum prouocat: ergo non tenetur ab eo abstinere, ne alij peccent: alioqui perpetuo abstinere deberet (cum illa occasio sit perpetua, & vniuersalis) quod onus graue esset humanae conditioni. Sufficit igitur, vt ei peccatum proximi displiceat: & illius fabricam non contemnat. Et Confirmatur, quia quod alij peccent, ex eorum proueniet malitia, non ex conditione ornatus: sicut enim circa hunc peccant, ita etiam circa aliam externam pulchritudinem: atque, id, quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine nostro impedire. Secus si aliquo casu ad breue solum tempus ob peculiare periculum aliquem abstinendum esset: tunc enim Charitas postularet, vt pro eo tempore talem ornatum superfluum omitteret, ne proximus, qui alioquin paratus non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

a [illegible]

Haec Lessius. qui etiam num. 114. docet ornatum seu vsum vestis alterius sexus non esse intrinsecè malum, vnde ob causam iustam fieri posse, v.g. si alia desit, si opus sit se occultare ab hoste, si fiant repraesentationes &c. Ex leuitate id facere, esse solum veniale, iure fatetur.

Vbi denique superius b, vbi nonnullis rationem, cur non liceat Puellae se ornatam in conspectum Amasij conducendo re, ut conspiciatur.

b [illegible]

CAPVT NONVM.

Discutio duo dicta Caramuelis in materia luxuriae.

De Tertio dicto vide lib. 10. c. 7.

1 PRimum dictum a est huiusmodi. Infero, peccantem cum virgine sodomiticè, Primò non teneri dicere illam esse virginem, vt Diana de circumstantijs aggrauantibus resol. 1. Secundò, immo neque teneri exponere, se sodomiam habuisse cum Muliere, vt ipse docet Diana ibid. resol. 2. & Bonac. de Matrim. q. 4. p. 11. num. 9. Ratio est, quia sodomia cum Muliere, aut cum Viro solum differunt in genere entis, non in genere moris: non secus, ac furari aurum, aut argentum; frangere integrum panem, vel piscem. Haec ille.

a [illegible]

2 Ex his Primum approbo, et approbaui superius c. §. 1. num. 4. Secundum approbare non possum, sicut nec superius approbaui c. 3. §. 3. num. 1. Ratio est duplex: Prima, quia falsum est, non differre in genere moris; Nam, vt ibidem dixi, perfecta sodomia, quae est cum viro, procedit ex affectu ad indebitum sexum: quae verò cum Muliere, non est ad indebitum sexum, sed licet ad debitum, tamen ad partem innaturalem: quae duo certè quilibet bene moratus

non potest negare in genere morali differre. Non sic furtū aureum, vel argenteum, frangere ieiunium pane, vel pisciū [illegible] in bestialitate congredi cum Mare vel fœmina: quia hæc semper sunt eiusdem moraliter speciei adhibita ad considerationem ad bestiam. Secundò, quia etiam est falsum hanc opinionem doceri à Bertulaca; immo fortasse etiā nec à Diana. Vtrumque probo. Bertulaca tom. 2. citatū à Caramuele solum loquitur de primo, quod ego approbaui: At de secundo non ibi loquitur, sed paulo ante, nempe a n. 10. 7. vbi his verbis meam sententiam firmat, reprobat illam Caramuelis. Hinc sufficit potest, (inquit) explicandum esse in confessione personam, cum qua perpetrata sit sodomia, videlicet vtrum habita sit à masculo circa fœminam, vel à masculo cum masculo. Quid clarius?

3 Diana l. c. sic habet. Sufficit dicere peccaui in sodomia, (siue cum mare fuerit, siue cum fœmina) similiter in bestialitate quoad, &c. Et ita publicè docuit hic Panormi quidam Theologus Soc. Iesu licet Timenius (quod mihi magis placet) contrarium doceret, quoad sodomiam, & ante illam Granados. Hæc Diana. Notas illud: (quod mihi magis placet) Quod Theologum autem prædictum, me iuuat credere ipsum de bestialitate id docuisse, quod verum est, non de sodomia, quod est falsum.

a Bert. de mat. q. 4. p. 88. &c. 7. in Zakir. tu. 3000.

4 Secundum dictum à Caramuele. Quidam studebant, vt monachorum. Veniens ad Confessionem, dixit, fornicatus sum toties: atque monachus est, & habebat ordinem sacri ad monachiam. Dubitatur, verum sufficienter se explicauerit. Respondeo affirmatiuè: ita etiam Diana in tract. de circumst. pag. 66. n. 5. vbi citat, & sequitur alios Auctores. Ratio est manifesta, quia, licet illud fornicatio habeat malitiam fornicationis, non tamen habet malitiam fornicationis distinctam, malitia sua in genere luxuriæ: & ideo praeterito explicauit omnes circumstantias mutantes speciem; omisit verò circumstantiam aggrauantem in eadem specie, quam non tenebatur explicare. Hæc ille.

b Caram. in Reg. S. Bened. num. [illegible]

5 Sed fateor, hunc explicasse omnes circumstantias mutantes speciem. Sed aliquid plus, mihi excessisse: addidit enim duas [illegible] peccati, quas species continent, & ideo tenetur [illegible] in Confessione, sunt enim de genere ad Confessionem pertinente, quia non per peccatum quando ex [illegible], debet, eo ut omnes fateatur, ad Confessionem deferri. Cum enim ait in Confessionem: Fornicatus semel sum, & deinde mechatus semel sum, narrat duo numero peccata se commisisse ex tota verba intelligitur. Tu autem verum numero peccatum patrasti, nempe furtum relatum ad mechiam, hoc est, vnum numero peccatum duabus speciei diuersis malitijs infectum. Ego, esse bonos Authores pro Caramuele, sed certè, vbi apparuit rationis ratio, boni etiam Authores, licet eamdem teneant, reuocent sine nota deserendi: Ratione enim valde necessaria, quæ de hac difficultate alibi e dedi.

c In Mech. Conf. tr. 2. n. 8. &c. [illegible]

CAPVT DECIMVM.

Remedia aduersus luxuriam.

Hoc ad breuiter perstringere operæ pretium erit. Et quidem colligit decem remedia Fuschus d, duodecim Peyrinus e. Ex quibus autem erunt alia quinque, nescio an carentium efficacissima.

d Fusch. l. 3. Fascic. in Pract. Rel. &c. 1. c. 77
e Peyrinus [illegible]

1 Primum Remedium. Humilitas, & Oratio: nam in hac fragilitate cognita, ad Deum est confugiendum. Secundum Sobrietas. Tertium vestium asperitas, seu cilicia. Quartum carnis mortificatio. Quintum custodia sensuum. Sextum vitatio occasionum, &

pusil-

præsentia sua contristatur [illegible]. Septimum virilis resistentia. Octauum Scripturarum [illegible] meditatio. Nonum summi Dei silentio. Decimum mortis, & æternarum pœnarum recordatio. Vndecimum [illegible] frequens in [illegible], sed [illegible] Patris spiritualis [illegible]. Duodecimum superstitum.

3 Hisce ergo addatur remedium decimum tertium, subita cogitatione [illegible] ferpe. Vt primum [illegible], fuge, recede, fuge à [illegible], [illegible] à [illegible], & [illegible] aliquid [illegible] [illegible] suscipe.

4 Decimumquartum, Dei Summi Iudicis [illegible] præsentia: [illegible] vere [illegible]; [illegible] Benedictus [illegible], [illegible] Deum [illegible] semper esse præsentem, [illegible] Psal. 51.

5 Decimum quintum, [illegible], & [illegible] [illegible] Confessio apud [illegible] Confessarium, [illegible], & [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible].

6 Decimum sextum, [illegible] Communio, [illegible] illud: Et vinum germinans virgines, lege [illegible] [illegible] commemorat in tanta [illegible] nostrorum in Collegiis degentium, [illegible] Eucharistiæ [illegible], apud nos de sancto more [illegible], [illegible] memo refert.

7 Addatur [illegible] naturale, sed [illegible] efficax [illegible]. Discessus [illegible] [illegible]. [illegible] quidam ad [illegible] amandam [illegible] vulgo dicebatur [illegible] non fuit, quàm discessus de ea Vrbe, ubi commorabatur Mulier. Quam quidem discessum ab Adolescente [illegible] difficillimo conatu [illegible]; sed [illegible], in [illegible], non multo post, illum [illegible] cognouimus.

Finis Libri Septimi.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

LIBER

LIBER OCTAVVS.
IN DECALOGVM.

Ne Furtum facias.

DISPOSITIO HVIVS LIBRI.

1 QVàm multa, quàm varia, quàm implicita mihi obuiam in hoc præcepto fiunt? Qua ratione ergo in breuem summam illa meo more constringere, & insuper nonnulla de nouo, vt soleo, superaddere valeam, nisi Tu, omnium lux animarum, Splendor æternæ Sapientiæ, meas tenebras diuino igne depellas, foueasque torpentem animum, iam iam desperatione collabentem?

2 In quatuor Tractatus librum hunc propter varietates rerum distinguere oportet. Primus erit de Dominio, quod est fundamentum, vnde furtum prohibitum sit, nisi enim Dominus esses tu rei tuæ, sanè non vetarer ego, illam mihi surripere. Secundus de ipso furto, seu acceptione iniusta. Tertius de Restitutionis obligatione, quæ ex furto, seu iniusta acceptione, vel detentione consequitur. Vbi, ad complementum tractationis non erunt aliæ radices restitutionis omittendæ, idest. Ex re accepta, Ex damnificatione rerum temporalium, vel famæ, vel honoris, Ex Contractu. Quartus, denique de Circumstantijs quibusdam restitutionis. Faueant Cælites, prosperè aspiret Deus.

TRACTATVS PRIMVS.

De Dominio.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Dominium, & qua ratione differat à possessione, vsufructu; &c. Vbi, An vsus distinguatur à Dominio in re ipso vsu consumptibili.

DOminium proprietatis est ius, seu facultas de re aliqua perfectè disponendi, nisi lex obstiterit, vel conuentio prohibeat a. Prohibet enim lex aliquando, vt quamuis aliquis dominium suæ rei habeat, disponere de illa tamen non valeat. Ita Pupillus, licèt habeat dominium suarum rerum, prohibetur tamen à lege, nè disponat de eisdem suis, donec in perfectam venerit ætatem. Ita Debitor, licèt sit Dominus rei datæ in pignus Creditori, illam tamen ex tacita saltem conuentione, non potest Creditor alienare, dum est in pignus. Ita Religiosus Societatis Iesu per vota biennij, Dominus est suorum bonorum, sed de ijs disponere sine licentia Superioris non potest.

[illegible]

2 Dictum autem est (Dominium Proprietatis) quia est aliud Dominium, quod appellatur Iurisdictionis, quæ est potestas gubernandi subditos, præcipiendo, prohibendo, permittendo, iudicando, puniendo, vel præmijs afficiendo, persequendo, vindicando, estque duplex, Ecclesiastica, & Sæcularis. De hoc non Dominio Iurisdictionis non

Tamen, in Brial,

agimus, nisi forte aliqua sint obiter tangenda.

3 Cum autem eodem interea dictum est (Ius) intellige Ius inre, quod est plenum, & perfectissimum; non verò Ius ad rem, de quibus postea Distinctio b.

4 Distinguitur autem Dominium, à possessione, ab vsufructu, & à mero vsu, cum his non conueniat esse potestatem liberam disponendi de re. Possessio enim nil est aliud, quàm facultas retinendi in se, quam quis possidet. Vsusfructus est potestas, seu Ius vtendi, & fruendi. Merus vsus est Ius tantum vtendi.

Potest v. g. quis vti hoc fundo, solum ad residendum, vel deambulandum in illo? Erit merus vsuarius. Potest vti fundo, tum ad hoc, tum ad colligendos eius fructus, illosque vsurpandos, sed non ad ipsum fundum alienandum? Erit vsufructuarius. At Dominium comprehendit Ius possidendi, vtendi, fruendi, & insuper etiam Ius alienandi &c.

5 Illud hic obiter nota. Vsuarium esse duplicis generis, idest habentem vsum facti, & vsum iuris. Vsum facti habet, qui solum vtitur re: Sic competit etiam brutis, quæ vtuntur herbis, & paleis. Vsum iuris habet, qui & vtitur, & potest ad suum beneplacitum vti re, qui propterea dicitur liberè ius vtendi, id, quod competit hominibus. Religiosis verò hoc ius vtendi competere tantum ex dependentia voluntatis Superioris, docet vera sententia, de qua mox redibit sermo c. seq. §. 3.

6 Hic potest celebris est Quæstio. An in his, quæ vsu consumuntur, sicut in liquoribus dispersis, quæ successiuam recipiunt, separari possit vsus à Dominio? Si v. g. do tibi vsum huius Panis, huius Vini, an etiam do tibi absolutum, & perfectum Dominium illorum? Ita enim videtur, nam si do tibi Vini vsum, ergo potes illud bibere, ergo illud destruere, & consequenter de illo perfectè disponere, quod est perfectè de illo Dominium habere. quæ quidem consequentia fieri nequit in re vsu non consumptibili, si enim tibi do vsum, seu etiam vsumfructum fundi, licèt possis

vsi fructibus, ijsdemque frui, non potest tamen ipsum fundum destruere, deque illo absolutè disponere.

7 Respondeo, Hanc Quæstionem originem habuisse ab ordine Minorum S. Francisci, qui approbante Nicolao IV. licèt reprobante deinde Ioanne XXII. Sed iterum approbantibus Martino V. & Paulo III. professi sunt, non solùm suos Religiosos particulares (in hoc enim conueniunt cum Religiosis particularibus aliarum Religionum.) Sed etiam suam Communitatem, seu Monasteria nullum habere Dominium rerum, quæ ipsis donantur, siue hæ res sint vsu consumptibiles, siue non, sed illarum solùm habere Summum Pontificem post Martinum V. nam ex Nicolao IV. harum rerum vsu consumptibilium Dominium habebant ipsi fideles dantes, donec consumerentur. Neque te conturbet horum Pontificum dissensio: siquidem enim ij in diuersa placita ac possunt abire circa res Fidei, & circa res ad statum vniuersalem Ecclesiæ pertinentes, quando hæc decernunt vt Pontifices.

8 Respondeo. Nunc directè ad quæstionem, posse separari. Ratio autem separationis consistit in eo, quod, qui habet Dominium rei, potest illam quomodolibet liberè distrahere, vendere, destruere, alteri donare &c. At verò qui eius vsum duntaxat habet, solùm potest illa re vti iuxta voluntatem Domini, seu dependenter à Domino, ita vt etiam dum Panis v.g. est in manu Religiosi Franciscani, illum ad os admouente, posset Pontifex [illegible] Religionem, vel Religiosum Franciscanum, ab eo illum tollere; simile quid est in eo, qui inuitatur ad cœnam ab aliquo; Dominus enim cœnæ [illegible], semper est Dominus ciborum, atque sine iniustitia, ob [illegible], posset ab inuitato nondum acceptante [illegible], donec consumantur; postea enim ex defectu materiæ iam destructæ, desinit Dominium. Simile quid etiam est in aliis particularibus Religiosis aliarum Religionum, nam propter Votum Paupertatis non possunt vti rebus proprio arbitratu suo, quamuis ipsis vsu consumptibilibus, nisi dependenter à voluntate sui Superioris. Religiosi ergo alij in eo differunt à Franciscanis, quod aliarum Religionum Communitas, seu Monasteria habent possessionem Dominij rerum tamen à fidelibus donatarum, siue hæ sint vsu consumptibiles, siue non, at Franciscana idnon habet, quia supremum omnium rerum Pontifex dominium retinet. Vnde fit, vt Religiosi aliarum Religionum vtantur prædictis rebus dependenter immediatè à suo Superiore, qui est legitimus administrator bonorum Religionis, at Franciscani dependenter immediatè à Pontifice, qui est Dominus bonorum Religionis Franciscanæ.

9 Ex dictis fit Primò, vt Religiosus particularis in rebus vsu ipso consumptibilibus, quarum vsus sibi à Superiore conceditur, non acquirat Dominium, seu proprietatem, tunc enim vsus à Dominio separabilis fit, non somittur datio vtriusque, si vsus datur. Sed multos Doctores [illegible] contrarium docere. Sed ego assentiri non possum, quia clarum video separabilitatem, quam numero præcedente explicui.

Corollarium pro Religiosis circa acceptionem rerum.

10 Ex ijsdem dictis fit Secundò, vt, quando Religiosus particularis acceptat à Sæculari aliquid ad [illegible] v. g. Gallinam ad comedendum, minoris valeat, quàm si acceptet absolutè; vel quàm ex se valeat, si absolutè venderetur. Ratio est iam dicta, quia merus vsus facti, cum semper supponat in domino rerum integrè perfectum Dominium, multùm diminuit de pretio, cum possit à Domino semper repeti. Facile vendere Gallinam Petrus sic; Vendo tibi hanc Gallinam ea conditione, vt, etiam quando erit à te cocta, quando iam cocta, quando ad mensam apposita, quando in manu tua illam ad os admouente, ego illam possim repetere; nemo Petrus propter hanc conditionem valet pretiù

Gal-

Gallinæ dominii? Et, licèt scitur, se nunquam repetiturum, tamen non est neg [illegible], aliquid tandem diminui de pretio ex tanta potestate illi repetendi.

11 Hinc colligi posse videtur, quando aliquid ex rebus unico actu consumptibilibus datur Religioso, majorem quantitatem rei requiri ad peccatum mortale, quàm si datur absolutè, quia res data ad solum usum, minus valet, cum possit à Domino statim repeti. Puto tamen, quando abest commodo morali, quod res nunquam sic repetenda, præsertim in his rebus ipso usu consumptibilibus, de quibus postea nihil remanet, ad quod possit Dominus jus habere; puto, inquam, non capiam esse pretij diminutionem, et moraliter iudicetur nihil divisibilitatis; quando enim adest tanta certitudo physica illa, ut ita loquar, potestas se habet, ac si non esset, atque adeo non potest in morali æstimatione aliquid de pretio deducere.

12 Illam considerationem puto probabiliorem, et veriorem; Nam Gallina v.g. pluris valet viva, quàm mortua, pluris integra, quàm in partes concisa. Dolcium item integrum pluris æstimatur, quàm incisum in frustula, & sic de similibus. Potest ergo Religiosus significare Seculari, ut ita rem consumptibilem dividat, nam sic ipse Religiosus recipiet minus, quàm si reciperet integram, atque sæculâs poterit, si Superioris venia careat, gravitatem materiæ devitare. De qua vide inferius Tract. 4, cap. 4. ut etiam de Religiosis invitatis ad convivium, vide mox cap. 2. §. 1. nu. 5.

CAPVT SECVNDVM.

Quinam dominium rerum habeant?

b Leg. 1. [illegible] Certè Deus, Angeli, Homines; De quibus vide Doctores a. At inter homines (quod ad nos facit) dubitari solet. Primò, de servis. Secundò, de filijs. Tertiò, de uxoribus. Quartò, de Ecclesiasticis. Quintò, de Religiosis, quibus à omnibus, vel temporalium est dominium rerum temporalium, vel spiritualium.

§. I.

Selecta de servis.

1 VErè servi, propriè mancipia, nullo, ut legibus b, dominio gaudent, si de temporalibus bonis agamus; non carentes vitæ, membrorum, honorisq; dominium suum habent, ita ut Domini, si in his illos offendant, sint puniendi c, perinde, ac si liberos offenderent: quia tamen leges, quæ dominio temporalium servos privant, sunt ab ipso mitigatæ, ideo adiunt septem circiter Tituli, seu Casus, quos jam jam à nam, sequenti afferam, in quibus certa dominio rerum temporalium, etiam in foro conscientiæ d, permittit, & ita permittunt, ut si Dominus eas, invito servo, compresser, possit servus occultè sibi compensare.

b §. 1. Instit. de iis qui sui vel alieni juris sunt. [illegible] c [illegible] de his qui sui vel alieni juris sunt, [illegible] Lang.

d Azor [illegible]

2 Primus Casus est, Si Dominus tacitè, vel expressè consentit servum habere peculium.

3 Secundus, Si quid servo ita donetur, seu legetur, ut id ad Dominum non pertineat; Hujusmodi etiam videtur, si detur ipsi aliquid, quo se possit redimere.

4 Tertius, Si quid servo relinquatur absolutè, id est, non intuitu Domini; vel ob industriam, vel officium à servo alicui exhibitum. Ex quo colligo, idem debere dici, si quid relinquatur servo ob eius amorem; idemque, si eius Consanguinei longè distiti mittant ipsi aliqua dona.

5 Quartus, Si servo quid detur ob compensationem iniuriæ ipsi illatæ.

6 Quintus, Si quid servus pecunia sui peculij lucretur lude, seu negotiatione, quia lucrum habet rationem temporale.

7 Sextus, Si quid sibi subtrahat ex his, quæ sine Domini incommodo potest liberè consumere, vel expendere.

8 Septimus. Si quid acquirat faciendo alia opera praeter illa, quae Dominus praescripsit.

Defenditur seruorum mitigata conditio.

a Caram. l. 6. Theol. [illegible] 9 Caramuel a ex his septem [illegible], Primum [illegible], idest peculium à Domino concessum seruo cum eius [illegible] ex [illegible] acquisito approbat, reprobat caeteros in hunc ferè modum. Nullus Casus dabitur, in quo aut seruus, aut Religiosus (quia illorum statum alteretur, & mitigetur) possit alicuius rei permanentis dominium acquirere. Sed huic propositioni aduersatur Sanchez b, quia, licet inter seruum, & Dominum, vt sic, non sit propriè Iustitia, nec Contractus, est tamen inter Dominum, & seruum, vt homo est. Nullum Argumentum, quia sic liceret arguere: Aliquando Religiosus potest sibi proprietatem acquirere, vendere, emere, donare [illegible] quia haec illi non repugnant, vt homo est, licet repugnent, vt Religioso. Coniugata non potest nubere, vt Coniugata, sed vt Mulier; quod est ludere, vt [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] in Praedeterminantibus. Adde, si Iura decernant, omnia serui acquiri Domino, inde & sequi eos esse incapaces dominij: quomodo potest, vt homo, acquirere? Esto possit Dominus concedere illi dominium: sed tunc erit partialiter liber, non seruus.

b Sanch. l. 1. [illegible]

10 Adueniat Secundo: quia, si ex conditione (ait idem Sanchez) expressa, vel tacita, bona aliqua sint ita donata seruo, vt ea non acquirat Domino, seruus sibi acquirit. Contrà, quia non prodest talis conditio; Voluntas enim dantis non potest facere incapacem seruum, sicut nec posset Religiosum; esto igitur illa bona domino [illegible] vacent, & redeant ad Dominum.

11 Aduenit Tertiò: quia, si ab Amasio (inquit idem Sanchez) dentur Ancillae aliqua bona propter vsum corporis, cum in hoc vsu non subsit Ancilla Domino, Ancillae erunt illa bona. Idem erit, si propter iniuriam acceptam seruo [illegible] pecunia seruo percusso, pecunia erit serui, siquidem membra serui sunt, non Domini. Sed Contrà, tum quia idem esset in Religioso: Cum enim vsus corporis sit suus, & membra illi sua sint, sibi acquireret, si quid propter similes causas acquireret. Hactenus ex Caramuele.

12 Sed acutissimi viri contra doctissimum Sanchez argumenta dilui, meo quamuis pingui calamo, facilè posse videor ex eodem Caramuelis principio. Nullus (inquit) dabitur Casus, in quo seruus (alias eius statum alteretur, & mitigetur) possit alicuius rei permanentis dominium acquirere. Huic principio sic admissa minorem, sed re ipsa serui status est in illis septem Casibus mitigatus, non autem status Religiosi: ergo non est mirum, si seruus in ipsis casibus possit sibi acquirere, non verò Religiosus. Minor probatur ex Lessio, & Molina, qui [illegible], tametsi seruus ex [illegible] esse omnino incapaces dominij; etiam in illis praedictis casibus, sed addunt tantum rigorem [illegible] mitigatum. Profitetur Lessius c. Notandum est, inquit, multos Doctores concedere seruis verum, & perfectum dominium in plerisque casibus supradictis, eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si Dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quae tradunt seruos, quidquid acquirunt, Domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina d disp. 38. Posset etiam addi, Iura illa consuetudine esse mitigata, & hoc maximè in praxi. Itaque posset seruus vti occulta compensatione, si Dominus ei res suas abstulisset. Haec Lessius. Si ergo mitigatus in primo casu mitigatio innititur ex expressa Domini voluntate, id quod rectè concedit Caramuel, valebit in caeteris ex implicita eiusdem voluntate, quae non potest non

c Lib. 2. c. 4. n. 13.

d [illegible] 38.

esse

esse conformis sanctis legibus, & legitimae consuetudini. Ab his enim seruitutem mitigari, & res temporales alijs applicari posse, communis est, & vera doctrina.

13 Non ergo valet sequela Caramuelis. Ergo posset Religiosus, vt homo acquirere proprietatem, & posset Coniugata, vt Mulier, nubere &c. non valet, inquam, quia seruitus potest à voluntate Domini mitigari, & à legitima consuetudine iam mitigata est; non verò est mitigatum status religiosae Paupertatis, quo ad proprietatem; nisi fortè in Scholasticis Societatis Iesu habentibus vota biennij, qui veri sunt Religiosi, & tamen retinere (licet sine vsu independente à Superiore) facultatem bonorum proprietatem, quod nunc non facit ad nos. Rursus nec status Coniugij mitigari potest: Da mihi, qui possit à Coniugata, viuente viro, tollere, vel mitigare vinculum matrimonij, & dabo tibi, illam posse nubere &c. Quare non habit Sanchez, dum dicit, inter Dominum, & seruum, vt homo est, posse esse Contractum Iustitiae; illud enim (vt homo est) significat, vt non est seruus, cum les non serui sint ex Natura omnes homines, seu ex qua parte non est seruus, sed sicuti caeteri homines.

14 Nec item valet. Ancilla acquirit sibi quidquid lucratur ex vsu corporis, vel ex satisfactione propter iniuriam acceptam, ergo posset ex eisdem causis acquirere sibi pretium Monialis. Non valet, inquam, quia Monialis adstringitur Voto Paupertatis, quo constante, est incapax dominij; at Ancilla, stante illa Iuris mitigatione, capax est. Da Monialem, cui Pontifex Summus votum Paupertatis, quo ad proprietatem diminuerit, vt diminuere posse affirmat Sporellius a, & ego concedam facilè, quod infers.

a Sporell. in Decal. 2. n. 73.

Bona serui ab intestato defuncti, cuiusnam sint?

15 Porrò illud mihi singulare oblatum fuit studias tentari. Mancipium cum ex legitimo suo peculio (vt credo) & consentiente Domino, centum aureos collectos haberet in Arca, decessit ab intestato, nulla de his dispositione facta, nec vllis eius existentibus haeredibus. Quare non exigua Controuersia coorta fuit inter Fiscum Regium, & inter Dominum serui, cuinam illi decem aurei essent applicandi; Nec in foro exteriore tantum, sed etiam in interiori quaesitum fuit, An Dominus occultare eos posset, vt sibi, citrà litem, faciliore negotio eosdem vsurparet?

16 Et quidem Fiscus ita clamabat. Primò, Bona vacantia, idest bona eorum, qui ex hac vita ab intestato decedunt, neque relinquunt haeredes, qui illis iuxta Iuris Ciuilis praescriptum ab intestato succedant, eo ipso ex dispositione *b* Iuris ad Regem deuoluuntur. Sed pecunia, de qua agimus, est bonum vacans, vt iam supponitur, ergo ad Regem necessariò deuoluitur.

17 Secundò. Vbi lex non distinguit, nec nos distinguere possumus: At lex disponit omnia bona vacantia esse Regis, ergo non possumus nos distinguere, atque asserere, legem loqui de liberorum bonis, non verò de bonis seruorum.

b l. 1. C. de bon. vac. & de Iure Fisci l. 1. & Authentica, C. de bonis vacant. L. 1. & [illegible] n. 5. & 7. & num. 12.

18 Tertiò, Huiusmodi peculium tantum pertinebat ad seruum, ergo nullo iure ad Dominum. Qua igitur ratione ipse se intromittere in hac pecunia velit? potius detur Pauperibus ex praesumpta Defuncti Christiani voluntate. Haec, & similia Fiscus.

19 Dominus verò in hunc ferè modum suas partes vehementius tuebatur. Primò, seruus etiam sui peculij non habet perfectum dominium, sed solum imperfectum, vt scilicet illo possit vti, ac frui: At quoties is illo non vtitur, ad Dominum pertinet, quare iniustitia fieret Domino, si Fiscus illud sibi vellet addicere. Quod autem, si seruus suo peculio non vtatur, id ad Dominum pertineat, clarè deciditur ex Lessij Doctrina, qui sic habet c. Mancipij (ait) & serui consentiunt, quod neutri

c Less. l. 2. c. 4. d. 17.

habeant dominium omninò perfectum: tamen Monachi nullum omninò in particulari habent, & sunt omnino incapaces: Serui verò sunt capaces, & propterea habent aliquod dominium, absque Domini consensu. Et quamuis potestati Domini, aliquo modo subiectum sit, esse tamen non, si hac potestate Dominium hominis, fieret, lege Naturarum, & Penas veterum, lege Naturarum. Haec Lessius. In quibus vides, seruum habere in peculio habere perfectum dominium, & dominium, Dominumque posse absolutè vti potestate eius, quod peculium serui, non esse absolutè serui, sed Domini, & solum seruis concedi illo vti, itaque posse, tamen, nisi ipse fruatur, disponatur, non posse iustè alienum pertinere, nisi ad Dominum.

20 Secundò, Leges absolutè omnia serui bona concedunt Domino: id quod originem habuit ex eo, quòd bello victo capti, qui occidi poterant, si liberabantur, perpetua seruitute, & omnibus suis bonis Domino addicti, quae forma seruitutis deinde in omnia legitima manentis à legibus inducta est. & rectè, vt notat Molina loco citato. Solùm ergo quoad peculium ex quadam aequitate, & ex vsu, vt modo diximus, eadem leges mitigata sunt ad seruilem conditionē mitigandam; cum ergo, [illegible], haec ratio non procedat, ad Dominum haec ratio non procedat, sine necessitate in omnia bona serui, sine necessitate in pauperes distribuendi, vt latius, redeunt necesse est.

21 Tertiò, lex illa de Bonis vacantibus est admodum odiosa, applicat enim sibi Rex, quod suum non erat: ergo restringenda ad bona, quae in nullius possessione sunt potestate, sed serui peculium est in radicali potestate Domini, vt dictum est: ergo &c.

22 Quartò, Ex legibus & testari seruis absolutè non possunt: imò, si tempore, quo seruus Testamentum condit, ignorat, se factum esse liberum à suo Domino, vel dubitet de suo statu, esto tamen vera sit liber, testamentum est nullum. Jam sic, ideo testari vetatur seruus, quia supponitur is non habere bona, de quibus liberè disponere post mortem possit, idque, quia omnia sua sunt Domini, qui non vt haeres, sed vt Dominus omnia serui bona sibi vendicat, cum ergo Fiscus solùm praetendat bona vacantia (idest bona illa, quae nullius sunt, secus enim bona vacantia non essent) ad bona haec, de quibus loquimur, quae verè sunt Domini, se intrudere nequaquam valet.

Confirmatur: quia bona vacantia sunt illa, de quibus, cum quis haberet ius testandi, testatus tamen non est: At seruus, vt dictum est, non habet ius testandi de rebus suis, ergo, &c. Hac ratione Domini defensio, ex cuius argumentis apparent Fisci argumenta sufficienter, superque dissoluta. Mihi ergo videtur, seruum sicut Dominum, quem Rex, maiorem facit Dominus, quem Rex. Imò, etiamsi testamenti seruus habeat legitimos haeredes, qui ab intestato possent in eo peculio succedere, non hi succederent ex mea sententia, sed integrum iure peculium ad Dominum debet. Ratio est iam insinuata: quia ex benigna legum interpretatione disponere de eo potest seruus: Si ergo de eo non disponit, illud redit Domini sui. Excipe, nisi hic seruus pecuniam grandem haberet, pro quibus filios indigentes alimentis; pro filiorum enim alimentis dispensasse legislatorem semper censendus est, quasi pro tanti. & quidem vti, de suo peculio Pater; & quidem omnis impium esset, indigentibus filijs necessaria alimenta ex Patris peculio denegare.

§. II.

De Filijs remissiuè.

1 De his multa dixi, & satis sunt in quarto praecepto, lib. 5. cap. 4. & 1. De furto contendam filiorum vide infrà tr. 2. cap. 3.

[illegible]

§. III.

Selecta de Vxoribus, ex bonis Mariti aliquid vsurpantibus.

1 PEndent, quæ dicenda sunt, ex cognitione modi, quo Matrimonium bona inter coniuges sint. De iure communi ad sustinenda onera Matrimonij certum quid in dotem ab vxore datur Marito, cuius ipse fructus, & administratio *a* apud ipsum est, nam proprietas est vxoris; vnde dissoluto Matrimonio per mortem, vel separatione intercedente diuinitus, restituenda est tota dos eidem vxori, vel ipsius hæredi. Vir ergo tenetur vxorem alere, familiamque; Vxor verò tenetur familiam eamdem gubernare iuxta illarum statum, eoque adeo peculiare industriam, & operas vxoris pertinere ad Domus congruam administrationem. Quod si ipsa aliquid sua industria, opere, labore, vel alio genio dissimulatur lucretur, suum est, non Mariti; sicuti etiam sua erunt à se donata vltra præter dotem: sua enim sibi donata: sua sibi relicta, vel legata, sua integraque, tam quo ad dominium proprietatis, tam quo ad vsumfructum, tum quo ad administrationem, nisi forte ipsa velit horum administrationem Marito tradere, quam tradidisse censetur *b*, quoties expressè vxor Maritum non excludit.

Administrationem dico, nam ad exactionem Debitorum vxoris requiritur speciale mandatum eiusdem vxoris, vel certè posterior Ratificatio, secus non erit Debitor liber.

2 De Iure Lusitano, & Castellæ, quæ ratione, siue contracta medietatis bonorum, siue contracta Arrhæarum; & dotis matrimonia celebrentur, & quæ ratione acquisita, Matrimonio constante, sunt vtriusque Coniugis, lege apud Molinam *d*. Nobis iuxta prædictum alias Commune, quod est vniuersalius, quodque custoditur in Sicilia, vbi scribimus, ea posita seruare, (*& alla greca qd distinguntur dalla, latina dicunt se* contrahere) res hæc pertractanda est.

3 Vxor ergo, si auferat ex fructibus dotis, vel etiam ex capitali, cuius ipsa est Domina, aliquid notabile, inscio Marito, peccat *e* mortaliter cum obligatione restitutionis: ratio est perspicua, quia fructus sunt omnino mariti, & capitale, licet sit vxoris, eius tamen administrationem habet vir. In casu autem, quo ipsa peccasset auferendo, sed constante Matrimonio, non haberet, vnde restituere posset, excusaretur quidem ex impotentia, dum Matrimonium constat; at eo dissoluto, debebit restituere ex ipso capitali, quo iam libero potietur; vel, si ea præmoritur viro, ex bonis, quæ ipsa possit disponere.

4 Sunt *f* tamen multa capita ex quibus excusatur saltem à mortali vxor bona coniugis vsurpans: Nam bonis proprijs posse, vt ei liber, vti sine peccato, quia sua absolutè sunt, non est dubium.

Primò. Si materia notabilis non sit, spectato statu, opibus, familia & signatè dote allata, de qua reiterum *g* infra, cum de furtis domesticorum.

5 Secundò. Si vir negaret necessaria.

6 Tertiò. Si Propinquis, cui ipsa porrigit, extremam pateretur, aut grauem necessitatem.

7 Quartò. Si faceret donationes liberales, & eleemosynas secundum consuetudinem aliarum suæ conditionis, Mulierum, etiam viro inuito; quia absque ratione tunc inuitus esset.

8 Quintò. Si quid alteri daret, ad auertendum damnum temporale Mariti, tamen præsumitur accesse eius voluntas. Quid ad auertendum damnum eiusdem spirituale, vt si vxor daret eleemosynam, vt Deus Maritum conuerteret? Molina *h* negat, concedit Lessius *i*, vtrumque probabile.

9 Sextò. Si pro rebus familiæ, vel pro suo victu, cultuque, iuxta suum statum, accipit &c.

10 Septimò. Si administret bona, quando Maritus absens est, vel dissipator, vel illiteratus &c.

11 Octauò. Si det quid Patri, Matri,

que, immo & fratribus, sororibus, ac filiis ex alio Marito, quando hi omnes indigeant alimentis. Atque in hoc octauo casu alimenta. Vxorem, si habeat aliunde, non posse licitè bonis Mariti alimentis alere, siue liberè donare; si non habeat, poterit quidem, sed ex lege communi debebit soluto Matrimonio, ea, quæ dedit, restituere ex sua dote hæredibus Mariti. Ratio est, quia, quando quis habet, unde suis alat, non potest ab alio accipere; quod si accipiat, quando suæ res sunt impeditæ, debet, quando eædem erunt expeditæ, restituere.

Quantum possit sibi congregare Vxor ex Mariti bonis.

12 Sed iam singulare aliquid in medium afferamus. Ex eo, quod moderatas eleemosynas potest Vxor elargiri, colligit Molina a, eamdem posse illas simul congregare, & totam summam uni simul, v. g. Parenti pauperi tribuere. Nos igitur, pari modo, ex eo, quod eadem Vxor liberales iuxta suum statum donationes facere potest, colligere possemus, easdem posse retinere, & vti, eidemque simul liberaliter donare. Quidam tamen scrupulus est expendendus. Cum enim ad splendorem familiæ, adeoque ad honorem Mariti pertineat, donationes has, & eleemosynas facere, non potest licitè in re genere vxor, vt semper vel tantum congreget, quia sic minimè vir esset insignis, [illegible] non semper, non sæpè, sed paucè, sed sine offensione splendoris viri hac arte poterit congregandi in vtilitatem vti.

13 Inquiret Curiosus: licebitne Vxori hoc congregandi artificium exercere, vt sibi ipsi summam totam, quam congregauit, suis usibus liberis applicet? Respondeo, quo ad eleemosynas non licere, licere quo ad donationes. Ratio discriminis est, quia eleemosyna Pauperibus, vel locis pijs debet erogari, qualis ipsa certè non est. At liberalis donatio, siquidem potest restitui pro alijs, cur non pro se ipsa? Verùm tunc scopulus ille detrimenti splendoris familiæ maximè magis, vt ex se patet, erit declinandus.

14 Verùm difficile te doceri, vt video, cupis. Rogas enim sit quantitas, quam in hisce eleemosynis, & liberalibus donationibus possit Vxor, vel expendere, vel congregare sine viri consensu? Respondeo, id non posse, nisi à prudentis Viri iudicio decerni, ex possibilitatibus Viri, dote illata, necessitate familiæ, immo & necessitate & multitudine Pauperum, consuetudine aliarum Mulierum similis conditionis &c. Certè simile quid docet Sanch. b, cum loquitur de quantitate, quam in eleemosynas potest Superior Religiosus expendere. Quemadmodum verò supra dixi c, quemlibet satisfacere præcepto de eleemosyna facienda Pauperibus communibus, si det duos aureos quotannis ex aureis centum, quos fortè habet: quatuor, ex ducentis &c. idem hic dico de eleemosynis possibet. Altera tamen pro liberalibus donationibus dici posse crederem, quia pro eiusmodi summa, vel non erit insignis vir, vel certè multum erit [illegible]. Duo tamen adverto. Primò, id dicimus in mediocri patrimonio; nam, si diuitiæ vltra excrescerent, nimis excresceret Vxorum licentia, vt iterum mox d, cum de Vxoris fortis, dicam, & ibidem dixi, cum de eleemosyna. Adverto Secundò, excogitatam regulam quibuscumque, nisi tandem hac in re ad prudentis Viri prædictum iudicium recurramus, numquam animos nostros posse conquiescere.

15 Illud habet, quod hactenus docui, sequens Resolutio. Vxor prædiuitis Viri, quæ paruam, aut nullam dotem attulerat, adauctura se filios non paucos, vnde tempore suæ Viduitatis futuræ, vt indigeret, partim ex peculio clam sine Mariti, vel præsumpta quidem licentia, sibi ipsi ex eius bonis partim ex eleemosynis, ac largitionibus liberalibus, quas iuxta suum statum exhibere poterat alijs, quas sibi vel cumulabat; partim ex opera, & suo labore extra id, quod obligabatur, partim ex ijs, quæ sibi defraudando suo genio, reseruabat, congesta quotannis, v. g. vno, eodemq;

præ-

a Mol. d. [illegible]

b Sanch. [illegible]

c Supr. [illegible]

d Infra [illegible]

vulgari, et panneo indumento, cum licitè potuisset petere duas, vel tres, easque holosericas, & omnes, collegit summam trecentorum circiter aureorum intra decem annos constantis matrimonij. Hoc ergo per fidam seruam occultè negotiationi applicuit, atque intra alios decem annos, felici euentu, ad tria millia aureorum summa peruenit, quæ reddituum annuum eam sua viduitatis tempore sustentaturum. Nec multo post, è viuis sublato Viro, quæsiuit Vidua à quodam non satis perito Theologo, an eam summam, consequenter hæredibus Viri restituere teneretur; qui respondit, eam non teneri, sed suæ industriæ id emolumentum acceptum referre licitè posse.

16 Profectò non debuit ita absolutè decernere. Quare ad me cum accessisset eam resolutionem referens animo nondum sedata Mulier, distinctionem porrò necessariam hac in re esse adhibendam esse pronunciaui. Nam sex bonorum genera, ex quibus conflata fuit illa summa, perpendenda diligenter sunt. Primò, Pars pecuniæ clam surrepta, & hæc tota est restituenda, quia iniustè accepta. Secundò, lucrum ex huius surreptæ pecuniæ negotiatione acquisitum; & hoc restituendum non est, quia pecunia ex se est sterilis, & lucrum, quod parit, totum cedit industriæ negotiantis. Solum, si ex hac surreptione cessisset viro aliquod lucrum, vel damnum emersisset, debebit illud Vxor restituere. Quia tamen ea affirmabat, id certè non contigisse, iam, quantum est ex hoc capite, liberata fuit. Tertiò, perpendenda est pecunia, quæ ex suo labore extraordinario comparata est ab Vxore, & hæc tota est Vxoris, vt etiam lucrum omne ex huius negotiatione acquisitum. Quartò, Pecunia, quam defraudando suo genio, sibi reseruauit, & hæc eiusque lucrum, pari modo plenè cedit Vxori. Quintò, Pecunia, quam ex Eleemosynis Pauperibus erogandis sibi applicauit, & hæc tota est Viri hæredibus restituenda, vel certè iuxta probabilem defuncti Viri voluntatem Pauperibus distribuenda; quia ipsa sibi eam, vtpotè non pauper, applicare nequaquam poterat: lucrum tamen ex illa, Vxoris erit, propter rationem modò in secundo capite dictam. Sextò denique, Pecunia, quam ex liberalibus donationibus, quas potuisset facere, sibi seposuit: & hæc non tota potest Vxori cedere, nam sic passa est familia detrimentum splendoris; quare ad illam partem, quæ hoc detrimentum causasset, iniustus merito fuit Maritus, hanc ergo restituat Vxor, necesse est. Et quidem morali iudicio spectatis personis, diuitiis, occasionibus, consuetudine, familiarum similium &c. putaui medietatem eius pecuniæ, quam liberaliter dare potuisset, sufficientem fuisse ad decus illud familiæ conseruandum; quare mediam hanc partem omnino restituat. Lucrum verò ex negotiatione vtriusque medietatis Vxori cedit, quia, vt dictum est, fructus est industriæ ipsius, & ex alia parte nullum lucrum cessauit ex hoc, nec damnum emersit Marito.

17 Ex dictis ergo benè distinctis apparet, Viduam hæc debere restituere. Primò, peculium surreptum, quam ipsa dixit fuisse aureos quinquaginta. Secundò, pecuniam congregatam ex eleemosynis faciendis, quam omnibus expensis (dabat enim partem eam, quam sibi seponebat, aliquid subinde Pauperibus) censuit esse aureos decem. Tertiò, Medietatem pecuniæ ex neglectione liberalium donationum, quas tempore viginti annorum poterat facere, quam medietatem, expensis omnibus, ad viginti aureorum summam circiter ascendere iudicaui. Cætera sibi ad viduitatem, vt ipsa dicebat, sublequendam tuta conscientia conseruet.

§. IV.

De Beneficiarijs.

1 TOties hæc Quæstio discussa à sapientibus est, vt me pigeat eandem iterum, iterumque retractare. Manifestum ergo statuatur, Beneficiarios Bene-

Beneficiorum, & Commendatum non esse Dominos: quo ad proprietatem esse eorum vel Dominio, sed solum Administratores fructuum, quare posse eosdem Beneficiarios, siue Saeculares *a*, siue Regulares *b* (hi enim illi, qui ab Religione assumpti sunt ad Episcopatum, Archiepiscopatum, &c.) validè, vt eisdem liber, in profanos vsus superflua illos conferre, sed peccare mortaliter: si superflua sua statui non expendere in vsus pios. Et quidem peccato specialiter confitendo, quod sunt committitur, siue contra praeceptum Ecclesiae ad praesens pertinens, siue contra praeceptum naturale de non expendendo proventus Deo à Fidelibus donatos. Ex his ergo fit, vt accipientes ex titulo profano non obligentur ad restitutionem, quia validè accipiant.

a [illegible margin note] *b* [illegible margin note] *c* [illegible margin note]

2. At verò, peccantne hi accipientes saltem ex eo capite, quia cooperantur eum peccato dantis? Respondeo, si inducant, vel alliciant dantem, peccare *d*, quia sic sunt causa peccati alterius: si sine inductione solum accipiant ea, quae sibi donantur, non peccare, quia tunc non sunt peccati causa, sed tota malitia est ex parte dantis.

d De Lugo [illegible margin note]

§. V.

Selecta de Religiosorum Paupertate circa vsum dependentem.

1 Hoc ex vi Paupertatis non habetur Dominium rerum temporalium, sed etiam vsum dependentem à Superioribus, infrascriptis modis. Dependentia autem à Superiore in hoc vsu duplex distingui potest. Prima, veluti concomitans, id est, ita vtar, v. g. hoc libro, vt semper quidem sim paratus eum relinquere, quando Superior voluerit: at eo vtar, sine vlla petita Superioris licentia. Secunda antecedens; idest ita, vt non vtar hoc libro, nisi praehabita licentia, siue tacita, siue expressa. Iam assero *e*, ad posteriorem hanc dependentiam Religiosos obligari à voto Paupertatis, nec solùm ad priorem. Ratio est, quia, si ad priorem duntaxat, nulla, vel modica esset Paupertatis obligatio, posset enim quis omnia habere, semper tamen dominio sui, paratus ea relinquere, quando Superiori libuerit, quo quid absurdius sit in domibus Christi Paupertatem seruanti, non video. Accedit, Votum obligare iuxta intentionem vouentis: At intentio Religiosi, dum vouet Paupertatem, est, se conformem reddere Pauperibus indigentibus, qui nec proprietatem rerum habent, nec vsum rerum independenter ab alienorum Dominorum. Rectè ergo De Lugo *f* sic habet. Per Paupertatis Votum intendimus abdicare à nobis omnem vsum rerum temporalium, qui est more proprietarii. Proprietatem autem intelligimus, etiam rei, non ex communitate, sed ex proprio, & quod non sit ex praescripto Praelati; quam abdicationem fuisse intentam ab initio status Religiosi, probat Suarez *g*.

e [illegible margin note]

f De Lugo [illegible margin note]

g Suarez [illegible margin note]

3 Hinc non pauca quaeritur, quae notatione digna. Primò, peccatum *h* contra Paupertatem esse proprietatem, vnde accipientem rei vsum, & non proprietatem contra Superioris voluntatem, peccare contra obedientiam, non contra Paupertatem. Secundò, etiam peccare Religiosum contra Paupertatem, qui inscio Praelato librum accipit à saeculari, vel nummos, quibus libros emat, atque sibi in cella exposita vestes. Tertiò, Religiosum dantem alteri Religioso eiusdem monasterii quaecunque res, etiam pretiosas, vt item eidem accipientem ab eiusdem Monasterij Religioso, non peccare contra eandem, quia omnino non facit detrimentum rebus Monasterij, dum in eodem hae res remanent. Quartò, Religiosum commutantem cetera, Vestes v. g. libros &c. cum aliis dissimilibus rebus suorum Conreligiosorum, interna, & etiam rebus Saecularium, seruato circumcirca eodem rerum valore, non peccare contra Paupertatem, quia semper in Monasterio remanet aequiualens valor, idemque esse si

h [illegible margin note]

cum

commutandum, vel mutuum. Non placent, inquam, tum quia in his omnibus semper intercedit usus à Superiore independens, qui, ut dictum est, interdicitur à Voto Paupertatis; tum quia in quantum adest in contrarium alia ratio, nam in commutatione intercedit vera rei alienatio, quam nemo facere potest, nisi qui perfectum rei dominium, & proprietatem habet, ut supra vidimus: Et certè, (ut alia omittam) si satis esset æquivalens valor, ad tollendum peccatum contra Paupertatem in Commutante, etiam valeret in Vendente; sed nemo; ergo posset Religiosus vendere omnia bona Monasterij, quo nihil absurdius.

3 Hæc igitur omnia, per se contra paupertatem sunt. Solum dico est temperandum, ut non, quod tacitè ea his fieri solent per tacitam, vel præsumptam Superioris voluntatem iuxta cuiuslibet Religionis Consuetudinem legitimatam.

Aliqui [illegible] à mortali ob parvitatem materiæ *a*. Nam propter hanc rationem dare mutuas etiam pecunias Conreligioso, vel Sæculari sine licentia, non esse mortale, docet probabiliter Ledesma & aliqui, quia, quamvis per mutuum [illegible] Dominium, tamen ipsum dare mutuum, quando certò moraliter est reddendum, est res levis, quia datur cum onere restituendi. Id, quod Ledesma propter eamdem rationem extendit ad permutationem, quod tamen improbat Sanchez *b*. Dici autem non esse mortale, nisi esse venale, nisi certa præsumatur licentia Prælati, dubium non est, quia contra Votum, etiam cum delinquitur, licèt in re levi.

De dispositione pecuniæ à Religioso nomine alieno, vel nomine Testatoris facta.

4 Licitè ne possit Religiosus accipere pecuniam sine licentia sui Superioris, ut ipse liberè expendat in eleemosynam nomine alieno, qui ad talem finem dedit?

Respondeo: Si Religiosus eas pecunias sine licentia acceperit, ut sibi donatas, non licere, ut notum est certum. At, si non ita, quare totum dominium remaneat in Domino, licere absolutè, docet Sanchez *d*, quia tunc nec dominium usurpat Religiosus, ut supponimus, nec usum; cum pro se illum non usurpet. Non licere, docet Rodriquez *e*, quia ipsa distributio, præsertim quando est in pauperes, vel pia opera liberè à Religioso eligenda, pretio est æstimabilis, ac propterea paupertati contraria. Distinguit denique De Lugo *f*. Si enim distributio, ait, sit in commoditatem ipsius Religiosi, ut scilicet is possit dare, vel donare alijs, sicuti, si haberet bona propria, non licere, quia tunc etiam pecuniam independenter à Superiore usurpat. At si sinceri, & bona fide distributio acceptetur fieri, ut cum fidelitate distribuatur pecunia, licere, quia tunc nihil sibi usurpat Religiosus.

5 Ego sic breviter ratiocinor. Paupertatis votum non me prohibet acceptare, vel per alterum præstare ea omnia, quæ pretio sunt æstimabilia; patet, quia licet peccare in paupertatem Religiosus associando Amicum, illique Officia, & beneficia impetrando, Honores per se acceptando, pro alijs apud Principem intercedendo, & similia, quæ maximo sunt pretio æstimabilia. Illa igitur dumtaxat Paupertatis Votum prohibet, quæ ita sunt pretio æstimabilia, ut æquivaleant pecunijs, seu bonis temporalibus, & externis, qualia sunt, quæ solent in conspectu hominum ea se pretio comparari, & simul pertinent ad ipsa temporalia bona, seu clarius, quæ, si excrescerent, constituerent hominem divitem, & non indigentem. Audi Sanct. Bonaventuram *g*: Paupertas est Virtus temporalium abdicativa bonorum, quæ quis est proprietate possidens, subsistentiam de suo suo; Quem locum afferens Suarez *h* definiendo Votum Paupertatis, sic concludit. Unde Paupertas (religiosa) nihil aliud significat, quam parvam substantiam, seu pecuniam, exiguam patrimonium

a Ita plerique [illegible] Ledesma [illegible] [illegible] Sanch. [illegible] [illegible] Religiosi habeat [illegible] [illegible] [illegible] apud [illegible] [illegible] De Lugo [illegible]

b Sanchez [illegible] apud [illegible]

d Sanch. [illegible] apud Diana [illegible]

e Rodriquez [illegible]

f De Lugo [illegible]

g S. Bonav. apud [illegible]

h Suarez [illegible] Relig. [illegible] n. 18.

pertissimum seruum, & modicas facultates. Idem docuit modò ipse De Lugo mox allatus. Hoc supposito clarè videtur consequi, Sanchez sententiam esse absolutè veram: esto enim illa distributio pretio sit aestimabilis, non est eius generis, quod tendit ad hominem ditandum, nisi forte fiat palliatè, et verè hoc modio ditescat Religiosus, quod vix in praxi continget. Contingeret tamen, quando ijs pecunijs Religiosus aleret v.g. pauperem, quem pro suo seruo haberet, vel quid simile. At illa sola commoditas inhibita in ipsa distributione (placet enim homini habere à se dependentes pauperes, vel Rectores Ecclesiarum, vel operum piorum Praefectos &c. et in occasionibus ab ijs inuicem Religiosus Beneficia recipiat) illa, inquam, commoditas non est contra paupertatem.

6 Si pecunia distribuenda, modo dicto, à Testatore relinquatur, cum debeat Religiosus tunc esse executor testamenti, An à sacris Canonibus prohibeatur, Quaestio est aliena ab hoc loco. Dicam tamen breuiter, non prohiberi ex licentia Superioris, sine licentia prohiberi; Et quamuis ex probabiliore opinione Sanchez a, & Castropalai b contra Molinam, c validè Religiosus acceptet onus executoris testamenti, validèque ministret, tamen eum peccare mortaliter, si id faciat sine licentia, quia prohibitio haec est de re graui docet Sanchez d, de quo mox iam, & licentiam super hanc posse concedi à quolibet Superiore locali, nec necessario à Prouinciali vel Generali docent ijdem, solum excipiunt Societatem nostram, quia eius Constitutiones hanc licentiam reseruant Generali. Sed De Lugo e satis probabiliter concedit, posse etiam in Societate validè concedi à Superioribus localibus, solumque contra Regulam, & Constitutionem illam, quae ad mortale non obligat, peccare Superiorem localem, si concederet. Cum ergo nostri locales Superiores habeant potestatem dispensandi in omnibus regulis, pari modo poterunt & in hac, quando id discreta prudentia dictauerit.

a Sanch. l. 6. de Matr. d. 1. n. 1.
b Castrop. to. 3. tr. 16. d. 4. p. 11 §. 1. n. 8.
c Mol. d. 2. d. Sap.
d Sanch. [illegible] n. 18.
e De Lugo. d. de iust. to. d. 7. s. 6. n. 136.

7 Onus nominandi, seu eligendi pauperes, vel loca pia, quibus haeres Testatoris, vel alij pecuniam deinde ex praescripto dicti Testatoris distribuant, posse suscipi sine licentia, probabilissimè docet Castropalaus f contra Sanchez g. Ratio est, quia nominare, seu eligere non est exequi voluntatem testatoris, quod est Religiosis solum prohibitum, sed est quid antecedens ad executionem, quae executio consistit in pecuniae distributione. Confirmatur, quia, dum Religiosus nominat ex sua libertate, suam facit voluntatem non Testatoris, ergo per illam solam nominationem voluntatem Testatoris non exequitur.

f Castrop. n. 1. d. 4.
g Sanch. [illegible]

8 Denique illud, quod ferunt Sanchez, peccari mortaliter à Religioso, si in acceptet, exerceatque sine licentia eiusmodi Officium sic temporis, vt esse liceret nô posse executor testamenti vniuersalis in eo testamento, seu quacunque vltima voluntate, in qua multae lites sint protrahendae, multa bona vendenda, multa peragenda, quae non cômpetunt Religioso (id quod tamen, an sit mortale, quando negotia non sunt grauiter indigna Religioso, Religionemque infamantia, nolo decernere). At verò, si grauis indignitas absit, ac negotia sint pauca, modicè sollicitent attentionem Religiosum à cultu diuino, vt v.g. si Missae essent ad voluntatem Testatoris, vel pecuniae ad opera pia distribuendae, persuadere mihi nequeo, peccatum mortale committi. Ratio est, Primò, quia facilè Superioris tacitam licentiam in talibus his, praesertim pijs, adesse censendum est, quo pacto, ne venialis quidem culpa committitur. Secundò quia tunc eiusmodi executio non valdè Religiosum abstraheret ab applicatione ad Deum, id quod intendebant in praedicta prohibitione sacrae leges. Tertiò, quia video sine scrupulo Religiosos ijs distributionibus pijs, vel paruae occupationis intermisceri, vnde apparet, in hoc facto illos grauem non esse vsum recepisse, vel tam esse abrogatos. Quartò denique, quia haec, cum sit odiosa prohibitio, non est extendenda, sed restringenda ad executorem vniuersalem, ac pro-

prie,

pos, & absolutè dictum, Executorem, non verò ad eum, qui vnum, vel alterum Testamenti dispositionem executioni mandandam curat.

De Religioso inuitato ad Conuiuium, & de acceptante res consumptibiles à sæculari.

9 Ex eo capite, quod paupertas negat Religioso vsum independentem rei temporalis, qui sit in ipsius Religiosi commodum, colligit De Lugo a, inuitatum ad conuiuium posse, præsente Domino, etiam pretiosa quæque comedere sine Superioris licentia, quia tunc passiuè potius se habet Religiosus, quam actiuè; nam tunc Dominus consumit res illas consumptibiles per os Religiosi. Quare sicuti, si gemmam pretiosam in mare proijceret Religiosus, ita Domino volente, vel si aromata pretiosa combureret, præsente Domino ex eius iussu, non peccaret contra paupertatem, quia nomine alieno proijceret, & combureret (etsi ipse Religiosus odorem sentiat ex aromatibus combustis, vel delectationem ex gemma proiecta percipiat) ita in casu nostro. Addit, non ita rem se habere, si res pretiosas, etiam consumptibiles, sæcularis ad Religiosum mittat, ipseque accipiet, consumatque; nam peccabit, & acceptando, & consumendo: quia in suum commodum eas consumit, actiuèque se habet, non passiuè tantum, nec in commodum Domini.

a De Lugo d. 4. de Iust. [illegible]

10 Hæc doctrina pace tanti viri, mihi animo nequaquam sedet. Primò, quia Conuiua non se passiuè solum habet, & in commodum dumtaxat Domini, sed etiam actiuè etiam habet, (illam consumit) & in commodum suum: Qui autem ergo in suum commodum agit contra paupertatem, peccabit. Secundò, quia Religiosus, qui sine licentia acceptat res consumptibiles, potius edibiles, peccat contra Votum, (vt probamus in terminis supponimus) ac quidem est acceptare res has consumptibiles, si non est illud, quo quis casu ipse comedit? Id certe esse tacitam, immo per ipsum factum expressam acceptationem, quis negabit? Tertiò, discrimen statuit inter gemmæ illius proiectionem, illorumue Aromatum combustionem, & inter casum nostrum; nam illa fieri possunt sine vlla acceptatione gemmæ, vel Aromatum: at cibi esculenti, & poculenta sine acceptatione, qua conuiua quia accendere, cibos sibi diuidere, ad os applicare consentit, humano more non potest. Addit, Conuiuam non vti his speculationibus; sed more humano comedere cibos appositos, at more humano tunc cibi acceptantur, & comeduntur, non verò vt instrumentum alterius destruuntur: vide infra, cum de restitutione ex re accepta Tract. 5. c. 3. §. 1. num. 8. Quamobrem idem De Lugo b, alibi, probans, comedentem notabilem ciborum quantitatem rei alienæ committere Furtum propriè dictum, & non Damnificationem, quamuis eos cibos destruat, nec aliquid apud se illorum remaneat, assignat rationem, quia, inquit, humano modo illa videtur esse vera vsurpatio rei alienæ, & applicatio ad proprium Vsum: Sic ergo dicere possumus in casu nostro: Humano modo illa comestio in Conuiuio, videtur vera vsurpatio rei & applicatio ad proprium vsum; Cur ergo non se habet tunc Religiosus, actiuè, nec passiuè dumtaxat? Quin imò etiam, si sæcularis mittat ad Religiosum eas res consumptibiles, posset Religiosus nomine alieno consumere, quamuis absente Domino; sicut eodem absente, posset eius gemmas proijcere, sine peccato contra paupertatem. Vnde etiam id repugnat? ergo non sufficit discrimen de Domino præsente, vel absente in Comestione Ciborum.

b De Lugo d. 16. de Iust. [illegible]

11 Solum ergo erit in eiusmodi Conuiuio occurrere ad puritatem maiorem, vt careat etiam quæ à mortali, & quidem hæc facit consideratio à nobis allata c. 1. num. 13. Vt autem ab omni culpa immunis fiat, requirat Religiosus ad tacitam licentiam, quæ in his consumptibilibus facilius, quàm in cæteris, præsumi potest, quia earum acceptatio cedit in

vtil-

commodum Monasterij, vt rectè notant Doctores a. Vide, quæ dicam infrà tr. 2. cap. 4. de quantitate sicti Religiosorum, deque peculio parsitate materiæ.

CAPVT TERTIVM.

Qua ratione acquiratur Dominium.

1 Dvo regulariter à legibus b requiruntur ad acquirendum Dominium, Titulus s. & Traditio d. Quid Traditio sit, patet ex ipsa declaratione vocis. At Titulus est principium, basis, radix, & velut causa moralis; ex qua nascitur Dominium, vnde dicere, se esse Dominum alicuius rei, statim inquiritur, qua Titulo? Duplex autem est Titulus, verus, & præsumptus. Verus est v. g. Emptio, legitima Donatio, Hæreditas, Legatum, &c. si etiam in rebus incorporeis Electio, Collatio Officij &c. Præsumptus est, quando quis putans bona fide, venditionem v. g. vel donatorem esse verum Dominum rei donatæ, vel venditæ, rem habet pro sibi donata, vel vendita, &c.

2 Dixi Primò, (regulariter duo requiruntur) aliquando enim sufficit solus titulus, cum hæres v. g. & Legatarius rei determinatæ acquirunt dominium bonorum Defuncti sola acceptatione hæreditatis, vel legati; vt etiam Ius beneficij Ecclesiastici acquiritur sola electione acceptata. Loca item pia, & Ciuitates acquirunt dominium rerum donatarum, vel venditarum ante earum traditionem, seu possessionem; & denique, si Princeps dei fundum explicando, se velle transferre Dominium ante possessionem seu traditionem transfert. Atque in his casibus debes consequenter dicere, hos acquirere statim Ius in re, nec solùm Ius ad rem.

3 Dixi Secundò (à legibus) nam Iure Naturæ non est necessaria ipsa traditio, est tamen rationi congruum, vt nunquam transferatur, seu acquiratur Dominium rei, quandocunque, quæ erat in manu, & possessione materiali vnius, transit in manum alterius.

4 At quæres, quomodo acquiratur Dominium, seu huiusmodi Titulus, & legitima possessio? Respondeo, fieri multis modis, varijsque iuxta rerum exigentiam. Nam v. g. Dominium Hominum acquiritur per Captiuitatem ex bello iusto, Emptione, Donatione, Natiuitate ex Ancilla, quæ neque tempore conceptionis, neque tempore partus fuit libera. Animantia mansueta, vt & bona stabilia, vel mobilia, donatione, hæreditate, emptione, præscriptione, prima occupatione aliisque similibus titulis. Animantia fera, captione, vulneratione, quæ fugere non possint, piscatione, alijsque modis passim videndis apud Doctores. Non enim ex his ea, quæ per prius sunt necessaria, explicabimus infrà cum de Furto, & de Restitutione; hic solùm de præscriptione, tanquam in proprio loco nonnulla tangemus.

CAPVT QVARTVM.

De Præscriptione.

§. I.

Communia de Præscriptione summatim afferuntur.

1 PEr legitimam Præscriptionem acquiri vtriusque sum rei Dominium, rei sit tamen certis, qui potuit Princeps per legem ob bonum commune rem vnius alteri applicare, vt fatentur Doctores f. Quare si ad antiquum Dominum post legitimos annos præscriptionis res casu reuertatur, illam sine peccato amplius non posset sibi vsurpare, vsurparet enim alienum, quidquid in contrarium infirmo fundamento dixerit Valer. g.

a. Præ-

2 Præscriptio ergo est a acquisitio Dominij, vel alterius iuris per tempus per continuationem temporis lege definiti. Ex qua definitione colligitur, quatuor requiri ad legitimam præscriptionem, possessionem, bonam fidem, (mala enim ex Iure Canonico, cui semper standum, nunquam præscribit) titulum præscriptum, tempus, de quibus passim scribentes. Solum quoad tempus aliquid est pro Tyronibus explicandum addendum.

Tempus pro rebus temporalibus.

3 Ad res mobiles præscribendas sub præsidiorum Hæredum b, sive Ecclesiarum, etiam Romanæ c, sine Titulo, sufficit triennium; Si notandum, nihil est in Iure constitutum: putamus d tamen, tam contra privatum, quam contra Ecclesiam, triginta annos requiri.

Cum enim hoc in Iure decretum non sit, erit id statuendum ad normam illius præscriptionis immobilium, ad quam deveniemus, ut dicemus, triginta vel quadraginta anni.

4 Res autem immobiles, inter quas numerantur servitutes reales, ut adversus privatos cum titulo præscribantur, decem anni inter præsentes, idest, si utroque e sunt; duplicati, idest, viginti inter absentes (præsentes dicuntur, qui in eodem Territorio licet non in eadem Civitate; absentes, qui in diverso Territorio commorantur f) At verò, sine titulo, triginta omninò requiruntur g. Hinc, si quis sit præsens septem annis, & postea extra illud Territorium alibi habitaturus, opus sunt alii sex anni, & non solùm tres, ut contra illum præscribatur, quia anni, qui deerant in præsentia, duplicari in absentia debent; Quare cum in casu posito desint tres anni præsentiæ, requiruntur in absentia sex.

5 Dixi (adversus privatos) siquidem, ut easdem res immobiles adversus Romanam Ecclesiam præscribas, annos centum effluxisse necessariò est.

6 Idem adversus Civitates, idem adversus Principem, in bonis Coronæ i, qualia sunt Oppida, Regna, & similia, nam in cæteris bonis perindè se habet Princeps, atque privatus l quilibet. Contra alias Ecclesias, Monasteria, loca pia tempus quadraginta m annorum intercedere, nisi ex Privilegio n concessum sit, annos esse sexaginta computandos.

7 Denique adversus Pupillum, contra Pupillum, quamdiu est in ætate pupillari, nunquam aliquid sive mobile o, sive immobile præscribi; contra minores verò idem non attingentes quartum annum explentem semper requiri annos triginta p. Secundò, ab libertatis statum nullius etiam tempore præscribi q. Tertiò, contra vacantem Ecclesiam, cum legitimum non habeat defensor, præscriptionem non currere, unde illud videtur sedis tempus erit de præscriptionis spatio subducendum r.

Tempus pro legibus &c.

8 Adversus legem, vel legitimam consuetudinem requiritur præscriptio decem annorum, ita ut, si per decem annos, illa per desuetudinem non fuerunt observatæ, in posterum non s obligent. Ratio est, quia leges, cum sint perpetuæ, æquiparantur bonis stabilibus. Adde notes quatuor.

9 Primò, id intelligimus de legibus Civilibus, non Ecclesiasticis, quia cum lex sit lata in bonum subditorum & non in bonum personæ particularis Principis, vel Pontificis, ea se habet, ut bonum peculiare; id quod præscribendum satis est decennium.

10 Secundò. Nunquam necessarium esse decursum annorum viginti, ut pro rebus temporalibus requiritur inter absentes, quia & lex, & subditi semper sunt præsentes.

11 Tertiò, sive prædictæ leges non fuerint observatæ bona fide, sive mala, eas semper præscribi t per dictum tempus. Ratio est, quia sicut vix quam lex præscriberetur, nam cum mala fide nunquam currit præscriptio, & ex alia parte sæpissimè leges mala fide non observantur. Accedit, quod

cum

cum lex præscriptionis sit lata propter bonum subditorum, merito ipso vsu communiter receptum est, vt præscriptio quidem rerum temporalium non currat ex mala fide, quia sic subditi peruerterentur rebus ex malitia alterius: præscriptio autem legis currat etiam cum mala, quia, si per longum tempus non fuit lex obseruata, præsumendum est benignus legislator tollere laqueos iniicere subditis, & eos cogere ad illam obseruandam.

12 Quartò. Nos hic non loquimur de lege nunquam obseruata; hæc enim ipso initio non obligat, quia nondum est acceptata; quam acceptationem esse necessariam ad quamcunque legem Ciuilem docetur communiter, & probabiliter multi docent ad Ecclesiasticam. An verò primi quidem acceptare legem peccent, & similia vide apud Castrop. t. 1. tr. 3. d. 1. p. 14. Rursus nec loquimur de lege, quæ non obseruatur cum tacita, vel expressa voluntate Principis. Vt, cum ipse scit, & vrgere obseruationem non curat; tunc enim lex non obligat a. quia Princeps tacitè censetur eam reuocare: id quod intra paucos annos fit, imò menses, vel dies, quando scilicet prudenter præsumitur dictus tacitus consensus Regis, vel eorum, ad quos pertinet, v. g. Proregis Supremorum Officialium &c. loquimur igitur de vera præscriptione, quæ est sine consensu ipsius legislatoris, contra ipsum currens.

[illegible]

13 De præscriptione, quo ad Beneficia, tempus possessionis, quo ad Res Patronatus, quo ad Actiones, Debita, & plura alia huc pertinentia vide fusè apud Doctores b. & Dilugo c quidem disputat item de tempore, quo præscribuntur delicta ad effectum, vt delinquens non possit amplius accusari, siue quo ad actionem Ciuilem, qua dominium passus reciperet suum, siue quo ad pœnam statutam à lege, ad quam quis damnari debeat: quem locum satis fit omisisse. Atque hæc, quæ sunt omnibus obuia, compendio dixisse sufficiat.

[illegible]

§. II.

Selecta de præscriptione.

An iure præscriptionis in foro Conscientiæ quis gaudeat in Regno Siciliæ.

1 Titius Panormi pingue latifundium possedit duodecim annos cum titulo, & bona fide; tunc fuit vsus [illegible] pro certo nouerit eiusmodi prædium ad Caium contendens pertinere. Quæritur an Titius prædium restituere ex se debeat Caio, quandoquidem hic nullum nesciens prædium illud neque in iudicio, nec extra iudicium repetit.

2 Si eiusmodi Quæstio versaretur in locis vbi seruatur ius commune; quo ad præscriptionem, nimis esset expeditum, Titio nullam esse restituendi obligationem imponendam, quia, vt modò d diximus, inter præsentes ad præscribenda stabilia, sufficit, etiam in conscientia, possessio bonæ fidei decem annorum: Verùm, quia in Regno Siciliæ ius hoc præscriptionis non admittitur in Regia Curia, quare si prædictus Titius in iudicium vocaretur à Caio, cogeretur per Iudices ipsi reddere prædium, ideò molestia est difficultas, an etiam in foro interno cogendus sit, in præsenti casu Titius cedere Caio prædium restituere?

3 Volui cum doctissimis huius Vrbis Theologis, ac Iurisperitis hanc difficultatem communicare. & Iurisconsulti quidem illum à iudicio præscriptionem expellere, condemnabant Titium; Theologi verò absoluere videbantur, & tandem me nonnulli coarctarunt, vt Quæstionem hanc à nemine adhuc excussam, ego agitarem, nam Iurisperiti Regni nostri, qui passim varias Doctrinas de præscriptione Typis excuderunt, solum loquuntur in foro iudiciali, quod ad ipsos pertinet, & nostrates Theologi, quibus id decentius incubuisset, nondum ad eam quæstionem

nem decidendam animam ad exemplum.

4 Duplex hic ratio sententia esse potest. Prima obligans Titium, & eius ex ad restitutionem. Ratio potissima haec esse potest, Ideo remissam in conscientia facit hoc casu testimoniis, qui legitimè praescripsit, quia iusta lex praescriptionis ei tale ius tribuit, vt supra §. 2. num. 1. vidimus: At in hoc Regno lex praescriptionis est legitimè abrogata; ergo &c.

5 Minor, in qua vis est argumenti, probari potest: Primò, quia Martinus Rex, qui in Sicilia regnauit ex praeoptimo praesse ad Constitutiones Martini, ab anno 1385. vsque ad annum 1409. abrogauit cap. 57. de praescrip. legem Praescriptionis, Quapropter, sicuti in Iure communi legitima est, etiam in foro conscientiae, praescriptionis lex, quia cum legitimè Imperator tulit, ita in Iure municipali huius Regni, ideo legitima ea abrogatam erit, etiam in conscientia; quia legitimè à suo Rege fuit abrogata.

a Pragm. Martini de off. Iud. §. 3. Constitut. §. 1.

6 Secundò, quia in Pragmaticis a harum eiusdem Regis, dicitur, vt Iudicia iudicetur solum facti veritate inspecta. Ex qua Pragmatica sic, vt si non debeant respicere nisi factum causae, non ergo habere possint rationem praescriptionis quae fundatur in Iure; sicut ergo Iudicibus ad praescriptionis legem respicere in iudicando non licet, ita neque colligantibus; Relatorum enim eadem est ratio; si autem hi praescriptionis rationem non respiciunt, qua ratione illa frui in conscientia possunt?

7 Tertiò, quia, etiamsi nulla per praedictas municipales leges inducta esset abrogatio Iuris praescriptionis consuetudo tamen tam diuturna, per quam multis ab hinc annis in Sicilia à Tribunalibus Ius praescriptionis expulsum est, ita vt ridendus ille esset, qui in Iudiciis pro Cliente vellet beneficium praescriptionis opponere, consuetudo inquam, tam diuturna, quae ex omnium sententia legis vim habet, satis superque in hoc Regno Ius praescriptionis abrogauit; lege autem, quae abrogata, nemo, vt ex se patet, vti potest in conscientia. De hac consuetudine sic testatur D. Franciscus del Castillo huius Regni

b Castillo Tabulis ad Pragm. Publ. ad emend. Tit. de Praesc. tom. 1. vol. 1.

» Iurisconsultissimus, Hodie à (circa » post annum 1422.) praescriptiones non » admittuntur in Regno, & praecipuè in » magna Curia, quae vti Martini verita» tis, & aequitatis, si oportet, odit prae» scriptiones, & aduersus etiam per» petuas, seu longissimi temporis. Sic » item Antoninus de Amato ex Siciliae » Iurisperitis nemini secundus c. Qui» uis per lapsum triginta annorum (aiic) » quod legitimum tempus praescribendi de Iure est, Ius illud generali vsu » fuit remissum esse, tamen sinent, ta» men in Regno difficillimè locum ob» tinere posse existimo, nos enim odio » habemus praescriptionem, nisi longis» simi temporis, aut centenariam, vel » immemorabilem, cum existimemus » praescriptio iniquissimum praesidium, » maximè in Magna Regia Curia, quae » sola facti veritate inspecta procedit, » eamque matrem aequitatis appella» mus. Haec Amatus, qui scripsit anno 1627. Id quod sigmè admitto, quia Castillo, qui ante quinque annos scripsit, ne perpetuas quidem, & longissimi temporis praescriptiones admitti modò asserit, cum Amatus asserat has admitti

c Amato de admin. iustit. cap. 41. ann. 88.

8 Secunda sententia docet, Titium non obligari in conscientia ad restituendum praedictum praedium, sed posse vti in foro interno beneficio praescriptionis, fundamentum potissimum esse debet quia in foro conscientiae, sicut ante Iudicis sententiam, adhuc viget in hoc Regno lex vsita de praescriptione à Iure communi inducta; Id quod probatur, discurrendo per illa tria capita, quibus prima sententia contendit, in Sicilia abrogatam prorsus esse praescriptionis legem. Cum enim aliud Caput assignari nequeat, si ab aliquo ex illis abrogata non est, adhuc illa in hoc Regno, saltem ante sententiam, vt mox declarabimus, immota persistet.

9 Primò igitur à Martino Rege Siciliae abrogata non est lex praescriptionis. Haec verba Martini d. Regis ex idio-

d Martinus Rex Constit. 7. de praescriptione.

Tamburin, in Decal. Nn mate

mate Siculo in Latinam sincera fide conuersa.

Conuenta &c. Quoniam subditi nostri Siculi litibus perlonge, etiam quæstionibus antiquis vexantur, à quibus nonnulli se iuuari ideo nequeunt, quia ob bellorum turbines, priuilegia, Documenta, Scripturas, ac testes amiserunt, &c. Ideo præsenti Constitutione præcipimus, vt omnis præscriptio tempore triginta annorum fiat &c. ita vt omne ius, & omnis actio cuiuscunque causæ, sub quæ, triginta annis infra, nulla fuerit lis contestata, vel legitima prosecutio exhibita, edicto præsentem Constitutionem, penitus submoueatur, ac nulla ex prædictis caussis triginta annis vltra, in vllo iudicio audiatur. Aliæ tamen Præscriptiones decem annorum, & nonnullæ viginti in suo robore iuxta dispositionem Iuris communis firmæ remaneant. Hæc Martinus Rex.

10 Ex his oppositum colligo ideo, quod prima sententia supponebat. Primo enim in his postremis verbis (Aliæ tamen præscriptiones decem annorum &c. remaneant) clarè apparet nihil in hoc innouari de Iure communi. Secundò, per illa verba (triginta annis vltra) adiuncto illo proemio (litibus vexantur &c.) nihil aliud velle Martinum Regem videri, nisi prohibere Siculos, ne exposcant à Concitibus titulos de rebus ab ipsis possessis ante annos triginta; non ergo per hoc tollitur præscriptio, imo ampliatur, vt, si quando per ius commune in aliquibus rebus requiretur possessio quadraginta annorum, vel amplius, iam per hanc Martini legẽ sufficiant triginta, id quod in beneficium subditorum præcepit Rex, ne tunc ij cogerentur ostendere titulos propter bellorum tumultus fortè deperditos. Deinde (tunc) nam hodie vix locum habet hoc beneficium, cum nemo iam nunc cogatur ostendere titulum suæ possessionis habitæ tempore illo tocum tumultuum, pro quo tempore disponere dumtaxat videtur Martinus. Tertiò perpen-

dantur, immo solum legantur ea verba, quibus velut concluditur mens huius legislatoris (nulla ex prædictis caussis, triginta annis vltra, in vllo iudicio audiatur) quid clarius?

11 Secundò, Pragmatica Regni hæc nullatenus præscriptionis nequaquã adimit a. Ecce eius verba ex Hispano in Latinum fideliter translata.

a Pragm. [illegible] &c.

Considerantes, eundi solere in nostro Siciliæ Regno non modicas differentias, ac lites ob quemdam modum, qui de Ritu Magnæ Regiæ Curiæ seruatur, procedendi iudicialiter, vel ordinariè in aliquibus caussis, quæ ob id in longum extenduntur, ac parui ingenti immortalibus cum maximis expensis, & partium damno; ac volentes eorum indemnitati consulere, tenore præsentium præcipimus, vt in posterum in omnibus caussis tam Ciuilibus, quam Criminalibus procedatur summariè, & de plano sine strepitu, & figura iudicij, sed solum veritate facti inspecta &c. & paulo post: Declarantes nequaquam per hanc præsentem dispositionem aliquid derogari debere dispositioni Iuris circa probationes necessarias, vel circa appellationes &c.

12 Deus immortalis! & est, qui ex hac dispositione colliget, præscriptionem legitimam hæc esse sublatam? Primò, lex hæc solum intendit expeditionem caussarum, non ergo derogationem substantiæ certi, quale est Ius præscriptionis. Secundò, solum intendit prohibere, easque inutiles lites, atque expensas resecare. At, qui vtitur iure præscriptionis à sanctis legibus tam prudenter instituto, nullo modo lites inutiles, ac sumptuosas expensas excitat. Tertiò, ei, qui putat sibi iniustitiam fieri, datur ius appellandi, siquam, quam neque alia lege eidem adimeret. Quartò, hæc Pragmatica tota est in statuendo modum procedendi summariè, vt vel circa partes. At ius præscriptionis non obstat summario procedendi modo, & statim summario, & de plano cognosci sine strepitu, & de plano cognoscendi ius

pro-

proponi, & excipi potest: cur ergo ab hac Pragmatica illud abrogari dicendū erit? Quintò, siquidè legislator advertit ex eo, quod causa summariè agitandæ sint, non fieri, ut ea iura, & modi procedendi, quæ necessariò inhibentur in causis, & necessaria sint ad probationes firmandas, prætermittantur; Quare solummodo iura solemnitates, & terminorum protensiones veluti rem inutilem, & quæ necessariæ ad veritatem indagandam non sint, inhiberi præcipimus. Non ergo his præscriptionis, quod maximè pernecessarium est ad veritatem cognoscendam. Sextò, Quando dicitur in Pragmatica, *facti solum veritate inspecta*, non removetur præscriptio, sed potius advocatur; nam me possedisse rem tot annos, factum est, non ius; esto deinde sit necessariò consequens hoc facto illud ius præscriptionis, quod ad tale factum consequitur. Quapropter inspectio solo facti non excludit inspectionem iuris, quod est necessarium ad decidendum de tali facto, secus temerè & sine ratione deberet Iudex decidere, quod asserere esset nimis ridiculum, sed solum excludit solemnitates illas, terminos prolixos, & longas, easque non necessarias discussiones, ut dictum est. Nec omisit id advertere prudens legislator, ibi: Nequaquam aliquid derogari debere circa probationes necessarias.

13 Tertiò, Contraria consuetudo legem Præscriptionis in Sicilia saltem ante sententiam Iudicis non abrogavit, & in præsenti dicto aliquanto diutius est nobis immorandum, quia argumentum desumptum à prædicta consuetudine videtur magis apparens contra Siculas Præscriptiones.

Et quidem duæ sunt Consuetudines in re hac nostra perdiligenter distinguendæ. Altera est, quam forte potuisset introducere Populus Siculus, per quam noluisset servare leges Præscriptionis à Iure communi statutas. Altera est, quam introducere potuissent Iudices, & Tribunalia, per quam noluissent iudicare secundum prædictas leges Præscriptionis, & ad id moveri potuissent ex eo, quod præsumerent in Sicilia non raro possessionem incepisse mala fide, quo pacto nulla Præscriptio est legitima ut §. 2. dictum est, potuerunt ergo repellere exceptionem præscriptionis ob hanc præsumptionem malæ fidei, sed deinde processu temporis fuit absolutè, & simpliciter introductus stylus omnem præscriptionem etiam bonæ fidei, repellendi. His positis.

14 Dico Primò, Probabile est, immo mihi certum, nunquam Populos Siculos introduxisse consuetudinem contra Præscriptionis beneficium sibi concessum à Iure communi, ita ut illo etiã nunc non possint ante sententiam, quam ante hanc saltem illa uti poterant perinde ac cæteri Iure communi fruentes, & consequenter Titium num. 2. allatum non obligari ad illius prædij restitutionem.

Probatur Primò: Ad Consuetudinem introducendam contra aliquam legem, qua contraria consuetudine, lex abrogetur, duo inter cætera concurrere debent. Primò, ut actus abrogativi legis sint voluntarij iis, qui introducere debent dictam abrogantem consuetudinem. Secundò, ut fiant ex intentione introducendi novam consuetudinem obligatoriam; Iam expendamus utrumq; pro nostra proposita probatione.

15 De Priore sic habet Castropalaus a: Ad stabiliendam consuetudinem requiruntur actus voluntarij his, qui consuetudinem introducere debent, quia ex contrario consensu illero debet introduci, aliàs vim legis habere non poterit, & ita docet communis Suarez. Salas. Bonac. Hæc Castropal. Addit Suarez b: Si per vim, aut metum gravem obligatur Populus actionem aliquam præstare, & in eo longo tempore persistere, nunquam censendus est præstare consensum sufficientem consuetudini introducendæ, quia præsumi non potest velle stabilire suis actibus ita sibi repugnantibus. Idem dic, si illi actus fiant ex ignorantia, vel errore circa

a Castro Pal. tr. 1. d. 3. p. 1. n. 14 Castr. ... d. 3. Diam. p. ... t. 1. ...

b Suarez l. 7. de leg. c. 15. ... n. 2.

ea illa-

„ substantiam consuetudinis, quia nihil „ magis voluntati contrarium, quam „ ignorantia, & error. Hostiensis ex Sua- „ rio alico referente.

14 Iam subsumo, Siculi Populi, qui introducere debuerunt consuetudinem contra beneficium Praescriptionis, nunquam exhibuerunt eam sententiam, de quo loquimur, ast.... contrariam... beneficio; ergo &c. Antecedens nulli sit adminiculum probabile, quia nunquam audiuimus, aliquem Siculum ante sententiam restitutum esse à se per legitimam praescriptionem Iuris communis traditam, sed semper post sententiam, quod autem Iudices per longam consuetudinem iudicare soleant contra praescriptionem, nihil obstat communitati; Iudices enim eandem leges sine communitatis consensu non possunt.

„ Audi Castrop. a. Ex his constat, „ Decisiones Rotae, & Declarationes „ Cardinalium, & Sententias Consi- „ lij, & Regij Senatus non esse ne- „ cessario habendas pro lege, quia non „ procedunt à Iudicibus habentibus „ authoritatem legis constituendae, & „ ita tradit Suar. Sanc. Sal.

a Castrop. d. n. 7. vide etiam Reg. n. 1. in Dec. d. 5 c. 10 n. 9. Iegenard de Stylo Curiae Regiae.

17 Verum, ages, dicemus, Siculos non fuisse vsos beneficio praescriptionis; Certè vel propter metum Iudicum, vel propter ignorantiam, quia putabant eo vti non posse, id euenisse pertinendum est, & consequenter non adfuisse sufficientem consensum ad consuetudinem formandam. Quidenim, fateor, dum videbant explodi à Tribunalibus illos, qui suas praescriptiones opponerent? saepe qui sua praescriptionis opponerent se tenere post sententiam voluntatis acquiescere, vt mox explicabo latius. Sed ante sententiam, vt hic legitur, improbabilissimum est, nunquam acquieuisse, quia nunquam, nisi animus, iam sibi acquisitas renuntiare quis praesumitur.

18 De posteriori conditione sic habet idem Castrop. b Adhuc, quibus introducitur consuetudo, debent efficere intentione introducendi consuetudinem, nam absque hac intentione authoritatem, & efficaciam ha-

b Castrop. d. n. 12. l. g. vide etiam apud Diana p. 6. tr. 1. resol. 6.

„ bere consuetudo non potest. Et paulo post: Consuetudo, quae legem abrogare debet, vel nouam statuere, necessario procedere debet ex speciali intentione abrogandi legem, & ex speciali intentione statuendi nouam, quae alia obstatui non potest, nisi procedat ex intentione se obligandi ad illius obseruationem, quia iuxta intentionem popularis est consuetudo; & in his ferè omnes Doctores conueniunt, vt videre est in Suar., Salas, Bonac. Vasquez, Sà, Azor. alijs. „ Haec Castropal.

19 Iam subsumo; Nunquam probari potest, Communitatem huius Regni habuisse intentionem abrogandi legem praescriptionis; immò contrarium probari potest, tum quia nemo vnquam scibit res modo dictas praescriptas iustificasse communitatis animum quia non voluisse eamdem beneficium praescriptionis à se remouere, nisi luce clarius ostenderetur, praesumi nullo modo, vt modo dictum est, debet.

20 Nec desunt aliae coniecturae; Quaeri enim solet, qua ratione dignosci queat, consuetudinem inductam esse ex intentione inducendi obligationem, & respondet Suar. c id dignosci posse ex quatuor coniecturis.

c Suar. l. 7. de legibus c. 15. n. 13.

„ Prima coniectura, si consuetudo sit „ rei grauis, & difficilis, & tamen constan- „ ter seruetur à populo, quia non „ solet populus in his actibus constan- „ ter conuenire, nisi se sentiat in conscientia obligatum. Haec Suar. At in casu nostro semper se Populus difformiter habuit, quia semper quantum potuit, restitit Iudicibus opponendo suam praescriptionem, licèt deinde repelleretur, immo allegando fuit admissus, vt ex testimonio, quod ponam infra num. 23, patebit.

Confirmatur ex Syluestro verbo Iuramentum. n. 1. qui de Thesauro sic „ loquitur. Secundum Petrum de Pa- „ lude hodie vbicumque inueniatur „ Thesaurus, de consuetudine est Prin- „ cipis, sed ego dico hanc consuetudi- „ nem in conscientia non ligare; quia

non est introducta per modum legis, sed violentia, nec fuit unquam maioris vel sanioris partis approbata, nisi violentur: est etiam contra iura Canonica, quae volunt, bona incerta, si restituenda sunt esse Pauperum. & si non sunt restituenda, est contra Iura Ciuilia, vt patet Instit. de rer. diuis. §. Thesauros, vbi dicitur, quod Diuus Adrianus naturalem aequitatem secutus &c. contra quam aequitatem consuetudo non potest. Haec Sylvester, quae facillime quisque ad rem nostram applicabit.

Secunda coniectura: Si Viri timorati male sentiant de his, qui non seruant consuetudinem, vel communiter Populus scandalizetur.

Haec ex Suar. At quis vnquam male sensit, vel est scandalum passus ex eo, quod quis in Sicilia ante sententiam praescriptionis beneficium consequi voluerit? id quod adeo verum est, vt antequam aliqui doctiores scrupulum hunc dimittendi ante sententiam rem per praescriptionem possessam inducerent, nè in mentem quidem venerit alicui, debere ante sententiam dimitti, quod ex eo colligi potest, quia nemo ex nostris Scribentibus, siue Theologis, siue Iurisperitis huius scrupuli, vel obligationis meminerint; solum Iurisperiti Stylum externum Magnae Regiae Curiae hac in re inculcarunt, & nil praeterea.

Tertia coniectura. Si Praelati, & Superiores puniant violantes consuetudinem. Ita Suar. at quis vnquam fuit punitus ex eo, quod fuerit vsus praescriptione?

Quarta coniectura, Si Materia consuetudinis, & illius obligatio multum conferat Reip. Haec etiam Suar. At abrogatio praescriptionis non solum non conferret Siculis, sed officit, licèt enim conferat, nè quis possit opponere, se possedisse bona fide, cum possederit mala; obest tamen viris probis, qui verè bonam fidem habent, si repellantur. Et profectò maius bonum Reip. est, fauere his bonis, quàm propter illos paucos fraudulentos, detrimenta in facultatibus probos pati, praesertim quia fraudulentiam satis praeuideri potest per prouidentiam Iudicum &c.

12 Denique communis est doctrina apud eundem Suarez a, & Bonacinam b, in dubio semper praesumendum esse consuetudinem non ex obligatione introductam; tum quia ea, quae sunt facti, & non iuris, non praesumuntur, & lex non praesumitur, nisi probetur, tum quia nemo praesumitur sibi voluisse onus, & obligationem imponere, nisi id manifestè constet: Quatenus ergo demum, nos versari in dubio, semper habebimus, non adesse contra Siculos eiusmodi obligantem consuetudinem &c.

13 Dico tamen Secundò, non esse improbabile, fuisse introductam illam secundam consuetudinem num. 5. explicatam, per quam scilicet in Sicilia post sententiam Iudicum, non habetur amplius recursus ad praescriptionem, & consequenter non peccare Iudices sic iudicando, nec reum, quem per eiusmodi sententiam cuius sibi vindicat, esse restituendam; Ratio est, quia non facilè damnandus est mos tam antiquus in Magna Regia Curia obseruatus à tot sapientibus viris, & timoratis Iudicibus; vnde, quia Iudices, & Aduocati, et modo diximus, non possunt leges, nec consuetudines legi similes contra Communitatem facere, ideo iudicari probabiliter potest, ad hanc secundam consuetudinem consensisse Populos Siculos, id quod conijci potest, quia post sententiam, nemo solitus est vti praescriptione, quare videri probabiliter potest, propter communem pacem ad id consensisse non inuitam Siculam Communitatem. Adde consensum Principis, qui in Sicilia saltem tacitè approbauit eiusmodi sententias, & fortasse etiam non raro repulit eos, qui contra illas appellarunt. Cum ergo Princeps possit statuere leges, videtur pro lege hanc consuetudinem statuisse. Id quod confirmat praecedentem Conclusionem, nam nusquam idem Princeps cogit ante sententiam Populos

a Suar. l. 7. c. 15. n. 14.

b Bonacin. de leg. d. 1. q. 1. p. 6. § 2. n. 14.

a Tamburin. in Decal.

Siculos ad diminuenda legitimè præscripta; quare id nunquam nè implicitè quidem approbasse, censendus est.

23 Quoniam verò fateor, probabilitatem de hac secunda consuetudine esse valdè tenuem, cum nulla penitus testimonia ... Tribunali Magnæ Regiæ Curiæ fundari inter consuetudinem, quæ ... possidentem mala fide possessionem incepisse; ideoque cum Iudices notificatos sapientissimos æquè, ac religiosissimos, ... nisi malam fidem vetustam, beneficium præscriptionis nè denegent. Iudicium præscriptionis ... Efficiam multis abhinc annis neque ... tempore ... Tribunalibus, ... & nihilominus deinde, vt colligitur ex dictis ab Amato allatis num. ... melius ... in ijsdem capitibus ... in posterum admittantur & aliæ, vt contingit ... nota lex præscriptionis per Ius commune sanctè introducta à postliminio ad patriam tandem aliquando reuertatur: Atque hoc vno desidero, etiam nostros Iurisperitos, & Regios Officiales video permaximè fauere, sic enim habet D. Vattin a Candia Iurisconsultus admodum celebris, muneribus magnæ huius Regiæ Curiæ, ac libris editis toto Orbe clarus. Præscriptionis materiam (inquit) non tantum eliminatam, verum abolitam primis mei Patrocinantis ... more vulgi ... adducere Intrigliolum Decis. 38. num. 19. affirmantem nullam de Præscriptione rationem haberi in Tribunali Magnæ Regiæ Curiæ; & paulo post: Omnibus ergo viribus suscepti Prouinciam Aduocati, Iudicibus ... dum ... nè indistinctè omnes, sed illas tantum, quæ iure ... præscriptiones ... debeant, & legitimis admissis; Et primo ... aduersus Cæsaris ..., idest Bullarius ..., & ... in iurisdictionalibus, & non minori ... etiam in corporibus, & legitimis, ... per probos Iudices admitti præcipuè contra D. Henricum Tinmengi, cum negotium faceßeret Cauli talem, vel lex sub Martino Rege ... dita, quæ est 57., illam non obstare pluribus probaui, peto etiam non infeliciter, vt totis viribus Præscriptioni in contrarium laboranti opponerem, iuxta quæ superius ego decidi.

a Consil. n. 1. de ... dem. 1. ... p. ...

24 Hæc D. Marius, cui cum per P. Franciscum Bandi nostræ Societatis vtriusque Theologiæ peritissimum, ac eidem D. Mario perfamiliarem hanc à me scriptam quæstionem misissem, simulque petijssem, vt, vbi ad ipse probauerit, ostenderet, remisit peramanter ad me sequentem responsionem, quam hic honoris causa interserendam duxi.

Admodum Reuerende Domine, & merito Magister.

25 Vidi disceptationem de Præscriptione sua, iure dilectissimam eo publico huius Regni bono excogitatam, nè Conscientiæ vacillent, & bona omnia, quasi errantia sidera, aliquando subsistant; Quæris à me non tantum, quid sentiam, & probem, nam in scriptis, quæ tua gratia laudas, incidi; verum etiam, quo iure, qua ratione illa scripserim, & quas sententias allegarim. Rogo, parcas, nam infirmus ex tempore respondeo.

26 Non est côtendendum hoc in Regno, vbi Constitutio Principis nominatim deficiat, Ius commune Romanum esse seruandum sub moderatione à Iure Canonico in rebus pertinentibus ad côscientiã allata, puta super Matrimonijs, Beneficijs Ecclesiast., viciis, iure fænerandi &c. Nam, licet subalterni ... tamen legi Ecclesiasticæ parendum; hinc fit, vt Præscriptionem, quæ Iuris Ciuilis munimen ... habent, à nobis conscientiæ religione respuenda sit ... vigilanti &c. ... de præscript. quarum prior Constitutio fuit Alexandri III. posterior Innocentij III. in petenti, quadragenalis ab Ephesina Synodo ... si mala fides adsit, expellitur: In possessori, contra primum præscri-

bentem

bentem statuitur, ad posse in aliqua temporis parte praescribere, alienam [illegible] esse cognoscat. Non hic de contraria non de immemorabili sermo: nam prior cum secunda cedat, reservatur copiosè in I. *ad annotationem 13. eodem titulo*, & de immemorabili sunt plures Canones, & plura, quae obtuli in *Controvers. general. de Immunitate lib. 2. q. 2. per totam & nu. 19.* ibique alia in eandem rem addidi tua censura digna.

27 Successit inter haec lex provincialis gloriosi Martini Regis, quae apertissimè praescriptionem triginta annorum pro finali praeiudicio inducit, quam ita receperunt Patres nostri, vt solam contra praelatum, & desidem vim haberet, non in absentem à Regno, vt referunt receptum Carentias nostras in Cursu Communium, quem locum edidi in 2. *decis. sub. decis. 20. fol. 171. n. 39.* Ideo tamen Martinus potius tribuerat cassum, & titulos deperditos, vt ex hac occasione bonam fidem inducerent, vt Canonicae legi non obsisteret, velut etiam, & sua Constitutio valeret. Neminem verò ex Senioribus, cum aliquos legerim, vidi sentientem, hanc legi per consuetudinem fuisse derogatum; quia tamen in dicta Cursu Communi Vicari, Verbum [illegible] & alij firmarunt legem admittendam esse, licèt hac vsque decisae non fuerint.

28 Quod verò audeant pauci huius saeculi Authores ex suo arbitrio non solum hanc illam [illegible] explodere, verum, & immemorabilem divino etiam firmatam a eloquio *Iud. c. 11.* & Sanctorum Patrum vnanimi consensu, cum nec sententiam, nec praeiudicia proferant, ipsi viderint; Perlege si placet tradita dicta q. 4. & seq.

a *Iud. c. [illegible] quia in his [illegible] temporis praescriptio [illegible], & bona fides non mala fides [illegible] praescribit.*

29 Non ignoro, Causidicos repulsam aliquando merito tulisse, qui eandem praescriptionem vt eis titulis obiecerunt, quasi temporis beneficium ad titulos tribuat, vt Actor expellatur; Martinus verò Rex contra, tempora aequisitionem Scripturarum, titulorum, & eorum, in quibus exceptio possidentis fundatur, iubet; & hoc posito exceptio fundata in legitimo titulo deperdito, & amisso ex illo tempore in diem continuatae possessionis pacificae per triginta annos; itaut in immemorabili allegatur titulos posse vel sub nulla lege exhibendi munere; & ita sancit praecessisse citatis à Domino Doctore scribente, & [illegible], vt diximus *decis. 90. 91. [illegible] ad fin. 2. 1. & decis. 8. num. 35. n. 2. Iterum l. 1. decis. 2. num. 17. in fine*, vbi notaui, quod Castillas in [illegible] ann. 1430. decidit pro Praescriptione.

30 Qua accepta distinctione decisum est saepius contra proprietarios repetentes res certi ui reservato subiectas, ac per immemorabile tempus possessas, non apparente etiam Titulo; vel illa vitiosa, non exhibita tamen per possessorem, vt pro Cardinali de Torres contra Archiepiscopum Panormitanum; Pro Principe Cicrò contra Archidiaconum Montis regalis, pro Mastillo, & Algaria contra Cameram Regij Palatij.

31 Verius est ergo assumptum, ne in Sicilia reiectam praescriptionem dicamus: nam illa ratio Pragmaticae summariè, & de plano, in promptu, ac breuè requirit in scriptis Praesentatis [illegible], modum enim procedendi respicit, & ideo praescriptionem generaliter in exceptionibus oppositam respicit, quando in vim dilatoriae opponitur cum dilatorijs similibus, sed quando, vt aiunt Causidici, ad negotij totius peremptionem adducitur, & formatur inde articulum, quod articulum dicunt, tunc Pragmatica ad illam ita oppositam non porrigitur.

32 Nec mirum, si lege praecipiente, & bonam fidem, ac tutam indubitatamque conscientiam, atque vndique quietam & securam inducente, possidens non restituere sponte, nec impetitus teneatur: nam nullam habere potest aliam conscientiam, si lex Principis iusta, & sancta rem facit illius, quae & Dominium, & possessionem mutare potest.

D. Marius Cutelli.

Nn 4 TRAC-

TRACTATVS SECVNDVS.

De Furto.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Furtum.

a *Ex DD. hanc commun.* FVrtum Theologicum, est acceptio *a* seu contrectatio rei alienæ externæ sine vi, inuito rationabiliter Domino.

Dixi Primò, (acceptio rei alienæ) qui enim rem suam ab alio iniustè detentam accipit, non furatur: Qui item damnum facit alicui, nihil ab ipso sibi applicando, ut si eius combureret segetes, quamuis contrahat obligationem restituendi, tamen non dicitur propriè furari *b*, sed damnificare. In hac eadem particula comprehenditur *c* retentio iniusta; quando enim superuenit mala fides post rem à te bona fide, et iustam possessionem, incipit rem iniustè possidere, quæ possessio est continuata quædam ablatio, seu acceptio, nam propterea in definitione addimus illud (vel Contrectatio) hæc enim vox apertius significat eiusmodi iniustam retentionem. Denique eadem particula (rei alienæ) includit *d* etiam iniuriam rei. Opp. quod illi Petro v. g. vas argenteum, vel sociali Domini, non potest illa, inuito Petro, accipere, quia, quo ad vsum, res aliena est, nouitas.

b *De Lugo tr. de Iust. d. 16. sect. 1. n. 1.*
c *Molina d. 681. n. 28.*
d *Bonacin. ... d. 1. q. 3. p. 1. n. 6.*

2 Dixi Secundò, (Rei externæ) Si quis enim furari posset à te scientiam, vel fraudem ... ... de aliquaratione, vel medicamenta, propriè furtum non committeret, quamuis, si damnum sic tibi iniustè inferret, damnificationem faceret cum obligatione restitutionis illius damni. Hinc etiam fit *e*, si quis surriperet hominem liberum, sibique illum pro seruo applicaret, non diceretur *e* illum propriè furari, quia eiusmodi iniuria est contra bonum corporis, non contra bona externa. Non ita, si furetur Mancipium ab eius Domino, Mancipia enim computantur inter Dominorum externa bona. Furari filium à Patre aliqui *f* putant esse verum furtum, quia Pater ius externum habet in filijs: at probabilius *g* puto esse Damnificationem, quia ex vna parte filius non computatur inter externa Patris bona; & ex alia cum propter eius retentionem priuetur Pater seruitijs, & commoditate, vel similia, damnum patitur absque debitatione Patet.

e *De Lugo id. n. 17.*
f *Vid. ...*
g *Mo... ...*

3 Dixi Tertiò, (sine vi) hac enim posita, constituitur alia species peccati, nempe *h* rapina, quæ vltra furtum addit violentiam in personam Domini. Quod, sciente, vel vidente Domino, aliquid ab illo sine vi surripiens, furtum committens, non rapinam, ut solet euenire, quando Dominus lento fortuito *i* permittit, ut illum in furto comprehendat, puniatque. Vis autem hac, non solùm infertur manibus, sed etiam verbis, puta minis, incutiendoque metus; unde Grassator in via incutiens metum mortis, nisi donet pecuniam, rapinam sine dubio committit, & Molina *l* quidem etiam addit malitiam rapinæ inueniri, quando subditi tributa iniqua soluunt, vel Principibus sua donant, si coacti metu iniusto soluant, donentque, Timebo, inquam, nam cum vis iniuriam constituens debeat afferre iniuriam, iniustus debet esse metus.

h *Ibid. ...*
i *... ...*
l *Molina ...*

4 Dixi Quartò, (inuito Domino) nam non erit furtum *m*, si probabilem rationem habes putandi, Dominum consentire; Hoc modo frequentissimè excusantur à peccato Amici, Filij, Coniuges, Serui aliquid non valdè graue, spectatis circumstantijs ac facultatibus, aliisque circumstantijs, inuicem accipientes. Dico (probabilem rationem) nam, si vel dubium sit, vel nescias, An Dominus sit inuitus, inuitum præsumere eum debet *n*, cum ex ... coniungitur

m *... ...*
n *... ...*

tingentibus scimus, neminem sua vel- le diligentem.

5 Dixi Quintò, (rationabiliter in- uito) nam furtum non committit, qui rem alienam aufert a ad suam iustam compensationem, nec qui exi- stit in extrema & per aliquos b etiam in solâ graui necessitate, nec qui c gla- dium v. g., vel librum hæreticum à Do- mino aufert, nè is hominem occidat, neque hæreticos legat, quia tunc ira- tionabiliter inuitus esset Dominus; Idem puto, si uxor d, vel filij aufe- rant pecuniam, vel quid simile à Patre, nè scortetur, ludatq; &c.

a Bonacin. [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]

6 Petes: cur furtum hactenus ex- plicatum vocitaverim, r. Theologi- cum? Respondeo, quia hoc, in foro conscientiæ, Theologi pro vero furto habent; nam Iurisconsulti multa, quæ in conscientia vera sunt furta, nolunt habere pro furtis, & aliquas leuiori pœna puniunt. Vide Doctores e.

e apud Diana, [illegible]

7 Quare illud hic notandum sit, intel- ligi de furto Theologico, non de Ciuili, quoties fulminatur excommunicatio, vel reseruatio contra furantes. Hinc om- nes ij, qui furantur res immobiles, li- cet fures apud Iurisperitos nõ appellen- tur, volentes furtum semper esse de re mobili: Hinc ij, qui expilant hæredi- tatem defuncti, antequam hæres hæ- reditatem adeat: Hinc, qui cum sit Coniux, aufert bona sui Coniugis, sine demortui, siue viuentis: Hinc, qui Tu- tores usurpant pupilli bona, omnes, inquam, hi, cum à Theologis reputen- tur pro veris furibus (licet nomina re- putentur à Iurisperitis f) in excommu- nicationem incidunt, & in reseruatio- nem g, si hæ contra furantes forte sint impositæ; non ita qui damnificat, vel qui personam liberam, vel qui filium [illegible] pit, vel qui censum non soluit &c. hi enim, etiam in foro conscientiæ, & apud Theologos, non sunt, ex modo [illegible] veri fures, quamuis contra Iustitiam peccent &c.

f [illegible]
g [illegible]

8 Solum de [illegible] dubi- tari posset, de qua diligenter sit [illegible] distinguendum. Si accepisti rem alienam bona fide, & deinde superuenit tibi cogni- tio, rem illam alienam esse, & tu ta- men adhuc illam retines, nec olim il- lam consumpsisti, sicuti peccas, et su- pra dixi vero peccato furti, sic in ex- communicationem, vel reseruationem fulminatas contra furantes incides. At, si res id consumpta est, nec inuenitis ha- bere, nisi eius valorem, vel partem eius, in quibus ditior factus es, & ta- men non restituis, cum tamen deberes, peccas quidem; At non propterè pec- cato furti, sed damnificatione, atque adeo non incurris dictas pœnas: Ra- tio est, quia, quando accepisti, non fur- tiuè, propter bonam fidem: nunc vero non fur es, quia valor ille rei alie- næ consumptæ, vel id, in quo locuple- tior factus es, non fure, & solum debes Dominum ex illa consumptione rei [illegible] damnificatum seruare indemnem, iuxta valorem, qui in re [illegible].

CAPVT SECVNDVM.

De quantitate Furti suffi- cientis ad mortale in- ter extraneos.

SEmper mihi infedit animo sen- tentia docens, eiusmodi quan- titatem desumendam esse re- spectiuè ad personam Domini rei acceptæ. Ratio est, quia Furti ma- litia fundatur in duobus, nempe in de- trimento, quod proximo fit, & in eius- dem proximi rationabili inuoluntate. At, quod nocumentum sit notabile, quodque Dominus sit rationabiliter in- uitus, dependet essentialiter, et ita lo- quar, ab ipsa conditione personæ, à qua res aufertur, et casu patet; ita propterea mox ex cõmuni sententia, dicemus mino- rem requiri quantitatẽ ad mortale, quan- do furtum cõmittitur per [illegible], per [illegible] interpolatas vices, [illegible] furti [illegible] [illegible] quisquis [illegible] Dominus [illegible]

Mm

Non poterit ergo decerni quantitas sufficiens ad constituendum peccatum mortale furti, nisi eiusmodi conditio personæ diligenter inspiciatur.

2 Hoc posito, tres personarum conditiones illas, Pauperes, Diuites, & Medios inter hos, quas personas communes vocamus; Si à paupere auferas vnum, vel duos Regales, seu Iulios (vnus Regale continet Tarenum vnum, & circiter grana quinq; monetæ Siculæ) peccabis mortaliter; Si à valde diuite surreris vnum circiter aureum seu scutum (quod tarenos duodecim continet nostræ monetæ Siculæ) peccabis item mortaliter; solum tamen, propter rationem dictam enim præcedenti, à ditissimo Principe nisi duos, vel tres aureos fureris, fortasse te non peccaturum mortaliter. Si denique eum accipias à communi persona quatuor, vel quinque Regales, seu Iulios, seu tarenos quinque, vel sex Siculæ monetæ, mortaliter peccabis. Quod si à prædictis minora furatus, quam quod dictum est, solum peccabis venialiter. Neque te offendat illud (vel) quod semper apposuimus: nam cum tota hæc furti malitia, vt dictum est, dependeat à qualitate personæ, semper illam præ oculis habere debes, vt prudenti, moralique iudicio, quod varium esse solet, decernas, quale peccatum committatur. Ratio ergo nostræ doctrinæ *a* est, quia, qui illa furatur à prædictis, notabile nocumentum ijsdem immediatè infert, vnde ipsi rationabiliter sentiunt, secus non item, lege L ... *b*, qui probe contendit, etiam vnum aureum, etiam in Rege ditissimo, afferre se graue nocumentum.

3 Dixi (immediatè) nam, si aliud damnum ex tali acceptione consequeretur illi, à quo rem surripuisti, vt, si abstulisti aciem ab eo, qui ob eius carentiam, deficiat, vel ab eo, qui cessauit graue lucrum, vel graue damnum emerserit, peccasses quidem mortaliter, at non ob ipsum immediatum furtum actum, sed sive ob scandalum; quia nulla excusatione necessitate sedi causa blasphemiæ, si illam prædictis, siue ob consequens graue damnum, quod certè non est propriè furtum, sed, vt supra vidimus, damnificatio. Hinc, si lis sit imposita excommunicatio, vel reseruatio contra furtum, illa non incurri esset, quia propriè furtum graue, dum solum ... furatus et non commisisti.

4 Aliqui *c* quantitatem sufficientem ad mortale putant esse dimidium Regale, seu Iulium. Alij *d* vnum Iulium. Alij *e* duos. Alij *f* tres. Alij quatuor *g*. Alij *h* à communibus personis quinque. Alij à Rege *i* ditissimo centum aureos. Alij *l* tantam pecuniæ valorem, quanta in vnoquoq; loco infimi conduci opera sossoris vnius diei. Alij *m*, quantum est valor vnius Gallinæ. Sed certè tanta varietas sententiarum nonnisi in nostra doctrina fundari potest, quia scilicet, ij Doctores censuerunt (probabiliter, rectè, ipsi videntur) eam quantitatem afferre nocumentum graue & irrationabiliter Domini, illa minorem non afferre.

CAPVT TERTIVM.

De Furtis modicis successiuè continuatis.

TRiplici modo, quantum ad Nos pertinet, modica furta vix pacè contingit. Primò, Modica per interruptas vices, ab vno eodemque surripiendo, veruntamen ita, vt per priora furta non perueniatur ad damnum notabile proximè, perueniatur, per posteriora. Secundò, modica furando à multis modo his, modo illis non perueniendo ad damnum graue ipsorum, verum ita, vt hæc modica vnita faciant notabilem quantitatem, & notabile lucrum afferant furi. Tertiò, Si multi modicum quidem ab vno, eodemque auferant singuli, sed cum notabili huius damno: cum tamen ipsi singuli modicum quid duntaxat acceperint.

a Nauarr. ... [illegible]

b Less. l. 2. c. 12. d. 18.

c [illegible]

d Valen. ... *e* [illegible] *f* Id. ... Valentia

g Id. ... *h* ... *i* ... *l* ... Molina

m ... [illegible]

§. I.

§. I.

Furans modica ab eodem.

a Bossius [illegible]

1 CErtum a est eum qui minutatim repetitis vicibus, aliqua furatur animo perueniendi ad summam notabilem, peccare mortaliter, etiam prima vice; Ratio est, quia iam intentio refertur ad inferendum graue damnum proximo. Obligatio autem restitutionis, donec tum effectu ad notabile damnum perueniatur, erit sub leui culpa, siquidem leue est damnum re ipsa illatum. Hinc emptores nobilium. Hinc venditores vini, vel panis, Hinc Caupones, Hinc quicumque per modica fraudant rerum mensuras, non possunt à mortali excusari, si parua furentur, animo continuandi.

b Idem.

2 Certum b est Secundò eum, qui pari modo exigua ab aliquo surripit, quamuis animo non perueniendi ad summam grauem, si tamen, repetendo furtula, ad quantitatem notabilem de facto, aduertens, perueniat, peccare mortaliter, cum æquali obligatione restituendi. Ratio est, quia de facto nunc graue damnum infert proximo. Dixi (aduertens) nam si non aduertat ad præcedentia, quia scilicet præcedentium inculpabiliter non meminit, vel eadem non considerat, non imputatur ipsi ad peccatum mortale vltima particula exigua accepta. Ratio est, quia ratione inaduertentiæ non vnitur moraliter hæc cum præcedentibus, cum damnum notabile proximi tunc non sit huic voluntarium, neque adeo nec mortale. Quod autem id sit (quando aduertens) restituendum, & per se patet, & dicetur mox num. 7. & 8.

c Idem.

3 Certum c est Tertiò, eiusmodi minutula furta, vt mortalem constituant culpam, debere fieri tempore continuato, & non magnis interpositis interuallis. Ratio est, quia, si magnum intercedit tempus inter vnum, & aliud furtulum, ex omni a furtula nequeunt conflare vnum notabile damnum proximo; neque proximus grauiter inuitus in his fuisse censebitur. Quod autem temporis spatium requiratur hic in re tam graui, cum sint hominum ingenia diuersa, variè à varijs assignatur, Si inter furtulum vnum, & aliud intercedant quatuor anni, interuallum magnum reputatur à Rebellio d; Si vnus annus, à Sanchez e; Si sex menses, ab alijs; Si vnus mensis f ab alijs; Si quindecim g dies ab alijs, sed melior est regula prudentis, quam mox innuam n. 5.

4 Certum h est Quartò, Maiorem quantitatem rei ablatæ requiri, vt acceptiunculæ sic repetitæ sint mortales, quàm, si sint simul. Ratio est, quia, quando simul, magis Dominus est magis inuitus, maiusque detrimentum sentit, quàm, quando per partes.

d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h Idem ibi.

5 Inquires, quanto maior quantitas requiratur ad mortale? Respondeo, dimidio maiorem docere possent nonnulli, sed perfectiùs cum in hoc casu, tum in præcedenti de temporis interposito interuallo, melius id à prudenti determinatur, spectato nimirum damno proximi, eiusque inuitamento &c.

6 Remanet ergo sola Quæstio, An, qui repetitis vicibus modica surripit, peccet mortaliter in ea vltima acceptione, quam aduertit complere notabilem rei ablatæ quantitatem, an solum in retentione?

7 Præmitto; huius resolutionem vix vtilem esse pro praxi: omnes enim fatentur, tunc peccari mortaliter cum obligatione restitutionis, saltem ratione retentionis; quia tunc retinet sui quantitatem, ei alienæ conflatam ex hac & ex præcedentibus, quæ quantitas iam tunc esse incipit notabilis, idque etiam, postquam latrunculus ea furtula præcedentia ritè, fortasse cum cæteris peccatis sit confessus, quia adhuc quantitatem notabilem alienæ rei apud se retinet.

7 Difficultas igitur Authorum solum in eo versatur, An ea vltima acceptiuncula faciat ita moraliter vnum cum acceptiunculis præcedentibus, vt non solum dicta retentio, sed etiam ipsa acceptio sit peccatum mortale.

Res-

Respondeo: probabilius mihi videri etiam acceptionem esse a mortalem. Ratio est, tum quia illa vltima acceptio, licet, si sola fuisset, exiguum attulisset nocumentum, at vt vnita cum præcedentibus affert non modicum: tum quia, si furtum, per omnes, est mortale ipsum retinere, ergo & ipsum accipere, et retineatur, nam hæc duo moraliter idem sunt: tum denique, quia, ideo ea retentio est mortalis, quia vnitur cum præcedentibus, ergo, quia acceptio pari pacto modo vnitur cum præcedentibus, erit & mortalis.

[illegible marginal note a]

8 Dices cum Sectatoribus prioris sententiæ, At sic ex multis venialibus conflaretur vnum mortale, quod esset contra communem sententiam. Respondeo, In casu nostro illa vltima acceptio, vt nunc sit, nempe cum relatione, vt supponimus, ad cætera præcedentia, semper est mortalis: quare nihil nobis obstat sententia dicta communis. Vide quæ dixi lib. 1. in Decal. c. 2. § 1. à num. 13. Acceptiunculæ tamen illæ præcedentes semper in se sunt, & remanent veniales, solum extrinsecè fiunt vniendis, & subiectum mortalis; sicuti numerus ternarius v. g. semper est ternarius, sed est subiectum, & materialiter se habent ad quaternarium, ad denarium, centenarium &c.

9 Denique nota, probabilissimum esse, per vices prædictas surripientem non obligari b sub mortali ad restitutionem totius quantitatis surreptæ, sed illius dumtaxat, quod complebat quantitatem notabilem; Quod enim remanet, cum sit exiguum, non remanebit obnoxium restitutioni sub mortali, sed solum sub veniali. Idem dicimus c de quocumque, qui furatus est simul materiam grauem v. g. centum, num, si retinent materiam paruam, duo v. g. vel tres solidos, & reliquum reddat, non peccat, nisi leuiter, sicut leue est, quod retinet.

[illegible marginal notes b, c]

An vero multis acceptiunculis venialibus oriatur aliquando obligatio restituendi sub mortali, si Deo placebit, dicemus inferius d.

[illegible marginal note d]

§. II.

Furans modica à multis.

1 Vendinae viri à singulis ementibus parum furatus est, ita vt singulis ementibus paruum fecerit nocumentum, ipse verò notabilem quantitatem sibi adunauerit, mortaliterne cum obligatione restitutionis peccauit is, similesue? Respondeo affirmatiuo. Ratio, præter alias, est, quia, licèt detrimentum leue peculiaribus ementibus fecerit, facit tamen graue Communitati, & Reipublicæ. Explico, singuli hi Domini, à quibus leue quid surripitur, grauiter, & rationabiliter inuiti sunt, propter periculum, quod imminet, nè multi dantes velint hoc modo furandi lædi à singulis. Id quod graue esse malum Reipublicæ, per se patet; Quæ autem quantitas in hoc modo furandi, & quanta maior debeat esse, vt grauis censeatur, clarè colliguntur ex dictis §. 1. à num. 4.

2 Quid si eiusmodi detrimentum fecerit personas vagas? Respondeo easdem personas vagas, & damnificatas ab vno, eodemque, viri moraliter censentur, & facere Communitatem damnificatam; Si enim ita, vel simili modo dixeris, vbi item aperte discurrendi, sine scrupulo peccati mortalis, modica surripiendo de bonis multorum, quod certè tamen est difficerem casum, & nimis cuiuscumque Communitati perniciosum. Restitutio autem in hoc casu illis peculiaribus personis est facienda, si sciantur, &c. non verò Pauperibus, vel Ærario publico Ciuitatis: quia hi damnificati sunt in proprijs bonis, non verò publicum ærarium.

3 e Bonacina citans Lessium excusat à mortali pauperes, qui multis temporibus accumularunt sibi quantitatem notabilem sic furti, auferendo modicum, quid à singulis, nam Domini non censentur inuiti, supposita illorum paupertate. e [illegible marginal note]

4 In publicis vrbibus Germaniæ (Carnicatores à Siculis appellantur) aliqui Religiosi Eleemosynam ita petunt ab asse-

ab afferentibus illuc vnicum, vel si ij recusent, vnumaliquem manarum à singulis accipiant: peccant e hi mortaliter? Respondeo, cum hi sic se gerant violenter & ex alio capite cum supponamus adesse animum prosequendi in eiusmodi violenta exactione, peccare mortaliter non ambigo, quia si Domini [illegible] exponere repugnant, ad praesumptum, seu tacitum consensum recurrere non possumus.

At aliqui ex his Religiosis praetendunt [illegible] à Principe priuilegium id faciendi. Respondeo, A Principes non fuit Domini bonorum subditorum. Inde pero, priuilegium esse vt possint petere, non verò, vt possint violenter exigere.

§. III.

Multi furantes modica ab eodem.

1 Ceterum si e parte vinitorum, fiat ita multorum militum, similiter ingrediantur vineam v.g. alicuius, & singuli racemum vnum, aliquem scilicet materiam, surripiant: itatamen vt tota vinea notabiliter expilerit, magno Domini nocumento; Mortaliter peccant sub graui restitutionis onere vnum ex delinquentibus?

a [illegible] 2 Hac in re certum est, a si mutuum illorum communitas fuit causa illius notabilis detrimenti, vel, si vnus alterum excitauit, omnes mortaliter peccasse sub onere restitutionis in solidum. Sicuti, contrà certum item est, si terasum singuli sine scientia furti alterius illud maximum subsecuti sint, neminem peccasse mortaliter, vel restitutionis obligationem mortalem contraxisse, sed solum venialem. Ratio vtriusque est, quia in posteriore casu nullo modo adest concursus ad furtum alterius, nec consequenter ad damnum notabile Domini: in priore manifestè adest.

3 Remanet ergo decernendum, quidde quilibet furtum ex se modica furatur, sed a diuersis confusè, modica eiusdem furati, at simul vnita, esse notabile Domini nocumentum.

Respondeo, probabile esse peccari mortaliter cum graui obligatione restituendi; & probabile item esse solum leuiter, cum leui restitutionis obligatione. Ratio b cognoscentium mortalem culpam est, quia quilibet eorum videtur esse causa damni notabilis, quod prouidit, & non cauit. Ratio e cognoscentium solam culpam venialem, id quod mihi magis arridet, est, quia vnus nullo modo est causa furti alterius. Quando quis sit alijs suo malo exemplo occasio, idque praeuidit, recurrunt regulae de scandalo, de quibus dictum est in methodo Confess. [illegible] S. 17.

4 Si ergo contra sic furantes in praetium Domini notabile damnum patientis fulminata erit Excommunicatio, vel reseruatio, in priore sententia contraherent ea à singulis, quia in hac sententia peccarent singuli mortaliter: at in posteriore non item, quia nec excommunicatio, nec reseruatio cadit in veniale peccatum.

Maiorem quantitatem requiri ad peccatum mortale in hoc furti genere, colliges ex dictis §. 1. à num. 4. vbi etiam habebis, quantonam maiorem.

b [illegible] c [illegible]

CAPVT TERTIVM.

De quantitate sufficienti ad mortale inter Propinquos, & Domesticos.

1 Communiter a Doctores maiorem quantitatem requirunt, vt hi peccent, quam alij extranei. Ratio est, quia minus est inuitus Dominus respectu suorum, quam extraneorum. Quae autem sufficiens & necessaria sit ad mortale & difficile est, & molestum determinare, & eadem sapientiores concludunt, id à prudenti esse decernendum: Nam maior inuitus erit Dominus liberalis, diues

a [illegible]

Auarus,

Amicus, quam auarus, pauper, parum auarus. Minus, si Domestici furentur ad proprios vsus, quam ad donandum alijs: Minus, si panem, vinum, esculentorum reliquias, quam pecuniam, vestes, pretiosa electuaria: Minus, si per modicum & raro; magis, si per notabilem quantitatem simul, & saepe res auferantur: Minus, si vir mulieri frugi furetur domi, quam si negligenti, & parum emolumenti &c. Notat item De Lugo a, pietatem Patris (adde & Coniugis) inuoluntarium diminuere: non enim est facile credendus velle esse ita iniquus, vt filijs illa furta non admodum grauia imputentur ad peccatum lethale, & consequenter ad damnationem aeternam. His igitur, & similibus expensis decernendum erit, an hi domestici, quales sunt vxor, filij, serui, mortaliter, necne, peccauerint cum obligatione restitutionis mox explicandae, num. 6.

Quo ad vxorem.

2 Nihilominus, quo ad vxorem, explicatius docet Bonnes b posse dari ab vxore diuitis singulis annis vigesimam partem lucri annui. At non est id dictum propter paruitatem materiae, sed propter largitiones & eleemosynas, quas vxores facere possunt, inscijs viris; Et tamen hoc ipsum nimis excedere videtur Ioanni de Lugo c: & ita mihi etiam videtur, saltem, quando diuitiae multum excrescerent: nam sic vxor Principis habentis ducenta millia aureorum annua, posset quotannis decem millia in scio marito vsurpare, & expendere, quod certè vel ditissimorum confusio non parua; & non supra d ad aliquanto minorem summam hanc licentiam restringimus: Sicque denique prudentiae Confessarij rem totam committimus: ad quod hic etiam melius est committendum; Inclinabunt tamen, & quod dictum est à Bonnes, & quae mox dicentur de furtis filiorum, vt ex omnibus dictis prudens vir colligat, quid ipsi sustinendum sit.

Quo ad Filios.

3 Quo ad filios ergo, Reginaldus e cum alijs docet, quatuor, vel quinque Regales, seu Argenteos (Regale Hispanice est Tarenum Siculum, & grana circiter quatuor, vel quinque, monetarum alibi) si pro honestis recreationibus filiis à Patre mediocriter pecuniosi furentur, non peccare mortaliter. Cenedo f absolutè docet, si filius furetur à Patre octo, vel nouem Regales, sed non saepius, quam bis in anno mortaliter non delinquere. Bonnes g asserit, minus quam quinquaginta aureos non sufficere ad furtum graue in filio parentis praedidissimi, quam assertionem adducit De Lugo h in filio Principis, non in alijs. Lessius i dicit, duos, vel tres aureos non sufficere ad mortale, si eos filius furetur à Patre diuite, sufficere, si à Patre artifice vel angusti patrimonij. Salas k, cum de hoc interrogatus fuisset, respondit, filium vnicum à parente habente aureos annuos mille & quingentos posse absque mortali furari aureos viginti, vel triginta in annos id quod admittit De Lugo m in filio non paruo, sed adolescente, quando Pater non est tenacioris naturae, & expensio facienda esset, non ad turpes vsus, sed saltem ad indifferentes.

4 Ex his placitis tam variisque certè suminatur varijs rerum circumstantijs, vides (quamuis ex iure ad deliberandam rem adeo molestam) meliorem hanc expensionem omnino non esse, nisi prudentium Confessarij dictamen tam. l.

An filij, vt etiam vxor, possint occultare bona Patris vel viri defuncti, ne veniant in manus Creditorum, dicam inferius Tract. 4. cap. 1. num. 9.

Quo ad Famulos.

5 Quo ad famulos ego distinguendos esse conductitios à seruis perpetuis, siue Mancipijs, Domino prorsus addictis. Si de his posterioribus loquamur, puto, si mu-

a De Lugo [illegible]
b Bonnes [illegible]
c De Lugo [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g Bonnes [illegible]
h De Lugo [illegible]
i Lessius [illegible]
k [illegible]
l [illegible] De Lugo [illegible]
m De Lugo ib.

famulus (iuxta conditionem servi, quo ad victum & vestitum sibi competenti) à Domino ex tolerante sale, accipi [illegible] posse pervenire ad mortale, & [illegible] ne ad veniale quidem. Ratio est, quia in his negandis irrationabiliter est Dominus invitus. Quo vero ad personam aliquam bona vix assequet, [illegible] hoc à conditione [illegible], [illegible] dendum [illegible] est, tamen ipsius Domini, voluntas, servitia, efficique ab ipsis exhibita, iuxta superius [illegible] dicta num. 1.

Inprimis his servis, quibus sua merces ex pacto datur, si hi aliquid amplius [illegible] peccabunt, non tamen ad aequam mensuram excusabuntur, quia etiam respectu bonorum, utpote domesticorum, praesertim in medicis, reliquisque cibariis, minus sunt inviti Domini. Adde, eos tacite consentire in furtulis famulorum aliquid non valde gravibus, quandoquidem sciunt, haec solere ab ipsis committi, & tamen eos [illegible]. Sed enimvero prudentia opus est, ne nimis laxas habenas servis relinquas, nec nimis angustas. An exigua mercede ob suam necessitatem conducti possint per furtum, usque ad iustam mercedem sibi providere, alibi a per occasionem diximus.

a [illegible]

9. Praedicti omnes, si materiae sint pariterque excesserit, obligabuntur sub mortali restituere. & uxor quidem restituere debebit, vel statim, si bona propria habeat, vel habere possit: vel debebit post mortem Mariti. Mariti haeredibus restituere ex dote, quam repetet, Filiis item ex proprio peculio statim, vel, si proprium peculii non habent, debere post mortem Patris in divisionem cum fratribus adducere, vide, quae supra b dixi de Donationibus inter Patrem & Filium. Excusabatur tamen à restitutione filius post mortem Patris, si fratres simile quid furati sint, vel si iidem condonent, vel si Pater actu condonavit, vel praesens suit condonaturus, si fuisset à filio rogatus, qui ob verecundiam non petiit condonationem, & de summa agatur, de qua disponere poterat Pater. Attamen hanc excusationem dictam à conditione expressa, vel praesumpta, attendi ad [illegible] modo, quo diximus in filio, dubitamus [illegible]. Denique pari modo servi obligabuntur statim, quidquid habent, restituere, nisi ex Domini benignitate, [illegible], confidant paratum, vel diu possedisse, immo & omnino restitutionem negligere.

b [illegible]

CAPVT QVARTVM.

De quantitate Furti Religiosorum sufficienti ad mortale.

NOn est sermo de furtis, quae fiunt Religiosis ab aliis ex bonis omnino alienis: tunc enim, si is habet, perinde ac caeteri fures, de quibus hactenus disputatum est, obligabitur, modo tamen infra c explicatius asserendo. Sed loquimur de furtis ex bonis sui conventus, in quo ipse alitur. Et quaerimus Primò, quaenam quantitas sufficiat ad mortale? & quoniam, ut supra vidimus Religiosus propter Votum Paupertatis non potest usurpare bona ulla externa, etiam volentibus Dominis, nisi de Superioris consensu, ideo quaerimus Secundò, quaenam quantitas requiratur ad hoc, ut contra eiusmodi votum mortaliter peccetur? De quibus, ne in censuram ab aliquo vocer, ita agam, ut Doctorum potius afferam verba, quam mea.

c [illegible]

1. Quoad priorem sic habet Suar. d. Quando Religiosus propria authoritate (idest sine licentia explicita, vel tacita, vel praesumpta, quas nos infra e explicavimus) pecuniam, vel aliud ex communibus bonis usurpat, sufficit ad mortale, si materia attingat quantitatem saltem quamvis argenteorum, & interdum poterit minor sufficere iuxta occurrentes circumstantias (intelligo, si quando Monasterio pauperi

d [illegible]
e [illegible]

grave

graue sit damnum inferendi, vel quid simile.] De alijs bonis Monasterij vsu consumptibilibus, pertinentibus scilicet ad cibum & potum, si tamen ad propriam vsum actualem, vt sic dicam, & transitorium à Religiosis aliquid sumatur, regulariter non videtur peccatum mortale, nisi damnificatio Religionis esset nimia, & in re extraordinaria, & pretiosa. Extra huiusmodi enim casum res huiusmodi reputantur leuioris conditionis (excipit Sanchez, quando Religiosus pro paupertate aut alia ratione quid determinatum solum datur Religiosis; nam [illegible] Superior qui ad consumptibilia, sicut qui ad reliqua, [illegible] necessariorum alimentorum.) Et quamuis Prælatus hoc displiceat, non tamen ita sine [illegible], vt illam reputare materiam grauem in ordine ad paupertatem, sed solum in ordine ad decentiam, & perfectionem Religionis. Accedit, quod Religiosi, quo ad vsum huiusmodi rerum, tractantur vt filij. Inter parentem autem, & filium non censetur similis actio grauis. Secus verò esset, si huiusmodi res in magna quantitate acciperentur, & occulte retentæ paulatim consumerentur: nam illud esse posset graue peccatum, quamuis ad id discernendum in particulari magna prudentia necessaria sit. Et num. 43. sic addit. In rebus quæ vno vsu consumuntur, si accipiantur absentes [illegible] maior grauitas, si res in magna quantitate accipiatur, vt occultè retenta paulatim consumatur: nam accipere solum ad vnum tantum actum vtendi v. g. comedendi, aut bibendi regulariter non æstimatur materia grauis in ordine ad paupertatem: quidquid sit de obedientia, aut de alia observantia Religiosa. In acceptione autem perpetua semper est maior deformitas: idemque est in illa, accipere vsum ad dominium. Hæc Suarez.

3 Quo ad posteriorem quæstionem sic habet Sanchez a. Communis, & verissima sententia est, eam quantitatem necessariam esse & sufficere, quæ necessaria est, & sufficit in hominibus secularibus ad constituendam materiam peccati mortalis furti. Et paulò post. Iam habita [illegible], communior sententia est, eam in Hispania furtum quadruplicis argentei (id est quatuor Regalium seu Iulianum) ad mortale, non idem descendere ad mortalem Religiosi paupertatem. Rectè item aduertit sic tum. 4. Non semper quantitatis in se notabilis absque licentia acceptæ, satis est ad mortale proprietatis peccatum, quia res magni valoris potest ob solum breuissimi temporis vsum modici valoris vsurpari, reddenda statim, & ideo erit solum culpa venialis. Hæc Sanchez.

4 Peres. Possumus probabiliter sentire, tam ad peccatum contra Paupertatem, quam ad peccatum vsurpandi bona Monasterij, requiri illam quantitatem, quæ requiritur ad hoc, vt filius peccet mortaliter furando à Patre, quod certum est, requiri maiorem, vt supra b vidimus.

Respondeo, Negat id Sanchez c citatum, & Iacobus Gordonus d [illegible] habet. Quod recentiorum [illegible] dicit in eodem distantia æque patrem videri [illegible] Superiorem, ac est Pater erga filium, quis dubie non est, tum [illegible] ratio, [illegible] Superioris, ac demum omnia clarè prohibent huiusmodi furta.

5 Quæres, quænam sit hæc Recentior? Respondeo, non vnam solam, sed quinque aliorum dicam esse huius sententiæ.

6 Primo est Rebellius apud Sanch. d citatum, qui sic habet: Rebellius censet, [illegible] hinc pensandam esse magna quantitatem petitam ad furtum mortale filiorum, quia non sunt Prælati videndi magis inuiti ad rem clam acceptam à Religiosis, sed quo ad eundem modum, quam parentes carnales circa filios suos; cum non minus, sed magis solicitos sint

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

diligere deberet, & ita non deberet censeri iniuste quo ad rem acceptam eiusdem quantitatis, in qua Patre carentes honeste [illegible] non censentur. Item quia Religiosi ius habent, vt ex eis bonis alantur à Monasterio, sicut Filij ex parentum bonis. Hæc ex Rebellio Sanchez, qui tamen hanc sententiam reprobat in aliis rebus, sed admittit in consumptibilibus.

5 Secundus est Ledesma, cuius sententia, dum recitatum Doctorem iam iam perfectum, simul in medium producetur.

a Conid. in [illegible] 6 Tertius est Hieronymus à Cente-do qui hæc habet: Sicuti Filius familias furando à suo Patre de eius bonis maiorem aliquam quantitatem, quæ in alio extraneo esset grauis, non esset furtum; ita Religiosus non esset Proprietarius, nec fur accipiendo aliquid maiorem quantitatem, quæ in alio extraneo facit peccatum mortale. Idemque dicendum est, si Religiosus illam surripiat ab alio Religioso eiusdem Monasterij. Quare tenet Ledesma, quod, si Religiosus surriperet à Monasterio, vel ab aliquo dicto Religioso, octo vel nouem Regales, seu valorem illorum in rebus, quæ vsu non consumuntur, non esset peccatum mortale, si id facit sine scitu Prælati; dummodo id non sæpius faceret, quàm bis in anno. Hæc Cenedo, qui etiam eodem Ledesma addit in rebus consumptibilibus ab eodem Monasterio, vel Religioso dicto subtrahi posse quis maiorem quantitatem.

b Fag. in Decal. [illegible] 9 Quartus est Fagundez b, Petes, inquit, quid possint Religiosi absque peccato mortali donare, vel recipere ab externis? Et quidem de Religiosis ad modum filiorum ratiocinandum est. Religiosi enim inter filios computantur infra cap. licet de regularis. Et ita docet Nauarrus, & Rebellius: & non comparantur cum seruis, vt male quidem Canonistæ dixerunt [illegible] non docti, quia seruus quidquid acquirit, domino acquirunt, & Religiosi quidquid acquirunt Religioni acquirunt. Sed est maior comparatio, quia etiam Filij familias quidquid acquirunt, non sibi, sed Patri acquirunt; vnde cum Filij familias hominum mediocrium per considerationem non peccent mortaliter, si eis iniuste, ad honestam recreationem, aut donationem sufficere quinque argenteos seu Regales [illegible] Salamanticos, et docet Petrus Nauarra, & Rebellius, vt licitè & honestè prandeant cum Amicis, pariter discendum est de Religiosis. Hactenus Fag.

10 Quintus est Caramuel c, quem satis sit, ne longum faciam hic in margine citare. Possem fortasse addere Sotum, Rodriquez, Aragonium d, [illegible] dam probabile putant, nunc Religiosum communiter furtum, quando hoc assumit ad sumptum duorum aureorum; quæ sententia iam lata non potest inniti nisi opinioni putantis, eiusmodi furtum esse decernendum ad mensuram furti Filiorum furtum Patris pecuniæ si bonis.

c Caramuel in Reg. S. Bened. [illegible] d apud Dianam p. [illegible]

CAPVT QVINTVM.

De compensatione occulta.

§. I.

An sit fur, qui per occultam acceptionem compenset id, quod sibi debetur?

1 NOn esse in conscientia furem, nec peccare, nec in excommunicationem incidere, quæ forte sit contra furantes imposita, & posse iurare etiam coram Iudice, se nihil accepisse, intelligendo, quod sibi non debebatur, certum iam hodie est apud omnes e, etiamsi res, quam vsurpat, fuerit ipsi in depositum à Debitore consignata. Ratio est, quia rem sibi debitam hic accipit, non alienam. Et quidem furtum integra

e Vide [illegible]

rem per Compensationem sibi vendicat, facit omnino suam, vnde, si furtè postea pereat, sibi perit, non debitori, quidquid in contrarium sentiat Molina a. Aduerte, te non posse accipere rem tertij furtè datam in pignus, seu commodatam tuo debitori, quia tunc alienam rapere(s) ... in graue damnum eius; si rem ... iustè ... vel commodatum, vel in pignus datum alteri, quia sic priuares hunc iure suo. Excipitur tamen ... (addit Lessius c) si probabile ... vt rem suam, ... commodè recuperaturus.

a Mol. d. de iust. ... 31.

b c Mol. ... de iust. ... Lugo de iust. ... Less. li. 2. c. 12. dub. ... n. 58.

2 Vt autem iustè fiat compensatio, tres sunt conditiones obseruandae. Prima, vt sit de liquido ad liquidum: hoc est, certum sit te esse istius creditorem certae pecuniae, & illum esse istius debitorem. Dices (addit) nam est quaestio, An Creditori liceat praeuenire? hoc est, An si v. g. hunc ad mensem tibi aliquis debeat ... centum, possis ea per compensationem hodie tibi retinere, vel occultè vsurpare? Ad quam respondeo, licere d. sed duobus positis. Primò, vt adsit periculum moraliter certum, quod Debitor suo tempore non sit soluturus. Ratio est, quia cuilibet licet, quando res sua est in periculo, illam assecurationem, vel pignus inquirere, et velle. Secundò, vt, si interim per tuam illam anticipatam acceptionem lucrum aliquod cessans Creditori, vel damnum emersit, debeas omnino recompensare, quia secus haberet Creditor praemium, ... peccatum morae committeret.

d Dian. p. ...

3 Secunda conditio: vt non possis, vel facilè non possis per potestatem publicam tuum recuperare. Verùm haec conditio solùm notat (sed sine obligatione e mortali) ordinem rationabiliter seruandum, vt in praxi vix in nostra hac aetate locum habet: nam semper est difficilius satis recuperare per authoritatem publicam.

e Mol. ...

4 Tertia, vt remoueantur pericula, ne tibi, vel tuo haeredi iterum idem debitum soluatur: quod fiet fingendo condonationem, vel simili alio aequiualenti modo. Quod si adsit eiusmodi periculum, sed non appareat medium illud cauendi? Respondeo cum f adhuc tunc cauendum non obligari ex Iustitia, sed solùm ex Charitate, vt notat ...; ideo, si facilè posses cauere, obligaris; quod si non caueres, peccabis quidem, sed sine onere restitutionis, quia id solùm sequitur ad peccatum contra Iustitiam. At, si cum difficultate, seu cum tuo graui incommodo posses, tunc nec peccares, nec obligationem restitutionis contraheres, si non caueres. Ratio est, quia tunc non peccares contra Charitatem, quae, vt alibi diximus, non obligat cum graui incommodo: nec peccares contra Iustitiam: nam, si contra hanc delinqueres, ideo esset: quia fuisses proxima damni secuti ... causa, ... per accidens, & indirectè: illud enim nec intendis, nec tibi vitium tuo iure imputari debet.

f ...

Propter eandem, immo maiorem rationem non g te regulariter obligo ad admonendum Debitorem, vel ad fingendam condonationem, ne is credens non soluisse, maneat in conscientia peccati mortalis: non, inquam, te obligo. Ad id enim cum ex sola Charitate tenearis, tunc solùm obligaberis, quando facilè potes. Quae facilitas cum in hoc negotio compensationis, quae occultè fit, vix locum habere possit: ideo dixi, te regulariter ... non obligari.

g ...

5 Pari modo, si tu, dum occultè tibi compensas debitum, praeuides alteri ... id, tanquam furtum ab ipso fuisset commissum, fore imputandum, non obligaris id praecauere, nisi facilè possis: quia simili ratione solùm obligaris ex Charitate, non ex Iustitia. Facilè tamen puto, te posse praecauere, saltem relinquendo compensationem, si tuum debitum v. g. esset exiguum, vel aliter incertum, & probabile esset alteri imputandum furtum cum periculo, vt is damnaretur ad Triremes, vel graui infamia notaretur, vel grauiter castigaretur, vel magnum sumptum expenderet. nec enim si non praecaueres, licet non peccares contra Iustitiam, inde non obligaretis ad restitutionem.

tionem,

rionem, grauiter tamen peccares contra Charitatem. Maximè igitur in hac, & similibus rebus expendenda sunt pericula proximi, & tua vtilitas; Charitas enim dictat, ne, vt paruam tuam commoditatem, grauissimum proximo damnum inferas. Vide Molinam *a* & De Lugo *b*.

a Molin. d. 7. *b* De Lugo d. 18. sect. 3.

6 Idem etiam dic, si Debitor vitam (nam de defuncto mox §. 7.) propter tuam occultam compensationem nascitur futurus impotens ad satisfaciendum alijs anterioribus, & magis priuilegiatis Creditoribus, quia id damnum anterioribus per accidens sequitur ad tuam compensationem, & illa res, quam accipis, non est Creditorum tui Debitoris, si enim esset illorum, certè, quia alienam tunc acciperes, tibi illam vindicare non posses.

§. II.

Compensatio in re diuersa.

1 AD explicationem doctrinæ addantur sequentes Quæstiones. Prima, An licitè possis tibi compensare accipiendo rem specie diuersam ab ea, quæ tibi debetur. v. g. debet tibi quis triticum vel pecuniam; An possis occultè accipere vinum, vel vestem æqualis pretij; supponimus enim, quod si v. g. vestis plus valeat, quàm tuum debitum, reddatur statim excessus &c.

Respondeo, te non posse *a*, si ex acceptatione rei diuersæ damnum graue sequatur debitori; posse *b*, si id non sequatur. Ratio est, quia, si non sequitur, non est vnde peccet, vt accidit, quando eam rem, quam accipis, facilè debitor pecunia, vel alio modo sibi comparare potest. At, si sequatur sine ratione ipsum directe damnificas, quare & peccas, & restituere damnum teneris. Quod si alium modum non habes tibi compensandi, nisi accipiendo rem specie diuersam, cum tamen grauiter debitorem aliunde damnificet, sanè licitè sumere poteris; debitori enim imputabitur tale damnum, dum is debita soluere non laborat. Idem tamen moneo, quod insinuaui §. præcedente num. 5. Neque licebit tibi propter modicum, quod tibi fortè debetur, grauissimum proximo damnum afferre.

a Mol. d. 7. ... *b* ... De Lugo d. 18. sect. 1.

§. III.

Compensatio in debito dubio.

1 SEcunda, Quando dubium est, an debitor aliquid tibi debeat, possisne pro ratione dubij aliquid tibi occultè compensare?

Respondeo non posse, quia non est æquum pro debito incerto velle solutionem certam. Idem est in probabilitate, quam aliqui (sed perperam) dubium vocant positiuum, id est quando sunt probabiles rationes, quod tibi aliquid debeatur, & probabiles quod non debeatur. Idem sequitur est, quando probabilitas versatur circa factum, quia tunc melior est conditio possidentis, vt alibi diximus *f*. At quando probabilitas vtriusque partis, scilicet debitoris, & creditoris est circa ius, esto aliqui in aliquibus casibus concedant, posse fieri occultam compensationem contra debitorem, non tamen vniuersaliter id negauimus ibidem, quem locum omnino relege.

f ... l. 1. c. 3. ...

§. IV.

Compensatio in re, quæ mittitur ad Debitorem, vel ei debetur.

1 TErtia. An possis tibi compensare, sumendo rem, quam Tertius mittit ad tuum Debitorem, vel in donum, vel in aliam quamcunque finem?

Respondeo cum necessaria *g* distinctione. Vel donum illud, seu pecunia iam est acceptata à tuo Debitore, & tunc potes, quia accipies rem Debitoris, in quam ius habes; vel non est acceptata, & tunc non potes, quia tunc acciperes rem Tertij, in quam ius non habes.

g ... De Lugo d. 18. sect. ... n. 11 ...

2 Quid de Debitoribus tui Debitoris? Antonius v. g. debet Petro tuo Debitori centum, potesne ab Antonio cen-

tum suscipere, eo praetextu, quod tibi à Petro similia centum debentur? Respondeo non posse; quia vt casus proponitur, acciperes pecuniam, quae nunc Antonij est, in quam nullum ius tu habes.

3 Quid, si Petrus, tuus nempe debitor, haberet in deposito apud dictum Antonium sua argentea, vel aliquid simile, quod certum tibi quo ad proprietatem, tum quo ad vsum, & administrationem esset Petri?

Respondeo. Tunc sane posses, quandoquidem res sit Petri tui debitoris, nec ad alium pertineat, partem facere ubi materialiter inueniatur. Cauendum tamen est ne Antonius à Petro suo Depositario rem suam per Iudicem velit repetere: nam sic Petrus cogeretur geminatè soluere.

Sed quid, si hoc periculum immineat, tu verò illud cauere non possis sine iactura tui Debiti? Respondeo. Te tunc non posse compensare, si tamen accidat, quia tua necessitas te excusat ab obligatione Charitatis, qua deberes illud damnum à te indirectè solum causatum, à Petro auertere, vt modo in simili §. 2. dictum est, ubi etiam Monitionem hîc applicandam apposuerunt.

4 Huc facit vulgaris dubitatio de Creditore Principis. An scilicet possit sibi compensare id, quod à Principe sibi certò debetur, fraudando ipsum Gabellas.

In quare certum est, Primò, posse à Gabella non soluenda [illegible] certum [illegible]. Secundò, [illegible] posse, si sint [illegible]. Ratio vtriusque est, quia [illegible] Creditor [illegible] ex bonis sui Creditoris, hic non item.

Sed, quid si [illegible]? Negant nonnulli propter [illegible] rationem, quia tunc Gabellator [illegible] Principis, qui supponitur esse Debitor. Concedunt alij [illegible], quia conductores Gabellarum [illegible] communiter Gabellas, & cum ea non ducunt, [illegible] sine praesumptione non esse [illegible] in [illegible], & fortasse [illegible]

valeant, vna conditione, quae praesumptio non est tam facilis de eo, qui absolutè sibi Gabellam emit à Principe. Vtraque sententia est probabilis.

§. V.

Compensatio Famulorum.

1 QVaeres. An Famuli possint se compensare occultè à Dominis, qui iustum salarium negare. Respondeo certum est, si salarium negetur, tum condictendum modo §. 2. dicto, posse. At Domini saepissimè negare iniquè, quia vili mercede se conducerent Famuli: sed de hoc dixi alibi e, & nonnulla dicemus inferius. d

§. VI.

Compensatio Fideiussoris.

1 QVaeres. An, si fideiussisti Titio Debitori Caij v. g. in aureis centum: & Caius debeat aliis centum Titio, vel tibi, qui tamen Caius per Iudicem à te Fideiussionem extorqueat, soluisque ipsi illa centum, nihilominus possis occultè ab eodem Caio ea centum per occultam compensationem auferre?

Respondeo, posse e, quia in hac circumstantia [illegible] Caius Fideiussionem exegit: ego solutè, qui sciebas, Caium esse debitorem tuum, vel Titij, [illegible] allegata, & probata in foro externo te condemnasset, cui condemnationi in foro conscientiae non est f standum, quia innititur falsae praesumptioni.

2 Quid de Fideiussore in ordine ad eum, cui ipse fideiussit? Si v. g. tu fideiussisti Titio debenti centum Caio, & compulsus à Iudice soluisti ea soluere Caio, possisne centum occultè tibi accipere à Titio? Respondeo posse g, quia nec Titius, nec alius exposuit periculum, non obstantiam tibi damnum ob susceptam Fideiussionem. Ratio est, quia (nisi probetur contrarium expressum) saepe implicitè intelligitur fide-

jussor

e de [illegible]

e De Lege & Iust. [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

f [illegible]

[illegible] nolle quid remittere de suo, cum donatio nunquam præsumatur, nisi expressè fiat.

§. VII.

Compensatio ex bonis Defuncti.

1 Sitne, Anficinè possis retinere, tibiq; applicare per occultam compensationem bona tui debitoris defuncti, (nam, si hic viuat, dixi §. 1. num. 2.) quæ fortè inuenientur esse post eius mortem apud te.

Respondeo, posse, quia sicuti potuisses *a* alicui depositari occultè accipere, ita potes depositata apud te ipsum.

a [illegible]

2 Verùm magna est difficultas, an idem possis, quando acceptio esset in præiudicium aliorum creditorum Defuncti, qui essent magis priuilegiati, seu anteriores, nec adesset facultas satisfaciendi omnibus. Si tibi v. g. defunctus debebat centum ex debito census, sed debebat alteri etiam centum ex dote suscepta, quæ est priuilegiata, nec defunctus relinquat nisi centum, quæ sunt deposita apud te, poteritne cum præiudicio dotantium hæc centum occultè retinere?

Respondeo, posse. Id quod tamen tribus dictis opus est, vt explicem, ac probem. Et, vt vides, loquimur, quando res tui Debitoris apud te inueniuntur: si enim apud te non esset, illam cum præiudicio magis priuilegiatorum, surripere nunquam posses, quia clarè tunc surriperes alienum, nullo modo tuum, vt mox clarius patebit.

3 Dico enim Primò, Si res apud te est eiusdem rationis cum illa, quam tibi debebat defunctus, v. g. pecuniam debebat, & tu inuenieris habere apud te, post eius mortem, sed consignatam in eius vita, æqualem pecuniam potes *b* illam tibi occultè retinere. Ratio est, quia, quando tu habuisti pecuniam tui debitoris, visus est debitor, quasi æqualiter, pecuniã debitam tibi soluisse, atq; adeo ea pecunia iam tua est, & consequenter eo mortuo, tu nihil habes defuncti, quod

b De Lugo [illegible]

Creditoribus anterioribus obligatum sit.

Neq; dicas, quando tibi in vita is prædictam pecuniam consignauit, tunc non potuisse illam tibi soluere cum præiudicio anteriorum: Ne id dicas, inquam, nam probabilem hic suppono doctrinam *c* Molinæ docentis, quando Debitor ex proprijs soluit debitum posteriori Creditori, cum solui deberet priori, non teneri hunc posteriorem Creditorem ad restitutionem, de qua suo loco iterum: ergo &c. lege Dianam *d*: Cui quidem solertissimo, & humanissimo Viro gratias ex corde ago, quod me indignum laudet, & citet in p. 9. & 10.

c Mol. [illegible]

d Dian. [illegible]

Nam, quod interdum meas sententias approbet, interdum verò nequaquam, immo contra illas non semel insurgat, id omnes perinde facimus, pariturque id intellectu duntaxat, non voluntate.

4 Dico Secundò, si res aliæ, seu diuersæ defuncti inueniuntur apud te, v. g. vestes, vasa argentea, &c. atq; hæc habeas in pignus tui crediti, potes *e* tibi ea per compensationem retinere, quamuis cum præiudicio magis priuilegiatorum. Ratio est, quia tunc rem tuam tenes, pignus enim succedit loco rei. Sensus enim dantis pignus est, *Retine tibi hanc rem, si pecuniam tuam tibi non reddo, seu, donec tuam pecuniam reddam*. Cum ergo hæc conditio apposita non sit, res tua remanet, non aliena.

e De Lugo [illegible]

5 Dico Tertiò, si eadem res alteri non hypothecatæ, seu subiectæ, quamuis non titulo pignoris, sed alio quocumq; v. g. commodati, depositi &c. apud te, modo dicto, remaneant, pari modo per compensationẽ retinere poteris *f*. Hoc dictum procerteris est communissimum, negaturq; mordicus à De Lugo *g*. Ratio, quæ mihi occurrit, quæq; omnia contraria argumenta soluit, non est quia *h* difficilè satis apparet persuadere hominibus, vt debeant sinere sibi ex suis manibus, quod sibi debetur, & alijs potius conualere, quàm sibi, hæc enim ratio præter admirationem, nihil

f [illegible]

g De Lugo [illegible]

h [illegible]

habet praesens. Sed quia, quando ea rem illam tui Debitoris, ipso vitante, habuisti, tum illam possisses tibi applicare in compensationem tui crediti, tenetur apud te, quasi in pignus: patet, quia ipse, illam iam apud te habenti, dicere poterit: *tam diu de meo Creditor securus, Res mei Debitoris iam apud me est. Certè, si etiam mihi non reddis, non ego suam hanc rem illi reddam.* Virtualiter ergo rem illam pignus obtinent. Quoniam ergo subiecto praecedente, ex ipsa communi sententia, conclusione eodem De Lugo, actuale pignus tui Debitoris retinere potuisti, sic & hanc veluti pignus virtuale, quod actuali aequiualet, poteris retinere.

Quodnam debitum ex multis soluatur per primam compensationem, alibi dixi. a Alibi etiam de compensatione in b Missis, & de Iuramento non lendi vel compensatione c disputauimus, &c.

a *Sup. lib. 5. tr. [illegible] de comp[ensatione]*
b *lib. 3. de [illegible] Missa [illegible]*
c *Sup. lib. 5. [illegible]*

CAPVT SEXTVM.

An extremè vel grauiter indigenti liceat furari.

QVid sit extremè, quid grauiter, quid communiter indigere, satis explicauimus in superioribus d, quae omninò sunt recolenda, vt etiam quae sint bona necessaria ad vitam, quae ad statum, quae superflua.

d *Sup. lib. [illegible]*

Quibus habitis tria pono certa omni ab omnibus puto, tria esse controuersa.

§. I.

Tria Certa.

1 CErtum est Primò, extremè indigentem posse quodlibet surripere, quod sit necessarium ad extremam indigentiam sublevandam. Ratio communis est, quia res temporales sunt à Deo datae, vt vita omnium rerum temporalium nobilissima conseruetur: quod vitae conseruandae ius cum nemo à se abdicare possit per rerum distinctionem Gentium introductam, sit, vt in ea necessitate, omnia sint communia: nec illarum Dominus possit sine peccato ... [illegible] ... impedire: immò si impediret, posset cum moderamine inculpatae tutelae ab indigente occidi. Si tamen sit, qui probabiliter indigentem subleuet, vel ipse extremè indigens aliter suam sibi succurrere possit, non peccabit e impediendo, vel non dando, & ipse, si à se sumeret, fur esset & latro, quia in his circumstantiis non est in necessitate.

e *[illegible]*

2 Certum mihi est Secundò, idem f esse dicendum in valdè graui necessitate, quod in extrema. Ratio est, quia vtroque modo naturae iudicium est, et grauem necessitatem, quae facilè vergit ad extremam, à se quisque quoquo modo propellat, ... [illegible].

f *[illegible] De Lugo [illegible]*

3 Verum pro vtroque hic certitudo ... [illegible] ... à proximo extremè, vel grauiter indigente in extremè non indigentem non posse illud surripere, quod indigentiam subleuet: nec in indigentem grauiter ab grauiter indigente. Ratio communis est, quia tunc sine controuersia melior est conditio possidentis, atque adeo habet potius ius vtendi rebus suis, ne pereat, vel ne cadat ex graui ad extremam, quam quilibet alius.

An possit quod surripuerit, obligetur in pari necessitate restituere, alia est quaestio alibi, Deo dante, decidenda.

3 Certum est Tertiò. Sicuti potest indigens in praedictis casibus pro se surripere, sic etiam alium pro ipso surripere in iisdem casibus posse, si is aliter non habeat, vnde possit de suo indigentiam subleuare. Ratio est, quia tunc is surripit nomine indigentis, & vt eius instrumentum [illegible], si is habeat, vnde possit de suo, non vulgaris est difficultas. Verùm quia non est admodum frequens, & nimis prolixas expositiones distinctiones, satis est eam videre apud Bonacinam g, Vasquez h, Delugo i.

g *[illegible]*
h *[illegible]*
i *De Lugo [illegible]*

§. II.

Tria Controversa.

Extremè an à graviter indigente licitè surripiat?

1 PRimum, quod controvertitur, est; An extremè indigens possit rem sibi necessariam surripere à graviter re eadem indigente?

Respondeo: Aliqui a absolutè negant: b Aliqui c absolutè concedunt; verùm neutri sine sequenti distinctione sunt recipiendi. Si enim graviter à proximus hic indiget illa re ad conservanda ea bona, quæ ipsi sunt necessaria simpliciter, ad sustentandam ita conservandam, ut sine illa in valde gravia mala prolaberentur, non potest extremè indigens ea surripere, nec proximus prædictus obligatur dare. At, si graviter indiget illa re ad conservanda sua ea bona, quæ non sunt simpliciter ita necessaria, ut sine illis in valde gravia mala incurreret, potest extremè indigens ea surripere, & proximus prædictus dare obligabitur. Ratio est, quia posteriore casu verè ipsi non imminet grave malum, at in casu posteriore mala illa tam gravia moraliter ipsi morti æquiparantur: & aliquando sane accidit, ut eligeret quis potius mori, quàm gravia illa sufferre: imo supra d attulimus Doctores docentes, non solum graviter indigentem, sed nec etiam divitem obligari magnis expensis, & extraordinario medijs extremè periclitanti in vita succurrere: qui locus est omnino relegendus.

Indigens an surripere, vel consumare debeat animo reddendi.

2 Secundò, in extremè, vel graviter indigentes quando quid surripiunt (tum quando rem antea surripeant, postea consumunt; de quo numero 3.) disaitas necessitates conveniendas, obligentur accipere cum animo, ut si ad pinguiorem fortunam pervenerint, debeant restituere, quod est quærere, An accipere quæant absolutè, an sub ratione mutui. Et rursus, An etiam, quando hos indigentes sublevare obligamur, satis sue obligationi faciat, si det mutuum sub eadem conditione pinguioris fortunæ, an potius debeat dare absolutè.

Respondeo: Nonnulli e docent, tum eos indigentes debere accipere sub ratione mutui, tum divitem posse sub eadem ratione dare. Ratio est, inquiunt, quia non adest obligatio, nisi eos pauperes sublevandi; at per mutuum satis, sufficienter sublevantur. Nonnulli f verò docent contrarium, idest, posse absolutè pauperes rem subfurari, & divitem non posse restitutionis onus imponere. Ratio est, aiunt, quia in ea necessitate omnia sunt communia: Ergo non est, unde ad mutuum recurri debeat: utraque sententia est probabilis. Quare poterit quidem Dominus imponere illud onus sequendo opinionem sibi faventem, sed poterit etiam indigens illud non acceptare excipiendo scilicet faventem pro se sententiam.

Loquor autem semper de his indigentibus, qui nec re, nec spe morali sunt habituri bona, & facultates. Nam, si spes adest, non videtur adesse ratio, cur & indigens posse furari, & Dominus debeat absolutè dare.

3 Hactenus dictum est, quando res surripiunt tempore indigentiæ, eodemque consumuntur. Sed quid Primò, si surripiat tempore, quo non indiget, at deinde incidens in necessitatem extremam, vel gravem, illam consumat? Furatur ea v. g. decem aureos malis artibus, utique cum peccato, verùm hodie existens in gravi necessitate, puta in gravi morbo sine ulla spe habendi pecuniam, illos ad vitam conservandam expendit: obligabiturne ad meliorem fortunam restituere ad restitutionem? Quid secundo, si rem Domini inventam habere ex ullo contractu, v. g. ex deposito?

Respondeo ad Primum, Te obligari communior g sententia; quia semper remanet obligatio ex radice delicti ante

Oo 4 com-

consumitur. Solum pro illo tempore quo talis indiget, nec habet, vnde soluat, suspenditur. Probatur, inquit, Vasquez, quia tempore necessitatis solum habet homo ius ad suam necessitatem sublevandam. At ad hanc sublevandam satis est, si obligatio suspendatur, seu impediatur, non autem, quod omnino tollatur. Nihilominus non est a improbabilis sententia ne tunc liberari ab onere restitutionis. Ratio est, quia ferri illo tempore necessitatis, habet ius suscipiendi, & consumendi, nec solum, vt dicebat Vasquez, sublevandi quomodocumque necessitatem: ita habet ius tunc rem alienam suscipiendi consumendi? est enim, ac si rem de nouo susciperet, quod tibi licet. Adde, Dominum tunc teneri dare, ergo si vellet de nouo potest accipere: vnde tunc consumens videtur sufficienter implere obligationem restituendi contractam ex delicto, cum rem consumat, perinde ac Dominus teneatur velle consumi, si apud ipsum res inueniretur. Denique inferius b vt probabile docebimus, non obligari furem rem restituere, si res perit apud ipsum eo modo, quo peritura fuisset apud Dominum, sed in casu nostro aeque pecunia consumenda erat apud Dominum, quia ei tenebatur huic indigenti dare, ergo &c.

Respondeo ad secundum cum necessaria distinctione c. Si enim apud te habeas ex contractu transferente Dominium, v. g. ex mutuo, debes restituere, quia tunc non consumis rem alienam in necessitate illa, sed tuam: & obligatio ex contractu iam perseuerat. Si ex contractu non transferente Dominium, v. g. ex Deposito, non obligaris restituere, quia consumis rem Domini, at contractus Depositi, vel similis, non obligat ad restitutionem, quando sine illa culpa res perit, vt etiam tunc sine culpa indigentis perit, ergo &c.

Indigenti an res ipsi necessaria debeatur ex Iustitia.

4 Tertiò. An extremè, vel grauiter indigens habeat ius iustitiae ad res, quibus indiget, ita vt diues eas obligetur ex Iustitia porrigere, nec solum ex Charitate, seu misericordia. Id valdè prestat scire propter obligationem restitutionis damnorum ex negatione rerum quas dare diues forte recusat, quam restitutionis obligationem sola culpa contra Iustitiam, non verò contra alias virtutes, vt saepe diximus, parit.

Respondeo, debere hic separari quatuor quaestiones, quas quia nonnulli clare non separant, valdè confusè loquuntur.

Prima quaestio est. Quodnam ius, indigens habet in rem, qua indiget, Iustitiae, an alterius virtutis? Secunda, qua obligatione diues indigenti succurrere obligatur: ius enim accipiendi in vno, & obligatio succurrendi in altero, non semper ex eadem virtute procedunt: nam ex Religione obligor propter Votum, v. g. dare eleemosynam Ecclesiae: at Ecclesia non habet ius nec Religionis, nec Iustitiae etiam eleemosynam suscipiendi. Tertia, ea obligatio, quam habet diues succurrendi, est ne etiam offerendi, an solum non impediendi indigentem, quando rem vult accipere, & solum non repetendi, quando tam propter accepit? Quarta, si est obligatio ad vtrumque, estne vtraque ex Iustitia, an altera ex Iustitia, altera ex Misericordia? His quaestionibus exactè distinctis cum satisfecerimus, facilè erit ad controuersiam propositā respondere.

5 Quo ad Primam quaestionem, sic statuo, Ipse indigens habet ius Iustitiae accipiendi rem sibi modis dictis necessariam: Ius, inquam, iustitiae, hoc modo non vt tantum atque indiget, fit Dominus rei, sic enim cum plures in mundo indigeant, omnes essent Domini, quod non est dicendum: sed ita d vt statim atque illā accipit, suam faciat illā. Ratio est quia id satis est ad succurrendū necessitati.

6 Quoad Secundum, Dominus obligatur e succurrere, nisi ex Charitate, seu Misericordia. Ratio est, quia, cum res sit sua, atque ipse nunquam eam per se perdat, sit Dominus absolutus, vt dictum est, non apparet, vnde obligatio ex iustitia nasci queat. Adde sperum

sunt obligati ad succurrendum, vt se sublevet indigentem, at hic [illegible] Misericordiæ est, non Iustitiæ.

7 Quo ad Tertiam, obligatio diuitis est, tam vt offerat, quam vt non impediat. Ratio est, quia secus non obseruabitur præceptum de proximo in necessitatibus subleuando: præceptum, inquam, illud *Mandauit Deus vnicuiq; de proximo suo*.

8 Quo ad Quartum, Dico Primò, hanc obligationem, quam habet diues offerendi, non esse ex Iustitia, sed ex Charitate, seu Misericordia. Ratio est, quia ipse non obligatur nisi succurrere, ergo non nisi ex motiuo succurrendi: At motiuum succurrendi est subleuatio indigentis, quæ est motiuum Misericordiæ; ergo non obligabitur, nisi ex motiuo Misericordiæ.

Dico Secundò, eandem obligationem, quam habet diues non impediendi indigentem ab occupatione rei ipsi necessariæ esse ex Iustitia. Ratio est, quia sicut indigens habet ex sua necessitate ius ad occupandas res, quæ sub nullo sunt dominio, & contra Iustitiam faceret, qui ius illud per vim impediret, sic habet idem ius ad occupandas eas res, quæ sunt sub dominio alicuius, quia in necessitate omnia sunt communia, & per ipsi occupatis, perinde peccatur, ac si ea essent sub nullo dominio.

Dico Tertiò, obligationem, quam habet diues non repetendi seu non resumendi rem, quam indigens pro sua necessitate subleuanda occupauit, est ex Iustitia. Ratio est clara ex dictis, quia vt vidimus num. 5. post occupationem indigens fit Dominus rei occupatæ.

9 Ex dictis iam colligitur, diuitem, si cibum v. g. non offerat indigenti, non obligari ad reparanda damna secuta, si forte in fame moriatur, quia tunc diues contra Charitatem peccat, non contra Iustitiam: obligari autem, si vi impediat à sumendo, vel, si cibum iam ab indigenti occupatum per eandem vim repetat, quia tunc peccat contra Iustitiam.

CAPVT SEPTIMVM.

De continuitate peccati furti in eo, qui non restituit.

Remissiuè.

De hac re, ea, quæ dixi in Methodo à Confessionis, loquendo vniuersim de peccato habituali, satis, superque sunt pro praxi, ea igitur legere ne graueris. In Meth. Conf. [illegible]

CAPVT OCTAVVM.

De emptione rei furtiuæ.

1 Sermo hic est de emente mala fide, licèt autem, qui dubitat, an rem esse furtiuam, & sub hoc dubio emit, & etiam sine [illegible] emptor malæ fidei, quia debuit prius indagare veritatem, secus est, si possibiliter rem illam contraxit, tamen non statim ac habetur rumor, vel suspicio, quòd, qui vendit, soleat res furtiuas vendere, iudicandus est iniustus venditor; sed debent rationes aliquæ mouere id persuadere, quia nemo, nisi constet, præsumendus est delictum commisisse.

2 Iam vero duplici modo se habere potest, qui rem eiusmodi furtiuam emit. Primo, animo sibi retinendi. Secundò, animo reddendi illam Domino, à quo pretiũ suũ recipiat.

3 Si se habeat priore modo, præter peccatum furti debebit illam rem Domino restituere, vt notum est [illegible] etiamsi multo pretio eam emisset, & etiamsi hoc pretium à suo venditore nequaquam esset recuperaturus. Ratio est, quia qui dolosè agit, dignus est, vt amittat rem, & pretium.

4 Hinc fit, vt ipse fur, qui accepto pretio rem furtiuam vendidit, & eandem consignauit ei, qui sciebat rem esse furtiuam, si facti ipsum poeniteat, non debeat reddere pretium ipsi emptori, sed Domino a rei. Ratio est, quia, dum ipse emptor sciebat, rem illam furtiuam esse, sponte, & culpa sua se subiecit periculo amittendi pretium, & rem.

a Mol. d. [illegible]

5 Sed emergunt duæ non passim obuiæ difficultates. Prima est, an, si Dominus iam ab emptore recuperauit rem suam, possit fur retinere sibi pretium habitum ab emptore, quandoquidem diximus, pretium reddi non debere ipsi emptori? Respondeo, Sane tunc æquitas non vult, vt latro ditescat aliena pecunia: quare in eo casu reddere debere pretium emptori, & ita iudicandum fore à Iudice etiam in foro externo, mihi dubium non est.

Quod si fortè Dominus habuit iam pretium suæ rei ab ipso fure, non est iustum, vt idem Dominus habeat etiam rem ab emptore, sed vel reddat pretium ei, cuius est, suam rem repetendo, vel rem relinquat ei, qui pretium soluit.

6 Secunda. Quis nam primo loco debet restitutionem facere Domino, fur, qui vendidit, an emptor malæ fidei? Respondeo, si res in indiuiduo extat apud emptorem, ipsum debere primo loco restituere, certum sit, quia res vbicunque inuenitur, Domini est, adeoque ipsi reddenda. At si emptor eam iam consumpserit, vel sine spe recuperandi alienauerit, maior est dubitatio, quia vterque personaliter obligatur ad faciendam æqualitatem cum Domino. Puto (vt iterum dicemus cum de ordine restitutionis) emptorem. Ratio est, quia qui rem destruit, omnium maximè, Domino nocet.

7 Si posteriore modo se quis gerat, emit nimirum rem furtiuam animo eam reddendi Domino, vtatur hac vniuersali Regula b. Toties licitè potest quis rem siue certò, siue dubiè furtiuam à fure, quocunque pretio emere, vt tradat Domino, quoties sic emendo vtiliter negotium Domini gerit. Et tunc Dominus pretium illud siue paruum siue magnum obligabitur, si rem suam velit, dare emptori. Ratio regulæ est, quia ex omnibus legibus, licet cuique benefacere proximo, & ex alia parte, non est defraudandus suo is, qui negotium vtiliter alterius gerit.

b [illegible]

8 Hinc fit Primò. Si rem furtiuam modico pretio emas. Secundò, si iusto, quando Dominus propter affectum ad rem suam, vel etiam necessitatem, iustum idem pretium ad eandem suam rem recuperandam contulisset. Tertiò, si etiā excessiuo, quando pari modò alterum tantum Dominus soluisset pro se sua: sic, inquam, vt tu potuisti emere loco Domini, & sic, vtpote qui eius negotium vtiliter gessisti, tuum pretium recuperabis.

9 Fit contra Secundò, vt, quando eiusmodi affectu circa rem suam Dominus caret, non obligetur ad dandum tibi pretium, neque iustum, neque excessiuum, si ea pretii emisti, sed solum ad dandum modicum à prudenti viro secundum varias circumstantias, in præmium tuæ diligentiæ, vel industriæ, taxandum.

Ratio est, quia radix, vnde Dominus pretium dare debet est, quia vtiliter eius negotium gessisti: at non vtiliter agitur pro Domino, si is cogatur emere iusto, vel excessiuo pretio rem suam, qua fortasse libentius careret, quàm tanto pretio eandem redimat.

10 Verùm difficile hic se offert. Si tu inculpatè iudices, Dominum habere eiusmodi affectum, seu necessitatem, re vera tamen non habeat, obligabiturne Dominus rem à te pluris emptam eodem excessiuo pretio redimere? Obligari, sentit Lessius c, quia bona fide emptor se credidit vtilem gestorem negotiorum Domini. Non obligari, sentit de Lugo d, quia vtilis gestor verè emptor non fuit. Fac enim, potuisse rem à Domino æstimari, vt centum, tum æstimauit vt duo, remittitur in damnum Domini ignorantia & error emptoris, vt idem Dominus centum dare cogatur?

c Less. [illegible]

d de Lugo [illegible]

11 Equi-

11 Equidem autem inquiro à de Lugo. Si paruo pretio rem Domini recuperares, sed deinde Dominus verè, & sine fraude (quod ex circumstantijs à prudenti viro erit colligendum) traderetur rem illam ne paruo quidem eo pretio aestimare, priusquam a te sit sanis medicis illis expensis emptor? Non puto, priusquam, quia, licet Dominus sic per accidens sit affectus, prudenter per se egit, & vtiliter negotium illius emptor. Non ergo est omnino Lessij doctrina à de Lugo repellenda: sed si huiusmodi regula vtraque conciliatur. Tunc debes pretiū quantitas excedens Dominus dare emptori, quando emptor non temerè, sed prudentibus innixus fundamentis iudicauit, se bene gerere negotium Domini, illud excedens pretium fatuori offerendo; & in hoc casu intelligendus est Lessius: è contra verò non debebit, quando scilicet temerè, in quo etiam intelligendus est loqui De Lugo. Ratio regulae est, quia hac distinctione posita, verè & per se dicetur vtilis negotiorum gestio.

12 Petes. Licitene emeris eiusmodi res furtiuas incerti Domini, eo animo, vt si appareat Dominus, illi tradantur; si verò non appareat, retineantur ab emptore? Respondeo, licitè emi, & retineri, modò non negligatur moralis diligentia inueniendi Dominum, cui dare, si is appareat, omnino debes, recuperato tuo pretio, iuxta modo dicta.

Vnum valdè notandum. Nam, si iusto, vel excedenti pretio rem illam, v.g. vestem à fure dicto animo emisti, totam vestem nullo apparente eius Domino, retinere licitè vales. At, si emas modico pretio, an debeas, quod deest vsque ad iustum, expendere in vsus pios? Dicunt aliqui omnino de omnibus rebus incerti Domini colligeretur ex dicendis inferius a. Certè ad vsus Ecclesiasticos solere, vt audio, applicare Christiani Calices, ac supellectilem Sacram, quando ea, quamuis modico pretio, emunt à Pyratis Infidelibus, quo posito sine obligatione faciunt, sine controuersia, satis.

a Inf. [illegible] n. [illegible] §. 1. [illegible] 30.

Si res à te paruo pretio redempta cum animo reddendi Domino fuit dubie furtiua, potes post adhibitam diligentiam (quam omnino adhibere teneris, quia secus, vt diximus num. 4. esses possessor malae fidei.) pretio, iudicans, si veritas nequeat cognosci, sine vllo onere tibi retinere: igitur enim tunc incipis esse bonae fidei possessor.

13 Quando spes nulla apparet, quod Dominus rem suam recuperare possit, quia timemus, si tu non emisses, emissent alij, qui tamquam Domino redditissent, puto, te posse illam emere vilissimo pretio, & tibi retinere sine onere dandi quid Pauperibus. Ratio est quia tunc Dominus pro derelicta debet rem suam habere. Lege Lessium b qui ex hoc capite excusat eum, qui merces captas ab Haereticis publicè mercatui expositas emit.

b Less. [illegible] 21. [illegible] 11. n. 118 [illegible] 118.

14 Quid, si deinde, fortuito casu, appareat certus rei Dominus? Respondeo, recuperato à te pretio tuo vilissimo, ipsi rem esse reddendam; quia res à Dominis, & quamuis derelictae, [illegible] Domini est. Sed si forsitan non videbatur aliqua probabilitas, posse illam aliquando recuperari.

Non sic derelictae videntur [illegible] vt Dominus verè illam tempore derelictam habuerit, sed Dominium illius à se abdicauit c, atque adeo ad illam ius amplius non habet. Ad discernendum autem, quando rem suam Dominus pro derelicta habeat, ita vt eiusmodi res sub nullius Dominio sit, & consequenter sit primi occupantis, hanc regulam in simili habet De Lugo d. Quando, inquit, siue ratione temporis longinqui, siue alterius circumstantiae aequivalentis, puta loci distantia, potentia furis, vel vilitas &c. res iam sit extra potestatem Domini, ita vt ab illa non possit vllo modo recuperari, eo ipso censetur iam Domino carere. Haec ille grauiter huius probabilitatis, tamen, quia regulariter non praesumitur Dominus absolutè rem suam velle pro derelicta habere, sed sub conditione, donec sit modus eam recuperandi, cum nemo praesumatur suas res, propter

c [illegible] 1. §. 14.

d De Lugo de iust. [illegible] sect. [illegible] 140.

quam-

quamlibet vulgarem difficultatem recuperandi, velle prorsus amittere, ideo apparenti Domino res erit regulariter modo dicto restituenda. Vide, quæ dicam tr.3.c.2.§.8.num.32.

15 Illud concedo, posse nos loqui cum Lessio *a* & Molina *b*, tibi jus competere petendi à Domino illud pretium, quo rem emisti à dictis furantibus, si illam velit, qui si nolit pretium illud dare, eam tibi poteris retinere. Ratio est, quia, cum nulla sic fiat injuria Domino, immo eius negotium bene geratur, censetur is consentire in tuam emptionem, & voluisse, ut potius res sua cum onere, ut eam (reddito tibi illo pretio) sibi resumeret, quàm omnino irrecuperabiliter amittere.

a Less. l. 2. [illegible]
b Mol. [illegible]

16 An, qui rem bona, vel mala fide à fure emit, vel dono accepit, possit aliquando eandem reddere furi, dicetur Tr.3.c.3.§.2.&3.

CAPUT NONUM.

De peculiaribus quibusdam Furtis in ludendo, venando &c.

DE his non solum, quæ ad furtum, restitutionemque pertinent, hic subjiciam, sed etiam, quæ ad eorum completam faciunt tractationem, ut scilicet uno compendio eorundem cognitio habeatur, & ne ad eadem cum molestia lectoris, meoque labore iterum redire cogar.

§. I.

De Furtis, & obligationibus ludentium.

c S.Th. 2.2. q.168. a.2.

1 LUdus est certamen *c* quoddam susceptum ad compositionem animi delectationem, cui, ut fulgeat, solet adjungi pactum, seu contractus quidam, ut victori res ab utroque exposita appropriaretur.

2 Et quidem certum est Primò, ludum ex se non esse illicitum, spectatque ad virtutem Eutrapeliæ, seu Affabilitatis. Ex se, inquam, nam, si adsit periculum blasphemiæ, rixarum, furti &c. esse illicitum, ignorat nemo. Nec tamen est illicitus ex eo præcisè, quod fiat ex intentione lucrandi, si quidem affectum lucri moderatus, si intendatur media via justa, ut fit etiam in aliis contractibus, illicitus nequaquam est.

3 Certum est Secundò, aliquos ludos legibus esse *d* prohibitos, nempe eos, in quibus magis fortuna, quàm ars dominatur, ut ludus alearum & taxillorum esse solet. Quo ad laicos tamen, secluso alio periculo, ire contra has leges, non est mortale; saltem ob praxim seu illarum legum desuetudinem. Quo ad Clericos in sacris Beneficiarios vel in sacris, vel Monachos, quando sunt Aleatores per modum habitus, putat Sanchez *e* esse mortale. Dico (aleatores per modum habitus) nam contra hos videntur *f* Canones loqui. Quare excusabitur à mortali, qui semel, aut bis, aut iterum lusit, si crebro, non tamen per longum tempus. Silvester, & Cajetanus apud Dianam *g* excusant omnino hos Clericos, vel Monachos, quantum est ex vi iuris positivi, quia, æquè, id per ... in desuetudinem abiit. Semper tamen in ... Diœcesi sit aliqua peculiaris constitutio ludum graviter prohibens.

d [illegible]
e Sanch. [illegible]
f [illegible]
g Diana p. [illegible]

4 Certum est Tertio, ... ad ludum debere abesse fraudem, ac dolum. Quare, si ... imperitum ludendi, ... ad restitutionem. Notat tamen Rebellius *h*, si tua peritia ignota ludendi tanta sit, ut extra omne periculum semper lucraturus sis, teneri te ad restituendum totum, quod lucraris; Si verò in duplo, vel triplo minori periculo perdendi sis, non teneri, nisi ad dimidium, vel ad tertiam partem &c. Sed certè probabile est *i*, si non nescitur, si te non noscant peritia, vel imperitia alterius, nec illicitè agi, nec inde

h Rebell. [illegible]
i [illegible]

[illegible] obligationem restitutoriam, si sine positiva fictione, seu fraude procedatur. Ratio potissima mihi est, quia ex more iam recepto, quilibet ex collusoribus cedit in hoc ludo, dum suscipit sponte ludere.

6 Quando vi, minis, iniurijs, vel similibus aliquem pertrahis, vt ludat: & ea postea perditur debere restituere acquisita per hunc coactum ludum, communior [illegible] opinio. At Bonacina [illegible] aliique, satis probabiliter, non obligant pertrahentem ad restitutionem [illegible] iniustè perditam. Ratio est, quia etsi iniustè se gesserit pertrahens, vnde hanc iniuriam, si grauis fuit, satisfacere suo modo debeat: tamen contractus fuit iustus, atque enim collusor vtrumque perdere, & acquirere potuit, & æquè sufficiens fuit consensus, quamuis metu [illegible] in altero. Addit Bonacina, à Confessarijs non debere eiusmodi pertrahentes obligari ad restitutionem.

7 Certum sit Quartò, à ludo ipso debere omnem fraudem exulare: Quare, si ex variis contra ludi leges, teneris reddere tuum id, quod lucratus es, tum quod victus à te certò (vel si probabiliter, pro ratione probabilitatis) lucraturus fuisset. Fraus autem esset, si chartas subtraheris; si aliis signis notes; si ludus tertium quoddam admoneatur de punctis aduersarij, si decipias in numerandis calculis, vel pecunia &c. Quando est dubium, an alter lucraturus fuisset, aliàs [illegible] 4.

Illud certè est probabile, eum, qui vicit ludentem [illegible], posse iustè, quæ vicit [illegible], retinere. Ratio est, quia ipse ex parte sua sincerè ludit, ergo non est propter culpam colludentis lucro suo victoria defraudandus.

Dixi autem (contra leges ludi) quia aliquæ fraudes, seu astutiæ permittuntur, v. g. quando habes easdem fortunas, seu ludi [illegible], et [illegible] victurus sis, duplices tamen sponsiones, vel quando non habes, vnde sis certo [illegible], pari modo duplices ad deterrendum aduersarium &c. [illegible] etiam alicubi vsu receptum est, vt, quando quis se decipit in numerandis calculis, sibi imputet.

His certis positis ad peculiares quasdam explicationes descendamus.

Ludere pecunia, siue numerata, siue credita.

8 Dicendum est Primò, furtum non committere eum, qui acquirit aliquid per ludum etiam prohibitum, atque adeo nec obligari ad restitutionem, nisi post sententiam Iudicis. Ratio est, quia leges (loquimur de locis, vbi viget ius commune) solum concedunt ei, qui perdidit per ludum vetitum, repetitionem in iudicio, & negant victori actionem, si fortè Perditor nondum soluit, idque in pœnam: at pœnam nemo tenetur soluere, nisi post sententiam.

9 Hinc in ludo vetito Perditor, qui soluit numeratam, non potest ante sententiam occultè per compensationem aliquid sumere à victore, quia hic nihil debet ante sententiam. Soluat ergo, qui dolo, poterit committere repetitionem, [illegible] & pacisci cum victore de recipiendo aliquid in pretium, quod iuri suo cedat non repetendo.

10 Quæres, Si Perditor non habet animum repetendi à Iudice, sed paciscitur tamen ad fingendum, possitne retinere, quod exigit, ne repetat? Respondeo, Molina hanc non esse iustum, an in conscientia, si retineat. Puto, tamen esse iustum, quia verè habet ius repetendi: poteritque repetere, cui iuri verè cedit, quod est pretio æstimabile.

11 Dicendum est Secundò, Qui ludo prohibito lusit credita pecunia, potest non soluere. Ratio est, quia, quamuis per sententiam Iudicis ius commune punitur, deberet soluere, vnde in locis, vbi non viget Ius commune, omnino debet: tamen ante hoc pactum, non tenetur: siquidem, quod sit vitiosum illius (vt maximum primum soluat, & deinde per Iudicem repetat) potest per se facere: cum moraliter idem sit, multo magis, si in iudicio, ex defectu probationum, [illegible]

necatur vel mora magna, vel negatio iustitiae. Neque dicas, hoc est poena, ergo deberet post sententiam; nam Respondeo, ita quidem esse tamen, cum retinere tam natum ante, vel accipere post sententiam re ipsa aequiualeant, non est iniustitia alterutrum modum eligere. Aliter respondent alij.

Quodsi cum iurè lucratur, se soluturum, tenetur soluere ob reuerentiam iuramenti: licet possit deinde repetere. At, si etiam iurauit non repetere, nec repetere posse ante absolutionem iuramenti, ut alibi a dictum est.

a Sup. lib. 3. [illegible]

12 Carolus V. pro Regnis Hispaniae tulit legem prohibentem ludere credito, etiam ludis alioqui permissis, & insuper irritas & nullas effecit quascumque promissiones, & obligationes; ex quo fit ut intra Hispaniam, etiam in ludis permissis non teneatur quis soluere, quod credito perdidit: cum ex iure communi solum non teneatur in prohibitis.

Petes. Si uterque ludens renunciet legi concedenti, cedatque Iuri suo, poterit ne alterutur non soluere, & solutum repetere? Respondeo, si non intercessit iuramentum, potest, quia haec lex facta in fauorem boni communis cedere nullus valet; si intercessit iuramentum, videndum est. An iuramentum contra leges positiuas obliget, de quibus non semel in superioribus b disputauimus.

b Sup. lib. 3. [illegible]

13 Dicendum est Tertiò. Si quis, cum luserit credito, solum id, quod amisit, posse victorem illud licitè retinere. Ratio est, quia lex solum concedit posse repeti c, non verò non posse retineri; & saltem ita conficiendo optima legum interpres explicant. Consonat, quod dixi num. 9.

c Molina [illegible] Rebell. [illegible]

Ludere cum animo non soluendi vel non soluendi nunc.

14 Si quis sine credito, siue numerata pecunia, animo non soluendi ludat, atque id alter ignoret, non poterit retinere, quod lucratur. Ratio est, quia contractus fuit inaequalis alterum decipiendo: Suppono enim, collusorem similem animum non habuisse. Si quis ludat animo non soluendi nunc, colligere ex dicendis mox num. 17.

Vincere plus, quàm amittere.

15 Si ludunt pecunia numerata, Quaeri potest, An aliquis vincere plus, quam habeat, possit. V. g. habet quis solum quatuor, potestne sine iniustitia vincere octo, vel plus. Respondeo vno iactu d, & cum vna persona non potest, quia contractus non esset aequalis, si solum posset perdere quatuor, sed velle vincere octo.

d [illegible]

16 Dixi (cum vna persona) siquidem quando sunt plures colludentes, v. g. sex, & singuli ponant v. g. quatuor, poterit victor vno iactu vincere viginti à quinque suis collusoribus.

Dixi item (vno iactu) nam in certo ludo, distingui solet e. Si enim tu fingas habere meliorem pecuniam, decipisque alium, qui putat, te habere meliorem numerum, teneris restituere illud plus, quod lucratus es. At verò si nihil fingas, non teneris. Ratio est, quia in priore casu tu illum fallis, in posteriore ipse se decipit. Verum, cur eadem distinctio adhibita non est, quando agitur de vno iactu?

e [illegible]

17 Expeditius igitur dicis, de quo disputamus, in praxi raro contingere. Nam quamuis lusor non habeat actu nisi v. g. quatuor, habet tamen potentia, cum possit regulariter ab alio sibi mutuare, atque adeo perdere credito (sed absit fraus nolendi deinde soluere, hoc enim pacto clarè esset iniustus contractus, vt dictum est num. 15.

Neque obstat, pactum fuisse de ludendo numerata pecunia. Non obstat, inquam, nam, si reuera sint deinde pecuniam ex mutuo, vel ex aliqua alia ratione habiturus, eamque colludenti sinceré soluturus, non est, vnde iudicet, pactum grauiter infringere. Quae doctrina, etiam videtur vera in ludente pecunia praesenti nulla, sed cum animo, vel si perdat, sincere soluturus propediem sit,

Ludere cum his, qui alienare nequeunt.

18 Qui cum his ludit, & peccat, & restituere tenetur, quod lucratur. Rursus ij, qui nequeunt alienare, quia pecuniam propriam non habent, quam collusori forte vincenti soluere, possint, tenentur eidem collusori remittere, quod lucrati fuerint.

Ratio huius dicti posterioris est, quia non interuenit contractus aequalem, dum vincere voluerunt, sed perdere non potuerunt. Ratio prioris est, quia acceptarunt rem alienam inuito Domino. Excipe, nisi collusor sciat, illum alienare non posse, illum esse v. g. filium familias carentem peculio, tunc enim restituere filius familias non tenetur [illegible] quod vincit, quia collusori scienti, & volenti nulla facta est iniuria.

Iam percurramus singulos, qui alienare nequeunt.

Filius familias, quid possit in ludis expendere, dictum superius est, & iterum tangam mox num. 27.

19 Vxor potest perdere Primò bona paraphernalia. Secundò ea, quorum habet liberam administrationem. Tertiò, quae vir tacitè, vel expressè concedit; tacitè autem concedere censetur ea, quae similes Mulieres eiusdem conditionis solent ludo exponere, vel in alios vsus pro suo arbitrio consumere, vt superius b suo loco diximus.

20 Maritus, inscia, vel contradicente vxore, ea exponere ludo potest, quae sunt liberè sua: Quare, quamuis non rarò peccet, etiam in his exponendis, peccato contra Filiorum charitatem, & familiae, si propter ludum ijs grauiter necessaria desint; tamen collusores, si vincant, non obligabuntur ad restitutionem, quia à potente alienare pecuniam acceperunt. Quae verò ad vxorem pertinent, ludo committere, ea inuita, Maritum non posse, nimis est manifestum, de quibus bonis dictum est satis, d. tr. 1. cap. 1. §. 5.

21 Seruus potest ludo exponere peculium, id est ea, quae sub suo pleno dominio sunt: quae autem sint eiusmodi, vide superius dicto cap. 1. §. 1.

22 Quid de famulo, qui ludit pecunijs, quas depositas apud se habet, Domini sui? Idem quaere de depositario non famulo.

Respondeo, vel de peccato interrogas, vel de obligatione restituendi.

23 Si de Primò: peccat, quando Dominus esset grauiter inuitus, quia iniuria est rem eius velle eum, rem pergere. Quoniam verò, quando nullum damnum euenit Domino (vt si famulus promptus est in reddendo deposito, vbi primum Dominus illud poposcerit) non est grauis rationabiliter inuitus, ideo tunc erit à peccato saltem mortali depositarius excusandus. Idem certè c soler concedi famulo, si is pari promptitudine reddendi, sine vllo Domini damno, negotietur pecuniam eiusdem apud se depositam, applicando sibi lucrum.

[illegible]

24 Si de restitutione loquaris, erit distinguendum d, si enim nomine suo famulus illam pecuniam ludo committat, debebit quidem eam reddere, non verò, quod ea ludo lucratur.

Ratio est, quia, fecundamento suo ludit, & lucro suo acquirit. At, si nomine Domini, vtrumque debebit, sortem, quia est Domini, lucrum quia Domini nomine acquisitum est.

[illegible]

25 Religiosus, vel ludit cum consensu Superioris siue tacito, siue expresso, vel sine consensu. Si sine consensu, Dico Primò, certum esse ipsum contrahere obligationem restituendi, tum illius, quod ipse lucratur, quod certè debet restitui collusori, tum illius, quod idem Religiosus perdit, quod a victore debet Monasterio restitui, & in victoris defectu ab ipsomet Religioso de proprio peculio, si illo fruitur, vel alio simili modo, vt de Religioso furtum committente dicemus tractatu sequenti e. Ratio huius dicti est, quia contractus est nullus, vt ex dictis patet.

[illegible]

Si cum consensu Superioris ludit Religiosus, Dico Secundò, non esse obligationem restitutionis, quia contractus

est valida, possentque esse in Monasterio.

Inquires, possitne Religiosus committere ludo, quod habet tacitè, vel expressè à Prælato in suam honestam recreationem? Id, quod etiam potest quæri de Religioso, qui ad scientias, v.g. discendas, vel ad alia negotia [illegible] a Monasterio, debet enim & is habere aliquid proportionatum in suā honestam recreationem.

Respondeo. Rebellius a docet, esse nullam esse obligationem restituendi; quia Prælati, etiamsi prohibeant ludum suo Religioso, solum sunt tamen in modo, non in substantia alienationis, iam enim concedunt, quod is tantam alienari posse in recreationibus, quam sumitur esse quattuor vel quinque aureos ex certam annis, docet idem Rebellius. Contra, Rodriquez b ait, semper adesse obligationem restitutionis, quia nunquam præsumitur Prælatorum licentia ad expendendum in ludo. Sed est distinguendum; Si ludus sit prohibitus, & indecens statui Religioso pro eius Religione, tunc [illegible] præsumi licentiam, ne ad substantiam quidem: quare nunc adesset, præter peccatum, onus restitutionis. Si sit licitus, & honestus, tunc præsumitur licentia saltem quoad substantiam alienationis, vt nec sit peccati & restitutionis [illegible].

27 Quod dico de Religioso, dictum intellige de filio sæculari habente cum peccato patentis. Solum addo, vt Patre sæculari præsertim nobili, [illegible] sententia, & fortasse semper præsumi Parentis non esse invitum, quin ad substantiam, licet sequi ad modum, si filius [illegible] etiam in ludo prohibito illam quantitatem quæ esset tacitè in recreationem, etiam [illegible] sæculares Patres ad hanc prohibitionem attendere solent, quàm Prælati Religiosi.

Fures ludentes.

28 Fures, & plagiarii, similesq; vel ludo exponunt eandem rem numero, quam furati sunt, vel eius pretium. Si Primum, collusor, qui etiam bona fide lucratur, debet, vbi furtum cognouit, rem Domino, non ipsi furi, vel [illegible] restituere, quia dominium rei ablatæ semper remanet apud Dominum: [illegible] hac solutione fur tenebitur æstimationem rei ipsi collusori restituere: nam contractus ludi fuit nullus, & validus, vnde nisi d collusor illā æstimationem acceperit. At, vt [illegible] possit collusor rem reddere [illegible] colligi potest ex dictis n. 3. c. 1 § 2. & 3

29 Quod si collusor sciebat, rem furtiuam, & nihilominus lusit, Molina e negat, furem debere restituere collusori illam rei æstimationem, quia contractus ludi fuit nullus, vt pote de re sciente alienā.

30 Si secundum, idest, si à fure committatur in ludo pretium rei ablatæ, tunc, si non habet fur alia bona, Collusor, qui etiam bona fide lucratur, tenetur, re cognita, restituere dictum pretium, quia contractus ludi fuit nullus, cum illud rei pretium omnino solùm deberetur Domino, & consequenter ludo exponi à fure non potuerit. At si fur alia bona habet, non tenetur f Collusor, qui vicit restituere, quia fur potest per alia hæc bona Domino satisfacere: atque adeo exponendo illud pretium, validum fecit ludi contractū. Hinc etiā fit, vt in hoc posteriore casu ipse etiam fur non teneatur restituere collusori, quod lucratus est, etiamsi in priore, quia in posteriore contractus fuit validus, at fuit in priore nullus. Patet hoc, quæ dicam n. 3. c. 3. & 4. n. 26.

Quod si Collusor sciebat, pretium illud esse furtiuum, nec furem habere alia bona, recurrit doctrina modo data à Molina g

Cooperantes ludi. Vbi de loco, quem appellamus Baratariā.

31 Qui domum, mensam, taxillos, chartas, similiaq; subministrat ad ludū, peccat mortaliter, si ludus sit mortalis, quia illi cooperatur; vt taceam interim, hanc subministrationem multis in locis esse lege prohibitam. Tenetur g etiam ad restitutionem rerum sibi perdi-

perditarum, si perdantur fraudibus, sin ab iis, qui alienare non possunt. Tenentur autem secundo loco, ideft in defectum collatarum, ut ex infra dicendis colligitur. Cum autem hæc subministratio sit ex se actio indifferens, posset a ex rationabili causa excusari à cooperatione peccati; sed, quia est in materia libidinis, causa debet esse maior, ut alibi diximus b, quam in cæteris utique, omnibus expensis, proportionata adhiberi.

32 Appendix prædictorum est illa Quæstio, An Principi liceat possit concedere, vel permittere licentiam liberam exponendi domum (*Baccaneria*) ad eiusmodi ludos? Et absolute negativè c respondemus, quia æquè cooperaretur ad ea damna, quæ non sunt à Principe permittenda.

Dices, permitti solent Meretrices, ergo & huiusmodi latoria domus. Respondeo, adesse manifestam disparitatem. Nam Primò, maiora mala timentur in Rep. ex peccatis contra sanctitatem, quàm contra Castitatem. Secundò, Princeps non debet esse tam sollicitus de peccatis ex se occultis. Tertiò, Facilius abstinetur à prædictis in hoc ludis non data commoditate, quàm ab impudicitiis, quæ, ne peiores committantur, si Meretricium prohibeatur, merito timentur.

33 Excipit Diana d ludum (*Boneragia*,) & ludum *Cosa di Guardia*, illa enim posse Principem permittere, concedit propter rationabiles causas. Nam prima mundat Regnum hominibus perditis vitæ, posterior tollit Militum otium. Sed in hoc posteriore aduerte, illud solo Militès, non vero alios debere consistere; sicut iam non esse ad leuandum damnatam Militum otium, & redibit doctrina data num. 31.

34 Superioribus hisce diebus exagitatum fuit, An viro Nobili liceret in domum suam, non quidem populares quoscumque, sed similes sui Nobiles ad ludendum admittere, eisdemque alcas, & similia subministrare. Distinctum à me fuit, Si omnibus expensis ludus est licitus, nec timeatur illa inconuenientia blasphemiarum, nec periculis pateat, vel vtroque vel alterius consumptio sed vera aliis subleuatio, licere, sicuti licitus est ipso ludus. Si contrà, nullo modo, quia tum rediret dicta materia præcedentibus.

35 Inquires, Hi ministrantes mensam, chartas, lumina & aquam, vinumue frigida, & similia ludentibus, possuntne sine onere restitutionis retinere excessum, quem communiter pro dictis rebus accipiunt ab iisdem? Respondeo, probabile est e posse, præscindendo ab alio inconuenienti. Ratio est, quia quando quis scit valorem rei, & tamen necessitate non compulsus, nec vi, metu, dolo ictus, illam maiori pretio emit, iudicatur f excessum velle liberaliter donare. Multo magis, si res agatur inter consanguineos, & amicos. Ita patrem regulariter est in casu nostro. Idem „ confirmat ex Sa g: Qui pro re emp„ ta (inquit) plus iusto dat sine vi, „ fraude, ac errore, præsumitur do„ nare.

§ II.

Venator, Piscator.

1 Accipe de his breues in legis ... Aphorismos. Animalia, quæ Domino carent, qualia communiter sunt, quæ consuetudinem non retinent redeundi ad Dominum, sive in suo, sive alieno fundo, vel mari capias, tametsi ibi prohibita sit Venatio, vel Piscatio, tua h sunto, nec restitutioni subdantur, Esto, si iusta sit lex prohibens (quæ etiam iusta præscindendo à grani aliarum rerum damno non obliget i ad mortale) esto, inquam, tenearis ad pœnam, si qua est; sed post k sententiam Iudicis, & ante illam ad dicta damna vineis, segetibus, arboribus forsitan illata.

2 Pisces, Ceruí, Cuniculi, vnà verbo feræ venabiles in locis circumscriptis, nimirum clausis, viuariis, piscinis inclusæ, ne communes credantur.

Qui tenerẽ sine Domini consensu ijs molestiam ferat, furti a consignum mulctari, etiam in foro conscientiæ subsisteto. Quod tamen non nemo b docet ad solum intelligi de locis circumseptis, ita paratis, vt Dominus prohibitus feras ibi inclusas capere queat, non verò de locis sic vallis, nisi conclusis, et in ijs feræ difficillimè capiantur, esto probabile.

3 Inter damna, quando iusta est prohibitio, numeratur detrimentum, quod, qui prohibetur, fortè patitur, si, prohibitus capiunt, ipse nulla, vel pauciora caperet, non verò, si eodem illarum numero cum eodem facilitate fruerentur.

4 Si sobolem ferarum notabiliter extinxisti, vel, si aquas veneno infecisti, vnde inopia sit magna piscium vna cum graui Reipub. vel Domini damno, teneris esto restitutioni cum ipsi loci ablati, nam talis obiectatio, ijs eripere, etiam earum obiectationem iactaram vix compensari ab ingenuo viro velle, merito præsumitur.

5 Si Princeps venationem, piscationemuè prohibeat, ex sequentibus causis. Primò, ne illæ fiant certo quodam tempore, vt quando feræ sunt grauidæ, vel quando, tali tempore, nimis multæ cum publico detrimento capi possint. Secundò, ne fiant cum talibus instrumentis, aut retibus, quibus minutissimi pisces pereunt cum damno sobolis multiplicandæ, concludantur. Tertiò, ne Piscatores, Venatoresuè, dum simul conueniant, rixarum, ac iurgiorum graue periculum patiant. Quartò, denique, ne Ciues propria, & publica Reip. munera negligant, similiter Agriculturam, Militiam, similesque necessarias artes, legitimam esse e prohibitionẽ existimato.

6 Viam iam incipitur, vt quilibet possit venari in aliquo agro, dum non in septum, vel vineis consitum, vel seminibus grauidum, tanquam d legitimam approbato.

7 Si quando ab altero vulneratur, ab altero verò capitur fera, si vulnus sufficiens sit, vt fera capiatur, insequente illo per vulnerantem, eius esse fera, secus e capientis.

8 Si eandem Canes alterius insequentur, alterius verò capiunt, simili proportione certæ, vel incertæ alterutrius Canum victoriæ, prædæ beneficium ascribitur.

9 Quando fera incidit in laqueum, vel rete à me paratum, si probabile sit, eam se extricaturam non fuisse, esto alterius capientis: si verò certum moraliter sit, ad meas manus peruenturam, à me illam nullus auferat: quod enim per meum instrumentum apprehenda, per me apprehensum fuisse f censeo.

10 Præcisis legibus Municipalibus, columbæ domesticæ cum ad Dominum redire soleant, Domini ita sunt, vt alijs aucupio capi nequeant, possint; tali fortè nullus cibus à Domino ijs porrigatur, vnde ab alijs cibis sata damnum inde emergens, siue quidem eorum aucupio compensetur.

Verùm, quia eiusmodi damnum rarum, & valdè exiguum esse ex columbis continetur (nam propterea licita g columbaria reputantur) idcirco vix vnquam propter eiusmodi damnum simplices columbæ alterius aucupijs subijciuntur, secus in apibus, & cum illæ alienas vineas cum earum notabili detrimento depascentibus.

11 Easdem tamen columbas ad tuum columbarium attrahere, nisi bonis artibus, & sine fraude, ne h liceat. Mobilitatem autem aliorum commodiorem que locum tuis aptare, fraudem ne vocato.

12 Quamuis Clericis, & Monachis, omnium iure dictæ, & ob decentiam, interdicta sit frequens venatio clamosa, hoc est cum canibus, accipitribus, strepitu fermenti, tamen quoniam exercitatis fortè alijs incommodis, cum ea se grauis detractio nequaquam sit, sub mortali i ne forsitè eiusmodi Clericos, & Monachos illi venationi deditos reprehendito. Quietam verò, quamque rarò ob honestam animi relaxationem ab ijsdem assumptam, nulla k lege ipsa interdictam esse, ne ignorato.

a Lessius l. [illegible] [illegible]

b Sanch. [illegible] [illegible] Lessius [illegible] [illegible] [illegible]

c Rebell. [illegible]

d [illegible]

e Less. dub. [illegible] [illegible]

f Molin. [illegible] [illegible]

g Molin. [illegible] [illegible] [illegible]

h Less. [illegible]

i Lessius [illegible] [illegible]

k [illegible]

§. III.

Lignantes, pascentesq;

1 DE his quæq; breues proferantur, instar Legum, Canones.

2 Pascua, siluæque ad Communitatem pertinentes, omnes, qui ex eadem sunt, ipsisque a utuntur, fruuntur. Si tamen Magistratus ob bonum publicum prohibeat, subditi non parentes ad pœnam à Iudice condemnatos, non tamen b in conscientia peccare, nec ad restitutionem obligari ante sententiam, existimo; præter quam, si debita lignorum portione notabiliter pro communitate diminuta, grauis ipsidem simile sint detrimentum.

3 In dubio, an Siluæ, atq; Pascua ad Ciues pertineant, an ad Principem, non ad hunc, sed ad illos ea spectare, censuum c esse.

4 Alij, qui ex ea communitate non sunt, si ligna cædunt, & pascua depascunt, furti criminis Rei sunt, nisi à mortali, & restitutione excusentur d, vel ex probabili opinione contraria, vel ex communi consuetudine, tacitoq; consensu, quo Ciues ex vicinis oppidis, vicissim ad quotidianos vsus hæc faciant sub illud solum periculum, vt deprehensi mulctam soluant. Damnum tamen extraordinarium, ac magnum inferentes ab hac consuetudine, vel à probabili illa opinione nequaquam excusantur.

5 Si nemora, vel pascua sub priuato alicuius sint Dominio, illis, præter Dominum, vtitur nemo; vbi tamen non notabilem nemorum proportionem secundum in Ciuitates aspectationem, sed secundum pretium in eodem, vbi sita sunt, loco, & nondum sunt secta, ac forsè sint arida, (quæ certè longè valde diminuere æstimationem) ponderentur dimetitor e.

TRACTATVS TERTIVS

De Restitutione.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit restitutio, & quo præcepto iubeatur.

1 RESTITUTIO ex S. Thom. f *est iterato aliquem statuere in Dominium, vel possessionem rei suæ.* Claraq; est *Redditio rei acceptæ, vel damni illati compensatio.*

2 Vertitur autem celebris Quæstio, An ea imperetur præcepto Negatiuo, cuius natura est, vt obliget semper, & ad semper, an verè affirmatiuo, cuius est determinato tempore obligare.

3 Præmitto Primò præceptum affirmatiuum, seu, quod idem est, positiuum esse de actu positiuo, v. g. Assiste Sacro die Festiuo. Negatiuum esse de negatione, seu omissione actus v. g. Ne blasphemes, Ne occidas.

4 Præmitto Secundò, in eo, qui ex Iustitia aliquid debet, posse considerari obligationem, quam habet non retinendi rem alteram, quæ est omissio actus, & posse considerari obligationem, quam habet eandem reddendi, qui est actus positiuus; vtrumque actum Iustitia præcipit: Ne retineas alienum; & Redde Domino, quod ipsius est. Hæc esse duo satis distincta, patet; nam tu debes v. g. reddere famam te retractando, si alium infamasti; & tamen propriè nihil illius apud te retines. His positis.

5 Dico, præceptum Restitutionis principaliter, & per se, atq; adeo absolutè esse de actu positiuo; ideoq; g esse præceptum affirmatiuum: esto, minus

a Mol. d. 38. [illegible]

b [illegible]

c [illegible] d. 11.

d Mol. I. c. [illegible]

e Mol. I. d. 38. [illegible]

f S. Th. 2. 2. q. 62. art. 1.

g S. Th. 1. 2. [illegible]

principaliter, & ratione alterius præcepti aliud separatum. Ita post accuratam considerationem dicendum puto, nam alij modi loquendi, tam bene mihi perpendenti, & fortasse alijs nunquam satisfecerunt. Ratio nostra est, quia præceptum restitutionis principaliter, & per se cō tendit, vt fiat à te æqualitas Arithmetica cum Domino rei ablatæ, quæ æqualitas est per omnes a subiectum adæquatum Iustitiæ commutatiuæ, quæq; non fit, nisi per ipsam positiuam redditionem, & quando idem præceptum Restitutionis imperat, ne retineatur res Domini, idem imperat, quia vult, vt à te rem non retinente eadem res reddatur Domino; Nulla enim æqualitas resilesceret, si rem tu nunquam retineres, & tamen res Domino non redderetur. Dixi (à te) nam si v.g. Equus ablatus fugiat ad Dominum tui per non retentionem Equi, non obseruas præceptum restitutionis, sed solum cessat tibi ex defectu materiæ, restituendi obligatio.

a *vt probat idem Dic. [illegible]* [illegible]

6 Ex dictis apparet me nequeo, quod docet De Lugo b, dicens, idem esse restituere, atque non retinere; Nam prætermissis dictis de reddente furtum, & alia, quæ dici possent, illud etiam ostendit, hæc duo esse diuersa saltem formaliter (quod ad institutum sufficiens satis est) quia si ego intelligo aliquem, qui eandem modo rem Domini non retineret, statim positiue non intelligo reddere, nunquam intelligo æqualitatem Iustitiæ commutatiuæ ponere, atq; adeo non intelligo præceptum restitutionis obseruare; ergo &c.

b *De Lugo [illegible]*

7 Adde, si per De Lugo, loco citato, idem est non retinere, atque restituere: cur ipse ita argumentatur loco citato? Idem est dicere restitue, atque dicere, non retineas; ergo restitutionis præceptum est negatiuum; Cur, inquam, sic argumentatur? nam profectò, si idem est, sic etiam ego possem argumentari, idem est dicere, non retineas, atque dicere, restitue, ergo restitutionis præceptum est affirmatiuum. Vera igitur ratio dicenda est ex sua, & intentione principali, & per se, vt dictum est, &c. Et certè idem videtur esse in cæteris præceptis. Debeo v.g. abstinere Equum, à via, quæ est ictus passibus, ne pars aliena conculcetur, & ne occidatur. Obligor ad non manendum domi, quæ est actio negatiua, vt audiam Sacrum die festo; tamen nec illud præceptum de non occidendo, est affirmatiuum, neq; hoc de audiendo est negatiuum, quia nec illud, per se est affirmatiuum, neq; hic est negatiuum.

8 Dices, Retinere alienum semper est peccatum, est enim, vt supra vidimus, continua quædam ablatio rei alienæ; at manere domi, v. g. non est semper peccatum, sed solum, quando impedit auditionem Sacri, ergo non currit paritas. Respondeo, nego non currere paritatem, vtrumque enim non est peccatum, nisi, quia impedit actionem principaliter intentam; Retinere autem semper erit peccatum, quia retinere semper impedit redditionem; quid enim magis impedit redditionem, nisi illud, quo fit æqualitas positiua, quàm retentio apud se rei, cum fieri debet æqualitas? id quod non est similiter in illa mora facta domi, quæ non semper impedit auditionem Sacri, nisi in tali tempore determinato, nempe die festo.

9 Quare ipsum retinere, non ideo semper est peccatum, quia præceptum restitutionis sit absolutè negatiuum; sed quia regulariter, vt dictum est, semper impedit huius præcepti positiui de re reddenda obseruationem, nam alioquin etiam, si non impediret, non esset peccatum, vt, si retineres per aliquod tempus, quo inuenire non posses Dominum &c. Et ideo præceptum restituendi semper obligat, non quia sit præceptum negatiuum (cuius proprium est ad semper obligare; cum præceptum affirmatiuum obliget solum pro aliquo determinato tempore) sed quia, qui non restituit, virtualiter continuat ipsam ablationem rei alienæ, siquidem non restituendo, continuat, & velut de nouo aufert. Præceptum autem de non auferendo, idest de furto non faciendo, negatiuum esse, & ad semper obligare, nemo est, qui ambigat.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

De prima radice, seu caussa Restitutionis, quæ est iniusta acceptio, seu detentio.

§. I.

Præmittitur Regula generalis.

1 QVamuis ad duas reducant varias restitutionis radices recte Theologi; nos tamen ad plures reducimus claritatis gratia sequentes a. Incipimus ergo à prima, quæ est iniusta acceptio.

2 Regula generalis b. Qui per actionem externè iniustam, ac per culpam Theologicam grauem, proximè rem acceptam illam totam, sed totum eius valorem restituere Domino obligatur, etiamsi ea res non extet, sed quomodocunque perierit. Hoc vltimum (etiamsi non extet) maximè est aduertendum in hac radice: nam in alia, quæ est rei acceptio, si res non extet, sed bona fide consumpta inueniatur, non est aliquid restituendum, nisi illud, in quo factus est quis locupletior, vt suo loco explicabitur. Ratio autem, cur ex præsenti radice restitutio sit semper exhibenda, est, quia iniustitia, qua quis alienum accepit, & ex qua oritur obligatio faciendi æqualitatem, semper remanet, donec ipsa fiat restitutio, ergo, donec ipsa fiat, semper remanet facienda.

3 Porro in hac regula tot sunt, vt ita dicam, mysteria, quot verba; Primò dicitur, Per acceptionem iniustam: Secundò, Externè iniustam: Tertiò, Per culpam Theologicam: Quartò, Grauem: Quintò debere restitui illam: Sextò, Totam rem, seu valorem: Septimò, Etiamsi perierit. Sigillatim hæc percurremus, nihil enim præterea, quod pro explicatione huius radicis desiderandum est.

a Sup. [illegible]
b [illegible]

§. II.

Per actionem iniustam.

1 CErtum est apud omnes c, nullam restitutionem oriri solum ex culpa contra Iustitiam. Ratio est, quia sola illa inducit inæqualitatem in rebus temporalibus, ergo sola illa ad æqualitatem ponendam obligare debet. Quare, quando quis vouit, v.g. Calicem dare Ecclesiæ, illum dando, satisfacere quidem voto dicetur, sed non propriè restituere, quia tunc non operatur homo ad ponendam æqualitatem, quam ipse per iniquam acceptionem abstulit. An, non solùm Iustitia commutatiua, verum etiã distributiua inducat restitutionem, suo d loco explicabitur.

2 Ex hoc principio oritur: Primò, vt qui eleemosynam non offert extremè, vel grauiter indigenti: Secundò, qui prædictum Calicem, vel aliud quid vouit, & tamen non dat: Tertiò, qui segetem, v.g. ab alio incensam non extinguit, cum possit; in casu tamen, quo non debeat, quia eius Custos non est, nec sibi cura seges commendata: Quartò, qui Iudex per allegata, & approbata reum iustè condemnat, sed verbis, aliisq; modis contra Charitatem exhibitis; ad nullam restitutionem obligentur, quia non peccant contra Iustitiam, sed solum contra alias Virtutes. Idem dic e, si Reus, etiam legitimè interrogatus, neget veritatem, vnde damnum sequatur, vel Fisco, cui cederent bona Rei vel alteri &c. neque enim ex Iustitia commutatiua Reus obligatur dicere veritatem, vel curare vtilitatem illorum &c. Alia multa similia dicentur inferius. Ex his deciditur illa celebris Quæstio, An acceptio pecuniæ, vel similis rei ex turpi caussa semper pariat in accipiente obligationem restitutionis; Verùm hanc quæstionem lib. 7. c. 5. ex hoc eodem principio satis, superq; resoluemus.

c [illegible]
d Inf. [illegible]
e [illegible]

§. III.

Per actionem externè iniustam.

1 Omnis restitutionis oritur solum a ex actione externè iniusta. Ratio est, quia vt obligetur quis ad restitutionem, debet fecisse inaequalitatem in alterum, at haec non fit per actionem internam solùm, sed per actionem externam materialem, & realem. Actus n. mentis solum in mente nihil operatur externum.

2 Hinc, quando quis animo, & desiderio interno, vt alius depauperetur, laetatur sine alia culpa externa veras informationes contra illum de eius bonis edidit; Quando quis internè gaudet, sui inimici sequutam necem ab alio fuisse; Quando Iudex profert sententiam iustam contra Reum suum inimicum, gaudens, sic eum in egestatem deijci, non obligatur ad restitutionem, quia ex sola interna culpa illud onus nequaquam nasci potest. Item, si idem Iudex proferret iniustam sententiam contra aliquem, quam sententiam postea deprehendat esse iustam, ad nihil restituendum tenetur, quia illa iniusta sententia non fuit materialiter, & realiter iniusta, sed solum formaliter, & ex conscientia interna. Pari modo, si ego furer à te vestem, quam puto tuam, sed deinde aduerto esse meam, quamuis auferendo peccauerim ex affectu peccati iniustitiae propter conscientiam internam; tamen propter praefatam rationem non obligor ad illam restituendam: Et, si occidi feram putans esse meum inimicum, quem occidere intendebam, non teneor b ad restitutionem ex homicidio, quia actio mea externa fuit circa feram, & nullo modo circa hominem, quem externè non occidi.

§. IV.

Per culpam Theologicam.

1 Culpa Theologica dicitur ea, quae est coram Deo, & in conscientia, quam scilicet Theologi spectare potissimum solent, nam culpa, quam spectant Iuristae, vocaturque Iuridica, est ea, quam sola prout externo considerant, & iuxta quam sententias ferunt.

2 Theologica est duplex: alia mortalis, venialis alia. Iuridica a triplex, lata, leuis, leuissima: lata est omissio diligentiae, quam solent homines adhibere prudentes, diligentesque. Leuis, quam solent diligentiores; leuissima, quam diligentissimi. Si quis v.g. exiens Domo relinquit ostium apertum, vel non clausum, vnde fures Domum expilent, dicitur commisisse culpam latam; Commisisse leuem, si clausit, sed ita vt non difficulter posset aperiri; Commisisse leuissimam, si clausit quidem portam, sed non tentauit, an bene fuerit clausa, nec eius custodiam commendauit vicinis. Porro lata culpa subdiuiditur in latiorem, & latissimam; latissima, quae etiam dicitur dolus apertus, est, cum quis omittit, vel aliquid agit, animo, vt damnum, quod praeuidet, alteri sequatur; Quando praeuidet, sed non intendit, dicitur dolus praesumptus, vel latior culpa, quae confundi saepè cum lata solet, est, cum non ponitur debita moralis diligentia, & damnum quod sequitur, sine aduertentia, & praeuisione sequitur. His praemissis,

3 Assero, iniustam acceptionem, vt pariat in foro conscientiae onus restitutionis, debere esse a Theologicè culpabilem, nec sufficere iuridicè. Ratio est, quia tota obligatio restitutionis in hac radice oritur ex delicto, quod committitur in iniusta rei alienae vsurpatione, ergo, vbi in conscientia tale delictum non committitur, nec obligatio restitutionis oritur.

4 Hinc Primò. Si quis, vt cum moderamine inculpatae tutelae se defendat, aliquod damnum alteri faciat, non obligatur ad restitutionem. Secundò, Si Miles ratione obedientiae pugnans in bello à se prudenter putato iusto, non obligatur a in conscientia restituere damna in praelio allata, nisi fortè, vt infra

expli-

multiplicabitur, ratione rei acceptæ exceptæ, vel in qua fuerit factus ditior) Tertiò, Si quis credens bona fide, rem esse suam, illam accipiat, consumatque, nec in aliquo ditior factus sit, non tenetur ad restitutionem ullam. Ratio horum est prædicta, quia tunc in conscientia non peccavit. Quare, quando communiter Doctores docent, levem culpam inducere restituendi obligationem, ideo docent a, quia communiter levis culpa difficulter invenitur sine culpa Theologica, si tamen hæc vere absit, obligatio non inducitur.

a [illegible]

§ V.

Per culpam Theologicam gravem.

1 AD inducendam obligationem restitutionis, debet adesse culpa Theologica gravis, hoc est culpa in conscientia mortalis. Pro cuius explicatione, præmitto, iniustam acceptionem posse esse venialem ex duplici capite. Primò, ratione parvitatis materiæ, ut si quis obolum furetur; Secundò, ratione imperfectæ animadversionis, seu imperfectæ deliberationis, ut si quis sine perfecta consideratione, quod rem sit alienam, illam accipiat, vel consumat.

2 Assero Primò, Acceptionem iniustam venialiter, & (propter parvitatem rationis) damnificationem venialem ex sola parvitate materiæ, parere quidem onus restitutionis, sed b sub veniali. Ratio est, quia ni restitueret, detineret rem alienam invito Domino, sed quia solum retineret rem levem, non nisi leviter peccaret.

3 Assero Secundò, Ex iniusta rei quantitate quæ gravis acceptione, seu damnificatione veniali, ratione indeliberationis, non c oriri obligationem restituendi sub mortali, immo satis probabilius nec sub veniali. Ratio fundamentalis est, quia actus moralis imperfectus, qualis est indeliberata acceptio, non potest esse causa obligationis moralis perfectæ; qualis est obligatio certa quæcumque & gravis, qualis est mortalis obligatio restituendi materiam gravem; Ergo nec etiam proportio esset, si per actum factum ex semiplena advertentia, cui assentitur, qui minus deliberate agit, obligaretur ad subeundum pœnam gravem, sub onere certo peccati mortalis? Confirmo, quia ex Sanchez d, & Suarez e, neque promissio facta homini, neque votum factum Deo, nec iuramentum, nec præceptum Superioris, si procedant ex imperfecta deliberatione, inducunt obligationem ullam, nisi venialem quidem, ergo neque iniusta acceptio pari modo ex imperfecta deliberatione procedens.

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

4 Ex hac conclusione sequitur, Qui saltans ex pervicacia per actionem malam tantum venialiter hominem occidit, non obligari ex Lessio f ad ullam restitutionem. Qui per negligentiam venialem facit segetem proximi comburi. Qui famulus per similem levem negligentiam relinquit fores domus Domini apertas, unde fures domum expilarunt. Qui custos nemorum, vineæ, vectigalis per levem culpam non rectè custodit, & similes, non obligari ad restitutionem, quia supponuntur solum venialiter peccasse, videntur tamen omni certæ obligationi sub mortali neque prægravari. Adverte tamen perdiligenter negligentiam, quæ in uno genere actionis, est levis culpabilis, esse gravem in alio, ut superius g per aliam occasionem explicavimus. Qui alterius famam graviter lædit per inadvertentiam venialiter locutionem, ita etiam se habere nonnulli h affirmant, nam solùm ad restituendam famam eum tunc solùm obligant ex virtute Charitatis, cum commodè potest; Verum, an ex alio capite is obligetur ex Iustitia, dicetur lib. 9. c. 3. §. 3. n. 8.

f Less. l. 2. [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

5 Assero Tertiò: Eum qui post multa furtula tandem per ultimum attingit materiam notabilem, obligari sub mortali ad restitutionem; Ratio est, quia tunc detentio seu furtulorum simul unitorum est detentio quantitatis notabilis, atque adeo mortalis; et supra vidimus, quare non est mirum, si illa re assertione prima & secunda, sibi hæc tertia, in qua

supponitur detentio perfectè deliberata rei notabilis; vide, quæ dixi cum de furto, c. 3. § 1. 2.

6 Sed rursus insurgit molesta obiectio. Furetur quis modica, illaq; consumat, cuibus consumptis, non aduertens ad præterita furtula furetur aliquid etiã modicum, quod item consumat; sed postea aduertat, illa furtula cum hoc vltimo conflasse quantitatem notabilem, ac ipsum notabiliter proximo nocuisse, certè hunc teneri ad restituendum sub mortali, quia notabiliter proximo nocuit: furetur omnes, & tamen nulla præcessit culpa mortalis; ergo, contra assertionem secundam, aliquando à peccato veniali mortalis obligatio oriri poterit.

7 Respondeo: Propter hoc argumentum concedunt nonnulli a, ex veniali posse non rarò procedere obligationem restituendi sub mortali. Sed minus apta concessio, si enim id semel concedas, principium illud satis communiter iam destruitur, quod ex culpa veniali, seu leui, propter improportionẽ oriri nequeat grauis obligatio. Nonnulli dicunt, tunc oriri obligationem ex detentione mortali; sed nihil dicunt, quia possumus supponere, illum statim atque aduertit, velle restituere, ergo tunc nulla adest culpa retentionis. Nonnulli denique cum Delugo b docent, tunc obligationem sub mortali oriri ex contractu, idest ex consensu implicito; nam, quando quis committit furtula, consentit velle subire pœnam necessariò, & essentialiter illi connexã, idest pœnam restitutionis illius materiæ ablatæ: cum igitur nunc aduertat esse materiam notabilem, ex illo consensu obligatur omnia reddere, sicuti, qui promittit [illegible] per diuersas vices aliteri, debet omnes, si notabilem conflent quantitatem, sub mortali tradere, [illegible] sufficit sedet; nam, præter cætera, omnes c Authores docent, [illegible] accepcionis fundare obligationem restitutionis formaliter & [illegible] ipsi [illegible] ad [illegible], qui certè etiam adest in omni iniusta acceptione cuiuscumq; grauis quantitatis, nec multo minus [illegible] ad pœnam; obligatio enim restitutionis in re non est propriè pœna, sed morale debitum [illegible] æqualitatem &c.

Facilior ergo solutio huius difficultatis sit huiusmodi. Stet, etiam hunc non obligari ad restitutionem sub mortali ex vi præteritarum acceptionum, quæ omnes supponuntur veniales. Quid inde? restituat statim, nec vnquam mortaliter peccabit; Si autem statim restituet, non dicemus obligationem mortalem restituendi à se contractam extitisse, nunquam enim illam hactenus [illegible] trauit, vt dictum est; Sed dicemus præcauisse, ne incideret in mortalem obligationem, si retinuisset quantitatem ex multis minutis collectam, atque adeo notabilem. Quod si non restituat statim, consurget obligatio grauis sub mortali; non quidem ex acceptionibus, quæ omnes fuerunt veniales, sed ex retentione, quæ nunc iuncta cum antecedentibus incipit esse retentio materiæ notabilis [illegible] proximi, atq; adeo mortalis, & [illegible] restitutionis obligationem sub mortali.

An culpa leuis externa, sed internè grauis pariat obligationem restitutionis.

7 Consequitur ad prædicta celebris illa Quæstio, An culpa leuis cum intentione interna grauiter nocendi, inducat onus restitutionis, verbi g. Diligentiam adhibuisti, nè, dum feriebas venatio, hominem occideres, diligentiam, inquam, sufficientem ad vitandum peccatum mortale, non verò illam, quam diligentiores ponere solent; nam propterea peccasti venialiter; an si hanc leui omissione [illegible] animum occidendi [illegible] [illegible] forte adsit, & de facto occidat, teneatur ad restitutionem ex homicidio?

8 Respondeo. Si ille animus non [illegible] di grauiter adiungatur actioni venialiter

re malæ, immo etiam malæ mortali-ter, quæ ictu ex se non sit contra Iusti-tiam, certum est eam non inducere onus restitutionis, immo neque irregularita-tem. Ratio est, quia ex dictis eiusmodi est, vt & irregularitas, non nisi ad actionem iniustam consequatur. Hinc Iudex, licet ex odio graui damnet Reum, & qui cum moderamine inculpatæ tutelæ (licet ex animo, & intentione grauiter nocendi) occidat aggressorem, non incurrunt onus restitutionis, nec irregularitatem, quia eiusmodi condemnatio, & defensio nullo modo sunt actiones contra Iustitiam, ne leuiter quidem. At si ille animus adiungatur actioni, quæ ex se sit, licet leuiter, contra Iustitiam, vt est in exemplo allato nu. 7. tunc profectò magna quæstio est, an tale onus inducat.

9 Explicatur casus propositum asseri solent alia exempla: Ponis venenum in loco remotissimo à consuetis hominum, ponis tamen eo animo, vt si illuc accedat Petrus tuus inimicus, illud sumat, & occidatur, præparatio veneni est actio externa contra Iustitiam, sed quia est in remotissimo loco, ad summum non erit de se, nisi venialis culpa, immo sæpissime nulla, quia certò moraliter in illum locum nullus hominum iudicatur processurus. Alapam leuis dedecoris impingis Adolescentulo, eo tamen animo, vt ex concepto forte dedecore Adolescens moriatur. Quatuor obolos furaris ab Auaro, ea tamen intentione, vt forte ex mœrore amissæ pecuniæ, is conficiatur. Quæstio est, An ponens venenum, An alapam impingens, An obolos surripiens ex illa interna voluntate grauiter peccati si nocendi, peccet tantum contra Iustitiam, vt si de facto sequatur mors, fiat Reus restitutionis, & irregularitatis?

10 Esse restitutionis Reum, censent nonnulli; at non esse existimo à aliqui: ego certè aliud dicendum puto de Irregularitate, aliud de Restitutione.

11 Assero enim Primò, Prædictos incurrere Irregularitatem, vt infra [illegible] cum de Homicidio lib. 6. c. 2. §. 1. [illegible]. Ratio est, quia, vt diximus num. [illegible] ad Irregularitatem est inducta à Sacris Canonibus contra Homicidium voluntarium, seu volitum, & te aliquo tandem modo causatum, seu, vt ita loquar, operatum. At omnes prædicti sufficienter ea, quæ leuiter, & ex se insufficienter, immo raro, vel rarissimè influunt in Homicidium, dicuntur voluntariè concurrere ad occisionem, licet ex dicto per actionem ex se sola ad homicidium non sufficientem, ergo non est, vnde irregularitatem effugiant, si homicidium re ipsa sequatur, vide omnino locum citatum.

12 Assero Secundò, eosdem non incurrere onus restitutionis ex homicidio, vel quocumque alio damno forte secuto; Ratio est, quia quo ad restitutionem, cum non adsit lex vlla humana peculiaris, solum est considerandum Ius ipsum naturale. At hoc non obligat ad restitutionem, nisi, quando quis per suã actionem physicè, vel moraliter est absoluta, & sufficiens causa homicidij, seu damni, vt supra c vidimus. Cum ergo quando ipsa actio externa leuis ex se est, ac leuiter, & non vt plurimum ex sua conditione infert nocumentum, non fit causa absolutè sufficiens physica, vel moralis damni; sed ad summum satis diminuta, & imperfecta, cui deinceps causæ non est æquum, vt grauis obligatio adstringatur, consequens est, vt, etiamsi fiat animo grauiter nocendi, non obliget ad restitutionem.

c Supra n. 6. & [illegible]

Quod autem eiusmodi actio non fit absoluta, & sufficiens causa, etiamsi adsit ille animus, probatur manifestè, quia ille internus animus nihil addit ad ipsam actionem externam; ergo, si ea se [illegible] actio causatiua sufficienter damni non est, nihil, quo ad hoc, adiungitur ab animo, & consequenter semper per [illegible] manebit non causam absolutè esse homicidium, vel damni: ac proptereà remanebit libera ab onere restitutionis, sicuti erat ante illum animum.

13 Dixi (quoad hoc) nam ab interna intentione grauiter nocendi ex affectu, vltrò concedo illam externam ex se leuem actionem determinari grauiter malam, & iniustam, sed quoad restitutio-

a [illegible]

alis, non sequitur ad actionem iniustam iniustitia interna, sed externa, nihil contractum; Ex qua doctrina omnia argumenta contraria à Studioso Theologo facilè dissoluentur.

§. VI.

Statim.

Restitutio ex delicto quomodo statim obliget?

1 ASsertio Prima. Omnis Debitor ex iniusta acceptione, & vniuersim ex delicto, atque adeo ex damno dato tenetur restituere, quamprimum, non cum valde notabili a incommoditate, potest. Quod si possit, & nullam habens legitimam excusationem, de qua infra, non restituat, non solum peccat mortaliter, vt certum est, quia est in continuata iniusta ablatione, sed etiam tenetur in conscientia soluere omne lucrum, quod cessat, & damnum, quod emergit Domino ex ea mora (quae certè tunc est culpabilis) quia secus non fieret aequalitas cum proximo: Cum enim hic ex sua culpa non solum fuerit priuatus re principali, sed etiam sit passus illud interesse, vtrumque ei erit resarciendum.

a Bonacina hac ipsa [illegible]

2 Iam verò, pro iis, quae mox dicenda sunt, praeaduerte, hoc interesse aliud esse ordinarium, aliud extraordinarium. Ordinarium oritur, quando res ipsa pluris v. g. valet vno tempore, quàm alio, siue quia res intrinsecè crescat; Vt, pluris valet equus 3. annorum, quam pullus, siue quia ab extrinseco crescat eius valor; vt, frumentum pluris valet mense Maij, quam Augusti. Si priueris ergo hoc lucro, diceris pati interesse, seu damnum ordinarium. Extraordinarium oritur, quando amittis lucrum ex extraordinaria creditoris opera, seu ex eius negotiatione; centum v. g. aureis, si ea negotiationi exponas, paris alios quinquaginta: quare si priueris hoc lucro diceris pati interesse extraordinarium, seu, vt communiter loquimur, interesse, ex damno emergente, vel lucro cessante.

3 His positis, Inquires, Vt debitor ex delicto obligetur in conscientia ad restituendum interesse, oportet-ne, vt praecedat monitio, qua Creditor dicat Debitori, se ipsius caussa eiusmodi damnum pati?

Respondeo, quo ad praxim rarò locum sortietur haec quaestio in casu iniustae acceptionis, vel damni dati (quamuis saepissimè locum habeat in restitutione ex contractu, de qua nos num. 4.) nam tunc regulariter Creditor nescit, quis suam rem sibi surripuerit: quod si sciat, non dubitat facilè locus monitioni, immò, si detur, prudenter existimare potest Creditor, suam monitionem non profuturam; vndè semper Debitor debebit totum interesse soluere siue ordinarium, siue extraordinarium, quia totius caussa mala ipse est. Verùm, si supponas, in aliquo casu Creditori cognitum esse furem, posse facilè illum admonere, & adesse spem proficiendi, probabili c asserunt, adhuc Debitorem obligari ad totum vtrumque interesse; quia, quamuis non admoneatur Debitor, tamen totum illud interesse Creditor subit ex culpa ipsius Debitoris, qui iniustè accepit. Nonnulli d solum obligare ad restituendum rem ipsam ablatam, eiusque ordinarium interesse, non verò extraordinarium. Ratio est, aiunt, quia, si potest Creditor monere, & non monet, ipse est caussa sui interesse; nam Debitor non tenetur ad omne damnum vndecumque proueniens, sed ad damnum, quod necessariò sequitur ab ipso nec facilè potest impediri: at in casu nostro facilè potuisset Creditor impedire, si Debitorem monuisset. Adde, si potuit admonere, & non admonuit, praesumitur remisisse hoc lucrum, quod est extraordinarium sibi. Vtraque sententia est probabilis.

c [illegible] Molina [illegible]

d [illegible]

4 In hac posteriore vtrum aduertas, Si enim Debitor eius esset dispositionis, vt, etiamsi praemonitus fuisset, non soluisset, obligaretur ad totum interesse, quia tunc ipse Creditor non esset verè

& re

& re ipsa sibi interesse causa non monendo, cum non potuisset impedire, sed ipse Debitor sic male dispositus; quando e dubium esset, an monitus soluisset, soluat (ait De Lugo) partem pro rata dubij.

5 Assertio secunda. Omnis Debitor ex delicto, licet, quando excusatur ob paupertatem à restitutione, excusetur etiam à peccato, non restituendo; non tamen excusatur ò à restituendo, (quando poterit) dictum interesse, ordinarium, & extraordinarium, quod ex hac mora, quamuis nunc inculpabili patitur Creditor; Explico, si qui v. g. furatus sit centum à te, quo posita incidat in summam paupertatem, hic certè constante paupertate, excusatur à soluendo ea centum: at reflorescente fortuna non solum debebit tibi centum restituere, sed omne etiam interesse, quod tu forte passus es. Ratio est, quia f totum illud damnum Creditoris oritur ex delicto, & iniuria praeterita, quae licet ipsa mora in se culpabilis nunc non sit, fuit tamen culpabilis in radice; quare omnia damna, quae, vel immediatè, vel mediatè ex iniuria praeterita procedunt, omnia sunt restituenda, ob causalitatem primo positam. Vna tamen est obseruanda limitatio. Quando enim, post furtum, quis incidit in extremam, vel grauem necessitatem, & rem furto ablatam, adhuc in specie extantem in dicta necessitate consumpsit, (in qua necessitate potuisset illam rem licitè sumpere, nec sufficisset, eam sibi mutuare cum obligatione eam, eiusque interesse suo tempore reddendi, vt supra d explicuimus) tunc non obligatur e nisi ad restituendam rem, & illud solum interesse ordinarium, & extraordinarium correspondens tempori antecedenti dictam necessitatem, non verò interesse correspondens tempori talis necessitatis. Ratio est manifesta, quia tempore grauis necessitatis, velut de nouo accipit sine culpa, vnde non potest obligari ad interesse correspondens huic tempori, quando in accipiendo non deliquit: Quod si rem ipsam principalem debet cum interesse praecedentis temporis reddere, non ex vi huius acceptionis huius temporis, sed ratione primae, quae fuit cum delicto, vt diximus, & semper manet, obligatque, donec fiat aequalitas, &c. Immò f ibidem diximus, non esse improbabile, rem ipsam totam surreptam antea, sed consumptam tempore extremae, vel grauis necessitatis, non esse necessariò restituendam.

Restitutio ex contractu quomodo obliget statim.

6 Id totum exposceret sitam paulo inferius, sed quia est praecedentibus affine, hic explicandum merito suscipio.

Regula vniuersalis. Debitor ex Contractu v. g. ex Mutuo, Emptione, Venditione, Emphyteusi, &c. statim atque adueniat terminus in contractu praefixus, tenetur (nisi adsit legitima excusatio, de qua suo loco infra g) soluere, quod alteri debet etiamsi à Creditore non admoneatur, nam dies solutionis interpellat pro ipso Creditore; si soluat, obligabitur in maleficientia ad totum alterius interesse mox §. 7. distinctius explicandum. Quod si terminus nullus praefixus fuit, tempus solutionis erit, quando Creditor non impeditus petet, nam, si ex aliquo impedimento non potest petere, terminus erit, qui prudenter iudicabitur esse de eiusmodi Creditoris intentione rationabili. Ratio, quae probat, in dicto termino debere fieri solutionem rei principalis, est, quia sic est ex pacto explicito, vel implicito inter Creditorem, & Debitorem constitutum; Ratio verò, quod sicut obligabitur Debitor ad interesse, est, quia, id inducit mora culpabilis Debitoris, aequum enim est, vt ex culpa illius, damnum non patiatur Creditor. Id in omnibus contractibus verum habet; Nam licet in Venditione, & Emptione sit per leges positiuas quaedam exceptio, quia ementes, venditoresque pro mora culpabili non tenentur ad totum damnum emergens, & totum lucrum cessans, quod vno vocabulo nos appellamus, interesse, sed solum ad immedia-

mediocrem ex ipsa emptione, vel venditione prouenienti, tamen, quia probabile est *a*, non obligare has leges in foro conscientiæ, etiã, obligare tenent Molina *b*, ideo nos de hac exceptione non laborandum ducimus.

a De Iure, l. de Iust. d. 38, [illegible] 28.
b Mol. & Comm. apud eundem num. 23.

7 Porro quatuor sunt in prædicta cõmuni Regula præmonenda, nam primo, si nulla culpa adsit in debitore, vel certè solùm adsit culpa Theologicè venialis, non est is obligandus *c* sub mortali ad restituendum hoc interesse ordinarium, nec extraordinarium, nam propterea modò dictum est (quia id inducit mora culpabilis) quare, si mihi centum modios tritici mense Ianuarij, & sine culpa mortali distulisti restitutionem petitis vsque ad mensem Maij, quando centum modij pretio maiori venderentur, non obligaris, nisi ad valorem mensis Ianuarij. Idem, si ex pecunia, quam reddidisses, creditor mense Maij, quodcumque lucrum acquisiuisset; Ratio est, quia nulla culpa, vel sola venialis parere non potest, modo supra explicato, obligationem mortalem. Excipe, nisi in contractu appositum fuerit pactum soluendi interesse etiam ex mora inculpabili, tunc enim debitor obligabitur ex dicto pacto, quod certè licitè apponi potest *d*, si debitor verè liberè illud apponere velit, vel si creditor hoc grauamen aliqua compensatione emit à debitore.

c De Iure d. 18. [illegible] 3. n. 21. 18. & 19 [illegible] & proxim [illegible].
d Idem d. 31. [illegible] 2. nu. 23.

8 Secundò, Non assentior aliquibus excusantibus viros nobiles, quando præfixo tempore, etiam cum culpa, non soluunt emptas merces Mercatoribus, quibus propterea cessat lucrum, & damnum emergit: non assentior, inquam, nam positis, quod verè sint in culpa, non soluendo, necessariò consequitur, vt ad omne illorum interesse resarciendum obligentur. Satius est igitur tum hos nobiles, tum cæteros omnes excusare, vel ex implicito consensu Mercatorum, de quo num. sequenti, vel probabiliter ex eo, quod communiter de dicto interesse à Mercatoribus non sunt admoniti, de quo num. 10 dicam.

9 Tertiò, Terminus in eiusmodi contractibus præfixus non debet sumi metaphysicè, sed moraliter communi hominum, & moraliter. Hinc plerumque excusatur *e* debitor à restituendo interesse creditori, non solùm, quia dilatio solutionis non fuit peccatum mortale contra Iustitiam, siue ob impotentiam soluendi, siue ob inaduertentiam, vel obliuionem, sed etiam, quia debitor, ob bonam fidem putauit, non esse creditorem grauiter inuitum pro modica illa, & morali dilatione, cum in praxi non soleant vrgeri ita debitores, vt ipso præfixo die soluant, sed cum aliqua benignitate, credere etiam plerumque poterunt debitores, dum creditores scientes, & potentes exigere, tamen non exigunt, non esse grauiter inuitos ad prædictam dilationem. Nota illud (potentes) & vide infra Tract. 4. c. 1. §. 4.

e De Iure, [illegible] 18. [illegible] nu. 18.

10 Quarto, Supponamus esse inuitos creditores ad dandam dilationem solutionis, dubitari solet de damno extraordinario, hoc est de cessatione lucri, & de damno emergente: An scilicet debitores ex contractu, vt obligentur in conscientia ad soluendum creditoribus hoc interesse ex mora culpabili, debeant fuisse prius admoniti à creditoribus dicentibus, v. g. solue mihi centum aureos debitos nunc ex causa, secus meas negociationes exercere non potero, quarum lucrum tu debebis.

Respondeo, negare aliqui *f* eiusmodi monitionem debere præcedere ad hoc, vt obligetur debitor ad prædictum extraordinarium interesse. Aliqui *g* affirmant, præcedere omnino debere. Vtrumque probabile propter easdem rationes, quæ in simili casu, cui supponit iniustam acceptionem, dictæ sunt supra num. 3. sed superaddatur hic etiam id, quod ibidem adtexui num. 4. & nos quidem affirmantem sententiam amplectimur inferius capite 8, §. 3. num. 9 excepta consuetudine Mercatorum &c.

f [illegible] d. 15 de Iust. [illegible] Dian. p. 3. tr. de [illegible].
g [illegible] d. 15. [illegible].

Restitutio ex re accepta, qua ratione obliget statim.

11 Id etiam, vt tota hæc materia de mora soluendi absoluatur, hic erit decernendum.

Regula

a Ex Decretalibus [illegible] Regula valoris [illegible] a. Si quis rem bona fide acceptam advertat esse alienam, illam atque detineat, debet Domino hanc moram tradere, vel rem, si extet, vel, si consumpta est, illud in quo ex qua accepit factus est ditior; si tradat esse in mora, & obligabitur ad restitutionem, etiam lucri cessantis interesse (ordinarii) & extraordinarii. Haec regula constat ex dictis hic pro eventus applicandis. Quare videndum, utrum mora sit culpabilis, an inculpabilis; utrum creditor possit censeri rationabiliter invitus, an consentiens; utrum dilatio sit modica, an magna; & his perpensis decernenda erit obligatio, aestimandi, sive quod exstat, sive illius interesse, iuxta modo dicta.

12 Solum perdiligenter advertere, moram non esse hic numerandam à tempore, quo accepta res est; illa enim acceptio, ut hic supponitur, non fuit peccaminosa; sed à tempore quo quis incipit advertere, rem non esse suam, vel, quo incipit rationabiliter dubitare, nec adhibet diligentiam inquirendi veritatem, ut lib. 1. b diximus. Praeterea non esse considerandum interesse, quod fortè provenit creditori ex re accepta, absolutè, sed ex re accepta quae, quando advertitur esse aliena, extet, vel extet aliquid, in quo debitor factus sit ditior. Nam, si nec res extet, nec aliquid, in quo is factus sit locupletior, nihil debebit, ut mox c suo loco explicabitur.

b Lib. 1. de [illegible]

c Inf. [illegible]

13 Si eveniret casus, quo Dominus sciret rem suam, vel id, in quo ex re sua factus es ditior, apud te esse, & posset de interesse, quod patitur, admonere, nec admonere curaret. An obligareris ad dictum interesse, idem dic, quod diximus num. 5. de iniusta acceptione, iniustaque retentione, quia iam in casu de quo loquimur, incipis esse iniustus detentor.

14 Pari modo, si debitor fuisset prius in mora culpa restituendi, postea verò sine culpa; secundum doctrinam datam n. 5. quia iam censetur esse obligatus ad restituendum interesse respondens tempori, in quo fuit in culpa, non verò respondens tempori inculpato.

§. VII.

Tollam rem, seu eius valorem.

1 Si quis quid iniustè accipiat (idem dic si iniustè damnum inferat) debet hoc contra eius iustitiam reddere, hoc est, non solum rem ablatam, verum etiam totum interesse modo dicto in praecedenti §. & modo deinceps explicando. Ratio est, quia secus non induceretur aequalitas &c.

2 Petes, Ultra restitutionem rei, debeatne restitui aliquid pro iniuria, quam quis facit furando? Respondeo, praescindendo à contumelia vel alio crimine, solum ex ipsa iniuria exhibita in usurpatione rei alienae nihil deberi, saltem ex vi, ut dicit rectè Dicastillus d. Si enim quid deberetur, esset petitio veniae, quae certè, vel non solet exigi à Domino, vel facilè remittitur, modo rem suam ipse recuperet.

d Dicastil. l. 2. de Iust. tr. 2. d. 2. dub. 4. num. 144. [illegible] 149.

3 Et quidem, si res ablata extet, vel impermutata, vel ut facilè discerni queat, non est dubium, eamdem debere restitui cum suis pretiis quomodocumque creverit. Ratio est, quia, quando res crescit, Domino crescit; cum enim fur non sit Dominus rei ablatae, nec potest esse eius augmenti, seu eius valoris. At, si res non extet, certè debebit fur reddere eius valorem. Sed ecce difficultas. Qua enim ratione is erit expendendus? Perimolestum id est, & molestius reddendo, magisque implicatum plures distinctiones, atque subdistinctiones Theologorum e.

4 Ego, ut distinctè procedam, praemitto rem crescere, ac decrescere posse, vel intrinsecè, hoc est in se, ut si pullus equinus adolescat, & deinde senescat. Vel extrinsecè, ut si triticum, cuius valor singulis mensuris tres aureos, deinde ob multitudinem emptorum, sex, vel quatuor. Hoc pacto figura hunc casum. Petrus furatur ab Antonio mensuram tritici mense Augusti, cuius legitimus valor erat trium aureorum, verum paulo post eiusdem tritici valor, hyemali tempore, crevit ad sex aureos,

e V. Mol. t. 1. d. 729. Less. l. 2. c. 12. dub. 16. [illegible] Dicast. [illegible] Castrop. [illegible]

mense

mense denique sequenti Iunij pretium decreuit, rediitque ad aureos tres, immo ad minus; idem potes dicere de pullo equi: qui primo tempore valebat v. g. decem aureis, secundo imminente profectione, quia factus est equus, valuit viginti, triginta &c. Deinde quia senuit, iterum recidit ad decem, immo ad octo, ad quinque &c.

5 Vt ergo decernamus, quantum debeat Petrus Antonio, quando ablatum triticum, vel equum consumpsit, vel vendidit, diligentissimè considerandum est, quonam tempore consumpsit, primone, secundo, an tertio ex dictis? Ni sic distinguamus confusa nimis erit, & inuoluta tractatio.

Petrus rem ablatam consumit primo tempore.

6 Si Petrus triticum prædictum consumpsit, vel vendidit, vel alienauit pro illo tempore, nempe mense Augusti quando valebat tribus aureis, est distinguendum, & videndum, An Antonius esset venditurus, vel consumpturus: Primo eodem tempore, an secundo, an tertio; Si primo non est difficultas, nam clarè Petrus non damnificauit Antonium, nisi in illo valore tunc currenti, idest in tribus aureis, tres igitur aureos debebit.

7 At si Antonius triticum illud erat venditurus tempore secundo, hoc est hyeme, quando pluris valebat, vel quia tritico per hyemem caruit illud emit maiori pretio, v. g. sex aureis, tunc hunc valorem, hoc est sex aureos debebit Petrus fur (deductis expensis) reddere: Ratio clara est, quia in toto hoc maiore pretio damnum recepit, causa furis, Antonius.

8 Quid si esset dubium, An venditurus tunc esset? Respondeo, pro ratione dubij (id quod omnibus circumstantijs à prudente expensis erit decernendum) partem reddat.

9 Quod si non erat venditurus, nec loco illius aliud empturus, sed erat ipsemet Antonius consumpturus, vel certè amicis ex liberali animo donaturus; quod, quia illo caruit, nec consumpsit, nec amicis donauit, [illegible] adhuc Petrus reddere pretium illud maius, quod scilicet currebat hyemis tempore, quo Antonius consumpturus, vel donaturus erat; Ratio est, quia Petrus iniustè causa fuit, ne Antonius re sua frui per se, siuè per amicos valeret: ergo debet reddere, quanti valebat tunc illo vsu, valebat autem pluris, idest sex aureis, vt supponimus: Quod dictum est, de tritico, dic de pullo equino, si illum vendidit fur primo tempore, sed Dominus erat vel venditurus, vel donaturus amico, tempore illo secundo, quo equus adoleuit; par enim est ratio, ac de tritico, & de cæteris.

Solùm aduerte, expensas necessarias, quas in alendo equo, vel etiam in seruando tritico, non fecisset Antonius, posse à Petro, qui eas fecit, subduci à restitutione; quia secus, quandoquidem has Antonius non fecit, vt supponimus, plus haberet, quam quod exigit damnum ipsi illatum. excipe, nisi sint compensandæ cum vsu, quem ex equo, v. g. fur accepit, vt in se patet.

10 Denique. Si Antonius erat venditurus, consumpturus, donaturus &c. illud triticum, vel equum tertio tempore, nempe, quando minus res sua erat valitura, Petrus, qui rem consumpsit primo illo tempore maioris pretij, nihil aliud debebit, nisi pretium illius primi temporis, atque adeo tres aureos. Ratio est, quia ex vna parte Dominus non est passus interesse vllum: nam seruaturus erat rem vsque ad illud tempus minoris pretij, & ex alia parte, cum fur obligetur reddere rem, vel rei pretium, quantum est eo tempore, quo ipse consumit: (iure enim fur propter iniustam consumptionem sibi creat redimendi rei valorem) obligabitur ad pretium illud primi temporis, quando iniustè consumpsit. Quod verò interueniens illud maius pretium medij, seu secundi temporis nihil vrgeat contra furem, in damnum Antonij, dicetur mox in simili num. 19. & 22.

11 Quæ

11 Quoniam verò sæpe hîc, etiam deinceps dicemus, (nisi Dominus esset servaturus, vendituras &c.) Inquiro, An credere debeam Dominum dicenti se fuisse servaturum? Respondeo in rigore, te non obligari, quia paucimenter potest dolum. Tunc igitur considerandæ coniecturæ, quibus saltem veritatem explicari; certò possis. Quod si certò non possis, sed adhuc viget dubitatio, restituendum ad proportionem intentæ, vel opinionis veritatis, sed ad ratam dubij, ut modo dixi num. 8.

Petrus rem ablatam consumpsit secundo tempore.

12 Quando Petrus fur consumpsit, vel alienauit rem secundo illo tempore, quo res crescebat in pretio, v. g. tritici mensura valebat sex aureis, equus viginti; tunc rursus distinguenda sunt illa tempora, quibus Antonius rem suam vendidisset, vel consumpsisset, vel donasset, uno verbo, de re sua disposuisset.

13 Si ergo disposuisset primo illo tempore minoris pretij, dico, probabilissimum immo certum mihi videri, debere à Petro potius valorem secundi temporis, atque adeo sex aureos pro mensura tritici, viginti pro illo equo, restituere. Ratio mihi manifesta est, quia illa res, dum exsistit impermista in medio illo tempore, Domini est, non furis, ergo si fur tunc consumpsit, vel vendidit, rem alienam consumpsit, vel vendidit, cum per iniuriam factam Domino; ergo, tempore pretium alienæ mercis, sibi retinere licitè non potest, sed Domino restituere debebit. Essetiam, si eo tempore maioris pretij Petrus vellet à peccato furti se liberare; & adhuc res aliena apud se exstaret; Domino reddere deberet totam eandem rem, quomodocumque sive immediatè, sive extrinsecè auctam; quia res crescit pro Domino, cum sit rem Domini: ita posito, quod eodem tempore integrè consumat, vel distrahit, aliquam summam in æquivalenti equali eam restituere.

14 Quandò disposuisset Antonius de re sua secundo eodem tempore maioris pretij, pari, immo potiore iure Petrus debebit valorem hunc maiorem reddere. Ratio est clara, quia dum ipse rem consumpsit, damnum huius valoris Antonio intulit.

15 Denique si Antonius disposuisset de sua re prædicta eo in tertio tempore minoris pretij, adhuc maius ipsum pretium dictum num. 13. debebit Petrus. Ratio est, quia dum fur iniustè destruxit rem tempore, quo valebat maiori pretio, contraxit ex debito obligationem reddendi illam, quanti tunc valebat; tota enim, eiusque totus valor erat Domini; & ex alia parte rem fuisse à Domino conseruandam pro tempore contingenti, quando decrescit pretium, non tollit à fure eam obligationem, quam ex delicto contraxit. Adde, iniquum esse contra rectam rationem, quod fur tempore lucrum, & ditescat ex duplici suo delicto, ne tempore ex furto, & ex iniusta rei consumptione; sic autem esset, si ipse posset sibi retinere excessum illum pretij.

De expensis factis à fure in aliquo, v. g. equo, seu convenientiæ cum vit, quem ex equo fur habuit, idem dic, quod modo num. 9. fuit dictum est.

Petrus rem ablatam consumit tertio tempore.

16 Quando Petrus consumit rem tempore illo tertio, quo rei pretium decrevit, sive rediens ad primum, sive etiam ad minus, ut si mensura dicta tritici descenderet ad pretium, vel duorum aureorum, & equus iam senex ad octo, vel quinque pari modo videndum est, quandonam ex illis tribus temporibus Antonius rei Dominus fuisset rem suam illam consumpturus, vel servaturus &c.

17 Si ergo Antonius de re sua disposuisset primo tempore, debebit Petrus reddere quanti tunc valebat, atque adeo in exemplis positis tres aureos pro mensura tritici, decem pro equo. Ratio est, quia ex una parte Petrus rem consumendo in illo primo tempore, obligationem contraxit restituendi valorem illius temporis.

perij, hoc est temporis, quo consumpsit; vt in simili dictum est modò, & ex alia parte, pro tanto pretio damnum intulit Petrus Antonio, non verò pro maiore; tam enim, vt supponimus, Antonius rem non erat ad meliora tempora seruaturus. Dices: At, si medio tempore creuit valor rei, pro Domino creuit. Respondeo, etiam tertio tempore decreuit, ergo pro Domino decreuit: solum igitur Petrus debebit pro damno illato, quod solum fuit caruisse Antonium pretio primi illius temporis.

18 Si verò Antonius de re sua secundo tempore, quo plus res valebat, dispositurus esset, totum hunc valorem, atque adeo pro mensura dicta tritici sex aureos, pro equo viginti, vel triginta debebit Petrus restituere: quia, vt superius in simili num. 7. & 9. dictum est, dum Petrus rem alienam sibi in eo medio tempore retinuit, vnde factum est, vt Dominus de re sua disponere eo tempore non potuerit, in toto illo valore damnum intulit, ergo totum est resarciendum; exceptis expensis forte factis & non compensatis, iuxta dicta eodem nu. 9. fine.

19 Denique. Si Antonius de re sua disposuisset in tertio illo tempore minoris valoris, hunc solum minorem valorem debebit restituere Petrus, atque adeo in exemplis positis tres, vel duos aureos pro tritico, decem, vel octo pro equo, quantum scilicet mensura tritici, & equus de valore decreuerunt. Ratio est, quia pro tempore antecedenti nullum fecit damnum Antonio Petrus, pro subsequenti autem reddit, quanti res valet. Pretium enim illud medium vel maius, licet, vt ita dicam, perierit, dum res fuit in manu furis; æquè tamen periisset in manu Domini, quia illo valore, vt supponimus, Antonius vsus non esset. At inferius [a], ex probabilissima sententia dicemus, quando res æquè peritura erat in manu Domini, sicuti periit in manu furis, nihil à fure deberi, quia in nihilo Dominus damnificatus est.

[a] cap. 5. §. 5.

20 Confirmatur: quia, si res extaret, tunc satis esset, si suum triticum, suumque equum Domino Petrus redderet: ergo, si consumpsit, tantum valorem eius temporis debebit, quia non consumpsit, nisi rem tanti valoris.

21 Ex expensis, quas medio illo tempore fecit Petrus, eas tantum sibi poterit Petrus compensare (retinendo scilicet aliquid de restitutione) quas necessario fecisset Dominus, in his enim Domino non damnum intulit, vt in simili supradictum est nu. 9. fine. Quid autem sit in dubio, an Dominus seruaturus esset &c. Vide n. 8.

De restitutione fructuum rei iniustè ablatæ.

22 Fructus rei iniustè ablatæ, vel iniustè retentæ, vel etiam iniustè destructæ omnes Domino debent à restitui à fure: Ratio est eadem, quæ dicitur infra cap. 5. §. 5. num. 4. Fructus, inquam, tum rei, qui vocantur fructus naturales, vt est partus Ancillæ, pullus ex equa, herba ex campo syluestri, glans ex arbore non culta &c. tum rei, qui appellantur fructus mixti, id est, qui sunt partim ex ipsa natura, partim ex industria simul positi, siue magna: vt est v. g. frumentum, vel fructus, qui colliguntur ex agris, caseus ex oue &c. vbi partim adest industria colentis, partim ipsa natura sola, vel otium.

[b] [illegible]

Dixi (siue magna) nam quando maxima est industria, & modicissima vis naturæ, cum parum pro nihilo reputetur, vocantur potius fructus illi mere industriales, quam mixti: & in hoc solum consistit, vt [c] Thomas Sanchez docet, in mixtis, vbi plus est industriæ, vocari fructus industriales, vbi plus naturæ, naturales. Sub fructuum mixtorum etiam nomine veniunt fructus ciuiles, quale est pretium locationis domus, vel equi, ad hoc enim lucrum concurrit domus, vel equus simul cum industria locantis.

[c] [illegible]

Fructus verò industriæ, quale est lucrum, quod ex negotiatione pecuniæ alienæ acquisiui, non sunt restituendi, quia, quod ex sola industria mea est, meum

etiam est similis bonus natura docet; sepe humanam personam, non rei. His iactis fundamentis, sit;

Regula prima.

23 Fructus rei iniustè oblatæ, etiam naturales, cum sint, semper a debentur Domino, etiamsi apud Dominum res non tantum fructificasset; fructificavit tamen apud possessorem; & etiamsi deterum, v.g. Dominus non locasset, possessor tamen locavit; & etiamsi sit fructus illos quomodocunque consumpserit; nec in vllo fuerit factus ditior; & etiamsi illi fructus fuerint percepti à se per suam diligentiam, per quam eos deinde ex possessione meliorata. Quidquid enim alij b dicant in oppositum, ratio nostra est; quia res semper fructificat pro suo Domino: Et ex alia parte; hæc obligatio oritur ex iniusta acceptione, quæ semper manet, donec sit æqualitas, ut sæpe dictum est: solum excusabitur possessor in eo casu, quo, sine gravi ipsius culpa fructus sint omnino consumpti; quod evenire potest, si, dum ipse vellet eos restituere, nec posset, deinde alio casu fuere &c.

Regula secunda.

24 Quamvis latro ex negotiatione pecuniæ alienæ non teneatur restituere, c tamen restituendum illi est totum damnum, quod fecit emisse Domino, & lucrum, quod cessare cessavit; si enim pecuniam, quam per se etiam ad negotiationem illa exposuisset, ut ex dictis patet. Lucrum illud, quod Dominus non solum communi, sed etiam singulari diligentia de facto percepisset, debet restitui: non tamen, quod percipere quomodocunque potuisset etiam vel futurum. Ratio est, quia iniustè damnum passus est Dominus ex eius culpa, non verò in hoc.

25 Ex dictis solves illam dubitationem: An possessor malæ fidei teneatur restituere fructus, quos ipse sit non percipit ex re aliena, potuisset tamen percipere Solues, inquam, noster distinguendo: d si enim Dominus percepturus fuisset, tenebitur sic, quia tunc ex secunda regula sic fuisset Domino damnificatus: si verò Dominus non fuisset percepturus, sic negligentiam possidentis a suo conscientiæ, quia tunc non damnificatus Dominus, & ex alia parte nihil ipse accepit à re aliena, nec iustè, nec iniustè, cum nullos fructus acceperit, ut supponitur.

26 Solues item illam aliam difficultatem: An sit teneatur restituere fructus, quos Dominus percepisset ex corpore rei. Soluo, inquam, diligenter iterum distinguendo; si enim percepisset ex re sua inhærentè, idest peccando, ita videlicet ut lucrum fuisset ex ipso peccato; non tenebitur sic illud lucrum restituere, quia huius generis lucrum non est fructus rei, sed hominis male lucrati si percepisset, licet peccando non tamen ita ut lucrum secutum fuisset ex peccato, sed ex re ipsa, seu ex virtute ipsius rei; tenebitur, quia hoc lucrum fuisset fructus rei Domini sic solet obligari f sic ad restitutionem pretij locationis domus, quam Dominus, etiam cum peccato locasset Meretrici.

27 De cæteris fructibus multa dicentur infrà, tum de restitutione ex re accepta, quæ omnino sunt hic applicanda, vbi etiam propter mutuæ contentionem agetur; quarum expensarum possit sibi deducere possessor malæ fidei.

§. VIII.

Etiamsi res perierit.

1 SI equus v. g. iniustè acceptus, vel casu pereat in manu furis, vel casu deterior euadat, non periturus, nec deteriorandus in manu Domini, fatentur g omnes, furem debere restituere totum illius valorem, vel quanti æstimatur à prudenti viro damnum, quod per illam deteriorationem factum est Domino, imò etiam damna inde secuta, & in dubio, quod damna consecutura essent, debere pro rata dubij compensare. Ratio est, quia fur o etiam horum damnorum causa est.

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

2 Verum, si equus (idem de cæteris rebus) ita perijt v.g. ex incendio casuali, vel per iustam hostium incursionem, apud furem, vt eodem prorsus modo periturus certò fuisset apud Dominum? Aliqui a obligationem restituendi in conscientiam vocant. Sed controuersia non difficulter soluitur. Assero enim ex sententia probabilissima b, tunc furem nihil debere, quia tunc nihil damni infert ipse fur ipsi Domino. Consistere [illegible] mutuo, quia detrimentum illud erat in ista caussa inevitabiliter præparatum, ac proinde secundum moralem æstimationem perinde erat, ac si iam illatum foret, ergo fur ille, vel destructor non censetur damnum intulisse moraliter loquendo. Siquidem nihil propterea minus habet Dominus, quam habuisset. Hinc inferebat Præceptor c meus, eum qui interficeret hominem paulo post certissimè moriturum, esse verum homicidam, atque irregularem, non tamen teneri de damno heredum familiæ &c., quia non dedit detrimentum, quod moraliter non censetur iam datum per certissimam illam mox futuram mortem.

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

3 Solum ergo euenire potuit, vt antequam equus periret, eodem modo apud Dominum periturus, illo vsus fur fuerit, vel equus lucrum aliquod pepererit, vel ex carentia eius, Dominus ante idem tempus [illegible] cessauerit lucrum; tunc profectò hæc omnia antecedentia damna debere à fure Domino relaxari ex §. præcedenti satis est certum; quia hæc lucra non erant Domino, vt supponimus de futura, & ex alia parte, vt ad satietatem dictum est, res semper suo Domino fructificat.

4 Aduerte me dixisse num. 2. (ex incendio casuali, vel per iustam incursionem) si enim res peritura erat apud Dominum per iniuriam alterius, non minus propterea d excusabitur fur à restituendo, nam ille, qui per iniustitiam abstulisset, obligatus fuisset restituere Domino, ergo fur [illegible], similiter tenebitur, quia obligatio, quam alius subijsset, in eo translata est ratione damni, quod alterius [illegible].

d [illegible]

Vendes, cur in eo translata est obligatio restituendi quando res peritura erat apud dominum per iniustitiam alterius, cum concedamus non transferri quando casu, vel iustè? At æquè res aliena apud te perit sine tua præcedenti culpa, vt tunc supponimus. Non sicut antea con[illegible] alia est ratio, vt mox num. 5. dicetur. Maior ergo id indiget discussione Theologica?

5 Aduerte iterum, me ibidem dixisse (certò periturus apud Dominum) si enim dubium esset, an res apud Dominum peritura fuisset, tenebitur e fur ad restitutionem rei ablatæ, quia in dubio melior debet esse conditio Domini.

e [illegible]

6 Instas. At modo num. 1. dictum est in dubio de damnis consecutiuis, debere restitui solum pro rata dubij.

Respondeo, ita in damnis consecutiuis Domini ex priuatione rei per furem ablatæ, sed non ipsa ablata, de qua hic loquor, non ita. Ratio est [illegible] ex illo principio aliàs f explicato, quod semper iudicandum est in dubio pro possidente. Cum ergo penes furem Domini [illegible], dubium an [illegible], an fuerit peritura, [illegible] secundum eius proprietatem [illegible], atque adeo pro Domino ipsam possidente. At, cum lucra consecutiua ex re, nondum existant, non possidentur, & ideo in dubio pro ipsis non potest iudicari, nec pro Domino, quasi ipsa possidente. Sed, quia ex alio capite supponitur, ea sperata certò fuisse à Domino, æquum est, vt pro rata dubij, seu quantum spes illa [illegible] æstimari à prudenti potest, restituantur.

f [illegible]

7 Ille alius casus occurrere posset difficilioris solutionis. Petrus [illegible] [illegible], illamque hodie [illegible], vel vendit: [illegible] vel [illegible] incendium, quibus [illegible], sine fuisset [illegible] apud furem, sed apud Dominum [illegible] modo perijsse. Quæritur [illegible] Petrus [illegible] eodem [illegible]. Videtur præcedenti [illegible] præstitisse Petri [illegible], sicuti in præcedenti? Atque ad

ecum

etiam quando potest de damnificatione rem alienam, Segetem v.g. alienam hodie combussisti; debesne restituere totum segetis valorem, si æquè combustenda sequenti die fuisset apud Dominum?

8 Respondeo, id in tribus circumstantijs posse. Primò, si fur consumat, vendatve *a*, vel debitus ante incendium præsumere: & tunc aio, furem debere totum tritici, vel segetis valorem restituere. Ratio est, quia tunc res erat Domini, & quia non prævidebatur periculum ullum, res valebat suo iusto pretio, si ergo iniquè eam fur consumpsit, contraxit obligationem eam restituendi quæ tolli non potest, nisi actu fiat restitutio *b*.

9 Secundò, si aliquod periculum subodoratum fuit, quo existente fur iniquè consumpsit, vel vendidit; & tunc, Aio, remanere in fure obligationem restituendi quidem, sed minus; quantum scilicet iudicabitur à viro experto ex illo periculo rei pretium diminui; quod si vendidit, debet pretium dare Domino cuius erat triticum, quia pretium successit loco rei, & in hoc iam inveniretur factus ditior ex re aliena fur. Dummodo advertas, minoris eum debuisse, propter tale vicinum periculi imminentis, rem vendi; quod si vendita est maiori pretio, debebit pars pretij excedens emptori reddi, non Domino, quia in illo excessu emptor fuit deceptus, non verò Dominus fuit à te iniustè damnificatus.

10 Tertiò. Si periculum timebatur certum, & infallibile; quo posito res nihil valebat: quis enim rem iam iam certò perituram, nullaque usui sibi volens emere pretio vellet? Et tunc, Aio, nihil deberi à fure, quia nihil damni intulit, consumendo rem nullius valoris, adde; Dominum tacitè consentire huic consumptioni. Quis enim non vellet à te panem v.g. consumi potius, quàm absumi ab imminenti Domus incendio?

11 Petes. Fur, si posset rem à se ablatam eripere à simili v.g. incendio, obligaturne eripere? idque ex Iustitia, an ex charitate? Respondeo, obligari ex Iustitia *c*; Ratio est, quia fur, quamvis non sit absolutè causa rei ablatæ, quia tamen semper obligatur rem Domino restituere, consequenter obligatur rem eandem conservare salvam æquali diligentia, & labore quo res suas conservaret, nil scilicet ponat involuntarium impedimentum ad restituendum, ergo contra Iustitiam peccat, nisi conservet, cum possit, quod idem est ac dicere, si cum possit, ab incendio non eripuit.

12 Quid, si quis rem surripiat ante incendium, quo certò res erat apud Dominum peritura, obligaturne illam restituere, an verò, ut suam, possit consumere? Respondeo, obligari restituere, nec ut suam posse consumere. Ratio clara mihi est, quia res quomodocumque salva sit, Domini semper est, nisi ex circumstantijs certò appareat eam à Domino iam fuisse pro derelicta, & ex animo, non verò solum ex necessitate derelictam. Vide quæ dixi tr.2. c.8. num.14. Fur tenetur igitur sic Domino tribuere, si res in tuto posita fuit à fure. Deducere tamen pro se furem posse pretium sui laboris, & industriæ, si quæ fuit, ipsa recta ratio dictat, quantum autem erit hoc pretium, facilè colliges ex dictis tract.2. cap.8. à num.7. in simili.

Quando res perit in via sub eius manu, cum quo eam mitto ad Dominum, quid faciam, dicam infra tr.4. §.2. num.5.

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

§. IX.

Onus restitutionis quando non adsit, si acceptio, vel detentio sint dubiè iniustæ. Resolvitur.

1 DE hac cum satis ego disputaverim superius lib. 1. in Decal. cap. 3. §. 7. verbo Restitutio; illuc accedat, si velit, curiosus Lector.

(+)(+)(+)(+)
(+)(+)(+)
(+)

CAPVT TERTIVM.

§. I.

De Secunda Radice, seu Caussa restitutionis, quae est Res accepta.

1 DVm non constat, rem, quam ego possideo, esse alienam, dicor Possessor bonae fidei: cum constat, dicor, & sum malae fidei Possessor. Quando non constat, rem esse meam, sed nec constat, esse alienam, dicor Possessor dubiae fidei.

a Less. Lugo [illegible]

2 Sit ergo Regula prima a. Si quis rem alienam bona fide, et [illegible] quocumque titulo accepit, & deinde advertit esse alienam, debet illam eandem, si extat, reddere Domino: quia eam Dominus potest sibi eandem, vbicumque illam invenerit, vindicare; Ratio est, quia res quomodocumque accepta, vbicumque est, Domino est; Quare nisi, qui eam habet, illam reddat, incipit esse iniustus detentor, & subintrat pro consequenti tempore radix restitutionis ex iniusta acceptione, de qua in praecedenti capite dictum est, quia rei alienae detentio est contrectatio [illegible].

b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]

3 Dixi (certo advertit) nam, si sub dubio, vel sub probabilitate, quae non faciat moralem certitudinem, non est obligatus reddere, ut [illegible] b dicitur, & mox latius num. 15.

4 Dixi item (illam eandem) nam idem potest reddere pro alio, immo Creditori c, si simpliciter Creditor non solum habeat ius petitionis ad rem, eiusque valorem, sed etiam ad hanc rem.

Dixi tamen adhibeo limitationes. Alteram: In rebus usu consumptibilibus, seu functionem habentibus, solet posse reddi unum pro alio eiusdem speciei, v.g. habens [illegible] mensuram frumenti alieni, potest mensuram alterius frumenti aeque boni reddere: Ratio est, quia haec sunt adeo aequivalentia, ut censeantur indifferentia iusto creditori. Alteram: In rebus, quae functionem non recipiunt, tunc solum potest unum pro altero aequali pretio Debitor restituere v.g. vestem pro Equo, hunc Equum pro alio, immo pecuniam pro Equo &c. quando Creditor non habet peculiarem affectum ad rem suam individuam; Ratio est eadem, quia tunc non erit grauiter iniustus Creditor. Atque haec doctrina cum praedictis duabus limitationibus propter paritatem rationis locum habet etiam in possessore malae fidei, quando res est restituenda ex radice iniustae acceptionis.

5 Regula Secunda e. Si rem alienam bona fide acceptam, bona item fide invenerit quis consumptam, vel destructam, nihil remanente, neque factus sit ditior, siue fuerit res ex se consumptibilis, & ut [illegible] frumentum, vinum &c. siue non, ut equus, vestis &c. ad nihil tenetur, quando deinde advertit, se consumpsisse rem alienam. Ratio est, quia cum sine culpa contra Iustitiam fuerit destructa, non est caput, unde oriatur obligatio restitutionis. Dico contra Iustitiam, nam quamvis deliquerit [illegible] v.g. vel simili modo, cum non fecerit contra Iustitiam, onus restitutionis non incurrit.

e Molin. [illegible] passim.

Petes Primo: Quando rem [illegible] cum meo [illegible], iudicandum est, rem alienam extare, atque adeo me debere illam in solidum, an iudicandam potius esse destructam, atque adeo me debere [illegible], seu id, quo factus sum ditior? Respondeo, Id colliges ex mox dicendis §. 4.

6 Petes hac occasione Secundo: Si mihi Mercator tradat merces suas non consumptibiles, quas meae dispensationi committat dicendo v.g. Committo tibi has merces, ut de illis disponas, v.g. vendas, quomodo vis, dummodo correspondeas mihi, tradendo id, quod ex illarum distractione contraxeris, vel, quod in [illegible] si mihi Mercator eas-

dem tradat iusto pretio æstimatas, vt illud pretium eidem Mercatori post illarum distractionem sine fraude restituat: si, inquam, ita sic consignentur merces, ita vt eandem res erit, tum alienam efficere, atque adeo restituendam in indiuiduo, an transisse in meum dominium, atque adeo solum restituendum pretium. Respondeo esse distinguendum. Nam si nulla alia voluntate tua accedente, merces sunt mercatoris, solum enim tibi commisit (secundum hypothesim) vt eas more procuratoris, seu vt illis pro iure negociorum ipsius, debita morali diligentia, vendas. At si accedat aliquis actus tuus, quo illas velis tibi emere, vel ipso actu exerceas de illis merces dispositas tanquam de tuis, vt si illas pignori des tuo Creditori, vel tuo familiari donet, vel alio modo consumas, tunc merces essent iam tuæ cum obligatione reddendi pretium Mercatori, quia tunc actualiter, vel virtualiter illas emisti, & consequenter Creditor, vel Amicus nihil debebunt Mercatori, siquidem iam non tanquam res Mercatoris acceperunt: Si tamen eas contra necessitatem extremam, vel grauem, donet, vel pignori des tuo dicto creditori præsidendo, tibi non suppetere, vnde possis facere Mercatori satis, peccas contra fidelitatem promittendi. Et quidem, si id fueris in re notabili, peccas grauiter, vt ex se patet, remanente semper in te obligatione restituendi pretium, si quando potens solvendi fueris.

At verò Creditor, vel Amicus, dum hæc acceperunt præuidentes, suum potuisse Mercatori defraudare, peccent, nec ne, sicut inducunt ad dandum, siue non induxerunt, ex dicendis §. 2. num. 26. colligi poterit.

b Bellarm. [illegible] 7 Regula Tertia. Si res b non est in totum destructa, sed remanet in aliquo, quo redditus est quis locupletior, hoc, in quo factus est locupletior, debebit restituere, vt primum aduertit, id sibi perte-per-venisse ex re aliena. Vt accideret exempli g. si quis rem alienam bona fide vendidisset, & pretium habuisset à venditore. Ratio est, quia hoc

stituendis loco rei. Quare, si res tota, vel partem rei, si extaret, debuisset reddere, sic hoc, quod remanet. Addo, non esse æquum, quempiam ditiorem fieri ex re aliena.

Dixi autem (per se prouenisse) id enim solum succedit loco rei alienæ, non verò id, quod ex occasione ipsius, seu per accidens acquiro. Si enim v. g. pecuniam, quam bona fide meam puto, negotiationi subdam, totum lucrum meum erit, quia id est fructus industriæ meæ, nec per se prouenit ab aliena pecunia, quæ ex se est sterilis. Pari modo, si occasione, quod ego vestitus veste aliena pretiosa inuiter à Principe, & aliquid lucrer, totum, quod acquiro, meum erit, quia per accidens hoc lucrum sequitur à re aliena.

Cosumens rem bona fide acceptam.

8 Ex dictis c fit Primò, Vt, si quis inuitatus ad Amico edat cum illo res furtiuas, nesciens esse ex furto, ad nullam restitutionem tenetur, si ipse in nullo factus est ditior. At, si insumpsisset aliquid æquale iusto suo, vel partem æquale, vel partem deberet ea tum mensura restituere, quia in his factus est ditior.

Dico (ex communi) nam De Lugo d ex alio capite hunc omnino liberat à restitutione: quia reputatur, dum comedit, tanquam Ministrum, seu instrumentum inuitantis, sine culpa esculenta accipit, velut sumptum alienum, quare bona fide putat Petri, v. g. proijcere iussu eiusdem Petri in porcum, ergo cum ipse illa non acceperit, nec consequenter obligationem restituendi ex re accepta. Verum id mihi non placuit superius e, cum de Religioso inuitato sine Superioris licentia agerem: & nunc in hoc casu multo minus placet, tum ex eo, quod inuitatus non vtitur his specialibus, nec intendit comedere, vt merum instrumentum inuitantis, sed more humano cibum accepit, & comedit: quare moraliter rem tunc accipit, & consequenter obligatur ex re

a Pag. [illegible]

c [illegible] n. 2. [illegible] §. [illegible] & 8.
d De Lugo [illegible] 17. sect. [illegible] num. 13. [illegible] & [illegible] apud Dian. p. 3. [illegible] qui [illegible] bona fide [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
e Sup. n. 13. [illegible] & [illegible]

accepta. Non sic ... ad gemmam prædictam, vel quid simile non enim accepta gemmam, & vt suam proijcit.

Donans rem bona fide acceptam.

a Ex ijsdem 9 Fit Secundò a, Vt, si ego rem furtiuam mihi ignoranti donatam bona fide do alicui, vel postquam eam consumpsi, eidem, qui mihi rem illam donauit, aliquid æquale ob gratitudinem retribuo, nihil restituere debeam, cum aduertero, rem fuisse furtiuam, quia in nihilo factus sum ditior. At, si ego donatarius fuissem æquale, vel minus alicui amico, quod mihi reseruaui, quia rem furtiuam donaui, hoc æquale, vel minus restituere debeo Domino iam mihi cognito, quia in hoc factus sum ditior, & hoc succedit per se loco rei alienæ. Quid, si donatarius fuissem maius? v.g. centum aureos in amico, sed quia dedi quinquaginta in auro furtiuo, tamen triginta mihi reseruaui? Respondeo, vt primum cognosco, aurum fuisse alienum, solum debeo quinquaginta reddere Domino. Ratio est, quia excessus, quem mihi reseruatum inuenio, fuit reseruatus per accidens ex occasione rei alienæ datæ, non verò per se, atq; adeo meum est, non alienus.

Vendens rem bona fide acceptam.

10 Fit Tertiò, Vt ex dictis decidi debeat, quid sit restituendum, & quantū, si res aliena bona fide vendatur. Dico esse distinguendum; vel enim Primò, rem alienam bona fide emisti; vel Secundò, donū, siue sine pretio habuisti, & in vtroque casu deinde bona etiam fide, vendidisti. In priore b casu non obligaris quidquam restituere Domino rei, quia apud te res aliena non extat, nec in aliquo ex illa es locupletior; pretium enim, quod rem vendendo accepisti, tum emtori soluisti emendo. Dixi (Domino rei) nam, an debeas aliquid ipsi emptori, cui rem vendidisti, dicam mox nu. 14. In posteriore casu, debes dare totum pretium Domino, quia in hoc factus es ditior. Nota, si Dominus forte rem suam recuperauit ab emptore hoc vltimo, vt certè potest, si extet, quia semper sua est, tunc te emptori huic pretium reddere debere, ne scilicet ex aliena re locupleteris, certum esse.

b Ex ijsdem ...

Inquires: quantum debet huic emptori, vel Domino dari, vtrumnè pretium, quo rem tibi donatam vendidisti, an satis est dari partem? Respondeo, si bona c, vt dictum est, fide vendidisti, medio, vel infimo pretio, totum hoc debes, quia hoc succedit loco rei Domino debitæ: At, si vendis supremo pretio, vel etiam maiore, id potest euenire ex duplici capite.

11 Primò, ex eo, quia res eadem v.g. equus ex se, vel ex circumstantijs creuit in pretio, siue ob maiorem ætatem equi, siue ex penuria equorum superuenientem. & in vtroq; casu debes totum, quantum fuit, pretium reddere. Ratio est, quia res est semper Domini, & Domino valet, quantū valet. Scio, aliquos d docere, licet sufficere tibi esse, si valorem medium reddas Domino, & te posse excessum tibi reseruare. Ratio est (inquiunt) quia sufficit si Dominus tantum, quanti possit rem æqualem sibi emere, vel comparare: at potest emere facilè, vt supponimus (sermo enim non habent locum hæc Doctrina) per illud pretium medium: ergo sufficit, si illud dumtaxat restituatur. Confirmatur: si Dominus recuperasset suam rem ab eo, cui tu rem tibi donatam vendidisti, non teneretur excessum illum eidem Domino dare, sed potius emptori, hunc enim ipse Dominus plenè est satisfactus per hanc rei recuperationem, ergo nec teneris excessum illum eidem dare; tum enim ipse tantum habet per pretiū medium, quantum sufficit ad similem rem sibi comparandam. Scio, inquam, hoc, & certè id esse e probabile, sustinerique posse.

12 Secundum caput, vnde creuisse vendere potuisses rem tibi alienam dono datam, est, quia eiusmodi rem in alium locum transtulisti, vel similem non vulgarem diligentiam adhibuisti,

& tunc

& nunc, quia ille excessus est fructus suae industriae, quem a totum illum sibi attribuere. Verum, quia ad placitatem vendendum non solum valet industria, sed etiam regulariter ipsa substantia rei, quae venditur (quod non est ita in mera negotiatione pecuniae, quae ex se sterilis est). Ideo recte Sanchez *b* non totum hunc excessum posse a te retineri, sed solum, quantum arbitrio prudentis respondet tuo labori, & industriae, & recte Delugo *c* ob hanc rationem docet, non teneri quidem inferre dare pretium infimum.

Donans pretium rei alienae bona fide venditae.

13 Sequitur Quartò, ut etiam decidatur ex dictis. Quisnam restituere teneatur in sequenti casu? Antonius equum Caesaris bona fide ab Amico dono accepit, eumque eadem fide illum vendidit Francisco; eiusque pretium idem Antonius dono dedit Petro: Quisnam reddere equum, vel eius pretium debet Caesari Domino, quando constiterit equum fuisse Caesaris, Antoniusne, an Franciscus, an Petrus?

Respondeo ex dictis *d*. Nihil Antonius debebit Caesari, quia Antonius in nullo nunc inventus factus ditior ex Caesaris equo. Rursus nihil item debet Petrus, quia Petrus nunquam habuit alienum equum, & pecuniam, quam dono habuit, accepit ab Antonio Domino legitimo illius pecuniae: quia, ut suppono ex mox dicendis, per traditionem pretij equi cum sua pecunia factus est Dominus illius pretij. Quare sicut licitè quis dona à latrone, vel fraudulento habere potest retinere, quia hi sunt facti Domini illius pecuniae per admistionem cum suis (ut supponitur) nam, si facile decerni potest, restituenda est, ut pote res Domini, etiò personaliter remaneant obligati ad restitutionem, ita multo magis in casu nostro, in quo Antonius bona fide illud pretium attendit. Et, siquidem in casu dicto latronis ex probabili sententia, quam mox *e* asseram, *e* non imperatur, si quando per donum ... illam pecuniae nulla facta, fiat ipse latro impotens ad dictam restitutionem, quando ego eam impotentiam non praevideo, vel, etiamsi praevideam, latronem tamen non induco ad donandum, sed solum accepto, ita etiam in casu nostro fiet.

14 Remanet ergo Franciscus, qui quidem est obligandus ad equum reddendum suo Domino, nempe Caesari, etiam cum iactura suae pecuniae, hoc enim infortunio debet ascribere, quod res aliena, ad quam semper sui habet propriam Dominum, apud se extare inveniatur. Sed certè Antonius, quem nihil debere Caesari, diximus, debebit *f* tamen Francisco totum pretium reddere in casu, quo idem Franciscus Caesari equum suum reddiderit. Ratio non dicitur ex radice iniustae acceptionis, vel ex radice rei acceptae, quae hic, ut patet, in Antonio non adsunt; sed ex contractu, quo Antonius Francisco rem vendidit. In hoc enim contractu implicitè includitur, ut venditor indemnem reddere debeat emptorem, quoad rem venditam, ut scilicet haec sit vendibilis, & ut ipse venditor possit transferre eius dominium in emptorem &c. Sicut eodem modo, si vendidisti bona fide aurum pergeminis, cognito errore restituere debes pretium, imo rescindere contractum, ut indemnem facias emptorem. Atque haec ratio valet, etiamsi Antonius equum praedictam emerit iusto pretio v. g. à Titio; nam, licet ipse Antonius possit à Titio venditore, propter dictam rationem indemnitatis, exigere suum pretium; tamen ipse Antonius obligatur ex vi suae venditionis factae Francisco, Franciscum indemnem reddere, nec potest remittere Franciscum ad Titium, cum quo Franciscus nullum iniijt contractum, & per hoc resolvitur id, quod dixi supra numero 10. lege Delugo *g*. Et Dicastillum *h* ponentes aliquas utiles considerationes circa hanc & similes casus.

15 Petes hic denique, Ad quid obligetur quis, si sit dubium, an factus fuerit ditior ex re aliena bona fide accepta?

Respondeo ad nihil, quia in dubio melior est conditio possidentis. Idem dic, si sit dubium, an rem, quam bona fide habes, sit aliena, & post mediocrem diligentiam dubium eximere non potes. Differentia autem magna invenitur [illegible] possidens rem bona fide possides, & inter dubium, quod furtiva sit, [illegible] possessio [illegible] occupetur [illegible] suffragatur tibi in dubio possessio, [illegible] de hoc, vt dixi [illegible], quando res est probabilis, multa facis sunt disputata [illegible] 1. 2. 3. 4. & 7.

16 De emptione rei furtivae multa dixi tr. 2. c. 8. solum in hunc locum sequentes duas quaestiones reservaui.

§. II.

Prima Quaestio,
An rem v. g. equum bona fide tibi venditum, vel donatum, vbi noscis esse furtiuum, tibi liceat furi reddere.

1 QVo ad venditum. Dico non licere, si sine graui incommodo per Iudicem, vel alio modo possis tu emptor tuum pretium habere & Dominus suum equum: licere autem, si prudenter credas, Dominum facile recuperaturum suum equum, & tu pretium; vel si furem furti poenituisse, & tibi pretium, Dominoque equum redditurus esset: immo in hoc vltimo casu puto, te debere eidem furi equum reddere, quando scilicet, furtum furi aliquod [illegible] imminet; aut [illegible] soluere pretium equi, vel quid simile. Ratio, dico, non licere reddere furi, si per talem redditionem non speras te recuperaturum tuum pretium, nec aliquod graue malum a fure times, si illi non reddas. Ratio est clara, quia tunc non esses [illegible] possis rem in manu [illegible] D[illegible] damno reponere.

2 Hoc fere facile; illud difficile: An quando scio furem non redditurum equum Domino, possim ego ipsi furi reddere equum, a quo bona fide emi, in eo casu, quo mihi aliter meum pretium recuperare non datur? Negat a Molina, concedit Rebellus b. & Vazquez c, cum quibus sentio. Ratio est, quia cum ego solum tenear equum reddere ex re bona fide accepta, sufficiet, si illum reponam in eodem statu in quo erat: non enim videor cogendus illum cum meo damno Domino restituere, quia sic aeque obligarer, ac ipse fur, qui rem habuit mala fide: cum ergo mitior sit mea obligatio, solum obligabar Domino restituere, quando non patior aequale damnum, non vero in nostro casu, quo par detrimentum paterer, meum pretium amittendo. Vnde vides, idem dicendum esse, si aliquod graue malum a fure rationabiliter timerem, si ipsi non redderem.

3 Dixi (posse me reddere furi, seu illi, qui mihi rem vendidit) nam vendere alteri non possum, etiam ad recuperandum meum pretium. Ratio est quia sic facerem iniustam contractionem vendendo rem alienam, at restituere eidem furi non est facere contractum, sed praecedentem rescindere, quae rescissio ex se mala non est, quia ego non teneor stare in contractu, cum meo illo damno amissionis pretij.

4 Obijcies. Non potest Depositarius restituere rem v. g. gladium Domino, si sciat, Dominum illo gladio v. g. ad iniuste occidendum, vt scilicet cooperetur cum illius peccato, ergo nec emptor, de quo loquimur, potest restituere rem furi, quem scit furtum absoluturum, dum eam ipse non reddit Domino. Respondeo, negando paritatem, quia Depositarius ille supponitur nullum pati damnum, si rem eo casu non reddat: at in casu nostro patitur, nempe amittit suum pretium; autem [illegible] tenetur proximo cum bonis temporalis alterius, cum aequalitate damni, vt dictum est. Adde in casu nostro (quidquid sit in illo gladio depositario, de quo tuo [illegible] loco) coope-

a Molina [illegible]
b Rebellus [illegible]
c Vazquez [illegible]

pari-

perationem ad peccatum alterius sive simodam remotam, ac cooperatio remota ex multis Capitibus excusatur à peccato, vt alibi diximus, hic autem est excusatio ab aequali damno &c.

5 Obijicies rursus: Si Dominus equi emptorem apud Iudicem deferret, iudex illum cogeret reddere equum non furi, sed ipsi Domino; ergo ad idem ego obligabor in conscientia.

Respondeo: Nego consequentiam, quia Iudex supponit furem non inueniri, vt is cogatur ad restituendum pretium, & sic Iudex operatur ex praesumptione, quod ego pretium recuperare non possim, quando illum non est, dessi summo, non posse rem reddi, Cum ergo in nostro casu emptor reddendo rem furi, possit furto recuperare, non iniustè aget, sic indemnem seruet. At, cur Iudex ita supponit, & non potius quaerit furem, quem cogat ad reddendum pretium? Respondeo, quia non tenetur Iudex, nisi ad ea quae à partibus proponuntur; imo Iudex prudenter praesumit, rem aliquam mala fide fuisse emptam & consequenter cogit absolutè emptorem ad restitutionem, secus daret a furtis fraudibus, & quilibet à fure etiam mala fide libenter emeret, quia semper esset securus, suum pretium per Iudices se recuperaturum. Alias obiectiones vide apud citatos.

6 Quo ad rem non mobilem donatam, tamen ex dictis colliges, rem tibi à fure donatam bona fide, multo magis mala fide, vel etiam apud te forte ab eodem fure depositam, statim ac furtum aduertis, te debere Domino restituere. Ratio est eadem ex ijsdem dictis, quia in hoc casu nullam grauem iacturam facis. Recipe, nisi forte deberet tibi graue aliquid proportionaliter damnum imminere, tunc enim sufficeret furi restituere, vt etiam ex dictis colligi potest.

Dixi (quo ad rem non mobilem) nam, si fuerit pecunia, vel alia mobilis vt constitit cum rebus latronis diximus supra ad num. 5. n. 2. & iterum replicabo 3. 4. praesertim n. 28.

§. III.

Secunda Quaestio,
Quo ad idem, quando adfuit mala fides.

1 SI rem furtiuam à fure mihi venditam mala fide emi, & meum pretium recipere alia via non possim: Quaeritur, an possim reddere furi, vt ipse meum pretium reddat. Non posse, docent aliqui a, posse melius alij b, propter praecisam rationem cum emptore bona fide. Nam, sicuti, qui debet restituere ex iniusta acceptione, vel retentione, satisfacit tollendo iniustam acceptionem, & iniustam retentionem, ita, qui debet restituere ex iniusta emptione satisfaciet, quantum est ex hoc capite, si tollat iniustam emptionem; Tollit autem emptor, si rescindat contractum cum venditore; Ex alia parte idem emptor non cooperatur, sic, cum iniustitia venditoris, quia suum damnum, ne scilicet suum pretium amittat, satis ipsum excusat à tali cooperatione.

a Less. Valentia. alij apud Dologn. num. ... dom. Dec. la. n. 2. 3. 5. & ... Reid. ... Dologn. ... alij apud ... 114.

2 Dixi (quantum est ex hoc capite) nam, si fuit emptor retinens cum graui damno Domini rem, tunc debebit satisfacere damnum ob iniustam retentionem.

3 Inquires: Quanto tempore hic emptor mala, vt item de bona fidei poterit retinere rem furtiuam emptam, vt tractet cum fure de reddendo suo pretio? Respondeo, id secundum moralem prudentiam ex circumstantijs est decernendum, prae oculis habita illa regula, vt ex hac retentione (quae certè non valdè longi temporis esse debet) non resultet in magnum damnum Domini. Vide Dologn citatum nu. 55.

4 Si rem furtiuam mala fide mihi donatam mala fide accepi, omnino me illam debere Domino restituere, non autem furi, iam dixi modo num. 2.

De emente, vt item de acquirente rem alteri obligatam.

5 Incidit hic dubiū de re alteri hypotheca-

thecata, seu obligata, quam ego fundi emi, seu per hæreditatem acquisivi inscius eiusmodi obligationis, Domum v.g. emi à Petro iusto pretio centum aureorum: deinde apparet, eam esse obligatam Francisco in aureis viginti: an debeam ea viginti Francisco soluere? Respondeo. Communis est doctrina, me debere, vel soluere, vel tradere illi domum: licet postea regressum habeam contra Petrum venditorem. Ratio est, quia tunc vigeo radice restitutionis ex re accepta; sicuti enim, si emissem eam domum à fure, nullum ego in eam dominium acquisiuissem: ita nunc secundum illam partem respondentem viginti aureis non acquiro dominium saltem plenum & perfectum, quia secundum illam obligata est Creditori, & veluti eius est ea pars. Si vendidisset mihi eam dominus is, qui erat in extrema necessitate, tunc non obligat Valentia a: Verum id vide apud De Lugo b, res est enim [illegible].

a Valentia [illegible]

b De Lugo [illegible]

2 Si acquisiuisses hæreditatem paternam, v.g. quæ verè non sufficiat ad Patris debita, ad nihil teneris in conscientia, etiamsi non feceris inventarium. Quando bona hæreditatis sufficiunt, sint tamen vinculata, debes solum ex fructibus soluere eadem Patris debita, si hæc debita sint contracta post institutum vinculum: At si fuissent contracta ante vinculum institutum, vel si fuissent contracta ab instituente revocabiliter dictum vinculum, debes ex Capitali soluere; vt benè docet alios citatis Bonacina c; quia successoris bona semper transeunt cum onere, quod habent, restituendi cuique suum.

c Bonac. [illegible]

§. IV.

Occasione prædictorum, explicamus, quandonam per coniunctionem res aliena transit in nostrum dominium ita, vt non debeamus eam ipsam in indiuiduo.

1 AD multa vtile erit explicatio, quam paramus afferre, tamen propterea vniuersaliter est tractanda, vt ne miseris, si ad alia, quæ huius loci non videntur, divertamus: Id enim facit, vt ea omnia, quæ de eiusmodi coniunctione ignorari non debent, hic in vnum collecta Lector addiscat.

2 Quatuor modis hæc coniunctio fieri & esse potest: Primò, per Alluuionem; Secundò per Adiunctionem; Tertiò, per Confusionem: Quartò, per Admixtionem.

Per Alluuionem.

3 Alluuio in legibus d alia est patens, alia latens; latens est, quando per Alluuionem aliquid insensibiliter tuo fundo adiungitur. Patens, quando ex fluminis vi detrahitur aliqua pars fundi tui vicini, & transfertur in fundum tuum. His positis,

d [illegible]

Dico Augmentum fundi factum per latentem alluuionem esse tuum, per patentem esse prædij tui vicini.

4 Rursus Insula, quæ per alluuionem solet de nouo nasci, nasci potest Primò in alto mari, quod subiectum Dominio sit: Secundò in medio fluuio: Tertiò in eodem fluuio, sed prope tuum agrum: Quartò in eodem fluuio, sed prope agrum vicini. His positis,

Dico in hanc sententiam. Si primum, Insula est primi occupantis; Si secundum, diuidetur inter te, & illum, qui est è regione positus; Si tertium, erit tua, etiamsi deinde sensim, & latenter extendatur vsque ad vicinum. Si quartum, erit vicini, eiusdemque erit similis latens extensio.

5 Denique sic aio. Si alueus fluuij diuertat in aliam partem, manet alueus ser publicus, vel eius, cuius erat flumen; Antiquus verò accrescet ijs, qui agros vtrumque habent. Quod si fluuius ex tuo agro insulam faciat, nemo dubitat insulam illam esse tuam.

6 Hæc vel sancita sunt in variis legibus e, vel ex illis deducuntur, quæ vide passim apud Doctores f; apud quos etiam inuenies. An hæc accrescant vsufructuario, an Domino proprietatis,

e [illegible]

f [illegible]

an emphyteutæ, an feudatarii, quæ sunt quæstiones pertinentes ad Iuris peritos.

Per Adiunctionem.

7 Quæritur: An quando aliquid alienum adiectitur tuæ rei, totum fiat tuum, v.g. purpura vestis pretiosæ alterius consuta tuo vestimento, vel gemmam alienam tuo annulo inseris, An tota vestis, annulusque fiant tui. Tua esse colligitur ex §. *Quod si purpuram Instit. de rerum diuisione*, cum obligatione tamen, vt semper supponimus, reddendi Domino æstimationem suæ rei.

8 Verum sic est distinguendum. Vel Primò res aliena non potest separari salua tota re, vt si non purpureæ vestis pars, sed lana, seu fila purpurea aliena fuerint intexta cum tuis aliis filis, vestemque composuerint, & tunc non dicetur purpura adiuncta tuo vestimento, sed vel admixta cum tua, vel confusa in tuo, quia pars tua separari nequit saluo vestimento, immo non rarò nec discerni potest, vt si eiusdem naturæ, colorisque essent tua, & aliena fila; atque de hoc loquitur §. citatus, & nos à num. 11. loquemur: & quid de admixto dicemus à num. 15.

9 Vel Secundò res aliena potest discerni, ac separari à tua; & tunc verè a dicitur adiuncta, & eius tractatio pertinet ad hunc numerum; In quo casu omnino æquitas requirit b, vt pars illa adiuncta remaneat sui Domini, cum n. partis illius dominium nunquam Dominus amiserit, & ex alia parte discerni, & separari possit, cur non sit separanda, ac Domino restituenda?

a [illegible]
b [illegible] n. 134. & 136.

10 Sed quid dicendum de ædificijs, & plantis, quæ solo adiunguntur? Respondeo, vt sit Dominus c illius, debes in proprio solo illud construere; nam si in alieno, eius erit ædificium, cuius est solum, modò Dominus soli tibi soluat expensas, si bona fide processisti; nam si malè, nihil tibi debebitur.

Idem dic in planta, Domino enim eius soli ea d cedere, compensatis tibi expensis, si bona fide plantasti tuam, si mala, nihil meritò habebis.

c [illegible]
d [illegible]

Per Confusionem.

11 Tunc res tua, & mea dicuntur confundi, quando non potest ex ipsis iam confusis assignari vlla pars, quæ non sit mea, & non tua. Misces v.g. vinum tuum cum vino meo, vel tuum lac cum meo lacte, assignare nunquid poteris hanc v.g. guttam esse tuam, hanc esse meam? non ita. Pari modo, si ex tuo vino, & melle meo fiat mulsum, si ex tuo ære, & meo argento, vel auro fiat æs Corinthium, ex tuis, & meis medicamentis fiat emplastrum, ex tuis, & meis lanis, ex tuo, & meo serico intexatur vestis. Tunc autem dicetur admisceri, quando potest assignari, quæ pars sit mea, quæ tua, licet à me dignosci facile nequeat, v.g. ex frumento tuo admixto cum meo, potes accipere hoc granum, v.g. de quo verum est dicere, hoc fuit, seu est ex tuo frumento, vel vere est ex meo, licet à nobis propter admixtionem factam non dignoscatur: non potes autem accipere vnam guttam, v.g. in mulso, & sic dicere, hæc gutta est solum mel, est solum vinum, & consequenter, est solum meum &c. De Admixtione infra; hic enim de Confusione loquendum est, de qua sic distinguo.

Vel Confusio inducta fuit Primò vtroque Domino consentiente, vel Secundò casu, vel Tertiò, altero solum sic volente, nesciente, vel nolente altero; Si primo, ac secundo modo e, totum confusum erit vtriusque, quia consensus rei ipsos, vel casus ille, id videtur præstitisse, & ad Iudicem pertinebit diuidere pro rata portium. Si tertio f modo, ad illum pertinet dominium, qui operam, & maiorem partem materiæ apposuit, quibus totum illud corpus confusum est: quare illud mulsum, æs, emplastrum, vestis, tui erit dominij, si tua opera, tuaque maiore parte materiæ illa sint facta, cum obligatione tamen reddendi æstimationem partis materiæ alteri: Ratio est, quia accessorium sequitur principale: Principalius autem in his est

e [illegible]
f [illegible] ibid.

opus

opera tua, & pars notabilis tuæ materiæ, quibus sola pars materiæ alienæ, ergo &c.

12 Dixi (notabilis) nam si v.g. parvam mensuram mellis aut misceres cum magno dolio alieni vini, vel parum purpuræ tuæ cum multis alienis, cū parum pro nihilo reputetur, nec videtur esse [illegible], nec vestis; tunc enim cum tua pars sit accessoria illa aliena principalior, alterius erit dolium, & vestis cum obligatione reddendi tibi æstimationem exiguæ illius purpuræ, & mellis.

13 Non dissimili modo iudicatum à de pretiosissima pictura, vel sculptura facta à te in vili tabula, vel tela aliena, tuum enim erit totum cum obligatione reddendi pretium tabulæ, vel telæ illius Domino. Quod si pictura esset vilior, quàm tabula, certè tunc cederet, accessionis iure, Domino tabulæ, quo pacto conciliantur variæ opiniones de simili pictura in aliena tabula variè sentientes. Vide infra § 5. n. 4.

14 Quod si ita sit permixtio rerum confusio, vt non possimus recurrere ad principaliorem, vel magis notabilem partem, vt si omnino proportione æquales essent, vel quasi æquales partes, vtitur eis Regula, quæ mox dicetur n. 20.

Ex his collige quid dicendum in formatione speciei, vt loquuntur Doctores, Nam si v.g. ex vuis alienis exprimas mustum, sine dubio id hoc erit Domini vuarum; solum, si bona fide expendisti, dabuntur tibi expensæ, nam si mala, nihil; sicuti, in simili, modò dictum est num. 10.

Per Admixtionem.

15 Si tuum frumentum hordeum, panicum, & vniuersaliter si quælibet alia mobilia tua, vt sunt pecora, gallinæ, boues, (quæ, quando signata proprijs characteribus non sunt facile adnoscerentur, ita, vt discerni nequeant) cum meis misceantur, in cuius cedunt dominio?

16 Pro esse distinguendum modum, quo paulò antè distinximus, vel enim admixtio facta est: Primò, ex vtriusque consensu, vel Secundò, casu & fortuitò, vel Tertiò, vno sic volente. Si primo, & secundo modo, vtriusque erit cumulus diuidendus pro rata à Iudice, ea ratione, quæ diximus num. 17. Si tertio modo, in quo maximè viget præsens difficultas, habe quatuor Regulas. 17 Prima est: Quoties notabile quid alienum admittitur cum rebus in notabili item proportionaliter quantitate suo pro, ita vt amplius discerni, ac separari non possint (si enim possint, non transferri dominium certum sit, quia res, cum tunc remaneat distincta, & separabilis, semper Domini sui est, vt dixi num. 2.) siue frumentum sit, siue pecunia, sint quodcumque aliud, & animum habeas expressum non acquirendi dominium illius cumuli, non erit cumulus in tuo solo dominio, sed vtriusque & singulæ partes remanebunt in dominio singulorum; etsi, quia non singularizatur, quæ partes sint tuæ, quæ alienæ, indigeas Iudice, vel Arbitro ad diuidendum singulis ex eo cumulo, quod singulis pro rata conuenit. Ratio autem, quod cumulus prædictus non sit totus tui dominij, est, quia dominium rei de nouo non acquiritur sine voluntate & acceptatione, At tunc supponimus, te non habere voluntatem acquirendi, ergo non acquiris.

17 Regula Secunda: Si voluntatem acquirendi dominium habeas, & ex alia parte ita notabiles partes admisceas, vt discerni, ac separari amplius res singulorum non possint, dominium totius cumuli acquiris [illegible]. Ratio est, quia ex vna parte iam habes voluntatem acquirendi, & ex alia te perinde habes, ac si frumentum consumpsisti, vel pecuniam expenderis (id enim æquivalenter facit illa culpabilis admixtio) & consequenter istud dominium tibi transfertur, cum obligatione reddendi æquiualentis, sicuti priorem obligationem contrahis, quando consumis.

18 Regula Tertia; Si voluntatem illius, nec excludis, nec includis, & tamen ita eas notabiles partes misces, vt discerni, & separari non possint, adhuc domi-

dominium totius cumuli acquirit, Religiosi, quia quamuis positiuam voluntatem expressè acquirendi non habeat, habet tamen implicitè, dum re perit, perinde ac si consentiret &c.

19 Semper autem dixi (notabiles partes) si enim vnam partem mensuram v.g. frumenti vel argenti, plerumque [illegible] alterius, vel [illegible], [illegible] sumptæ alienæ pecuniæ admisceat, vel contra, non fit translatio dominij, quia tunc moraliter non iudicatur facta vlla admistio, cum partes pro nihilo reputentur, [illegible] ergo cumulus in dominio eius, cuius [illegible] cum obligatione restituendi [illegible] illam partem &c.

Quanta autem hæc pars esse debeat, vt notabilis, vel exigua censeatur, certè non nisi prudentis iudicio, vt in similibus sæpe, iudicandum.

20 Regula quarta: Si dignosci quidem possit pars vtra, sed non separari sine rei totius destructione, vt si fila purpurea sint admixta filis albis serici alterius, in contexta veste, tunc videndum est, quodnam sit principalius &c. modo dicto num. 17. fine.

Quid si omnibus expensis partes sint æquales, nec alijs principaliores? Respondeo, si nec dignosci possint, nec separari saluæ, vtrumque dominium insolidum in eo continendo habebit modo, quem in similibus diximus num. 11. Quod si dignosci quidem possint, sed non separari saluæ, idem puto dicendum. Fortior enim circumstantia est, non posse sine destructione rei partes separari, quam solum posse discerni. Semper enim fauendum est rei, ne destruatur.

21 Ex dictis vides Si Religiosi partem, v.g. frumenti, vel pecuniæ ab amico fuerit illi datam ad custodiendum, misceat suis, etiamsi discerni nequeat, non transferre eius cumuli dominium in se, quia non habet voluntatem faciendi suam illam Amici partem, & consequenter totum aggregatum. Vnde clarè fit, vt is non peccet contra Paupertatis Votum, illam admixtionem faciendo. Vides item in eodem casu, si perit cumulus, verè perit suo tota periculo eius contrà, si habuisset animum transferendi in se dominium (qui animus in Religioso non præsumitur, nisi exprimatur) & peccasset contra Votum, & sibi soli cumulus periret &c. Illud noto, si admiscuerit cum voluntate Domini ex alio capite Religiosum non peccasse, saltem grauiter: licèt enim demus, sic translationem dominij in Religiosum factam esse, tamen cum moraliter ex illo cumulo habeat nihil ipse Religiosus, cum ille Dominus, non videtur adesse deordinatio grauis in tali translatione materiali dominij.

Decidantur frequentiores casus de rebus mistilibus.

22 His ita vniuersim explicatis, afferam hic subsequentes aliorum casus circa res, quæ miscentur, de quibus frequentior esse solet vsus & dubitatio.

23 Dico Primò: Si inueneris quamcumque rem miscibilem, v.g. frumentum, oleum, vinum, argentum, pecuniam &c. teneris ad restitutionem quantitatis inuentæ, cum hoc discrimine, vt si miscueris cum tua ita, vt discerni nequeat, tenearis saltem ad pretium, vel ad similem rem: si non miscueris, vel ita sit mista, vt discerni & separari possit, tenearis ad restituendum rem in indiuiduo. Ratio est, quia si cognoscibilis perseuerat, cum ea sit Domini, Domino reddenda, neque enim [illegible], etiam vnico [illegible], dominium transfertur statim a atque habetur; si verò non cognoscibilis, tunc quia per illam mixtionem factus es tu Dominus, satis erit, si æquiualens restituas. a Less. l. 2. [illegible]

24 Si tamen extet cumulus (aduerto cum Lessio b) in quo est tua modica pecunia, frumentum &c. inuentum cum illo suis, licèt per illam admixtionem sis factus Dominus, tamen mihi relinquitur actio non solum in [illegible] rem, sed etiam in re, idest in cumulo; Vnde ego pastorem debeo, & possum accipere ab eo cumulo, pro compensatione, b [illegible]

ditatem partem meam. Ratio est, quia id videtur conforme iuri naturali, vt, si certo sciam illi esse meum, possim meam partem accipere quamuiscumque modicam.

25 Dico Secundò: Si fur det mihi bona fide recipienti, aliquod mutuabile, v. g. pecuniam alienam, si deinde mihi constet esse alienam, meo suisse permixtam cum pecunijs alijs, quas forte habebat fur, tunc statim, atque id scio, debeo a restituere Domino (multò magis debeo restituere, si recepi mala fide) siue fur remanserit potens per aliam pecuniam soluere, quod furatus est, siue non; dummodo de facto nolit soluere. Ratio est, quia illa aliena pecunia, cum discerni possit, est Domini, & ego debeo ex re accepta; quando autem res ex re accepta debetur, nihil facit potentia, vel impotentia furis, quia res ipsa accepta, vbicumque inuenitur, Domino est restituenda. Quodsi prædictam pecuniam immiscuerim cum mea, adhuc debeo restituere, sed in æquiualenti; si quidem iam factus sum ditior in illa quantitate, quam miscui cum meis, vnde cumulus factus est maior. Quodsi denique bona fide in totum consumpsi, tunc ex alio capite nihil debeo, quia scilicet in nihilo factus sum ditior, vt nunc supponimus.

26 Dico Tertiò: Si fur immiscuit alienam pecuniam cum sua, vt discerni nequeat, & deinde ex tota summa donauerit mihi bona, immo etiam mala fide recipienti partem aliquam, immo etiam totam illius summam, nihil debeo Domino, si fur potens est per alia sua bona restituere, licèt nolit; At, si fur non est potens b; debeo equiualentem pecuniam furtiuam restituere. Ratio prioris dicti est, quia per illam immixtionem, quæ æquiualet consumptioni, fur factus est Dominus totius, licèt semper remanserit obligatus ad restituendum equiualens; Cum igitur ego acceperim à fure iam facto Domino, non accepi inuito Domino, ergo restituere ex hoc capite non debeo. Dominus autem ille, à quo ablata est pecunia, solum actionem habet contra bona alia, quæ iam supponimus in hoc priore dicto haberi à fure; esto probabile etiam sit, quod dixi num. 24. ex Lessio. Ratio posterioris dicti est, quia si fur est impotens, mea causa impotens est: mihi enim, qui accepi pecuniam, quam fur poterat soluere debitum, imputatur c illa impotentia, atque adeo mihi remanebit onus supplendi defectum furis, siue immiscuerim, siue non, cum mea pecunia; Fateor tamen d esse probabile, nullum onus mihi remanere, si acceperim solum, & non induxi ad damnum. Quod sub quadam animaduersione docet Molina apud De Lugo de iustit. d. 10. num. 13. Vide etiam Castropalaum e.

27 Dico Quartò, aliquid esse diuersum in rebus hisce mutuabilibus, si hæc mihi à fure vendita sint. Nam, si ego frumentum, v. g. in indiuiduo furtiuum à fure bona fide emo, &, antequam immisceam cum meo frumento, scio esse alienum, totum debeo ex re accepta, atque adeo statim restituendum est in indiuiduo, sicuti, si emissem rem non mutuabilem, v. g. equum, vestem &c., de qua in §. 2. & 3. vniuersaliter dictum est: nisi fortè ad recuperandum meum pretium, vellem reddere ipsi furi modo ibidem dicto. At, si immiscui cum meo non modico frumento, ita vt discerni nequeat, nihil debeo; Ratio est, quia ex vna parte per illam admixtionem ego factus sum Dominus totius, & ex alia in nihilo sum factus ditior, quia iusto pretio frumentum illud emi; non sic si mihi donatum fuisset, quando sum ex donatione factus essem ditior, vt num. 5. dictum est.

Dixi autem (frumentum in indiuiduo furtiuum) nam, si illud fur admiscuerit cum suo, & deinde mihi vendiderit, iam vendidit ex suo & consequenter cum iuxta doctrinam, datam no. 26. ego nihil furtiuum emerim, recurret distinctio ibidem allata.

a Vid. Rebell. ... [illegible]

b Azorius alijq; apud De Lugo ... [illegible]

c [illegible]

d Mol. Lug. ... [illegible]

e Castrop. ... [illegible]

§. V.

De obligatione restitutionis fructuum ex re aliena bona fide perceptorum.

1 Recolo, a fructus rei, alios esse purè naturales, alios merè industriales, alios mixtos, ad quos reduximus ciuiles v. g. locationem domus, equi &c. Non loquimur pro foro externo, pro quo Iurisconsulti nimis sunt sibi ipsis repugnantes b, sed pro foro cōscientiæ tantùm.

2 Regula iam huiusmodi figitur mecum c. Bonæ fidei possessor restituere debet solùm fructus extantes in se, vel in aliquo, in quo factus est ditior, fructus, inquam, naturales, & mixtos, non verò merè industriales; A mixtis tamen suas tum necessarias, tum vtiles expensas, & æstimationem sui laboris posse deducere; Ratio Regulæ est, quia fructus sunt partus, & quasi partes rei, quæ tota domino debetur; nam propterea dicitur, quod res vbicumque est, Domino fructificat d; & ex alia parte æquum est, vt expensæ, labor, & industria cedant in vtilitatem ea præstantis.

3 Dictum est autem Primò, (fructus extantes in se &c.) quia cæteri bona fide, atque sine culpa consumpti, & ex quibus non est quis factus ditior, non sunt restituendi e. Illud hic notandum censeo; cum enim fructus sint res mobiles, possunt à possessore bonæ fidei triennio præscribi, at res, à qua percepti sunt, cum sit stabilis v. g. prædium, domus &c. non potest præscribi, nisi tempore longiore. Hinc ergo fit, vt persæpe teneamur reddere prædium v. g. quia pro illo nondum est elapsum debitum tempus præscriptionis, non verò omnes fructus etiam extantes, seu in quibus factus est ditior, sed solum illos, pro quibus triennium nondum elapsum est.

4 Dixi Secundò, (fructus naturales, & mixtos) quod intellige etiamsi Dominus eos percepturus non fuisset ob suam negligentiam, vel aliud, vt si ager non fuisset ab ipso colendus, domus non locanda; Ratio est, quia semper sunt fructus rei Domini, quæ Domino fructificat. Quid de fructibus perceptis à re per possessorem bonæ fidei meliorata? Respondeo etiam hos f deberi Domino eo modo, quo cæteri, quia res meliorata adhuc est Domini, ergo Domino fructificat: Qua ratione tunc hic possessor possit sibi expensas ad meliorandam rem factas sibi deducere, mox dicetur num. 12.

5 Dixi Tertiò, (non verò merè industriales) quare lucrum ex negotiatione pecuniæ, negotiantis semper est: id, quod etiam supra diximus de fure negotiante alienam pecuniam: Est tamen hoc discrimen aduertendum; quod bonæ fidei possessor non obligatur ad lucrum cessans, & damnum emergens, quod fortè passus est ex pecuniæ carentia Dominus, obligatur possessor malæ fidei, vt ibidem notaui.

6 Inquires hic Primò, qui siue bona, siue mala fide instrumentis alterius aliquid lucratur, alterius penicillo v. g. tabulam suam pingit, alterius serra arcam construit &c. an picturam, & arcam factam suas, vtpote effectas sua arte, & industria, an alterius, nempe Domini penicilli, vel serræ? Respondeo, ita g fieri, solum æstimationem vsus penicilli, vel serræ debebit Domino: nam pictura partus est artificij, atque adeo industriæ, non instrumenti. Quid, si proprio penicillo fiat in tabula aliena? Respondeo, tota pictura aliquibus videtur Domini tabulæ, quia est velut seges in solo alieno, soluturus tamen Pictori bona fide pingenti suæ operæ, seu laboris pretium; Ego tamen probabilius iudico, id quod de hoc dixi §. 4. num. 11. Pictori verò malæ fidei esse probabile videtur nihil dandum, quia pictura est melioramentum voluptuarium respectu tabulæ, vt colligetur ex mox dicendis de melioramentis prædij, vel domus &c.

7 Inquires Secundò maiorem explicationem eius, quod modo dictum est, (seges in solo alieno). Respondeo, si

etiam

num frumentum in alieno agro, in alieno etiam bona fide, seminasti, totas segetes *a* esse Domini agri; quia est fructus sui rei, acceptâ tamen tuam frumentum, quod seminasti, & expensas, laboris pretium, & nihil praeterea? At, si quis alienum frumentum in suo agro seminauit, debet ipsum frumentum suscepisse, & rem, quod Domino excessit ex frumenti carentia reddere, at segetem sibi reseruabit, quia fructus est sui agri.

a [illegible]

8 Inquires Tertiò: Quid de locatione rerum, quae non solent locari? v.g. possessor bonae, immo, & malae fidei locat torquem aureum alienum, vel etiam aureum, & argentum ad ostentationem, quae certè non solent locari, sicut solent domus, equi &c. cuinam competit lucrum huius locationis, Domino tanquam partus eiusdem rei, an possessori tanquam partus suae merae industriae? Respondeo consequenter ad dicta (quidquid alij afferant *b*) hoc lucrum *c* deberi Domino, deducto semper pretio laboris, & industriae locantis, si quae fuit. Ratio est clara, quia illud lucrum non est lucrum industriae locantis, sed datur pro vsu ipsius rei pretium fructus, si quis locaret vsum agri, illeratus: quamuis enim ipse ager steriliscit physicè, vt etiam est torques aurea, & ipsa pecunia, tamen, quando non damnabiliter (sicut certè datur absolutè pecunia, quando traditur in negotiationibus per venditionem, vel emptionem &c.) sed pro solo vsu, facit fructum ciuiliter, sicut facit domus locata &c. solum in hoc casu liberarem locatorem eiusmodi torquem, & similia à restitutione pretij locationis, quando crederetur Dominus hoc pretium omnino nolle: Sic Diana *d*, qui diligentissimus Scriptor multarum opinionum notitiam ante prem meram retulimus, liberauit ab obligatione restituendi rusticum, qui mulum à alieno tempore locauit per multos annos; quia nimirum nobilis ille dixisset non putauit sese velle eiusmodi pretium: Verum quando adest hæc excusatio, vniuersalis est pro omnibus fructus, nec solum pro eiusmodi locatione.

b [illegible]

c [illegible]

d Diana p. [illegible]

9 Inquires Quartò: An qui locatum v.g. alienum, siue bona, siue mala fide locauit, sed prius accepit ratione alicuius portae à se affixae, vel cancelli, vel lapidis positi, tamen nihilominus habere excessum pretij ipsi Domino deberet? Respondeo, non teneri *e*, quia hæc melioratio, quae est per meram additionem, est ipsius illius, atque eadem fuit fructificet: Non sic, si fuisset melioratio per arbores plantatas in fundo alieno, quia tunc, vt ex supra dictis constat, fructus percepti ex illis arboribus essent fructus Domini fundi &c.

e [illegible]

10 Inquires Quintò: Ex eo, quod dictum est, lucrum merae industriae (vt in negotiatione pecuniae contingit) esse negotiantis, rectène colligit, qui affirmat, posse licitè famulum, vel Depositarium pecuniam Domini, eo inscio, negotiationi subdere, & lucrum sibi retinere? Respondeo *f*, rectè, si id faciat sine vllo Domini praeiudicio, seu damno: At, si praeiudicium illi esset, vt, si propterea non haberetur sit suam pecuniam Dominus, ad sua negotia, vnde graue detrimentum sibi eueniret, licèt possit dictus famulus retinere lucrum, vtpote fructus suae industriae, tamen peccaret iuxta grauitatem damni, & debebit restituere totum damnum, quod euenerit, & lucrum, quod cessauit Domino ex pecuniae carentia, vt ex dictis constat, vide, quae dixi superius de famulo ludente pecunijs Domini Tr. 2. cap. 9. § 1. à num. 21.

f [illegible]

11 Dices tamen Quintò, (A multis expensis tum necessarijs, tum vtiles, & aestimationem laboris, posse deducere)? Quare tum latis consequenter aliqui negant, aestimationem laboris, & operae posse ab eiusmodi possessore deduci, cum tamen concedunt (quod certè nemo negat) posse deduci expensas. Non licet, inquam, consequenter; tum, si causa, si labor, & opera fuissent adhibita ab extraneo operario, debuisset Dominus eorum pretium soluere, quia tunc iam fuissent, vt vocantur, expensae: eodem modo debebit, si exhibita fuissent ab ipso possessore bonae, immo, & malae fidei *g*, quando

g [illegible]

quando vocantur industria: neque enim propterea naturam mutant.

11 Adverte autem, hactenus fuisse sermonem de expensis, & labore in percipiendis fructibus, v.g. in colendis arboribus iam antea plantatis: si enim sermo sit de expensis, & labore factis à possessore, quibus res aliena fuit meliorata, quibus verbi gratia fuerunt plantatæ novæ arbores, nova domus ædificata, novus puteus effossus &c. quamvis eadem fere sit ratio, ac de iam dictis expensis; tamen propter suas proprias difficultates, de ijs erit hic distinctè decernendum.

Melioramenta.

13 Dico ergo, has etiam expensas posse possessorem bonæ, immo & malæ fidei sibi deducere, & Dominum ad eas solvendas, vel compensandas obligari; esse tamen magnam quæstionem a, iam omnes, an aliquas deducatur. Ut autem id declaretur, distingui debent melioramenta in necessaria, utilia, voluntaria, seu voluptuaria. Prima sunt ea, quæ, si adhibita non fuissent, nullos, seu certè deteriores fructus res produxisset. Secunda sunt ea, quæ faciunt, ut res sit utilior, ut si v.g. cum necessarijs melioramentis, seu quod idem hic est, expensis v.g. reddebat centum, cum his utilibus reddat ducenta. Tertia sunt ad meram ornamentum, sine accessu utilitatis reddituum annuæ; Tales sunt fontes, picturæ, statuæ &c. quibus quamvis sine dubio prædium pluris valeat, & magis æstimetur, tamen, quia ex illis non reddit prædium fructus plures annuos, non vocantur, nec sunt utilia, sed voluptuaria melioramenta.

a Vide Cast. de iust. in genere d. cap. 24. & 22. [illegible]

14 Assero iam, Possessorem bonæ, immo, & malæ fidei, posse expensas factas ad melioramenta utilia, & necessaria à Domino petere, & hunc debere solvere, vel compensare; non verò factas ad melioramenta voluptuaria, Potest tamen eiusmodi possessor bonæ, vel malæ fidei, hæc melioramenta voluptuaria, si separari queunt à re, v.g. portas, statuas &c. sibi sumere. Quod si separari nequeant, vel per adiunctionem accessionem rei, ut arbores vel plantæ fructiferæ ad merum ornatum, nihil erit ex eorum pretio solvendum possessori malæ fidei, ut docet Sanchez b; imputet enim sibi, si ea amittat, qui circa rem alienam sine Domini consensu, & sine eius utilitate expendit. Adde, iniquum esse cogere Dominum invitum emere illos ornatus, quibus ille libenter fortè caret, quàm careat pecunia, quæ est solvenda. Hæc secunda ratio probat, idem esse dicendum de melioramentis his voluptuosis à possessore bonæ fidei fortè factis. Sed in Delugo c velle saltem modicum quid pretij esse à Domino solvendum ipsi possessori malæ fidei; quod certè est probabile, quia aliqua tandem Domini utilitas est emere modico pretio dicta melioramenta voluptuaria: Quare, sicut cogitur emere dato pretio utilia propter utilitatem, ita & hæc voluptuaria modico pretio, quia sic utilia omnino sunt.

b Sanch. lib. [illegible] 13.

c Delugo [illegible]

Pro possessore bonæ fidei idem videretur dicendum: nec enim Dominus deberet cogi emere voluptuaria: tamen huic possessori propter bonam fidem conceditur libertas ea sibi separandi, si ea separari possunt, quod si non possint, ipsi conceditur cogere Dominum ad solvendum, quantum ipse possessor expendit, ut ea faceret, addito pretio laboris; vel ad vendendam totam rem ipsi possessori iusto pretio deductis melioramentis.

15 Tria denique adverte: Primò, pro dictis melioramentis etiã necessarijs, d & utilibus, Dominum non debere solvere, quantum crevit valor rei fere, sed quantum valuerunt expensæ, quibus ea melioramenta creverunt. Plantavit v.g. possessor arborem fructiferam, expendendo unum aureum, nunc verò arbor plantata valet decem aureos, unum aureum debebit Dominus, non verò decem solvere. Ratio est, quia illud augmentum est partus fundi. Quod si contrà expensæ fuerunt decem v.g. aureorum, sed arbor nunc valet unum aureum,

d Ut colligitur ex l. in fundo ff. de rei vendic. & alijs de expensis [illegible] 137.

[illegible], etiam tantum debebit Dominum, non verò decem, quia pro viginti aureo vtilis est Domino [illegible]; Nec enim æquum est, vt [illegible] non [illegible]tit, quàm [illegible] valeat. Imo, si posses-sor bonæ, vel malæ fidei expendisset vndi [illegible], sed Dominus, si illud melio-ramentum fecisset, expendisset [illegible] v. g. dimidium; dimidium a deberet reddere Domino, non verò omnia; quia ipse solum deberet, in quo meliorramen-tum participat, quod nunc solum est di-midio.

a [illegible] Lessius, & [illegible]

16 Adverte Secundò, Non solùm possessorem malæ, sed etiam bonæ fidei ex fructibus qui modocumque consum-psit, quamuis ditior [illegible] non fuerit, teneri eos cum melioramentis, [illegible] ne-cessariò fore quemadmodum [illegible] compensare. Ratio est, quia, quo plu-res fructus percepit possessor, quamuis eos consumpserit, eo minus censetur per melioramenta expendisse.

17 Adverte Tertiò: Si res cum me-lioramentis peruenit in Domini manus, antequam Dominus soluat possessori bonæ fidei expensas prædictas, posse semper in conscientia à dicto possessore peti eas, quas Dominus debet, & Do-minum dare debere. At si sermo sit de possessore malæ fidei, debebit-ne Do-minus id, [illegible] rem suam re-cepit, antequam expensas suas possessori malæ fidei soluerit, obligari sa-[illegible] soluere? Negat, obligari Sanchez, b quia quoties lex [illegible] ad aliquam rem peten-dam, & simul concedit Domino repe-titionem, si soluerit; licebit etiam ei-dem Domino possidenti non soluere, vt [illegible] probum, sed malæ fidei pos-sessori negat lex actionem petendi ex-pensas melioramentorum, & dat Do-mino repetitionem, si soluerit, ergo &c. Nauarro d. aliique affirmant, eum obligari soluere ante sententiam, & ratio esse potest, quia lex imponens delicti negat talem actionem possessori malæ fidei, at pœnam non obligat, nisi post sententiam, quia cum exequutio est actus, qui à publica potestate procedere debet. Vtraque sententia est pro-babilis, & tuta, atque dicta sunt, esse pro foro conscientiæ, intelligenda.

b Sanchez [illegible] 143 & 144.

c [illegible]

d [illegible] Dolinger [illegible]

§. VI.

Tres dubitationes circa variationem bonæ, & malæ fidei.

1 PRima Dubitatio. An, qui primò habuit bonam fidem, deinde malam, & fructus consumpsit, sit immu-nis acceptor, aut verò obligetur restituere eosdem fructus, etiam non extantes? Quid, si contra euenerit, vt primò mala fide [illegible], deinde acquisiuit bonam?

Respondeo. In foro conscientiæ (si enim [illegible] in foro externo con-sulat, [illegible]) solùm tunc obligatur ex [illegible] fore, quando e consumit fructus eo tempore, quo mala fides orituri est, quidquid fuerit antea, vel postea. Ratio [illegible] manifesta est, quia tunc [illegible] contra Dominum, & tunc peccat con-tra Iustitiam. Ergo ex vi illius culpæ tunc contrahit obligationem restituen-di. Quòd si casus occurrat, vt deinde superueniat cognitio, tunc esse illos fructus, quos mala fide consumpsit, ideo non obligatur restituere, quia illa consumptio verè non fuit materialiter iniusta, sed ex conscientia erronea, qua cessante, iam ab omni onere liber est.

e [illegible] Lessius [illegible]

2 Secunda Dubitatio. Quid erit, si respectu vnius [illegible] mala fide pos-sessor, non verò respectu veri Domini? Si possessor v. g. putans, prædium esse Petri, [illegible] eius fructus, vtique mala fide, sed prædium verè est Pauli, tenetur, [illegible] ex iniu-sta acceptione? Ratio dubitandi est, quia tunc possessor ille re ipsa non est iniustus, seu iniquam consumptionem contra Petrum; quia verè illi fructus, sicut & prædium, non sunt Petri, nec est iniu-rius contra Paulum, quia, dum illum, vt Dominum non agnouit, iniuriosus in ipsum esse non potest. Videtur pos-

esse obligari ex iniusta acceptione, ergo solum obligaretur ex re accepta; sed quia tam supponimus fructus fuisse consumptos, ex dictis ad nihil tenetur obligabitur. Respondeo, hunc constitutum esse eo tum porem malæ fidei, atque adeo, cognita veritate, debere regulariter restituere eos fructus Paulo. Ratio est, quia adiuvi scit, prædium non esse suum, atque adeo nec fructus, & tamen absolutè, & sine conditione consumit, iniustè agens; & quidem interpretatiuè contra illum, cuius est res vera res.

Dixi (regulariter) nam, si hac animo explicito, vel implicito quis affectus esset. Quia hi fructus sunt Petri v.g. Principis, ideo eos accipio, & absumo, nam si essent Pauli, vel alterius priuati, non acciperem, nec consumerem, tunc certè, si fructus desiderit Pauli, non esset is iniustus, nec respectu Pauli nec respectu Petri principis, propter argumentum factum a. & consequenter non esset obligandus ad restitutionem ex iniusta acceptione ex probabili opinione, de qua in similibus supra lib. 2. c. 4. §. 5. l. 20.

3 Tertia Dubitatio. Quid, si meus Prædecessor malâ fide habuerit, & ego bona fide habeo, nec scio male fidei hac mala prædecessoris?

Respondeo, Communis est Doctrina, restituturum tibi, si es successor vniuersalis, non verò si sis particularis; Vniuersalis successor est v.g. Hæres, qui in omnibus succedit Testatori defuncto; Particularis est, v.g. legatarius, & quilibet, qui ab aliquo habet, emit, donum accipit aliquam rem. Ratio autem huius communis doctrinæ esse debet, quia Hæres v.g. vniuersalis repræsentat personam Testatoris, possidetque omnia eius bona eo modo, quo ipse Testator possidebat, atque propterea obligatur, saltem intra vires hæreditatis, ad omnia Testatoris debita, sed Testator habebat sua bona obligata propter eius malam fidem vero Domino, illique debebat eos fructus mala fide consumptos restituere, ergo & restituere debebit eius successor: saltem, vt dictum est, intra vires hæreditatis. Hæc autem repræsentatio cessat in successore particulari, si ipse bona fide accipit, vt supponimus, nec tenetur ab aliena fide mala præcedentis. Non ergo obligabitur ex iniusta acceptione, vel solum ex re accepta.

CAPVT QVARTVM.

De tertia radice restitutionis, quæ est iniusta damnificatio, seu læsio.

Qui obligatur ad restitutionem ex præcedentibus causis fuit, aliquid suæ bona, siue mala fide vsurpauit, nam ideo Possessor vocari potuit, nunc verò de eo loquimur, qui contra rem alienam sine eiusdem rei vsurpatione, iniuriam se præstat. Id, quod fit, vel positiuè rem destruendo, vt si quis segetes alienas comburat, aliorum argentum in mare proijciat, simile quid faciat, vel positiuè impediendo, vt, si quis proximum iniustè impediat, ne illas res temporales, seu legata, siue hæreditates consequatur.

§. I.

De positiuo destructore rei alienæ.

1 Hic locus esset explicandi, quænam culpa requiratur ad pariendam obligationem in eo, qui rei alienæ damnum infert Theologica [illegible] an Iuridica. Rursus quæreret d. an lenius Deus de quodam damnum, indirectum e vel, an directum f Domino à quamuis illatum, à re f an etiam ab scitio, & fino, ab aramuli bona fide e sed quia de his per aliam occasionem plenè disputauimus, hic satis sit ea, quæ opportuna, insinuare.

2 Quo ad hanc ergo damnificationem, hæc regula ponatur; Qui per tal-

pam

per iniustitiam rem alienam destruxit, vel deteriorem reddidit; non solum debet restituere valorem rei, eiusque fructus, sed etiam omne damnum, quod emergit, ac omne lucrum, quod cessat Domino ex consimili laesione. Ratio regulae est, quia alio modo non induceretur aequalitas, quae per iniustam actionem à damnificante sublata est.

3 Dictum est Primò, (per culpam iniustitiae) videtur generem Theologicè, modo superius satis explicato a.

a Sup. n. 2. §. 1. 4 Dictum est Secundò (destruxit, vel deteriorem reddidit) utique directè, & ut caussa per se, nam, quid sit sentiendum, si sit indirectè destructio, & per accidens diximus superius b.

b Sup. sub. 4. n. 4. 5. 5 Dictum est Tertiò (valorem rei) quanti scilicet valebat, sive in re, sive in spe, quando à te destructa est; nam secundum illum valorem Domino damnum intulisti. Quod si solum rem deteriorem reddidisti, debebis tantum restituere, quanti aestimatur deterioratio: sic enim satis induceretur aequalitas.

6 Dictum est Quartò, (eiusque fructus) sed, quod explicabimus mox num. 9.

7 Dictum est Quintò, (omne damnum &c.) huius enim tenius caussa supponitur esse iniusta damnificatio.

8 Dictum est denique (ex laesione) intellige tantum ex caussa per se, nec solum, ut modò dixi, tantum ex occasione per accidens: id, quod iterum necesse superfluum certè non est.

9 Valor rem superest explicandus. Valor rei considerari in duplici statu, nimirum praesenti, vel futuro, potest: occidisti v. g. hodie pullum equi; hic, spectata spe futuri eventus, deductis expensis, laboribus & aestimatione periculi, valet v. g. nunc decem aureis, estque valor praesentis temporis. Idem verò equus si permansisset usque ad perfectam aetatem, quia generosae est stirpis, valiturus erat centum aureis; Hic valor est futuri temporis. Pari modo segetem hanc, quam hodie mense Martij combussisti, cum tota spe futuri fructus, valet propter expensas, pericula consueta &c. iudicio exper... v. g. decem aureis, et nunc se Augusti secta, & collecta seges valebit centum. Quaeritur iam, An occisor equi, vel destructor segetis restituere teneatur aureos decem, an centum? Respondeo, communem esse sententiam, teneri dumtaxat decem; sive per malitiam, sive per negligentiam moraliter culpabilem occiderit, vel incenderit c. Ratio communis est, quia iustitia solum exigit, ut restituatur, quantum ablatum est, sed per illam occisionem equi & per combustionem segetis, solum ablati sunt, quanti nunc valebant equus, & seges, nempe aurei decem, ergo hos dumtaxat restituere debet. Non negat tamen haec communis opinio ex alio capite, te aliquando plus debere restituere, nempe quando ex caussa damni emergentis, vel lucri cessantis Domino: Si enim propter dictum incendium segetum, familias inducta esset sua penuria, ut se vel Dominum, vel etiam alij coacti essent ad eundem cariùs annonam, id totum debes reddere, nam tunc huius totius damni tu iniqua caussa fuisti.

c [illegible]

10 Dices quis. At etiam tu iniqua caussa fecisti, ut Dominus non habuerit suo tempore equum valentem centum aureis, atq; ideo, ut cessaverit Domino hoc lucrum: ergo etiam hos centum ei reddere oportebit, deducta aestimatione periculorum, deductis expensis, quas in alendo equo Dominus fecisset. Confirmatur; nam etiam sic, si furatus fuisses pecuniam à Domino, deberes eidem restituere tum pecuniam, tum lucrum, quod per negotiationem ex illa pecunia acquisivisset idem Dominus.

Respondeo, vigere mihi argumentum, unde sane, sentiam illum debere restituere non solum tantum, quod dixi ex praecedenti communi sententia, sed centum deductis deducendis, quod probat hoc argumentum De Lugo d, qui sequitur per dictam communem sententiam, & respondet huic argumento, & negat furem esse caussam talis damni emergentis aut etiam, ait, caussa ipse Dominum, qui potest alium sibi pullum emere. Idem dicit ad confirmationem, negat, enim, deberi Domino lucrum il-

d De Lugo [illegible]

lud,

sed, quia pari modo Dominus poterat aliam pecuniam negotiationi subdere; solent igitur tunc debent concludi eiusmodi lucra restitui, quando Dominus nullam aliam pecuniam haberet, quam nullam pecuniam contra, vel negotiationi subdere posset: tunc enim, quia ea ablatâ vera causa fuisset damni sequentis. Hæc ille, cui lubens ego libens subscriberem, si intelligere possem, te non fuisse veram causam talis determinati, seu specialis damni, quod emergit domino ob hoc furtum, cuius æquo quem tu suscepisti.

§. I I.

De impediente bonum alteri, eiusque restitutione, quæ ad ea æquè pertinent ad Iustitiam commutativam.

1 SI ex bono zelo & sine vi, vel fraude impedis aliquem v.g. Petrum, ne consequatur maiorem hæreditatem, instituendum legatum, nec peccas, nec restitutionis obligationem contrahis, vt ex se patet: Quod si idem facias ex odio, vel tamen vi, vel fraude, similiter peccatis peccabis quidem interno affectu contra Charitatem, vel alio peccato; sed quia non peccas quod ad legatum contra Iustitiam, iniustè enim illi ius impedimus, si sit iniustum, ideo ad nullam restitutionem obligaris.

2 Verum, si quem sine vi, vel fraude, sive sine illis quomodocumque impedias à consecutione boni, quod ipsi ex Iustitia commutatiua debetur a, & peccas, & restitutionem debes, quia tunc contra Iustitiam delinquis; Dixi (ex Iustitia commutatiua) nam, si solum debeatur ex distributiua, mox dicam à numero 7.

3 Quid, si quem impedias à consecutione boni, quod liberaliter datur, v.g. legati, hæreditatis, eleemosynæ &c.? Respondeo, esse diligenter distinguendum. Nam, si id sine fraude, vi, vel fraudi, et si videas falsis informationi-

bus, vel exigis vi Testatorem, ne hæreditatem relinquat Petro v.g. peccas b, & restituere teneris, quanti æstimatur ab expertis damnum, quod Petro secutum.

Ratio est, quia ex vna parte tu es causa moralis eiusmodi damni illati ipsi Petro: & ex alia, peccas contra Iustitiam, cum quilibet habeat ius, ne per vim, & malis, arceatur à bonorum consecutione. Hinc reducitur, quod supra c dixi, te obligari ad restitutionem, si occidas eleemosynarium eo animo, vt in eleemosynam amplius Antonio v.g. non largiatur, id enim est vi, idest ipsum morte impedire Antonium ab eleemosynæ consecutione. Hinc etiam, si vim ipsi donatario v.g. dicto Antonio inferas, tamen tenearis nullâ restituendo, ne ad eleemosynarium accedere valeat. Hinc item d, si Notarios, vel Consiliarios ob mercibundo eius vocem, avertat ne scribere ei testamentum, vel legatum in alicuius fructum eroditi. Hinc, si testatorem e volentem disponere in fauorem alicuius, tu falsa specie, vel hortatoris illius vira à condendo testamento distrahas. Ratio homini est, quia hæc facere, est, per fraudem, vel per vim, atque adeo contra Iustitiam impedire possessorem, ne bona liberalitate ab alio donata consequatur.

4 Quod si id facias sine vi vel fraude, sed precibus, consilio &c. quamuis motus ob animo lædendi eum, in cuius fauorem condendum fuisset v.g. testamentum, ello pecces interno contra Charitatem, vt peccaret Iudex, qui Reum morte dignum ex odio condemnaret e; non tamen obligaris f ad restitutionem, vt nec prædictus Iudex, quia actio ipsa externa non est contra Iustitiam. Si verò ex bono zelo, seu prudenti consilio motus id facias, nec peccas, nec restitutioni es obnoxius, quia, vbi nulla est culpa, nulla est pœna, & prudens consilium non est restitutioni pœnæ obnoxium. Hinc non peccant, nec restitutionem debent Religiosi, qui ex zelo salutis Testatoris, ipsi suadent, vt potius aliis, quam Matrici Ecclesiæ relinquat, cum, licèt videatur Concilium

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]

a Bonac. [illegible] id prohibere Religiosis, non ita a tamen est, quia Sacer Canon prohibere bona, & prudentia consilia nunquam potuit. Adde, etsi, quando imprudenter se gerunt, peccent in hoc sine dubio Religiosi, non tamen ad restitutionem tenentur, quia in Canone hæc pœna non apponitur.

5 Denique, si vera crimina alterius, sed occulta propalet Testatori, v. g. ne hæreditatem illi relinquat, te non peccati restitutionis reum pronuntio; quia expedit Reip. ne bona relinquantur ei, qui ijs abusurus sit; quod si abijt à Testatore iniustè propalasti, reddere quidem famam debes, sed non bona; Idem dici debere in materia Beneficiorum, mox videbitur.

Porro hic ne prætermittamus casum sequentem. Petrus aperuit literas directas Paulo Mercatori, quem amicus certiorem reddebat de superventura frumentorum penuria, ex frumenti extractione v.g. à Regno: unde factum est, ut Petrus Paulum præveniens frumenti copiam vili pretio emerit, venditurus pretio magno, nimirum apparente mox penuria: quo pacto impediit Paulum à lucro, quod hic eodem modo comparasset. In præsenti ergo casu obligabiturne Petrus ad restitutionem? Et idem quæri solet de prævenientibus Beneficium, quando alias simili ratione Beneficij vacationem cognovit, & præobtinuit.

b Less. lib. 2. de iust. [illegible] Respondeo, Lessius b sic distinguit: Si Petrus tempestivè consignavit literas Paulo, ipse quidem Petrus peccavit eas aperiendo, sed ad restitutionem non obligatur: quia eo tempore Paulus potuisset se negotiationi applicare, apertio literarum [illegible], & indirectè se habet ad Pauli damnum. Si verò idem Petrus non consignavit literas Paulo tempestivè, & peccavit, & ad restitutionem obligatur; quia Paulo factum est damnum directè ex mora iniuriosa consignationis literarum. Ego hanc posteriorem partem approbo, de priore valdè incertus animi pendeo, ut in simili sententiam [illegible] c, quia etiam in eo casu damnũ patitur Petrus ex radice literarum suarũ apertionis. Tunc nihilominus probabilis esto sententia Lessij, quam personaliter meus P. Franciscus d Bardi [illegible] defendit, quando ita se potuisse applicare Paulus ad negotiationem suam, ut integrè illam intra morale tempus perfecisset, & sua causa non perfecit, non verò ob præventionem suam.

c [illegible]

d Bardi [illegible]

6 Alij innumeri casus ex his colligi possunt & præsertim. An qui mendacijs impedit Filium, ne conficeretur sua bona, obligetur ad restitutionem? An, qui vel fraude, vel sine illa impedit Scholasticos, ne alium scholam frequentent? An pari modo, qui impedit, ne ad alium emptorem accedat? An qui impedit emptorem, ne cognoscat vitium rei emptæ, vel emendæ, ut faciunt Tonsores pannorum, occultantes, vel [illegible] corrumpentes [illegible] &c. Verùm, quia non pauca ex his satis in locis à me dicta sunt, atque dicentur, multa autem difficilia ab Authoribus e tractantur, ad ea, quæ sunt difficiliora, veniamus.

e [illegible]

Dubium incidens de impediente donationem peccaminosã alteri factam.

7 Dubium hic non vulgare se se offert explicandum. Si Antonius v. g. vellit dare centum Petro, quæ donatio sit peccaminosa, liceatne ego, & sine onere restitutionis impediam, ut Antonius donet? Respondeo, si impedis bono zelo, & sine odio, vel simili, certum est te licitè impedire, imò etiam tunc impedis licitum procurari. Difficultas est, si impedias non ex bono zelo, sed cum peccato v. g. ex odio, quod geris contra Petrum; vel mendacijs iniquis, v.g. malè dicendo de Petro &c.

8 Ad esse diligenter distinguendum, qua ratione dicta donatio, quæ impedienda est, sit peccaminosa. Vel enim Primò ita est peccaminosa, & iniusta, ut Petrus eam donatam, sine peccato non

possit;

[illegible] quod acceleraret [illegible] v.g. [illegible] esset aliena, vel iniusta; & [illegible] hoc [illegible] est, te posse impedire [illegible] vi, & si [illegible] etiam [illegible] & vi [illegible] impediat, ne Petrus [illegible] bona [illegible]. Quare si [illegible] vel vi, vel illicitè [illegible] peccatum [illegible], sed quia non peccat [illegible] contra iustitiam debitum ipsi Petro, [illegible] obligatio restitutionis.

9 Vel Secundò, ita ut peccaminosa [illegible] donatio, ut non sit iniusta, ut si Antonius donare vellet ea, quae [illegible] sunt omninò necessaria, vel vellet donare ex malo fine, v.g. ex vanagloria, ex fine adulterandi &c. & tunc est [illegible] distinctione [illegible]; Si enim donatio est peccaminosa ex parte [illegible] tum donantis Antonij, tum donatarij Petri; (qualis est dicta donatio rei necessariae familiae, ut ex qua peccat tum donans, quia tollit necessaria familiae, tum donatarius, quia cooperatur, et [illegible] peccato donantis) potes etiam vi, & fraude impedire, immò [illegible] prudenter illata, nec [illegible], ut ex aliquo alio capite modum excedat; Ratio est non absimilis, ac dicta: quia non est peccatum contra iustitiam impedire, ne quis recipiat id, quod sine peccato recipere absolutè non potest.

10 At verò si donatio sit peccaminosa solum ex parte donantis, non verò ex parte donatarij, qualis est donatio facta ab Antonio ex fine vanagloriae, vel adulterij, tunc potest quidem impedire sine vi, vel fraude, & potest etiam impedire indirectè persuadendo Antonio, ut deponat illum malum finem, unde consequitur donationis omissio; quia sic, ex bono zelo impedire peccatum alterius, at nullo modo potest impedire vi, vel fraude, & si sic impediat, obligationem restitutionis subibit. Ratio est, quia tunc contra iustitiam impediretur donatarius: cum quilibet habeat ius, ne impediatur malo animo à consecutione rei, quod sine peccato ipse consequi potest.

11 Denique, si contrà, donatio sit illicita solum ex parte donatarij, non verò donantis, ut si dictus Petrus vellet recipere donationem ex fine vanagloriae, vel adulterij, quem finem quia Antonius nescit, non est particeps peccati, si tu id scias, liceatne tibi impedire eiusmodi donationem? Respondeo, licere sine vi, vel fraude, & bonis artibus persuadendo ipsam donationem, ut desistat ab illo fine malo. Verùm, si persuaderi non possit, non licere vi, vel fraude impedire, colligitur ex ratione modò dicti num. 10. Quilibet enim videtur habere ius donandi id, quod sine peccato dare potest. id tamen alijs considerandum relinquo.

§. III.

De impediente bonum alteri, quoad ea, quae pertinent ad Distributionem.

Ubi aliqua de Beneficijs, & Officijs.

1 Aliqua non rarò bona distribuuntur in Rep. inter Cives, quae duplicis imperfectionis esse solent.

Prima, quae danda sunt certis, & determinatis personis, v.g. singulis annis danda est à Monte Pietatis mensura frumenti omnibus pauperibus talis Nationis, vel omnibus ijs pauperibus, qui eà venerint.

Secunda, quae danda sunt indeterminatis personis, sed eligendis ex libera voluntate distribuentis, v.g. danda sunt decem mensurae ijs pauperibus, quos liberè elegerit Mons Pietatis, vel danda est mensura frumenti alicui ex his duobus: quem nempe ipse Distributor liberè ex duobus elegerit.

2 Dico tamen *a*. Qui sine vi, & fraude, sive sine illis quomodocumque impedierit in priore iam dicta distributione, semper peccat, & tenetur ad restitutionem. Ratio est manifesta, quia tunc illi singuli habent ius ad eam eleemosynam, & illis ex voluntate disponentis ea debetur. At verò in posteriori dispositione, si sine vi, vel fraude impediat, non obligatur ad restitutionem, quia, si [illegible] eligere liberè eligere potest, si tu illi

a [illegible] [illegible] [illegible] 17. [illegible] 3.

illi persuadere, & hic occurrit eadem doctrina, quae allata est supra §.2. num. 4. Quod si impedisti vi, vel fraude, ad restitutionem obligaris, quanti alteri aestimatur prudenti damnum impedito factum. Ratio est, quia licet illi non haberet ius strictae commutatiuae ante electionem ad eligendum illum, habebat tamen suo iure ne impediretur fraudibus & vi à consecutione illius boni, [illegible] haec doctrina allata supra §.2. num. 3.

Impedientes consecutionem Beneficij.

2 Huc pertinent impedimenta contra volentem consequi Beneficia, vel Munia, quae solent à Rep. publica, vel à Praelatis benemeritis distribui; de quibus haec breuiter dicere Lessius a.

a Less. l. 2. c. 12. dub. 18. cui adde Dicast. [illegible] de iust. tr. 2. d. 8. dub. 2. qui alios citant.

Primò. Si quis in Beneficium dignum, aut etiam dignissimum, vi, & fraude impediat, ut conferatur digniori: ad nihil tenetur. Ratio est, quia dignus non habet ullum ius respectu dignioris, quare illum impediendo facit iuxta voluntatem Reip. intendentis dare Beneficia, vel munera dignioribus. Quod si vi impedisti, ut conferretur aequè digno, ad restitutionem teneris iuxta spem, quam ille habebat (si enim nullam spem habuisset, cum nihil damni illi feceris, nihil debebis.) Ratio est, quia ille alias dignus, respectu aequè digni, tenebat ius, ne malis artibus impediretur.

4 Secundò, Si indignum vi, vel fraude curasti, ut daretur indigno, nihil teneris restituere ipsi digno, vel digniori, sed Reipublicae, vel Ecclesiae iniuriam de damno secuto; Ratio est, quia solum Reipublicae, non verò illis dignis, vel dignioribus iniuriam intulisti. Nullus enim habet ius Iustitiae ad Beneficium. Et quidem primo loco teneris dictae Reip. [illegible], cui habet Officium, Secundò Collatori, Tertiò [illegible]. Quod si nullum damnum secutum est Reip. [illegible] sufficientem percepturi voluntatis faciendae est ipsi Reip. vel Ecclesiae, ad quam pertinet Beneficium; extra illud, quod est propria [illegible] Ecclesiae [illegible]

piis. At si fraude vel sine fraude procurasti, ut daretur digno, relictis dignioribus, ad nihil illis teneris: Nam hoc [illegible] dignioribus, hi enim non habent ius Iustitiae commutatiuae supra dignum, sed Reipublicae, vel Ecclesiae: quia non est illis facta iniuria, dum digno defertur, ergo &c.

5 Tertiò, Si prodas crimen occultum, unde excluditur aliquis à Beneficio, si quidem prodas Collatori, etiam malo animo, non teneris ad restitutionem, etiamsi Collator, si esset non secuta infamatio, illi Beneficium collaturus fuisset. Ratio est, quia, quando agitur de Beneficijs, atque Officijs conferendis, ius est eis prodere ea, quae minus habilem hominem faciunt, unde etiam Iudex capit informationes &c. Quod si prodas alijs unde diffamatur is, de quo agitur [illegible], Lessius [illegible] dicunt, te non teneri ad restitutionem valoris spei Beneficij (teneri enim ad restitutionem famae, certum est) si is excludatur ea, ut commissi criminis: at, si excludatur ex vi infamiae per tuam occultam criminis publicationem [illegible], te teneri. Ratio esse potest, quia [illegible] excluditur à suo crimine: hic [illegible].

6 Quartò, Si impedias etiam vi, ne conferatur indigno, ad nihil teneris: quia ad eiusmodi Beneficia, vel officia nullum prorsus habent ius indigni.

7 Quintò, Si, ut tu facilius assequaris Beneficium, impedias Procuratorem praetendentis aliud idem Beneficium, [illegible] eum occidendo, vel [illegible] gendo, vel per alium [illegible] negotijs eiusdem detinendo; Vt item si impedias Tabellarios afferentes litteras ad tuum competitorem, vel easdem aperias, quo facilius à Beneficio [illegible] excludatur, [illegible] ad restitutionem [illegible] potest ex dictis, & habes [illegible] apud Doctores b.

8 Denique ex ijsdem dictis obiter intelligis ex voluntate solum [illegible] distributionis non oriri c obligationem restituendi, nisi quatenus [illegible] aliquid pertinens ad Iustitiam commu-

b [illegible]

tatiua-

mutationum. Electores enim [illegible], tam in eligendi distributione habent obligationem restitutionis, quando quis vindicatur, quod alius habebat, ne repelleretur, ne impediretur &c. hoc autem vis, ad commutatiuam pertinet. Adde, obligationem restitutionis fundari in obligatione stricte de æqualitate Arithmetica, quam quis in reddere debet facere; at hæc ex iustitia commutatiua facienda est. Non propterea Princeps, si non distribuat, quæ distribuere Ciuibus pro eorum meritis debet; & hæres, si non eligat pauperes, quos eligere voluntas Testatoris iussit, ideo ad restitutionem obligatur, quia lædunt Iustitiam commutatiuam, dum faciunt contra ius, quod habent Ciues illi, & illi pauperes ad distributionem & electionem &c. Et quando Princeps, vel alius elector eligit indignum ad aliquod Officium, idem obligatur ad damna, quæ indignus Officialis infert Communitati, quia tunc Princeps, & elector sunt, contra Iustitiam commutatiuam, concausæ ad tale damnum, dum indignum ei Communitati præferunt.

§. IV.

De distributione Beneficiorum, & Officiorum.

1 Diximus hac occasione aliquid de [illegible] argumento: atque quantum ad hæc breuiter expediamus ea, quæ nimis prolixè, & confusè aliqui pertractant.

2 Præmitto autem, Dignitatem pro his Beneficiis, Officiisque ex S. Thoma [illegible] non esse eam, qui absolutè dicitur, sanctior, prudentior est; sed qui fore utilior pro bono communi in eo munere [illegible] aliquando [illegible] Ecclesia [illegible], qui doctior vel sanctior. Et dignior est inter Hæreticos, qui doctior, quam qui sanctior, & inter Catholicos, qui sanctior, quam qui doctior &c. Iam igitur tota difficultas in hoc argumento est, quantum obligatio sit eligendi ad ea munera illos, qui omnibus expensis sunt digniores, ac repellendi eos, qui vel indigni sunt, vel minus digni.

3 Assero Primò, esse ex suo genere à mortale Beneficia, & Officia, immo qualibet bona distribuere indignis, & immeritis. Ratio communis est, quia esset acceptio personarum vitiosa in re graui, ut supponimus, & damnum inferretur iis, circa quos illa munera exerceri debent: unde sic distribuens contrahit obligationem restitutionis, ut modo §. præcedente num. 4. breuiter ostendimus.

4 Dixi autem (ex suo genere) posset enim excusatio aliqua sic distribuentem à mortali liberare; si electus, sit nullatenus indignus; si res distribuenda esset iudicio prudentum leuis; si ratio quidem fuisset habita meritorum, sed merita minus, & alterius partis [illegible], vel nullum damnum Reip. vel alteri inferretur, & similia a.

5 Assero Secundò, omnia Beneficia siue maiora ut Cardinalatus, & Episcopatus, siue minora ut Canonicatus, & Capellania, siue curam animarum habentia, ut Abbatia, & Parochia, siue non habentia, ut plura ex Canonicatibus & Cappellaniis, cæteraque Beneficia, quæ simpliciter nominantur, distribuenda ab iis, [illegible] in concursu (de quibus infra n. 14) assero, inquam, [illegible] esse ad [illegible] mortale, si conferantur dignis, & idoneis, [illegible] prætermissis dignioribus, vel dignissimis. Et quidem certè conuenit cum omnibus, quia semper est aliquis [illegible]. Idem dic de attestatione bona Beneficiorum in fauorem alicuius digni. Idem de suffragiis prodigens in electione Parlamentorum Regularium, dum eligentibus, [illegible] eorum dignos. Inquiratur autem præcipuè [illegible], vel alia obligante constitutione [illegible]

quæ

[illegible marginal notes]

debere pronunciare, quare peccaret mortaliter, si digniorem, hoc est, habentem sine fraude plura suffragia praetermitteret, siquidem statim atque aliquis pluribus gaudet votis, acquirit ius quoddam electionis, quo priuari irrationabiliter non debet.

Hinc, quando pro pluribus, qui competitores in suffragiis aeque habeantur, adhibentur sortes (quas adhiberi in munijs saecularibus non vetitur, vetatur in Ecclesiasticis) peccat cum onere restitutionis, hasta spiritu boni commun. is, qui fraudes moliatur, vel inspiciendo alia nomina, vel aliquid subtrahendo, vel chartas signando &c.; Talis enim laedit iustitiam commutatiuam contra concurrentes: pariter facit Iudicibus, qui in ipso ministeriis fraudes vsurpat.

CAPVT QVINTVM.

De quarta radice restitutionis, quae radicaliter est ex contractu.

SI ineat cum aliquo contractum; depositis v. g. apud Petrum aureos centum, hos quamuis fuisti acceptos, suo tamen tempore restituere tibi Petrus obligabitur: quae obligatio immediate est ex contractu; De qua ut in capite sequenti, & deinceps. Quod si culpa ipsius pereat depositum, debebit aliena eiusdem reddere, & damna indefecta; Quae obligatio immediate est a culpa, sed mediate & radicaliter fundatur (ut ex se patet) in praecedenti contractu, de qua in hoc praesenti capite disserimus. Huiusmodi autem contractus solent esse Depositi, Mutui, Commodati, Precarij, Locati, Pignorati, qui sunt proprie contractus. Eiusdem item generis sunt ij, qui vocantur quasi contractus, qualis sunt Officia, Tutelae, Procuratoris munera, Professionis, Artes &c. ex ipso enim ipso, quod quis Officio fungitur, vel tutela, vel arte &c. videtur tacite inire pactum cum altero de incepta administratione Officij &c.

§. I.

De obligatione restitutionis orta ex culpa

In proprie dicto Contractu.

2 PRaemitto, in legibus a haberi has tres dispositiones. Prima est huiusmodi: Quando contractus est in vtilitatem tantum accipientis, vt est Commodatum, obligatur accipiens restituere, si ex suo dolo, vel lata culpa, vel leui, vel etiam leuissima res accepta pereat, non vero, si mere fortuito, sine vlla prorsus culpa pereat. Horum terminorum cognitionem explicuimus satis, superque supra b. Excipitur Precarium, quod est, quando aliquid tibi conceditur cum onere, vt ad nutum concedentis restituatur, ad hoc enim restituendum, solum si ex dolo, vel culpa lata tua pereat, obligaris, non autem, si pereat ex leui, vel leuissima.

3 Secunda dispositio. Quando contractus est in vtilitatem solius dantis, recipiens solum tenetur per dictas leges ex dolo, vel lata culpa; Vt, si quis apud te suam pecuniam, vel librum, sine tuo commodo deponat, si tu peccare sine dolo, vel lata culpa tua, quamuis adhuc cum leuis, vel leuissima, non obligaris illa restituere.

4 Tertia dispositio. Quando contractus est in vtilitatem vtriusque, nempe tam dantis, tam recipientis, sicut cum locatur domus, vel equus tanta pretio: immo & cum commodas in tuum, & amici vtilitatem, vt quando commodas equum ad transferendum communem amicum, recipiens tenetur ex dolo, vel ex lata, vel leui culpa, non vero leuissima.

5 Hoc ita per leges dispositis, illud in quaestionem venitur, An hae dispositiones sint seruandae ante sententiam Iudicis,

bis. An verò, donec illa accedat, non obligemur in conscientia, est idem ac quærere, num peccatum sit coram Deo non adhibere culpa gravis mortalis, quam Theologi supra in hac ipsa quæstione appellant?

Sententia est aliis, sententiam, aliqui a contradicunt; Negant alij & Pontificialium, cum quibus sentio; Atque Addo, nisi ex culpa gravi, seu mortali coram Deo, pereat res, quam per contractum debes, te non obligari ad restitutionem ante sententiam, etiamsi peccaveris per venialem negligentiam, vel inadvertentiam. Ratio potissima est, quam superius diximus a, quia non est damnandus ad restitutionem rei gravem, qui graviter non deliquit; iniquum enim est, pœnæ gravitatem non proportionari secundum gravitatem culpæ; Quare prædictæ leges, vel sunt pœnales, quæ non obligant ante sententiam, vel, si maximum esse pœnales, dic non esse, nisi, d ante sententiam acceptas. Nemo enim est, qui pignori, vel rei custodiæ, vel commodatæ &c. putet, se maiorem custodiam debere ex iustitia, quam Dominus ipse exhibere solet; solet autem cum ordinaria & humana diligentia, non cum exquisitissima; Esto vir ingenuus melius custodiat res alienas, quam suas, restituatque, etiamsi apud ipsum pereat per levissimam culpam; id enim gratitudinis est, non obligationis; et pariter, quia vir idem honestus, etiamsi pereat res sibi commodata per casum omnino fortuitum, solet etiam illam restituere. Illud e alibi notavimus, & rursus hic notatum permitto, non eamdem diligentiam esse sufficientem ad vitandum peccatum mortale in rebus maioris momenti, quæ sufficit in rebus minoribus; Et naturalis ipsa ratio dictat, etiam in conscientia, in contractu Commodati, quod est in solum tui commodum, maiorem aliquam requiri diligentiam, quam in Locato, quod est in commodum utriusque, vel Deposito, quod fit in commodum solius deponentis: locum etiam habet, ubi etiam depositum, quidquid dictum sit, utrumque negligentia fuerit gravis, an levis &c.

6 Obijcies cum Ost... f; Positis supra dictis legibus, Homines subditi legibus subiecti saltem virtualiter intelliguntur celebrare suos contractus iuxta illas leges, ergo ex pacto tacito obligantur iuxta illas adhibere exquisitissimam custodiam: nam ideo hæc obligatio restitutionis appellatur ex contractu, non ex delicto, est enim ex dicto tacito pacto.

Respondeo negando antecedens, quod certè gratis assumitur: solum enim se obligant homines ad diligentiam humanam, & moralem; qualem scilicet in rebus suis ponerent, quod est nolle advertenter ponere dolum, vel culpam latam: Dicitur autem hæc radix ex contractu, non ex delicto, quia non est ex mero delicto, sed radicaliter, ut modo num. 1. explicui, à contractu dependet.

7 Idem ex Vasquez g. Aequitas postulat, ut quandoquidem tibi res commodata fuerit, hanc æqualitatem silentem attendas, ut velis subire onus restituendi, quando culpa tua levissima rem perire contingat, secus, quæ æqualitas esset, te sibi commodato, & damnosa earis nolle subire? Hoc unum mihi videtur habere argumentum, quod indicit Vasquez d. num. 41. Respondeo recolendo primo, in Commodato ex usu humano aliquid gratis dari; Commodat enim quis rem suam amico nullo pretio, secus non esset contractus Commodati, sed Venditionis; Hoc posito, ruit argumentum Vasquez: neque enim debet esse tanta æqualitas in commodato, quantam ipse requirit; aliquid amplius habet amicus ex accepto commodato, quam habeat, is, qui commodatum dat, sufficiet ergo, si recipiens subeat onus custodiendi rem amici, secundum propriam.

8 Quid agendum, quando Iudex ex falsa præsumptione gravis negligentiæ te condemnet, cum tamen gravem non apposueris, colligi potest ex dictis supra in simili, cum de damno dato lib. 6. c. 4. §. 1.

9 Denique, si res commodata, locata, deposita

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g Vasq. d. n. 41.

deposita &c., fortuito sine ulla culpa pereat, certum est, non teneri hunc in conscientia obligatione restitutionis, neque totius, neque partis, quidquid aliqui dicant. Ratio est, quia, ubi non est culpa, esse neque poena; & ubi non adest partialis culpa gravis, nec partialis poena gravis.

10 Excipe tres casus. Primò, si in pactum deductum sit, debere rem restitui, etiamsi res fortuitò pereat. Quod pactum procedit sine dubio in gratis commodatis, & similibus, non verò, quando quid locatur, v.g. iusto pretio; quia tunc eiusmodi onus esset supra pretium iustum, atque adeo illicitum.

11 Secundò excipe, si sis in mora culpabili restituendi; tunc enim obligaberis ex delicto iniustae detentionis, & recurrent ea, quae supra de iniusta retentione in secunda radice restitutionis dicta sunt.

12 Tertiò Excipe, si commodatam rem v.g. ad alium usum praeter voluntatem Domini ea culpabiliter utaris, ut si equum commodatum ad unum iter ducas ad aliud; vas argenteum commodatum pro sua domo, foras à domo efferas, unde eveniat, & vas deperdatur, etiamsi ipse ibi casu fortuito. Debes tamen, si iterum in mora, tum in dicto usu adesse culpa gravis. Si enim bona fide putet, ea non displicere Domino, non est obligandus, nec ad restitutionem rei, nec damnorum, quae inde secuta fortè sunt, ut, si Dominus ad vitandum sit compellendus aliquid accipere &c.

13 Si rem commodatam, & universaliter quodcumque aliud debitum per manum Domini quis remittit, & hic amittat rem illam furtive an absolutus desinat ab iterata restitutione, vide apud Dianam d. & nos dicemus Tract. 9. c. 1. §. 3. num. 3.

[Margin notes: a [illegible] … Palaus [illegible] … Molina … Lessius … Bonacina [illegible] … d Diana [illegible] … 103.]

✠✠✠✠✠✠✠✠✠
✠✠✠✠✠
✠✠✠
✠

§. II.

De obligatione restitutionis ortae ex culpa in quasi Contractu.

1 Quamvis maior obligatio diligentiae apponendae exigi soleat in rebus habitis per verum contractum, v. g. per Commodatum, Depositum &c., quia tunc adest pactum magis explicitum de custodienda re, quam quis recipit; quando requiruntur in officijs, tutelis, arbitris &c. quae sunt, ut modò diximus, quasi contractus; in quibus solum adest implicitum pactum de bene administrando officium, tamen cum in conscientia utrobique sit seu intelligatur non dissimile pactum, regula erit universalis. Ante sententiam Iudicis neminem obligari in conscientia ad restitutionem ex officio, tutela, professione &c. sive haec aliquis exerceat in gratiam duntaxat aliorum, ut est Medicus, cui merces non datur, sive etiam sui, ut si eiusmodi merces detur, sive ad officium à superiore exponatur, sive ipse officium emerit e, tamen ipsum obligari in conscientia, nisi ex f culpa Theologica mortaliter gravi; ratio fundamentalis est similis ac supradicta, quia nunquam homines (sive gratis, sive ex pretio serviant) in obeundo munerum susceptione, vel conditione (praescindendo a nova promissione) intendunt se, vel alios obligare, nisi ad adhibendam in suo munere diligentiam moralem & humanam, non verò exquisitissimam, sed illam, quam moraliter quis adhiberet, si solum bono sui ipsius tota administratio cederet. Hanc autem moralem si adverterent non posuit, obligabuntur sanè ad restitutionem omnium damnorum, ut ex dictis patet.

2 Illud tamen iterum, iterumque g moneo, non in rebus gravioribus, tum in acceptis ob solum proprium commodum, maiorem diligentiam requiri ad culpam mortalem evitandam; at verò minorem in levioribus, vel in acceptis ob solam aliorum utilitatem. Aliquae illatiae

[Margin notes: e [illegible] … f [illegible] … Lessius [illegible] … Castro [illegible] … Bonacina [illegible] … 16. … g [illegible] … Molina [illegible] … Lessius … n. 1.]

[illegible] circa Advocatum, Medicum, Iudicem, & similes; ex dictis colligi possunt, quæ tamen [illegible], sunt videnda in Supplemento a.

a [illegible]

3 Dixi (prescindendo à nova promissione) [illegible] in ipsos [illegible] obligationes, quæ etiam in conscientia, ad [illegible] diligentiam: [illegible] accipit Officium cum promissione dictæ diligentiæ exquisitissimæ, nam tunc [illegible], [illegible], sine hac autem [illegible]. Secundò, si tacitè id ipsum promisit, vt cum quis se [illegible] meliorem aliis, vnde, propter hoc, alios [illegible] à [illegible] v.g. Medico, Artifice &c. [illegible] [illegible] ex duplici titulo [illegible], & quia [illegible] est, & quia [illegible] exquisitam diligentiam imperitium [illegible] compensare [illegible].

§. III.

An rem commodatam, depositam &c. debeat quis in communi periculo præferre suæ.

1 IN illo incendium, vel tempestas litime, & sine [illegible] possum [illegible] tantum servare, negligendo, vel [illegible] [illegible] res mihi commodatas, depositas &c. [illegible] &c.

Si in foro agas externo, [illegible] [illegible] libertatem, aliena [illegible] negligentiam ex dolo male liberasse, atque [illegible] cogunt ad restitutionem, sine [illegible] in [illegible] in alterius [illegible] habueris. Quod si res aliena [illegible] pretiosior, quam illa, multo magis te [illegible] Debuisse quippe rem pretiosam alienam custodire, [illegible] nequaquam alieno [illegible] præter [illegible] rei suæ: Neque enim [illegible] adesse periculum, ne Dominus [illegible] tibi [illegible] [illegible] per [illegible] leges [illegible] [illegible].

2 At verò, cum hic agamus in foro conscientiæ, duo mihi sint certa, Alterum [illegible] ambiguum.

Certum sit Primò: Si res propriæ sint æquè pretiosæ, multo magis à fortiori, quam alienæ, quæ [illegible] hæc apud te [illegible] alterius commodatum extent, posse à te in conscientia tuas res alienis præferri. Ratio est, quia nullus tenetur ad rem alienam conservandam, quocumque tandem contractu apud se [illegible], faciendo extraordinarias expensas, sed solum ad ordinarias & communes; Neque enim Commodatarius [illegible] obligatur nisi ad [illegible] [illegible] in suam gratiam commodatum; non verò, si [illegible] infirmaretur, obligabitur ad eandem [illegible] [illegible], & sumptuosis medicamentis; poterit certè mederi, & aliquando debebit, si [illegible] [illegible] negotiorum Domini, [illegible] mercede [illegible]; at non, si non speret. Immo Depositarius, & Creditor habens pignus, ne ad ordinarias quidem expensas tenentur, nisi [illegible], seu [illegible], expensas [illegible] à deposito, vel pignore habeant, quia cum contractus depositi, vel pignoris [illegible] gratiam illius apud te depositarius, non est æquum, vt ex illo [illegible] patiaris. In his ergo [illegible] ad [illegible] rem alienam cum detrimento rei tuæ æquè, vel magis pretiosæ, quando non speras certò rei tuæ pretium [illegible], quia id esset conservare rem alienam cum extraordinaria tua expensa, ad quod nemo (nisi clarè promiserit) se obligare in eiusmodi contractibus intendit. Præterea, si Dominus, vt dictum est, obligandus erit ad [illegible] [illegible] expensas tibi [illegible], [illegible] obligabitur tibi [illegible] [illegible], quam [illegible] te ipsius expendisti, sed expendisti rem æquè, vel magis pretiosam, ergo [illegible] ipsi Domino, si rem ipsius [illegible] tua, [illegible] si non [illegible]. Ex quo [illegible] [illegible] vt sit [illegible] casus, quo possis [illegible] pretium recuperaturum, quia [illegible] Dominus repellet, tanquam imprudentem [illegible] [illegible].

3 Certum sit Secundò: In casu metaphysico, quo speraret pretium rei tuæ

rem.

b [illegible] [illegible] Instit. [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible]

recuperaturum, obligari te ad seruandam rem pretiosiorem, immo, & pretiosam alienam. Ratio est, quia tunc nihil tu amitteres, quare non haberes causam, vnde excusareris à conseruanda re proximi. Vide quæ dicam mox nu. 5. Hæc duo sunt certa.

a Malder. n. 4. 394. Less. & Bonac. de contract. d. 3. q. 1. p. 4.

4 Ambiguum autem est propter varias distinctiones ab Authoribus a hinc inde allatas valdè implicitum, quid sentiendum, quando res tua est vilior, quam sit res commodata, deposita, locata &c. Nihilominus duobus dictis in hunc modum expedio.

b Molina d. n. 20.

Dico Primò: Si b, quamuis res tua sit vilior, tamen tibi notabile detrimentum facit eius iactura, te non teneri rem alienam pretiosiorem præferre tuæ; quando non es moraliter certus posse eius pretium recuperare. Ratio est similis prædictæ: Quia nemo se intendit in his contractibus obligare, ad expensas faciendas pro re aliena, cum notabili, & graui suo detrimento, vel cum eius probabili periculo. Nec est verum, quod nulli Doctores c indicant, negligentem rem pretiosiorem pro conseruanda minus pretiosa, semper committere culpam, cum vir prudens id nunquam esset facturus; non est, inquam, verum: nam omnes prudenter vitare licitè possunt, quodlibet notabile detrimentum, neglecto alterius etiam graui proportionaliter damno, nisi bonum publicum, vel alius aliqua ratio contrarium exposcat, de quo hic non agimus. Vt quid enim prudentes ne faciet imò Paterfamilias, qui centum v. g. aureos sine spe recuperationis suam vitam suam, & frequentem familiam, vtcumque substentat, si eos velit, sine spe recuperandi amittere, vt seruet pretium decem mille aureorum Principis prædiuitis, ex cuius iactura nullum Princeps notabiliter damnum sentiet? Apage.

c Mol. & Bonac. ubi supra.

5 Dices, qua ratione erit expendendum eiusmodi detrimentum, vt censeatur notabile? Respondeo, omnia considerando per virum prudentem, tuam, vel alterius paupertatem, tuæ, & rei alienæ valorem, damnum, vel pericula ex iactura alterutrius fortè consecutura &c. Modò non aduertas pro commodato, vel simili, quod sit in tui solum gratiam maius aliquod damnum te debere subire, quam pro deposito, vel simili, quod fit solum in gratiam alterius. id enim ipsa recta ratio ex se poscit.

6 Dico Secundo d: Si res tua vilior ita sit vt per eius iacturam non sis notabile detrimentum incursus, debes rem alienam pretiosiorem præferre tuæ, siue res aliena eodem modo fortè perijsset, si inuenta fuisset tempore v. g. incendij in manu Domini, siue non perijsset. Ratio est, quia semper in prædictis contractibus more humano, & vrbano factis, aliqua tandem obligatio imbibitur, rem alienam custodiendi, quando potest; ergo non excluditur rationabiliter eiusmodi obligatio, nisi quando futurum est tibi notabile, non verò exiguum detrimentum. d Molin.

7 Porro, si certò prævideas, Dominum rei pretiosæ depositæ non soluturum tibi pretium tuæ rei vilis, licet peccaturus sis contra Charitatem, nisi eam pretiosam illam præ tua vili serues, Charitas enim dictat, vt subueniamus graui damno proximi, quando commodè, vel cum modico detrimento possumus, non tamen peccabis contra Iustitiam, quia in contractu à te facto in vtilitatem alterius, ad patiendum detrimentum te non obligasti; Nisi fortè adeo hoc detrimentum tibi esset exiguum, vt iudicio prudentis iudicaretur, ad illud te obligasse. Negari enim, vt modo dictum est, non potest, in contractibus quibuslibet humanis imbibi aliquam tandem promissionem seruandi rem alienam, quam obligationem extendi ad sufferendum modicissimum hoc damnum non recuperandi tuæ vilis rei pretium, admodum est rationi conforme. Immo in commodato, quod est solum in vtilitatem Commodatarij, aliquanto maiorem hanc obligationem esse, ita vt etiam te obliget aliquid [illegible] v. g. vel saltem commendatum, modo [illegible]. Vnde fit, vt Commodatarius obligetur ex Iustitia præferre rem pretiosam

ei usum sui commodatum, cum ex usu fructu rerum suarum, quæ æquivalent illis alimentis: Atque eodem modo proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

§. IV.

Summa erata ex dictis quoad obligationem restituendi ex culpa.

1 Obligatio restituendi, vt ex hactenus sparsim dictis liquet, quatuor ex capitibus emergit. Ex delicto, vt ex suo furto, homicidio, adulterio, damnificatione, &c. Ex quasi delicto, vt cum servus suus, vel animal suum, suusve filius alteri nocent. Ex contractu vt mutuatus, deposito, empto, locato, &c. Ex quasi contractu, idest ex Officio, quo quis fungi profitetur; qualis est Tutor, Curator, Iudex, Gubernator, Medicus, publici Officiarii, &c.

2 Dico etiam, in præcedentibus esse statutum, dominos non solum in foro conscientiæ ante sententiam Iudicis obligari in prædictis ad restitutionem, quando peccarunt mortaliter.

De obligatione enim ex delicto, puta siue ex iniusta acceptione, siue ex iniusta damnificatione, sic statutum est, hoc Tract. 3. c. 2. §. 1.

De obligatione ex quasi delicto, sic decreuimus lib. 5. c. 4. §. 1. nu. 4.

De obligatione ex contractu, sic docuimus hoc tract. 3. c. 3. §. 2. nu. 1.

De obligatione denique ex quasi contractu, sic diximus hic §. 2. nu. 1.

3 Modò nota, vt non nimis sæpe notauimus a, negligentiæ culpam in una re v.g. in re temporali aliquando esse venialem, quæ mortalis esset in re grauiori v.g. pertinente ad vitam; sic nimirum postrema ipsam ter grauiorem natura; multo magis, si præcessisset aliqua promissio &c.

a L. 1. c. 3. §. 7. n. De pactum & ... d. 2. n. 2.

CAPVT SEXTVM.

De eadem quarta Radice restitutionis, quæ immediatè est ex contractu in vniuersum.

§. I.

Præmittitur definitio contractus.

Contractus, seu pactum strictè sumptum à Iurisperitis sic describitur, b *Est vltro, citroque obligatio ex consensu, & voluntate partium consurgens*; Plurimi autem sic definiunt. *Est actus externus inter duos, vel plures celebratus, pariens ex illorum consensu obligationem*. Nam, priorem descriptionem tradit per effectum resultantem ex contractu, idest per obligationem: posteriorem verò tradit per ipsam causam, puta per externum consensum, ex quo inseparabiliter consequitur obligatio.

b De ... lege ... & lege ... quod ... ... de, Leg. ... pactum ... ...

2 Dixi (strictè sumptum) nam actus continens obligationem vnius tantum, vt simplex promissio, vocatur minus strictè contractus. Pari modo actus continentes pactum explicitum vnius partis, & implicitum alterius (quale accidit in obligatis ex officio, vt est conuentio inter Tutorem, & pupillum, inter Curatorem, & Minorem, vel furiosum, inter gestorem vtilem tui negotij, & te absentem, inter magistratus publicæ administrationis, & communitatem, &c.) vocantur quasi contractus.

3 Cum obligatio sit enim necessaria & essentialis contractui, multa notat de illa Doctores, præcipua sunt hæc quatuor. Primò consensus debet esse verus, & non fictus, qui enim verbis dicit se contrahere, animo tamen non contrahendi, contractum verè non celebrat, licet aliundè obligetur ad damna omnia, quia scilicet pro-

recuperaturum, obligari te ad seruandam rem pretiosiorem, immo, & pretiosam alienam. Ratio est, quia tunc nihil tu amitteres, quare non haberes caput, vnde excusareris à consummanda re promissi. Vide quæ dicam infra nu. 4. Hæc duo sunt certa.

a Mol. d. [illegible] Less. l. 2. c. [illegible] Bonac. de contract. d. [illegible]

4 Ambiguum tamen est propter varias distinctiones ab Authoribus a hinc inde allatas valdè implicitum, quid sentiendum, quando res tua est vilior, quam sit res commodata, deposita, locata &c. Nihilominus dubium dictis in hunc modum expedio.

b [illegible]

Dico Primò: Si b, quamuis res tua sit vilior, tamen tibi notabile detrimentum facit eius iactura, te non teneri rem alienam pretiosiorem præferre tuæ; quando non es moraliter certus posse eius pretium recuperare. Ratio est similis prædictæ: Quia nemo se intendit in his contractibus obligare, ad expensas faciendas pro re aliena cum notabili, & graui suo detrimento, vel cum eius probabili periculo. Nec est verum, quod multi Doctores c inculcant, negligentem suam pretiosiorem pro conseruanda minus pretiosa, semper committere culpam, cum sit prudens id tanquam esset stultum; non est, inquam, verum: nam omnes prudentes [illegible] licitè possent suam quamlibet notabile detrimentum, neglecto alterius etiam graui proportionaliter damno, nisi bonum publicum, vel aliud aliqua ratio contrarium exposcat, de quo hic non agimus. Vt quid enim quis [illegible] ne faciat inopia Paterfamilias qui centum v. g. aureis sine spe vlterioris [illegible] vitam suam, & frequentium familiam, vocemque sustentat, si opus est, sine spe recuperandi amittere vt seruet gemmam decem mille aureorum Principis pretiosiorem, ex cuius iactura nullum Princeps notabiliter damnum sentiet? Apage.

c Mol. [illegible]

5 Dices, qua ratione erit expendendum eiusmodi detrimentum, vt censeatur notabile? Respondeo, attentè considerando per virum prudentem, tuam, vel alterius paupertatem, tuæ, & rei alienæ valorem, damnum, vel periculum ex iactura alterutrius fortè consecuturum &c. Modò item aduertas pro commodato, vel simili, quod fit in tui solum gratiam maius aliquod damnum te debere subire, quam pro deposito, vel simili, quod fit solum in gratiam alterius, id enim ipsa recta ratio ex se poscit.

6 Dico Secundo d: Si res tua vilior ita sit vt per eius iacturam non sit notabile detrimentum mansura, debes rem alienam pretiosiorem præferre tuæ, siue res aliena eodem modo fortè perijsset, si inuenta fuisset tempore v. g. incendij in manu Domini, siue non perijsset. Ratio est, quia semper in prædictis contractibus more humano, & vt bono facto aliqua tandem obligatio imbibitur, rem alienam custodiendi, quando potest; ergo non est [illegible] cessandi obligatio, nisi quando detrimentum est tibi notabile, non verò exiguum detrimentum.

d Mol. [illegible]

7 Porro, si certo præuideas, Dominum rei pretiosæ depositæ non soluturum tibi pretium tuæ rei vilis, licèt peccaturus sis contra Charitatem, nisi rem pretiosam illam præ tua vili serues, Charitas enim dictat, vt subueniamus graui damno proximi quando commodè, vel cum modico detrimento possumus, non tamen peccabis contra Iustitiam, quia in contractu à te facto vtilitatem alterius, ad patiendum detrimentum te non obligasti; Nisi fortè adeo hoc detrimentum tibi esset exiguum, vt iudicio prudentis iudicaretur, ad illud te obligasse. Negari enim, vt modo dictum est, non potest, in contractibus quibuslibet humanis imbibi aliquam tandem promissionem seruandi rem alienam, etiam obligationem extendi ad sufferendam modicissimum hoc detrimentum recuperandi tuæ vilis rei pretium, ad modum est rationi conforme. Immo in commodato, quod est solum in vtilitatem Commodatarij aliquanto maiorem hanc obligationem esse, ita vt etiam si obligetur alteri equi v. g. vel seruum commodatum, modo [illegible]. Vnde fit, vt Commodatarius obligetur ex Iustitia præferre rem pre-

tiosam

aliorum sibi commodatam, cum ex ipsis ea rerum suarum, quæ æquivalet illis alimentis: Atque eodem modo proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

§. IV.

Summa eruta ex dictis quoad obligationem restituendi ex culpa.

1 Obligatio restituendi, ut ex haste-nus sparsim dictis liquet, quatuor ex capitibus emergit. Ex delicto, ut ex furto, rapina, homicidio, adulterio, damnificatione, &c. Ex quasi delicto, ut cum servus tuus, vel animal tuum, tuaque filius alteri nocent. Ex contractu ut emptione, deposito, mutuo, locato, &c. Ex quasi contractu, idest ex Officio quod quis fungi profitetur; qualis est Tutor, Curator, Iudex, Gubernator, Medicus, publici Officiales, &c.

2 Dico iam, in præcedentibus esse statutum, homines non solum in foro conscientiæ ante sententiam Iudicis obligari in prædictis ad restitutionem, quando peccarunt mortaliter.

De obligatione enim ex delicto, pro ut hic in stricta acceptione, siue ex iniusta damnificatione, ut statutum est, hoc Tract. 3. c. 2. §. 5.

De obligatione ex quasi delicto, sic decreuimus lib. 4. c. 4. §. 2. nu. 3.

De obligatione ex contractu, sic docuimus hoc tract. 3. c. 5. §. 1. nu. 1.

De obligatione denique ex quasi contractu, sic diximus ibidem §. 2. nu. 1.

3 Modò notes, ut non nimis sæpe notauimus *a*, negligentiæ culpam in re v. g. in re temporali aliquando esse venialem, quæ mortalis esset in re grauiore v. g. pertinente ad vitam, sic etiam non posse esse ipsam esse grauiter notata, multo magis, si præcesserit aliqua promissio &c.

a L. 1. c. 1. & c. 1. & quasi pactum & quasi aliter L. c. n. 1.

CAPVT SEXTVM.

De eadem quarta Radice restitutionis, quæ immediatè est ex contractu in vniuersum.

§. I.

Præmittitur definitio contractus.

Contractus, seu pactum distinguitur à simplici pacto sic describitur, *b Est vltro, citroque obligatio ex consensu, & voluntate partium consurgens*; Plurimi autem sic definiunt. *Est actus externus inter duos, vel plures celebratus, pariens ex alterius consensu obligationem.* Notas, priorem descriptionem tradi per effectum resultantem ex contractu, idest per obligationem: posteriorem verò tradi per ipsam causam, puta per externum consensum, ex quo inseparabiliter consequitur obligatio.

b L. Ex his leg. Labeo, D. de verb. signif. & alibi. Iur. civ. Tol. Less. & alii.

2 Dixi (strictè sumptum) nam actus continens obligationem vnius tantum, ut simplex promissio, vocatur tantum strictè contractus. Pari modo actus continentes pactum explicitum vnius partis, & implicitum alterius (quale accidit in obligatis ex officio, ut est conuentio inter Tutorem, & pupillum, inter Curatorem, & Minorem, vel furiosum, inter gestorem vtilem alii negotij, & eo absentem, inter fungentes publica administratione, & communitatem, &c.) vocantur quasi contractus.

3 Cum obligatio sit tam necessaria, & essentialis contractui, multa notant de illa Doctores, præcipua sunt hæc quatuor. Primò consensus debet esse verus, & non fictus, qui verbis dicens se contrahere, animo cum contrahendi, contractum verè non celebrat, licet aliunde obligetur ad damna emenda, quia scilicet pro-

[illegible] per illam fictionem decepit, vt alibi *a* à nobis fusè dictum est. Non me latet, Bassium *b* contra Molinam *c* aliosque, tenere, ad essentiam contractus sufficere verba externa significantia consensum, sine necessitate quod interni consensus; Sed nos Molinam sequimur, quia non potest à me oriri obligatio contractus sine voluntate me obligandi: at voluntas me obligandi essentialis est consensus.

[illegible]

4 Secundò. Si verum consensum non habuisti, sed postea, persistente alio in vero consensu, in contentum verum perducas, ratificatur, seu ratificatur contractus, de qua re multi Doctores *d* passim.

5 Tertiò, si voluisti contrahere, sed noluisti te obligare, certant vtrimque Doctores, an verè contraxeris; de quo non aliquid tetigimus, cum de Iuramento, illud est certum, obligari te ad omnia damna, modo tam num. 3. dicto, de deceptionem.

6 Quartò, si consensisti ex metu, si ex dolo, vel vi, si ex errore dantibus causam contractui, siue circa substantiam, siue circa qualitates substantiae contractus, variae sunt opiniones, quarum sententiam necessarias, nos, cum egimus de Sacramento, de Voto, de Iuramento, satis tetigimus, & multa dicturus alibi in c. 7. §. 12. [illegible]

§. II.

Diuisio Contractuum.

Prima Diuisio in Contractum nominatum, & innominatum.

e [illegible]

1 NOminatus est *e* ille, qui habet speciale suum nomen, vt emptio, venditio, locatio, & sexcenti alij: Innominatus contra speciali caret, sed vtitur generali; Estque quadruplex. Do vt des, quando tibi do v. g. panem, vt des vestem. Do vt facias, quando do panem, vt scribas. Facio vt facias, quando ego scribo, vt tu me doceas. Facio, vt des, quando tibi scribo, vt tu mihi panem tribuas. Licet autem in contractu innominato, si neuter ex contrahentibus illum coeperit implere, non detur in iure externo actio vnius contra alium, vnde posset alter à contractu resilire, tamen in foro conscientiae, dum alter non recessit, debet vterque stare contractui, sicut circa nominatos [illegible] taliter [illegible], modo alibi dicto, In similiter Ratio est, quia verè & interiori mente se obligauit, atque alter eam mentem se obligandi, acceptauit, vt supponimus.

Secunda Diuisio in contractum bonae fidei, & stricti iuris.

1 Contractus bonae fidei dicuntur illi, in quibus Iudex potest, etiam in conscientia, quidquid ex aequo, & bono arbitrari. Tales sunt, quibus Imperator communem actionem bonae fidei, his verbis *f*: Actionum autem „ quaedam bonae fidei sunt, quaedam „ stricti iuris, bonae fidei sunt hae, ex „ emptio, vendito, locato conducto, „ negociorum gestorum, mandati, de„ positi, pro socio (idest contractus So„ cietatis) tutelae, commodati, pigno„ ratitia, familiae herciscundae (id est „ Iudicium diuidendae haereditatis inter haere„ des) communi diuidendo (idest di„ stributio communium bonorum in „ eos, in quos diuidi debent) praescrip„ tis verbis, quae de aestimato proponi„ tur (idest quando alicui datur res, vt „ eam aestimationem, seu pretium red„ dat) & ea, quae ex permutatione „ competit, & haereditatis petitio. Hactenus Imperator Iustinianus.

f [illegible]

3 Contractus stricti Iuris, sunt caeteri contractus, praeter praedictos, vt emphyteusis, contractus feudalis, &c. „ Vbi enim habet *g* Glossa summaria, „ & ordinaria, ibi quatuor, ait, contr. „ hic enumeratam non inuenies, stricti Iuris indicato.

g [illegible]

4 Ratio huius diuisionis, quae rem totam, alioqui obscuram, tibi planam faciet, est, quia illi contractus, quos

spectantium bonæ fidei, solent esse frequentes inter Cives, unde contrahentes non solent ponere multas conditiones, quas alioquin ponere possent, cum se remittant ad usum, consuetudines, & leges patrias in dictis communibus contractibus intelligi solitas. Secundum has igitur bonus Iudex iudicare debebit, quamvis in eo contractu explicitè illæ conditiones intelligi solitæ non adsint. At alij contractus stricti iuris, quia non solent esse tam frequentes, & quia contrahentes in ijs consueuere omnes particulares conditiones apponere, ideo secundum præscripta verba contractus, strictè Iudex in illis iudicare debebit.

5 Differunt hi contractus præcipuè inter se, quod dolus dans causam contractui stricti iuris (quia scilicet alter non fuisset contractum celebraturus, si dolus non intervenisset) in eum contrahentem a non reddit ipsum contractum ipso iure nullum, sed solum ut rescindatur. At dolus quicunque sive incidens in substantiam rei, sive in accidentia dans causam contractui bonæ fidei est ipso iure nullus, & inferius distinctè b explicabimus.

a [illegible]

b [illegible]

Operæ pretium est item hic non ignorare, sponsalia numerari à Sanchez c inter contractus bonæ fidei: unde sequitur, esse nulla, nec per illa oriri impedimentum publicæ honestatis, si illis dolus causam dedit, satis probabile est d. Matrimonium item supponitur à Molina e esse contractum bonæ fidei, unde sequi deberet, esse itidem nullum, si dolus det causam contractui, tamen propter rationes proprias Matrimonij, solum si dolus cadit in personam, vel in personæ libertatem, tale erit nullum, secus erit validum, ut nos f alibi explicuimus, & docent communiter Doctores.

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

Tertia Divisio in contractum, seu pactum nudum, & vestitum.

6 Nudum est, in quo intervenit consensio partium, & ad nihil aliud est processum; vestitum, cum est processum ad aliquid. Proceditur autem, sive vestitur pactum quinque modis. Primò, re ipsa, ut, si ex altera parte incipiat adimpleri. Secundò verbis, ut, si accedat forma stipulationis, quæ olim fieri consuevit per conceptam verborum formulam, v.g. Spondes dare centum? & alter respondebat: Spondeo. Tertiò Scriptura. Quartò Iuramento. Quintò, si integrè, re ipsa, contractus perficiatur: qualis esse solet mutuum, commodatum, pignus, depositum, qui tum perfecti sunt, cum res ipsa traditur. Si sit promissio ex una parte tantum, atque adeo non acceptata, non dicitur pactum, ne nudum quidem, quia pactum debet esse contractus, atque adeo saltem duorum.

7 Adverte Primò, ex pacto nudo non oriri regulariter civilem obligationem, ac proinde ratione pacti nudi in foro externo non dari actionem contra alterum; ex vestito verò, & actionem dari. Dixi (regulariter) nam promissioni dotis, promissioni solutionis debiti alterius, ac donationi, etiam quando nudi sunt contractus, conceditur ex specialibus g iuribus actio. At in foro conscientiæ semper viget obligatio, quando hæc verè adest, iuxta dicta §. 1. à num. 3. quia sic tum adest sufficiens consensus utriusque partis, ut supponimus.

g [illegible]

8 Adverte Secundò, Aliquos esse contractus, qui sunt validi, solo consensu extrinsecè significato utrinque explicito, ut est Venditio, Emptio, Matrimonium, Sponsalia, &c. Aliquos verò indigere scriptura, ut Emphyteusis, & similes. Ex quo ultimo colligo, simplicem promissionem gratuitam, & non onerosam (hos terminos mox explicabo in sequenti) etiam acceptatam, quam v.g. facis, donandi, vel vendendi aliquid alicui, nisi accedat scriptura, stipulatio, vel iuramentum, ad nihil omninò obligare. Ratio est, quia iam ex communi hodie consuetudine per solam promissionem nullus se obligare intendit, vel putat, nisi alia maior explicatio accedat. Unde Sà h sic habet. Ut

h [illegible]

autem quis promittentem obligari intendit, nisi iuret, aut faciat Instrumentũ.

Quarta diuisio in contractum onerosum, & lucratiuum.

a Onerosus, qui dicitur etiam non gratuitus, vtrumque obligat; nam propterea est propriè contractus. Eiusmodi est permutatio, venditio, emptio &c. Interuenit autem in his pretium, vel compensatio. Lucratiuus, qui dicitur etiam gratuitus, vel gratiosus, non obligat, nisi ex vna parte, vt Promissio liberalis, Donatio item liberalis, Mutuũ, Depositum &c. Si enim tu mihi rem aliquam donas, ego non obligor illam recipere &c. Maximè verò notandum est discrimen a illud inter eiusmodi contractus. Nam onerosus non perficitur, nisi acceptetur ex vtraque parte, & vtrique intimetur, seu sit noua reciproca acceptatio: cum in gratioso satis sit, si solum acceptetur ab vtraque, non verò sit necesse, vt vtrique mutua acceptatio intimetur. Explico exemplis. Mittat Antonius epistolam, nuntio, & Scripturam publicam ex Notario, per quam offerat, seu vendat Petro suum prædium, vel equum mille v.g. vel centum aureis, & Petrus acceptet etiam per Notarium publicum. Dico, hunc contractum, quia est onerosus, non esse perfectum, atque adeo posse vtrumque, idest Antonium, & Petrum ab eo, resilire, donec eiusmodi Petri acceptatio intimetur Antonio, vel eius legitimo procuratori, vel saltem, donec ipse equus, v. g. mittatur Petro, & ab ipso recipiatur, nam tunc equus sine acceptatione ponitur in dominio Petri & ex illa parte trahit secum onus, ex solutione omnino eius pretium, vnde amplius resilire à contractu nemo poterit. At verò mittat similem scripturam idem Antonius, per quam promittat, vel donet eidem Petro equum v. g. & Petrus acceptet. Dico hanc promissionem, quando intra dictū tam. &. tam obligat, vt etiam donationem liberalem, quia sunt contractus gratuiti, esse perfectam, atque adeo non supervesse locum pœnitendi, quamuis nondum acceptatio Petri nota sit Antonio, vel eius Procuratori, cuius discriminis vlterior Ratio est, quia in oneroso vtrique est obligatio & in vtroque est ius exigendi; ergo vtrique nota esse debet acceptatio. At in gratuito, cum obligatio solum sit ex parte donantis, seu promittentis, satis est, si hæc nota sit ipsi donatario, seu promissario, qui solum acquirit ius ad rem promissam, seu donatam, exigendam. Item hæc fusè adiudicantur; apud eosdem vide etiam alias diuisiones contractuum minus necessarias.

§. III.

Regula generalis de restitutione ex prædictis contractibus in vniuersum.

1 Is, qui contractum, vel quasi contractum cum altero legitimè iniit, ea debet (nisi iudicium accedat exceptio) restituere, seu vt magis propriè loquamur, ea tradere, ad quæ tradenda se obligauit. Vides, radicem huius obligationis non esse aliam, nisi Pactum, vel consensum, quibus voluntate quis alteri se obligauit? Et in onerosis quidem ad id ius Iustitiæ vrgere, magis elucescit; quia non fieret æqualitas inter contrahentes, nisi traderent, quod vtrimque conuentum est; apparet nihilominus etiam in gratuitis, quia in his etiam (licèt voluntariè te obligasti, vt supponimus, quare posita obligatione, iam alter acceptans aliquod tandem siue gratis, siue leui iustitiæ ius cōtra te acquisiuit.

2 Hæc regula adeo vniuersalis ac sufficiens est pro praxi. Explorandum enim est an impleuerit quis obligationem: An legitimè: An sit obligatio vera, gratuita, electiua: An adsit excusatio, & incerta similia, quæ omnia dicta, & ex dicendis in contractibus in particulari habere magis ex caute nobis plana sunt.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

De eadem quarta radice restitutionis ex contractu particularis venditionis, & emptionis.

NON omnes contractus explicandi à nobis suscipimus; id enim nimis longum esset, & à nostro instituto alienum: seligo enim tantummodo vsitatiores, & ex quorum cognitione sic aliquis pro caeteris sufficienter haberi possit. Erunt autem Emptio, Venditio, Mutuum, & Vsura.

§. I.

Quid sit Emptio & Venditio.

1 EST contractus bonae fidei, vltro citroque obligatorius, qui perficitur absoluto consensu, re, & certo pretio: & quidem voluntariè. Intellige autem, re, & pretio à te dandis, vel cerdi dandis. Discurrimus per singula verba.

Requiritur consensus, & quidem absolutus.

2 Dictum est Primò, (qui perficitur consensu) hic enim contractus perficitur per solum mutuum consensum verbis, vel nutibus expressum, immo & per litteras, & per procuratorem, seu nuntium; Perficitur, inquam, quoad substantiam, non tamen, quoad integritatem completam, seu quoad complementum, requiritur solutio pretij ex vna parte, & accepta possessio rei ex altera. Per venditionem a enim non est necesse, vt transferatur dominium, satis enim est, vt talis venditio sit translativa dominij: & eo ipso, quod rei ven- ditionis factae, remaneat obligatio ad translationem. Eiusmodi autem possessio, seu dominium rei venditae transfertur in emptorem, non quidem, quando ex ipsa substantia contractus venditionis per mutuum consensum, sed quando ei traditur res à venditore, & soluitur ab emptore pretium, seu habetur pro soluto, si vbi eius datur aequivalens, quale est pignus, vel fideiussor, vel nisi tam per aliud, (dans vel credi dando) Atque hinc fit, vt quamuis posita sit substantia venditionis, vnde & debeatur gabella venditioni fortè imposita, (cui Gabellario, dicam mox num. 5.) Si tamen possessio rei nondum est emptori data, res si pereat, pro venditore perit, vt pro eodem fructificat b, quia adhuc est in eius dominio. Nam, si possessio sit emptori data, quamuis nondum soluto pretio, ipsi emptori fructificat, ipsique perit, & perit, praescindendo semper à pacto aliquo facto in contrarium, quo contrahentes volunt ante pretium solutum transferri dominium, sed haberi pro locato, v.g. vel pro accepta in pignus &c.

a Lessius [illegible] dub. [illegible] num. 2. [illegible]

Tambur. in Decal.

b [illegible]

3 Dictum est Secundò, (absoluto consensu) si enim fuerit conditionalis, tunc perficietur contractus, quando fuerit adimpleta conditio. Atque aduerte, obligationem tunc retrotrahi c vsque ad tempus initi contractus, perinde ac venditum, & emptum ab initio fuisset absolutè celebratum. Idem esto eadem retrotractione dic, quando requiritur ratihabitio alterius: sit enim certè venditio conditionata in hoc casu: *Vendo tibi hoc praedium, si tuus Pater ratum habuerit.* Quando autem in hoc casu, & cui debebitur gabella venditioni imposita, dicam mox num. 5.

c [illegible]

Requiritur pretium determinatum.

4 Dictum est Tertiò, (pretio certo) nisi enim certum, seu determinatum pretium constituatur, inualida d erit venditio. Quare, si quis dicat: *Vendo tibi hanc vestem iusto pretio, vel quanti vendideris, quanti aestimaueris, quanti constare*

d [illegible]

a [illegible] emptio. debitur, quanti iudicaueris superius: at inualida erit venditio, quia certum pretium non constituitur. Contra: si ita venditio, & emptio fiat. *Emo hoc bonum vestimentum, quanti me emisti, vel quanti emit ille, vel emo ea quantitate pecuniae, quae est in hac crumena*, valida erit venditio, quia iam adest certum, ac determinatum pretium. Propter eamdem rationem valet venditio, si dicas. *Emo hunc vinum eo pretio, quo communiter hae res venduntur tali die tali mense, talibus nundinis*; quod si in ijs diebus fuit varietas pretij, illud erit eligendum, quod maiore parte illius temporis viguerit.

Quid, si aeque viguerit pretium, summum, medium, infimum? Respondeo, rationabile esse sumi medium, sic enim neutra pars comperi potest. Si quis ita dicat: vendo, vel emo, quanti tertius ille decernet, designando illum certum v.g. Petrum, licet partes renunciare nō possint sine mutuo consensu, tamen contractus non erit validus, nisi quando Petrus pretium constituet: in hoc autem casu obligatio non retractabitur, quia haec non est venditio conditionata, cui concedimus illa retrotractione, sed solum est, per aliam, determinandum pretiū.

Quaestio incidens pro Gabellarijs.

5 Inquires obiter, cuinam debeatur in his venditionibus gabella, si forte ea sit venditioni imposita? Respondeo, in illis, quibus adfuit indeterminatio pretij, non debetur Gabellario, qui est, quando fit venditio, sed Gabellario, qui est, quando determinatur pretium. Ratio est, quia gabella imponitur venditioni: At, vt modo diximus, tunc perficitur substantia venditionis, quando certis iam positis determinatur pretium. Contra verò accidit, quando pretium est determinatum, sed venditio est conditionata: tunc enim (adueniente conditione) gabella debebitur Gabellario, qui fuit, quando facta est venditio, licet propter conditionem fuerit imperfecta. Ratio est, quia, vt nuper diximus est modò, venditio conditionata retrotrahitur &c. lege Malinam b, qui excipit contradictionem potestatiuam. Quando autem fit venditio, pretio iam statuto, sed tamen pretium datur postea, debebitur gabella Gabellario, qui erat, quando fuit celebrata venditio, quia tunc perfecta fuit, vere, & dicitur contractus, quoad substantiam. Quando denique superuenit gabella, semper pro regula videndum est tempus, in quo perfecta fuit venditio, siue in se, siue per retrotractionem, & Gabellario illius temporis erit gabella soluenda. b in 3. dis. 4. 335.

6 Gabellam impositam pro venditione, non intelligi impositam pro alio quamuis simili contractu, mox enim sequenti dicam.

In venditione requiritur res, & pretium.

7 Dictum est quantò (re, & pretio) Nam, si res detur pro re, merx pro merce, erit permutatio, non venditio; si pretium, seu pecunia, pro pecunia, erit cambium. Id diligenter aduertere oportet; nam, cum ij sint diuersi essentialiter contractus, diuersos pariunt effectus; V.g. posita est Gabella vendentibus merces, non ergo ea debebitur permutantibus, nec cambientibus. Quod si (vt accidit non rarò) intercedat vtrumque, vt si domum permutes cum praedio minoris valoris, & excessum soluas in pecunia, si pecunia sit minor pars pretij, erit permutatio, nec debetur Gabella, si maior, erit venditio, & Gabella debebitur, quia accessorium sequitur principale. Quod si aequales sint, vel quasi aequales, tunc, cum partim sit venditio, partim permutatio, nec adsit ratio, cur vna alteram in sui proprietatem trahat, pro rata venditionis, & non amplius, Gabellam soluendam, esse fere indubitatum c probabilius. Si denique fiunt duae venditiones, vt, si domum vendas mille pecunijs creditis, & deinde ego tibi praedium vendam, compensando pecuniam, quam tibi ex domo vendita debeo, duae erunt Gabellae soluendae, & quidem altera Gabellario, qui c [illegible]

fortè

ferè eſt tempore venditionis domus, altera eſt, quæ eſt tempore venditionis prædij, vt ex dictis conſtare poterit.

Duorum Caſuum huc Incidentium Reſolutio.

Primus Caſus.

De permutatione fructuum Hortuli Domus Profeſſæ Societatis Ieſu.

8 Sic prædictis eſſentiali differentia venditionis, & permutationis, videamus, an ſoluí duæ quæſtiones poſſint. Prima ſic proponitur. Domus profeſſa Societatis Ieſu nullis redditibus, nullis poſſeſſionibus frui poteſt. Quòd ſi hortus aliquis, ſeu prædiolum conceditur ſtatim, etiam domo ſeparatum, conceditur, vt non vendantur eius olera, vel fructus. Quidam ergo Hortuli noſtri Præfectus, cum ſciret, ſibi non licere ſui Agelli fructus vendere, id excogitauit, vt eo anno, quo vberes colligere fructus fertilitas dabat, illos traderet cuidam Domino opulentiſſimi prædij, ea lege, vt alios ſimiles, vel diſſimiles fructus domui noſtræ daret, quando ipſa eis indigeret. Quæſitum fuit, an contra Conſtitutionem hic delinqueret.

9 Profectò primò intuitu nequaquam delinquere exiſtimaui, quia Conſtitutio noſtra videtur, non quidem permutationem prohibere, quia eſt contractus eſſentialiter, vt dictum eſt, diuerſus, ſed venditionem. Veruntamen accuratè perpensâ Hortulanum violare Conſtitutionem ceſsi promittendum; Ratio conuincens fuit, quia Conſtitutio noſtra, non ſolum prohibet venditionem, verum etiam quidquid, redditum loco, domui noſtræ eſſe poſſit; At eiuſmodi permutatio iam loco redditus eſſet, ſeu redditus vtilitatem iam afferret. Verba Conſtitutionis hæc leguntur a. Et tunc huiuſmodi ille locus ſit, vt nec alij locentur, nec fructus, qui redditum loco eſſe poſſint, habeat. Declaratio eiuſdem ſic habet. Huiuſmodi eſſent, ſi Vini, vel Olei, vel tritici prouentum dictæ poſſeſſiones ferrent, vel ſi fructus, vel olera ex hortis venderentur, quorum nihil licebit; quamuis fructibus ex parte ipſorum ad commodum domus ſuæ vti poſſint. Vbi illud (venderentur) non apponitur, quaſi ſolam prohiberet venditionem propriè dictam, ſed ſolum ponitur exempli gratia, vt notat illud (vel) conſirmatur Primò, quia prohibetur omnis prouentus. Confirmatur Secundò, quia eiuſmodi declaratio paulo inferius concedens Hortulano ſorte Seculari prædicti noſtri hortuli, aliquid, ad ſuam vtilitatem priuatam, ipſum poſſe ex eo Horto recipere, ſubdit; Dummodo tamen, nec ad Domum, nec ad particulares perſonas Societatis vtilitas interim vlla perueniat. Nota illud (vtilitas vlla) includit, tum venditionem, tum permutationem, tum, quodcumque aliud emolumentum præter vſum quotidianum, quem declaratio iam conceſſerat ibi (ad commodum domus ſuæ vti poſſint.)

10 Si ſemel, aut iterum aliquando currente anno fertili eiuſmodi permutatio fieret, poſſet alicui videri, non eſſe ſaltem grauiter contra Conſtitutiones, tum quia apparere poſſet paruitas materiæ; tum quia Conſtitutiones annuum redditum, & veluti habitualem vtilitatem prohibent, non verò contingens emolumentum. Atque id notare videntur ea verba (redditum loco &c. poſſent) idemque videntur ſignificare illa verba tempore imperfecti ferrent, venderentur, peruenirent.

Delugo b negat etiam pro vna vice eiuſmodi permutationem. Probat primò, quia tunc poſſet aliquando ex vini ſatis copioſè aliquo anno collecti fieri venum in vſum domus profeſſæ, quod non licere, ne vnica quidem ſolum oſtendit R. P. Mutius Vitelleſchi Generalis, qui ſolum vnicam vini ex ſuperfluis huiuſmodi vini à Procuratore bona fide habitum iuſſit totum Pauperibus diſtribui.

Secundò, quia prohibita venditione

a Cõſt. Par. 6. c. 2. n. 2. & 3. in fin.

b Delugo de Iuſt. diſp. 26. ſect. 15. n. 15.

intelligitur & prohibita permutatio; vt nos etiam ex Molina moq. num. 12. diceremus in simili.

a p. 6. c. 2. [illegible] Tertiò, quia nobis permutatio manifestè videtur in declaratione Constitutionum prohiberi, ibi a, Deinde deinde nec ad personas particulares Societatis vtilitas interim vlla perueniret. At ex volita permutatione iam aliqua perueniret vtilitas.

Verum hæc sua solutione non carent. Nam ad primum respondeti posset, Aliud esse loqui de rigore Constitutionis, aliud de perfectione. Laudo zelum R. P. Marij, cuius exemplum imitari vellem omnes; sed, amice dic, si hortulus noster anno aliquo steriili produceret plures ficus, nonnè licitè possent à nobis exsiccatæ conseruari ad vsum? Nonne vuæ pari modo superfluæ possent, vt sit, domi reponi; & consequenter diuersis temporibus apponi ad mensam? Concedit hoc

b ibid. declaratio Constitutionis, ibi b, „ Quamuis fructibus, aut parte ipsorum „ ad commodum domus suæ vti possint. Quid ergo non posse vinum ex his vuis expressum conseruari? An quia est expressum, ideo fructus horenli non est? At ex illo multo sæpe possit concoqui, vt certè videtur posse ad commodum domus, & non ex illo vinum fieri?

c ibid. [illegible] Neq; dicas in declaratione c sic haberi. Huiusmodi esset, si vini, vel „ olei, vel similes prouentum dictæ pos„ sessiones ferrent, vel si fructus & olera „ ex hortis venderentur, quorum nihil „ licebit.

Nec id dicas, inquam, nam solum prohibetur prouentus vini, vel olei, vt particulariter in Constitutione prohibiti fuerunt fructus, qui redditum loco esse possunt; quæ nomina, vt dixi, & vt pateret a notare, non significant vnicam forte accidentem, cumque per accidens vtilitatem, sed continuatam, & quasi habitualem.

Ad Secundum. Prohibita venditione, tunc intelligi prohibitam permutationem, vt modò dixi, quando idem est finis, & quando aliud non exprimitur; At in casu nostro non prohibetur, nisi id, quod prouentum, & redditum affert, non aliud. Instas. At cur venditio etiam semel est nobis illicita? Respondeo, quia expressè, & absolutè interdicitur venditio: & meritò, quia mercaturam, & diuitias maximè sapit: At alia vtilitas non prohibetur, nisi, quæ in se fert pro„ uentum. Relege declarationem: Si „ vini (ait) vel olei prouentum ferrent, „ vel fructus venderentur, quorum nihil licebit. Notas? De venditione absolutè negat; absoluta autem negatio cum sit malignantis naturæ, omnem venditionem etiam vnicam negat: De vino, oleoque non negat absolutè, sed solum sub nomine prouentus.

Ad tertium. Cum in hoc vltimo loco verba per occasionem dicta declaratio, Nec vtilitas vlla perueniat, debet intelligi iuxta ipsam Constitutionem, in qua per se lata est lex: ac constitutio clarè diceret, nec fructus qui redditum loco esse possent; & eiusdem Constitutionis declaratio diceret non licere prouentum; eo pro eodem modo in hoc vltimo loco sunt intelligenda verba declarationis de vtilitate veluti habituali, non verò de valde rara, & semel per accidens contingente.

Hæc porro dubitando, quàm affirmando dicta sint satis. Nam cæterum vltimam iudicium sit, vt consulatur R. P. Noster Generalis.

Secundus Casus.

De permutatione Mercis, cuius venditio sit prohibita.

11 Secunda Quæstio sic habet. In Sicilia adest ex pœnis prohibitio Summi a Pontificis in virtute Sanctæ Obedientiæ, & sub pœna excommunicationis latæ sententiæ contra Ecclesiasticos mactantes ex iumentis, quæ ad coniundam terram vtilia sunt, boues, vaccas, vitulos, vitulasque. Atque super hac iura re tres Delegati sunt constituti ab eodem Pontifice Archiepiscopi Panormitanis [illegible]

tanas, & Messanensis, atque Episcopus Mazzarensis. Porro Procurator cuiusdam Monasterij obtinuit facultatem ex occidendi in eiusdem Monasterij vsum, ita tamen coarctatam Delegatus facultatem, vt si quid forte carnium ipsis superfluum esset, non venderetur Secularibus, sed Ecclesiasticis, idque sub eadem excommunicatione latæ sententiæ, & in virtute sanctæ Obedientiæ. Itaque Procurator, ne emptores Ecclesiasticos quærere cogeretur, quod ipsi ex mactatis carnibus superesset, dabat nil sani Macellario Sæculari, vt is singulis frequenti v. g. hebdomada redderet alterum tantum carnium, quantum acceperat. Sic fiebat, vt Monasterio carnes non deficerent, & Procurator contra formam concessionis eas nequaquam venderet. Legitimène id factum est? Quid, si carnes commutasset, pro aliis rebus, vino, frumento, vestibus &c.?

12. Profectò (præscindendo ab aliis legibus in contrarium, vel inconuenientiis, quæ facile hac in re esse possent) legitimum videtur, permittendum. Ratio est, quia longè, vt diximus, diuersæ sunt venditio & permutatio; Cum ergo ea prohibitio sit odiosa, atque adeo restringenda, de propriè dicta venditione merito eam interpretamur. Meritò insuper, nam accepta pecunia carnes vendere, est ipsissimam Macellariam artem exercere, quod non est, modò dicto commutare. Idem autem non dixissem in præcedenti quæstione, siquidem ibi adfuit expressa legislatoris dispositio in contrarium, quæ hic, vt supponimus, non apparet. Neque item esset idem, si prohiberentur vendi nociua Reip. v. g. Pisces fœtidi, herbæ venenosæ, instrumenta tetraphinan: hæc enim neque vendere, neque permutare tunc liceret, quia ex ipso fine prohibitionis clarè apparet, ac præsumi debet eam comprehendere & venditionem, & quamcumque commutationem translatiuam rerum in alium. Et de hac prohibitione loquitur Molina h dum ait, quando res aliqua vendi prohibetur, censeri etiam permutatio prohibita.

Venditio voluntaria esse debet.

13 Dictum est Quintò: (& quidem voluntariè) Nemo enim potest cogi vendere rem suam, quia quilibet voluntariè debet de re propria disponere. [illegible]

Excipe Primò, tempore penuriæ, in hac enim potest quis à Superiore cogi, vt vendat frumentum aliaque necessaria ad victum, vel vestitum, quando item Magistratus potest pretium iustum, spectatis omnibus circumstantijs taxare, ac prohibere insuper, ne quis plus debito deinde exigat d.

Quid, si ij, qui frumento v. g. abundant, sint Ecclesiastici, poteruntne à sæculari Magistratu compelli?

Respondeo nequaquam; Sed à suo Iudice Ecclesiastico tunc cogantur.

Quid, si hi requisiti negligant? Vel eaedem tempus, propter distantiam, non concedatur? Respondeo, Poterit e tunc potestas sæcularis, quantum modestè fieri potest, cogere, non quidem ex vi iurisdictionis, qua nulla pollet in Ecclesiasticos, sed ob summam, vel præsentem necessitatem, sicut vim vi repellendo potest f. Immo Princeps coercere eosdem Ecclesiasticos, quando eorum libertas nocet Reipublicæ, nec remedium ab Ecclesiastico superiore impetrari potest.

14 Excipe Secundò: Quando quis publicè res suas exponit venales, neque enim potest, nisi iustum pretium ipsi venditori negare.

15 Excipe Tertiò: Ratione publicæ necessitatis, vel vtilitatis. Hinc, si domus, vel prædium necessarium est ad ædificandam Ecclesiam, Hospitale, Monasterium, Scholas publicas, Palatium regium, viam publicam &c. cogi à Principe potest Dominus, vt vendat, iusto tamen soluto pretio.

16 Excipe denique, quando quis seuerè tractat Dominus servum, vel ad illicita servum cogit. Item quando vnus ex Dominis consentiat vendere seruum communem domino alteri, qui seruum in libertatem vindicare velit. Hæc & similia vide apud Molinam g.

g Molina [illegible] disp. [illegible]

h Molin. [illegible]

c [illegible] l. [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

Rem emens aliena pecunia.

17 Dictum est Sextò in definitione emptionis (à eo datam) id quod amplè intelligendum est: nam etiam empta pecunijs alienis transferuntur in dominium emptoris, quamuis verè sic emptum est, non absolutus emptor ab onere restitutionis alienæ pecuniæ, & damnorum fortè secutorum. Non fiunt autem emptoris, quando pecuniæ sunt Ecclesiæ, Militis, Coniugis, denique Pupilli, & minoris respectu Tutoris, & Curatoris; quæ satis sit innuisse, vide Bonacinam a aliosque ab eodem citatos.

a Bonacin. de contr. d. 3. q. 2. p. 2. n. 29.

Arrham recipiens in venditione.

18 Dictum est denique Septimò (datis vel dando) Intellige siue integrè, siue tantummodo partim: non enim datur pars pretij in venditione, sed non in malum; id quod prudentissimè factum est diligenter obseruandum. Explico clarius. Quando duo de re vendenda conueniunt, duplici modo contingit, dari partem aliquam pecuniæ; Primò, vt sit pars pretij ob venditionem iam factam, & tunc debetur quidem præstitum ab illo tempore complementum pretij, &c. quia perfecta fuit venditio, neuter potest resilire b à contractu, debeturq; gabella venditionis fortè imposita, & quidem illi Gabellario, qui tunc gabellas percepit.

b De Lugo to. 2. de Iust. d. 26. sec. 8. n. 80.

Secundò modo, vt ea pecunia sit in signum firmandæ postea venditionis, ea lege, vt qui dedit illam pecuniam, perdat eam amittat, si à venditione postea resiliat; recipiat tamen, si non; atque hæc propriè dicitur arrha, quæ sæpè in recuperationem eius, qui dedit, vel de alterius constantia. Gabella autem in hoc casu postea, quando fit contractus, debebitur, & quidem Gabellario, qui tunc extiterit, vt ex dictis patet.

19 Petes: hæc arrha, quæ datur in securitatem, debetne deinde, si perficiatur venditio, computari in partem pretij, nec ne? Respondeo, id dependet ex voluntate contrahentium. Certè in Regionibus nostris in pretij partem computari consueuit; si tamen alia sit contrahentium voluntas, seruanda est, modo ea pecuniæ pars non excedat summam pretium iustum rei venditæ.

§. II.

Quæ personæ vendere, & emere possint; Remissiuè.

1 QVa ratione Pupilli, Minores c, Mariti, Vxores d, Religiosi e, similesque vendere, vel emere eatenusque contractum inire valeant, An item sit spurium, qui ... f, vel Pater filium possit, vel Tutor & Curator emere g res Pupilli, & Minoris, passim agunt tamen apud Scriptores: Non autem omnia non admodum frequentia, & præcipuè Iurisperitorum propria pertinent, qui non debent, breuitas innuor.

[illegible]

§. III.

De rebus quæ vendi, vel emi possunt. Hominis venditio.

1 QVi Æthiopes, & alios eiusmodi homines emunt, qui in his nostris Regionibus vendi passim solent, tutè fiunt in conscientia h; Ratio est, quia quilibet venditor præsumitur bonus & habere ius ad vendendum.

h Mol. d. 35. n. 18. Lugo

2 Dixi (in nostris Regionibus) quia Mercatores, quando in Æthiopia, vel alibi emunt, aliquando non excusantur i à peccato, & ab onere restitutionis, si non sunt moraliter certi, eos, quos emunt, esse vel Primò, Bello iusto captos; vel Secundò Natiuitate seruos, idest natos ab ancilla serua; vel Tertiò, per iustam sententiam ob delictum condemnatos ad perpetuam seruitutem; vel Quartò, iusta emptione in seruitutem redactos, quæ sunt quatuor capita inducentia legitimam seruitutem.

i [illegible]

Por

Venditio Officiorum.

3 Non solum Principes supremi, sed etiam quibus Principes Regi sub sunt, Dux, Marchio &c. immo & Senatores Ciuitatumque Proceres possunt *a* vendere Officia secularia; Officia, inquam, quæ absolutè ipsorum sunt, vel ipsis absolutè data; Ratio est, quia quilibet potest vendere id, quod est pretio æstimabile & suum est. Notanter, secularia, dixi, quæ etiam sunt ea, quæ Episcopus, si forte sit Marchio, vt multi sunt, vt Marchio, absolutè dare potest; De Ecclesiasticis enim Officijs hic nihil agimus, pertinent enim ad tractationem de Simonia.

a [illegible]

4 Sed, qua ratione dignoscet Rex, vel alij, Officium esse absolutè sub suo dominio? Respondeo duobus signis. Alterum, si absolutè de illis disponere solent, hoc est absque obligatione reddendi rationem alteri Superiori, de eorum collatione. Alterum, quando immemorabiliter antecessores sine alterius dependentia, ita licentia soluerunt illa vendere. Confirmatur, nam quando Rex hæc officia ijs donat, quos scit per se non esse obituros, sed seruituris, vel viris nobilibus suæ aulæ, probabile est ex Azor *b* Regem tacitè facultatem concedere illa vendendi, seu cum pensione in alios transferendi; ergo eodem modo quando Rex, vel Respublica absolutè concedit Senatoribus, vel Gubernatoribus ea Officia tradenda alijs, tacitè licentiam concedit illa vendendi. Videant *c* tamen Proreges, alijque, an ipsis expressè à Rege, vel supremo Principe sit vetitum: tunc enim nulla suberit vel consuetudo, vel aliàs collata licentia.

b [illegible]

c apud Diana [illegible]

5 Duo tamen scopuli sunt omnino cauendi. Prior, ne immoderato pretio vendantur, sed prudenti consilio, iuxta emolumentum Officij; secus, propter iniustitiam immoderati pretij, deberet etiam aliud Officiali electo exigendi à populis plus iusto. Posterior; Ne indignis conferantur Officia. Si enim non idoneus Officialis à te creatus damnum faciat, siue particularibus, siue Communitati per sententias iniustas, per [illegible] &c. tu obligaberis ad restitutionem, & quidem non ita [illegible] illum, qui immediatè damnum intulit, est per te obligandum, sed certè in eius defectum tu obligationem non effugies. Immo, quando ipse electus bona fide credidit se esse idoneum, & sine graui culpa, [illegible] iniustas sententias protulit, vel quid simile, tu elector omnino restituere *d* debebis, quia ipse non peccauit culpa Theologica, peccasti tamen sciens, vel scire debens, indignum Officialem elegisti.

d [illegible]

Venditio electionis ad Officium, vel ad Legatum.

6 Illam difficultatem pertinentem ad Iustitiam distributiuam hic reducamus. An scilicet Senatoribus, vel cuicumque, qui cum non sint Domini aliquorum Officiorum, vel legati, vel pecuniæ, frumenti, panis &c. etiam tamen habent ea distribuendi ad suam electionem. An, inquam, licitum ipsis sit, aliquid accipere ab illis, qui eliguntur: eo prætextu, quod cum Senator potuisset alium eligere, tamen hunc elegit: cum enim hæc electio sit pretio æstimabilis, posse illam competenti pretio vendi, aliquis existimabit?

Respondeo, esse diligenter distinguendum; vel enim sermo est de pecunia, similibusque rebus temporalibus, quæ sunt distribuenda ex voluntate Testatorum, Fundatorum, [illegible] &c. Vel de Officijs, quæ à Rep. vel Senatoribus debent Ciuibus determinatæ conditionis conferri, & in vtroque casu Distributor, vt dictum est, nullum ius habet, nisi eligendi, non autem sit Dominus, siue Officij, siue pecuniæ distribuendæ. De singulis separatim; nam quia Sanchez *e* ea non diuisit, animos legentium non sedat eius doctrina.

e [illegible]

7 Assero Primò: Quando distribuenda est à te pecunia, vel quid æquiualens, non potes accipere quidpiam propter electionem vnius potius, quam alterius;

alterutri; si accipias, peccas, & accepta restituere teneris. a Ratio communem est, quia sicuti ipsa, non dares totam summam distribuendam. Si enim Testator iussit, vt puellæ v.g. nobili darentur à te centum aurei, tu verò velles decem exigere ab illa, quia eam elegisti, iam non centum dares, sed nonaginta. Neque dicas, eam liberè dare, [illegible] quam, nam satis inuoluntariè eam dare, præsumendum est: Certè ita regulariter contingit, si pactum præcedat: vt suprà alibi. At verò, si post acceptum, cameratosque integros aureos, nullo præcedente pacto, sine vllo metu aliquid ex grato animo verè, & liberè tibi dare illa velles, non repugnat: Sed quando id, id quando erit?

a Delugo ibid. dub. 16.

8 Assero Secundò: Quando distribuendum est Officium, non potes licitè hunc potius eligere, quàm illum, quia ab hoc accepisti pretium, verùm, si proportionatum pretium accipias, ad restitutionem non teneris b. Ratio est, quia, quamuis tu obligeris dare Officium alicui, vel etiam in genere, non tamen obligaris dare huic homini particulari, cum ergo hæc electio sit sub tuo dominio, & sit pretio æstimabilis, illam moderato pretio vendens, non facis contra Iustitiam, & vt suppono, neque Reip. damnum infers, quia idoneum eligis.

b Delugo [illegible]

9 Dices, Hæc ratio etiam probat, id non esse illicitum. Respondeo, saltem tunc esset moraliter illicitum, quando adesset lex sub mortali obligans, ne electio fieret, nisi gratis, vel quando data esset tibi electio ea lege, vt gratis, ac sine pretio exhiberes; Sed neque in hoc casu obligaris ad restitutionem accepti (supponimus autem à lege non inualidari dominium, sed solum prohiberi) quia non peccares contra Iustitiam commutatiuam, sed vel contra obedientiam, vel similem aliam virtutem. In eodem tamen casu, cum peccares mortaliter, adhuc si stetis à re electione, pecuniaque recepta adhuc esset tibi integra, vt restitui ab electione & à collatione Officij posses, te obligari sub mortali ad rescindendam electionem, pecuniamque reddendam, & ad gratis de nouo eligendum, ne scilicet peccatum mortale continuares, nam, si irrescindibilis est electio, ad nullam restitutionem teneris, quia nec eiusmodi restitutio tuum peccatum iam commissum, nec electionem irreuocabilem iam factam impedire posset.

10 Vrges, adsunt leges prohibentes, quas ponit per extensum Sanchez c; Cur ergo dictum est (quando adesset lex) Respondeo, quia (vt rectè notat Delugo d) hæ leges solum loquuntur de electione, quoad distribuendam pecuniam, vel quid æquiualens, non verò, quoad distribuenda prædicta officia.

c Sanch. [illegible]

d Delugo ibid. [illegible]

11 Anno superiore delegati sunt à Prorege per hoc Regnum nonnulli Viri nobiles, qui censerent, seu describerent numerum animarum, seu capitum Regni, cuntque [illegible] eorum cuique est facultas assumendi sibi aliquot Ministros, quibus solueretur stipendium sui laboris, nempe vnus aureus, vel quid simile pro quolibet die. Quidam ex his nobilibus, quandoquidem ei concedebatur hunc ministrum potius eligere posse, quàm illum, quæsiuit à me, an ipsi liceret exigere pecuniam ab eligendo, itam dimidium aureum pro singulis diebus ipse sumeret, dimidium Minister?

12 Respondi, nequaquam licere, sub pœna restitutionis. Rationem dabis ex hucusque allata doctrina: Nam eiusmodi electio ad Officium, seu Ministerium relatiua ad illam determinatam pecuniam à Prorege taxatam, non est concessa absolutè Viro illi nobili, sed sub ea conditione, vt Minister lucraretur integrum aureum, quare hæc electio reducitur ad priorem illam distributionem pecuniæ integrè dandæ electis dictum nummum. Atque aduerte, eodem peccato contra Iustitiam peccaturum eumdem nobilem Virum, si ab initio acciperet aliquod pretium pro eiusmodi electione, non tamen re vera tota merces illi Ministro dabatur à Prorege attributa [illegible]; possent enim eius sibi Vir ille nobilis iam anticipatò sumere.

Verùm

Venditio sententiæ probabilis.

13 Occurrit hic non absimilis difficultas in Iudice. Supponamus, probabilem esse eam opinionem, de qua latè dixi superius, *a* licere Iudici ex duabus opinionibus æquè probabilibus unam eligere, & iuxta illam proferre sententiam. Iam inquiro, licitenè, & tutò accipiet Iudex pecuniam, ut potius illam eligat, quæ mihi favet, quàm illam, quæ meo Adversario?

Respondeo, cum illam sententiam improbabilem ego iudicaverim, & pluribus reprobaverim ibidem, consequenter assero, locum hic non habere quæstionem hanc, eam tamen lege, qui velis, apud Lessium *b* Valentiam, alios.

Venditio omnium bonorum.

14 Potest quispiam vendere *c* omnia bona sua tam præsentia, quam futura. Qui tamen dicit, se vendere omnia bona sua (nisi aliud ex verbis colligatur) censetur id vendere solum præsentia, & non futura, quia venditio est odiosa, adeoque restringenda. Idem dic de donatione omnium *e*, si quando est valida.

15 Dices, donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum, non est *f* valida (nisi fiat in casu aliquo, ut si donatio fiat filiæ, ut matrimonium contrahat, quod etiam radicitur ... volentis profiteri vitam religiosam) ergo nec venditio; Respondeo, esse disparem rationem; per donationem enim adeo universalem homo fit intestabilis, à quo leges civiles *g* abhorrent, at per venditionem non item, quia potest testari de pretio.

Venditio Hereditatis.

16 Præterea potest hæres vendere totam hereditatem, vel eius partem mortuo tamen illo, cui in hereditate succedit: At eo vivente, venditio est nulla, cum sit contra bonos mores; *h* timetur enim, ne emens, illius mortem machinetur. Addunt *i* leges, si adhuc vivente eo post ea deferretur hereditas, eam ab ipso esse tollendam & applicandam fisco. Excipe Primò *l*, quando consentit Dominus hæreditatis; nam consentiente non est iniuria. Excipe Secundò *m*, quando quis vendit hæreditatem veluti in genere, quam v. g. habiturus est, non indicando, sive expressè, sive tacitè personam, cui est succedendum: Siquidem ex hac venditione non potest timeri mortis machinatio.

Venditio Debitorum.

17 Possunt *n* insuper vendi credita, & actiones (quo pretio, dicam infra *o*), quas quis habet contra alium (& etiam donare) & tunc emptor non solum habebit actionem in rem debitam, verum etiam in pignus, & in fideiussorem.

Venditio rei litigiosæ.

18 Præterea vendi *p* non potest, vel nec donari res actu litigiosa, de qua scilicet, cum adversario lis sibi quomodocunque, etiam per primam citationem, pendet. Ratio est, quia sic posset vendere, vel donare potentiori quàm sit adversarius, in eius præiudicium; Adsunt tamen casus, in quibus potest, ut si donaretur in dotem &c. quos vide apud Fagundez *q*. Qui insuper notat duo. Primò, teneri eiusmodi emptorem, vel donatarium reddere rem litigiosam Domino, etiam in conscientia, & ante sententiam, quia venditio, vel donatio est nulla. Secundò, non esse nullam, sed validam, si fiat, vel ex causa iusta, vel authoritate Iudicis.

19 Dixi (actu litigiosa) nam res, contra quam timetur motum iri litem, vendi potest, licet aliter, ut docent infra; Alias res, quæ vendi non possunt, vide apud Delugo *r*, leges ab ipso citatas.

a Sup. 3. a 3. quæst. præcedenti ...
b Less. l. 2. c. 14. ... Valent. ...
i L. 2. ff. de his quæ ut indignis.
n L. emptor ff. de her. vel act. vend.
p L. 1. ff. de litigiosis.
q Fagund. ...
r Delugo ...

Venditio eius, quod vendum est.

20 Quamuis, quod non existit, vendi non possit, quia nihil venderetur, tamen, si est in spe, potest, aestimari, vel minori pretio, iuxta maiorem, minoremue probabilitatem futurae existentiae. Sic venduntur partus pecorum, Ancillarumque, fructus arborum, iactus piscationis, vel venationis &c., & tunc profectò tenetur, qui vendit, diligentiam apponere moralem, vt ea existant, qualem in rebus adhiberet propriis, secus obligabitur ad restitutionem, quanti interest emptori diligentia.

21 Verum hic distingue. Nam quando venduntur fructus, & partus, si nihil nascatur, emptor non tenetur soluere conuentum pretium: At verò, quando venditur iactus piscationis, vel venationis, tametsi nihil capiatur, tenetur emptor illud soluere. Ratio discriminis praeter iura [illegible], est, quia in priore venditione (nisi aliud fuisse expressè conuentum fuerit, quod rarò solet) subintelligitur tacita conditio, si nascantur; in posteriore verò, non ita. Siquidem in priore semper supponitur, aliquid esse extiturum, non verò idem supponitur in posteriore. Colligitur ex ipsis verbis contractus: nam in priore contractu dicis, te emere fructus, & partus, idest rem ipsam, at in posteriore dicis, te emere iactum, idest spem ipsam praesentem, atque adeo non effectum iactus.

22 Quaeres: In Siciliae Regno adest lex, ne quis emat segetes nondum collectas, atque adeo, ne quis vendat frumentum in spe. Debetne ergo limitari pro nostris Regionibus, praecedens allata doctrina? Respondeo, nequaquam, quia lex non loquitur de vendentibus segetes secundum spem futurae messis, sed de vendentibus, etiam debitumque sub determinato pretio ipsum frumentum, antequam colligatur, quod est longè diuersum, vt patebit ex ipsa lege, quam inferius examinabimus, cum de contractu Mutui & Mercaturae.

§. IV.

De pretio iusto rerum.

1 Praemitto: Pretium iustum duplex esse. Alterum dicitur legitimum, quod publica auctoritate, vel lege constituitur, idque in indiuisibili consistit, itaut non possit in nihilo praeteriri. Alterum est naturale, seu arbitrarium, quod constituitur communi hominum aestimatione, spectata naturali ratione, secundum rerum naturas non in se, sed in ordine ad vsus humanos, iuxta cuiuscumque Regionis consuetos mores. Quod quidem triplex est. Primum, supremum, quod etiam appellatur Maximum, Supremum, Rigorosum. Secundum, Medium, seu Mediocre, seu Moderatum. Tertium, Infimum: Solet v.g. vlna panni ad summum valere triginta duobus Iulijs, erit ergo hoc pretium supremum; Ad minus triginta, vel viginti nouem, erit hoc infimum. Intermedium inter praedicta erit mediocre. Quodnam debeat dici infimum, vel medium à supremo, vel infimo certa regula definiri non potest, sed prout in foro, & communibus negotiationibus sine fraude apparet.

2 Pari modo, ad iustè determinanda huiusmodi pretia debet à intelligentium (etiam imprudentium) aestimatio, dummodo sit sine fraude & coactione; quanti scilicet res aestimatur, & venditur communiter. Certè imprudenter sunt facti, qui argentum, & aurum vendunt, seu commutant, vilibus retinnabulis, & similibus crepundijs; & tamen, quia tanti communiter illa ibi [illegible] mantur, non iudicatur venditio, vel emptio iniusta.

Quinque, capita, vnde crescant, vel decrescant rerum pretia.

3 Vt autem id, sine errore, cognoscatur, subdam hic breuiter capita, vnde res maioris, vel minoris aestimari consueuerunt, quarum profectò notitia maximo erit vsui cum subsidijs in merci-

bus

bus vendendas, tum Magistratibus in taxandis conveniens pretijs. Quando autem hi non taxant intra latitudinem pretij vulgaris, vel si taxa ab ipsis designata esset a, (nam in dubio a, pro Magistratu) supra supremum pretium, vel infra infimum, erit b, (nisi in aliquibus rarissimis casibus obstaret bonum publicum) nulla, & etiam in conscientia, non servanda. Hac autem certa constant sumptibus ipsis ab Arbitrio boni viri approbata, vel quinque extrinsecis, de his. Primum se tenet ex parte rei venditae, Secundum pretij, Tertium ementium, & vendentium, Quartum ex parte, seu ratione expensarum, Quintum ex parte modi vendendi.

Ex parte rei venditæ.

4 Primum ergo, quod se tenet ex parte rei venditae, est abundantia, vel penuria mercium; haec enim auget pretium, illa minuit. Huc reducitur novitas, & antiquitas rerum, quae, quia raritatem indicant, pretium augent; ut in fructibus novis, & in imaginibus, & Statuis antiquis.

Ex parte pretij.

5 Secundum est ex parte pretij. Abundantia enim, vel inopia pecuniae minuit, vel auget rei valorem, ut patet in Indijs: ubi, quia est multa argenti, auri copia, [illegible] pecunia, atque adeo carius res distrahuntur.

Ex parte ementium, & vendentium: Ubi

An exteris carius possit vendi.

6 Tertium se tenet ex parte ementium, & vendentium. Quando enim emptores frequentes sunt, carius merces venduntur, quam, quando sunt rari: & minus, accedentibus enim multis emptoribus inducitur rerum penuria, apparentibus paucis, possidet abundantia. Quando item multi sunt venditores, vilescunt merces, quia, si sunt venditores multi, multa est & abundans merx: Hinc pluris res venduntur in Officinis, quam cum venditores per vicos, & domos quaerunt emptores: & pluris, quando merces appetuntur, quam, quando offeruntur, iuxta illud proverbium teste Caietano d. & approbante Lessio e, aliisque, Merces ultroneae vilescunt per trecenta partes; non eadem ultroneitas valorem; usque ad medium, docent nonnulli f.

7 Hinc propter eamdem rationem, qui emunt ingestivam venditionem, v.g. argentum, possunt emere minoris; & qui vendit in pretium emptoris, potest vendere pluris. Sic & Palatinus g dicit pallium, quod in Officinis valet quatuor aureis, posse a te emi duobus, si rogaris, & Delugo h Palatium referens, non tamen refellit. Inventes item la Cuna: „ Potest quis (ait) emere census leuis „ impositum minori pretio taxae, solum „ quia rogatur, sequitur Diana i; Po„ test igitur pro censu imposito ad ra„ tionem quinque pro centenario, dare „ tantum viginti vel unum, si rogatus „ tantum emit.

8 Hinc denique respondetur ad illam dubitationem: An exteris possit aliquid vendi carius? Utique posse k, colligitur ex dictis, quia per adventum multorum emptorum, v.g. in oppidis, [illegible], rerum multitudo emendarum, atque adeo augentur pretia rerum; Venditor ergo his exteris vendere poterit hoc tanto supremum pretium. Quibus autem ex liberalitate illud remittere, contentus modico, quod vigebat antea. Quid, si exteri sint infrequentes, ita ut non pariant augmentum pretij? Respondeo, tunc non posse exteris supra supremum vulgare res vendi. Ratio est, quia, si supponis, pretium vulgare persistere, etiamsi ipsi fierent, [illegible] pro ipsis non fiet augmentum. Idem dico, quando advenientibus multis exteris, confluerent item multa copia mercium externarum, quae crescit ex una parte, decrescit ex alia.

9 Non

9 Non dissimili modo sentiendum de Principe, seu Magistratu in taxando pretio pro iisdem exteris: solum enim illi concedo, ut possit augere pretium pro omnibus etiam incolis, advenientibus multis, propter rationem dictam, non autem advenientibus paucis. Et illud item non puto a improbabile, posse Principem statuere, ut pro exteris res vendantur supremo vulgari pretio, pro Civibus medio, aliquid enim concedendum videtur Civibus, qui oneribus propriæ Civitatis perpetuò subsunt; at ut iisdem exteris vendantur supra eminentem pretium, nullo modo puto probabile, quia pretium supra supremum, iniustum clarè est.

a Castrop. [illegible] Less. Regin. [illegible]

An iisdem exteris possit concedi, ut suas merces carius vendant, dicam infra §. 4. [illegible].

Ex parte, seu ratione expensarum &c.

10 Quartum caput se tenet ex parte expensarum &c. Pericula enim, & damna, & expensa venditorum communiter occurrentia, in quærendis, transportandis conservandis mercibus, earum pretium augent; Contrà facilitas, securitas &c. minuunt.

11 Dixi (communiter occurrentia) nam ex eo, quod peculiaris Mercator multum de suis mercibus perdidit, v.g. per furtum, ob naufragium, ob quid simile hic passus, non augetur legitimè pro ipso pretium, quasi ob id possit vendere carius. Ratio est, quia res tanti valet, quanti per se æstimatur communiter, non autem quanti tibi ob infortunium, vel imprudentiam valuit. Quod si [illegible]; v.g. vel fuit communis [illegible] Mercatoribus, vel similis tale, ut inducere penuriam mercium, tunc profectò carius sine dubitatione poterit, sed non ob istius Mercatoris causam, ut ex se patet.

b [illegible]

12 Huc spectat, quando res pluris venduntur apud unum Artificem insignem, vel Mercatorem peritum, quàm non eius generis; Nobilitas enim venditoris aliquando nobilitat merces, & tam nobilitat Artificis artificium, quia supponimus nobiliores Mercatores, atque Artifices magis laborasse in adducendis mercibus, & in artefactis efformandis.

13 Huc etiam reducitur licentia, qua Mercatores possunt vendere c aliquantò carius ex ipso officio mercandi; cum enim hi assiduè laborent, ex parte sua faciant circa merces, undè cogantur alias lucrandi occasiones relinquere, atque negotia alia postbabere, idque in commodum Reip. cuius interest habere Mercatores ex officio, conveniens est, ut hæc licentia iis concedatur in pretio vulgari, nam si adest legitimum, non potest supra hoc Mercator vendere, quia in taxatione legitimi, iam habetur [illegible] ratio officij Mercatoris. Puto autem d etiam, qui non est Mercator ex officio, posse aliquando ex consequenti vendere pretio, quo ex officio vendunt Mercatores, quia posito, quod Mercatores ita vendunt, eiusmodi pretium iam fit vulgare in Civitate.

c Less. l. [illegible] [illegible]

d Less. l. [illegible] n. 13.

Ex parte modi vendendi.

14 Quintum caput se tenet ex parte modi vendendi; Vendere enim v.g. ut dicitur, ad minutum, cum habeat plus difficultatis, & minus utilitatis, regulariter auget pretium; vendere autem ad magnam quantitatem, propter utilitatem, commoditatis, diminuit. Vendere item per licitationem sub hasta hoc facit, de qua infra separatim num. [illegible].

15 Dixi (regulariter) nam tum in censibus præsertim notis, tum quando tanta est copia ingratiam venditoris, quod raro fit, hoc non habere locum, monet Lessius e.

16 Vendere anticipatè, vendere cum pacto retrovendendi, & quædam alia huc pertinentia, quia particularibus scatent difficultatibus, sigillatim de illis inferius est tractandum.

e Less. l. [illegible]

Nonf-

Necessitas, & vtilitas Mercis quomodo augeant pretium.

17 Porro ex dictis colligi potest qua ratione intelligendum sit ex illis duabus caussis Necessitate, & Vtilitate augeri rerum pretia. Nam distinguendum est, Vel enim Necessitas, & Vtilitas mercium est communis, & tunc auget, vt dictum est, pretium, quia tunc emunt plures emptores &c. Vel est solum emptoris, & tunc non auget pretium; Ratio à posteriori est, quia sic posses esurienti, pæne fame periclitanti vendere centum aureis vnicum panem; Ratio verò à priori, quam tradit S. Thomas a, quem omnes sequuntur, est, quia nullus potest vendere, quod suum non est: at vtilitas ementis, non est vlla ratione venditoris. Vel denique necessitas, & vtilitas est ex parte Venditoris, quia scilicet eum vendenti res vendenda necessaria est, vtilis, commoda; & tamen illam vendit in gratiam emptoris, & tunc potest Venditor augere pretium, privatio enim huius commoditatis, immo & huius oblectationis est veluti lucrum cessans, & damnum emergens ipsi Venditori: Communis enim est doctrina b, istam non vendenda, quando aliquid vendit in gratiam emptoris, nolens illi rem venditam fore, tibi ex ea venditione damnum lucri verè cessare, vel saltem damni consurgere, te posse eiusmodi lucrum, damnumq; pretio compensare.

Quo pretio res emenda, vel vendenda.

18 His præmissis Regula generalis est huiusmodi. Quando adest taxa Principis, illa debet sub pœna restitutionis observari, quæ cum, vt dixi, consistat in indiuisibili, nihil habet rigidum, summum, infimum. Quando vero ea taxa non adest, tunc seruandum est pretium vulgare, quod, cum habeat illos gradus, licitum est cuilibet, quem velit, in vendendo eligere. Atque in hoc non raro [illegible] [illegible] iustè negotian-

tium: emunt enim infimo pretio, vendunt supremo.

19 Circa hanc regulam habe tres siue exceptiones, siue declarationes. Primò enim, si post dictam taxam interueniat circumstantia, vt si appareat abundantia, vel superueniat sterilitas, taxa statim euadit iniusta c, quare non erit ordinariè seruanda.

Dixi (ordinariè) propter quosdam raros casus, quando taxa ponitur in gratiam venditorum, vt in carnibus, vide Lessium d, & Salas e. Rursus si Princeps sciat, & patiatur, populum non vendere iuxta taxam, sed pretio vulgari, tunc tacitè videtur consentire: idque, etiamsi vsum, f vel alteram partem, ceteris dissimulantibus: nam vt ita [illegible] videtur facta ad experiendum, an alij taxæ legem acceperint. Denique si res tua notabiliter (nam parum pro nihilo reputatur) sit melior, vel notabiliter sit peior, quam res, quæ communiter in foro venduntur, pluris potes, vel minoris debes vendere: quia taxa semper intelligitur de rebus ordinariæ bonitatis. Si pretium rerum in foro augeatur ex malitia aliquorum, vide infrà, cum de Monopolio.

Merces extraordinaria quanti?

20 Secundò, Res, quæ non habent communem vsum, vt Gemmæ, Canes, Saltatores, Psittaci, Statuæ, Carmina, Saltatrix, Vina Malueria, Interesse Canariorum, &c. licet probabile sit, & securius, vt aliqui g sentiunt non posse vendi, pretio, quia pretia debent commensurari valori rationabili rerum; tamen est etiam probabile, posse h, quia res (ait Toletus) quæ non habent pretium constitutum nec à Principe, nec ab vsu fori, habent valorem ex mera voluntate ementis, & vendentis, iuxta illud, *Vnusquisque in rebus suis est moderator, & arbiter.* Vel quia, cum in his nulla necessitas (ait Valentia, & Sà) cogit emptorem, indicatur donare venditori liberaliter excessum supra pretium vulgare. Ad illudque quod opponit Delugo i,

a D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. ... b Apud Less. ... Salas ... c Bonac. ... d Less. ... e Salas ... f ... g ... h Tol. ... i Delugo ...

ex secunda hac sententia sequi, Siciliam, vel Cataloniam posse licitè vendi pretio vilius Regni, facilè respondetur, vel concedendo sequelam, sicut enim is potest renunciare, seu donare Regnum alteri liberaliter, si suum omnino est, et supponimus, sic poterit dare pro Castello, quod minus est; Vel respondetur, nos loqui de venditionibus communiter, & moraliter occurrentibus, quae nunquam tantam afferunt distantiam pretij à re.

Merces nunc cariores, mox futurae viles, & contra, quanti?

21 Tertiò: Qui scit res intra paucos dies, etiam veniet, minoris valituras, potest a sine iniustitia hodie, pretio currenti maiore, vendere. Et qui scit pluris valituras, potest hodie, currente minore pretio, emere: Ratio est, quia tanti iuste res venditur, & emitur, quanti nunc valet, nec scientia debet scienti obesse. Excipe Primò, nisi quis sit ex Consiliarijs, vel sit Princeps, qui tantam futuram praesciant: hi enim ex officio tenentur dare operam, vt ex suis legibus, quantum fieri possit, vmus plus alio non grauetur; & tibi (addit Lessius b) tenetur tuam Cōsiliarum succurrere, vt tibi fructum iustum retineres. Sed certè, etiam Consiliarium, seu Principem, posse suas merces praesenti pretio vendere, docet Dicastillo c, quando non differt ex industria promulgationem legis, vt ipse carius vendat. Excipe secundò, nisi fraudibus vtaris, vt si sciens supernonmeram abundantiam, vel librum prohibendum, spargas per amicos, fore penuriam, vel librum non fore prohibendum. Ratio huius exceptionis est, quia quilibet ius habet, ne per fraudes decipiatur; nihil ergo dicas & rogatus dic, te nescire (cum aequiuocatione) quia non d teneris cum tuo damno veritatem hanc, quae pertinet ad bonitatem, vel vitium extrinsecum rei aperire.

22 Dixi (sine iniustitia) Addo nunc, (& communiter e sine peccato contra Charitatem) quia potest quis rebus suis consulere, etiamsi inde damnum alteri quod proximo obueniat. Tunc ergo solum erit contra Charitatem, quando multum est depauperandus proximus, atque à statu suo notabiliter dimouendus, quod est rarissimum.

In subhastatione quanti?

23 Quartò, In subhastatione (all'Incanto) tanti potest vendi res, vel emi, quantum f sine fraude potest, excogitare, etiam ultra, vel infra dimidium, quam res extra subhastationem valeret. Ratio est triplex, Vel quia merces vitiosae videntur, vel quia hic modus vendendi rem exponit periculo vtriusque fortunae, lucrandi, vel perdendi, Vel quia excessus indicatur liberaliter donari, cum nulla necessitas cogat hunc vendendi, emendiue modum eligere. Adde quartò, quia iustum pretium in eo modo vendendi, ex praxi omnium quam timoratorum g est, quanti minoris, emere, vel quanti maioris vendere potest.

24 Dixi (sine fraude) si enim emptore augetur, per vim, vel fraudem, vel etiam per preces alios absterrentes, vel, si venditor fictos offerentes supponat, vel tempus incipiat ad proclamationem, quando scilicet rara est emptorum frequentia, eligit. Vel quid simile, iniustitia committitur, & pretium erit restituendum, iuxta probabile damnum, quod Domino accidit, vt ex se patet. Si quis roget amicum, ne supra certam summam offerant, vt ipse emere possit pretio infimo tunc (quanti scilicet res infimo pretio sine iniustitia valet) concedunt plerique h. Immo Caramuel i etiam pretio minore, quàm sit infimum. Quod tamen ego nullo modo approbo, quia sic iam tolleretur substantia subhastationis, quae sola dat licentiā vendendi, atque emendi, quanti potes sincerè, & sine fuco, & fallacia.

a Mol. t. 2. d. 353. [illegible]
c Dicast. [illegible]
d Less. l. 2. [illegible]
e Less. ibid. [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i Caram. [illegible]

§. V.

Casus aliquot speciales circa rerum pretia.

1 PRimò dubitari potest. An exteris, in quibusdam casibus concedi à Principe a possit, ut ipsi pluris vēdant, quam vendant Incolæ? Præterea, an Incolæ, quod pluris sic emerunt ab exteris, pluris etiam & ipsi vendere b queant? Denique, si in una Ciuitate res sit carior, quam in alia, possumne c ego in hanc adducere rem meam, v. g. frumentum, & ibi carius vendere? Respondeo affirmatiuè.

2 Secundò; An res v.g. frumentum d possim iusto pretio vendere, cogendo insuper emptorem, ut emat ipse aliquid v.g. oleum à me? Respondeo Negatiuè.

3 Tertiò; An merces longè præstantiores possint e vendi aliquanto pluris ultra taxam legitimam? Rursus? An possint f separari v.g. fructus longè meliores, & vendi pari modo ultra taxam, vendendo cæteros iuxta taxam: si cæteri remaneant æquè boni, atque illi, qui venduntur communiter? Respondeo, affirmatiuè.

Nota tamen illud (longè) & illud (remaneant æquè boni) Nam hinc damnabis Macellarios, qui dant maius pretium meliores carnes partiuntur, cæteras vero pauperes alijs: debent enim æqualiter miscere carnes cum proportionata parte ossis, vel quò deteriores dant, eò viliori pretio debent esse contenti.

4 Quartò. An inueniens aliquid posset ex extraordinaria benignitate, & constantissime redditum æquale cæterarum taxato pretio vendere: ut frumentum electum mercatur hordeo, vinum generosum mixtum aqua? Respondeo. Conceditur id aliquando frumento, via vino g.

5 Quintò. Ecclesiastici teneantur res suas vendere secundum taxam à Magistratum secularī præceptam? Respondeo, affirmatiuè h.

6 Sextò, Quandonam moraliter peccatur excedendo legitimam taxam, si taxa in tali casu intra supra dicta, est pœna iusta pretium iustissimum? Respondeo, quando notabiliter i aggrauantur Pauperes, vel Communitas.

Hæc quia breuiter & perspicuè tractantur à Doctoribus locis in margine citatis, nec aliquid mihi se offert, quod addam de nouo, sic transisse sufficiat.

Occasione prædictorum decernitur, cuinam restituendus excessus pretij, immediatè damnificato, an damnificato mediatè.

7 Septimò; Si Titius frumentum Pistori, v. g. vendidit supra taxam, qui Pistor supra taxam idem Populo vendidit, cuinam excessus pretij restituendus est à Titio, Pistorine, an Populo? Respondeo, Populo l. Posse Pistori in simili, immo debere, docet amicissimus Pater Franciscus m Bardi, qui quandam argumentum in contrarium à me ipsi propositum ingeniosè soluere contendit, quod mox afferam tamen. Ita, Porro hanc quæstionem si clariùs enodatam, curioso lectori (puto) non displicebit.

8 Pater ergo Bardi ingenij altitudine, atque perspicacia cum ingeniosissimis viris nostri sæculi comparandus, docet prædictum Titium reddere debere excessum Pistori, non Populo. Fundamentum eius potissimum est, quia hic adsunt duæ venditiones ambæ completæ: Altera, qua Titius vendit Pistori: Altera, qua Pistor Populo vendit, & quidem utraq; iniusta est, atq; una independenter ab alia, ut supponimus; Quapropter est Titius cogendus, nisi ad restitutionem damni illati ex vi suæ venditionis factæ Pistori, ipse enim non est causa venditionis secundæ factæ à Pistore ipsi Populo; est enim mera occasio, qua, ex mera sua malitia, utitur Pistor ad faciendam iniustitiam contra Populum, ergo solum illi Pistori debebit &c.

9 Confirmatur, quia Titius nihil debet Populo, nec ex re accepta, nec ex iniusta acceptione, nec ex damnificatione: ipse enim à Pistore iniquè accepit illud pretium, cui damnum intulit, non à Populo; Vnde, cum ex nulla radice Populo quid Titius debeat, nihil illi restituere obligabitur.

10 Verum ego adhuc in mea sententia persisto. Fateor, esse duplicem venditionem metaphysicè, immo realiter, & physicè completas. Fateor, Titium non esse causam iniustitiæ Pistoris contra Populum. Fateor, esse solum occasionem: sed dico, moraliter & humano more reputari unam venditionem, atque adeo practicè adesse in Titio obligationem reddendi Populo. Explico, & probo.

11 Duo enim debes recolere. Primò veniri aliquando à morali via speculativum rigorem. Sanè speculativè, immo & physicè, qui uno iracundiæ impetu centum blasphemias emisit, tot peccata numero distincta committit, quot blasphemias profert, neque enim una dependet ab alia. Qui percutit Clericum decem v. g. percussionibus modico intervallo continuatis, physicè decies verberat. Qui in peccato mortali decem pœnitentes absolvit, physicè decies indignè Sacramentum ministrat; & tamen in prædictis, & similibus practicè, & moraliter ad Confessionem, vel excommunicationem unum censetur quis committere peccatum, modo alias a distinctis explicetur, quia singuli illi actus physicè distincti, quo ad blasphemantem & verberantem voluntatis in uno calore iracundiæ, & quo ad ministrantem indignè Sacramentum vnitur in uno, eodemque animo continuandi per illam vicem Confessionum Auditionem &c.

a [illegible]

12 Secundò recolere debes, in iudicando, etiam in foro externo aliquando non considerari rigorem iustitiæ, sed æquitatem. Etsi e. g. iumentum tuum, sine tua culpa, damnum alicui faciat, tamen, quia non est æquum te gaudere animali, & proximum pati damnum, Iudex te condemnabit b, vel ad restitutionem damni, vel ad dandum animal pro noxa. Nomine autem æquitatis intelligimus perfectam quandam rationem, quæ legum apices, structuramque iuris interpretatur, & emendat: ut rectè M. Tullius pro Cæcina dixerit: A verbis recedis, & æquitate veteris, & ibidem: Ex æquo, & bono, non ex callido, versutoque iure (dicam ergo fortasse calligatius) rem ex speculativo iure rem iudicari oportere.

b [illegible]

13 His positis: Aio, esse speculativè, immo & physicè, illas venditiones esse duas essentialiter completas: At quia versantur in eadem una materia, quæ est idem frumentum venditum à Titio ipsi Pistori, & venditum à Pistore ipsi Populo, ideo moraliter, in ordine ad restitutionem faciendam, non censentur duæ, sed una venditio, vnde ex æquitate illi reddendus sit pretij excessus, qui damnum denique lædit, qui est populus. Non ita res se haberet, si Titius vendidisset aliud omnino frumentum, v. g. frumentum A ipsi Pistori: At Pistor vendidisset frumentum B ipsi Populo; tum tunc, cum hæ venditiones non haberent unam, eandemque materiam; sicut physicè duæ essent, sic non essent una moraliter. Quemadmodum, si illæ modò dictæ blasphemiæ proferentur non in uno calore iracundiæ, distinctæ essent etiam moraliter, quia non versarentur in illo uno impetu, &c. Patet igitur standi dissentiendo in spinosa mera speculatione rectè discurri: at quoad praxim rectè non asserimus, æquitatem tolle, ut etiam Titius possit, nolit Populo resarcire damnum ipsi illatum a damnum, iniquum, quamvis ex sola occasione venditionis ipsius Titij, sed tamen, quod moraliter censetur ab ipso factum, non quo ad peccatum, sed propter æquitatem, quo ad restitutionem faciendam illi Populo, qui damnum denique passus est.

14 Addi ego sequentem paritatem ad meam sententiam olim confirmandam.

dem. Si Ioannes occidat, vel vulneret Antonium, & imputetur delictum Cæsari: qui Cæsar cogatur à Iudice expensis Medicorum soluere Antonio: Certè Ioannes debebit restituere Cæsari, non tamen Antonio, quia ei est plenè satisfactum: Ita ergo in casu nostro, &c. Respondet P. Bardi, hîc adesse vnum, idemque Homicidium, seu vulnerationem: quare non esse mirum, si restitutio Cæsari debeatur: at in casu nostro est duplex venditio &c. Hæc ille. Verum, quia probatum iam modo est, moraliter censeri vnam venditionem in ordine ad æstimationem ex æquitate faciendam, vtpote quæ vtraque venditio habeat connexionem in vno, eodemque, materiali frumento. Responsio hæc paritatem infringere, quo ad praxim, nequaquam valet.

25 Illud denique contrariæ sententiæ omnino dandum. Nam, si Titius furtò excessum illum reddidit Pistori, non est cogendus iterum reddere Populo: eadem enim æquitas postulat, vt quandoquidem ipse purgauit suum delictum, reddendo excessum, nec aliquid alienū iniquum habere, vt non debeat amplius molestiam pati. Tunc ergo reddat ipsi Populo Pistor, neque tunc solum, verùm etiam in casu, quo Titius nolit quidquam vlli reddere: non enim propterea Pistor liberatur ab obligatione restitutionis contractæ ex suo delicto contra Populum commisso.

§. VI.

De venditione pecuniæ creditæ.

1 QVando rem nunc vendens, tunc illam ementi consignas acceptum; ab eodem postea pretium, vendis credito; Quando verò contra, nunc accipis pretium, consignaturus postea rem, anticipatò rem vendis, & de vtroque contrahendi modo esse debet separata discussio, de priore hîc, de posteriore postea.

An pluris credito, quàm numeratò rem vendere liceat.

2 Supra legitimum, vel supra summum pretium licet a non est, ex eo solum prætextu, quod credito res venditur. Ratio est manifesta, quia in hac dilatione solutionis continetur implicitum mutuum; perinde enim fieret, ac si numerarentur v. g. centum, vt ad certum tempus redderentur centum & decem, quæ est aperta vsura, vt suo dicetur loco. Excludo etiam prætextum officij mercatoris, & prætextum priuationis numeratæ pecuniæ. Illud, quia esse mercatorem, non dat ius ad aliquid supra iustum pretium, sed solum intra, modo supra b explicato. Hoc, quia, an ex Priuatione aliquo sit dignus pretio, erit inferius c disputandum.

3 Dixi autem (ex eo solum prætextu) quia sunt duo capita, vnde fas sit aliquid excedens accipere.

Primum caput est ratione periculi. Quando d scilicet mercator probabiliter timet (non ex sua pusillanimitate) emptorem non soluturum, vel cum expensis, seu cum difficultate soluturum. Quanti ergo hoc periculum iudicio prudentis valet, tantum ei, vltra communiter pretium, accipere licebit. Ratio est, quia hæc subire pericula, pretio æstimabile est; Sicut fideiussor licitè potest aliquid accipere ratione periculi, & oneris, quod suscipit, soluendi in defectum principalis. Cur ergo non & in casu nostro? &c. Vide tamen Molinam e, ac Lessium f, qui rectè monent venditorem, sub onere restitutionis, debere emptori manifestare, se propter dictum periculum plus exigere, quia fortasse nollet sic emere.

4 Secundum caput est ratione g lucri cessantis, & damni emergentis. Ratio est, quia nunc non venalis dilatio temporis, sed quod inde sequitur. Confirmatur, quia in mutuo aliquid plus supra sortem accipi potest ratione lucri, vel damni cum conditionibus h suo loco explicandis: idem ergo in hac venditione, quæ vt modo dixi, est implicitè Mutuum.

a Mol. d. 355. Less. c. [illegible] 5. Notant autem Doctores *a* in casu nostro quatuor, requiri conditiones. Prima est, vt verè in esses numeratâ pecuniâ venditurus. Secunda, vt verè in esses illam, & non aliam pecuniam negociaturus. Tertia, vt æstimatur totum illud, quod ratione periculorum & expensarum arbitrio boni viri, in ea negotiatione fuisses expensurus. Quarta, vt omninò significetur id emptori, nisi aliundè sciat; secus erit tibi onus restituendi, cum nollet fortè is rem emere cum hoc onere.

b Lop. l. 2. de contr. c. 36. 6 Ex defectu primæ conditionis Mercatores passim delinquere notat Lopez *b*, quia passim vendunt carius credito, etiam vbi pauci sunt, qui emissent numerato, quod iniustè fit; Cum enim tunc Mercator non vendidisset numerato, non habuisset eam pecuniam, cum qua negotiando potuisset aliquid lucrari, neq; adeo nihil lucri tunc illi cessat.

7 Ad Secundum hoc caput spectat, quando Mercator erat rem suam aliò translaturus, vbi pluris vendidisset: hoc enim est lucrum cessans, admonent tamen emptor, expensæque, ac pericula deducantur, vt superius in simili diximus.

c Mol. d. 315. [illegible] 8 Ad idem spectat etiam, quando venditor statuerat rem vendere tempore, quo pluris ea fuisset valitura *c*. Erit enim, & tunc lucrum cessans. Illas tamen conditiones recole, vt pretium verè, & certò maius futurum fuisset, (iam, quod videbimus, mox dicturi num. 11. & 12.) Vt verè seruaturus, & venditurus esses. Vt expensæ, & pericula deducantur, vt Lopez admonuerat.

Frumentum venditum, & consignatum hyeme ad pretium Mensis Maij.

9 Ex dictis, præsertim ex hoc secundo capite damni emergentis, lucrique cessantis, soluitur illud commune Siculis in frumentorum negotiatione, alijs in aliarum Mercium genere. Mercator enim vendit, consignatque Colono certam v. g. mensuram frumenti hoc mense Ianuarij & id pretio, quod curret mense Maij, quo tempore solet propter distantiam à præcedente messe maior esse frumenti penuria, adeoque maius, & pretium. Iustène id fieri potandum est? Soluunt, inquam, asserendo omnino fieri iniustè, si absolutè, loquuntur, quia rei pretium iustum est illud, quod currit, quando rem venditam consignat, tunc enim transfertur dominium. Qua ergo ratione exigit aliam summam, & hanc Maij, quo pretium carius esse consueuit?

10 At verò, dic, iustè fieri posse, quando eas mensuras verè Mercator seruaturus esset, ac verè illo pretio venditurus, & nihilominus in gratiam Coloni, vel cuiuscunque id tamen scientis, vendat: Immò tunc, quia frumentum (vel aliud) crescit in horreo Mercatoris, hoc incrementum (deductis expensis) à Colono sibi solui, petere Mercator iustè poterit; Ratio est, quia tunc cessat Mercatori lucrum, &c. Pretium autem sive tradatur mense Ianuarij, siue mense Maij, siue ex toto siue ex parte, nihil hic interest, quia tota vis nostri lucri fundatur in valore rei, quæ venderetur, & conseruanda per illud tempus fuisset. Scio, Caietanum docere, à solutio frumenti Maij, licet Mercator frumentum pro illo tempore non esset seruaturus, & pecuniam (frumenti eam mense Ianuario habuisset) non esset negotiaturus: Scio inquam, docere aliquid plus emere à Mercatore posse sumi, quia complementum Venditionis (ait Caietanus) fit mense Maij. Sed non est vllo modo audiendus, quia venditio quo ad substantiam facta fuit mense Ianuarij, & illud complementum non est aliud, nisi solutio pretij dilata, quæ est implicitum mutuū, vnde, si propter hanc solam dilationem aliquid plus acciperetur, ex mero mutuo acciperetur, atque adeo per vsuram à lege Molinam *d*, & Lessium *e*.

d Mol. d. 355. e Less. l. 2. [illegible] 11 Inquires, Mense Maij variari, in varijs diebus, esse pretium solet; Licebitnè ergo huic Mercatori ratione dicti lucri cessantis vendere mense Ianuarij pro supremo pretio vulgari currendo mensis Maij? Respondeo, Nequaquam licere.

licere. Licebit enim vendere pretio, quod maiore parte mensis vigebit; Ratio est, quia Mercator probabiliter eo pretio erat venditurus, quod communiter, eo mense, erat summum; hoc igitur pretium illi cessabit, atque adeo hoc solum exigere poterit. Adverte, si summum esset pretium legitimum, hoc solum exigere posse, non vulgare, quia, in eo casu, hoc solum illi cessaret.

Quod si tanta fuit eo anno mense Maij varietas pretij, ut non fuerit pretium ullum, quod dici posset currisse per maiorem partem Mensis? Respondeo, sumatur tunc pretium medium; Ratio est, quia supremum non est fas recipere, cum non sit certus Mercator fore se illo pretio venditurum; nec congruit recipere solum infimum, quia potuisset forsasse vendere maiori pretio; sumat igitur medium, quo & fraus, & emergentis rationem commodè satis habebit. Non inficior, posse mense Ianuarij communi consensu determinari pretium, quod curret tali die Maij, immò, & tali hora, & quidem iustè, si verè tali die, & hora certo venditurus Mercator esset. Sed quando id?

Pactum illud non improbo. Posito enim, quod Mercator verè frumentum venditurus sit mense Maij, cum nesciatur, quantum ascendent tunc sit pretium, poterit convenire venditor cum emptore, de aliquo certo pretio, quod prudenti iudicio tunc fortè currendum nunc determinetur; nam sic, illud semper (sive deinde mense Maij crescat, sive decrescat pretium) accipere Mercator poterit. Certè si sine fraude id fiat, cum sit par vendentis, ementisque periculum, non video, valdè condemnare id ullus possit.

Frumentum venditum à pagare, *&* consignare.

12 Hoc contractu utuntur sæpè Siculi, etiam quia sufficienter explicat, proboque Diana a, hic alias locum demonstrasse sufficiat.

a Diana p. 2. tr. 8. Resol. 85.

An venditor non soluto pretio ab emptore possit percipere fructus rei à se credito venditæ, quamvis contanti traditæ.

13 Caius vendit Titio fundum, vel domum aureis mille, quos Titius promittit solvere hinc ad sex, v. g. annos (interdum non designantur anni, sed donec emptor solvet pretium) interim vero tradit possessionem fundi ipsi Titio, ea lege, ut idem Titius reddat Caio venditori annuam pensionem v. g. quinquaginta aureorum, nempè tanta fructus, quos Caius percipere à fundo potuisset. Qui quinquaginta aurei non computantur in sortem; nam semper restarent illi mille aurei tempore designato solvendi. Idne iustè fit?

14 Si eiusmodi contractus per modum absolutæ venditionis non celebretur, sed per modum locationis, licitus sine dubio est. Modus autem locationis hic esset: *Vendo tibi fundum mille aureis à te olim solvendis, illiusque possessionem trado, nunc quidem pro locato (unde mihi perit, quia ego sum dominus rei tibi locatæ) ac propterea pensionem iustæ fructus, quos debebis annuos percepisse, solvas: cum autem solveris totum fundi pretium habeas pro vendito (unde postea tibi emptori peribit fundus, si perierit, quia postea illius eris tu Dominus).* Hic, inquam, contractus licitus est, quia est ipsamet prædij locatio; pactum etiam illud, ut omnino simul mille aurei solvantur iniquum esse non videtur; nam sicut venditor dare promittit simul totum prædium, ita & emptor totum pretium. Quod si pactum fuerit de solvendo pretio prædij per partes, quod iustum etiam erit, propter similem rationem, tunc si deinde solvatur aliqua pars pretij fundi, debebit, quantum est ex hoc capite, & pars pensionis cessare; quia tunc pro vendita habetur pars prædij, quo casu fundus pro indiviso erit utriusque, sicuti contingit in contractu Societatis, vel in hæreditate relicta pluribus.

15 At verò, si eiusmodi contractus fiat per hunc modum; *Vendo tibi omnino fundum dilata solutione, interim verò soluas pensionem &c.* illicitè fieri, & iniustè doceri a aliqui, nam fundus fit absolutè emptoris, vnde ei perit, si perit, ergo ad illum pertinent, & fructus, ipsique conceduntur nunc pensio [illegible] propter dilationem solutionis pretij, quæ est mera vsura; Aliqui sentiunt, licitè fieri. Ratio est (inquit Molina, b) quia, cum venditor fundum liberè tibi tradat, cum tradere non obligetur, nisi quando tu solueris pretium, æquum est, vt emptor hoc beneficium, quod valde est æstimabile, pretio recompenset, dando venditori fructus, quos ipse percepisset. Ratio est (inquit Delugo c cui præcedens non arridet) quia venditor, vt potè, cui necdum soluitur rei suæ pretium, potest nolle dare emptori totum, absolutumque rei dominium, atque adeo potest nolle ipsi dare ius percipiendi fructus, seu dominium vtile, quàm det rei proprietatem; si ergo fructus sibi retineat, non prout multi, vel pauci producentur, tamquam illos nunc suo accipiet, non verò tamquam (eos emptoris, nec in compensationem beneficij facti, vel pretij nondum soluti. Hos deinde fructus posset Dominus eidem emptori locare pro tanta pensione annua, quam soluet deinceps emptor, & quia aliquo anno vberiores solent esse fructus, aliquo steriliores, posset iudicio prudentis determinari medium quoddam pretium annuatim certò soluendum, quod pactum iustum erit, quia est par periculum pro venditore, & pro emptore; Annus enim sterilis fauebit venditori, annus ferax emptori &c. Confirmo tamen, fieri per certam [illegible] d. In Sicilia enimuero [illegible] vnde super illud prædium deinceps mihi pensio soluitur [illegible] mihi reseruo, non tibi vendo, &c. Probabilis est ergo hæc secunda sententia, siue ex ratione adducta à Molina, siue ex ea, quam Delugo produxit.

a [illegible] Rebellio, [illegible] Engelbert, [illegible] b Mol. [illegible] c Delugo [illegible] d [illegible]

Contractus (à godere.)

16 Non erit inutile per hanc occasionem, & illum similem contractum breuiter excutere.

Antonius dat tibi aureos, v. g. mille, tu illi prædium, vel domum æqualem tradis, vt quisque dans donec alterutri reddat acceptum: tunc tunc & alter, quod accepit, reddere obligabitur. Ratio, cur hic contractus (qui alias appellatur (à godere) quia alter re alterius gaudet, sine translatione dominij in accipientem, vnde dante fundus perit, si perit.) Ratio, inquam, cur videatur iniustus, est, quia pecunia est infructifera, prædium verò fructiferum, ergo, qui gaudet prædio, fruitur maiore & fructibus, quibus non gaudet, qui solam habet pecuniam, quæ ex se sterilis est: Si Antonius tibi daret [illegible] domum locabilem, tu vero illi prædium æqualiter fructuosum, non esset dubium de iustitia: fructus enim compensarentur cum fructibus: nunc verò, cum, quod tu accipis, sit infructiferum, quod verò tradis, fructus afferat; clara videtur iniustitia.

17 Nihilominus inde puto posse e te excusari ab vsura, quia fructus illos accipis ratione lucri cessantis, nam illos aureos mille tu poteras negotio exponere, atque adeo illis aliquid modo magnum, modo paruum lucrari; Potes igitur in eius compensationem accipere fructus prædij [illegible] illi incertos ad prudentis arbitrium æquales. Nisi ex hoc capite iustifices hunc contractum prædicto modo explicatum, sine eis; vel vsurarius, non f enim video, qua alia ratione (quidquid alij dicant) defendi ab iniustitia possit.

18 Dixi (prædicto modo explicatum) nam, si Antonius à te illa pecunia prædium emit, cum pacto, vt retrovendere illud tibi teneatur, quando tu reddes pecuniam (quomodo ipsi acciperet prædium periret; si periret, non tibi) aliud, sed alius à prædicto erit, de quo & de eius conditionibus inferius dicam g pluribus.

e [illegible] f Delugo [illegible] 126. g [illegible]

§. VII.

De emptione anticipata.

a Mol. 2. disp. 362. lin. 21 & 5.

1 VT certum præmitto, minoris rem emere te non posse a ex hoc capite, quod anticipatò seu emis, tunc dans pretium, vel partem pretij recepturus post ea rem ipsam emptam. Ratio est, quia iustum pretium rerum est illud, quo res valent tempore traditionis vt sup. b in simili dictũ est. Est item hæc species tacitæ vsuræ, si enim nunc das centum pro equo, vbi consignando hunc aduenerim, quando valebit centum, & decem, est perinde, ac si nunc dares centum, recepturus postea centum, & decem; quæ est clara vsura.

b Supra tabi de taxatione ad pretium Missæ.

Dixi (per se) tamen, si interueniat lucrum cessans, damnum emergens, periculum non habendi rem emptam, vel nõ habendi sinceram, vel quid simile extrinsecum, quæ in simili superius c diximus, poterit aliquid proportionatum vltra accipi.

c Azorius.

2 Dubium ergo est, quo modo abstrahendo à lucro cessante, damno emergente, & dictis periculis constituendum sit iustum pretium in mercibus, quæ anticipatò emuntur. Respondeo, tribus modis. Primò, vt nunc determinetur certum illud pretium, quo probabile creditur esse res tempore consignationis valituram, & in hoc casu, etiamsi consignationis tempore multo pluris valeat, vel multo minoris, in pretio illo determinato omninò standum d est, quia par fortuna, & par sors in conuentione periculum. Quando autem eiusmodi probabilitas futuri pretij haberi non potest, poterit etiam constitui certum pretium prudentis arbitrio, & non ad meram contrahentis voluntatem, nam simili modo erit par periculum, & velut, ludus seruatur.

d Mol. d. disp. 363. ... absolutè ... 5. ... ad ... 4. 5. ... ad ...

3 Secundò potest reijci constitutio pretij ad tempus, quo merx est consignanda: potest enim fieri conuentio, vt pretium illud detur, quod currit frequentius eo tempore, quo consignabitur, vel, si consequentia eiusdem pretij currere non fuerit, vt detur pretium medium, vt in simili paulo superius dictum est e.

e Sup. n. 11.

4 Tertiò potest conueniri, vt illud pretium detur, quod Magistratus tempore consignationis, vel paulo post, taxabit, quando id solet à Magistratu in aliquibus locis fieri, vt in simili fieri mox à num. 9. dicemus. Et sanè hæc determinatio cum fiat ob expertis, & ab ijs, quibus bono Reip. prouidere incumbit, iusta esse, nisi luce clarius contrarium constet, semper est præsumenda.

Iuxta prædicta debet intelligi, quod his verbis docet Caramuel f. Hic Cõ-
„ tractus emptionis licitus est. Do
„ tibi mille aureos soluendos messis
„ tempore in tritico; vel, Primò, tali
„ pretio; vel, Secundò, pretio currenti
„ tunc; vel, Tertiò, pretio currenti
„ modo. Hæc ille. Sanè, in Primo debet seruari, quod modò diximus, n. 2. in Secundò quod dixi num. 3. & 4. & in Tertiò debet adesse lucrum cessans, vel damnum emergens, secus est vsura, si ex hoc capite anticipatæ emptionis minori pretio triticum emas, vt dixi num. 1.

f Caramuel ... 763.

5 Quid, si contractus non sit emptionis, sed mutui, licitusne erit? id enim hac occasione scire operæ pretium est. Mutuum autem fieret, si his duobus modis iniretur contractus, *Do tibi modo centum soluendos tempore messis in pecunia, vel si mauis in tritico iusto aliquo pretio ex dictis num. 2. 3. 4.* Vel, *Do tibi centum modios soluendos tempore messis in nummis in tritico, pretio aliquo iusto ex iisdem dictis.*

Respondeo primò: priorem contractum absolutè esse licitum. Mutuatarius enim sit duplex fauor, & concedit pecuniam fruendã vsq; ad tẽpus messis, & eo tempore illam reddere, vel frumentum ipsum Mutuatori. Respondeo secundò, posteriorem contractum esse etiam absolutè licitum: quia si Mutuatarius habet grauamen dandi frumentum aliquando, etiam Mutuans habet grauamen non valendi petere suam pecuniam, vsq; ad messis tempus, quod esse pretio æstimabile, dicemus inferius.

Adde

Adde tum periculum, tum difficultatem exigendi; & similia dicta §. 6. num. 3. quæ sunt grauamina Mutuantis.

Quidam vendidit suas merces dilata solutione, hoc inito pacto. *Do tibi has merces nunc hyeme, sed soluendum pretium currenti tempore æstatis, si tunc pluris valebunt quàm nunc. nam, si valebunt minoris, soluere debebis pretium nunc currens.* Quis autem iniustitiam a huius

a Dian. c. 9. res. 3. pacti non videt, cum in illo venditoris, & emptoris non sit æqua conditio?

Lana, & similia anticipato empta.

6 Ex dictis soluet quæstionem vulgarem de lanis in Hispania, de frumento, vino, caseo, leguminibus, serico, frondibus arboris mori ad alendos Bombices necessarijs, & alijs similibus in Sicilia; & denique de alijs mercibus in locis alijs. Alicubi enim est consuetudo, vt hæc anticipato emantur multo minori pretio, quàm valeant tempore traditionis, v. g. frumenti mensura valet mense Augusti quatuor aureis, & tamen emitur aliquando antea, v. g. mense eiusdem anni Ianuarij, tribus, vel duobus aureis. Pari modo, quando post sex menses v. g. in Hispaniam adueniunt onerariæ lanis plenæ, valebunt ea in Portu quatuor, nunc tamen emuntur tribus, vel duobus aureis &c.; Quæritur ergo, an hæc emptio, vt iniusta, reprobanda, an approbanda sit, vt iusta.

b Molin. d. 360. Less. l. 2. c. 21. d. 7. Reg. l. 13. de contr. n. 11. Sanch. mor. aucti. alij.

c Nauarr. Med. alijque apud citat. alijq; apud Sanch. l. 1. conf. c. 1. dub. 13. & 28.

Statuemus de lanis, mox de cæteris.

Aliqui approbant a, alij reprobant b, vtrique probabiliter. Reprobant enim hi, quia in emptionibus huius generis non apparebant titulum, quo lanæ illæ, quæ erant magni valoris hinc ad sex menses, quando consignabantur, emi tunc possint minoris. Approbant illi, quia inueniunt iustum titulum.

Sed amabo te, quisnam hic eiusdem est? Respondent Primò, quia si non emerentur tunc anticipato hæ lanæ, venditores non venderent easdem hinc ad sex menses pluris, quam nunc: si enim nihil, vel parum ex dictis mercibus antea fuisset venditum, certè postea tempore traditionis, tanta esset copia lanarum vendendarum, vt decresceret pretium. Si ergo tunc paruo pretio valiturae sint merces, iniquum nunc non erit, eodem paruo precio emere; Hæc ratio mihi nequaquam sedet, quia res non valet, quanti æstimaretur, sed quanti de facto absolutè æstimatur; & certè omnes supponimus de facto, postea tam pluris æstimandam, & pluris valituram, vt modò in propositione quæstionis dictum est.

Secundò ergo Respondent, quia Venditores, nunc possunt eas absentes vendendas, vt sic habeant nunc pretium, vel partem eius ad sua debita soluenda, atque ad emendas, parandasque res sibi necessarias.

7 Hæc ratio, si bene explicetur, mihi arridet non parum: etenim propter commoda, quæ ex his dilatis consignationibus Venditori proueniunt, libentius vendunt homines; quam cum consignatione necessariò præsenti: vnde multiplicantur Venditores, & mercis valor consequenter diminuitur. Non ergo emit quis anticipato merces viliori pretio, ob dilationem rei tradendæ, sic enim per se esset vsura implicita, vt modo §. 7. num. 1. dictum est, nec ob commoditatem Venditoris, sed propter vilitatem mercis, quæ vilitas nascitur occasionaliter ex commoditate, quam affert præsens pecunia cum mercium dilata consignatione frequentes venditores afferendo. Ex hac eadem ratione fit, vt Venditores togente propter prædictas suas necessitates emptores, vt emant anticipato; ac merces viliores valescant; Adde difficultates, & pericula, quæ non rarò adsunt, & meritò timentur, nè suo tempore res consignentur, vel nè sincera; quæ omnia diminuere pretium nemo negat.

Illud aduerte, vt non ad meram ementis voluntatem, sed omnibus expensis prudentis arbitrio, iuxta dicta à num. 1. pretium decernatur, secus erit iniustum futurum.

Hæc, quo ad lanas; Quo ad cæteras merces, idem dicendum est, quia eadem

in illis

in illis rationes militant. Solam nor-
malis a contendunt, eadem quidem ra-
tiones inuenies in alijs mercibus, sed in
frumenti venditione non inuenies; qua-
re putant multò minoris anticipato il-
lud vendi, sed erroneum; nam etiam in
venditione anticipata frumenti adsunt
plures venditores, vltroneæ merces,
pericula, & difficultates &c. In Sicilia
adesse quandam legem municipalem,
quo ad aliquas eiusmodi anticipatas
venditiones, fatentur, sed de illa mox
fiet sermo.

g Molin. t. 2. de contr. disp. 36. 364.

8 Aduerte denique siue multum tem-
poris, siue parum intercedat inter con-
tractum dictæ emptionis, & inter consi-
gnationem faciendam, semper debere
esse constans idem pretium prudenti
arbitrio, vt diximus, h consistens;
nec potest, quando intercedit multum
temporis, aliquid plus accipi. Ratio
est, quia tunc clarè illud plus accipere-
tur ob solam dilationem temporis, quæ
est ipsissima vsura. Exemplo rem clarius
intelliges: Antonius emit mense Ia-
nuarij lanam, vel frumentum consignan-
dum mense Augusti; At Cæsar emit
mense Maij eiusdem anni eandem la-
nam, vel frumentum consignandum eo-
dem mense Augusti. Dico idem debe-
re esse pretium pro vtraque emptione;
Ratio est iam dicta, quia si Antonius ac-
ciperet plus, quam Cæsar, ob dilatio-
nem temporis acciperet, quod est vsura-
rium, cum alium titulum non adesse
supponimus: & ex alia parte eadem
merx eodem pretio valet eodem illo
tempore Augusti.

h Idem ib. n. 144.

De Contractu emptionis frumenti celebrato inter Massarium, & Mercatorem anticipato pretio, in Sicilia, & Apulia passim vsurpato.

9 Massarium appellamus, eum, qui à
suis segetibus frumentum expectat, &
ad horum similitudinem, etiam eos om-
nes, qui vinum, legumina, lina, sericum,
& similes fructus collecturi sunt. Quo-
niam autem hi tempore hyemis pecu-
nia ad colendos agros indigent, eas à
Mercatoribus, vel alijs accipiunt, ven-
dendo ijsdem res prædictas suo tem-
pore colligendas, eodemque tempore
consignandas. & quidem ante multos
annos ipsi contrahentes conueniebant
de pretio anticipato, quod paulo ante dicta
i fuit, sed quoniam plures hinc ori-
rebantur fraudes, lata fuit lex, qua ca-
uetur, ne arbitrio contrahentium eiusmo-
di pretium decerneretur, sed emptiones
eiusmodi fierent eo pretio, quod (quã
Metam appellamus) quæ post fructuum
collectionem à publico Magistratu sta-
tueretur; ideo possunt omnes numera-
re Massarijs anticipato pecuniam in cõ-
putum. Hæc meta solet statui aliquan-
to minor, quàm sit pretium currens tem-
pore messis, vel certè statuitur iuxta pre-
tium infimum, quod currit eo tempore;
Id, quod fit in fauorem eorum, qui anti-
cipato pecuniam, vel alias res dederunt
in computum Massarijs, tum propterea,
qui hac negotiatione vtuntur, dicitur ac-
quirere lucrum metæ. Non nego infe-
riorem aliquando Massariorum, ne ij
propter multas eo anno expensas, in
colligendis frumentis factas, vel prop-
ter quid simile, plus nimis aggrauentur,
Metam non adeo minorem, vt dictum
est, constitui, cum Mercatoribus tunc
satis prouisum iudicetur, si illo lucro
potiantur, quod dicam mox cap. 12. à fine.

i Pauli [illegible]

10 Pragmatica in Latinum translata
hoc fere modo l habet. Cum ple-
,, rique suæ conscientiæ rationem mi-
,, nimè habentes emant certo pre-
,, tio, vel pretio, quod curret quibus-
,, dam mensibus, seu diebus inter ipsos
,, emptores, venditoresque conditum,
,, frumentum, legumina, vinum, caseum,
,, sericum &c. diu ante tempus, hoc
,, est, antequam dicti fructus ad matu-
,, ritatem perueniant, pecuniam Mas-
,, sarijs, qui cum magno detrimento se
,, obligant tot determinatas earum re-
,, rum mensuras suo tempore daturos,
,, soluunt promittunt, se soluturos, præ-
,, tium eius eiusdem rerum, quod

l Pragm. Regni Sic. tom. 1. tit. 51. prag. 4.

,, illo

illo anno exigere, Ideo præcipimus, ne quis vendere, & emere prædicta sub quouis prætextu, præsumat anticipato pretio, nisi per contractum Massarij ad Mercatorem; hoc scilicet modo, vt constituenti à quolibet Communitate post fructuum collectionem meta; & iuxta hanc metam, & non alio modo emptores, venditoresque expediant contractus de emendi distractione fructuum celebratos. &c. Prosequitur deinde Pragmatica modum statuendi prædictam metā, quē hic recensere necesse non est. Recolenda item hic est Pragmatica *a* alia, quæ propter nonnulla incommoda, quæ sequebantur, excepit oleum ab hoc modo vendendi ad metam, iubetque pretio currenti debere illud omnino vendi, nulla expectata futura taxa, vel futura pretij determinatione.

11 Formula autem huius contractus Massarij ad Mercatorem in hunc fere modum vulgo celebrari solet in Sicilia. Titius hoc mense v.g. Ianuario vendit Caio mensuras sexaginta frumenti, vel vini, olei &c. quas idem Titius se obligat consignaturum eidem Caio tali determinato die (pone exempli gratia 15 Augusti) Ni consignet, se obligat ad resarcienda omnia, & singula damna, expensasque ad maius pretium, hoc est, se obligat solutionem, quanti dicta frumenta valebunt à tempore moræ in antea in toto anno sequenti. Atque id pro pretio, quod erit iuxta metam frumentis per Officiales solitos statuendam. Prædictus autem Titius fatetur, de prædicto pretio, se habuisse à Caio vnc. nonaginta, hoc communi conuentione, vt promulgata meta, consignatisque suo die frumentis, quæ supplere debebit, suppleat alter in frumento, vel in pecunia (intellige respectiuè, hoc est, Massarius in frumento, emptor in pecunia) Hactenus formula. Aliquando ponitur in Massarij fauorem, vt ipse suppleat, quod debere possit, vel in frumento, vel in pecunia.

12 His explicatis, certum fit, eiusmodi contractum absolutè, nisi aliqua inficiatur circumstantia extrinseca licitum esse *b*. Ratio est, tum quia non est præsumendum, prædictam pragmaticam nutuo latam consilio esse iniustam, tum quia, cum hic non sit nisi contractus venditionis, & emptionis sub legitimo pretio, deque rebus vulgo venalibus, non apparet, vnde iniustus ea in censendus sit. Nam quamuis Mercator soleat aliquid per huiusmodi emptionem lucrari: lucratur tamen iustè; quia emit frumentum illo determinato pretio metæ, quod communiter est minus, quàm sit illud, quo Mercator in sequenti hyeme deinde venundet. Emere autem minoris, vt cariore pretio vendat, illicitum non est.

13 Illud hic videtur inquiri posse: An adhuc liceat Siculo, more aliorum huiuscontractum celebrare independenter à meta, hoc est determinato pretio, quod erit communiter tempore consignationis, vel alio modo ex dictis §. 7. à num. 1. Cui quæsito Respondeo, præcisis omnibus fraudibus, in conscientia licere; nam quamuis obstet prædicta lex, in qua vocantur etiam Rei Notarij suum operā locantes contrahentibus aliter, quàm ex dicta pragmatica: tamen, quia lex tota fundatur in præsumptione fraudum, & vsurarum, videtur illa solum *c* esse pro foro externo, id enim ostendunt antea verba pragmaticæ (sine conscientiæ ratione non habentes) & alia (in illo prætextu præsumunt) &c.

An Massarius possit cogi ad dandum frumentum?

14 Iam verò multæ sunt circa prædicta possessæ difficultates enodandæ. Prima difficultas: Si consignare frumentum (idem hic, & in consequentibus difficultatibus intellige de cæteris fructibus) nollet suo die Massarius, sed eius pretium dare vellet, possetne Mercator hoc recusare, & illum cogere ad frumentum promissum consignandum? Respondeo, posse, quia Massarius frumentum vendidit, atque tamen in

a Pragm. &c.

b Pragm. [illegible]

c [illegible]

contractu illa fuisset ascripta Clausula (Massarius solvet in frumento, vel pecunia) adhuc is obligabitur primo loco ad frumentum, posito enim, quod hic contractus sit mera frumenti venditio, (alioquin esset pactum mutuum, unde illicitum lucrum inerat consequenter) sensus illius clausulæ est, ut solvatur pretium in eo casu, quo frumentum omnino desit.

15 Quando autem Massarius pretium frumenti dat (id, quod consentiente Mercatore fieri persæpe solet, non verò cogente, quia Mercator non habet ius, nisi ad rem sibi venditam, hoc est ad frumentum) quando, inquam, dabit pretium, dabitne illud, quod vulgariter currit tempore collectionis, quo tempore frumentum erat consignandum, an aliud, quod erit per metam? Respondeo, debere dari vulgariter currens in maiori parte temporis collectionis, quamvis aliquanto carius soleat esse, quam, quod ponitur per metam. Ratio est, quia, si Mercator habuisset frumentum sibi promissum, illud tali pretio vulgari vendere potuisset: poterit ergo ille à Massario exigere, quantum sibi frumentum valuisset eo tempore, quo culpa sua Massarius non consignavit, hoc enim vocatur, & est lucrum præcipuum [illegible], quod lucrari potuisset [illegible] Mercatorem; cum ergo sibi valuisset pretium currens tempore collectionis, hoc sine iniustitia exigere poterit.

An rescindi possit hic contractus.

16 Secunda difficultas. Inito prædicto contractu inter Massarium, & Mercatorem multo ante collectionem frumenti, v.g. mense Ianuarij, data aliqua pretij parte, postea in intermedio tempore ante dictam collectionem, v.g. mense Maij. Mercator recipere suam pecuniam à Massario, & rescindere contractum, atque ob eius rescissionem aliquid lucri ab eodem Massario exigere? Respondeo, id debet rescindi iuxta aliorum contractuum rescissiones, ut nimirum ille aliquid solvat in cuius gratiam suo iuri cedit alter. Quare, si in

[illegible]

casu nostro rescissio fiat, Mercatore petente, & in eius gratiam, nihil poterit Mercator exigere, immo debebit Massario aliquid prudentis arbitrio tradere, iuxta id, quod valet eius cessio. Quando fiat petente Massario, & in eiusdem gratiam, poterit Mercator aliquid summere, lucrum, & damnum, vel lucrum exigere, si quod illi, iuxta regulas generales traditas, emergit, vel cessat: quia tamē valet ipsi sui iuris cessio; si denique fiat in utriusque gratiam, nihil poterit lucri ab alterutro exigi, quia utrinque beneficium compensatur.

Augmentum frumenti cuius est?

17 Tertia difficultas; Augmentum, quod solet facere frumentum in horreo, cuius est, Massarij, an Mercatoris? Respondeo, eiusmodi augmentum à die collectionis eius, usque ad diem præfixum in contractu, est Massarij, postea erit mercatoris; Ratio est, quia illo die præfixo, quo debet fieri, seu fit consignatio, frumentum transit in dominium mercatoris, (cuius meta, & rationum computatio facienda sit postea) antea verò est in dominio Massarij. Cum ergo res pro Domino crescat, ante illum diem frumentum crescet pro Massario; post illum pro mercatore. Quando mercator, quando rationabiliter timet, ne Massarius distrahat aliò frumentum, sibi illud, etiam authoritate Iudicis, firmet (quod ei ob securitatem suam tunc licitè conceditur) servare debebit pro Massario augmentum, quod, iudicio prudentis, deductis expensis æstimatur esse à die, quo illud firmit, usque ad diem præfixum in contractu, quia hoc Massarij est, ut diximus, non mercatoris.

An possit statui certa quantitas frumenti.

18 Quarta difficultas: licitène celebratur hic contractus, determinando mensuram fructuum consignandam? id enim videtur reprehendere lex aliena [illegible]. Respondeo, licitè celebrari

putant

pretium notatum propter prædictam legem; Adde, quia possent determinari v.g. mille mensuræ, & solum anticipatò dari decem, vel viginti aurei, prætextu pacti, quo; qui deinde debet supplere, supplebit, quod profectò vertetur in Massarij damnum, qui non iam cogetur, in anno pecuniæ sterili, frumentum quærere tempore pactico, ut promissas mensuras adæquet. Verùm, quamuis aut non determinare melius sit, tamen si sine fraude determinentur tot mensuræ, quot prudenti iudicio videbuntur adæquare pretium Massario numeratum, non video, unde iniustitia committatur. Quod si Massario numeretur pauca aliqua pecuniæ quantitas, solum in arrham futuri pretij, quid erit iniustitiæ si ipse consentiat ad pretij dilationem? esto aliquando mercator peccet contra Charitatem, si inde valde Massarius depauperandus sit; Ad legem respondent posse, eam fundari in præsumptione fraudum; si igitur fiat sine fallacijs, coram Deo non peccabitur.

An Mercatori liceat pignus accipere.

19 Quinta difficultas: Liceatne mercatori ad maiorem securitatem pignus item pretio contractum à Massarijs exposcere? Respondeo licere a, quilibet enim Ius habet negotiandi circa rem suam maiore cautione, qua potest.

a [illegible]

An, qui Massarius non est, vel hoc contractu queat?

20 Sexta difficultas: Is, qui Massarius non est, potestne sine culpa similem contractum venditionis inire cum mercatore, vel etiam cum eo, qui mercator non est? Respondeo tribus dictis.

21 Dictum Primum: Qui pecuniã accipit à mercatore, vel alio citra intentionem vendendi frumentum, cum se genetum habeat, nec aliunde v.g. emptione, frumentum habere speret, colludit contractum illicitum, & peccatum. Ratio est, quia simulat vendere, cum re ipsa nil vendit.

22 Inquires: mercator in hoc casu accipiendo suo tempore lucrum meræ, peccabitne contra Iustitiam, an solum contra Charitatem damnauit, atque adeo sine obligatione restitutionis? Respondeo solum peccaturum contra Charitatem, sentiunt (si vera sunt, quæ à Patribus me antiquioribus accepi) omnes ferè Siculi Theologi Societatis nostræ de hoc interrogati, & consulti à P. Ludouico Masellio ea tempestate Prouinciali, afferuntque rationem, quia, qui vendit frumentum, cogitans, & sperans illud emendum, licet periurus sit, tamen ex vi eiusmodi venditionis habet libertatem, ut, si frumentum dare velit, possit; non ergo, quando Massarius accipit pecuniam à mercatore, mutuum illum accipit, & consequenter mercator acquirens sibi summam meræ, non acquirit ex pacto mutuo.

23 Verùm enimuero nulla ratione huic sententiæ acquieuerim, siquidem esto usura non adsit propter dictam libertatem, adest tamen contra Iustitiam, quia sine titulo mercator meræ lucrum acquiret. Titulus enim non alius erat, ut hic supponimus, nisi emptio frumenti: Cùm hic ergo emptio nulla sit, nullus erit & titulus; Defectum mercator bouem emens à rustico, qui eum non habet, & deinde eidem rustico locans pro certo pretio, ideo damnatur à de fiuno, quia nulla ibi interuenit emptio, sed fingitur, ita in casu nostro.

b [illegible]

24 Quid si mercator intendat emere frumentum, venditor autem vendere non intendat? Respondeo cum venditio, & emptio communi consensu perficiatur, vero contractus hic non aderit; Quare, nisi mercator curet, ut alter mutet animum, velitque frumentum vendere, lucrum meræ habere non potest. Excipe, nisi Massarius fingendo venditionem mercatorem deceperit; tunc enim Massarius mercatori lucrum meræ compensare debebit; nam, ut alibi diximus c, qui in contractu bona fide socium decipit, totum lucrum decepto resarcire debet, multo magis, si mercator pecuniam

c [illegible]

fisso

ficto illi tradidam alteri non ficto tradidisset.

25 Quid contrà, si Massarius velit vendere frumentum, sed illud emere non intendat mercator? Respondeo, tunc lucrum metæ mercator exigere non poterit, cum nulla sit tunc emptio, quæ sola, vt hic supponimus, lucri acquirendi titulum afferebat.

26 Dictum Secundum. Si is, qui Massarius non est, licet segete careat, tamen, vel sperat, vel saltem potest per emptionem v. g. frumentum habere, valde contrahat cum vero animo illud vendendi, licitè a, & iustè se gerit. Ratio est, quia cuilibet ius est vendendi id, quod certò sperat se habiturum, lege Molinam b.

27 Dictum Tertium. Qui Massarius non est, neque non est mercator, si ita contrahat, vt ad nihil attendat, an scilicet possit, an non possit habere frumentum suo termino consignandum, contrahere nihilominus animo faciendi quod alios communiter facere videat, tam si sub hoc, de iniustitia non sunt c reprehendendi. Ratio est, quia hi bona fide, & candidè, imo animo, habent implicitam intentionem vendendi, & emendi frumentum, id enim est velle facere, quod alij communiter faciunt.

Quid debeat Massarius morosus?

28 Septima difficultas: Si Statuta die venditor frumentum consignare, vel pretium reddere negligat, aliquid vltra teneatur, præter ipsum frumentum, vel eius vulgare pretium? Videtur enim teneri ad soluendum mercatori pretium futurum, quod forte currit in toto anno sequenti; quia ita in contractu, vt vidimus num. 21. conuentum est. Respondeo ad id non teneri, tum solum tenetur iuxta pretium tunc vulgariter currens, vt ex dictis num. 15. constat. Ratio est, quia ex nullo iusto titulo potest dictum pretium supremum exposci: Discurre per quatuor titulos, qui solent assignari: Primus est ipse contractus venditionis, & emptionis. At hic perfectus fuit sub pretio, seu, vt loquimur, sub lucro metæ, quo modo ergo ratione illius contractus extorqueri potest pretium summum, quod forte futurum erit? Secundus est ipsum mercatoris officium. At supra vidimus huius rationem iam habitam fuisse in imponenda pretio sua meta; Tertius ratione damni emergentis, vel lucri cessantis. At, licet concedam, id deberi; posito, quod mercator frumentum seruasset, & verè summo pretio vendidisset iuxta conditionem supradictam, & dicendus inferius circa debita; tamen d internum eiusmodi summo pretio venditurum, Præterea, rationaliter sic vendere, & non hic loquimur vniuersaliter, & ex vi contractus: an debeatur illud sum[illegible] pretium, non verò ex extrinseco damno alicuius particularis mercatoris. Quartus denique titulus esse potest ipsum pactum, seu pœna conuentionalis in contractu apposita, vt vidimus num. 21. atque hic est titulus, quem magis apparenter hic adesse nonnemo contendit. Ad hoc tamen facile respondeo: tum hæ pœnæ conuentionales in hoc Regno prohibentur, exceptis quibusdam, quas vide apud Mariam e. Adde primo, irrationabilem esse pœnam ideo indeterminatam (puta ad maius pretium, quod esse poterit) posset enim esse admodum improportionata ad delictum, ergo est omnino iniusta. Adde secundo, esse valde probabile, non iudicis sententiam non teneri quemquam ad has pœnas conuentionales soluendas, vt habet idem Maria f, Sanchez g, Vasquez h, nisi, si quis se ad eas ante sententiam expresse verbis se obligauerit, vt notauit Castropalaus i, ergo saltem ante sententiam Iudicis liber erit Massarius.

29 Vrges, cur ergo permittitur ex parte poni de pacto in hoc contractu? Respondeo, quia eiusmodi pactum sensum habere potest bonum, vt scilicet intelligatur tunc deberi à Massario maiorem valorem, quando, quia Mercator seruasset, atque vendidisset alio tempore, tamen damni (deductis expensis) ex dicti Massarij mora, dictus Mercator passus esset.

30 Quod-

a [illegible]
b Molin. [illegible]
c Diana [illegible]
d [illegible]
e Marius Maria [illegible]
f Maria [illegible]
g Sanchez [illegible]
h Vasq. [illegible]
i Castrop. [illegible]

30 Quodsi quæras, cur hæ pœnæ absolutè prohibeantur in Sicilia. Respondeo, propter præsumptionem usurariam fraudem, & ne per immoderatas pœnas vexentur plus nimio contrahentes; Nã cæterum pœnæ conventionales, quando sub legitimis conditionibus fiunt ad securitatem mutui, vel rei emptæ, damnandæ existimandæ non sunt, ut nobiles authores a docent. Conditiones autem sunt hæ, Prima, ut pœna non imponatur in fraudem usurarum, sed ut creditor illam metu habere queat, eo desideret moram Debitoris, ut per eam idem ipse Creditor lucrum inde ferat. Secunda, ut sit moderata, habita ratione rei vel summæ, & culpæ Debitoris. Tertia, ut Debitor fuerit in notabili mora culpabiliter; sine culpa enim nemo est in conscientia ad pœnam illam condemnandus. Differre solutionem per 10. dies communiter non esse notabilem moram, notant mecum nonnulli. Quarta, ut si partialiter sit satisfactum, remittatur & pœnæ pars. Quinta, ut nisi aliud exprimatur, non urgeat obligatio in conscientia, nisi post sententiam Iudicis, ut ex probabili sententia modò notavimus.

a Molin. d. 317. Less. l. 2. c. 24. d. 15. [illegible]

An renovari idem Contractus possit?

31 Difficultas est ista. Si Massarius, seu frumenti venditor tempore præfixo ad solutionem, neque frumentum habeat, neque pecuniam quo Mercatori valeat satisfacere, possitne iterum contrahere cum eodem Mercatore, & eidem emptori frumentum consignandum in sequentis anni recollectione, eundemque contractum toties renovare, quoties ipse Massarius solvendo non est? Et licitè lucrum possitne adjici sorti? hoc est, ponamus pro frumento, quod nunc in secundo contractu emo, assignare pro pretio totam illam pecuniam, quam mihi debet Massarius ex vi primi contractus, in quo includitur lucrum meum? Respondeo, utrumque licitè posse. Ratio prioris est, quia, si primus contractus fuit licitus, erit & secundus, & tertius, & cæteri. Ratio posterioris est, quia sicut debitor debet mihi sortem, sic & debet lucrum meum; ergo sicut cum sorte possum mihi emere frumentum, sic & poterit cum lucro meo; lucrum meum dico, non verò pecuniam debitam ex pœna, nec ex alio titulo pœnæ interesse, quia pœna non debetur, nisi accedente Iudicis sententia, ut dictum est b.

b [illegible]

§. VIII.

De quibusdam modis contractus emptionis, & venditionis.

An creditum, seu chyrographum, possit minoris emi, numerata, seu anticipata pecunia.

1 SI ejusmodi creditum, sive nummum, sive instrumentum sit difficile, periculosum, litigiosum, vel cum expensis exigendum, licitè posse minoris emi, certum est c juxta proportionem talis difficultatum; immo etiam juxta temporis longitudinem, quia, quo hæc prolixior est, eò plura pericula timentur, & eo magis urgent; Ratio ulterior est, quia prædicta minuunt secundum communem æstimationem verum pretium. Quare, si Principi, v. g. Petro debeat mille, quæ Petrus difficiliter posset exigere, ego verò propter amicitiam, vel industriam facillimè possem, licitè ea emam minoris, etiamsi ea recuperaturum sit magis tenui commodo, quia verè creditum illud cum ista difficultate ex communi æstimatione tunc valet, nec mea amicitia cum Regijs mihi nocere debet, ut certè noceret, si alij possent, tu negotiis eandem emere.

Quodsi tamen creditum est apud eum, qui solvendo non est, vendere illud non potest d, quia id nominaliter non est vendibile, cum nullam habeat æstimabilitatem intrinsecè.

2 Quando nulla est difficultas, nec periculum &c. in exigendo, ut solet accidere in certis, tutisque chyrographis,

c [illegible]

d [illegible]

seu

seu anodi[illegible], licet tantum sit minoris pro emere; Probabile tamen contra Molinam a, sed cum Fagund. b affirmo licitè tantum posse. Ratio est, quia merx, seu credita communi aestimatione vilius aestimantur, quàm aestimentur ipsa pecunia numerata; & meritò: nam illa toto tempore, quo non soluuntur, sunt inutiliter inania. Adde, merces ultramarinas vilescere, saltem per tertiam partem: et communiter homines negarent emere [illegible] credita. Neque hic est periculum usurae ex virtuali mutuo, quia haec est vera venditio, & emptio illius aliquantum [illegible]. Potius est [illegible] [illegible] periculum furti, quod [illegible] erit cavendum, et, si [illegible] minori pretio, sine titulo, emat. Si enim creditum mille aureorum v.g., sit tam facile, & tutum, ut post annum, vel alterum [illegible] eorum, etc. potest [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] emere; & [illegible] nihil [illegible] poteris, ut si post annum, vel alterum [illegible] facile credimus ex[illegible] sine difficultate sis. At, si post viginti quinque, decem annos, poteris multo minoris emere propter pericula, & difficultates, & expensas, quae licet nunc in casu, de quo agimus, nulla proxima praevideantur, semper tamen maiora ex longioris temporis lapsu occurrere posse, rationabiliter timentur. Unde vides, id non esse lucrari ex mera dilatione temporis, quod est usurarium; sed ex aliis iustis titulis, ut dictum est.

3 Haec sunt facilia; illud magis controversum. An creditum [illegible] certissimum, licet sit exactu facillimum, emi possit minori pretio, non solum à persona tertia, de qua hactenus dictum est, sed etiam possit minoris emi, seu extingui ab ipso debitore?

a Fag. l. c. n. 12.
b Mol. l. c.

Equidem concedo cum Fernandez c, esse Molina d dicat, id esse omnino improbabile. Ratio est eadem, quae in casu praecedente, quia minus valet [illegible] [illegible], quàm res; & praeterea, quia, si sine fraude & iusto proportionato pretio, non apparet, cur ipse debitor sit excludendus ab eo, quod potest tertius.

4 Nota tamen perdiligenter Primò,

Fernandez, in Decal.

ut eo casu, quo [illegible] venditio fieret principaliter propter difficultatem exigendi; & ipse debitor eamdem difficultatem esse causa, nulla ratione ipsi debitori licere minoris vendere, quia sic venderet id, ad quod [illegible] ipse tenetur, ipse enim tenetur difficultatem solvendi removere, & sine impedimento solvere. Ideo etiam dictum est (communiter) non [illegible] debitum [illegible] minoris emi ab eodem, qui illud debet, is enim pari modo ex Iustitia tenetur statim solvere.

5 Nota Secundo, quod dico de eodem Debitore, dici debere de eiusdem Ministro; Unde [illegible], & iniquè Ministri Regis, cuius Officium sit pecunias Regias exigere, & easdem solvere creditoribus Regis, inique, iniquam, propter hanc captam difficultatem exigendi, [illegible] ab illis Regiis Creditoribus debita Regis; Nam Ministri hi personam Regis gerunt, atque adeo omnem difficultatem superare ex Iustitia debent, ut Creditores integrè satisfaciant.

6 Ex quo posteriore notatione [illegible] [illegible] [illegible] Petrus emit, vel conducit aliquid à Rege, unde eidem Regi debeat v.g. mille; Rex autem ex aliqua causa debet Hospitali v.g. itidem mille; Quid ad [illegible] [illegible] Petrus à Rege orat, ut mille, quae ipse Petrus Regi debet, solvat idem Petrus hospitali, & sic liber sit Rex à debito, quod hospitali debet. Hac facultate impetrata, seu cum spe eam impetrandi, emit Petrus multo minoris, v.g. aureis quinquaginta creditum illud hospitalis, & sic loco mille aureorum, quos ipse Regi debebat, solum solvit hospitali quinquaginta. Licitène hac industria utitur Petrus? Illicitè id fieret Molina e, quia, sicuti Rex non poterat minori pretio extinguere illa mille, ita nec Petrus, qui à Rege illam commutationem impetravit; licitè putat Dolugo f, quia non est minister Regis, nec, dum illam facultatem impetrat, se Regis Ministrum constituit, vel se obligat ad integrè solvendum.

e Mol. de [illegible] apud Dolug. [illegible] [illegible].

f Dolugo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

7 Verùm, nisi hic distinguas, errabis facilè. Nam, si illam facultatem satisfaciendi hospitali cum ijs mille aureis debitis à te Regi impetrasti, postquam minori pretio emisti ab hospitali creditũ, licitè prædictã industriã excogitasti, tenerisque illam retinere. Ratio est, quia, sic nullo modo es minister Regius, quo ad soluendum hospitali; iam enim nihil Rex hospitali debitus solueret, qui ius hospitalis æquo pretio, vt supponimus, emisti, & ex alia parte, quando illud emisti, tuam futurum artificium, amicitiamque Regis tibi nocere non debuit; At verò, si eam facultatem impetrasti, antequam emeris creditum ab hospitali, illicitè, & iniquè te gessisti, si post impetratam facultatem minoris emas; seu extinguas eiusmodi hospitalis creditum. Ratio est, quia, quando Rex tibi licentiam illam, seu commutationem concessit, translata in te onus soluendi hospitali aureos illos mille; eras itaque hoc translato etiam obligationem soluendi sine difficultate; cum ergo tu debeas ex Iustitia sine difficultate soluere, contra Iustitiam agens, si ex hoc capite aliquid exigeres; quod onus contra te certè non est, in praesenti casu.

8 Nota denique Tertiò: An debitor possit sic de debito immaturo conuenire cum Creditore: *Debeo tibi centum aureos post annum, do tibi nunc 50. & alia 50. debeam post annum, sed post duos, vel tres*. Respondeo, duplici modo id fieri posse. Primò, per extinctionem prioris contractus, & celebrationem noui, sic v. g. dicente Creditore: *Accipio 50. & rescindo contractum, quo tibi mutuaueram centum; & nouum celebro, quo mutuum 50. per biennium*. Atque hunc modum esse licitum, per se patet; Vel Secundò, nihil immutando, sed relinquendo idem mutuum, quoad partem non redditam cum extensione tamen ad biennium, & quamuis vsurarium sic esse nonnemo docere a, videtur tamē non, à esse vsurarium, sed licitum, quia debitor mille, gratiamen soluendi ante tempus, minimum nunc illa 50. & Creditor sibijs gratiamen expectandi per biennium pro alijs 50. ergo sunt sub pari gratuitate; Confirmo, quia hic non est contractus mutui, sed innominatus: Do gratiamen meum, vt tu des gratiamen tuum &c.

a Florentinus apud Arm. Summ. v. Vsura... Theologus ... [illegible]

An liceat carius vendere credito, vt statim vilius numerato idem ematur, quod alicubi dicitur Porro, alicubi Pilizza, alicubi Baratto.

9 Indigens Petrus præsenti pecunia emit à Mercatore v. g. pannum credito, sub rigoroso pretio v. g. centum aureorum, mox Mercator idem emit eundem pannum ab eodem Petro, pretio infimo, numerato, v. g. octoginta: & Petrus remanet Debitor in rigoroso illo pretio aureorum centum, licitène id fiet?

Respondeo; In conscientia, & ex se, fieri licitè a, modò verè prædicti venditor, emtorq; nec palliatè velint mutuum, & eius vsuram; Ratio est, tum quia, & prior, & posterior venditio iusta est, quippe iusto pretio sine fraude expedita, tum, quia tertius quilibet Mercator posset eum pannum infimo pretio emere, vt omnes concedunt, cur ergo non posset ille idem? immo is liberat Petrum labore quærendi alium emptorem; tum denique, quia merces vltroneæ vilescunt, Mercator enim, vt redimat prædictam mercem, supplicanè rogari ab indigente illo solet. Immo in casu, quo rogatur, non solum infimo, sed adhuc viliori pretio redimere posset, vt supra vidimus d.

a Pet. Nau. ... [illegible]

d ... [illegible]

10 Atque hæc vera sunt, etiamsi Mercator nullo alio animo venderet credito, nisi vt mox vilius emat numerato, & etiamsi Petrus manifestet Mercatori se emere carius, vt eadem vendat vilius, modò enim hæc in pactum nec explicitum, nec implicitum deducantur, contra Iustitiam non sunt.

11 Dici

11 Dixi Primò, (in conscientia) nã alicubi, ut Castellæ, ad prohibendam pœnã exilij in Africam per biennium, & ut delictum non exigatur, & certè Covarruvias a hunc modum contrahendi vocat genus latrocinij maximè execrandum, & istis pœnis vindicandum;

a Covarr. l. 3. var. c. 3.

12 Dixi (ex se) nam ex adiunctis potest non rarò sublatere iniustitia, ut, si ementem Mercator obliget ad sibi revendendum, tunc enim supra pretium rigorosum imponeretur onus pretio æstimabile, hoc est obligationem revendendi; Nonnunquam ex simoniacis Mercatoribus solent mittere cuiusmodi emptorem ad forum, ut si ibi inveniat, qui velit emere, vendat, si verò non inveniat, redeat, nam sic securius idem Mercator infimo redimit pretio.

13 Quid Contrà? Indigens pecunia Antonius vendit Mercatori pretio infimo libram serici, inde post unum diem v.g. immo post horam redit Antonius ad eundem Mercatorem, emitque ab illo eandem serici libram, pretio summo, licitène, an secus?

Respondeo, si non fiat ad palliandum mutuum, quia sic esset usura, sed vera sit emptio, & venditio, licitè fieri eodem modo, quo hactenus, in tertiis præcedentibus, dictum est; eædem rationes persuadent; Addit Molina b id posse etiam fieri cum pacto retrovendendi, hoc enim nunc in favorem retrovenditionis cedit, quia iam retrovendet maiori pretio, quare nunc pactum retrovendendi non est onus, sed immo ipsius beneficium.

b Molin. d. 378. apud Rebell. l. de iust. & iur. 28. sec. 12. § 2. n. 195. [illegible] l. 1. [illegible] 834.

14 Et ita quidem, si id sine fraude fiat; Verùm ego Messanæ semel de hoc interrogatus usinæ unum Mercatorem feci, & fraudem inspexi in eo verbo (eandem serici libram) nam Antonius, cuius illa serici libra non erat, sed acceptà à Domino, ut eam in opus integeret, quia pecunia indigebat, Mercatori vendidit, seu potius tradidit cum pacto, ut nullo modo alteri venderetur, sed sibi post mensem reservaret. Profectò, si sericum vendendum non erat, si Mercator dominium perfectum non acquisivit in re mobili, quia non fecit suffectam, cum non posset de illo serico disponere, qua ratione dicendus non est hoc mera usura mutuo, sibi illo sub venditionis contractu palliata?

An liceat vendere, vel emere cum pacto retrovenditionis?

15 Vendo tibi, vel à te emo fundum v.g. ea lege, ut, quando ego voluero, vel quando inter nos conventum fuerit, puta intra duos, quinque, decem annos, ego tibi reddam, ut mihi reddas fundum. Quæro, An licita sit, atque æqua conventio?

Et quidem hunc vendendi modum Aliqui vocant dare in pignus, sed loquuntur improprie, pignus enim non transit in dominium eius, qui illud accipit, at in casu nostro fundus fit emptoris, unde si perit, ipsi perit, atque ipsius fundi fructus, non verò venditori; Supponimus enim esse veram, validamque emptionem; si enim ex aliquo capite invalida esset, certè fructus essent venditoris, res enim semper pro Domino fructificat ù lege Molinam c, qui notat, quando cuiusmodi pactum est pro tempore determinato v. g. intra decem annos, iis annis exactis, remanere absolutam venditionem, & tunc emptorem posse deinde rem, utpote absolutè suam, alijs distrahere, quod antea, propter pactum, facere non potuisset. Notat insuper, quo modo venditor, vel eius hæres possit agere contra tertium possessorem, in quo casu contra pactum ante tempus rem emptor distraxerit.

c Molin. d. 370.

16 Porro advertes, pactum hoc retrovenditionis posse apponi tribus modis. Primò, ut sit in favorem venditoris. Secundò, in favorem emptoris. Tertiò, in favorem utriusque. Primum est, si quis tibi vendat fundum ea lege, ut eo volente restituere pretium, tu debeas reddere fundum. Secundum est, si quis vendit tibi prædium ea lege, ut volente te restituere prædium, ille debeat restituere pretium. Tertium est, ut volente eo reddere pretium, tu red-

das prædium, & volente te reddere prædium, ille reddat pretium. His positis.

17 Assero omnibus his tribus modis, siue pro tempore determinato, siue indeterminato, seu ad alterutrius libitum, licitam r per se esse prædictam conuentionem. Ratio est, quia potest seruari æqualitas in hoc contractu, cum nulla iniuria vendentis, ementisue. Et sicuti census siue semper vendantur, seu constituantur cum pacto explicito, vel saltem implicito retrouenditionis, vt approbarunt Summi Pontifices, & ipsa communis praxis, ita hic.

r Molina d. 371. Less. l. 2. c. 21. d. 14. Dicast. l. 5. [illegible] n. 185. Fag. de contract. [illegible] 48.

18 Illud tamen pro oculis accuratè semper habendum est, scilicet quia pactum est onus quoddam pretio æstimabile, is, qui illud subit, debeat id deducere de pretio, seu de valore rei, nam, si res valet decem v. g. quando venditur absolutè, certè minus valeat, necesse est, si non absolutè vendatur, sed cum onere illam redimendi. Vt autem hæc, & alia huc pertinentia explicatius habeantur, sic distinctè procedamus.

Pactum de retrouendendo in fauorem venditoris.

19 Res vendenda cum hoc pacto quanti minoris valet? Respondeo, quando adest lex taxans (vt in aliquibus locis esse audio) illam esse seruandam, non est dubitandi locus. Quando ergo lex deest, diminui docent aliqui s pretium debere per tertiam partem, vt si res valeat absolutè triginta, cum eo pacto valeat viginti. Aliqui t verò docent diminui per quartam. Sed melius id aliquid statuere, esse determinandum prudentis arbitrio, expensis longitudine, & breuitate temporis, periculis recuperandi rem, vel recuperandi fortè deteriorationem &c.

s [illegible] apud Dicast. [illegible] n. 180.
t Bonac. de contract. d. 3. q. 1. p. 1. [illegible] Regin. [illegible] Mol. [illegible] d. 3[illegible].

20 Res iam vendita cum hoc pacto, quanti deinde debet redimi, pretione, quo res fuit empta, an quo valet tempore redemptionis. Respondeo, si præcessit pactum in contractu, vt emptor teneatur eodem pretio reddere (quod pactum esse licitum, docet Lessius u, cum id sit pacti de rescindendo priore illo contractu, & non sit nouus, qui requirit pretium currens tempore contractus, vt patet etiam in censibus, in quibus statutum est à Martino, Nicolao, Pio Quinto, vt eodem pretio redimantur, supponere autem semper debet Lessius, rem non inuentam saltem notabiliter deterioratam) si præcessit, inquam, hoc pactum, eodem pretio redimi oportet. Quando præcessit pactum de retrouendendo eo pretio, quo valebit tempore reuenditionis (quod etiam esse licitum idem Lessius notat, quia tunc promittitur fieri nouus contractus) sub hoc pretio erit redemptio celebranda: nouus enim contractus requirit pretium currens.

u Lessius l. 2. c. 21. [illegible]

21 Difficilius est statuere, si nullum præcessit pactum, sed dictum dumtaxat fuit: *Vendo tibi hoc prædium cum pacto retrouenditionis*. In quo casu puto, debere afferri pretium currens tempore, quo res retrouenditur; Ratio est, quia tunc fit nouus contractus, nec retrouenditor (nisi præcesserit pactum) obligatur solum rescindere contractum præcedentem; nouus autem contractus venditionis debet esse sub pretio, quod currit tempore, quo fit venditio, vt dictum est.

22 Denique: quid, si sit pactum, vt prædium reuendatur pretio minori, quàm sit infimum, quo res valet? Dico, pactum hoc esse iniquum, & non seruandum, quia in hoc casu retrouenditor retrouendit sine vllo onere, vt supponimus, vnde ergo minoris, quàm res valeat, redimi sine iniustitia potest?

23 Quod dictum est de re immobili, dictum etiam sit de mobili; licitè enim potest vendere v. g. equum, bouem, vestem cum pacto, vt emptor teneatur reuendere, diminuere tamen aliquid de pretio debet, propter hoc onus superadditum, vt constat ex dictis.

24 Petes, rem stabilem v. g. fundum sic à me tibi venditum, possisne tu illum deinde locare, conditione nulla pensionem me soluendi? Respondeo non solum rem stabilem, sed etiam rem mobilem,

rem, v. g. vestem, bovem, equum &c. Ratio est, quia si res iam est tua, de illa disponere, ut libet, potes; Solum caue à palliata usura, ut si non intendas verè vendere, & locare, sed solum lucrum habere &c. quæ certè palliatio facilior est in rebus mobilibus, quā in stabilibus. Vide simile quid paulo superius n. 13.

Pactum de retrovendendo in fauorem emptoris.

25 Emo v. g. à te fundum hac lege, ut quoties voluero, possim à te recuperare pretium, restituto tibi fundo. In hac ergo venditione quodnā erit pretiū iustum? Respondeo, erit aliquanto minus, ad arbitrium prudentis; Ratio est, quia Venditor suscipit in se obligationem onerosam, ut reddat pretium, resumatque rem venditam. At, quando redimit rem venditam, non dabit, quantum accepit, sed quanti valet res eo tempore, quo rem redimit; imò, si in manu emptoris res fuit deteriorata, æquum non est, ut redimatur eodem pretio, quo valuit sine illa deterioratione. Quod si pactum aliquod in contrarium præcesserit, dic illud proportionaliter, quod modo num. 13 statuimus.

Pactum de retrovendendo in fauorem utriusque.

26 Si pactum sit, ut tum venditor, tum emptor possit rem redimere, vel retrouendere eo tempore, quo ei libuerit, pretium debet esse, & aliquanto minus, quam, si venderetur solum cum pacto in gratiam venditoris, & aliquanto maius, quam si venderetur solum cum pacto in gratiam emptoris. Quæ ita calculat Lessius a, ut, si res valeret aureis centum, in hoc casu possit vendi, sive emi aureis 88, vel 90, ad arbitrium prudentis; Ratio est, quia, sicuti pactum est in utilitatem partium; sic pro utroque in aliquo pretium diminui congruum est. At, quando deinde retrovenditur, tantum pretium erit, quanti valet tempore, quo fit retrouenditio modo, quo dictum est num. præcedente.

27 Petes, impensis factis tribus modis fructus intermixti ad quem pertineant, ad venditorem-ne, an ad emptorem? Respondeo, hæc, & similia, cum non sint admodum frequentia, & magis ad Iurisperitos pertineant, lege apud DD. b

a Less. l. 2. c. 21. n. 114.

b [illegible]

Tambur. in Decal.

§. IX.

De venditionibus, & emptionibus nomine alterius factis.

Venditio alieno nomine.

1 SI tibi famulo, vel mercede conducto res tanti, v. g. decem aureis vendenda traditur à Domino; multo magis, si dicat: *Vende iusto pretio*; tu autem vendas sedecim, vel summo iusto pretio; nec illum excessum, nec aliquid tibi potes attribuere, quia res vendenda tota sit, ut ita dicam, fructifera Domino. Dices: At Dominus in priore casu determinauit pretium; Respondeo, censetur c determinasse, ne minoris venderes, non quod tibi cederet reliquum (nisi exprimat saltem tacitè, ut dicam mox) nemo enim censetur prodigere rem suam.

Dixi (tu vendas summo iusto pretio) si enim vendideris supra summum, nec tibi ille excessus, nec Domino rei cedit, sed emptori, utpote decepto reddi debet. Hoc faciunt, quæ dicam infra n. 15.

2 Quando autem Dominus indeterminatè dixit, ut iusto pretio venderes, moralis diligentia, hoc est, ea, quam venditores rerum suarum communiter apponere consueuerunt, est à te adhibenda, ad inueniendum etiam summum pretium pro Domino, quia, posito quod ex stipendio susceperis officium vendendi, eam diligentiam tacitè promisisti.

3 In eo casu, quo Dominus determinauit pretium, illa arte uti potes, ut scilicet statim pro te rem emas, determinato pretio à Domino: nā deinde licitè vendere poteris pluris, seu summo iusto pretio in tuā utilitatē, quia vendis rem iā factā tuam.

c [illegible]

4 Verùm attentiùs cauendum, ne velis fictè emere ad palliandum furtum. Accipe signum veri, vel ficti, animi satis euidens. In casu, quo deinde fortè minoris rem venderes, si tuo damno velis vendere, & rem tibi potius velis, si fortè periret, est signum sinceriorem animum habes emendi; secus vitiatam palliare te voluisse conuinceris. Quid, si ad hunc animum nihil aduertens pro te emisti, & deinde pluris vendidisti? Respondeo, Inspice diligenter, quod sensisses, si ea pericula praeuenisses: nam inde comperies, quemnam animum habueris. Profectò vix credo, eiusmodi famulos animum habuisse subeundi illa pericula, volunt enim ipsi certò lucrari, quare, ex communiter contingentibus valdè vereor, ne fictus sit animus emendi.

5 Quando denique Dominus determinat pretium pro se, atque illud plus, quod vendi potest, remittit expressè famulo, tacitè famulum illud accipere, adeo tenui ad clamam: Dico, expressè, nam, quando famulus, vel pretio conductus ad vendendum, seruit mercede; non praesumitur Dominus aliam mercedem, hoc est excessum illum, quo res pluris venditur, velle etiam concedere, vt dixi num. 14 id, quod facilius praesumitur, quando gratis, & sine pretio quis seruit, cuius explicationem iam subdo.

6 De famulo enim hactenus dictum est, seu de eo, qui mercede conductus est: verùm, si gratis rem alterius suscepisti vendendam, itatè ne vales aliquid tuo labori proportionatum retinere? Ipsè docet Fagundez a, etiamsi expressè dixeris, te gratis venditurum, quia sic mendax fuisses, non iniustus; nemo enim tenetur gratis seruire. Molina b Dominio id negat, quia, inquit, in Domino putante gratis te suscepisse vendendi laborem, remanet erga te gratitudinis obligatio. Verùm Fagundez c respondet, hanc fore obligationem ex animi graui, & incertam, quae interdicere hanc seruientem non potest, ne certum suum laborem compenset.

a Fag. l. 6.
b Mol. ib.
c Fagund. ib.

Fagundez sententia mihi arrideret, ubi verum regulariter obstaret; si enim Dominum scivisses, te gratis non seruiturum, certè elegisset famulum ordinarium, vel amicum, qui sine pretio laborem suscepisset, & quidem illum facilè in tanta amicorum frequentia inuenisset. Quoniam ergo tu Dominum simulando gratis seruire, decepisti, illum indemnem reddere debes, nihil contradicendo, vt alibi per aliam occasionem fusius dixi d. Solum igitur aliquid labori tuo pretio proportionatum sumere possis, quando alius fortè inueniendus nō fuisset à Domino, qui gratis seruiuisset, vel, quando Dominus facile aduertere poterat, te seruientem non gratis seruire, vt, si esses multum pauper, & non vulgarem laborem suscepisses, vel hoc officio vendendi te sustentare soleas, tunc enim praesumitur Dominus mercedem seruienti nolle denegare: & quidem quando pretium Dominus determinat, & nihil se explicans, dat rem vendendam Mediatoribus, seu proxenetis ex officio, nec mercedem pro ipsorum labore soluit, semper intelligitur excessum supra determinatum pretium ipsis pro sua mercede relinquere. Sed hi, similesq; caueant, ne vendendo citius vendere, damnum faciant Domino rei, nimis debito venditionem differendo.

d Lib. 3. de Rest. cap. ... num. 13.

7 Ex his vltimò dictis colligi potest, quando famulus, se vili pretio addicit seruitio alicuius, non posse regulariter petere amplius, adeoque nec se occultè compensare, vt ex ibidem e à me dictis satis colligi potest.

e Ibid. num. 19. ...

Emptio alieno nomine.

8 Si te rogaui, vt aliquid mihi emeres, quod cum emere potuisses v.g. decem, emisti octo, non potes illa duo tibi seponere; Ratio est, quia eo ipso, quod mutuali emere, acceptasti vtiliter per moralem diligentiam rem mea ex genere, & quanti minoris potes, ac si famulus esses, vel mercede conductus. Non igitur approbo f industriâ cuiusdam famuli, qui emit rem vili pretio, & deinde facta morali, vt a quo debet diligentia, & nō inuenit amplius Venditore, pro

f ... num. 23.

pro illa vili pretio si nollent rem emere, ipse famulus vendidit rem Domino pro maiori currente pretio; non, inquam, approbo, quia erat obligatus primam eam emptionem pro Domino facere, haec enim est diligentia moralis, vt non praetermittatur occasio emendi vili pretio pro Domino, et inductus volendi lucrari pro se. In eo tamen casu id non reprobarem, quo sine fraude famulus putaret eodem vili pretio facile emptorem pro Domino, quia tunc per illud (facile &c.) non omisit diligentiam moralem pro Domino; & nec non est sine ipsa obligandus ad deprehendendam vili pretio rem iam factam suã.

9 Quod si hic non possis emere, nisi decem, tu verò in aliam Ciuitatem, seu alium locum à solitis Mercatoribus extraordinarium te transferas, vt minoris, v.g. octo emas, potes illa duo tibi attribuere, etiamsi sis famulus (modò in seruitijs debitis Domino, non desis, nec differas emere cum ipsius damno). Ratio est, quia non teneris nisi ordinariam diligentiam exhibere, haec autem est extraordinaria; & ex alia parte, qui vtitur eiusmodi industria, non intendit Domino, sed sibi negotiari.

10 Quid pro ipso mero labore vendendi? Si quis enim non est mercede conductus, potestne in aliquo occultè suum laborem compensare? Respondeo idem hic dicendum, quod modo de labore vendendi dictum est num. 6.

Venditio in loco distanti, An faveat vendenti alieno nomine?

Vna superest molesta mihi dubitatio: An, si potes in vtilitatem tuam subtrahere id quod lucraris, quando in aliam v.g. Ciuitatem per extraordinariam diligentiam pergendo, rem pro Domino minoris emis, vt diximus num. 9. ita possis tibi seponere excessum, quando per parem diligentiam in aliam Ciuitatem pergendo, rem Domini maiori pretio vendis. Videris certè non posse, quia, vt dixi num. 1. res pro Domino venditur, & quodcumque potentur Domini est, Dominoque fructificat; Quare videris solum posse tibi sumere expensas, laboremque [illegible], caetera verò debere Domino restituere. Ex alia parte Dominus cum rem tibi vendendam tradit censetur solum à te velle pretium vulgare in sua Ciuitate per diligentiam moralem consequendum, caetera tibi remittere, nec multum curare videtur. Quare, quando hic animus Domini probabiliter praesumitur, qui regulariter videtur posse praesumi in rebus minutioribus, non apparet ratio conuincens, cur tam diligens venditor eo extraordinario lucro sit defraudandus.

§. X.

An Mercatoris remissio faveat ementi alieno nomine.

1 EX dictis statue: Quid sentiendum, si famulo, vel cuilibet mediatori, v.g. Sartori ementi pannum pro Domino, dicat Mercator, se remittere aliquid de pretio consueto, quod est v.g. decem aureorum; & se dare pro octo, idque siue propter amicitiam cum ipso mediatore, siue, vt ipsum alliciat ad frequentandam suam Officinam; Quid, inquam, sentiendum est, poteritne ille mediator, sibi eos duos aureos reseruare? Statuo a, inquam, posse, quia hoc modo Mercator de suo duo illa mediatori remittit. Caue autem, ne sic furtum pallies; quod certè cauebis, quando duo illi aurei verè sint de pretio iusto rei, & verè Mercator sine fallacia, non nisi pretio hoc, sed autem decem, rem illam vendere est consuetus, non de suo Mercator dabit; sed de alieno. & rursus cauebis, vt moralem diligentiam ad eamdem rem ab hoc, vel alio Mercatore, quanti potes, minoris, non omittas: si enim hanc non apponas, dolum contra Dominum sine dubio committes.

a L. Molin. & alii.

§. X.

De deceptionibus occurrentibus in venditione, & emptione.

1 CUm de deceptionibus eiusmodi, quando fiunt ex errore, & dolo superius a aliqua tetigerim, hic in proprio loco ea, quae nondum sunt explicita, breviter erunt proponenda.

a [illegible]

De deceptione in pretio.

Quando quis recipit (praescindendo à liberali remissione, quae, quando praesumitur intercedere, dixi per aliam occasionem superius b) pro sua re minus pretium, quam valeat, vel magis, quam valeat, emit, ipsi in foro externo non datur actio, si non sit defectus, vel excessus ultra, vel infra dimidium (quia sic sit. lege tam. 14. & habes apud Lessium c, & Fagundez d:) quia leges civiles volunt resecare lites; unde & apud illas inter ementes, & vendentes licet sic invicem decipere usque ad dimidiam partem iusti pretii. At omnes Theologi e communiter docent, debere restitui totum id, etiam eius fructibus forte perceptis, quod in venditione accipitur ultra iustum pretium, seu ultra rationem rei valorem, vel, quod in emptione de iusto non datur. Ratio est manifesta, quia nemini licet in conscientia proximum ne tantillo quidem decipere.

Notarium tamen facientem scripturam de venditione cum laesione infra dimidium excuso f à peccato, si non fingat aliam venditionem, sed illam, prout est, publicè scribit, quia ipsum excusat Officium suum iure permissum à publicis legibus.

b [illegible] c Less. [illegible] d Fag. [illegible] e [illegible] f [illegible]

De venditione facta duobus.

2 Si res nondum sit tradita secundo emptori, tenetur venditor eam priori tradere, *Qui prior est tempore, potior est in iure*. Si autem res tradita sit secundo emptori, hic anteferitur priori, quia traditio dominium transfert, atque adeo secundus habebit ius in re, quod est fortius, quam sit ad rem, quod solum habebat prior. In hoc tamen casu Venditor patietur poenam falsi, erit periurus, si iuramentum adhibuerit, tenebiturque omnia damna solvere priori. Qui prior emptor contra Venditorem habebit solum actionem personalem, non autem realem in ipsam venditam. Quae dicta sunt, habent locum in locatione, & donatione, si quando duobus eadem res locetur, donetur.

3 Sunt nihilominus aliqui casus, in quibus praeferendus est prior emptor, licet res sit posteriori tradita. Primò, quando prior iam solvit pretium. Secundò, quando est adhibitum pactum de non vendendo in alteri, vel ipsa res est data in pignus ipsi primo emptori. Tertiò quando in prima emptione est apposita clausula constituti, hoc est, quando Venditor constituit se nomine emptoris rem illam possidere. Quartò, quando prior emptor est Ecclesia, vel locum pium. Quintò, quando secundus emptor emit mala fide hoc est sciens, esse alteri venditam; Quae omnia vide apud Doctores g latius, apud quos etiam habes, quinam sit praeferendus, quando quis aliquid alicui vendit, & deinde alteri donat, vel contra.

g Molin. [illegible] Fag. [illegible] Less. [illegible]

Praetextu minoris pretii rem venditam diminuere.

4 Iniustitiae reus est, qui rem vendit infimo pretio, & partem inde subtrahit. Si ulna, v.g. panni rigorosè valeat quinque, infimè quatuor; non potest Mercator h vendere ulnam pro quatuor, & non tradere integram panni ulnam, eo colore, ut sibi eiusmodi partem retineat, pro eo, quod deest ad pretium rigorosum. Ratio est, quia sic Mercator non stat contractui, & pacto inito cum emptore de vendenda illi integra panni ulna, & sic illum deciperet, ut interim faceret incommodum non tam [illegible]; nam emptori non sufficit v.g. pannus ad vestem sibi comparandam &c.

h Molina d. 354.

non sufficiet huic agendo, cùm necessaria est unica electuarij, si ea occultè seminibus [illegible].

5 Nemimem porrò [illegible] aliam doctrinam. Aliud enim est, quod *a* plures probabiliter docent, defraudimentum in pondere, vel mensura non teneri ad restitutionem, quando ita defraudat, ut sibi quid iustè compenset: Aliud est, quod nos hactenus docuimus. Nam, si lex de pretio alicuius rei esset iniusta, vel ementes ex malitia convenirent solvere minus, quàm verè res valeat, posset tunc ad se indemnem servandum, Mercator, quando propter conditionem non potest se à vendendo retrahere, aliquid diminuere de pondere, vel mensura.

a [illegible]

Ulna v. g. panni valet iustè quinque [illegible], vendatur sive ob legem iniustam, sive ob potentiam, sive ob malitiam emptorum, nisi solùm quatuor, iustè Mercator dabit minus de ulna panni, quantum scilicet satis est ad iustum illum pretium supplendum; & Ratio est, quia pretium, quod solvitur, supponitur esse minus infimo, atque adeo iniustum; quare Mercator sic diminuendo de merce, inducit æqualitatem. Et ex alia parte emptori nullo imputabitur damnum, quod ipsi eidem fortè sequetur. (nisi, in aliquo casu magni damni, aliud dictet charitas &c.) At in casu numeri præcedentis, non ita, quia ibi pretium, quod emens solvit, licèt infimum, iustum tamen est. Et nihilominus porrò, si Mercator nominato pretio summo valebat vendere, ad quod certè ius habet, & emens compelleret iniustè ad vendendum infimo; posse tunc Mercatorem sibi pretium summum, diminuendo de mensura compensare, quia tunc redit rationem indemnitatis, & damnum emptori fortè obveniens, ipsimet meritò imputabitur, ut dictum est.

Huc pertinet, quando præterea, quòd vili pretio vendis, rem de industria deteriorem reddis, misces v. g. aquam vino, & vendis eo vili pretio, quo re vera illud vinum ex dilutû aqua valet. In quo casu duæ considerandæ sunt difficultates. Altera, an tunc peccet contra ementes? Et huius dissolutio colligetur ex mox dicendis à num. 11. & præsertim num. 15. Altera, an pecces contra alios Mercatores, ad quos non accedunt emptores, quia allecti à vili pretio, quo tu vendis, ad te confluunt? atque ad hanc breviter Respondeo, te peccare cum obligatione restituendi Mercatoribus, quanti ex morali iudicio eorum interest hoc tuum stratagema. Ratio est, quia quilibet habet ius iustitiæ, ne vi vel fraude à suo lucro demoveatur; tu verò in hoc casu per tuam fraudem divertis Mercatores ab ipsorum iustè sperato lucro. Quod certè peccatum, restitutionisque onus tu non contraheres, si solùm decrescentes in pretio sui panis vini: nâ tunc sine fraude, & quidem bonis artibus ad te emptores allicerem, & per accidens ab aliis Mercatoribus averteres, lege Bardi *b* id fusè prosequentem.

b [illegible]

Venditio rei vilioris mixta cum pretiosiore.

6 Ab argentarijs, & similibus licitè *c* venditur argentum & aurum mixtum cum eo metalli genere, quod dicitur, *lega*; A Ferrarijs ferrum mixtum aliquibus granis æris; à Fabris [illegible] æs mixtum cum modico ferro; A Vinitoribus mustum, ad quod decoquendum, necessaria addenda est modica aqua &c. modo servetur ita. Primò, ut misceatur solùm id, quod est necessarium ex arte. Secundò, quod consuetum. Tertiò, in parua quantitate. Ratio est; quia hæc ita communiter æstimantur & venduntur in foro.

c [illegible]

An etiam misceri aqua, aut frumento misceri secale, vel quid simile liceat, inveni superius *d*.

d [illegible]

Vendere quid pro quo.

7 Vitium id Pharmacopolarum est familiare, qui Aquas ex herbis extractas, ipsis herbas, radicibus, & varia electuaria ab emptoribus expetita esse in

propterea aliquando non habeant, illa non absimilis virtutis tradiUa, ne in ipsorum officino deesse illa emptores cõquerantur, minusque propterea illam frequentent.

8 Profectò, si certum euidenter esset, ea supposititias non sibi esse prorsus pollere virtutibus, nullius culpæ hunc vendentem condemnarem: caeterum, dum vnum pro alio tradis, Primò, emptorem decipis, dando aliam substantiam ab expetita. Secundò, accipis certum pretium, pro incerto medicamento. Tertio infirmi saluti non consulis, & virtutem illam aliquando non affert, dum Medico mandante quoddam electuarij genus, tu aliud, quod tibi videtur non dissimile, cum dissimile fortè sit, infirmo porrigis.

9 Solum ergo te à graui culpa excusa[a] a, quando, vt dixi, certum est de æqualitate virtutis, seu, vt vniuersalius loquar, quando certus es, fore æque, vel quasi æque vtilem remotionem; tunc enim non erit probabiliter infirmo grauiter in ea re emendu. Rursus, si certò præuideas, damnum fore admodum leue, culpa reducetur ad leuitatem, ratione paruitatis materiæ. Quid enim damni grauis est, v. g. si ad vsum comedendi magno pretio tradas vnum genus piscium, pro alio parum distante, Vinum Chium pro Cretico &c.?

a Val. Val. Lessius, Azor, Salon, aliique quos citas Rebellus, [illegible] de emptione disp. 1 [illegible]

10 Quo ad restitutionem: Certum est, te debere restituere excessum pretij, si fortè à te acceptus est supra iustum pretium rei, quam tradidisti, (etiamsi eiusdem fuerit vtilitatis) vel supra pretium, quo emptor rem eandem alibi fuisset empturus. Certum præterea, re integra, hoc est existente adhuc re tradita, te in re graui obligari ad rescindendum contractum, & ad reddendum totum pretium. Certum denique est, te debere resarcire omnia damna fortè ex tua deceptione consecuta; Quæ omnia patent ex Regulis generalibus de restitutione.

De fraude, & dolo interueniente in ipsa venditione.

11 Celebris est hæc difficultas, ac millies agitata; nam propterea eam omittere decreuissem, nisi indecorum iudicassem alio amandare lectorem meum in re valde necessaria, & frequentissima, & quod caput est, ita implexa, vt testetur Delugo b, etiam Sanchez, clarissimum aliàs Doctorem, hac in re variè, & obscurè locutum esse.

b Delugo, [illegible] 22. [illegible] 87. [illegible]

12 Aduertendum ergo est Primò: Cum aliquis rem vendit pluris, vel etiam minoris, quàm ea valeat, duobus id modis facere potest. Primò, ignorans iustum rei pretium; & tunc dicitur deceptio in re ipsa interueniens, & non à proposito. Secundò, sciens; & deceptio tunc dicitur à proposito. Rursus hæc, quæ est à proposito, interdum fit cum dolo, vt cum quis aliquid fingit, vel mentitur, vnde alter decipiatur: interdum sine dolo, vt cum quis absolutè rem vendit eo pretio, quod sit supra rigorosum, nihil tamen fingat: quo pacto emptorem decipit quidem, seu damnificat à proposito, sed sine dolo.

Aduertendum Secundò: Huiusmodi dolus, vel etiam error potest accidere, vel circa substantiam rei venditæ, veluti, si putes, te emere aurum, & emis aurichalcum, vel circa accidentia, veluti, si putans emere vinum vetus, vel equum sanum, emis vinum nouum, vel equum claudum. Quid intelligatur hic nomine substantiæ, & nomine qualitatis, explicabimus mox num. 17. clarius.

13 Aduertendum Tertiò: Ipse dolus, seu error substantiæ, vel accidentium dupliciter potest interuenire in contractu. Primò, ita vt dolus, vel error det causam contractui; idest, si error vel dolus non adesset, nulla ratione iniretur contractus. Secundò, ita vt incidat in contractum, idest patiens illum dolum, vel habens illum errorem, contraheret quidem, sed non tanto pretio, v. g. emisset quidem illum equum, etiamsi sciuisset esse claudum, sed viliore pretio; Id, quod ex conscientia & verbis, seu scriptura

tura patientis dolum, est conijciendum, Sub astante, dolum posse procedere, Vel ab aliquo ex contrahentibus; Vel ab aliquo tertio, sciente, & consentiente ipso contrahente. Vel denique ab aliquo tertio, nihil scientibus ipsis contrahentibus: Quando tertius est Procurator, Tutor, negotiorum gestor alicuius, non dicitur verè tertius, sed cum faciat vnum cum ipso, dicetur vnus ex contrahentibus.

14 Aduertendum Quartò: Quando Venditor non recipit dimidium iustæ æstimationis, vt si res iustimo pretio valeat viginti, ipse autem vendat decem, dicitur decipi infra dimidium; At verò, quando emptor soluit plusquam dimidiam partem iusti pretij, vt si res valeat duodecim, ipse emat sexdecim, dicitur esse deceptus infra dimidium, vt per occasionem num. 2. item monemus. His præmissis sint hæ tres regulæ.

Regula prima Quando dolus contrahentis dat caussam contractui.

15 Si dolus siue grauis, siue leuis a, vel error siue in substantia, siue in qualitate, seu accidentibus det verè caussam venditioni, vel cuicumque contractui bonæ fidei, & dolus ponitur ab altero ex contrahentibus, vel à quocumque tertio cum contrahentis b consensu; Primò, Contractus est inualidus c in vtroque foro: excipe semper Matrimonium, quod validum est, quando non est error circa substantiam. Vide num. 24. Secundò: Datur decepto (non decipienti) electio, vel contractum relinquendi, vel eiusdem standi, cum compensatione eius, in quo ipse tamen læsus fuit. Tenebitur ipse etiamsi deceptio sit vltra, aut infra dimidium; Ratio primi est, quia vbi deficit consensus, deficit contractus, at hic omnino deficit consensus, id enim est dolum dare caussam contractui, vt diximus est num. 13. Ratio secundi est semper, qui dolum operatur. Ratio tertij est, quia sic meretur (etiam in foro externo) qui dolose agit, ita ut contrahens non in propria, etiam ante Iudicis sententiam ipsum resilire à contractu posse si velit, nihi dubium non est, quia, vbi nullus fuit eius consensus, ibi repellere contractum proprio iure potest.

Dixi autem (contractui bonæ fidei) contractus enim stricti iuris in casu hoc, quando dolus dat caussam contractui, validos esse, sed rescindendos, multorum fert opinio, id, quod lego apud citatos Doctores, & ego iam supra in c. 63. 2. num. 5.

16 Quid si error sit in substantia, vel qualitate dantibus caussam contractui, sed nec aliquo ex contrahentibus, nec alio tertio dolum machinante? Respondeo, si sit error in substantia, nullus est contractus, quia nullus est consensus, vt patet ex dictis de contractibus in genere; si sit in qualitate, dicam mox in notatione prima.

17 Petes. Quid hic intelligatur nomine substantiæ, & nomine qualitatis? Respondeo, id per maximè refert cognoscere, ne in multos errores prolabaris. Certum est ergo, non intelligi hæc physicè. Si enim tu velles emere equum ad iter multarum dierum, vel ad prolem gignendam, & loco equi masculi daretur tibi equus castratus, certè non esset deceptio in substantia physica, & tamen esset error in substantia intentionali.

Et quamuis in matrimonio deceptio illud irritans sit ea, quæ affert errorem in persona, & substantia physica, vel etiam d in qualitatibus, quando hæ redundantur in errorem personæ; at in alijs contractibus magis latè patet deceptio in substantia: ita nimirum, vt nomine substantiæ intelligatur illud obiectum, quod principaliter, & sinè adæquatè mouet hominem ad contrahendum: nomine qualitatis, illud, quod minus principaliter. Quare si notabiliter res differat ab obiecto à te intento, & cogitato, dicetur adesse error in substantia: si differat leuiter, dicetur adesse in qualitate. Affert Sanchez e in simili duo exempla, & alios etiam affirmat, circa de voto f, ipsum locum selege. Si quis enim vouerit Religio-

a [illegible] Dolo [illegible] 2 [illegible]
b Molina [illegible] 350 [illegible] [illegible] de [illegible] parte.
d [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
e [illegible] [illegible] [illegible]
f [illegible] [illegible] 13.

necio putans in ea carnes solere comedi, si inueniat in ea perpetuam illarum abstinentiam, error erit in substantia Voti; quia notabiliter Religio inuenta variat à Religione à se cogitata, & intenta, atque adeo irritum erit votum: Secus, si inueniret semel v. g. in hebdomada ieiunari, quia non notabiliter variat &c. Pari modo, si quis te decipiens dicat, Romam parum distare, & ideo eius peregrinationem voueas, deciperis in substantia, si multum distet; at deciperis in qualitate, si non multum distet ab eo, quod dictum tibi est. Aduertit tamen idem Sanchez, illud (parum & multum) debere sumi respectiuè, non absolutè; si quidem respectu nobilis puellæ, multum quid erit distantia pedestris decem milliarium, quæ non erit respectu rustici; & è magno numero parua deceptio erit illa, quæ in magno reputabitur in paruo. Si enim v. g. cogites locum distare per quindecim milliaria, cum distet per triginta, magnus erit error, & substantialis. At si putes, distare per trecenta, cum distet per trecenta, & triginta, paruus erit, & in qualitate. Ex his igitur in casu nostro ille error, vel dolus erit in substantia, qui te decipit notabiliter, quo ad rem cogitatam in ordine ad contractum, quem celebras; qui leuiter decipit, erit error in qualitate.

Regula Secunda. Quando dolus contrahentis incidit in contractum.

18 Si error, vel dolus non det causam contractui, sed in contractum incidat, quamuis alter contrahentium in illo contrahendo errauerit, illumque sciuerit, contractus est validus a in vtroque foro. Tenetur tamen decipiens reducere contractum ad æqualitatem, atque omnia damna decepto resarcire. Ratio est, quia hic adest consensus ad rem, quoad substantiam, & solùm deest ad accidentia, hoc enim est dolum incidere in contractum, vt num. 13. explicuimus: ergo non est, cur non sit validus contractus. Debet tamen, vt dictum est, reduci ad æqualitatem, supplendo de pretio, quod deest: vnde fit, vt, si sit deceptio vltra dimidium, adhuc sit validus contractus, sed supplementum afferre etiam per sententiam externam compelletur decipiens, etiam, si deceptio non fuerit vltra dimidium, solum compelletur per sententiam internam, vt num. 1. vidimus.

a [illegible]

Regula Tertia. Quando dolus tertij dat, vel non dat causam contractui.

19 Si error est in qualitate (nam si est error in substantia, vt si habeas vitrum pro gemma, iam ex regula generali dicta n. 15. semper contractus est nullus, quia nullus est consensus) si, inquam, error est in qualitate, isque si inductus à tertio, nihil sciemtibus contrahentibus, siue error, vel dolus non dederit, siue dederit causam contractui, Contractus est in vtroque b foro validus. Secundò, datur actio decepto, vt possit agere contra tertium decipientem tum de damno, tum de dolo. Tertiò, non datur facultas decepto relinquendi contractum, sed solum petendi supplementum pretij, si quod sit. Ratio primi dicti est, quia, quando in contractibus onerosis dolus est inductus à tertio, immo etiam, quando ipse met contrahens sua falsa opinione decipitur, adest sufficiens consensus ad contrahendum; censes enim implicitè se intendunt c obligare, quoties ipsi contrahentes non participant de dolo, ipsi enim sic intenderent, nullus vnquam contraheret, essetque continua discordiarum seminatio, cum possint semper homines dicere, se deceptos esse &c. si scirent, non contraxisse &c. nam propter eamdem rationem, quando bona fide duo contraxerunt, nullo dolum machinante, si deceptio sit in pretio, erit validus contractus, sed solum agitur de supplemento &c. Ratio secundi est indemnitas decepti; Et advertendum tamen damna esse etiam concessum, quo patiens dolum erit teneri,

b [illegible]

c [illegible]

quam

quam similem minoris emisset alibi, ut manifestum ex se est. Ratio tertij est, quia, si in hoc contractu est sufficiens, licet implicitus, consensus, ut diximus, constabit contractus; quare non erit ratio, cur rescindatur.

a Less. lib. [illegible]

20 Scio Lessium a putare, esse rationem, cur rescindatur, atque adeo hunc deceptum posse in conscientia, antequam à Iudice cogatur, non stare contractui, quia verè non consensit absolutè, iuxta l. 57. ff. de contrahenda emptione: Non consensit enim, nisi posito dolo illius tertij. Verum hæc lex non obstat nostro dicto, neque hæc ratio. Non ratio, quia hæc solum militat, quando in dolo communicauit alter ex contrahentibus, & militat etiam in donationibus, & promissionibus mere gratuitis, ut in legatis, institutione hæredis, & similibus, quæ irrita sunt si error contingat circa causam, & motiuum principale donandi, undecumque prouenerit error; non verò militat in emptionibus, & venditionibus propter rationem modo à nobis insinuatam num. 19. in tertio primi dicti. lege b [illegible] b aliosque.

b [illegible]

Notationes quatuor circa prædicta.

21 Notatio Prima: Si emens dicat expressè ei, hunc vendens, *Si vinum non est vetus, nolo illud à te emere* (idem puto, quia æquiualens est, si dicat *Vende mihi vinum vetus, vel illius loci*) contractus c nullus erit in casu, quo deprehenderit vinum non esse vetus, nec illius loci, etiam nullo præcedente dolo Venditoris, vel alterius, quamuis sit error in sola qualitate. Ratio est, quia in hoc casu consensus fuit conditionatus, quare, conditione non posita, nullus fuit consensus; nisi fortè adsit aliquando consensus implicitus; id, quod euenit, quando dicta res accepta est eiusdem substantiæ, eiusdemque bonitatis, vtilitatisque, cum illa, quæ à te expetita fuit: ut, si vinum nouum sit æquè bonum, ac vetus; Dixi (eiusdem substantiæ) nam, si esset diuersa, ut si esset oleum pro vino, nullus est contractus, quamuis tu, si scivisses, esse oleum, etiam emisses, quia tunc tuus consensus numquam fuit circa substantiam olei.

c Dicast. [illegible]

Si verò eiusmodi venditionis contractus cum errore circa qualitatem, nequaquam sub prædicta, vel simili conditione fuit celebratus, nullo dolo præcedente, validus erit contractus; ut, si emens dicat, *Vende mihi vinum*, credens esse vetus, cum tamen postea deprehendat esse nouum. Ratio est clara ex dictis, quia hic adest consensus ad substantiam, error enim solum est in qualitate, de qua hîc loquimur, nec emptio facta est sub conditione; quia voluntas emendi mente retenta nihil operatur, nec ex alia parte præcessit verus dolus, ergo ex nullo capite infirmabitur emptio, quamuis, quisque dicat tunc emptor, si scivissem, non emissem; atque, si iusto pretio emptum est vinum, nihil est præterea supplendum.

22 Notatio Secunda. Quando dolus dedit causam contractui, & valuerit, quando decipiens emptorem decepit: obligatur ne semper idem decipiens monere deceptum de dolo, ut, si velit rescindere contractum, rescindat, vel supplementum pretij accipiat? De dolo positiuo agimus, nam de dolo negatiuo, idest, quando vendens nihil dicit, non tamen detegit vitium occultum rei, quam vendit, dicemus mox à num. 5. Respondeo, si res non est integra, v.g. emptor iam bibit vinum nouum, non est d Venditor obligatus monere, quia impossibile id esset; solum igitur supplebit pretium: quod si pretium fuit æquale, ad nihil obligatur, sed solum ad pænitentiam de peccato doli secundum eius grauitatem. Si res est integra, erit dicendum, num si res æquè illi emptori vtilis est, non obligabitur Venditor monere, quia, licet emptor qualitatem emerit, tunc verò rem habendo æquè vtilem, potest præsumi ipsum assensurum, vel certè non valdè esse auidum ad eam rem retinendam. Sed in pretio debet semper fieri æqualitas, ut certum est. Quod si non est æquè vtilis, vel saltem

d Molin. [illegible]

sine

fide æquiualenti certè obligatio monendi, & rescindendi contractum, quia, si est in re graui, sicuti grauiter decepisti emptorem, sic grauiter contineatur in deceptione. Dico in re graui, nam Molina a excusat à mortali vendentes, dum clamant, vinum suum esse verus, esse talis loci, cum non sit: si in æqualitate est bonitatis, & pretij, non grauiter (aiunt) sic lædunt emptores. Verum ego inde etiam hos regulariter excuso, quia iam omnibus est explicatum, eos exaggeratè, & vt alliciant emptores, sic proclamare.

a Mol. loc.

23 Notatio Tertia: Quod contractus, quibus dolus caussam dedit, non obligent, nec sint validi &c. verum habet, etiamsi firmati iuramento fuerint, quia iuramentum promissorium adhærens contractui semper intelligitur conditionatum, id est, si contractus est validus; id, quod clarè docuimus lib. 2. tract. de Iuramento, & docet Fagundez loco citato cap. 2. num. 11. Aliique.

24 Notatio Quarta: Hactenus allata non omnia procedunt in contractu Matrimonij, de quo alibi à nobis dictum est, & poterit legi Sanchez c, nec in sponsalibus d, quæ cum tendunt ad indissolubile vinculum Matrimonij, requirunt omnimodam libertatem, imo nec in professione religiosa, nec item in Votis simplicibus Societatis Iesu, de quibus videri poterit Delugo e.

b Sup. l. 1. §. 5. n. 10.
c Sanchez l. 7. de matr. d. 18. & de sponsa.
d Sanch. l. 1. matr. d. 1. n. 3.
e Delugo l. 5. n. 8.

De vendente rem, cuius vitium non cognoscitur ab emente.

25 De vitio intrinseco rei agimus, quod est, quando res ipsa, quæ venditur, non habet solitam bonitatem intentam ab ementibus. Nam vitia, vt sic loquar, extrinseca, non esse necesse aperire, colligitur ex superius dictis f; extrinsecum autem vitium illud appellamus, quod rei pretium diminuit ratione alicuius extrinseci, vt ob abundantiam breui superuenturam, ob raritatem futuram emptorum &c. de qua re ibidem dictum est satis.

f Sup. §. 4.
g Molin. d. 353. Lessius. d. 14. n. 4. Fagundez l. 2. d. 1. c. 9. n. 9. 5. & n. 11. q. 12. lib. 3.

26 Iam verò certum in nostra hac quæstione est Primò, Vendentem, siue interrogatum, siue non interrogatum, qui tacet vitium intrinsecum notabile rei, quam vendit, quo cognito emptor non emisset, iniuitum, siue certè ignorandum facere venditionis contractum, peccare, & ad restitutionem obligari. Ratio est, quia tunc, cum dolus det caussam contractui, decipitur in re graui emptor: vnde debet ipsi restitui etiam in foro conscientiæ pretium: immo ad illud rehibendum datur in foro externo actio, quæ vocatur Redhibitoria.

27 Certum est Secundò in eodem casu, si cognito vitio adhuc emptor emisset, validum esse h contractum propter consensum implicitum (nam supponimus, rem esse eiusdem substantiæ) nec peccari à vendente, quia, si diminuatur de pretio, & adhuc emptor emisset, illi damnum non infertur. Verùm, tam in foro externo (nam in hoc casu datur emptori actio, Quanti minoris) tum in foro conscientiæ, semper reddi debebit excessus, si forte is excessus fuit; & præterea post emptionem monendus erit emptor de eo vitio, ne scilicet is rem eandem maiori pretio alteri vendat puta, vt non vitiatam, cum tamen vitiata sit, vel ne damnum faciat alicui res vendita, vt si esset equus calcitrosus &c.

h Fagund. loc. cit. & Less. d. 14. n. 4. & Mol. d. 353. n. 15.

Ex dictis excusarem i vendentem, proportionato infra vitium pretio ... vinum, quod Venditor scit breui corrumpendum, si ipse probabiliter putet ab emptore breui, & in vsum communem esse consumendum: quia tunc nullum damnum infert ementi; secus, si probabiliter putet, ab emptore esse seruandum, quia tunc illud vitium occultatum in ipsius ementis damnum cederet, vt etiam cederet si vinum illud esset adhibendum ad medicamenta &c.

i 1. Molinæ [illegible]

At vnde sciam, emptorem fuisse, vel non fuisse empturum? Respondeo ex circumstantijs, ex eius fine, ad eius intentionem &c. vt modo iterum num. 15. in fine. Quandonam obligatur Venditor monere emptorem, vt rescindat contractum, eique reddat pretium, re-

a [illegible] estimat, satis item supra [illegible] a [illegible].

28 Certum est Secundò: Quando vitium, quod tacetur, non est notabile respectu finis, vel voluntatis emptoris, validum item esse contractum. Et insuper, si propter illud vitium aliquid diminutum est de pretio b, nihil esse restituendum. Quando non sit diminutum, estimatur excessus, immo & adversionem [illegible] emptor, si cum eodem vitio [illegible] vendas, vel damnum aliquid facias modo iam iam dicto num. 27. Cum autem hic supponamus, emptori voluntatem esse emptionem quoad substantiam, vitium vel [illegible] licet, non erit saltem ibi peccat. mortal., quando pretium fuit iustum.

b Less. l. 2. c. 21. [illegible]

Dixi (respectu finis) si enim est atque vitij, habenti superius c.

c supra n. 22.

Dixi (respectu voluntatis) nam, si voluntas emptoris explicita, vel tacita sit conditionata, sic, *Si res talis est, si vitiis caret &c.* tunc [illegible], invalidus erit contractus ex defectu conditionalis non purificatae, ut dixi item superius &c. d.

d supra n. 21.

Ex dictis num. 26. colligitur, eum, qui semina corrupta vendit pro recentibus, Qui Medicinam effetam pro efficaci, Qui equum morbidum pro sano, Qui servum fugacem pro probo; qui pannum, vel galerum notabiliter attritum, vel carbonem pro [illegible], Qui vinum, vel frumentum, quae diu servari nequeunt, si videt, emptorem velle diu notabiliter haec servare, Qui rem litigiosam, pro secura. Qui rem confiscationi periculo subiectam, (qualia v.g. bona haeretici, quae à die commissae haeresis confiscationi subiacent) pro non subiecta &c. colligitur, inquam, eum peccare contra iustitiam, obligarique ad restitutionem, tum excessus pretij, tum damnorum, quae forte inde sequentur, qualia essent, si semina [illegible] fuerint, si mors contingeret ex [illegible] medicinam illam &c. Ratio autem est, quia Venditor eam venalem dum exponit, contractum [illegible] per venditionem celebrare intendens, debet, sicut bonam monetam accipere, ita & tradere rem validam.

Nam propter eandem rationem tenetur, [illegible] sarcire, si ab alio contra [illegible] exigatur &c.

29 Adverte, si sine fraude, vel culpa ignorantiae vitium ab utroque contrahente, solum erit supplendum pretium, si iustum non fuit: quando fuit error in substantia, poterit emptor, si velit, rescindere emptionem, sed & poterit [illegible] si fuit sincerè celebratus contractus sub [illegible] vitij forte apparendi, cum tunc adsit haec conventio, neque tunc quidem supplementum erit conferendum, quando iuxta periculum apparendi vitij taxatum est pretium, id enim operatur non iniusta illa conventio. Audio, alicubi esse legem seu consuetudinem, ut res, praesertim animalia, semper vendantur sub eiusmodi conventione, quam certè approbo, ad tollendas lites. Immo non improbabiliter putarem, id etiam tacitè fieri in occultissimis quibusdam vitijs e, quae non solent cadere in communem cognitionem; secus vendens servum, vel equum, qui post unum, vel alium diem moritur apud emptorem, posset ipse emptor litem movere, dicens, morbum causam mortis fuisse ante emptionem in servo, & equo, non postea, atque adeo velle sibi reddi pretium, vel certè maiorem eius partem: opponente interim venditore, morbum fuisse repentinum, atque ex praesenti causa; Ni sic sibi emptor persuadeat, [illegible] Anatomistas, equi viscera ex arte [illegible] explorantes. Quis [illegible] vacuas [illegible] & ratio esse ulterior potest, quia tanti res apud communem aestimationem valet, quanta eius bonitas bona fide experientibus apparet, qui nullum respectum habent ad occultissima haec vitia [illegible]. Vide, quae in multis post dicemus n. 3[illegible].

e [illegible]

Porro quatuor supersunt quaestiones, faciles duae, duae aliquantulo molestiores.

Qu

Res vendita solum vitiosa ex parte?

30 Quaestio prima facilis, quando plura simul venduntur, quorum aliqua sunt notabiliter vitiosa, aliqua non item, quae sit validitas, aut invaliditas contractus? Respondeo a, vel res habent inter se connexionem, spectato fine ementis, & invalidus erit quoad omnia, frustratur enim suo fine emptor; Vel non habent, & tunc validus erit, quoad partem non vitiosam, quia tunc maximè militat illud Juris: *Utile per inutile non vitiatur*. Exemplum: Vendis duos equos ad equitandum: constat venditio, quoad alterum equitatui aptum, si alter ineptus inveniatur. Vendis eosdem duos equos ad Rhedam trahendam? nulla est venditio, si alter ex equis inveniatur ineptus.

a Bonacin. de contract. d. 3. q. 2. p. 6. n. 4. cum aliis.

Fructus rei vitiosae venditae cuius?

31 Quaestio secunda facilis. Quando propter praecedentem dolum rescindit Venditor rem, quam vendidit, cuius erunt ij fructus, quos forte produxit res sic empta? Respondeo, cum res b fructificet pro Domino, evidenter patet: quando contractus fuit invalidus, fructus erunt Venditoris (ut etiam ipsi res perijsset, si perijsset) deductis tamen expensis ab emptore fortè factis, & compensato damno, si quod ab eodem ex vitiosa illa venditione acceptum fuit. At verò, quando fuit validus, erunt emptoris, quia tunc emptor factus fuit Dominus rei.

b [illegible]

Vitium patens an manifestandum?

32 Quaestio tertia molesta est. An vitium patens notabile rei, v.g. equum esse monoculum, debeat ex Iustitia manifestari emptori, qui illud nō advertit?

Respondeo, hac in quaestione maximè advertendum est, aliud esse tacere, seque habere negative, aliud verbis, aut factis, positivè abscondere vitium. Hoc posterius nunquam licet: Unde damnamus passim eos, qui de nocte, vel sub tenebris, vel admixtas cum bonis data opera merces vendunt, ut earum vitia non advertantur, & eos, qui infundunt argenti vivi in equum [illegible], quò generosius appareat, & eos qui [illegible] verbis [illegible] satagunt suae rei, v.g. equi vitium, vendo hunc equum quasi caecum, quasi claudum, quasi [illegible] (sic loquuntur Siculi) plenum [illegible] &c. Ratio est, quia quoddam est decipere, si hoc non sit? Tegere volunt: (dixi) nam, si sic dicant sincerè, ne forte [illegible] ad damna forte futura, vel forte accidat, tunc profectò non est positivè decipere, sed prudenter agere, ut modo num. 19. dictum est: Illud prius, hoc est, tacere manifestum vitium, non est improbabile c carere iniustitia, si res vendatur iusto pretio, & sine periculo damni alterius, quia Venditor non obligatur facere partes emptoris, ostendendo ea, quae ex se patent, & videre facile potest emptor. Si tamen ex inculpabili inadvertentia, vel hebetudine, vitium manifestum emptor non vidit, obligabitur Venditor illud ostendere, quia Venditor obligatur tradere rem non vitiosam, & ex alia parte non habet hic excusationem ductam ab emptoris prudentia, cui se committere possit.

c Thom. 2. 2. q. 77. [illegible] apud Dian. p. [illegible] de contr. [illegible] Bonac. [illegible]

Interrogatus de vitio, quid respondebis?

33 Quaestio quarta praecedente molestior. An Venditor interrogatus de mercis bonitate, vel malitia obligetur, semper, & quandocumque vitium notabile patefacere? Respondeo, obligari, non solum, quando expressè, sed etiam, quando tacitè emptor ostendat, se vinum v.g. emere, quod illud diu servare vult, id enim est tacitè interrogare de bonitate vini. Ratio est, quia [illegible] de bonitate dat causam contractui, & consequenter invalida esset venditio. Praecipue Primò, nisi Venditor sincerè, & sine fraude aperiat emptori [illegible], [illegible] suam vendere; ubi prout est, iuxta

modo

modo dicta num. 13. Excipe Secundò, quando vitium est parui momenti, quo etiam cognito, iudicatur ex circumstantijs emptor empturus fuisse: tunc enim dolus non dat caussam contractui, sed solum aestimandus erit excessus pretij, si carius, quàm valeat res vendita sit. Verum, si vitium sit dicti parui ponderis, & nihilominus ex circumstantijs cognoscatur, eo vitio cognito, emptor empturum nequaquam fuisse, inualida est venditio, quia tunc aequiparatur venditioni clandestinae, &c. Nolo emere, si adsit hoc vitium. Cum igitur adsit vitium, deerit consensus, vt supra dictum est in Notatione secunda. & consequenter obligabitur Venditor pretium totum reddere, rem quę suam sibi retinere, nisi aliter voluerit emptor.

De vendente rem incogniti valoris.

34 Iam verò occasione vitij non cogniti inire, de quo hactenus disputauimus, dicamus aliquid Primò, de valore rei non cognito: Secundò, de ipsa re non cognita: Tertiò, de vitiosa solutione per monetam falsam. Quo ad Primum, id explicabitur discutiendo venditionem quamdam, quam olim Mediolani contigisse, memini.

Nobilis quidā Vir vendidit cuidam, exiguo pretio, vas antiquum praegrande in Conchae formam expansum, multis aspectibus, & vt putabatur ex vulgari metallo factum; Voluit ergo emptor ex vase illo certum circiter librarum pondere, aliud elegantioris formae, & magis ad vsum accommodatum conflare; sed inter fundendum aduerterunt periti Artifices, illud conflatum ex aere Corinthio pretiosissimo, quare separauerunt auri purissimi quasi libras triginta, totidem circiter argenti, reliquum aeris, ac stanni. Vt rem Venditor intellijt (statim enim fama, quasi de inuento thesauro per Vrbem increbuit) ad Iudices rem detulit, recuperaturus, si potuisset, pretium, vt ipse clamabat, aestimatum à se per errorem venditi. Quid Iudices illi decreuerint, ego grauissimis

nunc distentus negotijs non aduerti: puto verò, cum haec scribo, eiusmodi casu superueniente, & quid decernendum in conscientia fuisset, subscribo.

35 Profectò casus rarus non est; solet enim de eo disputari ab Authoribus sub exemplis de gemma, herba pretiosa, rudi auro, & similibus ab ementibus, vel vendentibus minus cognitis, de quibus, antequam resolutionem de incognito illo vase afferam, sic statuo.

36 Si quis emit vitrum, quod communiter tale existimabatur, & pro vitro illud alteri vendidit, sed deinde in manu tertij cognita est gemma, ad nihil tenetur hic posterior emptor, sicuti nec ille prior, si illam post emptionem, vt gemmam cognouisset. Idem solet dici, vt mox & dicetur de herba pretiosa, quae casu in silua ignorantem inuenitur ab emente bona fide eamdem ignorantem facem. Ratio est, quia tanti valet res, quanti aestimatur communiter: Communiter autem, vt vitrum, & vt herba vulgaris illa aestimabantur, sicut nunc supponimus, ergo non pluris vendi debuerunt.

37 Dixi Primò, (communiter tale aestimabantur) nam, si fuisset merus error, vel deceptio vendentis, vt si puer à Matre gemmam surripuisset, eamque putans vitrum, vt tale vendidisset, vel Aurifex à rustico vult purum gemmam emisset, sine dolo talis venditio vel rescindi deberet, vel reduci ad aequalitatem iuxta voluntatem decepti, quia esset error in substantia eius rei, quae communiter maiori pretio digna iudicatur. Sicuti etiam, si quis rem emit, datque monetam falsam, seu adulterinam, vt comperit errorem, compensare debet, quia venditorem, & emptorem tenentur ex ipso contractu se seruare indemnes in re, & in pretio secundum communem existimationem. In casu autem num. 36. cum communiter ea res vilis aestimaretur, meritò dictum est, ementem ad nihil teneri.

38 Dixi Secundò, (si post emptionem cognouisset) nam, si cognouisset

antea, vt accidere solet, si Rusticus tibi vendat aliquod inuentum in campis reseruatum, est maior difficultas, & ego sic distinguerem. Vel cognouisti venditor ingenium tui, & tuæ extraordinariæ scientiæ, vt, si in fasce lignorum venalium introspiceres herbam pretiosam, & tunc possis emere pretio communi, quia communiter pro re vili illa herba æstimatur, & tunc tibi illa felix fortuna debetur. Vel cognouisti ex vi artis ordinariæ, vt certè cognoscerent cæteri eiusdem artis communiter, vt si rusticus tibi artifici venderet fruticem auri mollis, vel si tibi Mercatori Venditor offerret merces communes, vel monetas, quas ipse venditor vilespendit, & tunc non potes emere, vel accipere pro ære, vel sustine vili, quia nunc iam adest pretium naturale, quod est illud, quo æstimari solet ab expertis, quibus incumbit pretia rerum æstimare. Debes igitur pretium hoc commune dare; immo, si interrogaris de valore rei, vt dixi num. 38., totam bonitatem rei manifestare teneris a, videlicet Venditor eligat, quod pretium velit, summum, medium, an infimum. Aliqui b putant satis interroganti de valore rei, posse te dare infimum pretium nihil manifestando de ipsius rei valore, sed id mihi difficile est, quia semper remanet scrupulus idem, qui est, quando interrogaris; semper enim Venditor debet eligere pretium ad libitum suum ex illis tribus, quod velit, non tu, dando infimum.

a L. 2. tr. 2. d. ... de empt. & vendit. ... n. ... b ... de empt. ...

39 Lege Molinam c, qui etiam damnat illum emptorem, qui dicit rustico, vendas hoc mihi, & residuum pretij condona mihi; nam licet ille condonet, non est tutus emptor, quia ille non condonat liberè, sed ex pacto, sine quo emptor non emeret; nisi eorum doctrina de vltronea merce, vel quid simile, vt suo loco vidimus.

c ... d. 351. ... de empt. ... d. ... n. 2.

40 Quod si tu, & Rusticus æquè nescieritis, sed subdubitaueritis de valore rei, & nihil tamen ex communi conscientia scientes de certo pretio conuenientis, si posset pretiosum, vel vilius apparet, ad nihil alter vtrum teneretur, pares Ratio, quia fuit æquale periculum. Si spes maior concepta fuerit de valore, à tali emptore, aliquanto maius debet pretium offerri, vt emptio reducatur ad æqualitatem, vt ex se patet.

41 Iam reducamus ad Conscientiam Vas. Quoniam communiter per tot annos illud satis vile æstimabatur, pretium emendum ad nihil teneri, quia tanti emit, quanti valebat; non pluris autem valebat, quia communi iudicio, æquum pretium, pro communi metallo reputabatur. Neque dicas, in hac emptione vasis, per quam emitur aurum pro ære, adesse errorem in substantia, qui inualidat omnem contractum; nec id dicas, inquam, nego enim, adesse errorem substantiæ; cum enim venderetur, & emeretur hoc vas, quod tibi est in prospectu, quodque manibus contrectatur, tota hæc vasis substantia venditur, & emitur, quasi implicito pacto, quæcumque tandem illa sit in se; quod implicitum pactum non est in emente gemmam, quam æstimat vitream, vel contra.

Venditio rei in se non cognitæ.

42 Modò res erat cognita v. g. gemma, sed eius valor, seu qualitas non cognoscebatur; nunc ne res ipsa quidem, quæ ad substantiam cognoscitur, scitur videtur; Vt, si in fasce lignorum adsit contecta herba pretiosa, quæ non videatur, & vt si in Sacco lapillis pleno fortè ab hostibus erepto, inueniatur deinde gemma, vel aurum non præuisum. Quæritur iam, cuiusnam erit hoc aurum, si à milite tibi venditus fuit eiusmodi Saccus? Lessius d, cum Cast. o. pilao e absolutè respondent, Delugo f distinguit; Lessius enim sic habet. „Miles, qui accepit hæc Saccum lapidis refertum, in quibus erant lamina aurea recondita, non fuit factus Dominus illarum, cum illos vendiderit antequam sciret, quod laterent. Hæc Lessius.

d L. 2. c. 21. d. ... e Castrop. ... f Delugo ... d. ... sect. ...

A quo si petas, cur Miles non est factus Dominus? Respondebit, quia Dominium

minium sine possessione non acquiritur; possessio autem sine intentione esse nequit: debet enim esse apprehensio voluntaria rei &c. Atque ex hac Lessij doctrina sequitur, tuum esse illud aurum, quia tu illud invenisti, & primus occupasti.

Verum Delugo sic meritò distinguit. „Si Miles saccum eripuit volens, pro„ut fieri solet, illum occupare, quid„quid id esset, factus fuit Dominus „auri: Sat enim voluntas ita sic fuit auri „apprehensio. Si autem intentionem „applicavit ad saccum, quia nihil „aliud contineri credidit, non ac„quisivit dominium auri, sed rema„net aurum in Dominio eius, cuius „erat saccus. Hæc Delugo, ex quo „dicta disce.

Dico, si tibi is saccus fuit venditus à Milite Domino, illi deberi aurum: si à milite non domino, deberi aurum illis, à quibus ereptum est. Quod si ij sint hostes, aurum erit illorum, qui ius habent eos spoliandi, quales sunt Principes, & Respublica, à quibus tu minori pretio emere poteris, quasi in præmium talis manifestationis: Quod si denique facta diligentia, Dominus sciri non possit, tunc incerta bona compensandum a erit; atque adeò ex nostra sententia erit primi occupantis, vt suo b loco dicetur.

a [illegible]
b [illegible]

Ex qua doctrina confirmari potest decisio num. 41 allata de Vase illo Cornelio, cum enim incognitum fuerit aurum, nemo eius Dominium habuit, nisi is, qui primus illud novit, atque occupavit.

Solutio per monetam falsam.

43 Hic huiusmodi dolus locum habeat opportunum, cuius sufficienti notitia datur, si error recentioris scriptoris hac occasione, ipsius pace, corrigatur.

c [illegible]

„Is ergo sic c habet. Possessor bo„næ fidei monetæ falsæ, quam posuit „inter alias suas monetas, potest illam „expendere pro bona moneta etiam „sciens illam esse falsam ex Navarro „Manuali cap. 17. num. 167. Hæc absolutè Zambellus; perinde falsam doctrinam afferens, sicuti de falsa moneta loquitur: ergone, si inter centum gemmas à me bona fide emptas, invenissem decem falsas, easdem, sciens pro veris etiam has decem vendere potero? Quis id unquam permittat: nam, si ego à te sine dolo tuo, sive inculpatè decipiar, non propterea possum alium tertium decipere; nec, si tu à me quid furaris, potero ego alterum tantum furari à tertio. Non igitur hæc est doctrina Navarri, quam Zambellus ei ascribit. Navarrus enim loco citato rectè, licet non admodum clarè, distinctionem veram tradit. Explico; Moneta, vel primò falsa est ex mixtione metalli vilioris, vel secundò ex defectu ponderis, vel tertiò, ex signo Regio, quod à falso monetario privata authoritate monetæ iusti ponderis, atque metalli imprimit, cum deberet illud imprimi authoritate Regis.

44 Dico Primò, cum Navarro d, si expendatur moneta falsa primo, & secundo modo, peccari contra iustitiam, & cum obligatione restitutionis. Addo ego (ad explicationem maiorem) cum eo discrimine, vt, si cognoscens falsitatem id facias, pecces cum obligatione restitutionis, si verò inculpatè non cognoscens, non pecces, sed, statim ac cognoscis, obligaris ad reficiendum pretium ei, qui damnum sensit: obligaris autem non ex iniusta actione, sed ex obligatione, quam habes solvendi iustum pretium pro re empta.

d [illegible]

45 Dico Secundò, cum eodem Navarro, si expendatur moneta falsa tertio modo, non peccari contra iustitiam; esto enim peccaverit is, qui signum regium ementitus est, non peccas tu, qui expendis, quia per eiusmodi expensionem nullum alteri tertio damnum infers, iam enim tertius habebit monetam, quæ æquè in foro æstimabitur, ac quæcunque alia legitima.

§. XII.

De fraudibus ex Monopolijs.

1 MOnopoliū Græcè, Latinè vnius venditio, multis patratur, & multis excusatur modis, quos distinctè iam subijcio.

Monopolium ex priuilegio.

2 Quando aliquis, vel aliqui pauci obtinent à Principe Priuilegium, vt ipsi soli vendant, distinguendum a est: Nisi fiat rationabili caussa, est ad illicitum cum onere restitutionis; quod primo loco subeunt ipsi priuilegiati; secundo loco ipse concedens. Ratio est, quia sic fit iniuria alijs volentibus similiter vendere suas merces. Si verò fiat ex caussa rationabili, licitum est, excusante nimirum eadem rationabili caussa; dummodo pretium pensatis omnibus iustè constituatur, non verò considerata hac restrictione apud vnum venditorem, quæ per accidens est.

a Sic communiter [illegible] Mol. disp. [illegible] apud Salas, dub. 18. n. 9. qui negant, cum alijs, a quibus [illegible], & Reb. de contract. l. 2. q. 3. s. 3. qui concedunt.

3 At, quænam rationabilis est eiusmodi caussa? Respondeo, bonum publicum, quod fere accidit in tribus casibus demum. Primò, quando Princeps eget pecunia ad bellum necessarium, vel ad opera Regno necessaria: tunc enim seruatis conditionibus seruari solitis in vectigalibus imponendis, vendere poterit hoc priuilegium, & pecuniam ei operi applicare. Secundò, quando, nisi daretur hoc priuilegium, vt vnus, vel pauci venderent, nemo, vel pauci merces importarent in Ciuitatem, saltem commodè, & certò, ob sumptus, quos sine eo priuilegio recuperare vendentes non possent. Id fere accidit alibi in imprimentibus libros, hic in Sicilia in importanda niue æstiuo tempore: nisi enim habeant illi Impressores priuilegium, vt ipsi soli ad decennium v.g. certa librorum imprimant, & illi soli niuem importent, ijs facilè carebit Respublica. Tertiò, quando ob bene merita alicuius artificis aliquam nouam artem inuenientis, conceditur, vt ipse solus eam exerceat, conducit enim ad publicum bonum, sic allicere homines ad nouas artes.

4 Petes, quando vendit Princeps hoc priuilegium, possitne sibi applicare pretium? Respondeo, nequaquam. Ratio mihi est manifesta, quia, cum ipse illud possit concedere, solum propter bonum publicum, obligabitur, quando hoc interuenit, illud concedere, nemo pretium accipere iustè valet ob rem, quam obligatur ex iustitia facere: verè enim obligatur ex suo munere, & pacto implicito cum Republica, Princeps bono publico prospicere. Dices, accipit quasi gabellam ad onera Reipublicæ sustinenda. Respondeo, affirmaui id tunc iam esse ob Reip. bonum, & nihilominus debebit solemnitates, & conditiones instar gabellæ, vt modo iterum, seruare.

5 Petes iterum, Princeps potestne taxam pretij eiusmodi mercium relinquere arbitrio huius priuilegiati? Respondeo Lessius b sic meritò distinguit, si merces sint pertinentes ad victum, & cultum, vel quid simile ad vitam necessaria, debere Principem taxare pretium; si ad ornatum, delicias, posse non taxare. Ratio est, quia in necessarijs facilè populus grauari contingeret ab vno Venditore, quod incommodum vitare tenetur Princeps: At in non necessarijs, cum non ex necessitate ea emantur, non est tã facile eiusmodi populi grauamen.

b Lessius [illegible]

Monopolium ex compactu.

6 Si Venditores conspirent in pretium, ita vt vendant supra legitimum, aut supra rigorosum, peccant cum onere restitutionis excessus, & damni inde secuti; Idem, si emptores conspirent, vt emant infra infimum. Ratio est, quia iustum pretium non debet pendere ab arbitrio vnius, vel paucorum, sed ex communi æstimatione bona fide, & sine dolo. Atque adeone, iustum pretium non esse hic illud, quod fortè post conspirationem efficitur, hoc enim, etsi ex simulata conuentione contingat, iniustum

etiam

[illegible] sed illud, quod ante [illegible] sine [illegible], & fallacia [illegible], vel committere potuit.

[illegible] Illud non damno [illegible] monopolio [illegible], hoc est, Venditores [illegible] pretio plus quam [illegible], emptores emunt ex [illegible] [illegible], docere, [illegible] [illegible] [illegible] & his simili [illegible] [illegible]

8 Quod si aliqui Venditores conspirent in pretium, ita ut vendant, vel [illegible] intra latitudinem pretij iusti: ut [illegible] vendant pretio rigoroso, & etiam infimo, vel emant infimo, [illegible], non peccant contra Iustitiam, [illegible] vi, vel fraude, quia [illegible] pretium iustum: sicut enim sine iniustitia vendere rigoroso ego particularis possum, sic & sine iniustitia possumus simul.

9 Sed postremò animaduertendum est, quandoque esse hic pretium iniustum, id quod dicam num. 21. & iterum num. [illegible].

10 Peccant, in hoc casu, contra Charitatem, docent non ignobiles Doctores, quos sequitur Delugo *b*; & ratio praeter legem grauiter id inhibentem esse potest eadem, quam in similimos dicam num. [illegible].

b Delug. [illegible] [illegible]

Monopolium ex emptione omnium mercium.

11 Si unus Mercator, [illegible] non [illegible], [illegible] sibi sint [illegible] [illegible] omnes merces certi generis, omnia v. g. frumenta, [illegible] ut ipse soli [illegible] tempore penuriae, & inopiae, quo vendunt carius, [illegible] pretio [illegible] vendant, [illegible] [illegible] [illegible] non peccare [illegible] contra Iustitiam commutatiuam [illegible] [illegible]. Ratio est, quia nullo pretio [illegible], ut supponimus, tollitur.

12 An peccent contra Charitatem est [illegible] distinguendum: vel enim loqui possumus de illo viro, qui sine

[illegible] in [illegible]

consensione cum alijs, sibi dictas omnes merces emit; & hunc ne peccare quidem contra Charitatem, docent Molina *d*, & Delugo *e*, praescindendo semper à lege prohibente, vel à damno valde notabili Reip.; Ratio esse potest, quia sibi prouidere quilibet in suis negotiationibus per suam diligentiam potest.

d Mol. [illegible] [illegible]

13 Vel possumus loqui de multis, qui simul conspirantes simul emunt, ut carius vendant; & hi difficulter à peccato contra Charitatem excusantur, tum quia sic facilius inducerentur penuria in Ciuitate contra bonum publicum, tum quia regulariter deinde (indocta [illegible] penuria) carius, quàm fuisset pretium etiam summum, [illegible] vendent.

14 Ad comparationem omnium mercium facit casus, quem narrat Siluester *f* accidisse Venetijs. Mercator accepit litteras ab Oriente de [illegible] penuria aromatum, lacerauit, & abiecit: has deinde collegit alius Mercator, [illegible] cognouit, legitque. Tum magnam mercium copiam emendo, illum praeuenit, [illegible], Quaestum fuit, an secundus Mercator iniuriam primo fecerit?

f Siluest. [illegible]

15 Affirmat Rebellius *g*: Negat ipse Siluester, cum quo sentit Layman *h*; cum enim (ait Layman) Mercator „ ille litteras laceratas in publicum „ abiecit, & velut pro derelictis habuit, hoc ipso omnibus [illegible] „ nam illarum potestatem, ac visum fecisse censetur, et proinde quique in „ suum commodum ijs uti potuerit, „ itaque rectè sic resoluit Siluester, „ *Si quis litteras in publicum [illegible] abiectas legit, [illegible], ut [illegible], [illegible] est [illegible], ut sibi prouideat, [illegible] [illegible] humana, non [illegible] prudentia est*. Haec Siluester, & his [illegible] Layman, apud quos sit huius doctrinae auctoritas.

g Rebell. [illegible] [illegible]
h Laym. [illegible] [illegible]

16 Ego enim non excusarem à dolo, & consequenter ab iniustitia illum, qui legeret litteras alterius, quem in ijs circumstantijs inuenit, ut certò moraliter iudicet, non esse [illegible] derelictas, sed casu amissas, vel non bene [illegible] illas,

Ratio est, quia tunc non militat ratio excusationis: tunc enim Dominum non censetur illarum literarum usum liberum alijs dedisse. Si tu invenias chartam, in qua sint alicuius scripta peccata ad confessionem, [illegible], illamque legere audebis?

17 Notat praeterea ibidem Layman, si in ijs literis abiectis aliquid occultū quis legit, eum peccare contra Charitatem, immo, & contra Iustitiam, si illud alteri manifestet, unde damnum iniustum alicui contingat, sicuti peccaret, qui ostenderet locum, ubi aliquis est, ei, qui ipsum velit occidere.

Monopolium ex remotione aliorum vendentium.

18 Si quis vi, vel fraude impediat importantes merces in Civitatem, frumentum v.g. ut ipse solus vendat, maiori scilicet pretio, quod tamen descendisset, si alij non fuissent impediti, peccat contra Iustitiam, & contrahit onus restitutionis, ut ex se patet.

19 Si vero quis impediat solum precibus, & suasione, non peccat a contra Iustitiam, modò vendat iusto pretio, quia non facit iniuriam, sicuti nec facit iniuriam ex communi sententia, qui sine vi, vel fraude suadet Testatori, ne alicui legatum, vel haereditatem relinquat. Quod autem hic sit censendum iustum pretium, dicam mox à num. 21. praeterea an hic peccet saltem contra Charitatem ex dictis colligi potest.

a Bon. l. c. p. [illegible]

Monopolium ex inducente penuriā.

20 Eadem ratione excusari possent b ab Iniustitia transferentes triticum v.g. extra territorium, praescindendo à legibus id prohibentibus (quas non obligare sub mortali, nisi quando valde notabile damnum Territorio pariunt, vel nisi quando alia prava circumstantia esset, inclinat Reginaldus c, nec videtur dissentire Bonacina d) sicut enim possent domi illud occultare, sic transferre, hoc enim est habere dominium suae rei, idest de illa disponere sine iniustitia posse, ut ei libet; Verùm hic etiam maximè est perpendendum, quodnam sit iustum pretium, & quomodo peccetur contra charitatem modo insinuato n. 14. & 15. Illud video, eiusmodi Monopolia esse semper scrupulosa, & ad Iniustitiam valdè [illegible]; nam propterea regulariter cavenda.

b Bon. l. c. n. 8.

c Regin. l. 31. n. 71.

d Bonacin. [illegible]

Pretium in Monopolio.

21 Dixi num. 5. illud pretium esse iniustum, quod ortum habet ab iniusta conventione. Semper igitur advertendum est, an pretium ideo crescat, quia vel ab uno, vel à multis conspirantibus, cum iniusta conventione, merces: tunc enim semper erit iniustum; Praeterea, quando pretium postea certius determinabitur ad arbitrium illius solius venditoris, vel perinde, ac si ab initio merces istae fuissent apud unum; clarè iniustum est pretium. Ratio est, quia pretium debet taxari ex raritate, vel frequentia emptorum, ex abundantia, vel penuria rerum, ex necessitate earundē &c. quae cum nunc post illam unam conspirationem eadem sint, idem debet esse & pretium, non verò carius.

22 Nemo tamen cum privato conlibet e, qui non consensit Monopolio, nec ex fraude, vel malo consilio desit [illegible] augmento pretij, scrupulosè agendum; quasi non possit vendere rei suae pretio per malitiam aliorum aucto, cum pretium auctum per iniustitiam, iustum non sit: Non, inquam, ita, quia quamvis auctum sit per aliorum fraudes, est tamen nunc (ut supponimus) pretium commune, per fraudes, inquā, non meas, ad quas, cum ego non conspirassem, illas, vel earum effectum pretij aucti tollere non obligor, ut certè obligantur, qui iniustè illas posuerunt: Et sicut si per latrocinia frumentum v.g. fuisset distractum, unde & eius pretium auctum fuisset, quis condemnaret vendentes hoc aucto pretio? ut item, si nescirent illam iniustam conspirationem, & bona fide pretio illo iam communi

e Reginal. [illegible] Bonacin. [illegible] de Regul.

ven-

vendetem, quistiam ad restitutionem me obligaret? nec ergo, si sciam; cum scientia ad Iustitiam, vel Iniustitiam pretij nihil addat omninò.

CAPVT OCTAVVM.

De eadem quarta Radice restitutionis ex contractu particulari mutui.

§. I.

Quid sit Mutuum.

MVtuum sic dictum, quia de meo tuum fit, est traditio rei consistentis in pondere, numero, vel mensura, spe recuperandi statuto tempore tantundem in genere suo a.

a [illegible]

2 Dicitur Primò. (Traditio) quia Mutuum non perficitur mero consensu, vt venditio; sed requiritur ipsa rei traditio, per quam transfertur rei mutuatæ dominium in mutuatarium, quod non facit commodatum, neque ex natura sua depositum, nam propterea, si, quod mutuatum est, fructificet, vel pereat, mutuatario fructificat, peritque.

3 Dicitur Secundo; (rei consistentis in pondere &c.) vt explicentur tres species mutui. In pondere, vt cum mutatur massa argenti; In numero, vt pecunia; In mensura, vt vinum, triticum, lac, & similia, quæ in iure b dicuntur recipere functionem, idest quod vna fungatur officio, vel vice alterius; vt vnum vinum pro alio, &c.

b [illegible]

4 Dicitur tertio (cum spe &c.) ad differentiam donationis, venditionis, &c.

5 Dicitur Quartò (statuto tempore) nam etiam teneris reddere ante. Nihilominus potes antea reddere, nam quoties terminus præfigitur in gratiam debitoris, non potest creditor petere ante; Debitor, si velit, soluat antea. Quid si nullus sit constitutus terminus? Respondeo. Certum est, non posse mutuantem statim repetere; sic enim otiosum fuisset mutuum. Erit c ergo tempus per Iudicem decernendum à fine, & à circumstantijs mutui. Si enim mutuasti Agricolæ v. g. frumentum hyeme, apparet te mutuasse vsque ad messem, &c. Vide omnino, quæ dicam inferius §. 5. n. 11.

c [illegible]

Quando nullus est constitutus terminus, non peccat d saltem contra Iustitiam, qui mutuum v. g. frumentum non repetit, nisi tempore, quo illud maiori pretio venditur: quia sibi imputet mutuatarius, si non reddit tempore sibi commodiore. Peccaret tamen contra Iustitiam mutuatarius, si nollet tempore vilioris pretij acceptare frumentum, quod illi offerret mutuatarius, quia sic priuaret ipsum iure suo valendi solutione, quando vult.

d [illegible]

6 Dicitur Quintò (in genere suo) non enim reddendum est idem in indiuiduo, vt fit in commodato, sed idem in genere, vt loquuntur Iuris Consulti, seu idem in specie, vt aptius loquuntur Theologi; licèt semper in æquiualenti bonitate, vel supplendo defectum: vt ipsa iustitia postulat, Vinum v. g. bonû, pro Vino bono, &c. quod certè intelligitur in sequenti particula.

7 Dicitur enim Sextò (tantumdem) idem enim solum requiritur, & satis est. Nam, qui mutuat pecuniam v. g. auream, ei malè redditur argentea, vel ærea, si tantumdem in valore redditur, quia sic iam redditur æquiualens; Excipe, nisi præcesserit pactum in contrarium, quod mox posset esse iniustum, dicã in simili. Atque et hæc particula maximè discernitur, quando in mutuo subintrat vsura: Si enim plus exigas, siuè in pecunia, siue in aliquo grauamine, quàm sit ipse mutui valor, arbitrariè via, & ex vi mutui exigat, vt fusè §. sequenti explicabitur, quia exigis plus quam tantundem. Ex hac eadem particula fit, vt qui, contra, mutuat pecuniam mutuatum aureã v. g. non posse exigere, vt reddatur

argenteos, vel aurea; quia sic imponeres debitori onus vltra sortem, seu delictũ. Plus enim valent aurei hi, quàm illi aerei, ideoque non tantundem, sed plus requireret.

8 Pari modo, si mutuasti aureum valentem nunc decem iulios, nec potes exigere tempore praefixo, aureum valentem tunc vndecim (ob incrementum monetae) vndecim iulios, sed solum decem; Contra, si mutuasti aureum valentem nunc decem, si decrescat moneta, itaut aureus tempore praefixo valeat novem non eris satisfactus, si recipias solum aureum, sed superaddi debet iulius. Ratio vtriusque est, quia tu tantundem ex mutuo debes rursus recipere, quantum eo tempore, quo mutuasti, valet res, & nihil supra, nec infra, semper praescindendo à pacto, vt dictum est de quo mox.

9 Idem est in similibus rebus functionem habentibus. Si mensuram mutuasti mensuram tritici; contingit autem mensuram augeri, vel decrescere, semper potes exigere iuxta mensuram, quã mutuasti, habes enim ius ad tantundem. Quid si crescat pretium v.g. tritici? mutuasti tibi v.g. quatuor tritici mensuras, quae tunc valebant quatuor aureis, nunc verò tempore, quo redditur, valent octo? Respondeo, si nullum praecessit pactum, siue crescat, siue decrescat pretium, semper mutuatarius debebit soluere quatuor mensuras, nempe totidem, quot recepit: id enim ius, & consuetudine, & quasi virtuali pacto inter celebrantes mutuum, receptum est, vt, si nullum praecedat pactum, res debeat solui in pari bonitate, & mensura, & nihil supra, nec nihil infra.

10 Dixi (si nullum praecedat pactum) nam posset pactum triplicitèr praecedere. Primò, vt siue crescat pretium frumenti, siue non, totidem mensurae reddantur. Secundò, vt si frumenti valor decrescat, reddatur tamen, quantum aequivalet valori frumenti, qui est tempore, quo mutuatur illud mutuum. Tertiò, vt reddatur, quantum aequivalet valori frumenti, qui erit tempore, quo mutuum reddet. Et quidem in primis duobus modis iustum est pactum; quia Dominus frumenti habet ius ad suas praefixas mensuras, & ad praesens pretium sui frumenti. At in tertio, nisi aliàs alias esset damnũ emergens, vel lucri cessans, vel iuste emptionis ad ingerium &c. iniustum est pactum; Ratio est, quia Dominus mutuans non potest secundum valorem, vel pretium futurum non existens, sed secundum praesens, cuius tantummodo dominium habet.

11 Denique vide differentiam. Si quis mutuet vinum vetus, non satisfit ei, si reddatur nouum, quia non reciperet tantundem, quia vinum vetus semper supponitur melius, quàm nouum, At, si quis mutuet frumentum vetus, satisfit ei, si reddatur vetus, nec potest pacisci, vt detur ei nouum; quia esset grauamen quaerere nouum, cum nouum sit semper melioris conditionis. Excipe, nisi alicui v.g. Agricolae aequè facile, imò facilius esset reddere nouum messis tempore; tunc enim non esset grauamen, nam sic iustificari potest negotium in Sicilia vsurpari solita dandi frumentum ad renouandum: dant enim Mercatores hyeme vnam frumenti mensuram bonae qualitatis (nisi enim esset bonae qualitatis, iniustitiam sine dubio committerent) vt recipiant aequalem tempore messis. Adde, hyemis tempore frumentum praecedentis proximè recollectionis non posse vocari vetus, si quidem per paucos menses à messe, nec quoad aetatem frumentum reputabatur deterioratum nequaquam patitur, ergo iuste ei satisfit per nouum sequentis recollectionis. Denique cũ communiter plus valet mensura frumenti hyeme, quàm messis tempore; & frumentum nouum messis magis crescit, quàm frumentum habitum hyeme, ergo iustè compensatur pretium cum incremento &c.

[illegible marginal notes]

§. II.

Quid sit Vsura?

a Azor. de vsura & de pactis

1 EST a lucrum quæsitum ex mutuo vi mutui.

2 Dicitur Primò (lucrum) Vsura n. est, quando quid pretio æstimabile accipitur supra sortem, idest supra id, quod mutuò datum est, siue id sit pecunia, siue aliud, quo grauetur mutuatarius.

3 Dicitur Secundò (quæsitum) siue mentè, vocaturque Vsura Mentalis, siue inito pacto expresso Vsurario, appellaturque Vsura Realis.

4 Dicitur Tertiò, (ex mutuo) siue expressè, siue tacito, seu palliato, scilicet fingendo venditionem v.g. expositis lucrum supra sortem, mutuum erit palliatum.

5 Dicitur Quartò, (vi mutui) & in hoc consistit vltima essentialis differentia vsuræ. Si quid enim ex mutuo lucreris, non ex vi ipsius, idest non tanquam ex Iustitia debitum ex mutuo, sed ex alio capite v.g. ex damno emergente ex gratitudine, ex beneuolentia, vsura non est ne mentalis quidem, quamuis tu b nisi hoc lucrum gratitudinis v.g. expectares, non mutuares; quia non expectas ex vi mutui, nec tanquam debitum ex Iustitia. Rursus (ex vi mutui) siue principaliter, siue minus principaliter. Si enim principaliter intendas amicitiam, & minus principaliter lucrum ex vi mutui, Vsurarius c eris. Ratio est, quia, quando obiectum est ex se malum, semper est peccatum, illud etiam minus principaliter velle. Vt, si Iudex principaliter damnaret Reum ob iustitiam, minus principaliter ob inimicitiam, vtique peccaret, quia damnare Reum ob inimicitiam semper est obiectum malum. Ita in casu nostro &c.

b Caiet. [illegible] 13.p.78 a.1.

c Val. [illegible] 1.p.74. 2.

Gratitudo ex mutuo.

6 Ex dictis collige Primò, licitum per se d, & speculatiuè esse, mutuantem etiam antequam mutuat, rogare, vel excitare mutuatarium, tantò, & cum illo pacisci, vt aliquid supra sortem impendatur ex mera liberalitate & verè voluntariè; quia sic nihil expectatur ex vi mutui.

d Mol. d. 305.

7 Dixi tamen (verè voluntariè) nam, si mutuum est [illegible], vel exprobrent ingratitudinem, vel quid simile, tunc mutuatarius non dabit gratis, sed ad redimendam vexationem, & ex timore, ne denuo mutuum obtineat, vel obtineat difficulter. Signa voluntariæ traditionis, vide infra §.7. num.4.

8 Dixi iterum (ex mera liberalitate) nam posthquam petitio [illegible] est, ne, si hæc petitio, vel pactum sit ante mutuum, degeneret in obligationem [illegible] propterea dictum modò est (per se, & speculatiuè) in praxi enim omnino explodendum est eiusmodi pactum, vel præcedens petitio, quamuis signis & imperfectis verbis informata; quia hæc in praxi notant obligationem, &c. Quodsi in eis pactum obligans mutuatarium, vt omnino det aliquid ex gratitudine, clara e est Vsura, quia clare superadditur obligatio, & merito Valentia f docet, esse illicitum in mutuo petere, quasi ex Iustitia, amorem, & beneuolentiam, quia ex mutuo non debetur amor, nisi ex debito morali, & libero, nō ex obligatione; multo igitur magis erit vsura mutuare cū pacto, vt mutuatarius frequenter sui molendinum, vt emat à tali officina merces, &c. quia hæc essent grauissima superaddita.

e Less. [illegible]

f Val. [illegible] q.14 [illegible]

Mutuare cum pacto, vt fiat, quod debetur ex Charitate.

9 Colligo Secundò: An liceat pacisci, vt mutuatarius soluat, seu faciat, quod debet ex Charitate? Medicus v.g. ex Charitate debet mederi pauperi infirmo, si non sit alius, qui medeatur; Medico igitur licet licitè paciscendo dare mutuum ea lege, vt ultra sortem ea pauperi opem ferat? Respondeo, licitè ex Molina g, illicitè, & inualidè ex Nauarra h. Ratio huius est, quia sic obligatio cum excessu, cum antea esset

g Molin. d. 305. [illegible]

h Nauar. [illegible] 124.

sola

fieret ex Charitate; Ratio Molinæ est, quia cum Medicus absolutè mederi debeat, non ita fieret moraliter superaddendum ipsi esse onerosum. Veruntamen probabile.

Mutuare cum pacto, vt fiat, quod debetur ex Iustitia, Vbi

An liceat Christiano dare Turcis ad vsuram.

10 Sed, quid, si pactum sit, vt fiat id, quod ex Iustitia quis debet? Debet v. g. Petrus mihi 50. possumne illi mutuare alia 50. cum pacto, vt soluat centum? Respondeo, posse a: quia tunc non petis illa 50. ex vi mutui, sed ex vi Iustitiæ ante mutuum; Hinc addit Nauarra b) te posse mutuare cum vsura eis, cum quo bellum iustum geris, sicut enim vi, & bello libere spoliare potes, ita & vsuris.

11 Quod si Nauarram sequendo statuat hic Panormitanus pecuniam cum vsura Turcis dandam, sententia, quod in Turcas non iustum bellum habemus, vt illi nescio quis Confessarius posse inferre suggerebat. Profecto, si Confessarius induxerit, est, et ista sententia non est; si doctus, Nauarræ dictum debuit expendere; qui de hostibus loquitur, quos mutuatarius spoliare potest, non verò de his Turcis inter Christianos sub captiuitate degentibus, in quos nullum bellum iustum habemus, cum pertineant, dum sunt captiui, ad Communitatem nostram, non verò ad Communitatem Turcarum. Porro est c quidem captiuus Christianus à Turca suo Domino aliquid furtim accipere in compensationem sui famulatus, redemptionisque libertatis, & valde d probabiliter, non aliquid solum, sed quidquid poterit, idque ob praesumptam Principis voluntatem, cuius est hostes hos communes debellare, & spoliare; cui tantisita Turcarum bona, ad quæ dicat Christianus Principem ius habere, esse apud Christianos, quam apud Turcam inimicum: quare ex hoc in hoc quilibet Christianus, etiam nō seruus, poterit ibi apud Turcas existens (præcipue in læso ab illo includentem) vsuris eos spoliare. At verò quo ad Turcas apud nos commorantes, sicuti nec causa libertatis, nec causa praesumptæ Principis voluntatis ab ijs aliquid surripere potes, vtpote Princeps, ut sicuti, praesupponeret, si quid illis auferres, ita nec poteris vsuris, vel quibuscumque fictis contractibus rei familiaris detrimentum ijsdem afferre.

Mutuare cum pacto aliquid faciendi &c.

12 Colligo Tertiò: An hic contractus sit licitus. Dare tibi mutuum sub onere, quod iusto pretio colas meos agros; Scotus enim, & alij apud Diana e approbant hunc contractum, prohibent; communi penè, quia Dominus dat mutuas pecunias Rusticis hyeme, cum pacto, vt agros ipsorum Dominorum colant; sed profecto non video, qua ratione liberari id possit (si aliud non addas) ab vsura: tum enim aliud pretio æstimabile præter sortem adijcis. liberari igitur debet f solum ex compensatione gratuitatis. Dominus enim priuat se sua pecunia, & subit gravamina duo. Primò: vt non accipere pecuniam aere tempus, quo agri solent coli, etiamsi indigeat. Secundò ut non admittat alios rusticos, qui possent ad agros colendos. Adde & Tertium; quo se obligat Dominus ad tandem reliquam pecuniam, & ad illam pecuniam inuestiendam, si forsè et caret. nisi scilicet desiderat Rusticum de pecunia illi non. Si ergo Dominus hoc grauamina subit, non erit iniustitia ad illud tam colendi agros rusticum obligare.

De intentione lucri supra sortem ex parte vnius tantum ex contrahentibus.

13 Si tamen [illegible], tunc mutuatarias intendit dare, & recipere dictum lucrum ex vi Iustitiæ, vtrosque peccare, si verò ex alio titulo, neutrum delinquere iam

ut iam patet ex dictis. At insurgunt adhuc duæ difficultates.

Altera: Si mutuatarius det tanquam ex iustitia, mutuans tamen verè, & sine dolo ignorans talem dantis animum, accipiat, tanquam traditum ex liberalitate; vel Contrà, Si mutuatarius det ex liberalitate, sed mutuans illius animi nescius, accipiat tanquam ex iustitia, quid in conscientia sit agendum?

14 Respondeo ad prius: Mutuans ex illa ignorantia nequaquam peccat, nec eadem durante, lucrum acceptum restituere debet: At, si resciat, statim debet restituere. Ratio est, quia cessante ignorantia, cessat bona fides, & consequenter, cum non adsit titulus iustus, succedit onus restituendi. Quod si mutuator illud expendisse, restituat a id, in quo factus est ditior, nam, si in nullo factus est ditior, ad nihil tenebitur, quia totum bona fide consumpsit. Respondeo ad posterius: Mutuans, licèt ad nihil teneatur ex re accepta, quia verè adest iustus titulus retinendi, qui est donatio liberalis; at, quia illam ignorat, peccat conscientia erronea, eaque perdurante, obligabitur ex eadem ad restitutionem; Verum, si veritatem cognoscat, & retinere poterit, & repetere, si dedit. Quod si expenderit, benè fuisse expensum, poterit item reparare. Sicut, si furatus sit librum, quem deinde cognosceret esse suum, suus enim, acceptio enim illa fuit solum formaliter iniusta, non verò materialiter, quod requiritur ad pariendam veram obligationem restituendi.

15 Altera difficultas; Si mutuator dubitet negatiuè, An mutuatarius lucrum dederit supra sortem liberaliter, an ex vi mutui, tenebiturne ad restitutionem? Respondeo, tenebitur b, quia in dubio potior est ius innocentis, & Domini rem suam certò possidentis, nam, etiamsi supponamus, lucrum iam esse in manu mutuantis tamen hæc possessio est materialis, seu, ut vocantur, naturalis, siquidem possessio ciuilis, & vera est apud mutuatarium, donec constet de vero titulo translationis dominij.

16 Signa autem c, quod liberaliter, & verè gratis aliquid donatum, vel donatum fuerit, sunt. Si mutuans reddat lucrum acceptum, & mutuatarius nihilominus sponte iterum donet; si idem mutuatarius sit diues, liberalis, & magnificus: si in dando lucrum, non præferat tristitiam, vel molestiam, præsertim quando idē mutuatarius non sperat iterum ab eodem mutuante simile mutuum; Contrà, si mutuatarius sit pauper, si parcus, si auarus, si molestiam præferat, si conqueratur cum amicis de iniustitia dati lucri, si sint coniecturæ ipsum moueri ad dandum lucrum, ne in posterum petendo mutuum repellatur &c. quæ non vulgaria indicia inuoluntarij.

§. III.

An ratione damni emergentis, vel lucri cessantis liceat quid accipere supra sortem.

1 Quandoquidem licere iam supponimus a ferè omnes, conditiones solum requisitas afferamus.

Tres conditiones quo ad damnum emergens.

2 Prima, ut certò sit damnum tibi euenturum, vel euenturum rationabiliter timeatur, nec impediri possit e: si enim habeas aliam pecuniam, vel amicum, qui illud damnum possit impedire, cur tribuas mutuo?

3 Secunda f, ut id mutuatario manifesto dicatur; fortasse enim nollet cū hoc onere mutuum accipere; si ergo taceas, iudicaris condonare, si facere autē pacto, si fiat pactum de lucro supra sortem, nec enim est necesse, ut explicetur explicitè, hoc lucrum esse propter damnum. Ratio est, quia iam sufficienter mutuatarius consentit ad illud onus: erit tamen bonum consilium explicare, nē, ut usurarius condemneris. Sufficere g item puto, si te quis v. g. Rex cogat ad

contra-

comprehenduntur: Cautio enim illa est implicitus consensus ad omnia damna, quæ alter contrahens patitur. Idemq; dic in lucro cessante.

4 Tertia, vt iuxta damnum seu damni periculum, æquale pretium detur; Cum autem incerta plerumque sit quantitas damni, quod ex mutuo alteri dato euenturum tibi sit, perpendat omnibus consideratis vir expertus iuxta mox dicenda num. 14. hic proportionaliter applicanda; quantum quantitas pretij sit statuenda.

5 Ex his collige sequentis dubij solutionem. Ego tibi mutuaui centum, ea lege, vt, propter damnum mihi verè emergens, reddas centum & decem; poteritne tu mutuare hæc eadem centum, vel eorum partem alteri tertio, vt ab illo recuperes illa decem, vel partem eorum, quæ mihi debes?

6 Respondeo. Dic mihi, si ego tibi vendidissem equum, v.g. iniustè centum, potestne tu equum alteri tertio iniustè vendere, vt excessum pretij à me tibi ablatum, recuperes? Respondebis, distinguendo: si equus in mea manu, qui illius ætatem gessit, melior effectus est, vnde iam centum valeat, possum; secus nequaquam, quia, si iniustè ego à te tractor, iniustè ego alium tractare fas non est. Rectè respondisti, nam simili quadam ratione ego propositæ dubitationi respondeam tibi a. Si supponas primò, propter mutuum, quod tu das tertio, emergere tibi aliquod damnum ab hoc tertio, vt, si ideo accipias ab alio mutuum, quia huic mutuum das, potes illud damnum, quod tibi emergit, & ad quod hic consensit, vt supponimus, exigere. Verùm, si supponas secundo, nullum tibi emergere damnum ab hoc tertio mutuatario, non potes ex solo prætextu, quod vis reficere damnum, quod ab alio, seu à me passus es, vel pateris. Ratio verissimè dicti est, quia, quando quis patitur damnum à mutuo, quod alteri concedit, iustum est, vt illud hic alter reficiat, quia illius dãni est causa, mutuatarius verò, si non est causa; At in prima suppositione mutuatarius ille tertius est causa illius noui damni, ergo soluet iustè. In secunda verò non est causa illius tui damni, ergo non soluet.

a [illegible]

De damno emergente ex mora.

7 Illud addere operæ pretium hic est; quoniam mutuatarius non solum debet soluere damnum emergens toto tempore mutui, vt diximus in secunda conditione, sed æquum pariter est, vt, si ipse in termino præfixo non reddat, & post illum terminum mutuanti aliquod damnum necessario sequatur (si enim voluntariè, ipsi mutuanti imputetur) æquum, inquam, est, vt illi reficiatur. Dubitabis, an adueniente termino hoc præfixo, oporteat monere debitorem de damno hoc, quod tibi creditori incipit deinceps insurgere? & idem de lucro cessante. Memini, me de hoc in vniuersum superius nonnulla dixisse c.2.§.5. num.3. & num.16.

8 Respondeo, negant esse necessarium b nonnulli, quia ex hoc c Dies interpellat pro homine. Nonnulli d affirmant, vt scilicet sic Debitor ponatur in mora; nam fortassè, si de damno hoc onere admoneatur, mutuò vsis illud exsoluere satageret: Nec dictum prædictum fuit, quod solum loquitur (aiunt) de sorte & de lucro conuento, non verò de quocunque possibili, & contingenti.

9 Dico, probabilius esse, debere omnino debitorem admoneri (excipe consuetudinem Mercatorum, de qua mox numero sequenti.) Ratio est iam dicta ab affirmantibus. Et insuper, quia, si debitor non admoneatur, meritò Creditor iudicabitur velle condonare illud subsequens damnum, de quo mentio nondum facta est, nisi forte in genere, & solum tacitè ex vniuersali quadam ratione, quod quilibet velit suis rebus sarciri, si potest, quæ consideratio tam vniuersalis, & indefinita non videtur sufficere ad parandam obligationem, cum certam in Debitore.

10 e Sã, de hac re sic breuiter habet. Obligatus ex delicto semper est in mora. Qui autem sine delicto, & non

b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]

„ non potest, aut difficile potest, aut „ alioquin eius culpa excusatur, putant „ quidam a non esse in mora, adeo„ que non teneri ad interesse ratione „ morae, nisi ex pacto, vel appositione „ poenae conuentionalis, si tali tempore „ non restitueret, aut impotentia culpa eius accidisset. Haec ille. Posse autem poni in contractu mutui, vel etiam alijs contractibus pactum, seu poenam hanc conuentionalem de soluendo aliquid solum ratione morae, quamuis non adsit titulus vllus damni emergentis, vel lucri cessantis, videtur hic supponere Sà, de quo tamen superius b nos diximus, vbi addidimus, ad soluendam eiusmodi poenam requiri sententiam Iudicis, & nunquam obligare, si mora fuit sine culpa.

a Cum Na- uarro Mol. d. 316. [illegible]

b Supra c. 7. §. 3. nu. 13. & 14.

Dixi num. 9. (excipe consuetudinem Mercatorum) propter illud, quod Sà sic ibidem addit. Alij putant, „ qui non „ soluit tempore debito etiam sine „ culpa, in mora esse: quae mihi opinio „ videtur Mercatorum vsu recepta. Haec ille. Quae consuetudo, vbi introducta est, seruetur, quia est rationabiliter introducta, siquidem Mercatores solent negotiari, & lucrari continuo, sed quo ad praxim puto facilius introductam fuisse hanc consuetudinem, quando Mercatores dant mutuum, quam in caeteris contractibus, quia Mercatores regulariter intelliguntur pacisci cum recipientibus ipsorum actualem pecuniam mutuam de quocunque damno, etiam post terminum solutionis euenturo; quod non est in alijs contractibus.

Tres Conditiones, quo ad lucrum cessans.

11 Prima conditio c, vt aliquid accipias ex eo capite, quod ratione mutui tibi lucrum cesset, est, vt ea pecunia esses negotiaturus, & re vera aliquid lucraturus. Nota illud (ea pecunia) si enim alia, cur huic mutuatae imputas? Quid, si hanc destinasti negotiationi, & aliam reliquam iubes Domi? Respondeo, Tunc potes cogere d lucrum cessans, quia de facto haec fructificatura erat, non alia; Quid si ita dispositus sis? Vellem (& vtique possem) meam pecuniam negociari, nisi essent, qui mutuum peterent, seu quod in idem recidit, solo applicare, quamuis vtique possem, hanc pecuniam ad negotiationem, quia volo mutuare illam forte petenti. Respondeo, quamuis per hanc conditionatam voluntatem non videatur pecunia negotijs destinata, sed destinanda; vnde videatur tunc non posse accipi lucrum supra sortem, tamen adhuc posse docent cum Lessio e, & Molfesio f, quando lucrum fuisset de proximo g, & non solum remote habendum: licet non negem, esse periculum palliandi vsuram; Ratio autem, quod tunc possis, est, quia vere tibi cessat lucrum ratione mutui.

c Dicast. [illegible] 26. d. 8. dub. 3. nu. 127.

d [illegible] 18 [illegible] p. [illegible]

12 Secunda conditio, h vt id omnino mutuatario explicetur: nam fortasse mutuum is nollet sub hoc onere. Excipe, nisi cogeret, vt modo dixi num. 5. fine.

13 Tertia, i vt seruetur aequalitas; ne scilicet plus accipiatur, quam sit lucrum cessans. Hinc Primo, deducendae sunt expensae, quas fecisses in negotiatione illa. Hinc Secundo, quando lucrum est dubium, vel sub periculo, vel quando tu non eras in voluntate firma negociandi, cum nescires occasiones superuenturas, valde minus accipere poteris, idque iudicio experti. Hinc Tertio, longitudo vel breuitas temporis, sub qua forte praefigitur redditio mutui, multum prodest, vel obest ad determinandum lucrum: nam breuiori tempore producta negotiatio minus fructificat, quam longiore.

e Less. lib. 2. c. 20. du. 10. n. 71.

f Molfes. apud Dicast. [illegible]

g [illegible]

h Idem, [illegible]

i Dicast. [illegible] 196.

14 Ob hanc ergo lucri incertitudinem, tribus modis pacisci cum mutuatario poteris. Primo, determinando, nunc lucrum tuae negotiationis tantum esse. Id quod experti poterunt determinare, iuxta naturam negotij, opportunitates, inde affuturas, pauciores expensas, & similes circumstantias: sed deinde, quodcunque euenerit, erit in hoc tantum lucro standum; quia par fuit periculum. Secundo, si fiat pactum, vt tantum detur, quantum alij Mercatores

inde

in simili negotiatione, lucrati fuerint. Tertiò, si sit pactum indeterminatè, vt tantum detur, quantum ipsi mutuanti cessabit de lucro: & in his duobus modis similiter erit determinatio, nam dubitur, quantum Mercatores in simili negotio lucrati sunt.

Si ex mora soluendi cesset lucrum mutuantis, idem dic, quod modo diximus n. 9. & n. 10.

Laboris æstimatio.

15 Tres supersunt difficultates. Prima, An æstimatio laboris, quem perferre aliquando deberes, vt lucrum ex tua negotiatione facere laboriosè compararetes, debeat deduci? Varij varia. Illud mihi certum est, & nunc dicere sufficit: regulariter non esse a deducendam, nisi paruam aliquam partem iudicio prudentis. Ratio probans, & explicans hanc meam sententiam est, quia homo communiter vult potius laborare lucrando, quàm etiam otiari sine lucro; ergo, cum hic labor inuoluntariè illi cesset, non est ei pensandus lucro, quod reportaret ab eo labore relicto propter etiam cessum. sic pauper artifex vulneratus ab inimico otiatur quidem, dum iacet in lecto, sed mallet laborare, & lucrari: nam propterea inimicus lucrum cessans debebit reddere ei, quantum otianti. Ex alia parte, quia nullus homo est communiter, qui cessationem notabilis laboris non emeret aliquo paruo pretio, ideò hoc paruum pretium erit deducendum.

a Less. l. 2. [illegible] Rebell. [illegible] l. 2. n. 178.

Lucrum cessans anticipato sumptum.

16 Secunda difficultas: An Mutuatori liceat lucrum, quod ipsi cessabit, sumere nunc ab ipso initio mutui? v. g. mutuat nunc quis centum, speratque decem acquirere ex lucro sibi cessante; poteritne licitè nunc sibi sumere ea decem? Respondeo, negatiuè b. Ratio est, quia sic non mutuaret centum, sed nonaginta, & sic non posset lucrum accipere ex integro mutuo centum aureorum.

b Molina de vsuris [illegible]

17 Caramuel c tollit sic difficultatem, fiant duo contractus, alter mutuationis, alter venditionis, & sic poterit mutuans sumere nunc decem, seu saltem octo, vel sex. Explico: Mutuans nunc mutuat centum aureos cum spe, vt recipiat hinc ad annum ex lucro licito partes, summam, alia decem. Vendat nunc anticipatè hanc spem decem lucri ipsi mutuatario, quæ spes valebit v. g. omnibus ab experto viro expensis, sex, vel octo aureis. nam statim nunc poterit sine labe vsuræ hos sex, vel octo aureos sumere, non quidem ex vi mutui, sed ex vi venditionis sperati à se lucri, & venditi mutuatario.

c Caram. [illegible]

18 Lessius d ab eadem difficultate sic se liberat. Mutuo quia tibi centum, ita vt mutuet cum interesse soli 9. at 9. sine interesse, nam non hæc 9. soldere mutuanti potes sine vlla ipsius iniustitia pro interesse debito illi 9. nunc enim tu mutuatarius non solum lucrum ex ipsa summa mutuata cum interesse, sed ex alia, quo pacto plus augmentum gratia haberis. Dices, grauabor ex eo, quod anticipato solui quod nondum debeo. Responderem sic pro Lessio: At certò debebis, & ex alia parte molestia dandi nunc, quod debebis postea, compensari sufficienter videtur ex eo, quod mutuans gratis mutuat tibi, & sine interesse illa decem.

d Less. [illegible]

19 Azor e eandem difficultatem sic tentat eludere. Mutuet Titius centum Cajo, cum pacto, vt Caius reddat quinque pro interesse: non Caius det Titio aliquid aliud, quod æstimetur quinque v. g. certam portionem olei, vini, frumenti &c. Nam tunc non committeretur iniustitia, quia hæc committeretur, si illa quinque detraherentur à centum mutuatis: at tunc illa olei, vini portio non est pars pecuniæ mutuatæ.

e Azor [illegible]

20 Ex his tribus modis primus, & secundus approbantur, nam, si sincerè exhibeantur, nihil continent iniquitatis: Tertius vero omnino reprobetur, quia illa olei, vel vini portio, licet physicè non sit pecunia, est tamen æqui-

ualenter:

assereret: vnde merito hanc non dicendum mutuari certum, quandoquidem, prorsus illa certum, solùmque affirmatio auctorem quisque, quamuis in alia materia.

Lucrum cessans ex contractu explicitè illicito, sed iusto implicitè.

21 Tertia difficultas est, An, qui bona fide contraxit vsurarium, sin aliàs institutum celebrasset, ignorans esse talem, possit lucrum exigere: quatenus, si iniustitiam aduertisset, alio modo non iniustè cum eodem, vel cum altero contraxisset: Contraxisset v. g. vel per contractum societatis, cum assecuratione sortis, & lucri (cuius contractus iustitiam hîc supponimus, & videri potest apud DD. a) vel per contractum emptionis frumentorum, seu similium intra metam taxandarum, de quo superius fusè disputauimus, vel per contractum iusti Cambij, vel Constitutionis censûs annui, vel per similes.

Respondeo, id quamuis in praxi non sit facile concedendum, tamen satis probabile puto idem posse; quando mutuans expressit se velle contrahere omni meliori modo, quo potest, Ex mo Sà a. Aliique benignius loquuntur, & absolutè posse concedunt: Praefecta Sà sic habet; Qui fecit contractum vsurarium bona fide credens iustum, potest tamen lucri retinere, quantum acquisiisset aliquo per contractum licitum. Ratio potissima (nam alias vide apud citatos) potest esse, quia mutuans, dum bona fide procedit, & non est dispositus ad exercendas vsuras (quam certè dispositionem nemini mediocris conscientiae habere praesumimus) implicitè contrahit cum voluntate non committendi vsuras, & cum voluntate habendi lucrum; ergo contrahit cum voluntate contrahendi iusto modo possibili, hoc enim tenetur intelligi ab illa bona fide &c. Cum igitur ex alia parte iam mutuatarius consenserit ad id totum, quod pars mutuans, dederit ex vtraque parte sufficiens, & iustus contractus, atque actualis consensus, nec solum conditionalis sit: Alio modo iusto contraxisset, si sciret iniustum esse quod fecisset; vnde conditionalem certè non sufficere ad iustificandum lucrum omnes fatentur, quia conditio nihil ponit in esse, si ergo adest sufficiens vtriusque voluntas, adest, quod necessarium erat ad iustè lucrandum.

22 Nec obstat Primò, Quod damnum hoc resarciendum debitum tunc debitori manifestatur, non obstat, inquam, satis enim illi fuisse notificatum censetur, cum ab illo mutuans lucrum illud supra sortem perijt.

23 Nec obstat Secundò, Quod posset idem fieri ab eo, qui mala fide contraxit per contractum cognitum vsurarium, non obstat, inquam, quia neganda est sequela; Qui enim bona fide eo modo contraxit, implicitè voluit bono modo contrahere: At, qui mala, sim voluit contrahere prauo, non autem recto modo.

Dices. At, si sciuisset bonum modum, hoc bono modo contraxisset; Ergo virtualiter, & implicitum consensum habuit ad hunc bonum modum. Respondeo, nego consequentiam; Cum enim conditionalis nihil ponat in esse, & ex alia parte is expressè malo modo contrahere voluit, non est attendendus ille conditionalis consensus, sed hic absolutus, quem affert. Quare non placet quibusdam recentior a, qui contrarium docet, Nam etiam dico, sed non concessi, quod speculatiuè id posset defendi: tamen à praxi est omnino repellendum: cum enim nullus contractus vsurarius, qui non potuisset vel cum hoc, vel cum alio contrahere celebrari aliquo tandem recto modo, sine [illegible] lucrum ex vsurario contractu conquisitum, è medio tolleretur.

24 Nec obstat Tertiò, Quod in venditione, locatione, [illegible] fieri quid non potest: neque enim potes à Petro v. g. petere plus, quam decem, si pro decem, pretio [illegible] rem eidem iniustè vendidisti, vel [illegible] locasti, quamuis, si pretio summo vendidisses,

etiam

etiam iustè vendidisses, non obstat, inquam, quia in casu huius obiectionis emptor, seu conductor contrahit cum hac persona, quæ non consentit, nisi ad pretium conuentum; & non ad aliud: At in casu nostro mutuans iam consentit dare tantum lucri, & solum per conscientiam erroneam, hæc apparet iniquum, cum ergo deposita erit conscientia erronea, poterit mutuans, quasi per compensationem sibi retinere lucrum, quod aliàs iustè accepisset.

25 Imitio ex venditione, vel locatione confirmari potest doctrina, de qua disputamus. Sit, qui vendat, seu locet bona fide rem pluris, vel minoris iusto: valeat decem v. g., sed vendatur, locetur duodecim, vel octo. statim atque apparet, hunc contractum esse iniustum, poterit, abstrahendo à liberali donatione, immo debebit reduci ad iustum. Cur igitur idem non fit in casu nostro, vt sicut ibi valet reformatur contractus, quia implicitè semper intelligitur Venditio, vel locatio facta sub pretio iusto; ita in nostro casu reducatur contractus, quia propter bonam fidem intelligitur factus alio modo, hoc est iusto, hæc qui ad sententiam [illegible] Sà debuisse sufficit; & de qua Lessius a ait, non esse permittendum, vt quis sic contrahat absque expresso titulo, ob quem lucrum petat, vel nisi exprimeret, se velle contrahere meliori modo, quo potest. Sanum certè consilium.

a Less. lib. 2. c. 20. nu. 152.

26 Similiter, Sicuti postremum prædictum mutui contractum cum prædicta virtuali intentione licere videtur lucrum accipere, licebitne ab initio his duobus modis contrahere; Primò, do tibi centum, vt omni meliori modo, quo iustè possim, vltra sortem lucrum à te reportem. Secundò, do tibi centum, vt vltra sortem lucrum à te reportem.

27 Respondeo ad primum. Non esse hunc contractum improbandum: immo hanc esse sententiam Lessij, tam diximus num. 21. & num. 25. nisi tamen ex eo capite infirmetur, quod num. 29. & 31. mox explicabo. Ratio est, quia sub illa clausula (omni meliori modo &c.) iam implicitè fit contractus iustus, & excluditur iniustus.

Respondeo ad secundum; id tripliciter modo fieri posset. Primò, si adsimus ad bonus titulus damni emergentis, v. g. vel lucri cessantis, &c. ex quibus lucrum supra sortem acquirere iustè posses. Secundò, si adsimus, nullum titulum bonum adesse. Tertiò, si adsit quidem bonus titulus, sed in præscindas: nihil scilicet cogitans de iusto, vel iniusto titulo.

Dico, Primum modum esse licitū, Secundum illicitum, & vsurarium, quæ duo patent ex dictis; At Tertium modum, quia nemo est censendus delictum committere, nisi expressè constet, iudicandus erit etiam licitum, saltem regulariter. qui enim hoc tertio modo contrahit, implicitè bonum titulum intelligere præsumitur; quare, nisi ex mala conscientia, & prava consuetudine mutuantis sub aliud, aliud colligatur, vocatur hunc contractum bona fide factum; pro quo recurrat Doctrina iam hactenus à Sà tradita.

Duo Mulierculorum contractus Mutui discutiuntur, &c.

28 Quæ à num. 18. diximus, nisi ita vere explicentur, ansam possent afferre Liberalis. vt his superioribus diebus accidit cuidam alias doctissimo Theologo; Is, cum absolutè nobili Viduæ concessisset, posse decem pro centum in anno recipere ex dato mutuo, re deinde bene perpensa necessum fuit eandem admonere, vt lucrum receptum restitueret; an ex quodam capite aliquam partem dicti lucri potuerit retinere, intelliges ex infra dicendis §. præsenti, num. 29.

29 Explicatio est hæc. Diximus, eum posse lucrum eiusmodi sine quando mutuans, si non fecisset hunc contractum mutui, fecisset vtique iustum, vel societatis, vel mercæ, vel cambij, vel census, vel similis; At verò, si mutuans nullum contractum ex iustis fecisset, lu-

crum

enim reportare posse, nunquam dimittit; reportaret enim ex tasso [illegible] tamen. Iam inspiciamus, an illa Vidua nobilis iniuste aliquem contractum [illegible] fecisset? Ipsa (vt ex [illegible]) à cambijs abstinere se dicebat, quia sibi carebat correspondentibus. Censibus mercatoribus respondebat, quia nimis molestum sibi erat dependere ab ijs, qui mercatum impositum erant, & mercatura [illegible] lucri, atque ad [illegible] mercatum, mercaturae impositionem expectare; Societatem verò, vel [illegible] censum, vel aliam similem contractum inire poterat; cum nemine, quia multoties cum quaesiisset, non inuenit. Dic ergo, amice Theologe, cur statim, re indiscussa, concessisti, potuisse illam ex mutuo lucrum reportare? Si enim ipsa meliorem, seu iustum modum non habebat lucrandi, contrahendo cum alijs, nec contrahendo cum eis, cui mutuare deberet quia [illegible] etiam erat, nec vllo modo alijs contractibus apta, satis conuincitur iniquè contraxisse, cum iniustum peteret.

Quod igitur dictum est de hoc iniquo contractu, [illegible] inuendo, quando alius contrahendi [illegible] modus non assulget; est enim clarè vsura palliata, etiam expressè dicens, se velle omni meliori modo contrahere; quando [illegible] modus, vel non est, vel [illegible].

10 Hinc damnabis nouam quamdam [illegible] nostra aetate negotiationem. Dant enim, vel alterum aurum pecuniae [illegible], sub lege, vt singulis hebdomadis duos referant [illegible], seu Iulios, donec aureum integrum soluant, & insuper alios tres, quatuorvè Iulios pro lucro. Profectò, si ipsi [illegible] esset, si damnum emergens, si periculo se exponant, vno verbo, si [illegible] intercedat titulus, aliquid proportionatum eos reportare posse, non est dubium: at, si nullus, vnde potestne? neque hic valet praetextus, *si non mutuassem &c.* non valet, inquam: quia nullus est in ijs circumstantijs possibilis alius contractus, non Cambij, non Census, non Societatis, non [illegible], quibus

celebrare in tam modica pecunia? non mercatorum, qui debuisset mercatori [illegible] mercaturae impositionem, nec potuisset post hebdomadas [illegible]; & [illegible] sibi reportare; non denique [illegible] aliquis contractus, quia is non apparet. Remanet ergo, esse negotiationem vsurariam, & penitus improbandam, vide §. 5. num. 19.

§. IV.

Difficultas vel periculum recuperandi sortem, an det lucrum?

1 QVando rationabiliter timetur periculum, vel difficultas, vel expensa in recuperando mutuo, atque haec oriatur ratione personae mutuatarij; potest a aliquid proportionatum exigi supra sortem. Ratio est, quia sicuti, etiam sponte, haec pericula in lucro aeque ac in sorte [illegible] etiam alterius est pretio aestimabile. Proportionatum (dixi) in quo [illegible] timeant Fideles: & tandem nulla alia regula certior, quam [illegible] experti, asserit potest, iuxta periculi [illegible] qualitatem, numerum, grauitatem, [illegible] augmento; vt videas, quanto pretio Mercatores contrahant similem negotiationem assecurationis, seu fideiubere in foro, & exinde, quid possis ex similibus periculis exposcere, perpendas. Dixi autem (rationabiliter timetur) nam, si pericula timeantur ex sola pusillanimitate, negant plerique, posse c, quid vltra sortem, accipi; quia tunc illorum periculorum non est causa mutuum, sed mutuantis vitiata dispositio. Verum Delugo d [illegible] posse, licet denique aliorum iudicio [illegible]. Ratio est, (inquit) quia praeter Matrimonium, pro quo aliud potuit in [illegible], in alijs contractibus [illegible] haec immodica, cur possit [illegible] est angor, & molestia, quae mutuans passurus est, imò e. g. animo, propter timorem amittendi sortem, quaeque [illegible] sibi ipse non obligatur sine pretio. At

[illegible]

hæc iam in eo pusillo adsunt: ergo &c.

2 Solet autem contingere, vt mutuatarius ad assecurandum mutuantem de sua mutuata pecunia, adhibeat aliquem fideiussorem, cui aliquid v. g. duos, aut tres nummos pro quolibet aureorum centenario ipse mutuatarius dat: (& tale quidem, nam hic fideiussor debebit soluere totam summam, si mutuatarius non soluet) id, quod licitè fit, etiam, quando non est periculum, ne soluat mutuatarius, vt docet Molina a contra Caiet. b, quia ea res est onus pretio aliquo, licèt minori æstimabile.

a Molin. d. 310. … b Caiet. … 3. … n. 6.

3 Iam inquiro, an hic, quod facit hic tertius, possit facere ipse mutuans, simile pretium sumens à mutuatario, quasi sit fideiussor pro se ipso?

4 Respondeo, Si mutuans obliget mutuatarium, vt non eligat alium assecuratorem, nisi ipsum mutuantem, vsurarius erit. Non autem talis erit, sed iusta negotiatio, si illum non obliget, esto sciat, & immo & roget, sed sine periculo obligandi mutuatarium; Ratio prioris est, quia illud esset imponere mutuatario onus nouum supra sortem datam. & hanc causam vsurarum damnat facet Canon c. Ratio posterioris est, quia, suscipere in se tale onus assecurationis, est pretio æstimabile, vt modò dictum est: quare, sicuti alius tertius pro hoc onere aliquid exigere valet, cur non valeat ipse idem mutuans, qui certè non sit deterioris conditionis ex eo, quod mutuet d.

c c. Nauiganti de vsuris.

d i. Mol. d. 318.

§. V.

An liceat aliquid plus accipere, ob promissionem, quam alteri quis facit, non repetendi pecuniam mutuatam intra certum tempus.

e Molin. d. … Less. dub. 24. … Salon. de vsuris … Azor. … Dicast. … disp. … Bonac. … n. 17. … apud … Dian. …

1 Communior sententia e habet, nequaquam licere. Immo non pauci addit, communiam esse nouam, inauditam, periculosam in fide, & aperientem viam vsuris. Rationes huius sententiæ sunt variæ à variis Doctoribus excogitatæ, quas, ne his tempus, in … eamdem sufficientibus fidelem.

2 Alia non ignobilium f Authorum sententia (quam Lessius, licet contrarius, ait posse alicui videri non improbabilem, sed tamen Mercatoribus tam laxas habenas non esse dandas) docet, vtique licere. Ratio præcipua (nam aliæ vide apud Lessium) est, quia non potest negari, promissionem non repetendi, per annum v. g. esse nouum onus, nouamque obligationem pretio æstimabilem, vt mox clarius patebit num. 11. quare, quod pro ea accipitur, non accipitur ex vi mutui, sed vi talis noui oneris.

f Lessius … apud Dian. … Molina …

3 Confirmari Primò. Potest, quia omnes cum Molina concedunt, te posse quid exigere pro promissione, qua te obliges intra annum mutuare quid, vel vendere, quandocumque quis voluerit, quia id vtique est onus pretio æstimabile. Sed idem est promittere non repetere intra annum, quod mutuatum est, simile enim est vtrumque onus, ergo &c.

4 Confirmari Secundò potest. Quia debitum mutuatarium post annum posse nunc exigere dato aliquo pretio creditori à debitore, superius cum doctis Authoribus concessimus g: Id, enim alius titulus non apparet, nisi, quia præsens pecunia plus valet, quam futura, non quidem in se (tanti enim in se valet aureus hodie, quanti post annum) sed ratione annexorum, quia in anno timeri semper rationabiliter possunt pericula, esto nunc prorsus nulla prævideantur, vt ibidem explicuimus. Iam infero: ergo pecunia mea præsens, quam tibi mutuam do, plus valebit propter similia connexa, quàm tua, quæ futuro tempore à te soluetur.

g Sup. … n. …

5 Caramuel h plurimùm benignus, & interdum debito magis, hic scrupulum inijcit; at enim, etiam, qui centesit fore, vt nullo modo pecunia, quam alteri mutuauit, indigeat, nihil tamen posse supra sortem exigere, quia tunc nullam

h Caram. … Theol. … n. …

nullum sibi grauamen imponit; at, qui nullum sentit damnum, non habet, cur vtilitatem aliquam sentiat. Hac, inquam, ait. Verum, si probabilis est haec secunda sententia, quando praescinditur indigentia, quam ipsemet Caramuel a alibi amplectitur, dicendum consequenter erat, aliquid, licet minus, semper accipi posse, quia nunquam in praxi verum est b, nullum sit grauamen impositum: semper enim timentur indigentiae casuales, & pericula imprimis: item ipsa promissio non repetendi v. g. per annum est munus grauamen pretio aestimabile, sicuti promissio tibi quid vendendi, quando volueris, vt iam, iam dictum est.

a [illegible] 706

b [illegible]

6 Confirmari potest Tertio: Quaeret aliquis, An possim licite mutuare v. g. centum Petro ea lege, vt si ego viuam vsque ad annos decem, ipse mihi anno decimo reddat ducenta, aliud scilicet centum, & alia centum, quasi decem pro singulis annis; si vero decimum annum non pertingam, mihi promissa, ne sortem quidem reddat? Et licet nonnemo neget c, quia id esset lucrum ex mutuo, concedunt tamen recentiores d; est enim lucrum ex contractu innominato, Do, vt des, & veluti ludus paris periculi. Non est igitur nouum transire mutuum in alium contractum ratione alicuius superadditi pretio aestimabilis. Quare, si ego subeo periculum, ne in [illegible] casu, quo ea pecunia ego indigeam, vel indigens amicus meus, cum interim mutuatarius certo sciat, se in omni superueniente casu, siue fortitudine per annum vel posse pecuniam, quam non repetere promisi; cur esse id pretio aestimabile, non sit iudicandum.

c [illegible]

d [illegible]

7 Equidem video, hanc sententiam vitare periculo subesse, & insuper esse difficile statuere, quantum possit pro hanc promissione requirere; quod iam mox num. 17. apparebit; tamen, an sit probabilis tum propter eius Authores, tum propter rationes iam iam allatas, & solutiones contrariarum mox afferendas, vltima sic apud sapientem lectorem aequa lance.

8 Superest ergo, vt pro Caramuele videamus, quo modo ad rationes contrarias, hoc est ad rationes primae sententiae responderi possit. Prima ratio est, quia sic ex tenui mutuo posset exigi lucrum, praeterea quod non ex vi mutui, sed ex vi promissionis exigitur.

Responderi potest, negando sequelam, vt mox num. 11. clarius explicabo.

9 Secunda Ratio, quia sic pro longiore tempore posset plus exigi; si enim propter promissionem non repetendi mutuum, pro uno anno, accipis duo v. g. pro decem annis, poteris quinque [illegible] omnes fatentur tempus vendere Vsurarium esse.

Responderi potest, negando, sequi, plus posse exigi pro longiore tempore absolute, concedendo, posse quidem moderatum plus, vel minus ex alio capite, quod aliquando contingit ad longius, & minusque tempus; Recensendum enim est id, quod supra per aliam occasionem dictum est, in diuturniore tempore maiora subiacere pericula, & onerosiorem esse meam promissionem non repetendi, quam inde eueniret.

10 Tertia ratio caeteris fortior, est, quia obligatio non repetendi mutuum pro aliquo certo tempore est imbibita in ipsa natura mutui; qui enim mutuat, pro aliquo tempore mutuat, atque adeo sicuti datio mutui est donatio liberalis, ita necesse est, vt sit id, quod est de essentia, seu natura mutui, hoc est, vt sit liberalis etiam obligatio dicta non repetendi pro certo tempore.

11 Responderi potest sic distinguendo. Obligatio non repetendi mutuum pro aliquo commodo tempore est imbibita in natura mutui, concedo antecedens; Obligatio non repetendi pro toto, & quocunque tempore, quo mutuum protrahi potest, est imbibita in natura mutui, nego e antecedens. Tempus igitur aliquod est imbibitum in mutuo, at non determinatum, sed determinandum ex varijs rerum, personarum, temporis circumstantijs. Tempore v. g. penuriae, si tu pauper mutuas medium farinae, tempus imbibitum huic mutuo,

e Colligitur ex Dicastill. [illegible]

intelligitur vna, vel altera hebdomada, & fortasse minus: at tempore abundantiae etiam mensis, quod si sit diues, & mutuatarius sit rusticus inops, erit etiam annus, seu donec triticum ex sua noui segete is recolligat. Quare, si mutuas per tempus aliud, seu longius à praedictis, erit quid extrinsecum mutuo, & illud subijcitur aestimationi, & vendibile.

12 Quarta Ratio. Quia sic mutuum non differret à Precario. Precarium n. est, quando rem commodas ea lege, vt possis repetere, quandocunque volueris. Commodatum verò est, quando rem commodas ea lege, vt repetere non possis pro eo tempore commodati v. g. pro anno, quo commodas. Cum ergo mutuum assimiletur Commodato, debet participare de ea conditione, vt repeti nequeat pro toto tempore, quo ipsum mutuum durat, quo pacto differret à precario, secus non differret.

13 Respondere primò posses, negando, secus non differre. Differt enim eo, quod Precarium est de re ex se vsu non consumptibili v. g. de Veste Statua, &c. cum mutuum sit de re ex se vsu consumptibili v. g. de Vino, Oleo, pecunia, &c. quo pacto satis differunt sine necessitate aliud discrimen excogitandi. Respondere tamen secundò, posses distinguendo illud (mutuum assimilatur commodato) mutuum propriè, & strictè dictum, vt scilicet, in illo est formaliter contractus, & nullibi obligatio non repetendi pro aliquo commodo tempore tantum praecedentè explicato, assimilatur commodato, concedo. Mutuum largè, & impropriè dictum, scilicet mutuum cum obligatione longioris temporis, nego: hoc enim transit in alium contractum innominatum, do, vt des, vel potius in Venditionem, per quam vendit quis ius, ac proportionatum periculi, & libertatem repetendi rem suam pro tempore illo excurrentem.

14 Quinta ratio est Ioannis Delugo. Qui inquit per restitutionem sortis iam aequalitatem seruari, quod mutuatarius debet, ergo si plus requirat mutuans, iniustè requiret. Antecedens probatur, quia tanti valet pecunia post annum reddita, quanti ante annum mutuo concessa. Confirmatur, quia tanti valet v. g. haec statua nunc, quanti, si vendatur post annum, sic de domo, de praedijs &c. Immo tanti aestimatur à Deo Gloria, seu Beatitudo data nunc, quanti data post annum: patet, quia aequalibus meritis valet nunc defuncto conferre eandem Gloriam, quam ijsdem meritis conferret tantummodo hinc ad mille, vel annos. Haec ille.

15 Respondere Primò sic posses. Haec ratio nimis probat, ergo nihil, nam probat, nihil mihi deberi ex locatione, tanti enim valet statua nunc, quando tibi initio anni loco, quanti valebit post annum, quando reddes. Et sicut omnes respondent, tunc accipi pretium non pro re locata, sed pro alio, idest pro vsu rei locatae. Ita ego respondebo, non accipi pretium pro pecunia concessa, sed pro alio, idest pro libera promissione eam tam diuturno tempore non repetendi.

16 Respondere posses secundò sine dicto, negando antecedens. Ad probationem distinguo assumptum. Tanti valet pecunia concessa, quanti reddita, ratione sui, concedo, ratione annexae promissionis, seu alterius contractus, nego, vt patet ex dictis. Ad confirmationem idem dic. Sanè Gloria tanti valet ratione sui nunc, si nunc mihi illam Deus conferret, quanti, si conferret post decem annos. Sed dic, Amice, si tibi illam Deus nunc conferret, & non hinc ad decem annos, quanti faceres eam praestationem collationem? Ego, immò & tu, & sanae mentis quisque pluris faceret, quam infelicia quaeque bona, ac vitam ipsam; aliud igitur est aestimatio rei in se, aliud, quae ad aliquam circumstantiam extrinsecam ipsi rei connexam.

Quanti valeat promissio non repetendi mutuum, &c.

17 Illud denique ante omnia interest hic scire, ecquodnam pretium exigere esset congruum ex hoc titulo, seclusis ceteris omnibus expensis, respondeo,

deo,

dedi? sed adhuc urgeo; ecquodnam est hoc prudentis arbitrium? Illud, an a Lessio a determinatur à mercatoribus eiusmodi pretium singulis annis, aliquando sex, aliquando septem, usque ad duodecim, non verò ultra ex Caroli V. Constitutione: additque, hunc eundem lucri taxam posse quemlibet non Mercatorem exigere ex suo mutuo, quia posito eo damno, statura communis pro omnibus. Audio; sed idem Lessius, hoc tum approbat paulo b post, atque, praescindendo à lucro cessante, vel damno emergente, id initio damni, multo magis; quia nos quaerimus universaliter pro locis, ubi haec taxa non statuitur. Aliquid ergo nos firmius statuamus, & loquamur de mutuo in pecunia exempli gratia per annum, nam pro mutuo olei, frumenti, &c. posset contingere, ut annus non reputaretur longum tempus, ut diximus; cum contrà regulariter pro mutuo in pecunia longum reputetur tempus unius anni, multo magis duorum, trium, &c.

a Less. l. 2. n. 135.

b Id. n. 137.

18 Dici iam posset, pro hoc titulo promissionis non repetendi pecuniam mutuatam pro quolibet anno licitè in nostra hac aetate pecuniosa exigi quinque pro centenario c. Ratio est, quia eiusmodi promissio regulariter tanti videtur aestimari posse à prudentibus; Et huius ratio est, quia pretia rerum ex communi aestimatione hominum pendent; commune autem hominum iudicium nunc videtur esse, ut qui vendit suam libertatem de resumenda sua pecunia per annum, quinque exigat pro centum, cuius signum est, quia, si cuilibet prudenti dicatur, vel elige nunc habere centum numeratos aureos, vel centum, & quinque post annum, eligeret potius centum praesentes, quàm centum, & quinque futuros, qui ex multis eventibus impediri possunt, ne habeantur. Confirmatur, quia assecuratores in mercium periculis, nec valde excedentibus, nec admodum levibus, si quinque pro centenario statuunt, non imprudenter, nec iniustè se gerunt: ergo pari modo in casu nostro; cum illa promissio non repetendi trahat semper non vulgarium

c Caramuel. n. [illegible]

periculorum, difficultatumque, sive onerum.

19 Ex his collige Primò. Videri illi allatos, supra n. 28. posse concedi (si vera esset doctrina hucusque à nobis exposita) quinque pro centum, tempore quia propter bonam fidem iudicari possemus, eum celebratum fuisse contractum hanc promissionis non repetendi &c. Collige secundò, eos Mediolanenses illis allatos eodem §. num. 30. regulariter sic quidpiam lucri percipere minimum, quia unius aurei ad rationem quinque pro centum fere nihil, unum scilicet, vel alterum obolum in anno posuisset ex hoc titulo promissionis parere; & tamen illae perceperunt aliquos Iulios non post annum, sed post hebdomadas. Haec quo ad totam huius §. 5. difficultatem expendenda sapientiorum statuis absoluisse sufficiat.

§. VI.

An liceat, quid supra sortem reportare ob molestiam privationis suae praesentis pecuniae.

1 ADdunt nonnulli aliud caput accipiendi supra sortem, nempe ratione molestiae, quam ex sua absentia pecunia quis percipit, seu ratione carentiae consolationis, qua quis frui solet, dum domi, & in Arca suam pecuniam praesentem habet, quem animi sensum comprobat scitissè Avarus ille, dum apud Horatium sic sibi blanditur.

At mihi plaudo ipse domi simul ac nummos contemplor in arca.

Et quidem Caramuel d sic habet. „Distinguo molestiam à periculo, vel damno emergente, & à lucro cessante. Est verè aliqua recreatio in videndis rebus pretiosis, eaque non sic in possidendis? Pro audienda comoedia, vel videnda bestia, datur pretium; & tamen contradicis, eius non providendis, vel possidendis optimis nisi participatio? Ratione ergo huius molestiae à carentia pecuniae subortae, praecisis omni alio periculo posse quid supra sortem accipi,

d Caram. in Theol. [illegible]

accipi, affirmat Medina. Et D. Thom. interpretes q. 78. art. 1. indicant spe-culatiuè probabile. Sed Dicastillus contra facit, & impugnat. Mihi hæc sententia, & speculatiuè improbabilis, & moraliter in praxi omninò videtur perniciosa. Videtur censorem Caterù [illegible] seuero supercilio doctrinà condemnantè [illegible] camera 254. sibi deinde esse contrariam, &c. Hæc Caram.

2 Equidem, cum ad penitus animum meum sit semper incertum, ob hanc molestiam in Praxi esse adeo leuem, vt in [illegible] cõmercijs parum, atq; adeo nihil reputetur, neq; propterea sit, & nè vix quidem a sit pretio compensanda.

a Dicastil. [illegible] [illegible]

§. VII.

De Cooperatoribus cum Vsurario, & de eiusdem pœnis. Remissiuè.

1 De Cooperantibus cum Vsurario dictum est sufficienter lib. 5. c. 2. §. 2. à num. 46.

2 Quas autè pœnas, obligationesq; contrahant vsurarij; Qua ratione eorum bona remaneant obligata restitutioni, An dominium acquirant eorum, quæ per vsuras acquirunt, quasi eorum hæredes debeant, & quo modo restituere, sunt res obuiæ, & facilè haberi ex Doctoribus b possunt.

b Dicastil. apud [illegible] [illegible]

TRACTATVS QVARTVS.

De Circumstantijs restitutionis & Concaussis &c.

CAPVT PRIMVM.

De Nouem Circumstantijs Restitutionis.

1 His versibus continentur.

Quis, Quid restituere, Cui, Quantum, Quomodo, Quando.
Ordine, quæque sit, quæ Causa excuset ab ipsam.

§. I.

Quis.

1 Profectò, is restituere tenebitur, qui ad id astringitur à Iustitia, de qua re in tota hac materia de restitutione disputatum est satis superè. Verùm, quæ aliàs locum commodum non habuerunt, hic subijcienda sunt, idemq; faciendum in singulis propositis circumstantijs. In hac ergo prima circumstantia docebimus, an restituere teneatur pauper fictus, & An Religiosus ære alieno, vel furto grauatus.

Pauper fictus;

2 Qui simulata c paupertate accipit Eleemosynam, peccat, tenetùrque d ad restitutionem; Ratio est, quia recipiens dolo; cum enim interponat fraudem, facit, vt deficiat finis, quo Dominus mouetur ad dandum, qui finis erat paupertas. Si fraus tamen caderet in modum, non verò in substantiam, posset Eleemosyna iustè retineri, quia, quoad substantiam, adesset sufficiens voluntarium, vt si quis Eleemosynam quidem tibi porrigeret, sed nisi fingeres paupertatè, non adeò promptè, ac liberaliter. Atque ex hoc capite frequenter excuso veros pauperes, sed vltra modum suas necessitates exaggerantes.

c De [illegible] [illegible]

d Coss. [illegible]

3 Obijcis. Qui fingeret Sapientiam, virtutesque accipit ab Episcopo beneficium, validè accipit, nec obligatur illud resignare. & qui ordinatur v. g. Sacerdos sine patrimonio, vel cum Excommunicatione, validè initiatur, & tamen Episcopus, si sciuisset veritatem, non contulisset Beneficium, nec ordinasset: ergo pari ratione semper validè donabitur Eleemosyna in casu nostro, &c. Respondeo, nego paritatem; nam Episcopus, quando aliis confert beneficium, vel

pestres, absolutè intendit hæc conferre huic determinatæ personæ, & expositum [illegible] te recepta consuetudine, & bono Ecclesiastico [illegible] Ordines, & Beneficia, sub [illegible] infinitis fidelium [illegible], incerta [illegible] ferri; id, quod [illegible] casu contingit [illegible]. De Mendicantibus ostia-[illegible] paupertatis. De Mendicantibus [illegible] tim mendicas Eleemosynas benignus loquitur Granado a: in his enim (ait) [illegible] habetur ratio paupertatis, quàm charitatis, unde Dominus non censetur dare sub conditione paupertatis, sed absolutè: quod sanè non ita se habet in Eleemosyna notabilis quantitatis.

a Granad. [illegible]

4 Quid de Paupere, qui pigritia, vel etiam cupiditate causa Eleemosynam petit? Respondeo, si verè est pauper, nec b mortaliter peccat nec ad restitutionem tenetur. Non prius, quia otiositas illa, vel cupiditas, nisi aliud accedat, non pertingit ad gravem deordinationem. Non posterius, quia constante paupertate constat suis eleemosynæ.

b [illegible]

Quid de Eremita, sive serviente alicui Ecclesiæ? Respondeo, licere huic vivere [illegible] ex Eleemosynis Ecclesiæ, illi tamen æqualiter [illegible] serviendo: quia, qui altari servit, de altari & vivat; Quod ex suo competenti victu, Ecclesiæque cultu superest, posse [illegible] dare, sive suis cognatis, sive extraneis, modò sint pauperes, & modò ex circumstantiis non appareat, Donaria Fidelium Ecclesiæ ornatui applicari, colligitur ex dictis.

5 At verò, cuinam restitui sic fortè accepta sint restituenda, Domino, an Pauperibus, an locis Piis. Respondeo, utrumque esse probabile, docet Vasquez c. Domino, quia is non dedit, nisi huic, ergo non alteri. Pauperibus, quia, qui dedit, non respexit, nisi rationem [illegible] generalem Paupertatis, & Christi Dominia [illegible]; unde saltem regulariter non advertit [illegible] ad hunc numero pauperem: ergo [illegible] habetur voluntas eius interpretativa dandi cuicumque alteri pauperi, vel Ecclesiæ nomine Christi. Illud adverte, si quis ficta nobilitate dicendo v.g. se esse filium alicuius Principis, acceptat aliquid, vel si hospitio magnifico exciperetur, obligari ad restitutionem Domino; nec posse Pauperibus, quia tunc [illegible], ne in genere quidem, attingit paupertatem. Simile quid decerne in similibus.

c Vasq. opusc. de Eleemosyna [illegible]

6 Ex dictis potui Primò cuidam pauperculæ interrogationi responsum dare. Asserebat illa, se Eleemosynis quotidianis summam coëgisse aliquam quinque aureorum, eamque seruare pro necessitatibus fortasse imponendis supervenientis, sciscitabatur ergo, an deinceps Eleemosynas sibi à fidelibus erogari solitas, posset acceptare, imo, an exposcere ipsi liceret, quibus vivaret in diem, & quod ex eisdem superesset (superest autem frequentissimè) [illegible] illi à se depositæ superaddere? Respondi, modicam videri illam acquisiti cumuli quantitatem; quare non videri eam iam excessisse fines paupertatis, ut non posset deinceps mendicare: per speratam autem pecuniam contingere quoniam tempore acquirendam, tunc demum illam vetandam esse ab acceptatione, quando prudenti iudicio, secundum eius infimam statûs conditionem, non indigere amplius comprehenderet: expendendo tamen necessitates moraliter proximas, non verò quascumque remotas; has enim etiam quicumque divites timere possunt, nec tamen valent titulo paupertatis Eleemosynam expetere. concedit nihilominus Diana d Eleemosynam posse petere eum, qui filias habet nubiles, quas commodè dotare non potest, etiamsi non desint necessaria ad vitam suam, & filiarum [illegible] sustentandam.

d Diana [illegible]

Secundò ex dictis apprehendi e communem praxim, qua divites colligere alicubi solent stipem pro carcere inclusis, pro Xenodochiis, pro Pauperibus. Nam etiam tum similiter verè egentes subleuantur.

e [illegible]

Verum observandi. Si quis dives obligetur aliquem pauperem alere, non posse pro ipso Eleemosynam petere. Peter v.g. vel frater non patris Eleemo-

synam colligere pro filio, vel forore Pauperibus. Ratio est, quia ex eo quod filius, & soror gaudent Patre, fratreue dite, habent ius, quod aliis ab ipsis debeant: ergo iam pauperes non sunt, pro quibus possit *a* ab iis, quibus incumbit eos sustentare, eleemosyna colligi, &c.

a [illegible]

Religiosus ære alieno, vel furto grauatus.

7 Ponim hæc debita Religiosus contraxisse ante professionem: potuit posteà.

Ante Professionem.

Quoad prius, Præmitto, per se ære alieno vndecunque grauatum non habentem, vnde reddere possit *b* religiosam vitam suscipere. Ratio S. Thomæ *c* est, quia hic ponimus cedere bonis, quod facere posse cuilibet liberum est: nec enim obligatio, quamuis iuramento firmata, ad reddendam pecuniam tanta est, vt fidelem priuare possit bono tam superioris ordinis, quale est Deo omnium Domino vitam addicere.

b S. Th. [illegible] *c* S. Th. [illegible] ad 3.

8 Dixi Primò, (per se) nam hodie adest Sixti V. *d* prohibitio, ne qui iurgenti ære grauatus, vel reddendis rationibus &c. ad professionem admittantur, illam lege cum moderatione Clementis; sed interim nota illud (per se).

d Sixtus V. [illegible]

9 Dixi Secundò, (non habentem, vnde) nam, si habet, quod debet, relinquere [illegible] perinde enim facit, qui bonis cedit. Addunt aliqui *e*, si intra breue tempus, parua [illegible], vel [illegible], posset [illegible] in sæculo creditoribus satisfacere, obligari non statim ingredi; Congrua doctrina, [illegible] ga. Ratio est duplex. Altera desumitur ex expressa authoritate S. Th. [illegible] quæ ad [illegible] probabilem [illegible] est. Altera [illegible] ex ipsa natura Religionis, quæ non habet solam bonitatem [illegible] [illegible] consiliorum, ob quæ fateor, non posse negligi satisfactionem debitorum, maximè ex delicto, neque enim posset quis, vt orationi vacaret, vt Xenodochio seruiret, redimere satisfactionem ex iustitia, quæ fortior est: sed habet etiam status Religiosi bonitatem longè superiorem, nempè sese seruum Dei perpetuo mancipare: vt semper existimata sit professio cuiuscunque Religionis maximum, ac summum, quod possit homo ex se Deo tradere: nam etiam, cum eius bonis Dominus non sit, tradere ex se non valet. Hinc ergo fit, vt [illegible], tamen homines velle à quocunque debito [illegible]. Dixi (quocunque) nam, si violasti virginem, v.g. sub spe coniugij, mentiendo [illegible] Religionem [illegible], quia in ea [illegible] non agitur de debito rei pecuniariæ, sed de debito circa assumptionem status, quem sine nota non potuit suscipere virgo illa, nisi mediante statu matrimonij à te [illegible]; cum igitur hic concurrat susceptio status tui, quem prætendis in Religione, & status matrimonij, quem virgo prætendit (nisi volens remittat), non est mirum, quod præualeat status matrimonij, pacta in fauorem virginis affectæ à te illa iniuria. At in debitis pecuniariis tantum concurrat solutio alienæ pecuniæ, & status Religiosi susceptio, hæc, vt pote bonum adeo excellens, præualere debebit. Nihilominus, consilio aliqui non soluendi debita, & non propter aliam superiorem salutis propriæ bonum, velle Religionem ingredi, nullo modo sine peccato [illegible] concederem.

e [illegible]

10 Hisce [illegible], Dico Primò grauatum in sæculo prædictis debitis siue ex contractu, siue ex delicto (nam, si non ingenuus sint, licitè *f* admittetur, & validè, ad professionem) cum denique [illegible] habentem, quæ secum ferre queat ad Religionem, ad nihil [illegible]. Ratio ducitur ex dictis, quia, ob tantum bonum Religionis, potuit cedere bonis: At in Religione [illegible] se [illegible] liberare, vt subiiciat [illegible] posset [illegible] subiiciam.

f [illegible]

11 Dico

11 Dico Secundò: Si is aliqua bona habeat, quæ ad Religionem ferat, obligari tunc Religionem soluere prædicta debita, iuxta vires bonorum allatorum. Ratio est clara, quia bonorum successor adstringitur debitis eius, cui succedit.

12 Verùm hic duæ subdubitationes emergunt. Prima: Quid si huic, iam professo in Religione obueniat aliqua hæreditas, legatum, donatio?

Respondeo, Sanchez a docet, ex his Religionem obligari satisfacere pro dictis eiusdem Religiosi debitis; quia tametsi per ingressum Religionis factum sit debitore, denegatum sit ius creditorum in ea omnia, quæ obuenire possint Religioni ratione personæ ipsius obligatæ. Confirmat postea, quia si, qui cessit bonis, & quid præter necessaria alimenta sibi acquisierit, debebit id creditoribus dare, ut omnes fatentur.

Verùm (rogata à tanto Viro venia) hoc ipsum erat probandum, an tale ius retineant creditores in Religiosum. Ad confirmationem enim clara patet disparitas: nam secularis cedens bonis nec fit alterius, nec fit incapax dominij, ut fit Religiosus. Præterea mihi videtur posse contra Sanch. ex ipsius doctrina probari opposita sententia. Ipse b enim, & Castropalaus c, & communior, veriorque opinio docet, legata hæreditates, donationes; & consequenter pretium laboris Religiosi, non acquiri mediatè, quasi primo ipsi Religioso, & deinde Religioni, sed immediatè ipsi Religioni, quia ipse Religiosus incapax omnino est acquirendi dominij. Iam ex hoc principio consequitur, creditores nullum ius habere in bona illa delata post professionem, deberent enim habere ius in Religionem, quod nunquam habent.

13 De hac nostra sententia sic habet Castropalaus d: "Ergo Monasterium ex bonis occasione Religiosi, post professionem, acquisitis, satisfacere creditoribus non tenetur. Tum quia debita sunt extincta: Tum quia illa bona Religioso non acquiruntur, ut deinde eius creditoribus satisfaciendi accipiantur: & subsequenter in Monasterium transferantur: sed immediatè acquiruntur Monasterio, quod non ex persona Religiosi, sed ex bonis ab illo acceptis, nec sub eo onere obligationem satisfaciendi creditoribus habet. Hactenus [illegible] gratia dicta sunt, quæ alijs definienda dimittimus." Hactenus Castropalaus: cuius verba duxi in me partem [illegible] efficacia. Alterumque solum præsentia tanti Authoris, additis non vulgaribus tam dictis rationibus, videri sufficere ad id probabile reputandum. Alterumque: Quod tantus Author noluerit illud decernere, nec urgere, ut nec ego decerno.

Fateor tamen probabilem esse, tunc Religionem ex prædictis superuenientibus bonis soluere prædicta debita: & eandem potest, quia probabilissima est sententia Sanchez: quare tunc non dicetur Prælatus dissipare bona Religionis, sed soluere debita, ad quæ soluenda ex probabili, immo communi sententia constringitur.

14 Secunda subdubitatio: An hic Religiosus obligetur laborare, quò pretium laboris impendat ad solutionem prædictorum debitorum? Respondeo, non obligari: Nam, cum ipse nullius dominij capax sit, & totum, quod acquirit, immediatè cedat Religioni, de eo pretio disponere non potest; solutio autem debiti ex proprijs debet fieri, non ex alienis.

Delugo duo docet. Alterum e, obligari Monasterium soluere prædicta Monachi debita ex pretio eiusdem acquisito ex Concionibus, Lectionibus &c.; Alterum f non obligari Prælatum ad dandam licentiam Monacho, ut laborando acquirat aliquid, quò prædictis debitis satisfaciat; quia Prælatus ius habet impediendi suum subditum in alijs actionibus, prout Prælato ipsi libuerit. Dico tamen; hæc duo dicta sibi minus cohærere; Si enim potest Prælatus prohibere, ne subditus ad hunc finem laboret, cur non poterit impedire, ne pretium habitum ex labore detur credi-

toribus

a Sanch. l. 7. in Decal. [illegible]

b Sanch. [illegible]

c Castropal. [illegible]

d Castrop. [illegible]

e Delugo [illegible] de Iust. & Iur. [illegible]

f Ibidem [illegible]

rebus illis : vtroque enim iure æquè priuatur Prælatus, & in personam Religiosi, & in pretium ab eodem acquisitum. Melius igitur sic habet Castropalao a. " Sed verius existimo, neque Prælatum " obligatum esse hanc licentiam (laborandi) concedere, neque te illa vti, " Quia non creditorum, sed Religionis " est, & professione facta cum cessione " bonorum debita extinguuntur. Nota id de hæreditate, vel legato delata post professionem noluit decernere Castropalaus modo num. 15. sed hoc de labore absolutè, & sine restrictione, decernit.

a Castrop. t. 3. tr. 16. d. 1. p. 7. §. 4. n. 8.

15 Illud apud omnium incertè, & tamen constanter dico, tum pro prædicta difficultate, tum pro proximè sequentibus, hæc non procedere de Religionibus Militaribus, v.g. Hierosolomitana, S. Iacobi &c., quamuis sequamur illam opinionem, quod sint quocumque rigore Religiosi. Ratio est, quia hi cum tam amplam habeant suorum bonorum administrationem, non censentur cedere bonis, cum eas Religiones profitentur &c.

Aere alieno grauatus post professionem.

16 Quoad posterius, quando scilicet Religiosus contrahit debita, dum est Religiosus, Distinguendum est de debitis ex delicto, & de debitis ex contractu, de quibus, distinctè duabus assertionibus sic statuo,

17 Assertio Prima : Si intra Religionem debitum ex graui delicto Religiosus contrahit v. g. furando, damnificando, supra pretium iustum vendendo sæcularibus &c. certum est, debere restituere sive ipsum Religiosum, sive Religionem, si res ipsa extat, vel aliquid, in quo facti sint ditiores. Si verò nihil extat, non debet Religio, quia delictum Religiosi etiam Prælati, si non est commissum modo capitulari ab ipsa Communitate, non debet vergere in damnum Monasterij. Vide, quæ dicam mox nu. 23. Debet autem restituere Religiosus ipse, si sit in peculio, vel si potest ex ijs, quæ sibi à Religione conceduntur detrahere de non necessarijs commoditatibus b. Ratio est, quia Religiosus statum ab extraneo iniustitiam commisit, ergo tenetur facere æqualitatem eo modo, quo potest.

b Bannes in 2. 2. q. 62. a. 5. dub. Molina t. 1. d. 139. ...

18 Neque dicas, Religiosus modo non tenebatur soluere debita contracta in sæculo ex delicto, ergo neque nunc debita similia contracta in Religione. Ne id dicas, inquam, nam ibi purgatur debita illa per cessionem bonorum, non verò in casu præsenti; & ex alia parte quilibet conari quantum potest, debet, vt æqualitatem, quam læsit, reparet.

19 Potest tamen Prælatus impedire, ne hic Religiosus ex laboratione peculij, vel suarum commoditatum, soluat sæculari prædicta debita ex delicto etiã in Religione, contracta c. Ratio est, quia sicut peculium & totum, quod sibi Religiosus subtrahit de sua commoditate, est in dominio Religionis : potest ergo Prælatus illud nolle à se abdicare, & sic restitutionem tali impedire.

c Dicast. ... Diana ... Dianum ... sine ... contractis ... in mare ...

20 Tenetur ergo, ex illo delicto Religiosi, necessariò, & immediatè oritur obligationem restituendi, oritur enim ex ipsa natura iniustæ damnificationis, & hoc solum potuit velle Delugo d, qui nobis videtur contrarius, sed dico, posse deinde impediri ipsam restitutionem à Prælato, ex eo, quod Religiosus non habeat, vnde reddat, Prælato contradicente, qui tali contradicere potest, quia solus ipse potest disponere, & non Religiosus de rebus quomodocumque pertinentibus ad Religionem. Atque ex huius doctrinæ inaduertentia defecisse in hac doctrina videntur nõ pauci.

d Delugo t. 1. de iust. d. ... 143.

21 Dixi autem (sæculari) nam si Religiosus damnum per grauem culpam Theologicam fecerit Monasterio v. g. in officio Procuratoris, Cellerarij, Sacristæ, &c. Prælatus non potest impedire restitutionem. Prælatus enim, nisi causa proportionata obstet, obligatur Monasterij sui indemnitatem procurare.

22 Assertio Secunda, Si Religiosus, dum est intra Religionem, contractum aliquem sive onerosum, sive gratuitum

cum aliquo initi, unde oriatur obligatio restituendi, erit distinguendum? Vel n. initi legitimè nomine Religionis; & tunc tenetur ipsa Religio, vt ex se patet, & probat fusè Sanchez a. Vel nec nomine Religionis, nec cum licentia Prælati: & tunc sine dubio ad nihil Religio tenetur. Vel denique initi non quidem dicto legitimo nomine Religionis, at cũ licentia Prælati, siue etiam sine dicta licentia: & tunc si ex eiusmodi contractu damnum contrahenti successit, quia tunc adest damnificatio externa, quæ comparatur iniustæ acceptioni, teneretur contra Religiosum doctrina allata tamen? Religio autem tunc nihil debet, quia ex delicto Religiosi, vt modò diximus, non debet Monasterium damnum pati: & illa licentia, quando affuit, non data est ad contrahendum nomine Monasterij: sed fuit mera permissio, ne Religiosus illicitè contraheret.

a Sanch. [illegible] in Dec. [illegible]

13 Dices, si seruus, vel animal damnum inferat Tertio, Dominum eorum teneri b vel resarcire damnum, vel seruum, seu animal pro noxa dare, ergo in casu nostro, si Religiosus damnum inferat tertio, violando v.g. Tertij Depositum, si non tradatur Religiosus, saltem resarciatur damnum à Religione. Respondeo negandam esse consequentiam, quia Religiosus non est seruus; lege Sanchez c, & Castropalaum d, qui docent, commune esse apud Doctores Religiosum, tum seruo, tum filio familias comparari, prout Monasterio vtilius fuerit; Sed in re nostra vtilius est Monasterio illum comparari filio familias, cum de delicto non tenetur Pater, vt alibi e diximus, ergo &c.

b [illegible] de Noxal. action. [illegible] supra [illegible]

c Sanchez, [illegible]

d Castropal. [illegible]

e [illegible]

14 Quæres, si ex eiusmodi contractu à Religioso nomine suo inito cum licentia, vel sine licentia Prælati, nullum damnum tertio successit, sed solum agatur, an Religiosus debeat stare contractui. Aio probabilius esse, in foro Conscientiæ debere stare, Ratio est, quia est probabilius, tunc oriri obligationem naturalem in Religioso, dum Superior contractum illum non irritat: & huius ratio est, quia, sicuti Votum Religiosi Deo promissum est validum, donec Superior irritet, ita, & id, quod homini promittitur.

15 Neque dicas, Religiosum non habere, nec velle, nec nolle; ne id dicas, inquam, nam non habet, quia non est tam efficax, vt non possit à Superiore reuocari, non verò, vt non possit se obligare.

16 Quoniam verò, vt diximus, potest hunc contractum irritare Superior, atque adeò nullum reddere, etsi possit ille stare, si velit, vt fatentur omnes, sicut potest, sed non tenetur pupillus, vel minor, quando contrahit sine authoritate tutoris, vel curatoris; inquires, id semper est, etiam quando ipsemet Superior dedit licentiam? Et quid de successore eius, qui eam licentiam concessit? Respondeo, quando ab ipso, vel à quocumque successore data est licentia, non posse f nec ab ipso, nec à quocumque alio Superiore irritari eiusmodi Contractum; Ratio est, quia licentia facit, vt contractus sit omni ex parte validus, vnde acquiritur Ius tertio; hoc tamen semel acquisitum, iniustitia fieret, si posset inualidum reddi. Sanchez ibidem addit, si tunc Superior nihilominus reuocet licentiam, relinquo, vt subditum stet eiusmodi contractui, non peccare subditum, si ei non stet. Verùm hoc intelligere non possum; si enim ipse nobiscum concedit, tunc acquisitum esse Ius tertio; qua ratione subditus in re tam clarè iniusta, atque adeò peccaminosa posset Superiori obedire? Tunc igitur solum poterit irritare talem contractum Superior, & consequenter subditus illum non exequi; quando sine vlla licentia initus fuit.

f Sanch. [illegible] in Dec. [illegible] contra [illegible] valide [illegible] sed non [illegible]

17 Disputitas denique, cur possit idem Superior, qui dedit licentiam subdito, vt voueat, vel eius successor irritare Religiosi vota, non verò possit promissiones homini factas, est, quia ex voti approbatione non acquiritur ius tertio, sed Deo, cuius vices cum Superior gerat ad gubernandum subditum, potest saltem ex iusta causa eidem remittere Ius Deo acquisitum: contra verò non gerat hominis vices, Ius homini acquisitum

situm

a [illegible] suum committere non se valet.

§. II.

Quid?

1 QVomodo idem, quod debetur, vel eius æstimatio restituenda sit, patet ex dictis. Solum id superest notandum, an, vt me occultum furem non patefaciam, possim rem extantem retinere, eiusque valorem restituere? Respondeo, id non posse passim contingere: quia tunc potero b media alia persona, qui de me taceat, restituere. Quando tamen, licet rarissimè, eueniret, vt meam famam tertiæ personæ credere meritò non auderem, tunc licere valorem reddere, etiamsi putem, Dominum nolle valorem, sed velle omninò rem: Ratio est, quia pluris facienda est mea fama: Aduerte, de notabili fama esse sermonem ac notabiliter excedente æstimationem, quam assequeretur Dominus de re sua, vt ex superius dictis colligi potest. Imò casus, licet etiam rarus, esse posset, vt propter meam eandem famam, nec rem ipsam, nec valorem restituere tenear, sed expectare mihi liceat, donec inueniam personam aptam, qua media restituam, &c. Vel, si nunquam inuenio, nunquam restituã; Ratio est eadem, quia mea notabilis fama exigua proportionaliter damno alterius pecuniario præualere semper debet.

b [illegible]

§. III.

Cui.

1 SAnè Domino; sed adhuc duæ circa eam se mihi faciunt quæstiones; alias fusiores vide apud alios; Prima, an Domino restituendum id, quod eidem ablatum fit damnum? Secunda, cui restituendum, quando Dominus non apparet? singulas breuiter perstringam.

An restituenda Domino res ipsi nocitura.

2 Habeo apud me Petri gladium, & vestes, an possim? Primò, debeamque eidem restituere gladium, quo ipse sit certo occisurus contra iustitiam suum inimicum, vel etiam fortè se ipsum? Secundò, an vestes, quibus certò vtitur creditur ad fornicandum. Dico (certò,) nec enim sufficit dubium; cum rarò sit præsumendus in dubio aliquis malus, imò neque probabilitas moralem certitudinem non pariens; quia, si sit probabile, Dominum hoc gladio peccaturum, erit etiam probabile oppositum: at in pari probabilitate melior est conditio Domini, qui rem suam apud te possidet, vt alibi c dictum est fuse. Excipe tamen furiosum, huic enim non reddere gladium, & si solum probabiliter, imò, & si sola suspicione timeam aliquid proximo malum. Ratio est, quia sic furioso fortè nocerem, & ex alia parte furioso, dum talis est, nullam iniuriam facere censeor.

c [illegible]

3 Iam verò, quid prius. Assero regulariter, me non teneri, imò me peccare contra Charitatem, si restituam rem ei, qua vsurus sit ad peccandum contra Iustitiam d. Ratio est, tum quia hic non agitur de deneganda restitutione, sed de differenda; at, quæ maior ratio differendi, quàm velle expectare bonum, & vtilitatem ipsius Domini; tum quia, si quando possum, debeo auferre gladium ab eo, qui vult occidere innocentem, quantò magis gladium denegare?

d [illegible]

4 Addideram illud (regulariter) nã aliquando denegans non teneor. Primò, quando non possum sine magno meo incommodo, v.g. cum periculo meæ vitæ, vel fortunarum, vel fortè bonum commune expeteret, vt ne tunc quidem redderem, nam iuxta alibi e dicta tunc bonum commune præferendum esset meo.

e [illegible]

Secundò. Si ex mea denegatione secutura essent maiora, vel æqualia mala; Cum enim tunc spes non esset obtinendi

malis,

gladij, cessante ratione alienam retinendi; vide mox num. 10.

5 Addidimus item (peccare contra Charitatem) quod certum est. Quid verò? peccabone etiam contra Iustitiam, ita vt obliger ad restitutionem, si Dominus damnum annullè alicui inferret cum eo v.g. gladio, quem ego culpabiliter reddidi? Molina a docet, me peccare solum contra Charitatem. Lessius b verò contendit, etiam contra Iustitiam, idemque multis probat Salonius c.

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]

6 Profectò Lessij sententia probabilior est, quia tunc valdè proximè cooperarer ad iniustam illam actionem occidentis, reddendo gladium, quem negare possem. Dices neque contra Charitatem, neque contra Iustitiam pecco, reddens pecuniam debitam ei, qui illa domum, vel currum emptorus est, in quibus certò scio, Vsuras, fraudes, & alia iniqua mercimonia à Domino esse exercenda, ergo neque in casu nostro. Respondeo, negando consequentiam; nam illa delicta valdè sunt remota à mea redditione pecuniæ; quodsi quæ cooperatio cum peccato alieno appareret, satis excusatur à debito, quod ego habeo reddendi Domino pecuniam suam. At prædicti gladij, & similium redditio, de qua nos loquimur, proxima est ipsi actioni iniustæ, quæ facienda est. Quare, si non est aliqua maior & vrgentior ratio reddendi, qualis esset metus mortis, vel similis magni mali, non excusabor à peccato, non solum contra Charitatem, quod omnes concedunt, sed nec à peccato contra Iustitiam, quod cum Lessio contendimus; quia eadem cooperatio tam propinqua ad actionem iniustam, me etiam iniustum constituit, quasi socium, & complicem eiusdem delicti contra Iustitiam.

7 Instas: Nemo tenetur ex Iustitia (ceteris paribus) defendere innocentem, nisi id ex officio illi incumbat, tenetur tamen solum ex Charitate, si sine suo notabili incommodo possit, ergo neque ego teneor ex Iustitia denegare gladium volenti occidere eundem innocentem, sed solum tenebor ex Charitate. Respondeo, Nego consequentiam. Aliud enim est defendere innocentem, ad quod non teneor, nisi ex Charitate, aliud verò cooperari ad occisionem innocentis, ad quod teneor etiam ex Iustitia, & ratio est, quia cooperari est positiuè esse velut socium, & complicem delicti, quod non est, non defendere, respectiuè, cui non incumbit ex officio. Et hinc etiam fit, vt si Dominus occisurus inimicum, sumeret ex se gladium suum à mea domo, & ego non impedirem, cum possem, fit, inquam, vt ego tunc solum contra Charitatem delinquerem, quia tunc non cooperarer quasi complex, sed solum negatiuè me haberem.

8 Instas iterum: Ergo etiam ego peccarem contra Iustitiam, si redderem pecuniam promissam Vsurario, quia scio ipsum vsurum ad iniustas vsuras, quia dando illi materiam tam proximam vsuris, tam cooperarer cum illo velut socius ad iniustum lucrum. Respondeo ita esse per se, & nisi ex aliquo capite accideret excusatio; at certè semper accidit. Primò, ne rixa fiat cum Vsurario. Secundò, ne ego habear infidelis. Tertiò, ne quando iterum mutuo indigeam, idem Vsurarius, vel alius mutuum mihi deneget. Adde denique, maximè me excusari ex eo capite, quod Vsurarius semper sit paratus ad iniustum lucrum ex eo quærendum, de qua re alibi d dictum est satis.

d [illegible]

9 Quo ad postremum: Assero e me non teneri restituere, imo contra Charitatem me peccare, si restituam id, quod certò scio Dominum peccaturum contra alias virtutes à Iustitia, nisi accedat excusatio; Ratio est, quia ex lege Charitatis tenemur succurrere proximo indigenti, quando sine magno incommodo possumus, vt hic nos posse supponimus. Quamuis ergo creditor absolutè habeat ex vi Iustitiæ ius petendi suum, non tamen hic, & nunc, quando eius peccatum facilè per denegationem illam remoueri potest: Iustitia enim non est contraria Charitati, sed potius illi maximè subordinata.

e [illegible]

10 Vrges: Si Dominus vellet vti

sua

les pecuniam ad peccandum, tu non posses illam pecuniam auferre, et peccatum impedires, satis enim est, si vtaris (quando spes est emendæ) correctione fraterna, ergo neque potes eiusdem Domini pecuniam denegare. Respondeo, nego consequentiam. Nemo enim tenetur impedire alienum peccatum, vel detinendo, vel res eiusdem auferendo: hoc enim esset magnum onus, & ex se valde difficile incommodum: Attenetur impedire non concurrendo, nec præbendo positiuè materiam, & instrumenta ad peccandum, quia id non est ex se valde onerosum, & incommodum.

Secundò dico, ex se & non præcedente dolo (nisi accederet excusatio) nam sæpissimè excusantur Fideles, restituendo. Primò, quia negare non possunt, suam Domino sine periculo notabilis mali, si enim ipsi non restituerent, potest Dominus agere coram Iudice, & illos compellere, qui, cum non possint probare prauam Domini intentionem, patiuntur litis expensas, infidelitatisque notam, insuper sine fructu, nam Dominus suum recuperando per Iudicem intentionem malam, vt libuerit, exequetur. Secundò, quia, si res agatur inter æquales, facilè suborirentur inimicitiæ, vnde peiora mala consequerentur. Ex quibus colligo, Dominum serio petenti suum, valde raro posse repelli, quantumuis eius malus finis cognoscatur, quia valde rarò ex deceptione, incommodum notabile debitori cessabit.

Cui restituendum non apparente, seu ignoto Domino.

11 Nisi hic distinguas, facile, vt certè non raro, in defectis accidit, prolaberis. Quatuor hinc sunt diuersi casus. Primò, quando Dominus est valde distans. Secundò, quando est defunctus. Tertiò, quando est ignotus, seu incertus. Quartò, quando rei, de qua agitur, Dominus nullus est. De primo dicetur mox in Circumstantiis Quo loco, de cæteris hic.

Defuncto Domino rei, Cui sit illa restituenda.

12 In hoc casu restitutio facienda est legitimo hæredi; legitimus autem est, vel per testamentum, vel per Iudicis sententiam, vel per legum dispositionem, vt cum ab intestato remanet hæres, qui est strictior in gradu. Ratio dicti est, quia hæres succedit in omnia iura testatoris defuncti: idem enim est esse hæredē.

13 Quid si defunctus nullum habeat hæredem, nec de rebus suis disposuerit, quando bona ab ipso relicta vocantur bona vacantia? Respondeo, ex se hæc de iure naturæ sunt primi occupantis, habentur enim pro derelictis, nulliusque Domini sunt; Siquidem moriens amisit omnia bona temporalia, nec eorum amplius in alia vita Dominus est. Cum ergo ante mortem nihil disposuerit, nunc verò post mortem disponere non possit, remanent ea bona sub nullius Dominio.

Dices, disposuit tacitè, & interpretatiuè, vt illa distribuerentur inter pauperes, vel loca pia pro ipsius anima. Respondeo. Quid si hic erat Gentilis? a Quid si est in Inferno? Quid, si alijs voluisset relinquere, & quia loqui non potuit, non disposuit? Valde igitur incerta est hæc tacita voluntas, atque adeo valentes nunc obligare non poterit.

14 Dixi autem (ex se, & de iure naturæ) nam in aliquibus Regnis applicātur Fisco, vel siue per leges, siue per consuetudinē introductā, tunc eorum eiusmodi bona distribui solent, & debent b pauperibus, vel locis pijs, vnde & hic fiunt multis cōpositionis, vt plurimis ingeniosè docet, me citato amicissimo P. Franciscus c Bardi. Mobilia Peregrinorum, si hi decedant intestati, & sine hæredibus, distribuuntur in pias causas per manus Episcopi illius loci, vt habent iura. d De quibus videantur Doctores e.

a Suar. [illegible] Vasq. [illegible] [illegible]
b Vasq. [illegible]
c [illegible] de [illegible]
d [illegible]
e Vide de [illegible]

Ignoto, vel incerto Domino, cui restituendum?

15 Distinguendus est Dominus incertus ab ignoto. Si debes rem huic, vel illi, nec scis determinatè, cui, erit Dominus incertus; si verò debes rem alicui determinatè, nec illum vllo modo (factâ morali diligentia, quæ semper, pro qualitate rei, facienda est) cognoscere datur, vt si furatus sis à Viatore tibi incognito, certus erit Dominus, licèt ignotus.

16 Quoad prius tria breuiter sunt notanda. Primum, quando scitur, rem pertinere ad vnum ex duobus, vel tribus, sed ignoratur, ad quem determinatè pertineat, debet *a* inter illos diuidi, iuxta ipsorum voluntatem, immo, & pro rata maioris, vel minoris probabilitatis, vel dubij, vt alibi dictum est à nobis in simili.

17 Secundum. Quando *e* quis Communitatem aliquam, redditus v. g. vel fundum alicuius Ciuitatis læsit, restitutio facienda est ipsi Communitati, non autem particularibus Ciuibus, quia Communitas ipsa læsa fuit.

18 Quidam Senator per industriam Ciuitatis, dum eam gubernaret, seposuit sibi ex publicis redditibus aureos mille, meque interrogabat, an posset ea distribuere in Pauperes eiusdem Vrbis, & sic ab onere restitutionis liberari? Respondi, nequaquam; quia in aureos illos, non magis hi habeant ius, quàm locupletes. Debent ergo restitui ipsi ærario publico. Quando enim defraudantur ea loca, quæ faciunt vnum corpus ex multis, vt Montes Pietatis, Seminaria, Hospitalia &c. non verò defraudantur ipsi peculiares Alumni, Conuictores, Infirmi &c. non satisfit restituendo his, sed omninò restitutio facienda est ipsis locis defraudatis, ad quorum deinde Superiores pertinebit ea bona restituta simul cum cæteris administrare.

19 Tertium: Quando quis læsit non Communitatem ipsam, vt dictum est, sed multos ex ipsis particularibus, qui cognosci nequeunt, vt quando in bello in vrbo Ciuitas deprædatur, restitutio fiat, vel Episcopo, vel Viro probo *d*, qui diuidat in singulos Ciues pro damno accepto, quantum fieri potest. Quod si hoc idem non potest, vt accidit, quando quis defraudat in pretio, vel mensura eos, qui emunt mensuratim cibos, non enim potest scire, quos in particulari læsit, scit tamen læsisse hanc viciniam, hanc Ciuitatem, hunc Populum; tunc iudicio prudentis viri, aliquod bonum his defraudatis commune faciat, quò, quantum fieri potest damnum compensetur. Vide citatos. atque hunc vti posse per Bullam Compositionis, vbi ea conceditur, monet rectè Lessius *e* à Cruce.

20 Quoad posterius, idest, quando certò constat, adesse rei Dominum, qui sit omninò ignotus, duo casus sunt distinguendi. Primus casus est, quando res venit restituenda ex radice iniustæ acceptionis, vel similis iniustitiæ. Et tunc, si factâ diligentia inueniri Dominus non possit, est omninò ex dispositione Alexandri *f* Pauperibus erogandus, vel locis pijs distribuenda; in hac enim, & simili materia sub Paupertatis nomine semper intelliguntur etiam loca pia. Posse tamen etiam in hoc casu vti esse Bullam Compositionis, meritò notant Doctores *g*. Vt etiam si is est verè Pauper, posse sibi applicare, iidem notant *h*. Et denique addunt iidem, etiam posse dari (& debere *i*) si sint heredes Consanguinei Domini rei ablatæ, Patri v. g. filio &c. præsertim, si ij sint Pauperes, & ita prudenter iudicetur velle Dominum.

21 Secundus casus est, Quando res restituenda venit ex contractu iusto, vel ex re, quæcumque modo bona fide accepta, & communis difficultas solet hic esse de rebus casu inuentis; (num de habitis ex dicto contractu mox dicam num. 32.) v. g. de Marsupio nummis pleno, annulo aureo, libro &c. fortè inuentis in via, in templo, in platea, quæ possunt habere sine dubio Dominum. Facta enim diligentia, nec Domino inuento, cuinam hæc erunt restituenda?

22 Do-

32 Duplex, vt solet, est sententia; Altera a communis; debere Pauperibus distribui. Ratio est, quia, cum hæc bona habeant actualem Dominum, non sunt censenda bona derelicta, quæ fiant primi occupantis, sed sunt applicanda iuxta præsumptam Domini voluntatem, quæ certè [illegible] est, vt Pauperibus, vel in cultum Dei locis pijs distribuantur.

a Mol. t. 2. disp. 746.

33 Altera minus Communis b, sed mihi vel probabilior, vel æquè probabilis (cuius P. Franciscus Turrianus nostræ Societatis doctissimus Theologus, & in Philosophicis acutissimus Præceptor meus, hanc meliorem appellabat) docet posse quempiam rem eiusmodi sibi retinere, ita tamen, vt si compareat Dominus ei illam reddat (si tamen nondum eam consumpserit) vel id, in quo factus sit ex illa ditior; Ratio huius sententiæ est, quia quamuis verè, & vt tradidimus, physicè, hæc inuenta non sint bona derelicta, sunt tamen moraliter quasi derelicta: Cum enim Dominus non habeat spem rem suam recuperandi, cum non amplius, secundum humanam æstimationem, iudicatur de illa posse disponere; cedunt ergo primo occupanti. Non autem esse hæc bona Vacantia, verum est; clarum, quia Vacantia ea solum sunt, quæ relinquuntur à Defuncto, modo intestato mortuo, [illegible] qualia certè non sunt, nec præsumuntur esse eiusmodi inuenta. Adde ipsum proprium, quia videtur omnino cessisse [illegible] in rebus omnino deperditis, cum [illegible] quidem ex [illegible], sed hæc forte [illegible] inuenisse. Adde iterum, Dominum magis præsumi velle, rem suam seruari apud inuentorem, vt si fortè interim res consumatur, ipse Dominus compareat, ipsi reddatur, quam distribui pauperibus, qui illam rem consument, nec ipsam vllam [illegible] queat reddendi.

b [illegible] c Mol. [illegible]

34 Ex his vides, me non fundare, vt alij d faciunt, hanc Doctrinam, eo quod dicam, hæc inuenta verè non esse sub physico Dominio sui Domini: solum enim dico, [illegible] atque facta diligentia, Dominum non apparet, moraliter iudicari, esse sub dominio nullius, propter voluntatem præsumptam Domini nolentis amplius de re illa disponere.

d [illegible]

35 Obijcies cum Molina e, qui sic e communis [illegible], atque adeo contra Nos argumentatur. Si hæc inuenta bona post exhibitam diligentiam essent derelicta, & ab inuentore retineri possent, possent etiam retineri acquisita ex delicto v. g. ex furto, vel vsura, quando horum ignoratur Dominus, quia pari modo essent æstimanda derelicta, quod tamen negauimus num. 20.

e Mol. [illegible]

36 Respondeo, magnam adesse disparitatem, & totam discendam ex voluntate interpretatiua Domini, qui iam supponitur adesse, licet incognitus. Hic enim rationabiliter præsumitur velle, vt inuentor, & vniuersim omnes bonæ fidei possessores ex inuenta [illegible], cum ipsum [illegible], quando quidem bona fide, & sine iniuria ipsius Domini occupauere: at nullo modo præsumitur velle, vt ille, qui iniustus fuit, ea bona per iniustitiam arripiendo, eadem sibi seruet, vel [illegible]; Iudicatur ergo Dominus sua bona aliquando quasi deserere, non tamen pro sua illa iniuria, sed pro nulla Iniustitiæ culpa liberandi.

37 Dixi (quasi) nam Molina reprehendit [illegible], perinde ac si diceret, hæc esse secundum omnem rationem derelicta, id quod certè ita non est, quia omnino derelicta non sunt, si Dominum adhuc, licet incognitum habeant. Nos igitur dicimus, esse quasi derelicta, quoad hunc effectum, quod ex præsumpta Domini voluntate possit ea sibi, donec fortè Dominus compareat, retinere.

38 Quid, si compareat fortè Domino, res inuenta iam consumpta existente? Respondeo, si res sit bona fide consumpta, nec inuentor factus sit inde in aliquo ditior, tunc nullo modo tenetur, nec debet Domino æquiualens, quia bona fide liberatur eiusmodi inuentorem ab onere restituendi. Idem dicendum esse in casibus supradictis, quando quia

ibi

sibi, vt verò pauperi, rem applicuit, merito docet Lessius a Quęstiones ca- tat, vel aliquid in quo factus sit locupletior, sanè debebit Domino competentem reddere, nemo enim debet alienis rebus ditescere. Id quod ita verum est, vt etiam ex probabilium sententia si ex inuentione tali Pauperi data bona, debeat Pauper Domino competentem reddere, si ille Pauper in individuo habeat, vel factus in ijs fuerit ditior.

29 Denique circa aduerte. Primum, si cum aliquantis incommodis, & acquisisti cum magno periculo, v. g. si ex incendio rem illam liberasti Domini est, non tua; vt verò potes æstimationem cui pericula, & laborem exigere c, vt etiam expensas, damnaque emergens. Iucrumque tibi foret vere cessans &c. vide quæ dixi t. 3. c. 1. §. 8. n. 11. Ipsam ipsa tamen sola inuentione nihil ex ea habitus potes retinere, sed solum ex gratitudine. Ratio huius est, quia tota res inuenta Domini est, tota igitur reddenda: & si tu aliquid necessario exigas, id non totam redderis; Ratio autem, quod pretium tuæ diligentiæ potes exigere, est, quia vtiliter gestor negotij Domini fuisti. Ergo potes aliquid moderatum accipere, moderatum inquam, quia scias non esses vtilis gestor negotij, vt alibi e dictum est.

Quid dicendum sit ab incendio erepta, dictum reperis de erepta ex naufragio. Solum hic addimus excommunicatum Bulla Cœnæ contra occupantes bona naufragantium: vbi semper intellige, si adsit, aut noscit possit Dominus: secus de illis decernit, sicut de rebus derelictis ab incognito domino.

Præterea rectè aliqui f docent, non incurri excommunicationem ab eo, qui illa bona capit animo eadem restituendi ve is Dominis: licet interim ipsi vtatur; modò impotens non fiat restituendi Domino fortè comparenti.

Si quis furetur, vel dono accipiat hæc bona naufragantium ab eo, qui primo occupauit, contrahetne hanc excommunicationem? contrahere docet Tamb. in Decal.

Sanr. g. q. accipit naufrag. Sayr. h. probabilit. tur solum de primo oc.

Lege denique ex inuentis asportata Domini qualem sed ex ipsorum qualitate, distantia Domini, labore in eripiendo collige, an Dominus pro derelictis habuerit: nam tunc primi occupantis erunt i.

30 Aduerte Secundò, aliquas leges applicantes hæc inuenta quibusdam Locis, vel Operibus pijs, quas puto non esse vbi receptas, saltem, quoad forum Conscientiæ, & ante Iudicis sententiam, lege Doctores l.

31 Aduerte denique Tertio, mihi non esse improbabile, quod docet Petrus m Nauarr. inuentum debita ex conscientia posse, tamquam derelicta, post factam diligentiam, Domino non apparente, retineri; quia hæc comparari meritò possunt cum Inuentis, quandoquidem ignotum habent Dominum, et supponimus, & per hoc responsum est ad aliud quod num. 21. propositum fuit hic resoluendum.

Nullo existente Domino cui res restituenda? Vbi de Thesauris.

32 Sub nullius dominio sunt ea, quæ sunt a Domino suo ornatò derelicta, vt, quæ Dominus ipse à se proijcit, siue Dominum tamquam habentium, et primum sides ad littus inuentas. Huc spectat Thesaurus, qui definitur esse; Vetus dispositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominium non habeat. Addit Less. n id verum esse, quamuis sciatur, quorum maiores Thesaurum condiderint, nam, quod tanto tempore desijt possideri, desijt esse in dominio, nisi recordemur, tum esse absoluta. Ita Less. à quo dissentit De Lugo o, quia tempus quantumcumque diuturnum non tollit dominium rei à suo Domino, si is cognoscatur. Equidem adhæreo Less. quia ex diuturno tempore clarè colligitur, Dominu nolle deuolui potere, seu à se illam proiecisse, &c.

Quid autem de illo casu, quem alibi a ex aliam finem enarrauimus? De Nocte quidam Auarus senex terræ infodit Thesaurum, ego id casu perspexi, possumne hodie indicare, illud autem esse derelictum, & statim mox discedas, mihi illud effodere? Respondeo, si sum certus, eum non infodisse ad custodiam, sed animo, vt illic Thesaurus in posterum lateret, & pateret nemini, possum, puto, mihi auferre; at, si aduertam, infodisse ad meram Custodiam, certè non possem. Ratio vtriusque dicti est, quia, si ad custodiam, non desijt veri dominium esse apud senem. At, si vt lateret in posterum, tum præsumitur senex abdicasse à se, suisque hæredibus illius Thesauri dominium, instar Cratis Philosophi, qui suas omnes diuitias in mare proiecit, vt liberius Philosophiæ vacaret.

Thesaurus inuentus.

33 Sed iam propius ad rem nostram veniamus, dico Primò, adesse quasdam leges in iure communi circa Thesauros. Primum, si in loco proprio inueniatur Thesaurus, totus esto inuentoris. Secundum, si vbilibet inueniatur per artes magicas, vel malas, Fisco Regio applicetur. Tertium, si in loco alieno, de industria, absque Domini consensu, totus Domino loci cedat. Quartum, si in eodem loco alieno, sed casu, dimidium sit inuentoris, dimidium Domini loci. Quintum, si in loco publico, diuidatur inter Fiscum, vel Ciuitatem, & inter inuentorem; Si verò in Ecclesia, seu loco Sacro, quod non sit in vllius bonis, pari modo inter Ecclesiam, seu Prælatum, & inter Inuentorem diuidatur. Quid fiat, quando est duplex Dominus, alter quoad proprietatem, alter quoad vsumfructum, vel quid simile, præter suis b peritos passim, legatur etiam apud c Theologos.

34 Dico secundò. De iure naturali, immò, & Gentium Thesaurus est inuentoris d, Ratio est quia, in nullius est dominio, vt ex thesauri definitione modò allata manifestè apparet. Si aliquod damnum fecisti, vt Thesaurum acciperes, v. g. vineam extirpasti, vel murum destruxisti, &c. hoc certum debere Domino restitui, dubium esse non potest.

35 Porrò, Quoad forum externum videant Iuris Consulti, quò se extendant illæ leges, aliæque sunt propriæ municipales. Quoad forum internum, & in conscientia sic habet Syl. e. secundum Petrum de Placide hodie vbicumque inueniatur Thesaurus, de consuetudine est Principis. Sed ego dico, istam consuetudinem in conscientia non ligare: quia non est introducta per modum legis, sed violentiæ; nec fuit vnquam moribus vtentium approbata, nisi violenter. Est etiam contra iura Canonica, quæ volunt, bona incerta, si restituenda sint, esse pauperum: &, si non sint restituenda, est contra Iura Ciuilia, & contra naturalem æquitatem: vt patet in dicto §. Thesauros, Vbi dicitur, quod D. Adrianus alien a cupiditatem secutus &c. voluit, Thesaurum inuentum in proprio fundo esse totum inuentoris, cōtra quam æquitatem, consuetudo non potest. Hæc Sylu. qui quamuis loquatur de consuetudine applicante tamen Thesaurum Regi, tamen multum fauet afferenti, eiusmodi omnes leges Ciuiles esse pari modo violentas, quod nolo decernere. Lege Caramuel. f aliosque.

36 Ex eo capite, quod Thesaurus de Iure naturali est inuentoris, sequitur, posse te g emere ab alio fundum, in quo scis (etiam certò) adesse Thesaurum; Cùm enim ex vna parte Thesaurus infossus nullum habeat Dominum, & consequenter Dominus fundi non sit Dominus Thesauri; atque ex altera parte tu fundum iusto pretio emas, vt supponimus, non est, vnde vlla culpa committatur, quidquid aliqui h nimis scrupulosè decernat.

37 Dices. At fundus in quo adest Thesaurus maiori pretio est dignus: Res-

Respondeo, non ita. Dignum enim est falso pretio secundum, communem hominum existimationem, quae est regula constituens pretia rerum, vt in loco dictum est: at, donec latet Thesaurus, communis aestimatio est, perinde ac nullus omnino subsisteret. Dari solet exemplum de Pharmacopola peritissimo emente vili pretio fascem lignorum, in quibus cognouit adesse pretiosissimam herbam communiter ignotam.

38 Denique audi resolutionem Caramuelis a circa casum, qui frequenter accidere solet. Petrus conductus operarius, vt puteum effoderet in domo sua, pro diurna mercede; & hic collum auro plenum inuenit, cuinam inuentum sibi an conductori? Respondeo, sibi, Ratio est, quia illud est Inuentoris. Stando enim in iure naturae omnes Thesauri, cum ex se nullius sint, fiunt inuentoris, qui nihil tenebitur dare Regi, nihil Reipublicae, nihil Domino Agri, in quo repertum. Sed nunc Petrus est inuentor ergo &c. Obiicis: et vrinator Mercatori gemmas in mari quaerit: Respondeo ita, quia conductus est ad gemmas quaerendas, & operarius conductus fuit ad aquam quaerendam, non thesaurum, & sicut dictus vrinator si fortè in mari inueniret crumenam illam acquireret, sic thesaurum fossor &c. Addit sic. Si lapidis lapsu vulneretur, aut occidatur casu operarius, sicut Petrus non tenetur operario ratione istius damni nō praeuisi; ergo neque operarius, ratione Thesauri casu inuenti. Taceat ergo operarius, & gratias agens Deo custodiat, beatior sine teste. Haec ille abstrahens à legibus positiuis, de quibus postea loquitur, & de quibus paulo ante nos egimus, deque iisdem videatur Franc. Cabal. t. 3. dec. 240.

a Caramuel. n. 2218.

§. I.

Quantum.

1 TAntum debet restitui, quantum est ablatum, ablati autem nomine intelligi damnum, lucrum, fructus, &c. iam satis in Superioribus est explicatum.

§. V.

Quo modo.

1 NIsi sit aliquid ob vitandum scandalo, statuerit, si restitutio fiat, siuè occultè, siuè publicè, siuè per se, siue per alium: non enim est deneganda restitutio, sed famae conseruatio: Porro aliquot mihi fuerunt propositae difficultates, quae ad huius circumstantiae dilucidationem facere possunt, & sunt eiusmodi.

a Bal. q. ... lib. 1. de just. n. 2. & 3. dub. 1. ... sup. §. 1.

Restitutio facta Domino illam non aduertenti.

2 Prima, An satisfaciam, si ita occultè restituam, vt ne ipse quidem hoc aduertat. Debeo v. g. tibi centum ex iniusto, sed occulto latrocinio, Regula sum tuus perfamiliaris, timeoque, si secus quocumque alio modo restituam, ne ego sim deprehendar, finge tempore nuptiarum tuarum dono tibi gemmam decem auro insertam eiusdem valoris, ac furtum, re vera tamen rem reddimus, liberabor ne sic onere restitutionis, quo grauabar? Ratio dubitandi est, quia certò moraliter, vel saltem probabiliter scio, te ipsum gratissimum Virum, mihi alterum tantum in aliqua simili occasione redonaturum, non redonaturum, nisi ego antea donassem. Respondeo, cum haec redonatio sit ex mera liberalitate, ad quam ego Amicum, nec induxi, nec obligaui, nec dicor, esse indirecta caussa illius, seu non sum absoluté illius caussa, sed solum occasio, quare cum periculum meae famae sit caussa proportionata me excusans à cooperatione

tione

Titij famulo, vel alteri dederat argenteum v.g. vt ipsius Titij nomine dono traderet Caio. At famulus, vel non tradidit, vel tamdiu dare culpabiliter distulit, donec Titius diem suum obierit, itaut Caius dati ignarus, illud ne acceptare quidem potuerit. Quaeritur ad quid famulus sit obligandus. Respondeo, Molina a docet à famulo duplicatam deberi restitutionem. Caio enim Donatario debet vasis aestimationem propter damnum, quod illi intulit, dum donum ei non tradidit, nec illi eum significauit, quo potuisset Caius illud acceptare. Haeredibus verò debet vas: quia, cum mandatum Titij non habuerit effectum, & ex alia parte omne mandatum expiret morte mandantis, iam nunc vas non pertinebit ad donatarium, sed ad haeredes Titij donantis. Nisi fortè donatio fuerit ad piam causam: nunc enim in fauorem eiusmodi praesumitur mandatum persistere. Haec ex Mol. Verum duplicata haec redditio dura nimis mihi fit mundo; Puto ergo esse probabile b sufficere, si is reddat vas donatario, tantum; ratio est, quia satis est probabile, mandatum illud cum sit fauorabile, & gratia facta, non expirare morte mandantis, sicuti nec expirare caetera gratiae facta.

a Molin. 2. d. 153 n. 3. vnde adde suo loc. Less. Bon. & Layman.

b Ita D. Dicastil. n. 15. Lessius etiam ... Dianae ...

§. VI.

Quando.

1 PRofectò statim. De quo, deque mora debitore multa à me dicta sunt iam supr. d. quibus haec vel breuiter adde, vel breuiter recole.

Primò, statim, intellige moraliter, non physicè. Vnum enim, vel alterum, vel tertium diem differre restitutionem, si Domino damnum graue non emergit, non est graue e dilatio. Aliquid amplius notandi, quando solutio est facienda ob contractum, v.g. ob emptum, mox dictum. Certum, magnam summam, soluere Creditori, per partes singulis mensibus, vel annuatim soluere, grauis f est dilatio; id enim non est statim soluere. Multo grauior culpa est, cum scias, te vnde debere, tamen vis cogi à Iudice, tunc enim peccas peccatum dilationis, debebis restituere expensas tuo Debitori, vt per se patet.

e I Diuersè ...

f Ita Molina ...

2 Secundò, Qui, cum possit, non restituit peccare continuo, & id vocari, ac esse peccati habitualis speciali modo esse confessori aperiendum, alibi g docuimus. Sed & alia valde necessaria ad praxim Confessariorum infra ut c. a

g Lib. 1. ... Confessio ...

3 Tertiò, qui ab articulo mortis vrgetur, nec per se ipsum restituere vult, cum possit, sed vult relinquere onus restituendi haeredibus, quique, cum dubitat fore, vt res satisfiat, obligationem ipse, cum iam possit, facere detrectat, volens, vt eam faciant haeredes, non sunt h absoluendi, quia vt caetera taceam, culpa grauis est, obligationem propriam transferre velle in alios, cui regulariter etiam ipsi Testatore negligentiores, leg. Doctores i hoc de re valdè rigidè differentes.

h Filliuc. ...

4 Quartò, quando solutio facienda est ex vi contractus, quamuis aliqui teneant peccari mortaliter, resistat die in contractu praescripta, soluere, quando interuenit iuramentum, tamen Molina meritò docet, non semper mortaliter peccari, quia iuramentum intelligitur moraliter modo, nisi quando dilatio nullum detrimentum affert Creditori, certaque futura sit solutio, dilatio non erit censenda mortalis. Pari modo notant aliqui, non esse reum culpae mortalis eum, qui cum debeat v.g. singulis calendis sept. centum aureos, eos non soluit, nisi à Domino requiratur; hic enim est modus ordinarius humanus eiusmodi census soluendi; Verum id limitandum, seu declarandum omnino est. Quando enim Creditor iudicatur rationabiliter esse inuitus in acceptanda dilatione, non poterit excusari debitor, qui est soluendo. Vt si v.g. propter notabilitatem, seu prouinciam debitoris, non audeat Creditor ipsum exigere, quis excusabit Debitorem?

i Molin. ...

5 Quando terminus soluendi conditus fuit in fauorem Debitoris, vt in commodato, & mutuo, potest l Debitor terminum praeuenire, & soluere.

l Molin. ...

Quando

Quod si creditor acceperit nolit, & fortè postea res pereat, moetur Creditori imputabitur, non debitori. Quando verò terminus fuit in fauorem Creditoris, vt in locato, tunc debitor præmaturè terminum non valet; esset enim in damnum Creditoris.

a [illegible] Creditori autem ipsi mutuum *a* concedimus posse petere, rem sibi reddi ante terminum conuentum, nisi in tribus casibus. Primò, si debitor pergit ad inopiam. Secundò, si fugam paret. Tertiò, si incipit esse suspectus de non soluendo, nam tunc cogetur, vel reddere, vel cautionem præstare.

§. VII.

Quo ordine.

1 QVando debes pluribus, nec ex soluendo omnibus, certè creditori habenti potius ius reddere oportebit, quod si omnes æquali iure pollerent, pro rata erit, quod habes, singulis diuidendum. Sed ecce varius, multiplex, ac difficilis undas extricandas: Quo enim stilo marat distinctas incidas: Quo enim stilo marat [illegible] catum hunc labyrinthum de prælatione creditorum eundum? Puto, illustrem ac summatim id à me explicari sine periculo obscuritatis non posse: nam propterea satius iudico te, in re practicam tenere admodum frequenti, ad Theologos, *b* ac Iurisconsultos de ea fusè disputantes ablegare.

b Molina [illegible]

§. VIII.

Quo loco.

2 DIstinguendum est, vel enim agimus Primò de restitutione debita ex iniusta acceptione, seu ex quocunque delicto, vel Secundò, ex re accepta, vel Tertiò, ex contractu.

Ex Delicto.

2 Si restitutio facienda est ex radice delicti, regulariter est exhibenda, vbi degit Dominus rei; propterea, quando absentia creditori est ex culpa, vel voluntate Debitoris, v.g. surripuisti equum Petri Panormi, & illum transtulisti Syracusas, Panormi debes restituere. Eodem modo, si furatus es pecuniam à Titio, & Titius se contulit ob sua negotia Catanam quo erat secum illam hanc pecuniam transmittere, Catanæ debes restituere. Ratio est, quia creditus per restitutionem debet ad æqualitatem reduci, & nullum debet ex iniusta tua receptione pati damnum. Quare, si quis furetur pecuniam, quam ipse Dominus aliò, etiam in dissitissimam Prouinciam, mittebat, rationabiliter petere, vt ibi reddatur. Dico (rationabiliter) non enim potest temerè velle Dominus, pro arbitrio suo, in quocumque loco fieri restitutionem, sed solum, vbi culpa facta se se extendit.

3 Verùm, cujus expensis? Dicendum est v.g. Equus ablatus in locum debitum, quis tribuet expensas? Respondeo tribuet Debitor, subtractis iis, quas fortè alioqui Dominus fuisset facturus, si ab illo Equus non fuisset ablatus. Ratio est, quia secus creditor, qui tunc est Dominus, pateretur damnum ex alterius iniustitia. Idemque est, si restitutio fiat ex iniusta retentione, quia tunc iam est ex delicto. Commodauit tibi ver. gr. Equum per vnum mensem, tu fuisti in mora iniusta reddendi. Vnde Ego Catanam petij cum omnibus rebus meis, debes tuis expensis transmittere ad me Equum, subtractis iis, quas ego fecissem, & nullis subtractis, si fecissem nullas: sic enim ad æqualitatem reducentur Iustitia, cuius mihi ex iniusta mora causa fuisti.

c [illegible]

4 Inquires. Si expensæ futuræ essent maiores, vel æquales rei restituendæ, obligeris, cum tamen domino non pati? Sumpsisti v.g. Equum valoris centum aureorum, expensæ autem ad locum reddendum ascendunt ad centum, dicemus obligari? trecentos aureos, obligaberis?

d [illegible]

Respondemus absolutè loquendo obligari, quia tu iniustè, tu culpabiliter, quia tu causa fuisti, curtamen non debeat expendi, tu extende: neque enim Dominus ex tuo iniustitia pati damnum

 sine

sine rei debet. Dixi (absolutè) nam, si tu exhibendo tantas illas expensas, patereris non quidem damnum æquale, vel aliquanto maius, quam pateretur Dominus ex sua rei carentia, tunc enim sine dubio teneteris, sed si patereris longe maius, quam pateretur Dominus ex absentia rei suæ, & tunc sine posses a differri solutio, aut aliquo modo communicari per literas cum Domino; Ratio est, quia Iustitia non adversatur Charitati, quæ est finis omnium virtutum, neque prudentiæ & rectæ rationi, quæ per omnes virtutes intercurrit. At Charitas, & recta ratio dictat non debere Dominum velle rem suam cum tanto tuo incommodo sibi restitui, ut damnum aliud intolerabile debitori inferatur. In æquali autem, seu aliquanto maiori, ideo obligamus debitorem, quia in damno non adeò excedenti melior ratio debet haberi innocentis Domini.

a Vid. Card. [illegible] & alij apud Vasq. [illegible] n. 17.

5 Quid si differri non possit solutio, vel propter absentiam in loco remotissimo, ac ignotum Domini, non sit spes veniendi temporis, quo res transmitti ad illum cum moderatis expensis detur, nec per literas, seu internuntios, Domini voluntatem explorandi, tunc propterea Debitor potest rem ablatam sibi retinere, sed vel dispensandum de illa est, infamantem Pauperum vel componendum vi beneficij Bullæ compositionis, sicuti superius b diximus, fieri debere in eo casu, quo incertus Dominus est, quia in hoc casu moraliter iudicatur Dominus, ac si esset incertus. Idem puto in alio casu, quando Debitor, propter inopiam nullo modo potest expensas, ne mediocres quidem facere, ad transmittendam rem, vel ad Dominum admonendum; tunc enim pari modo, vel pauperibus rem elargitor, vel Beneficio compositionis c utitor. In utroque autem casu, si præsumatur voluntas Domini, ut res restituenda detur suis consanguineis, Patri, Matri, Filio, &c. multo magis si ij pauperes sint, ipsis dandam rem esse, nemo negabit, ut ibidem diximus.

b Sup. [illegible]

c Lessius, Granado, [illegible]

Quo loco ex re accepta.

6 Si restitutio facienda est solum ex re accepta bona fide, v.g. quis habet Equum, Germanum, Vestes, quæ dicuntur tibi esse aliena, si illas [illegible] Profectò sufficiet, si ex restitutio fiat in loco d, ubi est Debitor: & admoneatur Dominus; Quod si res ad Dominum sit transmittenda, Domini expensis transmittenda erit; Ratio est, quia secus ego paterer damnum sine mea culpa, tunc [illegible] Dominus ius habet in rem illam, non verò in me.

d [illegible]

7 Adverte hic tria. Primò mihi esse compensandas iustas expensas, aliquin ex re ipsa extrahendas, si quæ à me factæ sunt, ad sustentandum, v.g. Equum; idque ex tacito contractu, qui dicitur ex negotijs bene gestis. Secundò, melius expedire, si Dominum admoneam, & res interim alicubi custodiatur, nam si superfluas expensas sine rationabili voluntate Domini facias, illas amittere, vel si Equum v.g. transmitteres cum maioribus expensis, quàm Equus valeat, si sine morali custodia, &c. immò tunc, si ob negligentem custodiam cum culpa gravi periret Equus, teneteris ad damni restitutionem, ex iniusta damnificatione. Tertiò, si res transmitti ad Dominum nō potest, nec admoneri, nec expectari, &c. detur Pauperibus, vel utere Bulla compositionis iuxta modum iam sæpe dictum. Nec tamen videtur improbabile, posse retineri apud se, quando tunc res comparatur rei habenti Dominum ignotum iuxta dicta §. 5. nu. 31.

Quo loco, ex contractu.

8 Si restitutio facienda est ex contractu, & ex mala acceptione, distinctione opus e habemus. Vel enim restituenda est eadem numero, seu, ut loquuntur Iuris Consulti, eadem res in specie v.g. Equus locatus, commodatus, depositus, vel restituendum est aliquid æquivalens, v.g. emisti Equum, debes pretium; Vendidisti, recepto pretio, frumentum debes frumentum pretio recepto æquivalens,

e [illegible]

lem, accepisti praedium, debes restituere &c. de vtroque separatim.

9 Quoad primum, Assero debere restitui eo loco, quo commodatum est, vel in eo loco, quem natura initi contractus requirit, v. g. si in contractu locationis Equi appositum fuit, et hic Equum restitueres, hic debes, si, vt restituas Catanae, quò pergis, illic debes &c. At verò, si nulla conuentio facta est, tunc debet respici natura contractus, hoc est, an Pelori contractus, quem facis, sit solum in vtilitatem Domini contrahentis. Secundò, An solum in tuam. Tertiò, An in vtramque.

10 Si enim accidat primum, si v. g. habes depositum librum in vtilitatem solius Domini, ibi bona fide, idest, sine fraude, & dolo debes restituere, vbi tu existis; Quod si aliò res transmittenda sit, fiat expensis, & periculo Domini, modò non praecesserit tua grauis culpa; Ratio est, quia si ex te praeuenerit damnum, sine vllo Domini iure contra te.

11 Si habes Depositum solum in vtilitatem tuam, teneris tuis expensis restituere, in eo loco, vbi bona fide habuisset Dominus, si tibi non commodasset, modò per te steterit, ne Dominus secum rem suam transtulerit, deductis tamen expensis, quas fecisset Dominus. Ratio est, quia Dominus non debet pati damnum ex gratuito commodato, & ex alia parte non debet, nec ille lucrari, nec tu perdere sine tua culpa ex mero commodato, quod est ex se gratuitum.

12 Denique, si rem habes in vtilitatem vtriusque, vt in locatione Equi, et equa, & in Equi vitium, & locum pretium habet: tunc in casu, de quo loquimur, quando nulla facta est conuentio, videris, primo aspectu, teneri tuis expensis: ne Dominus sine culpa laedatur: puto tamen, expensis vtriusque; quia retorqueo argumentum, si enim tuis expensis, tu laederis sine tua culpa. Diuidantur itaque aequaliter expensae, sicuti aequale est commodum. Immo addo, tantum debere solis expensis Domini, quando scilicet Domini negligentia non fuit admonitus conductor de loco, vbi restituendo facienda esset; ipse autem, suo communiter vsu pro tunc tenens, ibi restituet vbi rem locatam recepit. Excipe, nisi sit recepta consuetudo, vt alibi restituatur: Ita in aliquibus locis Equi locati ad locum ad hoc destinatum restituuntur in loco, ad quem conducendo peruenit &c.

13 Quo ad pretium, quandocunque quaestio debet restitui vel aequiualenter, distinctionem factam n. 8. Dico, debere pari modo restitui secundum conuentionem contrahentium siue expresse, siue tacitè in contractu positam; At si nulla sit apposita conditio, regulariter fieri debere restitutio, seu solutio, vbi tradita res fuit, & recepta, v. g. hic vendidisti, hic locasti Equum, hic solue pretium; id enim videtur postulare aequitas eidemque aequalitas adhuc conda inter contrahentes. Quod si hìc Panormi sub conditione numeranda pecuniae loco Domini Catanae existentem, hic debebis, quia illud, numeranda pecunia, id tacitè, ne dicam expressè importat &c.

14 Ex quo vides, tam pro hac posteriori doctrina, tum pro praecedenti, maximè ex circumstantijs deceri debere in tota hac materia locum, vbi sit restituendum; id, quod non raro terminis sub nomine tacitae vel expressae conuentionis, & paulo superius sub nomine naturae contractus, in quo aliquando tacitè exhibitur aliquando, vel expressè loci determinatio.

15 Hinc Primò: Si in via tibi do mutuos decem aureos, certè non in via, sed vbi tunc 4 ego proximè, imme etiam longe habitas reddere debebis, quia ex natura mutui, quod est in vtilitatem solam mutuantis, colligeretur, Dominum rem suam habere debere sine expensis, quia, nisi expressè quid in contractum sit conuentum, non est aequum, vt ego ex beneficio tibi collato damnum patiar.

Quid si emas, vel vendas in via, dilato pretio, vel re? Quid si vendas rem existentem in loco distanti, v. g. Dolium Vini existentem in tuo praedio? Respondeo, in his casibus semper solere constitui in praxi, locum solutionis, quod si per

si per iniuriam non cohiberetur, ad ta- metas, consuetasque in ea regione con- uentiones, modo paulo ante dicto erit recurrendum.

16 Hinc Secundò: Si tibi promit- tam dare liberaliter post annum Equũ, & ego ante annum domicilium mutare cogar, certè sufficienter tibi satisfaciam *a*, si Equum ibi dem, vbi Bonâ fide inuenior, quia ex circumstantijs his pe- culiaribus, quod hæc sit donatio merè liberalis, quodque ego non consultò, ut effugiam ab Equo donando, sed bona fide peregrè abierim, colligitur non ali- ter me promisisse.

a Bonacin. ... d. 2. ... n. 118.

17 Hinc Tertiò: Census reales, su- per rebus stabilibus debiti v. g. super prædio, Domo, Feudo &c. (nisi expressè contractum aliter fuerit) solui debent in loco, vbi sunt res hypothecatæ: est enim census, quasi pars fructuum. Idem de pensione Beneficij: ibi enim debet solui, vbi est beneficium, licèt sciam, sæ- pissimè contractis expressè, vt soluta exhibeatur, vbi degit Pensionarius. Idem de legatis: debent enim dari, vbi Hæres hæreditatem adijt, nisi aliter ex intentione Testatoris colligatur; siqui- dem legata sunt pari modo partes ex- tractæ ab hæreditate.

In omnibus prædictis, quando res ad Dominum longè distantem transferen- da est, ei perit, si pereat in via, dixi- mus §. 5. à num. 3.

§. IX.

Quæ caussæ excuset iniquum.

1 Quindecim caussas affert Valentia *b* excusantes à restitutione. Præcipuæ sunt: Impotentia debitoris; Infamia, Vitæ, Membrorum periculum, Condonatio creditoris, Cessio bonorum, Res restituenda creditori restituta, Præscriptio, Beneficium Bellæ compositionis, Solutio facta creditori (creditoris), Iudicia ... liberalitas. Quo- rum verò ex his multa passim & in- tra hunc librum dicta sunt, multa tamen sunt facilia, & passim obuia, nec desunt ali- qua minus frequentia, ideo Prima illa, quæ frequentissima est, breui explicatio- ne subijcienda duntaxat superest: & primas aduerte, certum esse, ex commu- nicationem creditoris multo minus debi- toris *d*. non excusare à restitutione. At factam magnam *e* à debitore impo- tendam, tunc solum dabit caussam ad differendam aliquantulum restitutio- nem, quando speratur sic debitor posse satisfacere omnibus creditoribus.

b Val. 2. 2. ... & Moli- na ... per totum. c De pari- ... de ... Anglia ... de ... de ... §. 3. num.

d ... e ...

Inopia excusans à restitutione.

2 Impotentia ergo, seu inopia caussa est legitima, cur omittere, vel, quod est mi- nus, differri possit restitutio, quia vulga- re est pronunciatum: *Ad impossibile ne- mo tenetur*, vide, quæ dixi Tract. 2. c. 4. Cum autem fortior sit omissio (vtique perpetua) quam dilatio, dicam hic ad illam impotentiam, quam ad hanc sine dela- tione requiritur. Hinc lego apud Do- ctores *f* posse licitè aliquando ex detri- mento, quod debitori sequitur, etiamsi non conijciatur in necessitatem deciden- di à suo statu, posse, inquam, licitè differ- ri restitutionem ad tempus, quo sine tan- to detrimento fieri queat restitutio; lo- go apud Lessium *g* eum, qui debet cen- tum aureos, posse differre solutionem, si non potest nunc restituere, nisi prædium multò minoris vendat, quàm valet; lo- go apud Bonacinam *h* posse differri so- lutionem, quando ad restituendum sta- tim, rem valentem ducentum, oporteret vendere centum; quod duplex dictum Lessij, & Bonacinæ explicant, quantum debet esse detrimentum, quod hunc li- centiam differendi concedit, lego apud Ioannem Medinam *i*, & alios, si peri- culum sit, ne filiæ se prostituant, & ne filij fiant latrones, vel ne Debitor ipse Pater ob summam indigentiam in des- perationem incidat, posse differri solu- tionem, addit meritò Castropalaus *k*, dummodo creditori inde graue dam- num non obueniat. Hæc, inquam, absolu- tè lego, at propter has caussas posse restitutionem absolutè omitti, nõ passim lego. Nam, si deinde accedat maior caussa,

f Bon. ... g Lessius ... h Bon. ... i Io. Medi. C. de restit. ... k Castrop. ... p. 18. §. 5.

causis, quale est periculum vitæ, membrorum, iacturæ notabilis, & diuturnæ propter famis, grauis infamiæ, notabilis casus à suo statu, itaut illi filij. v. g. Parentesque non habeant unde alantur &c. non differri solum, sed omnino omnino poterit restitutio.

Qua ratione, qui differt solutionem ob causas prædictas, obligetur ad interesse, quod ex dilatione forte patitur Creditor, lege apud Doctores a.

3 Sed quid si detrimentum illud, & periculum lenocinandi in filijs, & desperationis in Patre, de facto semper perseuerent? Respondeo: Tunc non est improbabile à per accidens omnino posse restitutionem, si tamen præmittantur diligenter remedia, ne illa mala perseuerent, & verissimum illa pars, quæ sine tanto, & graui detrimento potest, & graue inde damnum Creditori non obueniat. Ratio haberi esse, quia secus Debitor hic, & ... daret Creditori notabiliter plus ... quam ipsi debeatur, daret enim illud, quod ipsi Debitori in illis periculis, & detrimentis tam grauibus, quæ superari moraliter non possunt, vt supponi omnino debet, valet multò plus, quàm illud, quod debet, ad quod Iustitia obligare non potest, quæ æqualitatem per se inspicit. Vide §. præcedentem 4. Dixi notabiliter, quia Debitor ad non notabilem iacturam, maximè quando debitum est ex delicto, ex omni restitutione obligabitur; nam ideò obligationem etiam ad partem, quando partem potest &c.

4 Illa ergo inopia, seu impotentia omnino à restitutione liberat, quæ Primò debitor verè non habet unde soluat. Secundò, quia si soluat, fit extremè indigens. Tertiò, quia, si soluat fit grauiter indigens, quod alij verbis supra in simili dicimus, quia quia notabiliter cadit à suo statu; Aduerte illud (notabiliter) quod, quia non notatur ab aliquibus [illegible] large passim obligatio restitutionis, vt aliquando appareat esse moraliter impossibilis, quæ certè eius generis non est.

Vt è contra, si Creditori constet de impotentia omnimoda Debitoris, illi molestiam afferre non possit, nec à Iudice c petere, vt in carcerem Debitorem coniyciat, quia ius Creditoris contra præsentem impotentem vel suspenditur, vel elanguet: Video tamen iniustitiâ excusari Creditorem vrgentem, quia superest spes, vt Debitor ita vrgente, aliquam rationem inuat soluendi. An adasseperit alia excusatio, prudens lector inquirat.

5 Aduerte item, si quis in statum honorificum ascendisset propter rem alienam mala fide acceptam, tunc faciendam esse restitutionem, etiam cum diminutione sui talis status, quia hoc non esset cadere, sed redire ad suum: multò magis si in pari necessitate esset is, à quo rem surripuisti, tunc enim debet esse melior conditio innocentis Domini: Illud subaduerte, si filius v. g. Vsurarij mala fide cœpit possidere, tenetur etiam, etiam cum diminutione status relicti à Patre, ad restituendum, quia eiciendi possessio cum mala fide nihil ipsi suffragatur; si verò cœpit possidere bona fide, non tenetur postea à suo statu bona fide possesso decidere, vt restituat, si cognoscat ea esse bona aliena; quia quilibet ius habet ad conseruandum statum bona fide acquisitum.

Impotentia Testis & Notarij an à restitutione excuset?

6 In concursu extremæ, vel grauis necessitatis Debitoris, & Creditoris eandem faciendam, per aliam occasionem dispensabimus. Verum casus ille frequens de teste, & Notario hic non est prætermittendus; Hi enim cum non ... falsis testimonijs, vel scripturis ... iecerint innocentem in amissionem bonorum, immò aliquando in periculum vitæ, se excusant à restitutione, & à retractatione dicti, vel scripturæ, ob æquale periculum, quod subirent. Sed communiter Doctores clamant à diuersis ... doctrinamque à nobis modo traditam ... intelleximus. Instar omnium sit Nauarrus d. Quamuis (ait) verum ille, ob ... crimen falsum dictum, inferenda esset

d Nau. c. 17. num. ... [illegible]

teri mors, vel mutilatio, teneatur ad retractandum testimonium suum dictum cum periculo similis poenae incurrendae? Respondeo affirmatiuè, modò credat, se peccaturum per retractationem, & modò in ferendo testimonio peccauerit. Ratio est, quia, in aequali damno habenda est potior ratio innocentis. Teneretur etiam non admonere, quos ad falsum testimonium ferendum induxit, ut falsum retractent, & si ipsi recusarent retractare, tenetur Iudici fraudem aperire, ut innocens eripiatur, quamuis sibi vitae periculum immineat; melior enim est conditio innocentis. Si Reus fuit per alios testes conuictus, & falsus testis nihil fecit; non est mirum tunc ad nihil obligari b, quia nihil damni intulit, ut supponis.

a [illegible]

b [illegible]

Dixi (modò credat se pro sinistrum) quia credens, se nihil pro sinistrum, nec tenetur retractare, cum nullum ad opus inutile obligetur. Tenebitur tamen restitutionem damnorum facere, cum illorum causa iniusta censeatur (huic dicto addo ego, semper tenetur c, saltem per hominem grauem, admonere Iudicem de falsitate perpetrata, nam certè tunc Iudex maiorem diligentiam adhibebit exquirendi veritatem pro Reo.)

c [illegible]

Dixi (modò in proferendo testimonio peccauerit mortaliter) nam qui bona fide perniciosam aliquam falsitatem dixit in iudicio, non tenetur cum tanto suo incommodo, contra veritatem, dictam retractare, cum ex nulla radice constet, ad hoc teneri, ita Sotus, Nauarrus, & alij d. Haec ex Bonacina.

d [illegible]

Quid si verum crimen per testimonium propalasti sed iniustè, utpote, quod erat occultum? Respondeo cum Castropalao e te tunc non esse obligatum vitam exponere, ut delinquentem liberes, sed solum quando falsum crimen imposuisti. Ratio est (inquit) quia iam sententia erit iusta, si crimen verum fuit, ergo tu, licet peccaueris, non fuisti causa mortis iniustae &c. Vide ipsum latius.

e [illegible]

Cessio Bonorum.

7 Ad impotentiam reducitur Cessio bonorum, de qua summatim duo afferre sufficiat, alterum omnibus peruium, alterum singulare.

8 Primò: Cessio bonorum excusat quidem à restitutione in foro externo, non verò in conscientia, nisi verè impotens sit, qui cedit; Eiusmodi enim cessio [illegible] Debitori subsequitur in foro externo, quia Princeps supponit, miserum hominem non esse soluendo, unde, si se soluendo, nunquam Princeps intendit tollere ius Creditorum, quod intendere iniquum sanè esset. Alimenta tamen, quibus secundum suum statum parcè viuat, ut in foro conscientiae posse retinere, immo, & occultare, probabile est (siue ex acceptis ex bonis, quibus gaudebat antecedenter, siue ex acquisitis postea) siquidem ad propria alimenta quilibet ius habet; cum is, qui ijs caret, sit in graui necessitate constitutus, in qua etiam aliena posse surripi, nedum propria occultare, communis iam tunc est sententia.

9 Ex hac eadem doctrina illud [illegible] dicam. Nam vxores & filij quorum viri, parentesque ad paupertatem sunt redacti sine culpa, siue etiam sine culpa, si post eorum mortem innotescat non esse soluendo debita à Patre, viroque contracta, possunt ex bonis f relictis tantum sibi retinere, atque occultare, quantum satis iudicetur ad vitam statumq; suum honestè conseruandum. Et in iudicio requisiti possunt absque aequiuocatione congrua, iurare se nihil occultare, quia nihil non ipsis debitum. & propter eandem rationem non incurrere excommunicationem forte latam contra ea bona occultantes.

f [illegible]

10 Secundò: Proposita mihi olim quaestio fuit satis subtilis. An Artifex, qui cessit bonis, possit in posterum retinere lucra artis [illegible], an verò obligetur tamen lucra, ut artem exercere, quò aliquid praeter victum, (ut certè potest) acquirendo, Creditoribus suis, saltem ex parte, satisfaciat.

Respon-

Respondeo Nonnulli a omnino hunc liberare ab operando censuisse contendentes, ex eo principio, quod Cessio, quando exhibita est cum ignominia, subit vicem perfectæ solutionis. Verum, quia communius b, & solida sententia negantiæ extinguit obligationem, sed solum suspendit, quatenus ratio privilegij cessionis bonorum ducta est ab impotentia Debitoris & illa ignominia signa saltem obstaretur, ne passim eiusmodi cessiones cum damno Reip. interveniant, ideò Artificem hunc omninò ad laborandum mala fiant conditionem, quò restituat, quantum potest, tum quæ ex contractu, tum multò magis, quæ debet ex delicto. Et ratio à priori est, quia quilibet obligatur apponere media saltem ordinaria, quæ conducunt ad finem, ad quem, quis obligatur; cum certum sit, eum, qui obligatur ad finem, obligari etiam ad ordinaria media ad illum. Sanè quis non obliget ex virtute Religionis fidelem ad ambulandum à Domo sua ad Ecclesiam competenter distantem, quò, die Dominico, Missæ intersit? Sacerdotem ex eadem, ad emendum Breviarium, quò horas Canonicas soluat? Patrem familias ex virtute Charitatis ad comparendum consuetis hominum laboribus victum, quò familiam alat, & sexcenta alia? Pari ergo, immo maiori ratione, Iustitia, quæ fortius vrgere solet, quàm aliæ virtutes, obligabit Debitorem hunc artificem (à quo ex cessione bonorum non recessit, vt dictum est, obligatio restituendi) ad laborandum secundum suum statum, qui labor medium est respectu ipsius satis ordinarium, quò finem obtineat faciendi æqualitatem, quantum potest, cum Creditore. Nam, propter eamdem rationem, hunc & quemlibet aliam Debitorem non posse repudiare hæreditatem, vel quid simile, docent multi c, qua hæreditate possit Creditoribus satisfacere, quia hoc est medium ordinarium & facile.

Paritas, quæ potest obijci contra hanc doctrinam dictam à Religiosis, qui in nostra sententia non obligatur laborare ad soluenda debita contracta in sæculo, iam facta, superque dissoluta est superius d.

CAPVT SECVNDVM.

De Concaussis, seu Cooperantibus ad actionem iniustam, ex quibus oritur obligatio restitutionis.

ANtequam ad singulas caussas accedam, duo pro omnibus aduerte. Primò, has Concaussas nunquam teneri ad restitutionem, nisi re ipsa damnum secutum sit. Secundò, nec teneri, nisi adsit certitudo moralis, quòd id sit secutum, quodque sit secutum ex eiusmodi caussa. Nam, quando de alterutro ex his ambigitur, dicamus diuersè superius e. Concaussæ autem hæ, de quibus loquuturi sumus, notantur (vt quidem fere) his carminibus comprehensæ.

Iussio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus, Participans, Mutus, Non obstans, Non manifestans.

§. I.

Iussio, seu, quod idem est Mandatum.

1 DE Mandante, seu Iubente aliquid diximus agentes de Homicidio lib. 6. c. 4. §. 1. item de Ratum habente, quod certè huc reducitur, quæ sunt modo recolenda, & hic proportionaliter applicanda.

2 Superest autem aliquæ difficultates: Prima est, si Mandatarius excedit limites Mandati, an ad restitutionem debitam ex excessu teneatur Mandans f.

Distinguunt communiter DD. si talis excessus damni est ex communiter contingentibus, potuitque sciri, ac debebat prævideri…

a [illegible] b [illegible] c Bon. Lessi. Mol. apud Castrop. [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible]

bet præuideri à Mandante, tunc tenetur Mandans; Vt, si Petrus iussit, me furari à Paulo centum, & ego ab eodem furor centum, & quinque, si iussit occidere Caium, & per errorem occido Titium Caio similem, quam similitudinem a cognoscebat Petrus; si iussit grauiter vulnerare, & ego occido &c.; Ratio est, quia cum hæc sint tam proximè connexa ijs, quæ mihi à Petro mandata sunt, merito imputantur ipsi mandanti Petro.

a Id adde, quia [illegible] mandans [illegible] apud Dianam p. 4. tract. [illegible]

At verò, si excessus non est talis, vno soli arbitrio Mandatarij excedentis attribuitur, vt, si ego iussi leuiter verberare, & tu occidisti, tunc merito Mandans de eo excessu non tenetur, lege Azor loco citato, cui adde plures apud Dianam b excusantes eiusmodi Mandantem à pœna ordinaria homicidij.

b Diana p. 8 tr. 3 resol. 4 [illegible]

3 Secunda difficultas est: An ad damna, quæ Mandatarius fortè patitur propter executionem Mandati, teneatur Mandans? v. g. si ego, ob furtum ex tua iussione commissum, ad Triremes damnor; an tu debeas mihi resarcire damna, quæ ex eiusmodi condemnatione consurgunt? Respondeo, esse item distinguendum, sicuti distinguendum audiui à P. Iosepho Angelino celeberrimo nostræ ætatis in Panormitano hoc Collegio studiorum Præfecto, ac Theologiæ, tum speculatiuæ, tum moralis excultissimo. Nam, vel ego me sponte obtuli, atque idem est, si liberè acceptaui Mandatum, multò magis, si accepi pretium, & tunc tu mandans ad nihil teneris, ego enim vltro me periculis obieci; vnde, cum à te mandante iniuriam nullam receperim, non sum in aliquo resarciendus. Vel ego sum à te deceptus, seu coactus, & tunc teneris c vtique, quia sic damnũ meum sequitur ex iniuria à te mihi per deceptionem, seu coactionem illata. Sed aduerte hoc damnum debere esse eius generis, quod communiter contingere solet ex actione mandata: secus non esset voluntarium, ne indirectè quidem mandanti, nec propterea eidem sub pœna restitutionis imputandum, vt ex modo dictis constat.

c Diana p. [illegible] resol. [illegible]

4 Litigabant (habe id ab inter occasione mandati) duo anno superiore de quinquaginta mille, & amplius fortasse aureis: Alter ergo cum prætereuntem diligentia Procuratoris collitigantis, eum aggressus de die est, inflictisq; duobus, vel tribus lethalibus vulneribus, aufugit; Quid deinde consecutum sit, ad nostrum institutum non pertinet, illud quæsitum est: An Procuratori huic vulnerato deberentur expensæ vulnerum à dicto collitigante? Ratio dubitandi erat, quia Procurator aiebat, se ex mandato collitigantis ea negotia gerere, quare damna inde secuta, ipsi collitiganti imputanda, atque adeo ab ipso restituenda. Nec defecere qui Procuratori fauerent; ita vt valde notabilem summam extorserit à nimis benigno collitigante. Demum res ad Tribunal delata est, & ego Ministris interrogatus, meritamque aliquot doctissimi Theologi. Diximus, non deberi (quamuis si aliquid illi ex liberalitate erogaretur, congruũ satis esse non negauerimus): Primò, quia Procurator illud negotium acceptauit: Secundò, quia pretio fruebatur satis lauto: Tertiò, quia hoc damnum non erat ex communiter contingentibus, sed omninò per accidens, ad officium Procuratoris: Quintò, inductione; neq; enim damna, quæ sequuntur fabro murario, si casu v. g. decidit è tecto, debent resarciri à Domino, qui illum pretio conduxit; nec nauigantibus debentur à Domino nauis, damna naufragij eiusdem nauis ab ipsis conductæ; & sexcenta similia. Quod si Procurator excedebat in verbis, vel in aliquo, quod iniustè offenderet alium, id ipsi imputetur, non verò ei, qui bona fide eum conduxit, & nullo modo aliorum offensiones intendit. Taceo cætera, vt ad nostra reuertar.

5 Tertia difficultas proponitur in sequentem modum. Ego, promissis centum aureis, tibi præcepi, vt inimicum meum occideres: mox pœnitentia ductus mitto ad te litteras, quibus disertè significo, vt omnino ab homicidio cesses: tu verò, vt promisso præmio potia-

ris,

tis, fingis, non recepisse litteras, meumque inimicum interficis; Inquiro: An ego pœnas incurram Mandantis, atque adeo sim Irregularis, ac restitutionis reus? Respondeo negatiuè a: Ratio est, quia sic tu non potuisti occidere ex mandato meo, quod iam reuocatum sciuisti, sed ex arbitrio tuo. Illa duo etiam certa sunt: Primò, te non posse iustè acquirere illam mercedem: Secundò, me qui solum ex ignorantia mihi persuadeo incurrisse irregularitatem, comperta veritate, nulla indigere dispensatione, esto antea propter conscientiam erroneam indigerem. Addo & Tertium, te obligari ad resarciendum quodcunque damnum ex tali homicidio, forte mihi imputato obuenerit, ut ex se patet.

a Dian. 1. 3. de mand. 1. ... p. 4. 5. ... n. 44.

6 Quarta difficultas: Quid sentiendum si ego mandans reuocem mandatum, Verum tu Mandatarius putes, me non loqui serio, vel desiste, ut ex sineris, vel occidas nomine meo, tunc pœnas mandantis ego subiectus?

Respondeo, puto b te esse; Ratio est, quia adhuc, licet per errorem, ex ui mei mandati operaris, ac meum Mandatum est principalis caussa illorum damnorum. Idem puto, si tu scieris quidem reuocationem meam, sed deinde inculpabiliter oblitus reuocationis, damnum inferas ex vi mea iussionis præteritæ: tum .n. caussa principalis damni est iussio mea; Sicuti est, quando, licet ego per Nuntium tempore reuocauerim mandatum, reuocatio tamen casu non peruenit ad aures tuas, tunc enim omnes dicerent, me mandantem subiacere pœnis mandantis, & tamen mandatum meum ob reuocationem iam factam, non amplius existebat, sicuti certè non ex illo in casu præsenti.

b Idem l. c. n. 13.

7 Quinta difficultas. An si ego mandaui, ut damnum inferatur Petro, & iam non valeam amplius mandatum reuocare, possim tamen Petrum admonere, ut sibi consulat, an teneam illum admonere teneor, si ita sit spes damnum effugiendi? Respondeo sine dubio obligor, quia teneor facere, quantum possim, ne damnum mea iniusta caussa proximo inferatur.

Quæstio quidem potest agitari, an semper tenear, cum meo magno incommodo, & periculo, quod subirem, si Petrum præmonerem. Et tunc respondeo, sicut communiter ab aliquibus id resoluitur: Distinguendum ergo perdiligenter est; Vel enim Primò, si præmoneam, incidam in damnum æquale, vel quasi æquale, ac Petrus, & tunc obligabor c omnino: multo magis, si incidam in damnum leuius; Ratio est, quia, mea actio iniusti mandati me obligat ad amouendum damnum ab innocente, cuius ego essem iniusta caussa. Quare, si vita Petri periclitatur, mea vita est redimenda, si fama, mea fama, si bona, tuis bonis sunt reparanda. Commune est hæc doctrina de falso teste, ut super d vidimus, qui obligatur, se retractare, quamuis cum suo æquali periculo, quando retractatio est profutura. Vel Secundò si præmonerem, timeo malum in superiore ordine, seu certè longe maius e quàm est illud, quod est mandato meo inferendum, & tunc excusabor à præmonendo, quia tunc non censetur moraliter esse in potestate mea præmonere, cum, quæ nimium difficilia sunt, indicentur moraliter impossibilia. Vnde fit, ut si vita mea, vel fama periclitetur ex dicta admonitione, ad illam non obliger, quando prædicto Petro inferendum tantummodo esset damnum in bonis temporalibus.

c l. Diana p. 1 tract. ... de irregul. ... 24.

d supra ... n. ...

e Dian. l. c. ... n. 14.

Illud aduerto, me debere semper restituere illa bona, in quibus fortè prædictus Petrus deinde læderetur, quia semper illa læsio est ex vi mandati mei: ex alia parte possim sine periculo meæ famæ, vel vitæ restituere medio amico occulto, vel prudenti Confessario.

Qui consilium dedit alteri (obiter hic id notare iuuat) ut malum faceret, vnde, qui consilium accepit, damna passus f est, non obligatur consiliens aliquid restituere de his damnis, quia liberum fuit consulto tale consilium acceptare; scienti autem, & volenti non fit iniuria. Simile quid de Mandatario liberè mandatum suscipiente, dixi num. 1.

f Ita ... Lessius ... apud Dianam ... n. 2. ... n. 88.

8 Si Mandatarius accepta à me reuo-

[illegible], adhuc ex sua voluntate velit damnum inferre Petro, tunc ego non tenebor amplius Petro iniurias. Solum ergo obligabor ex Charitate ipsum praemonere, si spes sit auertendi damni. Sed, quia Charitas non obligat cum magno dispendio, vt alibi dictum est, ideo in casu hoc [illegible] mandatori, non obligabor praemonere, si inde notabile damnum mihi [illegible] praeuideam.

§. II.

Consilium.

1 NOn solum, qui Consilium dat, [illegible] hic locum habet, verum etiam, qui hortatur, dirigit, instruit, suadet, [illegible], ad [illegible] par [illegible] laesionem; par enim est de huiusmodi [illegible] ratio.

Certum autem est a Consiliatorem teneri ad restitutionem damni illati, quia consulens damnum, verè causa est illius, vt notat Aristoteles b, tenetur Consiliatorem ad [illegible] efficientem, [illegible], non verò Consiliatorem (ad quod etiam dic de mandante, & similibus) teneri ad restitutionem, [illegible] verò eum, qui [illegible] [illegible] Consiliator, [illegible] [illegible] est.

2 Iam [illegible] hic difficultates habere solent. Primò, quid, si reuocetur consilium? De quo [illegible], cum de homicidio c. Secundò, quid, si consilium [illegible] d. Tertiò, quid, si [illegible] actio [illegible] fiat, etiam [illegible] consilio non [illegible] de hoc [illegible] dicendo.

3 Si [illegible] peregisset, [illegible] meum Consilium non accessisset, accessit tamen [illegible] meum, non [illegible], ex meo consilio [illegible] ille egit [illegible], ego teneor e ad restitutionem. Si tamen ille erat, siue [illegible] determinatus ad [illegible], [illegible] tamen [illegible] meum consilium ex quo ille nihil motus est, ego non teneor f ad restitutionem. Si denique ille erat determinatus ad [illegible] actionem, sed mutauit consilium [illegible], & solum illum [illegible] ad [illegible], [illegible] probabile g sit, me obligari ad restitutionem, est tamen etiam probabile, h me non obligari, nisi fortè ad [illegible]. Explico singula singulis exemplis.

4 Exemplum primi dicti; Antonius non sit determinatus ad [illegible] laesionem, [illegible] ad [illegible] consiliatorem, non tamen [illegible], vel si [illegible] primum consilium, qui consilium illi do de inimico occidendo, & ex quo vnico consilio ille consentit, & [illegible] illum interficit. Assero, me teneri ad restitutionem, quia de facto damnum à consilio meo consecutum est, [illegible] ab aliis, & non à meo [illegible] fuisset, [illegible], & tamen ego ad restitutionem essem obligati.

5 Exemplum Secundi: Caius, cum [illegible] ad [illegible] actionem [illegible] non sit, decem Consultati [illegible], & audiuit [illegible] occidere [illegible] decreuit [illegible] meum consilium, & postea [illegible] meum consilium, à quo ipse Caius nihil [illegible], sed ab illis [illegible] interimit. Dico, me non teneri ad restitutionem i. Ratio est, quia, [illegible] ego [illegible] contra Iustitiam, [illegible] fuit meum consilium ad actionem [illegible], cum tota efficacia fuerit à praecedentibus consiliatoribus. Si [illegible] sit, ut meum consilium [illegible], [illegible] Caium, quod [illegible] dixi superius l.

6 Exemplum Tertij: Titius determinatus [illegible], ex meo consilio solum illud [illegible], quia volebat occidere [illegible], [illegible], & per [illegible] consilium occidit [illegible], immo & [illegible]. Aio esse probabile me teneri ad restitutionem, quia de facto damni [illegible]: at esse etiam probabile, [illegible], quia [illegible] non est à me damnum, [illegible] illarum, [illegible] & [illegible] à praecedenti deliberatione, &

a De Consiliatore [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

l [illegible]

solum ego caussa sui in qualitate, seu modo. Confirmabat hanc doctrinam nuper laudatus P. Ioseph de Augustino, a quo illam habui, hoc exemplo; Nam si segetes v. g. inimici mei conflagrarent, sine ulla spe auxilij, & ego ex odio flammas adiuverem, licet peccem, tamen, quia nouum damnum non facio, non obligor ad restitutionem, ita ergo in casu nostro &c. Loquimur autem solum de restitutione: nam certum est, quando civitas ex meo consilio mortes alicui infertur, cum sim caussa accelerationis iniustæ mortis, in irregularitatem incurro. Scio, Hieronymum a sic habere. Non contrahitur irregularitas, quando absque mandato, aut consilio, aut incitatione, aut animatione aliàs erat faciendum homicidium, quoad substantiam, quamuis aliquo ex his quatuor modis animum delinquentis fuerit auctus ad id faciendum, aut inductus ad id faciendum, citius, vel crudelius; quia tunc dicto modo cooperans, quamuis sit caussa distincti tamen actus, non influit in homicidium, quoad substantiam, sed tantum, quoad modum. Hæc ille b; qui, quod illud (citius) placere non potest, cum verè, qui ad mortem citius dandam influit, ad substantiam homicidij, nec solum ad modum concurrat.

[illegible] Hieron. [illegible]

b Quod [illegible] apud [illegible] p. 3 [illegible]

7 Consultò autem in hoc tertio dicto notatum illud (nisi fortè, quoad excessum) nam, si quis erat determinatus ad furandum decem, tu verò excitas ad furandum viginti, te obligat ad restitutionem excessus supra decem, dubium esse non potest.

Quando Confessarius non dat consilium de Restitutione pœnitenti, quam is debet, & similia, diximus in Methodo c. Deij, qui consilium prabent, cum sint ignorantes, nec apti ad consilium præbendum, legatur omnino Vasquez d.

c In Meth. Conf. lib. 1. c. 7. § 2.
d Vasq. de [illegible] § [illegible]

§. III.

Consensus, Palpo.

1 QVi sive per suffragium secretum, sive alio modo consentit, vt sit actio iniusta, obligatur ad restitutionem, id quod ex dictis de Consulente, cui valde affinis est consentiens, satis liquet. Addere tamen oportet ea, quæ diximus superius e de suffragijs.

e [illegible]

2 Sicut autem iniustus est, qui per suum suffragium actioni iniquæ consentit, ita non rarò erit iniustus, qui non consentit, vbi assentiri per Iustitiam deberet, seu, quod idem est, vbi suffragium negat, quando in fauorem alicuius, vel in bonum Reip. illud ferre oportebat. Id certè colligitur ex dictis, & videri poterit apud Doctores latius f.

f [illegible]

3 Palpo, seu Palpator, idest, qui laudando, & adulando alium, vel contrà, irridendo, arguendoue alterius ignauiam, est caussa actionis iniustæ, tenetur utique ad restitutionem; Idque etiamsi non laudaret animo, vt fieret actio iniusta. Satis enim est, si præuideret damnum ex sua laude secuturum: nam, si esset cum inaduertentia inculpabili, ex generalibus regulis inuoluntarij excusandum fore, scimus omnes. De hac eiusmodi adulatione iterum g memini me dixisse, nec similiter recolere locum illum.

g In Meth. Conf. lib. 1. c. 7. § 2.

§. IV.

Receptus.

1 II, qui Malefactorem receptant, qui protegunt, qui securitatem præbent, ad iniustè agendum, vel ad non restituendum, quique Praedam seruant, quos omnes sub nomine Receptus comprehendimus, peccant, & ad restitutionem tenentur, quia, vt sic, sunt caussæ actionis iniustæ. Vt sic, dico; Non enim semper; si furto ad te diuertat, statim teneris ad restitutionem, sed, si ita diuertat, vt ante delictum tu, vel tacitè, vel expressè promiseris, illum receptare, vnde ipse hac fretus receptatione firmatus sit. At post commissum iam furtum, vel homicidium, si illum casa recipias, ne is illicò illum v. g. comprehendatur, vel ob aliam caussam,

cum latronis, vt sic, receptator non sit: testimoniis Reus, nec eius. Nam propterea Molina a merito excusat Aduocatos, & Procuratores, qui defendunt in Iudicio fures, vel excusant in iis, in quibus ipsimet fures possunt se iure defendere; (Defendere autem, & excusare se possunt, quando culpa est occulta, immo, quando non est sufficienter probata, quando iustè veniunt non seruato iuris ordine &c.) Eos enim defendunt, non vt fures, sed vt ius habentes in praedictis. Neque obstat, hos, qui defenduntur, & eos, qui, vt amici, receptantur, probabiliter iterum rediituros ad latrocinia, nec tam ablata restituturos; id enim ipsis imputabitur, non verò iustè defendentibus, vel casu receptantibus. Casu, inquam, si enim data opera, & ferè semper, verentur, ne latro hoc receptaculo illius malè agat, & vt formalis sit latronis receptator.

a [illegible]

2 Hinc sæpe peccant, & restitutionis obligationem contrahunt Patres, Domini, Principes &c. si videntes filium, famulos, vassallos iniustè agere confisos in potentia ipsorum, eos, si possint, non compescant: quia, dum sic animati, & in Dominis, ac Ciuitatibus non raro delicta committunt, suam culpam in Patrem, Dominosque sua dissimulatione transmittunt. De Patre, Dominoque recipientibus Domini, Dominoque [illegible] filij, vel famuli, Vide superius a.

a [illegible]

3 Non deest tamen interdum excusatio in recipiente. Cum enim actio materialis receptandi sit ex se indifferens, potest admittere causam excusantem, qualis est metus mortis, vel notabilis [illegible], vt ex ibidem dictis b facilè colliges; immo meritò Rebellius c aliam excusationem affert pro iis, qui latronem in domum suam recipiunt, si nimirum sint alij, à quibus æquè reciperentur, tunc enim, cum damnum certò à fure inferendum sit, non iudicabitur moraliter mea receptio esse illius damni causa.

b [illegible]
c Rebell. [illegible]

§. V.

Participans.

1 PArticipes Criminis appellamus non eos, qui proximè, & singulariter sunt v. g. furantur, prædantur &c.; hi enim propriè non participes, sed causæ principales vocantur, & sunt; sed eos, qui furem v. g. vel homicidam comitantur, qui aliant, qui explorant fenestras, subministrant necessaria ad damnum peragendum &c. quique causæ sunt minus principales damni. Quoniam verò esse sic participem Criminis coincidit non raro cum aliis causis cooperantibus hactenus explicatis, vel certè est aliquid commune ad illas, idcirco nihil separatim de huiusmodi participatione dicendum occurrit; Nam verò, qui particeps fuit est, obligatur ad restitutionem totius, quod hic explicandum esset, paulo d post commodius expediemus.

d Inf. §. 9. n. 4.

§. VI.

Mutus, Non obstans, Non manifestans.

1 HActenus causas explicuimus damni positiuas, sequitur breuis instructio de Negatiuis: Mutus dicitur, qui loquendo, reprehendendo, clamando, consulendo potest impedire damnum proximi, & tamen tacet. Non obstans, qui potest facto suo, idest auxilium, humanè operam præbendo, impedire damnum, nec tamen præbet. Non manifestans, qui potest reuelare damnum inferendum, vel illatum, quo pacto non inferretur, vel restitueretur, nec reuelat tamen.

2 Porro regula certa sit huiusmodi. Qui e non loquitur, non auxiliatur, non reuelat, vno verbo, qui se negatiuè gerit, si potest, & debet ex iustitia f damnum impedire, peccat, tenenturque ad damni restitutionem. Si verò sine notabili incommodo posset quidem, sed

e [illegible]
f [illegible]

non

non ex Iustitia debeat, sed solum ex Charitate, esto peccet, non tenetur ad restitutionem. Veritas regulæ patet ex dictis, et etiam ex dictis liquet, propter periculum grauis nocumenti, qualis certè est iactura grauis rei familiaris, honoris, vitæ, proportionaliter ad damnum proximi, excusari sæpe eiusmodi non impedientes, etiam obligatos h ex Iustitia, vel quasi Iustitia, quia non cum tanto onere ordinariè hæc officia assumuntur: nisi quid amplius exposcat pactum, vt in Milite, & Parocho &c. dixi [illegible] lib. 6. cap. 1. §. 1. à num. 4.

h [illegible]

3 Quid, si quis, cum teneatur ex charitate, contrà tamen se negatiuè habet ex odio, vt damnum alteri sequatur? Respondeo, adhuc non teneri i hunc ad restitutionem; Quia sic, quamuis peccet ex malo affectu, ex nulla tamen parte est caussa externi damni. Affectus enim internus externi damni caussa esse nequit, & silentium ipsum, vel omissio similis, cum sint negatiua, positiui damni caussa esse non possunt.

i [illegible]

4 Sed quid, si nihil obligatus ex sola Charitate, vel etiam nullo modo obligatus, volenti tamen impedire furtum v. g. contra Petrum, Antonius suadeat, vt non impediam, peccabitne Antonius contra Iustitiam cum onere restitutionis?

Respondeo, Negatiuè k, si sine vi, vel fraude suadeat; sicuti his affirmatiuè; Ratio vtriusque est, quia si Petro nihil debebatur ex iustitia, nihil contra Iustitiam ab ipso tollit Antonius sua mera suasione; at si vi, vel mendacijs, tollit aliquid Petro, quia is habet Ius, ne vi, & fallacijs impediatur à bono consequendo: sicuti propter eandem rationem solemus dicere, si impediat quis Testatorem vi, & fraude, ne alicui relinquat legatum, obligari ad restitutionem, non verò, si mera suasione; Ita in casu proposito. Si tamen ab odio moueatur Antonius ad dissuadendum, etiam ex interno affectu peccare, satis est manifestum.

k [illegible]

5 Quid si mihi volenti impedire furtum, ne is furetur ab eodem Petro, ipse fur det mihi pecuniam, ne ipsum impediam à furando, obligorne Primò ad restitutionem damni illati ipsi Petro à fure. Secundò obligorne ad reddendam eiusmodi pecuniam Domino, idest ipsi furi?

Respondeo ad Primum: Si tenearis ex Iustitia impedire, & propter datam pecuniam non impedis, quis dubitat l, te teneri ad restitutionem damni? At, si solum tenearis ex Charitate, puto te non obligari ad prædicti damni restitutionem ex hoc capite, quod mediâ pecunia non impedis; quia acceptio pretij tibi dati à fure non te magis obligat ad impediendum, quam antea obligabaris; Si ergo antea non obligabaris ex Iustitia, nec obligaberis postea. Neque obstat, quod securior, & animosior fur sit facto ex certitudine, quod tu non impedies: Non obstat, inquam, quia hanc securitatem eodem modo poterat ipse habere, si tu sine pretio ipsi promisisses non impedire. Ratio autem vlterior, cur neque pretium, neque promissio non impediendi augeant tuam obligationem, est, quia tunc redditur fur animosior, non ex positiua tua actione, sed ex negatiua omissione, quæ omissio non reddit ex se animosiorem latronem, sed ipse latro ex se vtitur hac omissione ad maiorem suam securitatem; Quòd si aliquid addas, per quod furem animosiorem positiuè reddas, obligari ad aliquid proportionatum restituendum, paulo ante iam diximus.

l [illegible]

7 Respondeo ad Secundum, Te non teneri m restituere pretium acceptum: Semper intellige, si fur de suis bonis pretium dedit. Ratio est, quia tunc illi vendis operam tuam, idest omissionem impediendi, quam omissionem poteras ponere, & non ponere, vt supra vniuersaliter dictum est n: Vide etiam debes recolere; si post acceptum pretium res est integra, scil. adhuc potes impedire damnum, vel potes facere, vt illud resarciatur, te (ne perseueres in peccato) debere rescindere contractum initum cum fure & restituere pecuniam, atque adeo impedire damnum, vt ibidem explicatum est.

m [illegible]

n [illegible]

8 Ex dictis infero: Primò, famulum a, cui cura alicuius rei commissa est, si non impediat (cum possit) furem sive extraneum, sive ex conservis & domesticis, obligari ad restitutionem; famulum verò, cui res commissa non est, obligari ad restitutionem solum, si non impediat fures extraneos; non autem, si non impediat conservum, seu domesticum. Quod si domesticus etiam, si quando potuisset sine notabili incommodo, eos impedire, & tamen non impedit, peccabit solum contra Charitatem. Ratio horum est, quia omnes famuli sunt Custodes domûs respectu exterorum, at respectu domesticorum solus ille censetur Custos, cui cura rei commissa est. Si tamen servum videat conservum congregantem res Domini, ut noctu cum illis fugiat, obligatur quilibet servus ex Iustitia, docet Delugo b, quia tunc ille, qui fugam parat, censetur ut extraneus. Nomine autem famuli, cui cura rei commissa est, intelligitur etiam quicumque ille, cui datur clavis loci, ubi res servatur, & ille, cui committitur cura loci, v.g. penus, horrei &c. & ille, qui praeficitur, tanquam moderator totius familiae, vel foris, & ille, qui Dominum comitatur, quoad res, quas secum Dominus fert &c., quia per haec officia videtur sibi rei cura à Domino commendata.

a Molin. d. 715. [illegible]

b Delugo d. [illegible]

9 Inquires; Si sint multi famuli, quibus incumbat cura Domus & nemo impediat furantem, cum tamen impedire potuissent, v.g. clamando &c. obligentur ne singuli in solidum, an restituendum conjunctim, an solum pro rata? Respondeo obligari in solidum c; Ratio est, quia vel singuli separatim impedire poterant totum damnum; & tunc tam directè obligantur. Vel singuli non poterant, poterant tamen adiuti à conservis: & tunc pari modo obligabantur, nam quilibet eorum ex Iustitia obligatur adiuvare caeteros, seu se promptum exhibere ad impediendum, ut caeteri inducerentur adiuvari ad repellendum furem accurrentem. Quod si quilibet provideat, conservum non accursurum? Respondeo, adhuc omnes obligabuntur in solidum, quia cum singuli non clamantes [illegible] in causa illa, unde invicem [illegible] putarent se non posse solos impedire damnum; & sic de facto damnum non impeditum fuit ex culpa singulorum, qui dum non clamaverunt, seque promptos non exhibuerunt, fuerunt in causa, ut quilibet putaret, conservum non accursurum.

c Less. [illegible]

10 Infero Secundo; Custodem d Vineae contrahere onus restitutionis, si clamet, furemque impediat; at qui non est Custos quamvis peccet, non prohibendo, si sine incommodo posset, tamen quia solum peccat contra Charitatem onus restitutionis non contrahere.

11 Infero Tertiò: Excusari e testem (etsi pro aliquibus non excusetur f) à restitutione damni secuti, si iuridicè interrogatus veritatem non manifestet. Ratio est, quia quamvis testis tunc obligetur ex Iustitia legali, vel ex Charitate, veritatem aperire, non tamen constat obligari ex Iustitia commutativa, cum non obligetur, neque ex contractu, neque ex quasi contractu, nisi ex officio.

12 Infero Quartò: Custodes carcerum, seu Tabellarios, Notarios, & similes ex officio, nisi manifestent fures, teneri g ipsos ad restitutionem damni illati; puta, quia tenentur ex Iustitia. Quid de poena, quam Reus Actori, vel Fisco solveret, si revelatus esset, atque adeo condemnatus? Respondeo, eiusmodi Custodes, multo minus testes, & alios privatos ad hanc resarciendam non obligo ex probabilissima h sententia; Ratio est, quia haec poena non debetur, nisi post sententiam, sententia ergo quomodocumque impedita, cum Ius nondum acquisierint Actor vel Fiscus, nihil debebunt non manifestantes.

Idem quoad poenas, dicendum est (ut aliqui i notant) de Iudicibus, qui non condemnant (etsi cum peccato) Reum ad solvendum aliquid Actori, vel Fisco, vel alteri, quod ex poena, etiam conventionali debebat Reus; imò idem dic, dicendum de facientibus k, etiam positivè, ne Reus, qui esset condemnandus in poenam pecuniariam &c.; Ratio

d [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

est, quia pari modo hanc poenam Reus debebat post sententiam. Solum ergo tunc debebit Iudex restituere, quando iniquam profert sententiam, vel vexat litigantes &c. quia Reus ad iustam sententiam, & ad suam indemnitatem ius semper habet.

De Custodibus se absentantibus, quò facilius delinquentes deprehendantur, dixi lib. 5. cap. 1 §. 2. num. 2. & 3.

§. VII.

Quo ordine hæ Concussæ restituere debent.

1 Præcipua difficultas est hic est, vt videatur, cuinam ex his concussis incumbat restituere primo loco; in cuius defectum deinde concussa alia succedit. Id ita breuiter statuo.

Si plures fuerint caussæ eiusdem rationis, & ita, vt æquo teneantur restituere, restituere debent pro ratâ; v. g. si sunt duo exequutores, qui intulerunt proximo damnum decem aureorum, debet quisque quinque restituere. Quod si vnus solus, vel non possit; certè, quia vterque tenetur in solidum, succedit secundus ad obligationem restituendi totum, idest in dicto exemplo decem; Cui tamen secundo debet alius resarcire suam partem, seu ratam, quam debebat.

2 Tunc autem plures æquè tenentur, quando æqualem influxum habuerunt in totum damnum, id quod tamen §. sequenti clarius explicabitur. Nam, si vnus sine communicatione cum alijs fuisset caussa solum partis damni, ad partem tantùm suam restituendam obligari nimis est clarum.

Si verò non omnes fuerunt caussæ eiusdem rationis, vnus enim fuit v. g. Exequutor, alter Palpo, vnus Iubens, alter sei abstra Custos, erit maximè distinguendum; id quod tribus dictis explicabo.

3 Aio Primò, si res aliena, vel eius pretium, vel pars extat apud aliquem, a Vasquez de restit. cap. 1. dub. 2. n. 20. & 33. Less. li. 2. cap. 13. n. 24. Tambur. in Decal. tenetur, si ab aliquo res mala fide consumpta est, ij debent a primo: cæteri in horum defectu, qui cæteri ab eo apud quem res extat, vel à quo mala fide consumpta est, resarciri debent. Excipe, nisi de mandato alterius damnum aliquis dederit, & in premium rem alienam acceperit; nam tunc mandans rem tradentis tenetur restituere, quia tunc ipse est caussa principalis damni, qui semper est prior obligatus, vt tota institutio sequenti subdam. Restituente autem eo, qui primo loco debet, idest principali, cæteræ minus principales caussæ, liberæ manent à restitutione; sed restituentibus minus principalibus debet principalis compensare his totum, quia hi successerunt loco ipsius.

4 Aio enim secundò, si accessit iussio, seu mandatum, seu consilium ad iniustam actionem, iubens debet & prius, exequutores verò in defectum iubentis, qui iubens debebit semper, vt modo dixi, exequutoribus resarcire totum; Excipe, nisi exequutores in damno inferendo moti fuissent ex se, vel quacumque eadem fuissent etiam & ipsi principales, idest, quia egebant sepositum iussum. Ratio dicti est, quia tunc iubens, mandans, cogens, licèt non sit caussa moralis damni exequentis, est tamen principalis, vt ex se patet. Ratio exceptionis est, quia tunc exequutores sunt ipsi certè principales. b Vasquez... n. 4. & 24.

5 Aio Tertiò, si nullus fuit Iubens, tunc Exequutor debet prius, Cæteræ concussæ, vt Palpo, Consentiens, Mutus, & aliæ tenentur solum in defectum exequentis; nisi in his cæteris extaret aliquid ex furto, tunc enim ex num. 3. teneretur sine dubio illa concussa. Et quidem hæ cæteræ concussæ, quæ secundo loco debent, non debent vnam priorem altera, docet Vasquez c, sed omnes pro rata iuxta maiorem, minoremvè influxum ad damnum datum, ad arbitrium prudentis; quem influxum, obligationem quæ ex influxu eam genitam nos §. sequenti clarius declaramus, modò prorsus. Delugo d autem distinguit aliquos casus, quando aliqua ex his concussis prior debeat, quàm alia, quem, si est otium, lege. c Vasq. Cit. d Delugo de iust. et iur. ... n. 231.

4 Illud hic præterire nolo: si fortè læsus remittit vni ex concausis, non statim censendum esse ipse cæteris remisisse; sed esse distinguendum. Nam, si remittit principali, sanè intelligitur remittere cæteris; at, si remittit alicui ex caussis secundarijs, tunc principalis tenetur ad restituendum totum, idest, ad maiorem partem restituendam ipsi læso, & suam partem ipsi remisso. Caussæ verò cæteræ secundariæ, quibus non est remissum casu, quo in defectum principalis deberent ipsæ restituere, non obligabantur ad totum, quia debet a tolli illa pars, de qua vni ex concausis obtinuit remissionem, contrà Molina b docet, principalem tunc totum debere restituere; sed non explicat cui, Domino scilicet, an etiam suam compartem remisso. Sed, vt dixi, mihi videtur sua pars non esse deneganda remisso, quia remissio à Domino facta est in fauorem remissi, ergo ab illo hæc voluntas demenda non est.

a [illegible]

b [illegible]

De hactenus in hoc §. dictis, lege Molinam, & Dicastillum citatos, ibi enim multa minutiora omnino videnda sunt.

Sed illud non est inter minutiora connumerandum. Dixi enim paulo ante, tunc plures caussas æquè teneri, quando æqualem influxum habuerint in totum damnum; Id enim verò (et cognoscatur quantum vnaquæque damni caussa restituere debet) diligentiorem in §. sequenti explicationem exposcit.

§. VIII.

Quantum singula damni Concaussa restituere teneatur.

Potest Primò aliquis esse caussa damni partialitate effectus; Potest Secundò, esse caussa damni totalitate caussæ; Potest Tertiò, esse caussa damni partialitate caussæ.

2 Esse caussam damni partialitate effectus est, solam partem damni facere independenter à quacunque alia caussa; ingrederis v. g. vineam, collecturus vuam, dum alij sine tuo consensu, vel adhortatione eamdem ingrediuntur, & spoliant: Tunc tu caussa es damni vineæ partialitate effectus; quam enim partem solam furaris, &, vt modò dixi, certum c est, te tunc solum ad eam partem restituendam obligari.

c [illegible]

3 Esse caussam damni totalitate caussæ est, facere totum damnum, id quod duplici modo euenire potest: Primo, si à te sine alterius auxilio totum damnum fiat, tota Vinea v. g. spolietur, & tunc totum à te debere restitui, vel pateri non ignoras. Secundò, si damnum fiat cum auxilio alterius, sed ita, vt etiam sine auxilio fieret à singulis, vt si duo lethaliter hominem feriant, singuli vulnus lethale infligentes: vel si duo consulant furtum, ita vt singulorum consilium sufficiens ad illud furtum moueat, & in hoc etiam casu certum d est, singulos debere totum damnum, si fortè alter partem nolit, vel nequeat restituere, quia verè sunt caussa totius prorsus damni.

d [illegible]

4 Esse caussam damni partialitate caussæ est, facere totum damnum, sed cum auxilio alterius ita, vt quod singuli non facerent, faciant omnes: Exemplo res sit clarior, si duo v. g. pondus graue surripiant, quod neque ferre, neque consequenter surripere vnus potest, tunc singuli, caussæ partiales damni totius sunt, ambo autem sunt caussæ adæquatæ; &, in hoc modo caussandi damnum, difficultas est non vulgaris (quam variè, & confusè tractatam inuenies à Doctoribus) an singuli debeant restituere totum damnum, ac quasi alter in solidum casu, quo alter partem suam nequit, vel nolit reddere, an verò satis sit, si partem suam restituat iuxta suum influxum ad damnum datum maiorem, vel minorem iudicio prudentis æstimandam.

5 Vt autem id melius decernatur, sint hic e duæ regulæ, saltem pro praxi probabiles. Prior: Quando quis per caussam damni ita ad damnum concurrit, vt sine ipsu, nulla alia caussa superue-

e Collige ex [illegible]

perveniente, adhuc fieret totum damnū, non obligabitur, nisi partem damni restituere, mensurandam à Viro prudenti, juxta mensuram influxus ad damnum datum.

Posterior: Quando sine illo non fieret totum illud damnum, obligabitur ad totum in solidum ita, ut non restituente alio partem suam, totam ipse debeat.

6 Ratio prioris Regulæ est, quia obligatio restitutionis oritur ex damno, quod quis sua actione positiva infert, sed qui influit in damnum modo dicto in priori regula, quod est influere in damnum partialitate causæ, damnum partiale infert: ergo diminuta oritur obligatio, ergo non est rationabile, ut ex diminuta obligatione teneatur ad restituendum totum.

7 Ratio posterioris est, quia tunc causa illa æquivalet causæ totali; licet enim illa causa partialis sola non potuisset totum damnum ponere, poterat tamen totum impedire sui concursus subtractione: si enim illa non accessisset, nihil damni ab altera concausa factum fuisset: si ergo non se subtraxit, & non impedit totum, quod certè poterat, ipsi imputabitur totum damnum.

8 Ex priori Regula infero, militem gregarium satis probabiliter non obligari a ad restitutionem totius damni, quod fit ab exercitu: Illud enim etiam sine ipso fieret. Et quamvis ipse concurrerit ad totum damnum (omnes enim milites animantur ex consortio commilitonum) tamen est valde exigua animatio concepta ex præsentia cujusmodi unius militis; immo non rarò eius erit tanta vilitas, ut modicissimè animet, unde & modicissimè debeat, præter illud damnum, quod fecit ex se immediatè intulit.

a Less. l. 2. c. 13. dub. 4. n. 77. Mol. disp. 734. &c.

Pari modo idem dicimus in Consulentibus damnum, immo & in adhortantibus ad illud, quando omnes Consultores, vel hortatores ita sunt causa totius damni, ut adhuc sine consilio, & adhortatione consultus, & excitatus sufficienter erat totum damnum illaturus, solum enim debebunt, quantum damni prudentes iudicabunt contribuisse ad tale consilium, vel adhortationem. Idem puto, si factum fuisset totum damnum, sed mea hortatio fuit causa, ut fieret aliquantulò citius, nec per diuturnitatem impeditum illo modo fuisset damnum. Idem, inquam, puto (licet contrarium sit Vasquez, sed melius est Delugo locis citatis) quia anticipatio illa, quæ à me provenit, parum, immo aliquando nihil damni videtur addere, si huiusmodi damnum aliunde purgando poterat omninò instruendum.

9 Ex Regula posteriori infero, illos duos servitores, & lampiendo nullo pondus, quod neuter potuisset (quod hic exemplariter allatum num. 4.) obligari in solidum ad totum damnum, quia singuli poterant impedire damnum ipsum totum. Infero præterea, singulos suffragantes, & Consultores tunc teneri ad restitutionem totius, quando unius suffragium, seu consilium nihil faceret sine altero. Requirebantur v. g. decem suffragia ad concludendum decretum de damno inferendo, quia pauciora non sufficiebant. Dico omnes decem suffragantes obligari in solidum, quia quilibet, si se subtraxisset, totum damnum impedire potuisset. Quod si concluso iam decreto accedat alius, iam iste non damni causa hic erit. Quare, licet peccet, non obligatur tamen ad restitutionem b alibi illatam. Infero item, si duo ingrediuntur domum ad furandū v. g. centum aureos, ita ut alter sine altero non ingrederetur, in solidum obligari c, atque adeo ad totum, altero nolente, seu non valente suam partem restituere. Idem dic, si duo se invicem animent, ita ut sine hac mutua animatione non sequeretur damnum. Idem in similibus, quia in his casibus singuli impedire poterant totum damnum.

b Vid. Lug. disp. 1. n. 8. 7. vers. Sed quæ.

c Lessius, lib. 2. Dub. 13. n. 18

10 Objicies, Ex priori regula sequitur, illum gregarium injusti belli militem, sicuti sine parvam, sine nullam incurrit obligationem restitutionis, ita nullam incurrere irregularitatem, quia iam sine ipso fierent mortes illæ occasio-

nes, & ipse immediatè nullam fecit, idemque infimilibus primis homicidijs, at id videtur esse contra Sacros Canones irregularitatem fulminantes contra quoscumque quocumque modo concurrentes ad homicidium.

11 Respondeo, negando a sequi, illum non fore irregularem: Ratio est, quia onus restitutionis enascitur ex ipsa natura damnificationis, iuxta illam igitur debet eiusmodi onus mensurari. At non æquum est, vt quando ego debilissima caussa sum alicuius damni, totum illud restituere debeam. Irregularitas verò, cum sit pœna indè ab Ecclesia propter bonas rationes fulminata, iuxta eius legem mensurari debet: lex autem b Canonica ô eam imponit cuicumque, qui quomodocumque, siue partialis, siue totalis caussa sit alicuius homicidij. Erit ergo ille miles irregularis; quia occisiores sunt ab exercitu toto, cuius ipse pars est, quamuis debilissimè in eis influens; sunt enim illa cædes tam quam ab vna caussa? Certè, si decem homines inimico decem lethalia vulnera infligant, quæ singula non sufficerent ad eum occidendum, sufficerent omnia simul, omnes irregularitatem contraherent, quia verum est dicere, omnes concurrisse ad homicidium tanquam vnam caussam integralem in casu exsistis, de quo agitur. Leuitas illa influxus non excusabit ab irregularitate.

De milite autem in bello iusto, quoad irregularitatem ex defectu lenitatis alia est ratio, de qua vide Layman loco citato; Vide item superius, vbi irregularitatis etiam damnauimus eum c, qui solam celeritatis mortis, quamuis aliàs omninò secuturæ, caussa est.

Quando est æquale dubium, an concurrens ad iniustam actionem, fuerit tanquam caussa principalis, siue minus principalis, an teneatur restituere, iam supra meum me dixisse lib. 2. cap. 3. §. 7. V. Dubium; & poteris etiam videri Dicastillus d.

a Hurt. & DD. [illegible] apud Dalingo [illegible] 94.

b C. [illegible] §. [illegible] de homicid. [illegible] quod in [illegible], [illegible] Glossa, & [illegible] F. Bel. [illegible] Layman. lib. [illegible] c. 3. c. 4.

c [illegible]

d [illegible]

CAPVT TERTIVM.

Quatuor Casus à Caramuele adducti in materia Restitutionis expenduntur.

Primus, De seruo infirmo.

1 PRimus Casus e. Ambrosius seruus graui morbo periclitatur, & deseritur à Medicis. Petrus autē, qui non profitetur artem Medicam, scit pharmacum, quo illum omninò sanet: petitur Primò, An obligetur illud ipsi præbere? Secundò, An possit ipsum vili pretio emere, & posteà curare, sibique curatum retinere?

2 Ad primum, cum nullo decreto teneamur omnes vti medicinis, sed possimus committere Deo, vt multi sanctissimi viri fecerunt, & ex alio capite nemo teneatur strictam vitam suam seruare, quam alienam; Ambrosius non tenebitur vti pharmacis, nec ergo tenebitur Petrus eidem pharmacum præbere.

3 Ad secundum, posse emere vili pretio, quia tantùm tunc valet homo, cuius vita desperatur; idque verum est, etiamsi Petrus teneretur dare illud pharmacum, non enim teneretur ex Iustitia, sed ex Charitate; Hæc Caramuel.

4 Verum mihi nulla ratione probatur: Primò enim displicet, quod tanquam certum supponit in responsione ad primum, neminem teneri vti medicinis: quod falsum est de medicinis ordinarijs, aliisque medijs saltem non multum difficilibus ad vitam conseruandam, vt diximus non parùm f superius. Exemplum autem Sanctorum solum probat, id ad summum licitè posse, vel ex peculiari Sācti Spiritus instinctu, vel quod extraordinaria media. Secundò est

e Caram [illegible] Theol. Mor. [illegible]

f [illegible] § [illegible]

do, est lata disparitas inter vitã meam, & alienam: nam ego, quoad vitam meam, possim cedere iuri meo, et aliqui, licèt falsò, putarunt; at, quoad vitam alterius, longè alia est ratio: ille enim alter in extrema necessitate non cedit iuri suo, nolendo à me medicamentum, sed verò maximè acquirere præsumitur.

5 In responsione ad secundum, falsum est, vili pretio valere hominem, cuius vita desperatur, si occurrat adesse in promptu medicamentum certum, multò magis, si est debitum, quamuis ex solo titulo charitatis; Si enim medicamentum est in promptu, ac certum, certè absolutè vita desperata non est. Secundò, siue ipsi debeatur ex iustitia, siue ex charitate, satis est, vt ipsi debeatur; tanti enim valet cum illo hæreditatis, si ei debeantur mille ex iustitia, quanti, si certò debeantur quocumque alio titulo v.g. ex Charitate; immo aliquando magis, propter maiorem certitudinem. Fac, tibi deberi centum ex iustitia à creditore, qui difficillimè soluit, & centum à S. Ioanne Eleemosynario ex mera charitate; quid tanquam æstimabilius eligeres? Vide, quæ dixit Molina a superius, eodem consentiente, Caramuele: Medico deberi mederi pauperum ex obligatione Charitatis, si superueniat alia obligatio iustitiæ, non videri moraliter et superaddi noquam onus. Ita ergo, quamuis Petrus solum ex charitate debeat mederi seruo, tamen idem moraliter erit pro vita serui, quantum, si debeat ex iustitia. Non interim nego, posse sua tantæ artis meritam mercedem peti à Medico, vel à Petro; verùm hæc alia est consideratio; Quod si obstinatus est Petrus in negando medicamento, fateor, vitam serui esse desperatam, & ab alio tertio posse vili pretio redimi, sed, an ab ipso Petro, qui hanc obstinationem suam deponere ex charitate obligatur, ex alibi b vniuersaliter dictis colligi potest.

a *sup. cap. 2. s. 2. §. 1. num. 4.*

b *sup. l. 3. c. 7. §. 2. n. 31. cum de acceptione in iurys concessis.*

Secundus Casus.

De rebus immistis.

6 „ c Acquiritur (ait Caramuel c) dominium mistione, cum paucæ res alienæ ita tuis immiscentur, vt distingui non possint: tunc enim teneris recompensare proximo damnum ex hac mistione illatum, lapsu tamen temporis immistas retines, Ita omnes. Consulto dixi debere ita esse immistas, vt distingui non possint: nam, si alienæ sint multæ, nunquam tuis poterunt ita immisceri, vt non possint distingui; Hæc ille.

c *Caramuel. num. 1450.*

7 Ex his etiam placet, alterum displicet. Placet, acquiri dominium per eam mistionem, qua paucæ res alienæ ita tuis immiscentur, vt distingui non possint, idquod nos etiam alibi d decisimus. Displicet verò illud (si alienæ sint multæ, nunquam tuis poterunt ita commisceri, vt non possint distingui) displicet, inquam. Primo, ad hominem, quia, si paucæ res alienæ, vt rectè supponis, docte Caramuel, tuis immistæ discerni non possunt, ergo nec discerni possunt alienæ paucis tuis immistæ: si enim discerni possent alienæ multæ inter paucas tuas, etiam discerni possent tuæ paucæ inter alienas multas, discretis etiam alienis multis, iam necessario, quæ remanent, erunt tuæ. Displicet secundò, quia clarè probatur, falsum esse tuas res paucas immistas alienis multis semper posse distingui: vel contrà alienas multas immistas paucis tuis, distingui semper posse; Quis enim est tam oculatus, & lynceus, vt vnciam vini sui immistam cum vini amphora alterius, vel contrà, sciat discernere, quæ sit sua vncia, quæ aliena amphora, vel contra? Sic in frumento, sic in pecunia eiusdem generis, sic etiam in aliqua cloth, in ouis, in lanis, vel serico eiusdem coloris &c. Hæc satis, nam, quid de acquisitione dominij per mistionem sentiendum sit, suo loco superius dispensabimus e.

d *supra c. 2. §. 2. n. 12.*

e *sup. l. 4. n. 3. §. 4. n. 28.*

Tertius Casus.

De promissione in die.

8 Qui in contractu (ait) se datu- rum promisit Petro mille die Paschatis, si die statuto non soluit, peccat contra fidelitatem; debet tamen post terminum elapsum soluere, nec liber erit ab hac obligatione, quousque soluerit de facto. Ratio est, quia sensus contrahentis est: Dabo tali die, vel saltem sequentibus: si enim illud saltem non subintelligatur, nemo contraheret. Verum, qui liberè promittit se daturum Petro mille eodem die Paschatis, idque corroboret iuramento, si non dat die statuto, peccat quidem, sed non obligatur postea soluere amplius. Et ratio disparitatis est, quia in contractu, post illum diem statutum Paschatis, mille illi aurei iam pertinent ad Petrum. Vnde qui promisit, si mille non dat, & consequenter retinet alienum, sed qui liberè promisit, post illum diem statutum Paschatis illi aurei mille ad ipsum non pertinent; ergo alienum non retinet, ergo vnde adueniret obligatio? Hæc ille.

a Caram. [illegible]

9 Displicet resolutio: nam, licet disparitas data adsit, obstat tamen illi [illegible] ratio ab ipso allata, per illud *saltem*, nam sic arguo: Qui contrahit ad diem statutum, ideo obligatur post illum, quia subintelligitur, *saltem*; sed qui iurat dare liberaliter ad eumdem diem, regulariter subintelligit *saltem*, ergo & etiam post obligatur, quia regulariter nemo addictus [illegible] promissionem alicui diei. Si quis autem diceret certè sine alia disparitate explicatum esse, non obligari deinceps. Vt Votum de ieiunando tali die fixo, vel præceptum de audiendo Sacro die Dominico, non obligant pro die sequenti, quia dies sequens, nec sub Voto, nec sub præcepto comprehensus est: idem ergo esset in Iuramento, si sic iuratum pro die fixo esset. At regulariter, vt dico, non solet in commercio vitæ humano aliquid temporale homini liberaliter promitti sub hac conditione temporis [illegible]: Promisit Princeps amico, sic: Cras in tui gratiam liberabo à carcere tuum fratrem, tuum seruum; Cras dabo tibi mille aureos. Numquid intelligit ita, vt assignet diei crastino promissionem? [illegible] Et pauperi quidem si dicam, Cras dabo tibi [illegible], qua cooperiaris; Numquid, si pauper post duos venerit dies, dicet: Abi, frater, promissio mea fuit addicta diei hesterno. Dixi tamen (regulariter) quia ex circumstantijs aliquando colligitur promissio esse addicta [illegible], vel tempori, sicuti aliquando decidi, vel tempori, sicuti aliquando iustitiam [illegible] in Voto. Si enim cras ego iustitiam publicam [illegible], & tibi promitto etiam cum iuramento cras dare [illegible] bos tibi, & tuæ familiæ, clarè apparet, si tu eo die non accedis ad eos accipiendos, me sequenti die ad nihil obligari, quia ex circumstantijs perspicuum est, promissionem hanc addictam fuisse ad diem commestionis communis.

Quartus Casus.

De Mutuo cum quadam obligatione.

10 An Petrus [b] filij Antonij probabiliter, an dubiè liberet certum [illegible], dicet eidem Antonio mille [illegible], sibi esset quod mille, & [illegible] [illegible] illos certum, esset restituenda? Respondet Caramuel. Si deberet probabiliter, restituendum non esse: esse, si dubiè. Ratio est, quia si dubiè, [illegible] [illegible] illam pecuniam, de qua dubitat: Etenim Antonij, quamdiu non constat esse Petri, quæ Viuentis erit, quia vellet, supra [illegible], etiam illam perdere. At, si probabiliter, pecuniam, [illegible] illam [illegible] ad se; cum quilibet possit operari sine peccato in probabilitate rei; quare nihil præter sibi debitum recipiet. Hæc ille.

b Caram. [illegible]

11 Sed certè sicut illud de dubio absolutè placet, sic illud de probabili displicet ex principijs intrinsecis. Ratio est,

[illegible] est, quia universaliter docuissemus, in qualibet re probabilitatem semper esse considerandam, ex qua nam parte stet possessio; cum igitur in casu nostro Antonius sit in possessione, non poterit per ullam probabilitatem [illegible] à sua possessione deturbari, vel locum cedere, ubi de hac re [illegible], & ubi videbis, an adsit pro Caramuele [illegible] aliquorum auctoritas.

CAPVT QVARTVM.

Quomodo se gerat Confessarius; si quando poenitens, cum possit, non restituit, nec debita solvit.

1 Torquet id saepissimè Confessarios, quia poenitentes non rarò à Fidelibus reprehenduntur, quod faciles sint ad absolvendos eos, qui, cum satis locupletes habeantur, nec aliena [illegible], nec restituunt; [illegible] doctrina, quam ex Dicastillo in fine huius tractationis de restitutione pro praxi Confessariorum afferre operae pretium iudicavi.

[illegible] 2 Quaeris ergo in hanc rem doceo, à [illegible] quaestio in tria distinguam. Primò; De eo, qui potens restituere non restituit. Secundò; De eo, qui iussus à Confessario, ut restituat, nondum paruit. Tertiò; De eo, qui cum non possit restituere in foro interno, praesumitur posse in externo.

Potens restituere, non restituit.

[illegible] 3 Quoad primum, Debitor, qui sine aliqua causa rationabili potest commodè totum debitum restituere, & non vult restituere totum, sed tantum per partes, non potest licitè à Confessario absolvi. Navarrus tamen, aliique docent, posse licitè, quando idem Confessarius duo videt ex poenitentis dispositione. Primò, quod, data ei hac dilatione, solvet, & non aliter. Secundò, quod creditor ex hac dilatione non incurret damnum aliquod, quia tunc, inquiunt, cum Confessarius utiliter gerat negotium creditoris, videtur creditor consentire. Haec illi; sed certè videtur consentire creditor ob amicitiam, & obstinationem debitoris, quare ipse debitor à peccato sic non excusabitur, unde absolvi non poterit.

4 Nihilominus probabilis erit haec Navarri sententia, si praeter illas duas conditiones addatur tertia: scilicet, quod debitor habet ignorantiam probabilem, ex qua sit in bona fide, putans, se modò satisfacere suae obligationi, neque teneri ad amplius, quia tunc Confessarius, si praevidet, nihil profuturum monendo de ipsius maiori obligatione, poterit eum absolvere, ne abeat desperatus; in quo non solùm creditoris, sed etiam poenitentis negotium agit, immo & Dei, cuius minister est. Ita Silvester, Armilla & Petrus Navarra. Et hic quidem probat, hanc ignorantiam communiter excusare debitores, quia aliàs magna pars Reipublicae in statu damnationis existeret; quis enim, inquit, est, qui seu testamenti impletionem, vel debiti solutionem non hoc praetextu differat?

5 Hinc autem videtur [e] sequi, Confessarium teneri ad non monendum, sed absolvendum huiusmodi poenitentem: Et quidem meritò, supposita ea opinione, quia, si poenitens non habet impedimentum ut absolvatur hic & nunc, & ex monitione Confessarij non speratur aliquid melius, sed potius, ut desperatus abeat poenitens, immo, ut committat novum peccatum, peccabit Confessarius, monendo. [illegible]

6 Nihilominus puto [f] ita malè facturum Confessarium, qui statim de probabilitate ignorantiae talis hominis diceret: Ego non audeo te absolvere, quaere alios Confessarios; non tamen benè faciet, aperiendo illi omnem veritatem, quam tunc ei non profuturam, sed [illegible]

putas

potius ob suam culpam nocituram.

7 Quodsi ipse debitor petat doceri, non videtur *a* posse illi negari vera doctrina, nec occultari veritas, cum iam dubitet, & conscientia læsa sit, sic Dicastillus. Ego vero tentatio illud (non videtur) & aio absolutè non posse negari veritatem, vt alibi *b* distinctè dixi. Sed redeo ad Dicastilli doctrinam.

a num. 11.

b [illegible] Confess. [illegible]

8 Notant autem Auctores præsertim Marin. Nauarr. Comitolo, Nauarra, hæc eodem modo *c* locum habere, siue debitum sit ex delicto, siue ex contractu.

c ad Dic. num. 12.

Quod verum est; sed ignorantia probabilis frequentius contingit in debitis ex contractu, raro vero in debitis ex delicto.

9 Eodem *d* autem modo videtur philosophandum, siue debitor velit partem debiti statim restituere, & partem differre (in quo tamen casu loquuntur auctores) siue totum velit differre; quia ignorantia eodem modo potest contingere circa totum, & circa partem.

d num. 11.

Iussus à Confessario nondum restituit.

Pœnitenti, qui prima vice fatetur, se culpabiliter non restituisse alienum, nunc tamen habere firmum propositum statim restituendi, non est *e* neganda absolutio. Si tamen bis, aut ter, aut sæpius fuerat iussus in alijs Confessionibus restituere, & tamen, cum posset, non fecit, regulariter non est absoluendus, nisi prius fecerit re ipsa restitutionem. Ratio prioris partis est, quia, sicut in omnibus alijs Confessarius credere potest, & debet pœnitenti sua in hoc; Ratio posterioris est, quia talis homo est in periculo proximo experientia ipsa comperto iterum differendi restitutionem. Idcirco non rectè aliqui *f* putant, esse probabile, absolui tunc illum posse; nam idem posset de concubinario, qui sæpius iussus non eiecit Domo concubinam.

e [illegible] Nauarr. [illegible] Dicast. [illegible]

f [illegible] de [illegible]

11 Dixi autem (regulariter non esse absoluendum) nam talis esse posset pœnitens, taleque circumstantiæ possent occurrere, vt Confessarius debeat *g* esse contentus solo proposito restituendi, etiam antea sæpe iussus omiserit restitutionem.

g [illegible] Nauarr. [illegible]

Et Molina *h* quidem exemplum adhibet, vt si Confessarius non benè credat, pœnitentem re ipsa restitutionem illam fuisse moram, quia non ex animo illa fuerat illi iussa restitutio in alijs Confessionibus: vel, si aliæ adsint circumstantiæ ad id credendum; præsertim, si iungat illi, vt non prius accedat ad Eucharistiam, quam restituat.

h Molina [illegible]

Non potens restituere in foro interno &c.

12 Quoties pœnitens accedit cum impotentia restituendi *i* est absoluendus, si dicat, se habere firmum propositum restituendi, esto sæpius antea restituere culpabiliter omiserit: idque etiam si restitutio facienda sit ex decimis. Ratio est, quia Concilium Tridentinum, dum præcipit Confessarijs, ne absoluant debitores decimarum, quousque eas soluerint, intelligendum est loqui de debitoribus potentibus restituere, & qui non restituendo peccant; vnde impotentes benè possunt absolui, etiamsi in exteriori foro habeantur excommunicati, si in conscientia excommunicationem non incurrerunt, quia iam erant impotentes, quando lata fuit excommunicatio. Verùm, vt dicetur in materia de Excommunicatione, hi monendi *l* sunt, vt in foro externo se gerant pro excommunicatis.

i num. 13. [illegible] Molina.

l alibi.

13 Quodsi erant potentes, quando excommunicatio lata fuit, eamque re vera incurrerunt, non possunt absolui à peccatis extra articulum mortis, nisi prius absoluantur ab Excommunicatione per eum, qui potest; per Bullam verò Cruciatæ possunt absolui, si præbeant cautionem, de quo latè alibi.

Hæc ex Dicastillo. Nos verò quandoquidem ex tot implicitis quæstionum dumetis (Vtinam inoffenso pede) iam tandem emersimus, finem imponimus huic libro, atque bona lectorum venia tantisper quiescamus.

Finis Libri Octaui.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

LIBER NONVS IN DECALOGVM.

Non falsum testimonium dices.

1 FAlsum testimonium affers contra proximum. Primò, intra te ipsum, si temerè de illo iudicas. Secundò, coram Iudice, si falsò eumdem proximum denuncies, accuses, infames, &c. Tertiò, coram non Iudice, si de eodem perperam obloquaris, de quibus omnibus hic erit breuiter disputandi locus.

CAPVT PRIMVM.

De falso, seu temerario Iudicio.

Discrimen inter Dubitationem, Suspicionem, Opinionem, & Iudicium.

1 HÆ quatuor voces, Dubitatio, Suspicio, Opinio, & Iudicium, in hac re nostra, sic differunt. Si intellectui proponatur aliquod obiectum, circa quod debeat iudicare aliquid, de quo sufficientia indicia minus apparent, vnde is haereat, nesciatque, an affirmare potius debeat, an negare dicetur esse dubius. Et, si quidem intellectus tunc veluti suspensus, & perplexus nullum actum eliciat, dicetur dubitare negatiuè; Si verò eliciat actum, quo se dicat dubitare, dubitabit illud negatiuè, sed quia additum iam est eiusmodi actum quasi reflexum, dicimus ab aliquibus dubitare positiuè.

2 Quando intellectus, ex insufficientibus indicijs incipit adhaerere vni parti, licèt imperfectè, & cum magna formidine oppositi, dicetur elicere actum suspicionis propriè dictae; Si verò ex ijsdem insufficientibus indicijs adhaereat vni parti determinatè, licèt cum aliqua formidine oppositi, dicetur opinio. Vnde aduertas, suspicionem propriè dictam esse veluti inchoatam, & imperfectam opinionem, ab eaque distingui secundum magis, & minus.

3 Si denique firmiter intellectus vni parti adhaereat ita, vt saltem moraliter dere

de re non dubitet, dicetur iudicium certum elicere. Dixi (saltem moraliter) id enim satis, sufficitque est ad iudicium certum practicè; nam ad iudicium certum speculatiuè debet addi euidentia, per quam iudicet intellectus, aliter rem se habere metaphysicè non posse.

Conditiones requisitæ, vt Iudicium sit mortale.

4 Hoc verò certum est Primò. Iudicium temerarium ex se esse peccatum mortale, quia se grauis contra Iustitiam iniuria fit proximo. Neq; valet dicere, probabiliter docent nonnulli a non esse mortale, etiam sine caussa, crimen occultum vni vel duobus prudentibus cum non euulgaturis manifestare, quia id non est infamare, nec ex eo saltem notabiliter fama alterius læditur: ergo neq; erit mortale apud se solum prorsus non euulgaturum, certò iudicare peccatum de altero. Non valet, inquam, si enim non dicit nisi verum; At in casu nostro certò iudicat malum graue ex insufficientibus indicijs, quod ex vi illorum falsum est. Et sanè grauiter quis proximo iniurius esset, si crimen falsum de eo, etiam vni propalaret.

a [illegible]

5 Quatuor autem conditiones requiruntur ad contrahendum hoc mortale. Prima conditio, vt Iudicium sit plenè deliberatum. Hinc, si cui, dum videt hominem egredientem ex aliena domo, repræsentetur, eum esse furem, is non verè iudicat, sed potius ei proponitur obiectum, de quo est iudicandum; proponitur autem, vel ex suggestione Dæmonis, vel ex quadam naturali sagacitate Naturæ. Cum igitur tunc ne iudiciū quidē adhuc sit, sed repræsentatio eius, quod iudicari debet, iudicium temerarium esse non potest. Rursus vsu venire non rarò solet, vt intellectus ex se, sine voluntatis motu deliberato, iudicet aliquid sinistrum; & tunc, cum potius sit actus primo primus, quàm voluntarius, verè iudicium temerarium (quod, vt sit mortale, debet plenè voluntariè procedere) nequaquam erit.

6 Secunda conditio, vt sit in re graui, quia secus leuis erit iniuria. Colligitur autem hæc grauitas ex qualitate, & conditione personarum, de quibus fit iudicium. Vnde graue non erit temerè certò iudicare de milite, quod hostem quærat ad vindictam, de iuuene parum honesto, quod ex prauo fine per aliquem locum transeat, quia ipsi de eiusmodi criminibus gloriantur; quare non iudicantur honoris læsionem pati. Contrà erit, si temerè certò iudices de probo Episcopo, vel Religioso esse mendacem, &c. Propter eamdem rationem certò temerè iudicare aliquem esse illegitimum et spurium, vel Hæreticorum, vel Hebræorum familia, videtur afferre iniuriam b grauem proximo, quia inter Homines probos hæc infamia æstimantur, vel à publicis honoribus, & Officijs arcentur. Verùm vide, quæ dicam c inferius ex Lessio.

b [illegible]

c [illegible]

7 Tertia conditio, vt iudicium sit certum moraliter. Secus, vt modo dixi, non esset iudicium, sed suspicio, de qua mox.

8 Quarta conditio, vt sit ex leuibus coniecturis, & insufficientibus indicijs, nam, si ex sufficientibus, non erit temerarium, sed prudenter elicitum iudiciū.

9 Sed ecce non exiguam difficultatem. Quomodo enim dignoscam indicia esse, vel non esse sufficientia? Dico, id tandem prudentis arbitrio esse dijudicandum: Regulam tamen hanc dari posse. Quoties indicia non sunt proportionata ad tale iudicium, idest, quoties indicia ex se, aut ex communi hominum vsu sunt indifferentia, aut rarò coniuncta cum tali effectu, dicentur improportionata, atque adeò insufficientia.

Si verò solent esse vt plurimum coniuncta, proportionata erunt, & sufficientia. De nocte quis v. g. fenestram alienæ domus, scalarum adminiculo occultè aperire tentat: hoc indicium est sufficiens ad iudicandum, illum esse furem. De die quis bonæ famæ transit per viā, vbi Mulier inhonesta degit, hoc indiciū sufficiens nequaquam est, vt credas illum esse

esse Adulterum. Fateor, non esse vnum indicium tantummodo expendendum, sed complexionē omnium; Continget n. sæpe, vt vnū alterū adiuuet, vel minuat, vel omnino tollat. Sic enim, te videre aliquem de die, coram Vicinis, fenestram per scalas aperire velle, potius, si prudens es, putabis ipsum clauem propriæ domus amisisse, quàm molliri furtum. Lege Dicastillum a qui per aliqua indicia, quoad hanc praxim, rectè discurrit.

a Dicast. [illegible]

De Ignoto quidpiam iudicare mortale non est.

10 Certum sit Secundò, temerè iudicare in re graui de aliquo tibi penitus ignoto, non esse mortale, quia moraliter perinde est, ac si de nullo iudicares. Videat quis, v.g. Hominem de nocte caput habens pallio coopertum, vel transeat per loca sibi ignota, incidatq; in homines sibi nullo modo cognitos, hic, si temerè iudicet de illo, & de his, non peccat mortaliter, quia nemini facit iniuriam. Quòd si fortè deinde veniat in eorum notitiam, se gerere prudenter debebit, nec nisi iuxta coniecturas iudicare.

Solam suspicari de re graui nunquam est mortale.

11 Remanet ergo incertum, An suspicio deliberata in re graui, & sine sufficientibus indicijs, atq; adeo temeraria, sit culpa mortalis. Sub nomine autem suspicionis includimus siue dubiū, siue suspicionem impropriè dictam, siue opinionem. Nonnulli b dicunt esse mortalem; non esse alij c contendunt. Recto prudentes, mihi hanc benigniorē placet tam. Fateor, te rectè præuidisse. Et ratio, quæ me mouet, ea est, quam affert Sanctus Thomas d, quia suspicio in genere iudicij est actus imperfectus, atque adeo non est plenè temerarius, neque necessariò coniunctus cum contemptu saltem graui proximi: ergo, sicuti cætera peccata contra iustitiam, non sunt nisi venialia ex paruitate materiæ, ita in casu suspicionis. Antecedens patet, quia vbi non est perfecta certitudo, non est perfecta temeritas, nec est læsio grauis, quando ille, qui sic suspicatur, habet actualiter, vel saltem virtualiter formidinem oppositi. & quasi facilè est paratus eiusmodi suspicionem deponere; Id quod tamen quasi essentialiter includitur in ipso actu suspicionis, & aliquis illis, de quibus est sermo.

b Salas [illegible] c Caiet. [illegible] d S. Thom. [illegible]

12 Per accidens tamen suspicio esse mortalis potest. Primò, si procedat ex odio graui. Adeò si quis licèt videat, rem posse non esse, tamen ipse propter odiū inimici delectetur de malo graui ipsius: vt si quis suspicetur esse mortuum suum inimicum, deque ea morte sibi complaceat; quod tamen peccatum non contra Iustitiam, credo, foret, sed contra Charitatem, quia non delectatur, nisi de malo inimici, quod est contra Charitatis virtutem: nisi fortè delectetur de ipsa iniustitia malæ suspicionis, quod certè rarissimum erit.

13 Secundò, Si suspicionem adderet interius aliquod aliud malum, vt si quis, ex illa leui suspicione, grauiter contemneret proximum, ac si reuera illud peccatum is commisisset.

14 Tertiò, Si sic suspicans procederet ex illa suspicione ad damnum notabile inferendum exterius proximo, vt, si Iudex ex leuibus indicijs reum condemnaret, vel Superior Religionis subditum puniret &c.

15 Quartò, Si suspicionem quis alijs manifestet; nam ex manifestatione rei grauis, quamuis dubiæ, regulariter fama, immo non rarò bona proximi exponantur graui periculo: Experientia n. constat, cum de aliquo hominum dubitatur, facilè illum contemnere, eidemque detrahere, atque officia, honoresque denegare. Quòd si quis vni, vel alteri timoratæ conscientiæ suam patefaciat suspicionem, vnde prudenter censeatur non adesse eiusmodi, vel simile periculum, sanè excusaretur saltem à mortali, manifestare autem ijs, quibus possit, aut ex

aliquis capere debet, nullum esse peccatum dubium non est.

16 Addunt denique plures, fore mortale peccatum suspicionis, deliberatè suspicari de persona honesta, & proba aliquid enorme: vt hæresim, vel incestum, vel idolatriam de probo Episcopo, &c. Ratio est, aiunt, quia hæc dignissimæ personæ per ipsam suspicionem gravis iniuria sit gravis materia. Verùm ab hac sententia semper discessi vt discessit Layman a. Si enim est suspicio, semper erit ex genere suo levis.

[illegible]

17 Obijcies. Homo potius eligeret amittere decem aureos v.g. quàm bonum suum nomen etiam per levissimam suspicionem apud vnum, vel alterum; ergo, si amittere decem aureos res est gravis, erit & id, de quo loquimur. Confirmo Primò, quia verè maius est bonum & nobilius, vnicuique alterius bona, quàm pecunia, ergo etiam levissima, quàm pecunia. ergo etiam levissima sunt iniuria gravius, quàm notabilis lactura pecuniæ. Confirmo Secundò, quia, si amicus sciret, meam suspicionem contra ipsum exercentem à nica amicitia verum ligatum est, huius generis suspicionem graviter amicum lædere.

18 Respondeo. Quando suspicio est in genere suspicionis, atque adeò ex se levis nullum nullumque effectum gravem post se trahens, neque ex odio procedens, nullus homo prudens eligeret potius amittere decem aureos, quàm illam pati; Ratio est, quia suspicio illa constat ex iudicijs leuibus suspicionis cuiuscunque, vel Sanctissimos Viros iuxta illud Sancti Augustini b *Suspiciones vitare non possumus*, non debet iudicari grauiter, lædendam esse notabilem. Ad Confirmationem; Respondeo, esse quidem famam ex se altioris ordinis, tamen in suo ordine aliquando posse esse levem, ac proinde eius ablationem non esse mortalem. In his autem rebus moralibus non valet argumentatio ab vno ordine ad aliud, scilicet lædere modicissimè in honore per levissimam iniuriam mortale esset, quia honor ex se est nobilioris ordinis, quàm sint omnia bona temporalia. Ad Secundam pronunciatio irrationabiliter illum amicum fore suspendum ab amicitia ob leuem suspicionem, cum nemo omnes parati esse, in hac valle nostra fragilitatis, debemus, ad tolerandas huius generis suspiciones, quæ non insurgunt ex odio, nec malum pariunt effectum; quæque non rarò ex amore procedunt; de carissimis enim Amicis mala sæpius suspicamur, quia mala in illis adesse nollemus.

b [illegible]

19 Atque ex dictis denique colligo c, rarò lethaliter peccari per temerarium iudicium: Quis enim nisi ex gravi illo odio, vel ex magna stultitia certò iudicat ex indicijs non certis? Imò etiam hic stultitia culpam mortalem sæpissimè vitat; quia regulariter potius errat errore intellectus invincibili, putans, illud iudicium esse certum, atque sufficiens, quàm ex prava voluntate.

c [illegible]

CAPVT SECVNDVM.

De falsitate in Iudicijs publicis.

1 SOlent hic Authores non de falsitate solùm agere intercurrente in Iudicijs, verùm etiam de cæteris culpis ad Iudicia spectantibus, atque adeò ad Iudicem, Reum, Accusatorem, Testem, Notarium. Ijsdem ego vestigijs insistam, admonens, ea tantummodo breviter esse tractanda, quæ ad rem faciunt, cætera legantur à curioso apud Doctores, quos in margine iam iam laudabo.

§. I.

Iudex.

1 DE Iudice nonnulla diximus in Libris præcedentibus, Primò d An Reum secundum allegata condemnare

d [illegible]

condemnare valeat, quem privata scientia Iudex novit innocentem. Secundò, *a* An sententiam ferre queat iuxtà minus probabilem sententiam. Tertiò *b*, An ex legibus iudicijs condemnare valeat Reum. Quartò *c*, An pretium accipere possit Iudex pro sententia iusta, vel iniusta. Quintò, *d* quo modo se gerere debeat in malefactoribus puniendis. Nunc tria, quæ pro cæteris scitu sunt necessaria, de eodem Iudice propono. Primum, erit de modo procedendi eiusdem; Secundum, de muneribus ab ipso non accipiendis. Tertium, de muneribus ipsi non dandis.

a [illegible] *b* [illegible] *c* [illegible] *d* [illegible]

Modus procedendi.

2 Quidam requirunt, vt Iudex iuridicè procedat *e*. Respondeo, duplici modo eos posse procedere. Vel per viam inquisitionis, Vel ad instantiam partis per viam accusationis.

e [illegible]

3 Si procedat hoc secundo modo, requiritur semiplena probatio, vt Iudex possit Reum interrogare, & torturæ subijcere. Secùs tenetur de damno, & confessio à Reo facta non esset valida. Semiplena autem probatio est, quando vnus Testis omni exceptione maior deponeret se vidisse: Vel, si adsunt vehementia quædam indicia &c.

4 Si procedat Primò modo, Inquisitio, vel est Generalis, vel Specialis, vel Mixta. Generalis est, quando inquiritur in genere, an subditi seruent leges &c. Specialis, quando inquiritur in particulari, An Paulus v. g. Homicidium commiserit. Mixta, quando inquiritur de persona determinata v. g. de Paulo, non tamen de determinato delicto, vel contra, quando de delicto determinato v. g. de homicidio fortè patrato, sed non de persona determinata.

Dico igitur Primò, ad generalem inquisitionem à Iudice instituendam non requiri, vt præcedat infamia, sed tamen interrogati non debent patefacere eos, qui occulta crimina perpetrarunt, etiamsi sub Iuramento, vel Excommunicatione illis præcipiatur, vt, quod sciunt, profe-rant; possunt enim tunc dicere per æquiuocationem dicere se nescire.

Dico Secundò, ad specialem requiri, vt præcedat infamia Authoris, vel, vt rumor de eo sparsus sit per maiorem partem viciniæ, vel aliud æquiualens, id autem est ad inquirendum; nam deinde ad interrogandum Reum, vel subijciendum torturæ requiritur semiplena probatio, vt dictum est.

Dico Tertiò, quo ad Mixtam legendum esse *f* Lessium, sicuti etiam esse legendos *g* alios quo ad alia huc pertinentia; nobis enim satis sit hæc pingui calamo innuisse ad dandam Tyronibus cognitionem terminorum.

f Less. [illegible] *g* [illegible]

Munera à Iudice non accipienda.

5 Non est sermo *h* de iusto stipendio ipsi constituto siue ex lege, siue ex consuetudine, siue, vbi illæ non adsunt, ex pacto; Neque de pretio, quod is fortè accepit pro eo, ad quod ex iustitia non tenebatur: Vt, si noctu ad longum tempus vigilauerit, quò causam expediret, Si longum iter susceperit, &c. Nec de Muneribus ipsi datis ab alijs à litigantibus, vel datis à consanguineis, amicis, ex alijs titulis; hæc enim sunt stipendia, siue dona ex nulla capite iniustè suspecta. Nec de illa quæstione; An pro liberandis Reis liceat supremo Iudici pecuniam accipere, ea n. huc non pertinet, & de illa poterit legi Diana *i*. Nec de illa alia; an Iudex possit pecuniam accipere pro eligenda sententia probabili, de hac enim breuiter, sed sufficienter diximus lib. 8. Tr. 3. c. 7. §. 3. num. 23.

h [illegible] *i* Dian. [illegible]

Sermo igitur est de ijs muneribus, quæ ad mouendum Iudicem solent à partibus dari. Et quidem Petrus *l* Nauarra, atque alij *m* ex Societate putant, posse Iudicem accipere munera à partibus, vt ab amicis, vel personis dignis donata, sed non ad mouendum animum. Id quod tamen non placet Dicastillo *n*, quia sic sterneretur, inquit, via ad omnia munera accipienda. Non propterea nos absolutè hic quærimus,

l Pet. Nau. [illegible] *m* [illegible] *n* Dicastil. [illegible]

an eiusmodi munera sint illicita, & restituenda. Esse communiter à Rege prohibenda, certum esto, quia ex Eccles. 20. *Xenia, & Dona excaecant oculos Iudicum*. Nihilominus ad Trutinam Theologicam si id expendamus, ita distinguendum est.

6 Praescindendo à Iuramento, quod alicubi emittitur de non admittendis muneribus, quod omninò est observandum, & praescindendo à legibus positiuis, de quibus postea; Vel munera ita accipiuntur à Iudice, ut ab illis nec moueatur ad iniustitiam, nec periculum graue, & proximum sit, ut ad eamdem afficiatur, & tunc sunt nec [illegible] illicita, nec restitutioni sunt obnoxia; huius generis regulariter sunt munuscula ex esculentis, vel ex rebus parui momenti. Ratio est, quia tunc non adest caput, nec ullius culpae, nec ullius Poenae. Vel ita accipiuntur, quocumque sint à parte dentur, ut Iudex ad iniustitiam afficiatur, vel, ut proximum sit periculum ad illam, & tunc Dico Primò, illicitè accipi. Dico Secundò, esse obligationem restitutionis ante causam expeditam. Dico Tertiò, non esse restituendi obligationem a finita causa. Ratio primi dicti est, quia, qui amat periculum tam proximum, peribit in illo. Ratio Secundi dicti est, quia, ut alibi vniuersaliter diximus, Iudex obligatur ad remouendum illud periculum suae subuersionis, at nunc munera retenta illud afferunt, ut supponimus, ergo. Neque Iudicem ullo modo b excuso ab hac citata restitutione ex eo capite, quod inhumanitas videretur, si munera [illegible] remitteret. Non, inquam, excuso, tum quia ex ea remissione potius honorem ex affectu ad [illegible], quam dedecus ex inhumanitate, sibi apud omnes conciliaret; tum maximè, quia, si supponis, quod per illam retentionem muneris esse in periculo proximo peccandi, qua ratione sola mera urbanitas, nisi accedat alia notabilis necessitas, eumdem excusare à tanto periculo curando posset? Commodius [illegible] huic Iudici remedium erit per

Poenitentiam, Confessionem, & alia opera deuotionis se constanter munire, ne iniustitiam faciat, nam sic, si probabiliter praeuidet, constantem se futurum in bono proposito, iam non c erit in proximo periculo peccandi, quod si id probabiliter habere non possit, restitutionem omninò expediat, necesse est. Ratio tertij dicti est, quia, si litigans verè dedit gratis illa munera, transtulit Dominium in Iudicem, & finita causa iam nõ est amplius locus illius periculi.

7 Venio ad leges humanas Iuris Communis, & pro Iudice saeculari duo dico. Primò, probabile mihi esse, si à Iudice munera, etiam contra leges has accepta fuerint, non esse d obligationem restitutionis ante sententiam. Ratio est, quia in his legibus non adsunt verba clarè importantia translationem Dominij in Iudicem: & ex alia parte restitutio ab ipsismet legibus videtur imposita in poenam, atque adeo non urgere ante sententiam. Post sententiam obligatio urgebit, quia sententiae semper est standum, ut omnes e docemus.

Dixi (venio ad leges Iuris Communis) nam proprias quisque suae considerat, et Hispanas consideraui pluribus Sanchez f.

Dico Secundo, (praescindendo ab eo, quod modo dictum est esse de iure naturae) Iudices saeculares non peccare saltem mortaliter ex eo solo capite, quod aduersus has leges saeculares operentur. Ratio est, quia g aliqui probabiliter censent, saeculares leges saltem de facto ad mortale nunquam obstringere, nisi id expressè declarent.

8 Iam verò superest dicere de Ecclesiasticis Iudicibus, siue Ordinarijs, siue Delegatis: de quibus item assero duo.

Assero Primò, praescindendo similiter à iure positiuo, eumdem [illegible] Iudex Ecclesiasticus agit acceptando munera, non obligari ante sententiam ad restitutionem. Ratio est eadem, quae modo num. 7. dicta est de Iudice saeculari. Excipe, nisi sint accepta pro ferenda sententia iusta, de qua ut alibi h diximus. Excipe item, nisi accepta fuerint

[illegible]

a [illegible] ... b [illegible] ... c [illegible] ... d Diana, [illegible] n. 12. ... e [illegible] ... f Sanch. in Consil. [illegible] ... g [illegible] ... h [illegible]

ratione visitationis: sed id est de iure positiuo, vt paulò post num. 10. dicam. Excipe demum, nisi interueniat simonia, vt ex se patet.

9 Assero Secundò, quo ad culpam, considerando solum ius positiuum, (nam quod prohibeatur de iure naturæ, dictum est superius vniuersim num. 6.) me non inuenire verba in sacris Canonibus clarè denotantia obligationem sub mortali, quamuis enim id grauiter prohibeatur, tamen rigidius verbum, quam inuenio, est, *Mandamus*, quæ obligationem ad mortalem culpam ex aliquorum *a* sententia non ostendit. Quod si iubeatur *b* acceptum restitui, id intelligi quia post sententiam, sicuti modò dictum est de Iudice sæculari. Proferantur Canones. Non quod pro certo asseram, non adesse prohibitionem sub mortali, lego enim Doctores rigidissimè inhibere contra eiusmodi munera, sed, vt rem considerandam sapientioribus offeram.

„ 10 Sanè (inquit Pontifex) ad audientiam Apostolatus nostri peruenit, quòd cùm ex Delegatione nostra causas suscipitis pertractandas, more sæcularium, super decima litis, vel parte alia pro diuersa terrarum consuetudine, præter expensas victualium, cum litigantibus receptis pignoribus, pro Salario, conuenitis. Nos attendentes, quod ad hoc vobis, & alijs Clericis siue Ecclesiastici redditus deputati, vt ex ipsis honestè viuere debeatis: & infra. Ideoque mandamus, quatenus ab huiusmodi exactionibus de cætero abstinentes, vigorem iudiciarium gratis fidelibus litigantibus impertiri.

„ Et alibi *c*. Insuper, vt gratis, & cum æquali paritate iudicium coram ipsis procedat, nullam manus, vel quidquid aliud (nisi forsan esculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus consumi possit &c.) recipere à partibus, quâli terrarum, perquirat.

„ Et in Decreto *d*. Non licet Iudici „ vendere iustum iudicium, nec li„cere Aduocato vendere iustum patrocinium, & Iurisconsulto verum consilium.

„ Ibidem. Ille tamen *e* taler (?) tamquam malè sibi allatam pecuniam reperire, qui iustum iudicium emit, quoniam venale esse non debuit.

11 Hactenus sacri Canones; neque hac de re alios inuenio; inuenio quidem alios multo seueriores, hosque à Sacro Concilio *f* Tridentino renouatos. Sed loquuntur de Visitatoribus, qui satè, si munera accipiant à visitatis, peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur, immo, dum de casu Visitationis tam rigidè Canones loquuntur, non verò sic de alijs casibus, eos in solo rigore iuris naturalis relinquere videntur. Tantum rigorem in Visitatoribus si libet cognoscere, ecce verba *h*. Caueat, inquit, ne ipse (Visitator) vel quisquam suorum, aliquod munus quodcumque sit, & qualitercumque offeratur, præsumat recipere: et, nec quæ sua sunt, videantur quærere, sed quæ Iesu Christi. Quod si fuerit contra præsumptum, recipiens maledictionem incurrat, à qua numquam (nisi duplum restituat) liberetur. Volumus, n. in his fraudem quamlibet penitus vitari. Hæc ibi. Aduerte tamen, legitimas procurationes pro moderato victu esse concessas *i* &c. Aduerte item, loquentibus *l* prohibitum esse dona percipere etiam ab Officialibus sub pœna excommunicationis latæ sententiæ.

12 Puto autem, in illo verbo (præsumat) temperari id, quod rigidè notat Glossa *m*, dum inquit, Visitatorem, nec esculenta quidem, & modica considerationis munera posse recipere, quamuis, per c. Statutum citatum, possit eadem recipere Iudex Ecclesiasticus extra Visitationem. Puto, inquam, temperari. Cùm enim illud (præsumat) temeritatem ostendat, credere meritò possumus, tantum rigorem ad modica esculenta, vel ad ea quæ similia nequaquam extendi. Et Tridentinum loco citato hunc Canonem confirmans, licèt non vtatur eodem verbo (præsumat), dum tamen aliud non explicatur, videtur sensus idem,

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

l [illegible]

m [illegible]

quod Canon, voluisse.

Munera Iudici An donanda.

13 Quando Iudex licitè potest accipere munera iuxta dicta, licitè & alij donant. Sed quid, quando illicitè Iudex petit, vel accipit? Respondeo, Si ea quis dat ad redimendam suam vexationem iniustam, non peccat a. Ne sit tamen litigans facilis ad credendum vexationem iniustam intercedere, quia omnes ferè litigantes putant, se iniustè vexari, cum tamen non ita sit. Intercedit tamen, quando homines periculum clarè sentiunt, vel iniustæ moræ, vel in expediendis negotijs; ijs prius expeditis, ob quæ munera Iudex accepit.

a Molin. [illegible] Rebell. [illegible] Bonac. [illegible]

14 Hac occasione nota: Iudicum famulos, qui aliquibus propter munera accepta aditum præbent ad Iudicem, alijs immeritò exclusis, omnino peccare; sed tamen ijsdem propter eandem rationem dare licebit munera ad redimendam vexationem. Dixi (omninò) nam, si sine alterius præiudicio, extraordinarium fauorem famulus procuret litiganti, licitè, quamuis indecorè, propter hanc caussam, aliquid accipiet.

15 Nota etiam, quæ Iudex, aliique recipiunt ad redimendam vexationem, debere (præter peccatum) omninò restitui, quia, inuita voluntate Dominis, accipiuntur.

Denique Iudicis Amicos, quando ad sollicitandum eundem munera offerre liceat, diximus lib. 5. c. 1. §. 4. n. 23.

§. II.

Reus.

An licitè aperiat occulta, vel falsa crimina Testium.

1 QVæres Primò, possitne Reus ad enervandam falsorum Testium authoritatem, eorum occulta crimina reuelare? Respondeo, si alia via non datur, qua eorumdem testimonia infirmet, licitè potest b, siue sponte, siue compulsus à Iudice, testes illos falsos fuerint. Quilibet enim ius se tuendi habet cum iusto moderamine, præsertim eodem genere Armorum, quo oppugnatur. Quòd si alia via datur, vt v.g., si per manifestationem venialis peccati minoris sibi consulere satis posset, manifestaret autem maius, eum peccaturum etiam contra iustitiam puto, sicuti eodem modo peccare supponimus supra c illum, qui, se corporaliter defendendo, excedit limites necessariæ defensionis.

b [illegible]

c [illegible]

2 Hinc sequitur Primò, eum, qui accusatur de crimine, quod iuridicè ab accusatore probari nequit, non solum posse d negare crimen, sed etiam dicere, Accusatorem calumniari, & mentiri, qui enim accusat de crimine, quod probari non potest, calumniator est, & mentiri præsumitur.

d [illegible]

3 Sequitur Secundò: Idem esse eatenus licitum, quatenus, si quid aperuisti amico cum ea lege, vt nihil diceret, ipse autem manifestauit alteri cum graui offensione tua, vel alterius, potes iure negare, te id aperuisse. Quilibet enim habet ius tegendi, quantum potest, sua dicta, & facta, vnde nascatur offensio. Quòd si amicus patefecit in casu, quo licitè poterat, iniustum sine iniuria non posses vt mendacem pronunciare.

4 Hæc posita in ore sunt omnium; illud singulare est, & difficile: An, si alio modo te ab iniusto actore tueri nequeas, licitè falsa crimina illi possis obijcere, quanta sufficiant ad tuam iustam defensionem? Dico asserere, verum mihi satis probabile, absolutè satis incertum.

e Regin. [illegible] Lessius [illegible]

5 Probabile e mihi esse, qui id faciat, non peccare contra Iustitiam, vnde nec obligari ad restitutionem. Ratio est, quia sicuti, si ad defendendam tuam vitam inuaderem, illum mendacijs, & fictis gemmarum curaret, vt in foueam v. g. caderet, mendax quidem esses, sed non iniustus: cum (quo ad Iustitiam) habeat ius te defendendi omnibus vijs; ita in casu nostro &c. Et Ratio à priori est, quia defensio vitæ contra iniustè aggredien-

grediemeni afferre à quacunque eas actione ad defensionem necessaria omnem rationem iniuriae.

6 Incertum mihi est. An id possit fieri licitè sine ulla culpa? Et quidem Delugo a sic habet. Certum est, non licere, quia ad minus erit mendacium, quod nunquam licet. Et post quatuor interiectas lineas. Hoc falsum, ait, crimen testis, erit probandum per testes alios, qui, cum debeant iurare, committent peccatum mortale, & per consequens eos ad hoc hortari, erit mortale. Haec ille, qui explicat Authores b quos in contrarium citat Diana c, atque, eos docere, non esse mortale ex parte iniustitiae, non verò non esse mortale saltem ex parte periurij.

a Delug. ib. sec. 2. n. 21.

b Ita Comit. Rodin. Quel. Iohann. Lugdun. apud Dian. non attendens.

c Dian. p. 1 tr. 5. res. 14.

7 Video doctrinam hanc, sed quoniam tota culpa refunditur in mendacium, & periurium, sequitur quaestio, si solùm esset mendacium sine iuramento, non esse mortale, quia, quamvis hoc mendacium sit absolutè de malo gravi contra proximum, tamen cum iustè à me hoc damnum inferatur, non esset mihi imputandum ad grave; Atque hanc sequelam expressè concedunt Hurtadus d, & Baf... e.

d Hurtad. apud Dian. p. 1 tr. 8. res. 43.

e Bafus apud eundem Dian. ib.

Secundò etiam accedente iuramento posset adhiberi aequivocatio tam à me, tam ab ijs, quibus est certa mea innocentia & sic vitari periurium, seu mendacium, quo solo posito negant communiter Doctores. Scipse Delugo hanc sententiam. Si igitur hoc tollatur, non sunt huic doctrinae contrarij. Iuramento autem aequivoco, etiam in Iudicio, si id illegitimum sit, ut licitè posse uti, docet Castropalaus f cum alijs, ergo etiam in Iudicio, ubi insufficiens testis. Videbitur igitur aliquis posse vitari mortale ab eo, qui in praedicto casu falso, vel illegitimo testi falsa crimina impingit.

f Castrop. t. 8. d. 1. de iuram. p. 7. n. 1.

Adhuc tamen incertum id esse protestatio. Ut quid enim? si sodomitam oporteret probari esse illum testem, si excommunicatum, si haereticum? Sibi testis falsis id imputet, respondebit aliquis. Audio; sed adhuc haereo. Quid enim, si sit necesse publicas tempestas

emendi, possent Notarius publicus id hoc iudici, si Notario constaret mea innocentia? Quid ibi? Respondebis. Id enim non est infidelem esse Reip., imò maximè fidelem, dum eiusdem Reip. innocentes sic defenduntur. Verum, si aperiatur huiusmodi ostium, quo modo stabunt publica Iudicia? Imaginantur, Respondebis, testes veri, ut sancta maneant Tribunalia. Dum enim falsi testes quacunque arte repelluntur, publica iudicia firmantur potius, non infirmantur. Sed ego item audio, quia tamen aliud dictum audio, libenter nodum hunc in aliud tempus enodandum remitto.

An Reo liceat crimen sibi imponere ad evitanda tormenta, dicam infrà cap. 3. §. 6.

Reus An debeat stare sententiae?

8 Quaeres Secundò: Teneaturne Reus condemnatus stare sententiae Iudicis? Respondeo, si est iusta, tenetur; quia sententia est veluti quaedam lex privato imposita, unde condemnatus ad solvenda centum v. g. debet solvere etiam in conscientia. Si est iniusta, non tenetur; quia non expedit bono publico, ut, qui per calumniam, vel falsos testes convictus est, obligetur in conscientia &c. Sed de hac re vide distinctè apud Delugo g, & de iniusta sententia in materia Beneficiorum vide Decastillum h. Nos etiam notata digna diximus lib. 6. cap. 4. §. 2. n. 5.

g Delugo ib. de iust. ... 37. sec. 3. n. 28.

h Decast. l. 2. de iust. tr. 2. d. 5. p. 15. dub. 2.

An Reus etiam Religiosus fugere queat à Carcere.

9 Quaeres Tertiò: Reus licitène fugit è Carcere? Respondeo, non solum ante, sed etiam post iustam sententiam licitè fugit, si sit periculum damnationis ad poenam mortis, vel mutilationis, vel gravis mali; quia non potest poni praeceptum, ut ibi maneat cum tanto suo damno. Probabile item est, posse vincula effringere, & rumpere carcerem, & falcem cum animo restituendi fractionis damnum, quod tamen damnum restitui, non

esse in vsu patriæ Lessius *a*. Ratio est, quia, qui potest velle finem, potest petere media, neque id est inferre vim publicæ potestati; per hanc enim prohibetur, ne fiat vis contra Iudices, & Ministros, quando iustè agunt, non verò contra vincula, & carcerem. Idem puto, si quis sit in eodem carcere (& propter paritatem rationis in Triremibus) ob pœnam delicti: in carcere, inquam, atroci, vel perpetuo, vel pro longo tempore, nam pro breui, & ordinario habet ius Iudex.

a Less. lib. 2. c. 31. n. 34. [illegible] *b* Dian. p. [illegible] Less. & alios [illegible]

10 Quid de Religioso, potestne fugere à carcere saltem, vt se suo Superiori mitiori sistat? de hoc lege Sanchez *b* strictius loquentem, sed lege Castr. *c*, & Suarez *d*, loquentes mitius, & Granadum *e* mitissimè quoad Triremes, modo fugiat, non vt vagetur, sed, vt ad Superiorem vel Pontificem pro remissione confugiat.

b Sanch. [illegible] *c* Castrop. de Vot. Relig. [illegible] *d* Suarez, [illegible] de Relig. [illegible]

11 Denique poteftne quis licitè adiuuare dictum Reum ad fugiendum, & ad carcerem effringendum? Respondeo, Certum est, Ministros, & Officiales Iustitiæ non posse, quia ex Officio tenentur custodire. Certum est Secundò, Alios posse consulere Reo, vt fugiat, quia, si ipse licitè potest fugere, poterit & Consultor consulere. Certum est Tertiò, vel saltè probabile ex Diligo *f*, licitè dari ipsi instrumenta, v. g. securim, vt ipse Reus effodiat parietē, vel effringat carcerem, fugiatque; quia, vt modò dixi, qui licitè petit finem, licitè petit & media.

e Granad. [illegible] *f* Dicast. [illegible]

12 Solùm ergo dubitatur, An alij possint adiuuare Reum ad dictam carceris fractionem; ad quod sic respondet ibidem Diligo. Omnes negant, posse alios iuuare Reum effodiendo parietes, effringendo portas vel alia similia faciendo. Si enim non licet effringere portas, vel effodere parietes domus priuatæ, minus licebit domus publicæ, per quod publica potestas pateretur vim, & offenderetur, licet ergo Reo ipsi propter naturale ius conseruandi se ipsum, liceat id facere, non tamen hoc licebit alijs, quibus id non est necessarium ad sui conseruationem. Et paulò post objicienti sibi, cur mittere quis possit Reo securim ad effringendum carcerem, non verò seruum, qui adiuuet; Respondet, securim esse instrumentum inanimatum, seruum verò animatum: Seruus itaque (ait) effodiendo carcerem, peccaret, quia contrafaceret ipse tam aliena iniuria Domino, et dicemus itaque ideo, & Dominus peccaret, mittens, & præcipiens seruo, quod licitè non sine peccato facere non potest: securis autem scindendo non peccat: ideo, nec qui illam mittit, cum, nec sit caussa peccandi, nec ipse cooperetur immediatè effractioni carceris. Hæc ille, cui neque subscribere.

Primò, quia vniuersaliter, qui potest ponere finem, potest, vt dictum est, adhibere media, At medium ad Reum ex effringendo carcerem habere [illegible], vel saltem seruum [illegible].

Secundò, quia [illegible] *g*, nec potest negare Diligo, *h* me [illegible] alterius [illegible] indigente; quod enim ipse licitè potest, possum & ego [illegible], tunc enim per me tanquam per instrumentum semper, quod suum est, externè indigens liquidem, *Qui per alium facit, per se ipsum facere videtur*.

g [illegible] *h* Dicast. [illegible]

Tertiò, quia falsò supponitur, esse peccatum adiuuare Reum in effringendo carcere, si enim non est peccatum pro ipso Reo, nec erit pro adiuuante: publica autem potestas tunc non patitur iniustè vim, vel offenditur; quia in eo casu iustè ille, & consequenter socij effringunt; nam, vt modo vidimus, potestas publica solùm ius habet cogendi Malefactores ad carceres, non verò dare potest præceptum, seu tollere eis, quod quisque habet se defendendi à duris tormentis &c.; Vnde colligis, falsum esse, seruum illum peccare adiuuando, non enim peccat, vt patet ex dictis, & consequenter quod hoc eadem erit ratio de securi illa, & de seruo.

Quintò; Si Reus sic potest effringere carcerem ob sui conseruationem, id certè est propter amorē, quem quisque

debet

debet sibiipsi, ergo poterunt eius Pater, & Mater, qui vna persona censentur cũ filio, quique sæpè magis amant filios, quàm se ipsos. Et certè quis feret negabit Matri posse adiuuare filium (quem mox moriturum timet) ad carceres esse ingressos, illumq; seruandum? Si Matri id concedis, ergo Patri, ergo fratri, socero, amico; ergo cuicumque proximo, qui ex charitate mouetur ad adiuuandum. Semper autem suppono, legem huiusmodi damnum Reip. vel etiam alteri iniustè non debere, vt ex se patet.

§. III.

Aduocatus, & Procurator.

a *sup. n. 1. c. 3. §. 7.* 1 QVas caussas possit Aduocatus patrocinari, dixi superius *a*.

b *sup. n. 8. c. 1. §. 6. n. 14.* Rursus ex superioribus colligi potest, An teneatur restituere & pœnã pecuniariam, quam Cliens iniustè defensus soluisset, vt item, An teneatur

c *sup. ibid. 3. n. 8. per tot.* patrocinari extremè indigenti, tunc ergo dumtaxat addendum aliquid est de stipendio ipsi debito.

d *Lessius, & ex iudic. & alibi.* 2 Et Primò, quidem prohibetur in lure *d* posse Aduocatum cum Cliente loco stipendij pacisci de quota parte litis, hoc est de dimidia, vel tertia, vel quarta parte ipsi danda, si lis vincatur. Ratio prohibitionis fuit, ne per fas, vel nefas Aduocatus sententiam promoueret. Rursus prohibetur *e*, ne idem de

e *l. Sumptus ff. de pact. & l. 3.* pretio conueniat cum Cliente post inchoatam litem, sed, vel ante illam incœptam, vel post finitam. Ratio fuit, ne Cliens, postquam ostendit Aduocato sua Arma, cogeretur stare pretio, quod Aduocato liberet. Cæterum, si nulla interueniat fraus, vel fraudis periculum,

f *Dian. p. 1. tr. 18. res. 47.* non existimo *f* has leges obligare in conscientia, quia fundantur in præsumptione fraudem; Sicuti autem posse Aduocatum post victoriam accipere, quæ gratis dantur, certum est, tamen magnum periculum erit, ne gratia detur, quia ab Aduocato nimia sollicitudine exprimatur, dabit enim Cliens ex timore, ne aliàs ab Aduocato iniustè vexetur.

3 Præterea potest *g* Aduocatus accipere integrum stipendium pro lite promissum, quãdo promittitur quid determinatum pro tota lite ad finem vsq; , etiamsi Cliens eam non prosequatur. Ratio est, quia sicuti, qui locat operam suam pro anno, non debet suo pretio defraudari, si per ipsum non stat illum implere, ita in casu nostro. Quando tamen Aduocatus propter infirmitatem v.g. non seruit, solum meretur stipendium pro tempore seruitij. Quando item Aduocatus, dum non agit huius Clientis caussam, suscipit aliam, quam non suscepisset, si priorem fuisset prosequutus, compensare debet lucrum, nec potest gaudere priore stipendio. Quando denique Aduocatus potius eligeret amittere stipendium, & non laborare, quàm contra, non valet saltem integrum exposcere stipendium, quia iam nõ laborauit. Vide tamen quoad hoc postremum ea, quæ notaui lib. 5. Tr. 3. c. 8. § 6. 3. n. 15. g *Less. sup. d. n. 28.*

4 Parimodo iustè stipendium accipiet, quod solet quolibet anno dari, tametsi eo anno nullam caussam Clientis agat, nam (secluso pacto, cui esset standum) ipse est paratus aduocare, nemiq; subit respondẽ aduersæ partis patrocinium. Si in decursu litis Cliens transigat cum aduersariis, finiatur q; lis per transactionem, licitè item Aduocatus accipiet determinatum stipendium promissum pro tota lite, nam non stat per Aduocatum, et lis per suos terminos non curat. At, si non fuerit determinatum pretium pro tota lite, sed Aduocatus seruit ad ratam Anni, hanc solã accipiet. Illud de subtractione ex negatione sui laboris, quodmodò dixi, & de susceptione aliarum caussarum, semper est proportionaliter in similibus applicandum.

5 Denique, si Aduocatus agit propriam caussam, in eaque vincit, pars autem aduersa condemnatur, vt soluat expensas, poterit ipse accipere expensas, quæ debentur Aduocato, & quas soluisset Aduocato alias essen; Ratio est, quia laborem, quem ipse suscipit in sua caussa defendenda, meretur illud stipendium,

neq; debet cedere in vtilitatem aduersarij. Quæ diximus de Aduocato, propter paritatem rationis etiam de Procuratore dicta censeantur.

§. IV.

Accusator, & Denunciator.

1 QVando crimen proximi Superiori aperitur solum propter bonum, & emendationem fratris, dicitur Denunciatio paterna; quando, vt delinquens puniatur, dicitur Denunciatio iudicialis, quando, vt Superior pro suo munere faciat, quod iudicabit expediens, dicitur propriè Denunciatio canonica: nam latè appellatur etiam Iudicialis, quia fit Superiori, vt Iudici. Denunciatio autem Iudicialis etiam propriè sumpta differt ab Accusatione; nam, qui accusat, suscipit in se onus probandi, debet se subscribere accusationi, si non probat, punitur ex lege pœnâ talionis, quã nõ subit Denunciator.

2 De his autem plura hîc, & varia, quæ clarè afferuntur à Doctoribus, illos adi; Ego enim illud hîc dumtaxat proferam, quod timoratum, & probum virum torsisse scitis, meque de suo timore amicè consuluit. Dum is, nomine Caius, rure domum rediret cum sub primam noctem aggressus ex improuiso à Titio, vulneratur graui vulnere nullis præsentibus, & vt ipse fatetur, nullis non solùm vehementibus, sed ne probabilibus quidem, et leuibus coniecturis, quibus probare possit à Titio, (quẽ certissimè cognouit) fuisse vulnus inflictũ. Quærit ergo, an peccet si Titium bonæ famæ virum ad Iudicem deferat. Ratio timoris, & dubitationis fuit, quia occulto existente delicto infamaretur proximus, qui Ius habet, ne famam amittat ex occulto crimine. Id simile contigit non multo ab hinc tempore, nam imposuit quidam Religiosus tenerum puerum indecorè osculari, nescio quo occultissimo in loco, dubitatumq; fuit. An Puer rem deferre ad Superiorem palã potuerit, cum illius eiusdem Religiosi aliàs optimi nominis infamia fuisset consecutura.

3 Antequam respondeam velim aliquos Doctores consulere, ex quibus afferam hîc instar omnium duos, Bagundez, & Delugo. Prior loquens, an accusatio fieri possit non præmissa correctione, sic ait a. Video sæpe dubitare, an ante accusationem præmittenda semper sit fraterna Monitio; & sic Respondeo; Prima Conclusio, si accusator possit probare in Iudicio accusationem, quam proposuit, non tenetur præmittere fraternam admonitionem, siue in ea vindictam propriæ iniuriæ intendat, siue publicum bonũ Reipublicæ, quæ vult, vt publica delicta puniantur, ac scelerati timore supplicij cohibeantur. Et paulò post addit tres huius rei rationes. Primã, quia nimis esset difficile obligare atroci affectum iniuria ad faciendum inimicanti correctionem fraternam, existente iniuria publica, quæq; probari potest. Secundam, quia Delinquens sic publicè suo iniuriã dedit, vt accusare ipsum posset. Tertiam, quia in accusatione directè, & immediatè intenditur bonum Reipublicæ, non verò delinquentis peculiare bonum, ad quod immediatè tendit correctio &c. Secunda Conclusio; quãdo crimen est occultum, & in Iudicio probari nõ potest, tunc tenetur accusator ante accusationem præmittere admonitionem, & peccat mortaliter contra Charitatem, nisi illam præmittat, si ex illa emẽdatio Peccatoris speratur, præsertim, si ipse sit persona honesta, & bonæ famæ. Excipienda tamen sunt crimina ex se contra bonũ publicum, qualia sunt hæreses, falsificatio monetæ, proditio in Principem, & similia. Hæc ex Bagundez. Vides occultum crimen non posse in Iudicium ferri, si, qui illud commisit, sit Persona bonæ famæ &c.

a Pag. [illegible] de Denunt. [illegible]

4 Delugo b autem loquens non de accusatione solum, sed vniuersaliter de quacumq; denuntiatione iudiciali sic habet, Dubitari potest; An vt denunciatio licitè fiat, requirat præcedentem infamiam. Supponimus autem,

b Delugo de [illegible]

tem,

rem, neminem posse licitè iudicialiter denunciare, nisi quod *bona fide putat posse*, in iudicio legitimè probari (loquitur ergo, præter hæresim aliorum infectiuum, &c.) alioquin *sine vlla fructu* infamaretur proximus. Hoc supposito prima sententia a docet, neminem posse iuridicè denunciare peccatum secretum, etiamsi possit illud crimen probare, nisi crimen sit tale, quod redundet in Reipublicæ, vel innocentis graue damnum.

n. 7.

b n. 72.

Opposita tamen b sententia videtur verior, quam alij videntur supponere vt communem, Sayrus, Filliucius, Molina. Ratio est, quia, sicut propter bonum commune vnusquisque habet facultatem accusandi, *quæ probare possit*, sic habet facultatem denunciandi absque nota detractionis, præponderat enim bonum commune, contra quod esset, scirent scelerati homines, se posse impunè peccare, absque metu pœnæ, quamdiu eorum delicta non essent diuulgata. Hæc ille. Nota illud, (*quæ probare possit*, *&* *quod bona fide*, putat posse in iudicio probare.) Cum ergo Caius, & ille pater eo putent, bona fide posse valere, & osculum probari sequitur, nec posse illud denunciari.

5 Equidem assero in rigore Theologico sic esse omninò sentiendum, & id probari à prædicta doctrina Theologorum. Cæterum in praxi c putarem, nunquam peccari, etiamsi occultissima crimina Iudici deferantur ab eo, qui iniuriam passus est, vel ab ijs, ad quos iniuriæ Doctores d iniuria pertinet, vt Pater, Frater, &c. Semper autem suppone, abesse debere odium, & desiderium iniustæ vindictæ. Ratio doctrinæ datæ posset afferri, quod etiamquam declarationes propulata & fauet communis praxis. Quis enim est ille, qui hodie ad Superiorem, vel Iudicem non defert alterum per viâ querelæ, iniurias sibi illatas quocunque modo, & quacunque ratione illas acceperit? Etiam rò Priores, quia Iudex, & Prælatus, quibus multa sunt cognita, quisque mutus, vt dicitur, valdè longas habent, aliquas fortassè coniecturas explicabuntur, per quas possent ad iudicium procedere: & ex ipsis millies euenit, vt occultissimi delinquentes comprehensi ab industrijs Ministris non rarò fuerint. Facit hac praxis, quam approbat Lessius e contra Nauarrum, per quâ Iudices Seculares nulla præcedente infamia ex simplici delatione alicuius procedunt ad specialem inquisitionem contra aliquam personam.

c Delugo de iustit. & iure disp. ... d Vide apud ...

e Lessius ... apud Delu...

6 Secundò, quia nimis esset onerosum iniuriato, si, antequam deferat, ipsi sit speculandum, an testes habeat, an probi ipsi sint, an adsint coniecturæ vehementes, vel probabiles, &c. id enim debere in propriè dicta accusatione, mirû non est, quia per accusationem hoc sibi onus accusator imponit, at denunciator Iudicis Officium dumtaxat implorat, cætera ipsius prudentiæ remittit.

7 Tertiò, quia summum malum Reipublicæ esset sceleratis hac impunitate occulti criminis ansam dare vexandi proximum, nam, quando sciunt, se, quomodocumque occultè peccauerint, esse apud Iudicem prodendos, auertentur facilius à malis.

8 Quartò, præter Superiorem scire delicta subditi non solùm in foro paterno, sed in iudiciali, nam, licèt, quando probari non possint, propter defectum Testium procedere nequeat ad pœnâ, tamen illa cognitio inseruiet saltem, vt forte incidentem eundem in similia peccata possit postea Iudex securius castigare, & fortassè, si hic sit secundus Casus, possit confirmare aliam antea ab eodem Superiore cognitum. Patet Ira f, quamuis valde à Christiana timoratis limitanda, dum edicit, expedire crimina omnia propalari.

f L. vlt. quî ... § 1. ...

Eum, inquit, qui nocentem infamauit, non esse bonum, & æquum ob eam rem condemnari. Peccata enim nocentium nota esse & oportere, & expedire. Notas illud, (*infamauit*) occultum ergo supponitur fuisse crimen.

9 Quartò noto illud allatum à Delugo cum. 4. (quia *sine fructu* infamaretur proximus) at in praxi semper adest

aliquis

aliquis eandem fractam, vt dictum est. Non propterea rectè excipias cum eodem occultum aliquod crimen hominis grauissimi; hoc enim non puto posse licitè deferri ad Iudicem, non solum quando vel solum est cognitum, sed etiam quando per paucos Testes probari possit; non puto, inquam, licere, quia, si crimen hoc propalaretur, esset scandalum in Republica, & nullus speraretur fructus, & nullum praecauendum est malum, &c. vt supponimus, vnde infamaretur proximus sine causa.

a Mol. tr. 3. de iust. d. 4. [illegible]

10 Sextò, noto verba Molinae a, quem modo citauit Delugo, qui quando loquitur expressè de crimine, quod probari potest, sic tamen habet. Esse licitum praeiudicare famae eius, qui delinquit, non solùm sententia Iudicis, postquam delictum fuerit probatum, imponendo ei [illegible], sed etiam, vt de eo delicto accusetur à legitimo accusatore, inquiratur à Iudice ex Officio, detegatur, ac denunciatione [illegible] compertum, iuxta [illegible] tum Ciuili, tum Canonico, in Ecclesiastico, vel in Seculari foro fuerit pro qualitate delictorum praescriptum, aut permissum: neque in ea laesione famae delinquentis, quae ea via iuxta ordinem ac permissionem iuris, fit, vlla est culpa in foro conscientiae, neque contra Iustitiam, neque contra charitatem delinquentis, modò sinistra alia intentio non admisceatur, neque transgressio fiat, circa id, quod ea correctione Iudiciali, Canonico, aut Ciuili Iure, in Ecclesiastico, aut in Seculari foro est permissum. Haec Molina. Non autem illa verba (*Permissum, Permissione iuris, est permissum*) sed iam videntur passim permitti, et quilibet sine vlla cautela, de suis iniurijs apud Iudicem querelam exhibeat ergo &c.

11 Atque haec mihi in mentem venerunt, quibus vitam illam, puto, atque eximerem à timore peccandi? Si alijs placeant, mihi de excogitata veritate placebo; si displiceant, immo stylo, quae scripta sunt, sponte delebo, &c.

§. V.

Testis, Notarius, seu Tabellio.

1 QVae de his agitari consueuerunt, habes apud Doctores b perspicuè. Nonnulla etiam vel conscientia, vel necessaria [illegible] in praecedentibus sunt, superque notauimus, quae hic, amice Lector, non ex[illegible], sed solum de loco admonemus.

An Testis possit aequiuocare, dixi vniuersim lib. 3. c. 2. §. 2.

An Notarius possit cooperari scribendo contractum Vsurarium, dixi li. 4. cap. 1. §. 4. num. 42.

An scribendo instrumentum emptionis vel venditionis cum laesione infra dimidium, dixi lib. 8. tract. 3. cap. 7. §. 1. num. 1.

An vterque, scilicet Testis, & Notarius obligentur retractare dictum, vel scripturam falsam, dixi lib. 8. tr. 4. cap. 1. §. 2. n. 6. & iterum dicam inferius, cum de restitutione famae cap. 3. §. 3. num. 2.

b Bonac. [illegible] De Testib. & de Notario [illegible] De Testibus [illegible] De Notario [illegible]

CAPVT TERTIVM.

De laedente famam alterius, eiusque restitutione.

§. I.

Quid sit fama, & quomodo laedatur.

1 FAma, quae consistit in aliorum bona opinione, quam de aliquo ij habent, laeditur, quando in eorum animos ingeritur de eodem, etiamsi fuerit detractum, praua opinio. Et quidem, si laeditur, falsum crimen imponendo, dicitur contumeliosa infamatio; si verum, sed occultum propalando, dicitur detractio. Vtrumque peccatum eiusdem c speciei sine

c [illegible] Confess. [illegible]

sine dubio mortale contra Iustitiam; vide & restitutionis onus inducens. Mortale, inquam, nisi materiæ paruitas excuset, vel aliud, de quo mox. Ratio est, quia non minus homo ius ad sua bona temporalia habet, quam ad bonum famæ publicè apud homines acquisitæ.

a [illegible] 2 Læditur autem dupliciter a. Primò, veluti ex iniusta acceptione, vt cum quis iniustè, siue formaliter, idest intendendo alterius famam denigrare, illam denigrat; siue materialiter, quando non ex hac intentione, sed ex quadam loquacitate denigrat re ipsa. Secundò, veluti ex re accepta, vt, cum quis per inculpabilem ignorantiam aliquem infamauit, vt mox §.3. num.7. clariùs explicabitur.

3 An inducantur diuersæ detractionis species, vel ratione materiæ, vel personæ infamatæ, vel audientium, vt item, quomodo differat detractio à susurratione, & multa ad detractionem, quæ ad confessionem pertinentia, iam à nobis alibi b disputata.

b [illegible] 4 Modi c, quibus alicuius famam quis commaculat, his versibus comprehenduntur:

Imponens, Augens, Manifestans, in mala vertens:

Qui negat, aut Minuit, Tacuit, Laudatq; remissè.

Quibus octo modis sex alios addit Reginaldus d, sed qui ad prædictos tandem reducuntur.

d Regin. [illegible] 5 Si delictum occultum publicetur scriptura, vel signo, quo pacto dicitur proximum infamari per libellum famosum, præter peccatum graue committentis, vel diuulgantis (non dicitur autem nec conficere, nec diuulgare, qui solum ob curiositatem sine periculo diuulgandi, legit) contrahitur obligatio, vt publicè fama restituatur, vel per præconem, vel per Concionatorem, vel per aliam publicam scripturam, per quam, iudicio prudentis, fama, quantum potest, proximi restituatur. contrahitur item excommunicatio, sed ferenda, si libellus sit contra laicos e, lata, si f sit contra Religiosos. Aduerto denique, non esse g diuulgare, si vni tantum personæ; id verò intellige, si prudenter putas illum fore tacitum. Libellum denique iam factè publicatum, alijs legere, erit ne diuulgare? Respondeo, huius dubitationis expressam quæstionem non inuenio apud Authores, sed ex ipsa praxi Fidelium, & quia iam amissum est sua famæ, puto non esse mortale iuxta ea, quæ mox dicam §.2. num.9. præscindendo ab alijs damnis, quæ infamato euenire possunt.

§. II.

Excusationes, saltem à mortali, Infamatis.

1 De excusatione à restitutione mox, nunc solum agimus de excusatione à peccato.

Ignorantia, & paruitas materiæ.

2 Prima excusatio est ratione ignorantiæ, vel inaduertentiæ inculpabilis.

3 Secunda; ratione paruitatis materiæ, quæ est attendenda ex circumstantijs iuxta sequentem regulam h, quæ semper est præ oculis habenda. Quoties notabiliter fama alterius læditur, siue id, quod narratur, sit peccatum mortale, siue veniale, siue defectus naturalis, toties peccatur mortaliter; at verò, quoties læditur leuiter, peccatur venialiter; quoties nihil læditur, nihil peccatur; v.g. si dicas de Viro probo, vel Religioso, esse amatorem Puellæ, commisisse duellum, esse deditum amoribus &c. quia lædis eius famam notabiliter, idcò mortaliter peccas: At si idem dicas de Adolescente nobili, vel milite; quia leuiter, vel nihil eius famam lædis, leuiter, vel nihil peccas. Idem i est, si dicas crimen de homine incognito, sine periculo eum, vel eius familiam &c. cognoscendi, quia tunc nullius fama læditur.

5 Hinc infert Primò Lessius k cum alijs, quod vide infra cap.5. §.3. num.6.

veniale

veniale esse narrare defectus veniales, nisi fortè etiam a ex his cadat quis notabiliter à sua fama: ut si de Viro probo, & Religioso diceretur esse mendax (Nota; mendax, inquit, non semel, aut iterum mendacia leuia protulisse) & nisi tam multas leues detractiones b, quamuis inter paruitatis se contineant, aggeras, ut sensim notabili et de bona fama hominem deijcias. Infert Secundò non esse ordinariè mortalem enuntiationem defectuum naturalium, ut esse c Gibbosum, Caecum, Clerici filium, Iudaeum, parui iudicij, ingenijque, ignobilem &c. Infert Tertiò, idem ordinariè esse, si reuelentur defectus, velut in genere, ut esse aliquem auarum, superbum, iracundum; Ratio harum illationum est, vel quia haec communiter sciuntur, vel facilè sciri contingit, vel parum per illa laeditur proximus, cum sint defectus vel leues, vel inuoluntarij, propter quae non censetur esse quis infamis. Dixi tamen utrobique est (ordinariè) nam, si ex horum manifestatione esset notabiliter quis contemnendus, vel aliquod d damnum inlisse possimus, vel ratione grauitatis personae grauiter denigrandus, vel quia, dum naturalis defectus ore exprimitur, ex modo loquendi ipsa peccata grauia significentur, mortaliter peccabitur. Adverte insuper, si haec in facilem hominis iaciantur, fore aliud peccatum; & aliquando iuxta grauitatem iniuriae mortale, tunc enim erit contumelia, de qua latius e alibi.

a Bonacin. [illegible]
b Delugo de iust. [illegible]
c [illegible]
d Bonacin. [illegible]
e [illegible]

Quaeres, An mortaliter peccem, si dicam, te morbo Gallico laborare? Respondeo Negatiuè f, si tibi dedecori non est fuisse maechatum, ut de milite, vel nobili adolescente modo diximus: quia tunc famam tuam non denigro. At si eadem tibi aliud sit, affirmatiuè g Respondeo, quia regulariter hic morbus inde procedit. Excipe, nisi etiam subdam, illius morbi caussam fuisse extraordinariam; nempe te fuisse infectum ex loco frigido, vel ex hospitijs infecta suppellectili, vel, ut accidit Infanti eiusdem mei persamiliaris, ex lacte nutricis infectae.

f [illegible]
g [illegible]

Circumstantiae, in quibus non adhibetur fides.

5 Tertia. Si cum ijs circumstantijs, & ab ijs personis tam vilibus, & nullius authoritatis narratur crimen, ut audientes non sint credituri, mortale peccatum euitatur. Quod si tu eo quidem modo narres, ut prudenter non sit tibi fides adhibenda, sed tamen vides, Audientem, vel ex sua leuitate, vel ex malitia fore crediturum, peccabis h quidem contra Charitatem, quia, cum facilè possis, tacendo, impedire malum graue proximi, non impedis; sed non peccabis contra Iustitiam, quia caussa infamiae tu non es, ut supponimus, tua loquacitas, sed leuitas credentium.

h [illegible]

6 Quid, si quis dicat, se illud crimen proximi audiuisse ab alijs, maximè, si nominet dicti illiusdam Authorem, ad cuius fidem veritatem remittat? Respondeo pari modo peccare, & quidem contra i Iustitiam. Nequaquam enim mihi placuit, hanc omnino excusari, ut excusat Reginaldus l & Marcus m Vidal, putantes, huic referenti communiter fidem non dari, video enim contingere oppositum; fidem scilicet adhiberi communiter, si non certissimam, esto tamen genericam, quare ipsa laeditur n fama proximi, vel saltem, quia eiusdem fama certa ponitur in dubio. Solum igitur tunc à mortali excusabitur, quando tam modica, omnibus expensis, ex eiusmodi relatione ingenerabitur suspicio, ut totam aretur ad maculae paruitatem. Illud notat Clauis Regia o, eandem detractionem, si fiat apud Viros graues, grauiorem fore, quàm, si apud populares. Verùm recole, contrarium non semel contingere, nam detrahere apud unum, vel alterum Virum grauem, qui indiscretè non loquantur, [illegible] necessario peccatum: esse, apud populares facilè abloquantur.

i Dicast. [illegible]
l Reginald. [illegible]
m Vidal. [illegible]
n [illegible]
o Clauis Regia [illegible]

Referre vni, vel alteri probo.

7 Quarta, is, qui proximi crimen vni, vel duobus refert, qui prudenter cre-

dantur

dixerit non esse alijs reuelandum, excusatur a (saltem à mortali), modò iustum aliud damnum proximo secuturum timeatur; Ratio est, quia sic moraliter perinde est, ac si crimen taceretur. Excipio cum Lessio casum, quo prudenter iudicaret quis nolle sacramentaliter, vt sua fama apud illum virum denigretur, vt esset in Religioso, qui mallet suum crimen sciri à fratribus, quam à suo Praelato, à quo multum dependet.

8 Hinc excusant nonnulli à mortali; Primò Viros Vxoresque, qui inter se de occultis alterius peccatis confabulantur, modò non sit verisimile, alterutrum ea diuulgaturum; Secundò, Eos, qui in Confessione etiam ad suum solum consolationem complicem reuelant; Tertiò, Eos, qui consilium expetunt à Viro prudenti: Neque enim tenetur leue periculum alterius famae (quale est peccati cognitio apud virum, vel alterum non collocuturos) praeferre commodo notabili etiam leui; Quartò, eos b, qui ad solatium referunt amico iniuriam sibi ab altero factam, etiamsi, quando circumstantiae iuuant ad solatium, nominetur iniurians.

Crimen esse publicum.

9 Quintò, Excusatur is, qui crimen publicum alteri manifestat; siue publicum factum fuerit iure, siue per infamiam c. Ratio est, quia per publicitatem, vnusquisque amittit ius ad famam. Publicum autem est crimen iure, vel facto: Iure est, si de illo lata sit sententia à Iudice: Facto est, si crimen de facto sciatur à Communitate; siue crimen commissum fuerit in publico, quod dici solet Notorium; siue diuulgatum apud multos, quod appellari consueuit Famosum.

10 Verum hic emergit molesta difficultas: qua nimirum ratione publicum esse crimen, vel occultum, cognoscamus? Praeferant nobis lucem duo illustres Authores Sanchez, & Molina. Prior, quem plurimi sectantur, loquens de occulto, pro vt sumitur in dispensationibus, & in absolutione ab haeresi per Episcopum, (eam tamen videtur eadem esse ratio in denunciatione) hanc regulam d tradit. Tunc crimen occultum non est, quando maiori parti Viciniae, Collegij, vel Monasterij, vel Parochiae cognoscitur, dummodo saltem decem personae numerentur in ea Vicinia, Parochia, Collegio, vel Monasterio. Haec Sanchez e. Molina autem volens rem enucleatius afferre docet, vt res sit publica in Collegio constante ex octo personis, sufficere, si quatuor sciant. Quando constat ex viginti, sufficere si septem, aut octo; Quando ex centum, si quindecim, aut viginti; Quando constat ex mille, sufficere viginti, plus, minus, qui tamen non ex vna, vel duplici domo sint, sed ex diuersis. Similiter, vt res sit publica in Vicinia constante ex quinquaginta habitantibus in quatuor, vel quinque domibus, sufficere, si sciant decem, vel octo ex diuersis domibus. Praeterea, vt res sit publica in Ciuitate, vel Oppido constante ex quadraginta domibus, sufficere, si sciant viginti de eo populo. Quando constat ex quinque millibus, sufficere, si sciant triginta sparsim de illa Ciuitate. Denique, vt res sit publica in Regno, sufficere, si in summis sit in Curia, vel in alio illustri loco, ex quo facilè in totum Regnum fama spargatur. Haec summatim ex Molina. Neuter tamen mentem animum sedat; Non Sanchez: quia ex eius regula videtur sequi, rem diuulgatam apud quinquaginta in Collegio constante ex centum, vel diuulgatam apud quinquaginta millia in Ciuitate constante ex centum millibus, esse occultam in Collegio, vel Ciuitate, quod nemo prudenter credet. Non Molina, quia tam multa, variaque proposuit, vt difficile sit omnium in praxi meminisse. Nec tamen haec dico, quasi melior aliqua regula dari queat; sed, vt aduertam has valere quidem aliquando, sed illam esse meliorem: Tunc crimen dici publicum in re, de qua agimus, quando prudenter, & ex circumstantijs iudicatur illud facilè fore, cò omnibus diuulgandum.

Publico

a [illegible]

b [illegible]

c Less. l. 2. c. [illegible]

d Sanchez [illegible]

e [illegible]

publica in alio loco.

12 Quid, si sit publicum in vna Cōmunitate, seu Ciuitate, poteritne diuulgari in alia?

Respondeo, Quando quis damnatus est per sententiam Iudicis, concedit Less. a, posse sine peccato diuulgari, nec peccari contra Iustitiam, nec contra Charitatem, quia ideo damnatur, vt sit exemplo alijs quamuis remotissimè degentibus.

Hinc sequitur non esse peccatum *b* loqui de caussa, ob quam in carcerem quis coniectus fuit, vel de poena triremis, decapitationis nasi &c. delinquenti inflicta, quia, sicuti detentio in carcere publica est, ita & caussa, ita & poena. Quando autem crimen est publicè notorium, vel famosum, amittit famam etiam pro remotissimis locis, multo magis pro locis vicinis, quò facilè, & breui peruentura est criminis fama, sentit meritò Lessius *c*, atque adeo non peccari contra Iustitiam. Ratio est, quia si ipse peccauit in publico, cessit iam suæ famæ: quare sibi imputet eius diffamationem; si verò res aliunde est manifesta, exhibet suæ infamiæ, nam certenam eo ipso, quod res quocumque se manifestè publica, ius ipse amisit suæ famæ. Et certè expedit (ait hic Delugo) ad bonum publicū, quod vnusquisque ab alijs cognoscatur, qualis publicè est, ne alij in eius amicitia, & honore, aut cæteris actionibus humanis decipiantur. Hæc his verbis comprobat Lessius loco citato. Idem confirmatur ex consuetudine totius Orbis; nunquā enim homines putant, se iniuriam facere, si publica crimina (& non occulta) alijs referant, vel litteris perscribant, historijs commendata legant, vel referant. Hæc Lessius.

22 Dixi (non peccari contra Iustitiam) nam peccari contra Charitatem, idem Author ibidem docet. Verùm neutro modo peccari, asserit Fagundez *d*, quia eædem rationes, quæ probant, non esse contra Iustitiam, probant, nec esse contra Charitatem; sanè Lessius confirmauit modò, non esse contra Iustitiam, quia nemo iudicat, se esse iniustum alteri, si scribat, vel in Historijs conligat peccata alterius loci: Subiungere potest quo ad Historias Fagundez; At nemo iudicat se vllum peccatum saltem graue committere, si suas Historias scribat de non occultis criminibus.

23 Et quidem, quoad Historiographos, tantùm dictum esset eos damnare de mortali, quamuis, quia non peccant contra Iustitiam, illos eximi à restitutione. Alij hoc verum existimant (habet hic Bonacina *e*) non solùm de Criminibus infamatorijs in aliquo loco publicis, verùm etiam de infamatorijs non omninò secretis, etiamsi non sint publica. Ratio est, quia cum Historici scribant vitas Principum, atque aliorum, aliquid ipsis tribuendum est, quod alijs non conceditur; sicuti Iudici ex officio incumbit competentiam inquirendi de Criminibus non omninò secretis. Hæc Bonacina; Cuius rationis alterior ratio esse potest; quia bonum commune, ad quod tendit Historia, quæ ex Tullio est magistra vitæ, est proponendum aliquid in famia peculiarium personarum: sicuti propter eamdem rationem idem conceditur prædictis Iudici. Omninò tamen occulta publicari cum non sit necessarium ad bonum publicum (ad hoc enim satis superque sufficit scribere publica, & non omninò occulta) idem illa tacenda omninò à scribentibus sunt.

14 Absente tamen Principe, si ex mera loquacitate publica obloquaris, non esse ipsi à re veniale, quia aliquo tandem modo violatur Charitas; nam, si ex bono zelo propter aliquem bonum finem fiat, non veniale quidem esse, constat; etiamsi damnum illi sequeretur, sed non à te intentum, tunc enim id erit per accidens.

Secundò: Ex odio graui esse certò mortale, propter malum effectum, patet ex se.

15 Tertiò: Te peccare contra Charitatem, si ex eo, quod crimen alibi notum, alibi manifestas, damnum graue aliquod

a Less. lib. 2. c. 11. d. 71 [illegible]
b Claud. [illegible]
c Less. ib. n. 71.
d Fagund. [illegible]
e Bonac. [illegible]

aliquod, præter ipsam infamiam, infamatò contingit; ut, si propterea ei denegentur debiti honores, vel idem punitus [illegible] in carcerem conijciatur, vel puella non nubat &c. Ratio est manifesta, quia Charitas dictat, ut, quantum fieri [illegible] incommoda possum, impediam malum graue proximi. Non peccas autem contra Iustitiam, unde nec obligaris ad restitutionem damni secuti, quia supposito crimine publico, non es in tantùm infamato, ut dictum est.

16 Dices: Si crimen, quod publicũ est in uno loco, potest in alio referri, ergo, si, quia est notum publicè in una vicinia, poterit in alia notari, ergo, si quis in Collegio, vel in Monast. est graui crimine diffamatus, poterit etiam in Ciuitate diffamari, quod certè non videtur admittendum; Respondeo, nego secundam consequentiam. Unde enim admitto, posse crimen Religiosi, immo & familiæ alicuius particularis publicari apud exteros; Ratio est discenda ex illo principio, quia Collegium, Familia, Monasterium reputantur veluti una persona, & malum unius habitantis redundat in opinionem alterius, propter coniunctionem moralem, quam habent, quæ moralis coniunctio tam arcta non est in Ciuitate, vel vicinia: hic enim fit, ut si publicum crimen unius illi habitantis pandatur apud sæculares, vel exteros, oritur aliqua iniuria, si non contra ipsum peculiarem, & præcisum Religiosum, certè contra Communitatem illam; offenderetur enim Monasterium, vel familia, quæ habent ius retinendi res suas secretas, & occultas (quod ius non habet Ciuitas, vel Vicinia) atque adeo peccaretur contra Iustitiam.

Hinc tamen ne inferas de aliquo Collegio, vel familia numerosa dicere indeterminatè, ibi a aliquem inueniri improbum, semper esse mortale. nam etiam in Collegio Apostolorum adfuit Iudas, nisi fortè hæc celetur notabile dedecus, ut si dicas in hac familia adesse [illegible] filiam deflor[illegible], vel quid simile.

a [illegible]

Publica in alio tempore.

17 Ex dictis resolui debet alia quæstio, An si sit aliquis, qui in sua Ciuitate laborauit infamia publica, sed iam acquisiuit bonum nomen in eadem, vel in alia Ciuitate, An inquam, peccet is qui illius crimen antiquum, vel antiquã infamiam propalet? quod idem est, ac si quæramus, An, quæ fuerunt publica uno tempore, & postea absoleta, possint publica iterum fieri.

18 Dico cum Fagundez b alijsque, non peccare contra Iustitiam, talis tamen propalatio peccati præteriti dat rationabilem causam affirmandi, nunc illum esse malum, vel nisi aliud proximo sequatur damnum. Ratio exceptionis est, quia periculum famam [illegible] proximus amisit, & damnum illud de nouo consurgit, ergo illam tollere, & huius damni causam dare sine iniuria non possumus. Ratio dictionis, quia famam præteriti temporis iam amisit infamatus, ergo contra Iustitiam non agimus, si contra eam obloquimur. Agere autem tunc non contra Charitatem alicui videbitur, quia hoc infamiæ malum, quod ex relicatione peccati præteriti proximo insurgit, nisi facile, id est, solum tacendo, auertere ab illo potes, ergo Charitatem offendis, si non auertas. Video, posse dici, proximum iam amisisse omnino famam pro tempore præterito, unde nec esse contra Charitatem pro solo illo tempore non tollere. Et video, posse hic applicari aliqua ex dictis paulò ante num. 11. & 12. sed hæc alij expendant.

b [illegible]

19 Inquires; Excusatur ne à peccato Primò, is, qui crimen alterius verũ, sed occultè propalatum alijs manifestat? Secundò, is, cui crimen quomodocunque alteri publicè, sed falsò impositum, alijs propalat? Respondeo, excusari c priorem (ut num. 9. dixi: excipe semper, nisi sit ex reuelatione sigilli Confessionis) non excusari posteriorẽ. Ratio utriusque est, quia in posteriore casu adest iniusta cooperatio ad damnum famæ alterius, qualemcunque habet

c [illegible]

iam

ius [illegible] suum fundamentum in sua probitate, nam falsum de se nimirum, vel [illegible] mento. At in casu posito, [illegible] comparatio nom [illegible], nam illi hic, & tunc, [illegible] ius remanet ad suam famam, non enim remanet illi ius illud [illegible] ex eo, quod peccatum non commiserit, iam enim supponitur commisisse, neque ex eo, quod occultum sit, quia iam est publicum, ergo &c.

Assistitas in Criminibus.

a Sylvest. Infam. q. 7. apud Bon. l. c. p. 3. 20 Sexto; Excusatur a qui prodit verum peccatum, licet occultum, sed, quod sit valde affine, vel connexum cum alio publico eiusdem, sic enim non censetur nova infamia. Quod si affine non sit, nequaquam excusabitur non enim valet: hic est infamis in materia luxuriae, ergo in materia furti. Sylvester

b Sylvest. v. de tract. q. 1. ad finem. b asserit, non esse mortale, infamatum in grauiori crimine infamare in leuiore. Vt si de homicida, vel fure dicas eum fuisse fornicatorem. Sed non assentior: semper enim censetur infamia noua, sed quidem aliquando, aliquando leuiorem esse in praestituta fama, et partem ipsa nocentis infamiae, sed aliud criminis etiam non affine de ipso dicatur. Et tunc non peccabitur, nisi venialiter propter paruitatem materiae.

Ob malum auertendum &c.

c Sot. Nauarr. Lessi. apud Delugo l. de occ. c. [illegible] [illegible] Fagund. in Dec. lib. 6. c. 8. [illegible] d Delugo d. n. 115. 21 Septimò; Excusatur c is, qui detegit alterius occultum crimen verum, quomodocumque à se, siue iuste, siue iniuste cognitum, siue cum promissione seruandi, etiam in rebus pericula, secretum (de quo promissione [illegible] Delugo d.) occultum, inquam, qui id detegit in ijs casibus, in quibus concedimus posse detegi. Conceditur autem ad vitandum nocentem, etiamsi propalatus incidat ipse in periculum vitae, ad vitanda grauia tormenta, ad consilium capiendum, ad impediendum damnum graue, quod imminet alicui personae, multo magis Reip., quatenus tamen ad tale damnum auertendum [illegible] necessarium, & non sit alia via, quae [illegible] quaeat, vt esset non causa correctio fraterna.

22 Damnum graue, dixi, quia non est necesse, vt sit grauius, quàm illud, quod subibit ille criminosus, qui à me manifestatur. Hinc enim, quem noui furem, possum propalare ijs, quibus cum habere; quem noui imperitum Medicum, Aduocatum, Confessarium, Artificem possum manifestare ijs, quibus damnum fieri ex illorum imperitia possit; quem noui homicidam, vel habere impedimentum dirimens, possum aperire sponsae, vel Parocho, vt [illegible] centem liberem, & ne matrimonium celebretur, immo aliquando id debeo ex Charitate, quando scilicet innocenti magnum malum obueniret, nocenti modicum, atque in dubio includendum est pro innocente; semper supponendo, ipsum adesse malum [illegible].

23 Ratio huius septimae excusationis est, tum quia nemo obligatur, nec communiter intendit se obligare ad seruandum secretum in continuo periculo vitae, vel magni mali; tum quia nemo habet ius ad famam seruandam [illegible] cum alterius innocentis periculo.

24 Si is nullius damnum vergit, famam [illegible] acquisitam, illum denigrare, etiam verum crimen detegendo, non potes, quia tunc nullam rationabilem causam habetis infamandi praeter tantum [illegible] alterius. Hinc, si simulatio e nocenti noceat, vt quando propter fictam pietatem, & in foro sanctitatem fingeat, vt [illegible] accipiant, licet occultis vitijs laborent, tunc [illegible] perniciosi Reipub. [illegible]; sunt enim capaces [illegible] propter, & occultis suis peccatis sibi solum [illegible]. e Fagund. [illegible]

Aliqua huic spectantia, & an Accusator, vel Reus possint iudicialiter crimina occulta propalare, superius diximus § 4. n. 2. & 4.

25 Quod si quaeras, Cur ad mendam vitam, [illegible], & ad vitanda tormenta grauia

gentia, possum alterius crimen occultum aperire, non verò falsum imponere, cum verumque a sit infamare; Respondeo, quia ipso lumine naturæ apparet, minus esse infamare, asserendo verum, quàm imponendo falsum. Cum igitur ego habeam ius aderitam serviendam ex vna parte, & ex alia aliquod quidem ius habeam propalandi ea, quæ in Mundo existentia, mihique sunt nota; idcirco eo iure vti potero in mea necessitate; esto per accidens sequatur malum alterius; At ad dicendum falsum, cum id nunquam extiterit, nullum prorsus ius habeo. Addam me non posse innocenti damnum inferre; ideò non possum illi falsum impingere; At, si verè quis commisit crimen, innocens non est, vnde sequitur, ne per æquivocationem quidem, posse me alicui falsum imponere, etiam ad meam vitam conservandam; quia eiusmodi æquivocatio; esto, amoveat formale mendacium, non tamen amovet damnum innocentis: An ad me defendendum à falso teste, dixi cap. 2. §. 2. nu. 5.

a Kominr. Syl. Casf. de mal. Tho. apud Bonacin. d. 2. q. 4. sect. 9. n. 9. Posit. 18.

b Less. l. 2. c. 11. d. 8.

26 Illud probabile putat Lessius b vi tormentorum, vel ex simili capite, posse quempiam sine mortali falsum crimen de aliquo confiteri, modò in animum habeat, post tormenta resarciendi famam (adderem ego; modò sit certus moraliter de facto resarciendam) & modò non sequatur infamatum aliud damnum, nisi mera illa parum duratura infamia. Ratio esse potest, quia infamia tam breuis durationis, tam parui ponderis est, vt non iniurios censendus sit, eam infamatus pati. Video tamen, hanc doctrinam sine alio damno, nisi meræ infamiæ ad breue tempus, in praxim deduci non posse, ac propterea vix præcisè sequendam.

Iusta Querela.

c Foan. de Cruce in Dir. mor. Chris. p. 3. q. 1. sect. 2. d. 8. conf. 1. apud Dian. p. 3. tract. 5. resol. 84.

27 Octauò denique excusantur à Ioanne c de Cruce ij, qui iustè conqueruntur. Si persona, inquit, secretò grauiter iniuriata non valent se à dolore cohibere in querimonias prorumpit

Publicam non illico de peccato mortali damnatur, si iniuriam infamatoris damnum etsi videntur sic afflictam animam cohibere, ne in querimoniam prorumpat, cum hoc nimis difficile sit. Hæc ille, penes quem sit authoritas: ego enim potius hanc excusarem ex primis motibus, & ex inaduertentia &c.

§. III.

Excusationes restituendi famam.

1 NEmini tamen præterit, adesse obligationem restitutionis famæ, & damnorum realium, quæ ex se ab infamatione consequuntur proximo.

2 Et famæ quidem est restitutio personalis, at damnorum est realis d. Vnde fit, vt hæredes infamatis restitutionem damnorum temporalium petere possint, cum obligatio realis afficiat bona defuncti; non verò possint petere restitutionem famæ, nisi etiam in ipsos infamia redundauerit.

d Bonacin. d. 2. q. 4. p. 5. § 1. num. 25. alijque.

3 Non desunt tamen suæ caussæ excusantes à prædicta famæ restitutione, quas iam aggredior.

Non peccasse contra Iustitiam.

4 Excusatur Primò à restituenda fama is, qui non peccauit contra Iustitiā. Quare, quoties in superioribus, & consequentibus inuenies, infamantem per suam actionem existimari solum peccasse contra Charitatem, vel aliam Virtutem, & non contra Iustitiam, scies eum non obligari ad restitutionem, promotiato. Ratio satis est dicta superius, cum de restitutione.

Non grauiter læsisse.

5 Secundò excusantur is à restitutione famæ sub mortali, qui modicè, seu in parua materia detraxit; hæc autem, quænam sit, non multò ante vidimus §. 2. num. 3.

6 Excusat item à restitutione Iustitiæ

Tambur. in Decal.

[illegible] cias, & eos omnes, qui infamant non de peccato mortali: notat enim, nec reijcit, Sylvestrum b, & Navarrum c valde sibiliter asserere, detractionem, vt obliget ad restitutionem, debere esse peccati mortalibus. Perpendat id doctus Lector; sequeretur etiam neminem famam denigrari, nisi per peccati mortalis manifestationem, quam sequelam expressè concedit Azor l.c. Quia, inquit, per detractionem venialis culpæ non læditur notabiliter fama. cum tamen contrarium colligitur ex dictis supra præsertim §.2. nu.2. & 4.

Sine culpa læsisse.

7 Tertiò, qui omninò inculpatè vel si credens peccatum esse publicum, illud alijs aperuit, censetur esse excusari ex capite iniustæ infamationis; quia iam supponimus, hunc non peccasse mortaliter. idem est, si per imperfectam deliberationem, (adeo venialiter peccaverit) alium graviter infamavit, vt colligi potest ex dictis superius, vbi ad obligationem gravem restituendi, gravem culpam theologicam requisivimus. At verò, an vtcunque ex aliquo alio capite obligetur; non vulgaris est difficultas.

8 Aliqui dicunt, obligari ex quasi re accepta. Verùm, ne immoremur in loquendi modis: Dico, obligari, & quidem d ex iustitia, & non solum ex charitate (vt aliqui sentiunt) quando plenè deinde advertet, ex suo dicto iniustè proximum fuisse infamatum. Ratio est, quia Iustitia non solum præcipit, vt ne quis det caussam damni, sed etiã, vt eamdem tollat, si fuerit posita ab eodem sine: Ad eamdem enim virtutem pertinet, malum sibi oppositum non ponere, & tollere, si illud ab eodem subiecto, in quo est virtus, positum est. Si parasti laqueum ad suffocandum hominem, si dedisti venenum, si incendisti segetem, omnia inculpatè, sed adhuc laqueus, venenum, & incendium vigent, quis te non obligabit ad ea removenda; Si potes e etiam cum aliquo tuo non magno incommodo. (Excipitur, non e cum tanto incommodo, quanto si culpam gravem cum plena deliberatione admisisses; quia illa prima bona fides aliquid debet demere de obligatione, vide omninò mox num. 14.) Quoniam enim, si teneris quilibet passim non obligetur nisi ex charitate, ex tamen, qui re ipsa, licèt sine culpa caussam damni dedisti, maiorem obligationem contrahis, quæ maior obligatio vix explicabitur, nisi dicamus, hanc esse ex Iustitia, vel quasi f. Ita igitur in casu nostro: quandoquidem tu caussam, licèt inculpatè, iniustæ infamiæ posuisti, illam tollere, si potes, modo dicto debes. Quod si non tollas, obligaberis ad omnia damna etiam realia, quæ ex tali infamia sequentur, postquam tu advertisti, iniustè fuisse proximum à te infamatum, non verò ad ea quæ forte ante hanc advertentiam secuta fuerint. Ratio est, quia post has in nulla culpa fuisti ac pro illis, dum advertisti, & potuisti, vt supponimus, sed noluisti damna impedire, gravem commisisti culpam, & in nostra sententia contra iustitiam.

Consensus infamati, vel eiusdem remissio.

9 Quartò: Excusatur à restitutione famæ, quando quis infamat volentem.

10 Quintò: quando persona famæ notatus sibi famæ restitutionem remittit, modò tamen in vtroque hoc casu infamia non sit coniuncta cum alterius, de qua is disponere nequeat. Vide Reginaldum g docentem, sufficere remissionem solius Religiosi, si is fuerit infamatus in crimine non redundante in Religionem: secus, fore necessariam remissionem Superioris de consensu Religiosorum, in quos macula redundabit.

Iusta, vel non nocens detractio.

11 Sextò; quando à de aliquo iustè detraxisti. Detraxisti autem iustè in casibus supradictis §.2. nu. 21.

12 Septimò; quando quis est ita infamis in re, vt prudenter non iudice-

[Marginal notes: a [illegible]; b Sylvest. v. Detr. q.[illegible]; c Navarr. in summ. c.18. n.[illegible]; d [illegible]; e [illegible]; f [illegible]; g Reg. [illegible]; [illegible]]

tur pati notam infamiæ ex nova detractione. Hinc collige, si detractori non adhibeantur fides, quia iudicatur esse mendax, aut ioco, aut ex audivisse, eum excusari à restitutione; quia infamatus non est passus damnum. Quid, si infamatus putet, se damnum fecisse cum tamen non fecerit? Respondeo, tunc obligabitur restituere ex conscientia erronea, sed si rescivit, damnum non fecisse, liberabitur à restitutione.

13 Octavò, quando infamia commutativè tum aliunde recuperavit suam famam.

14 Nonò, quando infamia data est oblivioni, id quod vix accidere solet in absentibus, & defunctis. Vt autem crimen alteri narratum prudenter existimetur moraliter certò oblivioni mandatum, 10. annos requiri putant aliqui a, sed melius id prudenti iudicio relinquendum. Dixi (moraliter certò) nam, si sit dubium, restituenda est fama, & quidem modo, quo mox dicam §. 5. num. 3. quia tunc certa est infamia, & dubia excusatio.

a [illegible]

15 Decimò, quando post infamiam à te alteri ablatam, cœpit is labante publica infamia in eodem, vel simili crimine, de quo illum notasti, iuxtà suprà dicta §. 2. num. 20.

Infamatio reciproca.

16 Vndecimò. Quando duo se invicem infamarunt, probabile b enim est, tunc neutrum ex iustitia teneri ad famæ restitutionem, quia, quando iniuriæ sunt æqualia, censetur utraque pars satisfacta, & tacitè invicem se compensasse. Altero autem restituente, teneri alterum restituere, passim est; Vt etiam, si infamiæ fuerint notabiliter inæquales, excessum ab altero debere, eo meliori modo, quo poterit, restitui, ne sit dubium.

b [illegible]

17 Adverte hic duo. Primò, me non asserere, licere tibi alium infamare, solum quia tibi infamiam intulit; hoc enim esset vindictam sumere, quod non licet privatis c: solum, ratio ex suppositione æqualis infamiæ ex utraque parte facta (utique difficilè) neutrum ad restitutionem obligari. Adverte Secundò, si propter infamiam secutum est alterutri damnum reale, hoc esse restituendum: nisi fortè ex utraque parte fuerit æquale damnum illatum; tunc enim fieri poterit compensatio; vel, si fuerit inæquale, facienda solum erit restitutio excessus.

c [illegible]

Frustranea restitutio.

18 Duodecimo, excusatur à restituenda fama is, qui prudenter potest credere, eandem modo fidem habituros ei, qui à se detractionem factam retractat. Ratio est, quia tunc retractatio esset superflua, quare in talibus [illegible] infamatum, ut sic aliquo modo reficiat infamiam. Si dubium sit, An retractatio sit profutura, omninò exhiberi debet, quia in dubio melior est conditio eius, qui iniustè à bona fama deturbatus est.

Damnum proprium.

19 Decimotertiò, excusatur is, qui magnum damnum incurret, si restitueret. Id, quod ut teneas, quatuor dicta explico: modò recolas, quatuor item esse bonorum ordines, videlicet: supremi ordinis esse bona animæ; tum corporis, id est vitæ, vel membrorum; deinde famæ, adde & honoris; denique pecuniæ.

20 Dico Primò, infamatorem teneri ex iustitia restituere famam cum æquali suæ famæ, seu alterius æqualis damni periculo, vel paulò maiorem.

21 Dico Secundò, non teneri cum d notabiliter maiorem, quod scilicet arbitrio prudentium appareat longè maius, quàm damnum alterius famæ. Ratio huius, & præcedentis dicti est, quia iustitia commutativa, quando agitur de æquali, vel parum maiore damno exigit, ut potius illud patiatur, qui damnum iniustè intulit, quàm innocens: At, quando damnum est longè maius, damnum ultra æqualitatem, quam exigit iusti-

d [illegible]

tia commutatiua, ad quod nemo rationabiliter obligari potest, obligaretur enim ad dandum longè supra ac debet. Hinc meritò colliges te non teneri ad restitutionem famæ cum propriæ vitæ periculo, vel magnæ infamiæ, infamato nihil, vel parum in eadem vita, vel fama periclitante, tunc enim solùm teneris resarcire damna eius, si ipse per infamationem tuam proximus per se est passus. At si ex infamia quam falsò imponendo alteri incidit vitæ, seu notabilis famæ periculum, vel alius subeat, vel notabile malum Reip. impendat, tunc profectò teneris restituere famam, etiam cum tuo æquali vitæ discrimine, quando prudenter putas tuam retractationem profuturam innocenti. Ratio est, quia Iustitiam, vt dictum est, requirit vt in periculo æquali, potius subeat illud damnum nocens, quàm innocens. Vide de testibus falsis, de quibus vide lib. 8. Tr. 4. cap. 1. §. 9. num. 6.

a Ferdin. Molin. de iust. apud Dian. p. 3. tr. 5. [illegible] 90

22 Dico Tertiò, non teneri a quemlibet restituere famam cum iactura boni superioris ordinis, v.g. animæ, & vitæ, seu membrorum. Ratio huius dicti fundatur in ratione præcedentis conclusionis, quia scilicet iactura superioris boni est longè maior, quàm iactura inferioris. Cum ergo salus propriæ animæ, & vitæ sit longè, immo incomparabiliter, maior, quàm fama alterius, huius restitutio non est illis illorum præferenda. Vide quæ dixi, cum de restitutione ex homicidio.

b Lopez. [illegible] Nauar. [illegible] apud Dian. [illegible]

23 Dico Quintò, probabile esse b, si non potes restituere famam iniustè ablatam, te non teneri compensare pecunia, etiam si infamatus pecuniam sibi satisfieri petat. Ratio est, quia nemo restituere tenetur, nisi quòd ablatum est, & quidem in eodem genere. Iustitia enim tantùm exigit, vt sit æqualitas in eo, quod dat ei quod alter recipit, ergo in eodem genere, non in alio. Adde fieri non posse æqualitatem à Iustitia intentam, nisi detur æqualitas, at pecunia nulla æquiualet famæ, lege Lessium c, qui solùm in conscientia teneri in pecunia, quando quis possit in suo genere

c Less. l. 2. [illegible]

restituere, sed nollet, & quando accedente sententia Iudicis infamantem cogens ad restituendum, seu satisfaciendum in pecunia.

24 Inquires. Dictum est infamantem teneri ad restitutionem famæ cum suo pari, vel parum maiore damno; estne id vniuersaliter verum? Respondeo id in infamante cum culpa graui. At eum, qui vel sine graui culpa, vel omnino inculpatè infamator fuit, de quo diximus nu. 7. & 8. solùm obligari, quando non incurreret damnum notabile d. Ratio est, quia ipsum lumen rationis dictat minus esse agendum cum infamante sine culpa, quàm cum culpa graui. Certè qui ex officio v.g. Medicis Hospitali medetur vulneratis, tenetur ex Iustitia, & tamen non tenetur cum tanto rigore, quanto tenetur is, qui iniustè vulnerauit: Medicus enim non tenetur e cum æquali suo damno, quia non obligatur ad medendum ex culpa, sed ex contractu, & ex alia parte homines suscipientes eiusmodi ordinaria officia non censentur cum tanto rigore se velle obligare. Vulnerator autem tenetur cum æquali, immo cum paulò maiore, quia obligatur ex iniusta actione. Cum ergo in casu nostro infamator supponatur non commisisse culpam grauem, quamuis teneatur ex iustitia, vt dicto num. 8. dicto est, non tamen cum tanto rigore tenebitur &c.

d [illegible]

e Less. [illegible]

§. IV.

Qua ratione fama sit restituenda.

1 Vel imposuisti falsum, vel verum crimen occultum: si prius debes f coram iisdem asserere, te falsum dixisse, etiam si in tuum æquale, vel paulò maius detrimentum id vertatur. Dico (æquale vel paulò maius) propter modo dicta à num. 24. Nam propter eamdem rationem Villalobos g ait, etiam grauem Prælatum v.g. non obligari dicere se mentitum esse, si tantum inde ipsi esset detrimentum. Sufficit ergo in-

f [illegible]

g Villalob. summ. [illegible]

go, in-

[illegible], fiducialiter famam eiusmodi [illegible] reddere obligatur ille, qui infamauit verum crimen propalando; quod [illegible].

2 Si enim posterius, hoc est crimen [illegible] occultum reuelauit, vel vere [illegible] aequiuocatione, ut si dicas cum [illegible] crimen illud nequaquam patrasse, intelligendo (publice vel quid simile) Non [illegible] sufficit [illegible] in eodem [illegible], qua [illegible] dicendo, [illegible] nisse, [illegible] dicas [illegible] electum [illegible]. Denique illud [illegible] detractorem debere famam [illegible] cum effectu, quantum in se est, [illegible], hoc est, facere, ut infamatus famam suam recuperet; Caeterum ex circumstantiis intelligendum, quae verba, quis [illegible], qui modus loquendi requiratur, & sufficiat.

Sufficit tamen [illegible] restituendi alterius famam, [illegible] adhibendo [illegible], & testes, & sumptus, nec sufficiat [illegible] detractorem ad id obligari communiter infamatorem, docet [illegible] sententia b; docet [illegible] ad tam extraordinaria media non obligari contendat. Sed [illegible] c sententia [illegible] est admittenda, quando haec media [illegible] notabile [illegible] [illegible] infamanti modo supra §.3. [illegible] dicta; nam caeterum ad alia media [illegible], obligatio infamantis, ut [illegible]. An aliquando obligetur [illegible] infamator [illegible] [illegible] ad reddendam proximo famam, [illegible] communiter non obligari: quia communiter [illegible] potest proximi famae [illegible], quae [illegible]. Obligari tamen potest in aliquibus [illegible] quando [illegible] infamati [illegible] exigit, nec [illegible] [illegible]. Vide [illegible] apud [illegible] d.

3 Quando restituenda est fama, cuius infamia sine graui [illegible] [illegible], [illegible], an [illegible] maximè conueniens est, [illegible] contentus, [illegible] testes. Tunc ergo sufficit infamatorem e laudare de contraria virtute [illegible], aliquid eum ex detractione, ut auditores prudenter iudicentur deponere [illegible] proximi existimationem.

§. V.

An Detractor restituere teneatur famam, non solum apud suos Auditores, ut certum est, sed etiam apud eos, apud quos iidem auditores detraxerunt.

1 Hic tria mihi sunt certa, [illegible] incertum. Certum est mihi Primò si crimen [illegible] [illegible] communicasti [illegible], [illegible] [illegible] à te credebantur [illegible] [illegible], quae à te etiam [illegible] acceperunt, te [illegible] f obligari [illegible] ad restituendam famam coram his, non verò coram aliis, quibus ipsi propalarunt. Ratio est, quia [illegible] per accidens est respectu tui, ipsorum reuelatio, & [illegible] voluntarie [illegible].

2 Certum Secundò. Si [illegible], vel etiam vni crimen proximi [illegible], ut hi aliis patefacerent, te obligari etiam coram aliis, quantum [illegible] potes, famam proximi restituere. Ratio est, quia tunc iis [illegible] [illegible] tamen [illegible] verò causa principalis.

3 Certum Tertiò mihi videtur, si aduertis auditores tuos esse malos, & prauides facilè coram aliis [illegible] eos ea, quae illi manifestas, te obligari etiam coram illis aliis famam restituere. Ratio est, quia tunc videris esse causa directa eiusmodi [illegible] peccando non solum contra Charitatem, sed etiam contra Iustitiam, [illegible] ipsum detractionis in manu eorum [illegible] moraliter [illegible] [illegible] ad [illegible] bonam [illegible] famae alterius.

4 Iam verò incertum mihi est, an obliger restituere famam coram illis aliis, quando eosdem auditores meos ego non reputo probos, vel graues, sed

b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]

nec reputo improbos, vel leues: vt item non reputo eos obloquutos, sed nec reputo non obloquutos. Id certè communiter in praxi contingit; cum sæpissimè à detractione non fiat animaduersio de bonitate, vel fidelitate suorum auditorum.

a Castro Palao apud Dianam [illegible]

5 Assero, mihi probabile videri, me tunc non obligari nisi ad restituendam famam coram meis auditoribus, non verò etiam aliis, quibus ipsi meam detractionem notam fecere. Ratio est, quia cum tunc se præsumendus malos, nec malè obloquutos, non censear ego, quando præcisè dicto modo me habeo, cooperari cum ipsorum peccato, vt censebar in casu numeri præcedentis.

§. VI.

An se infamare quis possit.

[illegible]

1 Sine mortali, per se posse, tam nunc vel communiter à doctrina, quia, sicuti quis facultatem suam per se sine mortali deperdere valet; ita suam famam, cuius est pariter ipse Dominus.

2 Dixi (per se) nam mortaliter peccabit, Primò, si infamia redundet in alios, puta in suam familiam, Religionem. Secundò, si infamator se infamando, afferat incommodum sibi periculum vitæ, vel mutilationis membrorum (horum enim non est Dominus, & de quibus absolutè disponere possit homo). Tertiò, si inde oriatur alicui notabile damnum; vt, si se Prælatus infamet, vnde suos benè regere nequeat; an verò mortaliter peccet, contra Charitatem tantum, an etiam contra Iustitiam. Vide quos citamus.

3 At, si sine causa se quis infamia notet, peccat venialiter, certum sit, quia aliqua hæc est prodigalitas. Causæ autem hæ reducuntur ad tres. Prima est amor humilitatis discretæ, & prudentis. Secunda est necessitas vitandi, vel supplicia, vel tormenta, vel damna grauia. Tertia vtilitas, quia acquirendi bonum aliquod notabile sibi, vel proximo: tunc enim Charitatis motiuum infamiam soluit à peccato.

4 Sunt tamen diligenter duo distinguenda. Potest enim se quis infamare, vel propalando peccatum suum verum, vel imponendo sibi peccatum falsum. Hoc difficilius est, illud satis facilius.

5 Dico enim Primò, ad euitanda tormenta grauia, immo & leuia posse a quemlibet occultum suum, quod commisit, crimen manifestò proferre, etiamsi sit sibi mors imminens secutura. Ratio est, quia quilibet potest cum laude mori propter scelus à se patratum morte dignum: & ex alia parte obligatio conseruandæ famæ suæ est valde ingenua, vt ex dictis patet.

[illegible]

6 Dico Secundò, ad tormenta, damnaque grauia vitanda posse a quemlibet sibi falsum graue crimen imponere, etiamsi mors sit sibi secutura. At non ad vitanda leuia. Ratio prioris partis est, quia tunc tenetur cum vitio [?] communi bonum sui conseruare: vt alibi dictum est. Ratio posterioris est, quia quilibet tenetur vitam custodire, quando non magna difficultate potest: at nunc potest tormenta leuia sustinere. Ideo enim leuia sunt, quia sustineri bene possunt, secus essent grauia. Imponere dicto tempore supponitur abesse periculum, cui infamator sui probabiliter non difficulter potest per æquiuocationem; immo, abesse damnum tertij, quod si forte incurreret, vt si idem infamet familiam &c. prouidere etiam illi damno potest se statim retractando, ac publicè fatendo, se tormentorum vi sibi crimen imposuisse. Verùm debet adesse spes, eiusmodi retractationem profuturam, quæ regulariter non adest, nunquam enim illi retractanti creditur à Iudicibus.

7 Vnum ad saluandum Patrem, vel Amicum posse quis sibi fingere crimen falsum, videntur laudati a Doctores.

[illegible]

§. VII.

§. VII.

De Audiente Detractorem.

1 QVi Primò ita audit, vt inducat, vel excitet ad detrahendum (id quod etiam solùm interrogando fieri contingit) & Secundò, qui audiendo, lætatur solùm de detractione, vt infamia est proximi; licèt non inducat, peccare mortaliter, certum satis a est; illum quidem contra Iustitiam, vnde obligatur ad famæ restitutionem; hunc verò contra Charitatem, atque adeo sine eiusmodi obligatione. Peccat etiam contra Charitatem, qui facilè potens impedire grauem detractionem, non impedit: Charitas enim vult, vt damnum proximi auertamus, si facilè possimus. Contrà, qui supposita detractione, sine vllo ipsius desiderio, lætatur non de ipsa infamia, sed de sola curiosa, vel noua cognitione factorum proximi, vel de eloquentia detrahentis, valdè probabile b est, ex hoc præcisè non peccare mortaliter. Ratio est, quia tunc is non inducit, non desiderat, non infert aliquod damnum infamato, & ex alia parte solùm lætatur de re, vel indifferenti, vel certè non praua mortaliter. Semper intellige, modò excusetur ab impediendo detractione, de qua excusatione infra à numero 5., quia secus teneretur ad illam detractionem impedire.

a Nauarr. [illegible] alijque apud Bonac. de restitut. [illegible]

b Idem [illegible]

2 Dices. Si mera curiosa cognitio factorum proximi non est mortalis: ergo non peccabo ego mortaliter, si animo eam satisfaciendi, aperiendo, velim crimen occultum, v.g. adulterium Clerici obseruare, vt de illo conscius fiam; quæ tamen consequentia non videtur concedenda, quia quilibet habet ius, ne sua occulta crimina ab alijs sciantur, & ne ipse apud illos infametur.

Respondeo cum Fagundez c, concedendo, me tunc non peccare saltem mortaliter, modò illa obseruatio non fiat ex odio, vel alia praua mortaliter fine. Id autem concedo ex eo capite, quia peculiare crimen, propalare crimen proximi mihi, vel alteri, qui prudenter iudicatur non esse reuelaturus alijs, probabiliter non esse mortale: quare nec erit mortale eiusmodi Clerici adulterium fieri notum mihi, alijs illud non manifestaturo.

c Fagund. de 5. Eccl. præc. l. 8. [illegible]

3 Quoniam autem dictum est, peccari saltem contra Charitatem ab eo, qui audiendo detractionem, eam non impedit, si potest, difficultas emergit, & quidem timoratis conscientijs valdè molesta, Quandonam iudicandum sit impedire non posse, atque adeo peccare, si non impedit? Solet enim persæpe contingere, vt aliquis inueniatur in consessu aliquorum, qui grauiter de alijs detrahunt, sed, quia præ verecundia, vel simili causa, illos non impedit, semper dubitat, an facilè possit impedire, & consequenter, an peccet?

4 Si solus vnus, vel alter æquè tacitus essent præsentes, inde is non peccaret, quia nec peccaret detrahens eo modo, dictum [illegible]. At casus noster est, quando coram pluribus exhibetur detractio.

Respondeo, in hoc casu communiter te non peccare, nisi ad summum venialiter, rarò mortaliter. Mortaliter peccabis (& quidem solùm contra Charitatem, nisi sis Superior, vel alius, cui incumbat ex iustitia famam detracti defendere) in eo tantum casu, quo nulla adest excusatio ex modò dicendis; venialiter [illegible] peccabis quidem interdum, quando aliqua adest ex his excusationibus, quæ d tam solida.

d In Prax. [illegible] alijque apud Bonac. de [illegible] Diana p. 2. tr. 17 resol. [illegible]

5 Prima est, quando detractio est leuis.

6 Secunda, quando, licèt sit grauis, sit tamen coram vno, vel altero prudenti iuxta superius dicta.

7 Tertia, quando rationabiliter putas, auditores solùm non habituros.

8 Quarta, quando adsentis, tuam resistentiam, seu monitionem non profuturam.

9 Quinta, quando non es moraliter certus, obloquentem iniuste, & de graui crimine occulto obloqui.

10 Sexta, quando indicatur detrahentem habere iustam caussam detrahendi, puta, vt consilium petat, vel, vt reuelanti moneat, vel, vt dolorem suum leniat, iuxta dicta superius.

11 Septima, quando times verbera, vel contumelias, vel grauiter tua interesse, te non reperias defendere infamiam.

12 Octaua, quando ex rationabili verecundia, vel pusillanimitate non audes resistere, & ex alia parte infamia proximi non est ita grauis, et prudenter iudicas abstineret ille mortali impedimenta cum tanta tua difficultate. Hæ sunt caussæ excusantes.

13 Cum ergo potes resistere, vel dicto monendo infamantem, vel facto, ostendendo signa tristitiæ, discedendo è loco, [illegible] &c. tunc obligaris hac peculiari [illegible] ab his prædictis caussis ex prædictis excusationibus saltem tibi possit. Ex quibus colligis satisfieri, quando es tibi superior, qui obloquitur; raro, quando es æqualis, adesse obligationem hanc faciendi, quia raro aliqua ex his excusationibus non interueniet.

14 Porro, Quarta excusatio, quando animum adhibes, quam auditionem minus prosequeris, sic magis, ac magis illustratur; est enim sæpe præstare aliquando, vt potius taceas, quam obstilas detrahenti: idque propter maius bonum infamati, cum raro enim melius hæc consules permittendo detractionem vsque ad finem progredi, quam illam abrumpendo: si enim abrumperes, retineret animus eam illa cogitatione crimina narrati ex parte contraria, quod si omnia non erat tantæ grauitatis, qualem tunc suspicio illa incompleta, & fortasse aliqua circumstantia sibi finem narranda aliquid sibi crimen. Præterea sæpe vix venire solet, vt, quia te resistis, maior conuincatur detractor à tua reprehensione affectus proximi etiam impedit. De niquid, quod detrahens obloquitur, facilius aliquando separari posset potest absoluta detractione, contra etiam audiens posset narrationis falsitatem insinuare.

15 Quinta verò excusatio, quæ omnium est potissima, & maximè examinanda ad excusandum plurimas personas „ audientes detractionem, sic illustra- „ tur à Bonacina *a*: Ex dictis colligi- „ gitur, plurimas personas sæpius ex- „ cusari à mortali non obstando de- „ tractioni, tum quia sæpe non est ipsa „ fructus, tum quia audiens non de- „ bet in dubio præsumere loquentem „ malum, nisi habeat sufficientes con- „ iecturas in contrarium; & cum ipsa „ nesciat, an delictum, quod ab alio „ narratur sit publicum, vel occul- „ tum, & etiam nisi narretur, non „ peccat non obstendo narrationi; „ fieri etiam potest, vt nisi narretur, „ & contemptor faciat iniuriam nar- „ ranti obstando, nisi corripere de „ peccato, quod nescit esse peccatum. Hæc Bonacina. Sed quid, si dubites de falsitate narrationis? Respondeo, neque posse corripere, quia in dubio quilibet est præsumendus bonus, et dixi supra *b*, quem locum omnino recole, nullum enim facit ad hoc argumentum.

a Bonac. [illegible]

b [illegible]

16 Octaua denique excusatio maximè pro timoratis, & scrupulosis sic explicatur proponitur à Delugo *c*. „ Quandocumque pusillani detrahentis „ sit, at tamen, vt debent propriam „ verecundiam contemnere, pendet „ ex varijs circumstantijs, & materijs, „ grauitate damni, grauitate infamba- „ tis &c. Quod in scrupulosis latius „ multò interpretandum communiter „ est, quia ipsi ex hac obligatione im- „ pediendi detractionem, longè grauiora „ detrimenta subeunt, quam alij, „ Tum quia propter scrupulos nesciant „ in praxi discernere casus, in quibus „ habent obligationem impediendi, „ ab ijs, in quibus non habent, atque „ adeo imponunt sibi grauissimum onus, nempe perpetuò impedire, quoties con-

c Delugo de Iust. [illegible] 14. [illegible] 122.

„ conscientia scrupulosa urget ad im-
„ pediendum; Tum quia, etiam,
„ quando re vera esset talis obligatio
„ pro aliis, ipsi tamen tanquam scrupulosi
„ existimentur, putatur id facere ex
„ scrupulo, & facilius despiciuntur, &
„ cogantur maiorem aliis ruborem,
„ & molestiam subire. Quare ij rarissimè
„ tenentur sub mortali, ad
„ consulendum famæ proximi cum
„ tanto suo incommodo, & molestia.
Hæc ille prudenter.

§. VIII.

De lædente honorem alterius, eiusque restitutione.

1 Obligatio restituendi honoris alteri ablati eadem gradu est restitutioni famæ, et hic meritò fuit ad[a]iiciendus. Honor, qui iux. S. Thomæ a est testificatio quædam excellentiæ alicuius, tribus lædi solet modis, & quidem ex genere suo, (nisi accedat parvitas materiæ, vel inadvertentia) mortaliter. Primò, per contumeliam verbis, vel signis illatam sive absenti, quod vocant convitium, sive præsenti, quod vocant improperium. Verumtamen enim honorem alterius imminuit, licet gravius, vt per se patet, improperium. Et quidem, si ex intentione lædendi honorem, erit contumelia formalis, si non ex hac intentione, sed sit tamen id, quod honorem re ipsa lædit, erit contumelia materialis, v. g. derisio, illusio, subsannatio, maledictio, quando lædunt honorem, parùm inter se differunt, & huc pertinent. Secundò, læditur honor per iniuriam corporalem, vt percutiendo baculo, impingendo alapam, abscindendo aures &c., nam præter læsionem corporis, læditur & honor, cum per illa manifestetur quis vt latro, vt infamis &c. Tertiò, læditur item mulierum honor fraude, vel inducendo illas ad stuprum, adulterium, vel simile crimen.

2 Porro de stupro, adulterio, & similibus diximus à fusis in principio sexto, b De iniuria corporali, quatenus lædit corpus, diximus præcepto quinto. De læsione per contumeliam diximus hic, sine fusius plura dixi in Opusc. de Confess. d. quia ratione scilicet contumeliæ unico contextu, vel in multis iniustæ sint unum peccatum, & quomodo differant, si tantum contra honorem, consanguineos &c. & alia non dissimilia. Vnum igitur, aut alterum quod sit potentialiter, hic addidimus.

3 Omnes iniuriæ contra famam sunt eiusdem speciei moralis, unde non differunt, quantum ex hoc capite, iniuriæ contra honorem.

4 Dixi (quantum ex hoc capite) nam aliunde potest adiungi alia species culpæ. Si enim prævides magnam commotionem ad vindictam in eo, quem illudis, addes peccatum scandali, si irrideas aliquem, quia actum Christianæ virtutis exercuit, peccas etiam contra Religionem, si illudas Patri, vel Deo, eris etiam impius, & blasphemus, si contumeliam facis occidendo, mutilando, virginem deflorando, coniugatam prostituendo, erit vltra contumeliam, peccatum homicidij, stupri, incestus &c.

5 Quamvis vero certum est, deberi omnino restitutionem honoris ablati, sed (ne sit calumnia in modo loquendi) deberi satisfactionem illi, cuius honor per iniuriam læsus est, inquirit solet, qua ratione is restituendus sit, præsciendo à damnis temporalibus, quæ fortè ex contumelia directè, & per se subsecuta fuerit hæc n., in bonis similibus temporalibus esse reddenda, nullus dubitat.

Respondeo, cum hæc restitutio non sit nisi satisfactio quædam, quam debet recipere læsus, illa satis erit e, & requiritur, quæ secundum prudentem iudicium, & dignitatem personæ læsæ, consuetudinem Patriæ, & alias circumstantias occurrentes iudicatur à prudenti sufficere. Aliquando (vt in contumelijs non magni momenti, & in contortis à Superiore) sufficiet amica salutatio, vel loci honorifici concessio, aliquando necessaria erit invitatio ad mensam, aliquando laudatio apud eos, coram quibus læsus fuit honor &c.

a S. Thom. 2. 2. q. 103. art. 1. ad 3.

b sup. hic. 9.

c [illegible]

d In quæst. [illegible]

e [illegible]

6 Peritissima est, & sufficiens, saltem ante sententiam Iudicis, etiam pro grauissimis offensis, humilis petitio veniæ, priuata, vel publica iuxta conditionem priuatæ, vel publicæ culpæ, nec necessario addenda est genuflexio, quia hæc nimis excedens satisfactio est.

7 Mera familiaritas, seu familiaris conuersatio cum eo, cum quo familiariter agere solebas, etsi adduntur alia aequiuoca familiaritatis signa, non sufficiet ad satisfaciendum honori læso, quia communis illa, & consueta familiaritas exhiberetur à læso, ob vitandum scandalum, ob declinandas maiores inimicitias, ob conseruandum modum viuendi, non verò ad iniuriam resarciendam.

8 Denique Superiorem, & Virum nobilem non obligo ad petendam dictam veniam ab inferiore, vel plebeo, quia potest alia æqualis satisfactio per alia signa æquiualentia his dari, quam æqualem satisfactionem non semper possunt pares inter se, vel inferior respectu Superioris; nam propterea prudens veniæ petitio interdum meritò superaddenda est. Aliqua alia minutiora lege apud Lessium a, Bonac. b, alios.

a Less. l. 2. c. 11. dub. 17. b Bonac. de restit. in par. disp. 2. § 1.

Finis Libri Noni.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.



LIBER

LIBER DECIMVS. IN DECALOGVM.

Non concupisces Vxorem Proximi tui, & Non concupisces rem Proximi tui.

CAPVT PRIMVM.

Præmittuntur quædam scitu necessaria de cogitationibus, & imaginationibus obiecti mali.

1 OPeræ pretium hoc initio est, tradere cognitionem aliquam operationum intellectus, voluntatis, (quæ etiam appellantur potentiæ rationales,) Potentiæ imaginatiuæ, (quæ etiã vocatur phantasia,) & appetitus sensitiui. Has duas posteriores potentias communes habemus cum brutis; illæ priores propriæ sunt hominis, vt animal rationale est.

Iam verò circa copulam turpem (vt hac frequentiori exemplo vtar) quatuor hominis prædictæ potentiæ versari possunt hoc modo.

2 Primò. Intellectus, qui cogitat, discurritque de ipsa copula.

3 Secundò. Voluntas, quæ velit, seu concupiscat copulam, vel quæ velit, vt intellectus cogitet de eadem copula ad-huc propter aliquem finem siue bonum, siue malum. Cum ergo, quando voluntas vult illicitam copulam, certum sit, committi peccatum, de hac voluntate non est necesse hic multa superaddere; at quando vult, vt intellectus cogitet de prædicta copula, cum in hac cogitatione sit duplex actus cogitandi, qui est actus intellectus, & alterum ipsum obiectum talis actus, nempe copula, poterit ipsa voluntas velle, vt intellectus cogitet de copula ob delectationem, quæ est in sola cogitatione, vel poterit velle, vt intellectus cogitet de copula ob delectationem, quæ est in ipsa copula. Quando verò voluntas velit, vt intellectus cogitet de copula propter delectationem, quæ est in cogitatione ipsa, vt relata ad copulam, perinde erit, ac si vellet propter delectationem, quæ est in copula, quia tunc ea delectatio, velle, specificatur ab ipsa copula, quæ inter solutos illicita est.

4 Tertiò. Imaginatio, quæ est potentia

aeeris sensitiua, versabitur circa prædictam copulam, & eamdem intra se obtinebit, idest, si per speciem copulæ sensitiuam sibi velut præsentem eam faciet.

4 Quartò denique: Appetitus sensitiuus immediatè ab eiusmodi imaginatione mouens sentit delectationem in carne &c.

Hi sunt actus inter se distincti: Sed tamen difficillimum est distinguere delectationem appetitus sensitiui à delectatione voluntatis; Et ratio huius difficultatis, quia hæ potentiæ in nobis tam mirabiliter inter se connexæ, ita vt cum operatur voluntas, operetur & imaginatio, & cum consurgit in voluntate delectatio de aliquo obiecto carnali, insurgat & in appetitum sensitiuum; quia propter sympathiam mutuam delectatio voluntatis excitat delectationem appetitus sensitiui, & è contra, vt experientia constat. Videamus iam, An prædicti quatuor actus, quando sunt de obiecto illicito semper sint peccaminosi.

6 Dico Primò, Cogitationem intellectus de re mala, v. g. de copula illicita, eo ipso non esse malam, præcipuè vt [illegible] laude est in Theologis Casus Conscientiæ spectantes; & de illa scientia delectatione; [illegible] etiam est in Angelis, & Deo, qui eiusmodi turpia cognoscunt. Quando etiam est inuoluntaria, non esse peccatum, [illegible] est exploratum.

7 Dico Secundò, Actum voluntatis, quo ipsa vult, vt intellectus cogitet de re mala ob finem bonum, malum non esse; ob finem malum, esse malum. Hinc, si id velit propter delectationem, quæ est in ipsa vera, & speculatiua cognitione, quatenus est ex hoc capite, non peccat; si autem velit id propter delectationem, quæ est in ipsa re mala v. g. in copula, vel in ipsa cognitione vt relata ad copulam, sanè peccat. Ratio est manifesta, quia talis est delectatio, seu voluptas, qualis est, seu obiectum, vnde ea deducitur; Voluptas enim ex Aristotele a est perfectio operis, seu ipsius pars, & complementum. Cum igitur cognitio speculatiua non sit mala, mala autem sit ipsa res cognita v. g.

a Aristot. lib. 10. Ethic. [illegible]

copula illicita, vt item mala ipsa cogitatio, vt ad rem malam relata, eamdem bonitatem, vel malitiam participabunt prædictæ delectationes, quas voluntas tamquam fines intendet. Quid, si voluntas velit cogitare res malas, neque propter finem malum, idest copulæ, neque propter finem bonum v. g. studendi, sed propter leuitatem, vel varietatem, vel recreationem; quæ ex se sine fine venialiter peccaminosa? Respondeo, [illegible] diceretur.

8 Dico Tertiò, Imaginationem de re mala, si sit inuoluntaria, non esse peccatum, sicuti diximus de cogitatione intellectus, vt est doctrina omnium [illegible], quia non est peccatum, vbi non est voluntas. At, si sit voluntaria, idest, cum pleno consensu voluntatis, sed ob bonum finem v. g. studendi, non esse ex se peccatum, quamuis sæpe, sicuti, si sit absque fine malo, vel ab finem, vt appetitus sensitiuus turpiter commoueatur, peccatum esse, [illegible]. At Difficultas est, si se in ipsa [illegible] ob delectationem, quæ in ipsa imaginatione sentitur, diuque persistat, an sit peccatum mortale? & assero, esse semper mortale. Rationem huius alij aliundè ducunt, quæ semper mihi difficilis est visa. Ratio ergo, & quidem pro praxi notanda, ac sæpius à nobis repetenda, est; quia voluntariè & deliberatè imaginari velle turpia sine bono, vel certè commodo aliquo fine, (si enim bonus finis adsit [illegible] ab ipsis turpibus diuertet) multo magis ob delectationem ibi existentem, tantum est in ipsa imaginatione persistere; nam, quamuis ex se sit actus indifferens, nec in illum assensus, vt procedat ad vlteriores turpes actus, tamen ipse ex se propter Sympathiam, & connexionem [illegible] potentiarum, eorumque actuum ad se adducit [illegible] commotionem spirituum genitalium, & [illegible] inordinationem appetitus carnalis; Quid enim magis hominem commouet ad turpia, quam illa eadem turpia [illegible] propter meram delectationem, etiam speculatiuam imaginari, vt experientia certissimè constat;

1. 2. q. 74. a. 8. ad 3. & q. 15. art. 4. … terrae benè dixit Sanctus Thomas à …, causa abesse à tali delectatione consensum in opus ipsum. Cum ergo eam commotionem [illegible] procurare liceat, nec licebit ei turpia velle positiuè imaginari. Positiuè dixi, nam eam imaginationem solùm permittere, an quis licitè possit, mox dicetur capite 2. Quod dictum est de imaginatione, dic de cogitatione; nam eodem modo committeretur quis velle procurare illicitas illas commotiones. Si quidem propter magnam dictam sympathiam quam habent ij actus, & potentiae inter se, illae commotiones quasi necessariò consequuntur. Haec autem dicta sunt in rebus [illegible], de quarum delectatione iterum inox cap. quinto §. 2. redibit sermo, nam quid in alijs materijs, ibidem afferemus §. primo.

9 Dico Quartò, ipsum actum voluptuosum appetitus sensitiui, si est sequens ad rem deliberatè imaginatam, seu volitam grauiter malam, peccatum mortale esse, quia, ut dictum est, talis est delectatio, qualis res, vnde consequitur. Quod si sit sequens ad imaginationem, vel cogitationem rei leuiter malae, et ad tactum iocosum manus ad vbertatem non transcendentem, veniale. Id quod constat ex ipsamet superadictis de sexto praecepto. Si denique sequatur nobis nolentibus, seu certè sine consensu deliberato, quod accidit in primis motibus, quando sine aduertentia prauum obiectum imaginamur, vel quando nullo etiam praecogitato prauo obiecto, fertur in nobis abundantia spirituum generationi seruientium, nullum esse peccatum, palam est, quia supponimus nullum adesse consensum voluntatis; de qua tamen re mox explicatius plura dicentur.

10 Assignamus nunc modum, quo quis cognoscat, se non delectari de obiecto malo, v.g. de copula, nec de cogitatione, vt tendit ad rem malam, nec de cogitatione ex leuitate, & otiositate, sed de mera ipsa cogitatione, quae ex natura sua est etiam in Angelis & consequenter ex se peccatum non est.

11 Ad id dignoscendum damus tres Regulas. Prima est, quae iam dicta est de fine. Si enim ob finem bonum studendi, medendi partes v.g. inhonestas, sciendi artificium & stratagemata, quae fiunt in bello, quamuis iniusto, & similia, cogitationem istam de re mala admittas, praesumendi solùm velle puram delectationem merae cogitationis; at si ex affectu otioso & vano, periculum est, ne sit ex affectu ad ipsam rem malam: & in rebus turpibus esse peculiarem rationem id condemnandi, iam modo dixi num. 8.

12 Secunda Regula est, vt videas, an tu reflectas super ipsam cogitationem, ipsam volendo, nisi enim ad illam saltem implicitè, & in actu exercito reflectas, iam signum est, te velle potius obiectum, quàm cogitationem de ipso.

13 Tertia, Vt aduertas, an cogitando aliorum vestrorum malarum euentus, Casus, Artificia, &c. æquè delecteris, atque cogitando similia in rebus malis, insultis, obscaenis, &c. Si plus delecteris in his, signum affectus praui; si æquè, signum est non mali affectus. Vide quae dixi, cum de Turpiloquio, lib. septimo, cap. octauo §. quarto.

CAPVT SECVNDVM.

An ad peccatum euitandum opus sit positiuè resistere cogitationibus, & motibus prauis.

1 STatim quaestionis est, an, quando intellectus accidit sine deliberatione in cogitationem illicitam v.g. de turpi copula, posito, extra Matrimonium, liceat voluntati permittere ipsam cogitationem, non quidem positiuè ei consentiendo, id enim clara esset culpa, sed non resistendo, & negatiuè se habendo. Idem quaeritur, propter

præter iudicium rationis, de motibus, & delectationibus [illegible], quæ interdum, vt modò diximus, etiam nobis nolentibus, insurgere in appetitu sensitiuo, hoc est in carne, an liceat eiusmodi modo permittere non quidem illis consentiendo, sed illas positiuè admittendo, id enim clarè esset turpissimum, sed tantùm non reprimendo.

2 De hac tamen ego loquor, sed Castropalaus a, qui sic habet: Et si supra dicta sententia affirmans esse peccatum, quando voluntas non reprimit, neque coercet, cum possit, valde probabilis sit, tamen probabilior mihi videtur non peccare mortaliter voluntatem, quæ non reprimit hos turpes motus, sed merè negatiuè se circa illos habet, dummodò absit periculum pollutionis, aut ulterioris grauis consensus. Tenet hanc sententiam Caietanus, Nauarrus, Toletus, Philiarchus, & alij plures, quos refert Salas. Et licet ipse noluerit [illegible] declarare [illegible] esse pro hac sententia, vt legenti patebit.

Probabilissimè esse affirmat Thomas Sanchez, qui hanc reputat probabiliorem in rigore metaphysico; practicè tamen aliam dicit esse veram. Præcipua ratio, quæ me mouet, est, quia huiusmodi motus à natura [illegible], inter omnes coercere sit impossibile, aliquos difficillimum. Non est igitur credendum de diuina bonitate, salutem æternam hominum his periculis exposuisse; esset enim salus æterna cuilibet homini non leui periculo exposita, si, cum à natura sit in malum procliuis, astrictus sit, non solum non admittere hos motus, sed etiam illos reprimere, & coercere. Item, si obligatus esset homo hos motus reprimere, cum possit, obligaretur saltè media apponere non difficilia ad reprimendum. Ergo si videret hos motus consurgere, eo quod in loco tali, vel tali modo decumberet, tenebitur à tali cubitu abstinere, immo surgere, & se aliqualiter verberare, quod rarò est dignissimum, & pauci admittunt. Deinde peccabit mortaliter, si non euitat caussas, ex quibus cognoscit huiusmodi motus posse insurgere, cum si postquam excitati sunt, tenetur illos reprimere, à fortiori tenebitur reprimere, ne excitentur: consequens ergò sub mortali formaliter non alloquitur, nec videtur, aliaque similia omittere, quæ in communi sententia, vel licita sunt, vel solum venialia. Denique argumenta contraria sententiæ, non vrgent, &c.

5 Hæc Castropalaus, qui respondet ad quæque argumenta, quibus fundatur prior sententia, quæ si libet, lege. Illud fateor cum communi b, esse veniale, si, cum possis, non reprimas, neque excusationem habeas, cur non reprimas, quia negari non potest illos motus esse deordinatos, & ad copulam incitare. Excusatio autem sufficiens esset ea, quæ est necessaria, vel vtilis tibi, vel alteri, vt audire Confessiones, legere, studere, vrbanè loqui cum fœminis, cogitare, & multo magis excusabis, si non, [illegible] attendis ad volendum positiuè reprimere, crescat tentatio: tunc enim, imo & semper in eiusmodi tentationibus consultissimum remedium est, statim auertere cogitationem ad alia obiecta non illicita, præsertim, quæ te maximè afficiunt: id enim tunc non solum est negatiuè se habere, sed contrà resistere. Quæ omnia, & etiam si prouideatur pollutio, sed non intenditur, nec sit periculum consensus, dicta à nobis sunt in Superioribus c satis.

4 Obijcies. Dictum persæpe supra est, cogitare turpia, vel assumere ea, quæ notabiliter influunt ad pollutionem, commotionemque carnis, esse mortale, quia tunc esset illas procurare, quod nunquam licet; ergo etiam non reprimere, nam id, maximè in natura calidioribus, est virtualiter velle, seu acceptare caussam notabiliter influentem.

Respondeo negando consequentiam, neque enim, non reprimere, sed solum permittere est acceptare caussam notabiliter

a Castrop. t. 1. tr. 2. d. 2. p. 5. § 1. n. 8. signat. Sanchez, qui sententiam probat cap. 21.

b 1. 2. Cast. [illegible] non esse mortale, sed veniale.

c Sup. lib. 9. de 6. præc.

biliter influentem, tum quia solum permittit, nec verè vult, nec consentit, nec acceptat, vt supponimus, illo non reprimat; tum quia nemo negabit, plus commouere carnem, & incitare ad turpes commotiones velle positiuè illas motiones, illasq; turpes cogitationes fouere, quam circa easdem se habere negatiuè. Istud igitur notabiliter vt se influit, non hoc.

CAPVT TERTIVM.

De delectatione morosa.

1 CVm delectatio morosa sit, & experiatur in ipsis cogitationibus internis, hinc maximè eius explicatio pertinet. De qua sic in Methodo Confessionis a ego disserui.

a De Meth. Confess. 2. c. 7. §. 2.

2 In hoc differt desiderium, & consensus in copulam v.g. illicitam; (idem dicendum in alijs materijs) a delectatione ipsa, quam quis habet de eadem copula; quod desiderium est actus ex se efficax, & consummatus, seu consummari intentionaliter in ipso opere externo fornicationis. Delectatio verò est actus ex se inefficax, & consummatur interius: non enim transit ad volendum exequi id, de quo quis delectatur: nam propterea dicitur etiam delectatio morosa: quia peccans, dum moratur in ipsa delectatione, nec ad opus exterius eam procedere intendit, in eadem veluti conquiescit. Cum autem certum sit, in desiderio, & consensu, imnò, & in gaudio de re illicita iam habita, debere confitentem conditionem personæ illicitè [illegible], hoc modo, *Desideraui monialem, nuptam &c.* & in homicidio *desideraui occidere Patrem, vel Fratrem &c.* seu *gauisus sum occidisse Patrem, vel Fratrem &c.* quia tales voluntatis actus supponuntur esse contra diuersas virtutes, vnde & sine dubio sumunt suam specificationem à talibus obiectis speciè morali diuersis; ideo, inquam, certum id omninò sit, celebris controuertitur quæstio de delectatione morosa: An scilicet, si quis solum delectetur (sed non desideret) de copula, quam cogitat, cum nupta v.g. vel cum moniali, debeat id explicare: An potius sufficiat dicere; volui venereè de copula illicita delectatus sum illam cogitando.

3 Et, vt pro nostra consuetudine scholasticas quæstiones prætermittamus: Dico, probabilem esse b sententiam docentem, sufficere, siue obligationem declarandi personas, circa quas eiusmodi morosa delectatio versata est. Ratio est, quia delectationes eiusmodi non variantur specie ex varietate conditionum illarum personarum. Non variantur autem, quia satis dispensatè, & adæquatè sumunt, contrahuntque suam omnes turpitudinem ex oppositione cum virtute temperantiæ, quæ vera sola violatur: neque enim ille animus, sic sistens in sola ea voluptate, procedit ad violandum, seu ad desiderium violandi ius speciale coniugum, sanctæ, sacræ, &c. ergo satis explicatur per solam oppositionem ad virtutem castitatis.

b [illegible]

4 Non sic, si quis delectaretur de concubitu coniugali formaliter, vt coniugata est, seu vt nupta est, seu vt sacra est (id, quod certè rarissimum erit) tunc enim esset necesse id explicare, vt ex se patet: nam propterea, si quis se morosè delectaret de concubitu sodomitico, non satis esset, si diceret: *Delectatus sum de copula illicita*; sed debet hanc specialitatem explicare; quia tunc formaliter delectatio versatur in talem copulam, vt diuersam à naturali congressu.

5 Quod diximus de delectatione morosa, volente etiam secundum hanc sententiam dicendum de aspectibus, quando quis respicit mulieres affectu venereo, sine progressu ad eas concupiscendas: quia tunc videtur similiter interius delectatio tota consummari. At si easdem venereo mortali affectu tangeret, quia exterius actio consummatur.

matur, esset profecto consilio declaranda.

6 An verò, sicuti certum est, quòd, qui vovit castitatem, si morosè delectetur de obiecto turpi, v. g. de fornicatione, debet explicare suum Votum, quia sic adversus Castitatem, & adversus Religionem delinquit, ita coniugatus, si similiter morosè delectetur, obstringatur in Confessione explicare, se esse coniugatum, affirmat Vasquez a quia fides Matrimonij obligat non solum corpus, sed etiam mentem in aliud obiectum turpe non collocare: negat Hurtadus b his verbis. Docet Vasquez coniugatum, qui venereè delectatur de fornicatione cum non sua, non tantum peccare peccato luxuriæ contra castitatem, sed etiam peccato adulterij contra fidem Matrimonij. Id tamen difficile est, & absque sufficienti fundamento probatum; quia difficile est, & absque sufficienti fundamento, in Matrimonio præstari fidem coniugi, non collocandi mentem in aliena. Hæc Hurtadus satè probabiliter.

a Vasq. [illegible] disp. [illegible]

b Hurtad. de Sponsal. pun. [illegible] diff. 10.

De locutione turpi sistente in sola locutionis delectatione, dixi in superioribus lib. 4. cap. 2. præsertim §. 4.

De vi, seu esse desiderij venerei circa multa obiecta dixi cap. 1. §. 8. & 9.

7 Hæc in Methodo Confessionis propter occasionem in medium attuli: ubi supposui delectationem internam de obiectis graviter illicitis voluntariè sumptam esse peccatum; id quod licèt certum sit, siquidem non multò ante diximus, talem esse delectationem, quale est obiectum, unde illa conquiritur, tamen adhuc tanquam in proprio loco idem hic distinctius est explicandum, & illustrandum magis; quod iam in capitibus sequentibus faciam.

8 Sed nolo illud hic non addere. Emmanuel c Sà sic habet: Qui delectatus est de peccatis præteritis aliàs confessis, id solum oportet confiteri: non autem exprimere, quæ illa fuerint peccata. Verum id fuit iussione Romana deletum. Ea quidem meritò, cum delectatio in peccata diversa quamvis sint confessa non tendit in eorum rationem communem, sed in ipsam malitiam Homicidij v. g. furti, fornicationis &c. lege Sanchez d dicentem sibi deesse fundamentum huius doctrinæ Emmanuelis Sà.

c [illegible]

d Sanch. l. [illegible] Lib. Dec. [illegible] n. 14.

CAPUT QUARTUM.

In quo vitæ statu liceant cogitationes quædam morosæ in materia luxuriæ.

1 SErmo esse potest. Primò, quo ad omnino solutos. Secundò, quo ad coniugatos. Tertiò, quo ad sponsos. Quartò, quo ad olim coniugatos, nunc solutos, idest quo ad viduos.

2 Quo ad omninò Solutos. Sicuti his sub mortali non licet copula, pollutio, distillatio, commotio spirituum generationi inservientium, ita nec delectatio, nec cogitatio morosa de illis: Sicuti autem hi, solum sub veniali exercent multos actus non libidinosos, & sub nullo peccato actus naturales, ut fusè explicavimus lib. 7. cap. 8. §. 1. ita sub veniali, vel sub nullo, eorum delectationem capiunt, & cogitationem usurpant. Quæ omnia patent ex illo Aristotelis fundamento, quod talis sit delectatio, quale illud, unde desumitur.

3 Una superest pro omninò solutis hic explicanda difficultas. An ij licitè queant delectari morosè in voluntate, vel in appetitu sensitivo cogitando, vel imaginando copulam, quam sperant habere cum fœmina, quando illam uxorem ducent? Et Respondeo non licere e. Quamvis enim eam sperare, & desiderare licitè valeant: ad terminos solum licita terminos, & cancellos esse debet, quibus non transilient ad dele-

e [illegible]

ad delectationem libidinosam praesentem, hoc est, cui in instanti, quo sibi [illegible] fiat, voluntarie [illegible]. Ratio est, quia illa delectatio de futura copula apprehensa, vt praesenti, vel etiam apprahensa vt futura, sed nunc praesentem delectationem, motusque sensuales pariente, prohibita est [illegible], ergo illa illicita. Prohibita autem est, quia ex se [illegible] in libidinem, & est eius inchoatio, vt superius a vidimus.

a [illegible]

Quo autem modo, data caussa excusante, possit persisti in operationibus, licet ex illis praeuideatur pollutio, distillatio &c. dixi in superioribus b fuse.

b [illegible]

Quo ad Coniugatos, dixi plene ibidem c.

c [illegible]

4 Quo ad Sponsos, Sponsasque. Sicuti supra concessimus, his licere quosdam pudicos tactus, amorisque signa, quando exhibentur sine periculo pollutionis, & consensus in illam, modo ibidem explicato; sic in praesenti concedimus d, posse eos moraose in illis pudicis [illegible], amorisque signis delectari, eaque cogitare, vel imaginari, sine praedicto vel simili periculo. Patet id ex illo principio toties dicto, Cui licet operatio, licet voluptas inde deriuata. Contra, sicuti ibidem docuimus, his nequaquam licere tactus impudicos, & multo minus, copulam, ita hic propter idem principium affirmamus, nec cogitationem morosam de illis, nec delectationem, vlla ratione licere; illi ergo licite poterunt desiderare copulam modo dicto n. 3. de solutis, sed non eis licebit de illa delectari, nam in hoc sunt [illegible], solutis pares.

d [illegible]

Vnde mihi displicet Fagundez e docens, probabile esse, id licere; non enim est probabile, etiam propter rationem, quam ipsemet prosequitur. Et quaeso te, Fagundez, si, dum respondet ad primum argumentum contrariae sententiae, sic habet: Ad Primum dico delectationem appetitus sensitiui talem esse, quale est obiectum, vnde cum feratur ex sui natura in obiectum praesens, hoc est in matrimonium praesens, & tale matrimonium [illegible] [illegible], sequitur illicitum esse copulam [illegible]. Si, inquam, ita [illegible] illa ratione inuentum sibi ante [illegible] [illegible] [illegible], contrariam esse probabile. Certe scribit pariter, [illegible] esse probabile illa, cuius contrarium est euidens.

e [illegible]

5 Quo ad Viduos. Dico, hos posse pari modo gaudere de copula habita, & desiderare futuram pro tempore, quo forte transibunt ad secundas nuptias; sed nullo modo f in praesenti delectari. Patet id ex modo dicto. Gaudere enim est copulam praeteritam licitam, fuisse approbare, & desiderare est futuram eamdem licitam velle, quae non est prohibita. At delectari erit statum actualem Matrimonij de illa, siue vt praesenti, siue vt praeterita vel futura, sed vt praesentem delectationem pariente, illicitum est, vt modo diximus de omnino solutis. Qua ratione in praedictis gaudio, & desiderio possit interuenire mortalis culpa, dicam mox cap. sequenti § 5. num. 1.

f [illegible]

CAPVT QVINTVM.

An, & quando à cogitationibus malis censeatur separari malitia, vt illae, earumq; delectatio licite admitti possint.

1 ID duobus modis vsu venire potest. Primo, per praecisionem, vt, si quis cum delectatione cogitet de vlu coniugali, tantum, & eas desideraret; praescindendo, an sit prohibitus, nec ne, v.g. sit die vetito Veneris, in die Dominico. Secundo per appositam conditionem, vt si quis delectaretur de aliquo malo obiecto sub condi-

 tione,

ditione, si malum non esset: v. g. Vtinam delicias, immo, & cuperem huic comedere carnes, si dies vetitus non esset. Vterque modus suas proprias difficultates habet in materia luxuriæ, quas non habet in cæteris materijs, nam propterea separatim de singulis erit disputandum.

§. I.

Per præcisionem in alijs materijs à luxuria.

a *Castrop. ... Sanch. ... Caßnedi... ut ... Card. ... citatis.* 1 Regula vniuersalis hæc est a. Quoties ab obiecto grauiter illicito potest separari malitia, per præcisionem intellectus, toties non erit mortale de illo delectari v. g. carnis à comestione carnis illicita die Sabbati potest intellectus separare, seu præscindere comestionem carnis à circumstantia Sabbati, vnde tunc comestio remanet nō mala, cum tota eius malitia ex sola prohibitione pro die Sabbati dependeat, ideò nunc cuilibet fideli licebit de illa comestione mente, & cogitatione delectari, immò & eandem desiderare. Ratio est manifesta, quia obiectum sic menti repræsentatum nullam includit malitiam, ergo non est, vnde in illo immorari sit illicitum; Contrà verò, quoties separari eo modo non potest, delectari de eo, vel illud velle nequaquam licebit, v. g. quia obiectum odij Dei non est separabile, nec ab intellectu quidem, malitia, ideo nec de eo delectari, nec illum cupere licet.

b *Idem.* 2 Hinc deducenda est alia secunda Regula b. Quandoquidem in omnibus obiectis solùm illicitis ex præcepto quocunque positiuo, semper est separabilis per intellectum malitia, ideò ea malitia per intellectum præcisa, seu non intellecta, poterit fidelis in eisdem delectari, eademque desiderare. Atque ex hac regula fit, vt possim obiectum delectationis, auditionis Missæ Dominicæ, de vsu prohibito carnis die Quadragesimæ, de ingressu prohibito in Monasterium Monialium, dummodo ab his abstraham per intellectum, seu non intellectam, seu non intelligam circumstantiam diei Dominicæ, Quadragesimæ, prohibitionis. Nam, si delectarer de ipsis vt prohibitis, seu vt illis circumstantijs subiacent, illicitè me delectationem, nimis est exploratum. Gaudebat quidam Sacerdos se per inculpabilem obliuionem Matutinum diei festi non recitasse; reprehendebatur ab illo nimis religioso Sacerdote; huic dixi, potuisse illum gaudere de carentia illa laboris, quæ tunc nullo modo peccaminosa fuit, atque adeo tale gaudij obiectum erat ab omni malitia separatū, ac dū separabile. Delectabatur alter, se occidisse inimicū, & quia id fuit in Ecclesia, dubitabat, an committeret mortale sacrilegium, sic se delectando: Respondi, licet commiserit sacrilegium, quando occidit, quia opus externum homicidij non fuit separatum ab Ecclesia; tamen, si ipse nunc non delectetur nisi de occisione, abstrahendo à loco, sacrilegium non committit; quia nunc eiusmodi delectatio peccaminosa, quæ solùm est interna, cadit in solam occisionem, & non in locum sacrum.

c *Castrop. ... p. ... Sanch. ... ult.* 3 Subdo, & ego & Castropalaus c, non tamen Thomas d Sanchez assumit tertiam Regulam. In aliquibus obiectis iure naturæ illicitis potest ab intellectu separari malitia: in aliquibus non potest: licitè igitur in illis delectabitur, illicitè delectabitur in his. Ratio est eadem iam iam dicta. Dico, delectabitur, non verò hic addo, desiderabit, id quod non mea facile intelliges. Quoniam ergo ab odio Dei, ab Idolatria, à Mendacio, ab Infidelitate, à Desperatione, Iuramento falsi ea præcisio fieri ab intellectu non potest, quæcunque facta abstractione semper remanent mala, ideo nec licebit de illis vnquam delectari. At, quia eiusmodi separatio fieri potest in homicidio, duello, furto, detractione de vero crimine, & similibus, ideò licebit ex ijs sic abstractis delectationem cogitando capessere. Quod autem fieri separatio possit, (id quod negat Sanchez e, nam propterea tertiam hanc regulam minus approbat) rationalitate

d *Sanch. ... p. ...*

e *Sanch. ... in Dec. ... 16.*

titate

citate publica, & in bello iusto contraxissent, factum urgente necessitate, deinde dicto de vero crimine in defensionem iustam facta, mala non sint, ergo separari ab illis malitia potest, ergo contra primam regulam delectari de illis sicut à malitia purgatis homo licitè valet. Confirmatur: nam non ob aliam rationem potuit Azor, a culpa nequaquam damnare Militem, si in ferente se statu in bello iusto soliti delectaretur, quod fortiter, ac strenuè pugnaverit, quod se defenderit, quod similia fecerit. Nec ob aliam ipse idem Sanchez b peccati non damnat laicum, qui delectatur cogitans se audire Confessiones, absolvendo, an habeat iurisdictionem, Sacerdotium neque tactum; & tamen est nec ita natura prohibitum pugnare in bello iniusto, & audire Confessiones sine iurisdictione &c.

[illegible]

4 Obijcies Primò, prædicta omnia ex natura sua illicita non posse licitè voluntatem velle, seu desiderare, ergo nec in ijs absolutè delectari. Respondeo negando consequentiam. Nam desiderium, & voluntas efficax, seu absoluta tendunt ad ponendum ipsum opus externum, quod semper, si est ex se illicitum, etiamsi circumstantijs vestitum, atque adeo semper malum; id quod non est in mera delectatione, quæ cum sit actus inefficax, & consistens interius, potest sequi ab obiecto apprehenso, ut non malo, sine ulteriore progressu ad ipsum opus externum, ut supponimus. Atque ex his vides, cur in notatione 3 dictum est (licitè quis delectabitur, non verò desiderabit) quod satis sit monuisse.

[illegible]

5 Obijcies iterum, Imaginativa non potest imaginari hæc obiecta ex se mala, nisi ut ipsa in se sunt, atque adeo malitiam separare non potest ab obiectis ex se malis, ergo pariter nec intellectus. Respondeo, quidquid sit de antecedente, quod Philosophis decernendum relinquo d, nego consequentiam. Nam imaginativa, quæ est potentia sensitiva, ideo non apprehendit res, nisi prout sunt externæ, & sensibiles: At intellectus habet vim abstrahendi unam rationem ab alia, ut ex ipsisdem Philosophis tamē quam certum interim supponimus.

[illegible]

§. II.

Per præcisionem in materia luxuriæ.

7 Licèt in materia luxuriæ possit quis aliquando separare omnem malitiam ab obiecto turpi, prout v.g. in copula fornicaria considerare ipsam copulam, præscindendo ab eo, quod sit cum non sua, ut item potest oculis apprehendere sine macula superare [?], ut etiam impudicos tactus partium inhonestarum, semper modo valet à turpitudine humana separare, sicut facit Medicus, quando eas considerat, ut illas medeatur, tamen voluntariè & seriò sine ulla necessitate, vel saltem commoditate in prædictis, sive in voluntate, sive in appetitu sensitivo, eadem voluntate consentiente, delectari, etiam malitia per intellectum abstracta, esse extra Matrimonij statum, mortale e, indubitatum mihi est. Ratio deducitur ex illo fundamento alias allato, quod sit experta [?] in hac materia esse experientia comprobatum: quia nimirum propter mirabilem sympathiam harum potentiarum, & actuum, voluntariè in ijs delectari, est f velle habere in se aliquid, quod notabiliter influit in pollutionem, distillationem, commotionem, quod nunquam licet; influit, inquam, si non per veram causationem (volo enim abstrahere à speculativis disputationibus) certè per dictam potentiarum, & actuū connexionem, ut ipsa experientia nimis clarè testatur. Quæ ratio, quia non militat in alijs materijs à luxuria, ideò in illis potuimus voluntatis delectationem concedere, quod hic nullo pacto possumus.

[illegible]

2 Hinc non licebit g delectari de pollutione habitâ in somnis, vel tibi salva de copula maritali inter Coniuges habita, quia licèt hæc sine peccato fiant, & malitia separentur, tamen illa delectatio præsens seriò suscepta, est ex se excitativa impuræ commotionis. Fa-

[illegible]

a Idem ... Caramuel. ... 1291.

nos tamen possent gaudere de prædicta pollutione, & illam desiderare ob finem bonum [illegible] naturæ: sicut etiam gaudere, vel desiderare, ut legitimi Coniuges debitum sibi reddant: nam illud potius non est delectari de pollutione, sed de pollutionis effectu, qui bonus est; & hoc posterius non est de copula delectationem sumere, sed copulam legitimam approbare, quod certè nihil continet impuritatis.

3 Verum adverte, si gaudium, vel desiderium sit tantum, ut degeneret in delectationem libidinosam cum suo consensu in illam, nec gaudium quidem, vel desiderium fore licitum, aliàs propter [illegible] delectationem morosam [illegible] dicto.

§. III.

Per appositam conditionem in aliis materiis à luxuria.

1 Regula generalis sit huiusmodi b. Si ea res sit Primò prohibita, quia peccatum, sive Secundò sine natura, à qua separari, per abstractionem intellectus, possit malitia, ut modò dictum est; sive Tertiò res sit eodem iure naturæ prohibita, à qua separari malitia non possit, tunc quidem est mortale illud desiderare, & in eo delectari, si apponatur conditio. Exemplum primi est: *cuperem, vel cum delectatione cupio hoc die Sabbati comedere carnes, si vetitum non esset, vel si non essent dies festi, vel si liceret, vel si non esset peccatum*; illuc c reducitur, quando res est prohibita ex voto, ut si quis ita sentiat: *[illegible] ingressus in Religionem non ingrederer, si non promisissem [illegible]*. Exemplum secundi, *cuperem, vel [illegible] furari, si non esset peccatum, infamarem aliquem, si [illegible] vel si liceret*. Exemplum tertij, *Blasphemiam proferrem, Idolum adorarem, odio Deum haberem, [illegible] facere, si non esset Dei offensa, si liceret &c.* Ratio omnium horum est, quia hæc est voluntas inefficax, quæ nihil ponit in esse, & cum illa benè stat efficax, & absoluta voluntas, quæ ad illa agenda nequaquam procedit. Sensus enim est ego nolo efficaciter, & absolutè comedere carnes die vetito, volo manere in Religione, nolo furari, nolo penitus Deum odio habere, quamvis si hæc omnia peccata non forent, hoc est Dei, & Domini mei offensa, facilè mea interna voluntas in illa propenderet. Atque ex hac tertia parte regulæ vides, [illegible] peccatum apponere conditionem, quæ [illegible] per intellectum abstrahere, siquidem abstracta non possit haberi in rebus in se intrinsecè malis, [illegible]; proinde, ut [illegible] dictum est, apponi conditio.

b [illegible]

c Cas. in Summa V. [illegible] gaudio.

2 Adverte deinde, Primò: in duabus primis partibus huius regulæ consentiunt ferè Doctores: at in parte tertia dissident vehementer; nam Sanchez d, & Basilius Pontius e (æquales Doctores) contendunt esse mortale; Vasquez f, & Castropalao g (æquales item Doctorum lumina) docent, mortale non esse desiderare, apposita prædicta conditione, ea, quæ sunt in se inseparabilia à malitia, quarum [illegible], quas nos sequimur ratio est, quia argumentum, quod viget in prima, & secunda parte regulæ, militat & in tertia, lege Castropalaum, qui Adversariorum rationes optimè diluit.

d Sanchez [illegible]

e [illegible]

f Vasq. [illegible]

g Castropal. [illegible]

3 Adverte Secundò, ex aliquo capite evenire aliquando, ut in his velleitatibus (sic vulgò appellantur voluntates hæ inefficaces) peccetur mortaliter, ex pravo nimirum affectu, [illegible] à quo imperentur, Si quis, v.g., ex animo dicat *cuperem vindicari de meo inimico, si mihi liceret, odio haberem Deum, si non esset peccatum, &c.* aufert quidem malitiam per appositionem conditionis, sed, si hi actus imperentur à vero odio inimici, & Dei, tunc ex hoc capite peccata erunt mortalia. Non propterea, quia hi actus, *Destruerem Deum; Destruerem inimicum, si non esset peccatum,* procedunt ab odio actuali Dei, vel ini-

a Idem ibid. mihi: ideo, vt idem Castropalaus a notat, semper erit peccatum, non ex se, sed ex principio, idest ex odio actuali, vnde procedit.

§. IV.

Per appositam conditionem in materia luxuriæ.

1 Regula præcedenti allata paragrapho, etiam valet b in hac materia. Quare, si sic quis cogitet; *Fornicarer cum illa nisi esset Dei offensa; Vxorem ducerem, nisi essem Sacerdos; cum Bertha me commiscerem, si non esset vxor, &c.* non peccat, quia per illam conditionem iam obstruitur ab ipsis actionibus illicitis. Quamuis enim eam conditionem cognitam moraliter possibilem, vel etiam sic impossibile esse, vt possibile, tamen sufficit ad euitandum peccatum, si ego illas actiones, absolutè, & efficaciter nolim, vt modo c de aliis materiis dictum est.

b Castrop. ibid.

c sup. §. 2.

2 Duos tamen hic scopulos caue, quasi occultos, & periculi plenos. Alterum, facilè hos actus internos procedere ab alia actuali voluntate absoluta peccaminosa, & tunc ea desideria esse mortalia ex hoc capite, ita affirmamus, sicuti modò diximus de aliis materiis. Hac ratione peccat mortaliter adolescens, qui ex turpi amore in puellam, dicat *hanc vellem tangere, si non esset vxor* (non enim peccat præcisè ex hoc conditionato actu, quia tum per appositam conditionem eum omni labe purgauit, sed peccat ex illo actuali turpi amore, qui hunc actum imperauit, vt in simili §. præcedente dictum est.

3 Alterum, non debet quempiam in his actibus, quamuis inefficacibus, longo tempore immorari, nec in illis seriò delectari; tunc enim eiusmodi actus inducerent moraliter in pollutionem, vel commotionem obscœnam, & sic recurreret doctrina toties inculcata de sympathia potentiarum & actuum, quod scilicet impura libido voluntariè procuratur.

Tandem, in Dial.

§. V.

Expenduntur aliquæ aliæ similes conditiones.

1 Si quis ita animo suo interiùs dicatque: *Nollem peccare, quia est Infernus, seu ne ad Infernum condemner*, non peccat, immo meretur, quia tunc efficaciter à se peccatum remouet propter motiuum honestum: nam Deus eo fine pœnam minatur, ne scilicet homines peccent.

2 At verò, si optatiuè sic dicat, *Si non esset Infernus, peccarem, seu vellem peccare*, peccat: d hæc conditio, quia tunc sensus est, ipsum velle absolutè peccare, & optare non adesse pœnam Inferni, quod clara culpa est. Dixi (optatiuè) nam, si solùm enunciatiuè, non peccat: foret enim hic sensus, *sum ego tantæ imbecillitatis*, vt me cognoscam facilè peccaturum, nisi me Deus compesceret timore Inferni.

d [illegible]

3 Ex eadem distinctione resolue illud. An sit peccatum sic affectare, *Nisi essem Religiosus, fornicarer, vel occiderem, vindicarer*. Si vt solùm enuncias imbecillitatem tuam, qui sine freno Religionis facilè lapsus fuisses in illa peccata. At, si id optatiuè, seu etiam animo deliberate illud faciendi, si Religiosus non esses; manifestè peccas, quia sensus est, te absolutè velle peccare, idemque est ac, si diceres optatiuè, vellem occidere, vellem fornicari. Hoc tamen desiderium e fornicationis sine pœnitenti appetitu delectationis non esset in specie Sacrilegii, quia per illam conditionem (si Religiosus non essem) tollitur circumstantia Voti.

e [illegible]

4 Ex eadem distinctione, si quis ita obloquatur: *Si non haberem tantum mali, seu nisi metum fluxum experirer, seu si essem Saudarius, si mihi fuisset adolescentia, fornicarer, occiderem, vindicarer*, clarè peccat, si optatiuè se habeat, vel determinatè ea vellet: quia absolutè affectum haberet ad ea peccata, & solùm propter conditionem sui

Statim ab ijs sese cohiberet. Sicut ergo peccaret, qui diceret, *si nemo me nunc aspiceret, fornicarer*, ita in praedicto. At, si eadem enunciatione proferret, non peccaret, quia sensus esset: *Ego infirmitatem meam agnoscens cognosco, me, nisi ab hac similiumque [illegible], fornicaturum*; [illegible] etiam non peccat, qui enunciationem sic dicit: *nisi ab alio inspicerer, peccarem*; quia tunc pari modo solum ostenditur animi propensio, non vero absoluta determinatio peccandi. Ex his collige similia.

4 Illud superest dubium. An peccet, si quis ita sentiens, dicat: *Si non esset timor Dei, vellem fornicari, vellem abstinere à fornicatione*. Quando enim sentit id, *Ex infirmitate, seu propensione mea vellem [illegible], vellem fornicari; sed quia mihi in corde sedet timor Dei, nolo absolutè*, simile est hoc dictum illi alteri, *Nollem absolutè peccare, quia est infernum*, quod [illegible] peccatum [illegible], non ergo est peccatum sic sentire, vel dicere; a Bonacina a absolutè docet, esse mortale, si ille intendat velle abstinere à peccato ob poenam, quam timet à Deo infligendam. Sed est distinguendum, si enim praedicta verba dicantur ex sensu praedicto, non est Bonacinae assentiendum, idque, non propter dictam rationem, sed propter communem doctrinam, qua dicitur Attritio pars Sacramenti poenitentiae in hoc Dei timore fundari, ut fusè alibi: Et rectè Castropalaus b sic habet. *Nunquam est peccatum velle relinquere peccatum, ob timorem inferni, vel ob amissionem bonorum; ob quemcumque enim finem peccatum relinquatur, peccatum non est*. At, si eadem verba dicantur in sensu, quo quis velit absolutè peccare, nisi [illegible] oportet, infernum non esse, nemo ambigit esse peccatum, ut in simili dictum [illegible] supra.

a Bonac. de matr. q. 4. p. [illegible] n. [illegible]

b Castrop. t. 1. tr. 1. d. [illegible] p. [illegible]

CAPUT SEXTUM.

Qua ratione dignoscatur voluntas consensisse mortaliter in peccatum.

Remissiuè.

DE hac satis dilucidè dictum est lib. 1. c. 1. §. 3. à num. 17. quod relege.

CAPUT SEPTIMUM.

Expenditur decisio Caramuelis de delectatione speculatiua.

„ CAramuel a sic habet. Homines speculatiuè proponunt sibi varia obiecta, vt omnem delectationem habeant in Malitia, qua mundo peccatur. Reperio tria consideratione digna: Finem, entitatem medij; & ordinationem medij ad finem. Finis est delectabilior pollutio; non mutat speciem mihi, cum nimis delectatio; & ideo non est opus in Confessione hanc circumstantiam aperire: entitas medij erat licita, quia est actus speculatiuus, qui nullo modo interdicitur: ordinatio medij ad finem non est mala, sed malitia finis, quia, sicut malitia existit ex [illegible] in sententia probabili, ita etiam in eodem, medium si aliàs indifferens, inficitur non propria, sed malitia finis. Ideo in Confessione dicat. Commisi mollitiem, & sufficit. Hactenus ille.

a Caram. in Theol. fund. [illegible]

2 Sed non est audiendus, debet enim is fateri, se contemplatum esse [illegible], vel

vel fœminam, vel bestiam, &c. Ratio est quia relictis his, quibus à Caramuele consideratis, cum ipsemet loquatur hic de actu practico, quo nimirum tantum Ioannes peccaverit, & confiteri Sacramentaliter debeat, videndum est, quid fuerit in ipsa praxi. In ipsa autem praxi Ioannes peccavit peculiari illo peccato cogitato, id quod probatur, quia ut superius a vidimus, ea speculativa contemplatio frivolè & sine ullo fine, seu licita commoditate suscepta, & propter meram ipsam speculativam delectationem assumpta, per frequentiam movet commotiones spirituum, immo & consensum voluntatis in illud idem objectum, quod speculativè praecedit contemplari: Si ergo Ioannes consensit, quod facillimè fuit, iam peccavit voluntate in aliud peccatum, praeter ipsam mollitiem: si non consensit, se certè posuit in proximo & peccaminoso periculo taliter peccandi; immo illud periculum consultò amplexus est, quod esse peccatum eiusdem speciei cum eo, ad quod vergit ipsum periculum, sciunt omnes. Ergo necessariò id tanquam novum peccatum aperiendum est. Quare, etiamsi tanquam demeritum cogitationis in ipsam solam speculativam contemplationem de pulchro, v. g. intentè collimaverit, quandoquidem serio propter meram delectationem speculativam id fecit, multo magis quia ideo sic contemplatus est, ut in ratione delectationem in mollitie sentiret, non potest excusari, quia evidens, proximumque periculum inhaerebat consentiendi in ipsam materiam; Relege, quae modò c. 1. num. 13. dixi, maximum signum esse affectus pravi, magis velle in rebus objectis speculari, quam in aliis.

a Sup. n. 1. & 2.

Coniugem cogitare alias pulchras fœminas, quò se ad actum coniugalem excitet, concessit solum speculativè Sanchez b, nam pro praxi deinde addidit, id esse valde dissuadendum, & tamen in hoc casu finis est bonum, nempe actus coniugalis, & cogitatio illa non assumitur ut magis, quam in actu licito coniugali, delectetur; Certè finis bonus, immò, & commodus, ut supra innui, sicuti etiam delectatio casta de propria coniuge, distrahit voluntatem à consensu illicito in alias personas cogitatas, at in casu, de quo loquitur Caramuel, omnia indicant periculum evidentissimum in pravum consensum objecti cogitati.

b Sanch. l. 9. de matrim. d. 17. n. 4. quem [illegible]

Finis Libri Decimi, ac totius operis secundæ partis.

LAVS DEO,
BEATISSIMÆ VIRGINIS,
AC BEATO ALOYSIO.

INDEX TITVLORVM

Totius Operis.

Intentio, & divisio operis. pag. 1.

LIBER PRIMVS. Isagoge.

De peccatis. Capvt I.

Quid sit peccatum §. 1. pag. 3
De mortali, & veniali in genere §. 2. ibid.
De veniali per accidens §. 3. 4
De veniali ex parvitate materiae num. 1. ibid. Vnde sumenda sit parvitas materiae num. 15. 5
De veniali ex imperfectione actus num. 26. 8
Peccatum in genere num. 30. 9
De veniali ex aliqua causa extrinseca n. 35. 10
De mortali per accidens §. 4. ibid.
Mortale ratione finis num. 1. ratione contemptus num. 5 pag. 12. periculi num. 10 pag. 12, conscientiae erroneae, scandali, & nimiae pluralitatis venialium num. 27. 13

De voluntario, Cap. II.

Quid sit voluntarium §. 1. pag. 13
Quotuplex sit voluntarium §. 2. 14
De violentia, et de necessitate §. 3. 15
Ira, & concupiscentia quo modo se habeant circa voluntarium §. 4. 16
Metus quomodo se habeat circa voluntarium §. 5. ibid.
Quid metus sit iniuste cadens in constantem virum num. 1. 17
Quid operetur metus gravis iniuste incussus in contractibus num. 11. pag. 18
Metus gravis, in Matrimonio num. 12. 20
Metus idem in aliis actibus num. 13. ibid.
Quid operetur metus levis iniuste incussus §. 6. ibid.
Contractus ex metu levi iniuste num. 1. ibid.
Matrimonium ex metu levi iniuste num. 11. 21
Alii actus ex metu levi iniuste num. 13. ibid.
Quid operetur metus gravis, vel levis iuste incussus §. 7. ibid.
Contractus ex metu levi vel gravi iuste num. 1. ibid.
Matrimonium ex metu quocumque iuste incusso num. 5. 22
Alii actus ex metu iuste incusso num. 6. ibid.
Quid operetur metus sub gravi, sive levis in actis valde solemnibus, qualis est professio in Religione §. 8. 24
Quid operetur metus in invalidis, rescissio num. 7. 25
Quid operetur metus in transgressione praeceptorum §. 9. ibid.
De involuntario ex ignorantia, & inadvertentia §. 10. 26
De ignorantia poenae impositae a lege positiva num. 2. 27
Ex dictis colliguntur nonnulla ad praxim num. 10. 29

De Conscientia, Cap. III.

Quid, & quotuplex sit Conscientia §. 1. pag. 30
De conscientia erronea, ubi de perplexitate §. 2. 31
De depositione conscientiae erroneae num. 9. 33
De conscientia opinante, sive de opinione probabili §. 3. ibid.
Quid sit, & quotuplex num. 1. ibid.

An-

Authoritas unius num. pag. 33
Probabilitas probabilior num. 7. 34
Aequalitas probabilitatis; ubi, quid operari possit in probabilibus num. ibid.
Exempla, quando alterutram partem excipere practice non possumus, licet utraque sit probabilis num. 16. 36
Exempla de aequali probabilitate alterutrius, quando alterutram partem sequi practice possumus num. 24. 38
Exempla de aequali probabilitate elicita factum, quando alterutra pars excipi potest practice nu. 27. 39
De probabilitate, quam excipere quidam particulares debeant, §. 4. 40
De Iudice num. 1. ibid.
De Advocato num. 14. 41
De Doctore num. 25. 42
De Medico num. 27. ibid.
De Ministro Sacramentorum nu. 30. 43
De rege, qui ad bellum gerendum nu. 29. 45
De militibus num. 36. 45
Collatio beneficij in mense reservato nu. 37. 46
An liceat modo unam, modo alteram probabilem sententiam in eadem materia sequi, §. 5. ibid.
De conscientia dubia, §. 6. 47
Proponuntur quaedam de conscientia dubia n. 2. ibid.
Explicatur illa regula; In dubijs melior est conditio possidentis. In materia iustitiae num. 5. 50
In alijs materijs à iustitia nu. 10. 51
Proponuntur ea, in quorum dubio procedere possis; idque ordine alphabeti, §. 7. ibid.

A

Abortus. pag. 52
Absolutio à peccatis, & censuris. ibid.
Absolutus ab haeresi. ibid.
Actor. 52
Adulterium num. 1. ibid.
Aetas, seu anni num. 3. ibid.
Agere num. 10. 53
Alere filium dubium num. 12. ibid.

B

Baptismus. ibid.
Bellum. p. 54
Beneficium. ibid.
Beneficiarius. p. 55
Bona derelicta. ibid.

C

Castitatis votum. ibid.
Casus & censurae reservatae. 56
Censura. ibid.
Clericus. 57
Clerici percussio. ibid.
Confessio Sacramentalis. ibid.
Confirmatio privilegij. ibid.
Confirmatio, seu chrysma. 58
Correptio fraterna. ibid.
Consuetudo. ibid.
Contractus. ibid.
Contractus matrimonij. ibid.
Creditor. ibid.

D

Damnum secutum. 59
Debitor incertus. ibid.
Decimae. ibid.
Denunciatio. 60
Depositum, & commodatum. ibid.
Decretalis. 61
Dispensatio. ibid.
Donatio. 63
Dubij interpretatio. 64

E

Eleemosyna. ibid.
Epikeia. ibid.
Eucharistia suscepta. 65
Excommunicatio. 66
Executor sententiae. ibid.
Extrema unctio. ibid.

F

Famulus. ibid.
Festum. ibid.
Filij obligatio. ibid.
Filius legitimus. ibid.
Filius. ibid.
Filij gemelli. ibid.
Filiorum peculium. ibid.
Furtum. ibid.

Gabella

INDEX.

G

Gabella. pag.67
Grandi. ibid.

H

Haeresis. pag.68
Haereticus. ibid.
Hora canonica. ibid.

I

Ieiunium. ibid.
Ieiunium votum. ibid.
Iuramentum. ibid.
Immunitas Ecclesiarum. ibid.
Impedimentum Matrimonij. p.69
Irregularitas. ibid.
Iudex. ibid.
Iudicium temerarium. ibid.
Iurisdictio. p.72
Iurisdictionis exemptio. ibid.

L

Legatum. ibid.
Leges, & praecepta. p.73
Legitimatio. p.74
Lis movenda. p.75
Ludus. ibid.

M

Maleficium. ibid.
Matrimonium. p.76
Medicamentum debitum. ibid.
Mensa, quae vocatur beneficium. ibid.
Missa. p.77
Mors coniugis. ibid.
Mutuum. p.75

N

Nobilitas. p.77
Nomen debitum. ibid.
Nullitas. p.78

O

Obedientiae votum. ibid.
Officium divinum. ibid.
Oleum sanctum. ibid.
Ordo. p.78

P

Paupertatis votum. ibid.
Praelatus fliorum. ibid.
Peccatum Christi. p.80
Privilegium. ibid.
Professio Religiosa. p.81
Promissio. p.82

R

Religionis votum. ibid.
Religiosorum vota. ibid.
Rescriptum. p.83
Restitutio. p.84
Reus, & Testis. p.86

S

Scandalum. ibid.
Sepeliri in loco sacro. p.87
Servus. ibid.
Simonia. ibid.
Sigillum confessionis. p.88
Silentio debito. ibid.
Sponsalia. p.89
Sublimae. ibid.
Suffragium. ibid.

T

Testamentum. p.90
Testis. ibid.
Tutor. ibid.

V

Venatio. ibid.
Venditio. ibid.
Virgo. p.92
Vniversitas. ibid.
Voti dispensatio. ibid.
Votum. ibid.
Usura. p.94
De conscientia scrupulosa §. 5. Unde oriatur, & quomodo cognoscatur scrupulus nu. 1. ibid.
Instructio scrupulosi pro seipso nu. 4. p.95
Instructio Confessarij pro scrupuloso n. 23. p.97

LIBER

LIBER SECVNDVS.

De primo Decalogi Præcepto.

Vnum cole Deum.

De fide, Cap. I.

De primo, & secundo Præcepto, idest credendi, & sciendi certos articulos fidei, §. 1. pag. 99
Quando, & quoties obligentur parochi elicere actum fidei, nu. 5. p. 101
De tertio Præcepto fidei, illam exterius confitendi, §. 2. p. 102
De interrogato de sua fide num. 3. ibid.
De interrogato an sit Sacerdos, vel quid simile nu. 4. p. 104
De comedente profanis cibis an fidei nu. 5. ibid.
De abdente, sacra commiscens nu. 7. ibid.
De quarto Præcepto fidei, illam exterius non negandi, §. 3. p. 105
De negante, se esse Catholicum, vel quid simile nu. 2. ibid.
De utente vestibus seu signis infidelium nu. 4. ibid.
De comedente carnes die vetita, ne deprehendatur Catholicus nu. 8. p. 106
De ingrediente templum falsæ sectæ, eius ceremoniis & similibus nu. 11. ibid.
De quinto Præcepto, non negandi interius fidem §. 4. p. 107
De hæretico, seu hæresi, quid sit hæresis num. 1. ibid.
Hæresis alia interior, exterior alia nu. 5. p. 108
De hæreticorum pœnis, §. 5. p. 109
Prima pœna excommunicatio nu. 2. ibid.
Secunda pœna irregularitas nu. 6. p. 110
Tertia, infamia nu. 7. ibid.
Quarta, privatio beneficiorum, & officiorum possessorum, & inhabilitas ad futura nu. 9. ibid.
Quinta, non posse esse patrinum in Baptismo Catholici num. 12. p. 112
Sexta, non posse contrahere matrimonium cum Catholicis nu. 15. ibid.
Septima, confiscatio bonorum nu. 16. p. 113
Octava, incapacitas testandi, succedendi &c. num. 23. p. 114
Nona, Exemptio filiorum, amissio feudorum, & bonorum, cæteræque pœnæ corporales num. 24. p. 114
De suspectis tantum hæresis, §. 6. ibid.
Credentes, receptores, defensores, fautores hæreticorum num. 7. ibid.
Pœnæ fautorum hæreticorum nu. 9. p. 115
De libris hæreticorum & per eorum sententiam aliorum librorum prohibitis, §. 7. p. 115
Clausula bullæ cœnæ, de libris hæreticorum nu. 6. p. 116
Libri hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes nu. 7. ibid.
Sine auctoritate Sedis Apostolicæ nu. 17. p. 118
Scienter, num. 21. p. 119
Legentes num. 31. p. 121
Retinentes num. 42. p. 123
Imprimentes num. 46. p. 124
Defendentes &c. num. 54. p. 125
Aliqua monita de libris vetitis num. 58. ibid.
De absolutione ab hæresi, §. 8. p. 125
Casus simpliciter absolutionis nu. 1. ibid.
Inquisitorum, & Episcoporum potestas circa absolutionem hæresis nu. 11. p. 128
De Apostasia, & schismate §. 9. p. 129
De infidelibus, §. 10. ibid.
Pagani num. 2. p. 130
Iudæi num. 6. p. 131
Saraceni num. 9. ibid.
De Præcepto Ecclesiastico non disputandi de rebus fidei §. 11. p. 132
De Præcepto Ecclesiastico emittendi professionem fidei, §. 12. p. 133
Quoad Beneficiatos num. 1. ibid.
Quoad Prælatos, & Regulares nu. 9. ibid.
Quoad professores artium liberalium nu. 8. p. 134

De Spe. Cap. II.

Quid sit spes, & eius peccata contra ipsam §. 1. ibid.
De tentatione Dei §. 2. p. 135



De Charitate erga Deum.

Caput III.

Quid sit charitas, & quæ sint peccata contra ipsam, §. 1. 135
Quandonam obliget præceptum actus interni charitatis Dei, §. 2. p.136

De cultu Dei, hoc est, de primo Decalogi Præcepto.

Vnum cole Deum.

Caput IV. p.137

De adoratione. Quid, & quotuplex ea sit, §. 1. num. 1. ibid.
Qui sint ij Sancti, quos adorare per Dulian liceat num. 3. p.138
Quid, & quotuplex sit oratio, deq; eius præcepto, §. 2. p.139
De attentione, & intentione in orando num. 7. p.140

De peculiari cultu, qui Deo per horas canonicas exhibetur.

Caput V.

Qui teneantur ad horas canonicas, §. 1. p.141
Constituti in Sacris num. 3. ibid.
Regulares professi deputati ad chorum num. 6. ibid.
Beneficiarij num. 19. p.145
Quod est illud officium, ad quod recitandum tenentur prædicti; §. 2. p.148
De usu recitandi novum Breviarium num. 3. ibid.
De licentia imprimendi nova Breviaria num. 6. ibid.
An Religiosi obligentur recitare officium Ecclesiæ suæ num. 5. p.149
De additione, & diminutione Officij num. 7. p.150
De Officio Defunctorum, & Litanijs num. 3. p.153
De Officio alia lingua recitato num. 36. ibid.
De mutatione Officij unius diei in officium alterius diei, stando semper in eodem ritu num. 13. p.152
De mutatione Officij proprij ritus in alterum num. 31. p.155
De Officio assumendo ab absente num. 38. p.156
De modo recitandi Officium, §. 3. p.157
De attentione, & intentione dubitatur. 1. ibid.
Sine omissione verborum, & mutilatione syllabarum num. 6. ibid.
De dubitante, an omiserit aliquam syllabam num. 8. p.158
De non recitante, sed solum audiente socium num. 10. ibid.
Sine interruptione num. 11. p.159
Sine audibili locutione num. 14. ibid.
Quædam de recitatione Officij in choro, vel extra illud. §. 4. ibid.
De non assistente choro, nec distributiones recipiente num. 1. ibid.
De recitatione, & prolatione eius, qui in choro, vel cum socio Officium persolvit num. 9. p.161
Mente distractus in choro, ibid.
Submissè canens num. 15. p.162
Nihil dicens in choro num. 17. ibid.
Dormiens in choro num. 19. p.163
Confabulans num. 21. ibid.
Recitans sibi seorsim num. 23. ibid.
De tempore recitandi officij, §. 5. p.164
De loco, & situ recitandi officium, §. 6. p.166
De obligatione, & pœna non recitantium officium, §. 7. p.167
De causis excusantibus ab Officij recitatione, §. 8. ibid.
Infirmitas num. 2. ibid.
Qui non potest totum recitare, an teneatur ad partem num. 3. p.168
Quænam sit maior, quæ minor portio, 5. ibid.
Quænam infirmitas excuset ab officio num. 13. p.169
De occurrentibus dubiis num. 15. p.170
Grauis occupatio, num. 16. ibid.
Dispensatio num. 23. p.172
Dispensatio à Summo Pontifice, ibid.
Dispensatio ab Episcopo num. 24. ibid.
Dispensatio à Prælatis Regularibus num. 25. ibid.

Depen-

De Peccatis Religioni oppositis. LIBER TERTIUS.

Caput. VI.

De Superstitione, §.1. pag.173
De Idololatria num.6. p.174
De Magia num. 7. ibid.
De Divinatione num. 9. ibid.
De Astrologia num. 15. p.175
De Insomniis, ubi obiter de thesauris in somnis ostensis num. 21. p.177
De vana observantia num. 23. ibid.
Variae aliquae superstitiones nostra aetate usurpari solitae num. 33. p.178
Salve facere num. 38. p.179
Sola manifestae num. 41. p.182
Sacra facit, & non sacra num. 55. ibid.
Quid agendum, quando hac in re adest dubitatio num. 62. p.183
Decernitur, quid sentiendum de superstitionibus a num. 53. allatis num. 78. p.186
De maleficio, eiusque dissolutione, §.2. p.188
De poenis contra praedictos, deque eorundem absolutione num. 14. p.190
De Sacrilegio, §.3. p.191
Sacrilegium circa personas sacras num. 2. ibid.
Circa loca sacra num. 6. p.192
Circa res sacras num. 7. ibid.
An temporale violatio consistat aliquando sacrilegium proprie dictum, num. 12. p.193
An voti violatio sit sacrilegium num. 13. ibid.
De Blasphemia quid & quotuplex sit, §.4. ibid.
Blasphemiae denunciandae num. 6. p.194
Correctio blasphemiae num. 6. ibid.
Modus confitendi blasphemias num. 8. ibid.
Discrimen inter blasphemiam, & maledictionem num. 9. p.195
Verba certe blasphema num. 15. p.196
Verba certe, vel saltem probabiliter non blasphema num. 16. ibid.
Verba dubie per blasphema num. 18. p.197
De blasphemorum poenis, & absolutione num. 26. p.199

De Secundo Decalogi Praecepto.

Non assumes nomen Dei tui in vanum.

De Iuramento in communi.

Caput I.

Quid sit iuramentum, §.1. pag.200
Iuramentum divisio, §.2. p.201
An iuramenta praedicta sint eiusdem speciei num. 8. p.203
Norma cognoscendi, quaenam sint vera iuramenta, §.3. p.204
De conditionibus iuramenti, §.4. p.205
Veritate num. 1. Iustitia num. 5. Iudicio num. 7. p.206
De consuetudine iurandi, §.5. ibid.
Iuramentum exigere a peierante, vel iurantem per falsos Deos, §.6. p.208

De Iuramento assertorio.

Cap. II. p.209

De veritate requisita in illo §.1. ibid.
Certitudo ex parte rei iuratae num. 2. ibid.
Certitudo moralis ex parte iurantis num. 6. p.210

De Iuramento promissorio.

Cap. III.

De veritate requisita in illo, §.1. p.212
De iuramento promissorio diviso, §.2. ibid.
De obligatione eius num. 5. ibid.
Quomodo obligatio nascatur ex illo, & quando num. 7. p.213
De materia requisita in iuramento promissorio.

rio, §. 3. pag. 214
De materia illius in communi nu. 1. ibid.
De materia requisita in iuramento promissorio fiat Deo facto nu. 7. p. 215
De materia iuramenti promissorij in homini vtilitatem facti nu. 12. p. 216
Qua ratione interpretandum iuramentum in ordine ad inducendā obligationem. §. 4. p. 218
Prima regula num. 1. ibid. Secunda num. 3. ibid. Tertia nu. 8. p. 219
Speculantur aliqua iuramenta promissoria. §. 5. ibid.
Iuramentum sine consensu nu. 1. ibid.
Iuramentum de actu irritato per legem num. 3. p. 220.
Iuramentum ex parte alterius illicitum nu. 4. ibid.
Iuramentum illicitum ex parte illud exequentis per metum grauem, vim, vel fraudem nu. 6. ibid.
Iuramentum contra aliud iuramentum, vel votum nu. 7. p. 221
Iuramentum in Matrimonio, & sponsalibus contractus ac num ad illa exequenda iniusti initiatum. 12. p. 222
Iuramentum de non accusando, vel de accusando nu. 15. ibid.
Iuramentum malum ex fine malo, vbi de iuramento ludo prodigo nu. 17. p. 223
Iuramentum errore, vel dolo extortum num. 21. p. 224
Iuramentum aliqua de rebus indifferentibus num. 28. p. 225
Iuramentum de vendendo sic tantorum num. 29. p. 226
Iuramentum valentis compensationem vel n. 33. ibid.
Iuramentum factum contra leges nu. 39. p. 227
Iuramentum non vendendi minoris, & non emendi pluris nu. 42. p. 230
Iuramenta medicorum, Rellorum Ciuitatum, Alumnorum Collegij nu. 50. ibid.
Iuramentum non ludendi nu. 57. pag. 231.
De non propalando arte nu. 65. pag. 232.
Non dandi, vel non dandi mutuum, vel non fideiubendi nu. 66. p. 233
De iuramento confirmante contractus, §. 6. ibid.
Iuramentum an pariat obligationem in alterum, atq; adeo, in successore, vel herede §. 7. p. 236

De Iuramento iudiciali.

Cap. IV. p. 238

AN in controuersiis cum iuramento asseuerare, vel falsò iurare liceat, §. 1. ibid.
An in iudicio opinionem cum iuramento asserere liceat, §. 2. p. 238
An idem liceat reo, §. 3. ibid.

Quis possit iurare, atq; ad iuramentum admitti.

Cap. V. p. 241

De pœnis periurij.

Cap. VI. ibidem

De deobligatione à iuramento.

Cap. VII. ibidem

DE irritatione, §. 1. pag. 242
De remissione, §. 2. ibid.
De relaxatione, §. 3. p. 243
Quæ iuramenta relaxari possunt nu. 2. ibid.
A quo n. 5. p. 244. Ob quas causas nu. 14. p. 246
De commutatione, §. 4. p. 247
Quis commutare possit num. 2. ibid. Quo nu. 6. ibid. Ob quas causas nu. 7. p. 248
De materia subrogata iuramento, §. 5. p. 249
Solutio aliquorum casuum huc pertinentium, §. 6. ibid.

De adiuratione. Cap. VIII.

DE adiuratione in vniuersum, §. 1. pag. 250
Veritas in ea requisita nu. 4. p. 251
Iustitia nu. 5. ibid. Iudicium nu. 6. ibid.
De adiuratione Dæmonum, §. 2. p. 256
De fine adiurationis, deq; adiurantis imperio in Dæmonum nu. 2. ibid.
Quæ licitè inferantur cum Dæmone n. 4. ibid.
An liceat exposcere à Dæmone, vt aliquid faciat num. 8. p. 253
An adiurans licitè præcipere possit Dæmoni superiori, vt Dæmones inferiores pellat à corpore, vel vt maleficium malefaciens nu. 11. ibid.

An interim, facere aliquid, aut omittere possit Conversus ad petitionem Domini num. 18. p.254
Mandatum non laudabile pro alienatione num. 22. p.256

De Voto. Cap. IX.

Votum quid sit, & quotuplex nu. 1. p.257

De libertate requisita in voto. Caput X.

Qualis deliberatio requiratur, §. 1. pag.258
An ad votum sufficiat deliberatio virtualis, §. 2. 259

De proposito requisito ad votum, Cap. XI. ibid.

De promissione requisita in voto, deq; obligatione inde proveniente, Cap. XII.

De promissione vera, & ficta §. 1. 260
De obligatione gravi, vel levi, quae nascitur ex obligatione sua absoluta, sive conditionata; §. 2. 262
Poenitere voti facti nu. 5. ibid.
Quantum votum obliget §. 3. ibid.
An votum obliget alios à vovente, §. 4. 265
An votum obliget eos, qui sunt sub aliena potestate, §. 5. ibid.
Religiosorum, & impuberum votum, 5. 266
Qua ratione obliget votum conditionale, §. 6. 267
Conditio qua ratione implenda nu. 4. ibid.
Quomodo obliget votum poenale, §. 7. 269

Quid operetur error, vel ignorantia in voto. Cap. XIII. 270

Error in substantia voti nu. 2. ibid. In qualitate voti, 4. ibidem. In casu, ubi etiam agitur, quando defectio fuit voti n. 5. pag.271

De eo, cui fit votum. Cap XIV. 271

De materia voti. Cap. XV. ibidem

Materiam voti possibilem esse oportere, §. 1. ibid. Honestam, non indifferentem, §. 2. pag. 274. Materiae bonae non impeditivam, §. 3. 276
Expenduntur quaedam particularia vota, §. 4. ib. Votum non nubendi n. 2. Non ludendi, & similium n. 3. ibid. Contrahendi matrimonium num. 4. Non accipiendi praelaturas, vel Sacerdotium nu. 5. ibidem. Ingrediendi in Religionem nu. 6. 277. Praedicandi, & non aliud num. 7. ibid. Non petendi dispensationem, num. 9. ibid.
De materia partim voto apta, partim non ita, §. 5. 278
Quomodo votum sit interpretandum, §. 6. pag. 280
Afferuntur interpretatio aliquorum votorum num. 2. ibid. Votum virginitatis ibid. Peregrinationis nu. 3. Audiendi Missam nu. 4. Recitandi Rosarium num. 5. Ingrediendi Religionem absolute nu. 6. Vel si pater consenserit num. 7. ibid. Ieiunandi nu. 11. pag. 281. Abstinendi à vino num. 12. Ieiunandi in pane, & aqua, ubi etiam publici ostendenti, vulgò macharones, hic latinium vident nu. 15. ibid. Abstinendi à carnibus nu. 18. 283
De Voto vel indeterminate §. 7. ibid.

De obligatione Voti. Cap. XVI. 284

De cessatione voti ex natura rei, §. 1. ibid.
Quandonam voti obligatio cesset ratione temporis, §. 2. 285
De irritatione votorum, §. 3. 287
Proponitur quidam casus nu. 3. ibid.
An Antonia per emissionem votorum biennii Soc. Iesu extincta fuerint vota praecedentia

dentia num. 4. ibid.
An pater [illegible] vita [illegible] pag. 258
num. 9.
An Tutor, vel Curator &c. nu. 17. 2??
An Mater, ubi an Socer &c. nu. 23. ibid.
An Superior Religiosus &c., quoad vota
emissa in Religione num. 28. 291
Quoad emissa ante [illegible] nu. 40. 293
De servorum, & coniugatorum votis nu. 44.
ibid. Vota servorum nu. 45. pag. 294.
Vxoris num. 48. Mariti nu. 56. 295
An depositio votorum ab [illegible] facta ab-
sens, ut ea irritare valeant nu. 59. 296
Conclusio, & resolutio propositi casus n. 62. ibid.
De dispensatione voti. §. 4. 297
Quid sit, & qualis esse debeat dispensa-
tio. ibid. A quo, num. 8. ibid. Ob quam
causam nu. 11. pag. 298. Ob imperfectam
deliberationem nu. 13. ibid. Ob difficul-
tatem notabilem num. 18. pag. 299. Ob
damnum temporale, ubi de eleemosyna
num. 19. ibid. Ob damnum spirituale
num. 21. pag. 300. Ob dubium num. 24.
An ob commoditatem excusatur nu. 25. ibid.
Quæ vota nam [illegible] ibidem. An vota condi-
tionata sint reservata, ubi an materia
[illegible] pro voto reservato sit reserva-
ta nu. 32. & 33. pag. 301. Vota reser-
vata an aliquando dispensentur ob in-
[illegible] Papæ nu. 36. pag. 302. Ob [illegible]
[illegible] num. 37. Ob imperfectionem vo-
luntatis num. 41. Ob consuetudinem num.
43. ibid. Ob privilegium nu. 48. 303
De commutatione voti. §. 5. 304
Quinam commutandi vota potestatem habeat,
ibid. De commutatione in [illegible] nu. 5.
305. Quis ibid. Quo nu. 6. Ob quas
causas nu. 7. ibid.
De commutatione in minus. Quis quæ vota,
ob quas causas num. 8. ibid.
De commutatione in æquale. Quis nu. 10. 306
Quæ vota num. 17. pag. 307. Ob quas cau-
sas num. 18. ibid.
Praxis æqualitatis servanda in commutatio-
ne votorum. §. 6. ibid. Aliquot peculiares
commutationes num. 11. 309
An facta commutatione, vel dispensatione li-
ceat redire ad primum votum. §. 7. 310

Consilium de commutatione cu-
iusdam voti. Cap. XVII.

PRoponitur casus quæstionis. §. 1. ibid.
An P. Ser. [illegible] §. 2. 311
An liceat dicta commutatione &c. §. 3. 312
An congruat. §. 4. 318
An possit nunc idem Pater &c. §. 5. 319
Conclusio num. 35. 320

LIBER QVARTVS.
De Tertio Decalogi Præcepto.

Sabbata sanctifices.

De festo in genere. Cap. I.

QVis instituere dies festos possit. §. 1. 321
Qui sint dies festi, & a quo hora inci-
piant, finiantq; §. 2. 322

De obligatione Sacrum audiendi. Cap. II.

DE obligatione Sacrum audiendi. §. 1. ibid.
Quæ Missa audienda nu. 2. ibid. Quan-
ta Missæ nu. 3. pag. 323. Ubi nu. 7. Quo situ
nu. 8. A quo nu. 9. ibid. An duo media
Missæ nu. 10. pag. 324. Quæ præsentia re-
quiratur nu. 13. Quæ intentio nu. 17. p.
325. Quæ attentio nu. 19. ibid.
De causis excusantibus ab assistentia Sacri §. 2. 328
Excommunicatio, ubi de obligatione audiendi
impedimenti nu. 1. ibid. Interdictum nu. 4.
ibid. Impotentia nu. 5. Periculum mali,
ubi quid de omissione [illegible] nu. 5. ibid.
[illegible] nu. [illegible] 328.
[illegible] peregrinorum nu. 10. ibid.
Qualem ad hoc præceptum pertineant, ubi
de obligatione [illegible] impedimenta ad
Sacrum audiendum. §. 3. pag. 330. Prodi-
re [illegible] Missæ an nullius momenti sint
ea [illegible] nu. 9. 331

 Ee 2 De

De abstinentia ab operibus seruilibus die Festo. Cap. III.

QVaenam sint hec seruilia §. 1. 332
An transcribere nu. 2. 332. Pingere, venari, piscari, sculpere nu. 8. pag. 333. Scio [illegible] nu. 17. Mulier, ubi de cooperatione cum operibus seruilibus infidelium, vel animalium nu. 17. ibid. Emendare [illegible] ad [illegible] nu. 18. 335
De causis excusantibus ab operando in diebus festis §. 2. ibid. Breuitas temporis nu. 1. ibid. Pietas [illegible] nu. 3. pag. 336. Necessitas corporalis nu. 5. ibid. An [illegible] nu. 8. Panis, ibid. Frugum nu. 9. ibid. An barbitonsoris, [illegible] nu. 13. pag. 338. Pauperum [illegible] num. 14. ibid. Necessitas spiritualis num. 19. pag. 339. Absentia, ubi celebratur festum num. 20. ibid. Consuetudo nu. 21. 340. Dispensatio nu. 38. 341

De actionibus non seruilibus die festo prohibitis. Cap. IV.

MErcatus, Iudicium forense, Iuramentum §. 1. 343
Mercatus num. 1., Placitum, seu Iudicium &c. nu. 4. ibid. Iuramentum nu. 8. 344

De Ieiunio. Cap. V.

DE qualitate ciborum ieiunij §. 1. ibid.
Abstinentia à carnibus nu. 1. ibid. A lacticinijs nu. 17. 345
De unica comestione in die ieiunij, §. 2. 349. Lac, vinum, [illegible], ceruisia, aqua condita nu. 2. ibid. Sapa, [illegible] & similia condimenta nu. 6. pag. 350. Vua, mala, [illegible], [illegible], pomica, & similia nu. 7. pag. 350. [illegible] ibid. Amaritudines [illegible] nu. 14. pag. 352. [illegible] nu. 25. Interruptio nu. 26. ibid.
De [illegible], quod in ieiunio indulgetur, §. 3. pag. 353. Quantitas nu. 2. ibid. Qualitas num. 3. pag. 354. Tempus nu. 10. pag. 355
De hora comedendi in ieiunio, §. 4. 356
De obligatione ieiunij quaedam, ubi quae ratione [illegible] intelligenda, §. 5. 357
De obligatione [illegible] in [illegible] ieiunij, §. 6. 358
Pater, & [illegible] nu. 2. ibid. [illegible] & [illegible] nu. 6. 360. [illegible] n. 8. ibid.
De excusantibus à ieiunio, §. 7. 361
Aetas nu. 1. ibid. An [illegible] religiosi ieiunium, castitatis voto subrogatum à Pontifice nu. 20. pag. 362. Infirmitas nu. 24. pag. 363. Ars laboriosa nu. 28. pag. 366. Quae sint exercitia per se laboriosa nu. 31. ibid. Quae non nu. 35. pag. 368. Quae dubia nu. 36. ibid. An [illegible] ibid. [illegible] nu. 37. pag. 367. [illegible] nu. 38. [illegible] nu. 39. Artis non [illegible] num. 30. ibid. Pauperes nu. 55. pag. 368. Coniugium nu. 57. pag. 369. Opera pietatis nu. 62. pag. 370. Difficultas [illegible] nu. 47. ibid. Transitus per [illegible] haereticorum, & [illegible] Catholici apud infideles nu. 48. pag. 372. [illegible] nu. 50. [illegible] & [illegible] dubia n. 51. Dispensatio nu. 52. ibid.

LIBER QVINTVS.

De Quarto Decalogi Praecepto:

Honora Patrem tuum, & Matrem tuam.

Praemittuntur quaedam de Charitate proximo debita, Cap. I. 374

QVando concurrunt bona temporalia proximi, & nostra, §. 1. ibid.
In [illegible] vitae [illegible] nu. 1. ibidem. In concursu vitae priuatae, & boni Reipub. nu. 2. pag. 375. In concursu honoris, & fortunarum proximi, ac boni Reip. n. 6. ibid. In concursu proprietatum fortunarum cum vita proximi nu. 8. pag. 376. In concursu proprietatum fortunarum cum temporali necessitate proximi, ubi de eleemosyna nu. 13. 377
Quando concurrunt bona spiritualia proximi

cum

cum nostris temporalibus, vel spiritualibus. §. 2. 379
Necessitas salutis proximi non extrema nu. 2. ibid. Eadem extrema nu. 5. 381
De charitate inimicis debita, §. 3. 382
Accusare inimicum, & non remittere iniuriam &c. nu. 9. pag. 383. Eiusdem salutatio num. 11. 384. Eiusdem refalutatio nu. 14. ibid. Exclusio à communibus beneficijs nu. 17. 385. Venia petitur nu. 18. ibid. Alloqui inimicum nu. 25. 386. Desiderare malum alteri nu. 29. 387. Vide de inuidia nu. 35. 389
De dilectione proximi quoad non concurrendum cum eius spirituali malo, §. 4. 391. Permissio peccati num. 1. ibid. Inductio ad peccatum num. 2. 392. Cooperatio cum peccante nu. 15. 394. Cooperatio famuli cum Domino &c. num. 18. 395. Cooperatio cum amasia, ubi plura de puella honesta num. 23. 397. Tollere, historia, vellere amasiae num. 28. 398. Cooperatio venditionum n. 33. 399. Cooperatio cum idololatra nu. 38. 400. Cum indignè ministrantes Sacramenta &c. num. 39. ibid. Cum aliquid possidentibus, vel aliorum bona deripientibus num. 41. ibid. Cum petentibus, non iniuncturo, maleficium malefico dissoluturo nu. 42. 402
Cooperatio cum usurario, ibid. Quoad mercatorem num. 43. ibid. Quoad famulos nu. 46. ibid. Quoad non famulos nu. 47. 402. Quoad Notarios num. 56. 403. Quoad usus nu. 61. 404. Quoad Principum, ibid.
Cooperatio cum transgressore praeceptum nu. 64. ibid. Comparatio ad peccandum n. 65. 408

Cap. II.

Policrates, seu filiorū instructor. Dialogus plura complectens de charitate parentibus debita à filijs. 407

INtroductio dialogi, §. 1. ibid.
A filio quid parentibus debeatur, §. 2. 408
Amor nu. 2. 409. Reuerentia num. 12. 410. Obedientia num. 18. ibid.
An inuitis parentibus matrimonium inire filijs liceat, §. 3. 412
Pater non possit filium suum ad matrimonium, aut ad Religionem compellere, §. 4. 414
An pater possit extrahere filium à Religione, §. 5. 416
Impediens vi, fraude, iniuria &c. nu. 2. ibid.
Impediens sine vi fraude, iniuria nu. 5. ibid.
Quoad peccatum, ibid. 417. Quoad restitutionis obligationem nu. 9. 418

Quid parentes filijs, quid coniuges coniugibus inuicem debeant. Cap. III. 419

PAter quoad alimenta filij, eiusdemque exhaeredationem, & vitae, §. 1 ibid.
Pater filio legitimo num. 1. ibid. Spurio, vel naturali nu. 6. 420. Consequendi alimenta, & exhaeredandi num. 8. ibid. Habens patrem, & filium, à quo alendus num. 11. 421
Pater quoad inclinationem vitarum filij impuberis spurij num. 12. 422
Pater quoad vitam filij vitandae num. 13. ibid.
Quid debeat mater filio, quoad non lactandum, & alendum, §. 2. 423
Vir quid uxori debeat, quoad alimenta, §. 3. 424
Uxor quid viro debeat, quoad alimenta, §. 4. 425
In necessitate extrema quis magis adiuuandus, pater, an filius, an uxor §. 5. ibid.

Miscellanea quaedam de filijs, parentibus, propinquis. Cap. IV. 426

DE peculio filiorum &c. §. 1. 427
Testamentum, & alienatio peculij filiorum nu. 2. ibid.
Ludus filij familias viuente patre nu. 7. 428
Ludus eiusdem habitualis, castrensis, mortuo patre num. 11. 429
Filij professi Religiosi vel ante suos parentes nu. 12. 430
De furto filiorum nu. 13. ibid. remissiue.
De donationibus inter patrem, & filium, §. 2. ibid.
De legitima filijs debita, §. 3. 431

De fratrum, sororumq; mutua obligatione §. 4. 437. *Quoad alimentationem*, 5. *Quoad correctionem* nu. 4. 438

LIBER SEXTVS.

De Quinto Decalogi Præcepto.

Non occides.

De Homicidio iusto. Cap. I. 431

De *homicidio ob defensionem vitæ* §. 1. ibid.
Aduleri, & præfecipue an se defendere queant nu. 7. ibid.
An ... defendendo vitam ... alterum occidere queant, 437
An tamen aggressorem aliquando occidere possit nu. 12. ibid.
An per praeuentionem occidere possit inimicum nu. 15. 439
De homicidio ob defensionem honoris, §. 2. 439
De homicidio ob defensionem honoris, & pudicitiæ, §. 3. 440
De duello nu. 8. 441
De homicidio ad malefactores puniendos §. 4. 442
Malefactores ... comprehensi nu. 1. ibid.
... comprehensi num. 1. 443. *... in ... condemnandis* nu. 7. ibid. *... probatus ... an possit condemnari* nu. 8. 445. *Malefactor ... occidere an possit ...* nu. 18. 448
De homicidio in bello iusto, commisso, §. 5. ibid.

De homicidio sui ipsius, Caput II.

D*irecta sui occisio*, §. 1. ibid.
Indirecta §. 2. 450
De mutilatione sui, §. 3. 452
Eunuchus num. 4. ibid.
De abortu, §. 4. 452
... animatus nu. 5. ibidem, *... inanimatus* nu. 5. ibid. *An licitum sit abortum, ... occidere* num. 5. ibid. *Pœna, & absolutio abortantium*, 7. 454

De homicidio iniusto proximi, Cap. III.

D*E homicidio voluntario, & casuali*, §. 1. 455
Dans operam rei illicitæ nu. 2. ibid.
Illicitæ num. 5. 455. *Omittens, seu non prohibens, quod quis debet ex officio* nu. 8. 456. *Ex charitate* num. 10. 457
Tradit, qua explicari homicidium iniustum oporteat in confessione, §. 2. ibid.
Quæ pœnitentia imponenda iniusto homicidæ in Sacramento Confessionis, §. 3. 459

De obligatione restitutionis ex homicidio. Cap. IV.

D*E obligatione restitutionis ex homicidio indirecto* §. 1. ibid.
De damni dati aggressori §. 2. 461
Damnum ... illatum ... num. 1. ibid. *...* nu. 3. 462
De obligatione restituendi ex iniusto homicidio directo, §. 3. 463
Quibus debeatur restitutio pro homicidio nu. 6. 464. *Hæres ... quid debeatur*, 14. 465. *Occidens ... seu defendendo, vel inuadens, vel ... an obligetur ad restitutionem ex homicidio* nu. 14 ibid. *Pro bonis spiritualibus ... an aliquid ...* num. 17. 467. *An pro damno personali* num. 22. ibid. *Alium pro alio occidens* nu. 23. 468
Quæ ... casus ex ... dicta ..., §. 4. 471
Ex ... quid ... de cooperantibus cum homicida, §. 5. ibid.
Consulens, & ... nu. 2. 472. Mandans, seu iubens num. 3. ibid. *...* num. 7. 473. *Non prohibens* num. 9. ibid.

LIBER SEPTIMVS.

De Sexto Decalogi Præcepto.

Non mœchaberis.

De Fornicatione. Cap. I.

DE Fornicatione, §. 1. 474
Additio, §. 2. 476
Concubinatus nu. 1. 477. *Copula cum Vidua* nu. [illegible] ibid. *Copulam non perficiens*, remissiue num. 8. 478. *Copula cum sponsa* [illegible] nu. 9. ibid. *Ignorantia in fornicatione* nu. 10. ibid.

De Sacrilegio. Cap. II.

SAcrilegium, §. 1. ibid.
Ex persona [illegible] num. 2. ibid. *Ex loco* [illegible] num. 8. 479
Additio, §. 2. 480

De Adulterio. Cap. III.

§. 1. 481
SOdomia coniugati *Additio*, §. 2. ibid.
Adulterij pœna, §. 3. ibid.
De restitutione damnorum ex adulterio, §. 4. 483
Adulteri obligatio num. 2. ibid. *Adultera* num. 7. 484
De coniugatorum peccatis in materia luxuriæ, §. 5. 486
Pollutio coniugis nu. 1. ibid. *Copula* [illegible] num. 5. ibid. [illegible] num. 17. 487. [illegible] nu. 14. 488. *Copula* [illegible] num. [illegible] 492. *Modus* num. [illegible] 492. *Tempus* nu. 35. ibid. [illegible] num. 37. 493. *Tactus, & his similia* [illegible] num. 41. ibid. *Sine periculo pollutionis* nu. [illegible] ibid. *Cum* [illegible] *periculo* num. 47. 494. *De* [illegible] *pollutionis* nu. 48. ibid. *Tactus, & his similia* [illegible] Tamb. in Decal. [illegible] *coniuges cum pollutionis* [illegible] nu. 54. 498. *Inter sponsos* num. [illegible] *Inter* [illegible], *remissiue*, num. [illegible] ibid.

De Incestu. Cap. IV.

§. 1. [illegible]
Additio, §. 2. 501

De stupro. Capur V.

§. 1. 503
ADditio, §. 2. *De virgine* [illegible] ibid.
De obligatione stupratoris, §. 3. 503
Defloratur virginis consentientis quid [illegible] num. 5. 505. [illegible] num. 21. 506. [illegible] num. 16. [illegible] *Cum promissione matrimonij* nu. 33. 509. *Vera*, num. 34. ibid. *Ficta* num. 38. 512. *Dubium* [illegible] *de muliere* [illegible] *copulam promittente* num. 42. 514

De Raptu. Caput VI.

§. 1. 515
ADditio §. 2. ibid. *Vis* [illegible] num. 2. ibid.
Finis [illegible] num. 8. 516. *Additio* nu. 7. ibid. *Copula cum* [illegible] nu. 11. 517

De peccato contra naturam, Cap. VII.

518
MOllities, §. 1. ibid. *Vindicatio* [illegible] 519
Additio, §. 2. 524. *De pollutione* [illegible] *voluntaria* nu. 5. ibid. *Nocturna* num. 11. 527. *Vigilantis involuntaria* num. 10. 525
Sodomia perfecta, §. 3. ibid.

 Imperf

Superpellitia, §. 4. pag. 530
Osculatur, §. 1. 531
Additio, §. 8. ibid.

De Impudicitia, hoc est de tactibus, aspectibus &c. impudicis inter solutos.

Caput VIII.

§. 1. 532

DE periculosis materiæ in re venerea num. 8. 533
Tactus, oscula, amplexus inter solutos, §. 2. 535
Aspectus, §. 3. 536
Turpiloquium, §. 4. 537
Turpia legere, scribere, repræsentare &c. §. 5. ibid.
Munera accipere, & se iactare de re turpi. Remissiue, §. 6. 538
Chorea, §. 7. ibid.
Ornatus, §. 8. 540

De duobus dictis Caramuelis in materia luxuriæ. Cap. IX. 541

De remedijs aduersus luxuriam. Cap. X. 542

LIBER OCTAVVS.

De Septimo Decalogi Præcepto.

Ne furtum facias.

Dispositio huius libri. 544

Tractatus primus, de Dominio.

Cap. I.

QUid sit dominium, & qua ratione differat à possessione, vsufructu &c. ubi, Aduersus distinguuntur à dominio [illegible]. pag. 545
Consiliarium pro Religiosis circa [illegible] acceptilationem num. 10. 546

Caput II.

QVinam habeant verum dominium num. 1. 547
Scholia de servis §. 1. ibid.
[illegible] num. 9. 548. [illegible] num. 15. 549
De filiis. Remissiue, §. 2. ibid.
De mulieribus [illegible], §. 3. 551
Quomodo ea sibi congregare sibi possint num. 18. 552
De Beneficiarijs, §. 4. 553
De Religiosorum paupertate circa vsum dispensatorum, §. 5. 554
De dispensatione peculij à Religiosis [illegible] num. 3. 555
De Religiosis [illegible] ad commissum, & acceptante à sæcularibus [illegible] num. 9. 557

Cap. III.

Qua ratione acquiratur dominium. 558

Caput IV. De præscriptione.

COmmunia de præscriptione summatim assignantur, §. 1. ibid.
Tempus pro rebus immobilibus num. 3. 559
Pro legitimum. 8. ibid.
Scholia de præscriptione, §. 2. 560
An bona præscriptionis in foro conscientiæ [illegible] gaudeat in regno Siciliæ. ibid.
Iudicium D. Mariæ Antonelli de hac quæstione num. 24. & sequ. 561

Tract.

Tractatus Secundus, De furto.

Caput I.

Quid sit furtum, pag. 568

Cap. II.

De quantitate furti sufficientis ad mortale inter extraneos. 569

Caput III.

De furtis modicis successiuè continuatis. 578

Furtum modica ab eodem §.1. 572
A multis, §.2. 572
Multi furantes modica ab eodem, §.3. 573
De quantitate furti sufficientis ad mortale inter propinquos & domesticos 574. Quoad uxorem num. 2. ibid. Quoad filios num. 3. ibid. Quoad famulos n. 5. ibid.

Cap. IV.

De quantitate furti Religiosorum sufficienti ad mortale. 575

Caput V.

De compensatione occulta. 577

An sit fur, qui per occultam acceptationem compensat, quod sibi debetur, §.1. ibid.
Compensatio in re diversa, §.2. 578
Compensatio in debito dubio, §.3. ibid.
Compensatio in re ad debitorem missa, vel ei debita, §.4. ibid.
Compensatio famulorum, §.5. 580
Compensatio [illegible] §.6. ibid.
Compensatio in bonis defuncti, §.7. 581

Caput VI.

An extremè, vel grauiter indigenti liceat furari. pag. 582

Tria certa, §.1. ibid.
Tria controversa, §.2. 582
Extremè vel grauiter indigens licitè surripiat. ibid.
An indigens surripere vel consumere debeat animo reddendi, num. 3. ibid.
Indigenti an res ipsi necessaria debeatur ex iustitia, num. 4. 585

Cap. VII.

De continuitate peccati furti in eo qui non restituit. Remissiuè. ibidem.

Cap. VIII.

De emptione rei furtiuæ. ibid.

Cap. IX.

De peculiaribus quibusdam furtis in ludendo, venando, lignando &c. 588

De furtis, & obligationibus ludentium, §.1. ibid.
Ludere pecunia sua uxoratus, sine credita num. 8. 589. Cum animo non soluendi, vel non soluendi nunc num. 14. 590. Vincere plus quam amittere num. 15. ibid. Ludens in ludo, quod alienare nequeunt num. 18. 591. Cum filiis familias, remissiuè, ibid. Cum uxore aliena num. 19. ibid. Cum ancillis num. 20. ibid. Cum seruis num. 21. ibid. Cum Religiosis num. 22. ibid. Cum fraude & usura num. 28. 592. Conspirantes ludi; aut de loco expositis ad ludum, quem vocant num. 31. 32. 593
Fauentes furantibus, §.2. ibid.

Ligantes, pascentes, §. 8. pag. 595

Tractatus tertius, De restitutione.

Cap. I.
Quid sit restitutio, & quo præcepto iubeatur.

595

Cap. II.

De prima radice, seu causa restitutionis, quæ est iniusta acceptio, seu retentio, §. 1. 597
Præmittitur regula generalis, nu. 1. ibid.
Per iniuriam [illegible] §. 2. ibid.
Per iniuriam externe [illegible], §. 3. 598
Per culpam theologicam, §. 4. ibid.
Per culpam theologicam grauem, §. 5. 599
An culpa [illegible] tantum grauis pariat obligationem restituendi, nu. 7. 600
Exceptio, §. 6. 602
Quomodo [illegible] obliget restitutio ex delicto nu. 1. ibid. Ex contractu nu. 2. 603. Ex re accepta nu. 11. 604
Tenens rem, sine titulo valido, §. 7. 605
Tertium [illegible] prima tempore nu. [illegible] Secundo tempore nu. 12. 607. Tertio tempore nu. 18. ibid.
De restitutione fructuum rei iniuste ablatæ nu. 21. 608. Prima regula nu. 23. 608. Secunda nu. 24. ibid.
Alienans rem [illegible], §. 8. ibid.
Cum restitutionis quandonam adsit, quando acceptio, vel detentio fuit dubie iniusta. Remissiue, §. 9. 611

Caput III. §. 1.

De secunda radice, seu causa restitutionis, quæ est rei acceptio. 612
Rem bona fide acceptam consumens nu. 3. 613. Donans nu. 5. 614. Vendens nu. 10. ibid. Donans pretium rei alienæ bona fide emptæ nu. 11. 615
Prima quæstio. An rem bona fide emptam, vel donatam, vbi nosti esse furtiuam, tibi liceat furi reddere, §. 2. 616
Secunda quæstio. quando idem, quando [illegible] mala fide, §. 3. 617
De emente, vel acquirente rem alteri obligatam nu. 5. ibid.
Occasione prædictorum explicatur, quando rem per [illegible] transit in totum dominium, ita vt non debeam rem ipsam in [illegible], §. 4. 618
Per alimentum nu. 5. ibid. Per adiunctionem nu. 7. 619. Per confusionem nu. 15. ibid. Per administrationem nu. 17. 621. Deciduntur frequentiores casus de rebus [illegible], nu. 22. 622
De obligatione restituendi fructuum ex re aliena bona fide perceptorum, §. 5. 623
Additamentum a num. 13. 625
Tres dubitationes circa varietatem bonæ, & malæ fidei, §. 6. 626

Caput IV.

De tertia radice restitutionis, quæ est iniusta damnificatio, seu læsio. 627
De positione rei alienæ destructiue, §. 1. ibid.
De impeditione boni alteri, eiusque restitutione, quæ ad ea quæ pertinent ad iustitiam commutatiuam, §. 2. 629
Dubium incidens de impeditione donationum [illegible] alteri factam nu. 7. 630
De impeditione boni alteri, quando, quæ pertinent ad distributiuam, §. 3. 631
Vbi aliqua de beneficiis, & officiis. ibid.
De impedimentibus consecutionem beneficij num. 5. ibid.
De distributione beneficiorum, & officiorum, §. 4. 633

Cap. V.

De quarta radice restitutionis, quæ radicatur est in contractu. 636
De obligatione restitutionis orta ex culpa in contractu prout dictum, §. 1. ibid.
De eadem orta ex culpa in quasi contractu, §. 2. 638
An rem commodatam, depositum &c. debeat quis in communi periculo præferre suæ, §. 3. 639
Damna grauia ex delicto, quæ ad obligationem resti-

restituendi ex culpa. §. 4. 641

Cap. VI.

De eadem quarta radice restitutionis quae immediatè est ex contractu in universum. ibid.
Praemittitur definitio contractus, §. 1. ibid.
Divisio contractuum §. 2. 642
Prima divisio in contractum nominatum & innominatum num. 1. ibid.
Secunda in contractum bonae fidei, & stricti iuris num. 2. ibid. Tertia in contractum seu pactum nudum, & vestitum num. 6. 643. Quarta in contractum onerosum, & lucrativum num. 7. 644
Regula generalis de restitutione ex praedictis contractibus in universum, §. 3. ibid.

Cap. VII.

De eadem quarta radice restituendi ex contractu particulari venditionis, & emptionis. 645
Quid sit emptio & venditio, §. 1. ibid.
Requiritur consensus, & quidem absolutus num. 2. ibid. Requiritur pretium determinatum num. 4. ibid.
Quaestio [illegible] pro gabellarijs num. 5. ibid. Requiritur item res, & pretium num. 7. ibid. Duorum casuum hic incidentium resolutio. Primus de permutatione frumenti [illegible] [illegible] [illegible] num. 8. 647. Secundus casus de permutatione mercium, [illegible] venditio sit prohibita num. 11. 648. Venditio voluntaria esse debet num. 13. 649. Rem alienam [illegible] [illegible] num. 17. 650. Arrarum [illegible] [illegible] [illegible] num. 18. ibid.
Quae personae vendere, & emere possint. Ex [illegible], §. 2. ibid.
De rebus, quae vendi, vel emi possunt, §. 3. ibid.
Venditio hominis, num. 1. ibid. Officiorum num. 3. 651. [illegible] ad officium, vel ad beneficium num. [illegible] ibid. Sententia probabilis [illegible] num. 13. 653. Omnium bonorum num. [illegible] ibid. Haereditatis num. 16. ibid. [illegible] num. 19. ibid. Rei litigiosae num. 9 ibid. Rei, quod vendita est num. 20. 654
De pretio iusto rerum, §. 4. ibid.
Quinque capita, unde crescunt, vel decrescunt rerum pretia num. 3. ibid. Ex parte rei venditae num. 4. 654. Pretij num. 5. ibid. Emptorum, & venditorum num. 9. ibid. Vbi, an extra [illegible] vendi possint num. 8. ibid. Ex parte seu ratione expensarum num. 10. 655. Ex parte modi vendendi num. 12. ibid. Necessitas, & utilitas mercium quomodo augeat pretium num. 17. 657. Quo pretio res emenda, vel vendenda num. 18. ibid. Merces extraordinariae quando [illegible] ibidem. Mercatorum rationes non [illegible] [illegible], & [illegible], quando num. 21. 658. In [illegible] quando num. 23. ibid.
Casus aliquot speciales circa rerum pretia, §. 5. 659
[illegible] restituendum sit [illegible] [illegible] immediate [illegible], an [illegible] in [illegible] num. 7. ibid.
De venditione pecuniae creditae, §. 6. 661
An pluris creditae quam numerata vendere [illegible] num. 2. ibid. Frumentum vendere, & [illegible] ad pretium maius Maij num. 9. 662. Frumentum vendere [illegible], & [illegible] num. 12. 663. An venditor non solum pretium ab emptore possit percipere sed etiam fructus [illegible] [illegible] venditae [illegible] num. 17. ibid. Contractus à [illegible] num. 20. 664
De emptione anticipata, §. 7. 664
[illegible] & [illegible] anticipatae emptae num. 4. 666
De contractu emptionis frumenti celebrato inter [illegible], & mercatores [illegible] pretio in Sicilia, & Apulia [illegible] num. 8. 667. An [illegible] possit ad [illegible] frumentum num. 12. 668. An rescindi possit hic contractus num. 14. 669. Augmentum frumenti [illegible] num. 17. ibid. An possit [illegible] certa quantitas frumenti num. 18. ibid. An [illegible] possint accipere num. 19. 670. An qui [illegible] [illegible] hic contractus [illegible] num. 21. ibid. Quid [illegible] num. 23. 671. An [illegible] contractus possit num. 31. 672
De quibusdam modis contractus emptionis, & venditionis §. 8. ibid.
An creditum, seu chirographum possit minoris alia numerata, seu anticipato pretio [illegible].

ale nu. 1. ibid. Ad licitatoriis vendere [illegible], vt [illegible] ultra [illegible] emeret, quod alicubi dicitur Potto, alicubi P[illegible], alicubi [illegible], nu. 9. 674
An liceat vendere, vel emere rem pro[illegible] [illegible] num. 17. 673. [illegible] de [illegible] in [illegible] [illegible] nu. 19. 676. In [illegible] emptoris nu. 25. 677
De venditionibus & emptionibus nomine alieno factis, §. 9. ibid.
Venditio alieno nomine nu. 1. ibid. Emptio alieno nomine nu. 8. 678. [illegible] [illegible] an [illegible] [illegible] alieno nomine num. 11. 679
An mercatores [illegible] [illegible] [illegible] alieno nomine, §. 10. ibid.
De deceptionibus [illegible] in venditione, & emptione, §. 11. 680
De deceptione in pretio nu. 1. ibid. De venditione facta dolo nu. 2. ibid. Praeterea minoris pretij [illegible] [illegible] nu. 4. ibid. Venditio [illegible] [illegible] [illegible] nu. 6. 681. Venditor quid [illegible] nu. 7. ibid. De fraude, [illegible] in ipsa venditione nu. 21. 682. Quando [illegible] dolus dat causam contractui nu. 12. 683. Quando dolus incidit in contractum nu. 18. 684. Quando dolus [illegible] dat, vel non dat causam contractui nu. 19. ibid. [illegible] [illegible] nu. 21. 686. De venditione rem, [illegible] [illegible] nu. 25. 686. Res [illegible] [illegible] nu. 30. 688. [illegible] [illegible] nu. 31. ibid. [illegible] nu. 35. ibid. [illegible] quid [illegible] nu. 38. 688. De venditione rem [illegible] num. 40. 689. [illegible] nu. 42. 690. [illegible] per [illegible] num. 45. 691
De fraudibus ex monopolijs, §. 12. 692
Monopolium ex privilegio num. 2. ibid. Ex [illegible] nu. 6. ibid. Ex emptione [illegible] nu. 13. 693. Ex [illegible] nu. 17. 694. Ex [illegible] nu. 20. ibid. Pretium in monopolio nu. 21. ibid.

Cap. VIII.

De eadem quarta radice restitutionis ex particulari contractu mutui. pag. 697
Quid sit mutuum, §. 1. ibid.
Quid sit vsura, §. 2. 697
[illegible] nu. 6. ibid. [illegible] [illegible] nu. 7. ibid. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nu. 10. 698. [illegible] [illegible] nu. 16. ibid. [illegible] [illegible] nu. 18. ibid.
An ratione damni emergentis, vel lucri cessantis liceat quid accipere supra sortem, §. 3. 699
De damno emergente ex mora num. 7. 700. [illegible] num. 11. 702. [illegible] num. 15. 702. [illegible] nu. 16. ibid. [illegible] [illegible] num. 21. 703. [illegible] nu. 18. 704
Difficultas, vel periculum recuperandi sortem an det lucrum, §. 4. 705
An liceat aliquid plus accipere ob promissionem non repetendi [illegible] tempus [illegible], §. 5. 706
Quanti valeat promissio non repetendi [illegible] nu. 17. 708
An liceat quid supra sortem exigere ob [illegible] [illegible] [illegible], §. 6. 709
De cooperatoribus cum vsurarijs, eorumque poena, §. 7. 710

Tractatus quartus. De circumstantijs restitutionis, & concausis &c.

Cap. I.

De nouem circumstantijs restitutionis. ibid.

Quis, §. 1. ibid. Pauper [illegible] nu. 2. ibid.

Religiosus aresplicus, vel furto grauantes ante professionem nu. 7. 722. Post professionem nu. 16. 714
Quid, §. 2. 716
Cui, §. 3. ibid.
An restituenda domino rei ipsi exclusive nu. 2. ibid. Cui restituendum, non apparente, seu ignoto domino nu. 11. 718. Aut defuncto nu. 21. ibid. An ignoto, vel incerto domino nu. 45. 720. An nullo existente domino, vbi de thesauris nu. 32. 721. Thesaurus inuentus nu. 53. 722
Quantum, §. 4. 723
Quomodo, §. 5. ibid.
Restitutio facta domino illam non aduertenti nu. 2. ibid. Facta per intermediam personam nu. 3. 724. Cum errore facta ex consilio Confessarij nu. 8. 725. Mediante vero restituendum accipiente nu. 9. ibid.
Restitutio dona mixtim donatura nu. 11. ibid.
Quando, §. 6. 726
Ordine quo, §. 7. 727
Quo loco, §. 8. ibid.
Ex delicto ibid. Ex re accepta, 728. Ex contractu. ibid.
Quae causae excusent interquam, §. 9. 730. Inopia nu. 2. ibid. Impotentia exstio, & Notarij nu. 6. 731. Cessio bonorum nu. 7. 732

Caput II.

De concausis seu cooperantibus ad actiones iniustas, ex quibus oritur obligatio restitutionis. 733

Iussio, seu mandatum, §. 1. ibid.
Consilium, §. 2. 736
Consensus, Palpo, §. 3. 737
Recursus, §. 4. ibid.
Participans, §. 5. 738
Mutus, non obstans, non manifestans, §. 6. ibid.
Quo ordine hi concausae restituere debeant, §. 7. 741
Quantum singula concausae restituere debeant, §. 8. 742

Caput III.

Quatuor casus à Caramuele adducti in materia restitutionis expenduntur. 714

Primus de ferro instrumento 1 ibid. Secundus de rebus inuentis nu. 2. ibid. Tertius de promissione in dono nu. 8. 745. Quartus de reo cum quodam obligatione nu. 10. ibid.

Caput IV.

Quomodo se gerat Confessarius, si quando pœnitens, cum possit, non restituit, nec debita soluit. 747

Potens restituere non restituit nu. 1. ibid.
Iussus à Confessario modum restituit nu. 10. 748
Non potens restituere in fine latrocinium &c. nu. 12. ibid.

LIBER NONVS.

De Octauo Præcepto.

Non falsum testimonium dices.

Caput I.

De falso, seu temerario iudicio. 748

Differentia inter dubitationem, suspicionem, opinionem, & iudicium nu. 1. ibid. Vt iudicium sit mortale nu. 5. 750. De ignoto quo iure iudicare, non est mortale nu. 10. 751. Suspicari de re graui nonnunquam est mortale nu. 11. ibid.

Caput II.
De falsitate in iudicijs publicis. 752

Iudex, §. 1. ibid. Modus procedendi num. 2. 753. Munera vero non accipienda num. 3. ibid. Iudici an discedendum num. 15. 756
Reus, §. 2. ibid. An debeat aperire occulta crimina testimonio num. 1. ibid. An debeat stare sententiae n. 8. 757. An fugere queat e carcere num. 9. ibid.
Advocatus, & Procurator §. 3. 759
Accusator & Denunciator §. 4. 760
Testis, Notarius, seu Tabellio, §. 5. 762

Caput III.

De laedenda famam alterius, eiusque restitutione. 762
Quid sit fama, quomodo laedatur §. 1. ibid.
Infamandi crimen [illegible] §. 2. 765
Quomodo & parvitate materiae num. [illegible] ibid.
Circumstantiae, in quibus non [illegible] §. 766. Referre mal. [illegible] probato num. 7 ibid. Crimen esse publicum num. 9. 765. In alio loco n. 11. [illegible]. In alio tempore num. 15. 767. [illegible] num. 20. 768. Ob malum avertendum num. 21. ibid. [illegible] num. 27. 768
[illegible] restituendi famam §. 3. 769
Non [illegible] num. 4. ibid.
Non graviter laesisse num. 5. ibid. Sine culpa laesisse, n. 770. [illegible] num. 9. ibid. [illegible] num. 12 ibid. [illegible] num. 16. 772. [illegible] num. 18. ibid. [illegible] num. 19. ibid.
Qua ratione fama sit restituenda §. 4. 772
An detractor restituere teneatur famam non solum apud auditores, [illegible] sed etiam apud eos apud quos ipsum auditores detraxerunt. §. 5. 773
An se infamare quis possit. §. 6. 774
De audiente detractorem §. 7. 775
De laedendo honorem alterius, eiusque restitutione, §. 8. 777

LIBER DECIMVS.
De Nono Decalogi Praecepto.

Cap. I.

Praenotamina quaedam scitu necessaria de cogitationibus & imaginationibus obiecti mali. 779

Caput II.

An ad peccatum vitandum opus sit positive resistere cogitationibus, & motibus pravis. 781

Caput III.

De delectatione morosa. 783

Cap. IV.

In qua vitae statu liceant cogitationes quaedam morosae in materia luxuriae. 784

Caput V.

An, & quando a cogitationibus malis possit separari malitia, ut illa, earumque delectatio licite admitti possint. 785
Per praecisionem in aliis a luxuriae materijs, §. 1. 786
Per praecisionem in materia luxuriae. §. 2. 787
Per appositam conditionem in aliis a luxuria materijs §. 3. 788
Per appositas conditiones in materia luxuriae §. 4. 789
Respondetur aliquot aliis similibus conditionibus, §. 5. ibid.

Cap. VI.

Qua ratione dignoscatur voluntas consentire mortaliter in peccatum. Remissive. 790

Cap. VII.

Expenditur decisio Caramuelis de delectatione speculativa. ibid.

Finis Indicis Titulorum.

INDEX

INDEX

Rerum, & verborum, quæ in toto hoc Opere continentur.

A



Abbatissa an possit initiare, dispensare, commutare vota. l. 3. c. 16. §. 4. nu. 9. pag. 198. an & ieiunia Ecclesiæ. l. 4. c. 3. §. 7. nu. 62. pag. 173

Abortus in dubio, sicut etiam absolutio, actio, ad vocatum, seu equivalere filium. l. 1. c. 3. §. 7. sub litera A. 52

Abortus l. 6. c. 2. §. 6. 453

Absentia à loco festi qua ratione excuset à laborando. l. 4. c. 3. §. 2. nu. 20. 340

Absoluere quis possit hæreticos, l. 2. c. 1. §. 8. 126

Maleficos, diuinatores, sortilegos &c. c. 6. §. 2. nu. 15. 130

Blasphemos, ibid. §. 4. nu. 17. 159

Absolutio an conferenda differenti solutionem debiti, l. 8. tr. 4. c. 4. 747

An volenti restituere, cum possit, ibid. num. 3. ibid.

Quid de iusso à Confessario restituere, & nondum restituit, nu. 10. 748

Quid de non potente restituere in foro externo, num. 12. ibid.

Quid de non eijciente concubinam, l. 7. c. 1. §. 2. nu. 2. & 3. 477

Absolutio an neganda se sæpius polluenti, l. 7. c. 7. §. 2. nu. 3. 525

Absolutio abortus, l. 6. c. 2. §. 4. nu. 7. 454

Duelli, l. 6. c. 2. §. 5. nu. 23. 442

Acceptatio iuramenti ab homine quæ obligationem pariat, l. 3. c. 3. §. 3. n. 13. 217

Acceptatio iuramenti, Vide Iuramenti acceptatio.

Acceptatio voti. Vide Voti acceptatio.

Accepta ob turpem causam an restituenda, l. 7. c. 7. §. 1. à nu. 8. 505

Regula ad dignoscendum, quando ob turpem causam accipere quid possit, ibid. nu. 9. ibid.

Accessorium sequitur principale in votis, l. 3. c. 15. §. 5. nu. 4. pag. 178

Actiones quædam prohibitæ die festiuo, mercatus, placitum, iuramentum, l. 4. c. 4. nu. 2. 4. 8. 343

Actiones, & credita an possint vendi, Vide Credita an possint vendi.

Accusare inimicum. Vide inimicum.

Accusator, l. 9. c. 2. §. 2. 786

Actus inuidiæ. Vide Inuidia.

Addere Officio diuino an liceat, l. 2. c. 7. §. 1. num. 7. 150

Adiunctio quomodo transferat dominium, l. 8. tr. 3. c. 3. §. 4. nu. 7. 619

Admiratio quid sit, l. 3. c. 8. §. 1. 210

Admirari quis possit, ibid. ibid.

Affirmationis comites veritas, iustitia, iudicium. ibid.

Adiuratio Dæmonum. ibid. §. 2. 152

Vide verbo Exorcista.

Admistio quomodo transferat dominium, l. 8. tr. 3. c. 3. §. 4. nu. 11. pag. 620. & tr. 4. c. 3. nu. 6. 745

Adoratio quid, & quotuplex sit, l. 2. c. 4. §. 1. 137

Latria, Hyperdulia, Dulia, ibid. nu. 3. ibid.

Aduersus Sacerdos, vel Beneficiarius quod Officium recitare teneatur, l. 2. c. 7. §. 2. num. 50. 156

Adulterare volenti an consuli possit fornicatio, l. 5. c. 1. §. 4. 2 nu. 10. 383

Adulterium, l. 7. c. 2. §. 1. 482

Quomodo explicandum in confessione, quando adest ex utraque parte, ibid. n. 1. ibid.

Adulterium an fit sodomia cum propria coniuge, nu. 3. ibid. & §. 2. nu. 1. ibid.

Adulterium est pollutio in coniugibus, l. 7. c. 3.

c.3.§.5.num.3. pag. 416
Adulterium an sit furti casu habentis sponsam de futuro, ibid.§.1.num.4. 481
Adulterij poenæ, l.7.c.3.§.3. ibid.
Adulter adulteram cum qua fuit an vxorare valeat, ibid.num.3. 483
Qui patiente marito, nec ipsi negantur debitum num.5. ibid.
An se defendere queat à violente illum occidere, l.6.c.1, §.1.num.8. 456
An occidi sine peccato queat, ibid.§.4. num.3. 444
Adultero petenti debitum ab innocente coniuge negari, etiam post remissam semel adulterium, l.7.c.3.§.3.num.10. 485
Adulteris quarum obligatio restitutionis. V.Restitutio ex adulterio.
Aduocatus in probabilibus quid faciat, l.1. c.3.§.4.à num.24. 42
An possit pacisci cum cliente de quota litis, l.9.c.2.§.3.num.2. 754
Quid quoad suum stipendium, ibid.num.3. ibid.
Alimenta filij &c. V. filius, pater, mater &c.
Alimentorum nomine quid veniat, l.5.c.5. §.1.num.1. 429
Alloqui inimicum quando teneamur, l.5.c. 1.§.3.num.25. 384
Alluuione quomodo transferatur dominium, l.8.tr.1.c.3.§.4.num.3. 618
Alumnorum Seminarij iuramenta, l.3.c.3. §.3.num.55. 230
Amens an possit liberum præcipere die festo, l.4.c.5.§.1.num.15. 335
An reddere debeat alteri coniugi debitum, l.7.c.3.§.1.num.19. 491
Amissio lucri an excuset ab auditione sacri, l.4.c.2.§.2.num.7. 328
Amor inimici. V. charitas.
Amor proximi. V. Præceptum de diligendo.
Amor proximi an iubeat pro eius salute vitam propriam negligere, l.5.c.1.§.1.à num.5. 380
Amoris signa inter coniuges, l.7.c.3.§.5. num.57. 498
Amplexus. V. tactus.
Animalia, quæ prohibentur ieiunij die comedi, l.4.c.5.§.1.à num.10. 346
Anticipare an liceat horam cœnæ in die ieiunij. V. hora comedendi.
Anticipatò an possit stati lucrum cessans ex mutuo, l.8.tr.3.c.8.§.3.num.16. 702
Antiphonas dimittens audiens an satisfaciat obligationi, l.2.c.5.§.3.num.10. pag. 118
Apostasia, l.2.c.11.§.9. 164
Appetitus rationalis, & sensitiuus quid, l.1. c.2.§.1.num.4. 26
Aqua saccaro condita an violet ieiunium, l.4.c.5.§.2.num.3. 349
Aquam miscere vino, & sic vendere an liceat, l.8.tr.3.c.7.§.11.num.6. 682
Arrha accepta in venditione an sit computanda in pretium, ibid.§.1.num.18. 662
Ars laboriosa excusans à ieiunio. V. laboriosa ars.
Aromatibus mellitas sugere an frangat ieiunium, l.4.c.5.§.2.num.14. 352
Aspectus turpes et causæ pollutionis, l.7. c.3.§.5.num.40.& 51. 495
Inter coniugatos, ibid.à num.41. 493
Inter solutos, l.7.c.2.§.1.à num.6. 515
& § 2. per totum. 516
Assertorium iuramentum quid, l.3.c.2. 209
Veritas in eo requisita §.1. ibid.
Quia certitudine, ibid.num.4. ibid.
Assistentia chori an suppleat attentionem, l.2. c.5.§.4.num.10. 161
Astrologia, l.2.c.6.§.2.num.13. 171
Attentio quæ in orando, l.2.c.4.§.2.num.8. 140
Quid in horis canonicis persoluendis, ibid. c.5.§.7.num.8. 157
Quid in choro, §.4.num.9. 162
Attentio quæ necessaria in auditione Missæ, l.4.c.2.§.1.num.19. 329
Auditum detrahentem quando peccet, l.9.c. 3.§.7.
Auriga animalium ducens an peccet, l.4.c.1. §.2.num.30. 338
Aurum inuentum in sacculo sepulchrum sibi venditionum cuius sit, l.8.tr.3.c.7.§.11. num.41. 650
Auus quid possit circa vota nepotis, cuius pater viuit, l.5.c.3.§.1.num.25. 428

B

Bacchanalium nocte vltima quæ hora possint carnes comedi, l.4.c.5.§.5.n.9. 358
Baptismus, bellum, beneficium, bona destituta, in dubijs quid fiet, l.1.c.3.§.7. sub litera B. 53
Bubulcis et forensibus an liceat die festo sudare l.4.c.3.§.2.num.13. 338

Barrataria, idest domus exposita ludo, l.8. tr.2.c.9.§.1.nu.32. pag.593
Bos i iniusti, quis an se defendere possit à volentibus ipsum occidere. l.6.c.2.§.1. num.9. 437
Bellum gerere an liceat regi ob rationes probabiles. l.1.c.3.§.4.nu.19. 44
Beneficia communia negare inimico non licet, l.5.c.1.§.3.nu.17. 385
Beneficia Ecclesiastica quibus conferenda, l.8.tr.3.c.4.§.4. 633
Nequaquam indignis, n.3. ibid.
An semper dignioribus, nu.5. ibid.
Beneficiorum praesentationes, collationes sie nonsunt vetitæ die festo, l.4.c.4.nu.5. 343
Beneficiarius tenue, habens an obligetur ad Officium, l.2.c.5.§.1.nu.24. 153
Beneficiarius, qui sit Sacerdos quot peccata committat omittens officium, l.2.c.5. §.1.nu.23. 148
Ad alienam quod Officium recitare tenetur, ibidem §.2., nu.36. 156
Qua ratione tenetur ad horas canonicas, ibid. à num.19. 153
An is sit dominus redituum ecclesiasticorum, et possit pro libito expendere, l.8.tr.1.c.2.§.4. 156
Bestialitas quae peccati species, l.7.c.7.§.5. 551
An differat à concubitu cum daemone, nu.1.& 2. ibid.
An contrahat reservationem sub reservatione sodomiae, §.6.nu.6. 554
Biennij vota Soc. Iesu quid operentur in votis saecul. l.5.c.6.§.5. à nu.4. 288
Blasphemia, l.2.c.7.§.4. 193
Haereticalis, nu.1. ibid.
Simplex. ibid. ibid.
Detrahendo, vel addendo, nu.3. 194
Verba certò blasphema, nu.15. 196
Verba dubiè blasphema, nu.18. 197
Blasphemia non sit, quae profertur sub conditione, ibid.nu.19. ibid.
Quid de iuramento per vitam Dei, n.23. 198
Quid nominando membra Christi Domini vel Sanctorum, nu.25. ibid.
Blasphemiae quae denunciandae, ibid.nu.6. 194
Quomodo confitendae, nu.8. ibid.
Blasphemiae, & maledictionis discrimen, num.5. 195
Blasphemijs vitam prolongare intendens damnandus ad mortem an adhuc excidendus, l.6.c.2.§.4.nu.6. pag.447
Blasphemus quomodo corrigendus, l.2.c.7. §.4.nu.7. 196
Blasphemantium poenae ibid.nu.26. 199
Absolutio, nu.27. ibid.
Blasphemare sciens an semper peccat, l.3. c.1.§.6.nu.7. 209
Bona castrensia, vel quasi, adventitia profectitia, Vide Peculium filiorum.
Bona ecclesiastica ledere an sit sacrilegium, l.2.c.6.§.3.nu.9. 185
Bona vacantia quae, l.8.tr.4.c.1.§.3.nu.12. 618
Non sunt, quae ab intestato relinquit servus, l.8.tr.1.c.2.§.1.nu. praecipuè 21. 612
Bona à servo intestato relicta cuius sint, ibi. num.13. 598
Bona, quae tenetur filius conferre cum fratribus, mortuo patre, l.5.c.4.§.1.num.3. & deinceps. 481
Bona fides excusat à ieiunio l.4.c.7.§.7.n.15. 571
Bonae fidei quando saepe venit mala, & contrà, quid sit ab eo qui rem alienam cum emptor, l.8.tr.5.c.1.§.6. pag.582. Lege etiam tr.2.c.1, nu.8. 593
Quid si id eveniat mihi respectu mei praedecessoris, l.8.tr.3.c.3.§.2.nu.3. 636
Bonae fidei, & stricti iuris contractus qui. V. Contractus.
Bonis proximi temporalibus, & nostris concurrentibus, quae praeferenda, l.5.c.1. §.1. 374
Bonis vitae, ibid.nu.2. ibid.
Bonis honoris, & famae, nu.6. 375
Bonis proximi spiritualibus, & nostris sive spiritualibus, sive temporalibus concurrentibus, quae praeferenda, ibid.§.2. per totum. 379
Bonorum cessio facta ab eo, qui non est solvendo, quid operetur, l.8.tr.4.c.1.§.9. num.7.
Bonorum omnium venditio, l.8.tr.3.c.7.§.3. num.14. 653
Breviarij novi vtentes an sub obligatione, l.2. c.5.§.2.nu.3. 148
Quae licentia requiritur ad illud imprimendum, ibid.nu.4. ibid.
Brevitas quae temporis excuset laborem diei festi, l.4.c.3.§.2.nu.1. 326
Bulla Cruciatae quam potestatem det ad vota commutanda, l.3.c.16.§.5.nu.11. 356

Cam

Bullam habens an obligetur tempore interdicti audire Sacrum in die festiuo, l.4. c.1.§.2. nu.2. pag.326
Eadem an Sacerdotibus, & Religiosis concedat vsum lacticiniorum in Dominicis Quadragesimæ, l.4. c.5. §.1.nu.17. 539
Bullæ Pontificum circa pacta in creandis censibus, l.8. tr.1.c.7.§.8.à nu.20. 676
Butyro an vesci liceat ijs, quibus licent lacticinia, l.4.c.5.§.2.nu.29. 548
An in ieiunio ieiunij, ibid.§.3.nu.4. 554

C

Cæcus, vel laicus qua ratione obligentur ad Officium, l.2.c.5.§.8.à nu.10. 269
Cantare profana in Ecclesia quod peccatum, l.2.c.6.§.2.nu.3. 273
Capellano Monialium an liceat recitare Officium, de quo recitant ipsæ, l.2.c.5.§.2.nu.32. 255
Capellania fruentes an teneantur ad horas canonicas, ibid.§.1.nu.16. 245
Capita animalium non comedere an apta materia voti, l.3.c.23.§.2.nu.9. 271
Capitulum sede vacante quid possit in iuramentis, l.3. c.7.§.3.nu.7. 244.& c.14. §.4.nu.4. 297
Quid in votis, c.26. ibid.
Quid in operibus seruilibus die festo, l.4. c.3.§.3.nu.36. 345
Quid in ieiunijs, l.4. c.5.§.2.nu.55. 372
An possit absoluere ab hæresi, l.2. c.1.§.8. num.23. 139
Caramuel non approbatur
Primò in dandum dictis in materia latitiæ, l.7.c.3. 541
Secundò in peculio seruli, l.8. tr.1.c.2.§.1. à nu.4. 548
Tertiò in quatuor dictis circa paupertatem Religiosorum, ibid. §.1.nu.2. 558
Quartò in quatuor casibus in materia restitutionis, l.8.tr.4.c.8. 594
Quintò in delectatione speculatiua, l.10. c.5.
Carcere detentus Sacerdos an teneatur ad Officium, l.2.c.5.§.1.nu.4. 241
Caritas erga Deum quid l.1.c.3.§.1. p.131.
Quando obliget. §.2. 136
Caritas an excuset ab auditione Sacri, l.4. c.1.§.4.nu.8. pag.138
Inimicis debita quò se extendat, l.5. c.1. §.3. 380
Proximis debita in temporalibus, l.5.c.2. §.1. 374
In spiritualibus, ibid.§.2. 375
Parentibus debita, l.5.c.3. 408
Carnes comedere an quis possit in probabilitate mediæ noctis, l.1. c.8. §.7. lit.I. num.1. 48
Vide Ieiunium, & §.5.nu.6. 40
Et ne quis agnoscatur Catholicus, l.1. c.15.3. nu.8. 106
Non comedere est de essentia ieiunij, l.4. c.5.§.1.nu.1. 364
Ex dispensatione comedens an teneatur ad ieiunium. V. Dispensatus ad carnes.
Pluries comedens in die ieiunij an pluries peccet, l.4.c.5.§.1.nu.17. 347
Quis requirat ieiunium. V. Ieiunium Ecclesiasticum.
Caseo an liceat vti ijs, quibus licent lacticinia. V. Butyro.
Vesci in ieiunculo, l.4.c.5.§.3.nu.4. 374
Casibus reseruatis, Cœnæ, & Censuræ reseruatæ, Censura incursio, Clericus, Clerici percussio, Communio, Compensatio, Confessio, Confirmatio priuilegij, Confirmatio, seu Chrysma, Correctio, Contractus, Creditor. In dubijs horum quid sit, l.1. c.1.§.7.lit.C. 15
Cathecumenus negans articulum fidei an propriè sit hæreticus, l.2.c.1.§.4.n.2. 108
Causa requisita ad differendam voti executionem, l.3.c.21.§.3. à nu.8. 263
Causæ excusantes à recitando Officio diuino quæ, l.2.c.5.§.8. 267
Impotentia, nu.2. ibid. Quid si sit solum ad partem, nu.3. ibid.
Infirmitas, nu.13. 269
Nocumentum dubium, nu.15. 270
Grauis occupatio, nu.16. ibid.
Paupertas, nu.18. ibid.
Causæ ad dispensandum in iuramentis, l.3. c.5.§.2. nu.14. 245
Quid existente causa dubia, ibid.nu.17. 247
Ad commutandum in ijsdem, ibid. §. 4. num. 11. 245
Ad dispensandum in votis, l.3. c.16 §.4. num.11. 298

Ad [illegible] in ijsdem, ibid. § 5. nu. 7. & 8. & 18. pag. 305
Ad [illegible] laborem die festo, l. 4. c. 5. § 1. n. 38. & 39. 342
Causæ excusantes à laborando diebus festis, vide Festo die.
Causæ ciuiles, & criminales quæ prohibitæ die festo l. 4. c. 6. § 1. 343
Causæ excusantes à ieiunio, l. 4. c. 8. § 7. 361
Actus sine senilis, siue iuuenilis, à nu. 1. 361
Quid in seruentis quinquagenarijs, nu. 5. 361
Quid de Religioso quoad ieiunia Regularia, nu. 6. ibid.
Quid de eodem sexagenario quoad eadem, nu. 8. ibid.
Quid de ijsdem quoad votum ieiunandi, num. 9. ibid.
Quid quoad [illegible] à Pontifice subrogatum votum, à nu. 10. ibid.
Infirmitas quæ, & quanta, à nu. 14. 363
Ars laboriosa, nu. 18. 365
Exercitia per se laboriosa quæ, nu. 22. ibid.
Per [illegible] laboriosa quæ, nu. 25. 366
Dubiè laboriosa quæ, à nu. 26. ibid.
Quid de coquis, nu. 27. 367
Sutoribus, nu. 28. ibid.
Rubricatoribus, nu. 29. ibid.
De assumentibus artem laboriosam ex sua voluntate, nu. 30. ibid.
Paupertas quæ, nu. 31. 368
Quid de volente laborare, ut restituat, possitne ieiunium negligere? n. 35. ibid.
Contingunt in quibus casibus, nu. 38. 369
Opera pietatis, & difficultas ieiunandi, nu. 46. & 47. 370
Transitus per loca infidelium, nu. 48. 371
Bona fides, nu. 49. ibid.
Ratio hospitij, nu. 50. ibid.
Ratio loci. Excusatio dubia, nu. 51. ibid.
Dispensatio, nu. 52. ibid.
V. Dispensare quis possit in ieiunio.
Causa, quæ non excusat à cooperando cum peccato alterius, l. 5. c. 1. § 4. à nu. 55. 394
Causæ negandi alimenta filijs, [illegible] exhæredandi, l. 6. c. 3. § 1. nu. 8. 441
Excusantes & non excusantes à pollutione, l. 7. c. 1. § 5. à nu. 48. 494
Excusantes a restitutione bonorum temporalium. V. Excusantes causæ.
A restitutione famæ. V. Famæ restitutio.
Cautela [illegible] cum ignorantia, & quæ, l. 2. c. 1. § 10. nu. 21. pag. 110. [illegible] item l. 2. c. 1. § 7. à nu. 1. pag. 115
Cessatio voti. V. Voti cessatio.
Chyrographa. V. Credita an possint vendi.
Choreæ an prohibitæ, l. 7. c. 8. § 5. 540
Earum tres classes. Prima pudica, ibid. num. 1. ibid.
Secunda impura per se, nu. 5. 541
Tertia impura per accidens, ibid.
An sint prohibitæ ratione loci, vel personarum, nu. 6. ibid.
Choro non assistens, sed nec distributiones lucrans an peccet, l. 2. c. 1. § 4. nu. 1. 159
Christiani an liceat remigare in nauibus Turcharum, l. 5. c. 1. § 4. nu. 41. 400
An liceat furari, & furtis Turcas expilare, l. 8. tr. 3. c. 8. § 2. nu. 11. 698
Circuli [illegible] an superstitiosi, l. 2. c. 6. § 1. nu. 31. 178
Circumstantiæ restitutionis, l. 8. tr. 4. c. 1. 710
Quis, § 1. ibid.
Pauper [illegible], nu. 2. ibid.
Religiosus ære alieno, vel saepe gravatus, nu. 7. 712
Quid, § 2. 716
Cui, § 3. ibid.
An restituenda res domino mortuo, n. 4. ibid.
Vide etiam tr. 2. c. 3. nu. 5. in fine. 669
Cui restituendum, detentis seu hæredibus domino, nu. 12. 718
Cui quando incertus est dominus, nu. 13. 719
Cui quando nullus est dominus, nu. 32. vbi de thesauro, nu. 32. 722
Quantum, § 4. 725
Quomodo, § 5. ibid.
Restitutio facta domino non aduertenti, num. 4. ibid.
Quid si mediator non auferat restituendum, nu. 9. 725
Datæ domini an teneatur hæres incertum defuncti, nu. 11. ibid.
Quando, § 6. 726
Ordine quo, § 7. 727
Quo loco, § 8. ibid. cùm res dessinit, n. 2. ibid.
Cùm res re accepta, nu. 1. 728. Cum ex contractu, nu. 8. ibid.
Clerici quando teneantur [illegible] immunitate l. 3. c. 5. 241
Conditum quid sit, l. 1. c. 2. § 3. 25
Cogi quis an possit rem suam vendere, l. 8. tr. 3. c. 7. § 1. nu. 25. 648

Rem alienam emere, ibid. §.5. nu.1. pag. 559
Cogitationes turpes ut causæ pollutionis, l.7. c.3. §.5. nu.50. & 52. 495
Morosæ, l.10. c.3. Vide etiam, Delectatio speculativa.
Quædam morosæ in quo vitæ statu liceant, l.10. c.5. 4. 784
Quoad matrimoniandos, nu.2. ibid.
Quoad coniugatos, nu.3. 785
Quoad sponsos, nu.4. ibid.
Quoad viduos, nu.5. ibid.
A cogitationibus malis quando censentur separari malitia, l.10. c.5. ibid.
Per precisionem in aliis materiis à luxuria, §.1. 786
In materia luxuriæ, 2. 787
Per appositam conditionem in aliis materiis à luxuria, §.3. 788
Per appositam conditionem in materia luxuriæ §.4. 789
Perpenduntur quædam aliæ cõditiones §.5. ib.
Cogitationes & imaginationes obiecti mali quando sint peccata, l.10. c.1. 779
Cocholata an frangat ieiunium, l.4. c.5. §.2. num. 9. 350
Comestio calidorum ut causa pollutionis, l.7. c.3. §.5. nu.51. 495
Comites, seu conditiones adiurationis, veritas, malitia, iudicium, l.3. c.1. §.1. 209
Comites iuramenti iidem, l.3. c.1. §.4. 205
Commoditas voventis an det causam dispensationis voti, l.3. c.16. §.4. nu.25. 300
Commutatio iuramenti quæ, à quo, propter quas causas, l.3. c.7. §.4. 247
Commutatio voti in malum, in æquale, in maius, l.3. c.16. §.5. 305
Commutationes aliquot votorum practicæ, ibidem §.6. nu.11. 309
Commutatio quædam voti, & iuramenti differentiæ, ibid. c.17. 312
Compensatio contra iuramentum quandonam licita, l.3. c.3. §.5. nu.54. 215
Compensatio, l.8. tr.2. c.5. 577
Compensatio aliàs sibi debitum sine fur, §.1. ibid.
Compensatio cum re diversa à sua, §.2. 578
In debito dubio, §.3. ibid.
In re, quæ mittitur ad debitorem, vel ei debetur, §.4. ibid.
Compensatio famulorum, §.5. 580
Fideiussoris, §.6. ibid.
Ex bonis defuncti, §.7. Pag. 581
Commodatam rem an quis debeat in communi periculo præferre suæ, l.8. tr.5. c.5. §.5. 639
Concausæ, seu cooperatores ad actionem iniustam, quoad restitutionem, l.8. tr.4. c.2. 733
Iussio, seu mandatum, §.1. ibid.
Consilium, §.2. 734
Consensus, Palpo, §.3. 737
Receptor, §.4. ibid.
Participans, §.5. 738
Mutus, non obstans, non manifestans, §.6. ibid.
Quo ordine hæ concausæ teneantur ad restitutionem, §.7. 741
Quantum quilibet restituere debeat, §.8. 742
Concupiscentia minimè voluntarium, l.1. c.5. §.4. 25
Concupiscere fœminam ignotam sine adulterium, & sacrilegium, l.1. c.1. §.4. n.13. 22
Concupiscentia sola sedatio sine rebus finis in Matrimonio, l.7. c.3. §.5. nu.8. 487
Concubinatus quid sit, l.7. c.1. §.2. nu.1. 477
Concubinam non eiiciens an absolvendus, nu.3. ibid.
Quibus pœnis subiaceat. ibid.
Concubinam comitari an liceat famulo, l.5. c.2. §.4. nu.18. 391
Concubitus peccato cooperantis V. Cooperatio cum amasia.
Concubitus cum dæmone. V. Bestialitas.
Concurrere vita propria, vel honore cum bonis proximi, vel Reip. quid præferendum, l.5. c.1. §.1. 376
Conditio in votis conditionalibus, l.3. c.12. §.6. nu.4. 267
An possit impediri à vovente, vel ab alio, num. 5. 268
Conditiones requisitæ ad iustum interesse ex damno emergente, vel lucro cessante, l.8. tr.3. c.8. §.3. nu.2. c.9. §.8. n.11. 701
Conditiones appositæ quando auferunt à cogitationibus malitiam, l.10. c.5. §.3. 4. & 5. 788 & seqq. Vide etiam verbo: A cogitationibus malis.
Conditionata vota an reservata, l.3. c.16. §. 2. num.32. 303
Conditionatæ blasphemiæ quæ, l.2. c.6. §.4. num. 21. 157
Condolens in choro an satisfaciat, l.2. c.5. §.2. num.31. 163

Confessarij instructio pro scrupulosis, l.1. c.1.§.6.2.num.13. pag.87
Confessarium an dispensare posse in ieiunijs Ecclesiæ.l.4.c.1.§.7.num.62. 375
Quomodo se gerat cum volente differre restitutionem, vel nolente restituere, l.8.tr.4.c.4.per totum. 747
Quam prudenter se habere debeat in examinandis peccatis luxuriæ, l.7.c.7.§.4.num.4. 531
Quam pœnitentiam iniunget homicidæ, l.6.c.3.§.3. 459
Quomodo se gerat circa inimicos nolentes se alloqui, l.5.c.1.§.1.num.18. 387
Confessio fidei quandonam sit necessario exhibenda. V. Credere.
Sacramentalis frequens cum eodem confessario magnum remedium contra luxuriam, l.7.c.10.num.5. 548
Confusio rerum quomodo transferat dominium, l.8.tr.3.c.3.§.4.num.11. 619
Coniectura ostendentes, sim non esse naturalem, sed superstitiosam, l.2.c.6.§.1. a num.64. 184
Coniugatis an liceant cogitationes morosæ, l.10.c.4.num.3. remissiuè ad l.7.c.3.§.5. num. 41. 495
Coniugatorum peccata in materia luxuriæ, l.7.c.3.§.1. 486
Pollutio coniugis, num.2. ibid.
Peccetne coniux reddendo debitum alteri semen extra vas effundenti, num.4. ibid.
Coniux an se possit libidinosè tangere, absente altero, l.7.c.3.§.5.num.45. 494
Quomodo se habeat quando alter est adulter, l.7.c.3.§.3.num.4. 481
Coniuges quid sibi inuicem debeant, l.5.c.3. 419
Coniugium quando dat causam excusantem à ieiunijs, l.4.c.1.§.7.num.37. 363
Conscientia probabilis, seu opinio quid, & quotuplex, l.1.c.3.§.3. 33
An illam pariat authoritas vnius, à num.4. 34
An probabilitas probabilis, à num.7. ibid.
An æqualitas probabilitatis, à num.9. 35
Conscientia quid, & quotuplex ibid.§.1. 30
Vera, falsa, erronea probabilis, dubia, à num.2. ibid.
Conscientiam erroneam an sequi debeas, §.2. 31
Quomodo eam deponere, à num.9. 33
Conscientia dubia quale peccatum pariat. §.6. à num.1. pag.47
Vide etiam v. Dubia
Conscientia scrupulosa quæ, vnde oriatur, & quid remedij l.1.c.3.§.8. 74
Scrupulosi pœnitentis instructio, num.4. 86
Pro eodem instructio Confessarij, num.13. 87
Consensus vnà ex conditionibus iniustæ actionis quam pariat obligationem restitutionis, l.8.tr.4.c.2.§.3.
Consilium obora ex eisdem, ibid.§.2.
Dare ad peccatum inuitis, V. Inuitare ad peccatum.
Petere à patre pro matrimonio an debeat filius, l.5.c.2.§.1.num.6. 415
Consuetudo iurandi, l.3.c.1.§.5. 226
Male iurandi sine in se peccatum, ibid. num.1. ibid.
An excuset ab auditione sacri die festiuo, l.4.c.2.§.2.num.9. 329
An à laborando, l.4.c.3.§.2.num.11. 340
Quibus signis cognoscitur fuisse introducta cum obligatione, l.8.tr.2.c.4.§.2. à num.15. 563
Contemptus in rebus sacris an aliquando venialis, l.1.c.1.§.3.num.6. 6
Præcepti quando mortalis, ibid.§.4.n.6. 12
Continuatum peccatum quando restituere, l.8.tr.2.c.7. 727
Contractus ex metu graui iniusto, l.1.c.2.§.5.à num.13. 18
Ex leui, §.6. 20
Ex dolo, §.5.num.20. 19
An confirmetur iuramento, l.3.c.1.§.6. 236
In ijs an liceat æquiuocare, vel fictè iurare, l.3.c.4.§.1. 237
Contractus quid sit, l.8.tr.3.c.6.§.1. 641
Eius diuisio in nominatum, & innominatum, bonæ fidei, & stricti iuris. Nudum, & vestitum. Onerosum, & lucratiuum, ibid.§.2. & deinceps. 642
Contractus emptionis frumentorum à massario formula, & italica, l.8.tr.3.c.7.§.7.num.12. 668
Contractus cum dolo, vi &c. V. Deceptiones occurrentes.
Emptionis, & venditionis. V. Emptio & Venditio.
Contractus à godere, l.8.tr.3.c.7.§.6.n.16. 664
Cooperari cum alijs in fractione ieiunij, l.4.c.1.§.6. 358

Patris, & Domini respectu familiæ, n.2. ibid.
Caupones, & qui cibos vendunt, n.6. pag. 360
Amici, seu hospites, à n. 8. ibid.
Caupones festis diebus die festo in opere seruili. Vide opera seruilia.
Cooperari ad peccatum quando peccatum, l.2.c.7.§.2. nu.15. 394
Cooperatio famuli cum peccato domini quando excusatur, ibid. nu.18. 395
Eiusdem cum omasio, ibid. à nu.24. 397
Vendentium cum male vtentibus à n.35. 399
Cum solutaris, nu.31. ibid.
Cum Idololatria, nu.32. 400
Cum indignè ministrante Sacramenta, nu.39. ibid.
Cum iniquè pugnantibus, & aliena diripientibus nu.40. ibid.
Cum vsurarijs, nu.41. 401
Cum transgressione præcepti, n.42. 404
Comparatio ad peccandum, n. 63. 406
Cooperatores cum infamibus, V. Restitutio.
Cooperatores cum iniustis actionibus quomodo ad restitutionem teneantur, V. Concausa.
Cum homicida, V. Homicidij cooperator.
Copula cum dormiente vel sensibus destituta an sit raptus, l.7.c.6.§.2.nu.15. 517
Quid cum sponsa matrimonij, ibid. l.7.c.7.§.1.n.14. 527
Copula matrimonialis an interrumpi queat, l.7.c.3.§.5.n.16. 488
Quid de fornicaria [illegible] c.1.§.2.n.8. 478
Copula cum Vidua sit ne simplex fornicatio, l.7.c.1.§.2. nu.4. 477
Cum sponsa alterius, an sit adulterium, ibid. n.9. 478
Copula maritalis sola quinam esse debeat, l.7.c.3.§.5.nu.5. 486
An sola sedatio concupiscentiæ, vel sanitatis sit bonus finis, nu.8. 487
An sola delectatio, nu.9. ibid.
An alter [illegible] alium peccet, nu.13. 488
Copulæ maritalis modus. An effundere semen extra vas sit mortale, n.14. ibid.
An seminare alteri coniugi alterum non seminare, nu.17. 488
Copulæ maritalis debitum. An ad illud reddendum semper obligetur coniux sub mortali, nu.20. 490
Causa tamen decens à mortali excusans peti reddere, à nu.21 ibid.
Petere debitum intra vas præpositum semper est peccatum, nu.31. pag. 436
Quid de tactibus circa illud vas, vel intra ea, nu.32. & 33. ibid.
Copula nudus, aut situ diuerso quod peccatum, nu.34. ibid.
A copula an teneantur coniuges tempore menstrui, vel grauidationis, nu.35. ibid.
An tempore Aduentus, vel Quadragesimæ, nu.36.
An tempore senectutis, nu.37. 491
An locum publicum, vel sacer. n.38.& 40. ibid.
Tactus, oscula, aspectus, verba turpia quando in coniugatis sint peccata, Vide easdem voces.
Coqui an excusentur à ieiunio, l.4.c.1.§.7. num.17. 367
Corporalis necessitas, V. Necessitas corporalis.
1 Credulitas infallibilis ex aliis an possit [illegible], l.1.c.6.§.1. nu.45. 176
2 Credita an possint vendi, & quanti, l.8. c.3.c.7.§.3.nu.17.653.& toto §.8. 672
3 Credita pecunia vendere, V. Vendere pecunia credita.
4 Credito pluris, quàm numerato vendere, V. Credito.
Credendum in quid sit necessitate medij, l.1. c.1.§.1.nu.2. 99
Quid necessitate præcepti, nu.5. 100
Quando, à n.8. pag. 101. Crux &c. infrà
Crux Christi Domini qua adoratione colenda, Vide Reliquiæ Christi, & Sanctorum.
Cubiculum amico an commodare possis ad fornicandum, l.5.c.3.§.4.nu.20. 566.
Cui vita ex circumstantijs restitutionis, l.8.c.4.c.1.§.1. 716
Culpa iuridica lata, leuis, leuissima. Theologica venialis, vel mortalis, l.8.tr.3. c.2.§.4.nu.1.& 2. 758
Culpa in propriè dictis contractu, c.5.§.1. 507.
In quali contractu, ibid. §.2. ibid.
Culpa leuis in vna materia, grauis [illegible] est in alia, l.8.tr.5.c.5.§.2.nu.1.& 2. 638.

& §.4. nu.3. pag.643
Culpam non committens non est dignus pœna, l.5.c.1.§.4. nu.15. 593
Cultus diuinus an det causam laborandi die festo, l.4.c.5.§.2. n.3. 336
Curator quæ minoris vota irritare valeat, l.5.c.10.§.2. an.17. 450
Custodes ex officio tenentur ad restitutionem ablatorum, nisi manifestent fures, l.8.tr.3.c.2.§.4.n.11. 740
Quid de restitutione pœnæ, quæ non soluitur, ibid.
Custodes & similes an se abscondere possint, quò fures comprahendant, l.5.c.1. §.4.nu.2. & 3. 592

D

DEmentum adiuratio quæ, & qualis, l.5.c.8.§.2. 452
Collocutio, nu.4. ibid.
Petitio, nu.8. 453
Præceptio, nu.11. ibid.
Vide etiam, Adiuratio, Adiurari, Exorcista.
Damnum, quod dat causam dispensandi pœnam, l.2.c.16.§.4.n.19. 159
Damnum secutum, Debitor morosus, Decimæ, Denunciatio, Depositum, Detractio, Dispensatio, Donatio, In dubijs horum quid fiet? l.1.c.3.§.7. litera D. 38
Damnum datum quam restitutionis obligationem pariat, l.8.c.4.§.2. 481
A suo animali, vel seruo, ibid.n.4. 464
A suo filio, n.6. 465
Emergens ex mutuo, l.8.tr.3.c.8.§.3. 699
Damnificatio, V. Restitutionis radix tertia.
Debita patris an soluere teneatur filius, l.5.c.2.§.1.n.7. 409
Quid, quando filius possidet bona vinculata, nu.6. ibid.
Debiti coniugalis petitio, vel redditio, quando alter coniux est adulter, l.7. c.3.§.3.n.6. 481
Quid de redditione, quando alter cum peccato petit, l.7.c.3.§.5.nu.12. 487
Debitum matrimonij, l.7.c.5.§.9.nu.10. 490
Vide etiam Coniugatorum peccata in materia luxuriæ.
Debitum vitandi ne mihi auferatur, decem

cinsis excelunt, dicta §.5.n.11. pag.680
Deceptiones occurrentes in emptione, & venditione, l.8.tr.3.c.7.§.11. 680
In pretio, nu.2. ibid.
In venditione duobus facta, nu.3. ibid.
In diminutione rei venditæ, n.4. ibid.
Miscendo rem vilem cum pretiosa, n.6. 682
Vendendo quid pro quo, nu.7. ibid.
Fraus, & dolus, vel error in ipsa venditione, n.11. 682
Quando dolus dat causam contractui, nu. 15. 683
Quando incidit in contractum, n.18. 684
Quando dolus veniens dat, vel non dat causam contractus, nu.19. ibid.
Quando non seruatur expressa conditio, nu.21. 685
Decipiens facti petitione an mouere debeat deceptum, nu.22. ibid.
Ex deceptione contractus cum iuramento initi quid? nu.23. 686
Decipiens occultando, vel non prodendo vitium mercis, nu.31. ibid.
Quid si vitium sit in parte mercis, n.30. 688
Vitium patens an a vendente manifestandum, nu.32. ibid.
Interrogatus vendens de vitio quid respondebit, n.33. ibid.
Vendens rem incogniti valoris an dicetur deceptus, an.34. 689
Quid de vendente rem in se ignotam, num.42. 690
Deceptio in solutione per monetam falsam, nu.43. 692
Deceptio in monopolijs, Vide monopolium.
Decimas non soluere an sacrilegium, l.2. c.6.§.3.n.11. 193
Decorus habitu in obligatis propter bonum proximi, l.4.c.1.§.1.n.6. 375
Defloratur virginis, V. stuprator.
Defunctorum Officium die 2. Nouembris an sub obligatione recitandum, l.2. c.5.§.2.nu.15. 151
An possit recitari pridie vesperi, §.5. num.5. 165
Degradatus an ad officium teneatur, l.2. c.5.§.1.nu.5. 141
Delectatio licita an sit inculpatus finis in matrimonio, l.7.c.3.§.5.n.8. 487
Delectatio cultum naturalis libidinosa, non

Libidinosa, l.7.c.25.§.1.a n.2.532.& n.7. 534
Delectatio morosa, l.10.c.3. 783
Delectationibus insurgentibus quomodo resistendum. V. Motibus primis, & Cogitationes.
Delectatio speculatiua quomodo peccatum, l.10.c.7. 710
Deliberatio imperfecta dat causam dispensandi votum, l.3.c.16.§.4.n.11. 298
Demere aliquid ab officio diuino an liceat, l.2.c.1.§.2.n.7. 150
Denuncianda blasphemia hereticales, l.2.c.6.§.4.num.6. 194
Denunciatio criminis. l.9.c.2.§.4. 760
Denunciari occultum crimen an possit n.3. ibid.
Deobligatio voti. V. Voti cessatio.
Deponere conscientiam errantem. V. Conscientiam errantem &c.
Deputari ad chorum. V. Horæ canonicæ.
Desideria turpia vt causa pollutionis, l.7.c.3.§.5.nu.50.& 51. 495
Desiderare malum alteri quando peccatum, l.5.c.1.§.3.a nu.29. 387
Bonum effectum ex mala causa. ibid. 388
Malum sub conditione, n.30. ibid.
Malum alteri vt bonum suum, vel vt parenti bonum Reip. an liceat, ibid. num.31. ibid.
Malum sibi an quis possit, vt apprehensum sub ratione boni, nu.34. 389
Desperatio quid sit, l.2.c.2.§.1.nu.2. 134
Destructor rei alienæ, quid debeat, l.8.tr.3.c.4.§.1. 621
Destructio. V. Restitutionis causæ tertia.
Determinatum pretium requiritur in emptione, & venditione, lib.8.tr.3.c.7.§.1. num.4. 645
Detractor. V. Fama.
Detractorem audiens. V. Audiens detractorem.
Detrimento suo notabili an debeat etiam rem alienam in communi periculo alterius pretiosæ præferre, l.8.tr.5.c.5.§.3.num.4. 640
Deuotio specialis dat coniecturam interpretandi votum, l.3.c.16.§.5.n.5.& 6. 286
Dialogus de caritate parentibus debita, l.5.c.1. 407
Dianam laudo, eidemque gratias ago, quod me laudauerit, l.8.tr.2.c.5.§.7.n.3. 581
Vide etiam tr.3.c.3.§.5.n.8. 624
Dies festi, V. Festi dies.
Difficultas, quæ dat causam dispensandi votum, l.3.c.16.§.4.n.18. 299
Quæ à ieiunio excusat, l.4.c.5.§.7.n.47. 374
Exigendi fontem an det licentiam in mutuo, l.8.tr.7.c.3.§.4. 705
Digni, vel digniores qui sint beneficijs, & Officijs, l.8.tr.3.c.4.§.1.n.1. 653
Dilatio quæ peccaminosa in exequendis votis, l.3.c.12.§.3.a n.7. 263
Dilectio proximi. V. Præceptum de diligendo, & Verbo Caritas.
Dimissione de merce prætenta vilioris pretij, l.8.tr.3.c.7.§.1 n.6. 680
Disconductio voti. V. Votum disconductum.
Dispensatio iuramenti. V. Relaxatio iuramenti.
Dispensatio voti. V. Voti dispensatio.
Dispensatio quæ, & cuius requiritur ad laborandum die festo, l.4.c.2.§.5.2.a n.31. 341
Dispensatio ad carnes an tenetur ad ieiunium Ecclesiæ, l.4.c.5.§.1.a n.2. 346
An censeatur dispensatus ad lacticinia, num.3. ibid.
An ad omnia genera carnium, n.8. 348
Dispensare quis possit a ieiunio, l.4.c.5.§.7.a nu.72. 371
Summus Pontifex, sed cum causa, vt licitè, ibid.
Quid de Episcopis, nu.54. 372
Quid de Religiosorum Prælatis, n.55. ibid.
Quid de Confessario, medico, Abbatissa, viro docto, nu.60. 373
Dispensatio probabiliter data an fuerit dispensatio, l.1.c.3.§.3.n.15. 37
Dispensat quis a pœna ob incestum incursa, l.7.c.4.§.4.n.3. 508
Dispositiones factæ contra prius iuramentum an sint validæ, l.3.c.5.§.1.n.7. 221
Disparatio de rebus fidei qua ratione prohibita, l.2.c.1.§.12. 158
Dissolutio maleficij. V. Maleficij dissolutio.
Distantia quæ tollit præsentiam necessariam in auditione Missæ, l.4.c.2.§.1.num.14. 314
Distillatio quomodo differat a pollutione, l.7.c.3.§.5.nu.58. 496
Distributio exercitorum an vendi possit, l.8.tr.3.c.7.§.8.a n.6. 682

De Distributione pecuniæ legatæ quid, ibid.
Diuinatio quid, & quotuplex, l.2.c.6.§.1.n.9.
Etiam parte, & absolutio, §.2.n.14. & 15. 174
Doctor quid docere debeat in probabilibus, l.1.c.3.§.4.num.15. 41
Dolo extortum iuramentum an obliget, l.3.c.4.§.5.num.21. 210
Dolo non iuramentum ibid.§.6. 212
Dolus, & fraus in contractibus. V. Deceptiones occurrentes.
Dolus, & fraus in ludo. V. Ludus.
Domini potestas circa vota serui, l.3.c.16.§.3.n.46.& pag.394.& n.12. 395
Dominico die seruitute an peccatum, l.2.c.6.§.1.n.6. 176
Dominicum iuramenta contra seruos, l.3.c.3.§.5.n.5. 220
& §.3.n.6. 215
Dominium quid sit, l.8.tr.3.c.1.n.1. 565
Proprietatis, distincta dominio iurisdictionis, n.2. ibid.
Item a possessione, vsufructu, & nuda vsu, nu.4. ibid.
Dominium rerum quisnam habeat, c.2. 587
Acquiritur titulo, & possessione, c.3. ibid.
Quomodo acquiratur per alluuionem, l.8.tr.3.c.3.§.4. 618
Per adiunctionem, n.7. 619
Per confusionem, n.11. ibid.
Per adiudicationem, n.13. 620
Per præscriptionem. V. Præscriptio. 558
Dominus an eijcere debeat seruum habentem concubinam, l.5.c.1.§.2.n.12. 396
Domino ignoto, vel defuncto, vel incerto, vel nullo, cui restituendum, l.8.tr.4.c.1.§.3.num.11. 718
Domino non adherenti facta restitutio an valeat, §.5. 723
Domus professa Soc. Iesu an possit permutare fructus sui horreis, quos non licet vendere, l.8.tr.3.c.7.§.2.n.8. 647
Donatio tamen prodigo, vtrum quid obliget, l.3.c.3.§.5.n.17. 213
Donationes inter patrem, & filium, l.3.c.4.§.2. 450
Donationem alteri peccaminose factam impediens ad quid obligetur, l.8.tr.3.c.4.§.2.nu.5. 630
Dormitans in choro an satisfaciat, l.2.c.5.§.4.num.19. 165
Dubia excusatio an det causam non ieiunandi, l.4.c.5.§.2.num.51. 171
Dubium det causam dispensandi votum, l.3.c.16.§.4.num.29. 400
Dubia conscientia, V. Conscientia dubia.
Dubia personalia peregrinanti, & determinate, l.1.c.5.§.7.per totum. 58
Dubium, an ius præceptis grauius conducat ad finem, qua ratione interpretandum, l.1.c.1.§.3.num.16. 7
Dubium vincere qui non potest, quid faciet. l.1.c.3.§.4.n.1.& 2. 60
In Dubijs melior est conditio possidentis, l.1.c.5.§.8.n.3. 54
In materia iustitiæ, ibid. ibid.
In alijs materijs, num.10. 55
Dubijs in quibus fauent possessio, §.7.per totum. ibid.
Dubitans, an omiserit aliquid in recitando officium, ad quid teneatur, l.2.c.3.§.3.num.9. 138
Dubium si sit, an effectus procedat a natura, an a dæmone, quid iudicandum, l.2.c.6.§.1.n.52. 183
Quid, si dubium sit, procedat ne a Deo, an a dæmone, n. 68. 185
Dubius in fide an hæreticus, l.2.c.1.§.4.n.3. 108
Dubitatio quomodo differat a iudicio, suspicione, opinione, l.2.c.6.n.1. 749
Dubitare de peccato alterius an sit peccatum, n. 12. 751
Duellum quid sit, l.5.c.1.§.3.n.8. 441
Etiam priuatum est prohibitum sub excommunicatione Pontificia, n.13. 442
Quis ab ea absoluat, ibidem.
Etiam infligentes, fauorem que dantes incurrunt, ibid.
Quid de prouocantibus, non tamen actu pugnantibus, nu. 15. 443
Acceptare an aliquando liceat, n 16. ibid.
Quid si certi scriptus non sequatur pugna, num. 18. 444

E

Effusio seminis extra vas in coniugatis, aliisque, l.5.c.3.§.9.n.14. 488
Electio a iudice, iam, vel legitimis inueniendi possit, l.8.tr.3.c.7.§.3.n.6. 658
Eleemosyna, Epicheia, Excommunicatio, Executor sententiæ. In dubijs horum quid sit, l.1.c.5.§.7.lit.E. 64

Eleemosynæ votum quomodo commutetur, l.2. c.15.§.6.n.13. 316
Eleemosyna per votum promissa pauperi, vt is vsuras exerceat, l.3.c.15.§.2.n.3. 374
Quid, si promittatur ob vanam gloriam? num.5. ibid.
Quando sit eroganda, l.5.c.1.§.1.a n.17. 378
Quibus, ibid.
An teneamur inquirere pauperes, n.18. 379
Vide etiam, Necessitas.
Sitne restituenda a ficto paupere vel otio vacante, l.8.tr.4.c.1.§.2.n.2. 510
Emens, vel acquirens rem alteri obligatam quid debeat, l.8.tr.3.c.3.§.3.nu.5. 647
Emens rem alienam precario quid, c.3.§.1. num.17. 640
Emptio omnium mercium ad inducendum monopolium. ibid.§.2.2.n.14. 653
Rei furtivæ, l.8.tr.2.c.8. 585
Alieno nomine, tr.3.c.7.§.2.n.10. 679
Emptio, & venditio est contractus bonæ fidei, §.1. num.2. 645
Requirit Primò consensum, & quidem absolutum, nu.3. ibid.
Secundò pretium, & quidem determinatum, nu.4. ibid.
Tertiò rem, & pretium, nu.5. 646
An sit eadem, ac permutatio, nu.8. 647
Emptio quoad multa, V. Venditio, Vendere, Pretium, Valor, Deceptiones occurrentes.
Emi & vendi quæ possint. V. Vendi, & emi &c.
Emptionum pretium multiplex. V. Pretium.
Emptio anticipata, ibid.tr.3.c.7.§.7. 665
Emptio frumentorum &c. facta inter mercatorem, & massarium anticipato pretio, ibid. a nu.9. 667
Massarius an cogi possit ad reddendum frumentum, nu.14. 668
Augmentum frumenti cuius sit, nu.17. 669
An possit statui certa quantitas frumenti consignanda, nu.18. ibid.
An mercatori liceat accipere pignus à massario, nu.19. 670
An qui tenent massarios, vel qui contrahunt hoc, nu.20. ibid.
Quid debeat massarius mercatori, nu.21. ibid.
An rescindi idem contractus possit, n.31. 672
Empusmilæ an superstitiosæ, l.2.c.2.§.1. num.30. 178
Episcopi cur non imponant excommunicationis pœnam, l.1.c.1.§.3.nu.25. 8
An possint dare licentiam legendi libros prohibitos, l.1.c.1.§.7.nu.17. 118
An possint ipsi legere, nu.2. 115
An absoluere ab hæresi, ibid.§.8.nu.11. 119
An cogere clericos ad recitandum Officium alicuius Sancti, l.2.c.5.§.2.n.5. 153
Quid si Sanctus sit patronus, vel habeatur eius insignis reliquia, nu.8. ibid.
An possint concedere licentiam recitandi alieno ritu, nu.35. 166
An dispensare in horis canonicis, §.8. nu.13. 172
Episcopus quæ iuramenta dispenset, l.3.c.7. §.3. 243
Et c.12.§.4.nu.2. 297
Quæ vota, c.19.§.4. a nu.4. ibid.
An sua propria, nu.9. ibid.
An id possit delegare aliis, nu.72. 309
Episcopus quoad instituendos festos dies, V. Festi dies.
Quoad dispensandum in seruilibus operibus, l.4.c.3.§.2.nu.18. 361
Quoad dispensandum in ieiunijs, c.5.§.7.a nu.12. 372
Equitatio vt causa pollutionis, l.6.c.3.§.5. num.52. 455
Equites Melitenses an teneantur recitare horas, l.2.c.5.§.2.nu.8. 141
Errans conscientia. V. Conscientia erronea &c.
Error recitandi Officium quid operetur, l.2. c.5.§.2. nu.39. 154
Error in iuramento quando pariat obligationem l.3.c.3.§.5. nu.21. 224
Error in vouendo quid operetur, c.13. per totum. 270
In substantia, nu.2. ibid.
In qualitate, nu.4. ibid.
In fine, num.6. ibid.
Error in contractibus. Vide v. Deceptiones occurrentes &c.
Eucharistiæ frequentia optimum remedium contra peccatum luxuriæ, l.7.c.10. num.8. 747
Eunuchum fieri an quis permittere possit, l.6.c.4.§.3.nu.4. 452
Eunuchus peccans cum muliere an explicare debeat, se esse talem, l.7.c.1.§.1.n.9. 671
Excommunicatio ignorata, V. Censuræ.

Excom-

Excommunicatio an excuset ab audienda Missa, l.4. c.2.§.4. nu.1. 326
Lata in furantes an incurratur a furantibus modica, l.8.tr.2.c.2.§.3.nu.4. 573
Canonis an incurratur ab Exorcista percutiente Clericum dæmoniacum, l.3.c.8.§.6.2.n.27. 257
Excusatus a transgressione voti excusatur a pœna, l.3.c.12.§.7.n.6. 369
Excusatio dubia liberetne a ieiunio. V. Dubia excusatio.
Excusantes causæ a restitutione, l. 8. tr. 4. c.1.§.6. 730
A restitutione famæ. V. Fama.
Executor testamenti an, & quando esse queat Religiosus, l.3.tr.1.c.2.§.5.n.6. 556
Exhæredare filium an possit pater ob indignum ab eo contractum matrimonium, l.5.c.2. §.1.n.5. 423
Exhæredandi filium quæ sint legitimæ causæ, l.5.c.1.§.1. n.2. 421
Exigere iuramentum a peierante an sit peccatum. l.3.c.1.§.6. 208
Quid per falsos Deos? ibid.
Exorcista quomodo se gerat in exorcizando, l.3.c.8.§.2. per totum. 252
Cætera V. verbo Adiurare.
Expensæ in percipiendis fructibus alienæ rei quando compensandæ. l.8.tr.3.c.3. §.5. nu.11. & 12. 624
Exponi an possit ad Hospitale filius à patre diuite, l.5.c.5.§.1.nu.4.& 5. 430
Exteris an captiuis possit vendi, l.8. tr.3. c.7. §.5. nu. 1. 659
Extinguiturne votum per commutationem, an suspenditur, l.3.c.16.§.7.n.1. 310
Quid per vota biennij Soc. Iesu, §. 3. a num. 4. 287
Extrema proximi necessitas. V. Necessitas.
Extrema necessitas parentum, vel fratrum an obliget ad egressum e Religione, vel impediat ingressum in illam, l.5. c.2.§.1. nu.6. 417

F

FAbricaldarij, Ferrarij, ac similes an mittere legam possint. V. Legi.
Falsa miracula, vel falsas reliquias exhibere quod peccatum, l. 2. ca. 4. §.1. num.4. 179
Falsum testimonium. V. Testis.
Fama alterius, l. 9. c. 3. 764
Quid sit, §.1.n.1. ibid.
Læditur dupliciter, n.2. 783
Excusatur tamen a mortali eam lædens ex multis capitibus, §.2. ibid.
Ex ignorantia, nu.2. ibid.
Ex paruitate materiæ, nu.3.ibid. ibid.
Si detrahens non adhibeat fidem, n. 7. ibid.
Si crimen referatur vni tantum, vel alteri probo, nu.5. 784
Si crimen sit publicum, nu. 9. 785
Quid si publicum alibi, sit occultum hic, num. 11. 786
Si iam infamatus infametur in re simili, ibid.
Quid ob auertendum graue malum, num. 21. 768
Quid ob iustam querelam, n.27. 789
Famæ restitutio, l.9.c.3. §.1.n.1. 782
Causæ excusantes ab illa, §. 3. 769
Non peccasse contra iustitiam, nu.4. ibid.
Non grauiter læsisse, nu.5. ibid.
Quid si quis sine culpa detraxit, nu.7. 779
Consensus infamati, vel eiusdem remissio, num. 9. ibid.
Ficta, & non nocens detractio, nu.11. ibid.
Infamatio reciproca, nu.14. 771
Frustranea restitutio, nu.18. ibid.
Damnum proprium proportionaliter notabile, nu.19. ibid.
Fama quomodo restituenda, l.9.c.3.§.4. 775
An restituenda non solum apud auditores tuos, sed etiam apud eos qui ab ijs crimen proximi nouerunt, ibid. §.5. 773
Famam propriam prodigere an quis possit. V. Infamare se ipsum.
Famuli quando excusentur ab auditione Missæ, l.4. c.2.§.2. nu.5.& 6. 328
Quando ministrare dominis possint cibos vetitos, l.4.c.5.§.6.n.3. 359
Quando laborare die festiuo, l.4.c.3.§.2. num.7. 336
Quando non ieiunare, vt dominum sequi queant, l.4.c.5.§.7.nu.25. 366
Cooperantes cum peccatis domini an aliquando excusentur, l.5. c.1.§.4. num.18. 395

Testis

Festi sidera a quo instituantur, l.4.c.2.§.1. 321
Qui sint, §.2. nu.1. 322
Quando incipiant, finiantque, nu.2. ibid.
Festo die quæ, & quando liceant opera seruilia. Vide Opera seruilia.
Festo die laborare quæ causa excuset, l.4. c.3.§.2. 335
Aliqui ultra temporis, nu.1. ibid.
Diuinus cultus, nu.3. 336
Necessitas, n.6. ibid.
Spes lucri n.8. 337
Panem, ciboque, conficere, fructusque colligere, n.9. ibid.
Barbitonsoris, sutorisque officium, n.13. 338
Pauperum sublenatio, nu.14. ibid.
Absentia a loco festi, num. 20. 339
Consuetudo, nu.21. 340
Dispensatio, n.31. 341
Feudum, Filij obligatio, Filius, Fratrum, In debitis bonis quid sit, l.2.c.3.§.7.lit.F. 66
Fideiubere an possit, qui iurauit se id non facturum, l.3.c.3.§.4.n.66. 233
Fides diuina quid, & quæ eius præcepta, l.2.c.1. 99
Vide. V.Credere.
Fides exterius confitenda, §.2. 103
Exterius non neganda, §.3. 105
Interius non neganda, §.4. 107
Vide v. Hæresis, & Hæreticum.
Filij vota quæ paternitate valet, l.3.c.16. §.3. num.9. 288
Filius hæretici apud matrem fidelem educandus, l.2.c.2.§.5.n.15. 111
Filiorum peculium. V.Peculium filiorum.
Filia renuntians bona paterna an adhuc possit ea petere, l.5.c.4.§.5.n.4. 433
Filij quid parentibus debeant, l.5.c.2. per totum. 407
Primo Amorem, §.2.n.1. 409
Alimenta, nu.7. ibid.
An teneantur soluere debita patris, ib. ibid.
Quid si a patre habeant bona vinculata, num.9. ibid.
Concurrente necessitate sui patris, ac sui filij, cui succurrendum, c.5.§.5. 425
Secundo debent reuerentiam, c.2.§.2. num.12. 410
Filio non licet percutere, accusare, occidere parentem proscriptum, n.14. ibid.
Quid si arma capiat contra Remp. n.16. ibid.
An peccet filius nolens recognoscere patrem, nu.17. ibid.
Tertio debet obedientiam, nu.18. ibid.
Filijs an liceat inire matrimonium inuitis parentibus, l.5.c.4.§.3. 411
An cum dignis, nu.2. 412
An cum indignis, nu.5. ibid.
Filius an possit de suo peculio disponere, l.5.c.4.§.7. 437
Antestari, num.2. ibid.
An donare, num.4. 438
Si sit infantiæ, vel pubertati proximus, an se in foro externo, vel interno obligare possit, 2 nu.5. ibid.
Filius quoad ludum, nu.7. ibid.
Et l.8.tr.2.c.9.§.1.nu.17. 592
Quoad legitimam. V.Legitima.
Filius an possit a patre exponi in hospitali, l.5.c.2.§.1.nu.4.& 5. 598
Filo, quod puella virgo neuerit, morbo mederi an sit superstitio, l.2.c.6.§.1.n.58. 179
Et num. 67. 184
Filo horas diei explorare an superstitiosum, num. 58. 179
Fine voti deficiente, an & quando votum deficiat, l.3.c.15.a nu.9. 275
Quid deficiente altero ex duobus finibus, num. 18. ibid.
Finis adiurantis dæmonem quis esse debeat, l.3.c.8.§.2. n.2. 252
Finis malus qua ratione inualidat iuramentum, l.3.c.2.§.4.nu.17. 223
Malus adiunctus materiæ bonæ an inualidet votum, l.3.c.15.§.2.nu.3. 278
Quid si bonum finis adiungitur materiæ indifferenti, nu.7. 275
Finis qui in actu coniugali, l.7.c.3.§.5.n.5. 486
Fisci regij, cum domino cuiusdam serui commodo prohiberi heres ab intestato defuncti, l.8.tr.1.c.2.§.3.nu.15. 549
Fisco an addicenda bona vacantia, l.8.tr.4. c.9.§.5.nu.16. 718
An debeantur parua ante sententiam, ita ut eas impediens obligetur restituere, c.2.§.6.nu.12. pag.740. & tr. 3.c.4.§.2.nu.6. 630
Vide etiam, c.2.§.1.nu.9. 597
Forense iudicium prohibitum die festo, V. Placitum.
Fornicatio quid sit, l.7.c.1.§.2. 474
Quomodo explicanda in confessione, n.2. ibid.
Varietas mulierum, cum quibus quis fornicat-

nicantur, an explicanda, nu.8. 475
Quid si fuerit cum filia confessarij, n.4. ibid.
Quid cum puella prima vice, nu.5. ibid.
Quid cum infideli, nu.6. ibid.
Quid si sit eunuchus, vel frigidus, nu.9. ibid.
Quid, quando prior es in excitanda puella, num.10. 476
Quid si non seruas modum concumbendi, num. 11. ibid.
Quid si non absoluas copulam, nu.12. ibid.
Est mortale iure naturali, §.2.nu.1. 477
Fornicari ex habitu. V. Concubinarius.
Cum vidua an sit simplex fornicatio, n.8. 477
Franciscani. V. Ordo Minorum.
Fratres quoad conferenda bona mortuo patre, l.5.c.4.§.2.nu.1. 481
Quid debeant fratribus, & sororibus, §.4. 483
Fraudes contractibus. V. Deceptiones occurrentes.
In monopolijs. V. Monopolium.
In ludo. V. Ludus.
Fructus colligere, die festo an liceat, l.4.c.3. §.1.num.9. 338
Fructus rei vitiosæ venditæ cuius, l.8. tr.3. c.7.§11.nu.31. 688
Nundum nati an, & quomodo vendi possint, §.3.nu.20. 656
Alij naturales, alij industriales, alij mixti, c.3. §.5.nu.1. 623
Fructuum restitutio quando debeatur ex iniusta acceptione, c.2.§.7. nu.12. 608
Quando debeantur ex re aliena bona fide accepta, c.3.§.5. 623
Frumento electo an misceri aliquæ sordes possint, c.7.§.5.nu.4. 659
Vide etiam, §.11. nu.6. 681
Frumentum venditum, & consignatum hyeme ad pretium mensis Maij, c.7.§.6. num. 9. 665
Venditum à pagare, a consignare, nu.12. 663
Furans vt mancipium quomodo se explicabit in confessione, l.7.c.9. nu.4.& 5. 542
Furari an liceat extremè, vel grauiter indigenti, l.8.tr.2.c.6. 582
Fures quid possint ludo exponere, c.9.§.1. num, 18. 582
Furtum ex paruitate materiæ quando est veniale, l.1.c.1.§.3.nu.15. 6
Furtiuæ rei emptio, l.8.tr.2.c.8. 585
Furtum quid sit, & qua ratione differat à damnificatione, ibid.c.1. 568
Furti quantitas requisita ad mortale inter extraneos, ibid. c.2. 569
Furta modica successiuè continuata, c.3. 570
Furans modica ab eodem, ibid.
A multis, §.2. 572
Furantes multi modica ab eodem, §.3. 573
Furti quantitas requisita ad mortale inter domesticos, c.3. ibid.
Quoad vxorem, nu.2. 574
Quoad filios, nu.3. ibid.
Quoad famulos, nu.5. ibid.
Quoad Religiosos, c.4. 575
Fur an sit occultè sibi debitum compensans. Vide Compensatio.

G

GAbella, Gestelli, in diuisione bonorum quid fiet, l.1.c.3.§.7. lit.G. 67
Gabellam probabiliter iustam, sed & probabiliter iniustam an exigere, vel non soluere liceat, l.1.c.3.§.5.nu.1. 65
Gabella imposita venditioni quando debetur, l.8. tr.3.c.7.§.2.nu.1. 665
Gabellario cui nu.5. 666
Gaudere de malo alterius quando peccatum, l.5.c.1.§.3.nu.13. 527
De effectu bono ex peccaminosa actione an semper peccatum, ibid. 528
Gelsomino, saccaroque aqua condita an frangat ieiunium, l.4.c.1.§.4.nu.5. 349
Gladio mederi vt fractus illo vulneratur an superstitiosum, l.2.c.5.§.1.nu.17. 179
Et num.77. 187
Græca lingua an liceat Officium diuinum clerico latino, l.2.c.5.§.2.nu.28. 252
Quid de petitionibus sacramentalibus, vel voto, ibid.nu.18. ibid.
Græcus sacerdos vxoratus an committat sacrilegium tangendo aliam ab vxore, l.2.c.6.§.3. nu.3. 158
Gratia Dei siue in indifferentem eandem est apta materia voti, l.2.c.13.§.2.nu.7. 278
Gratius est Deo, quod melius, non sic homini, l.3.c.16.§.5.nu.3. 303
Grauis necessitas. V. Necessitas.
Gubernatores obligantur ciuitatibus ejicere histriones turpia repræsentantes, l.7.c.8.§.5.nu.2. 538

H

Herba pretiosa inuenta in fasce lignorum an reddenda, l.8.tr.3.c.7.§.11. num.36. 689
Hæredi debet iuramentum, quod præstitit prædecessori, l.5.c.3.§.7.nu.5. 437
Hæres an teneatur iuramento dato à prædecessore. ibid.
Hæreditatis venditio, l.8.tr.3.c.7.§.5.n.16. 673
Hebræi in quo vitandi, l.2.c.1.§.10.n.6. 131
Hæresis, Hæreticus. Hæresis canonicæ in dubijs horum quid sint. l.1.c.3.§.7.lit.H. 62
Hæresis quid sit, l.2.c.1.§.4.nu.1. 107
Alia interior, alia exterior, à nu.5. 108
Hæreticorum pœnæ, ibid.§.5. 109
Excommunicatio, nu.1. ibid.
Irregularitas, nu.2. 110
Infamia, nu.7. ibid.
Priuatio beneficiorum, & inhabilitas ad ea, num.8. ibid.
Non posse esse patrinum, nu.13. 111
Non posse contrahere matrimonium cum Catholica, nu.14. ibid.
Confiscatio bonorum, nu.16. 112
Incapacitas testandi, succedendi &c. nu.23. 113
Exemptio filiorum, amissio seruorum, & [illegible], pœnæque quædam corporales, nu.24. ibid.
Hæreticus relapsus quis sit, nu.25. 114
Hæreticorum cooperatores, eis fautores, §.6. ibid.
Eorundem pœnæ, nu.9. 115
Hæreticorum libri. V. Libri.
Absolutio. V. Absolutio.
Hæreticalis blasphemia. V. Blasphemia.
Historia turpia repræsentantes quomodo peccent, l.5.c.1.§.4.nu.18. pag.398. & l.7. c.5.§.1. 587
An peculium iuste accipiat, l.7.c.1.§.3. num.19. 507
Hominis venditio, l.8.tr.3.c.7.§.5.nu.1. 650
Homicida etiam restitutionem debeat. V. Restitutio ex homicidio.
Homicidium, l.6.per totum. 435
Ob defensionem vitæ, c.1.§.1. ibid.
An ad illud quis obligetur, nu.6. 436
Vt defendas vitam, an alterum valeas occidere, nu.10. 437
An debeat, nu.11. ibid.
An te non aggredientem occidere aliquando possis, nu.15. 438
An iniustum accusatorem, calumniatoremque. ibid.
An finita aggressione, c.1.§.3.à nu.1. 440
An in duello. V. Duellum.
Homicidium ob defensionem bonorum temporum, l.6.c.2.§.1. 441
Ob defensionem bonorum proximi, à num.3. ibid.
Ob defensionem honoris, & pudicitiæ, §.3. 443
Ad malefactores puniendos, §.4. 444
Malefactoris nondum comprehensi an liceat. ibid.
Iam comprehensi, nu.5. 445
Vnius loco alter tax. c.4.§.3.nu.13. 468
Homicidij cooperatores quid debeant, §.1. 471
Consulens, & auxilians, nu.2. 472
Mandans, nu.3. ibid.
Ratum habens, nu.7. 473
Non prohibens, nu.9. ibid.
Homicidium quomodo explicandum in Confessione, l.6.c.3.§.2. 419
Homicidæ quæ pœnitentia imponenda, §.3. 419
Homicidium sui ipsius, l.6.c.2. 448
Occisio sui directa, §.1. ibid.
Indirecta §.2. 450
Occisio sui ad hostium oppidum euertendum, nu.4. ibid.
Ad saluandum alium, nu.5. ibid.
Non fugiendo à iudice cum sic posse vitam seruare, nu.6. 451
Pro bono commune. ibid.
Posse infectis ministrando, nu.8. ibid.
An [illegible] mortem causat, n.9. ibid.
An ob mortificationis [illegible], nu.10. ibid.
An non mutando [illegible] habitationis [illegible], nu.11. ibid.
An ad euitanda grauia tormenta, nu.12. ibid.
An tangendo iter periculosum, n.13. ibid.
Homicidium quando casuale, quando voluntarium. l.6.c.3.§.1. 455
Vnde id [illegible], prima regula de dando operam rei licitæ, nu.4. ibid.
Secunda de dando operam rei illicitæ, num. 5. 456
Tertia de [illegible], quod quis debet ex iustitia, nu.8. ibid.
Quarta de [illegible] quod quis debet ex caritate, nu.10. 458
Honesta alia mulier quantum potest exire pro

re pro sal corporis vsu, l.7.c.5.§.7.nu. 24.& 25. 503 & 509
Horreorum aberitas lædens, l.9.c.7.§.8.
Honore proprio concurrente cum bonis alterius, quid præferendum, l.5.c.2. §.1. 2 nu.6. 571
Horæ canonicæ, l.2.c.5. 140
Quinam ad eas teneantur, §.1.nu.2. 141
Constituti in sacris, nu.3. ibid.
Deputati ad chorum, nu.6. ibid.
Beneficiarij, nu.19. 145
An Vicarij, vel Coadiutores beneficiarij, ibid.
An Capellani, nu.20. ibid.
An interdicti, nu.21. ibid.
An pensionarij, nu.22. ibid.
An qui habet solum titulum beneficij, nu.23. 146
Et a num.27. 147
An qui habet solas distributiones, n.28. ibid.
An qui habet beneficium tenue, nu.25. 146
An qui per aliquot menses non gaudet fructibus, nu.28. ibid.
Horæ quomodo recitandæ, l.2.c.5.§.5. 157
Qua intentione, nu.2. ibid.
Qua attentione, ibid.
Sine omissione, & mutatione verborum &c. num.4. ibid.
Sine interruptione, nu.15. 159
Sine ordinis inuersione, nu.12. ibid.
Quo loco, & situ §.6. 166
Horis in choro satisfaciat mente distractus, l.2.c.5.§.4.nu.8. 161
Submissa canens, nu.15. 162
Nihil dicens, nu.17. ibid.
Dormitans, nu.19. 163
Confabulans, nu.22. ibid.
Tentationi resistens, nu.25. ibid.
Horæ quo tempore recitandæ §.6. 163
Eas persoluere an teneatur qui difficulter legit, l.2.c.5.§.2.n.16. 164
Horas quas tenentur clerici in sacris persoluere, §.2. ibid.
Illis demere vel addere aliquid liceat, num. 5. 165
An aliena lingua recitare, nu.28. 182
Horas quas tenentur audire Religiosi. V. Religiosi.
Alias à præscriptis recitare an aliquando liceat. Vide Causæ excusantes ab officio.
Horologium totale, & solare distorum, l.2. c.5.§.1.nu.4. 174
Horas diei ex filo cognoscere an sit superstitio, l.2.c.6.§.1.nu.38. 172
Et num.79. 187
Hora comedendi in die ieiunij, l.4.c.5.§.1. 314
Hora recitandi in die ieiunij, ibid.§.2.nu.10. 318
Horas multas si continuatur comestio, an rumpatur ieiunium, §.4.nu.15. 315
Quid si per horas interrumpatur, nu.16. ibid.
Hispanitatio an excuset à ieiunio, §.7.nu.15. 374
Hispanis an possit offerri duplex cæna in die ieiunij, §.6.2.nu.8. 300
Hospitale an etiam sit pro expositis à parentibus infantibus, l.5.c.3.§.3.nu.4. 518
Hortulanis an hortum irrigare liceat die festo, l.4.c.3.§.1.2 num.18. 308

I

Idololatria, l.2.c.6.§.1.nu.6. 174
Ieiunandi votum, l.3.c.15.§.6.n.57. 285
In pane, & aqua, nu.15.& 16. ibid.
Ieiunare ex voto non valens hodie, antevertere posset, c.16.§.2.nu.8.10.& 14. 284
Ieiunij in pane, & aqua commendatio l.4.c.5.n.22. 310.
Ieiunium ecclesiasticum quid sit, l.4.c.5 344
Quos cibos respuit, §.1. ibid.
Quas carnes, n.1. ibid.
Quæ lacticinia admittit, n.29. 348
Vnicam comestionem petit, §.2. 349
Quæ continuatio comedendi obstat, n.15. 352
Quæ interruptio, n.16. ibid.
Ex quibus causis excusentur, n.27. 353
Ieiunij temeratores, V. Refectiuncula.
Ieiunium semel frangere est mortale, l.4.c.5. §.1.n.1. 315
Ieiunium in pane, & aqua an soluatur ab edente pastillos zucharinos, seu saccharatos, l.1. c.66.§.6.n.20. 283
Ieiunij excusationes, V. Causæ excusantes à ieiunio.
Ieiunium. Incarceratum. Impedimentum matrimonij. Irregularitas. Iurisdictio. Iurisdictionis exemptio. Iudicium temerarium. In dubijs licere quod sit, l.1.c.3.§.6.litera B. 42
Ieiunium soluentes qui indicantur cooperari, l.1. c.1.§.4.n.15. 598
Ignorantia quæ, & quotuplex excuset à culpa vel à pœna, l.1.c.2.§.16. 28

& l.2.

& l.2.c.1.§.7.n.18. 119
Imagines crucis, & Sanctorum qua ratione adorandæ, l.2.c.4.§.7.n.4. 138
Obiecti mali quando peccatum, l.10.c.1.
Impeditus recitare horas an teneatur præmittere, l.2.c.5.§.8.n.2. 169
Impedimentum voti qua ratione præueniendum, l.3.c.12.§.3.n.2. 262
Audiendi Missam sub qua obligatione tollendum, l.4.c.2.§.2.n.1. 328
Qua obligatione non ponendum, §.3.n.4. 330
Impediri an possit conditio apposita in voto, l.3.c.12.§.6.n.5. 267
Impediens aliquem ab ingressu Religionis quando peccat, l.5.c.2.§.1. 416
Vi, fraude, iniuria, n.2. ibid.
Sine vi, vel fraude, n.5. ibid.
An hic peccet. 417
An teneatur ad restitutionem, n.9. 418
Impediens bonum alteri pertinens ad iustitiam commutatiuam an contrahat obligationem restitutionis, l.8.tr.3.c.2.§.2. 629
Pertinens ad distributiuam, §.3. 631
Impediens donationem peccaminosè alteri factam ad quid obligetur, §.2.n.7. 630
Impotentia excusat ab assistentia sacri, l.4.c.2.§.2.n.3. 329
Impotentia & inopia excusant à restitutione, l.8.tr.4.c.1.§.9.à n.1. 730
Impuberum vota, l.3.c.12.§.5.à n.5. 266
Impudicitia, hoc est tactus aspectus &c. inter solutas, l.7.c.8.§.1. 512
Incestus, l.7.c.4. 499
Quomodo explicandus in confessione n.1. ibi.
An explicandi gradus, à n.2. 500
Quid in incestu contracto cognatione spirituali, n.4. 501
Quid in impedicitia publica honestate n.5. ibid.
Quid in incestu sodomitico, n.7. ibid.
Incestu patrat, §.2. 502
A quo dispensatur, n.7. ibid.
Indeterminatæ rei votum quomodo interpretandum. V. Votum.
Indigni qui censeantur in ordine ad nuptias, l.5.c.2.§.1.n.9. 415
Quinam in ordine ad beneficia, l.8.tr.3.c.4.§.4. 635
Inducens ad malè iurandum quando peccat, l.3.c.5.§.6. 208
Ad iurandum falsum, quod ipsum credit verum, an peccet, à n.5. ibid.
Inductio ad blasphemiam semper est peccatum, n.7. 209
Quid si inducas famulum ad laborandum die festiuo, n.7. ibid.
Infamare proximum, V. Fama.
Se ipsum an liceat, l.9.c.5.§.6. 774
Propalando suum verum crimen, n.4. ibid.
Impingendo sibi falsum, n.6. ibid.
Infamationem audiens ad quid obligatur, §.7. 775
Infideles, l.2.c.1.§.10. 129
Infirmitas quæ excusat ab officio, l.2.c.5.§.8.n.18. 169
Quæ à ieiunio, l.4.c.7.§.9.n.14. 365
Ab auditione sacri, c.2.§.2.n.1. 327
Inimicum odiose, l.5.c.1.§.3.n. præsertim 1. 382
Accusare, n.9. 383
Non salutare, n.11. 384
Non resalutare, n.14. 385
Excludere à communibus beneficijs n.17. ibid.
Veniam petenti non dare, n.18. ibid.
Offerenti satisfactionem non remittere iniuriam, n.21. 386
Eundem non alloqui, n.15. ibid.
Iniuriæ, & contumeliæ, l.9.c.3.§.8. 757
Innocens probatus nocens an possit condemnari, l.6.c.8.§.4.n.8. 446
Inquisitorum potestas legendi libros prohibitos, vel dandi alijs licentiam, l.2.c.1.§.9.n.17. 118
Absoluendi hæreticos, §.8.n.11. 128
Irregularitas an contrahatur a confidente mutilationem, vt euitetur occisio, l.5.c.2.§.4.n.15. 398
An ob defensionem suæ pudicitiæ, l.6.c.1.§.3.n.1. 440
An ob permissionem propriæ castrationis, c.2.§.3.n.5. 452
An ob actionem externam non contra iustitiam, sed cum voluntate interna contra ipsum, l.8.tr.3.c.2.§.5.n.21. 641
An qui consulens vt casu occidat, tr.4.c.4.§.2.n.6. 736
An à proprio milite, tr.4.c.1.§.8.à n.10. 743
Insensatis, l.2.c.4.§.1.n.21. 177
Instrumenta an dare possit volenti infringere carcerem, l.9.c.2.§.2.n.11.& 12. 758
Instrumento alterius acquisita an reddenda eius domino, l.8.tr.3.c.3.§.1.n.6. 615
Intellectus, dum versatur circa obiectum malum, quando peccet, l.10.c.1. 779
Intentio quæ in actu coniugali, l.7.c.1.§.5.n.12. 487

Inten-

Intentio quæ in orando, l.2. c.5. n.[illegible] §.1. 157
Intendens nō iurare an iuret, l.3. c.7. §.1. n.7. 202
Interdictum an cesset ab auditione sacri, l.4. c.1. §.2. n.2. 326
Interrogatus de vitiis rei, quæ venditur, quid re-spondebit, l.8. tr.3. c.7. §.11. n.13. 688
Intrusus in beneficium an teneatur ad effectum, l.2. c.5. §.1. n.28. 145
Inuentū cui restituenda, l.8. tr.4. c.1. §.3. n.21. 719
Inuoluntarium ex ignorantia, l.1. c.2. §.10. 26
Inuidia quid sit, l.5. c.6. §.3. a n.35. 389
Oritur ex animo pusillo, n.41. 391
An sit ex se mortalis, n.42. ibid.
Inducere ad peccatum an aliquando non pecca-tum, §.4. n.6. 398
Ad minus peccatum, vt euitetur maius, an li-ceat. ibid.
Quid ad æquale, n.52. 393
Quid ad transgrediendum præceptum, quod quis transgressurus erat, n.64. 405
Quid de parato ad peccandum, n.65. 406
Ira an tollat voluntarium, l.1. c.2. §.4. 16
Irregularitas ignorata an efficiat ignorantiam, Vide, Censura.
Insfacere an liceat die festo. V. Opera seruilia.
Illiterati quando excusentur à Missæ auditio-ne, l.4. c.2. §.2. n.5. 327
Iudei, V. Hebræi.
Iudex quid faciat in probabilibus, l.1. c.5. §.4. n.1. 40
An possit sequi opinionem collegæ n.13. 45
An cogere reum ad panam ipsi reo ignotam c.2. §.10. n.1[illegible] 29
Non potest cogere reum ad veritatem dicen-dam causa non semiplenè probata, l.3. c.8. §.3. a n.1. 238
Quid in semiplena, vel plena, n.3. 139
Iudex l.9. c.2. §.1. 754
An accipere munera possit, ibid. n.5. 755
& n.11. 755
Non potest cogere reum ad se occidendum, l.6. c.1. §.1. n.5. 440
An pro sententia iniusta validè accipiat peci-niam, l.7. c.5. §.3. n. præsertim 14. 506
An pro iudicando secundum sententiam pro-babilem aliquid accipere, l.8. tr.3. c.7. §.3. n.13. 655
Laicus non potest cogere clericos ad venden-das res suas, §.1. n.15. 649
Iudicium temerarium, l.9. c.1. §.4. n.7. 204 & adiurationis, c.8. §.1. n.6. 238
Iudicium temerarium, l.9. c.1. 749
Differt ab opinione suspicione, dubitatione ib.
Vt sit mortale, quamuis conclusione requirit, n.4. 750
Prima vt sit deliberatum, n.5. ibid.
Secunda vt sit in re graui n.6. ibid.
Tertia vt sit certum, n.7. ibid.
Quarta vt sit ex leuibus coniecturis n.8. ibid.
Suspicari temerè, non est mortale n.11. 751
Nisi sit rara per accidens n.12. ibid.
Iudicium speculatiuum & practicum quomodo, l.1. c.3. §.1. n.1. 30
Iudicia publica quomodo instituenda, l.9. c.1. n.[illegible]
In iudiciis an æquiuocare liceat, l.3. c.8. §.2. & 3. 238
Iurare quis possit, l.3. c.1. 198
Iurisdictio probabilis in ministro Sacramento-rum quid operetur, l.1. c.3. §.4. n.23. 48
Iuris ordo in condemnatione malefactorum, l.9. c.1. §.4. n.7. 745
An possit omitti à summo Principe. ibid.
Iuramentum ex metu, l.3. c.3. §.[illegible] a n.6. 210
& n.12. 212
Per vitam Dei, vel Sanctorum an blasphemū, l.2. c.6. §.4. n.23. 158
Iuramentum quid sit, l.3. c.1. §.1. 200
Quæ Dei inuocatio requiratur, ibid. n.5. 201
Iuramentorum diuisio, §.2. 202
In assertorium, promissorium, contestatiuum, comminatorium, iudiciale, extraiudiciale, absolutum, purum, conditionatum, explici-tum, tacitum, blasphemum. 202
Iuramenta omnia an sint eiusdē speciei, n.3. 203
Ex cognoscendi norma §.3. ibid.
Promissorium, eiusq; veritas, l.3. c.2. §.1. 212
Eiusdem materia in contractu §.2. 212
Quid, cuiusdō est in Dei honorem, n.7. 215
Quid, si in voluntatem hominis, n.11. 216
Eius acceptatio quid operetur, n.12. ibid.
Plura voto æquiualet, c.1. §.2. n.4. 318
Quomodo interpretandum, c.3. §.4. 218
Prima regula, n.2. ibid.
Secunda num.3. ibid.
Tertia num.7. 219
Iuramenta aliqua promissoria expenduntur c.3. §.1. ibid.
Iuramentum sine consensu, n.2. ibid.
De actu irritato per legem, n.3. 220
Illicitum ex parte actus, n.4. ibid.
Ex parte illud extorquentis per metum &c. num.8. ibid.

Contra

Contra aliud iuramentum, nu.9. 232
In matrimonio, & sponsalibus contractis ex metu, nu.10. 232
De non accusando, vel de accusando, nu. 11. ibid.
Malum ex bene malo, nu.17. 233
Nimis prodigum. ibid.
Errore vel dolo extortum, nu.21. 234
De rebus indifferentibus, nu.28. 235
De redeundo in carcerem, nu.29. 236
Vult ma compensatione vti nu. 34. ibid.
Contra leges, nu.35. 237
Non vendendi merces, nu.10. 232
Medicorum, Religiosorum, aliorumque, n.50. ibid.
Non lædendi, nu. 57. 233
Non docendi artem, nu.65. 234
Non dandi mutuum, non fideiubendi, nu.68. 233
Iuramentum quomodo confirmet contractum, l.3.c.2.§.6. 238
An obliget successorem, §.7. 238
Iuramentum iudiciale, l.3.c.4. 257
Iuramenti Irritatio, Remissio, Dispensatio, seu Relaxatio, Commutatio. Vide hæc verba.
Iuramenta Deo facta de rebus reseruatis, l.3.c.7.§.3.nu.6. 244
Deo præstitum an aliquando iurans possit sibi commutare, §.4.nu.5. 247
Quid de præstito in fauorem alicuius vtilitatem, §.1.2.nu.4. 243
Iuramentum qua ratione verbum dicatur, l.2.c.2.nu.8. 244
Iussio, seu mandatum vna cum consensu ad iniustam actionem, quam obligationem parit, l.3.tr.4.c.3.§.1. 233
Iustitia secundus comes iuramenti, l.3.c.2.§.4.nu.2. 208
Secundus comes admirationis, c.8.§.1.nu.3. 283

L

LAbor, an ex mera voluntate an excusetur à ieiunio, l.4.c.3.§.5.nu.30. 367
Laborioso atque ægroto in ieiunio, n.15. 365
Quæ sint hæc alia, V. Opera seruilia.
Laboris æstimatio an deducenda in lucro cessante, l.8.tr.3.c.8.§.3.nu.14. 705
Quid in materia homicidij quoad laborem, quem potuisset occisus, l.6.c.4. §.3.nu.4. 685
Lacte an liceat vti in diebus ieiunij, l.4.c.8. §.1.nu.13. 348
An lacticiniis vesci. ibid.
Quid in vigilijs, & quatuor temporibus, num. 20. ibid.
Quid in ieiunio Quadragesimæ, nu.23. ibid.
Quid in Dominicis eiusdem, nu.24. 349
Lactis potio an frangat ieiunium. V. Potio.
Lædere famam alterius. V. Fama.
Honorem alterius, l.2.c.3.§.8. 777
Læsio supra vel infra dimidium in venditione, & emptione, l.8.tr.3.c.7.§.11.n.1. 680
Vide etiam Restitutionis radix tertia.
Laicus an absoluere damnatum possit, l.3.c.8.§.2. nu.23. 156
Laicis an liceat disputare de rebus fidei, l.2.c.1.§.2.1.nu.3. 152
Lana, & similes merces an accipere venditor, l.8.tr.3.c.7.§.7.nu.6. 666
Lanistæ an comedi possit die ieiunij, l.4.c.8.§.2.nu.14. 347
Lectiones an audire satis sit quando recitatur officium, l.4.c.1.§.3.nu.10. 258
Lectio turpium, l.7.c.8.§.5. 537
Vt causa pollutionis, c.3.§.5.n.11. 485
Leges an mixendo argento &c. l.8.tr.3.c.7. §.11.nu.5. 687
Legatum an debeatur vxori fornicanti si relictum sit sub conditione si caste vixerit, l.7.c.1.§.2.nu.6. 477
Legata pia non soluere an sacrilegium, l.2.c.8.§.3.nu.14. 163
Legatum, Leges, & præcepta, Legitimus, Lib. sacerd. Ludas, & dubijs bonum quid sit, l.1.c.3.§.7.litera L. 71
Legitima filij debita, l.5.c.4.§.3. 456
Licitatio, V. Satisfactio.
Legere vestes illicite existunt professionem ad clericum, l.2.c.5.§.1.nu.2. 142
Quid lectitipium beneficium, vel Ordinem Sacrum, nu.17. 144
Legis ignorantia transgressio, l.1.c.1.§.10. 56
Leges latæ pro bono publico, vel priuato differunt, l.3.c.3.§.3.nu.40. 128
Prohibentes, vel solum permittentes non differunt, nu.42. ibid.
Lex an obliget cessante fine in vno particulari, l.2.c.1.§.7.nu.36. 128
Libertas ex gratia in voto, l.3.c.10.§.2. 358

Liberatis imperfectio dat causam dispensandi voti. V. Deliberatio imperfecta.
Liberum quid sit, l.1, c.2.§.1.nu.6. 24
Libri haereticorum prohibiti, l.2.c.1.§.5. 115
Libri alij prohibiti, nu.5. ibid.
Breuia scriptura an prohibita, nu.10. 117
Quid de manuscripto notabili, nu.13. ibid.
Eorum legendorum licentiam quis dare possit, nu.15. 118
Eos legens quando peccat, a nu.21. 119
Quae ignorantia excuset a peccato. ibid.
Quid de audiente solum, nu.32. 122
Eos retinens, nu.44. 123
Imprimens, nu.46. 124
Defendens, nu.54. 125
Libri qui, & quando Inquisitoribus ostendendi, nu.57. ibid.
Ligna colligere die festo, l.4.c.3.§.2.n.30. 240
Lingua aliena recitantes possint horas Canonicas, l.2.c.5.§.2.nu.15. 151
Litaniae in die S. Marci, & Rogationum an sub obligatione, nu.13. ibid.
An possint recitari pridie vesperi, §.1.n.7. 165.
Locatarius an debeat quis in communi periculo praeferre rei, l.8.n.3.c.5.§.1. 639
Locare rei fructus, quae non solet locari, 624 inualidum, c.3.§.5.nu.8.& 9. 624
Locare domum meretrici, l.7.c.2.§.4.nu.19. 598
Locationes an licitae die festo, l.4.c.4.nu.1. 243.
Locus publicus reddit illicitam copulam maritalem, l.7.c.1.§.5.a nu.37. 493
Locus non sacer idem operatur, num. ibid.
Loco non facienda restitutio. V. Circumstantiae restitutionis.
In locis immundis an liceat recitare Officium, l.2.c.5.§.6.nu.1. 166
Locorum diuersitas quomodo diuersitatem officij afferat, §.1.a nu.21. 143
Locutio cum muliere quando peccatum, l.7.c.3.§.1.a n.6. 553
Locutio quae vtrumque habet cum daemone, l.3.c.4.§.2.n.4. 452
Loqui turpia. V. Turpiloquium.
Litterarum contractus, l.8.c.3.c.4.§.1.n.9. 644.
Litterarum cessatio an excuset ab auditione sacri, l.4.c.2.§.1.nu.7. 328
Ex mutuo l.8.c.3.c.1.§.3.n.13. 701
Conditiones quarum requiruntur, ibid.
Ex contractu explicite in iusto, sed iusto implicite, ibid.n.18. 701
Anticipatio an sumi possit, nu.16. 702
Lucrum an sumi possit ob periculum temperandi sortem, §.4. 705
Quid ob promissionem non repetendi intra certum tempus, §.5. 706
Quid ob molestiam carentiae pecuniae, §.6. 708
Ludi abstinentiam qui iurauit, ad quid tenetur, l.3.c.1.§.5.nu.57. 231
An possit ludere nomine alieno, n.65. 232
Ludus filij familias viuente patre, l.7.c.2.§.1.nu.7. 468
Eundem habentis vxorem, n.21. 419
Ludus, l.8.c.2.c.10.§.1. 581
Non est ex se peccatum, nu.1. 538
Qualis ludus ex iure prohibeatur. ibid.
Debere abesse fraudes, dolus, minae, a nu.3. ibid.
Ludere pecunia credita, nu.5. 589
Animo non soluendi si amittat, nu.14. 590
Vltra quam plus quam potest perdere, n.17. ibid.
Cum eo qui alienum exponit, nu.18. 591
Cum filijs familias. V. Ludus filij.
Cum vxore aliena, nu.19. ibid.
Cum alterius marito, nu. 20. ibid.
Cum seruo, nu.21. ibid.
Cum Religiosis, nu.24. ibid.
Cum furibus & vsurarijs, nu.28. 592
Ludi compensatio, nu.31. ibid.
Exponentes domum, mensamque, &c. ludentibus an peccent, ibid.
An pecuniam, quam inde accipiunt, restituere teneantur, n.31.& 32. ibid.
Lusciosi qua ratione obligentur ad recitandum officium. V. Caecus.
Luxuria an habeat paruitatem materiae, l.7.c.8.§.1.nu.8. 156
Luxuriae species V. Fornicatio, Sacrilegium, Adulterium, Stuprum, Incestus, Sodomia, Pollutio, Mollities, Bestialitas.
Vide etiam. Coniugatorum peccata in materia luxuriae.
Luxuriae peccata, quomodo examinanda a prudenti Confessario, l.7.c.7.§.4.nu.4. 557

M

Machinatio. V. [illegible]. [illegible] 171
Mahometani. V. [illegible].
Maledictionis, & blasphemiæ discrimen, l. 2. [illegible] 593
Maledicere [illegible] quid peccatum, [illegible] ibid.
Malefici an [illegible]. V. Hæreticus [illegible]
Maleficium [illegible], [illegible] an possit [illegible] 298
Malitiam, [illegible] [illegible] 71
Malitia [illegible] 188
[illegible] ibid.
Malitia [illegible] peccatum, [illegible] 280
Maledic. [illegible] 199
Malis [illegible] an possit [illegible] 433
Maleficium [illegible] quid peccatum, l. 3. c. 2. §. 1. nu. 13. 410
Male [illegible] 825
Lege etiam [illegible] 569
Malum a [illegible] an gravis, l. 1. c. 1. §. 3. nu. 31. 9
Malum minimum velle, vel operari, l. 3. c. 1. §. 3. [illegible] 725
Mancipium. V. Servus.
Mandatum quoad homicidium, l. 3. c. 4. §. 5. num. 5. 472
Vniversim quoad [illegible] actiones, l. 8. [illegible] 731
Mane an possit [illegible] in [illegible], l. 4. c. 5. §. 3. nu. 13. 556
Martij Concilij [illegible] de [illegible], l. 8. tr. 1. c. 4. §. 1. num. 24. 1061
Martyrium an [illegible] possit, l. 2. c. 16. §. 3. nu. 73. 295
Massa quid [illegible], l. 3. tr. 1. c. 9. §. 1. [illegible] 331
Masculij [illegible]. V. Emptio frumentorum.
Mater [illegible] an præferenda patri, l. 3. c. 1. §. 5. num. 5. 616
Quid debeat [illegible] [illegible] 625
Quæ [illegible] l. 3. [illegible] 599
Materia [illegible]. V. [illegible] materia.
An [illegible] l. 3. c. 1. §. 5. nu. 22. 608
Matris [illegible] [illegible] 599
Matrimonij [illegible]. V. Votū matrimo.
Matrimonium [illegible] an valeat, l. 3. c. 3. §. 1. nu. 11. 556
Et [illegible], vel [illegible] an validum, nu. 17. 543
Ex metu. V. Metus.
Contrahens [illegible] impedimentum, vel sine, an peccet, l. [illegible] 62
Matrimonia impedimenta [illegible] Tridentino, l. 3. c. 2. §. 1. num. 4. 612
Matrimonium [illegible]. V. Filij [illegible] &c.
Media [illegible] compensanda in [illegible], l. 4. c. 5. §. 5. num. 6. 358
Media [illegible] probabilis multa in commoda agitatum, l. 1. c. 3. §. 5. [illegible] 40
Medicus quid faciet in probabilitatibus, §. 4. num. 19. 43
Medicamenta naturalia contra dæmonem an liceant, l. 2. c. 8. nu. 26. 256
Medicamenta [illegible] sub qua obligatione servanda, [illegible] 250
Medicus an dispensare possit in ieiunijs Ecclesiæ, l. 4. c. 5. §. 7. num 61. 573
Medicina [illegible] non possit vendi pro [illegible], l. 6. [illegible] 687
Meliorationes, c. 5. §. 5. a nu. 19. 625
Melius [illegible]. V. [illegible] Melius.
Membra Christi, & Sanctorum nominare ad blasphemia. V. Nominare Christi &c.
Mendicantes quoad [illegible], vel vota, V. Religiosi.
Mendax [illegible] proximo, an semper peccet, l. 5. c. 2. §. 2. nu. 1. 758
Mercator qui [illegible] die festo, l. 4. c. 4. nu. 3. 543
Mercatoris, & [illegible] contractus venditionis frumentorum. V. Emptio frumentorum.
Merces [illegible] an [illegible] pretiu vendi [illegible], l. 6. [illegible] 686

Extraordinariæ quibus, §.1. nu. 10. 677
Non excitantes, non sustentare viles, vel contra quando, nu. 21. 678
Vbi morte quam velleitatem, §.4. nu. 8. & 7. 655
Meretrix an retinere, vel petere in iudicio possit turpe lucrum, l.7. c.1. §.3. nu. 16. 505
Quicunque possit accipere, nu. 23. 508
Metus dat causam dispensandi iuramenta, l.3. c.1. §.5. n.6. 220
An tollat voluntarium, l.1. c.2. §.5. 16
Leuis, grauis, cadens in constantem virum &c. ibid. a nu. 3. 17
Reuerentialis, nu. 8. ibid.
Grauis iniustus in contractibus, nu. 12. 18
In matrimonio, nu. 21. 19
In alijs actibus, nu. 23. ibid.
Leuis iniustus in contractibus, §.6. ibid.
In matrimonio, nu. 11. 22
In alijs actibus, nu. 13. ibid.
In votis, l.1. c.2. §.8. 24
In iuramento, l.3. c.3. §.5. præsertim nu. 6. 220
& num. 12. 222
In transgressione præceptorum, l.1. c. 2. §.9. 25
Miles belli iniusti an se defendere possit ab hostibus, l.6. c.1. §.1. nu. 9. 437
Gregarius ad quam restitutionem tenetur, l.8. tr.4. c.3. §.8. nu. 8. 773
Militari quando possit in bello, l.1. c.7. §.4. num. 16. 45
Ministri iudicis an possint exequi sententiam iniustam, l.6. c.1. §.4. nu. 16. 447
Minister Sacramentorum quid faciet in probabilibus, l.1. c.7. §.4. nu. 10. 48
Missam audiendi obligatio, l.4. c.2. §.1. 322
Quæ Missa audienda, nu. 2. ibid.
Quanta, nu. 3. 323
Vbi, num. 7. ibid.
Quo situ, nu. 8. ibid.
Actio, nu. 9. ibid.
An duæ mediæ sufficiant, nu. 10. 324
Quæ præsentia sufficiat, nu. 11. ibid.
Quæ inceptio, nu. 17. 325
Quæ attentio, nu. 19. ibid.
Missam non audire die festo quæ excusent, §.2. 326
An excommunicatio nu. 1. ibid.
Inconditio, num. 2. ibid.
Impotentia, nu. 3. 327
Periculum mali, nu. 5. ibid.
Amissio lucri, nu. 7. 328
Caritas, num. 8. ibid.
Consuetudo, nu. 9. 329
Peregrinum esse, nu. 10. ibid.
Modus procedendi in iudicijs publicis, l.6. c.2. §.1. nu. 2. 461
Modus copulæ maritalis, l.7. c.3. §.7. n.34. 630
Molere an liceat die festo. V. Opera seruilia.
Molestia prinsipalis peccatis, an dici lucrum in mutuo, l.8. tr.3. c.8. §.6. 709
Mollities quid sit, l.7. c.7. §.1. 518. V. Pollutio.
Mollities sacrilega, c.2. §.1. nu. 7. 470
Virginis, c.5. §.2. nu. 5. 503
Vxorati, c.3. §.1. nu. 5. 486
Monialium capellanus an possit recitare Officium, quod ipsæ recitant, l.2. c.3. §.2. nu. 32. 153
Moniales an teneantur ad Officium priuatim, §.1. nu. 13. 143
Monialibus prohibitæ sunt choreæ, l.7. c.2. §.7. nu. 6. 139
Monialem sollicitans, vel contemptens quā pœnam incurrit, c.2. §.2. nu. 1. 480
Monitio an requiratur, vt quis ex delicto obligetur restitutione interesse rei ablatæ, l.8. tr.3. c.2. §.6. nu. 5. 602
Quid in debitis ex contractu, nu. 10. 604
Quid in reddendis debitis ex mutuo, vel alio contractu, tr.3. c.8. §.3. nu. 7. 708
Monopolium, l.8. tr.3. c.7. §.12. 692
Ex priuilegio, ex compactu, ex emptione omnium mercium, ex remotione aliarum vendentium, ex indecente pretio, ibid. & seqq.
Mora in debitis ex delicto c.2. §.6. nu. 1. 602
Ex contractu, nu. 10. 604
Ex re accepta, nu. 11. & 12. ibid.
Mora massarij in consignando frumento quid operetur, c.7. §.7. nu. 28. 672
Mora in reddendo mutuo, c.8. §.3. nu. 7. 708
Morosæ delectationes. V. Cogitationes morosæ.
Moralis certitudo ex parte rei iuratæ, l.3. c.2. §.1. a nu. 2. 209
Ex parte iurantis, a nu. 6. 210
Morbo sudato mederi quibusdam verbis an superstitiosum, l.3. c.6. §.2. nu. 14. 279
Et 48. 281
Moralis ex genere suo, l.1. c.1. §.2. 3
Ex specie, nu. 2. ibid.
Per accidens, §.3. 10

Radiare ferit nu.1. ibid.
Committitur, nu.4. 11
Periculum, nu.10. 12
Mors Mariti certa debet esse, vt vxor alteri nubat, l.1.c.3.§.3.n.16. 56
Motum vt effugias, potes & prouocare etiam in iudicem, l.3.c.4.§.1.3.nu.5. 239
Motus primò primus, & secundò primus quid sit, l.1.c.1.§.3.nu.27. 8
Signa, an hi transeunt in perfectè voluntarios, nu.28. ibid.
Motibus prauis insurgentibus resistendum ne positiuè, an sufficit negatiuè se habere l.10.c.2. 781
Vide etiam V. Cogitationes.
Mulier aliàs honesta quantum possit exigere pro vsu corporis, l.7. c.5.§.5.nu.43. 508.
Mulier sciens copulam promittens ad quid obligatur, l.7.c.5.§.5.nu.49. 514
An possit nunc sine pecunia, non seruato promisso, nu.50. ibid.
An amasij munera acceptare, nu.51. ibid.
Mulier, cui vis infertur, quid faciat, ne peccet, l.7.c.6.§.2.nu.3. 555
Per vim oppressa an possit reijcere semen viri iam receptum. c.3.§.5. nu.14. 488
Mulier, cui latam duo contractus mutui explodantur, l.8.tr. c.8.§.5.n.18. 704
Mulieres nobiles quando excusantur ab auditione sacri, deficiente condecenti vestitu, l.4.c.1.§.2.nu.5. 317
Quid pro tempore a partu, vel simili, nu.9. 319
Munera a iudice non acceptanda, l.9. c.2.§.1. nu.3. 753
Ipsi an donanda, nu.17. 756
Acceptare ab amasio mulier honesta an possit, l.7.c.5.§.5.nu.51. 514
Mutatio Officij standi in eodem clim an liceat, l.2.c.5.§.2. nu.20. 152
Quid transeundo in alienum, nu.53. 155
Mutilare se an aliquando liceat, l.6.c.2.§.3. num. 3. 452
Quid de castrando, nu.4. ibid.
Mutuò vult ex contractu ad iniustam actionem, l.8.tr.4.c.1.§.6. 718
Mutuum dare pro tritico tempore messis consignando, l.8.tr.3.c.7.§.3.n.3. 665
Mutuum quid sit, tr.1 c.8.§.1. 695
Vide etiam V. Vsura.
In mutuo quomodo pacta sint iniusta, n.10. 696
Et §.2. ipsum per totum. 699
Mutuum tibi dare cum obligatione, vt reddas, quod tibi dubio debes, an liceat, tr.4.c.3. nu.10. 746
Cum pacto, vt nihil accipias, si solum vixeris decem annos v.g.; sed deinde accipias semel decem pro centenario, pro illis decem annis, an liceat, tr.3. c.8.§.5.nu.6. 707
Mutuum dare, an possit, qui iurauit non daturum, l.3.c.3.§.5.nu.66. 233

N

NAuigantes quando excusantur ab auditione Sacri, l.4.c.1.§.2.nu.3. 317
Necessitas quæ excuset a laborando diebus festis, c.3.nu.8. 356
Extrema temporalis proximi quando te obligat ad eam sublevandam, l.5.c.3. §.1. nu.2. 376
Quid de graui, a nu.15. 378
Quid de communi, nu.17. ibid.
Necessitas spiritualis proximi quando, §.2. 379
Non extrema, a nu.2. ibid.
Extrema, a nu.5. 380
An cogat te profundere omnes facultates, & vitam. ibid.
Necessitas extrema, vel grauis an concedat, posse furari, l.8.tr.2.c.6. 582
An tunc debeat adesse animus reddendi, cum poteris, §.2.nu.1. 583
Necessitas, & vtilitas mercium quomodo augeat rerum pretia, tr.3.c.7.§.4.nu.15. 657
Negare debitum potest coniux ex decem causis, l.7. c.3.§.5.n.20. 490
Prima quando vir remisit petit, nu.21. ibid.
Secunda quando ratò alter negat, nu.22. ibid.
Tertia ob multitudinem prolis, quam sustinere non valet, nu.23. ibid.
Quarta ob periculum grauis morbi, nu.24. ibid.
Quinta in primo bimestri contracti matrimonij de præsenti, nu.25. 491
Sexta ante benedictionem Ecclesiæ, vel denunciationes, nu.26. ibid.
Septima ob votum, vel incestum; Sed vide huius explicationem, nu.27. ibid.

Octaua

Oblata ob menstrua vxoris, n.18. ibid.
Nota an [illegible], n.22. ibid.
Decima an dubitanti de validitate matrimonij, n.30. 43
Negligentia excipiendi consuetudinē quando sit peccatum, l.3.c.1.§.5.n.6. 208
Nescire quid sit iurare, an [illegible] §.1.n.4. 201
Nomen diaboli scribere, & comburere an liceat, l.3.c.8.§.2.n.19. 256
Numeri, in dubiis quid sint. l.1.c.3.§.7.lit.N. 77
Nominatus, & innominatus contractus. V. Contractus.
Non obstans, non manifestans concausa ad laesionem alterius an obligationē restituendi habeant. l.8.tr.4.c.1.§.6. 738
Notarij cooperatio cum peccato vsurarij, l.1.c.1.§.4.n.56. 405
Notarius quando sit [illegible], l.9.c.2.§.5. 782
Notitias peccandi contra castitatem an committat sacrilegium, l.3.c.2.§.1.n.6. 275
Nox media. V. media nox in ieiunio.
Nutrices an excusentur ab auditione sacri, l.4.c.2.§.1.n.5. 327
Quid dicendum l.4.c.5.§.7.n.17. 364

O

Obligationes persecutoribus fidei, l.2.c.3.§.2.n.5. 104
Obedientiae votum, Officium diuinum, Oleum sanctum, Ordo, in dubijs horum quid fiet, l.1.c.3.§.7.lit.O. 78
Obligatio legendi horas canonicas quae & qualis, l.1.c.1.§.1. 141
Caetera. V. Horae canonicae.
Obligatio quae nascitur ex iuramento doloso, l.3.c.3.§.2.n.7. 213
Quae ex voto solo, c.12.§.1. 169
Quae ex promissione absoluta, vel conditionata in voto, §.1. 162
Obligatio audiendi sacrum. V. Missam audiendi obligatio.
Obligatio mutua fratrum, & sororum. V. Fratres.
Obligatio patris, matris, filiorum. V. Pater, Mater, Parentes, Filij.
Obligatio horum quae ad correctionem, l.5.in fine. 434
Obseruantia vana. V. Vana obseruantia.
Occasio peccandi differt a peccati consuetudine, l.3.c.1.§.5.n.3. 207
Peccati in peccatum [illegible]. 218
Occasionem peccandi dare. V. Offensionem.
Occidere volentem an possit [illegible] [illegible] saluare, l.1.c.1.§.4.n.11. 371
Occidere volentem, an dari possit consilium vt occidat alium, ibid. [illegible] 388
Occidere. V. Homicidium.
Occultus amicus maleficij an manifestari possit, l.6.c.1.§.4.n.18. 416
Occultum quid sit in ordine ad denunciationem, l.9.c.1.§.1.n.10. 785
Offerre proximis occasionem peccandi quando peccatum, l.3.c.1.§.[illegible] 211
Vide etiam n.47. 406
Officium pro Officio. V. Mutatio Officij.
Officium diuinum. V. Horae canonicae.
Occupatio grauis quando [illegible], Vide Causae excusantes ab Officio.
Illud omittere vno, vel altero die, est mortale, l.1.c.5.§.1.n.31. 147
Officiorum venditio, l.8.tr.3.c.7.§.3.n.3. 791.
Distributio fit Ecclesiasticorum, [illegible] saecularium l.8.tr.3.c.4.§.4.n.4. 681
Et num. 13. 683
Ex Officio qui procedunt tenentur [illegible] [illegible], l.4.c.1.§.2.n.3. 510
Pro omissione peccati an possit quid pecunia accipi, l.7.c.1.§.1.n.21. 608
Omittere, quod debet in actibus ceremoniarum celebrem cantu [illegible] l.4.c.3.§.2.n.7. 456
Quid si sólum ex [illegible] n.10. 457
Onerosus, & lucratiuus contractus, l.8.tr.3.c.2.§.1.n.9. 664
Opera malefica vel ad dissoluendum maleficium an liceat, l.4.c.1.§.2.n.1. 188
Opera seruilia diebus festis prohibita quae sunt, l.4.c.3.§.1. 332
An transcribere, n.6. ibid.
An pingere, venari, sculpere, n.8. 333
Quid de piscatoribus, vel [illegible], §.2.n.13. 340
An iter facere §.2.n.11. 312
An infidelibus praecipere opera seruilia, n.16. 330
An [illegible] exercitium, n.18. 335
An [illegible]. ibid.
Caetera. Vide Festo die.
Operam dans rei licitae, vel illicitae quando

cenſetur cauſa homicidij, l.6. c.3. §.1. num.4. 453
Opinio V. Conſcientia probabilis.
Opinio quomodo differat à iudicio, dubitatione, & ſuſpicione, l.9.c.1.num.1. 749
Opinari de malo alterius an mortale, n.11. 751
Oratio quid ſit, & quando eius præceptum vrgeat, l.2.c.4.§.2. 158
Ordo non eſt de ſubſtantia Officij, c.6.§.3. num.12. 159
Ordine quo debent multæ concurſæ reſtituere, l.8.tr.4.c.2.§.7. 743
Ordo Iuris, V. Iuris ordo.
Ordo Minorum, ſeu Franciſcani an illum habere dominium, ſed rer. quibus vtuntur, ſuæ Summi Pontificis, l.8.tr.2.c.1.nu.7. 546
Ordinarij nomine quid veniat, l.4.c.3.§.2.num.33. 341
Ornatus mulierum, l.5.c.1.§.4.num.31. 407
Et l.7.c.8.§.8.per totum. 540
An ob honeſtum finem liceat, d.§.8.num.2. ibid.
Exceſſus eius an mortalis, n.6. ibid.
Quid ob aliorum ſcandalum, nu.7. ibid.
Oſcula inter coniuges, V. Tactus inter coniuges.
Inter ſolutos, V. Tactus inter ſolutos.
Inter ſponſos, V. Tactus inter ſponſos.
Oſculans et illatam fœminæ honeſtæ ad quid obligat oſculantem, l.7.c.5.§.3. num.26. 509
Et num.41. 512
Oua an liceat veſci ijs, quibus conceduntur lacticinia, l.4.c.5.§.1.num.19. 348
Oua an liceat vti in ieiunio, §.3.nu.5. 314

P

Pactum nudum, & veſtitum. V. Contractus.
Pacta in mutuo quæ, l.8.tr.3.c.8.§.1.n.10. 696
Et §.2. ſparſim per totum. 697
Retrovenditionis quæ, c.7.§.3.nu.15. 675
In fauorem venditoris, nu.19. 676
Emptoris, nu.25. 677
Vtriuſq; nu.26. ibid.
Pagani an poſſint cogi ad fidem, l.2.c.1.§.10.nu.2. 236
Palpo conceſſa ad iniuſtam actionem quã obligationem reſtitutionis pariat, l.8. tr.4.c.2.§.5. 737
Panem conficere die feſto an liceat, l.4.c.3. §.1.n.9. 339
Panis coctus in aqua an, & quatenus liceat in ieiunio ſumi, l.4.c.5.§.3.n.2. 354
Parentes quid debeant filijs, l.5.c.3. 418
Quoad alimenta filio legitimo, §.1.n.1. ibid.
Filio excommunicato, n.2. 420
Filio ſpurio, vel naturali, n.6. ibid.
Parentum iuramenta contra filios, l.5.c.3. §.3.nu.6. 215
Et §.5.nu.7. 220
Parochi quid poſſint in diſpenſandis votis, l.3.c.4.6.§.4.n.4. 297
In operibus ſeruilibus die feſto, l.4.c.3. §.2.nu.17. 341
In ieiunijs, c.5.§.7.nu.56. 372
Parochus quando obligatus ſuſtentare ſalutis ſuorum, l.5.c.1.§.4.nu.3. 380
Participans officij quæ, l.4.c.1.§.1.n.9. 150
Participans in cauſa ad iniuſtam actionem quam obligationem reſtitutionis habeat, l.8.tr.4.c.2.§.5. 738
Paruitas materiæ vbinam reperitur, l.1.c.1.§.5. 4
An in contemptu rerum ſacrarum, periurio, magia, ſuperſtitione, ſimonia, veneno, ſacramentis, homicidio, votis, & iuramentis, a nu.6. vſq; ad 21. 8
An in peccatis contra ſpem, l.2.c.2.§.1. nu.5. 134
In ſuperſtitione nullus, c.6.§.1.nu.45. 182
An in luxuriæ peccatis, l.7.c.8.§.1.n.8. 534
In paupertate Religioſa, V. Paupertas Religioſa.
In furto. V. Furti quantitas.
Paſcentes alienum pratum, l.8.tr.2.c.9.§.3. 595
Pater putatiuus ideſt habens filium, & parentem à quo alendus, l.5.c.3.§.1.nu.11. 421
Pater an concubinam filij poſſit domi retinere, l.5.c.1.§.4.nu.22. 356
Pater non poteſt compellere filiũ ad matrimonium, nec ad Religionẽ, l.5.c.2.§.4. 414
An poſſit maturare ad matrimonium, n.4. 415
An retrahere à Religione, §.5. 516
An liceat filium exponere Hoſpitali, c.3.§.1.nu.9. & 5. 420
An poſſit exhæredare filium, & cur, n.8. 421
Pater quoad vota filij, nu.13. 438
V. etiam Filij vota.

Quid vitare tenentur, nu. 14. ibid.
Pater quoad donationes inter patrem, & filium, V. Donationes.
Patri quid debeat filius. V. Filius.
Pauperum subornatio an det causam laborandi die festis, l. 4. c. 3. §. 2. n. 14. 358
Paupertas quae excuset à ieiunio, c. 5. §. 7. num. 53. 368
A recitatione Officij, l. 2. c. 5. §. 8. n. 18. 170
Quae à restitutione, l. 8. tr. 4. c. 1. §. 9. n. 2. 730
Quae dat licentiam mendicandi, c. 6. 582
Paupertas Religiosa prohibet dominium, & usum independentem, l. 8. tr. 1. c. 2. §. 1. nu. 1. 554
In ea quae parvitas materiae, tr. 2. c. 4. 575
Maior quantitas requiritur in rebus usu consumptibilibus, quam in alijs, tr. 2. c. 1. nu. 1. 545
Maior item in rebus, v. g. gallinas recepta à domino in festis, nu. 12. 547
Paupertatem Religiosam mitigare potest Pontifex, l. 8. tr. 1. c. 2. §. 1. nu. 14. 547
Aliqua selecta de illa, §. 5. 554
Illam an violet, qui nomine alieno disponit de pecunia, ibid. nu. 4. 555
Paupertatis tractatio. Peregrino clerici. Privilegium. Professio Religiosa. Promissio.
In dubijs horum quid fiet, l. 1. c. 3. §. 7. lit. P. 79
Pauper sibi quid debeat restituere, l. 8. tr. 4. c. 1. §. 1. nu. 1. 710
Quid pauper piger, & otio vacans, ut mendicet, nu. 4. 711
Pauperes. V. Eleemosyna.
Peccatum quid sit, l. 1. c. 1. §. 1. nu. 1. 1
Mortale, & veniale quomodo differant, ibid.
Mortale & veniale ex genere suo, vel per accidens, nu. 3. ibid.
Et toto §. 2. ibid. & 3. 4
In genere in sit mortale, §. 3. nu. 30. 7
Caetera Vide verbo Mortale, & v. Veniale.
Peccatum contra naturam, V. Mollities. Pollutio, Sodomia, Bestialitas.
Peccati permissio, V. Permissio peccati.
Peccatum proximi ex infirmitate, vel ex malitia an differant in ordine ad scandalum, l. 5. c. 1. §. 4. 2. nu. 63. 406
Peculium filiorum, l. 1. c. 3. §. 7. lit. P. 79
Peculium suum an filius alienare queat, l. 2. c. 4. §. 2. 427
Quid quo ad testari, nu. 2. ibid.
Pensione gaudentes an teneantur ad Officium l. 2. c. 1. § 1. n. 21. 151
Peregrinus Sacerdos, vel beneficiarius quod Officium teneatur persoluere, §. 1. n. 18. 156
Peregrinum esse quando excuset ab audiendo Sacro, l. 4. c. 2. §. 1. n. 10. 343
Periculum quod excuset ab eodem, nu. 1. 319
Recuperandi furem an det licentiam laborandi, l. 9. tr. 3. c. 8. § 4. 304
Permissio peccati quando peccatum, l. 5. c. 1. §. 4. nu. 1. 391
Permutare an possint carnes, qui non possunt vendere, l. 8. tr. 5. c. 7. §. 1. n. 7. 8. & 11. 648
An possit Dominus possessi &c. bona sua, quas non potest vendere, n. 8. 647
Personae quae vendere, & emere possint, l. 8. tr. 3. c. 7. §. 2. 630
Pharmacopolae vendentes quid pro quo, l. 8. tr. 5. c. 7. §. 11. nu. 7. 681
Pingere, & piscari an liceat die festo. V. Opera Servilia.
Pictor an amissam licite pingat, l. 5. c. 1. § 4. nu. 28. & 31. 398
Pinguedo an comedi possit die ieiunij, l. 4. c. 5. §. 1. nu. 14. 365
Poena peccatoris, l. 3. c. 6. 142
Vitiosi, l. 8. tr. 1. c. 8. §. 7. remissive. 710
Duelli, l. 6. c. 1. §. 3. nu. 13. 442
Adulterij, l. 7. c. 3. §. 3. 481
Incestus, c. 4. §. 2. nu. 2. 508
Concubinatus, c. 1. §. 1. nu. 3. 477
Sollicitantis, vel violantis Monialem c. 1. §. 2. num. 5. 180
Raptus, c. 6. §. 2. & nu. 9. 516
Sodomiae, c. 7. §. 6. nu. 1. 536
Haereticorum, l. 2. c. 1. §. 199
Malefici, divinatoris, sortilegij, l. 2. c. 6. §. 2. num. 14. 190
Blasphemantium, §. 4. nu. 26. 193
Officium non recitantium c. 1. §. 7. 167
Poena positiva non incurritur nisi sciatur, l. 1. c. 2. §. 1. & num. 21. 29
Quid de poena non peccati debeat considerari, nu. 22. ibid.
Poenae incurrentes in voto poenali an casu incurrat violando votum, n. 25. 30
Poenale votum quomodo obliget, l. 3. c. 22. §. 5. 229
Poenitentiae Sacramentali quoad iniungere an sit inferi possit aliena lingua, l. 2. c. 5. §. 2. nu. 18. 158

Perplexitatis scrupulosi instructio, l.1.c.3.§.8.n.4. 95
Pollutio Ecclesiæ quando contingat ex Sacrilegio, l.7.c.3.§.1.à nu.7. 479
An ex occultis, nu.8. ibid.
An ex copula coniugali, nu.9. ibid.
Quid ex nocturnis surgibus, nu.10. ibid.
Pollutio voluntaria quod peccatum, l.7.c.3.§.5.nu.1. & 8. 486
Voluntaria semper est contra naturæ prohibita, nu.46. 498
Eius causa altera per se instituta, altera per accidens & leuiter. nu.48. ibid.
Quando in sua causa sit peccatum, n.44. 495
Quomodo differat à distillatione, n.63. 499
Non diuersificatur à diuersitate habitu mentis in materia, c.7.§.1.nu.1. 518
Quid si intra brachia, vel os fœminæ, n.3. ibid.
Quid si manibus alterius, nu.5. ibid.
Vigilantis voluntaria, §.2.n.2. 525
[illegible] diuersa ab emittentibus ibid.
Nocturna, seu dormientis, nu.17. 527
Hæc potest esse voluntaria vel antecedenter in causis, vel consequenter ex delectatione ipsius, eod.n. & seqq. ibid.
In somnis cœpta, quæ in vigilia perficiatur, nu.18. 528
An ad dictam perfectionem assistè quis conscie [illegible] motu corporis possit. ibid.
Vigilantis [illegible], nu.20. 529
Pontifex Summus potest dispensare in recitatione Officij, l.2.c.5.§.2.n.23. 172
Relaxare iuramenta Deo facta, l.3.c.7.§.3.nu.5. 244
Commutare, §.4.nu.2. 247
Dies festos indicere, l.4.c.1.nu.1. 321
Dispensare in seruilibus die festo, c.3.§.2.nu.31. 341
In ieiunijs Ecclesiasticis, c.5.§.7.n.52. 373
Possessio quid operetur in probabilibus, l.1.c.3.§.2.nu.9. 34
Contra [illegible] ibid. 36
[illegible] nu.10. & 13. 35
Exempla de possessione in probabilitate iuris, à nu. 2. 38
Exempla de eadem in probabilitate facti, num. 27. ibid.
Quid operetur in dubijs. V. Dubia.
Quomodo acquiratur, l.8.tr.1.c.3. 558
Possessor malæ fidei. V. Restitutionis à detinente per totum,
Bonæ fidei. V. Restitutionis facienda.
Potestatem habens dispensandi in votis an habeat in iuramentis, l.3.c.7.§.7.n.8. 243
Potestas ciuilis an habeat potestatem relaxandi iuramenta, nu.13. [illegible]
Potus an frangat ieiunium Ecclesiasticum, l.4.c.5.§.2.nu.1. 358
Quid de potu vini musti, fere, lactis, ceruisiæ, nu.2. ibid.
Quid de aquis cocktis, nu.5. ibid.
Quid de succo expresso ex vuis, malis, cæterisque fructibus, nu.7. 358
Quid de chocolata, nu.8. ibid.
Quid de aromatibus mellitis, nu.10. 372
Potus vini vt causa pollutionis, l.7.c.3.§.5.num. 51. 496
Præceptum caritatis erga Deum quando vrgeat, l.2.c.5.§.2. 755
Superioris quando censendum graue, l.2.c.1.§.3.nu.18. 6
Restitutionis affirmatiuumne, an negatiuum, l.8.tr.3.c.1.nu.5. 595
De diligendo proximo quale, l.5.c.1.n.1. 376
De non fornicando potest inuincibiliter ignorari, l.7.c.1.§.2.nu.10. 478
Præcepti transgressio excusat, l.1.c.1.§.6. 25
Præcipere subditis die festo seruilia an liceat, l.4.c.3.§.2.nu.27. 333
Præcisio quomodo possit iuuare ad liberandum à cogitationibus in aliqua materia à luxuria, l.10.c.5.§.1. 726
In materia luxuriæ, §.2. 727
Prædicare festum ex alijs an liceat, l.4.c.6.§.1.nu.13. 378
Ex infirmitate, à nu.14. 377
Prælati, vel eorum vicarij quid possint interpretandis iuramentis, l.3.c.7.§.3.nu.6. 244
Quid in commutandis, §.4. 247
Quid in votis, c.10.§.4.nu.4. 257
Quid in seruilibus die festo, l.4.c.3.§.2.num. 33. 341
Quid in ieiunijs, c.5.§.7.nu.55. 374
Prælatus Religiosus quæ vota subditi possit irritare, l.3.c.16.§.3.nu.19. 288
Quæ dispensare, §.4.à nu.1. 292
Quid in seruilibus die festo, l.4.c.3.§.2.nu.34. 341
Quid in ieiunijs Ecclesiæ, & Regulæ, c.5.§.7.nu.51. 376
An dispenset in recitatione Officij, l.2.c.5.§.2.n.26. 172

Pragmatica de venditione frumentorum in [illegible] 667

Praua quæ explicandam in Confessione [illegible], l.[illegible] 457

Seruanda in commutatione votorum, l.3.c.16.§.8. 547

Preces importunæ an exiliare [illegible] votum, l.2.c.[illegible] 17

Pretium, V. Valor.

Pretium determinatum requiritur in emptione, & venditione. l.5. tr.5.c.7.§.11. num. 4. 641

Iustum est quod §.[illegible] per totum. [illegible]

[illegible] Vulgare [illegible] ibid.

[illegible] infimum, [illegible] ibid.

Iustum determinatur à communi æstimatione, nu.2. ibid.

Crescit, vel decrescit ex quibus causis [illegible] ibid.

Ex parte rei venditæ pretij, emptorum, & venditorum, expensarum, modi vendendi, nu.4. 655

Quomodo augeatur à necessitate, vel utilitate mercis, nu.17. 657

Pretio quo res emenda, aut vendenda, nu.18. ibid.

Quanti res extraordinariæ, nu.20. ibid.

Quanti, quæ sciuntur mox fore cariores, aut viliores, nu.21. 618

Quanti in [illegible], nu.23. ibid.

Pretium, V. Deceptiones occurrentes, ibi multa de pretio.

Pretium in monopolijs, l.5. tr.3.c.7.§.[illegible] nu.21. 694

Principes Christiani moderare possint [illegible], vel eos cogere ad fidem, l.2.c.2. §.[illegible] 110

Principio peccatur in detractionem in [illegible], l.5. tr.3.[illegible] 709

Priuilegium monopolij [illegible], & quando concedi possit à Principe, c.7.§.[illegible] 692

Probabilitas, V. Conscientia probabilis, & Opinio.

Probabiliores sententias [illegible], [illegible] aliam sequi an liceat, l.1.c.3.§.5. per totum. 46

Professio fidei à quibus emittenda, l.2.c.1. §.[illegible] 133

A beneficiarijs, nu.1. ibid.

A professoribus artium liberalium, nu.[illegible] 134

Sub qua pœna, nu.4. 133

[illegible] 134

Professio Religiosi ex metu, l.[illegible] 26

Filij non nocet [illegible] paternis in bonis temporalibus, l.[illegible] 432

Professi ad chorum. V. Horæ canonicæ, & Religiosi deputati ad chorum.

Prohibitio [illegible] à [illegible] 7

Prolatio recitantis Officium qualis esse debeat, l.2.[illegible] 433

Promissio requisita in voto, l.3.c.[illegible] 160

Ficta quomodo obliget voto. §.[illegible] ibid.

Absoluta, & conditionata. §.2. 188

Pœnam ob rem turpem an te [illegible] obliget, l.7.c.5.[illegible] 507

Non repetendi [illegible] pro an det locum, l.[illegible] 306

In dictum, an, & quando obliget [illegible], c.3.[illegible] 746

Promissorium iuramentum, eiusq; veritas, l.3.c.3.§.2. 252

Quid de promissorio [illegible] ibid.

Promissorij iuramenti materia in communi, §.5. 314

In honorem Dei, nu.5. 615

In vtilitatem hominis, nu.18. 616

Promittere cum iuramento rem illicitam quod peccatum, nu.9. ibid.

Propinquitas loci quanta requiratur, vt impedimentum poni possit executioni præcepti, l.[illegible] 328

Propositum requisitum in voto, l.3.c.1[illegible] 159

Protestatio sola non sufficit ad [illegible] l.2.c.[illegible] 178

Proximi necessitas obligat, ne opinionem probabilem sequamur in materia Sacramentorum, l.1.c.3.§.[illegible] 37

Puellæ honestæ quid faciendum, si [illegible] l.5.c.[illegible] 397

An obligentur sinere se contrectari à medicis in partibus honestis. ibid.

An licitè habeant amatores, nu.26. ibid.

An se ipsi [illegible] possit, ibid. & nu.[illegible] 407

An munera acceptare, l.5.c.[illegible] 45. 375

An se ornare, c.8.§.[illegible] per totum. 140

Puerorum motus quando mortales, l.1.c.1. §.3.nu.38. 9

Quis

Q

Quadragesimæ tempore an liceat recitare vesperas ante refectionem, l.4. c.5.§.4.num.4. 357
Quantum a Deo in oratione petendum, l.1.c.2.§.3.num.8. 140
Quæ missa audienda, l.4.c.2.§.2.num.2. 322
Quanta, num.3. 323
Quando ieiunandum, l.4.c.5.§.1.num.4. 318
Quando votum obliget, l.3.c.12.§.3. 662
Quando, circumstantia, restitutionis, l.8. tr.4. c.1.§.6. 726
Quandonam accedere ad coniugem sit prohibitum, l.7.c.8.§.5. 486
An tempore menstrui, vel grauidationis, num.31. 492
An in Aduentu, vel Quadragesima, n.36. 492
An tempore sumptæ, vel sumendæ Eucharistiæ. [illegible] ibid.
An tempore sanctitatis, num.37. ibid.
Quanta refectiuncula sumi possit die ieiunij, l.4.c.5.§.3.num.1. 353
Qualis, num.3. 354
Quo tempore, num.10. 355
Quantitas furti requisita ad mortale. V. Furti quantitas.
Quantum, circumstantia restitutionis, l.8. tr.4. c.1.§.4. 723
Quantum singulæ damni concausæ teneantur restituere, c.2.§.8. 742
Quis, circumstantia restit. c.1.§.1. 710
Quid, circumstantia alia, .2. 716
Quid pro quo, l.8.tr.5. c.7.§.11.num.5. 681
Quomodo, alia circumstantia §.5. 723
Quo loco, alia, §.8. 727
Quo ordine multæ concausæ debent restituere, c.2.§.7. 741
Quod nondum est, an vendi possit, tr.5.c.7.§.1.n.20. 658
Quinquagenaria mulier an excusetur a ieiunio, l.4.c.5.§.7.n.5. 361
Quod est illud Officium, ad quod tenentur obligati ad illud, l.4.c.5.§.2. 248
Quorum animalium genus prohibetur in ieiunio, l.4.c.5.§.2.num.105. 345

R

RAdices restitutionis. V. Restitutionis radices.

Raptus, l.7.c.6. 519
Quid sit, §.1. ibid.
Tria requirit. Vim illatam §.2.num.1. ibid.
Finem in honestum, & abductionem, 2 num.2. ibid.
Est etiam abductio pueri, §.1.num.1. 518
Quid de sponsa de futuro, vel præsenti, num.3. ibid.
Pœnæ, §.2.num.5. 519
Quid si non dirimat matrimonium, num. 10. ibid.
An sit copula cum dormiente, num.15. 519
Ratificatio in actu quid operetur, l.1.c.16. §.3. num.53. 295
Recitari an possint ecclesiastici dum audiunt sacrum, l.4.c.2.§.1.num.15. 325
Recusatio, vna ex concausis iniustæ actionis quam obligationem restitutionis pariat, l.8. tr.4.c.2.§.4. 737
Redire an liceat ad prius votum iam commutatum, vel dispensatum, l.3.c.16. §.7. 510
Redire an obligemur, si ad tempus fiat commutatio, num.2. 511
Refectiuncula in die ieiunij conceditur, l. 4.c.5.§.3. 353
Quanta, num.1. ibid.
Qualis, num.3. 354
Quo tempore, num.5. 355
Regula discernendi voluntarium liberum, l.1.c.2.§.1.num.5. 14
Et §.2.num.2. 15
Cognoscendi diuinationem superstitiosam, l.2.c.8.§.7.num.32. 175
Cognoscendi tacitam dæmonum inuocationem, n.24.& 25. 177
Cognoscendi an vis sit naturalis, an superstitiosa, num.62. 183
Et num.61. 184
Relaxatio iuramenti a quo, de quibus, ob quas causas, l.3.c.7.§.5. 63
Religionis votum, Religiosorum vota. Religiosorum, Religionis, Reus, & restit. Indultis horum quid fiet, l.5,c.3.§.7. infra R. 82
Religiosi deputati ad chorum qua ratione obligentur ad illum, l.2.c.5.§.1.2.n.6. 241
Quid si sint tamen pauci, num.12. 243
Quid si non sint in sacris, obligabuntur ne pœnitentiam num.15. ibid.
Cætera Vide Hora canonicæ.

Reli-

Religiosi an transire possint ad statum laicalem in eadem Religione, nu. 5. ibid.
An recitare possint Officium, quod Diœcesani, [illegible] nu. 5. 245
Religiosorum prælati V. Prælati.
Religiosi incolæ an teneantur voto ciuitatum, l. 3. c. 18. §. 3. nu. 6. 266
Monasteriorum quam habeant potestatem relaxandi iuramenta, c. 7. §. 5. nu. 5. 245
Eadem commutandi, §. 4. nu. 2. 287
Vota dispensandi, vel commutandi, c. 16. §. 4. nu. 8. 298
Et num. 46. 301
Dispensandi in laboribus die festo, l. 4. c. 5. §. 1. à nu. 34. 342
Religiosorum vota sine Superioris scientia, vel consensu, l. 3. c. 13. §. 5. a n. 5. 256
Religiosus, qui se malè de industria gessit, vt dimittatur, ad quid obligetur, l. 3. c. 12. §. 6. nu. 8. 268
Ante alium, vel simul genitus ad quid obligetur, l. 8. tr. 4. c. 1. §. 1. nu. 7. 712
Ante professionem. ibid.
Post professionem, nu. 16. 714
Quid lusu exponere possit, l. 8. tr. 2. c. 9. §. 4. nu. 25. 591
An debeat egredi Religione, vel in eam non ingredi ob necessitatem parentum vel sociorum, l. 7. c. 2. §. 5. n. 6. 457
Quoad votum paupertatis. V. Paupertas Religiosa.
Sacerdos dum confitetur peccatum sexus, an debeat explicare Sacerdotium, & professionem, l. 1. c. 8. §. 1. n. 4. 479
Emptio ad contractum an sine licentia sui Superioris concedere possit, l. 8. tr. 1. c. 2. §. 3. nu. 9. 557
Reliquiæ Christi D. [illegible] Sudarium, Crux, qua adoratione colendæ, l. 2. c. 3. §. 1. num. 4. 138
Sanctorum quomodo adorandæ, n. 5. ibid.
Remedia contra [illegible], l. 7. c. 10. 542
Remigantes Christiani in classe Turcarum, l. 5. c. 1. §. 4. nu. 42. 400
Remissio iuramenti cui, & a quo, l. 3. c. 7. §. 2. 242
Remittere an [illegible] possit iuramentum in sui vtilitatem emissum, nu. 4. 243
Retractio mercatorum, & quando fiunt emenzi alieno nomine, l. 8. tr. 3. c. 7. §. 10. 675
Remittere officium inimico, l. 7. c. 2. §. 3. nu. 68. 565
Repræsentatio turpium, l. 5. c. 1. §. 4. n. 2. 368
Et l. 7. c. 8. §. 4. 487
Vt causa pollutionis, l. 7. c. 3. §. 5. num. 50. & 51. 488
Resalutare inimicum. V. Inimicum resalutare.
Reseruata vota an aliquando dispensentur ab inferioribus Papa, l. 3. c. 17. §. 4. nu. 36. 302
An ob id causam dei [illegible], n. 37. ibid.
An imperfectio voluntatis, nu. 41. ibid.
An consuetudo, nu. 42. ibid.
An priuilegium, nu. 46. 303
Reseruatione intelligitur sodomia imperfecta, quando reseruatur absolutè sodomia, l. 7. c. 7. §. 3. nu. 4. 530
Reseruata sodomia an intelligatur tum de agente, tum de patiente, §. 6. nu. 1. 532
An reseruata censeatur bestialitas, n. 6. ibid.
Resistere possitne an quis debeat in motibus pœnis, l. 10. c. 2. 781
Restitutionis obligatio an det causam non ieiunandi, l. 4. c. 1. §. 7. nu. 35. 368
Restitutio honoris, l. 9. c. 3. §. 8. n. 5. 737
Restitutio famæ. V. Fama.
Restitutio ex damno dato. V. Damnum datum.
Restitutio ex homicidio, l. 6. c. 4. 459
Ex homicidio directo, §. 3. 465
Ex homicidio indirecto, §. 1. 459
Vide etiam l. 8. tr. 3. c. 2. §. 1. a nu. 12. 608
An ad restitutionem obligetur, si volentem occidat, l. 6. c. 4. §. 3. nu. 2. 465
Quid in duello. ibid.
Quid si occidat prouocantem, nu. 15. ibid.
An aliquid restituendum pro damnis spiritualibus occiso factis, nu. [illegible] 467
Quid pro damno personali, nu. 34. ibid.
Quid de excedente modum sui defensionis, nu. 36. 466
Ex homicidio quibus hæredibus debeatur, num. 6. 464
An aliquid restituere debeant hæredes occisoris, nu. 24. 465
Restitutio ex adulterio, l. 7. c. 3. §. 4. 483
Adulteri obligatio propter prolem non legitimam succedentem, nu. 1. ibid.
Adulteræ obligatio propter eandem rationem, nu. 7. 484

Quæ

Quas excusationes habeat a culpa, n. 9. ibid.
An haeres ex tunc de sua poenis teneatur eam solvere, nu. 9. ibid.
Restitutio bonorum temporalium, l. 8. tr. 3. c. 1. 595
Quo praecepto iubeatur, ibid.
Restitutionis radices, l. 8. tr. 3. c. 2. §. 1. 597
Radix I. est iniusta acceptio, §. 2. per totum, ibid.
Restituere tenetur ex hac radice is, qui aliquem damnificavit, ibid.
Per actionem iniustam, ibid.
Per actionem externam iniustam, §. 3. 598
Per iniustam ex culpa theologica, §. 4. ibid.
Ex culpa theologica gravi, §. 5. 599
Quid ex levi externa, sed interna gravi, num. 7. 600
Restitutio ex delicto quomodo statim obliget, §. 6. 602
Restituere obligat totam rem, seu eius valorem, §. 7. 605
Etiamsi eam quis totam consumpserit, num. 2. ibid.
Sed diversimode iuxta tempus, quo illam sit consumpsit, num. 5. 606
Obligatur etiam reddere fructus, a n. 12. 608
Etiamsi res casu perierit, §. 8. 609
Quid, si dubitet sit, an adsit iniusta acceptio, §. 9. per totum. 611
Restitutionis radix II. ex re accepta, l. 8. tr. 3. c. 3. §. 1. 612
Si res accepta extet, n. 4. ibid.
Si extet ex parte, nu. 7. 613
Si consumpta est bona fide, nu. 8. ibid.
Si donata alteri, nu. 9. 614
Si vendita, nu. 10. ibid.
Si res aliena precium alteri sit donatum, num. 13. 615
Quid si dubius sit, an ex re aliena sit factus ditior, nu. 18. 616
An fieri possit restituere rem illi bona fide venditam §. 2. ibid.
Quid si adsit mala fides, §. 3. 617
Quid si res ita vendita, sit alteri obligata, num. 5. ibid.
Restitutio ex re accepta quomodo statim obliget, l. 8. tr. 3. c. 2. §. 6. nu. 11. 604
Et c. 3. §. 1. nu. 2. 612
Restitutio quomodo facienda, quando res aliena mixta fuit cum propria, vel confusa, c. 3. §. 4. n. 14. 621
Restitutionis radix III. ex damnificatione, seu laesione, l. 8. tr. 3. c. 4. 624
Restituere an debeat qui impedit bonum alteri sive vi, fraude &c. vel cum his, §. 2. 629
Quoad ea, quae pertinent ad iustitiam commutativam, ibid.
Quoad ea, quae ad distributivam, §. 2. 631
Quoad impedimentum, ne quis acquirat beneficium, nu. 3. 632
Restitutionis radix IV. Ex contractu, l. 8. tr. 3. c. 5. 658
Ex culpa in proprie dicto contractu, §. 1. ibid.
Ex culpa in quasi contractu, §. 2. 618
Restitutio ex contractu quomodo statim obliget. l. 8. tr. 3. c. 2. §. 6. n. 9. 603
Eadem quarta radix immediate ex contractuum variarum, c. 6. 645
Regula generalis, §. 3. 648
Eadem quarta radix ex contractu peculiari emptionis, & venditionis. V. Emptio, & venditio.
Eadem quarta radix ex contractu particulari mutui, l. 8. tr. 3. c. 6. per totum. 695
Restitutionis circumstantiae, V. Circumstantiae restitutionis.
Restituendane sit res domino nocitura, tr. 4. c. 1. §. 3. nu. 1. 716
Restitutio an iteranda si pereat in manu internuntii, §. 5. nu. 3. 724
Quid si per nuntium fiat alteri a domino, num. 8. 725
Quid si mediatori rem restituendam quis amittat, nu. 9. ibid.
Restituenda donati mortuo donatore, nu. 11. ibid.
Restitutionem volenti differre, aut nolenti facere an danda absolutio. V. Absolutio an concedenda.
Reus an possit aequivocare, l. 3. c. 4. §. 3. 238
Reus, l. 9. c. 2. §. 2. 756
An licite aperiat occulta crimina testium, nu. 1. ibid.
An falsa, nu. 5. ibid.
An debeat stare sententiae, nu. 8. 757
An fugere possit e carcere, nu. 9. ibid.
Quid de reo Religioso, nu. 10. 758
An ei possit dari instrumentum ad effringendos carceres, nu. 11. ibid.
An possit mutare ad fugiendum, nu. 12. ibid.
Malefactor. V. Malefactor, & Homicidium ad malefactorem &c.

Non potest cogi ad se interficiendum, l.6.c.2.§.1.nu.3. 445
Rex quoad bellum gerendum, V. Bellum.
Ritum locij an sequi possit in recitando Officio. l.2.c.5.§.2.nu.27. 154
Rubricarum contemptus quale peccatum, num.19. 152

S

SAccaro condita aqua an violet ieiunium, l.4.c.5.§.2.nu.5. 349
Saccus lupulis plenus, in quo reperiatur argentum, hoc casus erit, l.8.tr.3.c.7.§.11.num.42. 690
Sacerdos an explicare debeat, se Sacerdotem esse in confitendis luxuriæ peccatis, l.7.c.2.§.1.nu.4. 479
Quid si simul sit Religiosus. ibid.
Sacerdotium susceptum ex metu, l.1.c.2.§.1.nu.4. 24
Sacerdotes, & constituti in sacris, V. Horæ canonicæ.
Sacerdos Græcus. V. Græcus Sacerdos.
Sacramenta petere ab indigno, vel excommunicato, l.5.c.1.§.4.nu.31. 400
Sacrilegium quid, & quotuplex, l.2.c.6.§.3. 191
Circa personas sacras, nu.2. ibid.
Circa loca sacra, nu.6. 192
Circa res sacras, nu.7. ibid.
Quid si retineantur legata, nu.10. 193
Quid si decimæ, nu.12. ibid.
Quid si peccatum fiat tempore sacro, num.12. ibid.
Quid si retineatur quid contra votum, nu.13. ibid.
Sacrilegium in materia luxuriæ, l.7.c.2.§.1. 478
Ex persona sacra, nu.2. ibid.
Esse sacrum per votum solemne, vel simplex, an mutet speciem, nu.3. 479
Ex loco sacro, nu.7. ibid.
Notorium violat Ecclesiam. ibid.
Quid de occulto, nu.8. ibid.
Quid de copula coniugali, nu.9. ibid.
Quid de osculis, & tactibus turpibus, nu.10. ibid.
Sacri loci nomine quid hic veniat, nu.12. 480
Sacrum tempus an constituat hoc sacrilegium, nu.13. ibid.
Quid religiosorum sacrum gestatio, a nu.13. ibid.
Sacrilegium committens cum Moniali quam pœnam incurrat, §.2.nu.1. ibid.
Sacri loci pollutio. V. Pollutio Ecclesiæ.
Sacro interesse, V. Missam.
Saginem comedere an liceat die ieiunij, l.4.c.5.§.3.nu.16. 347
Salutare inimicum an tenearis. V. Inimicum.
Saluatores an superstitiosi, l.2.c.6.§.1.n.16. 178
Sancti qui, & qua ratione colendi, c.4.§.1.num.8. 118
An ipsi concipi possint vota, l.3.c.14. 172
Sanitas sola an tollat sanis in matrimonio, l.7.c.3.§.5.nu.8. 487
Satellites. V. Ministri iustitiæ.
Satisfactionem offerenti an obligatur iniuriam remittere, l.3.c.1.§.3.nu.17. 187
Scandalum, Sepelire in loco sacro, Sententia, Sigillum Confessionis, Solutio debiti, Sponsalia, Subditus, Suffragium. In dubijs horum quid fiet, l.1.c.3.§.7. litera S. 56
Scandalum, l.2.c.1.§.4. 101
Vide Cooperatio.
Scandalum pusillorum, nu.64. 105
Scandalum an sit dare peccandi occasionem ex fragilitate peccanti, ibid. & num.71. ibid.
Scientia habita a dæmone, vti an peccatum, l.2.c.6.§.1.nu.22. 177
Et §.2.nu.21. 189
Schisma, l.2.c.1.§.9. 129
Scholasticus quomodo possit continuationem studij probare, l.3.c.1.§.2.n.8. 181
Scribere turpia, l.7.c.8.§.5. 537
Scrupulus vnde oriatur, quid remedij. Ac. l.1.c.3.§.8. 54
Vide etiam Conscientia scrupulosa.
Sculpere an liceat die festo. V. Opera seruilia.
Seges nondum collecta an vendi, & quanti possit, l.8.tr.3.c.7.§.3.nu.12. 674
In alieno solo cuius sit, c.1.§.1.nu.7. 623
Semen generationis corruptum an liceat consultò expellere, l.7.c.7.§.1.a n.4. 525
Susceptum effundere an possit fœmina, num.9. 526
Et c.3.§.5.nu.14.& 16. 482
Animalium emungere an peccatum, c.8.§.2.num.5. 536
Seminare an obligetur vxor, vim seminandi, §.3.

in, c.8. §.4. nu. 74. 488
An possit foemina viri copula, nu. 18. 489
An se manibus ad id adiuuare. ibid.
Sententiæ Probabilis venditio an liceat Iudici, l. 8. tr. 3. c. 7. §. 3. nu. 13. 613
Sepultura quandonam priuentur morientes in duello, l. 6. c. 9. §. 3. nu. 13. 442
Seruilia opera. V. Opera seruilia.
Serui vota an dominus irritare possit, l. 3. c. 10. §. 3. nu. 45. 294
Et num. 51. 295
Seruus an sit dominus suæ vitæ, membrorum, honoris, perinde ac liberi, l. 8. tr. 1. c. 2. §. 1. nu. 3. 547
Quid de alijs bonis, à nu. 4. ibid.
Seruorum mitigata conditio, quoad ipsorum peculium, defenditur, à nu. 9. 548
Defunctorum bona ab intestato, nu. 15. 549
An ijdem testari possint, nu. 22. 550
Quid Iudo ijdem possint exponere, tr. 2. c. 9. §. 1. nu. 24. 595
Infideli an possint minoris vendi, existente remedio efficaci suæ sanitatis, tr. 4. c. 8. nu. 1. 744
Sexagenarij an excusentur a ieiunio Ecclesiæ, l. 4. c. 3. §. 7. nu. 1. 361
Quid in senatijs Regulæ, nu. 8. 362
Quid in votis, nu. 9. ibid.
Quid quoad subrogata voto castitatis, num. 10. ibid.
Signa ostendentia, vim non esse naturalem, sed superstitiosam, l. 2. c. 8. §. 1. n. 84. 124
Signa amoris inter coniuges, l. 7. c. 3. §. 5. nu. 57. 468
Sitis sciendi, vel exhalandi vt causa pollutionis, nu. 51. 695
Soror an possit generi vota irritare, l. 3. c. 10. §. 3. nu. 17. 291
Socij priuilegio in recitatione Officij an fruì possint, l. 2. c. 5. §. 2. nu. 27. 164
Sodomia perfecta quæ, l. 7. c. 9. §. 1. 529
Duo mares se commiscentes, sed non in vase præpostero an sodomia, nu. 3. 530
Quid si non effunditur semen in dicto vase, nu. 4. ibid.
Sodomiæ pœnæ, nu. 5. & 6. ibid.
Sodomia cum asino, c. 1. § 1. nu. 7. 501
Cum Infideli, c. 1. § 1. nu. 8. 475
Cum virgine, c. 5. §. 1. nu. 1. 503
Quid de sodomia vxorati, c. 3. §. 1. nu. 5. 481
Et §. 2. num. 1. 481
Imperfecta consistens in effusione; sed illa est essentia absoluta sodomia, c. 9. §. 6. nu. 3. 538
Agentis an differat a sodomia patientis, §. 1. num. 7. 530
Vide etiam, §. 6. 2 nu. 3. 532
Cum viro an differat a sodomia cum fœmina, l. 7. c. 9. nu. 1. 2. & 3. 548
Sollicitans Monialem. V. Monialem sollicitans.
Solutis an liceant cogitationes morosæ, l. 10. c. 3. 783
Et c. 4. 784
Somnus vt causa pollutionis, l. 7. c. 3. §. 1. num. 52. 695
Spes theologica, l. 2. c. 1. §. 1. 134
Spinæ Christi D. V. Reliquiæ Christi D.
Sponsalia iurata ex metu an valeant, l. 5. c. 3. §. 5. nu. 51. 222
Sponsorum oscula, & tactus. V. Tactus inter sponsos.
Sponsis an liceant cogitationes morosæ, l. 10. c. 4. nu. 4. 785
S. Stephani die ieiunare an liceat, l. 2. c. 6. §. 1. nu. 35. 179
Et 46. 181
Strepitus iudicialis quomodo vetitus die festo. Vide Placitum.
Stuprum, l. 7. c. 5. 503
An id committat virgo se polluens, §. 1. n. 3. ibid.
Stupratoris obligatio, nu. 4. ibid.
Et §. 3. 504
Similiter deuenisse, nulla obligatio, nu. 1. ibid.
Idem, si deflorata renitatur, nu. 3. ibid.
Idem, si consentiat, nu. 5. 505
Replicatur, si non occultum propalaretur, num. 6. ibid.
Stuprator virginis vi, metu &c. ad quid obligatur, nu. 26. 509
Quid si solum intercessit osculum. ibid.
Quid si stuprator pecunia excusetur, nu. 27. ibid.
Et num. 29. 510
Quid si dubium sit, an fuerit virgo, n. 31. ibid.
Stuprator virginis cum promissione matrimonij ad quid, nu. 33. ibid.
Cum promissione vera, nu. 34. ibid.
Stupratorē ab obligatione excusationes quinque a dicta promissione, à nu. 37. 511
Prima, si superueniat impedimentum dirimens sine spe dispensationis. ibid.
Secunda, si mulier fornicetur postea, n. 38. ibid.

[illegible] 512
[illegible] ibid.
Quando [illegible] ibid.
[illegible] ibid.
Cum [illegible] 513
[illegible] num. 45.
Stuprum [illegible] ibid.
Virginis [illegible] 512
[illegible] 658
[illegible] 162
Subrogatus [illegible] 248
Subsidium [illegible] 317
Successor an teneatur [illegible] 238
An teneri, c. 13. §. 1. nu. 8. 265
Succum [illegible] an frangat ieiunium, l. 4. c. 5. §. 2. nu. 5. 380.
Quid de [illegible] num. 4. 332
Sudarium Christi D. qua ratione adorandum. V. Reliquia Christi D.
Superflua quando indigenti donanda, l. 5. c. 2. §. 1. nu. 2. & 10. 376
Superior Religionis, quae subditi vota irritet. Vide Praelatus Religiosus.
Superstitio an habeat paruitatem materiae, l. 2. c. 2. §. 3. num. 48. 183
Caetera de superstitione. V. Vana superstitio.
Suspicio quomodo differat a iudicio, & pluribus delectationi, l. 9. c. 1. nu. 1. 749
Suspicari de malo graui alterius an mortale, num. 12. 752
Suspensio ignorantia. V. Censura.
Sutores an excusentur a ieiunio, l. 4. c. 5. §. 7. num. 28. 567
Syllabas in recitando Officio abscindere quae culpa, l. 2. c. 5. §. 3. nu. 7. 158

T

Tabellio. V. Notarius.
Tactus inter sponsos quando liceat, l. 7. c. 3. §. 5. num. 37. 488
Quid de sponsis sub conditione, n. 42. ibid.
[illegible] 512
[illegible] 512
Inter coniuges, l. 8. §. 5. a nu. 42. 492
Quando abest periculum pollutionis, num. 42. ibid.
An quando est dubium de valore matrimonii, nu. 44. 493
An se ipsum tangere turpiter contra pudicitiam, nu. 45. ibid.
Quid, quando abest pollutionis periculum, nu. 45. ibid.
Tangere calicem, & alia, patenas an sit illicitum, l. 2. §. 1. nu. 1. 114
Temeratium iudicium. V. Iudicium temerarium.
Templa Infidelium adire an liceat, l. 2. c. 1. §. 5. nu. 11. 100
Tempore quo recitandum Officium, c. 5. §. 5. 163
Tempus diligendi Deum sub obligatione quando, l. 2. c. 3. §. 1. 136
Sperandi. V. Spes.
Credendi. V. Credere.
Copulae. V. Quando non accedere &c.
Tempus, quod requiritur ad praescribendam, l. 8. c. 4. §. 1. 618
Pro rebus temporalibus, nu. 3. 519
Pro abrogatione legum, nu. 8. ibid.
Tempus qua ratione expendendum in executione voti, l. 3. c. 1. §. 3. 261
Temporalia bona num bonis temporalibus proximi postponenda, l. 5. c. 2. §. 1. 2. num. 8. 378
Tentatio Dei quid sit, & quotuplex, l. 2. c. 2. §. 2. 135
Terminus prorogatus in iure ferendo quia ratione seruandus, l. 3. c. 7. §. 1. nu. 3. 249
Tertiarum recitantes Officium an satisfaciant, l. 2. c. 5. §. 4. nu. 35. 167
Testificari inpuniose an liceat in iudiciis, l. 3. c. 4. §. 4. 232
Testificari an liceat de visu, quae scit ex auditu, l. 7. c. 2. §. 3. nu. 10. 222
Sic testificans an obligetur ad restitutionem, nu. 12. ibid.
Testis vnicus an sufficiat causam saticiplorum, l. 1. c. 3. §. 3. nu. 24. 53
Testis, l. 9. c. 2. §. 5. 762
Quando iudicatur cooperari cum peccato vigilanti, l. 5. c. 1. §. 2. nu. 65. 404

Tellus quando se contrastare tenetur, l. 8. tr. 4. c. 1. §. 9. nu. 6. 731
Theologorum moralium laus, & eorum vtilitas, l. 5. c. 2. §. 1. nu. 11. 419
Thesaurizatio sacr. l. 8. tr. 4. c. 1. §. 3. a n. 31. 727
Titulum beneficij dumtaxat habens an tenentur ad Officium. l. 2. c. 5. §. 2. nu. 25. 146
Et nu. 30. 147
Totum non valens, an partem Officij recitare teneatur, l. 2. c. 5. §. 8. nu. 5. 168
Et nu. 22. 172
Transferri an liceat die festo, l. 4. c. 3. §. 1. num. 6. 312
Transeuntes per loca, vbi celebratur festum, an teneantur interesse sacro, l. 4. c. 2. §. 2. num. 10. 329
Transeuntes per loca Infidelium an excusentur a ieiunio. l. 4. c. 5 §. 7. nu. 42. 371
Tredecim simul mensa accumbere an superstitiosum, l. 2. c. 6. §. 1. nu. 36. 179
Et num. 76. 186
Tributum. V. Gabella.
Triremi Sacerdos addictus an teneatur ad Officium, l. 2. c. 5. §. 2. nu. 4. 141
Triticum emundare ad molendum an liceat diebus festis. V. Opera seruilia.
Turpia loqui, vel cantare, l. 7. c. 8. §. 4. 537
Scribere. V. Scribere turpia.
Turpiloquia velint causa pollutionis, c. 3. §. 5. nu. 10. 31. 581
Inter coniuges. V. Verba turpia.
Turpium lectio. V. Lectio turpium. 539
Repraesentatio. V. Repraesentatio turpium.
Tutor an, & quae rem pupilli irritare valeat, l. 3. c. 16. §. 3. a nu. 17. 250

V

Vacantia bona. V. Bona vacantia.
Vagi mendicantes teneantur interesse sacro, l. 4. c. 2. §. 2. nu. 14. 330
Valor rei. V. Pretium.
Valoris integri, rei quanti, l. 8. tr. 3. c. 7. §. 11. nu. 34. 689
Valore rei crescente, vel decrescente qualem debet, qui rem alienam consumpsit. c. 2. §. 7. 605
Valorem rei debet, qui rem alienam damnificauit, c. 4. §. 1. nu. 9. 628
Vana obseruantia, l. 2. c. 6. §. 1. a nu. 23. 177
Regula an hic adsit pactum cum daemone, nu. 26. & 27. ibid.
Enumerantur aliquae actiones superstitiosae, nu. 27. 178
Ideo nomen filio sumere an superstitio, l. 2. c. 6. §. 1. nu. 73. 185
Et num. 73. 186
Obseruare quandam festa, vel tempora quando superstitiosum, l. 2. c. 6. §. 1. nu. 58. ibid.
Quando adhibentur sola sacra, nu. 44. 180
Quando sacra simul, & non sacra, nu. 57. 182
Venari an liceat die festo, V. Opera seruilia.
Venatum vt eat, an missam amittere die festo possit, l. 4. c. 3. §. 1. nu. 8. 335
Venatores, l. 8. tr. 2. c. 9. §. 2. 593
Vendere rem incertam pretio certo an liceat, l. 1. c. 5. §. 3. nu. 16. 57
Vendere quid pro quo, tr. 3. c. 7. §. 11. 683
Venditio, Vargo, Voti irritatio, dispensatio, Vocatio, Vitra. In dubijs horum quid fiet, l. 1. c. 5. §. 9. litera V. 66
Venditio quae licita diebus festis. V. Mercatus.
Vendens rem supra taxam vel, qui tertio eodem modo vendidit, an reddere debeat hoc tertio, l. 8. tr. 3. c. 7. §. 5. n. 6. 659
Vendentium cooperatio cum peccato contrario, l. 5. c. 1. §. 4. a nu. 33. 399
Venditio l. 8. tr. 3. c. 7. per totum. 645
Vide v. Emptio.
Venditio differt a permutatione, §. 1. n. 7. 8. 646
Voluntaria esse debet, nu. 13. 649
Sunt tamen casus, in quibus vendere quis cogitur. ibid.
Vendi, & emi quae possunt, §. 2. 650
Venditio hominis, nu. 1. ibid.
Officiorum, nu. 5. 651
Electionis ad illa, nu. 6. ibid.
Sententiae probabilis, nu. 13. 653
Omnium bonorum, nu. 14. ibid.
Haereditatis, nu. 16. ibid.
Creditorum, nu. 17. ibid.
Vide etiam §. 8. a nu. 1. 672
Rei litigiosae, §. 3. nu. 18. 655
Eius, quod mandatum est, nu. 20. 654
Vendere pecunia credita, l. 8. tr. 3. c. 7. §. 6. 662
Plus carius, quam numerato, nu. 3. ibid.
Venditionis pretium. V. Pretium.
Venditor an, pretio ab emptore non soluto, possit

possit percipere fructus rei, l.4.c.[illegible] 663
Vendere an liceat Crasse tritici, vt. illam tunc vilius emant [illegible] 672
Vendere, vel emere tam pacto retrouendi[illegible] 675
Cum pacto in futurum vendiaris, vel [illegible] 676
Vendere aliceno [illegible] 678
Vendere [illegible] & similia anticipatū, l.7.[illegible] 666
Vendere in loco delictum an [illegible] 679
Venditio facta duobus, l.13.[illegible] 680
Rei vilibus [illegible] 682
Venialis per accidens quodnam fit, l.1.c.1. [illegible] 4
Ex paruitate materiae, n.2. ibid.
Ex imperfectione actus, n.[illegible] 8
Venialia omnia vel [illegible] an mortalia, [illegible] 12
Verbum [illegible] quando [illegible] debet [illegible] 587
Verba [illegible] blasphema, l.[illegible] 256
Contra [illegible] blasphema, n.[illegible] ibid.
[illegible] 265
Verba quomodo proferenda a recitante Officium, l.2.c.1.§.4.[illegible] 1183
Verba quae apponuntur in [illegible], l.[illegible] 205
Turpia inter coniuges, l.[illegible] 497
Vide Turpiloquium.
Veritas primus iuramenti comes, l.3.c.1. §.[illegible] 204
Eadem [illegible] 211
Vesperas recitare post refectionem an liceat tempore Quadragesimae, l.[illegible] 317
Vestire hoc, vel illo colore an apta materia voti, l.3.c.1[illegible] 275
Vicarij Episcoporum quid possint in iuramentis, [illegible] Vide Praelatus.
Vicarius beneficiarij an teneatur ad Officium, l.2.c.[illegible] 1165
Vidua per secunda nuptias amittit tutelam filij, l.7.c.1[illegible] 477
Quid si fornicetur. ibid.
Quid de legatis [illegible] a marito, n.5. ibid.
Quid si maritus addidit [illegible] vixerit, [illegible] ibid.
Viduis an liceant [illegible]
[illegible] 583
Vinculum an [illegible] Religionis est, [illegible] vinculo [illegible] l.3.c.[illegible] 310
Vinum an frangat ieiunium, l.[illegible] 188
Quantum vi [illegible] 182
V[illegible] l.7.c.[illegible] 681
Vinum aqua [illegible] vendere. V. Aquam miscere vino. [illegible]
Visitatores quando aquam [illegible] possent, [illegible] 681
Vincentium quid sit, l.1.c.[illegible] 31
Vir quid vxori debeat, quoad alimenta, l.[illegible] c.[illegible] 524
Quid [illegible] dote, n.2. ibid.
Quid [illegible] 525
Quid [illegible] ibid.
Vir Quando copulam. V. Coniugatorum peccata in [illegible]
Virgo Sanctissima [illegible] l.2.c.4.[illegible] 128
Virgo nobilis an [illegible] 369
Quid [illegible] 370
Virgo pro [illegible] an possit [illegible] 681
[illegible] 198
Virgo [illegible] 520
Interna, sed [illegible] 108
An perere velum consecrationis. ibid.
An legata [illegible] ibid.
An [illegible] Virgo, n.[illegible] 104
Virgo [illegible] & [illegible]
Virginitas quando [illegible] 108
Vita propria [illegible] 374
Villa [illegible] l.3.c.3[illegible] 676
Vitri [illegible] 681
Vitiorum [illegible] 683
Voluntas quomodo se habeat circa [illegible] 573
Vnica [illegible] Ecclesiastici, l.4.c.5.§.2. 548

Vnum cole Deum, primum Decalogi præceptum quomodo seruandum, l.2.c.4. per totum. 137
Voluntas quomodo se habeat circa obiecta mala, l.10.c.1. 779
Voluntarium quid sit, l.1.c.2.§.1. 13
Vota an possint nuncupari Sanctis non canonizatis, l.2.c.4.§.1.nu.11. 139
Votum de orationibus an possit aliena lingua persolui, c.5.§.2.n.18. 152
Rei indeterminatæ, l.3.c.15.§.7. 283
Voti cessatio, l.3.c.16. 284
Ex natura rei, §.1. ibid.
Ratione temporis, §.2. 285
Irritatio, §.3. 287
Quid & quotuplex, n.2. ibid.
An irritentur vota sæculi per vota biennij Soc. Iesu, a nu.4. ibid.
An filij vota irritari possint a patre, n.9. 288
An a tutore, vel curatore, nu.17. 290
An a matre, nu.21. ibid.
An a socero, nu.27. 291
An a Superiore Religionis, nu.28. ibid.
An a domino, nu.45. 294
Et nu. 52. 295
An a coniuge, nu.48. 294
Quid de votis ratificatis, nu.57. 296
Voti dispensatio, l.3.c.16.§.4. 297
Bona fide data an valeat, n.3. ibid.
A quo possit dari, nu.4. ibid.
Ob quas causas, nu.10. 298
Quæ vota, a nu.26. 300
Voti commutatio, l.3.c.16.§.5. 304
In maius, nu.3. 305
In minus, nu.8. ibid.
In æquale, nu.10. 306
Voti acceptatio quid operetur, quoad commutationem, c.17.§.2. 313
Voti materia quæ, l.3.c.15. 272
Possibilis esse debet, §.1. ibid.
Honesta non indifferens, §.2. 274
Non impeditiua maioris boni, §.1. 312
Et §.3. 317
Vota quædam peculiaria [illegible] tiuntur, c.15. §.4. 276
Non nubendi, nu.2. ibid.
Non ludendi, nu.3. ibid.
Non vouendi. ibid.
Contrahendi matrimonium, nu.4. ibid.
Non acceptandi prælaturas, vel Sacerdotium, nu.5. ibid.
Inseruiendi in perpetuum, nu.6. 278
Præstandi hoc, & non aliud, nu.7. ibid.
Non petendi dispensationem, nu.8. ibid.
Vota reseruata. V. Reseruata vota.
Votum disiunctiuum, c.15.§.5.nu.9. 279
Votum, quomodo interpretandum, §.6. 280
Votorum aliquorum interpretatio, nu.2. ibid.
Virginitatis, peregrinationis, audiendi Missam, recitandi rosarium, ingrediendi Religionem, vel perseuerandi, ieiunandi, abstinendi a vino, ieiunandi in pane, & aqua, abstinendi a carnibus, a nu. 2. & seqq. ibid.
Votum quid sit, & quotuplex, c.9. 257
Quam libertatem requirat, c.10.§.1. 258
Quod propositum, c.11. 259
Quam promissionem, c.12. 260
Votum quando obliget, & an differri queat, c.12.§.3. 262
An obliget alios a vouente; idest hæredes, vel successores, §.4. 265
An eos, qui sunt sub alicuius potestate, puta impuberes, Religiosos, seruos, coniuges, §.5. per totum. ibid.
Votum conditionale quomodo obliget, §.6. 267
Votum in cuius honorem emittendum, c. 14. 272
Votum sine perfecta discussione factum quodnam sit peccatum, c.10.n.3. 258
Votum castitatis habens an peccet contra votum in ducens alios ad turpia, l.7.c. 2.§.1. nu. 5. 479
Votum de non comedendis carnibus, etiam in necessitate an valeat, l. 6. c. 2. §.1. num. 4. ibid.
Defloratoris an impediat promissionem matrimonij defloratæ factam, l.7. c.5. §.3. nu.34. 510
Vsucapio. V. Præscriptio.
Vsura quid sit, l.8, tr.3.c.8.§.2. 697
An sit, si requiratur gratitudo ex mutuo, num.6. ibid.
Quid, si adsit pactum, vt fiat, quod debetur ex caritate, nu.9. ibid.
Vt fiat, quod debetur ex iustitia, nu.10. 698
Vt fiat aliquid absolutè, n.12. ibid.
Vsura an sit, quando intentio praua est solum ex parte vnius, nu.13. ibid.
Aliquid exigere pro damno emergente, vel lucro cessante, §.3. 69[illegible]
Tres conditiones pro damno emergente a

num.2. ibid.
Quid de damno emergente ex mora, nu. 7. 700
Tres conditiones pro lucro cessante, a num. 11. 701
An deducenda laboris æstimatio, nu.15. 702
An ab initio possit accipi lucrum, quod cessabit postea, nu.16. ibid.
Vsurane sit accipere lucrum ex contractu implicitè iusto, sed explicitè iniusto, nu.21. 703
Aut pro periculo ex difficultate recuperandi sortem, §.4. 705
Quid ob promissionem non repetendi sortem intra certum tempus, §.5. ibid.
Quid ob molestiam carendi pecunia, §.5. 706
Vsuram exigere an Christianus a Turca possit, §.2.nu.11. 698
Vsurarius exponere quid ludo possit, tr.2. c.9.§.1.nu.28. 592
Vsurarij cooperatores, l.5.c.1.§.4.a nu.42. 401
Pœnæ, l.8. tr.3. c.8.§.7.remissiuè. 710
Vsus fructus, tr.1.c.1.nu.4. 545
Vsus quomodo differat a dominio, n.6.& 8. ibid.
Vtilitas, & necessitas mercium quomodo augeat pretium, tr.3. c.7.§.4.nu.17. 657
Vxor præferendane sit filijs in necessitate, l.5.c.3.§.5.nu.3. 426
Quid viro debeat quoad alimenta. §.4. 425
Cum periculo infectionis si assistat viro peste infecto, laudem meretur, l.6.c.2. §.2.nu.8. 451
Quid viro debeat, quoad copulam. V. Coniugatorum peccata.
Ex bonis mariti quantum vsurpare possit, l.8.tr.1.c.2.§.3. 551
Quantum in eleemosynis, & donationibus, & quantum sibi congregare possit, ibid.
Quantum ludo exponere, tr.2.c.9.§.1. num.19. 591
Vxoris vota an vir irritare possit, l.3.c.16. §.3.nu.48. 294

FINIS.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.



Ludouicus Bomplanus Prouincialis Societatis Iesu in Sicilia.

CVm librum, seu primam, & secundam partem expeditæ Decalogi expositionis à R. P. Thoma Tamburino nostræ Societatis Sacerdote tres eiusdem Societatis Sacerdotes, quibus commissum fuit, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint, facultate nobis ab Admod. R. P. Francisco Piccolomini Præposito Generali communicata, concedimus, vt typis mandetur, si ita ijs, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem hás litteras dedimus manu nostra subscriptas, & sigillo societatis nostræ munitas. Melitæ 3. Iunij 1651.

Ludouicus Bomplanus.

Reimprimatur.

Fr. Basilius Magister, & Commissarius S. Offitij Mediolani.

Io: Paulus Mazuchellus pro Illustriss. & Reuerendiss. D.D. Archiepiscopo.

Franciscus Arbona pro Excellentiss. Senatu.